DISPVTATIONVM ROBERTI BELLARMINI POLITIANI, SOCIETATIS IESV,

DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE FIDEI, ADVERSVS HVIVS TEMPORIS HAERETICOS,

Tomus secundus,

AD S. D. N. SIXTVM V. PONT. MAX.

Cum Pont. Max. Cæsar. Maiest. Regis Galliæ, & Reipub. Venetæ Gratia & Priuilegio.

INGOLSTADII,
EX OFFICINA TYPOGRAPHICA DAVIDIS SARTORII.

Anno Domini M. D. LXXXVIII.

DIPLOMA SVMMI PONTIFICIS.
SIXTVS PP. V.

VNIVERSIS CHRISTI fidelibus præsentes literas inspecturis salutem, & Apostolicam benedictionem. Dilectus filius DAVID SARTORIVS Typographus Ingolstadiensis in Bauaria, nobis exponi fecit, habere se in manibus librum Disputationum dilecti filij ROBERTI BELLARMINI, Societatis IESV Presbyteri & Theologi, de fidei Controuersiis aduersus hæreticos conscriptum, quem ad publicam omnium vtilitatem rogatu piorum virorum magna sua cum impensa, & labore excudere, & in lucem edere statuit: ac propterea humiliter nobis supplicauit, vt pro nostra parte eius indemnitati consulere de benignitate Apostolica dignaremur. Quare nos eius supplicationibus inclinati omnibus & singulis Bibliopolis ac librorum impressoribus ditioni temporali S.R.E. subiectis, & in ea commorantibus, sub ducentorum Ducatorum auri, partim Cameræ nostræ Apostolicæ, & partim dicto DAVIDI Typographo applicandorum, & insuper amisionis librorum pœnis ipso facto incurrendis, auctoritate Apostolica tenore præsentium inhibemus, ne quis eorum per decennium proximè futurum, à data præsentium computandum, dictum Disputationum librum ROBERTI BELLARMINI excudere, aut ab alio quàm ab ipso SARTORIO eiusue hæredibus excusum, vendere aut venalem habere, seu proponere quoquo modo audeat, vel præsumat, mandantes prouinciarum nostrarũ Legatis & Vicelegatis, ciuitatumq; & terrarum gubernatoribus & aliis ad quos spectat, vt quoties pro parte DAVIDIS SARTORII Typographi præfati vel eius hæredum fuerint requisiti, prædicta omnia aduersus inobedientes omni mora cessante ad effectum perduci faciant; contrariis non obstantibus quibuscunq;. Datum ROMAE apud S. PETRVM sub annulo Piscatoris, die V. Februarij, M.D.LXXXVI. Pontificatus nostri anno primo.

Ioan. Bapt. Canobius.

SVMMA PRIVILEGII CAESAREI.

RVDOLPHI II. Romanorum Imperatoris semper Augusti, &c. diplomate cautum est DAVIDI SARTORIO Typographo Ingolstadiensi, ne quis vspiam in omnibus suæ Cæs. Maiestatis regnis, hæreditariis prouinciis, atque adeò vniuerso Romano Imperio, quindecim annorum spacio Disputationes ROBERTI BELLARMINI de Controuersiis fidei, sine ipsius DAVIDIS SARTORII permissu imprimat, aut alibi impressas, intra fines Imperij, regnorum aut prouinciarum suarum vendere seu distrahere quouis modo ausit, sub pœna confiscationis, & amisionis librorum, ac mulcta super hac re in priuilegiis expressa, &c. Datum in arce Regia PRAGAE, XIII. die mensis Ianuarij, Anno M.D.LXXXVI.

Rudolphus.

Ad Mandatum sacræ Cæsareæ Maiest. proprium.

V. S. Vieheuser D.

A. Erstenberger.

EXTRAICT DV PRIVILEGE DV ROY.

PAR grace & priuilege du ROY a esté permis a Maistre ROBERT BELLARMINVS Professeur en Theologie a Rome de la societé du nom de IESVS qu'il puisse par DAVID SARTORIVS Imprimeur demeurant a Ingolstatt faire imprimer le deuxiesme & troisiesme tome d'vn sien liure intitulé. Disputationes de Controuersiis Christianæ fidei aduersus huius temporis hæreticos, & iceulx liures faire vendre & distribuer au Royaulme de France, durant le temps & espace de dix ans a compter du iour qu'iltz seront acheuétz d'imprimer, & est defendu a toutes personnes de quelque qualité qu'ilz soient d'iceulx liures imprimer, ny exposer en vente aultres quæ ceulx qui auront esté imprimetz par le dict SARTORIVS, sur peine de mil escuz d'amende, confiscation des dictz liures, despens, dommages & interestz, cõme il appert plus amplement par lettres patentes de sa Maiesté donéetz au Camp de Iarge, au le deuxiesme iour de Nouembre l'an de grace mil cinq cens quatre vingts & sept. Signéetz. Par le Roy Henry. Et plus bas. De Neufuille. Scelléetz du grand seau a simple queue.

SVMMA PRIVILEGII REIPVBLICAE VENETAE.

PASCHALIS Ciconiæ DEI gratia Ducis Venetiarum, &c. Priuilegio cautum est, ne quis R. P. ROBERTI BELLARMINI Politiani, Societatis IESV, Disputationes à DAVIDE SARTORIO Typographo Ingolstadiensi impressas, in ciuitate VENETA, vel aliis dominiis Reipub. eiusdem, sine ipsius DAVIDIS SARTORII permissu, intra quindecim annos imprimat, vel alibi typis excusas diuendere aut distrahere præsumat, sub pœna amisionis omnium librorum, & trecentorum Ducatorum mulcta, vt videre est in ipso diplomate super hoc concesso. Datum VENETIIS in Ducali Palatio, die IV. Ianuarij, Indictione XIV. Anno M.D.LXXXVI.

Hieronymus Otthobon.
Secretarius.

BEATISSIMO PATRI SIXTO V. PONT. MAX.

ROBERTVS BELLARMINVS.

EN adfero, BEATISSIME PATER, alteram partem earum disputationum, quæ ante hoc ferme biennium in sanctissimo tuo nomine in lucem, te annuente, prodierunt. Æquum enim esse censui, vt quemadmodũ ea volumina, quę de Christo, & Ecclesia scripta erant, Christi ipsius Vicario, & Ecclesiæ summo Præsidi dicata sunt: ita libri, quibus Sacramentorum omnium tractatio comprehenditur, non alij, quàm sacrorum Antistiti primo, & maximo dicarentur: quanquam vel me tacente, nemo non intelligit, partem operis tibi vni consecratam existimari debere, cui totum opus semel sit iure optimo consecratum.

Et verò licet opus ipsum alioqui impolitum, & tenue, dignum non sit, quod Principi omnium maximo, & doctissimo offeratur: duæ res tamen facilè effecerunt, vt in spem magnam venirem, fore vt Beatitudini tuæ non contemnendum videretur. ALTERA est, incredibilis benignitas tua, qua me primam huius operis partem ad sacros pedes tuos offerentem, humanissimè complexus, multis magnisque beneuolentiæ significationibus, non modò munusculum quod obtuleram, gratum Sanctitati tuæ fuisse declarâsti; sed etiam me ad reliquum opus perficiendum quasi quibusdã additis calcaribus incitâsti. ALTERA: ingens vtilitas huius generis scriptionum. Tibi enim pro salute

vniuersi Christiani gregis, dies ac noctes excubanti, nihil gratius accidere solet, nihil minùs contemnendum videri, quàm id, quod sit cum Ecclesiæ non mediocri vtilitate coniunctum. Hoc verò tempore, quo tot syluestres feræ non desinunt fremere ad Dominici gregis caulas, atque ad diripiendas tanto pretio redemptas oues, aditus vndecunque rimari: nihil esse videtur vtilius, quàm pestilentibus, atque insidiantibus Hæreticorum scriptis, (vt sancti Augustini verbis vtar) medentia, & munientia scripta prætendere, quibus rabies qua furunt, aut etiam ipsa sanetur, aut à lædendis aliis repellatur: Ego autem pro mei particula muneris, proque iis viribus, quas Dominus subministrare dignatus est; quod his temporibus Christiano populo vtilissimum esse credidi, ad id cogitationes meas, laborem, studiumq; conuerti. Itaque operam dedi, vt in ea re, in qua potissimùm nostro hoc seculo hæreticorum omnium debacchatus est furor, quanta maxima à me adhiberi potuit perspicuitate & breuitate, nihil omninò prætermitterem, quod vel ad fraudes, & mendacia Christi hostium detegenda, vel ad nodos, & argumenta ipsorum dissoluenda, vel ad Catholica Orthodoxæ Ecclesiæ dogmata explicanda, & communienda pertinere posse videretur.

Lib. 1. ad Bonifaciū cap. 1.

Accipe igitur, PATER SANCTISSIME, ATQVE OPTIME, alteram hanc mei laboris partem, ea benignitate qua cetera soles, quæ tibi à deuotis tuis seruulis deferuntur. Atque intereà dum tertiam partem, Deo bene iuuante, molior, assiduè precari non desinam, vt felix viuas; & gloriæ Dei, gregisque tui incolumitati, vt facis, seruias; ac tuis apud Deum iam partis promeritis maximum indies benemerendo cumulum adiicias.

PRÆFA-

PRÆFATIO

IN SCHOLIS HABITA:

DE HAERETICORVM LEVITATE IN RE SACRAMENTARIA.

HÆRETICOS HOMINES, VT EST APVD ISAIAM Prophetam, cap. 19. spiritu vertiginis agitari, & tanquam Babylonicæ turris ædificatores, sic inter se linguis, & moribus esse diuisos, vt alius alium non agnoscat; nulla re magis, quàm disputatione Sacramentaria comprobatur. Etenim cùm de Sacramentis agitur, siue nomen, siue natura, siue numerus, siue efficacitas, siue quid aliud in controuersiam adducatur, non modò inter se acerbißimis contentionibus altercantur, sed etiam ita ineptè, atque absurdè plerunque disputant, vt de stultitiæ palma contendere, vel de gloria imperitiæ dimicare velle videantur. Et quoniam præfationem à nobis solito pleniorem, ac iucundiorem noui huius Gymnasij amplitudo, noua studiorum auspicia, noui auditorum concursus, ipsæ propemodum sedes, ac parietes postulare videntur, non mediocriter lætor, hoc se mihi hodierna die ad disputandum argumentum obtulisse. disserendum est enim de hæreticorum huius temporis vanitate, & leuitate, idque in re Sacramentaria, id est, summis, grauißimisque nostræ fidei controuersiis. Quæ sanè disputatio nec iucunditate vacua esse poterit, cùm spectaculum furiosorum inter se, & cum sanis concertantium exhibeat: nec sua etiam vtilitate priuabitur, cùm hoc exemplo luculenter ostendat, in quas errorum tenebras incidant, quæque ad præcipitia absurdißimarum hæreseωn ruant, qui semel à præclarißima, munitißimaque Catholicæ veritatis arce recesserint.

PRINCIPIO igitur cùm Sacramenti vocabulum in quæstionem apud Hæreticos nostros venisset, & MARTINVS LVTHERVS in Babylone sua eam vocem haud multùm sibi probari significâsset, conti-

nuò discipuli eius, qui Lutherum, non vt hominem quendam vulgarem, sed vt nouum Prophetam de cœlo lapsum suspiciebant, eiusque non sententias tantùm, sed etiam nutus tanquam oracula obseruabant, Sacramenti nomen apertè improbare, ac repudiare cœperunt. Itaque ANDREAS CAROLOSTADIVS *in libro de imaginibus & Sacramentis, Sacramenti nomen palàm oppugnauit.* PHILIPPVS MELANCHTHON *in locis primùm editis, capite de signis:* Quæ, *inquit,* alij Sacramenta, nos signa appellamus, quòd si signi nomen displicet, σφραγίδας appelles. ZVVINGLIVS *in libro de vera & falsa religione:* Vocem istam, *inquit,* Sacramenti, magnopere cuperem Germanis nunquam fuisse receptam. CALVINVS, *vt ceteris grauior & sapientior videatur, etsi nomen hoc parum probet libro quarto Institutionum, capite decimoquarto, non tamen existimat operæpretium, de nomine litigare. Non diu pòst exorta inter Lutherum, & Sacramentarios grauissima simultate, cùm animaduerteret Lutherus Sacramenti nomen vehementer Sacramentariis improbari; probare ipse cœpit, acerrimeque tueri, ac propugnare, vt ex eo libro cognosci potest, quem contra Andream Carolostadium scripsit: qnem quidem Andream, aureum aliquando amicum suum, in Absalonem & Iudam posteà conuersum miserè deplorat.*

LVTHERVM *opinione mutata, Sacramenti vocabulum defendentem, sequutus est eius Achates, Philippus* MELANCHTHON, *qui in locis posteriùs editis, Sacramenti nomine passim vtitur: sequuti etiam ceteri, qui propriè Lutherani dici, atque à Sacramentariis distingui volunt, Brentius, Tilmannus, Kemnitius, alij.*

Sed audite, si placet, quibus argumentis Sacramenti nomen vel oppugnet CAROLOSTADIVS, *vel defendat Lutherus:* Non placet, *inquit ille,* vox ista; neque enim Deus in sacris literis vsquam imperauit, vt eiusmodi voce vteremur; nec licet in rebus diuinis vsurpare nomina, quæ Deus non iusserit vsurpari. *Contrà* LVTHERVS: Immò verò, *inquit,* placet vox ista; nec enim Deus in sacris literis vsquam prohibuit, ne eiusmodi voce vteremur: & quis tandem es, Carolostadi, vt tè ponas loco Dei, & nobis prohibeas, quod ille non prohibuit? *Vter ineptior, Auditores? Nam si non licet in rebus diuinis his vocibus vti, quas Deus in sacris literis non instituit, indicet nobis* CAROLOSTADIVS, *vbinam legerit in*

Scriptu-

Scripturis Trinitatem, essentiam, personas, ὁμοούσιον, *aliaque id genus, quæ trita sunt & promulgata, non magis apud Catholicos, quàm apud ipsos hæreticos Sacramentarios? & si non licet Baptismum, & Eucharistiam vocare Sacramenta, quòd Deus non iusserit ita vocari, cur ipsi Baptismum & Euchariſtiam signa, symbola, tesseras,* σφραγίδας *appellant? neque enim locum indicare poterunt in Euangelio, vel in Apostolo, vbi eiusmodi vocibus, vel Baptismus, vel Eucharistia nominetur. Sed nec* LVTHERI *ratiocinatio multo plus habet ponderis, aut soliditatis. Etenim si prohibere non licet ea vocabula, quæ Deus in sacris literis non prohibuit; non igitur prohibeantur Ariani Filium Dei dicere* ἑτερούσιον *Patri: sinantur Macedoniani Spiritum sanctum vocare creaturam: liceat Michaeli Serueto Verbum æternum definire; idealem rationem Christum hominem repræsentantem: liberum sit Valentino Gentili Deum Patrem essentiatorem, Deum Filium essentiatum nominare: concedatur denique, vt alia prætermittam, nouis Samosatenis, vt vocent imagines Trinitatis, Cerberos tricipites, & tricorpores Geriones. siquidem nihil horum in sacris literis Deus prohibuisse legitur.*

Quantò grauiùs, maturiùs, sapientiùs ECCLESIA *Catholica nomen Sacramenti retinet, quòd eam vocem aptißimè quadrare intelligat in Baptismum, & Eucharistiam, aliaque eiusdem generis sacra mysteria; quodque eadem voce vsos esse videat Tertullianum, Cyprianum, Lactantium, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, & quotquot iam inde ab initio Christiani nominis, de sacris nostræ fidei rebus Latinè scripserunt? Sed de nomine satis multa. ad Sacramenti naturam, atque vim accedamus.*

Scriptores Catholici tanta consensione docent, ac semper docuerunt, nouæ legis Sacramenta instrumenta quædam esse nostræ iustificationis, vt id etiam Aduersariorum nostrorum testimonio comprobetur. Sic enim CALVINVS *loquitur libro quarto Institutionum, capite decimoquarto, §. decimoquarto:* Magno consensu Sophisticæ scholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ legis iustificare, & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia dici non potest quàm sit exitialis & pestilens, eoque magis, quòd multis antè seculis magna Ecclesiæ iactura, in bona orbis parte obtinuit. *Hæc ille: qui, vt videtis, licet pro suo more Ca-*

tholicos, sophistas; & Ecclesiæ fidem, pestem ac perniciem vocet: tamen negare non potuit magnum esse inter Catholicos omnes consensum; ac sententiam nostram multis iam seculis in bona orbis terrarum parte viguisse: cùm de ipsis contrà rectissimè, verissimeque dicamus, nihil apud eos antiquum, nihil certum, nihil ferè ab omnibus communi consensione receptum, sed omnia noua, incerta omnia, eaque breuissimis, atque angustissimis finibus circumscripta. Nam etsi permulti, ac penè innumerabiles hoc tempore longè, lateque grassantur Hæretici; tamen in tot minutissimas sectas sunt ipsi diuisi, atque dissecti, vt nullum fermè sit eorum dogma, quod admodum latè pateat, quodque non aliqua certa regione definiatur. Sanè Martinus KEMNITIVS *in secunda parte Examinis Tridentini Concilij de Sacramenti natura & potestate disputans, summam inter suos, id est, Lutheri posteros ac discipulos, discordiam esse ingenuè confitetur. Et verò nimium impudens fuisset, si quod est solis luce clarius, inficiari voluisset. numerantur enim apud Aduersarios, ipso etiam consentiente Kemnitio, vt minimùm sex diuersæ, atque absurdissimæ, & inter se pugnantes opiniones, dum aliud somniat Lutherus, aliud sibi fingit Carolostadius, aliud delirant Anabaptistæ, aliud Zwinglius, aliud Caluinus, aliud alij comminiscuntur. Inspiciamus paulisper, ac leuiter discutiamus ineptias singulorum.*

Princeps LVTHERVS, *cùm in Babylone, tùm in assertione Articulorum, nihil aliud Sacramentum esse voluit, nisi diuinum testimonium ad excitandam vel nutriendam fidem, institutum, quod instar miraculi confirmet, & instar sigilli obsignet promissionem gratiæ. Quocirca Sacramenta ferè conferre solet cum vellere Gedeonis, cum signo, quod Isaias obtulit Regi Achaz, cum aliis eiusmodi miraculis atque prodigiis, quibus ad faciendam fidem Prophetæ, & Apostoli vtebantur.*

Sed hæc sententia tam est absurda, vt nihil ferè cogitari possit absurdius. Nam signa atque prodigia ad confirmandam prædicationem meritò adhibentur, cùm sint ex se nota, & illustria, neque à prædicatione vlla ratione dependeant: contrà autem Sacramenta nullam ex se vim habent, ac ne Sacramenta quidem esse intelliguntur, nisi testimonio verbi confirmentur. Itaque qui à prædicatore diuini verbi vel morbos repentè curari, vel Dæmones verbo pelli, vel cæcos illuminari,

vel

vel ab inferis mortuos reuocari conspiciunt, ipsa miraculi vi tanquam fulgore quodam ita percelluntur, ac prosternuntur, vt vel inuiti verbis tanti viri fidem habere cogantur. Qui verò aquis hominem ablui, quod in Baptismo facimus, vident, nihil mirantur, neque facilè credunt in ea lotione aliquid sublimius latere, nisi verbo Dei antè crediderint. Quòd si non antè Sacramenta suspicere incipimus, quàm verbo Dei fidem habeamus: quo pacto, quæso, fieri potest, vt Sacramentis diuina eloquia confirmentur? An non ridiculus esset, qui Ethnico diceret: Vt credas vera esse quæ dico, amphoram istam aquæ super caput tuum effundam? Egregia sanè probatio: nisi enim ex Dei verbo disceremus lotionem illam, & illam vnctionem ad purgandos animos valere, quis id crederet? quis non rideret? neque enim id habet aquæ natura, vt morbos animi curet, & cordis maculas eluat; sed quidquid in hoc genere potest, ex institutione diuina potest, diuinam autem institutionem diuina eloquia patefaciunt.

Porrò comparatio illa, qua verbum diplomati, Sacramentum sigillo ab aduersariis paßim confertur, tam est inepta, vt nihil ineptius fingi queat; multoque rectiùs verbum Dei, sigillum Sacramenti, quàm Sacramentum, verbi Dei sigillum dici poßit. Nam vt sigillum, etiam sine diplomate vim suam habet, atque agnoscitur, & honoratur; diploma sine sigillo non agnoscitur esse diploma, nec vim vllam habet: sic etiam verbum Dei sine testimonio Sacramenti, suam, eamque summam habet auctoritatem; Sacramentum verò sine verbi testimonio, nullam. Non igitur Sacramentum, vt illi volunt, sigillum verbi, sed verbum, sigillum Sacramenti nominari debuisset.

Deinde si Sacramentum, vt Lutherani volunt, nihil est aliud, nisi excitandæ vel alendæ fidei instrumentum, quorsum infantes, amentes, dormientes interdum in Ecclesia baptizantur? num ea vis est in Sacramentis, vt iis etiam qui vsum rationis non habent, fidem persuadeant? an potiùs rectè docent ANABAPTISTAE *solis adultis, sanis, ac vigilantibus Sacramenta prodesse?* Minimè verò, *inquiunt* LVTHERANI, quin potiùs grauiter errant Anabaptistæ, homines fanatici ac furiosi, dum infantes baptizari prohibent. Nam etsi paruuli alio tempore iudicio rationis carent, tamen dum baptizantur, sic in earum mentibus operatur Deus, vt & verbum Dei audiant, & Deum etiam agnoscant, ac diligant; quemadmodum

olim

olim ſanctus Ioannes in vtero matris, Chriſti præſentiam ſenſit, & præ gaudio exultauit. *En vobis quò ſe miſeri præcipitant: nec eſt omninò locus alius, quò ſe recipiant: vrgent enim vehementer Anabaptiſtæ; & ſic vndique Lutheranos clauſos tenent; vt vel capi debeant, vel in huius noui erroris foueam ſponte cadere. Sed neque ita effugiunt: nam in iſta ipſa fouea armato dilemmate obruuntur, atque conficiuntur Lutherani. Vidiſtis opinor aliquando, infantes dum baptizantur, quàm refugiant, eiulent, obluctentur? Quæro igitur, vel intelligunt quid agant, vel non intelligunt. Si non intelligunt, nec credunt: ſi non credunt, perperam baptizantur; & vicerunt Anabaptiſtæ. Si intelligunt; ſacrilegi ſunt, qui ſic peruicaciter Sacramenta recuſant, nec tam purgantur, quàm maculantur. non igitur baptizentur; & vicerunt Anabaptiſtæ. Quid? quòd has ineptias iam olim in epiſtola ad Dardanum riſit* AVGVSTINVS, *& ad exemplum ſancti Joannis, qui ſingulari miraculo in vtero exultauit, argutè reſpondit; aliquando etiam aſinam Balaam ſapienter eſſe loquutam, nec tamen ob id admonitos eſſe homines in deliberationibus ſuis aſinina expectare conſilia.*

Sed Lutherum dimittam, ſi vnum ab eo quæſiero, in quonam Euangelio, vel Apoſtolo, vel Propheta legerit, Sacramenta nouæ legis eſſe teſtimonia, vel ſigilla verbi Dei? Nos quidem paſsim legimus Joannis 3. Actorum 22. 1. ad Corinthios 6. ad Epheſios 1. ad Titum 3. 1. Petri 3. Baptiſmo renaſci, ablui, purgari, ſanctificari, renouari, ſaluari fideles: obſignari promiſsiones nuſquam legimus, niſi fortè in Euangelio ſecundum Lutherum. Neque poteſt Lutherus hoc argumentum contemnere, cum in libro aduerſus Joannem Cochlæum ſcriptum reliquerit, in rebus ſacris vehementiſsimum, & robuſtiſsimum locum eſſe, argumentum ducere ab auctoritate negatiuè. Vel igitur locum indicet in verbo Dei, vbi Sacramenta nouæ legis, teſtimonia nominentur; vel certè argumento vehementiſsimo, & robuſtiſsimo ſententiam ſuam nos refutare fateatur.

Venio nunc ad ZVVINGLIVM. *Js in libro de vera & falſa religione, vbi Lutheri ſententiam, aliasque nonnullas ſatis acriter oppugnauit, aperit mentem ſuam, ac docet, Sacramenta nihil eſſe aliud, niſi quandam oppignerationem, ac veluti iuſiurandum, quo ſe homines Chriſto, & eius Eccleſiæ fideles fore publicè profitentur; ex quo illud ſequitur, in*

Sacra-

Sacramentorum celebratione nihil Christum agere, & non modò non purgare peccata, neque homines renouare, vt volunt Catholici, sed ne attestari quidem nostræ iustificationi, vt docent Lutherani. Quæ sententia tantum abest, vt vllo Scripturæ testimonio confirmari queat, vt cum vniuersis Scripturis apertissimè pugnet. Nam si Baptismus mea tantum est oppigneratio, non autem Christi actio, quid est quod ait Ioannes: Hic est qui baptizat? *quid est illud, quod ait Apostolus:* Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ? *& si Baptismus non purgat peccata, sed testimonium solùm præbet futuræ fidelitatis, cur Paulo Ananias dixit:* Baptizare, & ablue peccata tua? *cur ipse Paulus Baptismum definiuit lauacrum regenerationis? & quid sibi vult illud, quod iam citauimus,* Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ? *Denique vt alia multa prætercam, res est in Ecclesia explorata, ac certa, & ipsis etiam fœminis, ac pueris nota, Sacramenta Christiana ex Christi passione, ac meritis vim habere: atque in eius rei signum sanguinem, & aquam ex Christi latere profluxisse.* Tunc, *inquit sanctus* LEO *epistola quarta, capite sexto,* regenerationis potentiam sanxit, quando de latere eius profluxerunt sanguis redemptionis, & aqua Baptismatis. *quod idem Ambrosius in Lucam, Augustinus, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus in Ioannem, annotârunt. Atque hinc Apostolus Paulus duo illa coniunxit:* Tradidit semetipsum pro ea; &, Mundans eam lauacro aquæ. *quia videlicet nihil esset aqua, nisi aqua, nisi vim quãdam mirificam ex illius sanguine traheret, qui tradidit semetipsum in mortem, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam. Hinc deniq; & Ioannes clamat:* Hic est qui venit per aquam, & sanguinem. *& rursum repetit:* Non in aqua solùm. *nimirum, vt quondam Ioannes Baptista:* Sed in aqua & sanguine. *id est, in aqua admista sanguini, atque ob eum sanguinem ad omnia eluenda peccata efficacissima. Sed si vera est noua Theologia Zwinglij, errat Ioannes, fallitur Paulus, hallucinantur Patres vniuersi, inanis est confessio populorum, ac gentium, Christus ipse frustra latus suum aperiri, & sanguinem & aquam inde manare voluit. Quid enim opus fuit Christi passione, ac morte ad Sacramenta instituenda, si nihil sacrum, nihil diuinum habent, nihil possunt, nihil efficiunt, nec sunt aliud nisi testimonia, vel pignora quædam humana?*

Iam

Iam verò IOANNES CALVINVS *mira calliditate, cùm Lutherum simul ac Zwinglium amplecti velle videatur, ab vtroque dissentit, atque vtroque reiecto, suum ac proprium dogma constituit. his enim verbis affirmat in quarto libro Institutionis, capite decimoquarto, paragrapho primo, veram, propriam, simplicem definitionem Sacramenti contineri:* Sacramentum, externum est symbolum, quo beneuolentiæ erga nos suę promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem, & nos vicissim pietatem erga eum nostram tam coram eo, & Angelis, quam apud homines testamur. *Quis non iuraret, Caluini sententiam ex Lutheri, Zwingliique sententia esse conflatam? Quod enim Caluinus ait, Sacramento promissionem beneuolentiæ à Domino obsignari ad sustinendam fidei imbecillitatem, ex Luthero sumptum videri potest: quod verò addit, eodem nos Sacramento testari nostram erga Dominum pietatem, ad Zwinglij sententiam pertinet. Sed non tanta erat vel in Caluino modestia, vel in Luthero, & Zwinglio auctoritas, vt horum ille discipulus aut esse, aut haberi se pateretur. Itaque licet Zwinglio Caluinus concedat, Sacramenta esse quandam veluti professionem nostræ erga Deum fidelitatis: in eo tamen ab eo dissentit, quòd negat hunc esse vel solum, vel primarium Sacramentorum vsum, & ea de caussa, nomine Zwinglij prætermisso, eius sententiam loco notato palàm oppugnat, omniaque ipsius argumenta sigillatim diluit. Inter Lutherum autem, & Caluinum hoc interest, quòd cùm vterque Sacramenta faciat testimonia, vel sigilla diuinæ promissionis; eam promissionem esse vult Lutherus iustificationis præsentis, Caluinus electionis æternæ. Quamobrem in Antidoto Concilij, sessione 6. capite 5. infantes baptizari dicit, non vt in adoptionem filiorum à Deo recipiantur, sed vt obsignetur promissio vitæ, quæ ad eos per gratiam prædestinationis iam antè pertinebat. & sessione 7. canone 7. ad eum finem Sacramenta referenda esse affirmat, vt certos nos reddant perpetuæ adoptionis, & gratiæ, ad quam videlicet ante mundi constitutionem prædestinati sumus.*

Sed hæc sententia multis nominibus falsa, absurda, perniciosa, impia est. Nam & cum Scripturis apertè pugnat, & multis regnum cælorum claudit, & Sacramentum falsum, ministros sacrilegos, Deum mendacem, & quasi periurum facit. Si falsum non est, Sacramenta

solùm ad præteritum, id est, ad gratiam electionis referri; cur Ananias in præsenti dicit: Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua? *cur Baptismum Paulus vocat lauacrum regenerationis? cur eundem Baptismum Petrus accipi dicit in remissionem peccatorum? Et quæ tandem est ista temeritas, vel furor potius, & amentia, prouocare Catholicos ad Scripturas, & tamen quid Scripturæ omnes clament nolle audire, id verò obstinatè asserere, ac tueri, quod nusquam in diuinis literis ostendi queat?*

Absurdam verò sententiam esse, per Sacramenta obsignari conscientiis promissiones, fieri potest ex paruulorum Baptismo planissimum. Siquidem ritè, atque vtiliter paruulos baptizari, Caluinus contra Anabaptistas multis in locis docet, cùm tamen paruuli vt vsu rationis, ita etiam conscientia careant; quod ne ipse quidem Caluinus negare ausus fuit in quarto libro Institutionis, capite decimosexto. Et verò si promissio diploma quoddam est, Sacramentum sigillum, & conscientia cera, vel charta, vt Caluinus significat; egregium sanè miraculum Caluinistæ faciunt, cùm paruulos baptizant: nam & diploma scribunt sine charta, & sigillum imprimunt sine cera.

Esse autem eandem sententiam multis ac potissimùm paruulis perniciosam, dubitari certè non potest. Nam cùm Sacramenta Caluinus, filiis præsertim hominum fidelium, quos iustos ac sanctos nasci docet, ad accipiendam Christi gratiam minimè necessaria esse, multis persuaserit, id consequutum est, vt non pauci eadem Sacramenta contempserint, atque in dies magis contemnant, atque interim multorum animæ paruulorum, quæ sanctæ à Caluino esse finguntur, non expiatæ salutaribus aquis, in æternis sordibus perseuerent.

Sed illud grauissimum, quòd ista Caluini sententia Sacramentum, vt dixi, falsum, ministrum sacrilegum, Deum mendacem facit. Etenim si Sacramentum diuinum est iusiurandum, atque sigillum, quo electionis æternæ promissio obsignatur: quoties contingit (contingit autem frequentissimè) vt reprobi baptizentur, toties item contingit, vt Sacramentalia verba sint falsa, & ore ministri mentiatur Deus. Fingite animis adesse iam hoc locò Philippum Diaconum, qui Magum Simonem baptizet: certè cùm Philippus aquam aspergit, ac dicit, Ego te baptizo: eodem ipso momento, si Caluino credimus, & Deus dicit, Ego

Deus æternus testor, ac iuro, & sigillo meo diuino confirmo, te Simonem à me iam inde ab æternitate electum, & ad regnum cœlorum irreuocabiliter prædestinatum. Atqui falsum hoc testimonium, falsum iusiurandum, fallax sigillum fuisse, nemo est qui nesciat, cùm Simon ille impius, Hæresiarches, & Magus tandem perierit. Neque verò satis sibi cauet Caluinus, cùm ait, Deum quod ad se attinet, verum sigillum, ac testimonium offerre. nam non offert solùm, sed etiam reipsa præbet, cùm reipsa homines baptizantur, neque enim Sacramentum oblatio, sed iustficatio est diuinæ beneuolentiæ; vt idem ipse docet Caluinus in Catechismo breuiore. Itaque tùm offert testimonium, cùm offert Sacramentum: cùm autem Sacramentum præbet, ac dicit, Ego te baptizo; non offert, sed præbet testimonium, & quidem falsum, & fallax, cùm reprobi baptizantur.

Tres adhuc supersunt excutiendæ opiniones; sed eas, quia magna pars horæ præteriisse videtur, breuiter leuiterque attingam. Igitur ANDREAS CAROLOSTADIVS, *vt ipse quoque dux noui agminis haberi posset, nouum dogma excogitauit. nimirum asseruit, nihil esse aliud Sacramenta Christiana, quàm symbola quædam, ac tesseras, quibus internoscuntur Christiani à Iudæis, Mahumetanis, paganis: quales erant olim apud Romanos togæ, pallia apud Philosophos, & nunc apud Christianos vestimenta varia Monachorum. Neque multum ab hac sententia discrepat, quod* ANABAPTISTAE *de Sacramentis disputant. siquidem Sacramenta esse volunt allegorias, vt ipsi loquuntur, operum bonorum: non enim alia de caussa homines baptizari, & corpus Domini sumere, nisi vt admoneantur ea cæremonia, sibi crucem & mortem pro Christo, si res tulerit, forti animo esse tolerandam.*

Sed non est quod multum laboremus in his sententiis refellendis. cùm eas Lutherus, Philippus, Zwinglius, Caluinus, Kemnitius, atque alij ex Aduersariis ita confutarint & exploserint, vt penè etiam extinxerint, ac sepelierint. Et sanè si non est alia Sacramentorum vtilitas, nisi vt Ecclesiam ab aliis hominum cœtibus diuidant, vel operum bonorum fideles admoneant, adeò parùm valent, vt penè superuacanea dici poßint. Habemus enim alia symbola multò quàm Sacramenta sint, illustriora, & efficaciora. Quid? an non confeßio fidei melior tessera est, quàm Baptismus, cùm confeßio veræ fidei Catholicorum propria

sit,

ſit, Baptiſmum autem communem cum hæreticis habeamus? an non etiam longè efficacius mouent ad opera bona exhortationes, & exempla, quàm cæremoniæ illæ Sacramentales? Et quid opus erat, vt Sacramenta ex Christi latere perfoſſo manarent, ſi nihil maius effectura erant, quàm allegoriæ quædam, vel quàm Romanorum togæ, vel pallia Philoſophorum?

Vnus reſtat SVVENCHFELDIVS, *qui vt vno verbo contentiones omnes dirimeret, & noua dogmata cudendo Hæreſiarcha iure ſalutari poſſet, omnia ſimul Christiana Sacramenta repudiauit: quippe homo ſupra modum ſpiritalis, atque Angelicus, ſolo ſpiritu viuendum putat. Nec mirum ſi Sacramenta ei corporalia ſordeant, qui Scripturarum etiam diuinarum literas, & verba contemnit. Illud magis admiror, cur non tacita mentis cogitatione contentus, verbis & literis corporalibus dogmata ſua explicanda putauerit: non enim decet virum tam ſpiritalem, pulmoni ac palato, linguæ, ac dentibus, ſapientiæ ſuæ arcana committere. Huc videlicet Aud. Sathan ſpectabat, huc tendebat longo illo ambitu hæreſum variarum, vt fontes illos ſalutares, theſauros illos chariſmatum diuinorum, pharmaca illa cœleſtia Christi ſanguine comparata omninò Chriſtianis eriperet. Sed ſi non planè iſti ſpiritales homines hominem exuiſſent, intelligerent profectò, nihil magis appoſitum à diuina prouidentia inſtitui potuiſſe, quàm vt homines, qui ſpiritu & corpore conſtant, per corporalia ſigna ad dona ſpiritalia peruenirent:* Si tu, *inquit ſanctus Ioannes* CHRYSOSTOMVS, *homilia octuageſima tertia in Matthæum,* incorporeus eſſes, nuda tibi Deus, & incorporea dona tradidiſſet: ſed quoniam corpori adiunctum ſpiritum habes, in rebus corporalibus ſpiritalia tibi traduntur. *Quid? quod ipſa etiam Sacramenta non omninò corporalia, ſed magna ex parte ſpiritalia ſunt? corporale eſt elementum, corporale etiam verbum, ſed mirifica illa virtus & poteſtas, qua fit, vt aqua corpus tangat, & cor abluat, vt ſanctus loquitur* AVGVSTINVS, *planè ſpiritalis eſt. Itaque Dominus Nicodemo, non ex aqua ſolùm, ſed ex aqua & ſpiritu renaſcendum eſſe pronunciauit, nimirum, vt Gregorius* NAZIANZENVS *in oratione de Baptiſmate annotauit, ideò ex aqua & ſpiritu, quia medicamentum partim corporale, partim ſpiritale, aptiſſimè conuenit in eos ægrotos, quorum natura corpore, & ſpiritu continetur.*

Diximus Aud. de nomine, diximus etiam de natura, & efficacitate Sacramenti. Quòd si iam de numero Sacramẽtorum, hæreticorum sententias enumerare vellem; hinc etiam facilè demonstrarem, quanta eorum vanitas, & stultitia sit; cùm vnus Lutherus modò vnum, modò duo, modò tria, modò etiam septem Sacramenta numerauerit. Si verò etiam ritus, ac cæremonias eorum explicare aggrederer, tum verò maximè, quamuis in re seria, rideretis. Tot enim fermè apud eos exstant formæ Sacramentorum administrandorum, vt numerari vix queant. & quod summis Pontificibus tribui posse negant, vt ritum aliquem in Ecclesia statuant, id sibi apud eos quiuis homuncio paßim assumit. Quod si postremò quid de Sacramentis singulis hæretici sentiant, explicandum susciperem, nullum vnquam exitum reperirem. Quamobrem vnum tantum è tam multis seligemus, eoque breuiter pertractato, prætermißis cæteris, finem disserendi faciemus.

Laborant totis viribus cùm Lutherani, tùm Caluinistæ, vt veram Christi carnem in Sacramento nobis communicari doceant; & tamen Ecclesiæ Catholicæ sententiam de conuersione panis in carnem peruicacibus animis reiiciunt. Itaque CALVINVS *adeò implicatam, obscuram, mirabilem, incredibilem rationem excogitauit, qua Christi vera caro, per nescio quas fistulas, & canales ad nos de cœlo deriuari, & quasi distillari poßit; vt ego sanè etiamsi Iudæus, vel Paganus essem, multò facilius capere, & credere me posse confiderem conuersionem panis in carnem, quam docet Ecclesia, quàm Caluinisticum illud, sine auctoritate, & sine ratione fabricatum figmentum.*

LVTHERANI *autem aliud monstrum longè etiam tetrius Ecclesiæ pepererunt. Nam vt facile eis esset veram Christi carnem in Sacramento habere præsentem, eandem carnem ab ipsa sua Conceptione vbique fuisse, ac semper, omniaque omninò loca, eo modo quo Deus facit, replere docuerunt. Quod portentum (neque enim dogma, vel sententia, vel opinio, vel simplex etiam hæresis nominari debet) Scripturis repugnat, aduersatur Patribus, euertit Symbolum, Christi naturas cum Eutychete confundit; & ipsum denique, quod mirandum videtur, Sacramentum destruit, pro quo astruendo fabricatum est. Nam si Christi corpus ab ipsa sua Conceptione semper vbique fuit, mentitur certè qui illud alicubi aliquando non fuisse affirmat: ergo Angelus, cùm apud Marcum ait:* Surrexit non est hîc. *quomodo enim hîc non est, qui vbique est?*

Dominus ipse mentitur, cùm ait: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis, quia non eram ibi. *quomodo enim Domine ibi non eras, qui vbique eras? Porrò sanctus* AVGVSTINVS, *vt de ceteris taceam, in epistola ad Dardanum ex proposito hoc tractans, copiosè docet, esse Christum, vt ipse loquitur, per id quod Deus est, vbique, per id quod homo est, non vbique.*

Jam verò Symbolum fidei monstrosa ista Vbiquitas, (hoc enim barbaro vocabulo barbarus error nominari meruit) ita corrumpit, atque deprauat, vt Christi Conceptionem, Ortum, Paßionem, Obitum, Sepulturam, Descensionem ad inferos, Reuersionem ab inferis, Ascensionem in cœlum, Reuersionem à cœlo, non vera, & propria, sed metaphorica, ac penè phantastica cum Marcione, & Manichæo nobis efficiat. Jd enim habet de Christi Conceptione Symbolum rectæ fidei, in solius Beatißimæ Virginis vtero Christi corpus nouem illis mensibus fuisse. Atqui idem illud corpus in vteris omnium fœminarum, immò etiam, & virorum fuit, si vbique semper fuit. De Ortu verò id Symbolum docet, Christi corpus nono exacto mense verè, & propriè ex vtero prodiisse; & eo modo verè, & propriè natum esse. At si vera somniant Vbiquistæ, ante nonum mensem, erat extra vterum, & post nonum mensem adhuc erat in vtero; neque inde vnquam verè prodiit, aut prodire potest, cùm id quod verè vbique est, nulla ratione verè moueri queat. Quemadmodum igitur Deus cùm apparet alicubi, non eò venisse propriè, sed metaphoricè dicitur, quia vbique cùm sit, non venit vbi non erat, sed apparet vbi non videbatur: sic etiam Christi ortus non verus, ac proprius, sed apparens, ac metaphoricus dicendus erit; cùm non venerit illa caro vbi non erat, nec locum deseruerit, vbi erat, sed cerni tantùm cœperit, vbi antea minimè cernebatur. Quod idem de Paßione, de Morte, de Sepultura, de ceteris fidei capitibus intelligi debet. Qui enim semper vbique fuit, non verè, & propriè, sed metaphoricè solùm transiit de Cœnaculo ad hortum, de horto ad Concilium Judæorum, de concilio ad Prætorium, de Prætorio ad Caluariam, de Caluaria ad Crucem, de cruce ad Sepulchrum, de sepulchro ad Montem, de monte ad Cœlum. Nec potuit verè in morte corpus ab anima separari: & cùm vtrumque vbique fuerit, id efficitur, quod est absurdißimum, vt fuerit Christo mortuo, corpus cum anima in inferno, & anima cum corpore in sepulchro.

Quid iam de ipsa humana Christi natura, deque illo summo, atque Angelis adorando mysterio dicam? Nam si humana Christi natura non modò vbique est, sed (vt aduersarij docent) illam ipsam habet diuinam immensitatem, quam Deus habet, vt infinita spatia replere queat, erit ipsa verè, & absolutè immensa, & infinita: & cum mole corporea non sit infinita, quippe quæ tota vbique est, erit sine dubio infinita virtute; virtus autem infinita naturam sequitur infinitam: igitur Christi caro natura est infinita. quare vel duæ iam erunt infinitæ naturæ, quod fieri nequit, vel quod solum restat, humana in diuinam transeunte natura, & naturarum confusio, & totius mysterij labefactatio consequetur. En nobis quàm facile hæresis hæresim parit, & eò tandem errando venitur, vt ipsa prima fidei fundamenta radicitùs euertantur.

Quid, quod portentosa ista Vbiquitas, Sacramentum ipsum, vt dicebam, tollit, pro quo asserendo fabricata est? Nam si in ipsa priuata domo in pane, in vino, in pomis, in piscibus, in oleribus, in omni ciborum genere, in ipso aëre quem attrahimus, Christi carnem verè sumimus; quid necesse est in Ecclesiam conuenire? quid panem frangere, & vinum miscere? quid verba illa sacra pronunciare? quid habet sacra Cœna præ vulgari prandio? quid panis Eucharistiæ præ pane pistoris? quid altare præ mensa?

Atque vt magis adhuc Lutheranorum sapientiam admiremini, nouum hoc monstrum intra paucos annos, in vna eademque Prouincia, iisdem auctoribus Lutheranis prodiit, periit, reuixit; siquidem ab ipso Luthero, vt ex multis eius testimoniis Brentius probat, excogitatum eodem regnante Luthero feliciter in Saxonia floruit: Luthero deinde, mortuo, ac rerum potiente Melanchthone, paulatim languescere, ac deficere cœpit; donec tandem in ipsa Saxonia in Dresdensi Lutheranorum Concilio, quod ante annos tredecim habitum est, publico decreto damnatum, explosum, exterminatum est: sed his proximis annis Melanchthonico euerso imperio, atque imperante in Saxonia Smidelino, rursus ab inferis reuocata, & in suam sedem restituta magno cum honore Vbiquitas est. Ista videlicet est constantia fidei Lutheranæ, vt nunc sacrosancta fidei dogmata esse debeant, quæ ante annos tredecim pestilentissimæ hæreses erant.

Sed finis ſit, nolo enim in eiuſmodi nugis percenſendis orationem ponere longiorem. quæ tamen ſi vt verè ſunt, ſic ab omnibus hominibus haberentur pro nugis; labore nos atque negotio magno leuarent. Sed quoniam tanta eſt Satanæ verſutia, tanta hæreticorum fallacia, tanta populorum ad res nouas propenſio, vt permultis iam, non inquam hominibus, ſed populis, Prouinciis, Regnis, cum ſumma Eccleſiæ Catholicæ iactura, & honoris Dei, Chriſtique meritorum obſcuratione perſuaſæ ſint; idcircò nobis totis viribus enitendum eſt, vt in hæc ipſa ſtudia, ita diligenter incumbamus, vt aliquando hæreticorum fraudes detegere, Chriſti gloriam amplificare, Eccleſiam propagare, damna reſarcire, Satanam confundere Chriſto duce, & adiutore valeamus.

INDEX GENERALIS TOMI SECUNDI.

De Sacramentis in genere,	Lib. II.
De Baptiſmo,	Lib. I.
De Confirmatione,	Lib. I.
De Euchariſtia,	Lib. IIII.
De Sacrificio Miſſæ,	Lib. II.
De Pœnitentia,	Lib. IIII.
De Extrema vnctione,	Lib. I.
De Ordine,	Lib. I.
De Matrimonio,	Lib. I.

PRIMA
CONTROVERSIA GENERALIS.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

DVOBVS LIBRIS EXPLICATA.

INDEX

LIBRORVM ET CAPITVM PRIMAE CONTROVERSIAE.

PRÆFATIO,

De hæreticorum leuitate in re Sacramentaria.

LIBER PRIMVS,

Qui est de natura & caufsis Sacramentorum.

Cap. I. *De erroribus.*
II. *De mendaciis & calumniis Aduersariorum.*
III. *Mendacia Philippi.*
IV. *Mendacia Caluini.*
V. *Mendacia Kemnitij.*
VI. *Mendacia Tilemanni Heshusii.*
VII. *Sitne vtendum nomine Sacramenti.*
VIII. *De etymologia & notione Mysterij & Sacramenti.*
IX. *Quid requiratur ad Sacramentum nouæ legis constituendum.*
X. *Poßitne Sacramentum propriè definiri.*
XI. *Quæ sit definitio Sacramenti.*
XII. *An definitio Sacramenti vniuocè conueniat Sacramentis legis veteris & nouæ.*
XIII. *Soluuntur argumenta Kemnitij.*
XIV. *Refellitur definitio Lutheranorum.*
XV. *Refelluntur definitiones Anabaptistarum & Zvvinglianorum.*
XVI. *Refellitur definitio Caluini.*
XVII. *Refelluntur argumenta Aduersariorum.*
XVIII. *Sacramenta componi ex rebus & verbis, vt materia, & forma.*
XIX. *Verbum quod cum elemento Sacramentum facit, non esse concionale, sed consecratorium.*
XX. *Soluuntur obiectiones.*
XXI. *Res & verba Sacramentorum ita determinata esse, vt nihil addere, minuere, aut mutare liceat.*
XXII. *De fine, & neceßitate Sacramentorum.*
XXIII. *Auctorem Sacramentorum solùm esse Christum.*
XXIV. *Ministrum Sacramentorum ordinarium, non esse quemlibet hominem, etiam baptizatum.*
XXV. *Soluuntur argumenta Lutheri.*
XXVI. *Non requiri fidem, aut probitatem ministri, vt Sacramenta efficacia esse poßint.*
XXVII. *Requiri intentionem faciendi quod Ecclesia facit.*
XXVIII. *Soluuntur argumenta.*

LIBER

LIBER SECVNDVS,

De effectu, numero, & ceremoniis Sacramentorum.

Partitio huius libri.

CAP. I. *Quis sit status quæstionis de efficacia Sacramentorum.*
II. *Sententia hæreticorum de efficacia Sacramentorum.*
III. *Quòd Sacramenta ex opere operato conferant gratiam, prima classis testimoniorum ex nouo Testamento.*
IV. *Secunda classis testimoniorum: vaticinia Prophetarum.*
V. *Tertia classis argumentorum ex Conciliis.*
VI. *Quarta classis, ex Patribus Græcis.*
VII. *Idem probatur ex Latinis.*
VIII. *Sexta classis ex ratione.*
IX. *Soluuntur obiectiones ex Scripturis deprompta.*
X. *Soluuntur obiectiones ex Patribus.*
XI. *Soluuntur obiectiones ex ratione deprompta.*
XII. *Explicatur controuersia de differentia Sacramentorum, legis nouæ & veteris.*
XIII. *Explicantur sententiæ Catholicorum.*
XIV. *Probatur nullum Sacramentum legis naturæ, aut Scriptæ, iustificasse ex opere operato.*
XV. *Idem probatur ex Patribus.*
XVI. *Idem probatur rationibus in Scriptura fundatis.*
XVII. *Soluuntur obiectiones.*
XVIII. *De Charactere.*
XIX. *De Charactere, sententia Catholicorum.*
XX. *Probatur Character ex Scripturis.*
XXI. *Idem probatur ex Patribus.*
XXII. *Idem ostenditur ratione.*
XXIII. *Quid hæretici sentiant de numero Sacramentorum.*
XXIV. *Ex Scripturis & Patribus probatur veritas Catholica, de numero septenario Sacramentorum.*
XXV. *Septem esse Sacramenta, probatur ex posterioribus Conciliis, & Doctoribus.*
XXVI. *Idem probatur ex congruentiis.*
XXVII. *Soluuntur obiectiones.*
XXVIII. *De ordine & comparatione Sacramentorum nouæ legis inter se.*
XXIX. *De nomine, definitione, & partitione ceremoniarum.*
XXX. *De statu caussæ.*
XXXI. *Explicatur, & defenditur veritas.*
XXXII. *Soluuntur obiectiones contra ceremonias.*

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

LIBER PRIMVS.

Qui est de natura & caussis Sacramenti.

De Sacramentis bipartita Disputatio est. Primvm enim generatim de omnibus. Deinde seorsim de singulis explicandum erit. Ac generalis quidem Disputatio duo habebit quasi prolegomena. Vnvm de erroribus circa Sacramenta; Altervm de mendaciis, & calumniis recentium hæreticorum. Deinde sex continebit principales cõtrouersias. Vnam de nomine, & significatione Sacramenti. Alteram de natura, & definitione. Tertiam de caussis tum intrinsecis, tum extrinsecis. Qvartam de effectis, id est, gratia, & charactere. Qvintam de numero. Sextam de cæremoniis.

Scripserunt de hoc argumento plurimi, sed præcipui inter hæreticos mihi videntur Lutherus in lib. de captiuitate Babylonica, & in assertione articulorum. Philippus in locis, & in Apologia Confessionis Augustanæ. Ioannes Caluinus, lib. 4. Instit. cap. 14. & sequentibus. Martinus Kemnitius Tomo 2. examinis Concilij Tridentini.

Ex nostris præter Scholasticos in IV. Sententiarum Thomas VValdensis Tomo 2. toto; Gulielmus Parisiensis in lib. de Sacramentis; Ioannes Eckius, in homiliis de Sacramentis; Ioannes Roffensis in refutatione articulorum Lutheri; Hosius Cardinalis in Confessione Polonica; Ruardus Tapper in explicatione articulorum Louaniensium; Iodocus Tiletanus in refutatione examinis Kemnitij; Gulielmus Alanus in lib. de Sacramentis in genere; Gulielmus Lindanus in Panoplia lib. 4. Petrus Soto, de Institut. Sacerdotum.

CAPVT PRIMVM.

De erroribus.

Antiqvi errores de Sacramentis ad quatuor capita reuocari possunt. Primvm enim quidam omnia Sacramenta demedio tollere conati sunt. ij fuerũt quos Epiphanius hæresi 40. Archonticos, Theodoretus lib. 1. de hereticorum fabulis cùm Archonticos, tum etiam Ascodritos, seu Ascodrupitas appellat. Isti enim auctore quodã Petro Anachoreta Syro, Baptismum & Eucharistiam execrabantur, Epiphanio teste, necnon (vt addit Theodoretus) omnia alia signa sensibilia, & corporalia, ac solùm in cognitione eius quod est, veram redemptionem constituebant.

Huc etiam pertinet error Fraticellorum, seu A Beguinorum, qui Sacramenta Ecclesiastica despiciebant, vt testatur Ioannes Papa XXII. in Extrauaganti, sancta Romana, de religiosis domibus.

Huc denique pertinent Pauliciani, qui teste Euthymio in 2. parte Panopliæ, tit. 21. tollebant de medio omnem Sacramẽtorum materiam; aquam, vinũ, panem, oleum, & solùm verbis quibusdam loco Sacramentorum vtebantur: vt exempli gratia, Baptismum esse dicebãt illa verba: *Ego sum aqua viua.*

Secvnda hęresis est eorum, qui Sacramenta omnia non quidem execrabantur, nec tollebant, sed virtute & efficientia spoliabãt. Hi Messaliani, qui & Euchitæ ab oratione dicti sunt.

Scribunt de hac hæresi Epiphanius hæresi 80. Augustinus hæresi 57. & Theodoretus lib. 4. de hæreticis fabulis, sed fusiùs & ex libris ipsorum decerptis erroribus, Ioã. Damascenus in lib. de hæresibus, vbi testatur, dogma Messalianorum esse, peccata non purgari diuinis Sacramentis, sed solis precibus, quæ ab ipsis rectè funduntur. Itaq; sine Baptismo, sine Eucharistia, sine Sacerdotum absolutione profitebantur, se statim suis precibus homines posse iustificare: tametsi etiã Sacramenta illa admitterent.

Eandem ferè hæresim tribuit Guido in sua Summa Armenis, & quibusdam recentioribus Catharis. siquidem eos negare dicit, Sacramenta nouæ legis gratiam conferre.

TERTIA hæresis eorum fuit, qui aliqua Sacramenta de medio tollebant. Multi enim Baptismum reiecerunt, vt ij, quorum hæresim Gaianam appellat Tertullianus initio libri de Baptismo: item Manichæi, teste Augustino hæresi 46. & Seleuciani apud eundem Augustinum hæresi 59. & alij, de quibus postea.

Rursus quidam reiecerãt Sacramẽtum Confirmationis, vt Nouatiani, Theodoreto teste, lib. 3. de fabulis hæreticorum.

Alij Sacramentum Eucharistiæ nullũ esse dixerunt. Scribit enim Petrus Cluniacensis in lib. contra Petrobrusianos, vnum ex erroribus Petrobrusianorum fuisse, corpus Christi ex pane semel tãtùm factum esse, ea videlicet nocte, qua Dominus traditus est: deinceps aũt nec factum esse, nec fieri posse. Scribit etiam Euthymius in Panoplia parte 2. tit. 23. vnum ex erroribus Bogomilum fuisse, Eucharistiam nihil esse aliud, quàm Pater noster.

Alij Sacramentum Pœnitentię sustulerunt, vt Nouatiani, teste Epiphanio hæresi 59. & Augustino hæresi 38. Alij Sacramentum Ordinis nihil omninò esse dixerũt, vt quidam Taudemi sectatores, vt refert is, qui Sigeberti Chronicũ suppleuit, ad annum Christi 1124.

Alij Extremam vnctionem detestati sunt; vt Albigenses, teste S. Antonino 4. par. tit. 11. cap. 7. §. 5. Summæ Theologicę; & postea Flagellantes, teste Bernardo Lutzemburgensi in Catalogo hæreticorum.

Alij deniq; Matrimoniũ sustulerunt, vt Encratitę, teste Augustino hæres. 33. Manichæi, eodem Augustino teste hæres. 46. & alij permulti.

QVARTA hæresis eorum fuit, qui certa Sacramenta non quidem tollebãt, tamen nõ rectè intelligebãt, vel administrabant. In iis erãt Marcosij à Marco quodam, vetustissimi hęretici, qui Baptismum conferendum esse dicebant, non in nomine Trinitatis, sed in nomine ignoti Patris; in veritate matre omnium; in IESV, qui descendit; in vnitate, & redemptione, & potestatum communione. ita refert Theodoretus lib. 1. de fabulis hæreticorum. Item Marcionitæ, qui secundò, & tertiò homines baptizabant; vt Epiphanius refert hæresi 42.

Sic etiã permulti circa Eucharistiam errãrũt, volẽtes quidem Sacramentum esse, sed nõ continere verum Domini corpus; vt quidam olim ipso ferè tempore Apostolorum, vt referunt Ignatius in epist. ad Smyrnenses, & Theodoretus in 3. Dialogo, circa medium: ac deinde Berẽgarius, teste Lantfranco in lib. aduersus Berengarium: postea Ioannes VViclefus, teste Concilio Constantiensi sess. 8.

Quidam circa Pœnitentiam errabant, etiamsi eam non tollerent, vt Audiani, qui confessiones audiebant, & à peccatis absoluebant, sed pœnitentiam non iniungebant, vt Theodoretus refert lib. 4. de fabulis hæreticorum.

Quidam errabant circa Ordines, quos etiam fœminis conferebant, vt Pepuritæ, teste Epiphanio hæresi 49.

Hæc generatim de erroribus veterũ dicta sint. similia nostro hoc seculo vidimus. Nã inprimis non defuerunt, qui omnia Sacramenta sensibilia, & corporalia contemnerent, qui certè noui Archontici nominari possent: id enim de Swencfeldianis testantur Fridericus Staphilus in lib. de concordia discipulorum Lutheri, & Dauid Chytræus præfatione Commentariorum in Apocalypsim.

Lutherani ceteri, & Caluinistæ omnes, etsi Sacramenta non tollunt omnia, omnia tamen virtute, & efficacia spoliant, vt olim faciebant Messaliani: vt enim illi orationi, ita isti fidei omnia tribuunt, Sacramentis autem planè nihil, nisi vt sint nuda signa, eaq; non omninò necessaria. Sic enim scribit LVTHERVS in assert. 1. articuli: *Hæretica, sed vsitata sententia est, Sacramenta nouæ legis dare gratiam iis, qui nõ ponũt obicem. Scriptura enim dicit: Iustus ex fide sua viuet, non dicit, ex Sacramentis viuet.* Hæc ille. Neq; ab hac sententia vllus, quod sciam, ex hæreticis huius tẽporis dissentit.

Rursus non defuerunt hoc tempore, qui tollant è medio aliqua Sacramenta, licet nõ omnia. Nam Swẽcfeldianis exceptis, ceteri omnes duo Sacramenta recipiunt, Baptismum, & Eucharistiam; duo reiiciunt, Confirmationem, & Extremam vnctionem: Matrimonium recipiunt quidem, sed non pro Sacramento: de Pœnitentia, & Ordinatione inter se contendunt, vt postea explicabimus.

Deniq; non defuerunt etiam qui certa Sacramenta reciperent, sed erroribus admixtis. Nam Anabaptistæ Sacramentum Baptismi recipiunt, sed pro adultis, nõ pro infantibus. Zwingliani recipiunt Sacramentum Eucharistiæ, sed corpus Dominicum esse negant. Lutherus Sacramentum Absolutionis non negat, sed nec integram confessionem, nec vllam satisfactionem requirit, aut admittit; nec verum ministrum Sacramenti huius agnoscit, vt patet ex assertione articulorum, quinti, sexti, septimi, octaui, noni,

decimi.

decimi. Denique ordinationem ministrorum omnes admittunt, sed nec agnoscũt verum ministrum, nec verum ritum huius Sacramenti.

Ita videmus omnes quatuor hæreticorũ classes, quæ variis temporibus per M. D. annos Ecclesiam Catholicam vexauerunt, omnes simul hoc nostro seculo contra eandẽ Ecclesiam conspirasse. Sed quo duce de veteribus illis Catholica triumphauit, de nouis etiam sine dubio triumphabit: quandoquidẽ idem ille dux, nec vires amittere potest, & Ecclesiæ suæ semper se ad futurum certa testificatione promisit.

CAPVT SECVNDVM.

De mendaciis, & calumniis aduersariorum.

NECESSARIO prorsus annotanda sunt mendacia præcipuorum hostium Ecclesiæ, quòd hoc multum valeat ad auctoritatem detrahendam, ipso teste Luthero, qui ita scripsit quondam in lib. contra Emserum: *Si semel deprehenderer, ita mentitus, falsus, & crassè stolidus; iam tota mea doctrina, & honor, & fides, & fidelitas, finem penitus haberent: vnusquisque me pro nequam, & infami nebulone, vt æquum est, habiturus esset*: tum etiam, quòd hoc ipsum vitium Catholicis tribuere impudentissimo mendacio Lutherus non erubuerit: SIC enim scribit in libro aduersus Cochleum: *Sed ego planè hoc tribuo diuinis Consiliis, vt Papæ, & Papistæ ferè nullos habeant patronos, nisi, qui vel insigni inscitia, vel mendaciis impudentibus semper suam auctoritatem traducant, ne quis amplius per abominationem Romanam decipiatur.* Et infrà: *Plorandam certè sortem Papæ, quòd sui non nisi mendaciis protecti in arenam descendunt.* Hæc ille. Quæ verba in ipsum Lutherum aptissimè conueniunt. vt enim Ioannes Cochleus testatur in actis Lutheri Anni XXIII. nullus ferè Catholicorum in Lutherum scripsit, quin eum multorum mendaciorum coarguerit; è quibus vnus Dietembergius è duobus Lutheri libellis supra octingenta collegit mendacia. Denique nulla re magis nocent illi Ecclesiæ, quàm cum suis mendaciis persuadent populis, nos aliter sentire, & docere, quàm reuera sentiamus, & doceamus. Proinde res vtilissima est, eorum mendacia detegere. Nos igitur solùm de Sacramentis mendacia quædam crassiora breuiter annotabimus.

Igitur LVTHERVS in lib. de captiuitate Babylonica capite primo, quod est de Eucharistia, PRIMO mentitur, cùm ait: *Non miror Concilium Constantiense, cuius auctoritas si valet, cur non valet & Basileensis, quod contrà statuit, Bohemis licere vtramque speciem sumere? quod iste adulator ignorans adducit pro suo somnio.* Hæc ibi. Et sanè quòd Constantiense, & Basileense Concilium inter se pugnent, quantum ad Communionem sub vna specie,

A mendacium impudentissimum est. Idem enim omninò statuunt Concilium Constantiense, sess. 13. & Basileense, sess. 30. nimirum laicos non teneri diuino iure ad vtramque speciem sumendam, proinde seruandam esse Ecclesiæ legem, vel consuetudinem: quibus decretis non repugnat, quod Basileense Concilium concesserit Bohemis vtriusque speciei vsum, modò faterentur id sibi concedi ab Ecclesia, non autem ad hoc teneri diuino iure.

SECVNDO mentitur ibidem, cùm ter, aut quater repetit, S. Thomam auctorem esse illius sententiæ, quam omnes Catholici tenent, quòd in Sacramento altaris, non sit substantia panis,

B & vini, sed accidentia solùm: quod est crassissimum mendacium. Nam Innocentius III. in Lateranensi Concilio, cap. I. (vt omittam testimonia antiquiora) hoc ipsum definiuit Anno M. CC. XV. quo tempore S. Thomas nondum erat natus.

TERTIO mentitur ibidem, cap. 2. quod est de Baptismo, cùm ait loquens de Scholasticis: *Asserunt impij homines, non debere hominem esse certum de remissione peccatorum, seu gratia Sacramentorum: qua impietate orbem totum dementant.* Hoc mendacium est ipso Luthero teste. Nam paulò infrà idem ipse verissimè sic dicit: *Omnes tamen admittunt Sacramenta esse signa efficacia gratiæ.* Non igitur iubemus homines dubitare de gratia Sa-

C cramenti, cùm dicamus esse signa efficacia gratiæ. Iubemus quidem dubitare de propria dispositione, & proinde de consequutione gratiæ; sed hoc non est dubitare de gratia Sacramentorum. Non enim efficacia Sacramenti pendet ex mea dispositione, sed ex diuina institutione: quomodo qui oculos claudit, non potest videre solem, & tamen non propterea dubitat de efficacia solis ad illuminandum. Neque hoc Lutherani negari possunt; nam Lutherus in lib. contra rebaptizantes, quem edidit Anno M. D. XXVIII. sic ait: *Baptismus non est fundandus supra fidem baptizantis, vel baptizati, quia vterque incertus est de fide, aut saltem in periculo, & tentatione consistit.* Et in sermone de Baptismo, ha-

D bito Anno XXXV. *Vt Baptismus*, inquit, *certus sit nobis, ideò non fundat eum* DEVS *supra fidem nostram, cùm illa possit incerta, & falsa esse; sed supra verbum, & institutionem suam.* Hæc ille. Non ergo dissentimus à Lutheranis (vt Lutherus mentitur) quod nos dubitemus de gratia Sacramenti, illi non dubitent; sed quòd nos dubitemus de consecutione gratiæ, ob nostram indispositionem, illi autem non dubitent, mira temeritate, cùm fateantur sine fide Sacramenta non prodesse, & simul admittãt facilè hominem decipi, cùm putet se credere, & tamen reuera non credat.

QVARTO mentitur ibidem, cùm sic ait: *Esto contemptor Magistri Sententiarum cum omnibus suis scribentibus, qui tantùm de materia, & forma Sacramentorum scribunt, dum optimè scribunt, id est, mortuam, & oc-*

cidentem literam Sacramentorum tractant: ceterùm spiritum, vitam, & vsum, id est, promissionis diuinæ veritatem, & nostram fidem prorsus intacta relinquunt. Mendacium est apertissimum; nam de fide suscipiẽtis Sacramenta, & recto vsu multa disputat Magist. lib. 4. dist. 4. & 9. & Scholastici ibidem. Veriùs de Magistro scripsit Franciscus Stancarus in lib. de Trinitate, & Mediatore: *Ego*, inquit, *iudico vnum Petrum Lombardum pluris esse, quàm centum Lutheros, ducentos Melanchthones, trecentos Bullingeros, quadringentos Petros Martyres, & quingentos Caluinos: qui omnes si in mortario contunderentur, non exprimeretur vna vncia veræ Theologiæ, præsertim in artic. de Trinitate, Incarnatione, Mediatore, & Sacramentis.*

A

QVINTO mentitur, cùm ibidem sic loquitur: *Et hinc impulsi sunt tantum tribuere Sacramẽtis nouæ legis, vt ea statuerent, prodesse etiam iis, qui in peccatis mortalibus sunt, nec requiri fidem, aut gratiam, sed sufficere, non posuisse obicem, hoc est, actuale propositum denuò peccandi.* Et infrà: *Prodesse dicunt ea etiam impiis & incredulis, modò non ponant obicem, quasi ipsa incredulitas non sit omnium obstinatissimus, & hostilissimus obex gratiæ.* Hæc ille. Quam sententiam sæpe repetunt tum ipse, tum etiam filij, & sectatores eius; nec solùm veri Lutherani, sed etiam Caluinus iisdem verbis vtitur in Antidoto sess. 7. can. 5, & 6. Vbi tria nobis tribuunt. VNVM quòd dicamus, Sacramenta prodesse iis, qui sunt in peccato mortali: quod quidem verissimum est, modò peccatores pœnitentiam agere velint; nam Baptismus & Absolutio ad hoc sunt instituta, vt peccata remittant. Et certè mirum est, hoc nobis tanquam errorem tribui à Lutheranis, cùm ipsi velint omnia Sacramẽta habere promissionem reconciliationis, ac remissionis peccatorum: de qua re infrà dicemus. Si verò loquantur de peccatoribus impœnitentibus, est merum mendacium, quod Catholici dicant, Sacramenta prodesse peccatoribus: omnes enim Catholici requirunt pœnitentiam, tanquam dispositionem ad gratiam recipiendam.

B

DEINDE nobis tribuunt, quòd dicamus nõ requiri gratiam ad hoc, vt nobis prosint Sacramenta: quod quidem mendacium est manifestum. Nam si per gratiam intelligant fauorem Dei, vt ipsi ordinariè intelligunt, omnes Catholici dicunt, iustificationem à peccatis dari in Sacramentis ex gratia Dei, & merito Christi, non ob merita accedentis. Si verò per gratiam intelligant inhærentem qualitatem, qua formaliter iustificamur; Fatemur hanc nõ requiri ante perceptionem aliquorum Sacramentorum, vt Baptismi, & Pœnitentiæ, quod etiam ipsi fateri coguntur, qui volunt Sacramenta habere promissionem remissionis peccatorum: tamen hanc ipsam dicimus infundi in ipsa perceptione Sacramenti; proinde mera calumnia, & mendacium est, quod Catholici non requirant gratiam, vt Sacramenta prosint.

C

TERTIO nobis tribuunt, quòd dicamus non requiri fidẽ, & quòd incredulitatem non habeamus pro obice impediente Sacramẽtum: in quo etiam apertissimè mentiuntur. Nam vel loquũtur de substantia Sacramenti, vel de fructu Sacramenti: si de substantia, nec nos, nec ipsi, requirimus fidem. Nam omnes Catholici docent cum S. Augustino lib. 4. de Baptismo, cap. 12. verum esse Baptismum, quem sine vera fide hæretici recipiunt. Et idem docet Lutherus in homiliis de Baptismo, & in lib. contra rebaptizantes; necnon etiam Caluinus lib. 4. Instit. cap. 14. §. 16. Si verò loquuntur de fructu Sacramenti, falsum est Catholicos non habere pro obice incredulitatem: omnes enim Catholici requirunt necessariò in adultis actualẽ fidem, & sine ea dicunt neminem iustificari. Vide Magistrum lib. 4. dist. 4. & S. Thomam 3. par. q. 68. artic. 8. Item Ius canonicũ, quod Lutherus combussit, de consecratione dist. 4. per multos canones.

Occasio huius fraudis fuit, quòd Catholici non requirant in Sacramentis fidem illam specialem, quam aduersarij solam esse putant veram fidem iustificantem. Sed (vt omittam quòd ista non est vera fides, sed opinio temeraria) si ideò verè nobis tribui posset, quod non requiramus fidem in Sacramentis, quia non requirimus fidem illam specialem; nos etiam illis tribuere possemus, quòd non requirant fidem in Sacramentis, quia non requirunt eam fidem, quam nos solam docemus esse veram fidem.

Ceterùm si candidè agendum sit, distinguendæ sunt quæstiones. Aliud enim est quærere, an in Sacramentis requiratur vera fides, aliud autẽ, quænam sit vera fides. Et quidem in priore quæstione conuenimus, in posteriore dissidemus.

D

Porrò de infantibus non potest esse quæstio, tum quia ipsi nec ponunt, nec possunt ponere obicem incredulitatis: incredulitas enim nõ est non credere, sed nolle credere: tum etiam quia infantes sicut peccauerunt aliena voluntate, & sunt auersi à Deo habitualiter; ita satis est, si credant aliena voluntate, & conuertantur habitualiter per infusionem fidei, spei, & charitatis. Vnde Philippus in locis anni XLI. cap. de vsu Sacramentorum dicit, de adultis solùm esse intelligendum, quòd oporteat eos actu credere.

SEXTO mentitur in assertione 1. articuli, vbi Scotum facit auctorem illius sentẽtiæ, quòd Sacramenta conferant gratiam non ponenti obicem: quam sentẽtiam ipse hæreticam vocat. Sed mentitur apertissimè. Nam Innocentius III. idẽ docuerat, cap. Maiores, de Baptismo, & eius effectu; longo tempore ante quàm Scotus nasceretur: necnon S. AVGVSTINVS in epist. 23. ad Bonifacium, vbi posteaquam dixerat, paruulis prodesse Baptismũ etiamsi actu non credant; ita loquitur: *Hoc qui non credit, & fieri non posse arbitratur, profectò infidelis est, etiamsi habeat fidei Sacramẽtum: & longè melior est ille paruulus qui etiamsi fidem nondum*

habeat in cogitatione, non tamen ei obicem contrariæ cogitationis opponit; vnde Sacramentū eius fideliter percipit.

SEPTIMO mentitur ibidem, cùm ait, Scotistas non requirere in vsu Sacramenti fidem, nec bonum propositum, seu bonum motum cordis. Quod mēdacium refellit Roffensis ex ipsis verbis Scoti, qui in 4. dist. 4. q. 2. disertis verbis docet, requiri fidem & contritionem, seu attritionem. Vide etiam q. 5. in principio, & in respons. ad vltimum. item dist. 17. q. 1.

OCTAVO mentitur in homil. vlt. de Baptismo, vbi sic ait: *Huc impietatis vētum est, vt sali, & aquæ contra verbum & mandatum sacratæ, tantundem virtutis & energiæ tribuerint, quātum venerabili Baptismi Sacramento.* Hic sunt duo mendacia. VNVM, quòd nos contra Dei mandatum, & verbum consecremus salem, & aquam; nullum enim verbum, seu mandatum exstat, quo id prohibeatur. Quid, quòd ipse idem Lutherus lib. de captiui. Babyl. cap. de Extrema vnctione, contrarium docet? Sic enim ait: *Igitur,* inquit, *hoc Vnctionis extremæ nostrum Sacramentum non damno, sed hoc esse, quòd ab Apostolo Iacobo præscribitur, constanter nego, cùm nec forma, nec vsus, nec virtus, nec finis eius cum nostro cōsentiat: numerabimus tamen ipsum inter ea Sacramenta, quæ nos constituimus; vt sunt salis, & aquæ consecratio, & aspersio: neq; enim negare possumus, creaturā quamlibet per verbum Dei, & oratione sanctificari, quod Apostolus Paulus nos docet.* Hæc ille.

ALTERVM mendacium est, quòd eandē vim tribuamus aquæ benedictæ, & Baptismo: id enī nullus vnquam Catholicorum docuit; alioqui nō septem Sacramenta, sed multò plura faceremus. Hæc pauca ex Luthero sufficiant.

CAPVT TERTIVM.

Mendacia Philippi.

PRIMO in ipsa Confessione artic. 13. damnat Scholasticos, quòd nō doceant requiri fidē in vsu Sacramentorū. Sed fusiùs, & clariùs exposuit mētem suam in Apologia eiusdē articuli, vbi sic ait: *Hic damnamus totum populum Scholasticorum Doctorum, qui docent, quòd Sacramēta non ponenti obicem, conferant gratiā ex opere operato, sine bono motu vtentis. Hæc simpliciter Iudaica opinio est, sentire, quòd per cæremoniam iustificemur, sine bono motu cordis, hoc est, sine fide; & tamen hæc impia, & superstitiosa opinio magna auctoritate docetur in toto regno Pontificio.* Hæc ille.

HOC mendaciū est longè impudentius mendaciis Lutheri. Nam Lutherus non accusabat omnes, sed Scotistas tantùm, Philippus autem totum populū Scholasticorum damnat: immò etiam totum regnum Pontificium. Esse aūt mendacium apertissimū, tam est manifestū, vt probatione non egeat. Nam, vt suprà diximus, omnes Scholastici cum Magistro li. 4. dist. 4. requirunt actualem fidem, quæ sine motu cordis esse non potest: & ipse idem Philippus in Apologia articuli de Pœnitentia, dicit, Catholicos requi-

A rere contritionem vel attritionem. Et quid est contritio, vel attritio, nisi motus cordis?

SECVNDO in ipsa etiā Confessione Augustana in articulo de Missa: *Falsò,* inquiunt, *accusantur Ecclesiæ nostræ, quòd Missam aboleant: retinetur enim Missa apud nos, & summa reuerentia celebratur.*

Hoc esse mendaciū, probare possumus ex articulis Smalchaldicis, qui non minoris sunt auctoritatis apud Lutheranos, quā ipsa Confessio: vnde etiam simul cum ipsa Cōfessione ponūtur in libro Cōcordiæ. In illis igitur articulis sic legimus: *Ceterùm Draconis cauda ista (Missam intelligo) peperit multiplices abominatiōes, & idololatrias.* Et paulò antè: *Abroganda meritò Missa est.* Hæc illi. Si igitur

B Missa, vt cauda Draconis abroganda est, cur eam nō abrogârunt? aut, si abrogârūt, cur queruntur accusari se, quòd Missam aboleuerint? DICENT fortassè se Missam Papisticā aboleuisse, Christianam aūt retinere; nimirum Sacramēti distributionem, & perceptionem: hoc enī Philippus vocat Missam in Apologia. AT nō accusantur à nobis Lutherani, quod istā Missam, id est, Cōmunionē aboleuerint, sed quod verā Missam, id est, oblationē, & totum Canonē sustulerint. Itaq; si per Missam intelligūt, Communionē, mendacium est, quòd accusentur: sin autem intelligūt, oblationē, mendaciū est, quod falsò accusentur.

TERTIO mentitur in eodem articulo: *Veteres,* inquit, *ante Gregorium non faciunt mentionem priuatæ*

C *Missæ.* Idem repetit in Apologia eiusdē articuli.

Sed si per Missam priuatam intelligat Missam, quę dicatur nomine priuato, aut quæ vni tātùm prosit, mentitur eiusmodi Missam cœpisse post Gregorij ætatem: nulla enim est, nec fuit vnquā Missa priuata ad istum modū: omnis enim Missa publica est, cùm celebretur à Sacerdote, vt est publicus minister, & pro cōmuni, & publica vtilitate totius Ecclesię. Si verò per Missam priuatā intelligat Missam, quę ab vno Sacerdote dicatur sine distributione Eucharistię populo facta, mētitur eiusmodi Missas non fuisse ante Gregorij tempora. Nam AVGVSTINVS lib. 22. ciuit. c. 8. meminit Missæ priuatæ: scribit enim vnū ex suis presbyteris sacrificium corporis Domini obtu-

D lisse in domo rustica cuiusdam nobilis viri, quæ vexabatur infestatione malignorum spirituum, & continuò eam domum liberatam fuisse: *Perrexit,* inquit, *vnus, obtulit ibi sacrificium corporis Christi, orans quantum potuit, vt cessaret illa vexatio, Deoq; protinus miserāte cessauit.* Hęc ille. Hic certè Augustinus qui ducentis annis Gregorium præcessit, meminit Missæ dictæ ab vno, in loco priuato, sine distributione Sacramenti populo facta; & quæ Deo gratissima fuerit, vt euentus probauit.

QVARTO mentitur in eadem Confessione Augustana, in artic. de Confessione, vbi sic ait: *Antea immodicè extollebantur satisfactiones, fidei verò, & meriti Christi, ac iustitiæ fidei, nulla fiebat mentio.*] Atq; ita quidem loquitur in Cōfessione, in Apologia autē art. 11. ita rem exaggerat: *Nunc,* inquit, *de hac*

fide consequente remissionem peccatorum, nulla est syllaba in tanta mole Constitutionum, Glossarum, Summarum, Confessionalium, nusquam ibi Christus legitur. Et infrà in Apologia artic. 15. *Exstant,* inquit, *immensi libri, immò bibliothecæ totæ: nullam syllabam de Christo, de fide in Christum, &c.*

Hęc tamen magna sunt mendacia, vt mirũ sit, si ea tota Germania capere posſit. Nullus em̃ est liber Catholicus, in quo de Sacramẽto vllo agatur, quin in eo sæpe fides, & Christus nominentur. Certè S. Thomas, qui minimè obscurus est auctor 3. par. q. 62. art. 5. dicit, & probat Sacramenta omnia vim habere ex meritis Christi, & eiusdẽ Christi merita per fidem nobis applicari.

CAPVT QVARTVM.
Mendacia Caluini.

VENIO nunc ad CALVINVM, qui lib. 4. Instit. cap. 14. §. 14. sic ait: *Magno consensu Sophisticæ scholæ tradiderũt, Sacramenta nouæ legis iustificare, et conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia dici non potest, quàm sit exitialis, et pestilens, eoq́; magis, quod multis antè seculis magna Ecclesiæ iactura in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica est; nam dũ iustitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit.*] Hoc est mendacium PRIMVM, quòd citra fidem polliceamur iustitiam in Sacramẽtis: quod suprà refutatum est. Interim obseruanda sunt, quæ Caluinus confitetur vera, nimirũ magnum consensum esse inter Catholicos, item multis seculis doctrinam nostrã viguisse, deniq; in bona orbis parte receptã: cùm de ipsis omnia sint cõtraria, nimirum nullus est inter eos consensus; doctrina recens, & hoc seculo nata; & vix vnam, aut alteram prouinciam occupauit: etsi enim multi sunt hoc tempore hęretici, nulla tamen vna hæresis admodum latè patet.

SECVNDVM mendacium est in eodem cap. §. 17. *Interim,* inquit, *illud tollitur figmentum, quo iustificationis caussa, virtusq́; Spiritus sancti elementis, ceu vasculis, ac plaustris includitur.*] Hoc verè figmentum est, quod nobis Caluinus affingit. Non em̃ Catholici dicũt, caussam iustificationis in Sacramẽtis, vt in vasis includi, sed ipsa Sacramenta caussas instrumẽtales iustificationis faciunt. Sed nec virtutem Spiritus sancti, id est, vim illam, quam Deus tribuit Sacramentis ad iustificandum, vllus Catholicus docet contineri in Sacramentis, sicut in vasis, virtus enim illa est id, per quod Sacramentum operatur. Sed fortè Caluinus ex eo mentiendi ansam accepit, quòd interdũ Catholici gratiam in Sacramentis, vt in vasis contineri dicunt. Gratia em̃ effectus est Sacramenti, proinde in Sacramento continetur, vt quilibet alius effectus in sua caussa: omne autem quod continet, saltem metaphoricè, vas dici potest. Adde quòd potest etiam vas accipi pro instrumento: qua significatione eleganter Dauid Psal. 7. vocat

A sagittas, vasa mortis, & Ezechiel, c. 9. vocat arma, vasa interitus, quia sagitta, ceteraq; arma caussæ instrumentales sunt mortis. Neq; id negare potest Caluinus, cùm in Antidoto Concilij Tridẽtini, sess. 7. can. 4. & 5. affirmat Sacramenta esse caussas gratiæ conferendæ instrumentales.

TERTIVM mendacium est in eodem cap. §. 26. vbi sic ait: *Quidquid de opere operato nugati sunt Sophistæ, non modò falsum est, sed pugnat cum Sacramentorũ natura, quæ instituit Deus, vt fideles vacui bonorum omnium, & inopes, nihil præter mẽdicitatem eò adferant. Vnde sequitur, ea recipiendo nihil istos agere, vnde laudem mereantur, vel in hac actione, quæ eorum respectu merè passiua est, nullum illis posse opus adscribi.*] Hoc mendacio testatur ignorantiam, vel malitiam suã Caluinus:
B non enim opus operatum vocãt Theologi opus aliquod meritorium eius, qui Sacramẽtum suscipit, vel ministrat, vt Caluinus dicit; id enim opus operantis appellamus. Quid autem sit opus operatũ, infrà suo loco dicemus. Illud hoc loco notasse sufficiat, opus operatum non pendere à bonitate ministri, meritum autem pendere.

QVARTVM est mendacium, cap. 17. §. 43. vbi dicit in Sacramento Eucharistiæ primum, qui azymo pane vti cœpit, fuisse Alexandrum Romanum Põtificem: *Primus,* inquit, *azymo pane delectatus est: qua id ratione, non video, nisi vt plebis oculos in nouo spectaculo in admirationẽ traheret magis, quàm vt animos proba religione institueret.*] Hoc verò mendaciũ cum
C Euangelio apertè pugnat. Scribunt enim Matthęus cap. 26. Marcus 14. & Lucas 22. Dominum cœnam fecisse primo die azymorũ, proinde non Alexander Papa, sed Christus primus fuit, qui azymo pane in Sacramento vsus est.

QVINTVM est cap. 19. §. 12. vbi sic ait: *Veteres dum propriè loquuntur, nusquam plura duobus Sacramentis recensent.*] Refellit hoc mẽdacium S. CYPRIANVS (vt nunc ceteros omittam) qui lib. 2. ep. 1. non solùm Baptismum, & Eucharistiam, sed etiã Confirmationem vult esse propriè Sacramentum. Nam de Confirmatione sic loquitur: *Tunc plenè sanctificari, & esse filij Dei possunt, si Sacramento vtroq́; nascantur.* Et S. AVGVSTINVS lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 104. *Sacramentum Chrismatis,*
D inquit, *in genere visibilium signorum, sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus.*

SEXTVM est ibidem, vbi Caluinus addit de ipsa Confirmatione: *De manuum impositione loquuntur veteres, sed an Sacramentum vocant? Augustinus apertè affirmat, nihil aliud esse, quàm orationem.*] Refellunt hoc idem auctores verbis citatis.

SEPTIMVM est in eodem cap. 19. §. 34. vbi sic ait: *Matrimonium, vt à Deo institutũ, fatentur omnes, ita pro Sacramento datum, nemo vsq́; ad Gregorij tempora viderat.*] Atqui S. AVGVSTINVS, qui CC. ferè annis S. Gregorio vetustior fuit, lib. de bono coniugali, ca. 18. sic ait: *In nostrarũ nuptiis plus valet sanctitas Sacramenti, quàm fœcunditas vteri.* Et li. 1. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 10. ter Matrimoniũ Sacramentis annumerat: vt etiam alibi passim.

OCTAVVM est in Antidoto Concilij, sess. 7. can. 13. vbi sic ait: *Conqueruntur, vel saltem gemunt omnes pij, pluris in Baptismo fieri Chrisma, cereum, salis saporem, sputum denique, quàm aquæ lauacrum, quo tota constat Baptismi perfectio.* Idem repetit in lib. de formula ministrandi Sacraméta. Hic Caluinus Lutherum mentiendo superare studuit. Ille enim (vt suprà notauimus in vltimo mendacio) solùm dicebat, nos æquare has cæremonias Baptismo; iste autem dicit, nos anteponere. Sed vterque mentitur. Nam Catholici adeò non anteponūt, vel æquant ista Baptismo, vt dicant esse præparationes ad Baptismum; item accidentales cæremonias, si conferantur cum ipsa ablutione, in qua consistit substantia Baptismi. Denique fatentur omnes Catholici, simplicem Baptismum sine cereo, sine sale, sine oleo, aliisque rebus sufficere ad iustificationem: res autem illas omnes non sufficere. Vide Magistrum, & Doctores ceteros in 4. dist. 6.

CAPVT QVINTVM.
Mendacia Kemnitij.

MArtinus KEMNITIVS multa repetit ex mendaciis Lutheri, & Caluini; multa etiā addit ꝓpria. Sed quia longū esset omnia referre, solū pauca quędam annotabo ex principio 2. partis Examinis, vbi agit de Sacramentis in genere.

PRIMO igitur in Examine edito anno M. D. LXVI. in octauo pag. 14. sic mentitur: *Quomodo per Matrimonium, quod Syricius Pontifex definit, esse secundum carnem viuere, quod Deo placere non possit; quomodo, inquam, iustitia fidei per Matrimonium, vel incipit, vel augetur, vel reparatur iuxta ipsorum Sacramenti descriptionem in decreto positam.*] Desumptum est hoc mendacium ex epist. 1. Syricij, cap. 7. vbi sanctus ille Pontifex probare volens, debere Sacerdotes continere se etiam ab vxore, assumit pro argumento illa verba Rom. 8. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* Hinc igitur deducit Kemnitius, Matrimonium, auctore Syricio, nihil esse aliud, quàm vitam secundum carnem, quæ Deo placere non potest.

Sed debuit Kemnitius aduertere, Syricium non loqui de coniugio iusto, & legitimo, sed de coniugio Sacerdotum, quod illegitimum est, & solo nomine coniugium, re autem ipsa sacrilega impudicitia. Nam in eadem epist. ca. 4. iam antè dixerat, legitimas nuptias in Ecclesia per Sacerdotem benedici: & certè non voluit dicere, benedici in Ecclesia vitam secundum carnem, quæ Deo placere non potest. Itaq; legitimi coniuges possunt ita viuere, vt placeant Deo, & dicantur non esse in carne, sed in spiritu, si vxore sua legitima legitimè vtātur: at Sacerdotes, quibus nuptiæ interdictæ sunt, non possunt vxores ducere, aut illis vti, quin Deo displiceant, & secundum carnem viuant: & hoc est, quod verissi-

A mè scripsit Syricius.

SECVNDO mentitur pag. 39. vbi loquens de Ordinis & Matrimonij Sacramentis, sic ait: *Etsi Richardus disputat etiam per istos ritus cōferri gratiā gratum facientem: reliqui tamen agnoscunt, hoc subsistere non posse.*] Hoc mendacium impudentissimum est, cùm omnes ferè Theologi idem dicant, quod Richardus dicit. Sufficiet hoc loco testimonium sancti THOMAE, qui 3. par. q. 65. ar. 1. docet, & probat, septem esse nouæ legis Sacramenta; & in responsione ad vltimum sic ait: *In quolibet Sacramento nouæ legis gratia infunditur.*

TERTIO mentitur pag. 40. vbi quærens de aqua benedicta, rosa benedicta, ense benedicto,

B & similibus rebus, cur non sint Sacramenta, sic ait: *Aliquid quidem respondent Scholastici, alius aliud, sed tamē nec seipsos expediunt, nec Lectoribus satisfaciūt, nisi quod Gabrielis ingenuitas probatur, qui dicit, aquam benedictam non esse Sacramentum, quia desit diuina institutio.*

DVO sunt hîc mendacia. VNVM quod Scholastici multùm laborent, vt ostendant, cur aqua, & rosa, & similia, cùm in Ecclesia benedicuntur, non sint Sacramenta. At Scholastici adeò leuiter hoc expediunt, vt multi ne attingāt quidem, vt per se notum, alij obiter tantùm explicent. Nihil enim horum est signum efficax gratiæ iustificantis, quod est præcipuum in omnibus Sacramentis.

C ALTERVM est mendacium, Gabrielem ingenuè cōfiteri, nihil deesse aquæ benedictæ, quo minus sit Sacramentum, nisi diuinam institutionem. Est, inquam, hoc verissimum mendacium, quia Gabriel in 4. dist. 1. q. 1. art. 1. vbi de hac re agit, dicit quidem, aquam benedictam non esse à Deo institutam, sed ab Ecclesia, & ideò nō esse Sacramentum, sed non dicit, nihil aliud ei deesse, nisi diuinam institutionem, immò apertè indicat, alia etiam multa ei deesse. Nam non disputat eo loco propriè de aqua benedicta, sed explicat definitionem Sacramenti: & quia dixerat, ad Sacramenta requiri diuinam institutionem, inde deducit à Sacramenti definitione excludi aquam benedictam, lotionem balnei, &

D omnia signa naturalia. Quocirca sicut non licet colligere ex hac eius disputatione nihil deesse ad lotionem balnei, quò minus sit Sacramētum, nisi diuinam institutionem, ita nō licet colligere, nihil deesse ad aquam benedictam, nisi diuinam institutionem, quò minus sit Sacramentum.

QVARTO mentitur pag. 94. & 95. vbi tot sunt ferè mendacia, quot verba: *Quidam*, inquit, *vt Alensis, Thomas, Durandus, &c. senserunt ipsis externis Sacramentorum elementis per verbum cōferri quandam virtutem supernaturalem.*] At non videtur legisse hos auctores: Siquidem Durandus contrarium docet, & S. Thomam oppugnat in 4. dist. 1. q. 4.

QVINTO mentitur ibidem, cùm ait: *Addunt autem, vt ostendant, necse, nec alios, quod dicunt, intellige-*

re, esse ens incompletum (vim inditam Sacramentis) quod per se non sit in aliquo ex decem prædicamẽtis.] Sed Kemnitium non intelligere quid Scholastici dicant, facilè credi potest. Illos autem ipsos non intelligere motionẽ, hanc enim pleriq; vocant vim Sacramentis inditam, esse ens incõpletum, quod per se in nullo prædicamento sit; mendacium est manifestum. Non enim vllus est vel mediocriter peritus Physicę, aut etiã solius Logicę, quin sciat motum esse ens incompletũ, & ad nullum prædicamentum per se pertinere.

SEXTO mentitur ibidem, cùm ait, Cyprianũ existimasse, Baptismum esse inutilem, qui conferebatur ab hæreticis, & malis ministris. Nam Cyprianus vbique distinguit malos ministros Catholicos ab hæreticis, & malos quidem affirmat vtiliter baptizare, hæreticos autem inutiliter. Malè igitur Kemnitius coniungit ex sententia Cypriani, quos Cyprianus ipse disiungit. Vide Augustinum explicãtem Cypriani sententiam, lib. 4. de Baptismo, cap. 10. & lib. 6. cap. 12. & ipsum Cyprianum in epistolis ad Iubaianum, ad Pompeium, ad Stephanum, & ad Quirinum.

SEPTIMO mentitur pag. 95. cùm sic ait: *Illa verò opinio, quod in ipsis Sacramentorum elementis gratia essentialiter contineatur, sicut medicina in pixide, ita vt virtus Sacramentorum sit vel essentia, vel qualitas hærens in corporalibus Sacramentorum elementis; etiam inter Scholasticos Scriptores, non fuit omnibus probata, vt Bonauentura, Richardo, &c.* Hic satis prodit suam imperitiam Kemnitius, & simul audaciam, cùm ea reprehendit, quæ non intelligit. Nam inprimis confundit gratiam cũ virtute Sacramentorum, cùm tamen sint res diuersissimæ. Gratia enim est effectus Sacramenti, virtus aũt id, per quod Sacramentum operatur. Quocirca gratiam cõtineri in Sacramentis nullus Catholicus negat, virtutem autem illam physicam non omnes admittunt. Deinde gratiam essentialiter, id est, ipsam essentiam gratiæ hærere in Sacramentis, vt medicinam in pixide, nullus etiam Catholicorum dicit: Fatentur enim omnes gratiam hærere in anima, non in Sacramentis. Ponunt tamen, vt suprà diximus, eam in Sacramento, vt in vase, metaphoricè accipiẽdo nomen vasis, quomodo dicũtur tela vasa mortis, quia in eis mors continetur, vt effectus in caussa.

OCTAVO mentitur ibidem, cùm ait: *Fuerunt etiam qui virtutem Sacramentorum in ipso opere, quo Sacramenta vel celebrantur, vel suscipiuntur, constituerunt: ita vt Sacramenta dicerentur conferre gratiam ex dignitate, & merito operis, quod exercet vel is, qui celebrat, vel qui suscipit.* Hoc etiam mendacium testis est imperitiæ Kemnitianæ, quamquam non est eius proprium, sed à Caluino illud accepit. Vide suprà in 3. Caluini mendacio. Plurima sunt alia in Kemnitio, hæc enim solùm ex initio libri decerpta sunt.

CAPVT SEXTVM.

Mendacia Tilemanni Heshusij.

A Tilemannus HESHVSIVS, qui se Episcopũ Sambiensem vocat, librum scripsit de sexcẽtis erroribus Pontificiorum; qui liber non habet vel vnam micã salis: colligit enim errores tam incõsideratè, vt vel sint mera mendacia, vel contradictorij eorũ sint hæreses apud oẽs Lutheranos.

Ac vt solũ, caussa exempli, discutiamus locum 15. qui est de Sacramentis, tertius error, quem notat, est desumptus ex CATECHISMO Romano in hæc verba: *Virtutem, quæ ex passione Christi manat, hoc est, gratiã, quam ille nobis in ara crucis meruit, per*
B *Sacramenta, quasi per aluum quandam in nos ipsos deriuare oportet.* Hæc ille. Vbi primũ corrupit verba Catechismi Romani; siquidem ex alueo, quę vox est in Catechismo, iste fecit aluum, vt sordidam, & ridiculã faceret Catechismi sententiam. Deinde sententia Catechismi non potest damnari, quin damnẽtur etiam omnes Lutherani. Sume enim sententiam contradicentem, quę sine dubio hęc erit; Christus in cruce non meruit nobis gratiam, vel si meruit, ea tamen non deriuatur ad nos per Sacramenta quasi per alueum. At certè hanc sententiam Lutherani omnes damnãt, quippe qui volunt gratiam ex Christi passione nobis per verba & Sacramenta offerri, & appli-
C cari. Neq; refert quod ipsi non nominant alueũ: nam nominant instrumentalem caussam, quod est longè amplius, quã alueus. Vide Kemnitium in 2. parte Examinis, pag. 97. & Caluinum in Antidoto Concilij, sess. 7. can. 4.

Quintus error apud Tilemannum est, quòd Sacramenta veteris legis non impresserint characterem, qui est signum spirituale. Sume igitur contradicentem, nimirum; Sacramenta veteris legis imprimebant characterem spiritualem; & quære si vel ab vno ex Lutheranis approbetur. Lutherani enim non anteponunt vsquã, licet ferè æquent, Sacramenta legis veteris Sacramentis nouæ legis; & tamen summo cõsensu negant, Sacramenta nouæ legis imprimere characte-
D rem. Id quod negat etiam ipse Heshusius ibidem in 7. errore.

Nonus error est, quòd non requiratur bonus motus interior in suscipiente Sacramentum. Hunc errorem tribuit Heshusius Gabrieli li. 4. sent. dist. 1. q. 3. Sed verba Gabrielis, quæ ipse citat, detegunt fraudem. Nam Gabriel non dicit non requiri motum interiorem, cùm apertè requirat fidem, & pœnitẽtiam cum omnibus aliis Doctoribus, sed dicit cũ Scoto, non requiri motum interiorem, qui sit meritorius gratię de cõgruo, vel de condigno. Scotus enim, & Gabriel, & multi alij docent, motus quosdam interiores esse meritorios de congruo iustificationis, sed addũt, quod si aliquando isti motus nõ sint tam perfecti, vt mereantur, de congruo, tamen suffi-

cere cum Sacramento ad iustificationem.

Decimus error est, quod Sacramenta veteris legis non contulerint gratiam, neq; ex opere operato, neq; ex opere operãtis, seu per modum meriti, etiamsi in fide, & charitate fierent. Hæc ille. Sed accipe cõtradicentem propositionem, & dic; Sacramẽta legis veteris contulerunt gratiam ex opere operato, vel ex opere operantis, seu per modum meriti. Atqui hæc tota est heretica omnibus Lutheranis. Nam omnes execrantur, quod dicimus de opere operato; & multò magis, quod dicimus de opere operãtis. Sacramenta enim gratiam conferre ex opere operantis, est gratiã conferre ex dignitate, & merito operis; ipsi aũt nullum agnoscunt opus dignũ aut meritoriũ, sed omnia esse volunt peccata mortalia, atq; in primis idem Heshusius in eodẽ lib. tit. de iustificatione, de lege, de operibus.

Decimus tertius error est ex Concilio Tridentino desumptus, sess. 7. can. 13. *Docent*, inquit, *sine externis Papisticis ritibus, nec veritatem, nec dignitatem, nec efficaciam Sacramentorum consistere.* Hæc ille. At hæc impudentissima impostura est: Cõciliũ enim nihil eiusmodi docet. Hæc enim sunt verba Concilij, quæ ibidem ponit Heshusius, vt nimirum non solùm sit, sed etiam habeatur impostor: *Si quis dixerit receptos, & approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus in solenni administratione Sacramentorũ adhiberi consuetos aut contemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcunq; Ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit.*

CONTROVERSIA PRIMA, De nomine Sacramenti.

CAPVT SEPTIMVM. *Sitne vtendum nomine Sacramenti.*

De nomine Sacramenti duæ sunt controuersiæ hæreticorũ, tum ipsorũ inter se, tum nobiscũ. Vna, Sitne hoc nomẽ vsurpandum. Altera, quid propriè significet hæc vox Sacramentum.

Quod attinet ad priorẽ, Martinus Lutherus initio nouæ suæ prædicationis visus est ab hoc nomine non parũ abhorrere. Nam in li. de capt. Babyl. quam edidit anno XX. cap. de Matrimonio: *Non habet*, inquit, *vniuersa Scriptura sancta hoc nomen Sacramentũ, in ea significatione, qua noster vsus, sed in contraria. Vbiq; enim significat, non signum rei sacræ, sed rem sacrã, secretam, & absconditam.* Deinde in lib. de abroganda Missa, quem edidit anno XXI. *Pia*, inquit, *& fidelis conscientia meritò & dignè pauere debet,*

A *ne hoc sacrificium appellet, aut credat, quòd certissima est apud Deum & in Scripturis non dici sacrificium, & hoc solùm appellet sacrificium, quod constat à Deo vocari sacrificium. Quæ enim furentior est temeritas, quàm sic os in cœlum ponere, vt hoc sacrificium, & cultũ Dei dicas, quod ille non dicit sacrificium & cultum Dei?* Hæc ille. Cùm igitur Lutherus affirmet, vocẽ Sacramentum non esse in Scriptura in eo sensu, quo Ecclesia vtitur Sacramẽtis, & simul affirmet, furẽtẽ esse temeritatem vti nominibus in rebus Dei significãdis, quib⁹ Deus ipse in Scriptura nõ vtatur: certè colligitur nõ ei placuisse, vt hoc nomine vteremur.

Quocirca Melanchthon Lutherum sequutus in locis cõmunib⁹ editis ãno XXI. & XXII. caput B in quo agit de Sacramentis, inscribit de signis; & in medio eius capitis: *Quæ alij*, inquit, *Sacramẽta, nos signa appellamus.* Quin etiam tanta erat cupido istorum hominũ omnia nouandi, vt mallet Greca voce, & Latinis prorsus inaudita dici σφραγίδας, id est, sigilla, quàm Sacramenta.

Andreas item Carolstadius in lib. de imaginibus, & Sacramentis, eundem Lutherũ sequutus, ex professo agit contra nomen Sacramenti.

Porrò Zvvinglius pater Sacramentariorũ in lib. de vera & falsa religione, edito ãno XXV. dicit quidẽ se nolle tumultuari ob hoc nomen, apertè tamen reprehendit. Sic enim habet in cap. de Sacramentis: *Vocem istam, Sacramentum, magnopere cuperem Germanis nunquam fuisse receptam.*

C Sic etiam Caluinus lib. 4. Inst. c. 14. §. 13. dicit se nolle contendere de nomine Sacramenti, & tamen non obscurè reprehẽdit, dum ita loquitur: *Abundè liquet Veteres, qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minimè respexisse, quis fuisset verbi huius vsus Latinis Scriptoribus: sed nouã hanc significationem pro suo commodo affinxisse, qua simpliciter sacra signa designaret.* Hæc ille.

Cæterùm Lutherus cùm vidisset Carolstadiũ, & Zvvinglium, cum quibus inimicitias gerebat, abhorrere à voce Sacramenti, mutauit citò sententiam, & nomẽ Sacramenti approbare cœpit. Sic enim scribit in lib. cõtra cœlestes Prophetas part. 2. *Dicit*, inquit, *Carolstadius, Christũ & Apostolos non appellasse cœnã Sacramentum, velle se habere nomẽ ex* D *Biblijs: Deũ imponere suis creaturis nomina, nos qui homines sumus, nõ debere indere nomina rebus diuinis.* Et infrà: *Age animicida, tu & spiritus peccati, fatemur quidẽ Deum non dixisse Sacramentũ, nec præcepisse vt Sacramentum diceretur: Sed dic nobis cõtrà, vbi prohibuit Sacramentũ dici? Quis ergo tibi dedit potestatem prohibendi, quod Deus non prohibet? Annõn est verus animicida, qui se ponit loco Dei super nos, & auffert nostram libertatem?*] Ac deinde asserit, & probat, licere vti hoc nomine, immò & oportere vti. Quæ omnia non magis contra Carolstadiũ pugnãt & Zvvinglium, quàm cõtra ipsum Lutherũ, à quo illi didicerant, vt ostẽdimus.

Luthero aũt sententia mutante, mutarũt etiã ceteri Lutherani. Nam & in Confess. August. recipiũt nomen Sacramenti: & Philippus in locis anno XXXVI. inscribit caput de Sacramentis,

quod antea inscripserat de signis. Brētius quoq; in Cōfessione VVirtembergeñ. ca. de Sacramē-tis, idem nomen retinet. Ac demū Kemnitius in 2. part. Examinis non procul ab initio, vocabulū hoc ἄγραφον, id est, non scriptum in diuinis literis esse dicit, & tamen retinendum, & conseruā-dum. Solùm ergo cōtrouersia restat cum Sacramentariis, & cum priore sententia Lutheri.

Sed facilè probare possumus, nomen hoc esse vsurpandum, & conseruandum. Pᴘɪᴍᴏ, quia reperitur in Scripturis. Sunt autem duo notanda antequam hanc rationem explicemus. Pʀɪᴍᴏ quidem Scripturas sacras nō Latinè, sed vel Hebraicè, vel Græcè à Prophetis, & Apostolis scriptas fuisse: proinde non esse demonstrandam ex Scripturis vocē Latinam, Sacramentū, sed Græcam, quæ illi respondet, nimirum μυστήριον. Idem enim omninò est Latinis Sacramentum, quod Græcis Mysterium. Neque in hoc vlla dissensio est: fatentur enim aduersarij idem esse Sacramē-tum, & Mysterium, & ideò vtrumq; vocabulum dicunt esse ἄγραφον in nostra significatione.

Sᴇᴄᴠɴᴅᴏ, aliter ex Scripturis probari posse nomen Sacramenti apud Catholicos, aliter apud hæreticos. Nᴀᴍ apud Catholicos, qui fatentur Matrimonium esse Sacramētum propriè dictum, probamus nomen Sacramenti esse in Scripturis, non solùm in genere, sed etiā in specie, id est, vt significat res illas septem, quas propriè Sacramenta vocamus. Ait enim Apostolus ad Eph. 5. *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum, siue (vt habetur Græcè) Mysterium hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Vbi Apostolus Conc. Trident. teste, sess. 24. Sacramentum propriè dictum vocat Matrimonium, seu coniunctionem viri & fœminæ: est enim ea coniunctio signum rei sacræ, & arcanæ, id est, coniunctionis Christi cū Ecclesia. Neq; obstat, quod Paulus videatur loqui de cōiugio Adami, & Euæ, quod quidem Sacramentum nouę legis non fuit. Nam Paulus etsi allegat verba Adami, tamen ea accommodat ad coniugia sui temporis: omni enim coniugio conuenit quod Adam dixit: *Erunt duo in carne vna.* Vnde non ait Paulus, Sacramentū hoc magnum fuit, sed Sacramentū hoc magnum est, nimirum posteaquam à Christo addita est illi promissio gratiæ.

Apud hæreticos aūt, qui Matrimonium non admittunt esse Sacramentū propriè dictum, nō possumus probare ex Scripturis nomen Sacramenti; vt est nomen specificum, & proprium nostrorum Sacramentorum. Nusquā enim in Scriptura Baptismus, aut Eucharistia, aut Pœnitētia, aut Ordo, aut etiā Confirmatio, aut Vnctio, Mysterium, vel Sacramentum appellatur. Possumus tamē ex Scripturis ostēdere, nomen Sacramēti, vt est nomē genericum, & cōmune ad nostra septē Sacramenta, & alias res quasdam; nimirum vt significat signum rei sacræ, vel arcanæ: quod

A quidē satis est, vt possimus hoc nomine vti, etiā testimonio Scripturarū. Nomen enim genericū verè conuenit rei, licet non soli illi conueniat.

Id igitur nomen in Scripturis haberi contra Lutherum demonstramus ex Daniele, cap. 2. vbi sæpissimè vocatur Mysterium, vel Sacramentum statua Nabuchodonosor, quia erat signum rei latentis, id est, successionis quatuor regnorum, & regni Christi post illa exorituri. ex quo colligimus, vocabulum רָזִי Hebraicum, & רָזָא Chaldaicum, non solùm significare rem secretam, vt Isaiæ 24. *Secretum meum mihi*: Sed etiam signum rei secretæ, vt hoc loco Danielis: quamquam etiam hoc loco non negauerim, aliquando significare rem secretam. Nam interdum Scriptura vocat Mysterium ipsum somnium oblitum, & proinde absconditum, & secretum: interdum ipsam statuæ illius, quæ per somnium apparuerat, significationem.

B

Item probamus ex illo Apocal. 17. *Et in fronte eius nomen scriptum Mysterium.* Et infrà: *Ego dicam tibi Sacramentum mulieris.* Hinc enim habemus mulierem illam forma meretricia, quam Ioannes vidit, fuisse quoddam Sacramentum, id est, signum rei latentis, nimirum Romani Imperij, vel Antichristi, vt alibi exposuimus. Non enim res ipsa latens, sed mulier, quæ videbatur, appellatur Mysterium, & Sacramentum, ob significationem, quam continebat, vt patet ex nomine scripto in fronte.

C

Idem probatur ex illo 2. Thessal. 2. *Nam Mysterium iam operatur iniquitatis.* Vocat enim Apostolus Mysterium iniquitatis, persequutiones Ecclesiæ primitiuæ ab Imperatoribus, & hæreticis excitatas, quia significabant persequutiones excitandas in nouissimis diebus ab Antichristo. Ita enim exponunt eum locum Chrysostomus, Theophylactus, Ambrosius, & alij ferè omnes.

Denique idem probatur efficacissimè ex illo Ephes. 5. *Sacramētum hoc magnum est.* Tametsi enim Erasmus, & Caluinus Mysterium à Paulo dici contendunt, non coniunctionem viri & fœminæ, sed Christi, & Ecclesiæ, eò quòd addat

D Apostolus: *Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia*: tamen apertissimè falluntur. Quod enim Paulus Sacramenti nomen non tribuat Christo, & Ecclesiæ, sed coniunctioni viri, & fœminæ, patet tum ex relatiuo pronomine, hoc. Refert enim id quod dictum fuerat, nimirum: *Erunt duo in carne vna:* tum etiam quia periret tota ratio Apostoli: vult enim probare, debere viros diligere suas vxores; id verò probat, quia illud: *Erunt duo in carne vna*, est magnū Sacramentum in Christo, & in Ecclesia. Quod si totum hoc Mysterium est in coniunctione Christi, & Ecclesiæ, & ad coniugium nihil pertinet, quid, quæso, Paulus probat? Vide commentarium Hieronymi, Chrysostomi, Oecumenij, & aliorum Patrum in hunc locum. Coniunctio igitur sensibilis, &

exter-

externa viri, & fœminæ, Sacramentum est, id est, signum rei sacrę spiritualis, & latentis, id est, coniunctionis Christi, & Ecclesiæ. Quocirca Kemnitius his testimoniis persuasus, fatetur nomen Sacramenti vt genericum est, scriptum esse, licet vt specificum, non sit scriptum.

Falsum igitur est, quod Lutherus dicebat, Sacramentum in vniuersa Scriptura significare rem sacram, secretam; nusquam autem signum rei sacræ, secretæ. Nec minus falsum est, quod ibidem addidit, Catholicos vbicunque in Scriptura inuenerunt nomen Sacramenti, ex eo fecisse signum: non enim vbique dicimus, Sacramenti nomine significari signũ, sed solùm quibusdam in locis, alibi autem significare rem secretam, vt Tob. 12. *Sacramentum Regis abscondere bonum est.* Et Ephes. 1. *Vt notum faceret nobis Sacramentum voluntatis suæ.* Et 1. Tim. 3. vocat Incarnationem, magnum pietatis Sacramentum. Neque id ignorârunt Scholastici, quin potius omnes cum Magistro indicant has acceptiones varias Sacramenti secundum Scripturas. Vide in 4. dist. 1. & sanctum Thom. 3. p. q. 60. art. 1.

Quod si Sacramentum dicatur à sacrando, & initiando, quod placet Zvvinglio, vt postea dicemus, habetur in Scriptura Testamenti veteris vox Hebræa nostræ Latinæ voci respondens, nimirum מִלּוּא seu מִלּוּאָה, id est, ritus consecrationis, Exod. 28. Leuit. 8. & alibi.

C SECVNDA ratio sumitur ex Patribus. Antiquissimi enim Patres hoc nomine vsi sunt ad significãdum Baptismum, Eucharistiam, & alia id genus sacra Symbola. TERTVLLIANVS vetustissimus Latinorũ, lib. de præscriptionibus, ca. 16. *Ipsas quoque*, inquit, *res Sacramentorum diuinorum, in idolum mysteriis diabolus æmulatur: tingit & ipse quosdam, signat in frontibus milites suos, &c.* Vide etiã lib. 1. in Marcion. ante medium. S. CYPRIANVS, lib. 2. epist. 1. de Baptismo, & Confirmatione dicit: *Si Sacramento vtroque nascantur.* Lib. 2. epist. 3. ad Cæcilium: *Quo & ipso*, inquit, *Sacramẽto (Eucharistiæ) populus noster ostenditur adunatus.* Et lib. 4. ep. 7. ad Magnum: *Neq; enim sic in Sacramento salutari delictorum contagia, vt in lauacro carnali, & seculari sordes cutis, & corporis abluuntur.* Eadem vtuntur voce LACTANTIVS lib. 4. cap. 17. HILARIVS in illud Psal. 121. *Et abundantia diligentibus te.* HIERONYMVS in cap. 44. Ezechielis, & in cap. 1. Malachię. AVGVSTINVS in epist. 118. & lib. 2. doctrinæ Christianæ, cap. 3. & demum omnes posteriores.

Ex quibus Patrum sententiis colligimus, nomen hoc esse antiquissimum, & proinde retinẽdum, etiamsi in Scripturis non haberetur: quomodo retinemus multa alia nomina, quæ non sunt in Scripturis, vt Trinitatem, consubstantialem, personam, &c. Periculosissima enim est vocum nouarum libertas in Ecclesia, cùm paulatim ex nouis vocibus, nouæ etiam res oriantur, cùm vnicuiq; licet in rebus diuinis nomina fingere. Vnde & B. Paulus prohibet prophanas vo-

A cum nouitates, 1. Tim. 6. & sanctus AVGVSTINVS lib. 10. ciuit. cap. 23. *Liberis*, inquit, *vocibus loquuntur Philosophi; nec in rebus ad intelligendam difficillimis offensionem religiosarum aurium pertimescunt: nobis autem ad certam regulam loqui fas est, ne verborum licentia, etiam de rebus, quæ his significantur, impiam gignat opinionem.*

Rursus colligimus, tum ex Scripturis, tum ex Patribus citatis, Kemnitium falsa, & pugnantia de hoc nomine loqui. Nam pag. 28. sic ait: *Augustinus primus fermè cœpit vocabulum Sacramenti in hac quidem materia extendere, & latiùs vsurpare, quàm antiquitas fecerat. In epistola enim quinta ad Marcellinũ de signis loquens, inquit: Quæ cũ ad res diuinas pertinent, Sacra-* B *menta appellantur. Vt igitur Augustino aliquid sit Sacramentũ, satis est, si rei alicuius diuinæ vel sacræ, signum sit.* Hæc ille. At falsum esse, primum Augustinum fuisse, qui extenderit hoc nomen ad alia sacra signa, quàm ad Baptismum, & Eucharistiam, patet ex omnibus Scripturis citatis, & ex Tertulliano, Cypriano, ac Lactantio locis notatis: & præterea patet ex ipso Kemnitio, qui paulò antè, id est, pag. 22. sic ait: *Coniunctio viri & vxoris in coniugio, est Sacramentum coniunctionis Christi, & Ecclesiæ, ad Ephes. 5.* Et infrà: *Omnes figuras, & allegorias significantes aliquid, Patres vocant Sacramenta. Tertullianus lib. 5. contra Marcionem vocat Sacramenta figurarum, & allegorias Sacramentorum, vbi de duobus Abrahæ filiis loquitur. Aduersus Iudæos, vocat Sacramentum ligni, disputans de securi Elisæi, & de ligno Adæ.* Hæc ille, qui viderit quàm benè cohæreat, Augustinum auctorem illius rei facere, quæ apud Tertullianum, aliosque vetustos Patres, & apud ipsum Apostolum Paulum inueniatur.

Adde postremò, quòd omnes linguæ vulgares in Latina Ecclesia hoc nomen retinuerunt, vt Italica, Gallica, Hispanica, Germanica, & alię. quod est argumentum semper fuisse hoc nomine Sacramentum, in Ecclesia, venerabile. Sed de hac prima Quæstione satis.

CAPVT OCTAVVM.

De etymologia, & notione Mysterij, & Sacramenti.

D QVIA certum est priùs in Ecclesia fuisse voces Hebraicas, & Græcas, quàm Latinam, Sacramentum, & Latinos nihil aliud voluisse exprimere per Sacramentum, nisi quod Hebræi, & Græci exprimebant per sua vocabula, PRIMVM de Hebraica, DEINDE de Græca, POSTREMO de Latina voce dicendum erit.

Hebræi tres habent voces, quibus Sacramenta sua significare solent. PRIMVM enim omnes cęremonias, inter quas numerantur Sacramenta, vocant חֻקִּים vel חֻקָּה vt patet Exod. 12. 28. & alibi. Sed hoc nomen non tam ipsam cæremoniam, quàm legem cæremonialem significat;

nam

nam חָקַק statuere significat, & מְחוֹקֵק legislatorem. Vnde in Testamento nouo semper cæremoniæ Iudæorum dicuntur leges, vt Matth. 11. *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem*, id est, Figuræ illæ cęremoniarum, & vaticinia Prophetarum vsq; ad Ioannem. Et Galat. 5. *Contestor omni circumcidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Id est, qui admittit circumcisionem, debet eodem iure admittere omnes cæremonias.

Alivd vocabulũ est מִלּוּא מִלֻּאִים & מִלֻּאָה quod consecrationem, seu initiationem significat, & habetur Exod. 28. & Leuit. 8. vbi agitur de consecratione Sacerdotis. Deducitur autem hæc vox à verbo מָלֵא quod significat implere, & perficere; quia qui Sacramentum suscipit, perficitur, vt fit idoneus ad sacram functionem peragendam.

Tertia vox est רָז & רָזָא quæ magis in vsu est Chaldæis, quàm Hebræis. Vnde Hebræi nõdum inuenerunt veram eius radicem; sed, vt suprà diximus, satis apertè colligitur ex cap. 2. Danielis, ea voce significari tum rem ipsam secretam, tum etiam signum rei secretæ.

Porrò etymologiam Mysterij explicans Clemens Alexandrinus in oratione exhortatoria ad Gentes, cuius etiam meminit Eusebius in 2. de præparatione Euangelica, cap. 5. dicit, μυστήριον dici à μύσος, quod scelus, & execrationẽ significat. Reprehendit Dominicus à Soto hanc etymologiam in 4. dist. 1. q. 1. art. 1. quod μῖσος per iota significet scelus, & odium: μυστήριον autem scribatur per ipsilon. Sed non erat opus, vt homo Latinus cum auctoribus grauissimis, atque Græcis, de Græcæ vocis etymologia contenderet. Nam etsi μῖσος odium, μύσος tamen scelus propriè significat: porrò Clemens à μύσου deduxit μυστήριον, non à μίσου, licet posteriorem hanc vocem habeant aliqui Latini codices Eusebij, ex errore librariorum. Præterea Clemens non voluit eo loco propriam, ac germanam etymologiam Mysterij explicare, sed de industria posuit quandam minus propriam, sed valdè aptam ad irridenda sacra Gentilium, quod tum agebat. Itaque cùm vellet sacra illa ridere, ac detestari, dixit vel appellari μυστήρια ἀπὸ τοῦ μύσους, quòd scelesta, & execranda essent; vel dicta esse μυστήρια, quasi μυθήρια, id est, fabulosa.

Alij deducunt μυστήριον à verbo μύω, quod est claudo, & στόμα, quod est os: quasi Mysteria silentio honoranda sint: vel à μύειν, & τηρεῖν, id est, abscondere & seruare, quod sint occultè seruãdæ res sacræ.

Posset etiam non ineptè deduci à μυέω μυήσω, quod est initio, seu sacris imbuo, vnde est μύστης id est, sacrorum antistes, qui alios initiat.

Sunt autem tres huius vocis significationes. Prima ac præcipua est, vt Mysterium dicatur ea cæremonia, qua homines sacris initiantur. Quocirca à M. T. lib. 2. de legibus dicuntur etiam initia: & sanctus Ambrosius librum scripsit,

A de iis, qui Mysteriis initiantur. Et hæc significatio respondet etymologiæ, quam posuimus à verbo μυέω, & huic voci in hac significatione respondet vox Hebræa מִלֻּאָה, id est, cõsecratio. Quia verò Mysteria Gentilium noctu celebrabantur, & secreta esse oportebat, inde nata est

Secvnda significatio, qua Mysterium dicitur id omne, quod arcanũ, & secretum est. Hinc est illud Apostoli 1. Cor. 13. *Si nouerim Mysteria omnia.* Matth. 13. *Vobis datum est nosse Mysteria regni Dei:* Et respondet verbum Hebræum רָז in priore significatione, vel etiam סוֹד quo frequentiùs vtuntur, id est, secretum.

Tertia significatio ex secunda nata est,
B qua videlicet Mysterium dicitur omne signum externum rei arcanæ, & latentis: qua significatione omnes figuræ Testamenti veteris dicuntur Mysteria, necnon parabolę, & similitudines quæ habentur vel in Euangelio, vel in Apocalypsi, vt testimonia suprà allata ostendunt. Et huic respõdet vox illa רָז in posteriore significatione.

Iam verò Sacramenti etymologia notissima est; dicitur enim à sacro: sed significationes multæ sunt. Prima est, vt Sacramentum dicatur pignus à litigantibus in loco sacro positũ. Vt enim scribit Varro lib. 4. de lingua Latina prope finem, mos erat apud Romanos, vt cùm duo litigabant, tum qui affirmabat, tum qui negabat, deponeret quingenta æris in loco sacro apud
C Pontificem; finita verò lite, qui vicerat, depositũ suum reciperet, qui vinceretur, perderet, eiusq; depositum ærario cederet in pœnam iniustæ litigationis. Illa ergo deposita Sacramenta dicebãtur, quod in loco sacro seruarẽtur. Hęc significatio præter ceteras placuit Zuuinglio, in lib. de vera & falsa religione, cap. de Sacramẽtis: *Sacramentum*, inquit, *nihil aliud est, quàm initiatio, & oppigneratio. Sicut enim qui litigaturi erant, certum pecuniæ pondus deponebant; sic qui Sacramentis initiantur, sese obstringunt, & oppignerant.*

Secvnda acceptio est, vt Sacramentum idem sit, quod iuramentum, quod quidem nisi per rem aliquam sacram fieri non potest, cùm Deum ipsum testem citet omnis, qui iurat. Est
D autem hęc acceptio frequentissima in iure ciuili, & Canonico, & in auctoribus tum Gentilibus, tum etiam Christianis. Hæc acceptio Caluino placuit, lib. 4. Instit. cap. 14. §. 13. Sic tamen, vt Sacramentum non tam sit iuramentum, quo se homo obstringit Deo, quàm quo se Deus obstringit homini. Vnde Nicolaus Selneccerus in 2. partẽ Pædagogiæ, cap. de Sacramentis, dicit, μυστήριον, dici à μύω, quod est claudo, quia Sacramenta quasi Dei sigilla claudunt, & obstringunt diuinas promissiones.

Tertia significatio est, vt Sacramentum idem sit, quod Mysterium; & proinde significet tria illa, quæ Mysterij voce significari diximus; nimirum, rem secretam, & signum rei secretæ, & rem sacrantem & initiantem.

Quæ

Quæ omnes acceptiones conueniunt nostris Sacramentis, sed maximè propria est ea, quam vltimo loco nominauimus. Nam illa PRIMA Varronis & Zvvinglij non est aliena à nostris Sacramentis. Verè enim per Sacramenta nos obstringimus, & oppigneramus Deo, tamen hæc acceptio nec inuenitur in Scripturis, nec est ita propria, vt solis Sacramentis nostris conueniat. Multa enim sunt alia præter Sacramenta, quibus nos oppigneramus Deo, vt omnia vota. A

SECVNDA acceptio Caluini, quadrat etiam in nostra Sacramenta. Nam in Sacramentis, vt nos Deo obstringimur ad obsequium, ita se nobis ille quodammodo obstringit ad prote- B ctionem. Sed neque hæc habetur in Scripturis, neque est propria nostrorum Sacramentorum, cùm etiam sine Sacramētis per simplicem promissionem se Deus obstringere soleat.

TERTIA & QVARTA acceptio, qua Sacramentum dicitur quæcunque res sacra, arcana, vel signum rei sacræ, & secretæ, habentur in Scripturis, vt suprà ostendimus, & Sacramentis nostris conueniunt. Nam omnia nostra Sacramenta, & sacra sunt, cùm Dei sint; & arcana sunt, cùm solis fidelibus nota sint, nec debeant aliis facilè prodi, vt docet Dionysius de Eccles. Hierarchia, cap. 1. & Cyrill. lib 7. in Iulianum, extremo, & alij Patres passim, & denique rem sacram, & occultam significent, nimirum C gratiam. Sed neque hæ acceptiones sunt propriæ nostris Sacramentis, cùm plurima sint alia signa sacra, arcana, & quæ res sacras, & arcanas significent, vt omnes ferè figuræ Testamenti veteris.

QVINTA igitur acceptio, qua Sacramentum significat cæremoniam initiantem, & consecrantem hominem Deo, siue (quod ferè est idem) signum rei sacræ, non cuiuscunque, sed rei sacræ sacrantis, & initiantis hominem, propriissima est. Nam INPRIMIS solis Sacramentis conuenit, vt posteà fusius ostendemus.

DEINDE respondet apertissimè etymologię Mysterij, & Sacramenti: nam Mysterium deduximus à μυέω, quod est initio; & Sacramen- D tum rectissimè deducitur à sacrando. Vnde sanctus AVGVSTINVS lib. 15. ciuit. cap. 26. *Inde*, inquit, *Sacramenta manârunt, quibus credentes initiantur*: vbi dicit, initiari Sacramentis nouæ legis. Et epist. 23. dicit, Sacramenta nouæ legis consecrare homines Deo. Et TERTVLLIANVS lib. de præscriptionibus, ostendere volens quemadmodū diabolus Deum imitari studeat: *Tingit*, inquit, *& ipse quosdam, vtique credentes, & fideles suos; expiationem delictorum de lauacro repromittit, & sic etiam initiat Mithræ.* Hæc ille: vbi Baptismi Sacramentum initiationem appellat. Et sanctus AMBROSIVS librum, in quo de Sacramentis Baptismi, & Eucharistiæ tractat, inscribit, De iis, qui initiantur Mysteriis. Item MAGISTER in 4. dist. 1. & cum eo Doctores plurimi dicunt, Sacramentum dici à sacrando. Sanctus THOMAS in 1. 2. q. 102. art. 5. *Sacramenta*, inquit, *propriè dicuntur illa, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quandam consecrationem, per quam scilicet deputabantur, quodammodo ad cultum Dei.*

Denique Sacramenta veteris legis nunquam vocantur in Scriptura Testamenti veteris secreta, vel signa rei secretæ, id est, סוד vel רָז sed semper appellabantur consecrationes, & initiationes, id est, מִלֻּאִים vel cæremoniæ, id est, חֻקִּים.

CONTROVERSIA SECVNDA,

De definitione Sacramenti.

CAPVT NONVM.

Quid requiratur ad Sacramentum nouæ legis constituendum.

DIXIMVS DE NOMINE, nunc de re ipsa dicendum erit. Tres autem erunt partes disputationis de natura Sacramenti. PRIMO enim exponendum erit, quid requiratur ex communi sententia omnium Catholicorum ad Sacramentum nouæ legis constituendum. DEINDE disserendum erit de ipsa formali, & artificiosa definitione Sacramenti. POSTREMO examinandæ, & refellendæ variæ hæreticorum sententiæ, & deprauationes circa naturam, & definitionem Sacramenti.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, Catholici Doctores etsi dissentiant in rebus quibusdam Philosophicis, & minutis, vt; An Sacramentum sit vnum per se; An sit ens rationis, &c. tamen in re Theologica mirificè conueniunt, cùm hæretici contrà inter se mirificè dissentiant, vt mox videbimus.

Igitur quæ ad Sacramentum nouæ legis constituendum necessariò requiruntur, hæc sunt. PRIMVM vt sit signum, dicitur autem signum, vt sanctus AVGVSTINVS definit lib. 2. cap. 1. doctrinæ Christianæ: *Res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire.* Quocirca debet signum esse res aliqua cognoscibilis, debet item ducere in cognitionem alterius. Et quia hoc secundum, ducere videlicet in cognitionem alterius, in signo est potissimùm, vt idem Augustinus do-

cet lib. 1. cap. 1. doctrinæ Christianæ, ideò oportet signum, quatenus signum est, imperfectius esse re illa, quam significat, & magis illam, quàm seipsum repræsentare. Quare non dicitur homo signum suæ imaginis, licet ex cognitione hominis sæpe cognoscantur imagines; sed contrà imago dicitur signum hominis. Iam verò quod Sacramentum signum quoddam sit, patet tum ex Scriptura, cùm Gen. 17. circumcisio dicitur signum fœderis. Rom. 6. Baptismus dicitur signum sepulturæ, & resurrectionis, 1. Corinth. 11. Eucharistia dicitur signum passionis, & mortis Christi. Ephes. 5. Matrimonium dicitur signum coniunctionis Christi, & Ecclesiæ: tum ex Patribus. Nam Dionysius cap. 1. Ecclesiast. Hierarchiæ, & alij Patres Græci, Sacramenta vocant σύμβολα, id est, signa, & sanctus Augustinus, nunc vocat signacula, vt de catechizandis rudibus, cap. 26. nunc verba visibilia, vt lib. 19. contra Faustum, cap. 16.

SECVNDVM est, vt hoc signum sensibile sit: sunt enim signa quædam etiam inuisibilia, vt character animæ impressus. Sed Sacramenta visibilia, seu sensibilia signa esse debere, certissimum est. Solus fermè est Gulielmus Okam, qui in 4. dist. 1. fatetur quidem, Sacramenta esse signa sensibilia, sed non putat id esse de essentia, quia posset Deus instituere Sacramentum in re spirituali, vt si statueret, vt oratio mẽtalis, aut meditatio passionis Christi conferret gratiam ex opere operato. At fallitur Okam, quia illa oratio, vel meditatio haberet quidem effectum Sacramenti, sed Sacramentum non esset. Sacramentum enim intrinsecè, & essentialiter est cæremonia religionis; cæremonia autem est actus externus. Vnde sancti Patres passim docent, Sacramentum esse vestigia quædam, & manuductiones ad spiritualia, & inuisibilia, vt patet ex Dionysio, & Augustino locis notatis; necnon ex Chrysostomo homil. 83. in Matthæum.

TERTIVM est, vt hoc signum sit voluntarium, siue datum, non naturale. Quædam enim signa sunt naturalia, quæ non pendent ex noua institutione, sed ex natura sua significant, vt est fumus signum incendij, & odor signum rei odoratæ præsentis, & aurora signum vicini solis: alia signa sunt ex arbitrio instituentis, vt nomina, & verba omnia, vexilla militum, & omnia insignia familiarum. Porrò Sacramenta signa esse posterioris generis docet Augustinus lib. 2. doctrinæ Christianæ, cap. 3. & lib. 3. cap. 9. neque vllus contradicit. Res enim ipsa per se exclamat.

QVARTVM est, vt hoc signum habeat cum re, quam significat, analogiam, & similitudinem aliquam. Tria enim inueniuntur signorum genera. QVAEDAM enim tantam habent cum re significata similitudinem; vt sine vlla in-

A stitutione naturaliter significent; quomodo imago Christi, signum est Christi, & vestigium in arena impressum, signum est pedis.

QVÆDAM alia nullam habent cum re significata similitudinem, & ideò tota pendent ab institutione: hoc modo verba sunt signa rerum, & sonus campanæ signum senatus habendi.

QVAEDAM denique medio modo se habent. Nam habent quidem aliquam analogiam cum re, sed tam indeterminatam, & confusam, vt magis apta sint ad significandum, quàm actu significent, nisi determinentur ab aliquo: quo modo imago hominis non facta

B ad alicuius particularis hominis similitudinem, neminem in particulari significat, & tamen quemlibet significare potest, si determinetur adscripto nomine alicuius, aut addito vestimento, aut alio signo particularis hominis.

Huius tertij generis sunt omnia Sacramenta. Nam nec per se significant actu, nisi determinentur, & tamen apta sunt significare, si determinentur. Id patet discurrendo per singula. Nam ablutio externa internæ ablutionis similitudinem gerit; proinde aptissima est ad eam significandam, si ad id adhibeatur. Idem de Vnctione, alimento corporis Dominici, aliisque Sacramentis dici potest.

C Solum est Sacramentum Pœnitentiæ, quod cùm in solis verbis consistat essentialiter, non videtur habere naturalem analogiam cum re significata; sed habet tamen. Non enim illa verba, *Ego te absoluo*, Sacramentum sunt, quatenus significant ex humana institutione, id est, quatenus verba sunt: sed quatenus sunt veluti res quædam à Deo institutæ ad significandam, & efficiendam iustificationem à peccatis. Habet autem analogiam exterior absolutio, quæ ore pronuntiatur, cum interna iustificatione, quæ à Deo efficitur. Itaque absolutio significata per verba, Sacramentum est, non vt per verba significatur, sed vt significat ipsam absolutionem internam.

D Vnde sanctus AVGVSTINVS in epist. 23. ad Bonifacium: *Si Sacramenta*, inquit, *quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramenta sunt, non haberent, omninò Sacramenta non essent*. Et Græci Patres, passim Sacramenta vocant ἀντίτυπα, quod vocabulum significat rem ita similem alteri, vt cum illa quasi certare videatur de forma. vt si depicta imago ita probè, & quasi ad viuum rem exprimat, vt non imago, sed res ipsa videatur. Sic enim accipit hanc vocem Nazianzenus in 2. oratione de Pascha, vbi noctem Paschalem ob infinitam ardentium cereorum multitudinem, quibus illuminabatur, vocat antitypam firmamenti cœlestis, vbi infinita stellarum lumina conspiciuntur. Sic etiam an-

te Gregorium sanctus Petrus in epistola priore, cap. 3. vocat Baptisma nostrum antitypum respectu arcæ Noæ, vbi noster interpres rectè vertit, similis formæ. Cùm ergo Patres Sacramenta vocant ἀντίτυπα earum rerum, quarum Sacramenta sunt, nihil aliud sibi volunt, quàm habere Sacramenta maximam similitudinem cum his rebus, quarum sunt Sacramenta.

QVINTVM est, vt hoc signum repræsentet rem aliquam sacram, non prophanam. Sunt enim Sacramenta cæremoniæ religionis: vnde etiam illa violare, omnium consensu, sacrilegium est. Id quod etiam patet ex nomine: nam Sacramentum à sacro dicitur. Denique sanctus Augustinus in epist. 5. ad Marcellinum dicit, signa cùm ad res diuinas pertinent, Sacramenta nominari.

Porrò res illa sacra, quam Sacramenta nouæ legis significant, triplex est: gratia iustificans, quæ vt præsens demonstratur: passio Christi, quæ est caussa gratiæ, & vt præterita commemoratur: & vita æterna, quæ est effectus gratiæ, & vt futura præfiguratur. Ita docet sanctus Thomas 3. part. quæst. 60. art. 3. & omnes alij Doctores. Ac de Baptismo quidem, & Eucharistia res notissima est. Nam Roman. 6. quod Baptismus sit memoria passionis, ostendit Paulus, cùm ait: *Quicunque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus*. Et infrà de gratia iustificationis: *Qui mortuus est, iustificatus est à peccato*. Et: *Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in morte, vt quomodo Christus resurrexit à mortuis, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*. Denique de vita æterna ibidem: *Si complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus*.

Pari ratione de Eucharistia, Lucæ 22. *Hoc facite in meam commemorationem*, id est, in memoriam passionis: nam vt exponit Paulus 1. ad Corinth. 11. *Quotiescunque manducamus panem hunc, mortem Domini annuntiamus*. Item de gratia, Ioan. 6. *Qui manducat me, & ipse viuet propter me*. De gloria: *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum*. Vnde Ecclesia canit: *O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur: Recolitur memoria passionis eius: Mens impletur gratia: Et futuræ gloriæ nobis pignus datur*.

De aliis Sacramentis non est ita notum: tamen certum est, saltem implicitè, illa omnia significare; quia cùm omnia significét gratiam, consequenter etiam significant principium, & finem eiusdem gratiæ.

Est autem hoc loco NOTANDVM, id quod præcipuè & essentialiter significatur per Sacramentum nouæ legis, esse solam gratiam iustificantem. Nam vt infrà dicemus, Sacraměta nouæ legis efficiunt, quod significant; at non efficiunt passionem Christi, nec vitam beatam, sed solam iustificationem: passionem enim præsup-

A ponunt, & vitam beatam promittunt; iustificationem autem propriè adferunt.

PRÆTEREA Sacramenta, vt mox dicemus, sunt instituta ad sanctificandum. At quo propriè, & formaliter sanctificamur, gratia est; passio Christi, & vita beata extrinseca sunt.

DENIQVE id propriè Sacramenta significant, quod per verba exprimitur: verbis autem Sacramentorum iustificatio sola plerumq; exprimitur. Id enim significat, Ego te abluo, Ego te confirmo, Ego te absoluo, &c. Neque obstat, quod verba Eucharistiæ, *Hoc est corpus meum*, non videantur sonare sanctificationem, sed ipsum Domini corpus. Nam illud significant, vt ci- B bum animarum, & spiritualem mentis refectionem, quæ per internam gratiam fit.

Atque ex hoc capite multa sacra signa excluduntur à ratione Sacramenti, vt res creatæ omnes, quæ signa sunt pœnitentiæ, & sapientiæ; nam: *Cæli enarrant gloriam Dei*, Psalm. 18. Item omnes sacræ imagines Christi, & Sanctorum; sacræ literæ; signum crucis, & alia id genus, quæ sunt quidem signa sacra, & rerum sacrarum; sed non significant propriè gratiam sanctificantem animas.

SEXTVM est, vt hoc signum non solùm significet sanctificationem, sed etiam ita significet, vt quæ tunc fiat, dum Sacramentum adhibe- C tur. Omnes enim Theologi conueniunt, quòd Sacramenta nouæ legis significent sanctificationem, quæ tunc fiat: id enim verba ipsa ostendunt, Ego te absoluo, Ego te abluo, &c. Et hinc multa signa sacra sanctificationem significantia excluduntur à ratione Sacramenti. Nam exempli caussa, Manna quod pluebat Israëlitis, significabat spiritualem refectionem, & dulcedinem, quam præbet Eucharistia; tamen Sacramentum non erat, sed figura Sacramenti, quia significabat eam refectionem, vt futuram, non vt quæ tunc daretur. Sic etiam columba, quæ super Christum apparuit in Baptismo, signum erat sanctitatis, & innocentiæ Christi, sed non quæ tum primùm inciperet, vel cresceret: iam D enim ab incarnatione plenus fuerat gratia.

SEPTIMVM est, in quo etiam omnes conueniunt, vt Sacramenta nouæ legis, non solùm significent sanctificationem, quæ tunc fiat, sed etiam, quæ fiat vi ipsius Sacramenti, ita vt Sacramentum sit caussa instrumentalis sanctificationis; id quod postea probandum erit contrà hæreticos. Hinc autem excluduntur à ratione Sacramenti linguæ illæ igneæ, quæ apparuerunt super Apostolos in die Pentecostes: significabant enim charitatem ardentissimam, quæ tum Apostolis infundebatur vnà cum sapientia, & eloquentia planè diuina, sed Sacramentum non erant, quia non vi earum linguarum infundebatur illis charitas. Quæstio solùm remanet, an dari gratiam ex vi Sacramenti, sit pro-

prium Sacramentis nouæ legis, an verò conueniat Sacramentis in genere. Sed de hoc postea agendum erit: nunc satis est conuenire omnes Doctores, quod Sacramenta nouæ legis id habeant.

Est autem hîc NOTANDVM, quòd cùm dicimus de ratione Sacramenti esse vt sanctificationem significet, & efficiat; id intelligitur non de actu, sed de naturali aptitudine. Potest enim fieri, vt dum infans baptizatur, nemo sit qui cogitet, quid Sacramentum significet; quocirca nihil tunc actu significabit, tamen ex se aptum erit ad significandum. Potest etiam fieri vt Sacramenti effectus impediatur. Nam cùm quis accedit ad Baptismum, vel alia Sacramenta cum animo perseuerandi in peccato, is certè non sanctificatur actu: tamen Sacramentum verè significare, immò etiam efficere sanctificationem dici potest, quia ex se id significat, & efficit: per accidens autem est ex indispositione suscipientis, vt non sequatur effectus.

OCTAVVM ac postremum, quod ad rationem Sacramenti pertinet, est, vt sit cæremonia religionis stata, ac solennis, quæ hominem Deo consecret. Ita docet sanctus Thomas in 1. 2. q. 102. art. 5. & facilè probari potest. Nam vt sanctus Augustinus docet lib. 19. contra Faustum, cap. 11. & lib. 4. de Baptismo contra Donatistas, cap. 22. Sine Sacramentis religio esse non potest, proinde tamdiu durare debent Sacramenta, quamdiu religio durat. Quocirca Exod. 12. & alibi, dicuntur Sacramenta eius temporis ritu perpetuo seruanda, id est, nunquam finem habitura, nisi in aduentu Christi, quando vetus ipsum Testamentum finem habiturum erat. Sic etiam 1. Corinth. 11. de Eucharistiæ Sacramento Paulus dicit: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, aut calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Id est, durabit hic ritus, quo mortem Domini commemoramus, donec mundus ipse finiatur, & Dominus ad iudicandum veniat. Non igitur Sacramenta sunt aliqua signa ad breue tempus ostensa, sed solæ cæremoniæ durabiles, solennes, ac statæ.

Atque hinc intelligimus, cur Sacramentum non fuerit illud Christi verbum ad peccatricem: *Remittuntur tibi peccata tua,* Luc. 7. & illa insufflatio in Apostolos cum illis adiunctis verbis: *Accipite Spiritum sanctum, &c.* Ioan. 20. Nam ista Christus semel fecit, non autem inde cæremoniam in Ecclesia frequentandam instituit, & fortè non adhibuit illam insufflationem, & illa verba tanquam instrumenta ad sanctificationem, sed solùm expressit per nuda signa, quod volebat: fortè etiam adhibuit ea, vt instrumēta, vt aliàs lutum ad illuminandum cæcum, & manus impositionem ad curandos ægrotos: sed (vt dixi) adhibuit tunc, quia ita ei placuit, qui potest qualibet re vti ad quidlibet faciendum, non tamen inde cæremoniam instituit, proinde nec Sacramentum. Hæc sunt igitur quæ ad rationem Sacramenti nouæ legis pertinent.

CAPVT DECIMVM.

Possitne Sacramentum propriè definiri.

HIs ita constitutis, agendum est de ipsa formali, & artificiosa definitione Sacramenti: ac tria breuiter tractanda sunt. PRIMO; An Sacramentum propriè definiri possit. SECVNDO; Quæ sit propria definitio Sacramenti. TERTIO; An ea conueniat tantùm Sacramentis nostris, an omni Sacramento in genere.

Igitur PRIMA quæstio est; An Sacramentum verè, & propriè definiri, an solùm crasso quodam modo describi possit. Ratio difficultatis est, quia Sacramentum vel est aggregatum quoddam per accidens, cùm constet ex rebus, & verbis; vel est ens rationis, si consideretur formaliter, vt signum ex arbitraria institutione significans. Non possunt autem propriè definiri, nisi entia realia, & quæ sunt vnum per se.

Tres sunt Doctorum sententiæ. QVIDAM existimant, Sacramentum propriè definiri non posse ob caussas iam dictas. Ita Okam, Maior, Richardus in 4. dist. 1. ALII volunt, Sacramentum esse quidem ens rationis, tamen vnum per se: proinde definiri posse saltem imperfectè. Ita Scotus dist. 1. quæst. 2. & Sotus dist. 1. quæst. 1. art. 2. Tametsi enim multa sint in Sacramentis, quæ significant, tamen significatio vna est ex variis illis rebus consurgens, quemadmodum vna est figura domus, licet multa sint quæ ad domum faciendam concurrunt. ALII denique volunt, Sacramentum propriè definiri posse. Ita Martinus Ledesmius in tractatu de Sacramentis in genere, quæst. 1. art. 2.

Vt autem breuiter dicam quod sentio, bifariam considerari possunt Sacramenta. VNO modo, Physicè. ALIO modo, moraliter: quemadmodum etiam homo aliter consideratur à Physico, aliter à Politico.

Et quidem secundum Physicam considerationem, quæ non est propria huius loci, nec multum ad Theologum pertinet, longè probabilissimam esse arbitror sententiam primam. PRIMO, quia ad rationem, & essentiam Sacramenti non pertinet sola significatio, sed etiam res ipsa sensibilis, quæ substantia quædam est, & cum adiuncta significatione ens per accidens constituit. Nam si in sola significatione consisteret essentia Sacramenti, res ipsa sensibilis nihil esset, nisi subiectum Sacramenti. At longè aliud nos docet Ecclesia, cùm in Concilio Florentino, & in scriptis omnium Doctorum affir-

mat, Sacramenta constare ex rebus, & verbis, & illas esse materiam, ista esse formam. Quomodo enim ad essentiam Sacramenti non pertinent ea, quæ materia, & forma Sacramenti dicuntur, & sunt?

SECVNDO, Sacramentum, vt Sacramentum, non solùm significat, sed etiam sanctificat; vt Catholici omnes docent, de Sacramentis nouæ legis. At significare, & sanctificare, res sunt diuersorum prædicamentorum, nimirum Relationis, & Actionis: non ergo vnum per se facere possunt.

ADDE, quòd qui ponunt in Sacramentis realem quandam, & Physicam qualitatem, necessariò coguntur Sacramenta componere ex ente reali, & rationis. Significatio enim Sacramenti, cùm ex institutione arbitraria pendeat, non potest non esse ens rationis. Quomodo autem esse potest vnum per se id, ad cuius essentiam pertinet ens reale, & ens rationis?

At verò si Sacramentum consideremus moraliter, vt verè à Theologo considerari debet, est ens reale, & suo modo vnum, atque eo modo definiri potest. Vt enim apud morales Philosophos definitur regnum, & ciuitas, & familia, & de his omnibus passiones demonstrãtur, licet illa omnia sint entia per aggregationem, si Physicè considerentur: ita etiam Theologi definiunt Ecclesiam, Concilium, Sacramentum, & alia id genus, licet Physicè ista definiri nequeant.

Porrò Sacramentum moraliter ideo est vnum, quia est vnum medium, siue instrumentum ad iustificandos homines. Etsi enim aqua, & verba, agere, & significare, sint res in se diuersissimæ, tamen vt faciunt vnum instrumentum iustificationis, vnum sunt: atque hoc vnum ex genere, & differentia componi dicitur, & rursum ex materia & forma, ob similitudinem compositi Metaphysici, & Physici, quam habet. Vt enim in composito Metaphysico sunt duo prædicata, vnum vniuersalius, & imperfectius, aliud minus commune, & magis perfectum: sic etiam Sacramẽtum duo prædicata habet, vnum magis commune, & minus perfectum, nimirum, esse signum. Omne enim Sacramentum signum est, sed non omne signum est Sacramentum: alterum minus commune, & magis perfectum, nimirum, sanctificans esse instrumentaliter, & per modum cæremoniæ: id enim solis Sacramentis conuenit. Proinde signum, est veluti genus; sanctificans, veluti differentia. Pari ratione vt in composito Physico sunt duæ partes, quarum neutra prædicatur de toto, & vna est indeterminata, altera determinans; illa materia, hæc forma dicitur: sic etiam in Sacramentis sunt res, veluti materia, & verba, veluti forma; quia res ipsa, vt caussa exempli, aqua, indifferens ex se ad multa significanda, vel etiam efficienda, per verba determinatur ad vnum si-

A gnificandum, & efficiendum. Vnde est illud AVGVSTINI tract. 80. in Ioannem: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.*

Itaque non oportet nimis anxiè discutere, an tota ratio, & omnes proprietates generis, & differentiæ, materiæque ac formæ conueniant partibus Sacramenti: quia (vt diximus) non Physicè, sed moraliter Sacramenta à Theologo consideranda sunt.

CAPVT VNDECIMVM.

Quæ sit definitio Sacramenti.

B SECVNDA difficultas est; Quibus verbis concipi debeat definitio Sacramenti. Sunt enim plures definitiones apud Theologos, quæ breuiter proponendæ, & explicandæ sunt. VNA est; *Signum rei sacræ.* ALTERA, paulò explicatior; *Inuisibilis gratiæ visibilis forma.*

Hæ definitiones colliguntur ex AVGVSTINO, ita scribente lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 5. *Sacrificium visibile inuisibilis sacrificij Sacramentum*, id est, sacrum signum est; & communes sunt apud Catholicos, vt patet ex Hugone lib. 1. parte 9, cap. 2. Bernardo in sermone de cœna Domini; sancto Thoma 3. par. quæst. 60. art. 1. & 2. & ex Thoma VValdensi tomo 2. cap. 20. Atq; hæ quidem definitiones si accipiantur, vt verba absolutè C sonant, imperfectæ sunt. Multò enim plura sunt signa rerum sacrarum, aut inuisibilis gratiæ, quàm sint Sacramenta: tamen si accipiantur, vt sonant secundum sensum, & intentionem Ecclesiæ, & Doctorum, bonæ sunt, & legitimæ. Siquidem per signum, intelligunt signum sensibile, institutum, practicum, rei signatæ similitudinem gerens: per rem sacram intelligunt gratiam iustificantem. Quanquam (vt rectè monet Hugo loco notato) qui primus dixit Sacramentum esse rei sacræ signum, non tam rem ipsam accuratè definire, quàm nominis interpretationem explicare voluisse videtur. Quocirca nõ rectè faciunt, qui pro hac definitione defendenda nimium altercantur; præsertim cùm S. D Augustinus loco citato de Sacramento loquatur, tam ampla significatione, vt etiam sacrificium comprehendat.

TERTIA definitio est HVGONIS loco notato, qui sic definit: *Sacramentum est corporale vel materiale elementum, foris sensibiliter propositum, ex similitudine repræsentans, & ex institutione significans, & ex sanctificatione continens aliquam inuisibilem, & spiritalem gratiam.* Vbi duo notanda sunt. PRIMO, per elementum non debere accipi elemẽtum, quomodo accipitur cùm dicimus, quatuor esse mũdi elementa, sed rem quamlibet, vt à verbo distinguitur, iuxta illud AVGVSTINI: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.* Vocat autem Hugo, & quidam alij, elementum, materias omnium Sacramentorum, quia in primo Sacra-

mento, id est, in Baptismo, verum elementum aquæ, materia est: à materia enim primi Sacramenti, materias omnium Sacramentorum nominare voluerunt. Vel etiam quia elementum materiam aptissimè significat, cùm sit corpus imperfectum, & natura sua ordinatum ad componendum mixtum: vnde etiam Aristoteles materiam primam elementum vocauit.

SECVNDO notandum est, Hugonem, cùm ait, Sacramentum ex sanctificatione vim habere conferendi gratiam, non intelligere per sanctificationem, vt perperam intellexit Kemnitius, pag. 94. aliquam benedictionem, vel consecrationem præcedentem, vt est illa, qua benedicitur aqua (nam etiam sine ista benedictione Sacramentum Baptismi conferri potest) sed verbum Dei quod est veluti forma perficiens Sacramentum: illis enim verbis dicitur elementum sanctificari, quia per illa efficitur Sacramentum. Porrò hæc definitio, etsi potuisset fortasse paucioribus verbis comprehendi, tamen satis integrè complectitur totam naturam Sacramenti.

QVARTA definitio est MAGISTRI Sententiarum lib. 4. dist. 1. vbi sic ait: *Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, eiusdem gratiæ imaginem gerens, & caussa existens.* Quæ definitio, quod ad sensum attinet, nil differt à priore. Solùm enim in hac definitione desiderari videtur explicatio signi, naturale ne, an ex institutione sit: sed hoc manifestè colligitur ex illa particula, *caussa existens.* Nullum enim signum sensibile potest esse caussa gratię, nec illam infallibiliter significare, nisi ex Dei institutione, vt notum est.

QVINTA definitio est CATECHISMI Concilij Tridentini: *Sacramentum est res sensibus subiecta, quæ ex Dei institutione sanctitatis, & iustitiæ tum significandæ, tum efficiendæ vim habet.* Quæ definitio pulcherrima est, cùm & breuissima sit, & tamen comprehendat omnia illa octo capita, quę ad naturam Sacramenti pertinere diximus. Nam PRIMO, quòd Sacramentum sit signum, patet ex illa particula, *significandæ.* SECVNDO, quòd sensibile, ex illa *sensibus subiecta.* TERTIO, quòd voluntarium, ex illa, *ex Dei institutione.* QVARTO, quòd rei sacræ, ex illa, *sanctitatis, & iustitiæ.* QVINTO, quòd sanctitatis, quæ tunc fiat vi ipsius Sacramenti, ex illa, *vim habet.* SEXTO, quòd sit cæremonia solennis, ex eo colligitur, quod dicitur esse res sensibus subiecta, instituta ad sanctificandum. SEPTIMO, quòd similitudinem gerat rei significatæ, non habetur expressè in hac definitione, tamen colligi potest ex illa particula, *significandæ,* & ex illa, *ex Dei institutione.* Deus enim qui suauiter omnia disponit, nunquam instituisset rem vnam ad aliam significandam, nisi cùm ea analogiam aliquam haberet.

Exstat alia definitio apud Gratianum, 1. q. 1. Can. Multi secularium: *Sacramentum est, per quod sub tegumento rerum visibilium, diuina virtus secretiùs salutem operatur.* Hæc definitio à Gratiano tribuitur Gregorio; à sancto Thoma in 4. dist. 1. quæst. 1. tribuitur Augustino. Sed nec huius, nec illius est, sed ISIDORI: habetur enim iisdem verbis apud Isidorum lib. 6. etymologiarum, cap. 18. nisi fortè Isidorus illam acceperit ex libro aliquo nobis incognito Augustini, aut Gregorij. Sed cuiuscunque sit, non est cur multum laboremus, cùm satis constet ab Isidoro allatam, ad explicandam nominis significationem, non ad rem ipsam accuratè definiendam.

CAPVT XII.

An definitio Sacramenti vniuocè conueniat Sacramentis legis veteris, & nouæ.

SEQVITVR TERTIA & postrema quæstio; An definitiones positæ conueniant Sacramento in genere, an Sacramentis tantùm nouæ legis. Duæ sunt Theologorum sententiæ. PRIMA est Magistri in lib. 4. dist. 1. & ibidem Alberti, Thomæ, Bonauenturæ, & aliorum, qui docent, nullam definitionem conuenire vniuocè Sacramentis nouæ, & veteris legis, sed omnes cóuenire propriè, & perfectè Sacramentis nouæ legis; easdem verò conuenire Sacramentis legis veteris analogicè, & imperfectè.

Fundamentum huius sententię est, quia existimant auctores citati, de ratione Sacramenti, etiam in genere, non esse solùm significare, sed etiam efficere sanctificationem: & rursus censent, Sacramenta veteris legis non efficere veram sanctificationem, sed solùm sanctificationem quandam legalem, quæ est figura veræ sanctificationis, quam sola Sacramenta nouę legis efficiũt. Ex his enim duobus rectè concludunt, Sacramentum dici analogicè dę Sacramentis veteris, & nouę legis, sicut ipsa sanctificatio, ad quam significandam, & faciendam sunt instituta, dicitur analogicè de vera sanctificatione animę, & de sanctificatione typica, & legali.

ALTERA sententia est sancti Thomæ 3. part. q. 60. art. 1. & 2. (is enim satis apertè sententiam mutauit) necnon Dominici à Soto, & Martini Ledesmij dist. 1. q. 1. art. 1. & 2. Qui docent definitionem illam, *sacræ rei signum*, vniuocè conuenire Sacramentis nouæ legis, & veteris: proinde esse illam definitionem Sacramenti in genere.

Fundamentum eorum est, quia existimant ad rationem Sacramenti in genere non requiri, vt sit caussa sanctificationis, sed solùm, vt eam significet. Porrò addunt, Sacramenta legis veteris fuisse verissima signa verissimę sanctificationis, quia nimirum significabant gratiam iustificantem nobis dandam per Christum. Atque ex

his

his rectè concludunt, Sacramenta legis veteris vniuocè conuenire cum nostris in genere, licet in specie distinguãtur; quia nostra efficiunt sanctificationem, vetera non efficiebant. Vtraque sententia partim placet, partim etiam displicet: pono igitur sequentes propositiones.

Prima propositio: *Ad ratione͂ Sacramenti in genere non satis est, vt significet, sed requiritur etiam, vt efficiat sanctitate͂, seu sanctificationem: immò magis proprium est Sacramenti sanctificare, quàm significare.* Hæc est pro prima sententia. Probatur Primo, quia (vt suprà diximus) in Testamento veteri Sacramenta raro dicuntur significare; frequẽtissimè autem dicuntur consecrare, & sanctificare, seu initiare, vt patet Exod. 28. & Leuit. 8. In Testamento etiam nouo Baptismus dicitur lauacrum regenerationis, ad Titum 3. Et certè regenerare magis efficere, quàm significare est.

Secundo, ab etymologia: Nam omnia nomina similia Sacramento, actionem significant, non signum: vt patet de nomine vestimenti, calceamenti, impedimenti, ornamenti, firmamenti, fundamenti, & ceteris eiusdem formæ; Sacramentum igitur à sacrando dicitur, non à significando.

Tertio, quia tota ratio, cur posterior sententia velit, Sacramentum in genere nihil esse, nisi signum; est illa definitio: *Sacramentum est signum sacræ rei:* vbi non tribuitur Sacramento efficere rem sacram, sed solùm significare. At iam nos ostendimus istam definitioné non esse perfectam, cùm ipse Avgvstinvs, qui eius est auctor, eam condemnet, quandoquidem vult eam conuenire etiam sacrificio.

Secvnda propositio: *Sacrame͂nta veteris legis non ideò Sacramenta sunt, quia significant gratiam iustificantem, sed quia significant et efficiunt sanctitate͂ legalem.* Hæc est etiam pro prima sententia cõtra secundam. Et probatur Primo ex præcedente conclusione. Si enim ad Sacramentum in genere magis requiritur sanctificare, quàm significare, profectò Sacramenta vetera, si vllo modo Sacramenta erant, non solùm significabant, sed etiam efficiebant.

Secvndo, quia significare gratiam aliis dandam, non est Sacramenti, vt Sacramentũ est, sed vt figura, & typus rei futuræ. Nam Sacramentũ, vt Sacramentum, dicit ordinem ad eum, qui Sacramento initiatur, non ad alios: vt rectè docet S. Thomas 1.2.q.101.art.4.& q.102.art.5. figura autem dicit ordinem ad futura. Et confirmatur; quia significare gratiam dandam aliis, non erat proprium Sacramentis veteribus, sed etiã sacrificiis, aliisq; obseruantiis Hebræorum, vt S. Augustinus demonstrat, lib.19.cõtra Faustum, c.8. 9.10.& 11. Nec solùm illa, sed etiã serpens æneus significabat curationem à peccatis, quam Christus allaturus erat, Ioan. 3. Manna dulcedinem Eucharistiæ, & trãsitus maris rubri, salutem per Baptismum, 1.Cor.10.& tamen nec serpens ille,

A nec manna, nec arca Sacramenta erant Testamenti veteris, aut noui.

Tertia propositio: *Sacramentum est genus vniuocum ad Sacramenta legis veteris, et nouæ; proinde Sacramenta vetera erant simpliciter, & absolutè Sacramenta.* Hæc est pro secunda opinione contra primam. Probatur Primo. Sacramẽtum in genere nihil aliud requirit, nisi cæremoniam significantem, & efficientem alicuius consecrationis, seu sanctificationis: non autem requirit, vt illa sanctificatio sit per gratiam mundãtem animam à peccatis; ista enim specialis sanctificatio constituit speciem quandam Sacramenti, nõ ipsum genus absolutè. Sacramenta autem veteris legis verè

B significabant, & efficiebant quandam consecrationem. Nam per Circumcisionem initiabantur Iudæi, & consecrabantur Deo, vt essent populus eius peculiaris; per Vnctionem sacerdotalem verè consecrabantur Deo filij Aaron, vt fungerentur sacerdotio, atq; idem de aliis eorum Sacramentis dici potest; de quibus vide S. Thomam, 1. 2. q.102. art.5. Erant igitur illa verè, & propriè Sacramenta.

Secvndo. Nulla esse potest religio sine Sacramentis, vt S. Augustinus docet, lib.19.contra Faustum, cap. 11. Sed in Testamento veteri erat vera Ecclesia, vera religio, verũ sacrificium, cur igitur non etiam vera Sacramenta?

C Neqve obstat, quòd omnia contingebant Iudæis in figura, 1.Cor.10. ac proinde sacrificia, Sacramenta, ritus omnes, typi quidam erãt nostri sacrificij, nostrorum Sacramentorum, ac rituum; vnde videtur colligi, non fuisse illa sacrificia, & Sacramenta, nisi per analogiam ad nostra. Hoc, inquam, non obstat; siquidem Sacramenta Iudaica erant quidem figura Sacramentorum nostrorum, sed non solùm figuræ, verùm etiam res per se; nam alioqui non tantùm genere, sed etiam specie cõuenirent cum nostris: homo em̃ viuus, & homo pictus eiusdem speciei sunt, licet non vniuocè, sed analogicè. Itaq; Circumcisio non solùm erat figura Baptismi, sed etiã erat per se cæremonia instituta ad initiandos homines illius tẽporis, & adiungendos populo Dei; quare

D erat imperfectius Sacramentũ, quàm sit Baptismus, tamen absolutè, & propriè Sacramentum erat. Nam etiam bos est animal imperfectius, quàm sit homo, & tamen bos absolutè, & propriè animal est: sic etiam ordinatio Aaronica nõ solùm figura erat ordinationis nostræ, sed etiam per se cæremonia cõsecrans homines ad sacrificia offerenda. Et ipsa quoq; sacrificia non solùm figura erant sacrificij nostri, sed etiã per se sacrificia, instituta ad cultum Deo exhibendum, vt summo rerũ omnium principio, & fini. Deniq; ipse etiam populus Iudaicus figura erat populi Christiani, 1. Cor. 10. & tamen quis ambigere potest, an non fuerit etiam per se verus quidam populus?

Itaq; non debent conferri res Iudaicæ cum

nostris, vt imago picta cum homine viuo, vbi nihil est imago, nisi res alterius: sed vt filij paruuli cōferuntur cum viris perfectis, vt facit Apostolus, Gal. 4. Est enim Filius imago Patris, & tamen etiam per se homo: & vt comparantur certamina, atq; exercitationes pueriles cum certaminibus, & exercitationibus virorum. Sunt enī certamina puerilia imagines quædam maiorum certaminum; tamen habēt etiam suam oblectationē, & vtilitatem illi tempori congruentem.

QVARTA propositio: *Illa definitio (Sacræ rei signum) conuenit vniuocè Sacramentis omnibus tum veteribus, tum nouis.* Hęc est pro secunda opinione cōtra primam. Notandum est autē tribus modis posse exponi definitionē illam. PRIMO, vt per signum intelligatur signum practicum; per rem sacram, gratia iustificans. Et hoc modo nō conuenit definitio propriè, nisi Sacramētis nouę legis; veteribus autem solùm secundum quid, & analogicè: quia videlicet illa erant signa practica munditiæ legalis, quæ non est gratia iustificans, nisi typicè, vt imago hominis dicitur homo. Sed ista expositio non est ad mentem S. Augustini, vt suprà diximus.

SECVNDO potest sic exponi, vt per signum, intelligatur signum practicum, per rem sacram, consecratio in genere, non descendendo ad iustificationem internā, vel legalem: & hoc modo definitio cōuenit vniuocè omnibus Sacramentis. Sed neq; hæc expositio est ad mentem S. Augustini; non enim loquitur ipse de signo practico, vt S. Thomas rectè aduertit.

TERTIO potest sic exponi, vt per signum, intelligamus nudum signum, per rem sacrā, gratiam iustificantē: & hoc modo conuenit vniuocè definitio illa omnibus Sacramētis; & hoc dicimus in Conclusione, sequuti B. Thomam. Cęterùm ista definitio, vt suprà monuimus, non est perfecta, cùm cōueniat etiam sacrificio, eodem teste Augustino, loco citato.

Porrò definitiōes cetera, id est, Hugonis, Magistri, & Catechismi Romani, non conueniunt nisi Sacramētis nouę legis: tamen facilè possent accommodari ad Sacramentum in genere, si loco, *inuisibilis gratiæ*, seu *iustitiæ*, poneretur, *consecrationis cuiusdam*, hoc modo; Sacramentum est res sensibus subiecta, quæ ex Dei institutione consecrationis cuiusdam, tum significandæ, tum efficiendæ vim habet.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta Kemnitij.

EX his autem quæ diximus, facilè respōderi potest ad calumnias Kemnitij. Is enim in 2. parte Examinis, cap. de numero Sacramentorum, reprehendit omnes definitiones, quas attulimus, excepta illa Catechismi Tridentini, cuius nullam facit mentionem; & præterea addit de-

A finitiones duas, vnam Scoti, alteram Gulielmi Okam, quas etiam reprehendit.

PRIMVM igitur, pag. 38. arguit definitionem Isidori: *Quomodo*, inquit, *iuxta hanc definitionem Matrimonium erit Sacramentum?* RESPONDEO. Aptissimè conuenire hanc definitionem Matrimonio: nam sub tegumēto visibilium rerum, id est, coniunctionis sponsi, & spōsæ, significatur gratia inuisibilis, per quam Deus cum anima iungitur, eamque iustificat, siue iustitiam infundat, siue infusam augeat. Neq; his repugnat, quod Apostolus dicit, Matrimonium signum esse cōiunctionis Christi cum Ecclesia: siquidem idem Sacramentum plurium rerum signum esse potest.

B SECVNDO, arguit definitiones Hugonis, quòd non rectè Sacramentum dicatur, elementum corporale, quandoquidem Sacramentum Eucharistiæ secundum Catholicos non sit substantia aliqua, sed sola accidentia panis & vini. RESPONDEO. Nec ipsa substātia panis, & vinū est elemētum propriè dictū, id est, corpus simplex, sed mixtum. Sed, vt suprà ostendimus, elementum vocauit Hugo rem quamlibet sensibilem, quę adhibetur ad Sacramenta perficienda.

TERTIO, arguit definitionem Magistri Sententiarum, quòd non rectè habeat, Sacramentum esse formam visibilem. Nam in Matrimonio Catholici volunt materiam esse verba exprimentia consensum: verba autem nec visibilia C sunt, nec elementum dici possunt iuxta Hugonem; si elementum distinguitur contra verbum, iuxta illud: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.*

RESPONDEO. Non desunt Catholici multi, qui materiam in Sacramento Matrimonij esse volūt ipsas personas contrahentes, verba autem solùm esse formā: proinde materiam visibilem, & quæ elementum dici possit, assignant. Vide Petrum Paludanum in 4. d. 1. q. 4. Quod si etiam sola verba essent in Sacramento Matrimonij, adhuc nihil efficeret Kemnitij argumentum. Nam verba quoque elementa dici possunt, quatenus materiæ locum habent: id enim elementum di-D cimus, cùm de Sacramentis agimus, quod est ex se indeterminatum, & per certa verba, quasi per formam determinatur. Nec minus asserimus verba, visibilia dici posse, cùm visibile ad omnia sensibilia, & sensus ipse videndi vsitatè ad omnem sensum transferatur. Vt enim docet Augustinus, lib. 10. Confess. cap. 35. rectè dicimus; Vide quomodo luceat, quomodo oleat, quomodo sapiat, quàm sit durum, quàm bene sonet: non tamen cōtra dicimus; Audi quomodo luceat, gusta quomodo splendeat, olfac quàm niteat, palpa quàm fulgeat.

QVARTO, arguit easdem duas definitiones, quòd non rectè habeant, Sacramentum esse signum inuisibilis gratiæ, si per gratiam intelligatur gratia gratum faciens. Nam etiamsi Ri-

chardus

chardus disputet, in Matrimonio, & Ordinatione, vt in aliis Sacramentis, dari eiusmodi gratiam: *Reliqui tamen*, inquit Kemnitius, *agnoscunt hoc subsistere non posse.* SED hoc est impudens mendacium, vt suprà diximus, cap. 2.

QVINTO, arguit definitionem Scoti, & Okam: SED immeritò, cùm nihil falsi illæ contineant, & solùm verbis, non autem sententia discrepent à definitione communi.

SEXTO, oppugnat omnes definitiones simul: *Si enim*, inquit, *Sacramentum est signum significans effectum Dei gratuitum efficaciter; quomodo non erunt Sacramenta, benedictio Monachorum, aqua benedicta, rosa benedicta, ensis benedictus, Agnus Dei, benedictio herbarum, campanarum, imaginum, inunctio regalis, consecratio templi, cœmiterij, altaris? etc. Illa enim fiunt certis consecrationibus, & finguntur habere spirituales effectus.* SED hæc omnia facilè refelluntur ex duplici capite. PRIMO, quia nec benedictio Monachorum, nec alia enumerata significant, aut efficiunt gratiam iustificantem, sed alios quosdam effectus, vt deletionem venialium, & protectionem cõtra Dæmonem, quos effectus præcipuè habet aqua benedicta. SECVNDO, quia hos ipsos effectus non habent infallibiliter; non enim ex diuina institutione, sed ex Ecclesię precibus vim habent.

CAPVT XIV.

Refellitur definitio Lutheranorum.

ACCEDAMVS nunc ad excutiendas, & refellendas aduersariorum definitiones: sunt enim in hac re valde discordes; quod est manifestum signum eos recessisse à veritate, quæ est vna. Certè Kemnitius, qui alioqui conatur tegere, vel conciliare discordias suorum, in secunda parte Examinis, cap. de efficacia Sacramentorum, pag. 96. enumerat quinque diuersas sententias Lutheranorum præter suam, quæ est sexta.

PRIMA igitur sententia Lutheri est in lib. de captiuitate Babylonica, cap. vltimo, vbi dicit, propriè Sacramentum esse promissionem signo externo annexam. Eam recipiunt communiter Lutherani, sed paulò magis explicant. Sic enim definit Apologia Confessionis Augustanæ, art. 13. *Sacramentum est ritus, qui habet mandatum Dei, & cui est addita promissio gratiæ.* Similia habet Petrus Martyr, quamuis alioqui Caluinista, in cap. 4. ad Rom. in cap. 10. & 11. 1. ad Corinth. & in explicatione Symboli Italica, art. 9. & 10. Sed Martinus Kemnitius accuratissimè conatur explicare omnia, quæ ad naturam Sacraméti pertinent.

Et quia tum in Apologia, tum in locis Philippus præfatur, se nominis interpretationem

A dare, & sæpe variat verba suæ definitionis; vtilius erit ea proponere, & excutere, quæ ad naturam Sacramenti requiri Kemnitius docet. PRIMO ergo, vult Sacramentum esse debere externum materiale, seu corporale, & visibile elementum, seu signum, quod certo externo ritu tractetur.

SECVNDO requirit, vt illud signum habeat expressum mandatum, seu institutionem diuinam.

TERTIO, vt illud mandatum sit in Testamento nouo: quod idem docet Philippus in locis, cap. de Sacramentis, vbi dicit, Sacramentum esse cæremoniam in Euangelio institutam.

B QVARTO requirit, vt Sacramentum non sit cæremonia temporaria, sed duratura vsque ad mundi consummationem.

QVINTO requiri dicit, promissioné de gratia, effectu, seu fructu Sacramenti.

SEXTO dicit, eam promissionem debere esse annexam signo, & eo quasi vestitam, diuina ordinatione.

SEPTIMO addit, eam promissionem esse debere non de quocunque dono Dei, sed de reconciliatione peccatoris, & peccati remissione; quam etiam partem vrgent valde Lutherus in captiuit. Babylonica, & Philippus in locis, cap. de numero Sacramentorum.

C OCTAVO requirit, vt promissio, quæ alioqui generalis est, per Sacramentum applicetur, & obsignetur in particulari singulis, qui cum fide vtuntur Sacramentis. Hanc particulam clariùs explicant Lutherus, & Philippus, & ipse etiam Kemnitius infrà cap. de efficacia Sacramenti: volunt enim Sacramenta esse testimonia infallibilia gratiæ Dei, ad hoc instituta, vt excitent & nutriant fidem, ad eum modum, quo miracula facere solent. Vnde Philippus in locis Anni XXII. comparat Sacramenta miraculis, quibus Deus olim fidem confirmabat: & in Apologia articuli 13. dicit, Sacramentum esse testimonium infallibile, ac si Deus nouo miraculo de cœlo promitteret, se velle ignoscere.

D Et Lutherus in lib. contra Cochleum: *Vult*, inquit, *Petrus per Baptismum, seu signum externum, fidem prouocari, & exerceri, quæ saluet*; & in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo, confert Sacramenta cum vellere Gedeonis, cum Iride, quam Noë in signũ accepit, & cum signo quod Isaias obtulit Regi Achaz, Isaiæ 7. In ipsa etiam Confessione Augustana, art. 13. *Sacramenta*, inquiunt, *sunt instituta, vt sint signa, & testimonia voluntatis Dei erga nos ad excitandam, & confirmandam fidem, in his qui vtuntur*, proposita. Et Kemnitius loco citato, pag. 102. dicit, verbum & Sacramentum monstrare, vbi fides debeat quærere, & inuenire Christum Mediatorem; & pag. 101. & 105. dicit, Sacramenta esse sigilla promissionis. Hæc igitur est ipsorum sententia.

Excogitauit hanc definitionem Kemnitius, vt ostenderet solum Baptismum, & Eucharistiam esse Sacramenta propriè dicta; sed nondum obtinuit quod voluit. Nam facilè demonstrare possumus, ne his quidem duobus Sacramentis eam definitionem conuenire, & absolutè malam esse.

PRIMA igitur particula vel accipit elementum visibile, & tractabile pro qualibet re sensibili, vt accipiunt Catholici, & tum etiam Absolutio sacerdotalis erit Sacramentum propriè dictum. Est enim Absolutio res sensibilis, cùm auribus percipiatur: vel accipit (vt reuera accipit) elementum visibile, & tractabile pro re, quæ sensu videndi, & tangendi percipiatur; & tum fingit sibi definitionem sine vllo testimonio Scripturæ. Scriptura enim nusquam habet, Sacramẽtum non esse, nisi rem visibilem, & palpabilem.

Neque alio modo probat Kemnitius hanc particulam nisi ex eo, quòd Baptismus, & Eucharistia, quæ sunt vera Sacramenta, signa sunt visibilia, & tractabilia. Quæ argumentatio aut assumit, quod probandum est, & quod ex ipsa definitione postea idem Kemnitius probare conatur, nimirum Baptismum, & Eucharistiam sola esse Sacramenta: aut si hoc non assumit, nihil probat. Vt enim non sequitur; Homo & auis sunt bipedia, igitur omne animal est bipes: ita non sequitur, Baptismus, & Eucharistia sunt signa visibilia, & tractabilia, igitur omne Sacramentum est signum visibile, & tractabile. Satis est igitur ad Sacramenti naturam, quatenus signum est sensibile, vt aliquo sensu percipiatur; nec debet excludi sensus audiendi, cùm excellentissima omnium signorum sint ea, quæ hoc sensu percipiuntur, vt sanctus Augustinus docet, lib. 2. doctrinæ Christianæ, capite 3.

SECVNDA particula, quæ requirit expressum mandatum, seu institutionem diuinam, aut requirit, vt hoc mandatum sit expressum in Scripturis, aut satis est, si constet DEVM hoc mandatum dedisse, licet in sacris literis non habeatur ita expressè. Si hoc secundum sufficiat, admittimus particulam, sed tunc probabimus omnia septem Sacramenta. Licet enim nusquam scriptum sit, Deum mandasse, vel instituisse Sacramentum Confirmationis, tamen quia legimus, Actor. 8. per manus impositionem Apostolorum datum fuisse baptizatis Spiritum sanctum, idque ordinariè, certò colligimus, à Deo id fuisse institutum: nec enim potest vlla creata potestas efficere, vt per impositionem manus, hominibus detur Spiritus sanctus. Quod idem probare possemus de aliis Sacramentis, accedente præsertim antiqua traditione, & Ecclesiæ declaratione.

Sin autem vult Kemnitius (vt reuera se velle significat) requiri mandatum Dei expressum in

A diuinis literis; falsa est ea particula. Nam per accidens est ad mandatum, siue institutionem diuinam, quod sit scripta, vel non scripta: nam alioqui non fuissent vera Sacramenta, Baptismus, & Eucharistia, quam CHRISTVS, & Apostoli dabant antequam scriberentur Euangelia. Siquidem certum est non fuisse scriptum Euangelium, quando CHRISTVS baptizabat, Ioan. 3. & quando Eucharistiam discipulis dedit, Matth. 26. nec etiam quando S. Petrus iussit baptizari tria millia hominum, Actor. 2. quo etiam tempore cœpit frequentari Sacramentum Eucharistiæ, vt ibidem indicat sanctus Lucas.

B TERTIA particula, vt hæc institutio sit in Testamento nouo, vera quidem est absolutè, tamen destruit sententiam aduersariorum. Ipsi enim communi consensu contra communem consensum Ecclesiæ Catholicæ, docent, Baptismum Ioannis habuisse eandem vim, & efficaciam cum Baptismo Christi; ac proinde Christum non tam instituisse Baptismi Sacramentum, quàm illud iam à Ioanne institutum approbasse. Ita Caluinus docet, lib. 4. Instit. cap. 14. §. 7. Kẽnitius in 2. par. Examinis, cap. de Baptismo Ioannis, Philippus in locis, cap. de Baptismo Ioannis & Apostolorum.

At certè, si res ita se habet, non est Baptismi Sacramentum in nouo Testamento institutum:
C noui enim Testamẽti auctor, & princeps Christus est, vt Apostolus ait ad Hebr. 9. propter quod & Isaiæ 11. dicitur Pater futuri seculi. Si igitur Baptismus, quo vtimur, à Ioanne cœpit, qui ante Christum venit, & eius præcursor, & prænuntius fuit, sequitur vt hoc Sacramentum non sit in nouo Testamento, sed in veteri institutum.

QVARTA particula, quòd Sacramẽtum debeat esse cæremonia perpetua, id est, duratura quamdiu religio ipsa durat, mihi non displicet: nam etiam nos suprà idem docuimus.

QVINTA particula, quod ad Sacramentum necessariò requiratur promissio gratiæ, duobus modis intelligi potest. VNO modo de pro-
D missione gratiæ, quæ sit effectus Sacramenti, ita vt idem sit; promissio gratiæ in Sacramentis; & institutio Sacramenti, vt signi efficacis, seu instrumenti iustificationis. ALIO modo de promissione gratiæ præcedente, quæ Sacramento tanquam sigillo obsignetur. Sicut enim aliud est promittere, sigillum aliquod fore efficax ad imprimendum; aliud promittere centum aureos, & syngrapham sigillo obsignare: ita aliud est promittere gratiam verbis, & deinde hanc promissionem signo externo confirmare; aliud verò promittere Sacramentum fore instrumentum efficax ad iustificandum. Porrò Kemnitius confundit hæc duo. Nam in hac particula quinta dicit, requiri promissionem de gratia, seu fructu Sacramenti, vbi videtur loqui de promis-

ſione efficacię Sacramenti; tamen infrà, vbi cum ceteris Lutheranis dicit, Sacramentum eſſe ſigillum promiſsionis, loquitur de promiſsione præcedente, de qua ſine dubio loquuntur omnes Lutherani.

Et quidem promiſsio de efficacia Sacramenti inuenitur in verbo Dei ſecundum Catholicos, quantum ad omnia Sacramenta; non autem ſecundum aduerſarios. Catholici enim agnoſcunt pro verbo Dei, etiam traditiones; aduerſarij autem, qui ſolas Scripturas recipiunt, non facilè oſtendent promiſsionem iſtam de gratia & fructu Sacramenti, in omnibus Sacramentis. Exemplo nobis ſit Euchariſtia, quæ apud aduerſarios etiam eſt Sacramentum propriè dictum. Nam habentur quidem multæ, & inſignes promiſsiones, Ioan. 6. vt illa: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Sed aduerſarij non admittunt in hoc 6. capite Ioannis, agi de Euchariſtia. Sic enim loquitur Lutherus lib. de captiuitate Babylon. cap. de Euchariſtia: *Primum*, inquit, *caput 6. Ioannis, in totum eſt ſeponendum, vt quod nec ſyllaba quidem de Sacramēto loquitur.* Quod idem docēt Caluinus, & alij hęretici huius temporis in commētario eius loci. Eo capite ſepoſito, nullā inuenient promiſsionē. Nam Matth. 26. Marc. 14. & Luc. 22. vbi habetur inſtitutio Sacramenti, nō habetur vlla promiſsio: ſolùm enī hæc verba habētur: *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et: *Hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum.* Vbi promiſsio de traditione corporis, & effuſione ſanguinis non refertur ad Sacramentum, ſed ad Sacrificium, quod tunc Deo offerebatur in cœna, & poſtea offerendum erat in cruce. Non enim Dominus dicit, corpus ſuum dari Apoſtolis in remiſsionem peccatorum; ſed dari pro illis, nimirum Deo, in remiſsionem peccatorum; & ſimiliter nō dicit ſanguinem propinari Apoſtolis, ſed effundi pro illis in remiſsionem peccatorum.

Promiſsio autē præcedens, quæ à Sacramento tanquam ſigillo obſignetur, non eſt neceſſaria, nec in omnibus Sacramentis inuenitur: proinde falſa eſt ex hac parte definitio aduerſariorum. Nam in Baptiſmo, qui Sacramentum eſt, omnium conſenſu, non facilè inuenietur eiuſmodi promiſsio.

Lutherus in viſitatione Saxonica, & Philippus in locis, cap. de Baptiſmo, adfert illam promiſsionem, Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit.* Sed iſta non eſt promiſsio præcedens, ſed eſt explicatio efficaciæ Sacramenti. Et præterea iſta verba poſt reſurrectionem à Domino dicta ſunt: Baptiſmi autem Sacramentum etiam ante paſsionem Chriſti inſtitutum eſt, & in mores induci cœptum, vt patet Ioan. 3. & 4.

Dicent fortaſſe, haberi aliā promiſsionem Ioan. 3. illis verbis: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.* Sed hæc non tam promiſsio, quàm comminatio eſt, ex qua colligitur quidem neceſsitas, & virtus Baptiſmi; ſed non promiſsio aliqua præcedens, quæ Baptiſmo obſignetur. Adde quòd etiam ante iſta verba fuit Baptiſmus Ioannis, quem aduerſarij volunt vim habuiſſe noſtri Baptiſmi.

Euchariſtiæ quidē inuenitur promiſsio quædam (vt Lutherus notat in Saxonica viſitatione) præcedens ſignum. Nam Lucæ 22. & 1. Corinth. 11. habemus Euchariſtiam eſſe ſignum corporis Domini pro nobis traditi, & ſanguinis pro nobis effuſi. Sed eo loco non habemus, Euchariſtiam eſſe ſignum teſtificatiuum, & confirmatiuum promiſsionis, quale ipſi requirunt; vt patet ex vltima particula; ſed ſignum cōmemoratiuum tantùm. Sic enim Dominus ait: *Hoc facite in meam commemorationem.*

Sexta particula, quòd promiſsio debeat eſſe annexa ſigno diuina ordinatione, falſa eſt. Nam verbum, quod diuina ordinatione annectitur, & quaſi veſtitur ſigno, vt inde fiat Sacramentum, nunquam eſt promiſſorium, ſed aſſertorium, vel deprecatorium. Cùm enim aqua aſpergitur in Baptiſmo, non dicitur: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit,* quam aduerſarij promiſsionem appellant; ſed dicitur: *Ego te baptizo, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Matthæi 28. quæ verba nō ſunt promiſſoria. Et Dominus cùm primò Euchariſtiam fecit, & dedit, non ait: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*, aut aliquid eiuſmodi, ſed ait: *Accipite, & comedite, hoc eſt corpus meum.* In Sacramento autem Confirmationis, & Extremæ vnctionis, vtimur verbo deprecatorio, quia ſic docent nos Acta Apoſtolorum, cap. 8. & Iacobus cap. 5. in Sacramento Ordinis, imperatorio, *Accipe poteſtatem.* in reliquis, aſſertorio.

Quod ſi aduerſarij, antequam Sacramenta miniſtrent, verbum prædicant, & remiſsionem peccatorum annuntiant, ac deinde ſigillum adhibent Sacramentorum, vt Caluinus præſcribit in libello de formula Sacramentorum miniſtrandorum; id faciunt ex capite ſuo, non autem (vt Kemnitius requirit) ex diuina ordinatione. Nuſquam enim exſtat diuina Ordinatio, qua iubeamur non dare Euchariſtiam, aut Baptiſmum, niſi poſt concionem. Nam nec Dominus Matth. 26. nec Paulus 1. Corinth. 11. vbi tradunt ritum Euchariſtiæ adminiſtrandæ, docent, concionem præcedere debere: & certè in Baptiſmo infantium, fruſtrà adhiberetur concio.

Septima particula, quòd illa promiſsio debeat eſſe de remiſsione peccatorum, falſa etiam eſt: & quidem Kemnitius hanc particulam addidit, vt excludat Ordinationem à numero Sacramentorum propriè dictorum. Nam quia in Scripturis inuenitur ſignū externum, quo confertur

fertur Ordinatio, nimirum impoſitio manus; & etiam collatio gratiæ, cùm Apoſtolus dicat, 1. Timoth. 4. *Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuũ preſbyterij*, non putauit Kemnitius poſſe excludi Ordinationem à Sacramentis propriè dictis, niſi adderet, eam gratiam debere eſſe remiſsionem peccatorum. At ſi vera eſſet iſta particula, excluderet etiam Euchariſtiam à Sacramẽtis propriè dictis: ſiquidem Euchariſtia non eſt inſtituta propriè ad remittenda peccata, ſed ad charitatem nutriendam, & augendam. Ideò enim datur ſub ſpecie panis, & vini, quæ nutriunt viuos, non excitant mortuos. & B. Paulus 1. Corinth. 11. iubet, vt homines probent ſe, nimirum an ſint abſque peccato, antequam ad eam menſam accedant: *Qui enim manducat indignè, iudicium ſibi manducat.*

Octava particula, quòd Sacramentum obſignet inſtar ſigilli, & confirmet inſtar miraculi promiſsionem gratiæ, ad excitandam & alẽdam fidẽ iuſtificantem; æquè falſa eſt, & diligẽter refutanda, tum quod ſit præcipua, tum etiã, quòd eam ponat Caluinus quoq; in ſua definitione.

Primo, ſi Sacramenta cõfirmarent promiſſiones Dei inſtar miraculi, vel ſigilli, eſſent notiora, & efficaciora ad fidem perſuadendam, quàm ſint ipſa Dei verba: hoc autem falſum eſt, igitur & illa particula falſa eſt. Probatur propoſitio, tum quia fruſtrà adhiberetur vnum ad cõfirmãdum aliud, niſi eſſet eò notius, & firmius: tum etiam, quia hæc eſt vis ſigilli, & miraculi. Semper enim ſigillum Regium notius eſt, & firmius, quàm literæ Regis: ſigillum enim omnes norunt diſcernere, literas non omnes diſcernunt; & ſigillum ſine literis auctoritatem habet, literæ ſine ſigillo non habent. Sic etiam miraculum notius eſt, & efficacius, quàm prædicatio. Omnes enim qui vident cæcum illuminari, aut mortuum excitari, intelligunt illud eſſe opus ſupernaturale, & diuinum, & proinde mouentur ad credendum id, quod tali teſtimonio confirmatur: non autem omnes, qui audiunt prædicantem, continuò intelligunt, illa eſſe verba Dei.

Vbi Notandvm eſt, miraculis, quę fiunt ad confirmandam fidem, non confirmari diuinam auctoritatem, quaſi magis credendum ſit miraculo, quàm Deo dicenti; omnes enim ſciunt, Deum non poſſe mentiri, & nihil eſſe maius diuina auctoritate; ſed confirmari auctoritatem proponentis fidem. Magis enim mouemur ad credendum verè eſſe à Deo reuelata, quę prędicator proponit, ſi miracula videamus, quàm ſi ſola proponentis auctoritate nitamur. Vnde Marci vltimo legimus: *Illi autem profecti, prædicauerunt vbiq; Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.* Vbi vides, Deum confirmare ſignis non ſuam ipſius auctoritatem, ſed prædicatorum ſermonem.

A Probatur iam aſſumptio argumenti, quòd videlicet falſum ſit Sacramenta eſſe notiora, & efficaciora ipſo Dei verbo. Nam Primo nihil fingi poteſt maius, & efficacius Dei verbo. Secvndo experientia docet, facilius intelligi, ſi quid verbo dicatur, quàm ſi nutu ſignificetur. Quid autem ſunt Sacramenta, ſi cum verbis comparentur, niſi nutus quidã? Pari ratione experientia docet, magis perſuadere verba, quàm muta ſigna, modò non ſint miracula. Vnde Lutherus ipſe fatetur, multò efficaciora eſſe promiſsionis verba, quàm Sacramenta, quæ ſunt mutæ conciones: *Verbum ipſum* (inquit in lib. contra Ioan. Cochleum) *quod longè præualet ſigno viſibili, nullum tamen per ſeſe iuſtificat, niſi credentem.*

B Respondet Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 14. §. 3. Sacramenta non confirmare promiſsiones ex parte Dei, ſed ex parte noſtra: quia licet vt à Deo ſunt, certiſsimæ ſint, tamen vt à nobis recipiuntur, ob noſtræ fidei imbecillitatem, non ita certò accipiuntur, niſi cõfirmentur teſtimonio Sacramentorum.

Sed hoc facilè reiicitur. Nam quod promiſſiones Dei ex parte noſtra egeant confirmatione, vel fit, quia neſcimus, quæ ſint Dei promiſſiones, idque ex Sacramentis diſcimus, aut quia cùm ſciamus & illas promiſsiones Dei, & hæc Sacramenta eſſe; tamen magis credimus Sacramentis, quàm promiſsionibus. Atq; hoc poſterius iam refutatum eſt. Non enim ſolùm credimus, ſed etiam ſcimus euidentiſsima ratione,

C Deum non poſſe mentiri, proinde nihil eſſe certius promiſsionibus Dei: neq; id aduerſarij negare poſſunt. Illud autem prius, æquè facilè refutari poteſt: ſiquidem falſum eſt, promiſsiones Dei diſci ex Sacramentis, cùm cõtrà potiùs Sacramenta ex verbo Dei diſcantur. Iam verò, ſi ſigillum Regium eſſet ignotum, & ſolum poſſet cognoſci ex literis, quibus eſt appenſum; eſſet planè ſuperfluum. Nam vel credunt homines literas illas eſſe Regis, ſecluſo ſigillo, vel non; ſi credunt, quid facit ſigillum? ſi nõ credunt, certè neq; credunt ſigillum eſſe Regium: nihil igitur confert. Pari ratione, cùm Sacramenta non

D ſciantur eſſe Dei ſigilla, niſi quia Scriptura hoc dicit, ſi creditur verbo ſine Sacramentis, quorſum Sacramenta? ſi non creditur, certè nec Sacramenta creduntur eſſe Sacramenta: proinde nihil operantur.

Ad hoc argumentum reſpondet Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 14. §. 5. in diplomatibus quoque nihil valere ſigillum ſine literis, vt patet ſi appendatur chartæ, in qua nihil ſit ſcriptum: & tamen cùm appẽditur diplomati ſcripto, multum valere ad illud cõfirmandum. Et addit, nihil eſſe mirandum, ſi promiſsiones Sacramentis confirmentur, cùm etiam interdum vna promiſsio per aliam confirmetur.

Sed hæc reſponſio non diluit argumentum. Nam vt incipiam à poſteriore exemplo, pro-

missio promissionem confirmat, quia vna non pendet ab alia. Confirmauit Angelus, Lucæ 1. promissionem conceptus Virginei, ex promissione conceptus, qui iam præcesserat in fœmina anu, & sterili. Non enim pendent inuicem duo ista opera mirabilia: proinde vnum, quod iam præcesserat, magnam vim habuit ad confirmandum alterum, quod nondum venerat. At Sacramenta, vt diximus, simpliciter pendent ex verbo. Quod verò attinet ad similitudinem sigilli, & diplomatis, nihil omninò est, quod Caluinus dicit. Nam sigillum appensum chartę non scriptæ, nihil quidem confirmat, tamen non ideò pẽdet à literis, aut nihil est. Immò hinc intelligimus, quàm ineptè aduersarij Sacramenta sigilla appellent, cùm omninò contrariam habeãt proprietatem. Nam diplomatum sigilla habent suam auctoritatem sine literis diplomatis, literæ autem non habent sine sigillo: contrà verò in verbo, & Sacramentis, verbum Dei etiam sine Sacramentis, infallibilem habet auctoritatem; Sacramenta sine verbo, nullam habent. Quare verbum potiùs appellandum esset sigillum Sacramenti, quàm Sacramentum, sigillum verbi.

DICENT fortasse; Esto, Sacramenta nõ confirment promissiones more miraculi, vel sigilli: tamen iuuant, & confirmant saltem eo modo, quo actio externa iuuat, & confirmat orationem docentis. Negari enim non potest, quin aliquid conferat ad explicandum, & persuadendum ipsa actio, & motus manuum, & oculorũ, licet primas partes teneat oratio. Erunt igitur Sacramenta, quasi actio quædam Dei, quæ simul cum verbo, magis mouebit ad fidem, quàm solum verbum.

RESPONDEO, ne id quidem concedi posse. Nam actio in hominibus ideò iuuat orationem, quia oratio humana imperfecta est, vt sunt omnes res creatæ, & etiam quia actio nõ habet vim suam à verbo, sed à se. Quocirca magis credebant Ethnici oraculis Apollinis, quæ falsa putabant esse non posse, quamuis solis verbis ederentur, quàm orationi, & actioni cuiuslibet oratoris. Cùm ergo verba Dei sint per se summæ auctoritatis & Sacramenta omnem vim suam habeãt à verbis, nihil addere possunt ipsi verbo.

Verum est tamen, quod Catholici dicunt, Deum voluisse dare gratiam suam per signa sensibilia, vt per ea instrueret homines, & deduceret ad intelligenda spiritualia. Aliud enim est docere spiritualia per similitudines rerum corporalium, aliud confirmare rem firmissimam per aliam minus firmam.

SECVNDVM argumentum. Essentia, & natura Sacramentorum non potest aliunde melius colligi, quã ex verbis illius, qui ea instituit. Sed in Scripturis sanctis, quæ sunt verba Dei auctoris Sacramentorum, nusquam dicuntur Sacramenta testimonia promissionum, sed vbiq; describuntur, vt instrumenta iustificationis. Nam Ioan. 3. dicimur nasci denuò per Baptismum, & similiter ad Ephes. 5. dicit Apostolus, Ecclesiam sanctificatam, & mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ: & ad Tit. 3. vocat Apostolus Baptismum, lauacrum regenerationis, & renouationis. Sic etiam de Eucharistia Ioan. 6. dicitur: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*, atque idem de aliis probare possemus. Non possunt autem nisi absurdissimè istæ sententiæ ita exponi, vt Sacramenta regenerare, mundare, dare vitam æternam, nihil aliud sit, quàm testimonium dare diuinarum promissionum: Quis enim ferret eum, qui ita diceret; Baptismus regenerat, id est, dat testimonium diuinæ voluntatis? vel, Ego te baptizo, id est, ego testificor? Estque hoc argumentum contra Lutheranos efficacissimum: siquidem Lutherus, quem ceteri in hac re libenter sequuntur, in libro contra Cochleum, sic ait: *In rebus sacris vehementissimus, & robustissimus locus est, arguere ab auctoritate negatiuè.* Vel igitur proferant locum, vbi Sacramenta dicantur testimonia promissionum, aut certè fateantur vehementissimum, & robustissimũ argumentum nos habere.

Tria tantùm loca proferre solent, quæ speciem aliquam videantur habere. VNVS est Genes. 17. vbi Circumcisio dicitur signum fœderis. ALTER Rom. 4. vbi Circumcisio dicitur signaculum iustitiæ fidei. TERTIVS 1. Pet. 3. vbi Petrus dicit, saluos facit Baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio, siue (vt ipsi reddũt) stipulatio, vel pactum cum Deo.

SED in his locis non nominatur promissio, vel testimonium, neq; hæc loca ad rem faciunt, vt infrà ostendemus in solutione argumentorum.

TERTIVM argumentum. Si solùm essent Sacramenta testimonia promissionis, & gratię, vel superuacanea, vel certè parùm necessaria essent. Nam habemus alia testimonia longè efficaciora: siquidem bona opera sunt testimonia adeptæ iustitiæ longè meliora, quàm ablutio aquæ, vel sumptio Eucharistiæ. Nam multi impij baptizantur ficto corde, & Eucharistiam sumunt, qui proinde peiores sunt, & magis inuisi Deo, quàm antea. 2. Cor. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* 2. Pet. 1. *Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis.* 1. Ioan. 3. *Qui facit iustitiam, iustus est, & qui natus est ex Deo, non peccat.*

QVARTVM argumentum. Si Sacramenta solùm essent testimonia promissionum, ad excitandam fidem instituta, frustrà baptizarẽtur infantes, & amentes, quos certum est, non modò non credere, sed nec posse credere actu. At Lutherani omnes pugnant pro Baptismo paruulorum contra Anabaptistas: non igitur verè tradunt iidem Lutherani, quid sit Sacramentum.

C Hoc

Hoc argumentum coëgit Lutherum in lib. contra Cochleum, & Lutheranos ceteros asserere, infantes actu credere dum baptizantur; quod tamen adeò est absurdum, vt S. Augustinus in epist. 57. ad Dardanum scripserit, eos iniuriam facere humanis sensibus, qui hoc dicunt. Videmus enim infantes ad contactum aquæ sanctæ plorare, refugere, ac reniti, quantum possunt: quod certè si facerent vsum rationis habentes, non modò non purgarentur ab originali peccato, sed adderent etiam proprium actuale.

QVINTVM argumentum. Si Sacramenta essent testimonia gratiæ, quæ in particulari confertur alicui, sæpenumerò falsa essent, nimirum cùm Sacramentum ministratur homini, qui fingit se credere, cùm reuera non credat. Proinde non liceret vllum baptizare, ne cogeremus Deum testificari falsum: de nullo enim certò scimus, credátne verè, an fingat se credere.

DICENT fortasse, Sacramentum testimonium esse gratiæ non absolutè, sed si is, qui suscipit Sacramentum, credat promissioni.

SED contrà, probo testimonium esse absolutum, non conditionatum. PRIMO, Lutherus in assert. primi articuli dicit, eum qui non credit verbo ministri dicentis; Ego te baptizo, vel, Ego te absoluo, facere Deum mendacem, cuius illa verba sunt. At si illa verba intelligerentur cũ conditione, si aliter credat; non essent falsa, nec fieret Deus mendax.

SECVNDO, si essent illa verba conditionata, rueret fides iustificans Lutheranorum. Nam ipsi volunt hominem debere credere absolutè sine vlla hæsitatione, se esse iustum: ergo Deus absolutè testatur illum esse iustum; non enim debet homo credere, nisi quod Deus testatur. Et præterea fides debet esse certa, ergo non debet pendere à conditione, si homo credat. Nam nemo certus est secundum Lutherum, de se an verè credat: sic enim scribit Lutherus in libro cõtra rebaptizãtes edito anno M.D.XXVIII. *Baptismus non est fundandus supra fidem baptizantis, vel baptizati, quia vterque incertus est de fide.* Et infrà: *Ita euenit, & solet fieri de fide, vt qui arbitratur se credere, nihil omninò credere sæpe conuincatur, & econtrà, qui nihil se putat credere, is omnium maximè credat.*

TERTIO. Aduersarij ita de hac re loquuntur, vt omninò absolutum esse testimonium Dei in Sacramentis credere videantur. Sic enim loquitur Philippus in locis, cap. de Baptismo: *Ego,* inquit minister, *mandato diuino, & loco Christi baptizo te, id est, hoc signo testificor ablui peccata tua, & te reconciliatum esse vero Deo, &c.* vbi nullam facit mentionem conditionis. Atq; hæc definitione Lutheranorum.

A

CAPVT XV.

Refelluntur definitiones Anabaptistarum, & Zuuinglianorum.

ALTERA sententia de natura Sacramenti est quorũdam, quos Lutherus, & Caluinus passim phanaticos vocant. Hi docent Sacramenta nihil esse aliud, quàm signa quædam instituta ad discernendum populum Christianum à Iudæis, & paganis, quomodo Romanis olim toga erat signũ, quo discernebantur à Græcis, & quo modo nunc diuersæ formæ, & colores vestium distinguũt diuersa genera Monachorum. Auctorẽ huius sententiæ Andream Carolstadium facit Lutherus in serm. de verbis cœnæ: *Hoc est corpus meum.* Qui Andreas fuerat olim ex primis Lutheri discipulis, & amicis: quare in 2. scripto cõtra Regem Angliæ vocat eum suum Absalonem, & Iudam, quòd sicut Absalon Dauidi patri, & Iudas Christo præceptori, ita Carolstadius sibi rebellis, & infidelis fuerit.

B

Ab hac sententia nõn abhorruit initiò Philippus Melanchthon, vt patet ex locis anno XXII. editis, vbi hanc sententiam probabilem putat. Cap. de signis, in fine: *Probabilis,* inquit, *& illi voluntatis, qui symbolis, seu tesseris militaribus hæc signa comparauerunt, quod essent notæ tantùm, quibus cognoscerentur, ad quos pertinerent promissiones diuinæ.* Tametsi postea eam oppugnauerit in Apologia Confess. art. 13. & in locis vltimo editis.

C

Vbi NOTANDVM est duas primas sentẽtias, quas Kemnitius enumerat; VNA videlicet, quòd Sacramẽta sint signa, quibus distinguũtur Christiani à non Christianis; ALTERA, quòd sint signa symbola quædam Christianæ societatis: rectiùs à Philippo locis notatis, vnam sententiam fieri. Nam illi duo tantum agnoscũt Sacramenta, Baptismum & Cœnam. Et Baptismum quidem symbolum faciunt; quo discernamur à non Christianis; cœnam autem symbolũ Christianæ inter nos societatis.

Hæc sententia partim est vera, partim etiam falsa. Etsi enim Sacramenta illum vsum habeãt, quòd distinguunt religionem veram à quibusdam falsis, tamen non est hic solus, vel præcipuus Sacramentorum nostrorum vsus. Nam PRIMO in Scripturis nusquam legimus, Baptismum, Eucharistiam, aut alia Sacramenta instituta esse, vt distinguant populum Christianum ab aliis populis: legimus autem frequenter in eum finem esse instituta, vt iustificent homines, Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Non dixit, discernetur ab aliis, sed saluus erit. Actor. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti.* Et Actor. 22. *Baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine ipsius.* Adde loca suprà citata, quæ

D

idem docent, Sacramenta videlicet instituta ad iustificandum.

SECVNDO alia signa sunt meliora ad distinguendum populum Dei ab aliis populis, vt confessio fidei, quæ solis conuenit veris Catholicis; cùm Baptismus communis sit cum hæreticis; vt etiam charitas mutua, quæ in solis Catholicis est, cùm Sacramenta omnia sint communia cum schismaticis. Quare Dominus, Ioan. 13. non ait: *In hoc cognoscent omnes, quòd discipuli mei estis*, si Baptismum habueritis, aut Eucharistiam, sed si dilectionem habueritis ad inuicem.

TERTIO, Sacramenta omnia vim habent ex Christi passione, in cuius rei signum ex latere Domini perfosso manauit sanguis, & aqua, Ioan. 19. Aqua enim Baptismũ significauit, vt Ambros. lib. 10. in Lucam, cap. 105. Chrysost. Cyrillus, Theophylactus in cap. 19. Ioan. Leo epist. 4. cap. 6. Damascen. lib. 4. cap. 10. Hieronymus epist. 83. ad Oceanum, & Augustinus docent, tract. 120. in Ioan. qui etiam tract. 15. hoc idem probat ex illis verbis Pauli ad Ephes. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* & lib. 15. ciuit. cap. 26. idem probat aliis testimoniis. At certè si solùm distinguere debebant, quomodo togæ distinguunt, non erat opus Christi passione, sed satis erat humanum beneplacitum.

DENIQVE illa sententia longissimè abest à sensu, & verbis omnium Patrum: quorũ nomine vnum AVGVSTINVM audiamus, q. 84. in Leuiticum: *Sine sanctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia Sacramenta quid prosunt?* & lib. 19. contra Faustum, cap. 11. *Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum, & ideò contempta sacrilegos facit; Impiè quippe contemnitur, sine quo non potest perfici pietas.*

TERTIA definitio est Anabaptistarum, qui docẽt, Sacramẽta nihil esse aliud, quàm allegorias, & quasi signa quædã bonorum operum, & vitæ ac morum spiritualium. Volunt enim baptizari homines, vt significẽt debere Christianos sustinere aduersa, & ipsam mortem pro Christo. Referunt hunc errorem Philippus in locis Anni XXXVI. & XLI. cap. de Sacramentis, Ioan. Brentius homil. 23. in cap. 3. Lucæ, & Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 96.

SED nullo negotio hæc sententia refelli potest. Nam etiamsi hanc vtilitatem cum aliis habent Sacramenta, vt admoneãt homines bonorum operum, & virtutum (nam certè negari non potest, quin mersio in Baptismo, & emersio, admoneat mortis, qua mori debemus peccato, & resurrectionis, qua resurgere debemus ad nouam vitam: cuius rei meminit etiam Apostolus, Rom. 6. & Eucharistia admonet pacis, & amicitiæ, quæ inter nos esse debet: *Sumus enim vnum corpus, qui de vno pane participamus*, 1. Cor. 10. tamen non est iste solus, nec præcipuus Sacramentorum vsus: proinde nec in eo posita est essentia, & natura Sacramenti.

A Et probatur hoc iisdem argumentis, quibus aduersus Carolstadium vsi sumus. PRIMO, quia Scriptura dicit, Sacramenta instituta ad iustificandum. 1. Cor. 6. *Abluti estis, sanctificati estis.* Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* SECVNDO, si solùm deberent esse allegoriæ, non erat opus, vt manarẽt ex latere Christi: sufficiebat enim humanum beneplacitum. TERTIO, quia non deerant aliæ vtiliores, & efficaciores admonitiones ad benè viuendum, vt exhortationes, & exempla Christi, & Sanctorum. Adde QVARTO, quòd si ea sententia vera esset, Sacramenta nõ essent signa nisi futurarum rerum. At sunt etiam signa rerum præteritarum, & præsentium; nam Eucharistia repræsentat Christi

B mortem, 1. Cor. 11. & Baptismus significat internam ablutionem, quæ tunc perficitur, cùm exteriùs baptizamur, iuxta illud Actor. 22. *Baptizare, & ablue peccata tua.*

QVARTA definitio est aliorum, qui volunt, Sacramenta esse signa gratiæ, non quę tunc percipiatur, sed quæ iam antea percepta fuerit. Hãc sine nomine auctoris referunt, & refellunt Zwinglius in lib. de vera, & falsa religione, cap. de Sacramentis, & Kemnitius loco citato in Exam. pag. 96. Et facilè refutari potest; quia Scriptura disertis verbis docet, Sacramenta in præsenti gratiam adferre. Actor. 22. *Ablue peccata tua.*

C QVINTA definitio est Zwinglij, & sectatorũ eius, excepto tamen Petro Martyre, vt suprà diximus. Zwinglius igitur in lib. de vera, & falsa religione, cap. de Sacramentis, posteaquam refutauit sententiam Catholicorum, & Lutheranorum, aperit mentem suam, ac docet, Sacramenta nihil esse aliud, nisi initiationem quandam, & oppignerationẽ, qua videlicet homines se obligant Christo, & eius militiæ nomen dant. Ex quo deducit, Sacramenta nõ esse testimonia iustitiæ, propriè ei, qui Sacramenta suscipit, vt Lutherani dicebant; sed esse testimonia publica toti Ecclesiæ de obligatione, & fidelitate, quam ille debet Christo, cui se consecrauit. Eandem sentẽtiam sequitur Martinus Bucerus in Com-

D mentario tertij capitis Matthæi, & in præfatione secundæ editionis eorundem commentariorum, vbi addit: *Quod si ij, qui baptizantur, sunt prædestinati, tum Sacramentum non solùm est signum, quod illi dent nomen Christo, & recipiantur in externa Ecclesia, sed etiam adfert quandam consolationem; si verò non sunt prædestinati, tum Sacramentum est nudum signum, quòd illi recipiantur in externa Ecclesia, non autem à Deo.* Vnde etiam deducit, infantibus non prædestinatis, nihil prodesse Baptismum, sed perire eos, licet sint baptizati.

Hæc sententia similis est superioribus. nam adfert quidem aliquid veri (neque enim negari potest, quin per Sacramẽta initiemur, & nomen Christo demus, & publicè testemur, nos esse membra Ecclesiæ) sed in eo errat, quod non

agnoscit alium finem sublimiorem institutionis Sacramentorum: & proinde non rectè explicat naturam Sacramenti. Et probatur hoc PRIMO ex sententia Zvvinglij, Christus nihil agit, sed solùm homo testatur se fore fidelem. At Ioan. 1. dicitur: *Hic est qui baptizat.* & Ephes. 5. *Mundans eam, &c.*

SECVNDO, quia Zvvinglius requirit, vt homines antequã Sacramenta recipiant, sint iustificati, & coniuncti Christo interiùs, & solùm per Sacramenta exteriùs testẽtur, & profiteantur se velle Christo militare, & Ecclesiæ externæ adiũgi. At Scripturæ testantur Sacramenta esse instituta ad sanctificandum, & mundandum hominẽ interiùs. Id enim significat Apostolus, cùm ait, Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Ad quem locum respiciens S. AVGVSTINVS tract. 80. in Ioannem scripsit: *Vnde hæc tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat?* Item Ioan. 3. & ad Titum 3. dicitur Baptismus lauacrum regenerationis, & renouationis. Ex quibus locis habemus, per Baptismum hominem renasci, quod ad interiorem hominem pertinet, & non solùm exteriùs testari se esse fidelem. Huc etiam pertinent Scripturę citatæ contra alios errores, Act. 2. & 22. 1. Corinth. 6.

TERTIO probatur hoc idem. Nam Apostolus Rom. 6. apertissimè dicit, Baptismum significare mortem, & resurrectionem Christi: & 1. Cor. 11. dicit Eucharistiam institutam in memoriam passionis Domini: Non igitur Sacramenta significant solum hominem initiari Deo, vel cõiungi cum Ecclesia.

CAPVT XVI.

Refellitur definitio Caluini.

POSTREMA definitio, ac sententia est Ioan. Caluini, qui lib. 4. Instit. c. 14. §. 1. his verbis dicit, simplicem, & propriam cõtineri definitionem Sacramenti: *Sacramẽtum, externum est symbolum, quo beneuolentiæ erga nos suæ promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem: & nos vicissim pietatem erga eum nostram tam coram eo, & Angelis, quàm apud homines testamur.*]

Est autem OBSERVANDVM, Caluini sententiam compositam videri ex Lutheri, & Zvvinglij sententiis. Nam quod ait, symbolum obsignare promissiones ad sustinendam fidei imbecillitatem, ex Luthero sumptũ est; quod addit in fine, eodem symbolo nos testari apud homines pietatem nostrã erga Deum, ex Zvvinglio est acceptum: tamen reipsa plurimùm dissentit Caluinus ab vtroque. Nam etiamsi cum Zvvinglio agnoscit, Sacramẽto nos testari hominibus pietatem nostram, tamen negat hunc esse solum, vel primarium vsum Sacramenti, & acerrimè pugnat, cap. 14. à §. 5. vsque ad 14. pro sententia Lutheri, & soluit omnia argumenta, quæ Zvvin-

A glius, & Bucerus faciunt cõtra Lutherum, tametsi neminem eorum nominat. Pari ratione, licet cum Luthero affirmet Sacramenta esse testimonia gratiæ, & remissionis peccatorum: tamen id longè aliter intelligit, quàm Lutherus. Hic enim semper loquitur de gratia, quæ tunc datur homini, cùm Sacramenta percipit: at Caluinus loquitur de gratia prædestinationis, ac proinde vult Sacramenta esse testimonia prædestinationis, ad eam fidem alendam instituta, qua homo certò credit se esse prædestinatum; ex quo sequitur id, quod Bucerus dicebat, Sacramenta non esse vera signa, nec prodesse nisi prædestinatis.

B Fundamentum autem huius rei est, quod existimet Caluinus (vt ipse fusè tractat lib. 3. Instit. c. 2.) veram fidem semel habitam, nunquã posse amitti: hinc enim sequitur veram fidem, sine qua Sacramenta nihil prosunt, esse propriam prædestinatorum, nec eam vllo modo haberi posse à non prædestinatis. Vnde in Antidoto Concilij, sess. 6. cap. 5. dicit, Baptismũ dari infantibus, quia censentur iam membra Ecclesiæ, cùm sint à Deo adoptati in filios, nimirum per gratiam prædestinationis: & ibidem sess. 7. can. 7. de Baptismo, dicit, Sacramentum reddere nos certos de perpetua adoptionis gratia: & clarissimè in lib. de cõsensione inter Tigurinos, & Geneuenses in re Sacramentaria, sic ait Caluinus: *Sedulò*
C *docemus, Deum non promiscuè vim suam exerere in omnibus, qui Sacramenta recipiunt; sed tantùm in electis. Nam quemadmodum non alios ad fidem illuminat, quàm quos præordinauit ad vitam: ita arcana spiritus sui virtute efficit, vt percipiant electi, quæ offerunt Sacramenta.*

His explicatis refellenda est hęc definitio: tota enim est vitiosa, vt perspicuum erit, si percurramus singula verba. PRIMVM verbum est: *Symbolum externum.* Quod quidem verum est absolutè, non tamen in eo sensu, quo accipitur à Caluino. Ille enim intelligit esse nudum symbolum, id est, symbolum quod solùm significet, nõ autem operetur aliquid: nam in tota definitione non ponit alios effectus huius symboli, nisi obsignare Dei promissiones, & testificari pie-
D tatem nostram. Neque obstat, quod Caluinus dicat in Antidoto Cõcilij Trident. sess. 7. can. 5. Sacramenta esse instrumẽta iustificationis; nam intelligit esse instrumenta, quia excitant, vel alunt fidem; idq; non per aliquam efficientiam, sed merè obiectiuè. Id quod explicat clarissimè Theodorus Beza, in lib. de summa rei Sacramentariæ, q. 2. cùm sic ait: *Vnde efficacia illa Sacramentorum? à Spiritus sancti operatione in solidum, non autem à signis, nisi quatenus externis illis obiectis interiores sensus mouentur.* Hæc ille. Qua ratione certè signa etiam, quę in foribus publicorum hospitiorum pendent, instrumenta dici possunt cœnationis, quia mouent hominem, vt cogitet in ea domo paratam esse mensam, &c.

At Scripturę passim docent, Sacramenta esse

res quasdam operantes, nimirum quæ mundent, lauent, sanctificent, iustificent, regenerent, Ioan. 3. 1. Cor. 6. Ephes. 5. ad Titum 3. Act. 22. immò nusquam Scripturæ dicunt, Sacramẽta esse testimonia promissionum Dei, & nostræ pietatis; aut certè non tam expressè hoc dicunt, vt id quod nos asserimus, nimirum quòd sint caussæ iustificationis.

ALTERVM verbum est, *beneuolentiæ erga nos suæ*. Quod verbum duplici nomine non rectè ponitur in definitione Sacramenti. PRIMO; Quia ex hoc verbo sequitur, semper Sacramentum esse signum rei præteritæ, seu potiùs ęternę. Id quod ipse non potest negare, cùm per beneuolentiam intelligat gratiam prædestinationis: & præterea id apertè concedit in Antidoto, sess. 6. cap. 5. *Non à Baptismo*, inquit, *initium habet eorum salus, sed quæ iam in verbo fundata erat, Baptismo obsignatur.* Et ibidem: *Nisi enim iam antè ad eos pertineret vitæ promissio, Baptismum prophanaret, quisquis illis daret.* Itaq; concedit ipse, Sacramentum esse sigillum pręteritæ, immò æternæ Dei beneuolentiæ. Neq; hoc pugnat cum eo quod ipse dicit in Antidoto, sess. 7. can. 4. & 5. Sacramenta esse instrumenta iustificationis. Nam vult quidem Sacramenta, quatenus fidem sustentant & alunt, confirmare, vel augere iustificationem; (fides enim est, quæ iustificat apud ipsos) tamen non vult Sacramentum esse sigillum huius iustificationis, quæ habetur per fidẽ, sed gratiæ prædestinationis; nec vult Sacramentum adferre primam iustificationem, sed solùm augmentum, & cõfirmationem, vt clariùs ipse idem docet in paruo Catechismo. Prima enim iustificatio habetur per fidem conceptam ex concione præcedenti.

At hoc totum repugnat apertissimis Scripturis, quæ tribuunt Sacramentis vim adferendi primam iustificationem. Quid enim aliud est regenerare, quod tribuitur Baptismo, Ioan. 3. & ad Tit. 3. quàm ex homine mortuo in peccatis, facere hominem viuum vita gratiæ? Sed de hoc infrà suo loco fusiùs.

DEINDE non rectè ponitur in definitione Sacramenti illa promissio gratiæ prædestinationis, tum quia sæpe contingeret, Deum falsò testificari, tum quia nemo posset sine peccato alium baptizare. Nam Baptismum prophanat, (vt Caluinus dicit in Antidoto, sess. 6. cap. 5.) qui illud confert ei, ad quem non pertinet promissio: nam cogit Deum testificari falsum, nimirum se eum diligere, quem reuera non diligit. At nemo potest certus esse de alio, sitné prædestinatus, an non: ergò vel neminem debet vllus baptizare, vel temerè, & infideliter agit, cùm se periculo exponat prophanandi Baptismum.

AD HOC argumentum responderet Bucerus, ministros non habere intentionem baptizandi, nisi prædestinatos: sic enim ipse dicit in præfatione commentariorum in Matthæum.

A AT HOC non satisfacit. Nam INPRIMIS hoc excusat ministrum, sed non Deum, nisi fortè etiam Deus aliquando baptizet sine intentione baptizandi, quod est ridiculum. DEINDE ex sententia Lutheranorum, & Caluinistarum omnium, Sacramenta non pendent ab intentione ministri. Scribit enim Lutherus in libro de captiuitate Babylonica, de Baptismo; Baptismum esse verum, & ratum, etiamsi minister intendat non baptizare, sed ludere. Nec dissentit Caluinus in Antidoto Concilij, sess. 7. canone 11.

Caluinus aliter RESPONDET, lib. 4. Instit. cap. 15. §. 16. & 17. DEVM videlicet ex parte sua B verè offerre promissionem, & sigillum promissionis omnibus, qui baptizantur, siue illi recipiant, siue non; proinde DEVM semper esse veracem. Nec ministros etiam peccare diceret, si Baptismum conferant iis, qui profitentur se credere, si adulti sint, vel qui filij sint fidelium parentum, si sint infantes: nam filios fidelium, sanctos nasci credit Caluinus, ex illa promissione Dei, Genes. 17. *Ero Deus tuus, & seminis tui.* Ratio autem, cur non peccent ministri, est, quia habent probabilem rationem, vnde colligant illos, quos baptizant, esse prædestinatos & sanctos.

SED hæc solutio non satisfacit. Nam INPRIMIS, si quis Baptismum præbeat ei, ad quem scit C non pertinere diuinas promissiones, prophanat Baptismum, vt ipse Caluinus dicit, quia falsum testificatur: cur non prophanat Deus ipse Baptismum, & falsum testificatur, cùm illum præbet ei, quem scit se non prædestinasse? Non enim aliud agit hîc Deus, aliud minister, sed vnum est, quod agunt: DEVS enim per ministrum agit, vt patet Ioan. 1. *Hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.*

PRAETEREA Sacramentum non solùm offert, sed etiam præbet testimonium beneuolentiæ; sic enim idem Caluinus ait in Catechismo paruo: *Sacramentum est diuinæ erga nos beneuolentiæ testificatio.* Præbet igitur Deus sigillum beneuolentiæ ei, qui baptizatur, etiamsi ipse non cre- D dat. Nam sine fide non percipitur quidem fructus, & res Sacramenti, tamen percipitur verum Sacramentum, vt Caluinus etiam docet, lib. 4. Instit. cap. 15. §. 16. vbi contra Anabaptistas agnoscit verum Sacramentum dari, & suscipi apud Catholicos, vbi non putat ipse vllam esse veram fidem. Si igitur Deus reuera præbet sigillum, & testimonium beneuolentię ei, quem non diligit, quomodo non mentitur, & Sacramentum prophanat?

PRAETEREA, quòd minister peccet, probatur. Nam etiamsi habeat probabilem rationem credendi, eum qui profitetur fidem, esse prædestinatum, tamen non habet certitudinem. Potest enim fieri, vt ille mentiatur se credere; potest etiã fieri (vt Caluinus fatetur, lib. 3.

Instit. cap. 2. §. 10.) vt putet se credere, & tamen reuera non credat. At ad testificandum nomine Dei aliquid, requiritur verissima certitudo, nec sufficit probabilis opinio: vt patet in simili de iuramento; nō enim licet iuramento, id est, Dei testimonio vti in re, quam opinamur veram, sed solùm in re, quam certissimi sumus esse veram. Immò longè maior adhuc requiri deberet certitudo in Sacramento secundum aduersarios, quàm in iuramento nostro: nam Sacramentum est, quasi iuramentum Dei. Differt autem iuramentum Dei à nostro, quòd cùm homo iurat, ipse est, qui asserit aliquid, licet Deum in testem aduocet. Vnde potest esse falsum iuramentum nostrum, sine vlla Dei iniuria; vt si quis iuret, quod putat se certò scire, & tamen reipsa decipiatur: tunc enim Deus non dat testimonium, nec ille peccat, qui Deum in testem falsitatis citauit, quia credebat omninò se esse certum; vt si fortè vidit vnum ab alio occidi, qui erat simillimus alteri, quem ipse nunquam viderat. At in Sacramentis secundum aduersarios, Deus ipse affirmat, & quodammodò iurat illum, qui Sacramentum suscipit, esse electum, & iustum. Deus autem non potest vllo errore decipi. Ergo grauissimè peccat, qui Sacramentum confert ei, quem non certò scit esse iustum, & electum, quia cogit Deum mentiri.

Praeterea etiam si minister certò sciret eum, qui profitetur fidem, vel est filius hominis fidelis, esse iustum, & electum, tamen quid faciet si offeratur illi baptizandus infans, qui sit filius Turcæ, aut Iudæi; & parentes eius, licet infideles, libenter patiantur eum baptizari, & manere apud Christianos? Nam si eum baptizet, prophanat Baptismum, cùm nullum habeat signum, quo intelligat illum esse prædestinatum: si verò nō baptizet, facit contra vsum totius Ecclesiæ.

Sed obiiciet fortassis aliquis pro Caluino, in iisdem angustiis versari Catholicos, cùm etiam ipsi Sacramenta præbeant iis, quos nesciunt an sint dispositi, & tamen affirment, esse signa gratiæ diuinitus instituta.

Respondeo; Nullas patiuntur Catholici angustias. Ipsi enim dicunt, Sacramenta esse caussas gratiæ efficaces, nisi ponatur obex; & simul significare eiusdē gratiæ infusionem, quantum est ex parte ipsius Sacramenti: denique esse eadem Sacramenta signa eius effectus, quem facit gratia, vbicunque adest. Vt enim abluit corpus aqua Baptismi; ita abluit animam gratia Saluatoris: quod quidem perpetuum, & infallibile est, neque à dispositione pendet. Dispositio enim iuuat, vt gratiam quis recipiat, sed quod gratia, vbicunque est, abluat sordes animæ, si quas inueniat, intrinsecum est illi, & inseparabile.

A Tertium verbum in definitione Caluini erat, *Promissiones*. Et quidem de promissione remissionis peccatorum disseruimus in refutatione definitionis Lutheranorum, sed Caluinus loquitur de promissione beneuolētiæ prædestinationis, quæ longè facilius refutari potest. Nam nulla exstat eiusmodi promissio in tota Scriptura: omnes enim promissiones includunt conditionem aliquam, vt fidei, aut pœnitentiæ, aut alterius virtutis, & in his omnibus conditionem perseuerantiæ. Nam: *Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit*, Matth. 24. Nemo autem est, qui sine speciali reuelatione sibi promittere possit perseuerantiam.

B Atque hinc refutari possunt omnia planè testimonia quæ illi adferunt. Primarium est illud, Genes. 17. *Ego ero Deus tuus, & seminis tui post te.* Sed hoc etiam requirit conditionem fidei, & perseuerantiæ: nam, *Semen Abrahæ* (vt exponit Apostolus, Roman. 4. & 9. *non sunt filij carnis, sed fidei*;) id est, qui imitantur Abrahamum in fide, illi sunt eius semen, cum quo intercedit pactum Dei. Et certè, vt quis incipit esse semen Abrahæ, cùm incipit credere, ita desinit esse, si desinat credere. Quis autem certò sibi potest persuadere, se nunquam à fide discessurum? præsertim cùm & fides, & perseuerantia in fide, dona Dei sint.

C Qvartvm verbum est, *Conscientiis nostris*, cum quo verbo iungi potest illud aliud, *ad sustinendam fidei imbecillitatem.* Hæc verba non rectè poni in definitione Sacramenti, testatur Baptismus paruulorum, qui est verissimum Sacramentum, etiam apud Caluinum, & tamen in paruulis non est conscientia, nec actualis fides, ad quam sustentandam sit necessarium Sacramentum. Et sanè si promissio est veluti diploma, & Sacramentum veluti sigillum, conscientia erit veluti charta, vel cera: quomodo igitur, vbi nulla est charta, diploma scribi poterit, vel obsignari? Porrò, quod Lutherani dicunt, paruulos actu credere, dum baptizantur, iam est suprà refutatum, neque id Caluinus affirmare audet, tametsi nec reiicere voluerit, vt patet ex lib. 4. Instit. cap. 16. §. 19.

D Respondet igitur Caluinus, Baptismum paruulorum operari in conscientiis paruulorum, cùm primum illi vsum rationis habere incipiunt, etiamsi antea collatus fuerit: recordantur enim postea Baptismi accepti, & eo signo nutriunt, & sustentant fidem suam, lib. 4. cap. 16. §. 20. & 21. Quod etiam dicit de illis, qui apud Catholicos baptizati sunt, & postea fiunt Caluinistæ, libro 4. cap. 15. §. 17. At saltem rectè probamus, nō rectè facere Caluinistas, quòd baptizent infantes: nam longè vtilius esset, eos baptizare adultos, quando fidei sunt capaces. Baptismi enim, quem in infantia accipimus, nullam habemus notitiam, nisi ex narratione aliorum: proinde nec certitudinem habemus,

nisi fidei humanæ, quæ fallere potest. Deinde etiamsi certissimi essemus, tamen magis mouent res visæ, quàm auditæ; quare melius esset ad fidem alendam, baptizari adultum, quàm infantem. Sed alere fidem est primarius finis, & vsus Baptismi, vt ex definitione patet; malè igitur illi baptizant infantes.

Nec possunt respondere, baptizari infantes, ne fortè pereant antequam adolescant, & eo modo decedant sine gratia Dei: nam Caluinus in Antidoto, sessionis 6. cap. 5. & alibi, docet, paruulos prædestinatos etiam sine Baptismo saluari, non prædestinatos autem, etiam cum Baptismo perire.

Nihil igitur dicere potest, nisi baptizari infantes ea solùm de caussa, vt admittantur in externa Ecclesia, seu profiteantur se esse membra Ecclesiæ externæ. At hoc etiam non soluit argumentum. Nam ex sententia Caluini lib. 4. Institut. cap. 14. §. 5. & sequentibus, finis principalis Sacramentorum est, obsignare promissiones ad alendam fidem; finis minus principalis est, profiteri se esse membrum Ecclesiæ externæ. Non autem debet finis minus principalis impedire finem magis principalem; non igitur debent infantes baptizari apud Caluinistas; siquidem apud eos in Baptismo infantium ob finem minus principalem, impeditur finis magis principalis.

Qvintvm verbum est, *Obsignat*, de quo verbo multa diximus in refutatione sententiæ Lutheri; vt etiam de reliquis verbis suprà diximus in refutatione sententiæ Zwinglij. Superest igitur vt argumenta eorum refellamus.

CAPVT XVII.

Refelluntur argumenta aduersariorum.

Argvmenta, quibus cùm Lutherani, tum Caluinistæ vtuntur, vt probent Sacramenta esse sigilla promissionum, hæc sunt. Primo loco adfert Caluinus lib. 4. cap. 14. Institut. §. 5. verba Apostoli ad Roman. 4. vbi Circumcisionem vocat σφραγῖδα, id est, sigillum eius pacti cuius fide iam antea Abraham fuerat iustificatus.

Respondeo Primo; Quæ de sola Circumcisione dicuntur, non possunt trahi rectè ad omnia Sacramenta. Rectè enim argumentamur à genere ad speciem, non contrà.

Secvndo; Apostolus nullam facit mentionem promissionis, aut pacti, cùm loquitur de sigillo Circumcisionis: vocat enim eam sigillum iustitiæ fidei, non sigillum promissionis, & pacti. Vocatur autem sigillum iustitiæ fidei, vel

A quia (vt Origenes in hunc locum scribit) Circumcisio obsignabat, & claudebat iustitiam fidei, quæ suo tempore patefacienda erat; id est, sub figura, & typo Circumcisionis illius carnalis occultè significabatur, & proinde velabatur Circumcisio cordis, quæ est vera iustificatio, quam Christus allaturus erat: vel, (vt Chrysostomus, & Theophylactus, & alij docent) vocatur sigillum iustitiæ fidei, quia fuit data Abrahamo in signum, & testimonium iustitiæ, quam sibi acquisierat per fidem.

Tertio dico; Fuisse hoc priuilegium solius Abrahæ, & non posse transferri ad alios, quasi Circumcisio (vt hæretici volunt) in quocunque esset, testificatio esset iustitiæ illius.
B Nam priuilegium Abrahæ fuit, vt ipse esset pater omnium fidelium, tam præputiatorum, quàm circumcisorum. Et quia iam erat pater præputiatorum fidelium, quia fidem habuerat adhuc præputiatus existens, vt patet Genes. 12. & ex hoc loco Pauli: *Accepit ipse primus omnium signum Circumcisionis, vt hoc modo esset etiam pater omnium circumcisorum.* Quia verò hoc priuilegium habuit merito iustitiæ, quam acquisierat per fidem, ideò fuit illi signum Circumcisionis sigillum iustitiæ fidei. Porrò, ceteris Iudæis Circumcisio est quidem signum quoddam, nimirum quod sint filij Abrahæ, sed non est illis sigillum iustitiæ fidei, sicut non sunt omnes Iudæi
C patres multarum gentium.

Hæc esse vera, patet Primo; Quia Paulus hæc duo coniungit, cùm ait: *Accepit signum Circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei, vt sit pater omnium credentium.* Non igitur habent signaculum iustitiæ fidei omnes circumcisi, cùm non omnes sint patres omnium fidelium.

Secvndo; Quia Paulus distinguit signum à signaculo, seu sigillo. Nam cùm ait: *Accepit signum Circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei*; pro signo, in Græco est σημεῖον, quod signum in genere significat; pro signaculo est σφραγίς, quod propriè sigillum exprimit. Cur autem distinxit hæc vocabula, nisi vt indicaret Circumcisio-
D nem semper, & omnibus esse signum quoddam, non tamen omnibus, sed soli Abrahæ fuisse sigillum iustitiæ.

Tertio; Scriptura, cùm sæpissimè loquatur de Circumcisione, nusquam tamen vocat sigillum, nisi hoc loco, vbi de Abrahamo agitur: quod est argumentum manifestum, soli Abrahamo fuisse Circumcisionem sigillum. Ac certè, cap. 3. ad Romanos, cùm Paulus quæreret: *Quæ vtilitas Circumcisionis?* & responderet: *Multum per omnem modum.* debuisset secundum aduersarios primo loco ponere hanc primariam vtilitatem, quod sit sigillum diuinæ promissionis: at huius ne meminit quidem.

SECVNDVM argumētum Caluinus, ibidem §.6. sumit ex Genes.9. vbi arcus cœlestis dicitur signum fœderis inter Deum, & Noë; & ex cap. 17. vbi Circumcisio dicitur signum fœderis inter Deum, & Abraham, posterosque illius. Si enim Iris, & Circumcisio sigilla fuerunt confirmantia pactum, ac promissionem Dei, cur non idem de Baptismo, & Eucharistia dici possit. Et confirmat argumentum, quia inter homines quoque id vsitatum est, vt pacta sanciantur signo externo, vt porca cæsa, vel contactu dexteræ, quę signa nihil essent, nisi præcederent verba pacti.

RESPONDEO; Iris, & Circumcisio signa fœderis erant, sed ad memoriam iuuandam, non ad fidem confirmandam: quemadmodum nos etiam suprà docuimus, Baptismum, & Eucharistiam esse signa commemoratiua passionis, & mortis Domini. Multum autem interest, inter signum commemoratiuum, & confirmatiuum. Nam signum commemoratiuum esse potest id, quod oculis obiicitur, etiamsi tota eius efficacia pendeat à promissione; at signum confirmatiuum non potest esse, si omninò pendeat à promissione. Fuisse autem signa commemoratiua tantùm, Iridem, & Circumcisionem, patet. Nam ita pendebant à verbo Dei, vt si quis non crederet verbo Dei, aut non crederet illud esse verbum Dei; non etiam crederet illa esse signa; & contrà, si quis crederet verbo, non egeret illis signis.

Adde quod sanctus Ioannes CHRYSOSTOMVS ita exposuit hæc loca: sic enim ait de Circumcisione, homil.39. in Genesim: *Dato*, inquit, *eis perpetuo memoriali inierit cum eis Circumcisionis signum.* Et infrà dicit, signum Circumcisionis non esse datum à Deo, vt homines ei crederēt, sed fuisse postulatum à Deo ab hominibus, quia Deus non credebat hominibus: *Quando*, inquit, *non habemus aliquibus fidem, curamus, vt ab ipsis signum, pignoris loco accipiamus: similiter & omnium Dominus sciens mentium inconstantiam, hoc ab eis signum petere voluit.* Hæc ille. Porrò de signo Iridis homil.28. in Genesim, sic loquitur: *Quid dicis*, inquit, *ô beate Propheta? Recordabor, inquit, Testamenti mei, id est, pacti mei, promissionis, pollicitationis: non quia ipse opus habeat recordatione, sed vt nos ad illud signum respicientes, nihil durum suspicemur, sed statim recordemur diuinæ promissionis, & roboremur, & confidamus.*

SED obiicies eundem Chrysostomum ibidem, qui sic ait: *Si sermo meus non sufficit, ecce & signum do, &c.* vbi videtur velle Iridem fuisse signum confirmatiuum. Sed hæc obiectio paulò pòst diluetur.

Ad confirmationem ex humana consuetudine RESPONDEO, multum interesse inter pacta Dei, & hominum. Nam ab homine, quia non videmus eius animum, & timemus, ne for-

A tè nos decipiat, aut obliuiscatur pacti, quærimus signum externum, vt eo illum conuincamus, si negauerit, aut oblitus fuerit: at Deum non posse fallere, vel obliuisci, certissimi sumus.

TERTIVM argumentum sumit Lutherus in libro de Babylonica captiuitate, cap. de Baptismo, ex signis mirabilibus, quibus Deus confirmare solitus est promissiones suas: qual e fuit signum in rore, & vellere datum Gedeoni, Iudicum 6. & in vmbra horologij retrocedente datum Ezechiæ. 3.Reg.20.

SED hæc & similia non sunt ad rem. Nam miracula, quia non pendent à verbo, sed ex se B vim habent, cùm sint opera supra naturam; ideò rectè adhibentur ad probandum, Deum esse, qui promisit, vel Deum reuera aliquid promisisse: Sacramenta verò nullam vim habent (vt suprà diximus) sine verbo. Atque hinc intelligimus, cur CHRYSOSTOMVS putauerit Iridem esse signum non tantùm memoriale, sed etiam confirmatiuum. Existimauit enim ipse Iridem rem esse nouo miraculo institutam; sic enim ait: *Etsi aquarum magna sit inundantia; neque sic metuendum, sed confidendum nobis ad miraculum respicientibus.* Hæc ille. Quia tamen probabilius est, Iridem rem esse naturalem, ideò diximus, signum fuisse tantùm memoriale.

C QVARTVM argumentum sumunt Lutherani ex illis verbis prioris epistolæ Petri capite tertio. *Quod & vos similis formæ saluos facit Baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.* Lutherus enim in commentario huius loci, Græcam vocem ἐπερώτημα, quam noster interpres vertit interrogationem, vult significare pactum, & hoc modo exponit: *Baptismus saluos nos facit, non quatenus lauat corpus, sed quatenus obsignat pactum, quod habet anima cum Deo, dum fide accipit promissiones eius.* Ex quo sequitur, Baptismum esse sigillum promissionis. Eodem ferè modo exponit Caluinus, licet vocem ἐπερώτημα non pactum, sed responsionem, & testimonium significare velit.

D RESPONDEO; Locus hic præsens admodùm obscurus est, tamen nihil iuuat caussam aduersariorum. Oecumenius in commentario huius loci, per interrogationem videtur intelligere pignus, & arrabonem. Dicit enim Baptisma esse quasi pignus bonæ conscientiæ, id est, qui Deo inspirante conceperunt bonum desiderium, illi vitam immaculatam sectantur, eamque vbique exquirunt, & de ea interrogant: vnde cùm audierint per Baptismum mundari animas, mox accurrunt ad Baptismum, vt purgentur sordes ipsorum, atque hac ratione est Baptisma pignus bonæ conscientiæ.

Hæc expositio non fauet hæreticis, vt patet; tamen non videtur ad mentem S.Petri. Nam S.

A Petrus longè amplius tribuit Baptiſmo, quàm vt ſit pignus bonæ conſcientiæ, cùm ait, per Baptiſmum nos ſaluari.

Eſt Alia expoſitio Lyrani, Gagnæi, & Ioannis à Louanio, qui per interrogationem bonæ conſcientiæ, intelligunt interrogationes, & reſponſiones, quæ fiunt ante Baptiſmum. Interrogat enim ſacerdos catechumenum; Credis in Deum? & reſpondet, Credo. Abrenuncias Satanæ, & pompis eius? Abrenuncio, &c. Qui enim bona conſcientia reſpondent his interrogationibus, illis prodeſt Baptiſmus; aliis non prodeſt.

B Hæc etiam non fauet hæreticis, ſed non videtur literalis; nec eſt Ambroſij, Baſilij, & Auguſtini, vt putauit Ioannes à Louanio. nam beatus Petrus antitheſim facit, cùm ait: *Non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio.* Et ſine dubio formalis antitheſis hæc erat futura; Non ablutio ſordium carnis, ſed ablutio ſordium mentis: qua antitheſi diſtinguitur Baptiſmus noſter à Baptiſmo Iudæorum, qui erat exterior tantùm. Porrò illa pars huius antitheſis (nimirum, ablutio ſordium mentis) à beato Petro non eſt expreſſa propriis verbis, ſed figuratis, vt omnes concedunt. Oportet igitur deſcriptam eſſe per cauſſam, vel per effectum: ſi per effectum, tunc non habet locum expoſitio iſtorum. Nam interrogatio illa, & reſponſio, de qua ipſi agunt, ſiue etiam fides, & charitas, quæ per illas interrogationes, & reſponſiones deteguntur, præcedunt Baptiſmum, & C proinde ablutionem mentis, quam facit Baptiſmus: non igitur ſunt effectus illius ablutionis. Ergo neceſſe eſt vt dicant, illam ablutionem deſcribi per cauſſam, ac proinde interrogationem illam, quæ præcedit Baptiſmum, eſſe cauſſam illius ablutionis. At hoc dici non poteſt. Nam tunc Sacramentum haberet efficaciam ex opere operantis, non ex opere operato; tribueretur enim iuſtificatio præcedenti fidei, & dilectioni ſuſcipientis Baptiſmum, non ipſi ablutioni Sacramentali: nec eſſet differentia inter Baptiſmum noſtrum, & Iudaicum; nam D Baptiſmus Iudaicus, licet ex opere operato non iuſtificaret, tamen ex fide, & dilectione ſuſcipientis iuſtificare poterat, vt quodlibet opus meritorium.

Dicent fortaſſe, interrogationem, ſeu fidem præcedentem non eſſe cauſſam efficientem ablutionis internæ, ſed eſſe diſpoſitionem. At iſtud quidem rectè dicitur, ſed non quadrat verbis Apoſtoli: ipſe enim tribuit efficientiam huic interrogationi bonæ conſcientiæ, maiorem, quàm ipſi ablutioni externæ, quæ tamen inſtrumentum eſt iuſtificationis.

Eſt igitur Alia expoſitio, quam puto eſſe Sanctorum, Auguſtini tract. 80. in Ioan. & ſerm. 30. de verbis Domini, & Baſilij libro de Spiritu ſancto, cap. 15. vt videlicet exprimatur à ſancto Petro ablutio mentis, quæ per antitheſim opponitur ablutioni carnis, non per cauſſam, vt volebat præcedens opinio, ſed per effectum. Eſt enim vſitatiſsima figura metonymia, qua per effectum intelligimus cauſſam. Vocat igitur Petrus ablutionem internam, interrogationem, ſeu reſponſionem bonæ conſcientiæ in Deum, quia ex illa munditia oritur pax, & quies conſcientiæ; & proinde reſponſio bonæ conſcientiæ, & etiam interrogatio apud Deum, quia audet cum fiducia Deum accedere, & interrogare, id eſt, cum eo colloqui, eumque rogare pro ſe, & pro aliis.

Addo Secundo, locum hunc non fauere aduerſariis, ſed nobis, etiamſi per ἐπερώτημα accipiatur teſtimonium, vel pactum. Nam Inprimis ſanctus Petrus non loquitur de teſtimonio, vel pacto Dei, ſed conſcientiæ noſtræ: ipſi autem probare deberent, Sacramentum eſſe ſigillum teſtimonij, ſeu pacti Dei. Multum autem intereſt inter teſtimonium, ſeu pactum Dei, quod illi obſignari volunt Sacramento, & teſtimonium, ſeu pactum conſcientiæ noſtræ. Illud enim eſt verbum Dei ſcriptum, quod præcedit Sacramenti vſum, & fructum, id eſt, iuſtificationem: teſtimonium autem conſcientiæ ſequitur iuſtificationem, & proinde Sacramenti vſum, & fructum.

Secundo; Sanctus Petrus non dicit, Baptiſmo obſignari pactum, ſeu teſtimonium; ſed dicit, ſaluari animas, & effici iuſtificationem, ex qua oritur teſtimonium bonæ conſcientiæ. Id quod probatur ex illo verbo, *ſimilis formæ.* Vult enim Apoſtolus eo modo nos ſaluari per aquas Baptiſmi, quomodo per aquas diluuij ſaluati ſunt, qui erant in arca Noë. Porrò aquæ diluuij non ſaluârunt arcam Noë, teſtificando, vel obſignando promiſsiones, ſed reipſa eleuando arcam in ſublime, ne obrueretur cum ceteris ædificiis huius mundi: ſic igitur & Baptiſmus ſaluos nos facit, non obſignando, & teſtificando, ſed reipſa iuſtificando animam; vnde ſequitur, vt diximus, teſtimonium, ſiue interrogatio conſcientiæ bonæ in Deum.

Qvintvm argumentum eſſe poſſet pro aduerſariis, teſtimonium ſanctorum Patrum, qui non rarò Sacramenta vocant ſigilla, ſeu ſignacula.

Respondeo; Longè alia ſignificatione loquuntur Patres de ſignaculis Sacramentorum, quàm hæretici faciant. Patres enim nunquam Sacramenta vocant ſignacula, vel ſigilla promiſsionum Dei, vt hæretici volunt; ſed aliquo horum trium modorum loquuntur de ſignaculis. Primo ſignacula vocant Sacramenta, quia obſignant fideles, & tanquam nota quædam eos ſeparant ab iis, qui nō ſunt de grege, vel de exercitu Domini. Ita accipit hanc

vocem

vocem Basilius in exhortatione ad Baptismum: item Hieronymus in cap.4. ad Ephes. & Augustinus lib. 19. contra Faustum, cap. 11. & alibi passim. Ita quoque accipit Gregorius Nazianzenus, oratione de Baptismo, nō procul ab initio, vbi dicit, Baptismum vocari posse sigillum, quia ita conseruat hominem baptizatum, vt notę regię conseruant res obsignatas. Nemo enim audet contingere eas, quæ magni alicuius Regis sigillum habent.

SECVNDO vocant Sacramenta signacula, quia claudunt intra se rem sacram, id est, inuisibilem gratiam. Id enim, quod clauditur, obsignari solet, iuxta illud Apocalypsis 5. *Liber signatus sigillis septem.* Atque hac significatione vocat Augustinus Sacramenta sacra signacula in libro de catechizandis rudibus, cap.26. & Scholastici, sigillum Confessionis. Hoc etiam ferè modo Gregorius NAZIANZENVS, oratione de Baptismo, prope finem, vocat sigillum Baptisma, eò quòd obsignet, & claudat multa mysteria, quæ solis fidelibus deteguntur: *Cetera,* inquit, *intus addisces, quæ etiam ipsa apud te ipsum occulta, clausáque habebis, Baptismo obsignata, atque retenta.*

TERTIO vocant Baptismum sigillum, vel obsignationem fidei, quia Baptismus est publica approbatio, & testificatio fidei eius, qui baptizatur. Sic enim vtitur hac voce Tertullianus in libro de Pœnitentia, vbi dicit, catechumenos diu probari an credant, & tandem vbi constiterit, eos verè, & constanter credere, Baptismum illis dari in obsignationem, & approbationem fidei. Quomodo etiam vtitur eadem voce Basilius in 3. libro contra Eunomium, vbi dicit, primùm oportere credere, & tum demum accipere sigillum fidei Baptismum. In libro quoque de Spiritu sancto, cap.12. vocat Baptismum sigillum fidei, quia is qui baptizatur, eo signo testificatur se credere.

DENIQVE vocari potest etiam Baptismus sigillum fidei, quia perficit, & absoluit quodammodò hominem fidelem: quomodo veteres vocabant mortem, seu occisionem pro Christo, signaculum martyrij, vt Eusebius refert lib. 5. historiæ, cap.3. Confessio enim Mrrtyrum, & supplicia pro Christo non habent perfectam laudem, dum periculum est inconstantiæ, & mutationis, sed tunc demùm perfecta, & quasi sigillo quodam munita, & obsignata censentur, quando morte preciosa consummantur. Atque hactenus de definitione.

CONTROVERSIA TERTIA.

De caussis Sacramenti.

CAPVT XVIII.

Sacramenta componi ex rebus, & verbis, vt materia, & forma.

DE CAVSSIS SACRAMENTI disputaturus, PRIMVM de intrinsecis caussis dicam. DEINDE de extrinsecis. Ac de intrinsecis tres erunt quæstiones. PRIMA; An Sacramenta constent ex rebus, vt materia, & verbis, vt forma. SECVNDA; Quæ sint illæ res, & illa verba. TERTIA; An res illæ, & verba ita determinata sint, vt nihil in eis mutari possit.

PRIMA quæstio; Vtrum Sacramenta constent rebus, & verbis, tanquam materia, & forma; etsi solùm inter Catholicos disputatur, non tam ob discordiam eorum, quàm vt res explicetur: est tamen quæstio vtilissima, vel etiam necessaria propter calumnias hæreticorum, qui ex hoc dogmate Catholicorum, quo requirimus res, & verba in Sacramentis, conantur ostendere, multa non esse Sacramenta ex his, quę nos habemus pro Sacramentis. Sunt igitur variæ Doctorum sententiæ.

PRIMA est quorundam recentiorum, qui volunt propriè in Sacramentis materiam, & formam non esse res & verba, sed rem sensibilem esse materiam, siue sit res, siue verbum, siue vtrumque, significationem autem esse formam. Quod verò communiter dicitur, rem in Sacramento esse materiam, verbum esse formam, volunt explicandum esse de Sacramento materialiter sumpto. Ita docet Dominicus à Soto in 4. dist.1. quæst.1. art.1. & 2. quod idem videtur dicere Caietanus in 3. part. quæst.60. artic.6. nisi quòd Caietanus affirmat, significationem Sacramenti esse vnam & simplicem, resultantem ex composito sensibili ex rebus, & verbis; quod Sotus non dicit.

ALTERA sententia est aliorum, qui docent, Sacramentum ipsum, & non solùm eius partem materialem, constare ex rebus vt materia, & verbis vt forma. Ita sanctus Thomas 3. parte quæst.60. art.6. ad secundum, & veteres Theologi communiter.

RVRSVS quidam existimant, non omnia Sacramenta constare rebus, & verbis, sed solùm quædam. Ita Durandus in 4. dist.1. quæst.3. & Adrianus q.2. de Baptismo.

ALII docent omnia Sacramenta nouę legis, constare rebus, & verbis. Ita Alexander Alensis 4. parte summæ, quæst. 8. memb. 3. art. 1. & 3. & Theologi communiter in 4. dist. 1. vel 3.

ALII deniq; volunt omnia Sacramenta constare rebus, & verbis, si res, & verba accipiantur largo modo pro iis signis, quæ aut sunt veræ res, & vera verba, aut certè vicem eorum gerunt; si verò accipiantur in rigore, non constare omnia Sacramenta rebus, & verbis. Ita docet Dominicus à Soto in 4. dist. 1. quæst. 1. art. 6. & alij quidam recentiores. Sed istæ opiniones magna ex parte conciliari possunt.

Sit igitur PRIMA propositio. *Sacramenta veteris legis probabile est non habuisse res, & verba, sed solas res.* Hæc est S. Thomæ 3. parte, quæst. 60. art. 6. ad vltimum. Ratio est, quia in Scriptura veteri, vbi præscribuntur præcipui ritus Sacramentorum, nulla fit mentio verborum, vt patet Gen. 17. vbi præscribitur ritus Circumcisionis. Exod. 12. vbi præscribitur ritus Agni Paschalis. Leuit. 8. vbi præscribitur ritus Ordinationis. Præterea ratio postulare videbatur, vt Sacramenta noua ab ipso Christo instituta, signa essent clariora, quàm vetera, quæ Moses, vt Dei minister instituit.

Posset OBIICI, quod Leuit. 4. vbi præscribuntur sacrificia pro peccato (quæ erant etiam Sacramenta Testamenti veteris, ac respondebant Sacramento nostro Pœnitentię, vt D. Thomas docet, 1. 2. quæst. 102. art. 1.) præscribitur etiam, vt oret sacerdos pro iis, quorum est Sacrificium. SED respondetur, orationem illam sacerdotis nō fuisse de essentia Sacrificij pro peccato, sed solùm addi debuisse in vsu, seu administratione Sacramenti illius ad facilius impetrandum. Id quod ex eo colligitur, quòd, vt ibidem habemus, in Sacrificio pro peccato sacerdotis nulla oratio adhibebatur, sed solùm in Sacrificio pro peccato aliorum de populo. Illud autem quod habetur Num. 5. de verbis præscriptis in cæremonia Zelotypiæ, non est ad rem. Illa enim cęremonia non erat Sacramentum, cum non esset instituta ad sanctificandum, sed ad inuestigandum, & puniendum adulterium.

SECVNDA propositio. *In Sacramentis omnibus nouæ legis inueniuntur res, vt materia, & verba, vt forma.* Hæc propositio saltem quoad modum loquendi, negari non debet. Habetur enim expresè in Concilio Florentino, in instructione Armenorum, quæ facta est, ipso approbante Concilio, vt ibidem legimus. PRÆTEREA habemus in Scripturis, expresè res, & verba in quatuor Sacramentis, nimirum in Baptismo Matth. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* In Eucharistia Matth. 26. vbi ponitur panis, & verbum; *Hoc est corpus meum.* In Confirmatione Act. 8. vbi ponitur manus impositio, & oratio, quæ verbis fit. In extrema vnctione, Iacobi 5. vbi ponitur vnctio, & oratio. Credibile igitur est alia

A etiam Sacramenta constare rebus, & verbis, licet non habeantur ita expresè in Scripturis. ITEM est communis sententia veterum Theologorum, vno Durando, vel aliis paucis exceptis, quorum loquendi modus corrigendus est, licet in re non multum discrepent à ceteris.

TERTIA propositio. *Non solùm quod est materiale in Sacramento, sed ipsum totum Sacramentum rectè dicitur constare ex rebus, vt materia, & verbis vt forma.* Hæc est aliquo modo contra Caietanum, & Sotum: quamuis quod ipsi dicunt, etiam aliquo modo sit verum.

NOTANDVM igitur, Sacramentum propriè non esse compositum aliquod Physicum, neque B artificiosum, sed cum vtroque habere similitudinem quandam. Et quidem si conferatur cum composito artificioso, tum sine dubio forma eius partim est significatio, partim virtus operatiua; materia verò sunt res ipsæ, & verba, in quibus residet significatio, & virtus illa operatiua. Vt enim in composito artificioso tota substantia dicitur materia, forma verò est quoddam accidens: ita Sacramentum, vt signum, formaliter dicit significationem; vt caussa, dicit vim operatiuam; reliqua omnia ad materiam, seu subiectum pertinent. Et hoc modo accipiendo Sacramenta, rectè dicunt Caietanus & Sotus.

Tamen potest etiam Sacramentum conside- C rari, vt est simile composito Physico. Nam vt in composito Physico materia pręcedit: forma accedit, ita in Sacramento accedit verbum ad elementum. ITEM vt in composito Physico materia est indeterminata, sed coarctatur à forma; ita in Sacramento verbum determinat indifferentiam elementi. DENIQVE, vt in composito Physico materia est imperfecta, forma est perfecta, & dat esse rei: ita in Sacramento verba sunt rebus perfectiora, cùm sint signa multò clariora, & præstantiora.

Et hoc modo totum verbum cum sua significatione est forma, & totum elementum cum sua significatione, est materia. Id quod probatur PRIMO, quia ita loquitur Concilium Flo- D rentinum, & veteres Theologi. Nam ipsi dicunt, Sacramentum constitui ex re, & verbo, vt ex materia, & forma. At remota significatione, nulla est compositio ex re, & verbo; non enim est alia coniunctio rerum, & verborum, nisi quatenus rei significatio indeterminata, determinatur per significationem verbi. Non igitur Concilium, & Theologi volunt solum subiectum significationis cōstitui ex rebus, & verbis, sed totum ipsum Sacramentum etiam vt signum est formaliter.

PRÆTEREA compositio ex re sensibili, & significatione, non est compositio ex materia & forma, vt partibus essentialibus, sed est compositio ex subiecto, & accidente. At Concilium, & Theologi dicunt, Sacramenta constare rex

materia & forma, non ex subiecto, & accidente: A sæpe etiam addunt, ideò non posse ab Ecclesia mutari materiam, aut formam Sacramentorum, quia sunt de essentia, seu substantia.

SECVNDO probatur ratione. Nam significatio Sacramenti, non est vna significatio simplex, vt Caietanus falsò docet, sed duę sunt partiales, ex quibus vna totalis componitur. Ergo ipsa etiam significatio ex materia, & forma constitui dici potest: proinde totum Sacramentum ex materia, & forma componetur, vt ex partibus essentialibus.

Antecedens probatur dupliciter. PRIMO: Antequam fiat coniunctio elementi, & verbi, vtrumque habet suam significationem: Sed ex B coniunctione non perit vlla significatio: Non enim potest verbum tollere significationẽ elementi, quæ est naturalis, sed solùm eam determinare, nimirum, vt cum aqua, exempli caussa, naturaliter significare posſit quamlibet purgationem, determinetur à verbo ad significandam purgationem à peccatis. Manet igitur vtraque significatio, sed coniunguntur inter se, ita vt ex duabus partialibus, fiat vna integra, & totalis.

SECVNDO: Tam verbum, quàm elementum in Sacramentis significat aliquid, vt omnes docent, & patet etiam ex S. Thoma 3. p. quæst. 60. ad primum & secundum. Sed verbum non communicat elemento suam significationem, neq; C verbo elementum: duæ sunt igitur, non vna. Assumptio probatur. Quia elementi significatio naturalis est, vt ibidem ait S. Thomas, verbi autem voluntaria. Nõ igitur significatio elementi communicatur verbo, quia tum naturalis esset, non voluntaria verbi significatio: & contrà, significatio verbi non communicatur elemento, quia tum elementi significatio esset merè voluntaria, & nullo modo naturalis.

QVARTA propositio: *Vt Sacramenta constare dicantur rebus, & verbis, non est necesse, vt res non sint verba, & verba non sint res, sed sat est si aliquid fungatur vice rei, aliud vice verbi.* Hæc propositio conciliat tres vltimas sententias. Nam vt Ledesmius rectè monet, quæst. 1. art. 6. non est quæstio inter D Durandum, & alios, nisi de nomine.

Probatur propositio. Nam in Sacramento Pœnitentiæ potest fieri, vt nulla sint alia signa præter verba. Ex communi enim consensu Theologorum, in Sacramento Pœnitentię, forma est absolutio; materia remota sunt peccata; materia proxima sunt actus pœnitentis, id est, contritio, confesſio, & satisfactio, quatenus signo externo produntur. Potest autem fieri, vt quis non habeat nisi peccata verbo commissa; & tunc materia remota erunt sola verba. Potest etiam fieri, vt non ostendat signa contritionis, confesſionis, & satisfactionis, nisi verbis. Non enim est de essentia Sacramenti, vt pœnitens ploret, suspiret, flectat genua, &c. sed si tantùm verbo dicat sua peccata, & dicat se esse contritum, & velle satisfacere, potest absolui: quare materia etiam proxima tunc non erunt, nisi verba. Verè tamen dicuntur esse in eo Sacramento res, & verba, quia peccatum verbo commissum, non vt verbum, sed vt peccatum, est materia confesſionis: peccatum autem formaliter non est verbum, sed res à verbi ratione valde distincta. Sic etiam confesſio non est propriè materia Sacramenti, vt oratio quædam, sed vt actio pœnitentis. Nam vt eleganter docet sanctus Thomas in 4. dist. 14. quæst. 1. art. 1. singulare est in hoc Sacramento, vt actio suscipientis sit pars essentialis Sacramenti. Vt enim inter corporalia medicamenta, quædam sunt omninò extrinseca, vt emplastra, quæ applicantur ægrotis, & non requirunt eius actionem, vt partem medicamenti; quædam alia partim sunt extrinseca, partim intrinseca, vt quædam potiones, quæ requirunt vt partem medicamenti, ambulationem: sic etiam quædam Sacramenta omni ex parte applicantur, & conferuntur à ministro, vt Baptismus, Eucharistia, &c. sed Sacramentum Pœnitentiæ partim applicatur à ministro per absolutionem, partim requirit ipsius ægroti actionem, nimirum confesſionem, &c.

Idem iam de forma ostendere possumus; nam in Sacramento Matrimonij omnium consensu, loco verborum sufficiunt nutus, aut literæ; modò sufficienter exprimatur consensus vtriusque partis. Quod verò aiunt Nicolaus Papa 27. quæst. 2. canon. Sufficiat; & Alexander Papa, cap. Cùm locum, de sponsalibus, & matrimoniis, solum consensum efficere Matrimonium; non ita est accipiendum, quasi consensus interior sufficiat sine signo externo: siquidem idem Alexander, cap. Licet, de spõsa duorum, docet necesse esse, vt consensus, verbis consuetis exprimatur. Itaque illa particula: *Solus consensus dicitur efficere Matrimonium*; non excludit signum, quò exprimitur consensus, sed excludit consensum parentum, & solennitatem, & alia, quæ non sunt de essentia Matrimonij.

QVINTA propositio: *Non est necesse, vt in omni Sacramento res, & verba ita coniungantur, vt partes essentiales eiusdem rei.* NOTANDVM est hoc loco, Sacramentum habere quandam similitudinem cum rebus naturalibus, quæ ex materia & forma constant: tamen non esse reuera compositum naturale, & idcirco non esse requirendas omnes proprietates materiæ, & formæ, sed satis esse, si aliquæ reperiantur.

Probatur hæc propositio ex Eucharistiæ Sacramento. Siquidem in Eucharistia omnium consensu inueniuntur res pro materia, id est, panis, & vinum, & verba pro forma: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus.* & tamen nunquam res istæ, & verba ita coniunguntur, vt materia, &

forma in rebus naturalibus. Nam vel Sacramentum Eucharistiæ est, solùm res ipsa consecrata, id est, species panis, & vini, vt continent corpus, & sanguinem Christi: vel etiam consecratio, aut sumptio, vt quidam volunt, Sacramenta dici possunt. Si consecratio dicatur Sacramentum, tum verba habemus, sed rem non habemus, ex qua Sacramentum componatur: tota enim consecratio in verbis consistit; nam panis, & vinum non concurrunt, vt pars consecrationis, sed vt subiectum circa quod agit Sacerdos, & in quo recipitur actio consecrantis. Cùm verò Sacramentum dicitur res ipsa consecrata, vel sumptio, tunc rem habemus, verba non habemus, ex quibus Sacramentum componatur. Verba enim respectu rei consecratæ, non sunt pars essentialis, sed principium productiuum; pars enim essentialis manet cum ipsa re, verba autem non manent cum re consecrata, immò tunc primùm incipit esse res consecrata, cùm verba desinunt esse. Quocirca Concilium Florentinum in instructione Armenorum, non dicit, verba Eucharistiæ esse formam Sacramenti, sed formam consecrationis. Ex quo intelligimus, quando idem Concilium docet, in omni Sacramento esse res pro materia, & verba pro forma, non debere hoc intelligi ita propriè, vt intelligeremus in vero composito naturali.

Idem ostendi posset ex Sacramento Confessionis. Nam non solùm, vt diximus, in eo Sacramento materia sunt verba, quæ gerunt vicem rerum; sed etiam potest fieri, vt vno die fiat confessio, & altero die detur absolutio, ac proinde tum simul sint materia, & forma: quod in nullo composito verè Physico reperitur. Quocirca tum Concilium Florentinum in instructione Armenorum, tum etiam Tridentinum sess. 14. canon. 4. dicunt, in Sacramento Confessionis actus pœnitentis esse quasi materiam: nec audent absolutè dicere esse materiam.

Ex quibus omnibus apertissimè colligimus materiã, & formam in Sacramentis largo modo esse accipiendam: atq; hinc etiam facilè soluuntur omnia, quæ contrà obiici solent.

CAPVT XIX.

Verbum quod cum elemento Sacramentum facit, non esse concionale, sed consecratorium.

DIXIMVS in Sacramentis res, & verba requiri, in quo cum aduersariis conuenimus. Neque dubitatio vlla superest de re, quid sit illud videlicet, quod in Sacramentis adhibendum est, vt sensibile signum; fatentur enim nobiscum in Baptismo aquam, in Eucharistia panem, & vinum adhibendum. De materiis aliorum Sacramentorum non est opus hîc disserere, quoniam ea non habentur ab aduersariis pro Sacramentis.

Vnum hîc addam, ridiculè Brentium in confessione VVirtembergensi, cap. de Baptismo, excludere Chrismaab vsu Sacramenti, quod dicat ad elementa mundi pertinere, & in vsu fuisse Iudæis in cæremoniis Testamenti veteris. Nam si ea ratio quidquam valeret, excludere oporteret etiam aquam. Nam aqua magis pertinet ad elementa mundi, quam oleum, cùm sit ipsa vnum ex quatuor elementis mundi, oleum verò nõ inter elementa, sed inter mixta numeretur. In cæremoniis quoque Iudæorum longè frequentiores erant ablutiones aquæ, quàm inunctiones olei.

Sed his omissis, de quibus alio loco dicendum erit, quæstio grauissima est de verbo, quod cum re coniunctum, Sacramentum facit. Nam Catholici omnes docent, verbum Sacramenti esse pauca quædam verba à Deo præscripta, quæ super materiam à ministro pronuntianda sint; vt in Baptismo illa verba: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* In Eucharistia illa: *Hoc est enim corpus meum.* & de ceteris ad eundem modum.

At Ioannes Caluinus lib. 4. Institut. cap. 14. §. 4. contendit verbum Sacramentale nihil esse aliud, nisi concionem; sic enim loquitur: *Hoc est quod vulgò dicunt, constare Sacramentum verbo, & externo signo. Verbum enim intelligere debemus, non quod sine sensu & fide insusurratum, solo strepitu velut magica incantatione consecrandi elementi vim habeat: sed quod prædicatum intelligere nos faciat, quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub Papæ tyrannide factitatum est, non caruit ingenti mysteriorum prophanatione: putant enim satis esse, si sacerdos, populo sine intelligentia obstupente consecrationis formulam demurmuraret.* Et infrà: *Ergo cùm de verbo Sacramentali fieri mentionem audimus, promissionem intelligamus, quæ clara voce à ministro prædicata plebem eò manu ducat, quò signum tendit, ac nos dirigit.* Hæc ille. Sed antequam vel probemus aliquid vel refellamus, explicanda est diligenter Caluini sententia.

PRIMO igitur annotandum est, Caluinum, & ceteros aduersarios nostros aliter sentire, & loqui de Baptismo, aliter de Eucharistia, quæ duo sola sunt apud eos propriissimè Sacramenta. Nam in Baptismo duo genera verborum requirunt, in Eucharistia vnum tantùm: siquidem in Baptismo PRIMO loco requirunt verbum concionale, quo à ministro proponatur, & explicetur promissio diuina. DEINDE requirunt, vt dum aspergitur aqua, simul dicantur illa verba: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Id quod patet tum ex libello Caluini de formula ministrandi Sacramenta; tum ex Melanchthone in locis, cap. de Baptismo; tum ex praxi ipsorũ quotidiana; tum deniq;, quia non

rebaptizantur apud Catholicos ij, quos Lutherani, & Caluinistæ baptizarunt: quod tamen esset faciendum, nisi illi veram formam Sacramenti adhiberent dum baptizant.

Porrò in Sacramento Eucharistiæ Caluinistæ (vt ex formula Caluini perspicuum est) non requirunt aliud verbum, quàm instructionis; iubent enim PRIMO loco recitari institutionem Sacramenti ex cap. 11. prioris ad Corinthios, eo ferè modo, quo nos in Missa recitamus lectionem ex eadem epistola ad populi instructionem. DEINDE adhibet concionator explicationem; & tum demum sine vllo signo crucis, aut alio verbo, seu ritu sacro distribuunt panem, & vinum. Exstat alia formula Anglorum, qui Geneuæ degunt, in qua post lectionem epistolæ ad Corinthios, & concionem, sequitur gratiarum actio conceptis verbis, quam alta voce pronunciat minister, & tum demum sine vllis verbis consecratoriis, distribuitur panis, & vinum.

Lutherani autem non eodem modo omnes agunt, sed alij recitant verba institutionis merè historicè, alij recitant cum intentione consecrandi, alij nihil recitant: quorum opiniones vide apud Kemnitium in 2. parte Examinis, pagin. 346.

Ex quibus sequitur habere aduersarios verum Baptismum, sed non veram Eucharistiam, nisi fortè admodum paucos, eos videlicet, qui adhibent verba, & fuerunt in Ecclesia ordinati Sacerdotes.

SECVNDO notandum est, quod Caluinus dicit, verbum Sacramentale esse concionem, duobus modis intelligi posse. VNO modo, vt velit concionem esse partem Sacramenti essentialem, ita vt sine concione non sit Sacramentum. ALTERO modo, vt velit concionem non esse partem Sacramenti, sed tantùm requiri, vt Sacramentum fructuosè percipiatur.

Et quidem valde probabile est, Lutheranos, qui præter concionem adhibent verba consecrationis in omnibus Sacramentis, non requirere concionem ad essentiam, sed ad fructum tantùm Sacramenti assequendum; proinde cum eis nulla erit hoc loco altercatio: iis tamē exceptis, qui verba ipsa Sacramentalia non proferunt ad consecrandum, sed ad instruendum, & apertè Euangelij prædicationem vocant, vt facit Ioannes Brentius in Confessione VVirtembergensi, cap. de Eucharistia.

At Caluinus videtur quidem interdum loqui de verbo concionali, vt de re distincta à Sacramento, vt cùm ait lib. 4. cap. 14. §. 3. Sacramentum esse quasi appendicem verbi: tamen sæpius de eo loquitur, vt de parte essentiali Sacramenti. Nam in verbis suprà citatis dicit, Sacramentum constare duabus rebus, signo, & verbo, & per verbum dicit se intelligere con-

A cionem. Item ibidem explicat de verbo concionali, illud AVGVSTINI: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.* vbi sine dubio verbum ponitur de essentia Sacramenti. Nam ibidem AVGVSTINVS, & ex Augustino Caluinus, ait: *Sine verbo, quid est aqua nisi aqua?* id est, aqua sine verbo non est Sacramentum, sed prophanum elementum. Præterea si concionale verbum non esset de essentia Sacramenti, in Eucharistia nullum esset verbum de essentia, apud Caluinistas. non enim aliud verbum in eo Sacramento habent, nisi concionale. Præterea in commentario, cap. 5. ad Ephesios, explicans Caluinus illud (Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ) *Apparet*, inquit,

B *nullam in Papatu legitimam esse signorum obseruationem: nam verbum quidem per se habere iactant, sed quod sit incantationis vice: quia illud lingua incognita demurmurant, & ita quasi de mortuo elemento potius, quàm hominibus destinatum foret; nulla mysterij explicatio ad populum; quæ sola facit vt mortuum elementum incipiat esse Sacramentum.* NOTA vltima verba.

Denique Theodorus Beza omnem dubitationem tollit, cùm ita scribit in libro, quem inscripsit; Summa doctrinæ de re Sacramentaria. *Quæ est caussa formalis Sacramentorum? ordinatio Dei in ipsius verbo comprehensa, & ab ipsius ministro explicata secundum eius mandatum: non autem pronunciatio ipsa illorum verborum, neque vlla vis in vocabulis latens.*

C Hæc ille. Ex quo intelligimus verba illa Baptismi: *Baptizo te, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, recitari quidem à Caluinistis dum aspergitur aqua, sed non esse illa verba formam Sacramenti apud eos; verùm concionem præcedentem esse formam, illa autem verba ad ritum pertinere, vt paulò infrà idem Theodorus indicat: & illa ipsa non proferri, vt consecretur aqua, sed vt etiam inde instruatur populus.

NOTANDVM est TERTIO, tria esse, in quibus nos à Caluinistis dissentimus, quæ sunt ordine demonstranda. PRIMVM enim nos in omni Sacramento docemus, necessarium esse verba quædam à Deo instituta pronunciari in ipsa

D actione Sacramenti: illi solùm in Baptismo id necessarium docent. SECVNDO nos docemus, ad essentiam Sacramenti non requiri verbum concionale, illi affirmant, requiri. TERTIO nos docemus, ad essentiam Sacramentorum requiri verba certa concepta, consecratoria, & hæc esse, quæ dicantur propriè verba Sacramentalia; illi hoc totum negant, & magicam incantationem vocant. Nam etiam verba Baptismi, vt dixi, non ideò recitant dum aspergunt aquam, vt consecretur aqua, sed vt instruatur populus, vt sint etiam illa verba pars quædam concionis: in quo, vt dixi, Ioannes Brentius, & alij quidam ex Lutheranis cum Caluinistis conueniunt. Et hæc est ratio, cur illi lingua vulgari, nos Latina vtamur in Sacramentis: illi enim

popu-

populum docere volunt, qui non intelligit linguam Latinam; nos Deum inuocamus ad sanctificandum elementum, Deus autem omnes linguas intelligit.

Sit igitur PRIMA propositio: *Non solùm in Baptismo, sed etiam in ceteris Sacramentis requiruntur verba in ipsa celebratione mysterij.* Probatur. Nam in Eucharistia, Dominus dum panem benedixit, certa verba pronunciauit, nimirum: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur,* ac deinde iussit, vt idem nos faceremus: *Hoc,* inquit, *facite in meam commemorationem,* Luc. 22. Debemus igitur & nos certis verbis vti, si facere volumus, quod ipse fecit, vt nobis imperauit.

DICENT fortasse, Christum imperasse, vt faceremus, quod ipse fecit, non autem vt diceremus verba, quæ ipse dixit. SED nos respondemus, illud (Hoc facite) referri ad totam actionem Christi, ita vt comprehendat etiam verba. Id quod (vt omittam nunc alia argumenta) discimus ex traditione, & vsu Catholicæ Ecclesiæ, quæ traditio si non recipiatur, in dubium reuocabitur etiam forma Baptismi. Nam vnde, quæso, colligitur, dum aqua aspergitur, dicenda esse illa verba: *Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti?* certè non aliunde quàm ex illis verbis Matthæi vltimo: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* At ex hoc loco id non potest certè colligi, nisi recipiatur Ecclesiæ traditio. Non enim Dominus ait, Dicite; Baptizo te in nomine Patris, &c. satis igitur erit, si aspergentes aquam dicamus, In nomine Patris, & Filij, &c.

Præterea non etiam dixit Dominus, Dicite, In nomine Patris, &c. sed solùm ait: *Baptizantes eos, in nomine Patris, &c.* quæ verba non cogunt, vt dicamus, In nomine Patris, &c. sed solùm vt baptizemus auctoritate Dei, nimirum vt eius ministri, quod potest fieri, etiam si nihil dicamus. Id quod ex aliis similibus locis demonstrari potest. Nam Marci vltimo, Dominus ait: *In nomine meo dæmonia eiicient, super ægros manus imponent, & benè habebunt.* & tamen non erat opus, vt Apostoli cùm aliquem curare volebant, dicerent voce, In nomine Domini, sed satis erat, si cogitatione: nam Actor. 9. Petrus excitauit Tabitham. & Actor. 14. Paulus sanauit claudum sine vlla mentione nominis Christi. Sic etiam Matth. 18. Dominus ait: *Vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, illic sum in medio eorum.* & tamen non est opus, vt qui volunt congregari in nomine Christi, dicant verbis, Congregamur in nomine Christi: sed satis est si conueniant Christi auctoritate. Sic denique Ioan. 5. Dominus ait: *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* vbi non significatur aliud per nomen, nisi auctoritas.

A Quod igitur in Baptismo dicere debeamus: *Baptizo te, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,* non ex sola Scriptura certò colligi potest, sed ex Scriptura, adiuncta Ecclesiæ explicatione, & praxi. Quod si in Baptismo recipitur Ecclesiæ auctoritas, cur non etiam in Eucharistia, & ceteris Sacramentis?

De aliis Sacramentis idem probari potest, quanquam non sit valde necessarium, cùm ea ab aduersariis non recipiantur. In Confirmatione perspicuum est, adhibenda esse verba ex cap. 8. Actorum, vbi Apostoli manus imponentes simul orabant. Vnde CYPRIANVS in epistola ad Iubaianum: *In impositione,* inquit, *manuum inuocatur, & infunditur Spiritus sanctus super baptizatos.* Idem habet AMBROSIVS lib. 3. de Sacramentis, cap. 2. *Post fontem,* inquit, *superest, vt perfectio fiat, quando ad inuocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur.* Idem habet Hieronymus in libro contra Luciferianos; & Augustinus lib. 3. de Baptismo, cap. 16.

B

In Sacramento Pœnitentiæ requiri etiam verba, patet ex illo Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur;* nec enim id fieri potest sine verbis. Vnde Ioannes Chrysostomus in commentario eius loci, dicit, Deum vti, & manu, & lingua sacerdotis ad absoluendum; & sanctus Leo in epist. 91. ad Theodorum dicit, post Baptismum Deum sic ordinasse remedium Pœnitentiæ, vt nisi supplicationibus sacerdotum venia nequeat obtineri.

C

In Sacramento Ordinis requiri verba, docet AMBROSIVS in cap. 4. prioris ad Timotheum: *Manus impositiones,* inquit, *verba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens auctoritatem, teste conscientia sua, vt audeat vice Domini sacrificium Deo offerre.* Item Hieronymus in cap. 58. Isaiæ, dicit Ordinationem clericorum fieri ad imprecationem vocis, & impositionem manuum.

In Sacramento Vnctionis ægrotorum, planum est requiri verba ex epistola Iacobi, cap. 5. *Inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum oleo in nomine Domini, &c.*

D

Denique de Matrimonio res est perspicua, cùm non possit constare mutua consensio, nisi verbis, aut signis æquiualentibus exprimatur. Itaque Caluinus etiam in libro de forma ministrandi Sacramenta, licet Matrimonium non habeat pro Sacramento, tamen vult in Ecclesia celebrari, & præscribit certam formam verborum.

SECVNDA propositio: *Non requiritur verbum concionale ad essentiam vllius Sacramenti.* Probatur PRIMO, argumento ab auctoritate Scripturæ negatiuè, quod ab aduersariis magnifieri solet, & debet, cùm nihil oporteat in rebus diuinis facere sine Dei verbo, & ipsi nullum Dei

verbum agnoscant, nisi scriptum. Igitur in Scripturis fit mentio Baptismi; primùm Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* deinde Ioan. 4. vbi habemus, Dominum per discipulos baptizasse; item Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Tit. cap. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum.* 1. Petri 3. *Vos saluos facit Baptisma.* Sed in his locis nulla fit mentio verbi, nedum concionis.

Duo tantùm sunt loca, vbi fit mentio verborum. VNVS est ad Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* ALTER Matthæi vlt. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.*

Prior locus explicari debet per posteriorem; tum quia hæc sit regula generalis etiam ab aduersariis celebrata, vt cùm id fieri potest, vna Scriptura per aliam explicetur: tum quia Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Anselmus, aliique interpretes ita docent; dicunt enim illud, *In verbo vitæ,* significare, *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Vnus est Hieronymus, qui in commentario huius loci per, *verbum vitæ,* intelligit doctrinam. SED obseruandum est, Hieronymum omisisse literalem expositionem, & solùm exposuisse mysticè, id est, vt ipse dicit, tropologicè. Non enim per lauacrum intelligit Baptismum, sed purgationem quamlibet, quæ per doctrinam fieri potest. Omnes autem interpretes, qui ad literam exponunt, per lauacrum intelligunt Baptismum, & per verbum, intelligunt inuocationem Trinitatis.

Remanet ergo solus locus ille Matthæi vltimo: *Docete omnes gentes, baptizantes eos, &c.* quo loco non negamus iuberi, vt instructio præcedat Baptismum: immò hoc ipsum nos docemus, & facimus; non enim baptizamus vllos adultos, nisi prius diu multumque instructi fuerint. Sed negamus hoc loco præscribi concionem tanquam partem essentialem Sacramenti, immò asserimus distingui hoc loco apertè doctrinam à Sacramento. Sic enim distinguit sanctus HIERONYMVS in commentario huius loci: *Ordo,* inquit, *præcipuus, iussit Apostolis, vt primùm docerent omnes gentes: deinde fidei intingerent Sacramento, & post fidem, ac Baptisma, quæ essent obseruanda præciperent.*

Porrò, quod diximus de Baptismo, dici potest etiam de Eucharistia. Nam nec Dominus Matth. 26. nec Paulus 1. Corinth. 11. dicunt fieri debere concionem, cùm celebratur cœna Dominica: nec ipse Dominus vllam habuit concionem, nec explicuit vim Eucharistiæ (quod tamen Caluinus necessarium putat) in ipsa cœnæ celebratione. Habuit quidem postea longissimum sermonem, quem Ioannes descripsit, cap. 14. 15. & 16. sed is nihil ad cœnam pertinebat, tum quod post cœnam habitus sit, tum etiam, quod nihil in eo de cœna Dominus disseruerit. Viderit igitur Caluinus, ex quo Euangelio didicerit, concionem esse formam Sacramenti.

SECVNDO probatur, non esse concionem de essentia Sacramenti. Nam si ita esset, non distinguerentur officia concionandi, & baptizandi. Quicunque enim concionaretur, hoc ipso baptizaret, quandoquidem ministraret formam Baptismi: & contrà, qui baptizaret, concionaretur, cùm Baptismus formaliter nihil aliud sit, nisi concio. At contradicit huic sententiæ beatus Paulus, cùm ait 1. Corinth. 1. *Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare.* In quem locum præclarè scribit commentarius, qui tribuitur Ambrosio: ostendit enim multò minus esse baptizare, quàm prædicare, ex eo, quod qui baptizat, solùm prænunciat solennia quædam verba, & aquam infundit, quod facillimum est. Vnde etiam Petrus Actorum 10. postquam prædicauerat Cornelio, non ipse eum baptizauit, sed iussit à ministris inferioribus baptizari. At secundum Caluinum Petrus ipse baptizasse dicendus esset, qui formam adhibuit Baptismi.

TERTIO; Si forma Baptismi esset concio, varia essent Baptismata pro varietate concionum: non enim omnes eodem modo concionantur. At vnum Baptisma esse, sicut vnus est Deus, & vnus Dominus, testatur Apostolus ad Ephesios 4. & Symbolum Constantinopolitanum.

QVARTO; Si forma Baptismi esset concio, falsum Baptismum haberent hæretici, ac proinde rebaptizandi essent: non enim vera esse potest prædicatio hæreticorum. At Ecclesia approbat Baptisma quorumlibet hæreticorum, modò detur verbis præscriptis, id est, *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,* etiamsi addant ipsi peruersissimam concionem, & explicationem, vt docet sanctus AVGVSTINVS lib. 3. de Baptismo, cap. 15. *Si Euangelicis,* inquit, *verbis, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti Marcion Baptismum consecrabat, integrum erat Sacramentum, quamuis eius fides sub iisdem verbis aliud opinantis, quàm Catholica veritas docet, non esset integra, sed fabulosis falsitatibus inquinata. Nam sub eisdem verbis, (id est, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti) non solùm Marcion, aut Valentinus, aut Arius, aut Eunomius, sed ipsi carnales paruuli Ecclesiæ, si possent singuli diligenter interrogari, tot diuersitates opinionum fortaßis, quot homines numerarentur. Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Nunquid tamen ideò non integrum Sacramentum accipiunt?*

QVINTO; Baptismus Catholicorum datur sine vlla concione. Etsi enim præcedit Catechismus, & sermones, ac prædicationes permultæ, tamen eo die, quo fit Baptismus, ordinariè concio fieri non solet. Et tamen Caluinus non iubet rebaptizari Catholicos, immò fatetur verum esse eorum Baptismum lib. 4. Instit. cap. 15. §. 16.

A *Tales*, inquit, *hodie sunt Catabaptistæ nostri, qui ritè nos baptizatos pernegant, quod ab impiis, & Idololatris in regno Papali baptizati sumus. Itaque Anabaptismum furiosè vrgent, &c.* Quomodo ista cohærent, vt concio sit forma Baptismi, & tamen sine concione verus Baptismus dari posit? Quomodo etiam verba ista ex libris Institutionum concordant cum verbis eiusdē Caluini supracitatis ex commentario quinti capitis ad Ephesios, vbi ait, nullam esse apud Papistas legitimam signorum obseruationem, quòd desit apud eos explicatio ad populum, quæ sola facit vt mortuum elementum incipiat esse Sacramentum?

SEXTO; Si forma Baptismi esset concio, paruuli certè baptizandi non essent: non enim fieri debet concio, vbi non est, qui audiat, & intelligat. Monet enim Sapiens Ecclesi.32. *Vbi non est auditus, non effundas sermonem.* At pueri nihil intelligunt, nec attendunt, aut attendere possunt; igitur non est illis concio facienda: quare nec baptizari debent, aut possunt.

Ad hoc argumentum dupliciter responderi solet, aliqui enim, vt Lutherani, volunt paruulos percipere concionem. Sed hos suprà refutauimus dilemmate sancti Augustini in epistola ad Dardanum. Aut vsum rationis habent, aut non; si non habent, ergo non intelligunt; si habent, ergo sacrilegi sunt, qui Sacramentum recusant, vt patet.

Alij, vt Caluinus lib.4. Institut. cap.16.§.20. dicunt, paruulos non percipere Sacramentum vtiliter pro eo tempore, tamen verum Sacramentum percipere, quod postea vtile sit futurum. Sed hæc solutio non est sufficiens. Nam si verbi prædicatio est de essentia Baptismi, non minus, quàm aqua; certè debet percipi non minus, quàm aqua, alioqui non modò inutile, sed etiam nullum erit Sacramentum. Quod si aqua aspergeretur à ministro, infantem verò non attingeret, nemo diceret illum esse baptizatum; ergo si concio fiat, & non percipiatur ab infante, nemo dicere debet ex Caluinistis, illum esse baptizatum. Concio autem non verè percipitur, nisi cùm intelligitur: non enim dicitur percipere concionem, quæ propriè instructio quædam est, qui non instruitur, etiamsi sonum quendam audiat. Non ergo infantes percipiunt formam Sacramenti, quare nec Sacramentum. Aut igitur Caluinistæ fiant Anabaptistæ, aut desinant concionem requirere ad essentiam Sacramenti.

TERTIA propositio: *Requiritur ad essentiam Sacramenti certa forma verborum, quæ non tam instruat circumstantes, quàm consecret & sanctificet elementum.* Hæc est non modò aduersus Caluinum, sed etiam aduersus Brentium, ac ceteros Lutheranos, qui verba ipsa consecrationis pronunciari volunt ad instruendum populum, non ad materiam consecrandam; & idcircò nefas esse putant, si ea verba Latinè pronuncientur apud populum Latinæ linguæ imperitum.

Probatur hæc propositio PRIMO; Verba à Domino præscripta in Baptismo, non habent formam instructionis, sed inuocationis, & benedictionis. Id quod probatur ex ipsa forma loquendi Christi. Non enim ait; Docete omnes gentes nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti, sed: *Baptizantes eos in nomine Patris, &c.* vbi verba illa, *In nomine Patris, &c.* respiciunt actum baptizandi, non actum docendi: proinde sonant inuocationem Trinitatis super aquæ aspersionem, non declarationem mysterij ad auditores. DEINDE, si licet Scripturam exponere per

B Scripturam, perspicuum erit, *In nomine Patris, &c.* sonare inuocationem, non instructionem: sic enim accipitur ista forma loquendi in aliis locis, vt Marci vlt. *In nomine meo dæmonia eiicient.* Actor.3. *In nomine IESV CHRISTI, surge, & ambula.* Matth. 7. *Nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus?* & alibi passim. DEINDE, si verba ista ad instructionem pertinerent, valde profectò imperfecta essent. non enim solùm instrui debent de Trinitate qui baptizantur, sed etiam de incarnatione, & passione Domini, & præcipuè de promissione gratiæ ob Christi meritum; quarum rerum nulla in his verbis mentio fit.

SECVNDO; Verba, quę dicuntur in mysterio Eucharistiæ ab Apostolo, dicuntur verba bene-

C dictionis, quod certè non instructionem, sed consecrationem sonat. 1.Corinth.10. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Christi est?* Idem argumentum duci posset ab aliis Sacramentis, si ea reciperent aduersarij. Vide tamen quæ diximus in confirmatione primæ propositionis.

TERTIO probatur ex illis Apostoli verbis 1.Cor.1. *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?* vbi Apostolus demonstrare vult, Sacramentorum auctores non esse eos homines, qui illa ministrant, sed Deum: idque inde probat, quia non dantur in nomine ministrorum, sed in nomine Dei, id est, Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Nomen igitur in verbis

D Sacramentorum, inuocationem significat, ex qua colligitur auctoritas. Vnde CHRYSOSTOMVS homil.3. in priorem ad Corinthios: *Noli,* inquit, *mihi dicere, quis baptizauit, sed in cuius nomine; neque qui baptizat, sed quem in baptismate inuocamus, requiritur.* Vide de hoc loco, & de hoc argumento Optatum Mileuitanum, lib5. contra Parmenianum.

QVARTO idem probatur ex traditione Conciliorum. Nam Concilium Nicænum canon.19. iubet rebaptizari Paulianistas: quod idem statuit Concilium Laodicenum canon.8. de Cataphrygibus. At contrà Concilium I. Arelatense eodem tempore celebratum can.8. & Syricius epist.1. cap.1. iubent, Arianos non rebaptizari, cuius differentiæ caussa non potest reddi nisi

illa, quam reddit Innocentius I. in epist. 22. cap. 5. quia videlicet Paulianistæ, & Cataphryges non solùm non credebant Trinitatem, sed nec baptizabant cum inuocatione Trinitatis: at Ariani licet non crederent Trinitatem vnius essentiæ, tamen baptizabant in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. At certè quantum ad instructionem, & explicationem, tam errabant circa Trinitatem Ariani, quàm Paulianistæ, & Cataphryges: non igitur instructio, sed inuocatio Baptismi perficit.

QVINTO probatur ex Patribus, qui cùm de verbis Sacramentorum loquuntur, non instructionis, sed inuocationis, & consecrationis mentionem faciunt. Dionysius AREOPAGITA in libro de Ecclesiastica Hierarchia, capite vltimo, vocat verba Sacramentorum τὰς τελεστικὰς ἐπικλήσεις, id est, consecratorias inuocationes. IVSTINVS in Apologia ad Antoninum Pium: *Super eo*, inquit, *qui renascendum sibi esse statuerit, parentis rerum omnium, & Domini Dei nomen nominatur, atque id ipsum solum lauaturum istum ad lauacrum ducentes inuocamus.* Et infra: *In nomine etiam* IESV CHRISTI *crucifixi, atque in nomine Spiritus sancti abluitur is, qui illuminatur.* BASILIVS libro de Spiritu sancto, cap. 15. *Tribus*, inquit, *mersionibus, ac totidem nomenclaturis, siue inuocationibus magnum Baptismatis mysterium perficitur.* CYRILLVS catechesi tertia: *Aqua simplex*, inquit, *per sancti Spiritus, Christi, & Patris inuocationem, sanctitatem consequitur.*

ATHANASIVS serm. 3. contra Arianos, circa medium: *Cur*, inquit, *dum initiamur Baptismate, vnà cum Patre, Filij quoque nomen recensetur? nam vt Pater sit insufficiens, nefaria vox est, &c.* vbi docet, tres personas nominari in Baptismo, non quod vna non sufficiat sanctificare hominem, sed quia inseparabiles sunt ob naturæ vnitatem: quocirca vult verba illa Baptismi non dici, ad instruendum populum, vt hæretici somniant, sed ad inuocandum Deum, qui per Baptismum nos sanctificat.

Gregorius NISSENVS in libro de Baptismo: *Omitte*, inquit, *mecum confligere, & oppone te, si potes, Domini vocibus, quæ inuocationem, & cognominationem Baptismatis hominibus instituerunt. Et quæ sunt verba Dominici præcepti? Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Et infrà: *Submittimus nos Patri, vt sanctificemur, &c.*

CYPRIANVS, vel quicunque fuit auctor, in sermone de Baptismo Christi, prope initium: *Verborum*, inquit, *solennitas, & sacri inuocatio nominis, & signa institutionibus Apostolicis sacerdotum ministerijs attributa, visibile celebrant Sacramentum: rem verò ipsam Spiritus sanctus format, & efficit, & consecrationibus visibilibus inuisibiliter manum totius bonitatis auctor opponit.*

AMBROSIVS lib. 2. de Sacramentis, cap. 5. *Venit*, inquit, *sacerdos, precem dicit ad fontem, inuocans Patris nomen, præsentiam Filij, & Spiritus sancti,*

A *vtitur verbis cœlestibus. Cœlestia verba, quæ Christi sunt, quod baptizemus in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Si ergo ad hominis sermonem, ad inuocationem Sancti, aderat præsentia Trinitatis, quantò magis ibi adest, vbi sermo operatur æternus?* Similia dicit de verbis Eucharistiæ libro 4. de Sacramentis, cap. 4.

AVGVSTINVS lib. 3. de Baptismo contra Donatistas, cap. 10. *Non est*, inquit, *aqua prophana, & adultera, super quam nomen Dei inuocatur, etiamsi à prophanis, & adulteris inuocetur, quia nec ipsa creatura, nec ipsum nomen adulterum est. Baptismus verò Christi verbis Euangelicis consecratus, & per adulteros, & in adulteris sanctus est, quamuis illi sint impudici, & immundi, quia ipsa eius sanctitas pollui non potest, & Sacramento suo diuina virtus assistit.* Et libro 5. cap. 20. *Si ergo ad hoc valet, quod dictum est in Euangelio, Deus peccatorem non audit: vt per peccatorem Sacramenta non celebrentur, quomodo exaudit homicidam deprecantem, vel supra aquam Baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiam, vel super capita eorum, quibus manus imponitur? quæ omnia tamen, & fiunt, & valent etiam per homicidas.*

CAPVT XX.

Soluuntur obiectiones.

C SOLVENDÆ supersunt obiectiones Caluini, qui PRIMO loco profert, testimonium sancti AVGVSTINI ex tractat. 80. in Ioannem, vbi sanctus Augustinus, postquam dixerat: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat?* Adiungit: *Nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens: hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Vnde in Actis Apostolorum; Fide mundans corda eorum. Et Petrus Apostolus; Sic nos Baptisma saluos facit, non depositio sordium carnis, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est, verbum fidei, quod prædicamus.* Hæc ille.

RESPONDEO; Locus hic mirè torquere solet nonnullos, cùm tamen non vsque adeo obscurus esse possit, cùm sit pars quædam conciónis ad populum habitæ, nisi fortè credimus S. Augustinum per ænigmata prædicare solitum, vt Oedipo opus esset ad eum intelligendum. Referam igitur quid alij sentiant, & refellam ea, quæ non videntur rectè dicta.

PRIMVM igitur Caluinus contendit, totum hunc locum de concione intelligendum. Sed fallitur apertissimè. PRIMÓ, quoniam AVGVSTINVS ait: *Detrahe verbum, quid est aqua, nisi aqua?* At detracto verbo concionis, adhuc aqua Baptismi non est pura aqua, sed aqua sacra, & Sacramentalis. nam apud nos nulla fit concio in Baptismo, & tamen Baptismum nostrum verum Sacramentum Caluinus esse fatetur, lib. 4. Instit. cap. 15. §. 16.

SECVNDO,

A Secvndo, Avgvstinvs ait: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.* At concio non accedit ad elementum, sed præcedit, vt ipse idem Caluinus docet, lib. 4. cap. 14. §. 3. Oportuisset ergo, vt diceret; Accedit ad verbum elementum, & fit Sacramentum.

Tertio, Avgvstinvs ait: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo?* Et infrà: *Mundatio nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo.* Vbi fatetur Augustinus, ipsam etiam aquam vim habere mundandi, sed eam non ex se habere, sed à verbo. At concio nihil tribuit aquæ; tota enim refertur ad instruendos auditores, non ad sanctificandam aquam. Immò id nobis obiicit B Caluinus in commentario, cap. 5. ad Ephesios, tanquam valde absurdum, quod in Sacramentis interdum verba referamus ad ipsum elementum consecrandum, & non ad populum instruendum.

Qvarto, Avgvstinvs ait: *Hoc verbo, vt mundare possit, consecratur & Baptismus.* At idem Augustinus docet verbum, quo Baptismus consecratur, esse illam inuocationem: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*: Sic enim loquitur, libro 3. de Baptismo, contra Donatistas, cap. 15. *Quamobrem si Euangelicis verbis, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti Marcion Baptismum consecrabat, integrum erat Sacramentum.* Id ipsum repetit in infinitis locis. C

Qvinto, Avgvstinvs ait: *Hoc verbum fidei tantùm valet in Ecclesia Dei, vt per ipsam credentem, offerentem, benedicētem, tingentem etiam tantillum mundet infantem, quamuis nondum valentem corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem.* At verbum concionale nihil prodest, nisi actu credatur, vt notum est: non igitur Augustinus de concionali verbo loquitur.

Reiecta igitur Caluini sententia, quidam ex Catholicis docent, Augustinum loqui de verbo non concionis, nec consecrationis, sed institutionis Sacramenti: illud enim suo modo efficit Sacramentum, consecrat aquas, mundat infantem, &c.

Sed neq; hæc explicatio admitti potest. Primo, D quoniam nō tollit difficultatem, quam aduersarius nobis obiecit, ex illis verbis: *Non quia dicitur, sed quia creditur.* Et ex illis: *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus*; quæ verba ter repetuntur hoc loco ab Augustino.

Nihil enim horum quadrat in verba institutionis Sacramenti. Nam verba institutionis nō ideò vim habent, quia creduntur, sed quia dicta sunt à Domino, qui solus potuit ex elementis facere Sacramenta. Neque verba institutionis sunt propriè verbum fidei, quod prædicamus: nam ibidem explicat Avgvstinvs, quod sit hoc verbum fidei, cùm ait: *Quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris.*

Secvndo, Avgvstinvs præter verbum, de quo hîc loquitur, non agnoscit in Sacramento aliud verbum; sed nudum ac solum elementum, vt patet ex illis verbis: *Detrahe verbum, quid est aqua nisi aqua?* Et: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.* Et: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo?* Non igitur hoc verbum est verbum institutionis, cùm certum sit præter verbum institutionis, Sacramenta constare ex verbis, & elementis, & non esse nuda elementa.

Alia item Catholicorum sententia est, Augustinum loqui solùm de verbo cæremoniali, seu consecratorio. Quæ sententia melior est ceteris duabus; tamen habet hoc vnum incommodum, quod non potest reddere caussam, cur Avgvstinvs allegauerit ex cap. 10. epistolæ ad Romanos illa verba: *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confitearis in corde tuo, &c.* Et rursus cur paulò infrà allegauerit illa ex cap. 15. Actorum: *Fide mundans corda eorum.* Et ex 1. Petri 3. illa: *Non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio.* Et denique illa ex cap. 15. Ioannis: *Iam vos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis.* Nam nihil horum trahi potest, ad verba consecrationis, nisi per summam vim, & nisi ex concione populari, vt suprà dixi, ænigmata faciamus.

Dico igitur, Augustinum hoc loco nō semper loqui de eodem verbo, sed nunc de Sacramentali, nunc de concionali, vt ex argumentis iam factis planum factum est.

Dices; ergo Avgvstinvs in perpetua æquiuocatione versatur, cùm iisdem sententiis tam differenter accipiat nomen verbi: exempli caussa, cùm dixisset: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo?* Subiungit: *Non quia dicitur, sed quia creditur,* vbi apertè loquitur de verbo concionali: proinde aut etiam antea loquebatur de concionali, aut vitiosam æquiuocationem committit.

Praeterea ad probandum, aquam habere vim ex verbo, profert testimonium B. Pauli, ex cap. 10. ad Romanos: *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confitearis, &c.* Et illud Actorum 15. *Fide mundans corda eorum.* Et illud, 1. Petri 3. *Non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio.* Et addit: *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus.* Sed quid, quæso, probat Augustinus, si æquiuocè de verbo loquitur?

Deniqve in extrema concione cùm dixisset, aqua per verbum mundari infantem, subiungit continuò: *Hoc totum fit per verbum, de quo Dominus ait; Iam vos mundi estis propter verbum, quod loquutus sum vobis.* quæ verba de concione Domini sunt intelligenda necessariò. Quare vel etiam superiora intelligi debent de concionali verbo, & non de Sacramentali, vt nos paulò antè dicebamus; vel erit in his verbis intolerabilis æquiuocatio.

Respondeo, nullam esse in verbis Augustini æquiuocationem. Siquidem ipse explicanda susceperat illa verba Domini, Ioan. 15. *Iam vos mundi estis propter verbum, quod loquutus sum vobis.* Dum autem illa verba explicaret, proposuit sibiipsi quęstionem, cur non dixerit potiùs Christus; Iam vos mundi estis propter Baptismum, quo loti estis. Nam etiamsi verbum Domini prædicatum mundat, quatenus gignit fidem, quæ est initium iustificationis, tamen etiam Baptismus mundat, cùm statim abluat sordes omnium peccatorum.

Ad hanc quæstionem respondet; Christum dixisse: *Vos mundi estis, propter verbum;* & non dixisse; Mundi estis propter Baptismum, quia in omni mundatione, siue ea fiat in Sacramento, siue extra Sacramentum, semper vis mundandi oritur ex verbo. Nam si fit mundatio extra Sacramentum, necessariò fit per actualem fidem: fides autem ex auditu: auditus autem per verbum Christi, Roman. 10. Si verò mundatio fit in Sacramento; elementum quidem est, quod mundat, sed vt mundare possit, adiungitur ei verbum consecrationis. Semper igitur mundatio oritur ex verbo. Quocirca sanctus Augustinus illa verba Domini: *Vos mundi estis propter verbum, quod loquutus sum vobis,* non restringit ad verbum concionis, sed generatim accipit; & in toto reliquo sermone id vnum probare conatur, omnem mundationem fieri per verbum: idcircò promiscuè adfert argumenta, & testimonia, nunc de verbo Sacramentali, nunc de Concionali, quia illi perinde est, modò demonstret verbum esse, quod mundat.

Ex hoc fundamento facilè explicabuntur tria illa loca, vbi videbatur esse vitiosa æquiuocatio. Primvs locus erat: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur?* Hæc verba à nonnullis intelliguntur ideò esse dicta, quia nisi adsit fides vel propria in adultis, vel aliena in paruulis, Sacramentum nihil efficit. Sed hoc non rectè dicitur. Quia licet fides in adultis requiratur, vt dispositio quædam ad Sacramentum fructuosè recipiendum, tamen non est fides, quæ dat virtutem mundandi elemento: non enim ideò aqua habet vim mundandi, quia ego credo, sed quia est Sacramentum à Deo institutum.

Id autem quærit Avgvstinvs, vnde sit virtus aquæ, non cui prosit aqua. Illud ergo: *Non quia dicitur, sed quia creditur,* significat, verbum Sacramentale non dare vim aquæ, vt est res quædam naturalis, id est, aër percussus; sic enim nihilo melius est verbum elemento: sed vt est res spiritualis, & sola fide cognoscibilis, nimirum, vt continet inuocationem Trinitatis (quomodo etiam signum crucis, & nomen Iesvs, honorabile est, & vim habet operandi miracula,

A ac dæmones coërcendi; non vt est res naturalis, & sensu corporeo perceptibilis, sed vt repræsentat rem diuinam) ita vt sensus sit: *Verbum non quia dicitur, sed quia creditur,* id est, non quatenus auribus sentitur, sed quatenus fide percipitur.

Esse autem hunc sensum verum huius loci, patet ex sequentibus verbis: *Nam,* inquit, *& in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens.* vbi id vocat sonum transeuntem, quod vocauerat, Verbum quia dicitur; id vocat virtutem manentem, quod vocauerat, verbum quia creditur.

Praeterea illud: *Quia creditur,* vel significat, quia creditur actu, vel quia est obiectum fi-
B dei, & proinde res fide perceptibilis: non autem potest significare, quia creditur actu; nulla enim actualis fides est in rigore necessaria ad Baptismum. Nam non requiritur fides actualis suscipientis Baptismum, vt patet in paruulis, quos Augustinus hoc loco dicit verissimè per verbum in Sacramento mundari, etiamsi non valeant corde credere, & ore confiteri. Nec requiritur fides ministri, aut parentum, aut quorumlibet offerentium, & susceptorum, vt idem Augustinus probat in epistola vicesima tertia ad Bonifacium, vbi dicit, verè mundari paruulos etiamsi baptizentur, vel offerantur ab infidelibus. Cuius igitur fides actualis re-
C quiritur, si nec suscipientis, nec dantis, nec offerentis?

Dices, requiritur fides Ecclesiæ. Sed quid si nullus in Ecclesia actum fidei exerceret, dum infans ab infideli baptizatur? quid si per impossibile Ecclesia tota periret, & tamen Turca quispiam, qui nosset res nostras, infantem baptizaret cum intentione faciendi quod Christus instituit, & Ecclesia faciebat? certè ille esset baptizatus. Verum est tamen, quod Augustinus & alij dicunt, infantes baptizari in fide parentum, vel Ecclesiæ, quia de facto, si nullus esset fidelis, certè nullus moueretur ad baptizandum infantes: sed non ideò fides actualis ita requiritur, vt sine illa Baptismus infructuo-
D sus esset.

Est autem hîc diligenter notandvm, non negari ab Augustino, verbum ipsum, vt dicitur, & vt est res sensibilis, habere virtutem; nam si aqua ipsa habet virtutem mūdandi, quantò magis verbum, etiam vt sensibile? sed negari virtutem illam esse à verbo, vt est res sensibilis. Itaque totum Sacramentum habet virtutem, sed habet à verbo, vt verbum est res spiritualis, & sola fide cognoscibilis.

Alter locus difficilis erat, vbi Augustinus allegat Scripturas, Roman. 10. Actor. 15. & 1. Petri 3. Sed respondeo, illa loca non allegari ad probandum, vim mundandi esse in aqua à verbo; sed ad probandum in genere, verbum habere vim mundandi: ille enim est Augustini sco-

pus, vt diximus. Et quia id iam probauerat ex eo, quod verbum Sacramentale dat vim mundandi elemento: idem probat testimoniis illarum Scripturarum. Nam illa loca demonstrant fide purgari corda hominum, fidem autem nasci ex verbo prædicationis; ex quibus sequitur, verbum vim habere mundandi.

TERTIVS locus difficilis erat in fine sermonis, vbi postquam dixerat, verbo Sacramentali mundari infantes, addidit: *Totum hoc fit per verbum, de quo Dominus ait; Iam vos mundi estis propter verbum, quod loquutus sum vobis.* SED iam responsum est, ista verba Domini ab Augustino non restringi ad sermonem, quem Dominus loquutus fuerat post vltimam cœnam, sed intelligi de verbo generaliter, vt sensus sit; Vos mundi estis, propter verbum meum, siue quod me concionante audistis, & credidistis, siue quo in Baptismo sanctificati estis. Atque hæc de isto loco Augustini, ac de præcipuo argumento Caluini.

Altera obiectio est Caluini, Brentij, Kemnitij, & aliorum, quòd sit species quædam magicæ incantationis, demurmurare certa verba super aquam, vel panem, aut aliud eiusmodi mutum elementum.

SED hæc non tam obiectio, quàm horribilis blasphemia est. Nam inprimis duo sunt, quæ damnantur in incantationibus magis. VNVM, quòd aliqui putent in certis figuris, aut verbis esse naturalem virtutem aliquid efficiendi, atque hæc quidem superstitio est; cùm certò constet, nec figuras, nec verba vim naturalem vllam habere aliquid efficiendi. ALTERVM, quòd alij existiment, figuras, aut verba nihil ex se habere virtutis, tamen ex pacto cum Diabolo inito adhiberi ad res certas efficiendas; & hæc propriè magica est incantatio, & peccatum maximum.

Porrò verba Sacramentalia omnes fatemur nullam vim naturalem habere; ideò enim dicimus requiri diuinam institutionem, vt ex Dei institutione efficiant, quod ex se facere non poterant. Estque mera calumnia Caluini, lib. 4. cap. 14. §. 4. quod solo strepitu verborum sine sensu, & fide vtamur ad elementum consecrandum; & Kemnitij in Examine, parte 2. pag. 101. qui dicit, nos vim ponere in syllabis, & characteribus, neglecto sensu verborum. Ista enim sunt mera mendacia: nam nos nec in characteribus, nec in sono, aut numero syllabarum, sed in sensu, & significatione vim ponimus, idque ex Christi institutione.

Siquidem fatentur omnes Catholici, quauis lingua vtamur, verè perfici Sacramentum, modò sensus sit idem; constat autem eadem verba, si diuersis linguis efferantur, vel scribantur, diuersos habere characteres, diuersum sonum, diuersum numerum syllabarum. Sequitur igitur, vt existimemus, vt verè existi- A mamus, ea ex pacto, & promissione Christi vim habere; quæ si magia est, quid aliud sequitur, quàm vt Christus sit Diabolus? Nam cùm omnis magia pendeat ex pacto Diaboli, vis autem Sacramentalium verborum pendeat ex pacto Christi: manifestè sequitur, aut nullam in Sacramentis nostris esse magiam, aut Christum esse Diabolum. Ad hanc igitur horribilem impietatem aduersarij nostri deuenerunt, vt ex Christo Diabolum faciant.

DICENT, se non facere Christum Diabolum, quia Christus non instituit eiusmodi verborum pronunciationem super muta elementa. SED iam satis probauimus, Christum instituisse. B Ceterùm quæro ab eis, an credant Christum potuisse instituere eiusmodi signa, quæ vim haberent ex pacto ipsius aliquid operandi. Non, opinor, negabunt, nisi Christum negent esse Deum.

Nam Deus, Num. 5. instituit verba quædam, quæ dicerentur super aquas, ac voluit eam esse vim illorum verborum, vt virtutem tribuerent aquis continuò interficiendi mulieres adulteras, si ab eis biberentur. Item Numer. 21. instituit, vt qui aspicerent æneum serpentem, continuò curarentur à morsu serpentium ignitorum. Et Christus ipse, nónne verbis, aut manus impositione, aut etiam luto, & sputo pellebat morbos? Potuit igitur Christus hoc insti- C tuere, vt verba Sacramentalia vim habeant ex pacto ipsius.

Rursus autem quæro, an si id Christus instituisset, quod eum facere potuisse constitit, esset magia, nec ne? Si dicant magiam futuram fuisse, apertè fatentur, Christum esse Diabolum: si negant futuram fuisse magiam, non possunt vlla ratione nos magos appellare; id enim solùm facimus, quod Christum instituisse credimus. Si autem Christus id non instituisset, falleremur simpliciter, sed nulla ex parte magiæ crimen nos attingeret.

DENIQVE verba, & signa magica, non habent vllam vim; neque enim Diabolus dare po- D test rebus virtutes, sed solus Diabolus operatur ad eorum præsentiam. At verba, & signa Sacramentalia vim habent à DEO operandi quod significant: quare longè mirabilius, & sublimius agunt, quàm vllæ incantationes possint.

TERTIA obiectio Caluini sumitur ab auctoritate Christi, Apostolorum, primitiuæ Ecclesiæ, & ipsius Dei: *Necesse, inquit lib. 4. c. 14. §. 4. quod in hac probatione laboremus, quando minimè obscurum est, quid CHRISTVS fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid sequuti sint Apostoli, quid purior Ecclesia obseruauerit: immò ab initio vsque mundi notum est, quoties signum aliquod obtulit DEVS sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinæ copulam, sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderentur. Ergo quum de verbo Sa-*

bo Sacramentali fieri mentionem audimus, promissionem intelligamus, quæ clara voce à ministro prædicata plebem eò manu ducat, quò signum tendit, ac nos dirigit.]

Sed nihil est etiam quod nos in responsione laboremus. Nam minimè obscurũ est, Christum nullam præmisisse concionem, cùm Eucharistiam primus consecrauit, & vt deinceps idem faceremus, mandauit. Vide Matthæi 26. Lucæ 22. & 1. Corinth. 11. Notum est etiam quid Apostoli, & veteres Patres sequuti sint, ex his testimoniis, quæ nos paulò antè citauimus. Caluinus enim nullum attulit testimonium, præter vnum Augustini, quod iam à nobis est explicatum. Denique non negamus, & Deum cùm signa dedit Patribus, eorum vim explicuisse, & nobis idem esse faciendum, dum Catechumenos instituimus: sed non rectè inde colligit Caluinus, verbum Sacramentale nihil esse, nisi concionem. Aliud enim est concionari, aliud Sacramenta celebrare: vtrumque fieri debet, sed non idcircò distinguenda non sunt, & tempora, & officia.

CAPVT XXI.

Res, & verba Sacramentorum ita determinata esse, vt nihil addere, minuere, aut mutare liceat.

Seqvitvr Tertia quæstio de caussis intrinsecis, vtrum res, & verba Sacramẽtorum ita sint certa, & determinata, vt nihil in eis mutari possit. Et quidem apud Catholicos nulla ferè dissensio est, magisq; explicatione, quàm altercatione res indiget.

Apud hæreticos veteres non deerant, qui res, & verba Sacramentorum inuerterent, ac præcipuè apud Gnosticos, de quibus vide Irenæum, lib. 1. cap. 9. & 18. & Epiphanium hæresi 26. Interim tamen omnes, qui Sacramentis vtebantur, res, & verba determinata habere volebant, & vt plurimùm non recedebant à verbis in Euangelio præscriptis. Sic enim ait Avgvstinvs, lib. 7. de Baptismo contra Donatistas, cap. 25. *Faciliùs inueniuntur hæretici, qui omninò non baptizent, quàm qui non illis verbis baptizent.*

At nostro tempore Martinus Lutherus hæreticorum omnium audacissimus, nouam hæresim excogitauit, videlicet non requiri certa verba in Sacramentis. Sic enim loquitur in lib. de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo: *Quocunque modo tradatur Baptismus, modò non in nomine hominis, sed in nomine Domini tradatur, verè saluum facit: immò non dubitem, si quis in nomine Domini suscipiat, etiamsi impius minister non det in nomine Domini, verè baptizatum esse in nomine Domini.* Hæc ille. Itaque secundum Lutherum, si quis dicat; Ego

A te baptizo, in nomine Lutheri, & Catharinæ vxoris eius, vel etiam in nomine Diaboli, erit verus Baptismus, modò qui suscipit, accipiat in nomine Domini.

Retractauit postea Lutherus hunc errorem, Nam in prima homilia de Baptismo, habita Anno M. D. XXXV. ita loquitur: *Clarè exprimit Christus, quas cæremonias velit, & formam ipse præscribit: vt illa ipsa signa, neque alia, illa ipsa verba, neque alia hîc adhibeantur.* Et infrà: *Si infantem intingeres aqua, neque adderes verba Baptismi, sed pronunciares orationem Dominicam, aut alia quædam verba ex sacris literis, non esset verus Baptismus.* Et infrà: *Si quis pane, & vino proposito pronunciaret non ipsa verba Sacramenti, sed aut*

B *Decalogum, aut Symbolum Apostolorum, aut sententiam aliquam sacram, vel Psalmum, non esset verum corpus, & sanguinis Christi.* Similia habet in 3. homil. de Baptismo, habita Anno M. D. XL.

Licet autem retractauerit Lutherus errorem suum, tamen Ioannes Brentius magis probasse videtur priorem Lutheri sententiam. Siquidem in Catechismo suo, cap. de Baptismo, non multum curat præscriptam formam Baptismi à Christo; vt etiam Zvvinglius in lib. de vera, & falsa religione, cap. de Baptismo, de qua re dicemus etiam lib. 2. de Sacramentis, cap. 3. Et sanè prior Lutheri sententia, vt manifestè repugnat veritati, ita magis conuenit principiis Lutheranæ Theologiæ, quàm posterior. Si enim

C Sacramenta ideò potissimùm instituta sunt, vt fidem excitent, & sustentent; nihil interest, quibus verbis, aut rebus vtamur, modò illis fides excitari, ac sustentari possit. Igitur tum ad hunc errorem destruendum, tum ad rem ipsam declarandam statuam aliquot propositiones.

Prima propositio: *Res certa, & determinata ab ipso Deo in Sacramentis esse debent.* Hæc propositio quantum ad Sacramenta nouæ legis, nec ab hæreticis negatur, & apud Catholicos certissima est. Sed aliter ab illis, aliter à nobis probatur. Illi probãt ex generali suo principio, quod nullus cultus Deo placeat, nisi quem ipse instituit: cetera ad ἐθελοθρησκείαν, & traditiones homi-

D num pertineant. Quod argumentum infirmum est, vt nos alibi sæpe ostendimus. Catholici probant ex alio principio. Quia Sacramenta nouæ legis sunt caussa gratiæ, & iustificationis. 1. Corinth. 6. *Abluti estis, sanctificati estis.* Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* At nemo potest gratiam dare nisi Deus; solus igitur potuit Deus ea determinare, quæ ad essentiam Sacramentorum pertinent.

De Sacramentis legis Mosaicæ, & legis naturæ nonnulli dubitare videntur: tamen si verè Sacramenta erant, vt reuera erant, omninò sentiendum est, fuisse à Deo determinatas res eorum Sacramentorum. Nam inprimis de facto constat, omnia ferè Sacramenta, quæ ad notitiam nostram venerunt, à Deo fuisse determi-

nata,

nata. Nam Circumcisio Sacramentum fuit legis naturæ, & constat ab ipso DEO determinatum, quid, quomodo, & quo tempore faciendum esset, Genes. 17. Agnus Paschalis Sacramentum erat legis scriptæ, & à Deo determinatum eum ritum nouimus, ex cap. 12. Exod. Idem de multis aliis probare possemus. DEINDE; Sacramenta vetera erant figuræ, ac typi Sacramentorum nostrorum. At determinare certas res, quæ infallibiliter significent aliquid futurum, non potest conuenire nisi Deo, qui certò nouit illas res futuras. DENIQVE; Etiamsi Sacramenta vetera non efficiebant gratiam iustificantem, tamen efficiebant legalem munditiam, & introducebant in populum Dei: at nemo potest determinare aliquid ad legalem mũditiam efficiendam, aut ad introducendum in certam Rempublicam, nisi qui auctor est illius legis, & Reipublicæ.

Est autem hîc NOTANDVM cum S. Thoma, 3. part. q. 60. artic. 5. ad 3. in omni lege fuisse materiam Sacramenti determinatam à Deo, sed non semper eodem modo. Nam in lege naturæ, quia lex non scribebatur in tabulis, nec promulgabatur per homines, aut Angelos, sed dictabatur interiùs, atque inspirabatur cordibus hominum: ita quoque & Sacramenta inspirabantur præcipuis Patriarchis, vt Adæ, Noë, Abrahæ, qui alios deinde docebant. Quia verò lex Mosayca promulgata est per Moysem, & publicè scripta in tabulis; ita etiam Sacramenta illius temporis, à Deo per Moysem tradita, & literis mandata etiam fuerunt. Denique, quia legis nouæ auctor est Verbum incarnatum, ideò etiam ab ipso Sacramenta nostra determinata fuerunt.

SECVNDA propositio: *Non solùm res, sed etiam verba in Sacramentis nouæ legis à Deo determinata sunt, vt non liceat quidquam immutare.* Hæc propositio explicanda est, vt rectè intelligatur. Notandum est igitur PRIMO, sex modis contingere posse formæ variationem; nimirum per additionem alicuius vocis; detractionem alicuius vocis; mutationem, vt si vna ponatur loco alterius; corruptionem alicuius vocis, detrahendo, vel mutando aliquam syllabam; transpositionem, id est, ordinis dictionum variationem; denique per interruptionem, vt pronunciando vnam partem formæ, ac deinde quiescendo per aliquod spatium, vel loquendo aliquid impertinens, & tum demum perficiendo formæ pronunciationem.

SECVNDO notandum est, duplicem esse Sacramentalis formæ integritatem; vnam substantialem; alteram accidentalem. Substantialis consistit in solo sensu, seu significatione verborum, non autem in sono vel numero syllabarum. Quare vtcunque varientur verba, addendo, detrahendo, mutando, transponendo, corrumpendo, interrumpendo, semper

A manet integritas substãtialis, dum manet idem sensus: & contrà minima etiam variatio destruit integritatem substantialem, si pereat sensus; vt si quis vna sola litera mutata dicat; Ego te baptizo in nomine Matris, & Filij, & Spiritus sancti, non habet substantialem formam. Accidentalis integritas consistit in ceteris omnibus, id est, in integro sono, ordine, & numero syllabarum.

TERTIO nota, iudicium de his mutationibus, sintné substantiales, an accidentales, non debere esse mathematicum, sed morale, ita vt tunc iudicandum sit, sensum verborum conseruari, quando audientes intelligunt, &

B iudicant illud significari, quod per integra verba significari solet, etiamsi alioqui verba pronuntientur valde corruptæ. Exemplo esse potest, id quod refert Zacharias Pontifex in epistola ad Bonifacium, & habetur etiam apud Gratianum, can. retulerunt, de consecrat. distinct. 4. Quidam enim ex nimia imperitia linguæ Latinæ baptizabant his verbis; Ego te baptizo in nomine Patria, & Filia, & Spiritua sancta. Quæ verba si propriè accipiantur, non significant Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, & præsertim si seorsim pronunciarentur: iudicauit tamen summus Pontifex prudentissimè, substantiam formæ non esse mutatam, quia facilè poterat intelligi, quid ille vellet di-

C cere, tum ex ipsa actione baptizandi, tum etiam ex coniunctione cum verbo in nomine; Non enim ait: In nomine Patriæ, & Filiæ, quòd ratio Grãmaticæ exigebat, si is de industria formam mutare voluisset; sed, in nomine Patria, & Filia: quæ cùm ex se nihil significent, signum est illum voluisse dicere, quòd alij dicũt, cùm aiunt; In nomine Patris, & Filij, &c.

Pari ratione iudicandum est de interruptione: Si enim quis diceret in consecranda Eucharistia: *Hoc est cor*, ac deinde recitaret vnum Psalmum, vel quiesceret ad spatium notabile, & tum demum adderet, *pus meum*, sine dubio iudicio prudentium non censeretur dixisse: *Hoc est corpus meum.* Si verò vbi dixit: *Hoc est cor*, pa-

D teretur breuem aliquam euagationem mentis, & nonnihil etiam interquiesceret, antequam adderet, *pus meum*, non censeretur sensus formæ perire.

Notandum est QVARTO, non esse licitum, vt in Conclusione dicimus, vllo modo verborum formam immutare, siue per eam immutationem tollatur substantialis formæ integritas, siue solùm accidentalis. Sed hoc interest, quod cum forma mutatur substantialiter, Sacramentum non perficitur; & ideò ea integritas dicitur necessaria, necessitate Sacramenti; cùm autem mutatur solùm accidentaliter, Sacramentum perficitur, sed peccat qui ita mutat: & ideò dicitur hæc integritas necessaria solùm necessitate præcepti.

Nota QVINTO, ex parte formæ verborum nunquam Sacramentum irritium reddi, nisi reuera desit integritas substantialis: tamen aliunde posse contingere, vt cum sola corruptione accidentali non perficiatur Sacramentum, nimirum si is qui accidentaliter mutat formam, velit introducere nouum ritum, vt docet Zacharias, can. Retulerunt, de consecrat. dist. 4. & post eum S. Thomas, 3. p. q. 60. art. 7. ad 3. & artic. 8. in corpore articuli. Quorum auctorum verba non rectè ab omnibus explicantur.

Ideò ANIMADVERTENDVM est, vtrum is, qui intendit introducere nouum ritum, intendat introducere nouum essentialem ritum respectu totius Ecclesiæ Christi, in vniuersum, id est, qui non fuerit antea in ipsa vera, & vniuersali Ecclesia; an intendat nouum ritum introducere respectu alicuius Ecclesię, quam ipsę putat falsam.

Si intendit introducere nouum absolutè, tūc non perficitur Sacramentum, non quia desit forma, sed quia deest intentio. Conuincitur enim ille non velle facere, quod facit vera Ecclesia, quandoquidem vult introducere ritum, qui nunquam fuit in Ecclesia vniuersali, & vera. Et hoc est, quod docet S. Thomas locis citatis: semper enim reddit rationem cur non perficiat Sacramentum, qui intēdit introducere nouum ritum, quia non habet intentionem Ecclesiæ.

Si verò intendit introducere nouum ritum, non absolutè, sed solùm respectu alicuius Ecclesiæ, quam ipse putat falsam, & interim intendat facere quod facit vera Ecclesia; tunc perficitur Sacramentum, etiam si ipse fallatur in vera Ecclesia internoscenda. Vt exempli caussa, si Græcus aliquis dum baptizat illis verbis; Baptizetur seruus Christi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, intendat introducere ritum substantialem, & necessarium contra ritum Romanæ Ecclesiæ, ita vt velit persuadere, non perfici Sacramentum, si quis dicat; Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & tamen intendat facere, quod facit Ecclesia vera, quæcunque illa sit; is verè baptizabit, non obstante ipsius errore. Nam in eo Baptismo inuenitur forma substantialis, & intentio veræ Ecclesiæ in genere, quæ omnium consensu sufficit: error enim illius circa Sacramentum, aut Ecclesiam, non irritat Sacramentum, vt omnes Catholici docent, qui docent Sacramenta ab hæreticis tradita esse valida. Non enim tenetur minister Sacramenti intendere id facere, quod facit Ecclesia Romana: alioqui nullus hæreticus verè baptizaret; sed solùm id quod facit Ecclesia Christi vera, in qua tamen intentione virtualiter includitur, vt intendat id, quod Romana Ecclesia intendit, quia illa sola est vera Ecclesia.

Itaque quod Paludanus ait in 4. dist. 3. q. 1. artic. 3. non semper irritiari Sacramentum, cùm quis intendit introducere nouum ritum, est ve-

A rum, sed non contra S. Thomam, vt ille fortasse putauit. Immò S. Thomas ideò non dixit; Cùm quis vult inducere nouum ritum, non perficitur Sacramentum, sed, non videtur perfici Sacramentum, quia nimirum posset fieri, vt perficeretur Sacramentum, sed præsumitur non perfici, quia præsumitur non adesse intentionem debitam.

Quod verò Dominicus à Soto ait, q. 1. art. 8. Græcos verè baptizare illis verbis; Baptizetur seruus Christi, &c. quia Ecclesia Romana tolerat eum ritum; sed si Ecclesia Romana eum ritum detestaretur, tunc fore vt ipsi non verè baptizarent; non est verum absolutè. Nam si Ecclesia

B Romana eum ritum detestaretur, vt corruptionem formæ accidentalem, illi peccarent quidem, sed tamen verè baptizarent: si verò Ecclesia Romana eum ritum detestaretur, vt corruptionem substantialem, tunc illi non verè baptizarent, sed caussa non esset, vt Sotus dicit, quia deesset intētio, sed quia deesset forma substantialis.

His ita explicatis, probatur nostra propositio aduersus Lutheri, & Brentij temeritatem. PRIMO. Sacramenta à Deo sunt instituta, vt aduersarij cōcedunt; ergo pars Sacramenti pręcipua, nimirum forma verborum à Deo instituta est; ergo qui eam mutat, peccat contra Deum, & sæpe non perficit Sacramentum, ni-

C mirum cùm substantialiter mutat. Si enim Sacramentum à Dei institutione pendet, certè nō erit Sacramentum, cùm non facimus, quod ipse instituit.

SECVNDO. Mutare Sacramentorum materiam, graue sacrilegium esset, nec perficeretur Sacramentum, vt aduersarij concedunt; cur igitur non sit eadem ratio de forma, quæ in verbis consistit?

TERTIO. Addere ad verba Scripturæ, vel ea mutare nullo pacto licet: igitur nec verba Sacramentorum mutari vllo modo debent, aut possunt; præsertim cùm verba Scripturæ solùm ad significandum, verba Sacramentorum ad significandum, & sanctificandum instituta sint.

D QVARTO. Idem probatur testimoniis Patrum. IRENÆVS lib. 1. cap. 18. reprehendit hæreticos quosdam, quòd mutarent formam verborum à Christo præscriptam in Sacramento Baptismi. TERTVLLIANVS in lib. de Baptismo: *Lex*, inquit, *tingendi imposita est, & forma præscripta; Ite, inquit, ad omnes gentes tingētes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* CYPRIANVS in epist. ad Iubaianum idē habet. Item ATHANASIVS serm. 3. contra Arianos. BASILIVS homil. in sanctum Baptisma, & ceteri, qui scribunt aduersus Arianos, hoc argumēto probant trium personarum diuinitatem, quòd iussi simus in Baptismo tres personas exprimere. Item Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 12. dicit, eum à gratia excidere, qui detrahit, aut addit ad verba præ-

ſcripta in Sacramento Baptiſmi. DIDYMVS in lib. 2. de Spiritu ſancto: *Qui vnum*, inquit, *de præceptis nominibus prætermittit, neq; perfectionem Sacramenti attingit, nec à peccatis hominem liberat.* AVGVSTINVS lib. 6. contra Donatiſtas, c. 25. *Certa ſunt*, inquit, *verba Euangelica, ſine quibus non poteſt conſecrari Baptiſmus.* DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 16. *Quæ forma verborum in Baptiſmo adhibẽda ſit, Dominus expoſuit, dicens: Baptizantes eos, &c.* Accedat Concilium ARELATENSE I. can. 8. quod examinari iubet, qua forma verborum Ariani baptizent.

CAPVT XXII.

De fine, & neceſsitate Sacramentorum.

TRIA explicanda erunt circa finalem cauſſam Sacramentorum. PRIMVM, de ipſo fine dicendũ erit. SECVNDO, de neceſsitate, quæ ex fine cognoſcitur. TERTIO, defendenda eſt ſententia Eccleſiæ contra mendacia, & calumnias hæreticorum. Quod ad primum attinet, duo quæri poſſunt, cùm quęritur quis finis ſit Sacramentorũ. PRIMVM, ad quem finem aſſequendum Deus inſtituerit Sacramenta. SECVNDO, cur ad eum finem aſſequẽdum talia media inſtituerit, cùm potuerit per alia media, & etiã ſine vllis mediis ad eum finem peruenire.

Prior quæſtio iam explicata eſt in diſputatione de definitione Sacramenti: iam enim oſtendimus, Sacramenta inſtituta eſſe ad iuſtificandos homines, atq; vt ſint ſigna, & cauſſæ inſtrumentales gratiæ Dei.

Poſterior quæſtio facilis eſt, nec de ea vlla eſt cõtrouerſia. Et quidem auctores multas rationes colligunt, tum ex parte Dei, tum ex parte hominis, tum ex parte Sacramentorũ ipſorum, cur vtile fuerit Sacramenta, id eſt, ſenſibilia ſigna inſtituere ad iuſtificandos homines. Sed hæ ſunt præcipuæ cauſſæ.

PRIMA, quia id congruit naturæ humanæ, quę ex corpore, & ſpiritu cõſtat. Sic eñ ait S. CHRYSOSTOMVS homil. 60. ad populum, & 83. in Matthæum: *Si incorporeus eſſes, nuda, & incorporea tibi dediſſet dona, ſed quoniam anima corpori inſerta eſt inſenſibilibus intelligibilia tibi præbet.* Similia docent Gregorius Nazianzenus, & Gregorius Niſſenus in ſermone de Baptiſmo.

SECVNDA, vt clariùs appareret, gratiam, quæ datur per Sacramenta, à ſolo Deo eſſe. Si eñ daretur per actiones aliquas ſpirituales, ſuſpicari potuiſſent homines, vi ꝓpria illius actionis homines iuſtificari: nũc autem cùm per res corporales, & abiectas detur tam excellens donũ, nullus relinquitur locus eiuſmodi ſuſpicionis. Qua etiam de cauſſa Dominus Ioan. 9. cęcum illuminauit ſputo, & luto, non aliquo precioſo vnguento: & mundum ſibi ſubiicere voluit per homines pauperes, & obſcuros.

A TERTIA, vt ſimul eſſent inſtrumenta iuſtificationis, & ſigna, quibus diſcernerentur fideles ab infidelibus, & quibus colligaretur populus Dei, & quibus etiam, vt ſacris cæremoniis coleretur Deus. Nec enim poterant eſſe ſigna ad diſcernendos alios ab aliis, neq; etiam cæremoniæ religionis, niſi eſſent externa, & ſenſibilia. Vide multas eiuſmodi rationes apud Hugonem, li. 1. de Sacramentis, part. 9. cap. 3. & Magiſtrum, ac Doctores, lib. 4. ſentent. diſt. 1. & S. Thomam, lib. 4. contra Gentes, cap. 56. & ex recentioribus Gulielmum Alanum, lib. de Sacramentis in genere, cap. 24.

B Quantum ad SECVNDVM, de neceſsitate, duplex eſt neceſsitas. VNA dicitur neceſsitas præcepti. ALTERA neceſsitas medij. Et quãquam interdum hæ duæ neceſsitates coniunctæ ſint; nam hoc ipſo quod aliquid eſt medium ad ſalutem neceſſarium, ſimul etiam eſt præceptum naturale: tamen hoc intereſt, quod cùm quis ex ignorantia inuincibili, aut alia iuſta de cauſſa non implet præceptum, is nihil detrimenti accipit: at ſi quis non accipiat medium neceſſarium, is magnum detrimentum capit, quia non aſſequitur finem, licet ex ignorantia inuincibili id ei accidat. Verbi gratia, Sacramẽtum Confirmationis eſt præceptum, ſed non medium ad ſalutem ſimpliciter neceſſarium, ideò qui negligit accipere eiuſmodi Sacramentum, peccat,

C ſed ſi ex legitima cauſſa non accipiat, nec peccat, nec impeditur à ſalute. Quia verò Baptiſmus in re, vel in voto eſt præceptum, & medium; ideò qui non baptizatur; aut certè non deſiderat Baptiſmum, non ſaluatur, licet ex ignorantia, vel impotentia id accidat.

Rurſus neceſsitas medij; AVT eſt neceſsitas ſimpliciter, quomodo alæ neceſſarię ſunt ad volandum; AVT ad bene eſſe, quomodo equus neceſſarius eſt ad iter faciendum. Deniq; vtraque neceſsitas; AVT eſt abſoluta, & naturalis, vt in exẽplis poſitis; AVT ex inſtitutione, & arbitratu alterius: quomodo in ludis attingere metam, eſt medium neceſſarium ad brauium; AVT eſt partim ex inſtitutione, partim ex naturali congru-

D entia, vt cùm Imperator concedit militibus vrbem aliquam diripiendam, ſi eam vi ceperint. Ex his facilè poterit intelligi, quæ ſit neceſsitas Sacramentorum.

Sit igitur PRIMA propoſitio: *Nulla Sacramenta habent abſolutam neceſsitatem, ſed omnis eorum neceſsitas pendet ex præcepto, & inſtitutione diuina, adiuncta naturali congruentia.* Certum eſt enim potuiſſe DEVM ſine vllis Sacramentis homines iuſtificare. neque de hoc vlla controuerſia eſt.

SECVNDA propoſitio: *Omnia Sacramenta neceſſaria ſunt neceſsitate præcepti, licet nõ ſingulis.* De hac propoſitione nõ eſt cõtrouerſia cum hæreticis.

TERTIA propoſitio: *Baptiſmus, & Pœnitentia neceſſaria ſunt, poſita inſtitutione diuina, neceſsitate medij ſimpliciter; Baptiſmus quidem omnibus, Pœnitentia iis, qui*

post Baptiſmum læthaliter delinquunt. In hac nō conuenimus. Nam aduerſarij fatentur quidem Sacramenta eſſe neceſſaria, quia pręcepta, & etiam neceſſaria vt media vtilia: non tamen agnoſcunt vllum Sacramentum neceſſarium ſimpliciter vt medium. Et ratio eſt, quia cùm ſola fides iuſtificet, Sacramenta ſolùm adhibētur, vt fidem excitent, aut nutriant. Atqui ſine Sacramentis per ſolum verbū poteſt fides gigni, nutriri, augeri: nō igitur ſunt vlla Sacramenta ſimpliciter neceſſaria. Sed hæc cōtrouerſia tractanda eſt in diſputatione de Baptiſmo, & Pœnitentia: nunc ſufficiēt duo loca Scripturę apertiſsima. Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei.* Luc. 13. *Niſi Pœnitētiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis.*

QVARTA propoſitio: *Euchariſtia, Confirmatio, & Extrema vnctio neceſſaria ſunt neceſſitate medij ad benè eſſe, poſita diuina inſtitutione.* In hac nō conuenimus, quatenus numeramus Confirmationem, & Vnctionē inter Sacramenta, ſed de hoc alibi. Quantum ad Euchariſtiam, conuenimus, quod ſit in præcepto; ſed quod ſit neceſſaria ad benè eſſe, vt medium, videmur conuenire, ſed reipſa non conuenimus. Nam dicunt quidem Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine, Sacramenta eſſe neceſſaria, vt media à Chriſto inſtituta; ſed inter explicandum ita extenuant hanc neceſsitatem, vt eam ferè tollant. Volunt enim Sacramenta ſolùm eſſe vtilia ad alendam fidem, quia repræſentant oculis id, quod verbum offert auribus. Vnde Apologia Confeſsionis, artic. 13. comparat Sacramenta picturæ: ſicut ergo picturæ non poſſunt dici neceſſariæ ad ſalutem, niſi fortè hominibus valde rudibus; ita nec Sacramenta ſecundum ipſorum ſentētiam. Conatur Kemnitius loco citato refellere hanc ſimilitudinem de pictura, & oſtendere neſcio quam maiorem neceſsitatem. Sed non poteſt negare ſimilitudinem illam eſſe in Apologia, quam ſe in omnibus ſequi profitetur. Et præterea aliis verbis idem dicit: nihil enim vult Sacramenta eſſe aliud, niſi ritus, in quibus viſibiliter repræſentetur promiſsio, ſicut audibiliter, vt ſic loquar, repræſentatur in verbo. Itaque reuera non agnoſcunt neceſsitatem, licet mentiantur ſe agnoſcere, ſed ſolùm tenuem quandam vtilitatem Sacramentorum.

QVINTA propoſitio: *Ordo neceſſarius eſt, non ſingulis hominibus, ſed ipſi Eccleſiæ in vniuerſum, neceſsitate medij ſimpliciter, poſita diuina inſtitutione.*

SEXTA propoſitio: *Matrimonium neceſſarium eſt ad benè eſſe, non ſingulis hominibus, ſed Eccleſiæ in vniuerſum.* De his non eſt controuerſia. Vide ſanctum Thomam, 3. par. q. 65. art. 4.

Quantum ad TERTIVM, refellenda ſunt mendacia & calumnię Caluini, & Kemnitij contra canonem IV. ſeſſ. 7. Concilij Tridentini, vbi de neceſsitate Sacramentorum agitur. Verba Concilij ita habent: *Si quis dixerit, Sacramenta* A *nouæ legis non eſſe ad ſalutem neceſſaria, ſed ſuperflua, & ſine eis, aut eorum voto per ſolam fidem homines à Deo gratiam iuſtificationis adipiſci, licet omnia ſingulis neceſſaria non ſint, anathema ſit.* Quo canone Concilium tria definit. PRIMO, Sacramenta non eſſe ſuperflua ad ſalutem, ſed neceſſaria; id quod definitum eſt contra Anabaptiſtas, & Zvvinglianos, qui (vt ſuprà in diſputatione de definitione vidimus) Sacramenta vtilia eſſe volebant ad diſcernendos fideles ab infidelibus, non autem ad ſalutem conſequendam. Atque hanc partem definitionis libenter admittunt, & probant Caluinus, & Kemnitius. SECVNDO, Sacramēta quædam adeò eſſe neceſſaria, vt ſine ipſis, vel eorum
B voto non poſsit ſalus cōtingere. Hoc autem eſt contra Lutheranos, & Caluiniſtas, qui ſoli fidei tribuant eiuſmodi neceſsitatem. TERTIO, non omnia Sacramenta eſſe ſingulis neceſſaria: id quod aſſeritur propter Ordinem, & Matrimonium. In qua parte definitionis illud ſolum reprehendunt, quod hæc inter Sacramēta numeremus: ſed de hoc alibi dicendum erit. Veniamus nunc ad mendacia.

Hunc canonem ita Caluinus calumniatur in Antidoto: *Hîc boni Patres pro ſua craſsitie non animaduertunt, quidquid nobis gratiæ per Sacramenta confertur, nihilominus fidei imputandum. Qui enim à Sacramentis fidem ſeparat, perinde facit, ac ſi animam à corpore tolleret. Ergo quemadmodum Euangelij doctrinam non ex-*
C *cludimus, cùm dicimus, nos ſola fide Chriſti gratiam adipiſci, ita nec Sacramenta; quorum eadem eſt ratio, cùm Euāgelij ſint ſigilla.* Hæc ille.

Quibus verbis reprehendit illam partem canonis, vbi Concilium damnat eos, qui dicūt, homines iuſtificari ſola fide ſine Sacramentis. Ideò autem reprehendit, quia putat à Concilio damnari ſententiam Lutheranorum non intellectā. Nam etſi fatentur Lutherani ſolam fidem iuſtificare, & proinde Sacramenta non iuſtificare, eo modo, quo fides iuſtificat, tamen admittunt etiam Sacramenta alio modo iuſtificare: quomodo non negant, Deum iuſtificare, & Chriſti paſsionem iuſtificare, & concionem etiam ſuo quodam modo iuſtificare. Nam Deus iuſtificare
D dicitur, ex auctoritate peccata remittens, & in gratiam nos recipiens: Chriſtus iuſtificare dicitur meritoriè, quia meruit nobis gratiam, & remiſsionem peccatorum; verbum, & Sacramentum iuſtificant inſtrumentaliter, quatenus excitant, vel nutriunt fidem, quæ iuſtificationem apprehendit: fides autem iuſtificat, quia immediatè veluti quædam ſpiritualis manus, iuſtificationem apprehendit; quomodo iuſtificandi fides comitem nullum habet. Itaq; ineptè Concilium ex Caluini ſententia colligit Lutheranos excludere Sacramenta à iuſtificatione, quia doceant ſolam fidem iuſtificare.

Similem calūniam habet Kemnitius, pag. 80. *Quod,* inquit; *præcipuè obſeruandum eſt, neceſsitatem Sacramentorum opponant iuſtificationi per ſolam fidem at-*

quę ea, quæ ad salutem necessaria sunt, distinguenda sunt, vt Christus promerens, Pater donans, organa, seu instrumenta verbi, & Sacramentorum, per quæ Spiritus sanctus beneficia illa noui Testamenti offert, applicat, obsignat, auget, & confirmat, in credentibus, & demum fides, quæ beneficia illa apprehendit, & accipit. Singula hæc suo modo, & in suo gradu ad salutem nostram ordinata sunt. Et sicut non sequitur, Sacramenta ad salutem sunt necessaria, ergo non solus Christus suo merito nobis eam acquisiuit: ita etiam non sequitur, Sacramenta ad salutem sunt necessaria, ergo non per solam fidem gratiam iustificationis accipimus. Hæc ille. A

Atqui hæc est calumnia, & mendacium manifestum. Concilium enim rectè intellexit eorum sententiam, & idipsum propriè damnauit, quod illi docent. Nam nō damnat eos Conciliū, quòd excludant Sacramenta à iustificatione quouis modo, sed quòd excludant ab immediata acceptione, & applicatione iustificationis, quam ipsi soli fidei tribuunt. Fides enim Catholica nō admittit sola fide immediatè apprehendi, & applicari hominibus gratiam iustificationis, sed vult ad id necessariò requiri etiam Sacramenta, adeò vt si fides in aliquo existat, quamuis maxima, nō tamen iustificet, nisi adsit etiam Sacramentum in re, vel in voto; Immò magis requiritur Sacramentum, quàm fides. Nam sine Sacramento in re, vel in voto nemo iustificatur, neq; paruulus, neq; adultus; sine fide autem aliqui iustificantur, vt paruuli, qui fidem propriam nullam habent, qua recipiant iustificationem, & tamen per Sacramentum fidei iustificantur. B C

Vnde etiā refellitur, quod ait Caluinus; quidquid nobis gratiæ per Sacramenta confertur, id fidei imputandum. Id enim falsum est. Gratia enim quæ per Sacramenta confertur, imputanda est virtuti ipsorum Sacramentorum, & Christi institutioni, non fidei: fides enim nō tribuit vim Sacramentis, sed solùm disponit subiectum, vt suprà diximus.

Iam verò Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 79. & sequentibus, dicit in singulis dictionibus huius canonis latere insidias: detegit autem ipse quinque insidias: quæ tamen reuera non sunt latentes insidiæ Concilij, sed patentes calumniæ Kemnitij. PRIMO, sic ait: *Principio artificium compositionis in hoc canone considerandum est. In singulis enim fermè dictionibus peculiares latent insidiæ.* Et infrà: *Reliquos*, inquit, *ritus, vt Confirmationis, Extremæ vnctionis, auricularis Confessionis, Satisfactionis, &c. volunt simpliciter esse Sacramenta ad salutem necessaria.*] D

Hoc esse mendacium perspicuum est, tum ex eo, quod Concilium non addidit vocem illam (simpliciter) tum etiam quia cōmunis sententia Theologorum, à qua Concilium nunquam recedit, solùm tria Sacramenta docet esse necessaria simpliciter; Baptismum omnibus; & Pœnitētiam omnibus, qui peccant post Baptismum; & Ordinē ipsi Ecclesiæ in vniuersum. Sine reliquis posse homines saluari, modo absit negligentia, & contēptus. Vide S. Thomam 3. par. q. 65. ar. 4.

SECVNDO sic ait idem Kemnitius: *Neq; enim quisquam sanus iustificationem per solam fidem ita vnquā intellexit, quasi à iustificatione excludatur gratia Dei, meritum Christi, & ministerium verbi, & Sacramentorum.*

Hoc est alterum mendacium. Nam etiamsi Kemnitius, & Caluinus doceant, solam fidem nō debere opponi Sacramentis in negotio iustificationis, sicut non opponitur gratię Dei, & merito Christi; tamen Lutherus, quem sanū fuisse Kemnitius nūquam negaret, multis in locis opposuit solam fidem Sacramentis, ac disertis verbis docuit, ita sola fide homines iustificari, vt nulla pars iustificationis ad Sacramenta pertineat. In lib. de captiuit. Babylon. cap. de Baptismo: *Baptismus*, inquit, *neminem iustificat, nec vlli prodest, sed fides in verbum promissionis.* Et in assert. 1. articuli: *Nos dicimus*, inquit, *nec noui, nec veteris Testamenti Sacramenta, sed solam fidem iustificasse.* Et in lib. contra Ioan. Cochleum: *Non potest*, inquit, *vlla pars iustificationis tribui Baptismo.* Hæc ille. Qui certè non dixisset, Gratia Dei, aut meritum Christi non iustificant, nec vllis prosunt; & nulla pars iustificationis tribui potest gratiæ Dei, aut merito Christi. Lutherus igitur opposuit iustificationem per solam fidem Sacramentis, quam tamen non opposuisset gratiæ Dei, aut merito Christi. Sic etiam Philippus Melanchthon, quem insanum fuisse Kemnitius nunquam diceret, in locis editis, anno M. D. XXII. *Non iustificant*, inquit, *signa, vt Apostolus ait, Circumcisio nihil est: ita Baptismus nihil est, participatio mensæ Domini nihil est.* Hæc ille. Sed, quæso, an dixisset Melanchthon, Gratia Dei nos iustificat, & gratia Dei nihil est? Igitur opponebant veteres Lutherani solam fidem Sacramentis, quam non opposuissent gratiæ, & merito Christi. Porrò Concilium simul damnauit & has prophanas voces veterum Lutheranorum, & sententiam, quam sequuntur Caluinus, & Kemnitius, licet à verbis abstineant.

TERTIO, sic ait ibidem Kemnitius: *Neq; necessitatem Sacramentorum eò tantùm referunt, quòd sint caussæ instrumentales, per quas à Deo nobis offeratur, et exhibeatur gratia iustificationis, sed loquuntur de adipiscenda, seu accipienda gratia iustificationis. Et hoc nolunt soli fidei tribui, sed adiungunt necessitatem Sacramentorum: hoc est, intelligunt nostrum opus, quod in susceptione Sacramentorum facimus, ita vt fides non sola, sed vnà cum dignitate, seu merito illius nostri operis accipiat gartiam iustificationis.*

Hîc verò impudenter mentitur Kemnitius. Nullus enim Catholicorū iustificationē, quam in Sacramentis accipimus, tribuit dignitati, aut meritis operis nostri, sed institutioni diuinæ, & operi Christi. Nec enim Baptismus, aut alia Sacramenta sunt opera nostra, aut pendent ex nostra dignitate, aut merito: alioqui Sacramenta ab impiis collata non essent vtilia, cuius contra-

rium tum Catholici, tum etiam Lutherani defendunt contra Donatistas.

QVARTO addit Kemnitius: *Et propterea nominant Sacramenta nouæ legis, vt sit mutua relatio legis, & nostrorum operum in ipso etiam Sacramentorum vsu.*

Hîc etiam leuiter calumniatur. Non enim per legem intelligit Concilium præceptum, quo opus imperatur, sed Testamentum nouum; idem enim significant Sacramẽtum nouæ legis, & Sacramentum à Christo institutum, qui est auctor noui Testamenti, seu legis.

QVINTO adiungit ineptissimè: *Ideò etiam votum nominant, hoc est, pollicitationem certi operis ad accipiendam iustificationis gratiam.*

B Quis non miretur imperitiã, vel impudentiã huius censoris? Nam vel ignorauit, votũ in verbis Concilij nõ pollicitationem, sed desiderium significare; vel de industria cauillari voluit. Certè Concilium, cùm ait, Sacramenta esse necessaria, vel eorum votum, per votum voluntatem accepit. Nam vt S. Augustinus, libro 4. contra Donatistas, cap. 23. docet, sine Baptismo, latro saluatus est, quia non eius accipiendi voluntas defuit, sed non accipiendi necessitas adfuit. Atque hæc de nugis Kemnitianis, & de caussa finali Sacramentorum.

CAPVT XXIII.

Auctorem Sacramentorum solum esse Christum.

DE CAVSSA efficiente Sacramentorum, quatuor sunt controuersiæ; quot sunt etiam canones de hac re in Concilio Trident. sess. 7. Vt autem hęc facilius intelligantur, obseruandum est triplicem caussam efficientem in Sacramentis à Theologis considerari. VNAM principalem, & omninò independentem, in qua dicunt esse potestatẽ auctoritatis. ALTERAM instrumentalem, sed instrumenti coniuncti, in qua dicũt esse potestatem excellentiæ. TERTIAM instrumentalem, sed instrumenti separati; in qua dicunt esse potestatem ministerialem.

PRIMA caussa omnium consensu est Deus, ipse enim solus ex auctoritate gratiam dare potest, & proinde Sacramenta instituere, quæ gratiam efficiunt, aut etiam infallibiliter significant. SECVNDA caussa est Christus vt homo; Christi enim humanitas est instrumentum coniunctum diuinitati hypostaticè, & ideò Christo vt homini tribuitur quædam potestas ministerialis quidem, quia deriuata est à diuinitate, tamen excellentiæ potestas dicitur, quia soli Christo cõuenit. TERTIA caussa est quilibet alius minister Sacramentorum. De 1. caussa nulla est quæstio, de 2. vna controuersia est, de 3. tres.

PRIMA igitur quæstio est; An auctor Sacramentorum nouæ legis sit solus Christus. Ad-

A uersarij duo quædam docent. Primò, Sacramenta quæ sola ipsi vera Sacramenta putant, à solo Christo esse instituta, nimirum Baptismum, & Eucharistiam; cetera non à Christo instituta. Ita docent Caluinus in Antidoto Cõcilij, sess. 7. can. 1. & Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 13. Citat autem Kemnitius Cyprianum, in sermone de ablutione pedũ; item Hugonem, lib. 2. de Sacramentis, par. 15. cap. 2. & Petrum Lombardum, lib. 4. dist. 23. qui negant omnia Sacramenta à Christo instituta fuisse. Poterat addere Alexandrum Alensem, qui 4. par. q. 24. membro 1. dicit, Sacramentum Confirmationis post mortem Apostolorum institutum esse ab Ecclesia in Concilio Meldensi. Idem sentire videtur sanctus Bonauentura, in 4. distinct. 7. artic. 1. q. 1. Præterea idem Alexander, quæst. 59. memb. 3. & Bonauentura, distinct. 17. artic. 1. q. 3. & Marsilius in 4. quęst. 14. dicunt, Sacramentum Pœnitentiæ non fuisse à Christo institutum, sed ab Apostolis.

Aduersus errorem hunc posuit Concil. Trident. sess. 7. canonem 1. qui talis est: *Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis, non esse omnia à Iesu Christo Domino nostro instituta, anathema sit.* Qui canon non debet ita intelligi, quasi Concilium velit Sacramenta instituta esse à Christo immediatè, vel mediatè; sed solùm immediatè: nam alioqui Concilium frustrà canonem istum posuisset, cùm nemo vnquam dubitauerit, quin saltem mediatè Sacramenta à Deo sint instituta. (C) Præterea idem Cõcilium, sess. 14. can. 1. agens de Sacramento Vnctionis extremæ, seipsum explicat, cùm ait; Sacramentum illud ab ipso Christo institutum fuisse, sed à B. Iacobo Apostolo promulgatum. Denique, si tantùm mediatè Christus Sacramenta instituisset, idem dici posset de Sacramẽtis, & de aliis omnibus cæremoniis Ecclesiasticis: omnes enim sunt à Christo mediatè institutæ, quia nimirum dedit Ecclesiæ potestatem instituendi, & inspirauit, vt institueret, & astitit, ne erraret in instituendo; & tamen idem Concilium non eodem modo loquitur de Sacramentis, & de aliis cæremoniis. Nam sess. 21. D cap. 2. dicit, Ecclesiam habere potestatem mutandi, & instituendi circa Sacramenta, salua tamen eorum substantia.

Hæc igitur verissima Concilij sententia confirmari potest his rationibus. PRIMO, in Scripturis Apostoli non vocantur nisi dispensatores, & ministri mysteriorum Dei, vt 1. Cor. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* Non igitur instituerunt ipsi, sed solùm promulgarunt, & ministrarunt Sacramenta à Christo instituta.

SECVNDO, Sacramenta legis veteris à Deo immediatè sunt instituta, à Moyse autem solùm promulgata, vt patet ex libris Exodi, & Leuitici, vbi semper cùm aliquid noui instituitur, legimus; Loquutus est Dominus ad Moysem; multò

igitur magis par erat, vt Sacramenta nouæ legis præstantiora ab ipso Deo instituerentur.

TERTIO, id Patres affirmant. CYPRIANVS, siue quicunque est auctor, in sermone de ablutione pedum: *Ipse*, inquit, *summus Sacerdos sui est Sacramenti institutor, & auctor: in ceteris homines Spiritum sanctum habuere doctorem.* Vbi vides nō Sacramenta (vt Kemnitius falsò citabat) sed quosdā alios ritus ab hominibus institutos, auctore Cypriano. AMBROSIVS, lib. 4. de Sacramētis, cap. 4. *Auctor*, inquit, *Sacramentorum quis est, nisi Dominus Iesus?* AVGVSTINVS, lib. 3. doctrin. Christ. cap. 9. dicit primò ipsum Dominum, deinde Apostolicam disciplinam tradidisse Ecclesiis Sacramenta. Idem in epist. 118. cap. 1. Sacramētorum auctorem Deum facit.

Ad testimonia verò, quæ allegat Kemnitius, RESPONDEMVS, Cyprianum contrarium habere, vt suprà ostendimus. Hugonem autem, & Lombardum per institutionē intelligere voluisse promulgationem; quomodo etiam lex vetus dicitur lex Moysis, cùm tamen eam Moyses non instituerit propriè, sed tantùm promulgauerit. Idem responderi potest ad eorum testimonia, quid dicunt, Sacramentum Pœnitentiæ ab Apostolis institutum. Nam iidem dicunt, Christum instituisse Absolutionem, & insinuasse Confessionem: quocirca non tam relinquūt Apostolis institutionem, quàm declarationem, licet ipsi eam vocent institutionem. Porrò quod aiunt Alexander & Bonauentura de Sacramento Confirmationis, defendi non potest. Constat enim testimonio Fabiani Papæ, Dionysij Areopagitæ, Cypriani, Tertulliani, & aliorum veterum, Sacramētum Confirmationis fuisse diu ante Concilij Meldensis tempora. Vide Dionysium de Ecclesiastica Hierarchia, cap. de Baptismo, Tertullianum lib. de resurrectione carnis, Fabianum in epistola ad Orientales, Cyprianū, lib. 2. epist. 1. & in sermone de Chrismate. Sed neque Concilium illud aliud statuit, nisi vt qui ad Sacramentum Confirmationis accedunt, ieiuni sint, vt patex ex Gratiano, canone, Vt Episcopi, de consecrat. distinct. 5. nec enim aliud exstat ex hoc Concilio. De hac tota quæstione plura dicentur, cùm de singulis Sacramentis agetur.

CAPVT XXIV.

Ministrum Sacramentorū ordinarium non esse quemlibet hominē etiam baptizatum.

ALTERA quæstio est de caussa ministeriali in Sacramentis cōficiendis, & ministrādis, quis propriè in Ecclesia sit minister Sacramētorum. Aduersarij multum inter se, & nobiscum in hac quæstione dissentiunt.

A Martinus Lutherus duo dicit falsa, & inter se pugnantia. PRIMVM, omnes omninò esse ministros, non solùm homines, sed etiam dæmones. Sic enim ait in libro de Missa priuata, & vnctione Sacerdotum, edito anno M. D. XXXIV. *Ego non dicam, quòd Papistæ dicunt, nullum Angelorum, ne Mariam quidem ipsam consecrare posse. Sed è contra dico, si diabolus ipse veniret, & ego postea resciscerem diabolum sic irrepsisse in officiū pastoris Ecclesiæ, in specie hominis vocatū ad prædicandum, & publicè in Ecclesia docuisse, baptizasse, celebrasse Missā, & absoluisse à peccatis, et tali munere functum esse iuxta institutionē Christi, tunc cogeremur fateri, Sacramenta ideò non esse inefficacia, sed verum Baptismū, verum Euangelium, veram Absolutionē, verum Sacramen-*B *tum corporis & sanguinis Christi nos accepisse.* Hæc ille.

Probat autem, tum quia fides nostra, dignitas, & efficacia Sacramentorū, non nititur qualitate personę; sed Christi verbo, & ordinatione. Siue igitur bona sit, siue mala, siue vncta, siue nō vncta, siue vocata legitimè, siue non sic vocata, siue Satan, siue Angelus, idem efficit, modò seruet Christi ordinationem: tum etiam quia Iudas, qui erat membrum diaboli, non minus prædicabat, & baptizabat, quàm ceteri Apostoli. Cur igitur non possit diabolus, quod possunt membra eius?

ALTERVM quod Lutherus dicit, est, omnes & solos homines baptizatos habere potestatem omnia Sacramenta ministrandi: tametsi ad tol-C lendam confusionem, non oporteat omnes vti hac potestate, sed tantùm eos, qui legitimè sunt vocati, exceptis tribus casibus. PRIMO, quando quis est in loco priuato, vt domi suæ. SECVNDO, quādo nemo alius adest, & necessitas vrget. TERTIO, quando alius adest, sed non tam benè ministrat, vt ego facerem, iuxta illud, 1. Cor. 14. *Si alteri reuelatum fuerit, prior taceat.*

Hanc esse eius sententiam patet ex sequentibus. In lib. de captiuit. Babylon. cap. de Ordine: *Esto*, inquit, *certus, & sese agnoscat quicunq; se Christianum esse cognouerit, omnes nos æqualiter esse Sacerdotes, hoc est, eandem in verbo, & Sacramento quocunq; habere potestatem; verùm non licere quenquam hac ipsa vti, nisi consensu communitatis, vel vocatione maioris.* Et paulò D antè: *Quòd si cogerentur admittere, nos omnes esse æqualiter Sacerdotes, quotquot baptizati sumus, sicut reuera sumus, &c.* Item in articulis à Leone X. damnatis, articulo 13. *Vbi*, inquit, *non est Sacerdos, æquè potest quilibet Christianus, etiamsi mulier, aut puer esset.* Et in assertione eiusdem articuli rationem reddens, ait: *Qui enim baptizatus est, Spiritum Christi habet; vbi autem Spiritus Christi, ibi omnium potestas, & libertas.* Hæc ibi. Item in libro, quem edidit contra eandem bullam Leonis, anno XX. *Assero*, inquit, *& amplector fiducia tota spiritus mei articulos per eam damnatos, asserendosq; pronuncio omnibus Christianis, sub pœna æternæ damnationis.* Et infrà in fine libri: *His* inquit, *scriptis testor, me omnia damnata per bullam istā execrabilem cōfiteri pro Catholicis dogmatibus.* Et infrà: *Vltimum quod habeo exponam, nempe hanc animam, &*

hunc sanguinem. Melius enim est me millies occidi, quàm vnam syllabam damnatorum articulorum reuocare. Hæc ibi.

Vbi est obiter NOTANDVM, reuocasse postea Lutherum aliquos ex iisdem articulis, ac nominatim 36. de libero arbitrio, quem in assertione primarium, & fundamentum totius doctrinæ suæ ipse appellat. Nam in articulo isto 36. dicit, liberum arbitrium esse rem de solo titulo: & in assertione explicat, id ita intelligendum esse, vt iuxta doctrinam VViclefi omnia de necessitate absoluta eueniant. Quod quidem apertissimè reuocauit in visitatione Saxonica, vbi docet, hominem esse liberi arbitrij in operibus ciuilibus, nec omnia necessariò euenire.

Ad hæc in lib. de abroganda Missa, edito anno XXI. ex proposito docet, & probat omnes Christianos habere eandem potestatem in verbo, & Sacramentis ministrandis: *Inuictis*, inquit, *Scripturis firmabimus legitimum illud, & vnicum verbi ministerium esse commune omnibus Christianis, sicut et sacerdotium, & sacrificium.* Et infrà probat aliquot exemplis Scripturæ, licere etiam fœminis concionari. Item in libro ad Pragenses, de instituẽdis ministris Ecclesiæ, quem edidit anno M. D. XXIII. *Sacerdos*, inquit, *in nouo præsertim Testamento non fit, sed nascitur, non ordinatur, sed creatur: nascitur autem in Baptismo, suntq́ prorsus omnes Christiani Sacerdotes.* Et ibidem prolixè probat, omnes Christianos ex Baptismo habere, vt possint concionari, baptizare, consecrare, & absoluere, ac ligare. Et de clauibus habet hæc verba: *Cessent*, inquit, *hominum mendacia. Claues sunt totius Ecclesiæ, & cuiuslibet membri eius, tam iure, quàm vsu, & omnibus modis.* Hæc ille. Infrà tamen monet, non licere vnicuiq; vti hoc iure, nisi in necessitate, sed expectãdam esse vocationem, & electionem multitudinis.

Ex quibus duo corollaria deducit. VNVM, quòd publici ministri nõ differant à ceteris potestate, vel dignitate aliqua, sed solo vsu potestatis. ALTERVM, quod ex ꝓximo sequitur, posse ministrum fieri laicum, vt ex laicis fiunt ministri. Porrò argumenta eius infrà ponentur, cùm soluenda erunt. Hæc igitur est Lutheri sententia.

Ioannes Caluinus in altero extremo versatur. Nam non solùm non concedit diabolum, aut fœminas, aut quoslibet Christianos posse concionari, & Sacramenta ministrare, sed ita seuerè defendit, solùm quosdam legitimè vocatos habere hanc potestatem, vt ne in necessitate quidem concedat laicis, ac præsertim fœminis, vt baptizent. Sic enim scribit in Antidoto ad can. 10. sess. 7. *Nemo sanus Christianos omnes in verbi, Sacramentorumq́ administratione pares facit: non solùm quia decenter, et ordine geri omnia in Ecclesia decet; sed etiam quod singulari Christi mandato ad eam rem ordinantur ministri.* Et infrà: *Porrò munus baptizandi, vbi mulierculis iniunctum reperient, quemadmodum illis permittunt?* Idem fusè docet in Instit. lib. 4. cap. 3. §. 10. & cap. 15. in fine. Itaque cum Caluino nulla nobis hoc loco controuersia est. Nam quod negat laicos, & fœminas non posse in necessitatis articulo baptizare, in disputatione de Baptismo refutandum erit.

Martinus Kemnitius more suo rem totam inuoluens, non satis aperit quid sentiat. Nam discutiens 10. canonem, sess. 7. Concilij Tridentini, qui sic habet: *Si quis dixerit, Christianos omnes, in verbo, & omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem, anathema sit.* Tria dicit. Quæritur PRIMVM, canonem esse positum ad damnandam Lutheri sententiam, sed mutilatam, & deprauatam: *Non enim Lutherus vnquam sensit*, inquit Kemnitius, pag. 138. *quemuis Christianum promiscuè sine legitima vocatione, vel posse vel debere sibi arrogare, vel vsurpare ministerium verbi, & administrationem Sacramentorum in Ecclesia.*

AT debuisset distinguere Kemnitius potestatem ab executione. Nam si loquitur de sola executione, verum est, Lutherum non sensisse, posse vel debere quemuis sibi arrogare hoc ministerium sine legitima vocatione. Sed neque Concilium id in Luthero damnauit; id enim omnes fatemur esse verum. Si verò loquitur de potestate, falsum est Lutherum non ita sensisse: vt loca à nobis prolata demonstrant. Atque id est, quod damnauit Concilium. Neque potest dici Lutheri sententia à Concilio mutilata, vel deprauata. Non enim Concilium debuit totum librum Lutheri describere, aut referre ea, quæ ab illo benè scripta sunt: sed satis fuit ea referre, quæ damnanda erant.

DEINDE addit Kemnitius, Concilium fraudulenter loqui: *Obliquè*, inquit, pag. 140. *& quasi aliud agentes hoc axioma petunt; Neminem, etiam si legitimè iuxta præscriptum verbi Dei ab Ecclesia electus, et vocatus sit, nisi ab Episcopo aliquo vnctus, & rasus sit, habere vllam potestatem in verbi, & Sacramentorum administratione: & Sacramenta ab illis administrata non esse vera, & efficacia. Has insidias Lector intelligat occultatas in hoc canone.*]

SED canon apertissimus est, & Kemnitius potiùs simplici eius intelligentiæ insidias tendit. Nam Concilium non dicit, non habere vllam potestatem in Sacramentis ministrandis eos, qui non sunt ab Episcopo vncti & rasi. Nam Concilium non ignorabat ad Sacramenta Baptismi, & Matrimonij non requiri necessariò ordinationem, sed dicit non habere potestatem in omnibus Sacramentis; vt reprobet Lutheri sententiam, quæ in omnibus Sacramentis, etiam Eucharistiæ, & Pœnitentiæ tribuit laicis potestatem. Deinde Concilium non nominat vnctos, & rasos; vnctio enim, & rasura cæremoniæ sunt accidentales, sine quibus essentia Ordinationis consistere potest. Itaque Kemnitius insidias in suis verbis occultat.

TERTIO,

TERTIO, dicit ſententiam canonis, vt verba ſonant, eſſe veram, ſed tamen eam non rectè exponit: *Quod verò*, inquit, *ad ipſam ſententiam decimi huius canonis, ſicut verba poſita ſunt, attinet, planè & clarè reſpondeo. Si qui exiſtimant, cuius Chriſtiano promiſcuè ſine peculiari, & legitima vocatione permiſſam eſſe poteſtatem vſurpandi, & exercendi miniſterium verbi, & Sacramentorum in Eccleſia, eos iure, & meritò damnari.*

AT non rectè exponit Concilium Kemnitius. Non enim Concilium damnat eos, qui dicunt, licere vnicuique ſine vocatione vſurpare miniſterium; id enim nemo dicit, proinde non fuiſſet opus canone: ſed damnat eos, qui dicunt, omnes Chriſtianos habere poteſtatem, verbum, & Sacramenta omnia miniſtrandi, quod Lutherus dixit, & Kemnitius ſentire videtur, licet apertè confiteri non audeat. Proponenda eſt igitur, & probanda Eccleſiæ doctrina, quæ duabus propoſitionibus comprehendi poteſt.

PRIMA propoſitio: *Miniſter Sacramentorum homo eſſe debet, non autem Angelus, ſiue bonus, ſiue malus.* Hæc eſt aduerſus Lutherum, & communis apud Theologos.

Eſt tamen OBSERVANDVM, quod ſi fortè Angelus bonus Sacramentũ aliquod miniſtraret, illud habendum eſſet ratum, quia certum eſſet id factum eſſe diuina diſpenſatione extraordinaria. Quocirca refert Nicephorus lib.11. cap.20. ſanctum Amphilochium ab Angelis ordinatum Epiſcopum; idque ratum habitum ab Epiſcopis eius prouinciæ. At ſi Diabolus idem faceret, iterandum eſſet Sacramentum; quia Diabolus nec habet ex ſe poteſtatem, nec peculiari Dei diſpenſatione acciperet, ſed ſibi vſurparet, vt falleret.

Probatur hæc propoſitio. PRIMO; Ad eſſentiam Sacramentorum, vt requiritur verum, & naturale elementum, ita verum, & naturale verbum. Sed ſolus homo verè, & naturaliter loquitur: loqui enim eſt actio corporis viuentis per inſtrumentum linguæ, & palati; non igitur Angelus bonus, vel malus Sacramenta conficere poteſt. Nam vt rectè docet ſanctus Thomas 1. part. quæſt.51. artic.3. ad quartum, Angeli etiam per corpus aſſumptum, non poſſunt propriè loqui.

SECVNDO; Etiamſi vera elementa, veraque verba Angeli adhibere poſſent, tamen non propterea illa verum Sacramẽtum efficerent. Nam Sacramentum eſt ſignum, & cauſſa infallibilis gratiæ: non autem id habent elementa, & verba naturaliter, ſed ſolùm vt à Deo aſſumuntur vt inſtrumenta iuſtificationis. Ergo non ſunt vera Sacramenta cùm à quocunque adhibentur, ſed cùm adhibentur ab eo, cui Deus id committit: quomodo etiam verba, quibus miracula faciebant Chriſtus, & Apoſtoli, non à quocunque prolata fuiſſent, eandem vim habuiſſent. Si enim quis dicat claudo: *Surge, & ambula*, nihil efficiet, niſi à Deo aſſumatur vt inſtrumentum ad miraculum faciendum: non igitur vera Sacramenta conficere poteſt, niſi qui à Deo habet auctoritatem. Sed Deus hanc auctoritatem ſolis hominibus dedit, non Angelis bonis, vel malis. Nam Matth.28. hominibus dixit: *Euntes docete omnes gentes; baptizantes eos in nomine Patris, &c.* Item Luc.22. ſolis hominibus dixit: *Hoc facite in meam commemorationem.* Ioan.20. ſolis hominibus dixit: *Quorum remiſeritis peccata, &c.* Ad hæc Epheſ. 4. *Chriſtus aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus*; vbi per dona intelligit varia miniſteria, quæ ſunt in Eccleſia; nam antea dixerat: *Vnicuique noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti, ſicut ſcriptum eſt; Aſcendens in altum, &c.* Et infrà: *Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, alios Prophetas, alios Euangeliſtas, alios Paſtores, & Doctores, &c.* Denique Hebr.5. *Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur, &c.* Quare Chryſoſtomus lib.3. de ſacerdotio, apertè teſtatur, Angelis non eſſe conceſſum, quod eſt conceſſum hominibus, vt Sacramenta miniſtrent: & idem habet homil.85. in Ioannem, prope finem.

TERTIO, confirmatur ex doctrina Lutheri. Nam ipſe vult fundamentum poteſtatis in verbum, & Sacramenta, eſſe Baptiſmum, vt patet ex locis citatis: at hoc fundamento carent Angeli tum boni, tum mali. Item in homil. de Baptiſmo, & alibi docet, non ſufficere verba, & elementa, ſed requiri Dei mandatum; at Deus nuſquam mandauit Angelis, vt Sacramẽta conficerent; igitur, &c.

Neque argumenta Lutheri pro Diabolo facta concludunt. Ad PRIMVM concedimus, Sacramentorum efficaciam non pendere à qualitate miniſtri quacunque. Non enim pendet à qualitate accidentali, vt eſt bonitas: tamen pendet à qualitate eſſentiali, ſine qua non eſſet verus miniſter; talis autem inprimis eſt, vt ſit homo.

Ad SECVNDVM, fatemur Iudam, & membrum Diaboli fuiſſe, & vera Sacramenta miniſtraſſe: negamus autem idem conuenire Diabolo. Nam Iudas non vt membrum Diaboli, ſed vt miniſter Chriſti Sacramentum adminiſtrauit: fuit autem Iudas Chriſti miniſter, quia verus homo erat, & à Chriſto acceperat poteſtatem baptizandi, quorum neutrum Diabolo conuenit.

SECVNDA propoſitio: *Verus miniſter Sacramentorum (Baptiſmo & Matrimonio exceptis) non eſt quilibet homo etiam baptizatus, ſed is ſolùm, qui ritè in Eccleſia ordinatus eſt.*

NOTA, excipi Baptiſmum, quia propter ſummam eius Sacramenti neceſsitatem, ſemper Eccleſia intellexit, poſſe à quolibet homine con-

ferri: de qua re dicemus in materia de Baptiſmo. Item excipi Matrimonium, quoniam cùm Matrimonium conſiſtat in contractu mutuo duorum, non poterat aliter fieri, quàm vt ipſi contrahentes eſſent miniſtri.

Probatur hæc propoſitio aduerſus Lutheranos. PRIMO, ex Scripturis, quæ docent, in Eccleſia eſſe diuerſa officia, nec omnia omnibus conuenire; vt Rom.12. 1.Corinth.12. & Epheſ. 4. *Alios poſuit Apoſtolos, alios Prophetas, &c. Et nunquid omnes Apoſtoli, nunquid omnes Prophetæ? &c.* Idem ergo dici poteſt de paſtoribus, & doctoribus, qui ibidem nominantur. Nec reſponderi poteſt hîc agi de vſu, vt Lutherani dicunt, non de poteſtate. Nam certè Apoſtoli non habebant poteſtatem Apoſtolicam, antequam illam à Chriſto acciperent; nõ igitur acceperunt vſum tantùm, ſed ipſam poteſtatem.

SECVNDO ex illo Hebr.5. *Nemo aſſumit ſibi honorem, niſi qui vocatur à Deo tanquam Aaron.* Non igitur omnes, qui ſunt de populo Dei, ſunt hoc ipſo ſacerdotes. Neque poteſt hic locus intelligi de exercitio tantùm: nam Aaron antequam vocaretur à Deo ad ſacerdotium, non habebat, neque vſum, neque poteſtatem. Præterea aſſumere honorem, non eſt exequi poteſtatem, ſed accipere eam; quod etiam confirmatur ex ſequentibus: *Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificauit, vt Pontifex fieret.* Igitur aſſumere honorem eſt fieri Pontificem, non autem exercere Pontificatum.

TERTIO; Apoſtoli baptizati ſunt & baptibant ante Chriſti paſsionem. Nam quòd baptizarent, habetur Ioan.4. quod baptizati fuerint, docet Auguſtinus in epiſt.108. ad Seleucianum: nec eſt credibile eos à Chriſto iuſſos baptizare, antequam ipſi baptizarentur. At poteſtatem conſecrandi Euchariſtiam acceperunt poſtea Luc.22. cùm audierunt: *Hoc facite in meam commemorationem.* Similiter & abſoluendi poteſtatem acceperunt poſtea Ioan.20. *Quorum remiſeritis.* Non igitur acceperant in Baptiſmo.

QVARTO; Si omnes Chriſtiani acciperent in Baptiſmo hanc poteſtatem, ideò acciperent, quia tunc, vt ait Lutherus, vnguntur gratia Spiritus ſancti, & proinde fiunt ſpirituales ſacerdotes. At id falſum eſt: nam ſequeretur eos, qui dum baptizantur, non recipiunt gratiam, & eos, qui poſtea eam perdunt, non verè conferre Sacramenta, quod tamen Lutherus rectè negat contra Anabaptiſtas. Nec poteſt reſponderi, ſufficere characterem, nam Lutherani non agnoſcunt vllum characterem.

QVINTO; Si omnes Chriſtiani haberent hanc poteſtatem, nemo poſſet priuari vſu eius, niſi in pœnam magni criminis: atqui apud Lutheranos multi priuantur vſu huius poteſtatis ſine vlla ſua culpa. Neque obſtat quod illi obiiciunt de confuſione, quæ naſceretur in Eccleſia, ſi omnes vterentur hac poteſtate. Nam poſ-

A ſent per vices fungi hoc miniſterio: aut certè non deberet poſſe repelli, qui vellet miniſtrare, quando pauci ſunt miniſtri, etiamſi non eſſet vocatus à Magiſtratu. At ipſi repellunt non vocatos; ergo vel iniuriam eis faciunt, vel fateri debent, eos non habere poteſtatem.

SEXTO; In lege veteri, vbi erant Sacramenta imperfectiora, non tamen omnes poterant ea miniſtrare, ſed ſoli ſacerdotes. Nec valet ſolutio, ſi dicas, Chriſtianos eſſe factos in Baptiſmo ſpirituales ſacerdotes: nam etiam illi fiebant in Circumciſione ſpirituales ſacerdotes, & poterant omnes offerre ſpirituales hoſtias. Immò quod dixit B. Petrus de omnibus Chri-

B ſtianis: *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium.* 1.Petr.2. idem antea dixerat Moſes de omnibus Iſraëlitis Exod.19. & tamen Ozias Rex, lepra punitus fuit, quia fungi voluit munere ſacerdotali. 2.Paralip.26.

CAPVT XXV.

Soluuntur argumenta Lutheri.

EX his ad argumenta Lutheri facile erit reſpondere. Ac PRIMVM in libro de abroganda Miſſa proponit ſex Scripturas, quibus probet omnes Chriſtianos æquè eſſe ſacerdotes. PRI-

C MA eſt 1.Petr.2. *Tanquam viui lapides ſuper ædificamini in ſacerdotium ſanctum.* SECVNDA ibidem: *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium.* TERTIA ibidem: *Vt virtutes annuntietis eius qui vos vocauit de tenebris in admirabile lumen ſuum.* Vbi Chriſtiani dicuntur ad hoc vocati, vt annuntient, id eſt, prædicent virtutem Chriſti: igitur omnes Chriſtiani poſſunt ac debent prædicare, quod eſt præcipuum munus ſacerdotis. QVARTA Apocal.5. *Feciſti nos Deo noſtro regnum, & ſacerdotium.* QVINTA Apocal.20. *Erunt ſacerdotes Dei, & Chriſti eius.* SEXTA 2.Corinth.3. *Qui idoneos nos fecit miniſtros noui Teſtamenti.*

Addit PRÆTEREA quædam loca, vt probet mulieres poſſe concionari, Ioëlis 2. *Prophetabunt*

D *filij veſtri, & filiæ.* Actor.21. *Erant Philippo quatuor filiæ virgines prophetantes.* Exod.15. Maria prophetauit. Iudicum 4. Debora docuit Barach. 4. Reg.22. Olda conſilium dedit Regi Ioſiæ. Luc.1. Virgo Maria prophetauit. 1.Corinth.11. *Mulier velato capite oret, & prophetet.* Ex quo loco explicari putat alium eiuſdem Apoſtoli 1.Corinth.14. *Mulieres in Eccleſia taceant.* Nam in priori loco loquitur abſolutè, in poſteriori prohibet, ne loquantur mulieres viris præſentibus, & loqui volentibus, & valentibus.

Rurſus in libro de inſtituendis miniſtris ad Pragenſes, probat hoc ipſum dupliciter. PRIMO, hac ratione; Chriſtus eſt ſacerdos, Pſal.109. *Tu es ſacerdos in æternum.* Omnes Chriſtiani ſunt fratres Chriſti, Pſal.21. Narrabo nomen tuum

fratribus meis. & Psal. 44. Vnxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Igitur omnes Christiani sunt sacerdotes.

SECVNDO probat ex officiis sacerdotum, quæ sunt concionari, baptizare, consecrare, absoluere, sacrificare, orare pro aliis, & iudicare de doctrinis. Quòd enim omnes possint concionari, probat tribus Scripturis. PRIMO ex illo 1. Pet. 2. *Vt virtutes annuncietis.* SECVNDO ex illo 1. Corinth. 11. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, mortẽ Domini annunciabitis.* Annunciare enim mortem Domini, prædicare est. TERTIO ex illo 1. Corinth. 14. *Vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, potestis omnes per singulos prophetare.* Propter quæ loca ita Lutherus triumphat: *Quare satis his locis robustissimè, & clarissimè firmatum sit, ministerium verbi potissimùm in Ecclesia esse prorsus vnicum, & commune omnibus Christianis, non modò iure, sed etiam præcepto. Quare & sacerdotium non nisi vnicum, & commune erit: vt nihil valeant aduersus hæc diuina fulmina, infiniti Patres, innumera Concilia, æterna consuetudo, & vniuersa mundi multitudo, quibus stipulis rasæ laruæ nituntur sacerdotium suum stabilire.* Hæc ille.

Quòd omnes possint baptizare, probat ex vsu nostræ Ecclesiæ, quæ concedit etiam mulierculis vt baptizent: & proinde vt ministrent verbum: nec enim Baptismus sine verbo constat.

Quod omnes possint consecrare Eucharistiam, probat PRIMO, quia Luc. 22. Christus in cœna omnibus dixit: *Hoc facite in meam commemorationem.* Item SECVNDO, quia Paulus 1. Cor. 11. totam Ecclesiam alloquitur, cùm ait: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Deniq; TERTIO probat, quia maius est baptizare, & concionari, quàm consecrare. Nam ex concione, & Baptismo datur remissio peccatorum; ex consecratione nihil sequitur, nisi stupor sacerdotis super sua potestate, & dignitate.

Quòd omnes possint absoluere, probat ex illo Matth. 18. *Quæcunq; alligaueritis super terram, &c.*

Quòd omnes possint sacrificare, probat, quia nullum est sacrificium in Ecclesia, nisi illud, quo iuxta Paulum Rom. 12. *Sacrificamus corpora nostra per mortificationem vitiorum.* Id autem commune est omnibus.

Quòd omnes possint orare pro aliis, probat, quia oratio Dominica est communis; & in ea pro aliis etiam oratur.

Quòd omnes possint iudicare, & discernere dogmata, probat dupliciter. PRIMO ex illis Scripturis, quæ iubent, vt fugiamus falsos Prophetas. Ioan. 10. *Oues meæ vocem meam audiunt, vocem alienorum non audiunt.* Matth. 7. *Attendite à falsis Prophetis.* SECVNDO ex illis verbis Pauli 1. Cor. 14. *Si sedenti reuelatum fuerit, prior taceat.* Hîc verò triumphat Lutherus, ac vult licere vnicuiq; iudicare Ecclesiam Romanam, licet ipsa sedeat, vt mater, & magistra Ecclesiarum. Hæc sunt argumenta ex lib. de instituendis ministris. Accedat VLTIMO argumentum, quod facit in assertione 13. art. *Qui, inquit, baptizatus est, spiritum Christi habet, vbi autem spiritus Christi est, ibi omnium potestas, & libertas.*

RESPONSIO. Ad PRIMVM, SECVNDVM, QVARTVM, & QVINTVM locum respondeo, loca illa intelligi de sacerdotio spirituali, quo offerimus hostias spirituales, id est, opera bona, ac præcipuè laudes, & preces: quod quidem sacerdotium commune est omnibus piis hominibus. Sed præter hoc sacerdotium est aliud propriè dictum, quo offertur sacrificium propriè dictum, & ad cuius officium pertinet ministrare verbum, & Sacramenta populis.

Id ita esse patet, PRIMO ex ipsis locis. Nam 1. Petr. 2. habetur: *Offerentes spiritales hostias.* Addidit enim spiritales ad distinctionem hostiarum, quæ non spiritaliter, & mysticè, sed propriè sacrificantur. Sic etiam in cap. 5. & 20. Apocalypsis agitur de sacerdotio beatorum in cœlo, quod certum est non esse nisi ad offerendas laudes.

SECVNDO idem probatur: quia verba B. Petri sumpta sunt ex cap. 19. Exodi, vbi illud idem dicitur de Hebræis, quod B. Petrus tribuit Christianis. At in Testamento veteri non erant omnes propriè dicti sacerdotes, sed solùm filij, & posteri Aaron, & tamen erant omnes sacerdotes spiritales.

TERTIO: quia tam Petrus in epistola, quàm Ioannes in Apocalypsi coniũgunt regnum cum sacerdotio. Sic igitur sunt omnes Christiani sacerdotes, quomodo sunt omnes, Reges.

QVARTO: hæc loca solùm intelliguntur de sanctis & piis Christianis, non de peccatoribus, qui non sunt gens sancta, vt eos Petrus vocat: at sacerdotium, seu ministerium externum conuenit etiam peccatoribus, ex sententia tum Catholicorum, tum Lutheranorum.

Ad TERTIVM locum: *Vt virtutes annuncietis, &c.* Responsio. Non imperat S. Petrus, vt omnes Christiani publicè prædicent verbũ Dei, sed vt gratias agant Deo, eumq; laudent ob eius beneficia. Nam vt rectè exponit Beda, alludit Petrus ad Canticum Hebræorum (*Cantemus Domino gloriosè, &c.* Exod. 15.) quod cantauerunt liberati ex Aegypto post transitum maris rubri. Vult enim eodem modo Christianos liberatos de diabolica seruitute per aquas Baptismi cantare canticum actionis gratiarum, & assiduè laudare potentiam Redemptoris. Nec malè addit Oecumenius, velle etiam B. Petrum, vt omnes Christiani non tam verbis, quàm bonis operibus annũcient Dei virtutem, ita vt eorum vita sit quasi quædam concio gentilibus, iuxta illud Matth. 5. *Vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem, &c.* Quomodo etiam intelliguntur multa alia loca, vt Psalm. 18. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.* 1. Timoth. 2. *Sicut decet mulieres promittentes*, Græcè

ἐπαγγελλομένους, annunciantes, *pietatem per opera bona.* Et infrà: *Mulieri docere non permitto.* Vbi vides mulieribus imperari, vt annuncient pietatem: ac ne fortè Lutherana interpretatione deceptæ putarent sibi licere etiam concionari, addit: *Per opera bona,* &; *Mulieri docere non permitto.*

Ad SEXTVM: *Idoneos nos fecit ministros, &c.* Responsio. Non loquitur de omnibus Christianis, sed de se tantùm, & ceteris collegis suis Apostolis. Nam confert se cum Mose, qui minister fuit Testamenti veteris, ac dicit, illum ministrasse literas in lapidibus insculptas, se autem, & collegas suos ministrare spiritum, &c. At constat in Testamento veteri non fuisse omnes ministros, & promulgatores legis, sed solum Mosem. Præterea toto capite præcedẽti loquitur de se ipso, & similiter initio capitis 3. cùm ait: *Incipimus iterum nosmetipsos commendare? aut egemus, sicut quidam commendatitiis literis ad vos, aut ex vobis?*

AD loca illa pro fœminis, RESPONDEO. Aliud est prophetare, id est, futura prædicere, aliud prophetare, id est, concionari, siue Scripturas interpretari. Primum non est propriè munus sacerdotis, seu præsulis Ecclesiastici, sed est gratia gratis data, quæ etiam laicis viris, & fœminis conuenire potest. Certè Dauid, Helias, Helisæus, Isaias, & alij permulti, sacerdotes non erant, & tamen prophetabant, & de hoc genere prophetandi intelliguntur ferè omnia loca allegata. Alterum genus est proprium sacerdotis, neq; conuenit fœminis, quia fœminarum est subesse, non præesse. Et hanc rationem adfert B. Paulus 1. Corinth. 14. *Mulieres taceant in Ecclesia, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse.* Nec tamen propterea prohibetur Deus, quin possit extraordinariè fœminis concedere, vt doceant viros, vt quondam contigit Deborę, & ante annos ducentos sanctæ Catharinæ Senensi. Sed hæc priuilegia non faciunt legem.

AD argumentum, ex eo quòd Christus est sacerdos, & omnes Christiani sunt fratres eius, RESPONDEO. Nihil concludit hoc argumentum. PRIMO, quia Christus non est sacerdos Aaronicus, sed secundum ordinem Melchisedech. In sacerdotio Aaronico id habebat locum, vt omnes fratres essent sacerdotes: at in sacerdotio secundum ordinem Melchisedech solus primogenitus erat sacerdos.

PRÆTEREA etiam in sacerdotio Aaronico soli fratres naturales erant sacerdotes, non autẽ adoptiui: porrò Christiani sunt fratres Christi adoptiui non naturales.

DENIQVE, si omnia, quæ Christo conueniunt nobis etiam omnibus conuenirent, cur non omnes faceremus miracula, prædiceremus futura? &c.

AD argumentum ex PRIMO officio sacerdotis, RESPONDEO. Tria illa loca nihil probant. Nam illud 1. Petr. 2. *Vt virtutes annuncietis,* intelligitur de laude priuata, non de concione, vt diximus. Illud 1. Corinth. 11. *Mortem Domini annunciabitis,* intelligitur de commemoratione passionis Dominicæ, quam facimus non concionando, sed sumendo Eucharistiam; alioqui deberent omnes, qui sumunt Eucharistiam, concionari, quod est impossibile. Illud 1. Corinth. 14. *Potestis omnes prophetare, vt omnes discant & omnes exhortentur;* non intelligitur de omnibus Christianis, sed de omnibus, qui habebant ea dona, ait enim: *Vnusquisque vestrum psalmum habet, linguam habet, &c.* At certè non habebant omnes donum linguarum, cùm idem Paulus dicat, 1. Corinth. 12. *Diuisiones gratiarum sunt, &c.* &; *Nunquid omnes linguis loquuntur?* & hoc tempore nulli sunt, qui habeant eiusmodi donum. Vult ergo Paulus dicere; Vnusquisque vestrum, qui gloriamini ob eiusmodi dona, vtimini illis ordinatè, & ad ædificationem. Adde SECVNDO, quod non loquitur de concione publica, quæ est propria sacerdotum, sed de piis collationibus, & exhortationibus quibus vtebantur, cùm simul conueniebant, vt paulò pòst dicam. Itaque immeritò Lutherus ob hæc tria loca malè intellecta, contemnit infinitos Patres, innumera Concilia, æternam consuetudinem, & vniuersam mundi multitudinem.

AD alterum ex SECVNDO officio, RESPONDEO. Mulieres apud nos baptizare in casu necessitatis, & ex permissione, nõ ex officio: quomodo etiam permittitur Iudæis, & Turcis ob summam eius Sacramenti necessitatem. Sicut ergo non sequitur, Turca potest baptizare, ergo potest omnia Sacramenta ministrare, vel, ergo est verus sacerdos; ita non sequitur, Fœmina potest baptizare, ergo potest omnia Sacramenta ministrare, vel, ergo est sacerdos. Neque est verum neminem baptizare, quin concionetur. Verbum enim quod in Baptismo profertur, nõ est concionale, vt suprà demonstrauimus, sed consecratiuum.

AD argumentum ex TERTIO officio, RESPONDEO. Illud, *Hoc facite,* non est dictum omnibus; alioqui tenerentur fœminæ, & pueri consecrare Eucharistiam. Pari ratione illud; *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis:* non significat omnibus traditam potestatem consecrandi, sed omnibus traditum, id est, dictum, explicatum, & declaratum, quod Dominus instituerat. Denique potentia consecrandi maior est, quàm baptizandi, sicut per Baptismum datur remissio peccatorum, ita & per Eucharistiam; Ioan. 6. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Et præterea per consecrationem fit conuersio panis, etiamsi Lutherus nolit, quæ non fit per Baptismum.

Ad argumentum ex QVARTO officio. Illa verba: *Quæcunq; alligaueritis super terram, etc.* intelliguntur dicta Ecclesiæ, de qua ibidem: *Dic Ecclesiæ,* &; *Si Ecclesiam non audierit, &c.* Vt enim ostenderet Dominus non esse contemnendum Ecclesiæ iudicium,

dicium, addidit illam promissionem: *Quæcunque alligaueritis*. Porrò Ecclesia ligat, & soluit, sed per suos præsules, non per quoscunque, sicut corpus loquitur, sed per linguam, non per manum; & vniuersitas determinat propositiones, sed per Doctores, non per Scholasticos. Id autem ostendit apertissimè praxis Ecclesiæ omnium ætatum.

Ad argumentum ex QVINTO officio. Negamus non esse in Ecclesia aliud sacrificium, quam mortificationis vitiorũ. Nam ad hoc sacrificium non requiritur altare: est autem in Ecclesia altare, vt patet ad Hebr. 13. *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt.* Sed de hoc alibi.

Ad argumentum ex SEXTO officio, RESPONDEO; Non est sacerdotis orare quomodocunq;, sed orare publicè, & tanquam publicam personam intercedere pro vniuerso populo, vt Chrysostomus docet lib. 6. de sacerdotio.

Ad argumentum ex SEPTIMO officio, RESPONDEO; Illa loca: *Oues meæ vocem meam audiunt; non audiunt vocem alienorum*, &: *Attendite à falsis Prophetis*; docent, debere omnes homines iudicare de dogmatibus, non quidem examinando illa ad regulam Scripturæ, vt hæretici; si enim id omnes facere possent, non esset opus pastoribus, & doctoribus in Ecclesia; sed examinando illa ad doctrinam antea traditam, & ad doctrinam aliorum pastorum. Facilè enim possunt omnes iudicare, an doctrina sit noua, & tunc eam suspectam habere debent. Præterea Dominus alienos, & falsos Prophetas non vocat ordinarios pastores, sed extraordinarios, qui per se veniunt, vt venerunt omnes hæretici.

Illud autem: *Si sedenti reuelatum fuerit, prior taceat*, in quo Lutherus triumphat: non intelligitur nisi in collationibus quibusdam, de quibus eo loco Paulus agit, non de publica concione Pastoris, & multò minus de publico iudicio Concilij, aut summi Pontificis. Id quod patet PRIMO, vsu Ecclesię. Nunquam enim est auditum, vt dum sit publica cõcio, permissum sit alicui alteri loqui, & multò minus permissum est vnquam priuatis hominibus reluctari iudicio totius Ecclesiæ.

SECVNDO, quia non tenemur credere vnicuiq; dicenti sibi esse reuelatum aliquid, præsertim in re graui, & maximè si illa reuelatio sit cõtraria doctrinæ ordinariorum Pastorum: alioqui pateret aditus omnibus hæresibus. Nullus est enim hęresiarcha, qui non iactet sua dogmata, vt verissimam Dei reuelationem.

TERTIO patet ex illis verbis Prophetę: *Duo aut tres dicant, & ceteri diiudicet.* Non enim conueniret vt duo aut tres concionarentur, sed bene conueniebat, vt in collatione spirituali duo aut tres dicerẽt. Adde quòd Iustinus in 2. Apologia propè extrema, explicans morem primæ Ecclesiæ, distinguit concionẽ, quã soli Præposito tribuit, à collatione spirituali, quam ibidẽ post concio-

A nem, & Sacramenta inter se habere soliti erant.

Ad illud argumentum postremum; Qui baptizatus est, habet spiritum Christi: vbi autem spiritus Christi est, ibi omnium potestas, & libertas. RESPONDEO PRIMO; Maior propositio non est vera vniuersaliter. Multi enim baptizantur, qui non recipiunt spiritum Christi, quia sine fide aut pœnitentia baptizantur: multi recipiunt, qui postea amittunt, & tamen non amittunt Baptismum. SECVNDO; Minor etiam propositio falsa est. Nam plurimi habent spiritum Christi, qui tamen non habent omnium rerum potestatẽ, cùm nec possint loqui variis linguis, neq; futura prædicere, neque curare morbos,

B neque excitare mortuos.

CAPVT XXVI.

Non requiri fidem, aut probitatem ministri, vt Sacramenta efficacia esse possint.

SEQVITVR Tertia quæstio de qualitatibus ministri Sacramentorum, vtrum requiratur necessariò fides, aut caritas, ita vt hæretici, infideles, schismatici, improbi Catholici non possint Sacramenta conferre. Non quærimus autem, an peccent Sacramenta conferendo: ista ęnim est quæstio propriè Scholastica; sed tantum

C an sit irritum, quidquid faciunt infideles, aut improbi homines, etiamsi alioqui legitimè ordinati sint Presbyteri, aut Episcopi, & nihil omittant eorum, quæ ad substantiam Sacramentorum pertinent.

Porrò, controuersia de hac re nulla, aut penè nulla hoc tempore esse videtur. Nam etsi Lutherus aliquoties dicat, spiritum Christi, qui recipitur in Baptismo esse fundamentum potestatis conferendorum Sacramentorum, ex quo sequitur, solos bonos, qui spiritũ Christi habent, efficaciter Sacramenta conferre: tamen ipse idem postea docuit, adeò non requiri fidem, aut probitatem ministri, vt etiam Diabolus efficaciter

D Sacramenta ministrare possit, vt suprà diximus. Cõfessio quoq; Augustana, art. 8. fatetur Sacramenta esse efficacia, licet ab hypocritis, & malis hominibus ministrẽtur. Quod idem habet Caluinus li. 4. Instit. cap. 15. §. 16. Vnde in Antidoto Concilij Tridentini ad can. 12. sess. 7. vbi dicitur anathema iis, qui negant Sacramenta esse efficacia, si à malis ministrentur, nihil aliud scribit, nisi hanc vocem, *Amen*. Denique Kemnitius in 2. part. Examinis pag. 155. affirmat canonem Concilij 12. sibi non displicere.

Tribui solet & Anabaptistis ea sentẽtia, quòd Sacramenta non sint efficacia, nisi à probis, & fidelibus ministrentur. Sed mirum est si Hussitæ ita sentiant, cùm ordinationes sacerdotum suorum ab Romano Pontifice petere consueue-

rint,

rint, cùm tamen Romanum Pontificem, & omnes Episcopos Catholicos pro hæreticis haberent, & habeant. Et certè si Hussitæ ratas habent ordinationes eorum, quos hæreticos putant, multò facilius ratum haberent Baptismum ab eis collatum: Id patet ex libro Lutheri ad senatū Pragensem, vbi dehortatur Bohemos Hussitas, ne petant ordinationes à Romanis, cùm & ipsi Romanis, & Romani ipsis sint hæretici. Quod ergo Ioannes Huss in articulis, qui damnantur in Concilio Constantiensi, sess.14. dicit, Prælatum malum, aut præscitum esse æquiuocè pastorem; & nullum esse Episcopum, dum est in peccato mortali: aut intelligitur solùm, quoad iurisdictionem; aut certè non sequuntur in hac parte Hussitæ Magistrum suum.

Anabaptistis tribuit hunc errorem Kemnitius loco citato, sed quia doctrina eorum est in multis occulta, & non publicè euulgata, non scimus quibus fundamentis nitantur. Quare satis erit hoc loco PRIMVM indicare qui fuerint olim errores de hac re. DEINDE à quibus Patribus, & quibus rationibus confutati. POSTREMO quomodo eorum obiectiones dissoluantur.

Quoad PRIMVM; Ante annos M.CCC. in Asia, & Africa cœpit error exoriri, non esse rata Sacramenta, quæ ab hæreticis, & schismaticis dabantur post separationem eorum ab vnitate Catholica. De Asiaticis id refert Eusebius lib.7. hist.cap.6. ex epistola Dionysij Alexandrini. De Africanis constat tum ex eodem Eusebio lib.7. cap.2. tum ex Augustino lib.2. de Baptismo, cap. 7. vbi etiam indicat primum auctorem huius erroris fuisse Agrippinum Episcopum Carthaginensem S.Cypriani prædecessorem: Quod clarius testatur Vincentius Lirinensis in commonitorio, vbi dicit Agrippinum primum omnium mortalium rebaptizandum censuisse.

Sequutus est prædecessorem suum S.Cyprianus cum multis Africæ Episcopis, sic tamen, vt non propterea se ab Ecclesiæ vnitate separaret, vt patet ex epistolis ad Quintum, ad Pompeium, & ad Iubaianum: quocirca nunquam hæreticus habitus est. Nec desunt, qui asserunt, eum postea reuocasse sententiam, vt S.Augustinus testatur in epist.48. ad Vincentium: quemadmodum etiam Episcopos ceteros, qui cum Cypriano eum errorem definierant, reuocasse sententiā suam, permotos auctoritate Stephani Romani Pontificis scribit S. Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos.

Sequuti sunt paulò pòst hæretici Donatistæ, qui pertinaciter eundem errorem tenuerunt, & auxerunt. Nam INPRIMIS, Agrippinus, & Cyprianus non habebant pro hæreticis, qui contrarium sentiebant: vnde nec rebaptizabant baptizatos à Catholicis etiam sibi in ea opinione contrariis. Donatistæ autem rebaptizabant etiam Catholicos, quos hæreticos putabant. Sic

A enim ait AVGVSTINVS in libro de vnico Baptismo, cap.13. conferens Donatistas cum Agrippino, & Cypriano: *Rebaptizare hæreticos, quod illi fecisse dicuntur, tunc fuit humani erroris; rebaptizare autem Catholicos, quod adhuc isti faciunt, semper est diabolicæ præsumptionis.*

SECVNDO, Donatistę errorem defendebant post Ecclesiæ definitionem in Concilio generali, quod est hæreticorum proprium. Agrippinus, & Cyprianus non viderunt vllam absolutam Ecclesię definitionem, vt Augustinus testatur lib.2. de Baptismo, cap.7. & 9.

TERTIO, Cyprianus tantùm improbabat Sacramenta tradita ab hæreticis, & schismati-

B cis, id est, ab iis, qui essent extra Ecclesiam; at non improbabat Sacramēta tradita à malis ministris intra ipsam Ecclesiam: vt Augustinus demonstrat lib.4. de Baptismo, cap.2. & lib.3. contra epistolam Parmeniani, cap.2. At Donatistarum alij, omnes peccatores manifestos excludebant à Sacramentorum administratione, vt Augustinus testatur, li.2. contra epistolam Parmeniani, cap.10. alij, omnes omninò homines malos, etiam occultos, vt idem Augustinus refert lib.2. contra Cresconium, cap.28.

Post Donatistas eundem errorem saltem ex parte docuerunt Luciferiani. Nam teste S.Hieronymo in Dialogo contra Luciferianos, admittebant illi Baptisma collatum ab hæreticis,

C sed non Ordinationē: quanquam Hilarius quidam Diaconus, vt ibidem ait Hieronymus, ne Baptisma quidem admitteret.

Fuerunt deinde alij tempore S.Bernardi, qui dicebantur Apostolici, qui negabant homines malos posse efficaciter Sacramenta ministrare, vt ipse testatur serm.66. in Cantica. Quod idem postea etiam docuerunt Albigenses, vt refert S. Antoninus in summa Theologica, part.4. tit.11. cap.7. §.5.

Inter vtrosque autem exstiterunt VValdenses, qui bonis laicis concedebant ministeria Sacramentorum, atque illa eadem malis sacerdotibus detrahebant, teste S.Antonino, p.4. tit.11. cap.7. §.2. Atque huc respexit S.Thomas lib.4.

D contra Gentes, cap. 77. cùm ait esse quendam errorem, quòd omnes boni, & nulli mali possint esse idonei Sacramentorum ministri: quod idem omninò est cum eo, quod Lutherus initio dicebat, eos omnes, & solos esse sacerdotes, qui habent Spiritum Christi.

Deniq; post hos omnes exstitit Ioannes VViclef, qui hanc hæresim non parùm locupletauit. Nam non solùm peccatores, siue occultos, siue manifestos, sed etiam bonos in præsenti, sed malos aliquando futuros, id est, præscitos, negant Sacraméta posse conficere. Vide de hoc errore Concilium Constantiense sess.8. & Thomam VValdensem tomo 2. cap.14.

Quantum ad SECVNDVM; Refutârunt hanc hæresim multi sancti ac veteres summi Pontifi-

ces: Ac primum in ipso eius exortu S.Stephanus Papa,& Martyr,vt refert Eusebius lib.7.histor. cap.2. & sequentibus. Deinde Syricius in epist.1.ad Himerium,Innocentius I. in epist.22. ad Macedoniæ Episcopos, Leo epist. 77. ad Nicetam, Anastasius II. in epistola ad Anastasium Imperatorem, & alij.

Secvndo damnârunt eandem hæresim Concilia. Primo Concilium Nicænvm generale. Id enim frequentissimè testatur S.Augustinus li.2.de Baptismo,cap.3.4.5.7.9.& alibi,sed quia nusquam Augustinus vocat illud Concilium Nicęnum,multi dubitant de quo Concilio loquatur. At nulla est caussa dubitandi; nam vocat Concilium plenarium orbis terræ. Nullum autem nouit Augustinus orbis terræ Concilium, nisi Nicænum. Nam quatuor tantùm facta sunt Augustini tempore Concilia generalia, Nicænum, Sardicense, Constantinopolitanum I. & Ephesinum I.Sed ex his Ephesinum I.indictum fuit paulò antè mortem Augustini,& post mortem eius celebratum; ex epistola Africanorum ad Imperatorem Theodosium iuniorem.Concilium Constantinopolitanum de hac quæstione non tractauit.

Adde quod Augustinus lib.2. de Baptismo, cap.9. testatur Concilium plenariũ, in quo hæc veritas definita est, ante celebratũ fuisse, quàm ipse nasceretur.Constat autem solum Nicęnum celebratum esse ante Augustini natiuitatẽ.Nam Concilium Nicænum actum est anno CCC. XXVII. Augustinus natus est anno CCC.LVII. Concilium Constantinopolitanum actum est anno CCC.LXXXIII.Vide Chronicum Eusebij cum additione Prosperi.Concilium Sardicense nec de ista quæstione tractauit, nec notũ fuit Augustino vt ostendimus in disputatione de iure appellationis,& sexto Concilio Carthaginensi.

Præterea in Concilio Nicæno can.19.iubentur Paulianistæ rebaptizari, ex quo apertè deducitur ceterorum hæreticorum Baptisma approbatum à Concilio fuisse.

Denique (quod vnum sufficere deberet) S. Hieronymvs in Dialogo contra Luciferianos extremo,sic ait: *Synodus quoq; Nicæna omnes hæreticos suscipit,exceptis Pauli Samosateni discipulis.* Hæc ille.Vbi apertissimè dicit,à Synodo Nicæna approbatum Baptisma hæreticorum omnium (de hac enim re loquebatur) exceptis quibusdam, qui nimirum non vtebantur forma legitima.

Non diu post damnauit eundem errorẽ Concilium Carthaginense I. can.1. præsidente Grato Episcopo,temporibus Constantini Imperatoris,cuius Concilij meminit etiam S. Augustinus,li.2.cap.2. de Baptismo contra Donatistas. Item Arelatense I.can.8.eodem tempore:ac diu postea Concilium Constantiense sess. 8. & Tridentinum sess.7. can.12.

Tertio, refutârunt Doctores permulti,ac A præcipuè Augustinus in omnibus libris contra Donatistas.Optatus in libris contra Parmenianum, Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos,Nazianzenus in oratione de Baptismo.S. Thomas lib.4.contra Gentes, c.77.& Thomas VValdensis tomo 2. ab initio permulta capita, vbi etiam multorum multa profert testimonia.

Porrò argumenta præcipua quibus vtuntur tria sunt. Primo adferunt traditionem,& consuetudinem antiquissimam ab Apostolorũ tempore. Hoc enim argumento præcipuè vsum S. Stephanum Papam testatur S.Cyprianus in epistola ad Pompeium. Eodem argumento vtitur passim S.Avgvstinvs li.2.de Baptismo, cap. B 9. *Consuetudinis*, inquit, *robore tenebatur orbis terrarum, & hæc sola opponebatur inducere volentibus nouitatem.* Vincentius autem Lirinensis in commonitorio,dicit tantùm valuisse apud Ecclesiam Catholicam hoc argumentum ductum à traditione,& consuetudine Ecclesię,vt hoc vno superata fuerit caussa S.Cypriani, qui summa eloquentia, & frequentissimo sanctorum Episcoporum Concilio, & multis diuinæ Scripturæ testimoniis contra veritatem pugnabat.

Ex quo intelligimus Lutherum cum suis, contrarium spiritum habere ei, quem habuit vetus, & vera Christi Ecclesia. Lutherus enim propter vnum Scripturæ testimonium perperam intellectum, contemnit æternam consue- C tudinem, vt ipsemet loquitur in libro de abroganda Missa;& in libro de instituendis ministris ad Pragenses. At vetus Ecclesia ex consuetudine ducentorum,vel trecentorum annorum explicabat omnia testimonia, quę Cyprianus cum suis adferebant;& meritò:Nam cùm certum sit, consuetudinem vniuersæ Ecclesiæ perpetuam non posse cum verbo Dei pugnare, & clarior sit consuetudo, quàm ipsum verbum; rectè iudicabant illi,ex consuetudine verbum Dei esse interpretandum, non ob verbum Dei obscurum & ambiguum, consuetudinem abolendam, vt Lutherani hoc tempore faciendum esse contendunt.

Secvndo adferebant rationem in verbo D Dei fundatam, quæ potest hoc syllogismo concludi. Minister Sacramentorum operatur virtute,& auctoritate diuina,Deus autem non aufert à ministro datam ei potestatem ob eius peccatum,aut infidelitatem,ergo, &c.

Probatvr Maior; nam Scripturæ passim hoc docent. Ioan.1. *Hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Præcipuus ergo auctor in Baptismo Christus est, non minister, vt fusè hinc deducit Augustinus,tract.5.in Ioannem 1.Corinth.3. *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Præterea si ministri sua virtute baptizarent,essent diuersa Baptismata, alia aliis meliora pro diuersitate meritorum, & excellentiæ baptizantium. At vnum est Baptisma, ad Ephes.4. Item Apostoli nunquam appellârunt

Baptiſmum, ſuum, quem aliis conferebant, cùm tamen aliquando appellarent Euangeliū ſuum, quod prædicabant, Roman. 16. & 2. Timoth. 2. *Iuxta Euangelium meum.* Ergo in Baptiſmo nihil ſuum agnoſcebant, niſi nudum miniſterium. DENIQVE æquum fuit, vt Sacramenta non penderent ab humana virtute, ne homines in hominibus confidere aſſueſcerent, cùm ſcriptum ſit: *Maledictus homo, qui confidit in homine.*

PROBATVR iam minor propoſitio. Nam auctoritas conferendi Sacramenta, non eſt gratia gratum faciens, ſed gratis data: non ergo ita pugnat cum improbitate vitæ, vt ſimul cum ea eſſe non poſſit. Conſtat enim eiuſmodi gratias in peccatoribus eſſe poſſe, vt patet de Caipha, qui prophetauit, cùm tamen eſſet peſsimus. Ioan. 11. item de illis, qui Matth. 7. dicunt: *Nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus? &c.*

SECVNDO; Auctoritas conferendi Sacramenta, non datur in vtilitatem habentis, ſed aliorum: igitur non erat conueniens, vt auferretur propter peccatum habentis; ſic enim vnus puniretur ob culpam alterius.

TERTIO; Deus non aufert ob peccata poteſtatem iuriſdictionis, vt patet 1. Petri 2. vbi iubet Apoſtolus, vt Chriſtiani obediant Dominis ſuis, non tantùm bonis, & modeſtis, ſed etiam diſcolis: & ibidem iubet obediri Regibus, aliiſque magiſtratibus gentiliū, qui infideles erant; igitur multò minus aufert poteſtatem ordinis. Nam ſi poteſtas auferretur ad puniendum eum, qui illam habet, magis deberet auferri poteſtas iuriſdictionis, quàm ordinis; quia illa magis amatur, & proinde magis punitur, cui illa tollitur, & præterea magis dependet poteſtas iuriſdictionis à probitate vitæ eius, in quo eſt, quàm poteſtas ordinis. Nam magis dominantur paſſiones in imperando, quàm in Sacramentis miniſtrandis, vt patet experientia.

QVARTO; Non aufert Deus hominibus ob peccata naturales potentias ad opera naturalia, vt notum eſt: igitur nec auferre debet ſupernaturalem poteſtatem ad opera ſupernaturalia, in quibus non conſiſtit meritū operantis. Nam non minus Deus prouidit bono totius Eccleſię, quàm bono mundi huius.

QVINTO; Iudas peccator erat, & reprobus, & tamen baptizabat, vt colligit Auguſtinus tract. 5. in Ioannem, ex illo Ioan. 4. *Ipſe non baptizabat, ſed diſcipuli eius.* Et quod efficaciter Iudas baptizauerit, docet idem Auguſtinus ex eo, quòd non legimus rebaptizatos, quos ille baptizauerat.

TERTIVM Argumentum ſumitur à ſimilibus rebus. Nam INPRIMIS apud Iudæos circumciſi à Samaritanis, qui hæretici erant Hebræis, non circumcidebantur iterum, ſed admittebantur, vt ritè circumciſi, vt Auguſtinus docet lib. 1. contra Creſconium, cap. 31. DEINDE, verbum Dei efficaciter prædicatur ab im-

A probis, vt colligit Auguſtinus lib. 4. de Baptiſmo, cap. 11. ex Matth. 23. Quæ dicunt, facite, quę faciunt, nolite facere. & Philippi 1. *Quidam ex contentione Chriſtum annuntiant non ſincerè, exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare vinculis meis. Quid enim? dum omni modo, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur, & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo.* PRÆTEREA nihil refert ad efficaciam ſementis, & plantationis, vt idem Auguſtinus ratiocinatur lib. 3. in Creſconium, cap. 8. an lotis manibus, an ſordidis id fiat, modò bonum ſit ſemen, & terra fertilis, nec deſit calor ſolis, & pluuia de cœlo. Item vt Nazianzenus docet in oratione de Baptiſmo, non minus rectè imprimit imagi-
B nem Regis ſigillum ferreum, quàm ſigillum aureum. Item vt idem Auguſtinus docet lib. 3. de Baptiſmo, cap. 10. lumen ſolis, vel etiam lampadam nō inquinatur, etiamſi per lutum tranſeat, & loca cænoſa. DENIQVE, vt idem habet Auguſtinus tract. 5. in Ioannem, parùm refert, vtrum aqua ad areolas irrigandas per canalem lapideum, an per argenteum tranſeat.

Quoad TERTIVM; Argumenta hæreticorum refelluntur ab Auguſtino diligentiſsimè in libris ſeptem contra Donatiſtas. Pręcipua erant hæc. PRIMVM: Nemo dat, quod non habet. Hæretici, & impij nō habent remiſsionem peccatorum; igitur non dant: quare non efficaciter Sacramenta miniſtrant.

C RESPONDEO ad Minorem, hæreticos non habere remiſsionem peccatorum formaliter, tamen habere miniſterialiter, quomodo famulus, qui ſæpe non habet vnum obolum, tamen defert multos aureos à Domino ſuo ad alium aliquem. Et in rebus naturalibus, & artificialibus, effectus non debet eſſe ſimilis inſtrumento, ſed cauſſæ principali. Non habet calor formam ſubſtantialem ignis, nec habet dolabra formam cathedrę: & tamen eas efficiunt inſtrumentaliter.

Adde PRÆTEREA diſtinguendum eſſe ipſum Sacramentum ab effectu ipſius; & inter effectus diſtinguendum eſſe characterem à gratia: hæc enim omnia ſeparari poſſunt ab inuicem. Pote-
D rit igitur fieri, vt hæreticus baptizet, & characterem, ac gratiam conferat, vt ſi baptizet infantem. Item vt gratiam non conferat, quia is qui baptizatur ponit obicem infidelitatis credens hæretico: ſed non ideò inanis eſt Baptiſmus; nam efficit characterem. Item vt nec characterem, nec gratiam conferat, vt ſi det extremam vnctionem ægroto hæretico: tamen adhuc etiam tunc verum Sacramentum, & Sacramentum efficax miniſtrat, licet in ſuſcipiente nihil operetur ob eius indiſpoſitionem. Vbi NOTANDVM cum Auguſtino lib. 6. de Baptiſmo, cap. 1. hanc fuiſſe præcipuam cauſſam erroris Cypriani, & aliorum, quia non diſtinguebant inter Sacramenta, & eorum vſum, & effectum.

SECVN-

SECVNDVM argumentum contra solutionem præcedentis: Qui non habet Spiritum sanctum, non potest remittere peccata: dictum est enim Ioan. 20. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* At hæretici, & impij non habent Spiritum sanctum; ergo, &c.

RESPONDEO, negando minorē. Siquidem per Spiritum sanctum eo loco intelligimus potestatem remittendi peccata, vt intelligunt Chrysostomus & Cyrillus in eum locum. Potest autem & potestas esse sine gratia gratū faciente. Quod autem nomine Spiritus sancti intelligi possint quælibet eius dona, licet non faciant hominem sanctum, patet ex 1. Corinth. 12. *Vnicuiq; datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, alij datur per spiritum sermo sapientiæ, &c.* & 1. Corinth. 14. *Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt.* vbi spiritum vocat donum prophetandi à Spiritu sancto datum.

Posset etiam dici, voluisse Dominum significare illis verbis: *Accipite Spiritum sanctum, &c.* effectum Sacramentorum præcipuè pendere à virtute Spiritus sancti: proinde necessarium esse, vt saltem assistat Spiritus, & sic accipiatur saltem vt assistens, & operans in Sacramentis, licet non operetur in ipso ministro. Assistit autem Spiritus sanctus Sacramentis suis semper (vt Augustinus rectè docet libro 3. de Baptismo, cap. 10.) etiamsi minister sit adulter, vel homicida; quia Sacramentum nunquam est adulterum.

Denique, quia non desunt qui hoc loco per Spiritum sanctum intelligant Spiritum, vt gratiam, & charitatem largitur, ac diffundit in cordibus nostris, vt Ambrosius serm. 10. in Psal. 118. & Augustinus in commentario, cap. 20. Ioannis: ideò possumus addere, gratiam quidem Spiritus sancti dari per sacram Ordinationem cum potestate remittendi peccata; sed non inde colligi posse, eum, qui gratiam non habet, non posse peccata remittere. Non enim gratia illa idem est cum potestate remittendi peccata, neque cum illa ita coniuncta, vt separari nequeat: nam non datur, vt qui eam habet, possit peccata remittere, sed vt nō offendat Deum in tam sancto ministerio, si ipse inimicus Dei permanens alios Deo reconciliare præsumat.

TERTIVM argumentum: Sacramenta sunt solius Ecclesiæ Catholicæ, quam Christus condidit; at hæretici sunt extra Ecclesiam in synagoga Satanæ.

RESPONDEO, Sacramenta semper esse Ecclesiæ, etiamsi interdum extra Ecclesiam repeｒiantur. Quocirca cùm veniunt ad Ecclesiam baptizati ab hæreticis, agnoscendum est quod est Ecclesiæ, id est, Baptisma, & retinendum, corrigendus verò error. Alioqui etiam Euangelium, & alia multa bona, & vera repudianda essent, quæ interdum apud hæreticos inueniuntur.

Possent VLTIMO adferri quædam loca Patrum, vt ATHANASII serm. 3. contra Arianos; vbi dicit, omnes hæreticos habere inutilem aquam. Item AMBROSII libro de iis, qui mysteriis initiantur, cap. 4. vbi dicit: *Non sanat Baptismus perfidorum.* Et LEONIS epist. 77. ad Nicetam, cap. vlt. vbi dicit, nullum hæreticum posse dare per Sacramenta sanctificationem.

RESPONDEO; ATHANASIVS duo dicit. PRIMVM sic ait: *Ariani autem veniunt in periculum, ne amittant integritatem mysterij, loquor autem de Baptismate.* SECVNDO absolutè negat Baptismum Arianorum, aut aliorum hæreticorum mundare: *Non enim,* inquit, *qui simpliciter ait, Domine, is est, qui donat legitimum Baptisma, sed qui nomen exprimit, & fidem rectam habet.* Priori loco agit de ipsa substantia Sacramenti, & ideo non dicit, absolutè Baptismum Arianorum non esse integrum, sed ait periculum esse, ne aliquando non sit integrum, quia nimirum facile erat, vt corrumperent formam, & nomine Patris, & Filij dicerent factorem, & facturam, vt ipse ibidem ait. Posteriori loco non agit de substantia, sed de vtilitate Sacramenti: & ideo absolutè hæreticos, quia carent recta fide, non sanctificare eos, quos baptizant, quod intelligitur de illis, qui eis in hæresi consentiunt. Et eodem modo loquuntur Ambrosius, & Leo, & alij. Vnde nunquam dicunt isti Patres, Baptismum hæreticorum esse iterandum, quod certè dicerent, si de substantia loquerentur.

CAPVT XXVII.

Requiri intentionem faciendi quod Ecclesia facit.

RESTAT POSTREMA quæstio de caussa ministeriali; Sitne intentio ministri necessaria ad Sacramenti perfectionem. Quatuor erunt partes huius quæstionis. PRIMO, explicanda erit sententia hæreticorum. SECVNDO, sententia Catholicorum simul explicanda, & vindicanda à mendaciis aduersariorum. TERTIO, confirmanda veritas. QVARTO, soluendæ obiectiones.

Quantum ad PRIMVM, noua hæresis nostro tempore exorta est, non requiri intentionem in ministro Sacramenti; sed Sacramentum omninò perfici, si res, & verba adsint, etiamsi minister iocò, aut irrisoriè, aut fictè, & mendaciter actionem illam peragat. Primus auctor videtur fuisse Lutherus. Sic enim scribit in libro de captiuit. Babylon. cap. de Baptismo: *Non dubitem,* inquit, *si quis in nomine Domini suscipiat, etiamsi impius minister non det in nomine Domini, verè baptizatum esse in nomine Domini. Non enim in conferentis tantum, quantum in suscipientis fide, vel vsu sita est virtus Baptismi, sicut legitur exemplum de quodam mimo per iocum baptizato.* Et in artic. 12. eorum, quos Leo Papa damnauit: *Si sacerdos,* inquit, *non seriò, sed ioco absol-*

ueret: si tamen credat se esse absolutum, verissimè est absolutus. Et in assertione idipsum confirmat: necnon in libro de Missa priuata, anno XXXIV. edito, idem probat tribus argumentis, quę postea soluentur.

Ioannes Caluinus Lutherum sequutus in Antidoto Concilij Tridentini, sess.7.can.11. *Quod,* inquit, *de intentione consecrādi garriunt, à sophistis nulla probabili ratione fuit proditum.* Et infrà: *Ego verò sacrosanctæ Christi institutioni tantum defero, vt si Epicureus quispiam, intus totam actionem subsannans, mihi cœnam ex Christi mandato, & secundum regulam ab eo datam, ritúq; legitimo administret, non dubitem panem, & calicem illius manu porrecta vera mihi esse corporis & sanguinis Christi pignora.* Idem docet Tilmannus Heshusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, loco 15.

Idem etiam Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis pag.141. & sequentibus, vbi fusè de hac re tractat. Et quanquam pagin.146. docet, actionem Sacramentalem non debere esse mimicam subsannationem, aut ridiculum lusum, in quo videtur nobiscum conuenire: tamen intelligit hoc de exteriore actione tantùm, non de intentione interna. Nam postea pag.154. docet, Sacramentum esse verum, licet minister animo irrisorio Sacramentum administret: & tota disputatione id contendit, non pendere Sacramenti efficaciam vllo modo ab intentione ministri. Et infrà pag.1045. vbi agit de Absolutione: *Nec sollicita,* inquit, *esse debet conscientia de intentione ministri, sed si vox Euangelij annunciatur, fides eam apprehendens, statuat se coram Deo absolutum: quidquid sit de sacerdotis animo.*

Ad hanc hæreticorum sententiam proximè accessisse videtur Ambrosius Catharinus, qui in opusculo de intentione ministri Sacramentorum, distinguit duplicem intētionem; vnam, faciendi simpliciter actum externum, quem facit Ecclesia; alteram, faciendi actum externum non simpliciter, sed vt Sacramentalem, siue animo celebrandi mysterium, quod Christus instituit, & Ecclesia celebrat. Et quidem priorem intentionem ait requiri, posteriorem negat. Itaque si quis dum puerum baptizat, intendat fundere aquam super puerum, & dicere; Ego te baptizo, secundum Catharinum erit verum Sacramentum, etiamsi ille intendat aquam fundere, & illa verba dicere solùm ad lauandum corpus pueri à sordibus, vel ad ludendum eo modo. Quæ opinio non video quid differat à sententia Kemnitij, & aliorum hæreticorum, nisi quod Catharinus in fine opusculi subiicit se Apostolicæ sedi, & Concilio; illi autem rident vtrumque.

Quantum ad SECVNDVM, sententia Catholicorum est, requiri intentionem faciendi, quod facit Ecclesia. Ita enim expresse habent Concilium Tridentinum, sess.7.can.11.& Concilium Florentinū in instructione Armenorum.

A Sunt autem hoc loco quædam notanda. PRIMO, non ita requiri, vt minister habeat intentionem generalem faciendi, quod facit Ecclesia, vt non possit habere particularem: immò melius est habere particularem, id est, conferendi Sacramentum Baptismi, Absolutionis, Confirmationis, consecrandi Eucharistiam, &c. Sed qui non nosset nostra mysteria, satis esset, si in generali intenderet facere, quod facit Ecclesia: & hoc docent Concilia.

SECVNDO, non est opus intendere, quod facit Ecclesia Romana, sed quod facit vera Ecclesia, quæcunque illa sit, vel quod Christus instituit, vel quod faciunt Christiani: ista enim in idem recidunt.

B PETES, quid si quis intendat facere, quod facit Ecclesia aliqua particularis, & falsa, vt Geneuensis, & intendat non facere, quod facit Ecclesia Romana? RESPONDEO, etiam id sufficere. Nam qui intendit facere, quod facit Ecclesia Geneuensis, intendit facere, quod facit Ecclesia vniuersalis. Ideo enim ille intendit facere, quod facit talis Ecclesia, quia putat illam esse membrum Ecclesiæ veræ vniuersalis: licet fallatur in cognitione veræ Ecclesiæ. Non autem tollit efficaciam Sacramenti error ministri circa Ecclesiam, sed defectus intentionis.

TERTIO, non requiritur necessariò actualis intentio, nec sufficit habitualis, sed virtualis requiritur, & sufficit, quamuis danda sit opera, vt
C actualis habeatur. Actualis dicitur, quando minister actu habet talem intentionem: quæ quidem actualis intentio non requirit, vt quidam scrupulosi faciunt, vt dicamus ore aut corde illa formalia verba; Intēdo hoc facere, aut volo hoc facere, sed tantùm requirit, vt homo sit præsens animo, & attentè faciat, quod facit. Ista enim dicitur intentio in actu exercito, vt loquitur Caietanus, & vt diximus, non necessariò exigitur; quia non est in nostra potestate, quin distrahatur aliquādo nostra cogitatio, etiam dum res sanctissimas agimus. Habitualis dicitur inclinatio quędam, seu promptitudo ex habitu infuso, vel acquisito, qualis etiam in dormiente inesse potest: & hæc sine dubio non sufficit. Nam
D actus inde procedens, non est humanus, & deliberatus; alioqui baptizatus diceretur, si quis à dormiente, vel ebrio baptizatus esset. Virtualis dicitur cùm actualis intentio in præsenti non adest ob aliquam euagationem mentis, tamen paulò antè adfuit, & in virtute illius fit operatio: & hęc omniū consensu requiritur, si actualis non adsit, & sufficit. Neq; repugnat huic doctrinæ S.Thomas, licet 3.p.q.64.art.8. dicat, sufficere habitualem intentionem. Nam (vt ipse se explicat) per habitualem intelligit virtualē; ipse enim solùm meminit intentionis actualis, & habitualis. Scotus autem, & Gabriel, & alij posteriores, maioris claritatis gratia fecerunt trimēbrem distinctionem, & virtualem appellarunt,

quam

quam S.Thomas vocat habitualem, & addiderunt aliam habitualem, quam S.Thomas omisit.

VLTIMO notandum est, in hac tota doctrina mirificè conuenire Catholicos doctores, vno Catharino excepto: Id quod patebit ex refutatione mendaciorum Tilmanni & Kemnitij.

PRIMO; Vterq; auctor locis notatis dicit, Cõcilium Tridentinum definiuisse, non esse ratum Sacramentum, nisi minister intendat non solùm actum, sed etiam finem Sacramenti, id est, intendat illud, propter quod Sacramentum est institutum: quod certè multum distat à nostra sententia.

Sed hoc merum mendacium est. Concilium enim in toto can. 11. non nominat finem Sacramenti, neq; dicit Concilium, vt illi videntur accepisse, oportere ministrum intẽdere id facere, quod Ecclesia intendit, sed quod Ecclesia facit. Porrò, quod Ecclesia facit, non finem, sed actionem significat. Deniq; ex praxi id constat. Nam neque vetus Ecclesia rebaptizabat baptizatos paruulos à Pelagianis, neque nos rebaptizamus baptizatos à Zwinglianis, & Caluinistis, & tamẽ scimus omnes istos baptizare sine intentione veri finis, qui est tollere peccatum originale. Neque tamen volumus à Concilio definitum id quod vult Catharinus, & quod Kemnitius vellet, nimirum, vt solùm intendat minister facere actum externum, quem Ecclesia facit: id enim non erat opus definire, cùm à nemine vnquam negatum fuisset, nec posset negari. Deinde qui intendit facere externum actum, sed non seriò, is non intendit facere, quod facit Ecclesia, sed intendit simulare, quod facit Ecclesia. Quomodo milites illi, qui genu flexo, dicebant Christo: *Aue Rex Iudæorum*, verè intendebant flectere genua, & dicere illa verba, tamen quia non seriò, sed ioco id faciebant, nemo diceret eos intendisse facere, quod faciunt qui adorant suos Reges, sed intendisse simulare adorationem.

SECVNDO Kemnitius dicit, Scholasticos inter se dissentire, quod Magister Sententiarum, & Innocentius Papa IV. velint sufficere intentionem faciendi, quod Christus instituit. Alexander autem Alensis, & Gabriel velint requiri etiam intentionem finis Sacramenti.

Sed non verè dissentiunt Scholastici, si rectè intelligantur: omnes enim in 4. sent. dist. 6. docent id ipsum quod Magister docet. Neq; excipiendi sunt Alexander & Gabriel. Nam Alexander in 4. parte summæ, q. 13. mem. 1. art. 2. dicit quidem requiri in ministro intentionem finis Sacramenti, sed per intentionem finis intelligit intentionem actionis integræ, & completæ, & sic idem dicit, quod alij dicunt, sed aliis verbis. Id ita esse, patet ex eodem loco, vbi duplicem finem distinguit; vnum intrinsecum operi, qui nihil est aliud, nisi terminus, & complementum actionis; alterum extrinsecum, qui est fructus, & vtilitas rei. Verbi gratia, in Sacramento, finis intrinsecus est completa cæremonia per res, & verba ritè coniuncta; finis extrinsecus est remissio peccatorum. Affirmat autem Alexander intentionem prioris finis necessariò requiri, non autem posterioris.

Porrò Gabriel in 4. dist. 6. q. 1. conclu. 3. dicit, requiri intentionẽ ministri, non solùm respectu actus baptizandi, vt obiecti, sed etiam respectu effectus, vt finis. Accepit autem Gabriel hæc õmnia à Scoto in 4. dist. 6. q. 5. Vterque autem, vt ipsi se explicant, intelligunt per actum, vt obiectum, ipsum actum externum, qualem etiam intendere posset, qui ioco baptizare vellet: quam intentionem etiam nos diximus non sufficere. Per effectum autem, vt finem, intelligunt finem quendam generalem, & remotum, non particularem, & proximũ, Non enim volunt requiri, vt minister intendat effectum gratię, vel salutis, sed solũ vt intendat id facere in baptizato, quod faciunt Christiani in iis, quos baptizãt; sic enim Scotus explicat. Hoc autẽ nihil est aliud, quàm dicere requiri intẽtionem respectu operis, non vt est opus quoddam naturale, & quod ioco fieri potest, sed vt est opus sacrum, seu vt est cæremonia, quam Christus instituit, siue qua Christiani vtuntur. Atq; ita recidit hæc sententia in id, quod omnes Catholici dicunt.

Quantum ad TERTIVM, probanda est sententia Ecclesię. PRIMA ratio; Sicut certa forma verborum requiritur necessariò, vt determinetur indifferentia materię; ita requiritur aliquid, quo determinetur indifferẽtia formæ. Nam illa verba; Ego te baptizo, & similia, possunt habere varias significationes. Nam baptizare est tingere aquis, tingit autẽ aquis, qui lauat sordes corporis, qui refrigerat, qui lauando medetur, &c. At nihil fingi potest, quo determinetur hæc indifferentia formæ; nisi intentio ministri, qui illa verba profert, & cuius est tota actio; ergo, &c. Dicent fortasse determinari ab intentione suscipientis; at falsum est. Nã hîc agimus de actione ministri, non de actione suscipientis; non potest autem actio vnius determinari ab intentione alterius. Præterea quid fieret, cùm baptizantur, qui nihil intendere possunt, vt infantes? Nam dicent determinari ab institutione Christi, Sed contrà; nam si Christi institutio id faceret vt illa verba id significarent, modò proferantur exterius, sine vllo ordine ad intẽtionem dicentis, quare non esset verum Sacramentum, si ea verba à psitaco proferrentur?

SECVNDA ratio sumitur ex genere ministerij. Nam ministri Sacramentorũ sunt instrumenta Dei, sed instrumenta animata, & ratione vtentia. Vbi NOTANDVM est, multis modis posse vnũ hominem esse instrumentum alicuius agentis.

PRIMO; Secundum sola membra corporalia, vt si quis vtatur manu alterius ad aliquid capiendum, vel si cogat eum ferre onera, id quod potest fieri sine vlla eius voluntate.

SECVNDO, per membra corporalia, & potentias sentientes, vt si quis iubeat seruum legere aliquid, aut alicui aliquid significare, aut excubare, & respicere aliquid, & renuntiare quid videat: & ad hoc non requiritur voluntas serui, nisi qua velit actum exteriorẽ facere. Nam etiamsi non intendat legere significanter, tamen si velit ea verba proferre, satisfacit muneri suo: quia non vtitur Dominus pro instrumento, nisi eius lingua, & oculis, &c.

TERTIO, per membra corporalia, potentias sentientes, & etiam rationem; vt cùm Rex constituit præsides, & iudices in vrbibus, qui nomine suo ius dicant, & gubernent populos: in huiusmodi enim nõ solùm corpus, & sensus, sed etiam prudentia, & voluntas sunt instrumenta. Non enim Rex determinat actiones particulares, sed relinquit in arbitrio instrumenti. Quare in talibus requiritur necessariò non solùm potestas, sed etiam voluntas, & proinde intentio exercẽdi actiones. Nec verè est absolutus, quem iudex absoluit sine intentione, licet exterius videatur absolutus. Ministros autem Sacramentorum esse huius tertij generis, patet ex Scripturis. Nam Matth. 24. dicitur: *Quis est fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* vbi fidelitas, & prudentia indicant talem esse hunc seruum, vt in eius arbitrio sit facere, & nõ facere: ad hoc enim requiritur fidelitas, & prudentia. Præterea ideò vocantur præpositi, ad Rom. 12. *Qui præest in sollicitudine.* & Hebr. 13. *Obedite præpositis.* Denique non determinauit Christus particulares actiões, sed ait: *Cui remiseritis peccata, remittuntur eis,* Ioan. 20. vbi manifestè relinquit in eorum arbitrio, vt soluant, vel ligent. Et hæc ratio planè conuincit. Nam cùm eiusmodi instrumenta potissimùm sint instrumenta per voluntatem, & intentionem; si hæc tollatur, desinunt esse instrumenta.

TERTIA ratio sumitur ex discrimine inter verba speculatiua, & practica. Nam verba speculatiua, quia totam efficaciã suam habent in significando, à quocunq; dicãtur; eandẽ vim habent: idem enim significant verba, siue dicantur ab homine sobrio, siue ab ebrio, siue etiam à psitaco, vel ab asina Balaam, modò non sit ambigua significatio, quia tũc, vt diximus, deberet determinari ex intentione dicẽtis. At verba practica, quæ præter significationẽ habent efficientiam, non sunt efficacia, nisi dicantur ab eo, qui habet potestatem, & voluntatem faciendi quod verba significant. Id patet inductione. Nã imperia Regum, & Iudicum sunt efficacia, non imperia priuatorum. Similiter qui habent donum miraculorum, efficaciter imperant morbis, & dæmonibus, non autem alij, etiamsi iisdem verbis vtantur. Et ratio est, quia cùm verba per se, & naturaliter nõ sint operatiua, necesse est vt tunc solùm sint efficacia, cùm ab eo dicuntur, qui habet potestatem. Idem de volũtate probari potest, nám

A potestas nunquam exit in actum, nisi velit, qui eam habet. Quare de potestate prophetandi dicit Apostolus, 1. Cor. 14. *Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt.* Et idem patet experientia; nam si Rex sine intentione, vt somniando, iubeat aliquem occidi, imperium non solet mandari exequutioni, quia non constat, an velit, licet possit Rex illud iubere. Sed constat verba Sacramentorum esse verba practica, cùm sint instrumenta iustificationis; ergo requirunt potestatem, & voluntatem, ac proinde intentionem.

Si quis OBIICIAT, verba Sacramentorum habere in se virtutem operatiuam ex Christi institutione; proinde nõ pendere eorum efficaciam B ab intentione, vel potestate ministri.

RESPONDERI debet, duas esse Theologorum sententias. ALIQVI enim, vt Caietanus 3. par. q. 64. art. 1. & Sotus 4. dist. 1. q. 5. art. 1. & Ledesmius ibidem, volunt in ipso etiam ministro esse virtutem operatiuam efficienter, & instrumentaliter, vt est in Sacramento, & secundum hanc sententiam facilis est solutio. Nam in verbis Sacramentalibus est virtus operatiua, sed dependenter à ministro. Tunc enim solùm illa verba habent virtutem, dum coniũguntur cum virtute, quæ est in ministro.

ALII tamen sentiunt ministrum non habere in se vim vllam efficientem respectu iustificationis, sed eam solùm esse in Sacramento: ministrũ C autem solùm concurrere applicãdo Sacramenta; quomodo qui plantat, & qui rigat (quibus comparat Apostolus ministros Ecclesiæ, 1. Cor. 3.) non producunt efficienter, & physicè fructus arborum, sed applicant agentia. Ita videtur quibusdam sentire S. Thomas 3. p. q. 64. art. 1. ad primum. Neq; inferri debet, Ergo ministri secundum hanc sententiam nõ verè, & propriè consecrant, absoluunt, lauant, reconciliant, &c. Nam hoc interest inter agentia voluntaria, & res ceteras, quòd res ceteræ non dicuntur, propriè agere, quãdo solùm applicant agentia: non enim dicitur propriè felis incendisse domum, si ignem applicuit, sed dicitur domus illa casu cõbusta. At agentia volũtaria quando de industria D applicant agentia, dicuntur propriissimè agere. Nam & medicus propriè curat ęgrotum, cùm adhibet medicinam salutarem; & propriè illum occidit, cùm de industria pro medicina porrigit venenum. Et secundum hanc sententiam respondendum est ad obiectionem positam, verba Sacramentalia non habere virtutem, & proinde non esse Sacramentalia, nisi quando mouentur à Deo vt instrumenta; non autem mouentur à Deo, vt instrumenta, nisi quando pronunciantur ab eo, cui ipse commisit. Quare semper aliquo modo pendent verba Sacramentalia à ministri potestate, & voluntate. Quamuis igitur prior sententia probabilior videatur: tamen secundum vtramque rectè soluitur argumentum.

QVARTA

QVARTA ratio ex absurdis, quæ alioqui sequerētur, vt bene notat Hugo de sancto Victore, lib.2. de Sacramentis, par.6. cap.13. Nam PRIMO, si parens aliquis duceret filium ad balnea, & dum puerum immergit, more Christiano signaret eum cruce, & diceret; Lauo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nimirum inuocans Deum, vt bene cedat illa lotio, & nihil de Baptismo cogitans; tunc ille puer deberet dici baptizatus, si non requiritur intentio baptizandi, sed sufficiant materia, & forma quomodocunque prolata. Hoc tamen planè ridiculum est.

SECVNDO, si Sacerdos in mensa legeret Euangelium, vt fieri solet in mensa Prælatorum, & religiosorum; & inter legendum pronunciaret illa verba: *Hoc est corpus meum.* Et: *Hic est sanguis meus*, iam totus panis, & totũ vinum illius mensæ esset consecratum, si non requiritur intentio.

TERTIO, si cùm aliquis ancillam conducit, diceret; Accipio te in meam (intelligens, sed nō exprimens ancillam) & illa diceret; Accipio te in meum (intelligens herum, sed non exprimens) iam illi essent coniugati.

CAPVT XXVIII.
Soluuntur argumenta.

SVPEREST argumēta soluere. PRIMO Lutheri. SECVNDO Caluini. TERTIO Kemnitij. QVARTO Catharini.

PRIMVM argumētum Lutheri ex assertione articuli 12. Verbum Dei, quacunque intentionē dicatur, excitat fidem in audiente. Sed fides est qui iustificat; ergo verbum Sacramentale, quacunque intentione proferatur, efficax est, & cōfirmat. Quia Philip.1. Apostolus gaudet prædicari verbum quacunque intentione, etiamsi aliqui prædicarent, vt inuidiam Paulo conflarent, quia nimirum etiã eo modo poterat verbum esse fructuosum: igitur eodem modo verbũ in Sacramentis, licet ioco prolatum, vtile erit.

SECVNDO confirmat idem Lutherus in lib. de Missa priuata, ex eo quod Alexander Episcopus Alexandrinus ratum habuisse legitur Baptismum, quē Athanasius puer aliis pueris per iocum contulerat. Item ex eo, quod legitur in aliis historiis de quibusdam Gentilibus parasitis, qui vnum ex suis baptizarunt, vt riderent Christianos, & ille tamen continuò conuersus est, vbi aqua eum attigit, ex quo intelligimus fuisse illum verum Baptismum.

RESPONDEO, PRIMVM argumentum rectè probare apud eos, qui sentiũt cum Luthero Sacramenta tantùm esse instituta ad excitandam fidem, & solam fidē iustificare: at apud nos nihil concludit. Nam etiamsi cōcedamus verbũ quacunq; intentione prolatum, posse excitare fidē, non tamen concedimus verbum quacunq; intentione prolatum habere posse effectũ Sacramentalem. Ratio discriminis est, quia ad excitandam fidem nō requiritur vlla efficientia, sed sufficit significatio, vt notum est.

AD confirmationem dico, aliud esse intendere non concionari, aliud intendere concionari, sed ob malum finem. Paulus de hoc posteriore loquitur; & hoc modo concedimus Baptismum esse verum, & efficacem cùm minister intendit verè baptizare, licet ob malum finem. DICES etiam, qui intendit non concionari seriò, si tamen verba concionis proferat, fructum facere poterit: Ergo, &c. RESPONDEO, non esse eandem rationem verbi concionalis, & Sacramentalis. Nam verba cōcionum sunt verba, vt sic dicam, speculatiua, quæ non pendent ab intentione; verba Sacramentalia sunt practica, quę, vt probauimus, pendent ab intentione.

Quamuis autem argumenta hæc concludant in via Lutheri, tamen non esse rectam eam viam, patet ex istis iisdem argumentis. Nam cōcluditur sola verba sufficere sine aqua, vel alio elemento; item cōcludunt Sacramenta posse conferri ab ebrio, immò etiam à pica.

AD SECVNDAM confirmationem respondeo, duobus modis posse per iocum Sacramenta cōferri (vt explicat Hugo, lib.2. de Sacramentis, par.6. cap.13.) VNO modo, vt qui ludunt, intendant verè Sacramenta cōferre, sed ob finem recreandi animum eo modo: quomodo possent alij verè intendere Sacramenta conferre, sed ob finem lucrandæ pecuniæ. Et hic ludus non impedit veritatem Sacramenti, quia hic iocus est extrinsecus ipsi Sacramentali actioni. ALIO modo, vt qui ludunt, intendant nō verè Sacramenta conferre, sed illudere, & decipere, quomodo, qui Christum purpura induebant, eique dicebant: *Aue Rex Iudæorum*, nō intendebant eum Regem facere, sed ei illudere. Et hic ludus impedit veritatem Sacramenti, quia hic iocus est intrinsecus actioni.

DICO igitur ludum Athanasij fuisse prioris generis: nam verè voluit baptizare, sed accepit eam actionē pro materia ludi, & oblectationis. Id ita esse colligitur tum ex ipsa historia, quam scribunt Ruffinus, lib.10. hist. cap.14. Sozomenus, lib.2. cap.16. & Nicephorus, lib.8. cap.40. Scribunt eñ hi auctores ab Athanasio solos Catechumenos baptizatos, idq; omnibus Ecclesiæ cæremoniis adhibitis: tum etiã ex eo, quod solent pueri seriò facere res ludicras. Nam, verbi gratia, cùm fingunt vnum esse Regem, alias famulos, vel fingũt oppugnationem alicuius loci, verè intendit Rex eorum iubere, & illi intendũt obedire; & seriò oppugnant locum aliquē, & alij seriò defendunt: dicuntur tamen hæc ludicra, quia sunt puerilia, & quia gratia oblectationis suscipiũtur. Similem historiam suo tempore accidisse scribit idem Nicephorus, lib.3. c.vltimo.

AD illud de mimo RESPONDEO, nihil in historia illa esse contra nos. Nam primus, qui historiam scripsit, fuit (quod sciam) Ado Treuirensis in martyrologio 8. Kalend. Septembris. Ab eo acceperunt posteriores Vincentius, speculo historiali, lib. 12. cap. 102. & S. Antoninus, 1. par. tit. 8. cap. 1. §. 9. summæ historialis. Porrò Ado scribit, mimum illum nomine Genesium, coram Imperatore Diocletiano gratia irridendi mysteria Christiana, se ægrotũ finxisse, ac Baptismum postulasse; tum iussu Imperatoris accersitum presbyterum & exorcistam, qui eum baptizarent. Verùm cùm à presbytero interrogaretur, quid peteret, illum repentè cõuersum, non fictè, sed seriò respondisse, gratiam Christi se petere, atque ita baptizatum verè, & seriò, cùm & presbyter baptizare intenderet, & ille intenderet suscipere Baptismum; licet Imperator adhuc crederet eum fingere. Vide Surium, tomo 4. in vita S. Genesij.

SECVNDVM argumẽtum est Caluini in Antidoto, & Kemnitij in 2. parte Examinis, loco citato, qui inde argumentum sumunt, quod si ab intentione ministri penderet efficacia Sacramenti, periret certitudo, quam homo debet habere de effectu Sacramenti, & consolatio spiritualis, quia nemo potest certus esse de intentione alterius.

RESPONDEO, non debere hominem in hoc mundo quærere certitudinem de sua salute, vel iustificatione infallibilem, qualis est certitudo fidei diuinæ. Hæc enim non conuenit huic statui, de quo dicit Apostolus, 1. Corinth. 10. *Qui stat, videat, ne cadat.* Et Philip. 2. *Cum timore, & tremore salutem vestram operamini.* De qua re vide Augustinum, lib. 2. de bono perseuer. cap. 13. & de corrept. & gratia, cap. 13. Certitudinem autem humanam, & moralem, quæ sufficiat, vt homo quiescat, ex Sacramentis habemus, etiamsi pendeant ab intentione alterius. Nam cùm habere intentionem sit facillimũ, nulla est caussa dubitandi, an minister habuerit intẽtionem, nisi aliquo signo exteriori id prodat: & hoc sufficit, vt homo non quærat iterum baptizari, sed acquiescat in accepto Baptismo.

ET NOTA, Lutheranos cogi idipsum confiteri etiamsi nolint. Nam ipsi baptizantur adhuc infantes more Catholicorum; quocirca cùm adoleuerint nõ possunt recordari, nec scire an habuerint Baptismum, nisi credere velint parentibus. Itaque parentibus credunt, qui tamen decipere possunt, & in eo acquiescunt. Quantò magis poterit acquiescere in Baptismo is, qui videt se baptizari, & intelligit verba, nec habet vllam coniecturam contrariæ intentionis ministri; si is acquiescit, qui tantùm credit parentibus, vel amicis dicentibus, eum esse baptizatum?

TERTIVM argumentum est Kemnitij ex auctoritate S. Augustini, lib. 7. de Baptismo, ca. 53.

A vbi non audet definire an Baptismus collatus per iocum teneat, sed dicit exspectandam Dei reuelationem. Addunt quidam alij alium locum Augustini ex tractatu 5. in Ioannem, vbi videtur dicere, Baptismum ab ebrio collatum, esse ratum; cùm tamen constet, ebrios non habere intentionem.

ADDIT etiam Kemnitius Innocentium Papam IV. qui teste Angelo in sua summa, sensit ad veritatem Sacramenti non requiri, vt minister gerat in mente facere, quod facit Ecclesia, immò, si contrarium gerat in mente, id est, non facere, quod facit Ecclesia, si tamen appareat, quod velit illud facere, satis esse.

B RESPONDEO, locum Augustini esse contra aduersarios. Nam inprimis ibidem AVGVSTINVS dicit, se de ea re dubitasse, quia in nullo Concilio res definita fuerat: *Sed nobis,* inquit, *tutum est in ea non progredi aliqua temeritate sententiæ, quæ nullo in Catholico regionali Concilio cœpta, nullo plenario Concilio terminata sunt. Id autem sit cura securæ vocis asserere, quod in gubernatione Domini Dei nostri, & Saluatoris Iesu Christi vniuersalis Ecclesiæ consensione roboratum est.* Nunc autem res definita est in duobus generalibus Conciliis, Florentino, & Tridentino. Neque refert, quod non recipiuntur à Lutheranis: nam neque Nicænum recipiebatur à Donatistis in caussa Anabaptismi; & tamen Augustinus vbique affirmat, rem esse certam, & definitam ob illius Concilij auctoritatem. Deinde ibidem Augustinus cùm dicit, C petendam esse Dei reuelationem, an Baptismus ioco traditus, sine vera intentione conferendi sit ratus, apertè testatur nõ esse certum ex Scripturis, vt aduersarij iactant, Sacramenta nõ requirere intentionem ministri. Præterea sine dubio nos longè melius facimus secundum Augustini sententiam baptizando eos, qui sunt baptizati sine intentione, quàm Lutherani non baptizando. Nam in re dubia præstat repetere Baptismum, saltem sub conditione, quàm exponere se periculo amittendi Baptismum. AD alium locum Augustini facilis est responsio: nam non dicit ebrij, sed ebriosi Baptismum esse D ratum.

Ad auctoritatem Innocentij RESPONDEO, Kemnitium more suo nõ fideliter recitasse eius sentẽtiam. INNOCENTIVS enim in cap. Si quis puerum, extra de Baptismo, &c. postquam dixerat, Sacramentum esse ratum, etiamsi minister gerat in mente non facere, quod facit Ecclesia, addidit: *Dummodo intendat baptizare,* quæ verba omisit Kemnitius. Nec verò semel, sed ter repetit Innocentius, Baptismum nõ esse ratum, si minister intendat non baptizare, sed tantùm lauare corpus.

Vnde illa verba Innocentij: *Etiamsi gerat in mente non facere, quod facit Ecclesia,* duobus modis possunt intelligi; vno modo, de eo, quod facit Ecclesia, quantum ad substantiam actionis; altero

modo,

modo, quantum ad effectum illius actionis. Posteriori modo intellexit Innocentius, & est sensus: Etiamsi minister non gerat in mente facere, quod facit Ecclesia, id est, iustificare hominem à peccatis, quia nimirum putat non habere talem virtutem illam cæremoniam; tamen si intendit verè facere cæremoniam, quam facit Ecclesia, satis est. Priori modo accepit Kemnitius, sed perperam, quia contradictorium ter ibidem habet Innocentius. Quare illud etiam Kemnitius falsò imponit Innocentio, quod dixerit, Sacramentum esse ratum, si tantùm appareat, ministrum voluisse baptizare, etiamsi reuera id nō intenderit. Id enim Innocentius non dicit, neq; ex verbis colligi potest.

A

QVARTVM argumentum est Catharini ex auctoritate S. Thomæ, Chrysostomi, & Nicolai Papæ. S. THOMAS, 3. part. quæst. 64. artic. 8. ad 2. dicit, ad perfectionem Sacramenti satis esse intentionem Ecclesiæ, quæ exprimitur in ipsa forma verborum, nec aliud requiri ex parte ministri. Quod clarius habet in 4. distinct. 6. quæst. 1. artic. 2. q. 1. vbi dicit, non requiri mentalem intentionem ministri, sed sufficere expressionem verborum, in qua continetur intentio Ecclesiæ. CHRYSOSTOMVS homil. 85. in Ioannem: *Sacerdos*, inquit, *linguam, & manus præbet; neq; enim iustum est propter alterius malitiam ad salutem nostram accedentes offendi.* NICOLAVS Papa ad Consulta Bulgarorum interrogatus, an baptizati à Iudæo, essent rebaptizandi; respondit, non esse, si in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizati essent: vbi nulla fit mentio intentionis.

B

Denique addit rationem Catharinus, quia nimis durum videtur, vt Deus in arbitrio impij ministri posuerit salutem hominum; & quia redditur incerta nostra iustificatio. Quod tamen argumentum iam est solutum. Sed potest addi aliud eius loco; quia inter homines, cùm dominus per seruum contrahit cum alio, vel mittit munus alteri, non requiritur, qua intentione seruus id faciat.

C

RESPONDEO ad S. Thomam, eum docere, requiri intentionem internam ministri. Nam 3. part. q. 64. artic. 8. in corpore articuli, dicit, determinari debere ea, quæ in Sacramētis fiunt, quia ad multos vsus fieri possunt per intentionem ministri. Item in respons. ad 1. dicit, ministrum, quia est instrumentum animatum, debere seipsum applicare ad opus per intentionem, qua intendat facere, quod facit Christus, & Ecclesia. Item in respons. ad 3. dicit, non esse necessariam actualem intentionem, sed sufficere habitualem; & explicat, tunc esse habitualem, quando initio operis, actu intendebat facere, quod facit Ecclesia. Item in articulo 9. ad primum dicit, verum esse Sacramentum, etiamsi minister non credat Sacramentum aliquid valere, modò intendat facere, quod facit Ecclesia. Denique in articulo 10. clarissimè dicit, requiri in ministro intentionem Sacramentum conferendi, non autem ludendi, vel iocandi, & sine ea intentione non perfici Sacramentum. Neque obstat, quod addit S. THOMAS: *Præcipuè quando suam intentionem exterius manifestat.* non vult dicere; Quando minister habet intentionem, non conferendi Sacramentum, sed iocandi, sed eam nō manifestat, tum Sacramentum esse nullum, sed magis esse nullum, si intentionem manifestet, quia primo modo est nullum coram Deo, secundo modo est nullum coram Deo, & coram hominibus.

Ad locum obiectum à Catharino ex respons. ad 2. artic. 8. RESPONDEO cum Caietano, & Soto, S. Thomam, cùm dicit, non requiri mentalem intētionem ad perfectionem Sacramenti, sed sufficere externam prolationem verborum, non loqui de perfectione Sacramenti simpliciter, sed de perfectione coram hominibus, quæ sufficit ad humanam certitudinem, & mentem pacandam, vt non requirat aliud. Id quod probatur dupliciter. PRIMO, quia in argumento 2. S. Thomas hoc obiecerat, si requiratur intentio mentalis, nullum posse esse certum se accepisse Sacramentum. Responsio igitur debet intelligi de Sacramenti perfectione, quoad certitudinem, non absolutè. SECVNDO, quia in hac solutione addit S. Thomas, sufficere externam prolationem formæ, nisi exprimatur contraria intentio ministri, vel suscipientis, quæ additio optimè se habet, si agatur de certitudine, vt patet: falsa autem est, si agatur de perfectione Sacramenti absolutè, vt vult Catharinus. Nam si non requireretur interna ministri intentio, nisi pronunciandi illa verba, tum certè verum esset Sacramentum, si minister exprimeret contrariam intentionem, hoc modo; Ego non intendo baptizare, sed irridere Sacramentum, & ideò volo dicere hæc verba; Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: immò etiam si externo gestu irrisionem exprimeret, & ironicè illa verba diceret, adhuc esset Sacramentum. At S. Thomas contrarium docet, vt patuit.

D

Ad locū Chrysostomi RESPONDEO, CHRYSOSTOMVM loqui de probitate ministrorum, ac velle dicere, non pendere efficaciam Sacramentorum à bonitate ministrorum, sed à bonitate Dei solius. Vnde cùm ait: *Sacerdos manus, & linguam præbet*, excludit virtutes, nō intentionem ministri. Nam vult dicere; Minister est instrumentum Dei, non principale agens; ex hoc autem, quod minister est instrumentum, sequitur, vt non agat in virtute propria; & proinde, vt non requiratur fides, spes, charitas, aut alia eius virtus: tamen non sequitur, vt non requiratur intentio, immò potius contrà sequitur, vt requiratur, cùm homo sit instrumentum animatum, & rationale; & proinde debeat moueri à

Deo secundum naturam suam, id est, mediante propria electione, & intentione.

DICES; At ratio, quam adfert Chrysostomus, nimirum, Quia non est iustum, vt alterius malitia, alteri noceat, concludit etiam non debere pendere Sacramenta ab intẽtione ministri; quia tunc nocere posset ministri malitia suscipientibus Sacramenta, si nimirum ille occultè subtraheret intentionem.

RESPONDEO; Rationem illam cõcludere de probitate, non autem de intentione, ob duas caussas. PRIMO, quia si Sacramenta penderent à probitate, sæpissimè noceret vnius malitia alteri, quia plurimi sunt mali, & non possent Sacramenta esse rata, quæ ab infidelibus, vel hæreticis, vel publicis peccatoribus aliquando vrgente necessitate traduntur. At si pendeant ab intentione, rarissimè nocebit malitia ministri suscipientibus: nam intentionem omnes habere possunt, nec est ratio cur nolint. SECVNDO, quia iustum est, vt non pendeant Sacramenta ab ea qualitate ministri, quæ non est omninò necessaria ipsi ministerio, qualis est probitas; at non erat æquè iustum, vt non pendeant ab ea qualitate, sine qua minister non esset minister, qualis est intentio. ADDE, quod si hæc ratio probaret, Sacramenta non pendere ab intentione seriò tradendi Sacramenta, probaret etiam ea non pendere ab intentione faciendi actum illum externum, quam solam admittunt Catharinus, & hæretici. Nam etiam hoc modo potest fieri, vt malitia ministri noceat suscipienti, vt si quis nolit dicere verba, aut infundere aquã eo tempore, quo non inueniatur alius, qui possit, aut velit hoc facere.

Et per hoc SOLVITVR etiam illa ratio Catharini, quòd sit nimis durum, salutem hominum esse in arbitrio impij ministri: nam cogitur ipse quoque in aliquo casu id fateri. Neque debet videri durum, quod Deus permittit, ne destruat naturam hominis, alioqui etiam videretur durum, quod DEVS reliquerit in arbitrio tyranni vitas multorum innocentium.

Ad auctoritatem Nicolai Papæ, DICO, eum non fuisse sollicitum de intentione, tum quia ea ordinariè adest, tum quia Ecclesia non iudicat de internis.

Ad vltimum argumentum ex more humano, patet solutio ex nostra tertia ratione.

DE EFFE-

DE EFFECTV, NVMERO, ET CAEREMONIIS SACRAMENTORVM.

LIBER SECVNDVS.

Quarta controuersia de effectu Sacramentorum.

Partitio huius controuersiæ.

TRES SVNT HVIVS CONTROVERSIAE PARTES. PRIMA: An Sacramenta nouæ legis sint veræ caussæ iustificationis ex opere operato. SECVNDA: *An id sit proprium Sacramentis nouæ legis, an verò commune cum Sacramentis legis veteris.* TERTIA: *An Sacramenta nouæ legis imprimant animæ characterem.*

PRIMA *quæstio in quatuor capita diuidetur.* PRIMVM *explicabitur status quæstionis.* SECVNDO *adferentur sententiæ hæreticorum.* TERTIO *confirmabitur veritas.* QVARTO *soluentur obiectiones.*

CAPVT PRIMVM.

Quis sit status quæstionis de efficacia Sacramentorum.

QVOD ad PRIMVM attinet, explicandum est, quid sit, quod quæritur, cùm disputatur de efficacia Sacramẽtorum ex opere operato. Nam id aduersarij, vt odiosam reddant Catholicorum sententiam, perperam exponunt.

Sunt igitur hic NOTANDA quatuor. PRIMO, statum quæstionis non esse eum, quem ponit Caluinus, lib. 4. Instit. cap. 14. §. 17. his verbis: *Tantum hîc quæritur, propriáne, & intrinseca, vt loquuntur, virtute operetur Deus, an externis symbolis resignet vices suas.* Hæc ille. At nemo vnquam istam quæstionem disputauit: id enim esset petere, an Sacramenta sint caussæ primariæ, quod nulli vnquam venire in mentem potuit, nisi furioso. Id igitur solùm quęrimus, an sint instrumẽta Dei, id est, an Deus per Sacramenta nos iustificet, nõ autem an Sacramenta sine Deo. Et sicut nemo vnquam quæsiuit, an faber operetur, an serræ vices suas resignet, cùm constet, serram sine fabro nihil agere.

Ex quo sequitur esse mendacium, & calumniam vanißimam hæreticorum, qui dicunt, nos abstrahere homines à Christo, & ab eius passione, & alligare signis, quia docemus Sacramenta esse caussas iustificationis. Nam cõtrà potiùs hoc ipso trahimus homines ad Christum, & eius

A passionẽ, quod dicimus Sacramenta esse Christi instrumẽta, quibus ille nobis applicat meritum passionis suę; nisi fortè retrahere dicatur homines ab igne, qui dicit calorem esse instrumentũ, quo ignis calefacit. Et tamen sic loquitur Caluinus ibidem, lib. 4. c. 14. §. 14. *Quia iustitiæ caussam à Sacramentis ducit, miseras hominum mentes in terram, suapte sponte plus satis inclinatos hac superstitione alligat, vt in spectaculo rei corporeæ potiùs, quã in Deo ipso acquiescat.* Et similia Lutherus habet, & alij.

SECVNDO notandũ, non esse cõtrouersiam de modo quo Sacramẽta sint caussæ, id est, an physicè attingendo effectum, an moraliter tantùm; & rursum si physicè, an per aliquam qualitatem inhęrentem, an per solam Dei motionem: ista e-

B nim ad quæstionem fidei non pertinent; sed solùm generatim, an Sacramenta sint verę, & propriæ caussæ instrumẽtales iustificationis, vt verè ex eo, quod quis baptizatur, sequatur, vt iustificetur. Nam in hoc cõueniunt omnes Catholici, vt Lutherus ipse fatetur, in lib. de captiui. Babylon. cap. de Baptismo: *Arbitrati,* inquit, *sunt quàm plurimi esse aliquam virtutem occultã spiritualem in verbo, & aqua, quæ operetur in anima recipientis gratiã Dei. His alij cõtradicentes statuunt, nihil esse virtutis in Sacramentis, sed gratiam à solo Deo dari, qui assistit ex pacto Sacramentis à se institutis: omnes tamen in hoc cõcedunt, Sacramẽta esse efficacia signa gratiæ.* Hæc ille.

Et hoc

Et hoc sufficit ad fidem, & ad legitimum vsum Sacramentorum; quomodo in miraculis Christi non requirebatur, vt homines, qui curandi essent, scirẽt in quo genere caussæ fimbria Christi sanaret, satis erat, vt scirent, & crederent, tactum illius fimbriæ adferre sanitatem: neque opus erat, vt ipsi Apostoli, qui manus imponendo curabãt, scirent, quomodo id fieret. Ita quoque non est necesse, vt vel ministri, vel qui suscipiant Sacramenta, sciant, quomodo Sacramenta sint caussæ iustificationis.

ADDE quod hoc est, commune multis mysteriis fidei, vt tantùm habeamus ex Scripturis, esse aliquid, & tamen ignoremus modum, vt Deum esse trinum, & vnum, Christum esse Deum, & hominem, resurgere corpora eadem numero, Christum totum esse in Eucharistia, &c. ita quoque in hac re satis est, probari posse ex fide Scripturarum, vt ostendemus, Sacramenta esse caussas gratiæ: quomodo id fiat, difficillimum est intelligere, ne dum explicare. Neque id mirum est. Nam si de rebus naturalibus, quas Deus fecit, quanquam sub sensum cadunt, non potest homo reddere rationem, vt ait Salomon, Ecclesiast. 8. quantò magis exacta ratio reddi non poterit de rebus supernaturalibus? Disputant tamen Scholastici de his rebus non inutiliter, vt ostendant variis modis posse defendi id, quod fides docet, & probabiliter multa dicũt; ceterùm ea ad fidem non pertinent.

Quare non rectè aduersarij, ac potissimùm Kemnitius in 2. parte Examinis, cap. de efficacia Sacramenti, & cap. de opere operato; & Heshusius in lib. de 600. erroribus Pontificiorum, tit. 15. qui est de Sacramentis, Scholasticorum opiniones de modo efficiendi Sacramentorum ita reprehendunt, atque oppugnant, quasi eæ ad fidem Catholicæ Ecclesiæ pertinere, credamus.

TERTIO notandum est, quid sit conferre gratiam ex opere operato. Nam aduersarij reprehendunt nomen, vt nouum, & ipsam sententiam perperam exponunt. Caluinus in Antidoto Concilij Trident. sess. 7. can. 8. vocat monstra verborum, conferre gratiam ex opere operato. Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 115. dicit non seruasse Concilium cùm hoc verbum protulit, formam sonorum verborum, quam teneri iubet Paulus, 2. Timoth. 1.

SED non est cur de nomine magna contentio fiat. Nulla enim hîc est nouitas, nisi quod contra regulam Grammaticæ, operatum, passiuè accipitur. Sed neque hoc est nouum. Nam etiam in epistola ad Hebræos, cap. 13. contra regulam Grammaticæ passiuè accipitur (promeretur) cùm legimus: *Talibus enim hostiis promeretur Deus.* Et S. AVGVSTINVS in Psalmum 138. maluit dicere ossum ossi, quàm os ossis, vt faciliùs intelligeretur: *Melius est*, inquit, *vt nos re-* A *prehendant Grammatici, quàm vt non intelligant populi.*

Quod ad rem attinet, duo dicunt nos intelligere, per opus operatum, quæ tamen, & falsa sunt, & inter se pugnantia. PRIMO affirmant opus operatum significare opus meritorium, seu dignitatem operis ex parte ministri, vel recipientis. Primus Lutherus ita perperam exposuit in captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo, vbi dicit, Papistas ex Sacramento fecisse præceptum, & ex fide opus. Quasi dicat, Papistæ putant, Sacramenta dare gratiam, quia qui suscipit Sacramentum, facit opus bonum à Deo præceptum. Deinde Caluinus, lib. 4. Instit. cap. B 14. §. 26. *Quidquid*, inquit, *de opere operato nugati sunt Sophistæ, non modò falsum est, sed pugnat cum Sacramentorum natura, quæ instituit Deus, vt fideles vacui bonorum omnium, & inopes, nihil præter mendicitatem eò adferant. Vnde sequitur ea recipiendo nihil istos agere, vnde laudem mereantur, vel in hac actione, quæ eorum respectu merè passiua est, nullum illis posse opus adscribi.* Idem habet in Antidoto, sess. 7. can. 8. vbi non aliter refellit, Sacramenta conferre gratiam ex opere operato, nisi quia absurdum est ex meritis hominum pendere efficaciam Sacramẽti. Tandem Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 95. *Fuerunt*, inquit, *qui virtutem Sacramentorum in ipso opere, quo Sacramenta, vel celebrantur, vel suscipiuntur, constituerunt; ita vt Sacramenta dicerentur conferre gra-* C *tiam ex dignitate, & merito operis, quod exercet, vel is, qui celebrat, vel qui suscipit.*

Hanc esse falsam expositionem, & testem ignorantiæ, vel malitiæ ipsorũ patet ex eo, quod omnes Catholici opponunt opus operatum operi operantis, & per opus operantis intelligũt opus bonum, seu meritorium ipsius operantis. Deinde cùm tam Catholici, quàm Lutherani doceant cõtra Donatistas, Sacramentorum efficaciam non pendere à bonitate ministri, quomodo potuit cadere in mentem alicuius, vt Catholici crederent, Sacramenta cõferre gratiam ex dignitate, & meritò ministri? Neq; enim dubitari potest, quin bonum opus, & meritũ pendeat à bonitate operantis, nam: *Non potest arbor* D *mala bonos fructus facere*, Matth. 7. Pari ratione cùm omnes Catholici doceant Sacramenta cõferre gratiam, & sæpe primam gratiam, ita vt hominem ex impio iustum faciant; quomodo potest fieri, vt credant Sacramenta conferre gratiam ex dignitate, & merito suscipientis? Nam si is, qui suscipit Sacramentum, posset bona opera, & meritoria facere ante susceptionem Sacramenti, non esset impius, sed iustus.

SECVNDA expositio falsa, est, quod conferre gratiam ex opere operato sit conferre gratiam peccatori sine fide, & bono motu cordis eiusdem peccatoris, ita vt vis operis operati sit excogitata ad excludendam fidem, & pœnitentiam internam in negotio iustificationis. Lutherus in Babylone, cap. de Baptismo: *Hinc*, inquit,

impulsi

impulsi sunt tantum tribuere Sacramentis nouæ legis, vt ea statuerent prodesse etiam iis, qui in peccatis mortalibus sunt, nec requiri fidem, aut gratiā. Calui. in Antidoto, sess. 7. can. 5. *Fingunt,* inquit, *subesse vim magicam Sacramentis, quæ sit extra fidem efficax.* Et can. 8. *Si,* inquit, *conceditur illis, quod postulant, opere operato comparari gratiam in Sacramentis, separatur à fide pars meriti, vt per se valeat Sacramenti vsus ad salutem.* Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 125. *Pontificij,* inquit, *defendunt opinionem operis operati, quòd scilicet per Sacramenta ita conferatur vtentibus gratia, vt non requiratur bonus motus interior in suscipiente.* Similia habēt Philippus in Confess. Augustana, art. 13. & Apologia eiusdem, & Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 15.

A

B

At hæc expositio pugnat cū superiore. Nam si opus operatum est opus meritorium suscipientis, quomodo potest fieri, vt opus operatum excludat fidem, cùm sine fide nullum bonum meritum possit intelligi? nam *Sine fide impossibile est placere Deo,* Heb. 11. Est PRÆTEREA ea expositio falsa, & mera calumnia, ac mendacium. Nam ipsum Conc. Trident. sess. 6. cap. 6. disertè docet, initiū iustificationis fieri à fide, & pœnitentia, & idē omnes Theologi docent, vt suprà cap. 2. ostendimus in refutatione mendaciorum.

Igitur vt intelligamus, quid sit opus operatum, NOTANDVM est, in iustificatione, quam recipit aliquis, dum percipit Sacramenta, multa concurrere; nimirum ex parte Dei, voluntatem vtendi illa re sensibili; ex parte Christi, passionem eius; ex parte ministri, potestatem, voluntatem, probitatem; ex parte suscipientis, voluntatem, fidem & pœnitentiam; denique ex parte Sacramēti, ipsam actionem externam, quę consurgit ex debita applicatione formæ & materiæ. Ceterùm ex his omnibus id, quod actiuè, & proximè, atque instrumentaliter efficit gratiam iustificationis, est sola actio illa externa, quæ Sacramentum dicitur, & hæc vocatur opus operatum, accipiendo passiuè (operatum) ita vt idem sit Sacramentum conferre gratiam ex opere operato, quod conferre gratiam ex vi ipsius actionis Sacramentalis à Deo ad hoc institutæ, nō ex merito agētis, vel suscipientis: quod S. AVGVSTINVS lib. 4. de Baptismo, cap. 24. expressit illis verbis: *Ipsum per se ipsum Sacramentum multum valet.* Nam voluntas Dei, quæ Sacramento vtitur, concurrit quidem actiuè, sed est caussa principalis. Passio Christi concurrit, sed est caussa meritoria, non autem effectiua, cùm non sit actu, sed præterierit, licet maneat obiectiuè in mente Dei. Potestas, & volūtas ministri concurrunt necessariò, sed sunt caussæ remotæ; requiruntur enim ad efficiendā ipsam actionē Sacramentalē, quę postea immediatè operatur. Probitas ministri requiritur, vt ipse minister nō peccet Sacramenta ministrando, nō tamen ipsa est caussa gratiæ in suscipiēte, nec iuuat suscipientem per modū Sacramēti, sed solùm per modum impetrationis & exempli. Voluntas, fides, & pœnitentia in suscipiente adulto necessariò requiruntur, vt dispositiones ex parte subiecti, non vt caussę actiuę: non enim fides & pœnitentia efficiunt gratiam Sacramentalem, neq; dant efficaciam Sacramenti, sed solùm tollunt obstacula, quæ impedirent, ne Sacramenta suam efficaciam exercere possent; vnde in pueris, vbi non requiritur dispositio, sine his rebus fit iustificatio.

Exemplum esse potest in re naturali. Si ad ligna comburenda, primùm exsiccarentur ligna, deinde excuteretur ignis ex silice, tum applicaretur ignis ligno, & sic tandem fieret combustio; nemo diceret, caussam immediatam combustionis esse siccitatem, aut excussionem ignis ex silice, aut applicationem ignis ad ligna, sed solum ignem, vt caussam primariam, & solum calorem, seu calefactionem, vt caussam instrumentalem.

QVARTO, notanda est fraus & imperitia Kemnitij; nam in secunda parte Examinis, cap. de opere operato, fatetur quosdam ex Catholicis, vt Gropperum & Alfonsum rectè exponere, quid sit opus operatum; sed addit, non ita sensisse reliquos Catholicos, neque ipsum Concilium Tridentinum, & ideo adhuc remanere integram controuersiam. At miser Kemnitius neque hos, neque illos intelligere potuit, aut certè intelligere noluit: *Fingunt,* inquit, *nimirum Gropperus & Alfonsus, iniuriam fieri Doctoribus Scholasticis, quasi opinione operis operati docuerint, Sacramēta alicui conferre gratiā sine fide gratiā accipiente, sed dicunt, nihil aliud ipsos disputatione de opere operato voluisse, quàm Sacramentorum veritatem non esse ex ministri operantis dignitate, seu merito æstimandam, sed ex Dei auctoris institutione, potentia, & operatione.* Et infrà: *Si hoc vellent Pontificij, quando de opere operato disputant, quia sententia vera est, nulla esset controuersia. Sed nec olim Scholastici omnes hoc senserunt, & ne nunc quidem Pontificij hoc volunt, quando pro opinione operis operati dimicant, sed longè aliud monstrum sub exoticis illis verbis alitur, & Ecclesiæ obtruditur.* Hæc illæ; In cuius verbis tria sunt falsa.

C

D

PRIMVM, quod ait, Gropperum & Alfonsum fingere, fieri Scholasticis iniuriam, &c. non enim id fingunt, sed verissimè dicunt, vt sæpe probauimus, & probabimus iterum paulò pòst.

SECVNDVM, quod ait, nullam fore controuersiam, si omnes Catholici idem dicerēt, quod Gropperus & Alfonsus. Nam reuera idem dicimus omnes, & tamen controuersia manet. Nam illi duo auctores non solùm dicunt, Sacramenta non sumere efficaciam à dignitate ministri, & non excludere fidem, quod placet Kemnitio & nobis; sed etiam dicunt, Sacramenta habere veram efficaciam, seu efficientiam ad producendam gratiam ex institutione diuina, quod Kemnitio placere non potest, cùm ipse (vt mox videbimus) nullam tribuat Sacramen-

tis efficientiam, nisi ad alendam fidem per modum obiecti repræsentantis diuinam promissionem.

TERTIVM, quod ait, neque olim Scholasticos, neque nunc Pontificios intelligere opus operatum, quomodo exponunt Gropperus & Alfonsus, nimirum vt non excludat fidem. Hoc autem esse mendacium, planum fiet ex refutatione argumentorum eius.

PRIMVM ergo id probat, quia Scholastici omnes dicunt, Sacramenta nouæ legis dare gratiam ex opere operato; legis autem veteris dedisse ex opere operãtis: At si opus operatum excluderet dignitatem ministri, etiã Circumcisio dedisset gratiã ex opere operato: nihil enim nocebat circumcidentis malitia ministri. Non igitur ex sententia Scholasticorum opus operatũ excludit tantùm dignitatem ministri, sed etiam fidem, & motum internum suscipientis, quæ pertinent ad opus operantis, & erant necessaria in lege veteri.

RESPONDEO PRIMVM; Aliquos Scholasticos, vt Gabrielem (quem paulò pòst citat Kemnitius) cùm dicunt, Sacramenta vetera nõ contulisse gratiam ex opere operato, excipere Circumcisionem: proinde apud eos nihil valeret Kemnitij argumentum.

SECVNDO dico, opus operatum non solùm excludere dignitatem ministri, sed etiam fidem, & motum internum ab efficientia gratiæ Sacramentalis. Nam, vt diximus, etiamsi ista requiruntur in adultis, tamen non sunt ista, quæ efficiunt gratiam, sed ipsum Sacramentum, vt instrumentum Dei. In Sacramentis autem legis veteris, non ipsum Sacramentum propriè operabatur gratiam, sed vel fides, & deuotio suscipientis, vel totius Synagogæ, vel quid aliud, vt postea dicemus. Itaque argumentum Kemnitij probat, opus operatum ex sententia Scholasticorum excludere fidem & motum internum ab efficientia gratiæ Sacramẽtalis, non tamen probat, quod erat probandum, excludere simpliciter fidem & motum internum, ita vt Sacramenta (vt ipsi calumniantur) conferant gratiam accipientibus ea sine fide, & sine interna conuersione cordis.

SECVNDO probat ex Gabriele, qui in 4. dist. 1. q. 3. dicit, tunc esse opus operatum, cùm non requiritur motus internus.

RESPONDEO; Corruptè citat Gabrielem: nam mox subiungit Gabriel, quo motu de congruo, vel de condigno mereatur gratiam. Non igitur Gabriel excludit motum internũ disponentem ad gratiam, sed meritorium gratiæ. Nã etiamsi illa dispositio potest esse meritoria gratiæ de congruo, vel etiam augmenti gratiæ de condigno, si sit actus ex charitate procedens: tamen alia est gratia, quę datur ob dispositionem; alia, quæ datur ex vi Sacramenti, vt idem auctor explicat in 4. dist. 4. q. 2. conclus. 4. ad primum.

A TERTIO probat ex Paludano, qui in 4. d. 1. q. 1. conclus. 2. probat. 4. dicit, non requiri in Sacramentis vt homo se disponat, sed dispositionem effici ab ipso Sacramento, & hoc esse caussare gratiam ex opere operato.

RESPONDEO; Non intellexit Kemnitius Paludanum. Non enim loquitur Paludanus de dispositione, quæ est motus internus suscipientis, vt fides & pœnitentia, quos motus expresè dicit requiri in Sacramentis idem Paludanus d. 4. q. 5. sed loquitur de quadam dispositione vltima, ad quam putat ipse continuò sequi gratiam, & eam dispositionem esse dicit characterem in tribus Sacramentis, in aliis ornatum quendam

B animæ. Cùm enim non posset Paludanus intelligere, quomodo Sacramentum efficeret gratiam, excogitauit illam sententiam, quòd efficeret quandam dispositionem, ad quam continuò sequeretur gratia. De qua re ad Scholasticos pertinet disputare.

QVARTO probat ex Marsilio in 4. senten. q. 2. art. 2. & Mensingero in 6. cap. Ioannis, qui distinguunt opus operatum contra deuotionem internam operantis.

RESPONDEO; Distinguunt, non vt excludant omninò, sed vt excludant ab efficientia, vt diximus.

QVINTO probat ex S. Thoma, Paludano, & Gabriele, qui dicunt, Missam prodesse etiam il-

C lis ex opere operato, qui non habent in corde pœnitentiam.

RESPONDEO; Loquuntur de sacrificio, non de Sacramento. Porrò sacrificium prodest impœnitentibus per modũ impetrationis, quia impetrat illis conuersionem & pœnitentiam. quomodo etiam orationes nostræ, licet nõ tam efficaciter, id faciunt.

SEXTO probat ex eo, quod multi Catholicorum probant, Sacramenta efficere gratiam ex opere operato, quia Baptismus prodest paruulis non habentibus fidem, aut vllum internum motum. Ergo eodem modo in adultis excludũt fidem & motum interiorem: nam etiam in adultis volunt, Sacramenta vim habere ex opere

D operato.

RESPONDEO; Catholici efficacissimè probant exemplo paruulorum, Sacramẽtorum efficaciam non pendere ab vlla qualitate suscipiẽtis. Nec tamen ideo sequitur, eos excludere in adultis fidem & pœnitentiam: nam hæc exquiruntur in adultis, vt dispositiones, quibus dispositionibus non egent paruuli, vt suo loco demonstrabitur.

Probat deinde Kemnitius, Concilium Trid. per opus operatum excludere voluisse fidem & motum internum. PRIMO; Quia cùm Scholastici variè exponant opus operatum, & alij excludi velint motum internum, alij nolint: Concilium can. 8. simpliciter admittens opus operatum, & non restringens ad hanc potiùs, quàm

ad il-

ad illam expositionem, censetur omnes approbasse. A Respondeo; Falsum est ab Scholasticis vllis per opus operatum excludi motum internum. Deinde si ita esset, Concilium nullam approbasset, sed solùm in genere definiuisset, Sacramenta cõferre gratiam ex opere operato.

Secvndo; Quia Concilium can. 12. definit, Sacramenta non pendere ex dignitate ministri. Igitur in hoc can. 8. per opus operatum non intelligit, Sacramentum non pendere à dignitate ministri, quomodo opus operatũ exponit Gropperus; sed aliquid aliud, nimirum non requiri fidem suscipientis. Respondeo; Sacramenta conferre gratiam ex opere operato, propriè nõ significare negationem, id est, non pendere à di- B gnitate ministri, sed significare affirmationem, id est, Sacramenta vi sua efficere gratiam, ex qua sequitur negatio, id est, non pendere à dignitate ministrantis, vel suscipientis. Itaque Concilium canone 8. definiuit illam affirmationem contra Lutheranos: deinde can. 12. definiuit negationẽ contra Donatistas & Anabaptistas.

Tertio probat; Quia Concilium in isto canone 8. opponit opus operatũ fidei: ergo intelligit excludi fidẽ per opus operatũ. Respondeo; Si esset verum Antecedens, negari posse Consequentiam; nam si Concilium opponeret opus operatum fidei, intelligeret excludi fidem ab efficientia gratiæ Sacramentalis, non autem excludi simpliciter. Sed tamen falsum est Antece- C dens, quia Concilium non opponit opus operatum fidei, sed soli fidei. Quod paulò infrà annotauit etiam Kemnitius.

Præter hæc argumenta addit Kemnitius duo expressa mendacia, quibus claudit suam disputationem de opere operato. Nam non solùm imposuit Theologis absurdam expositionem operis operati, sed etiam fingit, iam Theologos ab ipsis conuictos, non audere amplius eam opinionem defendere: *Ipsi*, inquit, *Pontificij scriptores iam tergiuersantur, nec manifestè audent suscipere defensionem huius axiomatis, quòd vsus Sacramentorum sine fide saluet suscipientes.* Atqui hoc, vt ostendimus, non fuit vnquam axioma Pontificiorum, sed mendacium Lutheranorum. Deinde vt homo D solers, inuestigat etiam caussas, cur in tam absurdum errorem Scholastici inciderint: & ponit duas caussas. Vnam, quod cùm legerint apud Augustinum lib. 3. de Baptismo, cap. 14. non interesse ad integritatem Sacramenti, qua fide sit imbutus, qui recipit Sacramentum, & nõ aduerterint, Augustinum loqui de substantia Sacramenti, non de vtilitate & fructu; inde putauerint, nõ requiri fidem vt Sacramenta prosint. Alteram, quod cùm legerint apud eundem Augustinũ in epist. 23. paruulos sine fide actuali salubriter percipere Sacramentum, quia non ponunt obicem contrariæ cogitationis: putauerint, eandem esse rationem paruulorũ & adultorum.

Sed friuolæ, immò etiam falsæ sunt istæ caussæ. Nam omnes Theologi in 4. distinct. 4. distinguunt Sacramentum à re Sacramenti; & docent, Sacramentum etiam sine fide & pœnitentia posse recipi, non autem rem Sacramenti, id est, gratiam. Præterea Concilium Tridentinum, sess. 7. can. 13. de Baptismo, docet, Baptismum paruulis prodesse sine actuali ipsorum fide; & tamen sess. 6. cap. 6. & 8. & sess. 14. cap. 4. & alibi, docet, in adultis necessariò requiri fidem & pœnitentiam, vt iustificari possint; & semper Ecclesiam Catholicam ita sensisse.

CAPVT SECVNDVM.

Sententia hæreticorum de efficacia Sacramentorum.

QVANTVM ad Secvndvm, antiqua fuit hæresis Messalianorum, ante annos M. C. qui docebant, Sacramentis Baptismi, Eucharistiæ, & aliis non iustificari homines, sed solis precibus. Ita refert Ioannes Damascenvs in lib. de hæresibus: *Baptismum*, inquit, *hominem non perficere, nec diuina Sacramenta accepta animi sordes expiare, sed solas preces, quæ ab illis rectè fundantur.* Armeni quoque & noui quidam Cathari, si Guidoni credimus, negabant, Sacramenta gratiam conferre.

Sed his omissis, Lutherani de hac re interdum ita scribunt, vt videantur à Catholicis non dissentire, interdum autem apertissimè scribũt contraria. Semper tamen in eadem sentẽtia manent, quæ est, Sacramenta non habere immediatè vllam efficientiam respectu gratiæ, sed esse nuda signa: tamen mediatè aliquid efficere, quatenus videlicet excitant, vel alũt fidem, quæ homines iustificat; quod tamen ipsum, id est, excitare fidem, non faciunt nisi repræsentando. Volunt enim eodem modo concurrere ad iustificationem Sacramenta, quo prædicatio verbi, nisi quòd prædicatio adhibetur auribus, & per auditum excitat fidem; Sacramenta adhibentur oculis, & per visum excitant etiam fidem.

Hanc sententiam initiò Lutherus & Philippus nudè proponebant, atque apertè dicebant quod sentiebant, nimirum Sacramenta nihil efficere. Sunt autem loca notanda cõtra Kemnitium, qui impudentissimè in 2. parte Exam. pag. 111. dicit, Lutherum seriò & semper improbasse in Sacramentariis prophanam illam sententiam: *Quòd Sacramenta non sint organa, & caussæ instrumentales gratiæ, sed solùm instar picturæ commonefacient, & excitent fidem.* Hæc ille.

Audiamus nunc Lutherum. Anno M. D. XX. in lib. de captiuitate Babylon. cap. de Baptismo: *Baptismus*, inquit, *neminem iustificat, nec vlli prodest; sed fides in verbum promissionis, cui additur Baptismus: hæc enim iustificat.* Et ibidem: *Idem Deus, qui nos nunc per Baptismum, & panem saluat, saluauit Abel per sacrificiũ,*

Noë per arcam, Abraham per Circumcisionem, & alios omnes per sua signa. Et paulò infrà numerat inter Sacramenta veteris legis, quæ non vult esse inferiora Sacramētis nouæ legis, quoad efficaciam, signum datum Gedeoni in rore & vellere; & signum datum Manue in sacrificio; & signum oblatum Achaz ab Isaia capite septimo, & concludit: *Nostra & Patrum signa, seu Sacramenta habent annexum verbum promissionis, quod fidem exigit, & nullo opere alio impleri potest; ideo sunt signa, seu Sacramenta iustificationis, quia sunt Sacramenta iustificantis fidei, & non operis: vnde & tota eorum efficacia est ipsa fides, non operatio. Qui enim iis credit, is implet ea, etiamsi nihil operetur.* Et infrà: *Nec verum esse potest, Sacramentis inesse vim efficacem iustificationis, seu esse ea signa efficacia gratiæ: hæc enim omnia dicuntur in iacturam fidei.* Item anno M. D. XXI. in assert 1. articuli ita scripsit: *Nos dicimus, nec noui, nec veteris Testamenti Sacramenta, sed solam fidem iustificasse.* Item anno M. D. XXIII. in lib. contra Cochlæum: *Non potest vlla pars iustificationis tribui Baptismo; alioqui si vlla parte iustificaret, non liceret negare, Baptismum sine fide iustificare: cùm autem ei denegetur, soli fidei rectè relinquitur.*

Philippus Melanchthon in locis editis anno M. D. XXII. cap. de signis, horrendum esse dicit errorem Scholasticorum, quòd Sacramenta iustificent; & addit: *Non iustificant signa, vt Apostolus ait, Circumcisio nihil est: ita Baptismus nihil est, participatio mensæ Domini nihil est; sed testes sunt, καὶ σφραγῖδες diuinæ voluntatis erga te.* Idem etiam in Apologia anno M. D. XXX. edita, ad art. 13. dicit, Sacramentum esse signum promissionis, ac veluti picturam verbi: & in libro contra Anabaptistas: *Sicut voluntas Dei ostenditur in verbo, seu promissione, ita etiam ostenditur in signo, tanquam in pictura.* Et infrà: *Prodest & hoc moneri, Sacramenta non iustificare.* Vbi vides illam ipsam similitudinem picturæ, quam tantopere execratur Kemnitius, & tamen profitetur se Apologiæ huius sectatorem in ipso principio, 2. part. Examinis.

Lutherum & Philippum sequuti sunt Sacramentarij, ex quibus Caluinus lib. 4. Institutionum, cap. 14. §. 6. vtitur eadem similitudine picturæ, & §. 17. *Fixum,* inquit, *maneat, non esse alias Sacramentorum, quàm verbi Dei partes: quæ sunt offerre nobis, ac proponere Christum, & in eo cœlestis gratiæ thesauros.* Et infrà: *Cauendum præterea,* inquit, *ne in errorem nos abducant, quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulò magnificentiùs à veteribus scripta sunt: vt scilicet arbitremur, latentem aliquam virtutem Sacramētis annexam, affixamq́; esse, quo ipsa per se Spiritus sancti gratia nobis conferant, cùm hoc tantùm illis diuinitùs iniunctum sit munus, testificari nobis ac sancire Dei in nos beneuolentiam.* Et infrà: *Sacramenta id sunt nobis à Deo, quòd ab hominibus rerum lætarum nuncij, vel arrhæ in pactis sanciendis; vtpotè quæ non à se quidem largiantur aliquid gratiæ, sed renuncient, & ostendant, atque (vt sunt arrhæ & tesseræ) rata apud nos faciāt, quæ diuina largitate nobis donata sunt.* Et §. 18. vtitur exēplo iridis & velleris Gedeonis, atq; aliis, quibus vtebatur Luth.

A Porrò idem Lutherus in libris posterioribus conuictus (vt verisimile est) argumentis Catholicorum, longè aliter scripsit. Nam in homil. 1. de Baptismo, quam anno M. D. XXXV. edidit, circa principium 2. part. ita habet: *Ad hoc institutus est Baptismus, vt nobis seruiat, nobis prosit, nobis donet, non aliquid carnale, vel corporale, sed æternam gratiam, æternam munditiam, & sanctitatem, æternam vitam.* Et in homil. 2. de Baptismo, quam habuit anno M. D. XL. *Non potest,* inquit, *non id operari Baptismus, ad quod institutus est, videlicet regenerationem & renouationem Spiritus sancti.* Et infrà: *Tantam virtutem & energiam habet Baptismus, vt homo, qui in peccatis conceptus & natus est, regeneretur coram Deo, & qui ante ad mortem erat damnatus, iam sit filius Dei.* B *Quis hanc gloriam & virtutem sacrosancti Baptismi sensibus, cogitatione, intellectu humano assequi, & percipere potest?* Et infrà: *Voluit Ioannes his verbis significare, Baptismum tam efficacem, ac tantæ virtutis esse, vt peccata abluere, mortē submergere & suffocare, & omnia vitia et sordes sanare et mundare posset.*

Hunc modū loquendi imitantur recentiores Lutherani, atq; inprimis Kemnitius. Nam in 2. par. Exam. pag. 98. vbi citasset aliquot Scripturas pro efficacia Sacramentorum contra Anabaptistas & Sacramentarios, ita subiungit: *Hæc manifestissima testimonia, quæ Sacramentis efficaciam tribuunt, & qualis ea sit, explicāt, non sunt per tropos peruertenda à simplici, & genuina significatione, quam propria vocabulorū significatio præbet: et ita veteres hæc testimonia* C *simpliciter, sicut sonant, intellexerunt.* Et pag. 101. *Sacramenta sunt caussæ instrumentales, ita quòd per illa media, seu organa Pater vult gratiam suam exhibere, donare, applicare: Filius meritum suum communicare credentibus; Spiritus sanctus efficaciam suam exercere ad salutem omni credenti.* Hæc ille: qui certè Catholicissimè loqui videtur. Caluinus quoq; nō rarò ita loquitur, vt loquuntur Catholici. Nam in Antid. Conc. sess. 7. can. 5. sic ait: *Semper memoria repetendum est, Sacramenta nihil, quā instrumentales esse conferendæ nobis gratiæ caussas.* Et can. 6. *Si qui sint, qui negent, Sacramentis contineri gratiam, quam figurant, illos improbamus.*

Veruntamen nec Lutherus, nec Caluinus, nec Kemnitius recedit à prima illa sententia, quæ nihil reuera tribuit Sacramentis efficientiæ. D Nam cùm dicunt, Sacramenta esse caussas instrumentales, & conferre gratiam, & esse efficacia, semper intelligunt, mediante fide, ita vt ipsa nihil aliud agant, nisi excitare, vel nutrire fidem, quæ sola iustificat.

Nam idem Caluinus ibidem can. 5. explicat, quomodo Sacramenta sint caussæ instrumentales gratię, ac dicit, tunc demum Sacramenta suū effectum habere, si fidei seruiant. Et can. 8. dicit, eodē modo efficere in nobis gratiā Sacramenta, quo efficit verbū Dei prædicatum. At certū est, verbū non efficere, nisi excitando, vel nutriēdo fidem. Deniq; Theodorus Beza (vt suprà notauimus) in lib. de summa rei Sacramentariæ, q. 2. ita explicat Caluini præceptoris sui sententiā: *Vnde efficacia,* inquit, *illa Sacramentorum? à Spiritus sancti*

operatio-

operatione in solidum, non autem à signis, nisi quatenus externis illis obiectis interiores sensus mouentur.

Kemnitius quoque pag. 101. & sequentib. explicans accuratè, quemadmodum sint efficacia Sacramenta, tandem concludit esse efficacia, eo modo, quo ipsa promißio, seu promißionis verbum. Et pag. 102. *Verbum*, inquit, *& Sacramenta monstrant nobis, vbi fides debeat quærere, & vbi poßit inuenire Christum Mediatorem, Patrem & Spiritum sanctum.* Et pag. 105. explicans, quomodo fides in Sacramentis iustificet: *Non est sensus,* inquit, *quòd fides gratiam accipiat sine medio aut organo verbi & Sacramentorum: obiectum enim fidei est verbum & Sacramenta, immò in verbo & Sacramentis verum fidei obiectū est Christi meritum, gratia Dei, & efficacia Spiritus: & fides ideo iustificat, quia illa in verbo & Sacramentis apprehendit & accipit. & hoc sensu sicut fides verbi, ita etiam fides Sacramenti, dicitur iustificare.* Hæc ille.

Denique quibuscunq; verbis Catholicorum vtantur Lutherani, non possunt tamen vllo modo sentire, quod nos sentimus, Sacramenta esse veras & immediatas caussas iustificationis, nisi recedant à primo illo suo principio; Sola fides iustificat: quod hactenus non fecerunt.

CAPVT TERTIVM.

Quòd Sacramenta ex opere operato conferant gratiam, ex Scripturis probatur.

PROBANDVM iam superest, Sacramenta esse veras caussas instrumentales gratiæ; ac ne frustrà laboremus, demonstrandum est simul, aliter esse caussam Sacramenta, quàm concionem. Nam ad omnia testimonia nostra respondere solent, Sacramenta esse veras caussas gratiæ, sed excitando fidem, quomodo etiam verbum Euangelij dicitur à Paulo Rom. 1. *Virtus Dei in salutem omni credenti.*

Adferemus sex argumentorum classes. PRIMA erit ex Scripturis Testamenti noui, vbi expressè id habetur. SECVNDA ex vaticiniis Prophetarum, & ex figuris Testamenti veteris. TERTIA ex Conciliis. QVARTA ex Patribus Græcis. QVINTA ex Latinis. SEXTA ex ratione.

Prima claßis testimoniorum ex nouo Testamento.

PRIMVM testimonium est Matth. 3. Marci 1. Luc. 3. Ioan. 1. vbi Ioannes Baptista loquitur: *Ego baptizo vos aqua, ille vos baptizabit Spiritu sancto.* Quibus verbis nō est dubium, tantum discrimen poni inter efficaciam Baptismi Ioannis, & Baptismi Christi, quantum est inter aquam & Spiritum. At Baptismus Ioannis efficax erat ad alendam fidem, non minus quàm

A Baptismus Christi; nam in Baptismo Ioannis erat externa ablutio & verbū promißionis. Nam prædicabat Baptismum pœnitentiæ in remißionem peccatorum, Luc. 3. & prædicabat simul fidem Mediatoris, dicens, vt crederent in eum, qui venturus erat, Act. 19.

Ad hoc argumētum Caluinus in caput tertiū Matth. RESPONDET, eandem fuisse efficaciam Baptismi Ioannis & Christi: discrimen autem, quod ponit Ioannes in aqua & Spiritu, dicit in eo consistere, quòd Ioannes erat minister externi ritus, Christus autem erat auctor internæ sanctificationis. AT si ita est, non debuit Ioannes dicere; Ego baptizo, ille baptizabit, sed; Ego baptizo, ille Baptizat. Præterea si erat eadem vis

B vtriusque Baptismi, cur Act. 19. Paulus iußit baptizari Christi Baptismo eos, quos audiuit iam fuisse baptizatos Baptismo Ioannis.

RESPONDET Caluinus in commentar. Act. 19. non fuisse illos iterum baptizatos; sed tantùm accepisse visibiliter donum Spiritus sancti, & hoc significari illis verbis: *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini* IESV. AT præterquam quòd ista esset vitiosa æquiuocatio, cùm in tota ea narratione accipiatur nomen Baptismi pro Baptismo aquæ, & quòd licebit, omnes Scripturas peruertere, si licet verba tam aperta aliò torquere: ibidem mox adiungit Lucas: *Et cùm imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super*

C *eos, & loquebantur linguis, & prophetabant.* Non igitur illud; *Baptizati sunt,* significat, Acceperunt donū Spiritus sancti visibiliter.

RESPONDET Caluinus, ista posteriora verba esse explicationem priorum. AT non diceret Lucas: *Baptizati sunt; Et cùm imposuisset manus,* &c. sed, Baptizati sunt: nam cùm imposuisset manus, &c. vel certè, Baptizati sunt, & imposuit illis manus, &c. sic enim fieri solēt explicationes. Illa autem phrasis: *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini* IESV, *& cùm imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus;* euidenter ostendit, duas fuisse actiones, & diuerso tempore factas, Baptismum, & manus impositionem. Denique conferatur hic locus cum alio eiusdem auctoris, ni-

D mirum Act. 8. vbi similiter habetur Baptismus in nomine Domini IESV, & impositio manuum; & erit luce clarius, per Baptismum in vtroque loco intelligi verum Baptismum.

SECVNDVM testimonium Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Hìc tribuitur Baptismo vis saluandi; at non saluat, nisi iustificando, & abluendo sordes peccatorum.

Neque potest responderi, quòd saluet excitando fidem. Nam INPRIMIS hoc loco fides præcedit. Ineptum autem est dicere, primò poni effectum, deinde caussam. Sicut enim absurdum esset dicere; Qui curatus fuerit, & acceperit medicinam; ita absurdum esset dicere: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit;* si Baptismus est caussa fidei. Vnde quia audire verbum Dei est verè

caussa fidei, semper in Scriptura præcedit, vt Ioan. 5. *Qui audit verbum, & credit, habet vitam æternam.* Et Ioan. 6. *Omnis qui audiuit, & didicit, venit ad me.* Non ergo fides est effectus Baptismi, cùm eum præcedat, sed potius dispositio ad illum.

PRAETEREA ad hominem; Christus hoc loco non coniungit Sacramentum cum concione, vt aduersarij faciunt; non enim dicit: Qui audierit verbum, & baptizatus fuerit; sed coniungit cum fide, quæ est effectus verbi. Sicut ergo fides apud aduersarios immediatè iustificat applicando merita Christi, non autem excitando aliquam aliam caussam; cur non eodem modo fateantur, Baptismum immediatè iustificare applicando Christi merita, cùm Christus eodem modo loquatur de fide & de Baptismo?

TERTIVM testimonium Ioannis 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Hic locus apertè facit Baptismũ aquæ caussam nouæ natiuitatis; id enim significat præpositio, *Ex*, vt patet in omnibus similibus loquutionibus.

Neque potest dici, quòd renasci ex aqua sit renasci ex fide, quam excitat aqua. Nam PRIMO, debuisset potius Christus dicere; Nisi quis renatus fuerit ex verbo & Spiritu sancto, quàm, Ex aqua & Spiritu sancto; cùm principalior caussa excitandæ fidei, sit verbum, quàm aqua. SECVNDO, quia fuisset Christi sermo omninò inintelligibilis. Nam cùm nihil dixerit antea de fide, quis diuinare posset, eum modò tradere rationem excitandæ fidei? TERTIO, esset falsa propositio: *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Nam si fides sola iustificat, impertinens est ad salutem, vnde fides excitetur, siue ex aqua, siue ex vino, siue ex alia re. Et constat multis modis, fidem excitari posse sine Baptismo aquæ: concio enim abundè sufficit ad excitandam fidem.

AD HVNC locum non potuit aliter Caluinus respondere, nisi negando, hìc agi de Baptismo, quod etiam ante illum negarunt Zvinglius & Bucerus. Itaque Caluinus in commentar. & libr. 4. Institutionum, capite 16. §. 25. negat, intelligi debere de Sacramento Baptismi, sed de sola interna renouatione. Quocirca per aquam vult intelligi Spiritum sanctum, & hunc esse sensum; Nisi quis renatus fuerit ex aqua, id est, ex Spiritu sancto, qui instar aquę mũdat, &c.

AT PRIMVM; Omnes scriptores hactenus hunc locum intellexerunt de Baptismo; vt Iustinus Apolog. 2. Tertullianus in libro de Baptismo, Cyprianus libro 3. ad Quirinum, capite 25. Ambrosius libro 3. de Spiritu sancto, cap. 11. Hieronymus in caput 16. Ezechielis, item Basilius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nissenus in sermone de Baptismo; denique omnes interpretes huius loci, Origenes, Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, Beda, Theophylactus, Euthymius, & alij.

SECVNDO; Si ita liceret ludere in Scripturis, possemus negare Baptismum aquæ. Nam vbique intelligemus nomine aquæ Spiritum sanctum, & eodem modo licebit peruertere omnia alia mysteria.

TERTIO; Negari non potest, quin sit coacta, & absurda, & Scripturis inusitata loquutio. NEC valet exemplum, quod Caluinus profert ex Matthæi 3. *Ille vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Vbi vult per ignem intelligi eundem Spiritum sanctum, vt habet similitudinem cum igne. NAM per ignem rectissimè potest intelligi externus ignis, qui descendit visibiliter super Apostolos in die Pentecostes, vel ignis tribulationis, vel ignis Purgatorij: quas expositiones attingit Beda in commentario Luc. 3. Præterea in hoc loco, ignis postponitur Spiritui sancto, & non est ita absurdum, post vnum vocabulum poni alterum, quo illud declaretur. At aquam Ioan. 3. Dominus præposuit Spiritui sancto; absurdissimum autem est, prius poni declarationem, deinde id, quod declarandum est. Neque negari potest, quin aqua si accipitur pro Spiritu sancto, ponatur ad declarandum effectum Spiritus sancti, qui est mundare.

QVARTO; Si aqua hoc loco non poneretur, nisi ad explicandum effectum Spiritus sancti, malè coniungeretur cum verbo renascendi; aqua enim, si tantùm inspiciatur eius significatio, non gignit, sed lauat, & refrigerat. Itaque vel dicere debuisset Dominus; Nisi quis mundatus fuerit aqua & Spiritu sancto, vel; Nisi quis renatus fuerit ex semine & Spiritu sancto. Non igitur aqua solùm hoc loco declarat effectum Spiritus sancti, sed propriè significat aquam, vt concurrit Sacramentaliter ad spiritualem regenerationem.

QVARTVM testimonium Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in remissionem peccatorum.* Cui simile est illud Actor. 22. *Et nunc quid moraris; baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine ipsius.* In his locis tribuitur Baptismo remissio peccatorum: nec potest dici, id fieri, quod Baptismus excitet fidem. Nam quos Petrus alloquitur Actor. 2. iam crediderant, vt Lucas ibidem indicat. Audita enim Petri concione, compuncti sunt corde, & dixerunt: *Quid faciemus viri fratres?* Petrus autem non ait; Oportet credere, vel magis credere, sed; *Pœnitentiam agite,* &c. Pari ratione Paulus, cui dixit Ananias, Act. 22. *Baptizare, & ablue peccata tua,* iam crediderat, & pœnitentiam egerat triduo ieiunans.

RESPONDET Caluinus, tum in commentario Actorum, tum lib. 4. Institut. cap. 15. §. 18. baptizari in remissionem peccatorum, seu abluere peccata Baptismo, nihil esse aliud, nisi accipere testimonium, seu sigillum acceptæ iustificationis, idque ad fidem roborandam, & confirmandam.

SED (vt omittam quod antea demonstrauimus, Sacramenta non posse esse sigilla, vel certè

esse

esse falsa sigilla, cùm non sciat minister, an ille, cui applicat sigillum diuinum, sit verè iustificatus) quis non miretur nouum istum tropum, quo abluere peccata, significat, accipere sigillum iustificationis acceptæ? Inauditum est enim, vt actio significata, ponatur ad significandum signum; & quòd actio futura ponatur ad significandam præteritam. Exempla esse possunt, si quis diceret; Bibe vinum, absurdè id diceret, si significare vellet; Inspice hederam, quæ in hospitio pendet. Pari ratione, si Imperatori reuertenti cum victoria, diceretur; Vince hostes, idque diceretur ad significandum; Accipe triumphum in signum præteritæ victoriæ, absurdissima esset loquutio. Non enim rectè dicitur; Vince hostes, ei, qui iam pugnauit, & vicit.

QVINTVM testimonium Actor. 8. *Cùm vidisset Simon, quia per impositionem manuum Apostolorum daretur Spiritus sanctus:* cui loco similis est ille 2. Timoth. 2. *Admoneo te, vt resuscites gratiam, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Etsi enim hæc loca intelliguntur de Sacramentis Confirmationis & Ordinationis, quæ apud multos aduersariorum non sunt propriè Sacramenta: tamen si Sacramenta, vt ipsi volunt, impropriè dicta sunt veræ caussæ gratiæ, quantò magis Sacramenta propriè dicta? Porrò in his locis apertissimè impositio manuum asseritur caussa gratiæ, vt patet ex illa particula, *Per.* Nec potest dici, manuum impositionem esse caussam gratiæ, excitando fidem; nam omnes isti, qui per impositionem manuum acceperunt gratiam Spiritus sancti, iam crediderant & baptizati erant.

SEXTVM testimonium 1. Corinth. 10. *Vnum corpus multi sumus, omnes, qui de vno pane participamus.* Vbi participare de vno pane ponitur pro caussa vnius corporis. Quod in Græco est clarius: οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. Omnes enim ex vno pane participamus. Quomodo autem sumus vnum corpus, quia de vno pane participamus, nisi quia panis ille alit, & auget vitam huius corporis? Nam in rebus corporalibus, quia idem cibus alit omnia membra eiusdem corporis, ideo rectissimè probamus, aliqua membra esse membra eiusdem corporis, si ab eodem cibo alantur. Quare si tollas à Sacramento altaris veram caussalitatem gratiæ, non poterit probari, quòd simus vnum corpus, quia eandem Eucharistiam participamus. Similis est huic loco ille 1. Cor. 12. *Etenim omnes nos in vno Spiritu in vnum corpus baptizati sumus.* Vbi Paulus probat, nos esse vnum corpus, quia per Baptismum accepimus vnum Spiritum. Quod argumẽtum nihil efficit, si Baptismus non confert Spiritum.

SEPTIMVM testimonium Ephes. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Cui similis est locus ille Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Vbi apertissimè dicimur mundari, & saluari lauacro aquæ, & per lauacrum: vtrumque autem caussam instrumentalem significat.

RESPONDET Caluinus in commentario horum locorum, Baptismum propriè dici lauacrum animæ, & esse symbolum efficax: quia Deus, dum hoc signum ostendit, simul etiam operatur, quod per illud significat. AT per accidens hoc modo coniungitur iustificatio, quam solus Deus facit cum Baptismo: proinde non magis propriè dicimur mundari, & saluari per Baptismum, quàm per quamlibet aliam actionem, quę tunc simul fiat. Nec potest verè dici Baptismus lauacrum regenerationis, si per illum Deus non lauat nos, licet eodem tempore lauet nos. Si dicat, Deũ nos mundare per Baptismum, quia ostendens illud symbolum, prouocat fidem quæ mundat: etiam dicere posset, homines inebriari per hederam, quæ pendet in hospitiis; quia illa hedera prouocat ad emendum vinum, quod vinum postea inebriat.

OCTAVVM testimonium est 1. Petri 3. *Quòd nos similis formæ saluos facit Baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.* Hîc habemus PRIMVM, Baptismo nos saluos fieri. DEINDE, saluos fieri simili quodam modo, quo olim tempore Noë pauci quidam salui facti sunt per aquam. Atqui aqua illa verè & efficienter saluauit eos, qui erant in arca, videlicet arcam in sublime attollens. DENIQVE, habemus discrimen inter Baptismata Iudæorum, & nostrum: quòd illa tollerent sordes carnis, nostrum purificet conscientiam. Sicut igitur Baptismata Iudæorum verè tollebant sordes carnis, non tantùm significando, sed etiam efficiendo; ita & nostrum Baptisma verè lauat conscientiam, non tantùm significando, sed etiam efficiendo.

CAPVT QVARTVM.

Secunda classis testimoniorum, vaticinia Prophetarum.

PRIMO ISAIAS ca. 1. vbi dixerat: *Quò mihi multitudinem victimarum vestrarũ, dicit Dominus? plenus sum; holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui.* Subiungit: *Lauamini, mundi estote.* Quæ verba S. Hieronymus, & S. Cyrillus in cõmentario, & Cyrillus Hierosolymitanus in 1. catechesi, & Theodoretus in Psal. 50. & Basilius orat. 13. quæ est de Baptismo, exponunt ad literam de Baptismo, qui succedit expiationibus illis veteribus. Quòd autem Baptismus vim habeat mundandi, patet ex illis verbis: *Lauamini, mundi estote.* Est enim ac si diceret; Baptizamini, & eo modo mundi eritis. Vnde S. Hieronymus hunc locum ita enarrat: *Pro superioribus victimis & holocaustis Euangelij mihi placet religio, vt baptizemini in sanguine meo per lauacrum regenerationis, quod solùm potest peccata dimittere.*

Hæc ille: vbi illud, *Solum*, non excludit Deum, Christi meritum, fidem, & alia id genus, sed sacrificia & cæremonias Iudaicas.

SECVNDO; EZECHIELIS cap. 36. *Effundam*, inquit, *super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & dabo vobis cor nouum*, &c. Hunc locum de Baptismo intelligunt Hieronymus & Theodoretus in comment. & Cyprianus libro primo, epistola vltima, & libro 4. epist. 7. vbi notat S. Hieronymus, per aquæ Baptismi aspersionem non solùm mundari peccata, sed etiam dari cor nouum, & spiritum nouum.

TERTIO; MICHEAS *cap. 7. de Baptismi gratia*, inquit Hieron. in epist. 83. ad Oceanũ, *vaticinatur; Proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Quomodo etiam hunc locum exponit Rupertus in commentario, & Augustinus in commentario Psalmi 113. At quod in mare mergitur, nõ solùm significatur extingui, sed re ipsa vi aquarum extinguitur.

QVARTO; ZACHARIAS cap. 13. *In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris, & menstruatæ.* Hunc etiam locum Hieronymus & Rupertus in commentario exponunt de Baptismo, qui vim habet purgandi peccata.

QVINTO; DAVID Psal. 50. *Asperges me Domine hyssopo*, &c. Sed de hoc paulò infrà dicemus, in explicatione sextæ figuræ.

Figuræ Sacramentorum.

PRIMA est Genesis 1. *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* In Hebræo exprimitur, quorsum ferretur super aquas, nimirum vt eas fœcundas redderet: nam inde procreandi erant pisces, & aues, vt infrà habetur, מְרַחֶפֶת incubabat, more gallinæ nidum suum fouentis, & oua calore animantis, inquit Hieronymus in qq. in Genesim. Fuisse autem hanc figuram Baptismi, qui constat ex aqua & Spiritu sancto, docent TERTVLLIANVS in libro de Baptismo. HIERONYMVS in epist. 83. ad Oceanum. Vt igitur aqua initio mundi à Spiritu sancto vitalem quandam vim accepit, vt animalia procrearet; sic & Baptismus à Spiritu sancto vim accepit procreandi nouos homines: *Ne mirum sit*, inquit Tertullianus, *in Baptismo, si aquæ animare possunt.* Et ibidem Christianos vocat pisciculos, quòd nascantur ex aquis. Qua etiam de caussa literæ capitales versuum Sybillinorum faciunt ἰχθὺς, id est, piscis, & significant IESVS *Christus Dei Filius Saluator.* Quod annotauit AVGVSTINVS lib 18. de ciuit. Dei, cap. 23. & PROSPER lib. 2. de prædictionibus, cap. 29. & ante vtrumque OPTATVS Mileuitanus libro tertio contra Parmenianum: *Hinc*, inquit, *est piscis, qui in Baptismate per inuocationem fontalibus vndis inseri-*

A *tur, vt quæ aqua fuerat, à pisce etiam piscina vocitetur, cuius piscis nomen secundum appellationem Græcam in vno nomine per singulas literas turbam sanctorum nominum continet, ἰχθὺς, quod est Latinè:* IESVS *Christus Dei Filius Saluator.* Et huc alludens S. HIERONYMVS in epist. 43. *Bonosus*, inquit, *tanquam ἰχθύος Filius aquosa petit.*

SECVNDA figura est Gen. 7. de diluuio saluante Noë, & reliquos, qui erant in arca, quam explicat S. Petrus epist. 1. cap. 3. vt paulò antè diximus.

TERTIA figura est Genes. 17. de Circumcisione, de qua B. Paulus Coloss. 2. sic ait: *Circumcisi estis Circumcisione non manu facta, in expoliatione*
B *corporis carnis, sed Circumcisione Christi consepulti ei in Baptismo.* At Circumcisio verè & efficienter carnem abscindebat, non autem erat solum testimonium abscisionis, &c.

QVARTA figura est Exod. 14. submersio Ægyptiorum in mari rubro, & transitus filiorum Israël; de qua sic loquitur B. Paulus 1. Cor. 10. *Omnes*, inquit, *in Mose baptizati sunt in nube & in mari.* Et infrà dicit: *Hæc omnia contingebant illis in figuram.* Itaque mare rubrum figura fuit Baptismi; nubes autem obumbrans, figura Spiritus sancti; & sicut mare rubrum verè demersit Aegyptios, & liberauit Israëlitas; ita Baptismus verè delet peccata, & saluat animas. Vide Cyprianum libro 4. epist. 7. Augustinum tract. 11. & 13. in Ioannem,
C & Hieronymum in epist. 83. ad Oceanum.

QVINTA figura est Exodi 16. & 17. de Manna pluente è cœlo, & aqua scaturiente ex petra: quæ figuræ erant Eucharistiæ corporis & sanguinis Domini, eodem Paulo ibidẽ 1. Corinth. 10. explicante. At Manna & aqua illa verè reficiebat, & recreabat corpora Israëlitarum, & non erant testimonia vel sigilla. Igitur Eucharistia verè reficit animas; alioqui erit melior figura, quàm res figurata.

SEXTA est Numeri 19. de aqua lustrationis, quę admistam habebat cinerem vaccę rufæ, quã fuisse Baptismi figuram, scribit Augustinus in quæstionibus super Numeros, cap. 33. Vbi NOTANDVM ex eodem Augustino, tria fuisse ne-
D cessaria in hac expiatione; cinerem vaccæ rufæ, aquam & hyssopum, quo aqua aspergebatur: & quidem cinis vaccæ Christi mortem & merita significat: aqua verò Baptismum, qui Christi merita applicat: hyssopus herba humilis, radices habens in petra, fidem significat, sine qua Baptismus adultis non datur, & si fortè datur, non eis prodest. Sicut ergo in illa expiatione hyssopus non mundabat, sed aqua vim habens ex cinere vaccæ & hyssopo aspersa: sic in Baptismo non est fides, quæ propriè in Baptismo purgat peccata, sed aqua vim habens ex Christi passione, & fide suscepta. Ad has expiationes tum figurantem, tum figuratam respexit DAVID, cùm diceret Psal. 50. *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.* Petit

enim

enim eam purgationem, quam nouerat figuratam, per expiationem aquæ, quæ hyssopo aspergebatur, vt exponit Theodoretus in commentario huius loci.

SEPTIMA figura est Iosue 4. de transitu filiorum Israël per Iordanem ad terram promissionis, duce Iosue; quam fuisse figuram Baptismi, docent Ambrosius in illud Luc. 1. *Ipse præibit in spiritu & virtute Eliæ.* & Augustinus in illud Psal. 113. *Et tu Iordanis conuersus es retrorsum.* Neque vllus dixerit, per aquas Iordanis non transiuisse filios Israël ad terram promissionis; sed obsignatam promissionem transeundi.

OCTAVA est 4. Regum 5. de Naaman Syro curato à lepra, lauacro Iordanis: de qua vide Ambrosium in quartum caput Lucæ, & lib. 2. de Sacramentis, cap. 4. Et certè aqua Iordanis verè curauit Syrum illum; non fuit sigillum promissionis.

NONA est Ioan. 5. de probatica piscina, quæ figura manifestissima est, & à Patribus multis celebrata, vt Tertulliano in libro de Baptismo, Ambrosio libro primo de Spiritu sancto, cap. 7. Chrysostomo, Cyrillo, & Theophylacto in hunc locum Ioannis. Et quidem CHRYSOSTOMVS pulcherrimè hanc figuram explicat, & addit, Deum voluisse variis figuris efficaciam Baptismi demonstrare, ne incredibilis videretur: *Futurum*, inquit, *erat Baptisma plenum maximæ potestatis & gratiæ, purgaturum peccata, pro mortuo viuum effecturum*, &c. Et sanè nisi ita esset, vt dicit Chrysostomus, præstantior fuisset figura re ipsa figurata.

DECIMA est Ioannis 9. de cæco nato, quem Dominus illuminauit per aquam Siloë, de qua vide Ambrosium epist. 75. ad Bellicium, & Augustinum tract. 44. in Ioannem.

Sunt autem duo NOTANDA ad hæc loca Scripturæ. PRIMVM, quòd cùm tam sæpe Scriptura, & vaticiniis, & figuris, & expressis verbis loquatur de Sacramentis, tamen ne semel quidem dicat, vim Sacramentorum consistere in excitanda, vel alenda fide; sed semper explicet consistere in purgandis peccatis, & mundanda anima. Ex quo reuera, si res seriò perpendatur, euidenter colligitur, falsissimam esse hæreticorum sententiam. Nam quomodo credibile est, finem immediatum, & præcipuum Sacramentorum nunquam in Scriptura haberi, cùm finis mediatus tam sæpe inculcetur?

SECVNDO nota, quod si licet negare, Sacramenta verè & immediatè sanctificare, cùm tam apertè Scripturæ hoc doceant; eadem ratione negari poterit, fidem iustificare, quod tamen aduersarij passim affirmant. Nam nihil Scripturæ tribuunt fidei, quod non tribuant etiam Sacramentis. Verbi gratia, Lucæ capite septimo dicitur: *Fides tua te saluam fecit.* Et in prima epistola Petri capite tertio dicitur: *Vos saluos facit Baptisma.* Item de fide, Ioannis 5. *Qui credit ei, qui me misit, habet vitam æternam.* De Sacramentis, Ioan. 6. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* De fide, Act. 15. *Fide purificans corda eorum.* De Sacramentis, Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* De fide, ad Romanos 3. *Arbitramur hominem iustificari per fidem.* De Sacramentis, ad Titum 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* De fide, ad Romanos 5. *Iustificati ergo ex fide.* De Sacramentis, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto*, &c.

CAPVT QVINTVM.

Tertia classis argumentorum ex Conciliis.

CONCILIVM NICÆNVM, quod nuper è Græco versum, editum est ab Alfonso Pisano, in caput, quod inscribitur διατύπωσις, doctrina de Baptismo, ante octauum canonem: *Baptisma nostrũ*, inquit, *non oculis corporis considerandũ est, sed mentis oculis; aquã vides, considera virtutem Dei in aquis absconditam.* Et infrà: *Descendit quidem is, qui baptizatur, peccatis obnoxius, & seruitutis corruptione detentus, ascendit autem ab ea seruitute & peccatis liber, filius Dei, & hæres, & cohæres Christi.*

Concilium CONSTANTINOPOLITANVM I. in Symbolo: *Credimus vnum Baptisma in remissionem peccatorum.*

Concilium MILEVITANVM, capite secundo: *Paruuli, qui nihil peccatorũ in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundetur, quod generatione traxerunt.* At certè in paruulis Baptismus non potest esse caussa remissionis peccatorum excitando fidem.

Concilium ARAVSICANVM secundum, canone 25. *Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus, quòd accepta per Baptismum gratia, omnes baptizati, Christo adiuuante & cooperante, quæ ad salutem pertinent, possint & debent, si fideliter laborare voluerint, adimplere.* NOTA, non posse id exponi de excitatione fidei. Nam paulò infrà idem Concilium dicit, à Deo prius fidem inspirari, vt Baptismi Sacramenta fideliter requiramus. Præterea etiamsi fides, secundum aduersarios, iustificet à peccatis, tamen non dat gratiam bene operandi: At Baptismus ex hoc Concilio dat gratiam bene operandi.

His adde Concilia recentiora, Florentinum & Tridentinum.

CAPVT SEXTVM.

Quarta claßis, ex Patribus Græcis.

IAM ex Patribus Græcis; IVSTINVS in Apologia ad Antoninũ: *Remißionem antè commissorum peccatorum consequimur in aqua*, &c. Et antea dixerat, neminem adduci ad Baptismum, nisi antea crediderit. Similia habet in Dialogo cum Triphone.

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 1. Pædagog. cap. 6. *Multis*, inquit, *modis vocatur hoc opus, gratia, illuminatio, perfectum, & lauacrum: lauacrum quidem, per quod peccata abstergimus; gratia autem, qua remittuntur pœnæ, quæ peccatis debentur; illuminatio autem, per quam sanctam illam, & salutarem lucem intuemur; perfectũ autem dicimus, cui nihil deest. Quid enim ei desit, qui Deum nouit?* &c.

ORIGENES homil. 14. in cap. 2. Lucæ: *Paruuli*, inquit, *baptizantur in remißionem peccatorum.* Et infrà: *Et quia per Baptismi Sacramentum natiuitatis sordes deponuntur, propterea & baptizantur & paruuli.*

CYRILLVS catechesi 3. *Mortuus*, inquit, *in peccatis descendisti, & ascendis viuificatus in iustitia*, &c. Vide totam catechesim. Et in præfatione catecheseon: *Magnum est sanè propositum hoc Baptisma; captiuitatis liberatio, peccatorum remißio, animæ regeneratio, currus ad cœlum*, &c.

BASILIVS lib. de Spiritu sancto, cap. 15. ponit obiectionem hæreticorum; Si ideo Spiritus sanctus æqualis est Patri & Filio, quia in ipso baptizamur, etiam aqua erit æqualis Patri & Filio, quia in ipsa baptizamur. Respondet: *Si quæ est in aqua gratia, non ex aquæ natura est, sed ex præsentia Spiritus*, &c. Secundum aduersarios dicere debuisset, aquam nihil facere, & sic statim obiectionem soluisset. At Basilius fatetur, in aqua esse virtutem, sed ait, eam non inesse aquæ ex aquæ natura, sed ex vi Spiritus sancti. Vide etiam homiliam 13. quæ est hortatio ad Baptismum, vbi clarisime idem habet. Vide etiam Gregorium NAZIANZENVM orat. in sancta lumina, & ora. in sanctum lauacrum.

GREGORIVS NYSSENVS in lib. de Baptismo: *Baptisma*, inquit, *peccatorum expiatio est, remißio delictorum, renouationis, & regenerationis caussa.* Et infrà explicans, quomodo id fiat, multa exempla adducit earum rerum, per quas Deus miracula fecit, vt virgam Aaron, & alia; & subdit: *Atque hæc omnia cùm materiæ sint inanimatæ, atque sensus expertes, postea quã vim Dei accepißet magnis miraculis, media intercesserunt. Ac simili consequentia rationum etiam aqua cùm nihil aliud sit, nisi aqua, superna gratia benedicente ei, in eam, quæ mente percipitur, hominem renouat regenerationem. Quod si quis mihi rursus dubitando, & ambigendo negotium exhibeat interrogans, qua ratione aqua regeneret: dicam optimo iure ad eum: Ostende mihi modum natiuitatis, quæ fit secundum carnem; dices fortasse: Semen caussa hominis effectrix est.*

A *Audi igitur contrà à nobis, quòd aqua, quæ benedicitur, purgat & illuminat hominem.*

Vbi NOTANDVM est, non posse Gregorij sententiam trahi ad id, quod hæretici dicunt, Sacramenta operari, quia obiectiuè mouent ad fidem. Nam PRIMO, comparat aquam Baptismi virgæ Aaronis, quæ miracula faciebat efficienter. SECVNDO, comparat semini, quod est caussa hominis efficiens, vt ipse dicit. TERTIO, negat, aquam aliquid efficere, nisi recipiat vim quandam supernaturalem: at vt moueat obiectiuè per modum signi, non requiritur vlla virtus supernaturalis. DENIQVE quæstio, quam proponit; Quomodo posit aqua regenerare, nulla esset, si tantùm obiectiuè operaretur.

CHRYSOSTOMVS homil. 39. in Genesim extrema: *Nam id*, inquit, *quod illic operatur, Circumcisio in depositione carnis: id agit hîc Baptismus in deposi-*

B *tione peccatorum.* Item homil. 24. in Ioannem, prolixè docet, esse credendum verbis Christi asserentis, aquam vim habere regenerãdi, licet modus superet rationem. Et hom. 25. *Quod*, inquit, *est matrix embrioni, hoc est, fideli aqua. Siquidem in aqua fingitur, & formatur. Nam primùm dictum est; Producant aquæ reptile animæ viuentis: ex quo autem Iordanis alueũ ingressus est Christus, non amplius reptilia animarum viuentium, sed animas rationales & spiritales aqua producit.* Vide eundem homil. 35. in Ioan. homil. 1. in Acta. hom. ad Neophytos, vbi enumerat decem

C effectus Baptismi, quos etiam in paruulis operatur, & inter tot effectus non venit illi in mentem, vt poneret, Excitare fidem; quem solum agnoscunt aduersarij.

CYRILLVS ALEXANDRINVS lib. 2. in Ioannem, capite 42. *Quemadmodum*, inquit, *viribus ignis intensiùs aqua calefacta, non aliter vrit, quàm ipse ignis: sic Spiritus sancti operatione aqua, qua baptizati corpus aspergitur, reformatur ad diuinam virtutem & potentiam.* Hæc ille. Vbi vides, sic esse instrumentum Dei aquam in Baptismo, vt est calor in aqua calefacta instrumentum ignis ad calefaciendum.

THEODORETVS in cap. 10. ad Heb. in illud: *Aspersi corda à conscientia mala: In lege*, inquit, *vteban-*

D *tur aspersionibus, & corpus frequenter lauabant; qui autem ex nouo Testamento vitam instituunt, per sanctißimum Baptismum animam expurgant, & à prioribus maculis liberam reddunt conscientiam.* Vide eundem Theodoretum in Epitome diuinorum decret. cap. de Baptismo; Damascenum lib. 4. de fide, cap. 10. Theophylactum in 3. & 5. cap. Ioannis, & Oecumenium in cap. 10. ad Hebræos.

CAPVT SEPTIMVM.

Idem probatur ex Latinis.

IAM ex Latinis TERTVLLIANVS in libro de Baptismo: *Prius*, inquit, *liquor, quo viueret, dedit, id est, aqua produxit animantia, vt in Baptismo mirum non*

ſit, ſi aquæ animare nouerunt. Item lib. de reſurrect. carnis probat, corpus reſurrecturum, quia Sacramenta corpori adhibentur, vt ad animam tranſeat eorum effectus: *Caro*, inquit, *abluitur, vt anima emaculetur; caro vngitur, vt anima conſecretur; caro ſignatur, vt anima muniatur; caro manus impoſitione adumbratur, vt anima Spiritu illuminetur; caro corpore Chriſti & ſanguine veſcitur, vt anima de Deo ſaginetur*. vbi enumerat varios effectus Sacramentorum; proinde non putat ſolùm excitare fidem Sacramenta.

CYPRIANVS libro 2. epiſt. 2. ad Donatum, ſcribit, ſe, antequam baptizaretur, vix potuiſſe adduci vt crederet, quòd à Chriſtianis de Baptiſmi virtute prædicabatur, quòd videlicet repentè hominem mutet, peccata abſtergat, virtutes infundat: ſed poſtea id verum eſſe experientia ſua didiciſſe: *Difficile*, inquit, *ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quòd in ſalutem mihi diuina indulgentia pollicebatur, vt quis renaſci denuò poſſet, vtq; in nouam vitam lauacro aquæ ſalutaris animatus, quod prius fuerat exponeret, corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutaret: Quî poſſibilis, aiebam, eſt tanta conuerſio?* Et infrà: *Sed poſtquam vndæ genitalis auxilio ſuperioris æui labe deterſa in expiatum pectus, ac purum deſuper ſe lumen infudit; poſtquam cœlitùs Spiritu hauſto in nouum me hominem natiuitas ſecũda reparauit, mirum in modum*, &c. In quib. verbis duo NOTANDA ſunt. PRIMO; Si Sacramẽta tantùm obiectiuè mouerent mentem ad credendum, vt aduerſarij dicunt, non fuiſſet vlla cauſſa, cur Cyprianus difficulter crederet effectum Baptiſmi: nõ enim eſt hic effectus magis difficilis, quàm ſit, quòd verbum Dei prædicatum valeat ad excitandam fidem. Nota SECVNDO; Cyprianum dicere, Baptiſmum repentè & perniciter operari, & renouare hominem. At hoc non diceret, ſi crederet, Baptiſmum mouere mentem ſolùm obiectiuè: nam tunc nõ repentè, nec ordinariè haberet ſuum effectum. Aliqui enim ex eodem ſigno, vt etiam ex iiſdem verbis, celeriùs mouentur, aliqui tardiùs, aliqui nunquam.

Item in lib. 3. epiſt. 8. ad Fidum, docet, infantes baptizandos, etiam ante octauum diem (nimirum ſi vitæ periculum immineat) vt peccati remiſsionem accipiant. Quod idem iubet Syricius Papa in epiſtola prima, capite ſecundo. At ſi Baptiſma ſolùm excitat fidem, & prodeſt infantibus tantùm ea ratione, quia cùm adoleuerint, recordabuntur, &c. quorſum infantes morituros baptizari vult Cyprianus? Item in epiſt. 7. lib. 4. ad Magnum, dicit, quomodo venenum ſcorpij & ſerpentis in aqua extinguitur; ita Diabolum obluctari, & reſiſtere Exorciſtis ante Baptiſmum; at in Baptiſmo amittere omnem virtutem. Quæ certè omnia ridicula eſſent, ſi tantùm obiectiuè Sacramenta operarentur. Vide etiam ſermones de Baptiſmo Chriſti, de cœna Domini, & de vnctione Chriſmatis. Similia habet Gaudentius in 1. tract. de Exodo.

A LACTANTIVS lib. 7. de diuino præmio, ca. 5. *Cùm homo cœleſti lauacro purificatus exponit infantiã cum omni labe vitæ prioris, & incremento diuini vigoris accepto, fit homo perfectus ac plenus.*

SYLVESTER Papa (vt refert Nicephorus li. 7. cap. 33. cùm Conſtantinum baptizaret, ita locutus eſt: *Hæc aqua diuina virtute per inuocationem Trinitatis concepta, ſicut extra corpus hominis abluit, ita animum intrà à ſorde & inquinatione mundans, ſplendidiorem radiis ſolaribus efficit.*

AMBROSIVS lib. 2. de pœnit. ca. 2. *Impoſſibile*, inquit, *videbatur, vt peccatum ablueret aqua. Et Naaman Syrus lepram ſuam mundari per aquam poſſe non credidit: ſed quod impoſſibile erat, Deus fecit poſſibile eſſe, qui*
B *tantam nobis donauit gratiam.* Vide etiam librum primum de Sacramentis, cap. 4. & 5. librum ſecundum, cap. 1. & 5. librum 3. cap. 1. & librum de iis, qui initiantur myſteriis, cap. 3. & 9. & lib. 9. ſuper Lucam, cap. 3. & lib. 3. de Spiritu ſancto, cap. 11.

HIERONYMVS in epiſt. 83. ad Oceanum: *Quantam vim*, inquit, *habeat Baptiſma, & aqua in Chriſto ſanctificata gratiam, paulò pòſt docebo.* Et infrà, vbi plurima attulit teſtimonia & figuras: *Dies*, inquit, *me deficiet, ſi cuncta, quæ ad potentiam Baptiſmi pertinent, de Scripturis ſanctis voluero digerere.* Vide eũdem in Dial. contra Luciferianos, & lib. 3. contra Pelagianos extremo.

OPTATVS lib. 5. contra Parmenianum, ini-
C tio: *Baptiſma*, inquit, *Chriſtianorum Trinitate confectum, confert gratiam; ſi repetatur, facit vitæ iacturam.* Hæc ille. Vbi PRIMVM vides, apertè aſſeri, Sacramentum conferre gratiam. DEINDE, quòd hic auctor ait, Baptiſmum repetitum detrimentum adferre, clarè demõſtrat, non operari tantùm obiectiuè excitando fidem; nam eo modo vtiliter repeteretur. Vide ibidem multa de virtute Sacramentorum.

AVGVSTINVS lib. 4. de Baptiſmo, cap. 22. *Inuenio*, inquit, *non tantùm paſſionem pro nomine Chriſti id, quod ex Baptiſmo deerat, poſſe ſupplere, ſed etiam fidem, conuerſionemq; cordis, ſi fortè ad celebrandum myſterium Baptiſmi in anguſtiis temporum ſuccurri non poteſt.* Hæc ille. Si ergo aliquando martyrium, ali-
D quando fides cum cordis conuerſione ſupplet vicem Baptiſmi, manifeſtè ſequitur, non iuſtificare excitando fidem, ſed immediatè applicando Chriſti merita, atque immediatè iuſtificando. Et ibidem cap. 24. probat, Sacramentum Baptiſmi multum paruulis prodeſſe, etiam ſi illi careant fide; ex Circumciſione, quæ dabatur octauo die: *Cur ergo*, inquit, *ei præceptum eſt, vt omnem deinceps infantem maſculum octauo die circumcideret, qui nondum poterant corde credere, vt ei deputaretur ad iuſtitiam, niſi quia, & ipſum per ſe ipſum Sacramentum multum valebat?* Vbi Auguſtinus docet, Sacramentum non operari excitando fidem, ſed vi ſua efficiendo. Idem Auguſtinus libro 19. contra Fauſtum, capite 11. *Sacramentorum*, inquit, *vis inenarrabiliter valet plurimum, & ideo contempta,*

ſacrile-

sacrilegos facit. Impiè quippe contemnitur, sine qua non potest perfici pietas. Hæc ille. At si tantùm excitarent fidem obiectiuè, non modò non inenarrabiliter valerent plurimum, sed vix aliquid valerent. Nam de concione nemo diceret, eam inenarrabiliter plurimum valere, cùm sæpissimè multis concionibus vix aliqui moueantur: & tamen fatetur Lutherus in libro contra Ioannem Cochlæum, multò efficaciorem esse concionem Baptismo. Quod verissimum est, si agatur de efficacitate prouocandi fidem. Idem Augustinus tract. 80. in Ioannem: *Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat?* Et infrà: *Mundatio nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo.*

A

LEO Papa in serm. 4. de Natali Domini: *Omni homini renascenti aqua Baptismatis, instar est vteri virginalis, eodem Spiritu replente fontem, qui repleuit & Virginem; vt peccatum, quod ibi vacuauit sacra conceptio, hîc mystica tollat ablutio.* Et serm. 5. *Originem quam sumpsit in vtero Virginis, posuit in fonte Baptismatis: dedit aquæ, quod dedit Matri. Virtus enim Altissimi, & obumbratio Spiritus sancti, quæ fecit, vt MARIA pareret Saluatorem, eadem fecit, vt regeneraret vnda credentem.* Hæc ille.

Auctor homiliç de Sacramento corporis Dñi, quæ habetur inter Eusebij Emisseni homilias, & in 9. tom. S. Hieronymi: *Ergo*, inquit, *vt ad nutũ præcipientis Domini, repentè ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: ita parem potentiam in spiritalibus Sacramentis verbis præbet virtus, & rei seruit effectus*, &c. Et ibidem ex vi Sacramenti Baptismatis, quo repentè hominem mutat, ac renouat quoad animam; probat, non debere videri incredibile, si verba Sacramentalia mutent substantiam panis in carnem Christi. Vbi sine dubio nullum habet locum operatio illa obiectiua ad prouocandam fidem: neque enim in consecratione Eucharistiæ verba illa mutãt panem excitando in eo fidem. Similem autem vim ponit hic auctor in consecratione respectu panis, & in Baptismo respectu animæ.

GREGORIVS lib. 9. epist. 39. ad Theodistam Patritiam, docet, in Baptismo omnia peccata ita verè dimitti, vt in mari rubro verè Ægyptij mortui sunt: *Qui ergo*, inquit, *dicit, peccata in Baptismate funditùs non dimitti, dicat in mari rubro, AEgyptios non veraciter mortuos.*

Denique S. BERNARDVS (vt recentiores omittam) in sermone de cœna Domini: *Duo*, inquit, *operatur in nobis Sacramentum Dominici corporis, vt videlicet & sensum minuat in minimis, & in grauioribus peccatis tollat omninò consensum. Si quis vestrûm non tam sæpe modò, nõ tam acerbos sentit iracundiæ motus, inuidiæ, luxuriæ, aut ceterorum huiusmodi, gratias agat corpori & sanguini Domini; quoniam virtus Sacramenti operatur in eo.* Hæc ille: cuius verba non possunt trahi ad effectum nutriendæ fidei. Non enim S. Bernardus solùm dicit, per Sacramenta remitti peccata, quod Lutherani fieri volunt, per fidem apprehendentẽ Christi iustitiam & Dei beneuolentiam; sed etiam dicit, vim Sacramenti operari in nobis, vt non consentiamus peccatis, quod per solam fidem nec potest fieri, neque aduersarij fieri dicunt.

Ad hoc argumentum ex Patribus variè respondent hæretici; Philippus in Apologia, ar. 13. audacter sanè ita loquitur: *Neque vlla litera ex veteribus scriptoribus proferri potest, quæ patrocinetur in hac re Scholasticis.*

Lutherus in lib. contra Cochlæum, agnoscit loca Augustini, quæ citauerat Cochlæus, & aliorum Patrum, sed more suo contemnit: *Quòd si qui sunt*, inquit, *ex Patribus, qui senserunt, Sacramenta sua virtute iustificare, esto etiam Augustinus, vt Cochlæus contendit, nihil moror, hominum sunt dicta, sibi ipsis sæpius pugnantium, & pleraque humano sensu extra Scripturas docentium.* Hæc ille. At certè credibilius est, tot sanctos Patres Scripturam intellexisse, quàm vnum Lutherum: quod ipse quoq; concederet, nisi eum planè superbiæ spiritus excæcasset.

B

Caluinus respondet lib. 4. Institut. cap. 14. §. vltimo, Patres hyperbolicè loqui: *Fortè*, inquit, *miseros istos Sophistas deceperunt immodica illa Sacramentorum encomia, quæ de signis nostris apud veteres leguntur: quale est illud Augustini, quòd veteris legis Sacramenta Saluatorem tantùm promittebant, nostra verò dent salutem. Has & similes dicendi figuras, cùm non aduerterent hyperpolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt.* Hæc ille. At hoc nimis ruinosum est effugium. Nam citati Patres, vt plurimùm referunt ad omnipotentiam Dei hos mirabiles effectus: nulla autem est opus omnipotentia, vbi non veri ac proprij, sed hyperbolici sermones sunt. Præterea Patres ipsi aliquando monent, se non loqui hyperbolicè, vt Chrysostomus homil. 4. ad baptizandos, vbi cùm dixisset, Baptismo perfectè lauari & mundari animas, monet se nõ ea dicere ambitionis gratia, id est, amplificandi & eloquentiæ ostendendæ studio. Et Augustinus in epist. 23. circa finem dicit, eos qui non credunt, posse fieri, vt paruuli etiam sine fide actuali per ipsum Sacramentum saluentur, infideles esse. Ex quo intelligimus, eum non hyperbolica encomia, sed dogmata fidei tradere.

C

Denique si diceret Caluinus, vnum aut alterum ex Patribus Hyperbole vsum in oratione laudatoria, posset tolerari. At quòd omnes Græci & Latini, non modò in concionibus, sed etiam in libris dogmaticis, vel epistolis, vel commentariis Scripturarũ hyperbolicè loquantur, nullo modo credibile est.

D

Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 98. dicit, Scripturam apertè tribuere vim iustificandi Sacramentis: nec esse ea loca per tropos detorquenda in alium sensum, & sic à Patribus esse intellecta; tamen postea exponit omnia de efficientia per excitationem fidei, quod iam refutauimus.

CAPVT OCTAVVM.
Sexta Claßis ex ratione.

EST autem OBSERVANDVM, vt faciliùs intelligatur efficacia rationum, duplicia esse verba, & signa cetera. QVAEDAM enim sunt non ad alium finem instituta, quàm ad significandum, quæ quidem theorica signa dici possunt. ALIA sunt instituta ad significandum, & efficiendum aliquid, quæ ob id practica dici possunt. Differunt autem quòd priora nihil immediatè, & vi sua operentur, sed solùm repræsentant obiectum, & si fortè sequitur effectus aliquis, non sequitur ex vi illius signi, sed aliunde: posteriora immediatè operātur, & sua quadam virtute; Verbi gratia, cùm quis monet alium, adesse hostem, ille continuò fugit; ceterùm illius fugæ non est caussa immediata illa admonitio, sed apprehensio rei noxiæ; proinde admonitio signum fuit prioris generis. Pari ratione, qui viso signo hospitij currit ad hospitium, non mouetur ab eo signo immediatè, sed ab apprehēsione rerum, quibus indiget, & quas illud signum repræsentat: proinde illud etiam non est propriè signum practicum, vt hîc accipimus. Nam aliquando solemus vocare signa practica omnia illa, quæ referuntur ad opus, siue mediatè, siue immediatè; quomodo accipiebatur in disputatione de intentione ministri: Tunc enim vocabamus practica omnia verba imperatiua: at hîc ista vocamus theorica; practica autem dicimus, quæ præter significationem habent efficientiam, quomodo sigillum est verè signum practicum, quia non tantùm repræsentat imaginem, sed etiam eam imprimit in cera.

Cognoscuntur autem hæc varia signa ex alio discrimine. Nam verba & signa theorica non adhibentur nisi intelligentibus: cùm enim non operentur, nisi repræsentando aliquid menti, stultum esset ea signa adhibere, vbi non est vsus mentis. At verba, & signa practica possunt adhiberi etiam rebus inanimis, & non modò non intelligentibus, sed ne sentientibus quidem; quomodo in Scripturis Iosue imperauit soli, & lunæ, Ios. 10. *Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Haialot*, Matth. 8. Dominus imperabat mari, & ventis, Matth. 9. Luc. 7. & Ioan. 11. imperauit mortuis. & Petrus Act. 9. *Tabita, inquit, surge.* Matth. 17. *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic; Transi hinc, &c.* Sic etiam quod attinet ad alia signa; Moyses percusit petram, vt daret aquas: Exod. 17. & Dominus misit digitos in auriculam surdi, & muti, & tetigit etiam linguam eius, vt eum curaret.

Controuersia igitur est inter nos, & hæreticos, quòd illi faciunt Sacramenta, signa prioris generis, dum affirmant ea non iustificare, A nisi excitando fidem: nos facimus generis posterioris. Quare si ostendere poterimus, Sacramenta esse signa posterioris generis, obtinuimus caussam.

Sit ergo PRIMA ratio. Sacramenta rectè adhibentur non intelligentibus; ergo sunt signa posterioris generis, & verè iustificant non excitando fidem more concionis, sed immediatè efficiendo sanctitatem. Consequentia manifesta est ex dictis. Antecedens probatur, quia baptizantur ritè infantes, surdi, amentes, dormientes. Exemplum insigne est apud Augustinum, lib. 4. confess. cap. 4. de quodam baptizato, dum vi morbi extra se positus esset, & omninò B ignoraret, quid erga se fieret: cui tamen Sacramentum vtilissimum fuit. ADDE quod Concilium Carthaginense IV. can. 76. Arausicanum I. can. 12. Augustinus, lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. 26. & 28. & Leo epist. 91. ad Theodorum, docent Sacramenta Baptismi, & Absolutionis, posse conferri etiam iis, qui in periculo vitæ sunt, licet ipsi vi morbi oppreßi non habeant vsum rationis, vel sensuum: modò constet eos antea desiderasse eiusmodi Sacramenta. At certè istis non nisi ineptißimè fieret concio, aut signa adhiberentur ad excitandam fidem.

SECVNDA ratio. Verba & signa Sacramentalia pendent ex diuina institutione, neque ab C hominibus propria auctoritate institui potuerunt: ergo non sunt mera signa, vt verba concionis, sed signa practica, & vim habentia aliquid supernaturale efficiendi. Antecedens conceditur ab aduersariis, vt suprà est demonstratum. Probatur cōsequentia; quia si verba, & signa Sacramentalia essent nuda signa ad excitandam mentem instituta, potuissent ab hominibus facillimè institui, & eandem vim habuissent. Non enim refert ad nudam significationem, quis illa instituerit, modò repræsentent idem obiectum. Quid enim refert, quis posuerit signa in hospitiis? & nunquid non eodem modo significant verba Hebraica à Deo scripta in tabulis, & verba Græca, vel Latina D scripta ab hominibus? nónne etiam modo eodem incitabant ad bellum tubæ, quas DEVS fieri iusserat, Numer. 10. & tubæ prophanæ Ethnicorum? Eodem igitur modo, si Petrus aut Paulus, aut quiuis alius instituisset Baptismum, & Eucharistiam, eandem vim haberent illa signa, quam modò habent. Quod certè non potest dici secundum Catholicorum sententiam, qui volunt hæc Sacramenta non solùm significare, sed etiam, efficere id, quod ex se non potuissent.

TERTIA ratio. Sacramenta non solùm pendent à Deo in institutione, sed etiam in ipso vsu: ipse enim est, qui per ministros suos baptizat, consecrat, absoluit, &c. ergo non sunt nuda signa ad excitandam fidem instituta, vt con-

ciones; sed aliquid præterea efficiunt. Antecedens conceditur ab aduersariis, & probatum est suprà in quæstione de caussa efficiente Sacramentorum, ex illo Ioan. 1. *Hic est, qui baptizat*, ex Chrysostomo, homil. 83. in Matthæum, & Augustino, tract. 5. in Ioannem, & ex aliis. Probatur consequentia. Nam vt verba, & signa cetera solùm significent, & animum excitent repræsentando, nihil refert à quo procedant. Siue enim dominus, siue seruus loquatur, idem semper verba eadem significant; nec magis excitat signum tubæ ad bellum, si tuba infletur ab Imperatore, quàm à tubicine. Ergo si signa Sacramentalia necessariò pendent à Deo, vt caussa principali, quæ per ministros operetur: fateri cogimur, ea non solùm significare, sed etiam aliquid efficere.

QVARTA ratio, Sacramenta non solùm pendent à Deo, vt institutore, & principali agente, sed etiam à Christi paßsione, & morte, vt suprà probauimus in principio quæstionis de caussa efficiente Sacramentorum: propter quod Patres communi consensu, docent Sacramenta fluxisse à Christi latere perfosso. Vnde etiam multi veterum docent, Christum baptizari voluisse, vt tactu suæ mundißsimæ carnis daret aquis vim mundandi, vt Ambrosius lib. 2. in Lucam, cap. 12. Nazianzenus oratione in sancta lumina, Chrysostomus homil. 25. in Ioannem, Beda in cap. 3. Lucæ, & alij, & ipse etiam Lutherus in homiliis de Baptismo idem fatetur. Ergo non operantur Sacramenta solùm repræsentando obiectum, more concionis, sed verè efficiendo: nam alioqui non eguissent Christi meritis, nec vllam eis virtutem Christus dedisset. Et sicut concio non rectè diceretur manasse ex Christi latere, nec dicitur Christus dedisse vllam virtutem cõcioni ad significandum, quia id ex se habent verba; ita non rectè diceremus, Sacramenta prodiisse ex Christi latere, vel Christum eis vim vllam dedisse.

QVINTA ratio, Sacramenta instituta sunt, vt nos certos reddant remißsionis peccatorum, & gratiæ Dei; ergo non solùm operantur obiectiuè repræsentando more concionis, sed efficiendo reipsa quod significant. Antecedens admittitur ab omnibus, sed maximè ab aduersariis. Catholici enim docent, ex Sacramentis gigni in nobis moralem quandam certitudinem remißsionis peccatorum, non tamen infallibilem. Tametsi enim Sacramenta ex se infallibiliter efficacia sint, tamen potest fieri, vt nobis nõ sint efficacia ob nostram indispositionem. At aduersarij volunt absolutam certitudinem gigni ex Sacramentis: & nos reprehendunt, quasi iubeamus homines dubitare de efficacia Sacramenti; vt patet ex Luthero, in lib. de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo, ex Kemnitio in 2. parte Examinis, cap. de intentione ministri; & ex aliis. Probatur consequentia; nam si Sa-

A cramenta solùm operarentur significando, & excitando fidem, nullam adferrent certitudinem. Penderet enim tunc Sacramentum à nostra fide, non à Christi institutione; quod est tollere veram certitudinem efficaciæ Sacramenti, vt Lutherus fatetur in lib. contra Anabaptistas, edito anno M. D. XXVIII. vbi fusè persequitur, Sacramentum non debere pendere à fide dantis, vel accipientis, sed à sola Dei institutione, ne incerta reddatur eius efficacia.

Nec potest responderi, Sacramenta adferre certitudinem infallibilem, quia infallibiliter excitent fidem; quæ infallibiliter iustificat: siquidem experimento contrarium didicimus. B Quot enim sunt, qui baptizantur, & tamen non credunt? & si concio, quæ est efficacior Sacramentis, ipso etiam teste Luthero in lib. contra Cochlæum, non excitat fidem infallibiliter, vt experimur; quantò minus Sacramenta infallibiliter fidem excitabunt? Ergo si vllam certitudinem Sacramenta adferunt, id est, quia ex opere operato efficiunt quod significant.

SEXTA ratio, Sacramenta contrario modo se habent ad fidem, ac verbum: non igitur eodem modo operantur. Probatur antecedens. Nam verbum Dei præcedit fidem, Sacramenta autem sequuntur, siquidem: *Fides ex auditu*, Roman. 10. vnde verbum prædicatur infidelibus, & hæreticis quibuscunque, vt incipiant credere. C At Sacramenta requirunt fidem saltem in adultis, nec possunt rectè conferri, nisi iis, qui prius credunt. Vnde Actor. 8. cùm Eunuchus diceret: *Ecce aqua quis prohibet me baptizari?* respondit Philippus: *Si credis ex toto corde, licet.* Et semper in Ecclesia consuetudo fuit, vt qui Christiani esse vellent, primùm fierent Catechumeni, & satis diu instruerentur, & non nisi instructi, & firmi, ac stabiles in fide baptizarentur. IVSTINVS in Apologia ad Antoninum explicãs mores Ecclesiæ: *Quicunque*, inquit, *persuasi fuerint, & crediderint vera esse, quæ à nobis traduntur, & dicuntur, ac viuere se ita posse receperint; orare ieiunantes, & petere à Deo priorum peccatorum remißsionem iubentur, nobis cum eis vnà, & orantibus, & ieiunantibus: deinde adducuntur à nobis, vbi aqua est, atque eo regenerationis modo, quo ipsi regenerati sumus, regenerantur.* D Hæc ille. Ex quo sequitur, non modò falsam, sed etiam ineptißsimam esse hæreticorum sententiam.

SEPTIMA ratio, Sacramenta nõ minus sunt efficacia, si dentur lingua Græca, aut Latina, quam non intelligat, qui Sacramentum suscipit, quàm si dentur lingua vulgari, quam omnes intelligant; Ergo non operantur more concionis, sed habent effectum suum præter fidei excitationem. Consequentia patet, quia si operarentur more concionis, nihil efficerent, nisi darentur lingua vulgari. Antecedens probatur, quia Lutherani, & Caluinistæ admittunt nostrum Baptisma, quod semper datur lingua

Latina;

Latina; non enim rebaptizant à nobis baptizatos.

A

OCTAVA ratio, si Sacramenta operarentur excitando fidem, non esset vlla caussa cur adhiberentur hominibus doctis, qui legere possunt Scripturas, vel etiam imperitis, qui audiunt conciones: multò enim melius excitat fidem Scriptura, & concio, quàm Baptismus, vel Eucharistia. Itaque præstaret loco Baptismi legere vnum caput ex Bibliis. ADDE, quod etiam imago Baptismi in tabula depicta posset idē facere, quod facit Baptismus; nam facit visibilem promissionem, & excitat fidem: & hoc præstat Baptismo, quod manet semper, cùm Baptismus semel fiat, & transeat.

B

NONA ratio, Sacramenta non prosunt nisi suscipientibus, etiamsi multi alij præsentes sint, & audiant, & videant quæ geruntur: alioqui non esset opus, vt singuli baptizarentur, & communicarent corpori Domini, sed satis esset, vt vnus baptizaretur, & communicaret coram tota multitudine; ergo non operantur more concionis, excitando fidem. Consequentia patet. Nam si operarentur more concionis, prodessent omnibus audientibus: omnes enim excitari possunt ad fidem, qui adsunt, dum pronunciatur promissio Dei, & signo visibili ante oculos ponitur. Neque refert, quod Sacramentum solum dirigi videtur ad vnum. Nam etiam concio potest dirigi ad vnum, & tamen omnes audientes excitaret.

C

PRAETEREA dum minister baptizat, ac dicit; Ego te baptizo, non vult dicere, Ego te abluo à peccatis (secundum Lutheranos) sed, Ego testificor tibi remitti peccata, vt Melanchthon exponit in locis, cap. de Baptismo, & Caluinus, lib. 4. Instit. cap. 15. §. 15. & omnes alij exponere coguntur. Porrò hæc testificatio non prodest ei, qui baptizatur, nisi quia interim cogitat, & credit, Deum sibi esse propitium per Christum, vt ipsimet fatentur. Possunt autem omnes, qui adsunt, idem cogitare, & credere: siquidem promissio est communis, & quod vni dicitur, omnibus conuenit. Non enim ideò illi, qui baptizatur, Deus est propitius, quia baptizatur (ex Lutheranorum sententia) sed ideò vera est testificatio Baptismi, quia Deus illi est propitius, modò per fidem apprehendat hanc Dei beneuolentiam.

D

DECIMA ratio, si Sacramenta solùm operarentur significando, nihil interesset inter nostra Sacramenta, & Sacramenta veteris legis: nam etiam illa significabant Christi gratiam, & remissionem peccatorum, & excitare poterant fidem. Id autem esse falsum in sequenti quæstione demonstrabimus.

CAPVT NONVM.

Soluuntur obiectiones ex Scripturis depromptæ.

SOLVENDA sunt argumenta Lutheri, Philippi, Caluini, Kemnitij, & aliorum: quæ quidem partim sumuntur à Scripturis, partim à Patribus, partim à ratione.

Vt igitur à PRIMA classe argumentorum incipiamus. PRIMVM argumentū sumitur ex Habacuch. 2. & Rom. 1. & Hebr. 10. *Iustus ex fide viuit,* inquit Scriptura, non autem dicit, Iustus ex Sacramentis viuit; igitur Sacramenta non iustificant, nisi excitando fidem. Confirmatur ex similibus locis, vt Roman. 4. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Et Roman. 10. *Corde creditur ad iustitiam,* & non addidit Paulus, Et corpore suscipitur Sacramentum ad iustitiam. Ita Lutherus in Babylone, cap. de Baptismo, & in assert. 1. articuli.

RESPONDEO PRIMO, non dicit Scriptura, Iustus ex sola fide viuit, ꝓinde relinquitur suus locus Sacramentis. Alioqui nō solùm Sacramēta, sed etiam Deus, & Christi meritū, & alia excluderentur, quæ neque ipsi Lutherani excludi volunt: non enim ait Scriptura, Iustus ex Deo viuit, aut ex Christi merito viuit.

SECVNDO, etsi his verbis Scriptura non dicit, iustum ex Sacramentis viuere; tamen idem dicit aliis verbis. Nam cùm ait, hominē per Baptismum regenerari, Ioan. 3. & Tit. 3. quid aliud dicit, nisi Baptismum dare vitam?

TERTIO, verba illa Prophetica: *Iustus ex fide viuit,* non significant ad literam, Iustum hominem fieri, aut reputari ex fide, vt Lutherani volunt; sed significant, Iustum ex fide quam habet, constanter exspectare, quæ Deus promisit, & non frangi, aut deficere, etiamsi promissiones tardari videantur. Hunc esse verum sensum non dubitabit, qui expendet locum Habacuch, & Pauli ad Hebræos. vterque enim tractat de patientia, & longanimitate: *Si moram fecerit,* inquit Propheta, & ex eo Apostolus, *exspecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso: Iustus autem ex fide viuet.* AD Confirmationem respondeo eodem modo: Nam Paulus tribuit iustificationem fidei, sed non soli. Et præterea idem tribuit Scriptura in aliis locis Sacramento, vt Actor. 2. *Baptizetur vnusquisque vestrum in remissionem peccatorum.* Et Actor. 22. *Baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine ipsius.*

SECVNDVM argumentum ex Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur.* Lutherus locis citatis in primo argumento dupliciter ex hoc testimonio argumentatur. PRIMO sic: Qui credit, & baptizatur, saluus est, qui non credit, damna-

tur, etiamsi baptizaretur: Igitur nõ Baptismus, sed fides saluat. SECVNDO sic; Dominus ait: *Qui non crediderit, condemnabitur,* & non ait; Qui nõ fuerit baptizatus, condemnabitur: Igitur fides sola saluat, non Baptismus.

A

Ad PRIMVM respondeo, malam esse consequentiam. Solùm enim ex illo antecedente colligi potest, Ergo non solus Baptismus saluat; nõ autem, Ergo Baptismus non saluat. Alioqui ex eo, quod Paulus dicit, 1 Corinth. 13. Fidem nihil prodesse sine charitate, possemus colligere, Ergo fides nihil prodest. Ad SECVNDVM dico, Dominum non dixisse; Qui non fuerit baptizatus, condemnabitur; non quia hoc non sit verissimum, cùm idem Dominus dixerit, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei*; sed quia non erat opus hoc dicere, cùm per se intelligeretur ex eo, quod dictum erat: *Qui non crediderit, condemnabitur.* Qui enim non credit, consequenter non vult baptizari, & etiamsi vellet, nihil ei prodesset. At in affirmatione oportuit addere Baptismum fidei, quia non omnis, qui credit, baptizatur. Similia sunt argumenta à genere ad speciem. Negatiuè enim valet, Non est animal, igitur nec homo; affirmatiuè non valet, Est animal, igitur est homo.

B

TERTIVM argumentum sumitur ex Paulo, Roman. 4. sic enim ait Philippus in Apologia, artic. 13. *Paulus reclamat* (nimirum contra Scholasticos, docentes Sacramenta ex opere operato iustificare) & negat Abrahamum iustificatum ex Circumcisione, sed Circumcisionẽ dicit esse signum propositum ad exercẽdam fidem nostrã. Igitur eodem modo Sacramenta Christiana nõ iustificant, nisi excitando fidem.

C

RESPONDEO PRIMO, nõ dicit Paulus, Circumcisionem fuisse signum propositum, ad exercendam fidem: sed fuisse datam Abrahamo vt signaculum iustitiæ fidei: id est, factum hoc priuilegium Abrahamo, vt ipse primus haberet Sacramentum Circumcisionis; quia id meruerat eius obedientia, & fides. Fuit enim hoc testimonium iustitiæ fidei ipsius, vt suprà monuimus, cap. 17. Itaque hic locus nihil facit ad rem. Nam Circumcisio soli Abrahæ fuit signaculum iustitiæ fidei; & illi non fuit signaculum excitans fidem, sed testimonium fidei iam antè habitæ.

D

SECVNDO, non est eadem ratio Circumcisionis, & Baptismi. Nam de Circumcisione Paulus dicit: *Circumcisio nihil est,* 1. Cor. 7. de Baptismo autem ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Sed de hoc postea.

QVARTVM argumẽtum est Zwinglij, in lib. de vera, & falsa religione, qui adfert illud Luc. 5. *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Pharisæi,* inquit Zwinglius, *intellexerunt, solum Deum, nõ autem Sacramẽta posse iustificare; iuxta illud* Isaiæ 43. *Ego sum, qui deleo iniquitates.*

RESPONDEO, miram esse hæreticorum cæcitatem, qui malunt Pharisæis credere, quàm Christo. Nam si Pharisæi dixerunt: *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Christus ibidem paralyticum sanauit, vt ostenderet, se etiam vt hominem posse peccata dimittere: *Vt autem sciatis,* inquit, *quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata; tunc ait paralytico; Tolle lectũ tuum, etc.* Et præterea nónne Christus hominibus dixit, Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis?* Nec tamen ob id falsa erunt verba Isaiæ. Ipse em̃ loquitur de eo, qui propria auctoritate peccata dimittit, qui sine dubio solus Deus est.

QVINTVM argumentum est Kemnitij, ex c. 5. ad Ephes. vbi Apostolus ait: *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* vbi totam vim Baptismi tribuit Paulus verbo. Verbum autem operatur excitando fidem; nam: *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi,* Roman. 10. ADDIT etiam Kemnitius illud, 1. Petri 3. *Vos saluos facit Baptisma non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Iesu Christi.* vbi Baptisma dicitur saluare per resurrectionem, id est, per fidem resurrectionis.

RESPONDEO ad Ephes. 5. per verbum vitæ, non intelligi cõcionem, cuius effectus est fides, sed formam Sacramenti, id est, verbum consecratorium, & practicum, non concionale: Ita enim exponũt omnes interpretes, vt suprà ostẽdimus in quæst. de forma Sacramenti. Porrò, S. Petrus non dicit, Baptisma saluare per fidem resurrectionis, sed per resurrectionem, id est, vt Beda in hunc locum exponit, quia cùm baptizamur, repræsentamus Christi resurrectionem, emergendo ex aquis; & quia Baptismus facit iustificando nos, vt in nouitate vitæ ambulemus, quomodo Christus per resurrectionem nouam vitam viuere cœpit, sicut etiã Paulus dicit, Rom. 6. Similis phrasis est Rom. 4. vbi Paulus dicit: *Christus traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* quod idem est, ac si diceret, per Christi passionem morimur peccato, per Christi resurrectionem iustitiæ vita viuere incipimus: vbi sine dubio præpositio, *Per,* non significat caussam meritoriam, sed caussam exemplarem. Non enim Christus meruit resurgendo, cùm fuerit extra viam & statũ merendi.

CAPVT DECIMVM.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

PRIMO obiiciunt Augustinum, qui ait, non Sacramentum, sed fidem Sacramenti iustificare. Hanc sententiam sine nomine Augustini, vt prouerbium vulgare, citat Martinus Lutherus in lib. de captiuitate Babylon. cap. de Baptismo,

& in assert. artic. 1. sed in lib. contra Cochlæum citat nomine Augustini. Quod etiam facit Philippus in Apologia, artic. 13. vbi postquam dixerat, nõ posse produci vllam literam ex veteribus pro sententia Scholasticorum; addit: *Immò in contrarium ait Augustinus, quod fides Sacramenti, non Sacramentum iustificet.*

Respondeo, Augustinum nihil eiusmodi dicere expresis verbis, sed contrarium potiùs. Nam in epist. 23. ad Bonifacium dicit Augustinus, paruulos esse fideles, & saluari, si moriuntur post Baptismum, quia etiamsi non habent fidem, habent tamen fidei Sacramentum: quod est idem, ac si diceret; Paruulos non saluat fides, sed Sacramentum fidei. Fortasse Lutherus collegit eam sententiam ex tract. 80. in Ioannem, vbi Augustinus ait, aqua Baptismi mundari cor, id faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur. Sed iam suprà ostendimus in quæstione de forma Sacramenti, illud (quia creditur) non significare actum fidei, sed obiectum. Quod si alicubi inueniretur disertis verbis ea sententia, sine dubio exponenda esset pro eo solo tempore, quo quis non potest habere Sacramentum: in eiusmodi enim necessitate sufficit fides Sacramenti cum voto eiusdem, vt Augustinus dicit, libro 4. de Baptismo, cap. 22. sicut etiam è contrario in paruulis, qui non possunt habere fidem actualem, sufficit fidei Sacramentum, vt ex epist. 23. Augustini iam probauimus.

Secundo proferunt illa verba Augustini ex lib. quæstionum vet. & noui Testamenti, q. 59. *Qui Baptismum putat carnali ratione consistere, hic nõ est spiritualis: nec donum cœleste poterit consequi, qui se per aquam, non per fidem commutari credit.*

Respondeo Primo, librum citatum non esse Augustini, sed alicuius hæretici, qui multa docet, & contra fidem, & contra Augustinum, vt quòd mulier non sit creata ad imaginem Dei, q. 21. quòd Melchisedech fuerit Spiritus sanctus, q. 109. & quòd Adam non habuerit Spiritum sanctum, q. 123.

Secundo dico, testimonium allatum non esse contra nos, sed pro nobis. Nam auctor hic loquitur de caussa formali, non de efficiente iustificationis, ac dicit hominem immutari, & renouari non per externam lotionem, quasi nihil sit Baptismus noster, nisi mundatio carnis, vt olim Baptismata Iudæorum; sed per fidem, quæ cùm est perfecta, & viua, formaliter mundat & iustificat, iuxta illud Petri, Actor. 15. *Fide purificans corda eorum.* Hanc autem fidem, id est, formalem iustificationem hic auctor dicit dari in Baptismo: *Aqua,* inquit, *cernitur, sed qui non videtur, Spiritus operatur, vt fides in ipso sit.* vbi non potest loqui de fide imperfecta, & inchoata, quæ secundum nos, disponit ad iustificationem, & quæ secundum Lutheranos, apprehendit iustificationem; ista enim præcedere debet Baptismum. Loquitur igitur de fide perfecta, quæ infunditur in Baptismo, & quę iustificat formaliter. Quod idem definiuit Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 7.

Tertio profert Caluinus, lib. 4. Iustit. cap. 14. alium locum Augustini, ex lib. 3. quęst. in Leuiticũ, q. 84. vbi Augustinus duo dicit. Primo, ministrum hominem solùm præbere Sacramẽtum visibile, Deum autem præbere inuisibilem gratiã. Secundo, ita separari hæc duo, vt in quibusdam sit Sacramẽtum sensibile sine gratia inuisibili, vt in Simone Mago à Philippo baptizato; in quibusdam inuisibilem gratiã sine Sacramento visibili, vt in bono latrone.

Ad Primum respõdeo, duobus modis hominem ministrare Sacramenta. Vno modo faciendo, quod potest ex naturali sua virtute. Alio modo applicando Sacramenta vt instrumenta à Deo mota, & eleuata ad actionem supernaturalem faciendam. Primo modo verè dicimus, hominem non iustificare, sed solùm lauare corpus, aut aliquid huiusmodi; & sic loquitur Augustinus. Alio modo verè dicimus, hominem iustificare, sed non alia actione, quàm illa, qua Deus ipse vtitur ad iustificãdum. Atq; ad hũc modum exponendum est, quod ait S. Hieronymus, in c. 4. Isaiæ, vbi dicit: *Homo aquam præbet, Deus autem Spiritum sanctum.* Ad Secundum dico, illa posse separari; non quòd Sacramentum sensibile nõ sit caussa inuisibilis gratiæ, sed quòd posit impediri eius effectus per obicem, vel indispositionem subiecti, & quod posit Deus sine Sacramento etiam dare gratiam suam.

Quarto solet adferri ex Augustino alius locus ex lib. 15. Trinit. c. 26. vbi dicit, solũ Deum posse dare Spiritum sanctum, & ideò Apostolos non dedisse Spiritum sanctũ, quibus manus imponebant, sed orasse, vt descenderet.

Respondeo, aliud esse dona Spiritus sancti, aliud ipsum Spiritum sanctũ. Dona Spiritus sancti dant Sacramenta; ipsum Spiritum sanctum non potest propriè dare, nisi is, à quo ille procedit. Posset etiam dici, Spiritum sanctum ex auctoritate non dari, nisi à Deo, à quo procedit, tamen instrumentaliter dari etiam ab hominibus. Nam Actor. 8. legimus, per manus Apostolorũ datum fuisse Spiritum sanctum, quod etiam ibidem fatetur Augustinus.

Qvinto proferunt ex Avgvstino, lib. 19. cõtra Faustum, c. 16. illa verba: *Quid sunt, quæq; corporalia Sacramenta, nisi quædam verba visibilia?* Hinc enim colligi putant, Sacramenta non iustificare, nisi more concionis, aut picturæ, quæ solùm repræsentando agit.

Respondeo, Augustinum eo loco asignare vnum Sacramẽti effectum, id est, significationẽ, sed nõ propterea negare ceteros, quos alibi sæpe posuit. Cur autem eo loco solùm de significatione agat; caussa fuit, quia disputabat de Sacramentis in genere, id est, de Sacramentis vtriusque Testamẽti: proinde ponere debuit effectum

communem omnibus Sacramentis. Cur autem apppellauerit Sacramenta visibilia verba, illa fuit caussa, quia disputabat contra Manichæos, qui reprehendebant mutationem Sacramentorum veterum in noua: ac dixerat necessariò mutanda fuisse verba post Christi aduentum; nam cùm veteres dicerent, Christus veniet, morietur, resurget: nos dicere debemus, Venit, mortuus est, resurrexit. Inde collegit etiam Sacramenta mutanda fuisse, ne iam falsò significarent. Vt autem similitudo aptissima demõstraretur, dixit: *Quid sunt Sacramenta* (nimirum quoad significationem) *nisi visibilia verba?*

SEXTO profert Kemnitius alium locum Augustini, ex lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 25. vbi beatus Augustinus reprehendit eos, qui sentiebant non posse damnari eos, qui Sacramenta percipiunt Baptismi, & cœnæ Domini, licet nec fidem, nec bonam vitam teneāt. Isti enim videntur omninò sensisse Sacramenta iustificare ex opere operato, ita vt vi sua iustificarent, non per fidem.

RESPONDEO, Augustinus meritò illos reprehendit, quia illi non solùm credebant, Sacramenta iustificare ex opere operato, sed credebant non posse amitti gratiam, & salutem semel acceptam in Sacramento per quæcunque peccata postea accedentia; quæ sententia non est nostra, sed potiùs Martini Lutheri, qui in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo, ait: *Vides quàm diues sit homo Christianus, seu baptizatus, qui etiam volens, nõ potest perdere salutem suam quantiscunq; peccatis, nisi nolit credere?*

SEPTIMO solet obiici BERNARDVS, qui in sermone de cœna Domini sic ait: *Sicut inuestitur Canonicus per librum, Abbas per baculum, Episcopus per annulum, sic diuisiones gratiarum diuersis sunt traditæ Sacramentis.*

RESPONDEO, non comparat Bernardus Sacramenta cum libro, baculo, & annulo ratione efficientiæ, sed solùm ratione diuersitatis Sacramentorum. Nam alioqui ibidem docet, Sacramenta conferre gratiam, vt suprà citauimus.

VLTIMO proferunt Tertullianum, qui in libro de Pœnitentia vocat Baptismum fidei obsignationem: quomodo etiam loquitur Basilius, lib. 3. in Eunomium, & lib. de Spiritu sancto, cap. 12.

SED ad hæc respondimus suprà cap. 17. vbi ostendimus, Baptismum vocari sigillum fidei, non quia excitet fidem, sed quia per Baptismum testatur is, qui baptizatur, se credere, & etiam Ecclesia baptizans dat illi publicum testimonium ipsius fidei. Sed quanquam Patres id verè tribuant Baptismo, non tamen negant habere etiam alios effectus præstantiores. immò etiam eos asserunt, vt suprà ostendi.

CAPVT VNDECIMVM.

Soluuntur obiectiones ex ratione depromptæ.

PRIMA ratio est Lutheri in Babyl. ca. de Baptismo, & Philippi in Apologia, art. 13. & aliorum. In omni Sacramẽto requiritur verbum promissionis: vbi est promissio, ibi necessariò exigitur fides, quæ promissionem accipiat: ergo fides est, quæ immediatè operatur, & iustificat. Confirmat Lutherus, quia multi per fidẽ saluantur sine Sacramento, vt qui non habent à quo baptizentur: & contrà qui Sacramentum habẽt sine fide, damnãtur. Igitur in Sacramento fides est, quæ iustificat, non Sacramentum.

RESPONDEO, tribus modis peccare hoc argumentum, quod tamen est communissimum apud aduersarios. PRIMVM enim, verbum promissionis requiritur quidem in institutione Sacramenti, at non requiritur in ipso vsu Sacramenti: id quod patet. Nam qui baptizant, non dicunt: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit,* quæ est promissio, sed dicunt; Ego te baptizo in nomine Patris, &c. Et qui consecrant Eucharistiam, non dicunt: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Sed: *Hoc est corpus meum.* Et qui absoluunt, non dicunt: *Quorum remiseritis peccata,* sed; Ego absoluo te. Porrò hîc agimus de vsu Sacramenti, non de institutione: agimus enim de effectu Sacramenti; operatur autem Sacramentum, dum eo vtimur. Quare argumentũ non est ad propositum, & falsum assumit. SECVNDO, etiamsi in vsu requireretur semper promissio, & consequenter fides, nõ inde posset concludi, fidem esse, quæ immediatè iustificat: diceremus enim, fidem requiri vt conditionẽ, & vt quæ applicaret homini Sacramentum. Sicut autem medico offerente pharmacum, & promittẽte sanitatem, requiritur in ægroto fides, quæ accipiat seriò illam promissionem, & medico assentiatur; non tamen est ea fides, quæ sanat ægrotum, sed pharmacum, licet sine fide pharmacum acceptum non fuisset: ita quoq; &c. TERTIO, etiamsi & promissio requireretur, & fides in Sacramento iustificaret: nõ tamen inde concludi posset, quod illi concludunt, solam fidem agere, Sacramentum autem nihil efficere: sed concluderetur, vtrumque esse necessarium, & vnum sine altero non sufficere.

AD confirmationem RESPONDEO, fidem, & Sacramentũ paria in hac re videri posse. Nam sicut in necessitatis articulo potest saluari aliquis sine Sacramẽto in re, modò habeat votum eius, & fidem, ac pœnitentiam: ita è contrario saluantur paruuli sine fide actuali per solum Sacramentum. Et sicut in adultis, qui habet Sacramentum, & non vult credere, damnatur; ita qui

habet fidem, & non vult Sacramentum percipere, damnatur. Ex quo intelligimus vtrumque requiri, cùm haberi potest, & vtrumque iustificare, sed diuerso modo. Nam Sacramentum actiuè iustificat, vt instrumentum Dei, fides, & pœnitentia iustificant, vt dispositiones, & secundum aliquos, vt caussæ meritoriæ de congruo. Neq; est eadem gratia (vt suprà diximus) quæ datur vi Sacramenti, & quæ datur sine Sacramento ob dispositionem, vel meritum de congruo fidei, & pœnitentiæ.

SECVNDA ratio est Zwinglij in libro de vera & falsa religione, cap. de Sacramentis. Solus Deus nouit corda hominum, igitur solus ipse potest ea mundare: non ergo Sacramenta iustificant. Confirmatur PRIMO, quia si Sacramenta ex opere operato iustificarent, Deus esset obligatus Sacramentis, quippe qui non posset non iustificare eum, qui Sacramentum percipit.

RESPONDEO, argumentum probat, Sacramenta non esse caussas principales; non autem non esse instrumentales. Non enim est necesse vt Sacramentum nouerit cor, vel conscientiam, sed satis est, si Deus nouerit, qui per Sacramentum operatur.

Ad confirmationem dico, Deum non esse alligatum Sacramentis, sed contra Sacramenta esse alligata Deo; nam Deus potest sine Sacramentis iustificare, Sacramenta sine Deo non possunt. Quod autem Deus non possit non iustificare eum, qui accipit fideliter Sacramenta, non ideò, quia sit alligatus Sacramentis, sed quia est alligatus (si sic loqui licet) veritati suæ. non enim potest non esse fidelis in promissis suis. ADDE, quòd hęc omnia argumenta, si quid concluderent, concluderent etiam, Christi sanguine, vel fide in Christum, non posse homines iustificari. Nam Christi sanguis non scrutatur corda, nec penetrat ad animam magis, quàm Sacramenta: & sicut absurdum videtur aduersariis Deum alligari aliquo modo Sacramentis, ita absurdum videri debet alligari Christi sanguini, aut nostræ fidei. Et tamen aduersarij nihil sæpius docent, quàm nos Christi sanguine, & fide in ipsum iustificari.

TERTIA ratio Caluini lib. 4. Instit. cap. 14. §. 14. Qui dicunt, Sacramenta iustificare, abstrahunt homines à Deo, & faciunt vt in spectaculo rei corporeæ acquiescant, non in ipso Deo.

RESPONDEO PRIMO, si argumentum aliquid valeret, probaret non debuisse Deum in Testamento veteri proponere serpentē ęneum, quem qui aspicerent sanarentur; immò nec debuisse Deum incarnari, ne in spectaculo rei corporeæ homines acquiescerent.

SECVNDO respondeo, contrarium sequi ex nostra doctrina. Nam cùm dicamus, Sacramenta ex se non habere virtutem, sed Deum esse, qui

A per illa operatur, hoc ipso trahimus homines ad Deum; quomodo qui à Christo curabātur, vel per tactum fimbriæ, vel etiam per sputum, & lutum non acquiescebant in fimbria, & sputo, ac luto, sed agnoscebant, & laudabant Christi virtutem.

QVARTA ratio est Kemnitij loco citato in 2. parte Examinis, cap. de efficacia Sacramenti; Eodem modo iustificant verbum Dei, & Sacramenta; sed verbum iustificat solùm excitando fidem, igitur & Sacramenta solùm iustificant excitando fidem. Maiorem propositionem probat PRIMO, quia Scriptura sicut dicit Sacramenta iustificare, sic etiam dicit verbum iustifi-

B care, Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* SECVNDO probat, quia in iustificatione per Sacramenta concurrunt duæ quasi manus, vna est Dei offerentis gratiam, altera est hominis illam accipientis; manus Dei est verbum, & Sacramentum; manus hominis est fides. Ergo nec verbum, nec Sacramentum quidquam prodest, nisi fide accipiatur, & si quid prodest, ideò prodest, qui fide accipitur. Hebr. 4. *Non proficit illis sermo auditus, non admistus fidei.*

RESPONDEO, falsum esse, verbum, & Sacramentum eodem modo iustificare; immò vt suprà diximus, ita diuerso modo iustificant, vt vnum, id est, verbum præcedat fidem, alterum, id est, Sacramentum, sequatur fidem.

C Ad PRIMAM probationem respondeo PRIMO, per Euangelium eo loco intelligi posse non concionem, sed mysteria ipsa Euangelij, vt incarnationem, passionem, Sacramenta, &c. SECVNDO, si accipiatur Euangelium pro concione, dico ibidem explicari, quomodo Euangelium saluet. Nam subiungit Apostolus: *Iustitia enim Dei reuelatur in eo ex fide in fidem.* At nusquam Scriptura ita exposuit modum saluandi Sacramentorum. TERTIO dico, Scripturam, & verbo, & Sacramento tribuere vim iustificandi, sed nusquam dicere eodem modo iustificare; neque licet ex eo quod legimus, verbum, & Sacramentum iustificare, continuò colligere, ergo eodem modo iustificant: Alioqui liceret etiam conclu-

D dere eodem modo iustificare verbum, quo iustificat Deus, vel fides, vel Christi passio, hæc enim omnia dicuntur in Scripturis iustificare: & tamen non admitteret Kemnitius, ista eodem modo iustificare.

Ad SECVNDAM respondeo, verbum, & Sacramenta dici posse manum Dei, per quam ad nos venit gratia, & iustitia: sed non eodem modo. Manus enim multa officia habere potest; nam & porrigit aliquid, & etiam operatur. Porrò verbum dici potest manus, quia offert salutem, non autem quia re ipsa operetur, vel applicet: contra verò Sacramentum dicitur manus, quia applicat re ipsa Christi meritum, & operatur gratiam. Cuius differentiæ signum euidens est, quod verbum non prædicatur, nisi

intelligentibus, nec prodest, nisi intelligatur, & credatur: at Sacramentum exhibetur, & prodest etiam non intelligentibus, vt infantibus, & amentibus. Pari ratione fides dici potest manus nostra, non, vt vult Kemnitius, quia apprehendat promissionem, & ipsa sola hoc modo iustificet; sed quia remouet obstacula, & disponit animam, vbi est necessaria talis dispositio. Alioqui non solùm non prodesset Baptismus infantibus, & amentibus, sed nec adultis, & sanis, si in ipso momento Baptismi paululùm distraherētur animo; tunc enim fides non apprehendit promissiones.

Argumentum POSTREMVM Zwinglij est: Fieri non potest, vt Sacramenta, quæ sunt res crassæ & materiales, ad animam penetrent, igitur non purgant sordes peccati, quæ in anima resident.

Confirmari potest hoc argumentum. PRIMO; Quia si vllo modo Sacramenta possent operari in animam, id fieri deberet per actionem, quam habent in corpora, vt Augustinus dicit de aqua, quæ corpus tangit, & cor abluit: at sæpe Sacramenta ne ipsum quidem corpus attingunt. Nam cùm quis absoluitur, non est necesse, vt sonus verborum, aut manus sacerdotis pertingat ad pœnitentem. Pari ratione Matrimonium potest fieri solis nutibus, vel inter absentes. Denique non est necesse, vt verba consecrationis realiter panem consecrandum attingant: possunt enim ea verba dici tam submissè, & in tanta distantia, vt aër motus non perueniat ad panem. Denique de ipso Baptismo idem probari potest; nam virtus debet esse in verbis.

SECVNDO; Iustificatio est opus nobilius, & difficilius, quàm sit creatio mundi, vt Augustinus docet tractat. 72. in Ioannem. Et patet, quia in iustificatione reperitur creatio gratiæ, quæ est res quædam diuina, & supernaturalis: at nulla creatura potest esse instrumentum creationis, vt sanctus Thomas docet, 1. part. quæst. 45. art. 5.

TERTIO; Iustificatio fit in momento: Sacramenta in momento operari non possunt; ergo non possunt iustificare. Probatur Minor. Nam nō potest operari aliqua caussa, nisi quando est: actio autem Sacramentalis, cùm sit successiua, in instanti esse non potest. Explico: res successiuæ non habent esse, nisi dum fiunt, consistunt enim in quodam fluxu. Quare non est assignare vllum instans, in quo sit res successiua, vel etiam vlla pars eius: sed tantùm est assignare instans in quo est quiddam indiuisibile continuatiuum rei successiuæ, quod quidem continuatiuum nō est res successiua, nec pars eius: res enim successiuæ essentialiter requirunt extensionem quandam. Igitur intelligi nequit rem successiuam agere, nisi successiuè, & proinde in tempore, cùm ipsa in nullo instanti sit, & non possit id quod non est, vel quando non est, agere.

QVARTO; Vel est in Sacramentis aliqua virtus superaddita diuinitùs, vel non. Si non est, ergo non possunt attingere effectum supernaturalem: est enim inintelligibile, quod aliqua res maneat prorsus, sicut antea erat, & nihil accipiat, & tamen possit facere, quod antea non poterat. Si est, vel est virtus corporalis, vel spiritualis. Si corporalis, non poterit efficere rem spiritualem, neque agere in rem spiritualem, proinde nihil proderit; nam ideo virtus superaddita requiritur, quia Sacramentum non potest agere in animam, quæ est spiritus, nec potest producere gratiam, quæ est spiritualis. Si autem virtus spiritualis est; non igitur poterit esse in Sacramento corporali. Non enim accidens spirituale, & indiuisibile in subiecto corporali, & extenso recipi potest; omne enim quod recipitur, per modum recipientis recipitur.

Præterea QVINTO; Ista virtus vel esset tota in qualibet parte Sacramenti, vel pars eius in vna parte Sacramenti, & pars in altera. Non primum, quia tunc sequeretur illam non pendere à subiecto in esse, nec propriè inhærere; quare esset substantia, non accidens. Item etiam prolato quouis verbo, statim ꝓduceretur effectus, quod nemo concedit. Non etiam secundum, quia tunc esset corporea, & præterea prolato primo verbo periret pars virtutis, prolato secundo periret altera pars: & sic virtus illa, vel tota, vel maxima ex parte periret, antequam effectus inciperet produci. Quare superuacanea erat illa virtus in partibus Sacramenti præcedentibus effectum.

SEXTO; Vel ista virtus est in verbis tantùm, aut in elemento tantùm, aut in vtroque. Si in verbis tantùm, quomodo Eucharistia sumpta iustificat? Si in elementis tantùm, quomodo verba consecrationis Eucharistiæ operantur? Si in vtroque, vel erit eadem virtus, & hoc non potest esse, cùm non possit vnum accidens esse in duobus subiectis: vel erunt duæ virtutes, & tunc erunt in vno Sacramento duæ virtutes, quod videtur absurdum. SI dicas; Erunt duæ partiales. Contrà, quia tunc deberent concurrere simul ad opus; at aliquando accidit, vt vna pars Sacramenti longo tempore adhibeatur post aliam, vt cùm vnus hodie confitetur, & cras absoluitur.

DENIQVE inintelligibile est (vt Kemnitius dicit) quid sit ista virtus, quādo adueniat, quando desinat esse, &c.

Ad hæc argumenta posset tripliciter respondere. PRIMO posset, si quis vellet, confiteri ignorantiam circa huiusmodi nodos; & tamen satisfacere hæreticis, immò etiam ora illorum obstruere. Nam tenemur quidem rationem reddere eius, quæ in nobis est spei, 1. Petr. 3. sed id

facere tenemur ex principiis fidei, non ex Metaphysica. Nam S. AVGVSTINVS lib. 3. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 4. *Ego,* inquit, loquens de argumentis contra modum traductionis peccati originalis, *etiamsi istorum argumenta soluere non valeam, video tamen inhærendum esse diuinis literis, &c.* Et in epist. 29. ad Hieronymum, dicit se, cùm interrogatur quomodo peccatum Adæ propagetur in posteros, respondere solitum: *Hoc, vt alia multa, me ignorare confiteor.* Et tamen non propterea deerat defensioni fidei, immò acerrimè eam propugnabat, ostendens credendum esse peccatum originale propagari in posteros, licet modum ignoremus, quia id Scriptura docet, & traditio, atque vsus Ecclesiæ.

SECVNDO posset quis respondere, Sacramenta esse veras caussas iustificationis, sed Morales, non Physicas: quomodo vera caussa est homicidij, qui illud fieri iubet, licet ipse hominem, qui occiditur, non attingat. SED quanquam hæc responsio salua fide defendi potest, quam tuentur ex recentioribus Ledesmius in 4. dist. 1. quæst. 3. art. 1. & Canus in relectione de Sacramentis; & idem sensisse videntur antiqui Scholastici multi, vt Bonauentura, Scotus, Durãdus, Richardus, Okam, Marsilius, Gabriel, in 4. d. 1. vel 2. qui docent, Sacramenta verè iustificare, & tamen volunt solum Deum producere gratiam ad præsentiam Sacramentorum, ita vt non sint Sacramenta caussæ Physicæ, nisi, sine quibus non fieret effectus: tamen puto longè probabiliorem, & tutiorem sententiam, quæ dat Sacramentis veram efficientiam; quia Patres passim docent, Sacramenta non agere, nisi prius à Deo virtutem, seu benedictionem, seu sanctificationem accipiant; & referunt effectum Sacramenti ad omnipotentiam Dei; & conferunt cum veris caussis efficientibus, vt suprà vidimus. SECVNDO, quia non esset differentia inter modum agendi Sacramẽtorum, & signorum magicorum. TERTIO, quia tunc non esset homo Dei minister in ipsa actione Sacramentali, sed homo præberet signum actione sua, & Deus alia actione, viso eo signo infunderet gratiam, vt cùm vnus ostendit syngrapham mercatori, & ille dat pecunias. At Scripturæ docent, Deum esse, qui baptizat per hominem, vt suprà ostendimus.

TERTIO igitur responderi potest cum sancto Thoma 3. part. quæst. 62. art. 4. quod Sacramenta sint caussæ efficientes, etiam Physicæ, sed instrumentales, virtus autem diuinitus indita non sit aliqua noua qualitas inhærens spiritualis, vel corporalis, sed sit solùm motus, siue vsus Dei. Per hoc enim quod Deus vtitur hac actione Sacramentali ad gratiam producendam, eleuat eam, & facit eam attingere effectum supernaturalem, quem non posset attingere, si à quocunque alio moueretur.

A Ad cuius rei intelligentiam notanda sunt quatuor. PRIMVM est, multum interesse inter instrumẽta quibus vtitur Deus, & quibus vtuntur homines. Sunt autem quinque differentiæ. PRIMA est, quòd homo eget duplici applicatione; vna, qua se applicet instrumento, vt accipiendo securim in manu; altera, qua applicet instrumentum operi; prior motio est in ipso homine; posterior est in instrumento. Deus autem non eget priori applicatione; est enim immutabilis, & præsentissimus omnibus rebus, proinde etiam applicatus. Quare motio illa, qua Deus mouet Sacramenta, est sola applicatio Sacramenti ad opus, & est in ipso Sacramento, non in Deo.

B SECVNDA est, quòd homo eget instrumento naturaliter apto ad illud opus; non enim posset homo secare lignum serra, nisi illa ferrea, & acuta esset. Deus autem non indiget ista aptitudine instrumenti: non enim ipse iuuatur instrumento, cùm possit se solo omnia facere, sed vtitur instrumento, quia placet illi, vel honorare creaturã, vel certè in eo potentiam suam ostendere; vt si quis de industria scribere vellet calamo parum idoneo. Ex quo sequitur non esse necessarium, ponere in Sacramentis aliquam inhærentem qualitatem, quę illud formaliter perficiat, sed satis est, si Deus Sacramento vti velit: non enim ipse indiget instrumento apto.

C TERTIA est, quòd quando homo vtitur instrumento, necesse est, vt præter motionem ipsius hominis, qua instrumentum mouetur, ipsum etiam instrumentum per naturalem suam virtutem concurrat, & operetur id, quod sibi proprium est. Verbi gratia, cùm vtitur faber securi ad faciendam cathedram, non satis est moueri securim artificiosè, sed necesse etiam est, vt securis scindat: & cùm vtitur natura calore ad nutritionem, requiritur vt calor calefaciat, quod est sibi proprium; mediante enim illa actione, natura vtitur calore ad conuertendum cibum in carnem. At cùm Deus vtitur aliquo instrumento, non est necesse, vt instrumentum per naturalem suam virtutem aliquid operetur in subiecto; & si fortè operatur, illa operatio non est caussa effectus diuini, vt talis operatio, sed solùm, vt res, quam Deus ad hoc faciendum adhibere voluit. Hinc videmus in vsu multorum Sacramentorum non reperiri vllam actionem propriam, & naturalem eorum, vt patet de Absolutione, de Matrimonio, de consecratione Eucharistiæ. In aliis reperitur actio propria, vt lotio, aut vnctio; sed, vt dixi, illa quatenus naturalis actio, non est caussa, sed vt res quædam. Ex quo sequitur, vt motio, seu vsus Dei in Sacramentis non solùm sit virtus agentis instrumento impressa, sed sit tota virtus, & ratio, per quam agunt. Id enim, quod est in securi acies, & vis agentis illi impressa, id totum est in Sacramentis sola motio Dei.

D

QVARTA

Qvarta differentia sequitur ex his duabus, quòd homo non potest vti qualibet re pro instrumento sui operis: Deus autem potest; & reuera vtitur rebus diuersissimis ad rem eandem producendam.

Qvinta differentia sequitur etiam ex præcedentibus, quòd homo non potest vti instrumento, nisi quod tangat rem, in qua est producendus effectus. Quia instrumentum debet operari circa subiectum suam propriam & corporalem actionem: actio autem corporalis non fit sine contactu. Deus autem potest etiam per id, quod est in vno loco, agere in aliam rem ab eo loco remotissimam, quandoquidem non eget operatione propria illius rei.

Secvndo notandum est, omnes concedere posse Deum vti quibuslibet instrumentis, quantumuis ineptis, modò tamen illa instrumenta prius ipse faciat apta. At certè id non est necesse, sed potest Deus instrumento inepto, manente inepto, efficere quidquid voluerit, quomodo potest optimus scriba calamo inepto ita dextrè vti, vt per eum rectissimè formentur literæ. Exemplum habemus Ioan. 5. vbi Angelo descendente, & mouente aquam, per eam aquam ita motam curabantur omnes languores. Fuisse autem hanc figuram Baptismi, suprà docuimus. Quare Patres imitati hunc modum loquendi, sæpe dicunt, Sacramenta non operari, nisi prius in ea descendat Spiritus sanctus. Vide Tertullianum in libro de Baptismo, Ambrosium lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 7. & Chrysostomum in cap. 5. Ioannis, & ibidem Theophylactum, & Theophilum Alexandrinum lib. 1. Paschali. Pari ratione cùm Deus voluit mundum conuertere per Euangelij prædicationem, poterat eligere homines eloquentes, aut certè homines rudes continuò eloquentissimos reddere: sed noluit hoc modo vti, sed elegit homines rudes, & qui simpliciter, impolitè, & inornatè loquerentur, & per eos mundum conuertit.

Tertio notandum est, virtutem Sacramentalem aliquando esse in elemento, aliquando in verbo, aliquando in vtroque. Nam actio Sacramentalis propriè est actio ministri dantis Sacramentum, non actio suscipientis; susceptio enim est opus nostrum, Sacramentum autem non est opus nostrũ, sed Dei. Itaq; actio ministri est illa, qua Deus vtitur tanquam instrumento ad iustificandum. Quando ergo minister vtitur rebus, & verbis, vt in Baptismo, Confirmatione, & Vnctione extrema; tunc etiam Deus vtitur rebus, & verbis, & proinde virtus Dei est in vtrisque: & oportet illa duo simul concurrere, alioqui nihil fieret. At cùm minister non vtitur, nisi verbis, materia autem Sacramenti se tenet ex parte suscipientis, aut certè non adhibetur à ministro ad agendum; tunc virtus non est nisi in verbis. Ita fit in Sacramento Absolutionis, & Matrimonij, & in consecratione Eucharistiæ; nō enim A adhibet minister peccata pœnitentis ad eum absoluendum, nec panem ad aliquid consecrandum, sed verba ad consecrandum panem. Et hinc est quod nō repugnat Sacramento Pœnitentiæ, vt vno die dicantur peccata, & alio die absoluatur pœnitens; virtus enim operatiua non est in peccatis, sed in sola absolutione. In consecratione tamen Eucharistiæ requiritur præsentia panis, non quòd in pane sit virtus operatiua, sed quia nisi esset panis præsens, non esset materia, in qua ageret Sacramentum: in Absolutione enim etiamsi non sit Confessio, quia iam præteriit, est tamen homo, in quem cadit Absolutio. Denique aliquando minister
B vtitur solo elemento, vt cùm porrigit Eucharistiam, & tunc virtus est in solo elemento.

Qvarto notandum est, gratiam iustificantem non propriè creari, nec tamen educi de potentia naturali animæ, sed educi de potentia obedientiali, seu capacitate naturali: proinde S. Thomam non pugnare secum, cùm dicit, non posse creaturam instrumentaliter concurrere ad creationem, & tamen Sacramenta concurrere ad productionem gratiæ in anima. Explico; illud dicitur propriè creari, quod fit independenter à subiecto; illud contra dicitur educi, quod dependet à subiecto, in fieri, in esse, & operari. Itaque anima rationalis verè creatur, licet fiat in corpore, quia non pendet à corpo-
C re necessariò, vt patet, quia separata esse, & operari potest, & prius natura est in se ipsa subsistens, quàm corpori infundatur. At gratia est qualitas quædam spiritalis, quæ pendet omnibus modis à subiecto, vt patet; quare educitur. Sed non educitur de potentia naturali, quia non est in homine talis potentia; alioqui gratia esset res naturalis: vbi enim est potentia naturalis, ibi est actus naturalis. Neque obstat, quod gratia non possit fieri nisi à Deo; nam etiam anima non potest creari nisi à Deo, & tamen est res naturalis, quia materia est in potentia naturali ad animam. Itaque gratia non dat esse naturale, sed supernaturale homini. Est tamen in homine capacitas naturalis ad gratiam: naturaliter e-
D nim conuenit homini posse recipere gratiam, vt Augustinus docet de prædestinatione Sãctorum, cap. 5. & potest ea capacitas dici etiam potentia obedientialis, quia licet non sit talis, vt naturaliter possit concurrere etiam passiuè ad productionem gratiæ, (tunc enim esset potentia naturalis) tamen est talis, vt ex ea possit fieri quidquid Deus voluerit, & hæc dicitur potentia obedientialis.

Neque repugnat hæc eductio gratiæ de potentia obedientiali ei, quod dicunt Theologi, & ipsum Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 7. gratiam infundi: infusio enim opponitur acquisitioni, non eductioni. Sic enim distinguitur scientia infusa, & acquisita, non quod non vtraque educatur de potentia intellectus, sed quod

vna acquiratur proprio labore, altera à ſolo A Deo ſine labore donetur. Et ſi rectè dicitur infuſa ſcientia rerum naturalium, quam Deus donauit Adamo, & Salomoni ſine labore ipſorum, licet educta fuerit de potentia naturali: quantò rectius dicetur gratia infundi, quæ à ſolo Deo datur, & non reſpondet ei potentia naturalis?

Ex his ad argumentum Zwinglij RESPONDEO, negando conſequentiam. Nam res corporea, & craſſa poteſt agere in animam non ex natura ſua, ſed ex virtute Dei. AVGVSTINVS tractat. 80. in Ioannem, non timuit dicere: *Aqua corpus tangit, & cor abluit.* Et ignis verus, & corporeus, animas, & dæmones tenere, & cruciare B poteſt: immò etiam experimur corporis affectionibus, miro modo affici animos noſtros, qui tamen ſpiritus ſunt. Et quomodo hæc ipſa noſtra corpora animas retinent tanquam in carcere? nec enim poteſt anima cùm voluerit à corpore recedere, & tamen corpus, corpus eſt, & anima ſpiritus eſt.

Ad PRIMAM confirmationem iam reſponſum eſt, non egere contactu id quod non agit per actionem ſuam propriam & naturalem.

Ad SECVNDAM dico PRIMO, locum Auguſtini non eſſe ad rem. Nam Auguſtinus cùm dicit, minus eſſe iuſtificare impium, quàm creare cœlum & terram, non vult dicere, eſſe difficilius infundere gratiæ habitum in anima, quàm C creare cœlum; ſed vult dicere (vt ipſe ibidem ſe explicat) eſſe opus maioris miſericordiæ iuſtificare impium, quàm creare cœlum; & etiam eſſe opus nobilius, quia cœlum, & terra tranſibunt, ſalus electorum non tranſibit. Idcirco ibidem dicit, fideles cooperari Deo in iuſtificatione ſua, proinde fideles concurrere ad opus maius, quàm ſit creare cœlum, & terram. SECVNDO, non eſt improbabile poſſe creaturam concurrere, vt merum inſtrumentum Dei ad veram creationem. S. autem Thomas loco notato id negat de creatura, quæ concurrat diſponendo ſubiectum per propriam actionem. TERTIO, iam oſtendi gratiam propriè non creari.

Ad TERTIAM confirmationem poſſet dici, D non dari vltimum vllo modo intrinſecum in ſucceſsiuis: & ideò iuſtificationem fieri in vltima parte ſenſibili, non in vltima ſimpliciter, quæ nulla eſt. VEL dicendum, iuſtificationem fieri in inſtanti illo, in quo finitur actio Sacramentalis. Tametſi enim actio deſinat negatiuè, quoad ſuas partes, id eſt, per primum non eſſe, tamen deſinit affirmatiuè, id eſt, per vltimum ſui eſſe, quantum ad terminum ſuum. Vt enim in linea non poteſt aſsignari vltima pars, poteſt tamen aſsignari vltimum punctum, quo terminatur linea: ita in tempore & motu. AT (inquiunt) tunc non eſt actio Sacramentalis. Reſpondeo tunc maximè eſſe, eo modo, quo res ſucceſſiua eſſe poteſt. Res enim ſucceſsiua nunquam eſt per ſuas partes in re exiſtentes, ſed ſemper habet quiddam indiuiſibile, quod vel eſt initium, vel finis, vel continuatiuum rei ſucceſsiuæ: & per illud dicitur eſſe; & tunc perfectè dicitur eſſe, quando illud indiuiſibile terminat actionem. Id patet in tempore: non enim dicitur eſſe vna hora, niſi quando finitur. Idem patet in oratione, quæ perfectè ſignificat, cùm profertur eius terminus.

Ad QVARTAM iam dixi, virtutem illam eſſe corporalem, quia eſt motus rei corporalis, licet dici poſsit ſpiritualis, ratione cauſſæ, & effectus.

Ad QVINTAM dico, virtutem illam eſſe partim in vna parte Sacramenti, partim in alia: proinde paulatim perire, prout pereunt partes Sacramenti. Nec tamen ſuperuacaneæ fuerunt. Nam vltima particula operatur in virtute omnium præcedentium. Sicut etiam oratio perfectè ſignificat, cùm profertur vltima vox; quæ tamen nihil efficeret, niſi aliæ præceſsiſſent: & terminus motus acquiritur per vltimum mutatum eſſe, quod tamen nihil poſſet, niſi cetera præcurriſſent.

Ad SEXTAM iam reſpondi, virtutem nunc eſſe in verbis, nunc in elemento, nunc in vtroq;, &c.

Ad VLTIMAM dico, rem illis difficilem videri, quia imaginantur ſpiritualem qualitatem in re corporali debere cõſtitui: ſed qui ſentiunt, non eſſe neceſſariam eiuſmodi qualitatem, nullas in hac re patiuntur anguſtias.

CAPVT XII.

Explicatur controuerſia de differẽtia Sacramentorum legis nouæ, & veteris.

SEQVITVR ALTERA quæſtio de effectu Sacramenti; vtrum videlicet iuſtificare ex opere operato ſit proprium Sacramentis nouę legis, an commune cum Sacramentis legis veteris. Quatuor erunt partes huius quæſtionis. Exponemus enim PRIMO ſententiam hæreticorum. SECVNDO ſententiam Catholicorum. TERTIO probabimus veritatem. QVARTO ſoluemus obiectiones.

Quantum ad PRIMVM, conuenit inter omnes Catholicos, & hæreticos, ſex vt minimùm eſſe differentias inter Sacramenta legis nouæ, & veteris. PRIMA, quòd nunc ſint alij ritus externi, quàm tunc erant, vt notum eſt. SECVNDA, quòd nunc ſint pauciora Sacramẽta, quàm tũc erant. TERTIA, quòd ſint noſtra faciliora, vt patet de Circumciſione, & Baptiſmo, & aliis. QVARTA, quòd noſtra ſint nobiliora ſaltem ratione auctoris, quia noſtra ab ipſo Chriſto immediatè inſtituta, & promulgata, Moſaica verò à Moſe, ſi non inſtituta, certè promulgata ſunt.

QVINTA, quod illa fuerint figuræ nostrorum. SEXTA, quod illa essent data ad tempus, id est, vsq; ad aduentum Messiæ; nostra duratura sint, quandiu mundus durabit. Colliguntur hæc omnia ex Augustino in epist.118. ad Ianuarium, lib.3.de doctr.Christiana, cap.9.& lib.19. contra Faustum,cap.13.in Psal.73.

Quæstio autem est, vtrum præter has differentias, discrimen sit in effectu principali, qui est iustificare à peccato. Hæretici huius temporis nullum ferè ponunt discrimen, quanquam inter se non satis conueniunt.

Ac PRIMVM Anabaptistæ, Carolstadiani,& Zwingliani,qui(vt suprà ostendimus)nihil tribuunt Sacramentis nostris,nisi vt discernant fideles ab infidelibus, vel sint quasi professio fidelitatis,vel admoneant bonorum operum:coguntur plus tribuere Sacramentis veteribus, quàm nostris. Melius enim discernit Iudæum à non Iudæo Circumcisio, quæ semper manet, & cerni potest; quàm Baptismus, qui semel exhibetur, & transit. Et eadem ratione melius admonet fidelitatis, & bonorum operum Circumcisio, quàm Baptismus, cùm illa sit permanens crassior,& sensibilior,&c.

Lutherus autem,qui vult Sacramenta nostra excitare fidem, idem tribuit Sacramentis veteribus. Vnde sic ait in libro de Babylonica captiuitate,cap.de Baptismo: *Error est Sacramenta nouæ legis differre à Sacramentis veteris legis,penes efficaciam significationis, id est,quod nostra efficaciter significent faciendo,quod figurant, non illa.* Et idem repetit in assert. 1. articuli.

Est autem NOTANDVM, Lutherum distinguere duo genera signorum veterum in libro de Babyl.captiuit.cap.de Baptismo: QVÆDAM enim fuisse dicit, quæ haberent annexum verbum promissionis,ac proinde exigerent fidem, vt signum iridis datum Noë, signum roris in vellere Gedeonis, signum in reuersione solis datum ab Isaia Regi Achaz,& alia. Atq; hæc dicit fuisse vera Sacramenta, & æqualia nostris, quo ad efficaciam. ALIA verò fuisse dicit, quæ non haberent annexam promissionem, vt omnes illas cæremonias legales, quibus expiabantur homines,vestes,ædes,&c. atque has dicit non fuisse propriè Sacramenta,& esse longè inferiora nostris Sacramentis. Vnde in homil.1. de Baptismo non procul ab initio 2. partis grauiter inuehitur in Anabaptistas, qui non plus tribuerent nostro Baptismo, quàm lotionibus Iudaicis; quasi ipse multum tribuat Baptismo, qui iridem illi æquare non veretur. Porrò ex hac distinctione Lutheri colligitur alius error, vel potius paradoxum ipsius, qui non vult esse Sacramenta ea,quæ ab omnibus veteribus dicuntur Sacramenta, vt lotiones Iudaicas, agnum Paschalem,sacrificia,& similia;& contrà,ea vult esse Sacramenta, quæ à nullo, ne per somnium quidem,vocata sunt Sacramenta,vt iridem,vellus Gedeonis, vmbram horologij Achaz, & similia.

Iam Caluinus conuenit cum Luthero, quod Sacramenta veteris legis eodem modo iustificarent,quo nostra,nimirum alēdo fidem. Nam lib.4.Instit.cap.14.§.23.*Hoc dogma,*inquit,*Scholasticum, quo tam longum discrimen inter veteris, ac nouæ legis Sacramenta notatur,perinde ac si illa non aliud,quàm Dei gratiam adumbrauerint,hæc verò præsentem conferat, penitus explodendum est.*& similia habet in Antidoto Concilij Tridentini, sess.7. can.2. Dissentit tamen à Luthero Caluinus in duobus. PRIMO, quod existimat Sacramenta nouæ legis vberiorem gratiam dare, quàm vetera, quia nimirum clarius excitant fidem, & proinde maior fides magis iustificat. *Neque tamen negamus,* inquit in Antidoto, loco citato, *quin vberior sub Christi regno percipiatur gratia.* Lutherus autem omninò æquat Sacramenta illa nostris. SECVNDO, Lutherus (vt ostendimus)non omnes cæremonias Iudaicas, sed tantùm eas, quæ habent annexas promissiones,vult esse Sacramēta,& nostris æqualia. At Caluinus omnes illas cæremonias habet pro Sacramentis,quæ darent gratiam,licet non ita copiosam,vt nostra. Nam lib.4.Institut.cap. 14. §.21. purificationes Iudæorum numerat inter Sacramenta: & §. 26. idem prolixius docet. Et licet vterque erret, minus absurdè Caluinus docet,quàm Lutherus.

Kemnitius in Examine Concilij partim Lutherum, partim Caluinum sequitur. Nam pag. 60.& 70. admittit Lutheri distinctionem de duplici genere signorum veterum: pag.autem 74. admittit cum Caluino vberiorem gratiam dari in Sacramentis nouis, quàm in veteribus: cum vtroque autem conuenit in damnanda Ecclesiæ doctrina. Atq; hæc de sententia hæreticorum.

CAPVT XIII.

Explicantur sententiæ Catholicorum.

QVANTVM ad SECVNDVM, Catholici omnes conueniunt, Sacramēta veteris legis, quæ propriè Mosaica dicuntur, non contulisse gratiam ex opere operato. Id enim docent omnes Theologi in 4.distinct.1.& idem definiuit Concilium Florentinum in instruct. Armenorum; & Concilium Tridentinum, quamuis breuius, & obscurius, quia non erat necesse,cùm iam res esset definita, sess.7.can.2.

Est autem hîc NOTANDVM, ista Concilia non definiuisse (vt calumniatur & mentitur Kemnitius in 2.parte Examinis,pag.58.& 59.) veteres Patres non habuisse gratiā Dei ex merito Christi,aut eam habuisse sine vllo organo,seu medio applicante Christi merita. Concilia enim nihil horum dicunt, sed tantùm asserunt, hoc esse

discrimen inter Sacramenta legis veteris, & nouæ, quòd nostra conferunt gratiam, illa solùm eam significabant. Non est autem consequens, veteres Patres non habuisse gratiam, aut habuisse sine organo applicato Christi merita. Nam etiamsi non habuerunt eam per Sacramenta, tamen habuerunt per fidem, vt etiam nunc adulti per fidem, & contritionem veram iustificantur, antequam re ipsa ad Sacramentum accedant.

Etsi autem Catholici in hoc principio conueniant inter se, & discrepēt ab hæreticis huius temporis: tamen sunt etiam apud eos duæ quæstiones, de quibus breuiter dicam, quæ sint opiniones, cùm id sit necessarium, partim ad controuersiam propositam explicandam, partim ad refellendas hæreticorum calumnias.

VNA igitur quæstio est de Sacramentis veteribus, Circumcisione excepta, an saltem iustificarent ex opere operantis. Duæ sunt autem opiniones. PRIMA Magistri in 4. dist. 1. qui id negat: ait enim, Sacramenta illa non iustificasse, etiamsi in fide & charitate susciperentur, quia data erant, vt essent oneri, non vt iustificarent. SECVNDA est communis Theologorum, iustificasse omnia illa Sacramenta ex opere operantis, id est, ex fide & deuotione suscipientis: & hæc sententia est verissima. Nam est generaliter vera sententia Apostoli Rom. 2. *Factores legis iustificabuntur.* Quanquam ista iustificatio nō est propriè Sacramentalis, sed est communis omnibus bonis operibus, quæ in charitate fiunt; nec est iustificatio prima, sed secunda. Quod autem Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 58. vociferatur, hanc sententiam directè, & quasi aduersa fronte pugnare cum Paulo, qui Rom. 4. ex professo docet, Abrahamū non esse iustificatum ex operibus, ex mera imperitia nascitur. Nam Paulus loquitur de operibus, quæ fiunt ex solis viribus liberi arbitrij, quibus operibus & nos fatemur, neminem iustificari. Theologi autem cùm dicunt, Sacramenta vetera iustificasse ex opere operantis; loquūtur de opere, quod oritur ex gratia Dei. Vocant enim opus operantis fidē, charitatem, obedientiam, quæ sunt omnia Dei dona, cùm sine speciali Dei auxilio non habeantur: de qualibus operibus Paulus Rom. 2. *Factores legis iustificabuntur.* Et Iacobus cap. 2. *Abraham nónne ex operibus iustificatus est?*

ALTERA quæstio est de Circumcisione, quæ non est propriè Sacramentum Mosaicum, sed legis naturæ: vnde Ioan. 7. *Circumcisio non est ex Mose, sed ex Patribus.* Porrò de Circumcisione duæ sunt opiniones. PRIMA opinio est Alexandri, part. 4. quæst. 7. memb. 7. art. 4. Bonauenturæ, Scoti, & Gabrielis, in 4. dist. 1. qui admittunt, Circumcisionem ex opere operato contulisse iustificationem. Pugnant autem cum hac sententia multa argumenta. PRIMO Scripturæ, quæ cùm dicunt, Sacramenta vetera fuisse egena elementa, non excludunt Circumcisionem, immò de illa maximè loquuntur, vt postea videbimus. SECVNDO Concilia, Florentinum & Tridentinum, quæ solis Sacramentis nostris tribuunt vim iustificandi. Neque valet, quod quidam dicunt, Concilia ista cùm negant, Sacramenta veteris legis iustificasse, loqui tantùm de Sacramentis Mosaicis, id est, à Mose promulgatis, non autem de Circumcisione, quæ erat Sacramentum legis naturæ datum Abrahę, non Mosi: hoc, inquam, non valet. Nam Concilia intendunt explicare excellentiam Sacramentorum nouæ legis; quæ quidem excellentia non minus obseruatur, si Sacramenta legis naturæ sint nostris æqualia, quàm si id tribuatur Sacramentis legis scriptæ. Præterea cùm Deus in lege gradatim processerit, & legem imperfectiorem dederit in statu naturæ, quàm in statu legis scriptæ; & in hoc statu imperfectiorem, quàm in statu Euangelij: idem sine dubio fecit in Sacramentis, proinde si Sacramenta Mosaica non iustificabant, multò minus Sacramenta legis naturæ.

Hîc tamē est hoc ANNOTANDVM, hanc sententiam primam non fauere hæreticis huius temporis, licet aliquod Sacramentum antiquū cum nostris æquauerit. Nam hæretici cùm paria faciunt Sacramenta vetera nostris, non vetera extollunt, sed nostra deprimunt, ac deiiciunt; hæc autem prima sententia non deiicit nostra, sed extollit antiqua.

SECVNDA sententia est S. Thomæ 3. part. quæst. 70. art. 4. & discipulorum S. Thomæ, Capreoli, Scoti, Ledesmij, & aliorum, in 4. distinct. 1. vel 2. qui docent, Circumcisionem vi sua non iustificasse, sed iustificasse tamen, quatenus fidei protestatio erat, & fidem applicabat. Itaque volunt ij auctores, iustificatos fuisse veteres ex merito passionis Christi, vt nos iustificamur, sed hoc meritum nobis applicari per Sacramenta, Hebræis autem per solam fidem; quę tamen fides requirebat vt conditionem, sine qua non operabatur, Sacramentum Circumcisionis. Hæc sententia sine dubio probabilior est: sed quia non est nobis propositum, nisi fidem aduersus hæreticos propugnare, his omissis, ad tertium caput transeamus.

CAPVT XIV.

Probatur, nullum Sacramentum legis naturæ, aut scriptæ, iustificasse ex opere operato.

NVNC probanda est veritas. Probabimus autem, nullum Sacramentum legis naturæ, aut scriptæ iustificasse ex opere operato, siue eo modo, quo iustificant Sacramenta nouæ legis,

contra omnes hæreticos huius temporis, & aliquo modo etiam contra eos, qui Circumcisioni tribuunt iustificationem ex opere operato.

Ac Primvm quidem argumentum sumitur ex diuinis literis: nam & Prophetæ, & Apostoli miro consensu docent, Sacramenta vetera non iustificasse, cùm de nostris contrarium afferant.

Primvs locus ex Prophetis, Psal. 39. *Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti.* Vbi Scriptura non negat, Deum velle sacrificia, cùm ipse ea fieri iusserit, sed negat ea velle ad expiandum peccatum. Secvndvs locus Psal. 50. *Si voluisses, sacrificium* (nimirum ad peccatum expiandum) *dedissem, vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus*, &c. Vbi Scriptura opponit sacrificium cõtritioni; & de vno negat, quod de altero affirmat, quod non faceret, si vtrumque concurreret ad iustificationem: neque enim rectè diceretur nunc, Deus non vult Baptismum, sed contritionem. Tertivs locus Isaiæ 1. *Quò mihi multitudo victimarum vestrarum? quis quæsiuit hæc de manibus vestris?* Qvartvs locus Hierem. 11. *Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es?* vbi de sacrificio pro peccato loquitur. Et certè de Baptismo non diceret; Nunquid Baptismus auferet à te malitias? Qvintvs locus Amos 5. *Quod si obtuleritis mihi holocausta, & munera vestra, non suscipiam, & vota pinguium non respiciam.* Porrò si sacrificia non iustificabant, multò minus iustificabant aliæ cæremoniæ: nullæ enim cæremoniæ habent clariores promissiones de remissione peccatorum, quàm sacrificia.

Iam ex verbis Apostolorũ idem probari potest. Primvs locus est Roman. 3. *Quid ergo amplius Iudæo est, aut quæ vtilitas Circumcisionis? multum quidem per omnem modum. Primũ, quia credita sunt illis eloquia Dei.* vbi illud, *Primum* (etiam Caluino & Petro Martyre testibus in commentario) non est nota ordinis, quasi vellet Paulus multas vtilitates Circumcisionis adferre; sed significat potissimum, seu præcipuum; non enim adfert alias vtilitates. Solùm ergo, auctore Paulo, Iudæi circumcisi præstabant Gentibus incircumcisis, quòd illi habuerint Dei legem, & oracula: non ergo Circumcisio iustificabat. Nam alioqui præstitissent Iudæi Gẽtibus etiam iustitia, quod præcipuè Paulus refutare intendit; vnde paulò pòst subiungit: *Quid ergo præcellimus eos? nequaquam. Caussati enim sumus* (id est, caussas attulimus, & ostendimus) *Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse.* vbi Paulus etiamsi dixerat, Iudæos præstare Gentibus ob Circumcisionem, quia fuerant illis credita eloquia Dei: tamen nunc negat, Iudæos præstare Gentilibus, quia non præstant, quod attinet ad iustificationem, de qua agebatur; omnes enim tam circumcisi, quàm incircumcisi peccatores sunt. Quibus verbis clarissimè docet, Circumcisionem non iustificasse. Non enim vult dicere, nullũ fuisse iustum ante Christi aduentum, cùm cõstet, Patriarchas, & Prophetas, & multos Gentiles fuisse iustos, vt Melchisedech, Iob, & alios. Sed vult dicere, non fuisse iustos ex eo, quod essent, circumcisi, vel incircumcisi, sed ex eo, quòd in Christum venturum crederent. Ibidem addit Apostolus: *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* Quis autem neget, Circumcisionem fuisse opus legis? Ibidem: *An Iudæorum*, inquit, *Deus tantùm? nónne & Gentium? immò & Gentium, quoniam vnus est Deus, qui iustificat Circumcisionem ex fide, & præputium per fidem*; Quasi dicat, Deus est omnium Deus, quomodo igitur credibile est, eum dedisse remedium contra peccatum solis Iudæis? Possumus nos hinc etiam aliter argumentari: An masculorum Deus tantùm? nónne & fœminarum? Quis ergo credat, Deum dedisse remedium, quod solis masculis prodesset?

Secvndvs locus est Rom. 4. vbi Apostolus ex professo probat, Abrahamum non in Circumcisione, sed in præputio fuisse iustificatum: vt inde admoneat, Circumcisionem non esse datam, vt iustificaret. Si enim is, cui primò data est, non fuit ex ea iustificatus, quantò minus alij ex ea iustificandi erunt?

Tertivs locus 1. Corinth. 7. *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est.* vbi ita Paulus Circumcisionem vt præputium despicit, cùm agitur de iustificatione.

Qvartvs locus est Galat. 4. *Quomodo iterum conuertimini ad infirma & egena elementa, quibus iterum seruire vultis?* Quorum elementorum nomine intelligit Circumcisionem, de qua præcipuè loquitur in ea epistola, & simul etiã alias cæremonias legales: & sanè non dicerentur infirma & egena, si iustificarent. Ibidem dicit, Iudæos tanquam paruulos sub elementis huius mundi seruientes fuisse; nos autem viros esse perfectos: quæ sanè differentia non esset vera, si Sacramenta nostra non haberent aliam vim, quàm illa Iudæorum.

Qvintvs locus Gal. 6. *Neque Circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura.* Vbi videmus opponi nouam creaturam tam Circumcisioni, quàm præputio; quod esset ineptum, si Circumcisio efficeret nouam creaturam.

Sextvs locus Philipp. 3. vbi Paulus dicit, se arbitrari detrimentum, iustitiam quæ est ex lege, & hoc aliquoties repetit: quod certè non diceret, si ex vlla legali cæremonia iustificatus fuisset. Vnde ibidem Circumcisionem per contemptum concisionem vocat: *Videte*, inquit, *concisionem.* Nam (vt exponit Chrysostomus) circũciditur, quod apertè expolitur resecatis superfluis; conciditur, quod temerè & præter artem scinditur in frusta. Ibidem Apostolus ait, se non habere fiduciam in carne, & per fiduciam in carne, exponit ipse, fiduciam in Circumcisione, aliisque id genus rebus.

Septimvs locus Coloss. 2. vbi omnia Sacramenta

menta vetera dicuntur vmbra futurorum, corpus autem Christi. Quòd si nostra eandem vim haberent, adhuc essemus in vmbra. Ibidem: *Circumcisi*, inquit, *estis Circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, sed Circumcisione Christi consepulti ei in Baptismo.* Vbi Paulus Circumcisionem vocat manu factam, & proinde Baptismum non manu factum, quia principalis baptizans est Deus. Item nihil tribuit Circumcisioni, nisi carnem expoliare, & eam Baptismo opponit. NOTANDVM autem est, in textu Græco haberi: *In expoliatione corporis peccatorum carnis*; & proinde coniungendam hanc partem (*In expoliatione, &c.*) cum illa (*circumcisi estis*) non cum illa (*Circumcisione manu facta*) vt sensus sit; Circumcisi estis in expoliatione corporis peccatorum, non Circumcisione manu facta, sed Circumcisione Christi spirituali cõsepulti ei in Baptismo. Ex quo textu sumitur idem argumẽtum, sed alio modo. Nam (vt exponunt Græci, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus) Paulus docet, Circumcisionem Iudaicam fuisse denudationem vnius pelliculæ, nostra autem Circumcisio est expoliatio totius corporis peccatorum.

OCTAVVS est Hebr. 7. *Reprobatio*, inquit Apostolus, *fit præcedentis mandati propter infirmitatem & inutilitatem.* Loquitur autem de mandatis cæremonialibus, quorum præcipuum erat de Circumcisione.

NONVS locus Hebr. 9. vbi cæremonias veteres dicit fuisse iustitias carnis, & sanctificasse quidem inquinatos, sed solùm ad emundationem carnis.

DECIMVS locus Hebr. 10. vbi dicit, legẽ vmbram habuisse, non ipsam imaginem rerum, nec potuisse accedentes perfectos facere; nec potuisse auferre peccata, & mundare conscientiam: & Deũ hostias & oblationes noluisse, nec ei placuisse; quod intelligi debet in ordine ad iustificationem ex opere operato: nam alioqui negari non potest, quin ei placuerint, ex obedientia & deuotione offerentis. Nam vocantur odor suauissimus Domino, Leuit. 1.

Sed videamus, quid ad hęc loca aduersarij respondeant. Lutherus & Lutherani respondent, Scripturas cùm negant, Sacramenta vetera iustificare, debere intelligi de illis, quæ non habent annexam promissionem.

AT loca à nobis adducta, loquuntur expresse de Circumcisione, quam omnes concedunt habuisse annexam promissionem. Deinde nullæ cæremoniæ Iudaicæ habuerunt promissionem magis expressam, quàm sacrificia & ablutiones. Nam Leuit. 4. 5. & 6. promittitur remissio peccatorum offerenti sacrificium. Et rursus Leuit. 20. 21. & 22. promittitur sanctificatio iis, qui abluuntur aqua, vt lex præcipit: & tamen Apostolus Hebr. 10. disertis verbis dicit, impossibile esse, sacrificiis & ablutionibus Iudaicis remitti peccata.

A

Kemnitius in Exam. 2. par. pag. 63. post solutionem Lutheri, proponit aliam, quæ est etiam Caluini lib. 4. Inst. cap. 14. §. 23. & 25. & Martyris in cap. 7. 1. ad Cor. quod videlicet Scriptura cùm reprehendit tanquam inutilia Sacramenta vetera, non loquatur de illis secundum se, sed vt perperam intelligebantur à Iudęis, id est, de nudis cæremoniis, remota promissione & fide in Christum. Verissimum enim est, Sacramenta illa nihil valuisse accipientibus ea sine fide.

At contrà; nam PRIMO, non est quęstio inter nos & hæreticos, an Sacramenta illa ex fide prodessent. Id enim fatemur omnes, & hoc est quod Scholastici dicunt, & illi malè reprehendunt, Sacramẽta vetera fuisse vtilia ex ope operantis. Sed

B

quæstio est, an præterea ex diuina institutione fuerint vtilia, vt Sacramenta. Illa enim vtilitas ex opere operantis, non est propriè Sacramentorum, sed communis omni bono operi.

SECVNDO, Sacramenta sine promissione & fide nihil prodesse; non tantùm conuenit Sacramentis veteribus, sed etiam nouis, vt ipsi aduersarij docent: & tamen Paulus ita distinguit noua à veteribus, vt dicat, nostra saluare, regenerare, mundare, iustificare, Ephes. 5. Tit. 3. 1. Cor. 1. vetera autem esse elementa egena, nihil valere, & nihil esse, 1. Corinth. 7. Galat. 5. Hebr. 10. & alibi.

TERTIO, Apostolus in his locis dicit, illas

C

cæremonias fuisse inutiles ad iustificandum, vbi dicit, fuisse vmbras & figuras rerum nostrarum, Coloss. 2. 1. Corinth. 10. Hebr. 10. Ergo Apostolus vult, Sacramenta illa fuisse inutilia ad iustificandum, non solùm vt falsò exponebantur à Iudæis, sed etiam secundum se, & vt erant Sacramenta à Deo instituta. Non enim vt exponebantur perperam à Iudæis, figuræ dici poterant, sed solùm vt erant Sacramenta à Deo instituta. Non enim illis figuræ erant, qui nihil de Christo cogitabant, sed solùm illo ritu acquiescebant.

DENIQVE, si Paulus solùm dicere vellet, Sacramenta vetera sine fide nihil prodesse: non conferret cum præputio, nec diceret: *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est,* 1. Corinth. 7. & Ga-

D

lat. 6. *Neque Circumcisio aliquid valet, neque præputium.* Præputium enim non solùm sine fide nihil est, & nihil valet, sed absolutè nihil est, & nihil valet.

Caluinus præter hanc solutionem adhibet alias tres. VNA est lib. 4. Institut. cap. 14. §. 22. quòd Paulus loquatur de Sacramentis veteribus, non absolutè, sed comparatiuè; ac præsertim Coloss. 2. vbi vocantur vmbræ illa Sacramenta. Dicit enim Caluinus, Paulum non voluisse extenuare efficaciam illorum Sacramentorum, sed magnificare efficaciam nostrorum, quæ dant vberiorem gratiam, quàm illa.

At contrà; nam si solùm differrent nostra à veteribus, quòd nostra darent maiorem gratiam, illa minorem; Paulus non rectè diceret,

illa nihil esse, & nihil valere; nec conferret cum præputio Circumcisionem; neque etiam distingueret illa vt vmbram à corpore. Vmbra enim non est corpus minus, sed nullum; nec habet aliud, nisi similitudinem corporis. Immò Hebr. 10. ita extenuat ea Sacramenta, vt dicat, non fuisse imagines, sed vmbras. Nam imago habet positiuam & realem corporis similitudinem: vmbra autem habet similitudinem priuatiuam, & quæ reuera nihil est.

ALTERA solutio Caluini est ibidem, §. 24. quòd Paulus loquatur de Sacramentis veteris legis pro eo tempore, quo iam erant per Christum abrogata.

At contrà. Nam Rom. 2. Paulus dicit: *Circumcisio quidem prodest, si legem obserues.* Vbi indicat, se loqui de eo, quod conueniebat Circumcisioni, cùm adhuc vigeret. Nam post abrogationē non prodest, sed obest, vt idem Paulus dicit Galat. 3. Vult ergo Paulus dicere, Circumcisionē, quando vigebat fuisse vtilem, non quidem quòd ipsa iustificaret, sed quia circumcisi habebant legem Dei, & poterant faciliùs quàm alij nosse Dei voluntatem, vt idem Paulus explicat cap. 3. *Quæ vtilitas Circumcisionis? multum per omnem modum*, &c. Item 1. Corinth. 7. vbi dicit, Circumcisionem nihil esse, loquitur pro tempore, quo vigebat; nam paulò antè dixerat: *Circumcisus vocatus est? non adducat præputium. In præputio vocatus est? non circumcidatur.* Et est sensus; perinde esse, vtrum quis ex Iudaismo ad fidem Christi veniat, an ex Gentilismo. Itaque loquitur de illis, qui fuerant circumcisi vigente lege, & postea ad fidem Christi venerant, & illos monet, ne glorientur præter ceteros, ob Circumcisionem olim acceptam, quia nihil est. Præterea Galat. 4. dicit, antiquos Patres sub elementis mundi huius fuisse seruientes. Item Philipp. 3. dicit, se non habere fiduciam in carne, id est, non magnificare (vt ibidem exponit) quod fuerit circumcisus octauo die; ac proinde contemnit Circumcisionem, quam acceperat, cùm ea vigeret. Item Coloss. 2. & Hebr. 10. vocat vmbras & figuras. Non autem erant vmbræ & figuræ, nisi ante abrogationem. Item Hebr. 7. dicit, abrogata illa fuisse ob infirmitatem & inutilitatem. Denique Hebr. 10. ex professo docet, impossibile fuisse, vt sacrificiis & lotionibus illis expiarentur peccata, & propterea Christum venisse, vt perficeret quod illa non poterant.

TERTIA solutio est eiusdem ibidem, §. 25. vbi dicit, cæremonias legis vocari vmbratiles, non quòd nihil habeant solidi, sed quia earum complementum vsque ad Christum quodammodo suspensum erat. Addit etiam, quòd vocantur vmbræ, non esse accipiendum de efficacia, sed de modo significandi, quia nimirum significabant res futuras, nostra significāt res preteritas.

At contrà. PRIMO, ista solutio planè destruit textum. Nam Paulus non solùm vmbratiles facit eas cęremonias, sed ipsam vmbram appellat. SECVNDO, si ideo solū fuissent vmbratiles, quia complementum erat suspensum vsque ad Christum, id est, quia repræsentabant aliquid, quod nondum aderat; nostra etiam vmbratilia dici possent. Nam repræsentant resurrectionem & gloriam futuram. TERTIO, impudentissimè asseritur, Paulum non agere de efficacia, sed solùm de modo significandi. Nam illa verba: *Nihil est, nihil valet, elementa egena, infirma, inutilia, non posse expiare peccata,* & similia, non possunt nisi de efficacia exponi. DENIQVE, Apostoli quæstio cum Iudæis de efficacia erat, & de iustificatione, non de modo significandi. Neque enim tam stulti erant Hebræi, vt non intelligerent, Sacramenta vetera significasse res futuras, si Messiam venturum credebant. Atque hæc de primo argumento.

CAPVT XV.

Idem probatur ex Patribus.

PROBANDVM est hoc discrimen etiam ex Patribus, tum vt res sit magis cōfirmata, tum quia Kemnitius in secunda parte Examinis pag. 56. & sequentibus, vsque ad 60. conatur ostēdere, vnum tantùm locum nos habere, eumque ex Augustino, quem tamen ipsum eripere nobis conatur. Proferemus igitur auctores veteres, Hebræos, Græcos, Latinos viginti, præter Augustinum.

I. PHILO in lib. de Circumcisione, exponens omnes caussas Circumcisionis, quas à maioribus se accepisse fatetur, neque clarè dicit, neque obscurè insinuat, eam institutam fuisse in remedium peccati.

II. IOSEPHVS lib. 1. antiquit. cap. 12. non aliam caussam Circumcisionis reddit, nisi vt posteritas Abrahæ ab aliis Gentibus discerneretur. Et tamen si quis nosse potuit, quorsum esset instituta Circumcisio; isti maximè, qui Hebræi erant, & doctissimi; & vixerant etiam eo tempore, quo adhuc lex vigebat.

III. Iustinus in Dialogo cum Triphone, ante medium: *Quin etiam,* inquit, *ex eo, quòd non possunt fœminæ circumcidi, intelligitur signi caussa datam esse Circumcisionē, non pro opere iustitiæ.* Et toto ferè Dialogo hoc probat, Circumcisionem non iustificasse, sed datam solùm, vt discernerentur Iudæi ab aliis.

IV. DIONYSIVS Areopagita in lib. de hierarchia Ecclesiastica, cap. 5. part. 1. docet, Ecclesiam esse mediam inter synagogam & cœlestem patriam; quòd synagoga carnalia Sacramenta, & vmbras, ac figuras habuerit; cœlestis Hierusalem habeat nudam veritatē sine vllis signis corporalibus: Ecclesia nostra cum vtraq; communicet, quòd habeat signa corporalia, & simul spiritualia dona.

V. IRENAEVS li.4.cap.30. *Circumcisionem,* inquit, *non quasi iustitiæ consummatricem, sed in signo eam dedit Deus, vt cognoscibile perseueret genus Abrahæ.* Et infrà: *Et quia non per hæc iustificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ostendit, quod ipse Abraham sine Circumcisione credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Vide eundem in eodem lib. cap. 28. 29. 32. & 34. A

VI. ORIGENES lib. 2. contra Celsum dicit, Christianos meritò dimisisse Circumcisionem, Sabbatha, & similia, quòd res carnales, & corporales essent, & transisse ad legem Dei spiritalem. Item homil. 3. in Genesim, vbi explicat Circumcisionis præceptum, opponit carnalem illã Circumcisionem Iudæorũ, Circumcisioni spirituali Christianorum: proinde vult tantum interesse inter Sacramenta illorũ, & nostra, quantum interest inter carnem, & spiritum. B

VII. EVSEBIVS Cæsariensis lib. 1. demonstrat. Euangelicæ, cap. 10. & lib. 1. hist. cap. 1. pulchrè docet, cur data fuerint primis illis parentibus Sacramenta carnalia, & sacrificia, tanquam elementa quædam, & adumbrationes rerum spiritualium.

VIII. EVSEBIVS Emissenus homil. in Sabbatho post primam Dominicã Quadragesimæ, in illud: *Faciamus hîc tria tabernacula. Primũ,* inquit, *tabernaculum est synagoga; secundum Ecclesia; tertiũ cœlum. Primum in vmbra fuit, & figura; secundum in figura & veritate; tertium in sola veritate. In primo via ostenditur; in secundo inuenitur; in tertio possidetur. Nõ enim Sacramenta Ecclesiæ, sicut Sacramenta synagogæ medicinam tantùm docent, & ostendunt, sed ipsa potius sunt medicina, & remissio peccatorum.* C

IX. ATHANASIVS oratione in illud: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo,* circa finẽ fusè docet Circumcisionẽ nihil fuisse aliud nisi vmbrã, & figurã Baptismi, q est vera, & spiritualis Circũcisio.

X. EPIPHANIVS hær. 8. quæ est Epicureorum: *Illic,* inquit, *Circumcisio fuit carnalis, quæ deseruiit tempori vsq; ad magnam Circumcisionem, hoc est, Baptismum, qui circumcidit nos à peccatis.*

XI. BASILIVS, lib. de Spiritu sancto, ca. 14. *Qui veritatem,* inquit, *vmbræ comparans, cumq; figuris conferens ea, quæ figuris significantur, vniuersam pariter Euangelicam dispensationẽ eleuare aggreditur.* Et infrà: *Quid,* inquit, *confers lauacra cum lauacris, quæ solam nominis appellationem habent communem, rerum verò tanta est differentia, quanta est inter somnia, & veritatem; inter vmbras, & imagines, & inter ea, quæ reuera sunt.* D

XII. Ioan. CHRYSOSTOMVS hom. 27. in Genesim: *Attende,* inquit, *quod Deus Circumcisionem pro lege statui voluit, non quod ad animæ salutem efficere hoc possit aliquid, sed vt Iudæi pueri hoc gratitudinis indicium circumferrent, quasi signum, & sigillum, & ne liceret eis commisceri gentium cõmistionibus. Hinc B. Paulus signum hoc vocat, dicens: Et signum dedit Circumcisionis sigillum; nam ad iustitiam ipsa Circumcisio nihil conducit.* Vide eundem homil. 39. & 40. in Genes. homil. de proditione Iudæ, homil. 7. in epist. ad Rom. & hom. 14. in epist. ad Hebræos.

Idem docent XIII. CYRILLVS lib. 10. in Iulianum vltra medium. XIV. THEODORETVS q. 67. in Genesim, & lib. 7. ad Græcos. XV. DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 10. 14. & 26. XVI. THEOPHYLACTVS in cap. 2. ad Romanos, & XVII. OECVMENIVS in cap. 4. ad Romanos.

Iam ex Latinis, XVIII. TERTVLLIANVS in lib. contra Iudæos, cap. 1. *Si Circumcisio,* inquit, *purgat hominem, Deus Adam incircumcisum cùm faceret, cur eum nõ circumcidit, vel posteaquam deliquit, si purgat Circumcisio?* Et infrà: *Prouidens Deus, quod hanc Circumcisionem in signum, non in salutem esset daturus.* Ibidem probat ex Prophetis sacrificia, & Sacramenta Iudæorũ non iustificasse, vbi etiam illa vocat carnalia, & nostra spiritualia.

XIX. S. CYPRIANVS lib. 1. contra Iudæos, cap. 8. opponit carnalem Circumcisionem Iudæorum, spirituali Circumcisioni Christianorum: & addit Adamum, Henoch, Noë, & Melchisedech iustos fuisse sine Circumcisione: *Quia,* inquit, *signaculũ seminis nihil proficit.* Idem li. 3. ep. 8. ad Fidũ, dicit carnalem Circumcisionẽ adueniente spirituali, tanquam vmbram luce adueniente euanuisse.

XX. S. AMBROSIVS in epist. 72. ad Irenæũ: *Signũ,* inquit, *Circumcisio corporalis, veritas Circumcisio spiritualis: illa membrum amputat, ista peccatũ.* Idem: *Si tamen idem,* in cap. 4. ad Rom. *Non ergo,* inquit, *Circumcisio aliquid habet dignitatis, sed signum est tantùm; quod signum ideò accipiebant filij Abrahæ, vt scirentur eius filij esse, qui credens Deo hoc signum acceperat, vt æmuli essent paternæ fidei.* Vide eundem lib. 1. de Abraham, ca. 4. vbi ex professo agit de Circumcisione, & lib. 1. de Sacramentis, cap. 4. & 6. & libro de iis, qui initiantur mysteriis, cap. 8. & 9.

XXI. S. HIERONYMVS in cap. 3. ad Galat. reddit caussam cur fuerit Circumcisio instituta, & ne verbulo quidem indicat, fuisse in remedium peccat. *Quia,* inquit, *ex semine Abrahæ erat Christus oriundus, & ab Abraham, vsq; ad Christũ multa erant secula transitura, prouidens Deus, ne soboles dilecti Abrahæ ceteris nationibus misceretur, & paulatim familia eius fieret incerta, gregem Israëliticum quodam Circumcisionis cauterio denotauit. Deniq; per quadraginta annos in eremo nullus est circumcisus: soli quippe sine gentis alterius cõmistione viuebant. Statim vt Iordanis ripam transgressus est populus, Circumcisio necessariò futuro ex cõmistione Gentium prouidit errori. Quod autem à Iesu duce secundò scribitur populus circumcisus, significat in eremo cessare Circumcisionẽ, quæ in Aegypto rationabiliter exercebatur; & à Domino nostro Iesu Christo spirituali Circumcisione credentes esse mundandos.* Idem in cap. 1. Isaię dicit, Deum respuere cæremonias Iudaicas, & placere ei lauacrum Baptismi: *Quod solum,* inquit, *potest purgare peccata.*

Denique S. AVGVSTINVS etiamsi de Circumcisione sensit, quod antea diximus; de aliis tamen Sacramentis apertè docet, quod omnes Catholici docent. Sic enim habet in Psal. 73.

Sacramenta, inquit, *non sunt eadem, quia alia sunt Sacramenta dantia salutem, alia promittentia Saluatorem. Sacramenta noui Testamenti dant salutem, Sacramenta veteris Testamenti promiserunt Saluatorem.*

Ad hunc solum locum respondent Kemnitius, & Caluinus. Kemnitius in Exam. pag. 59. & 60. respondet Augustinũ loqui de Sacramentis veteribus, quæ non habebant annexam promissionem, sed erant mera signa, iuxta Lutheri distinctionem.

Non valet solutio, quia Augustinus loquitur in genere de Sacramentis veteribus, & maximè de sacrificiis, & dicit omnia esse mutata, quia nõ dabant salutem. Præterea cùm Augustinus dicit, illa Sacramenta fuisse promittentia Saluatorem, videtur maximè loqui de illis, quæ habẽt annexam promissionem. Quomodo enim non habebant annexam promissionem, si promittebant Saluatorem?

SECVNDO, respondet cum Caluino li. 4. ca. 14. §. 26. Instit. Augustinum non loqui de efficacia Sacramẽtorum, sed de significatione; & hoc solùm velle interesse inter illa, & ista, quòd illa significabant Christũ venturum, ista significant eum iam exhibitum, & datum.

At contrà; nam Augustinus non dicit, nostra significare Saluatorem, sed dare salutem. Præterea ibidem ait: *Mutata sunt Sacramenta; facta sunt faciliora, pauciora, salubriora, feliciora.* At hæc ad efficaciam, non ad significationem pertinent. Deniq; idem Augustinus in aliis locis apertè ponit discrimen quoad efficaciam. Epist. 19. ad Hieronymum: *Cur non dicam*, inquit, *præcepta illa veterum Sacramentorum, nec bona fuisse, quia eis non iustificantur homines? vmbræ enim sunt prænunciantes gratiam, qua iustificamur.* Hæc ille. Quid clarius? Nónne idem prorsus dicit Augustinus, quod postea definiuit Concilium Florentinum? lib. 19. contra Faustum, cap. 13. *Instituta sunt*, inquit, *alia Sacramenta virtute maiora, vtilitate meliora.* Hæc ille. Igitur nostra excellunt antiquis, vtilitate, & virtute; non sola significatione. tract. 41. in Ioannem: *In sacrificiis*, inquit, *non erat expiatio peccatorum, sed vmbra futurorum.* quæst. 25. in lib. Num. *Si*, inquit, *per se attendantur Sacramenta vetera, nullo pacto possunt mederi: si autem res ipsæ, quarum hæc Sacramenta sunt, inquirantur, in eis inueniri poterit purgatio peccatorum.* Hæc de testimoniis Patrum.

CAPVT XVI.

Idem probatur rationibus in Scriptura fundatis.

PRIMA ratio. Sacramentũ, vt iustificare possit, debet habere annexam promissionem absolutã gratiæ. Nullum tale erat in lege veteri; igitur nullum eorum iustificabat. Maior propositio est certissima apud aduersarios. Nam id asserit

A Lutherus in assert. primi articuli, Philippus in locis anni 58. tit. de Sacramentis, Caluinus lib. 4. Instit. cap. 14. §. 3. deniq; Kemnitius in 2. parte Examinis pag. 42. ponit in ipsa definitione Sacramenti, quod habeat promissionem gratiæ, & gratiæ non cuiuscunq;, sed remissionis peccatorum. Denique coguntur hoc admittere, cùm velint Sacramenta iustificare excitando fidem: fides enim apud eos nõ iustificat, nisi apprehendendo promissionem indulgentiæ.

Minor propositio probatur PRIMO, ex Apostolo Hebr. 8. *Melius*, inquit, *sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est.* Et infrà, expli-

B cans quæ sint istæ promissiones meliores noui Testamenti, profert illud Hieremiæ 31. *Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum non recordabor amplius.*

SECVNDO, ex Augustino tract. in Psal. 72. vbi dicit, promissiones Testamenti veteris, & noui esse diuersas, vt ipsa etiã Sacramenta sunt diuersa: tunc enim promittebantur res terrenę, nunc autem cœlestes.

TERTIO, probatur ex ipso Luthero. Nam in lib. de captiuit. Babyl: cap. de Eucharistia, ita loquitur: *Vetus Testamentum per Moysem datum promissio erat, non remissionis peccatorum, seu rerum æternarum, sed temporalium, nempe terræ Chanaam, per quam nemo renouabatur spiritu, vnde & irrationalem pecudem in figura*

C *Christi, oportebat occidi, in cuius sanguine idem Testamentum confirmabatur, vt qualis sanguis, tale Testamentum, qualis hostia, talis promissio.* Hæc ille: vbi præbet nobis contra se argumentũ planè insolubile. Nec potest responderi, loqui eum de Sacramentis, quæ non habent annexam promissionem; nam expressè meminit promissionis. Et præterea paulò pòst ponit exempla in iride, vellere Gedeonis, horologio Achaz, & similibus, ac dicit, ista signa habuisse tantùm promissiones terrenas, & tamen in sequenti capite, quod est de Baptismo, hæc ipsa signa vult esse propriè Sacramenta, & nostris æqualia.

PorroCaluinus negat hanc minorem propositionem. Nam lib. 4. Instit. cap. 16. §. 4. dicit, v-

D nam esse, & eandem promissionem Sacramentorũ veterum & nouorum. Probatur igitur hæc minor. QVARTO ex singulis, quæ apud illos dicuntur Sacramenta. Lutherus enim Sacramenta vocat, sacrificiũ Abel, iridem, vellus Gedeonis, horologium Achaz. At nullum eorum habet promissionem remissionis peccatorũ. Nam de sacrificio Abel nihil legimus, nisi placuisse Deo, postquam factum fuerat. Iris habuit promissionẽ solius temporalis salutis: vnde Gen. 9. dicitur, data in fœdus non tantùm hominibus, sed etiam bestiis terræ, & omni reptili. Similiter in vellere Gedeonis, & in horologio Achaz, facta sunt signa ad confirmandam promissionem victoriæ contra hostes temporales. De aliis Sacramentis, vt de Circumcisione, de sacrificiis

pro

pro peccato, de manna, mari rubro, & ceteris idem ostendam in solutione argumentorum. A

SECUNDA ratio. Lex ipsa vetus tota in hoc distinguitur à noua, quod illa non iustificat, hęc iustificat: ergo fieri non potest, vt Sacramenta vetera, quæ erant pars quædam illius legis, iustificarent. Probatur antecedens. Nam PRIMO dicitur, Ioan.1. *Lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Quomodo hoc est verum, si Sacramenta Mosayca gratiam conferebant? SECUNDO, 2. Corinth.3. illa vocatur litera occidens, noua, spiritus viuificans. At cur nō erat etiam illa spiritus viuificans, si eius Sacramenta iustificabant? TERTIO, Gal.4. dicitur illa in seruitutem generasse, nostra libertatem attulisse; B At cur hoc, si etiã illa gratiam cōferebat, quæ liberat à seruitute peccati? QVARTO, denique illud dicitur vetus Testamentū, quia ad veterem hominem pertinet, nec renouare nouit; nostrum dicitur nouum, quia renouat, vt docet Augustinus lib.3. cōtra duas epist. Pelagian. ca. 4. vnde & Apostolus ad Titum 3. vocat Baptismum lauacrum renouationis. Neq; tamen hinc sequitur, non fuisse iustificationem à peccatis in sanctis hominibus Testamenti veteris: erat enim, sed non per Testamentum vetus, aut per eius Sacramenta, sed per Testamentum nouum, ad quod illi pertinebant, & ad cuius participationem fide, ac desiderio pertingebant.

TERTIA ratio. Promissio in Sacramentis, C quæ sunt instituta ad iustificandum, non potest impleri nisi fide recipiatur, vt aduersarij dicunt. At promissiones annexæ Sacramētis veteribus implebantur, etiamsi homines non crederent; non igitur Sacramenta illa erant instituta ad iustificandum. Probatur minor. Nam promissio Dei annexa arcui cœlesti, qui Luthero est verum Sacramentum, fuit de non dissipanda vnquam amplius terra aquis diluuij. Quæ promissio impletur, & implebitur etiam si homines non credant. Sic etiam promissio annexa Circumcisioni fuit, vt fieret Abraham pater multarum Gentium, & daret posteris eius terram promissionis, vt patet Genes. 17. & Rom.4. quæ sine dubio implenda erat, etiamsi Hebræi non crederent. D Ita quoque omnia sacrificia habebant annexam promissionem de Christi morte futura pro expiatione peccatorum: id enim significabant omnes illæ mactationes; quæ promissio implenda fuit, siue crederent homines, siue non crederent. Vnde Apostolus Rom. 3. *Nunquid*, inquit, *incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Absit. Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax.*

QVARTA ratio. Nostra Sacramenta dicuntur in Scripturis saluare, regenerare, iustificare, vt suprà probauimus. Nihil tale vsquam legitur de Sacramentis veteribus, vt patebit ex solutione argumentorum: igitur temerè asseruntur paria, quoad efficaciam.

CAPUT XVII.

Soluuntur obiectiones.

ARGUMENTA aduersariorum sunt quinq;. PRIMUM est ex cap.17. Genes. vbi Deus sic loquitur de Circumcisione: *Masculus, cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.* Ex hoc loco sumunt argumentum tam Catholici, qui putant Circumcisionem iustificasse ex opere operato, quàm hæretici, qui non agnoscunt discrimen inter Sacramenta noui, ac veteris Testamenti.

AC PRIMUM Catholici Augustinum sequuti in libro decimo sexto, de ciuitate Dei, capite decimo septimo, ita argumentantur. Deus minatur omni masculo Hebræorum, etiam infanti, perpetuum interitum, nisi fuerit circumcisus; ergo per Circumcisionem liberabantur masculi ab æterna morte.

Caluinus autem libro quarto Institut. cap. 16. §.3. & 4. ita argumentatur. In Circumcisione eadem est promissio, quæ in Baptismo, nimirum remissionis peccatorum, & vitæ æternæ: igitur non differunt nisi externo ritu, seu signo. Probat antecedens. Nam Genes.17. vbi instituitur Circumcisio, dixit Deus Abrahæ: *Ego ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quibus verbis*, inquit Caluinus, *vitæ æternæ promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, qui resurrectionem inde probauit, Matthæi 22. quod dicatur Deus, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob: non est enim Deus mortuorum, sed viuentium. Itaque idem est dicere, Ero Deus, &, Dabo tibi vitam æternam. Sed primus ingressus ad Deum est per remissionem peccatorum; ergo promisit Deus etiam remissionem peccatorum, cùm ait; Ero Deus tuus, & seminis tui.* Confirmat argumentum Caluinus ex eo, quod Apostolus ad Ephes. 2. dicit, Gentiles, qui erant incircumcisi, fuisse sine Deo, sine Christo, sine spe, & alienos à promissionibus. Ergo ista omnia consequebantur homines per Circumcisionem.

RESPONDEO ad argumentum Catholicorum, vim totam illius argumenti pendere ex duabus vocibus, quæ habentur in editione Grēca, qua vtebatur S. Augustinus. Græci enim sic legunt locum citatum: *Et incircumcisus masculus, cuius non circumcidetur caro præputij in die octauo, peribit anima illa de populo suo.* vbi illa verba: *In die octauo*, sunt addita à Græcis: nō enim habentur in codicib. Hebraicis, nec in paraphrasi Chaldaica, nec in Latina vulgata editione. Porrò ob illa duo verba: *In die octauo*, S. Augustinus coactus est hūc locum exponere de paruulis, ac dicere, Deum minari pœnam paruulis carentibus Circumcisione; & hinc vlterius coactus est verba sequentia: *Quia pactum meum irritum fecerunt*, exponere de

peccato originali, & de peccato facto cum Adamo de non comedendo ligno scientiæ boni, & mali, quod solùm paruuli præuaricari potuerunt: & hinc vltimò coactus est, illa verba: *Peribit anima illa*, exponere de morte æterna, quæ debetur peccato originali. Vide Augustinum lib. 16. ciuit. cap. 27. lib. 2. de peccato originali, ca. 30. & 31. & li. 2. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 11. At si remoueam⁹ à textu duo illa verba *(In die octauo)* vt verè remouenda sunt, totum argumentum concidet. Nam non cogemur exponere hunc locum de paruulis, immò cogemur exponere solùm de adultis, vt hic sit sensus; Masculus Hebræus, qui noluerit circumcidi, aut filium suum circumcidere noluerit, peribit de populo suo, quia inobediẽs fuit præcepto à me dato de Circumcisione. Ex qua sententia non magis sequitur, Circũcisionẽ iustificare, quàm quodcunq; legis præceptum: millies enim Deus minatur mortem non seruantibus præcepta.

Esse autem illum sensum eius loci, ostenditur tribus modis. PRIMO, ex illis verbis: *Quia pactum meum irritum fecit.* Nam etiamsi S. Augustinus hoc exposuerit de pacto facto cum Adamo, tamen luce clarius est hoc debere exponi de pacto facto cum Abraham de circumcidendis masculis. Nam in illo capite octies nominatur pactũ Dei, & semper accipitur pro pacto Circumcisionis. Et quid clarius illa expositione ipsius Dei in eodem capite: *Hoc est pactum meum, quod obseruabitis: circumcidetur ex vobis omne masculinũ?* Proinde caussa comminationis hoc loco non est peccatum originale, sed peccatum actuale, id est, transgressio præcepti de Circumcisione, cuius peccati soli adulti capaces sunt.

SECVNDO, idem probatur ex illa pœna: *Peribit anima eius de populo suo.* Non enim ista verba significant mortem æternam, seu gehennam, sed pœnam aliquam temporalem. Nam id significat illud: *De populo suo*; non enim dicit, peribit absolutè, sed peribit de populo, id est, separabitur à populo suo, seu per mortem corporalem, seu per quandam veluti excommunicationem. Vox enim Hebraica כָּרַת propriè excindere significat. Et ponitur hæc pœna in Scriptura passim contra omnes, qui aliquam cęremoniam omisissent, vt patet Exodi 12. & 31. Leuit. 7. 17. 18. 19. 20. & 23. Numer. 15. & 19. in quo vltimo loco dicitur, peritura anima illius de populo suo, qui tetigerit cadauer, & se aqua non abluerit; quæ certè omissio non videtur crimen dignum ęterna morte.

TERTIO, probatur ex cap. 4. Exodi, vbi Dominus Mosem occidere voluit, quia filium suum non circumciderat. Vbi clarè videmus, pœnam illam esse mortem corporalem, & in eum latam, qui adultus sit, & capax peccati actualis, non in infantes. Et quamquam S. Augustinus quæst. 11. in Exod. & lib. 4. de Baptismo, cap. 24. conatur ostendere filium Mosis, non ipsum Mosem in periculo fuisse ob incircumcisionem; tamen res clarissima est. Nam si Deus minaretur mortem paruulo, si non circumcidatur octauo die; quid profuisset filio Mosis Circumcisio illa facta post octauum diem? Deinde textus apertissimus est: *Cumq; esset*, inquit, *in itinere in diuersorio Moses, occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum.* Quem eum? nisi Mosem, de quo loquebatur in proximis verbis. Præterea sequitur: *Tulit ergo Sephora acutissimam petram, & circumcidit præputium filij sui.* Si illud: *Voluit occidere eum*, de filio Mosis intelligeretur, dixisset Scriptura; Circumcidit præputium eius, non autem filij sui. Præterea addidit Sephora, & dixit Mosi: *Sponsus sanguinum tu mihi es*, id est, iam te sponsum meum amissura eram, nisi te sanguine filij mei redemissem. Quare S. Hieronymus in comment. cap. 5. ad Galatas, non dubitat, quin Moses in periculo fuerit hoc loco, non filius eius.

Ad argumentum Caluini, nego Circumcisioni fuisse annexam promissionem remissionis peccatorum, & vitæ æternæ. Id enim repugnat. PRIMO, Apostolo, & Augustino, qui vt suprà vidimus, docent meliores esse promissiones Testamenti noui, quàm veteris. SECVNDO, repugnat primæ institutioni Circumcisionis. Nam primùm imperata est ipsi Abrahæ, & ei primò facta est promissio: ipse autem iustissimus erat ante Circumcisionem, vt patet ex Gen. cap. 12. & sequentibus, ex Paulo Rom. 4. Non ergo promissio erat de remissione peccatorum. TERTIO, repugnat isti ipsi capiti 17. Geneseos; vbi solùm legimus, Deum promisisse Abraham, quando illi iniunxit Circumcisionem, propagationem posteritatis, & terram Palęstinæ: *Ponam*, inquit, *fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis.* & paulò pòst: *Ego sum, & ponam pactum meũ tecum, erisq; pater multarum Gentium.* Et infrà: *Daboq; tibi, & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaam.* Et hoc idem docet Apostolus Rom. 4. Verum quidem est, promissionem hanc terrenam, figuram fuisse promissionis spiritualis, & cœlestis, quæ danda erat iis, qui non carne, sed corde circumciderentur: & hoc etiam intelligebant Patriarchæ, & Prophetæ, & alij viri perfecti illius temporis, vt dicit Apostolus Hebr. 11. & Tobias senior, Iob. 2. & 13. tamen ad literã, promissio terrena erat annexa carnali Circumcisioni, & hæc sola ad vetus Testamentum pertinebat; & contrarium asserere, quod facit Caluinus, nihil est aliud, quàm ex lege Euangelium facere, & omnia confundere.

Ad probationem Caluini ex illo; *Ero Deus tuus*, RESPONDEO; his verbis nõ significari promissionem vitæ æternæ, vel remissionis peccatorum, sed tantùm, vt exponit Chrysost. in comment. huius loci, promissionem cuiusdam peculiaris protectionis; qualis debetur populo peculiari, qualis fuit Israëliticus, vt in Deuteronomio passim repetitur. Hoc autem modo Deus non tan-

tùm erat Deus bonorum, sed etiam malorum, modò essent de populo Israël. Proinde nō significât promissionem remissionis peccatorum illa verba: alioqui Deus non fuisset Deus, nisi iustorum. ADDE, quòd ista verba non tam sonant promissionem Dei, quàm obligationē populi. Idem enim est: *Ero Deus tuus et seminis tui*, ac si dixisset: Non habebitis alium Deum quàm me; iuxta illud Hierem. 24. *Ego ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum.* Et illud Gen. 29. *Si fuerit Dominus mecum, & dederit mihi panem ad manducandum, erit mihi Dominus in Deum.*

A

At, inquit Caluinus, *Deus nō est mortuorū Deus, sed viuentium; vt Christus ait; Ergo, Ero Deus tuus, significat promissionem vitæ æternæ.* RESPONDEO; Christi verba nihil aliud significare, nisi Deum non esse Deum eorū, qui non sunt, sed eorum, qui sunt, siue sint boni, siue mali; siue beati, siue damnati. Nam probare volebat contra errorem Sadducæorum, animas mortuorum hominum esse immortales, & ideo non extingui cū corpore, sed reuera permanere, & viuere: id verò probauit optimè ex verbis Dei ad Mosem Exod. 4. *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Cùm enim illi iā mortui essent, quantū ad corpus, nisi viuerent, quantum ad animam, non diceretur, Deus esse Deus eorū; non .n. Deus est Deus eorū, qui nihil sunt.

B

Ad illud ex epist. ad Ephesios RESPONDEO; Gentiles fuisse sine Deo, sine Christo, sine spe, & sine promissionibus, non quia carebant Circumcisione, sed quia carebant vera fide, & notitia veri Dei, & idola pro Deo colebant. Alioqui enim etiam inter Gentiles, qui Deum verum agnoscebant, vt olim Iob, & postea Cornelius Centurio, & alij nonnulli, non erant sine Deo, sine Christo, & sine spe, etiamsi circumcisi non essent.

C

Argumētum SECVNDVM sumitur ex Leuit. cap. 4. 5. & 6. vbi sic legimus: *Anima quæ peccauerit, &, contempto Domino, negauerit proximo suo depositum, quod fidei eius creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit, siue rem perditam inuenerit, & inficians etiam peierauerit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solēt peccare homines, conuicta delicti, reddet omnia, quæ per fraudē voluit obtinere integra, & quintam insuper partem domino, cui damnum intulerat; pro peccato autem suo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum Sacerdoti iuxta æstimationem mensuramq; delicti, qui rogabit pro eo coram Domino, & dimittetur ei pro singulis, quæ faciendo peccauit.* Hîc apertè videmus promitti remissionem cuiuscunque peccati, etiam periurij, quod inter grauissima numeratur, offerenti sacrificium. Et confirmatur argumentum. Nam si hæc cæremonia à Deo instituta cum tā insigni promissione remissionis peccatorum non iustificat; ineptè Catholici colligunt ex epist. Iacobi cap. 5. Extremam vnctionem iustificare. Nam eodem modo loquitur Iacobus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei.*

D

RESPONDEO; Sacrificia vetera valuisse ad expiationem peccati, quoad pœnam temporalem, & quoad immunditiam legalem, non quoad culpam, & pœnam gehennæ, nisi quatenus signa quædam erant protestantia fidem in Christum, vt docent communiter Theologi in 4. sentent. distinct. 1. & S. Thomas in 1. 2. quæst. 103. artic. 2. & Alfonsus Tonstatus in caput primum Leuit. quæst. 19.

Potest autem id probari multis modis. PRIMO, quia Scriptura non instituit sacrificia pro omnibus peccatis, sed solùm pro peccatis ignorantiæ, præsertim contra cæremonias legis, vt patet Leuit. 4. & 5. & etiam pro peccatis circa damnum proximi, in rebus externis, & pro periurio ex cupiditate habendi res alienas prolato, vt patet Leuit. 6. Pro aliis peccatis grauioribus, vt pro blasphemia, homicidio, adulterio, idololatria, nullum inuenitur sacrificium. Neque obstat, quod Leuit. 6. dicitur, sacrificio arietis expiari omne id peccatum, quo peccare solent homines. Nam loquitur de omni peccato circa ablationem rei alienæ, non de omni peccato simpliciter, alioqui frustrà capitibus superioribus ponerentur varia sacrificia pro variis peccatis. Igitur si sacrificia non expiabant omnia peccata, sed solùm quædam, sine dubio non expiabant quoad culpam, sed solùm quoad pœnam temporalem, vel immunditiam legalem. Nam Deus nunquam remittit vnum peccatum quoad culpam & pœnam æternam, quin remittat omnia; & hinc etiam apparet differentia inter promissiones istas veteris Testamenti, & promissiones Sacramenti Extremæ vnctionis. Iacobus enim absolutè de omnibus dicit: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.*

SECVNDO id probatur, quia sacrificia vetera, vt notat S. Thomas loco citato, non placebāt Deo ex se, sed ex deuotione & obedientia offerentium; vt patet: Quia Prouerb. 15. victimæ impiorum dicuntur abominabiles Domino; Ecclesiastici 34. *Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum.* Isaiæ 1. vbi Dominus dixerat, se nolle sacrificia Israëlitarum; subiūgit: *Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Malach. 2. dicit Deus malis Sacerdotibus: *Maledicam benedictionibus vestris.* Et 1. Reg. 15. *Nunquid vult Deus sacrificium, & non potius, vt obediatur voci Domini?* Denique Genes. 4. *Respexit Deus ad Abel & ad munera eius; ad Cain & ad munera eius non respexit.* Vnde GREGORIVS lib. 22. moralium, cap. 12. *Iram Iudicis placare nescit oblatio, nisi ex munditia placeat offerentis.* Et infrà: *Idcirco nō abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt.* Hinc ergo colligimus, sacrificia non valuisse ad expiationem peccati. Nam vel qui offerri iubebat, iustus erat; vel iniustus; si iustus, non egebat remissione peccatorum; si iniustus, nihil valebat eius sacrificium, vt

iam

iam ostendimus. DICES, valere poterat iniusto ex merito Sacerdotis offerentis. At non possunt merita vnius conferre alteri primam gratiam certò, & infallibiliter. Hîc autem ponitur promissio absoluta de remissione peccatorum; ergo oportet intelligere de remissione, quoad pœnam temporalem tantùm.

TERTIO, Ezechielis cap. 18. cùm de remissione peccatorum agitur, nusquam fit mentio sacrificiorum. Immò Prophetæ ceteri, & Paulus disertè docent, non posse sacrificiis expiari culpas animorum. Ne igitur Scripturæ inter se pugnent, cogimur fateri, in Leuitico non agi, nisi de expiatione legalis immunditiæ, vel remissione temporalis pœnæ.

Argumentum TERTIVM sumitur ex 1. Cor. 10. vbi Apostolus loquens de manna Hebræorũ, & de aqua scaturiente ex petra, sic ait: *Eandem escam spiritualem manducauerunt, & eundem potum spiritualem biberunt.* Hoc argumentum magni facit Caluinus lib. 4. Institut. cap. 14. §. 23. *Nibilo splendidius de illis,* inquit, *loquitur Apostolus, quàm de his: cùm docet, Patres eandem nobiscum escam spiritualem manducasse, & escam illam Christum interpretatur. Quis inane ausit facere signum illud, quod veram Christi communionem Iudæis exhibebat?* Et infrà: *Ergo,* inquit, *primum in Sacramentis pares nobis facit, nec vllam prærogatiuæ particulam nobis relinquit.* Idem argumentum vrgent Petrus Martyr in comment. 1. Corinth. 10. & Kemnitius in 2. part. Exam. pag. 67.

Porrò argumentum hoc quatuor habet difficultates. Nam PRIMO, vrgent particulam (*Eandem.*) Si enim eandem escam Iudæi veteres manducauerunt in manna, quam nos in Eucharistia, certè eiusdem erunt virtutis manna & Eucharistia. SECVNDO, vrgent particulam (*Spiritualem.*) Si enim esca illa, & ille potus spiritualia erant, certè spiritualem effectum habebant, proinde non erant nuda signa corporalia. TERTIO, vrgent statum caussæ. Nam (vt ipsi dicunt) Apostolus volebat admonere Christianos, ne nimium confiderent in perceptione Sacramentorum, & vt non crederent, sibi esse omnia salua, quia Baptismũ & Eucharistiam perciperent, nisi etiam perseuerarent in bonis operibus: id verò Apostolus facit exemplis antiquorũ, quibus parùm profuerunt similia Sacramenta, cùm non abstinuerint se à peccatis. Oportet igitur Sacramenta illorum & nostra eiusdem esse dignitatis & efficaciæ, si Pauli argumentum aliquid valere debet. QVARTO, confirmant ex Augustino, qui de isto loco Pauli disputans tract. 26. in Ioannem, dicit, Sacramenta Iudæorum & nostra fuisse in signis diuersa; in re quæ significatur, paria; diuersa specie visibili, paria virtute spirituali.

RESPONDEO; Caluinum & Kemnitium secum apertissimè pugnare. Nam inprimis Caluinus & Kemnitius loco notato volunt, manna & aquam de petra scaturientem, immò & trans- A itum maris rubri, Sacramenta fuisse apud Iudæos, & Sacramenta iustificantia, vt apud nos Baptismus & Eucharistia. At ipsi idẽ suprà negârunt, ista esse Sacramenta. Nam Caluinus lib. 4. Instit. cap. 14. §. 19. dicit, Sacramenta, de quibus agimus, esse cæremonias ordinarias, non aliquid quod semel, aut iterum factũ est. Et Kemnitius in Exam. 2. par. pag. 41. posuit in definitione Sacramenti, vt sit cæremonia quæ duret, quamdiu religio durat. Constat autem, tales non fuisse manna, aquam de petra, & transitum maris: illa enim nec cæremoniæ fuerunt, nec nisi ad breue tempus durârunt. Deinde Caluinus hoc loco dicit, ita esse paria Sacramenta vetera B nostris, vt nulla prærogatiuæ particula nostris relinquatur: & tamen suprà eodem cap. 14. §. 22. dixerat, nostra esse excellentiora, eò quòd vberiorem gratiam conferant. Porrò Kemnitius in alia re grauiore secum pugnat. Nam hoc loco admittit cum Caluino, Eucharistiam nihilo esse præstantiorem, quàm fuerit manna Iudæorum; & non aduertit, Caluinum ista argumenta proferre ad probandum, in Eucharistia nõ esse corpus Domini, nisi tropicè, quomodo fuit in manna, cuius contrarium docent Lutherani, & ipse Kemnitius in hac ipsa 2. par. Examinis, pag. 332.

SED his omissis, ad PRIMAM partem argumenti respondeo; cùm Scriptura dicit: *Eandem escam manducauerunt;* non velle dicere, eanC dem esse escam nostram & illorum, sed eandem illorum omnium: est enim sensus; Omnes Iudæi eandem escam manducârunt, & tamen non omnes placuerunt Deo. Id quod probatur: nam PRIMO, illa non erant Sacramenta, nostra sunt Sacramenta, vt iam ostendimus. SECVNDO, illa erant communia etiam bestiis: nam etiam bestiæ biberunt ex aqua scaturiente ex petra, & transierunt mare rubrum; & canes, & gallinæ, & similia animantia domestica, manna in cibum sumpserunt; & id non casu aliquo, aut malitia alicuius, quomodo etiam fieri posset, vt signa Eucharistiæ à bestiis vorarentur: sed ex instituto & voluntate Dei. Deus enim aquam de petra eduxit, vt biberent homines & iumenta: & mare D aperuit, & pluit manna, vt transirent, & viuerẽt homines & iumenta. TERTIO, quia nulla legitur promissio facta comedẽti manna, aut bibenti aquã illam, aut transeunti per mare rubrũ: nostra autem Sacramenta habent amplissimas promissiones. Hîc planè in angustias rediguntur.

Petrus Martyr in commentar. 1. Corinth. 10. conatur extricare se; & postquam petiit, vbinám sint promissiones annexæ mari rubro & mannæ, ita respondet: *Existimo ea esse, quæ in Exodo & in Numeris legimus. In Exodo quippe admonebantur, vt attenderent visuri magnalia Dei. Idemq́ue inuenies de manna scriptum, si omnia diligenter percurreris.* Hæc ille. At ista testimonia sunt inopiæ & miseriæ aduersariorum. Si enim aliquid haberent, notarent locum Scripturæ, non nobis iniungerent, vt quæ-

ramus.

ramus. Porro diligenter quæsiui, & non inueni, nisi has promissiones. Exod. 14. filiis Israël trãsituris mare rubrum, dicitur à Mose: *State, & videte magnalia Dei. AEgyptios enim, quos nunc videtis, non videbitis vltrà in sempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.* Hæc autem promissio temporalis est, & continuò impleta occisis in mari rubro Ægyptiis, vt ibidem legimus. Rursus Exod. 16. exhibetur manna populo, & coturnices, nec vlla promissio additur, nisi illa dicatur promissio: *Vesperè comedetis carnes, & manè saturabimini panibus.* Denique Exod. 17. & Numeri 20. educitur aqua de petra; sed nulla est ibi promissio, nisi ista: *Cùm eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo, & iumenta eius.*

A

Vidit Petrus Martyr, has esse terrenas promissiones; & idcirco ne penitus caussa cecidisse videatur, ex istis ipsis ꝓmissionibus elicere conatur promissionem remissionis peccatorum. Vtitur autem hac ratiocinatione; Extremũ malorum, & radix omnium aliorum est peccatum; igitur cũ petim⁹ ab aliquo malo liberari, quodcunque illud sit, tacito sensu petimus à peccato liberari. Igitur eodẽ modo, quæcũq; bona Deus promittit aut exhibet, innitũtur reconciliationi cum eo, & gratię ac fauori eius. At certè facilius esset, ex petra elicere aquam, q̃ ex his locis Scripturę elicere promissionẽ reconciliationis. Nam etiamsi peccatum Adæ fuit occasio omniũ malorum, tamen non sunt ita connexę afflictiones huius vitæ cum peccatis, vt non possint esse separatæ. Sæpe enim peccant homines, & tamen non puniuntur in hac vita: sæpe non peccant, & affliguntur, vt patet de S. Iob, & Tobia, & aliis, qui non propter peccata, sed ad exercitium virtutis affligebantur. Et contrà in rebus bonis, sępe Deus dat affluentiam rerum temporaliũ iis, quibus non est daturus gratiam suam, & vitam æternam, vel vt remuneret eorum bona opera moralia, vel aliis de caussis; & non dat bona tẽporalia iis, quibus daturus est vitam æternam, vt patet Luc. 16. exẽplo diuitis & mendici; & in Scripturis passim de Nabuchodonosor, de Cyro, & aliis, quibus Deus subiecit orbem terræ, cùm tamen eius amici nunquam fuerint. Vide Augustinum lib. 5. de ciuit. Dei, ca. 12. & 15. Itaq; errat Martyr apertissimè, cũ dicit, quælibet bona quæ Deus dat, inniti reconciliationi cũ Deo, & gratię ipsius. Nec sequitur; Deus promisit populo Iudæorum victoriã de hostibus, vel abundantiam cibi & potus; ergo promisit remissionem peccatorum & vitam æternam. Vide BASILIVM lib. de Spiritu sancto, cap. 14. vbi probat, nullam fuisse spiritalem promissionem in transitu maris rubri, mannæ, aquæ, &c. ac dicit, eos vniuersam Euangelicam dispensationem extenuare, qui signa illa nostris æquant: *Quæ, inquit, peccatorum remissio, quæ vitæ renouatio in mari? quod donum spirituale datum est per Mosen? quæ illic peccati mortificatio?*

Ad SECVNDAM partẽ argumenti dico; Manna & aquam de petra scaturiẽtem vocari cibum & potum spiritualem, non propter effectum, sed propter caussam, & propter significationẽ. Propter caussam quidem, quia vtrumque productũ erat per miraculum opera Angelorum; vt indicant hoc loco Chrysost. & Theophyl. Vnde Psal. 77. manna dicitur panis Angelorum: *Panem Angelorum manducauit homo.* Et certè non dicitur panis Angelorum; quia eo vescantur Angeli, sed quia eum fecerunt Angeli. Et de aqua explicat idem Apostolus, cur diceretur potus spiritualis: *Bibebant, inquit, de spirituali cõsequente eos petra, petra aũt erat Christus.* Vbi non ipsam aquã quam bibebant, vocat spiritualem; sed petrã, quę erat caussa illius aquæ; & monet, veram caussam illius aquæ non fuisse petram corporalem & visibilem, quæ fixa humi iacebat, sed quandam aliam inuisibilem petram, id est, Christi Dei prouidentiã, quæ eos nunquam deserebat. Quare cùm dicit Apostolus: *Bibebant de spirituali petra*, non est sensus (vt putat Caluinus) quòd biberent spiritualem petram, id est, Christum, sed quòd biberent aquam ex petra spirituali, id est, Christo, tanquã ex caussa efficiente profluentem. Quocirca non comparat Apostolus aquam cum Christo, sed petram, quæ erat caussa aquæ. Confirmatur hęc tota expositio ex Ioan. 6. *Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Qui manducat hũc panem, viuet in æternum.* Vbi Dominus apertissimè docet, non fuisse manna Iudæorum cibum spiritualem, quoad effectum, vt est Eucharistia: qui enim manna manducarunt, mortui sunt.

B

C

Respondent Caluinus lib. 4, Institut. cap. 14. §. 25. & Martyr loco citato, Christum se accommodasse crassæ Iudæorum opinioni, qui manna nihil aliud, nisi cibum ventris esse cogitabant. Itaque Christum non asseruisse, se daturum meliorem cibum, quàm fuerat manna reuera, sed quàm fuerat manna secundum crassam Iudæorum opinionem. At contrà. Nam vel Iudæi rectè sentiebãt, manna fuisse cibum corporalem tantùm, vel non rectè: si rectè, igitur nostra Eucharistia est longè melior, cùm sit cibus spiritualis: si non rectè, igitur Dominus approbauit illorũ errorem, & non syncerè, immò nec verè loquutus est. Siquidem etiam ipse asserit, cibum illum fuisse corporalem tantùm, cùm ait: *Patres vestri manducauerunt manna, & mortui sunt.* & clariùs paulò antè: nam cùm gloriarentur, patres suos mãducasse manna in deserto, & hunc panem quasi cœlestem iactarent, Christus dixit: *Non Moses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum*; id est (vt rectè exponit Cyrillus libr. 3. in Ioannem, cap. 34. & Chrysostomus homil. 44. in Ioannem) manna non erat reuera panis cœlestis, sed terrenus, licet de cœlo, id est, ex aëre descenderit; panis autem verè cœlestis est iste, quem nunc Pater dat vobis.

D

Adde quod CHRYSOSTOMVS homil. 45. in Ioannem nobiscum sentit: *Animaduerte*, inquit, *quam faciat huius panis & mannæ differentiam, ab vtriusque scilicet fine: quòd enim manna nihil magnum præberet, addit; Patres nostri manducauerunt*, &c. Item CYRILLVS lib. 4. in Ioannem, cap. 11. de manna Iudæorum, ita Christum loquentem inducit: *Ego sum panis viuus; ille figura, imago, vmbraq; solummodo fuit.*

Ad TERTIAM partem argumenti respōdeo, scopum Apostoli non esse ostendere, non esse nimium confidendum in Sacramentis, sed potius non esse abutendum Sacramentis. Nam si vellet ostendere, nō esse nimium confidendum in Sacramentis, idque exemplo Iudæorum, accepisset in exemplum vera Sacramenta Iudæorum, vt Circumcisionem, & agnum Paschalem, & similia. Ipse autem accepit alia quædam, quæ sunt quidem figuræ Sacramentorum nostrorū, non tamen sunt ipsa Sacramenta, vt suprà ostendimus. Præterea id patet ex ipso contextu. Nam cap. 8. hortabatur Christianos, ne manducarent idolothyta; ne eo modo offenderent infirmos: deinde cap. 9. ostendit exemplo suo, oportere non offendere infirmos; tum cap. 10. redit ad quæstionem de idolothytis, & probat, non esse ea comedenda, quia nimis turpe sit, à mensa Domini transire ad mensam dæmoniorum; id enim est signum magnæ ingratitudinis in Christum, & magnæ irreuerentiæ erga Sacramenta ipsius. Ad hoc igitur ostendendum profert exempla Iudæorum. Proinde non requiritur (vt vult Caluinus) vt parem vim tribuamus mari rubro & Baptismo, mannæ & Eucharistiæ. Nā quò sunt illa inferiora, eò argumentum Pauli est fortius. Si enim Iudæi puniti sunt, quòd contempserint figuras Sacramentorum nostrorum, & ingrati fuerint Deo, à quo illa beneficia acceperant; quantò iustius puniendi sunt Christiani, qui cōtemnunt Sacramenta ipsa, & ingrati sunt Deo, à quo acceperunt beneficia longè maiora?

Ad QVARTAM partem argumenti respondeo, S. Augustinum nusquam dicere, Sacramēta nostra & vetera esse paria, quoad efficaciam, sed tantùm quoad significationem, seu rem significatam, quia nimirum eundem Christum omnia significant. Vide Augustinum non solùm tract. 26. & 41. in Ioannem, quæ loca aduersarij citant; sed etiam in Psal. 72. & 77. & tractat. 11. in Ioannem, & homil. 27. ex lib. 50. homiliarum: vbique enim hoc repetit, diuersa fuisse signa, sed vnam rem significatam, id est, Christum. Illa autem verba, quæ Caluinus citat ex tract. 26. in Ioannem: *Diuersa sunt specie visibili, paria virtute spirituali*; non integrè & bona fide adducta sunt. Sic enim AVGVSTINVS loquitur: *Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili quidem, tamen hoc idem significante virtute spirituali*: id est, diuersa erant signa, tamen quoad vim spiritualem significandi, eadem erant, quia idem significabant: quod clarius paulò antè dixerat his verbis: *In signis diuersa sunt, sed in re, qua significatur, paria sunt.* Nec poterat Augustinus vllo modo dicere, quod ei Caluinus tribuit, Sacramenta vetera nostris æqualia esse, quoad efficaciam, cùm in Psal. 72. dixerit, nostra esse salubriora & feliciora; & lib. 19. contra Faustum, cap. 13. nostra dixerit esse virtute maiora, vtilitate meliora.

Vnum est hîc OBSERVANDVM, Augustini expositionem, qui per eandem escam spiritualem 1. Corinth. 10. intelligit significari, eadem esse Sacramenta vetera & noua, quoad vim significandi, & inde illam escam dictam esse spiritualem, non esse quidem contra nos, vt iam ostendimus; tamen non esse necessariò sequendam. Nam si per escam spiritualem intelligeremus escam spiritualiter intellectam, vt vult Augustinus, tunc soli iusti eam manducassent. Id quod fatetur Augustinus, & ideo notat Paulum dixisse: *Patres nostri eandem escam spiritalem manducauerunt*; non autem Patres vestri, quia loquebatur solùm de iustis, qui sunt nobis similes. Christum autem Ioan. 6. dixisse: *Patres vestri manducauerunt manna*, non, Patres nostri; quia loquebatur Dominus de malis Iudæis, qui non manducauerunt illam escam spiritualiter. At hoc repugnat Apostoli verbis, qui ait: *Patres nostri omnes eandem escam spiritualem manducauerunt.* & per, *Omnes*, intelligit non omnes iustos tantùm, sed omnes absolutè tam bonos, quàm malos, qui in deserto illo fuerunt. Nam subiungit: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo:* & paulò antè dixerat: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt.* At certè non tantùm boni, sed etiam mali sub nube fuerunt, & mare transierunt. Verior igitur est Chrysostomi & Cyrilli expositio, & aliorum interpretum, quos suprà sequuti sumus. Nec mirum esse debet, si anteponimus in huiusloci explicatione Chrysostomum Augustino. Nam ille scripsit commentaria ex professo in epistolam hanc B. Pauli; hic autem obiter explicuit hunc locum in commentariis in Ioannem.

Argumentum QVARTVM sumit Kemnitius ex Paulo Coloss. 2. *Circumcisi estis Circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis. Paulus*, inquit Kemnitius pag. 66. *permutatis vocabulis Circumcisionis & Baptismi, significat nos, qui in nouo Testamento per Baptismum habemus expoliationem corporis peccatorum carnis, accepisse, & habere idem, quod circumcisi in veteri Testamento per Circumcisionem acceperunt.*

RESPONDEO, hoc argumentum nihil concludere. Nam etiamsi Paulus Baptismum vocat Circumcisionem, quia Circumcisio fuit figura Baptismi; tamen non inde sequitur, eundem fuisse effectum vtriusque, immò sequitur, non esse eundem, cùm non possit esse vis eadem figuræ, & rei figuratæ. Vnde idem Apostolus Circumcisionem Iudaicam vocat manu factam, nostram autem negat esse manu factam, quia qui principaliter

paliter baptizat, Deus est, non homo. Neque tribuit Paulus effectum Circumcisionis Baptismo. Nam expoliare à corpore peccatorum, id est, à toto corpore obnoxio peccatis, & reddere hominem plenè spiritualem, tribuit Paulus soli Circumcisioni Christianæ, id est, Baptismo. Circumcisio enim Iudaica non totum corpus, sed vnam particulam circumcidebat.

Argumentum QVINTVM est Kemnitij, pag. 67. ex Paulo ad Hebr. 13. *Christus* IESVS *heri, & hodie, ipse & in secula.*

RESPONDEO, argumentum si quid concludit, tantùm concludere Sacramēta vetera idem significare, quod nostra significant, nimirum Christum, qui erat in Testamento veteri latens in figuris, & vaticiniis. At ne hoc quidem concludit. Nam Apostolus loquitur de fide, & doctrina, non de Sacramentis: vult enim credi, Christum esse æternum, non temporalem, vt somniabant hæretici.

CAPVT XVIII.

De charactere.

SEQVITVR TERTIA quæstio de effectu Sacramentorum, quę est de charactere: an scilicet Sacramenta aliqua imprimant in anima indelebilem characterem. Tria dicemus; PRIMO, quid aduersarij sentiant de charactere. SECVNDO, quę sit sententi aac doctrina Catholicorum de charactere. TERTIO, demonstrabimus ex Scriptura, Patribus, & rationibus hanc veritatem. Ex quibus argumenta aduersariorum euanescent.

Quoad PRIMVM Ioan. VViclefus li. 4. Trialogi, cap. 15. (teste Thoma VValdensi tomo 2. de Sacramentis, cap. 109.) characterem Sacramentalem affirmat nec Scriptura, nec ratione posse probari. Idem hoc tempore docent omnes hæretici, ac inprimis Ioannes Caluinus in antidoto Concilij, sess. 7. can. 9. & Martinus Kemnitius in 2. p. Examinis, pag. 129. & seq. & Tilmannus Heshusius in lib. de erroribus Pontificiorum tit. 15.

Argumenta sunt tria, quibus vtitur Kemnitius. PRIMVM, quòd in Scripturis, & Patribus de charactere isto mirum silentium sit. Quod argumentum etiam Caluini est; & ex his, quæ dicemus, per seipsum corruet.

SECVNDVM est, quòd inter ipsos etiam Scholasticos nihil sit certum; id quod ex Gabriele probat. Et hoc etiam argumentum paulò pòst euanescet.

TERTIVM, quòd primus auctor, siue excogitator characteris fuerit Innocentius III. Papa; qui multa mala partim decreuit, partim etiam fecit, ac inter alia Othonem Imperatorē creari curauit, ac postea eundem excommunicauit, ac deposuit. In quo argumento duo sunt mendacia. VNVM, quòd Innocentius III. excogitauerit primus characterem; quod mendacium est. Nam idem Innocentius cap. Maiores, extra de Baptismo, refert opinionem quorundam dicentium eos, qui inuiti baptizantur, recipere tantum characterem, vt illi qui baptizātur ficti. Nō ergo ipse primus excogitauit characterem. ALTERVM, quòd idem Pontifex malus fuerit: fuit enim vnus ex laudatissimis Pontificibus. Nam vt omittam opera eius, libros de contemptu mundi, sermones, & epistolas, quę pietatem spirant: laudatur ab omnibus historicis, vt optimus, & doctissimus. Ac vt omittam Italicos, Blondum, Platinam, & alios, solùm audiamus testimonium duorum Germanorum.

Albertus KRANTIVS homo Germanus, & qui ante Lutheranas contentiones scripsit, proinde nec odio, nec amore ducebatur, lib. 9. Metropolis, c. 1. *Laudabilia*, inquit, *multa scripsit, multa constituit.* & lib. 12. cap. 2. *Præfuit*, inquit, *Innocentius III. Pontifex, cui parem multa doctrina, rerum magnificentia ætas illa non habuit.* Idem lib. 7. Saxoniæ, cap. 37. scribit, Othonem Imperatorē rebellem Ecclesię fuisse, & ideo nihil ei prosperū successisse, & tandem in morte summum dolorem, & contritionem ob id peccatum habuisse, adeò, vt etiam iuberet ab infimis famulis domus suę in signum pœnitentiæ collum sibi pedibus conculcari: quæ certè pœnitentia non Papam, sed Imperatorem errasse docet.

Abbas VRSPERGENSIS, item Germanus, & qui tempore Innocentij vixit, & non bene erga eum affectus fuit, quod studeret Philippo Imperatori, cui Papa aduersabatur; & deniq; quem solùm Kemnitius citat contra Innocētium; iste, inquā, auctor rectissimè de illo sensit. Nam vbi scribit de Philippo Imperatore, dicit, non esse credendum, quod Papa voluntatem suam Deo præferre voluerit, licet Philippo aduersaretur, quod est dicere Papam non malo animo, sed ex aliqua falsa informatione non fauisse Philippo. Et infrà loquens de excommunicatione Othonis dicit, Othonem contra iuramentū Domino Papæ factum inuasisse hostiliter, & sibi vsurpare voluisse terras S. Petri. Item addit Papam pro bono pacis omnes iniurias tolerare voluisse, & tamen ne sic quidem potuisse flecti Othonis obstinationem. Ibidem dicit Papam vt fortem virum, & in Domino confidentem tria ardua negotia peregisse, nimirum Othonis depositionem, expeditionem pro auxilio terræ sanctæ, & Concilium generale maximum, & Ecclesię vtilissimum.

CAPVT XIX.

De charactere sententia Catholicorum.

QVANTVM ad SECVNDVM, sententiam Catholicorum aliquot propositionibus complectemur: quibus comprehendam solutiones

omnium quęstionum, quas Kemnitius attingit, & de quibus dicit nihil esse certum.

PRIMA: *Signum aliquod spirituale animæ imprimitur in quibusdam Sacramentis, quod character appellatur.* Hæc est omnium Catholicorum in 4. d. 6. & habetur expresse in Conciliis generalibus Florentin. in Instructione Armenorum. & Triden. sess. 7. can. 9. Est autem NOTANDUM, Theologos aliquos, vt Durandum in 4. d. 4. q. 1. & Scotum d. 6. q. 9. & Gabrielem ibidem q. 2. admittere quidem characterem, sed quædam docere, quæ videntur facere pro Kemnitio. Primò Durandus dicit characterem non esse aliquid reale distinctum ab anima, sed esse solum respectum rationis: tamen ibidem dicit, characterem non esse debere negari, & hoc omnes Theologos dicere. Igitur Durandi dubitatio non est de charactere an sit, sed quid sit. Porrò ceteri omnes fatentur characterem esse aliquid reale distinctũ ab anima. Scotus dubitat de ratione probandi characterem, ac dicit non posse probari ex aliquo manifesto Scripturæ testimonio, vel etiam ex Patribus: tamen ob Ecclesię auctoritatem non dubitat esse certissimum dari characterẽ. Gabriel dubitat etiam, an Ecclesia id definierit, tamen dicit, esse pręsumptuosum negare characterem: his enim verbis vtitur in fine primi dubij. Ceteri omnes non solùm Ecclesiæ auctoritate, sed etiam Scripturis, & Patribus, docent characterẽ probari posse. Nulla ergo fuit inter Scholasticos quæstio, nisi de modo probandi characterem.

Nomen autem characteris acceperunt Scholastici ab Augustino, qui hoc nomine passim vtitur: alij enim veteres ante Augustinum, signum, aut signaculum vocant, non characterem; res tamen eadem est. CHARACTER enim Græca vox est, & formam significat, seu figuram, & habetur in codice Græco hoc nomen in Scripturis Heb. 1. & in codice Latino Apocal. 13. licet non de Sacramentis, sed de aliis rebus in his locis agatur.

SECVNDA propositio: *Character non est relatio, sed absoluta qualitas.* Hæc est communis, Scoto & Durando exceptis. Durandus loco citato, docet characterem esse ens rationis, id est, respectum aduenientem ex deputatione ad certũ officium, qualis est relatio in Doctoribus, Prętoribus &c. Quæ sententia vix distinguitur ab hæresi huius temporis, & videtur expresse damnata in Conciliis, quę si Durandus videre potuisset, sine dubio aliter docuisset. Hæretici enim non negant, neq; negare possunt, quin sit aliqua relatio rationis in ministris, quæ non est in aliis, qui non sunt deputati ad ministrandum. Proinde Conciliũ Tridentinum cùm dicit anathema negantibus characterem, & intendit errorem aliquem damnare, sine dubio dãnat eos, qui negant realem characterẽ. Scotus vult esse realem relationem: sed certè vix id defendi potest. Nam character omnium consensu producitur per actionem Sacramẽtalem: relationes autem non producuntur, sed consurgunt ad productionẽ fundamenti proximi. Præterea quod esset fundamentum huius relationis? num anima? at tunc in omnibus hominibus esset character. Num fides, aut gratia? at sine his character esse potest. Scio Scotum quoddam genus relationis constituere, ad quod actio esse possit. Sed non est mihi propositum ista latiùs disputare; neq; desunt, qui sententiã illam Scoti accuratè refutauerint. Certè nomen ipsum characteris, nónne aliud quàm relationem significat? Deniq; modus loquendi Patrum, qui dicunt characterem inprimi, & infigi, eoq; nos consecrari, & consignari, absolutam rem nominant. Est igitur character qualitas absoluta, ex qua tamen consurgit relatio similitudinis ad Christum, cui configuramur per characterem.

TERTIA propositio: *Character tria habet officia, aptum facere ad cultum diuinum, configurare Christo, & distinguere ab aliis.* Explico: PRIMVM officium est aptum facere. Est enim character potestas quædam spiritualis & supernaturalis, partim actiua, partim passiua. Nam tria sola Sacramenta imprimũt characterem, Baptismus, Confirmatio, Ordo. Character Baptismatis est passiua potestas: facit enim hominem aptum ad suscipienda omnia alia Sacramenta; & sine ipso nulla Sacramẽtorum aliorum susceptio est rata. Character Ordinis est actiua potestas ad ministranda aliis Sacramenta. Character Confirmationis habet vtrumq;: nam & facit aptum ad alia Sacramenta suscipienda, & facit etiã aptum ad profitendam fidem. Videtur tamen magis principaliter esse actiuus, quàm passiuus, character iste Confirmationis. Nam sine isto charactere tenent reliqua Sacramẽta, quod non esset, si iste character esset principaliter passiuus, sicut character Baptismi. Est tamen hîc NOTANDVM, istam potentiam non videri Physicam, sed moralem. Non enim character attingit effectum, sed tantùm operari dicitur, quia vbicunque est talis character, Deus ex pacto adest, & concurrit ad effectum supernaturalem producẽdum, quod non facit, vbi non est talis character.

SECVNDVM officium oritur ex primo. Quia enim ista potentia deriuatur à Christo, & est quædam quasi participatio potestatis Christi, qui vt summus Sacerdos habet omnem potestatem in Sacramentis, ideò character configurat nos Christo, & similiores illi facit, quàm sint alij, qui non habent characterem.

TERTIVM officium oritur ex secundo. Quia n. per characterem Christo configuramur speciali quadam ratione, inde fit vt distinguantur isti ab aliis, vt sacerdotes à laicis, & laici confirmati à non confirmatis, & baptizati à non baptizatis. Atq; hinc intelligitur cur Theologi dicant, characterem esse Sacramentum, & rem Sacramenti, cùm signum externum sit Sacramentum tantùm, gratia autẽ sit res tantùm. Nam character

est effectus Sacramenti sensibilis, & sic dicitur res:& simul est signum, quòd homo sit consecratus Deo, & Christi miles, &c. immò etiã gratiæ, quæ vel adest, vel adesset, nisi poneretur obex.

QVARTA propositio: *Character Sacramentalis in sola anima est, tanquam in subiecto.* NOTA, conuenire omnes, characterem esse in anima inhæsiuè. Accidens enim nõ inhæret in accidente, sed in substantia: tamen potest accidens vnum esse in alio duobus modis. PRIMO, quia mediante illo est in substantia; quomodo accidẽtia corporalia sunt in quantitate. SECVNDO, quia perficit operationem alicuius alterius accidẽtis, quomodo fides dicitur esse in intellectu, spes & charitas in voluntate. Hoc modo characterem aliqui ponunt in intellectu, vt necessarium ad exercẽdos actus intellectus. Alij ponunt in voluntate, quia putant disponere ad charitatem, quæ est in voluntate. Alij ponunt simpliciter in substãtia animę, & hoc videtur verius, quia non est habitus, vel potentia operatiua. Vnde Concilia Florent. & Trident. dicunt, imprimi in anima.

QVINTA propositio: *Character indelebilis est.* Hęc habetur in Conciliis notatis, & ab omnibus cõceditur. Ratio à posteriori est, quia constat, Sacramẽta quæ imprimunt characterẽ, non posse repeti. A priori multę rationes adducuntur, sed potissima est, quia character non habet contraria, & est in subiecto incorruptibili. Non enim est sicut habitus fidei aliarumque virtutum, qui per actus contrarios tolluntur: vel est sicut potentia secundum quosdam, vel sicut forma, seu figura secundum alios. Accedit quod character est quædam consecratio animæ: consecratio aũt tamdiu durat, quamdiu durat res consecrata.

SEXTA propositio: *Tria solùm Sacramenta imprimunt characterem; Baptismus, Confirmatio, Ordo.* Hæc etiã habetur in Conciliis prędictis, & ab omnibus conceditur; & ratio à posteriori eadem est, quæ superioris Conclusionis. A priori difficile est, & minimè necessarium, reddere rationem. Illa potissimùm adduci solet, quod in his tribus accipit homo nouam potestatem, ac deputatur nouo ministerio per nouam consecrationem, & quodammodo statum mutat; & proinde accipit nouum signaculum. Nam in Baptismo transit homo à Diabolo ad Christum, & adscribitur in eius familiã, & accipit potestatem participandi Sacramẽta, aliaq; bona Ecclesiæ Christi. In confirmatione adscribitur ad militiam Christi, vt gerat vexillum eius in fronte, & accipit robur, & potẽtiam, vt ex officio pugnet contra dæmones. In Sacramento Ordinis adscribitur in numerum ducum, & præpositorum huius militię, & accipit potestatẽ distribuendi aliis bona Domini sui. In aliis Sacramentis non fit mutatio status, nec deputatur homo nouo ministerio, nec accipit nouam potestatem; sed vel alitur spiritualiter, vt in Eucharistia, vel accipit medicamentum contra morbos, & vulnera peccatorũ,

A vt in Sacramento Pœnitentiæ, vel accipit antidotum contra reliquias peccatorum, vt in Extrema vnctione, vel denique accipit remedium contra concupiscentiam, vt in Matrimonio.

SEPTIMA propositio: *Nec Circumcisio, nec vllum Sacramentum veteris legis imprimebat characterem in anima.* Ita S. Thomas 3. p. q. 63. art. 1. Contrarium sentit Scotus de Circumcisione in 4. d. 6. q. 9. ad 1. sed verior est sententia S. Thomæ. Nam Circumcisio imprimebat in corpore characterem, & eo modo figura erat Baptismi, qui characterem in anima impressurus erat. Præterea character nobis imprimitur ad suscipienda vel ministranda opera supernaturalia: nulla autem opera
B Sacramentorum legis veteris erant supernaturalia. Deniq; Scotus, quia docuerat, Circumcisionem ex opere operato conferre gratiã, non sine caussa tribuit etiã impreßionem caracteris Circumcisioni. At nos, qui docemus Circumcisionem nullam vim habuisse ex se, nisi ad præcidendam carnem: debemus etiam consequenter negare vim imprimendi spiritualem characterẽ.

OCTAVA propositio: *Nullus in Christo character fuit creatus.* Est etiam S. Thomæ 3. p. q. 63. art. 5. Et ratio est; quia character est quędam participatio sacerdotij Christi, igitur solùm est in illis, qui habent hoc sacerdotium per participationem. Item signari charactere, est ouium, seruorum, militum, deniq; subditorum, qui recipiuntur ab
C aliquo maiore ad aliquod ministerium; Christus autem est Pastor, Dux, Dominus, &c. Item Christus non accepit vlla Sacramenta, ergo nec eorum characteres. Deniq; nos egemus charactere, vt Deus nobiscum quasi ex pacto concurrat ad actiones Sacramentales; at Christus non eget, vt vllus cum eo ex pacto concurrat, cùm sit ipse caussa principalis vt Deus, & instrumentalis coniuncta vt homo. Non enim facit vllus pactum secum, aut cum suo brachio de concursu.

CAPVT XX.

Probatur character ex Scripturis.

QVANTVM ad TERTIVM probandum
D est ex diuinis literis, characterem esse. Vbi interim OBSERVANDVM est, non esse mirandũ, si non inueniantur tot testimonia, & tã expressa de charactere, vt inueniũtur de gratia. Nam gratia est effectus principalis, character secundarius: itẽ gratia est effectus omnium Sacramentorũ, character aliquorum tãtùm; proinde vera ratio Sacramenti potest sine charactere consistere. Deniq; notitia gratiæ magis necessaria est, quã characteris. Non desunt tamẽ loca Scripturę, ex quibus character colligi poßit, præsertim adiuncta explicatione Patrum, & Ecclesię, sine qua nullum dogma Ecclesiasticum omnino certò statui potest.

PRIMVM testimonium est 2. Cor. 1. *Qui vnxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordi-*

bus nostris. Hic tres effectus ponuntur regenerationis, & iustificationis, quę fit in Baptismo. PRIMO vnctio, quæ sine dubio fit per gratiā gratum facientem. Vt enim oleum sanat morbos, reddit robusta membra, illustrat, consolatur, &c. ita gratia iustificans facit. SECVNDO est signum, seu obsignatio quædam, qua consecramur Deo, & deputamur ad eius cultum; & per hanc intelligimus characterem, quem Patres passim signum & sigillū vocant. TERTIO pignus spiritus, id est, testimonium bonæ conscientiæ, quod sequitur iustificationē, & est quasi arrabo futuræ gloriæ. Nihil enim in hoc mundo iucūdius testimonio bonę conscientiæ: hæc est enim pax, quę exuperat omnem sensum. Neq; potest responderi per hoc signum intelligi ipsum Sacramētum externum, quo obsignantur promissiones, vt aduersarij volunt; tum quia Paulus loquitur de obsignatione cordis, non corporis, vt etiam de vnctione interna, & testimonio interno; tum etiā quia Paulus dicit nos obsignari, non promissiones. Alioqui etiā oporteret dicere inungi promissiones: nam eodem modo loquitur Paulus de signo, & de vnctione. Vide Ambr. li. 1. de Spiritu sancto, c. 6. Haym. & Theod. in hunc locum.

SECVNDVS locus est Ephes. 1. *In quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis.* Vbi NOTA illud (credentes) in Græco esse temporis præteriti πιστεύσαντες, id est, postquam credidistis. Quocirca loquitur de Baptismate, quod datur post fidē; ac dicit in Baptismate dari obsignationem virtute Spiritus sancti. Et ita exponunt de signaculo, quod accipitur in Baptismo, Græci & Latini, Chrysostomus, Theophylactus, Hieronymus, Haymo, Beda, Anselmus, & alij. Nec possumus dicere hic agi de obsignatione promissionū ad excitandam fidem, quandoquidem hæc obsignatio datur post fidem.

TERTIVS locus est Ephes. 4. *Nolite contristare Spiritum sanctū Dei, in quo signati estis in diem redemptionis.* vbi per *diem redemptionis*, intelligit diem regenerationis per Baptismum, vt Haymo, & Oecum. annotārunt. Neque obstat particula illa, *in diem,* quia Apostolus solet vsurpare præpositionē εἰς, quæ coniungitur accusatiuo, pro præpositione ἐν, quę coniungitur datiuo apud Græcos, & ablatiuo apud Latinos: vt 2. Tim. vlt. *Saluabit me in regnum suum cœleste,* id est, in regno suo cœlesti.

Hæc omnia loca Caluinus in commentario exponit de obsignatione promissionum, quam Deus in cordibus facit, vt fides magis confirmetur. Sed repugnat modus loquendi Apostoli, qui semper dicit, nos obsignari. esset enim nimis impropria, & inusitata loquutio, obsignari hominem, pro eo quod est, obsignari promissiones homini factas.

His accedant figura, & vaticinium Testamēti veteris. Nam Circumcisio fuit figura Baptismi omnium consensu. Circumcisio autē non solùm præcidebat carnē, quo significabatur iustifica-

A tio à peccato, sed etiam relinquebat in corpore quoddam veluti cauterium, quo discernebātur Iudæi à non Iudæis. Quod cauterium si quid significabat, certè significabat characterē, quem in anima gerunt Christiani, quo discernemur in æternum à non Christianis. Vaticinium habetur Isa. 66. vbi loquens Dominus de vocatione gentium: *Omnes gentes,* inquit, *& linguæ venient, & videbunt gloriam meam, & ponam in eis signum, &c.* Quamuis enim per hoc signum possit intelligi signum crucis, aut aliquid aliud, tamē nihil repugnat, si dicamus intelligi characterem: præsertim cùm videamus Paulum loqui de signo quodam spirituali interno, & oporteat Scripturam exponere

B per Scripturam, cùm id fieri potest.

Aliqui addunt aliam figuram ex Exod. 12. vbi signātur postes, & superliminaria sanguine agni; & vaticinium, Ezech. 9. *Signa Thau in frontibus gementium, & dolentium.* Sed hæc loca non sunt ad rem. Nā exponuntur à Patribus de signo crucis, quod inscribitur in fronte, & rectè: nā Ezechiel nominat frontem, & idem significat superliminare, quod est in porta domus id, quod est frons in homine. Vnde etiam Apoc. 7. vbi habetur similis obsignatio, etiam nominatur frōs, donec signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Et pręterea in vtroq; loco dicuntur saluari omnes signati, & nulli nō signati saluari: quod certè non conuenit characteri; multi enim cum cha-

C ractere damnabuntur, & multi sine charactere saluabuntur. At omnes saluantur, qui signantur Christi cruce sanguine, id est, quibus applicatur meritū crucifixi, cuius figura est signum crucis; & nulli saluantur quibus hoc meritum non applicatur. Vide de his locis Cyprianum tract. contra Demetrianum. Hieronymum in c. 9. Ezech. Gaudentium tract. 5. in Exod.

CAPVT XXI.

Idem probatur ex Patribus.

DIONYSIVS AREOPAGITA lib. de Eccles. hier. cap. 2. p. 1. dicit Baptismum formare hominem ad alia suscipienda Sacramēta. Illam forma-

D tionem vocamus nos characterem. Idem par. 3. de eo qui baptizatur, ita loquitur: *Hunc,* inquit, *diuina Maiestas in sui consortium intus admittit, eiq; lucem suam perinde ac signum aliquod tradit.*

CYRILLVS Hierosolymitanus in pręfatione Catecheseon, describens Baptismum per effectus eius, vocat regenerationem, remissionem peccatorum, signaculum sanctum & indelebile. Item catechesi 4. *Spiritus sanctus,* inquit, *tempore Baptismi animam tuam obsignat.* & catechesi 16. *Hic,* inquit, *ad hodiernam vsque diem obsignat animas in Baptismo.* Vide etiam catechesim 17.

BASILIVS orat. 13. quæ est exhortatio ad Baptismum: *Deus,* inquit, *sub se militantibus dat tesseras, &c.* Et infrà: *Quomodo vendicabit te Angelus sibi, quo-*

modo eripiet ex hostibus, si non agnouerit signaculum? Et infrà: *Thesaurus non obsignatus facilè diripitur à furibus: ouis non signata, citra periculum insidiis appetitur.* & infrà definiens Baptismum per suos effectus, vocat signaculum inuiolabile.

Gregorius NAZIANZENVS oratione in sanctum lauacrũ, simili phrasi dicit Baptismum esse sigillum, quo conseruantur fideles, & quo tanquam signo cognoscimur esse Dei possessio.

CHRYSOSTOMVS hom. 2. in epist. ad Ephes. *Porrò idem*, inquit, *charactere Spiritus sancti nos insigniuit.* Et infrà: *Signati sunt etiam Israëlitæ, sed Circumcisionis nota, vt pecora, nos autem vt filij signati sumus Spiritu sancto.* & homil. 14. nos dicit esse signatos, vt gregem Dominicum.

EPIPHANIVS hær. 8. quæ est Epicureorum postquam dixerat Circumcisionem fuisse carnalem abscissionem, & carnale signaculum, subiungit de Baptismo: *Circumcidit nos à peccatis, & obsignat in nomen Dei.* & hæresi 30. vocat Baptismum signaculum Christi.

AMBROSIVS lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 6. *Spiritu*, inquit, *signamur, vt splendorem, atq; imaginem eius, & gratiam tenere possimus: quod est vtiq; spiritale signaculum.* Item de iis, qui initiantur mysteriis, c. 7. *Repete*, inquit, *quia accepisti signaculum spiritale.*

AVGVSTINVS lib. 6. de Baptismo, cap. 1. dicit in generali Concilio hoc approbatum: *Satis*, inquit, *eluxit Pastoribus Ecclesiæ Catholicæ toto orbe diffusæ, per quos postea plenarij Concilij auctoritate, originalis consuetudo firmata est, & ouem, quæ foris errabat, & Dominicum characterem à fallacibus deprædatoribus suis foris acceperat, venientem ad Christianæ vnitatis salutem ab errore corrigi, à captiuitate liberari, à vulnere sanari, characterem tamen Dominicum in ea agnosci potius, quàm improbari.* Vide eundem epist. 23. 50. & 204. tract. 5. & 6. in Ioan. lib. 2. contra epist. Parmen. cap. 13. li. 2. contra literas Petiliani, cap. vlt. li. 1. contra Cresconium, cap. 30. & tract. 5. in epist. Ioan. Similia vide apud Theodoretum in c. 1. 2. ad Cor. Haymonem, Primasium, Anselmum, Theophylactum, Oecumenium in 1. & 4. ad Ephes. Damascenum lib. 4. de fide, cap. 10.

Ad hęc loca solùm responderi posset, à Patribus non vocari characterem, seu signaculum id, quod nos dicimus, sed externum symbolũ. Nam AVGVSTINVS in serm. de gestis cum Emerito tria dicit, quæ videntur valde fauere huic solutioni. PRIMO dicit, exteriùs characterem cognosci, & agnitum approbari. SECVNDO dicit, quod si Donatus in nomine Donati baptizaretur, Donati characterem infigeret. At certè Donati character in anima infixus nullus esse potest. TERTIO dicit, characterem esse ipsam inuocationem Trinitatis, quæ fit in Baptismo: *Attendo*, inquit, *fidem in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: Iste est character Imperatoris mei: de isto charactere militibus suis, vel potius comitibus suis, vt hunc imprimerent eis, quos congregabant castris eius, præcepit, dicens: Ite, baptizate gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.*

A RESPONDEO, characterem apud Augustinum, & alios Patres, non posse esse externum symbolum, seu Sacramentum. Nam PRIMO Patres dicunt, hoc signaculum esse in anima, non in corpore, vt Cyrillus; vel esse spiritale, vt Ambrosius; vel opponunt cauterio Circũcisionis, quod erat in corpore, vt Epiphanius, & Chrysostomus; vel deniq; esse quandam consecrationem, vt Augustinus li. 2. contra epist. Parmen. cap. 13. Et certè anima consecratur propriè, non corpus, iuxta illud TERTVLLIANI lib. de resurrect. carnis: *Caro inungitur, vt anima consecretur.* SECVNDO dicunt, hęrere, & manere, quod non conuenit symbolo externo, quod non mansit, nisi dum fieret.

B AVGVSTINVS lib. 2. contra epist. Parmen. c. 13. *Non minus*, inquit, *hærent Sacramenta Christiana, quàm nota corporalis, cùm videamus nec apostatas carere illis, quæ propterea illis resipiscentibus non restituuntur, quia amitti non potuerunt.* Idemq; habent alij Patres, qui dicunt esse sigillũ indelebile, vt Cyrillus, Nazianzenus, & alij. Quò etiam spectant alię Augustini loquutiones locis citatis, vbi dicit characterem infigi, imprimi, portari, & alia, quæ non possunt quadrare in actionem transeuntem. TERTIO, si Symbolum externum diceretur à Patribus character, vel signaculum, omnia Sacramenta imprimerent characterẽ: omnia enim sunt externa symbola obsignantia promissionem, vt ipsi dicunt. Cur ergo nullus vnquam Patrum per Eu-

C charistiam dixit imprimi characterem?

AD loca autem Augustini contrà allata RESPONDEO, characterem posse exterius videri, & cognosci, non in se, sed in sua caussa. Cùm enim cognoscimus aliquem ritè baptizatum, simul cognoscemus illi infixum characterem, quia hic est effectus, qui semper, & necessariò sequitur illam caussam. Et quod hoc satis sit, patet; nam etiam actum externum non videmus, postquam transiit: quare nec de externo symbolo Augustinus rectè dicere potuisset, illud videri, & agnosci, quando veniunt ad Ecclesiam, qui fuerant ab hæreticis baptizati.

AD illud de charactere Donati dico, Augustinum loqui ex hypothesi, nõ absolutè: vult enim

D dicere, si Donatus in nomine suo posset Sacramenta conferre, characterem suum imprimeret. Alioqui non ignorabat Augustinus, Baptismum in nomine Donati collatum non modò non imprimere characterem in anima, sed neq; esse Sacramentum externum.

AD vltimum dico, inuocationem Trinitatis, & ipsum totum externum symbolum dici posse characterem nõ impressum, sed imprimentem. Vt enim eadem imago est in sigillo, & in cera, sed imago sigilli est character imprimens, in cera est character impressus: ita Sacramentum externum, ac præcipuè forma Sacramenti est character imprimẽs, cùm ad eius collationem mox sequatur character in anima, & ex vi, & impressione Sacramenti sequatur.

CAPVT XXII.

Idem ostenditur ratione.

PRIMA ratio sumitur ex diuina liberalitate & cõsuetudine. Deus enim in hoc differt ab hominibus, quòd homines cùm hominibus iniũgunt aliquod officium, non tribuunt eis aliquid internum, quo fiant apti ad illud officium; & cùm diligunt aliquem, non faciunt bonum, & pulchrum, sed diligunt, quia talis est; & cùm volunt se ab aliis diligi, aut sibi credi, aut in se sperari, non tribuunt eis vim aliquam internã, qua diligant, sperent, aut credant. Deus autem cùm diligit, diligendo facit bonum, & pulchrum, infundendo gratiam: & cùm vult sibi credi, in se sperari, se diligi, infundit habitum fidei, spei, & charitatis. Igitur eodẽ modo credibile est, cùm Deus aliquem deputat & consecrat ad Sacramenta, vel danda, vel recipienda, vel alia ministeria, id non faciat per simplicem deputationem, vt homines facere solent, sed infundendo certas qualitates, quibus illi fiant apti, & idonei ad talia officia, vel ministeria; & eas qualitates vocamus characteres.

SECVNDA ratio. Baptismus ex communi sententia, exceptis Anabaptistis, aliquid Sacramẽtale confert, etiamsi detur, & percipiatur sine fide; Eucharistia, & Absolutio nihil conferunt; igitur aliquem effectum Sacramentalem habet Baptismus, præter gratiam. Et idem argumentum fieri posset de Confirmatione, & Ordine. Probatur antecedens; Nam qui baptizatur ab infidelibus, & communicat cum eis infidelitate, dicitur verè, & propriè baptizatus, si seruatus sit debitus ritus, & forma verborum cum intentione; neq; id negant Lutherani & Caluinistę: at qui absoluitur sine fide, non verè est absolutus; & qui sumit Eucharistiam sine fide, non verè communicat corpori Domini, secundum Caluinum: & secundum Catholicos sumit quidem ore verum corpus Domini, sed nihil recipit in anima, nisi peccatum. Manet igitur ex Baptismo effectus aliquis Sacramentalis, qui non est gratia, cùm gratia sine fide non detur, nec est ipsa actio exterior, quia illa reperitur etiam in Eucharistia, & Absolutione; est igitur aliquid aliud permanens in anima, & hoc vocamus characterem. Alioqui reddant aduersarij rationem, cur sine fide homo verè baptizetur, & non verè absoluatur, aut communicet corpori Domini. Et hæc fuit antiqua quęstio Donatistarum, qui non putabant Baptismum habere alium effectum, quàm dare gratiam, & ideo inanem putabant esse, cùm sine fide percipiebatur.

TERTIA ratio. Baptismus non potest repeti, si fuerit semel ritè collatus, vt etiam Confirmatio & Ordo: cetera possunt repeti, vt notum est de Eucharistia, & Absolutione. Sed vera caussa non potest assignari hui⁹ discriminis, nisi character;

A igitur necesse est fateri imprimi per Sacramenta quædam characterem. Maior propositio est recepta ab omnibus, etiam hæreticis huius temporis, exceptis Anabaptistis. Minor probatur; Nam inprimis si ponatur character, perspicua erit ratio discriminis. Ideo enim quędam Sacramenta non possunt repeti, quia semel data semper manent in suo effectu: alia repetuntur, quia non manent nec in se, nec in suo effectu; gratia enim, quæ est effectus solus aliorum Sacramentorũ, facilè potest amitti, & sæpe amittitur. Præterea etiamsi aliquando non amittatur, tamen augeri potest, & sic Sacramentum potest repeti, vt gratia augeatur. At character non potest au-

B geri per iterationẽ Sacramenti eiusdem. ADDE, quod gratia non est Sacramentum, sed effectus Sacramenti tantùm: character autem Sacramẽtum est, & Sacramenti effectus. Hæc igitur ratio rectè ostendit, cur Sacramenta illa non repetantur, & alia repetantur, vt Concil. Florentinum & Tridentinum docent. Si autem hæc ratio non admittatur, nulla alia sufficiens reddi potest: quod ostendo ex refutatione earum, quæ adferuntur à Caluino, & Kemnitio.

Caluinus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 19. dicit, Baptismum non posse repeti, quia est ingressus in Ecclesiam, & initiatio quædam fidei: vnde sicut vnus est Deus, in quem credimus, & vna Ecclesia, in quam ingredimur; ita vnus Baptismus.

C Hæc ratio non est solida. PRIMO, quia qui baptizantur ab hæreticis, & eis credunt, non intrant in Ecclesiam, nec initiantur ad fidem, vt patet, cùm apud hęreticos, neq; sit Ecclesia, neq; fides: ergo possent isti iterũ baptizari. SECVNDO, qui in Ecclesia Catholica baptizantur, & postea per hæresim, aut apostasiã ab illa discedunt, iterum debent, si salui esse velint, intrare in Ecclesiam, & initiari ad fidem; cur ergo non possunt iterum baptizari? Quare ratio Caluini solùm aliquid probaret, si homo baptizatus non posset exire extra Ecclesiam; nec perdere fidem; quæ tamen falsa esse constat. TERTIO, non minus intramus in Ecclesiam, & initiamur ad fidem per verbum, quàm per Baptismum, sed verbum re-

D peti potest, vt magis confirmemur in fide, & Ecclesiæ fortius adhæreamus, cur ergo non poterit etiam repeti Baptismus? QVARTO, Ordinatio non est initiatio fidei, neque ingressus in Ecclesiam, & tamen repeti non potest, vt Augustinus docet lib. 1. de Baptismo, cap. 1.

Iam verò Kẽnitius in 2. p. Exam. pag. 133. ponit vnam rationem non suo nomine, sed Gabrielis, quòd videlicet diuina institutio sit caussa, cur quędam Sacramenta iterari possint, quędã non possint. At hęc ratio parum valet: non enim sine magna ratione Deus prohiberet rem tam vtilem repeti. Qui ergo non possunt vllam caussam assignare, cur Deus prohibuerit, temerè dicunt Deum prohibuisse. Vnde enim ipsi sciunt Deum id prohibuisse? nam Scripturę id non apertè dicunt.

A cunt. Quod si cōfugias ad Patrum, & Conciliorum traditionē; illa vtrumq; simul docet, nimirum Deum id voluisse, quia Sacramenta quædā imprimunt characterem, alia non imprimunt.

Ipse autem Kemnitius, pag. 136. remittit nos ad alium locum, vbi pollicetur se ex diuinis literis solidissimas rationes redditurum. Id verò præstat postea, pag. 238. 239. & 240. examinans Canonem 11. de Baptismo. Ibi autem ponit quatuor rationes, quas fatetur nō esse adeò solidas: deinde alias quatuor solidissimas.

PRIMA igitur ex non solidis est, quia Baptismus significat Christi mortem: Christus autem semel tantùm mortuus est. Hæc non valet; nam Eucharistia etiam significat CHRISTI mortem, 1. Corinth. 11. & tamen repeti potest: & sacrificia Iudæorū significabant omnia Christi mortem, & tamen frequentissimè repetebantur. DICENT, non esse hæc similia. Nam per Baptismum nos ipsi commorimur Christo: morimur enim peccato, vt ille mortuus est corporaliter. Contrà; nam vel vis rationis Kemnitij sumitur ex eo, quòd Christi mors, quæ vna fuit, per Baptismum repræsentatur, vel quia nos ipsi morimur peccato. Si primum dixerint, ratio nihil concludit, quia quod semel fit, potest sæpius repræsentari, vt patet in comœdiis, vbi repræsentantur res semel gestæ: & quantum ad hoc, per accidens est, quòd nos etiam moriamur in Baptismo. Si dicant secundum, tunc etiam ratio illa nihil concludit, quia potest idem homo sæpius commori Christo; si nimirum sæpius peccet, & sæpius eum pœniteat peccatorum. Præterea Ordinatio, non est repræsentatio mortis Christi, & tamen repeti non potest. Non igitur vera caussa prohibēs repetitionem, est repræsentatio mortis Christi.

SECVNDA ratio ex non solidis, quia Ioan. 13. dicitur: *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet; sed est mundus totus.* Hæc non valet, quia loquitur de eo, qui reuera est mundus. Vnde qui post Baptisma iterum factus est immundus, non prohibetur ex hoc testimonio iterum baptizari.

TERTIA ratio ex non solidis est, quia ad Hebræos 6 dicitur: *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, renouari iterum ad pœnitentiam,* vbi per illuminationem intelligitur Baptisma. Hęc non valet, quia loquitur Paulus de illis, qui semel sunt illuminati, & renouati, id est, iustificati, vt patet ex illis verbis: *Iterum renouari*. Quare possent ij saltem secundò baptizari, qui in primo Baptismo non fuerunt iustificati.

QVARTA ratio non solida est, quia Ephes. 4. dicitur: *Vnum Baptisma.* Hæc non est solida, quia vnum Baptisma dicitur, quia solum Christi Baptisma salutare est, idq; vno certo ritu celebratur. Nam alioqui etiā dicitur vna fides ibidem; & 1. Cor. 12. vnus panis dicitur Eucharistia: & tamen repetimus fidei confessionem; & Eucharistiæ sumptionem. Etsi quis fidem amittat, potest & debet eam iterum acquirere, & tamen nō potest Baptismum iterum accipere.

PRIMA ratio solidissima est, quia pactum Dei nobiscum in Baptismo initum, perpetuum est. Non enim sequitur illam vulgarem regulam Deus: *Frangenti fidem, fides frangatur eidem.* Sed semper ipse seruat pactum suum etiamsi nos infideles simus. Roman. 3. *Nunquid infidelitas illorum, fidem Dei euacuauit? absit.* Quare cùm peccamus post Baptismum, non est opus nouo pacto, sed satis est recurrere ad illud primum iam initum semel in Baptismo.

Hæc ratio minus est solida, quàm superiores. Nam PRIMO, Hebr. 6. Paulus negat posse hominem peccantem post Baptismum redire B ad pactum Baptismi. Ideò enim non ait; Impossibile est iterum baptizari, sed: *Impossibile est iterum renouari,* id est, nō potest homo amplius ea facilitate redire ad amicitiam Dei, & remissionem totius culpæ, & pœnæ, vt quondam in Baptismo, sed eget iam laboriosa pœnitentia, ieiuniis, lachrymis, &c. proinde eget alio pacto Dei multò magis seuero, quàm esset illud primum.

SECVNDO, cùm quis sine fide baptizatur, non facit Deus pactum cum illo vllum: pactum enim est inter duos consentientes. Vnde etiam Kemnitius dicit, per Baptismum non solùm offerri, sed etiam exhiberi, applicari, & dari gratiam. At certè non applicatur, nec datur ei, qui C non credit: igitur saltem possent rebaptizari secundum istam rationem illi, qui sine fide Baptismum acceperunt, quod falsum esse ipsi quoque concedunt.

TERTIO, sicut Baptismus est pactum, ita etiam verbum Dei, ac præsertim secundum aduersarios, qui dicunt eodem prorsus modo se habere in iustificatione verbum & Sacramentum. At verbum quotidie repetitur.

QVARTO, Eucharistia nō minus continet pactum Dei, q̃ Baptismus, & tamen repeti potest.

DENIQVE falsum est, pactum Dei esse perpetuum illi, qui Deo fidem frangit, ita vt promissio seruanda sit, qualemcunq; se præbeat is, cui promissio facta est. Nam promissiones Dei D sunt conditionatæ: promittit enim se fore patrem, & sponsum in Baptismo, si nos perseueremus esse filij, & sponsæ, alioqui dicit idem Deus, Hierem. 18. *Repentè loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam, quod cogitaui, vt facerem ei: & subitò loquar de gente, & de regno, vt ædificem, & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, pœnitentiam agam super bono, quod loquutus sum, vt facerem ei.* Quod autem Kemnitius adducit ex Roman. 3. *Nunquid infidelitas eorum fidem Dei euacuauit?* intelligitur de promissionibus absolutis, qualis erat de Messia mittendo: sed non talis est promissio in Baptismo. Nam, vt minimum, pendet ex fide recipientis, vt ipsi docent, proinde non est absoluta.

SECVNDA ratio solidissima, Kemnitij est, quia de Baptismo nusquam scriptum est, vt repetatur: de aliis scriptum est, vt de Eucharistia, 1. Corinth. 11. *Quotiescunque feceritis.* Et de Pœnitentia, Matth. 18. *Non dico tibi septies, sed septuagies septies.* AT neque hæc ratio multum valet. Nam vt omittam, quod locus Matthæi non intelligitur de Sacramento Pœnitentiæ, sed de condonatione iniuriarum, possumus Kemnitio respondere, quod respondit Lutherus Carolstadio, in libro contra cœlestes Prophetas, de nomine Sacram. non esse quidem scriptum, vt Baptismus repetatur, sed neque esse scriptum, vt non repetatur. Et sicut AVGVSTINVS lib. 7. Trinit. cap. 4. dicit de nomine trium personarũ: *Dicimus in Deo tres personas, non quia Scriptura dicit, sed quia non contradicit*: ita & nos possemus rebaptizare, non quia Scriptura dicit, sed quia nõ contradicit, & res est bona, & vtilissima Baptismus, si non esset periculum sacrilegij ob characterem iam impressum.

TERTIA ratio solidissima est, quia non habemus exemplum in Scripturis Anabaptismi; & præterea Circumcisio, quæ est figura Baptismi, tantùm semel recipiebatur. AT hæc est similis superiori. Nam in Scriptura non habemus etiam exemplum alicuius, qui fuerit prohibitus baptizari; immò secundum aduersarios habemus exemplum Anabaptismi. Nam Actor. 19. Paulus iussit baptizari eos, qui fuerant à Ioanne Baptista baptizati: & secundum Lutheranos omnes, & ipsum Kemnitium, eadem erat vis, & efficacia Baptismi Christi, & Ioannis. Si igitur solùm exempla Scripturæ quæramus, oporteret omninò rebaptizare. Deberent itaque aduersarij aperire oculos, & intelligere post Baptisma Ioannis potuisse rebaptizari, quia illud non habuit effectum in anima indelebilem, vt habet Christi Baptisma. Si respiciamus exempla Patrum, deberent Lutherani omninò rebaptizare. Nam Cyprianus, & alij Africani, necnon plurimi in Asia rebaptizabant: resistebat autem illis Romana Ecclesia, quæ nolebat rebaptizari, vt patet ex Eusebio, libro 7. histori. Quare aduersarij non sequuntur potiùs Africanos, & Asiaticos Patres in hac re, quàm Romanam Ecclesiam, vt in aliis omnibus rebus facere solent? Quod autẽ de Circumcisione Kemnitius profert, pro nobis est. Nam ideò Circũcisio non repetebatur, quia imprimebat in carne indelebilem characterem.

QVARTA ratio solidissima est, quia per Baptismum nascimur spiritualiter. Vna autem tantùm est natiuitas spiritualis, vt vna est natiuitas corporalis. Vnde Nicodemus, Ioan. 3. *Quomodo potest*, inquit, *homo nasci, cùm sit senex?* Et rectè iudicabat de natiuitate corporali. Hanc rationem Kemnitius furatus est Catholicis: eam enim habet sanctus Thomas 3. q. 66. artic. 9. Sed hoc interest inter Catholicos, & Kemnitium,

A quod Catholici ea vtuntur, vt congruentia quadam; & simul notant veram caussam, quæ est impressio characteris. Quam solam, vt veram, & solidam posuit Concilium Florentinum, & Tridentinum, suprà citatum. At Kemnitius explosa vera caussa, amplectitur istam congruentiam, vt solidissimam rationem.

Ostendam igitur & hanc rationem non esse solidam. Nam INPRIMIS homo non solùm per Baptismum, sed etiam per fidem, & verbum Dei generatur spiritualiter, vt aduersarij concedunt, & patet ex Paulo, 1. Corinth. 4. *Per Euangelium ego vos genui.* & tamen fidei actus, & cõciones sæpe repetuntur. Præterea SECVNDO, B etiamsi generatio corporalis vna tantùm sit naturaliter, tamen supernaturaliter potest repeti, immò reipsa repetetur in resurrectione, quã Dominus vocat regenerationem, Matthæi 19. Cùm ergo Baptismus sit generatio supernaturalis, quid prohibet eum repeti? TERTIO, etiamsi generatio corporalis nullo modo posset repeti, tamen non eadem est ratio spiritualis generationis. Nam vt mors corporalis vna tantùm est, ita natiuitas corporalis. At mors spiritualis multiplex est, vt patet: cur igitur non possit etiam multiplex esse spiritualis generatio? QVARTO, Ordinatio non est generatio, & tamen non potest repeti. DENIQVE, qui sine fide baptizantur, reuera non regenerantur, & ta- C men rebaptizari non possunt: & contrà, qui sunt regenerati ante Baptismum per fidem, & contritionem, & desiderium Baptismi, nihilominus postea baptizantur, vt patet de Cornelio, Actor. 10. Non igitur illa est ratio.

CONTROVERSIA QVINTA.

D

De numero, & ordine Sacramentorum.

CONTROVERSIA QVINTA, *quæ est de numero Sacramẽtorũ, quatuor habebit partes. Nam* PRIMO *exponemus hæreticorum sententias.* SECVNDO *probabimus Ecclesiæ Catholicæ veritatem.* TERTIO *refellemus argumẽta aduersariorũ.* QVARTO *addemus per modum appendicis aliquid de ordine Sacramentorum.*

CAPVT XXIII.
Quid hæretici sentiant de numero Sacramentorum.

QVOD ad PRIMVM, aduersarij inter se multùm dissentiunt de numero Sacramẽtorum, quibus omnibus viam strauit Lutherus in libro de captiuit. Babylon. Nam in eo libello anno XX. edito, multa docuit. Initio libri dicit, vnum tantùm esse Sacramentum, si secundum vsum Scripturæ loquendum sit. Ibidem tamen dicit, neganda esse septem Sacramenta, & tria pro tempore ponenda, Baptismum, Panem, & Pœnitentiam. In fine libri dicit, si rigidè loqui velimus, duo esse Sacramenta, Baptismum, & Panem. In medio libri, cap. de Confirmatione dicit, se non damnare septem Sacramẽta, sed tantùm negare ea ex Scripturis probari posse. At non benę hoc cohæret cum initio libri, vbi dicit, neganda esse septem, & tria ponenda: nõ enim aliud est damnare, aliud negare septem Sacramenta. Ex hac inconstantia Lutheri natæ sunt variæ Lutheranorum atque aliorum hæreticorum sententiæ, quas breuiter enumerabo.

PRIMA igitur est, vnum tantùm esse Sacramentum, quamuis plura sint Sacramentalia signa. Ita Lutherus loco citato. Sed non habuit in hac opinione sectatores: omnes enim alij plura ponunt, & secundum vsum Scripturæ ea ponere se putant.

SECVNDA opinio est eorũ, qui tantùm duo numerant Sacramenta propriè dicta, Baptismum, & Eucharistiam. Hanc, vt dixi, Lutherus indicauit, in lib. de captiuit. Babyl. Idem sensit Philippus in locis anni XXI. & XXII. cap. de signis, vbi solùm ista duo agnoscit. Item Illyricus in Confess. Antuerpiensi, cap. 11. de Sacramentis, & cap. 18. de Absolutione. Nicolaus Selneccerus in 2. par. suæ pædagogiæ, cap. de Sacramẽtis, & Kemnitius in 2. par. Exam. cap. de numero Sacramentorum, pag. 12. & sequentibus.

TERTIA opinio est eorum, qui tria Sacramẽta numerant, Baptismum, Eucharistiam, & Pœnitẽtiam. Hæc est communior, & magis recepta apud Lutheranos. Nam inprimis Lutherus etiamsi rigidè duo tantùm esse voluerit, in lib. de captiuit. Babylon. tamen etiã tria esse dixit ibidem, & hoc semper postea repetiuit, vt anno XXIII. in lib. ad Pragenses de instituendis ministris, & anno XXXIV. in libro de Missa priuata, & denique anno XLV. qui fuit penultimus vitæ ipsius, in assertionibus cõtra Louanienses. Sic enim habet assertio 35. *Pœnitentiam cum virtute clauium Absoluentium Sacramentum libẽter confitemur: habet enim promissionem, & fidem remissionis peccatorum propter Christum.* Idem habent ferè omnes Catechismi Lutheranorum, vt Catechismus Philippi, Brentij, & aliorum. Item libri rituales, seu

A agendę ipsorum, & denique Apologia Confessionis Augustanę, artic. 13.

Vbi NOTANDVM est, Illyricum, & Kemnitium non posse defendi à periurio, & defectione à Confessione Augustana. Nam vt refert Tilmannus Heshusius, in libro de præsentia Corporis Christi in cœna, iurant omnes apud Lutheranos in verba Cõfess. & Apologiæ, qui promouentur ad gradus, vel pastoratum. Sed respondent Illyricus in Apolog. Confess. Antuerp. cap. 18. & Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 44. & 903. Apologiam Confessionis largo modo appellasse Pœnitentiam Sacramentum, non quòd sit verè, & propriè Sacramentum. At

B solutio non valet; nam Apologia habet hæc verba: *Si Sacramenta vocamus ritus, qui habent Dei mandatum, & quibus est addita promissio gratiæ, facile est iudicare, quæ sint propriè Sacramenta.* Et paulò pòst applicans definitionem: *Verè igitur,* inquit, *sunt Sacramenta, Baptismus, Cœna Domini, Absolutio, quæ est Sacramentum Pœnitentiæ; nam hi ritus habent mandatum Dei, & promissionem gratiæ.* Hæc ibi. Præterea ideò solùm Kemnitius non vult Absolutionem esse propriè Sacramentum, quia non habet ritũ à Deo præceptum. At Apologia profitetur Absolutionẽ habere ritum à Deo præceptum: igitur ex sententia Apologiæ Absolutio est verissimum Sacramentum.

QVARTA opinio est Zwinglij, in lib. de ve-

C ra, & falsa religione. Nam cap. de Sacramentis, duo esse docet Sacramenta, Baptismum, & Cœnam, tamen cap. de Matrimonio, addit etiam Matrimonium. Verum est quidem non libenter à Zvvinglio Matrimonium vocari Sacramentum, sed caussa non est, quod putet, Sacramenti definitionem non conuenire Matrimonio, sed quia timet, ne Sacramenti vocabulo obscuretur, & inquinetur dignitas Matrimonij: dicit enim esse vocabulum multò illustrius Matrimonij, seu coniugij, quàm Sacramenti.

QVINTA opinio est Caluini, qui tria Sacramenta numerat, sed non eadem cum Luthero, & Zvvinglio: vult enim Sacramenta esse Baptis-

D mum, Cœnam Domini, & Ordinationem. Etsi enim libro 4. Institut. cap. 18. §. 19. & 20. duo tantùm esse dicat Sacramenta, Baptismum, & Cœnam, tamen paulò pòst, cap. 19. §. 31. sicut & antea, cap. 14. §. 20. etiam Ordinationem inter vera Sacramẽta numerat, ac monet, se, cùm tantùm duo esse dicit, loqui de Sacramentis ordinariis, & toti Ecclesiæ communibus. Hinc etiam in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 7. can. 1. quatuor tantùm Sacramenta reiicit à numero Sacramentorum; Confirmationem, Pœnitentiam, Vnctionem extremam, & Matrimonium. Proinde tria reliqua admittit.

SEXTA opinio composita ex Lutherismo & Caluinismo, est aliorum, qui quatuor Sacramenta recipiũt, Baptismum, Cœnam, Pœniten-

tiam, & Ordinationem. Hæc est Philippi, qui licet cum Luthero primò posuerit duo tãtùm Sacramenta, & postea tria: tamen in locis editis, anno XXXVI. & LII. & LVIII. quæ fuit vltima editio, habet hęc verba in cap. de numero Sacramentorum: *Mihi maximè placet etiam addi Ordinationem, vt vocant, id est, vocationẽ ad ministerium Euangelij; quia hæc etiã mandato Euangelico præcipitur, & addita est promissio, &c.* ac toto capite fusè probat Ordinationem esse Sacramentum, ac proinde quatuor esse Sacramenta. Eandem sententiam habet Lucas Lossius in Catechismo, edito anno LVII. nam in eo, quem ediderat anno LIV. tantùm tria posuerat.

Septima opinio composita, ex Lutherismo, Caluinismo, & Zwinglianismo non apertè, sed obscurè fuit Philippi. Nam in locis vltimò editis, anno LVIII. licet quatuor tantùm faciat Sacramenta, tamen propẽdebat maximè ad quintum addendũ, id est, Matrimonium cum Zwinglio: Fatetur enim Matrimonium esse signum rei sacræ, & habere mandatum diuinum, & habere annexam promissionem. Vnum tãtum dicit ei deesse, quod fuerit ante Christum. At hoc non debuit eum impedire, quò minus Matrimonium faceret Sacramentum; nam Baptismus Ioannis ex sententia ipsius fuit verissimum Sacramentum, & idem cum nostro Baptismo, & tamen fuit ante Christum. Sicut igitur Baptismum vult esse Sacramentum, quia à Christo receptum, & confirmatum, cur non eadem ratione & Matrimonium?

Octava opinio est, sex esse Sacramenta. Hanc tribuit Lindanus in tabulis analyticis Gulielmo Postello in sua Panthenosia: qui tamen vir postea Catholicè obiit.

Nona opinio est, septem esse Sacramenta. Licet enim fide Catholica nos teneamus septem esse Sacramenta: illis tamen hæc sententia, opinio, non fides esse potest: qui enim in vno articulo hæreticus est, fide simpliciter caret. Est igitur opinio hæc aliquorum Lutheranorum, quibus placuit, quòd Lutherus initio dixerat, se nõ damnare septem Sacramenta; licet ibidem etiam dixerit, se negare septem Sacramenta. Scribit Ioan. Sleidanus, lib. 20. histor. biennio post obitum Lutheri, id est, anno XLVIII. in quodam Lipsensi Conciliabulo, determinatum fuisse, Confirmationem, & Extremam vnctionem esse ritus conferentes gratiam, atque adeò septem Sacramenta recipienda esse. In quo Conciliabulo interfuisse Theologos multos VVittenbergenses, ac Lipsenses, & cum iis Philippum Melanchthonem; ac tum primùm cœpisse hos, molles Lutheranos appellari scribit Surius in sua hist. anni XLVIII. Vnde Matthias Illyricus in lib. qui inscribitur; Adhortatio Illyrici ad constantiam in agnita Iesu Christi religione, & Augustana Confessione; queritur, quod in Lipsensi Interim (sic enim appellatur) septem Pa-

A pistarum Sacramenta restituantur. Et præfatione septimæ Centuriæ, Hæresiarchas appellare non dubitat principes mollium, seu politicorum Lutheranorum.

Ex his colligere licet Primo, miram fuisse inconstantiam Lutheri, & Philippi præcipuorũ patrum Lutheranorum, idq́ue in re grauissima. Secundo, nõ posse apud aduersarios verã Ecclesiam esse. Nam nota præcipua veræ Ecclesiæ apud eos est cõsensus in doctrina Sacramentorũ. Ita eñ habet Lutherus in lib. de notis Ecclesiæ, & Confess. Augustana, & Apolog. ar. 7. Ipsi autẽ ita conueniunt, vt adhuc non potuerint Sacramenta communi consensu enumerare. Quod si

B quisq; eorum ad se solum trahat Ecclesiam, mirum, si non pudeat eum suę paucitatis. Hinc etiam Tertio colligitur, non posse diu durare eiusmodi hæreses. Nam omne regnũ in seipsum diuisum, desolabitur. Vnde Lutherus ipse hoc annotauit in Psal. 5. *Nulli*, inquit, *hæretici victi sunt vi, aut astu, sed mutua dissensione; nec aliter cum eis pugnat Christus, quàm misso inter eos spiritu vertiginis, & dissensionis, sicut inter Sichimitas, Iud. 9. & inter Babylonicæ turris operarios, Genes. 11. & in noua lege, inter Arianos, Donatistas, & Pelagianos.* Hæc ille. Quod idẽ multò antè scripsit Hilarius, lib. 7. de Trinitate.

CAPVT XXIV.

C
Ex Scripturis, & Patribus probatur veritas Catholica de numero septenario Sacramentorum.

Qvantvm ad Secvndvm, sententia Catholicorum vna est, ac semper fuit, septem esse propriè dicta Sacramenta, quæ probanda est tripliciter. Primo, ex testimoniis Scripturæ, & Patrum, quæ quidem non numerant Sacramenta, tamen reipsa omnia ista septem Sacramenta vera, & propria esse testantur. Secvndo, ex testimoniis aliis Conciliorum, & Doctorum, quæ præcisè numerum istum septenarium ponunt.

D Tertio, rationibus seu congruentiis quibusdam.

Quantum ad Primvm genus testimoniorum, notanda sunt tria. Primo, non debere aduersarios petere, vt ostendamus in Scripturis, aut Patribus nomen septenarij numeri Sacramentorum. Nam nec ipsi ostendere possunt nomẽ binarij, vel ternarij, vel quaternarij: Scriptura enim, & Patres non scripserunt Catechismum, vt modò facimus propter hæresum multitudinem, sed tantùm tradunt res ipsas variis in locis. Neque est hoc proprium Sacramentis, sed commune aliis multis rebus. Nam Scriptura refert Christi miracula, & nunquam numerat quot sint: tradit articulos fidei, & nusquam dicit, quot sint. Apostoli postea ediderunt sym-

bolum duodecim articulorum certis de caussis. Sic etiam ex Scriptura non potest sciri, quot sint libri Canonici: sed Concilia postea ediderunt Canonem, & certum numerum, quem ex traditione didicerant.

A

SECVNDO notandum, nõ debere etiam aduersarios petere, vt ostendamus in Scripturis nomen Sacraméti attributum Confessioni aut Ordinationi, & similibus. Nam non disputamus de nomine, sed de re: & nec ipsi ostendent hoc nomen tributum Baptismo, aut Eucharistiæ, sed soli Matrimonio, quod tamen ferè omnes hæretici negant esse verum Sacramentum. Et contrà inuenimus nomen Sacraméti in Scripturis tribui multis rebus, quæ omnium consensu non sunt Sacramenta, de qualibus nunc agimus; vt Ephes. 1. propositum vocandi Gentiles ad fidem, dicitur Sacramentum voluntatis Dei. Et 1. Timoth. 3. Sacramentum pietatis dicitur incarnatio Verbi. Et Apocalyp. 17. dicitur, Sacramentum mulieris, signum quoddam impressum in fronte mulieris, quæ Babyloniam repræsentabat.

B

TERTIO notandum, id omninò sufficere, si ostendamus ex Scripturis, & Patribus definitionem Sacramenti conuenire ritibus non paucioribus, nec pluribus, quàm septem. Licet autem non conueniamus in explicanda definitione Sacramenti (vt suprà fusè ostendimus lib. 1. in 2. controuersia) tamen conuenimus in definitione quadam generali; nimirum quòd Sacramenta sint ritus, seu signa externa, & sensibilia, quæ ex diuina institutione annexam habeant promissionem gratiæ iustificantis. His notatis accedamus ad probationem.

C

Quod Baptismus sit Sacramentum.

AC primùm de Baptismo nulla quæstio est. Est enim ritus expressus: *Lauacrum aquæ in verbo vitæ*, Ephes. 5. & institutio, ac mandatum, Ioan. 3. *Nisi quis renatus*. Et Matth. vltimo: *Baptizantes eos*. Et promissio gratiæ, Matth. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*. Et Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum*. Idem docent omnes Patres suprà citati in quæstione de effectu Sacramentorum.

Quod Eucharistia sit Sacramẽtum.

DE Eucharistia etiam nulla quæstio est; habetur enim ritus, Matth. 26. & 1. Cor. 11. *Accepit panem, gratias agens, fregit, &c*. Et institutio, ac mandatum ibidem: *Hoc facite*. & Ioan. 6. *Nisi manducaueritis, &c*. Et promissio gratiæ, Ioan. 6. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*. Idem etiam Patres docẽt, Augustinus epist. 118. cap. 1. vbi cùm dixisset, Christum instituisse Sacramẽta numero paucissima, significatione præstantissima, obseruatione facillima, ponit loco exempli Baptismum, & Eucharistiam.

D

Quod Confirmatio sit Sacramẽtum.

DE Confirmatione habemus ritum externum, manuum impositionem, Actor. 8. & 19. Habemus effectum gratiæ ibidem. Nam per manus Apostolorum dabatur Spiritus sanctus. eadem phrasi qua dictum est, Tit. 3. de Baptismo: *Per lauacrum regenerationis saluos nos fecit*. Institutio, & mandatum non habetur expressè in Scriptura; tamen colligitur euidenter ex locis citatis. Nunquam enim Apostoli ita confidẽter, & ordinariè imposuissent manus ad gratiam Spiritus sancti communicandam, nisi Dominus id præcepisset. Non enim ignorabant non posse vllum hominem instituere cæremoniam, ad quam sequeretur gratia Spiritus sancti. Nam etiam Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 13. & Apolog. Confess. Augustan. artic. 13. & Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. 2. affirmant, non posse vllum hominem efficere, vt externum symbolum contineat certam promissionem gratiæ. Proinde oportet vel Apostolos fuisse temerarios, quod nemo diceret, vel habuisse Christi mandatum. Fuisse autem cæremoniam illam ordinariam, & necessariam, & non satis fuisse orare Deum pro aduentu Spiritus sancti, ex eo colligitur, quod Apostoli primarij Petrus, & Ioannes tantum laboris, & itineris susceperunt, vt irent ex Hierosolyma Samariam, ad imponendas manus iis, quos Philippus Diaconus baptizauerat. Nam orare poterant pro illis manentes Hierosolymæ.

Est autem NOTANDVM, impositionem manuum coniunctam fuisse cum vnctione & signo crucis: simul enim hæc fiunt dum crucis signum Chrismate pingitur in fronte confirmandorum, idque ministerio manus Episcopalis. Vnde DIONYSIVS lib. de Eccles. Hierarch. cap. 2. part. 3. & cap. 4. part. 3. meminit apertè Chrismatis in hoc Sacramento. Et TERTVLLIANVS lib. de resurrectione carnis, vbi ponit Confirmationem in eodem ordine, cum Baptismo, & Eucharistia: *Caro abluitur*, inquit, *vt anima emaculetur; caro vngitur, vt anima consecretur, &c*. Et de præscript. hæreticorum, docens diabolum imitari Sacramenta Christiana, ponit exemplum in his duobus: *Tingit*, inquit, *& ipse quosdam vtique credentes, & fideles suos; signat illic in fronte milites suos*. Et in libro de Baptismo: *Dehinc*, inquit, *manus imponitur per benedictionem, prouocans, & inuitans Spiritum sanctum*. Vbi vides Tertullianum antiquissimum auctorem omnia tria ponere, vnctionem, signum crucis in fronte, & manus impositionem.

Item CYPRIANVS lib. 1. epist. 12. & lib. 2. epist. 1. modò vocat vnctionem, modò manus impositionem, & præterea vocat apertè Sacramentum. Nam sic ait lib. 2. epist. 1. de Baptismo, & Confirmatione loquens: *Tunc plenè sanctificari, & esse Filij Dei possunt, si Sacramento vtroque nascantur*.

AVGVSTINVS lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 104. *Sacramentum*, inquit, *Chrismatis in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus.*

De Pœnitentia.

IOan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Hîc habemus PRIMO ritum, nimirum externum, & iudicialem absolutionem, quę est signum interioris, quæ fit à Deo per verbum externum, tanquã instrumẽtum. SECVNDO habemus promissionem gratiæ: *Remittuntur eis.* TERTIO habemus mandatum ibidem: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* Vnde Apostolus, 2. Corinth. 5. *Deus*, inquit, *dedit nobis ministerium reconciliationis.* Et infrà: *Pro Christo legatione fungimur.*

B

AMBROSIVS lib. 1. de Pœnitẽtia, cap. 7. *Quid interest vtrum per Pœnitentiam, an per lauacrum hoc ius sibi datum Sacerdotes vendicent? vnum in vtroque ministerium est. Sed dices, quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in Pœnitentia? nonne Dei nomen operatur?*

CYRILLVS lib. 12. in Ioannem, cap. 56. comparat reconciliationem pœnitentium cum Baptismo.

AVGVSTINVS lib. 5. de Baptismo, cap. 20. numerat cum Baptismo, Eucharistia, & Confirmatione, etiam Reconciliationem, per manus impositionem, & in Psal. 146. in illud: *Qui alligat contritiones eorum*, disertis verbis Sacramentum appellat reconciliationem pœnitentium: *Quæ sunt*, inquit, *ista alligamenta? temporalia Sacramenta. Alligamenta medicinalia sunt contritionis nostræ, Sacramenta interim temporalia, quibus habemus cõsolationem.* Et infrà: *Hæc Sacramenta esse dicit Eucharistam, & manus impositionem Præpositi in Pœnitentiam, quæ in cœlo non erunt.*

C

De Extrema vnctione.

IAcobi 5. habemus ritum: *Orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini.* Item promissionem: *Et alleuiabit eum Dominus, et si in peccatis fuerit, dimittentur eis.* Denique mandatum colligitur euidenter ex eo, quod Apostolus non auderet ita absolutè promittere tantum effectum, nisi à Domino id accepisset, vt suprà ostendimus etiam testimonio Apologiæ, Caluini, & Kemnitij.

D

Ex Patribus, INNOCENTIVS I. in epist. 1. ad Decentium, cap. 8. loquens de oleo sancto infirmorum: *Pœnitentibus*, inquit, *istud infundi non potest, quia genus est Sacramenti. Nam quibus reliqua Sacramenta negantur, quomodo vnum genus putatur posse concedi?*

BERNARDVS in vita S. Malachiæ, scribit eũ vocatum, vt fœminam morituram inungeret, sed dum differtur vnctio, illam expirasse; Malachiam autem vehementer doluisse, quòd sine gratia Sacramenti huius obiisset; itaque tamdiu orasse, ac fleuisse, donec eam à mortuis reuocauit, & tum demum eam vnxisse, & eam omninò conualuisse: *Vnxit eam*, inquit, *sciens in hoc Sacramento remitti peccata.*

De Ordinis Sacramento.

HAbemus ritum externum, manus impositionem, 1. Tim. 4. Item promissionem gratiæ ibidem: *Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij.* Et 2. Timoth. 1. *Admoneo te, vt resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Denique institutio, & mandatum, Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios Euangelistas, alios Pastores, & Doctores, &c.* Et præterea, vnde sciebat Apostolus datam esse Timotheo gratiam per impositionem manuum, si à Deo non didicerat, eo signo conferri gratiam?

AVGVSTINVS lib. 2. contra epist. Parmeniani, cap. 13. loquens de Baptismo, & Ordinatione: *Vtrumque*, inquit, *Sacramentum est, & quadam consecratione vtrumq; homini datur, illud cùm baptizatur, istud cùm ordinatur. Itaque in Catholica Ecclesia, vtrumque non licet reiterare.* Similia habet lib. 1. de Baptismo, cap. 1.

De Matrimonio.

HAbemus nomen ipsum Sacramẽti, Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est.* Item ritum externum, id est, cõtractum visibilem inter virum, & fœminam: de hoc enim Apostolus dicit, quòd sit magnum Sacramentum, vt exponit Chrysostomus, & Hieronymus in hunc locum, qui etiam Nazianzenum citat, & omnes alij. Habemus etiam institutionem diuinam, Matth. 19. *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Denique gratiam annexam colligimus ex hoc ipso loco Pauli. Nam coniunctio viri, & fœminæ, significat coniunctionem Christi cum Ecclesia. Illa autem coniunctio duplex est; vna per naturæ conformitatem, quæ facta est in incarnatione, & hæc Christum coniungit non solùm cum Ecclesia, sed etiam cum toto genere humano: altera est per gratiam, & charitatem, & hæc est, cum sola Ecclesia; & ratione huius dicitur Christus sponsus, & Ecclesia sponsa, iuxta illud, 2. Corinth. 10. *Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo.* Igitur Matrimonium viri, & fœminæ, vt possit significare vtramq; vnionem Christi cum Ecclesia, oportet vt non solùm sit inter coniuges vnio quædam naturalis, & carnalis, qualis etiam inter Gentiles reperitur, sed etiam vnio spiritualis ex gratia, & charitate proueniens. Proinde Sacramẽtum hoc gratiam istam confert, vt significatio sit perfecta. Quare Paulus Ephes. 5. sæpe monet viros, vt diligant vxores, sicut Christus Ecclesiã, & fœminas monet, vt viris subiectæ sint, sicut Ecclesia subiecta est Christo: & rationem reddit, quia hæc eorum coniunctio, Sacramentum est Christi, & Ecclesiæ.

Iam ex Patribus, AVGVSTINVS paſsim hoc docet, lib. de bono coniugali, cap. 18. *In noſtrorum,* inquit, *nuptiis plus valet ſanctitas Sacramẽti, quàm fœcunditas vteri.* Et cap. 24. *Bonum nuptiarum per omnes gentes, & omnes homines in cauſſa generandi eſt, & in fide caſtitatis: quod autem ad populum Dei attinet, etiam in ſanctitate Sacramenti, per quam nephas eſt etiam intercedente repudio alteri nubere.* Atq; hæc hoc loco ſufficiant: nam in diſputatione de ſingulis Sacramentis plura adferemus.

Lotionem pedum non eſſe Sacramentum.

NVnc ſupereſt demonſtrare, non eſſe plura Sacramenta, quàm ſeptem prædicta. Et quidem multa dicuntur à veteribus Sacramenta, pręter iſta ſeptem. Nam Alexander I. Papa in epiſt. 1. vocat aquam benedictam Sacramentum. Auguſtinus lib. 19. contra Fauſtũ, c. 14. & in Pſal. 141. ſignum crucis vocat Sacramentũ, & in Pſal. 65. ac lib. 4. de ſymbolo, ca. 1. vocat Sacramenta cęremonias, quę fiunt ante Baptiſmũ, vt exorciſmos, & ſimilia, & li. 2. de peccatorum meritis, & remiſſ. c. 26. vocat Sacramentum panem quendam benedictũ, qui dabatur Catechumenis. Denique Ambroſ. lib. 3. de Sacramentis, cap. 1. & Cyprianus in ſerm. de ablutione pedũ, & Bernardus in ſermone de cœna Domini contendunt ablutionẽ pedum, quam Dominus inſtituit, Ioan. 13. Sacramẽtum eſſe. SED ex his omnibus nihil eſt, quod habeat difficultatẽ, præter vltimũ. Nam INPRIMIS nec aqua benedicta, nec ſignũ crucis, nec panis benedictus, nec exorciſmi, et aliæ cæremoniæ Baptiſmum præcedentes in Scripturis inueniuntur: proinde non poſſunt aduerſarij ea pro Sacramentis habere. DEINDE illa omnia dantur etiam ante Baptiſmum, vt ex iiſdem locis Auguſtini conſtat; At Baptiſmus omnium conſenſu eſt, omnium Sacramentorum primum, & quaſi ianua. DENIQVE nihil eorum habet promiſsionem gratiæ gratum facientis; neque conſtat an à Chriſto inſtituta ſint, an ab Apoſtolis, cùm tamen vera Sacramenta à ſolo Chriſto inſtitui potuerint.

De lotione pedum videtur maior difficultas. Nam habemus Ioan. 13. ritum externum, ipſam pedum lotionem: item promiſsionem gratiæ: *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Item mandatum Dei: *Exemplum dedi vobis.* Item: *Et vos debetis alter alterius lauare pedes.* Item eſſe myſterium, indicant illa verba: *Quod ego facio tu neſcis modò, ſcies autem poſtea.* Denique teſtimonia illa Patrum, Ambroſij, Cypriani, Bernardi; cuius teſtimonium adducit Kemnitius, pag. 32. ad probandum Sacramenta eſſe plura, quàm ſeptem, ſi teſtimoniis Patrum ſtandum ſit.

RESPONDEO tamen, lotionem illã pedum, nihil habuiſſe commune cum Sacramentis propriè dictis, & ſolùm poſſe dici Sacramẽtum lar- A go modo, quemadmodum Sacramenta dicũtur omnia, quæ myſticum ſenſum habent, & figuræ ſunt, ac typi aliarum rerum. Nam fuit reuera lotio illa ſignum Chriſti humilitatis, & charitatis. Item fuit ſignum puritatis, qua debent homines ad Euchariſtiam accedere: ideò enim immediatè ante Euchariſtiæ inſtitutionem Chriſtus hoc fecit. Denique fuit etiam ſignum, & figura quædam purgationis, quam eramus habituri per Chriſti paſsionem, vt Cyrillus hoc loco exponit.

Non fuiſſe autem Sacramentum propriè dictum, patet PRIMO, quia non habemus promiſſionem gratiæ iuſtificantis; illud enim: *Niſi lauero te, non habebis partem mecum,* ad literam nõ promittit gratiam, ſed minatur pœnam ob inobedientiam, vt exponunt hoc loco Chryſoſtomus, & Cyrillus, & Baſilius lib. 1. de Baptiſmo, cap. 2. Si enim Petrus obſtinatè recuſaſſet illam lotionem, periiſſet in æternum: non quia illi deerat lotio pedum, ſed quia peccauerat contra Chriſtum, & deerat illi obedientia. Myſticè tamen ſignificare poteſt, vt exponit hoc loco Auguſtinus, etiam iuſtos indigere, vt Chriſtus eos quotidie lauet à peccatis venialibus, quæ ſunt veluti ſordes, quæ pedibus adhærent ob humanam conuerſationem. Sed hoc non ſufficit ad Sacramentum efficiendum, quia hîc agitur de lotione peccatorum venialium, quæ non eget noua gratia gratum faciente. Vnde Dominus ait: *Qui lotus eſt, non eget, niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus,* id eſt, mundus eſt ſimpliciter, & abſolutè, cùm ſit iuſtus: tamen adhuc eget lotione à peccatis venialibus. Et præterea non habemus ex hoc loco ipſam lotionem pedum reipſa tollere peccata venialia, alioqui deberemus quotidie lauare pedes: ſed ſolùm lotionem illam vnam, qua Dominus pedes lauit diſcipulorum fuiſſe figuram internæ lotionis, quam accipimus à Chriſto. Non igitur ipſa pedum lotio eſt Sacramentum propriè dictum.

SECVNDO non habemus mandatum, ſeu inſtitutionem huius ritus frequentandi, quod requiritur in omni Sacramento: alioqui peccarẽt ferè omnes homines, qui non vtuntur iſta cæremonia. Et licet fuerit hæc cæremonia vſitata olim in quibuſdã Eccleſiis ſtatim poſt Baptiſmũ, tamen non fuit vnquã ab omnibus recepta, nec ab ipſa Romana Eccleſia, vt teſtatur Ambroſius loco citato. Neque obſtat illud mandatum: *Exemplum dedi vobis*: Item: *Et vos debetis alter alterius lauare pedes.* Et: *Quod ego facio tu neſcis modò, ſcies autem poſtea.* Nam hoc mandatum præcipit humilitatem, & charitatem, vt exponunt Chryſoſtomus, & Cyrillus, non autem ipſam materialem lotionem pedum, vt patet ex praxi Eccleſię; nũquam enim Chriſtiani putarunt ſe habere ſpecialem mandatum de lotione pedum.

Ad loca illa Patrum facile eſt reſpõdere. Nam Ambroſius vocat Sacramentum, & myſterium,

quia in ipsius Ecclesia seruabatur, vt sacra cæremonia, & vt aliquid Sacramentale: tamen non putabat ipse esse hanc lotionem propriè dictum Sacramentum, vt patet tum ex eo, quod fatetur non remitti peccata lethalia per eam lotionem, sed quasdam reliquias peccati originalis: tum etiam, quia dicit se non reprehendere Ecclesiam Romanam, vbi hæc cæremonia non erat in vsu; quod certè non diceret, si putaret esse verum Sacramentum. Porrò Cyprianus, & Bernardus, si attentè legantur, non dicunt ipsam lotionem pedum materialem, esse Sacramentum, quo homines sanctificentur: sed solùm dicunt illam vnicam lotionem pedum Apostolorum à Christo factam, fuisse Sacramentum; quia per eam significabatur aliquid sacrum, quod in nobis quotidie fieri debet, id est, expiatio peccatorum venialium, quæ fit in nobis quotidie à Christo per orationem, ieiunia, humilitatem, & exercitia pietatis erga proximos, quibus vacamus. Et sanè si putarent lotionem pedum esse Sacramentum, oporteret nos quotidie ex eorum sentētia lauare inuicem pedes: id enim ipsi dicunt, hoc Sacramentum esse quotidianarum culparum expiationem.

CAPVT XXV.

Septem esse Sacramenta, probatur ex posterioribus Cōciliis, & Doctoribus.

SECVNDA probatio sumitur ex testimoniis, quę pręcisè ponunt númerum septenarium, quę testimonia tria sunt. PRIMVM est omnium Theologorum, & proinde totius Ecclesiæ ab annis vt minimum CD. Nam Magister Sentent. lib. 4. d. 2. & omnes inde Theologi septem Sacramenta esse tradiderunt. Neque verò Magister aliquid nouum scripsit, sed quod inuenit in vsu Ecclesię; quod argumētum maximi ponderis esse debet. Nam si falsum esset, quod dicimus, errasset tota Ecclesia per annos CD. perniciosissimè. NAM si Sacramēta essent pauciora, magna impietas fuisset, & superstitio, & magna deceptio animarum, habuisse tamdiu pro Sacramentis ea, quæ Sacramenta non erant. Si verò essent plura, fuisset magna impietas, tamdiu contempsisse vera Dei Sacramenta, & magnum detrimentum animarum. SECVNDO, magis perniciosus est error circa Sacramenta, quàm circa alia dogmata: nam reliqua ferè speculatiua sunt, & earum ignoratio multos simplices excusat. At Sacramentorum cognitio ad praxim pertinet, & ad praxim singulorum hominum. TERTIO, sincerus Sacramentorum vsus ad notas Ecclesiæ pertinet ex sententia omnium hæreticorum huius temporis. Quare si his CD. annis erratum est in Sacramentis tam grauiter, consequenter dicere debent, Ecclesiam periisse de orbe terrarum: non enim inuenient facilè, qui aliter senserint hoc tempore de Sacramentis. Nam ipsi etiam Hussitæ, & VValdenses, qui ferè soli erant hæretici, cùm Lutherus apparuit, septem Sacramenta recipiebant. De Hussitis patet in Concil. Cōstant. sess. 15. art. 8. de VValdensibus, id testatur Lutherus in libro ad eos scripto.

SECVNDVM testimonium est Concilij Florentini in institutione Armenorum, vbi septem Sacramenta asseruntur, & explicantur. Vbi NOTANDA sunt duo mendacia Kemnitij. Is enim in 2. parte Exam. pag. 35. dicit, septenarium numerum Sacramentorum apud Græcos tentatum, Armenis verò obtrusum fuisse: & addit, Armenos à sancto Bartholomæo Apostolo ad fidem conuersos, post mille, & eo amplius annos septenarium numerum Sacramentorum à Romano Pontifice tandem accepisse. Vbi mentitur INPRIMIS cùm dicit, hūc numerū tentatum à Concilio apud Græcos, quasi dicere velit, conatos fuisse Patres id persuadere Græcis, sed non potuisse. At in toto Concilio, nihil omninò de numero Sacramentorum cum Græcis actum esse, ex ipso Concilio, quod exstat Græcè, & Latinè, perspicuum est. Immò instructio hæc Armenis data est toto approbante Concilio, paulò antè eius dissolutionem, vt ibidem legimus in decreto Eugenij IV. vbi hæc ipsa institutio habetur. Ex quo intelligimus, Græcos idem omninò cum Latinis semper sensisse de numero Sacramētorum: alioqui Gręci non tam facilè sine vlla quæstione instructionem approbassent.

SECVNDO mentitur Kemnitius, cùm dicit, obtrusum fuisse Armenis hunc numerum Sacramentorum, cùm eum ignorassent per annos mille, & amplius. Nam (vt in decreto Eugenij legimus) ante vnionem Armenorum cum Latinis, collationes factæ sunt inter eos de fide Trinitatis, & Incarnationis, & Sacramētorum, & inspecti libri vtriusque nationis, & tum demum præscripta formula instructionis: Quare non obtrusa fuit, sed post maturam discussionem, ab eis accepta: & sanè non tam facilè accepissent, nisi vidissent conformem esse antiquis libris, & ritibus Ecclesiæ suæ. Adde quod in eadem instructione traditur Armenis doctrina de tribus personis diuinis, & de duabus Christi naturis. Vt igitur Kemnitius dicit, obtrusum illis numerum septem Sacramentorum, cur non dicit etiam obtrusum numerum personarum diuinarum, & naturarum Christi?

TERTIVM testimonium est Concilij Tridentini, sess. 7. can. 1. vbi additur anathema negantibus septem esse vera & propria Sacramenta; quod testimonium etiam si nullum haberemus aliud, deberet sufficere. Nam si tollamus

auctoritatem præsentis Ecclesiæ, & præsentis Concilij, in dubium reuocari poterũt omnium aliorum Conciliorum decreta, & tota fides Christiana. Semper enim hæc fuit consuetudo apud Christianos, vt exortas controuersias definirent Episcopi, qui tunc viuebant. Et præterea omnium Conciliorum veterum, & omnium dogmatum firmitas pendet ab auctoritate præsentis Ecclesiæ. Non enim habemus testimonium infallibile, quod Concilia illa fuerint, & legitima fuerint, & hoc aut illud definierint, nisi quia Ecclesia, quæ nunc est, & errare non potest, ita sentit, & docet. Quod eñ historici quidam meminerint eorum Conciliorum, non potest parere fidem, nisi humanam, cui potest subesse falsum.

CAPVT XXVI.

Idem probatur ex congruentiis.

CATHOLICI Doctores confirmare solent septenarium Sacramentorum numerum variis congruentiis. PRIMA est à similitudine vitæ spiritualis, & corporalis. Siquidem in vita corporali quædam requiruntur ex parte hominum singulorum, quædam ex parte totius Reipublicæ. Ex parte hominum singulorum requiruntur tria per se, generatio, augmentatio, & nutritio; & duo per accidens, remedium contra morbos, si contingat hominem ægrotare: & remedium contra reliquias morbi, vt perfectè conualescat. Ex parte Reipublicæ requiruntur duo. Primò parentes, qui propagent vitam corporalem hominum. Secundò Principes, & Magistratus, qui eam ordinent, & regant. Eodem igitur modo in vita spirituali. PRIMO, requiritur regeneratio, quæ est per Baptismum. SECVNDO, augmentatio, per Confirmationem. TERTIO, nutritio, per Eucharistiam. QVARTO, remedium, contra morbos, si contingat regeneratum peccare, per Pœnitentiam. QVINTO, remedium cõtra reliquias peccatorum, per Vnctionem extremam. SEXTO, ex parte Reipublicæ, Matrimonium, quo propagentur homines ad cultum Dei deputandi. SEPTIMO, Ordo sacer, quo regantur, & gubernentur.

SECVNDA ratio ex numero peccatorum, & vulnerum. Nam Baptismus est præcipuè contra originale, Pœnitentia contra actuale mortale, Vnctio extrema contra reliquias peccatorum, Confirmatio contra infirmitatem, Eucharistia contra malitiam, Matrimonium contra concupiscentiam, Ordo contra ignorantiam.

TERTIA ratio ex numero virtutum, Baptismus respondet fidei, Confirmatio spei, Eucharistia charitati, Pœnitentia iustitiæ, Vnctio extrema fortitudini, Ordo prudentiæ, & Matrimonium temperantiæ.

QVARTA ratio ex celebritate numeri septenarij in expiationibus. Vide Exod. 29. Leuit. 4. & 8. 13. 14. 15. 16. 23. Numer. 19. Deuter. 15. 2. Paralip. 29. Iob vltimo: vbi semper videbis in expiatione offerri septem animalia, vel septem diebus, vel septies aspergi sanguinem, &c. Vnde etiam 4. Reg. 5. Naamán septies iussus est lauari ad purgandam lepram. Vide S. Thomam in 4. dist. 2. q. 1. 3. par. q. 65. artic. 1. & contra Gentes, lib. 4. cap. 58.

Sed Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 16. 17. & 18. tria dicit de his rationibus. PRIMO affirmat, esse fundamenta principalia, & demonstrationes nostræ sententiæ: *Hæ sunt*, inquit, *demonstrationes, hæc fundamenta, quibus septenarius numerus Sacramentorum in Ecclesiam inuectus & receptus fuit à scriptoribus Scholasticis.* SECVNDO dicit, has demonstrationes nihil valere, quia alioqui probaremus etiam septem fuisse Sacramenta in lege veteri: nam etiam tunc erant virtutes, & peccata, & vita spiritualis, & corporalis. TERTIO dicit, si ex numeris celebratis in Scriptura numerus Sacramentorum desumi debeat, posse probari tria esse Sacramenta, vel etiam duodecim, aut plura, quia multi sunt numeri celebres, & sacri in Scripturis.

SED hæc leuia sunt. Nam inprimis nullus Theologorum dixit, ista esse fundamenta, & demonstrationes, sed solùm congruentias supposita fide. Id enim Scholastici facere solent, vt ea, quæ ex fide habemus, ostendant etiam non repugnare rationi, sed illi potiùs esse conformia. Nec tamen argumentum Kemnitij concludit, oportuisse nimirum etiam in veteri lege esse Sacramenta septem. Nam Sacramenta vetera (vt suprà ostendimus) non erant instituta ad perficiendum hominem in vita spirituali, nec ad remedium peccati, excepta Circumcisione, sed solùm ad significanda mysteria Christiana, & alios quosdam fines: nostra autem sunt instituta in remedium peccati, & ad iustificãdum, & perficiendum hominẽ in vita spirituali, vt ex Scripturis apertissimè deducitur. Itaq; congruentiæ illæ rectissimè se habent, si applicentur nostris Sacramentis, non autem si applicentur veteribus. Deniq; illa ratio Kemnitij de variis numeris in Scriptura celebribus, nihil concludit. Nam ratio Catholicorum sumitur ex numeris, quæ significabant expiationem peccatorum, nõ autem ex quibuscunq; numeris. Porrò in Scriptura, ita frequens est numerus septenarius in expiationibus, vt tota Scriptura clamare videatur, futurum aliquando fuisse tempus, quo septem insignia, & efficacissima remedia darentur à Deo in expiationem peccatorum.

CAPVT XXVII.

Soluuntur obiectiones.

RESTAT vt obiectiones aduersariorum diluamus, quæ sunt partim ex Scriptura, partim ex Patribus, partim ex ratione. Primum igitur ex Scriptura tria proferunt argumenta. PRIMVM negatiuum, quia Scripturæ nusquam tradunt septem esse Sacramenta. SECVNDVM affirmatiuum, quia Scripturæ duo tantùm Sacramenta esse docent. Nam Ioan. 19. ex latere Christi fluxerunt sanguis, & aqua, id est, (vt exponunt Chrysostomus, Cyrillus, & Theophylactus eum locum, & Damascenus, lib.4. de fide, cap. 10. & Augustinus, lib. 2. de symbolo, cap.6. & tract. 9. in Ioannem, & alij.) Eucharistia & Baptismus. TERTIVM, quia Scripturæ non solùm non ponunt septem, & ponunt tantùm duo, sed etiam negant esse septem. Nam Apocalypsis 17. Angelus vocat Sacramentum bestiam, quæ septem capita habebat; ex quo significari videtur septenarium numerum Sacramentorum ad Antichristum pertinere, qui per eam bestiam designatur. Hæc sunt argumenta Kemnitij ex Scriptura, quæ ipse habet in 2. parte Examinis, pagin. 18. & 50. Sed hæc leuia sunt.

Ad PRIMVM suprà respondimus, Scripturam neq; septem, neq; duo, neque tria, vsquam expresse numerare.

Ad SECVNDVM, locus ille Ioannis non malè ita exponi potest, vt significentur per sanguinẽ, & aquam, Eucharistia, & Baptismus, vt exponunt ferè Græci omnes, sed non propterea excluduntur cetera Sacramenta. Solùm enim duo posita sunt, quia sunt illa magis communia, & magis principalia, & ex illis poterat idem iudicium de ceteris fieri. Sicut etiam Hebr. 6. Paulus, duo tantùm ponit Sacramenta, Baptisma, & manuum impositionem, id est, Confirmationẽ: *Non rursum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, Baptismatum doctrinæ, impositionis quoq; manuum.* vbi per manuum impositionem intelligunt Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & alij Confirmationem, quę dabatur post Baptismum, nec meminit Eucharistiæ, quę simul dabatur (vt etiam modò datur cum baptizantur adulti) cum Baptismo, & Confirmatione.

Dico tamen SECVNDO, nõ esse necessarium sequi illam expositionem Gręcorum de sanguine, & aqua. Alij enim æquè magni expositores aliter exponunt. Cyrillus, Catechesi 3. & Hieronymus in epist. 83. ad Oceanum, intelligunt per sanguinem, & aquam, significata esse duo Baptismata, vnum in sanguine, id est, Martyrium, aliud in aqua. Ambrosius, lib. 10. in Lucam, cap. 105. & Leo, epist. 4. & Augustinus, ac

A Beda in cap. 19. Ioannis, intelligunt per sanguinem, redemptionis pretium, per aquam, Baptismum. Et hæc videtur maximè literalis expositio, vt nimirum intelligamus ex Christi latere fluxisse Baptismum, qui omnem suam vim habet ex Christi sanguine. Nam ideò non dixit; Exiuit aqua, & sanguis, vt ordo postulabat, si ageretur de Baptismo, & Eucharistia, cùm Baptismus præcedat Eucharistiam; sed dixit: *Exiuit sanguis, & aqua,* id est, precium, & applicatio illius precij. Quod etiam cõfirmatur ex illo 1. Ioan. 5. *Hic est, qui venit per aquam, & sanguinem, Iesus Christus, non in aqua solùm, sed in aqua, & sanguine.* Vbi videtur ipsemet Ioannes explicare mysterium,

B quod posuerat, Ioan. 19. & simul ostẽdere differentiam inter Baptismum Christi, & Ioannis, quòd Ioannes venerit in aqua solùm, id est, Baptismum attulerit nõ efficacem. At Christus attulerit Baptismum efficacissimum, cùm aquam dederit sanguini suo admistam.

Ad TERTIVM respondeo, blasphemum esse Kemnitium, cùm Sacramenta Christi capita bestiæ esse dicit. Nam cogitur, velit nolit, ea etiam Sacramenta numerare inter capita bestiæ, quæ ipse habet pro veris Sacramentis, nimirum Baptismum, & Eucharistiam: hæc enim sunt ex numero illorum septem. Adde, quòd Ioannes non dicit septem illa capita esse septem Sacramenta, sed vnum Sacramentum: proinde, (si liceret nu-

C gari) id magis quadraret in Lutherum, qui vnũ Sacramentum esse dixit, & plura signa Sacramentalia. Denique ipsemet Ioannes septem illa capita septem Reges interpretatur. Ex quo ruit totum ædificium blasphemiæ Kemnitianæ.

Iam ex Patribus. PRIMO, Caluinus lib. 4. Institut. cap. 19. §. 3. dicit, veteres cùm loquuntur propriè de Sacramentis, duobus contentos esse, Baptismo, & Eucharistia. Id probat ex Augustino, lib. 3. doctr. Christianæ, c. 9. & epist. 118. Addit Caluinus probationẽ. Nam Augustinus solet, vt plurimùm quærere mysteria in numeris: *Immò,* inquit Caluinus, *in obseruãdis numeris curiosior esse solet, quàm necesse foret: & tamẽ de isto numero*

D *septenario Sacramentorum nihil vnquam scripsit.*

Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 25. & sequentibus, tria asserit ex Patribus. PRIMO, si propriè loquamur de Sacramentis, vetustissimos Patres nõ agnouisse, nisi duo, Baptismum, & Eucharistiam. Id probat ex Iustino, Apologia 2. ex Irenæo, ex Tertulliano, lib. 1. & 4. in Marcionem, & de corona militis, item ex Cyrillo in Catechesibus, ex Ambrosio, in lib. de Sacramentis, & de iis, qui initian. myst. qui duo auctores ex professo tractant de Sacramentis, & tamen nõ ponunt nisi duo.

SECVNDO, affirmat Patres recentiores ponere plura Sacramẽta, quàm duo, sed pauciora, quàm septẽ; propriè loquendo de Sacramentis. Id probat ex Dionysio, quem dicit à nobis fingi

esse

esse Areopagitam, qui in Ecclesiastica hierarchia, quatuor tantùm Sacramenta exponit, Baptismum, Eucharistiam, Confirmationem, & Ordinem. Item ex Gregorio can. multi secularium, 1.q.1. apud Gratianum, qui tria ponit, Baptismum, Chrisma, Eucharistiam. Item ex Rabano, & Paschasio de cœna Domini. Denique ex incerto auctore, qui sub nomine Cypriani, scripsit de operibus Cardinalibus Christi. Is enim in sermonibus de cœna Domini, de ablutione pedum, & de Chrismate, pauciora ponit, quàm septem.

Tertio affirmat, Patres, cùm largo modo de Sacramētis loquūtur, plura numerare quàm septem; & probat ex variis locis Augustini. Ex quibus omnibus colligitur, neq; propriè, neq; impropriè loquēdo Sacramenta esse septem apud veteres, sed vel pauciora, vel plura.

Respondeo Primvm ad hæc omnia, nullum ex Patribus scripsisse vnquam Sacramenta non esse septem; aut esse tantùm duo, vel tria: sed solùm ad suum propositum mētionem fecisse aliquorum Sacramentorum, de aliis nihil dixisse. Non autem pugnant cum Theologis, qui septē asserunt Sacramenta, ij qui neq; septem esse negant, neque dicunt tātùm esse duo, vel tria. Adde quod iidem Patres in multis locis vnius tantùm Sacramenti mentionē faciunt: in aliis locis nullius. Quare secundum Kemnitij Dialecticā, oporteret colligere vnum esse Sacramētum, aut etiam nullum. Satis igitur esse debet, quòd Patres in variis locis, aut certè varij Patres eiusdem ætatis omnium septem Sacramentorum alicubi meminerint, vt nos suprà ostendimus. Hac solutione pręmissa respondeo etiam ad singulos Patres.

Ac Primvm ad Augustini testimonia à Caluino citata, dico Augustinum in illis duobus locis non dicere esse tantùm duo, sed ponere duo, loco exempli. Id quod patet ex iisdem locis. Nam lib.3. doctrin. Christianæ, cap.9. sic habet Avgvstinvs: *Pauca pro multis, eademq; factu facillima, & intellectu augustissima, & conseruatione castissima ipse Dominus, & Apostolica tradidit disciplina, sicuti est Baptismi Sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini.* Vbi vides particulam (*sicuti*) apertè indicare ista esse exempla. Sic etiam in epist. 118. vbi Augustinus dixit, nos habere Sacramenta numero paucissima, significatione præstantissima, obseruatione facillima, subiungit: *Sicuti est Baptismus, & communicatio corporis Domini, etsi quid aliud in diuinis literis commendatur.* Vbi etiam vides exempla esse, & indicari etiam plura esse, quàm duo; quod clarius repetit in Psal.103. concione 1. in illa verba: *Qui tegit aquis superiora eius. Respice,* inquit, *ad munera ipsius Ecclesiæ, munus Sacramentorum in Baptismo, in Eucharistia, in ceteris sanctis Sacramētis.* Et in epist.119. ad eundem Ianuarium, cap.7. *Ad celebrationem,* inquit, *Sacramentorum vtimur de sensibilibus rebus, aqua, frumento, vino, & oleo.*

A Vbi vides numerari materias omnium Sacramentorum, excepta Pœnitentia, & Matrimonio, quæ duo non habent vllam materiam consecratam.

Adde quod Augustinus etsi in quibusdam locis nō meminerit, nisi duorum, tamen alibi expressè ponit plura; & præsertim de Confirmatione, & de Ordine affirmat illa esse Sacramenta, sicut est Baptismus, lib.2. contra literas Petiliani, cap.104. & lib.2. contra epist. Parmeniani, cap.13. Mentitur igitur Caluinus impudenter, cùm dicit, Augustinum duobus tantùm Sacramentis esse contentum.

Ad Confirmationem; retorqueo argumentū in auctorem. B Nam si S. Augustinus tantùm duo Sacramēta esse credidit, & erat curiosior, quàm oporteret in mysteriis numerorum; cur nō indicauit, quę mysteria lateant in binario numero Sacramentorum? Præterea nō est verum, S. Augustinū tam curiosum fuisse, vt dicit Caluinus, in mysteriis numerorum. Non enim ignorabat esse duodecim articulos fidei, tres virtutes Theologicas, decem præcepta decalogi, & alia id genus multa, de quorum tamen numerorum mysteriis, nihil Augustinus scripsit. Sic igitur neq; scripsit de mysteriis septenarij numeri Sacramentorum, ne Caluinus nimis eum curiosum in his rebus appellaret.

Venio ad loca citata à Kemnitio. Ad locum C Iustini Respondeo, Iustinum in Apologia illa tantùm meminisse duorum Sacramentorum, quia id requirebat argumētum illius operis: respondet enim iis, quæ obiiciebantur à Gentilibus. Gentiles autem duo quædam obiiciebant. Primo, quòd Christiani essent athei, quia non colebāt Deos. Secvndo, quòd in suis cōuenticulis multa turpia, & scelerata agerent, ac pręcipuè, quòd humanas carnes vorarēt, & ideò ad suam Synaxim nō admitterēt vllos pręter suos. De quibus calumniis vide etiā Tertullianum in Apologetico, Athenagoram in Apologia, & Minutium in Octauio. Iustinus igitur ad illa duo respondet, & ideò in maxima parte Apologiæ tractat de fide, ac docet, Christianos non esse a- D theos, cùm colant tres diuinas personas, & præterea venerentur Angelos, &c. Deinde in altera parte tractat de Synaxi, & obiter meminit Baptismi, vt doceat solis baptizatis licere interesse Synaxi; & breuiter exponit quid Christiani agant singulis Dominicis diebus in sua Synaxi, vbi necessariò disserere debuit de Eucharistia, quia hoc mysterium præcipuum est in Synaxi, & de hoc potissimùm malè audiebant Christiani; putabantur enim vesci carnibus alicuius pueruli. De aliis Sacramentis non fuit opus, vt quidquam diceret, quia illa partim erant ignota Gentilibus, partim sine calumnia exercebantur.

Ad Irenæum Respondeo, Irenæum nunquā instituisse disputationē de Sacramentis, sed pro

locorum oportunitate modò meminisse vnius, modò alterius. Nam lib. 1. c. 9. tractat de Eucharistia, refellens deliramenta Marci cuiusdã circa Eucharistiam, cap. 18. tractat de Baptismo refellens deliramenta aliorum eius temporis hæreticorum circa Baptismum. Rursus lib. 4. c. 32. 33. & 34. tractat de sacrificiis legis veteris, & nouæ, & ideò simul agit etiã de Eucharistia. Item lib. 1. c. 2. tractat de Pœnitentia, & lib. 3. cap. 4. meminit Confessionis. Neq; obstat, quòd non vocet Pœnitentiam Sacramentum: nam nec Baptismum, aut Eucharistiam vocat Sacramenta.

A

Ad Tertullianum idem dici posset; non enim instituit vsquam disputationem de Sacramentis: sed præterea perspicuè distinguit in libro de resurrectione carnis quatuor diuersa, Baptismum, Chrisma, Eucharistiam, Ordinationem. Neque valet glossa Kemnitij, quod Tertullianus Chrisma, & manus impositionem non faciat noua Sacramenta, sed velit esse cæremonias Baptismo annexas. Nam Tertullianus distinguit illa quatuor, & tribuit singulis proprios effectus. Et præterea, si de cæremoniis Baptismi ageret, non poneret manus impositionem post Eucharistiam.

B

Sed videamus loca à Kemnitio adducta. PRIMO, adfert librum primum in Marcionem. Sed locus ille pro nobis est: non enim dicit in eo libro vsquam duo esse Sacramẽta, sed dicit in Sacramentis Deum vti voluisse aqua, pane, & oleo; quæ sunt materiæ, quæ consecrantur in quinque Sacramentis. Nec meminit Tertullianus aliorum duorum, quia solùm volebat ostendere, Deum nostrum esse verum Creatorem elementorum, & aliarum rerum sensibilium, contra Marcionis errorem, qui id negabat. Id autem probat egregiè; quia si res istas creasset alius Deus, non eis vteretur Deus noster in Sacramentis suis.

C

SECVNDO, adducit librum quartum contra Marcionem, vbi in margine ad numerum 51. est annotatio B. Rhenani: *Baptismus, & Eucharistia, duo Sacramenta primitiuæ Ecclesiæ.* Quę annotatio Kemnitium decepit: non enim eo loco Tertullianus dicit tantùm esse duo ista Sacramẽta, sed reprehendit Marcionem, quod ad hæc Sacramenta non admitteret, nisi eos, qui damnabant coniugium.

D

TERTIO, adducit librum de corona militis, vbi etiam non nominantur, nisi Baptismus, & Eucharistia. Sed non aduertit Kemnitius in eo libro non agi de Sacramẽtis, sed de cæremoniis Ecclesiæ, quæ non habentur ex Scriptura, sed ex traditione. Vnde ibi enumerat varias traditiones circa hæc Sacramenta; & ne putaremus non esse alia Sacramenta, vel alias cæremonias, addit: *Harum, & aliarum eiusmodi disciplinarum, si legem postulas Scripturarum, nullam inuenies; traditio tibi obtenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.*

Ad Cyrillum, & Ambrosium dico duo. PRIMO, falsum esse eos duo tantùm Sacramenta agnoscere: vterq; enim in libris à Kemnitio citatis, meminit Chrismatis, tanquam Sacramenti à Baptismo, & Eucharistia distincti; vt patet ex Cyrillo Cateches. 3. & ex Ambrosio, lib. 3. de Sacramentis, cap. 2. & de iis qui mysteriis initiantur, cap. 7.

SECVNDO, dico non esse mirum, si isti auctores in his libris de tribus tantùm Sacramentis tractant: scribunt enim ex professo ad Catechumenos, & eos instruunt de his rebus, quæ fiunt tempore Baptismi. Porrò cùm baptizantur adulti, tria Sacramenta eodem die illis ministrantur, Baptismus, Confirmatio, & Eucharistia: id quod certum est, tum ex praxi, quæ hodie est in Ecclesia, tum ex libris citatis Ambrosij, vbi totum ordinem Baptismi, & rerum consequentium describit. Vnde AMPHILOCHIVS in vita sancti Basilij, ita de illius Baptismo scribit: *Baptizauit*, inquit, *Episcopus Maximinus Basilium, & Eubulum, atq; vngens eos sancto Chrismate, tradidit eis viuificam communionem.*

Ad Dionysium Areopagitam dico, eum tantùm differere in eo libro de hierarchia Ecclesiastica, vt ipsum nomen indicat, ac de solennibus actionibus Hierarchæ, id est, Episcopi. Itaque tractat de Baptismo, & Eucharistia, quæ solenni ritu Episcopus administrare solet. Item de Consecratione olei, de Ordinatione clericorum, quæ à solis Episcopis fieri possunt: cetera tria omisit. Nam Extrema vnctio, priuatim à presbytero confertur: Matrimonium non eget, quoad essentiam suam, ministerio Sacerdotum, tametsi pręsentia parochi ex decreto Concilij Tridentini omninò requiratur: & benedictio, quam nouis nuptis dare solet Ecclesia, à presbytero priuatim celebretur. Denique Pœnitentiam solenniter quidem olim Episcopi imponebant, & deinde in sancta hebdomada pœnitentes absoluebant: sed videtur id cœpisse post Apostolorum mortem, cùm peccata multiplicari cœpta essent. Quare hoc potiùs est argumentum antiquitatis horum librorum. Nec tamen ignorauit Dionysius Sacramentum Pœnitentiæ, cùm eius meminit in epist. ad Demophilum.

Ad Gregorium dico, verba illius Canonis non videri Gregorij, nec enim in eius operibus inueniuntur: exstant autẽ apud Isidorum, lib. 6. etymologiarum, cap. 19. sed cuiuscunque sint, non ponit ille auctor, nisi exempla quædam.

Rabanus in libris de institutione Clericorum, tractat de Sacramentis omnibus, quę conueniunt Clericis, lib. 1. cap. 6. de Ordine ibidem, cap. 24. de Baptismo, Confirmatione, & Eucharistia, lib. 2. cap. 29. de Pœnitentia, ibidem capite 11. de Extrema vnctione. Matrimonium solum omisit, quia ad clericos non pertinet.

Paschasius in lib. de cœna Domini, quid mirum, si non tractet nisi de Eucharistia, cùm hoc solum requirat argumentum illius libri? Deniq; Cyprianus seu quicunque sit auctor sermonum de operibus Cardinalibus Christi, non meminit omnium Sacramentorum; quia solùm explicat Sacraměta, quæ Dominus instituit in cœna, quę sunt Eucharistia, Chrisma, & Ordinatio. Vide sermones de cœna Domini, de ablutione pedum, & de Chrismate. Ad alia loca Kēnitij nihil opus est respondere: fatemur enim Sacramenta largo modo sumpta esse plura, quàm septem.

Vltimo loco Kemnitius argumentatur ex ratione, ac probat duo tantùm esse Sacramenta, quia duobus tantùm conuenit definitio Sacramenti. Sed vt hoc posſit efficere, fingit sibi nouam definitionē, eamq; longisſimam: tot enim particulas in ea posuit, quot sufficere videbantur ad excludenda quinq; Sacraměta. Sed hanc definitionem nos suprà diligenter refutauimus in disputatione de definitione Sacramenti.

CAPVT XXVIII.

De ordine, & comparatione Sacramentorum nouæ legis inter se.

VNVM hoc superest ad finem quæstionis de numero Sacramentorum, vt eorum etiā ordinem ostendamus. Est enim vnus ex Lutheranorum erroribus, non esse vnum Sacramentum alio præstantius: ita enim loquitur Lutherus in lib. de instituendis ministris ad Pragenses: *Vnum Sacramentum altero dignius esse non potest, cùm eodem verbo Dei omnia constent.* Quod idem maiori ratione dicere coguntur Caluinistæ, qui cùm in Eucharistia non ponant Christi corpus, nisi tropicè, non est vlla ratio, cur eam Baptismo anteponant. Sed nec Lutherani rationem habent, cur Eucharistiam anteponant Baptismo. Etsi enim fatentur in pane esse verum Christi corpus, tamen idem corpus Christi coguntur eodem modo ponere in aqua Baptismi, cùm vbique illud ponant. Sicut etiam non est ratio, cùm eundem effectum vtriq; Sacramento tribuant, nimirum obsignare promisſiones ad alendam fidem.

Contra hunc errorem posuit Concilium Tridentinum sesſ. 7. can. 3. in quo dicitur anathema iis, qui septem Sacramenta nouæ legis paria faciunt. Circa quem Canonem, & totam hanc rem, pauca quædam notanda sunt. PRIMVM est, Caluinum in Antidoto, & Kemnitium in Examine 2. parte pag. 75. & sequentibus, omnino disſimulasse statum quęstionis pręsentis, & rem totam ad iocum, & calumnias vertisse. Nam vterq; dicit hunc canonem à se maximè seruari, cùm ipsi non faciant paria septem Sacramenta, immò tantum discrimen ponant inter Baptismum, & Eucharistiam ab vna parte, & cetera quinque ab altera, vt priora duo Christi institu-

A tionem esse dicant, reliqua verò hominum inuenta. Sed hoc (vt dixi) est disſimulare statum quæstionis. Concilium enim cùm dicit anathema iis, qui septem Sacraměta faciunt paria, non vim facit in numero septenario, sed in ratione Sacramenti: hic enim est sensus canonis; Si quis Sacramenta nouæ legis, quæ in 1. can. septem esse diximus, paria facit, ita vt non sit vnum alio dignius, anathema sit. Esse autem hunc sensum patet, tum quia Concilium suis canonibus Lutheranorum errores damnat; error autem Lutheranorum non est, quòd parem faciant Baptismo Confirmationem, aut aliud eiusdem generis eorū, quæ ipsi non habent pro Sacramentis, sed quod inter Baptismum, & Eucharistiam (B) discrimen dignitatis non ponant; tum etiam id patet ex ipso Concilio. Nam infrà sesſ. 13. cap. 3. asserit Eucharistiam excellere omnibus aliis Sacramentis, quam comparationem non facit Concilium in aliis.

Nota SECVNDO, Kemnitium disſimulata vera caussa huius canonis, alias quasdam ponere, nimirum quod Concilium renouare voluerit antiquam contumeliā, quod scilicet Chrisma præstet Baptismo. Item quod Ordinis Sacraměntum antecellat ceteris, quia secū adfert pingues pręebendas. Deniq; quod Ordinis Sacramentū tantò sit excellentius coniugio, vt simul cum eo manere non posſit. Sed ista omnia merę calumnię, (C) ac meræ nugæ sunt auctoribus suis dignisſimæ. Nam Conciliū, vt dixi, præcipuè intendit damnare errorē Lutheranorum de paritate Baptismi, & Eucharistiæ: atque ad hoc respondere debuissent isti censores. Neq; dicimus Sacramentum Ordinis pugnare cum Matrimonij Sacramento, sed actum Matrimonij habere aliquid indecens in sacerdote. Nam si laici continere debent ab vxore ad tempus caussa orationis, 1. Cor. 7. certè actus coniugij impedit orationem, & multò magis sacrificium. Alioqui veros coniuges, sed continentes, ordinamus sacerdotes.

Nota TERTIO, Sacramenta septem, licet sint eiusdem generis, & proinde omnia verè, & propriè Sacramenta: tamē differre specie, & secundum varias rationes nullum esse, quod alicui al-(D)teri nō præstet. Nam Baptismus excellit omnibus, quoad effectum remittendi peccata; nam remittit peccatum originale, quod nullo alio Sacramento remittitur: item remittit omnia actualia, & omnem pœnam eis debitam, quod non faciunt Sacramenta cetera.

Confirmatio excellit omnibus, & ipse etiam Baptismo (etiamsi nolint Lutherani) quoad effectum gratiæ ad benè operandum. Nam in eo Sacramento confertur plenitudo Spiritus sancti, & est Confirmatio quędam perfectio, & consummatio Baptismi: præsupponit enim totum effectum Baptismi, & superaddit gratiā copiosiorem. Vnde Apostolis dicitur Luc. vlt. *Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* Et ante Con-

firmationis effectum, quam acceperunt in die Pentecostes, licet baptizati essent, timidissimi erant, ita vt omnes in passione fugerent; postea verò accepto Spiritu sancto, facti sunt robustissimi. Quare Cyprianus li.2. epist.1. & Cornelius in epist. ad Fabianum apud Eusebium li.6. hist. cap.33. non timuerunt dicere non esse plenè sanctificatos, nec perfectos Christianos, qui carent Sacramento Chrismatis; etiamsi hanc vocent Caluinus & Kemnitius veterem contumeliam.

Eucharistia excellit omnibus, quoad ipsam substantiã Sacramenti. Nam cetera constant ex re sensibili, & virtute quadam agendi sibi à Deo communicata per motum: at Eucharistia non solùm virtutem quandam operatiuã, sed ipsum Christum auctorem illius virtutis verè continet.

Pœnitentia excellit ceteris necessitate, solo Baptismo excepto, cum quo est illi hæc excellentia communis.

Extrema vnctio aliquo modo excellit Pœnitentiæ, quoad effectum gratiæ, sicut Confirmatio Baptismo. Nam præsupponit totũ effectum Pœnitẽtiæ, & superaddit gratiam copiosiorem, quæ non solùm posset delere omnia peccata si adessent, sed etiam tollit reliquias peccatorum.

Ordo excellit omnibus, excepta Confirmatione, ratione ministri; nam solùm ab Episcopo conferri potest. Immò etiam videtur excellere in hac re Confirmationi. Nam Confirmatio aliquando ex dispensatione confertur à simplici sacerdote: Ordines autem sacri, ac præsertim sacerdotium, nunquam nisi ab Episcopis conferuntur. Præterea Ordo ceteris præstat, quoad aliquid sibi proprium, quia constituit homines in gradu sublimiore, quàm sint ceteri Christiani, non (vt nugatur Kemnitius) quia præbendas pingues secum adfert.

Denique Matrimonium excellit significatione: significat enim Christi vnionem cum Ecclesia; vnde ab Apostolo magnum Sacramentum appellatur, Ephes.5.

Nota QVARTO, simpliciter Eucharistiã omnibus excellere; nã eius excellentia est in ipsa Sacramenti substantia. Et præterea est hoc Sacramentum consummatio omnium Sacramentorum, vnde etiam post singula cõferri solet, quando ea traduntur adultis: de qua re alibi dicẽdum erit.

Nota QVINTO, ordinem, quem seruat Concilium in Sacramentis numerandis, non esse ordinem dignitatis, sed primò poni quinque, quæ ad omnes pertinent, deinde duo, quæ non ad omnes: & quidem in primis quinque seruari ordinem temporis, quo ex natura sua sumi deberent. Primò enim datur Baptismus. Secundò Confirmatio. Tertiò Eucharistia: hic enim ordo seruatur cùm baptizantur adulti, & est ordo naturalis. Quartò datur Pœnitentia, si contingat peccare post Baptismum. Quintò Extrema vnctio in fine vitæ. Post ista quinq; quæ sunt omnibus cõmunia, ponuntur alia duo, quæ non con-

A ueniunt omnibus, Ordo, & Matrimonium; & quidem prius Ordo, quàm Matrimonium, quia Ordo est excellentior: hìc enim non debuit haberi ratio temporis, cùm nõ coniungantur hæc duo Sacramenta in vno homine, nisi p accidens.

CONTROVERSIA SEXTA.

De cæremoniis Sacramentorum in genere.

B *DE ritibus singulorũ Sacramentorum suis locis agemus; hìc tantùm de ritibus in genere disputandum est. Quam postremam controuersiam disputare instituimus, tum quia res dignissima est, quæ sciatur, tum etiam vt nullus sit canon Concilij Tridentini de Sacramentis in genere, quẽ non defenderimus; hactenus enim omnes defendimus, præter vltimum, qui dicit anathema iis, qui cæremonias Ecclesiæ, vel contemnunt, vel sine peccato prætermitti posse putant.*

Erunt autem quatuor partes huius quæstionis. C PRIMA *de nomine, definitione, & partitione cæremoniarum.* SECVNDA *de statu caussæ, & hæreticorum erroribus, & mendaciis.* TERTIA *de explicatione, & probatione veritatis.* QVARTA *de obiectionibus aduersariorum.*

CAPVT XXIX.

De nomine, definitione, & partitione cæremoniarum.

QVOD ad PRIMVM attinet, notanda sunt quędam pro statu caussę intelligendo. PRIMVM est, quid sit cæremonia. Est autem cęremonia actus
D externus religionis, qui non aliunde habet laudem, nisi quia fit ad Dei honorẽ. Religio enim, quæ est nobilissima moralium virtutum, tres habet actus, vt quęuis alia virtus. PRIMO, actum internum elicitum, qui est velle Deo debitum honorem, & cultum dare. SECVNDO, actum externũ internè respondentem, qui est quęlibet externa actio, quæ nõ aliunde est bona, & laudabilis, nisi quia fit ad Deum colendum, vt sacrificium, genu flexio, & similia. TERTIO, actum imperatũ, id est, actũ cuiusuis virtutis, qui à religione ordinetur ad Dei honorem. Hoc modo ieiunia, eleemosynę, & alia id genus dici possunt actus religionis, quando fiunt ad colendum Deum, licet alioqui sint etiam actus aliarum virtutũ. De hoc tertio actu dixit S. Iacobus c.1. religionem esse visitare

pupillos,

A pupillos, & immaculatum se custodire ab hoc seculo; & S. Augustinus in Enchirid. cap. 3. dixit, Deum coli fide, & spe, & charitate. Ex his tribus actibus, primus nullo modo est cæremonia; tertius non est etiam ceremonia, nisi quatenus imperatur à religione; secundus est propriè, & simpliciter ceremonia, & de eo tractamus hoc loco.

Quod autem ad nomen attinet: Cæremoniæ apud Hebreos dicuntur חקים quod nomen propriè significat non tam ipsam externam actionem, quàm legem, seu statutum, quo actio illa præcipitur. Vnde etiam in nouo Testamento cæremoniæ Iudaicæ nomine legis appellari solent, vt Matth. 11. *Lex, & Prophetæ vsque ad Ioannem.* Gal. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Eam vocem Græci reddunt vbique per δικαιώματα, id est, iustificationes, quia erant ritus ad hominem iustificandum, & purgandum institute. Latinus interpres ferè semper vertit cæremoniam in Testamento veteri vocem Hebræam חקים. Nomē autem hoc Latinum vel dictum est ab oppido Cære, vt volunt Liuius lib. 5. & Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. quod in eo oppido sacra Romana seruata sint, quo tempore Galli Romā diripuerunt; vel fortè rectius dictum est à carendo, vt sit cæremonia, quasi carimonia, vt vult S. Augustinus lib. 2. retract. cap. 37. & Gellius lib. 4. cap. 9. & Macrobius libro 2. Saturnal cap. 3. eò quòd quædam cæremoniæ in abstinendo, & carendo positæ sunt, qualis erat apud Iudæos carere vsu carnis suillæ, & omnia ferè vota Nazaræorum, & aliorum, qui vini, & aliarum multarum rerum vsu, & voto carebant.

Sed ad partitionem veniamus. Quinque sunt partitiones cæremoniarum. PRIMA partitio sumitur à fine seu effectu. Quædā enim instituuntur ad iustificandum, vt Sacramenta, & de his modò non agimus: quædam ad alios quosdam effectus spiritales, vt ad dæmones coërcēdos, vt exorcismi, aqua benedicta, &c. quædā ad solùm ornatū, & significationē, vt vestis alba neophytorum, lumina cereorum, &c. & de his agimus.

SECVNDA partitio sumitur à caussa efficiente, id est, ab institutore. Quædam enim sunt ab ipsa natura quodammodò institutæ, quæ naturales dici possunt: quale est respicere in cœlū, tollere manus, flectere genua, tundere pectus cūDeum oramus: ista enim natura ipsa docet, vnde etiam communes sunt etiā Gentilibus, & quibuscunq; sectis. Quædam sunt à Deo institute, vt multę in Testamento veteri, & Sacramenta quædam in nouo; atq; hæ diuinæ cæremoniæ appellantur. Quædam denique sunt ab Apostolis, vel eorum successoribus institutæ, quæ dicuntur Ecclesiasticę. Et similis est partitio verborum; sunt enim cæremoniæ quædam verba visibilia. Videmus enim quasdam voces esse naturales, vt sunt eæ, quibus varios effectus exprimimus; nam omnes eodem modo plorāt, suspirant, rident, &c. alias à Deo institutas, vt Genes. 1. nomen cœli, terræ, maris, & alibi nomina aliquorum magnorum virorum. deniq; alias ab hominibus institutas, vt Gen. 2. Adam imposuit nomina animantibus.

TERTIA partitio sumitur à caussa formali. Quædā enim cęremonię sunt immediatè cultus Dei, vt sacrificiū, oratio, adoratio, &c. quædam disponunt ad colendum Deum, vt ieiunia, cœlibatus, vitæ asperitas, &c. quædam sunt instrumenta diuini cultus, vt templa, aræ, calices, &c.

QVARTA partitio à caussa materiali, seu ab obiecto materiali. Quædam enim cæremoniæ versantur circa personas; vt exorcismi, insufflationes, aspersio cineris, &c. quædā circa locum, B vt consecratio templi; quædam circa tempus, vt dies festi, vigiliæ, Quadragesima, & sic etiā sunt tempora determinata Sacramentorum celebrationi: quædam circa modum, vt quod Latinè Sacramenta ministrentur; deniq; quædam circa res ipsas, vt benedictiones aquæ, olei, vestium, palmarum, &c.

QVINTA partitio sumitur ab accidentibus, vt quod aliæ sint vniuersales, aliæ particulares; vt ieiunium Sabbathi temporibus S. Augustini seruabatur Romæ, non Mediolani; & contrà lotio pedum post Baptisma, seruabatur Mediolani, non Romæ. Vide Augustinum epistol. 118. & Ambrosium libro de Sacramentis 3. cap. 1. Item aliæ temporales, vt abstinentia à sanguine, & C suffocato, Act. 15. aliæ perpetuæ, vt ritus Sacramentorum. Deniq; aliæ in præcepto, aliæ liberæ; de quibus vide Augustinum epist. 118.

CAPVT XXX.

De statu caussæ.

IAM vt statum caussæ intelligamus, obseruanda sunt tria. PRIMO non pauca esse, in quibus aduersarij nobiscum conueniunt. PRIMO enim fatentur aliquas cæremonias necessarias esse ad Sacramentorum administrationem, præter cæremonias, quibus continetur Sacramentorum essentia. SECVNDO eas cæremonias esse adhibendas, quę habent in Scriptura mandatum, vel D exemplum, vt orationes, gratiarum actiones, exhortationes, psalmodiam: ista enim fuisse in vsu Apostolorum, patet ex 1. Cor. 14. & 1. Tim. 2. TERTIO fatentur posse Ecclesiam statuere de his cęremoniis, quę habentur in Scripturis, certum ordinem, & modum, quo seruari debent, ne sit cōfusio. Ita Lutherus in lib. de piis cæremoniis, & in lib. de formula Missę. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 14. Kemnitius in Examine, 2. part. pag. 171. Deniq; idem probant tot agendæ, quas singulæ ferè Ecclesiæ ipsorum ediderunt.

SECVNDO obseruandū est, multa ab aduersariis reprehēdi in doctrina de cęremoniis Catholicorum, sed omnia esse ipsorum mendacia, nō dogmata nostra: quocirca sunt hæc omnia notāda, & separanda, vt verus caussę status appareat.

Igitur Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 157. & sequentibus, hæc omnia nobis tribuit. PRIMO, quòd Concilium Tridentinum approbauerit quoscunque ritus ab hominibus excogitatos, licet absurdissimos. Idem habet Caluinus in Antidoto huius canonis. At falsum est: nam Concilium non approbat, nisi ritus receptos ab Ecclesia vniuersali, quos etiam ita approbat Augustinus epist. 118. vt dicat contra eos disputare esse insolentissimæ insaniæ.

SECVNDO, quòd asseramus retinendos ritus, qui pugnant cum Dei verbo. TERTIO, quòd Papa possit immutare Christi instituta. QVARTO, quòd sit peccatum mortale, & anathemate dignum, mutare vel minimum in his cæremoniis. Idem habet Caluinus in Antidoto. QVINTO, quòd anteponamus humanas cæremonias diuinis præceptis. Idem habet Caluinus lib. 4. Instit. cap. 10. & Confessio in Apologia August. art. 15. & vlt. SEXTO, quòd putemus sine his ritibus humanis nō habere Sacramenta veritatem, & efficaciam. Quod sanè est mendacium impudentissimũ: & idem tamen mendacium est apud Tilmannum Heshusium lib. de 600. erroribus Pontificiorum, tit. 15. errore 13. SEPTIMO, quòd singulis cęremoniis tribuamus vim aliquam spiritualem. OCTAVO, quòd aliquibus cæremoniis tribuamus efficaciam Sacramentorum, vt cereo Paschali. Simile quid habet Lutherus in vlt. homilia de Baptismo, vbi dicit, Catholicos putare aquam benedictam, & similes res consecratas, esse Sacramenta: quamuis contrarium idem Lutherus dicat in lib. de capt. Babyl. cap. de ordine. NONO, quòd præferamus cæremonias nostras ipsis Christi Sacramentis. Idem habet Caluinus in Antidoto, vbi impudentissimè mentitur, nos anteponere salem, & oleum, & sputum aquæ Baptismi. DECIMO, quòd Tertullianus, & Cyprianus ex errore Mōtanistarum docuerint, exorcismos, & vnctionē habere spirituales effectus. At nihil tale docuisse Montanistas vsquam legimus: sed in Patribus omnibus passim id legimus. VNDECIMO, quòd Cyprianus, & Cornel. tribuerint Vnctioni effectum Baptismi, & quòd postea, teste Magistro Sententiarum, correctæ fuerint istæ opiniones, & nunc tamē à Concilio Tridentino iterum renouentur. Sed ista omnia mendacia sunt. Nam Cornelius, & Cyprianus non loquuntur de cęremoniis Ecclesiasticis, sed de Sacramento Confirmationis; & ei tribuunt non effectum Baptismi, sed alium propriũ. Neq; apud Magistrum exstat vllum verbum de correctione huius sententiæ; solùm enim corrigitur error Cypriani de Anabaptismo lib. 4. sent. d. 6.

His addunt alij quod sentiamus præcipuum Dei cultũ in his cæremoniis consistere. Ita Caluinus li. 4. Instit. cap. 10. §. 9. & 12. item Confessio Augustana art. 26. qui est de discrimine ciborum. Item per has cæremonias homines iustificari, & in Christi locum quodammodò successisse. Ita Caluinus loco citato §. 15. & Apologia Confess. art. 15. Sed hæc omnia mendacia sunt, & ad statum quæstionis non pertinent. Fatemur enim omnes Catholici cæremonias Ecclesiasticas non esse præcipuum cultum; nec ab iis pendere essentiam, & efficaciam Sacramentorum; nec habere vim iustificādi, vt habent Sacramenta, proinde inferiora esse Sacramentis, nec esse approbādos ritus qui pugnant cum verbo Dei; nec esse nimis multiplicandas, ita vt sua multitudine obruant quodammodò religionem, cui seruire debent. Vt enim agricolæ cupiunt in vitibus præter vuas etiam pampinos, quibus ornentur, & adiuuentur vuæ; sed si nimium pampini crescant, & impediant potiùs, quàm iuuēt, eos resecant: ita faciendum esse in eiusmodi ritibus, docet Augustinus epist. 119. cap. 19. In his ergo cum aduersariis conuenimus.

Nota TERTIO, totam controuersiam consistere in sex capitibus. PRIMVM est, an sint aliquæ cæremoniæ à Christo, vel Apostolis institutæ, quæ non habeantur in Scriptura, sed ex traditione sola cognoscantur. SECVNDVM est, an cęremoniæ, quæ non sunt Sacramenta, habeant vim aliquam spiritualem, vt coërcendi dæmones. TERTIVM est, an Ecclesia possit instituere nouas cæremonias. QVARTVM, an possit eas ita instituere, vt teneantur fideles, in conscientia eas seruare, etiam citra scandalum. QVINTVM, an eiusmodi cæremoniæ sint res bonæ, & meritoriæ, & pars aliqua diuini cultus. SEXTVM, an lingua Latina Sacramenta celebranda, & ministranda sint.

Ad hęc omnia Catholici respondent affirmatiuè, ad eadē capita, solo excepto tertio, omnes ferè Lutherani, & Caluinistæ respondent negatiuè: de tertio inter se non conueniunt. Lutherus enim in lib. de formula Missę, & in lib. de piis cæremoniis, & Confessio Augustana art. 15. & 26. & Philippus in locis titul. de cæremoniis, & Illyricus in Apologia pro Confessione Antuerpiensi, cap. 10. & communiter Lutherani, fatentur posse Ecclesiam instituere aliquas cæremonias ad eruditionem, & splendorem, & ordinem Ecclesiæ; modò absit obligatio, & opinio cultus. At Caluinus lib. 4. Institut. cap. 10. §. 11. contendit id non licere vllo modo, & idem sentire videtur Brentius in Confessione VVirtembergensi, cap. de cæremoniis. Dicit enim, posse Ecclesiam instituere dispositionem cōcionum, lectionum, festorum, & aliarum rerum, quæ secundum mandata, vel exempla Scripturarum celebrantur: sed non licere comminisci nouos ritus ad adumbrandā veritatem, iam in Euangelio patefactam; quales sunt interdiu accendere cereos, vti vexillis, seu crucibus, ad significandam victoriam Christi, &c. Idem denique satis apertè docet Kemnitius, pagina 166. Nam posteaquam dixit arduam quæstionem esse, an hominibus permissum sit, aliquos ritus

quocun-

quocunque consilio superaddere iis, quos Dei Filius instituit: subiungit, diuinæ institutioni nihil addendum, aut detrahendum esse; & eos qui addunt, id videri facere, quasi cæremoniæ à Christo institutæ, non sint satis idoneæ, & sufficientes.

CAPVT XXXI.

Explicatur, & defenditur veritas.

NVNC vt veritas explicetur, & probetur, adferemus aliquot propositiones. PRIMA: *Cæremonias aliquas Christus, vel Apostoli instituerunt, quas ex nulla Scriptura, sed ex sola traditione habemus.* Hæc probanda est fusiùs, cùm de singulis agetur: nunc breuiter probatur ex eo, quod Sacramentum Chrismatis sacrosanctum est, sicut Baptismi Sacramentum, vt Augustinus affirmat lib. 2. cap. 104. contra literas Petiliani: at Sacramenta solus Deus instituere potest; igitur Sacramentum Chrismatis Christus instituit: & tamen nusquam habemus in Scriptura mentionem Chrismatis. Item 1. Corinth. 11. Apostolus ait: *Cetera cùm venero, disponam.* Et tamen nihil postea scripsit de ritu Sacramenti Eucharistiæ, de quo ibi agebat: neque credibile est eum non præstitisse, quod promiserat, aut eius leges postea interiisse. Quare B. Augustinus affirmat epist. 118. inter alias Apostolorum leges vnam fuisse, vt Eucharistiam ieiuni susciperemus; idque cum aliis ritibus, quos Ecclesia seruat Apostolum promisisse, cùm ait: *Cetera cùm venero, disponam.* Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 27. multa enumerat, ac primo loco signum crucis, quæ ab Apostolis instituta ad nos sola traditione non scripta venerunt. Pari ratione aqua vino miscenda in Eucharistia Christum ipsum instituisse asserit Cyprianus lib. 2. epist. 3. & ex eo Augustinus lib. 3. doctr. Christ. cap. 21. & tamen non habetur hoc expressè in vlla Scriptura. Sed de his aliàs.

SECVNDA propositio: *Aliqua cæremonia vim habent spiritualem.* De hac etiam alibi dicendum est; interim probatur de signo crucis. Nam omnes Patres passim affirmant frontem armandam, & muniendam contra omnes insidias dæmonum; & miram eius esse virtutem. Vide Tertullianum initio Scorpiaci. Origenem homil. 6. in cap. 15. Exod. Cyprianum lib. 4. epist. 6. Lactantium li. 4. cap. 26. & 27. Nazianzenum oratione 1. in Iulianum. Nyssenum in vita Gregorij Thaumaturgi. Epiphanium hæres. 30. Chrysostomum hom. quod Christus sit Deus. Ephrem in lib. de armatura spirituali. Palladium in hist. Lausiaca, cap. 2. & 54. Hieronymum in vita Hilarionis. Sulpitium in vita S. Martini. Augustinum lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. Prudentium in hymno ante somnum. Paulinum Natali 8. Sed nomine aliorum audiamus ATHANASIVM in

A lib. de Incarnat. & salutari aduentu Domini: *Signo crucis*, inquit, *omnia magica compescuntur, & venefi cia inefficacia fiunt.* Et infrà: *Veniat, qui istorũ dictorum experimentum capere velit, & in ipsis præstigiis dæmonum, & imposturis vaticiniorum, & in miraculis magiæ vtatur signo crucis ab ipsis deriso, nomenquè Christi inuocet, & videbit, quomodo eius rei metu dæmones fugiant, vaticinia conquiescant, magiæ & veneficia iaceant.*

Est autem OBSERVANDVM, tribus modis operari signum crucis in dęmonibus terrendis. PRIMO, ex apprehensione ipsorum dæmonum. SECVNDO, ex deuotione hominis. TERTIO, idq; potissimùm ex instituto Dei, atque adeò ex opere operato. Ac primum dubium esse nō potest, quin dęmon, cùm signum crucis fieri videt,
B recordetur se Christi cruce deuictum, ac proindè horreat illud signum suæ calamitatis, & fugiat, quomodo canes fugiunt, cùm baculum, aut lapides vident. Deinde vim habet hoc signũ ex deuotione hominis se signantis, eo modo, quo vim habet oratio vocalis. Est enim signum crucis quædam inuocatio meritorum Christi crucifixi signo expressa; loquimur enim corde, ore, & nutibus. Itaq; opponere Diabolo, & cuiuis malo signum crucis, est opponere Christi passionem, id est, inuocare Deum per Christi merita. Quocirca tunc effectus magis procedit ex interna fide & deuotione, quàm ex ipsa figura crucis, sicut cùm oramus voce, & impetramus, impetratio non tribuitur sono vocis, sed
C fidei, & deuotioni. Præter hos duos modos est etiam tertius ex Dei institutione, & ex opere operato. Nam sæpe homines Iudæi, vel Ethnici, sine vera fide, aut deuotione signo crucis adiuti sunt, vt patet de Iuliano apostata apud Nazianzenum orat. 1. in Iulianum. & de Iosepho Hebræo apud Epiphanium hæresi 30. & dè alio Hebræo apud Gregorium lib. 3. Dialogor. cap. 3. Quare S. AVGVSTINVS li. 83. qq. q. 79. *Nec mirum*, inquit, *quòd hæc signa valent, cùm à bonis Christianis adhibentur, quando etiam cùm vsurpantur ab extraneis, qui omnino suum nomẽ ad istam militiam non dederunt, propter honorem tamen excellentißimi Imperatoris valent. Cùm autẽ non cedunt his signis huiusmodi potestates, Deus ipse prohibet occultis modis, cùm id iustũ, atq; vtile iudicat.*
D *Nam nullo modo vlli spiritus audent hæc signa contemnere, contremiscunt hæc vbicunq; illa prospexerint.* Hæc ille.

TERTIA propositio: *Potest Ecclesia instituere nouas cæremonias, non quidem ad iustificandum impium, sed ad alios effectus spirituales.* NOTA pro explicatione, cæremonias ab Ecclesia institutas tribus modis posse esse vtiles. PRIMO, ad ornandum, & repræsentandum aliquod mysterium religionis, & eo modo iuuandos rudiores; & de hoc inter Catholicos nulla potest esse dubitatio. SECVNDO, ad morbos curandos, & dæmones pellendos, & peccata venialia purganda, & alia id genus, idque per modum impetrationis, vt cùm Ecclesia benedicit candelas, palmas, agros, &c. Ista enim valent ad effectus illos, ad quos instituun-

instituuntur ex vi ordinum Ecclesiæ, quæ sine dubio exaudiuntur; & de hoc etiam nō est quæstio apud Catholicos. TERTIO modo probabile est, posse Ecclesiam instituere eiusmodi cæremonias ad eosdem effectus per applicationem Christi meritorum; ita vt ex opere operato illos effectus producant, quomodo Sacramenta ex opere operato iustificant. Christus enim sine dubio meruit Ecclesiæ suæ non solùm gratiam, & gloriam, sed etiam omnia alia beneficia, quę illi vtilia esse possunt. Et quidem ad gratiam, & iustificationem impij consequendam instituit ipse Sacramenta, quibus applicentur ipsius merita; nec licet iam alia signa instituere ad effectum illum principalem: ad alia beneficia minora reliquit Ecclesiæ potestatem, vt instituat signa, quibus applicentur ipsius merita. Ita quidam disputant, sed non est hoc vsque adeò certum, præsertim cùm videamus non habere signa ista infallibilem effectū. Quanquam posset dici habere effectum infallibilem, si id sit vtile hominibus, non autem absolutè, quia sæpe non expedit nobis ea beneficia consequi: quomodo de extrema vnctione dicere solemus, quoad effectum sanitatis corporalis.

Sed quidquid de hoc sit; nostra propositio solùm asserit contra hæreticos, licere Ecclesiæ instituere nouas cæremonias, non ad iustificandum à peccatis mortalibus, sed ad alios fines. Probatur PRIMO exemplis Synagogæ, vel hominum priuatorum in Testamento veteri. Non est enim vlla ratio, cur non posit Ecclesia Christi id, quod sine Dei mandato expresso, quanquam non sine Dei inspiratione, aliqui priuati homines vel Synagoga poterat. Gen. 28. Iacob cùm nondum Patriarcha esset, sed priuatus homo, Deo quidem vt videtùr, impellente non tamen expresè mandante, nouam cæremoniam excogitauit. Erexit enim lapidem in titulum, fundens oleum desuper, & vocauit nomen loci illius Bethel in memoriam visionis, quam in eo loco habuerat. Item Synagoga Iudæorum auctore Mardocheo addidit nouum festum diem solennem omnibus celebrandum, quem Deus nō instituerat in lege, vt habemus Ester 9. Idem factum est tempore Iudith in additione alterius festi; sic enim legimus cap. vlt. *Dies autem victoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore, vsque in præsentem diem.* Neq; obstat, quod hunc librum hæretici non recipiunt: satis enim est nobis, si fidem illi habeant, quam habent Liuio, aut Salustio; non enim hic agitur de aliquo abstruso dogmate, sed de historia rei gestæ. Simile habemus in Machabeis lib. 1. cap. 4. vbi instituitur nouum festum dedicationis altaris, ad quod festum celebrandum, etiam Dominus ipse in Hierusalem ascendit, Ioan. 10.

SECVNDO probatur ex Apostolorum exemplo. Apostoli enim Act. 15. congregati in Concilio, nouam cæremoniam instituerunt, nimirum vt Gentiles abstinerent à sanguine, & suffocato; quod certè nusquam Deus iusserat, nisi Iudæis, & præterea iam erat euacuata, & abrogata lex illa Iudaica per Christi mortem. Vnde fuit verè noua cæremonia illa Apostolorum instituta ad alium finem, quam olim Iudaica; vnde vocatur dogma Apostolorum Actor. 16. Et prę terea iam suprà probauimus multa alia Apostolos instituisse, licet in Scripturis non habeantur. Nulla autem est ratio, cur non posit modò Ecclesia, quod tunc poterat. Non enim Apostoli id fecerunt ex aliqua noua reuelatione sibi concessa, sed ex potestate ordinaria gubernandi Ecclesiam; vt patet ex eo, quod Concilium coegerunt, & collatis sentētiis statuerunt, quod vtile esse iudicârunt.

TERTIO; Si Ecclesia non posset id facere, vel repugnantia esset ex parte Ecclesiæ, vel ex parte cæremoniarum, vel ex parte nouitatis, id est, vel non posset, quia non habet auctoritatem aliquid statuendi, vel quia cæremoniæ (vt dicit Brentius) sunt proprię Testamenti veteris, proinde non conueniunt Testamento nouo, vel quia nō licet aliquid addere cęremoniis à Christo institutis: At nihil horum dici potest: nam Ecclesiam posse aliquid statuere, manifestè patet, vel ex eo, quod ab initio fidei singulis ætatibus, Concilia celebrata sunt, quæ semper canones ediderunt: damnare autem omnia Concilia, manifesta insania esset; vt interim omittam argumenta plurima, quibus hoc ipsum alibi demonstrauimus. Non repugnare autem cæremonias nouæ legi, patet ex Sacramentis à Christo institutis, quæ sunt verissimæ cæremoniæ, vt etiam aduersarij concedunt. Denique non repugnare ipsam nouitatem, patet, quia nusquam Dominus prohibuit, ne adderemus cæremonias ad Sacramenta ipsius commodius, & vtilius administranda. Immò cùm Dominus paucissimas cæremonias instituerit, nec tradiderit modum, quo ministrari deberent, id reliquit sine dubio prouidentiæ pastorum ipsius Ecclesiæ, vt rectè docet Augustinus epist. 118. cap. 6.

QVARTA propositio: *Cæremoniæ ab Ecclesia institutæ non possunt omitti sine peccato, etiam citra scandalum.* Hæc pendet ab alia quęstione, An leges Ecclesiasticę obligent in conscientia: quam disputauimus lib. 4. de Pontifice, cap. 15. & sequentibus. Ratio præcipua est ex Paulo Rom. 13. *Non est potestas nisi à Deo: quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt, itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Et infrà: *Ideóque necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Quæ sententia etiamsi ab Apostolo applicetur in particulari tēporalibus Principibus, cùm subiungit: *Si malè egeris, time; non enim sine caussa gladium portat:* tamen sententia est generalis de omnibus habentibus potestatem, vt Caluinus concedit lib. 4. Instit.

cap.10.§.5.& patet ex illis verbis: *Non est potestas, nisi à Deo.* Ista enim propositio æquiualet huic; Omnis potestas à Deo est. Esse autem in Ecclesia potestatem quandam Præpositorum supra ceteros, negari non potest, cùm id Scriptura passim doceat, vt Rom. 12. *Qui præest, in solicitudine.* 2.Corinth.13. *Hæc absens scripsi, vt non præsens durius agam secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus.* Hebr.13. *Obedite Præpositis vestris.* Efficitur igitur, vt qui leges Ecclesiæ non seruant, peccent in conscientia. Id enim significant illa omnia: *Dei ordinationi resistunt*: &, *ipsi sibi damnationem acquirunt*: &, *necessitate subditi estote*: &, *non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Vide plura loco citato.

A

B

Sed in particulari, quòd cæremoniæ non sint omnes liberæ obseruationis, probatur ex eo, quod propter cæremonias natæ sunt in Ecclesia grauissimæ dissensiones, & sub pœnis grauissimis impositæ sunt leges de cæremoniis, & tandem hæretici habiti sunt, qui non obediebant. Quæ omnia sunt argumenta manifesta, rem istam non esse liberam: non enim de rebus liberis nascuntur dissensiones.

Prima dissensio in Ecclesia fuit ob cæremonias legales, quæ dissensio sopita est ab Apostolis Actor.15. Vbi cùm dicunt: *Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil vltrà imponere vobis oneris, præter hæc necessaria, vt abstineatis vos à sanguine, &c.* non vocarent onus legem cæremonialem; neq; rem necessariam, nisi obligaret in conscientia.

C

Secunda dissensio fuit de die Paschatis, hoc est, de alia cæremonia. Et tanti fecit Ecclesia hanc cæremoniam, vt Victor Papa I. totam Asiam separare voluerit ab vnitate fidelium, quòd nollent Asiatici in ea re parere. Testis est Eusebius lib.5.hist. cap.25. Deinde verò Concilium Nicænum propter istam quæstionem potissimùm conuenit, vt scribunt Epiphanius hæres. 70. & Constantinus in epistola sua apud Eusebium lib.3.de vita Constantini: & Athanasius in epistola de synodis Arimini, & Seleuciæ: vbi etiam addit Concilium Nicænum disertis verbis imperasse, vt omnes obedirent. Et Concilium Antiochenum paulò pòst celebratum, excommunicat can. 1. eos, qui legem Concilij Nicæni de Paschate non seruant. Denique à Patribus habiti sunt hæretici, qui eam cæremoniam diuerso modo seruare volebant, vt patet ex Epiphanio hæres. 50. Augustino hæres. 29. & Thedoreto libro tertio de fabulis hæreticorum.

D

Tertia dissensio fuit de ritu Baptismi, an hæretici verè baptizarent. Quæ etiam dissensio multum exercuit Ecclesiam, & multa inde Concilia facta sunt, & tandem habiti sunt hæretici Donatistæ, quòd non obtemperarent definitioni Concilij generalis. Vide Eusebium lib.6. histor.cap.3.& Augustinum in magna parte tomi 7.

Aliæ fuerunt postea dissensiones de delectu ciborum, de temporibus ieiuniorum, de diebus festis, peregrinationibus, vigiliis, cereis, aliisque cæremoniis, ob quas numerati sunt inter hæreticos Encratitæ apud Epiphanium hæresi 46. & Augustinum hæresi 23. Deinde Manichæi, qui plurimas cæremonias Ecclesiæ reiiciebant apud Augustinum lib. 20. contra Faustum, cap.3. & 4. Deinde Eustatiani apud Socratem lib.2.cap.33. tum Aëriani apud Epiphanium hæres. 75. & Augustinum hæres. 53. tum Vigilantius apud Hieronymum in libro contra Vigilantium. Inde Claudius Taurinensis apud Ionam in libris tribus de sacris imaginibus. Inde Petrobrusiani apud Bernardum in epistol. 240. Inde VValdenses apud Guidonem in summa de hæreticis: & Thaburitæ apud Aeneam Syluium libro de origine Bohemorum, cap.35. Denique Ioannes VViclefus apud Thomam VValdensem, tomo tertio, de Sacramentalibus.

Vltimò probatur hæc propositio: quia si libera esset cæremoniarum obseruatio, nullo modo fieri posset, vt aliquis ordo, & vniformitas in Ecclesia seruaretur. Si enim nunc vix seruatur vniformitas in rebus quibusdã præcipuis, cùm tam seuerè id præcipiatur, quid fieret si esset res libera? Et tamen iubet Apostolus 1.Corinth.14. vt omnia honestè, & secundum ordinem fiant. Quæ ratio Caluinum mouit, vt cæremonias suas voluerit lege sanciri. Nam lib.4.Instit.cap. 10. §.27. dicit, dissolui suis neruis, & deformari, ac dissipari Ecclesiam, si vnicuique liceat mutare cæremonias, & §. 31. dicit, libera quidem conscientia debere seruari cæremonias, sic tamen, vt non contemptim habeantur, nec supina negligentia prætereantur: & infrà dicit, non esse crimen si per imprudentiã, aut obliuionem aliquid omittatur; vbi indicat esse crimen si per contemptum, vel crassam negligentiam omittantur. At nihil aliud Ecclesia de suis cæremoniis docet.

Qvinta propositio: *Cæremoniæ non sunt res indifferentes, sed sunt res vtiles, meritoriæ, & pars quædam cultus diuini.* Probanda sunt hæc omnia per partes. Ac Primvm, quòd cæremoniæ sint vtiles, probatur his rationibus. Primo; Cæremoniæ, vt oriuntur ex interna pia affectione, & deuotione, ita etiam illam conseruant, nutriunt, augent, vt Augustinus docet libro de cura pro mortuis, cap.5. & epist.119.cap.11. & lib.9. Confess.cap.6. & 7. Et nos ipsi hoc experimur, cùm intramus Basilicas ornatas, & mundas, & crucibus, ac sacris imaginibus, & aris instructas, & accensis lampadibus, deuotionem facillimè concipimus: contrà autem cùm ingredimur templa hæreticorum, vbi nihil est, nisi sedes ad concionandum, & mensa lignea ad cœnam faciendam, videmur ingredi profanam aulam, non domum Dei.

SECUNDA vtilitas est, quòd non solùm affectum, sed etiam intelligentiam iuuant cæremoniæ, vt Augustinus docet eadem epist. 119. cap. 7. & præsertim rudibus sunt cæremoniæ loco Scripturæ, vel picturę. Adde, quòd aliquando ex vetustis cæremoniis melius persuadentur aliqua dogmata, quàm multis testimoniis. Certè S. Augustinus lib. 1. de peccatorum merit. & remiss. cap. 34. & lib. 6. in Iulianum, cap. 2. apertissimè se probare putauit, peccatum originale esse in paruulis ante Baptismum, quia secundum vsum Ecclesię exorzizantur, & insufflantur, & iubentur per ora gestantium abrenunciare Diabolo, & operibus eius.

TERTIA vtilitas est, quòd iuuant memoriam. B Nisi enim quotãnis repræsentaremus variis cæremoniis Domini ortum, apparitionem, passionem, aliaque mysteria redemptionis, facilè mandarentur obliuioni tam insignia beneficia.

QVARTA est exercitium fidei. Valde enim fidem exercemus cùm contra Diabolum armamur signo crucis, vel aqua benedicta, vel similibus rebus. Protestamur enim ea cęremonia nos certò credere, tantam esse potentiam crucifixi, vt ad eius solam imaginem dæmones fugiant.

QVINTA est conseruatio religionis. Id enim cæremoniæ præstant, ne religio vilescat, & contemnatur, & sic paulatim pereat. Nam excellentia religionis nostræ præcipua, quia spiritualis est, non facilè perspicitur à nobis, qui corporei C sumus. Ideò non proponuntur nuda mysteria, sed vestiuntur, & ornantur, vt externam quandam maiestatem sensibus obiiciant, & per eam maiori cum reuerẽtia ab ipsa mente percipiantur. Itaq; id sunt cæremoniæ religioni, quod sal carnibus, & cortex medullæ. Quocirca rectè Augustinus lib. 19. contra Faustum, cap. 11. affirmat nullam religionem, neq; veram, neque falsam sine cæremoniis posse consistere. Atq; hinc apud veteres, Theologum esse, nihil erat aliud, nisi scire, quæ numina, quibus cæremoniis colerentur, vt ex Platone intelligi potest in Dialogo de regno. Et apud Iudæos summum quid fuisse, scire cæremonias, patet ex cap. 18. Exod. vbi Ietro monet Mosem, vt iudicia ciuilia committat D aliis, ipse autem doceat populum cæremonias, & ritum colendi. Apud Christianos quoq; fuisse etiam in magno pretio cognitionem cæremoniarum, vel vna quæstio de Paschate, abundè demonstrat. Quod idem colligitur ex Basilio epist. 63. Leone epist. 4. Innocentio epist. 1. ad Decentium, qui reprehendunt Episcopos, qui cæremonias ignorant.

SEXTA est distinctio Catholicorum ab hæreticis. Nam Sacramenta sunt quidem symbola quędam, quibus discernimur ab infidelibus, tamen ab hæreticis vix per Sacramenta distingui possumus, sed per cæremonias optimè distinguimur. Hoc enim tempore signum crucis, abstinentia à carnibus feria sexta, & similia sunt optima signa distinguentia Catholicos ab hęreticis. Hac de caussa initio Ecclesiæ mutârunt Apostoli Sabbathum in Dominicã, ne videremur iudaizare: & Epiphanius in fine librorum contra omnes hæreses, recensuit cæremonias Ecclesiæ, vt indicaret quasdam veluti notas, quibus Ecclesia ab omnibus sectis discernitur. Hinc etiam sancti viri semper maluerunt mori, quàm cogi ad aliquam cæremoniam dimittendã, cùm intelligerent non abiicere signum militiæ, nisi militiæ desertores. Testis est S. Eleazarus lib. 2. Machab. cap. 6. qui maluit occidi, quàm simulare se comedisse carnem suillam, ne eo modo videretur religionẽ suam deseruisse: quem postea sequuti sunt septem fratres Machabęi lib. 2. c. 7. Testis est etiam ille, qui Tertulliano auctore in lib. de corona militis, mori maluit, quàm cum ceteris militibus laurea coronari: quoniã apud Christianos tum cæremonia erat id non facere.

Iam verò, quod sint meritoriæ, ac Deo placeant, PROBATVR, quia omnia opera virtutum Deo placent, & apud eum præmium merẽtur, si fiant vt oportet, id est, cum fide & charitate. Sunt autem cæremoniæ opera virtutum. Nam vt minimùm sunt actus religionis, sæpe etiã sunt actus simul religionis, & alicuius alterius virtutis, & deniq; cùm sunt imperatæ, sunt etiã actus obedientiæ. SECVNDÒ, professio fidei exterior Deo placet, vt patet Matt. 10. *Qui me confessus fuerit, &c.* & Rom. 10. *Ore confessio fit ad salutem.* Sed cæremoniis profitemur fidem, vt patet; quia non minus cognoscet Turca me esse Christianum, si videat me venerari crucẽ, quàm si dicam me esse Christianum. Vnde etiam aduersarij fatentur, per Sacramenta nos protestari fidem. TERTIO, Deo placet fides, spes, charitas, deuotio, & omnis interior actus bonus; ergo etiam placebunt actus exteriores, qui partim sunt effectus interiorum, partim illos ipsos (vt diximus) augent & conseruant. Vnde Exod. 17. cùm Moses oraret eleuatis manibus, populus Dei vincebat, cùm dimitteret manus, vincebatur.

Quod autem dici possint pars cultus diuini, PROBATVR; Nam ipsa naturalis ratio docet hominem, qui constat animo & corpore, debere Deum honorare & colere, & animo per actus interiores, & corpore per exteriores. Vnde CYPRIANVS in serm. de orat. Dominica: *Cogitemus,* inquit, *nos sub conspectum Dei stare: placendum est diuinis oculis, & habitu corporis, & modo vocis.* SECVNDO, omnes aliæ virtutes, licet in animo consistant principaliter, tamen consummantur per actus exteriores, vt patet de temperãtia, fortitudine, & ceteris; cur ergo non idem dicamus de religione? Et confirmatur, quia si oratio vocalis omnium consensu est cultus Dei, cur non etiam adoratio corporalis? Vt enim oratio vocalis est cultus, quia est signũ mentalis; ita adoratio erit cultus, quia est signum internæ adorationis. TERTIO, natura docet, Deum esse colendum

summo

summo modo, cùm sit summum Esse. At magis colit qui corpore, & animo, quàm qui animo tantùm; igitur corporalibus cæremoniis Deus potest coli. QVARTO, Deus verè offenditur, & ignominia afficitur non solùm actu interno, sed etiam externo; igitur honorandus est nō solùm actu interno, sed etiam externo.

Sed ad hæc omnia responderent aduersarij, non negare se, quin aliquibus cæremoniis Deus coli possit, & debeat, sed id negare de cæremoniis ab hominibus inuentis. Deo enim non placet vllus cultus, quē ipse non instituit, aut certè, cui non dederit testimonium verbo suo.

At contrà; Nam aut requiritur, vt in particulari, & expressè Deus approbauerit cultum, aut sufficit si in genere, & in virtute probauerit. Nō potest dici primum, Deo videlicet non placere cultum, quem ipse in particulari expressè non probauerit. Nam sine dubio placuit illi cultus Abel, qui obtulit de adipibus gregis sui, Genes. 4. & Hebr. 11. & tamen hoc Deus non præceperat: & similiter placuit cultus Iacob, qui erexit lapidem in titulum Genes. 28. & cultus B. Virginis, quę vouit perpetuam virginitatem, quam Deus nusquam imperauerat: ergo satis erit, si in genere Deus aliquid commendauerit. Et hoc fatetur Caluinus. Nam lib. 4. Institut. cap. 10. §. 30. probare volens geniculationem in oratione esse bonam, immò & diuinam, adfert illud testimonium Apostoli, 1. Cor. 14. *Omnia honestè, & secundum ordinē fiant in vobis*, ac dicit, geniculationem esse bonam, & diuinam, quia in genere indicatur à Paulo in illo decoro, quod præscribit in oratione. At hoc modo omnes nostræ cæremoniæ sunt bonæ, & diuinæ: nam indicantur in genere à Deo, & probantur multis modis. PRIMO, in hoc ipso testimonio Pauli non magis includitur geniculatio, quàm cereorum accensio, & sacræ vestes, & alia id genus. SECVNDO, cùm Deus iubet obediri præpositis, in genere iubet seruari omnes leges Ecclesiasticas; quarum non paucę sunt de cæremoniis. DENIQVE, Deus est auctor omnium virtutum; nam Sap. 8. dicitur de diuina Sapientia: *Sobrietatem, & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus nihil est in vita vtilius hominibus*. vbi enumerātur quatuor virtutes Cardinales, ad quas omnes aliæ reducuntur. Deus ergo docet, & commendat religionem, quæ est pars iustitiæ, & proinde cultum externum, qui est pars quædam religionis.

SEXTA propositio: *Sapientissimè institutum est, vt in Ecclesia Latina, Latinè Sacramenta administrentur.*

NOTA PRIMO; Cùm de lingua, qua Sacramenta ministrari debent, agitur, debere excipi Matrimonium. Quia enim Matrimonium consistit in consensu mutuo, necessariò requiruntur verba, vel nutus, qui ab vtraque parte intelligantur. Et similiter Confessio peccatorum debet fieri lingua vtriq; nota: licet Confessio non tam sit Sacramentum, quàm Sacramenti materia.

Nota SECVNDO; Nō esse de iure diuino, qua lingua Sacramenta ministrentur, neque id ad essentiam Sacramentorum pertinere: tam enim valebit Baptismus, si ministretur Latinè, quàm si Italicè, vel alia lingua: tamen ob multas, easq; grauissimas caussas, visum est Ecclesiæ, & ipsi Spiritui sancto, qui eam regit, vt Sacramenta non ministrentur lingua vulgari, nisi fortè in casu necessitatis.

Nota TERTIO; Nos loqui de Ecclesia Latina: nam in Ecclesia Græca rectè faciunt, cùm Græca lingua vtuntur, & in Ecclesiis Syrię, cùm vtuntur lingua Chaldaica. Nam requiritur ad ministerium Sacramentorum lingua non vulgaris, sed quæ tamen non sit omnino incognita, saltem doctis, alioqui non inuenirentur pastores, & ministri necessarij. Tales autem sunt lingua Græca, Chaldaica, & Latina: nulla enim est vulgaris, & tamen quælibet est communis, & nota peritis in suis regionibus. Idem ferè dici potest de Arabica, quę nunc est communis multis orientalibus Prouinciis, & in ea celebrantur officia diuina, sed alia est Arabica vulgaris, alia Arabica, qua vtuntur in sacris.

PROBATVR hæc propositio PRIMO, ex Ecclesiæ antiqua consuetudine. Ecclesia Latina semper Latinè Sacramenta ministrauit, licet iamdudum desierit lingua Latina esse vulgaris. Id patet ex Isidoro, Alcuino, Amalario, Rabano, Strabone, Micrologo, Ruperto, Thoma VValdensi, qui scripserunt de diuinis officiis in Hispania, Gallia, Germania, Italia, Anglia, quo tempore lingua Latina nusquam erat vulgaris, & apertissimè docent, lingua Latina Sacramenta ministrari solita. Describunt enim Latinè totum ritum, & formalia verba, quibus vti oportet. Præterea in Sacramentis ministrandis semper leguntur aliquæ partes diuinæ Scripturæ, & maximè apud aduersarios: at nō exstabant tunc Scripturæ, nisi Hebraicè, Græcè, & Latinè, vt patet ex Beda lib. 1. hist. Gentis suę, c. 1. vbi dicit, in Anglia sua ætate fuisse quatuor linguas vulgares, sed Latinam fuisse communem omnibus ratione Scripturarum. Rabanus quoq; lib. 3. de Instit. Clericorum, cap. 8. dicit, non exstitisse sua ætate, nisi in his tribus linguis diuinas literas. Denique non proferent aduersarij editionem Germanicam, vel Gallicam, vel etiam Hispanicam, aut Italicam Scripturarum, nisi à paucis annis factam. Possent obiicere editionem Gothicam, quam Vlphilas Episcopus Gothorum fecisse dicitur in Tripartita hist. lib. 8. cap. 13. & apud Socratem lib. 4. cap. 27. Sed Episcopus ille non prius id fecit, quàm Arianus cum toto suo populo esse cœpit. ADDE vltimò duo exempla, quæ apertè indicant olim nō fuisse vsum linguæ vulgaris in Sacramentorū celebratione. VNVM est Morauorū, qui vt est apud Aeneam Syluium de origine Bohemorum, cap. 13. impetrârunt à Pontifice Romano, vt possent officia diuina

celebrare lingua Sclauonica. Alterum Bohemorum, quibus idem petentibus, negauit Gregorius VII. vt eſt in 7. lib. epiſtolarum eius. At ſi fuiſſet vſus communis tunc linguæ vulgaris, non petiiſſent hanc licentiam.

Secundo probatur ratione. Nam nulla eſt neceſsitas, quæ cogat lingua vulgari Sacramenta miniſtrari, & contrà multa ſunt incommoda, ſi id fiat. Non eſſe vllam neceſsitatem probatur. Nam ſi vlla eſſet neceſsitas, ea maximè, vt intelligant id quod dicitur, qui Sacramenta percipiunt: at hæc non eſt vera neceſsitas. Nam verba Sacramentorum aut diriguntur ad elementa, vt conſecratio Euchariſtiæ, benedictio aquæ, & olei; elementa autem nullam linguam intelligunt: aut diriguntur ad Deum, vt formæ verborum deprecatoriç, qualis eſt in extrema vnctione. Deus autem omnes linguas intelligit: aut diriguntur ad perſonas; ſed conſecrandas, vel abſoluendas, non autem inſtruendas, & docendas, vt in Baptiſmo, & Abſolutione, & proinde per accidens eſt, ſi perſona intelligat. Cuius ſignum eſt, quia veriſsimè, & efficaciſsimè baptizantur, & reconciliantur etiam ij, qui non vtuntur ratione, vt patet in Baptiſmo infantium, & in Reconciliatione ęgrotorum, qui ſunt à ſenſibus alienati: quos poſſe reconciliari, vt etiam baptizari, ſi Baptiſmo careant, docet Auguſtinus lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. 26. & 28. & Concilium IV. Carthaginenſe can. 76. & Leo I. epiſt. 91. ad Theodorum. Adde, quod nulli ferè ſunt in Eccleſia Latina adulti tam rudes, qui non intelligant verba Sacramentorum, licet Latina, aut certè non intelligant in genere per ea verba ſibi tale, aut tale Sacramentum miniſtrari.

Eſſe autem incommodum, ſi vtamur lingua vulgari, patet Primo, quia impeditur commercium Eccleſiarum; non enim poterunt conuenire in Eccleſiis Germanorum, Anglorum, Polonorum, Itali, Galli, Hiſpani, neque contrà. Quod multum nocet vnitati, & communicationi, quę deberet eſſe inter membra vnius corporis. Et præterea cogerentur Chriſtiani extra ſuas regiones carere diuinis officiis.

Secundo, Sacramenta requirunt maieſtatem, & reuerentiam quandam, quę certè melius conſeruatur, ſi vtamur lingua non vulgari, & communi. Quomodo enim æquum eſt vt in Sacramentis miniſtrandis vtamur alia domo, aliis veſtibus, aliis inſtrumentis, quàm ordinariis, & quotidianis: ita par eſſe videtur, vt vtamur alia lingua. Nec tamen ſomniamus, vt putat Kemnitius, linguam Latinam eſſe magis ſacram, quàm ſint ceteræ, ſed hoc ipſo dicimus eam habere plus venerationis, quod non eſt vulgaris.

Tertio expedit, vt verba Sacramentorum conceptis verbis, & eodem modo ab omnibus proferantur, vt periculum caueatur mutationis, vel deprauationis. Id autem facillimè ſer-

A uabitur, ſi eadem lingua omnes vtantur; difficillimè, ſi diuerſis.

Quarto, ſi lingua vulgari Sacramenta miniſtrentur, aperietur porta latiſsima ignorantiæ: contenti enim erunt miniſtri, ſi ſciant legere. Itaque paulatim obliuiſcentur linguam Latinam, atq; ita non legent Patres, & proinde non intelligent Scripturas.

CAPUT XXXII.

Soluuntur obiectiones contra cæremonias.

B IOannes Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 10. multa obiicit contra cæremonias, quę ordine refellēda ſunt. Primum argumentum, §. 2. *Apoſtolus 1. Corinth. 7. ne vna quidem in re laqueum iniicere auſus eſt; neq; id nulla cauſſa. Proſpiciebat enim quantum vulnus infligeretur conſcientiis, ſi earum neceſsitas illis imponeretur, quarum relicta eſſet à Domino libertas.*

Reſpondeo; Agit Apoſtolus eo loco de continentia virginali, quam Dominus non imperauerat, ſed conſuluerat; & ſanè æquum fuerat, vt Apoſtolus non faceret præceptum, quod Dominus conſilium eſſe voluit. At non eadem eſt ratio aliarum rerum, de quibus Dominus nihil in particulari præſcripſit. Illa enim poſſunt
C ab Eccleſia, vel imperari, vel conſuli, prout res ipſæ requirunt. Vnde idem Apoſtolus, qui continentiam imperare noluit, multa alia imperauit, & præter cetera 2. Theſſal. vlt. ſic ait: *Quod ſi quis non obedit verbo noſtro per epiſtolam, hunc notate, & ne commiſceamini cum illo, vt confundatur.* Et Apoſtoli Act. 15. impoſuerunt gentibus onus abſtinendi à ſanguine, & ſuffocato, & neceſſarium id eſſe dicunt; & tamen Dominus liberum id reliquerat.

Secundum argumentum, §. 8. *Apoſtolus in epiſtola ad Coloſſen. docet, non eſſe de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos, & ad plenum inſtituit, qualiter ſit colēdus. Quo hoc demonſtret; primo capite dicit in Euangelio contineri omnem ſapien-*
D *tiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Chriſto: initio ſecundi capitis dicit, omnes theſauros ſapientiæ & ſcientiæ in Chriſto eſſe abſconditos: inde poſtea concludit; Caueant fideles, ne per inanem Philoſophiam abducantur à grege Chriſti ſecundum conſtitutiones hominum: in fine autem capitis maiore abhuc fiducia damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc eſt, fictitios cultus, quos homines ſibi ipſis comminiſcuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunq; de cultu Dei tradere præcepta ex ſe audent.*

Reſpondeo Primum, epiſtolam illam ad Coloſſenſes, nihil habere cōtra Eccleſiaſticas leges de cęremoniis. Nā vt ex Chryſoſtomo, Ambroſio, Theodoreto, Theophylacto & Oecumenio conſtat, ſcripta eſt contra Simonem Magum, & alios eius tēporis hæreticos, & impoſtores, qui perſuadebāt hominibus, per Angelos quoſdam

oportere accedere ad summum Deum, nec sufficere Christum; & preterea obtrudebant Christianis ceremonias, partim Iudaicas, partim ethnicas. Hinc igitur in 1. cap. fusè tractat de excellentia Christi, ac dicit, eum esse caput omnium, & super omnia, & Angelos ab ipso, vt auctore pendere. Deinde in 2. cap. monet, ne decipiātur per Philosophiā, videlicet Platonis, & similium, qua vtebantur Simoniani, & Gnostici, & simul arguit eos, quod Sabbatha, & neomenias seruent, quæ Iudaica sunt, & euacuata per Christum; & quod abstinerent à cibis quibusdam, vt immūdis; & quod in religione Angelorum ambularent, putātes per eos tantùm ascendi posse ad Deum; quæ omnia sunt falsa, & superstitiosa.

B Deinde RESPONDEO ad singulas propositiones Caluini. PRIMA est: *Christus ad plenū nos instruxit de vero Dei cultu.* RESPONDEO, id verū esse de instructione generali, non autem de particulari, vt ipse etiam Caluinus fatetur infrà, §. 30. vbi agit de geniculatione.

SECVNDA est: *Apostolus docet non esse petendam ab hominibus doctrinā de vero cultu.* RESPONDEO, docet non esse petendā ab hominibus, qui contraria Christo doceant, vt erant Philosophi, & Simoniaci, sed benè esse petendam ab hominibus, qui super Christum ædificant, & secundum eius regulam, & doctrinam docent in particulari, quod ille solùm in genere indicauit. Ipse enim ait, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.*

C TERTIA est: *Apostolus damnat omnē cultum humanum, et voluntarium.* RESPONDEO, vocari cultū humanum, & voluntarium apud Paulum eum, qui est merè humanus, & proprio ingenio inuētus, id est, qui non est conformis fidei, & principiis doctrinæ Christi. Quæ autem ab Ecclesia docētur, non sunt merè humana, cum Deo inspirāte instituantur. Vnde 1. Cor. 14. posteaquam instituerat Paulus varios ritus in Ecclesia de ordine prophetandi, & loquendi, & vt mulieres taceāt, de quibus Dominus nihil expressè mādauerat, subiungit Apostolus: *Si quis Propheta, aut spiritualis est, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.* vbi vocat mādata Domini, quia eius inspiratione data erāt, ideò vult à spiritualibus cognosci. Si enim fuissent expressa Domini præcepta, non fuisset opus spiritu ad ea cognoscenda.

D Argumentum TERTIVM, §. 9. *Apostolus Gal. 5. non patitur vllo modo, vt fidelium conscientiæ in seruitutem redigantur. Non ergo licet instituere cæremonias, quæ obligent in conscientia.*

RESPONDEO, loquitur Paulus de seruitute Iudaica, qua seruierant illi sub antiqua lege, non autem de quauis obedientia legis. Nam alioqui idem Apostolus, Rom. 13. docet, obediendū potestati: *Non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Vbi NOTANDVM est, legem veterem dici iugū seruitutis, non quia obligabat in conscientia; (id enī est commune omni verę legi) sed quia difficillima, & laboriosissima erat, & non habebat secum annexam gratiam, qua impleri posset, amore iustitiæ: vnde vel non implebatur, vel implebatur timore pœnæ, (si qui enī amore iustitiæ illā implebant, quales Patriarchas, & Prophetas, & multos alios fuisse negari non potest; id nō ex lege, sed ex gratia noui Testamenti habebāt) & eo modo premebat, & grauabat more grauissimi iugi. Atq; ab hoc iugo deterret Apostolus Galatas. Illi enim cùm circumcidi vellet, excidebant à gratia Christi, & simul obligabant se ad omnem legem seruādam: quod erat prorsus redire ad statum veteris Testamenti. Itaque Caluinus pessima fide Scripturas tractat, dum eas detorquet à vero sensu ad suā hæresim comprobandam.

Argumentum QVARTVM, §. 10. & 15. *Dominus, Matth. 15. reprehendit traditiones hominum, & idem facit Isaias 29. Frustrà colunt me mandatis hominū.* RESPONDEO, in hoc paragrapho decimo, sunt multa impudentissima mendacia, quæ toto sapone Geneuensi nunquam elui possent: vt, quòd Catholici interdicant coniugiū, & concedāt scorta; quòd grauius iudicent, si quis die Veneris modico carnis gustu linguam infecerit, quàm si omnibus diebus totum corpus scortādo fœdauerit, &c. Ad loca Scripturæ, quæ etiam passim afferuntur à Philippo, Brētio, Kemnitio, & aliis, dico Dominum tria reprehēdere solitum in cæremoniis Iudaicis. PRIMO, quòd quædam pugnarent cum mādatis Dei; vt erāt illa Matth. 15. & Marci 7. vt filij donarent Sacerdotibus, quæ necessaria fuissent parētibus. SECVNDO, quòd multa ex Iudaicis traditionibus Phariseorū inanes essent, & inutiles prorsus, vt lauare toties manus. Atq; hæc duo genera cæremoniarū Dominus vocat mandata hominum, quòd nihil haberent nisi humanum. TERTIO, quòd quasdam alias bonas, & vtiles seruarent, sed peccarent in modo, constituentes in eis summam religionis, & pluris istas facientes, quàm diuina mādata; & de his loquitur Dominus, Matth. 23. nec vocat eas humanas traditiones, sed dicit: *Hæc oportuit facere, & illa nō omittere.* Cæremoniæ autem Christianæ ab Ecclesia approbatæ, nō sunt primi, aut secundi generis: nec aduersarij adhuc protulerunt argumenta, sed sola mendacia, ad probandum contrarium. Quod si qui sunt inter Catholicos rudiores, qui pluris faciant cæremonias, quàm grauiora mandata, eos corrigendos putamus. Non enim probamus, quidquid homines faciunt, alioqui multa peccata approbaremus: sed id, quod facere debent secundum sanam doctrinam Ecclesiæ.

QVINTVM argumentum, §. 12. *Romanenses partim ex Gentilium deliriis sibi desumpserunt exemplum, partim simiarum more temerè imitati sunt veteres Iudaicos ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant, quàm pecudum victimæ.* RESPONDEO PRIMVM, idem argumentum fecisse olim Manichæos apud Augustinum, lib. 20. cōtra Faust. cap. 4. & Vigilan-

tium apud Hieronymum, in lib. contra Vigilant. quod ad Gentilium imitationem attinet. Itaque agnoscere debet Caluinus, à quibus maioribus descenderit. SECVNDO dico, si argumentum aliquid valeret, deberet etiam tolli Baptismus, & Cœna Domini; nam etiam Gentiles vtebantur Baptismo, cùm initiarent suos Mithræ sacris; & Sacramentum etiam panis celebrabant, vt Tertullianus refert in libro de præscriptionibus. Iudæi quoque frequentissimè vtebantur expiationibus per aquam, nec eis deerant panes propositionis. Dico TERTIO, non debere mirum videri, si nostræ cæremoniæ habent aliquam similitudinem cum Iudaicis; nam erant illæ figuræ rerum nostrarum, vt 1. Cor. 10. legimus. Eadem ratione non debet esse mirum si interdum nostrę similes sunt ritibus Gentiliū. Diabolus enim, qui semper simia Dei esse voluit, imitari conatus est Iudaicos ritus à Deo institutos, vt loco citato Tertullianus notat, quos rerum nostrarum figuras fuisse diximus. Dico QVARTO, licet in externo symbolo sit aliqua similitudo inter nostros ritus, & ritus Gentilium, & Iudæorum: absolutè tamen maximum esse discrimen. Nam à fine, & intentione sumunt externæ actiones speciem suam. Ritus Gentilium fiebant ad cultum Dæmoniorum: nostri fiunt ad colendum verum Deum; ideò tantùm interest inter illos & nostros, quantum inter sacrum & sacrilegium; quantum inter pietatem & impietatem, & quantū inter Deum & Diabolum. Nam etiam sacrificia erāt eadem Gentilium, & Iudæorum, & tamen erant illa idololatrica, ista pia, & religiosa. Et hoc modo respondet Hieronymus Vigilantio, & Augustinus Manichæis, locis citatis. Ritus autem Iudaici boni erant, sed Christum venturum prænunciantes; nostri item sunt boni, sed ab illis diuersi, quia partim sunt in memoriā rerum præteritarum, partim ad significandam gloriam futuram.

SEXTVM argumentum, §. 13. sumitur ex epistola Augustini 119. cap. 19. qui conqueritur, quòd multitudine cęremoniarum ita aliqui Ecclesiam onerauerint, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum. RESPONDEO, AVGVSTINVS loquitur de cæremoniis, quas priuati homines, & maximè mulierculæ sibi ipsis imponūt. Nam idem Augustinus ibidem loquens de cæremoniis superuacaneis, sic ait: *Omnia talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, neque in Conciliis Episcoporum statuta inueniuntur, neque consuetudine Ecclesiæ vniuersæ roborata sunt, sed diuersorum locorum, diuersis moribus innumerabiliter variantur, resecanda existimo.*

SEPTIMVM argumentum, §. 14. *Deus hoc discrimen esse voluit inter nos & Iudæos, quòd illos vt pueros docuit per signa sensibilia, nos vt viros, simplicius, sine talibus signis. Id patet ex cap. 4. Ioannis, vbi Dominus ait: Venit hora, qua veri adoratores in spiritu, & veritate adorabunt Patrem. Et Galat. 4. Apostolus comparat Iudæos paruulis sub pædagogo degentibus.* Idem argumentū facit Kemnitius, pag. 166. vbi dicit, vmbras, & figuras esse proprias Testamenti veteris, nos autem in noua lege luce verbi Dei admoneri, non vmbris. Similia etiam habet Brentius in Confessione VVirtembergensi, cap. vlt. quod est de cęremoniis. RESPONDEO, discrimen inter Iudæos, & Christianos, quod ad cæremonias attinet, duobus modis intelligi posse. VNO, vt illi solas habuerint cęremonias externas, nos autem solā lucem verbi, & spirituale͂, ac simplicem veritate͂. Et hoc videntur sonare verba aduersariorum, ac præsertim Kemnitij: sed id manifestè falsum est. Nam Iudæi præter cæremonias habuerunt etiam lucem verbi; vnde est illud Psalm. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Nec solùm ab eis Deus cultum externum, sed etiam internum requirebat. Nam Isaiæ 29. Iudæos reprehendit Deus, cùm ait: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Et contrà Christiani, præter lucem verbi habent etiam Sacramenta sensibilia, quæ sunt vmbræ, & figuræ rerum præteritarū, & futurarum. Et sicut non repugnant nouo Testamento Sacramēta externa, & sensibilia, vt notū est; ita non repugnant aliæ cæremoniæ. Ecclesia enim Christiana, licet versetur in magna luce respectu synagogæ, tame͂ versatur etiam in vmbra respectu cœlestis Hierusalem. Nam per fidem, quæ obscura est, ambulamus, & non per speciem. ALTERO modo potest intelligi discrimen illud, quòd cultus Iudaicus, quatenus Iudaicus, id est, veteris Testamenti, erat principaliter externus, & corporalis; cultus Christianus, id est, noui Testamēti, est principaliter internus, & spiritualis. Et hoc est verissimum. Nam cultus internus, & spiritualis à spiritu fidei, & charitatis procedit, qui spiritus est ipsa gratia noui Testamēti, & ex lege veteri nullo modo haberi potest. Vnde Paulus 2. Cor. 3. vetus Testamentum vocat literam, nouum vocat spiritum. Et Ioan. 1. illud dicitur lex, hoc gratia. Deniq; Ioā. 4. illud: *In spiritu, & veritate,* significat (vt exponunt Chrysostomus, Cyrillus, & Euthymius) cultū Christianum esse in spiritu, vt opponitur Iudaico, qui erat corporalis, & esse in veritate, vt opponitur eidem Iudaico, qui in vmbris, & figuris consistebat. Quamuis non malè etiam Theophylactus, & B. Thomas in commentario eiusdem loci illud: *In spiritu,* opponāt Iudaico cultui, qui erat corporalis, illud: *In veritate,* opponant cultui Samaritanorum, qui erat falsitati, & errori admixtus. Vnde paulò antè Dominus dixerat: *Neque in monte hoc,* id est, Garizim, vbi Samaritani adorabant: *Neque in Hierosolymis adorabitis Patrem,* ac si diceret; Non coletis Deum deinceps cultu Samaritanorum falso, neque cultu Iudaico, præcipuè corporali, sed cultu Christiano, qui erit in spiritu, & veritate, id est, spiritualis, & purus ab omni errore.

Est tamen OBSERVANDVM, licet cultus Iudaicus, vt veteris Testamenti, fuerit corporalis, tamen non placuisse Deo sine spirituali, & ideò Deum ab eis quæsiuisse cultum etiam spiritualẽ, vt ostendimus ex Isaiæ 29. Sed qui eum præstabant, id non ex veteri Testamento, sed ex nouo habebant; ad quod iam tunc pertinere incipiebant. Sicut etiam notum est, timorem esse veteris Testamenti proprium, & amorem noui: & tamen Deus à Iudæis petebat, vt ex toto corde diligerent, & verè id sancti illius temporis præstabant, non ex vi Testamenti veteris, sed ex gratia noui. Pari ratione, licet cultus Christianus sit principaliter spiritualis, tamen sine corporali esse non potest in hac peregrinatione, & ideò Sacramenta, & cæremonias alias admittit, quæ cultui spirituali deseruiant.

A B

OCTAVVM argumentum, §.15. *Quidquid commendationis habent opera, id totum habent obedientiæ intuitu, quam solam Deus respicit, vt testatur per Prophetam: Non præcepi de sacrificiis, & victimis, sed tantùm vt audiendo audiatis vocem meam.* Ierem. 7. & 1. Reg. 11. *Nunquid vult Deus sacrificium, & non potiùs, vt obediatur voci Domini? non ergo cæremoniæ, quas Deus non instituit, ipsi placere, aut meritoriæ esse possunt.* Confirmat ibidem argumentum suum, quia cæremoniæ nostræ non solùm non sunt meritoriæ, sed nec vtiles, cùm vix ab vllo intelligantur. RESPONDEO; Antecedens falsum esse, & contra apertissimas Scripturas. Nam Deo placuit sacrificium Abel, Hebr. 11. quod tamen Deus non imperauerat. Et 1. Cor. 7. *Qui non nubit, melius facit.* Et ibidem de vidua: *Beatior erit, si sic permanserit.* & tamen ibidem asserit, non esse præceptum, nõ nubere, etiam secundò. Et 1. Cor. 9. cõtendit sibi fuisse licitũ viuere de bonis eorum, quibus prædicabat, & tamen se maluisse viuere ex proprio labore, vt maiorem mercedem haberet; id enim significant illa verba: *Melius est mihi mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet.* Porrò Scripturæ illæ anteponunt obedientiam sacrificiis. Sed non ideò licet concludere; Ergo sacrificia non imperata nihil merebantur, modò cum fide, & deuotione offerrẽtur: cùm cõstet ex Scripturis contrarium, vt iam ostendimus. Ad confirmationem RESPONDEO, cæremonias Ecclesiæ facillimè intelligi saltem in genere, vt patet, si quis discurrat per cęremonias à persona, à loco, à tẽpore, à rebus sumptas. Quod si aliquę cæremoniæ non ab omnibus intelligantur, vt est multitudo vestium in Missa, & signorum, tamen non carent vtilitate, etiam apud rudissimos, cùm sine dubio concilient venerationem rebus sacris. Certè Iudæi parùm admodum intelligebant, & tamen non frustrà eas acceperunt.

C D

NONVM argumentum, §. 17. *Annón illa semel Ecclesiæ dicta lex æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obseruabis, vt facias. Non addes quidquam, nec detrahes.* Et Prouerb. 30. *Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo, ne te fortè arguat, inueniarisq́; mendax.* RESPONDEO; Non prohibet Dñs in his locis quãlibet additionem. Nam siue per verbum, intelligãtur libri sacri, siue præcepta moralia, aut iudicialia, aut cæremonialia, semper inueniemus factam fuisse additionẽ. Nam post Deuteronomium, vbi habetur illa prohibitio additionis ad verba Domini, scripti sunt omnes alij libri sacri, tum historici, tum prophetales, & totũ nouum Testamentum. Item multa sunt moralia præcepta in Prophetis, & in libris Salomonis, quæ vidẽtur addita Pentateucho: & Dauid addidit iudiciale pręceptum, vt æqualiter diuiderent prędam in bello, qui pugnabant, & qui sarcinas custodiebant, 1. Reg. 30. Addiderunt etiam posteriores Iudæi cæremoniales leges de nouis festis diebus, Ester 9. Iudith vlt. & 1. Machab. 4. Prohibet igitur Dominus additionem corrumpentẽ; & idem est: *Non addes, nec minuas*, ac si diceret, Integrè, & pfectè obserua, quod ego præcipio. Id patet ex ratione, quæ redditur, Prouerb. 30. *Ne fortè arguat te, & inueniaris mendax.* Non eñ potest dici mẽdax, & falsarius, qui instituit nouam cæremoniam, modò illa nihil officiat cæremoniis Dei; sed ille dicitur mẽdax, & falsarius, qui corrumpit Dei verba, aut præcepta. Potest aũt duobus modis fieri ista corruptio. VNO modo, si qs ipsis Dei verbis, aut præceptis aliquid addat, vel minuat, quo illa corrumpãtur; vt si quis in sacrificiis Christi offerret panem sine vino, aut panẽ, & vinum, & mel. ALIO modo, si quis venditaret pro Dei verbo librum non Canonicum, aut pro Sacramento aliquam cęremoniam à se inuentam: aut cõtra librum verè Canonicum, aut verum Sacramẽtum detraheret de numero librorum sacrorũ, aut Sacramentorum; quod peccatum hæretici committũt, cùm multos sacros libros negãt esse Canonicos, & quinq; Sacramẽta tollunt de numero Sacramentorum. Idem videmus in monetarum corruptione: illi enim dicuntur falsarij, qui vel ipsas monetas corrumpunt, addendo stannum argẽto, aut minuendo ipsum argẽtum; vel qui monetas à se cusas obtrudunt pro moneta Principis. Nihil autem horum inuenient in cæremoniis Ecclesiæ.

DECIMVM argumentum, §. 23. sumit Caluinus à tribus exemplis diuinæ Scripturæ, 4. Reg. 17. Qui incolebant Samariam à feris discerpti dicuntur, quòd illi nouis cęremoniis Deum colerent, quas Deus non instituerat, 4. Reg. 16. Reprehenditur Achaz, quòd nouum altare posuerit in templo, quod quidem ad ornatum templi videri poterat: *Et tamen videmus*, inquit Caluinus, *vt Spiritus audaciam illam detestetur, non alia de caussa, nisi quod hominum inuenta in Dei cultu, impuræ sunt corruptelæ.* 4. Reg. 21. *Aggrauatur*, inquit Caluinus, *hac circumstantia crimen Manasse, quod altare nouum exstruxerit in Hierusalem.*

RESPONDEO, in his omnibus exemplis more suo Caluinum mala fide vti. Nam 4. Reg. 17. non arguuntur Samaritani illi, quòd nouis cæ-

remoniis Deum colerent, sed quod initiò non timerent Dominum, neque colerent, quippe Gentiles erant, nec sciebant legem Dei; deinde autem edocti legem Dei, simul Deum colere incœpissent, & sua idola. Et 4. Reg. 16. Achaz reprehenditur, non quod nouum altare in templo exstruxerit, sed quod iusserit fieri in templo Domini altare nouum ad similitudinem altaris idolorum, quod erat in Damasco, & remouerit altare Domini de loco suo, vt in optimo loco constitueret altare illud idololatricum. Deniq; 4. Reg. 21. Manasses non solùm nouum altare in templo posuit, sed altare, vbi sacrificaretur idolis. Sic enim Scriptura loquitur: *Exstruxit altaria vniuersæ militiæ cœli in duobus atriis templi Domini.* Et infrà: *Posuit quoque idolum luci, quem fecerat in templo Domini.* Alioqui enim nouum altare erigere in templo Domini, nullum crimen fuisset. Nam 3. Reg. 8. legimus, Salomonem iussisse mediam partem atrij sanctificari ad holocausta offerenda, quoniam altare æneum, in quo offerri debuissent, non erat capax tantæ multitudinis victimarum: obtulit enim tum Salomon viginti duo millia boum, & centũ viginti millia ouium. Atque hæc ex Caluino. Simili fide Scripturas

A tractat Melanchthon. Nam in Apologia Confess. Augustanæ, artic. 15. præter alia, profert hæc arguměta. PRIMO, Ezech. 20. *In præceptis patrum vestrorum nolite incedere: Ergo non licet instituere nouos cultus sine Dei mandato.* At loquitur Ezechiel de patribus idololatris: nam alioqui Scriptura dicit, Prouerb. 22. *Ne transgrediaris terminos, quos posuerunt patres tui.* Item SECVNDO argumentatur Philippus: *Si licet hominibus instituere cultus; iam omnium gentium cultus erunt approbandi, & illi etiam quos instituit Ieroboam.* Egregiè sanè, quasi verò liceat condere legem iniustam, scilicet condere legem nouam. TERTIO addit, Daniel. cap. 11. *Significat nouos cultus humanos ipsam formam Antichri-*
B *sti fore. Sic enim inquit; Deum Maosim in loco suo colet, & Deum, quem non nouerunt patres eorum.* Et hoc præclarum est argumentum, quasi idem sit colere Deum verum nouo cultu, & colere nouum Deum, id est, falsum, & fictitium Deum.

Finis librorum de Sacramentis in genere.

Ad honorem DEI.

SECVNDA CONTROVERSIA GENERALIS.

DE BAPTISMO ET CONFIRMATIONE.

DVOBVS LIBRIS EXPLICATA.

INDEX

LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS, De Sacramento Baptismi.

Argumentum, & partitio disputationis de Baptismo.

Cap. I. *De nomine, definitione, & partibus Baptismi.*
II. *De materia Baptismi.*
III. *De forma Baptismi.*
IIII. *De necessitate & institutione Baptismi.*
V. *Quo tempore cœperit Baptismus esse necessarius.*
VI. *De Baptismo sanguinis & flaminis.*
VII. *De ministro Baptismi.*
VIII. *De Baptismo infantium, contra Anabaptistas.*
IX. *Soluuntur obiectiones Anabaptistarum.*
X. *Quid sentiant aduersarij de fide, quæ requiritur in Baptismo paruulorum.*
XI. *Declaratur quæ fides requiratur in Baptismo paruulorum, & refelluntur errores aduersariorum.*
XII. *Qui sint veri, aut falsi effectus Baptismi.*
XIII. *Quòd Baptismus verè tollat peccatum.*
XIIII. *Quòd Baptismus non faciat homines impeccabiles.*
XV. *Per Baptismum non liberari homines à seruanda lege Dei.*
XVI. *Per Baptismum non liberari homines ab obligatione legis Ecclesiasticæ.*
XVII. *Per Baptismum non fieri irrita omnia vota.*
XVIII. *Sola memoria Baptismi non posse dimitti peccata, quæ fiunt post Baptismum.*
XIX. *De Baptismo Ioannis, qui fuerint errores.*
XX. *Baptismum Ioannis non fuisse Sacramentum idem cum Baptismo Christi.*
XXI. *Baptismum Ioannis non habuisse eandem vim, & efficaciam, quam habet Baptismus Christi.*
XXII. *Quod post Baptismum Ioannis necessariò percipiendus erat* CHRISTI *Baptismus.*
XXIII. *Soluuntur obiectiones.*
XXIIII. *De cæremoniis Baptismi.*
XXV. *Cæremoniæ ante Baptismum sunt duodecim.*
XXVI. *De cæremoniis, quæ Baptismum comitantur.*
XXVII. *De cæremoniis, quæ sequuntur Baptismum.*

LIBER SECVNDVS, De Sacramento Confirmationis.

Cap. I. *De erroribus, & mendaciis circa Sacramentum Confirmationis.*
II. *Probatur ex Scriptura Sacramentum Confirmationis.*

III. *Probatur veritas testimoniis summorum Pontificum.*
IIII. *Idem probatur ex Conciliis.*
V. *Idem probatur ex Patribus Græcis.*
VI. *Idem probatur ex Latinis.*
VII. *Diluuntur solutiones aduersariorum ad Patrum testimonia, quæ sunt etiam argumenta ipsorum contra veritatem.*
VIII. *De materia Sacramenti Confirmationis.*
IX. *Soluuntur obiectiones contra materiam Confirmationis.*
X. *De forma Sacramenti Confirmationis.*
XI. *De effectu huius Sacramenti.*
XII. *De ministro huius Sacramenti.*
XIII. *De cæremoniis Confirmationis.*

DE SACRAMENTO BAPTISMI.

LIBER VNICVS.

Argumentum, & partitio disputationis de Baptismo.

DE BAPTISMO, QVAE DISPVTARI SOLENT, AD nouem capita reuocari possunt. PRIMVM *est, de nomine, & definitione.* SECVNDVM, *de materia.* TERTIVM, *de forma.* QVARTVM, *de necessitate.* QVINTVM, *de ministro.* SEXTVM, *de suscipientibus.* SEPTIMVM, *de effectis.* OCTAVVM, *de comparatione Baptismi Christi, & Ioannis: præcipua enim comparatio circa effecta versatur.* NONVM, *de ritu, & cæremoniis. In quibus omnibus controuersiis explicandis, duos præcipuè fines intuebimur.* VNVM, *vt Canones Concilij Tridentini de Baptismo, qui habentur in 7. sessione, defendamus contra Caluini Antidotum, & Examen Kemnitij.* ALTERVM, *vt præcipuorum huius temporis hæreticorum sententias, & argumenta benè intelligamus, & efficaciter,* DEO *adiuuante, refellamus.*

CAPVT PRIMVM.

De nomine, definitione, & partibus Baptismi.

DE NOMINE Baptismi nulla dissensio est: vtuntur enim omnes hac voce, quod in Scripturis passim habeatur. Significat autẽ βάπτισμα propriè immersionem. Ordinariè enim Baptismus fit per mersionem, idque ad Christi sepulturam repræsentandam, iuxta illud Coloss. 2. *Consepulti ei per Baptismum.* Habet autem apud Patres alia multa nomina, de quibus vide præcipuè Clementem, lib. 1. Pædagogi, c. 6. Nazianzenum oratione de Baptismo, & Chrysostomum, homil. ad baptizatos; qui vocant Baptismum illuminationem, gratiam, donum, sigillum, mysterium, expurgationem, & alia quædã: sed præcipuum nomen, & communissimum est φωτισμὸς, id est, illuminatio: hoc enim præter tres citatos Patres, vtuntur omnes alij Græci posteriores, & ante eos Dionysius Areopagita de Ecclesiastica hierarchia, cap. 2. immò & ipse Apostolus, Hebr. 6. cùm ait: *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, &c.* Et cap. 10. *Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum.* Vnde etiam Cyrillus Hierosolymitanus catecheses suas de Baptismo, vocat Catecheses illuminatorum. Dicitur autẽ Baptismus illuminatio, quia in eo infunditur habitus fidei.

A

Quod autem attinet ad definitionem, S. Thomas, 3. p. q. 66. art. 1. aliquot definitiones adfert. Sed ex Scripturis Catechismus Romanus aptissimè ita definiuit: *Baptismus est Sacramentum regenerationis per aquam in verbo vitæ.* Quæ definitio partim sumitur ex Ioan. 3. partim ex Paulo ad Ephes. 5. Et quidem PRIMO loco ponitur, *Sacramentum*, quod est genus. DEINDE additur, *regenerationis*, quæ differentia est contrahens genus, & distinguens à Sacramentis veteris legis. TERTIO additur, *per aquam*, quæ est alia differẽtia, adhuc magis cõtrahens, & distinguens ab aliis Sacramentis nouæ legis. Etsi enim cetera non dicuntur propriè regenerare, tamen iustificãt impium, ac præsertim Pœnitentia: iustificatio autẽ impij, præsertim hæretici, aut apostatæ, parum aut nihil differt à regeneratione. Vnde Galat. 4. Paulus, *filioli mei, quos iterum parturio.* Sed cùm ad-

B

ditur, *per aquam*, iam perspicua differentia est. A Non enim reconciliatio pœnitentium est regeneratio per aquam, sed reformatio quędam, & quasi reuocatio ab inferis.

Vbi & illud OBSERVANDVM est, Sacramentum Baptismi non esse ipsam aquam, quæ est res permanens, sed ablutionem, quæ est res transiens. Itaque Baptismus est Sacramentum regenerationis per aquam, id est, signum externum sanctificans per aquæ aspersionem. DENIQVE additur, *in verbo vitæ*, vt exprimatur etiam forma Sacramenti, quæ est præcipua pars essentiæ.

Philippus in locis, anni LVIII. tit. de sacrificio, ita definit Baptismum: B *Baptismus signum est, quo Deus nobiscum agit, & recipit nos in gratiam.* Sed hæc definitio conuenit omni Sacramento, immò etiam ipsi verbo, quod tamen non est Sacramentum.

Caluinus, lib. 4. Instit. cap. 15. §. 1. ita definit: *Baptismus est signum initiationis, quo in Ecclesiæ cooptamur societatem, vt Christo insiti inter filios Dei censeamur.* Quæ definitio multa habet vitia. Nam neque est essentialis, cùm non attingat vllam partem essentiæ Baptismi; neque explicat effectum, seu finem principalem huius Sacramenti. Nam finis principalis secundum Catholicos, immò secundum Scripturas est iustificare, & regenerare; secundum Caluinum (vt ibidem ipse subiungit) est alere fidem more diplomatis signati, qui C certè finis in ea definitione non explicatur, sed solùm finis quidam secundarius, qui est testari fidelitatem, quam Deo, & Ecclesiæ debemus, & sic agnosci, ac numerari inter filios Dei.

ADDE, quòd ista definitio conuenit etiam Circumcisioni. Nam Circumcisio erat signum initiationis, quo Iudæi cooptabantur in Ecclesiæ societatem, & Christo inserebantur. Nam etiam si Iudæorũ cœtus dicatur Synagoga, quando distinguitur contra Ecclesiam; tamen absolutè Ecclesia erat, & Ecclesia Dei veri, antequã Christum negaret. Ipse etiam Christus, licet non fuerit homo tempore Synagogæ, nisi in vltimis diebus, tamen vt Deus, semper fuit caput totius Ecclesiæ. Immò etiam, vt homo venturus, & passurus, iam tum erat caput, cui per fi- D dem Hebræi coniungebantur, eique inserebantur. Vnde, 1. Corinth. 10. Iudæi dicuntur in deserto tentasse Christum. Et Apocalyp. 13. dicitur; Agnus occisus ab origine mundi. Eadem etiam definitio verbi Dei prædicato conuenire videtur: nam etiam per verbum Dei initiamur, & cooptamur in Ecclesiam, & Christo inserimur.

CAPVT SECVNDVM.

De materia Baptismi.

DE materia nulla ferè dissensio est, tametsi non pauci errores de hac re aliquando exstiterint, vel etiam existant. PRIMVS fuit error Manichæorum, qui teste Augustino, lib. de hæres. cap. 46. Baptismum in aqua non putabant adhibendum, quòd videlicet aquam, vt res ceteras corporales, non Deus, sed Diabolus procreasset. Magis verecundi fuerunt Marcionistæ, qui etsi crederent aquam esse opus mali principij, id est, Diaboli, non Dei boni: tamen eam adhibebant in Baptismo ob Christi præceptum. Refert Theodoretus, lib. 1. fabul. hæret. se vidisse senem quendam Marcionistam, qui fatebatur in mysterio aquam adhibendam, & tamen ita illam oderat, vt faciem suã mallet proprio sputo, quã aqua abluere, ne videlicet creatore indigere videretur.

SECVNDVS error fuit Seleuci, & Hermię, qui aquam ex Baptismo excludebant, idq; ob auctoritatem Scripturarum, quæ vbicumq; comparant Baptismum Ioannis cum Christi Baptismo, semper affirmant Ioannem baptizasse in aqua, Christum baptizaturum Spiritu sancto, & igne, Matth. 3. Luc. 3. Ioan. 1. Marci 1. Actor. 1. Referunt hunc errorem Philastrius in lib. de hæresibus, & Augustinus de hæresibus, cap. 59.

TERTIVS error ex eodem fundamento fuit Iacobitarum, qui loco aquæ Baptismalis ferro candente imprimebant in frõtibus crucis figuram. Testis est Bernardus Lutzburgensis in Catalogo hæreticorum.

QVARTVS est Paulicianorum, qui teste Euthymio in 2. parte Panopliæ, tit. 21. pro elemento aquæ in Baptismo illa verba substituunt; Ego sum aqua viua.

QVINTVS error Lutheri est, qui in symposiacis colloquiis, c. 17. interrogatus, num deficiente aqua liceat baptizare in lacte, aut ceruisia, primũ respondit; iudicio diuino id esse cõmittendum: deinde addidit, quidquid balnei nomine nuncupari potest, illud esse aptum ad baptizandum. At certè balnea vini, & lactis, nedum ceruisiæ fieri posse, nemo dubitauit vnquam.

Aduersus hęc omnia deliramenta statuit Cõcilium Tridẽt. sess. 7. can. 2. aquam veram, & naturalem requiri ad Baptismũ. Ex quo intelligimus duo. PRIMO, nullum liquorẽ esse materiam Baptismi: qui non sit vera, & naturalis aqua. SECVNDO, omnẽ veram, & naturalẽ aquam, quantumuis accidentaliter alteratã, & mutatam, esse materiam idoneam ad Baptismũ. Id verò patet ex apertissimis Scripturis. Nam Ioan. 3. dicitur: *Ex aqua, & Spiritu sancto.*

Item ibidem orta est æmulatio discipulorum Ioannis, quia videbant Christum baptizare per

discipu-

diſcipulos ſuos in aqua, vt etiam ipſe Ioannes baptizabat. Actor. 8. *Ecce aqua, quis prohibet me baptizare?* Epheſ. 5. *Lauacro aquæ in verbo vitæ.* 1. Cor. 10. Paulus comparat Baptiſmum mari rubro. 1. Petri 3. comparat Petrus eundem Baptiſmum diluuio. Denique etiam Prophetę expreſsè prędixerunt Baptiſmum aquæ, vt Ezechiel cap. 36. *Effundam ſuper vos aquam mundam.* Cur autem aquam Deus elegerit potius, quàm aliud elementum, cauſſas reddunt auctores adferentes varias aquæ proprietates: quas vide apud ſanctum Thomam 3. part. quæſt. 66. artic. 3. & Gulielmum Pariſienſem in lib. de Sacramentis cap. de Baptiſmo.

Neque teſtimonia à Seleucianis allata concludunt. Nam non docent diſcrimen eſſe inter Baptiſma Ioannis, & Chriſti, quod vnum eſſet in ſola aqua, alterum in ſolo Spiritu, vel igne; ſed quod vnum eſſet in ſola aqua, alterum non in ſola aqua, ſed in aqua, & Spiritu, vt dicitur Ioan. 3. Vnde 1. Ioan. 3. *Hic eſt, qui venit per aquam, & ſanguinem, non in aqua ſolùm, ſed in aqua, & ſanguine.* Quod autem additur de igne Matth. 3. & Luc. 3. non ſignificat ignem aliquem elementalem, vt ſtultè putârunt Iacobitæ, ſed ignem quendam cœleſtem, & diuinum: nam ideò coniungitur cum Spiritu ſancto. Poteſt autem ille ignis, vel ſignificare linguas igneas, quæ deſcenderunt in Apoſtolos in die Pentecoſtes, vel ignem Purgatorij, vt Hieronymus docet in cap. 3. Matthæi, & Beda in cap. 3. Lucæ, vel etiam ignem diuini iudicij, vt exponit Hilarius canon. 2. in Matth. vel deniq; ignem tribulationis in hac vita, qui nulli baptizato deeſt, vt exponit auctor operis imperfecti in cap. 3. Matth.

Kemnitius in hunc canonem nihil aliud notat, niſi non eſſe neceſſarium, vt aqua Exorzizetur, & benedicatur: ſi aqua vera, & naturalis ſufficit. Sed malè id colligit: nam etiamſi ad ſubſtantiam Sacramenti nō requiratur benedictio aquę, tamen rectè eſt inſtituta, vt infrà dicemus.

CAPVT TERTIVM.

De forma Baptiſmi.

FORMAM Baptiſmi etſi hoc tempore ferè omnes admittant, quod ad praxim attinet, quæ eſt ſingularis Dei prouidentia, ne innumerabiles infantes pereant, tamen fuerunt, & ſunt non leues de hac re errores. PRIMVS fuit quorundam, qui ipſo tempore Apoſtolorum baptizabant in nomine trium principio carentium, id eſt, trium Patrum, vel in nomine trium filiorum, aut trium Paracletorum. Qui error refertur, & damnatur canon. 48. aliàs 49. Apoſtolorum.

SECVNDVS fuit Gnoſticorum, qui teſte Irenæo lib. 1. cap. 18. baptizabat in nomine Ignoti

A Patris, in veritate Matris omnium, & in nomine deſcendentis Ieſu.

TERTIVS fuit Cataphrygum, & Paulianiſtarum, qui non baptizabant in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, vt Innocentius I. teſtatur in epiſtol. 22. cap. 5. & ideo iterum baptizari iubentur in Concilio Nicæno can. 19. & Laodicenſi can. 8.

QVARTVS fuit aliquorum Arianorum, qui baptizabant in nomen Patris per Filium in Spiritu ſancto. Refert Nicephorus lib. 13. cap. 35. ita baptizare voluiſſe quendam Epiſcopum Arianum nomine Deuterium; ſed diuino miraculo continuò aquam euanuiſſe. Alios item Arianos B non ſeruaſſe veram Baptiſmi formam patet ex Concilio I. Arelatenſi canon. 8. vbi iubentur interrogari Ariani, cùm ad Eccleſiam redeunt, ſub qua forma verborum à ſuis baptizati ſint: non enim eodem modo omnes baptizabant. Multi quoque eorum Catholicos rebaptizabant, vt Auguſtinus teſtatur libro de hæreſ. capite 49.

QVINTVS error fuit quorundam Eunomianorum, qui non baptizabant in nomine trium perſonarum, ſed in Domini mortem, vt refert Socrates lib. 5. cap. 23.

SEXTVS fuit Græcorum, qui aliquando ita adhærebant ſuæ formæ, qua dicunt, Baptizetur N. ſeruus Chriſti, in nomine Patris, & Filij, & C Spiritus ſancti, vt rebaptizare auderent Latinos baptizatos, illis verbis, Ego te baptizo, &c. Refert, & damnat hunc errorem Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III. cap. 4. vbi non damnatur forma baptizandi Græcorum, quæ non differt à noſtra, quoad ſubſtantiam, vt in Concilio Florētino ſeſſione vltima declaratum eſt, ſed damnatur Græcorum error, qui noſtram formam damnare audebant ſine vlla ratione, vel cauſſa.

SEPTIMVS error eſt Lutheri, Zwinglij, & Brentij, qui licet forma vſitata vtēdum eſſe doceant; tamen id non putant neceſſarium ad Baptiſmi ſubſtantiam. Lutherus in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Baptiſmo, affirmat D Baptiſmum eſſe ratum, quibuſcunque verbis collatum, modò non in nomine hominis, ſed in nomine Domini detur. Immò addit, etiamſi impius miniſter non det in nomine Domini, tamen eſſe ratum, ſi ſuſcipiatur in nomine Domini. Zwinglius in libro de vera, & falſa religione, cap. de Baptiſmo ſub finem, apertè docet, non eſſe neceſſariam vllam certam verborum formam in Baptiſmo: licet dicat ſe non vetare, quo minus vtamur ſacris verbis iam receptis. Vnde Zwingliani quidam, vt refert Ioannes Eckius homilia 10. de Baptiſmo, baptizabant in nominibus Patris, & Filij, & Spiritus ſancti; qui eſt manifeſtus Arianiſmus. Nomen enim, poteſtatem, & auctoritatem ſignificat in Scriptura, Marci vltimo: *In nomine meo Dæmonia*

eiicient. Ioan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei.* Vt autem eſt vna Deitas trium perſonarum, ita vnum nomen, vna virtus, vna auctoritas. Vnde Ambroſius li. 2. de Sacramentis, cap. 7. & Hieronymus in cap. 4. ad Epheſ. notant in Baptiſmo trinam fieri merſionem, & tamen non dici, In nominibus, ſed in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Ioannes Brentius in ſuo Catechiſmo cap. de Baptiſmo ſcribit, verum eſſe Baptiſmum, ſi miniſter poſt recitatum à Catechumeno Symbolum fidei, ita diceret: *Audiui iam ex te confeſsionem fidei tuæ, quod credas in Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum: in hanc igitur confeſsionem intingo te in aquam, vt hoc ſignaculo certus ſis te eſſe inſertum Chriſto; vade in pace.* Monet tamen, vt forma Eccleſiæ vſitata ſeruetur. Quod quidem benè monuit, alioqui non eſſet ratus Baptiſmus.

Præter hos errores eſt opinio quædam incommoda multorum Catholicorum, qui putarunt ſufficere ad Baptiſmũ, inuocationem vnius perſonæ diuinæ tantùm, ac præſertim Chriſti. Ita videntur ſentire S. Ambroſius lib. 1. de Spiritu ſancto, cap. 3. Beda in cap. 10. Actor. qui ipſa verba Ambroſij citat. Bernardus epiſtol. 340. ad Henricum, qui docet, ratum ſibi videri Baptiſmum, quem quidam contulit ex imperitia, In nomine Dei, ac ſanctæ & veræ crucis. Item Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacramentis, parte 6. cap. 2. & Magiſter lib. 4. ſentent. diſt. 3. & denique Nicolaus Papa in epiſtola ad Bulgaros, vt habetur canon. A quodam Iudæo, de conſecrat. diſtinct. 4. qui nihil quidem definit, ſed profert Ambroſij auctoritatem, & eam approbare videtur.

Fundamēta horum auctorum ſunt duo. PRIMVM, auctoritas Apoſtolorum, qui baptizabant in nomine Chriſti, vt habetur Actorum 8. & 10. & 19. SECVNDVM, quia in qualibet perſona diuina implicitè continentur omnes tres. Qui enim dicit Patrem, ſimul dicit Filium, & Spiritum oris eius; qui dicit Chriſtum, dicit vngentem, id eſt, Patrem, vnctum, id eſt, Filium, & vnctionem, id eſt, Spiritum ſanctum; qui dicit Spiritum ſanctum, dicit Patrem, & Filium, à quibus ille ſpiratur. Sed fundamentum præcipuum omnium auctorum poſt Ambroſium, eſt ipſius Ambroſij auctoritas; quare ſi fortè Ambroſius non illud voluerit dicere, quod verba eius ſonare videntur, ruit fundamentum præcipuum illius opinionis.

Sed quidquid de hoc ſit, certum eſt, Baptiſmum, aut abſolutè, aut ſub conditione repetendum, ſi detur in nomine Chriſti, aut alterius cuiuſuis perſonæ, ſine expreſsione aliarum, vt rectè docent Theologi omnes grauiores in 4. diſt. 3.

Eſt igitur hæc vera forma Baptiſmi: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Vbi non eſt de eſſentia, illa particula, *Ego*, & licet ea non debeat omitti cùm præſcribatur ab Eccle-

A ſia, tamen ſi omitteretur, Baptiſmus eſſet integer, quia ſatis exprimitur perſona miniſtri in verbo, *Baptizo*.

Porrò hanc eſſe verā & neceſſariam formam Baptiſmi, colligitur ex Euangelio, ſed non euidenter ex ſolo Euangelio, ſed cogimur recurrere ad traditionem, & Eccleſiæ declarationem. Quod eſt NOTANDVM contra Caluinũ, & alios hæreticos, qui eandem formam præſcribunt in ritu Baptiſmi, & eadem vtuntur, cùm tamen nolint traditiones, ſed ſolam Scripturam admittere. In Euangelio nihil habemus niſi vnum teſtimonium, Matt. 28. *Euntes, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Ex

B quibus verbis, ſi ſola conſiderentur, non cogimur dicere, Ego te baptizo, ſicut non cogimur dicere cùm prædicamus, Ego vos doceo; ſed videmur ſatisfacere, ſi baptizemus, & doceamus, etiamſi non exprimamus verbis nos id facere. Pari ratione non colligitur euidenter ex hoc ſolo loco, oportere dicere, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: poſſet enim exponi hic locus, vel de fide Trinitatis, vt baptizemus in fide Trinitatis; vel etiam de auctoritate, id eſt, vt baptizemus auctoritate à Deo accepta; quemadmodum cùm Marci vlt. legimus: *In nomine meo dæmonia eiicient, &c.* Si tamen adiungamus ad hunc locum Euangelij, Eccleſiæ auctoritatem, conſtabit certiſsimè, omnia illa verba ad formam

C Baptiſmi pertinere.

Nam INPRIMIS eſſe dicendum: *Ego baptizo*, vel aliquid eiuſmodi, quo exprimatur actio miniſtri; docet Concilium Florentinum in inſtructione Armenorum: docet etiā Alexander Papa III. extra de Baptiſmo, & eius effectu, cap. Si quis puerum: docent omnes catechiſmi, & rituales libri, etiam antiquiſsimi. Denique etiam ratio id docet. Nam ſola illa verba: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, etiam cum ipſa lotione externa, non determinatè ſignificant id, quod hoc Sacramento ſignificari debet. Nam poſſet fieri lotio illa ad refrigerandum, aut curandum ab aliquo morbo, & ad id etiam rectè inuocaretur auxilium ſanctæ Trinitatis. Itaq; addendum

D eſt verbum, *Baptizo*, quo ex vſu Eccleſiaſtico ſignificatur ablutio à ſordibus non tam carnis, quàm ſpiritus.

DEINDE eſſe exprimēdam aliam perſonam à miniſtro diuerſam; quod facimus per pronomen (*Te*) ac proinde non poſſe vllum baptizare ſeipſum; docet præter teſtimonia iam allata, diſertis verbis Innocentius III. extra de Baptiſmo, & eius effectu, cap. Debitum.

DENIQVE eſſe exprimendas tres diuinas perſonas; præter allata teſtimonia, docent duo ſummi Pontifices, Pelagius can. Si reuera, & canon. Multi ſunt, & Zacharias can. In Synodo, de conſecr. diſt. 4. qui affirmant, Baptiſmum non eſſe ratum, ſi detur in nomine Domini, aut in nomine Chriſti, niſi diſertè exprimantur tres

personæ. Idem confirmat traditio omnium Patrum, qui affirmant, Baptismum dari debere in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Vide can. 49. Apostolorum. Dionysium de Ecclesiastica hierarchia, cap. 2. Iustinum in Apologia 2. Origenem in cap. 6. ad Rom. in illud: *Quicunque in Christo baptizati sumus*. Vbi etiam dicit, non haberi ratum Baptismum in nomine solius Christi, nisi addantur aliæ personæ. Item Athanasium serm. 3. contra Arianos, parùm à medio: vbi dicit, non esse perfectam initiationem, nisi in nomine trium personarum; quod idem habent Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 12. & Didymus lib. 2. de Spiritu sancto, non procul ab initio. Vide etiam Nyssenum in libro de Baptismo ante medium. Chrysostomum in cap. 5. ad Ephes. in illud: *Mundans eam lauacro*. Nazianzenum oratione in sanctum lauacrũ prope finem. Damascenum lib. 4. cap. 10. & Theophylactum in cap. vlt. Matthæi. Præterea ex Latinis Tertullianum libro contra Praxeam, & libro de corona militis. Cyprianum in epistola ad Iubaianum. Hilarium lib. de Synodis in fine. Ambrosium lib. 2. de Sacramentis, cap. 5. & 7. de iis, qui initiantur mysteriis, cap. 4. Hieronymum in cap. 4. ad Ephes. Siricium in epist. 1. Innocentium epist. 22. Augustinum lib. 6. de Baptismo, cap. 25. Leonem in epist. 4. Fulgentium de incarnatione, & gratia Christi, cap. 11. Gregorium lib. 9. epist. 61.

Neque illa argumenta quę posuimus pro eorum opinione, qui putabant Baptismum esse ratum, si in nomine solius Christi daretur, aliquid concludunt. Ad PRIMVM de exemplo Apostolorum, aliqui Scholasticorum respondent, Apostolos id fecisse ex quadam peculiari Dei dispensatione. Sed, cùm neque in Scriptura, neque in vllo Concilio, neque in Patribus legatur talis dispensatio, solidius respondent, qui negant Apostolos baptizasse, nisi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; id quod etiam confirmatur ex cap. 19. Actor. Nam cùm quidam Paulo dixissent: *Neque si Spiritus sanctus est, audiuimus*; subiunxit Paulus: *In quo ergo baptizati estis?* Quibus verbis indicat etiam suo tempore in ipsa forma Baptismi nominari solitum Spiritum sanctum. Et cùm certum sit, nunquam datum esse in nomine solius Spiritus sancti, sequitur vt datus sit in nomine trium personarum. ADDE, quòd cùm in Canonibus Apostolorum damnentur, qui aliter baptizant, quàm in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & antiquissimi Patres, qui vel Apostolos viderunt, vel eorum discipulos, vt Dionysius, & Iustinus, eandem formam Baptismi præscribant, non est vllo modo credibile Apostolos aliter baptizasse.

Quod autem Lucas dicit in Actis, cap. 2. 8. 10. & 19. baptizasse Apostolos, in nomine Domini Iesu: potest intelligi multis modis, nimirum, vt baptizasse dicantur in fide Domini Iesu, vel auctoritate Domini Iesu, vel Baptismo à Christo instituto, vel denique in nomine Domini Iesu, sed non solius, verùm adiuncto Patre, & Spiritu sancto. Fortasse enim ad magis commendandum nomen Christi, ita dicebant; Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij eius Iesu Christi, & Spiritus sancti.

Et hoc modo videntur mihi intellexisse hæc loca, Hilarius, Basilius, & Fulgentius. Nam Hilarius in libro de Synodis prope finem, enumerat varia loca Scripturæ, quæ videntur inter se pugnare, nisi rectè intelligantur: & inter alia ponit hæc loca, quod Apostoli Matthæi vltimo iussi sint baptizare, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & tamen in Actis Apostolorum referantur baptizasse in nomine Christi. Et quamuis non explicet Hilarius quomodo hæc intelligenda sint, tamen ex modo loquendi ipsius, & ex aliis similibus locis in speciem pugnantibus, colligitur eum sensisse Apostolos baptizasse in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: alioqui, vt ipse dicit, in crimine fuissent, tanquam præuaricatores regulæ diuinę sibi datæ; sed Lucam in Actis id ipsum breuissimè significasse, exprimendo nomen Christi, & non negando nomina aliarum personarum. Fulgentius de incarnatione, & gratia Christi, cap. 11. apertissimè dicit, Apostolos baptizasse, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & hoc ipsum esse baptizare in nomine Domini Iesu, vt dicitur Act. 2. vel in morte Christi, vt dicitur Rom. 6. Basilius in libro de Spiritu sancto, cap. 12. scribit in nomine Filij, intelligi omnes personas, cùm Scriptura dicit, Apostolos baptizasse in nomine Christi: proinde Apostolos reuera in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizasse, non in nomine solius Christi. Vbi vult S. Basilius in vna persona intelligi omnes, quod attinet ad verba S. Lucæ in Actis, non autem quod attinet in ipsam formam Baptismi. Et hoc etiam modo aliqui volunt loquutum esse Ambrosium, & ex eo Bedam. Nam Ambrosius videtur sequi Basilium, cùm eadem testimonia adducat, & de eadem re loquatur, & frequentissimè soleat Basilij sententias suas facere: certè Catechismus Romanus cap. de Baptismo, coniungit in hac re Ambrosium cum Basilio.

Ad SECVNDVM argumentum respondeo, non sufficere in Baptismo implicitam mentionem trium personarum, tum quia Dominus in Euangelio, & omnes Patres explicitam tradunt, tum etiam quia Sacramenta sunt signa externa, & sensibilia; proinde oportet inuocationem trium personarum exterius, & sensibiliter sonare, nec sufficit, si vnius personæ inuocatio exterius sonet, aliarum autem sola mente concipiatur, quod fit, quando implicitè solùm inuocantur.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.
De necessitate & institutione Baptismi.

DIXIMVS de caussa materiali, & formali, nunc de necessitate dicendũ, quæ ad caussam finalem pertinere videtur. Ac primùm nulla quæstio est, quin Baptismus sit necessarius ad salutem ex diuino Christi mandato. Id enim etiam Caluinus fatetur in Antidoto Concilij, sess.7..can.5. Sed controuersia est, an sit necessarius, vt medium ad salutem, ita vt si quis non baptizetur, pereat, etiamsi fortè ob ignorantiam excusetur à præuaricatione præcepti. Ac præcipuè habet locum controuersia in paruulis, qui non sunt capaces præcepti. Tres autem sunt quæstiones. PRIMA, an Baptismus sit necessarius. SECVNDA, quando cœperit esse necessarius. TERTIA, an possit suppleri per martyrium, aut pœnitentiam, quæ dicuntur Baptismata, illud sanguinis, hoc flaminis.

De PRIMA quæstione fuit olim hæresis Pelagianorum, Baptismum non esse necessarium ad remissionem peccati originalis, sed solùm ad assequutionem regni cœlorum, teste Augustino lib. de hæresibus, cap.*69*.

Sed nostri hæretici Pelagianis multò audaciores, non solùm ad remissionem peccati, sed etiam ad regnum cœlorum negant Baptismum esse necessarium. Id inprimis negauit Ioan. VViclef, vt testatur Thomas VValdensis tom.2.cap.*96*. Deinde Zwinglius lib. de vera, & falsa religione satis apertè negat, Baptismum esse necessarium ad salutem; quod nihil sit nisi externum symbolum. Martinus Bucerus in cap.3. Matth. idem docet, sed ex alio fundamento, nimirum, quia pueri prędestinati etiam sine Baptismo saluantur, non prædestinati autem, etiam cum Baptismo damnantur. Ioan. Caluinus in Antidoto Concilij ad *6*.sess.cap.5.& lib.4.Instit.cap.*16*.§.24.&25.docet, paruulos fidelium etiam sine Baptismo esse sanctos, & membra Ecclesię, et si moriantur, saluari. Fundamentũ eius est, quia putat filiis fidelium non imputari peccatum originis, idq; ex vi fœderis Dei facti cum Abraham, Gen. 17. *Ero Deus tuus, & seminis tui.* Nos enim successimus per Christum in Abrahæ posteritatẽ. Idem habet Petrus Martyr in cap.7.1.ad Corin. in illa verba: *Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.* Vbi apertè dicit, filios fidelium saluari sine Baptismo, & profert eadem argumẽta, quæ Caluinus. Idem quoq; habet Henricus Bullingerus Zwinglij successor in Tigurina synagoga in eundem locum, 1.Cor.7. Hoc tamen videtur interesse inter Bullingerum, & Caluinum; quòd Caluinus solos eos facit sanctos, ante Baptismum, qui nascuntur ex parentibus fidelibus: Bullingerus autem in libro de Testamento, seu

A fœdere Dei vnico, & æterno, docet, satis esse, si parentes aliquando fuerint fideles, licet tunc non sint, quando filij eis nascũtur. Immò etiam videtur dicere, satis esse, si maiores fuerint fideles, licet immediati parentes non sint fideles. Ex quo sequitur secundum opinionem huius hominis saluari ferè omnes pueros: rari enim sunt, qui non habuerint aliquem ex maioribus suis fidelem.

Contra hos errores posuit Concilium Tridentinum sess.7.can.2. *Si quis dixerit, Baptismum non esse necessarium ad salutem, anathema sit.* Probatur hæc veritas PRIMO ex Dei verbo expresso, Ioan.3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non po-*

B *test introire in regnum Dei.* Quæ verba non sonant præceptum, sed medium, vt Augustinus demonstrat lib.1. de peccatorum merit. & remiss. cap. 30. vbi hunc locum accuratè expendit. Et patet etiam ex ratione, quæ redditur: *Quod natum est ex carne, caro est, &, oportet vos nasci denuò.* Indicat enim Dominus homines nasci carnales, & peccatores, atq; adeò seruos peccati; & proinde necessarium esse remedium contra hæc mala, quod remedium deinceps erit Baptismus. Idem apertissimè conuincitur ex figura ænei serpentis, quam ibidem Dominus ponit. Vult enim ita esse remedium contra mortem æternam renasci per fidem, & Baptismum suum, vt olim fuit serpens æneus remedium vnicum contra morsum

C serpentium. Itaq; illud: *Nisi quis renatus fuerit, &c.* simile est, ac si quis diceret; Nisi comedas, non viues. vel; Nisi pharmacum sumas, non conualesces. Ista enim non tam pręceptum, quàm medium necessarium significant. Neque de hoc aduersarij disputant; sed nituntur variis expositionibus ita deprauare hunc locum, vt non possit ex eo colligi aquam necessariam esse.

Caluinus in Antidoto loco notato duo dicit. PRIMO, secundum aliquos Patres aquam accipi pro mortificatione: quod idem habet Kemnitius in Examine, can.2. sess.7. & nominat Basilium, qui per aquam intelligit mortificationem. AT hoc vanum est. Nam Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 15. non explicat quid ad li-

D teram significet aquæ vocabulum, Ioan. 3. sed præsupponens significare veram, & naturalem aquam, quærit cur aqua adiungatur Spiritui in Baptismo, & caussam reddit, vt aqua significet mortificationem peccatorum, spiritus autem resurrectionem virtutum.

SECVNDO Caluinus dicit, aquam hoc loco esse epithetum Spiritus, & sensum esse; Oportere nasci ex Spiritu, qui purgat ad modum aquæ. SED hanc expositionem refutauimus suprà lib. 1. de Sacramentis, cap.31. vbi attulimus quindecim testimonia Patrum, qui hunc locum intelligunt de aqua Baptismi: & pręterea idem confirmauimus aliquot rationibus.

Petrus Martyr in cap.7.1.ad Cor. pręter hanc Caluini explicationem, quam non improbat,

adfert

adfert aliŭ, quòd videlicet non sit vis facienda in illa copulatiua: *Ex aqua, & Spiritu.* satis enim est, si ex Spiritu homines renascãtur, quomodo Rom. 10. dicitur: *Corde creditur ad iustitiam; & ore confessio fit ad salutem.* Vbi habetur eadē copulatiua particula, &, & tamen non est eiusdem necessitatis fides cordis, & confessio oris. AT hoc etiam miserum est effugiū. Nam inprimis confessio oris, & fides cordis non referũtur ad eandem fidem, seu effectum; fides enim cordis necessaria est ad iustitiam acquirendam; confessio oris ad salutem non amittendam. At in Baptismo, Spiritus & aqua ad eandem regenerationem pertinent: quare loca illa non sunt similia. Præterea si non est vis facienda in copulatiua, certè æquiualebit disiunctiuę: inde autem sequetur satis esse renasci ex aqua sine Spiritu, quod absurdissimum est. Quod enim Martyr dicit, Christum velle, vt renascamur ex Spiritu, gratis dicit. Si enim particula, &, copulatiuè accipitur, vtrumq; est necessarium; sin disiunctiuè, alterutrum sufficit, quodcunque illud sit.

Zwinglius in cap. 1. Marc. exponit per Baptismum concionem. Ioan. Brentius in cap. 3. Matt. totum locum Euangelij: *Nisi quis renatus fuerit;* exponit de pœnitentia, vt sensus sit: *Nisi quis pœnitentiam egerit, non intrabit in regnum cœlorum.* Deniq; Ioan. VViclef, teste Thoma VValdensi, tomo 1. cap. 101. per aquam in loco Euangelij Ioan. 3. intelligit aquam illam, quę fluxit ex Christi latere, vt sensus sit; Nisi quis renatus fuerit ex aqua, quę fluet ex meo latere, id est, ex passione mea, &c.

Sed hæc & similia somnia facilè refutantur. PRIMO, ex communi consensu Patrum suprà citatorum. Cùm enim hic locus tam variè exponatur ab hominibus huius, & superioris ætatis, nihil rectiùs facere possunt homines prudentes, etiamsi Christiani non essent, quàm appellare ad iudicium antiquorum, qui ante nostras lites hunc locum exposuerunt.

SECVNDO, refelluntur ex communi axiomate Theologorum, quo docemur Scripturam intelligere secundum verborum proprietatem, vbi non cogimur euidenti absurdo; alioqui possemus deprauare omnia loca, etiam clarissima, si liceat pro arbitrio fingere nouos sensus. Porrò aduersarij nullum absurdum ostẽdunt, quod sequatur, si hoc loco per aquam intelligamus aquam, nisi quia hinc refellitur ipsorum hæresis.

TERTIO, quia si hoc loco per aquam non intelligimus aquam, difficile erit statuere, Sacramentum Baptismi constare ex aqua: quod tamē affirmant hoc tempore omnes tum Catholici, tum hæretici. Nam cetera loca Scripturę, vbi fit mentio aquæ in Baptismo, vt Act. 8. & Ephes. 5. probant quidem posse homines baptizari aqua, sed non probant non posse baptizari aliis etiam liquoribus. Et pręterea poterunt ea loca detorqueri ad metaphoras, non minus, quā iste. Rectè

A igitur Concilium Tridentinum, sess. 7. canon. 2. anathema dicit omnibus, qui hunc locum Euangelij detorquent ad metaphoras, & non intelligunt de vera, & naturali aqua, vt verba sonant.

SECVNDO, probatur eadem veritas ex traditione Ecclesię, & Patrum: semper enim Ecclesia credidit, infantes perire, si absque Baptismo de hac vita recedant. Ac PRIMVM habemus testimonia Conciliorum Carthaginensis, & Mileuitani apud Augustinum epist. 90. & 92. in quibus ex professo damnatur sententia eorum, qui putant paruulos saluari sine Baptismo. Quibus cōsonat Tridentinum Concilium, sess. 6. cap. 3. & sess. 7. can. 5.

B SECVNDO, habemus testimonia Pontificum. Siricij in epist. 1. ad Himericum, cap. 2. & Innocentij I. epistol. 26. ad Concilium Mileuitanum, qui docent paruulos omnino perire, si absq; Baptismo decedant. Item Leonis I. epist. 80. aliàs 78. ad Episcopos Campaniæ, vbi dicit, in periculo vitæ quocunq; tempore esse homines baptizandos, ne careant necessaria liberatione.

TERTIO, habemus testimonia omnium ferè Patrum, qui idem docent, vt Irenæi lib. 3. cap. 19. Origenis in cap. 6. ad Rom. Nazianzeni oratione in sanctũ lauacrum. Basilij orat. 13. de exhortatione Baptismi. Item Cypriani lib. 3. epist. 8. ad Fidum. Ambrosij lib. 2. de Abraham, cap. vlt. Hieronymi lib. 3. contra Pelagianos. Augustini

C lib. 1. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 16. 23. 24. & 27. & epist. 28. lib. 2. de origine animæ, cap. 12. & lib. 3. cap. 9. Prosperi lib. 2. de vocatione Gentium, cap. 8. Fulgentij lib. de fide ad Petrum, cap. 30. Bernardi serm. 66. in Cantica, & Petri Cluniacensis in epist. contra Petrobrusianos, qui ex professo hoc tractat. Sed audiamus vnum, aut alterum AVGVSTINI testimonium nomine aliorum, lib. 3. de origine animæ, cap. 9. *Noli,* inquit, *credere, noli dicere, noli docere, infantes antequam baptizentur morte præuentos, peruenire posse ad originalium indulgentiam peccatorum, si vis esse Catholicus.* & in epistol. 20. ad Hieronymum: *Quisquis dixerit, quod in Christo viuificabuntur etiam paruuli, qui sine Sacramenti eius participatione de vita exeunt, hic pro-*

D *fectò, & contra Apostolicam prædicationem venit, & totam condemnat Ecclesiam: vbi propterea cum baptizandis paruulis festinatur, & curritur, quia sine dubio creditur aliter eos in Christo omnino viuificari non posse.*

TERTIO, probatur ratione deprompta ex fundamentis aduersariorum. Nam fundamentum ipsorum est, quia filij Christianorum nascuntur liberi à reatu peccati originalis, nō quidem, quòd non habeant peccatum, sed quia eis non imputatur, cùm sint filij sanctorum. Hoc enim fundamentum facilè potest euerti. PRIMO, quia Iacob, & Esau, filij erant optimi patris Isaac, & tamen Deus Iacob dilexit, Esau autem odio habuit, antequam aliquid boni, vel mali egissent, Rom. 8. Non ergo filij sanctorum nascuntur sancti.

Respon-

Respondet Petrus Martyr in commentar. 1. Cor. 7. filios sanctorum nasci sanctos, quando sunt prædestinati: quia tamen nos ignoramus, qui sint prædestinati, ideò benè speramus de omnibus filiis sanctorum, donec illi per mala opera non prodant suam reprobationem. INEPTA responsio; Nam si res ita se habet, impertinens erit nasci ex fideli, vel infideli, & benè sperandū erit de omnibus infantibus; sæpissimè enim contingit, vt filij fidelium sint reprobi, & filij infidelium prędestinati. Pręterea si filij fidelium non prædestinati, non nascuntur sancti, malè allegat Petrus Martyr Caluinum, sequutus illam promissionem Genes. 17. *Ero Deus tuus, & seminis tui.*

Respondet Martyr, illam promissionem non esse vniuersalem, sed solùm habere locum in prædestinatis. AT hoc gratis dicitur; Verba enim Scripturæ absoluta sunt, neq; vlla fit in toto illo capite mentio prædestinationis. Et denique promissio illa inanis additur, si adiungenda est conditio prædestinationis: nullam enim consolationem inde capere possunt, vel parentes, vel filij, cùm ignorent an sint prædestinati. Simile est si Rex diceret alicui; Do tibi hanc vrbem pro te, & posteris, si tamen mihi placuerit posteris tuis illam concedere.

SECVNDO, Dauid erat filius hominis fidelis, & tamen Psal. 50. dicebat: *In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Et Apostolus erat filius sanctorum, vt ipse affirmat 2. Corinth. 12. & tamen ait Ephes. 2. *Eramus & nos natura filij iræ.*

Respondent: Hæc dici de corruptione naturæ, & de peccato quod reuerà inest, non de reatu, qui non est in filiis fidelium, cùm eis peccatum non imputetur. SED certè, esse filium iræ, apertissimè sonat reatum. Filius enim iræ non est, nisi qui est obnoxius pœnę, & vindictę. Non autem est obnoxius pœnæ, cui peccatum non imputatur. Vnde Paulus non ait; Sumus filij irę, sed, *Eramus*, & tamē secundum aduersarios, peccatum semper manet etiam post Baptismum.

TERTIO, loca Apostoli Pauli de peccato originali generalia sunt, Rom. 5. *In quo omnes peccauerunt.* & 1. Corinth. 15. *Christus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.* Nec possunt hæc loca exponi de vitio naturæ, non de reatu: alioqui nemo haberet reatum. Nec potest dici, filios fidelium contrahere peccatum originale, sed mox dimitti eis, antequam nascantur. Nam si filij fidelium ideò sanctificantur, quia sunt filij fidelium, eodem momento incipient sancti esse, quo incipiunt esse filij fidelium; at eodem momento incipiunt esse filij fidelium, quo incipiunt esse simpliciter; ergo nunquam habent peccatum originale, quod est contra Paulum, & contra ipsos aduersarios, qui admittunt peccatum originale, & non aduertunt se pugnantia dicere.

A QVARTO, fundamentum aduersariorum, pugnat cum axiomate omnium Patrum, immò etiam omnium Christianorum; quod est, Christianos non nasci, sed fieri; vt Hieronymus ait epist. 7. ad Letam. Tertullianus in Apologetico, cap. 17. in fine, & alij passim. Iam enim secundum Caluinum, & Martyrem Christiani nascūtur, non fiunt.

Sed argumenta ipsorum videamus. PRIMO obiiciunt illud Genes. 17. *Ero Deus tuus, & seminis tui.* Quod quidem dictum est Abrahæ, & eius posteritati: sed nos per Christum successimus in posteritate Abrahę. Christus enim soluit maceriam, quæ nos separabat à populo Dei.

B RESPONDEO, promissionem illam, vt suprà ostendimus in quæstione de differentia Sacramentorum nouæ & veteris legis, ad literam non fuisse promissionem remissionis peccatorum, sed peculiaris protectionis, & gubernationis, & terrenæ felicitatis; tamen sensu quodam mystico, fuisse etiam spirituales promissiones, & remissionis peccatorum, ac vitæ æternę, & ad nos pertinere: sed ad nos descendere non per carnalem generationem parentum, sed per spiritualem regenerationem Christi. Nam Apostolus Rom. 4. & 9. & Gal. 3. & 4. apertè docet eos esse veros Abrahæ filios, non qui sunt filij carnis, sed qui sunt filij fidei, id est, qui imitantur fidem Abrahæ. Tunc ergo incipimus secundum

C Apostolum esse filij Abrahæ, cùm incipimus esse fideles; quod paruuli nō faciunt, nisi cùm baptizantur; illis enim baptizari est credere, vt dicit Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis, & remiss. c. 27. Et præterea ratio idem docet. Nam per carnalem generationem non possumus fieri filij Abrahæ, cùm parentes nostri ab Abraham non descēdant, sed quia Christus verè fuit filius Abrahæ; tunc & nos incipimus esse filij Abrahę, cùm incipimus esse Christi filij, vel fratres. Id autem certum est non fieri nisi per Baptismum. Vnde Ioan. 1. *Qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* & Ioan. 3. *Oportet vos nasci denuò.* Vide Augustinum epistol. 200. ad Asellicum.

D SECVNDO obiiciunt illud Apostoli 1. Cor. 7. *Filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.*

RESPONDEO cum Augustino lib. 3. de peccatorum merit. & remis. cap. 12. quidquid significetur per hanc filiorum sanctitatem, non posse vllo modo intelligi, quod aduersarij volunt, filios fieri sanctos sine Baptismo. Nam ibidem Paulus dicit, sanctificari coniugem infidelem per fidelem, & tamen stultissimum esset credere, coniugem infidelem, sine conuersione ad Deum, & Baptismo Christi posse peruenire ad remissionem peccatorum hoc solo, quod adhęret coniugi fideli.

Porrò tres sunt huius loci Patrum expositiones. VNA est, sanctos hîc vocari filios sanctitate quadā ciuili, quod videlicet legitimi, non spurij

sint. Ita commentarius, qui tribuitur Ambrosio, & S. Thomas, & Anselmus in hunc locum.

Refellit Martyr hanc expositionem, quia filij essent legitimi, etiamsi vterq; coniunx esset infidelis: & tamen Apostolus dicit, filios nasci sanctos ex vno coniuge fideli, altero infideli; quia sanctificatur infidelis per fidelem: aliqua igitur alia sanctitas hoc loco agnoscenda est. SED malè reprehenditur hæc expositio. Nam alia ratio est coniugij inter duos infideles, alia inter fidelem, & infidelem. Nam cùm vterq; coniunx est infidelis, coniugium sine dubio est legitimum, vt ciuilis quidam contractus; neque de eo dubitari poterat; vt etiam non potest dubitari cùm vterque est fidelis. At cùm alter fidelis est, alter infidelis, dubitari poterat, an coniugium esset legitimum propter religionis disparitatem: videtur enim fidelis pollui ob cohabitationem cum infideli. Ideò Apostolus monet Christianos, etiam tum Matrimonium esse legitimum, neque pollui fidelem ob cohabitationem cum infideli, sed è contrario sanctificari infidelem per fidelem: maior enim vis est fidei, quàm infidelitatis. Esse autem etiam in tali disparitate religionis, legitimum coniugium, probat ex eo, quod filij eorum non censentur immundi, id est, infames, & spurij, sed sancti, id est, legitimi & liberi à ciuili ignominia.

ALTERA expositio est, filios horum coniugum dici sanctos, quia consecrantur Deo ab altero coniuge fideli, & per Baptismum Christiani fiunt, & in Dei timore educantur. Hortatur enim Apostolus coniuges Christianos, vt non discedant à coniugibus infidelibus, si ipsi infideles velint cum fidelibus permanere; & rationem reddit, quia sanctificatur infidelis per fidelem, id est, vel conuertitur ad fidem, vel certè est candidatus fidei, cùm non abhorreat à consuetudine cõiugis fidelis: inde autem sequitur, vt filij sancti sint, id est, Christiani fiant. Quod certè non fieret, si nollet infidelis cum fideli habitare, vel non sanctificaretur infidelis per fidelem; tunc enim filij sequerentur parentem infidelem, & proinde immundi, & infideles essent. Ita exposuit Tertullianus lib. 2. ad vxorem, & ex eo S. Hieronymus li. 1. in Iouinianum, & in epist. 153. ad Paulinum, & Augustinus lib. 2. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 26. & lib. 3. cap. 12. & lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 27.

Carpit etiam hãc expositionem Petrus Martyr, vt suam hæresim ex hoc loco Apostoli stabilire possit. Nam sæpe accidit, vt qui ex scortatione filios suscepit, eos Christianos fieri curet, & in timore Dei enutriat, vt Augustinus ipse fecit cum filio suo Adeodato, & tamen nemo inde probaret sanctam esse coniunctionem cum scorto. Paulus autem probat sanctum esse coniugium etiam infidelis cum fideli, quia inde nascuntur filij sancti. AT immeritò reprehendit Martyr hanc expositionem. Nam coniunctio cum scorto, res est per se mala, & ideo non potest fieri sancta per coniunctionem fidelis, nec potest fieri laudabilis, & retinenda, etiamsi inde nascantur filij, qui Christiani fiant. Nam non sunt facienda mala, vt veniant bona, Rom. 3. At coniugium etiam infidelium res est bona, & ideò potest fieri melior, si alter eorum conuertatur ad fidem, & potest commendari, & suaderi perseuerantia in tali coniugio; ob bonum, quod inde sequitur, vt filij Christiani fiant.

TERTIA expositio est aliorum, vt referunt Augustinus, & Anselmus locis citatis, qui dicebant, sanctificari coniugem infidelem per fidelem, quia discebat seruare leges coniugij, & non abuti Matrimonio. Infideles enim qui ignorant Deum, etiamsi legitimè coniuncti sint, tamen sæpe abutuntur Matrimonio, neque abstinent se à copula coniugali tempore menstrui, neque semper naturalem modum seruant: inde autem polluitur coniugium, & filij nascuntur immundi; à qua pollutione liberantur & parentes & filij, per hoc quod infidelis consentit habitare cum fideli, & proinde seruare leges casti coniugij.

TERTIVM argumentum Caluini; Prophanatur Baptismus cùm datur ei, qui ad Christum non pertinet, quomodo prophanatur sigillum regium, cùm eo signatur falsum diploma.

RESPONDEO; Baptismum non prophanari, cùm datur immundis, sed contrà potius sanctificare, & purgare immundos. Non enim est sigillum, vt Caluinus somniat, acceptę gratię, sed est instrumentum conferens gratiam, & signum gratiæ, quæ tunc datur.

QVARTVM argumentum; Infantes Iudæorum, qui ante octauum diem moriebantur, non poterant circumcidi, & tamen non est verisimile eos periisse; igitur sine Circumcisione saluabantur. At eadem ratio est Baptismi apud Christianos, & Circumcisionis apud Iudæos.

RESPONDEO; Totum argumẽtum constare ex rebus incertis. Nam INPRIMIS multi veterum (vt suprà diximus) negant Circumcisionem datam in remedium contra peccatum. DEINDE non scimus an ante octauum diem haberent infantes Iudæorum aliquod remedium, & quod illud esset. DENIQVE non est eadem ratio Christianorum, & Iudæorum. Nunc enim determinatum est à Christo certum remedium, & quidem communissimũ, & facillimum, præter quod non licet fingere aliud; tunc autem quid fieret, certò sciri nõ potest, cùm Scriptura nihil dicat. Illud vnum certò scimus ex diuinis literis, omnes homines nasci peccatores, nec saluari, nisi per Christi passionem certis mediis applicatam, vt Augustinus fusè docet in tribus libris de peccatorum meritis, & remissione, & libris quatuor de origine animæ.

QVINTVM argumentum; Si Baptismus est necessarius, peribunt sine sua culpa infiniti in-

fantes, quod alienum videtur à Dei misericordia. Hoc argumētum Petri Martyris, fuit etiam quorundam Catholicorum, vt Caietani, Gabrielis, & aliorum, qui non quidem docent, filios Christianorum nasci sanctos, sed tamen conantur inuenire alia remedia pro paruulis, prę-ter Baptismum.

Sed respondemus cum Augustino lib.2. de bono perseuerantię, cap.12. & Prospero lib.2. de vocatione Gentium, cap.8. Dei iudicia esse occulta, cur tot paruulos perire sinat; interim tamē esse iustißima. Nam etiamsi paruuli sine sua culpa non baptizantur, non tamen sine sua culpa pereunt, cùm habeant originale peccatum. Qui autem fingunt aliud remedium præter Baptismum, apertißimè pugnant cum Euangelio, Conciliis, Patribus, atq; Ecclesiæ vniuersæ consensu. Nam vt Augustinus ait epist.28. non alia de caussa in Ecclesia festinatur, & curritur cum infantibus periclitātibus ad Baptismū, nisi quia constat nullum esse aliud remedium. Videntur autem, qui ista fingunt, non cogitare curam infantium magis ad Deum, quàm ad se pertinere; & Christum cùm Baptismum necessarium asseruit, Ioan.3. bene sciuisse, multos eo remedio sine sua culpa priuandos, & facillimum esse Deo, si vellet, prouidere infantibus omnibus Baptismum, sicut reipsa prouidet omnibus electis. Quod enim Bucerus, & Martyr dicunt, infantes prædestinatos etiam sine Baptismo saluari, ineptißimè dicitur, vt Augustinus ostendit lib.3. de origine animę, c.10. Quos enim Deus prædestinauit, iis remedia ad salutem efficacißimè prouidit. Proinde omnes, qui in infantia moriuntur, si prædestinati sint, sine dubio baptizantur, & contrà si reprobi sint, non baptizantur.

CAPVT QVINTVM.

Quo tempore cœperit Baptismus esse necessarius.

QVo tempore cœperit Baptismus esse necessarius, quæstio est inter Theologos. Sed quia non est controuersia cum hæreticis, exponam solum paucis propositionibus, quæ mihi esse probabilior sententia videatur.

Prima propositio: *Baptismus ante paßionem Domini institutus est.* Nota negari non posse, quin aliquem Baptismum Christus in vsu habuerit ante paßionem. Nam Ioan.3. & 4. dicitur Christus baptizasse per discipulos suos. Sed dubium esse potest, an ille Baptismus fuerit Sacramentum illud, quod nunc habemus, & de quo fit mentio Matth.vlt. an verò fuerit prę paratio quędam ad Baptismi Sacramentum postea instituendum, vt erat Baptismus Ioannis. Et quidē Chrysostomvs hom.28. in Ioan. & Theophylactus in cap.3. Ioan. apertè docent Baptismum illum, quo di-

A scipuli Christi baptizabant Ioan.3. non remisisse peccatum, & fuisse in aqua tantùm sine Spiritu; nec vllam fuisse differentiam inter Baptismum discipulorum Christi, & Ioannis, sed vtrumque fuisse prę parationem ad fidem: & ideò Christum non baptizasse per se, sed per discipulos, quia non decebat eum baptizare sine Spiritu. Idem videtur sentire S. Leo epist.4. ad Episcopos Siciliæ, ca.3. *Ipsa*, inquit, *operis qualitas docet celebrandæ generaliter gratiæ eum esse legitimum diem*, id est, diem Resurrectionis, *in quo orta est & virtus muneris, & species actionis. Ad cuius rei confirmationem plurimum valet, quod ipse Dominus Iesus Christus, posteaquam resurrexit à mortuis, discipulis suis, in quibus omnes Ecclesiarū præsules*

B *docebantur, & formam, & potestatem tradidit baptizandi, dicens: Euntes ergo nunc docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. De quo vtiq; eos etiam ante paßionem potuisset instruere, nisi propriè voluisset intelligi, regenerationis gratiam ex sua Resurrectione cœpisse.* Hæc ille. Probabilius tamen est, quod nos diximus. Quod ex professo docent Cyrillus lib.2. in Ioan. cap.57. & sequentibus, & Augustinus tract.13. & 15. in Ioan. & epist.108. ad Seleucianam, & Hugo de S. Victore lib.2. de Sacramentis, part.6. cap.4.

Est hæc communior Theologorum sentētia, cùm Magistro in 4.d.3. Et ratio est. Primo, quia Ioan.3. dicitur Christus baptizasse, cùm tamen non ipse baptizaret, sed discipuli eius, vt ibidem

C adiungit Euangelista. Ergo ille Baptismus erat propriè Christi Baptismus, vt distinguitur à Baptismo Ioannis; alioqui non ipse, sed Ioannes diceretur baptizasse eos, quos discipuli Christi baptizabant. Si autem erat propriè Christi Baptismus, necessariò erat in aqua, & spiritu, nō in sola aqua. Semper enim Scriptura ponit hoc discrimen inter Christum, & Ioannem, quòd iste in aqua, ille nō in sola aqua, sed etiam in Spiritu baptizaret. Nec decebat vt Christus institueret inanem cæremoniam, aut munus Ioannis sibi vsurparet, nimirum baptizādi in sola aqua. Adde, quod Ioan.1. dicitur de Christo in præsenti: *Hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.*

Secvndo probatur hoc idem, quia Act.19.

D legimus rebaptizatos, quos Ioannes, baptizauerat. At nusquam legimus rebaptizatos, quos discipuli Christi ante paßionem eiusdem baptizauerant. Immò probabilißimum est (vt Augustinus docet in epist.108.) Apostolos non fuisse baptizatos, nisi ante Christi paßionem.

Tertio Patres communi consensu docent, Christum, cùm baptizaretur in Iordane dedisse aquis vim sanctificandi, vt patet ex Tertulliano libro contra Iudęos, cap. de paßione; ex Hilario can.2. in Matth. Ambrosio lib.2. in Luc. cap.12. Hieronymo in Dialogo contra Luciferianos; Nazianzeno in oratione in sancta Lumina; Beda in cap.3. Luc. & ex aliis. At certè non habuerint aquæ vim sanctificandi, nisi ab eo tempore, quo cœperunt esse materia Baptismi.

Deni-

Denique fundamentum contrariæ sententiæ non est solidum. Solùm enim adferunt Chrysostomum & Theophylact. in illud Ioan. 7. *Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus.* At hic locus intelligitur de plenitudine Spiritus sancti, quę dari cœpit visibiliter in Pentecoste; alioqui enim omnes sancti habuerunt Spiritum sanctū, etiam ante Christi passionem.

Secunda propositio: *Baptismus Christi institutus est, quando Dominus ipse in Iordane à Ioanne baptizatus est.* Nota de hac re, id est, quo puncto temporis Christus Baptismum instituerit, esse plurimas opiniones Scholasticorum, sed communiorem, & probabiliorem esse, quam nos sequimur, quam etiã amplectitur Catechismus Concilij Tridentini, & Magister cum S. Thoma, & aliis lib. 4. dist. 3.

Nota præterea, non velle nos dicere, Christum in die sui Baptismi verbis docuisse materiam, aut formam Baptismi; id enim falsum est; sed tum primum statuisse, ac decreuisse, quod postea declarauit Ioan. 3. Nicodemo, & alio tempore suis discipulis; vt aqua esset materia Baptismi, & vt forma esset inuocatio trium diuinarum personarū. Determinauit enim aquas, ad Baptismi materiam, cùm eas tactu mundissimæ carnis suæ, consecrare, & illustrare dignatus est, vt docent Patres citati. Et simul determinauit formam, cùm in eius Baptismate tota Trinitas sensibiliter apparuit, vt patet Matth. 3. Christo enim baptizato aperti sunt cœli, & vox Patris intonuit; & Spiritus apparuit in specie columbæ, & Filius ipse Dei in carne assumpta præsens erat; vbi etiam simul (Hilario teste loco citato) declaratus est effectus Baptismi à Christo instituti, nimirum, quod baptizatis aperitur cœlum, & à Patre in Filios adoptantur, & Spiritu sancto replentur, &c.

Tertia propositio: *Baptismus Christi non fuit necessarius, necessitate medij, aut præcepti ante Christi mortem.* Probatur, quia vsque ad Christi mortem lex antiqua vim suam retinuit, vt patet, quia Christus eam seruauit vsque ad mortem. Nam pridie quàm pateretur, seruauit cæremoniam agni Paschalis, & Matth. 23. monebat homines, vt seruarent, & facerent, quæ Scribæ, & Pharisęi docebant ex cathedra Mosis; ergo etiam Circumcisio, si in remediū peccati data fuerat, vsq; ad Christi mortem vigebat. Non igitur toto eo tempore Baptismus Christi necessarius erat vt medium ad salutem, quandoquidem sine eo poterant homines, etiam paruuli iustificari. Quare illud Christi verbum Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* non significat ab eo die, quo Dominus cum Nicodemo loquebatur, fuisse Baptismum necessarium, sed significat necessarium futurum fuisse in lege noua, postquam cessarent cæremoniæ legales, vt rectè exponit Bernardus epist. 77. ad Hugonem. Et eodem modo exponendum est, quod ait Fulgentius lib. de fide ad

A Petrum, cap. 3. ex quo tempore dictum est: *Nisi quis renatus fuerit,* neminem sine Baptismo posse saluari. Accipit enim nomine temporis, non illum diem, quo ea dicebantur, sed tempus legis nouæ. Denique illud etiam Lucæ 16. *Lex, & Prophetæ vsque ad Ioannem*; non significat tunc legem cessasse, quoad vim, aut obligationem, sed quoad prædicationem: Ioannes enim fuit vltimus Prophetarum. Vnde subiungitur: *Ex eo regnum Dei euangelizatur.* Præterea in morte Christi cessauit efficacia cęremoniarum, & totius legis veteris; ergo cessauit etiam vis Circumcisionis; ergo vsque ad illud tempus vim habuit lex vetus. Porrò in morte Christi cessasse vim legis,
B patet ex Euangelio Matth. 27. *Scissum est velum.* & Ioan. 19. *Consummatum est.* Item ex Apostolo Roman. 7. *Mortificati estis legi per corpus Christi.* Item omnes ferè cæremoniæ legis figuræ erant Christus. Col. 2. & Hebr. 10. Christus autem in mortę compleuit opus redemptionis.

Qvarta propositio: *Baptismus Christi cœpit esse necessarius necessitate medij, & præcepti à die Pentecostes.* Nota, legem veterem simpliciter cessasse in morte Christi, quia tunc cessauit vniuersaliter ratio legis; tamen ob ignorantiam huius rei adhuc obligasse Iudæos, vsq; ad publicam promulgationem Euangelij: & contrà legem Euangelicam, & Sacramenta Christiana condita fuisse, & multum profuisse etiam ante Christi mor-
C tem, tamen non habuisse vim præcepti, nisi post promulgationem solennem, vt Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 4. dicit de Baptismo. Et ratio est, quia promulgatio est de essentia legis, vt S. Thomas docet part. 2. quæst. 90. art. 4. Promulgatio autem solennis nouæ legis facta est in die Pentecostes. Quod probatur Primo, quia, vt diximus, lex vetus viguit vsq; ad Christi mortem: ab eo autem tempore vsq; ad Pentecostem, neque Christus, neq; Apostoli publicè ad populum loquuti sunt. Secundo, non debuit promulgari solenniter lex noua, nisi completis omnibus mysteriis redemptionis; mysteria autem completa sunt in Ascensione Christi. Tertio, lex vetus solenniter promulgata fuit in
D monte Sina die quinquagesimo post primum Pascha Iudæorum; ergo lex noua promulgari debuit die quinquagesimo post primum Pascha Christianorum. Fuisse enim illam legis promulgationem, figuram promulgationis Euangelij, docent Augustinus epist. 119. Leo sermon. 1. de Pentecoste, & alij. Qvarto, concioni primæ, quam habuit S. Petrus Act. 2. ipso die Pentecostes, conueniunt omnes conditiones promulgationis solennis. Nam habita est in vrbe Regia Hierosolymorum, pręsentibus omnibus hominibus omnium nationum, vt Lucas testatur, à summo Præcone Euangelij, qui erat Apostolus Petrus, & in ea concione comprehēsa sunt præcipua capita totius doctrinę Euangelicę. Deniq; continuò etiam cœpit vsus Sacramentorum,

CAPVT SEXTVM.

De Baptismo sanguinis, & flaminis.

QVOD attinet ad POSTREMAM partem disputationis de necessitate Baptismi, quæstio est, an Baptismus aquę suppleri possit per Martyrium, tam in paruulis, quàm in adultis; & per veram cordis Conuersionem in adultis.

Martinus Kemnitius in 2.par.Examinis, pag. 90.91.& 92. admittit hæc tria Baptismata, ac dicit, ab antiquis venustè distincta esse tria Baptismata, sanguinis, flaminis, & fluminis. Sed dissentit à Catholicis in modo explicandi: non enim vult Martyrium aut Pœnitētiam remittere peccata, vt facit Baptismus aquæ, sed solam fidem, quæ tempore Martyrij & Pœnitentiæ, apprehendit Christum, esse eam quæ iustificat. Illyricus quoq; Cent.5. cap.4.col.517.dicit, Prosperum contra verbum Dei, & cum magna iniuria Baptismi æquasse Martyrium Baptismo. Sed Illyricus nō adfert argumenta: Kemnitius autem probat, quia Martyriū & Pœnitentia sunt opera nostra; absurdum autem, & impium est, opera nostra æquare sanguini Christi, & virtuti Baptismi. Confirmat ex Augustino, qui lib.4.contra Donatistas, cap.22. dicit, bonum latronem, qui cum Christo pendebat in cruce, non passione sua obtinuisse remissionem peccatorum, sed ex fide apprehendente Christum, cuius contrarium docuerat Cyprianus, sed eum Augustinus loco notato refutauit.

Hæc sententia Kemnitij non solùm est falsa, sed etiam secum ipsa pugnat, & mendaciis suis non caret. Nam cùm idem Kemnitius passim doceat cum Magistro suo Luthero, in ipso etiā Baptismo aquæ solam fidem iustificare; an non apertè secum pugnat cùm dicit, Martyrium & Pœnitentiam non remittere peccatum, eo modo, quo Baptismus, quia in eis sola fides iustificat? Mendacia verò duo sunt in hac sententia Kemnitij. PRIMVM, cùm ait, Augustinum asserere bonum latronem sola fide Christum apprehendente iustificatum. Non enim hoc Augustinus dicit; sed bonum latronem fide, & conuersione cordis ad Deum iustificatum esse. SECVNDVM, cùm ait, ab Augustino refutari Cyprianum, qui crediderat Martyrium iustificare, eo modo, quo facit Baptismus. Id enim est impudens mendacium. AVGVSTINVS enim non modò non refutat, sed etiam laudat Cypriani sententiam. Sic enim ait: *Baptismi sanè vicem aliquando implere passionem, de latrone illo cui non baptizato dictum est: Hodie mecum eris in Paradiso, non leue documentum idem B. Cyprianus assumit.* Hæc ille. Docet quidem paulò infrà Augustinus, latronē illum non posse dici Martyrem, nec saluatum Baptismo sanguinis, sed Baptismo flaminis, sed hoc dicit

A ad confirmandam Cypriani sententiam; si enim Baptismus flaminis iustificat, multò magis Baptismus sanguinis vt Cyprianus dixerat. Vt autem res tota explicetur, ponam aliquot propositiones.

PRIMA propositio: *Martyrium rectè dicitur, & est quoddam Baptisma.* Probatur hæc propositio duplici ratione. PRIMO, quia Scriptura diuina, & sancti Patres Martyrium Baptisma nominare solent. Marci 10. *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum; aut Baptismo, quo ego baptizor, baptizari? Et quomodo coarctor, donec perficiam illud?* Idem etiam Patres passim docent. TERTVLLIANVS in lib. de Baptismo, de Martyrio loquens: *Hic,* inquit,

B *est Baptismus, qui lauacrum regenerationis non acceptum refert, vel perditum reddit.* PROSPER in Epigrāmatis:

Et quidquid sacri fert mystica forma lauacri,
Id totum impleuit gloria Martyrij.

Cyprianus præfatione lib. de exhortatione Martyrij, dicit Martyrium esse Baptismum, & quidem Baptismo aquę præstantiorem. Ambrosius in Psal.118. sermon.3. tria Baptismata distinguit, vnum aquæ, alterum sanguinis, tertium purgatorij in alia vita. Hieronymus in cap.4. ad Ephes. in illud: *Vnum Baptisma,* distinguit Baptismum aquæ, à Baptismo Martyrij. Augustinus lib.13. de ciuit. Dei, cap.7. epist.108. ad Seleucianum, lib. 1. de origine animæ, cap.9. lib.4. de Baptismo, c.21.& 22. Cyrillus catechesi 3. ponit etiam duo

C ista Baptismata, vt faciunt quoq; Nazianzenus, oratione in sancta lumina. Damascenus libro 4. cap.10. Bernardus in epist.77. & Hugo de S. Victore lib.2. de Sacramentis, part.6. cap.7.

ALTERA ratio est, quia Martyrium conuenit cum Baptismo aquæ in tribus effectibus; nimirum, quòd PRIMO configurat hominem Christi passioni, & morti. SECVNDO remittit peccatum originale, & reliqua omnia, si quæ sint admissa. TERTIO, quòd remittit omnem pœnam peccato debitam, tam æternam, quàm temporalem: quod inter Sacramenta proprium est solius Baptismi.

Hìc tamen OBSERVANDVM est, non esse hæc omnia æquè certa. Ac PRIMVM certū est, quòd

D Martyrium sit configuratio mortis Domini, vt notum est, & configuratio nobilior, quàm Baptismi aquæ; quia illa est realis, hæc Sacramentalis. ITEM certum est apud omnes, quòd remittat omnem pœnam, ita vt Martyres continuò perueniant ad coronam. Id quod patet vel ex eo, quòd Ecclesia nunquam orat pro animabus Martyrum, sed illis potius se commendat: *Iniuriam,* inquit AVGVSTINVS serm.17. de verbis Apostoli, & INNOCENTIVS cap. cùm Marthæ, extra, de celebratione Missarum, *facit Martyri, qui orat pro Martyre.* Vnde CYPRIANVS li.4. epist.2. ad Antonianum conferens Martyres cum aliis Christianis morientibus: *Aliud,* inquit, *est ad veniam stare, aliud ad gloriā peruenire, aliud missum in carcerem non exire inde donec soluat nouissimū quadrantem,*

aliud statim fidei, & virtutis accipere mercedem, aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emendari, & purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse, aliud denique pendere die iudicij ad sententiam Domini, aliud statim à Domino coronari.

De SECVNDO effectu est maior difficultas. Nam non desunt Theologi, vt Dominicus à Soto, & Martinus Ledesmius in 4.d.3. q.vn. art.11. qui docēt, Martyriū non dare gratiam ex opere operato, sed tantùm ex opere operātis, nec dare vllum gradum gratiæ, præter eum, qui respondet merito charitatis ipsius Martyris. Martyriū enim sine charitate susceptum nihil prodest, vt Paulus ait 1.Cor.13. Qui autem est in charitate, sine dubio est in gratia. Vnde etiam credimus, omnes veros Martyres habuisse veram, immò etiam summam charitatem, antequam Martyrium subirent, iuxta illud Ioan.15. *Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt quis ponat animam suam pro amicis suis.*

B

Probabilior sententia est, Martyriū ex opere operato conferre primam gratiam, ita vt si quis ad Martyrium accedat adhuc in peccatis existens, tamen sine affectu ad aliquod peccatum, & cum fide, & dilectione inchoata, & pœnitentia saltem imperfecta, qualis requiritur etiam ante Baptismum aquæ; is virtute Martyrij ex opere operato iustificabitur, & saluabitur. Ita docet expresè S.Thomas in 4.dist.4.q.3.art.3.q.3. ad 1. & q.4.tota, & Ioan. Maior, Gabr. & alij eadem d.4.li.4. & probatur PRIMO ex Martyrio infantium: constat enim infantes pro Christo occisos non solùm saluari, sed etiam haberi ab Ecclesia in numero Martyrum, vt patet de festo sanctorū Innocentium, cuius meminit Bernardus in serm. de Innocentibus, & ante eum Augustinus lib.3.de lib.arbit.cap.23.& epist.28.ad Hieronymum, & antè Augustinum. Origenes hom.3.in diuersos Euāgelij locos, & Cyprianus lib.4.epist.6.ad Thibaritanos. At paruuli nihil operari possunt, & peccatores sunt antequam baptizentur Baptismo aquæ, vel sanguinis.

C

Respondent quidam, eos Innocentes fuisse circumcisos, proinde ante Martyrium iustificatos. SED hoc nihil est. Nam incertum est, an fuerint illi omnes circumcisi; immò probabilissimum est, & ferè certū non fuisse omnes circumcisos. Nam occidit Herodes omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & finibus eius, nec iussit filios tantùm Iudæorum, sed omnes omnino occidi: fortasse autem nō pauci erant Gentiles inter eos. Præterea iussit occidi à bimatu & infrà, omnes infantes; proinde eos etiam, qui nōdum peruenerant ad octauū diem, quo solo poterant circumcidi. Deniq; non est de fide, Circumcisionem iustificasse, & tamen Ecclesia absolutè omnes illos infantes certò credit esse saluos. Preterea Ecclesia eos innocentes non solùm vt saluos, sed etiam vt Martyres honorat; ergo passio pro Christo suscepta aliquid eis cōtulit ex opere

D

A operato. Neq; valet quod Sotus respondet, esse hoc priuilegium paruulorum: id enim sine vllo fundamento asseritur. Si enim Martyrium ex opere operato infantibus prodest, cur non adultis? certè non minus est Martyrium, nec minus potens, & efficax adultorum, quàm infantium, sed contrà potius, nobilius, & efficacius.

SECVNDO probatur ratione S.Thomę. Nam gratia, quæ datur Martyri, remissionis omnium pœnarum, non potest esse ex opere operantis; nam vel esset ex ipsa tolerantia pœnæ; vel ex feruore charitatis. Non tolerātia pœnę, quia multi Martyres fuerunt antea homines scelestissimi, qui millies mortem promeriti fuerant, & sine dubio non erat sufficiens satisfactio mors quædam leuissima, vt per capitis abscisionem; & tamen si verè sint Martyres, dimittuntur eis omnes pœnæ. Multi etiam Confessores, plura sæpe patiuntur, quàm Martyres, & tamē non semper eis dimittitur tota pœna. Non etiam id potest tribui merito charitatis: multi etiam sancti Confessores maiorem habuerunt charitatem multis Martyribus, & tamen non habuerunt indulgentiam omnium pœnarū: Martyres autem etiamsi non haberent nisi vnum gradum charitatis, tamen hoc ipso quod sunt Martyres, habent indulgentiam omnium pœnarum. Fatendum est igitur, Martyrium ex opere operato, id est, ex pacto, & institutione Christi conferre gratiam. Quod si Martyrium ex opere operato confert gratiam, certè poterit etiam primam gratiam conferre: id enim solùm obstare videbatur, quod non haberet vim ex opere operato.

TERTIO Ecclesia, vt aliquem colat vt S.Martyrem, nunquam examinat, an antea fuerit in gratia, sed indifferenter omnes honorat, quos constat pro Christo occisos in confessione veræ fidei, & vnitate Ecclesiæ. Hæretici enim, & schismatici Martyres esse non possunt, cùm ponant obicem gratiæ Dei per peccatum infidelitatis, & schismatis, in quo actu perseuerant.

QVARTO, si Martyrium non conferret primam gratiam ex opere operato, sed tantùm ex feruore charitatis operaretur, non verè distingueretur Baptismus sanguinis à Baptismo flaminis; sed vtrumque esset Baptisma flaminis, cùm vtrumque consisteret in interna conuersione, & motione animi in Deum. At reuera Baptismus sanguinis distinguitur à Baptismo flaminis, quia ipsa sanguinis effusio supplet Baptismum in Martyrio; in Baptismo autem flaminis sola interna conuersio, & aspiratio Spiritus sancti.

QVINTO sit aliquis, qui comprehensus in persecutione malit mori, quàm Christum negare, & reipsa moriatur; & tamen non habuerit ante ipsum Martyrium veram contritionem, sed solùm attritionem quandam suorum peccatorum; & denique non habuerit maiorem

dispositionem, quam eam, quæ necessaria est ad Baptismum aquæ. Aut iustificabitur iste, & saluabitur, aut non: si sic, ergo Martyrium ex opere operato dat primam gratiam; neq; enim iste aliquid mereri potuit ante ipsum Martyrium, cùm non esset iustus: si non; ergo Baptismus sanguinis non supplet Baptismum aquæ; iste enim verè baptizatur in suo sanguine, & verè Martyr est, cùm pro vera fide moriatur. fatendum est igitur eum ex opere operato iustificari.

Sexto & vltimo videtur omnino hæc sententia Patrum. Cyprianvs in epistola ad Iubaianum: *Nunquid potest,* inquit, *vis Baptismi esse maior, aut potior, quàm confessio, quàm passio?* Item Avgvstinvs lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 7. *Quicunque etiam non percepto regenerationis lauacro pro Christi confessione moriuntur; tantùm eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte Baptismatis.* Hæc illi. At falsa hęc erunt, si Baptismus primam gratiam confert, & peccata etiam quoad culpā dimittit; Martyrium autem neutrum facere potest: sic enim erit longè maior virtus Baptismi aquæ, quam Baptismi sanguinis; cuius contrarium Patres docent.

Ad argumentum, quod contrà fieri solet, ex 1. Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Et Ioan. 15. *Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Respondeo, hæc loca non concludere, oportere Martyrem ante ipsum Martyrium habere veram charitatem, & proinde esse iustificatum. Nam Prior locus non requirit, vt charitas præcedat, sed vt comitetur reliqua bona; sine charitate enim nihil sufficit ad salutem. Et hoc est verissimum; nam etiam Martyrium nihil prodesset, si Martyr de hac vita decederet sine charitate. Sed non potest decedere sine charitate, cùm vi ipsius Martyrij, ex pacto & priuilegio Dei infundatur gratia, & proinde charitas. Quòd autem non sit necesse propter hunc locum Pauli, charitatem pręcedere, saltem tempore, ipsum Martyrium, patet, quia ibidem Paulus dicit, sine charitate non prodesse fidem, & scientiam; & tamen ordinariè prior est fides, & sæpe etiam scientia in homine, quàm charitas: & tamen si fides, & scientia semper maneant sine charitate, non saluant hominem, vt rectè Apostolus dixit. Adde, quòd id, quod dicit Apostolus de Martyrio, dicere possumus etiam de Baptismo: qui enim habet Baptismum, si non habeat charitatem, non saluatur; & tamen nemo negat Baptismum dare primam gratiam.

Alter locus docet, summam esse charitatem ex parte operis, ponere vitam pro amico, quia non habet aliquid maius homo, quod det pro amico, quàm vitam: tamen non docet hic locus, omnem, qui dat vitam pro amico, habere summam charitatem quoad habitum, vel actum

A internum, vt notum est; cùm multi qui non dederunt vitam, habuerint maiorem charitatem iis, qui dederunt, vt patet de beata Virgine, de sancto Ioanne Euangelista, & aliis. Præterea etiamsi qui vitam ponit pro Christi amore, habet sine dubio magnam, & veram charitatem, vt hic locus Euangelij docet, & tales videntur fuisse Martyres plurimi: tamen potest etiam fieri, vt aliquis nondum plenè iustificatus, raptus ad Martyrium, vitam ponere decreuerit, non tam propter Dei charitatem, quam nondum habet, quàm metu gehennæ, vel spe cœlestis præmij: certè de tali non potest dici, quod habeat veram charitatem; & tamen benè facit

B ponendo vitam in confessione Christi, & Martyr est, id est, testis veritatis. Ac de eiusmodi dicimus, remitti illis peccata, & infundi gratiam ex opere operato Martyrij.

Secvnda propositio: *Perfecta Conuersio, ac Pœnitentia rectè Baptismus flaminis dicitur, & Baptismum aquæ saltem in necessitate supplet.* Nota, Baptismum flaminis non dici quamlibet conuersionem, sed perfectam, quæ includit veram contritionem, & charitatem, & simul etiam desiderium, seu votum Baptismi.

Nota secvndo, non fuisse apud veteres tam certam hanc propositionem, vt erat superior. Nam de Martyrio nullus veterum, quod sciam, negauit eo suppleri Baptismum aquæ: at

C de conuersione, & pœnitentia, non desunt, qui id negauerint. Nam liber, qui inscribitur de Ecclesiasticis dogmatibus, qui falsò tribuitur Augustino, capite 74. apertè dicit, Catechumenum non saluari, etiamsi in bonis operibus vixerit, nisi Baptismo aquæ, aut sanguinis purgatus fuerit. Tempore etiam sancti Bernardi fuisse, qui idem sentirent, patet ex epistola eius 77.

At sine dubio credendum est, veram conuersionem supplere Baptismum aquæ, cùm non ex contemptu, sed ex necessitate sine Baptismo aquæ aliqui decedunt. Id enim expressè habetur Ezechielis 18. *Si impius egerit pœnitentiam à peccatis suis, iniquitatum eius non recordabor amplius.* Idem

D apertè docet Ambrosivs oratione de obitu Valentiniani iunioris: *Quem eram,* inquit, *regeneraturus, amisi; sed ille gratiam, quam sperauerat, non amisit.* Idem Augustinus lib. 4. de Baptismo, cap. 22. & Bernardus epistola 77. & post eos Innocentius III. cap. Apostolicam, de presbytero non baptizato. vnde etiam Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 4. Baptismum dicit esse necessarium in re vel in voto. Denique vera conuersio conuenit cum Martyrio, & cum Baptismo aquæ, in nomine Baptismi, & in effectibus duobus; ergo credibile est conuenire etiam in alio effectu, qui est dimittere culpam, & iustificare hominem, & eo modo supplere Baptismum aquę. Antecedens probatur. Ac primùm de nomine Baptismi, legimus Mar. 1. & Luc. 3. *Prædicans*

Baptismum

Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et 1. Corinth. 15. *Quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si mortui non resurgunt, vt quid baptizatur pro illis?* Non enim vlla dari potest huic loco aptior expositio, quàm si per Baptismũ intelligamus opera pœnitentiæ, & afflictionis, quæ viuentes suscipiunt pro animabus defunctorum. Præterea pœnitentia configurat hominem Christi passioni, vt facit Martyrium, licet non tam perfectè, quàm facit Martyrium: dimittit etiam totam pœnam perfecta conuersio, vt fuit in conuersione Mariæ Magdalenæ, boni latronis, & aliorum. Neque enim dicitur Baptismus flaminis absolutè, & simpliciter, interna conuersio, nisi quando est ita perfecta, & feruens, vt omnem rubiginem B peccati tollat. Alioqui enim, si non tollat totam pœnam, vt plerumque fit, non est Baptismus, nisi imperfectè.

Tertia propositio: *Tam Martyrium, quàm Pœnitentia peccata remittunt; non autem sola fides, qua Martyres, aut Pœnitentes Christum apprehendunt.* Hæc est contra Kemnitium, & probatur Scripturis, Patribus, & ratione. Primo Scripturæ ipsi passioni, & pœnitentiæ tribuunt remissionẽ peccatorum, Matth. 10. & 16. *Qui perdiderit animã suam propter me, inueniet eam.* Marci 8. & Luc. 9. *Qui perdiderit animam suam propter me, saluam faciet eam.* Ezechiel. 18. *Cùm auerterit se impius ab impietate sua, et fecerit iustitiam, ipse animam suam viuificabit.* Et Lucæ 7. Magdalenæ dicitur: *Remittuntur ei peccata multa,* C *quoniam dilexit multum.* Secundo, Patres suprà citati nunquã soli fidei, sed ipsi passioni, aut pœnitentiæ, & desiderio Baptismi tribuunt iustificationẽ. Tertio, si sola fides operaretur in Martyrio, & Pœnitentia, non essent tria Baptismata, sed duo, vel potiùs vnum tantùm: proinde non rectè diceret Kemnitius tria Baptismata venustè à Patribus distincta. Quòd si dicat esse tria Baptismata, quia sunt tria instrumenta excitandæ fidei; dicam ego esse multò plura, quia multò plura sunt instrumenta excitandæ fidei, vt patet.

Neq; argumentum Kemnitij concludit. Nam non æquamus opera nostra virtuti Baptismi, aut Christi sanguini, cùm dicimus, per Martyrium, D & Pœnitentiam remitti peccata, & suppleri Baptismum: sed æquamus Dei gratiam, Dei gratiæ, & Christi pactum, & institutionem, Christi pacto, & institutioni. Nam vt in Baptismo aquæ, quod præcipuè operatur, est institutio diuina, & gratia; ita etiam in Martyrio, & Pœnitentia: non enim passio Martyrum ex se vim habet iustificandi, sed ex pacto, & promissione Christi. Similiter pœnitentia, & conuersio, est solùm dispositio quædam, ad quam ex pacto, & promissione Dei sequitur iustificatio. Adde, quòd nec ipsa dispositio est præcipuum opus nostrum, sed Dei, qui primò inspirat pœnitentiam, & amorem Martyrij, & postea iuuat ad perficiendum.

A Qvarta propositio: *Martyrium, & Conuersio ad Deum, licet Baptismata quædam sint, non sunt tamen Sacramenta.* Probatur Primo, quia non habent essentiam Sacramenti: nam in Martyrio nõ est vlla forma verborum de essentia; in Conuersione, neque est forma verborum, neq; signum externũ sensibile, quod necessariò requiratur. Secundo, Sacramenta sunt remedia contra peccatum ordinaria, & omni tempore conuenientia. At Martyrium nõ est ordinarium remedium, nec omni tẽpore potest haberi. Tertio, Sacramenta sunt caussa gratiæ, vt actiones Dei per suos ministros: at Martyrium non est actio Dei per suum ministrum, sed actio Diaboli per suum satellitem. Vnde Martyrium concurrit ad iustificationem dispositiuè tantùm, vt etiam Conuersio in Baptismo flaminis: atq; ita diuerso modo iustificãt ex opere operato Sacramenta, & Martyrium. Ibi enim opus operatum est caussa actiua instrumentalis gratiæ, hîc solùm est dispositio.

CAPVT SEPTIMVM.
De ministro Baptismi.

Seqvitvr Qvinta controuersia de caussa efficiente ministeriali; de qua re, vna solùm quæstio est, vtrũ scilicet laici possint baptizare. Nouam enim hæresim Caluinus excogitauit, lib. 4. Instit. cap. 15. §. 20. 21. & 22. vbi docet, nec in extrema quidem necessitate licere baptizare iis, qui non sunt ordinarij Ecclesiæ ministri ad hoc ipsum vocati, & ordinati: quod etiam repetit in Antidoto Concilij Trident. sess. 7. can. 10. de Sacramentis in genere. Vtrum autem existimet Baptismum non esse ratum, si à laico detur, an tantùm non licere sine peccato laicis baptizare; non satis apertè explicat.

Porrò Catholici Doctores communi cõsensu, sex pronunciata affirmant. Primo, ius baptizandi ex officio ordinario cõuenire solis Sacerdotibus, id est, Episcopis, & Presbyteris, sic tamen, vt Presbyteris conueniat cum subordinatione, & dependẽtia ab Episcopis. Quemadmodum enim potestas absoluẽdi à peccatis datur Presbyteris, in sua ordinatione, & tamen, quia absoluere à peccatis est actus iurisdictionis, quæ est Episcoporum propria, ideò Presbyteri non possunt vti ea potestate, nisi quantum eis Episcopi concedunt: ita quoque de potestate baptizandi sentiendum est. Hinc conciliari possunt testimonia quædam auctorum, quæ alioqui contraria videri possunt. Quidam enim simpliciter affirmant officium baptizandi ad presbyteros pertinere, vt Isidorus, lib. 2. de officiis diuinis, cap. 24. Alij dicunt Presbyteros baptizare nõ posse sine Episcopi facultate, vt Tertullianus libro de Baptismo, & Hieronymus in dialogo contra Luciferianos.

A SECVNDO docent, Diaconis quoq; ex officio cõuenire baptizare, sed in absentia Sacerdotum, aut eorum iussu. Ita docẽt iidem auctores, Tertullianus, & Hieronymus. Neque his repugnant Ignatius in epist. ad Heronem, & Epiphanius hæresi 79. qui negant Diaconis conuenire munus baptizandi, & proprium id esse dicunt Sacerdotum. Nam loquuntur Epiphanius, & Ignatius de ordinario officio, Tertullianus, & Hieronymus de extraordinario, & vtriq; rectè dicunt: ordinariè siquidem ad solos Sacerdotes pertinet baptizare, extraordinariè etiã ad Diaconos. Quod etiã habet Gelasius in epist. 1. c. 9. & exprimitur in ipsa ordinatione Diaconorum.

B TERTIO Catholici docent, nunquam licere laicis solenniter baptizare, neq; etiam priuatim præsente Sacerdote, aut Diacono, aut iis etiam absentibus, extra casum necessitatis. Docet hoc Augustinus, lib. 2. contra epist. Parmen. cap. 13. & rationem reddit, quia nemini licet vsurpare alterius officium.

QVARTO docent, laicis baptizatis licere in casu necessitatis baptizare. De hoc enim nunquam in Ecclesia dubitatum inuenio: vnde noua est, & inaudita Caluini hæresis.

QVINTO docent etiam, nõ baptizatis in casu necessitatis licere Baptismum dare, si sciãt ritum. De hoc tamen veteres dubij fuisse vidẽtur. Nam TERTVLLIANVS in lib. de Baptismo reddit

C caussam, cur liceat laicis baptizare: *Quia*, inquit, *quod ex æquo ab omnibus accipitur, ex æquo ab omnibus dari potest.* Et HIERONYMVS in dialogo contra Luciferianos, Tertullianũ imitatus, inquit: *Scimus etiam licere laicis, vt enim accipit quis, ita & dare potest.* & Concilium Elibertinum, can. 38. dicit, laicos posse baptizare, modò sint ipsi baptizati, & non bigami. Augustinus similiter dubius fuit. Nam lib. 2. contra epist. Parmeniani, c. 13. proponit quæstionem, an non baptizatus possit baptizare, & dicit se non audere rem determinare, cùm in nullo generali Concilio res definita sit. Idem etiam habet lib. 7. de Baptismo, ca. 53. Denique Gregorius II. in epist. ad Bonifacium, & habetur etiam apud Gratianum, can. Quos à

D paganis, de consecrat. dist. 4. iubet rebaptizari à paganis baptizatos.

Ceterùm res iam definita est in Concilio generali, vt Augustinus cupiebat. Nam in Florentino Cõcilio habetur, in casu necessitatis licere laico, seu viro, seu fœminæ, seu Christiano, seu pagano baptizare, modò adsint materia, forma, & intentio debita. Quod idem multò antea statuerat Nicolaus Papa, vt habetur can. A quodam Iudæo, de consecrat. dist. 4. & idem habetur ibidem, can. Romanus. Et ratio idem suadet. Nam cùm non requiratur in ministro Baptismi fides aut probitas, aut ordinatio, vt notum est, nulla est ratio, cur non sit verum Baptisma, quod à Pagano aut Iudæo confertur, si adsint ea, quæ necessaria sunt ad Baptismi essentiam.

ADDE, quod nullum testimoniorum contra prolatorum conuincit, non licere Baptismum à non baptizato accipere. Nam Gregorius II. nõ tam creditur iussisse rebaptizari à pagano baptizatos, propter vitium ministri, quàm propter vitium formæ Sacramentalis, quam illi pagani, & imperiti fortè non tenebant. Augustinus autem etsi dubius fuit, tamen paratus erat generali Concilio acquiescere. Et præterea lib. 7. de Baptismo, cap. 53. apertè dicit, si sententia ipsius quæratur, se responsurum, Baptismum esse ratum à quocunque, & vbicunque traditum, modò verbis Euangelicis consecratum. Elibertinum Cõcilium asseruit, quod erat certum, laicum baptizatum licitè baptizare: nõ autem negauit expresè contrarium, sed reliquit sub dubio. Deniq; Tertullianus, & Hieronymus id solùm fortè dicere voluerunt, Baptisma ab omnibus posse dari, vt ab omnibus accipitur, id est, q̃a est Sacramẽtum omnibus necessarium, ideò ab omnibus posse accipi, & similiter ab omnibus posse dari, nõ quòd oporteat eum, qui dat, prius accepisse. Id mihi p̃suadeo, tum quia verba hunc sensum ferre possunt, tum quia si alium sensum faciant, absurdam rationem continent. Non em̃ est bonum argumẽtum; Hic habet Baptismum, ergo potest dare; alioqui posset etiam presbyter ordinare presbyteros, & diaconus diaconos, quia habet ille presbyterium, & hic diaconatũ. Neque est bonum argumentum, si negatiuè ratiocinemur; Non habet iste Baptismum, ergo non potest dare; alioqui non posset minister impius, per verba, & Sacramenta alios iustificare, quia nimirum caret ipse iustitia, & pietate. Non igitur requiritur, vt habeat in se Baptismũ formaliter, qui est futurus minister; sed satis est, si habeat virtualiter, & ministerialiter, quomodo omnes habent, qui habent vsum rationis, linguæ, & manuum, vt possint ex intentione verba proferre, & aquam spargere.

SEXTO docent, non modò viros, sed etiam fœminas in extrema necessitate posse baptizare. Ita habet expresè Concilium Florentinum, item Concilium Carthaginense IV. can. 100. vt infrà citabimus, & Vrbanus II. in epist. ad Vitalem, & habetur 30. q. 3. canon. Super his. & denique idem habet consuetudo Ecclesiæ, & ratio manifesta, quæ suprà facta est pro non baptizatis.

His ergo ita constitutis, superest solum, vt cõtra Caluinum probemus, licere in casu necessitatis baptizare iis, qui ministri Ecclesiastici non sunt. Probatur igitur PRIMO, exemplo Testamẽti veteris. Nam Exod. 4. Sephora vxor Moysis filium suum circumcidit, & eo modo virum suum à mortis periculo liberauit. At Circumcisio figura erat Baptismi, & secundum Caluinum idem omninò efficiebat, quod nũc facit Baptismus; igitur licebit etiã in casu necessitatis mulieribus baptizare.

Caluino, loco notato, lib. 4. cap. 15. §. 22. mouit hoc exemplum bilem vehementissimam; dicit enim Sephoram stultam mulierem, & temerariam fuisse: *Inscitè*, inquit, *ad imitationem trahitur, quod egit stulta mulier.* Et infrà: *Lectores attendere velim, nihil minus Sephoræ fuisse propositum, quàm vt Deo ministerium præstaret. Filium periclitari videns, fremit, obmurmurat, nec sine indignatione præputium in terram proiicit, marito sic cõuiciatur, vt Deo quoq; succenseat. Deniq; hoc totum ab animi impotẽtia profectum esse palàm est, quia Deo, et marito obstrepit, quod filij sanguinem fundere cogitur. Adde, quod si in aliis omnibus probè se gessisset, hæc tamẽ est inexcusabilis temeritas, quod præsente marito circumcidit filium, non priuato quopiam homine, sed Moyse primario Dei Propheta, quo nullus vnquã maior in Israële surrexit, quod nihilo magis ei licebat, quàm hodie mulieribus sub Episcopi oculis.* Hæc ille.

Sed Caluinus, qui arguit Sephoram temeritatis, & impotentiæ animi, nõ aduertit se ex mera impotentia animi, & libidine detrahendi incredibili temeritate id facere. Nam vt ab vltimo incipiam; non peccauit Sephora, quòd præsente viro filium circumciderit; id enim fecit coacta ab ipso Moyse, vel potiùs à Deo. Licet enim Moyses esset præsens, tamen non poterat ipse per se id facere, cùm esset in angustiis maximis, & penè exanimatus. Quod enim Scriptura dicit: *Occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum*, vel significat, vt non malè exponit Rabbi Abenezra, immissum fuisse Moysi diuinitus grauissimum morbum, vel, vt nostri exponunt, apparuisse ei Angelum nudato gladio, qui eum continuò vexauit, & quiescere non permisit, donec Sephora filium circumcidit; tunc ẽm demum Angelus Moysem dimisit. Itaq; nõ potest dubitari, quin Moyses, si potuisset, filium ipse circumcidisset, sed quia non poterat, significauit vxori vt ipsa id faceret. Id quod ipse etiam Caluinus nesciens quid loquatur, & secum pugnans, indicauit, cùm ait: *Deo, & marito obstrepit, quod filij sanguinem fundere cogitur.* Nam si coacta est à Deo, & à marito, non igitur temerè id sibi sumpsit, vt præsente Moyse filium circumcideret. Vbi est ergo temeritas Sephoræ, quam Caluinus inexcusabilem esse dicit?

Quod autem Caluinus dicit, Sephoram circumcidisse filium sine proposito obsequendi Deo, & proiecisse præputium in terram, & obmurmurasse contra Deum, & contra maritum, sunt mera mendacia sine vllo fundamento, & ex mera libidine detrahendi profecta; Scriptura enim nihil tale dicit. Vnum est verbulum, quod fortè Caluinum decepit adiuncta Lyrani expositione. Quod enim Scriptura dicit: *Et dimisit eum*, postquam dixerat: *Sponsus sanguinum tu mihi es*, Lyranus ita exponit, quasi Sephora dimiserit Moysem, & recesserit ab eo indignata ob filij Circumcisionem.

Sed fallitur Lyranus, & quicunque ita exponit. Illa enim verba: *Et dimisit eum*, non pos-

A sunt referri ad Sephoram, sed ad Angelum, qui dimisit Moysem, id est, destitit eum vexare, quando Sephora peracta Circumcisione dixit: *Sponsus sanguinum tu mihi es.* nam vox Hebræa est masculini generis חָתָן, proinde nõ potest conuenire Sephoræ. nec significat רָפָה dimittere propriè, quomodo cùm vnus ab alio recedit, sed significat lenem esse, seu remissum, id est, non amplius persequi, & vexare, quod propriè conuenit Angelo, qui placatus ob Circumcisionem, destitit à Moyse vexando. Vnde Græca editio addit nomen Angeli καὶ ἀπῆλθεν ἀπ᾽ αὐτοῦ ὁ ἄγγελος. Ex quo etiam colligitur, Sephoræ factum Deo placuisse: proinde fuisse re-
B ctum, & bonum, quandoquidem eo continuò placatus est.

Sed respondet Caluinus ad hanc nostram cõsequentiam: *Quòd placatus*, inquit, *fuit Dei Angelus postquam illa arrepto lapide filium circumcidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuisse Deo. Alioqui dicendum esset, placuisse Deo, quem Gentes ab Assyria traductæ erexerant cultum.* Hæc ille. Sed quæ est inter ista similitudo? Nam Gentes illæ ab Assyria traductæ, quia falsum cultum instituerunt, discerpebantur à leonibus, 4. Regum 17. Sephora autem circumcidendo filium, liberauit Moysem à mortis periculo. Si fortè respondeat Caluinus, non se loqui de eo tempore, quo colebãt idola sua Gentes illę, & à leonibus discerpeban-
C tur: sed de tempore posteriore, quo Deum simul cum idolis colebant, & à leonibus immunes erant: contrà obiiciam, Gentes illas à leonibus liberatas, quia Deum verum vero ritu colebant, edoctæ nimirum à Sacerdote Israëlita, vt eodem loco dicitur: non autem quia idola simul colebant, vel quia ritu aliquo à se excogitato vtebantur. Licet enim Gentes illæ Deo nõ placerent, nec apud Deum aliquid mereri possent, cùm Deum simul, & idola colerent: Deus tamen indicare voluit, quantum interesset inter cultum à se institutum, & impias Gentium superstitiones; & ideò leones immisit in eas Gentes, quãdo idola tantùm colebant, & leones repressit, quando Deum verum vero cultu hono-
D rare cœperunt.

Secundo, probatur eadem veritas ex eo loco, vnde Caluinus sumit præcipuum argumentum, nimirum, Matth. vlt. *Euntes, docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. Hæc dicuntur solis Apostolis, qui à Christo instituti sunt ministri Verbi, & Sacramentorum: Nõ ergo licet aliis id munus vsurpare.* Ita Caluinus. Sed ex hoc ipso nos argumentamur, licet ministeriũ Verbi sit proprium Apostolorũ & Episcoporũ, qui eis succedunt, tamen omnibus licet; immò omnes tenentur in articulo necessitatis docere, & instruere ignorantes, præsertim in periculo æternæ salutis. Exemplum habemus, Act. 18. de Aquila, & vxore eius Priscilla, qui videntes Appollinem quendã prædicare, cùm non bene teneret fidẽ Domini, instruxerunt eum diligẽter.

Ergo

Ergo eodem modo, licet munus baptizandi sit proprium Sacerdotum, tamen in necessitate licebit etiam laicis, & fœminis baptizare: immò maiori ratione id licebit, cùm sit magis propriũ Apostolorum, & Episcoporũ prædicare, quàm baptizare: *Non misit me Dominus*, inquit Paulus, 1. Corinth. 1. *baptizare, sed prædicare*.

TERTIO probatur exemplis Scripturę, Act. 8. Philippus Diaconus baptizauit. Qui quidẽ licet nõ fuerit laicus, tamen nõ erat Apostolus, nec Episcopus, aut Sacerdos: & tamen secundũ Caluinum soli Apostoli acceperũt à Christo baptizandi potestatem; sic enim loquitur §. 20. *Neque enim aut mulieribus, aut hominibus quibuslibet mandauit Christus, vt baptizarent; sed quos Apostolos constituerat, iis mandatum hoc dedit.* Præterea, Actor. 9. Ananias Paulum baptizat, qui neque Apostolus, neque etiam Diaconus erat, sed planè laicus. Id enim factum est primo anno à passione Domini, quo tempore nondum erant ordinati vlli Episcopi, aut Sacerdotes, præter Apostolos, neque erant vlli Diaconi, præter septem. Item Actor. 10. Petrus Cornelium, & eius familiam baptizari iussit à fratribus, qui secum venerant: quos certè fratres probabilissimum est non fuisse Apostolos, nec Diaconos, sed simplices discipulos. Denique Actor. 2. antequam vlli ordinarentur Episcopi, Presbyteri, aut Diaconi, ipso die primo Pentecostes baptizata sunt tria hominum millia; quod certè non potuit commodè fieri per solos Apostolos; oportuit igitur, vt etiam alij baptizarent, qui laici erant. Nam etiam 72. discipuli eo tempore laici erant: non enim Dominus Sacerdotes ordinauit, nisi in vltima cœna, vbi soli erant Apostoli.

QVARTO, probatur testimoniis, & exemplis Patrum. TERTVLLIANVS, lib. de Baptismo, vbi dixerat ius baptizãdi propriè cõuenire Episcopis, & Presbyteris, necnon etiã Diaconis, si Episcopus iubeat, subiungit: *Alioqui & laicis ius est baptizandi. Quod enim ex æquo accipitur, ex æquo dari potest.* ALEXANDER Episcopus Alexandrinus, cum vniuersa sua Ecclesia ratum habuit Baptismũ, quem Athanasius adhuc puer, & laicus aliis pueris cõtulerat, teste Ruffino, lib. 10. hist. c. 14. Cõcilium NICÆNVM, teste Hieronymo, in lib. cõtra Luciferianos, statuit Baptisma hæreticorum esse ratum, modò detur secundum formam Ecclesiæ. Quod antea definierat Stephanus Papa, & Martyr, vt Cyprianus refert in epist. ad Pompeiũ. At non poterãt ignorare Stephanus, & Patres Cõcilij Nicæni apud aliquas hæreses nõ esse verum Sacerdotium, proinde laicos esse, qui baptizarent, licet fortasse dicerentur Sacerdotes. Concilium ELIBERTINVM, circa hoc idem tempus celebratum, can. 38. docet fideles laicos posse baptizare, cùm Ecclesia procul abest, & aliquis Catechumenus vicinus est morti. AMBROSIVS, seu auctor Cõmentariorum in epistolas Pauli, quæ Ambrosio tribuuntur, in cap. 4. ad Ephes. dicit,

A in primitiua Ecclesia omnibus licuisse prædicare, & baptizare, ob ministrorum paucitatem; nunc autem rebus Ecclesiasticis suo ordine cõstitutis, nõ licere clericis, & laicis prædicare, vel baptizare. At certè, quod licuit in primitiua Ecclesia ob ministrorum paucitatẽ, eadem ratione licere debet quocunq; tempore in extrema necessitate. HIERONYMVS in dialogo contra Luciferianos: *Baptizare*, inquit, *si necessitas cogat, scimus etiã licere laicis.* AVGVSTINVS lib. 2. contra epist. Parmeniani, cap. 13. idem habet & Concilium CARTHAGINENSE IV. cui Augustinus interfuit, can. 100. *Mulier*, inquit, *baptizare non præsumat, nisi necessitate cogente.*

B Quamuis enim non habeatur in tomis Conciliorum illa exceptio: *Nisi necessitate cogente*, tamẽ ita canonem hunc citat Petrus Lombardus, lib. 4. sentent. dist. 6. & Gratianus can. Mulier, de consecr. dist. 4. Deniq; idem docent de laicis baptizantibus, Gelasius epist. 1. Isidorus, lib. 2. de officiis diuinis, cap. 24. & Magister cum vniuersa Schola, lib. 4. dist. 6. & postremò Florentinum Concilium.

Ad hoc argumentum more suo ita Caluinus respondet: *Quod autem multis ab hinc seculis, adeoq; ab ipso ferè Ecclesiæ exordio vsu receptum fuit, vt in periculo mortis laici baptizarent, si minister in tempore non adesset, nõ video quàm firma ratione defendi queat.* Hæc ille. At hæc ipsa est grauissima ratio; siquidem in rebus huiusmodi, quid maius habere possumus totius

C Ecclesiæ consensu, eoq; antiquissimo atq; adeò ab ipso exordio Ecclesiæ ad nos deducto? Sed videamus nunc quid ille contra adferat.

PRIMO, obiicit Christi mandatũ, Matth. vlt. *Euntes docete, &c.* quod quidẽ ad solos Apostolos pertinet. Respõdeo PRIMVM, non esse certum, an hæc dicta sint solis Apostolis. Licet ẽm Matthæus mentionem faciat tãtùm vndecim Apostolorum; tamen probabile est, fuisse tunc præsentes multò plures. Videntur ẽm dicta illa verba in die Ascensionis, quo die aderãt cum Apostolis quingenti fratres, vt Apostolus testatur, 1. Cor. 15. Deinde SECVNDO responderi potest, Apostolica facta mandatum istud exposuisse. Cùm enim Apostoli ratum habuerint, vt Ste-

D phanus, qui non erat Apostolus, cõcionaretur. Philippus, qui etiã non erat Apostolus, concionaretur, & baptizaret; & idem multi alij facerẽt, qui neq; Apostoli, neq; Diaconi erant, vt Ananias, & alij: apertè declarârunt, vrgente necessitate licere omnibus, id quod alioqui ad quorũdam speciale officium pertinet. Vt aũt tunc vrgebat necessitas propagãdæ Ecclesiæ, cùm paucissimi essent ministri ad hoc ordinati; ita nunc aliquando vrget necessitas, cùm quis est in periculo vitæ absentibus Sacerdotibus.

SECVNDO obiicit, quod ipsis etiam veteribus non constabat, an rectè fieret, vt laici in necessitate baptizarent, licet hunc morẽ ipsi quoq; tenerent, vel pmitterent. Et probat ex AVGVSTINO, qui sic loquitur, lib. 2. contra epist. Parmeniani,

cap.13. *Etsi laicus necessitate compulsus Baptismum dederit, nescio an piè quisquam dixerit, Baptismum esse repetendum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est, si autem necessitas vrgeat, aut nullum, aut veniale delictum est.* Respondeo, nullam hîc esse Augustini dubitationē. Nam priora verba continent quidem oratoriam phrasim, sed planè assertiuam. Idem enim est dicere; Nescio an aliquis piè hoc dixerit, ac; Non nisi impiè id affirmari potest. Posteriora verba significant peccatum esse veniale, cùm laici nō adhibent omnem diligentiam, vt Sacerdotem inueniant, qui baptizet: nullum autem esse peccatum, cùm adhibita diligentia, & Sacerdote minimè inuento, ipsi baptizant.

Tertio, obiicit Concilium IV. Carthaginense, can.100. vbi prohibentur mulieres baptizare. Respondeo, ipsum Concilium excipit casum necessitatis, vt ex Petro Lombardo, & Gratiano suprà demōstrauimus. Præterea licet Concilium nō expresè exciperet, oporteret tamen intelligere eum casum esse exceptū: quemadmodum cùm Apostolus prohibet mulierem loqui, 1. Corinth. 14. & 1. Timoth. 2. intelligitur exceptus casus necessitatis. Quod autem Caluinus hîc respondet, nullam esse Baptismi necessitatem, iam superiore controuersia refutatum est.

Qvarto, obiicit Tertvllianvm & Epiphanivm, quorum ille in lib. de virginibus velandis: *Non permittitur*, inquit, *mulieri in Ecclesia loqui, sed nec docere, nec tingere, nec offerre, &c.* Et in lib. de Baptismo: *Petulans*, inquit, *mulier, quæ vsurpauit docere, non vtiq; & tingēdi ius sibi pariet.* Epiphanius autem hæres. 42. quæ est Marcionis: *Permittit*, inquit, *etiam mulieribus, vt dent Baptisma, etc.* & hæres. 79. dicit, ne ipsi quidem sanctissimæ Christi Matri datū esse, vt baptizaret, alioqui ipsa potiùs, quàm Ioannes Christum baptizasset. Respondeo, loquuntur isti Patres de publico ministerio, non de priuato in casu necessitatis. Nam Tertullianus dicit, in Ecclesia non licere mulieri loqui, docere, tingere, &c. & pręterea cōiungit officium dandi Baptismi, cum officio sacrificandi; sacrificium autē semper est publicum. Sicut igitur non licet mulieri sacrificare, quia id munus publicum est, ita nec licet publicè baptizare. Epiphanius quoque apertè indicat se loqui de ordinario, & publico ministerio, quia hæres. 79. vbi dicit, mulieri non licere Baptismum dare, ibidem dicit, idipsum etiam Diaconis non licere: & tamen constat ex Scripturis id Diaconis licere, saltem extraordinariè.

Nec valet Caluini responsio, quod Epiphanius ludibrium esse pronunciauerit dare fœminis licentiam baptizandi, neque vllum casum exceperit. Nam hoc ipso, quod vocat ludibrium, indicat se loqui de publico ministerio. Id enim verè ludibrium, & probrum esset, si in templo viris præsentibus mulier baptizaret. Nec mirum si non addidit exceptionem necessitatis: nam nec addidit, cùm negauit, Diaconos posse baptizare, quia certum erat, eam per se intelligi potuisse.

CAPVT OCTAVVM.

De Baptismo infantium, contra Anabaptistas.

Seqvitvr controuersia Sexta de suscipientibus Baptismū: tota autem quæstio est de Baptismo infantium. Tametsi enim iam probauerimus cōtra Caluinum, Baptismum infantibus necessarium esse, si saluari debeant, supersunt tamen adhuc duæ quæstiones. Vna, cum Anabaptistis, vtrum infantes capaces sint Baptismi, siue, an liceat infantes baptizare. Altera, cum Lutheranis, & Caluinistis, quæ fides sit necessaria in Baptismo pàruulorum.

Quantum ad Primam quæstionem; hæresis fuit tempore S. Bernardi, quę docebat non licere infantes baptizare. Refert eam, & refellit sanctus Bernardus, serm. 66. in Cātica, & epist. 240. Eadem est huius temporis Anabaptistarum, nō licere Baptismum tradere, nisi adultis, qui Baptismum per se flagitant. In hoc errore conuenire omnes Anabaptistas, licet alioqui in multis rebus inter se dissideant, testatur Caluinus in instructione contra Anabaptistas. Idem etiam Caluinus, lib. 4. Instit. cap. 16. §. 29. testatur Michaëlem Seruetum, & quosdam alios Anabaptistarum Magistros cōtendere Baptismum suscipi non debere, nisi anno XXX. qua ætate Christus Baptismum suscepit. Exorta est hæc hæresis anno Christi M. D. XXVII. vt Ioannes Cochlæus refert in actis Lutheri. Princeps videtur fuisse Balthasar Pacimontanus, qui postea Viennæ crematus fuit. Sic enim eum vocat Cochlæus in actis Lutheri, anni M. D. XXVIII. vbi dicit contra eum Lutherum scripsisse eodem anno, quanquam ex Lutheri scriptis hunc errorem Balthasar se collegisse fatetur: quod & verissimum esse, in sequenti quæstione demonstrabimus.

Ministri Transyluani, qui anno M. D. LXVII. duos libros ediderunt contra Trinitatem, & Incarnationem Domini, ad finem eorum librorum addiderunt 36. argumenta contra Baptismum paruulorum, in quo apparet maxima Satanæ rabies, contra genus humanum, qui non contentus per Lutheranos, & Sacramentarios perdidisse innumerabiles animas hominum adultorum, voluit etiam animas infantium perdere per Anabaptistas.

Præter hos hæreticos duo auctores obliquè idipsum docuisse videntur. Erasmus præfatione paraphrasis in Matthæum, docuit, homines in infantia baptizatos, vbi adoleuerint, interrogandos

gandos eſſe, an habeant ratum, quod ipſorum nomine in Baptiſmo promiſſum eſt: etſi ratum non habeant, eſſe liberos dimittendos. Ludouicus Viues annotatione in cap. 27. lib. 1. de ciuitate Dei, dicit, olim neminem conſueuiſſe baptizari, niſi adulta ætate, & qui per ſe peteret Baptiſmum, & intelligeret quid ſit baptizari.

Porrò Catholica Eccleſia ſemper docuit infantes baptizãdos; quod etiam Concilium Tridentin. ſeſſ. 7. can. 12. 13. & 14. de Baptiſmo, iterum cum anathematis denunciatione definiuit. PROBATVR hæc veritas tribus argumentorum generibus. PRIMVM ſumitur à Scripturis, habemus autem in Scripturis tria argumenta. PRIMVM, ſumitur à figura Teſtamenti veteris. Nam Circumciſio figura erat Baptiſmi, adeò manifeſta, vt Baptiſmus à Paulo dicatur Circumciſio, Coloſſ. 2. At Circumciſio dabatur infantibus, Geneſ. 17. cur igitur non etiam Baptiſmus? Hoc argumentum Anabaptiſtæ facilè poſſunt eludere, cùm à Lutheranis, & Caluiniſtis proponitur. Lutherani enim & Caluiniſtæ formam Baptiſmi eſſe volunt concionem, vt libro ſuperiore oſtendimus, quod de Circumciſione dicere non poſſunt. Inde autem ſequitur vt infantes circumcidi potuerint, nõ autem baptizari. At cùm à nobis proponitur, qui ad Baptiſmi eſſentiam non requirimus verba concionalia, ſed conſecratoria, certè eludi argumentum non poteſt.

SECVNDVM argumẽtum colligitur ex duobus locis Euangelij, ſimul iunctis, Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, &c.* Hic locus probat infantes ſine Baptiſmo in æternum perire; eſt enim generalis Domini comminatio. Sed nondum habemus, poſſe infantes baptizari: dicent enim Anabaptiſtæ paruulos perire, quòd vnici remedij capaces non ſint. At quod paruuli non pereant, Dominus docet, Matth. 19. Marci 10. & Luc. 18. *Sinite paruulos venire ad me: talium eſt enim regnum cœlorum.* vbi etiam Marcus dicit, Dominum complexum fuiſſe paruulos, eiſque benedixiſſe. At quomodo paruulorum eſt regnum cœlorum, quomodo Dominus eos complectitur, eiſque benedicit, ſi ſalui eſſe non poſſunt?

Ad hunc locum duæ dari poſſunt reſponſiones. VNA, Anabaptiſtarum, quòd Dominus in perſonis paruulorum benedixerit paruulos innocentia, & humilitate, non ætate: non enim dixit; Horum eſt regnum cœlorum, ſed: *Talium.* Vnde etiam AVGVSTINVS, lib. 1. Confeſſ. c. 19. *Humilitatis,* inquit, *ſignum in ſtatura pueri commendaſti Rex noſter, cùm aiſti: Talium eſt enim regnum cœlorum.* ALTERA, quòd Euangelia non loquantur de infantibus, ſed de pueris, qui iam vſu rationis vtuntur. Vt enim Tertullianus notat, libro de Baptiſmo, prope finem, ideò Dominus ait: *Sinite paruulos venire ad me.* Non enim veniunt niſi grandiores: infantes enim portari poſſunt, venire non poſſunt.

A SED neutra ſolida reſponſio eſt. Nam etiamſi Dominus in ſtatura pueri commendare voluerit humilitatem, & innocentiam, vt Auguſtinus rectè docet, tamen ſimul etiam indicauit infantilem ætatem non eſſe alienam à regno & ſalute. Nam cùm Dominus ait: *Sinite paruulos venire ad me,* ad literam, & hiſtoricè loquitur de veris paruulis, quos, vt tres Euangeliſtæ teſtantur, multi offerebant, vt eis Dominus benediceret; & Apoſtoli prohibere conabantur, ne illi accederent. Quare etiam illa ratio: *Talium eſt enim regnum cœlorum,* debet conuenire veris paruulis. Et præterea ille cõplexus, & benedictio veris paruulis data, apertè ſignificat eos pertinere poſſe

B ad Chriſti ſocietatem, & regnum. Itaque ſicut Iſaac, & Iſmael ſunt allegoricè duo Teſtamenta apud Paulum, Gal. 4. & tamen hiſtoricè duo veri homines fuerunt; ſic etiam ætas infantilis typus eſt humilitatis, & tamen reipſa idonea eſt ad regnum cœlorum.

Altera ſolutio non eſt etiam ſolida. Nam verba Euangeliſtarum paruulos, & infantes ſignificant. Matthæus, & Marcus habẽt παιδία, id eſt, paruulos. Lucas habet βρέφη, id eſt, infantes. Et ibidem Lucas dicit, eos portatos fuiſſe, non ſuis pedibus veniſſe προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη, id eſt, *Afferebant autem ad ipſum & infantes.* Igitur illa vox, *venire,* accipitur largo modo pro eo, quod eſt accedere, & appropinquare. Porrò

C hoc argumentum, quod per ſe, & reuera ſolidum eſt, infirmum tamen eſt, cùm à Caluiniſtis producitur. Nam Caluiniſtæ nolũt intelligi debere de Baptiſmo locum illum, Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit.* Sublato autem illo loco, poſterior locus, quo ſolo Caluinus vtitur, non conuincit, nam poſſet reſponderi ab Anabaptiſtis, ſecundum Caluini principia, paruulos ad Chriſtum pertinere, quia naſcuntur ſancti, vel quia præſtinati ſunt. Viderit igitur Caluinus, quàm ſolidè reſiſtere poſſit Anabaptiſtis.

TERTIVM argumentum colligitur ex locis illis, vbi dicuntur baptizatæ integræ familiæ, vt Act. 16. dicitur Lydia baptizata, & domus eius. Et ibidem de cuſtode carceris: *Baptizatus eſt ipſe,*

D *& omnis domus eius continuò.* 1. Corinth. 1. *Baptizaui,* inquit Paulus, *Stephanæ domum.* At certè in integris domibus rarum eſt, vt non ſint infantes aliqui. Hoc argumento vtitur etiam Caluinus, ſed argumentum eſt probabile tantùm, non autem apertè conuincens. Hæc igitur ex diuinis literis.

SECVNDA claſsis argumentorum continet teſtimonia Eccleſiæ, quæ tanquam traditionem Apoſtolorum id ſemper, & docuit, & ſeruauit. Vtitur hoc argumento etiam Philippus in locis, tit. de Baptiſmo paruulorum, idque tanquam firmiſsimum in prima acie poſuit; ſed meritò ridetur ab Anabaptiſtis. Nam ſi in hac re valere debet traditio, & antiquæ Eccleſiæ teſtimoniũ; cur non etiam valeat in aliis articulis? vt in aſſe-

rendo

rendo Purgatorio, inuocatione Sanctorum, &c. Nostrum igitur est hoc argumentum, non aduersariorum.

Ac primùm habemus testimonium DIONYSII Areopagitæ, qui lib. Ecclesiast. hierarch. cap. vlt. parte vlt. ab Apostolis traditum affirmat, vt infantes baptizentur. Idem docet Iustinus, seu quicunque est auctor earum quæstionum, q. 56. vbi dicit, paruulos baptizatos saluari, alios non item. Irenæus lib. 2. cap. 39. dicit, saluari omnes, qui renascuntur in Christo, infantes, pueros, iuuenes, & senes. ORIGENES lib. 5. in cap. 6. ad Romanos: *Ecclesia*, inquit, *ab Apostolis traditionem accepit, etiam paruulis dare Baptismum.* Cyprianus lib. 3. epist. 8. ad Fidum scribit, non solùm sibi, sed etiam integro Concilio visum esse, paruulos baptizari posse, etiam ante diem octauum. Hieronymus lib. 3. contra Pelagianos extremo, infantes baptizari dicit, & tamen omni peccato carere. Nazianzenus orat. in sanctũ lauacrum, Basilius oratione exhortatoria ad Baptismum, Chrysostomus homil. ad Neophytos, AVGVSTINVS lib. 10. de Gen. ca. 23. *Consuetudo*, inquit, *matris Ecclesiæ in baptizandis paruulis nequaquam spernenda est, nec vllo modo superflua deputanda, nec omninò credẽda, nisi Apostolica esset traditio.* Idem Augustinus lib. 4. de Baptismo, cap. 24. iterum repetit, Apostolicam esse traditionem, paruulos baptizandos. & lib. 1. de peccatorum merit. & remiss. ca. 26. dicit, Pelagianos ausos non fuisse negare Baptismum paruulorum, quod viderent nimis apertè pugnandum fuisse cum tota Ecclesia, si id negarent. Vide etiam Prosperum lib. 2. de vocatione Gentium, cap. 8. qui (vt etiam Hieronymus & Augustinus) hoc potissimùm argumento contra Pelagianos probant, dari peccatum originale, quòd infantes baptizentur, cùm nullum habeant actuale peccatum.

Iam verò Concilium MILEVITANVM inter alios Canones secundum edidit his verbis: *Placuit, vt quicunq; paruulos recentes ab vteris matrum baptizandos negat, anathema sit.* Concilium item Gerundense, ante annos M. celebratum can. 5. statuit, etiam ipso die, quo nascuntur, posse infantes baptizari, si periculum mortis imminere videatur. Concilium II. Bracarense can. 7. probat etiam infantium Baptismum. Vt etiam Concilium Viennense generale, vt habemus in Clementina I. de summa Trinitate, & fide Catholica.

His accedant expressa etiam sanctorum Pontificum decreta de re eadem. Clementis I. lib. 6. constit. Apostol. cap. 15. Siricij epist. 1. ad Himerium, ca. 2. Innocentij I. epist. 26. ad Concilium Mileuitanum; Leonis I. epist. ad Episcopum Aquileiensem 84. aliàs 86. Gregorij I. lib. 3. epist. 9. ad Ioan. Caralitanum; Innocentij III. in epist. ad Episcopum Arelatensem, & habetur ca. Maiores, de Baptismo, & eius effectu. Ex his colligitur quã falsum sit, quod ait Ludouicus Viues,

A neminem olim admotum sacro Baptismo, nisi in ætate adulta.

TERTIA clasis argumentorum, constat ex rationibus. PRIMA ratio. Paruuli salui esse possunt: sed extra Ecclesiam non est salus; igitur intrent Ecclesiam necesse est. PRIMA propositio probatur tum ex Scriptura citata Matth. 19. *Talium est enim regnum cœlorum*; tum exemplo sanctorum Innocentium, quos saluos esse semper Ecclesia docuit, vt suprà probatum est, cap. 6. tum etiã quia si possunt paruuli participes esse peccati Adami, cur non etiam gratiæ Christi? Alioqui plus posset culpa quàm gratia, cuius contrarium docet Apostolus Rom. 6. SECVNDA propositio certissima est. Nam Matt. 12. dicitur: *Qui*

B *non est mecum, contra me est*; & ideò in Symbolo cõiungimus cum Ecclesia, remissionem peccatorum: *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum.* Ideò etiam comparatur Ecclesia cum Arca Noë; quia sicut regnante diluuio periit, qui in arca non fuit; ita & nunc pereunt, qui in Ecclesia non sunt, vt ait Hieronymus in epist. ad Damasum de nomine hypostasis. Idem testatur celebre illud CYPRIANI dictum, lib. de vnitate Ecclesiæ: *Non habet Deum patrem, qui non habet Ecclesiam matrem.* Vide etiam Augustinum lib. 4. de Baptismo, cap. 1. Deniq; Concilium LATERANENSE sub Innocentio III. cap. 1. *Vna*, inquit, *est fidelium vniuersalis*

C *Ecclesia, extra quam nemo saluatur.*

Habemus igitur, oportere infantes intrare Ecclesiam. At id facere non possunt nisi per Baptismum; igitur baptizentur necesse est. Assumptio probari potest. PRIMVM ex illo Pauli Rom. 8. *Quos prædestinauit, hos & vocauit; quos vocauit, hos & iustificauit; quos iustificauit, hos & magnificauit.* Hinc enim habemus, omnem prædestinatum vocari, iustificari, glorificari, & è contrario nullum glorificari, nisi antè iustificatum; nullum iustificari, nisi antè vocatum; nullum vocari, secundum ꝓpositum, nisi antè prędestinatum. At in paruulis nõ potest fingi vlla vocatio, ni si per Baptismum. Tunc enim rectè dicuntur vocati, cùm in numerum vocatorũ adscribantur. PRAETEREA Act.

D 2. dicitur: *Qui receperunt verbum, baptizati sunt, & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia.* Vbi videmus, baptizari nihil esse aliud, quàm Ecclesiam intrare. Vnde Patres communi consensu distingunt Catechumenos à fidelibus, ac docent illos, quòd Baptismo careant, nondum esse intra Ecclesiam, nec dici posse fideles. Vide Nazianzenũ rat. in sanctum lauacrũ, Chrysostomum homil. 24. in Ioannem, Cyrillum lib. 12. in Ioannem, cap. 50. Augustinum tract. 4. in Ioannem, & Concilium Florentinum in instructione Armenorum. DENIQVE non potest homo Ecclesiæ, & Christo cõiungi, nisi fide tãtùm, aut vtroque. Sed paruuli consentientibus Anabaptistis, non possunt fide ad Christum, & Ecclesiam adiungi; ergo per Sacramentum adiungi debent.

Secunda ratio. Si non possent infantes baptizari, aut impedimentum esset ex parte prohibitionis alicuius diuinæ, aut ex parte Sacramenti, aut ex parte ministri, aut ex parte ipsius suscipientis, aut denique ex parte Ecclesiæ, quæ per Baptismum acquirit ius in homines, quod non videtur posse fieri sine propria ipsorum voluntate. Nihil autem horum dici potest. Nam nulla exstat diuina prohibitio. Sacramentum autem non pendet nisi à diuina institutione; alioqui non esset certum, nec adferret solidam consolationem: itaque ex se semper est efficax, & idem operatur, siue adulto, siue infanti detur. Minister autem æquè potest infantem aspergere, & verba sacra super eum proferre, ac super adultum. Ex parte suscipientis requiritur quidem in adultis dispositio quædam per actualem fidem, & conuersionem in Deum: at hæc non requiritur in infante. Nam in adultis duplici de caussa requiritur illa dispositio. Primo, propter peccata actualia, quæ illi originali addiderunt. Peccatum enim, quod committitur per actualem auersionem propriæ voluntatis à Deo, requirit, si remitti debeat, actualem conuersionem propriæ voluntatis in Deum. Secundo, quia Deus agit cum rebus secundum earum naturas, & ideò, qui habet vsum liberi arbitrij, non iustificatur à Deo, nisi etiam ipse concurrat per assensum liberi sui arbitrij. At neutra caussa in paruulis reperitur. Illi enim nec habent vsum liberi arbitrij, nec peccauerunt per auersionem actualem propriæ voluntatis à Deo: solùm enim habent auersionem habitualem, quæ potest tolli per habitum charitatis infusum, & peccauerunt aliena voluntate. Vnde æquum est, vt eis etiam prosit aliena voluntas.

Denique non obstat obligatio, quæ nascitur ex Baptismo. Nam inprimis non obligatur nisi ad ea, ad quæ alioqui obligatus, vel obligandus erat. Nam ad legem diuinam seruandam, ad abrenunciandum Diabolo & pompis eius, omnes tenentur, etiam sine Baptismo. Rursus omnes tenentur suscipere Baptismum, idque diuino mandato, & proinde omnes tenentur se subiicere Ecclesiæ, & eius præceptis. Hoc solum inter adultos, & infantes interest, quòd illi, quia sui iuris sunt, debent propria voluntate se Ecclesiæ subiicere; & nisi faciant, peccant: isti, quia non sunt iuris sui, sed parentum, possunt eorum voluntate Ecclesiæ subiici. Itaque est illis aliena voluntas loco rectæ rationis, quam habere deberent si essent adulti: proinde nulla eis fit iniuria, sed ingens beneficium, cùm baptizantur, licet inde consequatur obligatio obediendi Ecclesiæ. Sed neque infantes illi, qui carent parentibus, & tutoribus, & ab aliquo extraneo baptizantur, queri postea possunt. Nam qui illos baptizant, agunt eorum caussam; sicut si quis incideret in hominem læthaliter vulneratum, qui vsu linguæ, & rationis careret, eumque in domum aliquam portari, & à medicis curari iuberet, certè non posset ille postea queri de isto homine, quod eum obligasset ad soluendam medicis mercedem: & si quereretur, ac soluere nollet, ab omni iusto iudice damnaretur.

CAPVT NONVM

Soluuntur obiectiones Anabaptistarum.

Sed operæ pretium erit soluere argumenta illa triginta & sex, quæ pro se adducunt Ministri Transyluaniæ.

Primum argumentum: *In sacris nullibi inuenitur Pædobaptismus, & nullum de eo mandatum, vel exemplum habemus; ergo reiiciendus.* Respondeo; Argumentum hoc aduersus Lutheranos magnas vires habet, quippe qui eo principio passim vtuntur. At apud Catholicos nihil vnquam valuit. Licet enim non inueniamus expressè mandatum, vt baptizemus infantes; tamen id & colligitur satis apertè ex Scripturis, vt suprà ostendimus; & præterea non minoris auctoritatis est apud nos Apostolorum traditio, quàm Scriptura: eodem enim spiritu Apostoli loquebantur, quo scribebant. Esse autem hanc Apostolicā traditionem, inde scimus, vnde scimus Scripturam Apostolicam esse Scripturam Apostolicam, nimirum ex testimoniis antiquæ Ecclesiæ.

Secundum argumentum: *Mandatum est, vt prius doceamus, postea baptizemus; prius ergo docendi infantes, quàm baptizentur: Ite, docete omnes gentes baptizantes, Matt. 28.* Respondeo; Ponit eo loco Dominus ordinem, quē seruare debeant Apostoli in conuersione Gentilium, vt prius instruerent eos, deinde baptizarent, postremò monerent, non sufficere fidem, & Baptisma, nisi etiam adderent postea legis obedientiam, & opera bona. Ideò enim subiungit: *Docentes eos seruare omnia, quæcunque præcepi vobis.* Qui quidem ordo seruādus est, cùm fieri potest, vt etiam ab Ecclesia diligenter seruatur, cùm adulti ad fidem veniūt. At si vel propter incapacitatem hominum, vel propter defectum aquæ, nō possint seruari omnia, vel non eodem ordine, certè præstat aliquid seruare, quàm nihil. Si quis enim in deserto esset cū homine Gentili iam moriente, vbi non esset aqua, posset illū docere, & instruere, vt crederet; nec peccaret contra præceptum Domini: *Docete baptizantes*, quia id intelligitur, cùm fieri potest. Quia igitur infantes non sunt capaces doctrinæ, & capaces sunt Baptismi, mutatur in eis ordo; vt prius baptizentur, ne fortè pereant sine hoc dominico præsidio, ac deinde cùm adoleuerint, doceantur. Quemadmodū si adultus ad fidem veniat, & iusta de caussa differendus sit Baptismus, tamen docendus erit, & monendus, vt Dei legem obseruet. Et stultus sanè esset, qui diceret, non

non debere Catechumenos legem Dei ſeruare, & benè viuere, q̃a Dominus poſt Baptiſma poſuit, vt moneantur de obedientia legis p̃ſtanda.

Tertivm argumentum: *Gloriatur Paulus, & gratias agit Deo, quod neminem baptizauerit præter Caiũ, & Criſpum, & Stephanæ domum, 1. Corinth. 1.* Quàm igitur neceſſarius ſit Pædobaptiſmus, illinc collige. Et quod præterea Chriſtus ne quidẽ adultum baptizârit vnquam, vel Ioannes Baptiſta infantem. Respondeo; Quòd Chriſtus, Ioannes, & Paulus non baptizârint infantes; aduerſarij dicunt, ſed non probant, immò contrariũ eſt probabilius, ſaltem de Paulo, & Ioanne. Nam in domo Stephanæ, quã Paulus baptizauit, probabile eſt fuiſſe aliquem infantem. Porrò ad Ioannem exibat omnis Hieruſalẽ, immò & omnis Iudæa, vt baptizaretur ab eo, Matth. 3. & Marci 1. Quis autem aſſerat, inter omnes non fuiſſe vllum, qui adduceret filium ſuum? Chriſtus autem non baptizabat quidem ordinariè per ſe, ſed per diſcipulos, Ioan. 4. tamen aliquem, vel aliquos ſine dubio baptizauit, vt haberet baptizatos, per quos alios baptizaret, vt ſcribit Auguſtinus in epiſt. 108. ad Seleucianam, & Euodius Apoſtoli Petri ſucceſſor, in Antiocheno Epiſcopatu ſcribit, B. Virginem, & S. Petrum ab ipſo Chriſto baptizatos, vt refert Nicephorus lib. 2. hiſt. cap. 3. & Euthymius in cap. 3. Ioannis. Sed eſto ita ſit, vt illi dicunt, à Chriſto, Ioanne, & Paulo nullum infantem baptizatum; num ideo non ſunt infantes baptizandi? aut num ideò antiquis temporibus non baptizabantur? Ioannes enim fortè nullum infantem baptizauit, quia eius Baptiſma non erat infantibus neceſſarium; Chriſtus, & Paulus maioribus rebus intenti, baptizandi officium aliis committebant: vt patet de Chriſto, Ioan. 4. & de Paulo, Act. 19.

Qvartvm argumentum: *Reprobi non ſunt baptizandi: Multi ex infantibus ſunt reprobi; ergo abſtinendum, ne prophanetur Sacramentum per noſtram ignorantiam.* Reſpondeo Primo; Eodem argumento probarent, neque adultos eſſe baptizandos. Secvndo; Rectè probat hoc argumentum contra Caluinum, & Bucerum, & ſimiles, qui volunt Baptiſma eſſe ſigillũ æternæ beneuolentiæ Dei. At apud nos nihil probat. Nam etiamſi paruulus fortè ſit reprobus, tamen dum baptizatur, verè iuſtificatur, & proinde Sacramentum non prophanatur, cùm ſit æquè in illo, atque in quouis electo ſignum gratiæ verum, & efficax.

Qvintvm argumentum: *Qui non credit, à Baptiſmo arcendus eſt, Act. 8. Si credis licet. Infantes non credunt, Deuter. 1. Nec ſciunt malum, nec bonum.* Respondeo; Hoc argumentum demonſtratio eſt contra Lutheranos, qui exiſtimant Sacramenta nihil eſſe aliud, niſi inſtrumenta alendæ fidei: ſed quid illi de hac re ſentiant, ſequenti capite explicabimus, vbi etiam hoc argumentum ſoluemus. Interim dico, ſufficere infanti fidem alienam ſicut ei obfuit peccatum alienum.

A Sextvm argumentum: *Cogi homines ad Baptiſmũ, eſt plus tribuere Sacramento, quàm par ſit, & Papæ opinionem ſtabilire, qui docet neminem ſine Baptiſmo poſſe ſaluari.* Respondeo; Argumentum veriſsimè concludit; ſed contra Caluinum, non contra Catholicos.

Septimvm argumentum: *Coniungenda eſt aqua cum Spiritu, Ioan. 3. veluti fides cum Baptiſmo, Marci vlt. Qui crediderit, & baptizatus fuerit. At infantes ſpiritu obtuſi ſunt, & credere non poſſunt.* Respondeo; Quòd ad Spiritum attinet, locus Ioannis non docet baptizatum debere ſentire motionem Spiritus ſancti, vt Anabaptiſtæ credunt, ſed ſolùm vim aquæ in Baptiſmo eſſe à Spiritu ſancto; B & ſicut aqua lauat exterius, ita Spiritum lauare interius, quod poteſt fieri etiam in dormiente, & non ſentiente. Fit enim illa lotio, & renouatio interior per infuſionem habituum, qui ſine vllo noſtro actu infundi poſſunt. Quod autem ad fidem attinet, locus Marci vltimo intelligitur ſine dubio de adultis. Nam præcedit: *Prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, &c.* At infantibus ſtultũ eſſet prædicare. Adde quod hoc ipſum fateri coguntur Anabaptiſtæ, ſi ſibi conſtare volunt. Nam docent infantes ſaluari ſine fide, & ſine Baptiſmo, vt Melanchthon teſtatur in locis, tit. de Baptiſmo paruulorum. Adde deniq; non deeſſe fidem illis neceſſariam, vt ſuprà diximus, & infrà dicemus.

C Octavvm argumentum: *Ad fidei articulos tantùm credendos Eccleſia obligatur; ergo cogi ad Pædobaptiſmum non debet, cùm non ſit articulus fidei.* Respondeo; Ad fidem pertinere infantes poſſe baptizari. Nam etiamſi non haberetur expreſsè in Scripturis; habetur tamen in traditione Apoſtolica. Præterea deducitur euidenter ex Scripturis, vt diximus. Argumentum tamen rectè concludit contra Zwinglium, & Caluinum, qui nõ admittunt traditionem, & putant, Baptiſmũ non eſſe neceſſarium; & locum Euangelij Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit, &c.* detorquent ad metaphoras.

Nonvm argumentum: *Si infantes baptizandi ſunt, ergo & communicandi; vt oſtendit vetuſtas, quæ e-* D *iuſmodi inanes lotiones, & cœnas pueris obtrudere coacta fuit.* Respondeo; Non eſſe parem rationem Baptiſmi, & Communionis. Nam Baptiſmus neceſſarius paruulis eſt, quia alioqui pereunt in æternum, ſi ſine Baptiſmo de hac vita decedant: Communio verò, vt etiam Sacramenta cetera, non ſunt neceſſaria, niſi adultis, poſt Baptiſmum. Id quod ex ipſorum natura, & effectis patet. Euchariſtia enim (vt de ea ſolùm loquamur) inſtituta eſt, vt vitam ſpiritualem in Baptiſmo acquiſitam conſeruet, ac nutriat, quod facit in rebus corporalibus cibus corporalis, qui vitam animalem conſeruat. Sicut igitur ſine cibo poteſt aliquandiu viui, nimirum donec naturalis calor non cœperit humorem vitalem conſumere; ita quoque ſine Euchariſtia conſeruari po-

test vita spiritualis, donec concupiscentiæ calor non cœperit humorem gratiæ, & virtutum depasci: quod certè non accidit in infantia, sed in adulta solùm ætate. Quare ipse etiam Dominus, vt indicaret Eucharistiam non esse pro infantibus institutam, noluit eam in lacte constituere, quod est vnicum infantium alimentum, sed in pane, & vino, quæ ad solos adultos propriè pertinent. Porrò veteres aliqui certis de caussis in infantium ora infundebant eo modo quo poterant Eucharistiam, sed neque eæ caussæ modò locum habent, & aliis de caussis magis vrgentibus Ecclesiæ id non facit. Verùm de hac re alibi plura dicenda sunt.

DECIMVM argumentum: *Non datur Baptismus absq; pœnitentia, Act. 2. & Marci 1. At infantes pœnitere nesciunt.* RESPONDEO; Pœnitentiam necessariam esse in Baptismo adultorum, de quo tractatur in illis locis ob peccata actualia, quæ adulti commiserunt: originale enim peccatum non est materia pœnitentiæ. Nemo enim rectè pœnitentiam agit eius peccati, quod ipse non commisit, & quod in eius potestate non fuit: originale autem peccatum non ipsi committimus, sed trahimus ab Adamo per naturalem propagationem. Vnde Rom. 9. dicitur de infantibus: *Cùm nihil boni, vel mali egissent.*

VNDECIMVM argumentum: *Nazianzenus in sermone de Baptismate optat differri Baptismũ, donec pueri de fide sua aliquid possint respondere. Augustinus lib. 4. de Baptismo contra Donatistas, paruulorum Baptismum scribit non fuisse à Conciliis stabilitum, incœpisse autem Origenis tempore.* Addunt testimonium Trismegisti, Sybillarum, & Musculi. RESPONDEO; Nazianzenus optabat quidem Baptismum differri vsque ad triennium, vt pueri aliquo modo respondere possent; excipit tamen periculum mortis. Vult enim, si periculum conspiciatur, baptizari quocunq; tempore; & probat ex Circumcisione, aliisque argumentis. Itaque duo habet Nazianzenus contra Anabaptistas. VNVM, posse infantes baptizari quocunq; tempore. ALTERVM, nunquam esse differendum vltra triennium Baptismum infantium. At certè pueri trium annorum nondum vtuntur ratione, neque possunt credere, aut pœnitere, aut alia præstare, quæ cupiunt Anabaptistę. ADDE, quòd Nazianzeni consilium non est probatum aliis Patribus: vtilitas enim illa perexigua est, & periculum ingens incurrere possent eiusmodi infantes, ob inopinatos casus. Idem dici debet ad Tertullianum, qui in lib. de Baptismo prope finem, idem consilium dedit, quod postea Nazianzenus. Iam verò AVGVSTINVS perperam & mendaciter citatur ab Anabaptistis. Non enim negat à Conciliis stabilitum Pædobaptismum Augustinus, quòd eum infirmare velit, sed vt ostendat antiquiorem esse omnibus Conciliis. Sic enim loquitur li. 4. de Baptismo infantium: *Quod vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper re-*

A *tentum est non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissimè creditur.* Ex quibus verbis refellitur etiam mendacium de inuento Pædobaptismo Origenis tempore: nam Augustinus neque dicit inuentum Pædobaptismum Origenis tempore, neque dicere potest, cùm affirmet descendere ex Apostolica traditione. Porrò testimonium Musculi Lutherani non pluris facimus, quàm ipsorum Anabaptistarum testimonia. Trismegistus, & Sybillæ non loquuntur de Christi Baptismo, sed de aliqua Ethnica lotione, quæ nihil ad nos.

DVODECIMVM argumentum: *Corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem, Rom. 10. Id paruuli*
B *non possunt.* RESPONDEO cum Augustino loco citato, lib. 4. de Baptismo, ca. 24. hoc esse, quod Apostoli tradiderunt, infantes saluari per Baptismum, etiam si corde non credant, nec ore confiteantur. Etsi enim fidem actualem nõ habent, habent tamen fidei Sacramentum, quomodo è contrario bonus latro non habuit fidei Sacramentum, & saluus fuit per ipsam fidem, & conuersionem ad Deum. Itaque in necessitate supplet fides, & votum, Sacramenti defectum; & contrà supplet Sacramentum, fidei actualis & propriæ defectum.

DECIMVM TERTIVM argumentum: *Perfecta Sacramenta cùm sint, perfectos requirunt. Infantes admodum imperfecti; ergo, &c.* RESPONDEO; Res perfectę si
C comparentur ad caussam agentem, non conueniunt nisi perfectis: non enim possunt perfecta opera facere, nisi perfecti artifices. At si comparentur ad caussam patientem, id est, ad materiam seu subiectum, tum conueniunt imperfectis, non perfectis: earum enim munus est perficere res imperfectas. Huius generis est Baptismus respectu hominum: est enim perfectum Sacramentum, quod perficit homines imperfectos. Simile est de medicina corporali: perfecta enim medicina non datur perfectis in sanitate, sed valde imperfectis, id est, valde ægrotis. Vnde Apostolus, Hebr. 6. dicit, imperfectorum esse baptizari: *Intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur, non iterum iacientes fun-*
D *damentum pœnitentiæ Baptismatum, &c.*

DECIMVM QVARTVM argumentum: *Cœna Domini requirit externam fidei confessionem, & propterea ab ea arcentur paruuli. At Baptismus quoque requirit externam confessionem, cùm nihil sit aliud, nisi fidei protestatio.* RESPONDEO; Tam Cœna Domini, quàm Batismus sunt fidei externæ ꝓfessiones: & ideo per eorum susceptionem profitemur fidem, etiam si nihil omnino verbis diceremus. Quare etiam paruuli dum baptizantur, profitentur fidem; & idem facerent, si communicarent: non enim ista est caussa cur arceantur à cõmunione.

DECIMVM QVINTVM argumentum: *Christi symbola ad ipsius commemorationem, & prædicationem sunt ordinata. Nihil horum possunt paruuli facere.* RESPONDEO; Qui suscipiunt Christi symbola, hoc

ipso quod ea suscipiunt, commemorant, & prædicant Christum: quare etiam paruuli id faciũt. Dum enim merguntur in aquam, commemorant Christi mortem, & sepulturam; dum eleuantur ab aqua, commemorant Christi resurrectionem. Neque aliud requirit Apostolus Rom.6.

A

DECIMVM SEXTVM argumentum: *Fides ex auditu: auditus per verbum Dei. Si dixeris infantes fidem habere, nouam nouæ fidei reuelationem in illis demõstrabis, quod ex verbo Dei probare nunquam poteris.* RESPONDEO; Argumentum concludit contra Lutheranos, qui fidem actualem ponunt in infantibus.

DECIMVM SEPTIMVM argumentum: *Christus annorum triginta baptizatur.* RESPONDET Nazianzenus oratione in sanctum lauacrum, non omnia quæ Christus fecit, à nobis eodem modo fieri posse, vel debere. Ieiunauit ille sine omni cibo, idque mox à Baptismo; nos id facimus alio modo, & alio tempore. Eucharistiam dedit ille in cœnaculo, post Cœnam, & ante passionem: nos in templis ante Cœnam, post resurrectionem. ADDE præterea Christum distulisse Baptismum ad annum trigesimum, tum quia nõ egebat ipse Baptismo; tum quia non erat ei periculum ne morte præueniretur; tum quia decreuerat in ætate perfecta auspicari prædicationem suam, & ostensionem suam ad homines; in Baptismo autem agnosci cœpit ob miracula, quæ tunc acciderunt. Nos autem egere Baptismo incipimus continuò ac nati sumus; nec sumus certi de tempore vitæ nostræ: & deniq; non baptizamur, vt mundo innotescamus, sed ne in æternum pereamus. ADDE, quòd Christus circumcisus est in infantia: quod autem Iudęis erat circumcisio, nobis est Baptismus.

B

DECIMVM OCTAVVM: *Quicunque baptizantur, Christum induunt; an infantes Christum induant, expende.* RESPONDEO; Induunt infantes Christum, quandoquidem per habitum gratiæ illis infusum, exuunt veterem hominem, & induunt nouum. Posse autem id fieri sine proprio mentis actu, docet Apostolus, Rom.5. *Sicut,* inquit, *per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obedientiam iusti constituentur multi.* Itaque sicut hoc ipso, quod aliquis nascitur ex Adam, communicatur ei peccatum Adę, etiamsi vsum mentis non habeat; ita hoc ipso quod aliquis renascitur ex Christo per Baptismum, communicatur ei Christi iustitia, & ita Christum induit, licet per ætatem non habeat vsum rationis.

C

DECIMVMNONVM: *Noui Testamenti Sacramenta sunt spiritualia; infantes toti carnales.* RESPONDEO; Ideo recipiunt Sacramenta spiritualia, vt fiant etiam ipsi spirituales: quales verè fiunt per habitum, non per actum.

D

VICESIMVM: *Apostoli hominum piscatores sunt, nõ infantium.* RESPONDEO; Quasi verò infantes non sint homines. Quanquam piscari propriè non est baptizare, sed prædicare; & fatemur infantibus non esse prædicandum.

VICESIMVM PRIMVM: *Qui accedunt ad Sacramenta, probare se ipsos debent, 1. Corinth. 11. Infantes id non possunt; ergo, &c.* RESPONDEO; Id solum Apostolus dixit de Eucharistia, quæ requirit, vt homo sine cõscientia peccati accedat, alioqui indignè accedit, & vt discernat corpus Domini. Quocirca rectè Ecclesia non communicat infantes, qui non possunt discernere corpus Domini. In Baptismo non requiritur talis probatio. Potest enim quis accedere cum conscientia peccatorũ, dummodò pœniteat eum peccasse, & propositum habeat rectè viuendi: est enim Baptisma institutum, vt purget peccata. Quamuis autem requiratur in adultis ad Baptismum alia quædam probatio, vt non accedant ficto animo, neque cum affectu peccati; tamen in infantibus nulla probatio necessaria est, cùm obicem ponere nõ possint.

VICESIMVM SECVNDVM argumẽtum: *Qui Christianus fieri vult, induere debet nouum hominem, exuto veteri. Id non possunt infantes.* RESPONDEO; Iam dixi, assumptum esse falsum. Quanquã nec maior ꝓpositio est absolutè vera, cùm Christianus sit etiã is, qui est malus, modò Baptismum perceperit, & Christi fidem profiteatur.

VICESIMVM TERTIVM: *Fidelis dispensator dat cibum in tempore suo, & aspicit albas messes, non virides, & tenerrimas.* RESPONDEO; Id optimè seruat Ecclesia, quæ paruulis dat Baptismum, non Communionem: quia Baptismi semper est tempus, non autem Communionis. Porrò regiones albæ ad messem, dicũtur homines dispositi, & idonei ad recipiendam salutem; quales semper sunt paruuli; non autem semper tales sunt adulti, qui variis desideriis, & peccatis impediuntur.

VICESIMVM QVARTVM: *Illi verè dicuntur fratres, qui ex eodem poculo bibere possunt. Infantes non possunt; ergo, &c.* RESPONDEO; Dicuntur fratres qui bibunt ex eodem poculo, sed maiori ratione dicuntur fratres, qui Baptismo eodem renascuntur. Nam Baptismus facit nos Dei filios, & fratres Christi, ac omnium aliorum similiter renatorum: bibere autẽ ex eodem poculo, solum est signum fraternitatis. Vnde Apostolus vtrumq; dixit de Baptismo, 1. Corinth. 12. *Omnes vos in vno Spiritu in vnum corpus baptizati estis.* De Eucharistia, 1. Corinth. 10. *Vnus panis, & vnum corpus multi sumus.* Et contrà, bibere ex diuersis poculis, ita vt alij bibant calicem Christi, alij calicem dæmoniorum, signũ est diuersitatis, & schismatis. Quòd si qui ex nullo calice bibant, quod faciunt paruuli, non impedit fraternitatem, quæ aliunde haberi potest, nimirum ex Baptismo, qui verè nos fratres sub vno Patre, immò & membra vnius corporis facit. 1. Corinth. 12. *Omnes nos in vno Spiritu in vnum corpus baptizati sumus.* Id quod etiam in rebus carnalibus videmus; infantes enim interdũ fratres sunt hominum adultorum, quia

ex eodem patre geniti sunt, licet non vescantur eodem pane, nec bibant ex eodem poculo.

VICESIMVM QVINTVM: *Qui Sacramentorum externā partem tantùm sumit, nihil sumit. Infantes aqua sola tinguntur, cū careāt ratione; ergo, &c.* RESPONDEO; Falsa est assumptio. Licet enim infantes careant rationis vsu, non tamen carent anima rationali, eiusque potentiis, in quibus Deus per gratiam habitare potest, & habitat, cùm baptizati sunt, vt AVGVSTINVS scribit in epist. 57. ad Dardanum. Vbi dicit mirabile esse, & tamen verum, quod in multis Deus non habitet, qui eum nôrunt, vt in Philosophis, de quibus Rom. 1. *Cùm cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt:* & contrà in multis habitet, qui eum non nôrunt, vt in paruulis baptizatis. Et lib. 1. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 9. *Dat,* inquit, *sui Spiritus occultissimam gratiam, quam etiam latentur infundit & paruulis.*

VICESIMVM SEXTVM: *Non debet ad Christum vocari, qui non potest à Ioanne Baptista præparari.* RESPONDEO; Verum est, si egeat præparatione; paruuli autem ea non egent. Quocirca Dominus ait Matth. 19. *Sinite paruulos venire ad me:* neque iussit eos exspectare donec à Ioanne præpararentur.

VICESIMVM SEPTIMVM: *Baptismus est tinctio cum doctrina, & manuum impositione, Hebr. 6.* RESPONDEO; Nō hoc dicit Apostolus: sic enim loquitur: *Intermittētes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur, non rursum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum Baptismatum doctrinæ, impositionis quoq; manuū, ac resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni.* Vbi illud: *Baptismatū doctrinæ,* coniungendum est cum illis, *non rursum iacientes fundamentum.* Et sensus est; Non reuertamur iterum ad fundamentum doctrinæ de Baptismo tradendæ, & de impositione manuum, id est, de Cōfirmatione: ista enim traduntur Catechumenis initio fidei, nunc ad altiora tendere nos oportet. Vbi nō definitur Baptismus, tinctio cum doctrina; sed asseritur, doctrinam de Baptismo ad incipientes, nō ad perfectos pertinere, quod est contra Anabaptistas, qui Baptismum perfectorum esse volunt.

VICESIMVM OCTAVVM: *Baptismus est mortificatio, & ablutio cū inuocatione nominis Iesu, Act. 22.* RESPONDEO; Etiā in paruulis Baptismus mortificat peccatum. Porrò inuocatio illa non est de substantia Baptismi, sed conueniens, & adhibenda cùm fieri potest.

VICESIMVM NONVM: *Baptismus est ablui corpore aqua in certitudine fidei, depulsa mala conscientia, Heb. 10.* RESPONDEO; Non definit Baptismū Apostolus, sed monet eum, qui vult ad Deū accedere, vt habeat plenā fidem, & bonam conscientiā, & præterea Baptismum. Sic enim ait: *Accedamus in vero corde, cū plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda.*

TRICESIMVM: *Baptismus est depositio sordium, & pec-*

A *catorum, & sepeliri cum Christo, Coloss. 2* RESPONDEO; Id etiā infantibus conuenit, qui habent peccatū originale. Etsi enim id Anabaptistæ negant: tamen Paulus affirmat Rom. 5. *In quo omnes peccauerunt.* Et Ephes. 2. *Eramus & nos natura filij iræ.*

TRICESIMVM PRIMVM: *Baptismus est stipulatio bonæ conscientiæ erga Deum, 1. Petri 3.* RESPONDEO; Effectus est ille Baptismi, nō ipsa Baptismi essentia. Porrò eum effectū in infantibus Baptismus efficit fundamentaliter, vt sic loquamur, facturus deinde, cùm ij adoleuerint, etiā formaliter: abluit enim peccatum, ex qua ablutione oritur postea testimonium bonæ conscientiæ.

TRICESIMVM SECVNDVM: *Baptismus est lauacrū regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, Tit. 3. & Ioā. 3.*

B TRICESIMVM TERTIVM: *Baptismus, qui à Prophetis figuratus est Ezech. 36. Zach. 13. nihil ad infantes pertinet.* RESPONDEO; Falsum assumunt, ex eo quòd putāt infantes nō habere peccatū originale: hinc enim negāt infantes regenerari, vel mundari debere.

TRICESIMVM QVARTVM: *Sacramēta sunt cibi solidi. Infantes lacte indigent.* RESPONDEO; Sacramentum Eucharistiæ est solidus cibus, ideoq; sub specie panis institutū est, nec paruulis datur. At Baptismus non est cibus, sed regeneratio, quæ maximè conuenit paruulis; paruuli enim nasci solent. Quare Apostolus Hebr. 6. Baptismum imperfectorum esse dicit.

TRICESIMVM QVINTVM: *Prius nos esse oportet animales, deinde spirituales. 1. Corinth. 5. Sacramenta sunt in-*

C *strumenta spiritualia; ergo infantes spiritu renasci non possunt.* RESPONDEO; Vis argumēti hæc videtur esse. Sacramenta sunt spiritualia; ergo spiritualibus tantùm conueniunt. Sed infantes non sunt spirituales, vt ex Apostolo colligitur, q. docet nos prius esse animales, & postea spirituales; igitur Sacramenta infantibus non conueniunt; Sed in hoc argumento mala est prima cōsequentia. Sacramenta enim sic sunt spiritualia, vt homines spirituales ex animalibus efficiant, cùm vim habeāt regenerandi, & renouandi, Ioan. 3. & Tit. 3.

TRICESIMVM SEXTVM. Adultos cęcos, surdos, & mutos nemo vnquā baptizare audebit; tantò minus infantes, qui nec ambulare possunt, nec

D audire, nec loqui. RESPONDEO; Eiusmodi adulti, si indicare possint aliquo modo suam voluntatem, qua baptizari velint, aut certè antea indicauerint, quàm in eum morbū inciderent, omninò baptizari possunt, ac debent: vt apertè tradit Concilium III. Carthag. c. 34. & Arausicanum I. can. 12. & Augustinus lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. 26. de ægrotis, qui repentè obmutescunt; Quòd si sciri nequeat eorum voluntas, nō baptizantur, quia in iis, qui rationis vsum habent, requiritur eorum consensus, vt suprà diximus; quod in infantibus nō requiritur vt quibus sufficit aliorum consensus. Item nescimus de adultis cæcis, mutis, & surdis, an non ponant obicem aliquem; quod de infantibus certè scimus.

CAPVT DECIMVM.

Quid sentiant aduersarij de fide, quæ requiritur in Baptismo paruulorum.

RESTAT ALTERA quæstio de fide, qua paruuli baptizātur. Sunt autem de hac re duæ extremæ sententiæ hæreticorum, inter quas media incedit sententia Catholicæ Ecclesiæ.

PRIMA sententia Lutheranorū est, qui fidem actualē, aut aliquid simile actuali fidei paruulis tribuunt. Primus Lutherus añо XX. in lib. de captiuit. Babylonica, c. de Baptismo, cùm dixisset: *Omnia Sacramenta ad fidem alendā instituta sunt.* Item: *Sacramenta non iustificant, nec vlli prosunt, sed sola fides.* Item: *Sacramenta non implentur dum fiunt, sed dum creduntur.* vidit repugnare his sententiis paruulorū Baptismum, atq; eum sibi ipse obiecit: *Opponetur, inquit, forsan iis, quæ dicta sunt, Baptismus paruulorum, qui promissionem Dei non capiant, nec fidē Baptismi habere possint.* Respondet autem, ac duo dicit. PRIMO, infantes credere. SECVNDO, fidem acquirere, non vi Sacramenti, sed per orationem Ecclesiæ, & fidem offerentium paruulum ad Baptismū; & sic exponit, quod dici solet, paruulis fide aliena succurri. Quòd autem loquatur de fide actuali paruulorum, non de aliquo habitu, patet ex illis eius verbis: *Sicut verbū Dei potens est, dum sonat, etiam impij cor immutare, quod non minus est surdū, & incapax, quàm vllus paruulus, ita per orationem Ecclesiæ offerentis, & credentis, cui omnia possibilia sunt, & paruulus fide infusa mutatur, mundatur, & renouatur.* Hæc ille. At certè impius cùm ad vocem verbi Dei immutatur, vt velit conuerti, actualiter immutatur, non habitualiter.

Item Lutherus in lib. contra Cochlæum anno XXIII. *Dicimus, inquit, ad Baptismum infantes credere per vim verbi, quo exorcizantur, & per fidem Ecclesiæ eos offerentis, & eis fidem orationibus suis impetrantis. Alioqui mera, & intolerabilia essent mendacia, quando baptizans à paruulo quærit, an credat, non baptizaturus, nisi vice eius respondeatur, Credo. Vt quid interrogat an credat, si certū est, eos non credere? vt Cochlæus contendit. Esto, Augustinus sic aliquādo dicat; sed Cochlæo satis sit, esse sic ab homine dictū: nos volumus hoc dictū diuinis testimoniis probari. Quin asserimus paruulos prorsus non esse baptizandos, si verū est, in Baptismo non credere, ne illudatur maiestatis Sacramētum, & verbum. Debemus autē & hunc negatæ in paruulis fidei errorem Sophistis, &c.* Vbi apertissimè loquitur de fide actuali, nō de habituali: neq; enim Cochlæus, aut Augustinus, aut Scholastici; quos ille Sophistas vocat, fidem habitualem in paruulis negârunt. Et præterea vult Lutherus fidem esse in paruulis ante Baptismum, dum exorcizātur, & interrogantur: illa autem nō potest esse fides nisi actualis, habitualis enim nō infunditur ante Baptismum, sed in ipso Baptismo. Idem etiam

A scripsit in lib. ad VValdenses, vbi ait, præstare prorsus omittere Baptismum in paruulis, quàm baptizare eos sine fide. Nam si sine fide accipias Sacramentū, magno tuo malo accipies. Et probat ex illo Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit.* Qui locus de actuali fide intelligitur.

Hæc sententia visa est admodum dura omnibus aliis, & peperit tres sectas diuersas. Quidam enim negârunt paruulos baptizandos, cum omninò crederent sine fide Baptismū nihil prodesse, vt Lutherus dixerat; & simul experimento certissimo tenerent, paruulos non credere, cùm apertè renitantur, & eiulent cùm baptizantur. Atque hi sunt Anabaptistæ, de quibus

B suprà diximus.

Alij non negârunt paruulos baptizādos, sed negârunt fidem in paruulis requiri; & ij sunt Sacramentarij, de quibus mox dicemus, dum alteram sententiam referemus.

Deniq; alij neq; fidem, neq; Baptismum paruulorum negârunt, sed mollire conati sunt, & exponere Lutheri sententiam. Itaque anno XXXVI. conuenerunt Lutherani ad Conciliabulum VVittembergense, cuius acta exstant apud Cochlæum lib. 3. miscellaneorum tract. 8. cap. 2. In ea Pseudosynodo hæc pronunciata habentur. PRIMVM, reiiciendum esse errorem illorum, qui imaginantur saluari infantes sine aliqua actione ipsorum. SECVNDVM, etsi nos non

C intelligamus qualis sit illa actio paruulorū, tamē certū esse in eis fieri sanctos, & nouos motus, sicut in Ioan. Baptista, quādo exultauit in vtero. TERTIVM, licet nō sit imaginandū, quòd infantes intelligant, tamen motus eorū, & inclinationes ad credendum, & diligendū Deum, similes esse motibus fidei, & dilectionis: & hoc esse intelligendum, cùm dicuntur infantes credere.

Hanc mitigationem sententiæ Lutheri, sequi videntur communiter Lutherani. Philippus in locis anni LVIII. tit. de Baptismo paruulorū: *De infantibus hoc satis est tenere; Spiritus sanctus per Baptismum eis datur, qui efficit in eis nouos motus, nouas inclinationes ad Deum pro ipsorum modo.* Idem habet Ioan. Brentius in Apologia pro cōfess. VVittemberg.

D ca. de Baptismo; & Dauid Chitræus in suo Catechismo loco 7. de Baptismo. Item Illyricus cum Centuriatoribus cent. 2. cap. 4. col. 63. & cent. 5. ca. 4. col. 517. reprehendit Iustinum, & Augustinum, quod velint infantes in Baptismo non credere fide propria, sed aliena. Denique (vt omittam ceteros) Martinus Kemnitius in 2. part. Exam. Trident. Cōcilij ad canonem 13. 7. sessionis pag. 258. & sequentibus, dicit quidem esse difficile intellectu, & explicatu, quemadmodum infantes credant: *Tamen, inquit, quomodo hoc simplicissimè possit intelligi, explicatur in formula concordiæ inter Theologos Saxoniæ, & superioris Germaniæ anno M.D. XXXVI. constituta, &c.* Et ponit breuiter summam eorum, quæ ex conuenticulo VVittembergensi suprà citauimus.

Est autem hîc OBSERVANDVM, Kemnitium mira fraude, & artificio, immò aperto mendacio asserere, hanc sententiam conuenticuli VVittembergensis concordare cum Lutheri sententiis suprà citatis, & rursum Lutherum cum Augustino; & contrà Synodum Tridentinam dissentire in hac re à Synodo generali Viennensi, quòd Synodus Viennensis docuerit infantibus in Baptismo infundi habitus fidei, spei, & charitatis: Synodo autem Tridentinæ ita sorduerit illud decretum, vt ne mentionem quidem eius facere voluerit. Quæ mendacia paulò pòst refellemus; atque hæc de prima sententia.

A ALTERA sententia in altero extremo: infantibus nullam fidem in Baptismo esse necessariã. Hanc videtur primus etiam Lutherus docuisse. Nam licet antequam Anabaptistæ exorirentur, illa scripserit, quæ suprà citauimus: tamen postquam illi apparuerunt, scripsit librum contra eos, anno M. D. XXVIII. & vbi ad hoc argumentum venisset de fide infantium, dixit nihil interesse, siue credant, siue non credant. Baptismum enim non fundari super fidem dantis, aut recipientis, quæ incertissima est, sed super Dei mandatum, & institutionem. Et similia habet in homiliis de Baptismo anno XXXVII. & XL. habitis: tamen hoc principium Lutheri non est solidum. Nam etiam si ex eo, quod Sacramentum non pendet à fide nostra, sed à diuina institutione, sequatur illud in se semper esse efficax, non tamen sequitur nobis esse vtile, & fructuosum, nisi cum fide accipiatur; alioqui etiam, qui ficto animo accedunt, vel peccatum deserere nolunt, per Baptismum purgarentur. Ideò Sacramentarij sequuntur quidem Lutherum in eo, quod scribit non requiri fidem: sed ex alio fundamento id colligunt, nimirum ex promissione facta Abrahæ, & semini eius, vel certè ex diuina prædestinatione.

B Caluinus libro quarto Institut. cap. 16. cupiebat primam Lutheri sententiam, quam suprà explicauimus, defendere, sed non est ausus. Vnde sic loquitur §. 18. *Non satis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne sese illis quoquomodo exhibere cognoscendum queat.* & §. 19. *Non quod eadem esse fide præditos temere affirmare velim, quam in nobis experimur, aut omninò habere notitiam fidei similem.* Hæc ille. Vides quomodo reiicit decretum VVittembergense? Inde §. 21. *Quos electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo præsenti vita antè demigrent, quam adoleuerint; eos virtute sui Spiritus nobis incomprehensa renouat, quomodo expedire solus ipse prouidet.* Similia habet Theodorus Beza in sua confess. ca. 4. art. 48. & Petrus Martyr, in cap. 1. & 7. prioris ad Corinth. vbi apertè dicit, infantes non intelligere, neque credere, & tamen rectè baptizari, quia iam antea sanctificati sunt, & membra Ecclesiæ effecti per donum electionis diuinæ, & promissionem parentibus factã. Immò VVolfgangus Musculus, qui interfuerat Conciliabu-

C lo VVittembergensi, postea Sacramentarius factus, in locis communibus, tit. de Pædobaptismo, dicit admodum inconsultè scripsisse Lutherum, si constet paruulos non credere, baptizandos non esse: & hanc fuisse occasionem Anabaptismi.

D TERTIA sententia Catholicorum est: infantes non habere fidem actualem, nec tamen omni fide carere; sed habere fidem habitualem; & præterea credere fide aliena, & ipsa Baptismi susceptione. Quę omnia, vt ordine probentur, ponam sequentes propositiones.

CAPVT XI.

Declaratur quæ fides requiratur in Baptismo paruulorum, & refelluntur errores aduersariorum.

PRIMA propositio: *Infantes non habent actualem fidem.* Hæc est cõtra primam Lutheri sententiam. Probatur PRIMO, quia Scriptura Deuter. 1. & Ionę vltimo affirmat, infantes non cognoscere distantiam boni, & mali; nec vsquam excipit tempus Baptismi. Quare sine Scripturæ testimonio id Lutherus affirmat.

SECVNDO, Patres hanc sententiam reiiciunt, vt Nazianzenus, qui oratione in sancta lumina, dicit, infantes sine sensu sanctificationis sanctificari, & Augustinus, qui epistola 57. ad Dardanum ridet hanc Lutheri sententiam, vt qui iniuriam faciat humanis sensibus: & rursus epist. 23. tractat. 80. in Ioannem, libro quarto de Baptismo, cap. 24. & libro primo de peccatorum meritis, & remiss. cap. 20. dicit, paruulos non habere fidem, quæ est in cogitatione: item non habere sensum fidei: denique non habere quod Paulus dicit: *Corde creditur ad iustitiam.* Ex quibus intelligimus Kemnitium pagina 258. omninò temerè, & mendaciter scripsisse, eandem esse in hac re Augustini, & Lutheri sententiam. Nam suprà ostendimus, à Luthero fidem ipsam actualem tribui paruulis; cuius contrarium tot in locis dicit Augustinus. Quid, quod Lutherus in libro contra Cochlæum fatetur, contra se in hac quæstione habere Augustinum? & tamen impudens Kemnitius, inuitum Lutherum, cum inuito Augustino concordare suo mendacio voluit.

TERTIO, est ratio. Nam fides non potest oriri in mente nisi ex diuina reuelatione: quæ quidem aut immediatè fit à solo Deo, aut per organum verbi Dei prædicati, aut lecti. PRIMO modo non dicit Lutherus dari infantibus fidem, sed secundo, cùm ait eos credere per vim verbi, quo exorcizantur, adiuuantibus Ec-

cleſiæ precibus. Et præterea primus ille modus non eſt ordinarius, ſed extraordinarius, & rariſsimus, ac ſolis fortè Prophetis, & Apoſtolis conceſſus: *Fides enim ex auditu*, inquit Paulus Rom. 10. loquens de ordinario modo, quo gignitur fides. At ſi omnibus infantibus fides immediatè reuelaretur, iam eſſet modus ordinarius, & poſſent omnes infantes, dum baptizãtur, dici Prophetæ. Quod autem SECVNDO modo non oriatur in infantibus fides, patet manifeſto experimento. Si enim verbũ exorciſmi gigneret fidẽ, certè audiretur, & intelligeretur ab infantibus: proinde attentè auſcultarent infantes; cuius contrarium videmus. Deinde exorciſmus non refertur ad fidem docendam, ſed ad Dæmones coërcendos. Denique hoc eſt ponere nouum miraculum in auribus, & mente infantium. Neque valet, quod Lutherus adfert de orationibus, & fide offerentium. Nam aliquando contingit, vt offerentes, & parentes, & ipſi baptizantes ſint infideles, & tamen verè, & vtiliter detur infantibus Baptiſmus, vt Auguſtinus docet, epiſt. 23. Neque ea vis eſt orationum, & fidei offerentiũ, vt infallibiliter miracula impetrent. Et deniq; ſi Deus miraculum facit in mente infantuli, vt corde credat ad iuſtitiam, cur non facit etiam in lingua, vt ore cõfiteatur ad ſalutem? Fortè hoc eſt impoſsibile Deo; aut orationibus, & fide impetrari nequit? At facillimum eſſe, teſtatur aſina Balaam, quæ Deo volente loquuta eſt ſapienter, Numer. 22.

QVARTO, probatur ratione Auguſtini in epiſt. 57. quia cùm conſtet infantes, & vocis eiulatu, & motibus corporis reluctari, & obſtrepere Baptiſmo, ſi verè intelligerent (quod neceſſe eſt, ſi credere debent) quid agatur, rei fierent ingentis ſacrilegij, nec ablueréntur, ſed magis ſordidarentur.

SECVNDA propoſitio: *Non habent infantes, dum baptizantur, vllos nouos motus, & inclinationes ſimiles actibus fidei, & dilectionis.* Hæc eſt contra figmentum Conciliabuli VVittembergenſis, & Philippi, Kemnitij, & aliorum Lutheranorum. Probatur PRIMO, quia repugnat verbo Dei. Iſti enim volunt hos ipſos motus infantium ſine cognitione eſſe, & dici fidem, licet improprie, & eo modo infantes non iuſtificari ſine aliqua fide. At in tota Scriptura nuſquam habetur nomen fidei in ea ſignificatione, vt deſignet motum quendam ſine ſenſu, & ſine cognitione; ſed potius in contraria, vt patet Rom. 10. *Fides ex auditu*. Heb. 11. *Fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei.* & ſic de aliis locis.

SECVNDO, repugnat rationi. Nã aut illi motus, & inclinationes ſunt in corpore, aut in animo. Si in corpore, non poſſunt eſſe ſimiles actibus fidei, & dilectionis, qui ſunt in animo; nec enim corporalia dicuntur ſimilia ſpiritualibus, niſi metaphoricè, & per quandã analogiam. Et præterea non poteſt fieri, vt motus & inclinatio

A ad credendũ Deo, & diligendũ Deum, ſint corporales, cùm Deus ſit obiectũ ſpirituale, & altiſſimũ, quod vix mente attingi aliquo modo poteſt. Si autẽ ſint in animo, eſt implicatio contradictionis, quòd ſint abſq; cognitiõe. Quid enim eſt motus intellectus, niſi intelligere? non enim aliter moueri poteſt intellectus, niſi intelligendo; ſicut nec oculus, niſi videndo; nec ſenſus audiendi, niſi audiẽdo. Et quomodo poteſt voluntas inclinari, niſi præcedente cognitione? cùm obiectum voluntatis non ſit aliud, niſi bonum cognitum.

TERTIO, repugnat ipſi Luthero. Nam Lutherus locis antea citatis, illam fidem ponit in paruulis, de qua ſæpe dixerat, quòd ſola iuſtificet.
B Certum autem eſt, fidem iuſtificantem non eſſe motum ſine cognitione: alioqui etiam beſtię iuſtificari poſſent. Voluit etiam Lutherus fidem in paruulis gigni ex auditu verborum exorciſmi; proinde non ſine cognitione poſuit fidem. Præterea Lutherus volebat, fidem in paruulis eſſe ante Baptiſmum, vt poſſet verè reſponderi miniſtro baptizaturo, paruulum credere: at auctores huius ſententiæ dicunt, per Baptiſmum dari paruulis iſtos motus. Sic enim loquitur Philippus loco citato: *Spiritus ſanctus per Baptiſmum eis datur, qui efficit in eis nouos motus, & inclinationes, &c.* Et ſimiliter Kemnitius pag. 259. dicit, effundi Spiritum regenerationis in infantes, dum bapti-
C zãtur, & operari in illis ſanctos motus, &c. Quare falsò affirmat pag. ſuperiore idem Kemnitius, Lutherum idem ſenſiſſe, quod ipſe ſentit.

QVARTO, repugnat doctrinæ, & principiis communibus omnium Lutheranorum. Nihil enim eſt apud eos certius, & communius, quàm ſola fide iuſtificari hominem; & Sacramenta nihil eſſe aliud, niſi inſtrumenta excitandæ vel nutriendæ fidei. At certè ſi motus illi infantium ſine vera fide illis ſufficiunt ad iuſtificationem, & ad Baptiſmum vtiliter ſuſcipiendum; falſum eſt ſola fide hominem iuſtificari. Neque dicere poſſunt, hos ipſos motus eſſe fidem. Nam quando loquuntur de fide in materia iuſtificationis, ſemper intelligunt per fidem appre-
D henſionem diuinæ miſericordiæ, quæ ſine cognitione eſſe non poteſt. Præterea cùm iſti motus immediatè excitentur à Deo, vt ipſi volunt, & non per Sacramenta, quæ more concionis prouocent fidem per externos ſenſus; certè ruit illud principium, Sacramenta non iuſtificare, niſi fidem excitando more concionis. Itaque ſi quis rectè iudicet, poſitis principiis de ſola fide iuſtificante, minus abſurda eſt Lutheri ſententia, quæ fidem paruulis tribuit, quàm Conciliabuli VVittembergenſis, ꝙ motum ſine cognitione iiſdem concedit. Lutherus enim nouum miraculũ falsò excogitauit, ſed eo poſito, omnia illi conſtant: iſti autem & miraculum fingunt, & eo poſito deſtruunt ſua ipſorum principia, & cum aperta ratione pugnant.

TERTIA propositio: *Infantes non iustificantur sine vlla fide.* Hæc est cōtra Sacramentarios: & probatur. PRIMO, quia Scriptura affirmat fidem esse medium ad salutem necessarium. Ioan. 3. *Qui non credit, iam iudicatus est.* Ex quo loco Augustinus probat, infantes baptizatos habere aliquam fidē, li. 1. de peccat. merit. & remiss. ca. 33. Nam eo loco Dominus non loquitur de præcepto credendi, quo sine dubio non tenentur paruuli, sed de medio ad salutem. Nam antea dixerat: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto; ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et subiunxit: *Qui credit in eum, non iudicatur; qui autem non credit, iam iudicatus est.* Sicut igitur aspicere æneum serpentem, non tam fuit præceptum, quàm remedium vnicū salutis: ita & fides in hoc loco Euangelij asseritur necessaria, vt remedium, non vt præceptum.

SECVNDO, probatur ex illo Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Item Rom. 3. *Arbitramur hominē iustificari per fidem:* quod passim repetit, & inculcat Paulus. Quomodo igitur sine vlla fide iustificari & placere Deo possunt infantes? AT, inquiunt Caluinus, & Martyr; Si Deus prædestinauit infantes, & promisit se fore Deum ipsorū, sine dubio dabit illis Spiritum sanctum, eosque iustificabit modo aliquo sibi noto, licet non per fidem. RESPONDEO; Prædestinationem non impleri, nisi per ea media, quæ in Scripturis nobis sunt reuelata. Porro Apostolus Rom. 8. satis perspicuè explicat media, cùm ait: *Quos prædestinauit, hos & vocauit; quos vocauit, hos & iustificauit; quos iustificauit, hos & magnificauit.* Idem verò Apostolus in eadem epistola, cap. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 10. nihil aliud cōtendit, nisi iustificationem non contingere sine fide. Quare tribuere paruulis iustificationem sine fide, & ante vocationem, id est, ante Baptismum, quo solo vocari possunt infantes, quid est aliud, nisi contra verbum Dei fingere nouam iustificationem?

QVARTA propositio: *Infantibus in Baptismo infunditur habitus fidei, spei, & charitatis.* Hæc INPRIMIS certa est Catholicis ex auctoritate Conciliorum, & Doctorum. Nam licet aliquando disputatum fuerit, an infantes reciperent cum gratia iustificante habitus harum virtutum, tamen semper fuit communior sententia, infundi paruulis per Baptismum hos habitus. Ita enim sanctus Thomas 3. part. quæst. 69. art. 6. item Scotus, Durandus, Gabriel, & ceteri ferè omnes in 3. distinct. 23. Quocirca Concilium Viennense generale, vt habemus Clement. prima de summa Trinit. & fide Catholica, definit hanc sententiam esse probabiliorem, & magis conformem testimoniis tam veterum, quàm recentium Theologorum. Neque hæc sententia sorduit Tridentino Concilio, vt audacter mentitur Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 261. Nam licet Concilium Tridentinum non fecerit mentionem Concilij Viennensis; tamen illam ipsam

A sententiam recepit, ac definiuit vt certam. Nam sess. 5. in decreto de peccato originis, definit infantes in Baptismo iustificari, ita vt si moriantur in eo statu, nihil sit, quod eos ab ingressu cœli remoretur. Deinde sess. 6. cap. 7. definit Concilium, in Baptismo infundi cum remissione peccatorum hæc omnia dona, fidem, spem, & charitatem, eaque menti inhærere.

SECVNDO, potest hæc eadem sententia colligi ex Scripturis, quibus suprà probauimus, sine fide paruulos non saluari. Cùm enim constet, fidem propriè non significare, nisi actum, vel habitum, & simul constet in paruulis actum fidei esse non posse; certè sequitur, vt in eis sit

B habitus. Item ex Scripturis suprà probauimus, infantes rectè baptizari, & per Baptismum iustificari, & saluari. Item constat ex Scripturis, iustificationem nullam esse sine fide: igitur constare etiam debet, infantes habere saltem habitualem fidem.

TERTIO, probatur ex Patribus, qui licet nō meminerint expressè horum habituum, tamen aliis verbis idem dicunt. Primùm enim omnes Græci, & multi Latini dicunt, Baptisma esse illuminationem, & qui baptizantur, illuminari. Vnde etiam Augustinus tractat. 44. in Ioannem dicit, cæcum natum, cùm à Christo fuit inunctus, factum esse quodammodo Cate-

C chumenum; cùm fuit illuminatus, fuisse quodammodo baptizatum. Id autem Patres sine dubio dicunt propter fidem, quæ in Baptismo recipitur, quæ est lumen cordis, vt exponit sanctus Thomas 3. part. quæst. 69. artic. 5. Et idem colligitur ex illo Actor. 15. *Fide purificans corda eorum.* Et denique, quia sola fides ad intellectum pertinet ex virtutibus Theologicis, in quib. cōsistit iustificatio, quæ acquiritur in Baptismo. At non recipitur actus fidei. Actus enim præcedit in adultis, vt dispositio; in infantibus nullus est fidei actus; igitur Baptismus illuminat ratione habitus, qui in eo infunditur. Adde quod Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 26. in fine, affirmat infantulos per Ba-

D ptismum non solùm purgari, sed etiam illuminari, quod, vt dictum est, non nisi per fidem fieri potest.

QVARTO, probatur ratione. NAM paruuli baptizati verè dicuntur, & sunt fideles, vt Augustinus docet, lib. 1. de peccatorum meritis, & remiss. ca. 33. & Concilium Trident. sess. 7. can. 13. de Baptismo. At fideles non dicimur ab actu, sed ab habitu fidei: alioqui cùm dormimus, aut etiam cùm vigilamus, sed de fide nō cogitamus, non essemus fideles. Vnde AVGVSTINVS loco citato, cùm dixisset paruulos esse fideles, addit: *Hoc enim eis acquiritur per virtutem Sacramenti, & offerentiū responsionem.* Vbi apertissimè significat paruulos dici fideles, tum ab habitu, qui infunditur virtute Sacramenti, tum ab actu fidei alienæ.

ITEM, Deus in nobis habitat per fidem, & charitatem, Ephes.3. *Christum habitare per fidem in cordibus vestris*. 1. Ioan. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*. At in paruulis baptizatis Deus habitat, vt Augustinus docet in epist.57.ad Dardanum: igitur habent etiam paruuli baptizati illa dona saltem quoad habitum.

DENIQVE, Deus infundit paruulis suis occultā gratiam, cùm baptizantur, vt August. docet li.1. ca.9. de peccatorū meritis, & remiss. Sed gratia iustificationis infusa in cordibus, consensu omnium Theologorū, aut est charitas cum fide, & spe; aut certè est quædam alia qualitas, cum qua infallibiliter coniunctæ sunt tres illæ virtutes.

QVINTA propositio: *Paruuli actu credunt, partim reipsa dum baptizātur, partim aliena fide*. PRIOR pars est Augustini lib.1. de peccatorum merit. & remiss. cap.27. vbi dicit, infantibus ipsum baptizari esse credere, quia nimirū ipsa actio est fidei professio. Similia habet epist.23. Quemadmodum etiā de sanctis Innocentibus Ecclesia loquitur, cùm ait, eos non loquendo, sed moriendo confessos esse. Neq; de hac re vlla potest esse cōtrouersia. POSTERIOR pars est contra temeritatem Illyrici, Kemnitij, & aliorum, qui errorem Papisticū esse volunt, baptizari paruulos in fide Ecclesiæ. Sufficit autem ad hanc assertionem probandam, cōsensus Patrum. Ita enim docet Iustinus q.56. Dionysius de Ecclesia hierarchia, cap. vlt. Ambrosius, vel quicunq; est auctor, in cap.11. ad Hebr. August. lib.3. de lib.arb.cap.23. vbi dicit, hanc esse totius Ecclesiæ sententiā, Item epi.23. 57.& 105.lib.4.de Baptismo, ca.24.& 25.& serm. 10.& 14.de verbis Apostoli. Prosper de vocatione Gent.lib.2.ca.8.& Bernard.serm.66.in Cantica.& deniq; Conc.Trid.sess.7.can.13.

Est autem hoc loco OBSERVANDVM, duplicem fidem requiri in Baptismo. Actualem VNAM, quæ præcedit Baptismū, vt dispositio quædam; & ea est, quæ exigitur à baptizādis, cùm iubentur recitare Symbolum, & interrogantur an credant. Quæ quidem, vt plurimùm, iudicio grauiū doctorū, non est ex habitu fidei, sed ex auxilio speciali Dei. Vnde Catechumeni cum ista fide adhuc non dicuntur fideles à Patribus. ALTERA est, quę sequitur Baptismū, quæq; est pars essentialis iustificationis, & non est actus, sed habitus; & hanc intelligunt baptizandi, cùm interrogati, quid petant, respondent: *Fidem vitam æternam præstantem*, vt habemus in Concilio Trident. sess.6. cap. 7. & in libris, qui tractant de ritu Baptismi. Iam igitur, cùm Patres dicunt, paruulos baptizari in fide parentum, aut Ecclesiæ, non loquuntur de fide posteriore, sed de priore. Et cùm dicimus paruulos baptizari in fide parentum, non est sensus, paruulos iustificari formaliter, aut esse fideles aliena fide; vt perperam colligunt Kemnitius, & Illyricus locis citatis, vbi etiam perperam citāt illud Habachuc. 2. *Iustus ex fide sua viuit*. Non enim vllus Catholicorum docuit vnquam, paruulos viuere fide aliena, sed sua habituali. Neque etiam est sensus, vt exponit Lutherus, paruulis impetrari fidem qua iustificentur, à fide & precibus offerentium, & Ecclesiæ. Fidem enim iustificantem habent paruuli infusam ex opere operato Sacramenti, non ex opere operantis ministri, aut Ecclesiæ. Sed sensus est, fidem actualem, quæ requiritur vt dispositio ad Sacramentum, nō haberi à paruulis propriam, sed alienam.

DICES; Quid prodest paruulo fides aliena? RESPONDEO; Multum omninò prodest. PRIMVM enim eos ad Baptismum adducit. Vt enim adulti, nisi credant, ad Baptismum non veniunt; sic etiam nisi parentes, aut aliqui alij, qui infantium curam gerunt, credant, non eos ad Baptismum deferent. Itaque sicut propria fides vnicuique prodest, quia est caussa proprij Baptismi; ita fides aliena prodest infanti, quia est caussa, vt infans baptizetur. Et contrà infidelitas patris multùm obest infanti, quia est caussa, ne ille baptizetur. Atque hanc vtilitatem persequitur Prosper loco citato. ALTERA vtilitas est, quod hoc modo Deum honorant, & colunt, dum fidem profitentur, & Satanæ abrenunciant, & implent, quæ ad ritum Baptismi pertinent, saltem per os alienum. Habet enim Deus ratum hoc obsequium per alios præstitum, cùm ipsi per se non possint. Et hoc est, quod sæpe inculcat Augustinus locis citatis.

Ex quibus omnibus colligitur, fidem alienam non esse ita necessariam, vt non sit Baptismus verus, aut fructuosus, si ea desit, quandoquidem non est de essentia iustificationis, vel Baptismi; tamen esse necessariam ad solennitatem ritus, ac cæremoniæ, & sæpe, vt diximus, ad ipsum Baptismum paruulis tradendum; quia si nemo haberet fidem, nemo curaret paruulos baptizari. Superest argumenta ipsorum soluere, quæ pauca sunt, & leuia.

Argumentum PRIMVM Lutheri est contra primam propositionem: *Si infantes non crederent, illuderetur Sacramentis sacrilego mendacio, dum respondetur pro infante, Credo*. RESPONDEO; Nullum est ibi mendacium. Non enim qui respondet, *Credo*, significat infantem credere, proprio actu, sed alieno. Vt enim Augustinus loquitur serm. 10. de verbis Apostoli: *Accommodat mater Ecclesia infantibus aliorum pedes, vt veniant; aliorum cor, vt credāt; aliorum linguam, vt confiteantur*. Idque non iniuria; cùm peccato alieno prægrauentur, id est, ab alio contracto, licet sibi verè & propriè inhærente.

SECVNDVM argumentum: *Matth.18. Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis, qui in me credunt. Igitur pusilli credunt*. RESPONDEO; Pusilli, de quibus loquitur Euangelium, nō infantes, sed pueri grandiores erant. Nam vocauit eos Dominus ad se; & scandalizari posse dixit; at venire suis pedibus, & scandali capacem esse, infantibus non conuenit.

TERTIVM

Tertium argumentũ contra secundã propositionem: *Ioã. Baptista exultauit in vtero, Luc. 2. Non igitur mirum, si habeant infantes nouos motus.* Respondeo Primo, exemplum vnum non facere regulam generalem, vt Augustinus de hac ipsa re loquens testatur epist. 57. At quia Kemnitius dicit, hoc exemplo non se probare velle, id ita esse in omnibus infantibus, sed tantùm esse posse. Respondeo Secundo, Ioannem Baptistam non habuisse motum sine cognitione, vt isti fingunt. Nam vt Ambrosius, & Beda in commentario eius loci, testantur, Ioannes cognouit Domini præsentiam, & inde exultauit. Ipsum quoque Euangelium, dum ait, exultasse illum in gaudio, satis apertè docet, illum non caruisse cognitione.

Quartum argumentum, contra eandem propositionem: *Infantes saluari possunt, dicente Domino, Marci 10. Nisi quis acceperit regnum cœlorum, sicut paruulus, non intrabit in illud. Igitur oportet infantes recipere Spiritum sanctum, & proinde aliquam eius operationem. At non possunt recipere fidem cum cognitione; ergo nouum motum sine cognitione.* Respondeo, vltima consequentia nihil valet; possunt enim recipere, & reipsa recipiunt infantes habitum fidei, qui neq; est fides cum cognitione, neq; motus sine cognitione.

CAPVT XII.

Qui sint veri, aut falsi effectus Baptismi.

Sequitur Septima controuersia de effectu Baptismi. Duę sunt autem quæstiones de hac re. Vna de veris effectibus, quos agnoscunt Catholici. Altera de falsis effectibus, quos aduersarij Baptismo tribuunt.

Veri effectus apud Catholicos tres sunt. Primo enim Baptismus tollit, ac delet verè omnem culpam, & pœnam. Secundo confert ex opere operato gratiam, & dona diuina, quibus verè, & formaliter iustificatur homo. Tertio imprimit indelebilem characterem, ob quem reiterari non potest. Ad hos reuocantur illi quos Patres enumerant, & maximè Nazianzenus orat. in sanctum lauacrum, & Chrysostomus hom. 1. ad Neophytos, vt quòd faciat animam pulchrã, Deo dilectam, splendentem, quòd eam obsignet regio sigillo, quòd faciat hæredẽ Dei, quòd aperiat regnum cœlorum, & similia. Aduersarij Primum effectum negant; dicunt enim peccata per Baptismum nõ verè tolli, sed tantùm non imputari. Secundum etiam negant. Nolunt enim iustificari hominem ex opere operato per Sacramenta, sed solùm per fidem. Tertium absolutè negant, & idcircò non possunt sufficientem caussam reddere, cur Baptismus non repetatur. Sed de duobus effectibus posteriori-
A bus satis multa diximus in disputatione de Sacramentis in genere: solùm de primo hîc agendum est. Atque hæc erit Prima quæstio; An Baptismus verè tollat peccata.

Porrò aduersarij alios quinque effectus Baptismi enumerant. Primum, quòd baptizatus non possit damnari, etiamsi velit, nisi nolit credere. Secundum, quòd Baptismus liberet ab obedientia diuinæ legis. Tertium, quòd liberet ab humanarum legum obseruatione. Quartum, quòd liberet ab omnibus votis. Quintum, quòd sola memoria Baptismi iustificet à peccatis, quæ fiunt post Baptisma. Qui certè non tam sunt Baptismi effectus, quàm Lutheranorum
B errores; ac meritò damnantur à Concilio Tridentino sess. 7. totidem canonibus, id est, 6. 7. 8. 9. & 10. De his igitur effectibus erit altera quæstio.

CAPVT XIII.

Quod Baptismus verè tollat peccatum.

Quod igitur attinet ad Primam quęstionem, fuit hæresis antiquissima Origenistarum, peccata nõ tolli per Baptismum, sed solùm tegi: tolli autem peccata tandẽ per mortem. Ita habet Pro-
C clus quidam Origenista apud Epiphanium hær. 64. vbi etiam ponit refutationem huius hæresis ex libro S. Methodij Martyris de resurrectione. Similem hæresim postea excitârunt Messaliani, teste Theodoreto li. 4. de fabulis hæreticorum. Item rursum alij quidam tempore S. Gregorij, vt ipse refert lib. 9. epist. 39. ad Theoctistam Patritiam.

Hoc nostro seculo idem docent omnes Lutherani. Nam Lutherus ipse art. 2. ex iis, quos anno XX. Leo X. damnauit, sic ait: *In puero post Baptismum negare remanens esse peccatum, est Paulum, & Christum simul conculcare.* Deinde in assertione eiusdem articuli: *Aliud est*, inquit, *omnia peccata remitti, aliud omnia tolli; Baptismus omnia remittit, sed nul-*
D *lum pènitus tollit, sed incipit tollere.* Similia habet Ioan. Caluinus in Antidoto Concilij Trident. sess. 5. vbi refellit decretũ de peccato originis: *Manet*, inquit, *verè peccatum in nobis, neq; per Baptismum statim vno die extinguitur, sed quia deletur reatus, imputatione nullum est.* Idem habet lib. 4. Instit. cap. 15. §. 10. & 11. Idem etiam Philippus in Apologia 2. articuli Confessionis Augustanæ. Vbi notandum est insigne mendacium. Sic enim Philippus: *Augustinus ait; Peccatum in Baptismo remittitur, non vt non sit, sed vt non imputetur.* Atque hoc idem dixerat Lutherus in assert. 2. articuli; & Ioan. Roffensis, conuincit eum mendacij, ostendens Augustinũ non hoc dicere. Editus est autem liber Roffensis anno M.D.XXIII. & tamen Philippus anno M.D.XXX. iterum idem mendacium protulit.

Preterea testatur Cochlęus in discussione Confessionis Augustanæ, art. 2. ipsum Philippum ab Eckio conuictum, & confessum esse, locum Augustini malè esse citatum: & tamen idem mendacium toties detectum, & confutatum, iterum scripserunt in libro Concordiæ Latino, pag. 59. edito anno M. D. LXXX. & semper repetunt, cùm Apologiam illam imprimunt. Deniq; Martinus Kemnitius in Exam. 5. sess. Concilij Trident. pag. 430. & sequentibus idem defendit, quamuis magis cautè. Fatetur enim primò remitti in Baptismo omnia peccata, quin etiam tolli, ac deleri, & solùm restare reliquias quasdam peccati originalis. Deinde tamen addit illas reliquias esse quiddam, quod malum sit, & malum culpæ, & secūdum Scripturas peccatum dicatur, & quod hominem damnare posset, si Deus imputare illud vellet. Quod est dicere; Peccatum in Baptismo remitti, non quia tollitur, sed quia non imputatur.

Contra hunc errorem grauissimum, & perniciosissimum statuit Concilium Tridentinum, sess. 5. decretum, quo affirmat per Baptismum tolli reipsa id omne, quod habet in homine rationem peccati.

Est autem hìc OBSERVANDVM, fundamentum aduersariorum non esse aliud, nisi quia putant ipsam concupiscentiam, quam certum est manere etiam in baptizatis, vsque ad mortem, esse verè, & propriè peccatum, licet ei non consentiamus, sed repugnemus. Quæ quidem quæstio non est huius loci, sed tractari solet, & à nobis tractata est in disputatione de peccato originis. Et quia ita coniuncta est illa cum ista, vt vna explicata, etiam altera terminetur; potuisset fortasse hoc loco ista quæstio præteriri: tamen quia alia sunt argumenta, quibus probatur Baptismum tollere omnia peccata; & alia, quibus probatur concupiscentiam non esse peccatum, nisi impropriè, ideò visum est hìc tractare propositam quæstionem, licet, vt dixi, ex definitione vnius consequatur etiam alterius definitio.

PRIMO igitur probatur ex Scripturis, Baptismo reipsa tolli omnia peccata, ita vt non solùm non imputetur, sed nec sit, quod imputari possit ad culpam. Et quia Scripturarum testimonia plurima sunt, reducam ea ad aliquot capita.

PRIMVM est eorum, quæ habent vocabula mundandi, lauandi, tollendi, delendi, auferendi, & similia, quæ inprimis pugnant cum modo loquendi aduersariorum, ac præsertim Lutheri; & præterea non possunt nisi ineptissimè exponi per non imputari. Non enim dicitur rectè quis tollere ab alio ignorantiam, vel malitiam, quia ignoscit illi, quod aliquid ignoranter, aut malitiosè fecerit. Loca hæc sunt, Psalm. 50. *Dele iniquitatem. Amplius laua me.* Micheæ 7. *Aufers iniquitatem.* Ioan. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata*

A *mundi.* Ephes. 5. *Mundans eam lauacro.* Kemnitius in Exam. pag. 501. respondet, Paulum non dixisse, Mundauit, sed; *Mundans*, quia quotidie ea mūdat, donec exhibeat eam in die iudicij gloriosam. At non considerauit Kemnitius illud, quod sequitur: *Lauacro aquæ in verbo vitæ.* Mundatio enim per lauacrum aquæ, id est, per Baptismum non fit quotidie, nisi in diuersis hominibus, qui veniunt ad Baptismum. Solùm enim baptizatur quisque semel, & tum mundatur, & efficitur sine macula, & ruga, quamuis Christus id quotidie faciat in diuersis, vt in die iudicij totum corpus suum, id est, omnes electos exhibeat sine macula, & ruga.

B SECVNDVM caput est eorum locorum, qui dicunt tolli maculas, aut inquinamenta, aut iniquitates. Nam secundum aduersarios non tollitur per Baptismum peccatum, nisi quoad reatum, id est, quoad obligationē ad pœnam; manere autem volunt ipsam peccati fœditatem, quæ erat caussa illius reatus. Voces autem: *Maculæ, inquinamenti, iniquitatis*, & similia, non significant reatum, id est, obligationem illam, quæ potest tolli per non imputationem, sed significant ipsam fœditatem, quam illi manere volūt. Cantic. 4. *Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te.* Similis est locus Euangelij, Ioan. 13. *Qui lotus est, non indiget, nisi, vt pedes lauet, sed est mundus totus.* Ponderat hunc locum Gregor. lib. 9. epist. 39. Non

C enim verè potest dici mundus totus, in quo aliquid relinquitur, quod maculæ rationem habeat. Ezech. 36. *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Ephes. 1. *Elegit nos, vt essemus sancti, & immaculati.* Coloss. 1. *Reconciliauit vos in corpore carnis eius per mortē, exhibere vos sanctos, & immaculatos, et irreprehensibiles.* Vbi vides, non solùm non habere maculam, sed nec aliquid, vnde reprehendi possint. Quod intelligitur quātum attinet ad ipsam iustificationem à Deo acceptam: nam postea benè possunt homines labi, & facere digna reprehensione. Ex quo tollitur euasio Kemnitij, qui respondet, pag. 496. & sequentibus, obiiciendo alia loca, vbi iubemur emundari ab omni inquinamento

D carnis, & spiritus, 2. Corinth. 7. & exuere veterem hominem, & induere nouum. Ephes. 4. & Coloss. 3. Sed hæc & similia intelliguntur, vel de peccatis, quæ postea fiunt, vel de mortificatione sensuum, & inclinationum, quæ ad malum prouocant, licet formaliter peccata non sint.

TERTIVM caput est ex figuris Baptismi. Nam multiplex figura præcessit. VNA, in Circumcisione, Coloss. 2. ALTERA, in mari rubro, 1. Corinth. 10. TERTIA, in Iordane sanante lepram, 4. Reg. 5. QVARTA, in suffocatione porcorum, Matth. 8. quam allegat Nazianzenus oratione in sanctum lauacrum. QVINTA, in probatica piscina, Ioan. 5. SEXTA, in lotione, & curatione cæci nati, Ioan. 9. quam explicat Augustinus,

tract.44. in Ioannem. At in Circumcisione verè, non autem per solam imputationem abscindebatur caro. In mari rubro, verè, & propriè suffocati sunt Ægyptij, quibus antè Hebræi seruiebant. Quare sanctus GREGORIVS, lib.9. epist.39. hunc locum tractans: *Qui*, inquit, *dicit, peccata in Baptismate, non funditus dimitti, dicat in mari rubro Aegyptios non veraciter mortuos.* Idem quoque de aliis dicendum est.

QVARTVM caput cōtinet ea loca, quæ comparant mundationem iustificationis rebus verè, & propriè mundis. Psalm. 50. *Lauabis me, & super niuem dealbabor.* Isai. 1. *Si fuerint peccata vestra, vt coccinum, sicut nix dealbabuntur: & si fuerint rubra, vt vermiculus, sicut lana alba erunt.* Isaiæ 44. *Deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata.* At certè cùm solaris radius dissoluit nebulas calore suo, ita eas euanescere facit, vt nihil remaneat tenebrarum, sed cœlum verè serenum appareat.

QVINTVM continet similitudinem peccati originalis, Roman. 5. *Sicut per vnius obedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.* At illi verè constituuntur peccatores, & verè iustitiam amittunt, non sola imputatione. Ioan. 3. *Quod natum est ex carne, caro est; quod natum est ex spiritu, spiritus est.* Illi verè sunt carnales; igitur isti verè spirituales. Confirmatur ex illo, 1. Corinth. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur; ita in Christo omnes viuificabuntur.* Hic locus intelligitur de vera morte, & vera resurrectione; igitur etiam loca suprà citata de vero peccato, & vera iustificatione.

SEXTVM continet similitudinem mortis Christi, Roman. 6. *Consepulti sumus cum Christo per Baptismum in morte.* Et ibidem: *Si mortui sumus, quomodo viuemus in illo?* Idem repetitur, Colossen. 2. de quo loco AVGVSTINVS in Enchirid. cap. 52. sic loquitur: *Quemadmodum in illo vera mors facta est, sic in nobis vera remissio peccatorum: & quemadmodum in illo vera resurrectio, ita in nobis vera iustificatio. At Christi mors, & resurrectio veræ fuerunt omnibus modis, non autem veræ, quoad aliquid, & quoad aliud falsæ; igitur & remissio peccati vera mors est peccati, non quoad reatum tantùm, sed quoad omnia, quæ peccati rationem habent.*

SEPTIMVM continet ea, quæ docent, Baptismo nos renasci. Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto.* Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Coloss. 2. *Cùm essemus mortui propter delicta, conuificauit nos Christo.* 1. Petri 2. *Quasi modo geniti infantes.* At certè noua ista generatio, & vita requirit veram mortem peccatorum, & veram mutationem interiorem; non autem solam imputationem. Quomodo enim verè sumus viuificati, & regeniti, si adhuc mors in nobis manet?

OCTAVVM continet ea, quæ docent, non posse simul habitare lucem, & tenebras; peccatum & iustitiam. 1. Corinth. 10. *Non potestis mensæ*

A *Domini participes esse, & mensæ Dæmoniorum.* 2. Corinth. 6. *Quæ societas luci ad tenebras? quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? quæ conuentio Christi ad Belial? qui autem consensus templi Domini cum idolo? Vos enim estis templum Dei viui.* At aduersarij volunt simul & Diabolum in nobis habitare per peccatum, quod verè semper est in nobis, & Christum per iustificationem. Respondet Kemnitius, pagin. 501. Paulum docere non posse esse peccatū mortale simul cum iustitia fidei: Papistas autem perperam hæc loca intelligere, qui idem deducunt non posse simul consistere vetustatem, & nouitatem; carnem, & spiritum. AT in vtroque fallitur. Nam cùm fatetur non posse esse pecca-

B tum mortale cum iustitia fidei, id intelligit de mortali, non secundum naturam suam, sed ex misericordia Dei non imputante. Vult enim cum Magistro suo Luthero semper esse in nobis peccatum dignum ex se morte æterna, sed in credentibus fieri veniale, quia Deus non imputat. At hoc ipsum est contra Paulum. Quia si verè est in nobis post Baptismum peccatum natura sua mortale; ergo est in nobis iniquitas; ergo tenebræ; ergo Belial: ergo est conuentio luci ad tenebras, iustitiæ ad iniquitatem, Christo ad Belial; non enim iniquitas desinit esse iniquitas, quia non punitur, vt notum est. Porrò Catholici non negant esse in homine vetustatem carnis, & nouitatem spiritus, cùm fa-

C teantur esse in nobis concupiscentiam, quæ est lex membrorum pugnans cum lege mentis, ad Romanos 7. sed eam negant esse peccatum, nisi quando libera voluntate eius desideriis consentimus.

NONVM caput continet ea loca, quæ docēt, Deo odio esse peccata. Psalm. 5. *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem.* Psalm. 44. *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Sapient. 14. *Odio est Deo impius, & impietas eius.* Ex his enim locis efficitur, vt aut Deus in iustificatione penitus tollat peccata, ita vt nihil sit, quod odio habere possit; aut certè nihil omninò remittat, ne obligationem quidem ad pœnam. Si eñ peccatum maneret, Deus illud odisset; si odisset, punire vellet; si punire

D vellet, non ignosceret. Itaque dicere Deum non imputare peccata, quæ verè manent, atque ea nolle punire, est manifesta contradictio secundum Scripturas sanctas, quæ Deum hostem, & vindicem peccatorum seuerissimum vbiq; describunt.

Argumenta aduersariorum non aliud probant, nisi concupiscentiam esse verè peccatum, licet ei non consentiamus. Quæ omnia soluta sunt à nobis in disputatione de peccato originis.

CAPVT XIIII.

Quòd Baptismus non faciat homines impeccabiles.

NVNC ad effectus Baptismi, quos aduersarij confingunt, veniamus. Et quoniam ea ferè omnia, quæ hîc dicenda essent, ad alia loca propriè spectant, & hîc solùm tractantur propter canones Concilij Tridētini de Baptismo; solùm breuissimè rem attingemus, tot propositionibus constitutis, quot sunt Concilij canones.

A Sit igitur PRIMA ꝓpositio: *Baptismus nō id efficit, vt baptizati non possint gratiam Dei amittere, nisi nolint credere.* B Hæc expresse habetur can. 6. Concilij. Sunt autem quędam breuiter annotanda. PRIMVM, fuisse olim duos errores apud veteres. VNVS fuit Iouiniani, qui, vt referunt Hieronymus, lib. 2. contra Iouinianum, & Augustinus lib. de hæresibus, cap. 82. docuit, hominem verè baptizatum non posse amplius peccare, & si fortè peccat, non fuisse tinctum, nisi aqua. Argumentum præcipuum erant illa verba, 1. Ioan. 3. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum nō facit, quia semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* Et 1. Ioan. 5. *Qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conseruat eum.* Refellit hunc errorem accuratè sanctus Hieronymus loco notato; & certè Scripturæ diuinæ passim occurrunt, C vt illa Roman. 11. *Tu fide stas, noli altum sapere, sed time, &c.* Et Hebr. 6. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, &c.* Et 2. Petri 2. *Melius erat eis non cognoscere viam iustitiæ, &c.* Denique, Actor. 8. apertè legimus, Simonem credidisse, & Baptismum suscepisse: & tamē ibidem legimus eius ruinam. Porrò testimonia ex epistola Ioannis accipienda sunt in sensu composito, quemadmodum & illud, Matth. 7. *Non potest arbor bona malos fructus facere*: nimirum dum manserit arbor bona. Solùm enim vult Ioannes ostendere, non posse consistere veram iustitiam & charitatem cum peccato mortali, proinde non esse iustum, qui malè agit. Ita exponunt Augustinus, tract. 5. in epist. Ioannis, & Hieronymus, lib. 2. in Iouinianum.

D ALTER error quorundam fuit, qui, vt Augustinus refert, lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 25. docebant, baptizatos nō posse damnari, etiamsi perditissimè viuerent, modò ab Ecclesia Catholica non recederent. Refellit hūc errorem Augustinus ibidem ex clarissimis testimoniis Scripturarū: & præterea librum integrum scripsit cōtra eum errorem, qui inscribitur; De fide, & operibus. Scripturæ præcipuæ sunt, Rom. 8. *Si secundum carnē vixeritis, moriemini.* 1. Cor. 6. *Nolite errare: neq; fornicarij, neq; fures, neque adulteri, &c. regnum Dei possidebunt.* Et similia habentur, Gal. 5. Ephes. 5. 1. Thessal. 4. 1. Timoth. 6. & alibi; quę omnia dicuntur baptizatis, vt ex iisdem locis patet.

NOTA SECVNDO, vtrumq; errorem aliqua ex parte hoc nostro seculo instauratū esse. Nam PRIOREM errorem instaurauit Ioan. Caluinus, qui hominem semel verè iustificatum docuit, nō posse vnquā excidere à gratia, & salute. Nam in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 7. can. 7. de Baptismo, dicit, Baptismo tanquam Dei chirographo nos certiores reddi de perpetua adoptionis gratia: & lib. 3. Instit. cap. 2. §. 11. & 12. docet, veram fidem semel habitam amitti non posse, esseque donum electorum proprium. Sed refutatio istius erroris, non est pręsentis loci: non enim id ipse tribuit virtuti Baptismi, sed prædestinationi. Interim repugnat Scripturis apertissimè Caluini sententia, cùm Act. 8. Simon Magus crediderit, & baptizatus fuerit, & paulò pòst à fide, & charitate exciderit. Et præterea, si verum esset, quod vult Caluinus, nulli vnquam fuissent Apostatæ, nec vlli ex Catholicis hæretici fierent, quod non solùm pugnat cum totius orbis terræ consensu, sed etiam cum Scripturis. Actor. 20. *Ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se.* 1. Timoth. 1. *Quidam circa fidem naufragauerunt.* 1. Timoth. 4. *In nouissimis temporibus discedent quidam à fide.* Et cap. 6. *Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, errauerunt à fide.* Et 1. Ioan. 2. *Ex nobis exierunt.*

POSTERIOREM errorē instaurauit Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. de Baptismo, vbi habet illa ipsa verba, quæ Concilium in suo canone 6. damnauit. Nec ab ea sententia discordant eius discipuli, etsi modum loquendi non probent. Tribus enim modis potest intelligi illa propositio: *Non potest homo damnari, nisi nolit credere.* PRIMO, vt sensus sit, nullum esse peccatum verè, & in se mortale, nisi incredulitatē. Et hoc nō docent aduersarij, immò è contrario, contendunt omnia opera etiā optimè facta, esse peccata mortalia, si secundum rigorem iustitiæ iudicentur à Deo. Vnde Kemnitius in censura canonis 6. Concilij Tridentini, probat ex Scripturis, multa peccata damnare posse hominem præter incredulitatem.

SECVNDO, vt sensus sit, peccata omnia, ita esse coniuncta cum infidelitate; & contrà, fidem ita coniunctam esse cum iustificatione, vt non possit fides consistere cum vllo peccato mortali: proinde qui habet fidem, nullum habere peccatum, nec posse perire, & contrà; quicunque peccat, hoc ipso carere fide. Quod quidem simile est ei, quod Catholici dicunt de charitate: Charitas enim reuera non potest consistere cum peccato mortali, & ideò nemo perit cum charitate, & nemo saluatur sine charitate. Hunc sensum vult esse Kemnitius illius Lutheranæ propositionis in 2. parte Examinis, pag. 213. & sequentibus, vbi dicit, Lutherum nunquam sensisse nō amitti gratiam pręsentem per quodlibet peccatū mortale, sed id sensisse, posse hominem per veram fidem statim redire ad gratiam. Vt

enim peccata destruunt fidem, ita fides reuiuiscens destruit omnia peccata.

Tertio modo potest intelligi ea propositio, vt sensus sit, posse hominem simul dum peccat, retinere fidem, & per hoc nō amittere Dei gratiam pręsentem: quia licet peccata ex natura sua hominem reum facerent, & Dei inimicū, tamen fides permanens in corde facit, ne imputentur, & non damnēt. Hunc sensum fatetur Kemnitius esse Epicuræum, & meritò damnatam à Cōcilio eam propositionem in hoc sensu, quod etiam fatetur Caluinus in Antidoto huius canonis 6. Hinc enim datur licentia hominibus baptizatis patrandi quæuis peccata, modò simul credāt ea sibi non imputari. Sed nullo modo Kemnitius concedit hanc fuisse mentem Lutheri.

Nota Tertio, rectissimè à Concilio damnatam esse illam Lutheri sententiā. Nam & dicta est à Luthero in sensu tertio, licet nolit Kemnitius: & præterea hæretica est etiam in secundo sensu, quem Kemnitius, & Caluinus admittunt. Ac Primvm fuisse illam mētem Lutheri, patet ex his locis. In lib. de Babyl. captiui. cap. de Baptismo, postquam dixerat, hominem baptizatum non posse damnari, nisi nolit credere, subiungit: *Nulla peccata eum possunt damnare, nisi sola incredulitas: cetera omnia si redeat, vel stet fides in promissionem diuinam baptizato factam, in momento absorbentur per eandem fidem.* Hæc ille. Vbi vides, eum dicere, *si redeat, vel stet fides.* Putauit igitur Lutherus posse stare fidem, dum quis peccat, & per eam fidem, peccata nō imputari, etiam dum fiunt; quanquā Kemnitius non bona fide hanc sententiam referens, omisit illud; *vel stet fides.* Item in lib. de libertate Christiana: *Non facit,* inquit, *personam bonā nisi fides, nec malam, nisi incredulitas.* Item in quæstione, An opera faciāt ad salutem, hæc est prima assertio: *Vt nihil iustificat nisi fides, ita nihil peccat, nisi incredulitas.* Secunda assertio: *Iustificatio propriè est fidei quarto modo; & peccatum incredulitatis.* Item in lib. de votis monasticis: *Credentis in Christum nulla sunt tam mala opera, quæ possint illum accusare & dānare.* Deniq; in 1. sermone super Euangelium feriæ 2. Pentecostes super illud: *Sic Deus dilexit mundum. Vbi fides,* inquit, *est, ibi nullum nocet peccatum.* Et addit; sic Deum nihili facere peccata credentium in se, quomodo pater nihili facit nugas ludētium infantium. Vbi apertè loquitur de peccatis, quæ actu fiunt, & vult ea non nocere, quia per fidem teguntur, vel excusantur.

Qvod autem etiam in secundo sensu falsa sit ea ꝓpositio, patet, quia repugnat Paulo, 1. Cor. 13. *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Vbi Paulus docet, posse fidem esse sine charitate, & proinde hominem cum vera fide damnari. Respondet Paulum, loqui de fide miraculorum, nō de fide iustificante. Contrà, quia fides miraculorum nihil est aliud, nisi excellens fides Catholica, & iustificans suo modo. Vnde Paulus infrà

A de eadem fide loquens, annumerat eam aliis virtutibus Theologicis: *Nunc,* inquit, *manet fides, spes, charitas.* Et hoc loco dicit: *Si habuero omnem fidem.* Præterea, secundum Lutheranos nulla est ratio cur non possit fides ipsa iustificās manere cum peccato. Nam nihil est aliud, nisi fiducia diuinæ misericordiæ, vt ipsi passim definiūt. Quid autem prohibet, quò minus possit aliquis dum furatur, vel mœchatur, confidere, Deum nō imputaturum eam actionē ad peccatum. Deniqve, si potest cum fide manere peccatū factum, quod tamen verè peccatum est, & in iustificatis hæret, vt ipsi dicūt, cur non etiam peccatum, quod fit? certè si peccatū non posset consistere cum fide, B id non esset ratione temporis præteriti, vel pręsentis, sed ratione malitiæ, & fœditatis ipsius peccati. At peccatum iam factum cum tota sua malitia, & fœditate manet præsente fide; Ergo fieri etiā potest præsente fide. Quare coguntur, si principia sua destruere nolunt, admittere tertium illum sensum cum Luthero: quem tamen fatentur Epicuręum esse ac meritò damnatum à Concilio Tridentino.

CAPVT XV.

Per Baptismum non liberari homines à seruanda lege Dei.

C SEQVITVR Altera propositio de secundo effectu Baptismi: *Baptismus nō id efficit, vt homo solius fidei debitor sit, non autē implendæ vniuersæ legis Christi.* Hæc habetur in 7. can. Concilij. Trident. Est aūt obseruandum Primo, duobus modis intelligi posse hominem baptizatum dici liberum à lege diuina seruāda. Vno modo, vt facere cōtra eam legem, non sit iniustum, nec peccatum, quasi lex abrogata esset. Et hoc non docent aduersarij, quippe qui volunt omnia opera iustorum esse peccata, quia nūquam implent legem, vt oporteret. Et in hoc sensu fatetur Kēnitius in 2. parte Exam. pag. 216. rectè positum esse Concilij canonem, & contrariam sententiam esse blasphe- D mam in ipsum Baptismum. Itaque de hoc sensu non est controuersia.

Altero modo intelligi potest, vt facere cōtra legem sit quidē peccatum, tamen nō imputetur iis, qui fidem habēt; nec pendeat iustificatio, aut salus ab impletione legis, sed à sola misericordia, quæ per fidē apprehenditur. Et in hoc sensu Lutherani omnes docent (licet alij timidiùs, alij liberiùs loquantur) non obligari Christianos ad legem diuinā, sed solùm ad fidem; immò in hoc constituunt summā libertatis Euangelicę; vt patet ex lib. Lutheri de votis monasticis, vbi in hoc dicit consistere libertatem Euangelij, quòd pia conscientia sit libera ab omnibus operibus, non quidem faciendis (volūt enim ea fieri, vt fructus fidei) sed accusantibus, & defendentibus: quia

nulla

nulla opera sunt tam mala, quæ credentem accusare valeant, & damnare; nulla tam bona, quæ eum queant defendere, & iustificare. Item in comment. 2. cap. ad Galat. instituit hunc dialogum: *Si cōscientia dictat, Peccasti; responde, Peccaui. Ergo Deus puniet, & damnabit; non. At lex Dei hoc dicit; sed nihil mihi cum lege. Quare? quia habeo libertatem.* Idem satis apertè docet Ioan. Caluinus, lib. 3. Instit. cap. 19. §. 2. 4. & 7.

Nota SECVNDO, quid aduersarij de Concilij canone sentiāt. Caluinus in Antidoto Concilij, agnoscit canonem 7. Concilij, contra suam & suorum sententiam esse positum; & apertè contrarium profitetur.

At Kemnitius in Examine eiusdem canonis fraudulenter agēs, more suo, prætermittit eum sensum, in quo ipsi negare solent, obligari ad legem implēdam: & perperam exponit tam Concilij sententiam: vt eam refellat, quàm Lutheri, vt eam defendat. Itaq; duo dicit. PRIMO, Lutherum non docuisse Christianos liberos esse ab obediētia legis Dei, sed id solum, gratiam Baptismi, & iustificationem non pendere à conditione obseruatæ legis, quasi nemo iustificetur, nisi qui antea id meruerit per integrā legis obseruationem; sed gratis dari per fidem. SECVNDO dicit, Concilium definire voluisse, pendere iustificationem, quæ fit in Baptismo, à conditione legis impletæ. Et quia Concilium id non apertè dicit, colligit ipse hoc modo; Concilium mutuatur ex cap. 5. ad Galat. illam phrasim: *Qui circumciditur, debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Illa autē verba Paulus non dixit ex propria mente, sed ex mente, & abusu Pseudoapostolorū, qui putabant vniuersam legem esse implendam, ad hoc vt circumcisi gratiam Dei obtinerent. Ergo etiam Patres Cōcilij idem sentiunt de gratia Baptismi, nimirum, quòd pendeat à conditione impletæ legis Christi. Deinde fingit etiam duo sophismata Concilij pro isto dogmate, quę & soluit. PRIMVM est, quia renunciamus in Baptismo Satanæ, & profitemur nos Deo seruituros. Inde Cōcilium colligit gratiam Baptismi, non pendere à sola fide, sed etiam à conditione legis. SECVNDVM, quia non baptizamur in Moysem, sed in Christum, id est, non in legem, sed in Euangelium. Concilij Patres pro nomine Euangelij, legem posuerunt, vt indicarent pendere à legis obedientia, gratiam Baptismi.

Sed vtrumq; pronunciatum Kemnitij mendacio plenum est. Ac PRIMVM Lutheri sententia tam disertè ab ipsomet Luthero expressa est, vt nullo modo excusari possit. Sic em̄ loquitur in lib. de libertate Christiana: *Nullo opere, nulla lege Christiano homini opus est, cùm per fidem liber sit ab omni lege.* Item in argumento epist. ad Galat. *Summa,* inquit, *ars, & sapiētia Christiana est nescire legem, ignorare opera, et totam iustitiam actiuam.* Et infrà: *Ad nouū hominem nihil pertinet lex.* Similia passim docet in commētario epist. ad Galat. in lib. de votis mo-

A nasticis, & alibi. Deniq; coguntur, velint nolint hoc dicere. Nam cùm ipsi existimēt legē esse impossibilem, & omnia opera etiā sanctissimorum hominum esse peccata, certè si salus penderet à conditione seruatæ legis, nulli saluarentur omninò ex eorum sententia.

Quantumlibet igitur Kemnitius tergiuersetur, & mentiatur, confiteri cogitur, nisi Papista fieri velit, non ita obligari Christianos ad legem seruandā, vt ab eius obseruatione pendeat salus. Atq; hoc ipsum est, quod Concilium damnat, & anathematizat. Nam mendaciū est (vt ad SECVNDVM dictum Kemnitij veniamus) Concilij sentētiam esse, pendere gratiam Baptismi à cōditione
B legis seruatæ. Concilium enim hoc nō dicit, nec vllo verbo insinuat, sed contrarium disertis verbis in infinitis locis asseruit, ac præsertim, sess. 6. c. 8. vbi dicit, nulla nostra merita esse ante gratiam iustificationis. Et in isto ipso canone 7. de Baptismo, perspicuè Cōcilium dicit, ab ipso Baptismo nasci debitum seruandæ Christi legis: ex quo manifestè colligitur non requiri ad gratiam Baptismi consequendam, cōditionem legis seruatæ, sed solum propositum seruandæ post Baptismum. Quod etiā multò antè docuerat Concilium II. Arausicanum, can. 25.

Ad coniecturā Kemnitij ex phrasi desumpta ex epist. ad Galatas respondeo. PRIMO, Concilium Tridentinū non citasse, nec nominasse epi-
C stolam ad Galat. SECVNDO dico, in epistola ad Galatas, siue Paulus loquatur ex mente sua, siue ex mente aliorum, non haberi, ante Circumcisionem seruandā legem fuisse, sed post Circumcisionem. Id enim sonant illa verba: *Testificor omni homini circumcidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Addo TERTIO, quod Kemnitius dicit, loqui Paulum ex abusu Pseudoapostolorū; quod etiam habet Caluinus in Antidoto Concilij ad hunc 7. canonem, esse manifestam Scripturę deprauationem. Nam Paulus seriò testatur ita esse, vt dicit: *Testificor,* inquit, *omni homini, &c.* Itaq;, si id falsum erat, vt Caluinus, & Kemnitius volūt, falsus testis fuit Apostolus Paulus.

Porrò duo illa sophismata, quæ nomine Con-
D cilij Kemnitius sibi ipse obiecit, somnia sunt delirantis. Si enim vigilans, & sanus fuisset, saltem argumenta finxisset, quæ haberent aliquam speciem argumenti. Illa autem nullam prorsus speciem habent. Ex eo enim, quod renunciamus in Baptismo Satanæ, & promittimus Deo nos deinceps seruituros, nullo modo colligi potest, pendere gratiam Baptismi à conditione impletæ legis; cùm è contrario profiteamur illa abrenunciatione, & illa promissione, nos ante Baptismum seruisse Satanæ, & non Deo. Legem autem Christi non Euangelium, Concilium nominauit dedita opera, vt damnaret errorē Lutheranorum, qui Euangelium solam promissionem gratiæ esse volunt, non etiam legis nouę promulgationem: cùm tamen Christus ipse di-

 xerit,

xerit, Matth. vltimo: *Docete omnes Gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis.* Vnde & Paulus Christi legem vocat, 1. Cor. 9. *Cùm ego sine lege non essem, sed in lege essem Christi.* Et Rom. 7. *Mente seruio legi Dei.*

Nota TERTIO, errorẽ, qui in 7. canone Concilij damnatur, quòd videlicet nõ sint Christiani ita debitores legis, vt ab eius obedientia pendeat salus, refellendum esse in disputatione de iustificatione, tãquam in proprio loco. Interim tamen adferri posse apertissima Scripturarum testimonia. Nam Matth. 19. dicitur: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Rom. 8. *Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* 2. Cor. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, sicut gesserit, siue bonum, siue malum.* Galat. 6. *Nolite errare, Deus non irridetur; quæ seminauerit homo, hæc & metet.* Denique nihil sæpius Scriptura clamat, quàm Deum vnicuique daturum secundum opera sua.

SED insignis omninò Lutheri respõsio est ad hæc & similia loca in comment. 3. capitis ad Galatas: *Cùm illaqueant,* inquit, *te argumentis ex Scripturis pro defensione bonorum operum desumptis, simpliciter respondendum est; Hic mecum est Christus, illic vobiscum, Scripturæ testimonia pro operibus. Christus autem Dominus est Scripturæ, & bonorum operum. Item responde simpliciter; Tu vrges seruum, id est, Scripturam, quam relinquo tibi, ego vrgeo Dominum, qui Rex est Scripturæ.* Egregia sanè salutio, quasi Christus, & Scriptura contraria sint, & non potiùs Christus per Scripturam nos alloquatur. Vt omittam, quod hic ille est Lutherus, qui in libro de abroganda Missa, & in omnibus ferè scriptis suis, sola Scriptura fretus contemnit omnes Patres, omnia Concilia, omnem Ecclesię & totius orbis terrę consuetudinem. Nimirum illud assequi voluit, vt ipse vnus non solùm pro omnibus Patribus, & Conciliis, sed etiam pro omnibus diuinis literis haberetur.

CAPVT XVI.

Per Baptismum nõ liberari homines ab obligatione legis Ecclesiasticæ.

TERTIA propositio: *Non liberat Baptismus homines ab obligatione Ecclesiasticæ legis.* Hæc habetur in 8. canone Concilij, estq; posita aduersus Lutherum, qui in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo, & alibi passim docet, non posse Papam, aut vllum hominum vnam syllabam statuere, qua obligentur conscientiæ hominum baptizatorum.

A Vbi illud est OBSERVANDVM, alio modo ab aduersariis liberari fideles ab obedientia legum diuinarum, & alio modo ab obedientia legum humanarum. Nam diuinas leges affirmant obligare in conscientia, ita vt sit peccatum eas violare; sed tamen addunt fidelibus indulgeri eiusmodi præuaricationes, seu non imputari; ac per hoc idem esse, ac si liberi essent ab earum legum obseruatione. At leges humanas, siue Ecclesiasticas, siue politicas affirmant non obligare in conscientia, nisi ratione scandali, aut contemptus; quæ sunt prohibita lege diuina. Itaque transgredi legem humanam etiam studiosè, non modò non imputatur ad peccatum, sed B neque est vllum peccatum apud aduersarios. Quare tam Kemnitius, quàm Caluinus, ille in suo examine, iste in suo Antidoto canonẽ istum 8. simpliciter reiiciunt, ac Lutheri sententiam apertè defendunt.

Sed quoniam hunc errorem nos accuratè refutauimus in disputatione de summo Pontifice, & breuiter in libro de Sacramentis in genere, cap. 59. de cæremoniis, satis erit hoc loco ostendere obligationem legis humanæ non pugnare cum Baptismo. Id quod fiet soluendo ipsorum obiectionem, quæ est huiusmodi: *Per Baptismum addicimur diuinæ seruituti; ergo liberamur ab omnibus aliis vinculis. Atque hoc est, quod Scripturæ passim docent.* Matth. vltimo: *Baptizantes eos in nomine* C *Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare quæcunque mandaui vobis.* 1. Corinth. 7. *Precio empti estis, nolite fieri serui hominum.* Coloss. 2. *Si mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc decretis mũdi tenemini iuxta mandata, & doctrinas hominum?* Ezech. 20. *In præceptis patrum vestrorum nolite ambulare.* Matth. 15. *Frustrà colunt me mandatis hominum.* Et hæc quidem profert Kemnitius: addit verò vnum, quod solum Caluino satis fuit: *Et vnus est Legislator,* inquit Iacobus, cap. 4. *qui potest perdere, & saluare. Vbi hoc falsum esse,* inquit Caluinus, *demonstrauerint, non recusabimus, quin suis nos legibus adstringant.*

AT non opus est demonstrare id esse falsum, quod Iacobus dicit, cùm sit verissimum; sed ex D illo vero non bene intellecto falsum aliquid, & perniciosum, & verbo Dei repugnans à Caluino perperam esse collectum. Iacobus enim de summo Legislatore loquitur, qui ita fert aliis leges, vt nullas ab alio accipiat, quique ita potest perdere, & saluare, quos damnauerit, aut absoluerit, vt nullius ope indigeat, & à nullo impediri queat: talem autem Legislatorem fatemur nõ esse Papam, neque Imperatorem, sed vnum, & solum Deum. Sed non inde bene colligitur non esse etiam homines quosdam verè legislatores, licet sub Deo summo Legislatore constitutos; ita vt sicut inferioribus dant leges, ita etiam accipiant ipsi à superiore, id est, à Deo.

Esse autem eum sensum Iacobi patet, PRIMO ex ipso contextu. Nam probare volebat Iaco-

bus non debere homines aliis hominibus detrahere. Id probat, quia lex Dei id prohibet: *Qui enim*, inquit, *detrahit fratri, detrahit legi*, quaſi lex bona non eſſet. Non eſſe autem detrahendum legi, probat, quia: *Qui detrahit legi, iudicat legem; qui autem iudicat legem, non eſt factor legis, ſed iudex.* Nullum autem eſſe debere iudicem legis diuinæ, probat, quia: *Vnus eſt Legiſlator*, id eſt, vnus ſolus eſt, qui dat omnibus legem, & omnes omnino, illo vno excepto, ſubiecti ſunt legi. Hoc argumentum ſancti Iacobi bene intellectum, nihil aliud probat, niſi nullum eſſe præter Deum; talem Legiſlatorem, qui non ab alio legem accipiat. SECVNDO idem patet, quia Scripturæ, quæ certè ſecum non pugnant, non rarò nomen legiſlatoris, & iudicis tribuunt hominibus, vt Prouerbior.8. *Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.* Pſalm.2. *Erudimini qui iudicatis terram.* Et confirmatur ex ſimilibus, Matth. 23. *Vnus eſt Pater veſter, qui eſt in cœlis.* Item: *Magiſter veſter, vnus eſt Chriſtus.* Et tamen Apoſtolus vocat ſe patrem 1.Corinth.4. & Magiſtrum. 2.Timoth.1.

Ad alia, quæ ſunt ſolius Kemnitij, RESPONDEO, per Baptiſmum nos Deo addici in ſeruitutem, ac proinde liberari à ſeruitute contraria. Contraria autem ſeruitus, non eſt obedientia, & ſeruitus, quæ præſtatur hominibus, ſed ſeruitus Diaboli, & peccati; illa enim ſola impedit, ne ſeruiamus Deo, iſta autem iuuat potius, quàm impedit. Vnde Roman.6. dicitur: *Liberati à peccato*, non ab hominibus, *ſerui autem facti Deo.* Et idem Apoſtolus, paſſim imperat, vt obediant poſt Baptiſmum ſerui dominis, filij parentibus, priuati magiſtratibus, tum politicis, tum etiam Eccleſiaſticis, Epheſ.6. Coloſſ.3. Rom.13. Hebr.13. & alibi.

AD PRIMVM locum ex Matthæi vltimo. Si Kemnitius noſſet rationem argumenta conficiendi, ita argumentari deberet. Dominus iubet, vt doceatur baptizati ſeruare omnia ipſius pręcepta. Sed vnum ex eius pręceptis eſt, vt obſeruemus leges prælatorum, Luc.10. *Qui vos audit, me audit*; ergo pugnat cum verbo Domini, & cum profeſsione Baptiſmi, nolle obligari ad leges Eccleſiaſticas obſeruandas. Etſi enim Dominus Matth. vlt. non expreſsè, & nominatim iuſſerit ſeruari leges Eccleſię, tamen generatim, & implicitè id mandauit.

AD SECVNDVM ex 1.Corinth.7. Non prohibet Apoſtolus ſeruitutem humanam abſolutè; nam eandem ibidem approbat tanquam vtilem, ad humilitatem; ſed ſolùm quatenus contraria eſſet diuino obſequio; quod fieret, ſi quis homini ſeruiret in iis, quæ ſunt contra Deum, vel ſi homini ſeruiret præcipuè propter hominem, cùm ſeruiendum ſit etiam homini propter Deum, cuius præcipuè ſerui ſumus. Quem ſenſum expreſsit Apoſtolus clariùs Coloſſ.3. vbi iubet ſeruis, vt dominis ſuis ſeruiant tanquam

A Chriſto, ita vt in homine, cui ſeruiunt, non tam hominem conſiderent, quàm Chriſtum, ob cuius amorem libenter ſubiiciuntur homini.

Ad alia loca reſpondimus in vltimo capite libri de Sacramentis in genere.

CAPVT XVII.

Per Baptiſmum non fieri irrita omnia vota.

QVARTA propoſitio: *Per Baptiſmum non fiunt irrita omnia vota.* Hæc habetur canon.9. Concilij Tridentini, B eſtque contra Lutherum in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Baptiſmo, & in libro de votis monaſticis, necnon Caluinum in Antidoto, & Kemnitium in Examine huius can.9. qui docent, per Baptiſmum liberari hominem ab omnibus votis, non ſolùm quæ antea, ſed etiam quæ poſtea fecerit, excepto illo vno, quod fit in Baptiſmo, cùm promittimus nos Dei legem ſeruaturos.

Fundamenta ipſorum ſunt. PRIMO, quia Deus in Teſtamento veteri diſpoſuit de votis, quomodo fierent, & quando, & de quibus rebus. At in Teſtamento nouo Chriſtus, & Apoſtoli nihil præſcripſerunt, niſi vnicam promiſſionem, quę fit in Baptiſmo, Matth. vlt. SECVN- C DO, quia vel vouere volumus res à Deo præceptas, aut non præceptas. Si præceptas, fruſtrà id facimus, cùm in Baptiſmo vouerimus omnia pręcepta. Si non pręceptas, iam pugnamus cum Baptiſmo, qui nos liberauit ab omnibus humanis inuentionibus. TERTIO, in Baptiſmo plus vouemus, quàm implere poſſimus; ergo ſtultus eſt, qui aliquid aliud vouet, & iniuriam facit Baptiſmo, quaſi votum in eo factum non ſit ſufficiens.

Sed hæc fundamenta debilia ſunt. Nam vt ad PRIMVM reſpondeamus, etiamſi Chriſtus, & Apoſtoli nihil de votis præſcripſiſſent, mirum non eſſet, cùm vota ſint de iure naturæ, vt patet ex voto Patriarchæ Iacob. Geneſ.28. tamen falſum eſt Apoſtolos nihil de votis tradidiſſe, cùm D 1.Tim.5. B. Paulus omnium interpretum conſenſu de voto continentiæ loquatur, vbi dicit, viduas quaſdam, ſi nubant damnationem habere, quia primam fidem irritam fecerunt.

Ad SECVNDVM reſpondeo, voueri poſſe, tum res præceptas à Deo, tum etiam res non præceptas, modò ſint res bonæ. Neque fruſtrà vouentur res pręceptę, tum quia per votum homo magis ligatur, & certior redditur implendi, tum etiam quia quod fit ex præcepto, & ex voto, eſt actus duarum virtutum, & proinde excellẽtius, quàm id, quod fit ex ſolo præcepto. Vouere autem rem non præceptã, non eſt contra profeſsionem Baptiſmi, quia vt ſuprà diximᵉ, Baptiſmus liberat à peccato, nõ ab iis rebus

quæ iuuant ad vitanda peccata, & quæ magis Deo ſubiiciunt, & cum Deo ligant, vt ſunt vota. Neque dici poſſunt vota, humana inuenta, cùm habeant in Scriptura commendationem, Pſal. 75. *Vouete, & reddite.* Et Eccleſ. 5. *Si quid vouiſti Deo, non moreris reddere.* Neque poteſt reſponderi vota eſſe Teſtamenti veteris: nam liber Pſalmorum, & Eccleſiaſtes, moralia documēta tradunt, quæ omnibus conueniunt. Deniq; violatio votorum pugnat potius cum Baptiſmo. Nam profitemur in Baptiſmo, nos ſeruaturos omnia Dei mandata; vnum autem eſt ex mandatis Dei, vt vota ſoluantur, vt patet ex locis citatis.

Ad TERTIVM reſpondeo, falſum, & blaſphemum eſſe, quod aduerſarij aſſumunt, nos in Baptiſmo plus promittere, quàm implere poſſimus; id enim, & pugnat cum verbis Chriſti, qui Matt. 11. vocat legem ſuam iugum ſuaue, & onus ſuum leue: & cum verbis Pauli, qui dicit Rom. 8. Chriſtum mortuum eſſe, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis: & cum Concilio Arauſicano II. can. 25. vbi definitur poſſe hominem baptizatum ſeruare omnia Dei mandata; & cum Baſilio oratione in illud: *Attende tibi,* & cum aliis Patribus, qui dicunt, blaſphemum eſſe aſſerere Dei mandata eſſe impoſsibilia. Neq; putamus promiſsionem in Baptiſmo factam eſſe inſufficientem. Eſt enim ſufficiens ad ſuum finem, id eſt, ad ſaluandum hominem, licet addi aliquid poſsit, vt vel facilius, vel excellentius aliquis ſaluetur; quomodo non ideo Baptiſmus eſt inſufficiens, licet melius, baptizari & Euchariſtiam ſumere, etiam teſtimonio aduerſariorum, quàm ſolùm baptizari: neque verbum Dei eſt inſufficiens, licet melius, verbum Dei audire & Sacramenta ſuſcipere, quàm ſolum Dei verbum audire. Denique ſi Iudæi in Circumciſione pollicebantur ſe Dei legem ſeruaturos, & tamen præter ea vouere poterant multa alia, vt Kemnitius fatetur, neque dici poterat Circumciſionis promiſsio inſufficiens, cur non poterunt Chriſtiani vouere aliquid, etiamſi in Baptiſmo promiſerint, ſe vniuerſam Dei legem ſeruaturos? aut cur dicetur Baptiſmi promiſsio inſufficiens? Atque hæc hoc loco ſufficiant: nam de votis accuratè diſſeruimus in diſputatione de Monachis.

CAPVT XVIII.

Sola memoria Baptiſmi non poſſe dimitti peccata, quæ fiunt poſt Baptiſmum.

QVINTA propoſitio: *Non poteſt fieri, vt ſola memoria, & fide ſuſcepti Baptiſmi peccata remittantur, quæ poſt Baptiſmum fiunt, ſed neceſſarium eſt Pœnitentiæ Sacramentum.* Hęc habetur in 10. canone Concilij Tridentini, eſtq; aduerſus Lutherum lib. de captiu.

A Babylon. cap. de Baptiſmo. Caluinum lib. 4. Inſtit. cap. 15. §. 3. & 4. & in Antidoto Concilij, & Kemnitium in cenſura huius can. 10.

Eſt autem PRIMO notandum, quæ ſit ipſorum, & quæ Eccleſiæ ſententia de hac re. Illi igitur PRIMO docent, Baptiſmum non aliter iuſtificare, niſi ſubiiciendo ante oculos promiſsionem, & eo modo excitando fidem, quæ ſola iuſtificat. SECVNDO, inde colligunt, cùm quis peccat poſt Baptiſmum, poſſe per memoriam Baptiſmi iterum redire ad gratiam ipſam Baptiſmi. Nam ſicut ipſe Baptiſmus ſubiicit ante oculos promiſsionem, ita etiam facit memoria, & cogitatio Baptiſmi: proinde ipſa etiam memoria excitat fidem, & eodem modo iuſtificat. Id
B quod etiam in aliis rebus videmus: nam ſi quis viſa inſigni imagine crucifixi, mouetur ad amorem Chriſti crucifixi, certè etiā poſtea cùm imaginem non videt, ſi mente recogitet, & recordetur eam ſpeciem, mouebitur. TERTIO, inde rurſum colligunt Sacramentum Pœnitentiæ nihil eſſe aliud, niſi ipſum Baptiſmum memoria, & fide repetitum. Et ſicut poſt Baptiſmum non remanet vlla ſatisfactio, nec ſunt neceſſarię indulgentiæ, nec Purgatorium poſt hanc vitam; ita exiſtimant poſt Pœnitentiam, id eſt, poſt memoriam Baptiſmi nullam ſupereſſe ſatisfactionem, &c. QVARTO, inde colligunt non rectè dixiſſe Hieronymum in cap. 3. Iſaiæ, & in epiſt.
C ad Demetriadem, & ante eum Tertullianum in lib. de Pœnitentia, Pœnitentiam eſſe ſecundam tabulam poſt naufragium. Nam Baptiſmi nauis nunquam frangitur; ſed qui peccant, ab illa naui excidunt; vnde non eſt opus, cùm reſipiſcunt, vt quærant aliquam tabulam, ſed redire poſſunt ad ipſam nauim, quæ integra, & incolumis eos exſpectat. Hęc eſt ipſorum ſententia, & certè ſatis delicata, & mollis, vt ne Epicuro quidem meritò diſplicere queat.

At verò Catholici longè aliter docent. PRIMVM enim affirmant Baptiſmo remitti peccata ex opere operato, id eſt, vi Sacramenti, vt antea oſtendimus. SECVNDO, inde colligunt Baptiſmi efficaciam non ſe extendere ad futurum, ſed
D ſolùm ad pręteritum: remittit enim peccata antea commiſſa, & nondum dimiſſa, id eſt, ea quæ inuenit in homine, quando reipſa ſuſcipitur. Memoria autem Baptiſmi vtilis quidem eſt ad agendas Deo gratias, & vt ſit quaſi frænum ad non peccandum, ſed nullo modo ſufficit ad iuſtificationem. TERTIO, inde colligunt, amiſſam gratiam Baptiſmi, non poſſe iterum recuperari per Baptiſmum, ſed quærēdum eſſe aliud remedium magis arduum, & difficile, id eſt, Sacramentum Pœnitentiæ, poſt quod remanet luenda temporalis pœna pro ſatisfactione, & inde conſequitur vtilitas Indulgētiarum, Purgatorij locus, &c. QVARTO, inde colligunt rectiſsimè dictum eſſe à Patribus, Pœnitentiam poſt Baptiſmum eſſe ſecundam tabulam poſt naufra-

gium,

gium, quia nõ redeunt, qui pœnitentiam agunt, ad nauim Baptismi, sed magno cum labore nauigãt, vt ij, qui arrepta tabula post naufragium, in ea vehuntur.

A

NOTA SECVNDO, Kemnitium in Examine can. 10. perperam exponere eum canonem, & Catholicorum sententiam. Nam pag. 229. dicit, Catholicos asserere, non posse hominem etiam per veram pœnitentiam redire ad gratiam Baptismi, & fœdus, quod Deus nobiscum in Baptismo pepigit. At non hoc Catholici dicunt: Fatemur enim posse hominem redire per veram pœnitentiam ad gratiam, ad fœdus nobiscum initum in Baptismo, id est, vt iterum simus filij Dei per gratiam, sed negamus id fieri per eadem instrumenta fœderis, id est, per Baptismum, aut eius memoriam, sed per aliud Sacramentum. Nam etiamsi, vt plurimum non ita deleantur peccata per Sacramentum Pœnitentiæ, vt non remaneat aliqua pœna temporalis luenda, tamen potest tanta esse pœnitentia, vt planè deleat omnem pœnam; & sic reditur ad gratiam omnino similem ei, quæ in Baptismo habita est.

B

Ibidẽ Kemnitius dicit, Catholicos cùm peccant post Baptismum, niti propria contritione, & satisfactione, vt redeant ad gratiam. Sed hoc etiam falsò dictum est. Nitimur enim gratia Dei, Christi meritis, & virtute, atque efficacia Sacramenti, non propria contritione; licet contritionem, vt dispositionem requiramus: sicut etiam cùm baptizamur, requirimus fidem, & pœnitentiam, & tamen non iis nitimur, vt caussis iustificationis, sed Dei gratia, Christi meritis, & Sacramenti efficacia.

C

Deinde pagina 235. & 236. Kemnitius dicit, Concilium non fuisse ausum expresè damnare Lutheri sententiam, quia metuebat iudicium piarum auriũ in tanta luce Euangelij, ideò eam deprauasse, ac sic deprauatam damnasse. Deprauasse autem ostendit, quia Concilium anathema dicit illis, qui docent peccata, quæ post Baptismum committuntur, sola recordatione suscepti Baptismi dimitti; hoc est, qui sine pœnitentia in sceleribus perseuerant, & pergunt; illis si tantùm perfunctoriè, & historicè recordentur; se aliquando baptizatos esse, tali recordatione peccata dimitti: & addit hanc sententiam verè Epicuream etiam à suis sonora voce damnari. At bonus Kemnitius, dum vult ostendere à Concilio deprauatam sententiam Lutheri, deprauat ipse Concilij sententiam, & quidem tam manifesto mendacio, vt mirum sit. Nam Concilium in illo ipso 10. canone, quem Kemnitius iisdem verbis descripsit in suo Examine, non dicit, sola recordatione Baptismi, eaque perfunctoria, & historica dimitti peccata apud Lutheranos: sed dicit, sola memoria, & fide Baptismi. Vbi Concilium addit fidem (quam Kemnitius semper omittit, cùm canonem exagitat) & non addit historicam, aut perfunctoriam, quæ de suo Kemnitius addidit. Itaq; Kemnitius partim detrahendo, partim addendo, deprauauit canonem Concilij. Concilium autem paucis verbis pro more aliorum canonum simpliciter comprehendit Lutheri sententiã, eamque disertè, & apertè damnauit.

D

NOTA TERTIO probationem accuratam veritatis Catholicæ, & refutationem erroris Lutheranorum, non esse huius loci, sed ad disputationem de Pœnitentia spectare, hic verò solum breuissimè probandum esse, non posse ad nauim Baptismi redire eos, qui peccant post Baptismum, sed indigere alio remedio. PRIMVM igitur id probatur ex Apostolo Hebr. 9. *Impossibile est eos qui sunt illuminati, iterum renouari ad pœnitentiam.* Vbi Apostolus non vult dicere, non posse lapsos redire ad pœnitentiam vllo modo: iste enim est error Nouatianorum, quem nec aduersarij probant: sed vult dicere, non posse renouari ad pœnitentiam, quomodo renouantur, qui baptizantur. Ita enim exponunt Ambrosius, Chrysostomus, & alij interpretes; & eandem expositionem admittit Kemnitius in Examine sequentis canonis, pag. 240. & idem patet ex verbis, *illuminati*, &, *renouari*, &, *crucifigentes filium Dei*, quæ sunt propria Baptismi, in quo illuminamur, & renouamur, & Christi mortem imitamur.

DICET aliquis fortasse pro Kemnitio: Hic locus probat non posse iterari Baptismum; at non probat non posse hominem redire ad reconciliationem per memoriam Baptismi: immò verò hic locus id potissimùm probat. Nam aduersarij, & si nolint repeti aspersionem aquę, tamen repeti volunt Baptismi efficaciam, ita vt verę per Baptismum remittantur peccata postea facta, & remittantur eadem facilitate, & eadem perfectione, ac plenitudine sicut antea, vt non sit vllo modo secunda reconciliatio laboriosior, quàm prima. AT hoc ipsum est, quod Apostolus negat. Nam inprimis ideò noluit dicere impossibile esse iterum baptizari, sed impossibile esse iterum renouari ad pœnitentiam, scilicet Baptismalem. Præterea propositum Apostoli est, deterrere homines baptizatos à peccatis, quos ea ratione deterret, quia non poterunt amplius eadem facilitate reconciliari. At secundum Lutheranos eadem facilitas est, immò etiam maior in secunda reconciliatione, quàm in prima: facilius enim est recordari, & cogitare Baptismum, quàm reipsa baptizari.

SECVNDO idem probatur ex testimoniis Patrum, qui semper peccantibus post Baptismum, imposuerunt grauissimos labores, antequam eos reconciliarent, vt patet ex Cypriano in sermone de lapsis, & ex aliis, quos nominare non est opus, cùm Caluinus libro 3. Institut. capite 4. §. 38. dicat, omnes ferè veteres, quorum

libri

libri exstant, aut in hac parte lapsos, aut nimis asperè, & durè loquutos. Vbi apertè confitetur veteres Patres, & quidem ferè omnes non fuisse in ea sententia, vt esset æquè facilis reconciliatio in Baptismo, & post Baptismum.

TERTIO idem patet ratione. Nulla enim æquitas patitur, vt æquè facilem viam habeant ad gratiam Dei, qui peccant ante Baptismum, & qui post Baptismum; cùm illi Deum ignorarent, isti nôssent: illi non haberent gratiam, isti haberent. Nam etsi Catechumeni ante Baptismum Deum per fidem nouerunt, sæpe etiam charitate flagrant: tamen hæc omnia ad gratiam Baptismi pertinent. Nam & Catechismi doctrina, dispositio ad Baptismum est; & gratia illa, atque charitas, quę interdum in Catechumenis reperitur, ex voto Baptismi procedit. Sed diluamus etiam breuiter ipsorum obiecta.

PRIMVM argumentum Lutheri sumitur ex illa promissione, Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* hæc enim promissio semper manet, & semper est vera. Quare, qui peccando à fide, & à Baptismi fœdere recessit, si iterum incipiat credere, & amplecti fœdus Baptismi sui, certè saluus erit. Confirmat Lutherus, quia hoc modo in Testamento veteri Iudæi, quando redibant ad pœnitentiam, vt reconciliarentur Deo, ad memoriam reuocabant exitum de Aegypto.

RESPONDEO, argumentum nihil concludere: quia licet veritas promissionis sit perpetua, tamen conditionata est, non absoluta. Alioqui omnes Apostatæ saluarentur: de illis enim verum est dicere; Crediderunt, & baptizati sunt. Itaq; intelligitur conditio, Si permanserit in fide, & fœdere Baptismali, saluus erit: quòd si non permanserit, non saluabitur hoc remedio, sed aliud quęrere debet. Qui enim semel excidit per peccatum mortale à fœdere Baptismi, non potest iterum ad illud redire: non enim reditur ad fœdus Baptismi per solam cogitationem, seu memoriam Baptismi. Reipsa autem baptizari, quod esset verè redire ad fœdus Baptismi, nullo modo licet. Et patet id exemplo fidei, & aliarum rerum: non enim redire dicitur ad fidem, qui cogitat se aliquando credidisse, sed qui iterum actu incipit credere. Confirmatio autem illa de exitu ab Aegypto, nihil etiam probat: non enim commemorabant exitum illum, quasi ea commemoratione peccata purgarentur, sed vt commemorato tam insigni beneficio, arguerent ipsi suam erga Deum ingratitudinem, & eo modo se ad pœnitentiam prouocarent: quod commodum nobis quoque adferre Baptismum non negamus. ADDE, quòd si vera esset Lutheri sententia, debuissent Iudæi commemorare potius Circumcisionem, quæ erat illis pro Baptismo, quàm exitum de Aegypto.

SECVNDVM argumentum Kemnitij est. Scripturæ cùm de Baptismi effectu loquuntur,

A modò eum describunt per tempus præteritum, modò per futurum, modò etiam per præsens; igitur Baptismus vim habet purgandi omnia peccata præterita, præsentia, & futura. Antecedens probat; Nam Tit. 3. dicitur in præterito: *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Marci vltimo, dicitur in futuro: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* 1. Petri 3. dicitur in præsenti: *Saluos nos facit Baptisma.* Et Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ.* De quo loco AVGVSTINVS libro 1. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 33. sic loquitur: *Quod Paulus ait; Mundans eam lauacro aquæ, sic accipiendum est, vt eodem lauacro regenerationis, & verbo sanctificationis, omnia prorsus mala hominum regeneratorum*

B *mundentur, atque sanentur, non solùm præterita peccata, quæ omnia nunc remittuntur in Baptismo, sed etiam quæ posterius humana ignorantia, vel infirmitate contrahuntur; non vt Baptismus, quoties peccatur, toties repetatur; sed quia ipso, quod semel datum est, fit, vt non solùm antea, verùm etiam postea quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur.* Deniq; addit Kemnitius id totum clarissimè explicari, Rom. 6.

RESPONDEO, nullum esse Scripturę locum, quo probari possit, Baptismo deleri peccata futura, aut etiam præsentia, id est, quæ in præsenti committimus nos, qui iam dudum baptizati sumus, quæ quidem respectu Baptismi, futura dici possunt. Quod autem obiicitur ex Marci vltimo: *Saluus erit*, vel accipitur de salute in re, id est,

C de ipsa gloria sempiterna; & eam, non dubium est, futuram esse, sed ea non est effectus, sed finis Baptismi. Nos autem de effectu disserimus; effectus enim Baptismi est remissio peccatorum præteritorum, finis autem vita beata futura, iuxta illud Apostoli Rom. 6. *Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam:* vel accipitur de salute in spe, id est, de ipsa gratia iustificationis; & eam certum est mox consequi ad Baptismum; proinde esse quidem futuram respectu Baptismi, sed peccatorum præteritorum, non futurorum. Quemadmodum qui dicit, Si tale pharmacum acceperis, curaberis; indicat curationem sequuturam post medicinam, sed

D eam curationem esse morbi antea contracti, nó postea contrahendi.

Quod verò obiicitur ex 1. Petri 3. *Saluos facit Baptisma*, non est ad rem; nam Petrus cùm loquitur de tempore præsenti, non comparat Baptismum cum peccatis, sed tempus Christi cum tempore Noë, ac dicit; quòd sicut tempore Noë diluuium saluos fecit octo homines per arcam, ita nunc tempore Christi saluat Baptismus credentes, &c.

Quod obiicitur ex cap. 5. ad Ephes. *Mundans eam*, facilè explicatur. Nam illud (*mundans*) non refertur ad singulos homines, sed ad varios, qui vnam constituunt Ecclesiam. Christus enim quotidie mundat Ecclesiam lauacro aquæ, quia quotidie baptizantur aliqui; omnes tamen cùm

baptizan-

baptizantur, mundantur à peccatis præteritis, non à futuris. Quod ſi quis referat ad ſingulos homines, tum dicendum eſt, Baptiſmo purgari peccata futura, non immediatè, ſed mediatè; quia videlicet, qui baptizatus eſt, per gratiam quam in Baptiſmo accepit, impetrat veniam peccatorum venialium, quæ poſtea facit, ſi eam petat; & præterea per Baptiſmi characterem ius habet ad Sacramentum Pœnitentiæ, quo peccata etiam mortalia purgãtur, quod Sacramentum percipere non poſſunt, qui Baptiſmo carent. Et hoc eſt, quod AVGVSTINVS dicit eo loco, quem citat Kemnitius. Solùm enim Auguſtinus dicit, Baptiſmo peccata futura purgari aliquo modo, quia ſine percepto Baptiſmo, nihil proſunt cetera, quæ fiunt ad peccatum purgandum, vt Pœnitentia, Eleemoſynæ, Ieiunia, &c. *Quid enim*, inquit, *prodeſſet, vel ante Baptiſmum Pœnitentia, niſi Baptiſmus ſequeretur, vel poſtea niſi præcederet?* Vnde idem Auguſtinus, cùm loquitur de immediato, & proprio effectu Baptiſmi, disertè contrarium ſcribit, vt in epiſtol. 23. ad Bonifacium: *Semel acceptam paruulus Chriſti gratiã, non amittit, niſi propria impietate, ſi ætatis acceſſu tam malus euaſerit; tunc enim etiam propriè incipiet habere peccata, quæ non regeneratione auferantur, ſed alia curatione ſanentur.*

A

B

Quod denique obiicitur ex cap. 6. ad Rom. nihil momenti habet. Nam Apoſtolus in eo cap. non docet quomodo remittantur peccata poſt Baptiſmum, ſed quomodo caueri debeant: dicit enim per Baptiſmum hominem mori peccato, vt deinceps viuat Deo; proinde hominem ſemel renatum in Chriſto debere omni diligentia cauere, ne iterum inquinetur, & moriatur. Sed quid hæc ad rem de qua agimus?

C

TERTIVM argumentum eſt eiuſdem Kemnitij. Fœdus Dei cum homine perpetuum eſt, Iſaiæ 54. *In miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui.* Rom. 3. *Nunquid illorum incredulitas fidem Dei euacuauit?* 2. Timoth. 2. *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare ſeipſum non poteſt.* Hierem. 3. *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus.* Ergo fœdus nobiſcum initum in Baptiſmo nunquam ita frangitur, quin poſſimus ad illud redire, illudq́; renouare. Et confirmat, quia Paulus Galat. 3. & 1. Corinth. 12. lapſos poſt Baptiſmum reuocat ad promiſſionem gratiæ Baptiſmi. Denique addit, ipſam naturam eius promiſſionis hoc oſtendere. Nam promiſſio Baptiſmi eſt; *Vt iuſtificati gratia Chriſti hæredes ſimus vitæ æternæ*, Tit. 3. Hæc autem eſt generalis ratio iuſtificationis, poſt quemcunque lapſum; ergo ſemper iuſtificamur per Baptiſmum.

D

RESPONDEO, Kemnitium ſine vlla verecundia ludere in Scripturis, earumq́ue teſtimoniis abuti. Nam locus Iſaiæ 54. continet promiſſionem abſolutam, nimirum de fouenda perpetuò Eccleſia; iſta enim promiſſio à nulla conditione pendet. Eſt enim Matrimonium inter Chriſtum & Eccleſiam planè indiſſolubile. Similiter locus Rom. 3. continet abſolutam promiſſionem de mittendo Meſſia in mundum. At promiſſio Baptiſmi non eſt abſoluta, ſed conditionata, vt patet, quia includit conditionem fidei, perſeuerantię, &c. Locus autem 2. Tim. 2. pro nobis eſt. Cùm enim Paulus dicit: *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare ſeipſum non poteſt*, ſignificat Deum ita eſſe fidelem, quia facit quod promiſit, dum iuſtos præmio, impios pœna afficit. Vnde præmiſit: *Si ſuſtinemus, & conuiuemus; ſi negauerimus, ille negabit nos.* vbi vides promiſſionem conditionatam. Locus Hierem. 3. docet, Deum recipere homines ad gratiam, ſi redeant; ſed non docet recipere eodem modo, & per eadem inſtrumenta, quibus antea recepit. Locus Gal. 3. nihil facit ad rem. Nam Paulus non docet eo loco, quomodo iuſtificentur impij lapſi poſt Baptiſmum, vt Kemnitius fingit, ſed docet homines non iuſtificari Circumciſione, aliiſque operibus legis, ſed per fidem Chriſti; id quod probat, quia qui baptizantur, Chriſtum induunt. Locus autem 1. Cor. 12. ne vlla quidem ſpecie ad rem præſentem facit. Solùm enim Paulus dicit eſſe nos omnes vnum corpus, quia in vno ſpiritu baptizati ſumus: nec aliquid addit de lapſis iuſtificandis poſt Baptiſmum. Denique argumentum ex natura promiſſionis Baptiſmi, eſt ineptum ſophiſma. Etſi enim Baptiſmus promittat ſalutem per Chriſtum; & quicunq; poſt quemcunq; lapſum iuſtificatur, per Chriſtum iuſtificetur; non tamen inde ſequitur, eos iuſtificari per Baptiſmum, qui poſt Baptiſmum lapſi ſunt. Nam latiùs patet iuſtificari per Chriſtum, quàm iuſtificari in Baptiſmo per Chriſtum. Nam etiam Sacramentum Pœnitentiæ, & Euchariſtiæ, & cetera promittunt ſalutem per Chriſtum.

QVARTVM argumentum eſt Caluini lib. 4. Inſtitut. cap. 15. §. 3. In Baptiſmo communicatur nobis Chriſti puritas. Sed ea ſemper viget, nec vllis maculis opprimitur: igitur ſemper manet virtus Baptiſmi nobis ſemel collati, & ſemper ad eam redire poſſumus, & per eam iuſtificari. Confirmat ex Patribus, qui reprehendunt eos, qui differunt Baptiſmum vſq; ad mortem. Multi enim olim hoc errore decepti, quòd Baptiſmus non purget, niſi præterita peccata, nolebant baptizari, niſi in fine vitæ, quando non amplius erant peccaturi. Sed Patres arguunt eiuſmodi errorem; proinde credebant Baptiſmo purgari peccata omnia, etiam futura.

RESPONDEO, argumentum Caluini niti falſo fundamento, quòd videlicet iuſtificemur ipſa Chriſti iuſtitia nobis imputata. Illa enim verè ſemper viget, nec vllis maculis opprimitur: ſed falſum eſt, ea nos iuſtificari formaliter. Nos enim iuſtificamur propria, & nobis inhærente iuſtitia, quæ planè non viget, & maculis obruitur, & aboletur, cùm peccamus. Ad confirmationem reſpondeo, eam pro nobis facere. Nam ſi Patres crediſſent id, quod credit

Caluinus, quando reprehendebant eos qui Baptisma differebant, istam caussam reddidissent, quòd Baptismus lauet etiam peccata futura: nihil enim potuit adferri efficacius. At nullus veterum istam reddidit, sed alias quasdã, vt patet ex Basilio in orat.13. de exhortatione ad Baptismum, & Nazianzeno oratione in sanctum lauacrum, & Chrysostomo hom.1. in Acta, qui hortantur ad non differendum Baptismum, tum ob periculum, & incertitudinem mortis, tum ob multa bona, quæ secum adfert Baptismus.

QVINTVM argumentum est Caluini ibidem, §.4. Potestas clauium non potest separari à Baptismo; ergo qui post Baptismum lapsi, virtute clauium reconciliantur, per Baptismum reconciliantur. Antecedens probat; Nam potestas clauium non exercetur sine prędicatione Euangelij, qua annunciamus impios mundari Christi sanguine: signum autem, & testimonium sanguinis Christi effusi, est Baptismus; ergo potestas clauium non exercetur sine Baptismo.

RESPONDEO; Si argumentum aliquid valeret, efficeret etiam nullum reconciliari, nisi per Eucharistiam, aut eius memoriam: nam Eucharistia est etiam signum, & testimonium sanguinis Christi effusi. Sed argumentum nihil concludit, tum quia falsum est, clauium potestatem non exerceri nisi prædicatione Euangelij, tum etiam quia latiùs patet mundari impios Christi sanguine, quàm mundari per Baptismum. Siquidem Christi sanguis est, qui semper mundat, sed is per varia instrumenta applicatur; aliquando quidem per Baptismum, aliquando per alia Sacramenta, aliquando sine Sacramentis per fidem, & veram conuersionem; aliquando per martyrium, vt suprà dictum est.

CAPVT XIX.

De Baptismo Ioannis, qui fuerint errores.

SEQVITVR controuersia OCTAVA de comparatione Baptismi Christi cum Baptismo Ioannis, de qua est primus canon Concilij Tridentini, sess.7. de Baptismo: *Si quis dixerit, Baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum Baptismo Christi, anathema sit.* Tres erunt partes huius controuersiæ. PRIMO exponemus errores, & opiniones. SECVNDO aperiemus, & confirmabimus veritatem. TERTIO diluemus obiectiones.

Quod ad PRIMVM attinet, fuit antiquus error Petiliani Donatistæ, vnum esse Baptismum Christi, & Ioannis. Distinguebat enim tres gradus eiusdem Baptismi; ac dicebat, Ioannem baptizasse aqua, Christum spiritu, Paracletũ igne; sed hæc tria ad vnum, & eundem Baptismum pertinere. Refert, & refellit Augustinus lib.2. contra literas Petiliani, cap.32.34.& 37.

A Hoc nostro tempore Lutherus initio prædicationis suæ apertè distinguebat Baptismum Ioannis à Baptismo Christi. Nam in disputatione de Baptismo legis, Ioannis, & Christi edita anno XX. tria ponit discrimina inter hæc Baptismata. PRIMVM, quòd Baptisma Ioannis non sit Sacramentum, Christi autem sit. SECVNDVM, quòd illud non remittat peccata, hoc autem remittat. TERTIVM, quòd baptizati à Ioanne iterum essent baptizandi, non autem baptizati Christi Baptismo.

Ceterùm hæc sententia, quia non bene cohæret cum reliqua doctrina Lutheranorum de Sacramentis, non placuit Lutheri discipulis; omnes enim contrarium docuerunt, nimirum B Baptisma Ioannis Sacramentum fuisse, & peccata remisisse, & ab eo baptizatos non fuisse iterum baptizandos. Ita docet Melanchthon in locis anni LVIII. tit. de Baptismo Ioannis: *Etsi*, inquit, *differentia erat in hoc articulo, Ioannes de passuro Christo, Apostoli de passo, & resuscitato prædicant: tamen ministerium fuit idem, & effectus eosdem habuit in credentibus.* Vbi apertè retractat, quod scripserat in locis anni XXII. titul. de Baptismo: ibi enim cum Luthero docuerat Baptismum Ioannis signum fuisse mortificationis, Christi verò Baptismum, signum iustificationis; & propterea debuisse iterum baptizari, quos Ioannes baptizauerat. Idem habent, idem Philippus, & Alesius, & Lossius C Lutherani in cap.1. Ioannis. Item Martinus Bucerus, & Dauid Chytræus in c.3. Matt. Ioan. Brentius hom.21.&29. in Luc. Idem etiam Centuriatores, Cent.1. cap.4. col.156. & cap.10. col. 361. Item Nicolaus Selneccerus in 2. Pædagogię tit. de Baptismo. Item Zwinglius lib. de vera, & falsa religione, cap. de Baptismo, & Caluinus tũ in Antidoto Concilij, tum in Instit. lib.4. cap.15. §.7. & 8. Deniq; Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis, pag.175. & sequentib. conuenit cum ceteris, quòd Baptisma Ioannis remitteret peccata, & esset idem Sacramentum cum Baptismo Christi, quem Apostoli ministrabant, tamen non audet definire, an baptizati à Ioanne essent iterum baptizandi Christi Baptismo. Nam proposita D quæstione, & rationibus pro vtraq; parte, tandem ita loquitur pag.190. in fine: *Relinquatur igitur hæc quæstio in medio, vt quæ in vtramq; partem rationes habet.* In quo valde cautè, & solerter egit. Nam hoc modo non apertè repugnauit, aut priori Lutheri & Philippi sententiæ, aut posteriori, & communi sententiæ Lutheranorum: & præterea liberauit se à molestissima quæstione, in qua soluenda alij multum sudant, nec tamen se expediunt, videlicet, quomodo Actor.19. baptizari iubeantur Christi Baptismo, quos constabat à Ioanne antea baptizatos.

Inter Catholicos fuerunt etiam duæ opiniones de Baptismo Ioannis; quarum altera censetur erronea; altera multũ improbabilis. PRIOR fuit Petri Lombardi, qui lib. 4. dist.2. distinguit

duo genera baptizatorum à Ioanne. VNVM eorum, qui sic baptizabantur à Ioanne, vt spem ponerent in eo Baptismo, & non haberent notitiam Spiritus sancti; & hos fatetur baptizandos fuisse Christi Baptismo. ALTERVM eorum, qui baptizabantur à Ioanne, sed non ponebant spem in eo Baptismo, & habebant notitiam Spiritus sancti; & hos dicit non fuisse necessarium baptizari Christi Baptismo. Hæc sententia præter argumenta, quę infrà adferemus contra hęreticos, refelli potest ex his, quæ Magister ipse, & omnes Catholici concedunt. Nam consensu omnium, Christi Baptismus post promulgationem suam omnes homines obligat. At Baptismus Ioannis non erat Baptismus Christi, vt eadem distinctione docet Magister; igitur baptizati à Ioanne, obligabantur ad Christi Baptismum suscipiendum. Quare S. Thomas 3. p. q. 38. art. vlt. scribit hanc opinionem esse penitus irrationabilem.

A

ALTERA opinio est, Baptismum Ioannis fuisse Sacramentum quoddam, qualia erant Sacramenta veteris legis. Ita docuit Magister loco notato, & multi Scholasticorum, atq; ipse etiam S. Thomas ibidem: sed meritò postea idem S. Thomas contrarium docuit 3. p. q. 38. art. 1. Nam Sacramenta veteris legis cœperunt cum ipsa lege, & durauerunt toto tempore quo lex ipsa durauit. Baptismus autem Ioannis cœpit in fine legis, & non durauit nisi annum vnum; aut paulò amplius. Vnde rectè ait S. Thomas Baptismum Ioannis non pertinuisse ad legem veterem, sed potius ad nouam, vt quandam præparationem ad Christi Baptismum.

B

DICES, Baptismum Ioannis non fuisse Sacramentum legis veteris, nec nouę, sed medium inter vtraque. AT id fieri nequit. Non enim esse potest Sacramentum medium inter Sacramenta duarum legum, nisi etiam lex ipsa media sit. Lex autem media inter veterem, & nouam nulla fuit: vna enim abrogata, altera continuò successit; quare si Baptismus Ioannis Sacramentum esset, esset omnino legis veteris, aut nouæ. Neque sufficit ad rationem Sacramenti (quod veteres illos fefellisse videtur) vt significet Christi Baptismum, vel etiam gratiam dandam per Baptismum. Nam etiam diluuium 1. Petri 3. & mare rubrum 1. Corin. 10. significârunt Baptismum, & manna Eucharistiam, & tamē non fuerunt Sacramenta, sed solùm figuræ Sacramentorum. His ergo omissis veniamus ad veritatem constituendam, & probandam contra hæreticos.

C

D

CAPVT XX.

Baptismum Ioannis non fuisse Sacramentum idem cum Baptismo Christi.

AD explicandam, & probandam veritatem, tres propositiones constituendæ erunt. PRIMA propositio: *Baptismus Ioannis non fuit Sacramentum idem cum Baptismo Christi.* Hæc est contra Philippum, Caluinum, Kemnitiū, & ceteros, qui idem ministerium asserunt fuisse Ioannis, & Apostolorum. Probatur PRIMO. Baptismus Ioannis ab ipso Ioanne institutus erat; non ergo erat Sacramentum præsertim nouæ legis. Consequentia patet, quia nullus homo purus Sacramenta instituere potest, præsertim nouæ legis, vt suprà ex testimoniis etiam aduersariorum probauimus. Antecedens probatur, quia in Scripturis passim vocatur Baptismus Ioannis, vt Matth. 3. *Videns Ioannes multos venientes ad Baptismum suum.* Matth. 21. *Baptismus Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus?* Similiter legimus Marci 11. Luc. 20. Actor. 1. 18. & 19. Ista autem denominatio non potest significare Ioānem ministrum tantùm fuisse eius Baptismi, sed etiam auctorem; alioqui Baptismus Christi potuisset etiam vocari, Baptismus Petri, Pauli, Philippi, & aliorum; quod tamen Scriptura diligenter cauit, ne viderentur illi auctores Baptismi, vt Augustinus notauit lib. 5. de Baptismo, cap. 13. & alibi.

DICES; At Baptismus Ioannis à Deo, non ab ipso institutus videtur. Sic enim ipse ait, Ioan. 1. *Qui misit me baptizare, ille mihi dixit.* RESPONDEO cum Augustino loco citato cap. 9. & 13. & cum Tertulliano libro de Baptismo, vbi tractat illam quæstionem à Christo propositam, an Baptismus Ioannis esset de cœlo, an ex hominibus; Baptismum Ioannis à Deo fuisse institutum, sed mediante ipso Ioanne. Deus enim solùm in genere inspirauit, & inspiratione illa mandauit, vt baptizaret; sed ritum in particulari, quo baptizandum esset, ipse Ioannes instituit, non à Deo præscriptum accepit. Vnde meritò dicitur proprius Ioannis Baptismus.

SECVNDO; In Baptismo non sola aqua est de essentia ritus, seu Sacramenti, sed etiam inuocatio Trinitatis, vt suprà probatum est: nec dissentiunt aduersarij saltem in praxi, cùm etiam ipsi ita baptizent. At Baptismus Ioannis non habuit inuocationem Trinitatis; non igitur est idem Sacramentum cum Baptismo Christi. Assumptio probatur, quia licet Centuriatores, Cent. 1. lib. 2. cap. 6. col. 496. affirment Ioannem baptizasse in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: tamen neque Scriptura, neque vlla Patrum traditio id docuit. Non possumus autem in eiusmodi rebus, nisi valde temerè aliquid fin-

gere sine testimonio Scripturæ, aut traditionis. Fuerunt quidem, qui existimarent, Ioannem in suo Baptismo vsum forma quadam verborum, nimirum, In nomine venturi Messiæ, idq; propter illa verba Pauli Actor. 19. Ioannes baptizauit Baptismo pœnitentiæ populum, dicens, In eum, qui venturus esset post ipsum, vt crederent. Ita enim docet Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. Hieronymus in cap. 2. Iohelis, & Hugo de S. Victore li. 2. de Sacramentis, par. 6. cap. 6. Sed isti ipsi, præsertim duo posteriores, monent Ioannem non baptizasse in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & propterea non fuisse illud perfectum Sacramentum. ADDE, quòd valde probabile est Ioannem nulla omnino forma verborum vti consueuisse. Illa enim verba Pauli non videntur significare Ioannem baptizasse in nomine venturi, sed tantùm admonuisse populum vt crederent in venturum Messiam. Nam etiam Christum baptizauit Ioannes eo ritu, quo ceteros; & certè ridiculum fuisset, Christum baptizasse in nomine venturi.

TERTIO; Baptismus Christi est Sacramentum noui Testamenti; ergo institutum ab ipso auctore noui Testamenti. Neque id negare possunt aduersarij; nam Philippus in locis anni LVIII. titul. de numero Sacramentorum, dicit Baptismum, & Cœnam Domini, & Ablutionem esse Sacramenta instituta in prędicatione Christi, ac proinde esse Sacramenta propriè dicta. Et Kemnitius in definitione Sacramenti propriè dicti, tertiam conditionem posuit, vt in nouo Testamento sit institutum, & mandatum. At Ioannis Baptisma nõ fuit in prędicatione Christi institutum, nec à Christo mandatum, sed à Ioanne, antequam inciperet noui Testamenti auctor prædicare: non igitur est Sacramentum noui Testamenti, & multò minus idem cum Baptismo Christi.

QVARTO; Baptismus Christi iterari non potest, vt omnes hoc tempore Catholici, & hæretici docent, præter Anabaptistas. At baptizati à Ioanne iterum ab Apostolis iussi sunt baptizari: non igitur erat ille Christi Baptismus, quem Ioannes ministrabat. Huius argumenti assumptionem negant Caluinus, & alij: sed ea probatur in tertia propositione.

Ceterùm Kemnitius negaret consequentiam admissa assumptione. Existimat enim ipse, vt suprà diximus, potuisse baptizari Christi Baptismo eos, quos Ioannes baptizauerat; quia licet ministerium sit idem, quoad substãtiam, tamen differt quoad significationem. Distinguit enim Kemnitius tria, quę idem efficiebant sub diuersa significatione, Circumcisionem, Baptismum Ioannis, & Baptismum Christi; quorũ Circumcisio significabat Messiam venturum, Baptismus Ioannis Messiam iam esse in via, & venire, Baptismus Christi, Messiam venisse. Inde colligit, quod sicut circumcisi debuerunt veniente Ioanne baptizari eius Baptismate, vt profiterentur se credere Messiam iam venire, licet essent iustificati per Circumcisionem: sic etiam baptizati à Ioanne debuerunt postea Baptismo Christi baptizari, vt profiterentur se credere Messiam venisse, licet iam essent iustificati Baptismo Ioannis.

At contra has Kemnitij argutias nos obiicimus inprimis AVGVSTINVM, qui lib. 5. de Baptismo, cap. 9. eam consequentiam facit, quam nos fecimus, & quam Kemnitius negat: *Baptizatos, inquit Augustinus, à Paulo eos, qui iam Baptismo Ioannis baptizati fuissent, legimus in Actibus Apostolorum, non ob aliud, nisi quia Baptismus Ioannis non fuerit Christi Baptismus.* Præterea, si ratio Kemnitij valeret, probaremus etiam baptizatos ab Apostolis ante Christi passionem, & resurrectionem, debuisse iterum baptizari post resurrectionem. Nam Baptismus Christi ante eius passionem, significabat Christi passionem futuram, postea verò significare cœpit Christi passionem præteritam.

CAPVT XXI.

Baptismum Ioannis non habuisse eandem vim, & efficaciam, quam habet Baptismus Christi.

SECVNDA propositio: *Baptismus Ioannis non habuit eandem vim, & efficaciam, quam habet Baptismus Christi.* NOTA, non esse quæstionem, an Baptismus Ioannis potuerit remittere peccata ex deuotione, & fide accidentium, vel etiam ex contritione, quam homines concipiebant ex concionibus, & Baptismo Ioannis. Id enim facilè fieri potuit; & sic acceperunt illa verba Marci 1. *Prædicans Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum;* quidam Patrum, vt Basilius lib. 1. de Baptismo, cap. 2. & frater Basilij Gregorius Nyssenus in oratione de laudibus Basilij, & auctor quæstionum noui Testamenti, quæst. 29. in tomo 4. operum S. Augustini. Ipse etiam Augustinus lib. 5. de Baptismo, cap. 10. licet existimet illa verba aliter accipienda, tamen non existimat contentiosè resistendum iis, qui docent Baptismum Ioannis aliquo modo remisisse peccata, modò fateantur magnum esse discrimen inter Baptismum Christi, & Ioannis. Tota igitur quęstio est: an Baptismus Ioannis fuerit efficax, vt Christi Baptismus, ita vt si Baptismus Christi peccata remittat vi sua, seu ex opere operato (vt nos suprà probauimus) idem etiam tribuendum sit Baptismo Ioannis.

Ac aduersarij quidem eandem efficaciam, & eundem effectum tribuunt vtrique Baptismo. Concilium autem Tridentinum sess. 7. can. 1. de

Baptismo contrarium statuit, his verbis: *Si quis dixerit, Baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum Baptismo Christi, anathema sit.* Quæ quidem veritas probatur PRIMO ex Scriptura. Nam Marci 1. Ioan. Baptista distinguit suum Baptisma à Christi Baptismate, quòd ipse baptizet in aqua, ille in Spiritu baptizaturus sit: *Ego baptizaui vos in aqua, ille vos baptizabit Spiritu sancto.*

Respondent ad hunc locum aduersarij, Philippus, Caluinus, & Kemnitius locis notatis, Ioannem Baptistam distinguere voluisse hoc loco ministerium externum quod sibi conueniebat, ab interno ministerio, quod est solius Christi. Itaq; dicunt in Baptismo Ioannis datam fuisse remissionem, sed à Christo per ministerium Ioannis. Et adducit Kemnitius similem locum, ex priore ad Cor. cap. 4. *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.*

SED facilè refellitur hæc solutio; quia Ioannes de suo ministerio loquitur in præterito tempore; de Christi operatione in futuro: *Ego baptizaui vos aqua, ille vos baptizabit Spiritu sancto.* Non igitur per ministerium Christus dedit remissionem; tunc enim dixisset, Ego baptizaui aqua, ille baptizauit Spiritu sancto: sicut Paulus in loco citato à Kemnitio, non dixit, Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus incrementum dabit, sed, *Deus incrementum dedit.* Porrò apud alios Euangelistas Matthæi cap. 3. & Luc. cap. 3. de se Ioannes dicit in præsenti: *Ego baptizo vos aqua,* de Christo semper in futuro: *Ille vos baptizabit Spiritu sancto, & igne.*

Hanc nostram solutionem conatur Kemnitius oppugnare duobus modis. PRIMO dicit, pag. 191. per Baptismum Christi in Spiritu sancto, & igni intelligi donorum visibilium effusionem, quæ facta est in die Pentecostes. Id probat tum ex vocabulo ignis, tum ex testimonio Christi, & Petri, qui vsurparunt eandem phrasim Ioannis. Christus enim Actor. 1. dixit Apostolis: *Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.* Et Petrus Actor. 11. *Recordatus sum*, inquit, *verbi Domini, sicut dixit; Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto.* Non igitur opponitur Baptismus Ioannis Baptismo Christi; sed Baptismus aquæ, in quo non datur visibiliter Spiritus sanctus, opponitur illi effusioni donorum visibili, quæ sine aqua fiebat in primitiua Ecclesia post Baptismum, cùm Apostoli manus imponebant.

HÆC prima solutio non est sufficiens. Nam INPRIMIS vox, ignis, non impedit, quò minus intelligantur verba Ioannis: *Ille baptizabit in Spiritu sancto, & igni,* de Baptismi Sacramento. Nam omnes ferè interpretes ita intelligunt; ac dicunt additum esse vocabulum ignis, quia post Baptismum Christi, sequitur ignis tribulationis, & ignis diuini Iudicij, & ignis Purgatorij; & in primitiua Ecclesia dabatur post Baptismum Spiritus sanctus in forma visibili ignis per impositionem manuum Apostolorum. Vide Hilarium, Hieronymum, & Chrysostomum in cap. 3. Matthæi, Ambrosium, & Bedam in cap. 3. Lucæ. Quod autem attinet ad verba Christi, & Petri, non est certum eodem sensu illa verba dicta fuisse à Ioanne Baptista, & à Christo. Potuit enim Dominus alludere ad verba Ioannis, & tamen in alio sensu illa proferre, vt frequentissimè facit S. Bernardus in verbis Scripturæ vsurpandis, vt etiam S. Paulus verba Epimenidis ad Tit. 1. citauit in alio sensu, cùm ait: *Cretenses semper mendaces; hoc testimonium verum est.* Quocirca Patres, vt dixi, verba Ioannis exponunt de Sacramento Baptismi Christi, verba autem Christi & Petri non possunt exponi nisi de missione Spiritus sancti.

DEINDE, si admittamus & Ioannem, & Christum cum Petro, eodem sensu, verba illa protulisse; tum dicemus secundum Scripturas tria Baptismata distingui. VNVM, in aqua solùm, & hoc erat Ioannis, quod in Scriptura perpetuò ita dicitur in aqua, vt distinguatur contra Baptismum in Spiritu. ALTERVM, in Spiritu, & igni solo, id est, non in aqua, & hoc est visibilis missio Spiritus sancti, quæ quidem non continet solùm visibilem illam speciem linguarum ignearum, sed etiam internam charitatem, & gratiam à Spiritu sancto infusam, quæ per illa externa symbola significabatur, vt etiam admittit Kemnitius, pagina 192. Vnde Baptisma Ioannis in sola aqua non solùm distinguitur contra Baptismum ignis, id est, visibilis formæ ignis, sed etiam contra Baptismum spiritus, id est, internæ gratiæ à Spiritu sancto infusæ. TERTIVM Baptisma est in aqua, & Spiritu simul; & hoc est Sacramentum Baptismi Christi, quod Ioan. 3. dicitur esse ex aqua, & Spiritu sancto. Itaque videmus verba Ioannis, quomodocunque intelligantur, semper distinguere Baptisma Ioannis tanquam externum, & corporale tantùm à Baptismo CHRISTI, quod est partim spirituale, & partim corporale, cùm constet vel ex Spiritu, & igni, vel ex aqua, & Spiritu.

Est igitur ALTERA solutio Kemnitij, qui cùm vidisset priorem non esse sufficientem, redit pagina 193. ad communem solutionem, quòd illud: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni,* referatur ad operationem Christi internam in ipso Ioannis Baptismo. Et quia huic sensui videtur repugnare illud futurum (*Ipse vos baptizabit*) conatur ostendere Kemnitius, eandem Scripturam loqui de operatione Christi etiam in præsenti, immò & in præterito tempore. Itaque citat illa loca Ioannis 1. *Hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.* Vbi in præsenti dicitur, *Baptizat,* & tamen tunc non baptizabat per se, nec per discipulos;

ergo per Ioannem baptizabat. Item ibidem: *De plenitudine eius omnes accepimus.* Vbi in præterito dicitur: *Accepimus*; ergo operabatur Christus interna operatione, etiam antequam inciperet per discipulos baptizare. Denique Matth.3. vt intelligeremus non esse sine efficacia Baptistæ ministerium; apparuit eo baptizante Spiritus sanctus in forma columbæ. Addit etiam verba Angeli, Lucæ 1. *Multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Ex quo perspicuum esse dicit, non fuisse inefficax Ioannis ministerium.

SED hæc nullo negotio refutantur. Nam INPRIMIS nunquam reddit caussam Kemnitius, cur in futuro dixerint omnes Euangelistæ: *Ipse baptizabit*, si operabatur interius CHRISTVS illo ipso tempore, quo Ioannes exterius.

DEINDE loca allata non faciunt ad rem. Illud enim: *Hic est qui baptizat in Spiritu sancto,* non significat, quòd tunc Christus baptizaret, cùm Ioannes ita loquebatur; sed significat, quòd Christus, quando baptizat, in Spiritu sancto baptizat, non in sola aqua, vt Ioannes, sicut rectè exponit Augustinus tractat. 13. in Ioannem, & alibi. Similiter etiam, cùm ibidem Ioannes ait: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi,* significabat, Christum sublaturum peccata mundi, cùm instar agni immolaretur in cruce; non autem, quòd tunc ea tolleret, cùm Ioannes loquebatur. Illud autem: (*De plenitudine eius omnes accepimus*) significat gratiam qua præditus erat Ioannes, à Christo manasse; vt etiam gratiam omnium aliorum Sanctorum. Sed quid hoc ad Baptisma Ioannis? Nam etiamsi ob merita Christi præuisa dabatur gratia Sanctis omnibus, non tamen dabatur per Baptismum Ioannis, sed alia via, & per alia instrumenta. Porro columba, quæ apparuit, Ioanne baptizante, non testabatur efficaciam ministerij Ioannis, vt imprudentissimè, & per summam temeritatem scribit Kemnitius. Alioqui oporteret fateri in ipsum Christum fuisse efficax Ioannis ministerium: tunc enim solùm columba apparuit, cùm Christus baptizaretur. At hoc ipsum, & blasphemum est. Non enim eguit efficacia Baptismi Ioannis, Agnus ille innocens, qui tollit peccata mundi, teste eodem ipso Ioanne. Significauit igitur columba illa Christi innocentiam, & puritatem, & quòd ipse esset, qui sanctificaret, & purgaret aquas, & per aquas & spiritum homines regeneraret.

DENIQVE verba Angeli Lucæ primo, non agunt de Baptismo, sed de concionibus Ioannis. Nemo autem negat, quin Ioannes efficacissimè prædicauerit, & conuerterit plurimos ad Deum. Sed aliud est prædicatione verbi mouere corda hominum, aliud per Baptismum ea purgare. De primo argumento satis.

A SECVNDO probatur testimoniis Patrum. Origenes lib.5. in epistolam ad Romanos, exponens caput 6. docet, & probat aliquot argumentis Baptismum Ioannis, non remisisse peccata, & in hoc distingui à Christi Baptismo. Idem docent alij Græci. Iustinus quæst. 37. ad Orthodoxos. Gregorius Nazianzenus oratione in sancta lumina. Ioannes Chrysostomus homil.10. & 12. in Matthæum, & homil.16. in Ioannem, & homil.1. & 40. in Acta. Item auctor homiliarum in Marcum, quæ habentur in secundo tomo Chrysostomi homil.1. Cyrillus Alexandrinus libro 2. in Ioannem, capite 57. vbi ex professo hoc tractat, ac dicit, Spiritum sanctum

B præuidisse futuros aliquando temerarios homines, qui non discernerent Christi Baptisma, à Ioannis Baptismate; ideoque impulisse ipsum Ioannem, vt apertissimè diceret, se solùm in aqua baptizare. Idem etiam habent Damascenus libro 4. de fide, cap.10. & Theophylactus in caput 3. Lucæ. Denique sanctus BASILIVS, etiamsi lib. 1. de Baptismo dicat, Baptismum Ioannis dedisse remissionem peccatorum, tamen ibidem sic loquitur: *Quantò præstantior est Spiritus sanctus aqua, tantò excedit, qui baptizat in Spiritu sancto, illum qui baptizat in aqua, & ipsum adeò Baptisma.* Et oratione 13. quæ est exhortatio ad Baptismum, sic habet: *Ioannes pœnitentiæ Baptismum prædicauit, Dominus autem adoptionis filiorum Baptismum longè excellentius annunciat.*

C *Item initiatorium erat Ioannis Baptisma, Christi autem perfectorium. Illud à peccato auocabat, istud cum Deo coniungit, & familiarem reddit.* Hæc ille. Ex quo intelligimus Basilium non tribuisse eandem efficaciam Baptismo Christi, & Ioannis; immò Baptismo Ioannis non tribuisse vllam vim iustificandi, nisi ratione pœnitentiæ, & contritionis. Quomodo etiam intelligi debent verba Nysseni.

Iam ex Latinis TERTVLLIANVS in libro de Baptismo: *Nihil,* inquit, *præstabat cœleste, Baptismus Ioannis, sed cœlestibus præministrabat, pœnitentiæ videlicet præpositus.* Et infrà: *Aut daret,* inquit, *Spiritum sanctum, & remissionem delictorum, si cœlestis esset.*

D Vbi Tertullianus contendit, non fuisse cœlestem, sed humanum Ioannis Baptismum, quia non dabat Spiritum sanctum, nec remissionem delictorum. Et infrà: *Agebatur itaque Baptismus pœnitentiæ, quasi candidatus sanctificationis, & remissionis in Christo subsecuturæ.* Ex quo intelligemus, quomodo sint acceptanda illa verba eiusdem auctoris, initio libri eiusdem: *Neque quidquam refert inter eos, quos Ioannes in Iordane, & quos Petrus in Tyberi tinxit.* Nam non loquitur de toto Baptismo, sed solùm de materia; ac docet non referre, qua quis aqua baptizetur. Non dissimiliter loquuntur ceteri Latini. Cyprianus in sermone de Baptismo Christi. Hilarius in caput 3. Matthæi. Optatus libro 5. contra Parmenianum. Ambrosius in cap.3. Luc. & idem Ambro-

sius in præfatione Psalm.37. Baptismum Christi vocat oculum gratiarum, quia dabat gratiam, Baptismum Ioannis, oculum suppliciorum, quia tantùm erat Baptisma pœnitentiæ. Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos similia habet, & in epistola 83. ad Oceanum, & in 2. caput Ioelis. Idem habent Innocentius I. in epistola 22.cap.5.Leo epistola 4.cap.6. Gregorius homil.7. & 20. super Euangelia. Denique Augustinus epistola 48. & 163. Enchiridij cap.49. lib.2. contra literas Petiliani, cap.37. & lib.3. cap. 76. lib.5. contra Donatistas, cap. 9.10. & 14. de vnico Baptismo, cap.7. de vnitate Ecclesiæ, capite 18. tractat.5. in Ioannem, & alibi.

Ad hæc loca non aliter Caluinus respondet, nisi more suo ea contemnendo. Sic enim loquitur lib.4.Institut.cap.15. §.7. *Quare neminem perturbet, quòd alterum* (Baptisma) *ab altero* (Baptismate) *discernere veteres contendunt: quorum non tanti esse nobis debet calculus, vt Scripturæ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chrysostomo potius auscultet, quàm Lucæ? Nec recipienda est illa Augustini argutia; in spe dimissa fuisse peccata Baptismo Ioannis, Christi Baptismo reipsa dimitti.* At nos rectius dicere possumus; Quis Caluino potius auscultet, quàm Chrysostomo, & Augustino, & tot aliis antiquissimis, & doctissimis Patribus? Non enim quæstio est, an sit credendum Lucæ, an Patribus, sed an Lucam melius intellexerit Caluinus, quàm tot Patres.

Porrò Kemnitius in Examine loco citato tota ferè disputatione conatur ostendere, quæstionem istam non esse necessariam, & proinde parum referre, vtrum hoc, aut illud Patres dixerint. At non ita dicunt ipsi Patres. Nam Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos adeò non putat rem istam esse leuem, vt dicat eos, qui confundunt hæc Baptismata, in peruersum dogma abire, & cum Baptismo serui plus tribuunt, quàm par est, ipsum Baptismum Domini destruere. Augustinus libro 2. contra literas Petiliani, cap.37. vbi dixerat, Baptismum Ioannis non esse Baptismum Christi, neq; vllam eius partem aut gradum, subiungit, eos, qui contrarium sentiunt, incidere in impiam, & sacrilegam opinionem. Denique Cyrillus Alexandrinus lib.2. in Ioannem, cap.57. temerarios vocat, qui contra sentiunt.

Sed his omissis, Tertio probatur veritas ex ipsa persona, & officio Ioannis. Erat enim Ioannes præcursor Domini, & solùm ad hoc venerat, vt pararet vias eius. Id enim prædixit Angelus Lucæ 1. *Ipse præibit ante illum in spiritu, & virtute Heliæ, vt conuertat corda filiorum ad patres, parare Domino plebem perfectam.* Idem prædixit pater eius: *Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius,* Luc.1. Idem denique ipse testatur adducens vaticinium Isaiæ. Ioan.1. *Ego vox clamantis in deserto, parate viam Domini, &c.* At certè parare viam Sal-

A uatori, non est dare salutem, & iustificare, sed disponere ad recipiendum Saluatorem, & salutem: alioqui ipse Saluator, non præcursor Saluatoris fuisset. Vnde pater eius Zacharias Luc. 1. propriè designans officium Baptistæ: *Ad dandam,* inquit, *scientiam salutis plebi eius.* non dixit; Ad dandam salutem, sed *scientiam salutis.* Docuit enim Ioannes, quomodo esset inuenienda salus, nimirum credendo in Christum, cùm illum digito ostendit, & ait Ioan.1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

CAPVT XXII.

B
Quod post Baptismum Ioannis necessariò percipiendus erat Christi Baptismus.

Tertia propositio: *Post Baptismum Ioannis necessariò percipiendus erat Christi Baptismus.* Hæc est contra Kemnitiũ, qui id in dubium reuocat, & contra Caluinum, & ceteros, qui id apertè negant. Probatur Primo ex verbis Ioannis, Matth.3. Luc.3. Marc.1. *Ego baptizo in aqua, ille vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni.* Si enim hîc fiat collatio Baptismi Christi, & Ioannis, apertè videmus eosdem, quos Ioannes baptizauerat, dici baptizandos iterum à Christo. Fieri autem collatio-
C nem duorum Baptismatum, est communis interpretum sententia; vt Ambrosij, & Bedæ in Lucam, Hilarij, Hieronymi, Chrysostomi in Matthæum, & aliorum Patrum citatorum.

Secundo probatur ex historia Euangelij, & Actorum. Nam vt legimus Marc.1. & Matth. 3. ac Luc.3. ibant ad Ioannem vt baptizarentur, tota Hierusalem, omnis Iudæa, & regiones omnes vicinæ Iordani. Itaq; rari admodum erant eo tempore non baptizati à Ioanne. At post Domini Ascensionem ipso primo die Pentecostes, B. Petrus in Hierusalem prædicare cœpit necessitatem Baptismi Christi omnibus hominibus: *Pœnitentiam,* inquit, *agite, & baptizetur vnusquisque*
D *vestrûm in nomine Iesu;* & baptizati sunt eo tria millia, deinde paulò pòst quinq; millia, præter eos, quos postea baptizauit Philippus, & alij discipuli in variis locis Iudææ, & Samariæ, vt habemus Actor.2. 4. 8. & aliis. Igitur necesse est, vt multi à Ioanne baptizati, iterum ab Apostolis baptizati fuerint. Quomodo enim credibile, vt inter tot millia, quos Apostoli in Hierusalem baptizârunt, nullus fuerit à Ioanne antea baptizatus, si verum est, quod Marcus dixit capite 1. vniuersos Hierosolymitas à Ioanne baptizatos?

Tertio probatur ex loco expresso Actor. 19. vbi Paulus iubet baptizari in nomine Domini duodecim viros, qui confessi fuerant, se non habere nisi Ioannis Baptismum.

Ad hunc locum incredibile est, quot explicationes, & quàm diuersas aduersarij excogitauerint: numerantur enim vt minimùm decem apud eos diuersæ opiniones. PRIMA est, quòd in eo capite, semper Baptismus sumatur metaphoricè, & cùm agitur de Baptismo Ioannis, & cùm agitur de Baptismo Christi. Ita Zwinglius, qui in libro de vera, & falsa religione cap. de Baptismo, Baptismum in capite Actorum, accipi vult pro doctrina, vt sensus sit; eos duodecim viros, qui antea solùm instituti fuerant in doctrina Ioannis, postea institui cœpisse in doctrina Christi.

SECVNDA est, quòd semper ibi accipiatur Baptismus metaphoricè, sed primo loco pro doctrina, secundo loco pro donis Spiritus sancti, quæ dabantur per manus impositionem. Ita Ioannes Brentius, & Lucas Losſius in cap. 19. Actorum.

HÆ duæ expositiones hoc vno argumento satis refelluntur, quòd verba historica, & apertissima sine vlla caussa detorquent ad impropriam significationem. Non enim licet, præsertim in historiis, fingere tropos pro arbitrio: alioqui nihil esset certum in vlla Scriptura.

TERTIA expositio est, accipi Baptismum Ioannis metaphoricè pro doctrina; Baptismum Christi propriè: atque ita illos duodecim viros tantùm semel baptizatos, idque à Paulo, non à Ioanne. Ita Henricus Bullingerus in cap. 19. Actorum.

QVARTA est contraria superiori, Baptismum Ioannis accipi propriè, Baptismum Christi impropriè pro doctrina. Ita Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 198. & 199. vbi etiam trahere conatur in hanc sententiam Ambrosium lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. & glossam interlinealem in cap. 19. Actor.

QVINTA est Caluini lib. 4. Institut. 15. §. 18. Baptismum Ioannis accipi propriè, Baptismum Christi impropriè, non pro doctrina, vt dicit Kemnitius, sed pro donis Spiritus sancti.

HÆ tres expositiones, præterquam quod fingunt tropos in historia pro arbitrio, admittunt etiam fœdam æquiuocationem in eodem capite intra paucas lineas. Neque verum est, quod Kemnitius dicit, esse hanc explicationem Ambrosij, aut glossæ interlinealis. Nam Ambrosius in cap. 3. ad Galat. & lib. 1. de Spiritu sancto, c. 3. apertè dicit, illos duodecim viros iussu Pauli verè & propriè fuisse baptizatos. Quod etiam admittit Kemnitius pagina sequenti; qui proinde in duabus paginis, secum ipse pugnat in Ambrosio citando. Glossa autem interlinealis, solùm dicit non fuisse eos viros rebaptizatos, quòd congruerent verba Pauli cum doctrina Ioannis. Vbi non negat glossa, fuisse eos viros iussu Pauli verè baptizatos; sed negat fuisse illum Anabaptismum. Anabaptismus enim est repetitio eiusdem Baptismi: illi autem non fue-

A runt eodem Baptismo bis tincti, sed diuersissimis. Intellexerant enim ex verbis Pauli alium fuisse Baptismum Ioannis, alium Christi, & hoc ipsum docuisse etiam Ioannem.

SEXTA expositio est, quòd in eo capite semper accipiatur Baptismus propriè, sed non agatur nisi de Baptismo Ioannis. Siquidem illa verba (*His auditis baptizati sunt in nomine Domini*) nolunt esse Lucæ narrantis, quid egerint viri illi post verba Pauli audita, sed esse verba eiusdem Pauli narrantis, quid agere solerent discipuli Ioannis, auditis verbis eiusdem Ioannis prædicantis Christum venturum: nimirum, baptizabantur ab eodem Ioãne in nomine Christi venturi.

B Hanc explicationem recitat, & laudat vt concinnam & piam Nicolaus Selneccerus in 2. parte suæ Pædagogiæ. SED est quidem vtcunque arguta, at minimè pia, & probabilis. Nam Paulus primò dicit Ioannem baptizasse populum, secundò addit eundem Ioannem baptizando monuisse populum, vt crederent in Christum venturum. Si ergo verba sequentia (*His auditis baptizati sunt*) pertinent ad populum, cui loquebatur Ioannes; sequetur eum populum bis baptizatum à Ioanne, aut certè Paulum non bene rem illam narrasse: quorum vtrumque absurdum est. DEINDE, vel duodecim illi viri sunt iussu Pauli baptizati Baptismo Christi, vel non.

C Si sunt baptizati, est id quod nos contendimus: si non sunt baptizati, quorsum pertinet illa narratio Pauli? certè superuacanea videtur. Non enim alia de caussa Paulus monuit eos, qui baptizati erant solo Baptismo Ioannis, ipsum Ioannem prædicasse Christum, nisi vt intelligerent esse necessarium præterea Christi Baptismum.

SEPTIMA expositio est, nomen Baptismi accipi propriè in toto illo capite, & eos duodecim viros bis baptizatos; sed ideò factum esse, quòd non habuissent illi verum Baptisma Ioannis, sed corruptum, & adulteratum, quoad formam, nimirum, sine nomine Spiritus sancti. Ita docent Centuriatores, Cent. 1. lib. 2. cap. 6. col. 496. &

D Bucerus in cap. 3. Matthæi. Fauet autem non parum Ambrosius huic sententiæ. Nam in cap. 3. ad Galat. & lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. dicit eos, quos Paulus baptizari iussit Actor. 19. non fuisse baptizatos antea vero Baptismo Ioannis, sed Baptismo quodam qui Ioannis diceretur, sed non esset.

Hæc expositio nititur falso fundamẽto, quòd nimirum Ioannes baptizârit in nomine Trinitatis, aut certè in nomine Christi venturi, quod (vt suprà diximus) non est verum. Porrò Ambrosius dicit quidem illos duodecim viros non habuisse verum Ioannis Baptismum, sed non dicit, si habuissent verum, non fuisse iterum baptizandos, quod aduersarij contendunt: immò contrarium colligitur ex testimoniis eius. Nam

in cap. 3. Lucæ apertè dicit, Baptismum Ioannis fuisse in sola aqua, & pœnitentiæ, non gratiæ, & diuersum à Christi Baptismo, qui constat aqua, & spiritu, & gratiam confert.

OCTAVA expositio est, Baptismum illorum duodecim virorum fuisse corruptum, nō ratione formę, sed ratione ipsorum accedentium, qui non accesserant rectè instituti in doctrina Dñi, cùm ignorarent Spiritum sanctum, & ipsum Christi Baptisma. Ita docet Otho Prunfelsius in annotationibus ad cap. 19. Actor.

Refellitur hæc expositio, quia ignorantia non violat Baptismum. Et sanè, vt nō malè dicit Caluinus hanc expositionem refellēs, lib. 4. cap. 15. §. 18. Instit. non sufficerent flumina, si deberent nouo Baptismo corrigi eiusmodi ignorantiæ.

NONA est, viros illos duodecim fuisse reuera rebaptizatos, sed malè, & per errorem, idq; antequam Paulus eò veniret. Ita Musculus in locis, tit. de Baptismo.

Sed hæc expositio corrumpit textum: nihil enim in textu clarius, quàm illos Paulo audito, eiusque iussu baptizatos.

DECIMA est Kemnitij in 2. parte Exam. pag. 196. & 202. vbi dicit, locū istum esse obscurissimum, cùm tam variè à Doctoribus exponatur: & propterea quæcunq; sit vera expositio, nihil certi inde posse colligi, non enim dogmata probanda sunt ex locis ambiguis.

AT nos opponimus his omnibus deprauationibus, PRIMO ipsum textum, qui si exponatur simpliciter & propriè, & sine prędiudicio alicuius præconceptæ opinionis, sine dubitatione eum sensum offeret, quē nos defendimus. SECVNDO, cōsensum vnanimem Patrum suprà citatorum, ac præsertim Augustini, qui locis citatis cōstanter docet, viros illos iterum baptizatos: quod idem habent omnes veteres expositores Actorum, vt Chrysostomus, Beda, & Oecumenius. Neque potest dici locus ambiguus, quia hęretici non conueniunt in eo explicando: ista enim ambiguitas non oritur ex natura rei, id est, ex libri obscuritate, sed ex eorum pertinacia, in suis erroribus defendendis. Alioqui etiam Patres non conuenirent, si esset locus verè ambiguus; & si ambigua dicenda essent omnia loca, in quibus aliqui nō conueniunt, nihil omninò ex Scripturis probari posset: nulla enim sunt loca, in quibus non possit vnus ab alio dissentire, si velit pertinaciter agere.

CAPVT XXIII.

Soluuntur obiectiones.

ARGVMENTVM PRIMVM est Caluini in Antidoto, & in Instit. locis suprà notatis. Eadē fuit doctrina, idem ritus, eadē gratiæ oblatio in Baptismo Ioannis, & Christi; igitur idem Baptismus erat, & eiusdem efficaciæ. Antecedens probat. Nam Ioannes, quod attinet ad doctrinam, prædicauit Christum esse hostiam pro peccatis nostris, cùm ait Ioan. 1. *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi*, quæ certè est summa totius doctrinæ Christianæ. Quantum ad ritum, baptizauit in aqua, & in nomine Christi, vt patet Act. 19. Denique quantum ad oblationem gratiæ, vtrique in pœnitentiam, vtrique in remissionem peccatorum baptizârunt, vt patet de Baptismo Ioannis, Luc. 3. & de Baptismo Christi, Actor. 2.

A

RESPONDEO, hoc argumentum est fundamētum præcipuum aduersariorum, & eo vtuntur etiam Kemnitius, & Philippus, & alij; sed tamen non difficulter solui potest. Nam quòd attinet ad doctrinam, in duobus errāt aduersarij, id est, in antecedente, & cōsequentia argumēti. Siquidem nō est verum eandem fuisse doctrinā Ioannis, & Christi, nisi in eo sensu, quòd nihil contrarium docuit Ioannes Christo. Alioqui enim Ioānes nihil docuit de resurrectione Christi, immò etiam neq; expresè de passione. Nam quod vocauit illū agnum Dei, potuit referri ad innocentiam, & mansuetudinem, etiamsi victima nō fuisset. Deinde doctrina nihil facit ad Sacramenti essentiam, & veritatē; alioqui hęretici, qui habēt falsam doctrinā, haberent falsa Sacramenta, qui est error Donatistarum, & à Caluino etiā, & Lutheranis reiicitur. Sicut igitur diuersitas doctrinę nō facit diuersum Baptisma; ita nec doctrinæ similitudo facit Baptisma esse vnum, vel simile.

B

C

Quòd attinet ad ritum, iam suprà ostēdimus, non fuisse similitudinem, nisi in materia.

Quantū ad oblationē gratiæ, falsum est quod Caluinus dicit: *Vtriq; in pœnitentiam, vtriq; in remissionem peccatorum baptizârunt*. Nam Ioannis Baptismus passim dicitur Baptismus pœnitentiæ, vt Matth. 3. Marci 1. Luc. 3. Act. 13. & 19. At Baptismus Christi nusquam dicitur Baptismus pœnitētiæ, sed lauacrum regenerationis, Tit. 3. Quod autem obiicitur ex Actor. 2. non cōuincit. Nam Petrus non dicit Baptismum Christi esse Baptismum pœnitentiæ, id est, quod ad pœnitentiam prouocet, vt faciebat Baptismus Ioannis; sed dicit requiri pœnitentiam, vt dispositionem ante ipsum Baptismum. Sic enim ait: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm*. Itaque pœnitentia contrario modo se habet ad Baptismum CHRISTI, & Ioannis: nam Baptismum Ioannis sequitur pœnitentia, vt eius effectus; Baptismum CHRISTI præcedit, vt eius dispositio. Quòd autem attinet ad remissionem peccatorum, illa tribuitur Baptismo CHRISTI, vt immediatus eius effectus. Actor. 2. *Baptizetur vnusquisq; vestrū in remissionem peccatorū*. Et Ephes. 5. *Mundans eam lauacro*. Et Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum, &c.* At Baptismo Ioannis nusquam tribuitur remissio peccatorum, vt effectus immediatus, & proximus: solùm enim proferre possunt aduersarij illa verba Marci 1. & Lucæ 3. *Prædicans*

D

dicans Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Ibi autem non tribuitur remissio peccatorum Baptismo, sed pœnitentiæ, ad quam prouocabat Baptismus.

Est enim sensus eius loci; Ioannes prędicabat Baptismum pœnitētiæ, id est, quod incitabat, & inuitabat ad pœnitentiam; quam pœnitentiam qui agerent, vt oporteret, consequerentur remissionem peccatorum. Atque ita exponunt, qui plurimum tribuunt Ioannis Baptismo, vt Basilius & Nyssenus suprà citati. Nam alij, vt Tertullianus in lib. de Baptismo. Augustinus lib. 5. contra Donatistas, cap. 10. Gregorius homil. 20. in Euang. & Beda in cap. 3. Lucæ, illa verba: *In remissionem peccatorum*, referunt ad Baptismum Christi, non Ioannis: dicunt enim Ioannem baptizasse in pœnitentiam, & simul prædicasse Baptismum Christi futurũ in remissionem peccatorum.

SECVNDVM argumentum Kemnitij, pag. 183. Apostolus Ephes. 4. per gradationem ostēdit in nouo Testamento, vbi vnum est corpus, vnus spiritus, vna spes vocationis, vnus Dominus, vnus Pater, vna fides; ibi etiam vnum esse Baptisma. At illa omnia erant tempore prædicationis Ioannis Baptistæ; igitur idē tunc erat Baptisma.

RESPONDEO, si hoc argumentum valeret, probaret etiã tempore Moysis, & Dauidis fuisse Christi Baptismum: nam tunc erat idem vnum corpus Ecclesiæ, eadem spes, eadem fides, idem Deus, &c. Pręterea probaret hoc argumentum, apud hæreticos non esse verũ Christi Baptisma; non enim apud eos est vnum corpus, vnus spiritus, vna fides, &c. Non igitur Apostolus probat idem esse Baptisma, vbi est idem Deus, eadem fides, &c. sed probat debere Christianos seruare cum omni diligentia vnitatem spiritus in vinculo pacis; quia sunt vnum corpus: & vnum spiritum, vnum Deum, vnã fidem, vnam spem, vnum Baptismum habent.

TERTIVM argumentũ, quod maximè Kemnitium mouit, ibidem pag. 183. tale est. Quia ea est suauissimã consolatio omnium Christianorum, quòd vnum & idem Baptisma habeāt cum suo capite Christo. At hæc tota consolatio perit, si nō est idem Baptisma Ioannis cum Christi Baptismo: Christus enim Ioannis Baptismo baptizatus est, nos autem Baptismo Christi.

RESPONDEO, non est bona consolatio, quæ vel gloriam Christo detrahit, vel etiam contumeliam, & iniuriam irrogat: Baptismum autem Christi ipsi Christo tribuere vix possumus sine eius iniuria. Nam cùm sit lauacrum regenerationis, & adoptionis filiorum; si is Christo tribueretur, videretur indiguisse regeneratione, & adoptione; quę certè est maxima in Christum blasphemia, cùm sit ipse Filius Dei naturalis, & ab ipsa Cōceptione sanctissimus semper, & plenus gratia fuerit, ita vt gratia crescere in eo non potuerit.

A DICET fortè cum Magistro suo Luthero in cap. 3. ad Galat. & in homil. de Baptismo, Christum fuisse quidem in se sanctum, tamen quia suscepit peccata nostra, fuisse etiam ratione eorum peccatorum, furem, latronem, homicidam, denique maximum peccatorem totius mundi; & sic indiguisse Baptismo in remissionem peccatorum præ omnibus hominibus, quia propter omnes homines. AT ista omnia sunt meræ blasphemiæ in Christum. Nam etiamsi CHRISTVS susceperit in se onus peccatorum nostrorum, tamen non potest verè ipse denominari fur, latro, homicida, peccator, vt impudēter eum vocat Lutherus sine vllo exemplo Scripturæ, aut

B Patrum: non enim dicitur fur, qui soluit debitũ, quod fur debebat, sed qui furatur rem alienam. Pari ratione peccata nostra Christus purgauit operibus virtutum suarum, non vi alicuius Sacramenti ab alio sibi ministrati.

DICES, potuit Christus accipere suum Baptisma, nō ad effectum regenerationis & adoptionis cōsequendum, sed aliqua alia de caussa, quomodo accepit Circumcisionem, qua non indigebat, & Baptismum Ioannis, quod fuit Baptisma pœnitentię, cùm tamen ipse non egeret pœnitentia; & deniq; quomodo accepit Eucharistiam, qua similiter non indigebat.

RESPONDEO, quidquid de hoc sit, certè magis

C gloriosum fuit Christo, non accipere suum Baptisma, quàm accipere. Dum enim Baptismum confert, & nòn accipit, Imperatorem se, & principem huius militiæ ostendit, quippe qui characterē suum in aliis imprimit. At si acciperet, videretur etiam ipse ad militiam adscribi. Denique maior nobis consolatio esse debet, quòd per Baptismum Christum induamus, & similitudini mortis eius configuremur, quàm si cum illo simul ablueremur.

QVARTVM argumentum ibidem; Christus cùm baptizaretur à Ioanne, contactu carnis suæ sanctificauit aquas; & præterea adesse voluit visibiliter præsentiam Spiritus sancti in specie columbæ, & sonare vocem gratiæ, & beneplaciti diuini, quæ inuisibiliter adsunt in nostro Ba-

D ptismo; non igitur diuersa sunt Baptismata, illud, & nostrum.

RESPONDEO, Patres varias caussas attulisse, cur Christus à Ioanne baptizari voluerit. PRIMA est, ad exemplũ humilitatis, vt ipse ait, Matth. 3. *Sine modò, sic enim decet nos implere omnē iustitiam.* De qua caussa vide Augustinum in Enchirid. cap. 49. & Bernard. serm. 4. de Epiphania. SECVNDA est, vt confirmaret Baptismum Ioannis tanquam bonum, & Deo gratum, vt docet Hieronymus in cap. 3. Matth. TERTIA, vt ostenderet quanti facere debeant peccatores Baptismum Domini sui, quando ipse Dominus, & iustus, tanti fecit Baptismum serui sui. Ita Augustinus tractatu 4. & 13. in Ioannem. QVARTA, vt lauaret nostra crimina in Iordane; vt canit Ecclesia in

die

die Epiphaniæ; & vt scribit Nazianzenus oratione in sancta lumina, vt veterem Adamum suffocaret in aquis, & nouũ emergere faceret. Quod quidem fecit, vt suprà diximus, non vi Baptismi accepti, sed merito humilitatis suæ. QVINTA, vt ipse in sua persona figuraret Baptismum nostrum, & gratiam, quam in eo accipimus, vt docet Augustinus lib. 15. Trinit. cap. 26.

Sed PRÆCIPVA fuit, vt Baptismum salutarem institueret, & consecraret. Instituit enim sanctificando aquas tactu carnis suæ, vt suprà ostendimus ex Ambrosio, & Beda, in cap. 3. Lucæ; ex Chrysostomo, & Hieronymo, in cap. 3. Matthęi, & ex aliis multis Patribus: & simul figuratè ostẽdit effectum Baptismi sui, dum cœlum aperiri voluit, & Spiritum sanctum descendere, & vocem audiri, &c. vt patet ex Hilario in c. 3. Matth. Sed quid ista faciunt pro Kemnitio? immò quomodo non pugnant cum Kemnitio? Nam antequam Dominus baptizaretur, nunquam apparuit columba, neque audita est vox de cœlo, neque sanctificatæ sunt aquæ; & tamen idem erat Baptismus Ioannis, cum eo, qui postea fuit. Non igitur Baptismus, quem habuit Dominus à Ioanne, idem erat cum nostro: nam illud accepit, non instituit; nostrum autem instituit, non accepit.

QVINTVM argumentum pag. 119. Paulus dicit, 1. Cor. 12. Nos omnes effici vnum corpus per Baptismum. At vnum corpus efficimur non solùm inter nos, sed etiã cum Christo; igitur idem Baptisma habemus cum Christo.

RESPONDEO, hanc esse aliam contumeliam in Christum, quasi ille eguerit Baptismo, vt fieret membrum Ecclesiæ: mirum est, cur non addiderit etiam, debuisse Christum per fidem, & pœnitentiam adipisci remissionẽ peccatorum. Respondeo igitur, Paulum loqui solùm de corpore, non de capite. Nos enim membra Christi, & proinde vnũ corpus Christi efficimur per Baptismum, quia hoc Sacramento regeneramur, & annectimur Christo. At ipse caput nostrum factum est, non per Baptismum, sed per gratiam vnionis hypostaticæ. Quemadmodum etiam filij Adæ, & quasi corpus eius efficimur per carnalẽ generationem; ipse autem non fuit factus caput omnium hominũ per carnalem generationem, sed per creationem, & gratiam Dei singularem.

SEXTVM argumentum. Vnum corpus sumus, non solùm nunc inter nos, sed etiam cum illis, qui erant prædicante Ioanne, & baptizante antequam Dominus baptizare inciperet. Atqui vnum corpus efficimur per vnum Baptisma.

RESPONDEO, semper Ecclesiam fuisse vnum corpus mysticum, nõ tamen semper eodem Sacramento adiungebantur homines huic corpori, sed aliquando per Circumcisionem, aliquando alio modo, nunc autem post Christi tempora, per Baptismum. Itaque tempore Ioannis erant illi vnum corpus per Circumcisionem, non per Baptismum Ioannis, aut Christi: Paulus autem loquitur de tempore suo.

SEPTIMVM argumentum cõtra solutionem præcedentis. Etiam tempore Pauli multi erant vnum corpus Christi, qui tamen non habuerant nisi Baptismum Ioannis. Nam Apostoli nõ sunt baptizati, nisi Baptismo Ioannis, excepto Paulo. Similiter Apollo quidam Actor. 18. non nouerat, nisi Baptisma Ioannis, & tamen non est coactus rebaptizari. Denique ipse etiam Baptista non fuit à Christo, vel à discipulis eius baptizatus.

RESPONDEO, Apostolos baptizatos Christi Baptismo scribunt, & probant Tertullianus in lib. de Baptismo, & Augustinus epist. 108. ad Seleucianum, & lib. 3. de origine animæ, c. 9. Nam cùm Dominus Ioan. 3. tam apertè pronunciauerit, neminem saluandum sine Baptismo, non debet dubitari, quin illi omnes Baptismum Christi acceperint, quos post ea tempora vixisse, & ad Ecclesiam Christi aggregatos cõstat, etiamsi id nusquã scriptum sit. Alioqui negabimus etiam Romanos, Galatas, Ephesios, Philippenses, Timotheum, Titum, Philemonem, & alios, ad quos Paulus scribit, fuisse baptizatos, quia nusquam scriptum legimus, quando, & à quibus baptizati fuerint. Idem dici potest de Apollone, quem baptizatum fuisse Christi Baptismo affirmant Chrysostomus & Oecumenius in cap. 18. Actor. Denique de Ioanne Baptista, sicut non scriptum est baptizatum à Christo, ita neq; contrarium scriptum est. Et coniectura nõ leuis est, eum fuisse à Christo baptizatum: quoniam ait, Matth. 3. *Ego à te debeo baptizari.* Sed quidquid de hoc sit, certum est eum à Christo saltem spiritu baptizatum, vt affirmant Nazianzenus oratione in sancta lumina, & Hieronymus, atque auctor operis imperfecti apud Chrysostomum in cap. 3. Matth. Quod si non fuit baptizatus aqua Ioannes, non est mirum, quia mortuus est, antequam lex de Baptismo Christi obligaret.

CAPVT XXIIII.

De cæremoniis Baptismi.

DE cæremoniis baptizandorum copiosè scribit Thomas VValdensis, tomo 3. de Sacramẽtalibus, tit. 5. cap. 45. & sequentibus septem, contra Ioan. VViclefum, qui omnes ferè Ecclesiæ Catholicæ ritus, & cæremonias circa Baptismum reiiciebat. Easdem cæremonias fusè tradunt, & explicãt Ordo Romanus; Alcuinus in lib. de diuinis officiis, cap. de Sabbatho sancto; Amalarius lib. 1. de officiis Ecclesiasticis, & Rabanus lib. 1. de institutione clericorum; & ex veteribus Cyrillus in Catechesibus, & Ambrosius in lib. de Sacramentis.

Eosdem ritus, paucissimis exceptis, damnant etiam hæretici huius tẽporis, ac pręsertim Ioan.

Caluinus, lib. 4. Inſtit. cap. 15. §. 19. & Illyricus Cent. 1. lib. 2. cap. 6. & Cent. 2. cap. 6. qui tamen non aliud argumentum proferunt, niſi quod ritus iſti non ſint in diuinis literis, neque præcepto, neque exemplo commendati.

Nos autem illis duo obiicimus. PRIMO, quòd ipſi etiam aliquid præſcribant in adminiſtratione Baptiſmi, quod in ſacris literis non inuenerunt. Nam in libello de formula Sacramẽtorum miniſtrandorum, præſcribit Caluinus PRIMO, vt infans adferatur ad Baptiſmum die Dominico, aut certè alio die, quo populus in Eccleſia ad concionem conuenit, vt coram populo fiat Baptiſmus. SECVNDO, vt qui infantes adferũt, interrogẽtur; an ſpondeant, ſe infantes illos, cùm adoleuerint, inſtituturos in doctrina fidei, & morũ; & ſponſione facta pergatur in Baptiſmo. TERTIO, vt nomen imponatur infanti baptizando. QVARTO, vt forma Sacramenti pronũcietur lingua patria. QVINTO, vt recitetur Symbolum, & Oratio Dominica, aliæq; preces. At nihil horũ in Scriptura inueniet. Lutherani addunt etiam abrenunciationem Satanæ, & pomparum eius, vt patet ex agenda Saxonica, & aliis ſimilibus. Vnde Illyricus etiã non audet reiicere abrenunciationem, Cent. 1. lib. 2. c. 6. col. 497. & ipſe etiam Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 219. examinans canonem 7. de Baptiſmo, fatetur inter baptizandum proponendam eſſe abrenunciationem. Denique Lutherus in ſuo Catechiſmo voluit etiam pingi ſignum crucis in fronte, & pectore baptizandi. Ego verò optarem aliquid horum demonſtrari teſtimoniis, vel exemplis diuinarum literarum. Nam Scripturæ recenſent Baptiſmum multorum millium, Actor. 2. & 4. Item Eunuchi Reginæ Aethiopum, Actor. 8. Sancti Pauli, Act. 9. Cornelij, Act. 10. Lydiæ, & cuſtodis carceris, Act. 16. & duodecim Aſianorum, Act. 19. ſed nulla mentio fit diei Dominicæ, neque Eccleſiæ, aut frequentiæ populi, aut impoſitionis nominis, aut ſuſceptorum, & ſponſionis, aut precationis Dominicæ, & Symboli Apoſtolici, aut etiam ſigni crucis: quæ omnia notauerunt etiam Centuriatores, Centur. 1. lib. 2. cap. 6. col. 496. & 497. non haberi in Scripturis. Neque his repugnat, quod oratio Dominica ſit in Scripturis, & Symbolum, ſaltem quoad ſenſum. Nam in Scriptura non habetur, vt recitentur iſta in Baptiſmo; immò nulla precatio legitur facta in tot locis Scripturæ, vbi narrantur Baptiſmata ſuprà notata. Vel igitur aduerſarij reiiciant omnes omninò cæremonias, & ſolùm baptizent aſpergendo aquam, & recitando verba; aut certè quærant alia argumenta, quibus oppugnent ritus ab Eccleſia approbatos.

SECVNDO, illis obiicimus teſtimonium veteris Eccleſiæ. Omnes enim ritus, quibus nunc vtimur, antiquiſsimi ſunt, & vel ex Apoſtolorũ traditione manarũt, vel à ſanctiſsimis Patribus

A inſtituti ſunt, quorum auctoritas, præſertim tot ſeculis iam confirmata, plus apud nos valere debet, quàm nouatorum clamores, cùm ipſi nihil probare poſsint à nobis fieri contra ſacras literas. Hoc igitur ſolum præſtandum erit à nobis, vt adferamus pro ſingulis ritibus teſtimonia antiquitatis. Quod vt facilius fieri poſsit, diſtribuemus cæremonias Baptiſmi in tres claſſes. Aliæ enim præcedunt Baptiſmum, aliæ comitantur, aliæ ſequuntur.

CAPVT XXV.

Cæremoniæ ante Baptiſmum ſunt duodecim. B

PRIMA cæremonia eſt, quòd Catechumeni, qui baptizari cupiunt, dant nomẽ ſuum, & ex eo tempore dicuntur Competẽtes, ſeu Electi, & recipiuntur ab Eccleſia, vt inſtruãtur, & præparentur ad Baptiſmum. Hinc ſunt duo genera Catechumenorum (vt Rabanus docet loco notato) Vnum eorũ, qui audiunt conciones, & volunt fieri Chriſtiani, ſed nondum petierunt Baptiſmũ, & ij dicuntur Auditores, ſeu Audientes. Alij petunt Baptiſmum, & dicũtur Competentes, ſeu Electi. Nam S. LEO, epiſt. 4. c. 5. & 6. Electos vocat, vt etiã vocantur in ordine Romano; C ſed AVGVSTINVS ordinariè Competẽtes vocat; ſic enim ait, lib. de cura pro mortuis, cap. 12. *Paſcha appropinquabat, dedit nomen inter alios Competentes.* Vide etiam lib. 9. Confeſſ. cap. 6. de fide, & operibus, cap. 6. & ſerm. de tempore 116. qui eſt ad Competentes. Eodem nomine vtitur Hieronymus in epiſt. ad Pammachium, de erroribus Ioan. Hieroſolymitani.

SECVNDA cæremonia eſt, ſcrutinium; quo nomine ſignificatur propriè examẽ, & exploratio quædã, an Competentes firmiter credãt, & ſyncerè: tamen continet hoc nomen etiã Catechiſmum, & Exorciſmũ, & omnes cæremonias, quæ fiunt ab eo die, quo nomen dederunt, vſque ad eum diem, quo baptizãtur. Fiunt autem ſeptem D ſcrutinia, quorum principale eſt tertium, & fieri ſolet feria quarta poſt Dominicam quartã Quadrageſimæ: tunc enim fiunt ferè omnes cæremoniæ, de quibus mox dicemus, vt patet ex auctoribus ſuprà citatis. Porrò hac voce ſcrutinij non ſolùm vtuntur Ordo Romanus, Alcuinus, Amalarius, & Rabanus, ſed etiam antiquiores, Auguſtinus, lib. de fide, & operibus, c. 6. & Leo in epiſt. 4. ad Epiſcopos Siciliæ, c. 6.

TERTIA eſt, abrenunciatio Satanæ, & operum eius; quę ſępe repetitur, tũ in ſcrutiniis, tum etiã poſtea paulò ante ipſum Baptiſmum, ac ſine dubio de Apoſtolica traditione deſcendit. Nam eius meminit Clemens, libro 7. conſtitut. cap. 41. & 42. & Dionyſius Areopagita de Eccleſiaſtica hierarchia, cap. de Baptiſmo. Tertullianus, in

libro

libro de spectaculis, cap. 1. cùm inquit: *Aquam ingressi, Christianam fidem in suæ legis verba profitemur; renunciasse nos Diabolo, & pompis eius, & Angelis eius, ore nostro contestamur.* Similia habet in lib. de idololatria, & in lib. de corona militis, vbi hoc potissimùm argumento probat, non debere Christianum fieri militem Imperatoris Gentilis, ne cogatur defendere Dæmonum templa, quibus in Baptismo renunciauit.

Eiusdem cęremonię apertè meminerunt Cyprianus, in libro de duplici martyrio. Origen. homil. 12. in Numer. Cyrillus, Catechesi mystagogica 1. Basilius in lib. de Spiritu sancto, cap. 11. & 27. Chrysostomus homil. 21. ad populũ. Ambrosius, lib. 1. de Sacramentis, cap. 2. & libro 2. cap. 7. Hieronymus in cap. 6. Amos. Augustinus, lib. 1. de Symbolo ad Catechumenos, cap. 1. & lib. 1. de peccatorum meritis & remiss. capite 34.

QVARTA cęremonia est, fidei professio, quã sæpius interrogati respondent, & postea etiam in ipso die Baptismi publicè pronunciant recitantes Symbolum. Meminit huius cæremoniæ Clemẽs, & Dionysius locis citatis. Item Origenes, homil. 5. in Numer. Cyprianus, lib. 1. epist. 12. Cyrillus Catechesi 1. Hilarius, can. 15. in Matthæum. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos. Epiphanius in Anchorato, & Augustinus lib. de fide, & operibus, cap. 11. & lib. 8. Confess. cap. 2. Vbi refert historiam Victorini baptizati, cui cùm offerrent presbyteri, vt si vellet, fidei Symbolum priuatim recitaret; maluit ille publicè ex edito loco de more fidem pronunciare.

QVINTA est, signum crucis in fronte, & pectore: in singulis enim scrutiniis, vel à presbyteris, vel à clericis imprimitur illis signum crucis. Meminit huius cæremoniæ Dionysius loco citato. Basilius, lib. de Spiritu sancto, cap. 27. vbi ponit hanc cæremoniam inter Apostolicas traditiones, vt etiam abrenunciationem, & cetera, quæ in Baptismo fiunt. Augustinus, lib. de catechizandis rudibus, cap. 20. alloquens Catechumenum prima die instruendum: *Crucis*, inquit, *signo in fronte hodie tanquam in poste signandus es.* Vide eundem in epist. 118. in Psal. 36. cõcione 2. tract. 3. & 36. in Ioannem, & serm. 19. de Sanctis.

SEXTA cæremonia est, Exorcismus, id est, adiuratio Dæmonum certis precibus facta, vt recedant ab homine baptizando. Hanc præter ceteras Caluinus ridet, vt inanem & fictitiam, lib. 4. Instit. cap. 19. §. 24. Sed nos facilè possumus ostendere ex libris ferè omnium veterum Patrum, omnia, quæ etiam hoc tempore Ecclesia retinet de Exorcismis.

Nam INPRIMIS accepisse Ecclesiam potestatem à Deo coërcẽdi Dæmones per Exorcismos, testantur antiquissimi Patres, vt IVSTINVS in dialogo cum Triphone: *Illa*, inquit, *per nomen Iesu Christi adiurati à nobis, parent.* Idem habet TERTVLLIANVS in lib. de corona militis, in lib. ad Scapulam, in Apologetico, cap. 32. & in lib. de spectaculis, cap. de munere. CYPRIANVS in lib. ad Demetrianum: *O*, inquit, *si audire eos, & videre velles, quando à nobis adiurantur, & torquentur; spiritualibus flagris, & orationis flagellis exire coguntur.* Similia habent Minutius in Octauio. Lactantius, lib. 2. cap. 16. vbi etiam dicit, interrogatos nomen ab Exorcistis, Dæmones respondere, quo nomine appellentur. Cuius etiam rei meminit Beda in cap. 8. Lucæ. Vide etiam eundem Lactantium, lib. 4. cap. 27. & lib. 5. cap. 22. Augustinũ, lib. 10. ciuit. cap. 22. Denique (vt omittam infinitos alios) etiam Prudentius ita cecinit in Apotheosi contra Iudæos:

Torquetur Apollo
Nomine percussus Christi, nec fulmina verbi
Ferre potest.
Intonat antistes Domini; Fuge callide serpens,
Exue te membris, & spiras solue latentes.
Has inter voces medius Cyllenius ardens
Eiulat, & notos suspirat Iuppiter ignes.

DEINDE esse in Ecclesia non solùm donum Sanctorum quorundam, sed etiam ordinarium officium exorcizandi, & coërcendi Dæmones, testatur Concilia antiqua, Antiochenũ, can. 10. & Carthaginẽse IV. can. 7. & Laodicenum, can. 29. & Patres vetustissimi, vt Cyprianus, li. 4. ep. 7. & Cornelius in epist. ad Fabianum Antiochenum apud Eusebium, lib. 6. historiæ, cap. 33.

TERTIO, Exorcismos non fuisse quaslibet preces pro arbitrio Exorcistę, sed certas, & prescriptas ab Ecclesia, quæ propriè dicũtur Exorcismi, patet ex Concilio Carthaginensi IV. can. 7. & ex Ioan. Micrologo, lib. de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 7. vbi etiam monet Exorcismos non concludi: *Per Christum Dominum nostrum*, vt alias preces, sed: *Per eum, qui venturus est iudicare seculum per ignem*, quia Dæmones maximè diem vltimi iudicij timent.

QVARTO, ante Baptismum præmitti Exorcismos, testatur DIONYSIVS loco notato, & NAZIANZENVS oratione in sanctũ lauacrum: *Ne despuas*, inquit, *Exorcismi curationem; est enim & ipsa natiuæ synceritatis, &c.* CYRILLVS Catechesi 1. *Suscipe cœlestem thesaurum, & in Exorcismis studiosè versare.* Idem repetit pluribus in præfatione Catecheseon. Vide etiam Cyprianum, lib. 4. epist. 7. Ambrosium, lib. 1. de Sacramentis, cap. 5. Optatum, lib. 4. contra Parmenianum. Augustinum, lib. de fide, & operibus, cap. 6. lib. 2. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 18. vbi dicit, in tota Ecclesia esse hanc ipsam consuetudinem. Cœlestinum I. epist. 1. cap. 12. Denique Leonem I. epist. 4. cap. 7. vbi dicit, secundum Apostolicam regulam Catechumenos Exorcismis scrutandos esse.

SEPTIMA cæremonia est exsufflatio, quæ quidem annectitur Exorcismis. Nam & verbis Exorcismorum pelluntur Dæmones, & cæremonia

monia exsufflationis significatur eorum expulsio, & simul significatur afflatio boni Spiritus, quem recipiunt homines, cùm recedit spiritus malus.

AVGVSTINVS, lib. *6.* contra Iulianum, cap. 2: *Ecclesia*, inquit, *filios fidelium nec exorcizaret, nec exsufflaret, si non eos de potestate tenebrarum, & à principe mortis erueret.* Et infrà: *Id tu commemorare timuisti, tanquam ipse ab orbe toto exsufflandus esses, si huic exsufflationi, qua princeps mundi à paruulis eiicitur foras, contradicere voluisses.* Similia repetit, lib. 2. de peccato originali, cap. 40. & lib. 2. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 17. & 18. & lib. 5. Hypognostici prope finem.

AMBROSIVS, libro de iis, qui initian. myst. cap. 1. *Odorem*, inquit, *vitæ æternæ nobis inhalatum carpite.* Neque hæc cæremonia rideri potest, nisi Dominus ipse rideatur, qui Ioan. 20. simili cęremonia vti voluit, cum Apostolis Spiritum sanctum dedit; nam insufflauit in eos.

OCTAVA cæremonia est, gustus salis. Datur enim Catechumenis gustandum sal, vt apparet ex Origene, homil. *6.* super Ezechielem, & Concilio III. Carthaginensi, can. 5. Et fortè ad hunc salem allusit Augustinus, cùm de se puero ait, lib. 1. Confess. cap. 12. *Signabar in signo crucis eius, & condiebar eius sale.* Dabatur etiam panis benedictus loco Eucharistiæ, vt Augustinus testatur, lib. 2. de peccatorum meritis, & remiss. cap. *26.* Quanquam, & ipsum salem datum eis loco Eucharistiæ, constat ex Concilio Carthaginensi citato.

NONA est, cùm tanguntur saliua nares, & aures, & dicitur eis, Epheta, id est, adaperire. Hanc valde miratur, & conspuit Caluinus, sed eam probat, & explicat Ambrosius, lib. 1. de Sacramentis, cap. 1. & de iis, qui init. myst. cap. 1. vbi etiam adfert exemplum Domini, qui Marci 7. sputo tetigit linguam muti, & aures surdi, & dixit, Epheta. Ergo petenti Caluino cur etiam sputo tangamus nares, & aures Catechumenis, respódeamus, vt nobis dicat, cur Dominus sputo tetigit linguam, & aures muti, & surdi, Marci 7. & oculos cæci nati, Ioan. *9.* Certè enim sine his cæremoniis potuit Dominus vtrumque curare.

DECIMA cæremonia est, impositio manuum ac benedictio Sacerdotalis. Huius meminit Dionysius loco notato, & Clemens, lib. 7. constit. cap. *39.* & Concilium IV. Carthaginense, can. 85. Item CYPRIANVS referens acta Concilij Carthaginensis in testimonio Vincentij à Thibari, asserit manus impositionem cum Exorcismis præcedere debere Baptismi regenerationem. AVGVSTINVS, lib. de peccat. merit. & remiss. cap. *26.* *Catechumenos*, inquit, *secundum quendam modum suum per signum Christi, & orationem manus impositionis puto sanctificari.* Atque hæc quidem cæremonia frequentissima est in diuinis literis. Nam & Dominus, Matth. *19.* manus im-

A ponebat paruulis, & Apostolis semper ferè orationi super aliquos addebant manus impositionem, vt patet, Actor. 8. *9.* 13. & alibi.

VNDECIMA est vnctio. Vnguntur enim Catechumeni oleo benedicto ante Baptismum, in pectore, & scapulis, vngendi postea Chrismate post Baptismum. Meminit huius vnctionis Clemens, lib. 3. recognitionum (etsi enim liber iste incertæ fidei sit, quoad dogmata, tamen antiquissimus est) *Baptizetur*, inquit, *vnusquisque vestrum in aquis perennibus, nomine trinæ beatitudinis super se inuocato, perunctus primùm oleo per orationem sanctificato.* CHRYSOSTOMVS, homil. *6.* in c. 2. epist. ad Coloss. *Inungitur baptizandus more athletarum, qui*
B *stadium iam ingressuri sunt.* IVSTINVS, q. 107. quærit cur bis inungātur Christiani, semel ante Baptismum, & iterum post Baptismum. Ambrosius quoque vtriusque vnctionis meminit, prioris quidem, lib. 1. de Sacramentis, cap. 2. posterioris autem, lib. 2. cap. 7. Cyrillus vtriusq; etiam meminit, prioris Catechef. 2. mystagog. posterioris Catechef. 3. mystagog. Vtriusq; etiam meminit Augustinus, serm. *206.* de tempore.

DVODECIMA est, abstinentia vini, & carnium, & etiam rei vxoriæ, aliaque opera pœnitentiæ, nō quidem ad satisfactionem, sed vt paratiores accederent ad Sacramentum Baptismi, vt patet ex Cyrillo Catech. 1. Nazianzeno orat. in sanctum lauacrum, & Augustino, lib. de fide,
C & operib. cap. *6.* & Concilio IV. Carthaginensi, can. 85.

CAPVT XXVI.

De cæremoniis, quæ Baptismum comitantur.

IN ipso autem Baptismo hę cęremoniæ adhibentur. PRIMO imponitur nomen baptizato; vbi ridiculus sanè fuit Illyricus, Cent. 1. lib. 2. cap. *6.* col. 497. qui ex eo probat Apostolorum tempore non fuisse in vsu hanc cæremoniam, quia Eunuchus Reginæ Candacis, Actor. 8. semper
D vocatur Eunuchus, tam ante Baptismum, quàm pòst: quasi Eunuchus sit nomen proprium personæ, & non potiùs designet vitium corporis, quod sanè Baptismo tolli nō potest. Sumpta videtur hæc cęremonia ex Testamēto veteri. Nam in Circumcisione imponebatur nomen paruulo, vt patet Luc. 1. de Ioanne; & Luc. 2. de Christo. Eiusdem apud Christianos meminit Dionysius Areopagita loco citato. Veteres, qui quando baptizabantur, vel in fine vitæ, vel certè valde adulti, non mutabant nomina in Baptismo, vt patet de Saulo, Actor. *9.* & de Cornelio, Act. 10. & de Ambrosio, Augustino, & aliis: tamen cùm baptizabantur infantes, solebāt patres eorum imponere nomina Sanctorum, vt modò facimus. Id patet ex Dionysio Alexandrino apud

A Euſebium, lib. 7. hiſtoriæ, ca. 20. ſecundum verſionem Chriſtophorſoni. Scribit enim is Dionyſius, filiis Chriſtianorum ſæpe imponi conſueuiſſe nomina Petri, Pauli, Ioannis, &c. Idem etiam patet ex ipſis nominibus multorum veterum, vt Petri Alexandrini, & Petri fratris Baſilij; Ioannis Chryſoſtomi, & Ioannis Caſsiani, & aliorum, qui nomina Hebraica habuerunt, cùm ipſi Græci eſſent. Immò etiam de hac re exſtat etiam Canon XXX. inter Canones Nicæni Cõcilij nuper ex Arabico in Latinum conuerſos, & editos à Franciſco Turriano; in quo iubentur Chriſtiani in Baptiſmo nomina imponere filiis ſuis, non Gentilium, ſed Chriſtianorum.

B Secunda cæremonia eſt, vt habeant ſuſceptores, à quibus de ſacro fonte leuentur, & poſtea diligentiùs in fide inſtituantur. Eos vocat Dionyſius Areopagita de Eccleſiaſtica hierarchia, cap. vlt. Suſceptores; Tertullianus in lib. de Baptiſmo, ſponſores appellat. De iiſdem vide Auguſtinum, ſerm. 116. de tempore, qui eſt tertius de Dominica Palmarum, & lib. 1. cap. 34. de peccat. merit. & remiſs.

Tertia eſt, conſecratio aquæ, cuius meminit Dionyſius, cap. de Baptiſmo: *Regenerationis aqua ſacris inuocationibus priùs conſecratur.* Idem habẽt Cyprianus, lib. 1. epiſt. vlt. Ambroſius, lib. 1. de Sacram. cap. 5. Baſilius, lib. de Spiritu ſancto, cap. 27. vbi dicit, hanc eſſe Apoſtolicam traditionem. Denique Auguſtinus, lib. 6. in Iulianũ, cap. 8. & homil. 27. ex libro 50. homiliarum, & tract. 118. in Ioannem in fine.

C Quarta eſt, trina merſio, cuius meminit Clemens, can. 49. Apoſtolorum, Dionyſius loco citato, Tertullianus, lib. de corona militum, & lib. contra Praxeam. Cyrillus Catecheſ. 2. Baſilius de Spiritu ſancto, cap. 27. Chryſoſtomus, homil. 24. in Ioan. Auguſtinus, ſerm. 91. & 201. de tempore. Obseruandum eſt autem Arianos abuti cœpiſſe hac cæremonia (vt Gregorius ſcribit, lib. 1. epiſt. 41. ad Leandrum) ad ſuum errorem ſtabiliendum. Nam cùm trina merſio fieret à Catholicis ad ſignificandas tres perſonas diuinas, & triduum ſepulturæ Chriſti, vt Gregorius ibidem dicit: Ariani trina merſione vtebantur ad ſignificandas tres naturas trium perſonarum. Quare & tunc Gregorio viſum eſt, vt in Hiſpania vna merſio fieret; & idem paulò pòſt confirmauit Concilium Toletanum IV. cap. 5.

D Nunc autem pro regionum varietate, vel vna, vel trina merſio adhibetur: neutrum enim eſt de eſſentia Sacramenti, vt Gregorius, & dictum Concilium locis citatis teſtantur.

Quinta eſt, tempus Paſchale, & Pentecoſtes. Etſi enim quouis tempore dari poſsit Baptiſmus, ſi neceſsitas vrgeat: tamen veteres diligentiſsimè ſeruabãt hanc cæremoniam, vt ſolùm in Sabbathis Paſchę, & Pentecoſtes ordinariè baptizarent. Exſtãt de hac re epiſtolæ decretales Siricij, 1. cap. 2. & Leonis I. epiſt. 4. & epiſt. 80. & Gelaſij, epiſt. 1. cap. 12. vbi ſeuerìſsimè reprehendunt Epiſcopos quoſdam, qui audebãt extra caſum neceſsitatis Baptiſmum cõferre in Epiphania, aut feſtis diebus Martyrum, & iubent, vt ſeruetur antiqua cõſuetudo, vt ſolùm in Paſchate, & Pentecoſte, detur Baptiſmus. Eſſe item hanc antiquam, & vniuerſalem conſuetudinem, patet ex Catecheſibus Cyrilli, quæ ideò in Quadrageſima habitę ſunt, quia pręparabant ad Baptiſmum in Paſchate celebrãdum. Item ex Hieronymo in epiſt. ad Pammachium, aduerſus errores Ioan. Hieroſolymitani, & ex illis verbis Auguſtini, lib. de cura pro mortuis, cap. 12. *Venit Paſcha, dedit nomen inter alios competentes.* Denique placuiſſe Deo hanc cæremoniam intelligi poteſt ex miraculo, quod narrat Paſchaſinus Epiſcopus in epiſtola ad S. Leonem, quę habetur ante epiſtolã 64. S. Leonis. Vbi dicit, in Sicilia ſuo tempore fuiſſe ſacrum fontem, in quadam perexigua Eccleſia, in quodam monte ſita, qui toto anno aridus manebat, & in ſola Paſchatis vigilia (quo tempore datur Baptiſmus) aquis redundabat hora baptizandi, cùm nulli canales, nullæ foueę, nunquã aqua vicina conſpiceretur. Quod autem Illyricus obiicit ex actis Apoſtolorum, qui non ſeruârunt hæc tempora in baptizando Paulo, Cornelio, & ſimilibus; ſoluitur ab Ambroſio, in cap. 4. ad Epheſ. Vbi dicit, initio Eccleſiæ, vt populus Chriſtianus facilè propagaretur, conceſſum fuiſſe omnibus, vt omni tempore baptizarent: tamen paulò pòſt Eccleſiis conſtitutis, ordinem ſtatutum fuiſſe, vt ſolùm quidam, id eſt, presbyteri, & certis diebus baptizarent.

CAPVT XXVII.

De cæremoniis, quæ ſequuntur Baptiſmum.

CÆremoniæ, quæ ſequuntur Baptiſmum, ſunt aliæ quinq;. Prima videtur fuiſſe oſculum pacis, in ſignum, quòd baptizatus eſt frater noſter. Meminit huius cæremoniæ Cyprianus, lib. 3. epiſt. 8. ad Fidum: reſpondet enim quibuſdam, qui exiſtimabant non eſſe baptizandos infantes recens natos, & in argumentum adferebant, quia oportet oſculum dari baptizato; omnes autem horrent infantem recens natum oſculari. Reſpondet autem Cyprianus, nihil eſſe cur horreat Chriſtianus oſculari eum, quẽ Deus ipſe creauit.

Secunda eſt, vnctio Chriſmatis in vertice; quæ quidem introducta videtur, quia non ſemper adeſt Epiſcopus, qui poſsit continuò dare poſt Baptiſmum Sacramentum Confirmationis. Ideò enim interim vngitur à presbytero baptizatus, non quidem in fronte, ſed in vertice, Chriſmate ab Epiſcopo conſecrato. Meminit

huius cæremoniæ Damaſus in vita Sylueſtri. Innocentius I. epiſt. 1. cap. 3. Ambroſius, lib. 3. de Sacramentis, cap. 1. & Hieronymus in dialogo contra Luciferianos, vbi dicit, presbyteris non licere ſine Chriſmate baptizare. Vbi apertè loquitur de vnctione Chriſmatis, quæ datur à presbytero in vertice: nam ibidem paulò antè aſſeruit, Sacramentum Confirmationis nō dari, niſi ab Epiſcopo.

Tertia cæremonia eſt, cereus accenſus, qui datur baptizato in ſignum fidei, & gratiæ acceptæ, & quod ſit tranſlatus à poteſtate tenebrarum ad lumen, & ſortem Sanctorum. Meminit huius cæremoniæ Gregorius Nazianzenus in orat. in ſanct. lauacr. & Auguſtinus in Pſal. 65. in illud: *Tranſiuimus per ignem & aquam.*

Quarta eſt, veſtis candida, quam ferre ſolebant à Sabbatho ſancto, vſq; ad Dominicam in Albis. Meminit huius Dionyſius de Eccleſiaſtica hierarchia, cap. de Baptiſmo. Ambroſius, lib. de iis, qui myſt. init. cap. 7. & Auguſtinus, ſerm. 157. de tempore, qui eſt 1. in Octaua Paſchatis.

A Quinta cæremonia olim fuit, delibatio lactis, & mellis, ſeu vini, quæ tamen hoc tempore non eſt in vſu. Meminit huius cæremoniæ Tertullianus, lib. 1. contra Marcionem, & Hieronymus in dialogo contra Luciferianos, vbi dicit, id fieri conſueuiſſe in ſignum nouæ infantiæ in Chriſto. Vnde etiam in Miſſa Dominicæ in Albis legitur propter Neophytos illud ex epiſtola Petri: *Quaſi modò geniti infantes lac concupiſcite.* Sed hæc non videtur fuiſſe generalis, cùm tantùm in Occidente eam viguiſſe ſcribat Hieronymus, in cap. 55. Iſaiæ, in illud: *Emitte vinum, & lac.* Itaque non mirum, ſi prætermiſſa tandem fuit; ſicut etiam illa, cuius meminit Ambroſius, lib. 3.
B de Sacramentis, cap. 1. lauandi pedes Neophytis mox à Baptiſmo, particularis erat quarundam Eccleſiarum, & idcircò facilè exoleuit.

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS,

LIBER VNICVS.

De Sacramento Confirmationis sex Controuersiæ sunt. PRIMA, *an sit verum, & proprium Sacramentum.* SECVNDA, *de materia.* TERTIA, *de forma.* QVARTA, *de effectu.* QVINTA, *de ministro.* SEXTA, *de cæremoniis. Ac, vt à* PRIMA *incipiamus, tres erunt primæ Controuersiæ partes. In* PRIMA *referemus errores de Confirmationis Sacramento. In* SECVNDA *confirmabimus veritatem. In* TERTIA *soluemus obiectiones.*

CAPVT PRIMVM.

De erroribus, & mendaciis circa Sacramentum Confirmationis.

A HÆRETICI huius temporis ferè omnes Cõfirmationem de numero Sacramentorum auferunt. Etsi enim anno M. D. XLVIII. in conuentu Lipsiensi, Theologi Lipsienses, & VVittenbergenses receperint septem Sacramenta, & nominatim Confirmationem, vt Sacramentum propriè dictum, & gratiam conferens; tamen non perstiterunt in ea Confessione. Siquidem omnes ferè eorum Doctores, & qui ante illud tempus, & qui postea scripserũt, Sacramentũ Confirmationis reiiciunt.

Quia tamen negare non possunt, fuisse in veteri Ecclesia ritum aliquem, qui diceretur Confirmatio; finxerunt ipsi, ritum illum non fuisse B quidem Sacramentum à Christo institutum, sed fuisse cæremoniam quandam vtiliter ab Ecclesia introductam: quam in sex capita distinguit Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 320. Is enim accuratissimè omnium describit ordinem Lutheranæ Confirmationis. PRIMO dicit, paruulos in infantia baptizatos cùm perueniunt ad annos discretionis, debere institui in doctrina Catechismi, & vbi saltem principia didicerint, offerri debere Episcopo, qui coram Ecclesia admoneat puerum de suo Baptismo, quid acceperit, quid promiserit, &c. SECVNDO, debere ipsos paruulos publicè recitare confessionem fidei, & doctrinæ, quam didicerunt. TERTIO, debere interrogari de præcipuis doctrinę Christianæ capitibus, atq; ad ea respondere. QVARTO, debere moneri, vt hac professione fidei ostendant, se dissentire ab omnibus ethnicis, hæreticis, fanaticis, & prophanis opinionibus. QVINTO, debere graui exhortatione admoneri, vt in pacto Baptismi, & fidei professione perseuerent, & proficiendo confirmentur. SEXTO, fieri debere publicam precationẽ pro illis pueris, vt Deus Spiritu suo sancto illos gubernare, & confirmare dignetur in hac fidei professione; & simul addi posse manus impositionem.

Hanc sententiam breuiter indicauit Lutherus in lib. de Babylon. captiuit. cap. de Confirmatione. Nam, & negat esse verũ Sacramentum; & addit posse recipi pro Ecclesiastica cæremonia, qualis est, consecratio aquę, & aliarũ rerum: non meminit autem Lutherus Catechismi, aut Examinis in ritu Confirmationis. Zwinglius in lib. de vera, & falsa religione, cap. de aliis Sacramẽtis, negat Confirmationem esse Sacramẽtum; & addit fuisse ritum in Ecclesia institutum, ad examen puerorum, qui in infantia fuerant baptizati. Quod idem postea docuit Philippus in locis, cap. de Confirmatione; Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. 4. Ioan. Brentius in Confess. VVittenberg. cap. de Confirmatione, & alij.

Non sunt autẽ ipsi primi, qui hoc Sacramentum reiecerunt. Nam Ioan. VVicleffus in 4. lib. Trialogi, cap. 14. etsi non omninò videatur hoc Sacramentum respuere, tamen non vult posse probari ex Scripturis, & apertè reprehẽdit Catholicorum sentẽtiam. Immò dicit, quibusdam C videri à Diabolo introductã Episcoporũ Confirmationem cum omnibus suis ritibus: nec reprehendit, sed potiùs indicat sibi placere sentẽtiam eiusmodi. In alio etiam libro, qui fortè iam nõ exstat, vnctionẽ Chrismatis apertè reiicit, vt Thomas VValdensis testatur, tom. 2. de Sacra-

mentis, cap. 113. Ante VViclefum VValdenses hæretici idem hoc Sacramentum reiecerunt, teste Æneа Syluio in historia Bohemica, cap. 35. & ante hos omnes Nouatiani, de quibus sic loquitur Theodoretus, lib. 3. hæret. fab. *Nouatiani pœnitentiam à suo conuentu arcent penitus, & iis, qui ab ipsis tinguntur, sacrum Chrisma non præbent. Quocirca eos, qui ex hac hæresi corpori Ecclesiæ cõiunguntur, benedicti patres vngi iusserunt.* Cur autẽ Nouatiani reiecerint hoc Sacramentum, caussa non fuit aliqua ratio conuincens aut Scripturę testimonium euidens: sed qa ipse Nouatianus (vt scribit ex Cornelio Papa Eusebius, lib. 6. hist. cap. 33.) in lecto decumbens baptizatus fuerit sine cõsuetis Ecclesię cęremoniis; nec postea adimpleri curauit, quæ omissa fuerãt, nec signaculo Spiritus sancti cõfirmatus fuit. Ob quæ, cùm malè audiret apud oẽs, hoc remediũ excogitauit, vt negaret, Chrismate inungi oportere homines post Baptismũ. Donatistas etiam contumeliosos fuisse in sanctũ Chrisma scribit Optatus lib. 2. contra Parmenianum; sed non cõstat an Donatistæ oderint hoc Sacramẽtum absolutè, an tantùm, vt à Catholicis dabatur. Probabile tamen est eos hoc Sacramentũ cõtempsisse, vt etiã Arianos, & alios multos hęreticos, q cùm ad Ecclesiã veniebant, iubebantur sacro Chrismate inungi, vt infrà dicemus.

Sed ad hæreticos huius temporis redeamus. Doctrinam suam illi tam crassis mendaciis, tantaque impudentia conuiciorum, & blasphemiarum onerant, vt planè perspicuum fiat, eos, qui hoc Sacramentum oppugnãt, recipere mali spiritus plenitudinem; sicut è contrario, qui illud reuerenter suscipiunt, sancti Spiritus plenitudinem consequuntur.

Ioan. Caluinus in Antidoto Concilij, sess. 7. can. 2. *Olei*, inquit, *qui faciat mentionem, nemo est ex veteribus; immò nec ex media illa ætate, quæ iam multis vitiis abundabat.* Hæc ille. ATQVI meminerunt olei plurimi veterum, immò etiam vetustissimorum. TERTVLLIANVS lib. 1. contra Marcionem, loquẽs de Sacramentis Christi: *Ille*, inquit, *neq; aquã Creatoris respuit, qua suos abluit, neq; oleum, quo suos vngit.* Et AVGVSTINVS lib. 5. cõtra Donatistas, cap. 20. *Si ad hoc valet, quod dictũ est in Euangelio, Deus peccatorem non audit, vt per peccatorem Sacramenta nõ celebrentur: quomodo exaudit homicidam deprecantem, vel super aquam Baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiam, vel super capita eorum, quibus manus imponitur?* Deniquè adeò clarè, & sępe meminerunt Chrismatis Tertullianus, Cyprianus, & Cyrillus, vt Kẽnitius hoc nomine istos Patres reiiciat, & per contemptum vocet Chrisma Cyrillium.

Idem Caluinus ibidẽ, can. 3. Tridentinos Patres, asinos & porcos vocat, cùm tamen modestissimus videri velit. Porrò in Instit. lib. 4. c. 19. §. 8. *Verbum*, inquit, *vnctorum est, nullam promissionem in Baptismo percepisse, quæ in agonibus instruantur.* Hæc ille. ATQVI hoc nullus Catholicorũ docet. Nam quod citat Caluinus ex epistola S. Melchiadis: A *In Baptismo regeneramur ad vitam, in Confirmatione armamur ad pugnam*, referendum est ad proprios effectus horum Sacramentorum. Baptismus enim propriè ad vitam regenerat, quamuis gratia illa regenerationis, valeat etiam ad peccata vitanda: Confirmatio autem propriè datur ad augmentum roboris, & ad pugnandum pro fide.

Rursus §. 10. aliud mendacium profert, cùm ait: *Nónne se Donatistas produnt, qui vim Sacramenti à ministri dignitate æstimant?* quia nimirum dicimus, Sacramentum Confirmationis non posse conferri ordinariè, nisi ab Episcopo. AT Caluinus non ignorabat, Donatistas de alia dignitate loqui consueuisse, nimirum de dignitate probita-B tis, & innocentiæ, non de dignitate ministerij Ecclesiastici. Alioqui etiam Caluinus Donatista esset, cùm velit Baptismum non posse tribui à laico, neque à fœmina, sed solùm à publico Ecclesiæ ministro. Igitur contra mentem, & conscientiã suam loquutus est, ac proinde mentitus.

Ibidem de S. MELCHIADE Papa, & Martyre, cuius verba proximè citauerat, ita loquitur: *Os sacrilegum, túne pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incãtatam, audes Christi Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tuæ improbitati, nisi etiam præferres. Hæc sunt sanctæ Sedis responsa; hæc Apostolici tripodis oracula.* Hæc ille. Poterátne Cal-C uinus impudentius blasphemare in sanctissimum virum? poterátne manifestius confiteri, nihil sibi esse commune cum antiqua Ecclesia? Siquidem S. Melchiadi omnis Ecclesia, quæ tũc erat, communicauit; ac de eo sic loquitur AVGVSTINVS, in epist. 162. *Qualis*, inquit, *ipsius beati Melchiadis vltima, & prolata sententia; quàm innocens, quàm integra, quàm prouida, atq; pacifica?* Et infrà: *O virum optimum, ô filium Christianæ pacis, ô patrem Christianæ plebis.*

Deniq; §. 11. profert aliud mendacium Caluinus: *Ecce*, inquit, *præterita aqua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptismo magnificaiunt.* Hæc ille. Confinxit autem hoc mẽdacium, occasione accepta ex verbis Magistri Sententiarum, perpe-D ram expositis. Nam Magister li. 4. d. 7. cap. 2. dicit, Sacramentum Confirmationis esse nobilius Sacramento Baptismi aliquo modo, ratione videlicet ministri, à quo datur, & ratione membri, in quo perficitur; nam Confirmatio non potest perfici, nisi in fronte nobilissimo omnium membrorum. Hæc ita accepit Caluinus, quasi Magister contulerit vnctionem Confirmationis, quæ fit in fronte, cum vnctione Baptismi, quæ fit in vertice; & proinde Sacramentum Baptismi non constituerit in aqua, sed in solo oleo. AT noluit intelligere Caluinus verba Magistri; ille enim confert vnctionem Confirmationis, non cum vnctione Baptismi, sed cum ipso Baptismo, qui ex aqua, non ex oleo conficitur. Confert enim inter se Sacramenta: non

est au-

est autem Sacramentum vnctio in Baptismate, sed aspersio aquæ. At inquit Caluinus, aspersio aquæ fit etiam in fronte. Respondeo, hoc interesse inter Baptismum & Confirmationem, quod Confirmatio nō perficitur, nisi in fronte; aspersio autem aquæ Baptismi, potest fieri in fronte, sed potest fieri etiam extra frontē; immò nunc ordinariè cùm baptizantur infantes, solùm vertici ipsorum infunditur aqua. Vt etiam Confirmatio à solo Episcopo datur; Baptismus ab Episcopo dari potest, sed dari etiam potest à Presbytero: & idcircò tam ratione ministri: quàm ratione subiecti præstat Confirmatio Baptismo, vt rectè dicit Magister. Quare sine vlla caussa mentitur Caluinus, Catholicos nullo numero habere aquam Baptismi.

Ibidem Caluinus dicit, se ne vnius quidem stercoris facere oleum, siue in Baptismo, siue in Confirmatione. Atqui de vtroque oleo, omnes Sancti, & antiqui Patres honorificentissimè semper loquuti sunt, vt suprà ostendimus in disputatione de cæremoniis Baptismi, & infrà ostendemus, cùm agemus de materia Confirmationis.

Iam verò Martinus Kemnitius multa similiter habet, & mendacia, & conuicia; sed vno tantùm loco ero contentus. Igitur in 2. parte Examinis, pag. 298. tria simul mendacia conglutinat. Primvm est, quòd vnctio Chrismatis ex schola Montani prodierit. Secvndvm, quòd Tertullianus, & Cyprianus in hac re Montanistæ fuerint. Tertivm, quòd Hieronymus hanc sententiam refutet in dialogo contra Luciferianos.

At nullus vnquam auctor prodidit hanc fuisse hæresim Montani. Scribūt de erroribus Montani, Tertullianus de præscript. Epiphanius hæres. 48. Eusebius lib. 4. hist. cap. 14. Clemens Alexandrinus strom. 4. Philastrius in Catalogo. Hieronymus in epist. ad Marcellam de erroribus Montani. Augustinus hæres. 26. Theodoretus lib. 3. de fabulis hæret. Damascenus in libro de centum hæresib. in nullo autem horum, vllum est verbum de hac re. Sed colligit Kemnitius, vt est solers, hunc fuisse errorem Montani, licet nemo id scripserit, quia Tertullianus fuit Montanista: & ipse est, qui scribit, Spiritum sanctum dari baptizatis per Chrismatis vnctionem. At non omnia, quæ Tertullianus scribit, ad Montani errores pertinent, licet ille in vltima ætate Montanista fuerit. Alioqui Montanistarum hæreses erunt, Christum esse Filium Dei, Baptismum in aqua celebrandum, Eucharistiam in pane & vino; & alia id genus multa, quæ Tertullianus scribit.

Deinde quanta est impudentia, S. Cyprianum Martyrem celeberrimum Mōtanistam hæreticum facere? Quid, quòd ipse Kemnitius in hac ipsa re sibi non constat? nam pag. 317. dicit, hunc errorem confictum ab antiquissimis Pa- A tribus, Tertulliano, Cornelio, & Cypriano. At si isti confinxerunt; non ergo à Montano id acceperunt.

Denique, quòd S. Hieronymus hunc errorem refellat in dialogo contra Luciferianos, crassissimum est mendacium. Nam in eo dialogo solùm explicat S. Hieronymus, quomodo dari dicatur Spiritus sanctus per manus impositionem, cùm etiam antè in Baptismo datus sit: sed neque Montanum, ac Tertullianum, neque sanctos Episcopos Cornelium, & Cyprianum nominat; tantùm abest, vt eos refellat, vt mentitur Kemnitius. Neque ex eo, quod Hieronymus dicit, in Baptismo dari Spiritum san- B ctum, sequitur refutari sententiam Tertulliani, & Cypriani, qui dicunt dari in Confirmatione: alioqui Hieronymus refutasset etiam Lucam, qui ait, Actor. 8. *Nondum enim in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantùm erant in nomine Domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum.* At nullos refutat Hieronymus: non enim negant Lucas, & alij, in Baptismo dari Spiritum sanctum, nisi in illa plenitudine, qua datur in Confirmatione.

CAPVT SECVNDVM.

Probatur ex Scriptura Sacramentum Confirmationis.

C Qvinqve argumentis probandum est, Cōfirmationem esse Sacramentum verè, ac propriè dictum, vt Concilium Tridentinum docet, sess. 7. can. 1. de Confirmatione. Primo, ex Scripturis. Secvndo, ex traditione, & testimoniis summorum Pontificum. Tertio, ex testimoniis Conciliorum. Qvarto, ex testimoniis Patrum Græcorum. Qvinto, ex testimoniis Latinorum.

Quod ad Primvm attinet: Tria requirūtur ad essentiam Sacramenti Christiani propriè dicti. Primo, promissio gratiæ. Secvndo, signum sensibile cum verbo, quod sit medium, seu or- D ganum, quo applicetur promissio. Tertio, mandatum diuinum, quo id iubeatur ministrari. Hæc tria postulant sibi ostendi ex Scripturis in quæstione de Confirmatione, Caluinus lib. 4. Institut. cap. 19. §. 5. & Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 276. *In hac quæstione,* inquit Kemnitius, *quæ sint illa media, per quæ credendum sit Spiritum sanctum velle efficacē esse; ante omnia petimus ex verbo Dei nobis monstrari, expressum mandatum, & promissionem diuinam: quando enim illa habemus, tunc scimus mediis illis, vtpotè diuinitus institutis, reuerenter esse vtendum: scimus etiam quid illis tribuēdum sit.* Hæc ille. Itaque nihil aliud requirunt; & meritò: nam ad hæc reuocantur omnia; & omnium consensu Sacramentum est propriè dictum, vbi hæc tria inueniuntur.

Ac promissio quidem, & certè amplissima habetur, Ioan. 14. vbi Dominus promittit Spiritum paracletum, qui consoletur in omnibus aduersis. Item cap. 15. vbi promittit eundem Spiritum sanctum, qui faciat discipulos fortes, atque intrepidos in testificatione veritatis: Et cap. 16. vt arguat mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio, id est, qui det robur Apostolis ad arguendam infidelitatem hominum, & testificandam Christi iustitiam, & annunciandum Principem huius mundi iam esse iudicatum. Item Lucæ vltimo: *Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* Denique Actor. 1. *Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes, &c.* Hanc certè diuinam esse promissionem, & in Scripturis haberi, & ea promitti hominibus iam baptizatis, & iustis gratiam ampliorem Spiritus sancti, qua fiant fortes in confessione fidei, nullo modo negari potest.

Iam verò medium, seu organum, siue signum sensibile constans ex rebus, & verbis, quibus applicetur illa promissio, fuit manus impositio cum oratione. Nam Apostoli quidem singulari miraculo, & beneficio receperunt illam gratiam promissam sine vllo medio, seu Sacramento in die Pentecostes, vt notum est ex Actorum 2. At verò ceteri recipiebant illam eandem gratiam ministerio Apostolorum per illud medium, vt patet Actor. 8. *Tunc imponebant manum super illos, & accipiebant Spiritum sanctum*; & antea dixerat illos venisse, vt orarent. Idem habetur Actor. 19. Et quod hoc medium sit medium, quo applicatur promissio facta de mittẽdo Spiritu sancto, patet ex effectu: nam cuicunque baptizato Apostoli manus imponebant, veniebat super eum Spiritus sanctus. Denique quod istud donum, quod dabatur tunc omnibus baptizatis per manus impositionem, fuerit illud ipsum, quod promissum fuit Apostolis, patet ex testimonio S. Petri, qui Actorum 2. concionabatur populo, & promittebat idem donum, quod ipse acceperat, si crederent, & baptizarentur; & allegabat Iohelem, qui prædixerat donum illud effundendum, non super Apostolos tantùm, sed super omnem carnem. Idem etiam Petrus Actor. 11. testabatur, Cornelium, & eius comites accepisse idem donum, quod acceperunt Apostoli in Pentecoste: *Nihil*, inquit, *discreuit inter nos & illos*, & tamen Scriptura nusquam meminit alterius medij, seu signi sensibilis, quo daretur donũ illud, nisi manus impositionis cum oratione.

Restat mandatum. Sed pro mandato damus illis mandati exequutionem. Nunquam enim Apostoli ita ordinariè, & securè imposuissent omnibus baptizatis manus, vt veniret super eos Spiritus sanctus, nisi Dominus hoc eis mandasset. Quemadmodum etiam hîc in terris cum famulus aliquid agit, quod non potest nisi iussu Domini, & non est stultus; omnes in- A telligunt, eum habere mandatum, etiamsi is non dicat se habere mandatum; vt si lictores capiant magnum aliquem virum in medio foro, aut si viatores indicant senatoribus tali die habendum senatum, &c. Fuisse autem ritum illum ordinarium, & communem omnibus baptizatis, patet ex cap. 8. & 19. Actorum. & ex epistola ad Hebræos, cap. 6. Itaque ipse etiam Caluinus cùm lib. 4. Institut. cap. 19. §. 5. postulasset mandatum sibi ostendi, respondet ipse sibi nomine Catholicorum, §. 6. *Tuentur*, inquit, *se quidem Apostolorum exemplo, quos nihil temerè fecisse existimant*; ac responsionem admittens, ait: *Id sanè rectè; nec à nobis reprehenderentur, si se Apostolorum imitatores ostenderent, &c.* B

Nunc videndum est, quid ad hoc argumentum respondeant aduersarij. PRIMA solutio est Caluini loco citato; quòd illa manus impositio non fuerit Sacramentum, sed quædam oblatio baptizatorum Deo: solebant enim per manus impositionem offerre Deo, quos baptizauerant.

AT hæc solutio facilè refellitur. Nam INPRIMIS id Caluinus tantùm dicit, sed nec probat, nec potest ꝓbare vllo testimonio, nisi sua ipsius auctoritate. Sic enim ait: *Huic manus impositioni non altius subesse mysterium cogito, sed huiusmodi cæremoniam ab illis adhibitam interpretor, vt ipso gestu significarent se Deo commendare, & velut offerre eum, cui manus imponebant.* C DEINDE Scriptura dicit, quòd ad illam manus impositionem, sequebatur continuò effusio doni mirabilis; immò etiam asserit Scriptura, per illam impositionem manuum datum Spiritum sanctum, Actor. 8. sicut dicit Tit. 3. per lauacrum regenerationis saluos nos fieri. Vt igitur lauacrum non est simplex oblatio, sed mysterium conferens gratiam; ita etiam impositio manuum. PRÆTEREA offerre Deo baptizatum, non est aliquid maius, quàm baptizare, præsertim secundum Caluinum, qui dicit nihil subesse mysterij in hac cæremonia: ergo poterant offerre illi ipsi, qui baptizauerant. At Scriptura contrarium docet. Nam Actor. 8. Philippus baptizat, & tamen non potest imponere manus, D sed veniunt ad hoc faciendum Petrus & Ioannes. Et Actor. 19. Paulo præsente baptizantur duodecim viri, & non exprimitur à quo, quia quilibet poterat id facere: at baptizatis Paulus ipse manus imponit. DENIQVE quid opus erat noua oblatione, cùm hoc ipso, quòd quis baptizatur, offerat se Deo, eiusque legibus, & obsequio se subiiciat?

SECVNDA solutio est eiusdem Caluini ibidem, & Brentij in confess. VVittenbergen. cap. de Confirmatione, qui dicunt, Deum initio nascentis Ecclesiæ per manus Apostolorum dedisse fidelibus dona quædam visibilia Spiritus sancti, vt donum linguarum, donum miraculorum, & similia; ex quo sequitur illam impositionem manuum non fuisse Sacramentum, quia

non dabat gratiã iustificationis. Et confirmant ex similibus; nam vmbra Petri curabantur homines Actorum 5. & per sudarium Pauli Actorum 19. & tamen non facimus inde Sacramenta.

SED hæc etiam solutio facilè reiici potest. Nam quod dicunt, illam impositionem manuum non dedisse nisi dona quædam loquendi linguis, & miraculorum; falsum est. Nam inprimis dona illa gratis data non dicuntur in Scriptura simpliciter Spiritus sanctus, nec dicitur Spiritus sanctus habitare in eo, in quo non sunt nisi illa dona; quin potius è contrario Spiritus sanctus effugiet fictum, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Sapient. 1. dona autem illa gratis data, etiam in peccatoribus interdum inueniuntur; vt patet Matth. 7. At per manus impositionem Apostolorum dabatur ipse Spiritus sanctus Actor. 8. & 19. non igitur solùm dona illa gratis data. SECVNDO. Id dabatur per manus impositionem, quod promiserat Dominus Ioan. 14. 15. 16. & Lucæ vltimo, vt suprà ostendimus. At quod promisit Dominus, non erat donum linguarum, aut curationum (id enim fuit additamentum quoddam) sed gratia roborans, & confirmans in fide. TERTIO. Dona illa non erant communia omnibus, vt patet ex Roman. 12. & 1. Corinth. 12. *Nunquid omnes prophetant? nunquid omnes loquuntur linguis?* At Spiritus sanctus per manus impositionem dabatur omnibus, vt apertè colligitur ex locis notatis Actor. 8. & 19. QVARTO. Apostolus Hebr. 6. numerat impositionem manus cum Baptismo, cum fide, cum pœnitentia, cum aliis rebus, quæ pertinent ad salutem; immò etiam ad fundamenta religionis, vt ibidem Apostolus dicit. At certè loqui linguis, & prophetare, non pertinet ad salutem, multò minus ad fundamenta religionis. QVINTO. Si nihil aliud conferebat Spiritus sanctus datus per manus impositionem, nisi dona illa miraculorũ; certè nunquam Apostoli primarij Petrus, & Ioannes ex Hierusalem in Samariam descendissent, vt manus imponerent. Nam satis multa miracula operabatur Philippus in Samaria, vt non essent ibi necessarij alij, qui miracula facerent. SEXTO. Idem ostendunt exempla, quæ aduersarij proferunt de vmbra Petri, & sudario Pauli; nusquam enim legimus per ea instrumenta datum esse Spiritum sanctum, sed solùm temporalem sanitatem.

TERTIA solutio est ea, quam attingit quidem loco citato Caluinus, sed latius eam persequitur Kemnitius, pag. 290. In Apostolis priuilegium singulare fuit, vt Spiritum sanctum darent per manus impositionem: habuerunt enim illi peculiare mandatum, & promissionem de hac re. At nos non habemus eiusmodi mandatum, & promissionem; igitur temerè imitari conamur. Confirmatur argumentum ex euentu. A Nam ad eorum manus impositionem sequebatur effectus; ad nostram nihil sequitur; etiamsi enim quis millies manum imponat, non descendunt linguæ igneæ. Cessauit igitur donum illud: proinde ociosa, & inanis cæremonia remansit.

HÆC quoque solutio facilè reiici potest. Nam INPRIMIS non ostendent aduersarij, vbi mandauerit Dominus Apostolis, vt manus imponerent ad Spiritum sanctum recipiendum. Legimus quidem Marci vlt. *Super ægros manus imponent, & bene habebunt*; sed illa dicuntur omnibus fidelibus, non autem solis Apostolis: *Signa*, inquit, *eos qui crediderint, hæc sequentur, &c.* & præterea ista est B impositio manus ad morbos pellendos, non ad Spiritum aduocandum. Legimus item Ananiam Actor. 9. accepisse mandatum, vt Paulo manus imponeret; quem locum perperam Caluinus exponit de manus impositione, de qua nunc agimus, cùm in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 7. can. 3. de Confirmatione, tum in Institut. lib. 4. cap. 19. §. 10. Sed is locus nihil facit ad rem. Nam illa impositio manus fuit curatiua ad depellendam cæcitatem corporalem, non ad dandum Spiritum sanctum: vnde etiam ante Baptismum facta est. SECVNDO, neque ostendent Apostolis vsquam factam esse promissionem, vt cui manus imponerent, daretur Spiritus sanctus. Promisit quidem Apostolis Do- C minus Spiritum sanctum, quem & acceperunt in die Pentecostes: at vt ipsi aliis darent, nusquam legimus; & tamen dabant, & quidem ordinariè. Non igitur requirebatur peculiaris promissio. TERTIO, promissio generalis est non solis Apostolis, sed toti Ecclesiæ facta; igitur, & cæremonia, qua applicatur promissio, generalis esse debet, & perpetua. Probatur antecedens. Nam etiamsi Dominus Apostolos alloquebatur, cùm promittebat Spiritum sanctum, tamen in eis Ecclesiam totam alloquebatur, vt ait S. Leo serm. 9. de Quadragesima: *Tota*, inquit, *Ecclesia salutare suum in iis qui aderant, vniuersaliter audiebat.* Vnde etiam Dominus ait Matth. vlt. *Vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad mundi consummationem.* Vbi alloquitur D eos, qui erant omnes morituri intra centum annos, & tamen dicit se cum eis semper futurum, quia nimirum, & ipsi semper erunt in posteris suis. Item ex eo, quod ait Luc. 22. *Hoc facite in meã commemorationem*; quod certè ad alios etiam pertinet, qui Apostoli nõ erant. Vnde B. Petrus, qui eas promissiones rectissimè intelligebat Act. 3. omnibus pollicebatur Spiritum sanctum, si crederent, & baptizarẽtur; & allegabat vaticinium Ioelis: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* ACCEDIT etiam ratio euidens. Nam caussa, cur Deus promisit, & dedit Spiritum sanctum, non minus locum habet in nobis, quàm in Apostolis; siquidem omni tempore egẽt fideles virtute Spiritus sancti ad resistendũ in persequutione & confitenda fide. Neq; Dominus prouidere potuit,

aut voluit Ecclesiæ suæ ad annos decem, aut viginti, & non perpetuò, quando illa auxilio indiget.

SED respondet Kemnitius, promissionẽ quidem esse generalem, sed organum, quo illa applicatur, non esse iam impositionem manus, sed alia instrumenta, nimirum Baptismum, & Eucharistiam. ATQVI hoc est temerè, & pro arbitrio, immò etiam contra verbum Dei fingere organa, quibus applicentur diuinæ promissiones. Nam si Baptismus, & Eucharistia applicant promissionem prædictam, cur Apostoli vtebantur manus impositione? deerant fortasse illis Baptismus, & Eucharistia? DEINDE Apostoli ante Christi passionem baptizati fuerant, & Eucharistiam sumpserant, & tamen post illa omnia promittitur eis Spiritus sanctus. Non igitur acceperant hoc donum, nimirum in ea plenitudine, quæ danda erat in Sacramento Confirmationis, per Baptismum, & Eucharistiam. PRÆTEREA Act. 8. Samaritani baptizati erant, & tamen Lucas disertis verbis dicit, Spiritũ non venisse in quenquam illorum, nisi post manus impositionem Apostolorum. DENIQVE cùm ipsa Scriptura tam apertè doceat, medium ad recipiendum hoc donum esse manus impositionem; quanta temeritas est hoc medium reiicere, & alia confingere?

AT, inquiunt, cessauit effectus ille, qui sequebatur ad impositionem manus. RESPONDEO; Cessauit quoad visibilia symbola, non quoad inuisibilem gratiam. Nam posse dari etiam inuisibiliter Spiritum sanctum, constat ex facto Domini, Ioan. 20. vbi insufflauit, & dixit: *Accipite Spiritum sanctum*; debuisse autem dari semper, saltem inuisibiliter, paulò antè probatum est. Fuit autem caussa rationabilis, quare tunc daretur visibiliter, nunc solùm inuisibiliter; quia initio Ecclesiæ ad fidem plantandam, & nutriendam, eiusmodi miracula necessaria erant. Vnde AVGVSTINVS lib. 3. de Baptismo, cap. 16. *Neque enim temporalibus*, inquit, *& sensibilibus miraculis attestantibus per manus impositionem, modò datur Spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei, & Ecclesiæ primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc exspectat, vt ij, quibus manus ad accipiendum Spiritum sanctum imponitur, repentè incipiant loqui linguis? Sed inuisibiliter, & latenter intelligitur per vinculum pacis eorum cordibus diuina charitas inspirari.* Denique idem patet ex similibus. Nam initio Ecclesiæ, qui credebant, operabantur miracula iuxta illud Marci vlt. *Signa eos, qui crediderint, hæc sequentur; super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Nunc cessauit iste effectus fidei. Nec tamen est fides otiosa, & inanis, quia habet effectum suum principalem, qui est viuificare: *Iustus enim ex fide viuit*, Hebr. 10. Vide Gregorium in homilia Euangelij Ascensionis. Pari ratione in principio Ecclesiæ puniebantur peccatores visibilibus pœnis, vt patet de Anania, & Sapphira Act. 5. de Elima Mago Act. 13. de

A iis, qui indignè communicabant, 1. Cor. 11. At num hoc tempore, quia non puniuntur ista peccata visibilibus pœnis, ideò impunita manebunt; & non saltem inuisibiliter punientur, & hîc, & in alia vita? Ita igitur & in bonis.

QVARTA solutio est Kemnitij, pag. 291. totum locum Actor. 8. & 19. nihil pro nobis facere, cùm nos impositionem manus reiecerimus, & in eius locum vnctionem Chrismatis subiecerimus.

Hæc solutio nulla est. Nam vt omittam, quæ infra de Chrismate dicenda sunt, falsum est reiectam esse manus impositionem. Bis enim Episcopus manus imponit confirmādis, vt ex Pontificali Romano intelligi potest, semel cùm super eos manus extendit, atque orat: & rursum cùm signat in fronte, atque vngit; ipsa enim vnctio, & signatio cùm manu fiat, manus impositio rectissimè dicitur, vt docet Hugo lib. 2. de Sacramentis, part. 7. cap. 2. Vnde etiam Marc. 7. cùm postulassent quidam, vt Dominus manus imponeret lunatico; ille id fecit, nam digito tetigit linguam, & aures eius.

CAPVT TERTIVM.

Probatur veritas testimoniis summorum Pontificum.

C NVNC secundò probanda est veritas ex veterum, & sanctorum Pontificum responsis. Adferemus autem testimonia, quæ non quidem disertis verbis affirment, Confirmationem esse Sacramentum (id enim neque necessarium est, & facilè posset detorqueri ad significationem Sacramenti largo modo accepti) sed testimonia adferemus, quæ rem ipsam demonstrent; id est, cæremoniam dantem gratiam, & à Baptismo distinctam.

PRIMVS igitur sit S. CLEMENS Romanus in epist. 4. *Omnibus*, inquit, *festinandum est sine mora renasci, & demum consignari ab Episcopo, & septiformem Spiritus sancti gratiam recipere.* Et infrà, caussam reddit, quia non potest aliquis sine eo Sacramento esse perfectus Christianus. Vide eundem lib. 3. constit. cap. 10. 16. & 17. & lib. 7. cap. 44.

SECVNDVS sit S. VRBANVS in epistola sua decretali: *Omnes*, inquit, *fideles per manuum impositionem Episcoporum Spiritum sanctum post Baptismum accipere debent, vt pleni Christiani inueniantur.*

TERTIVS sit S. CORNELIVS Papa & Martyr, in epistola ad Fabianum Antiochenum apud Eusebium lib. 6. histor. cap. 33. *Non fuit*, inquit, *signaculo Chrismatis consummatus, vnde nec Spiritum sanctum potuit promereri.*

QVARTVS sit MELCHIADES Papa & Martyr, in epist. ad Episcopos Hispaniæ; interrogatus, vtrum maius Sacramentum esset Baptismus, an Confirmatio; respondit his verbis: *Scitote vtrumque*

magnum esse Sacramentum. & addit, Confirmationē in eo præstare Baptismo, quòd solùm à summis sacerdotibus, id est, Episcopis cōfertur. Vbi apertissimè docet, Confirmationem esse Sacramentum verè, & propriè dictum; quia confert cum Baptismo, & aliquo modo etiam Baptismo anteponit: Baptismum autem omnes fatentur Sacramentum esse verè, ac propriè dictum.

Qvintvs sit S. Evsebivs Papa in epist.3. *Manus,* inquit, *impositionis Sacramentum magna veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi à summis sacerdotibus.* Et probat ex Actis Apostol.

Sextvs sit S. Innocentivs I. in epist.1. ad Decentium, cap.3. *Presbyteris,* inquit, *Chrismate baptizatos vngere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum; non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cùm tradunt Spiritum sanctum Paracletum.* & adducit exemplum Apostolorum Act.8. Vbi Innocentius apertè distinguit Episcopalem Confirmationem, qua tradi dicit Spiritum sanctum, ac proinde Sacramentum esse, ab vnctione, quæ fit in Baptismo, quæ non est Sacramentum, sed quid Sacramentale; & præterea ab Apostolorum doctrina hoc descendere.

Septimvs sit S. Damasvs in epist.4.

Octavvs sit S. Leo epist.86. aliàs 88.

Nonvs sit S. Ioannes III. in ep. ad Episcopos Germaniæ. Hi tres Pontifices declarârunt non licere Chorepiscopis, sed solis Episcopis dare Spiritum sanctum per manus impositionem, & vnctionē Chrismatis in fronte. Ac Ioannes III. citat Damasum, & Leonē, & caussam reddit, cur tā ipse, quàm illi ita declarauerint; quia in Actis c.8. soli Apostoli dabant Spiritum sanctum per manus impositionem: vbi videmus eos loqui de illa cæremonia, quæ Apostolis fuit in vsu.

Decimvs sit S. Gregorivs, qui li.3. epist. 9. monet, nè presbyteri signare audeant Chrismate baptizatos in frōte, cùm ad Episcopi munus id pertineat. Et in cap.1. Cantic. in illud: *In vineis Engaddi,* inquit, *balsamum nascitur, quod cum oleo Pontificali benedictione Chrisma efficitur, quo dona sancti Spiritus exprimuntur.* Adde etiam Innocentium III. cap. Cùm venisset, extra de sacra vnctione.

CAPVT QVARTVM.

Idem probatur ex Conciliis.

Primvm est Elibertinvm Concilium antiquissimum can.38. Postquam enim dixerat posse laicum in necessitate baptizare, addit: *Si superuixerit, ad Episcopum eum perducat, vt per manus impositionem perfici possit.* Idem etiā infrà canone 77. iubet Diacono, si quos baptizauerit.

Secvndvm est Concilium Arelatense I. tempore S. Syluestri celebratum, quod can.8. iubet hæreticis ad Ecclesiam redeuntibus, si baptizati fuerint in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, non iterum tradi Baptismum, sed ma- A nus ab Episcopo imponi, vt accipiant Spiritum sanctum: quia nimirum hæretici illi Baptismum dare solebant, sed non Confirmationem.

Tertivm est Arelatense II. sub eodem Syluestro, quod idem statuit can.17. nisi quod exprimit etiā Chrisma cùm manus impositione.

Qvartvm sit Laodicenvm etiam antiquissimum, vbi can.7. iubentur Nouatiani sancto Chrismate inungi; & can.48. *Oportet,* inquit, *baptizatos sacratissimum Chrisma percipere, & cœlestis regni participes fieri.*

Qvintvm sit Avrelianense Concilium apud Gratianum de consecr. dist.5. can. Vt ieiuni: *Vt ieiuni,* inquit, *ad Confirmationem veniant perfe-* B *ctæ ætatis, vt moneantur confessionē prius facere, vt mundi donum Spiritus sancti valeant accipere.*

Sextvm sit Meldense Concilium apud eundem Gratianum eadem dist. can. Vt Episcopi: *Vt Episcopi,* inquit, *non nisi ieiuni per impositionem manuum Spiritum sanctum tradant.*

Septimvm sit Concilium II. Hispalense can.7. vbi idem repetitur quod suprà ex Leone I. citauimus.

Octavvm sit Concilium, quod celebrauit S. Bonifacius Episcopus, & Martyr, quod exstat in vita ipsius in tomo 3. Surij, vbi statutum est, vt Episcopi circumirent diœceses Confirmando.

His accedant Concilia tria Generalia, VI. Synodus can.7. Florentinum in instruct. Armeno- C rum, & Trident. sess.7. can.1. de Confirmatione.

CAPVT QVINTVM.

Idem probatur ex Patribus Græcis.

Primvs ex Patribus Græcis sit Dionysivs Areopagita. Is de Eccles. hierar. cap.2. p.2. sic habet: *Baptizatum indutum alba veste ad Pontificem ducunt; ille diuino, ac deifico prorsus vnguento virum signat.* & p.3. *Perficiens illa vnctio facit perfectum.* & cap.4. p.3. *Sed & ipsis, qui sacratissimo regenerationis mysterio consecrantur, aduentum Spiritus sancti consummans vnguenti inunctio elargitur.* Hìc vides cæremoniam, & eius effectum, ac proinde Sacramenti propriè dicti D rationem.

Secvndo loco prodeat Clemens Alexandrinus, qui teste Eusebio li.3. hist. cap.17. secundùm versionem Christophorsoni, refert historiam iuuenis cuiusdā à S. Ioanne Apostolo commendati curę, ac diligētię Episcopi nuper creati, ac inter alia sic loquitur: *Qui* (Episcopus) *eum Baptismi Sacramento illuminauit, postea vero sigillo Domini tanquam perfecta, & tuta eius animi custodia obsignauit.* Vbi apertè loquitur de Sacramento Confirmationis, quod est sigillum Dominicum in fronte impressum, & custodiam præbens per gratiam quam confert.

III. Ivstinvs q.137. Orthodoxorum, scribit peractis mysteriis Baptismi, consignari fideles sacro vnguento.

IV. Origenes homil. 8. in Leuiticum prope finem: *Sic ergo*, inquit, *conuersis à peccato purificatio quidem per illa omnia datur, quæ superiùs diximus: donum autem gratiæ Spiritus per olei imaginem designatur, vt non solùm purgationem consequi possit is, qui conuertitur à peccato, sed & Spiritu sancto repleri.* Et homil. 9. vltra medium: *Omnes*, inquit, *quicunque vnguento sacri Chrismatis delibuti sunt, sacerdotes effecti sunt, sicut & Petrus ad omnem Ecclesiam dicit; Vos autem genus electum, regale sacerdotium.*

V. Cyrillvs Hierosolymitanus ex quinq; catechesibus mystagogicis, 1. & 2. scripsit de Baptismo, 3. de Sacramento Confirmationis, 4. & 5. de Eucharistia, quæ sunt tria Sacramenta, quæ eodem die percipiuntur à Neophytis. Vnde apparet Cyrillum non tantùm habuisse Confirmationem pro Sacramento, sed etiam pro Sacramento propriissimè dicto, quandoquidem illud in numero ponit cum Baptismo, & Eucharistia. Præterea catechesi 3. iam citata, sic loquitur: *Quemadmodum panis Eucharistiæ post sancti Spiritus inuocationem non amplius est panis communis, sed est corpus Christi; sic & sanctum hoc vnguentum, non amplius est vnguentum nudum, postquam iam consecratum est, sed est Chrisma Christi, quod aduentu Spiritus sancti per ipsius diuinitatem energiã habet, quo frons, & alij sensus tui symbolicè inunguntur, & corpus quidem isto visibili vnguento perungitur, anima verò sancto ac viuifico Spiritu sanctificatur.* Nota ad hunc locum. Primo conferri hîc etiam Chrisma cum Eucharistia; quod est argumentum vtrumque esse æquè propriè Sacramentum. Secvndo nota, vnguentum consecratum vim habere sanctificandi, quod est proprium verorum Sacramentorum, quæ sunt instrumenta sanctificationis. Tertio, non solùm vim habere sanctificandi, sed etiam reipsa verè animam sancto Spiritu sanctificari, cùm frons Chrismate perungitur. Qvarto nota, hunc auctorem cautè loquutum, cùm ait, panem Eucharistię post consecrationem esse corpus Christi; vnguentum autem post consecrationem nõ dixit esse Spiritum sanctum, ne putaremus à Cyrillo fingi similem transubstantiationẽ vnguenti, qualis fit in pane: sed dixit, non esse nudum vnguentum, sed Chrisma Christi habens energiam sanctificandi à Spiritu sancto.

Idem Cyrillus ibidem docet, quemadmodum Christus primò Baptismum accepit; secundò descendit in eum columba; tertiò excepit eum tentatio: ita nobiscum etiam fieri, qui primò baptizamur, deinde per Chrisma recipimus Spiritum sanctum, & sic tandem ad prælium descẽdimus cum Diabolo. Ibidem etiam dicit, Christianum propriè denominari à Chrismate. Cùm enim Christianus dicatur quasi vnctus, non videtur dignus hoc nomine, qui nõ est vnctus hoc vnguento, quo Christiani perficiuntur. Deniq; ibidem etiam rectè dicit, Ioannem in sua epist. 1. cap. 2. cùm ait: *Et vos vnctionem, quam accepistis ab eo, in vobis maneat, & vnctio docebit vos de omnibus.* ad hoc

A sanctum Chrisma allusisse per quod datur Spiritus sanctus, qui docet nos de omnibus.

VI. Gregorivs Nazianzenus oratione in sanctum lauacrum: *At si tu*, inquit, *per Baptismum te ipsum obfirmaueris, ac præclarissimo, & firmissimo auxilio tibi in futurum caueris, animum scilicet, & corpus vnctione, & Spiritu consignans, quemadmodum olim Israël nocturno illo, primigenosq; tuente cruore; quid tibi accidet? & quod tibi præsidium comparatum erit? audi Salomonis parœmias; Si sederis, ait, intrepidus eris; si dormieris, suauis erit somnus tuus.*

VII. Amphilochivs in vita S. Basilij, si tamen is est verus auctor eius libri: *Baptizauit*, inquit, *Maximinus Episcopus Basilium, & Eubulum, & vestiuit albis, atq; vngens eos sancto Chrismate, tradidit eis viuificam communionem.* B

VIII. Theodoretvs in comment. 1. cap. Cantic. *Qui initiantur Baptismo post Satanæ abnegationem, & confessionem fidei, veluti signo, ac nota regia spiritualis vnguenti Chrismate inuncti, sub ea visibili vnguenti specie inuisibilem sanctissimi Spiritus gratiam percipiunt.*

IX. Ioannes Damascenvs li. 4. de fide, cap. 10. *Oleum*, inquit, *in Baptismate assumitur, vnctionem significans, & Christos nos efficiens, & misericordiam Dei nobis annuncians per Spiritum sanctũ.* Vbi apertissimè loquitur de Sacramento Confirmationis, quod datur post Baptisma. Nã paulò antè dixit, Apostolis in forma ignis datum Spiritum sanctum; C & mox subiungit, nobis dari per oleum. Certè autem Confirmatio Apostolorum in die Pentecostes non respondet Baptismo, sed Confirmationi per Chrisma. Et paulò pòst idem auctor dicit, sicut columba attulit ramum oliuæ post diluuium; ita nobis post Baptismum, cuius figura fuit diluuium, aduenire Spiritum sanctũ per oleum, cuius figura fuit illa columba cum ramo oliuæ. Deniq; verba Græca, τὸ ἔλαιον βαπτίσματι παραλαμβάνεται, rectiùs verterentur: *Oleum Baptismati succedit*, quàm, *Oleum in Baptismate assumitur*, vt Oecolampadius vertit. Nam in Gręco nõ est, *in Baptismate*; & verbum παραλαμβάνω, propriè dicitur de eo, quod assumitur, vt alteri succedat.

D

CAPVT SEXTVM.

Idem probatur ex Latinis.

Tertvllianvs in lib. de resurrectione carnis, videtur totum ritum breuissimè comprehendere, id est, vnctionem, signum crucis, & impositionem manus: *Caro*, inquit, *vngitur, vt anima consecretur; caro signatur, vt anima muniatur; caro manus impositione adumbratur, vt anima Spiritu illuminetur.* Et ibidem coniungit hoc Sacramentum cum Baptismo, & Eucharistia: nam antea dixerat: *Caro abluitur, vt anima emaculetur.* Et post illa omnia subiungit: *Caro corpore Christi vescitur, vt anima de Deo saginetur.* Idem in lib. 1. contra Marcionem non procul à fine, iterum coniungit olei

vnctionem cum aqua Baptismi, & pane Eucharistiæ: & similiter in lib. de præscriptione hæreticorum. Denique in libro de Baptismo, sic ait: *Exinde egressi de lauacro, perungimur benedicta vnctione.* Et paulò pòst: *In nobis carnaliter currit vnctio, sed spiritualiter proficit.* Et paulò pòst: *Dehinc manus imponitur per benedictionem aduocans, & inuitans Spiritum sanctum.*

II. S. CYPRIANVS lib.1.epist.vlt. *Vngi quoque necesse est eum, qui baptizatus sit, vt accepto Chrismate esse vnctus Dei, & habere in se Christi gratiam possit.* Et lib. 2.epist.1. *Tunc demum plenè sanctificari, & esse Filij Dei possunt, si Sacramento vtroq; nascantur.* Vides, Sacramentum vocari Confirmationem, & cum Baptismo conferri. Item in epistola ad Iubaianum: *Nunc quoq; apud nos geritur, vt qui in Ecclesia baptizantur, per Præpositos Ecclesiæ offerantur, & per nostram orationem, & manus impositionem Spiritum sanctum consequantur, & signaculo Dominico consummentur.* SI quis obiiciat, Cyprianum in his omnibus locis agere caussam Anabaptismi: Respondendum est, id quidem esse verum, sed non ob id esse falsa, quæ de ritu, & effectu sacri Chrismatis ab eo dicuntur. Nam Ecclesia Catholica semper notauit errorem Cypriani de Anabaptismo; nunquam notauit vt errorem id, quod ille scripsit de Confirmatione; & S. Augustinus lib.5.de Baptismo refellit argumenta Cypriani pro Anabaptismo, nec tamen vnquam, vel vno verbulo damnat, quæ Cyprianus de hoc Sacramento tam magnificè scripsit.

III. Auctor SERMONVM de operibus Cardinalibus Christi, quæ habetur inter opera Cypriani, tametsi reuera non est Cyprianus, est tamen antiquus, & doctus, & apertissimè tribuit Chrismati consecrato vim sanctificandi eo modo, quo Cyrillum loquentem audiuimus. Sic enim loquitur in sermone de vnctione Chrismatis: *Hodie in Ecclesia ad populum acquisitionis sanctificandum, in participatione dignitatis & nominis sacrum Chrisma conficitur, in quo mixtum oleo balsamum regiæ, & sacerdotalis gloriæ exprimit vnitatem, quibus dignitatibus initiandis diuinitus est vnctio instituta.* Et infrà loquẽs de Chrismate: *Sanctificatis elementis iam non propria natura præbet effectum, sed virtus diuina potentius operatur, & adest, veritas signo, & Spiritus Sacramento.* Et infrà: *Et huius vnctionis beneficio, & sapientia nobis, & intellectus diuinitus datur; consilium, & fortitudo cœlitus illabitur; scientia, & pietas, & timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo vncti cum spiritualibus nequitiis colluctamur.*

IV. EVSEBIVS Emissenus, seu quicunq; fuit auctor (nam sine dubio Latinus fuit, & insignis) in sermone de Pentecoste: *Quod,* inquit, *nunc in confirmandis Neophytis manus impositio tribuit singulis, hoc tunc Spiritus sancti descensio in credentium populo donauit vniuersis.* Et infrà: *Ergo Spiritus sanctus, qui super aquas Baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in Confirmatione augmentum præstat ad gratiam.*

A V. PRVDENTIVS in ψυχομαχία, cùm pugnam luxuriæ & sobrietatis describit:

Post inscripta, inquit, *oleo frontis signacula, per quæ*
Vnguentum regale datum est, & Chrisma perenne.

Et in hymno ante somnum:

Cultor Dei memento
Te fontis, & lauacri
Rorem subiisse sanctum,
Te Chrismate innotatum.

VI. PACIANVS in lib. de Baptismo: *Lauacro,* inquit, *peccata purgantur. Chrismate sanctus Spiritus superinfunditur: vtraq; verò ista, manu & ore antistitis impetramus.* Item in 1.epist.ad Sympronianum Nouatianum: *Si ergo & lauacri, & Chrismatis potestas,*
B *maiorum longè Charismatum ad Episcopos inde, (ex Apostolorum forma) descendit; & ligandi quoq; ius adfuit, atque soluendi.* Vbi vides, Chrisma non solùm coniungi cum Baptismi & Pœnitentiæ Sacramento, sed etiam anteponi Sacramento Pœnitentiæ: dicit enim esse potestatem maiorum Charismatum, posse Chrismate inungere, quàm soluere, vel ligare: & inde probat posse Episcopum soluere, & ligare, quia potest baptizare, & Chrismate consignare, quæ sunt maiora munera. Idẽ in epist.2. *Vestræ plebi,* inquit, *vnde Spiritus, quam non consignat vnctus sacerdos?*

VII. AMBROSIVS li.3.de Sacramentis, cap. 2. *Sequitur,* inquit, *spirituale signaculum, quia post fon-*
C *tem sequitur vt perfectio fiat, quando ad inuocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur.* Et libro de iis, qui initiantur mysteriis, cap.7. *Repete, quia accepisti signaculum spirituale.* Et infrà: *Serua quod accepisti, signauit te Deus Pater, confirmauit te Christus Dominus.*

VIII. HIERONYMVS in Dialogo contra Luciferianos, posteaquam dixerat, Episcopos baptizatis per impositionem manuum dare Spiritum sanctum, subiungit: *Exigis, vbi scriptum sit? In Actibus Apostolorum. Sed etiamsi Scripturæ auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret.*

IX. AVGVSTINVS li.15.Trinit.cap.26.dicit, Ecclesiam adhuc seruare, quod fecerunt Apo-
D stoli Actor. 8. vt eius præpositi manus imponant ad Spiritum sanctum accipiendum. Ibidem etiam meminit Chrismatis. Item in præfatione 2.concionis in Psal.26.dicit, hac vnctione spiritualiter homines perfici. Item lib.3.de Baptismo, cap.16. & tract.6.in epist. Ioannis dicit, nunc quidem non loqui linguis, quibus imponuntur manus post Baptismum, tamen reuera accipere Spiritum sanctum, & latenter, atque inuisibiliter infundi charitatem. Sed præcipuus locus est libro secundo contra literas Petiliani, capite 104. *In hoc vnguento,* inquit, *Sacramentum Chrismatis vult Petilianus interpretari: quod quidem in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus; sed potest esse in hominibus pessimis.* Et infrà: *Discerne igitur visibile sanctum Sacramentum,*

quod esse & in bonis, & in malis potest: illis ad præmium, istis ad iudicium, ab inuisibili vnctione charitatis, quæ propriè bonorum est.

X. BEDA lib.6. in Lucam, exponens illa verba Luc.22. *Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem oliuarum. In montem,* inquit, *oliuarum discipulos educit, vt omnes in morte sua baptizatos altissimo sancti Spiritus Chrismate confirmandos esse designet.*

His accedant qui de hoc Sacramento ex professo tractant. XI. Rabanus lib.1. de Instit. clericorum, cap.30. XII. Amalarius lib.1. de officiis Ecclesiasticis. XIII. Hugo lib.2. de Sacramentis, p.7. & XIV. Magister cum omni Schola lib.4. Sent. dist.7.

His accedant tria miracula ad huius Sacramenti confirmationem à Deo ostensa. PRIMVM exstat apud Optatum li.2. vbi refert, ampullam S. Chrismatis ab Arianis per fenestram proiectam, Angelica manu sustentatam collidi non potuisse. ALTERVM exstat in vita S. Remberti Bremensis Episcopi apud Surium tomo 1. in mense Februario, quæ scripta est ante annos DCC. Ibi legimus S. Rembertum inter confirmandum cæcum illuminasse. TERTIVM exstat in vita S. Malachiæ à S. Bernardo scripta: *Puerum,* inquit Bernardus, *mente captum, ex his quos lunaticos vocant, inter confirmandum sacra vnctione curauit.* Loquitur autem de Malcho Episcopo S. Malachiæ præceptore.

CAPVT SEPTIMVM.

Diluuntur solutiones aduersariorum ad Patrum testimonia, quæ sunt etiam argumenta ipsorum contra vnitatem.

NVNC quid aduersarij ad tam multa Patrum testimonia respondeant, & quid nobis obiiciant, videamus. Caluinus PRIMO simpliciter reiicit Patres. Nam lib.4.cap.19.§.4. Hieronymum dicit in eo hallucinari, quòd Apostolicam obseruationem esse putauerit, ritum Confirmationis. Et §.8. & 10. vehementissimè inuehitur in S. Melchiadem, vt suprà cap.1. notauimus. Denique §.12. ita loquitur: *Iam verò cum verbo Dei, & probabili ratione defici se vident prætexunt, quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem, & multorum seculorum consensu firmatam. Etiamsi id verum esset, nihil tamen efficiunt. Non è terra est Sacramentum, sed è cœlo; non ex hominibus, sed ab vno Deo.* Hæc ille. QVASI verò nos adferamus Patres, vt Sacramentum ab iis institutum doceamus. Fatemur Sacramenta esse de cœlo, non de terra: sed tamen testes Sacramētorum homines adhibemus. Quanquam neque testimonium hoc de terra dici debet, sed de cœlo: non enim hoc testimonium ex capite suo ipsi confingunt, sed ex Apostolorum do-

A ctrina, & traditione deducunt. Adde, quòd nec admittimus nos destitui verbo Dei, vt in 2.cap. ostendimus.

SECVNDO; Idem Caluinus ibidem negat Patres agnouisse hoc Sacramentū: *Sed quid,* inquit, *vetustatem obiectant, cùm veteres dum propriè eloqui volunt, nusquam plura duobus Sacramentis recenseant? Si ab hominibus petendum esse nostræ fidei præsidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuisse pro Sacramentis, quæ isti Sacramenta ementiuntur. De manuum impositione loquuntur veteres, sed an Sacramentum vocant? Augustinus apertè affirmat lib.3. de Baptismo, cap.16. nihil aliud esse, quàm orationem.* Addit Kemnitius pag.319. Gratiani auctoritatem, qui canon. B Arianos 1. q.1. ex hoc loco Augustini colligit, manus impositionem, non esse Sacramentum, quia repeti potest; cùm nihil sit, nisi oratio quędam.

Hæc secūda solutio duobus clarissimis mendaciis constat. Quod enim Caluinus ait, veteres non agnoscere nisi duo Sacramenta propriè dicta, constat esse mēdacium ex testimoniis citatis, & idem mendacium refutauimus cùm ageremus de numero Sacramentorum. Quod autem Caluinus negat veteres Sacramentum appellasse ritum Confirmationis, mendacium esse patet ex testimoniis Melchiadis, & Eusebij, Cypriani, atque Augustini suprà citatis. Ad locum ex Augustino citatum. RESPONDEO, C Augustinum loqui de simplici manus impositione, quę fiebat in reconciliatione pœnitentium, non de manus impositione cum Chrismate, quæ est propriè Sacramentum Confirmationis.

At instat Caluinus, atque ait: *Neque hîc mihi putidis suis distinctionibus obganniant, non ad Confirmationem illud Augustinum retulisse, sed ad curatoriam, vel reconciliatoriam. Exstat liber, &c.* Ac probat hîc agi de vtraque simul, quia loquitur Augustinus de hæreticis, qui ad Ecclesiam redeunt, qui quidem non rebaptizantur: tamen imponuntur eis manus, & eo modo datur eis Spiritus sanctus. Et confirmat hoc idem ex libro 5. capite 23. de Baptismo.

RESPONDEO, hęc omnia si quid probarent, D probarent solùm Confirmationem esse Sacramentum iterabile; non autem probarent, non esse Sacramentum propriè dictum, quod Caluino probandum erat. Nam sic loquitur AVGVSTINVS: *Manus autem impositio non sicut Baptismus repeti non potest: quid enim est aliud, nisi oratio super hominem?* Vbi Augustinus ex eo, quod manus impositio est oratio, non colligit non esse Sacramentum, quod repeti non potest. Alioqui Sacramentum esse manifestè probatur. Nam hîc est materia sensibilis, impositio manuum; est forma, oratio; est effectus, gratia Spiritus sancti, vt ipse Caluinus contendit. Cur ergo non est Sacramentum? At neque ex hoc probari potest Confirmationem esse Sacramentum iterabile. Nam (vt dixi) non agitur hîc de Confirmatione,

sed

sed de reconciliatione pœnitentium. Id quod probo his rationibus.

PRIMO, Augustinus passim docet Confirmationem fieri Chrismate, vt patet ex locis suprà allegatis. Hîc autem non solùm non meminit Chrismatis, sed apertè indicat se loqui de impositione manuum sine Chrismate; alioqui non diceret: *Quid est aliud, nisi oratio?* posset enim responderi, est consecratio, & consignatio per Chrismatis vnctionem.

SECVNDO, Sacramentum Cõfirmationis semel datum non potest repeti, vt ex Concilio Tarraconensi, & ex rescripto Gregorij II. testatur Gratianus dist. 5. de consecrat. can. Dictum est, & can. De homine. Et præterea idem apertè colligitur ex Augustino lib. 2. contra literas Petiliani, ca. 104. vbi dicit, Sacramentum Confirmationis, sicut etiã Baptismi interdum in pessimis hominibus esse, & manere, licet ad iudicium. Quod si manet etiam in pessimis, non debet, nec potest eis dari, cùm recõciliantur, quia iam habent, nec amiserunt. At hoc loco dicit, manus impositionem repeti posse: non igitur loquitur de manus impositione Confirmatoria.

TERTIO, Augustinus loquitur de reconciliatione hæreticorum, vt Caluinus fatetur, & ex vtroque loco citato perspicuum est. Sed manus impositio reconciliatoria distincta erat, præsertim in Ecclesia Occidentali à manus impositione Confirmatoria; ergo non loquitur Augustinus de Cõfirmatoria. Assumptio probatur tum ex Vigilio Papa in ep. 1. ca. 3. vbi hoc expressè testatur: tum ex Gregorio lib. 9. epist. 61. vbi dicit, Arianos in Ecclesia Orientali, consueuisse recipi per vnctionem Chrismatis; in Occidentali per solam impositionem manuum. Cuius diuersitatis ratio assignari solet, quia Ariani Occidentales non confirmabantur per Chrisma in sua secta, Occidentales autem cõfirmabantur; & ideò in Oriente oportebat eos vngere, cùm redibant ad Ecclesiam, quia hoc eis deerat. Vnde etiam in Concilio Nicæno ex Arabico nuper translato can. 31. iubẽtur Ariani inungi, cùm ad Ecclesiam veniunt. Vel certè si etiam in Occidente Ariani reiiciebant Confirmationem; tamen cùm ad Ecclesiam redibant, non statim Chrismate vngebantur, sed postea per oportunitatem, vt modò facimus cum Lutheranis. Vel denique illa vnctio in Ecclesia Orientali non erat Sacramentum, sed ritus quidam. Quidquid sit, Gregorius expressè dicit, in Occidente non inungi, sed simpliciter reconciliari per impositionem manus. Quare S. Augustinus, qui de Ecclesia Occidentali erat, cùm loquitur de reconciliatione hæreticorum per impositionem manuum, non agit de Confirmatione, quæ non fit sine vnctione, sed de simplici reconciliatione.

At duo videntur obstare huic nostræ explicationi. VNVM, quod Augustinus lib. 3. de Baptismo, ca. 16. id est, in illo ipso capite, vbi dicit, impositionem manuum nihil esse, nisi orationem, dicit etiã per eam manuum impositionem nunc non exspectari, vt homines loquantur linguis, vt fiebat tempore Apostolorũ, sed satis esse si infundatur Spiritus sanctus inuisibiliter: quẽ locũ nos suprà citauimus pro Sacramento Confirmationis. Ergo Augustinus loquitur de manus impositione Confirmatoria; vel certè æquiuocè accipit in vno, & eodem capite manus impositionem; quod videtur absurdum. ALTERVM est, quod lib. 5. de Baptismo, cap. 23. Augustinus dicat per manus impositionem reconciliatoriam dari Spiritum sanctum. At hîc per nos est effectus Confirmationis; ergo eadem erat apud Augustinum impositio manus Confirmatoria, & reconciliatoria.

Respondeo ad PRIMVM, vario modo accipere Augustinum in eo capite manus impositionem, sed sine vllo vitio. Nam propositum eius erat soluere argumentum S. Cypriani, qui ex eo, quod in sola Ecclesia Catholica dari potest, & accipi Spiritus sanctus, colligebat Sacramenta hæreticorum non esse vera, & rata. Ad hoc argumentũ diluendum Augustinus initio capitis explicat, quid intelligi debeat per Spiritum sanctum cùm dicitur non posse dari, vel accipi, nisi in Ecclesia Catholica per manus impositionem: ac dicit intelligi donum charitatis; hoc enim nõ possunt habere nisi boni, & ideò non nisi in Ecclesia Catholica, quia extra illam nulli sunt boni. Hoc autem loco accipit Augustinus manus impositionem in genere, siue sit Confirmatoria, siue reconciliatoria, siue (vt sic loquar) Ordinatoria: semper enim per eam datur gratia, & charitas, nisi ponatur obex. Deinde vult Augustinus ostendere per manus impositionem dari reuera donum charitatis; & declarat exemplo manus impositionis Confirmatoriæ, cùm dicit; nunc non exspectari, vt loquantur linguis, quibus manus imponitur, sed latenter eis infundi charitatem. Itaque hîc iam accipit manus impositionem magis strictè (id est, pro sola Confirmatoria) nec tamẽ est vitiosa æquiuocatio; qa quod conuenit toti generi, rectè declaratur exemplo vnius speciei. Postea redit ad argumentum Cypriani, & distinguit tria; Sacramentum, donum Spiritus sancti gratis datum, vt prophetiam; & donum gratum faciens, id est, charitatem; ac dicit extra Ecclesiam, vel in malis hominibus esse posse duo priora, non tamen tertium; & idcirco debere ad Ecclesiam redire, vt in ea per manus impositionem reconciliatoriam illud accipiant. Et quia poterat aliquis suspicari, non posse repeti hanc manus impositionem, sicut non potest repeti Baptismus, nec Confirmatio, nec Ordinatio; ideò Augustinus subiungit, posse repeti manus impositionem, id est, reconciliatoriam, quia nihil est aliud, nisi oratio super hominem, id est, non est consecratio aliqua, quæ

maneat, & characterem imprimat, vnde repeti non possit, sed est tantùm cæremonia adiuuans orationem.

Ad ALTERVM argumentum respondeo, vt iam dixi, Spiritum sanctum dari, per omnem impositionem manuum, sed ad varios effectus. Nam per impositionem manuum Confirmatoriam datur ad roborandam animam in fidei confessione; per Reconciliatoriam datur ad remissionem peccatorum; per Ordinatoriam datur ad potestatem ministrandi Sacramenta.

Ad locum Gratiani à Kemnitio additum RESPONDEO; Gratianum velle dicere non esse Sacramentum Ordinis, vel etiam Confirmationis, impositionem manuum, de qua loquitur Augustinus; id quod rectè ille dicit, ac rectè etiam probat ex eo, quod repeti potest. Non autem negat esse Sacramentum reconciliationis: nam alioqui etiam Eucharistia repeti potest, & tamen est verissimum Sacramentum.

TERTIA solutio est, quòd apud veteres Confirmatio fuerit tantùm Catechesis puerorum, qui in infantia baptizati fuerant. Ita Caluinus ibidem §. 4. & 13. vbi citat Leonem epistola 35. & 77. & Hieronymum contra Luciferianos: quam eandem solutionem omnes alij amplectuntur. At vanissima est: nam PRIMO nec Scriptura, nec vllus veterum meminit huius Catechesis. Scriptura Actor. 8. & 19. dicit, Apostolos orasse, & imposuisse manus, & eo modo dedisse Spiritum sanctum: examinis puerorum nulla mentio. Similiter loquuntur Patres, vt suprà ostendimus. Porrò etiam S. Leo epistola 35. & 77. nihil dicit de hac re; nam loquitur de reconciliatione hæreticorum, non de examine puerili. Hieronymus quoq; examen nõ nominat. PRÆTEREA ista solutio non solùm non est conformis Patrum doctrinæ, sed etiam ei repugnat. Patres enim dabant Confirmationem per vnctionem, & manus impositionem etiam infantibus, vt expressè docent Innocentius I. epist. 1. & liber de Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 52. & Ordo Romanus. Et PRÆTEREA id certissimum est, quia dabant olim infantibus etiam Eucharistiam, vt patet ex Cypriano in serm. de lapsis, & tamen Eucharistiam non dabant, nisi post Confirmationem, vt ex Dionysio, Ambrosio, & aliis patet. At certè infantes non sunt capaces examinis, nec Catechismi; nec aduersarij volunt examen etiam infantium, sed puerorum iã adultorum; igitur euidens est, omnes Patres nõ loqui de ritu Confirmationis, quã sibi hæretici hoc tempore confinxerunt. DENIQVE, omnes ferè Patres meminerunt Chrismatis, & signaculi crucis in fronte, & in hoc ponunt essentiam huius Sacramenti, vt ex eorum testimoniis constat.

Iam verò Kemnitius in secunda parte Exam. pagina 297. & deinceps differit de sententiis Patrum, ac ad quinque capita reuocat omnes

A suas solutiones. PRIMO dicit, multos auctores qui citantur pro Sacramento Confirmationis, esse apocryphos, & suppositios. AT id nihil est. Nam etiamsi epistolæ citatæ Clementis Romani, Melchiadis, Eusebij, & Vrbani, necnon liber Dionysij Areopagitæ, homiliæ Eusebij Emisseni, & sermones Cypriani de operibus Cardinalibus Christi, sint apud nonnullos dubiæ, vel etiam suppositiæ: tamen multos habemus alios certissimos, & probatissimos auctores; & isti ipsi sunt antiquissimi, & optimi, licet non sit certum, an sint illi, quorum nomina præferunt.

SECVNDO Kemnitius addit, alios auctores
B qui de Chrismate agunt, certos quidem esse, sed ex schola Montani prodiisse, vt Tertullianum, & Cyprianum. SED hoc esse impudens mendacium, demonstrauimus cap. 1.

TERTIO dicit, alios esse auctores certos, & probatos, qui de vnctione mentionem faciunt, sed eam vocare Sacramentum impropriè, & largo modo, quia est humana cæremonia quædam in Baptismo adhiberi solita: sicque exponit loca Augustini à nobis citata ex libro 15. Trinitat. cap. 26. & libro 2. contra literas Petiliani, cap. 104. AT multum hîc errat Kemnitius. Suprà enim ostẽdimus, Patres ferè omnes distinguere Confirmationem à Baptismo, & effectum spiritualem ei tribuere, qui non conuenit nisi
C verè ac propriè dictis Sacramentis. Id quod etiam manifestè patet ex locis Augustini citatis, quæ suo more Kemnitius truncata, & imperfectè citauit. Nam in priore loco dicit, Præpositos Ecclesiæ imponere manum, & Chrismate inungere ad hoc, vt detur Spiritus sanctus, vt olim fecerunt Apostoli Actor. 8. At certè Apostolorum actio non fuit humana cæremonia adiuncta Baptismo, sed alia, & quidem diuina, & efficacissima. In posteriore loco Augustinus multum laborat, vt ostendat veram Confirmationem posse dari, & accipi à malis, vt ipsum etiam Baptismum. At quid opus erat hoc probare de humana, & sterili cæremonia? quis enim de eo dubitare poterat? Deinde ibidem
D Augustinus dicit, malos accipere Sacramentum Confirmationis visibile, sine inuisibili gratia Spiritus sancti, idque ad iudicium. At certè non distingueret Sacramentum visibile ab inuisibili gratia in malis, nisi crederet in bonis ista coniungi, & vnum per alterum dari: neque ad iudicium sumitur cæremonia humana, etiamsi à malis sumatur. Denique ibidem Augustinus dicit, Sacramentum Chrismatis esse sacrosanctum, sicut ipse Baptismus. At quanta blasphemia fuisset æquare humanam cæremoniam Sacramento Baptismi?

QVARTO Kemnitius dicit, etiam si veteres variè loquantur de hac re, tamen nullum esse in puriore antiquitate Patrem, qui detrahat Baptismo suos effectus, vt eos tribuat Chris-

A mati, vt modò faciunt Papistæ. Et quia Cyrillus videbatur illi valde obstare, in dubium reuocat, an sint eius illæ Catecheses, & an ipse aliquando errauerit in fide; & tandem reiicit tanquam falsa, quæ dicit Cyrillus. Sed hæc omnia meræ nugæ sunt. Nam nec nos dicimus detrahendos esse Baptismo suos effectus, sed damus vtrique Sacramento effectus proprios. De Catechesibus autem Cyrilli nemo vnquam dubitauit, neque profert Kemnitius vllam rationem, vel coniecturã, cur dubitandum sit. De fide autem, & probitate Cyrilli exstat egregium testimonium in epistola Concilij Constantinopolitani ad Damasum apud Theodoretum li-
B bro quinto, cap. 9. vbi tota illa Synodus Oecumenica Cyrillum vehementer cõmendat, quòd multa, & varia certamina cum Arianis ob fidem Catholicam gesserit.

Qvinto Kemnitius dicit, Patres loqui valde dissimiliter ab auctoribus recentioribus. Nam veteres inculcant manus impositionem, quæ tamen nunc abolita est; item veteres nominant oleum, sed nullus probatus auctor addit mixtionẽ cum balsamo, vt modò faciunt omnes recentiores: veteres tribuunt Baptismo eos effectus, quos recentiores tribuunt Confirmationi, vt dare gratiam, dare Spiritum sanctum, perficere, armare contra Diabolum, &c. denique veteres Vnctionem annectunt Baptismo; recentiores separant, ac si duo essent Sa-
C cramenta. At hîc etiam valde hallucinatur Kemnitius. Nam Inprimis falsum est, esse abolitam manus impositionem, vt suprà ostendimus, cap. 2. Deinde balsami cum oleo mixti expresse meminit Gregorius I. Papa in cap. primum Canticorum, qui certè probatissimus auctor est; sed de hac re postea. Praeterea falsum est eosdem effectus tribui à Patribus Baptismo, quos nos tribuimus Confirmationi, etiamsi nomina effectuum sæpe sint eadem. Nam Baptismus dat gratiam, & Spiritum sanctum, sed ad alios effectus, quàm Confirmatio. Vnde etiam Dominus Ioan. 20. dedit Apostolis Spiritum sanctum per insufflationem; & tamen eodem tempore promisit illis Spiritum sanctum, Act. 1. & dedit Act. 2. sic etiam Baptismus
D armat, quia dat gratiam benè operandi. Sed Confirmatio addit peculiare robur ad profitendam fidem. Vnde dicitur Apostolis iam baptizatis Luc. vltimo: *Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* Deniqve Baptismus perficit in suo genere, quia facit verè, & integrè iustos, & Dei filios; & tamen Confirmatio adhuc perficit in alio genere: quomodo infans perfectus homo est, quoad essentiam, & tamen non est perfectus, quoad molem. Itaque iidem Patres, qui magnificè loquuntur de Baptismo, magnificè etiam loquuntur de Confirmatione, vt ex locis citatis patet.

Quod autem Kemnitius obiicit de coniunctione vnctionis cum Baptismo, ostendit eius imperitiam. Nam solebant veteres etiam Eucharistiam coniungere cum Baptismo, siue adultos, siue infantes baptizarent: & tamen nemo negat Sacramenta esse distincta, Baptismum, & Eucharistiam. Hoc tempore cùm baptizantur adulti, eodem die datur Baptismus, Confirmatio, & Eucharistia, vt veteres faciebant: sed cùm baptizantur infantes, differuntur alia duo Sacramenta, donec ad vsum rationis peruenerint, qui ea percepturi sunt; quia non sunt ea Sacramenta infantibus necessaria, & maiori cum fructu, & reuerentia percipiuntur ab adultis. Neque in hoc à nobis Lutherani dissentiunt.

CAPVT OCTAVVM.

De materia Sacramenti Confirmationis.

Seqvitvr altera quæstio de materia huius Sacramenti, de qua, & si quædã iam dicta sint in superiori quæstione, tamen accuratius res explicanda est. Igitur materiam huius Sacramenti remotam Catholici communi consensu esse docent, oleum balsamo admixtum, atque ab Episcopo consecratum: materiam verò proximam, quæ propriè est altera pars Sacramenti, vnctionem ex prædicto oleo in fronte adhibitam ad formam, seu figuram crucis. Hæretici hoc totum non modò reiiciunt, sed etiam rident, vt ex locis quæstione superiori indicatis intelligi potest; vbi pinguedinem per contumeliam vocant, & Kemnitius pagina 324. non putat impium, qui calices in itinere torrefactos, Chrismate isto inungat: & reipsa in Gallia Caluinistæ dicuntur ocreas suas Chrismate inunxisse. Vt autem commodiùs hæc veritas probari possit, statuam sequentes propositiones.

Prima propositio: *Chrisma, siue Vnctio, materia est Sacramenti Confirmationis.* Hæc certissima est Catholicis, ex Concilio Florentino in Instructione; Armenio, & Concilio Tridentino, sessione septima, canone secundo, de Confirmatione. Probatur Primo ex duobus locis Scripturæ, vbi vel expressè fit mentio huius vnctionis, vel certè ad eam alluditur. Prior est, 2. Corinthiorum 1. *Qui confirmat nos Deus, & vnxit nos, & signauit, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Hunc locum exponunt de Sacramento Confirmationis, Ambrosius libro de iis, qui initiantur mysteriis, capite septimo, & Anselmus, ac Theodoretus in commentario, & verba ipsa satis apertè hoc significant. Nam inprimis verbum (*Confirmat*) proprium est huius Sacramenti, in quo robur datur. Deinde (*Vnxit*

nos) vel refertur ad ipsam vnctionem externam, vel si referatur ad internam, fit allusio ad externam; ideò enim interna illa illustratio, & operatio Spiritus sancti dicitur vnctio, quia per vnctionem externam, dari, & significari solet. Illud autem *(Signauit nos)* referri potest tum ad internam obsignationem per characterem, tum ad externum signaculum crucis, quod in hoc Sacramento in fronte imprimitur. Denique illud *(Dedit pignus Spiritus in cordibus)* apertissimè designat effectum principalem huius Sacramenti, qui est donum charitatis. POSTERIOR locus est 1. Ioan. 2. Et vos vnctionem, quam accepistis ab eo, maneat in vobis, &c. Hunc locum de hoc Sacramento exponit Cyrillus catechesi 3. mystagogica, & Augustinus tractat. 3. in epistola Ioannis, vbi dicit, esse quoddam Sacramentum vnctionis, cuius tantùm virtus inuisibilis sit.

SECVNDO probatur, & quidem efficacius ex communi consensu Pontificum, Conciliorum, & Patrum Græcorum, ac Latinorum, quos suprà citauimus. Tametsi enim Scripturæ testimonia primum locum habent, quando perspicua sunt: tamen cùm ea non sunt ita manifesta, plus momenti habet Ecclesiæ auctoritas, quam ipsa Scriptura apertissimè commendat.

SECVNDA propositio: *Materia Confirmationis non est oleum simplex, sed oleum mixtum balsamo.* Probatur PRIMO ex traditione maiorum. Nam inprimis DIONYSIVS Areopagita, etiamsi non nominat balsamum, tamen apertè describit ab effectu, seu proprietate: siquidem in Ecclesiastica hierarchia, capite quarto, parte tertia, dicit, Chrisma componi ex variis rebus, & odoriferum esse: *Discimus,* inquit, *vnguenti compositionem esse collectionem suauiter spirantium materiarum.* SECVNDO CLEMENS libro septimo, Constit. Apostolic. cap. 44. in benedictione Chrismatis mentionem facit fragrantiæ odoris. TERTIO FABIANVS Papa, & Martyr in epistola 2. ad Orientales apertè dicit, Christum ipsum instituisse, vt Chrisma conficeretur ex oleo admixto balsamo. QVARTO CYPRIANVS, vel quicunque est auctor, in sermone de vnctione Chrismatis: *Hodie,* inquit, *in Ecclesia sacrum Chrisma conficitur, in quo mixtum oleo balsamum sacerdotalis, & regiæ gloriæ exprimit vnitatem.* QVINTO GREGORIVS Turonicus libro de gloria Martyrum, cap. 40. enarrans ingens miraculum, quod exstat etiam apud Prudentium in libro contra Iudæos, pro eo, quod Prudentius dixerat: *Lotus, & vnctus,* (sic enim requirebat ratio carminis) ille ait: *Baptismo lotus, & balsamo vnctus.* Vbi videmus, Gregorio interprete, tempore Prudentij in Chrismate fuisse balsamum; immò etiam diu ante Prudentij tempora. Is enim narrat historiam, quæ tempore Ethnici Imperatoris acciderat; qui cùm victimarum intestina inspiceret, & inde per ar-

A tes dæmonum responsa quæreret, nihil efficere potuit; quod dæmones timuerint præsentiam adolescentis, qui cum Imperatore aderat, qui & Baptismo lotus, & Chrismate in fronte delibutus fuerat. SEXTO GREGORIVS Papa, vt suprà citauimus in primum cap. Canticorum, disertis verbis asserit, Chrisma ex oleo, & balsamo confici: neque aliquid noui instituit, sed solùm refert, quod in vsu Ecclesiæ erat. SEPTIMO Concilium II. Bracarense, can. 4. celebratum paulò post Gregorij mortem, expressè etiam meminit balsami; vt etiam Concilium Florentinum in instructione Armenorum, & omnes Scholastici ac recentiores aucto-
B res.

Ceteri Patres veteres, etiamsi non expressè balsamum nominent, tamen satis apertè idem significare videntur, cùm non oleum, sed Chrisma appellant vnctionem, quæ datur in Sacramento Confirmationis: nam ex Ecclesiæ vsu Chrisma non significat simplex oleum, sed vnguentum confectum ex pluribus rebus. Id patet ex Innocentio III. cap. Pastoralis, extra de Sacramentis non iterandis; vbi referens quendam in Sacramento Confirmationis per errorem vnctum simplici oleo benedicto, non autem vnguento ex oleo & balsamo, vt est consuetudo; scribit eum vnctum fuisse simplici oleo benedicto, non Chrismate: vbi distinguit Chris-
C ma ab oleo propter alterius liquoris admistionem. Sic etiam Concilium II. Carthaginense, canone tertio, & Concilium III. Carthaginense, can. 36. dicunt, non licere presbytero Chrisma conficere. Quid autem est Chrisma conficere, nisi ex pluribus liquoribus vnum vnguentum facere?

SECVNDO accedit figura Testamenti veteris. Nam vnguentum, quod Deus iussit fieri Exodi 30. quo vngeretur tabernaculum, & sacerdotes; figura erat Chrismatis, quo vngitur Ecclesia, quæ est verum Dei tabernaculum, vt docent Cyprianus sermone de vnctione Chrismatis, & Petrus Damianus sermone primo de
D dedicatione. Illud autem erat ex oleo oliuarum cum admistione odoriferorum succorum, quorum vnum erat בשׂם quod staten, & etiam balsamum fuisse dicitur.

DENIQVE accedit etiam congruentia, quam dum ridiculam videri vult Kemnitius, ipse se ridiculum probat. Ratio Theologorum, & ipsius etiam sancti Thomæ, 3. parte, quæstione 72. articulo secundo, est, quia debet materia Sacramenti significare effectum Sacramenti. Porrò effectus huius Sacramenti præcipuus est confirmatio in fide, quæ duo requirit; puritatem, & feruorem fidei in corde, & constantem confessionem in ore: primum apertissimè significatur oleo, quod liquor purissimus, & subtilis, lucidus, & calidus est: secundum nō minus aptè

signifi-

significatur balsamo, quod bonum odorem effundit ad alios.

Præterea huius Sacramenti effectus significati sunt in illis igneis linguis, quæ apparuerunt super Apostolos in die Pentecostes. Etsi enim Apostoli sine Sacramento confirmati sint illo die ab ipso Deo immediatè; tamen non sine visibili symbolo effectum inuisibilem significante. Illis ergo duobus symbolis, igni & linguis, seu potius vni ex duabus partibus constanti, id est, linguis igneis respondent optimè in Sacramento nostro oleum, & balsamum, seu Chrisma ex oleo, balsamoque confectum.

Hanc rationem his verbis Kemnitius irridet pagina 286. *Arrige aures, optime lector, magnum enim, & insigne audies acumen.* Et infrà: *Miraberis scio, vbi audieris; Igni in Pentecoste respondet in Pontificia Confirmatione oleum. Qua ratione? quia oleum nutrit ignem. Sed idem facit etiam baculus quercineus fumo benè induratus. Speciei linguarum respondet balsamum, quia est odoriferum. Sed quid linguæ commune est cum odoribus? num lingua odoramur?* Hæc ille.

At non mirum si absurdus homo, absurdè intellexit, quæ bene à doctis viris dicta, & scripta sunt. Non enim dicimus oleum respondere igni, quia nutrit ignem; sed quia sicut in Scripturis per ignem significatur sapientia, & charitas, & ipse Spiritus sanctus illustrans, & calefaciens corda, vt ignis illustrat, & accendit corpora: ita etiam in Scripturis oleum, siue vnctio significat eandem charitatem, & sapientiam, & ipsum Spiritum sanctum. Nam oleum res facit lucidas, & perspicuas, & simul fouet, emollit, penetrat, &c. Itaque de igne legimus Luc. 12. *Ignem veni mittere in terram*, & ad Hebræos 12. *Deus noster ignis consumens est.* & similiter de vnctione legimus, Actor. 10. *Vnxit eum Spiritu sancto, & virtute.* & 1. Ioan. 2. *Vnctio docebit vos de omnibus.* Non inueniet autē Kemnitius, vbi in Scripturis Spiritus sanctus baculo quercineo comparetur. Quod attinet ad linguas & balsamum, in eo posita est similitudo, quod sicut per linguam communicatur vox, & eo modo foras prodit confessio fidei: ita per balsamum communicatur odor, & eodem modo significatur exterior protestatio veræ fidei. Sed de nugis Kemnitianis satis.

Tertia propositio: *Chrisma, quod est materia Sacramenti Confirmationis, prius consecratum ac benedictum esse debet.* In hac etiam Catholici omnes conueniunt. Et quia Caluinus, & Kemnitius hanc benedictionem superstitiosam, & magicam vocant, ita vt Caluinus libro quarto, Institut. cap. 19. §. 8. vocet Chrisma consecratum, oleum Diaboli mendacio pollutum; & Kemnitius pagina 287. dicat appellari debere Chrisma excantatum: probanda est hæc veritas testimoniis veterum, sanctorum Pontificum, Conciliorum, Patrum.

A Igitur probatur Primo ex traditione Ecclesiastica sanctorum Pontificum. Clemens Romanus satis fusè de ista cōsecratione tractat, quam etiam Apostolis tribuit lib. 7. Apostol. constit. ca. 42. & 44. Idem docet Fabianus Papa, & Martyr, in epist. 2. suprà notata, qui etiam addit singulis annis feria V. in Cœna Domini nouum Chrisma consecrandum. Damasus I. epist. 4. Innocentius I. epist. 1. cap. 3. Leo I. epist. 88. Gelasius I. epist. 1. Ioan. III. in epist. vnica. Gregorius I. in cap. 1. Cantic. & Innocentius III. cap. Cùm venisset, extra de sacra vnctione, disertis verbis docent, Chrisma esse consecrandum, idq; à solo Episcopo.

B Secundo probatur ex Conciliis. Concilium Nicænum can. 69. secundum Arabicum codicem in Latinum nuper conuersum, expresè meminit triplicis consecrationis, quæ etiam nunc in Ecclesia viget, id est, olei Catechumenorum, olei infirmorum, & Chrismatis. Concilium Laodicenum can. 48. sacratissimū Chrisma vocat; quo nomine non illud appellaret, nisi consecratum esset. Concilium Romanum sub Syluestro can. 5. prohibet presbyteris, ne Chrisma faciant, quia nimirum id ad munus Episcopi pertinet. Porrò Chrisma facere non est solùm miscere oleum cum balsamo, sed etiam simul consecrare: nam alioqui etiam pharmacopolæ Chrisma facere possent. Idem paulò pòst prohibuerunt Concilia Carthaginensia II. can. 3. C & III. can. 36. Concilium IV. Carthaginense can. 36. iubet Parochis, vt omni anno ante Pascha petant Chrisma ab Episcopo proprio, idque non per clericos iuniores, sed per seipsos, aut per illum, qui sacrario præest. Vbi videmus in hoc Concilio, quod apud omnes est maximæ auctoritatis, idem haberi de Chrismate singulis annis renouando, quod habetur in epistola Fabiani, quam nonnulli apocrypham esse volunt. Videmus præterea quantam reuerentiam huic sancto oleo Concilium detulerit, cùm prohibuerit deferri à clericis iunioribus, sed expresè præceperit, vt ipse, qui præest paræciæ, aut certè qui præest sacrario, illud accipiat ab D Episcopo. Idem habet Concilium Vasense can. 3. vbi etiam dicit, non decere, vt summa infimis committantur, & ideò non debere Chrisma deferre clericum vllum, nisi vt minimùm sit Subdiaconus. Concilium Toletanum I. can. 20. iterum declarat soli Episcopo licere Chrisma consecrare, & ab eo petendum singulis annis paulò ante Pascha. Concilium II. Hispalense canone 7. I. Bracarense can. 37. Concilium sancti Bonifacij Martyris, quod exstat in vita ipsius, & VVormaciense Concilium can. 2. & 8. ac denique Florentinum in instruct. Armenorum idem habent.

Notandum autem est, hæc Concilia non solùm antiquissima esse, præter Florentinum, sed in diuersissimis prouinciis celebrata. Nicæ-

 num,

num, & Laodicenum in Græcia, Romanum, & Florentinum in Italia, Carthaginensia in Africa, Toletanum, & Hispalense in Hispania, Bracarense in Lusitania, Vasense in Gallia, Concilium S.Bonifacij, & VVormaciense in Germania. Ex quo intelligi potest omninò, totã veterem Ecclesiam conculcare hæreticos huius temporis, qui Chrismatis consecrationem vt rem magicam execrantur.

TERTIO probatur ex Patribus. DIONYSIVS Areopagita toto 4. cap. hierarchiæ Ecclesiasticæ de ista consecratione agit, quam etiam ab Apostolis se didicisse affirmat. THEOPHILVS Antiochenus Episcopus ab Apostolo Petro VI. in lib. 1. ad Autolycum (qui habetur in V. tomo bibliothecæ sanctorum Patrum) vocat sanctum Chrisma diuinum oleum; vbi etiam dicit Christianos ab hac vnctione denominari. Quod est NOTANDVM contra Kemnitium, qui pag. 305. arguit Cyrillum mendacij contra verbum Dei, quod dixerit nõ esse dignos nomine Christiani, qui non sunt vncti Chrismate: *Cùm tamen constet*, inquit Kemnitius, *nomen Christianum ortum esse Antiochiæ, teste Luca Act. 11.* Quasi verò non potuerit Antiochiæ primùm hoc nomen imponi, & tamẽ à Chrismate deriuari. Certè melius nouerat res Antiochenas Theophilus Antiochenus, & proximus Apostolicis tẽporibus, quàm Kemnitius Germanus, & qui paulò antè viuere cœpit.

TERTVLLIANVS lib. de Baptismate: *Exinde*, inquit, *egreßi de lauacro perungimur benedicta vnctione.* CYPRIANVS lib. 1. epist. 12. *Oleum*, inquit, *in altari sanctificatur; sanctificare autem olei creaturam non potuit, qui nec altare habuit, nec Ecclesiam. Vnde nec vnctio spiritualis apud hæreticos esse potest, quando constet oleum sanctificari, & Eucharistiam fieri apud illos omnino non posse.* Auctor serm. de vnctione Chrismatis, apud eundem Cyprianum: *Hodie* (id est, feria V. in cœna Domini) *vnguentum ad sanctificationem paratur.* BASILIVS lib. de Spiritu sancto, cap. 27. *Benedicimus*, inquit, *aquam Baptismatis, & oleum Vnctionis.* CYRILLVS catechesi 3. mystagog. *Sanctum vnguentum non amplius est vnguentum nudum, posteaquam consecratum est, sed Christi Chrisma.* OPTATVS lib. 2. *Vt omnia*, inquit, *sacrosancta Episcopi vestri violarent, Eucharistiam iusserunt canibus infundi; & ampullam Chrismatis per fenestram, vt eam frangerent, proiecerunt.* At certè nec sacrosanctum Chrisma vocaretur, nec cum Eucharistia conferri posset, nisi consecratum. AVGVSTINVS lib. 5. de Baptismo, cap. 19. & 20. tractans argumentum Cypriani, quo ille probare volebat, hæreticos non habere vera Sacramenta, quia non possunt consecrare oleũ, quo inunguntur baptizati, vt accipiãt Spiritum sanctum: non ait (quod certè dicere debuit secundum Caluinum, & Kemnitium) non esse opus oleum consecrare, immò superstitionem, & incantationem esse olei consecrationem; sed respondet, posse hæreticos oleum cõsecrare, quia nimirũ potestas consecrandi nõ est in illis ab hęresi sed ab ordinatione, quã verã, & sanctã susceperunt. Et probat à simili: nã si possunt sacerdotes homicidæ, & adulteri in Ecclesia, etiam Cypriano consentiente, oleum consecrare; cur non hæretici, modò sint verè ordinati? *Cur*, inquit, *ad verba, quæ procedunt ex ore homicidæ, poßit Deus oleum sanctificare, & in altari quod hæretici posuerunt, nõ poßit, nescio.* Vide etiam tractat. 118. in Ioannem prope finem.

His accedant Beda in ca. 8. Actorum, Rupertus lib. 5. de diuinis officiis, cap. 17. & 18. Isidorus lib. 1. de diuinis officiis, ca. 28. Rabanus lib. 2. de Instit. clericorum, cap. 26. Alcuinus lib. de diuinis officiis, cap. de feria V. in cœna Domini, & Amalarius lib. 1. de officiis Ecclesiasticis, cap. de eadem feria V. & Petrus Damiani serm. 1. de dedicatione templi.

QVARTA propositio: *Vnctio Chrismatis ad crucis figuram in fronte hominis baptizati fieri debet, vt sit vera, & proxima Sacramenti huius materia.* Hæc satis patet ex locis suprà citatis. Expressè enim nominant signaculum in fronte ex Pontificibus Damasus, Innocentius, Leo, Ioannes III. & Gregorius I. Ex Conciliis II. Hispalense, & Florentinum, ex Patribus TERTVLLIANVS lib. de præscriptione: *Signat*, inquit, *in fronte milites suos*; Cyrillus, catechesi 3. mystagog. Prudentius in ψυχομαχία, Augustinus in Psal. 141. in illa verba: *In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi*; vbi dicit, Sacramenta varia, in variis partibus accipi, quędam toto corpore, vt Baptismum, quædam in ore, vt Eucharistiam, quædam in fronte, signaculum crucis in Confirmatione. Et caussam reddit, quia frons est locus pudoris: datur autem hoc signaculum, vt non erubescamus Dominum confiteri, etiam coram persequutoribus. Idem habent Rabanus, Petrus Damiani, & alij omnes.

CAPVT NONVM.

Soluuntur obiectiones contra materiam Confirmationis.

PRIMA obiectio Brentij in confessione VVittemberg. cap. de Baptismo. Vsus Chrismatis ad elemẽta huius mundi pertinet, & ad Iudaicas cæremonias, à quibus nos reuocat Paulus Colos. 2. *Si mortui estis cum Christo, ab elementis mũdi huius, quid adhuc his detinemini?* RESPONDEO; Si argumentum valeret, probaret etiam non esse vtendum aqua in Baptismo, nec pane in Eucharistia, quia his rebus vtebantur etiam Iudæi, cùm haberent aquam expiationis, & panes propositionis: quare sicut potuit aqua, & panis deseruire vmbræ, & veritati, sic potest etiam oleum. Paulus autem reuocat nos à cæremoniis Iudaicis, quæ verè elementa erant, & egena, vt ipse

alibi

A alibi dicit cùm iustificare non possent: non autem à Sacramentis Christianis, licet in eadem materia consistant.

SECVNDA obiectio. Dionysius Areopagita non obscurè significat ritum Chrismatis desumptum ab athleticis vnctionibus Ethnicorũ, & partim ex lege Mosaica. At Moses Deuter. 12. *Caue*, inquit, *ne imiteris Gentes, & requiras cæremonias eorum, &c.* RESPONDEO; Dionysium tribuere Chrismatis doctrinam Apostolis Christi, non Ethnicis, aut Iudæis, vt suprà ostendimus. Quod autem ait de Iudæis, pertinet ad figuram huius Sacramenti, non ad ipsam essentiam, & veritatem. Quod verò de athletis dicit, nõ pertinet ad

B cæremoniã, & cultum, vt somniat Brentius, sed ad effectum Sacramenti per similitudinem explicandum: vt enim athletæ vngebantur, vt vincerent in certamine corporali, ita nos vngimur sancto Chrismate, vt vincamus in certamine spirituali. Qua similitudine vtũtur plurimi Patres, Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, & alij. Non igitur facit ad rem testimonium Deuteronomij: non enim athletæ vnguntur, vt ea cæremonia Deum colant.

TERTIA obiectio. Acta Conciliorum testantur Chrisma institutum esse à Syluestro; non igitur Apostolis in vsu esse potuit, vt Fabianus scribit. RESPONDEO; Acta Conciliorum, seu potius Damasus in vita Syluestri, solùm testatur, Syl-

C uestrum præcepisse, vt presbyteri tangerent verticem baptizati Chrismate, quæ vnctio distincta est à Sacramento Confirmationis, quod in fronte ab Episcopo datur. Non potuisse autem Chrisma à Syluestro institui, euidenter patet ex Tertulliano, Theophilo Antiocheno, Cypriano, Cornelio, & aliis suprà citatis, qui fuerunt ante Syluestrum, & expresè Chrismatis meminerunt.

PRIMVM argumentũ obiicit Kemnitius contra propositionem primam ex Scripturis. Nam Actor. 2. & 10. datur Spiritus sanctus sine vllo Chrismate. Item Act. 8. & 19. fit mentio impositionis manuum, non autem Chrismatis.

RESPONDEO; Quòd attinet ad cap. 2. & 10.

D Actorum, non fuisse in his locis ministerio Sacramentorum datum Spiritũ sanctum, sed singulari priuilegio datum à Deo effectum Sacramenti sine Sacramento.

Quod verò pertinet ad alia duo loca, duæ dari solent responsiones. PRIOR est aliquorũ Scholasticorum, qui dicunt Apostolos vario modo ministrasse hoc Sacramentũ; ac primis quidem temporibus, quia visibiliter discendebat Spiritus sanctus, non vsos fuisse eos vlla vnctione, sed simplici manus impositione: siquidem, effectũ internum satis testabatur externus ille ignis, qui diuinitus apparebat. At postea cùm formæ illæ visibiles cessassent, tum adhibere eos cœpisse vnctionem, vt per eam significarẽt id, quod antea visibili specie diuinitus apparente significabatur. Si obiicias non potuisse Apostolos instituere materiam Sacramenti: Respondent, eos non instituisse, sed à Christo id mandatum accepisse, vt modò vterentur manus impositione, modò Chrismate, prout oportunum esse iudicarent. Hæc solutio non est omnino improbabilis, & ab ea non abhorret sanctus Thomas tertia parte, quæstione 72. articulo secundo, & fortasse possent huc trahi testimonia Concilij Florentini, & Innocentij cap. Cùm venisset, extra de sacra vnctione, qui dicunt dari in Ecclesia Sacramentum Confirmationis loco manus impositionis Apostolicæ.

Est tamen ALIA solutio, quæ longè mihi probabilior videtur, Thomæ VValdensis tomo II. de Sacramentis, cap. 113. & Hugonis de sancto Victore libro 2. de Sacramentis, parte 7. cap. 2. qui dicunt idem esse vnctionem Chrismatis, & manus impositionem; qui enim inungit, manus imponit: & idcirco vtrumque significari, etiamsi alterum tantùm exprimi videatur. Hæc solutio probabilior est. Nam constat Apostolos in Confirmatione vsos esse Chrismate, cùm id asserant Dionysius, & Clemens; & præterea vnctionis meminerint antiqſsimi auctores, Theophilus Antiochenus, Tertullianus, Cyprianus, Cornelius, Origenes, & alij, ante quos non fuit vllum Concilium Oecumenicum, in quo id institui potuerit. Constat etiam optandum esse, vt possit defendi, Apostolos semper eadem materia vsos, & non modò vna, modò altera: id enim tutius, & expeditius est. At cur, quæso, id nõ potest defendi? *Quia*, inquiunt, *Lucas meminit impositionis manuum, & non meminit Chrismatis.* Sed nec vsquam Lucas, aut alia Scriptura, aut etiam vllus veterum dicit, Apostolos vario modo hoc Sacramentum ministrasse. Et præterea in verbis Lucæ posse intelligi etiam Chrisma, multis modis probare possumus; Apostolos autem mutasse materiam, nescio an vllo modo probari possit, nisi recentiorum auctoritate.

PRIMO igitur sic probo, Apostolos semper manus imponendo signasse Chrismate, ac proinde Lucam ritũ illum compendio perstrinxisse, & ex vna parte rem totam intellexisse. Nam Patres, qui vno in loco dicũt per impositionem manus dari Spiritũ sanctum, iidem in alio loco dicunt dari per vnctionem Chrismatis, & aliquando vtrumque simul coniungunt; ex quo apparet vtrumque ad ritum hunc pertinere, & illis perinde esse, siue vnum, siue alterum exprimant. Tertullianus lib. de resurrectione carnis suprà citato, tractans hunc ritum, dicit, carnem vngi, signari, & manus impositione obumbrari: tamen in libro de præscript. solùm exprimit signari in fronte; & lib. 1. in Marcionem, solùm exprimit vnctionem; libro de Baptismo exprimit vnctionem, & manus impositionem. Ita videmus vnum auctorem modò vnam partem, modò duas, modò tres eiusdem ritus exprime-

re; & tamen semper rem eandem significare. Cyprianus libro 1. epist. vltima solùm meminit vnctionis; lib. 2. epist. 1. solùm meminit manus impositionis, cùm de vna re, & eadem loquatur; in epistola verò ad Iubaianum, cum manus impositione addit signaculum dominicum, de quo nihil dixerat in prioribus duabus epistolis. Sic etiam Concilium I. Arelatense, can. 8. tantùm nominat manus impositionem; & tamen Concilium II. Arelatense paulò pòst celebratum, & eandem rem tractans, can. 17. nominat vnctionem Chrismatis. Damasus, & Leo suprà citati, dicunt non licere Chorepiscopis vngere frontem baptizatorum Chrismate: & tamen Ioannes III. hoc ipsum decretum citans, & nominatim allegans Damasum, & Leonē, ne semel quidem meminit Chrismatis, aut frontis, sed perpetuò hunc ritum vocat manus impositionem; ac eiusmodi exempla plurima possent adferri. Quid igitur mirum si S. Lucas ex vna parte totum ritum significarit.

SECVNDO idem probo alia ratione. Nam Patres, quando dicunt solos Episcopos, per vnctionem Chrismatis dare Spiritum sanctum, semper allegant verba Lucæ Act. 8. vt patet ex Innocentio epist. 1. Damaso epist. 4. Leone ep. 88. Cypriano ad Iubaianum, Augustino lib. 15. Trinit. cap. 26. & ex aliis suprà citatis. Ergo aut Apostoli Act. 8. manus imponendo vngebant Chrismate, aut isti omnes Patres malè argumentantur. DICES; Benè illi argumentantur, quia licet Apostoli Act. 8. non vterentur Chrismate, tamen Chrisma successit in locum manus impositionis, qua illi vtebantur. SED contrà; nam si ita esset, saltem aliquis Patrum aliquando id significasset, vt intelligeremus vim argumenti ipsorum.

TERTIO idem probo ex aliis similibus Scripturæ locis, vbi breuissimè aliquid comprehenditur, & tamen necesse est plura intelligere. Exemplum esse potest, quod Paulus in epistolis ad Timoth. & ad Titum semper Ordinationem vocat manus impositionem. Exemplum adfert Augustinus lib. de fide, & operibus, cap. 9. ex ca. 8. Actorum. Ibidem enim legimus Eunuchum à Philippo baptizatum, cùm dixisset: *Credo Filium Dei esse Iesum.* Augustinus autem rectè notat Lucam per compendium rem attigisse, sed omninò credendum esse de multis aliis interrogatum Eunuchum, & multas alias cæremonias adhibitas in illo Baptismo. Alterum exemplum esse potest id, quod Lucas ait, Apostolos baptizasse in nomine Christi Act. 8. 19. & alibi. Nam vt suprà ostendimus, Apostoli baptizabant in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: sed Lucas id per compendium dicere maluit, sciens rem esse notissimam. Aliud exemplum esse potest in eo, quod Paulus ait ad Tit. 3. nos saluari per lauacrum regenerationis: vbi nihil dixit de verbo, & tamen intellexit sine vllo dubio lauacrum cum verbo, vt ipse idem alibi expressit Ephes. 5. Et multa sunt huiusmodi, quæ longum esset recensere.

A

Vna est hìc difficultas, quòd videtur hæc nostra solutio repugnare Innocentio III. ca. Cùm venisset, extra de sacra vnctione, & Concilio Florentino in instruct. Armenorū. Nam Innocentius dicit, per frontis Chrismationem, designari manus impositionem Apostolorum: Conciliū autem dicit loco illius manus impositionis dari nunc in Ecclesia Confirmationem.

RESPONDEO; Inprimis, non omnia quæ habentur in Decretis, aut Conciliis ad fidem pertinere, sed solùm ea, quæ definiūtur: hoc autem, de quo agimus, nō definitur, sed tantùm obiter dicitur ad rem explicandam.

B

Dico tamen SECVNDO & melius, ac tutius, Innocentium, & Concilium non velle dicere, Chrisma esse loco impositionis manuum, quasi Apostoli non vterentur Chrismate, & nos non vtamur impositione manus: sed velle dicere, id ipsum quod Apostoli faciebant, cùm dicebātur imponere manus, facere nunc Episcopos, cùm dicuntur Confirmare, vel Chrismare. Distinguitur enim in his locis, non ritus à ritu, sed modus loquendi à modo loquendi; & personæ à personis; & deniq; illa particularis impositio manuū ab ista, quæ modò est: siquidem tunc communiter dicebatur hoc Sacramentum, impositio manus, nunc dicitur cōmuniter Confirmatio; præterea illam dabant Apostoli, istam Episcopi; deniq; illa erat efficacior, quia cum effectu interno, dabat etiam externum, & cum gratia gratū faciente dabat etiam dona gratis data linguarū, & miraculorum, &c. Hac ergo ratione dici potest, id quod nunc fit, esse loco eius, quod tunc fiebat, licet sit idem, quoad substantiam. Et quod hic sit sensus eorum locorum, probatur dupliciter. PRIMO, quia Concilium & Innocentius, nō dicunt, Chrisma esse loco impositionis manuum, sed Sacramentum Confirmationis esse loco impositionis manuum. At certè Apostoli omnium cōsensu dabant Sacramentum Confirmationis, siue adhibuerint Chrisma, siue non.

C

D

SECVNDO, quia Concilium & Innocentius ibidem dicunt Episcopos esse in Ecclesia loco, seu vice Apostolorū. At certè Apostoli veri Episcopi erant, licet aliquid etiam amplius haberent.

SECVNDA obiectio Kemnitij contra eandem propositionem sumitur ex Patribus. Nam vt ipse dicit, Tertullianus in lib. de Baptismo dicit, hanc vnctionem sumptam esse ex veteri disciplina, id est, ex Testamento veteri; proinde non à Christo institutam. Cyprianus in sermone de ablutione pedum, dicit has cæremonias non à Christo, sed ab hominibus institutas. & in sermone de Chrismate dicit, relictam esse hanc vnctionem ex Testamento veteri. Basilius ait, nullum exstare λόγον γεγραμμένον de vnctione Chrismatis. Atque ex his auctoribus dicit

Kemnitius satis apertè refelli mendacium Fabiani Papæ, & Martyris, qui asseruit hanc vnctionem à Christo ipso Apostolis traditam.

A

RESPONDEO; Tertullianum id solum asserere, præcessisse in Testamento veteri figuras huius Sacramenti; ex quo non sequitur non esse à Christo institutum: nam ibidem asserit diluuium fuisse figuram Baptismi, & tamen fatetur Kemnitius non negasse Tertullianum Baptismum à Christo institutum. Cyprianus in sermone de ablutione pedum non loquitur de Sacramento Confirmationis, cùm dicit cæremonias Sacramentorum ab hominibus institutas, sed intelligit alios ritus, quos adhibemus: immò contrarium colligitur ex hoc auctore. Nam in isto sermone de ablutione pedum, dicit Christum esse auctorem sui Sacramenti, & sermone sequenti, qui est de Chrismate, dicit hanc vnctionem esse diuinitus institutam; & esse Sacramentum: ex quo certè colligitur à Christo institutam. Neque obstat, quòd asserat manasse ex Testamento veteri, quia id intelligit ratione figurarum, vt diximus de Tertulliano. Porrò Basilius nihil affirmat contra nos, aut sanctum Fabianum: neque enim aut sanctus Fabianus, aut nos dicimus esse scriptam in diuinis literis institutionem Chrismatis, sed dicimus haberi ex traditione non scripta, & tamen certissima; & cui fides habenda est, vt ipsi verbo scripto, vt ibidem scribit Basilius, libro videlicet de Spiritu sancto, capite vicesimo septimo.

B

TERTIA obiectio Kemnitij contra secundam propositionem. Natiuum balsamum vnà cum arboribus iam periisse constat. Scribit enim Plinius libro duodecimo, capite vicesimo quinto, verum balsamum solùm in duobus hortis Iudææ nasci solitum; qui horti iam dudum vastati sunt: *Periit igitur*, inquit Kemnitius, *materia Confirmationis, si ea necessariò balsamum requirit: neque potest suppleri artificioso, & factitio balsamo balsamũ naturale: quemadmodum nec aqua Baptismi factitia aqua, nec vinum Eucharistiæ factitio aliquo vino.* His addunt quidam Catholici, non esse probabile Christum instituere voluisse Sacramentum aliquod in re tam incerta, rara, pretiosa, quæ vix magno labore, & sumptibus obtineri potest.

C

RESPONDEO; Quæstionem esse inter Theologos, vtrum balsamum requiratur in Chrismate necessitate Sacramenti, an solùm necessitate præcepti. Et quidem veteres omnes Theologi dist. 7. lib. 4. sent. & Iureconsulti in cap. Pastoralis, extra de Sacramentis non iterandis, docent balsamũ requiri necessitate Sacramenti, ita vt Sacramentum irritum sit, si absque balsamo detur. Tamen recentiores quidam, Caietanus in 3. parte quæst. 72. art. 2. Dominicus à Soto libro quarto, sent. dist. 7. quæst. 1. art. 2. & Franciscus Victoria in summa de Sacramento Confirmationis, putant balsamum non requiri

D

ad essentiam Sacramenti, sed necessariò adhibendum ex diuino præcepto. Vtrique nituntur quodam textu Iuris canonici cap. Pastoralis, extra de Sacramentis nõ iterandis; quem textum vtraque opinio ad se trahit. Neutra opinio est de fide, vel contra fidem; & fallitur Kemnitius pag. 309. vbi docet, Concilium Florentinum definiuisse contra Scholasticos, balsamum requiri in Chrismate. Nam Concilium non expressit, quo modo requiratur, sed dixit materiam esse oleum cum balsamo, vt etiam in Eucharistia dixerat materiam esse vinum cum aqua: & tamen omnes fatentur aquam non esse ita de essentia, vt sine ea sit irritum Sacramentum.

Ad argumentum autem Kemnitij nego balsamum verum, & natiuum periisse. Nam etsi aliquando opinione Plinij tantùm in duobus hortis Iudææ nascebatur balsamum; tamen in Indiis nascitur, & inde adhuc aduehitur. Neque refert si id Plinius ignorauit: nec enim ille omnia scire potuit. Neque balsamum, quod affertur ex Indiis artificiosum, aut factitium dici debet, licet fortè non sit eiusdem speciei cum eo, quod nascitur in Palæstina. Variæ enim possunt esse species balsami, vt sunt variæ species vini; & quælibet idonea est ad Sacramentum conficiendum. ADDE, Plinium id, quod refert de duobus hortis, referre de tempore antiquo: nam suo tempore fatetur multas fuisse arbores balsami in Palæstina: & Hieronymus, qui trecentis annis fuit post Plinium, in caput vicesimũ septimũ, Ezechielis; immò & Gregorius qui ducentis annis post Hieronymum, & quingentis post Plinium, in caput primum Canticorum, affirmant tempore suo in vineis Engaddi balsamum gigni solitum. Falsum igitur est balsamum natiuum periisse. Ad confirmationem respondet praxis Ecclesiæ. Licet enim rarum, & pretiosum sit balsamum: tamen adhuc nunquam defuit Ecclesiæ, neque ex penuria balsami prætermissa est aliquando Confirmatio. Quod si per annos mille, & ferè sexcentos Deus prouidit, certè non deerit deinceps.

QVARTA obiectio est contra tertiam propositionem, quia videtur esse quædam species magiæ & incantationis, ritus cõsecrandi Chrismatis. Sed de hoc argumento suprà diximus in materia de Sacramentis in genere, & dicemus etiam postea cùm agemus de cæremoniis huius Sacramenti.

QVINTAM obiectionem contra quartã propositionem sumit Kemnitius ex Cyrillo, & Ambrosio. Cyrillus enim catechesi 3. mystagogica dicit, Chrismate inungi omnes ferè corporis sensus; Ambrosius autem libro de iis, qui initiantur mysteriis, cap. 6. dicit, caput inungi, & inde vnguentum ad barbam defluere. Non igitur certum est, quod nos diximus, Chrisma in

fronte adhibendum esse. RESPONDEO; Cyrillum loco citato, præcipuè velle frontem inungi, vt ipse expressè ait, deinde alios sensus; quod quidem non est contra nos: siquidem id solum asserimus, nisi in fronte adhibeatur Chrisma, Sacramentum nullum esse; non tamen negamus, quin deinde possit iuxta varios Ecclesiæ mores inungi etiam alia aliqua corporis pars. Porrò Ambrosius loco citato à Kemnitio, non agit de Confirmatione, sed de vnctione, quæ fit in Baptismo, quam etiam nos fatemur in vertice capitis faciendam: de Confirmatione autem agit Ambrosius, cap. sequenti.

CAPVT DECIMVM.

De forma Sacramenti Confirmationis.

FORMA huius Sacramenti, sunt hæc verba: *Consigno te signo crucis, & confirmo te Chrismate salutis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Neque dubitari potest, quin hæc sit conueniens forma, cùm apertè explicet & caussam principalem, quæ est sancta Trinitas, & caussam ministerialem, quæ est ille, qui verba ipsa profert, & denique effectum Sacramenti, qui est, facere Christi militem insigniendo illum cruce, & roborare, atque armare confirmando Chrismate. Habetur autem hæc forma disertis verbis in Concil. Florent. in Pontificali Romano, & apud S. Thomam tertia parte, quæst. 72. art. 4.

Apud antiquiores auctores non habentur hæc omnia verba, & hoc ordine, tamen habetur idem sensus, & hoc sufficit. Nam vis formæ Sacramentalis posita est in sensu, non in sono, aut numero literarum: alioqui si quis Græcè, aut Hebraicè, aut alio idiomate ista verba proferret, nihil efficeret. Igitur Ordo Romanus, qui est antiquissimus liber, cùm ab Alcuino, & Amalario citetur, qui fuerunt ante annos DCCC. in officio Sabbathi sancti describens ritum Confirmationis, dicit Episcopum per modum orantis hæc verba pronunciare: *Signa eos Domine signo crucis*; ac deinde cùm tangit pollice frontem, dicere: *Ego te confirmo, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Vbi videmus planè eundem sensum verborum. Neque refert, quod ibi dicatur: *Signa eum*, & nos dicamus: *Signo te*: nam semper significamus Deum esse, qui signat principaliter, & hominem qui signat ministerialiter: vnde etiam forma Græcorum, qua in Baptismo vtuntur: *Baptizetur seruus Christi*, censetur ab omnibus legitima, etiam si nos alio modo dicamus. Quod etiam in Ordine Romano non habetur (*Chrismate salutis*) non videtur multùm referre: nam includitur in verbo (*Confirmo*) & satis ostenditur ipsa actione,

A Chrismate illum confirmari; quomodo idem esset si quis diceret, baptizo te, vel baptizo te aqua. Quare non videtur illa particula essentialis, licet omitti non debeat, quia Ecclesia præscribit, vt dicatur: quemadmodum in forma Baptismi: *Ego te baptizo, &c.* illud (*ego*) non est de essentia, & in forma Eucharistiæ: *Hoc est enim corpus meum*, illud (*enim*) & in forma calicis (*mysterium fidei*) & quædam alia non sunt de essentia.

Ex quo duo quædam intelligimus. PRIMO ALCVINVM in libro de diuinis officiis, capite de Sabbatho sancto, vbi dicit, Romæ Pontificem, cùm confirmat, solitum vngere fron-
B tem, & dicere: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, non integram formam retulisse, sed solùm partem: nam citat Ordinem Romanum, in quo expressè habentur plura, vt iam dixi. SECVNDO intelligimus, falli quosdam, qui existimant AMBROSIVM posuisse formam Confirmationis, cùm ait: *Venisti ad sacerdotem; quid tibi dixit? Deus Pater omnipotens, qui te regenerauit ex aqua, & Spiritu sancto, concessitque tibi peccata tua, ipse te vngat in vitam æternam.* libro 2. de Sacrament. cap. 7. Nam hæc verba quæ Ambrosius ponit, in Ordine Romano dicuntur à presbytero, cùm linit verticem baptizati; post quam cæremoniam sequitur postea Confirmatio Episcopalis. Vnde etiam Amalarius libro primo, de officiis
C Ecclesiasticis, capite 27. dicit, ista verba esse presbyteri, qui solùm forma deprecatoria vtitur. Episcopus enim non solùm deprecatoriè, sed etiam ex potestate sua, quam à Deo accepit, dicit: *Ego te confirmo.* Porrò ex Patribus AMBROSIVS satis apertè huius formæ meminit, cùm ait in libro de iis, qui initiantur mysteriis, capite septimo: *Serua quod accepisti; signauit te Deus Pater, confirmauit te Christus Dominus.* Neque est mirum, quod quædam omiserit: nam eo loco non referebat ipsam formam, sed tantùm reuocabat in memoriam Confirmatorum ipsum ritum, quo fuerant confirmati; ad id autem satis erat si principalia verba commemoraret.

Non debet autem mirum videri, si Patres
D non expressè ponunt hanc formam: nam neque aliorum Sacramentorum formas describunt, tum quod res essent omnibus Christianis notæ ob quotidianum vsum, tum etiam ne Gentilibus, qui libros nostros videbant, proderent eiusmodi mysteria sine necessitate. Itaque nullus ferè est veterum, qui disertis verbis scripserit formam Baptismi esse: *Ego te baptizo, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* tantùm dicunt Baptisma dari cum inuocatione Trinitatis. Immò DIONYSIVS, cap. vlt. hierarchiæ Ecclesiasticæ dicit, fas non esse literis mandare verba, quibus in administratione Sacramentorum vtitur Ecclesia. Et INNOCENTIVS I. in epist. I. cap. 3. de Confirmatione loquens: *Verba, inquit, dicere non possum, ne magis prodere videar, quàm ad consulationem*

respondere. Denique ipse etiam Magister sententiarum lib. 4. dist. 7. noluit verba formæ huius Sacramenti ponere: tantùm ait, formã esse manifestam, nimirum verba, quibus Episcopi vbique vtuntur, cùm hoc Sacramentum administrant.

Sed obiectiones hæreticorum videamus.

PRIMA obiectio Caluini est lib. 4. Instit. cap. 19. §. 5. vbi postquam recitauerat formam illam: *Consigno te signo crucis, &c. Pulchrè,* inquit, *& venustè, sed vbi Dei verbum?* RESPONDEO; Dei verbum non scriptum, sed traditum, satis testari morem vniuersæ Catholicæ Ecclesiæ. Nam neque aliorum Sacramentorum formæ expressè in Scripturis habentur: nusquam enim scriptũ est, in Baptismo dicendum esse: *Ego te baptizo:* Et PRÆTEREA Caluinus fatetur, Ordinationem ministrorum esse Sacramentum in eodem cap. 19. lib. 4. Instit. §. 31. & tamen nusquam inueniet verbum in Scriptura, quod cum elemento faciat Sacramentum, vt ipse requirit de Confirmatione. ADDO præterea, nos in genere verbum habere Act. 8. vbi dicuntur Apostoli orasse, cùm manus imponerent. Nam formæ Sacramentorum passim à Patribus dicũtur preces mysticæ, licet interdum proferantur per verbum indicãtis: nam semper à Deo exspectatur, & petitur principalis operatio in Sacramentis. DENIQVE 2. Corinth. 1. alludens Paulus ad formam huius Sacramenti, expressit principalia verba, cùm ait: *Qui nos confirmat Deus, & signauit, &c.*

SECVNDA obiectio §. 7. *Vnde,* inquit, *vocant oleum salutis? quis eos in oleo salutem quærere docuit?* Et infrà: *Hoc verò non à me, sed à Domino, audacter pronuncio; qui oleum vocant oleum salutis, salutem, quæ in Christo est, abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum ventri, & venter oleo: vtrumq; Dominus destruet.* RESPONDEO; Totum hoc argumẽtum niti Caluini auctoritate. Nam verbum Dei non protulit, quamuis se ex Dei nomine loqui mentiatur, vbi dicantur salutem, quæ est in Christo, abiurare, qui oleum Confirmationis vocant oleum salutis. Et quidem si in oleo sine Christo salutẽ quæreremus, aliquid Caluinus diceret; sed cùm oleũ faciamus instrumentũ duntaxat applicandæ gratiæ Christi; mirum est vnde suspicari potuerit Caluinus, Christum negare, qui oleum vocat oleum salutis. Adde, quòd eiusmodi phrases sunt in Scripturis frequentissimæ, vt 4. Reg. 13. sagitta salutis, 2. Corinth. 6. dies salutis, Act. 13. verbum salutis, Luc. 1. scientia salutis. Adde etiam, quòd Caluini argumentum non minùs valet contra aquam Baptismi, & panem Eucharistiæ, quàm contra oleum Confirmationis: nam & illa dicitur, lauacrum regenerationis, & renouationis, Tit. tertio, & panis Eucharistiæ dicitur panis vitæ, Ioan. 6. Respondet ibidem Caluinus in Sacramentis duo spectanda esse, naturam elementorum, & eam esse corruptibilem, & salutem adferre non posse; & vim spiritalem à verbo Dei impressam, & ratione illius aquam in Baptismo, & panem, ac vinum in Eucharistia salutẽ adferre. At cur, quæso, nõ idem nos de oleo dicere possumus?

TERTIA obiectio est Kemnitij in 2. parte Exam. pagina 288. forma huius Sacramenti: *Signo te signo crucis, &c.* non habetur in vetustis scriptoribus, nec in ipsis Canonibus, &c. RESPONDEO; Iam reddidi caussam huius rei.

QVARTA obiectio ibidem. In ipsis Pontificalibus non est eadem forma. Nam Gabriel recitat quosdam pro *Chrismate salutis*, dicere: *Chrisma sanctificationis.* & Gerson habet formam: *Firmo te signo crucis, & Chrismate salutis.* RESPONDEO; Ista omnia in idem coincidere cum nostra forma: semper enim est idem sensus, siue dicas: *Salutis*, siue *sanctificationis*, siue *confirmo*, siue *firmo, &c.* quamuis enim oporteat præscriptis verbis vti, & nihil mutare, & qui secus faciunt, peccent, tamen (vt sæpe diximus) dum idem sensus manet, semper Sacramentum conficitur: & potest facilè fieri, vt in variis Ecclesiis sit aliqua varietas in vocibus, modò maneat sententia eadem: vt etiam patet in forma Baptismi Latinorum, & Græcorum.

CAPVT XI.

De effectu huius Sacramenti.

DVPLEX est Sacramenti huius effectus. VNVS, quòd gratiam confert gratum facientem, & quidem maiorem, quàm ipse Baptismus, in ordine ad roborandam animam contra Diaboli impetus: sed minorem in ordine ad remissionem peccati, quia non remittit totam pœnam, vt facit gratia Baptismi. Neque est opus hîc aliquid addere, cùm id satis copiosè probatum sit suprà in prima Controuersia: inde enim probauimus, Confirmationem esse Sacramentum propriè dictum, quia Scripturæ, & Patres omnes affirmant, dari per hanc cæremoniam copiosissimam gratiam, atque adeò ipsum Spiritum sanctum.

ALTER effectus est character, quo adscribimur in Christi militiam, sicut per Baptismum in Christi familiam. Probatur autem iste character Confirmationis, eo modo, quo character Baptismi, ex eo, quòd non potest repeti Confirmatio. Nam suprà ostendimus, rationem, cur Sacramenta quædam sint initerabilia, nullam posse reddi sufficientem, præter characterem; quocirca etiã ab effectu demonstratur euidenter character, cùm ostendimus aliquod Sacramentum esse initerabile.

Esse autem initerabilem Confirmationem. PRIMO exprese probatur ex Apostolo Hebr. 6. *Non iterum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, &c.* vbi teste Chrysostomo, Theodoreto, Theophylacto, & aliis, Apostolus per impositionem manuum intelligit Confirmationem, quæ dabatur statim post Baptismum; ac docet non licere ei, qui labitur post Baptismum, & Confirmationem, iterum redire ad Baptismum, & Confirmationem: hæc enim sunt fundamenta, quæ non iaciuntur nisi semel. SECVNDO idem patet ex Concilio Toletano VIII. can. 7. vbi apertè dicitur, Chrisma semel collatum, repeti non posse, vt nec sacrum Ordinem. Item ex Concilio Tarraconensi, & ex decreto Gregorij II. apud Gratianum, dist. 5. de consecratione, can. de hist. & can. de homine: quibus adde Concilium Florentinum in instructione Armenorum, & Trident. sess. 7. can. 9. TERTIO idem patet ex Patribus. Nam CYPRIANVS, seu quicunque fuit auctor, in serm. de ablutione pedum: *Baptismum,* inquit, *repeti Ecclesiasticæ prohibent regulæ: nemo sacros Ordines semel datos iterum renouat: nemo sacro oleo lita iterum linit, aut consecrat: nemo impositioni manuum, vel ministerio derogat sacerdotum: quia contumelia esset Spiritus sancti, si euacuari posset, quod ille sanctificat, vel aliena sanctificatio emendaret, quod ille semel statuit, & confirmat.* AVGVSTINVS lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 104. (vt suprà notauimus) apertè docet, Sacramentū Chrismatis semel datum, permanere etiam in pessimis, nec vnquam aboleri: ex quo manifestè sequitur repeti non posse. Similia docent Rabanus lib. 1. de Instit. clericorum, cap. 30. Amalarius lib. 1. de officiis Ecclesiasticis, ca. 27. & alij recentiores.

CAPVT XII.

De ministro huius Sacramenti.

SEQVITVR Controuersia QVINTA; Vtrum minister Sacramenti Confirmationis sit solus Episcopus. Et quidem hæretici licet hunc ritum è numero Sacramentorum auferant, tamen etiamsi Sacramētum esset ipsorū quoq; opinione, negāt ad solos Episcopos eius ministerium vllo modo pertinere. Ioan. VViclef lib. 4. Trialogi, cap. 14. apertè negat esse Episcoporum proprium munus confirmare. Idem habet Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. 10. Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 324. & alij, fortè omnes, præsertim cùm ipsi vix agnoscant differentiam inter Episcopum, & presbyterum, vt in lib. de clericis ostendimus.

Ex Catholicis solus est Richardus Armachanus, qui in li. 11. Armenicarum quæst. cap. 4. existimat, commune esse Episcopis, & presbyteris A munus confirmandi, atque ab hoc Armachano arbitratur Thomas VValden. lib. 2. de Sacramentis, cap. 114. hausisse VViclefum suam hęresim: Fuit enim Armachanus paulò antiquior VViclefo, quamuis eodem seculo vixerint. Ceteri omnes communi consensu docent, solum Episcopum esse proprium huius Sacramenti ministrum.

Est quidem inter Catholicos quæstio, an saltem ex dispensatione possit presbyter hoc Sacramentum conferre. Nam S. Bonauentura, Durandus, & Adrianus in 4. dist. 7. contendunt id nullo modo committi posse presbyteris; sed S. Thomas 3. p. q. 72. ar. 11. & omnes eius discipuli, B & multi alij Theologi in 4. dist. 7. vt Richardus, Paludanus, Marsilius, & alij, & omnes Canonistæ in can. 1. dist. 95. contrarium docent: & quidem longè verius est, quod isti posteriores affirmant. NAM Ambrosius in cap. 4. ad Ephes. testatur in Aegypto presbyteros confirmare in absentia Episcoporum, neque reprehendit eum vsum. GREGORIVS lib. 3. epist. 26. apertissimè permittit presbyteris Sardiniæ, vt in absentia Episcoporum confirment: & quia corruptus est hic locus Gregorij, fortè à fautoribus cōtrariæ sententiæ (nam dicit se permittere, *vt baptizandos vngant*, cùm dicere deberet, *vt baptizatos*) conferatur hic locus cum epist. 9. eiusdem lib. 3. inde enim manifestè apparebit corruptio. Siquidem C in epist. 26. dicit, se permittere, quod in epist. 9. prohibuerat: prohibuerat autem, ne presbyteri vngerent in fronte baptizatos. Vnde ętiā Gratianus, & S. Thomas hunc locum ita citant, vt esse debet, nō vt modò legitur in codicibus impressis. PRÆTEREA Concilium Arausicanum I. can. 1. & 2. & Toletanum I. can. 20. & Martinus Bracarensis, cap. 52. Græcarum Synodorum, & Florentinum in instruct. Armenorum, idem habent. DENIQVE Concilium Trident. sess. 7. can. 3. de Confirmatione, ideo ait, ordinarium ministrum esse Episcopum, vt indicaret, posse extraordinaria potestate idem fieri etiam à presbytero. Ex quo apparet error Kemnitij, qui in suo examine parte 2. pag. 325. dicit, Concilium defi- D niuisse cōtra S. Thomam, & alios quosdam doctores, immò & contra ipsum S. Gregorium, solum Episcopum esse ministrū Confirmationis.

Sed his omissis, probatur Catholica veritas apertissimo Scripturæ testimonio. Nam Act. 8. missi sunt Petrus, & Ioannes, vt per impositionem manuum darent Spiritum sanctū iis, quos Philippus in Samaria baptizauerat. & Act. 19. Paulus ipse Apostolus manus imponit illis, quos alij baptizauerant. At certè nulla videtur posse fingi caussa, cur soli Apostoli manus imponant; immò cur ad hoc ipsum veniant ex vno loco ad alium, nisi quia hoc munus propriè pertinet ad primum gradū Ecclesiasticum, qui est sine controuersia Episcopalis.

AD HOC VViclefus respondet, illos, quos

phi-

Philippus baptizauerat, fortè non fuisse legitimè baptizatos,&ideò rursus fuisse baptizandos ab Apostolis,vt acciperent Spiritum sanctum.

SED hæc solutio ineptissima est. Nam quis credat, Philippum Diaconum post acceptum Spiritum sanctum non rectè baptizasse? & deinde si erant rebaptizandi, quid opus erat, vt Apostoli venirent ex Hierusalem? non poterant significare per literas, aut alium mittere, qui illos ritè baptizaret? Denique Apostoli cur tantùm imposuerunt manus, & non etiam baptizârunt, si illi non erant ritè baptizati? Neque obstat, quòd dicantur baptizati in nomine Domini Iesu,& non in nomine Trinitatis. Nam(vt suprà ostendimus) Lucas breuiter describit ritum Baptismi, ex parte intelligi volens totum.

Caluinus loco citato respondet, quod Apostoli fecerunt, non posse tribui Episcopis, aut certè non solis Episcopis. Nam Episcopi non sunt Apostoli: quod si tenent, quoad aliquid, locum Apostolorum, eundem locum tenent etiam presbyteri. Nam alioqui non liceret presbyteris, sed solis Episcopis communicare sub vtraque specie: id enim soli Apostoli in Cœna Domini fecerunt.

RESPONDEO; Episcopos solos simpliciter, & absolutè Apostolis succedere. Obseruandum enim est in Apostolica auctoritate contineri omnem Ecclesiasticam potestatem. Erant enim Apostoli PRIMVM Christiani, & membra Ecclesiæ. SECVNDO erant Sacerdotes. TERTIO summi Sacerdotes. QVARTO summi nô vno in loco, sed in toto orbe terrarum: poterant enim vbique prædicare, baptizare, ordinare, leges ferre, punire, &c. Sed hoc vltimum in solo Petro fuit ordinarium munus, in ceteris extraordinarium, & quasi delegatum: & idcircò soli Petro succedi videmus, non autem vlli alteri Apostolo in illa summa in totum orbem potestate. Cetera tria erant omnibus ordinaria. Quare licet omnes Christiani aliquo modo succedant Apostolis, quatenus illi fuerunt primi Christiani: & omnes Sacerdotes eisdem Apostolis succedant, quatenus illi fuerût primi Sacerdotes: & omnes Episcopi eisdem succedant, quatenus illi fuerunt primi summi Sacerdotes: tamen soli isti simpliciter illis succedunt, quia succedunt in tota eorum ordinaria auctoritate, in qua sola succedi potest. Idq; patet etiã ex praxi, & testimonio Sanctorû. Nam si quis petat, quis successit Apostolo Iacobo? omnes respondent, Episcopus Hierosolymæ. Quis Apostolo Ioanni? Episcopus Ephesinus. Ad hæc Concilium Neocæsariense canone decimo tertio. Damasus in epistola quarta de Chorepiscopis. Hieronymus in epistola ad Marcellam de erroribus Montani. Leo epi.88. Augustinus in Psal. 44. in illud: *Pro Patribus nati sunt tibi filij.* & alij veteres passim affirmant, Episcopos Apostolis succedere.

A Sed DICES, vnde scimus Apostolos manus imposuisse, Act.8. vt Episcopos, & non vt Presbyteros, vel vt Apostolos per extraordinariam potestatem? RESPONDEO; quod non vt presbyteri, inde constat, tum quia Scriptura nunquam tribuit hoc officium nisi ipsis Apostolis, cùm alia officia, vt prædicandi, & baptizandi tribuat etiam aliis inferioribus ministris: quòd non vt Apostoli per extraordinariam potestatem, colligitur tum ex eo, quod Hebr.6. numeratur hæc manus impositio cum reliquis ordinariis Ecclesiæ ritibus; tum ex eo, quod semper in Ecclesia mansit ista consuetudo, vt Episcopi manus imponerent baptizatis.

B SECVNDO, probatur eadem veritas testimoniis, & traditione Ecclesiastica. Nam Concilia, Pontifices, & Patres citati in prima controuersia, communi consensu docent, solos Episcopos esse propriè Sacramenti huius ministros: idque probant ex cap.8. Actorum.

TERTIO, probatur etiã ratione. Nam Confirmatio est complementum, & perfectio Baptismi; proinde conuenit, vt à primario ministro detur: sic enim in omnibus aliis rebus vltima forma imprimitur à primo agente. Præterea in Confirmatione adscribimur ad Christi militiam; adscribere autem ad militiam, proprium est Ducum, & Imperatorum.

C Neque argumenta Caluini, & Kemnitij difficulter soluuntur. Argumentû PRIMVM Caluini. Error est Donatistarum, quod Sacramentum pendeat à dignitate ministri. RESPONDEO; Si de dignitate morali agatur, verum est, si de Ecclesiastica, falsissimum. Alioqui esset etiam error Donatistarum, quod soli presbyteri ministrent corpus Domini, immò & Baptismum, secundum Caluinum.

SECVNDVM argumentum. Presbyteri succedunt Apostolis, vt patet de ministerio Eucharistiæ, quod solis Apostolis commissum fuerat. RESPONDEO; Apostolos in vltima Cœna presbyteros creatos fuisse, non autem Episcopos; Episcopi enim post resurrectionem facti sunt,

D cùm eis diceretur, Ioan.20. *Ecce ego mitto vos, &c.* Itaque presbyteri in aliqua re Apostolis succedunt, sed non in omnibus, neque absolutè, vt diximus.

TERTIVM argumentum, 1. Timoth. 4. Paulus ait: *Noli negligere gratiam, quæ data est tibi per impositionem manuum presbyterij.* & Ananias Actor. 9. imposuit manus Paulo, & tamen non erat Episcopus. RESPONDEO ad hoc argumentum, quod est Armachani; Non tractari eo loco de Confirmatione, sed de Ordinatione Timothei; & præterea per illam vocem *(Presbyterij)* intelligi chorum presbyterorum, id est, Episcoporum, vt exponunt Chrysostomus, & alij: multi enim Episcopi, vnum Episcopum ordinant; vnus autem solus confirmat.

Ad illud de Anania, quod mutuò accepit Caluinus à VViclefo, vt ille ab Armachano; dico Ananiam imposuisse manum Paulo ad hoc, vt visum reciperet, vt ibidem legimus. Quare non fuit confirmatoria, sed curatoria illa impositio manus: vnde facta est ante Baptismum, non postea, vt fieri debet Confirmatio: neque descendit tunc visibiliter Spiritus sanctus, sed ceciderunt tanquam squamæ ab oculis eius: *At*, inquiunt, *Ananias cùm imponeret manus, dicebat; Saule frater, Dominus Iesus misit me, vt videas, & implearis Spiritu sancto: igitur finis illius impositionis manus fuit donum Spiritus sancti.* Respondeo; Ananiam exposuisse simul finem proximum, & remotum sui aduentus. Finis enim proximus erat, curatio à cæcitate, finis remotus, perfecta iustificatio, & infusio Spiritus sancti, quam paulò pòst consequutus est Paulus per Baptismum. Vnde paulò antea describitur visio Pauli, quâ antè præuidit, quod futurum erat: *Et vidit*, inquit Lucas, *virum introeuntem ad se, Ananiam nomine, & imponentem sibi manum, vt visum recipiat.* & cap. 22. Actorum, vbi narrat ipse Paulus totam hanc historiam, nihil se accepisse dicit ab Anania, nisi depulsionem cæcitatis, & postea Baptismum. Est autem valde probabile Paulum, vt ceteros Apostolos, immediatè à Deo accepisse Confirmationem sine humana impositione manuum.

Argumentum Qvartvm. Si iure diuino Episcoporum est proprium confirmare, quomodo id etiam presbyteris Gregorius concessisse legitur? Respondeo; Iure diuino solos Episcopos esse ordinarios ministros huius Sacramenti. At non inde sequitur, quin extraordinaria concessione id possit etiam presbyteris conuenire: sicut etiam iure diuino proprium est Episcoporum prædicare; & tamen eorum concessione prædicant etiã Presbyteri, & aliquando etiam Diaconi.

Sed instant quidam Catholicorum; Confirmare, aut conuenit Episcopo ratione ordinis, aut ratione iurisdictionis. Si ratione ordinis, nullo modo potest id concedi iis, qui non habent eum ordinem, vt patet in similibus; nec enim potest vlla dispensatione fieri, vt Diaconus consecret Eucharistiam. Si ratione iurisdictionis; ergo posset Episcopus non consecratus confirmare; quia habet ipse ordinem presbyteralem, & iurisdictionem Episcopalem. Respondeo; Confirmare esse actum ordinis, & eum ordinem esse etiam in presbytero, saltem inchoatum, & imperfectum. Observandvm est enim, characterem Episcopalem, siue sit alius à presbyterali, siue idem extensior, & maior; esse potestatem absolutam, & perfectam, & independentem conferendi Sacramenta Confirmationis, & Ordinis, & ideò non solùm posse Episcopum sine alia dispensatione confirmare, & ordinare; sed etiam non posse impediri ab vlla superiori potestate, quin reuera Sacramenta ista conferat, si velit, licet peccet si id faciat, prohibente summo Pontifice: characterem autem presbyteralem esse quidem potestatem absolutam, perfectam, & independentem, quod ad Sacramentum Baptismi, & Eucharistiæ; esse autem potestatem inchoatam, imperfectam, & dependentem à voluntate superioris, quoad Sacramentum Confirmationis. Quocirca nisi perficiatur per dispensationem superioris ea potestas, presbyter confirmando nihil ageret: ac si perficiatur, iam ex ipso suo charactere confirmabit. Id quod minus mirum videbitur, si cogitemus, characterem non esse Physicam aliquam potentiam, quæ Physicè aliquid operetur, (tunc enim difficile esset intelligere quomodo posset perfici per dispensationem Pontificiam) sed esse signum diuini cuiusdam pacti, quo Deus concurrit ad effectum Sacramentalem producendum cum eo, qui habet characterem, & non cum aliis: facile enim est intelligere, vnum characterem esse signum pacti absoluti, alium autem esse signum pacti conditionati. Sed de his hactenus.

Qvintvm argumentum est Kemnitij, loco citato. Scriptura ignorat differentiam Episcopi, & presbyteri. Respondeo; Non Scriptura id ignorat, sed Kemnitius Scripturam ignorat. Nam 1. Timoth. 6. cùm dicitur: *Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus*: apertissimè tantum discrimen ponitur inter Episcopum, & presbyteros, quantum est inter principem, & eius subditos. Quocirca Aëriani ob hoc ipsum hæretici dicuntur ab Epiphanio hæres. 75. & Augustino hæres. 53. quod negauerint hoc discrimen.

Sextvm argumentum eiusdem Kemnitij. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos dicit, ob honorem sacerdotij fieri, vt soli Episcopi manus imponant, non ob legis necessitatem. Respondeo; Locum hunc pro nobis maximè facere. Nam Hieronymvs non negat, solis Episcopis licere Confirmationem dare post Baptisma; immò hoc affirmat, & infrà id ipsum probat exemplo Apostolorum, qui in Samariam profecti sunt, vt eos confirmarent, quos Philippus baptizauerat. Et præterea caussam reddit, cur id voluerit Dominus proprium esse Episcoporum; quia id requirebat honor summi sacerdotij. Nam vt paulò pòst ipse idem magis explicat, necesse est in singulis Ecclesiis esse vnum Episcopum, ne si multi sint pares, & non ad vnum summa referatur, schismata fiant: hinc igitur Dominus voluit quædam esse propria Episcoporum, vt inde eorum eminentia supra ceteros appareret. Illud autem (*non ob legis necessitatem*) non refertur ad legem ministrandi Confirmationem, sed ad legem consequendæ salutis: significat enim Hieronymus

mus non eſſe neceſſarium ad ſalutem abſolutè, vt quis ab Epiſcopo confirmetur; nam etiam ſine tali Confirmatione per ſolum Baptiſma ſaluari poteſt. Vnde continuò ſubiungit, explicans quod dixerat: *Non ob legis neceſſitatem; alioqui lugendi eſſent, qui in vinculis à presbyteris vel diaconis baptizati antè moriuntur, quàm ab Epiſcopis inuiſantur.* Quod ſi id non placeat, dici poteſt, loqui Hieronymum de lege, quæ ſumatur ex natura rei, vt ſenſus ſit; id eſſe tributum ſolis Epiſcopis, non ob legis neceſſitatem, id eſt, non quod id neceſſariò requirat natura rei, quaſi aliter fieri non poſſet; ſed quia voluit Dominus hac re honorare Epiſcopalem dignitatem.

SEPTIMVM argumentum. A multis iam annis in Germania nulli ferè Epiſcopi confirmant, ſed ſuffraganei quidam, qui ſunt ficticij Epiſcopi, & laruæ Epiſcoporum potius, quàm Epiſcopi. RESPONDEO; Suffraganeos eſſe veros Epiſcopos, quia & Ordinationem habent, & iuriſdictionem, licet careant poſſeſsione propriæ Eccleſiæ. Quocirca licet non poſsint extra ſuam Eccleſiam confirmare ſua auctoritate, poſſunt tamen ſi ad id inuitentur à proprio Epiſcopo.

CAPVT XIII.

De cæremoniis Confirmationis.

DVPLICES ſunt cæremoniæ in hoc Sacramento. PRIMVM enim multæ cæremoniæ adhibentur in conſecratione Chriſmatis feria V. in Cœna Domini. DEINDE quædam etiam adhibentur in ipſa collatione huius Sacramenti.

AC vt à PRIMO genere incipiamus, tractant de ritu conſecrationis omnes, qui ſcribunt de diuinis officiis, cap. de feria V. in Cœna Domini, vt Iſidorus, Alcuinus, Amalarius, Rabanus, Rupertus, & alij.

Fiunt autem quatuor cæremoniæ. PRIMO benedictiones olei, & balſami per orationes: & hoc reprehendi non poteſt, cùm Apoſtolus, 1. Timoth. 4. dicat omnia ſanctificari per verbum Dei, & orationem.

SECVNDO fiunt etiam benedictiones olei, & balſami per ſignum crucis: ac ne id quidem reprehendi poteſt; cùm ſine hoc ſigno nihil conſecrari poſsit, vt teſtantur omnes ferè Patres, ſed præcipuè Chryſoſtomus homil. 55. in Matthæum, & in lib. quod Chriſtus ſit Deus; & Auguſtinus tract. 118. in Ioannem, & ſerm. 181. de tempore, cap. 3.

TERTIO, halat Epiſcopus aliquoties ſuper ampullam Chriſmatis. Et quidem hæc cæremonia ridicula, & magica videtur hæreticis: nam id apertè ſcribit Kemnitius pag. 285. & Caluinus ad hanc cæremoniam reſpexit, cùm ait lib. 4. Inſtit. cà. 19. §. 10. Chriſma fœtido anhelitu inqui-
A nari: tamen & antiquiſsima eſt, cùm eius meminerint auctores citati, Amalarius, & alij; & præterea ab exemplo Domini ſumpta, qui in Apoſtolos inſufflauit Ioan. 20. vt ea cæremonia demonſtraret, Spiritum ſanctum in eos deſcendere. Et ſanè cùm vult Eccleſia deſcenſum ſancti Spiritus deſignare ad aliquid ſanctificandum; quo meliori ſigno vti poteſt, quàm eo, quo Chriſtus ipſe ad rem eandem deſignandam vti voluit? Quòd ſi magica eſt hæc cæremonia, Chriſtum Magiæ doctorem faciemus, quod eſt impium, & blaſphemum. Neque magica dici poteſt vlla cæremonia, niſi cùm effectus mirabilis exſpectatur à Diabolo, cum quo fœdus in-
B eunt Magi: nos autem effectum à Diabolo nullum exſpectamus, ſed à ſolo Deo, à quo id per orationes petimus, vt ſæpe dictum eſt.

QVARTA cæremonia eſt, quòd Chriſma iam conſecratum, ſalutatur ab Epiſcopo, & preſbyteris, his verbis: *Aue ſanctum Chriſma.* atque hanc cæremoniam idololatricã eſſe dicunt aduerſarij. Tilmannus Heshuſius lib. de erroribus Pontificiorum, tit. 22. num. 26. *Chriſma,* inquit, *tantum non adorandum: Si quidem hæc verba dici iubent, Aue ſanctum Chriſma.* Reprehendit etiam hanc cæremoniam Kemnitius pagina 289. & Caluinus libro quarto Inſtitut. cap. 19. §. 21. Sed ineptè inprimis ad idololatriam hoc referunt, cùm aliud ſit ſalutare, aliud adorare: alioqui etiam
C Dominus, qui Matth. vltimo dixit mulieribus, *Auete,* eas adoraſſe diceretur. Adhibetur quidem Chriſmati conſecrato reuerentia, quia eſt res ſacra, & vim habet vt Dei inſtrumentum ſanctificandi: ſed non adoratur vt Deus, alioqui etiã Hebræi idololatræ fuiſſent, qui arcã Domini ligneam adorabant; idque faciebant Propheta monente Pſal. 98. *Adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt.* DICES; ridiculum videtur ſalutare rem inanimam. RESPONDEO; id eſſe vſitatiſsimum, in ſignum gratulationis etiam res inanimas ſalutare, ac ſi viuerent & ſentirent. Ita Nazianzenus oratione ad CL. Patres cùm Epiſcopatu ſe abdicaret, valedicit cathedræ, templo, pſalmodiæ, aliiſque id genus rebus. Hiero-
D nymus in epiſt. de obitu Paulæ, deſcribit ſalutationem, quam B. Paula ad Bethlehem habuit, cùm eam primùm vidit. Immò & Aeneas apud Virgilium in 7. Aeneidos Italiam ſalutat, cùm eam primùm ingreditur, Suntque eiuſmodi exempla planè infinita.

IAM verò in ipſa Confirmatione præter cæremoniam eſſentialem vngendi, & ſignandi frontem cruce; adhibentur etiam aliæ octo cæremoniæ. PRIMA, vt Suſceptor adſit, ſicut in Baptiſmo, qui confirmandum offerat Epiſcopo. Eſtq; hæc cæremonia antiquiſsima, vt patet ex decretis antiquorum Pontificum, & Conciliorum, quæ citantur à Gratiano 30. q. 1. can. Si quis. & can. de his. & q. 4. can. Si quis ex vno. & de cõſec. diſt. 4. can. In Catechiſmo.

SECVNDA, vt variæ preces dicantur super confirmandos, & quidem cum manus impositione; quem ritum solùm aduersarij non reprehendunt.

TERTIA, vt confirmato pax detur ab Episcopo, in signum acceptæ gratiæ Spiritus sancti, cuius effectus est pax.

QVARTA, vt confirmatum Episcopus manu leuiter cedat, vt is intelligat se contra ignominiam, & verbera pro Christo ferenda, patientia præcipuè armandum.

QVINTA, vt fascia ligetur frons, tum ne Chrisma facilè defluat, tum vt significet, acceptam gratiam diligenter conseruandam iuxta illud, 1. Ioan. 2. *Vnctionem, quam accepistis, maneat in vobis.* Sed in hac re seruanda est Ecclesiæ consuetudo: alicubi enim ad septem dies frontis fascia conseruatur, alicubi ad tres, alicubi continuò abluitur, & exiccatur Chrisma à sacerdotibus, vt fascia opus non sit.

SEXTA, vt ad septem dies, non lauetur caput, seu frons. Cuius cæremoniæ meminit Hugo lib. 2. de Sacramentis parte 7. cap. 6. Tertullianus lib. de Baptismo scribit à die Baptismi per totam hebdomadam Christianos lauacro abstinere solitos: quod quidem faciebant non tantùm ob Baptismum, sed etiam, & fortassè præcipuè ob Chrisma, quod eodem die dari solebat.

SEPTIMA, vt in Sabbatho Paschæ, & Pentecostes detur Confirmatio, quia videlicet iis diebus dari debet Baptismus, vt suprà diximus. Hoc tamen tempore, quia vt plurimùm non dantur simul hæc Sacramenta, laudabilis est consuetudo multorum Episcoporum, vt in festis Pentecostes præcipuè confirment, quia nimirum in eo festo data est prima Confirmatio à Deo sanctis Apostolis.

OCTAVA, vt à ieiunis detur, & accipiatur Confirmatio; de qua re exstant canones Conciliorum, apud Gratianum de consecrat. dist. 5. can. Vt Ieiuni. & can. Vt Episcopi.

Ad hæc omnia Kemnitius addit pag. 323. mirum esse cur Pontificij malint has suas cæremonias, quàm examen puerorum, professionem fidei, & adhortationẽ; ac tragicè queritur, à nobis ista omnia reiici, nec pati nos velle, vllam emendationem. SED sunt ista omnia verba ociosa. Nos enim nihil horũ reiicimus, sed volumus omnia fieri suo loco, & tempore; nec patimur nobis eripi Sacramentum à Christo institutum, & cæremonias à Patribus traditas prætextu examinis puerilis. Ac de Sacramento Confirmationis satis dictum est.

Finis librorum de Baptismo & Confirmatione.
Ad honorem DEI.

TERTIA

CONTROVERSIA GENERALIS.

DE SACRAMENTO EVCHARISTIÆ.

SEX LIBRIS EXPLICATA.

INDEX

LIBRORVM ET CAPITVM.

Ordo, ac partitio totius operis.

LIBER PRIMVS,

De reali præsentia Christi Domini in Sacramento Eucharistiæ, ex verbo Dei.

Cap.I. *De hæresibus.*

II. *Explicatur sententia Catholicæ Ecclesiæ.*

III. *Ex figuris Testamenti veteris demonstratur præsentia corporis Domini in Eucharistia.*

IIII. *Refellitur solutio aduersariorum ad argumentum nostrum.*

V. *Quòd Ioan. 6. agatur de Eucharistia.*

VI. *Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia, ex cap. 6. Ioannis.*

VII. *Soluuntur obiectiones aduersariorum.*

VIII. *Referuntur variæ expositiones verborum Domini: Hoc est corpus meum.*

IX. *Propriè, non figuratè explicanda esse illa verba: Hoc est corpus meum.*

X. *Explicantur verba institutionis, & refelluntur hæreticorum deprauationes.*

XI. *Soluuntur argumenta, quibus probant aduersarij, verba institutionis figuratè accipienda.*

XII. *Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia ex locis Scripturæ, quæ continent vsum huius Sacramenti, ac primùm ex cap. 10. prioris ad Corinthios.*

XIII. *Idem probatur ex cap. 11. ad Corinthios.*

XIIII. *Soluuntur argumenta aduersariorum deprompta ex verbo Dei.*

LIBER SECVNDVS,

De veritate corporis Domini in Eucharistia, ex testimoniis Patrum.

Cap.I. *Prima ætas Ecclesiæ ab anno Domini I. vsque ad C. Testimonium discipulorum S. Andreæ Apostoli.*

II. *Testimonium Ignatij.*

III. *Testimonium Dionysij Areopagitæ.*

IIII. *Secunda ætas Ecclesiæ ab anno Domini C. ad CC. Testimonium Iustini.*

V. *Testimonium Pij I. Papæ.*

VI. *Testimonium Irenæi.*

VII. *Tertia ætas Ecclesiæ ab anno Domini CC. ad CCC. Testimonium Tertulliani.*

VIII. *Testimonium Origenis.*

IX. *Testimonium S. Cypriani.*

X. *Quarta ætas Ecclesiæ ab anno Domini CCC. ad CD. Testimonium Nicæni Concilij.*

XI. *Testimonium S. Athanasij.*

XII. *Testimonium S. Hilarij.*

XIII. *Testimonium S. Cyrilli Hierosolymitani.*

XIIII. *Testimonium S. Ambrosij.*

XV. *Testimonium Basilij.*

XVI. *Testimonium Gregorij Nysseni.*
XVII. *Testimonium Optati Mileuitani.*
XVIII. *Testimonium Gregorij Nazianzeni.*
XIX. *Testimonium S. Ephrem.*
XX. *Testimonium S. Epiphanij.*
XXI. *Quinta ætas Ecclesiæ ab anno CD. ad D. Testimonium Gaudentij.*
XXII. *Testimonium Chrysostomi.*
XXIII. *Testimonium S. Hieronymi.*
XXIIII. *Testimonium Augustini.*
XXV. *Testimonium S. Cyrilli Alexandrini, & Synodi Ephesinæ generalis.*
XXVI. *Testimonium Procli Episcopi Constantinopolitani.*
XXVII. *Testimonium Theodoreti & Gelasij.*
XXVIII. *Testimonium S. Leonis.*
XXIX. *Testimonium Hilarij Papæ.*
XXX. *Testimonium Eusebij Emisseni, seu Fausti Rhegiensis.*
XXXI. *Testimonia Patrum sextæ ætatis, Remigij & Primasij.*
XXXII. *Testimonia Patrum septimæ ætatis, S. Gregorij & Isichij.*
XXXIII. *Testimonia Patrum octauæ ætatis; Ioannis Damasceni, & Epiphanij, eius æqualis.*
XXXIIII. *Testimonia Patrum nonæ ætatis, Theophylacti, & Paschasij.*
XXXV. *Testimonia Patrum decimæ ætatis, Stephani Heduensis, & Fulberti Carnotensis.*
XXXVI. *Testimonia Patrum vndecimæ ætatis, Anselmi & Oecumenij.*
XXXVII. *Testimonia Patrum duodecimæ ætatis, Euthymij & S. Bernardi.*
XXXVIII. *Testimonia ætatum reliquarum.*
XXXIX. *Compendium argumentorum, quæ sumuntur ex Patribus.*

LIBER TERTIVS,

De veritate corporis Domini in Eucharistia, & de modo existentiæ in eâdem.

CAP. I. *Proponitur quæstio; An possit fieri vt corpus Christi præsens constituatur in Eucharistia.*
II. *Quæ sit regula cognoscendi quid Deus possit.*
III. *Posse vnum corpus simul esse in pluribus locis.*
IIII. *Soluuntur obiectiones, quibus aduersarij probare conãtur, implicare contradictionem, vt vnum corpus sit in pluribus locis.*
V. *Proponitur & explicatur secunda difficultas, quæ in eo posita est, quod corpus non occupet locum.*
VI. *Posse corpus alicubi esse, & locum non occupare.*
VII. *Soluuntur obiectiones aduersariorum.*
VIII. *Ostenditur Deum voluisse, & fecisse, vt reipsa corpus Domini in Eucharistia præsens adesset.*
IX. *Soluitur obiectio deprompta ab inutilitate realis præsentiæ.*
X. *Soluitur altera obiectio, quæ sumitur ab indignitate rei.*
XI. *De modo existentiæ corporis Domini in Eucharistia. Recensentur variæ de hac re sententiæ.*
XII. *Refellitur secundus error Berengarianorum.*
XIII. *Refellitur error Durandi.*
XIIII. *Refellitur quartus error.*
XV. *Refellitur error Ruperti.*
XVI. *Refellitur error Ioannis Parisiensis.*
XVII. *Refellitur error Vbiquistarum.*
XVIII. *Explicatur sententia Ecclesiæ.*

XIX. *Probatur ex verbo Dei transubstantiatio.*
XX. *Transubstantiatio probatur testimoniis Patrum.*
XXI. *Probatur idem ex definitione, & consensu Ecclesiæ ab annis quingentis.*
XXII. *Probatur eadem veritas ex conuenientia rationis.*
XXIII. *Refelluntur Kemnitij obiectiones.*
XXIIII. *Refelluntur obiectiones Petri Martyris.*

LIBER QVARTVS,

De Sacramento Eucharistiæ.

CAP. I. *Quid sit propriè Sacramentum Eucharistiæ, & num extra vsum sit verè corpus Domini sub specie consecrati panis.*
II. *Probatur ex verbis institutionis Dominicæ, Sacramentum Eucharistiæ esse rem permanentem, & in eo corpus Domini permanenter existere.*
III. *Probatur ex dissimilitudine Baptismi, & Eucharistiæ, Eucharistiam rem esse permanentem.*
IIII. *Probatur eadem veritas testimoniis Patrum.*
V. *Diluuntur responsiones aduersariorum ad testimonia Patrum.*
VI. *Explicatur quid propriè sit Sacramentum Eucharistiæ.*
VII. *De materia Eucharistiæ; sitné azimo pane, an fermentato Sacramentum conficiendum.*
VIII. *Probatur Christum instituisse Sacramentum 14. die mensis secundum legem, & secundum morem Hebræorum.*
IX. *Soluuntur argumenta Græcorum, & aliorum, qui quocunq; modo eis fauent.*
X. *De vino temperando aqua in sacro calice.*
XI. *Soluuntur argumenta aduersariorum.*
XII. *Quibus verbis fiat consecratio Eucharistiæ.*
XIII. *Solis Domini verbis fieri consecrationem.*
XIIII. *Soluuntur obiectiones Græcorum, & Lutheranorum contra formam consecrationis Eucharistiæ.*
XV. *Mendacia Kemnitij de forma Sacramenti Eucharistiæ.*
XVI. *De ministro Sacramenti Eucharistiæ.*
XVII. *De effectu Eucharistiæ, & de præparatione ad Communionem: sententiæ hæreticorum.*
XVIII. *Indignè sumere Eucharistiam omnes illos, qui accedunt cum conscientia peccati mortalis.*
XIX. *Soluuntur obiectiones aduersariorum.*
XX. *Proponitur quæstio, & sententiæ aduersariorum de Communione sub vna, vel vtraq; specie.*
XXI. *Totum esse Christum sub vtraq; specie.*
XXII. *Totam Sacramenti rationem in vna specie inueniri.*
XXIII. *Non maiorem vtilitatem sumi ex Communione sub vtraq; specie, quàm sub vna.*
XXIIII. *Non pugnare cum diuinis literis, seu cum Christi mandato, Communionem sub vna specie, probatur variis coniecturis.*
XXV. *Soluuntur obiectiones ex Scriptura petitæ.*
XXVI. *Refelluntur obiectiones ex Patribus.*
XXVII. *Refelluntur obiectiones ex ratione.*
XXVIII. *Ecclesiam iustis de caussis præcepisse Communionem sub vna specie.*
XXIX. *De veneratione huius Sacramenti.*
XXX. *Soluuntur obiectiones.*

LIBER QVINTVS,

De Eucharistia: qui est primus de sacrificio Missæ.

Cap. I. *De voce, Missa.*
II. *De sacrificij definitione.*
III. *Mortem Christi sacrificium esse propriè dictum.*
IIII. *De partitione sacrificij.*
V. *Explicatur status controuersiæ, & sententiæ referuntur Catholicorum & hæreticorum.*
VI. *In Missa verum sacrificium offerri, probatur ex primo testimonio Scripturæ, & ex sacerdotio Melchisedech.*
VII. *Probatur sacrificium Missæ ex figura Agni Paschalis.*
VIII. *Probatur sacrificium Missæ ex figuris variorum sacrificiorum Testamenti veteris.*
IX. *Probatur sacrificium Missæ ex vaticiniis Prophetarum.*
X. *Probatur idem ex Malachia.*
XI. *Idem probatur ex cap. 4. Ioannis.*
XII. *Probatur sacrificium Missæ ex verbis institutionis.*
XIII. *Probatur sacrificium Missæ ex cap. 13. Actorum.*
XIIII. *Probatur sacrificium Missæ ex cap. 10. prioris ad Corinthios.*
XV. *Probatur sacrificium Missæ ex traditione Patrum, ac primùm ex vocibus sacrificij, oblationis, immolationis, &c.*
XVI. *Probatur sacrificium propriè dictum ex ritu altarium.*
XVII. *Idem probatur ex nomine sacerdotis.*
XVIII. *Probatur sacrificium ex Liturgiis.*
XIX. *Idem probatur ex iis, pro quibus sacrificium Missæ offertur.*
XX. *Probatur sacrificium Missæ ex coniunctione legis, & sacrificij.*
XXI. *Probatur sacrificium Missæ, ex comparatione legis Christianæ ad Mosaicam.*
XXII. *Probatur idem ex differentia Sacramenti, & sacrificij.*
XXIII. *Probatur idem ex consensu Ecclesiæ.*
XXIIII. *Soluuntur obiectiones Lutheri.*
XXV. *Soluuntur argumenta Ioannis Caluini.*
XXVI. *Soluuntur obiectiones Kemnitij.*
XXVII. *Soluitur vltima obiectio, & explicatur in qua parte Missæ propriè consistat essentia sacrificij.*

LIBER SEXTVS,

De Eucharistia: qui est secundus de sacrificio Missæ.

Cap. I. *Ponitur controuersia; An Missa sit propitiatorium sacrificium.*
II. *Probatur sacrificium Missæ, propitiatorium esse.*
III. *Probatur idem sacrificium esse etiam impetratorium.*
IIII. *Explicatur efficientia propria sacrificij Missæ.*
V. *Soluuntur obiectiones aduersariorum.*
VI. *Sacrificium Missæ omnibus viuentibus prodest.*
VII. *Sacrificium Missæ pro defunctis in Purgatorio degentibus, ritè offertur.*
VIII. *Sacrificium Missæ rectè celebrari pro Sanctis.*
IX. *De Missis priuatis.*
X. *Soluuntur argumenta contra Missas priuatas.*
XI. *De genere linguæ.*
XII. *Non esse omnia necessariò in Missa, alta voce pronuncianda.*

XIII. *De cæremoniis Missæ quid hæretici sentiant.*
XIIII. *Cæremonias quæ Missam præcedunt, esse antiquas, & pias.*
XV. *De cæremoniis quæ fiunt in Missa, & in actione consistunt.*
XVI. *De iis, quæ recitantur in Missa Catechumenorum.*
XVII. *De Offertorio, & Præfatione.*
XVIII. *De nomine Canonis.*
XIX. *De auctore Canonis.*
XX. *De antiquitate Canonis.*
XXI. *De veritate primæ Orationis Canonis.*
XXII. *De veritate secundæ Orationis Canonis.*
XXIII. *De veritate tertiæ Orationis Canonis.*
XXIIII. *De veritate quartæ Orationis Canonis.*
XXV. *De veritate quintæ Orationis Canonis.*
XXVI. *De sexta Oratione Canonis.*
XXVII. *De Oratione Dominica, & sequentibus Orationibus.*

DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE LIBRI SEX.

Ordo, ac partitio totius operis.

De Sacramento Evcharistiae his omissis, quæ Catholici Doctores inter se disputare salua fide, & pace Christiana solent, quatuor hoc tempore inter Catholicos, & hæreticos versantur controuersiæ principales: de quibus omnibus, Domino adiuuante, pro nostrarum virium tenuitate iuxta instituti operis rationem disputare aggrediemur.

Prima igitur, ac præcipua controuersia est de vera, ac reali, & substantiali præsentia corporis, & sanguinis Domini in hoc non minus admirabili, quàm venerabili Eucharistiæ Sacramento. Sed quoniam ea controuersia longissima necessariò futura est, vitandæ confusionis caussa, tribus modis tractabitur, ac si essent distinctæ quæstiones. Primo ex solo verbo Dei. Secvndo ex solis Patribus antiquis. Tertio ex iudicio rationis.

Altera de modo ac ratione existentiæ Christi in Eucharistia; sitné ratio existentiæ Christi in Eucharistia, cõuersio panis & vini in corpus, & sanguinem Christi, quæ ab Ecclesia Catholica dicitur Transubstantiatio; an potiùs assumptio panis, & vini ad vnionem hypostaticã corporis, & sanguinis Domini; aut omnipræsentia, siue Vbiquitas, vt quidam loquuntur, humanitatis Christi, an aliquid aliud.

Tertia controuersia principalis est de ipso Sacramento, vbi primùm de natura ipsius disputandum erit, sitné res aliqua permanens, an actio transiens; ex qua quæstione illud etiam manifestum fiet, vtrum in Eucharistia sit corpus Domini solùm in vsu, an etiam extra vsum; deinde de materia, forma, fide, seu effectu, de ministro, de vsu, id est, de Communione sub vna, vel altera specie; & tandem de veneratione Sacramenti disseremus.

Qvarta & postrema de sacrificio.

LIBER PRIMVS.

De reali præsentia Christi Domini in Sacramento Eucharistiæ ex verbo Dei.

CAPVT PRIMVM.

De hæresibus.

Anteqvam veniamus ad quæstiones propositas de præsentia corporis Domini in Eucharistia, explicandæ erunt hæreses contrariæ, contra quas pugnandum est, & sententia Ecclesiæ, pro qua pugnandum.

Primi qui negârunt, Christi corpus esse in

A

Eucharistia, videtur fuisse illi ipsi, qui primi hæresum zizania in Ecclesia serere cœperunt, Simoniani, Menandriani, & similes; de his loquens sanctus Ignatius in epistola ad Smyrnenses, sic ait: *Eucharistias, & oblationes non admittunt, eò quòd non consiteantur Eucharistiam esse carnem Saluatoris nostri* Iesv Christi, quæ sentẽtia

citatur à Theodoreto in 3. Dialogo ex epistola ad Smyrnenses; vbi tamen nunc non habetur.

Ne autem glorientur Caluinistæ sententiam suam valde antiquam esse, illud est OBSERVANDVM, antiquissimos illos hæreticos, non tam Sacramentum Eucharistiæ, quàm mysterium Incarnationis oppugnasse. Idcircò enim (vt Ignatius ibidem indicat) negabant Eucharistiam esse carnem Domini, quia negabant Dominum habere carnem. Quare nullus veterum, qui de hæresibus scripserit, hunc errorem in catalogo posuit, vt patet ex Irenæo, Tertulliano, Philastrio, Epiphanio, Augustino, Theodoreto, Damasceno: neque vllus veterum disputat **B** contra hunc errorem primis sexcentis annis. His igitur omissis, PRIMI, qui veritatem corporis Domini in Eucharistia in quæstionem vocârunt, fuerunt Iconomachi post annum Domini DCC. in quodam suo Conciliabulo Constantinopolitano, quod ipsi septimã Synodum falsò vocabant. Hi enim (vt refertur in septima Synodo, act. 6. tomo III. in fine) dicebant vnicam esse imaginem Christi ab ipso Christo institutam, nimirum panem, & vinum in Eucharistia, quæ repræsentant Christi corpus, & sanguinem. Quocirca ab eo tempore Græci scriptores sæpe monent, Eucharistiam non esse figuram, siue imaginem corporis Domini, sed ipsum verum corpus, vt patet ex ipsa Synodo 7. **C** loco citato, ex Damasceno libro 4. cap. 14. ex Theophylacto in cap. 26. Matth. & in cap. 11. prioris ad Corinthios.

SECVNDVS auctor huius erroris fuit Ioã. Scotus, non ille Doctor subtilis, sed alius antiquior, qui tempore Caroli Magni circa annum Domini DCCC. scripsit. Is enim primus in Ecclesia Latina de hac re dubiè scribere cœpit, cuius librum de Eucharistia damnatum fuisse in Concilio Vercellensi, testatur Lantfrancus in suo libro de veritate corporis & sanguinis Domini in Eucharistia.

TERTIVS fuit Bertramus tempore Caroli Crassi, circa annũ Domini DCCC. LXXXVI. cuius liber adhuc exstat. Is rursum in contro- **D** uersiam vocare cœpit, an esset verè in Eucharistia illud ipsum corpus Domini, quod de Virgine natum erat. Confutauit hunc errorem doctissimè Paschasius Abbas Corbeiensis, qui illo ipso tempore floruit.

QVARTVS fuit Berengarius Archidiaconus Ecclesiæ Andegauensis circa annum Domini M. L. qui auctor habetur huius erroris, non quòd primus eum inuenerit, sed quod primus apertè defenderit, & propagare studuerit, & re ipsa propagauerit. Refutârunt Berengarium tres insignes scriptores, qui simul cum Paschasio editi sunt, Lantfrancus, Guitmundus, & Algerus: de quibus ita censuit Petrus Cluniacensis initio libri de sacrificio, vt diceret Lantfran- **A** cum scripsisse contra hæresim Berengarij benè, plenè, perfectè; Guitmundum melius, plenius, perfectius; Algerum optimè, plenissimè, perfectissimè. Porrò quatuor errores Berengarius docuit, per quos parens videtur fuisse omnium sectarum, quæ hoc seculo vigent. PRIMO docuit, paruulos non esse baptizandos, vt Guitmundus testatur lib. 1. contra Berengarium; atque hinc pater dici potest Anabaptistarum. SECVNDO docuit, corpus Domini non esse in Eucharistia, nisi vt res significata est in suo signo, vt referũt Lantfrancus, Guitmundus, Algerus, auctores illius temporis: hinc verò pater est Sacramentariorum; quod agnoscit Caluinus in vltima admonitione ad Ioachimum VVestphalum. TERTIO docuit, post alteram palinodiam (nam ter reuocauit errores suos, vt infrà dicemus) corpus Domini esse quidem verè in Eucharistia, sed simul cum pane, & vino; vnde parens est Lutheranorum. Fuisse autem hunc errorem Berengarij, colligitur ex libro 1. Guitmundi, qui scribit nonnullos Berengarij discipulos, qui docebant, corpus Domini verè esse in Eucharistia, sed simul cum pane; dicere solitos hanc fuisse subtiliorem doctrinam Berengarij. Idem etiam colligitur ex Concilio Romano sub Gregorio VII. cuius Concilij meminit Thomas VValdensis tomo II. de Sacrament. cap. 43. Nam in eo Concilio coactus est Berengarius confiteri non solùm præsentiam realem corporis Domini in Eucharistia, vt antea coactus fuerat in Concilio Romano, sub Nicolao II. sed etiam transmutationem panis in corpus Domini. QVARTO docuit idẽ Berengarius, teste eodem Guitmundo ibidem, legitima Matrimonia posse dissolui, in quo etiam pater fuit omnium huius temporis hæreticorum. Sed de hoc aliàs.

QVINTVS propugnator huius erroris fuit Henricus quidam cum Petro Bruis, circa annum Domini M. C. XL. qui asserebat semel tantùm, id est, in ipsa vltima Domini cœna cum Apostolis, Christi corpus verè datum sub specie panis: deinceps autẽ meram esse deceptionem, quod Sacerdotum ministerio dicitur aut creditur. Testis est, & refutator huius erroris Petrus Cluniacẽsis, qui eodem tempore floruit, in tractatu de sacrificio.

SEXTVS fuit auctor sectæ Albigensium, circa annum Domini M. CC. VIII. ij enim inter alios plurimos errores, hunc etiam habuerunt, Sacramentum Eucharistiæ, non esse verum corpus Domini. Testis est S. Antoninus in summa Theologica, part. 4. tit. 11. cap. 7. §. 5.

SEPTIMVS fuit auctor sectæ Flagellantium, circa annum Domini M. CCC. L. teste Bernardo Lutzemburgensi, in Catalogo hæreticorum.

OCTAVVS fuit Ioannes VViclef, circa annum Domini M. CCC. LXX. is enim rursus

docere

docere cœpit non esse corpus Domini in Eucharistia, nisi vt in signo, vt patet ex 4. lib. Trialogi, cap. 2. & sequentibus, vsque ad 10. Huius libri post annum Domini M. CCCC. delati in Bohemiam totum illud regnum infecerunt, vt scribit Æneas Syluius, lib. de origine Bohemorum, cap. 35. & Thomas VValdensis tomo II. doctrina 10. Tametsi enim Ioan. Huss ab hoc errore semper abhorruit, vt ostendit Ioan. Cochlæus in historia Hussitarum, tamen Iacobitæ, & alij permulti in Bohemia hūc errorem cum ceteris ex libris VViclefi libenter hauserūt. Contra VViclefum scripsit Thomas VValdensis in II. tomo de Sacramentis.

NONVS patronus huius hæresis iam nostro B seculo fuit Andreas Carolstadius Archidiaconus VVittenbergēsis, ac Lutheri discipulus primarius. Lutherus enim nunquam apertè hanc hæresim docuit, quin potiùs acerrimè illi restitit aliquando: tamen sine dubio semina iecit huius erroris, vt etiam Anabaptismi, de quo suprà diximus; licet postea, tum Sacramentarios, tum Anabaptistas confutare conatus sit: siquidem multa docuit, ex quibus ansam præbuit Sacramentariis huius hæresis renouandæ. PRIMVM in epist. ad Argentinenses asserit se valde propensum fuisse in eam sententiam, quæ in Eucharistia nihil præter panem agnoscit, & conatum totis viribus hoc asserere, sed non potuisse Scripturis satisfacere, quæ contra obiiciebantur. Quid igitur mirum, si discipuli eius id tentare ausi sunt, quod Magistro gratissimum fore putabant? DEINDE libro de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo, asseruit Sacramenta non iustificare, sed esse nuda signa. Ex quo rectè colligi videtur in Eucharistia non esse reuera Christum: quorsum enim ibi esset, si nihil nobis conferre debebat? In eodem libro, cap. de Eucharistia, negauerat, cap. 6. Ioannis ad Eucharistiam pertinere. At hęc fuit præcipua caussa cur Sacramentarij negauerint realem præsentiam Christi in Eucharistia. Ibidem scripsit, verba Euangelistæ: *Hoc est corpus meum*, hunc facere sensum: Hic panis est corpus meum. Quæ sententia aut accipi debet tropicè, vt panis sit D corpus Christi significatiuè; aut est planè absurda, & impossibilis: nec enim fieri potest, vt panis sit corpus Christi. Itaque maluerunt Lutheri discipuli recurrere ad tropum, quàm admittere manifestam absurditatem.

DENIQVE in libro de Eucharistia ad VValdenses, negat Eucharistiam adorandam, & in dubium reuocat, an cum corpore sit etiam anima, & diuinitas in Eucharistia. At certè ex his manifestè sequitur, non esse reuera Christum in Eucharistia. Nam vbicunque reuera est, adorandus est, nec potest vllo modo separari anima, & diuinitas à Christi corpore, vt notissimum est. His ergo Lutheri sententiis edoctus Carolstadius anno M. D. XXV. vel vt A alij volunt M. D. XXIV. librum edidit, in quo apertè negauit præsentiam corporis Domini in Eucharistia. Vide de Carolstadio Ioan. Cochlæum in actis Lutheri anno M. D. XXV.

DECIMVS patronus huius erroris fuit Huldricus Zvvinglius Tigurinus pastor, qui cùm aliquot annis docuisset Lutheri hæresim, ac palàm asseruisset, in Eucharistia verè esse corpus Christi, sed cum pane; tandem eodem anno, quo Carolstadius, librum edidit de vera, & falsa religione: atque in eo retractat sententiam suam, ac nouam quandam statuere nititur, nimirum, corpus Domini non esse in Sacramento, nisi vt in signo. Non est autem prætereundum, quàm egregiè purget Zvvinglius inconstantiam suam. Dicit enim se multò antea agnouisse id, quod verum erat, sed tempore seruiuisse; & in hoc laudari se à Christo tanquam seruum prudentem, & fidelem, qui dat cibum familiæ in tempore suo. Sed nimis frigida excusatio est: non enim laudat CHRISTVS eos, qui vt tempori seruiant, mentiuntur in rebus tanti momenti. Immò Zvvinglius non tam se purgat, quàm inquinat hac sua defensione: vt enim ignorantiam tegat, improbitatem prodit.

Zvvinglio comes accessit Ioannes Oecolampadius Apostata ex Monacho Birgittano, qui eodem tempore librum scripsit, de genuina ex- C positione verborum: *Hoc est corpus meum*, vbi etsi in re conueniat cum Zvvinglio, tamen commodiùs exponere conatus est verba cœnæ, vt infrà dicemus. Zvvinglium, & Oecolampadium sequuti sunt permulti eorum discipuli, ac præcipuè Henricus Bullingerus Zvvinglij successor, in sede Tigurina, qui scripsit Apologiam pro Zvvinglio contra Lutheranos; & Bernardinus Ochinus, qui scripsit etiam librum de cœna Domini contra VVestphalum, & Petrus Martyr, qui scripsit ingens volumen de Eucharistia contra Stephanum Gardinerum, in quo refellit solutiones Gardineri ad 255. argumenta Sacramentariorum.

VNDECIMVS patronus insignis erroris Berengariani fuit Ioan. Caluinus. Is igitur anno Domini M. D. XXXVI. edidit primò suas institutiones, vt apparet ex epistola dedicatoria ad Regem Gallorum Franciscum, quas postea iterum edidit auctas anno M. D. XXXIX. & tandem anno M. D. LIX. tertiò mutata forma, & quatuor libris comprehensas edidit.

Edidit etiam anno M. D. XL. librum de cœna Domini Gallicè, quem post annos quinque Nicolaus Gallasius Latinum fecit; in quo libro extremo apertè, ac nominatim reprehendit tum Lutherum, tum Zvvinglium; & se iudicem eorum constituit, ac nouam opinionem introducit, quæ tamen reuera nihil differt à sententia Zvvinglij.

Vnde

A Vnde paulò pòst, id est, anno M. D. XLIX. edidit libellum de consensu suo cum Tigurinis in re Sacramentaria. Multa præterea de hac re scripsit in libro de reformanda Ecclesia, in commentariis tum ad cap. 26. Matth. tum ad cap. 11. prioris ad Corinth. & in responsionibus ad Ioachinum VVestphalum.

Caluinum sequitur VVilhelmus Klebitius, qui scripsit librum contra Heshusium, quem inscripsit; Victoria veritatis, & ruina Papatus Saxonici: quando videlicet in ditione Comitis Palatini obtinuit Caluinismus. Item Petrus Boquinus, qui scripsit examen libri Heshusij de corpore Domini, in quo egregiè Caluinum tuetur. Denique Theodorus Beza, qui adhuc superest, Caluini Geneuæ in Cathedra pestilentiæ successor multa scripsit pro errore Caluiniano; vt summam doctrinæ de re Sacramentaria; librũ de cœna Domini contra VVestphalum; Dialogum qui inscribitur κρεωφαγία, siue Cyclos contra Tilemannum Heshusium.

Porrò Caluini sententia breuiter explicanda est, quia de industria obscurè ab illo proponitur, vt mysterij aliquid continere videatur. PRIMO igitur docet Caluinus cum suis, symbola cœnæ tantùm esse in terra; corpus autem Christi tantùm esse in cœlo: proinde tanto interuallo abesse Christi corpus à pane, & vino in cœna, quanto abest terra ab altissimis cœlis. Quod videlicet Christi corpus nusquam sit nisi in certo, ac determinato loco cœli; id habet disertis verbis in fine Consensus cum pastoribus Tigurinis; idem habet etiam disertis verbis Beza in summa doctrinę de re Sacramentaria, quæst. 6.

SECVNDO docet, symbola, & corpus Christi, licet loco inter se plurimum distent, tamen coniuncta esse, non solùm ratione signi, quia vnum est signum alterius, sed etiam quia cum signo Deus nobis verè exhibet ipsum verũ Christi corpus, & sanguinem, quo animæ nostræ verè alantur in vitam æternam. Id habet Caluinus in omnibus locis suprà citatis. In cap. 26. Matthæi sic loquitur: *Verè in cœna datur nobis corpus Christi, vt sit animis nostris in cibum salutarem, hoc est, substantia corporis Christi pascuntur animæ nostræ, vt verè vnum efficiamur cum eo.* Et infrà: *Non ergo vacuum & inane signum nobis proponitur, sed verè carnis & sanguinis Domini fiunt participes, qui fide promissionem hanc recipiunt.* Et lib. 4. Institut. cap. 17. §. 5. docet, comedere Christi carnem, non esse solùm credere, sed verè participem fieri carnis eius; & ponit exemplum: *Quemadmodum enim*, inquit, *non aspectus, sed esus panis alimentum corpori sufficit: ita verè, ac penitus participem Christi animam fieri conuenit.* Et §. 32. *In sacra sua cœna iubet me sub symbolis panis ac vini, corpus ac sanguinem suum sumere: nihil dubito, quin & ipse verè porrigat, & ego recipiam.* Et in libro de cœna Domini, capite 2. ponit exemplum de columba, in qua apparuit Spiritus sanctus.

Vt enim illa columba dicta est Spiritus sanctus à Ioanne Baptista, Ioann. 1. quia certissimum signum erat præsentiæ Spiritus sancti; ita panis per metonymiam dicitur corpus CHRISTI, quia est certissimum signum præsentiæ corporis CHRISTI, quod nobis datur in cœna.

Vnde ibidem affirmat, Christum nobis in cœna veram, propriamque carnis, & sanguinis sui substantiam donare. Similia habet etiam Beza loco notato, de re Sacramentaria, quæst. 6. Vnde etiam q. 7. admittit illas propositiones B Lutheranorum; Corpus Christi esse in pane, vel sub pane, vel iuxta panem; si sano modo intelligantur, id est, quod significent simul cum pane verè donari nobis corpus Christi. Quia verò hoc secundum videtur pugnare cum primo (quomodo enim corpus Christi verè nobis datur cum pane, & est præsens in cœna, si corpus Christi solùm est in summo cœlo, & panis tantùm est in terra?) ideò ponit tertium dictum.

TERTIO igitur dicit, non posse ingenio comprehendi, sed sola fide, quomodo fiat ista coniunctio rerum tam distantium. Sic loquitur libro 4. Institut. cap. 17. §. 7. *Nihil*, inquit, *restat, nisi vt in eius mysterij admirationem prorumpam, cui nec mens planè cogitando, nec lingua explicando par esse potest.* Et §. 10. *Etsi autem incredibile* C *videatur in tanta locorum distantia penetrare ad nos Christi carnem, vt nobis sit in cibum; meminerimus, quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quàm stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire, quæ locis disiuncta sunt.* Et §. 32. *Porrò*, inquit, *de modo si quis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum, quàm vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat.* Similia habet Beza de re Sacrament. q. 9. *Sed*, inquit, *nihilominus fatemur incomprehensibile esse mysterium Dei; quo fit, vt quod est, & manet in cœlis, & non alibi, nobis, qui nunc in terra sumus, & non alibi, verè communicetur.* Et infrà: *Quo fit vt tota hæc actio valde propriè μυστήριον voce-* D *tur.* Sed quia intelligebat Caluinus hoc suũ mysterium planè esse incredibile, & apertissimam repugnantiam inuoluere, ideò addit quartum.

QVARTO dicit, non ipsum corpus Christi ad nos descendere, sed quandam vim substantialem ex Christi carne ad nos deriuari per Spiritum eius, tanquam per canalem quendam. Vbi videtur dicere non substantiam, sed qualitatem quandam nobis dari. Sic enim loquitur libro 4. Institut. cap. 17. §. 12. *Vinculum*, inquit, *istius coniunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidam veluti canalis, per quem quidquid Christus ipse & est, & habet, ad nos deriuatur. Nam si solem conspicimus radiis in terram emicante ad generandos, fouendos, vegetandos eius fœtus, suam quodammodo substantiam ad eam traiicere; cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio ad com-*

ad communionem carnis, et sanguinis eius in nos traducendam? Et §. 32. *Ingenuè confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem, qualis ab ipsis docetur, me repudiare; quia nobis sufficit, Christum è carnis substantia vitam in animas nostras spirare, immò propriam in nos vitam diffundere, quamuis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro.* Quod ergo dixerat suprà §. 10. ad nos vsque penetrare Christi carnem, licet tanto interuallo distantem, debet intelligi, non per se, sed per virtutem suam. Quod tamen ipse viderit, quam rectè cohæreat cum iis, quæ suprà dixerat de præsentia Christi in cœna; nisi etiam præsentiam intelligat, secundum virtutem, non secundum substantiam.

Quia verò, si realis aliqua qualitas ex Christi corpore ad nos descenderet, periculum esset, ne nimis multum huic Sacramento tribueremus, ideò addit QVINTO, Communicationem istam siue corporis Domini, siue virtutis eius tantùm fieri per fidem. Fides enim apprehendit Christum in cœlo existentem, & eum nostrum facit, vt participare possimus bona ipsius. Itaque nulla fit realis coniunctio Christi nobiscum, sed solùm per cogitationem. In quo certè nullum est mysterium, nullum miraculum, nulla difficultas intelligendi. Quis enim non facillimè capiat, fide apprehēdi posse Christum, immò etiam totam Trinitatem? Sic igitur habet Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 5. *Interim verò hanc non aliam esse, quàm fidei manducationem, fatemur: vt nulla alia fingi potest.* Et §. 31. *Christus,* inquit, *præsens illis non videtur esse, nisi ad nos descendat: quasi verò, si ad se nos euehat, non æquè potiamur eius præsentia.* Hæc ille.

Vbi videtur corrigere, vel explicare, quod dixerat, §. 10. Carnem Christi magno miraculo ad nos penetrare: nunc enim sublato omni miraculo, dicit, nos fide ad ipsum ascendere. Item §. 32. dicit, fidem esse, quæ pascitur Christi corpore: porro fides non aliter manducat, quàm credendo. Idem repetit in aliis libris; & idem habet Beza in lib. de summa doctr. in re Sacrament. q. 9. 10. 11. & 13. Neque moueri debemus quod Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 5. & 11. negat, Christum sola cogitatione, vel intelligentia manducari, ac dicit, nōn esse omninò idem credere in Christum, & manducare Christum.

Nam ibidem asserit, manducare Christum non esse quidem ipsum credere, sed effectum tamen eius esse: nam credendo manducamus; siquidem ex actu fidei sequitur, vt Christus sit in nobis, & nobis sua bona communicet. Vnde Beza in libro de cœna Domini cōtra VVestphalum, capite 9. dicit, hoc interesse inter fidem, & manducationem Christi, quod inter manum, & apprehensionem, quæ manu fit. Quia verò non est in nobis CHRISTVS nisi per fidem, vt perpetuò Caluinus, & Beza dicunt; inde fit, vt non sit in nobis, nisi obiectiuè, quo-

A modo in nobis est id omne, de quo actu cogitamus.

Porrò ex hoc sequitur SEXTVM eorum pronunciatum, quo asserunt homines improbos non percipere corpus Christi, licet symbola percipiant. Nam (vt ait Beza in summa doctr. de re Sacrament. q. 13.) *Sicut symbola accipiuntur solo ore corporis, ita corpus Christi solo ore fidei: cùm ergo non habeant impij os fidei, non percipiunt nisi symbola corporis Domini.* Docet hoc idem Caluinus libro 4. Institut. cap. 17. §. 33. & 34. Immò in libello de consensu cum Tigurinis, solos prædestinatos dicit, percipere symbola externa cum re per Symbolum significata, sicut soli prædestinati
B habent veram fidem.

SEPTIMVM ac postremum eorum pronunciatum est; non esse eam vim in Sacramento Eucharistiæ, vt det ipsum corpus Christi, aut fidem non habenti, sed solùm vt testetur, & confirmet, iam haberi. Ita habet Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 2. *Magnum,* inquit, *fiduciæ, & suauitatis fructum ex hoc Sacramento colligere possunt piæ animæ, quod testimonium habent in vnum corpus nos cum Christo coaluisse, vt quidquid ipsius est, nostrum vocare liceat.* Et §. 5. *Non,* inquit, *facit Sacramentum, vt Christus panis vitæ esse primùm incipiat, sed in memoriam reuocat panem vitæ esse factum, quo assiduè vescamur.* Et infrà: *Pollicetur enim nobis quidquid fecit, aut passus est Christus, id ad nos viuificandos factum esse.* & in lib. de cœna Domini,
C cap. 3. docet, ad præparationem ad hoc Sacramentum percipiendum requiri, vt quis antea fidem veram habeat, & per fidem sit factus Christi membrum, atq; adeò Christum in se habeat. Deniq; nisi Caluinus diceret, Eucharistiam tantùm esse testimonium acceptæ gratiæ, & veluti sigillum obsignans, & confirmans promissionē verbo factam, destrueret omnia, quæ antea docuit de Sacramentis.

Hinc autem nos tria colligere debemus. PRIMVM, falsò iactasse Caluinum sententiam suam de Eucharistia esse difficillimam, & incomprehensibilem humano ingenio, atque adeò summum mysterium. Non enim maius mysterium est, quod symbola panis, & vini reuocent nobis
D in memoriam, Christum pro nobis passum, & mortuum esse, quàm quòd id faciat imago Crucifixi, præsertim si addatur hæc inscriptio ex verbo Dei: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mūdi.* Nam eiusmodi imago cum tali inscriptione idem omninò facit, quod Eucharistia Caluini, & sine vllo miraculo tam imago, quàm inscriptio naturaliter agit, dum memoriam passionis Domini pro nobis toleratam excitat.

DEINDE, meras ludificationes esse illa omnia magnifica encomia Eucharistiæ; cùm videlicet tot in locis Caluinus dicit, nobis vnà cum symbolis dari ipsum verum, & reale Christi corpus, & eo nutriri animas nostras, &c. nihil enim tandem nobis relinquit, nisi nudum symbolum rei iam habitæ.

DENIQVE,

DENIQVE, ex hac Caluini sententia sequi illud absurdum, vt porrigere cœnam Domini, sit testificari, illũ cui porrigitur, iam antea sumpsisse cœnã, & Christi corpus comedisse: Quod & est intolerabile, si respiciamus vsum vocabulorum: & est sæpisime falsum, cùm plurimis porrigantur ista symbola, qui tamen non comederunt corpus Christi, secundum regulas Caluini, cùm sint impij. Quocirca falsò testificantur ministri, illos comedisse corpus Christi; & tamen ita nituntur ista sua testificatione, vt Caluinus lib. 4. cap. 17. §. 2. dicat; ex hoc Sacramento sibi securè promittere posse, regnum cœlorum non magis sibi excidere posse, quàm ipsi Christo. Sed de his hactenus.

CAPVT SECVNDVM.

Explicatur sententia Catholicæ Ecclesiæ.

IAM verò explicandum erit, quid de hac re sentiat, ac senserit Catholica Christi Ecclesia. Summa Catholicæ sententiæ his verbis exprimitur in Concil. TRIDENTINO, sess. 13. capite 1. *Principiò docet sancta Synodus, & apertè, ac simpliciter profitetur in almo sanctæ Eucharistiæ Sacramento, post panis, & vini consecrationem Dominum nostrum* IESVM *Christum verum Deum, atque hominem verè, realiter, ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium contineri.*

Singula verba huius decreti aliquid continent, quo damnentur hæreticorum sententiæ. PRIMO, Concilium docet, post Sacramenti huius confectionem adesse corpus Christi, quod est contra Lutheranos Vbiquistas, qui etiam ante consecrationem adesse volunt corpus Domini: est etiam contra Caluinistas, qui dicunt, Eucharistiam esse signum coniunctionis cum Christo iam antea factæ per fidem.

SECVNDO, Concilium dicit, Sacramenti cõfectionem esse consecrationem panis & vini, cuius vi, exhibetur nobis corpus Christi. Id quod est contra eosdem Vbiquistas, qui non vi consecrationis, sed vi omnipræsentię corporis Christi, id fieri contendunt: est etiam cõtra Caluinistas, qui non ex consecratione, sed ex promissione Euangelij in concione explicata volunt effici Sacramentum.

TERTIO, Cõcilium docet, totum Christum esse in hoc Sacramento: id quod explicatur clarius in 1. canone eiusdem sess. vbi habemus, in Sacramento esse corpus & sanguinem Christi, vnà cum anima, & diuinitate. Quibus verbis indicatur, ex vi Sacramenti tantum adesse corpus sub specie panis, & sanguinem sub specie vini; id enim solum exprimitur in forma verborum: ac per naturalem concomitantiam sub vtraque specie esse totum Christum. Ita enim ista con-

A iuncta sunt in Christo, vt separari nequeant sine eius dissolutione: ipse autem dissolui, iam post resurrectionem, nullò modo potest. Porrò est hoc aduersus Lutherum, qui in dubium reuocat istam concomitantiam, in lib. ad VValdenses de Eucharistia.

QVARTO, Concilium dicit, Christum in Sacramento esse verè. Id quod asseritur contra omnes Sacramentarios, qui volunt Christum adesse, vt in signo, & figura. Figura enim veritati opponitur, vt colligitur ex 1. canone eiusdem sessionis, vbi posteaquam Concilium dixerat, Christum esse verè in Eucharistia, explicat per negantem particulam: *Non autem solùm in signo,*
B *aut figura.*

QVINTO dicit, *Realiter*, quod opponitur figmento Caluinistico, qui (vt suprà ostendimus) vult adesse, vt fide apprehenditur. Quod etiam disertis verbis Zwinglius docet, in Confess. ad Carolum, quam citat Beza in lib. de cœna Domini, contra VVestphalum, cap. 9. ait enim Zvvinglius, se credere in cœna Domini verum Christi corpus adesse, hactenus quidem, vt fidei cõtemplationi sit veluti præsens, quod corporaliter est in cœlis. Itaque Sacramentarij sæpe dicunt, reale corpus Christi in cœna adesse, sed realiter adesse nunquam dicunt, quod legerim; nisi fortè loquantur de cœna, quæ fit in cœlo, vt mox dicam. Atque hinc sequuntur duæ
C aliæ differentiæ inter nos, & Sacramentarios: quod illi negant Christum in Eucharistia adorandum; aut sumi posse ab illis, qui nõ credunt: nos vtrumque concedimus.

SEXTO, Concilium addit, *Substantialiter*, tum contra Caluinistas, qui dicunt, corpus Christi, quoad substantiam, esse tantùm in cœlo, sed nescio quam virtutem, seu vigorem inde ad nos manare: vnde idem Concilium, can. 1. opponit illud, *Substantialiter*, virtuti; tum etiam vt explicaret modum existendi Christi in Sacramento. Nam vt paulò infrà idem Cõcilium dicit, Christi corpus in cœlo habet modum existendi naturalem, in Sacramento autem non naturalem, sed Sacramentalem. Porrò modus existendi Sa-
D cramentalis, & tamen simul verus, & realis, non poterat melius explicari, quàm illo aduerbio, *Substantialiter*. Id enim significat, totum Christum in Sacramento existere ad modum substantiæ, non quantitatis, vel qualitatis, vel aliorum accidentium, idque ea ratione, quia substantia panis conuertitur in substantiam corporis Christi; cetera autem substantiam concomitantur, & ideò modum existendi substantiæ habere debent. Porrò substantia secundum se, neque ordinem habet ad locum, neque ad corpora circumstantia. Quare in Christo (vt est in Sacramento) est quidem debita magnitudo præter substantiam; sed per eam non occupat locum, neque extenditur ad extensionem magnitudinis, sed per modum substantiæ.

Pari

Pari ratione est in Christo sua figura, suus color, & tamen inuisibilis est, vt Sacramento continetur, quoniam figura, & color non habent modum qualitatis, sed substantię, vt in Sacramento sunt. Denique habet etiam Christus, vt est in Sacramento, certas qualitates, quibus tangi posset; & tamen per se ac propriè tangi nequit, quia eæ qualitates habent (vt sæpe diximus) modum existendi substātiæ, non qualitatis. Vide S. Thomam lib. 4. contra Gentiles, cap. 64. & 3. parte quæst. 76. art. 5.

SEPTIMO, Concilium dicit, corpus Domini sub illis speciebus sensibilibus cōtineri; quibus verbis explicatur adhuc clariùs modus existendi Christi in Eucharistia. Christus enim non est in Eucharistia, vt in loco, vel vt in vase, aut quasi sub aliquo velo; sed est ad eum modum, quo erat substantia panis sub suis accidentibus, eo excepto, quod accidentia illa inhærebant panis substantiæ, Christi autem substantię non inhærent. Vnde ex natura rei peracta consecratione tamdiu perseuerat corpus Domini in Eucharistia, quamdiu naturaliter mansisset substantia panis sub illis eisdem accidentibus: atq; hoc est Christi corpus sub speciebus panis contineri.

Ex qua sententia refutatur fraudulenta quædam confessio Bezæ. Nam (vt refert Claudius à Xantes in responsi. ad Apologiam Bezę) anno M.D.LVI. Theodorus Beza, vt Lutheranos per dolum traheret ad Caluinismum, scripsit Confessionem, in qua asseruit, Christi corpus verum, & naturale, verè, & realiter esse præsens in cœna, & communicantibus verè & realiter exhiberi. atque in eam confessionem consentire asseruit Ecclesias Heluetiorum, & Geneuēsium. Verùm cùm inde Lutherani de Sacramentariis triumpharent, & Tigurini grauiter in Bezam inuehi cœpissent, respondit ille, se vera scripsisse, sed à Lutheranis non benè intellecta; neque enim se loquutum de cœna Domini, quæ celebratur in terris, sed de illa, quæ celebratur in cœlis, vbi Christus verè, & realiter præsens est. Sed Concilium Tridentinum præuenit eiusmodi fraudes, cùm non ait in cœna corpus Domini præsens esse, sed sub speciebus panis & vini verè, & realiter contineri. Atq; hæc de expositione decreti. Ex qua expositione deduci possunt aliquot regulæ de modo loquendi in hac materia.

PRIMA regula. Nomina substantiua, quæ dicuntur de Christo, siue eius corpore extra Sacramentum, dicuntur etiam de ipso, vt est in Sacramento. Ratio est, quia nomina substantiua significant naturam rei, abstrahendo à modo: rei natura autem, & essentia omnium, quæ sunt in Christo, verè est in Sacramento. Itaq; verissimè dicimus, in Sacramēto esse corpus, carnem, sanguinem, &c. & carnem illam esse corpus, non spiritum.

SECVNDA regula. Nomina adiectiua, quæ dicunt ordinem ad corpora circumstantia, non

A dicuntur de Christi corpore, vt est in Eucharistia, licet dicantur de eo, vt est in cœlo; alia verò dicuntur. Ratio est, quia corpus Christi propter modum existendi in Eucharistia peculiarē, non dicit vllum ordinem ad corpora circumstantia, vt diximus. Itaq; dicemus quidem corpus Christi, vt est in Eucharistia, esse verum, reale, naturale, animatum, quantum, coloratum, &c. & carnem illam dicemus esse corporalem, non spiritualem: nisi nomen spirituale sumatur, sicut 1. Cor. 15. *Seminatur corpus animale, surget spirituale*, id est, obediens spiritui in omnibus. At non dicemus, corpus Christi in Eucharistia esse sensibile, visibile, tangibile, extensum, licet tale sit in

B cœlo: quia ista nomina dicunt ordinem ad corpora circumstantia, quem non habet corpus Christi in Eucharistia. Vnde AVGVSTINVS, vt citatur à Gratiano de consecrat. dist. 2. can. Nos autem; inuisibilem appellat Christi carnem in Sacramento: *Nos*, inquit, *in specie panis, & vini quam videmus, res inuisibiles, carnem & sanguinem honoramus.*

TERTIA regula. Aduerbia, quæ dicunt modum existendi corporalem, non dicuntur de Christo in Eucharistia, licet dicantur de ipso, vt in cœlo residet: alia verò nihil prohibet dici. Ratio est, quia (vt sæpe diximus) non habet Christus in Eucharistia modum existēdi corporum, sed potiùs spirituum, cùm sit totus in qualibet parte. Itaq; dicemus, Christum esse in Eucharistia

C verè, realiter, substantialiter, vt Concilium rectè loquitur, sed non dicemus, corporaliter, id est, eo modo quo suapte natura existunt corpora, nec sensibiliter, mobiliter, &c. Immò contrà dici posset esse spiritualiter, vt Bernardus dicit in sermone de S. Martino, vbi affirmat in Sacramento exhiberi nobis veram carnis substantiam, sed spiritualiter, non carnaliter: tamē non videtur hęc vox multum frequentanda, quia periculum esset, ne traheretur ab aduersariis, non tam ad modum, quàm ad ipsam naturam significandam; propter quod item periculum non videtur valdè vsurpandum illud, non esse corporaliter, nisi addatur continuò explicatio.

QVARTA regula. Verba quæ significant pręsentiam corporis Domini in Eucharistia, abstra-

D hendo à modo existendi cum ordine ad alia, simpliciter affirmari possunt; reliqua non item. Quare rectè dicemus: Corpus Domini est, continetur, manet, reperitur, sumitur, percipitur in Eucharistia: at non rectè diceremus, Corpus Christi in Eucharistia extensum est, occupat locum, &c.

QVINTA regula. Quamuis corpus Christi in Eucharistia per se non videatur, nec tangatur, nec moueatur; tamen ratione specierum, siue accidentium, quibus coniunctum est, potest dici, videri, tangi, moueri, &c. Id patet, quia species illæ verè videntur, tanguntur, mouentur; & quod eis conuenit, vsitatè etiam tribuitur ei, quod est cum illis coniunctum. Nam hoc modo

Angeli, qui sunt spiritus, dicebantur videri, & tangi corporeis oculis, quando videbantur, vel tangebantur corpora ab illis assumpta, Gen.19. & in toto lib. Tobię Scriptura passim vocat Angelos, quos dicit visos, auditos, tactos. Immò Ioan.1. Spiritum sanctum dicit se Ioannes vidisse, cùm columbam vidit. Hinc etiam Patres eodem modo loquuntur de corpore Domini in Sacramento. CHRYSOSTOMVS homil.83. in Matth. *Ipsum* (Christum) *vides, ipsum tangis, ipsum comedis.* & homil. 24. in priorem ad Corinthios dicit; Regium corpus nobis intuendum, & tangendum proponi. & CYRILLVS lib.12. in Ioan. cap.58. *Præbet,* inquit, *nobis carnem suam tangendam.* & AVGVSTINVS sermon.2. de verbis Apostoli: *Quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducatur.* Denique in Concilio Romano sub Nicolao II. compulsus est Berengarius confiteri, Christi corpus sensualiter Sacerdotum manibus tangi, & frangi.

Sed existit hoc loco quorundam dubitatio; num ea, quæ dicuntur de Christo ratione specierum, dicantur de ipso verè, & propriè, an per aliquem tropum. Et quidem aliqui volunt, verè, & propriè dici eo modo, quo dicerentur illa eadem verè, & propriè de pane, si adesset: panis enim verè, & propriè dicitur videri, tangi, frangi, ratione accidentium suorum. Ratio horum est, quia existimant vnionem Christi cum accidentibus panis, vel esse hypostaticam, vel ei valde similem; atque idcirco fieri communicationem idiomatum inter Christum, & accidentia illa. Itaque sicut verè dicitur Deus in Christo videri, & tangi, immò etiam pati, & mori, ratione naturæ humanæ assumptæ: ita isti volunt, Christum in Eucharistia verè, & propriè videri, & tangi ratione accidentium panis. At sententia Theologorum communis contrarium docet.

Ideò sit regula SEXTA ex Petro de Soto lect. 6. de Sacramento Eucharistiæ. Verba quæ significant motum localem, verè, & propriè dicuntur de corpore Christi in Eucharistia existente, ratione specierum; licet per accidens, non per se: cetera autem, quæ significant alias mutationes, vel actiones, dicuntur quidem de corpore Christi ratione specierum, sed impropriè, & figuratè.

PRIMA pars huius regulę certissima est, quia realis præsentia corporis Christi, id necessariò requirit, vt motis speciebus verè moueatur corpus Christi, quamuis per accidens: quomodo anima nostra verè mutat locum, cùm corpus mutat locum. Itaque verè, & propriè dicemus, Christi corpus in Eucharistia, attolli, deponi, deferri, collocari in altari, vel in pixide, transferri à manu ad os, & ab ore ad stomachum.

ALTERA pars probatur, quia si quæ conueniunt speciebus, excepto motu locali, deberent propriè conuenire corpori Christi, oporteret, vel recipi eas mutationes immediatè in corpo-

A re Christi, quod omnes negant; vel mediantibus speciebus, & hoc vel quia species inhęreant corpori Christi, & id etiam omnes negant; vel ratione communicationis idiomatum ob vnionem hypostaticā, vel similem: & hoc etiam non habet locum. Nam vt omittam ea, quæ suo loco infrà dicemus contra opinionem, siue errorem de hypostatica vnione, si ista esset caussa, quatuor absurda sequerentur. PRIMVM, quòd Christus in Eucharistia deberet etiam dici albus, & rotundus ratione specierum: quod tamen omnes absurdum esse confitentur. Cur enim potiùs actiones, & passiones, quàm ipsæ qualitates de Christo dicantur, si est communi-
B catio idiomatum? certè in mysterio incarnationis, non solùm dicitur Deus ambulâsse, comedisse, &c. sed etiam fuisse corporeus, humilis, tristis, &c. SECVNDVM, quòd sicut dicunt Christum verè, & propriè videri, & tangi; ita possent dicere eum calefieri, aut frigefieri, immò & mucidum, aut acidum fieri, quando ista contingunt in speciebus, ante eorum corruptionem: quemadmodum Deus dictus est pati, vulnerari, & mori in carne. At illa nemo planè concederet. TERTIVM, quòd oporteret etiam speciebus tribuere Christi attributa; est enim mutua communicatio idiomatū. At nunquam est auditum, vt accidentibus aliquid eiusmodi tribueretur. QVARTVM, quòd non liceret di-
C cere, carnem Christi videri, aut tangi, sed solum ipsum Christum. Communicatio enim idiomatum tribuit soli supposito attributa vtriusque naturæ, non autem attributa vnius naturæ accommodat alteri; caro autem natura est, non suppositum. Et tamen Patres suprà citati de carne ipsa loquuntur. CHRYSOSTOMVS enim homil.47. in priorem ad Corinthios dicit, nos carni Christi dentes infigere; & CYRILLVS loco notato: *Carnem suam,* inquit, *tangendam præbet.*

CAPVT TERTIVM.

Ex figuris Testamenti veteris demonstratur præsentia corporis Domini in Eucharistia.

D NVNC, vt ad probationem accedamus, Catholicam veritatem, quatuor argumentorū generibus confirmabimus, ac simul respondebimus ad ea, quæ aduersarij in vnoquoque genere obiiciunt. Ad PRIMVM genus argumentorum pertinent Scripturæ testimonia; ad SECVNDVM, testimonia veterum Patrum; ad TERTIVM, Ecclesiæ consensus; ad QVARTVM, variæ rationes. Ex Scripturis quatuor argumenta peti possunt. PRIMVM, ex figuris. SECVNDVM, ex promissione. TERTIVM, ex institutione. QVARTVM, ex vsu.

Ex figuris igitur Testamenti veteris sumitur hoc argumentum. Figuræ necessariò inferiores esse debent rebus figuratis. Figuræ autem Sacramenti Eucharistiæ, vel sunt excellentiores, vel non inferiores simplici, & naturali pane, significante corpus Christi: igitur Eucharistia nõ est simplex, & naturalis panis significans corpus Christi, sed est ipsum corpus Christi, panis verè cœlestis, & supersubstantialis.

Maior propositio ex Apostolo Paulo certissima est, qui Colossen. 2. comparat figuras Testamenti veteris vmbris, impletionem autem corpori. Et Hebræ. 10. comparat easdem figuras vmbris, veritatem autem imagini. Vmbra enim non est vera imago, sed vel est inanis similitudo imaginis, qualis efficitur, cùm quis ambulat in sole; vel certè adumbrata imago in tabula, nondum expressa, & perfecta. HIERONYMVS in ca. 1. ad Titum, vt in re clara nõ multiplicem testes: *Tantum*, inquit, *interest inter panes propositionis, & corpus Christi, quantum inter vmbram & corpora, inter imaginem et veritatem, inter exemplaria futurorum, & ea ipsa, quæ per exemplaria figurabantur.* Sed etiam absque his testimoniis dubitari non potest, quin figura seruiat veritati, & per eam impleatur, ac perficiatur.

Minor propositio dupliciter probari potest. PRIMVM, ex his figuris, quæ sunt æquales pani. DEINDE ex his, quæ sunt præstantiores. Figuræ æquales sunt illæ, quæ in pane sitæ erant. PRIMVM panis, quem protulit Melchisedech, Gen. 14. eum enim fuisse figuram Eucharistiæ docet CHRYSOSTOMVS, homil. 35. in Gen. *Vides*, inquit, *quomodo Sacramentum nostrum insinuatur, vidisti typum, cogita, oro, veritatem.* Idem habent alij Patres, Cyprianus lib. 2. epist. 3. Arnobius in Psal. 109. Ambrosius lib. 4. de Sacramentis, cap. 3. Hieronymus in cap. 26. Matth. Clemẽs lib. 4. Stromatum. Eusebius lib. 5. Demonstrat. Euang. cap. 3. Damascenus lib. 4. cap. 14. DEINDE erat panis propositionis, qui solùm à pueris, & sanctificatis comedi poterat: Exod. 40. & 1. Reg. 21. quem figuram Eucharistiæ fuisse testantur Hieronym. in 1. cap. ad Titum. Damascenus loco notato, & Cyrillus Catechesf. 4. mystag. ITEM panis primitiarum Leuit. 23. ad quem alludens Irenæus lib. 4. cap. 32. vocat Eucharistiam primitias diuinorum munerum in nouo Testamẽto. DENIQVE panis ille Angelicus, quo Helias roboratus 40. dierum spatio ambulauit, vsq; ad montem Dei Oreb, vbi & Deum quodãmodo vidit, 3. Reg. 19.

Ex præstantioribus tres sunt præcipuè figuræ, quæ robustissima argumẽta Catholicis præbent. PRIMA, Agnus Paschalis, quem figuram Eucharistiæ fuisse docẽt multi veterum; vt Tertullianus lib. 4. in Marcionem. Isichius in cap. 23. Leuitic. Hieronymus in cap. 26. Matthæi. Chrysostomus homil. de proditione Iudæ. Cyprianus lib. de vnit. Ecclesiæ. AVGVSTINVS lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 37. *Aliud est*, in-

A quit, *Pascha, quod Iudæi de oue celebrant, aliud, quod nos in corpore, & sanguine Domini accipimus.* Leo serm. 7. de passione Domini. Gregorius homil. 22. in Euangelia. Et ex ipso Euangelio Matth. 26. Lucæ 22. manifestè colligitur: non enim alia de caussa Dominus post Agnũ Paschalem ritu Iudaico manducatum, continuò Sacramentũ Eucharistiæ instituit, nisi vt significaret, vt ait Leo loco citato, antiquam obseruantiam nouo Sacramento adimpleri, & tolli. Denique constat Agni Paschalis cæremoniam non tam fuisse positam in immolatione, quàm in manducatione, vt patet Exod. 12. igitur illi respondet in Testamento nouo Agnus ille, qui tollit peccata mun-

B di, quatenus manducatur; quod certè non aliter fieri solet, quàm in Eucharistia.

Iam verò Agnum Paschalem Iudæorum rem fuisse præstantiorem Eucharistia nostra, si in ea non verè Christi corpus continetur; nullo negotio demonstrari potest. Si enim cõsideremus agnum & panem, vt res naturales, dubitari non potest, quin agnus excellat: Si verò ea consideremus vt Sacramenta, id est, symbola externa, eo modo etiam agnus excellit. Nam caro Christi melius significatur carne agni, quàm pane: item mors Christi melius significatur morte agni, quàm fractione panis; Christi innocentia, mansuetudo, & aliæ proprietates melius significantur per agnum illum electum, anniculum sine

C macula, qui in lege iubebatur immolari, & manducari, quàm pane, qui nihil horum habet: effectus etiam Sacramenti, siue sit nutritio quædã spiritualis, siue excitatio fidei, melius obtinetur per esum agni, quàm per esum panis. Magis eñ caro nutrit, quàm panis; & id etiam fidem magis excitat, quod melius repræsentat Christi mortẽ. Quare illa verba Domini: *Hoc est corpus meum*, aptius per metonymiã dici possunt de Agno Paschali, quàm de pane Eucharistiæ.

ALTERA figura est sanguis Testamẽti. Nam Exod. 24. & Hebr. 9. describitur Testamentum vetus, vbi legimus, Moysem nomine Dei mandata legis proposuisse; deinde aspersisse sanguinem in populum, ac dixisse: *Hic est sanguis Testamẽ-*

D *ti, quem misit ad vos Deus.*

Impleta est autem hæc figura in institutione huius Sacramenti; quod facilè probari potest: posset enim aliquis existimare, illam esse figuram passionis Christi, & non institutionis huius Sacramenti. Probatur igitur PRIMO, quia Lucæ cap. 22. disertis verbis Dominus ait: *Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine*: igitur in ipsa cœna Testamẽtum institutum fuit. SECVNDO, quia videtur Dominus de industria vti voluisse iisdem ferè verbis, quibus vsus fuit Moyses: nam Matth. cap. 26. ita scribit eum dixisse: *Hic est sanguis meus noui Testamenti.* Et præterea TERTIO, tũc Dominus proposuit etiã legem, vt antea fecerat Moyses, cùm ait, Ioan. 3. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.* & aspersit sanguinẽ in pectora

discipulorum; quorum neutrum in passione factum legimus. QVARTO, Testamentum fieri debet ab homine libero, ante mortem coram testibus, & per aliquod publicum instrumentum, quod exstet ad memoriam. Hæc omnia videmus adfuisse in vltima cœna, non autē in passione. Nam in vltima cœna Dn̄s adhuc liber erat, in passione autem, erat quodammodò iuris alieni, cùm vinctus esset in manibus Iudæorum. Item in vltima cœna testes aderant Apostoli, & confectum est publicum instrumentum exstans ad memoriam, id est, Sacramentum ipsum Eucharistiæ. In passione autem inimici aderant, non testes, excepto Ioanne, neque vllum tunc instrumentum factum est. Denique in vltima cœna Dominus viuebat, in passione non tam viuebat, quàm moriebatur. Vnde Apostolus Hebr. 9. dicit: Testamentum morte confirmari; non enim valet dum viuit, qui testatus est, quasi dicat, ante mortem fieri, sed morte consequente formari.

Hoc ergo posito, sanguinem illum Testamēti veteris, figuram fuisse sanguinis, qui nobis datur in Eucharistia; iisdem argumentis probari posset, meliorem fuisse figuram reipsa figurata, si ibi verus sanguis, hîc tantùm sit vinum, quibus probauimus Agnum meliorem esse pane. Sanguis enim, & nobilior substantia est, quàm vinum, & melius repræsentat Christi sanguinē, quàm vinum.

TERTIA figura est Manna, quod Iudæis in deserto pluebat, Exod. 16. fuisse enim Manna figuram Eucharistiæ, patet ex verbis Domini, Ioan. 6. *Patres vestri manducauerunt Manna in deserto, & mortui sunt; qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Idem PRÆTEREA colligitur ex Apostolo, qui 1. Cor. 10. mare rubrum comparat Baptismo, & Manna Eucharistiæ. IDEM & Patres docent, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, & Augustinus in cap. 6. Ioannis, & præterea Ambrosius lib. 5. de Sacramen. cap. 1. & de iis, qui init. myst. cap. 8. & 9. DENIQVE tanta est inter Manna, & Eucharistiam similitudo, vt res ipsa clamet, illud huius fuisse typum. Manna datum est in deserto, dum filij Israël transito mari rubro ad terram promissionis pergerent: ita etiam (vt notat Augustinus tractat. 11. in Ioan.) Eucharistia datur in huius vitæ deserto, dum post Baptismum tendimus ad veram patriam nostram, quæ est vita æterna. Deinde Manna id habuit singulare, vt licet aliqui multum, aliqui parum collegisse viderentur, omnes tamen eandem mensuram inuenirent: Exod. 16. quod certè aptissimè quadrat in Eucharistiā, cùm idem sit Sacramentum, eadem virtus, idem fructus in magna parte signorum, & in parua. Denique non caret mysterio, quod & Manna, & aqua de petra, quibus vtraque species Sacramenti figuratur, contemptum, dubitationes, & contradictiones passa sint, & propterea multi inde pe-

A rierint, vnde refici debuissent. De Manna Psal. 77. *Nunquid panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?* Et Numer. 20. legimus aquam illam, aquam contradictionis appellatam. Et Numer. 21. *Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo.* Ibidem describitur strages occisorum propter huiusmodi murmurationes. Porrò dubitationes, murmurationes, & contradictiones circa Eucharistiam hoc potissimùm tempore notissimæ sunt. Et certè si (vt Apostolus ait, 1. Corinth. 11.) multi dormiebant, id est, moriebantur corporaliter olim, quia indignè sumebant Eucharistiam, multò plures credendum est mori in æternum, propter contemptum, & blas-
B phemias in tam admirabile Sacramentum.

Iam verò, quod Manna res fuerit multò præstantior, quàm Eucharistia, si ea non verè continet corpus Domini, facilè probari potest. Nam si consideremus Manna, & panem Eucharistiæ, vt dona quædam, abstrahendo à significatione; Manna fiebat manibus Angelorum, vnde dicitur panis Angelorum, Psalm. 77. & Sapient. 16. Panis Eucharistiæ fit manu pistorum. Manna pluebat è cœlo; panis iste è furno prodit. Manna habuit omnem saporem, immò summo miraculo, cuique sapiebat, quod is desiderabat, Sapient. 16. panis, nihil nisi panem sapit. Quid igitur est, quod Christus Ioan. 6. ait: *Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater*
C *meus dat vobis panem de cœlo verum*; & alia quæ ibidem subiungit, longè anteponens Eucharistiam suam Mannæ Iudæorum? Si verò considerentur vt symbola externa, melius Christum significat Manna quàm panis, & quia illud erat è cœlo, & quia habuit omnem saporem, & quia æqua mensura sumebatur ab omnibus, licet diuersa esse videretur.

CAPVT QVARTVM.

Refellitur solutio aduersariorum ad argumentum nostrum.

D AD HOC argumentum respondet Petrus Martyr in sua defensione de Eucharistia, parte 3. pag. 692. ac duo docet. PRIMO iacit fundamentum quoddam, videlicet in Sacramentis veteribus fuisse symbolum externum, & rem ipsam, sicut in nostris; & licet symbola nostra, & illorum sint diuersa, tamen rem esse eandem. Et probat ex Apostolo 1. Corinth. 10. qui dicit, Hebræos eandem nobiscum escam manducasse; & ne quidquam de re dubitemus, eam ait disertis verbis fuisse Christum.

At in hac probatione bis peccat Martyr. PRIMO, quia Paulus nusquam dicit Hebræos eandem nobiscum escam manducasse. Illa enim particula (*nobiscum*) quam sæpe inculcat Martyr,

& in

& in qua totum præſidium ponit, non habetur in Apoſtolo, & nos ſuprà in diſputatione de Sacramentis in genere demonſtrauimus, Apoſtoli ſenſum eſſe, quod Hebræi eandem eſcam inter ſe comederint, non autem nobiſcum. Secvndo, quia Paulus nuſquam dicit, eſcam, vel potum illum Hebræorum, ſeu rem Sacramentorum illorum fuiſſe Chriſtum, quod tamen diſertis verbis eum dicere, Martyr ſolita confidentia ſcripſit. Verba enim Apoſtoli hæc ſunt: *Bibebant autẽ de ſpirituali, conſequente eos petra; petra aũt erat Chriſtus.* Vbi Apoſtolus non dicit Chriſtum fuiſſe aquam, quam illi bibebant, ſed petram, vnde illa aqua fluebat; & petram non illam materialem, ex qua viſibiliter, & quodãmodò materialiter aqua fluebat, ſed petram inuiſibilem, quæ Hebræos vbique comitabatur, id eſt, diuinam Chriſti prouidentiam, & virtutem, quæ erat cauſſa efficiens illius aquæ, & omnium bonorum. Sed de hac re ſatis multa loco citato diſputauimus.

Vnicus reſtat ſcrupulus, quia apud Paulum (vt Martyr ibidem annotauit) idem eſt edere, & bibere aliquid, & de aliquo. Nam 1. Corinth. 11. dicit: *Bibere calicem*, & *bibere de calice*; & ſimiliter, *edere panem*, & *de pane*. At id verum eſt, cùm agitur de re comeſtibili, vel potabili, vt in exemplis poſitis. Quia verò non rectè dicimur bibere petram; ideò cùm legimus, *bibere de petra*, non poteſt exponi, quaſi idem ſit quod, bibere petram, ſed (vt nos diximus) quod bibere aquam ex petra manantẽ. Quare quantumlibet ſe vertat in omnem partem Martyr, non efficiet, vt Paulus dicat Hebræos bibiſſe Chriſtum.

Secvndo igitur Petrus Martyr iacto illo putrido fundamento, addit, Sacramenta noſtra, quantum ad ſymbola externa, præſtare antiquis Sacramentis, quia ſunt magis firma, nec amplius mutanda, vſque ad finem ſeculi; & quia oſtendunt rem factam, non vt illa, futuram; & quia ſunt ſimpliciora, & pertinent ad populum numeroſiorem, & quia ſunt clariora, non propter externam repræſentationem, ſed ex claritate verborum, quæ ibi proferuntur; vnde etiam ſequitur, quod maiorem fidem excitant, & ſic vberiorem fructum adferunt. Ac per iſtas prærogatiuas ſatisfieri putat argumento Catholicorum.

Sed minimè ſatisfaciunt. Nam quod attinet ad Sacramenta, vt ſigna; extrinſecæ ſunt illæ prærogatiuæ, quòd noſtra ſint durabiliora, & quòd ſignificent rem præteritam, & quod ad plures pertineant; id enim totum pendet ex voluntate inſtituentis; & idcircò, aut nullam, aut ferè nullam dignitatem addunt ſignis, vt ſigna ſunt. Exempli gratia, immolatio agni ex ſe non minus durabilis eſſe poſſet, & ad multos pertinere, & rem præteritam ſignificare, quàm fractio panis: quare per accidens eſt, quod Hebræi adhiberent immolationem agni ad rem futuram ſignificandam, nos fractionem panis ad rem præteritam, vt notum eſt. Et idem de ceteris dici poteſt. Adde, cùm Dominus Euchariſtiam inſtituit, mors ipſius, quæ eo Sacramento ſignificatur, futura erat, non præterita: igitur Euchariſtia illa, quam Dominus ipſe celebrauit, nihil habuit præ cœna typica Agni Paſchalis. Quorſum ergo Dominus iterauit cœnam, & Euchariſtiam tunc dedit? Comparatio facienda eſt in ipſa ſignificatione, ſi propria, & intrinſeca dignitas ſignorum quæritur: illa enim ſunt meliora, quæ melius ſignificant. Signa vetera melius ſignificare, quantum ad externam repræſentationem, aduerſarius non negat, & nos in noſtro argumento planiſsimum fecimus.

Solùm ergo reſtat, quod noſtra videatur excellere ratione verborum. Sed hoc aduerſarios nihil iuuat: nam ipſi nolunt verba eſſe de eſſentia ſignorum, vt Catholici dicunt. Tria ſunt enim genera verborum in Sacramentis. Primo, ſunt verba inſtitutionis; & hæc communia ſunt Sacramentis veteribus & nouis, & non ſunt propriè de eſſentia, cùm ad cauſſam efficientem pertineant. Secvndo, ſunt verba promiſsionis; & hæc etiam ſunt communia, & non ſunt de eſſentia: diſtinguuntur enim per aduerſarios verba, & Sacramenta, ſicut diploma, & ſigillum; vel ſicut fœdus, & ſignum fœderis. Vnde Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 14. §. 1. dicit Sacramenta eſſe appendicem promiſſionum: & omnes aduerſarij dicunt Sacramenta eſſe ſigna cõfirmantia promiſsiones. Quamuis igitur verba promiſsionis ſint clariora in nouo Teſtamento, quàm in veteri, non tamen ſequitur ideò Sacramenta etiam eſſe clariora. poteſt enim fieri, vt diploma clarius obſignetur ſigillo obſcuriore, & diploma obſcurius ſigillo clariore, & meliore. Et hoc admittere coguntur aduerſarij in materia Sacramentorum, cùm fateantur ſigna vetera fuiſſe clariora, quoad externam repræſentationem. Quare ſi maior fides excitetur in perceptione Sacramentorum nouorum, quàm veterum, vt Martyr dicit, id non eſt ex vi ſignorum, ſed ex vi verborum tantùm, quæ diſtinguuntur à ſignis eſſentialiter, vt diximus. Tertio, ſunt verba conſecratoria; & illa ſunt de eſſentia apud Catholicos, & ratione eorum ſunt Sacramenta noſtra ſigna clariora: ſed hoc genus verborum aduerſarij explodunt, tãquam incantationem, & magiam. Nihil ergo illis remanet, vnde probent, ſigna noſtra eſſe clariora veteribus.

Sed licet etiam id probare poſſent, adhuc remanet inſolutum argumentum noſtrum ex cõparatione rerum inter ſe, omiſſa ſignificatione; & hæc eſt comparatio, quæ fit in Scripturis, & apud Patres. Non enim Scripturæ, & Patres dicunt, noſtra Sacramenta excellere veteribus, quia melius ſignificant, ſed quia illa erant figu-

ræ,& ista res figurata, & proinde res ipsæ considerandæ sunt. Si autem res ipsæ considerentur, quis dubitet meliorem esse agnum pane,& Manna etiam de cœlo, quàm panem ex furno? Et hæc est comparatio, quam Christus facit, Ioan. 6. vbi non meminit significationis, sed dicit, Manna non fuisse panem verè de cœlo, si cum pane Eucharistiæ conferatur. Pari ratione Patres non dicunt, Eucharistiam esse præstantiorem, quàm Manna, quia melius significat, sed quia continet corpus Christi, quod est incomparabiliter nobilius, quàm Manna: vnde nunquam comparant Manna cum pane, vt facere debuissent, si de significatione ageretur, sed cum ipso corpore Domini. Loca Patrum multa ad hoc propositum attulit Gardinerus in eo libro, cui respondet Martyr, vt Origenem homil. 7. in Numeros. Cyprianum serm. de cœna Domini. Ambrosium de iis qui init. myster. cap. 9. Hieronymum in 1. cap. ad Titum. Chrysostomum homil. 83. in Matthæum. Cyrillum lib. 4. in Ioannem, cap. 16. Hesychium lib. 6. in Leuiticum, cap. 22.

Explicationes autem, quas ad ea loca Martyr adhibet, adeò sunt absurdæ, vt magis confirment argumentum nostrum. Tres autem sunt eius solutiones. PRIMA est ad locum Cypriani; sic autem loquitur CYPRIANVS in serm. de cœna Domini: *Cœna disposita inter Sacramentales epulas obuiauerunt sibi instituta antiqua, & noua, & consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumptibilem cibum Magister apponit discipulis.* Hoc loco Cyprianus apertè comparat Agnum Paschalem non cum pane, qui non minus consumitur in cœna, quàm agnus, sed cum corpore Christi; quod ita sumitur in cœna, vt semper integrum maneat. RESPONDET Martyr, agnum dici consumptibilem, quia cæremonia illa cessare debebat; panem Eucharistiæ dici inconsumptibilem cibum, quia Sacramētum Eucharistiæ vsque ad finem seculi durabit. QVID magis, quęso, hac explicatione extortum? Nam non loquitur Cyprianus de cæremonia ipsa in genere, quæ tunc abroganda erat, sed de illo agno particulari, quem tunc Apostoli cum Domino comederant: *Agno,* inquit, *cōsumpto, quem antiqua traditio proponebat.* Sicut igitur ille agnus propriè per comestionem consumptus fuerat, ita è contrario si antithesis valet, cibus inconsumptibilis, non est cæremonia noui Sacramenti in genere, sed est res aliqua particularis, quæ dum comeditur, non absumitur, quæ certè non est panis, sed corpus Christi. Præterea, etiamsi Sacramentum Eucharistiæ durabit vsque ad mundi finem, tamen cessabit tandem: quare non rectè dici potest inconsumptibilis cibus, nisi ratione rei contentæ, quæ est absolutè inconsumptibilis; alioqui posset omnis panis, & quilibet alius cibus dici inconsumptibilis, quia durabit in specie vsque ad mundi finem.

A Adhibet DEINDE aliam solutionem, quę etiam conuenit testimonio Ambrosij, ac dicit, posse inconsumptibilem cibum vocari ipsum Domini corpus; sed quia idem corpus, & eodē modo, (id est, per fidem) percipiebant veteres in agno, quod nos in pane iuxta aduersarios, ideò Martyr dicit, Cyprianum opponere agnum illum irrationalem non pani, vt par erat, sed corpori Domini, quia agnus ille obscurius significabat corpus Domini, quàm noster panis, & res tunc futura erat, quæ iam facta est. Poterant enim veteres propter illam obscuritatem per quendam tropū dici non habuisse corpus Christi.

B AT quis non misereatur huius hominis in tantis angustiis positi? Nam & falsum est, vt ostendimus, agno illo obscurius significatum esse Christum, quam pane, cùm potiùs multò clarius illo significaretur: & falsum est etiam saltem de Eucharistia, quam Dominus ipse discipulis distribuit, quod rem præteritam significauerit. Significabat Christi mortem, quæ futura erat, non præterita. Et præterea quis ferat tropum illum, quo dicantur non habuisse Christum veteres, & nos dicamur habere, cùm eundem Christum, & eodem modo, id est, per solam fidem habeamus? Ad hunc enim modum habendi, parum aut nihil interest, vtrum Christus venturus fuerit, an venerit, sicut non ma-
C gis reficit memoria præteriti cibi, quàm exspectatio futuri. Neque refert etiam vtrum habeamus per signa clariora, vel obscuriora. Ac, vt similitudine rem illustremus: Si quis dimitteret debitori debitum centum aureorum in gratiam amici, qui donaturus est ei mille aureos post annum, & faceret ei syngrapham donationis, & obsignaret sigillo paulò rudiori; deinde post duos annos dimitteret alteri debitum, item cētum aureorum in gratiam eiusdem amici, qui ei donauit mille aureos ante vnum annum, & daret huic etiam syngrapham donationis, & obsignaret pulcherrimo sigillo: quæro, num propter sigilli, & temporis diuersitatem posset dici priori debitori datam obsignatā syngrapham,
D posteriori autem verè debitum remissum? nullus certè sanè mentis homo ita loqueretur, & hoc modo tamen loquitur Martyr.

ALTER locus erat AMBROSII, qui ita loquitur de Manna, sicut Cyprianus de Agno Paschali; sic enim ait de his qui initiantur mysteriis, cap. 9. *Considera nunc, vter præstantior sit, panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. Manna illud de cœlo, hoc supra cœlum; illud cœli, hoc Domini cœlorum; illud corruptioni obnoxium, si in alterum diem seruaretur, hoc alienum ab omni corruptione.* Ad hunc locum non respondet Martyr, sed remittit nos ad solutionem iam datam ad locum Cypriani; & nos eum remittamus ad superiorem confutationem.

Ad alia testimonia Hieronymi, Origenis,

Chrysostomi, Hesychij (nam à Cyrillo fatetur se dissentire) respõdet illos tribuere Hebræis tantùm symbola, nobis autem rem ipsam; quia non intelligebant multi Hebræorum, quid symbola significarent, & proinde non habebant nisi externa symbola. At solutio non satisfacit, tum quia Hieronymus, & alij comparant inter se res ipsas, non autem habentes; tum quia etiam Christiani, qui non intelligunt quid symbola significant, non habent nisi symbola secundum aduersarios.

CAPVT QVINTVM.

Quod Ioan. 6. agatur de Eucharistia.

IAm vt ad SECVNDVM argumentum ex Scripturis veniamus, probanda est eadem veritas ex promissione Domini, quæ habetur apud Ioannem cap. *6.* Tria autem de hoc argumento tractanda erunt. PRIMO disputandum est, an Ioannis *6.* loquatur Dominus de Eucharistia. SECVNDO, deducendum inde argumentum pro veritate corporis Domini. TERTIO, soluenda argumenta aduersariorum, qui putant Ioan. *6.* non agi de Eucharistia.

Quantum ad PRIMVM, non est controuersia, an in toto capite agatur de Eucharistia: constat enim non ita esse. Nam & de miraculo panum, & de fide, & de Incarnatione agitur in magna parte capitis. Solùm igitur quæstio est de illis verbis: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*; & de sequentibus ferè ad finem capitis.

Ac hæretici quidem huius temporis ferè omnes negant hæc verba ad Sacramentum Eucharistiæ pertinere. Lutherus in libro de captiuitate Babylonica, cap. I. dicit cap. *6.* Ioannis in totum seponendum esse, vt quod nihil ad hanc rem pertineat. Idem habet Zwinglius in libro de vera, & falsa religione, cap. de Eucharistia. idem Oecolampadius in libro de verbis Domini: *Hoc est corpus meum*. Idem Martinus Kemnitius in secunda parte Examinis, pag. *657.* ad cap. I. sess. 21. Concilij Tridentini. Ioannes Caluinus videtur quidem nonnullis in alia esse sententia. Nam lib. 4. Institut. cap. 17. §. I. & 5. & deinceps, tractans de hoc Sacramento, citat cap. *6.* Ioannis: tamen §. 33. apertè sententiam suam aperit. Nam cùm citasset illa verba: *Quisquis ederit carnem meam, & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* Ita subiungit: *Excipiunt, illic non agi de Sacramentali esu, quod ego fateor.* Non igitur voluit Caluinus intelligi debere sextum caput Ioannis de Sacramentali manducatione: citauit tamẽ verba huius capitis, cùm de Sacramento ageret, quia existimat in hoc capite tractari de spirituali Christi manducatione, cui postea Domi-

A nus addidit externa symbola. Id quod clarissimè exposuit Petrus Martyr in libro contra Gardinerum p. I. ad solutionem 32. obiecti: *De sexto capite*, inquit, *Ioannis, an ad Eucharistiam pertineat, nos ita respondemus, sermonem ibi de Sacramento cœnæ non institui.* Et infrà: *Quoniam tamen res ipsa, id est, corporis & sanguinis Christi, spiritualis manducatio, & potius ibi luculenter traditur, ad quam postea Euangelistæ ad finem historiæ suæ declarant, Christum adiunxisse symbola externa panis, & vini, idcirco nos caput illud à Sacramento Eucharistiæ non putamus esse alienum.* Atque hæc de hæreticorum sententia.

Porrò Catholici ferè omnes intelligi volunt huius capitis verba de Sacramento ipso Eucharistiæ, siue de Sacramentali manducatione corporis Domini in Eucharistia. Sunt tamen pauci quidam, qui vt faciliùs responderent Hussitis, vel Lutheranis ex hoc capite probantibus communionem sub vtraque specie, docuerunt non agi in hoc capite de Sacramentali manducatione, & potu corporis, & sanguinis Domini. In hoc numero sunt Gabriel lect. 84. super canon. Missæ. Nicolaus Cusanus epist. 7. ad Bohemos. Thomas Caietanus in 3. part. quæst. 80. artic. vlt. Ruardus Tapper in explicatione artic. 15. Louaniensium. Ioannes Hesselius in libro de Communione sub vna specie. & Cornelius Iansenius cap. 59. Concordiæ. Multum autem interest inter Catholicos, & hæreticos, licet in sententia eadem conuenire videantur; quod Catholici id senserunt optima intentione, vt videlicet faciliùs defenderent veritatem: hæretici autem, vt eandem faciliùs oppugnarent. Deinde Catholici subiiciunt se, ac sua censuræ Conciliorum, ac Pontificum, quod hęretici non faciunt.

Porrò ceteri scriptores Catholici, quos in maximo numero citat Nicolaus Sanderus in libro de sexto capite Ioannis, summo consensu docent in hoc capite agi de manducatione Sacramentali: quod sine dubio verissimum est; & probari potest quatuor argumentis. PRIMO ex hoc ipso loco Scripturæ. SECVNDO ex testimonio Ecclesiæ. TERTIO ex Patribus. QVARTO ex absurdis, quæ sequuntur ex aduersariorum sententia.

Quantum ad PRIMVM, ex ipso textu sumuntur hęc argumenta. PRIMVM, Dominus loquitur de futuro, cùm ait: *Panis quem ego dabo, caro mea est.* At si panis eo loco significaret Christum, vt fide percipitur sine vlla relatione ad species Sacramentales, nõ diceret in futuro. Manducatio enim illa per fidem res est omnium temporum: nam etiam Patres veteris Testamenti ita Christum manducauerant. Et confirmatur ex textu Græco, quem hæretici Latino anteponere solent; sic enim habetur: *Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* Vbi illud secundum, *Dabo*, non potest exponi, nisi pro re verè,

& propriè futura; ergo & primum, *Dabo*, ita exponi debet. Promisit igitur Dominus carnem suam, non absolutè, sed in Sacramento sumendam, quod promissum impleuit in vltima cœna. Confirmatur secundò ex distinctione, quam facit Dominus inter donũ Patris, & donum suum. Nam de Patre dicit in præsenti: *Pater meus dat vobis panem de cœlo verum*; de se autem in futuro: *Panis, quem ego dabo.* quia nimirum donum Patris iam aderat, id est, Filius eius incarnatus: donum Filij, id est, caro in Sacramento, futurum erat.

SECVNDVM argumentum sumitur ex collatione horum verborũ, cùm verbis cœnę: tanta enim est similitudo, vt planè clamare videatur diuina Scriptura, ibi reddi, quod hîc fuit promissum. Hic enim dicitur: *Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi vita.* Ibi autem: *Accipite & manducate, hoc est enim corpus meum, quod pro vobis datur in remissionem peccatorum.*

TERTIVM argumentum ex sequentibus verbis: *Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes; Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* & ex illis discipulorum paulò infrà: *Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?* Ex his enim colligitur tam Iudæos ceteros, quàm discipulos ipsos intellexisse, aliquid nouum, & mirandum proponi à Christo. Dominus autem non correxit eorum sententiam, sed iterum inculcauit: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* Quis credat, rem facillimam, qualis est credere in Christum, voluisse Dominum cum tanto offendiculo discipulorum inuoluere tot obscurissimis metaphoris, cùm potuisset vno verbo rem totam declarare? Et confirmatur, quia solebat Dominus, si quid per parabolas obscurè proponeret, postea discipulis explicare, vt patet Matth. 13. de parabolis seminantis, & zizaniorum. & Ioan. 3. cùm dixisset: *Oportet vos nasci denuò,* & Nicodemus non intellexisset, explicuit paulò pòst id fieri ex aqua, & Spiritu sancto. & Ioan. 10. explicuit parabolam de pastore, ouibus, ostio, &c. Idem fecit & Ioan. 16. de illis verbis: *Modicùm & videbitis me, & iterum modicùm & non videbitis me.* Hîc autem non explicuit aliter, sed dixit iis, qui non recesserant: *Vultis & vos abire?* quasi diceret; Nõ habeo aliud quod faciam, insinuaui mysterium, fide hîc opus est, qui non vult acquiescere, abeat.

QVARTVM argumentum, ex illis verbis: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis; qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus, &c.* Ista enim distinctio tam frequens carnis, & sanguinis, & cibi, ac potus, apertè indicat Christũ loqui de communicatione sui sub speciebus panis, & vini: alioqui enim quorsum ista distinctio, toties præsertim repetita? Spiritualis enim perceptio Christi per fidem, non eget ista distinctione, cùm vno modo fiat: idem enim est manducare, & bibere in sumptione per so-
A lam fidem. Adde, quòd illa expressio: *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus,* significat diuersum modum sumendi carnem, & sanguinem Christi, qui planè perit, si tollas species Sacramentales.

QVINTVM est, in illis verbis: *Non sicut manducauerunt Patres vestri manna, &c.* Siquidem comparatio non fit inter manna, & corpus Christi, vt sumitur sola fide, sed vt sumitur in Sacramento, id quod perspicuum est, tum ex Apostolo 1. Corinth. 10. vbi comparat transitum maris rubri cum Baptismo, & manna cum Eucharistia: tum etiam, quia corpus Domini, vt sumitur sola fide, non defuit veteribus; immò illud
B in manna ita sumebãt opinione aduersariorum, vt nos sumimus in Eucharistia.

SEXTVM ex miraculo panum. Adiunxit enim Dominus hanc disputationẽ illi miraculo, quia multiplicatio illa panum fuit insignis figura huius Sacramenti.

SEPTIMVM ex verbis manducandi carnem, & bibendi sanguinem tam sæpe repetitis & cum iuramẽto, *Amen, amen* confirmatis. Illa enim verba non possunt figuratè accipi, sed propriè; tum quia semper propria significatio sequenda est, nisi euidenter probetur contrarium; tum quia valde absurdum esset Dominum non semel, sed sæpius iuramento confirmasse, oportere manducari ipsius carnem, si hoc non nisi figuratè fa-
C ciendum esset: neq; enim iuramento confirmare licet, nisi sententias apertissimas, & certissimas, & quæ non possint in alium sensum torqueri, ne detur occasio periuriis. At propriè caro significat carnẽ, & manducare significat corporalem actionem, qua cibus traiicitur ab ore ad stomachum. Id autem non fit quando creditur in Christum, sed tantùm quando sumitur in Eucharistia; loquitur ergo Dominus de Sacramento Eucharistiæ.

OCTAVVM ex collatione huius capitis cum 3. cap. eiusdem Euangelij. Sicut enim cap. 3. Dominus vt Baptismum insinuaret, dixit Nicodemo, & aliquoties repetiuit: *Oportet vos nasci denuò,* &, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto:* ita
D hoc loco, vt insinuaret alterum Sacramentum, nimirum Eucharistiæ, dixit, & repetiuit sæpius: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis,* &, *Qui manducat meam carnem, &c.* Et sicut eo loco mirabatur Nicodemus, neque poterat capere, quomodo fieri deberet illa regeneratio: sic etiam hoc loco mirantur discipuli, quomodo possit fieri ista manducatio.

Probatur SECVNDO ex testimonio Ecclesię: Nam Concilium Alex. quod approbatum fuit in III. Synodo generali, in epist. ad Nestorium exponit illud: *Nisi manducaueritis*; de Sacramenti huius perceptione. Item facit VII. Synodus act. 6. in fine 3. tomi. Similiter Concilium Trident. sess. 13. cap. 2. exponit de hoc eodem Sacramẽto illa verba: *Qui manducat me, & ipse viuet propter me.*

Itaq;

Itaq; licet ista Concilia non condiderint decretum aliquod de hac re: tamen satis apparet, quid senserint omnes Episcopi trium generaliũ Conciliorum, & proinde omnis Ecclesia, quam illi repræsentabant. Adde, quod in die festo venerabilis Sacramenti, Euangelica lectio proponitur ab Ecclesia ex c.6.Ioan. Adde vltimò, quòd Romanus Catechismus, qui omnibus pastoribus communis esse debet, adducit testimonia ex hoc capite, cùm de Sacramento Eucharistiæ tractat; quæ argumenta ex Ecclesiæ præsentis testimonio, licet ab hæreticis contemnantur, tamen Catholicis maxima esse debent.

Probatur TERTIO, ex Patribus. Ac primùm, qui commentaria scripserunt in Ioannem, summo consensu hæc loca de Sacramento Eucharistiæ exponunt, nimirum Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, Rupertus, S.Thomas, Nicolaus Lyranus, & Dionysius Carthusianus. Prӕter hos interpretes, qui ex proposito Euangelium explicant, Origenes hom.7.in Num. Athanasius homil. in illud: *Qui dixerit verbum in Filium hominis.* & in synopsi. Basilius lib.1.de Baptismo, cap.3.& in regulis moralibus, cap.21. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 4.mystagogica. Theophilus Alexandrinus lib.2.Paschali; Epiphanius hæres.55. Theodoretus lib.4.hist.cap.11. Damascenus lib.4.de fide, cap.14. Ex Latinis Cyprianus serm.de orat. Dominica, & lib.1.contra Iudæos, cap.21.& in serm. de cœna Domini. Hilarius lib.8.de Trinit. Ambrosius lib.6.de Sacramentis, cap.1.& de iis qui initiantur mysteriis, cap.8.& li.4.de fide, cap.5. Hesychius lib.6.in Leuit.cap.22. Eusebius hom. 5.de Paschate. Etsi enim Hesychius, & Eusebius videntur Græci homines fuisse, tamen Latinè scripserunt, Hieronymus in epist.ad Hedibiam, q.2.& in primum cap. ad Ephesios. Augustinus serm.2.de verbis Apostoli q.57.in Leuiticum, in Psal.33.concion.1.de consensu Euangelistarum, li.3.cap.1.& alibi. Leo serm.6.de ieiunio 7.mensis. Cassiodorus in Psal.109. Haymo, Sedulius, & Primasius in cap.10.& 11.1.ad Cor. Gregorius lib.7. moral.cap.4. Isidorus lib.1. de officiis diuinis, cap.18. Bernardus serm.1. in vigilia Natiuit. & serm.1. de Paschate.

Ad hæc loca respondent Ruardus, & Iansenius, Patres in homiliis ad populum præsertim, accommodasse verba Ioan.6. ad Sacramentum Eucharistiæ. AT maior pars auctorum allegatorum, scripsit commentaria, vel disputationes, in quibus literalis sensus exprimi debet, non sensus mystici, & accommodationes. Et sanè si licet hoc dicere de isto capite, cur nõ licebit idem dicere de cap.3. Ioan. nimirum Patres accommodasse eum locũ ad Baptismum? Adde, quod aduersarij, ne vnum quidem proferre possunt, qui docuerit hunc locum Ioannis intelligi debere solùm de spirituali manducatione, & nullo modo de Sacramentali.

A Præter hos Patres notandi sunt alij posteriores doctores, ne quis putet recentiores Catholicos contrarium sensisse, exceptis illis paucissimis, quos suprà nominaui. Ita igitur exposuerunt, qui scripserunt olim contra Ioannem Scotum, vel Berengarium, vt Paschasius lib. de Sacramentis, cap.14. Adelmannus in epist. ad Berengarium, Guitmundus lib.3. Algerus lib.1. cap.10.12.& 17. Ita etiam Scholastici qui postea sequuti sunt cum Magistro lib.4.d.10. Ita quoq; Thomas VValden. contra VViclefum tomo II. de Sacramentis, cap.92. & 94. & Ioannes Gerson, contra Hussitas in lib.de Communione laicorum. Deniq; nostro tempore contra Lutheranos plurimi, sed prӕter alios Nicolaus Sanderus, librum integrum scripsit de hac re. B

Probatur QVARTO hęc eadem veritas ex absurdis, quæ sequerentur. PRIMO, sequeretur Ioannem nihil planè scripsisse de hoc Sacramento; nam nusquam attigit hãc materiam nisi hoc loco. At certè valde absurdum est, Euangelistam primarium, & diligentissimum in summis mysteriis explicandis, nihil de hoc summo Sacramento scriptum reliquisse, præsertim cùm tam multa scripserit de Baptismo. Quare Augustinus lib.3. de consensu Euangelistar. cap.1. monet, Ioannem nihil scripsisse de cœna Domini in proprio loco, vt ceteri fecerunt, quia plurima de ea re antè scripserat. SECVNDO sequeretur, Christum nunquam explicuisse fructum, aut excellentiam huius Sacramenti, cùm id tam sæpe fecerit de Baptismo: nam in vltima cœna solùm instituit, sed nihil addidit ad eius explicationem. Et confirmatur, quia (vt Chrysostomus annotauit in comment.cap.26. Matt.) Apostoli sine dubio commoti fuissent, & turbati, cùm audiebant: *Accipite, & comedite, hoc est enim corpus meum*, nisi antea instructi fuissent. TERTIO, sequeretur nullum exstare præceptum diuinum de hoc Sacramento percipiendo. Nã apud alios Euangelistas solùm exstat institutio, & vt quoties Sacramentum sumitur, id fiat in memoriam Dominicę passionis. Argumenta in contrarium soluentur infrà cap.7. C

D

CAPVT SEXTVM.

Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia ex cap.6. Ioannis.

NVNC iacto fundamento solidissimo, possumus inde sumere æquè solidum argumentum ad probandam veram præsentiam corporis Domini in Eucharistia. Dominus enim loquens de pane, quem daturus erat in cœna, disertè dixit: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.*

Posset autem dupliciter hoc argumentũ refutari. PRIMO, si quis diceret (quod reuera dicunt hęretici) per panem hoc loco intelligi Christum

absolutè, non autem vt est in Sacramento sub speciebus. Sed hæc solutio profligata iam est omnibus argumentis, quæ fecimus cap. superiori.

Secundo, si quis admitteret, per panem intelligi Eucharistiam, sed diceret, panem illum Eucharisticum dici carnem Christi, non propriè, sed figuratè, siue tropus sit in verbo (*est*) siue in nomine (*caro.*)

Hæc autem solutio refutanda est fusiùs in explicatione verborum illorum: *Hoc est corpus meum*; nunc autē refutari potest ex verbis huius ipsius loci multipliciter, & quidem solidissimè. Primo, ex comparatione panum miraculo multiplicatorum, & Mannæ, quod pluit in deserto. Dominus enim contendit panem hunc suum, quem daturum se pollicebatur, præstantiorem esse vtrisque. At certè simplex panis ob solam significationem corporis Christi non præstat panibus illis miraculo creatis, & multò minus ipsi Mannæ, quod etiam Christum significabat, vt suprà ostendimus. Præterea illi signum petebant à Christo obiicientes illi Manna, quod non sine magno miraculo pluebat Patribus in deserto; Christus autem respondet se daturum panem de cœlo verum. Nullum autem est miraculum in pane communi significāte corpus Christi; neque etiam in apprehensione, & manducatione Christi per fidem. Denique Dominus aliquid promisit, quod Patres non habuissent: sicut illi habuerunt Manna, quod nos non habemus. At carnem Christi per figuram, seu significatiuè etiam Patres habuerunt.

Secundo, ex dubitatione Capharnaitarum, qui sine dubio intellexerunt veram carnem à Christo promissam; & similiter ex offensione discipulorum, qui eodem modo verba Christi intellexerant: quorum opinionem Dominus non correxit, sed arguit eorum dubitationem. At quis credat, Dominum, qui tantopere sitiebat hominum salutem, passurum fuisse, vt tot discipuli ab ipso discederent, si potuisset vno verbo eos reuocare, dicendo se figuratè loqui; & rem facillimam creditu se proposuisse?

Tertio ex illis verbis: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem.* Nam in apprehensione Christi per fidem, non solùm non est vera manducatio, sed nulla potest fingi distinctio inter cibum, & potum, vt suprà diximus; ergo hîc promittitur vera caro, & verus sanguis, qui mā ducari & bibi possunt.

Quarto ex illis verbis: *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius?* Ista enim dupliciter exponi solent, & vtraque expositio confirmat nostram sententiam. Vna expositio est, quòd voluerit Dominus rem vnā mirabilem alia mirabiliore, vel æquè mirabili confirmare. Sicut enim cùm dubitabant Iudæi, an Christus posset remittere peccata, id ipse probauit, sanando paralyticum, Matthæi 9. &

A idem sæpe alibi fecit, vt Ioan. 1. cum Nathanaele, & Ioan. 3. cum Nicodemo. Ex qua expositione sequitur veritas nostrę sententię: si enim Dominus non promisisset veram carnem suam se daturum in Sacramento, non fuisset opus probare potentiam suam exemplo Ascensionis.

Altera expositio est, quam indicare mihi videtur Chrysostomus in commentario, & sanè valde literalis, quòd Dominus reprehendat incredulitatem discipulorum, ac doceat, maiorem occasionem eos habituros dubitandi in Christi absentia, si in eius præsentia dubitant, quasi dicat; Hoc vos scandalizat, quòd carnem meam vobis edendam dare velim? quid ergo facietis, B quando in cœlum ascendero, & tam procul à vobis abierit corpus meū? quomodo tunc poteritis credere idem corpus vobis in Eucharistia præsens exhiberi? Porrò hæc etiam expositio mirificè confirmat Catholicam veritatem. Nam si Dominus solum ꝓmisisset corpus suum fide percipiendum, non fuisset difficilius, sed facilius ita illud sumere iis, qui vidissent Ascensionem Christi: Ascensio enim conspecta roborauit Apostolos in fide; non ergo Dominus diceret: *Quid ergo si videritis Filium hominis ascendentem?*

CAPVT SEPTIMVM.

Soluuntur obiectiones aduersariorum. C

AD hoc nostrum secundū argumentum ex cap. 6. Ioan. nihil habent, quod obiiciant, nisi caput illud, ad Sacramentum non pertinere. Soluenda igitur sunt eorum argumenta.

Primvm argumentum Lutheri est, quo vtitur etiam Kemnitius, & alij. Cœna Domini instituta fuit pridie passionis Christi. Sermo autem ille, qui describitur Ioan. 6. habitus est integro anno ante Christi passionem; non igitur in eo de cœna agitur. Confirmat Kemnitius, quia si ideò Papistę reformare volunt Communionem, quia Ioan. 6. dicitur: *Qui manducat hunc* D *panem, viuet in æternum*; oportebit etiam dicere in cœna solam aquam adhibendam, quia Ioan. 4. dicitur: *Qui biberit ex aqua hac, non sitiet in æternum.*

Respondeo; Non negamus cœnam Domini institutam fuisse pridie passionis, & non vno anno antè; dicimus tamen vno anno antè promissam à Christo, & de eius cœnæ futuræ eximiis fructibus ab eodem disputatū. Id quod in aliis etiam multis rebus Dominus fecit. Nam claues regni cœlorum Petro promisit, Matt. 16. & explicuit quam vim essent habituræ; quas tamen non tradidit, nisi post resurrectionem. Ioan. 21. Ad confirmationem respondeo, Catholicos non reformare Communionem traditam, Matth. 26. ex cap. 6. Ioannis, vt Kemnitius mentitur: non enim deformatur Communio,

Matth. 26. vt reformatione indigeat. Dicimus tamen rectè explicari vnum locum per alium: & quia Ioannis 6. dicitur: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*; rectè colligimus, sub vna specie sumptum Sacramentum ita sufficere, vt non necessariò requirantur duæ ad fructum Communionis percipiendum. Magna est autem dissimilitudo inter aquam, de qua loquitur Dominus Ioan. 4. & panem de quo loquitur idem Dominus Ioan. 6. Nam inprimis omnes interpretes posteriorem locum exponunt de Eucharistia, vt suprà demonstrauimus, priorem autem nullus omninò. Deinde Ioannes ipse exposuit per aquam gratiam Spiritus sancti. Ioan. 7. *Hoc autem dixit*, inquit, *de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*; panem autem, de quo Ioannis 6. Christus ipse dixit, esse carnem suam, cùm ait: *Panis quem ego dabo, caro mea est.*

A

B

SECVNDVM argumentum eiusdem Lutheri. Ioan. 6. disserit Dominus de illa manducatione cœlestis panis, quæ dat vitam. Sed sola manducatio spiritualis per fidem dat vitam; ergo de illa sola agitur.

RESPONDEO, falsum assumi; nam etiam Sacramentalis manducatio dat vitam; sicut in Baptismo non sola interna ablutio, sed etiam externa mundat animas, illa formaliter, ista efficienter, atq; instrumentaliter: & sicut scriptum est Actor. 15. *Fide purificans corda eorum*; ita scriptum est: *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ*, Ephes. 5. Neque obstat, quòd manducatio Sacramentalis non det vitam sine fide: nam id prouenit ex indispositione accedentis, non ex ipso Sacramento, quod ex se semper est efficax.

C

TERTIVM argumentum eiusdem Lutheri, & Martyris in defensione contra Gardinerum par. 1. ad obiectum 13. pag. 94. Dominus Ioan. 6. non solùm dicit, manducationem huius panis dare vitam, sed etiam dicit sine hac manducatione neminè posse viuere: *Nisi manducaueritis, etc.* At hoc præceptum tam arctum non potest intelligi de manducatione Sacramentali; alioqui perirent omnes infantes, qui manducare nihil possunt, sed solùm lac sugere: perirent etiam omnes, qui non communicarent, impediti aliqua necessaria caussa, etiamsi alioqui baptizati & iustificati essent.

D

RESPONDEO, communè esse difficultatem, quomodocunque hic locus intelligatur. Nam si velint aduersarij intelligi de manducatione spirituali per fidem; quomodo, quæso, infantes manducabũt, qui nullum habent vsum spiritus, nec fidem actualem vllam? immò facilius esset infantibus instillare aliquid Sacramenti, quàm efficere, vt credant. Dico igitur hunc locum ad solos adultos pertinere, qui quidem, aut re ipsa si possunt, aut saltem desiderio, tenentur hoc Sacramentum aliquando percipere. Id ita esse PATET, quia hoc Sacramentum non est institutum ad vitam dandam iis, qui non habent, sicut Baptismus; sed ad conseruãdam iis, qui habent. Et sic intelligitur illud: *Non habebitis vitam in vobis*, id est, non poteritis retinere, sed eam amittetis, sicut dicitur 1. Ioan. 3. *Omnis homicida non habet vitam in se manentem.* Non enim sensus est, non acquirit vitam; sed non retinet, amittit, moritur: hinc enim non regeneratio, sed manducatio dicitur. Porrò ista conseruatio non est necessaria, nisi iis, in quibus vita iam acquisita minui, aut perdi potest, quales non sunt infantes. Vnde Dominus non ait; Nisi quis manducauerit, sicut dixit de Baptismo: *Nisi quis renatus fuerit*; sed, *Nisi manducaueritis*; vbi alloquitur circumstantes, & eorum similes, qui capaces sunt huius præcepti. ET PRÆTEREA cùm loquitur de manducatione panis, id est, cùm carnem suam panem vocat, satis apertè indicat, se non loqui de infantibus, qui non vescuntur pane, sed lacte. DENIQVE, vel hæc verba: *Nisi manducaueritis*, sonant præceptum, vel medium ad salutem necessarium. Si præceptum, aut ad infantes non pertinet, cùm eius non sint capaces, aut certè excusantur cùm non possint illud implere; id enim est cõmune omni præcepto. Si medium ad salutem necessarium; certè solum est medium iis, qui vitam amittere possunt, quales nõ sunt, qui vsu rationis carent.

QVARTVM argumentum eiusdem. Augustinus lib. 2. contra Iulian. docet infantes manducare carnem Christi, quatenus fidei communicant; igitur hic locus de manducatione per fidem intelligitur. Huc addi possunt alia loca Patrum, quæ à Martyre, & ab aliis adferũtur. Nam idem AVGVSTINVS tract. 25. in Ioan. cap. 6. Ioan. adeò spiritualiter exponit, vt dicat: *Crede, & manducâsti.* & tract. 26. *Credere in eum, hoc est, manducare panem viuum.* Idem etiam doctr. Christ. lib. 3. cap. 16. dicit illa verba: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, nihil aliud significare, nisi passioni Domini communicandum, & mente suauiter cogitandũ, Christi carnem pro nobis fuisse crucifixam. Prætereà Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædagogi, cap. 6. exponit hoc loco per carnem, & sanguinem Christi, verbum Dei, quo spiritualiter alimur, & inebriamur. Item Basilius epist. 141. exponit per carnẽ, & sanguinem doctrinam Christi, & mysticum eius aduentum. Hieronymus quoque in Psal. 147. per carnem, & sanguinem Domini Scripturas intelligit. Denique S. Bernardus in 3. versiculum Psalm. 90. *Qui habitat*, dicit, manducare Christi carnem, esse passioni Domini communicare, eiusq; vitam imitari.

RESPONDEO ad locum Augustini allatum à Luthero, qui habetur lib. 1. in Iulianum, non lib. 2. vt ipse citat. Ac PRIMO obseruandum est, Augustinum nõ rarò dicere infantes debere edere corpus Domini, si salui futuri sint; ceterùm non intelligit id fieri debere necessariò reipsa. Nam idem Augustinus ibidem, & li. 3. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 4. & in serm. ad infantes, quem citat Beda in comment. 1. Cor. 10. scribit

infantes in ipso Baptismo communicare corpori Christi, & per susceptionem Baptismi implere etiam præceptum de sumptione Eucharistię.

Notandum SECVNDO, infantes non solùm non obligari ad Communionem reipsa, sed nec in voto explicito, cuius non sunt vllo modo capaces, sed tantùm in voto implicito, quod votũ infantes habent dum baptizantur: tunc enim infantes ius accipiunt ad Eucharistiam percipiendam. Et quia omnis qui nascitur, naturaliter appetit cibum; ideò etiam illi hoc ipso, quod renascuntur in Christo, appetunt cibum renatorum, suo tamen loco, & tempore percipiendum. Itaque infantes non communicant spiritualiter, nec Sacramentaliter in re, sed Sacramentaliter in voto implicito; ex quo sequitur, vt non sit omninò idem illis baptizari, & communicare, licet simul fiant, cùm vnum sequatur ex altero. Itaque S. AVGVSTINVS, licet locis notatis, dicat infantes manducare Domini carnem in Baptismo, tamen alibi apertè distinguit baptizari, & comedere Christi carnem: *Aliud* (inquit serm.11. de verbis Domini) *est nasci de spiritu, aliud pasci de spiritu; sicut aliud est nasci de carne, quod fit, cùm parit mater, & aliud pasci de carne, quod fit, cùm lactat infantem.* & lib.1. de peccatorum meritis, & remission. cap.20. apertè demonstrat hoc præceptum: *Nisi manducaueritis,* distingui à præcepto Baptismi, etiam in infantibus.

Ad argumentum ergo RESPONDEMVS, Augustinum exponere hunc locum Ioan.6. de manducatione Sacramentali, sed eam tamen manducationem tribuere infantibus, non in re, sed in voto implicito, quod per Baptismum habetur, vt diximus.

Ad alia duo loca AVGVSTINI ex tract.25.& 26. in Ioan. RESPONDEO, illud: *Vt quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducasti*; & illud: *Credere in eum, hoc est, manducare carnem eius:* dicta esse ab Augustino, non de Sacramento, sed de fide Incarnationis: nondum enim peruenerat ad locum Euangelij, vbi agitur de Sacramento. Illud autem: *Qui manducat corde, non qui premit dente,* dixit Augustinus cũ de Sacramento loqueretur, non vt excluderet Sacramentalem esum, sed vt significaret, finem Sacramenti huius esse, alere animam, non corpus, licet per instrumentum corporis sumatur. Verè enim reficitur hoc cibo, qui manducat corde, non qui premit dente, nimirum solo: non enim excludit corporalem esum, cùm ibidem dicat Iudam comedisse solo corpore; sed solùm anteponit spiritualem manducationem corporali, quòd illa sine ista prosit, ista sine illa non prosit, sed obsit. Similis locus est Oseæ 6. *Misericordiam volo, non sacrificium*; non enim Dominus respuit sacrificia, sed non vult illa, si absque misericordia sint.

Ad alios Patres RESPONDEO, eos exposuisse mysticè, non ad literam: sed non negâsse vsquam debere ista verba accipi ad literam de Sacramentali manducatione. Immò contrà citauimus nos suprà pro nostra sententia, Basilium, Hieronymum, & Bernardũ: non enim pugnant sensus literalis, & mysticus.

Ad vltimum Augustini ex lib.3. de doctrina Christiana, RESPONDEMVS, figuram ponere Augustinum in his verbis, ratione modi sumendi carnem Christi, non ratione substantię ipsius rei. Non enim vult dicere, carnem Christi tropicè dictam manducari, id est, panem, quo significatur caro; nec veram carnem tropicè manducari, si essentiam manducationis spectemus, quæ solùm requirit, vt verus cibus ab ore traiiciatur ad stomachum per instrumenta vitalia; sed vult dicere tropicè manducari, quoad modum; nam ordinarius, & proprius modus manducandi carnem est, vt ea visibiliter secetur in partes, & particulatim sumatur, & cocta, non cruda, &c. Caro autem Christi sumitur integra, & inuisibiliter, & sine vlla sui læsione: quare non propriè, sed tantùm figuratè Christi caro occiditur, & laceratur in hac manducatione; repræsentamus enim Christi passionem. Augustinum id voluisse, perspicuum est ex duobus. PRIMO, quia dicit tropicè id exponendum, ne scelus aliquod, vel flagitium præcipi videatur. Porrò scelus esset, Christi carnem occidere, & secare in partes; non autẽ spirituali quodam modo ipsam veram carnẽ, sine vlla sui læsione in Sacramento sumere. SECVNDO, quia ipse idem explicat, quis sit literalis sensus, qui scelus sonare videatur, videlicet is, in quo verba Christi acceperunt Capharnaitę, qui putârunt Christi carnem laniandam, sicut in macello fieri videmus, & cuique particulam dandam. Vide tract.27. in Ioan. & in Psal.98. Cùm igitur Augustinus dicit, hoc præcepto: *Nisi manducaueritis,* mandari, vt communicemus Christi passioni, & eam recolamus, ac mente reuoluamus; id ipsum significat, quod Apostolus ait 1.Cor.11. sumendam Christi carnem in Sacramento in memoriam passionis, & mortis Domini.

QVINTVM argumentum Zwinglij est, in libro de vera, & falsa religione: Cibus, de quo disseritur in cap.6. Ioan. est fides; nam cùm Dominus dixisset: *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet,* dixerunt Iudæi; Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Respondit Dominus: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.*

RESPONDEO, in eo capite multa tractari: fit enim mentio triplicis panis, & ab vno transitur ad alterum occasione data inter loquendum. PRIMVM narratur de pane illo materiali, quem Dominus multiplicauit. DEINDE, quia Iudæi eum solum panem quærebant, monuit eos Dominus, vt alium panem operarentur, id est, parare, & habere satagerent. Atque hunc secundum panem dicit seipsum esse, qui de cœlo descendit, per Incarnationem. De hoc pane dicit: *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi, &, Pater meus*

dat vobis panem de cœlo verum. Hunc autem panem, id est, Christum incarnatum fide apprehendere debemus, vt nos reficiat: & hoc est, quod Dominus ait: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.* Vbi cibus, qui parandus est, non est fides, vt Zwinglius dicit, sed Christus ipse; Fides autem est operatio, qua panis iste acquiritur. Denique TERTIO, inde transitum fecit Dominus ad panem Eucharisticum, cùm ait: *Panis, quẽ ego dabo, caro mea est, &c.*

Argumentum SEXTVM eiusdem Zvvinglij, Christus ait: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* At id non est verum, nisi de spirituali manducatione: multi enim Sacramentaliter manducando, non solùm non viuunt, sed manducando moriuntur: *Qui enim manducant indignè, iudicium sibi manducant,* 1. Corinth. 11.

RESPONDEO, verba Domini intelligi cum conditione, si ritè manducetur. Panis enim ille, quod ad se attinet, semper viuificat, & hoc significant verba Domini: potest tamen impediri effectus aliunde, nimirum ex indispositione accedentis. Id quod commune est promissionibus similibus, ferè omnibus Luc. 11. *Omnis qui petit, accipit,* & tamen multi non accipiunt, quia (vt exposuit Iacobus cap. 4.) non benè petunt. Iohelis 2. *Quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Et tamen dicitur Prouerb. 1. *Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, eò quòd exosam habuerint disciplinam.* Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et tamen Actor. 8. Simon post fidem, & Baptismum, periit. Denique Apostolus 1. Corinth. 10. *Vnus panis, & vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus:* omnium consensu de Sacramento loquitur; & tamen multi de vno pane participant, qui non sunt nobiscum vnus panis, & vnum corpus, vt omnes hæretici, & schismatici, qui ritum huius Sacramenti integrè celebrant.

SEPTIMVM argumentum Petri Martyris in sua defensione contra Gardinerum parte 1. obiecto 13. Si illa verba: *Panis quem ego dabo,* ad symbola cœnæ Domini pertinent, cur panem abiiciunt Papistę? nec enim accidentia sola panis dici possunt.

RESPONDEO, Panis vocabulum in illis verbis: *Panis quem ego dabo,* non significat panem triticeum, neque etiam corpus Christi absolutè, & sine respectu ad symbola, vt Martyr existimat, sed significat cibum generatim. Id enim frequens est apud Hebræos, vt nomine panis intelligatur omnis cibus: vnde in isto ipso cap. 6. Ioannis, Manna dicitur panis; & in Psalm. 77. *Panem de cœlo dedit eis, panem Angelorum manducauit homo.* Est igitur sensus: Panis, id est, cibus, quem ego dabo, est ipsamet caro, quæ crucifigenda, & occidenda est, pro salute humani generis.

OCTAVVM eiusdem Martyris, obiecto 32. Dominus Ioan. 6. nullam mẽtionem facit panis materialis, nec calicis, neq; gratiarum actionis,

A neq; fractionis, neq; distributionis, neq; Testamenti, neq; memoriæ, neq; annũciationis mortis Christi: non igitur loquitur de Sacramento cœnæ, quod sine symbolis illis esse non potest.

RESPONDEO, argumentum hoc rectè probat, non fuisse hoc Sacramentum institutum, Ioan. 6. sed non fuisse promissum, non probat: satis enim ad promissionem est, quòd expresserit Dominus id, quod est præcipuum, id est, carnem suam, & sanguinem. Adde, quòd etiã symbola futura insinuauit, cùm tam sæpe distinxit carnem à sanguine, & illam cibum, hũc potum appellauit: & fortasse ideò carnem suam aliquoties panem appellauit, vt indicaret sub specie panis nobis edendam.

B NONVM argumentum est quorũdam Catholicorũ. Dominus ait Ioan. 6. *Ego sum panis vitæ; qui venit ad me non esuriet, & qui credit in me, non sitiet in æternum;* ergo panis, de quo agitur Ioan. 6. credẽdo manducatur, & bibitur. Expressit enim Dominus credere esse bibere: & sine dubio idem est venire ad Christum, & credere in Christum. Nam de fide loquitur, cùm ait ibidem: *Nemo potest ad me venire, nisi Pater traxerit eum;* ergo illud: *Qui venit ad me, non esuriet,* significat; Qui venit ad me per fidem, seu, qui fide manducat me, non esuriet.

RESPONDEO, verba, quæ citantur, non pertinent ad Sacramentum propriè, sed ad fidem

C incarnationis, vt suprà diximus: quæ verò sequuntur postea, ad Sacramentum pertinent.

DECIMVM argumentum, & ferè solùm, quo persuasi sunt quidam Catholici, est, quoniam ægrè videtur posse defendi vsus Ecclesiæ de Cõmunione sub vna specie, si ad literam de Sacramento intelligamus illa verba: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.*

Respondeo PRIMO, nõ oportere ob rei difficultatem deserere cognitam veritatẽ. SECVNDO, facilè solui posse hunc nodũ, si dicamus (quę est communis solutio) vim præcepti non consistere in modo sumendi, sed in ipsa re, quæ sumẽda est. Verba quidẽ præcepti sonant, vt sumam carnem sub specie panis per modum cibi, & san-

D guinem sub specie vini per modum potus: tamẽ mens legislatoris, ex qua lex ipsa explicanda est, non erat obligare, nisi ad res ipsas sumendas, id est, veram carnem, & verum sanguinem; quæ res tam sumuntur integrè sub vna specie, quam sub duabus. Probatur aũt eam esse mentem legislatoris, tum quia fructus huius perceptionis oritur ex ipsis rebus perceptis, nõ ex modo sumendi; sicut etiam medicina corporalis nõ prodest, quia sumitur per modũ cibi, aut potus, sed quia ipsa vim habet sanandi: tum etiam quia idem Christus explicans, quod dixerat, ait ibidem: *Qui mãducat me, viuet propter me;* vbi videmus idem esse manducare carnem, & bibere sanguinem, quod Christum ipsum totum manducare.

CAPVT OCTAVVM.

Referũtur variæ expositiones verborum Domini; Hoc est corpus meum.

SEQVITVR argumentum TERTIVM ex ipsa institutione Sacramẽti, quæ habetur Matth. 26. Marci 14. Lucæ 22. & 1. Corinth. 11. de qua institutione, quæ sanè præcipuum fundamentum est totius controuersiæ, atq; adeò totius huius altissimi mysterij, tria dicemus. PRIMO, referemus expositiones præcipuas horum verborum: *Hoc est corpus meum.* SECVNDO, confirmabimus eam, quę est vera, & refellemus falsas. TERTIO, soluemus argumenta aduersariorum.

Quantũ ad PRIMVM expositiones aduersariorum plurimæ sunt, ita vt ferè numerari nõ possint. Lutherus in lib. quòd verba cœnę adhuc firmiter stent, scribit decẽ fermè suo tempore fuisse Sacramentariorũ opiniones, ac sectas. Nuper etiã anno M.D.LXXVII. prodiit libellus, in quo ducentæ numerantur hæreticorũ vel expositiones, vel deprauationes horũ paucorum verborum: *Hoc est corpus meum*, tamen præcipuæ sunt solùm nouem; quarum tres fundantur in pronomine HOC; duæ in verbo EST; tres in nomine CORPVS; vna in pronomine MEVM.

PRIMA igitur est Andreæ Carolstadij, qui intelligi voluit aduerbium, ex pronomine, id est, Hìc, ex hoc, vt sit hæc sententia verborum: *Hoc est corpus meum*; id est, Hìc sedet corpus meum. Ac ne dubitaremus de hac expositione, asseruit in libro edito Basileæ anno M. D. XXIV. se ex reuelatione Patris cœlestis didicisse hanc expositionem. Quare Lutherus librum contra Carolstadium inscripsit, contra cœlestes Prophetas.

SECVNDA est Buceri in retractationibus suis, & tribuitur etiam Ioanni à Lasko, qui volunt pronomen *Hoc*, significare totam actionem cœnæ, vt sensus sit; Hæc actio corpus Christi repræsentat; siue in hac actione exhibetur corpus Christi.

TERTIA est Ioannis Langi, in annotatione ad 2. Apologiam Iustini, qui per *Hoc*, intelligit panem, sed panem exponit metaphoricè hoc modo: *Hoc est corpus meum*, id est, corpus meum est hoc, nimirum panis, quia nutrit animas, & reficit instar panis.

QVARTA est Zwinglij, qui in lib. de vera, & falsa relig. cap. de Eucharistia, scribit, verba ista accipienda esse tropicè, sed tropum non esse in pronomine *Hoc*, sed in verbo *est*, quod accipi debet pro significat. Et sicut Carolstadius, vt fidẽ faceret, cœlestis Patris reuelationẽ, ita hic spiritus cuiusdam per quietem apparitionẽ protulit. Nam in libro, quẽ edidit anno XXV. & Subsidium de Eucharistia inscripsit; refert se biduo

A disputasse in senatu Tigurino contra Missam, & Eucharistiam, nec tamen fidem facere potuisse (resistente sibi scriba quodam) *est* accipi pro significat: sed tandem nocte sequenti dormienti sibi astitisse nescio quem (*ater autem*, inquit, *an albus fuerit, nihil memini*) qui moneret, eum locum Exod. 12. arriperet: *Est enim phase, id est, transitus Domini*, vbi *est*, accipitur pro significat. Itaq; die sequenti de eo loco verba fecisse ad populum, & quod volebat obtinuisse. Sequuntur Zvvinglij expositionem Bernardinus Ochinus in defensione veræ doctrinæ de cœna Domini contra VVestphalum, & alij.

QVINTA est Petri Boquini, qui in examine B libri Heshusij non procul ab initio, contendit rectè dici panem esse corpus Christi, propter idiomatum communicationem, sicut propter eandem rectè dicimus in Christo, Hic homo est Deus: in qua expositione verborum, *est* accipiẽdum est, pro dicitur, hoc modo: *Hoc est corpus meũ*, id est, hic panis dicitur corpus meum, propter idiomatum communicationem. Vbi notat Boquinus tres vniones, ex quibus resultat idiomatum communicatio. VNAM naturalem, qualis est animæ, & corporis. ALTERAM hypostaticã, qualis est Dei, & hominis in Christo. TERTIAM Sacramentalem, qualis est inter panem, & corpus Christi in Sacramento. Simile quid habet Lutherus in lib. de Babyl. captiuit. cap. 1. C vbi dicit, ita verũ esse, Hic panis est corpus Christi, sicut est verum, Hic homo est Deus. Hoc tamen interest inter Lutherum & Boquinũ, quòd Lutherus ponit veram, & realem coniunctionem panis cum corpore Christi, ex qua vult oriri illam idiomatum communicationem: at Boquinus, qui Sacramentarius est, nõ ponit vnionem, nisi Sacramentalem, qua vniuntur res distantissimę, id est, panis qui est in terra, & corpus Christi, quod est in cœlo.

SEXTA expositio est Ioan. Oecolampadij, qui tropum non agnoscit in pronomine *Hoc*, neque in verbo *est*, sed in nomine *corpus*. Vult enim panem dici corpus per figuram Metonymiæ, qua nomen rei significatæ tribuitur signo, vt sensus D sit; *Hoc est corpus meum*, id est, hic panis est figura corporis mei. Ita habet in libro de genuina expositione horum verborum.

SEPTIMA est Ioan. Caluini, qui lib. 4. Instit. cap. 17. §. 21. admittit, cum Oecolampadio, tropum metonymiæ esse in nomine *corpus*; sed addit non esse panem Eucharistiæ nudam figuram corporis Christi, sed esse figuram, quæ rem ipsam exhibeat: ac propterea Christum non dixisse, Hic panis est figura corporis, sed corpus ipsum. In idem recidit, quod habet Petrus Martyr in libro de vtraque natura Christi, vbi per *corpus*, intelligit Sacramentum corporis. Nam ipse idem in defensione contra Gardinerum in fine tertiæ partis dicit, Christum noluisse dicere; Hic panis est figura, vel signum, vel Sacra-

mentum corporis, sed corpus, vt exprimeret signum esse efficax, & cum quo res ipsa exhiberetur, &c.

OCTAVA est quorundam Caluinistarũ, quorum sententiã sine nomine citat Cornelius Iansenius, in comment. capitis 59. concord. in illa verba: *Nisi manducaueritis.* Hi docent vocabulum *corpus*, accipi pro corpore mystico, id est, pro Ecclesia, vt sit sensus: *Accipite & manducate, Hoc est enim corpus meum*, id est, quia vos discipuli estis corpus meum.

NONA est in pronomine *meum*, quam per iocum excogitauit Lutherus anno XXVII. in lib. Quòd verba Domini firmiter stent. Vt enim irrideat Sacramẽtarios, dicit se posse adferre pulchriorem expositionem in eorum gratiam, vt hic sit sensus: *Hoc est corpus meum*, id est, Hic panis est corpus à me factum, & creatum. Quod autem ioco Lutherus protulit, seriò accepit, ac defendit Ioan. Campanus, vt testatur Lutherus in sua breui confess. edita anno XLIV.

Cum his omnibus pugnat Ecclesię Catholicę sententia, quæ hæc verba simpliciter, & propriè docet esse accipienda, vt sensus sit; Hoc, id est, quod his speciebus continetur, est verè, & propriè corpus ipsum meum verum, & naturale.

CAPVT NONVM.

Propriè, non figuratè explicanda esse illa verba; Hoc est corpus meum.

NVNC, vt veram sentẽtiam comprobemus. PRIMO in vniuersum demonstrabimus, nõ esse probabile, Dominum figuratè loqui voluisse. DEINDE expendemus singula verba institutionis, ac simul refellemus hæreticorũ opiniones. PRIMVM igitur non esse probabile, Dominum loqui voluisse figuratè, probamus argumentis ductis à materia, de qua agitur. DEINDE à personis, cum quibus Dominus loquebatur, à loco, & tempore in quo loquebatur. TERTIO ex consensu Patrum. QVARTO ex regula interpretãdi Scripturas.

PRIMVM igitur argumentum sumitur à materia. Est autem materia de qua hìc agitur, pactũ, Sacramentum, Testamẽtum, lex, & dogma; quæ omnia requirũt propriam, non figuratã loquutionẽ. SACRAMENTVM esse, de quo hìc agitur, nemo negat: Sacramẽta autem solere à Deo institui propriis verbis, vt in eorum vsu non erretur, perspicuum est ex institutione Sacramẽtorum omnium veteris, & nouæ legis. Certè Gen. 17. vbi instituitur Circumcisio, & Exod. 12. vbi instituitur Agnus Paschalis, & in toto Leuitico, vbi tot sacrificia, & expiationes instituuntur, vix vnquã occurrit vna aliqua vox figurata: sic etiam Matth. vlt. Marci vlt. & Ioan. 3. vbi de Baptis-

A mi institutione agitur, omnia propriis vocibus explicãtur. Neq; obstat, quod Ioan. 3. Dominus vtitur voce renascendi, quę videtur metaphorica: nam ibidem explicatur vox illa per adiuncta: *Ex aqua, & Spiritu sancto.* Et præterea non pertinet vox illa ad Sacramẽti essentiam, sed ad effectum significandum. Quis ergo credat Christum in instituendo Sacramento primario nostræ religionis, ita figuratè, & ambiguè loqui voluisse, vt ne ipsi quidem Doctores legis diuinæ inter se conuenire possint, quid sit hoc Sacramentum, panísne an corpus Domini?

DEINDE Testamẽtum nouum fuisse simul à Dño institutũ, patet ex illis verbis: *Hic est sanguis*
B *meus noui Testamẽti.* Matth. 26. vel vt habet Luc. 22. *Hic est calix nouum Testamentũ in meo sanguine.* Iam verò nihil solet magis propriè, simpliciter & exquisitè explicari, quàm Testamentum; ne videlicet detur occasio litigandi de voluntate testatoris. Ita videmus Exod. 24. vbi Testamentum vetus instituitur, omnia propriissimis, & apertissimis vocibus, explicari: sic enim refert illam institutionem Apostolus, Hebr. 9. *Lecto*, inquit, *omni mandato legis à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum, & hircorum cum aqua, & lana coccinea, et hyssopo; ipsum quoq; librũ, et omnem populũ aspersit, dicens; Hic est sanguis Testamenti, quem misit ad vos Deus.* Sic etiam in testamentis hominũ fieri videmus: nam Gen. 49. Iacob, vbi inter vaticinandũ variis
C figuris vsus fuisset, ad ipsum Testamentũ veniẽs, clarissimis verbis vtitur: *Ego congregor ad populum meũ, sepelite me cum patribus meis, in spelunca duplici, quæ est in agro Ephron Hethæi contra Mambre in terra Chanaam, quam eruit Abraham.* Ita quoq; & Rex Dauid 3. Reg. 2. & Tobias cap. 4. & Mathatias lib. 1. Machab. cap. 2. testamenta sua verbis simplicissimis composuerunt. Quidni igitur etiã Christus Testamentum suum tanti momenti, quo de æterna hæreditate agitur, verbis propriis, & apertis cõposuerit? nisi fortè deceat, vt Testamentum vetus, quod figura erat, & vmbra, propriis, ac perspicuis vocibus proponatur: Testamentum autem nouum figuratis, & typicis loquutionibus obscuretur? Confirmatur ex humano more, à
D quo etiam Apostolus argumẽtum sumpsit Galat. 3. vbi dicit, testamentũ hominis ita esse ratũ, vt nemo audeat aliquid addere, vel demere. Iam ergo testamẽta humana in proprio sensu verborum intelligenda esse, iubẽt humanę leges, ff. de legatis, 3. leg. nõ aliter, & ideò si testamento relinquatur domus, aut ager, & vellet aliquis cauillari, non esse relictam domum veram, sed depictam, & exponeret, relinquo domum, id est, signum domus; apud nullum iudicem obtineret. Quantò igitur minus obtinere debent aduersarij, qui Testamentum ipsum Christi contra morem omnium testamentorum, detorquere audent ad metonymias?

PORRO, pacta, seu fœdera sunt etiam, ex eo genere rerum, quæ exquisitissimis, & propriis

verbis explicatur, ne locus vllus relinquatur cauillis. Testamentum autem Christi simul Testamentum & pactum fuit: nam est Testamentum conditionatum. Id quod patet ex veteri Testamento, cui nouum respondet, vt res figurata suę figuræ. Idcircò enim à Moyse vocatur pactum, Exod. 24. & à Paulo Testamentum Hebr. 9. quia vtrumq; simul erat; continebat enim donationẽ hæreditatis, sed cum eo pacto, & conditione, si perseuerarent in cultu, & religione vnius veri Dei.

Seqvitvr lex, seu præceptum. Esse enim in hac institutione præceptum aliquod diuinũ, nemo negat; & patet ex illis verbis: *Accipite, edite*, item, *hoc facite*. Etsi enim, vt suprà dixi, non est in his verbis præceptum, quo obligentur omnes ad Eucharistiam sumendam: tamen præceptum est saltem, quo iubebantur Apostoli tunc illam accipere, & etiam præceptum est, vt quando sumimus, hoc modo, aut illo sumamus. Verba autem legum perspicua, & propria esse debent, ne detur occasio præuaricationi: vnde omnia præcepta non solùm Decalogi, sed etiam alia, quibus certi ritus instituuntur, in lege veteri propriis verbis explicantur. Dicet aliquis; Verba in quibus lex posita est, propria sunt, nimirum: *Accipite, edite, facite*. Respondeo, Nõ satis est, nisi etiam propriè, & apertè significetur quid sit, quod est accipiendum, edendum, faciendum: longè enim aliter accipiendum est frustum panis, aliter Christi corpus.

Deniqve, dogmata præcipua non nisi propriis verbis tradi solent in diuinis literis. Tropi enim locum habent, vel in prophetiis ad rem obscurandam, vel in laudationibus ad rem ornandam, vel deniq; in cohortationibus ad rem amplificandam, non autem in dogmatibus, quę præcisè credi, aut seruari debent. Vnum autem ex præcipuis dogmatibus Christianæ religionis in illis verbis: *Hoc est corpus meum*, cõtineri, nemo hactenus negauit.

Ad hoc argumentum respondet Petrus Martyr in fine tertiæ partis defens. suæ contra Gardin. non deesse in Scriptura Sacramenta, dogmata & præcepta tropis explicata. Et quidem exempla præceptorum ponit illa Matth. 7. *Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium*. Et Matth. 26. *Attendite à fermento Pharisæorum*. Et Ephes. 4. *Nolite contristare Spiritum sanctum*. Et Matth. 6. *Nolite cogitare de crastino, sufficit enim diei malitia sua; & crastinus sollicitus erit sibiipsi*. Exempla dogmatum ponit illud: *Deus noster ignis consumens est*. Et illud: *Nos omnes vnus panis sumus*; & illa, vbi Christus dicitur lapis, leo, vitis, &c. Deniq; exempla Sacramentorum ponit: *Petra erat Christus, & Agnus erat Pesach, & Circumcisio est fœdus, & denique calix est Testamentum nouum*.

Respondeo Inprimis, nihil aduersarium dixisse ad argumentum nostrum depromptum ex vocibus Testamenti, & pacti. Deinde, quod

A ad præcepta attinet, distinguenda sunt præcepta peculiaria, & propriè dicta à cohortationibus, licet etiam ipsæ præcepta quædam continere videantur: Nam præcepta peculiaria, & propriè dicta sunt efferenda propriis vocibus, ne sit locus tergiuersationi: at in cohortationibus, quæ non continent peculiaria præcepta, sed tantùm persuadent facienda, vel non facienda ea, quæ alioqui notissima sunt; apertissimè admiscentur tropi; & eiusmodi sunt allata exempla. Nam esse cauendum à falsis Prophetis, omnes nôrunt, etiamsi non præcipiatur: ideò Dominus, non tam id præcipit, quàm hortatur ad id faciendum adhibita similitudine

B ouium, & luporum. Sic etiam cauendum ab hypocrisi, & falsa doctrina, quis nescit? ideò Dominus, vt non tam id præciperet, quàm excitaret ad faciendum, vtitur tropo fermenti. Non esse aliquid agẽdum, quod displiceat Deo, nullus ignorat; idcircò Apostolus non simpliciter id scripsit, sed vt magis permoueret, vti voluit tropo cõtristandi Spiritum sanctum. Denique esse vitandas superuacaneas curas, & sollicitudines, omnes nôrunt; ideò Dominus adhibuit tropos.

Quod attinet ad dogmata, observandvm est, non vocari dogmata quaslibet de Deo sententias, sed solùm eas, quæ habent peculiarem difficultatem, siue ad credendum, siue ad operandum, quales sunt articuli fidei, & canones

C Conciliorum: cetera autem, quæ ex illis apertissimè consequuntur, non dicuntur dogmata. Verbi gratia; Deus est vnus, Deus est trinus, Deus est infinitus; Christus est Deus, & homo, & similia, dogmata sunt. At Deus est ignis consumens, Christus est vitis, lapis, leo, &c. non dicuntur dogmata, sed explicationes proprietatum notissimarum Dei, & Christi.

Rursus tum de præceptis, tum de dogmatibus. Notandvm est, cùm dicimus dogmata, & præcepta debere propriis verbis efferri, sic esse intelligendum, vt vel tantùm propriis verbis efferantur; vel si vno in loco tropicis, in alio propriis: nihil enim prohibet, quod habe-

D tur expresè & propriè in vno loco, alibi obscurius haberi. Quod notauit Avgvstinvs, lib. 2. doctrin. Christ. cap. 6. & 9. *Nihil est*, inquit, *obscurè dictum in Scripturis, quod spectet ad fidem, vel mores, quod non planissimè dictum sit in aliis locis*. Ita videmus, quod de fermẽto Dominus dixerat obscurius, paulò pòst clarè explicuisse. Nam Matthæi 16. addidit se loquutum de doctrina, non de fermento panum. & Lucæ 12. *Attendite*, inquit, *à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis*. Sic etiam illud: *Christus est lapis angularis*, sine tropo habetur in infinitis locis apud Paulum; & illud: *Vnus panis sumus*, habetur propriè frequentissimè, vbi dicimur vnus populus, vna Ecclesia, vna familia Dei. Sic illud Ioan. 2. *Soluite templum hoc*; explicuit Euangelista esse intelligẽdum de cor-

pore

pore Domini. & illud Ioan. 7. *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*; explicuit intelligendũ de Spiritu sancto. & Ioan. vlt. illud: *Alius cinget te, et ducet, quò tu non vis*; explicuit de morte Petri accipiendum. At hoc dogma & præceptum peculiare, & præcipuum de Eucharistia nusquam habetur aliis verbis in Scriptura: nusquam enim legimus panem Eucharistiæ significare, aut esse figuram corporis Domini. Quare cogimur propriè accipere id, quod legimus: *Hoc est corpus meum.*

Iam quod attinet ad Sacramenta, ostendemus paulò pòst non esse tropum in exemplis allatis. Id solum nunc est obiter ADNOTANDVM, in exemplo: *Petra erat Christus*, 1. Corinth. 10. tria esse peccata Petri Martyris. PRIMO enim dicit, petram illam, ex qua fluxit aqua in deserto, Sacramentum fuisse. At id nullo modo verum esse potest, cùm fuerit res temporaria, & non cæremonia religionis, quæ frequentanda esset in populo Dei. SECVNDO dicit, petram illam, vt etiam Manna, conferri cum Baptismo, 1. Corinth. 10. At Apostolus transitum maris confert cum Baptismo; Manna autem, & aquã de petra cum Eucharistia, vt omnes exponunt: nec tamẽ ita confert, quasi Sacramenta cum Sacramentis, sed quasi figuras Sacramentorum cum ipsis Sacramentis. TERTIO dicit, exemplum tropi in Sacramentis esse in illis verbis: *Petra erat Christus.* At Sacramentum erat (per aduersarium) petra illa materialis; Paulus autem non de illa loquitur, sed de alia inuisibili, quæ reuera erat Christus, vt Deus. Sic enim ait: *Bibebant de spirituali consequente eos petra; petra autem erat Christus.* Vbi est quidem tropus in eo, quod Christus vocatur petra; sed hoc nihil ad propositum: non enim Christus erat Sacramentum, sed petra illa visibilis per aduersarios. Hîc autem non petra visibilis dicitur Christus; sed Christus dicitur petra; sicut alibi dicitur leo, vel agnus, vel vitis: vnde nullum ducitur exemplum tropi in Sacramentis.

Argumentum SECVNDVM sumitur à personis cum quibus Dominus loquebatur, cùm diceret: *Hoc est corpus meum*; nam loquebatur cum solis Apostolis. Dominus eñ, etiamsi Pharisæis multa obscurè dicebat, quia indigni erant cognitione tam sublimium mysteriorum; tamen Apostolis, qui rudes, ac simplices erant, & instituebantur, vt magistri futuri totius humani generis, omnia vel clarissimè proponebat, vel obscurius dicta, continuò exponebat. Præterea loquebatur eo loco, & tempore, quo minimè oportebat obscurè loqui, nimirum cùm Apostoli essent primi participes tanti Sacramenti futuri. Nam vt cum debita reuerentia Sacramentum perciperent, necesse erat, vt planè intelligerent, quid eis daretur.

Quod autem Dominus in cœna non explicuerit tropum, manifestè colligitur ex duobus. PRIMO ex eo, quod nullũ exstat vestigium ex-

A plicationis, vt in omnibus aliis locis. Verbi gratia, Matth. 13. Dominus parabolicè loquuturus, ait: *Simile est regnum cœlorum.* & Ioan. 15. vbi dixerat: *Ego sum vitis, & vos palmites*, subiungit explicans: *Si quis in me non manserit, sicut palmes, &c.* At hîc nihil tale.

SECVNDO ex eo, quòd omnes scriptores huius historiæ iisdem verbis vtantur. Solent enim Euangelistæ, se inuicem supplere, vel explicare, vt quod vnus obscurius dixit, alius dicat clarius. Hîc autem omnes iisdem verbis vtuntur, cùm tamen sint scriptores quatuor, Matthæus, Marcus, Lucas, Paulus; & scripserint diuersis in locis, & temporibus; quod argumẽtum est Dominum nihil aliud dixisse. B

TERTIO, probatur ex consensu interpretũ. Nullus enim vnquam ita posuit, vt tropicè hunc locum intelligendum esse diceret: cùm tamen scripserint in Matthæum Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Beda, Anselmus; in Lucam: Ambrosius, Theophylactus, Beda; in Paulum: innumerabiles. Immò contrà multi expresse monent, non esse accipiendum tropicè, sed propriè. Vide Chrysostomum, & Theophylactum in hunc locum, Cyrillum Hierosolymit. catechesf. 4. mystag. Ambros. lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. Cyrill. Alexandrin. epist. ad Calosirium, Euseb. Emissen. homil. 5. de Paschate, Epiphan. in Ancorato, qui C omnes docet, hîc opus esse fide, vt credatur res, quæ absurdissima sensibus esse videtur. At certè, si tropicè hic locus intelligendus esset, nulla esset difficultas fidei. Quæ enim difficultas, si solùm credendum pane significari corpus Christi?

VLTIMO, probatur ex communi regula explicandæ Scripturæ, quæ est vt nunquam dimittamus proprium verborum sensum, nisi cogamur ab aliqua alia Scriptura, vel ab aliquo articulo fidei, aut certè à communi totius Ecclesiæ explicatione: alioqui enim peribit fides, & remanebit sola opinio de rebus diuinis, & aperietur porta infinitis erroribus. Id probari potest exemplo aduersariorum, qui non habent fidem, D sed meram opinionem de hoc Sacramẽto: nam eorum sententia non nititur expresso verbo Dei, cùm verba expressa non sint, Hoc significat, sed: *Hoc est corpus meum.* Neque nituntur alio verbo Dei: nusquam enim inuenient in Scripturis: *Hoc est corpus meum*, debere exponi tropicè. Etsi enim proferunt quædam loca, vbi verbum, *Est*, putant debere exponi per, Significat; tamen fatentur non vbique, *Est*, exponi debere per, Significat. Proinde non possunt ex verbo Dei solidè concludere, hæc verba accipienda esse tropicè, nisi proferant locum, vbi expresse dicatur in particulari, hæc verba exponenda esse tropicè; qualem locum nusquam inuenient.

Nec habẽt articulum fidei, cui propria acceptio horum verborum expresse repugnet. So-

lent illi vrgere articulum Ascensionis: sed illi nō repugnare hanc veritatē, patet; quia nos vtrumque credimus, & Christum verè ascendisse, & esse in cœlo, & simul esse in Eucharistia. Neque probabile est inter tot Catholicos, qui sunt, & fuerunt à tot annorum centuriis, non fuisse vllum, qui videret istam repugnantiam: præsertim cùm Doctores Scholastici longè melius nōrint regulas cōtradictionum, quàm omnes Lutherani, qui contemnunt subtilitatem disputationum. Idem apertissimè patet ex eo, quod Dominus cumprimùm hoc Sacramentum prębuit discipulis, non in cœlo erat, sed in terra, nondum enim ascenderat in cœlum: tunc igitur non repugnauit hæc veritas articulo Ascensionis. Non igitur cogimur accipere hæc verba tropicè. Denique non magis repugnat hæc veritas articulo Ascensionis, quàm repugnat veritas Trinitatis, articulo vnitatis diuinæ. Sicut illi colligunt, CHRISTVS est in cœlo; ergo non in terra; ita possent colligere, Deus est vnus, ergo non trinus: neutrum enim intelligimus, tamen vtrumque fatemur, quia vtrumque legimus in diuinis literis, nec est euidēs repugnantia.

Sed nec saltem possunt proferre communem aliquam expositionem Ecclesiasticam, cùm inter se non conueniant. Nituntur igitur solùm auctoritate vnius, aut alterius Doctoris, & leuibus coniecturis, quæ certè non fidem diuinam, sed opinionem faciunt. Præterea experimur etiam, quot sectæ natę sint his paucis annis & nascantur indies propter hanc solam caussam, quòd relicto sensu proprio Scripturæ, tropos temerè consectentur.

CAPVT DECIMVM.

Explicantur verba institutionis, & refelluntur hæreticorum deprauationes.

VENIAMVS nunc ad verba institutionis. Ac PRIMVM narrāt Euangelistæ, Dominum accepto pane gratias egisse Deo, & panem benedixisse. Vbi OBSERVANDVM est, Euangelistas variè vsurpasse has voces, εὐλογεῖν, id est, benedicere; & εὐχαριστεῖν, id est, gratias agere. Nam Marcus, cùm de pane loquitur, vtitur verbo εὐλογήσας; cùm de calice, εὐχαριστήσας; Lucas, & Paulus vtuntur in vtroque loco voce, εὐχαριστήσας. Matthæus in Latinis codicibus, & in Gręco Complutensi, & in Syriaco habet: *Benedixit*, in multis tamen Græcis habet: *Gratias agens*.

Hinc nonnulli Catholicorum contendunt, vtrumque verbum in Scriptura idem significare, & eius significationem esse, Benedicere aliquid, non Gratias agere alicui. Hæretici con-

A trà volunt, vtrumque verbum poni pro Gratias agere, seu Benedicere Deo, ita vt non referatur ad panem benedictio, de qua hîc agitur. Optimè autem videtur Iansenius in commentario huius loci in sua Concordia obseruare, vtrumq; verbum seruare suam significationem, sed in vna actione intelligi etiam alteram, quia simul fiunt gratiarum actio, & oratio. Id satis probatur ex eo, quòd vnus Euāgelista dicat: *Benedixit*; alius: *Gratias egit*; hinc enim colligimus vtrumque esse factum, sed Euangelistas ex vno intelligi voluisse etiam alterum. Idem illustrat Iansenius apposito exemplo: ait enim Apostolus, 1. Timoth. 4. *Nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipi-*
B *tur; sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem.* Vbi per gratiarum actionem intelligit etiam orationem sanctificantem cibos; clarè enim dicit: ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ, καὶ ἐντεύξεως. Oportet igitur, vel εὐχαριστεῖν, non significare Gratias agere, sed solùm Benedicere, quod est valde durum, vel significare quidem Gratias agere, sed in ea actione intelligi etiam aliam, quæ ordinariè coniungi solet, nimirum orationem, seu benedictionem. Quocirca rectè Ecclesia in Canone Missæ, vtrumque exprimit: *Accepit panē, & eleuatis oculis ad te Deum Patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens, benedixit, fregit, &c.*

Quod autem Dominus ipsum panem benedixerit, euidenter probatur contra aduersarios.
C NAM 1. Corinth. 10. Paulus ait: *Calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?* vbi in Gręco est, ὃ εὐλογοῦμεν, id est, *quē benedicimus*. Neq; dubium esse potest, quin Apostolus ritū seruauerit, quem antea nouerat à Christo ipso fuisse seruatum. ITEM Luc. 9. narrans miraculum de panibus, dicit, εὐλόγησεν αὐτούς, id est, *Benedixit eos*. DENIQVE modus loquendi Euāgelistarum, ac præcipuè Marci cap. 14. idē apertè indicat. Nam cùm dicit: *Accepto pane, benedixit, fregit, deditq; discipulis*, dubitari non potest, quin sicut, *fregit, & dedit*, refertur ad materiam, quæ erat in manibus, ita etiam, *benedixit*, ad eandē referatur. ADDE, quòd Iustinus in 2. Apologia verbum ipsum εὐχαριστῶ retulit ad panem, quē vocauit τροφὴν εὐχα-
D ριστηθεῖσαν cibum Eucharistizatum (vt sic loquamur) id est, panem sāctificatū, & benedictum. DENIQVE omnes Liturgiæ Iacobi, Basilij, Chrysostomi, & aliorum habent tum in consecratione panis, tum vini, & *gratias agens, & sanctificauit, seu benedixit*. & Cyprianus li. 2. epist. 3. ad Cæcilium, dicit à Domino calicem benedictum, quod tamen expresse nullus Euangelista posuerat.

Hinc igitur argumentum sumitur pro veritate corporis Domini in Sacramento. NAM Dominus non consueuerat gratias agere, nisi cùm aliquid magnum, & mirabile facturus esset: solùm enim legitur gratias egisse, cùm quinq; panes multiplicare vellet, Ioan. 6. & rursus cùm septem panes, Matth. 15. & cùm Lazarum excitaturus esset ab inferis, Ioā. 11. & deniq; in institu-

tione

tione huius Sacramenti. Pari ratione non conſueuit benedicere res inſenſibiles, niſi cùm in eis aliquid mirabile operaturus eſſet: tantùm enim legitur hoc feciſſe, cùm benedixit panes multiplicandos, Luc. 9. & Marc. 8. & in Euchariſtia; ſicut contrà cùm maledixit ficui, eam continuò areſecit. Nam benedicere Dei, eſt benefacere: benedictio enim Dei non eſt imprecatio (vt noſtra) ſed effectio, vt patet Gen. 1. cùm benedixit animantibus: tribuit enim eis ea benedictione fœcunditatem. Adde etiam, quòd nuſquam legitur Chriſtus benedixiſſe aquã, quam ſymbolum Baptiſmi eſſe volebat, ſicut benedixit panem, in quo Euchariſtiam inſtituebat, quia nimirũ nulla mutatio fiebat in ſubſtantia aquæ. Adde vltimò, quòd Patres ex hoc loco colligũt argumentum ad probandum idem, quod nos probare contendimus. Ambrosivs (vt vnum exempli gratia proferamus) lib. de his, qui initiantur myſteriis, cap. 9. *Quantis*, inquit, *vtimur exemplis, vt probemus hoc non eſſe, quod natura formauit, ſed quod benedictio conſecrauit; maioremq́; eſſe vim benedictionis, quàm naturæ? quia benedictione, & ipſa natura mutatur.* Expendamus nunc ſingula verba inſtitutionis, & refutemus nouem ſuprà citatas opiniones hæreticorum.

HOC.

Prima vox eſt pronomen Hoc, quod quidẽ quadrupliciter exponitur ab aduerſariis. Alij volunt ſignificare, *Hîc*, vt Carolſtadius, quæ fuit Prima opinio. Alij, *hæc tota actio*, quæ fuit Secvnda opinio. Alij volunt eſſe demonſtratiuum panis, ſed ita vt panis ſit prædicatum, hoc modo: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, corpus meum eſt hoc, nimirum panis: quam ſuprà diximus eſſe Tertiam opinionem. Alij Deniqve volunt ea particula demonſtrari panem, ſed ita vt panis ſit ſubiectum hoc modo, *Hoc*, id eſt, hic panis: & eſt communior ſententia aduerſariorum, & minus abſurda, quàm ceteræ.

Sed Prima explicatio ridicula eſt, & ridetur ab ipſis etiam hæreticis. Nam inprimis fruſtrà Dominus diceret, Hic ſedet corpus meũ, cùm id Apoſtoli oculis cernerent, neq; admonitione egerent. Deinde malè cohærent iſta verba cum ſuperioribus. Illud enim: *Hoc enim eſt, &c.* reddit rationem, cur debeant accipere & edere: quæ autem ratio eſt, Edite, quia hîc ſedeo?

Secvnda explicatio refellitur æquè facilè. Nam (vt omittam, quod eſt inauditus tropus, *Hoc*, id eſt, hæc actio, cùm Dominus panẽ oſtenderet, cùm ait: *Hoc eſt corpus*) verba quę dicuntur à Luca, & Paulo in conſecratione calicis, conuincunt apertiſsimè hunc errorem; aiunt enim: *Hic calix*. Certè autem, *Hic calix*, non poteſt totam actionem ſignificare: eſt enim calix res quædam vna, & certa.

Porro Qvarta explicatio facilè etiam refelli poteſt. Nam Inprimis, vel illud, *Hoc*, acci-

A pitur adiectiuè, vel ſubſtantiuè; ſi adiectiuè, debet concordare cum ſubſtãtiuo; quare non poteſt demonſtrare panem, ſed corpus. Nam panis eſt generis maſculini tam Latinè, quàm Græcè; at in neutro genere habetur τοῦτο Græcè, & Latinè, *Hoc*, quod conuenit cum corpore, quod Latinè, & Græcè eſt neutri generis. Similiter in altera ſpecie, vinum Græcè eſt generis maſculini, & ſanguis neutri, Dominus autem non dixit οὗτος hic, ſed τοῦτο. Latinè autem è contrario, vinum eſt neutri, & ſanguis maſculini, & tamen omnes legunt: *Hic eſt ſanguis*; non Hoc, vinum ſcilicet, eſt ſanguis. Si accipitur ſubſtantiuè, tunc ſenſus erit; Hoc, id eſt, hęc res eſt corpus meum.

B Si autem illud Hoc, ſiue Hæc res, de pane dicatur, abſurdiſsima propoſitio erit: non enim poteſt dici, Hoc, de re quæ cernitur, & apertè cognoſcitur, niſi ſit generis neutri res illa. Nemo enim demonſtrato fratre ſuo diceret, Hoc eſt frater meus; vel demonſtrata imagine Cæſaris, diceret, Hoc eſt Cæſar; ergo nec de pane, quem diſcipuli videbant, dici rectè potuit: *Hoc eſt corpus meum.* Ratio eſt, quia cùm ſemper ſubiectum debeat eſſe notius prædicato; cùm ſubiectum eſt notum audientibus in particulari, non debet efferri per nomen vniuerſale, ſed tunc ſolùm efferri debet per nomen vniuerſale, cùm non eſt notum, niſi in vniuerſali. Verbi gratia, vident aliqui longè neſcio quid, ſed non diſcernunt

C quid ſit, arbor ne, an lapis, an homo, ego autem video eſſe hominem; quare dicam ceteris, illud eſt homo; non autem, ille eſt homo; at ſi videant eſſe hominem, ſed non diſcernant quis ſit, Petrus, an Paulus, an quis alius; non dicam, Illud eſt Petrus, quia iam ſciunt eſſe hominem, ſed dicam, Ille eſt Petrus. Cùm ergo diſcipuli panem viderent, & panem eſſe non ignorarent, abſurdiſsima fuiſſet loquutio, ſi de illo pane Dominus dixiſſet: *Hoc eſt corpus meum*, cùm debuiſſet dicere, Hic panis eſt corpus meum. Non igitur poteſt fieri, vt illud, *Hoc*, demonſtret panem tanquam ſubiectum propoſitionis.

Sed Addo argumentum robuſtiſsimum ex Scriptura. Nam ſi, *Hoc*, demonſtraret panem; ita

D etiam in conſecratione vini, *Hic*, ſiue, Hoc, Græcè, demonſtraret vinum: quod quidem illi concedunt, ſed apertè repugnat Lucas cap. 22. qui ſic ait: τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον, id eſt, *Hic calix nouum Teſtamentum in ſanguine meo, qui pro vobis effunditur*, vbi, *qui effunditur*, non coniungitur cum illis verbis, *In ſanguine meo*, ſed cum illis, *Hic calix*, vt patet ex Græcis verbis. Dicit ergo Lucas calicem effundi pro nobis: non autem vas aut vinum effuſum eſt pro nobis, ſed verus ſanguis; calix igitur non ſignificat calicem vini, ſed calicem ſanguinis. Ad hoc argumentum non potuit Beza reſpondere, niſi negando textum Euangelij eſſe integrum. Nam cùm in hunc locum ſcribit, fatetur ita legi in omnibus libris, etiam

vetuſtiſsimis; tamen quia deſtruit hic locus eius ſentētiam; audet dicere, locum eſſe corruptum in omnibus codicibus, aut ex margine irrepſiſſe in textum. Quod ſi recipitur, nulla cauſſa eſt, cur non liceat totam Scripturam negare.

TERTIA explicatio, quæ habet etiam ſuos auctores, vt ſuprà oſtendimus, refellitur hac ratione. Dominus ex ſententia aduerſariorum non dedit Apoſtolis corpus ſuum, ſed panem, cùm ait: *Accipite, & manducate*; ergo debuit explicare vim, & efficaciam illius panis, non corporis ſui: ergo non debuit dicere, Corpus meum eſt hoc, nimirum panis, quia reficit inſtar panis; ſed dicere debuit, Panis eſt hoc, id eſt, corpus meum, quia reficit ſignificando, vel repræſentando corpus meum. Quemadmodum ſi quis daret panem edendum, ineptè diceret, Sume, comede iſtum panem: nam caſtaneæ ſunt panis, id eſt, reficiunt inſtar panis: rectè autem loqueretur, ſi caſtaneas daret, ac diceret, Comede has caſtaneas; nam ſunt & ipſæ quidam panis.

DICENT, Dominum dediſſe Apoſtolis corpus ſuum ſpiritualiter manducandum per fidem, ac de illo dicere potuiſſe, Corpus meum eſt hoc, id eſt, panis. CONTRA; nam diſputatio noſtra eſt de verbis Domini. Cùm autem Dominus dixit: *Accipite, & manducate*, non obtulit per ea verba corpus ſuum fidei, ſed panem manibus, & ori corporali Apoſtolorum, vt patet ex illis verbis: *Accepit panem, & cùm gratias egiſſet, fregit, deditq́; eis dicens, &c.* Itaq; panem obtulit manducandum, ſiue (vt aduerſarij volunt) panem verum, & naturalem; vel, vt volunt Catholici, panem conuerſum in ſuam carnem, manentibus tamen accidentibus, & ſpecie exteriore panis. Cùm ergo panem dederit; ineptiſsima eſt illa ratio, Accipite, edite hunc panem: quia corpus meum nutrit inſtar panis.

PRÆTEREA nititur hæc ſententia baculo arundineo: probat enim eam Langus, quia ſic tradidit præceptor linguæ Græcæ, Valentinus Cratoaldus: & quia apud Græcos articulus eſt ſignum ſubiecti in propoſitione; in hac autem ſententia τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, articulus adiungitur corpori, non pronomini. At ſtultum eſt in re tanta dimiſsis omnibus ſanctis Patribus, & tot Conciliis Eccleſiæ Catholicæ, audire quid vnus ludimagiſter in ſuo angulo muſsitet. Neq; eſt vniuerſalis lex illa Grammaticæ Græcæ de articulo: ſæpiſsimè enim ponitur articulus in prędicato ad rem demonſtrandam, & definiendam, ſiue energiæ cauſſa, vt Matth. 5. *Vos eſtis ſal terræ*, ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας; & ibidem: *Vos eſtis lux mundi*, τὸ φῶς, & cap. 21. *Hic eſt hæres*, & alibi. Quid, quod Paulus 1. Corinth. 11. non ait τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. ſed ad confundendum hæreticum dixit τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα?

Reſtat igitur, vt vera ſit Catholicorum ſententia, qui illud, *Hoc*, dèmonſtrare volunt, non panem, ſed rem contentam ſub ſpeciebus panis;

A quę etſi antea fuerat panis, tamen tunc iam erat Chriſti corpus. Ex quo ſequitur, vt etiam ex hac particula probetur veritas corporis Domini in Euchariſtia.

EST.

SECVNDO conſideranda eſt particula EST, circa quam refutandæ ſunt duæ hæreticorum ſententiæ QVARTA & QVINTA. Igitur eam particulam Zwinglius contendit accipiendam eſſe, pro Significat, quod etiam Caluinus, & Petrus Martyr, & Beza in lib. de cœna Domini, cap. 5. aliquando dicunt; licet aptiùs putent, ſi tropus ponatur in nomine, *Corpus*, quàm in verbo, *Eſt*.
B At verò Catholici propriè accipi volunt, ita vt, *Eſt*, nihil ſignificet, niſi, *Eſt*. Quod autem Caluinus ſcribit li. 4. Inſtit. cap. 17. §. 20. Catholicos accipere, *Eſt*, pro Tranſubſtantiatur, qui eſt tropus omnibus gentibus inauditus, mera calumnia eſt. Catholici enim dicunt quidem colligi ex hac voce tranſubſtantiationem, vt infrà contra Lutherum demõſtrabimus, ſed non dicunt, *Eſt*, poni pro Tranſubſtantiari; nec ſolum hoc non dicunt, ſed ne veriſimiliter quidem id poteſt eis affingi, cùm ipſi contendant pronomen, *Hoc*, non demonſtrare panem, qui ſolus (eorum ſententia) mutatur in corpus Chriſti.

Quod igitur verbum, *Eſt*, hoc loco ſignificet,
C *Eſt*, probatur PRIMO, quia hoc verbum non poteſt vllo modo accipi in alia ſignificatione, quā in ſua propria. Nam INPRIMIS habet ſimpliciſsimam, & communiſsimam ſignificationem; ita vt omnia alia verba reſoluantur in hoc, & aliquid aliud: ſic enim reſoluimus, Homo ambulat, id eſt, eſt ambulans; ridet, id eſt, eſt ridens, &c. ergo hoc verbum non poteſt trahi ad ſignificationem alterius verbi; quia tunc poſſet, ac deberet reſolui in ſe, & aliud, quod nullo modo fieri poteſt, cùm ſit omnium ſimpliciſsimum. PRÆTEREA hoc verbum eſt copula omnium propoſitionum, coniungens prædicatum cum ſubiecto; ergo eſt in omni propoſitione neceſſarium; ergo nunquam poteſt dimittere ſuam
D ſignificationem, vt induat aliam. PRÆTEREA tropi non ponuntur in verbis, niſi ratione peculiaris alicuius rei, ſeu naturæ, quæ in vno verbo implicatur, & non in altero; vt verbi gratia, ridere ſumitur tropicè propter riſum, quem ſignificat, & ſic de ceteris. At hoc verbum, *Eſt*, nihil ſignificat, niſi coniunctionem vnius cum altero, aut ipſum eſſe commune cum omnibus rebus: vnde dicitur ſubſtantiuum, & alia adiectiua. Quare fieri non poteſt, vt in eo ſit aliquis tropus. DENIQVE nullus vnquam Rhetor ſcripſit, tropum fingi poſſe in verbo, *Eſt*. Opinio igitur Zwinglij, & ſectatorum eius, ex mera imperitia nata eſt; ac propterea prudentiores Sacramentarij, non in verbo, *Eſt*, ſed in nomine, *Corpus*, tropum poſuerunt.

DICES,

Dices, in explicatione vocabulorum, *Est*, accipitur ordinariè pro Significat, vt, Amare est diligere, id est, significat diligere. Respondeo; Id verum est, & tamen non est hîc vllus tropus. Nam quia in eiusmodi sententiis prædicatur signum de signo, ideo explicatur, *Est*, per Significat; essentia enim signi est significatio. Itaque etiam in his sententiis, *Est*, significat Esse; sed quia ipsum esse, est significare, in vocibus, ideo, *Est*, explicatur per Significat; at in aliis sentẽtiis, vbi quod prædicatur, non est signum formaliter, non potest, *Est*, explicari per Significat.

Sequitur explicatio Boquini, quę erat Qvinta opinio. Is, vt diximus, vult illud, *Est*, significare communicationem idiomatum nascentem ex vnione Sacramentali panis, & corporis Christi: sed toto cœlo aberrat, licet multum sibi placeat cum isto suo nouo figmento. Nam communicatio idiomatum nõ oritur ex qualibet vnione, sed solùm ex hypostatica, vbi est vnum suppositum in duabus naturis. Id verò patet exemplo vnionis naturalis, quæ est inter animam, & corpus in homine. Etsi enim ex hac vnione putat Boquinus nasci communicationem idiomatum, quia idem homo dicitur corporalis, & mortalis ratione corporis, & spiritualis, & immortalis ratione animæ: tamen apertè fallitur. Nam in rigore, id est, verè, & propriè homo non dicitur spiritualis, & immortalis, sicut verè, & propriè dicitur corporalis, & mortalis. Nam post mortem homo nõ est amplius homo, proinde nõ est homo immortalis, sed solus spiritus eius: ergo multò minus ex vnione Sacramentali, quæ est minor quàm naturalis, orietur communicatio idiomatum.

Secvndo, Communicatio idiomatum non est inter naturas vnitas, sed in solo supposito communi: non enim dicimus, Deitas est humanitas, vel contrà; sed Verbum dicitur Deus, & homo; & in exemplo hominis dicitur homo secundum Boquinum corporalis, & spiritualis: at non corpus esse spiritus, vel contrà spiritus corpus. Ergo non potest dici vi istius communicationis; Hic panis est corpus, sed solùm, Hoc Sacramentum est panis, & corpus. Nam vt ipse Boquinus explicat, Sacramentum est id, in quo fit vnio Sacramentalis, sicut Christus est id, in quo fit vnio hypostatica; & homo est id, in quo fit vnio naturalis.

Tertio, Communicatio idiomatum est mutua: at ex vnione Sacramentali non oritur mutua communicatio. Nam tametsi signum accipit interdum nomen signati, tamen non contrà; imago Cæsaris dicitur Cæsar, sed Cæsar non dicitur imago; hedera est signum vini, & posset aliquo modo dici vinum, nimirum repræsentatiuè: at vinum nullo modo dicitur hedera: ita igitur licet panis posset dici Sacramentaliter corpus, quia illud significat: tamen Christus non potest dici Sacramẽtaliter panis. Non ergo

A exponi possunt verba Domini Sacramentalia, per communicationem idiomatum.

Qvarto, Communicatio idiomatum non solùm communicat nomina naturarum, sed etiam proprietatum ipsarum. De Christo enim dicimus; Hic homo est æternus, omnipotẽs, &c. & hic Deus esuriit, sitiit, mortuus est, &c. at non licet tribuere pani, corporis Domini proprietates, neq; è contrario proprietates panis corpori: nemo enim ferret, si quis dicere vellet; Panis est animatus, vnitus diuinitati, &c. & multò minus, si quis diceret, Corpus Domini est rotundum, triticeum, expers vitæ, & sensus. Quare ineptum est Boquini figmentum.

B

CORPVS.

Sequitur alia particula, nimirum, Corpvs, quam tribus modis aduersarij exponunt. Alij enim significari volunt ea voce corpus Christi mysticum; Alij signum corporis Christi; Alij signum quidem, sed efficax, quę sunt tres opiniões ex illis nouem, quas suprà recitauimus, nimirum, Sexta, Septima, & Octava.

Sed Prima expositio ineptissima est, nec vllo nititur fundamento, & apertè repugnat sequentibus verbis: *Quod pro vobis datur*; nec enim corpus mysticum datum est pro nobis, sed corpus verum. Magis autem repugnat verbis, quæ

C dicuntur in consecratione calicis: non enim Ecclesia, seu corpus mysticum Christi, dici potest calix sanguinis, vel Testamenti; nec pro nobis effunditur in remissionem peccatorum.

Secvnda autem expositio refellitur his argumentis. Primo, quia nusquam in Scriptura accipitur corpus Christi, nisi vel pro corpore vero, & naturali ipsius, vel pro corpore mystico: pro signo, vel figura corporis nusquam; ergo expositio illa est planè temeraria, & sine exemplo vllo Scripturæ introducta. Et confirmatur, quia Scriptura cùm accipit propriè corpus Christi, id est, pro Ecclesia, continuò id ipsum explicat: vt Coloss. 1. *Adimpleo, quæ desunt passionibus Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia.* At hoc loco

D co nullus Euangelista, neque Paulus explicuit corpus accipi impropriè: relinquitur igitur, vt propriè accipi debeat.

Secvndo idem probatur ex dictis de pronomine, *Hoc*: Nam si pronomẽ, *Hoc*, non demonstrat panẽ, vt clarissimè antea ostendimus, certè ruit fundamentum aduersariorum: nec enim habent, de quo prædicent, *signum corporis*, nisi velint ipsum verũ, & naturale corpus esse signum sui ipsius.

Tertio probatur ex sequentibus verbis: *Quod pro vobis datur.* Est autem observandvm, paulò aliter legi in Gręcis, & Latinis codicibus. Matt. 26. & Marc. 14. & Luc. 22. Græcè habetur, de sanguine ἐκχυνόμενον, id est, effunditur, Latinè *effundetur*. Luc. 22. de pane dicitur διδόμενον,

& Lati-

& Latinè *datur*. 1. Cor. 11. κλώμενον, id est, frangitur, Latinè *tradetur*.

Quæ verba dupliciter exponi possunt. VNO modo, vt hęc omnia dicantur de corpore & sanguine, vt est in Eucharistia, non autem vt fuit postea in cruce, vt sensus sit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur*, id est, offertur, & donatur Deo Patri in sacrificium. Neque obstat vocabulum Frangitur: nam iuxta morem Scripturæ, frangere, est dare, Isaiæ 58. *Frange esurienti panem tuum.* Vnde Lucas posuit, *quod datur*, pro eo, quod habet Paulus, Frangitur. Verborum autem calicis hunc esse volunt sensum: *Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur*, id est, qui libatur, & offertur Deo in sacrificium pro salute vestra. Porrò hæc explicatio si recipiatur, planè euertit hęreticorum sententiam de corpore Domini tropicè intelligendo. Neque enim corpus tropicè acceptum, id est, panis, datus est pro nobis, sed datus est nobis; neq; vinum sanguinem significans effusus est in institutione cœnæ, sed infusus potius; neque id pro nobis, sed nobis; neq; in remissionem peccatorum, quod propriè conuenire vero sanguini omnes fatentur.

ALTERA tamen expositio, quæ refert hæc omnia ad paßionē, & crucem Domini, & quam recipit Petrus Martyr in comment. cap. 11. primæ ad Corinth. & Caluinus atque alij in cap. 26. Matt. est etiam vera, & nō pugnat cum superiore, vt in 1. li. de sacrificio, cap. 10. demonstramus. Quod autem hæc etiam expositio quam aduersarij recipiunt, ostendat corpus propriè, non tropicè accipiendum, probatur hoc modo. Ista additio: *Quod pro vobis datur*, non videtur apposita alia de caussa, quàm vt distingueretur corpus Christi, quod dabatur discipulis, ab alio, quod eis non dabatur. Sicut enim addidit: *Meum*, vt distingueret corpus suum à corporibus non suis; ita adiecit (*quod pro vobis tradetur*) ad distinguendum corpus verum, & naturale suum ab alio corpore suo, sed non naturali, quale est, corpus mysticum Ecclesiæ. Quod etiam satis apertè indicat articulus appositus nomini Gręcè τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα, &c. Nam vt Cyrillus docet lib. 1. in Ioan. cap. 4. articulus facit, vt nomē accipiatur in vna certa, determinata, & propria significatione. Itaq; sicut cùm dicimus; Hic est ille Petrus, qui accepit claues regni, distinguimus eum ab aliis eiusdem nominis; ita cùm Dominus ait; Hoc est illud corpus (hanc enim vim habet articulus) quod pro vobis tradetur, intelligimus Dominum distinguere corpus suum verum ab omni alio, & determinatè loqui de illo solo. Iam igitur, si Dominus Apostolis tradidit verum corpus propriè dictum, optimè se habet illa additio: dedit enim eis comedendum corpus suum naturale, non mysticum; si autem (vt aduersarij volunt) dedit eis panem, qui esset signum corporis; falsa est additio. Panis enim, vt symbolum corporis Dominici, vtrumque corpus signifi-

A cat, & mysticum, & naturale: quocirca malè addita fuisset illa distinctio. Quod enim panis Eucharistiæ vtrumque corpus Christi significare debeat, & verum, & mysticum, dubitari non potest: inde enim 1. Corinth. 10. dicitur: *Vnus panis, & vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus.* & Augustinus tractat. 26. in Ioannem, dicit, ideò in specie panis, & vini consecrari Eucharistiam, vt significetur vnitas corporis mystici. Vt enim panis ex multis granis efficitur, & vinum ex multis racemis confluit; ita Ecclesiæ corpus, ex multis fidelibus componitur. Præterea corpus in crucem traditum, & sanguis in cruce effusus verè sunt corpus, & sanguis Christi pro-

B priè, non significatiuè.

DICENT, Panis est signum seu figura veri corporis, & sanguinis pro nobis traditi, & effusi. Contrà; nam illæ voces in recto positæ διδόμενον, & ἐκχυνόμενον debēt coniungi cum substantiuo in recto, non in obliquo; ergo iunguntur cū eo, quod dicitur corpus, & sanguis, non cum vocibus in obliquis positis, id est, corporis, & sanguinis. Ergo aut verum corpus, & sanguis sunt in Eucharistia, aut corpus, & sanguis significatiuè, id est, panis & vinum, tradita sunt pro nobis ad crucem, & mortem, quo nihil absurdius fingi potest.

Sequitur TERTIA explicatio, quæ (vt diximus) Caluini est, qui existimat panem Eucharistiæ non appellari signum corporis, sed ipsum

C corpus, quia est signum efficacißimum. Quod idem admittit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum in fine tertię partis: vbi dicit, Christum non dixisse, Hoc significat, vel Hoc est signum, sed Hoc est ipsum corpus meum, vt distingueret hoc signum ab aliis signis inanibus, & sterilibus; dum enim panem istum Eucharistię ore sumimus, verè simul ipsum Christi corpus spiritu manducamus.

EST autem hîc reuocandum ad memoriam, quod suprà diximus in 1. capite, non existimare Caluinum nobis cum pane dari reipsa ipsum Christi corpus, ita vt Christi corpus dici possit esse tunc, & in cœlo, & nobiscum; sed solùm dari

D per quandam communicationem ipsius, & omnium bonorum eius, quæ non requirit localem præsentiam, quomodo dantur aliquando regna, & ciuitates, vel prædia absentibus. Id autem fieri existimat per instrumentum fidei: dum enim credimus in Christum, fit ipse noster cum omnibus bonis suis. Vide quę suprà diximus loco citato.

Hæc opinio, seu potius figmentum, duplici argumento refutari potest. PRIMO ex principio quodam ipsius Caluini. Credere in Christum, non est verè manducare Christum; nec diceretur panis Eucharistię corpus Christi, si credere esset manducare. At ex sententia Caluini apertè sequitur, nihil esse aliud mādụcare Christum, nisi credere in ipsum; ergo ex sententia

Caluini

Caluini non verè manducatur in Eucharistia corpus Christi, nec dici potest panis ille corpus Christi. Maior propositio est ipsius Caluini lib. 4.Institut.cap.17.§.5. *Sunt*, inquit, *qui manducare Christi carnem, & sanguinem eius bibere, vno verbo definiant, nihil esse aliud, quàm in Christum ipsum credere: sed mihi expreßius quiddã, ac sublimius videtur voluisse Christus in præclara illa concione, vbi carnis suæ manducationem nobis commendat.* Et infrà: *Quemadmodum enim non aspectus, sed esus panis corpori alimentum sufficit: ita verè ac penitus participem Christi animam fieri conuenit, vt ipsius virtute in vitam spiritualem vegetetur.* Vbi comparat actum credendi, cum actu videndi cibum, vt significet ita credere, non esse manducare, sicut videre cibum non est manducare; qualia etiam repetit, §.11.

Probatur nunc minor propositio. Nam manducare est actio quædam, & actio manducantis, non cibi manducati, vt notißimum est. At in manducatione corporis Domini secundũ Caluinistas, nulla est actio hominis manducantis, nisi ipsum credere; ergo ipsum credere est manducare secundum Caluinum. Probatur minor. Nam illa vnio corporis Domini nobiscum, quæ sequitur post actum fidei, non est aliqua actio, sed relatio sequens apprehensionem fidei, vel si actio est, non est nostra, sed Christi: ita enim ipsi docent, ex hoc quod quis credit, sequi vt Christus se totum ei donet, & communicet; vel explicent ipsi, post actum fidei, quam aliam actionem exerceat homo in coniunctione cum Christo facienda. Et confirmatur exemplo corporalis manducationis: in hoc enim manducare est apprehendere cibum, & traiicere ab ore ad stomachum, non autem vnio cibi, & hominis; ergo eodem modo in spirituali manducatione, manducare erit apprehendere Christũ, qui est actus fidei, non autem vnio Christi nobiscum, quæ non est actio, sed actionis effectus. Confirmatur etiam ex loco Pauli, quem Caluinus adducit ad illustrandam sententiam suam. Cùm Paulus ait Ephes.3. Christum habitare in nobis per fidem, non intelligimus idem esse credere, & habitare Christum in nobis, sed vnum ex altero sequi; ita etiam cùm dicimus, corpus Domini manducari per fidem. At habitare Christum in homine, non est actio aliqua hominis distincta ab actione fidei: ergo eodem modo vnio Christi nobiscum per manducationem spiritualem Eucharistiæ, non est actio distincta ab actione fidei; igitur manducare nihil est aliud nisi credere.

Secundo omissa ista inepta Caluini metaphysica, probo, non posse panem dici corpus, quin sit signum efficax. Nam eandem efficaciam habent Sacramenta vetera, nouæ legis, Baptismus, verbum Dei, & imago depicta vel sculpta crucifixi. At ineptus esset, qui diceret, Imago crucifixi non est nuda imago, sed est verè ipse Christus, qui pro nobis passus est: & eodem modo esset ineptus, qui diceret, Sacrificia, & Sacra-

A menta vetera, vel Baptismus noster, aut verbum Dei, sunt ipse Christus, non eius tantùm symbola; ergo ineptus est etiam qui dicit, Panis Eucharistiæ est ipsum corpus Domini, non nudum symbolum. Probatur maior propositio. Nam (vt suprà ostendimus in 1. cap.) nihil aliud tribuit Caluinus Eucharistiæ, nisi vt sit symbolum reuocans ad memoriam Christi paßionem, & ea ratione fidem excitans, vt patet ex lib.4. Instit.cap.17.§.2.& 5.& alibi. At hoc idem faciunt Sacramenta vetera, & Baptismus, & verbum Dei, & imago crucifixi. Omnia enim hæc repręsentant Christi mortem, & proinde fidem excitant: immò multò melius mortem Christi re-
B præsentat imago depicta, vel sculpta crucifixi, quàm panis fractio. Et idem dici potest de sacrificiis vitulorum, & agnorum apud veteres; & maximè de verbo Dei expressè proponente Christi mortem.

Ad hoc argumentum ex parte aliqua respondere conatur Petrus Martyr, in lib. contra Gardinerum parte 1. obiecto 94. dicit enim Sacramenta vetera non fuisse appellata corpus Christi, sicut appellatur panis Eucharistiæ, licet illa etiam fuerint signa efficacia huius rei; quia nondum peracta erat Christi paßio; nunc autem peracta est.

At vanißima est solutio. Nam quando Christus dixit: *Hoc est corpus meum*, nondum peracta
C erat paßio. Et præterea, quod signa repræsentent rem præteritam vel futuram, ad hoc, vt accipere poßint nomen rei significatæ, est omnino peraccidens, & impertinens. Nam si cùm Deus reuelauit aliquem nasciturum, sicut reuelauit de Cyro, Ioanne Baptista, & aliis, depicta fuisset imago illius, non minus illa imago dici potuisset Cyrus, vel Ioannes, quàm illæ, quæ modò pinguntur.

Deinde esto, solutio aliquid valeat, quantum ad Sacramenta vetera: certè nihil responderi potest ad instantiam de Baptismo, in quo repręsentamus Christi mortem iam pręteritam teste Paulo Rom.6.& de imagine crucifixi; & de verbo Dei. & tamen rideretur qui diceret, ver-
D bum, aut Baptismum esse ipsum corpus Christi: & imaginem depictam non esse nudum signum, sed ipsum Christum, qui pro nobis mortuus est.

MEVM.

Sequitur vltima particula, Mevm ad quam pertinet Vltima opinio hæreticorum, & ea quidem ineptißima, eorum videlicet, qui dicũt vocari panem corpus Christi, quia ab ipso creatus. Id enim facillimè refellitur ex sequentibus verbis: *Quod pro vobis datur*; & clariùs de sanguine: *Qui pro vobis effundetur in remißionem peccatorum.* Panis enim, & vinum, quamuis sint res à Christo creatæ: tamen non sunt datæ, aut effusæ pro nobis in remißionem peccatorum.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta, quibus probant aduerſarij verba inſtitutionis figuratè accipienda.

VIDEAMVS nunc quibus argumentis probent aduerſarij verba inſtitutionis figuratè accipienda. Sed obiiciunt illi PRIMO argumentum, quod olim obiiciebat Berengarius teſte Guitmundo lib.2. Particula (*Hoc*) eſt demonſtratiua. Dominus autem cùm ait: *Hoc eſt corpus meum*, panem ſolùm in manibus habuit, quem demonſtraret: ex ſententia enim Catholicorum, non fuit corpus Domini in Sacramento, cùm diceretur (*Hoc*) ſed peracta demum conſecratione. SECVNDO, augetur difficultas ex illis verbis Matth. 26. *Bibite ex hoc omnes*, illud enim (*ex hoc*) non poteſt referri niſi ad vinum. Quare iuſsit Dominus, vt vinum biberent, proinde vinum, non ſanguinem biberunt, niſi figuratè: vel ſi repentè mutauit vinum in ſanguinem, præſtigiis vſus videbitur, quippe qui vinum obtulerit, & dum eſſent bibituri, illud è medio ſuſtulerit. TERTIO Lucas, & Paulus dixerunt τοῦτο τὸ ποτήριον, *hic calix*; ergo pronomen demonſtrat calicem, non ſanguinem. At eadem ratio eſt panis, & calicis, ergo illud: *Hoc eſt corpus*, ſignificat, Hic panis eſt corpus. QVARTO eſt argumentum Lutheri cap. 1. de Babylon. captiuit. Hebræi non habent genus neutrum; ergo Dominus non dixit: *Hoc eſt corpus meum*, ſed, Hic eſt corpus meum: ergo demonſtrauit panem, non corpus. QVINTO eſt argumentum Caluini, & aliorum. Quod accepit Dominus, ac benedixit, fregit, id diſcipulis dedit; nam omnia verba: *Accepit, benedixit, fregit, dedit*, regunt eundem accuſatiuum. Sed accepit, & benedixit, ac fregit panem; ergo, & panem dedit; ergo illud (*Hoc*) panem demonſtrat.

Vt ſoluantur obiectiones, & tota res aperiatur, NOTANDVM eſt ſecundum Græcos codices, pronomen τοῦτο, accipi poſſe ſubſtantiuè, & adiectiuè: præterquam Luc. 22. & 1. Cor. 11. vbi dicitur τοῦτο τὸ ποτήριον, *hic calix*: tamen in Latinis codicibus, non poteſt accipi ſubſtantiuè, niſi in illis verbis: *Hoc eſt corpus*. Nam in conſecratione calicis omnes habent, *Hic eſt ſanguis*, aut *Hic calix*, quæ non poſſunt exponi ſubſtantiuè. Eſt quidem in quibuſdam codicibus Cypriani lib. 2. epiſt. 3. *Hoc eſt ſanguis*: ſed correctiores Manutij, Morelij, Pamelij habent, *Hic eſt ſanguis*, vt etiam habetur in omnibus liturgiis Latinis. Quare vt omnia conueniant; præſtat exponere vbique illud pronomen adiectiuè, vt hic ſit ſenſus: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, Hoc edulium eſt corpus meũ: *Hic eſt ſanguis*, id eſt, Hic potus eſt ſanguis meus. *Hic eſt calix ſanguinis mei*, id eſt, Hic calix eſt calix ſanguinis mei.

A Nota SECVNDO Catholicos etſi conueniant in re, tamen non conuenire in modo explicandi, quid propriè demonſtret illud pronomen, *Hoc*, vel *Hic*. Sunt autem duæ celebriores ſententiæ. VNA, quod pronomen, *Hoc*, demonſtret corpus, & pronomen, *Hic*, demonſtret ſanguinem. Et ad argumentum aduerſariorum reſpondent, in huiuſmodi propoſitionibus, quæ ſignificant id, quod tunc fit, cùm dicitur; pronomina demonſtratiua non demonſtrare id quod eſt, ſed id quod erit: & ponunt exempla, vt ſi quis dum pingit lineam, aut circulum, dicat; hæc eſt linea; hic eſt circulus: quomodo etiam exponi debet pronomen in illis verbis Domini Ioan. 15. *Hoc eſt*
B *præceptum meum*. Et rurſus: *Hæc mando vobis*. Et Luc. 22. *Hæc ſunt verba, quæ loquutus ſum ad vos; quoniam neceſſe eſt impleri omnia, &c.* & ſic accipiuntur illa exordia Prophetarum: *Hæc dicit Dominus*.

Hæc explicatio non videtur plenè ſatisfacere propter duas cauſſas. PRIMO, quia etſi pronomen demonſtratiuum demonſtret rem futuram, quando nihil eſt præſens, quod demonſtretur, vt in exemplis allatis; tamen ſi quis digito aliquid oſtendat, dum pronomen effert, valde abſurdum videtur dicere pronomine illo nõ demonſtrari rem præſentem. Atqui Dominus accepit panem, & illum porrigens ait: *Accipite, edite, hoc eſt corpus meum*; videtur igitur demonſtrauiſſe panem. Neque obſtat, quod propoſitio
C non ſignificat, niſi in fine totius prolationis. Nam etſi ita eſt de propoſitione, quæ eſt oratio quædam: tamen demõſtratiua pronomina mox indicant certum aliquid, etiam antequam ſequantur ceteræ voces. Et ſanè in illis verbis: *Bibite ex hoc omnes*, valde durum eſt non demonſtrari id, quod erat, ſed id tantùm, quod futurum erat.

SECVNDO verba Sacramentalia ſecundum Catholicos non ſunt ſpeculatiua, ſed practica; efficiunt enim quod ſignificãt: vnde etiam à Patribus operatoria dicuntur, vt poſtea videbimus. At ſi pronomen demonſtrat ſolum corpus, verba erunt ſpeculatiua, non practica. Semper enim verum eſt demonſtrato Chriſti cor-
D pore, dicere: *Hoc eſt corpus Chriſti*, ſiue id dicatur ante conſecrationem, ſiue poſtea; ſiue à laico, ſiue à ſacerdote. At verba Sacramentalia, quia operatoria, non ſunt vera, niſi dicantur ab eo, qui eſt legitimus miniſter; neque ſunt vera, antequam Sacramentum efficiatur.

Eſt igitur ALTERA ſententia S. Thomæ 3. p. q. 78. art. 2. & 5. & in cap. 11. prioris ad Corinth. necnon aliorum multorum, qui eum ſequuntur, quod pronomen, *Hoc*, non demonſtret præciſè panem, nec corpus, ſed in communi ſubſtantiam, quæ eſt ſub illis ſpeciebus: ſic tamen vt demonſtratio propriè ad ſpecies pertineat; non quidem, vt ſenſus ſit: *Hoc*, id eſt, hæ ſpecies ſunt corpus meum; ſed in obliquo, hoc modo: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, ſub his ſpeciebus eſt corpus

meum.

meum. Quomodo etiam exposuit olim Guitmundus lib.2. qui hunc vult esse sensum eorum verborum: *Hoc est corpus meum*, id est, hoc hactenus panis, nunc est corpus meum: atque hoc modo omnia optimè cohærent. Nam quia Sacramenta significant, quod efficiunt, & non efficitur in hoc Sacramento, vt corpus Christi, sit corpus Christi: id enim semper fuit, neque efficitur, vt panis sit corpus Christi: id enim fieri nequit; sed efficitur, vt sub speciebus illis sit corpus Christi, sub quibus antea erat substātia panis; ideò illud, *Hoc*, non demonstrat panem, nec corpus Christi, sed contentum sub speciebus.

Hinc argumentum optimè soluitur. Nam cùm aiunt, *Hoc*, demonstrat panem; ergo panis est corpus Christi: propriè autem id esse non potest, ergo figuratè. RESPONDEO illud, *Hoc*, non demonstrare panem præcisè, sed contentum sub illis speciebus; quod quidem licet fuerit panis ante consecrationem, tamē vi illorum verborum incipit esse corpus Domini.

Idem dico ad illud, *Bibite ex hoc omnes*: illud enim, *ex hoc*, non significat ex hoc vino, sed ex eo, quod in calice sub speciebus vini continetur; quod quidem licet vinum fuerit ante consecrationem, tamē finitis verbis consecrationis, non vinum, sed sanguis erat, vt Dominus testatur subiiciens: *Hic enim est sanguis meus*. Quare non iussit Dominus (sicut aduersarij mentiuntur) vt Apostoli in sacra cœna vinum biberent; nec fuerunt vllæ præstigiæ: id enim fuit verè, quod Dominus dixit, nimirum sanguis eius. Præstigiatores enim vnum pollicentur, & aliud præstant: immò contrarium Dominus fecit eius, quod præstigiatores faciunt; illi enim dicūt se aliquid dare, & non dant verè, sed apparenter: Dominus autem dedit verè, quod dicebat se dare, licet non appareret ita esse.

Illud quod obiiciebatur ex verbis Lucæ, & Pauli, *Hic calix*, pro nobis facit. Nam nomine calicis, intelligitur ex communi vsu loquendi non ipsum vas, sed quod in vase continetur: rectissimè igitur exponitur, *Hic calix*, id est, quod in hoc calice continetur. Neque est eadem ratio panis, & calicis; nam panis non potest significare nisi panem, calix autem significat generatim, quidquid in calice continetur, siue sit vinum, siue sanguis, siue quid aliud.

Ad argumentum Lutheri respondeo PRIMO. Sicut Hebræi non habent genus neutrum in pronomine, ita nec habere in nominibus: quocirca etiam corpus Hebraicè est generis masculini, & demonstrari potuit per pronomen masculinum. SECVNDO verba Domini Hebraica dico rectius exposita à Marco, & Luca, & ab eo, qui Matthęum Gręcum fecit, qui sine dubio antiquissimus auctor fuit; quàm ab vllo alio exponi possint: porrò hi auctores cum panem nominassent ἄρτον generis masculini, pronomen posuerunt in genere neutro τοῦτο.

A Ad vltimum RESPONDEO, Dominum accepisse, ac benedixisse panem; sed dedisse panem non vulgarem, vt acceperat, sed benedictum, & benedictione mutatum. Intercedit enim inter, *Accepit, & dedit*, verbum, *benedixit*, quod facit, ne omnia verba regant eundem accusatiuum eodem modo se habentem. Neque est hoc inusitatum: nam si quis dicat; Percussit quidā Petrum, occidit, & sepeliuit; non intelliget Petrum fuisse viuum sepultum, tametsi viuus fuerit percussus. ADDE, quod etiam illi hoc modo coguntur soluere hoc argumentum: nam volunt Dominum accepisse panem vulgarem, & tamen dedisse panem Sacramentalem.

B Obiiciunt contra hanc solutionem Caluinus, & Petrus Martyr. Caluinus lib.4. Instit.cap.17. §.20. *Nihil absurdius*, inquit, *quàm ad speciem transferre, quod de pane prædicatur*. Respexit nimirum Caluinus ad verba S. Thomæ 3.p.q.78.art.2. vbi dicit, pronomen, *Hoc*, demonstrare species sensibiles panis, quæ solæ manent in illa mutatione panis in corpus Christi.

SED S. Thomas explicuit se in art.5. ad 2. vbi dicit pronomen, *Hoc*, non demonstrare accidentia, quasi esset sensus; Hoc, id est, hæc accidentia sunt corpus Christi; (id enim verè absurdissimum esset, vt Caluinus dicit, qui videtur in hoc sensu accepisse verba S. Thomæ) sed demonstrare substantiam sub illis accidentibus con-
C tentam, quæ antea erat panis, & nunc est corpus Christi; ita vt hic sit sensus; Hoc, id est, substantia sub his accidentibus contenta, est corpus Christi. Et hic sensus non modò non est absurdus, sed est necessarius; quandoquidem (vt suprà ostendimus) illud, *Hoc*, non potest demonstrare panem, neq; etiam corpus Christi præcisè; & esset aptum exemplum, si Dominus quando mutauit aquam in vinum, ostēdisset hydrias aquæ, ac dixisset, Hoc est vinum, & illis verbis mutasset aquam in vinum. Neque enim possemus ita exponere illam sententiam; Hoc est vinum, id est, hæc aqua est vinum: id enim falsum esset; neque ita, Hoc, id est, hoc vinum, siue hæc res, demonstrando vinum, est vinum: nam falsa
D fuisset demonstratio, non enim aderat vinum, cùm diceretur; Hoc, sed hic esset sensus, Hoc est vinum, id est, in hoc vase est vinum.

Petrus Martyr in libro contra Gardinerum parte 1. obiecto 13. & 14. ridet hanc solutionem, & quia dicimus demonstrari substantiam sub speciebus contentam, quæ videtur esse quoddam indiuiduum vagum; ait ipse indiuiduum vagum mente posse concipi, demonstrari autem planè non posse: Dominum autem demonstrasse quod in manibus habebat, id est, rem certam, & determinatam. Et vt se in Scholasticis versatum ostenderet; addit Scotum fuisse parentem huius indiuidui vagi in explicatione horum verborum.

SED in vtroq; fallitur. Nam inprimis Scotus in 4. dist. 8. q. 2. vbi fusè de hac re agit, neq; nominat indiuiduum vagum, neque ita exponit hunc locum, vt pronomen, *Hoc*, demonstret aliquid incertum, seu vagum, sed dicit, *Hoc*, significare Hoc ens; illud autem, Hoc ens, supponere pro Christi corpore; proinde esse propositionem illam singularem, & determinatam: quam sententiam suprà refutauimus. Porrò indiuidui vagi meminit Dominicus à Soto in explicatione sententiæ S. Thomæ in 4. dist. 11. q. 1. art. 5. Quamuis autem simile sit indiuiduo vago substantia sub speciebus panis contenta; & ex se non magis possit supponere pro pane, quàm pro corpore Christi, & pro qualibet alia re, quæ sub iisdem speciebus maneat: tamen in hac propositione: *Hoc est corpus meum*, substantia illa determinatur vi verbi, *Est*, ad supponendum pro corpore Christi; atque ita propositio est singularis, & determinata.

Ad id verò, quod ille ait indiuiduum vagum non posse demonstrari. RESPONDEO formaliter in hac propositione demonstrari species, quæ sunt certæ, & determinatæ, quamuis, vt dixi, in obliquo, non in recto. Quocirca non dicimus, *Hoc*, id est, hæc substantia, vel hoc ens, cum Scoto, sed, *Hoc*, id est, substantia sub his speciebus, vt pronomen demonstratiuum teneat se ex parte specierum, non ex parte substantiæ: interest autem inter illa duo, *Hoc*, id est, hæc substantia, & Hoc, id est, substantia sub his speciebus. Quod si dicas, *Hoc*, id est, hæc substantia, necesse est, vt substantia illa tunc sit præsens, quando dicitur, *Hoc*, & tamen tunc non est præsens substantia corporis Christi, & falsa redditur demonstratio. At si dicas, Hoc, id est, substantia sub his speciebus, non est necesse, vt illa substantia tunc sit præsens, sed satis est, si præsentes sint species, quæ demonstrantur pronomine, His. Id quod clarius erit, si tacita substantia dicas: *Hoc est corpus meum*, id est, sub his speciebus est corpus meum. Sed de his satis.

SECVNDVM argumentum sumitur ex particula, EST. Docet Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, parte 3. pag. 658. cogi Papistas, vt verbum, *Est*, accipiant tropicè pro Fit, vel transubstantiatur. Nam alioqui esset falsa propositio: *Hoc est corpus meum*. prius enim debet esse res, quàm pronuncietur eam esse; vera enim est propositio, si res ita se habeat, non contrà, ac præsertim secundum Catholicos, qui volunt hæc verba esse caussam conuersionis panis in corpus Christi: semper enim caussa est prior suo effectu. Sed corpus Domini non est in Eucharistia, antequam dicatur, *Est*, ergo falsò dicitur, *Est*, nisi sumatur pro Fit. PRÆTEREA ista oratio est operatoria ex sententia Papistarum, sicut illa, *Fiat lux*; ergo verbum, *Est*, debet sumi pro Fit.

RESPONDEO cum S. Thoma, 3. part. q. 78. art. 2. & 5. (vnde videtur Petrus Martyr accepisse hæc argumenta) verba illa consecratoria (vt quamuis aliam sententiam) non habere perfectam significationem, nisi in vltimo instanti, quo profertur vltima vox: pendet enim intellectus, donec ad finem veniatur; in eodem autem vltimo instanti ponitur effectus verborum in esse, id est, conuersio panis in corpus Christi. Neque obstat, quòd verba non videantur habere vltimum instans positiuum, cùm finiantur per motum. Nam etsi non datur vltima pars motus, & proinde verborum; tamen datur vltimum mutatum esse, & proinde vltimum instans terminatiuum verborum; quomodo in linea non datur vltima pars, datur tamen vltimum punctum. Quare simul tempore sunt completa significatio verborum, & conuersio panis in corpus Christi: ordine tamen naturæ inuicem se præcedunt, & sequuntur hæc duo. Nam verba illa, quatenus caussa sunt illius cōuersionis, præcedunt conuersionem: & contrà, quatenus veritas propositionis pendet à rei essentia, conuersio præcedit significationem.

Ad illam confirmationem RESPONDEO, verba esse operatoria, etiamsi non ponatur, *Est*, pro Fiat, quia cùm Deus, qui mentiri nō potest, dicit aliquid esse, necesse est, vt illud sit; & ideo si antea non fuerit, necesse est, vt tunc fiat. Cur autem dixerit olim Deus, *Fiat lux*, & Christus non dixerit, Fiat corpus, sed Est corpus; rationem reddit S. Thomas, quia verba Dei in principio creationis operabantur solùm efficienter, non autem Sacramentaliter: verba autem Christi operantur vtroq; modo; & ideo debent significare suum effectum in facto esse, quod fit per verbum substantiuum indicatiui modi, & temporis præsentis. Sed etiamsi ista caussa non esset; quis posuit Christo legem, vt semper eodem modo loqueretur cùm aliquid faciebat? nónne in Euangelio legimus dictum Lucæ 13. *Mulier dimissa es ab infirmitate tua?* & Ioan. 4. *Vade Filius tuus viuit?* Et certè non minus his verbis curauit hos ægrotos, quàm alium illis verbis: *Tolle grabatum tuum, & ambula*, Ioan. 5.

Obiiciunt Zwingliani quædā exempla Scripturæ, in quibus, *Est*, accipi videtur pro Significat, vt: *Semen est verbum Dei, Petra erat Christus*. SED de his dicemus in sequenti disputatione; nam communia sunt etiam Oecolampadio, & Caluino, & aliis. Perinde enim est si dicas: *Semen est*, id est, significat verbum, &, *Semen est verbum Dei*, id est, est signum verbi Dei: quomodo etiam possunt exponi omnes similes loquutiones.

TERTIVM argumentum, sicut & quatuor proximè sequentia, ex particula, CORPVS, desumitur. Igitur Caluinus, & Martyr, & ceteri sæpe hoc argumentum repetunt. Illa sententia: *Hoc est corpus meum*, est Sacramentalis; ergo Sacramentaliter exponenda; ergo significat, panē

esse

esse corpus Christi Sacramentaliter, seu significatiuè. Hoc argumentum tanti fecit Caluinus, vt in vltima admonitione ad VVestphalum de hoc argumento dixerit: *Hic murus aheneus esto.*

RESPONDEO, Sacramentalem propositionem sumi posse duobus modis. PRIMO, vt dicatur Sacramentalis, quia explicat Sacramentum, siue eius significationem, qualis est Apocalyp.17. *Septem capita, septem colles sunt, &c.* Nam ostenderat in visione Deus Ioanni mulierem sedentem super bestiam septem capitum, quæ significabat Romam, quæ sita est in septem montibus; ait ergo Angelus: *Ego dicam tibi Sacramentum mulieris; septem capita, septem montes sunt, super quos mulier sedet.* Tales sunt etiam illæ Matth. 13. *Semen est verbum Dei.* Et Genes.41. *Septem boues, septem anni sunt.* Atque in hoc genere propositionum accipiuntur semper prædicata tropicè, nō propriè.

A

B

SECVNDO, potest dici Sacramentalis propositio, quia per eam Sacramentum instituitur, aut conficitur: vt cùm dicitur Ioan.3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto.* Et Matthæi vlt. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,* aut cùm nos baptizantes dicimus: *Ego te baptizo, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Et in hoc genere propriè accipiuntur vocabula, quæ designant materiam, & formam Sacramenti. Neque enim licet dicere, non oportere assumere aquam propriè dictam in Baptismo, sed aliquid per eam significatum; aut non esse inuocandam propriis verbis Trinitatem, sed aliquem tropum in illis verbis subesse; alioqui nihil certi haberemus de Sacramentis.

C

Tota igitur quæstio est vtrum illa verba: *Hoc est corpus meum,* dicantur ad explicandum Sacramentum, an ad instituēdum, vel conficiendum; vel potius non est quæstio; sed certum est dici ad instituendum, & conficiendum Sacramentum. Nam apud Catholicos hæc verba sunt de essentia Sacramenti, & sunt operatoria, vt Ambrosius testatur lib.4. de Sacramentis, cap.4. Apud hæreticos autem etiamsi hæc verba non propriè dicantur forma Sacramenti, nec censeantur operatoria; tamen sunt necessaria ad Sacramenti confectionem; quia continent promissionem, sine qua nullum Sacramentum constare potest. ET quia Sacramentum secundum Caluinum est posterius verbo promissionis, tanquam sigillum eius, & appendix, vt ipse loquitur lib. 4. Instit. cap.14. §.2. inde fit, vt panis non fuerit Sacramentum, nisi post ea verba recitata. Non ergo fuit illa explicatio Sacramenti, cùm Sacramentum nondum esset; sed institutio, & confectio. DEINDE, cur omnes hæretici ista verba præmittunt in suæ cœnę celebratione, nisi quia putant sine his verbis nullum esse Sacramentum? DENIQVE, vbicunque in Scripturis est explicatio mysterij, præcedit ipsum mysterium, & indicat Scriptura esse declarandum per sequentia verba. Id patet in omnibus parabolis, somniis, & visionibus, quæ declarantur in Scriptura. Hoc autem loco nullum narratum est mysterium, nec vlla indicatur sequutura declaratio; constat igitur illa verba ad institutionem, & confectionem Sacramenti, non ad declarationem significationis eius pertinere. Ita murus aheneus inuentus est luteus.

Argumentum QVARTVM eiusdem Caluini, lib.4. Instit. cap.17. §.23. Nisi Apostolis venisset in mentem, *Corpus,* figuratè accipi debere, turbati fuissent de re tam prodigiosa. Atqui tranquillè, & quietè leguntur participasse sacram illam carnem.

RESPONDEO; Cur Apostoli mirati, ac turbati non fuerint, duplex est caussa. VNA, quia fuerant iam antea instructi, & præmoniti Ioan. 6. vt Chrysostomus docet homil. 83. in Matth. ALTERA, quia idem Christus, qui mysteria tradebat, mentem eorum fide illustrabat, vt simpliciter crederent. Nam multa alia mirabiliora sine turbatione audierant, & crediderant; quale erat inprimis, hominem illum, quem videbant comedere, bibere, dormire, fatigari, esse verum Deum; & iam tunc esse in cœlo cùm loqueretur in terris. Ioan.3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.* Denique cur hodie tot millia simplicium Catholicorum nō turbantur, cùm primùm audiunt in Eucharistia esse totum, & integrum Christum? nisi quia fide illustrante persuasi sunt Christum, qui hoc dixit, Deum esse, qui mentiri non potest.

QVINTVM argumentum Klebitij in lib. de victoria veritatis part.1. arg.8. & aliorum. Christus de corpore suo ait: *Accipite, & manducate.* At corpus Christi non potest propriè manducari, cùm non possit dentibus teri: ergo vel accipitur corpus figuratè, vel certè ipsum manducare; vt vel sensus sit: Manducate panem, qui signum est corporis mei; vel, manducate corde, non corpore; fide, non ore, ipsum verum corpus meum.

D

RESPONDEO, corpus Christi verè ac propriè manducari etiam corpore in Eucharistia. Nam ad rationem manducationis non est necessaria attritio, sed satis est sumptio, & transmissio ab ore ad stomachum, per instrumenta humana, & naturalia, id est, linguam, & palatum. Alioqui senes, & pueri edentuli nihil vnquam comederent, & nos, cùm deglutimus integros aliquos cibos, vel ipsas hostias non consecratas, non diceremur comedere. ADDO præterea, si de ratione manducationis esset attritio dentibus facta; corpus Christi propriè manducari in Eucharistia, non tropicè. Non enim dicimus, corpus Christi absolutè manducari, sed manducari sub specie panis; quæ sententia significat ipsas species manducari visibiliter, ac sensibiliter, ac proinde ipsas dentibus atteri: sed sub illis inuisibiliter sumi etiā, & transmitti

ad stomachum corpus Christi. Nam etiam panis ipse verus non atteritur dentibus, nisi ratione accidentium suorum: substantia enim cuiuslibet rei non est per se diuisibilis. Hoc tamen interest inter substantiam panis, & corpus Christi sub speciebus panis; quòd illa extenditur ad extensionem quantitatis, qua verè informatur: hoc autem non extenditur, nec informatur, sed est totum sub qualibet particula. Ideò panis absolutè manducatur, corpus Christi non absolutè, sed sub specie panis.

Sextvm argumentum sumunt ex variis locis Scripturæ, vbi vel, *Est*, accipitur pro Significat, vel certè prædicatum accipitur figuratè. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 21. & §. 22. exempla profert. Genes. 17. *Circumcisio est fœdus.* Exod. 12. *Angelus dicitur Deus: Agnus est phase, id est, transitus.* Leuit. 16. *Sacrificia sunt expiationes.* Psal. 84. *Arca est Deus.* Matth. 3. *Columba dicitur Spiritus sanctus.* Ioan. 7. *Nondum erat Spiritus.* vbi, *Est*, non potest accipi substantiuè, alioqui non esset æternus Spiritus sanctus. 1. Corinth. 10. *Petra erat Christus.* Et ibidem: *Panis est communicatio corporis Christi.* 1. Cor. 12. *Ecclesia est Christus.* Tit. 3. *Baptismus est lauacrum regenerationis.* Si illud, *Est*, acciperetur substantiuè, omnes qui baptizantur, regenerarentur; multis tamen scimus inutilem esse Baptismum. Alij adferunt alia, vt: *Septem boues sunt septem anni,* Genes. 41. *Semen est verbum Dei,* Matt. 13. *Ego sum ostium,* Ioan. 10. & alia id genus. Confirmant argumentum; quia multæ hæreses ortæ sunt ex Scriptura propriè, & literaliter intellecta, vt Anthropomorphitarum, & aliorum. Exempla multa enumerant Caluinus lib. 4. Institut. cap. 17. §. 23. & Klebitius de victoria veritatis parte prima, argum. 16.

Respondeo, hoc argumentum multis modis deficere. Nam Inprimis non potest colligi ex aliquot exemplis, sic vbiq; accipi verbum, *Est*, aut prædicatum propositionis: nos enim proferre possumus multò plura loca, in quibus, *Est*, significat, *Est*, & prædicatum propriè accipitur.

Refellit hanc solutionem Klebitius in lib. de victoria veritatis, parte 1. arg. 16. dicit enim simili modo argumentari aduersarios suos, qui inde probant locum Euangelij: *Hoc est corpus meũ,* accipiendum sine tropo, quia multa loca in Scripturis accipiuntur sine tropo. At mentitur in caput suum; nos enim generali regula vtimur, at dicimus vbiq; seruandam esse verborum proprietatem, nisi euidenter doceatur alicubi esse tropum; ex illa vniuersali regula probamus hũc locum accipiendum sine tropo. Idem dico ad confirmationem; non rectè probari vbique cauendum sensum literalem, quia aliqui inde occasionem errandi sumpserunt. Nam hoc modo probaremus etiam nunquam sequendum sensum mysticum, quia inde occasionem errandi sumpserunt Chiliastæ, Origenistæ, Donatistæ,

A & alij: immò cauendum esset ab ipsa tota Scriptura, quia errores multi, ac ferè omnes ex ipsa malè intellecta orti sunt.

Secvndo peccat argumentum aduersariorum, quia nullum exemplum simile attulerunt. Nam in exemplis allatis, semper prædicatur de disparato disparatum, vt patet ex illis; Boues sunt anni, Semen est verbum, Christus est vitis, &c. in his enim cùm nullo modo posit fieri, vt illa propriè sint vera, cogitur necessariò recurrere ad tropos. At in hac sententia: *Hoc est corpus,* non prædicatur disparatum de disparato, saltem verbis disertis. Quid enim illud, *Hoc*, referat, in quæstione est, & non debet assumi tan-

B quam certum, quod referat panem, cùm expressè Scriptura id non habeat. Deberent igitur adferre exemplum, vbi de pronomine, *Hoc*, prædicaretur aliquid tropicè.

Klebitius duo exempla ponit. Vnvm arg. 16. Exod. 24. *Hoc est Testamentum*: vbi, *Hoc*, sanguinem refert. Altervm in fine libri ex Confessione Ducis VVirtembergensis, Ezech. 5. *Ista est Hierusalem*: vbi demonstratur imago Hierosolymę depicta in latere, vt patet ex cap. 4. At illud, *Hoc est Testamentum*, non legitur. Exod. 24. sed, *Hic est sanguis Testamenti*; illud autem: *Ista est Hierusalem,* non intelligitur de imagine Hierosolymæ, sed de ipsa vera Hierosolyma, vt ex ipso textu, & Hieronymi commentario patet. Nam etiamsi cap. 4.

C iussus fuerit Ezechiel depingere illam vrbem; tamen cap. 5. non loquitur amplius de illa imagine. Addo, quod non ait Ezechiel, Hoc est Hierusalem, ostensa imagine, sed, *Ista est Hierusalem.* Dominus autem dixit: *Hoc est corpus,* non Iste est corpus, quod dicere debuit si panem ostendere volebat. Itaq; non sunt il la similia.

Tertio peccat argumentum, quòd multa falsa admiscet. Nam qvædam falsò citantur. vt verbi gratia: *Sacrificia sunt ex piationes*; citant Caluinus, & Klebitius ex Leuit. 16. nec tamen habetur talis sententia eo loco, aut alibi. Item citat Caluinus Psalm. 84. v. 8. vt probet arcam dici Deum. At non hoc ibi habetur; illa enim verba, ad quæ Caluinus respexit: *Videbitur Deus Deorum*

D *in Syon*; exponuntur ab Augustino, Hieronymo, Theodoreto, & aliis, nõ de arca, sed de ipso Deo vero, qui in cœlesti Syon in se videbitur: & in terrena Syon visus est cùm carnem induisset. Adde, quòd etiamsi de arca intelligeretur hic locus, non propterea dici posset, Hæc arca est Deus, sed per hanc arcam videtur Deus, vt per locum Deo sacrum, in quo responsa dabantur. Sic etiam citat, & valde vrget Caluinus ex 1. Corinth. 12. *Ecclesia est Christus.* At non hoc Paulus dicit, sed hoc: *Ita & Christus.* Vbi vocat Christum, ipsum Dominum cum suo corpore mystico; sed non propterea licet dicere, Ecclesia est Christus; sicut nec dicimus, Corpus est caput, vel regnum est Rex, licet aliquando nomine Regis intelligamus ipsum Regem cum suo regno. Illud

etiam:

etiam: *Nondum erat Spiritus sanctus*, Ioan.7. aliter habetur in textibus correctioribus, nimirum: *Nondum erat Spiritus datus.* Sic enim legit Didymus lib.2. de Spiritu sancto. Augustinus tract.52. in Ioannem. Leo serm.2. de Pentecoste, & alij: Et præterea etsi legeretur: *Nondum erat Spiritus*, non propterea est ibi vllus tropus, sed intelligeremus non fuisse Spiritum in Apostolis, vt legit Hieronymus quæst.9. ad Hedibiam.

A

QVÆDAM citantur rectè, sed malè exponuntur, vt illud: *Agnus est Pascha, id est, transitus.* Nam Agnus Paschalis non dicebatur Pascha tropicè, quia significaret transitum; nulla enim erat similitudo inter agni occisionem, & transitum Domini; sed dicebatur propriè Pascha, sicut etiam festus dies dicebatur Pascha, nomine deriuato ab illo transitu Domini, quia agnus immolabatur, & dies festus agebatur in memoriam & honorem illius transitus. Vnde in Euangelio absolutè Agnus Paschalis dicitur Pascha: *Vbi vis tibi paremus comedere Pascha?* &; *Necesse erat occidi Pascha*, Marc.14. Luc.22.

B

ILLVD etiam 1.Corinth.10. *Petra erat Christus:* secundum Chrysostomi, Theophylacti, Theodoreti, & Ambrosij expositionem veriorem, & literalem, non accipitur de petra materiali, quæ significaret Christum; illa enim non sequebatur Hebræos: sed de petra inuisibili, & spirituali, quę Iudæis omnia necessaria prouidebat; quæ petra verè, & propriè erat Christus vt Deus. Etsi enim est tropus in eo, quòd Christus vocatur petra, tamen per additionem, spiritualis, explicatur tropus, & determinatur illa vox ad Christum significandum; & proinde ipsa propositio: *Spiritualis petra erat Christus*, propriè, non figuratè accipitur.

C

Caluinus, etsi in institutione loco notato per petram intelligat saxum, tamen in vltima admonitione ad VVestphalum, intelligit aquam nomine petræ per metonymiam: aqua enim facilè sequi poterat Hebræos per riuulos fluens. AT hoc commentum refutauit olim Theodoretus in hunc locum, & Petrus etiam Martyr nõ ei pepercit in commentario huius loci. Nam repugnat Scripturæ illa expositio: siquidem paulò pòst indiguerunt rursus aqua, vt patet Num. 20. & 21. qua certè non eguissent, si aqua de petra eos sequuta fuisset.

D

Martyr duas expositiones adfert. VNAM, quòd illud: *Consequente eos petra*, significet, Obsequente, & ministrante eis petra. Quia tamen Græci Patres, qui optimè nouerant vim Græcæ vocis, ἀκολουθούσης, constanter explicant, *Comitante*, non, Obsequente, vt etiam Erasmus, cui aduersarij multum tribuunt: ideo ponit ALTERAM, quòd illud, *Comitante*, referatur ad Christum, non ad petram, vt nos diximus. SED non aduertit hac sua expositione, quam præ ceteris probare videtur, se destruere id, quod suprà dixerat. Nam hoc modo non potest habere tropum in Sacramentis. Nam si petra comitans non erat petra materialis, sed Christus petra inuisibilis; certè non potest exponere: *Petra erat Christus*, id est, petra significabat Christum; quod tamen ille maximè contendit.

Est tamen hìc OBSERVANDVM, non negari à nobis, quin petra illa materialis figura Christi fuerit, & aqua inde manans figura fuerit sanguinis Christi: sicut etiam non negamus species panis signa esse corporis Christi; sed negamus per illa verba: *Petra erat Christus*, explicari illam figuram, sicut negamus per illa verba: *Hoc est corpus meum*, explicari significationem specierum panis.

ILLVD etiam: *Panis est communicatio*, 1.Cor.10. non rectè exponitur, cùm aiunt: *Panis est communicatio, id est, significat communicationem*: sed sensus est; Communicatio panis consecrati in cœna Domini, nónne communicatio corporis Domini est? Vbi non est tropus vllus tollens veritatem rei, aut obscurans sententiam: nam accipitur vsitatè panis, pro panis vsu, & communicatione. Neque est tropus in voce panis, quia loquitur de pane consecrato, qui verè est corpus Domini, vt in sequenti capite ostendemus.

DENIQVE illud: *Baptismus est lauacrum regenerationis*, malè exponitur per illa verba, Baptismus significat lauacrum: nam non significat solùm, sed verè etiam lauat animas à peccatis, quod ad se attinet, licet impediri posit effectus per nostram indispositionem.

QVARTO peccat argumentum, quòd in omnibus locis adductis, vbi est vel tropus, vel aliquid obscurum, semper additur explicatio, vt Genes. 17. vbi Circumcisio vocatur fœdus; ibidem dicitur etiam signum fœderis. Exod. 12. vbi agnus dicitur phase; ibidem dicitur victima transitus Domini. 1.Corinth.10. *Petra erat Christus.* ibidem explicatur de spirituali consequente eos petra: denique in omnibus parabolis, & visionibus, seu somniis, semper indicatur parabolam esse, vel visionem mysticam.

Vbi præterea est ADNOTANDVM in eiusmodi locis parabolarum, similitudinum, visionum, &c. sine vllo tropo posse accipi, *Est*, pro Significat; quia essentia talium rerum tota posita est in significando, sicut suprà diximus de explicatione vocabulorum. Vt verbi gratia cùm dicitur Genes.41. *Septem boues sunt septem anni*, non est sensus, quod boues significent annos, sed quòd boues in visione ostensi sunt ad significandos annos. Hæc autem sententia: *Hoc est corpus meum*, vt sæpe diximus, non est explicatio signi, aut parabolæ, sed assertio rei. Quocirca Caluinus lib.4. Institut.cap.17. §.21. allaturus exemplum troporũ, præfatur se nolle adferre exempla ex parabolis, nimirum aduertebat illa non esse ad rem.

Septimvm argumentum est Caluini lib. 4. Instit. cap. 17. §. 23. Si corpus in illa sententia: *Hoc est corpus meum*, accipitur propriè, vel significat solum corpus, vel totum Christum. Si solum corpus; ergo erit alicubi corpus Domini sine anima, sanguine, & deitate. Si totum Christum; ergo erit confusa battologia: *Hoc est corpus*, &, *Hic est sanguis*; idem enim ista significabunt, & poterit dici de pane: *Hic est sanguis*, & de calice: *Hoc est corpus*. Confirmatur, quia si totum Christum significat vox, *Corpus*, erit tropus, qui dicitur, Intellectio: non ergo possumus tropos fugere in hac sententia, nisi impiè distrahamus corpus Domini à sanguine ipsius.

Respondeo, verba propriè significare; & nomine corporis solum corpus intelligi, nomine sanguinis solum sanguinem; nec tamen distrahitur corpus à sanguine, quia coniuncta sunt illa ob necessariam concomitantiam, licet ista coniunctio non significetur illis vocibus: sicut neq; negatur. Quemadmodum si quis demonstrato corpore Petri, dicat; Hoc est corpus Petri; is propriè solum corpus significat; nec tamē sequitur corpus illud carere anima, quia non ait ille; Hoc est corpus sine anima, sed simpliciter; Hoc est corpus, quod est verum, siue ibi sit anima, siue non sit: quare neq; vlla est hîc battologia, neque intellectio. Quanquam si cogeremur intellectionem admittere, non grauatè id faceremus, quia magnum est discrimen inter intellectionem, & metaphoram, ac metonymiam: illa enim non tollit rei veritatem, istæ tollunt. Vnde in illis verbis: *Verbum caro factum est*, Catholici omnes intellectionem, qua ex parte intelligimus totum, omnes admittunt, metonymiam nulli, sicut nec metaphoram, nisi hæretici, qui negant veram carnem in Christo.

Octavvm argumentum Caluini §. 20. & Martyris in cap. 11. 1. Corinth. & aliorum, ex illis verbis: *Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine*. Hic enim duplex tropus necessariò est admittēdus. Primvs in voce, *Calix*, accipitur enim omnium consensu continens pro re contenta, qui tropus dicitur metonymia. Secvndvs in voce Testamenti: neq; enim vinum, aut sanguis est propriè Testamentum, sed signum Testamenti. Quod probant Primo, quia alioqui singulis diebus renouaretur Testamentum Christi, & præcedens antiquaretur. Secvndo, necesse esset sæpe Christum mori: Testamentum enim non valet, nisi moriatur, qui testatus est, Hebr. 9. Præterea Tertio Matthæus ait: *Hic est sanguis meus noui Testamenti*; ergo sanguis non erat Testamentum; at quod erat in calice erat Testamentum, teste Lucâ; ergo in calice non erat sanguis. Qvarto Lucas, & Paulus dicunt, calicem esse Testamentum in sanguine; ergo quod erat in calice, non erat sanguis: esset enim sensus; Hic sanguis est Testamentum in sanguine; quod est absurdum, & impossibile. Nam quan-

A do vnum est in alio, non possunt illa esse vnum & idem; nisi dicamus idem esse in seipso. Ex his colligit Caluinus exponi debere verba Matthæi, & Marci per verba Lucæ, & Pauli, quia illa sunt pauciora, ista plura. Itaque illud: *Hic est sanguis meus*, quod Matthæus, & Marcus dixerunt, sic debet exponi; Hoc est Testamentum in sanguine meo, id est, signum Testamenti sanguine meo confirmati; & similiter illud: *Hoc est corpus meum*, exponi debet; Hoc est Testamentum in corpore meo. Non solùm enim sanguis, sed etiam corpus Christi Testamentum nouum stabiliuit: non ergo propriè accipi potest vocabulum corporis, nisi idem esse velimus corpus, &

B Testamentum in corpore. Atque hic videtur esse Achilles Caluini in hac materia.

Respondeo, non negamus in verbo, *Calix*, tropum esse; sed tropum ibidem clarissimè explicatum; quod de tropo, quem aduersarij ponunt in voce, *Corpus*, dici non potest. Dominus enim ait: *Accipite, bibite, hic est calix*; at certè non bibitur vas, sed liquor in eo contentus. Item (vt suprà diximus) Lucas addit in calicem: *Qui pro vobis effunditur*; at vas non effunditur, sed liquor. Deniqve, quod Lucas, & Paulus dicunt: *Hic est calix*; Matthæus, & Marcus dixerunt: *Hic est sanguis*. oportet autem exponere obscura verba per clariora, & figurata per propria. Certè si idem homo de eodem vase diceret; Bibite ex hoc pō-

C culo, & adderet; Bibite ex hoc vino, nemo dubitaret illo poculo contineri vinum, & eum hominem explicare voluisse, quid in poculo contineretur: cùm ergo idem Spiritus sanctus de eadem re dicat per duos scriptores sanctos: *Hic est sanguis*, per alios duos: *Hic est calix*, dubitari non debet, eo calice sanguinem contineri. Demonstrent aduersarij explicari tam clarè in Scripturis tropum, quem fingunt in vocabulo corporis, & vicerunt. Omitto quod accipere calicem pro re contēta in calice, est tropus tam vsitatus & vulgaris, vt non minus apertus sit, quàm voces ipsæ propriæ.

Quantum ad alterum tropum, quem ponunt in voce, *Testamenti*, dico nullum esse ibi tropum.

D Observandvm enim est duo esse, quæ nomine Testamenti appellari solent. Primo, ipsa voluntas testatoris, quæ de hæreditate disponit, siue sit absoluta, siue conditionem requirat, & pactum etiam dici possit. Sic accipitur Exod. 24. *Hic est sanguis fœderis*; seu (vt citat Apostolus Hebr. 9.) *Hic est sanguis Testamenti*; est enim sensus: Hic est sanguis, quo sancitur, & confirmatur voluntas, pactum, promissio Dei. Sic accipitur etiam Genes. 17. vbi Circumcisio dicitur signum fœderis. & Galat. 4. Hebræ. 8. & Hieremiæ 31. vbi distinguuntur duo Testamenta.

Secvndo, vocatum est Testamentum authenticum instrumentum, quo continetur voluntas testatoris, & per quod acquirit hæres ius

ad hæreditatem. Et hoc modo non impropriè vocamus Testamentum vetus & nouum, sacra Biblia, in quibus continetur voluntas Dei de bonis temporalibus dandis populo Hebræorum, & de bonis æternis dandis populo Christianorum: necnon Sacramenta, quæ sunt instrumenta authentica, quibus applicatur nobis ius ad hæreditatem; immò etiam ipsa hæreditas saltem ex parte. Hæreditas enim est gratia, & gloria: datur autem nobis per Sacramenta in præsenti gratia, & ius ad gloriã. Vnde Circumcisio, quæ erat Sacramentum Testamenti veteris, & per quod dabatur Hebræis ius ad terram promissionis, Testamentum vocatur Eccl. 44. *In carne eius stare fecit Testamentum.* Eadem etiam dicitur signũ fœderis, & ipsum fœdus, Gen. 17. & vtrumq; propriè. Nam erat ipsa signũ fœderis, vt fœdus accipitur pro diuina promissione: & simul erat fœdus, vt fœdus accipitur pro instrumento, quo explicatur illa promissio. Inter omnia autem Sacramenta dicitur Testamentum præcipuè ipsa Eucharistia, quia nõ solùm est instrumentum conferendæ hæreditatis, sed etiam continet apertissimam repræsentationem effusionis sanguinis Domini, à quo vim suam habet Testamentum nouum.

Ex his ad omnes obiectiones respondemus. Ad PRIMAM nego, quotidie fieri nouum Testamentum, & antiquari præcedens. Nam celebratio Eucharistiæ non est noua institutio Testamenti, sed repetitio eiusdem; vt cùm describitur sæpius idem Testamentum, quæ repetitio fit ad applicandam hæreditatem variis hæredibus, qui subinde exoriuntur; sicut etiam Circumcisio repetebatur sæpissimè, nec tamen antiquabatur præcedens.

Ad SECVNDAM nego, debere Christum quotidie mori. Nam mors eius non fuit Testamentum, sed confirmatio Testamenti: sufficit autem vna eius mors ad confirmandum Testamentum ipsius, etiamsi infinities repetatur.

Ad TERTIAM dico, in Matthæi verbis: *Hic est sanguis Testamenti,* accipi vocem Testamenti 1. modo, id est, pro diuina promissione: in verbis autem Luc. *Hic calix Testamentum est,* accipi 2. modo, id est, pro instrumento illius promissionis. Itaque vtrumque est verè ac propriè dictum.

Ad QVARTAM dico, non esse absurdam loquutionem: *Hic calix Testamentum est in meo sanguine,* etiamsi illud: *Hic calix,* significet, Sanguis in calice contentus. Nam sanguis accipitur diuerso modo in his duobus locis. Cùm enim dicitur: *Hic calix* sumitur sanguis in eo contentus, vt est sub speciebus vini, & est Sacramentum, ac proinde Testamentum; cùm autem dicitur, *In sanguine meo,* sumitur pro ipso sanguine visibiliter in cruce effuso, vt hic sit sensus; Hic calix, id est, res contenta in hoc calice sub speciebus vini, est nouum Testamentum dedicatum, & sancitum in sanguine meo.

Ad illud quod obiiciunt, necessariò distingui ea, quorum vnum est in alio, RESPONDEO; illud (*in*) hoc loco non significare continentiam, sed caussam instrumentalem: est enim positum (*in*) loco (*per*) vt sit sensus; Testamentum nouum in sanguine Christi sanciri, id est, per Christi sanguinem. Quomodo dicitur Roman. 3. Christus propitiator in sanguine suo. & Roman. 5. dicimur iustificati in sanguine Christi. & Ephes. 2. *Qui eramus longè, facti sumus propè in sanguine eius.*

Denique ad consequentias illas Caluini, dico non debere exponi Matthæum per Lucam, neque contrà; quia vterque propriè loquitur, & satis apertè: tamen si tropus esset in illis verbis: *Hic calix Testamentum est*, deberet exponi per verba Matthæi, quæ sunt clariora: *Hic est sanguis noui Testamenti.* Potest tamen concedi Caluino, licere dicere, Hic est sanguis Testamenti, id est: *Hic calix Testamentum est in meo sanguine.* & etiam: *Hoc est corpus meum,* id est, Testamentum in corpore meo. Neque sequitur corpus accipi figuratè: quia, vt diximus, verum corpus, & sanguis Domini sub speciebus panis, & vini, verè, & propriè Testamentum sunt.

NONVM argumentum, ex illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem.* Nam memoria est rerum absentium; ergo panis, & vinum non sunt corpus, & sanguis, nec in ea mutantur, sed sunt mera symbola rei absentis; ergo corpus, & sanguis figuratè accipiuntur pro signo corporis, & sanguinis. Confirmatur, quia commemoratio mortis Domini est proprius finis symbolorum illorum Eucharistiæ: ipsius autem veri corporis alius est finis sublimior. At Dominus in institutione Sacramenti solùm meminit commemorationis; ergo corpus figuratè accipitur pro symbolo corporis.

RESPONDEO, quid sit, *in mei memoriam,* explicatum esse à Paulo 1. Cor. 11. illis verbis: *Mortem Domini annunciabitis donec veniat.* Itaque iubemur sumere Eucharistiam in memoriam Dominicæ passionis, & mortis, quæ nõ præsens, sed absens est, immò non est, sed fuit. Ad confirmationem RESPONDEO, Dominum meminisse vtriusque finis. Nam cùm ait: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur.* Et: *Hic est sanguis, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorũ,* apertè significat finem huius Sacramenti esse peccatorum remissionem. ADDE, quòd de fructu Sacramenti huius multa dixerat Dominus, Ioan. 6. vt necesse nõ fuerit hîc plura adiungere.

DECIMVM argumentum ex illis verbis: *Non bibam amodò ex hoc genimine vitis, donec illud bibam nouum in regno Dei.* Hæc dicuntur post consecrationem; ergo etiam post cõsecrationem vinum fuit, quod erat in calice; ergo non fuit sanguis, nisi figuratè.

RESPONDEO, ex Luca apertè colligi verba ista pertinere ad calicem vini, quẽ dedit Apostolis Dominus post esum Agni Paschalis ante con-

A ſecrationem myſteriorum; ac proinde alios duos Euangeliſtas non narraſſe hoc ſuo loco. Nam Inprimis Lucas meminit duorum calicum, vnius ante conſecrationem panis, alterius poſt conſecrationem panis; & de priore non dicit: *Hic eſt ſanguis*, vel, *Teſtamentum in ſanguine*, ſicut dicit de poſteriore: de eodem autem priore dicit: *Non bibam de hoc genimine vitis*. Præterea coniungit Lucas iſta verba: *Non bibam de genimine vitis*, cum illis: *Non manducabo ex hoc*, nimirum Paſchate, *donec impleatur in regno Dei*. At certum eſt Paſcha ibi vocari Agnum Paſchalem, quo nomine vtũtur in hac ſignificatione omnes tres Euangeliſtæ; ergo pertinent illa verba: *Non bibam de genimi-*

B *ne vitis*, ad vinum, quod biberunt, cùm Agnum Paſchalem comederent.

Dices, Matthæus, cap. 26. non facit mentionem, niſi vnius calicis, nimirum Euchariſtiæ; ergo cùm ait: *Non bibam de hoc genimine vitis*, illud; *Hoc*, refertur ad calicem Euchariſtiæ, non ad alium: videtur enim valde abſurdum, vt demonſtret calicem alterum, de quo nihil omninò dixerat. Respondeo, Matthæum non demonſtraſſe vllum calicem ex duobus, ſed ſimpliciter demonſtraſſe vinum, quod erat in menſa, vel quod biberant in cœna: tamen ex Luca colligimus, Dominum non ſolùm reſpexiſſe ad vinum, quod biberant, ſed etiam ad certum quoddam poculum, quod ipſe Apoſtolis porrexit in fine cœnæ Iudaicæ, dum imponeret finem legalibus, quod Matthæus, vt multa alia, prætermiſit.

Si rurſus obiicias Auguſtinum, qui lib. 3. de conſenſu Euangeliſtarum, cap. 1. dicit, Lucam non narraſſe hiſtoriam ſuo ordine, ſed per anticipationem narraſſe id, quod ſuo loco Matthæus, & Marcus narrârunt. Respondebo, Auguſtinum non expendiſſe hunc locum diligenter, vt ex eo patet, quòd breuiſsimè ſe expediuit ab hac difficultate. Porrò Hieronymus in cap. 26. Matthæi. Beda, & Theophylactus in cap. 22. Lucæ, apertè duo pocula diſtinguunt in cœna Domini, & de priore, quod erat Iudaicum, intelligunt illa verba: *Non bibam de genimine vitis*. Adde, quod multò probabilius eſt (ſi nulla alia eſſet ratio) Matthæum, & Marcum non narraſſe ſuo loco rem parui momenti, quàm Lucam non narraſſe recto ordine ſummum myſterium. Denique, ſi conuinceremur, verba illa Domini: *Non bibam de hoc genimine vitis*, dicta eſſe poſt conſecrationem calicis; adhuc nihil aduerſarij obtinerent. Poſſent enim, ac deberent ea verba referri, non ad calicem cõſecratum, ſed antea potatum; vt ea refert Anſelmus in eum locũ Matthæi: non enim voluit Dominus dicere, ſe non amplius celebraturum Euchariſtiam, ſed non ſe bibiturum more humano ad reficiendas vires.

CAPVT XII.

Probatur veritas corporis Domini in Euchariſtia ex locis Scripturæ, quæ continent vſum huius Sacramẽti, ac primùm ex cap. 10. prioris ad Corinthios.

Qvartvm argumentum ex Scripturis ſumi diximus ex his locis, quæ declarant vſum Euchariſtiæ tẽpore Apoſtolorum. Sunt autẽ duo loca præcipua, quæ ad propoſitum faciunt. Vnvs habetur 1. Cor. 10. in illis verbis: *Calix benedictiõis cui benedicimus, nónne cõmunicatio ſanguinis Chriſti eſt? et panis quẽ frangimus, nónne cõmunicatio corporis Chriſti eſt?*

Ex hoc loco plura ſumuntur argumenta ad veritatem Catholicam comprobandam. Primvm, ex illis verbis: *Calix benedictionis, cui benedicimus*. Significatur enim his verbis, conſecrationem neceſſariam eſſe ad hoc Sacramentum cõficiendum; quæ tamen neceſſaria nõ eſſet, ſi tantùm contineret hoc Sacramentum figuram, ſeu repræſentationem ſanguinis Domini: ad hoc enim ſufficeret prima inſtitutio, & volũtas Chriſti declarata in Scripturis. Nam Manna, & aqua

C de petra, & Agnus Paſchalis erant etiam figuræ, & ſigna corporis Chriſti, immò & Sacramenta ſecundum aduerſarios, eiuſdem generis cum noſtra Euchariſtia, & tamen nulla erat neceſſaria conſecratio ad hoc, vt Manna, & Agnus Paſchalis eſſent figuræ, vel Sacramenta.

Atqve hinc refellitur expoſitio Caluini, & Martyris in commentario huius loci, qui dicunt benedictionem calicis eſſe conſecrationem, qua efficitur, vt vinum commune ſit Sacramentum. Nam ſi ita eſſet, vel quia Sacramentum eſt ſignum ad placitum, vel quia habet analogiam quandam ad rem ſignatam ex natura rei. Non primum, quia ad illud ſufficit prima inſtitutio. Non ſecundum, quia illa analogia cùm ſit na-

D turalis, eſt in re ante omnem conſecrationem: quod enim panis, & vinum alant corpora, ſicut Chriſti corpus, & ſanguis animas, non habent ex conſecratione, ſed ex natura. Denique cur in aqua Baptiſmi nulla eſt neceſſaria benedictio, vt Baptiſmus ſit Sacramentum? cur etiam in Manna, & aqua de petra, & Agno Paſchali? Neque dicere poſſunt, hanc benedictionem calicis eſſe ſimilem illi, quam adhibemus in menſa communi ad benedicendos cibos. Nam illa adhibenda eſt, ne videamur ingrati creatori, & eſt vtilis, non autem planè neceſſaria: nam etiam ſine benedictione cibi ſapiunt, & nutriunt. At hîc fatentur etiam aduerſarij neceſſariam eſſe conſecrationem, vt vinum fiat Sacramentum.

SECVNDVM argumentum sumitur ex illis verbis: *Panis quem frangimus*. Nam in mysterio Eucharistiæ fractio idem est, quod immolatio, siue oblatio; vt patet ex illis verbis Pauli, 1. Cor. 11. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.* Nam & Caluinus, & Martyr, & multi ex Catholicis referunt hoc ad passionem; & Caluinus disertis verbis dicit: Frangi, in eo loco idem esse, quod immolari. Ergo etiam hoc loco fractio erit immolatio: est enim verbum eiusdem auctoris, in eadem epistola, & de re eadem tractantis. Et confirmatur, quia Paulus calicem descripsit per verba consecrationis, non per verba distributionis: non enim dixit; calix, quem propinamus, sed, *cui benedicimus*; ergo etiam panem describere debuit per verba consecrationis, non distributionis. Ergo illud, *frangimus*, non significat distribuimus, sed offerimus, & immolamus Deo, quod fit per verba consecrationis. Si autem frangere est immolare, sequitur necessariò, vt vox illa, *panis*, non significet panem triticeum, sed ipsum Christi corpus, quod est panis supersubstantialis, & cœlestis. Neque enim panem triticeum immolamus, sicut etiam paulò infrà, cùm dicitur: *Vnus panis, vnũ corpus multi sumus*, non accipitur nomen panis pro pane triticeo, sed pro corpore Christi: non enim sumus nos panis triticeus, sed panis quidam mysticus, id est, (vt Apostolus exponit) vnũ corpus Christi. Hinc autem euidẽter probatur, Christi corpus verè esse præsens in cœna. Nam non immolamus panem (vt diximus) triticeum, sed corpus Christi; neq; corpus Christi, vt est in cœlo; ergo vt est in ipsa mensa sub specie panis. Ad hoc argumentũ responderi non potest, nisi admittendo duplicem æquiuocationem; vnam in verbo, *frangimus*, alterã in nomine, *panis*: quare id saltem obtinebimus, vt nostra explicatio sit censenda aptior, cùm non admittat æquiuocationes, & Paulum per Paulum exponat.

TERTIVM argumẽtum sumitur ex illis verbis: *Communicatio sanguinis Domini*. Et: *Communicatio corporis Domini est*. Vbi NOTANDVM est, vocem κοινωνία tripliciter accipi in Scriptura. ALIQVANDO enim significat distributionẽ, vt Roman. 12. *Necessitatibus Sanctorum communicantes.* Et hoc modo exponendum esse hunc locum negãt aliqui Sacramentarij, vt Klebitius in solut. 1. argum. ne cogantur admittere, distribui cum specie panis ipsum Christi corpus. Sed Martyr, & alij, etsi ipsi quoq; Sacramentarij sint, non reiiciunt hanc expositionem. Nam satis putant se præsidij habere in suo tropo cõtra omnia argumenta: dicunt enim distribui quidem corpus Christi cum specie panis, sed significatiuè, & spiritualiter tantùm. ALIQVANDO κοινωνία significat societatem, seu cõfœderationem, vt Gal. 2. *Dederunt mihi, & Barnabæ dexteras societatis.* Et hanc significationẽ videntur Caluinus, & Martyr anteponere ceteris, vt sensus sit, calicis sacri potũ

A signũ esse societatis, quæ est omnibus fidelibus, qui eodem sanguine redempti sunt, atq; eodem etiã spiritualiter hausto nutriũtur. Deniq; ALIQVANDO significat participationem eiusdẽ rei, vt Ephes. 4. *Tribulationi meæ communicantes*, id est, participes effecti. Et hãc significationem sequitur ex aduersariis Klebitius loco citato, & vt ipse dicit, etiam Melanchthon. Sed certè omnes videntur probabiles, & in idem recidere: siue enim sit distributio, siue confœderatio, siue participatio, omnium consensu, Paulus docet sumi in Sacramento corpus Domini.

Sed tota difficultas est, an corporaliter, realiter, propriè sumatur sanguis, & caro, an solùm
B significatiuè, & spiritualiter. Quod autem corporaliter, & propriè, probari posset omnibus argumentis, quibus suprà probauimus propriè esse intelligenda illa verba institutionis: *Hoc est corpus meum*; sed illis omissis, tripliciter id probamus. PRIMO, quia sensus proprius, & literalis semper est eligendus, nisi euidenter probetur contrarium. Neq; debent à nobis petere aduersarij, cur sequamur proprium sensum verborũ: simile enim id esset, ac si quis peteret ab iis, qui sunt in itinere, cur sequantur viam cõmunem, & tritã: nemo enim sanus id quærit; vel cur ingrediamur per portam, non per fenestram.

SECVNDO, quia sic exposuerunt veteres sancti, ac præsertim CHRYSOSTOMVS, quem alij se-
C quuntur. Nam in commẽtario huius loci, id est, homil. 24. in priorem ad Corinth. exponens ista verba: *Calix benedictionis, &c. Horum*, inquit, *verborũ hæc sententia est; quod est in calice, id est, quod à latere fluxit, & illius sumus participes*. & addit: Paulũ noluisse dicere μετοχὴν, id est, participationem, sed κοινωνίαν, id est, communicationem, vt indicaret per hoc Sacramentum ita participari corpus, & sanguinem Domini, vt fiant vnũ, participans, & res participata, intima quadã, & vera coniunctione, quomodo verè coniuncta sunt per Incarnationem verbum Dei, & caro. Certè Dei verbum, & caro non sunt coniuncta figuratè, aut per fidem tantùm, sed verè, & realiter. Cyrillus quoq; lib. 10. in Ioan. cap. 13. ex hoc loco probat, Christum
D per Eucharistiam nobis vniri nõ solùm per charitatem, sed etiam verè, & corporaliter.

TERTIO, probatur ex intẽtione, & proposito Apostoli, quod erat auertere Corinthios à sacrificiis Gentilium, & ab esu carnium immolatarũ, vt patet ex toto cõtextu: auertit aũt illos ostendendo mensam, & sacrificium lõgè præstantius, quo frui possunt. Illustrat autẽ rem totã Chrysostomus insigni similitudine. Sicut enim amãs quispiam, cùm videt personam à se amatã desiderare vestes, aut aliud aliquid alicuius alterius, continuò offert ipse sua illis meliora, & præstantiora: ita etiam Apostolus, cùm videret Corinthios desiderare sanguinẽ sacrificiorum, & esum carnium immolatarum, vt eos reuocaret, ostendit illis mensam Domini, in qua sanguinem, &

carnem habent sine comparatione præstantiorem. Sed si vera esset sententia aduersariorum, nihil Apostolus obtinuisset. Si enim vera caro, & verus sanguis non est in altari, sed tantùm figura & signum, non magis mouebit oratio Apostoli, quàm moueret qui personæ amatæ offerret vestem sericam depictam, vt eam auerteret à veste serica vera concupiscenda.

CAPVT XIII.

Idem probatur ex cap. II. prioris ad Corinthios.

ALTER locus ad vsum Sacramenti pertinens habetur cap. II. prioris ad Corinth. vbi præter verba institutionis, quæ suprà tractata sunt, habentur illa verba: *Qui manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini.* Et suprà: *Reus erit corporis, & sanguinis Domini.* Hinc enim conficitur hoc argumentum. Reprehenduntur quidam, quod indignè recipiãt corpus Christi, & inde dicuntur non vitam, sed iudicium haurire. At isti non recipiunt spiritu, & fide corpus Christi, quia vtiliter reciperẽt, si ita reciperent; ergo recipiunt solo corpore; ergo corpus Christi verè præsens est in Eucharistia, neque enim ore corporali sumi potest corpus Christi, vt est in cœlo.

Aduersarij duobus modis eludere conantur hunc locum: dicunt enim eos, qui indignè accedũt, duplici de caussa reos fieri corporis Domini, & iudicium sibi manducare. PRIMO, quia non recipiunt verè corpus Domini, quod eis in illis symbolis Deus offert, quod idem est, ac si illud in terram abiicerent, & conculcarent. SECVNDO, quia iniuria afficiunt symbola corporis Domini: iniuria autem symboli, seu imaginis refertur ad ipsum, cuius est symbolũ, vel imago. Vtramque caussam breuiter attingit Caluinus, lib. 4. Instit. cap. 17. §. 33. fusiùs autẽ Petrus Martyr in commẽt. huius loci, vbi ponit exemplum statuæ principis, & Petrus Boquinus in lib. contra Heshusium, pag. 164. vbi etiam adfert exemplũ Theodosij, qui grauissimè puniuit, qui vxoris suæ imaginem affecerant contumelia.

SED neutra caussa solida est. AC, vt à posteriore incipiamus, miranda est inconstantia Caluinistarum. In caussa enim imaginum non putant se peccare in Christum & Sanctos, cùm eorum imagines demoliuntur; & rident Catholicos, cùm illis obiiciunt, honorem, & contumelias imaginum referri ad exemplar: nunc autem summum sacrilegium esse volũt indignè sumere figurata corporis Christi, quòd ea iniuria in Christum ipsum redũdet. Porrò Klebitius tam est sine mente, vt in eadem pagina in solut. 7. argum. inuehatur in eos, qui imagines Christi, & Sanctorum non demoliuntur, in qua dixerat

A peccare eos, qui indignè sumunt symbola corporis Domini; quia in Regem peccat, qui sigillo eius iniuriam facit, quia nimirum in sigillo inest Regis imago.

PRÆTEREA non censetur fieri iniuria imagini, nisi quando eo animo quis imaginem violat, vt illi iniuriam faciat: si enim alia de caussa imago discerpatur, conculcetur, maculetur, vt sæpissimè vsu venit in imaginibus, vel humi depictis, vel in vasis, vestibus, aliisque eiusmodi rebus existentibus, nemo dicit violatum esse eum, cuius illæ imagines sunt. At qui Sacramentum Eucharistiæ percipiunt cum conscientia peccati lethalis, rei fiunt corporis Domini, & iudi-
B cium sibi manducant, etiamsi non accesserint animo Eucharistiam violandi: nõ igitur illa caussa est huius peccati, quod Eucharistia sit figura corporis Christi.

AD HÆC, si ideò peccarent, qui indignè sumunt Eucharistiam, quia illa Christum repræsentat; non liceret homini peccatori aspicere, vel tractare imaginem Christi depictam; neque verbum Dei audire. Nam ista etiam Christum repræsentant, & offerunt; immò opinione aduersariorum, melius verbi Dei prędicatio Christum nobis significat, & offert, quàm vllum Sacramentum. Et cur, quæso, Manna, & aquam de petra sumebant promiscuè boni, & mali; digni, & indigni, & tamen non dicebantur vlli rei cor-
C poris Domini, neq; iudicium sibi manducabãt, licet illa etiam Christum repræsentarent, & offerrent eo modo, quo Eucharistia, aduersariorum sententia?

SI OBIICIAS non licuisse in Testamento veteri homini polluto edere de carnibus sacrificij, Leuit. 7. nec de panibus propositionis, 1. Reg. 21. RESPONDEO, id pro nobis facere. Illa enim, quia erant typi quidã, & figuræ Sacramenti Eucharistiæ, exigebant munditiam quandam corporalem, vt inde intelligeremus spiritualem munditiam, quam exigit res figurata.

Si rursus OBIICIAS, in Baptismo esse aquam veram, & naturalem, & non Spiritum sanctum sub speciebus aquæ; & tamen, qui aquam illam
D sine debita dispositione sumit in Baptismo, sine dubitatione peccat in Sacramẽtum Dei, & proinde etiam in ipsum Deum. RESPONDEO, id quidem esse verum, peccare, qui Sacramentum quodcunque indignè, & sine dispositione sumunt, quia ponunt obicem gratiæ Dei, non autem quia materia illa significat, vel repræsentat aliquid sacrum. At in Eucharistia sumenda præter dispositionem, ne in vacuum Sacramentum recipiatur, requiritur etiam singularis quædam, & specialis reuerentia, & puritas. Quod patet tum ex verbis Pauli: *Reus erit corporis Domini; Iudicium sibi manducat.* nihil enim tale de vllo alio Sacramento vsquam legimus, nec vllus diceret reum esse Spiritus sancti, qui aquam Baptismi indignè tractat: tum ex

A pœna, qua puniebantur olim, qui Sacramentum Eucharistiæ indignè percipiebant; nam vel ægrotabant, vel moriebantur, vt Apostolus testatur: *Ideò inter vos multi infirmi, & dormiunt multi*; & exempla aliqua refert Cyprianus in sermo. de lapsis, qualia de Baptismo nusquam inueniuntur: tum denique, quòd semper in Ecclesia diligentissimè cauerint, ne vlla particula Eucharistiæ in terram caderet. TERTVLLIANVS de coron. milit. *Calicis, aut panis nostri aliquid decuti in terram, anxiè patimur*: at aquam Baptismi ipsi proiicimus, dum baptizamus. Quare non ideò solùm honoranda est Eucharistia, quia est Sacramentum, vel figura, vel signum corporis Domini, sed ob aliam longè maiorem caussam: nulla autem fingi potest, nisi quia ipsum Dominum B verè continet, nam cetera communia sunt aliis Sacramentis, & figuris.

Iam ALTERA caussa, quam adferunt aduersarij, cur Paulus reprehendat indignè sumentes Eucharistiam, quòd videlicet illi non recipiant verè corpus Domini, quod sacra symbola illis offerunt; nihil habet probabilitatis. NAM Apostolus non dicit eos peccare, quòd non recipiãt, sed quòd recipiant indignè: vbi crimen ponit in ipsa sumptione, non in omissione sumptionis.

PRÆTEREA illa verba: *Iudicium sibi manducat, & bibit*, apertè indicant, ipsum, quod sumitur ab indignis, adferre illis mortem, cùm aliis adferat salutem: hoc enim est manducare iudicium, sumere aliquid, quod sumptum noceat. C

PRÆTEREA illa verba: *Non diiudicãs corpus Domini*, quid aliud significare possunt, nisi non discernens corpus Domini; sed ita sumens, ac si nõ esset corpus Dñi? vbi certè non negatur manducatio veri corporis, sed asseritur maximè.

PRÆTEREA, si nollent impij sumere corpus Christi, non accederent ad Communionem: ergo cùm accedunt, non in eo peccant quod nolunt corpus Domini, sed in eo, quod illud volunt, cùm sint eo indigni.

DENIQVE omnes interpretes, atque omnes veteres ita hunc locum semper intellexerunt. Basilius lib. 2. de Baptismo, cap. 3. Chrysostomus homil. 24. in priorem ad Corinth. prope finem; D homil. 83. in Matthæum, & homil. 45. in Ioannẽ. Origen. homil. 2. in Psal. 37. Hesichius lib. 6. in Leuiticum, cap. 26. Hieronymus in 1. cap. Malach. Theophylactus, Oecumenius, Ambrosius, & Theodoretus in cap. 11. primæ ad Cor. in eo ponunt peccatum, de quo loquitur Apostolus, quod immundi, ac sordidi purissimum Domini corpus sumere audeamus. Et Chrysostomus quidem addit exemplum de eo, qui purpuram regiam in lutum abiicit, qui non minus peccare censetur, quàm si eam scinderet. Theophylactus ponit exemplum de luce solis, quæ oculis ægris nocet, non qa nõ videtur, sed quia nimia lux offendit debiles, & infirmos oculos. Oecumenius comparat indignè communicantes cum iis, qui

Christum crucifixerunt; qui certè non solùm peccârunt, quia Christum vt Deum non receperunt, sed quia eundem iniuria grauissima affecerunt. CYPRIANVS serm. de cœn. Dom. *Vbi sacrum cibum mens perfida tetigit, & in sceleratum os panis sanctificatus intrauit, &c.*

Denique AVGVSTINVS lib. 5. de Baptismo, cap. 8. *Sicut*, inquit, *Iudas, cui buccellã tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed malè accipiendo, locũ in se Diabolo præbuit: sic indignè quisq; sumens Dominicum Sacramentum nõ efficit, vt quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutẽ accipit, nihil acceperit: corpus enim Domini, & sanguis Domini, nihilominus erat etiam illis, quibus dicebat Apostolus; Qui manducat indignè, iudicium sibi manducat.* & lib. 1. cõtra Cresconiũ, cap. 25. probare volens vsum malum rerum bonarum nocere: *Quid*, inquit, *de ipso corpore, & sanguine Domini, vnico sacrificio pro salute nostra, quãuis ipse Dominus dicat; Nisi quis mãducauerit carnẽ meam, & biberit sanguinẽ meum, non habebit in se vitam; nònne idem Apostolus docet, etiam hoc perniciosum malè vtentibus fieri, cùm ait; Quicunque manducauerit panem, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini?* Quo loco Augustinus apertissimè dicit, indignos peccare, quia sumunt ipsum corpus Domini, vnicũ sacrificium salutis nostræ: certè autem vnicum sacrificium salutis nõ est symbolum panis, sed ipsum verum Domini corpus. Idẽ Augustinus in epist. 120. ad Honoratum, cap. 27. loquẽs de superbis, qui indignè communicant: *Et ipsi*, inquit, *adducti sunt ad mensam Christi, & accipiũt de corpore & sanguine eius; sed adorant tantùm, non etiam saturantur, quia non imitantur.* Vbi dicit, superbos licet sine fructu cõmunicent, tamen percipere corpus Domini: & ne putemus eũ loqui de corpore figuratè, id est, de pane, qui est signũ corporis, dicit eos adorare id, quod sumunt, sed inde nõ saturari. Deniq; in epist. 162. vltra medium: *Tolerat*, inquit, *ipse Dominus Iudam Diabolum, furem, & venditorem suum: sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles nouerunt, precium nostrum.* At certè non est precium nostrũ, frustum panis, sed vera Christi caro.

SED obiicit Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 34. quædam loca Augustini, vbi videtur sanctus ille Doctor negare sumi ab impiis corpus Christi. Tractat. 26. in Ioannem distinguit Augustinus visibile Sacramentum à virtute, seu re Sacramenti: ac dicit ab impiis sumi tantùm visibile Sacramentum, non virtutem, aut rem Sacramenti: & Sacramentum quidem proponi omnibus, siue ad vitam, siue ad exitium; rem verò ipsam omnibus ad vitã, nulli ad exitium. Quòd autem per virtutem, & rem Sacramenti non solùm intelligatur gratia iustificans, sed etiam corpus Christi, probat Caluinus ex antithesi inter visibile, & inuisibile. Nam corpus Christi non est visibile in Eucharistia; ergo non comprehenditur nomine Sacramenti visibilis, quod à bonis, & malis sumitur: sed nomine rei inuisibilis, quæ sumitur solùm à bonis.

RESPON-

RESPONDEO, S. AVGVSTINVS per virtutē seu rem Sacramenti, non intelligit corpus Christi absolutè, sed gratiā iustificantem, id est, effectum carnis Christi spiritualiter reficientis. Id patet tum ex eo, quod ibidem dicit, Patres Testamēti veteris in Manna de cœlo pluente sumpsisse virtutem, & rem Sacramenti, quam nos in Eucharistia suscipimus; Patres autem non sumebant reipsa carnem Christi, quæ nondum erat, sed sumebant effectum eius, id est, gratiam, quæ dabatur ex merito passionis Christi futuræ: tum ex eo, quòd ibidem cùm asserit impios non sumere carnem Christi, addit vocem, *Spiritualiter: Ac per hoc*, inquit, *qui nō manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio non manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit sanguinem, licet carnaliter, et visibiliter premat dētibus signum corporis & sanguinis.* Hæc ille. Porrò, corpus ipsum Christi sine effectu suo, id est, sine spirituali nutritione animæ, non distinguit Augustinus à visibili Sacramento, sed simul cum illo comprehendit, licet non sit visibile ipsum corpus nisi in specie panis. Ratio, cur non distinguat corpus à signo visibili, est, quia non maiorem fructum percipiunt ex Communione, qui sic accipiunt corpus Christi, quàm si nihil perciperent, nisi solùm signum. Ac ne miretur Caluinus, nos dicere comprehēdi corpus Christi nomine signi visibilis, cogitet Scholasticos omnes dicere solitos Christi corpus sumi ab impiis Sacramentaliter tantùm; cùm tamen constet, à Scholasticis non negari sumi ab impiis verè ipsum Christi corpus. Itaq; Sacramentaliter tantùm, siue quod Augustinus dicit, in signo visibili tantùm nō excludit corpus Christi, sed effectum corporis Christi.

SED obiicit alium locum ex tract. 59. in Ioannem, vbi Augustinus dicit, Apostolos ceteros manducasse panem Dominum, Iudam manducasse panem Domini. & serm. 2. de verb. Apost. *Tunc erit*, inquit AVGVSTINVS, *vnicuique corpus, & sanguis Christi, si quod in Sacramento sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur.* Obiicit etiam alia loca, sed in eandem sententiam.

RESPONDEO, apud Augustinum sæpissimè illud solum dici tale, & verè tale, quod habet effectum suum coniunctū: res enim ex fructu æstimatur. Itaq; illos dicit verè comedere corpus Christi, qui vtiliter comedunt: quomodo etiam nos vulgò dicimus aliquem nihil comedisse, qui tam parum comedit, vt non sufficiat ad eius vitā sustentandam; aut certè, quod comedit, non retinet, sed continuò eiicit. Idem etiā Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 3. cùm dixisset, opera virtutum sine fide esse mala, & vitiosa, explicat, se illud solùm appellare verum bonū, quod ad æternam salutem ducit. Et lib. 11. contra Faustum, cap. 7. ostēdit in Scripturis ita sæpe accipi vocabula, vt non substantiam rei, sed qualitatem, vel effectum significent: vt 1. Cor. 15. dicuntur cor-

A pora post resurrectionē futura spiritualia; quia talia erunt quoad effectum, non quoad substantiam; & ibidem dicitur: *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*, vbi caro accipitur pro carnis corruptione: & 2. Cor. 5. *Si nouimus Christum secundum carnem, iam non nouimus*, vbi etiam caro non substantiam carnis significat, sed mortalitatem. Sic igitur dicuntur impij non comedere corpus Christi, licet sumant Sacramentum Eucharistiæ, quia nihil eis prodest, nec inde nutriuntur, aut roborantur. Denique in sermo. 2. de verbis Apostoli à Caluino citato, AVGVSTINVS dicit: *Illud manducare, refici est; illud bibere, quid est nisi viuere?* cùm ergo manducare apud illum eo loco sit refici, B quid mirum, si dicat eos nō verè manducare, qui non reficiuntur?

SED vrget Caluinus alium locum ex lib. 21. ciuit. cap. 25. vbi Augustinus refert quorundam opinionem, qui putabāt impios quoscunq; saluandos esse, modò non in Sacramento solùm, sed reipsa comedissent corpus Christi: refellit autem eam opinionem, atque affirmat, impios non posse dici verè comedere corpus Christi, sed solùm Sacramento tenus.

RESPONDEO, eo loco per corpus Christi accipit Augustinus corpus Christi mysticum, cuius etiam Sacramentum est Eucharistia, vt ipse ibidem dicit. Nam opinio, quam refutat, ita accipiebat corpus Christi: dicebant enim illi non C posse perire eos, qui Sacramentum percepissent, in vera Ecclesia constituti, quia eo modo non solùm Sacramentum sumebant vnitatis fidelium, sed etiam comedebant corpus Christi, id est; incorporati erant illi vnitati. Augustinus autem refellit ac dicit; neq; etiam eo modo impios comedere corpus Christi, quia non possunt esse membra Christi, cùm sint membra meretricis: vbi tamen non negat impios esse de corpore Christi, quod est Ecclesia, sed negat esse membra viua eius corporis. Itaque argumentum Caluini in manifesta æquiuocatione versatur. Sed de his hactenus.

D

CAPVT XIIII.

Soluuntur argumēta aduersariorū deprompta ex verbo Dei.

NVNC tandem soluenda sunt argumenta, quæ aduersarij ex verbo Dei proferunt, vt probent Christi corpus non esse reuera in Eucharistia. Proponam autem argumenta secundum ordinem librorum Scripturæ sacræ, memoriæ caussa.

PRIMVM argumentum sumunt ex illis verbis Psalm. 113. *Deus autem noster in cœlo.* Et Isaiæ 66. *Cœlum mihi sedes est.* Ex his locis hoc argumentum instituit Petrus Martyr in lib. contra Gardine-

rum,

rum, parte 1. in 8. obiecto; *Christus vt homo post resurrectionem est in eadem sede cum Patre, quia sedet ad dexteram Dei; ergo sicut Deus Pater in cœlo sedem habet, ibique quærendus est, non in templo, vel pixide; ita etiam Christus, nisi velimus, sedem Dei & cœlum in pixide contineri.*

A

RESPONDEO; Argumentum hoc nihil omninò probare, vel potius contrarium probare eius, quod auctor intendit. Nam licet sedes Dei dicatur cœlum, quia in eo loco Deus manifestat gloriam regni sui; tamen etiam extra eum locum Deus inuenitur, cùm sit vbique: & falsum est Deum non esse quærendum, nisi in cœlo, cùm Act. 17. Paulus dicat, vbique posse quæri, & inueniri Deum, quia non longè est ab vnoquoque nostrûm: in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Eodem igitur modo Christus homo, licet sit in cœlo & ibi sedeat in throno regni, manifestans Angelis & beatis gloriam suam; tamen etiam extra cœlum esse potest, vbi ipse voluerit: non ergo dicimus cœlum esse in pixide, sed Christum in cœlo, & extra cœlum esse posse.

B

SED vrget Martyr in solutione obiecti 48. hoc sophisma: *Christi corpus est in cœlo, Christi corpus est in Sacramento, ergo Sacramentum est in cœlo.* Et quia responderat Gardinerus vitiosum esse argumentum, cùm constet quatuor terminis, iterum Martyr affirmat, non esse nisi tres terminos, videlicet Christi corpus, existens in cœlo, existens in Sacramento: & duobus aliis argumentis contendit omninò sequi, vt Sacramentum sit in cœlo, si corpus Christi est in cœlo, vt Scriptura dicit, & etiam in Sacramento, vt nos dicimus. SECVNDVM igitur argumentum est: *Esse idem corpus eodem tempore cum Sacramento, & non cum Sacramento, contradictio est manifesta; ergo Christi corpus in cœlo erit etiam cum Sacramento, proinde Sacramentum erit in cœlo: nam si sit in cœlo sine Sacramento, erit eodem tempore cum Sacramento, & non cum Sacramento.* TERTIVM est in prima figura: *Omne Christi corpus, vel quidquid est Christi corpus, est in cœlo. Sed Sacramentum Eucharistiæ est Christi corpus; ergo Sacramentum Eucharistiæ est in cœlo.*

C

RESPONDEO; In PRIMO argumento verè sunt quatuor termini, vt Gardinerus dixit. Nam in conclusione: *Ergo Sacramentum est in cœlo*, non accipitur, existens in Sacramento, qui fuit tertius terminus in præmissis, sed ipsum Sacramentum, qui est quartus terminus: aliud enim est esse in Sacramento, aliud esse Sacramentum. Itaque vel ita concludi debuisset, Christi corpus est in cœlo, Christi corpus est in Sacramento; ergo quod est in Sacramento, est in cœlo: sicut; ergo res existens in Sacramento, est res existens in cœlo. Et hoc est verum, sed non inde sequitur; ergo Sacramentum est in cœlo, cùm aliud sit Sacramentum, aliud res existens in Sacramento.

D

SECVNDVM argumentum nihil concludit: quia ex eo, quod Christi corpus est in cœlo, vbi non est Sacramentum, non sequitur Christi corpus esse cum Sacramento; sed tantùm sequitur Christi corpus esse in Sacramento, & extra Sacramentum; vel esse cum Sacramento, & esse sine Sacramento, vel esse non cum Sacramento. Quæ omnia sunt vera, & nullo modo contradicentia, cùm omnia sint affirmantia: contradicentium enim altera negare, altera affirmare debet. Idem videmus in similibus. Nam ex eo, quod idem Deus eodem tempore est in cœlo, & in terra; & in cœlo non est Deus cum terra, nec in terra est cum cœlo: non colligimus; ergo Deus est in cœlo, & non est in cœlo; vel est cum cœlo, & non est cum cœlo: sed solùm colligimus; ergo Deus est in cœlo, & extra cœlum; est cum cœlo, & sine cœlo. Idem apparet in anima, quæ simul est in capite, & pedibus; cùm tamen nec pedes sint in capite, nec caput in pedibus

TERTIVM argumentum est quidem in prima figura si accipiatur corpus Christi pro corpore Christi naturali, & mystico; sed tunc est falsa propositio: *Omne corpus Christi est in cœlo*: nam Ecclesia militans est corpus Christi, & non est in cœlo. Si verò accipiatur corpus Christi pro solo naturali corpore; tunc vera est propositio, sed non est vniuersalis, neque argumentum esse potest in prima figura. Non enim propositio est vniuersalis, nisi signum illud (*Omne*) addatur ad terminum singularem: idem enim est; Petrus, &, Omnis Petrus, si de vno tantùm loquaris. Præterea etiam assumptio est falsa. Non enim Sacramentum Eucharistiæ est corpus Christi, sed continet corpus Christi: Sacramentum enim est signum sensibile.

SECVNDVS locus est Matth. 15. *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Sed corpus Christi nō emittitur in secessum, sed solus panis; ergo non intrat corpus Christi in os, sed solus panis.* Argumentum est Petri Martyris in libro contra Gardinerum, 1. part. obiect. 88.

RESPONDEO cum Algero initio secundi libri, ad similia obiecta oportuisse quidem aures obturare, & nihil respondere: tamen ob hæreticorum importunitatem, ac ne pusilli scandalizentur, breuiter argumento satisfaciendum. Dico igitur, apud Catholicos quæstionem esse Physicam, quid fiat de speciebus corruptis in stomacho, de qua nos hoc loco nō disputamus: de corpore autem Christi, de quo solo disputationem instituimus, nullam esse quæstionem, sed certum esse Christi corpus intrare per os Communicantium, & tamen non emitti in secessum, sed corruptis in stomacho speciebus sine vlla sui læsione desinere ibi esse: sicut ante consecrationem panis sine vllo detrimento suo ibi non erat. Solùm igitur quæstio manet de verbis Domini, quomodo cum illis cohæreat, quod dicimus; aliquid per os intrare, & in secessum non emitti: Sed solutio apertissima est. Loquitur enim Dominus de cibis, qui sumuntur ad alendum corpus: illi enim ordinariè eum cursum

tenent, quem Dominus describit. Quare ipse Dominus post resurrectionem verè comedit, & bibit, vt testantur omnes Euangelistæ in vlt. cap. Euangelij, & Petrus Act.10. & tamen non emisit cibos in secessum, quia non comedit ad nutriendum corpus, sed vt ex actione illa vitalis manducationis probaret se verum, & viuum corpus habere. Sic igitur corpus Christi, quod à fidelibus manducatur, non ad corpus nutriendum, sed ad animam sustentandam, vt Ambrosius dicit lib. 1. de Sacramentis, cap.4. non est necesse vt corporaliter digeratur, vel in secessum emittatur.

Excipit Petrus Martyr, exemplum allatum de Christo comedente post resurrectionem, non esse ad rem, quia Dominus loquebatur Matth.15. de hominibus mortalibus comedentibus, non de immortalibus. At sicut ipse restringit verba Domini ad manducantes mortales: ita nos restringere possumus ad cibum corruptibilem, quale non est corpus Christi, quod in Sacramento sumimus. Et præterea exemplum nostrum maximè est ad rem. Nam Dominus si tantùm loquebatur de mortalium manducatione, ideo de eis tantùm loquebatur, quia illi soli comedunt, vt nutriantur: quocirca per se loquebatur de omnibus, qui comedunt vt nutriantur, per accidens autem loquebatur tantum de mortalibus. Nam si immortales indigerent nutritione, certè etiam ipsi post comestionem digererent cibum, & egererent excrementa: sicut è contrario cùm aliquis mortalis comedit, & inde non nutritur, sed euomit quod comederat, quod intrauit per os, in secessum non vadit. Exemplum igitur Christi comedẽtis post resurrectionem, apertissimum est ad demonstrandum eum solum cibum intrare per os, & in secessum emitti, qui sumitur ad corpus nutriendum.

Tertivs locus est Matth.24. *Si dixerint vobis, Ecce hîc, aut illic est Christus, nolite credere. Non igitur credendum est, cùm dicunt (Papistæ) Ecce in illo altari, aut in illa pixide est Christus.* Argumentum est eiusdem Petri Martyris in lib. contra Gardinerum 1. parte, obiect.9.

Respondeo; Monet Christus, vt caueamus impostores, qui se nomine Christi venditabunt: subiungit enim: *Surgent Pseudochristi, &c.* Sed duabus conditionibus describit hos impostores, quæ omnino repugnant Eucharistiæ, vt nulla probabilitate trahi posit hic locus ad Eucharistiam. Primo dicit, eos impostores clanculum venturos, non apertè, & manifestè; vt patet ex illis verbis: *Ecce in deserto est, ecce in penetralibus.* Vnde etiam opponit his clanculariis Pseudochristis aduentum suum toti orbi terrarum conspicuum, quem comparat fulgori solis. nemo enim dicit; Hîc est sol, aut ibi est sol: nam vix apparuit supra Horizontem, cùm totum hemisphęrium splendore impleuit, vt non sit opus indicare vbi

A sit. Secvndo dicit, eos venturos visibiliter, & more humano loquentes, & tractantes cum hominibus, licet in angulis, & penetralibus: nam dicit fore homines, qui verbis, & falsis prodigiis decipiant. Vtraque conditio deest Eucharistiæ. Nam Inprimis non in deserto aut penetralibus, sed in mediis vrbibus, in frequentissimis templis, in editis, & conspicuis altaribus consecratur, & asseruatur. Et Præterea licet ita publicè in toto mundo Eucharistia habeatur, & honoretur, tamen Christus non visibiliter, nec more humano ibi adest, neque prædicat, aut miracula facit, sed ita est ibi, ac si non esset, quod attinet ad iudicium exteriorum sensuum.

B Sed instat Petrus Martyr: *Licet Christus non loquatur eo loco de Eucharistia, tamen rectè adfertur iste locus cõtra Papistas errantes circa Eucharistiam. Nam Christi mens eo loco fuit, admonere fideles, ne temerè credendo decipiantur, & pro vero Christo recipiant impostores: at nõ minus periculũ imminet, si Christum in pane esse credant, & creaturam pro creatore adorent.* At probare debuit, nõ assumere, idem esse periculum. Si quidem magnum imminet periculum, si credamus alicui homini prædicanti in deserto se esse Christum; cùm Dominus apertè monuerit, se non venturũ more prædicatoris, aut Prophetæ clancularij, sed solùm more iudicis, idq; in nubibus cœli manifestissimè. Nusquam autem Christus monuit, se non futurum inuisibiliter in Sacra-

C mento: immò contrarium dixit, tum per se, cùm ait: *Hoc est corpus meum*; tum per Ecclesiam, cui vt obediremus, imperauit.

Qvartvs locus est Matth. 26. *Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis.* Vrgent hunc locum vehementer Caluinus lib. 4. Instit.cap. 17. §. 26. & Martyr contra Gardiner. in 2. obiect. *Nam si verè Christus est in Eucharistia,* inquit Martyr, *contraria sententia erit vera, nimirum: Pauperes non semper habebitis, me autem semper habebitis. Nam post resurrectionem non habebimus pauperes, sed in hac vita tantùm, atq; ita non semper habebimus; Christum autem, & hîc in omnibus templis, & in alia vita in cœlo semper habebimus.* Et quia Catholici fortè respondere possent, hîc agi de præsentia Christi paupe-

D ris, & egentis hominum obsequiis, qualis nunc non habetur à nobis: contrà illi probant, Christum hoc loco se à pauperibus distinxisse, cùm ait: *Pauperes semper habetis, me autem non semper*; Nec loqui eum de obsequio vtili, sed de cultu, & honore: nam ideo Apostoli murmurabant, quia viderant subtractum precium pauperum necessitatibus, & effusum in cultum, & honorem quendam, quo Christus non egebat, neque eum requirebat. At eiusmodi cultum adhuc possemus exhibere Christo presenti, si in Eucharistia adesset. Quare necesse esse concludunt, vt vel non sit Christus in Eucharistia, vel falsa sint illa verba: *Me autem non semper habebitis,* id est, ita præsentem, vt rebus preciosis corpus meum honorare possitis. Addit Martyr, Christum his verbis apertè

notasse Papistarum idololatriam, qui Eucharistiam honorant auro, argento, suffitu, aliisque rebus preciosis. DENIQVE, tum Caluinus, tum Martyr confirmant expositionem suam ex Augustino, qui tract. 50. in Ioan. conferens hunc locum: *Me autem non semper habebitis*, cum illo: *Vobiscum sum omnibus diebus*; dicit, priorem locum intelligi de præsentia carnis, posteriorem de præsentia maiestatis.

RESPONDEO; Loquitur Dominus de præsentia sua corporali, ac visibili, & secundum eum statũ in quo aliquid vtilitatis corporalis ab hominibus recipere poterat. Id patet, quia loquitur de obsequio à Maria sibi præstito in illa vnctione, ac dicit nõ semper se ita fore præsentem vt tale obsequium recipere posit. Porrò Magdalena vnxit certam partem corporis, quam videbat, & tangebat: proinde more humano cum ea versabatur Dominus. PRÆTEREA loquitur Dominus de pręsentia, qua habemus nobiscum pauperes: id enim requirit antithesis: *Pauperes semper habebitis, me autem non semper*, id est, eo modo, quo habetis pauperes, id est, visibiliter, & more humano conuersantem. NEQVE illud Magdalenæ obsequium, fuit solius honoris, sed etiam commodi, & vtilitatis; siue respiciamus intentionem Mariæ, siue intentionem Spiritus sancti illam mouentis. Illa enim sine dubio id fecit ad refocillanda Christi membra ex laboribus fatigata: Spiritus sanctus autem intendebat etiam per hoc Mariæ ministerium significare Christi mortem, & sepulturam imminere; sic enim Dominus ait; *Præuenit vngere corpus meum in sepulturam.* Vnctio autem corporum non est tantùm honoris, sed etiam vtilitatis, quia conseruat, & odorem tribuit. Secundum præsentiam igitur talem, id est, visibilem, & obsequio indigentem, nõ habemus nunc Christum: nec tamen carentia huius pręsentiæ repugnat pręsentiæ eiusdem Christi in Eucharistia, quæ est inuisibilis, & nullo indigens obsequio. Nam si Dominus Lucæ vlt. dixit: *Hæc loquutus sum vobis, cùm adhuc essem vobiscum*, vbi significauit, se non esse iam cum illis, quia non versabatur amplius cum eis more humano, licet verè, & visibiliter adesset: quantò magis nos dicere possumus, Christum non esse iam nobiscum iuxta illud: *Me autem non semper habebitis*; cùm non modò non versetur nobiscum more humano, sed ne adsit quidem visibiliter?

Ex his ruunt omnia obiecta aduersariorum. Nam INPRIMIS non sunt contrariæ sententiæ, vt Martyr obiiciebat: *Pauperes semper habebitis, me autem non semper*: &, Pauperes non semper habebitis, me autem semper. Nam si intelligantur de diuerso modo præsentiæ, ambæ sunt veræ.

DEINDE falsum est, quod illi assumebant, posse Christo exhiberi obsequium tale in Eucharistia, quale exhibuit Maria. Nam (vt paulò antè ostendi) illud obsequium fuit non solius honoris, sed etiã vtilitatis; qualis obsequij nunc Dominus capax non est. Et præterea illa obsequium præstitit Christo visibiliter præsenti, & vnxit certa membra, quod nos facere nõ possumus: immò si quid valeret obiectum aduersariorum, sequeretur Christum, ne in cœlo quidem nunc esse. Nam etiam in cœlo existentem possumus honorare auro, argento, suffitu, ac similibus rebus, vt honoramus in Eucharistia. Nec enim suffitum adhibemus, vt oblectemus nares Christi, vel aurum, vt oblectemus eius oculos corporales, sed adhibemus ista extrinsecus ad species illas panis, & vini, vt testemur pium affectum erga ipsum; sicut etiam facimus, cùm ornamus templa, cruces, imagines, & alia vel loca, vel instrumenta, etiam absente Eucharistia.

Quod autem Martyr dicebat, notari à Christo Papistarum idololatriam, qui auro honorant Eucharistiam: multò nos melius retorquemus in ipsum. Dominus enim dum factum Mariæ laudauit, satis apertè docuit cultum sui corporis anteponendum esse aliquando eleemosynis in pauperes. Et Theophylactus in cap. 14. Marci scribit, eos Iudæ Iscariotis socios esse, & cum eo à Domino reprehendi, qui discum aureum, in quo iacere solet Christi corpus in sacra mensa, dant pauperibus, & in viliori vase illud reponunt. Quod tamen intelligitur, quando non ea vrget calamitas pauperum, vt aliter prouideri non posit eorum necesitati.

Deniq; ad locum Augustini. RESPONDEO; Per carnis præsentiã intelligere AVGVSTINVM præsentiam visibilem Christi, more humano inter homines conuersantis: ita enim ipse se explicat: *Non semper habebitis*, inquit, *me vobiscum. Quare? quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis, & eis deducentibus videndo, non sequendo, ascendit in cœlum.* Et infrà: *Habuit illum Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt.* Hæc ille. Vbi indicat præsentiam carnis vocari, quando Christus oculis videbatur, quam certè modò non habemus: nam Christũ in Eucharistia fide tenemus, oculis non videmus. Adde, quòd Augustinus ibidem non tacuit præsentiam Domini in Eucharistia. Dixit enim nunc adesse tribus modis, per maiestatem, per prouidentiam, & per ineffabilem atque inuisibilem gratiam; sub quo vltimo membro, etiam Caluino teste, includitur præsentia Domini per Eucharistiam. Sed intelligit ipse more suo nõ de reali præsentia, sed per signum, aut fidei apprehensionem. Verùm id repugnat eidem Augustino, qui superiùs in eodem tractatu scribit, Christum nunc esse præsentem per fidem, per signum Christi, id est, per signum crucis, per Baptismum, & per Eucharistiam: vbi distinguit Eucharistiam à signo, & apprehensione fidei.

Vbi etiam NOTANDVM est, fidem, signum crucis, & Baptismum nõ requirere realem præsentiã Christi, vt requirit Eucharistia. Nam fide

apprehendimus etiam absentia; signum crucis repręsentare potest etiam absentia: in Baptismo adest Christus vt regenerans: potest autem regenerare, etiamsi corpore absit, quemadmodum sol manens in cœlo, gignit herbas in terra. At in Eucharistia Christus adest, vt cibus reficiens, dum manducatur: non potest autem cibus manducari, & reficere, nisi reipsa sit præsens.

QVINTVS locus est Marci vltimo: *Assumptus est in cœlum, & sedet ad dexteram Dei.* Item Act. 1. *Videntibus illis eleuatus est, &c.* & Act. 3. *Oportet illum cœlum suscipere vsq; ad tempus restitutionis omnium.* Philipp. 3. *Conuersatio nostra in cœlis est, vnde etiam Saluatorem exspectamus.* Hinc ita argumentatur Caluinus lib. 4. cap. 17. §. 27. *Scriptura testatur Christum, quod attinet ad naturam humanam ascendisse in cœlum; ibiq; mansurum vsq; ad diem iudicij; & tunc demum, & non antè ad inferiora hæc loca rediturum: non igitur verum est tam sæpe descendere, vt sit in Eucharistia, vt Papistæ volunt.*

RESPONDEO; Hoc argumentum, quod videtur aduersariis insolubile (vnde perpetuò clamant nos destruere vnum articulum Symboli) nullam reuera difficultatem habet. Nos enim fatemur Christum, quoad naturam humanam ascendisse in cœlum, ibiq; nunc esse, & futurum vsque ad diem iudicij, neque antè descensurum. At negamus cõsequentiam: *Ergo non est verè in Eucharistia.* Nõ enim vt sit in Eucharistia, debet cœlum deserere, aut descendere motu locali: sicut etiam, vt appareret Paulo Act. 9. & Petro cùm ei dixit: *Vado Romam iterum crucifigi,* & aliis Sanctis frequenter; non cœlum deseruit, sed solum se constituit, vbi voluit, & quomodo voluit. Non igitur de articulo Ascensionis vlla quæstio est; sed potius de articulo omnipotentiæ, vtrum scilicet Christus possit se in pluribus locis constituere, & sit verè omnipotens, an id non possit: de qua re suo loco disseremus.

At, inquit Caluinus, *è cœlo illum exspectare iubemur; non igitur in terris quærere.* RESPONDEO; Exspectare iubemur, vt veniat cum gloria, reformaturus corpora nostra, mundum iudicaturus, &c. cum qua exspectatione non pugnat inuisibilis præsentia ad nos interim reficiendos.

SEXTVS locus est Luc. 24. *Palpate, & videte, quia Spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Caluinus lib. 4. cap. 17. §. 29. ita argumentatur: *Veritas carnis, Christo teste, probatur aspectu, & contactu. At in Eucharistia nihil videtur, aut tangitur, nisi panis: non igitur ibi caro, sed panis est.* Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum obiecto 123. alio modo consequentiam deducit: *Si posset fieri, vt sensus fallerentur, & aliquid panis videretur, & esset caro: Christi argumentum infirmum fuisset, cùm probauit se carnem habere, quia videri, & tangi poterat: potuisset enim responderi, videri quidem sensuum iudicio esse carnem, sed tamen aliud quidpiam esse.*

RESPONDEO ad Caluinum, aliud esse affirmatiuè colligere, Hoc palpatur & videtur, ergo corpus est; aliud negatiuè, Hoc non palpatur, nec videtur, ergo non est corpus. Prior consequentia optima est, quam Dominus facit: siquidem nullo modo fieri potest, vt res incorporalis videatur, aut tangatur sensibus corporalibus, nec sensus falluntur circa proprium obiectum. Itaq; necessariò quod videtur, & tangitur, corporale est. Posterior consequentia, quam Dominus nunquam facit, sed Caluinus facit, mala est. Potest enim fieri, vt verum corpus sit præsens, & non tangatur, nec videatur, quia tectum est alio corpore; vel quia Deus impedit, ne species sensibiles ad sensus transmittat: quomodo Luc. 4. ipse transiens per mediũ illorum ibat, qui eum de monte præcipitare volebant. Et de S. Gregorio Taumaturgo scribit Nyssenus in eius vita; & de S. Felice Nolano Paulinus in natalibus eius, ita interdum eos persequutoribus occultatos, vt nulla re interposita præsentes non viderentur, aut sentirentur. Addo etiam, posse diuina virtute fieri, vt corpus existat more spirituum indiuisibiliter, vt videri, ac tangi nullo modo possit; cùm tamen fieri nequeat, vt spiritus existat more corporum diuisibiliter. Sed de hoc infrà dicemus: nunc satis est ostendisse nõ esse bonam consequentiam; Non videtur, aut tangitur, ergo non est corpus; licet optima sit, Videtur, & tangitur, ergo corpus est.

Iam ad Petrum Martyrem RESPONDEO; Sensus corporales falli nõ posse circa proprium obiectum; falli tamen posse circa id, quod latet sub obiecto sensuum; quod tamen magis cõuenit sensui interno, quàm externo. Sępe enim accidit, vt pictores decipiant oculos, vel imaginationem intuentium, cùm aliquid ad viuum exprimunt: quod de illo refertur, qui ita scitè vuas depinxit, vt ad illas, aues accurrerent, quasi verę essent vuæ. Et in Scripturis, qui videbant, & tangebant assumpta ab Angelis corpora, Gen. 18. & 19. nõ fallebantur, cùm se corpus videre, & tangere credebant: fallebantur tamen, cùm se corpus humanum tangere, & videre existimabant. Sic etiam in Eucharistia, nõ falluntur sensus nostri, cùm nos album quid, rotundum, solidum sentire arbitramur: falluntur tamen cum nobis substantiam panis, sub illis accidentibus latere denunciant. At non propterea infirmum fuit argumentum Domini, sed efficacissimum. Solùm enim probare voluit Dominus, se non esse inane spectrum, aut vmbram, seu phantasma, vt Apostoli suspicabantur, sed verum corpus; id verò ex testimonio sensus tangẽdi optimè probauit: illud autem corpus esse humanum, viuũ, idem quod antea fuerat, non probauit Dominus hoc solo argumento ex tangendi sensu deprompto, quod sine dubio non erãt sufficiens; sed multis aliis modis, loquendo, manducando, testimonio Angelorum, miraculo piscium, allegatione Scripturarum, &c.

SEPTIMVS locus est Ioan. 6. *Spiritus est, qui viuificat, caro nõ prodest quidquam.* Hoc est potissimum funda-

A fundamentum Zwinglij, in lib. de vera, & falsa religione, cap. de Eucharistia; hunc enim locum vocat murum aheneum, & adamantem infractum. Petrus etiam Martyr in lib. contra Gardinerum obiecto 34. eodem hoc loco vtitur, atq; ita argumentum deducit: *Capharnaitæ putabant Christi carnem corporaliter manducandam, vt nunc arbitrantur Papistæ. At Christus errorem illorum reprehendit, cùm ait; Caro non prodest quidquam: significat igitur Dominus carnem suam non corporaliter manducandam, sed sola fide spiritualiter.*

RESPONDEO; Murum istum non modò non aheneum, aut adamantinum, sed vix luteum dici posse. Nam INPRIMIS etiamsi Christus B loqueretur de carne sua, & eam diceret nihil prodesse: non tamen rectè colligeremus, non esse veram carnem in Sacramento, idq; propter duas caussas. PRIMO, quia eodem modo concludi posset, non esse panem in Sacramento: nam si caro Christi nō prodest, multò minus panis triticeus proderit. SECVNDO, quia si de carne sua hoc Dominus dixisset, certè nō intellexisset eam absolutè non ꝓdesse, sed nō ꝓdesse, si sola sit, id est, absq; spiritu eā viuificante, vt exponunt Augustinus, & Cyrillus; alioqui enim si caro Christi non prodesset manducantibus eam, quomodo in eodem capite Dominus dixisset: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam? & Nisi manducaueritis, non habebitis vitam in vobis?* Et DENIQVE C summa impietas est negare Christi carnem Diuinitati vnitam nihil prodesse, cui totam nostram salutem B. Paulus tribuit, dum Coloss. 1. dicit, nos Deo reconciliatos per carnem Christi. Cùm igitur in Sacramento nos esse credamus nō nudam carnem, sed vnitam diuinitati, & per spiritum Dei viuam, & viuificantem; nihil facit contra nos illud: *Caro non prodest quidquam.*

Sed PRÆTEREA est alia solutio. Nam verus, & literalis sensus eorum verborum, non est, quòd caro Christi, siue substantia carnis non prosit, sed quòd carnalis intelligentia non prosit: vt exponunt Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius in hunc locum; necnon Origen. in li. 3. in epist. ad Rom. explicans illa verba D cap. 3. *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* & Cyprianus in serm. de cœna Domini, & alij. Vocatur enim eo loco nomine carnis, humana & carnalis cogitatio, vt distinguitur à cogitatione spirituali, & ex fide, atq; inspiratione cœlesti excitata.

Id probatur PRIMO, quia caro in Scripturis vbicunq; distinguitur contra spiritum, vel contra aliquid sublimius; nō significat substantiam carnis, sed vel infirmitatem, vel corruptionem, vel (vt dixi) humanam, & carnalem cogitationem; quæ omnia in idem ferè incidunt: siquidem ex corruptione est, vt homo humano suo sensu de rebus diuinis iudicare velit. Gen. 6. *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro sunt*, id est, carnales, infirmi. Matth. 16. *Caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus.* Rom. 8. *Qui secundum carnem ambulant, & non secundum spiritum.* & *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* & *Prudentia carnis mors est, prudentia spiritus, vita & pax.* Gal. 1. *Non acquieui carni, & sanguini.* Hoc ergo modo caro non prodest quidquam, id est, cogitare, & intelligere manducationem carnis Christi humano, & carnali modo, quasi scindenda esset in partes, & coquenda, ac masticanda, & conuertenda in propriam substantiā per actionē caloris naturalis.

SECVNDO idem probatur ex occasione, quā habuit Dominus, vt diceret ista verba. Occasio enim fuit error Capharnaitarum, qui nō solùm cogitabant, quod Martyr dicit, veram carnem Christi nobis promitti, quod est verissimum, sed cogitabant eam manducandam eo modo, quem illis suggerebat propriū iudicium, & humanum experimentum, vt Augustinus, & alij exponunt, nimirum quo modo comeduntur aliæ carnes. Huic enim errori aptissimè respondet hęc Domini sententia: idem enim est ac si dixisset; Animalis homo non assequitur diuina mysteria.

TERTIO probatur ex verbis sequentibus; subiungit enim immediatè: *Verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus, & vita sunt,* id est, sunt verba explicantia, & tradentia res diuinas, spirituales, vitam ęternam adferentes, propterea non debent humano sensu accipi, sed fide, & intelligentia à Deo inspirata: quasi dicat Dominus; Nō mirum est si vos non intelligitis, quia vos humana cogitatis, & ego loquor diuina. Quomodo etiam Ioan. 3. cùm Dominus loqueretur de mysterio regenerationis, & Nicodemus cogitaret carnalem quandam natiuitatem ex vtero matris, reprehendit eum illis verbis: *Qui de terra est, de terra loquitur; qui de cœlo venit, super omnes est,* id est, tu homo terrenus, terrena cogitas, & loqueris; ego qui de cœlo veni, loquor ea, quæ superant captum omnium hominum: & ideò fide diuina, non humano iudicio hîc opus est. Idem etiam colligitur ex aliis sequentibus verbis: *Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.* Ista enim verba nullo modo cohærent cum illa explicatione: *Caro non prodest quidquam,* id est, non prodest manducare carnem in Sacramento. Quæ enim est ista connexio; Non prodest manducare carnem in Sacramento: sed sunt ex vobis qui non credunt? At cum nostra explicatione aptissimè cohærent. Idem enim est, ac si diceret; Caro non prodest ad credendum, sed spiritus fidei: ideò quidam ex vobis non credunt, quia non habent spiritum, sed toti sunt caro, & carnali iudicio res diuinas metiuntur. Vnde etiam consequenter adiungit: *Propterea dixi vobis, quia nemo potest ad me venire, nisi Pater meus traxerit illum.* Vbi videmus Dominum semper loqui de intelligentia spirituali, quæ datur à Deo iis, qui credunt verbis ipsius, & opponitur humanæ cogitationi, & sapientiæ.

Vbi etiam illud est OBSERVANDVM, istam sententiam: *Caro non prodest quidquam*, ideò adferri vt murum aheneum contra Sacramentum ab hæreticis, quia verè caro sunt ipsi, & caro non modò non prodest quidquam, sed etiam plurimùm obest: est enim radix, & quasi parens omnium hæresum. Ideò enim hæretici sunt hæretici, quia nolunt subiicere iudicium suum verbo Dei, sed humana sua ratione omnia metiri volunt; & præsertim Sacramentarij. Caussa enim præcipua cur non credant, est, quia humana ratio, qua sola ducuntur, non assequitur arcana Dei, & ipsi nihil volunt credere, nisi quod intelligunt. Prætexunt quidem Scripturas, sed tota quæstio est de sensu Scripturæ in quo assequendo nolunt illi Ecclesię acquiescere, ad quam nos Scripturæ apertissimè mittunt, sed iudicio suo niti volunt. Itaque Apostolus Gal. 5. inter opera carnis, hæresesnumerauit.

OCTAVVS locus est Ioan. 12. *Vbi sum ego, illic & minister meus erit. At Sancti non sunt in Eucharistia, igitur neq; Christus ibi est.* Hoc argumentum satis indicat inopiam solidarum rationum, qua laborant aduersarij: neque enim ad has ineptias descenderent, si aliquid solidi proferre possent.

Sed tamen respondeo. PRIMO, Christum nō dixisse, Vbicunque ego sum, sed, *Vbi ego sum, illic & minister meus erit.* Satis igitur est si Sancti alicubi sint cum Christo, etiamsi non sint vbicunque est ipse: alioqui etiam in cruce cum ipso omnes esse debuissent. SECVNDO, certum est, Christum illis verbis promisisse consortium regni, & gloriæ: sic enim ait clariùs Ioan. 17. *Pater, volo vt vbi sum ego, & isti sint mecum, vt videant claritatem meam.*

Sed instat Petrus Martyr contra hanc solutionem in libro contra Gardinerum obiecto 37. *Vel Christus in Eucharistia est in gloria Patris, vel non: Si est, igitur etiam Sancti cum illo in Eucharista esse debent: Si non est, impiè faciunt, qui eum à gloria Dei Patris ad hæc inferiora deuocant.*

RESPONDEO; Sophisticè argumentari Pseudomartyrem istum: siquidem Christum in Eucharistia esse in gloria Patris, dupliciter intelligi potest. VNO modo, vt dum est in Eucharistia, videat Deum sancta illa anima, & proinde sit etiam in gloria Patris; & hoc modo Christus in Eucharistia est in gloria; nec enim vnquam, aut vsquam gloria priuatur. ALTERO modo, vt esse in Eucharistia, sit illi gloria, & beatitudo; & hoc modo in Eucharistia non est in gloria. nec enim species illæ sunt gloria Dei Patris; nō igitur opus est, vt Sancti sint in Eucharistia, vt sint cum Christo in gloria. ADDO autem secundum sanctorum Patrum doctrinam, Christo in Eucharistia existenti adesse semper choros Angelorum, vt apertè testatur Chrysostomus libro sexto de sacerdotio, & homilia 65. ad populum Antiochenum; & Ambrosius in caput primum Lucæ, in illa verba: *Apparuit illi Angelus*: & Gregorius libro quarto, Dialog. cap. 58.

NONVS locus est Ioan. 14. *Relinquo mundum, & vado ad Patrem.* Ac ne fortè respōdeamus, Dominum reliquisse mundum visibiliter, sed mansisse tamen in mundo inuisibiliter, occurrit Martyr libro contra Gardinerum obiecto 3. & Caluinus libro quarto, Institut. cap. 17. §. 26. ac probat id non rectè posse responderi, quia Dominus in eodem loco promittit alium Paracletum, id est, Spiritum sanctum, qui suppleat absentiæ suæ defectum. Non autem verè suppleret defectum absentiæ Christi Spiritus sanctus, nisi is verè saltem vt homo, abesset: si enim totus Christus, & vt Deus, & vt homo adest, quorsum eget vicario? Denique notat Caluinus, antitheta esse, Christi ascensum, & descensum Spiritus sancti: quocirca necesse esse, vt verè ex mundo Christus abierit quoad carnem, si ei succedere debuit Spiritus sanctus.

RESPONDEO; Christum reliquisse mundū, quoad conuersationē humanam; non enim post mortem suam versatus est in mundo more aliorum hominum: hæc tamen absentia non repugnat præsentiæ alterius generis, vt suprà diximus, & probauimus ex eo loco Luc. 24. *Hæc loquutus sum vobis cùm essem vobiscum.*

PORRO, argumentum de aduentu Spiritus sancti, aut ego nihil video, aut iuuat caussam nostram. Nam Spiritus sanctus non promittebatur, vt suppleret omnem Christi præsentiam; ipse enim ibidem dicit: *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* & Matthæi vltimo: *Vobiscum sum, vsque ad mundi consummationē.* & Ioan. 1. *In mundo erat.* Solùm ergo supplere debuit præsentiam Christi inter homines humano more conuersantis. Quia enim Apostoli cariturі erant conspectu Christi, & concionibus, atque exemplis eius; egebant maiori gratia interna, quæ suppleret externam illam consolationem, & auxilia: atque hoc est, quod eis Christus promisit, cùm alium Paracletum promisit. Quod certè nihil facit contra præsentiam Christi in Eucharistia: sic enim ibi præsens est Christus, vt eum nec videamus, nec audiamus; neque nobiscum humano more conuersetur.

DENIQVE illa antithesis ascensus Christi, & descensus Spiritus sancti, videtur etiam contra Caluinum. Nam sicut Spiritus sanctus verè descendit, & tamen in cœlo etiam mansit: ita Christus verè ascendit; & tamen verè etiam mansit nobiscum, nōn solùm vt Deus (quomodo vbiq; est) sed etiam vt homo, in Eucharistia, sed modo spirituali, & inuisibili.

DECIMVS locus est Ioan. 20. *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Vrget hunc locum Caluinus libro quarto, cap. 17. §. 29. *Dominus*, inquit, *ipse non oculos tantùm, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se tangi à mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. Cùm pio reuerentiæ studio*

dio Mariam videat properare ad osculandos pedes, cur tactum hunc improbet, ac prohibeat, donec in cœlum receptus fuerit, nulla caussa est, nisi quia nusquam alibi vult quæri.

A

RESPONDEO; Tantum abest, vt nulla sit alia caussa, nisi ista; vt ista non sit vera caussa, & multæ aliæ reddi posſint. Istam enim veram caussam non esse, perspicuũ est ex eo, quod paulò pòst permisit Dominus se tangi, non modò à Magdalena, sed etiam ab aliis mulieribus, vt Matthæus habet, capite vicesimo octauo, & Augustinus notauit tractat. 121. in Ioannem. Sicut ergo Caluinus ex prohibitione probat, Christum nolle quæri, aut tangi, nisi in cœlo; ita ex permiſsione nos probamus velle quæri, & tangi etiam in terra. Deinde si Christus noluisset quæri, nisi in cœlo, non debuisset se ostendere nisi de cœlo; at in terra sæpiſsimè apparuit, tum ante ascensionem, tum etiam postea.

B

Multas autē caussas illius prohibitionis reddi posse non dubitabit, qui Patres legerit. Chrysostomus homilia 85. in Ioan. & Theophylactus in hunc locum dicunt, Mariam voluisse solito sibi more familiariter ad Dominum accedere, eumque complecti, Dominum autem id prohibuisse, vt indicaret corpus suum iam gloriosum & immortale, maiori reuerentia tractandum, quàm antea; & hoc significant illa verba: *Nondum ascendi, sed vade, &c.* id est, nondum quidē ascendi, sed paulò pòst ascēsurus: iam enim corpus habeo gloriosum, & dignum cœlesti mansione. Vnde cùm ipsa cum aliis mulieribus paulò pòst adoraret, & pedes reuerenter oscularetur, non legitur eas prohibuisse.

C

Augustinus tractat. 121. in Ioannem, & Leo serm. 2. de ascensione dicunt, Mariā typum gessisse Ecclesiæ Gentilium, & quia Christus non se ostensurus erat videndum, & tangendum Ecclesiæ Gentium, sed tantùm fide, per Apostolorum prædicationem post ascensionem, ideò dixisse: *Noli me tangere, nondum enim ascendi, &c.*

Idem Augustinus ibidem, & Gregor. lib. 26. Moral. cap. 26. dicunt, per illum contactum significari cōtactum fidei: & quia Maria nondum credebat Christum esse Patri æqualem; ideò Christum noluisse ab ea tangi; & hoc significari illis verbis: *Nondum enim ascendi*; id est, in corde tuo nondum ascendi, opinione tua nō sum cum Patre.

D

Cyrillus libro duodecimo, cap. 50. in Ioannem scribit, Christum voluisse his verbis significare carnem in Eucharistia non debere tangi, nisi ab hominibus puris, & qui iam acceperint Spiritum sanctum. Et quia Maria typum gerebat peccatorum, quatenus tangere eum voluit, antequam per aduentum Spiritus sancti planè purgata fuisset, ideo dictum esse: *Noli me tangere.*

Bernardus sermone 28. in Cantica, dicit hunc esse sensum: *Noli me tangere*, id est, noli iudicio sensuum probare meam resurrectionem, sed exspecta ascensionem, & aduentum Spiritus sancti: tunc enim roborata in fide, ipsa fide longè meliùs, & tutiùs cognosces me resurrexisse, quàm nunc posſis tangendo.

Addi potest alia explicatio, quæ mihi videtur simpliciſsima, & literalis maximè; non prohibitum contactum, sed cohibitam festinationem tangendi, vt hic sit sensus: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum, sed vade ad fratres meos, & dic eis, &c.* hoc est; Noli ita festinare ad me tangendum, adhuc satis temporis habebis; nondum enim recesſi à vobis: vade prius ad Apostolos, nuncia me resurrexisse, & tunc commodiùs poteris vnà cum aliis me videre, & tangere. Ista expositio, ideo videtur optima, quia cohæret aptiſsimè cum illa caussa: *Nondum enim ascendi*, & etiam cum eo, quod Dominus se tangi permisit à mulieribus, & Apostolis; immò ipse inuitauerit eos, dicens: *Palpate & videte*, Luc. 24. & Thomæ: *Tange latus meum*, Ioan. 20. Denique ista explicatio totum Caluini fundamentum euertit.

VNDECIMVS locus est Actorum 7. & 17. *Deus non in manufactis templis habitat: non igitur manet inclusus Christus, cùm sit Deus, in singulis templis.* Vtitur hoc argumento Petrus Martyr in libro contra Gardinerum obiecto 8. sed quia viderat facilè solui posse, dicit hanc esse vim huius argumenti, & hoc modo à suis proponi solere: *Deus ob suam immensitatem nō potest vllo templo concludi, quia est maior omni templo: ergo neque corpus Christi, quod iustam hominis staturam habet, poterit includi in pixide, quia maius est pixide.*

RESPONDEO; Loca illa intelliguntur propriè de diuinitate, quæ licet sit vbique, & peculiari modo in templis, dicitur tamen veriſsimè non habitare in templis manufactis; quia habitare significat indigentiam loci: illi enim propriè habitant in domo, qui nisi ibi essent, malè essent; significat etiam comprehensionem, & conclusionem in loco. Vtrumque repugnat Deo vero, & tamen vtrumque conueniebat idolis Gentilium: idcirco Paulus Act. 17. hoc dicit, Deum non habitare in templis, vt distingueret eum ab idolis. Quamuis autem hæc loca propriè de diuinitate intelligantur; tamen conueniunt suo modo etiam corpori Christi in Eucharistia existenti. Etsi enim est ibi verè Christus, tamen non propriè habitare ibi dicendus est, cùm non indigeat ipse tecto, aut domo vlla, nec concludatur ita vno in loco, vt non sit etiam extra eum locum.

Iam ad argumentũ Martyris RESPONDEO; Si rectè accommodetur proportio, argumentũ esse pro nobis, non contra nos. Nam sicut Deus ob suam immensitatē non concluditur templo, tamen ibi reuera totus Deus est; ita etiam corpus Christi, ob omnipotentiam ipsius Christi

non concluditur in pixide, aut speciebus panis, tamen totum ibi reuera est. Quomodo autem possit corpus humanum non occupare locum, & proinde sub specie modici panis contineri, in alia quæstione explicabitur: hîc enim solùm ex verbo Dei agitur. Verbum autem Dei non habet, non posse magnum corpus esse in paruo loco: sed contrarium potius, cùm Matth. 7. legamus posse Deum facere, vt transeat camelus per foramen acus.

DVODECIMVS locus est 1. Corinth. 10. *Patres nostri eandem escam spiritualem manducauerunt, & eundem potum spiritualem biberunt. At illi non manducârunt carnem Christi, nec biberunt ore corporali, vt notum est, sed fide tantùm: igitur etiam nos fide tantùm manducamus, & bibimus.* Hoc argumentum vrget Petrus Martyr lib. contra Gardinerum, part. 1. obiecto 82.

SED facilis solutio est. Nam INPRIMIS demonstrauimus in disputatione de Sacramentis in genere, non velle Paulum dicere eandem escam nos, & Hebræos comedisse, sed eandem escam comedisse omnes illos, qui tunc viuebant, tum boni, tum mali.

QVIA verò citat Augustinum Petrus Martyr, qui in Psal. 77. & tract. 26. in Ioannem dicit, eandem escam nos, & Hebræos comedisse ex hoc loco Pauli: ideò ad Augustinum duo quædam respondeo. PRIMO, Augustinum non exposuisse hunc locum in commentario aliquo proprio, sicut fecerunt Chrysostomus, Theophylactus, & alij; sed solùm adduxisse ad suum propositum aliquid ex hac Pauli sententia, propterea non mirum videri debere, si anteponimus in hac parte in sensus literalis inuestigatione Chrysostomum, & alios, qui ex proposito hunc locum exposuerunt Augustino tractanti hæc verba in alienis locis. Certè Paulus apertissimè ad literam loquitur de esca eadem inter omnes illos, non autem nobiscum. Nam secundum Augustinum, & etiam aduersarios, non omnes Hebræi, sed boni duntaxat, qui symbola intelligebant, eandem nobiscum escam manducârunt. At Paulus significat bonos, & malos eandem manducasse; subiungit enim: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo*: omnes ergo manducârunt, & tamen plurimi eorum non placuerunt Deo, quia nimirum multi mali cum bonis illam escam manducabant. Et sicut dicit; *Omnes eandem escam spiritualem manducârunt*; ita etiam dicit: *Omnes mare transierunt.* At certè mare transierunt omnes, & mali, & boni.

Dico SECVNDO, verã esse AVGVSTINI sententiam, licet Pauli loco ad literam non conueniat: nec tamẽ nobis vllo modo aduersari. Nam dicit ipse, eandem nobiscum escam manducasse Hebrȩos; sed explicat quomodo eandem, nimirum significatione: quia idem significant Sacramenta illa, & nostra. Sic enim ait tract. 26. in Io-

A an. *Sacramenta illa fuerunt, in signis diuersa sunt, in re, quæ significatur, paria sunt.* Et præterea eadem sunt significatione, quia nostra continent, quod illa significant, vt apertè Augustinus ait in Psal. 73. vbi dicit, Sacramenta vetera promisisse Saluatorem, nostra dare salutem. & in Psal. 75. *Idem*, inquit, *in mysterio cibus, & potus illorum, & noster; sed significatione idem, non specie; quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus.* Vbi vides, Iudæis tribui Christum in petra, nobis in carne, quam nimirum petra illa figurabat. Deniq; lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 37. *Aliud*, inquit, *est Pascha, quod Iudæi de oue celebrant, aliud quod nos in corpore, & sanguine Domini accipimus.* Vbi vides, pro oue, quam habebant Iudæi, nobis non tribui panem, sed corpus, & sanguinem Domini, quȩ oue illa significabantur. Non igitur apud Augusti-
B num eadem erat esca Iudæorum, & Christianorum, quoad rem ipsam, sed solùm quoad significationem: quomodo dicuntur idem esse figura, & figuratum, quia vnum est verè, quod alterum est typicè.

DECIMVS TERTIVS locus est 1. Corinth. 10. & 11. *Vbi aliquoties Eucharistia vocatur panis, etiam post consecrationem: nihil igitur aliud est Eucharistia, nisi panis reipsa, significatione autem corpus Christi.* Vtitur hoc argumento, quod est commune aduersariorum, Petrus Martyr libro contra Gardinerum, obiecto. 19.

C RESPONDENT nonnulli, Eucharistiam vocari panem per tropũ, quia fit ex pane, siue quia antea fuit panis: & adferũt multa exempla Scripturæ, vt quòd Gen. 3. Eua dicitur os Adami: Exodi 7. virgæ conuersæ in dracones, adhuc vocentur virgæ: quòd Matth. 11. dicantur cæci videre, claudi ambulare: quòd Matth. 21. dicantur publicani, & meretrices præcedere in regnum cœlorum. SED hæc solutio non videtur solidissima: possent enim aduersarij dicere, non ideò, quia alicubi res denominatur ab eo, vnde facta est, vbique ita accipienda esse vocabula. SECVNDO igitur dici potest, Scripturam vocare ordinariè res vt exterius apparent; sic enim serpentem æneum vocat serpentem:
D Angelos, qui apparebant in forma humana, vocat viros; boues æneos, malogranata aurea, & similia ornamenta templi simpliciter vocat boues, malogranata, &c. Quoniam igitur Eucharistia forma exteriore nihil differt à vero pane, quid mirum si vocatur panis? TERTIO dici potest, & (meo iudicio) optimè vocari panem phrasi Hebraica, qua nomine panis intelligitur generatim omnis cibus. Et deniq; QVARTO vocari panem, quia non solùm est cibus, sed est cibus solidus, præcipuus, substantialis, qualis est panis triticeus inter cibos corporales. Ac vt videas argumentum aduersariorum nihil efficere, illud perpende, in sexto capite Ioannis, corpus Domini frequenter vocari panem, & tamen aduersarij contendunt in eo capite

pite non tractari de Euchariſtia, ac proinde coguntur per panem non intelligere panem materialem, ſed cibum cœleſtem.

Decimvs Qvartvs locus eſt Philipp. 3. *Saluatorem exſpectamus, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ.* Hinc tale argumentum facit Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 17. §. 29. *Corpora noſtra poſt reſurrectionem habebunt eas dotes, quas nunc habet corpus Chriſti. At ſtultum eſſet exſpectare, vt noſtra corpora eſſe poßint in pluribus locis, vel ſub modica panis ſpecie.*

Respondeo; Quòd Chriſti corpus eſſe poſsit in multis locis, aut ſub modica ſpecie panis, non oritur ex aliqua dote corporis glorioſi, ſed ex infinita Dei potentia. Nam etiam ante Chriſti reſurrectionem credimus, Chriſti corpus fuiſſe in Euchariſtia; nihil igitur ad rem facit gloria corporis, quam exſpectamus.

Decimvs Qvintvs locus eſt Coloſſ. 3. *Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens.* Ex hoc loco Caluinus colligit lib. 4. Inſtit. ca. 17. §. 36. Chriſtum non eſſe quęrendum in pane Euchariſtiæ: & addit, non ſine cauſſa in antiqua Eccleſia fuiſſe inſtitutum, vt ante myſteriorum celebrationem diceretur: *Surſum corda.*

Respondeo; Si timeremus hoc argumentum, iamdudum valere iuſsiſſemus illam præfationem: *Surſum corda*; quam tamen nos diligenter frequentamus, & aduerſarij negligunt. Tametſi enim in lib. de ritu Sacrament. miniſtrand. iubet Caluinus, vt concionator inter concionandum

A moneat, ſurſum cor eſſe habendum: tamen non vult præſcriptis verbis recitari præfationem illam cum ſuis reſponſionibus, vt veteres faciebant, teſte Cypriano in ſerm. de orat. Dom. & Auguſtino lib. de bono perſeuer. cap. 13. & omnibus Græcis Liturgiis, Iacobi, Baſilij, Chryſoſtomi, & omnibus Latinis. Id quod etiam hoc tempore nos facimus.

Respondeo igitur: *Surſum corda*, non ſignificare eleuationem ad locum corporalem; alioqui aſtrologi piiſsimi eſſent omniũ hominum, qui ſemper verſantur animo, & oculis inter ſydera: ſed eleuationem à rebus terrenis, & curis huius vitæ ad Deum, & res æternas, & diuinas.

B Vnde, ſacerdoti dicenti: *Surſum corda*, nõ reſpondetur, Habemus ad Firmamentum, ſed, *Habemus ad Dominum.* Et certè, qui in hoc mundo Chriſtũ quærebant, vel in præſepi, vt tres Magi, vel in templo, vt ipſa Virgo Mater, vel in ſepulchro, vt Magdalena; ſurſum cor habebant, quia illum quærebant, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Et poteſt fieri, vt quis dum terram intuetur, & cogitat, cor habeat ſurſum; & contrà, dum quis cœlum intuetur, & cogitat, cor habeat deorſum; ſi nimirum ille in terra cogitet Dei potentiam, quę ibi relucet; hic autem in cœlo nihil cogitet, niſi naturam, & qualitates cœli. Sic igitur qui in Euchariſtia Chriſtum quærunt, & venerantur, ſurſum cor habent, ſi de ipſo

C Chriſto, non de negotiis huius vitæ, interim cogitent.

DE VERITATE CORPORIS DOMINI IN EVCHARISTIA EX TESTIMONIIS PATRVM.

LIBER SECVNDVS,

HACTENVS EX VERBO DEI CONTROVERSIAM disputauimus de præsentia corporis Domini in Eucharistia; nunc ex testimoniis veterum Patrum, qui ante hanc litem exortam floruerunt, eandem controuersiam disputare aggredimur. Nam etsi aduersarij, Patres contemnere soleant, cùm eos sibi aduersari non dubitent; in hac tamen quæstione aliquid eis tribuere videntur: certè laborant, quantum possunt, vt eos ad se pertrahant. Ioan. Caluinus in vltima admonitione ad VVestphalum: Constat, *inquit*, veruſtos omnes scriptores, qui totis quinque seculis post Apostolos vixerunt, vno ore nobis patrocinari. *Petrus Martyr in præfatione suæ defensionis contra Gardinerum ad Reginam Angliæ, iactat se defendere sententiam Patrum Græcorum, & Latinorum veterum de Eucharistia. Petrus Boquinus initio libri de Cœna Domini contra Heshusium dicit, nullam esse rationem certiorem, & breuiorem inueniendæ veritatis, in hac de qua agimus controuersia, quàm insistendo vestigiis antiquorum Patrum.*

Nos igitur, vt apertissimè, & breuissimè (quantum rei magnitudo patietur) intelligamus, quid Patres senserint, singulos seorsim excutiemus ordine ætatis, quo in Ecclesia floruerunt: ac in singulis quatuor considerabimus. PRIMO, *quid ipsi doceant pro Catholica veritate.* SECVNDO, *quid ad ea respondeant aduersarij.* TERTIO, *quid ex iisdem contra nos illi adferant.* QVARTO, *quid ad ea sit respondendum.*

Est autem illud OBSERVANDVM, *testimonia Patrum, non quidem æquari per se Scripturarum testimoniis: tamen ex iis apertè cognosci, quæ fuerit sententia, & fides eius Ecclesiæ, quam omnes fatemur veram Christi Ecclesiam fuisse, & veram de Sacramentis fidem, ac doctrinam habuisse: quocirca ex illis colligitur argumentum firmissimum, & infallibile pro veritate. Vnde* AVGVSTINVS *lib. 3. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 7. cùm attulisset Patrum testimonia quædam, vt Cypriani, & Hieronymi pro peccato originali:* Hæc, *inquit*, non ideò commemoraui, quòd disputatorum quorumlibet sententiis tanquam canonica auctoritate nitamur; sed vt appareat ab initio, vsque ad præsens tempus, quo nouitas ista orta est, hoc apud Ecclesiæ fidem tanta constantia custoditum, vt, &c.

CAPVT PRIMVM.

PRIMA ætas Ecclesiæ ab anno Domini I. vsque ad C.

Testimonium discipulorum S. Andreæ Apostoli.

PRIMO igitur excutienda sunt testimonia eorum, qui Apostolos viderunt, & audierunt, quæ fuit prima ætas Ecclesiæ. Ac PRIMVM occurrit liber passionis S. ANDREÆ Apostoli scriptus ab eius discipulis, qui passioni interfuerunt. Hunc librum legitimum esse satis constat;

A tum, quia nulli (quod sciam) adhuc in quæstionem eius auctoritatem vocârunt; tum, quia reuera nihil continet, quod nouitatem redoleat; tum, quia genus passionis S. Andreæ, & illa eius verba: *Salue sancta crux*, in tota Ecclesia celeberrima, ex hoc libro sine dubitatione sumpta sunt: tum deniq;, quia Ioannes à Louanio in sua censura

A ſura de paſsionibus Sanctorum, quæ habetur in Martyrologio Molani, hunc librum omnibus modis legendum cenſet; & idem indicauit vir grauiſsimus Aloyſius Lipomannus, qui ex probatis auctoribus vitas ſanctorum deſcripſit; vt omittã quod in Breuiario Romano nuper recognito, ac repurgato, ſuum locum habet paſsio S. Andreæ ex hoc libro.

In eo igitur libro habentur hæc verba Apoſtoli Andreæ: *Ego omnipotenti Deo immaculatum agnum quotidie ſacrifico.* Et infrà: *Qui cùm ſit verè ſacrificatus, & verè à populo carnes eius manducatæ, integer perſeuerat, & viuus.* In quibus verbis, illud (*Verè manducatæ*) excludit manducationem in ſolo ſigno, aut ſpiritu. B Ac præterea paulò infrà, cùm Aegeas miraretur, ac peteret ſibi explicari, quomodo poſſet fieri, vt agnus verè manducatus, integer & viuus maneret, & ſanctus Andreas recuſaret homini Ethnico myſterium explicare: & ille inſtaret, ac per tormenta cogere vellet Apoſtolum; tandem Apoſtolus ſubiunxit, fieri non poſſe vllo modo, vt ſine fide in Chriſtum, ad huius myſterij notitiam perueniret. At certè ſi nihil eſt Euchariſtia, niſi panis ſignificans Chriſtum, non erat difficile etiam ſine fide intelligere, quomodo Chriſtus in ſigno manducatus, integer perſeueret. Nam ſi in pane imprimatur imago Principis alicuius; certè ſine vlla ſua læſione, comedi poterit Princeps C ille in ſua imagine; nec vlla difficultas eſt in hac re intelligenda. Ad hunc locum non vidi vllam reſponſionem hæreticorum.

CAPVT SECVNDVM.

Teſtimonium Ignatij.

SECVNDVS auctor Apoſtolorũ tempore eſt S. IGNATIVS, de cuius epiſtolis dubitari non poteſt, cùm eæ citentur ab Euſebio, Athanaſio, Hieronymo, Theodoreto, & aliis veteribus frequentiſsimè. Is ergo in epiſt. ad Smyrnenſes (vt citat Theodoretus dial. 3.) ſic ait: *Euchariſtias, &* D *oblationes non admittunt, quòd non confiteantur Euchariſtiam eſſe carnem Saluatoris, quæ pro peccatis noſtris paſſa eſt, quam Pater ſua benignitate ſuſcitauit.*

AD hunc locum Beza reſpondet in Dialogo Cyclops, fateri ſe veram carnem Chriſti nobis dari fide manducandam. At Ignatius non dicit, carnem Chriſti nobis dari quocunq; modo, ſed dicit Euchariſtiam eſſe carnem Chriſti. Petrus Boquinus in lib. de Cœna Domini, reſpondet Ignatium diſſerere contra eos, qui negabant Chriſtum habuiſſe veram carnem: & ex Euchariſtia argumentum duxiſſe, quia ſi Chriſtus non habuit verã carnem, non poteſt Euchariſtia eſſe caro vera, id eſt, ſignũ, ſeu ſymbolũ veræ carnis.

AT contrà; nam Ignatius dicit, hæreticos illos, contra quos agit, omninò repudiaſſe Euchariſtiam, ne fateri cogerentur, Chriſtum habuiſſe veram carnem, ſi Euchariſtiam, quæ eſt ipſa caro Chriſti, admiſiſſent. OBSERVANDVM enim eſt, hæreticos illos (vt ex ipſa epiſtola ad Smyrnenſes patet) docuiſſe Chriſtum putatiuè natum, paſſum, mortuũ, reſurrexiſſe: ac per hoc non negaſſe Chriſtum habuiſſe carnem aliquam viſibilem, & apparentem, ſed negaſſe habuiſſe eum veram carnem humanam. Ex quo ſequitur, vt non debuerint repudiare imagines, & figuras carnis Chriſti, ſed ſolùm ipſam veram carnem. Nam corpora humana apparentia depingi poſſunt, & figuris exprimi, licet verè humana non ſint, vt patet de imaginibus Angelorum. Ergo hæretici illi non negabant Euchariſtiam ſignificare poſſe carnem Chriſti, ſed negabãt eſſe carnem Chriſti (vt Ignatius diſertè dicit) ne videlicet cogerentur admittere, Chriſtũ habuiſſe veram carnem. Reprehenduntur autem ab Ignatio: igitur Ignatius contrarium ſentiebat, nempe Euchariſtiam eſſe verè, & propriè Chriſti carnem. Habentur alia loca in epiſt. ad Romanos & in epiſt. ad Epheſ. ſed facilius eludi poſſunt.

PORRO ex Ignatio obiicit Petrus Martyr in libro contra Gardinerum 1. parte, obiecto 149. illa verba ex epiſtola ad Philadelphienſes: *Rogo vos, vt inſtetis vni fidei, vni prædicationi, vna Euchariſtia vtentes: vna eſt caro Domini Ieſu, & vnus eius ſanguis, qui pro nobis effuſus eſt: vnus etiam panis pro omnibus confractus, & vnus calix totius Eccleſiæ.* Notat enim Petrus Martyr Ignatium diſtinguere panem, & calicem, à carne, & ſanguine Chriſti, cùm dicat: *Vna caro, vnus ſanguis: vnus etiam panis, vnus calix.* Ex quo ſequi videtur, vt in Sacramento non ſit niſi panis, & vinum, quæ tamen carnem, & ſanguinem, quæ ſunt res Sacramenti, ſignificent. Addit etiam argumentum ex nomine panis, & fractionis, quæ non conueniunt propriè, niſi vero pani.

RESPONDEO; Quod attinet ad nomina panis, & fractionis, non eſſe faciendam nouã quæſtionem, cùm ſint iſta ipſa vocabula Pauli, 1. Cor. 10. *Panis, quem frangimus, &c.* de quibus ſuprà diximus. Quod autem pertinet ad illam diſtinctionẽ carnis, & ſanguinis à pane, & calice, dico Ignatium diſtinguere carnem, vt in cruce paſſam, & ſanguinẽ, vt in cruce fuſum à Sacramento Euchariſtię; & rectiſsimè. Sacramentũ enim Euchariſtię, ſiue cõtineat verè (vt nos credimus) Chriſti carnem, ſiue nõ contineat, eſt ſignum repræſentãs carnem Chriſti, vt morientem in cruce, & ſanguinem, vt in cruce effuſum, & proinde diſtinguitur ab ills. Vult autem eo loco Ignatius hortari ad vnitatem, & charitatem ſectandam, & ad ſchiſmata, & hæreſes fugiendas. Itaque monet vt in vna fide maneant, eidem prędicationi dent operam, & vna vtantur Euchariſtia, id eſt, ſimul communicent, nõ faciant ſchiſmata, non erigant contraria altaria. Probat autem debere eos ſimul cõmunicare, quia vnũ eſt

Sacramentum Eucharistiæ: vnum autem Sacramentum esse, probat, quia vna est caro Christi, & vnus sanguis. Quæ probatio efficax esset, etiamsi hoc Sacramentum significaret tantùm carnem Christi, vt aduersarij volunt: sed est efficacior, si Sacramentum non tantùm significet, sed etiam verè contineat Christi carnem.

CAPVT TERTIVM.

Testimonium Dionysij Areopagitæ.

DIONYSIVM AREOPAGITAM Apostolorum tempore floruisse nemo dubitat: libros qui ei adscribuntur, negant hæretici illius Dionysij esse, & nos alibi probauimus esse. Sed hoc loco supersedendum est hoc labore, quia Petrus Martyr non solùm admittit, eos libros esse alicuius antiqui Patris, sed etiam argumentum inde petere audet pro suo errore. Et præterea cùm citetur hic auctor tanquam antiquus, & venerabilis Pater à S. Gregorio hom.34. in Euangelia; necesse est omnino vixisse illum in primis quinque seculis, quæ à Caluino recipiuntur. Nam si Gregorio, qui ante annos mille floruit, fuit hic auctor antiquus, & venerabilis Pater, quid erit nobis?

Ille igitur auctor in libro de hierarchia Ecclesiast. cap. 3. parte 3. præter alia multa, quæ de hoc Sacramento dicit, ita ipsum alloquitur: *O diuinissimum, & sacrosanctum Sacramentum, obducta tibi significantium signorum operimenta dignanter aperi, & perspicuè nobis fac appareas, nostrosque spirituales oculos, singulari, & aperto tuæ lucis fulgore imple.* Hæc ille. At eiusmodi inuocatio stultissimè, & impiè referretur ad Sacramentum, si solùm esset panis triticeus, non autem panis cœlestis viuus, & diuinus.

Respondet Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, parte 1. obiecto 150. Dionysium apostrophen fecisse ad rem significatam, id est, ad ipsum Christum, qui per symbola panis, & vini repræsentatur: *Quemadmodum in templis Papistarum,* inquit ipse, *videas procũbere homines ante signa, & statuas, & ad illas exclamare, quasi aut B. Virgo, aut Petrus, & Paulus præsens esset.*

AT bis peccat in hac responsione Pseudomartyr. PRIMO, quia se ipse damnat cum ceteris Sacramentariis, qui acerrimè reprehendere solent, & idololatriæ accusare Catholicos, quòd orent ante imagines, aut venerabile Sacramentum: nunc enim vsum istum ipse defendit, dum eum sanctissimo Patri tribuit. SECVNDO peccat, quòd non aduertit, aliud esse ante imagines inuocare Christum, vel Sanctos quos imagines repræsentant, quod Catholici rectè faciunt: aliud inuocare ipsas imagines, quod Catholici nõ

A faciunt, nec potest nisi stultè, & impiè fieri. Dionysius autem ipsum inuocat Sacramentum, atque ab ipso petit, quæ à solo Deo rectè peti possunt: existimauit igitur in Sacramento verè Christum ipsum Deum, & hominem contineri, immò ipsum Christum vnà cum externis symbolis Sacramentum esse.

Idem Dionysius ibidem, sed paulò inferius: *Pontifex,* inquit, *quod hostiam salutarem, quæ supra ipsum est, litet, se excusat ad ipsum exclamans; Tu dixisti, Hoc facite, &c.* At certè purus panis non supra nos est; neque esset opus vlla excusatione, si merum panem tractare debemus, etiamsi is Christum significaret: alioqui debuissent etiam Aaronici

B sacerdotes se excusare, quòd indigni essent, qui tangerent oues, & boues illos, quod ridiculum est.

Audiamus nunc quid ipse pro se adferat ex Dionysio. Adfert igitur illa verba ex eodem cap.3. parte 3. *Pontifex opertum panem & indiuiduum aperit, & in frusta concidit.*

RESPONDEO; Miram esse aduersariorum importunitatem, qui si in vno, vel altero Patre legant Eucharistiam vocari panem, statim clamant, Eucharistiam nihil esse, nisi panem propriè dictum: & cùm in omnibus Patribus in infinitis locis legant Eucharistiam esse corpus Christi, tamen non volunt admittere corpus vllo in loco propriè accipi. Dico igitur pa-

C nem vocari Eucharistiam, sed panem cœlestem, & diuinum, non triticeum: nam paulò antè (vt diximus) idem Dionysius scribit eum panem esse hostiam ipso Pontifice longè digniorem, ita vt excusatione illi opus sit, quòd rem tam eximiam tractare audeat.

CAPVT QVARTVM.

SECVNDA ætas Ecclesiæ ab anno Domini C. ad CC.

Testimonium Iustini.

D POST Apostolorum discipulos in SECVNDA ætate Ecclesiæ tres habemus testes insignes, & indubitatos, Iustinum Martyrem, Pium I. Pontificem, & Irenæum. IVSTINVS igitur Martyr in Apologia 2. ad Antoninum Imperatorem, sic loquitur de Eucharistia. οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν, ἀλλ᾽ ὃν τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα, καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν: οὕτω καὶ τὴν δι᾽ εὐχῆς λόγου τοῦ θεοῦ παρ᾽ αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ, καὶ σάρκα, καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. *Non enim vt communem panem, neque communem potum hæc sumimus, sed quemadmodum per verbum Dei incarnatus Iesus Christus Saluator noster, & carnem,*

nem, & sanguinem pro salute nostra habuit: sic etiam per preces verbi Dei ab ipso Eucharistiam factum cibum, ex quo sanguis, & carnes nostræ per mutationem aluntur, illius incarnati Iesu, & carnem, & sanguinem esse edocti sumus. Hæc ad verbum ex Græco interpretatus sum; quia queri solēt hæretici sæpenumerò de interpretationibus Catholicorū. Solùm ambigi posset de illa voce: *Eucharistiam factum*; nam Græca vox, ευχαριστηθεῖσαν, significare potest, super quē gratiæ actæ sunt, vel barbaro vocabulo, Eucharistizatum, vel (vt nos reddidimus) *Eucharistiam factum.* Sed non refert quidquam hoc ad rem propositam.

Ex hoc igitur loco duobus modis colligitur sensisse Iustinum, veram Christi carnem propriè in Eucharistia contineri. PRIMO ex eo, quod simpliciter asserit panem Eucharistiæ non esse communem panem, sed carnem Christi: neq; vllam mentionem facit tropi, aut figuræ alicuius. Nam si Eucharistia esset significatiuè caro Christi, & nō realiter, id Iustinus omninò dicere debuisset: scribebat enim Apologiā pro Christianis, quibus pręter alia crimina obiiciebatur mādu catio carnium humanarum in sacris, vt patet ex Tertulliano in Apologetico, cap. 7. & ex Minutio Felice in Octauio: & quod maximum est, ex Athenagora, qui in Apologia ad eundem Antoninum tria crimina refellit falsò Christianis obiecta; quòd Deum non esse crederent; quòd humanis carnibus vescerētur; quòd promiscuo concubitu vterentur. Certè enim ad hoc abolendum crimen omninò dicendum fuit Christi carnem à Christianis non comedi, nisi significatiuè. Et etiamsi id crimen nō fuisset Christianis obiectum; stultus fuisset Iustinus, si absque vlla necessitate mysteria religionis facillima ipse incredibilia suis verbis fecisset, ad ethnicum Imperatorem scribens.

SECVNDO, id colligimus ex comparatione Eucharistiæ, quam facit Iustinus cum mysterio Incarnationis. Vt em̄ doceret non temerè Christianos credere panem fieri carnem, adducit in medium aliud mysterium æquè difficile: qua enim potentia fieri potuit, vt Deus incarnaretur, eadem fieri potuisse dicit, vt panis fieret caro. Vbi nisi reipsa velit affirmare, panem fieri carnem, sed solùm significatiuè; frustrà adducit exemplum Incarnationis: nullum enim est miraculum facere, vt panis significet corpus Christi.

Vtrumque argumentum soluere nititur Petrus Martyr, & contrarium etiam colligere ex hoc loco Iustini in lib. contra Gardinerum, obiecto 13. & 151. Ad PRIMVM nostrum respondet, Iustinum non dixisse panem Eucharistiæ esse figurā corporis Christi, sed dixisse esse ipsum corpus, quia ita inter se loqui solebant Christiani eo tempore, nec fuisse periculum, ne ethnici putarent nos verè, & propriè comedere carnem Christi, tum quia dixerat Iustinus, panem, & vinum proponi in sacra mensa; tum quia

A poterant facilè Gentiles colligere, verba illa Christi: *Hoc est corpus meum*, à Iustino citata, esse intelligenda Sacramentaliter; tum deniq; quia Iustinus dicebat, non cuiusuis hominis carnem à Christianis manducari, sed solius Christi, qui iam resurrexerat, & in cœlum ascenderat.

AT Petrus Martyr multa dicendo, nihil dicit. Nam etiamsi Christiani ita inter se loquerentur, tamen debuit defensor Christianorum Imperatori ethnico, & imperito rerum nostrarum, explicare tropum in illis verbis constitutum; alioqui non tollebat, sed augebat suspitionem criminis Christianis obiecti. DEINDE, etiamsi Iustinus dixerit, panem, & vinum proponi

B in sacra mensa; tamē addidit, post mysticas preces non esse amplius panem, & vinum commune, sed ipsam carnem, & sanguinem Christi. Et ridiculum est debuisse, vel potuisse Imperatorem ethnicum per se intelligere verba Christi esse accipienda Sacramentaliter: vnde enim id colligeret homo Gentilis, qui neque an Sacramenta essent, audiuerat? Opinatur fortasse Petrus Martyr Imperatorem illum versatum fuisse in schola Caluinistarum, vt statim ad tropos omnia reuocaret. DENIQVE, quod additur de Christi resurrectione, nō tam explicat, quàm implicat magis difficultatem, & sine vlla caussa reddit fidem nostram homini Gentili prorsus incredibilem. Itaque insolubile manet hoc

C dilemma; Aut poterat Iustinus verè dicere, carnem Christi à Christianis solùm in signo manducari, aut non poterat: si poterat, præuaricator fuit caussæ Christianæ; nam odiosissimam reddidit fidem, & auxit criminum suspicionem, cùm posset vno verbo & fidem probabilem facere, & crimen diluere: si nō poterat, certè ideò non poterat, quia verè, & non in signo tantùm datur nobis comedenda Christi caro.

Ad SECVNDVM nostrum argumentum respondet Martyr, Iustinum ideò explicuisse Eucharistiam exemplo Incarnationis, vt ostenderet contra hæreticos Marcionistas nos veram Christi carnē per fidem accipere. Nam si Chri-

D stus non assumpsisset per Incarnationem veram carnem, sed simulatam, & fictam, vt Marcionitæ, & Valentiniani hæretici dicebant, non esset Eucharistia signum veræ carnis, neque nos veram carnem participaremus.

AT non probat hoc loco Iustinus Incarnationem ex Eucharistia, sed è contrario, Eucharistiam ex Incarnatione. PRÆTEREA Iustinus hoc loco non scribit cōtra hæreticos, nec mentionem eorum facit, sed persuadere vult Imperatori non esse impossibile mysterium Eucharistiæ apud eos, qui credunt mysterium Incarnationis. ADDE, quòd Imperatores, & ceteri ethnici tantùm aberant ab opinione Marcionis, vt nihil dubitarent Christum habuisse veram carnem, cùm id perpetuò Christianis obiiceret,

Christum à Pilato verè crucifixum, & necatum fuisse: nulla ergo fuit caussa, cur Iustinus exemplum Incarnationis adferret ad probandũ Christum habuisse veram carnem. Præterea, si Eucharistia nihil esset nisi panis significans carnem Christi, nihil inde concluderetur cõtra Marcionem: nam diceret ille Christum habuisse carnẽ phantasticam, & apparentem, & eam significari per Eucharistiam; ideò veteres non probant ex signo isto Eucharistię, Christum habuisse veram carnem, sed probant ex communi sententia, & fide Ecclesiæ, quæ erat, Eucharistiam esse verè carnem Saluatoris. Quocirca (vt dicit Ignatius) hæretici illi simpliciter repudiabant Eucharistiam. Deniqve, Iustinus comparat Eucharistiam cum Incarnatione, quoad modum, quo vtrumque factum est: dicit enim eo modo per preces verbi Dei panem fieri Eucharistiam, & tunc esse carnem Christi; quomodo per verbum Dei, id est, per virtutem, seu imperium Dei, Incarnatio facta est. At si Eucharistia non esset corpus Christi, nisi significatiuè, non esset opus vlla prece consecratoria, sed satis esset prima institutio Christi: vnde etiã Caluinistæ nullam adhibent consecrationem. Ergo Iustinus, qui scribit panẽ Eucharistiæ fieri corpus Christi per preces verbi Dei, credebat Eucharistiam non esse solam figuram, sed reipsa corpus Christi.

Quod autem Martyr cauillatur, consecrationem apud nos non fieri prece, sed verbis illis: *Hoc est corpus meum*; nimis leue est, quia (vt suprà sæpe ostendimus) sancti Patres vocant mysticas preces omnium Sacramentorum formas, etiamsi non videantur habere formam precum; quia omnes illæ formæ, quocunque modo pronuncientur, continent inuocationem Dei, cuius virtute Sacramenta, & eorum effectus producuntur.

Videamus nunc quid Petrus Pseudomartyr adferat pro suo errore ex vero Martyre Iustino. Duo igitur argumenta profert. Vnvm, ex hoc ipso loco à nobis citato, quòd Iustinus dicat, pane Eucharistiæ ali corpora nostra: hinc enim colligit verum esse panem in Eucharistia, non autem corpus Christi, nisi significatiuè; non enim corpore Christi aluntur corpora nostra, sed animi tantùm. Eandem obiectionem facit Boquinus in libro de cœna Domini. Sed Petrus Martyr proponit Altervm ex Dialogo cum Triphone, vbi Eucharistiam vocat Iustinus panem, & poculum.

Sed hoc posterius iam suprà refutatum est. Ad illud prius respondeo dupliciter. Primo illa verba: (*Ex quo carnes nostræ per mutationem aluntur*) esse periphrasim *panis*, ex quo conficitur Eucharistia, vt sit sensus; Cibus ille, ex quo carnes nostræ ali solent, cùm prece mystica consecratur, efficitur corpus Christi. Neque obstat, quod Iustinus prius meminerit consecrationis,

A quàm dicat ex eo cibo ali carnes nostras: nam non dicit ipse, ex pane consecrato ali carnes nostras, vt aduersarius contendit, sed dicit, per cõsecrationem cibum illum, ex quo carnes nostræ aluntur, fieri corpus Christi.

Secvndo respondeo, non esse nouum apud veteres, ac præsertim Irenæum, Hilarium Nyssenum, Cyrillum, & alios, vt Eucharistia dicatur alere corpora nostra. Sed non intelligunt Patres, cùm hoc dicunt, Eucharistia nutriri, vel augeri mortalem substantiam corporis nostri; sic enim facerent Eucharistiam cibum ventris, non mentis, quo nihil absurdius fingi potest: sed intelligunt, vt posteà videbimus, per Eucharistiam ali corpora nostra ad immortalitatem,
B id est, suscipere ex contactu carnis Christi vim quandam, seu dispositionem ad gloriosam resurrectionem, & vitam immortalem; id quod ex verbis illis deducunt, Ioan. 6. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabò eum in nouissimo die.* Sed de Iustino hactenus.

CAPVT QVINTVM.

Testimonium Pij I. Papæ.

Iam verò Pivs Papa I. qui eodem tempore sedit in Pontificatu, quo Iustinus florebat, statuit pœnam satis grauem in eos, quorum negligentia aliquid Dominici sanguinis in terram, vel etiam super ipsum altare decideret: iussitque locum lambi, radi, &c. vt patet ex Gratiano de consecrat. dist. 2. can. Si per negligẽtiam. & ex lib. 1. decreti Iuonis, & lib. 5. Burckhardi. Quamuis autem non habeamus nunc epistolam ipsam Pontificis, tamen satis probabile reddit hoc testimonium, tum auctoritas Iuonis, Burckhardi, & Gratiani; tum etiam, quod legamus in Tertulliano, Origene, Cyrillo, & aliis, qui proximi fuerunt iis temporibus, summam diligẽtiam adhiberi solitam in Ecclesia, ne quid Sacramenti huius vllo modo in terram decideret. Testimonia Tertulliani, Origenis, & Cyrilli, infrà suo loco ponentur.
C D

Porrò ista cautio argumentum est euidens fidei antiquorum. Si enim panis Eucharistiæ non esset corpus Christi, nisi repræsentatiuè; non esset adhibenda maior diligentia, ne caderet in terram, quàm ea fit, quam adhibemus, ne sacra biblia in terram cadant, aut imago aliqua Christi, aut aqua Baptismi, aut quam adhibebãt Hebræi in conseruando Manna, aut Agno Paschali. Quis autem audiuit vnquam debere lambi, aut radi terram, vbi cecidisset codex Euangelij, aut imago, aut Manna, aut aqua Baptismi? Ad hoc testimonium, non legi aduersariorum responsum.

CAPVT

CAPVT SEXTVM.

Testimonium Irenæi.

SEQVITVR IRENÆVS, qui eodem seculo floruit, quo Iustinus, licet paulò posteriùs. Is igitur in libro 4. contra hæreses, cap.34. disputans contra hæreticos, qui negabant Christum esse Filium Creatoris, & Creatorem mundi huius, ita loquitur: *Quomodo autem constabit eis, eum panem, in quo gratiæ actæ sint, corpus esse Domini sui, & calicem sanguinis eius, si non ipsum fabricatoris mundi Filium dicant, id est, Verbum eius, per quod lignum fructificat, defluunt fontes, dat primùm quidem fœnum, pòst deinde spicam, deinde plenum triticum in spica?* Ex hoc loco nos tale argumentum facimus. Irenæus probat Christum esse Creatorem, ex eo, quod panis per consecrationem fit corpus Christi: igitur credebat reipsa, & non sola significatione mutari panem in corpus Christi; nam mutatio realis requirit planè omnipotentiam Creatoris, non autem impositio nouæ significationis.

Respondet ad hoc argumentum Petrus Martyr, lib. contra Gardinerum, obiecto 62. & 157. Irenæum nō probare Christum esse Filiū Creatoris, vel Creatorem ex transmutatione panis in corpus suum, sed ex eo, quod vtitur pane ad corpus suum significandum, & quia Patri gratias agit, cùm pane illo vtitur: non enim decebat, vt Filius illius Dei, qui est contrarius Creatori, vteretur rebus aduersarij sui, & de illis Patri suo gratias ageret.

AT contrà; nam INPRIMIS argumentum ex vsu rerum Creatoris fecerat Irenæus in proximis verbis superioribus: dixerat enim solā Ecclesiam rectè offerre Deo oblationem cum gratiarum actione ex creatura eius; hæreticos autem offerre non posse, cùm non agnoscant eum esse Creatorem. Quid ergo opus erat, vt rursus idem argumentum repeteret? ADDE, quòd illa verba: *Quomodo autem constabit eis, &c.* indicant nouum argumentum inchoari; alioqui dixisset; Quomodo enim, si hæc ratio ad argumentum præcedens pertineret. DEINDE, Irenæus hoc loco ex Eucharistia probat Christum non solùm esse Filium Creatoris, sed etiā ipsum Creatorem, cùm ait, non posse constare panem Eucharistiæ esse corpus Domini sui, nisi fateantur ipsum esse Verbum illud, per quod lignum fructificat, defluunt fontes, &c. At hoc argumentum nihil cōcludit, nisi ponamus veram, & realem mutationē in panē fieri. Posset enim Christus vti pane ad corpus suum significandum, etiamsi non esset Creator illius panis; quemadmodum nos vtimur hedera, quam non creauimus, ad vinum designandum. Immò nec probat hoc argumentū Christum esse Filium Creatoris: potest enim vti rebus Creatoris etiam is,

A qui non est Filius Creatoris. Si quid autem probat, id solum est, Christum nō esse aduersarium Creatoris; nec enim vteretur rebus aduersarij sui. At Irenæus Filium Creatoris, & Creatorem affirmat esse Christū ex hac mutatione panis in corpus suum.

SECVNDVM testimonium est in eodem capite in illis verbis: *Quomodo autem rursus dicunt, carnem in corruptionem deuenire, & non percipere vitam, quæ à corpore Domini, & sanguine alitur?* Et paulò infrà: *Quemadmodum enim qui est à terra panis percipiens vocationem Dei, iam non communis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena, & cœlesti: sic & corpora nostra percipientia Eucharistiam, iam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia.*

B Ex his verbis tria argumēta colligimus. PRIMVM est: Corpora nostra incorruptibilia fiunt, quia alūtur corpore Christi: ergo corpus Christi non solùm animis percipitur, sed etiam corpore ex Irenæi sententia. At corpus non potest in cœlum conscendere, vt ibi gustet Christi carnem; ergo verè præsens est in Eucharistia ipsa Christi caro. SECVNDVM est: Panis terrenus post inuocationem Dei, seu mysticas preces, non est amplius communis panis, sed est cibus constans duabus rebus, vna terrena, altera cœlesti. Non potest autem res illa cœlestis esse, nisi corpus Christi; igitur verè est in Eucharistia corpus Christi. TERTIVM: Ita panis mutatur

C ex terreno in cœlestem per inuocationem Dei, sicut corpora nostra mutabuntur per Eucharistiam ex mortalibus in immortalia. Sed corpora nostra reipsa fient immortalia, non autem sola significatione: igitur panis terrenus reipsa fit corpus Christi, non sola significatione.

Ad omnia respondere conantur hæretici. Ad PRIMVM Beza respondet in Cyclope, per Eucharistiam corpora fieri immortalia, quia per eam fide coniungimur ipsissimo corpori Christi, ex quo tam animus, quàm corpus viuificatur. Paulò planiùs id explicat Petrus Martyr, libro contra Gardinerum, obiecto 151. vbi dicit, per Eucharistiam corpora nostra fieri immortalia, quia per eā fide apprehendimus Christum; ex ea fide renouatur anima; ea renouatio

D redundat in corpus, illudque facit paulatim aptum instrumentum Dei, & vitæ æternæ capax.

AT contrà. NAM Irenæus (vt aduersarij fatentur) contendit probare hæreticis sui temporis veram carnis nostræ resurrectionem aliquando futuram; idque probat, quia ipsa caro nostra per Eucharistiam coniungitur immortali, & viuificatrici Christi carni. At si esset vera aduersariorum sententia, Irenæi argumentum vel nihil concluderet, vel certè esset superuacaneum. Nam qui negant resurrectionem carnis, non admittunt illam redundantiam gratiæ ex anima in corpus, in qua ponit Petrus Martyr totam vim argumenti Irenæi; neque admit-

tent, quod dicit Beza, Christi corpus animo apprehensum, animam & corpus viuificare; immò dicent inde sequi, corpus non viuificari, sed solam animam, cùm illa sola Christum apprehendat. DEINDE, quid erat opus vrgere tantopere Eucharistiam ad probādam resurrectionem, quod Irenæus facit, tum hoc loco, tum lib. 5. & alibi? Nam satis erat dicere, Christum per fidem apprehensum viuificaturum animas, & corpora nostra: impertinens autem est; vnde excitetur illa fides, vtrum sumptione Eucharistiæ, aut Baptismi, aut solo Dei verbo, aut aliquo miraculo; ista enim omnia nihil sunt apud aduersarios, nisi instrumenta excitandæ fidei.

Ad SECVNDVM respondet Martyr, lib. contra Gardinerum, obiecto 152. & 153. Eucharistiam vocari panem non communem, quia est Sacramentum quoddam, proinde panem sacrum non vulgarem dici debere. Constare autem, ait, re terrena, & cœlesti, id est, symbolo, & re significata; licet res significata procul absit, sine pane, & sanctificatione. Est enim panis res terrena, sanctificatio autem, qua panis Sacramentum efficitur, res est cœlestis.

Vtraque absurda est explicatio: ac PRIMVM rem terrenam esse symbola, rem cœlestem esse rem significatā, sed absentem, nullo modo fieri potest. Nam nihil cōstare dicitur ex eo, quod in ipso non est: Eucharistiam autem constare dicit Irenæus ex duabus rebus, terrena vna, altera cœlesti; vult ergo vtramque rem esse in ipsa Eucharistia.

Respondet Martyr, omninò constare posse aliquid ex eo, quod in ipso non est: *Nam sermo noster*, inquit, *constat ex voce, & re significata; & tamen res significata sæpe longißimè abest à voce. Præterea Paulus dicit, Sacramenta veteris Testamenti constitisse ex symbolis, & corpore Christi: manducabant enim eandem escam nobiscum*, 1. Corinth. 10. *At corpus Christi tam procul aberat, vt ne natum quidem esset.*

Hìc verò prodit suam imperitiā Petrus Martyr. Quis enim vnquā dixit, sermonem constare ex voce, & re significata? nónne relatiuè opponuntur signū, & res significata? quomodo igitur potest aliquid ex oppositis cōstare? fefellit eum fortasse, quod dici solet, sermonem constare ex voce, & significatione. Sed significatio in ipsa voce est, vt relatio in suo subiecto; ac proinde nō potest ex ea probare Petrus Martyr aliquid cōstare ex eo, quod in ipso non est. Quod verò addit de Sacramentis veteribus ex Paulo, impudens mendacium est. Nusquam enim Paulus dixit, Sacramenta vetera constitisse ex symbolis, & corpore Christi: nec dixit Patres veteris Testamenti manducasse eandem escam nobiscum, vt suprà sæpius demonstrauimus.

Iam verò illa ALTERA expositio, qua per rē cœlestem intelligunt consecrationem, siue sanctificationem, æquè facilè refelli potest. Nam

A nullam ipsi agnoscunt veram consecrationem panis; quam enim nos adhibemus, incantationem vocant; sed solùm illis consecratio est, panem deputari à Deo ad Sacramenti vsum, id est, vt repræsentet corpus Christi: quæ consecratio nihil reale ponit in pane, sed merum respectum rationis. Porrò Irenæus de rebus loquitur, non de entibus rationis, cùm dicit Eucharistiam cōstare duabus rebus, vna terrena, altera cœlesti. Et confirmatur argumētum ex ipso aduersariorum testimonio. Nam cùm quęritur, quid sit res terrena, & nos dicimus esse accidentia panis sensibilia, illi clamant, rem terrenam debere esse substantiam, non sola accidentia. Si ergo res

B terrena, vt verè dici possit res, debet esse substantia; res cœlestis, vt res verè dici possit, nónne debet esse etiam substantia? quomodo igitur exponunt per rem cœlestem, consecrationē, quæ in re nihil est? PRÆTEREA nemo ita loquitur de aliis Sacramentis, vt dicat aquam Baptismi constare duabus rebus, vna terrena, altera cœlesti; & tamen aqua Baptismi, symbolum est Sacramenti, vt panis Eucharistiæ. DENIQVE consecratio non habet eam vim, quam tribuit Irenæus rei cœlesti in Eucharistia: ipse enim vult Eucharistiam, quia re cœlesti cōstat, facere corpora nostra immortalia ex mortalibus. At non habet sola consecratio istam virtutem, & præsertim secundum aduersarios, qui nullam vim

C tribuunt Sacramentis, nisi ad fidem excitandam repræsentando. Vera igitur expositio est, rem terrenam esse id, quod sensu percipitur in Eucharistia (illud enim etsi reuera substantia non sit; tamen vera res, & verè terrena est, alioqui sensibus corporalibus apprehendi non posset) rem cœlestem esse id, quod creditur, nimirum Christi corpus gloriosum, & immortale.

Ad TERTIVM nostrum argumentum respondet Petrus Martyr, lib. contra Gardinerum, obiecto 152. ex verbis Irenæi colligi contrarium eius, quod nos volumus. Ille enim dicit, sic mutari panem per cōnsecrationem, & ex communi fieri sacrum, & cœlestem, quomodo per ipsam Eucharistiam corpora nostra fiunt

D immortalia ex mortalibus. At nostra corpora non mutantur substantialiter, sed accidentaliter tantùm; ergo & panis ille non mutatur nisi accidentaliter; quia nimirum fit Sacramentum religionis, cùm antea cibus esset tantùm vulgaris.

Respondeo dupliciter. PRIMO, quæ adferuntur vt similia, debere esse similia in re, de qua disputatur, non autem in omnibus. Volebat autem Irenæus ostendere, corpora nostra verè resurgere, & fieri ex mortalibus immortalia: id ostendit hac similitudine; Sicut panis communis, & proinde corruptibilis per consecrationem fit panis cœlestis, & incorruptibilis, ita corpora nostra corruptibilia per Eucharistiæ perceptionem fiūt incorruptibilia. In qua similitudine id

reqritur, & sufficit, vt sicut corpora nostra verè mutantur, & fiunt incorruptibilia ex corruptibilibus; ita panis ille communis verè mutetur, & fiat incorruptibilis: vtrum autem id fiat per mutationem substantiæ, aut accidentium, impertinens est, vt patet.

A

SECVNDO tamen respondeo cum Ioan. à Louanio in lib. de Eucharist. Irenęum loqui de mutatione substantiali, tam panis, quàm etiam corporum nostrorũ. Nam loquitur de mutatione, quæ fiet in resurrectione, quando pulueres, seu cineres corporũ nostrorum mutabũtur, in corpora humana gloriosa, & immortalia: id enim apertissimè Irenæus demonstrat lib. 5. cap. 2. Ibi enim cùm dixisset non posse fieri, quin caro nostra resurgat immortalis, cùm nutriatur corpore, & sanguine Christi, rebus nimirũ immortalibus; ita subiũgit: *Et quemadmodum lignum vitis depositum in terra suo fructificat tempore, & granum tritici decidens in terram, et dissolutum, multiplex surgit per Spiritum Dei, qui continet omnia, quæ deinde per sapiẽtiam in vsum hominibus veniunt, & percipientia verbum Dei fiunt Eucharistia, quod est corpus, & sanguis Christi: sic & nostra corpora ex ea nutrita, & reposita in terram, & resoluta in ea, resurgent in suo tempore Verbo Dei resurrectionem eis donante, in gloriam Dei Patris.* Vbi pulchrè Irenæus comparat corpora nostra cum grano tritici, quod in terra dissoluitur, & corrumpitur; virtutem autem Eucharistiæ cum spiritu illo, seu genitali virtute, quæ corruptum granum resurgere facit. Nam quemadmodum granum frumenti, etiamsi mutatum fuerit in putredinem; tamẽ propter illam vim genitalem, quam habet, resurgit in spicam: ita corpora nostra, quamuis in puluerem resoluantur; tamen propter virtutem receptam à cõmunicatione carnis, & sanguinis Domini, resurgunt gloriosa, & immortalia. Et hoc est etiam, quod Irenæus significat, cùm ait, corpora nostra cõsistere, & augeri ex corpore, & sanguine Christi; quia nimirum Eucharistia facit, vt corpora non solùm nõ pereant, sed etiam vt resurgant aucta pluribus donis, quàm antea haberent: sicut etiam granum non resurgit simpliciter in granum, sed in spicam, id est, multiplicatum, & auctum.

B

C

Vnum argumentum ex Irenæo pro se adducit Petrus Martyr lib. contra Gardin. obiecto 154. 156. 157. Nam Irenæus scribit, ipsum panem esse corpus Christi, quod non potest esse verum, nisi tropicè accipiendo corpus Christi, lib. 4. cap. 32. *Eum,* inquit Irenæus, *qui est ex creatura panem accepit, & gratias egit, dicens; Hoc est corpus meum: & calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est.* Et lib. eodem cap. 34. *Quomodo constabit eum panem, in quo gratiæ actæ sunt, esse corpus Domini? &c.* Et lib. eodem cap. 57. *Accipiens panem, suum corpus confitebatur.*

D

RESPONDEO, Irenæus non significat, panem simpliciter esse corpus Christi, sed panem, in quo gratiæ actæ sunt, id est, panem sanctificatum, & factum Eucharistiam, vt IVSTINVS loquebatur, τροφὴν ευχαριστηθεῖσαν, Credibile enim omninò est, Irenæum eadem voce Græca vsum, quam interpres non potuit reddere vnica voce, sed per circumloqutionem expresit. Porrò, panis factus Eucharistia, verè, & propriè est corpus Christi. Similis loquutio esset, si quis diceret; Virga Moysis versa in draconem ambulabat, & comedebat: & aqua à Christo in vinum conuersa, colorem, & saporem vini habebat.

Profert etiam aliud argumẽtum Petrus Martyr ex eo, quod Irenæus dicit, corpore Christi ali, & augeri corpora nostra. Sed hoc iam est solutum.

CAPVT SEPTIMVM.

TERTIA ætas Ecclesiæ ab anno Domini CC. ad CCC.

Testimonium Tertulliani.

IN TERTIA ætate habemus tres testes, Tertullianum, Origenẽ, Cyprianũ. TERTVLLIANVS ad initium anni CC. floruit, & quamuis hæreticus fuerit Montanista in extrema ætate sua, tamen à nullo veterum Patrum reprehẽditur hoc nomine, quòd errauerit circa Sacramentum Dominici corporis. Itaque potest ad testimonium dicendum, tanquam auctor antiquissimus, & doctus, admitti, vt etiam eum admittunt hæretici huius temporis.

Is igitur in lib. 2. ad vxorem, cùm hortaretur fœminas Christianas, vt non nuberent Gentilibus maritis, præter alia argumenta, quibus id persuadere nititur, vnum sumit ab Eucharistiæ communicatione. Nam aut oportebit clam marito sumere Eucharistiam, & hoc vix fieri poterit; aut illo sciente, & tum exponetur Sacramẽtum contemptui: *Non sciet,* inquit, *maritus quid secretò ante omnem cibum gustes; & si sciuerit, panem, non illum credit esse qui dicitur.* Hæc ille. Vbi Tertullianus satis apertè indicat Eucharistiam non esse panem materialem, licet id videatur esse Gentilibus, sed esse Christum.

Respondet Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiecto 160. velle Tertullianum dicere, Gentiles non scire Eucharistiam esse Sacramentum, sed prophanum panem solummodo credere.

AT repugnat ratio Grammaticæ. Nam Tertullianus ait: *Et si sciuerit, panem, non illum credit esse, qui dicitur:* non autem ait; Non illud credit esse, quod dicitur: certè Sacramentum est generis neutri, non masculini. Denique nulla difficultas erat, vel fœminæ Christianæ significandi panem illum esse sacrum, quod repræsentaret CHRISTVM; vel viro Gentili id credendi. Tertullianus

tullianus autem loquitur de re, quam maritus Gentilis non facilè credere posset, nec tutò illi explicanda esset.

Idem Tertullianus in libro de corona militis inter alios Christianos ritus ponit summam cautionem, quam adhibebant Christiani, ne aliquid Eucharistiæ in terram caderet: *Calicis*, inquit, *aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxiè patimur*. Hæc ille. de quo argumẽto suprà diximus in testimonio S. Pij Papæ.

Idem Tertullianus in lib. de resurrect. carnis probat, verè carnem resurrectúram, & non solam animam saluandam, ex eo, quòd omnia Sacramenta per corpus transeunt ad animam: *Caro*, inquit, *abluitur, vt anima emaculetur; caro inungitur, vt anima consecretur; caro corpore, & sanguine Christi vescitur, vt anima de Deo saginetur.*

Respondent Petrus Martyr loco citato, & Beza in Cyclope, & Boquinus in libro de cœna Domini, à Tertulliano vocari corpus Christi ipsum Sacramentum corporis, quia repræsentat per modum signi ipsum verum corpus Christi.

At si ita est, argumentum Tertulliani concidit. Dicent enim hæretici, qui negabant veram resurrectionem, quòd sicut sola anima verum corpus Christi percipit, caro autem non ipsum corpus, sed eius figuram: ita solam animam verè, & propriè resurgere, carnem autem non verè & propriè, sed metaphoricè.

Idem denique in libro de idololatria reprehendens quosdam, qui artifices idolorum ad Sacerdotium, vel certè Diaconatum promouebant: *Proh scelus*, inquit, *semel Iudæi Christo manus intulerant, isti quotidie corpus eius lacessunt, ô manus præcidendæ, &c.* At certè non conferret Tertullianus crimen eorum, qui indignè tractant hoc Sacramentum, cum Christi crucifixione, nec manus illas præcidendas diceret, si tantùm putaret esse in Sacramento corporis Christi figuram. Nam etiamsi iniuria imaginis refertur (vt suprà diximus) ad exemplar; tamen quando non fit ea intentione, vt lædatur exemplar, non est crimen vllo modo conferendum cum iniuria, quæ fit ipsi exemplari in se. Tertullianus autem non loquitur de illis, qui dedita opera, & vt Christum iniuria afficerent Sacramentum eius violabant; sed de illis, qui cùm peccatores essent, audebãt corpus Domini tractare, & porrigere communicaturis.

Sed videamus quid illi ex Tertulliano adferant. Tria igitur testimonia ex illo producunt. Primvm est lib. I. contra Marcionem, paulò ante medium: *Sed ille*, inquit, *vsque nunc nec aquam reprobauit Creatoris, qua suos abluit, nec oleum, quo suos vngit, nec mellis & lactis societatem, quo suos infantat, nec panem, in quo ipsum corpus suum repræsentat.*

Respondeo, verbum Repræsentandi ambiguum est: significat enim præsentem rem aliquam facere, siue reipsa, siue in signo aliquo, vel imagine. Ac, vt omittam testimonia Ciceronis, & etiam sanctorum Patrum, qui frequenter vtuntur hac voce ad significandum rem aliquam verè, & propriè præsentem exhiberi: Tertullianus ipse vtriusque significationis exempla præbere potest, libro 4. in Marcionem, circa medium: *Itaque*, inquit, *iam repræsentans eum: Hic est Filius meus, &c.* vbi dicit Deum Patrem, qui aliquando promiserat Filium, eundem repræsentasse, cùm ait in monte Thabor: *Hic est Filius meus.* vbi apertissimè vocat repræsentare, exhibere reipsa: & in lib. contra Praxeam vocat Filium Patris repræsentatorem, quia reuera Pater est in Filio. Sed ipse idem in lib. de pœniten. distinguit adulterium reipsa cõmissum, ab adulterio per concupiscentiam in mente repræsentatum; vbi repræsentare est exhibere nõ reipsa, sed in imagine.

Cùm ergo vox ambigua sit, non potest rectè vllo modo colligi, Tertullianum loqui de repræsentatione in signo, & non in re; immò contra potiùs, quia magis propriè dicitur repræsentari, quod reipsa exhibetur, quàm quod solùm in signo: probabilius colligetur Tertullianum loqui de repræsentatione, qua reipsa corpus Domini exhibetur.

Quare Petrus Martyr libro contra Gardin. obiecto 160. tractans hunc locum Tertulliani, fatetur non posse ex hoc solo loco aliquid certi concludi, sed oportere ex aliis locis, venari mentem Tertulliani, & remittit nos ad alium locum, quem nos paulò pòst excutiemus.

Secvndvm testimonium proferunt ex lib. 3. contra Marcionem, & ex libro contra Iudæos: nam eadem verba in vtroq; libro habentur. Sic ergo Tertullianus in libro contra Iudæos, ait: *De hoc ligno Deus per Hieremiam insinuat, quod essetis dicturi; Venite mittamus lignum in panem eius. Vtique in corpus eius lignum missum est: sic enim Christus reuelauit, panem corpus suum appellans, cuius retro corpus in panem Prophetes nunciauit.* Et rursus sic ait lib. 3. in Marcionem: *Hoc lignum, & Hieremias tibi insinuat dicturis prædicans Iudæis; Venite mittamus lignum in panem eius, vtique in corpus. Sic enim Deus in Euangelio quoque vestro reuelauit, panem corpus suum appellans, vt & hinc iam eum intelligas corporis sui figuram panis dedisse, cuius retrò corpus in panem Prophetes figurauit.*

Respondeo, hic locus Catholicis fauet, non hæreticis, si sententia Tertulliani diligenter consideretur. Nam scribit ipse apud Hieremiam per panem intelligi corpus Christi, quod in ligno crucis affixum fuit: atque addit, Christum ipsum ita explicuisse prophetiam Hieremiæ, cùm de pane Eucharistiæ dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.*

Vbi necesse est per panem apud Hieremiam non accipere panem materialem, qui significet corpus Christi (vt hæretici loquuntur de pane

Eucharistiæ) sequeretur enim panem fuisse crucifixum, non autem ipsum Christum, si ita acciperemus eo loco panem; sed accipere cogimur per panem, ipsum verum Christi corpus, quod est panis vitæ. Itaque Hieremias loquitur quidem figuratè, sed tropus non est in eo, quòd panis dicatur corpus, quia sit corporis signum; sed in eo, quòd corpus dicatur panis, quia nutrit animas nostras instar panis: vt etiam rectè exposuit Lactantius lib. 4. diuin. Instit. cap. 18. vbi dicit, corpus Domini vocari panem à Hieremia, quia est cibus, & vita hominum, qui credunt in eum. Sed Christus per Tertullianum declarauit prophetiam Hieremiæ, cùm ait de pane: *Hoc est corpus meum*; ergo Christus non de pane materiali dixit: *Hoc est corpus meum*; sed de pane cœlesti, qui est verè corpus eius. Nam si Dominus de pane materiali dixisset: *Hoc est corpus meum*, sequeretur, panem materialem fuisse pro nobis crucifixum; de illo enim pane dixit: *Hoc est corpus meum*, secundum Tertullianum, de quo dixit Hieremias: *Mittamus lignum in panem eius.* Quare ex sententia Tertulliani, illud pronomen, *Hoc*, demonstrat quidem panem, sed panem cœlestem, vel certè demonstrat panem terrenum, non qui maneat, sed qui mutetur in corpus Christi, vt sensus sit eorum verborum (secundum Tertullianum) *Hoc est corpus meum*, id est, Hic panis, quem vobis porrigo, non est panis communis, sed est ipsum corpus meũ: vel, Hoc, quod hactenus fuit panis communis, iam est corpus meum.

Porrò illa verba obscurissima Tertulliani ex lib. 3. contra Marcionem: *Hinc intelliges corporis sui figuram panis dedisse*, non significant Christum dedisse Apostolis figuram corporis sui, non ipsum corpus: alioqui non diceret corporis figuram panis, sed figuram corporis panem dedisse. Significat igitur Christum dedisse, id est, explicuisse, siue implêsse figuram corporis sui, quam in pane Hieremias posuerat. Itaque sic ordinanda sunt illa verba; Hinc intelliges corporis sui figuram; figuram, inquam, panis, id est, in panis vocabulo latentem, Christum aperuisse; vnde subiungit: *Cuius retro corpus in panem Prophetes figurauit.* Est enim antithesis quædam in his verbis notanda: nam sicut Hieremias panem dixit, cùm significare vellet corpus Domini; sic è contrario Dominus corpus suum esse dixit, cùm panem vitæ discipulis daret.

Sequitur TERTIVS locus ex libro 4. contra Marcionem, vbi sic legimus: *Acceptum panem, & distributum discipulis, corpus suum illum fecit; Hoc est corpus meum dicendo, id est, figura corporis mei. Figura autem non fuisset, nisi veritatis esset corpus.*

RESPONDEO; Priora verba huius testimonij, quod omnes Sacramentarij tanquam Achillem quendam in prima acie constituunt: pro nobis maximè faciunt: posteriora autem nihil obsunt caussæ nostræ. Illud enim: *Acceptum*

A *panem corpus suum fecit dicendo; Hoc est corpus meum*, apertè indicat panis realem mutationem in corpus Christi; illud autem: *Hoc est figura corporis mei*, non significat (vt Sacramentarij credunt) panem Eucharistiæ esse figuram corporis Domini, sed quod fuit olim figura in Testamento veteri, nunc in corporis veritatem esse mutatum. Coniungitur enim illud, *Figura corporis mei*, non cum voce proximè præcedente, *corpus meum*, sed cum pronomine, *Hoc*, vt sit hic sensus; Acceptum panem corpus suum fecit, dicendo, Hoc, id est, panis, qui olim fuit figura corporis mei, nunc est corpus meum: vbi pronomen, *Hoc*, demonstrat panem, non qui manet, sed qui mutatur, vt suprà diximus.

B Id autem ita esse probatur PRIMO ex illis verbis sequentibus: *Figura autem non fuisset, nisi veritatis esset corpus.* Si enim per figuram intelligeret Eucharistiam, non diceret, *non fuisset*, sed, non esset: loquitur igitur de figura Testamenti veteris, quæ sine dubio vera figura non fuisset, nisi corpus verum ei responderet.

SECVNDO idem patet ex verbis paulò infrà sequentibus: *Cur*, inquit, *panem corpus suum appellat, & non magis peponem, quem Marcion cordis loco habuit, non intelligens veterem fuisse istam figuram corporis Christi, dicentis per Hieremiam; Venite coniiciamus lignum in panem eius, scilicet crucem in corpus eius? Itaque illuminator antiquitatum quid tunc voluerit significasse panem,*

C *satis declarauit, corpus suum vocans panem.* Vbi Tertullianus dicit, Christum vocasse corpus suum panem, non peponem, aut aliquem alium cibum, vt impleret figuram Hieremiæ, qui nomine panis significauerat Christi corpus: non ergo Christus instituit in Eucharistia figuram corporis sui, vt aduersarij volunt, sed impleuit figuram veterem ex pane conficiendo corpus suum.

TERTIO ex verbis aliis sequentibus, vbi explicans prophetiam Iacob. Genes. 49. *Lauabit in vino stolam suam; & in sanguine vuæ pallium suum. Stolam*, inquit, *carnem demonstrat, & vinum sanguinem. Ita & nunc sanguinem suum in vino consecrauit, qui tunc vinum in sanguine figurauit.* Vbi NOTANDVM,

D quòd sicut apud Hieremiam panis significabat corpus, quia corpus Domini est cibus fidelium, vt suprà diximus: ita vinum apud Iacobum Patriarcham significat sanguinem Domini, quia sanguis Domini est potus fidelium. Christus autem vt explicaret istas figuras, seu vaticinia, corpus sub specie panis, & sanguinem sub specie vini nobis tradidit: & sanè si non verum corpus, & sanguinem reipsa dedisset, non rectè explicuisset, vel implêsset vaticinia. Nam tam Hieremias per panem verum corpus, quàm Iacob per vinum verum sanguinem prænunciauit, vt Tertullianus dicit. Illa autem verba Tertulliani: *Qui tunc vinum in sanguine figurauit*, referuntur ad illa verba Iacobi, *in sanguine vuæ pallium*

suum. Vult enim dicere, per sanguinem vuæ, intelligi vinum, sed per vinum intelligi sanguinem Domini, vt ipse explicat, cùm ait per stolam carnem, per vinum sanguinem demonstrans.

QVARTO denique idem patet ex progressu totius libri. Nam propositum eius erat ostendere Christum in Euangelio non destruxisse Testamentum vetus, sed illud implêsse. Itaq; percurrit Tertullianus plurima Christi opera, ac demonstrat Christum in omnibus illis dedisse operam, vt impleret figuras legis: igitur hoc etiam loco non inducit figuram institutam in Testamento nouo, sed impletionem tantùm veterum figurarum.

CAPVT OCTAVVM.

Testimonium Origenis.

ORIGENES, qui Tertulliano nō multò posterior fuit, multis in locis de Sacramento Eucharistiæ loquitur: ac PRIMVM homil.13. in Exodum, exponens cap.25. eius libri, cùm hortari vellet populum, vt non contemneret verbum Dei, adducit exemplum diligentiæ omnium Christianorum in conseruando Christi corpore: *Volo*, inquit, *vos admonere religionis vestræ exemplis: nostis, qui diuinis mysteriis interesse consueuistis, quomodo cùm suscipitis corpus Domini, cùm omni cautela, & veneratione seruatis, ne ex eo parū quid decidat, ne consecrati muneris aliquid dilabatur; reos enim vos creditis, & rectè creditis, si quid inde per negligentiam decidat.* Hæc ille. Porrò aduersarij, neque corpus Domini seruant, cùm non agnoscant Sacramentum, nisi in vsu, neque consecrant, neque reos se putant, si quid illius panis, aut vini in terram cadat. Et meritò non putant, quia nihil nisi panem habent: at si verè corpus Domini haberent, aut habere se crederent, certè vel diligentissimè conseruarent, vt semper Ecclesia fecit, aut se apertè impios, & sacrilegos testarentur. Ad hoc testimonium, vt etiam ad sequens, non vidi responsionem aduersariorum.

ALTERVM testimonium Origenis est in homil.5. in diuersa loca Euangelij, in qua tractat de puero Centurionis: *Quando sanctum cibum, illudq; incorruptum accipis epulum, quando vitæ pane, & poculo frueris, manducas, & bibis corpus, & sanguinem Domini, tunc Dominus sub tectum tuum ingreditur. Et tu ergo humilians temetipsum, imitare hunc Centurionem, & dicito; Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum. Vbi enim indignè ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti.* Hæc ille. Sanè ista non possunt rectè dici nisi de vero corpore Domini, quod verè ore corporis accipiatur. Nam si loqueretur Origenes de corpore Domini per metonymiam, id est, de pane significante corpus Christi, non vocaret eum panem incorruptum epulum, nec ei dici vellet: *Domine non sum dignus, &c.*

A Si verò loqueretur de ipso Christo per panem significato, qui per fidem accipitur, non diceret: *Vbi indignè ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti.* Nam secundum aduersarios Christus per fidem non potest accipi nisi à piis, & ad vitam; quod enim indignè accipitur ab impiis, non est nisi externum symbolum, secundum aduersarios. At Origenes illi, qui ingreditur ad pios, & impios, vult dici: *Domine non sum dignus*, ergo vel vult adorari, & inuocari panem, quod est absurdissimum; vel vult sub illis speciebus verè Christum ipsum contineri.

TERTIVS locus est homil.7. in libro Numeri: *Tunc*, inquit, *in ænigmate erat Manna cibus, nunc*
B *autem in specie caro Verbi Dei, & verus cibus, sicut ipse dicit, quia caro mea verè est cibus.* Hæc ille. At certè species cùm ænigmati opponitur, idem significat, quod veritas collata figuræ. Si autem Eucharistia esset corpus Christi solùm tropicè; non in specie, sed in ænigmate dici deberet caro Domini: nam etiam Manna erat corpus Domini tropicè, id est, significatiuè. Et confirmatur argumentum ex verbis præcedentibus, vbi Origenes dicit Hebræos habuisse Baptismum in ænigmate, dum transirent mare rubrum, nobis autem in specie per Baptismum conferri regenerationem. At verà regeneratio nobis datur in Baptismo, quam non dabat, sed adumbrabat solùm transitus maris rubri: ergo eodem
C modo vera caro nobis datur in Eucharistia, quā non dabat, sed in ænigmate significabat Manna Iudæorum.

Ad hunc locum respondent aduersarij, ac maximè Petrus Martyr in libro contra Gardinerum parte quarta, Origenem loqui de modo loquendi, non de existentia rerum, id est, asserere Iudęos habuisse corpus Christi in ænigmate, quia non declarabatur eis, quid significaret Manna: nobis autem dari in specie, quia apertè nobis dicitur, quid significet panis Eucharistiæ.

Sed fallitur, aut fallit Petrus Martyr. Nam Origenes vtrumque dicit, & Deum loquutum olim in ænigmate, nunc autem apertè loqui; &
D Deum dedisse in ænigmate, quod nunc in specie dat. Sic enim ait: *Veruntamen Moyses, priusquam acciperet Aethiopissam, non est scriptum, quia in specie loquutus sit ei Deus, & non in ænigmate: sed vbi accepit Aethiopissam, tunc dicit de eo Deus, quia os ad os loquar ad eum, in specie, & non in ænigmate. Modò enim cùm Moses venit ad nos, & coniunctus est huic nostræ Aethiopissæ, lex Dei, iam non in figuris, & imaginibus, sicut prius, sed in ipsa specie veritatis agnoscitur: & quæ prius in ænigmate designabantur, nunc in specie, & veritate complentur.* Hæc ille. Vides hìc non solùm Deum clarius loqui, sed etiam reipsa præstare, quæ in ænigmate designabat? Eucharistia igitur veram carnem continet, quam in ęnigmate Manna designabat.

Videamus nunc quid illi contra nos adferant ex Origene. Profert Petrus Martyr loca sex Origenis in libro contra Gardinerum, obiecto 162. & sequentibus, quæ tamen, aut nihil concludunt, aut nobis magis, quàm aduersariis fauent. PRIMVS locus est ex homil. 16. in Numeros: *Bibere*, inquit, *dicimur sanguinem Christi non solùm Sacramentorum ritu, sed etiam cùm sermones eius recipimus.* Hæc ille. Hinc aduersarij probare nituntur in Sacramentis non bibi sanguinem Christi, nisi spiritualiter, sicut non nisi spiritualiter bibitur in concione.

AT contrarium potius sequitur. Non enim dicit Origenes eodem modo bibi Christi sanguinem in Sacramentis, quo bibitur in concione; immò cùm distinguat hos duos modos, indicat esse modos diuersos; & per hoc bibi in concione spiritualiter, in Sacramentis autem reipsa.

SECVNDVS locus est ex commentario Origenis in cap. 26. Matthæi, vbi sic legimus: *Panis iste, quem Deus Verbum corpus suum esse fatetur, verbum est nutritorium animarum.* NOTAT Martyr panem ipsum vocari corpus Christi; proinde panem materialem esse in Eucharistia. DEINDE addit, eum panem dici verbum, quia Sacramenta sunt verba visibilia. ADDIT denique, non posse panem dici verbum nutritorium, si per transubstantiationem euanescat: id enim quod nihil est, non potest aliquid nutrire.

RESPONDEO; Origenes prætermisso literali sensu omnibus noto, exponit mysticè totum hunc locum. Nec per panem intelligit panem materialem, qui sit verbum visibile: sed intelligit sermones Christi, seu verba Dei non visibilia, sed audibilia; dicit enim hoc verbum esse verbum de Deo Verbo procedens, & panem de pane cœlesti, id est, esse sermonem quem loquitur Christus, qui est Deus Verbum, & panis cœlestis. Vide totum locum tract. 35. in Matthæum, & nihil dubitabis, quin mystica sit, non literalis Origenis expositio.

TERTIVS locus est in hom. 7. in Leuiticum, vbi postquam dixerat Origenes, carnem Christi esse verbum Dei, subiungit: *Si enim secundum literam sequaris hoc, quod dictum est; Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, occidit hæc litera.* Vbi videtur non admittere vllum alium sensum, nisi mysticum.

Respondeo PRIMVM; Si quid probat hoc testimonium, solùm probat non agi de Eucharistia in 6. cap. Ioan. non autem probat in Eucharistia non esse verum Christi corpus. Nam etiam aduersarij docent Ioan. 6. non agi de Eucharistia; & tamen non concederent, carnem Christi non manducari, nisi audiendo concionem: hoc enim esset planè tollere Sacramentum Eucharistiæ.

A Dico SECVNDO, illa verba: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis*; tribus modis exponi posse. VNO modo prorsus mysticè, & figuratè, & hoc modo exponit hoc loco Origenes, dum per carnem Domini intelligit sermones diuinos. ALTERO modo prorsus ad literam, id est, sine vlla adiunctione mysterij; & hoc modo acceperunt Capharnaitæ, qui putârunt edendam Christi carnem, quomodo comeduntur ceteræ carnes, id est, eam lacerando & consumendo: & de hoc sensu rectè dicit hoc loco Origenes: *Litera occidit.* & Augustinus lib. 3. doctrinæ Christianæ, cap. 16. dicit, verba Domini ita ad literam accepta, scelus quoddam sonare. TERTIO modo non
B omnino ad literam, nec omnino figuratè, sed ad literam quoad substantiam rei, & manducationis, figuratè autem, quoad modum manducationis, vt videlicet sensus sit; manducandam verè Christi carnem, sed sine vlla sui læsione, vt suprà diximus in explicatione sententiæ S. Augustini de his verbis: atque hunc sensum hoc loco Origenes non attingit, sed non reiicit; & homil. 7. in Numeros, eundem apertè recipit cùm de Eucharistia ad literam exponit illa verba: *Caro mea verè est cibus.*

QVARTVS locus est homil. 9. in Leuiticum prope finem: *Non hæreas in sanguine carnis, sed disce potius sanguinem Verbi, & audi ipsum tibi dicentem, quia hic sanguis meus est, qui pro vobis effundetur in remissio-*
C *nem peccatorum.* Hìc Petrus Martyr doceri contendit, vt non existimemus in Sacramento esse verum sanguinem carnis Dominicæ; sed erigamus mentem ad significationem Verbi. Si enim reuera sanguis Domini esset in Eucharistia, oporteret illi inhærere, vt precio nostro, illudq; submissè adorare.

RESPONDEO; Toto cœlo hoc loco aberrat Petrus Martyr cum aliis Caluinistis, dum existimat sanguinem Verbi esse prædicationem, seu significationem verborum Domini. Vocat enim Origenes sanguinem Verbi, sanguinem verum, & corporalem Dei Verbi, id est, Christi; ac monet vt non inhæreamus in eo sanguine, tanquam
D in sanguine carnis, ac si nihil esset, nisi sanguis quidam humanus; sed consideremus eum esse sanguinem ipsius Dei, quo redempti sumus. Vel (quod videtur probabilius) monet, vt non hæreamus in sanguine carnis, id est, in sanguine vitulorum, & hircorum, de quo loquitur Moses in eo loco Leuitici; sed eo dimisso ascendamus ad sanguinem Dei Verbi, qui per sanguinem illum vitulorum, & hircorum significabatur. Intelligere autem Origenem per sanguinem Verbi ipsum verum, & corporalem Christi sanguinem, patet, quia de hoc sanguine Verbi dicit Origenes, eo nos esse redemptos. At non sumus redempti significatione verborum, sed veri sanguinis effusione. ITEM dicit de hoc sanguine scriptum esse: *Hic est sanguis meus, qui pro vobis*

effundetur. At hæc verba non possunt intelligi de concione, sed de vero sanguine, vt patet. DENIQVE addit ibidem Origenes hæc verba: *Nouit qui mysteriis imbutus est, & carnem, & sanguinem Verbi Dei: non ergo immoremur in his, quæ & scientibus nota sunt, & ignorantibus patere non possunt.* Vbi Origenes dicit fideles satis nosse, quid sit caro, & sanguis Verbi Dei; infideles autem nec scire, nec discere posse, nisi prius ad fidem veniant. At quid sit concio, quid passio Christi prædicata, etiam infideles nôrunt: omnibus enim in commune prædicatur Euangelium; non igitur loquitur de concione, sed de mysterio altissimo Eucharistiæ, quod infideles non nôrunt, nec discere possunt. Vides quomodo testimonium Origenis contra nos allatum maximè nobis faueat?

QVINTVM testimonium sumunt ex commentario in cap.15. Matthæi, vbi Origenes tractans illa verba Domini: *Quod intrat per os, non coinquinat hominem.* quædam dicit de hoc Sacramento, quæ Petrus Martyr & alij Caluinistæ pro sua sententia adducunt. PRIMO dicit, corporalem esum Eucharistiæ rem esse indifferentem, id est, nec bonum, nec malum: *Quod,* inquit, *ad esum per se attinet, neque ex hoc, quod non edimus de pane, verbo Dei & per obsecrationem sanctificato, fraudamur aliquo bono; neque ex edendo abundamus aliquo bono: siquidem caussa defectus est malitia, peccatáque; & abundantiæ caussa est iustitia, & recta facta.* Hæc ille. At si esset in Eucharistia reipsa Domini corpus, rectè prodesset vi sua, & non solùm ex bonitate sumentis. SECVNDO dicit, in Eucharistia esse materiam panis, quæ in secessum emittitur: *Et ille cibus,* inquit, *qui sanctificatur per verbum Dei, & orationem, iuxta id, quod habet materiale, in ventrem abit, & in secessum emittitur.* Et infrà: *Nec materia panis, sed super illum dictus sermo est, qui prodest non indignè Domino comedenti illum.* TERTIO, vocat Eucharistiam corpus typicum, & symbolicum, & distinguit illud à vero Christi corpore: *Et hæc quidem,* inquit, *de typico, symbolicóque corpore. Multa porrò & de ipso Verbo dici possent, quod factum est caro, verusq́ue cibus, &c.* QVARTO dicit, corpus Christi non posse manducari à peccatoribus: *Si fieri posset,* inquit, *vt qui malus adhuc perseueret, edat Verbum factum carnem, cùm sit Verbum, & panis viuus, nequaquam scriptum esset; Quisquis ederit panem hunc, viuet in æternum.* Ob hæc loca ita triumphat Petrus Martyr, vt dicat libro primo contra Gardinerum, obiecto 169. *Locum hunc nunquam nobis excutiet: verba ita sunt perspicua, vt nullis ambagibus, aut commentis possint mitigari.*

AD hæc loca quidam respondent, commentaria ista non esse integræ fidei, neque omnino constare, an sint Origenis: modus enim loquendi (quidquid sit de re) non parum dissonat ab his locis, quę nos suprà citauimus ex veris libris Origenis.

Alij respondent, Origenem hoc loco non loqui de Eucharistia, sed de pane quodam sanctificato, qui dabatur Catechumenis loco Eucharistiæ, de quo scribit etiam Augustinus lib.2. de peccatorum meritis, & remiss. cap.26. qui panis rectè dici poterat corpus Domini symbolicum, quia repræsentabat Eucharistiam, cùm eius loco daretur. Vnum obstat huic explicationi, quòd Origenes de isto pane indignè manducato intelligat Apostolum 1. Corinth. 11. vbi ait: *Propter hoc multi inter vos imbecilles, & dormiunt multi.* Nisi fortè Origenes extendere voluerit verba illa Pauli, quæ propriè ad Eucharistiam pertinent, ad panem illum Catechumenorum; nam suo modo, id est, seruata proportione, peccat etiam, qui contemnit panem illum sanctificatum, licet multò minus, quàm qui despicit Eucharistiam.

Sed his omissis, respondeo illa omnia, quæ Origenes dicit, posse rectè intelligi de Sacramento Eucharistię. Ad PRIMVM igitur respondeo, loqui Origenem præcisè de esu corporali Eucharistiæ, abstrahendo à bonitate, vel malitia sumentis; & hoc modo verum est, esum illum non prodesse, si adsit; nec obesse, si absit. Nihil enim prodest comedere corporaliter Eucharistiam, nisi adsit etiam spiritualis manducatio; quia hic cibus mentis est, non ventris: neque obest non manducare, si non ex contemptu, sed aliqua iusta de caussa omittatur Sacramentalis manducatio. Neque ex hoc colligi debet, Eucharistiam esse rem indifferentem, & non habere vim sanctificandi, nisi ex fide sumentis. Nam non dicit Origenes, eam non habere vim ex se, sed dicit non exercere eam vim in eos, qui indignè sumunt; quod est verissimum.

AT, inquies, *comparat Eucharistiam Origenes cum cibis communibus, qui sunt verè indifferentes.* RESPONDEO; Non comparat, quoad omnia, sed solùm quoad effectum: alioqui idem ipse dixerat, panem illum sanctum vim habere sanctificandi ex verbo Dei, quo consecratus est.

Ad SECVNDVM respondeo, materiale, quod in secessum abit, appellari ab Origene accidentia visibilia. Neque obstat, quod ait Petrus Martyr, illa accidentia ad formam potius pertinere, quàm ad materiam, cùm sint qualitates quędam, id est, accidentales formæ. Nam hoc loco non vocatur aliquid materiale, respectu formæ naturalis, sed respectu sanctificationis, & significationis. Et præterea ex accidentibus Eucharistiæ principale est magnitudo, in qua fundantur omnia alia: magnitudo autem ad materiam potius, quàm ad formam pertinet.

Ad TERTIVM respondeo, symbola panis, & vini rectè dici corpus typicum, & symbolicum, modò sanè, & Catholicè intelligatur: omnes enim Catholici Eucharistiam Sacramentum esse dicunt, signum seu symbolum rei sacræ, id est, corporis Christi. Sed quæstio est inter nos, & Sacramentarios, vtrum hęc symbola sint rei ab-

sentis, an præsentis: nos enim dicimus sub illis symbolis verè contineri corpus Dominicum, illi negant. Et præterea ipsum verum corpus, vt est in Eucharistia, est typus ac symbolum sui ipsius, vt fuit in cruce, & vt est nunc in cœlo. Nam non solùm per Eucharistiam commemoramus passionem Domini, sed etiam accipimus pignus æternæ gloriæ. Ab hoc igitur corpore symbolico, & simul vero, distinguit Origenes Verbum Incarnatum, vt extra Sacramentum fide accipitur.

Ad QVARTVM respondeo, Origenem loqui de manducatione corporis Christi extra Sacramentum, cùm dicit non posse ab impiis manducari. Et hoc etiam verissimum est; nam extra Sacramentum manducatur solùm spiritualiter. Loqui autem Origenem de manducatione extra Sacramentũ, patet, tum quia distinguit hanc manducationem à manducatione panis sanctificati per verbum Dei, qui est Eucharistiæ Sacramentum; tum etiam, quia allegat illa verba Ioan. 6. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* quæ verba non intelliguntur de Eucharistia, sed de ipsa Christi Incarnatione. Distinguuntur enim eo loco à Domino duo panes. VNVS, qui iam tunc præsens erat, & fide comedendus erat, id est, verbum Incarnatum; & de hoc dicit: *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi: qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* ALTER futurus, in Sacramento videlicet, & de hoc subiungit: *Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Denique mirum est, cur tantam vim faciant in hoc loco aduersarij, cùm nihil esse putent in 6. cap. Ioan. quod ad manducationem Sacramentalem pertineat.

VLTIMVM testimonium Origenis sumunt ex libro 8. contra Celsum, paulò ante medium; vbi sic ait: *Nos, qui rerum omnium conditori placere studemus, cum precibus, & gratiarum actione pro beneficiis acceptis, oblatos panes edimus.* Vbi Eucharistiam panem vocat.

RESPONDEO; Hic locus maximè nobis fauet. Nam non ait Origenes, nos panes simpliciter edere, sed panes mutatos in corpus Christi; sic enim ait: *Oblatos panes edimus corpus sanctum quoddam per preces effectos, & sanctificans eos, qui cum sancto proposito ipso vtuntur.* Quibus verbis non solùm dicit Origenes, panes mutari in corpus, sed etiam offerri Deo, & sanctificare homines; quorum vtrumque negant aduersarij.

At instat Petrus Martyr libro contra Gardinerum obiecto 168. Origenem non dixisse, mutari panes in corpus sanctum Christi, sed in corpus quoddam sanctum; illud enim, *quoddam,* est diminutiuum, vt cùm dicimus; Hic est quidam Isidorus, lachrymæ sunt quidam sanguis.

RESPONDEO; Si Origenes dixisset, panes mutari in quoddam corpus Christi, haberet locum aduersarij obiectio; significari enim posset panes mutari in corpus non verum, sed repræ-

A sentatiuum. At non ita dixit, sed, mutari in sanctum quoddam corpus; vbi illud, *quoddam,* non est diminutiuum, sed declaratiuum in confuso veri corporis Domini. Noluit enim Origenes ethnico palàm dicere, panes mutari in corpus Christi, ne daret illi occasionem magis irridendi mysteria, quæ non intelligebat: sed dixit obscurius, mutari in sanctum quoddam corpus; quod corpus nôrant fideles, cuiusnam esset.

CAPVT NONVM.

Testimonium S. Cypriani.

B TERTIVS testis in eadem TERTIA ætate, est S. CYPRIANVS, qui passus est anno Domini C C. L I X. vel circiter. Is igitur in sermone quinto, qui est de lapsis, repræhendens eos, qui post negatum Christum ad Sacramentum Eucharistiæ accedebant, non prius per debitam pœnitentiam purgati: *Vis, inquit, infertur corpori eius, & sanguini: & plus modò in Dominum manibus atque ore delinquunt, quàm cum Dominum negauerunt.* Hæc ille. At profectò incredibile videtur Cyprianum sensisse, maius esse peccatum indignis manibus tangere signum aliquod, seu figuram Christum repræsentantem, quàm Christum ipsum negare. Quis enim ita desiperet, vt diceret, grauius C peccare eum, qui tangeret librum Euangelij, aut imaginem Crucifixi cum conscientia peccati, quàm eum, qui Christum coram persequutore negaret? Vult igitur Cyprianus dicere, eos, qui indignè sumunt Eucharistiam, ipsam Christi personam in se, & immediatè iniuria afficere, & propterea grauissimè peccare, & grauius (saltem ex hac parte) quàm ij faciant, qui Christum negando, in fidem, & honorem eius peccant. Ibidem narrat S. Cyprianus quatuor miracula, quæ facta fuerant in eos, qui indignis manibus corpus Domini tractare voluerant, quæ satis abundè arguunt non esse Eucharistiam signum tantùm Dominici corporis, cùm nulla eiusmodi miracula legantur in D eos edita, qui alia signa indignè tractârunt, præsertim cùm illi, de quibus loquitur Cyprianus, non ex contemptu, vel odio Christi ad Sacramentum accederent.

Exstat inter opera Cypriani sermo de cœna Domini, qui etsi Cypriani Episcopi Carthaginensis, de quo nunc agimus, esse non videatur: tamen est omnino antiqui alicuius, & doctissimi, ac sanctissimi Patris, vt aduersarij fatentur. Inde igitur petemus sub nomine Cypriani duo, vel tria clarissima testimonia. PRIMVM est in principio sermonis: *Cœna disposita inter Sacramentales epulas obuiauerunt sibi instituta antiqua, & noua; & consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumptibilem cibum magister apponit discipulis.* De hoc loco suprà disseruim[9], vbi egimus

de figuris Sacramenti huius, atque ostendimus contra Petrum Martyrem per cibum inconsumptibilem non posse intelligi panem, qui non minus consumitur, quàm agnus; neque corpus Christi, vt sola fide manducatur, quia eo modo habuissent eundem cibũ Iudæi in Agno Paschali, quem nos in Eucharistia, & propterea non rectè opponeret Cyprianus cibum consumptibilem datum Iudæis, cibo inconsumptibili, qui datur Christianis.

SECVNDVM testimonium habetur paulò inferiùs: *Panis iste*, inquit, *quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus; omnipotentia Verbi factus est caro, & sicut in persona Christi humanitas apparebat, & latebat diuinitas; ita Sacramento visibili ineffabiliter diuina se infudit essentia.* Hoc testimonium nullam admittit solutionem, etiamsi aduersarij sæpe ad illud respondere conati sint.

Respondet igitur Petrus Martyr in 2. parte libri contra Gardinerum prope finem, & rursum in 4. parte libri eiusdem, panem mutari, quia ex prophano fit sacer, & ex non Sacramento Sacramentum. Dicit autem mutari non effigie, sed natura, quia noua illa significatio Sacramentalis non accedit accidentibus panis, quæ à Cypriano dicuntur effigies, sed ipsi naturæ, & substantiæ panis. Analogia enim est inter panem, & corpus Christi, quòd sicut panis nutrit corpora, ita caro Christi nutrit animas: porrò nutrire ad substantiam pertinet, non ad accidentia. Addit verò (ne decipiamur) substãtiam, seu naturã panis mutari, non quòd ipsa desinat esse, quod erat, sed quòd acquirat aliquid, quod non habebat: quemadmodum mutari dicitur homo, cùm ex non Grammatico fit Grammaticus, & ex priuato Princeps.

SED facilè refellitur hæc solutio ex omnibus ferè vocibus, quibus vtitur Cyprianus. PRIMO ex illa, *non effigie.* Nã si mutatio ista nihil est aliud, nisi additio significationis, non solùm natura panis, sed etiam effigies mutatur; immò magis effigies, quàm natura: siquidẽ id, quod propriè significat, est aliquod signum sensibile, qualia sunt accidentia panis; cur ergo Cyprianus ait, *non effigie, sed natura mutatus?*

Respondet Martyr, substantiam panis sensibilem esse per accidẽtia sua, & ipsi propriè conuenire analogiam illam nutritionis.

AT licet substantia sensibilis sit per accidentia, tamen, signum esse, magis conuenit accidentibus, quàm substantiæ: signum enim est id, quod per se, & immediatè sensibus percipitur. Neque verum est, analogiam illam nutritionis esse in substantia, & non in accidentibus; tum quia substantia sine accidentibus non nutrit: tum verò maximè vt aliquid sit signum nutritionis spiritualis, non requiritur, vt verè nutrire posit corporaliter, sed requiritur, vt repræsentet externa specie eam rem, quæ nutrire solet. Nam serpens æneus fuit vera figura Christi crucifixi, ob analogiam inter serpentẽ, & Christum; & tamen serpens ille æneus non habuit substantiam veram, sed solùm figuram serpentis. Et linguæ igneæ, quæ super Apostolos apparuerunt, rectissimè significabant donum eloquentiæ diuinitus datum Apostolis, ob analogiam inter linguam, & illud donum: & tamen linguæ illæ non habuerunt substantiam, sed solam figuram linguæ. Denique in omnibus visionibus Prophetarum, & in somniis diuinitus immissis, Pharaoni, Nabuchodonosor, & aliis, & in tota Apocalypsi describuntur plurima signa rerum aliarum, ob analogiam inter res naturales, & diuinas; & tamen signa illa non habebant substantiam rerum naturalium, sed figuram externam tantùm. Sic igitur accidentia panis propriè signa sunt corporis Domini, ob analogiam inter panem, & Christum: per accidens autem est, vt sub illis accidentibus sit substantia panis, vel non sit: nulla igitur caussa reddi potest, cur Cyprianus dixerit, non effigie, sed natura mutari panem; si mutari est acquirere nouam significationem.

SECVNDO refellitur ex illa voce, *sed natura.* Nam non dixit Cyprianus, naturam panis mutari, vt Martyr videtur accepisse, sed, panem natura mutari: panem autem natura mutari, est, panem naturaliter, id est, substantialiter mutari; naturam enim eo loco pro substantia accipi, fatetur aduersarius. At acquirere significationem nouam, non est mutari substantialiter, sed accidentaliter tantùm, immò ne accidentaliter quidem, nisi secundum rationem, cùm sit illa significatio relatio rationis.

SED inquit Petrus Martyr, *non solùm mutatur panis, quia acquirit nouam significationem; sed etiam quia efficitur instrumentum Dei ad mouendos animos nostros.* AT si petas, quomodo sint Sacramenta instrumenta Dei ad mouendos animos, nihil respondere poterit, nisi significando, & repræsentando: nec enim tribuunt ipsi Sacramentis vllam efficientiam veram, vt suprà demonstrauimus.

TERTIO refellitur ex illis verbis: *Omnipotentia Verbi.* Nam quæ omnipotentia requiritur ad faciendum nihil? SED ait Petrus Martyr, requiri omnipotentiam, quia solus Deus potest instituere Sacramenta. CONTRA; nam omnipotentia requiritur in eo, qui instituit Sacramenta, vt verè perficiat, quod Sacramenta significant, id est, iustificet hominem. At non requiritur vlla omnipotentia ad faciendum, vt res aliqua significet: id enim etiam homines facere possunt. Porrò Cyprianus non ponit omnipotentiã Dei in efficiendo, quod Sacramenta significant; sed in mutatione panis in carnem; sic enim ait: *Omnipotentia Verbi factus est caro*; nulla potentia requisita est.

QVARTO ex illa similitudine: *Sicut in persona Christi humanitas apparebat, latebat diuinitas; ita Sacramento visibili ineffabiliter diuina se infudit essentia.* Vbi

Cypria-

Cyprianus non dicit, quod aduersarij ex hoc loco colligunt, in Sacramento esse duas naturas, vt sunt in Christo: ac proinde manere naturam panis; sed dicit ita latere sub specie visibili panis Deum verum: vt latebat sub specie visibili carnis Christi, dum is in terris conuersaretur. Et ne quis dicat in Sacramento latere Deum per solam repræsentationem, addit aduerbium, *ineffabiliter*, quo declaratur mysterium hîc subesse maximum, & difficillimum: nulla autem difficultas in eo, quod panis significet Christum.

Tertium testimonium est in eodem sermone: *Noua est huius Sacramenti doctrina, & scholæ Euangelicæ hoc primum magisterium protulerunt, & Doctore Christo primùm hæc mundo innotuit disciplina, vt biberent sanguinem Christiani, cuius esum legis antiquæ auctoritas districtissimè interdicit; lex quippe esum sanguinis prohibet, Euangelium præcipit vt bibatur.* Hæc ille. Vbi nisi propriè de sanguine loquatur, nihil prorsus dicit: non enim lex vetus prohibebat sanguinem figuratè sumptum; immò Hebræi in potu aquæ de petra scaturientis, Christi sanguinem bibebant figuratè; vt modò Sacramentarij facere se dicunt in Eucharistia.

Sed iam adferenda sunt testimonia, quæ ex Cypriano adfert Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, obiecto 170. & sequentibus nouem: collegit enim ipse omnia loca, quæ ab aliis citari solent. Primvm ergo ex isto ipso sermone de cœna Domini profert illa verba: *Vsque hodie hoc veracissimum, & sanctissimum corpus suum creat, & sanctificat, & benedicit, & piè sumentibus diuidit.* Quo loco, pro se aduersarij arripiunt illud: *Creat, sanctificat, benedicit, diuidit*; hæc enim omnia pani conueniunt, non ipsi corpori vero Christi.

Respondeo; Cyprianum alludere voluisse ad Canonem Missæ, vbi post consecrationem panis, dicimus: *Per quem omnia semper nobis bona creas, sanctificas, benedicis, & præstas nobis.* Porrò tam in verbis Canonis, quàm in verbis Cypriani, illa: *Creas, sanctificas, & beneditis,* referuntur ad materiam vnde conficitur corpus Christi: agimus enim Deo gratias, quod per Christum nobis panem primùm creet, deinde per eundem sanctificet, & benedicat, conuertendo in corpus suum, & sic nobis præbeat. Itaque similis est illa sententia; Christus corpus suum creat, sanctificat, diuidit: ac si quis de pane diceret, hic panis primò seminatur, deinde metitur, tum molitur, coquitur, & tandem comeditur. Non enim sensus esset, panem sub forma panis, seminari, meti, moli, &c. sed quoad materiam vnde fit, primò seminari, deinde meti, &c. Quod autem loquatur Cyprianus de vero corpore, non de signo corporis, quod nobis diuidi, id est, distribui dicit, posteaquam panis creatus, & sanctificatus est, patet ex illo adiuncto, *veracissimum:* neque enim dici potest veracissimum, quod non nisi figuratè corpus est.

Secvndvm testimonium ex eodem sermone: *Panis iste communis in carnem, & sanguinem mutatus procreat vitam, & incrementum corporibus: ideoque ex consueto rerum effectu fidei nostræ adiuta infirmitas sensibili argumento edocta est, visibilibus Sacramentis inesse vitæ æternæ effectum.* Hęc ille. Hinc deducit Petrus Martyr, panem Eucharistię, etiam post mutationem Sacramentalem nutrire nostra corpora, & esse verum panem, & ex illa analogia nutritionis vocari corpus Christi, &c.

Respondeo; Errat hoc loco toto cœlo Petrus Martyr. Neque enim Cyprianus loquitur de pane Eucharistiæ, cùm dicit, *in carnem*, & alere corpora nostra; sed rationem reddit, cur ex pane communi fiat Eucharistia, & cur aliquando corpus Christi dicatur panis. Rationem autem esse dicit, quia sicut panis communis, id est, verè materialis, & triticeus, dum mutatur in carnem, & sanguinem nostrum per naturalem actionem caloris naturalis, nutrit nos, & auget: ita corpus Christi spiritualiter nos nutrit, & auget. Itaque non loquitur de nutritione Sacramentali, cùm dicit: *Panis communis in carnem, & sanguinem mutatus*, sed de naturali mutatione, quæ fit in nobis, dum cibo nutrimur.

Tertivm testimonium ex fine eiusdem sermonis: *Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, sed fide syncera panem sanctum frangimus.*

Respondeo; Declarat his verbis Cyprianus fructum Sacramenti non consistere in corpore nostro delectando, vel saginando, sed in animo nutriendo, & reficiendo. Nõ enim acuere dicuntur dentes quicunque aliquid sumere volunt per oris instrumentum; sed qui auidè sumere cupiunt, vt palatum delectent. Certè qui medicamentum amarum comedere iubentur, non dicuntur acuere dentes, quia non sumunt, vt delectentur eo cibo, sed inuiti accipiunt, vt sanentur.

Qvartvm testimonium est ex eodem sermone, vbi legimus: *Solus quippe Filius Patri consubstantialis est, nec diuisibilis est, nec partiabilis substantia Trinitatis: nostra verò, & ipsius coniunctio nec miscet personas, nec vnit substantias, sed affectus consociat, & confœderat voluntates.* Hęc ille. Ex quo loco Petrus Martyr colligit, nullam esse inter nos, & Christum, corporalem vnionem, sed solùm spiritualem; proinde non corpore, sed spiritu solo Christi corpus à nobis manducari.

Respondeo; Loquitur Cyprianus de illa vnione, quę est proprius, & principalis finis Eucharistiæ: ac negat per Eucharistiam ita nobis vniri Christum, vt efficiamur cum illo vna persona, sicut fit in mysterio Incarnationis; vel vt efficiamur vna natura, quomodo vnum est Pater cum Filio in arcano Trinitatis: & solùm affirmat vniri nos Christo per affectus, & voluntatis confœderationẽ. Porrò corporalem vnionem, qualis est inter nos, & Christi corpus per Eucharistiam, Cyprianus neque negat, quia reuera fit, neq; asserit, quia non est illa vnio finis Euchari-

ſtiæ, ſed potius medium. Nam etiam in impiis illa vnio inueniri poteſt; & obeſt, non prodeſt, cùm non perducit ad ſpiritualem vnionem, quę eſt verus finis huius Sacramenti.

QVINTVM teſtimonium ex eodem ſermone: *Vt ſciremus*, inquit, *quod manſio noſtra in ipſo, ſit manducatio.* Et infrà: *Eſus igitur huius carnis, quædam auiditas eſt, & deſiderium manēdi in ipſo.* Et infrà: *Quod eſt eſca carni, hoc animæ eſt fides.*

RESPONDEO; Cyprianus his verbis de Sacramenti effectu loquitur; id enim eſt comedere Chriſti carnem, quantum ad effectum, & fructum, manere in ipſo per fidem, & charitatem. Hoc tamē teſtimonium non Petrus Martyr, ſed alij quidam adferre ſolent.

SEXTVM teſtimonium ſumit Petrus Martyr ex ſermone de vnctione Chriſmatis: *Dedit*, inquit, *Dominus noſter in menſa, in qua vltimum cum Apoſtolis participauit conuiuium, panem & vinum, in cruce verò manibus militum corpus tradidit vulnerandum: vt in Apoſtolis ſecretiùs impreſſa ſyncera veritas, & vera ſynceritas, exponeret gentibus, quomodo vinum & panis caro eſſet & ſanguis; & quibus rationibus cauſſæ effectibus conuenirent: & diuerſa nomina, vel ſpecies ad vnam reducerentur eſſentiam; & ſignificantia, & ſignificata iiſdem vocabulis cenſerentur.* Ex hoc loco colligit aduerſarius panem tantùm, & vinum, vt opponuntur vero corpori in cruce mortuo eſſe in Euchariſtia, & ideò panem vocari corpus, & vinum ſanguinem, quia illa ſignificant, iſta ſignificantur.

RESPONDEO; Verba Cypriani non carent obſcuritate: tamen rectè expenſa, Catholicis, non hæreticis fauent. PRIMVM igitur cùm Cyprianus ait Chriſtum in menſa dediſſe Apoſtolis panem edendum, militibus autem in cruce dediſſe corpus vulnerandum: non opponit panem corpori, ſed corpus ſub ſpecie panis eidem corpori in ſpecie ſua; ſiue corpus vt cibum, eidem corpori vt victimę. Id patet PRIMVM, quia idem iſte auctor in ſuperiore ſermone diſertis verbis docuit; panem natura mutari, & fieri carnem omnipotentia Verbi. DEINDE idem patet, quia in toto eo ſermone tractat hic auctor de excellentia religionis Chriſtianæ ſupra Iudaicam, conferens hinc inde Sacramenta: at certè nihil ad hanc excellentiam pertinet, quod habeamus merum panem in Sacramento.

PRÆTEREA explicat continuò Cyprianus, cur dederit Dominus panem, & vinum in cœna; ratio autem eius non benè cohæret, niſi per panem, & vinum intelligamus corpus, & ſanguinem ſub ſpecie panis, & vini. Ratio quam ſubiungit, habet quatuor membra; dicit enim Dominum dediſſe panem, & vinum, vt Apoſtoli ſecretò edocti ſynceram veritatem, poſſent aliis omnibus explicare iſta quatuor. PRIMO, quomodo panis, & vinum caro ſit, & ſanguis. SECVNDO, quomodo cauſſæ effectibus conueniant. TERTIO, quomodo diuerſa nomina, vel ſpecies ad vnam reducantur eſſentiam. QVARTO, quomodo & ſignificantia, & ſignificata iiſdem vocabulis cenſeantur.

A

PRIMVM membrum à nobis rectiſsimè exponitur. Dicimus enim Apoſtolos facilè intellexiſſe, & aliis explicare potuiſſe; quomodo panis eſſet caro; quia verè panis ille ſanctificatus, qui exteriùs panis videbatur communis, & vſitatus, caro Domini erat, dicente ipſo: *Hoc eſt corpus meum.*

SECVNDVM etiam membrum nos rectè exponimus. Intellexiſſe enim Apoſtolos dicimus ex eo, quod acceperunt corpus ſub ſpecie panis quomodo cauſſæ cum effectibus conueniant, id eſt, quomodo caro Domini verè nutriat, & reficiat animas fideliter eam manducantiū: id enim intellexerunt ex analogia panis, ſub cuius ſpecie carnem Domini ſibi dari videbant.

B

TERTIVM quoque membrum rectè exponimus. Dicimus enim Apoſtolos intellexiſſe, quomodo nomina, ac ſpecies diuerſæ ad vnam reducantur eſſentiam: quia videlicet per conſecrationem Euchariſtię ex pane fit caro Domini, & vnica tantùm eſſentia remanet, carnis videlicet; quæ tamen diuerſa nomina recipit; nam & dicitur caro, quia talis eſt per ſubſtantiam, & dicitur panis, quia talis eſt per effectum.

Denique QVARTVM membrum rectè à nobis exponitur, quomodo ſcilicet & ſignificantia, & ſignificata iiſdem vocabulis cenſeantur, id eſt, cur panis Euchariſtiæ dicatur caro, & cur caro Domini dicatur panis. Nam caro Domini, quę eſt res ſignificata, poteſt dici panis, quia datur ſub ſpecie panis; & poteſt ille panis, qui exteriore ſpecie ſua corpus Domini ſignificat, dici caro, quia reuera quoad ſubſtantiam, eſt caro. Itaq; omnia cohærent in noſtra interpretatione. At aduerſarius non ita facilè ſe expedire poteſt, & præſertim quoad tertium membrum illius rationis. Quomodo enim, quæſo, ad vnam eſſentiam reducuntur diuerſę ſpecies, id eſt, panis & caro, ſi nulla ſit realis mutatio?

C

Reſpondet Petrus Martyr reduci ad vnam eſſentiam, quia fiunt vnum Sacramentum: Sacramentum enim Euchariſtiæ integrum conſtat ex ſigno, & re ſignificata. AT abſurdiſsimum eſt quod dicit. Cùm enim ſignum & res ſignificata ſint oppoſita relatiuè, quomodo poteſt vnum aliquid ex ſigno, & re ſignificata conſtare? Non enim vult ipſe dicere, quod Catholici dicunt, Sacramentum conſtare materialiter ex ſigno, & re ſignificata reipſa præſente, & cum ſigno coniuncta; ſed formaliter conſtare ex ſigno, & re ſignata, quorum vnum tantum abeſt ab altero, quantum cœlum à terra: ſignum enim eſt tantùm in terra, & res ſignata tantùm in cœlo.

D

SEPTIMVM teſtimonium ſumit ex epiſt. 6. libri 1. ad Magnum, vbi ſcribit Cyprianus, corpus Domini panem vocari ex multorum granorum adunatione congeſtum, & ſanguinem vinum ex botris pluribus expreſſum.

SED

A Sed nulla est hîc noua difficultas; explicat enim Cyprianus, cur Dominus ex pane, & vino hoc Sacramentum conficere voluerit, & non ex aliqua alia re: rationem autem esse dicit propter analogiam, quæ est inter panem, & vinum, & Ecclesiam Domini, quæ per Sacramentum illud significatur.

Sed vrget aduersarius illa verba: *Panem vocauit corpus*; atq; inde colligit, *ergo panis est corpus; non est autem propriè, ergo tropicè.* Respondeo, panem ex Cypriani sententia vocatum esse à Domino corpus, cùm dictum est in cœna: *Hoc est corpus meum.* Quare panis vocatus est corpus, sed ipsa vocatione factus est verè corpus: & ideo non sequitur, panem, dum est panis, esse corpus, sed qui fuerat panis, iam esse corpus. Quemadmodum cùm exercitus priuatum aliquem militem appellabat Imperatorem, ipsa appellatione fiebat ille Imperator: nec poterat dici, homo priuatus est Imperator, sed qui fuerat paulò antè priuatus, nunc est Imperator.

B Octavvm testimonium proferunt ex lib. 2. epist. 3. ad Cecilium, vbi sic legimus: *Nec potest videri sanguis eius, quo redempti sumus, esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur.* Et infrà: *Videmus in aqua populum intelligi, in vino verè ostendi sanguinem Christi.* Et infrà: *Sic verò calix Domini non est aqua sola, aut vinum solum, nisi vtrumque sibi misceatur: quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola, aut aqua sola, nisi vtrumque adunatum fuerit, & copulatum, & panis vnius compage solidatum.* Ex hoc loco deducunt aduersarij Primo, vinum necessariò debere esse in calice, etiam post consecrationem. Nam post consecrationem, vinum ostendit sanguinem Domini; quod autem non est, nihil potest ostendere. Secvndo, eo vino sanguinem Domini ostendi, id est, significari, ac proinde non esse in calice Domini, nisi figuratè. Tertio, eo vino non ostendi sanguinem præsentem, & in calice reipsa existentem, sed absentem. Nam eo modo per vinum ostenditur sanguis, quo per aquam populi: populi autem non sunt in calice, nisi significatiuè. Hoc argumentum vrgent Petrus Martyr, Petrus Boquinus, Beza, & alij.

C Respondeo; Locum hunc Cypriani, quo Petrus Martyr lib. contra Gardinerum, obiecto 175. in fine gloriatur, ita perspicuè asseri suam sententiam, vt ex nullo alio possit asseri clariùs, nihil omnino pugnare cum sententia Catholicorum, sed apertè destruere sententiam hæreticorum.

D Observandvm est enim, multum interesse inter has duas propositiones; Vinum est sanguis Domini, & Sanguis Domini est vinum. Nam prior propositio docet vinum esse sanguinem per similitudinem; reipsa autem, & propriè esse vinum, non sanguinem: posterior contrà docet, sanguinem esse vinum per similitudinem; reipsa autem, & propriè esse sanguinem, non vinum; nec enim propriè esse potest, aut vinum sanguis, aut sanguis vinum, cùm res illæ sint specie diuersæ, & (vt loquuntur) termini disparati. Hinc fit, vt prior propositio, si apud Cyprianum vel alium Patrem inueniatur, non sit pro nobis, neque contra nos: posterior autem sit apertè pro nobis contra aduersarios. Nam illa propositio; Vinum est sanguis Christi significatiuè, solùm requirit, vt in Eucharistia sit vinum, quantum ad id, quod significat, id est, quantum ad accidentia exteriora: nam, vt suprà ostendimus, ratione accidentium tantùm vinum significat. Verè autem in Eucharistia remanet vinum, quantum ad accidentia significantia sanguinem Christi. Vtrum autem cum accidentibus illis sit in Eucharistia substantia vini, aut ipse Christi sanguis; illa propositio nihil dicit; atque ita neque est contra nos, neque pro nobis. Altera autem propositio, nimirum, Sanguis Christi est vinum per similitudinem, est omnino pro nobis: nam requirit necessariò vt in calice sit sanguis propriè, qui tamen habeat cum vino similitudinem. Neque possunt dicere, sanguinem Domini esse alicubi, quoad accidentia, non quoad substantiam, vt nos dicimus de vino. Nam non est impium separare accidentia vini ab ipsa eius substantia: impium autem esset separare accidentia realia Christi ab eius substantia; id enim esset Christum verè perimere.

Iam igitur aduersarij in Cypriano priorem tantùm propositionem videre potuerunt, quæ, vt ostendi, non est contra nos: at posteriorem etiam illis in eodem loco Cypriani ostendemus, quæ est apertissimè contra eos. Sic enim loquitur in illa epistola non procul à principio: *Nam cùm dicat Christus; Ego sum vitis vera; Sanguis Christi non aqua est vtique, sed vinum. Nec potest videri sanguis eius, quo redempti sumus, esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur.* Hæc ille. Vbi sicut dicit, Christum esse vitem, non vitem esse Christum; ita dicit sanguinem eius esse vinum, non vinum esse sanguinem: & eum sanguinem, quo redempti sumus, dicit esse in calice, sed demonstrari debere per vinum, quia sanguis est similis vino, non aquæ. Et infrà citat illud Genes. 49. *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum.* Et illud Isa. 63. *Quare rubicunda sunt vestimenta tua, & indumenta tua velut à calcatione torcularis?* vt probet sanguinem Domini dici vinum, non vinum dici sanguinem. Non enim Dominus lauit stolam suam (id est, carnem suam in passione) vino significante sanguinem; sed vero sanguine, qui habet cum vino similitudinem. Habemus ergo in Cypriano posteriorem illam sentẽtiam, quam ostendere volebamus.

Iam ad illa tria, quæ ex Cypriano colligebant aduersarij, nullo negotio responderi potest. Ad Primvm dico, vinum debere esse in calice, saltem quoad accidentia, vt diximus, quia per ea sanguinem ostendit. Ad Secvndvm dico, san-

guinem Domini vino significari, sed præsentem in calice, non absentem. Nam vt ex Cypriano audiuimus, quod est in calice, vinum dicitur per similitudinem, sanguis autem est per proprietatem, & is sanguis, quo redempti sumus. Ad TERTIVM dico, comparationes non in omnibus rebus cōuenire debere. Quare licet dicat Cyprianus per vinum significari sanguinem, per aquam populos: non tamē inde colligi debet, in omnibus pares esse populos, & sanguinem Domini, vt si sanguis verè in calice sit, ibi etiam populos esse oporteat. Nam alioqui sanguis Domini significatur vt precium, & vt potus, populi autem non ita significantur: & denique principaliter in Eucharistia repræsentatur corpus, & sanguis Domini, secundariò autem populi. Ac de Cypriano hactenus.

CAPVT DECIMVM.

QVARTA ætas Ecclesię ab anno Domini CCC. ad CD.

Testimonium Nicæni Concilij.

SEQVITVR nūc ętas Ecclesię QVARTA, in qua habemus duodecim insignia testimonia, videlicet Nicæni I. Concilij, Athanasij, Hilarij, Cyrilli Hierosolymitani, Ambrosij, Basilij, Optati, Gregorij Nysseni, Gregorij Nazianzeni, Ephrem, & Epiphanij. Ac PRIMVM exstat testimonium NICÆNI Concilij I. in Actis eiusdem Concilij in Vaticana Bibliotheca his verbis: *Iterum etiam hîc in diuina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem, & calicem, sed attollentes mentem fide intelligamus situm in sacra illa mēsa agnum illum Dei, tollentem peccata mundi, incruentè à sacerdotibus immolatum, & preciosum ipsius corpus, & sanguinem verè nos sumentes credere hæc esse nostræ resurrectionis symbola: propter hoc enim neque multum accipimus, sed parum, vt sciamus non ad satietatem, sed ad sanctificationem sumi.*

Hoc testimonium agnoscunt etiam aduersarij, vt Ioannes Oecolampadius in Dialogo cum Nathanaële, Ioannes Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 36. Petrus Boquinus in libro de cœna Domini contra Heshusium, VVilhelmus Klebitius in libro de victoria veritatis in solutione 3. argumenti: ac nituntur ipsi grauissimum hoc testimonium ad suam hæresim stabiliendam trahere, quasi Concilium admoneat, vt non quæramus Christi corpus in sacra mensa sub speciebus panis, sed in cœlum mente conscendamus, atque ibi fide Christi corpus comedamus. SED falluntur apertissimè. Iubet enim Concilium, vt non hæreamus in speciebus panis, & vini, quasi nihil ibi sit, nisi quod oculi nobis renunciant, sed fide intelligamus ibi verè esse corpus Christi, licet corporalibus oculis non videatur.

A Hanc esse Concilij sententiam, ita probari potest. PRIMO, quoniam Concilium, postquam dixerat non humiliter hærendum esse in pane, & vino, sed mentem attollendam; adiungit, fide conspiciendum agnum Dei situm in sacra mensa. Debuisset autem secundum aduersarios dicere, fide conspiciendum esse Christum in cœlo ad dexteram Patris. Vult igitur Concilium, vt ad ipsam mensam attendamus, sed in ipsa non tam symbola externa, quàm quod sub ipsis latet consideremus. Klebitius per sacram mensam intelligit cœlum; dicit enim, Concilium velle, vt in cœlesti mensa, non in altari lapideo, agnum Dei quæramus. At fallitur apertissimè.
B Nam Concilium in eadem diuina, & sacra mensa ponit symbola panis, & vini, in qua ponit agnum Dei, vt patet ex primis verbis: *Hîc in diuina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem.* Atqui symbola panis nō sunt in cœlo, sed in altari lapideo: ergo diuina mensa non est cœlum, sed altare in terris. Ac ne fortè dicant in altari esse corpus Christi significatiuè, & Concilium velle, vt non attendamus ad symbola, quatenus sunt res materiales, sed quatenus Christum repræsentant: addidit Concilium illam particulam, *situm*. Cùm enim dicit agnum Dei situm esse in sacra mensa, & eundem agnum opponit symbolis; manifestè declarat, agnum Dei verè & propriè, ac reipsa esse in mensa, & non solùm
C quatenus per symbola repræsentatur.

SECVNDO idem probatur ex eo quod Concilium dicit, agnum Dei in sacra mensa à sacerdotibus immolari; nam per agnum omnes intelligunt ipsum Christum, vt distinguitur contra symbola, quem aduersarij solùm in cœlo esse dicunt. At non potest manibus sacerdotum immolari, si tantùm est in cœlo; neque enim tam longas manus habent sacerdotes, vt ad cœlum pertingant.

TERTIO probatur ex illis verbis: *Preciosum corpus eius nos verè sumentes.* Quorsum enim illud, *verè*, nisi vt opponatur figuræ? AT, inquiunt, *nos verè sumimus corpus Domini, sed corde, non corpore.* SED repugnant verba sequentia, vbi symbola resurre-
D ctionis nostræ dicuntur corpus, & sanguis Domini. Quia enim mortalia corpora nostra cum immortali corpore Domini verè coniunguntur; inde aptissimè significatur futura corporum nostrorum resurrectio: si autem sola esset coniunctio animorum cum corpore Domini, solus animus resurrecturus significaretur.

CAPVT XI.

Testimonium S. Athanasij.

SANCTVS ATHANASIVS, qui ipso tempore Nicęni Concilij floruit (quippe qui eidem Concilio interfuit) citatur à Theodoreto in 2. Dialogo in hæc verba: *Corpus est, cui dicit; Sede à dextris meis; cuius etiam fuit*

inimicus Diabolus cum malis potestatibus, & Iudæi, & Græci, per quod corpus Pontifex, & Apostolus fuit, & dictus est per id quod nobis tradidit, mysterium, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, & sanguis noui Testamenti, non veteris, qui pro vobis effunditur. Diuinitas autem, neque corpus habet, neque sanguinem. Hæc citantur ex oratione de fide, quæ etsi fortasse nunc non exstet, tamen sufficit Theodoreti testimonium, vt non dubitemus hæc verba esse S. Athanasij. Porrò in hoc loco probare vult Athanasius, Christum verum corpus habuisse, & non solam in eo fuisse veram diuinitatem, sed veram etiam carnem. Id autem probat, quia Christo dicitur à Patre: *Sede à dextris meis*; sedere autem in certo loco, non diuinitati, sed corpori conuenit. Item probat ex eo, quod Christus vt Pontifex, & sacerdos corpus suum obtulit, & tradidit nobis, cùm ait: *Hoc est corpus meum.* Vbi si non verum, & propriè dictum corpus intelligeret Athanasius, hæreticis faueret, quos oppugnabat: illi enim fatebantur Christum habuisse corpus quoddam apparens, atque adeò figuram corporis, sed negabant verum corpus humanum habuisse.

Sed obiiciunt aduersarij alium locum ex Athanasio. Nam in tractatu super illa verba: *Quicunque dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei, &c.* Sic ait: *Quot hominibus corpus eius suffecisset ad cibum, vt vniuersi mundi alimonia fieret? Sed propterea ascensionis suæ in cœlum mentionem fecit; vt eos à corporali intellectu abstraheret, ac deinde carnem suam (de qua loquutus erat) cibum è supernis cœlestem, & spiritualem alimoniam, & ab ipso donandam intelligerent. Quæ enim loquutus sum vobis, inquit, spiritus, & vita sunt; quod perinde est, ac si diceret; Corpus meum, quod ostenditur, & datur pro mundo, in cibum dabitur, vt spiritualiter vnicuique tribuatur, & fiat singulis tutamen, præseruatióque ad resurrectionem vitæ æternæ.* Hæc ille. De hoc loco ita triumphat Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, obiecto 180. vt dicat: *Hoc argumento vix puto vllum aliud firmius esse, aut magis inuictum ex his, quæ sumuntur ex Patribus.*

Respondeo; In tribus rebus consistit vis argumenti aduersariorum. Primvm in eo, quod Athanasius dicat, manducationẽ corporis Domini non debere accipi carnaliter, quia non sufficeret caro Christi tam multis, qui eam manducaturi sunt, si carnaliter sumi deberet. Atqvi hoc non pugnat contra sententiam nostram, sed contra Capharnaitas, qui putabant debere diuidi carnẽ Christi in particulas, & sic distribui manducantibus: hoc enim modo verè non sufficeret tam multis sine nouo aliquo miraculo. Nos autem dicimus ita sumi carnem Christi, vt indiuisibiliter ab omnibus sumatur tota.

Deinde in eo, quod Athanasius dicit, carnem Christi esse alimoniam spiritualem, & spiritualiter distribui. Sed neque hoc pugnat cum sententia nostra. Vocatur enim caro Christi rectissimè alimonia spiritualis, quia datur in cibum spiritus, non corporis, & distribuitur spiritualiter, non corporaliter, quia non diuiditur in partes, sed datur tota simul, vt diximus, indiuisibiliter. Vnde etiam S. Bernardus in sermone de S. Martino dicit, carnem Christi spiritualiter dari, & manducari, & tamen ibidem dicit in Sacramento adesse veram carnis substantiam.

Vltimo in eo, quod Athanasius dicit, Christum cùm loqueretur de manducatione carnis suæ, meminisse ascensionis in cœlum, vt auditores abstraheret à corporali intellectu. Sed neque hoc officit caussæ nostræ. Dominus enim meminit ascensionis, vt ostenderet, carnem suam non manducandam more aliarum carnium, qui erat corporalis intellectus Capharnaitarum, sed spirituali quodam modo: si enim Dominus dedisset carnem suam in particulas discerptam, vt Capharnaitæ suspicabantur esse dandam, certè in cœlum ascendere non potuisset cum illa carne. Cùm ergo discimus, Christum ascendisse in cœlum cum immortali, & gloriosa carne; simul discimus carnem illam nõ manducari carnaliter, ita vt laceretur, & consumatur.

Nihil igitur ex loco illo Athanasij colligitur contra Catholicorum sententiam, sed contrà potius aliquid pro ea colligitur. Nam quod ait ibidem Athanasius, illud ipsum corpus, quod ostensum est mundo, & datum ad mortem pro mundi vita, dari nunc nobis in cibũ, satis apertè indicat verum corpus nobis dari, non corpus symbolicum; non enim corpus symbolicum datum fuit ad mortem pro mundi vita. Istud autem verum corpus dari nobis non solùm per apprehensionem fidei, sed etiam per apprehensionem oris corporalis, indicant illa verba Athanasij: *Vt sit nobis tutamen, & præseruatio ad resurrectionem.* Nam (vt suprà diximus) veteres Patres probare solebant corporum resurrectionem, ex coniunctione corporis nostri mortalis cum corpore Christi immortali in Sacramento Eucharistiæ.

CAPVT XII.

Testimonium S. Hilarij.

Beatvs Hilarivs æqualis Athanasij fuit: hos enim duos eximios Doctores simul Dominus excitauit, vt fidem contra Arianos defenderet, ille in Oriente, hic in Occidente. Is igitur sic ait in 8. lib. de Trinitat. *Si enim verè Verbum caro factum est, & nos verè Verbum carnem cibo Dominico sumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est?* Et infrà: *De veritate carnis, & sanguinis non est relictus ambigendi locus; nunc enim, & ipsius Domini professione, & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est, &c.*

Ad hæc duobus modis aduersarij respõdent:

neque habent ipsi præterea locum vllum, quem ex Hilario proferant. Caluinus in vltima admonitione ad VVestphalum, contendit Hilarium hyperbolicè loqui. Sed refellitur facillimè ex ipso Hilario, qui quasi præuidisset, quod Caluinus dicturus erat, in eodem ipso loco affirmat se loqui propriè, & simpliciter; sic enim ait: *Non est humano, aut seculi sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentam, atque impudentem prædicationem cœlestium dictorum sanitati, alienæ, atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legimus intelligamus, & tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stultè atque impiè dicimus; ipse enim ait: Caro mea verè est esca, &c.* Vides vt Hilarius dicat, se nihil asserere humano aut seculi sensu, sed solum id, quod Scriptura ipsa rectè intellecta docet. Præterea cùm Hilarius disputet aduersus Arianos, & ex naturali vnione Christi nobiscum per Sacramentum Eucharistiæ, concludat naturalem vnionem inter Deum Patrem, & Deum Filium; si hyperbolicè loquitur de naturali vnione Christi nobiscum; oportebit etiam vt loquatur hyperbolicè de vnione Patris, & Filij, ex quo sequetur eum aut Arianum fuisse, aut certè imperitè caussam fidei defendisse: neque enim Ariani negassent naturalem vnionem inter Patrem, & Filium hyperbolicè.

Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, parte 4. Theodorus Beza in Dialogo Cyclope contra Heshusium, & Petrus Boquinus in libro de cœna Domini contra eundem, respondent, Hilarium, cùm is ait nos verè sumere in Eucharistia carnem Domini, intelligere de sumptione spirituali, quæ fit per fidem: cùm autem ait, naturaliter Christum nobiscum vniri, intelligere de vnione, quę facta est in Incarnatione. Christus enim nobiscum naturaliter vnitus est, quia naturam nostræ carnis assumpsit.

ADDIT Petrus Martyr, naturalem vnionem apud Hilarium non esse realem commixtionem naturarum, sed esse vnionem aliquam maiorem, quàm sit vnio voluntatum: opponit enim ille vnionem naturalem vnioni per consensum solius voluntatis, quam Ariani in Patre, & Filio ponebant. Hanc autem vnionem naturalem, id est, maiorem, quàm solius voluntatis cum Christo habemus, ex sententia Petri Martyris, tum quia, vt diximus, Christus naturam nostram assumpsit; tum quia nos per fidem in Sacramento carnem eius verè sumimus. Probat verò idem Petrus Martyr, Hilarium non loqui de reali naturarum commixtione, cùm dicit, Christum nobiscum vniri naturaliter per Eucharistiam; quia Hilarius quinque vniones ponit naturales. PRIMO enim dicit, omnes fideles esse vnum naturaliter, quia per fidem sunt vnum. SECVNDO dicit, nos esse vnum naturaliter, quia sumus vnum per regenerationem.

A TERTIO dicit, nos esse vnum naturaliter, quia sumus vnum per Sacramentũ Baptismi. QVARTO dicit, nos esse vnum cum Patre, & Filio per honorem nobis à Christo communicatũ. QVINTO dicit, nos esse vnum cum Christo naturaliter per Eucharistiam. Sicut ergo vniones illæ per fidem, per regenerationem, per Baptismum, per honorem, dicuntur naturales, quia includunt aliquid præter consensum voluntatis, licet non includant naturarum commixtionem: ita etiam vnio, qua Christo coniungimur, dum per fidem carnem eius apprehendimus, dici potest naturalis, licet non includat realem vnionem carnis Domini cum nostra. Hæc illi.

B At refelli possunt hæc aduersariorum figmẽta ex ipso Hilario multis modis. PRIMO ex illis verbis: *Nos verè Verbum carnem cibo Dominico sumimus.* Quod enim ait (*cibo Dominico*) cogit vt intelligamus de manducatione corporali, non de sola spirituali, vt ipsi volunt: nam cibus Dominicus omnium consensu, est Eucharistia. Vult igitur Hilarius nos, dum Eucharistiam percipimus, in illa, & per illam, verè carnem Domini sumere.

SECVNDO ex illis verbis: *De naturali in nobis Christi veritate, quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stultè atque impiè dicimus.* Hæc enim verba indicant, mysterium Eucharistiæ tale esse, vt paradoxum

C stultissimum videri possit, nisi à Deo proponeretur. At Christum sola fide manducari, & esse in nobis, eo tantùm modo, quo sunt cetera, quę animo apprehenduntur; neq; paradoxum, neque stultum aliquid videri potest, etiamsi id non diceretur à Deo. Verè autem stulti haberi possemus, si absque Dei verbo crederemus, veram Christi carnem ore corporali manducari: nam id semper infideles stultissimum paradoxum æstimarunt, vt notum est de Auerroe, & de aliis.

TERTIO ex illis verbis: *De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus; nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est.* Et mox: *An hoc veritas non est? contin-*

D *gat planè his verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant.* HÆC verba non possunt accipi, nisi vno ex his tribus modis. Aut enim vult Hilarius dicere, veram carnem Christum assumpsisse; aut veram carnem fide manducari in Sacramento; aut veram carnem reipsa & ore corporis sumi, cùm sumitur Eucharistia. PRIMA intelligentia, quam amplectuntur Beza, & Boquinus, & fortè Petrus Martyr, non est ad mentem Hilarij. Nam non disserit eo loco de Incarnatione, sed de Eucharistia; neq; disputat contra Manichæos, qui negabant Christum habere veram carnẽ, sed contra Arianos, qui negabant Diuinitatẽ Christi, non carnem. Præterea paulò antè dixerat de veritate Christi in nobis, *nisi ab eo discimus, &c.* & attulerat illam Scripturam:

Caro mea verè est cibus, vt probaret Christi carnem nobis naturaliter vniri: post illa autem verba immediatè subiungit: *De veritate carnis, & sanguinis non est relictus ambigendi locus*; & quæ sequuntur. Loquitur igitur de veritate carnis nobis communicatæ, non veritate carnis assumptæ. Denique illa probatio, qua probat Hilarius non posse ambigi de veritate carnis Domini, quia Christus, qui dixit: *Caro mea verè est cibus*, verè Deus est; apertissimè indicat eum loqui de veritate carnis in Eucharistia, non de Incarnatione. Nam non rectè probatur, Christum habere veram carnem, quia idem Christus Deus est, vel quia dixit: *Caro mea verè est cibus*. At rectissimè probatur in Eucharistia esse veram carnem Domini, quia Christus Deus est, qui dixit, carnem suam esse cibum nostrum: cùm enim Deus sit, potuit præstare quod dicebat. SECVNDA intelligentia coincidit cum prima. Nihil enim aliud est, veram carnem fide manducare, nisi credere, Christum habere veram carnem, & in ea carne verè esse mortuum pro nobis. Neque ad hoc probandum oportebat adducere argumentum ex Diuinitate Christi id asserentis: non enim difficile est (posito mysterio Incarnationis) veram carnem fide manducari. Remanet igitur TERTIA intelligentia, quæ sine dubitatione est ad mentem Hilarij.

QVARTO, probatur ex eo, quod Hilarius sæpissimè repetit, Christum naturaliter esse in nobis per sumptionem Eucharistiæ. Nam apud Hilarium, vnum esse in alio naturaliter, est naturam vnius verè in altero esse, vt patet ex multis locis, sed maximè ex illis verbis, quæ habentur in eadem pagina: *Cur gradum quendam, atque ordinem consummandæ vnitatis exposuit, nisi vt cùm ille in Patre per naturam Diuinitatis esset, nos contrà in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursus in nobis per Sacramentorum inesse mysterium crederetur?* Vbi docet, Filium esse in Patre naturaliter, quia natura Filij verè est in Patre, cùm sit vna vtriusque natura: item nos esse in Christo naturaliter, quia verè naturam nostram sibi Deus vniuit per mysterium Incarnationis. Denique Christum naturaliter esse in nobis, quando sumimus Eucharistiam, quia naturam carnis suæ nobis vnit. Sicut igitur verè, & propriè natura Filij est in Patre, & natura nostra est in CHRISTO; ita necesse est verè, & propriè natura carnis CHRISTI sit in nobis, quando Eucharistiam sumimus.

QVINTO, probatur ex illis aliis verbis eius, vbi explicans illud: *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, & qui manducat meam carnem, & ipse viuet propter me*: sic ait: *Hæc verò vitæ nostræ caussa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus, victuris nobis per eum ea conditione, qua viuit ille per Patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam carnis suæ adepti, quomodo non naturaliter secundum Spiritum in se Patrem habeat, cùm viuat ipse per Patrem?* Et infrà: *Dicis Filium Dei carnaliter in nobis manere per Eucharistiam.* Quid potuit, quæso, clarius dici, quàm in nobis carnalibus Christum per carnem suam carnaliter manere? Si enim fide tantùm, & non corporis instrumento Christi carnem manducaremus; non esset in nobis carnalibus, id est, in nobis, quatenus carne constamus, sed esset in mente, & animo nostro tãtùm; neque esset in nobis per carnem, sed per fidem, & spiritum; neque esset carnaliter, sed spiritualiter. Præterea cõparatio Hilarij apertè conuincit. Ipse enim dicit, Filium secundum spiritum viuere propter Patrem, quia vita Patris, quæ spiritus est, verè tribuitur Filio: & eodem modo nos viuere propter Christum secundũ carnem, quia verè caro eius nobis in Sacramento communicatur.

Neque obiectio Petri Martyris concludit, quam ex Hilario ille adferebat: quod videlicet eo modo simus naturaliter vnum cum Christo per Eucharistiam, sicut sumus inter nos vnum per fidem, per regenerationem, & per Baptismum; & sicut sumus vnum cum Christo per honorem. Sunt autem tria OBSERVANDA, pro huius argumenti solutione.

PRIMO, notandus est scopus Hilarij, & occasio totius disputationis. Obiecerat ille Arianis eum locum: *Ego & Pater vnum sumus*, Ioan. 10. Sed responderant Ariani, intelligi ea verba de vnitate voluntatis, & consensus, non de vnitate naturæ; & attulerant in exemplum illa Scripturæ loca: *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna*, Actorum 4. Et: *Qui plantat, & qui rigat, vnum sunt*, 1. Corinth. 3. Et: *Et ipsi vnum sint in nobis*, Ioan. 17. Hilarius igitur, vt nulla in re cedat hæreticis, ex istis ipsis locis ab Arianis allatis, probat Patrem, & Filium esse vnum naturaliter, & non sola concordia voluntatum: *Ex his*, inquit, *ipsis, quibus vtuntur, refellendi sunt*. Ac PRIMVM docet, fideles inter se esse vnum cor, & vnam animam, non solo consensu, sed naturaliter; quia sunt vnum per fidem, & per regenerationem, & per Baptismum, ac proinde sunt vnum per eandem fidei naturam, & per eandem naturam nouæ regenerationis, & Baptismi: omnes enim sunt fideles, omnes Filij Dei, omnes baptizati, etiamsi fortè inter se non nouerint, nec sciat vnus, quid alter velit: *Quomodo*, inquit, *non naturalem in his intelligis vnitatem, qui per naturam vnius fidei vnũ sunt?* Et idem dicit de regeneratione, & Baptismo, quod de fide dixit. DEINDE docet illud: *Qui plantat, & qui rigat, vnũ sunt*, 1. Cor. 3. indicare etiam naturalem vnitatem: sunt enim illi vnum, quia sunt ministri eiusdem CHRISTI, & proinde vnum sunt per naturam eiusdem ministerij: *Itaque*, inquit, *qui per rem eandem idem sunt, natura etiam vnum sunt, non tantùm voluntate; quia & ipsi res eadem effecti sunt, & eiusdem*

rei atq; efficiētiæ sunt ministri. Deniq; venit ad TERTIVM locum ex Ioan. 17. *Vt & illi vnum sint in nobis*; & docet nos esse vnum cum Christo naturaliter, quia per Eucharistiæ participationem vnitur nobis carnis Christi natura; & hîc habet illa omnia, quæ suprà exposuimus.

Nota SECVNDO, aliud esse apud Hilarium, aliqua esse vnum naturaliter; aliud autem, vnum esse in alio naturaliter. Nam vt aliqua sint vnum naturaliter, satis est, si verè participent naturã ipsius rei, in qua sunt vnum: & hoc modo dicit ipse, omnes fideles esse vnum naturaliter per fidem, per regenerationem, & per Baptismum, quia participant naturam eiusdem fidei, eiusdem regenerationis, & eiusdem Baptismi: & similiter dicit omnes ministros esse vnum naturaliter per ministerium, quia participant eiusdem ministerij naturam. Sed vt vnum sit in alio naturaliter, non satis est, vt participent quomodocunque eandem naturam, sed necesse est, vt natura vnius merè sit in alio; & hoc modo dicit Filium esse in Patre per Diuinitatem naturaliter, quia natura diuina Filij, verè est in Patre: & similiter dicit, Christum esse in nobis per carnem naturaliter, quia natura carnis eius nobis verè vnitur per Eucharistiam. Atque ex his soluitur ferè tota obiectio Petri Martyris, & Bezæ, & aliorum. Non enim eodem modo loquitur Hilarius (vt illi falsò assumebant) de vnione per fidem, seu regenerationem, vel Baptismum; & de vnione per Eucharistiam. Nam non dicit, Christum esse in nobis per fidem, vel per Baptismum, sicut dicit esse per Eucharistiam: neq; dicit ex fidelibus vnum esse in alio per fidem; sed omnes esse vnum per fidem.

Nota TERTIO, vnitatem per honorem apud Hilarium eandem esse cum vnitate per Eucharistiam. Nam explicans illud eiusdem capitis 17. Ioannis: *Ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis*; dicit honorem, quem Filius habet à Patre, dedisse eundem Filium nobis, quia fecit vt essemus vnum cum illo, sicut ipse est vnum cum Patre: vt autem vnum essemus cum illo, dicit eum fecisse per mysterium Eucharistiæ, per quod ipse in nobis per carnem suam verè manet. Atque ita soluitur tota obiectio aduersariorum: non enim ipsi intellexerunt, quid esset apud Hilarium, fieri vnum per honorem. Ac de Hilario hactenus.

CAPVT XIII.

Testimonium S. Cyrilli Hierosolymitani.

BEatus CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS, cuius laus est in II. Synodo generali, eodē tempore floruit, quo S. Hilarius, vt patet ex epistola eius ad Constantium Imperatorem. Ac

A de Sacramento Eucharistię tam propriè, & perspicuè loquitur, vt non magis apertè loqui potuerit, si vixisset temporibus nostris. Quocirca nihil habent hæretici, quod ex illo nobis obiiciant: nos verò multa, & firmissima testimonia contra illos habemus.

PRIMVM igitur initiò Catechesis 4. mystagogicæ, & in tota ferè Catechesi, hortatur ad non dubitandum de veritate corporis Domini in Eucharistia: quod certè superuacaneum esset, si Eucharistia esset solum signum corporis Domini; nemo enim dubitare solet de eiusmodi rebus, quæ nullam habent difficultatem. Sic ergo loquitur: *Hæc B. Pauli doctrina satis potest efficere vos certissimos de diuinis mysteriis, &c.* Et infrà: *Cùm*
B *Christus ipse sic affirmet atq; dicat de pane: Hoc est corpus meum; quis deinceps audeat dubitare? ac eodem quoq; confirmante, & dicente: Hic est sanguis meus; quis, inquam, dubitet, & dicat non esse illius sanguinem?* Quod autem dicit de pane, Christum affirmasse illum esse suum corpus, non significat panem materialem esse corpus Domini, sed panem consecratum, qui figura externa panis materialis est, sed quoad substantiam panis cœlestis est; illum, inquam, panem, corpus Domini esse confirmat.

SECVNDO, in eadem Catechesi apertè ponit Cyrillus transmutationem panis in corpus Domini, & solas panis species remanere post
C eam transmutationem: *Aquam*, inquit, *aliquando mutauit in vinum, quod est sanguini propinquum, in Cana Galileæ sola voluntate; et non erit dignus cui credamus, quod vinum in sanguinem trãsmutauit? Quare omni cum certitudine corpus, & sanguinē Christi sumamus. nam sub specie panis datur tibi corpus, & sub specie vini datur sanguis.* Hæc tam sunt perspicua, vt omninò nesciã, quid fingi possit ad eorum peruersionem.

TERTIO, ibidem dicit, Christi corpus, non solùm animis nostris, sed etiam corporibus verè coniungi per Eucharistiam: *Sic*, inquit, *Christophori erimus, hoc est, Christum ferentes, cùm eius corpus & sanguinem in membra nostra receperimus, atq; vt beatus Petrus dicit, Diuinæ naturæ consortes efficiemur.* Hæc ille. Neque potest intelligi hic locus de corpo-
D re symbolico, quasi solum panem in membra nostra recipiamus: nam de illo corpore loquitur, de quo immediatè antea dixerat, corpus Domini sub specie panis sumi, vbi distinguitur corpus à pane.

QVARTO monet ibidem, sensus nostros falli circa Eucharistiã, neq; esse illis obtemperandũ: *Ne ergo consideres tanquam nudum panem, & nudum vinum; corpus enim est, & sanguis Christi, secundum ipsius Domini verba. Quamuis enim sensus hoc tibi suggerit; tamē fides te confirmet; ne ex gustu rem iudices.* Et infrà: *Hoc sciens, & pro certissimo habens, panem hunc, qui videtur à nobis, nõ esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat; sed esse corpus Christi: et vinũ, quod à nobis conspicitur, tametsi sensui gustus vinũ esse videatur; non tamen vinum, sed sanguinem Christi esse.* Quid clarius dici potest?

NEQVE enim potest responderi, non vocari nudum panem, quia habet adiunctam significationem, & sensus in eo falli, quòd nudum panem esse iudicant. Nam sensus non iudicant, vtrum panis significet, vel non significet: sed iudicant rem eam esse, quæ solet naturaliter esse sub accidentibus, quæ sentiuntur. Et PRÆTEREA Cyrillus non dicit falli sensus, quia non iudicant esse corpus Christi sub specie panis, sed quia iudicant rem illam, quam sentiunt, esse panem, cùm non sit. At reuera panis esset, si solùm adderetur significatio: non igitur sensus fallerentur, vt Cyrillus dicit. DENIQVE in sequenti Catechesi prope finem, monet communicantes, vt summa diligentia prouideant, ne mica vlla Eucharistiæ cadat, néue amittatur; quod, vt suprà diximus, magnum est argumentum veritatis: & ibidem iubet, vt flexo genu, & in adorantium morem accedant ad Eucharistiam.

SED obiiciet aliquis quod idem Cyrillus Catech. 3. mystagogica de sancto Chrismate dicit, non esse nudum vnguentum post consecrationem, sicut ibidem dicit, panem Eucharistiæ non esse nudum panem post consecrationem. ATQVI id confirmat sententiam nostram: nam Cyrillus non eodem modo loquitur de Chrismate, & de Eucharistia. De Eucharistia enim dicit, post consecrationem non esse panem communem, sed corpus Christi: de Chrismate autē dicit quidem non esse commune vnguentum, sed non addit esse Spiritum sanctum, vel corpus Christi, sed esse Chrisma Christi, seu sanctificatum oleum.

Hæc de Cyrillo, cuius testimonium vel solum sufficere deberet: est enim hominis sancti, & antiquissimi, & ex opere eius indubitato, & clarissimum, atque apertissimum, vt nullo modo peruerti possit, & est ex Catechesi, in qua solent omnia propriè, & simpliciter explicari: & denique nemo vnquam reprehendit Cyrillum erroris alicuius circa Eucharistiam.

CAPVT XIIII.

Testimonium S. Ambrosij.

SANCTVS AMBROSIVS rectè adiungitur Cyrillo, quia & eodem tempore floruit, & scripsit similes Catecheses, nimirum libros de Sacramentis, & de iis, qui initiantur mysteriis, & non minus apertè loquitur, quàm Cyrillus, vt videamus eodem tempore, eandem fuisse Orientis, & Occidentis sententiam de Eucharistia.

PRIMO igitur Ambrosius in lib. de mysteriis initiandis, cap. 9. & lib. 4. de Sacramentis, cap. 3. 4. & 5. fusè docet, longè excellentiorem escam nobis dari in Eucharistia, quàm olim in Manna Iudæi habuerint, cùm illis Christi cor-

A pus in figura, nobis detur in veritate: de quo argumento suprà diximus, cùm ageremus de figuris huius Sacramenti.

SECVNDO, idem Ambrosius in iisdem locis dicit, mutari panem & vinum in corpus & sanguinem Christi; & non esse amplius panem & vinum, sed corpus & sanguinem.

Ad quod argumentum dupliciter aduersarij respondent. PRIMO reuocant in dubium, sintné Ambrosij libri, qui inscribuntur de Sacramentis. SECVNDO dicunt mutationem, de qua loquitur Ambrosius, non esse realem, sed Sacramentalem, ita vt panis & vinum, ex communibus, & prophanis rebus adiuncta noua significatione,
B fiant Sacramenta religionis. Vide Petrū Martyrem lib. contra Gardinerum, parte 1. obiecto 190. & sequentibus, & parte 4. in explicatione verborum Ambrosij.

Sed PRIOR solutio timidè ab illis proponitur, & meritò. NAM citātur hi libri sub nomine Ambrosij à Lantfranco, Guitmundo, & aliis, qui ante annos D. floruerunt. DEINDE constat, librum de mysteriis init. esse Ambrosij: nam in præfatione dicit, se tractasse moralia quædam ex vitis Patriarcharum, & ex Salomone; quæ opera nemo negauit vnquam esse Ambrosij. Libros autem de Sacramentis eiusdem auctoris esse, cuius est liber de misteriis init. res ipsa per se clamat, tanta est styli, & sententiarum simili-
C tudo. DENIQVE, etiamsi non essent Ambrosij, essent tamen antiqui alicuius auctoris. Sed stultum est ambigere de auctore horum librorum, cùm nullum aduersarij argumentum adferant, cur ambigere debeamus.

POSTERIOR solutio refellitur ex ipsis Ambrosij verbis. Nam in lib. 4. de Sacramen. cap. 4. *Tu*, inquit, *fortè dicis meus panis est vsitatus; sed panis iste, panis est ante verba Sacramentorum; vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi.* Hæc ille. At si panis tantùm mutaretur Sacramentaliter, non desineret esse panis post consecrationem. Ibidem probat multis miraculorum exemplis, Christi verba esse operatoria; & eiusmodi, vt naturas verè mutare possint, quæ omnia sine caussa addu-
D cuntur, si nulla realis mutatio fit in pane Eucharistiæ. Sed adferamus testimonium ad idē probandum ex libro indubitato de mysteriis init. cap. 9. *Fortè*, inquit, *dicas; Aliud video, quomodo tu mihi asseris, quod Christi corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc superest, vt probemus. Quantis igitur vtimur exemplis, vt probemus, non hoc esse, quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit? maioremq́; vim esse benedictionis, quàm naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur? virgam tenebat Moyses, proiecit eam, & facta est serpens.* Hæc ille: Qui posteaquam multa alia miracula narrauit Moysis, Heliæ, & Helisæi, concludit: *Quod si tantùm valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret, quid dicimus de ipsa consecratione diuina, vbi verba ipsa Domini Saluatoris operantur? Nam Sacramentum istud, quod accipis,*

Christi sermone conficitur. Quòd si tantum valuit sermo Heliæ, vt ignem de cœlo deponeret, nõ valebit Christi sermo, vt species mutet elemẽtorum? De totius mundi operibus legisti: Quia ipse dixit, & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt. Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere, quod non erat; non potest ea, quæ sunt, in id mutare, quod non erant? non enim minus est nouas rebus dare, quàm mutare naturas. Hæc ille: vbi tam apertè loquitur de reali mutatione, vt nimia impudẽtia sit id negare. Ibidem paulò infrà idem probat ex mysterio Incarnationis: *Liquet*, inquit, *quod præter naturæ ordinem Virgo generauit: & hoc quod conficimus, corpus, ex Virgine est. Quid hîc quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cùm præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine?* Hæc ille. Quàm ineptè ista omnia dicerentur, si nulla fieret realis mutatio? Quid enim opus erat probare, non posse naturaliter fieri ex pane corpus Christi, quemadmodũ nec vt Virgo pariat; si non reipsa, sed solùm significatiuè panis fit corpus Christi?

Tertium testimonium est in eodem lib. 4. de Sacram. cap. 5. vbi probat, non esse dubitandũ de veritate corporis Domini. Quæ probatio superuacanea est, si verũ est, quod aduersarij sentiunt: nemo enim dubitare solet, vtrũ panis possit esse corpus Christi significatiuè: *Deinde*, inquit, *ipse Dominus Iesvs testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus, & sanguinem; nunquid debemus de eius fide, & testificatione dubitare?* & ibidẽ paulò infrà dicit: *Tibi Sacerdos, Corpus Christi, & tu dicis, Amen: hoc est verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus.* Hîc certè loquitur de eo, quod offertur manibus Sacerdotis, quod quidẽ, nisi verè sit corpus Christi, decipit nos Ambrosius, qui vult nos id, & cõfiteri lingua, & affectu sentire. Et lib. 6. cap. 1. *Sicut verus est Dei Filius, Dominus noster Iesvs Christvs: non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi Filius ex substantia Patris: ita vera caro, sicut ipse dixit, quam accipimus.*

Qvartvm testimonium est lib. 1. in Lucã. vbi exponens illa verba capitis 1. *Apparuit illi Angelus: Non dubites*, inquit, *assistere Angelũ, quando Christus assistit, Christus immolatur.* At certè non assisteret Angelus, si sola figura corporis Domini, nõ ipse Christus in altari adesset.

Qvintvm testimonium est lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. vbi tractans illud Psal. 98. *Adorate scabellũ pedum eius. Itaq;*, inquit, *per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi; quam hodie quoq; in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in Domino Iesv, vt suprà diximus, adorarunt.* Hic locus nullã admittit solutionem: nam & liber est indubitatus, & sermo est de adoratiõe latriæ; & apertè Ambrosius dicit, carnem Christi Verbo vnitam adorari à nobis in mysteriis, id est, in Eucharistia.

Diluamus nunc breuiter, quæ Petrus Martyr ex Ambrosio profert, lib. contra Gardinerum, obiecto 188. & sequentibus. Primo igitur obiicit ex commentario in 11. cap. 1. ad Corinth. quod Ambrosius in mysteriis dicat significari

A carnem, & sanguinẽ, quæ oblata sunt pro nobis, & mysticum calicẽ typum esse sanguinis Dñi.

Respondeo, neque ea commentaria sunt Ambrosij, neque quidquam habent contra nos; fatemur enim, immò & docemus, Eucharistiam signum ac typum esse mortis Christi, seu carnis, & sanguinis, vt visibiliter in cruce illa suffixa, ille effusus est.

Secvndo obiicit ex lib. 4. de Sacramentis, cap. 4. illa Ambrosij verba: *Hoc igitur astruamus, quomodo potest, qui panis est, esse corpus Christi? consecratione.* Hinc ita Petrus Martyr argumentatur: *Qui panis est, corpus etiam Christi est per cõsecrationem. At panis non potest esse corpus propriè; ergo solùm significatiuè.*

B Idem confirmat ex illis verbis, quæ ibidem habentur: *Si tanta vis est in sermone Domini, vt ea inciperent esse, quæ non erant, quantò magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur?* vbi videmus sic mutari panem in corpus, vt tamen maneat panis.

Ad Priorem locum respondeo, nõ dicere Ambrosium panem manere post consecrationem, sed potiùs non manere; illa enim verba: (*Quomodo potest qui panis est, esse corpus Christi?*) hunc sensum faciunt; Quomodo potest, qui nunc est panis, paulò pòst esse corpus Christi? & respondet: *Consecratione*; consecratio eñ facit, vt qui panis est ante consecrationem, corpus sit post cõsecrationem. Istũ esse sensum patet ex illis verbis

C lib. de myst. initian. cap. 9. *Probemus, nõ hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit*: vbi vides non esse panem post cõsecrationem. Immò in ipso lib. 4. de Sacram. cap. 4. nõne Ambrosius ait: *Panis iste panis est ante verba consecrationis, vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi?*

Ad Altervm locum respondit olim Lanfrancus in lib. contra Berengarium, dupliciter. Primo, in aliis codicibus Ambrosij non haberi illa verba: *Vt sint quæ erant*; sed hoc modo legi: *Quantò magis operatorius est, vt quæ erant, in aliud commutentur?* Quæ lectio verior esse videtur, quia est conformior libro de mysteriis initian. cap. 9. vbi sic legimus: *Sermo ergo Christi; Qui potuit ex nihilo facere, quod non erat, non potest ea, quæ sunt, in id*

D *mutare, quod non erant?* Secvndo respondet, illa verba: *Vt sint quæ erant*, hunc sensum facere: *Vt sint quæ erant*, nimirum quoad speciem exteriorem, & tamen verè mutentur, quoad interiorem substantiam. Posset etiam responderi, Ambrosium voluisse dicere; Si potuit Christus ex nihilo aliquid facere, cur non poterit ex aliquo aliquid facere, non annihilando id, quod antea erat, sed in melius commutando? vnde non dixit: *Vt sint id, quod erant*; tunc enim panis manere deberet, sed: *Vt sint quæ erant*, id est, nõ annihilentur, sed maneant, quamuis mutata.

Tertio obiicit ex lib. 4. de Sacram. cap. 5. & de his, qui init. myst. cap. 8. & de benediction. Patriarch. cap. 9. vbi Ambrosius dicit, corpus Domini accipientibus fieri peccatorum remissionem.

ſionem. Atque inde colligit non ſumi corpus Domini ab impiis; ac per hoc nō ſumi corporali inſtrumēto, quod eſt commune cum impiis, ſed ore tantùm ſpirituali, quo impij carent.

Sed hæc ſæpius iam diſſoluta ſunt: corpus enim Domini, quod ad ſe attinet, omnibus adfert peccatorum remiſsionem, licet in quibuſdā ob eorum indiſpoſitionem id non fiat.

Qvarto, obiicit ex lib. de myſt. init. cap. 9. illa verba: *Ante benedictionem verborum cœleſtium alia ſpecies nominatur: poſt conſecrationem corpus Chriſti ſignificatur.* Et lib. 4. de Sacram. cap. 4. dicit, nos bibere ſimilitudinem precioſi ſanguinis, & cap. 5. dicit, oblationem altaris eſſe figuram corporis Chriſti. & lib. 1. de officiis, cap. 48. dicit, vmbram fuiſſe in lege; imaginem in Euangelio; veritatem in cœleſtibus.

Respondeo; In primis verbis citatis illud, *ſignificatur*, idem valet, quod *appellatur*, ſeu, *dicitur*. Non enim loquitur de ſignificatione rerum, ſed vocum; nec docet quid Euchariſtia ſignificet, ſed quomodo appelletur. Itaque ſenſus eſt: *Ante benedictionē alia ſpecies nominatur*, id eſt, panis vocatur id, quod eſt in altari: *Poſt conſecrationem corpus Chriſti ſignificatur*, id eſt, non amplius panem eſſe ſignificamus, ſeu dicimus, ſi quis nos interroget, quid ſit in altari, ſed corpus Domini eſſe ſignificamus, ſeu dicimus. Vnde ibidem: *Ante conſecrationem*, inquit, *aliud dicitur, poſt conſecrationem ſanguis nuncupatur.* Ad alia verba fateor nos bibere ſimilitudinem cruoris, ſed ſub qua veritas contineatur. Docet enim Ambroſius, nos non in ſpecie ſanguinis ſanguinem ſumere, ne vt ipſe ibidem dicit, horror eſſet cruoris; ſed in ſimilitudine ſanguinis, id eſt, ſpecie vini, quod habet ſanguinis ſimilitudinem; ipſum ſanguinem bibere. Ad illud de figura corporis: quamuis non eſſet abſurdum, Sacramentum Euchariſtiæ vocare figuram corporis ratione ſpecierum externarum: tamen eo loco Ambroſius loquitur de pane ante conſecrationem, vt ex eius verbis patet. Neque eſt abſurdum, panem vocari figuram corporis Domini ante conſecrationem, licet nondum ſit Sacramētum: nam panis naturalē habet analogiam ad corpus Chriſti; & præterea ex eo, quod ponitur ſuper altare, vt conſecretur, incipit repræſentare ipſum Domini corpus, licet nondum habeat Sacramentalem ſignificationem. Ad aliud ex lib. de officiis, Ambroſius diſtinguit imaginem à veritate, non quoad ſubſtātiam, ſeu præſentiam rei, ſed quoad notitiam: nunc enim habemus Chriſtum, ſed ſignis, & imagine velatū; in cœlo videbimus ſine vllo ſigno facie ad faciē. Id patet ex verbis eius, quibus explicat, quod dixerat: *Hic ergo*, inquit, *in imagine ambulamus, in imagine videmus, illic facie ad faciē; vbi plena perfectio, quia perfectio omnis in veritate eſt.* Vnde etiā paulò antè diſtinguēs vmbrā ab imagine: *Antè*, inqt, *agnus offerebatur, offerebatur vitulus: nūc Chriſtus offertur, ſed offertur, quaſi homo recipiēs paſsionē.*

Qvinto, obiicit illud ex lib. 5. de Sacram. cap. 4. *Non iſte panis eſt, qui vadit in corpus, ſed ille panis vitæ æternæ, qui animæ noſtræ ſubſtantiam fulcit. Ex his verbis*, inquit Petrus Martyr, *vel cæcus videre poteſt, Ambroſium non tam craſſè ſenſiſſe de corpore Chriſti, vt putauerit illud ingredi, & recipi in corpus noſtrum.*

Respondeo; Non negat Ambroſius corpus Chriſti ingredi in corpus noſtrum, ſed negat illud conuerti in ſubſtantiā corporis noſtri more ciborū corporalium. Id patet manifeſtè ex aduerſatiua: *Sed animæ ſubſtantiam fulcit.* Eſt enim ſenſus; iſte panis nō vadit in corpus, id eſt, nō tranſit in corpus per nutritionem, ſed animā reficit. Alioqui ēm, quomodo negaret Ambroſius corpus Chriſti in corpus noſtrum ingredi, cùm dicat in ſerm. de S. Agnete: *Iam corpus eius corpori meo ſociatum eſt?* & cùm tam apertè docuerit in tot locis à nobis citatis, id quod ſumimus, dum ſumimus Euchariſtiam, veram eſſe carnem Domini? Hæc de Ambroſio.

CAPVT XV.
Teſtimonium Baſilij.

Sanctvs Basilivs eodē tempore, quo Ambroſius floruit; & in 2. lib. de Baptiſmo, ca. 2. ſic loquitur: *Si tales minæ aduerſus eos poſitæ ſunt, qui temerè ad ea ſacra accedunt, quæ ab hominibus ſanctificantur: quid dicendum eſt de eo, qui in tantum ac tale myſterium temerarius eſt? Quantò enim maius aliquid is eſt templo ſecundum Domini vocem, tantò grauius & terribilius eſt in animæ impuritate conſtitutum corpus Chriſti temerè cōtingere, quàm ſit accedere ad arietes, vel tauros, etc.* Hoc loco Baſilius affirmat tantò grauius peccare, qui indignè ſumunt corpus Chriſti, quàm eos, qui indignè ſumebāt arietes, & tauros Deo immolatos, quantò Chriſtus maior eſt, non ſolùm arietibus, & tauris, ſed etiam ipſo templo Domini: quæ certè ſententia vera eſſe non poteſt, niſi in Euchariſtia ſit verè corpus Domini præſens. Nam inter Chriſtum, & arietes ab Hebræis immolari ſolitos, diſtantia eſt planè infinita: inter panem autem Euchariſtiæ ſecundum aduerſarios, & illos arietes penè nulla diſtantia: vel ſi diſtātia eſt notabilis; arietes excellebant, non panis Euchariſtiæ, vt nos ſuprà demonſtrauimus. Baſilius autē affirmat tantò grauius peccare, qui indignè tractāt Euchariſtiam, quàm ij, qui indignè tractabant ſacrificia illa vetera, quantò Chriſtus maior eſt nō ſolùm ſacrificiis, ſed etiam templo.

Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, part. 4. reſpondere conatur, ſed ſe ipſe inuoluit, ac ſecum turpiter pugnat in eadem pagina. Dicit enim Primvm, Baſilium ita cōferre Euchariſtiam cum Sacramentis veterum, vt ab vna parte ponat nuda ſymbola, id eſt, in Sacramentis veterum; ab altera ponat rem ipſam, nulla

facta symboli mentione, id est, in Eucharistia nostra. Itaque vult corpus Christi, in illa collatione Basilij significare corpus Christi propriè dictum: illud enim est per eum res, & veritas Sacramenti, vt opponitur symbolo externo. Sed quia Basilius dicit, illud Christi corpus sumi ab indignis; indigni autem non sumunt rem Sacramenti, sed nuda symbola secundum aduersarios; ideò Petrus Martyr paulò pòst addit Basilium loqui de symbolis Eucharistiæ, quæ sola sumuntur ab impiis, & ea conferre cum symbolis veteribus.

Hæc autem apertè inter se pugnant, & vnũ destruit aliud; & præterea vtrumque dictum est falsum. Quod pugnent, sic ostendo. Cùm Basilius nominat corpus Christi in illa collatione cum sacrificiis veterum, vel intelligit corpus Christi verum vel symbolicum. Si corpus Christi verum; ergo falsum est posterius dictum, quo asseruit Petrus Martyr Basilium loqui de symbolis, quæ sola sumuntur ab impiis: si corpus symbolicum; ergo falsum est prius dictum eiusdem, quo asseruit Basilium conferre rem ipsam, id est, corpus Christi cum symbolis veteribus. Quod autem sit falsum etiam absolutè vtrumque dictum Petri Martyris, sic demonstro. Nam Basilius non confert cum sacrificiis veterum solum corpus Christi verum, quod erat primum dictum Petri Martyris: nam impij non sumunt corpus Christi verum secundum aduersarios; neq; sumunt illud corpus extra symbola secundum Catholicos. At Basilius illud ipsum dicit sumi ab impiis; ergo non loquitur de solo corpore Christi vero. Adde, quòd non debuit Basilius, nec potuit ita comparare Sacramenta vetera cum Eucharistia, vt in illis tantùm poneret nudum signum, in hac, verũ corpus, cùm vtraque Sacramenta eodem modo contineant corpus Christi secundum aduersarios; immò melius vetera, quàm noua, quia melius repræsentabant. Sed de hoc alibi diximus.

Neque verò confert Basilius cum sacrificiis veterum solum symbolum Eucharistiæ, quod erat Secundum dictũ Petri Martyris: nam symbola sola Eucharistiæ non præstant sacrificiis veterum, sed sunt illis inferiora, vt alibi ostendimus; & tamen Basilius hoc loco constituit infinitam distantiam inter corpus Christi, & sacrificia veterum. Sequitur igitur necessariò, vt Basilius loquatur de corpore Christi vero, vt continetur sub specie panis verè, & realiter: sic enim omnia cohærent. Nam hoc corpus verè excellit sacrificiis veterum infinita distantia, & verè sumitur ab impiis corporali instrumento. Et confirmatur hoc totum argumentum ex sequentibus verbis eiusdem Basilij in eo loco: monet enim vt sumpturi Eucharistiam diligentissimè purgemur à sordibus peccatorum, ne incidamus in peccatum eorum, qui Christum occiderunt. Ista enim comparatio indignè commu-

A nicantium cum illis, qui Christum occiderunt, cogit omninò vt intelligamus verè, & realiter Christi corpus contineri in Eucharistia. Nam ideò comparantur inter se ista peccata, quia vtrumque attingit Christum in seipso; & Christum, non vt est in cœlo, sed vt est in Eucharistia; quia impij non possunt Christum attingere, vt est in cœlo, sed solùm, vt est in Eucharistia.

Alterum testimonium Basilij est in lib. de Spiritu sancto, cap. 27. vbi sic ait: *Verba inuocationis cùm ostenditur panis Eucharistiæ, quis Sanctorũ in scripto nobis reliquit?* Hinc enim habemus morẽ fuisse in Ecclesia veteri, vt post cõsecrationem ostenderetur populo Eucharistia, quod etiam nunc

B fieri videmus; & conceptis verbis inuocaretur, quæ verba quidam suspicantur fuisse, Kyrie eleison. Sed certè ex inuocatione manifestè colligitur veritas Christi in Eucharistia: neque enim panem inuocare possumus quantumlibet significet, vel repræsentet corpus Christi. Ibidẽ Basilius de mysteriis his loquens, dicit, nec intueri fas esse ista non initiatis. At certè nulla reddi potest caussa, cur Eucharistiam ne videri quidem permitterent infidelibus, vel etiam Catechumenis, si nihil est nisi signum. Nam rem significatam, id est, Christi passionẽ publicè prædicabãt, & signum etiam manifestissimum eiusdem passionis Catechumenis quotidie ferè imprimebant; dum eos signo crucis signabãt. Qui

C igitur signa clarissima concedebant, cur negassent signum obscurius?

Porro ex Basilio obiiciũt aduersarij, quod in sua Liturgia Eucharistiam appellet ἀντίτυπα, id est, figuram corporis Christi. de qua re multa scribit Petrus Martyr in lib. cõtra Gardinerum obiecto 185.

Ad hoc argumentum tres dari solent solutiones, sed duæ priores mihi non videntur solidæ. Prima est, vocem illam ἀντίτυπα nõ semper accipi pro figura, sed aliquãdo sumi pro exemplari: cuius significationis proferunt exemplum ex 1. epist. Petri, cap. 3. vbi Baptismus vocatur antitypon diluuij, cùm tamen diluuium figura fuerit Baptismi, nõ Baptismus diluuij. Ita-

D que hac acceptione contendunt quidam à Basilio Eucharistiam dici antitypon, quòd sit exemplar veterum figurarum.

Sed hæc opinio facilè reiici potest. Nam vox antitypon (vt etiam notauimus in 1. libro de Sacramentis in genere) nunquam accipitur pro exemplari, sed pro imagine, quæ è regione respondet exemplari; & ita illud imitatur, vt ferè cum eo contendere videatur. Quomodo valde propriè vocatur antitypon imago, quæ resultat in speculo, dum quis in illud intuetur: etenim ea imago ita ad viuum repræsentat, vt cum ipso homine de forma ipsius hominis certare videatur. Et hoc modo accipitur hæc vox ab Apostolo, Hebr. 9. & ab auctoribus passim: neque aliter accipitur 1. Petri 3. Nam Baptismus aliquo mo-

do est

do est exemplar, aliquo modo imago diluuij, & vt imago, non vt exemplar, dicitur à S. Petro antitypon diluuij. Nam si consideremus significationem ad placitum, seu diuinam ordinationẽ, diluuium figura fuit Baptismi, non contrà, Baptismus diluuij: neq; enim Deus instituit Baptismum, vt repræsentaret diluuium; sed è cõtrario, diluuium Deus induxit in mũdum, tum ob alias caussas, tum etiam vt esset figura Baptismi. At si cõsideremus naturalem similitudinem, Baptismus est potiùs imago diluuij, quàm diluuiũ Baptismi: si quidẽ magis propriè, & verè diluuium suffocauit homines impios, quàm Baptismus peccata suffocet; illa enim vera & propria, hæc metaphorica suffocatio est. Quia tamẽ valde similis est effectus Baptismi, id est, suffocatio iniquitatũ, effectui diluuij, id est, suffocationi hominum impiorũ: ideò S. Petrus Baptismum antitypon diluuij appellauit. Sed præterea licet antitypon pro exemplari accipi posset, non tamen id nobis prodesset. Nam Basilius nõ dicit, Eucharistiam esse antitypon Sacramentorũ veterum, sed corporis Domini; quare certum est à Basilio non accipi hanc vocẽ pro exemplari, sed pro imagine imitante ipsum exemplar.

Altera solutio est aliorum, vocari à S. Basilio panem Eucharistiæ antitypon corporis Dñi, sed ante consecrationem, non postea. Ita respondit olim Ioan. Damascenus lib. 4. de fide, cap. 14. & Epiphanius in VII. Synodo, act. 6. tomo 3.

Sed hæc solutio multas habet difficultates. Nam in Liturgia Basilij inuenimus panẽ Eucharistiæ vocari antitypon corporis Domini post recitationem verborũ illorum: *Hoc est corpus meũ*. Quocirca oporteret Damascenum, & Epiphanium existimasse, non consecrari Eucharistiã illis verbis: *Hoc est corpus meũ*; sed aliis, quæ infrà ponuntur: quod minus adhuc probabile est; de qua re disputabimus in 4. lib. in cõtrouersia de verbis, quibus Sacramentũ Eucharistiæ conficitur. Adde, quòd licet Basilius non vocaret Eucharistiam antitypon corporis Domini post consecrationem: tamen Theodoretus apertissimè ita eam vocat in 1. dialogo, necnõ Macharius Ægyptius homil. 27. immò & Dionys. cap. 3. Eccles. hierarch. & Nazianzenus orat. in Gorgoniam.

Est igitur Tertia solutio, Eucharistiã etiam post consecrationem rectè dici antitypon corporis, & sanguinis, nõ solùm quia species panis, & vini sunt signa corporis, & sanguinis ibi reuera existentium; sed etiam quia ipsum corpus, & sanguis Domini, vt sunt sub illis speciebus, signa sunt eiusdem corporis, & sanguinis, vt fuerunt in cruce; repræsentat enim Eucharistia passionẽ Christi. Et ideò fortasse Basilius, & alij Patres nõ vocãt Eucharistiam figuram, seu typum, sed antitypon; quia, vt diximus, antitypa nõ dicuntur quælibet figuræ, sed illæ tantùm, quæ nihil ferè differunt à veritate. Porrò panis & vinum, remoto corpore Domini, non ita ad viuum repræsentant corpus, & sanguinem, vt dici possint antitypa: melius enim repræsentabat Agnus Paschalis, & tamen non dicebatur antitypon, sed typus. At si sub specie panis sit verè corpus Christi, tum verè Eucharistia erit antitypon corporis in cruce immolati. Vnde Chrysostomus homil. 17. in epist. ad Hebr. dicit, Eucharistiam esse typum, seu figuram sacrificij crucis: & tamẽ ibidem asserit, nunc eundem Christum offerri, qui tũc oblatus fuit. Simile esset, si Rex aliquis grauissimo bello confecto idem ipsum bellum ad oblectandum populo in scena repræsentari vellet, & ipse idem, qui verè pugnauerat, in scena seipsum repræsentaret: esset enim ipse verè antitypõ sui ipsius. Similia habemus in aliis Christi repræsentationibus: nam cùm tribus diebus latuit, & tandem tertia die inuentus est in templo, significare voluit, teste Ambrosio in cap. 2. Lucæ, se triduo futurum in sepulchro absconditum, & tandem tertia die resurrecturum. Et Matth. 17. cùm transfiguratus est in monte coram Prophetis, & Apostolis, significare voluit, se eo modo videndum in gloria cœlesti ab omnibus Sanctis veteris & noui Testamenti. Ipse igitur non semel fuit typus, & figura sui ipsius.

CAPVT XVI.

Testimonium Gregorij Nysseni.

Sanctus Gregorivs Nyssenvs, S. Basilij frater, insigne testimonium nobis præbet: ex quo etiam intelligi posset, quid Basilius sensisset, si de ea re vlla dubitatio oriretur. Constat enim Nyssenum in iis, quæ ad fidem pertinent, nulla in re à Basilio dissensisse. Igitur in lib. de vita Moysis, vbi disputat de Manna Iudæorum, & eum cibum cum Eucharistia cõfert, sic loquitur de Eucharistia: *Panis est absq; semine, absq; aratione, absq; vllo humano opere nobis paratus. Is desuper defluens inuenitur in terris. Panis enim, qui de cœlo descendit, qui verus cibus est, qui ænigmaticè hac historia significatur, non incorporea quædam res est: quo enim pacto res incorporea corpori cibus fiet? res autem quæ incorporea non est, corpus omninò est.* Hæc ille. Hìc duo habemus, quæ excludunt omnes, quæ fingi possent ab aduersariis, expositiones. Nam Primo Gregorius dicit; Panem Eucharistiæ sine semine, sine aratione, sine opere humano fieri; quod certè non conuenit pani triticeo: loquitur igitur de vero corpore Christi, cui illa omnia cõueniunt.

Secvndo dicit, eundem panem corpore manducari: non ergo loquitur de corpore Domini, vt est in cœlo, & sola fide sumitur, sed de vero corpore, vt est in Eucharistia.

Idem Gregorius in oratione Catechetica, cap. 36. & 37. multa habet expresè de veritate huius Sacramenti, & citatur hic locus ab Euthymio in Panoplia, parte 2. tit. 21. & à Bessario-

A ne in lib. de verbis consecrationis. Inter alia dicit, & sæpius repetit, corpus Christi immortale coniungi per Eucharistiam cum nostro mortali corpore, & illud sibi simile reddere, id est, efficere, vt gloriosum & immortale aliquando resurgat: *Quemadmodum*, inquit, *parum fermenti totam massam sibi similem reddit; sic & corpus illud, quod à Deo factum est immortale, in nostrum corpus ingrediens totum in se transfert, atque commutat. Nam, vt pestiferum cum salubri commistum, illud efficit perniciosum; sic & corpus immortale reddit totum illud, in quo susceptum est, naturæ simile immortali.* Et infrà: *Fidelium corporibus coniungitur, vt ea coniunctione cum immortali, homo etiam immortalitatis particeps fiat.* Hæc ille.

B Secvndo quærit, quomodo posit vnum corpus toti mūdo communicari, & tamen semper integrum maneat: quæ quidem quæstio absurdissima esset, si tantùm in signo corpus Christi manducaretur; nulla enim difficultas in ea re fingi posset: *Considerandum est*, inquit, *quomodo fieri queat, vt cùm vnum illud corpus assiduè per totum orbem terrarum tot fidelium millibus impertiatur; totum cuiusque per partem euadat, & in seipso totum permaneat.* Hæc ille.

Tertio, respondet ad quæstionem, ac dicit, panem qui ponitur in altari, conuerti in carnem Christi, & eo modo omnes, qui eo pane vescuntur, verè sumere Christi carnem sine vllo eius detrimento: quæ sanè est acutissima, & verissima responsio. C Nam vult dicere, vt habeamus, & comedamus veram Christi carnem, nō esse opus, vt Christus de cœlo descendat, sed manente illo saluo, & incolumi in cœlo, verti quotidie panem in corpus eius, & eo modo à multis manducari.

Quòd autem non loquatur de mutatione panis in carnem per solam significationem, vt aduersarij dicere solent, sed de vera, & reali mutatione, patet Primo, ex ipsa quæstione, quæ (vt dixi) inepta esset, si de mutatione significationis ageretur. Secvndo, patet ex ipsa eius explicatione; dicit enim, ita mutari nunc panem in carnem Domini virtute verborum ipsius, quemadmodum cùm ipse in terris viueret, D mutabatur panis, quo ipse vescebatur, in carnem ipsius. Tertio patet, quia dicit hanc mutationem fieri diuina virtute, seu virtute diuinæ benedictionis: nulla autem virtus requirebatur ad mutandam significationem, cùm sit res merè voluntaria. Hæc autem sunt verba eius: *Diuinum illud corpus panis nutrimentum accipiens, idem quodāmodo erat cum illo cibo, (vt diximus) in eius corporis naturam immutato.* Et infrà: *Quamobrem rectè etiam nunc Dei Verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credimus immutari.* Et infrà: *Hæc autem tribuit virtute benedictionis in illud (corpus Domini) rerum quæ videntur (id est, panis, & vini) naturam mutans.* Hæc ille. Quæ tam perspicua sunt, vt non fuerit ausus vllus aduersariorum, quod sciam, vel ad hæc loca respondere, vel aliquid ex hoc auctore nobis obiicere.

CAPVT XVII.

Testimonium Optati Mileuitani.

Optatvs Milevitanvs floruit eodem tempore, quo Ambrosius, & Basilius, vt patet ex lib. 2. contra Parmenianum, vbi scribit se vixisse tempore Siricij Papæ, qui Damaso successerat. Is igitur in 6. lib. contra Parmenianum, sic ait: *Quid enim est tam sacrilegum, quàm altaria Dei, in quibus aliquando & vos obtulistis, frangere, radere, remouere? in quibus vota populi, & membra Christi portata sunt: quo Deus omnipotens inuocatus sit, quo postulatus descendit Spiritus sanctus, vnde à multis pignus salutis æternæ, & tutela fidei, & spes resurrectionis accepta est.* Et infrà: *Quid est altare, nisi sedes corporis, & sanguinis Christi?* Et infrà: *Quid vos offenderat Christus, cuius illic per certa momenta corpus, & sanguis habitabat?* Et infra: *Hoc tamen immane facinus geminatum est, dum fregistis etiam calices Christi sanguinis portatores.* Hæc ille.

Quod autem per corpus Christi, quod tam sæpe repetit Optatus in altari manere solitum, non intelligatur corpus significatiuè, sed verè, id est, non solus panis, qui Christi corpus repræsentet, sed ipsum verum, & propriè dictum corpus, multis modis probari potest ex hoc ipso loco. Primo ex eo, quod cùm toties id repetat, ne semel quidem dixerit, signum corporis in altari manere vel offerri, sed perpetuò, corpus Christi, aut membra Christi.

Secvndo ex eo, quod dicit, inuocari super altare Deum omnipotentē, & descendere super idem altare Spiritum sanctum, quod sine dubio referendum est ad consecrationem: videmus enim in omnibus Liturgiis antiquis inuocari Spiritum sanctum, vt descendat, & transmutet panem in corpus Christi; neq; potest reddi alia ratio huius descensus Spiritus sancti, nisi ad Sacramentum conficiendum. At quorsum iste descensus, quorsum inuocatio omnipotētis, si nihil mirabile, & supernaturale fieri deberet?

Tertio ex eo, quod Eucharistiam vocat Optatus, pignus salutis, tutelam fidei, & spem resurrectionis: alludit enim ad id, quod veteres, Irenæus, Hilarius, Cyrillus, Nyssenus, & alij dicere solent, ideò coniungi cum corpore nostro corpus Christi, vt ex illo trahat vim quandam ad beatam immortalitatem assequendam.

Qvarto ex eo, quod dicit, per certa momenta habitare corpus Christi in altari. Si enim loqueretur de signo corporis, non diceret: *Per certa momenta*, sed, semper; semper enim in altari manere solet crux, vt Chrysostomus testatur in orat. quòd Christus sit Deus; immò etiā (vt ipse ibidem ait) in culminibus, in parietibus, in vasis,

ſis,&c. Crux autem ſignum eſt Chriſti crucifixi;& ipſum etiam altare figura quędam eſt,& ſignum Chriſti, vt fatetur Petrus Martyr lib. cõtra Gardin. obiecto 38. alio igitur modo, quàm per ſignificationem, Euchariſtia corpus Chriſti eſt.

CAPVT XVIII.

Teſtimoniũ Gregorij Naziãzeni.

DIVVS GREGORIVS NAZIANZENVS, qui eodem tempore floruit, quo ſuperiores Patres, in 2. oratione de Paſchate ita loquitur: *Abſq; confuſione, & dubio comede corpus, & ſanguinem bibe, ſi* B *ſaltem vitæ deſiderio teneris, neq; ſermonibus, qui de carne habentur, fidem deneges, neq; ob paſſionem offendaris; conſtans eſto, firmus, & ſtabilis, in nulla re propter aduerſariorum ſermones, fluctues.* Hæc ille. Vbi hortatur ad fidem erga tantum myſterium, etiamſi aduerſarij, id eſt, Philoſophi Gentiles nos irrideant, quod dicamus nos carnem Chriſti manducare: hæc autem cohortatio ſuperuacanea eſſet, ſi tantùm in ſigno Chriſti carnem manducaremus.

Reſpondet Petrus Martyr, Gregorium loqui de fide paſsionis Chriſti, atq; hortari Chriſtianos, vt certa fide credant Chriſtum habuiſſe veram carnẽ, & verè eſſe mortuum, & hoc modo ſpiritualiter manducent carnem Chriſti. AT C non diſputabat eo loco Gregorius de paſsione, ſed de Euchariſtia, cuius figura fuit manducatio Agni Paſchalis; explicat enim eo loco varios ritus, quibus manducabant Iudæi Paſchalem Agnum, & accommodat illos ad manducationem Euchariſtiæ. Et quoniam inter alios ritus Iudæorum vnus erat, vt baculis nixi manducarent, dicit eo baculo ſignificari, vt etiam nos firmi, & ſtabiles, & ſine vllo dubio manducemus carnem, & bibamus ſanguinem.

ALIVD teſtimonium exſtat in orat. de obitu Gorgoniæ ſororis ſuæ, vbi refert, Gorgoniam morbo incurabili affectam, nocte quadam ſeſe in templum proripuiſſe, ac procumbentem ante altare coram venerabili Sacramento ita o- D raſſe, vt ſtatim conualuerit: *Ad altare,* inquit, *cum fide procumbit, eumq;, qui ſuper illud colitur magno cum clamore obteſtans, &c.* Quid autem ſuper altare colatur, dubium eſſe non poteſt, cùm nihil ibi ponatur à Chriſtianis, niſi panis, & vinum mutanda in corpus & ſanguinem Chriſti: vnde Optatus paulò antè citatus, vocabat altare ſedem corporis Chriſti.

Petrum Martyrem valde vſsit, pupugitq; hic locus, vt apparet ex libro eius contra Gardinerum, obiecto 38. Nam PRIMVM conatur ſe expedire, ac dicit, ſuper altare coli quidẽ Chriſtum, ſed coli in ſymbolo, ſicut in ſymbolo ſignificatur. AT hæc reſponſio nihil eum iuuare poteſt. Nam ſi colitur in ſymbolo, vel eſt ipſe

A reuera in eo ſymbolo, vel non eſt. Si eſt; errant Sacramentarij, qui id negant: ſi non eſt; ergo licet ſaltem coram ſymbolis procumbere, & ibi Chriſtum licet abſentem adorare; ergo licet Euchariſtiam, & imagines Chriſti venerari, neque eſt idololatria, vt ipſi paſsim clamant.

Sed hac ſolutione non cõtentus Petrus Martyr, paulò infrà aperit mentem ſuam, ac dicit, mulierculam illam parùm in Chriſtiana religione fuiſſe inſtructam; & abuſum, ac ſuperſtitionem eſſe, quod illa fecit, cùm nec vllum ſit altare Chriſtianis, nec vllus Sacramenti vſus eſſe debeat, niſi ad ſacram cœnam. AT illam B ſanctam fœminam ſatis defendit ab iſtius impij Apoſtatæ petulantia tum ſancti Gregorij auctoritas, qui illam non ſolùm prædicat, vt ſanctiſſimam, & optimam; ſed etiã teſtatur fuiſſe doctiſsimam in literis vtriuſque Teſtamenti; tum euidens miraculum, quod illa ipſa nocte accidit, ſiquidem continuò curata eſt ab incurabili morbo. Quis autem credat abuſum, & ſuperſtitionem tanti miraculi cauſſam eſſe potuiſſe? ADDE, quòd ſi imperitia, & ſuperſtitio eſt, menſam Domini vocare altare, & Chriſtum in Euchariſtia colere, non ſola Gorgonia, ſed etiam ipſe Gregorius accuſandus erit imperitiæ, & ſuperſtitionis. Nam ipſe eſt, qui menſam vocat altare, & qui Chriſtum in Euchari- C ſtia coli dicit; ipſius enim Gregorij, non Gorgoniæ verba ſunt illa: *Ad altare cum fide procubuit, eum, qui ſuper illud colitur, magna voce obteſtans, &c.*

CAPVT XIX.

Teſtimonium S. Ephrem.

SANCTVS EPHREM, æqualis ſuperiorum Patrum fuit, quippe ſancto Baſilio familiaris, ac tantæ auctoritatis, vt eius ſcripta publicè poſt diuinas Scripturas in Eccleſia legerentur, vt teſtatur S. Hieronymus in Catal. ſcriptor. Is ergo in libro de natura Dei minimè ſcrutanda, D cap. 5. *Quid ſcrutaris,* inquit, *inſcrutabilia? ſi iſta curiosè rimaris, non iam fidelis vocaberis, ſed curioſus. Eſto fidelis, atque innocens, participa immaculato corpori Domini tui, fide pleniſsima, certus quod agnum ipſum integrum comedis. Ignis immortalis ſunt myſteria Chriſti, noli temerè ea perſcrutari, ne in ipſorum perſcrutatione comburaris.* Hæc ille. Et infrà: *Hoc ſanè excedit omnem admirationem, omnem mentem, omnemq; ſermonem, quod fecit nobis vnigenitus Filius Chriſtus Saluator noſter. Ignẽ, & ſpiritum manducandum, ac bibendum præſtitit nobis, corpus ſcilicet, & ſanguinem ſuum.* Hæc ille.

Ad hoc teſtimonium neque reſpondent aduerſarij, neque reſpondere aliquid poſſunt. Nam difficultas ad credendum, myſterij inſcrutabilitas, & miraculum ſuperans omnem mentem, (quæ tria in hoc Sacramento prædi-

 cat ſan-

cat sanctus Ephrem) clarissimè testantur, non esse Eucharistiam panem materialem, qui tantùm significet corpus Domini, sed esse ipsum verum Domini corpus. Adde, quòd Ephrem facit antithesim quandam: dicit enim mirabile fuisse, quod Angeli, qui sunt incorporei, in corpore assumpto manducarint cibos corporeos: sed mirabilius esse, quod nos homines corporei, & lutei comedamus ignem, & spiritum, id est, corpus cœleste Christi. At nulla esset admirationis caussa, si tantùm in signo corpus Christi manducaremus; immò mirabilior multò fuisset illa Angelorum mãducatio, quàm nostra sit.

CAPVT XX.

Testimonium S. Epiphanij.

SANCTVS EPIPHANIVS omnium superiorum æqualis (nam etiã Athanasio familiaris fuit, licet omnibus superuixerit) in Ancorato, circa medium, cùm docere vellet, hominem verè esse factum ad imaginem Dei, licet non facilè appareat, in quo consistat similitudo inter Deum, & hominem, cùm homo sit corporalis, finitus, mutabilis; Deus incorporalis, immensus, immutabilis, dicit, multa esse eiusmodi, quæ aliud sunt, aliud videntur esse, & ponit exemplum de Eucharistia, quæ verè est corpus Christi, & tamen nihil minus esse videtur; cùm id, quod apparet exterius, sit rotundum, & insensibile, & proinde valde dissimile corpori Christi: *Videmus, inquit, quod accepit Saluator in manus suas, veluti Euangelista habet, quod surrexit à cœna, & accepit hæc, & cùm gratias egisset, dixit; Hoc meum est, Hoc & Hoc. Et videmus quod non æquale est, neq; simile, non imagini in carne, non inuisibili Deitati, non lineamentis membrorum: hoc enim est rotundæ formæ, & insensibile, quantum ad potentiam. Et voluit per gratiam dicere; Hoc meum est, Hoc & Hoc: & nemo non fidem habet sermoni; qui enim non credit esse ipsum verum, excidit à gratia, & salute.* Hæc ille.

Hic sanè locus omninò conuincit. Nam quod dicit Epiphanius, oportere credere esse ipsum verum, excludit tropos, & præsertim cùm addat excidere à salute, qui id non credunt. Quod etiam addit esse id credendum, licet sensus repugnent, apertissimè testatur nõ loqui eum de significatione, sed de reipsa: nam sensus non modò non repugnant, sed etiam iuuant, vt credamus Sacramentum significare.

Respondent aduersarij, ac præcipuè Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiecto 186. Epiphaniũ loqui de repræsentatione corporis Domini, ac velle dicere, credendum esse panem Eucharistiæ verè esse corpus Christi repræsentatiuè, licet nulla appareat in pane similitudo cum corpore Christi. Id verò ex eo potissimùm colligit, quod Epiphanius panem dicit esse corpus Christi: affirmat enim id, quod

A Dominus accepit in manus, quodque ait rotundum, & insensibile esse; illud, inquam, ipsum vocatum à Christo per gratiam corpus ipsius. Panis autem rotundus, & insensibilis, id est, panis verus, ac materialis non potest esse corpus Domini, nisi repræsentatiuè.

SED hæc solutio facilè refelli potest duplici ratione. PRIMO, quia Epiphanius nõ sine caussa mutauit conclusionem in comparatione Eucharistię cum homine. Nam cùm dixisset hominem esse imaginem Dei, licet nõ appareat similitudo inter Deum, & hominẽ: debuisset dicere consequenter, panem Eucharistiæ esse imaginẽ corporis Domini, licet non appareat similitudo

B inter panem, & corpus Domini; id enim requirere videbatur ratio exempli allati. At non ita dixit, sed ait panem Eucharistiæ esse ipsum verum corpus Domini. Et certè non dixisset de homine esse ipsum verum Deum, sicut dixit de Eucharistia, esse ipsum verum corpus; & tamen non minus homo est verus Deus repræsentatiuè, cùm sit eius imago, quàm sit per aduersarios Eucharistia verũ corpus repræsentatiuè. Quorsum igitur hæc mutatio, nisi vt intelligeremus, non conferri Eucharistiam, vt imaginem cum homine; sed Eucharistiam, quatenus in ea verè continetur corpus Domini?

SECVNDO, refellitur solutio aduersariorum, quia si Epiphanius vellet solùm dicere panem

C Eucharistiæ esse corpus Domini repræsentatiuè, exemplum ipsius nihil valeret. Nam Sacramenta signa quidem sunt repræsentantia rem aliquam sacram, sed non repræsentant ratione figuræ, aut formæ, aut colorum, quemadmodum repræsentant imagines depictæ, vel sculptæ; sed repræsentant partim vt signa ad placitum, partim ob analogiam naturalem inter effectus ipsorum signorũ, & rei significatę, quemadmodum etiam verba sunt signa rerum, & hedera signum est vini. Quare nihil est nouum, vel mirum, quod Sacramentum Eucharistię repræsentet Christum, licet non sit illi simile, vel æquale, quoad figuram, & formam: nõ enim repræsentat vt imago. Et quemadmodum stultus

D esset, qui miraretur, quomodo voces possint esse signa rerum, cùm non sint illis in figura, vel colore similes, vel magnitudine æquales: sic etiã stultus esset, qui miraretur, quomodo panis Eucharistię possit Christũ repræsentare, cùm non sit Christo æqualis, nec habeat lineamenta corporis Christi. Atqui Epiphanius adfert in medium, vt rem mirabilem, & sola fide comprehensibilẽ, quod panis Eucharistiæ dicatur verè esse corpus Christi, cùm non sit illi similis, nec æqualis, nec referat vlla corporis illius lineamẽta; non igitur Epiphanius loquitur de pane repræsentante corpus Domini, sed de ipso vero corpore, quod verè adest in illa sacra hostia, quam oculis videmus, & manibus tangimus, licet sensus omnes reclament.

Ad argumentum autem Petri Martyris, RESPONDEO, Epiphanium nunquã dixisse panem materialem esse corpus Christi; sed tantùm dixisse, Dominum accepto pane, gratias egisse, id est, consecrasse eum panem; atq; Eucharistiam fecisse, & tunc demum dixisse: *Hoc est corpus meum.* vbi pronomen, *Hoc*, non demonstrat panem, sed id quod in manibus Domini erat, siue quod sub speciebus illis continebatur, vt suprà diximus: quod quidem antea fuerat panis, sed prolatis illis verbis, corpus Domini erat.

AT, inquit Petrus Martyr, de ea re, quam vocat rotundam, & insensibilem, de eadem pronunciat quod sit corpus Domini. Illa autem res panis sine dubio est. RESPONDEO, res illa rotunda, & insensibilis non est panis eo loco, sed aliquid speciem panis pre se ferens: vult eñ Epiphanius dicere, sacram Eucharistiam verè esse corpus Dñi, licet exteriori forma, ac specie rotũda, & insensibilis sit, vt panis merus videatur. Immò in hoc consistit (vt diximus) tota sẽtẽtia Epiphanij, quod videlicet credere debeamus, verum Domini corpus nos in Sacramento Eucharistiæ percipere, cùm tamen nihil videamus, nisi panis materialis accidentia.

CAPVT XXI.

QVINTA ætas Ecclesiæ ab anno Domini CD. ad D.

Testimonium Gaudentij.

BEATVS Episcopus GAVDENTIVS ad initium QVINTI seculi floruit, vt patet ex serm. ipsius de dedicatione basilicæ Concilij Martyrum. Vbi dicit, se accepisse reliquias quasdã à duabus neptibus S. Basilij; & ante paucos annos refert inuenta fuisse corpora Sanctorum Geruasij, & Prothasij à S. Ambrosio. Hic igitur insignis auctor tract. 2. de Exodo, dicit, in veteri Testamẽto Agnum Paschalem non fuisse eundem omnium Iudæorum, sed multos; siquidem vnaquæq; familia suum occidebat, & manducabat: ille enim agnus figura erat, non veritas. At in nostra veritate vnum, & eũdem in omnibus Ecclesiis immolari, & manducari affirmat. Quæ cõparatio manifestè indicat in nostro Sacramento verum Christi corpus in seipso, nõ in solo symbolo adesse: alioqui etiam Iudæi, vnum & eundem agnũ habuissent, cùm omnes illi eorum agni vnum Christum significarent.

DEINDE idem auctor sic loquitur: *Ipse naturarum Creator, & Dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus (quia & potest, & promisit,) efficit propriũ corpus: & qui de aqua vinum fecit, & de vino sanguinẽ suum.* Et infrà: *O altitudo diuitiarũ sapientiæ, & scientiæ Dei. Pascha est Domini, hoc est transitus Domini. Ne terrenum putes, quod cæleste effectum est, per eum, qui transit*

A *in illud, & fecit illud suum corpus, & sanguinem.* Et infrà: *Quod annunciatum est credas, quia quod accipis, corpus est illius panis cœlestis, & sanguis est illius sacræ vitis. Nam cùm panem consecratum, & vinum discipulis suis porrigeret, sic ait: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Credamus cui credidimus: nescit mendacium veritas.* Et infrà: *Non infringamus os illud solidissimum; Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Si quid autem superfuerit etiam nunc in vniuscuiusque sensu, quod expositione ista non cœperit, ardore fidei concrementur.* Ad hæc loca aduersarij non responderunt, nec respondere possent.

CAPVT XXII.

Testimonium Chrysostomi.

B AD initium anni CD. floruit etiam S. IOANNES CHRYSOSTOMVS, qui multis modis testatus est, quid sentiret de Sacramento corporis Domini. PRIMVM testimonium eius habetur homil. 60. ad populum Antiochenum, & homil. 83. in Matthæum: *Credamus*, inquit, *vbiq; Deo, nec repugnemus ei, etiamsi sensui, & cogitationi nostræ absurdum esse videatur, quod dicit. Superet & sensum, & rationem nostram sermo, quæso, ipsius; quod in omnibus rebus, sed præcipuè in mysteriis faciamus, non illa, quæ ante nos iacent solummodò aspicientes, sed verba quoque eius tenentes: nam verbis illius defraudari non possumus, sensus verò noster deceptu facillimus est. Quoniam ergo ille dixit: Hoc est corpus meum; nulla dubitatione teneamur, sed credamus, &c.* Et homil. 51. in Matthæum: *Qui*,
C inquit, *maius, id est, animam suam, pro te posuit, quare dedignabitur suum tibi tradere corpus? Audiamus igitur tam Sacerdotes, quàm alij, quàm magna, quàm admirabilis res nobis concessa est, audiamus, oro, & perhorrescamus; carnes suas nobis tradidit, seipsum immolatum proposuit.* Sanè non potuisset Chrysostomus clarius loqui, si Caluinistam aliquem ante se habuisset, quem hortari ad fidem voluisset.

SECVNDVM testimonium habetur in iisdem duobus locis: *O, quot modò dicunt, vellem formam, & speciem eius, vellem vestimenta ipsa, vellem calciamẽta videre; ipsum igitur vides, ipsum tangis, ipsum comedis.*

Ad hunc locum respondet Petrus Martyr, Boquinus, & alij, Chrysostomum tribuere no-
D men rei significatæ symbolis ipsis, & hyperbolicè loqui. Et probant eum loqui de symbolis, non de ipso vero corpore, quia dicit videri Christum, & tangi in Sacramento, cùm tamen sola symbola tangantur, & videãtur: de ipso autem vero corpore suprà dixit, oculis mentis per fidem esse vidẽdum; & infrà dicit, in rebus sensibilibus donum insensibile nobis dari. Quod autem insensibile est, nec tangi, nec videri potest: non igitur de ipso vero Christo loquitur, sed de pane, cùm ait: *Ipsum vides, ipsum tangis, ipsum comedis.*

AT solutio ista facilè refellitur. Chrysostomus enim cùm dicit, Christum ipsum videri, & tãgi,

intelligit ipsum verum Christum videri, & tangi, sed in specie aliena, non in sua, id est, verè adesse, & recipi sub illis speciebus, quæ propriè videntur, & tanguntur; licet in propria specie Christus in Sacramento non videatur, nisi oculis fidei, neque sensibilis sit, vt in Sacramento est. Exemplum habemus in Angelis. Nam verè dicebantur videre, tãgere, & hospitio excipere Angelos, qui illos recipiebant in corpore assumpto, vt Abraham, Loth, Tobias, & alij. Id autem velle Chrysostomum, patet ex eo, quod dicit, multos cupere videre vestiméta, & calciamenta, & in Sacramento plus habere, quàm cupiant, cùm ipsum Christum habeant: illi enim qui cupiunt vestimenta, vera vestimenta cupiũt, nõ imaginem vestimentorũ. Et sanè optabilius esset videre, vel habere vera Christi indumenta, quàm imaginẽ corporis eius: non ergo verè dicit Chrysostomus, illos habere plus quã optent, nisi ipsum verum Christum verè habeant.

Præterea ibidem dicit Chrysostomus, nullum vnquam pastorem pauisse oues carne, & sanguine suo, vt Christus facit, & multas matres dedisse filios aliis nutriendos; at Christum carne sua nos alere. Quæ comparationes omninò frigebunt, si tantùm in symbolo carne sua nos nutrit.

Adde, quod homil. 24. in priorẽ ad Corinth. dicit, Magos hoc ipsum corpus adorasse in præsepi: nos autẽ aliquid amplius habere, quàm habuerint Magi: nam illi habuerũt in præsepi, nos in altari; illi in vlnis mulieris, nos in manibus Sacerdotis; illi simplex corpus viderunt, nos & corpus idem videmus, & scimus eius potentiã, & virtutem, &c. At si tantùm in signo Christum habemus, non modò nõ sumus Magis superiores, sed tantò inferiores, quãtò inferior est imago Christi ipso vero Christo.

Ibidem dicit, amantes consueuisse personis amantibus donare vestes, pecunias, & alia id genus: at carnem suam non posse dare; Christum autem rationem inuenisse per hoc mirabile Sacramentum, quo se nobis verè donaret habendum. Sed falsum erit, quod Chrysostomus dicit, si tantùm in symbolo se nobis Christus donat: possunt enim etiam homines se donare, & reipsa donant amicis in symbolo, cùm imagines suas illis donant.

Item homil. 51. in Matthęum: *Adeamus*, inquit, *Christum singuli ægrotantes magna cum fide. Nam si qui fimbriam vestimenti eius tunc tetigerunt, rectè omnes conualuerunt: quantò magis corroborabimur, si totum in nobis habebimus?* Vbi nõ loquitur Chrysostomus de Christo habito tantùm in symbolis: non enim maior est virtus imaginis Christi, quàm fimbriç illius, quam qui tangebãt, curabantur omnes.

Item homil. 3. in epist. ad Ephes. dicit, Eucharistiam nihil prorsus differre ab illo corpore, quod in cœlo ab Angelis adoratur: *De corpore*, inquit, *nobis sermo est, et eo, quod nihil ab illo dissidet. Quot*

A *istius corporis efficimur participes? quot eius sanguinem gustamus? Recolito, quia illius corpus, & sanguis est, qui supra cœlos residet, qui ab Angelis suppliciter adoratur.*

Deniqve homil. 3. de incomprehensibili natura Dei prope finem, reprehendit acerrimè populum, quòd ad eius concionem frequentissimè accederent, ad sacrum autem rariores: *Me*, inquit, *vehemens cœpit suspirium, quod cùm ego disputo vester conseruus, studium adhibetis, & ingenium, contenditis animum, alter alterum impellit, & iactat, vt ipse propiùs adsit, frequentes ad finem vsque dicendi patientissimi perseueratis: cùm autem ipse Christus communis omnium Magister, & Dominus in sacris mysteriis se ostensurus est, vacua Ecclesia redditur. Proh fidem hominum Christianorum!* Hæc ille. Quæ sanè comparatio, & exclamatio ineptissima esset, si nihil

B in Eucharistia præter signũ haberemus: potuissent enim illi respondere, se domi satis multas habere imagines Christi, in quibus eum videre possent.

Tertivm testimonium habetur in iisdem locis, hom. videlicet 60. ad popul. & 83. in Matthæum, vbi Chrysostomus sic ait: *Non sufficit ipsi, hominem fieri, flagellis interim cedi: sed nos secum in vnam (vt ita dicam) massam reducit; neq; id fide solùm, sed reipsa nos corpus suum effecit.* Et homil. 61. ad popul. & homil. 45. in Ioan. addit non sola charitate, sed reipsa nobis commisceri carnem ipsius per hoc Sacramentum. Et homil. 24. in priorem ad Cor. dicit, sic nos vniri corpori Christi per Eucharistiam, quemadmodum corpus illud vnitum est

C Verbo per Incarnationẽ, id est, verè & realiter. Et ibidem dicit, amantes aliquando præ nimio amore morsu appetere eos, quos diligunt, vt eo modo indicent cupere se, si posset fieri, intimè vniri, & fieri vnum cum illis: Christum autẽ hoc mirabili modo per Eucharistiã effecisse, vt verè corpori eius intimè vniremur. Quæ omnia frigidissima, & ridicula essent, si tantùm in signo Christi corpus acciperemus.

Respondet Petrus Martyr, duplicem esse vnionem fidelium cum Christo; vnam per fidem, & charitatem; alteram, quæ ex ista sequitur, qua sumus membra Christi, & ipse caput nostrum: & de hac posteriore loqui Chrysostomum, cùm dicit, nos reipsa vniri Christo, & non sola fide,

D aut charitate.

Sed contrà. Nam ista vnio membrorũ cum capite, qua efficimur vnum corpus mysticum Christi, propriè obtinetur per Baptismũ, & necessariò præcedere debet sumptionem Eucharistiæ: qui enim non est membrum Christi, non nisi indignè ad hoc Sacramentum accedit. At Chrysostomus dicit, per Eucharistiam nos cõiungi Christo noua quadam, & vera vnione. Præterea, quod ait Chrysostomus, reipsa nobis coniungi corpus Christi: non minus opponitur coniunctioni mysticæ membrorum cum capite, quàm coniunctioni per fidem, & dilectionem: neque enim illa magis realis est,

quàm

quàm ista. DENIQVE illa exempla Incarnationis, & amantium, satis refellunt figmenta ista aduersariorum.

QVARTVM testimonium est in his locis, vbi miraculo tribuit Chrysostomus, quod Christi corpus simul sit in cœlo, & in altari, lib. 3. de sacerdotio: *O miraculum, ô Dei benignitatem, qui cum Patre sursum sedet in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac se ipse tradit volentibus illum excipere, & amplecti.* Item homil. 2. ad populum Antiochenum, in fine: *Helias melotem discipulo reliquit: Filius autem Dei ascendens suam carnem dimisit: sed Helias quidem exutus, Christus autem, & nobis reliquit, & ipsam habens ascendit.*

Ad hunc locum respondet Beza in Cyclope, Christi carnem in cœlo esse propriè, in terra symbolicè. Et probat, quia ibidem Chrysostomus dicit, Heliam simul fuisse sursum & deorsum; quia nimirum sursum erat in sua persona, & deorsum erat, quia requieuerat spiritus eius in Heliseo: & sic in alio erat deorsum, non in se. Adducit etiam Beza eundem Chrysostomum homil. 24. in priorem ad Corinth. vbi dicit, per hoc mysterium fieri, vt terra nobis sit cœlum, & hortatur, vt mente conscendamus in cœlum, vbi Christum habeamus.

SED nihil Beza dicit. Nam etiamsi Helias non erat propriè sursum & deorsum, tamen alia ratio est de Christi carne, quàm Chrysostomus non confert cum Helia, sed cum eius melote.

QVOD autem propriè carnem Domini Chrysostomus intellexerit in terra nobis relictam, & simul in cœlo, patet, tum ex loco citato ex lib. 3. de sacerdotio, vbi miraculum in hac re agnoscit Chrysostomus; neque enim miraculum esset, si tantùm in symbolo carnem Domini haberemus; tum ex hoc ipso loco, de quo agimus. Dicit enim Chrysostomus, rem nobis longè maiorem à Christo relictam, quàm ea fuerit, quam Helias Heliseo reliquit: quia Helias vestē, Christus carnem reliquit. At certè non est res maior caro in symbolo, quàm vestis propriè dicta.

DENIQVE locus alius à Beza productus ex homil. 24. in priorem ad Corinthios, vel solus sufficeret ad eum conuertendum ad veram fidem, nisi in sua hæresi planè obduruisset. Nam non dicit Chrysostomus, vt mente in cœlum ascendamus, vt ibi tantùm Christum habeamus, sed vt videamus, nihil esse in cœlo præstantius Christo, & ideo terram per hoc Sacramentum fieri cœlū, quia verè habemus in terris id, quod est in cœlo præstantissimum. Verba eius hæc sunt homil. 24. in priorem ad Corinthios, in fine: *Dum in hac vita sumus, vt terra nobis cœlum sit, facit hoc mysterium. Ascende igitur ad cœli portas, & diligenter attende, immò non cœli, sed cœli cœlorum, & tunc quod dicimus intueberis. Etenim quod summo honore dignum est, id tibi in terra ostendam; nam quemadmodum in regis non parietes, non tectum aureum, sed regium corpus in throno sedens, omnium præstantissimum est: ita quoque in*

A *cœlis regium corpus, quod nunc in terra videndum tibi proponitur: neque enim Angelos, neque Archangelos, non cœlos, non cœlos cœlorum, sed ipsum horum omnium Dominum tibi ostendo.* Quo loco Chrysostomus si solùm in signo Christum in terra esse vellet, planè deciperet auditores; nec anteponeret eum Angelis, & Archangelis. Quis enim non malit veros Angelos videre, quàm solam Christi imaginem? Adde quod ibidem rursus ait Chrysostomus: *Si puer regius purpura, & diademate ornatus tibi ferendus traderetur, nónne omnibus rebus humi abiectis eum exciperes? Verùm nunc cùm non hominis regium puerum, sed vnigenitum Dei Filium accipias, non horrescis, & omnem secularium rerum amorem abiicis?* Hæc ille.

B Vbi si de Christi signo, non de ipso Christo loqueretur, nullo modo eum cum regio puero, sed cum imagine pueri regij conferret; aut certè ineptissimus esset.

QVINTVM testimonium, est in his locis, vbi Chrysostomus dicit, Christum in Eucharistia, non modò ab hominibus, sed etiam ab Angelis adorari. Homil. 41. in priorem ad Corinthios: *Non frustrà memoriam mortuorum inter sacra mysteria celebramus, aut accedimus pro istis agnum illum iacentem, & peccata mundi tollentem deprecantes.* Hæc ille. Vbi apertissimè dicit inuocari (quæ species est summæ adorationis) agnum in altari iacentem; & fortè alludit ad illa verba: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, dona eis requiem.*

C Idem in oratione de S. Philogonio, loquens de Magis, qui ad Christum adorandum ex Perside venerunt, sic ait: *Si cum fide accesserimus, proculdubio videbimus eum in præsepi iacentem. Nam hæc mensa vicem explet præsepis: siquidem & hîc ponitur corpus Dominicum, non quidem fasciis inuolutum, sicut tunc, sed vndequaq; Spiritu sancto conuestitum. Ac Magi quidem nihil aliud, quàm adorarunt: tibi verò si cum pura accesseris conscientia, permittemus vt sumas, & sumpto domum abeas.* Vbi indicat nos nō tantùm adorare posse, quod Magi fecerunt, sed etiam sumere.

Idem hom. 60. ad popul. Antioch. *Cogita quali sis insignitus honore, qua mensa fruaris. Quod Angeli videntes horrescunt, neq; liberè audent intueri, propter emicantem inde splendorem, hoc nos pascimur, huic nos vnimur.*

D Et hom. 61. *Huic & supernæ potestates assistunt, quoniam & illæ nobis manifestius propositorum virtutem speculantur, & inaccessibiles admirantur splendores.* Et hom. 3. in epist. ad Ephes. *Et tu ad salutarem hāc hostiam accessurus, quam Angeli ipsi cum tremore suspiciunt.* Et lib. 6. de sacerdot. *Per id tempus,* inquit, *& Angeli sacerdoti assident, & cœlestium potestatum vniuersus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est: id quod credere abundè licet, vel ex tāto illo sacrificio, quod tunc peragitur. Ego verò, & commemorantem quendam audiui, cùm diceret senem quendam, virum admirabilem, ac cui reuelationū mysteria multa diuinitus fuisset detecta, sibi narrasse, se tali olim visione dignū habitū à Deo fuisse; ac per illud quidem tempus derepentè Angelorum multitudinem conspexisse (quatenus aspectus humanus ferre poterat) fulgentibus vestibus indu-*

torum, altare ipsum circundantium: denique sic capite inclinatorum, vt si quis milites præsente Rege stantes videat. Hom. 21. in acta: *Quid dicis? hostia in manibus est, adsunt Angeli, adsunt Archangeli, adest Filius Dei: cum tanto horrore astant omnes, &c.* Deniq; homil. de Eucharistia in encæniis: *Agnus Dei immolatur: Seraphim astant sex alis faciem tegentia, &c.*

A

Ad hæc aduersarij neque respondent, neque respondere possunt. Si enim Angeli ad altare astant capitibus inclinatis, & cum timore, ac tremore, vix audent liberè propter splẽdorem inde emicantem; quis negare potest ibi aliud esse, quàm panem? & si Angeli adorant, quis homines repræhendere potest si & ipsi adorent?

B

SEXTVM testimonium est in his locis, vbi Chrysostomus dicit mutari panem homil. 83. in Matthæum, & homil. 60. ad populum: *Non sunt humanæ virtutis opera proposita: nos ministrorum locum tenemus, qui verò sanctificat ea, & immutat, ipse est.* Et infrà: *Qui dixit; Hoc est corpus meum, & verbo factum confirmauit.* Et in homil. de proditione Iudæ dicit ista verba: *Hoc est corpus meum*, similia esse illis: *Crescite & multiplicamini.* Et homil. de Eucharistia in encæniis: *Num vides panem? num vinum? num sicut reliqui cibi in secessum vadunt? absit, ne sic cogites. Quemadmodũ enim si cera igni adhibita illi assimilatur, nihil substantiæ remanet, nihil superfluit: sic & hîc puta mysteria consumi corporis substantia.*

C

Ad hunc vltimum locum respondet Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, parte quarta, Chrysostomum nõ negare in Eucharistia esse verum panem; sed modo illo loquendi significare velle, non esse attendendum ad panem, sed ad id, quod per eum significatur: neque substantiam panis propriè velle consumi ab ipso Domini corpore superueniente, sicut ceram ab igne; sed istum esse tropum, quo indicetur oportere nos mentem abstrahere à pane, & vino, & in rebus significatis eam ponere. Id autem probat, quia Chrysostomus non solùm substantiam panis, sed etiam accidentia consumi dicit, cùm ait mysteria consumi, & cùm ait nihil superfluere, & cùm adhibet ceræ similitudinem, quæ tota omnino perit in igne, tùm quoad substantiam, tum quoad accidentia. Atque accidentia panis non consumuntur verè, & propriè, cùm adhuc sensibus percipiantur; ergo neque substantia verè, & propriè consumitur. SECVNDO idem probat, quia ibidem Chrysostomus dicit: *Ne putetis quod accipiatis diuinum corpus ex homine, sed ex ipsius Seraphim forcipe ignem.* Quæ certè verba propriè accipienda non sunt, quia falsa essent: eodem igitur modo, cùm idem auctor dicit, non esse panem, & vinum, & consumi mysteria, intelligenda sunt omnia impropriè.

D

SED hæc solutio nullo negotio refelli potest. Nam si Chrysostomus non negaret reipsa panem adesse, & tantùm vellet, non adesse quoad cogitationem nostram; non diceret Eucharistiam non emitti in secessum, sicut alios cibos: ista enim nihil ad cogitationem, sed ad rem ipsam pertinent. Vnde Petrus Martyr, quamuis multa dixerit de hoc loco; nunquam tamen respondit ad istam sententiolam, sed eam semper, quasi scopulum quendam infestũ euitauit. Præterea valde absurda esset similitudo illa de cera ab igne consumpta, si non reipsa panis consumeretur.

Ad argumentum eius PRIMVM respondeo, Chrysostomum non dicere consumi accidentia panis; immò disertis verbis expresſit ille substantiam discedere adueniente alia substantia. Vnde cùm ait mysteria consumi, intelligit quoad substantiam, de qua loquebatur; & cùm ait, nihil superfluere, nihil substantiæ remanere significat. Et denique cum cera, quæ tota consumitur, solam substantiam panis comparat; non quidquid in pane est.

Ad SECVNDVM dico, nõ esse similes illas loquutiones: *Ne putes diuinum corpus ex homine te accipere*; &, *Num panem vides? num vinum?* Nam in priore manifesti sunt tropi, dum sacerdotem vocat Angelum Seraphicum, & corpus Domini ignẽ, & manum sacerdotis forcipem: neque negat accipi corpus Domini à sacerdote, sed negat illum eo tempore gerere se, vt hominem, sed potius Angelico ministerio illum vti confirmat. At in posteriore omnes circumstantiæ clamant non esse ibi tropum, cùm dicat, eum panem non ire in secessum, & totam substantiam consumi.

SEPTIMVM testimonium est in his locis, vbi dicit, in Eucharistia esse veritatem sanguinis, cuius figura præcesserat in Testamento veteri. Homilia ad Neophytos disputans de sanguine agni, quo liniebantur postes filiorum Israël in Aegypto, vt ab Angelo percutiente liberarẽtur: *Sicut*, inquit, *regnantium statuæ, nonnunquam ad se confugientibus hominibus subuenire consueuerunt, non quia sunt are confectæ, sed quia retinent imaginem principalem: ita & sanguis ille liberauit, non quia sanguis fuit, sed quia huius sanguinis ostendebat aduentum. Nunc ergo si viderit inimicus non postibus impositum sanguinem typi, sed fidelium ore lucentem sanguinẽ veritatis, multò magis se subtrahet. Si enim Angelus cessit exemplo, quantò magis terrebitur inimicus, si ipsam perspexerit veritatem?* Similia repetit homil. 45. in Ioan. & homil. 61. ad populum Antiochenum. AD quæ loca nihil omnino responderi potest: nam sanguinis veritatem ponit Chrysostomus, non solùm in animo, sed etiam in ore fidelium.

Iam contra Catholicam veritatem ex Chrysostomo nouem testimonia Petrus Martyr adducit in libro contra Gardinerum, obiecto 197. & sequẽtibus, sed sex ex illis, nullam habent difficultatem. VNVM sumit ex homil. 83. in Matth. vbi Chrysostomus Eucharistiam vocat symbola passionis Christi. QVOD quidem & nos fatemur, vt suprà sæpe diximus.

ALTERVM sumit ex eadem homilia, vbi dicit Israëlitas Agnum Paschalē comedisse habitu viatorum, quia in Palæstinam profecturi erant; nos autem in cœlum profecturos esse: ex quo loco deducit Petrus Martyr nos, dum manducamus Eucharistiam, debere in cœlum mente conscendere, & ibi Christum quærere, non in Sacramento. ATQVI ista mira est vel stupiditas, vel pertinacia. Nam non docet Chrysostomus, vt dum sumimus Eucharistiam ascendamus in cœlum, sed vt sumamus Eucharistiam tanquam cibum, & viaticum, quo roboremur in hac vita, dum proficiscimur ad patriam cœlestem, ad quam post mortem perueniemus. Id quod ex allata comparatione perspicuum est: neque enim Israëlitæ dum comederent agnum, ibant in Palæstinam, vt ibi quærerent agnum; sed comedebant agnum, quem præsentem habebant, habitu tamen viatorum, quia paulò pòst iter facturi erant ad terram promissionis.

TERTIVM testimonium sumit ex homil. 24. in priorem ad Corinthios, vbi Chrysostomus ait: *Quid est panis? corpus Christi: Ergo,* inquit Petrus Martyr, *panis est corpus Christi; ergo verus panis manet in Eucharistia.* RESPONDEO; Chrysostomus non de pane materiali, sed de pane consecrato prædicat corpus Christi: verissimè autē panis consecratus non est panis communis, sed panis vitæ, id est, corpus Christi. Vnde ibidem Chrysostomus disertis verbis dicit, in calice sacro illud esse, quod ex latere Christi fluxit, id est, sanguinem eius.

QVARTVM testimonium sumit ex eadem homilia, vbi Chrysostomus dicit, Eucharistiam esse cibum aquilarum, iuxta illa verba Domini: *Vbi fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.* proinde more aquilarum debere nos in altum euehi, & ad Christum accedere. Hinc autem nititur ostendere Petrus Martyr, Christum non esse quærendum in altari. SED frustrà nititur. Chrysostomus enim loquitur de ascensione non in cœlum corporale, sed in Deum, ac res æternas, & spirituales, neglectis terrenis curis, quod sanè facit, qui Christum quærit, eiq; adhæret, vbicunque tandem is sit.

QVINTVM testimonium sumit ex homil. 27. in priorem ad Corinthios, vbi panem, & calicem vocat Eucharistiam. SED ad hoc iam sæpe responsum est: vtitur enim Chrysostomus verbis Pauli.

SEXTVM testimonium est in hom. 20. in posteriorem ad Corinthios, vbi Chrysostomus dicit, non solùm Eucharistiam esse corpus Domini, sed etiam pauperes esse corpus Domini, de quibus Dominus ait: *Quod vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis.* At pauperes non sunt corpus Christi nisi repræsentatiuè; ergo & Eucharistia solum repræsentatiuè corpus est Christi. RESPONDEO; Non dicit Chrysostomus eodem modo corpus Christi esse pauperes, quo est Eucharistia: & ex aliis eius locis infinitis satis iam probatum est, Eucharistiam esse ipsum verum Christi corpus, quale certum est non esse pauperes.

SEPTIMVM testimonium sumit ex commentario Psal. 22. Sic enim ibi legimus: *Vt quotidie in similitudinem corporis, & sanguinis Christi panem, & vinum secundum ordinem Melchisedech nobis ostenderet in Sacramento.*

RESPONDEO; Commentarium in eum Psalmum, sine dubio non esse Chrysostomi, immò neque Græci alicuius; phrasis enim Latina est; & cùm res, tum verba longissimè absunt à scriptis Chrysostomi: potest tamen responderi, (cuiuscunque sit illa sententia) panem, & vinum in Sacramento ostendi quoad externam speciem. Nam vt suprà diximus, etiam more Scripturarum res denominantur ab exteriore specie: quomodo serpens æneus vocatur serpens, & Angeli qui apparebant in forma humana, passim dicuntur in Scriptura homines. Neque negamus panem Eucharistiæ similitudinem gerere corporis Domini, quoniam eius Sacramentum est, licet simul etiam doceamus, præsens Domini corpus, non absens eo Sacramento significari. Porrò ille auctor panem, & vinum appellare voluit Eucharistiam, non corpus, & sanguinem, quia exponebat illa verba Salomonis: *Venite comedite panes meos, & bibite vinum, quod miscui vobis.*

OCTAVVM testimonium sumit ex libro, siue epistola ad Cæsarium Monachum, vbi legimus, panem post consecrationem non vocari amplius panem, licet natura panis in ipso permaneat.

RESPONDEO; Nihil eiusmodi vnquam scripsisse Chrysostomum: neq; enim in toto Chrysostomi opere vllus est liber, vel epistola ad Cęsarium. Verba autem huius auctoris (quicunque ille fuerit) eandem prorsus sententiam habent cum sententia Theodoreti, & Gelasij; ideò, quod postea ad illos respondebimus, idem & huic responderi poterit: nolo enim cum Chrysostomo miscere testimonia incerta, & nullius auctoritatis.

NONVM testimonium sumit ex homil. 11. in Matth. vbi sic legimus: *Si ergo hæc vasa sanctificata ad priuatos vsus transferre sic periculosum est, in quibus non verum corpus Christi, sed mysterium corporis eius continetur; quantò magis vasa corporis nostri, quæ sibi Deus ad habitaculum præparauit, non debemus locum dare Diabolo agendi in eis, quod vult.*

RESPONDEO; Non dubium est, opus homiliarum imperfectum, vnde sumptum est ab aduersariis testimonium, non esse Chrysostomi: nec minus certum est, opus illud variis erroribus scatere. Id annotauit Erasmus in præfatio-

ne;

ne; idem fatetur Petrus Martyr; & omnes, qui legerint, facilè iudicabunt. Porrò verba illa: *In quibus non est verum corpus Domini, sed corporis eius mysterium continetur:* ab aliquo Berengarij discipulo inserta illi homiliæ esse videntur. Nam non sunt in omnibus exemplaribus, vt ibidem ad marginem annotatur: & præterea ad rem nō faciunt. Nam loquebatur auctor homiliæ de vasis sacris templi Salomonis, quæ Balthasar transtulit ad prophanum vsum; & propterea regnum, & vitam perdidit. In illis autem vasis, non solùm non erat verum corpus Domini, sed nec mysterium eius. Denique constat opus illud multis modis corruptum à variis hæreticis, & varia hinc inde inserta habere. Id quod rectè probat Sixtus Senensis lib.4. Bibliothecæ sanctæ, pag. 413. tribus argumentis. PRIMO, quia in quibusdam antiquissimis exemplaribus non inueniuntur hi errores. SECVNDO, quia si auferantur, nihil perit de sensu & contextu verborum. TERTIO, quia non solùm sunt in hoc libro errores diuersissimorum hæreticorum, vt Montani, Donati, Manichæi, Arij, Pelagij, Berengarij; sed etiam inueniuntur contrariæ sententiæ, & planè Catholicæ, & præsertim aduersus Arianos: id enim argumentum est manifestum, non esse illa omnia eiusdem auctoris. Habemus igitur, nihil solidi ex vero Chrysostomo ab hæreticis adferri potuisse, cùm tamen nos tam multa ex indubitatis eius libris attulerimus pro Catholica veritate.

CAPVT XXIII.

Testimonium S. Hieronymi.

DIVVS HIERONYMVS æqualis Chrysostomi fuit, licet ei aliquandiu superuixerit: obiit anno Domini CD. XXII. cùm obiisset Chrysostomus anno CD.IX. Ex hoc igitur auctore quędā testimonia produci possunt. PRIMVM est in cōment. Matthæi cap.26. vbi sic legimus: *Postquam typicum Pascha fuerat impletum, & agni carnes cum Apostolis comederat, assumit panem, qui confortat cor hominis, & ad verum Paschæ transgreditur Sacramentum: vt quomodo in præfiguratione eius Melchisedech, summi Dei sacerdos panem, & vinum offerens fecerat: ipse quoque veritatem sui corporis, & sanguinis repræsentaret.*

Hunc locum etiam hęretici pro se adducunt, vt Petrus Martyr lib. contra Gardinerum, obiecto 210. propter illam vltimam voculam, *repræsentaret*; sed locus planè noster est totus. Nam repræsentare apud Hieronymum, exhibere reipsa significat, vt suprà diximus in testimoniis Tertulliani: qua significatione vtitur etiam AMBROSIVS lib.1. de officiis, cap.36. cùm ait: *Intellige prius, quæ habentur in ferculis dapes, & tunc mitte manum, vt quæ legis, vel accipis à Deo, tu operibus exequaris, & collatam in te gratiam officiis repræsentes:* vbi pro eodem accipit, exequi, & repræsentare.

A Sic accepisse Hieronymum, patet PRIMO ex eo, quod opponit typicum Pascha Iudæorum vero Sacramento Paschatis Christianorū. Nam si Eucharistia solùm repręsentaret corpus Christi in symbolo, & non reipsa; nulla esset caussa cur diceretur verum Sacramentum, & cur opponeretur typico: nam etiam Pascha Iudæorum repræsentabat in symbolo corpus Christi. SECVNDO patet ex eo, quod dicit Melchisedechum offerendo panem, & vinum præfigurasse; Christum autem instituendo Eucharistiam repræsentasse corporis veritatem: vbi antithesis requirit, vt Christus exhibuerit corporis veritatem, cuius figura in Melchisedechi oblatione præcesserat.

B Quod ipse idem clarius exponit in commentario Psal.109. *Quomodo,* inquit, *Melchisedech Rex Salem obtulit panem, & vinum, sic & tu offeres corpus, & sanguinem tuum, verum panem, & verum vinū. Iste Melchisedech ista mysteria, quæ habemus, tradidit nobis. ipse est, qui dixit; Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, &c.* Hìc videmus apertè opponi pani, & vino Melchisedechi corpus, & sanguinem Christi, quæ dicuntur verus panis, & verum vinum, non ratione naturæ, sed ratione effectus; quomodo idem Dominus ait: *Ego sum vitis vera.* Nam alioqui etiam panis Melchisedechi fuit verissimus panis, si naturam spectes.

SECVNDVM testimonium est in epistola ad Hedibiam, quæst.2. *Nos,* inquit, *audiamus, panem,*

C *quem fregit Dominus, deditq́ue discipulis, esse corpus Domini Saluatoris.* Et infrà: *Nec Moses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus ipse conuiua, & conuiuium, ipse comedens, & qui comeditur.*

Hunc etiam locum pro se Petrus Martyr adducit, quia nomē panis in hoc testimonio legit: sed locum esse pro nobis, dubiū esse non potest, tum quia declarat Hieronymus panem illum non esse panem materialem, sed ipsum Domini corpus; tum quia non verè diceret, Mosem non dedisse panem verum, id est, Christi corpus, si Eucharistia non esset corpus Christi, nisi significatiuè.

TERTIVM testimonium est in commentar. 1. cap. ad Ephes. *Dupliciter,* inquit, *caro Christi, &*

D *sanguis intelligitur, vel spiritualis illa, atq́ue diuina, de qua ipse dixit; Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: vel caro, & sanguis, quæ crucifixa est, & qui militis effusus est lancea. Iuxta hanc diuisionem & in Sanctis eius diuersitas sanguinis, & carnis accipitur: vt alia sit caro, quæ visura est salutare Dei, alia caro, & sanguis, quæ regnum Dei non queant possidere.* Hæc ille. Vbi distinguit carnem, quæ est in Eucharistia, ab illa, quæ fuit crucifixa, solùm quoad accidētia, nimirum quod in cruce fuit caro passibilis; in Eucharistia sit impassibilis, & spiritali ac diuino quodā modo se habens: quemadmodum distinguitur caro nostra mortalis, ab ipsa nostra carne immortali, qualis erit post resurrectionē. Nec potest respōderi, carnē spiritalem, q̄ est in Eucharistia, solùm esse in signo, & non reipsa: nam si ita acciperet,

A destrueret id, quod astruere volebat, veram carnem resurrecturam, contra Origenistas. Deinde caro Christi, vt in Eucharistia significatur, non potest distingui ab ea, quæ fuit in cruce, nec vocari diuina; Eucharistia enim Sacramentum est, siue symbolum passionis Christi: non ergo Hieronymus distingueret vnam ab alia, si de symbolo tantum loqueretur. Neque etiam respondere possunt aduersarij, Hieronymum non loqui de Eucharistia, sed de spirituali manducatione carnis Domini, de qua intelligunt ipsi verba Domini ab Hieronymo citata. Hoc, inquam, respondere non possunt: nam verba Domini secundum aduersarios intelliguntur B de carne Domini, vt fuit in cruce, quæ per fidem manducatur spiritualiter, cui manducationi adiunxit postea Dominus, vt ipsi dicunt, symbola externa. At Hieronymus distinguit carnem Domini, quæ verè est cibus, & quam manducamus, à carne crucifixa; ergo non loquitur de manducatione per fidem, sed de vera, & reali, vt diximus.

QVARTVM testimonium est in commen. cap. ep. ad Titũ, vbi cùm dixisset, oportere ab officio coniugali eos abstinere, qui corpus Domini suscipere volunt, & attulisset exemplum Achimelech, qui noluit Dauidi panes propositionis dare manducandos, nisi prius audiuisset, eum ab vxore se aliquandiu continuisse, subiungit: *Tan-* C *tum interest inter panes propositionis, & corpus Christi, quantum inter imaginem, & veritatem; inter exemplaria verorum, & ea ipsa, quæ per exemplaria præfigurabantur.* Hic sanè locus apertissimus est. Nam si in Eucharistia est ipsa veritas, quæ per panes propositionis figurabatur; certè non est in Eucharistia panis materialis significans corpus Christi, sed ipsum verum corpus: id enim omnium consensu est veritas per illos panes adumbrata. Quod autem Petrus Martyr dicit, Eucharistiam vocari ipsam veritatem, quia est symbolum clarius, quàm fuerint panes propositionis; suprà refutatum est, cùm ageremus de figuris.

Porrò ex Hieronymo quædam loca adducit Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, ob- D iect. 207. 208. & 209. in quibus videtur Hieronymus dicere, non manducari corpus Christi ab impiis. SED nihil ea loca concludunt: nam loquitur de manducatione vtili, & fructuosa, id est, quæ reuera spiritualiter nutriat, ac reficiat. Loca, quæ ipsi citant, sunt in commentar. in cap. 66. Isaiæ, in cap. 22. Hieremiæ, & in cap. 8. Oseæ, quibus locis opponi debet commentarius in 1. cap. Malac. vbi disertis verbis Hieronymus dicit, ab impiis pollui mensam Domini, dum immundi ipsi mundissimum sanguinem bibunt.

CAPVT XXIV.

Testimonium Augustini.

SANCTVS AVGVSTINVS proximè S. Hieronymum sequitur, quippe qui eius amicissimus fuit, & annos circiter decem illi superuixit: obiit enim teste Prospero in Chronico Augustinus anno Domini CD. XXXIII. cùm obiisset Hieronymus, eodem Prospero auctore anno CD. XXII. Hunc autem Patrem Caluinus totum suum esse mentitur lib. 4. Institut. cap. 17. §. 28. Eundem Petrus Martyr, & ceteri Caluinistæ præter ceteros omnes citant, ac suum esse iactant: vt etiam olim Berẽgarius teste Guitmundo li. 2. solum Augustinum non respuebat. Proferam igitur ad hanc eorum iactantiam comprimendam, testimonia ex omnibus omnino tomis operum Augustini.

Ac primum ex PRIMO tomo testimonium habemus in lib. 9. confess. cap. 13. *Tantummodò,* inquit, *memoriam sui ad altare tuum fieri desiderauit, vnde sciret dispensari victimam sanctam, qua deletum est chyrographum, quod erat contrarium nobis.* Et infrà: *Ad cuius precij nostri Sacramentum ligauit ancilla tua animam suam vinculo fidei.* Hæc ille. Qui per victimam, qua deletum est chyrographum contrarium nobis, non potest intelligere, nisi veram Christi carnem, quæ pro nobis immolata fuit in cruce; neque enim panis est eiusmodi victima: & cùm dicit eam victimam dispensari ex altari, apertissimè indicat, carnem Christi non tantùm fide, sed etiam manibus, & ore suscipi. Denique cùm dicit sanctam Monicam alligasse animam suam vinculo fidei, ad Sacramentum corporis Domini, manifestè significat in eo Sacramento nõ esse nudum signum, sed ipsum etiam verum Domini corpus: neque enim alligasset mulier sapientissima animam suam pani, vt per eum secura esset.

In SECVNDO tomo in epistola 44. ad Maximum, cùm Maximus homo gentilis obiecisset Augustino, quòd Christiani in abditis locis Deum suum se videre credant: nihil omnino respondit. Nam neque negare poterat Christum videri in Sacramẽto altaris, cùm ipse idem dicat libro 3. Trinitat. capite 10. in specie panis Dominum oculis apparere mortalium: neque tamen tutum, aut æquum putauit homini gentili explicare hoc mysterium. At certè si non nisi in signo Christus in Eucharistia adesset, potuisset, & debuisset obiectionem illam refellere.

Exstat testimonium in epistol. 86. ad Casulanum, vbi reprehendit Augustinus quendam vrbicum, qui dixerat, ita mutatum esse Testamentum vetus in nouum, vt cederet pecus pani, & sanguis poculo: *Dicit,* inquit, *cessisse pani pecus, tanquam nesciens, & tunc in Domini mensa panes propositio-*

nis poni solere, & nunc se de agni immaculati corpore partem sumere; dicit cessisse poculo sanguinem, non cogitans etiam nunc se accipere in poculo sanguinem. Et infrà: *Quantò ergo meliùs, & congruentiùs vetera transisse, & noua in Christo facta esse sic diceret, vt cederet altare altari, gladius gladio, ignis igni, panis pani, pecus pecori, sanguis sanguini?* Hæc ille. At certè si vera esset aduersariorum sententia, Vrbicus ille rectissimè dixisset: nam verè cessisset pecus pani, & sanguis poculo. Quod enim ad signum attinet, in pecore illo non minus fuisset Christus, quàm in nostro pane: & sanguis Domini non minus fuisset in sanguine illo, quàm in nostro vino. Quocirca tunc habuissent Christum in pecore, quem nos habemus in pane; & sanguinem in sanguine, quem nos habemus in vino: ac per hoc cessisset pecus pani, non pecus pecori; & sanguis poculo, non sanguis sanguini. Vult igitur Augustinus ita esse omnia mutata, vt pro pane propositionis panem cœlestem habeamus; pro pecore irrationali, agnum Dei; pro sanguine brutorum animantium, sanguinem Christi.

Idem in epist.118.cap.3.dicit, Eucharistię deberi singularem venerationem: & ibidem comparat eos, qui ex deuotione accedunt quotidie ad hoc Sacramentum, vel ex deuotione etiam aliquando non accedunt, cum Zachæo, & Centurione, quorum alter Dominum excepit in domum suam gaudens, alter dixit: *Domine non sum dignus*, quæ comparatio frigida, & inepta esset, si nihil nisi signum corporis Domini sumeremus.

In epistol.120. ad Honoratum, cap.27. idem Augustinus exponens illud Psal.21. *Manducauerunt, & adorauerunt omnes diuites plebis. Et ipsi*, inquit, *adducti sunt ad mensam Christi, & accipiunt de corpore, & sanguine eius, sed adorant tantùm, non etiam saturantur, quia non imitantur: manducantes enim pauperem, dedignātur esse pauperes.* Hoc loco Augustinus apertè dicit, homines superbos accipere de mensa Domini, corpus Domini, & adorare, sed non saturari. Ex quo sequitur, vt per corpus Domini non intelligat signum corporis, id est, panem, quia panis non adoratur: nec intelligat corpus Domini, vt est in cœlo, sed vt est in altari; quia dicit sumi ex mensa Domini, & sumi ab impiis. Vide etiam epist.162. & 163.

In TERTIO tomo sunt duo alia testimonia. VNVM est lib.3. de Trinitate, cap.4. vbi cùm dixisset aliter significari Christum per linguam, & voces scriptas, aliter per Sacramentum corporis, & sanguinis, subiungit: *Nec linguam quippe, nec membranas, nec atramentum, nec significantes sonos lingua editos, nec signa literarum conscripta pelliculis, corpus Christi, & sanguinem dicimus, sed illud tantùm, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum, ritè sumimus ad salutem spiritualem in memoriam pro nobis Dominicæ passionis.* Hæc ille. At certè si Eucharistia tantùm esset corpus Christi significatiuè, cur non possent corpus Domini vocari verba ipsa, seu scripta, seu pronūciata, quæ clarissimè idem corpus significant?

A

Sed paulò pòst idem Augustinus subiungit: *Quod cùm per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, vt sit tam magnum Sacramentum, nisi operante inuisibiliter Spiritu Dei: cùm hac omnia, quæ per corporales motus in illo opere fiunt, Deus operetur, &c.* Vbi dupliciter asseritur ab Augustino veritas corporis Domini. PRIMO, quia dicit, operāte inuisibiliter Spiritu sancto fieri hoc Sacramentum: nec enim illa operatio necessaria esset, si tantū significatiuè esset Eucharistia corpus Domini. SECVNDO, quia numerat hanc operationem inter miracula: ibi enim de miraculis agit, ac multa profert exempla, vt de pluuia ab Helia impetrata, de tonitruis in monte Syna, de aqua mutata in vinum à Christo, de virga Aaron quę floruit, & de virga Mosis versa in draconem. Quæ porro mirabilis operatio in confectione huius Sacramenti esse potest, si nihil omnino fit?

B

Ex his refelli potest solutio Petri Martyris, quam ad hunc locum adhibet in lib. contra Gardinerum, par.4. dicit enim operari inuisibiliter Spiritum sanctum in hoc Sacramento; tum quia Sacramenta à solo Deo instituuntur, tum quia efficacia Sacramenti, qua mentes nostræ excitantur, à Spiritu sancto est. SED sunt hæc mera effugia. Nam Sacramenti institutio, & etiam confectio, si nihil fit nisi signum, nullam requirit inuisibilem operationem Spiritus sancti: operatio autem, qua mentes nostræ excitantur ad fidem, in mentibus nostris est, non in Sacramento.

C

ALTERVM testimonium est lib.3. Trinitat. cap.10. vbi sic ait: *Illas etiam nubes, vel ignes quomodo fecerint, vel assumpserint Angeli ad significandum quod annunciabant, etiamsi Dominus, vel Spiritus sanctus illis formis ostendebatur; quis nouit hominum? sicut infantes non nouerunt, quod in altari ponitur, & peracta pietatis celebratione consumitur, vnde vel quomodo conficiatur, vnde in vsum religionis assumatur. Et si nusquam discant experimento vel suo, vel aliorum, & nunquam illam speciem rerum videant, nisi inter celebrationem Sacramentorum, cùm offertur, & datur, dicaturq́, illis auctoritate gravissima, cuius corpus, & sanguis sit, nihil aliud credent, nisi omnino in illa specie Dominum oculis apparuisse mortalium, & de latere tali percusso liquorem illum omnino fluxisse.* Hæc ille. Vbi disputat de formis, in quibus Angeli, vel Deus apparuerunt in Testamento veteri. Ac vt ostendat nos ignorare, quomodo illæ formæ factæ sint, & tamen certò credere, in illis Deum vel Angelos apparuisse; assumit similitudinem ab Eucharistia: ignorant enim infantes cùm sacris intersunt, quomodo fiat illa forma, in qua consecratur Eucharistia; & tamen certò credunt in illa forma apparuisse Dominum, & in calice sanguinem Domini esse, quia dicitur eis, Christum in Euangelio hoc docuisse, cùm ait: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.*

D

Habemus

Habemus autem hinc argumentum firmissimum contra aduersarios. Nam infantes, quibus dicitur auctoritate grauissima, in illa forma visibili esse corpus Christi, & liquorem qui est in calice, esse sanguinem, non credunt illa esse corpus, & sanguinem significatiuè, sed verè, & propriè: non enim valent ipsi per se intelligere istos tropos, sed credunt simpliciter id, quod eis dicitur. Vnde Augustinus ait: *Nihil aliud credent, nisi Dominum oculis apparuisse mortalium in illa specie, & liquorem illum de latere Christi omninò fluxisse.* Neque dicendum est hos infantes falsam fidem habere; tum quia Augustinus dicit, illos id credere, quia dicitur eis auctoritate grauissima; tum etiam quia si falsa esset ista fides, debuissent instrui, & admoneri, præsertim cùm etiam ipsi eo tempore ad Communionem admitterentur. Præterea comparat Augustinus Eucharistiā cum formis, in quibus Angeli apparebant; sed in illis formis Angeli verè, & propriè aderant præsentes. Igitur etiam in forma panis verè, & propriè præsens adest corpus Christi: alioqui nihil valebit comparatio, & tota Augustini disputatio corruet. Vide præterea eundem Augustinum lib. 4. Trinit. cap. 14. & in Enchiridio, cap. 100.

In tomo QVARTO habemus testimonium in lib. 3. super Leuiticum, quæst. 57. *Quid sibi vult, inquit, quod à sanguine sacrificiorū, quæ pro peccatis offerebantur, tantopere populus prohibetur, si illis sacrificiis vnum hoc sacrificium significabatur, in quo vera sit remissio peccatorum: à cuius tamen sacrificij sanguine in alimentum sumendo, non solùm nemo prohibetur, sed ad bibendum potius omnes exhortantur, qui volunt habere vitam?* Hæc ille. At certè quæstio ista non modò superuacanea, sed etiam ineptissima esset, si tantùm in signo, & spiritualiter sanguinem Domini sumeremus: non enim prohibebantur Iudæi sanguinem bibere spiritualiter per fidem, sed corporaliter. Quare Cyprianus, vel quicunque fuit auctor, in serm. de cœna Dom. rectè dixit, nouam esse, & inauditam hanc doctrinam, quæ iubet sanguinem bibi, cùm lex vetus esum sanguinis districtissimè prohiberet.

In QVINTO tomo exstat testimonium lib. 17. ciuit. Dei, cap. 20. in hæc verba: *In alio libro, qui dicitur Ecclesiastes, vbi ait; Non est bonum homini, nisi quod manducabit, & bibet; quid credibilius dicere intelligitur, quàm quod ad participationem mensæ huius pertinet, quam sacerdos ipse mediator Testamenti noui exhibet secundum ordinem Melchisedech de corpore, & sanguine? Id enim sacrificium successit omnibus illis sacrificiis veteris Testamenti, quæ immolabantur in vmbra futuri. Propter quod etiam vocem illam in Psal. 39. eiusdem mediatoris per prophetiam agnoscimus; Sacrificium, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi: quia pro illis omnibus sacrificiis, & oblationibus corpus eius offertur, & participantibus ministratur.* Hæc ille. Quo loco non potest Augustinus loqui de signo corporis, sed de ipso vero corpore, cùm dicit offerri & ministrari illud corpus, quod successit sacrificiis antiquis: nam

A etiam illa erant signa corporis Domini. Ac præterea illud corpus offerri, & ministrari dicit Augustinus, de quo scriptum est in Psal. 39. *Corpus autem aptasti mihi:* quod quidem verum, & naturale corpus fuisse, nemo negat. Neque possunt aduersarij respondere, loqui Augustinum de vero corpore, sed quod fide tātùm percipiatur; nam cùm ait: *Offertur, & ministratur,* apertissimè loquitur de corporali tractatione corporis Domini. Vide etiam de hac re expositionem eiusdē Augustini in Psal. 39. vbi vocat corpus, quod nôrunt fideles, & quod sumunt in Eucharistia, completiuum omnium veterum sacrificiorum.

In SEXTO tomo lib. 12. contra Faustum, cap.
B 10. dicit, fideles eum sanguinem ore percipere, quo redempti sunt. & cap. 20. dicit, nunc bibi, quod ex latere Christi manauit. & lib. 2. contra aduersar. legis, & prophet. cap. 9. *Mediatorem,* inquit, *Dei, & hominum hominem Christum Iesum carnem suam nobis manducandam, bibendumq́ sanguinem dantem fideli corde, atq; ore suscipimus: quamuis horribilius videatur humanam carnem manducare, quàm perimere; & humanum sanguinem potare, quàm fundere.* Hæc ille. Vbi NOTANDVM est, quod dicit, nō solùm corde, sed etiam ore sumi à nobis carnem Domini.

In SEPTIMO tomo lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 37. *Aliud est Pascha, quod adhuc illi de oue celebrant: aliud autem quod nos in corpore, & sanguine Domini accipimus.* Hæc ille. Vbi opponit Agno Pa-
C schali corpus Domini, quod sumimus in Eucharistia; quod certè nō faceret, si de signo corporis, non de vero corpore loqueretur: nam etiam ille agnus erat corpus Domini significatiuè, & expresiiùs, quàm panis. Vide etiam lib. 1. contra Cresconium, cap. 25. & lib. 1. de peccat. meritis, cap. 24.

In OCTAVO tomo sunt apertissima testimonia. In Psal. 33. conc. 1. explicans Augustinus titulum Psalmi, in quo scriptum erat: *Et ferebatur in manibus suis: Hoc,* inquit, *quomodo posset fieri in homine quis intelligat? quis enim portatur manibus suis? Manibus aliorum potest portari homo; manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundum literam non inuenimus, in Christo autem inuenimus. Febeba-*
D *tur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait; Hoc est corpus meum, ferebat enim illud corpus in manibus suis.*

Ad hunc locum dignatus est Caluinus respondere lib. 4. Instit. cap. 17. §. 28. qui tam multa testimonia omnium Patrum, & ipsius Augustini alto silentio præteriit. Dicit igitur, Christum, seipsum manibus suis tulisse, sed impropriè, ac figuratè, quia nimirum Sacramentum corporis sui ferebat. Id autem probat, quia Augustinus conc. 2. in eundem Psalmum rem eandem repetens, addidit particulam, *Quodammodò*; sic enim ait: *Quomodo ferebatur in manibus suis? quia cùm commendaret ipsum corpus suum, & sanguinem, accepit in manus suas, quod nôrunt fideles, & ipse se portabat quodammodò, cùm diceret; Hoc est corpus meum.* Ean-

dem etiam solutionem adhibet ad hunc locum Petrus Martyr.

SED facilè refelluntur. Nam Augustinus non solùm dicit, Christum suis ipsius manibus portatum, sed addit rem istam esse difficillimam, & impoßibilem aliis hominibus; sic enim ait: *Quomodo posset fieri in homine, quis hoc intelligat?* & rursus: *Manibus aliorum portari potest homo; manibus suis nemo portatur.* At quàm facile est, vt quis seipsum in signo portet? certè cùm princeps monetam suam in sacculo portat, seipsum portat in signo, cùm in ea moneta imago ipsius inueniatur impressa, & vnusquisque nostrûm cùm literas ad se datas legit, vbi nomen suum scriptum habet, nónne seipsum in signo portat? Cùm igitur tam frequenter, & vsitatè hoc fiat, cur diceret Augustinus id non posse fieri, & vix etiam intelligi, si de signo tantùm loqueretur?

SED inquit Petrus Martyr: *Nemo potest se portare, quomodo Christus se portabat, quia nemo potest Sacramentum instituere, & eo modo seipsum in Sacramento portare.* At RESPONDEO; Nemo potest Sacramentum instituere, quatenus Sacramentũ est instrumentũ gratiæ conferendę, vel infallibile signum eiusdem gratiæ: sed benè potest instituere, quatenus est simplex alicuius rei signum. Christus autem si portare se ipse dicebatur, quia Sacramentum portabat; ideò dicebatur se portare, quia Sacramentum illud erat signum ipsius, non quia erat instrumentum gratiæ, vt etiam ipsi fatentur, qui dicunt Sacramentum corporis Domini vocari corpus Domini, quia nomen rei signatæ aliquando tribuitur signo. Quicunq; ergo portat imaginem suam à se depictam, ille nõ minus se ipse portat, quàm se Christus portaret, si vera est sententia aduersariorum.

Addit Petrus Martyr: *Velint, nolint Papistæ, non potest vllo modo fieri, vt corpus suum Christus portauerit propriè, quia duo corpora tunc fuissent.* Hoc nimirùm est, quod illi dolebat, mysterium esse sublimius, quàm vt ipse illud capere posset. Sęd si Arianus quispiam illi diceret, non posse fieri, vt vna natura sit in duabus personis distinctis reipsa, nisi natura illa geminetur; quid, quęso, respondebit, nisi fide opus esse ad ista intelligenda, quæ humanã rationem superant? idem ergo sciat à nobis rẹsponderi de hoc mysterio. Vel si Ariano ipse respondeat, diuinam essentiam ob suam infinitatem posse esse in pluribus personis re distinctis: & nos ei dicemus, corpus Christi ob omnipotentiam Christi posse simul statui in diuersis locis. Sed de hoc in sequenti libro disseremus.

Ad illud igitur obiectum ex particula *quodammodò*, respondeo, illam particulam significare Christum non se portasse in propria specie, sed in aliena, nec se portasse quomodo ordinariè portantur corpora humana, nimirum magno labore in humeris, vel alio simili modo, sed mysticè, & sacramentaliter, sic tamen, vt verè sub eo mysterio corpus eius contineretur. Ac breuiter quidquid illud *quodammodò*, significet, id nobis hoc loco sufficit, non significare, *in signo*, vel *figuratè*, vt ostendimus.

ALIVS insignis locus est in comment. Psal. 98. vbi explicans illud: *Adorate scabellum pedum eius*, dicit, scabellum pedum Domini esse terram, iuxta illud Isaiæ 66. *Terra autem scabellum pedum meorum:* & quærit quomodo liceat terram adorare sine impietate; *Fluctuans*, inquit, *conuerto me ad Christum, quia ipsum quæro hîc, & inuenio, quomodo sine impietate adoretur terra, adoretur scabellum pedum eius: suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hîc ambulauit, & ipsam carnem manducandam nobis ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adorauerit; inuẽtum est, quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, vt non solùm non peccemus adorando, sed peccemus non adorando.* Hæc ille.

Respondet Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum parte 4. loqui sanctum Augustinum de vera, & propriè dicta carne Domini, quam spiritualiter ore fidei manducamus, & quã in cœlo existentem adoramus: atque ibidem obiter notat, impios secundum Augustinum non manducare carnem Domini, quia impij non adorant Christi carnem; & secundum Augustinum nemo eam carnem comedit, nisi prius adorauerit.

AT falsus iste Martyr, non bene legit Augustinum, & ideò audacter colligit ex Augustino omnino contraria iis, quæ Augustinus scripsit. Nam in Psal. 21. conc. 1. dę diuitibus superbis & impiis, inquit Augustinus: *Manducauerunt corpus humilitatis Domini sui etiam diuites, non sicut pauperes saturati sunt vsque ad imitationem, sed tamen adorauerunt.* & in epist. 120. suprà citata: *Et ipsi*, inquit, *adducti sunt ad mensam Domini, & accipiunt de corpore, & sanguine eius, sed adorant tantùm, non etiam saturantur, quia non imitantur.* Hæc ille. Vides igitur secundum Augustinum impios adorare, & manducare carnem Domini de ipsa mensa, id est, de altari acceptã. Ex illis igitur locis hunc locum explicamus, ac ex ipso Augustino docemus loqui ipsum de ipsa manducatione carnis Domini per corporale instrumentum, quandoquidem etiã impij eam carnem manducant.

PRÆTEREA si tantùm vellet Augustinus dicere terram sine impietate adorari, quia caro Christi vt est in cœlo, adoratur; sine caussa dixisset, eam carnem nobis manducandam datam esse. Quorsum enim Eucharistiæ meminit, si non in ipsa Eucharistia carnem Domini præsentem adoramus? Voluit igitur Augustinus ostendere, carnem ipsam Domini adorari, & quia non habemus aliud argumentum illustrius, quàm ex quotidiano vsu adorandæ Eucharistiæ, ideo illius meminit: nam præter istam adorationem nõ facilè potest discerni, an quis adoret carnem Domini, an solam diuinitatem.

DENIQVE probabile est Augustinum totum hunc

hunc locum deſumpſiſſe ex Ambroſio, qui vt ſuprà citauimus, apertè dicit carnem Domini à nobis in myſteriis adorari, vt eam Apoſtoli in propria ſpecie adorârunt: & hoc eſſe adorare ſcabellũ pedum Domini. Vide prætereà in Pſal. 33. 65. 93. 94. & 100.

In NONO tomo tract. 11. in Ioannem explicans illud: IESVS *autem non ſe credebat eis,* dicit iſtud conuenire Catechumenis, quibus nõ ſe præbebat Dominus per Euchariſtiam: *Si dixerimus,* inquit, *Catechumeno, Credis in Chriſto? reſpõdet, Credo; & ſignat ſe cruce Chriſti, portat in fronte, & non erubeſcit de cruce Domini ſui. Ecce credit in nomine eius. Interrogemus eum, manducas carnem filij hominis, & bibis ſanguinem filij hominis? neſcit quid dicimus, quia* IESVS *non ſe credidit ei.* Et infrà: *Quò perducit credentes, & baptizatos? ad Manna, ecce dico Manna. Notum eſt quid acceperint Iudæi, populus Iſraël; notum eſt quid illis pluiſſet Dominus de cœlo: & neſciunt Catechumeni, quid accipiant Chriſtiani? Erubeſcant ergo, quia neſciunt, tranſeãt per mare rubrum, manducent Manna, vt quomodo crediderunt in nomine* IESV, *ſic ſe ipſis credat* IESVS. Hæc ille. qui etiam libro ſecundo, de peccatorum meritis, & remiſs. ca. 26. dicit, Catechumenis dari ſolitum panem ſanctum, qui non eſſet quidem corpus Chriſti, tamen ſanctus eſſet, & ſanctificaret, & Sacramentum etiam dici poſſet, ac proinde ſacræ rei ſignum. Ex his habemus argumentum inſigne. Nam PRIMO, ſi non eſſet in Euchariſtia verum Chriſti corpus, & ſi non manducaretur Chriſti caro, niſi in ſymbolo, & per fidem, non eſſet verum, Chriſtum non ſe credere Catechumenis; nam & illi habent Chriſtum in ſigno, & manducant eum fide; nam & ſignant ſe ſigno crucis, & credunt in Chriſtum. SECVNDO, nulla eſſet ratio cur non daretur eis Euchariſtia, cùm dentur illis alia ſigna clariora, vt ſunt verba Dei ſcripta. TERTIO, potuiſſet etiam ille panis ſanctus dici corpus Domini, vt patet, cùm tamen id Auguſtinus conſtanter neget.

Idem auctor tract. 26. in Ioannem, explicans illud: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt; Hoc,* inquit, *quando caperet caro, quod dixit panem carnem? vocatur caro, quod non capit caro, &c.* At profectò facillimè caperet caro, panem eſſe carnem ſignificatiuè. Vide etiam tract. 27. & 31. in Ioannem.

In tomo DECIMO ſerm. 2. de verbis Apoſtoli: *Audiuimus veracem Magiſtrum, diuinum Redemptorem, humanum Saluatorem commendantem nobis preciũ noſtrum ſanguinem ſuum: loquutus eſt enim de corpore, & ſanguine ſuo, quod corpus dixit eſcam, & ſanguinem potũ. Sacramentum fidelium, agnoſcunt fideles.* Hæc ille. Vbi ſanè loquitur de ſanguine ſuo, nõ de figura ſanguinis: nec enim figura eſt precium noſtrum; atque hunc ſanguinem potum eſſe dicit, ſicut etiam corpus eſcam. Ac ne dicerent aduerſarij, potum, & eſcam iſtam ſola fide, ac mente ſumi, adiunxit, Sacramentũ eſſe fidelium, quod nôrunt fideles: vbi indicat, eſſe myſteriũ ſolis fidelibus notum, quomodo corpus Chriſti, & ſanguis ſint eſca, & potus. Quam phraſim, *nôrunt fideles,* in infinitis locis in Auguſtino reperimus, vt lib. 10. ciuit. cap. 6. in Pſal. 39. in Pſal. 109. lib. 50. homil. 42. & alibi. At profectò non eſt arcanum ſolis fidelibus notum, quod Chriſti corpus, & ſanguis fide percipiatur: id enim publicè prædicatur etiam gentilibus, & notiſsimum erat non ſolùm fidelibus, ſed etiam Catechumenis. Intelligit igitur Auguſtinus id, quod Eccleſia Catholica intelligit, arcanum eſſe verè mirabile in Euchariſtia, quod nec debet aperiri infidelibus, nec ſine fide intelligi poteſt.

In ſerm. ad Neophitos, vt teſtatur Iuo Carnotenſis Epiſcopus in epiſt. ad Haymericum, & Paſchaſius in epiſt. ad Frudegardum: *Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce; hoc accipite in calice, quod manauit de Chriſti latere.* Lib. 50. homil. 26. monet, vt ſumma diligentia caueant, ne aliqua particula Euchariſtiæ in terram cadat. Serm. 2. de tempore: *Inuitati ſumus ad menſam, vbi non inuenitur cibus hominum, ſed panis ponitur Angelorum.* Denique citat etiam Gratianus ex Auguſtino in libro ſententiarum Proſperi apertiſsimas ſententias. Vide diſt. 2. de conſecratione, can. Nos autem, & can. Hoc eſt quod dicimus. Eaſdem citat Algerus li. 1. cap. 5. *Caro,* inquit Auguſtinus, *eius eſt, quam formam panis opertam in Sacramento accipimus, & ſanguis eius, quem ſub vini ſpecie, & ſapore potamus.*

Obiectiones ex Auguſtino.

VIDEAMVS nunc quid aduerſarij obiiciant ex Auguſtino, ac eodem ordine per Tomos eius progrediamur.

Ex SECVNDO tomo (nam ex PRIMO nihil obiiciunt) proferunt duo loca. VNVM ex epiſt. 23. ad Bonifacium. Alterum ex epiſt. 57. ad Dardanum. In epiſt. 23. loquitur Auguſtinus in hæc verba: *Si Sacramenta quandam ſimilitudinem earum rerum, quarum Sacramenta ſunt, non haberent, omnino Sacramenta non eſſent: ex hac autem ſimilitudine plerumque etiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſecundum quendam modũ Sacramentum corporis Chriſti, corpus Chriſti eſt, Sacramentum ſanguinis Chriſti, ſanguis Chriſti eſt: ita Sacramentum fidei, fides eſt.*

Producunt hunc locum Caluinus, Petrus Martyr, & omnes alij, ſed ante eos olim protulit etiam Berengarius, & reſponſum ei fuit. quare vt aduerſarij repetunt argumenta ſuorum maiorum, & nos repetemus ſolutiones maiorum noſtrorum. PRIMO igitur PASCHASIVS in epiſt. ad Frudegardum, & Lantfrancus in lib. contra Berengarium, reſpondent, Sacramentum corporis Domini vocari quodammodò corpus Domini; quia licet in Sacramento Euchariſtiæ ſit verum corpus Domini, quoad ſubſtantiam, non tamen eſt ibi eo modo, quo fuit in cruce, niſi per ſimilitudinem: loquitur enim ibi Auguſtinus de paſsione & morte Chriſti, quæ in ſacrificio altaris repræſentatur. Idem itaque eſt, ac ſi

dixiſſet, Celebratio myſteriorũ altaris eſt quodammodò paſsio Chriſti: non enim eſt verè, ſed tantùm repræſentatiuè paſsio Chriſti; vel ſi dixiſſet, Corpus Domini, vt eſt ſub ſpecie panis, eſt quodammodò corpus in cruce pendens: nõ eſt enim verè, ſed repræſentatiuè corpus in cruce pendens. Et illuſtrat Lantfrancus rem totam inſigni ſimilitudine. Luc. vlt. Dominus finxit ſe longius ire: quod exponit Auguſtinus lib. contra mendac. cap. 13. vbi dicit, Chriſtum ea fictione ſignificaſſe, ſe ſupra omnes cœlos aſcenſurum. Idem igitur Chriſtus ſui ipſius figura fuit, & dici rectiſsimè poſſet, Chriſtus fingens ſe longius ire, erat quodammodò Chriſtus in cœlum aſcendens.

GVITMVNDVS lib. 2. adhibet duas alias ſolutiones. VNAM, quòd loquatur de Sacramentis veteribus, vt de Manna, vel de pane Melchiſedech, quæ ſecundum quendam modum erant corpus Domini, quia Sacramenta, id eſt, ſigna, & figuræ corporis Domini. ALTERAM, quòd loquatur de Euchariſtia, quatenus ſignum eſt corporis Chriſti myſtici: nam ipſe idem Auguſtinus tract. 26. in Ioannem dicit, Euchariſtiam eſſe fidelium ſocietatem, quia eſt ſignum, ſeu Sacramentum eius ſocietatis.

Porrò ALGERVS lib. 1. cap. 5. de Sacram. Euchariſtiæ exponit aliter, nec minus rectè hunc locum Auguſtini. Vult enim loqui Auguſtinum de ſpeciebus panis & vini, quæ ſunt maximè ꝓpriè Sacramentũ corporis, & ſanguinis Domini, id eſt, ſigna ſenſibilia repræſentantia corpus, & ſanguinem Domini, ac de iis rectiſsimè dictũ eſſe, Sacramentũ corporis Chriſti eſt quodammodò corpus Chriſti: neq; enim illæ ſpecies ſunt corpus Chriſti, niſi quodam modo, id eſt, repræſentatiuè. DICES; Non ſolemus ita loqui, vt dicamus ſpecies illas eſſe corpus Domini. RESPONDEO; Nec ſolemus etiam dicere Baptiſmũ eſſe fidem: & tamen Auguſtinus hoc loco ait, Sacramentum fidei, id eſt, Baptiſmum quodammodò eſſe fidẽ. Sicut igitur Auguſtinus dicit poſſe Baptiſmum vocari fidem, quia eſt Sacramentum fidei: licet reuera non ſic loqui ſoleant homines ordinariè; ita etiam dicit, Sacramentum Euchariſtiæ quodammodò eſſe corpus Domini, quia eſt Sacramentum corporis Domini, licet non ita loqui ſoleamus.

ALTER locus, quem Caluinus, & Petrus Martyr, & alij paſsim obiiciunt, eſt in ep. 57. ad Dardanum: *Spacia tolle corporibus, & nuſquã erunt, & quia nuſquam erunt, nec erunt. tolle corpora qualitatibus corporum: non erit vbi ſint, & ideo neceſſe eſt, vt non ſint.* Hinc probare nituntur, neq; eſſe poſſe corpus Chriſti indiuiſibiliter in Sacramento, vt nos dicimus, neq; accidentia panis, & vini ſine proprio ſubiecto.

RESPONDEO; Loquitur Auguſtinus de rebus ſecundum naturæ curſum, non ſecundum omnipotentiam Creatoris; fatemur autem na- A turaliter non poſſe intra cœlum corpus non occupare locũ, neq; accidentia poſſe ſine ſubiecto exiſtere: ſiue (quod idem eſt) loquitur de corporibus, quæ modũ exiſtendi corporalem retinẽt; vtrum autem poſsit aliquod corpus per omnipotentiam Dei accipere modum exiſtendi ſpirituum, & proinde nõ occupare locum, non diſputat eo loco Auguſtinus. Sed de toto hoc argumento tractabimus infrà ſuo loco.

EX TERTIO tomo obiiciunt PRIMO cap. 9. li. 3. de doctr. Chriſt. vbi dicit Auguſtinus, Chriſtum inſtituiſſe pauca quædam ſigna, vt Baptiſmum, & Euchariſtiam. SED locus nõ eſt ad rem, quia non negamus Euchariſtiam eſſe Sacramen- B tum, & proinde ſignum. Sed negamus nihil eſſe niſi ſignum.

SECVNDO obiiciunt cap. 16. lib. 3. de doctr. Chriſt. vbi dicit, figuratè accipiendã manducationem carnis Chriſti. SED hoc explicatũ eſt ſuprà, vbi tractauimus cap. 6. Ioannis.

TERTIO proferunt ca. 19. libri de fide ad Petrum, vbi vocatur Euchariſtia Sacramentum panis, & vini. SED nulla eſt in hac re difficultas: ſiquidem à materia rectiſsimè poteſt eo modo Euchariſtia nominari.

QVARTO proferunt cap. 4. li. 3. de Trinit. vbi ſic legimus: *Apoſtolus potuit ſignificando prædicare Dominum Ieſum, aliter per linguam, aliter per epiſtolam, aliter per Sacramentum corporis, & ſanguinis eius.* Atqui C hîc etiam nulla difficultas eſt. Nunquam enim Catholici non aſſeruerunt per Sacramentũ corporis Domini ſignificari ipſum corpus Domini; ſed præſens, nõ abſens: id quod Auguſtinus ibidẽ apertè aſſeruit, cùm ait, aliter ſignificari per hoc Sacramentum, aliter per ſonos, & literas; iſta enim ſunt nuda ſigna rei abſentis, illud eſt ſignum rei præſentis. Vnde ibidem dicit, nec literas, nec ſonos dici corpus Chriſti, licet illud ſignificent, ſed tantùm panem conſecratũ, corpus Chriſti dici.

QVINTO proferunt ca. 10. eiuſdem lib. 3. de Trinit. vbi Auguſtinus dicit, panem in altari poſitum peracta pietatis celebratione conſumi: *At corpus Chriſti verum*, inquiunt, *non conſumitur; igitur* D *verus panis eſt, qui ſumitur, cùm Euchariſtia ſumitur.* RESPONDEO; Panis, qui in altari ponitur, peracta celebratione conſumitur; nam cõſumitur quoad interiorem ſubſtantiam peracta conſecratione; quoad externam verò formam conſumitur, dum manducatur. Nec enim dubium eſt, quin Auguſtinus loquatur de ſymbolo tantùm viſibili: nam loquitur de corporalibus formis, in quibus Deus, vel Angeli apparebant, & cum eis comparat ſymbola Euchariſtiæ.

Ex QVARTO tomo nihil habent. Profert quidem Petrus Martyr vnum locum ex lib. de catechiz. rudib. cap. 26. vbi Sacramenta dicuntur ſignacula viſibilia rerum inuiſibilium. SED neque conſtat an loquatur eo loco Auguſtinus de Euchariſtia, an de Baptiſmo, an de pane benedicto,

qui

A qui dabatur Catechumenis, & prætereà nunquam negauimus Sacramentum Eucharistiæ signaculum esse visibile rei inuisibilis, sed præsentis tamen.

Ex QVINTO tomo nihil etiam habent solidi. Proferunt illud libro 10. de ciuitate Dei, cap.5. *Sacrificium visibile inuisibilis sacrificij Sacramentum, id est, sacrum signum est.* AT locus iste nō facit ad rem, quia loquitur Augustinus de sacrificiis Testamenti veteris. ITEM illud lib.21.cap.25. vbi Augustinus dicit impios non comedere corpus Christi. SED loquitur de corpore mystico, vt supra ostendimus, cùm explicaremus locum Pauli 1.Corinth.11.

B Ex tomo SEXTO producunt Caluinus, Petrus Martyr, & alij locum illum ex libro contra Adimantum, cap.12. *Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum; cum signum daret corporis sui.*

AD hunc locū respondent nostri multis modis. Dicunt aliqui, nec malè, Augustinū loqui ex Manichæorū sententia, vt eos ex propriis ipsorum sententiis refellat. Ipsi enim cùm Christo non tribuerent corpus verum, sed externa tantùm specie, & apparentia; & quidquid Christus passus est, dicant, in signo & apparentia passum: illa etiam verba: *Hoc est corpus meum,* in eo sensu accipiebant, ac si dictum esset, Hoc est signum, & apparentia corporis mei. Consueuisse autē Augustinum, disputare cum Manichæis ex eorum principiis, constat ex lib.2. de bono perseuerantiæ, cap.11. & 12. Vbi cùm Augustino obiiceretur, quod scripsisset in libris de libero arbitrio, naturalem esse ignorantiam, & difficultatem, cum qua nascimur; cùm ipse contra Pelagianos contrarium assereret, nimirum non esse naturalem, sed ex peccato primi parentis ortam: respondit se loquutum in libris de libero arbitrio ex mente Manichæorum, vt eorum errorem redargueret ex ipsa ipsorum sententia. C

ALIA solutio est, Augustinum hoc loco per signum intelligere non nudum signum, sed cum quo reipsa coniuncta sit res significata. Nam explicat illa verba Deuteronomij 12. *Sanguis est anima;* ac docet sanguinem dici animam, non quia sit anima, sed quia signum sit animæ; & ad hoc illustrandum adfert illam sententiam, Eucharistiam appellari corpus Domini, quia est signum corporis Domini. Porrò sanguis non est signum animæ absentis, sed præsentis: longè enim aliter sanguis animam demonstrat, quàm statua principem. Quare idem Augustinus quęst.57. in Leuiticum, explicans, quomodo sanguis dicatur anima, docet animam dici, quia continet animam. Sic igitur sanguis animam significat, vt simul eam contineat, & cum ea reipsa coniunctus sit: eodem autem modo Eucharistiam signum esse corporis Domini, omnes Catholici fatentur. D

TERTIA solutio est, loqui Augustinum de signo corporis, vt in cruce immolati: quomodo panis Eucharistiæ, de quo Dominus ait: *Hoc est corpus meum,* & est verè corpus Domini, & signum eiusdem corporis. Sic respondet ad alium similem locum Guitmundus li.2. Vide quę suprà diximus ad testimonium ex ep.23. nam eadem est, meo iudicio, sententia vtriusque loci.

Et hinc etiam soluitur, quod proferunt ex li. 20. contra Faustum, cap. 21. vbi sic ait Augustinus: *Huius sacrificij caro, & sanguis ante aduentum Christi per victimas similitudinum promittebatur: in paßione Christi per ipsam veritatē reddebatur: post ascensum Christi per Sacramentum memoriæ celebratur.* Hæc ille. Videmus autem hoc loco Augustinum manifestè loqui de memoria paßionis, & mortis Domini.

Deniq; ex eodem tomo SEXTO profert Petrus Martyr, & alij testimonium Augustini lib. 3. contra Maximinum cap. 22. vbi dicit, Sacramenta signa esse rerum, aliud existentia, aliud significantia. SED quid hoc ad rem? quis enim Catholicorum id non semper docuit de Sacramentis in genere, de quibus ibi loquitur Augustinus?

Ex tomo SEPTIMO nihil habent. Ex tomo OCTAVO duo testimonia producunt. PRIMVM ex comment. in Psal.3. *Christus adhibuit Iudā ad conuiuium, in quo corporis sui figuram discipulis cōmendauit.* RESPONDEMVS, quod ad superiora respondimus, loqui Augustinum de figura corporis in cruce suspensi, id est, de repræsentatione Dominicæ paßionis; eodem enim modo Augustinus Eucharistiam figuram corporis vocauit, quo veteres Græci antitypa, de qua voce diximus in testimoniis Basilij.

ALTERVM locum proferunt ex comment. in Psal.98. *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendaui vobis, &c.* RESPONDIT olim Lantfrancus lib. contra Berengariū, voluisse Augustinum dicere, non idem corpus manducandum, id est, non eodem modo. Nam corpus in specie mortali, & visibili aderat tunc præsens; comedendum autem erat in aliena specie, & impaßibiliter, ac inuisibiliter se habens. Itaque idem erat (vt ait Lantfrancus) & non erat idem; idem quoad substantiam, non idem quoad modum, speciem, & qualitatem. Nam & Apostolus 1.Corinth.15. *Non corpus,* inquit, *quod futurum est, seminas, sed nudū granum.* Vbi similiter intelligit, non idem corpus humanum mori, & seminari in sepulchro, quod postea resurrecturum est: non quod non sit idem corpus numero futurum, quoad substantiam (idem enim maximè probare volebat) sed quia non erit idem, quoad qualitates; seminatur enim, vt ipse explicat, corruptibile, & surget incorruptibile. Et hunc modum loquendi notauit Augustinus in epist.146. Et Ambrosius lib.2. de Pœnitentia, cap.10. refert quendam rectè dixisse: *Ego non sum ego,* quia mutauerat vitam, & mores. Et Hiero-

nymus in cap. 1. ad Epheſios, dicit aliam eſſe carnem in Euchariſtia, aliam fuiſſe in cruce; cùm tamen euidenter probatum ſit, eum in Euchariſtia ponere veram carnem, & eandem cum illa, quæ fuit in cruce, quoad ſubſtantiam, licet non qualitate. Denique Dominus ipſe Lucæ 24. diſtinguit ſe ipſe à ſe, cùm ait: *Hæc loquutus ſum vobis, cùm adhuc eſſem vobiſcum.* Porro hanc fuiſſe mentem Auguſtini, ex illo ipſo loco colligimus. Nam verum corpus Domini ſumi in Euchariſtia, ibidem docet, cùm ait, eſſe ipſam carnem, in qua Dominus ambulauit, & à nemine manducari, niſi prius adoretur. Quomodo autem non idem corpus manducetur, explicat ibidem cùm ait, putaſſe Capharnaitas ſcindendam in particulas Chriſti carnem, & ſic manducandam: ad hanc enim abſurdam cogitationem reſpondet Dominus, cùm ait: *Non hoc corpus, quod videtis, &c.*

Sed obiicit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiecto 220. vnum dilemma: *Cùm Dominus in vltima cœna corpus ſuum diſcipulis dedit, vel erat mortale illud corpus, vel, immortale. Si mortale; non ergo differebat qualitate ab eo, quod tunc videbatur: nec poterat rectè dici, Non hoc corpus, quod videtis, &c. Si immortale, quomodo paulò pòſt mortuum eſt?*

Respondeo; In vltima cœna corpus datum diſcipulis, fuiſſe mortale, ſed datum illis modo immortali, & impaſsibili: vt enim erat ſub ſpecie panis, lædi non poterat, licet alioqui in propria forma pati, & mori poſſet.

Ex tomo Nono multa proferunt teſtimonia, ſed vel leuiſsima, vel alibi explicata. Primo illud tractatu 25. in Ioan. *Quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducaſti.* Ad hunc locum ſupra reſpondimus in explicatione cap. 6. Ioannis, loqui Auguſtinum de manducatione Chriſti ſpirituali per fidem Incarnationis, non autem de Euchariſtia.

Secundo addunt illud tractat. 26. in Ioan. quòd manducârint Hebræi eandem eſcam nobiſcum. Ad hoc reſpondimus ſuprà in explicatione figurarum Teſtamenti veteris; quod manducârint eandem ſignificatione, non reipſa.

Tertio proferunt illud tract. 30. in Ioan. *Corpus Chriſti, in quo reſurrexit, vno in loco eſſe poteſt: veritas eius vbiq; diffuſa eſt.* Sed nõ negat hoc loco Auguſtinus, corpus Domini pluribus in locis eſſe poſſe, ſed negat eius veritatem poſſe reſtringi ad vnum locum, cùm ſit vbique diffuſa: quod veriſsimum eſt. Quale etiam eſſet, ſi quis diceret, Chriſti humanitas vno in loco eſſe poteſt, diuinitas non poteſt.

Qvarto proferunt illud tract. 50. in Ioan. vbi dicit, nunc non adeſſe Chriſtum ſecundum præſentiam carnis. Ad hunc locum reſpondimus, cùm tractaremus locum illum: *Me autem non ſemper habebitis;* ac diximus loqui Auguſtinum de præſentia viſibili.

A Qvinto proferunt illud tract. 59. *Illi manducabant panem Dominum, Iudas autem panẽ Domini.* Ad quem locũ reſpondimus, cùm tractaremus cap. 11. prioris ad Corinth. vbi demonſtrauimus corpus Domini ab impiis etiam manducari.

Sexto proferunt illud tractat. 10. in epiſtolam Ioannis, vbi Auguſtinus dicit corpus Chriſti naturale eſſe in cœlo, quo ſublatum eſt per aſcenſionem: in terra autem relictum eſſe corpus Chriſti myſticum, id eſt, Eccleſiam. At ipſe ſe explicat Auguſtinus; nam ſic ait: *Iam non inuenis loqui Chriſtum in terra.* & ibidem: *Aſcenſurus dixit verba nouiſsima; poſt ipſa verba non eſt loquutus in terra.* Itaque loquitur de præſentia Chriſti viſibili, & more humano cum hominibus conuerſantis: hoc enim modo non eſt in terra, niſi in corpore ſuo myſtico.

Ex Decimo tomo Primo profert Petrus Martyr, & etiam Caluinus, ex ſerm. de verbis Apoſtoli, quod impij non verè ſumant corpus Domini. Sed ad hoc reſpondimus ſuprà, cùm exponeremus cap. 11. prioris ad Corin. vbi diximus, impios dici non manducare, quia non nutriuntur ſpiritualiter: nam ibidem ait Auguſtinus: *Illud manducare refici eſt, illud bibere, quid eſt, niſi viuere?* Ex eodem fundamento ſoluitur quod Petrus Martyr citat ex Auguſtino in ſentẽtiis Proſperi, vbi legimus nõ manducare panẽ Domini, nec bibere eius ſanguinem, qui ab illo diſcordat, licet Sacramentum eius accipiat.

Secvndo profert ex lib. 50. homil. ſerm. 26. quod Auguſtinus dicat, æquale eſſe peccatum, ſi quis corpus Domini in terram cadere ſinat, & ſi quis verbum Dei ſibi ex corde permittat effluere. Quæ comparatio non videtur vera, ſi corpus Domini verum, & naturale ſit in Euchariſtia: maius enim peccatum eſſet ſinere corpus Domini in terram cadere, quàm verbum Chriſti ex corde perire.

Respondeo; Non comparat Auguſtinus verbum Chriſti ratione ſoni, aut characterum cum corpore Chriſti, ſed ratione veritatis diuinæ, quæ illis ſonis, & characteribus ſignificatur. Vnde non dicit verbum Dei ex auribus effluere, ſed ex corde: neque dicit idem eſſe peccatum, ſi quis Euchariſtiam, & ſi quis Biblia in terram cadere ſinat. Si enim hoc Auguſtinus dixiſſet, tum verè Petri Martyris argumentum aliquid valeret. Porrò veritas diuini verbi in multis ſimilis, & æqualis eſt corpori Chriſti. Nam vt illud eſt immortale, impaſsibile, Deo vnitum: ita veritas verbi Chriſti eſt æterna, immutabilis, diuina. Et ſicut illud corpus datur nobis in ſpecie rerum viſibilium, ac terrenarum: ita hæc veritas datur nobis in ſignis externis literarum, & ſonorum. Quare iſta collatio Auguſtini nobis maximè fauet. Nam hinc ſequitur, verè eſſe peccatum, & graue peccatum, ſinere Euchariſtiam in terram cadere, ſicut eſt peccatum, & graue peccatum, conceptam in corde veritatem

extingui finere: nō autem eſt peccatum, aquam Baptiſmi in terram proiicere, quæ tamen apud aduerſarios non minus ſancta eſt, quàm Euchariſtia.

Vltimo proferunt ſermonem ad infantes, cuius fragmentum recitat Beda in cap. 10. prioris ad Corinthios: *Quod vidiſtis*, inquit, *panis eſt, & calix, quod nobis etiam oculi renunciant: quod autem fides veſtra poſtulat inſtruenda, panis eſt corpus Chriſti, & calix eſt ſanguis.* Et infrà, cùm dixiſſet Chriſtum eſſe in cœlo, quęrit: *Quomodo eſt panis corpus eius? & calix, vel quod habet calix, quomodo eſt ſanguis eius?* deinde reſpondet: *Iſta fratres ideò dicuntur Sacramenta, quia in illis aliud videtur, aliud intelligitur: quod videtur ſpeciem habet corporalem: quod intelligitur, fructū habet ſpiritualem. Corpus ergo Chriſti, ſi vis intelligere, audi Apoſtolum dicentem; Vos eſtis corpus Chriſti, &c.*

Respondeo; Tota vis huius teſtimonij in duobus poſita eſt. Primo in eo, quod Auguſtinus dicat, panem eſſe id, quod eſt in altari, vt oculi ipſi renunciant. Secundo quod ad quæſtionem; Quomodo panis eſt corpus Chriſti, ſi Chriſtus eſt in cœlo? non reſponderit Auguſtinus per tranſmutationem, aut aliquid eiuſmodi, ſed dixerit, Sacramenta eſſe ſigna quædam viſibilia, & corporalia rerum ſpiritualium, & intelligibilium.

Ad Primvm facile eſt reſpondere. Auguſtinus enim declarat quid ſit, quod eſt in altari, ac dicit, panem eſſe, quoad ſpeciem exteriorem, vt oculi rectè iudicant; quoad interiorem ſubſtantiam, eſſe corpus Chriſti, vt fides rectè iudicat. Nam ſi Auguſtinus vellet dicere in altari eſſe panem etiam quoad ſubſtantiam, & id probaret teſtimonio oculorū, vt verba eius prima fronte ſonare videntur: repugnaret apertiſsimè Cyrillo, Ambroſio, Nyſſeno, Epiphanio, Gaudentio, Chryſoſtomo, qui diſertis verbis dicunt ſenſus falli, & non eſſe iudicandum ex guſtu, & denique non eſſe panem. Quis autem credat Auguſtinum in re tam magna tot Patribus repugnaſſe? & præterea ſi repugnaſſet, quomodo nec ipſe vnquam eos repræhendiſſet, nec ipſe ab aliis reprehenſus fuiſſet? Quare cùm verba eius dupliciter exponi poſsint, & vno modo repugnent Patribus ceteris, alio modo cum eis congruant, quis non videt vter ſenſus præferendus ſit? Adde quod non ſolùm aliis Patribus, ſed etiam ſibi ipſe repugnaret, ſi ſenſuum iudicio in hoc myſterio locum dare vellet, vt patet ex tot locis à nobis citatis.

Ad Secvndvm reſpondeo, Auguſtinum ad quæſtionem, Quomodo panis ſit corpus Chriſti? noluiſſe directè reſpondere, quia non erant auditores capaces; homilia enim illa habebatur ad pueros recens baptizatos: ideo monuiſſe, vt ſimpliciter crederent, panem illum eſſe corpus Chriſti, & operam darent, vt eſſent ipſi corpus Chriſti per fidem, & opera bona, quia poſtea vbi creuiſſent, & profeciſſent in via Dei, myſteria iſta eis aperirentur. Id ita eſſe patet, quia cùm eſſet propoſitum de corpore Chriſti naturali, quod eſt in cœlo, quomodo ſit in Euchariſtia; ipſe omiſſo corpore Chriſti naturali, tranſiit ad corpus myſticum, ac dixit, Euchariſtiam eſſe ſignum ſocietatis fidelium, & nos eſſe corpus Chriſti, & nos manducare quod ſumus, & myſterium noſtrum eſſe in menſa, & alia id genus; nunquam autem dixit, panem eſſe ſignum corporis Chriſti naturalis, aut corpus naturale non eſſe in altari, aut eſſe ſymbolicè, quæ certè dicere debuit, ſi directè ad quæſtionem reſpondere voluiſſet, & in hæreſi Caluiniſtarum fuiſſet. Sicut ergo illi à nobis quærunt, quare Auguſtinus non ſoluit quæſtionem dicendo panem eſſe corpus per tranſubſtantiationem? ſic & nos ab illis quærimus, quare non ſoluit quæſtionem dicendo, eſſe corpus Chriſti repræſentatiuè? & pro vtriſque reſpondemus, Auguſtinum dedita opera diſsimulaſſe quæſtionem, & ad moralem cohortationem digreſſum. Ac de Auguſtino hactenus.

CAPVT XXV.

Teſtimonium S. Cyrilli Alexandrini, & Synodi Epheſinæ generalis.

Sanctvs Cyrillvs Epiſcopus Alexandrinus, qui paulò pòſt Auguſtini tempora floruit, multa nobis teſtimonia præbet. Sed Primo loco poni debet teſtimonium, quod à III. Synodo generali, cui ipſe præſedit, ac deinde in IV. & V. approbatum fuit. Exſtat epiſtola S. Cyrilli ad Neſtorium cum duodecim anathematiſmis, quæ vt dixi, ab Ephesina Synodo, & ab aliis duabus approbata fuit: in ea ſic legimus: *Sic etiam ad myſticas benedictiones accedimus, & ſanctificamur participes ſancti corporis, & precioſi ſanguinis Chriſti, omnium noſtrum redemptoris effecti: non vt communem carnem percipientes, quod abſit, nec vt viri ſanctificati, &c. ſed ipſius Verbi propriam factam.*

Ad hunc locum reſpondet Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum extremo, Cyrillum loqui de participatione veræ carnis Chriſti, ſed quæ ſit animo, & fide, non ore corporali.

Verum falſam eſſe iſtam interpretationem facilè probari poteſt, tum ex hoc ipſo loco, tum ex aliis teſtimoniis eiuſdem Cyrilli: nullus enim interpres melior ipſo auctore inueniri poteſt. Et quidem hoc loco apertè loquitur de Euchariſtia, ad quam accedimus communicaturi, quam ille vocat ſacram benedictionem, & illam ipſam dicit eſſe carnem verbi Dei. Sed videamus alia eius loca adhuc clariora. Libro 4. in Ioan. cap. 13. explicans illud: *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum: Firmam*, inquit,

fidem mysteriis adhibentes, nunquam in tam sublimibus rebus, illud (quomodo?) aut cogitemus, aut proferamus. Hæc ille. Deinde ostendit, Deo nihil esse impossibile, & probat potuisse nobis dare carnem suam ad manducandum, quia multa alia mirabilia fecit, vt cùm virgam in serpentem, & aquas in sanguinem mutauit; cùm diuisit mare, cùm ex petra scaturire fecit aquas, &c. quæ omnia ineptissimè diceretur, si nihil esset Eucharistia, nisi signum corporis Domini. Eodem libro quarto, cap. 14. docet non solùm animam per Spiritum sanctum in beatam vitam ascendere, sed etiam corpus nostrum corruptibile per cõtactum, & manducationem carnis Christi incorruptibilis, immortale fieri. & cap. 15. idipsum repetit, atque illustrat similitudine insigni: *Sicut enim scintilla ignis in fœnum, aut paleam immissa totum inflammat; sic Verbum Dei per Eucharistiam naturæ nostræ corruptibili coniunctum totam resurgere faciet immortalem, & gloriosam.* & cap. 16. dicit, nos membra Christi esse, quia per Eucharistiam ipsum Dei Filium suscipimus, & cap. 17. dicit, rem istam esse arduam, & sola fide compræhensam, & rursum illustrat alia similitudine de cera liquefacta, & alteri ceræ admixta. Idem Cyrillus lib. 10. in Ioan. cap. 13. *Non negamus,* inquit, *recta nos fide, charitateq; sincera Christo spiritualiter coniungi, sed nullam nobis coniunctionis rationem secundum carnem cum illo esse, id profectò pernegamus, idq; à diuinis Scripturis omnino alienum dicimus.*

Et quia nugatur Petrus Martyr loqui Cyrillum de coniunctione corporali, quæ nobis est cum Christo per incarnationem, quia natura nostra in Christo est; audi quomodo Cyrillus ipse se exponat: is enim paulò infrà exponens, quæ sit ista coniunctio, sic ait: *An fortassis putat ignotam nobis mysticæ benedictionis virtutem esse? quæ cùm in nobis sit, nónne corporaliter quoque facit communicatione carnis Christi Christum in nobis habitare?* Et infrà: *Vnde considerandum est, non habitudine solùm, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, verùm etiam participatione naturali.* Et infrà: *Non poterat enim aliter corruptibilis hæc natura corporis, ad incorruptibilitatem, & vitam traduci, nisi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur. non credis mihi hæc dicenti, Christo, obsecro te, fidem præbe.* Similia fusè repetit libro vndecimo, cap. 26. Denique citari solet passim epistola sancti Cyrilli ad Calosyrium, in qua tria dicit. PRIMO, firmiter esse credendum verbis Domini: *Hoc est corpus meum.* SECVNDO, in Eucharistia esse corpus Domini, etiam extra vsum manducationis. TERTIO, transmutari panem in veritatem carnis Christi. Vide hunc locum apud Ioan. Garetium.

Iam ex Cyrillo contra veritatem multa aduersarij colligere conati sunt, sed planè frustrà. PRIMO proferunt ex libro ad Euoptium in explicatione 11. anathematismi, vbi Cyrillus dicit in Sacramento Eucharistiæ, non contineri hominis manducationem; id enim esse ad crassas

A cogitationes credentium mentes deducere. Addit Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, obiecto 211. id ipsum haberi in Concilio Ephesino, siue in epistola Cyrilli à Concilio approbata: *Inter cetera,* inquit Petrus Martyr, *ait Eucharistiam nostram non esse comestionem nudi, & puri hominis: quod non est aliud, quàm mutatis verbis negare ἀνθρωποφαγίαν.* Hæc ille.

SED excæcauit eos malitia eorum. Nam Cyrillus in vtroq; loco negat Eucharistiã esse manducationẽ puri hominis, vt Nestorius existimabat, & affirmat esse manducationẽ hominis Dei: & id vocat crassam, & humanam cogitationem, si quis existimet in Eucharistia esse carnem puri B hominis, quæ nihil reuera esset, nisi caro, id est, res terrena, & corruptibilis, quæ vitam adferre non posset. Legatur tantùm vterque locus, & nulla remanebit quæstio.

SECVNDO profert Petrus Martyr quædam loca, vbi Cyrillus dicit, carnem Christi adferre vitam, vt lib. 4. in Ioan. cap. 10. 14. & 17. & in ep. ad Calosyrium: & inde concludit, carnem Christi non manducari ab impiis; proinde non manducari ore corporali.

SED hęc inanissima sunt, & sæpe refutata. Nó enim sequitur, impios non manducare carnem Christi, etiamsi vitam inde non accipiant: caro enim Christi ex se virtutem habet viuificãdi, sed ob indispositionem accedentium aliquando C mortem adfert, non vitam, quomodo sol sanos oculos illustrat, infirmos lædit.

TERTIO profert idem Petrus Martyr testimonium ex eadem epist. ad Calosyrium, vbi Cyrillus dicit, in pane, & vino sumi carnem, & sanguinem Domini. Item aliud ex lib. 4. in Ioan. cap. 24. vbi Cyrillus dicit, Christum dedisse Apostolis fragmenta panis, cùm ait: *Accipite, & manducate, hoc est corpus meum.*

RESPONDEO; Cyrillus panem, seu fragmenta panis vocat Eucharistiam, quia in specie panis datur: nam alioqui in eadem epistola ad Calosyrium disertis verbis Cyrillus ait, panem mutari in veritatem carnis Christi.

QVARTO profert Petrus Martyr testimoniũ D ex lib. 6. in Ioan. cap. 14. vbi legimus Christum præsentiam corporis sui hinc subduxisse, tamen diuinitatis maiestate semper adesse.

HIC verò prodit Pseudomartyr negligentiam, & impudentiam suam. Nam sextus ille liber non est Cyrilli, sed Iodoci Clicthouei, vt etiam inscriptio librorum indicat: perierunt enim ex duodecim libris Cyrilli in Ioannem quatuor intermedij, sed eos suppleuit Clicthoueus. Cùm autem Clicthoueus ante paucos annos vixerit, & scripserit contra Oecolampadium de Eucharistia, & apertissimè hostis Sacramentariorum fuerit, dubitari non potest, quin illa eius verba non repugnent veritati Eucharistiæ. Atque hinc discimus non esse mirandum, si Augustinus, Theodoretus, & alij veteres, quædam

quædam dixerint, quæ in ſpeciem videantur fauere hæreticis, cùm etiam Iodoco quædam acciderint, quæ ab aduerſariis trahantur ad ſuam cauſſam. Voluit igitur dicere, Chriſtum ſecundum præſentiam carnis, non vbique, nec ſemper nobis adeſſe, ſecundum diuinitatem autem vbique, & ſemper.

CAPVT XXVI.

Teſtimonium Procli Epiſcopi Conſtantinopolitani.

PROCLVS eodem tempore Epiſcopus erat Conſtantinopolis, quo Cyrillus Alexandriæ. Exſtat eius teſtimonium breuiſsimum, & robuſtiſſimum in li. de traditione diuinę Liturgiæ. Nam poſteaquam multa dixerat de mirifico affectu Apoſtolorum, atque aliorum Patrum antiquiſſimorum, erga Sacramentũ Euchariſtię, & quod ſemper in mente habebant illa verba: *Hoc eſt corpus meum*, & longiſsimas preces, & pſalmodias inter ſacra myſteria peragebant; ita ſubiunxit: *Per has preces Spiritus ſancti aduentũ exſpectabant, vt eius diuina præſentia propoſitum in ſacrificio panem, & vinum aqua permiſtum, ipſum illud corpus, & ſanguinem Saluatoris noſtri* IESV CHRISTI *efficeret.* Hæc ille. His enim verbis tam apertè docet iſte auctor mutari panem, & vinum in corpus, & ſanguinem ſupernaturali virtute Spiritus ſancti, vt nullum hîc locum habeant ſolutiones aduerſariorum de mutatione Sacramentali per additionem ſolius ſignificationis: ad iſtam enim mutationẽ non eſſet opus inuocare præſentiam Spiritus ſancti.

CAPVT XXVII.

Teſtimonium Theodoreti, & Gelaſij.

THEODORETVS æqualis Cyrilli fuit, & ei etiam ſuperuixit, vt patet ex epiſtola Theodoreti ad Ioannẽ Antiochenum de obitu Cyrilli, quæ legitur in V. Synodo.

Duo loca proferuntur ex Theodoreto, tum à Catholicis, tum ab hæreticis. PRIOR eſt in 1. dialogo: *Seruator*, inquit, *noſter nomina commutauit, & corpori quidem id, quod erat ſymboli, ac ſigni nomen impoſuit: ſymbolo autem quod erat corporis.* Hæc ille. quæ verba pro ſe accipiũt aduerſarij. SED paulò pòſt ita ſubiungit, reddens cauſſam mutationis nominum: *Volebat enim*, inquit, *eos, qui ſunt myſteriorũ participes, non attendere naturam eorum, quæ videntur, ſed propter nominum permutationem mutationi, quæ fit ex gratia, credere.* Hæc ille. vbi dicit, panem vocatum eſſe corpus, vt ex nominis mutatione intelligeremus, & crederemus rei mutationem. Non

A ergo vult Theodoretus (vt aduerſarij dicunt) Euchariſtiam vocari corpus, ſolùm, quia repræſentat externa ſpecie corpus Domini; ſed quia reuera interiùs mutatus eſt panis in corpus.

POSTERIOR locus eſt in 2. dialog. *Neq; enim*, inquit, *ſigna myſtica poſt ſanctificationẽ recedunt à ſua natura, manet enim in priore ſubſtantia, & figura, & forma, & videri, & tangi poſſunt, ſicut prius: intelliguntur aũt ea eſſe, quæ facta ſunt, & creduntur, & adorantur, vt quæ illa ſint, quæ creduntur.* Hæc ille. Huius loci priorem partẽ arripiunt hæretici, poſteriorẽ Catholici.

Sed OBSERVANDVM eſt locũ iſtum in ſpecie quidem iuuare nonnihil cauſſam Lutheri, qui putauit cum pane vero coniunctum eſſe corpus
B Chriſti verum: at cauſſam Caluini, & Petri Martyris, & aliorũ Sacramentariorum penitus deſtruere. NAM apertiſsimè aſſerit hoc loco Theodoretus pręſentiã corporis Domini in Euchariſtia, cùm dicit, intelligi, credi, & adorari corpus Dñi in Euchariſtia, & ideo intelligi, credi, & adorari, q̃a panis Euchariſtię, id eſt, panis conſecratus, eſt verè id ꝙ intelligitur, creditur, & adoratur. ADDE, quòd ibidem nolebat Theodoretus apertè loqui, metuẽs ne adeſſet inter auditores aliquis non initiatus: *Non oportet*, inquit, *apertè dicere; eſt enim veriſimile adeſſe aliquos non initiatos.* At de Euchariſtia, vt iam intelligunt Caluiniſtæ, potuiſſet quibuſuis infidelibus apertiſsimè loqui, cùm nihil in ea mirabile, nihil arduum ſit.
C DENIQVE probare vult Theodoretus in illis omnibus dialogis, in Chriſto verè eſſe duas naturas, idque exemplo Euchariſtiæ, vbi verè credimus cum ſymbolis panis eſſe corpus Chriſti. At ſi negaſſet veram præſentiam corporis Domini in Euchariſtia, contra ſeipſum pro aduerſariis pugnaſſet.

SED nec Lutheri cauſſam adiuuat, ſi diligenter conſideretur Theodoretus. Nam cùm dicit, ſubſtantiam ſymbolorum remanere, & nõ mutari, non loquitur de ſubſtantia, quæ diſtinguitur contra accidentia, & quam in prima categoria poſuit Ariſtoteles, ſed de eſſentia, & natura accidentium, quæ ipſe perpetuò ſymbola appellat, quomodo alij auctores Græci & Latini
D paſsim accipiunt vocabulũ ſubſtantiæ: ſed maximè Græcæ voces φύσις, & οὐσία, quibus Theodoretus vſus eſt, omnem eſſentiam & naturam amplectuntur. Nec ſolùm Græci, ſed Latini etiam interdum per ſubſtantiam intelligunt naturam accidentium. PETRVS CLVNIACENSIS in lib. de ſacrificio, & tranſubſtantiatione: *Annón cernis*, inquit, *præter glacialem duritiam, præter lapideam firmitatem (quantum ad ſpeciem, vel perſpicuitatem iam dicti elementi pertinet) nihil vtique ſubſtantiæ detractum?* vbi per ſubſtantiam intelligit naturam externæ figuræ & perſpicuitatis, quæ manent, quando mutatur glacies in cryſtallum.

Hoc igitur Theodoretus docet, naturã ſymbolorum, id eſt, accidentium ſenſibilium, quæ ſunt in Euchariſtia, fuiſſe etiam ante conſecrationem.

A tionem. Eum ita loqui patet. PRIMO, quia in Dialogo 2. hæreticus ex communi fide vrgebat mutationem panis in corpus Christi, vt inde ꝓbaret suum errorem de mutatione vnius naturę in alteram in mysterio incarnationis. Catholicus autem non negat mutationem aliquam panis in corpus Christi fieri; quod certè facere debuisset, si esset vera sententia Lutheranorum. Immò ipse potius debuisset ex Eucharistia argumentari cõtra Eutychianum. Si enim verum esset, quod Lutherani dicunt, manere in Eucharistia panem, & corpus sine vlla reali mutatione panis, exemplum Eucharistiæ nihil omnino, ne quoad speciem quidem, Eutychianos iuuisset.

B Catholicus ergo in Dialogo Theodoreti, quia nõ poterat negare mutationem essentiæ panis, confugit ad symbola externa, ac dixit, naturam symbolorum nõ mutari, & eo modo esse in Eucharistia duas naturas impermixtas. SECVNDO, quia ita se ipse explicat. Nam vbi dixisset naturã symbolorum manere, probat, quia videmus, & tangimus eundem colorem, eandem figurã, & formam, quã antea videbamus, & tangebamus. TERTIO, quia alioqui pugnaret secum. Nam ipse dicit mutari, & nõ mutari symbola; & videri quidem ac tangi symbola, tamen intelligi, & credi corpus Domini; quæ non cohærent, nisi dicamus mutari, quoad internam substantiã panis, non mutari quoad exteriorem naturam, & proprietates accidentium.

C QVARTO, quia non est vllo modo credibile, Theodoretum tam apertè repugnare voluisse Chrysostomo, Ambrosio, Cyrillo, & aliis, qui negant panẽ manere in Eucharistia: hos enim auctores in illis Dialogis frequentissimè citat, & præcipuè Chrysostomo Theodoretus addictissimus fuit.

Eadem prorsus ratio est de sententia GELASII in lib. de duabus naturis. Nam quicunq; fuerit is Gelasius (neq; enim satis constat, quis ille fuerit) idem prorsus docet, quod Theodoretus, & ad eandẽ rem confirmandam: dicit enim manere naturam panis in Eucharistia, & tamen ibidem dicit mutari Spiritu sancto perficiente in diuinam substantiam; & esse Eucharistiam rem diuinam, ita vt eius perceptione efficiamur diuinæ consortes naturæ.

D Vbi obiter est NOTANDVM, Gelasium istum non fuisse Romanum Pontificem, vt aduersarij impudenter iactant. Nam Kemnitius in 2. parte Examinis Trident. Concil. sess. 13. ca. 4. mirabiliter triumphat ex hoc testimonio, tanquã Romani Pontificis. At non esse Romani Pontificis, argumento certissimo esse potest, quòd cùm dicat se velle referre testimonia omnium Patrum, nullam mentionem facit Hieronymi, Augustini, Leonis, & similium, qui Gelasio Papæ notissimi erant. PRÆTEREA quòd multa testimonia adferat iste Gelasius ex Eusebio Cæsariẽsi; quod nunquam Gelasius Papa fecisset, cùm Eusebij libros reprobauerit in suo decreto de libris authenticis, & apocryphis. ADDE, quòd videtur iste Gelasius scripsisse ante Conciliũ Chalcedonense, & is ipse esse, quem Theodoretus citat in 3. Dialogo, & cuius meminit Hieronymus in li. de scriptor. Ecclesiast. nimirũ Gelasius Episcopus Cæsariensis, qui non potuit nisi valde senex esse, cùm librum istum scripsit contra Eutychianos. Sed quicunque tandem fuerit, non discrepat ab aliis Catholicis scriptoribus, vt iam ostẽdimus.

CAPVT XXVIII.

Testimonium S. Leonis.

SANCTVS LEO, licet iunior Theodoreto esset, eodem tamen seculo floruit, vt patet ex epistola Theodoreti ad Leonem, & ex altera Leonis ad Theodoretum.

Quatuor testimonia ex Leone citari solent. PRIMVM est serm. 7. de passione Dom. vbi sic ait: *Vt ergo vmbræ cederent corpori, & cessarent imagines sub præsentia veritatis, antiqua obseruantia nouo tollitur Sacramento, hostia in hostiam transit, sanguinem sanguis excludit, & legalis festiuitas, dum mutatur, impletur.* Hæc ille. SECVNDVM est serm. 14. de passione Domini: *Ipsum*, inquit, *per omnia & spiritu, & carne gustemus.* TERTIVM est serm. 6. de ieiunio septimi mensis: *Sic sacræ mensæ communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi & sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur, & frustrà ab illis, Amen respondetur, à quibus contra id, quod accipitur, disputatur.* QVARTVM est in epist. 23. ad Clerum, & populum Constantinopolitanum: *In Ecclesia Dei, in omnium ore tam consonum est, vt nec ab infantium linguis veritas corporis & sanguinis Christi inter communis Sacramenta fidei taceatur.* In duobus postremis locis probare nititur S. Leo Christum habuisse veram carnem contra errorem tunc exortum Eutychetis; id verò probat ex Eucharistia. Neq; enim acciperemus veram carnem, si Christus non haberet veram carnem.

Respondet Petrus Martyr, argumentũ Leonis in eo consistere, quòd non esset Eucharistia symbolum corporis Domini, si Christus nõ haberet corpus. SED fallitur, nam adhuc esset symbolũ corporis, quale ponebant Eutychiani, nimirum apparentis: possunt enim etiam corpora apparentia signo aliquo repræsentari. PRÆTEREA Leo dicit idipsum ore sumi, quod fide creditur. At fide credimus Christum habere veram carnem: veram igitur carnẽ ore sumimus. Et qui respondet, *Amen*, dum suscipit Sacramentũ, non confirmat confessione sua, id quod accipit, esse symbolum, sed esse corpus: sacerdos enim non dicit, Accipe symbolum, sed, Accipe corpus, vt etiã ex Ambrosio suprà notauimus. DENIQVE dicit linguas infantium nõ tacere corporis Domini veritatem in Sacramentorũ celebratione: infantes autem simpliciter loqui solent, non figuratè, & symbolicè.

CAPVT XXIX.

Testimonium Hilarij Papæ.

HILARIVS Papa S. Leoni successit. Ex ipsius decretis proferunt aduersarij vnum testimonium, quod planè pro nobis, non pro illis facit. Testimoniū exstat apud Gratianum de consecrat. dist. 2. can. Corpus, in hæc verba: *Corpus Christi, quod sumitur de altari, figura est, dum panis & vinum extrà videntur: veritas autem, dum corpus & sanguis Christi in veritate interius creditur.* Hæc ille. Sententia huius testimonij ista est; Si spectes Sacramentum Eucharistiæ, quoad ea, quæ exteriùs videntur, figura est, immò & panis est; at si considerēs, quid intùs lateat, & quid ibi fides videat, corpus & sanguis in veritate est.

CAPVT XXX.

Testimonium Eusebij Emisseni, seu Fausti Rhegiensis.

POSTREMVS in hac ętate quinta sit nobis EVSEBIVS EMISSENVS, seu quicunq; fuit auctor eius celeberrimi sermonis de corpore Domini, qui incipit: *Magnitudo cœlestium beneficiorum.* Citatur quidem hic sermo nomine Eusebij Emisseni à Paschasio Corbiensi, qui ante annos fermè DCCC. floruit: tamen certū est nō esse illius Eusebij Emisseni Græci, cuius meminit Hieronymus in Catalogo viror. illustr. meminit enim in hoc ipso sermone hæresis Pelagianæ, quæ exorta est post mortem Eusebij illius Emisseni Græci. Et præterea auctor huius sermonis sine dubitatione Latinus fuit, non Græcus: & vt ex eius homiliis ad Monachos, & ex homilia de S. Maximo, colligitur, Abbas fuit Monasterij Lirinensis. Quare nonnulli non sine caussa suspicantur auctorem omnium illarum homiliarum esse Faustum Gallum, qui teste Gennadio, ex Abbate Lirinensi Episcopus Rhegiensis factus est, & floruit ad finem IV. seculi. Alij tamen existimāt eas homilias esse B. Cæsarij, qui teste Trithemio ex Abbate Lirinensi Episcopus Arelatensis factus est.

Quicunq; tandem fuerit, insignis auctor est etiam aduersariorum testimonio: ac de Eucharistia hæc docet. PRIMO nihil esse ambigendum de veritate corporis Domini in Eucharistia: *Recedat,* inquit, *omne infidelitatis ambiguū, quandoquidem qui auctor est muneris, ipse testis est veritatis.* Et infrà: *Ad cognoscendum, & percipiendum sacrificium veri corporis, ipsa te roboret potentia consecrantis.*

SECVNDO docet, non esse credendum sensibus: *Verè,* inquit, *vnica, & perfecta hostia fide æstimāda, non specie, nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu.*

TERTIO docet, verè & realiter mutari panem in carnem: *Inuisibilis,* inquit, *sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis, & sanguinis verbo suo secreta potestate commutat.* Hæc ille. Ac deinde probat, id esse credendum exemplis rerum similium, quia eodem iubente Deo repentè ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum, &c.

QVARTO docet, corpus Christi totum esse in qualibet parte Sacramēti: *Quod corpus,* inquit, *sacerdote dispensante tantum est in exiguo, quantum esse cōstat in toto; quod cum Ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in vniuersis, ita integrū esse probatur in singulis.* Hæc ille. Vbi si loqueretur de pane, nō diceret, tantū esse in exiguo, quantum in magno, siue in toto: & si loqueretur de corpore Christi, vt est in cœlo, & fide solùm à fidelibus mentibus apprehenditur, non diceret, dispensari à sacerdote.

QVINTO docet, post consecrationē non esse amplius panem: *Quando,* ait, *benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam inuocatione summi numinis consecrentur, substantia illic est panis, & vini; post verba autem Christi, corpus & sanguis est Christi. quid mirum autem si ea, quæ verbo creare potuit, possit creata conuertere? Immò iam minoris videtur esse miraculi, si id quod ex nihilo agnoscitur condidisse, iam cōditum in melius valeat commutare. Require quid ei possit esse difficile, cui facile fuit visibilia, & inuisibilia voluntatis imperio suscitare.*

Porrò ex hoc auctore vnum proferunt testimonium aduersarij. Confert enim hic auctor mutationē panis in corpus Christi, cum ea mutatione, quę fit in nobis per iustificationem: quę sanè mutatio non est substantialis, sed accidentalis, vt omnes fatentur.

ATQVI hoc ipsum nobis maximè fauet. Iste enim auctor non probat mutationem substantialem fieri in Eucharistia ex alia substantiali mutatione, sed probat non esse impossibilem mutationem substantialem in Eucharistia ex alia mutatione, accidentali quidem, sed vera, ac reali, & magis difficili, ac mirabili, quàm sit mutatio substantialis panis in corpus Christi. Iustificatio enim impij, & vera, ac realis mutatio est animæ à peccato ad gratiam: & mirabilior est, quàm ipsa creatio cœli, & terræ, vt Augustinus testatur tract. 72. in Ioannem. Et simul ostendit, non esse mirum, si dicamus panem mutari, cùm nulla exteriùs appareat mutatio: nam etiam in nobis nulla mutatio apparet exteriùs, cùm tamē interiùs in anima maxima mutatio fiat. Sed verba Eusebij audiamus: *Vt tibi nouum, & impossibile non debeat videri, quod in Christi substantiam terrena & mortalia commutantur, teipsum, qui iam in Christo es regeneratus, interroga. Dudum alienus à vita, peregrinus à misericordia, à salutis via intrinsecus mortuus exulabas, subitò initiatus Christi legibus, & salutaribus mysteriis innouatus in corpus Ecclesiæ non viuendo, sed credendo transisti, & de filio perditionis adoptiuus Dei filius fieri occulta puritate meruisti, in mensura visibili permanens, maior factus es teipso inuisibiliter, &c.*

CAPVT XXXI.

Testimonia Patrum VI. ætatis Remigij, & Primasij.

HACTENVS expendimus testimonia Patrum, qui primis quinque seculis floruerunt, quos sibi fauere Caluinus iactauerat. Nunc breuiter annotabimus sequentium ætatum pauca testimonia, tum propter audaciam Petri Martyris, qui posteriores etiam, vt Theophylactum, & Bernardum pro suo errore citare non dubitauit; tum etiam, vt appareat continuatio doctrinæ Catholicæ ad nostram ætatem à temporibus Apostolicis, quod aduersarij de sua doctrina demonstrare nullo modo possunt. Igitur ex ætate sexta duo testimonia proferemus; vnum Remigij, alterum Primasij.

REMIGIVS floruit in Gallia tempore Clodouei Regis ad initium anni Domini D. & in hæc verba scripsit in comment. cap. 10. prioris ad Corinth. *Panis*, inquit, *quem frangimus in altari, nonne participatio corporis Domini est? Vtique primùm consecratur, & benedicitur à Sacerdotibus, & à Spiritu sancto, & deinde frangitur, cùm iam licet panis videatur, in veritate corpus Christi est.* Et infrà: *Caro quam Verbum Dei Patris assumpsit in vtero virginali, in vnitate suæ personæ, & panis, qui consecratur in Ecclesia, vnum corpus sunt; sicut enim illa caro, corpus Christi est, ita iste panis transit in corpus Christi, nec sunt duo corpora, sed vnum corpus.*

PRIMASIVS floruit tempore V. Synodi, circa annum Domini DL. vt patet ex ipsa V. Synodo collatione 2. Scripsit autem in cap. 10. epist. ad Hebr. in hæc verba: *Est vnum corpus Christi cum illo, quod suscepit de vtero virginali; nõ multa corpora, &c.* vbi contendit hoc interesse inter sacrificia vetera, & sacrificium Christianorum, quòd illa quotidie mutabantur; nec enim idem agnus bis immolabatur, sed hodie vnus, cras alius: at Christiani in diuersis altaribus, & temporibus, semper idem Christi corpus sacrificant. Quod certè nõ potest intelligi de pane materiali: is enim quotidie mutatur; nec de pane vt significat corpus Christi; nam hoc modo etiam Hebræi idem corpus semper immolassent, quippe qui omnibus suis victimis eundem Christum repræsentabant: nec potest intelligi de corpore, vt est in cœlo, & fide apprehenditur; nam Primasius dicit immolari à sacerdotibus in altari: cogimur ergo intelligere, ipsum verum Christi corpus, quod vtique vnum est, verè in altari adesse, & sub specie panis ac vini, à sacerdotibus immolari. Ex quo testimonio apertissimo illud etiam colligitur, S. Augustinum nihil aliud sensisse, quàm Catholici sentiunt. Fuit enim Primasius Augustini doctrinæ addictissimus.

A

CAPVT XXXII.

Testimonia Patrum VII. ætatis S. Gregorij, & Isichij.

SANCTVS GREGORIVS, qui ad initium anni DC. Romæ sedebat in cathedra sancti Petri, ita loquitur, homil. 22. in Euangelia: *Quid sit sanguis agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis; qui sanguis super vtrumq; postem ponitur, quando non solùm ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur.* & lib. 4. Dialog. cap. 58. *Quis fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis ima*

B

sociari, terrena cœlestibus iungi, vnum quid ex visibilibus, atq; inuisibilibus fieri? Hæc ille. vbi satis apertè descripsit præsentiam veram & realem corporis Christi cœlestis, summi, & inuisibilis, in specie panis terreni, imi, & visibilis.

Idem quoque Gregorius insigni miraculo probauit, verè panem in carnem Domini conuerti, vt testantur Ioan. Diaconus lib. 2. vitæ S. Gregorij, ca. 41. & Paulus Diaconus in vita eiusdem Gregorij. Addit verò PAVLVS Diaconus patrato miraculo ita Gregorium fuisse loquutum ad mulierem, quæ de veritate corporis Domini in Eucharistia dubitauerat: *Disce veritati, vel modò etiam contestanti credere; Panis quem ego dabo, caro*

C

mea est, & sanguis meus verè est potus. Sed præscius Conditor nostræ infirmitatis, ea potestate, qua cuncta fecit ex nihilo, & corpus sibi ex carne semper Virginis operante Spiritu sancto fabricauit, panem & vinum aqua mistum, manente propria specie in carnem & sanguinem suum, ad Catholicam precem ob reparationem nostram Spiritus sui sanctificatione conuertit. Hæc ille.

ISICHIVS Hierosolymæ Presbyter, ac deinde Episcopus, S. Gregorij æqualis fuit: falluntur enim, qui eum Hieronymi, & Augustini temporibus floruisse dicunt. Nam Episcopus fuit Hierosolymæ, vt Glossa ordinaria in Leuit. testatur: nullus autem fuit Hierosolymæ Episcopus, qui Isichius diceretur, nisi ille ad quem scribit S.

D

Gregorius lib. 9. registri epist. 40. Et præterea exponit hic auctor in comment. in Leuit. versionem Hieronymi, tanquam communem, & receptam in Ecclesia, cùm satis constet eam non fuisse ita cõmuniter receptam, nisi longo tempore post ipsius Hieronymi obitum.

Igitur Isichius lib. 2. in Leuit. ca. 8. *Est*, inquit, *locus sanctus altare: ibi enim Sanctus sanctorum requiescit.* & infrà, explicans ritum, quo igni tradebatur quidquid ex Agno Paschali homines comedere non potuerant, dicit eo ritu significari, vt quod non possumus capere in mysterio Eucharistiæ, id omnipotentiæ Dei relinquamus: *Ergo*, inquit, *ex hoc, quod agitur sensibiliter, significatio cuiusdam intelligibilis rei eis, qui intendunt, prouenit; vt quando ad comestionem sacrificij deficimus, & comedere illud integrè non*

possumus, mente forsan lassescente, siue deficiente, vtrùm ea quæ videntur, corpus oporteat intelligi Domini, in quod oculis nec Angeli possunt prospicere; non relinqui, sed etiam tradi ea igni oportet Spiritus, vt ea comedat, quæ nobis sunt ex infirmitate inesibilia. Quomodo autem comedat? cùm cogitauerimus virtuti Spiritus esse possibilia ea, quæ nobis impossibilia videntur. Et li. 6. cap. 22. *Per ignorantiam,* inquit, *percipit, qui virtutem eius & dignitatem ignorat, qui nescit, quia corpus hoc & sanguis est secundum veritatem.* Et infrà: *Sanctificationem,* inquit, *mystici sacrificij, & à sensibilibus ad intelligibilia trāslationem siue commutationem, ei qui verus est sacerdos, videlicet Christo oportet dari, id est, ipsi de eis miraculum cedere, & imputare: quia per eius virtutem, & prolatum ab eo verbum, quæ videntur, tam sanctificata sunt, quàm cunctum carnis excedunt sensum.*

Sed obiicit Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, obiecto 187. illa verba Isichij ex lib. 2. in Leuiticum, cap. 8. *Propterea carnes cum panibus comedi præcipiens, vt nos intelligeremus, illud ab eo mysterium dici, quod simul panis, & caro est.* At hoc testimonium si quos hæreticorum iuuaret, Lutheranos iuuaret, qui in Sacramento verum panem, & verum Christi corpus agnoscunt, non autem Zwinglianos, & Caluinistas, qui tanto interuallo separant panem à corpore Christi, quanto summum cœlum abest ab ima terra. Sed nec Lutheranos iuuat, quia ibidem Isichius dicit, Eucharistiam esse panem, & carnem, quia corpus Christi, quod in Eucharistia sumimus, est panis vitæ, qui de cœlo descendit.

Sed instat Petrus Martyr: *Si per panem hoc loco intelligere debemus non panem triticeum, sed panem cœlestem, id est, carnem Christi; ergo cùm Isichius ait, mysterium Eucharistiæ esse panem, & carnem, sensus erit, esse carnem, & carnem; quod sanè perabsurdum videtur.* Respondeo; Obiectionem istam non nobis, sed ipsi Isichio fieri debere. Ipse enim sententiam suam ita exposuit, vt per panem non panem triticeum, sed panem cœlestem intelligendum diceret. Nulla autem est in eius verbis absurditas: id enim dicere voluit, Eucharistiam eiusmodi cibum esse, vt carnis, & panis appellationem mereatur ob varios suos effectus, quemadmodum etiam Dominus, Ioan. 6. ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est.* Sed de his satis.

CAPVT XXXIII.

Testimonia Patrum VIII. ætatis Ioannis Damasceni, & Epiphanij, eius æqualis.

IOANNES DAMASCENVS tempore Leonis Iconomachi floruit circa annum Domini DCC. XL. Scripsit verò de Eucharistia libr. 4. de fide, cap. 14. pro instituto suo plenissimè, & apertissimè. Nam cùm aliquot argumentis probasset,

A nihil esse Deo impossibile, ita subiungit: *Quemadmodum omnia, quæcunque fecit Deus, Spiritu sancto cooperante fecit, sic & nunc Spiritus sancti operatione hæc super naturam operatur, quæ non potest capere nisi sola fides.* Et infrà: *Panis, vinumq́; & aqua per inuocationem Spiritus sancti supernaturaliter transmutatur in corpus, & sanguinem Christi: & non sunt duo, sed vnum, & idem. Non est figura panis, & vinum corporis, & sanguinis Christi; absit enim hoc, sed est ipsum corpus Domini deificatum.*

Epiphanivs Damasceni æqualis, & doctissimus, in disputatione cum Gregorio, quæ habetur in VII. Synodo act. 6. tomo 3. multis verbis probat, Eucharistiam non esse figuram corporis & sanguinis, sed ipsum verum corpus, &

B sanguinem Domini: *Nunquam inuenies,* inquit, *neque Dominum, neque Apostolos, neque Patres incruentum illud sacrificium, quod à sacerdote offertur, imaginem dixisse; verùm ipsum corpus, & ipsum sanguinem.*

CAPVT XXXIV.

Testimonia Patrum IX. ætatis Theophylacti, & Paschasij.

THEOPHYLACTVS post annum Domini DCCC. omniū consensu floruit, ac de veritate corporis Domini Chrysostomum imitatus apertissimè, & copiosissimè scripsit. In cap. 26. Matt.

C *Porrò dicens; Hoc est corpus meum, ostendit quod ipsum corpus est panis, qui sanctificatur in altari, & non respondens figura. Non enim dixit; Hoc est figura, sed, Hoc est corpus: ineffabili enim operatione transformatur, etiamsi nobis videatur panis.* Vide etiam eundem in cap. 14. Marci, & in cap. 6. Ioannis, & in cap. 10. & 11. prioris ad Cor. in quo vltimo loco explicans illa verba: *Nō diiudicans corpus Domini.* Sic ait: *Si certiores essemus, quisnam, & quantus sit ille, qui nobis in conspectu adiacet, nulla fermè rei alterius ope indigeremus, sed solus ille, & continentiam nobis, & vigilantiam compararet.*

Sed inuenerunt in Theophylacto vnum verbum, quod pro se arriperent aduersarij. Nam in cap. 14. Mar. dicit Theophylactus, panem transmutari in virtutem carnis Christi; ex quo exponi volunt, quod idem habet in cap. 26. Matth. &

D in cap. 6. Ioannis, panem transmutari in carnem Domini. Itaq; sensum esse volunt omnium istorum locorum, panem per mutationem Sacramentalem fieri instrumentum diuinæ virtutis, quo nimirum animi nostri excitentur ad fidem. Ita Petrus Martyr disputat lib. contra Gardinerum, obiecto 13.

At nimia impudentia est de Theophylacti testimoniis disputare, cùm ipse in cap. 6. Ioan. disertè dicat, non esse panem post consecrationem, licet oculis videatur; & transformari ineffabili operatione (nulla autem ineffabilis operatio requiritur vt fit instrumentum excitandæ fidei) & non esse figuram, sed ipsum corpus; & ita verti panem in carnem Christi per consecra-

A tionem, vt vertebatur olim per nutritionem, cùm Dominus hîc in terris viueret: & denique oportere in Eucharistia sumẽda simpliciter credere, & nõ dicere. Quomodo potest id fieri? &c. Quod ergo Theophylactus dicit mutari substantiam panis in virtutem carnis Christi, significat mutari in essentiam carnis Christi, quę vim habet nutriendi animos, vt substantia panis vim habet nutriendi corpora: idem enim est, ac si dixisset, sub speciebus panis antea erat vis quædam nutriendi corpora, nimirum substantia panis, nunc est vis quædam nutriendi animos, nimirum substantia carnis Christi. ADDE, quòd si Theophylactus dicere voluisset panem fieri instrumentum diuinę virtutis, non dixisset mutari

B in virtutem carnis Christi, sed in virtutem Spiritus sancti: nam Spiritus sanctus est (vt ibidem ait Petrus Martyr) qui in sacra functione vtitur Sacramento tanquam instrumento; immò nec dixisset, transelementari, sed fieri. Quis enim tam absurdè loqueretur, vt si dicere vellet, calamum aptari oportere, vt fiat instrumẽtum scribæ, diceret calamum transelementari in virtutem scriptoris?

Eodem seculo floruit PASCHASIVS Abbas Corbeiensis, qui librum accuratissimum scripsit de corpore Domini ducentis fermè annis, antequam Berengariana hæresis nasceretur. In eo sic ait cap. 1. *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo & in terra, & quia voluit, licet figura panis, &*

C *vini hîc sit, tamen omnino nihil aliud, quàm caro Christi, & sanguis post consecrationem credenda sunt:* & infra prolixè id probat. Idem in epistol. ad Frudegardum ex professo idem probat: & rursus in libello de institutione Sacramenti: *Nec, inquit, ita dixit cùm fregit, & dedit eis panem. Hæc est, vel in hoc mysterio est quædam virtus, vel figura corporis mei: sed ait non ficte, Hoc est corpus meum: & ideo, hoc est quod dixit, non quod quisque fingit.*

CAPVT XXXV.

Testimonia Patrum X. ætatis Stephani Heduensis, & Fulberti Carnotensis.

D STEPHANVS Episcopus Heduensis, qui floruit circa annum Domini CM. L. (vt Ioannes Garetius testatur) sic ait in lib. de Sacramento altaris, cap. 15. (Exstat hic liber tomo 4. Bibliothecæ sanctorum Patrum) *Itaque fides nostra est, & verè credendum est, quod sacerdote proferente hæc verba, Hoc est corpus meum; iam non est panis terrenus, sed ille panis, qui de cœlo descendit, mediator Dei, & hominum IESVS CHRISTVS.*

FVLBERTVS Episcopus Carnotensis vir sanctissimus, & doctissimus floruit ad finem huius decimæ ætatis. Nam Adelmannus Episcopus Brixinensis in epistola ad Berengarium indicat, se & Berengarium discipulos olim in adolescentia fuisse sancti senis B. Fulberti, quem suum Socratem appellat. Si igitur Berengario adolescentulo Fulbertus senex erat, necesse est Fulbertum floruisse ante annum Domini M. Siquidem constat Berengarium circa annum Domini M. XL. cum sua hæresi apparere cœpisse.

Hic igitur sanctissimus vir in epist. ad Adeodatum, quæ excudi solet cum libris Paschasij, sic loquitur: *Quia corpus suum, quod semel pro nobis offerebat in precium, paulò post à nostris visibus sublaturus erat in cœlum; ne sublati corporis fraudaremur præsenti munimine, corporis nihilominus, & sanguinis sui pignus salutare nobis reliquit, non inanis mysterij symbolum, sed compaginante Spiritu sancto corpus Christi verum, quod quotidiana veneratione sub visibilis creaturæ forma inuisibiliter virtus secreta in sacris solenniis operatur.* Et infrà: *Dubitari nefas est, vt ad cuius nutum cuncta subitò ex nihilo substiterunt; si pari potentia in spiritualibus Sacramentis terrena materies panis, & vini naturam, & meritum generis sui transcendens, in Christi substãtiam commutetur, cùm ipse dicat; Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.*

CAPVT XXXVI.

Testimonia Patrum XI. ætatis Anselmi, & Oecumenij.

IAM verò ætate XI. exorta hęresi Berengariana plurimi ex professo scripserunt de veritate corporis Domini in Eucharistia, vt S. Anselmus, Lantfrancus, Guitmundus, Adelmannus, Algerus, Hugo Lingonensis, & alij, qui floruerunt ab anno M. ad MC. Eodem seculo scripsisse creditur Oecumenius Græcus. Satis verò hoc loco erit S. Anselmi, qui sanctitate, & eruditione pręter ceteros claruit, & Oecumenij testimonia ponere.

Igitur S. ANSELMVS in cap. 11. primæ ad Corinthios exponens illud: *Hoc est corpus meum; Manducate*, inquit, *quod tribuo, quia hoc est corpus meum. Sensibus quidem exterioribus videtur esse panis, sed sensibus cognoscite mentis, quia hoc est corpus meum, non aliud, sed idem substantialiter, quod pro vobis redimendis tradetur ad mortem.*

OECVMENIVS in cap. 11. prioris ad Corinth. *Cùm sæpe,* inquit, *corpus, & sanguinem memoret: indicat, nequaquam exilem esse hominem, qui sacrificatur, immò ipsum Dominum omnium Creatorem.* Et infrà: *Si sciremus quantus sit, qui appositus est (in altari) nullo alio indigeremus, verùm hoc ipsum sobrios nos redderet.*

CAPVT

CAPVT XXXVII.

Testimonia Patrum XII. ætatis Euthymij, & S. Bernardi.

IN ætate XII. plurimi quoq; de hac re apertissimè, & fusissimè scripserunt, vt Petrus Cluniacensis, Petrus Lombardus, Hugo, & Richardus de S. Victore, Euthymius Zigabenus, S. Bernardus, & alij. Nobis autem satis erit duo testimonia ponere, vnum S. Bernardi pro Latinis, alterum Euthymij pro Græcis.

S. BERNARDVS in vita S. Malachiæ: *Fuit*, inquit, *quidam clericus, probabilis, vt fertur, vitæ, sed fidei non ita: is sciolus in oculis suis præsumpsit dicere, in Eucharistia esse tantummodò Sacramentum, & non rem Sacramenti, id est, solam sanctificationem, & non corporis veritatem.* Hęc ille. vbi subnectit insigne miraculum, quo ille à B. Malachia coactus est, vel inuitus veritatem tandem amplecti, & confiteri.

EVTHYMIVS in cap. 26. Matth. *Non dixit*, inquit, *Hæc sunt signa corporis mei, & sanguinis mei, sed, Hæc sunt corpus, & sanguis meus.* Et infrà: *Quemadmodum supernaturaliter assumptam carnem deificauit, si ita loqui liceat; ita & hæc ineffabiliter transmutat in ipsum viuificum corpus suum.* Vide etiam Panopliam eiusdem tit. 21. vbi ex Patribus Nysseno, & Damasceno fusè probat, transmutationem panis in carnem Domini.

Audet tamen Petrus Martyr testimonia ex Bernardo proferre in lib. contra Gardinerum, obiecto 252. 253. & 254. Scribit enim Bernardus serm. 33. in Cantica: *Habeo & ego Verbum, sed in carne; & mihi apponitur veritas, sed in Sacramento. Angelus ex adipe frumenti saginatur, & nudo satiatur grano. Me oportet interim quodam Sacramenti cortice esse contentum, carnis furfure, literæ palea, velamine fidei.* Et infrà: *At quantalibet sanè abundantia pinguescant ista; non pari omnino iucunditate sumitur cortex Sacramenti, & adeps frumenti: fides, & opes: memoria, & præsentia: æternitas, & tempus: vultus, & speculum: imago Dei, & forma serui.* Idem quoque Bernardus in serm. de cœna Domini, comparat Sacramenta annulo, & baculo, quibus tanquam signis confertur dignitas aliqua, vel possessio.

Hæc illi proferunt, ex quibus nos multum omnino lucramur. Nam dubitari non potest de sententia S. Bernardi, tum ex testimonio à nobis paulò antè citato, & ex aliis plurimis, quæ adferri possent; tum quia cõstat eum fuisse coniunctissimum Romanæ sedi, quæ multis Conciliis damnauerat hæresim Berengarij; necnon amicissimum Hugoni de S. Victore, & Petro Cluniacensi, qui ex professo scripserant de Sacramento contra hæresim paulò antè exortam; tum denique, quia Petrus Martyr in fine obiecti 252. dicit, Bernardum non rectè de hoc negotio sensisse, quòd illa tempora tenebris essent mirabiliter obfuscata. Quæ cùm ita sint, necesse est, A verba eius, quæ ab aduersariis citantur, Catholicum sensum habere, quidquid tandem significent.

Ex quo intelligimus, non debere videri mirum, si antiquiores Patres, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & alij, ante exortam hæresim quædam scripserint, quæ possent trahi in malam partem, cùm videamus Bernardum post hæresim exortam & damnatam, quædam scribere, quæ ab aduersariis ad suam hæresim stabiliendam rapiuntur: quare oportet ex verbis apertis, & perspicuis sanctorum Patrum exponere ea, quæ videntur obscura, & dubia in aliis Patribus, cùm constet eos omnes idem sensisse. B

Vt igitur ad locum Bernardi ex Canticis respondeam; confert Bernardus modũ, quo Angeli fruuntur Verbo æterno in cœlo, cũ eo, quo nos eodem fruimur in terris, ac dicit, Angelos esse longè feliciores, quòd illud apertè, & perspicuè videant: nos autem habeamus velatum, & occultatum in cortice Sacramentorum, in furfure carnis, in palea literæ, in velamine fidei. Quibus verbis non dicit nos habere solùm corticem, furfurem, paleam, & velamen; sed habere ipsum etiam Verbum, sed occultatum in his quasi inuolucris: vnde nihil ista pugnant contra veritatem corporis Domini in Eucharistia.

C Quod verò paulò infrà adiungit, Angelos habere præsentiam, nos memoriam; quod maximè vrget Petrus Martyr, facillimè soluitur. Nam per præsentiam intelligit conspectum; id enim appellat pręsens, quod cernitur, id absens, quod non cernitur. Id verò inde patet, quia non loquitur de præsentia carnis Domini, sed de pręsentia Verbi æterni. Illud enim dicit esse Angelis præsens, quia facie ad faciem ab illis cernitur: nobis verò dicit esse absens, & in memoria, non in pręsentia, quia non cernimus illud vt est, sed tantùm cum eo cogitatione versamur; licet alioqui Verbum Dei, cùm Deus sit, vbique sit. Neq; est hic modus loquendi alienus à Scripturis: Scripturę enim Deum vbique esse testantur, & hortantur tamen, vt eum quæramus, dum in-D ueniri potest. Si vbiq; est, certè pręsens est; & tamen si quærendus est, aliquomodo absens est.

Eodem modo intelligimus quod ibidẽ Bernardus dicit, nos habere corticem, Angelos adipem: significat enim Angelos frui ipsa adipe, quia facie ad faciem intuentur Verbum, nos autem in conspectu non habere nisi corticem Sacramenti. Nec enim videmus aliud, quàm species panis & vini: sed tamen intra eum corticem, latere etiam adipem, suprà dixerat Bernardus. Denique id sufficere deberet, quod (vt antè dixi) non loquitur de carne Christi, de qua nostra quęstio est cum aduersariis; sed de pręsentia, seu fruitione Verbi æterni.

In sermone autem de cœna Domini, non dicit Bernardus per Sacramentũ Eucharistiæ dari

carnem Christi, tanquam per signum, vt datur dignitas aliqua per baculum, & annulum; sed dicit gratiam Dei, dari per Sacramenta vt per signa; sic enim loquitur: *In hunc modum approprians passioni Dominus, de gratia sua curauit inuestire suos: vt inuisibilis gratia signo aliquo visibili præstaretur.* Hæc ille. Quomodo autem Sacramenta non sint nuda signa, sed etiam caussæ instrumentales gratiæ, explicuimus in disputatione de Sacramentis in genere, vbi etiam hunc locum S. Bernardi tractauimus.

CAPVT XXXVIII.

Testimonia ætatum reliquarum.

IN ætate XIII. præter plurima testimonia insignium Theologorum Alexandri Alensis, Alberti, S. Thomæ, S. Bonauenturæ, & aliorum, exstat testimonium Concilij generalis LATERANENSIS sub Innocentio III. in ipso 1. cap. decretorum eius Concilij; vbi sic legimus: *Christi corpus & sanguis in Sacramento altaris, sub speciebus panis, & vini veraciter continetur, &c.*

In ætate XIV. præter plurima Doctorum testimonia, vt Scoti, Henrici, Durandi, & aliorum, exstat decretum Concilij generalis Viennensis sub Clemente V. de festo corporis Domini, vbi expressa testimonia permulta leguntur de veritate corporis Domini in Eucharistia. Vide Clementinam vnicam de Reliq. & vener. Sanctorum. Exstat etiam decretum de adoratione huius Sacramēti contra errores Begardorum. Vide Clementinam Ad nostrum, de hæret.

In ætate XV. exstant testimonia duorum generalium Conciliorum, Constantiensis sess. 13. & Florentini, tum in decreto de vnione cū Græcis, tum in instructione Armenorū. Quo etiam tempore non solùm multi Latinorum de hac re scripserunt, vt Thomas VValden. Ioannes Gerson, & alij; sed etiam multi Græci scriptores, vt Samonas Episcopus Gazæ, Nicolaus Methonensis, Nicolaus Cabasilas, Marcus Ephesius, & Bessarion Cardinalis, qui omnes disertè asserūt veram ac realem transmutationem panis in corpus Christi. Vide tomum IV. Bibliothecæ sanctorum Patrum.

In ętate deniq; XVI. exstat testimonium Concilij generalis Tridentini sess. 13. Exstat etiam Græcorum perspicuum testimonium, in censura, quam ante paucos annos ediderunt ad Confessionem Lutheranorū. Nam cap. 10. eius censuræ disertis verbis affirmant panem per consecrationem verè conuerti in ipsum verum Christi corpus. Habemus igitur continuationem Catholicæ doctrinæ per omnes ætates Ecclesiæ, non solùm in Occidente, sed etiam in Oriente.

A

CAPVT XXXIX.

Compendium argumentorum, quæ sumuntur ex Patribus.

SI quis velit ad classes reducere argumēta omnia, ex quibus probamus, quid Patres locis iam antea à nobis citatis, de hoc Sacramento senserint, poterit ad sex classes omnia reuocare.

PRIMA erit ex modo loquendi Patrum de hoc Sacramento. Vtuntur enim veteres Patres vocabulis quibusdam, à quibus Sacramentarij nostri valde abhorrent; quod certè nō facerent, B si cum Patribus in sententia conuenirent. Nam Sacramentarij vix vnquam aliter Eucharistiam appellant, quàm symbola corporis, & sanguinis Domini. At veteres omnes passim appellāt, corpus & sanguinem Domini, quod non faciunt, cùm de aliis signis loquuntur. Præterea vocant preciosum corpus, tremenda mysteria, pignus salutis, precium nostrum. Vide Optatum, Chrysostomum, Ephrem, Augustinum, & alios. Deniq; Damascenus, Theophylactus, Euthymius, Paschasius, & alij, disertis verbis dicunt non figuram esse, sed ipsum verum corpus.

SECVNDA erit ex comparatione huius Sacramenti cum aliis rebus: ac PRIMO cum Sacramentis Hebræorum. Patres enim palam af- C firmare non timent, differre hoc Sacramentum à Manna, agno Paschali, pane propositionis, & similibus rebus; vt veritatem à figuris, & corpus ab vmbra, & rem cœlestem, diuinam, & inconsumptibilem à re terrena, & consumptibili. Vide Origenem, Cyprianum, Ambrosium, Hieronymum, Chrysostomum, Augustinum, Cyrillum Alexandrinum. SECVNDO comparant cum mysterio Incarnationis, vt Iustinus, Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Gelasius, Remigius, Damascenus. TERTIO comparat Chrysostomus Christum, vt est in altari per Eucharistiam, cum eodem Christo in præsepi, & cum Christo in cœlo. QVARTO comparat Augustinus Christum in Eucharistia, cum An- D gelis apparentibus in forma corporali. QVINTO comparant Tertullianus, Cyprianus, Basilius, & alij, indignè tractātes Eucharistiam cum illis, qui Christum occiderunt.

TERTIA classis sumitur ex mutatione panis; nam indicant Patres realem mutationem fieri multis modis. PRIMO, quia dicunt, non remanere panem post mutationem, vt Cyrillus Hierosolymitanus, Ambrosius, Gaudentius, Chrysostomus, Gregorius Nyssenus, Emissenus. SECVNDO dicunt, sensus falli in hac re: vt iidem auctores, & præterea Hilarius, & Epiphanius. TERTIO dicunt, sic mutari panem in carnem, vt mutabatur per nutritionem Christo comedente, vt Nyssenus, Damascenus, & Theophylactus. QVARTO comparant cum realibus mutationibus

nibus aquæ in vinum, virgarum in serpentes, & similibus. Vide Ambrosium, Cyrillum Hierosolymitanum, Cyrillum Alexandrinum, Augustinum, Emissenum, Damascenum. QVINTO dicunt, ad istam mutationem requiri omnipotentiam Dei; Iustinus, Irenæus, Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Nyssenus, Gaudentius, Proclus, & alij.

QVARTA classis sumitur ex mysterio altissimo, quod Patres in Eucharistia agnoscebant. Nam PRIMO dicebant, non posse intelligi sine fide, vt Andreas Apostolus, Ephrem, Gaudentius, Augustinus, Damascenus. SECVNDO hortabantur sæpe ad fidem certam, & ad non dubitandum de veritate huius mysterij; vt Hilarius, Cyrillus Hierosolymitanus, Ambrosius, Nazianzenus, Epiphanius, Ephrem, Gaudentius, Chrysostomus, Emissenus, Cyrillus Alexandri. TERTIO dicebant, miraculum esse superans humanum captum; Ephrem, Chrysostomus, Augustinus, Gaudentius, Isichius. QVARTO non loquebantur de eo coram ethnicis, & catechumenis, nisi tectè, vt illis verbis: *Nôrunt fideles.* Vide Tertullianũ, Origenem, Chrysostomum, Augustinum, Theodoretum. QVINTO interrogantes, Quomodo potest fieri? remittebant ad omnipotentiam; vt Cyrillus Alexandrinus, Euthymius, Theophylactus, & alij.

QVINTA classis sumitur ex veneratione. Nam PRIMO adorabant Eucharistiam. Vide Cyrillum Hierosolymitanum, Ambrosium, Nazianzenum, Chrysostomum, Augustinũ, Theodoretum. SECVNDO inuocabant, vel inuocandam dicebant. Vide Dionysium Areopagitam, Origenem, Nazianzenum, & Chrysostomum. TERTIO diligentissimè cauebant ne caderet in terram. Vide Pium Papam, Tertullianum, Ori-

A genem, Cyrillum Hierosolymitanum, Augustinum. QVARTO non permittebant videri ab infidelibus, vel catechumenis. Vide Basilium, & Augustinum. QVINTO asserebant, Angelos astare prope altare dum peragitur sacrificium, Ambrosius, Chrysostomus, Gregorius Papa: ex quibus Chrysostomus apertè dicit, Angelos capite inclinato astare coram Eucharistia.

SEXTA classis sumitur ex effectu, quem tribuunt Eucharistiæ. Nam PRIMO dicunt nobis per eam vniri Christum corporaliter; Hilarius, Nyssenus, Chrysostomus, Cyrillus Hierosolymitanus, & Cyrillus Alexandrinus. SECVNDO
B dicũt, nostra corpora resurrectura, quia vniuntur cum Christi corpore; Concilium Nicænum, Irenæus, Hilarius, Ambrosius, Optatus, Nyssenus, Gaudentius, Chrysostomus, Cyrillus. TERTIO dicit Chrysostomus, donare Christum se nobis per Eucharistiam, vt eum verè habeamus intra nos, quomodo cupiunt, & non possunt donare se homines iis, quos amant. QVARTO dicunt, Chrysostomus, & Cyrillus Alexandrinus, & alij, coniungi Christum nobiscum, non solùm per fidem, & charitatem, sed etiam reipsa, cùm eum in Eucharistia percipimus. QVINTO dicunt, per huius Sacramenti perceptionem, nos fieri diuinæ consortes naturæ, vt Cyrillus Hierosolymitanus, & alij.

LIBER TERTIVS, DE VERITATE CORPORIS DOMINI IN EVCHARISTIA.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio; An possit fieri, vt corpus Christi præsens constituatur in Eucharistia.

EX VERBO DEI, et veterum Patrum sententiis disputauimus hactenus controuersiam de veritate corporis Domini in Sacramẽto altaris: nunc ad plenam quæstionis huius grauissimæ explicationem fingemus, non posse ex solo verbo Dei, aut Patrum sententiis quidquam certi colligi (tametsi contrarium duobus superioribus libris apertissimè docuerimus) ac inuestigabimus ratione adiuta variis principiis fidei, quid tandem de hac re sentiendum sit homini sapienti, & pio. Secabitur autem quæstio tota in partes duas. PRIMVM enim quæremus, an potuerit Deus reipsa præsens exhibere corpus & sanguinem Domini in specie panis, & vini. DEINDE an voluerit.

De PRIMA quæstione Ioannes VVicleffus apud Thomam VValdensem, tomo 2. cap. 72. & 73. & eius discipulus Ioannes Caluinus apertè negant id posse fieri. Nam etiamsi ad inuidiam declinandam Caluinus sic loquitur lib. 4. Institut. cap. 17. §. 24. *Non quæritur quid Deus potuerit, sed quid voluerit.* Tamen paulò infrà sic ait: *Cur (inquiunt) non faciat Deus, vt caro eadem plura, diuersáque occupet loca, vt nullo loco contineatur; vt modo, & specie careat? Insane, quid à Dei potentia postulas, vt carnem faciat simul esse, & non esse carnem?* Et infrà, §. 29. respondet ad argumenta, quibus Catholici probant fieri posse, vt vnum corpus sit in duobus locis, vel non occupet locum. Similia habet Petrus Martyr libro contra Gardinerum, obiecto 10. 11. & 12. & 106. & Theodorus Beza in libro de cœna Domini contra VVestphalum. Catholici contrà certò credunt, id fieri potuisse.

Tres autem sunt difficultates, in quibus ab aduersariis dissentimus. VNA, an possit vnum corpus poni simul in diuersis locis. ALTERA,
A an possit corpus alicubi esse non occupando locum; & hæ sunt nobis cum solis Sacramentariis, non autem cum Lutheranis, & hoc loco tractandæ. TERTIA est etiam cum Lutheranis, an possint accidentia manere sine subiecto, & de hac disputabimus in sequenti libro, vbi tractabitur de transsubstantiatione.

Vt igitur quæstionem de potentia Dei in hoc mysterio contra Sacramentarios disputemus, & ordine rem totam explicemus. PRIMO inuestigabimus, quæ sit certa regula cognoscendi quid Deus possit. SECVNDO probabimus posse Deum facere, vt vnum corpus simul sit in diuersis locis. TERTIO soluemus obiectiones ad-
B uersariorum. QVARTO probabimus posse Deum facere, vt vnum corpus indiuisibiliter maneat, ita vt locum non repleat. QVINTO soluemus obiectiones.

CAPVT SECVNDVM.

Quid sit regula cognoscendi quid Deus possit.

REGVLA cognoscendi quid Deus possit, vel sumi potest ab ipso Deo, de cuius potentia agitur, vel ab homine, qui eum cognoscere debet, vel à rebus ipsis, quæ per eam potentiam
C fiunt.

A Deo regulam quandam sumunt Ioannes Caluinus in Catechismo breui, vbi explicat primum articulum Symboli. & in Institut. cap. 6. §. 27. & Petrus Boquinus in libro de cœna Domini prope finem, vbi de omnipotentia disputant. Dicunt ij homines potentiam Dei non esse separandam à voluntate, & operatione: id enim Deum posse facere, quod reipsa vult facere, & facit; nullam autem esse in Deo potentiam, qua possit facere id, quod non decreuit facere.

Hæc regula falsa est, & inutilis. Falsa est, quia Scripturæ apertissimè docent, Deum posse facere multa, quæ nunquam faciet. Matthæi 3. & Lucæ 3. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* In quem locum Chrysostomus, Ambrosius, & Hieronymus, dicunt, posse Deum ex veris lapidibus homines formare: quod tamen nunquam fecit, & probabile est nunquam facturum. Item Matth. 26. *Possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones Angelorum.* Et Marci 14. *Omnia tibi possibilia sunt; transfer calicem hunc à me.* Vbi satis apertè indicat Dominus, potuisse reparari mũdum sine morte sua, & potuisse impediri passionem suam per diuinam potentiam, & tamen scimus hoc non esse factum. Quod etiã notauit Gregorius Nazianzenus in epist. 1. ad Chelidonium: qui rursus lib. 4. de Theologia dicit, posse Deum facere, vt camelus transeat per foramen acus; & vt senex iterum redeat in vterum matris suæ, & renascatur; quę tamen nunquam fecit. Quare Augustinus in Enchirid. cap. 95. rectè scribit multa Deum posse, quæ non velit, nihil autem velit, quod non possit; & lib. de spiritu, & litera, cap. 1. docet, multa esse possibilia Deo, quæ nunquam fient, & ponit exemplum de camelo transeunte per foramen acus. Sed quamuis ista regula vera esset, est tamen inutilis, quia non magis notum est nobis, quid Deus velit facere, quàm quid possit facere.

Si quis autem diceret, regulam cognoscendæ diuinæ potentiæ esse eius voluntatem, vel intellectum, in hoc sensu; quod id omne possit DEVS facere, quod potest velle facere, vel quod intelligit esse factibile; regulam verissimam daret, sed inutilem. Verissimam quidem, quia in hoc differt DEVS à creaturis, quòd creaturæ multa possunt animo cõcipere, vt factibilia, & etiam velle facere, quæ tamen non possunt reipsa facere: at DEVS quidquid potest velle, vel intelligere vt factibile, id totum potest facere, & nihil potest facere, quod non potest velle, aut quod non intelligit esse factibile. Sed regula est inutilis, quia non minus obscurum est nobis, quid DEVS possit velle, aut intelligere, vt factibile, quàm quid possit facere.

Ex parte hominis posset accipi hæc regula: Id omne posse Deum facere, quod potest homo concipere. Nam cùm obiectum mentis nostræ, sit ipsum ens, & verum in vniuersum, id quod potest concipi, siue intelligi, reuera existere poterit: quod autem non potest concipi, nihil erit; ꝓinde omnia poterit facere, qui poterit id totum, quod homo potest concipere.

Sed hæc regula partim est vera, partim falsa. Vera quidem est, quatenus affirmat posse DEVM facere, quidquid potest homo intelligere: at quatenus negat posse DEVM facere, quod homo non potest intelligere, fallax est, & contraria diuinis literis. Nam etiamsi totum ens est ex se intelligibile, & id solum, quod non est, non potest intelligi: tamen mens nostra ob suam imbecillitatem, nisi diuinitus adiuuetur, sæpe fallitur in rebus intelligendis, & multa putat non posse existere, & proinde nec esse intelligibilia, nec factibilia, quæ tamen intelligi, fieri, & existere possunt. Hinc dicit Ioannes: *Maior est Deus corde nostro*, 1. Ioan. 3. Et Apostolus Ephes. 3. dicit, DEVM operari suprà quàm petimus, aut intelligimus. Et sanctus Augustinus, lib. 21. ciuit. cap. 5. 6. & 7. ostendit multa esse vera, quæ tamen homines intelligere non possunt. Et similiter Hilarius, lib. 3. de Trinit. & alij Patres. Et sanè multa nostræ fidei mysteria ethnici Philosophi prorsus impossibilia esse iudicabant, quæ tamen fideles homines non minùs, quàm illi periti naturalium scientiarum, verissima esse credunt. Et si potest vnus homo interdum ea facere, quæ alij homines non capiunt, & nisi facta viderent, crederēt nullo modo fieri potuisse, qualia sunt, quæ de Archimede narrantur à Plutarcho in vita Marcelli: quantò magis poterit Deus multa facere supra captum omnium hominum? Atq; hoc ipsum verbis fatentur etiam aduersarij, vt Caluinus lib. 4. Institut. cap. 17. §. 10. & 24. & Petrus Boquinus in lib. de cœna Domini, vbi mysterium Eucharistiæ dicũt sublimius esse, quàm vt à nobis plenè intelligi possit: tamen reipsa satis indicant se nihil velle credere, nisi quod capiunt, cùm passim asserant non posse fieri, id quod orbis terrarum credit non modò fieri potuisse, sed etiam factum esse; & mysterium quod ipsi dicunt, superare humanum captum, nullam habeat difficultatem, vt suprà ostendimus.

Restat igitur, vt regula sumatur à rebus ipsis. Posset autem dupliciter sumi regula à rebus. VNO modo, si diceremus, Deum habere tantum actiuæ potentiæ, quantum est passiuæ potentiæ in omnibus rebus, siue in tota natura. Et hoc modo Deum omnipotentē Philosophi ethnici fortasse facerent; at Christiani maiorem aliquam potentiam Deo tribuere debent, cùm fateantur Deum ex nihilo mundum procreasse: qui enim ex nihilo aliquid facit, nõ pendet à potentia passiua subiecti.

ALIO igitur modo regula sumetur à rebus, si dicamus DEVM posse facere omnia, quæ vllo modo existere possunt, iuxta illud verbum Angeli Gabrielis, Lucæ 1. *Non erit impossibile apud DEVM omne verbum.* Et illud Saluatoris Marci 14. *Omnia tibi possibilia sunt.* Id autem omne existere potest, quod in sua ratione non dicit, non esse, sed tantùm esse. ET hoc est, quod scribit sanctus Thomas 1. parte, quæst. 24. artic. 3. & omnes Theologi, DEVM dici omnipotentem, quia potest id omne, quod non implicat contradictionem: quod enim implicat contradictionem, non est possibile vllo modo, quia ponit

esse, & non esse simul, & proinde si illud fieret, fieret aliquod, cuius esse esset non esse. Solùm autem non esse, non potest à Deo fieri, quia omne quod fit, debet esse aliquo modo simile ei, à quo fit: Deo autem qui est ipsum esse, omne quod est, simile est, & solum non ens, non est ei vllo modo simile. PRÆTEREA facere quod non est, non est facere, sed deficere, & proinde ad illud non potentia, sed impotentia requiritur. Et hinc dicimus, Deum non posse mori, non posse peccare, nõ posse deficere, quia mors, peccatum, defectus formaliter sunt, non entia, & illa posse non est potentiæ, sed impotentiæ. DENIQVE est primum principium in lumine naturæ; Omne est, aut non est: quo sublato tollitur omnis cognitio. Itaque etiam aduersarij in hoc conueniunt, id non posse fieri, quod implicat contradictionem. Et siquidem in particulari euidenter constaret, quæ sit essentia vniuscuiusque rei, simul etiam constaret quid implicet, & quid non implicet contradictionem; & quæstio omnis finita esset: sed quia id non satis constat, ideò laborãdum est nobis, vt ostendamus quod volumus.

CAPVT TERTIVM.

Posse vnũ corpus simul esse in pluribus locis.

ACCEDAMVS nunc ad singula capita mysterij Eucharistiæ, quæ aduersarij cõtendunt implicare contradictionem, atque ideo esse impossibilia. Ac vt incipiamus ab eo quod est omnium difficillimum, probabimus non implicare contradictionem, & proinde possibile esse, vt vnum corpus sit in pluribus locis.

PRIMVM argumentum sumitur à Scriptura, quę testatur Deo nihil esse impossibile, Matthæi 19. *Apud Deum omnia possibilia sunt.* Explicabunt aduersarij, omnia præter ea, quæ implicant contradictionem, quale est, vnum corpus esse in duobus locis. AT refelli potest hæc explicatio multis modis, etiam ex eorum principiis.

PRIMO, principium eorum est, nihil esse credendum sine Verbo Dei. At Verbum Dei nusquam excipit à Dei omnipotentia, vnum corpus esse in duobus locis. Excipit quidem alicubi, mentiri Deum, Hebr. 6. *Impossibile est mentiri Deum.* Et alibi: *Negare seipsum non potest,* 1. Timot. 2. Ex quibus rectè colligitur, Deum illa tantùm non posse, quæ facere, non est facere, sed deficere. Sed vnum corpus in duobus locis esse, non potest clarè ad ista reduci; proinde excipi non debuit.

SECVNDO, principium eorum est, eam esse veram doctrinam, quæ Deum exaltat, & hominem deprimit; & contrà falsam esse, quæ homi-

A
nẽ exaltat, & deprimit Deum. At qui dicit, inter ea, quæ potest Deus, esse etiam, ponere vnum corpus in pluribus locis, hic Deum exaltat, & hominem deprimit, cùm fateatur plura posse facere, quàm nos intelligamus: qui autem id negat, Deum deprimit, & hominẽ exaltat, cùm dicat, Deum non posse facere, quod homo non potest capere.

TERTIO, illa implicant contradictionem, quæ pugnant cum essentia rei, ita vt dicatur res esse, & non esse. At esse in loco, non est de essentia corporis, sed quid extrinsecum, & accidentarium: nam vltimum cœlum est verum corpus, & non est in loco; ergo non repugnat essen-
B
tiæ corporis esse in vno, vel pluribus locis, cùm sint omnia extrinseca, & posteriora ipsa corporis essentia.

SECVNDVM argumentum ducitur ab exemplo Scripturæ diuinæ. Christus cùm Apostolo Paulo apparuit, Actor. 9. & 22. fuit simul in summo cœlo, & in terra, siue in aëre terræ vicino; igitur vnum corpus in pluribus simul locis esse potest. Christum fuisse tunc in cœlo aduersarij non negant, & patet ex illo Actor. 3. *Quem oportet cœlum suscipere vsque ad tempus restitutionis omnium.*

Ad hoc argumentum duplex solutio dari potest. VNA, quod Paulus nõ viderit reipsa Christum in propria persona, sed in specie aliqua si-
C
bi apparente, & audierit vocẽ non ex ipso Christi ore, sed vocem quandam diuinitus factam, qualis fuit vox Dei Patris super ipsum Christum in Baptismo, & in monte Thabor. Ita videtur totum hunc locum intellexisse Caluinus in cap. 9. Actorum.

ALTERA, quod Paulus viderit quidem, & audierit Christum, sed in cœlo existentem, ita vt diuina virtute factum fuerit, vt oculi & aures Pauli penetrarent cœlos. Et hoc modo respondit ad argumentum propositum Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 29. Cui sanè commodum esset obiicere, quod ipse idem scribit lib. 3. Institut. cap. 20. §. 24. vbi ridet Sanctorum inuocationem: *Quis*, inquit, *eousque longas esse illis au-*
D
res reuelauit, quæ ad voces nostras porrigantur? oculos etiam tam perspicaces, qui necessitatibus nostris aduigilent? Hæc ille. Quid igitur, si illi obiiciamus non habuisse Paulum tam lõgas aures, nec oculos tam perspicaces, vt in cœlum vsque penetrarent, & ibi Christum viderent, & audirent? quid, quæso, respondebit, nisi diuina virtute id fieri potuisse? At si diuina virtute fieri potest, vt oculi carnei, & aures carneæ in cœlum penetrent: nõ poterit eadem virtute fieri, vt oculi, & aures spirituales animarum glorificatarum in terram vsque penetrent?

Sed his omissis probandum nobis est, à Paulo ipsum CHRISTVM verè, & propriè visum fuisse oculis corporalibus; idque in terra, non in cœlo. Ac PRIMVM quidem non modò cer-

tissimum, sed etiam euidentissimum est. Nam Actor. 9. cùm dicit Lucas de comitibus Pauli: *Viri autem illi, qui comitabantur, cum eo stabant stupefacti, vocem quidem audientes, neminem autem videntes.* Ponit antithesim inter Paulum, & comites eius, quasi dicat; Comites eius audiebant vocem loquentis, sed nō videbant quis loqueretur, Paulus autem, & vocem audiebat, & videbat eum, qui loquebatur. Ibidem narrabat Barnabas Apostolis, quemadmodum Paulus vidisset Dominum. Et cap. 22. Ananias dicit ad Paulum de visione illa, quam habuerat in via: *DEVS Patrum nostrorum præordinauit te, vt cognosceres voluntatem eius, & videres iustum, & vocem audires ex ore eius.* Hæc ibi. Vidit igitur tunc Paulus CHRISTVM, & vocem audiuit, non ex aliqua nube, aut Angelorum ministerio formatam in aëre, sed ex ore CHRISTI. Et cap. 26. ipse CHRISTVS Paulo dicit: *Ad hoc apparui tibi, vt constituam te ministrum, & testem eorum, quæ vidisti.* Vbi facit illum Apostolum, & testem oculatum resurrectionis: non autem fuisset verus testis, nisi ipsum corpus vidisset, quod resurrexerat, idque oculis corporalibus. PRÆTEREA, 1. Corinth. 9. idem Paulus probaturus Apostolatum suum: *Nónne*, inquit, *Dominum nostrum vidi?* Et 1. Corinth. 15. enumerans testes oculatos resurrectionis CHRISTI, posteaquam posuerat Petrum, Iacobum, & alios, tandem ait: *Nouissimè tanquam abortiuo visus est & mihi:* quæ probatio nihil valeret, visi vidisset ipse, vt alij viderant. Itaque dubitari non potest, quin verè oculis corporalibus corpus ipsum Christi viderit.

IAM verò quòd Christum viderit, non in cœlo, sed in terra, vel in aëre propinquo terræ, probatur; quia tanta lux eius, qui illi apparuerat, Paulum circumfulsit, vt eum planè excæcauerit, vt patet Actorum 9. non autem lædere potuisset eius oculos lux illa corporis Domini, nisi propinqua fuisset. DEINDE lumen quoddam etiam comites eius viderunt, & sonum quoque vocis audierunt, Actorum 9. & 22. quod est argumentum certissimum, in terra, vel in aëre proximo CHRISTVM apparuisse: nec enim comites Pauli summum cœlum oculis & auribus penetrare potuissent. AD HÆC licet comites Pauli audierint vocem, Actor. 9. tamen non distinctè intellexerunt, quid Dominus dixerit, Actorum 22. Quare propinquior Paulo Dominus fuit, quàm aliis, & quasi in aurem ei loquutus est. Si autem de cœlo vox facta fuisset, omnes æquè audiuissent. PRAETEREA illa interrogatio: *Quis es Domine?* & illa responsio: *Ego sum IESVS, quem tu persequeris.* apertè indicant præsentiam Domini. Si enim vidisset Paulus CHRISTVM in summo cœlo, vt eum vidit Stephanus, non dubitasset quisnam esset: sed quia repentè vidit coram se hominem quendam supra lucem solis rutilantem, ideò dixit: *Quis es Domine?* DENIQVE si solùm in

A cœlo Paulus Christum vidisset, non fuisset idoneus testis resurrectionis: potuissent enim facilè homines calumniari eius testimonium, ac dicere eum deceptum fuisse, aut sola imaginatione vidisse.

Confirmatur argumentum ex aliis Christi apparitionibus. Nam INPRIMIS Petro Apostolo Christum apparuisse in terra, & cum eo collocutum testantur grauissimi auctores, vt Ambrosius in oratione contra Auxentium. Egesippus lib. 3. de excidio vrbis Hierosolym. capite 2. Et Athanasius, licet paulò obscuriùs, in Apologia pro fuga sua. DEINDE Christum apparuisse S. Antonio, posteaquam à Dæmonibus

B grauissimè cœsus fuerat; & ad Christi præsentiam Dęmones fugisse, & plagas Antonij repentè curatas, testatur Athanasius in vita eius. Sanctus Gregorius, lib. 4. Dialog. cap. 16. affirmat ipsum Christū verè apparuisse sanctę Tharsillæ amitæ suæ paulò antè obitum; & realem, non imaginariam fuisse visionem probat ex immensa odoris fragrantia, quæ in cubiculo relicta est. Et ipsi Gregorio Dominū humana specie verè apparuisse, testatur Ioannes Diaconus, lib. 2. vitæ ipsius, cap. 22. aliaque id genus multa ex probatis auctoribus adduci possent: quæ si quis velit omnia negare, meritò impudentiæ, ac temeritatis argui posset. Sed præter ceteras apparitiones legatur ea, quam fusè narrat san-

C ctus Paulinus in epist. ad Macharium, quæ sola abundè sufficit testatissimum efficere id quod volumus.

TERTIVM argumentum sumitur à testimoniis Patrum, qui rem vnam in pluribus simul locis, esse posse docent. Ac primùm Chrysostomus, lib. 3. de sacerd. (vt suprà citauimus) disertis verbis affirmat, eundem Christum eodem temporis articulo, & sursum in cœlo, cum Patre sedere, & in terra omnium communicantium manibus pertractari: & non loqui eum, de pertractatione solùm in symbolo, patet, quia tribuit id miraculo. Idem etiam Chrysostomus, & cum eo Primasius, & Anselmus, & commentarius Ambrosio adscriptus in cap. 10.

D ad Hebr. idem corpus Domini in multis altaribus simul offerri dicunt, nec loquuntur de signo corporis, sed de vero corpore (vt suprà ostendi lib. 2. cap. 31.) Item Cyrillus lib. 12. in Ioannem, cap. 32. & Theophylactus in cap. 19. Ioannis, disertis verbis docent, Christum per carnem suam in Eucharistia perceptam sanctificare animas, & corpora omnium communicantium in toto mundo, & esse in omnibus totum, & impartibilem. AVGVSTINVS lib. de cura pro mortuis, cap. 16. proponit quæstionem, vtrum cùm in diuersis locis simul, fiant miracula ad memorias alicuius Martyris, sit ipse Martyr præsens vno tempore tam multis locis, an ista fiant ministerio Angelorum: ac respondet, quęstionem esse supra ingenij vires.

Ex quo intelligimus, non existimasse Augustinum impossibile esse, vt vna res sit in diuersis locis; alioqui non dubitasset, sed apertè dixisset (vt Caluinistæ dicunt) implicare contradictionem, vt sit vnum aliquid in diuersis locis simul. Præterea capite 17. refert historiam quandam sancti Ioannis Monachi, qui cùm ex monasterio suo nō discessisset, apparuit tamen adhuc viuens in somnis cuidam alteri lōgè posito: ac deinde dicit dubium esse, an spiritus eius reuera fuisset in vtroque loco, an id esset factum alio modo: *Si ipse*, inquit, *interfuit somnianti, mirabili gratia vtique id potuit, non natura; & Dei munere, non propria facultate, &c.* Ac denique dicit se, si cum sancto illo Monacho loqui potuisset, ab eo quæsiturum fuisse solutionem vtriusque quæstionis, & verbis eius crediturum.

Si qvis obiiciat, aliam esse rationem corporum, aliam spirituum; Augustinum autem spiritibus concedere, vt possint esse in pluribus locis simul, non corporibus: is facilè refelli poterit. Nam ratio, cur corpora non videantur posse esse in pluribus locis, non tam est moles, quàm vnitas. Non enim quæstio est, an possit corpus occupare duo loca: nam corpus Christi, non occupat nisi vnum locum ordinariè; in Sacramento enim non est localiter, nisi ratione dimensionum panis. Et licet etiam localiter arbitramur posse vnum corpus esse in pluribus locis, & id probant exempla allata in 2. argumento; tamen ad mysterium Eucharistiæ defendendum, non requiritur, vt vnū corpus possit occupare seu replere plura loca, sed satis est, si possit quocunque modo esse in pluribus locis.

Ideò autem non videtur posse esse, quia non potest diuelli à seipso, & videtur necessariò debere diuelli, ac distrahi à se, si ponatur in variis locis. Quocirca Petrus Martyr cùm negat idē corpus posse esse in duobus locis, rationē reddit, quia geminaretur. Porrò ista repugnantia, quæ sumitur ab vnitate rei, non minus inuenitur in spiritu, quàm in corpore: vtrumque enim est vnum, & à se diuidi non potest; quare perinde est in hac quæstione siue de corpore, siue de spiritu probetur.

Qvartvm argumentum sumitur ab exemplis Dei, & animæ rationalis. Deus enim cum sit res vna, & simplicissima, atque indiuisibilis; tamen est simul in infinitis locis: est enim præsens totus Devs omnibus rebus creatis. Quod certè superat captum hominum: nec em̄ possumus cogitare rem vnam in diuersis locis, nisi cogitemus, aut loca illa fieri vnum locum, aut rem vnam diuidi in plures. Vnde Avgvstinvs in epist. 3. ad Volusianum de hac existentia Dei in tot locis simul, sic ait: *Miratur hoc mens humana, & quia non capit, fortasse non credit.* Pari ratione anima rationalis tota est in qualibet parte corporis; alioqui enim si extenderetur ad

A extensionem corporis, esset materialis, & à corpore penderet, proinde non esset immortalis, quod cum fide Catholica pugnat.

Ad hoc argumentum nihil responderi potest, nisi, Deum & animam, non esse in diuersis locis, sed in vno: replet enim Deus totum mundum, quasi vnum locum, & anima totum corpus. Cuius rei signum est, quod si separetur vnum membrum à corpore humano, in eo desinit esse anima, quia membrum illud incipit esse corpus aliud per se existens. At nō magno negotio id refellitur. Nam etsi non possit naturaliter anima esse in membro abscisso, tamen nulla prorsus ratio fingi potest, cur nō possit Deus

B in brachio abscisso conseruare animam, vt ante abscisionem erat. Denique posset Deus alium mundum creare, qui istum, qui nunc est, nulla ex parte contingeret; & in eo etiam esset Deus, sicut in isto, ac proinde esset in locis dissitis, ac distantibus. Constat igitur nullam esse implicationem, vt res sit in pluribus locis.

Qvintvm argumentum sumitur à mysteriis nostræ fidei, vel difficilioribus, vel ęquè difficilibus, atq; hoc est, de quo agimus. Primvm mysterium Trinitatis est, quod etiā Lutherani, & Caluinistæ admittunt, in quo vnam naturā in tribus personis reipsa verissimè distinctis credimus, quod sanè mirabilius est, quàm vt corpus vnum sit in pluribus locis. Nam sicut hîc

C est realis distinctio locorū, ita ibi personarum: sicut hîc est vnitas corporis, ita ibi vnitas naturæ; sed mirabilius est mysterium Trinitatis, quia natura in Trinitate identificatur realiter, & formaliter cum singulis personis, corpus autem non identificatur vllo modo cum locis. Si ergo potest vna numero natura non distrahi à seipsa, licet identificetur cum personis realiter distinctis, cur non faciliùs poterit vnum corpus coniungi extrinsecus cum distinctis locis, & tamen non distrahi à seipso?

Secvndvm est mysterium Incarnationis, in quo vnam hypostasim in duabus naturis perfectis, & dissimillimis confitemur. Et quia longè maior vnio est inter hypostasim, & naturam,

D quàm inter locatum & locum, cùm illa intrinseca & substantialis, hæc extrinseca & accidentaria sit: profectò rectè inspicienti mirabilius videbitur vnam esse hypostasim in duabus naturis, quàm vnum corpus in duobus locis. Adde, quòd illa hypostasis identificatur prorsus realiter, & formaliter cum altera naturarum, id est, cum natura diuina, & tamen vnitur intimè cum natura humana, quę realiter, & formaliter differt à natura diuina. Ex quo sequitur, vt sit planè incomprehensibile, quomodo in illa vnione, vel non confundantur naturæ, vel nō diuidatur hypostasis.

Tertivm est mysteriū resurrectionis mortuorum, quod vt semper Philosophis impossibile visum est, ita semper à fidelibus certa fide

creditum est, & nūc etiam à Lutheranis, & Caluinistis creditur, si tamen creditur. Porrò in hoc mysterio id maximè difficile, & mirabile est, vt vnum & idem indiuiduum bis fiat. Si enim bis fit, quomodo non duplici actione? si duplici actione, quomodo non sunt duo? nam effectus per se ab actione dependet, vt eius terminus. Atq; id maximè cernitur in accidentibus, quæ penitus perierunt, & tamē eodem numero restituuntur à Deo.

QVARTVM est creatio, & annihilatio, quæ ab omnibus fidelibus diuinæ potentiæ conceduntur, licet à Philosophis rideantur, & contradictionem implicare credantur. Nam qui dicit ex nihilo aliquid fieri, quod est creari, vel ex aliquo nihil fieri, quod est annihilari, videtur dicere, nihil esse aliquid, vel aliquid esse nihil. Et sanè superat humanam cogitationem, quod aliqua res nunc existat, quæ paulò antè nihil omninò erat. Quis enim concipiat, vnde venerit? vnde extracta sit? vnde processerit in lucem, si nusquam latebat, nisi ipsum nusquam aliquid sit? Pari ratione quis intelligat ex aliquo nihil fieri, nisi ipsum nihil sit aliquid? Et tamen ista credunt, aut credere se dicunt, qui nolunt credere ea, quæ sunt faciliora; vt vnum corpus posse à Deo poni in pluribus locis.

QVINTVM mysterium æternitas est. Difficilius enim videtur, vt vnum instans durationis simul sit in diuersis temporibus, siue coëxistat diuersis temporibus, quàm vt vnum corpus simul sit in diuersis locis. Tempora enim fluunt, & impossibile est simul manere præteritum & futurum; at loca simul permanent, licet distincta, & separata ab inuicem. Iam æternitas est vnum instans durationis non fluens, & proinde coëxistens toti tempori præterito, & futuro; & tamen nec ipsum instans diuiditur, nec tempora confunduntur, quod superat planè humanum captum.

SEXTVM argumentum sumitur à simili. Nam potest vnus locus capere duo corpora sibi adæquata simul, & tamen neque locus ille diuiditur in duo loca, neque corpora illa confunduntur in vnum corpus: ergo poterit etiam vnum corpus replere duo loca, etiāsi nec ipsum corpus diuidatur in duo corpora, nec loca illa conueniant in vnum locum.

Consequentia videtur optima, quia ita se habet locatum ad locum, sicut locus ad locatum. Antecedens verò certum est exemplis diuinæ Scripturæ de egressu corporis Christi ex clauso sepulchro, & aliis, quæ in sequenti difficultate tractabuntur.

Quidam tamen Catholici, atque in eis sanctus Thomas in 4. distinct. 14. quæst. 2. artic. 2. quæst. 3. existimant non posse vnum corpus esse in duobus locis localiter, sed tantùm Sacramentaliter; & ideò negant consequentiam argumenti adducti. Et rationem hanc reddunt,

A quia vnum est illud, quod est indiuisum in se, & diuisum à quocunque alio: ex quibus conditionibus, prior, nimirum indiuisum esse in se, essentialis est, & inseparabilis: posterior autem, nimirum diuisum esse à quocunque alio, accidētaria est, & separabilis. Cùm autem duo corpora sunt in vno loco, tollitur tantùm posterior conditio vnitatis, ac proinde non destruitur vnitatis essentia: cùm vero vnum corpus ponitur in diuersis locis, tollitur prior conditio, ac destruitur tota essentia vnitatis.

Sed hæc ratio, pace tanti Doctoris, non est solida. Nam duplex est indiuisio in se, & diuisio ab aliis. VNA respectu loci, quę extrinseca est, & planè accidentaria. ALTERA respectu rei ipsius, quę

B intrinseca est, & vel est de essentia, vel certè proprietas quædā vnitatis. Iam igitur, quando duo corpora sunt in vno loco, non tollitur indiuisio à se, nec diuisio ab aliis intrinseca, sed extrinseca solùm, quæ est respectu loci. Nam licet se penetrent duo corpora, sunt tamen duo diuersa, & distincta, quoad omnia principia essentialia, immò etiam, quoad accidentalia, excepto situ. Sic etiam, cùm vnum corpus est in diuersis locis, non tollitur indiuisio intrinseca, sed solùm extrinseca respectu loci: nam non diuiduntur principia intrinseca, quæ corpus constituunt, sed solùm diuiduntur situs, siue Vbi illius corporis.

C Adde, quod si non posset esse vnum corpus localiter in duobus locis, quia diuideretur à seipso: profectò nec esse posset Sacramentaliter, eadem ratione. Licet enim esse alicubi Sacramentaliter, non dicat esse per loci occupationem; tamen dicit esse per realem, & veram præsentiam in pluribus hostiis, siue altaribus, quæ realis præsentia in tot altaribus, & non in locis intermediis, non minus tollere videretur indiuisionem rei, quàm repletio plurium locorum. Sed iam ad solutionem obiectionum veniamus.

CAPVT QVARTVM.

D *Soluuntur obiectiones, quibus aduersarij probare conantur implicare contradictionem, vt vnum corpus sit in pluribus locis.*

ADVERSARII multa argumēta proponunt, ac PRIMVM ex Scriptura, & Patribus duo argumēta proferunt. PRIMO, Caluinus in vlt. admonit. ad VVestphalum, vrget illam consequentiam Angeli, Matth. vlt. *Non est hîc, surrexit enim*; quæ consequentia infirma esset, si posset idem corpus esse in pluribus locis: posset enim discedere, & remanere.

Secvndo, proferunt ea loca, vbi Deo tanquam proprium tribuitur, vt non circumscribatur loco, sed vbique sit: *Cœlum, & terram ego impleo,* Hierem. 23. Et confirmant ex Patribus, qui probant Spiritum sanctum esse Deum, quia vbique est, iuxta illud Psalm. 138. *Quò ibo à Spiritu tuo?* Vide Ambrosium 1. lib. de Spiritu sancto, cap. 7. Hieronymum, & Cassiodorum in Psal. citatum. Augustinum 3. lib. contra Maximinũ, cap. 21. Basilium lib. de Spiritu sancto, cap. 22. Didymum lib. 1. de Spiritu sancto. Cyrillum lib. 7. Dialogor. de Trinit. At si corpus Christi posset esse in multis locis, eadem ratione posset esse in omnibus, & tamen non esset Deus; ergo ratio Patrum nihil concluderet. Præterea Patres, qui scripserunt contra Eutychetem, probant humanam Christi naturam non esse confusam cum diuina, quia diuina est vbique, humana autem etiam post resurrectionem certo loco circumscribitur. Vide Theodoretum dialogo 2. & 3. Vigilium lib. 1. & 4. contra Eutychetem, & Fulgẽtium lib. 2. ad Trasymundum, cap. 17.

Addit VViclef apud VValdensem Tom. 2. cap. 72. alium locum ex Augustino in epist. 3. ad Volusianum, vbi Augustinus dicit, nullum corpus posse esse vbique totum. Posset Deniqve addi alius locus ex lib. 20. contra Faustum, cap. 11. vbi sic loquitur Avgvstinvs de Christo secundum præsentiam corporalem: *Simul & in sole, & luna, & in cruce esse non posset.*

Respondeo ad locum Scripturæ: *Non est hîc, surrexit enim;* facilè responderi potest, duobus modis. Primo, consequentia illa Angeli optima est, sed si applicetur (vt applicanda est) ad mentem illarum sanctarum mulierum, cum quibus Angelus loquebatur: illæ enim quærebant corpus Domini mortuum in sepulchro, vt illud vngerent. Quare cùm Angelus ait: *Non est hîc,* sensus est: Non iacet mortuus in sepulchro, vt vos creditis. Et id probat, cùm addit: *Surrexit enim.* nec enim poterat mortuus iacere, si resurrexerat.

Secvndo, consequentia illa optima est etiam absolutè, sed moraliter loquendo, vt Angelus loquebatur, non metaphysicè. Nam moraliter loquendo, qui resurgit à morte, non remanet in sepulchro, sed egreditur: sepulchrum enĩ est locus mortuorum, non viuentium; tamen fieri etiam potest, vt aliquis viuens in sepulchro iaceat, si velit. Itaque moraliter verissimè dixit Angelus: *Non est hîc, surrexit enim;* quanquam absolutè potuisset ibi esse Christus, licet surrexisset. Simile est si quis dicat; Talis homo non sedet ad mensam, cœnatus enim est.

Ad alias Scripturas, & testimonia Patrum dico duas esse differentias inter Deum, & corpus Christi, quod pertinet ad existentiam in loco. Prima est, quòd Deus reipsa, ac de facto est vbique; corpus Christi, reipsa, ac de facto non est
A vbique, neque vnquam erit, sed vno in loco est localiter, nimirum in cœlo, in multis, Sacramẽtaliter, in multis aliis, nullo modo. Et hoc sufficit ad saluanda argumenta Patrum de Spiritus sancti diuinitate; & de differentia naturarum, in Christo. Nam si solus Deus de facto est vbique; certè Spiritus sanctus conuincitur Deus esse, quia est vbique, & Christi humanitas conuincitur non esse confusa cum diuinitate, quia non est vbique. Secvnda differentia est, quòd diuinitas non solùm est vbique, sed etiam non potest constringi ad vnum locum, immò non potest non esse vbique, cùm sit intrinsecè, & essentialiter immensa. At Christi corpus licet pos-
B sit esse, & sit per Dei potentiam in multis locis, tamen potest etiam redigi ad vnum solum locum, quemadmodum ante Sacramenti institutionem in vno solo loco erat; & post mundi cõsummationem in vno solo loco erit. Et hinc habemus, argumentum propositum optimè concludere contra Vbiquistas, sed nihil contra Catholicos. Nam Vbiquistæ docent, Christi corpus per vnionem ad Verbum semper reipsa, & de facto esse vbique, nec posse redigi ad vnum locum. Et hoc est, quod ex professo oppugnãt Theodoretus, Vigilius, & alij, qui scribunt cõtra Eutychetem.

Ad locum autem ex epist. ad Volusianum, respondeo, loqui Augustinum de corpore exi-
C stente in loco naturaliter, id est, secundum modum naturæ suæ conuenientem. Omne enim corpus quantum est, & quia quantum, etiam extensum est, ita vt maior pars, maiorem locum, & minor minorem occupet; & implicat planè cõtradictionem, vt corpus extensum maneat, & tamen sit totum in qualibet parte. Eodem modo in lib. 20. contra Faustum, loquitur Augustinus de corpore Christi. Manichæi enim, non arbitrabãtur Christum esse vnum hominem, sed lucem quandam expansam per solem, lunam, & omnia alia loca; vt ibidem Augustinus testatur: illum autem qui in forma humana crucifixus fuit à Pilato, dicebant phantasma fuisse, non verum hominem. Quare Augusti-
D nus vtitur hoc dilemmate: Si Christus est Spiritus, seu phantasma, crucifigi non potuit; si autẽ est corpus expansum per solem, lunam, & alia loca, non potuit totus simul esse in sole, & in luna, & in cruce, quia corpus expansum per tot loca non potest totũ esse in singulis locis. Quòd si Augustinus loqueretur de corpore Christi, vt est reuera, & non secundum sententiam Manichæorũ; respondere possemus, eũ loqui de corpore secundum ordinarium cursum naturæ, & non secundum id, quod potest in illo facere omnipotentia Creatoris. Nam ibidem dicit, spiritum nullo modo pati posse in cruce; quod necessariò intelligi debet, secundum ordinarium cursum naturæ, alioqui Augustinus pugnaret secum; quippe qui lib. 21. ciuit. cap. 10. scribit,

spiritum

spiritum pati posse ab igne corporeo per diuinam potentiam. Et certè si potest alligari spiritus igni corporeo, vt ab eo recipiat pœnam miris, sed veris modis, vt Augustinus loquitur, cur non posset alligari cruci, & ab ea pœnam recipere miris, sed veris modis? sed de hoc argumēto satis.

A

Secvndo, adferunt etiam Philosophicas rationes. Ac Primvm Ioan. VViclefus illo argumento vtebatur; Non potest aliquid simul esse in duobus temporibus; ergo nec in duobus locis.

Secvndo, Caluinus, & P. Martyr argumentantur ab vnitate rei; Si vnū corpus sit in diuersis locis simul, erit vnum, & multa. Nam non continuatur corpus vt est in altari, cum eodem, vt est in cœlo; ergo diuisum est; ergo non vnum: & tamen ponitur esse vnum; ergo vnum, & non vnum.

B

Confirmatur Primo, quia si ponatur corpus vnum in pluribus locis, erit in loco, & non in loco; nam erit in loco, immò in locis, vt ipsi ponimus, & tamen non erit in loco: quia omne, quod est in loco, aut circumscribitur loco, aut saltem ita continetur, vt non sit alibi, quod Theologi vocant esse in loco definitiuè. At corpus Christi non ita est in cœlo, aut in altari aliquo, vt non sit etiam alibi; non igitur est in loco.

Secvndo, quod incipit esse alicubi, vbi antea non erat, aut venit eò per motum localem, aut ibi generatum est. Sed corpus Christi non venit de cœlo ad altare per motum localem: quia quod mouetur localiter, deserit vnum locum, vt acquirat alium; Christus autem nunquam deserit cœlum, neque generatur in altari; non enim potest id, quod est, fieri: non ergo potest fieri, vt sit Christus simul in cœlo, & in altari.

C

Tertio, sequuntur multæ contradictiones, si idem corpus sit in pluribus locis. Nam poterit esse sursum & deorsum, proinde remotum, & non remotum ab eodem loco: item moueri, & quiescere, accedere ad vnum locum, & simul ab eo recedere: item poterit vno in loco summè calefieri, in altero summè frigefieri: vel etiam vno in loco vulnerari, & occidi, in altero benè valere; quæ sunt apertissimè repugnantia.

D

Respondeo, de his argumentis rectissimè dici potest, quod ait Avgvstinvs lib. 22. ciuit. cap. 11. *Ecce qualibus argumentis omnipotentiæ Dei humana contradicit infirmitas, quam possidet vanitas.* Nam quod vna res non possit esse in duobus temporibus, non nascitur ex ipsa re, sed ex temporibus, quæ non possunt esse simul, cùm semper fluant: vnde non est simile in locis, quæ permanent. Ad illud autem de vnitate, iam antea responsum est, vnitatem essentialem rei non pendere ab vnitate loci, cùm prius sit rem esse vnam, quàm esse in vno loco, sed pendere ab internis suis principiis. Itaque imaginatio quidem non potest concipere vnum corpus in diuersis locis, sed ratio tamen iudicare potest, si sana sit, falli imaginationem, sicut fallitur dum Deum, vel animam non potest cogitare in diuersis locis, vel duo corpora in vno loco.

Ad illud de cōtinuatione dico, corpus Christi, vt est in altari, non continuari cum corpore, vt est in cœlo, nec tamen esse discontinuum, vel diuisum ab illo. Nam continuari & diuidi, est eorum, quæ multa sunt, siue sint tota quædam, siue partes eiusdem. Corpus autem, vt in cœlo, & in altari, non sunt duo tota, nec partes eiusdem, sed idem omninò totum.

At, inquies, *intercedūnt multa corpora inter corpus Christi, vt in cœlo, & vt in altari est; ergo discontinuum, & diuisum est à seipso.* Respondeo, hoc argumēto rectè probari, loca ipsa esse discontinua, nimirum cœlum, & terram, & per hoc etiam corpus Christi diuisum esse à se respectu loci, sed non respectu propriæ substantiæ, siue quantitatis, vt suprà dictum est.

Ad Primam confirmationem responderet sanctus Thomas; Corpus Christi esse in cœlo circumscriptiuè, in Sacramento autem non esse in loco, nec circumscriptiuè, nec definitiuè secundum se; tamen ratione dimēsionum panis esse circumscriptiuè in omnibus locis, vbi sunt hostiæ consecratæ.

At quia nos existimamus, posse corpus Christi esse in pluribus locis etiam localiter, & visibiliter, ideò dicimus corpus idem posse esse circumscriptiuè, & etiam definitiuè in pluribus locis. Nam vt corpus sit circumscriptiuè in aliquo loco, tantùm requiritur, vt commensuretur illi loco; ita vt termini loci & locati sint simul: non autem requiritur vt non sit alibi, tanquam in alio loco; & hoc seruatur in præsenti. Nam corpus Christi in cœlo commensuratur loco suo, quem ibi habet; & quando simul erat in terra, cùm videlicet apparuit Paulo, commēsurabatur loco suo, quem in terra, vel in aëre habebat. Itaque in vtroque erat circumscriptiuè.

Dices, si corpus aliquod commensuretur loco trium cubitorum, & ponatur in duobus, vel tribus locis æqualibus, nónne occupabit spacium sex, vel nouem cubitorum? Quomodo ergo commensuratur, & circumscribitur loco trium cubitorum?

Respondeo, dupliciter potest intelligi, vt corpus trium cubitorum, occupet spacium nouem cubitorum. Vno modo, quia magnitudo talis corporis commensuretur tali loco, & hoc modo fieri non potest, vt corpus trium cubitorum, occupet spacium nouem cubitorum.

Altero modo, vt magnitudo talis corporis non commensuretur, nisi loco trium cubitorum,

torum, tamen eadem magnitudo, bis aut ter ponatur in loco: & hoc fieri posse cõtendimus. Idem dici potest de modo existendi definitiuè. Nam vt aliquid sit definitiuè in loco, satis est si definiatur certo quodam spacio, ita vt in toto illo sit, & non in maiori; siue sit in alio loco etiam definitiuè siue nõ: & hoc modo corpus Domini in qualibet hostia potest dici esse definitiuè, quia est in tanto spacio, quantum occupat hostia consecrata, & non in maiori. Quod si quis contendat esse in loco tam circumscriptiuè, quàm definitiuè, id requirere, vt res nullo modo sit alibi; dicere possumus dari tertium modum existendi in loco, nimirum per solam præsentiam, quomodo Deus est in loco: & hoc modo esse in loco ea corpora, quæ per diuinam potentiam simul sunt in variis locis.

A

B

Ad SECVNDAM confirmationẽ dico, Domini corpus incipere esse in altari, vbi antea non erat; non per generationem, nec per motum localem, sed per conuersionem panis in ipsum. Nec desunt exempla similia. Nam cùm homo per nutritionem augetur, anima rationalis incipit esse in materia illa addita, vbi antea non erat, & tamen non producitur anima noua, nec mouetur localiter, sed solùm incipit informare materiam sibi adiunctam, quam non informabat. Et contrà, cùm membrum aliquod abscinditur, anima desinit ibi esse, & tamen nec perit, nec recedit localiter: sic etiam Deus cùm aliquid in mundo nascitur, incipit in ea re esse, & cùm illud perit desinit ibi esse, & tamen nec generatur, aut corrumpitur Deus, nec localiter accedit, aut recedit.

C

Ad TERTIAM cõfirmationem variè Theologi respondent. Alij enim existimant ex positione vnius corporis in diuersis locis, multiplicari respectus, non autem absoluta; Vt verbi gratia, dicunt idem corpus in cœlo, & in terra existens, habiturum varias relationes, ita vt dicatur esse propinquum terræ, vt est hîc, quàm relationem non habebit, vt est in cœlo, & contrà. At si hîc calefiat, etiam ibi erit calidum, &c. Alij putant etiam absoluta multiplicari, & eousque progrediuntur, vt dicant posse eundem hominem vno in loco ebrium esse, in alio sitire; immò in vno mori, in altero viuere.

D

Sed media via tutissima esse videtur, pro qua intelligenda, NOTANDVM est, vnum corpus in pluribus locis positum, habere vnum esse substantiale, sed multa esse localia. Ex quo fit, vt illa omnia multiplicari debeant, quæ consequuntur esse locale: illa autem non multiplicentur, quæ aliunde proueniunt, quàm ex esse locali.

Ac PRIMVM relationes ad loca necessariò multiplicabuntur: quia cùm sit corpus verè in pluribus locis, & relatio terminetur ad ipsa loca, quæ plura sunt; non potest ipsa relatio non multiplicari. Itaque erit idem corpus sursum & deorsum; remotum & propinquum; poterit moueri ad locum, & quiescere in alio loco. Neque absurdum est in eodem subiecto esse contrarias relationes, cùm insint in eo subiecto per diuersa fundamenta, aut diuersas fundandi rationes. Nec tamen implicatur hîc vlla contradictio.

Nam etsi possit dici propinquum, & remotum; & etiam remotum, & non remotum: sed sub diuersa ratione, vt nimirum est in diuersis locis; illa enim dicuntur contradicentia, quæ conueniunt vni respectu eiusdem, eodem tempore, loco, modo, &c. Ac ne mirum id esse videatur, exemplum adferre possumus animæ humanæ, quæ cùm in toto corpore, & in quolibet membro sit tota, certè vt est in capite, est remota à terra, vt est in pedibus, non est remota: et si quis vnam manum moueat, altera quiescẽte, nónne etiã anima simul mouebitur, & quiescet? Hæc igitur de relationibus ita se habent.

IDEM porro iudicium esse videtur de actionibus, quæ terminantur ad loca, vt si verbi gratia, vna facula ponatur in multis locis, omnia illa simul illustrabit, & si applicentur in omnibus locis combustibilia, omnia comburet. Itaque posset fieri per diuinam potentiam, vt vna facula totum mundum illustraret, si poneretur in pluribus locis. Nam caussa cur vna facula posita in vno loco non illuminet ea, quæ procul absunt, est, quia illa nõ sunt intra sphæram actiuitatis, illius faculæ.

AT si facula ponatur in pluribus locis, iam erunt illa omnia intra sphæram actiuitatis eius, nec propterea tamen sequetur, faculam illam esse soli æqualem, aut agere vltra suam virtutem; nam ipsa sua virtute nõ illuminat, nisi modicum sibi proportionatum, sol autem sua virtute illuminat totum orbem: sed ex positione in multis locis id illi faculæ accedit, vt multas habeat sphæras actiuitatis, omnes tamen exiguas, & sibi proportionatas. Et simile est omninò de corpore trium cubitorum, quod (vt suprà diximus) occupare potest spacium sex, & nouem cubitorum, non vnica extensione sua, sed quia sæpius illa extensio ponitur in loco. Atque hæc dicta sint de actionibus corporis locati, quæ recipiuntur in ipsis locis, vel aliis extrinsecis corporibus.

CONTRARIVM porrò iudicium esse debet de his, quæ recipiuntur in corpore locato: quæ enim recipiuntur in corpore, siue sint actiones, siue qualitates, siue quæcunque alia; non multiplicantur, quia corpus vnum est, non multa. Itaque si corpus vno in loco calefiat, etiam in alio erit calidum; & si vno in loco sit prope igné, in altero prope glaciem; nec summè frigefiet, sed eodem modo alterabitur, atque alteraretur, si in eodem loco applicarentur ei contraria illa agentia: & si vno in loco vulneretur, aut occidatur; in altero etiam vulneratum apparebit, &

bit, & morietur: & si vno in loco comedat, in altero non esuriet, etiamsi non comedat, quia idêm est corpus. Sed de his satis multa dicta sunt.

CAPVT QVINTVM.

Proponitur, & explicatur SECVNDA *difficultas, quæ in eo posita est, quòd corpus non occupet locum.*

ANTEQVAM ad probationem SECVNDI pronũciati veniamus, duo sunt obseruanda. PRIMVM est, duas opiniones particulares falsas, & erroneas excogitatas fuisse in Scholis, ob huius mysterij magnitudinem; quæ etiam nonnullam occasionem dederunt hæreticis huius temporis, argumenta subtiliora contra veritatem fidei obiiciendi. VNA fuit Durandi in 4. dist. 10. q. 2. qui probabile esse putauit in Eucharistia substantiam corporis Christi esse absque magnitudine; & argumenta fecit ad hoc probandũ, quæ nunc etiam à Sacramentariis fiunt, vt quod de essentia magnitudinis sit occupare locum, & alia, quæ postea adferemus. ALTERA sententia veterum quorundam, quam sine nomine refert, & refellit Alb. in 4. dist. 13. art. 10. & quam postea sequutus videtur Okam in 4. q. 4. qui dicunt esse quidem in Eucharistia magnitudinem corporis Christi, quam ipsi à substantia distingui re ipsa non putant; sed addunt, ita penetrari singulas partes cum omnibus aliis, vt nulla figura sit in corpore Christi, nec distinctio, & ordo partium corporis.

AT sententia communis scholarum, & Ecclesiæ est, in Eucharistia totum Christum existere cum magnitudine, & omnibus accidentibus, excepta relatione ad locũ cœlestem, quam habet, vt est in cœlo, & iis, quæ ad existentiam in eo loco consequuntur: & contrà in cœlo totum Christum existere cũ magnitudine, & omnibus accidentibus, excepta relatione ad species panis, quam habet, vt est in Eucharistia: & præterea corporis Christi partes, & membra non se penetrare, sed ita distincta esse & disposita inter se, vt & figuram, & ordinem habeant corpori humano cõuenientem. Ita docent Albertus, S. Thomas, Bonauentura, Richardus, Scotus, & alij in 4. distinct. 10. vel 13. & Alexan. 4. part. summæ, quæst. 10. m. 7. artic. 3. & alij. Et hanc esse doctrinam Ecclesiæ dubitari non potest. NAM Ecclesia vniuersa, vt patet ex Concilio Trident. sess. 13. can. 1. non solùm corpus, & sanguinem, sed etiam animã, & diuinitatem, atque adeò totum Christum in Eucharistia esse docet. Certum autem est animam, & Diuinitatem non esse in Eucharistia ex vi consecrationis, sed ex naturali concomitantia; quia vbi est vnum, ibi esse necesse est quidquid cum illo est vnitum. At magnitudo & figura, vnita sunt corpori Christi, & quidem naturaliter, & inseparabiliter; igitur & illa adsunt.

PRÆTEREA cùm Dominus ait: *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur,* idem corpus manducandũ dedit, quod ad mortem tradendum fuerat sequenti die: ad mortem autem non fuerat tradendum corpus sine magnitudine, & figura, & aliis accidentibus, quę in ipsa magnitudine fundantur.

AD HÆC, in Eucharistia sub specie panis caro Domini propriè continetur, iuxta illud, Ioan. 6. *Panis, quem ego dabo, caro mea est.* Et rursus: *Caro mea verè est cibus.* Et illud Ecclesiasticum: *Verbum caro panem verum verbo carnem efficit.* At certè substantia sine quantitate, & complexione quadam accidentium caro dici non potest.

DENIQVE in Eucharistia non sola caro, sed etiam anima continetur, vt suprà ex Concilio Trident. probatum est. Atqui anima in corpore esse nequit, nisi disposito, & organizato: sine quantitate nulla esse potest dispositio, nulla organizatio; non igitur fieri potest, vt Durandi opinio cum Ecclesiæ doctrina facilè concilietur. Sed hæc fusiùs tractanda Scholasticis relinquemus.

SECVNDO, obseruandum est, vt Ecclesiæ sententia planius intelligatur, magnitudini tria quædam conuenire, quorum vnum ex altero sequitur. PRIMVM est, extensam esse in se, & partem habere extra partem, ac proinde situm quendam intrinsecum, & ordinem, ac dispositionem partium; & hoc primum omninò essentiale magnitudini est. Quid em̃ est linea, nisi extensio in longitudinem? quid superficies, nisi extensio in longitudinẽ & latitudinẽ? quid corpus, nisi extensio in longitudinem, latitudinẽ, & profunditatem? Si tollas itaque extensionem, & partes, tolles pariter magnitudinem. ALTERVM est, coëxtendi loco, seu commensurari loco, & habere situm extrinsecum in ordine ad locum: atque hoc posterius est, & ex primo sequitur, & ideò separari potest ab illo. Nam supremum cœlum reuera extensum est in seipso, & tamen nullum occupat locum, cùm à nullo corpore ambiatur. TERTIVM est, extrudere aliud corpus ex loco, seu non pati secum aliam magnitudinem in loco sibi adæquato: & hoc est posterius secundo, & ex illo sequitur. Ideò enim corpus vnum non patitur alterum secum, quia replet totum locum. Quia tamen semper posterius per Dei potentiam separari potest à priore, ita vt maneat prius sine posteriore, non contrà; quia non pendet prius à posteriore: inde est, quod secundum Catholicos, potest vnum corpus occupare locum, & tamen

non expellere aliud; quæ dicitur propriè penetratio corporum.

His notatis, Catholicorum communis sententia est, in Sacramento Eucharistiæ verè adesse totam magnitudinem corporis CHRISTI, sed habere primam conditionem, quæ (vt diximus) essentialis est, non autem secundam, & tertiam, quæ separabiles sunt. Et quamuis in Sacramento, nulla sit propriè corporum penetratio, cùm desit secunda conditio: tamen existimamus posse etiam per Dei potentiam dari penetrationem, ita vt corpus aliquod habeat primam, & secundam conditionem sine tertia. Quæ quia aduersariis impossibilia videntur, nunc ea probare aggrediemur duplici argumentorum genere. Quorum ALTERVM sumitur ab omnipotentia Dei, quam Scripturæ prędicant. ALTERVM ab exemplis, tum à Scriptura, tum aliundè petitis.

CAPVT SEXTVM.

Posse corpus alicubi esse, & locum non occupare.

PRIMVM igitur argumentum sumitur ab illis Scripturis, quæ dicunt esse apud DEVM omnia possibilia, Matthæi 19. Marci 14. Lucæ 1. Porrò inter illa omnia esse etiam id, de quo nunc agimus, probari potest ex principiis aduersariorum, vt suprà fecimus in probando alio Catholicorum pronunciato. Vide caput tertium.

Sed præter ea probatur ex ipsa rei natura. Conuenit enim inter nos, non debere excipi ab eorum numero, quæ Deus potest facere, nisi ea, quæ implicant contradictionem. Corpus autem esse alicubi, & non occupare locum, vel occupare, & non expellere alterum, nullam implicat contradictionem. Nam id est implicare, repugnare essentiæ: non autem repugnat essentiæ magnitudinis, non occupare locum, aut non expellere alterum corpus. Id quod probatur PRIMO, quia occupare locum, est quid posterius ipsa magnitudine: prius enim res in se magna est, & apta replere locum, deinde replet locum. Nihil autem posterius est de essentia prioris: essentiæ enim in indiuisibili consistunt. SECVNDO, potest magnitudo intelligi, atque etiam definiri sine loco, siue repletione loci; immò nemo hactenus in definitione magnitudinis posuit locum. Et quod maius est, potest esse sine loco, vt patet de vltima sphæra, & de corporibus, quæ sine dubio à Deo collocari possent supra conuexum vltimæ sphæræ: non igitur de essentia magnitudinis est occupare locum. TERTIO, officium, seu functio non est de essentia vllius rei creatæ: solùm enim

A in Deo, qui infinitus & simplicissimus est, idem est esse, & agere. At replere locum, & expellere alia corpora, est officium magnitudinis, & functio quædam externa: non igitur ad essentiam pertinet. QVARTO, ita se habet moles, seu extensio ad magnitudinem, vt se habet grauitas ad corpus graue. Nam vt magnitudo sua mole replet locum, & aliud corpus extrudit: ita corpus graue, sua grauitate ponderat, & alia corpora deprimit. At non est de essentia grauis ponderare, vt patet, quia in propria regione aqua, & aër non ponderant: igitur neque est de essentia magnitudinis, replere.

B ALTERVM argumentum sumitur ab exemplis diuinæ Scripturæ. PRIMVM exemplum est Matth. 19. Marci 10. & Lucæ 18. *Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum.* Et cùm Apostoli dicerent: *Quis ergo poterit saluus fieri?* Respondit Dominus: *Hoc apud homines impossibile est, apud Deum omnia possibilia sunt.* Vbi Dominus, cùm dicit, possibile esse Deo, id quod difficilius est, significat esse etiam possibile id, quod facilius est: facilius autem esse dicit, vt transeat camelus per foramen acus: igitur hoc Deo possibile esse voluit. At non potest camelus transire per foramen acus, nisi locum non occupando: alioqui maius esset minus suo minore.

C Et PRAETEREA quomodocunque hoc fiat, certè non minus repugnare videtur rationi, vt camelus intret per foramen acus, quàm vt corpus Christi contineatur in parua specie panis: immò minor est proportio foraminis acus ad camelum, quàm hostiæ consecratæ ad corpus Domini, nisi quis dicat per camelum non intelligi magnum illud animal, quod camelum vocamus, sed funem nauticum, vt quosdam sensisse testatur Theophylactus in cap. 19. Matthęi. Sed tum erit quidem minor proportio corporis Domini ad hostiam consecratam, quàm cameli ad foramen acus; tamen etiam hoc erit hominibus impossibile, vt Dominus dicit, & vt experientia docet. Quis enim intelligat, qua ratione possit crassissimus funis, quales nautici

D sunt, per foramen acus transire?

ADDE, quod expositio communis Patrum animal gibbosum, non funem nauticum intelligit. Vide Origenem, Hieronymum, Hilarium, & Chrysostomum in Matthæum. Ambrosium in Lucam, & Augustinum lib. 2. quæst. Euangel. quæst. 47. Adde etiam, quod funis nauticus Græcè scribitur per iota κάμιλος, vt est apud Suidam, in Euangelio autem scribitur per ita, κάμηλος, qua voce non funem, sed animal Græci intelligunt.

Quòd autem quidam dicunt, per foramen acus intelligi portam quandam angustam Hierosolymæ, per quam cameli intrare non poterant onusti, nisi magno labore genua flecterent, (quam sententiam Caietanus etiam ap-

probauit)

probauit) non solùm fabulosum est, & sine vllo fundamento assertum; nec solùm Patribus omnibus repugnat, sed etiam verbis Domini aduersatur, dicentis Luc. 18. *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.* Quomodo enim ista impossibilia sunt apud homines, si poterat arte humana fieri, vt cameli genua flecterent, & intrarent?

Ex eodem refellitur, quod Pelagiani dicebant apud Augustinum, epist. 89. quæst. 4. verba Domini esse intelligenda in sensu diuiso, non in sensu composito; ita vt impossibile sit diuitem, si maneat diues, ingredi in regnum cœlorum, non autem si abiectis diuitiis desinat esse diues: & eodem modo impossibile sit camelum, si maneat camelus, transire per foramen acus, non autem si extenuetur ad fili subtilitatē. Hæc, inquam, refelluntur ex eodem fundamento. Nam non est impossibile apud homines, vt camelus transeat per foramen acus, si desinat esse camelus, & cōuertatur in subtilissimum filum. Quare Augustinus epist. 89. q. 4. rectè docet, posse hominem diuitem, etiamsi nō desinat esse diues, per Dei gratiam, & potentiam ingredi in regnum cœlorum; licet sine gratia Dei solis viribus naturæ non solùm impossibile sit, sed etiam valde impossibile: omnibus em̄ hominibus impossibile est sine gratia Dei saluari, sed multò magis diuitibus, quàm pauperibus. Idem etiam Augustinus, lib. de spiritu, & litera, cap. 1. apertè dicit, posse camelum per Dei potentiam transire per foramen acus, licet id nunquam sit factum, & nunquam fortasse futurum. Quod idem affirmat Gregorius Nazianzenus, lib. 4. de Theologia, & Origenes in cap. 19. Matthæi, vbi dicit, quomodo id fieri possit, soli Deo esse notum.

Alterum exemplum Scripturæ est Ioan. 20. vbi Euangelista scribit, Christum venisse ad discipulos, cùm fores essent clausæ; & rursum post dies octo iterū ad eos intrasse ianuis clausis. Ex quo necesse est, vt corpus Christi, vel non occupauerit locum, cùm transiuit per ianuas clausas, vel se cum alio corpore penetrauerit: quorum vtrumque est impossibile viribus creatis, & intelligentiam nostram superat.

Hunc tamen locum deprauare semper hæretici conati sunt. Nam & Berēgariani, teste Guitmundo, lib. 3. negabant, Christum intrasse ianuis clausis: & nostro tempore Ioan. Oecolampadius Christum intrasse voluit per fenestram, aut alium aditum, cùm fores essent clausæ, nec eas penetrare posset; quod accepisse videtur à Durando in 4. distinct. 44. quæst. 6. qui satis temerè singulares suas opiniones in medium adducit. Ioan. Caluinus, lib. 4. Institut. cap. 17. §. 29. dicit, Christum diuina virtute sibi aditum patefecisse: atque idipsum clarius explicans in vltima admonit. ad VVestphalum dicit, Christum intrasse ianuis clausis secundum Euangelium, quia non exspectauit, donec Apostoli aperirent, sed ipse sua virtute ostium aperuit, vel etiam in nihilum redegit; & continuò restituit. Petrus autem Martyr lib. contra Gardin. obiecto 11. & 12. dicit, Christum intrasse per aditum patefactum, siue rarefecerit Dominus portas illas, siue etiam cedere iusserit.

At hæ sunt meræ corruptelæ, & deprauationes Euangelij. Nam Inprimis Euangelista Ioannes miraculorum Domini diligentissimus enarrator, & qui alioqui non solet verba sine caussa multiplicare, magno studio addere curauit: *Ianuis clausis*, idque non semel, sed bis. At si per fenestram intrauit Dominus, aut aditu, quocunque modo patefacto, nullum erit miraculum intrare ianuis clausis.

Deinde Lucas cap. 24. eandem apparitionem narrans, dicit, Dominum repentè constitisse in medio Apostolorum, & propterea spiritum esse putatum: quæ certè indicant, Dominum nullo strepitu facto, sed tota domo immota manente comparuisse.

Præterea, Patres communi consensu agnoscunt miraculum in eo, quod Dominus corpus suum solidum per aliud solidum introduxerit. Vide Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum, Euthymium, Theophylact. in hunc locum Ioannis. Et præterea Iustinum quęst. 117. ad Orthodoxos. Ambrosium in cap. vlt. Lucæ. Amphilochium apud Theodoretum in 2. dialogo. Epiphanium hæres. 64. Hieronymum in epist. ad Pammachium de erroribus Ioan. Hierosolymitani. Leonem epist. 10. ad Flauianum. Gregorium homil. 26. in Euangelia. Bernardum serm. 1. de resurrect. & præter ceteros Hilarium, lib. 3. de Trinit. vbi videtur præuidisse impudentiam nostri temporis hæreticorum: *Integra*, inquit, *sunt omnia, & obserata, sed ecce assistit medius, cui per virtutem suam vniuersa sunt peruia. Nihil cedit ex solido, neque per naturam suam aliquid tanquam lapsu insensibili, ligna & lapides amittunt. Corpus Domini à sese non deficit, vt sese resumat ex nihilo; & vnde qui assistit, in medio est? Cedit ad hæc & sensus, & sermo, & extra rationem humanam est veritas facti. Idcircò ergo, vt de natiuitate Domini fallimur, ita & de ingressu Domini mentiamur: dicamus factum non fuisse, quia intelligentiam facti non apprehendimus, & cessante sensu nostro, facti ipsius cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti ipsius fides vincit. Assistit Dominus clausa domo in medio discipulorum, & Filius est natus ex Patre.*

Adde, quòd Patres maximam habuerunt occasionem negādi, Christum intrasse per ianuas clausas. Nam Marcionitæ, Valentiniani, Origenistæ, & alij, qui negabant veram corporis resurrectionem, ex hoc loco argumentabantur; vt patet ex Cyrillo, Epiphanio, Hieronymo locis citatis: non videtur enim verum corpus esse posse, quod ianuis clausis intrare potest. Huic

autem obiectioni facillimè occurrere potuissent Patres, si dixissent, Christum intrasse per fenestras, aut per ianuam à se antea patefactam, vel annihilatam: & tamen nulli vnquam ante Berengarij tempora ista solutio venit in mentem; immò contrà potiùs, ex hoc principio tanquam certissimo & explorato probabant alia dogmata. Nam Hilarius loco notato probat, non esse impossibile Deum Filium ex Patre generari sine vlla substantiæ paternæ diminutione, quãdoquidem corpus CHRISTI potuit ingredi per clausas ianuas sine vlla læsione, vel sua, vel ianuæ.

TERTIVM exemplum est de Domini natiuitate. Exiuisse enim Dominum de vtero Matris clauso, inuiolata videlicet manente integritate carnis, colligitur ex verbo Dei, & à Patribus disertis verbis asseritur. NAM B. MARIÆ virginitas in partu, habetur in symbolo Apostolico: *Natus ex MARIA Virgine.* Symbolum autem Apostolorum, verbum Dei esse non scriptum Catholici omnes fatentur, & hæretici nostri temporis non solent apertè symbolum illud reiicere. Et hæc veritas Symboli ex illa Scriptura colligitur Isaiæ 7. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium*; vbi dicitur non solùm Virgo conceptura, sed etiam Virgo paritura. Et Ezech. 44. describitur porta quædam clausa, per quam solus Dominus intrat, quam portã, vterum semper clausum Virginis Deiparæ esse docent, Ambrosius lib. de Institut. Virg. cap. 7. & Hieronymus in comment. huius loci. Præterea Iouinianus hoc nomine inter hæreticos ponitur à Siricio, & Ambrosio in epistolis, quæ sunt apud Ambros. 80. & 81. & Augustinus lib. de hæresibus, cap. 82. quòd asseruerit, B. MARIAM pariendo fuisse corruptam.

IDEM August. lib. 22. ciuit. cap. 8. hoc ipsum probat alio simili miraculo, quod tẽpore ipsius accidit; scribit enim fœminam quandam nobilissimam nomine Petroniam accepisse à quodã Iudæo annulum, in quo esset lapis quidam vtilis ad sanandum morbum nescio quem, quo illa vexabatur; fuisse autem annulum illum capillatio vinculo inuolutum, ac diligẽtissimè alligatum; sed cùm illa iret ad memoriam S. Stephani primi Martyris, apud quem verè curanda erat, ne tribueretur virtus miraculi alligaturæ Iudaicæ, repẽtè annulum illum ante pedes mulieris astitisse illæsum, illæso etiam vinculo, & vndique diligentissimè clauso. De hoc miraculo sic loquitur AVGVSTINVS: *Non credunt hoc, qui etiam Dominum IESVM per integra virginalia Matris enixum, & ad discipulos suos ianuis clausis ingressum fuisse non credunt. Sed hoc certè quærant, etsi verum inuenerint, illa credant. Clarissima fœmina est, nobiliter nata, nobiliter nupta, Carthagine habitat: ampla ciuitas, ampla persona, rem quærentes latere non sinunt. Martyr certè, quo impetrante illa sanata est, in filium permanentis Virginis credidit, in eum, qui ostiis clausis ad discipulos ingressus est, credidit.* Idem B. Augustinus in epist. 3. ad Volusianum de vtroq; isto miraculo disserens, id est, de ingressu in mundum per non reseratum Matris vterum, & ingressu ad discipulos ostiis clausis, dicit in huiusmodi operibus totam rationem facti, esse potentiam facientis. Idem communi consensu docent alij Patres, qui etiam coniungunt hæc duo miracula, vt Gregor. Nazianzenus in Tragœdia, Christus patiens, Theodoretus Dialogo 2. Hieronymus in Apologia pro libris contra Iouinianum. Maximus, homil. 2. de Natali Domini. Gregorius, homil. 26. in Euangel. Fulgentius in serm. de laudibus B. MARIAE, & Bernardus serm. 1. de resurrect. Domini.

Pudet iam referre quid ad hęc Durandus, vel Beza respondeant. Ille enim in 4. distinct. 44. quęst. 6. dicit, integra quidem fuisse claustra pudoris, sed tamen dilatatas à Deo fuisse naturales meatus, ac per eos liberè Christum exiuisse. Iste autem in lib. de omnipotentia carnis Christi contra Brentium vltra medium, audet dicere, Virginis vterum reuulsum & apertum, Christo egrediente, sed continuò diuina virtute coaluisse partes vteri, vt etiam post partum Virgo dici posset.

AT quæro, PRIMVM, vnde nam ista didicerint? nec enim Scripturam, aut Patrem vllum proferent. DEINDE, si dilatati sunt meatus, non peperit Virgo sine dolore: dolor enim parturientium in sola illa dilatatione consistit. Immò (si verum diceret Beza) supra omnes mulieres beata Virgo dolorem experta esset: grauius enim sentitur carnis reuulsio, quàm dilatatio. At ne Mahumetani quidem admitterent, beatam Virginem cum dolore peperisse. PRÆTEREA, si ita esset, vt isti dicunt, B. MARIA non fuisset Virgo in partu, quia Virginem esse in partu, nihil aliud significare potest, quàm in ipsa actione pariendi inuiolatum, illæsumque vterum permanere. At hoc negant isti, vt olim negabat Iouinianus. Nam quod Durandus ait, inuiolatam mansisse carnis integritatem, & solùm meatus dilatatos; iuxta doctrinam peritissimorum Medicorum, implicat contradictionem. Nam, vt Ioan. Fernelius docet, in 1. lib. de partium corporis humani descrip. cap. 7. integritatis virginalis amissio nõ in fractione membranæ alicuius consistit, sed in sola dilatatione partium coniunctarum, sed contiguarum. Verùm nec post partum Virgo mansisset. Nam virginitas carnis semel amissa reparari nequit, vt rectè ait Hieronymus in epist. ad Eustochium de custodia virginitatis. Nam etiamsi possint iterum coniungi partes reuulsæ, tamen fieri nequit, quin reuulsæ fuerint, si reuulsæ fuerunt. Atqui esse Virginem, est nunquam fuisse corruptum.

SED obiicit Beza Ambrosium, & alios quosdam Patres, qui dicunt, Christum aperuisse vterum

rum Matris cùm natus est. Sic enim scribit AMBROSIVS lib.2.in Lucam, cap.7. *Qui vuluam sanctificauit alienam, vt nasceretur Propheta, hic est, qui aperuit matris suæ vuluam, vt immaculatus exiret.* Similia habet Origenes, homil.14.in Lucam, & Tertullianus in libro de carne Christi.

Ac de Tertulliano quidem ambiguum est, quid sibi voluerit, nec magni facienda est eius auctoritas, cùm contradicit aliis Patribus; cùm constet eum (vt Hieronymus loquitur) hominem Ecclesiæ non fuisse. De Origene, & Ambrosio, facilis solutio est: id enim solum docent, Christum sua virtute, non auxilio obstetricum, vel alia humana opera de vtero egressum, sed ipsum sibi aperuisse aditum. Porrò aperuisse sibi aditum per clausum vterum, non eum diuidendo, sed mirabiliter penetrando, docet idem AMBROSIVS locis suprà citatis. Sic enim ait in libro de Institut. Virgin. cap.7. *Quæ est hæc porta nisi MARIA, ideo clausa, quia virgo? Porta igitur MARIA, per quam Christus intrauit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu; & genitalia virginitatis claustra non soluit. Mansit intemeratum septum pudoris, & inuiolata integritatis durauêre signacula, cùm exiret ex Virgine, cuius altitudinem mundus sustinere non potest.* Et cap.8. *Hæc porta clausa erit, & non aperietur: bona porta MARIA, quæ clausa erat, & non aperiebatur: transiuit per eam Christus, sed non aperuit.* Origenes quoq; tract.26.in Matt. asserit, B. MARIAM etiam post partum virginem fuisse.

QVARTVM exemplum est de egressu Domini ex clauso monumento. Nam vt colligitur ex Matthæo cap.28. & Marco cap.16. lapidem ab ostio monumenti non reuoluit Christus, cùm resurrexit, sed post resurrectionem Angelus de cœlo descendit, & reuoluit lapidem, vt ostenderet sanctis mulieribus, quæ Christum vngere volebant, monumentum vacuum esse. Vnde S. Hieronymus in epist. ad Hedibiam, quæst.6. docet, nulli hominum notam esse horam, qua Dominus resurrexit, cùm tamen ex Euangelio satis constet, qua hora fuerit lapis reuolutus à monumento.

Ad hoc argumentum Caluinus lib.4. Institut. cap.17. §.29. Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, obiecto 11. & Theodorus Beza in libro de omnipotentia carnis Christi suprà citato, non negant Christum surrexisse, atque exiuisse de monumento antequam lapis amoueretur per Angelum: licet existiment probabilius esse, amotum prius fuisse lapidem: sed more suo respondent eodem modo, quo ad superiora, nimirum diuina virtute lapidem cessisse, vel annihilatum, & continuò restitutum.

SED ista non possunt ipsi probare, nisi propria auctoritate; cui nos obiicimus testimonia Patrum, qui in eo ponunt miraculum, quod per clausum sepulchrum verum corpus exiuerit. Iustinus quæst.117. Nazianzenus in Tragœdia, Christus patiens, Chrysostomus homilia de S. Ioanne Baptista, tomo 3. Hieronymus in epistola ad Hedibiam, quæst.6. Augustinus serm. 138. de tempore, qui est tertius de resurrectione. Beda homil. in vigilia Paschæ. Euthymius in cap.28. Matth. Bernardus sermon.1. de resurrectione.

QVINTVM exemplum est de ascensione Christi, & beatorum in cœlum. Nam fide certissima tenemus Christum ascendisse super omnes cœlos, Ephes.4. & similiter corpora beatorum post resurrectionem ascensura. Nulla autem est in cœlo ianua, nulla fenestra, nulla rima, per quam supra cœlum ascendi possit, & vt dicitur Iob.37. *Solidissimi quasi ære fusi sunt cœli.* Necesse igitur est, vt possint plura corpora esse in eodem loco.

Ad hoc argumentum id solum responderi posse videtur, quod respondet Durandus in 4. distinction. 44. quæst. 6. diuina virtute cœlum diuidi, quando corpora beatorum illuc ascendunt.

AT si cœlum natura sua solidum est, & incorruptibile, vt ferè omnes hoc tempore Theologi, & Philosophi docent, certè probabile non est, tot foramina in cœlo esse facienda, quot corpora beatorum ascendent, præsertim cùm illa plurima sint futura. Sed quidquid de hoc sit, de corpore Christi non nisi temerè dici potest, cœlos omnes disruptos fuisse, cùm ipse ad Patrem ascenderet. Nam PRIMO, Scriptura nusquam id habet; immò contrarium insinuat Hebr.4. cùm dicit, Christum penetrasse cœlos. Et sanè tam nouum, & inauditum miraculum sine Scripturę testimonio affirmare, mirum est, si non insignis temeritas iudicetur, præsertim apud eos, qui nihil credere volunt, nisi quòd in diuinis literis continetur. SECVNDO, si corpus Christi clausis ianuis in cœnaculum intrauit, vt ex Scriptura antè probauimus, cùm tamen facillimè potuisset eas aperire; quantò credibilius est non disrupto cœlo, quod natura sua disrumpi nequit, idem illud corpus supra sydera collocatum?

Neque his repugnat quod in Scriptura sæpe legimus apertum vel diuisum esse cœlum, vt Matth.3. Ioan.1. Actor.7. & 10. & Apocalyp.19. NAM Scriptura in his locis, loquitur de apertione cœli secundum apparentiam, ac metaphoricè: significat enim speciem quandam in cœlo apparuisse, ac si diuideretur. Non fuisse autem reales cœli diuisiones, vel ex eo colligi potest, quòd eodem modo loquitur Scriptura de apertione cœli, quæ facta est in sola imaginatione & intelligentia, qualis est illa, quæ describitur Actorum 10. & Apocalyp.19. & de ea, quæ facta est in oculis corporalibus, Matth.3. Ioan.1. & Actor.7. constat autem illam priorem non fuisse realem. DEINDE, nulla fuit caussa, cur cœlum diuidi deberet. Nam Matth.3. dicitur diuisum cœlum, cùm de cœlo Spiritus sanctus

descendit in forma columbæ: at neque Spiritus sanctus egebat cœli apertione, vt descenderet, cùm sit vbique: neque ea columba de cœlo propriè dicto missa est, sed in aëre, & ex aëre producta fuit: tamen vt intelligerent homines, rem illam fuisse diuinam, ita apparuit, quasi è summo cœlo missa fuisset. Ioan. 1. dicit aperiri cœlum ob descensum Angelorum. Angeli autem cùm spiritus sint, omnium consensu, per quælibet corpora penetrare possunt. Actor. 7. aperitur cœlum, vt S. Stephanus videat Christum in dextera Patris. At neque tum vlla ratio fuit, cur cœlum scindi deberet. Nam aut oculis corporis, aut oculis mentis vidit Stephanus Christum; cœlum autem, cùm sit perspicuum, aut diaphanum, neutram visionem impedire poterat. Itaque vocata est eo loco apertio cœli, non scissio corporis cœlestis, sed noua quædam illustratio, qua factum est, vt oculis Martyris appareret, quod antea non apparebat: quemadmodum Lucæ vltimo dicuntur aperti oculi duorum discipulorum, quando Dominum agnouerunt; non quòd antea clausos oculos habuerint, sed quia tunc agnouerunt, quem antè cognoscere non potuerant.

Sextvm exemplum est de pœnis damnatorum; sunt enim in his pœnis multa miracula difficiliora, vel æquè difficilia, atque est hoc de quo agimus. Ac Primvm quod corpora damnatorum ab igne corporali comburantur, & verè, ac realiter torqueantur, & tamen non dissoluantur: nam dolor corporalis, ad dissolutionem corporis tendit. Si est igitur in illis pœnis verus dolor corporalis, quomodo nunquam dissoluitur corpus? si nulla dissolutio, vnde dolor? Itaque ethnici hæc ridebant, vt impossibilia, & tamen Catholici non propterea voluerunt vnquam spiritualiter, vel metaphoricè interpretari illa supplicia, certò persuasi Deum posse facere supra id, quod cogitare possumus, vel intelligere.

Deinde, non minus difficile videtur, vt spiritus teneatur, & impediatur à corpore, & transeat quocunque voluerit, quàm vt corpus non teneatur, nec impediatur à corpore, sed liberè transeat per solida corpora, ac si nulla essent: non enim minus conuenit naturę spirituali non posse impediri, quàm corporali posse impediri. At diuina potentia alligat spiritus hominum, & etiam Dæmonum in Gehenna certis locis & corporibus, quasi carceribus, vt nullo modo egredi valeant. Et quid opus est in Gehennam descendere, vt hoc miraculum videamus? annon potest vnusquisque in seipso id cernere? siquidem animus noster spiritus est per se existens, & à corpore independens, & tamen tam mirabili artificio est inclusus à Deo in corpore mortis huius, quasi in carcere, vt non possit inde egredi, nisi prius corporis constitutio dissoluatur.

A Deniqve, illud est supra modum mirabile in pœnis damnatorum, vt non solùm animæ, ac Dæmones teneantur ab igne corporali, sed etiam affligantur, & torqueantur: quod tam difficile est, vt adhuc nemo inuentus sit, qui rationem huius rei, in qua alij acquiescerent, reddere potuerit. Nam si ignis incendium non affligit, nisi (vt diximus) dissoluendo continuum: quomodo potest intelligi, vt affligat indiuisibilem spiritum? Vide de hoc toto argumento Augustinum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 2.3.4.5.6. & 10. vide etiam epist. 49. ad Deo gratias, quæst. 6. vbi Augustinus quosdam reprehendit, qui quædam miracula Christianæ religionis credebant, B quædam credere nolebant. Id enim rectissimè in Sacramentarios conuenit: deberent enim, aut omnia credere, quæ ex diuinis literis Ecclesia proponit, aut omnia negare.

Septimvm exemplum sumitur à multis rebus similibus. Nam non magis conuenit corpori quanto occupare locum, quàm graui, ponderare, colorato videri, lucido lucere, calido calefacere. Sed potest Deus efficere, vt graue non ponderet, vt coloratum non videatur, etiamsi sit in lumine, & medium sit diaphanum, & oculi astantium sint aperti, & intenti; vt lucidum non luceat, & calidum non calefaciat: cur igitur facere non poterit, vt corpus quantum non occupet locum?

C Assumptio perspicua est in diuinis literis. Nam Matth. 14. Christus, & Petrus cùm adhuc corpora mortalia haberent, super aquas ambularunt: & Iosue 3. aquæ Iordanis non modò non descendebant, sed etiam ascendebant, & instar montis eleuabantur, dum transiret populus Dei: & simile miraculum scribitur à S. Hieronymo in vita B. Hilarionis. Christus item non semel inuisibilem se fecit, ita vt à vicinis hominibus non videretur, cùm tamen ibi esset, neque colorem amisisset, neque aliquid inter se, & illos opposuisset. Luc. 4. *Ipse autem transiens per medium illorum ibat.* Et Ioan. 8. abscondit se, ne lapidaretur: non autem se abscondit in aliquo angulo, quod nec decebat eum, nec poterat com- D modè fieri, cùm esset in media turba, & omniũ oculi in eũ coniecti. Et Luc. vlt. cùm euanuit ex oculis eorum. Ex quibus locis Marcionitæ probare nitebantur; Christi corpus non verum, sed phantasticum fuisse, vt beatus Hieronymus refert in epistola ad Pammachium de erroribus Ioannis Hierosolymitani; quibus ipse B. Hieronymus respondet: verum fuisse corpus Domini, sed diuina virtute se inuisibile facere potuisse, qua etiam per ianuas clausas potuit penetrare. Idem etiam Domini corpus post resurrectionem sole isto cœlesti lucidius est, vt Paulus testatur Actor. 26. qui & ex eius aspectu excæcatus fuit: & tamen sæpius apparuit Apostolis, & cùm eis familiarissimè conuersatus sine vllo insolito splendore. Potuit ergo id efficere, vt corpus lucidum

cidum non luceret: & ſicut de corpore ſuo fecit, ita prorſus de ſole iſto cœleſti facere poſſet, ſi vellet. Denique ignem diuina virtute non calefacientem habemus Danielis 3. & ſæpe idem legimus in hiſtoriis Sanctorum. Qui ergo potuit tam multa æquè difficilia, cur non poterit hoc vnum de quo ambigimus?

Reſpondet Petrus Martyr ad hoc argumentum in libro contra Gardinerum, obiecto 12. ac dicit, non eſſe ſimilia exempla, quæ adducimus: ſiquidem facile fuit Deo ſuſpendere grauitatem corporis, ne mergeretur in aquis, & actionem ignis, ne calefaceret; non enim propterea deſtrui naturam corporis, aut ignis: ſed vt corpus ſit præſens, & non occupet locum, non poſſe fieri ſine deſtructione corporis.

At noſtrum argumentum, non eſt noſtrum, ſed Patrum, qui illam ipſam conſecutionē probant, quam Petrus Martyr improbat. Nam Iuſtinus quæſt. 117. ad Orthodoxos. Hieronymus in epiſt. de erroribus Ioannis Hieroſolymitani, & in epiſtola de obitu Paulæ; Auguſtinus in lib. de agone Chriſtiano, cap. 24. & Cyrillus lib. 12. in Ioan. cap. 53. qui obiicientibus hæreticis non potuiſſe Chriſti corpus intrare per clauſas ianuas, obiecerunt exemplum de ambulatione Chriſti, & Petri ſuper aquas. & Auguſtinus lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 18. & lib. 22. cap. 4. & 11. multum laborat, vt reſpondeat Gentilibus, qui putabant, fieri nullo modo poſſe, vt corpora terrena, id eſt, humana, poſt reſurrectionem ſupra aërem aſcenderent, cùm ipſa grauiora ſint aëre.

Præterea ratio planè conuincit, exempla eſſe ſimilia. Nam tota ratio cur poſſit diuina potentia fieri, vt graue non ponderet, lucidum non luceat, calidum non calefaciat, coloratum non videatur, eſt, quia cauſſa eſt prior effectu, & proinde ab eo non pendet, & ſine illo eſſe poteſt. At eadem ratio valet in magnitudine, quæ eſt cauſſa, & occupatione loci, quæ eſt effectus. Neque multum intereſt, ſitné cauſſa formalis, an efficiens, quod ad rem præſentem pertinet. Nam etiamſi effectus formalis à ſua ꝓpria cauſſa ſeparari nequeat, & ideo non poſſit à Deo ſuppleri, poſſit autem effectus efficientium cauſſarum: tamen cauſſa ipſa quæcunque, etiam formalis, ſine ſuo effectu eſſe poteſt, cùm nulla cauſſa ab effectu pendeat. Adde, quòd grauitas in eodem genere cauſſæ dat corpori graui ponderare, in quo moles dat quanto replere: & tamen fatetur Petrus Martyr, poſſe Deum facere, vt corpus graue etiam extra regionem ſuam nō ponderet.

Quod autem videatur deſtrui natura corporis (vt dicit Petrus Martyr) ſi nō occupet locum, idem etiam videtur in exemplis allatis. Nam ſi lapis ingens marmoreus, Deo impediente grauitatis officium, duobus digitis attolli poſſet, & inſtar plumæ huc atque illuc iactari, quis non diceret, illud videri marmor, ſed non eſſe? Et ſi ignis ardens, Deo impediente actionis calorem, manibus tractari poſſet ſine vllo ſenſu caloris, quis non diceret depictum illum eſſe, non verum ignem? Et ſi niuem candidiſsimam manibus tractaremus, & tamen videre non poſſemus, quis non arbitraretur ſe deludi? Denique ſi ſolem in medio cœlo conſpiceremus non lucentem, & nihil tamen interpoſitum eſſe videremus, quis non aſſereret naturam ſolis mutatam eſſe? Si igitur fieri poſſunt iſta omnia ſine deſtructione naturæ, vt Petrus Martyr affirmat, licet ignorantibus miraculum videatur omnino deſtrui natura in eiuſmodi ſuſpenſione cauſſalitatum: cur non idem fieri poterit in magnitudine locum non occupante?

CAPVT SEPTIMVM.

Soluuntur obiectiones aduerſariorum.

Dvo ſunt aduerſariorum argumenta præcipua. Vnvm ex Auguſtino in epiſtol. 57. ad Dardanum, quod & à Caluino, & à Petro Martyre millies repetitur; ſic enim Avgvstinvs loquitur: *Non potuit obtinere quantitas corporis, quod potuit qualitas; nam ita diſtantibus partibus, quæ ſimul eſſe non poſſunt, quoniam ſua quæq; ſpatia locorum tenent, minores minora, & maiora maiores, non potuit eſſe in ſingulis quibusq; partibus tota, vel tanta, ſed amplior eſt quantitas in amplioribus partibus, breuior in breuioribus, & in nulla parte tanta, quanta per totum.* Et infrà: *Spatia locorum tolle corporibus, & nuſquam erunt; & quia nuſquam erunt, nec erunt.* Et ſuprà iam dixerat, deſtrui naturam humanam Chriſti, ſi non detur ei certum ſpatium, quo more aliarum rerum corporatarum contineatur.

Respondeo; Avgvstinvs in ea epiſtola quædam dicit de corpore Chriſti, quædam de corporibus generatim, quæ non ſunt confundenda. De corpore Chriſti docet, illud non eſſe vbique diffuſum, ita vt forma, & figura humana careat; id enim eſſet naturam eius deſtruere. Sic enim loquitur initio epiſtolæ: *Hinc fortaſſe intelligendum dicis, Paradiſum quaſi in aliqua cœli parte compoſitum; aut quia vbique Deus ſit, hominem quoque illum, qui in Deo ſit, vbique eſſe diffuſum.* Et infrà hoc ipſum refellens: *Sic venturus eſt*, inquit, *illa Angelica voce teſtante, quemadmodum ire viſus eſt in cœlum, id eſt, in eadem carnis forma atque ſubſtantia; cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abſtulit. Secundum hanc formam non eſt putandus vbique diffuſus: cauendum eſt enim, ne ita diuinitatem aſtruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non eſt autem conſequens, vt quod eſt in Deo, ita ſit vbique vt Deus.* Hæc ille: nec alia dicit de corpore Chriſti in particulari.

Hæc autem directè pugnant cum ſententia

Vbiquistarum Lutheranorum, qui per vnionem hypostaticam, ita Christi corpus vbiq; diffusum esse volunt, vt nusquam seruet figurã, formam, & situm humano corpori conuenientem: quod est (vt Augustinus dicit) destruere naturam humanam Christi. At nos fatemur Christi corpus non esse vbiq; diffusum; & vbicunq; est, habere suam formam, & figuram humanam, & partium situm, ac dispositionem; quamuis hæc figura, forma, dispositio partium in cœlo conspiciatur, vbi locum replet; in Sacramento autem sit quidem, sed non repleat locum, nec videri à nobis possit: quemadmodum etiam vt suprà diximus, non caruit figura, & forma Christus, cùm se non semel inuisibilem fecit; neque carne, & ossibus caruit, quando super aquas ambulauit, & per clausas portas intrauit.

Iam verò de corpore generatim duo dicit Augustinus. PRIMO corpora magnitudinem habentia extensa esse, & habere certum ordinem partium, & proinde non posse fieri vt tanta sit magnitudo vnius partis, quanta totius; vel tanta in paruo corpore, quanta in magno: cuius contrarium videmus non solùm in rebus spiritualibus, sed etiam in qualitatibus corporalibus. Nam eadẽ anima, & tota potest esse in parte corporis, & in toto corpore; & similiter in paruo corpore, & in magno; & potest fieri, vt tantus sit candor, vel calor in parte corporis, quantus in toto, immò etiam vt maior sit candor, vel calor in paruo corpore, quàm in magno.

Quæ omnia verissima sunt, & nihil pugnant cum sententia nostra de Eucharistia; quia solùm requirit Augustinus, vt omne verum corpus sit extensum in se, non autem, vt necessario coextendatur loco. Quòd si in verbis Augustini primo loco allegatis ab hæreticis, fit mentio loci, id fit, quia à posteriori probat Augustinus corpus in se extensum esse ex eo, quod occupat certum spatiũ loci, sed non inde sequitur non posse extensum esse in se, nisi occupet locum. Ac per hæc explicata manent prima verba Augustini suprà citata: *Non potuit obtinere quantitas, &c.*

SECVNDO Augustinus dicit corpora ita esse in loco, vt pendeant à loco, cùm è contrario Deus ita sit in loco, vt non pendeat à loco, sed potius locus pendeat à Deo. Sed hoc dictum intelligendum est de corporibus, quæ sunt infra cœlum, & quatenus naturaliter existunt: nam alioqui falsum esset. Siquidem, vt sæpe diximus, vltimum cœlum non est in spatio, vel loco aliquo, sed est in seipso, & in Deo: & sicut vltimum cœlum non eget vllo spatio, in quo sit, ita posset sine dubio Deus conseruare alia corpora sine spatio, tametsi naturaliter egeant spatio.

Neque mirum, aut durum videri debet, dictum Augustini non esse verum absolutè, sed solùm cum duabus illis limitationibus: id enim abunde sufficit proposito ipsius; solùm enim docere volebat, Deum ita esse in loco, vt non

A pendeat à loco. Vt autem ostenderet, quid sit esse in loco, & non pendere à loco, explicuit per contrarium, quod est nobis notius, id est, per exempla corporũ, quæ ita sunt in loco, vt pendeant à loco: ad huius autẽ exempli veritatem, satis est, si quædam corpora non possint naturaliter existere nisi in loco sint. Atque hinc explicata manent illa alia verba: *Spatia locorum tolle corporibus, &c.*

ALTERA obiectio Philosophica est: nituntur enim ostendere destrui essentiam quantitatis, si alicubi ponatur, & tamen non occupet locum. Sic enim Caluinus argumentatur lib. 4. Institut. cap. 17. §. 29. *Hæc est propria corporis veritas, vt spatio* B *contineatur, vt suis dimensionibus constet, vt suam faciem habeat: facessat igitur stultum illud commẽtum, quod tam mentes hominum, quàm Christum pani affigit.* SECVNDO Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, obiecto 74. probat quædam esse ita intrinseca rei, vt licet sint posteriora, tamen separari nequeant vllo modo: *Nam facultas intelligendi est posterior ipsa hominis essentia, cùm illa qualitas, ista substantia sit, & tamen non potest separari ab homine facultas intelligendi; neque enim homo erit, si ratione careat. Similiter quantitas est posterior corporata substantia, & tamen separari nequeunt, sine interitu substantiæ. Sed occupare locum, est quædam intrinseca proprietas quantitatis; ergo separari non poterit à quantitate, licet posterior sit.* TERTIO idem ibidem argumentatur: *Non potest sepa-* C *rari quaternarius à modo quaternarij, ita vt existat per modum vnitatis; ergo nec poterit linea, aut alia quantitas continua separari à modo suo, ita vt existat non extensè, sed indiuisibiliter.* Huc pertinet aliorum etiam argumentum, quod sit QVARTVM: *Non potest substantia existere nisi substantialiter; ergo nec quantitas, nisi quantitatiuè:* & aliud quod sit QVINTVM: *Non potest vllo modo spiritus indiuisibilis existere per modum corporis diuisibiliter, & extensè; ergo nec potest corpus diuisibile existere vllo modo per modum spiritus indiuisibiliter.* SEXTVM: *Videtur implicare contradictionem, vt corpus trium cubitorum contineatur sub dimensionibus frustuli panis vnius digiti: nam si ita fiat, erit idem corpus maius, & minus; & proinde maius, & non maius respectu eiusdem.* SEPTIMVM: *Si corpus Domini suam habet in Eucharistia* D *figuram, & partium distinctionem, & ordinem; ergo distant pedes magis quàm pectus à capite. At distantia maior, & minor sine relatione ad locum intelligi nequit: illa enim magis distant inter se, inter quæ maius interuallum interiectum est.* OCTAVVM: *De essentia quantitatis est habere partem extra partem; ergo vbi est vna pars nõ est alia: non igitur tota quantitas corporis Domini in eadem hostiæ particula esse potest.*

Sed hæc omnia solui possunt ex fundamentis iactis cap. 5. Ad PRIMVM igitur Caluini argumentum, Respondeo illum admiscuisse vera falsis, vt aliquid dicere videretur. Nam quod ait ad corporis veritatem requiri, vt suas dimensiones, & suam faciem habeat, verum est: neq; nos dicimus, Christi corpus in Eucharistia dimensionibus, aut facie carere. Quod verò addit, re-

quiri

quiri etiam, vt spatio contineatur: falsum est, vt suprà ostendimus. Et sanè si ex tota hac aula, in qua nunc sumus, Deus totum aërem auferret, nec alium ingredi pateretur, nos omnes retineremus dimensiones nostras, & facies, & tamen nec spacio contineremur, nec vllus alterius faciem videret.

Ad SECVNDVM Petri Martyris dici posset INPRIMIS illa non esse similia, quę ipse vt similia adducit. Nam replere locū est actus quidam, non potentia; at facultas intelligendi est potentia, non actus: & magis absurdum est, rem carere potentia, quàm actione. Vnde nos qui dicimus quantitatem aliquando diuino miraculo non replere locum: tamen simul dicimus, illam ex se aptam esse replere locum, & repleturam, si suæ naturæ relinquatur.

DEINDE etiam respondeo facultatem intelligendi per diuinam potentiam tolli posse, nec tamen inde sequi, vt homo desinat esse homo, sed tantùm, vt desinat exercere, quæ hominis sunt, quia instrumentis actionum humanarum careat: quemadmodum infantes, ac moriones homines sunt, quia rationabilem animum possident, licet non minus careant vsu intelligendi, quàm si facultatem illam penitus nō haberent. Quod idem dico de substantia, & quantitate; licet enim naturaliter seiungi nequeant, tamen nullam inuoluit contradictionem, vt vnum sine altero sit.

Ad TERTIVM eiusdem respondeo quaternarium non posse separari à modo quaternarij essentiali, sed posse ab accidentario, id est, non potest fieri vt quaternarius redigatur ad essentiam vnitatis, ita vt quatuor homines sint vnus homo: sed potest fieri, vt redigatur ad locum vnitatis, ita vt quatuor homines occupent locū vnius hominis. Et eodem modo non potest linea, vel corpus separari à modo suo essentiali, ita vt fiat in se indiuisibile, sed potest tamen separari à modo accidentario, ita vt non occupet locum diuisibilem.

Ad QVARTVM de substantia, quæ non videtur posse existere, nisi substantialiter, respondeo eodem modo, substantiam non posse separari à modo suo essentiali, quod fieret, si inhæreret in subiecto more accidentium: tamē posse separari à modo suo intrinseco, & proprio, sed non essentiali, qui est per se existere. Nam substantia humanitatis Christi, ab isto modo separata est, cùm existat in verbo, & non habeat propriam subsistentiam: sic igitur, & quantitas non potest existere nisi quantitatiuè, quantum ad essentialem modum, quia non potest existere sine extensione, & partium distinctione in se; tamen benè potest existere non quantitatiuè in ordine ad locum, vt sæpe diximus.

Ad QVINTVM de spiritu & corpore, Respondeo, ex eodem principio colligi posse, cur non possit spiritus extendi in loco, & possit corpus

A non extendi. Nam extendi in loco est effectus formalis extensionis in se: ideò enim potest aliquid extendi in loco, quia in se est extēsum, non è contrario. Potest autem caussa formalis ab effectu separari, non contrà, effectus à caussa; quia caussa prior est, effectus posterior. Hinc igitur potest corpus in se extensum non extendi in loco, quia per hoc separatur tantùm caussa ab effectu: non autem potest spiritus in se indiuisibilis extendi in loco, quia per hoc poneretur effectus formalis sine caussa, & posterius sine priore; quod fieri nequit.

Ad SEXTVM respondeo, si consideremus dimensiones corporis Christi seorsim, & dimen-
B siones hostiæ consecratæ, maiores multò esse illas, quàm istas; tamen si consideremus easdem corporis Domini dimensiones, vt sub specie panis ineffabiliter continentur, non esse maiores nec minores, quia non commensurantur illæ istis, sed existunt sine ordine ad locum, eo modo ferè, quo anima est in corpore, quæ nec minor, nec maior corpore dici potest.

Ad SEPTIMVM respondeo distantiam, quæ est inter membra corporis, quatenus in se extensum est, nō esse distantiam localem, sed alterius cuiusdam generis: dicuntur enim ea distare inter se, quæ non sunt immediatè coniuncta; & ea magis distare, inter quæ plura sunt interiecta, non interualla, sed membra. Quod perspicue
C cernitur in corpore humano, quod supra cœlum collocatum esse cogitare possemus: in eo siquidem distarent pedes à capite, non per spatium locale, quod ibi nullum est, sed per interiectionem pectoris, aliorumque membrorum.

Ad OCTAVVM, quod omnium videtur esse difficillimū ob ingenij humani imbecillitatem, respondeo, corpus quantum habere partem extra partem, si illud (extra) dicat habitudinem ad subiectum, non autem si dicat habitudinē ad locum. Et similiter cùm in argumēto colligunt; Ergo vbi est vna pars, nō est alia; dico rectè colligi, si illud (vbi) dicat situm internum partium in subiecto, non autem si dicat situm in loco; & hoc modo intelligitur quod ait Philosophus in
D prædicamento quantitatis, quandam speciem quantitatis constare ex partibus habētibus positionem: loquitur enim de positione in toto, siue subiecto, non de positione in loco.

SED contra solutionem quidam acutè instant; Corpus quantum habet partem extra partem in ordine ad totum seu subiectum; ergo & in ordine ad locū. Probatur consequentia. Nam pars corporis coexistit certæ parti loci: vel ergo eidem parti loci coexistit alia pars corporis, vel non; si non, ergo etiam in loco habet corpus illud partem extra partem, & proinde non est totum in qualibet parte: si coexistit, ergo etiam inter se partes corporis coexistunt. At hoc fieri nequit, cùm inter se distent, & vna sit extra aliā, vt dictum est.

RESPON-

RESPONDEO; Nego primam illam consequentiã. Ergo & in ordine ad locum habet partem extra partem. Ad probationem dico, duas partes corporis, coexistere eidẽ parti loci. Cùm infertur; Ergo coexistunt etiam inter se; dico coexistere etiam inter se in loco, non tamen in subiecto; cuius ratio est sæpe reddita, quia videlicet extensio, & distinctio partium in subiecto non impeditur, nec impediri potest, cùm sit essentialis; extensio, & distinctio quoad locum impediri possit, & reipsa impediatur à Deo, cùm corpus Domini in Sacramento manet. Sed de his satis.

CAPVT OCTAVVM.

Ostenditur Deum voluisse, & fecisse, vt reipsa corpus Domini in Eucharistia præsens adesset.

DEMONSTRAVIMVS hactenus, non esse impossibile DEO corpus Domini in Eucharistiæ Sacramento verè ac realiter constituere: sequitur vt videamus, an voluerit id facere. Et Sacramentarij quidem vno ore Deum noluisse dicunt, quidquid tandem de potentia sit: id verò non aliter probant, nisi quia non videtur id neque vtile, neq; decens. At nos habemus omissis etiam Scripturis, & Patribus, testimonia credibilia nimis, & ad quæ nihil omnino responderi possit ab iis, qui Christianæ fidei nomen dederunt.

AC PRIMVM quidem argumentum sumitur à natura, & conditione hæresis. Illa enim tam aptè quadrat in opinionem Sacramentariorum, vt nulla sit in mundo hæresis, si illa non est hæresis. Quod si illa est hæresis, contraria erit veritas fidei, proinde veritas à Deo reuelata: atq; ita constabit Deum hoc voluisse, & fecisse.

Conditio primaria hæresis est nouitas doctrinæ, vt veritatis Catholicæ antiquitas. Porrò nouitas his coniecturis conuincitur, si notari possint auctor, locus, tempus, si incipiat cum paucis sectatoribus, si cum admiratione, & perturbatione fidelium appareat; et si ei contradicatur, ad iudicium & examen adducatur, & tandem à Concilio Episcoporum, & consequenter à populis fidelibus condemnetur. Id enim in omnibus hæresibus grauioribus inuenitur, vt in Ariana, Nestoriana, Eutychiana, Pelagiana, & similibus.

Iam sententia Sacramentariorum habet auctorem suum certum, Berengarium Turonensem natione, & Andegauẽsem Archidiaconum. Id patet ex PASCHASIO, qui in lib. de verbis Institut. Sacramenti, affirmat suo tempore non defuisse aliquos, qui quæstiones mouerent de veritate corporis Domini in Eucharistia (fuerant enim Ioannes Scotus, & Bertramus) tamen nullum fuisse, qui apertè negaret: *Et ideo,* inquit, *quamuis ex hoc quidam de ignorantia errent, nemo tamen est adhuc in aperto, qui hoc ita esse contradicat, quod totus orbis credit, & confitetur.* Hæc ille. Itaque tempore Paschasij adhuc nullus fuerat, qui apertè profiteri ausus esset, non esse verè, & realiter Christi corpus in Eucharistia. Post Paschasij autem tempora nullus fuit ante Berengarium, qui apertè vel obscurè de hac re scripserit; sed ipse primus se doctorem noui dogmatis venditare ausus est. Quare Adelmannus Episcopus Brixinensis, & Hugo Episcopus Lingonensis in epistolis ad Berengarium ad eum scribunt tanquam primum assertorem eius hæresis, & seriò monent, ne Ecclesiam perturbet, & vt meminerit, quem exitum habuerint Hæresiarchæ, qui ante eum fuerunt. Denique GVITMVNDVS lib. 3. non procul à fine: *Notissimum,* inquit, *est hoc tempore, priusquam Berẽgarius insanisset, huiusmodi vesanias nusquam fuisse.* Itaque auctor notissimus est.

Tempus æquè notum; quippe ab Historicis, & Chronologis, aliisque scriptoribus eorum temporum annotatum. Scribit Sigebertus in Chronico, anno M. LI. cœpisse Berengarium nouo suo dogmate Gallias perturbare; quod idem indicant Lantfrancus, & Guitmundus, & alij, inter quos præcipuè legendus est Gulielmus Bibliothecarius Malmes Beriensis lib. 3. de gestis Anglorum, qui illo ipso tempore floruit.

Locus item notissimus; nam in Gallia cœpit suam hæresim prędicare, vt omnes citati auctores scribunt.

Paucitas sectatorũ initio describitur à Guitmundo lib. 1. vbi dicit, Berengarium cœpisse audiri à pauperibus scholaribus quibusdam, quos ille data stipe ad se alliciebat. Admiratio, & perturbatio Ecclesię, quę est euidens iudicium nouitatis, describitur ab iisdem auctoribus, & prę sertim ab Adelmanno in epist. ad Berengarium, & à Lantfrãco initio libri contra Berengarium, vbi dicit lectam fuisse in Concilio Romano sub Leone IX. epistol. Berengarij à se; in qua epistola cùm scriptum esset, panem & vinum Eucharistiæ esse tantummodò Sacramentum, omnes Episcopos miratos esse, quòd illa verba aduersarentur vsitatissimæ fidei Catholicæ Ecclesiæ.

Denique contradictio, examen, iudicium, & condemnatio habentur ibidem. Sic enim scribit LANTFRANCVS: *Tempore S. Leonis Papæ delata est hæresis tua ad Apostolicam sedem. Qui cùm Synodo præsideret, ac resideret secum non parua multitudo Episcoporum, Abbatum, diuersiq; ordinis à diuersis regionibus religiosarum personarum, iussum est in omnium audientia recitari, quas mihi de corpore, & sanguine Domini literas transmisisti.* Et infrà: *Intellecto, quod communi de Eucharistia fidei aduersa sentires, promulgata est in te damnationis sententia, priuans te communione sanctæ Ecclesiæ, quam tu priuare sancta eius communione satagebas.* Hæc ille.

Videmus

A Videmus igitur omnia signa nouitatis in opinione Beregarij reperiri: quorum ne vnum quidem in sententia nostra reperitur. Neque enim hactenus vllus hæreticorum dicere potuit, quis auctor fuerit nostræ sententiæ: vnde etiam Berengarius vocabat eam sententiam vulgi, vt ibidem Lantfrancus testatur. Neque tempus, aut locum, aut paucitatem primorum sectatorum, aut admirationem populorum, aut denique vllum publicum iudicium contra eam proferre vnquam potuerunt aduersarij.

Et sanè non esse inuentum Papistarum (vt aduersarij nos vocant) sententiam nostram de Eucharistia, sed rem antiquissimam, patet euidenter ex consensu Græcorum, Græci enim à Romanis B Pontificibus à longissimo tempore dissidere cœperunt, & proinde eorum noua dogmata non facilè recepissent; & tamen in hac re nunquam à Latinis dissenserunt, neq; hoc tempore dissentiunt, vt ex censura Orientalium ad Confessionem Lutheranorum patet. Confirmatur hoc totum argumentum à facilitate sententię aduersariorum, & difficultate nostrę sententiæ. Nam cùm sententia aduersariorum sit facillima, & humanis sensibus accommodata, facilè potuisset occultè irrepere, & à plurimis continuò admitti, ita vt laterent signa illa nouitatis. At sententia nostra, quæ difficillima est, & repugnat sensibus, ac superat rationem, non potuit occultè irrepere, nec potuit facilè tantæ multitudini persuaderi. Cùm ergo videamus in sententia nostra nulla apparere signa nouitatis, quæ tamen non potuit vllo modo occultè subintrare; & contrà inueniamus omnia signa nouitatis in sententia aduersariorum, quæ tamen facilè potuisset occultè insinuari: euidenter sanè ostenditur nostram esse antiquissimam, & proinde veram; contrariam verò nouam, & proinde falsam, & hæreticam.

Alterum argumentum veritatis fidei nostræ, est consensus Ecclesię. Nam habemus consensum Ecclesiæ totius Latinæ, Græcæ, Barbaræ. Scribit enim Paschasius in libro de Institut. Sacramenti, vbi explicat verba Domini: *Hoc est corpus meum*; nullum omnino fuisse, qui se Christianum diceret, qui negare auderet carnē Domini verè esse in Eucharistia. Lantfrancus autem de suo tempore sic scribit in extremo libro contra Berengarium: *Interroga vniuersos, qui Latinæ linguæ, nostrarumúe literarum notitiam perceperunt; interroga Græcos, Armenios, seu cuiuslibet nationis quoscunque Christianos, vno ore hanc fidem se testabuntur habere.* Nostro autem tempore tantus consensus erat in nostro orbe terrarum, antequam Carolstadius, & Zwinglius apparere cœpissent, vt Zwinglius scribat in commentario de vera, & falsa religione cap. de Eucharistia, se valde occultè initiò egisse, & cum paucis amicis contulisse negotium istud noui dogmatis proponendi: metuebat enim, ne omnes offenderet, cùm nullum omnino sciret esse eius sententiæ, quam ipse inuehere in Ecclesiam cogitabat.

Hoc igitur consensu posito, necessariò sequitur, vt vel nostra sit vera fides de Eucharistia; vel nunquam fuerit Ecclesia in mundo, vel fuerit; sed perierit, vel manserit in solis Berengarianis; vel simul maneant Ecclesia Dei, & summum ac publicum sacrilegium, summaque & publica idololatria. At Ecclesiam nunquam fuisse in mundo, pugnat cum Scripturis, & cum Symbolo, & à nullo vnquam vel hæreticissimo id fuit assertum. Ecclesiam fuisse, sed periisse omnino, pugnat cum apertissimis promissionibus Dei. Lucæ 1. *Regni eius non erit finis.* Matth. 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Matth. vlt. *Et ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* Mansisse in solis Berengarianis dici non potest, quia tunc, ante Berengarium non fuisset. Nam saltem per annos ducentos ante Berengarium constat ex testimonio Paschasij, & omnibus historiis, totam Ecclesiam credidisse id, quod nos credimus. Deinde Berengariani paucissimi fuerunt, & vix alibi, quàm in Gallia, & breui tempore ad nihilum redacti. Et licet post annos circiter C C C. à Ioanne VViclefo, renouata fuerit hæresis Berengariana, tamen extra Angliam, & Bohemiam pedem non posuit; & in illis etiam locis, ita extincta fuit, vt annis circiter centum ante Zwinglium nusquam fuerit. C At Ecclesia semper viuit, semper conspicua est, nec potest (vt ista hæresis fecit) modò interire, modò renasci, nisi falsæ sint promissiones suprà citatæ. Denique Ecclesiam esse, & simul in summo errore, sacrilegio, & idololatria versari, nullo modo fieri potest: nam alioqui nulli hæretici essent extra Ecclesiam, & falsò Paulus diceret 1. Tim. 3. Ecclesiam esse columnam, & firmamentum veritatis.

Videtur Petrus Martyr in sua precatione ad Deum, qua concludit librum suum contra Stephanum Gardinerum, existimasse Ecclesiam veram esse posse, vbi hæresis, & idololatria regnent: sed ita aduersus eum pugnat illa ipsius precatio, vt mirum sit ipsum etiam non id ani- D maduertisse. Sic enim alloquitur Christum: *Si desperata*, inquit, *est plaga, neque veritati tuæ in tua Ecclesia amplius futurus est publicus, & apertus locus, ad exercendum iudicium quamprimum venito.* Hæc ille; qua quidem precatione nullam vnquam stultiorem legi. Nam si per veritatem intelligit sententiam Zwinglij, quam in toto eo libro asserere conatus est; fateri cogitur apud nos esse veram Ecclesiam Christi, & proinde se esse extra Ecclesiam: nostra enim Ecclesia est, in qua non permittitur locus sententiæ Zwinglij. Si vero suum cœtum vocat Ecclesiam Christi; tum fateri cogitur, sententiam nostram de Eucharistia esse veritatem Dei: nam sententia nostra est, cui non datur locus in cœtu Zwinglianorum. Quare quocunq; se vertat, suo se gladio ferit: vt omit-

tam, nimiam esse stupiditatem, dicere in Ecclesia Dei non dari locum veritati Dei. Vbi enim erit veritas Dei, si in Ecclesia Dei non est? Sed iusto iudicio Dei, qui Ecclesiam Dei perdiderunt, iam nec qualis illa sit, videre possunt.

TERTIVM argumentum sumi potest à diligentia, quam Ecclesia adhibuit in præsenti controuersia examinanda, & à constantia in veritate retinenda. Si enim Ecclesia quæstionem discutere noluisset, aut leuiter discussisset: possent hæretici aliquem colorē obtendere, cùm dicunt Ecclesiam in errore versari. At nulla vnquam quæstio sæpius, ac diligentius examinata est.

PRIMVM discussa fuit in Concilio Romano sub Leone IX. & damnata hæresis Berengarij. SECVNDO in Vercellensi, eodem Leone præsente, ac præsidente, eadem quæstio discussa & eodem modo explicata: quò etiam Berengarius vocatus est, & cùm accedere noluisset, cum eius confœderatis, qui se Berengarij legatos nominabant, disputatum est. TERTIO mortuo sancto Leone iterum in Concilio Turonensi præsidentibus legatis Victoris Papæ, qui Leoni successerat, cum ipso Berengario acerrimè disputatum, eoque conuicto & hæresim abiurante, eadem fides confirmata est. QVARTO cùm Berengarius ad vomitum rediisset, iterum Romæ in generali Concilio Nicolao II. præsidente, & Berengario præsente, eadem quæstio proposita, & discussa diligentissimè fuit, & tum secundò Berengarius abiurauit, & librum ipse suum coram omnibus cremauit. Atque horum quatuor Conciliorum meminit Lantfrancus in libro contra Berengarium, qui omnibus interfuit. QVINTO cùm Berengarius iterum secunda abiuratione contempta, ad suam hęresim rediisset, coactum est quintum Concilium Romæ à Gregorio Papa VII. & rursus quæstio discussa diligenter, & hæresis damnata fuit: vbi etiam Berengarius tertiò abiurauit; neque amplius defecit. Huius Concilij non meminerunt Lantfrancus, & Guitmundus, quia nondum celebratum erat, cùm illi scriberent: sed meminit Thomas VValden. tomo 2. de Sacramentis, cap. 43. SEXTO in Concilio amplissimo totius orbis sub Innocentio III. Romæ celebrato, iterum eadem hæresis damnata est. SEPTIMO eadem veritas explicata est in Concilio generali Viennensi, anno Domini M. CCC. XI. vnde exstat Clementina vnica de reliq. & vener. Sanctorum. OCTAVO idem est factum in Concilio generali Romano sub Ioanne XXIII. anno Domini M. CD. XIII. vt testatur Ioannes Cochlæus lib. 1. historiæ Hussitarum. NONO idipsum actum est in Concilio Constantiensi propter hæresim eandem à Ioanne VViclefo renouatam. DECIMO in Concilio Tridentino nostris diebus propter Zwinglianos, & Caluinistas: vt omittam Concilium Florentinum, & plurima alia, in quibus obiter idem est definitum.

A Quæ cùm ita sint, quis poterit sibi persuadere, Deum permissurum fuisse, vt Ecclesia in hac re erraret? Quid enim facere debuit, & non fecit? congregauit homines doctos, rem excussit, Deum inuocauit, idque non semel, nec bis, sed sæpius. Quod si dubitare possumus an hac in re errauerit Ecclesia, de omnibus aliis definitionibus contra varias hæreses dubitare poterimus: immò etiam, an Deus sit, siue an res nostras curet, dubitare poterimus; quid enim curat, si ista non curat?

HVC accedit quòd Ecclesia Catholica semper in eadem sententia mansit, neque deterrita est ob argumenta varia, & difficilia, quæ vel

B Berēgariani, vel postea VViclefistę, vel Zvvingliani excogitauerunt: in omnibus enim citatis Conciliis eadem sententia inuenitur. Contrà verò aduersarij, nec vlla Concilia Episcoporum habuerunt, nec inter se vnquā conuenerunt. Scribunt enim Guitmundus lib. 1. & Algerus in Prologo librorum de corpore, & sanguine Domini, statim in ipso initio Berengarianæ hæreseos ortas esse sex diuersas opiniones, ac sectas, quas ipsi enumerant. Nostro autem tempore (vt suprà diximus) multò plures existunt, præsertim si coniungamus errores Lutheranorum cum erroribus Zvvinglianorum.

QVARTVM argumentum sumi potest à patronis sententiæ nostræ. Nam sententia nostra

C ab eo tempore, quo propter Berengarium clarissimè explicata est, id est, ab anno Domini M. LI. patronos habuit plurimos viros tam claros vitæ sanctitate, & miraculis, vt etiam ab hæreticis huius temporis sancti habeantur, & nominentur. In hoc numero sunt S. Anselmus, S. Bernardus, S. Malachias, S. Dominicus, S. Franciscus, S. Antonius de Padua, S. Petrus Martyr, S. Thomas, S. Bonauentura, S. Nicolaus Tolentinas, S. Ludouicus Rex, S. Bernardinus, S. Vincentius, S. Antoninus, S. Franciscus Paulanus, & alij plures. ISTI verè sancti, & amici Dei fuerunt, & cum Christo nunc in cœlis regnant: nam præter commune Ecclesiæ testimonium, omnes miraculis claruerunt, & aliqui eorum

D pluribus, & certioribus, quàm vlli ferè veterum; vt Bernardus, cuius miracula præ multitudine numerari non possunt; vt Vincentius, in cuius canonizatione dicuntur certis testibus probata plusquam octingenta miracula; vt Franciscus, cuius etiam propè innumerabilia, & maxima narrantur à S. Bonauentura. Sunt autem hæc miracula certiora, quàm veterum Sanctorum, quia Ecclesia his posterioribus seculis non solet referre in numerū Sanctorum aliquos, nisi miracula certissimis testibus comprobētur, quod olim non fiebat. ET denique aliquos horum, vt Bernardum, Franciscum, Dominicum sanctos esse fatentur etiam aduersarij. Lutherus in libro de captiu. Babyl. cap. de Eucharistia, Thomam Aquinatem vocat sanctum. & cap. de Baptismo,

sanctos vocat Bernardum, Dominicum, & Franciscum. A Philippus Melanchthon in Apologia Confess.artic.4. & 5.& 27. sanctos vocat Antonium, Bernardum, Dominicum, Franciscum. Et Petrus Martyr in commen.3.c.1.ad Cor.in illud: *Dies enim Domini declarabit*, saluatos affirmat eosdem. Caluinus in Instit.cap.10.§.17. Bernardum pium scriptorē vocat. Hos autem in nostra sententia de Eucharistia fuisse, tum ex libris eorum constat, tum ex eo, quod omnes Romanis Pontificibus adhæserunt; tum deniq; quia Romana Ecclesia nunquam eos in sanctorum catalogum retulisset, si in tanta re ab illa dissensissent.

ADHÆC extra controuersiam est, sanctos, & amicos Dei esse non posse, qui vera fide carent; B cùm sine fide impossibile sit placere Deo, Hebr. 11. & cùm iustus ex fide viuat, Hebr.10. ET deniq; non est vllo modo credibile, Deum, qui sanctis istis dedit spiritum Prophetiæ, & reuelauit plurima etiam non necessaria, tanquam amicis, noluisse saltem alicui eorum reuelare veritatem huius rei tam necessariam.

NEQVE potest dici sanctos istos excusari posse, licet errauerint, quòd in re parui momenti, aut in re nondum explicata, & definita, aut certè non pertinaciter, sed simpliciter, & ex ignorantia lapsi fuerint. Nam INPRIMIS res grauissima est, & in qua vel summa pietas, & religio, vel summa impietas, idololatria, & sacrilegium continetur. DEINDE res tractata, discussa, & C definita iam erat in multis Cōciliis, vt diximus, & inter hęreticos iam numerabantur, qui aliter sentiebant. DENIQVE ipsi homines sancti non simpliciter hoc asseruerunt, sed ferè omnes contra hæreticos propugnârunt; vel libris, vel concionibus, vel etiam disputationibus cum hæreticis habitis. Quare necesse est omnino aut verā esse sententiam nostram, aut homines illos hæreticos, & inimicos Dei fuisse: neque aduersarij nostri vnquam inter se conciliabunt ista duo, viros illos sanctos fuisse, & in errore grauissimo versatos, atq; ideo idololatras, & sacrilegos tota vita sua fuisse.

QVINTVM argumentum sumitur ab auctoribus, & patronis contrariæ sententiæ: tales e- D nim fuerūt, vt nullo modo probabile sit, Deum per tales homines Ecclesiam suam corrigere, vel reformare voluisse. Etsi enim Deus eligere solet aliquando homines simplices, ignobiles, imperitos, vt per eos magnalia sua operetur; tamen ipse eos instruit diuina sapientia, charitate, dono miraculorum, & similibus ornamentis, vt homines ceteri tutò credere possint illos à Deo missos. Tales fuerunt Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Institutores Ordinum religiosorum, & alij similes.

Inspiciamus nunc qualis fuerit Berengarius, quem parentem suum agnoscit Caluinus, in vltima admonitione ad VVestphalum, vbi dicit se non ægrè ferre, quod sentētiam suam olim in Berengario damnauerit Nicolaus Papa in Concilio Romano, & Gregorius VII. in Concilio Vercellensi, sed contrà potius suspectam sibi futuram fuisse, si Romani Pontifices illam approbassent.

Iste igitur Berengarius multis modis insignis fuit. PRIMO præuisus fuit diuinitus. Nam vt scribit Gulielmus Bibliothecarius in libro 3. de gestis Anglorum, S. Fulbertus Episcopus Carnotensis in extremis agens, cùm inter alios, qui illi morienti aderant, Berengarium tunc adolescentem, & nondum Hæresiarcham vidisset, iussit eum expelli, protestatus videre se immanem Dæmonem prope illum, qui etiam blando anhelitu multos ad eum allicere videbatur. Quę sanè visio apertè significauit Berengarium opera Diaboli plurimos per nouam hæresim seducturum. In quo Berengarius æqualis Ario dici potest; nam Arij futuram hæresim S. Antonio Deus præmonstrauit, vt in eius vita testis est Athanasius. Solet enim Deus grauissima mala vt iustissimo iudicio suo interdum permittere, ita etiam ex magna sua misericordia præsignificare, vt homines sibi caueant, & minus inde lædantur.

SECVNDO excellit Berengarius in periuriis, & inconstantia. Nam (vt suprà diximus) ter diuersis temporibus hæresim abiurauit, ac proinde bis periurus fuit; ideo enim ter abiurare coactus est, quia post primam abiurationem bis periurus fuit, cùm in hæresim relapsus esset: tandem tamen Catholicus obiit, vt idem Gulielmus ibidem refert.

Fuit PRÆTEREA Berengarius, (vt patet ex 1. libro Guitmundi, qui eius vitam breuiter describit) supra modum superbus, & arrogans, & ex ipsa superbia occasionem accepit noui dogmatis promulgandi. Nam prima illi controuersia cum Lantfranco fuit de rebus ad Dialecticam pertinentibus; sed cùm ab eo superari, & ab auditoribus quotidie magis ac magis deseri se videret, ignominiam illam non ferens, Dialectica omissa ad Theologiam se transtulit: & quia malebat (vt ait Guitmundus) cum aliqua hominum admiratione esse hæreticus, quàm in oculis Dei occultè Catholicus viuere, ea diligentissimè sectabatur, quæ noua & inaudita ceteris essent. Inde ergo initium hæresis.

ACCEDIT ad hæc, quod præter hanc sententiam de Eucharistia, duas alias promulgauit, quas ne ipse quidem Caluinus negaret hæreses esse. Docuit enim, vt ibidem Guitmundus testatur, legitima Matrimonia destrui posse, ac licere omnibus fœminis vti, & non esse infantes baptizandos; quæ duo in Anabaptistis huius temporis, Caluinus, & Lutherus damnāt. Quis igitur credat voluisse Deum per hominem ita erroneum, aduersariorum etiam iudicio, atque adeò manifestè hæreticum, Ecclesiam illustrare & reformare?

De sectatoribus Berengarij scribit ibidem Guitmundus, homines sceleratos ad eum concurrere solitos, qui lætabantur se magno metu liberatos, cùm intelligerent Eucharistiam non esse rem tam diuinam, vt propter eius perceptionem à sceleribus, & flagitiis se continere deberent.

Iam de VViclefo, de Carolstadio, Zwinglio, Caluino, Petro Martyre, & aliis huius hæresis patronis, nimis longum esset, quales fuerint, explicare. Illud constat, neminem ipsorum vllum vnquam miraculum edere, aut signum vllum sui Apostolatus ostendere potuisse.

POSTREMVM argumentum sumitur à miraculis, quæ in confirmatione huius veritatis facta sunt; qualia hæretici pro suo errore, neque à Deo, neque à Dæmone extorquere potuerunt. Nam nec Deus testis mendacij esse potest, nec permisit hactenus hæreticis, vt saltem opera Diaboli, si non vera, saltem apparentia miracula facerent. Multa referuntur miracula circa Sacramentum Eucharistiæ à Ioanne Garetio in libro de vera præsentia corporis Domini, & à Tilmanno Brendebachio toto lib. 1. sacrarum collationum. Septem mihi videntur ad rem nostram maximè facere.

PRIMVM est in vita B. Gregorij à Paulo Diacono scripta, & in libro 2. cap. 41. vitæ eiusdem Gregorij per Ioannem Diaconum scriptę. Summa historiæ hæc est, cùm S. Gregorius Eucharistiam populo distribueret, venit ad mulierem, quæ fortè panem, qui in altari fuerat consecrandus, suis manibus fecerat. Cùm ergo illi S. GREGORIVS diceret: *Corpus Domini nostri IESV CHRISTI custodiat animam tuam*; illa Diabolo tentante subrisit, & Pontifex manum retraxit, & particulam in altari reposuit. Deinde completis solenniis interrogauit mulierem coram populo, cur in tam tremenda actione risisset. Illa diu mussitans tandem respondit, recognouisse se panem, quem suis manibus fecerat, atque inde credere non potuisse corpus Domini reuera esse. Tum S. Gregorius à Deo petiit, & impetrauit, vt etiam specie externa panis, in carnem mutaretur; quo facto, tam illam ad fidem reduxit, quàm totum populum confirmauit.

ALTERVM miraculum exstat apud Paschasium in libro de corpore Domini, cap. 14. vbi refert Presbyterum quendam valde pium & sanctum, optasse aliquando videre corporalibus oculis speciem eius, quem certa fide credebat sub speciebus panis, & vini latere: & tandem quod petebat obtinuisse, ac vidisse Christi corpus in forma humana, sed puerili, quod etiam ipse petierat. Vt enim eo loco idem Paschasius refert, duplici de caussa Deus hæc miracula facere solet, vel ad dubitantes in fide confirmandos, vel ad consolandos eos à quibus ardenter amatur.

TERTIVM est S. Malachiæ, quod refert Ber-
A nardus in eius vita. Cùm enim Clericus quidam aliquando dicere præsumpsisset, in Eucharistia solum esse Sacramentum, non corporis veritatem, S. Malachias secretò, ac sępe eum conuenit, & admonuit: non resipiscentem adducit in conuentum Clericorum, ibique data facultate pro suo errore dicendi, cum illo disseruit, eumque apertissimè confutauit. Nondum ad mentem redire volentem, coram omni populo publicè arguit, hæreticumque denunciat, & cum aliis Episcopis, qui fortè aderant, anathemate ferit. Sed cùm adhuc ille furens diceret, omnes fauere homini, se autem solum non accipere personas, nec deserere veritatem. S. MALACHIAS di-
B xit: *Dominus faciat te veritatem fateri, vel ex necessitate.* cui ille respondit, *Amen.* Sed ecce die eodem corripitur grauissimo ac lethali morbo, redit ad mentem, reconciliatur Ecclesiæ, expirat. Poterat ne clarius Deus ostendere à qua parte sit veritas?

QVARTVM est ipsius BERNARDI. Nam vt scribitur in eius vita lib. 2. cap. 3. Mediolani præsente populo innumerabili inter Sacramentorum celebrationem curauit Dæmoniacam, cuius sanitas desperata iam videbatur. Siquidem multos annos Diabolus eam possederat, & oculorum, aurium, ac linguæ vsum illi eripuerat; ipsam etiam linguam in morem promuscidis elephantinæ illi extenderat, vt monstrum horri-
C bile, non mulier videretur. Igitur sacram hostiam patenę impositam super caput Dæmoniacæ tenens, atque in hunc modum loquens, Diabolum expulit: *Adest, inique spiritus, iudex tuus, adest summa potestas: iam resiste si potes: adest ille, qui pro nostra salute passurus, Nunc, inquit, princeps huius mundi eiicietur foras. Hoc illud corpus, quod de corpore Virginis sumptum est, quod in stipite crucis extensum est, quod in tumulo iacuit, quod de morte surrexit, quod videntibus discipulis ascendit in cœlum. In huius ergo maiestatis terribili potestate, tibi spiritus maligne præcipio, vt ab hac ancilla eius egrediens, contingere eam deinceps non præsumas.* Hæc ille. Vbi sicut fides veritatis à Deo exaudiri meruit; ita prorsus deceptionis, & erroris auctor dici posset (quod absit) Deus, si falsum esset
D quod S. Bernardus dixit, & tota Ecclesia credit.

QVINTVM est S. ANTONII de Padua, quod insigne est, nec tamen à Ioanne Garetio, vel Tilmanno Brendebachio annotatum. Describitur in eius vita apud Surium, tomo 3. & à S. Antonino in summa historiali, p. 3. tit. 24. cap. 3. §. 2. Disputante S. Antonio de veritate corporis Domini in Eucharistia cum hæretico quodam in partibus Tolosanis (siquidem eo tempore Albigenses vexabant Ecclesiam, qui cum aliis plurimis hoc etiam errore infecti erant) petiit hæreticus ab Antonio, quem nouerat dono miraculorum præditum esse, eiusmodi signum: *Habeo,* inquit, *iumentum, cui per integrum triduum cibum non dabo. Exacto triduo adsis tu cum Sacramento, ego adero cum iumento, atq; ante illum hordeum effundam; si iumen-*

tum hordeo derelicto ad Sacramenti venerationem accesserit, credam. Factum est vt ille voluit, & triduo exacto S. Antonius, turbis fidelium comitatus, & venerabile Sacramentum manu tenens, sic ad iumentum loquutus est: *In virtute, & nomine Creatoris tui, quem in manibus, licet indignus, veraciter teneo, tibi dico animal, & præcipio, vt confestim venias humiliter modo tuo, & ei reuerentiam exhibeas; vt ex hoc cognoscat hæretica prauitas, quod omnis creatura suo subditur Creatori, quem sacerdotalis dignitas iugiter tractat in altari.* His verbis prolatis, iumentum hordei ante se effusi, & famis oblitum ad sanctum occurrit, & capite inclinato, ac genibus curuatis, eo modo quo potuit, Dominum adorauit, & hæreticum confutauit.

SEXTVM narrat Thomas VValdensis testis oculatus, tomo 2. cap. 63. Scribit enim sartorem quendam hæreticum publicè in Ecclesia S. Pauli Londini in iudicio coram Archiepiscopo & aliis Prælatis constitutum, dixisse, digniorem esse araneam cultu, ac reuerentia, quàm Eucharistiam; & continuò de alto tecti culmine horribilem araneam directo filo ad os eius properasse; ac vix multorum manibus prohibitam, ne ingrederetur.

SEPTIMVM narrat Tilmannus Brendebachius lib. 7. sacrarum collationum, cap. 60. quod quidem in illis partibus, vbi contigit, dicit esse notissimum, & celeberrimum, ac non solùm soluta oratione, sed etiam carmine conscriptum. Eius hæc est summa. Anno Domini M. D. LXI. die 8. Aprilis, feria 2. Paschæ tribus horis ante meridiem, Nouiomagi, quod oppidum est in Geldria, Parochus quidam nomine Antonius VVorstius, completis Missarum solenniis, venerabile Sacramentum ad fœminam ægrotam de more Catholico deferebat. Casu accidit, vt tempore eodem ad ianuam tabernæ, iuxta quam Parocho transeundum erat, duo iuuenes consisterent, Nouiomagensis vnus, alter Traiectensis, qui oua Paschalia in manibus habentes, inter se contendebant, vter celeriùs ouum deglutiret. Interea Parocho propinquante Traiectensis blasphemus, & irrisor tanti mysterij, & vt apparet, hæreticus Caluinista, sodali suo dixit, se multò citiùs ouum suum deuoraturum, quàm mulierculam Deastrum illum: & continuò ouum in os iniecit. Sed ouum in medio gutture constitit, & cùm ille suffocari se sentiens vndique circumspiceret, vidit candelam sebaceam ex pariete dependentem, eaque arrepta, atque in os iniecta, vt ouum detruderet, ita hæsit totum seuum in ouo, vt nudum filum, seu stamen candelæ miser extraxerit; tum demum concidit, & in Aethiopum nigredinem mutato vultu, elisoque gutture expirauit. Repertum est autem postea ouum instar tuberis in alterà parte colli, non in gutture, vt par erat. Ita nimirum Christus, non Deastrum, sed verum Deum se esse demonstrauit. Sed de his hactenus.

Ad hoc argumentum ex miraculis Petrus Martyr breuiter respondet in libro contra Gardinerum, obiecto 158. esse meras præstigias ista, quæ à nobis dicuntur miracula. Id verò probat, quia Irenæus lib. 1. cap. 9. testatur, Marcum Hæresiarcham, & Magum præstigiis quibusdam solitum fuisse in sua Eucharistia efficere, vt in calice cruor appareret.

AT quænam est ista consequentia? Marcus Hæresiarcha, & Magus præstigiis cruorem in calice apparere faciebat; ergo B. Gregorius vir sanctissimus, S. Bernardus, S. Antonius, & alij, quos sanctos fuisse etiam hæretici confitentur, non nisi præstigiis miracula circa Eucharistiam fecerunt. Sanè si ita liceat argumentari, poterimus etiam hoc modo colligere; Magi Pharaonis per incantationes, conuertebant virgas in dracones, & aquam in sanguinem; ergo & Moses cùm similia faceret, per incantationes faciebat: & breuiter omnia miracula Christi, & Apostolorum calumniari possemus.

Dico SECVNDO, responsionem Petri Martyris vtcunque aptari posse ad miracula, quæ fiunt, cùm exterius in Eucharistia apparet caro, vel aliquid eiusmodi; at nullo modo aptari posse ad ea miracula, quæ consistunt in interitu hominum, vt est tertium & septimum à nobis recitatum; illæ enim veræ mortes fuerunt, non simulatæ, ac fictæ.

Dico POSTREMO in hoc mysterio maximè locum habere dilemma Augustini lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 5. Nam aut facta sunt miracula ad hoc mysterium confirmandum, aut non sunt facta. Si facta sunt, credamus igitur, quod tot miraculis confirmatum est. Si non sunt facta, hoc ipsum est summum miraculum, quod sine miraculis res tam difficilis credi potuerit à tot Philosophis, atque adeo à toto orbe terrarum. Nam sententia aduersariorum, quæ facillima est, non est mirum, si absque vllis miraculis admittatur: nostram autem sententiam, quæ non modò cum sensibus, sed etiam cum ratione pugnare videtur, quis credat tantæ multitudini, sine multis, magnisque miraculis persuaderi potuisse, nisi vt dixi, hoc ipsum summum miraculum esse dicatur?

CAPVT NONVM.

Soluitur obiectio deprompta ab inutilitate realis præsentiæ.

QVÆ sunt, vt suprà diximus, obiectiones aduersariorum. PRIMA est eiusmodi: Deus nihil frustrà facere solet. At frustrà poneretur in Eucharistia vera corporis Domini præsentia, cùm satis sit, si eam illic habeamus in signo. PRIMO, quia finis, ac fructus Eucharistiæ est, nutrire

animas. Non minus autem nutrit animas Christus in symbolo existens, quàm reipsa delitescens in pane. Animæ enim nutriuntur fide, & charitate: fides autem, & charitas tam bene possunt complecti Christum in cœlo, quàm in Eucharistia. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 32. *Fidem,* inquit, *nos ista, quam enarrauimus, corporis participatione non minus lautè, affluenterq́ pascimus, quàm qui ipsum Christum è cœlo detrahunt.* Similia habet Petrus Martyr libro contra Gardinerum, obiecto 52. & 60. vbi etiam addit Scripturæ testimonium. Nam Ioan. 16. Dominus ait Apostolis: *Expedit vobis, vt ego vadam: Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos.* Non erat igitur vtilis Apostolis corporalis Christi præsentia, alioqui expediuisset ipsum manere cum eis, non autem ab eis recedere. At non potest esse vtilior corporalis Christi præsentia in Eucharistia, quàm esset illa eadem cum Apostolis manifesta, & visibilis: igitur si illa inutilis erat post certum quoddã tempus, quantò magis ista inutilis erit?

SECVNDO, Baptismus confert gratiam, regenerat animam, ac proinde vitam spiritualem confert, licet non transmutetur aqua in Christum, vel Spiritum sanctum, sed vera & sola aqua maneat, vt antea erat: cur ergo non poterit Eucharistia conferre gratiam, & vitam iam acceptam conseruare, & augere, etiamsi non mutetur panis in carnem, sed verus & solus panis maneat, vt antea erat?

TERTIO, ista pręsentia Christi inuisibilis est, immò nullo sensu, ac ne ipsa quidem mente perceptibilis, nisi per fidem. At fides non egebat ista præsentia, vt Christum apprehendere posset: nihil igitur confert præsentia ista Christi in Eucharistia.

QVARTO, qui sola fide in symbolo Christum recipiunt, fructum passionis Domini sine dubio consequuntur: qui Christum reipsa in Eucharistia sine fide percipiunt, nullũ fructum consequuntur.

QVINTO, argumentatur Caluinus contra VVestphalum: *Ista præsentia realis plus incommodi, quàm commodi adfert: nam facit, vt corpus Christi sit commune piis, & impiis, quod certè incommodum est non leue. Et præterea breuissimo tempore nobis adest, nimirum quandiu species illæ conseruantur;* quod exiguum commodum *est; igitur inutilis est ea præsentia.*

RESPONDEO, ista argumẽta leuissima sunt. Ad PRIMVM negari potest consequentia, & antecedens. Consequẽtia enim illa si quid probat, solùm probat, non fuisse necessarium absolutè, vt in Sacramento reipsa corpus Domini poneretur, sed non probat non fuisse vtile, vel frustrà poni. Id enim omne vtile est, & non frustrà fit, per quod nobis aliquid boni confertur, licet illud ipsum alia via conferri potuisset. Id verò manifestè colligitur ex multis similibus. Nam eodem modo argumentari possemus in mysterio Incarnationis: Poterat Deus sine Incarnatione

A Filij nos liberare; frustrà igitur Deus homo factus est. Item poterat Christus homo, per quodcunque opus bonum nobis reconciliationem apud Patrem mereri; frustrà igitur labores, & dolores sustinuit. Item poterat vna sanguinis gutta nos redimere; quorsum igitur tot ludibria, verbera, vulnera, & sanguinis totius effusio? Item poterat sine descensu ad Inferos sanctos Patres inde eruere, Dæmones alligare, aliaque id genus operari solo imperio; quorsum igitur illa descẽsio? Deniq; poterant ægroti sola fide in Christum sanari, sine contactu manuum, vel fimbriæ eius; quorsum igitur Dominus manus imponebat? quorsum illi tanto studio ad

B fimbriam accurrebant? Atque id genus infinita exempla possem adferre. Sic igitur non sequitur frustrà corpus Domini reipsa in Eucharistia exhiberi, etiamsi eundem fructum ex solo symbolo per fidem recipere possemus.

DEINDE nego eundem fructum recipi ex solo symbolo per fidem. Nam PRIMVM magis excitatur fides, charitas, deuotio, pietas, reuerentia, cùm cogitamus reipsa nobiscum vniri Christum, quàm si solum in cœlo eum sedere credamus. Et hoc experimentum ipsum abundè testatur: longè enim aliter afficiuntur pij fideles erga venerabile Sacramentum, quàm erga imagines Saluatoris, quæ sunt mera Christi symbola. DEINDE Christus ipse dum nobis re-

C ipsa coniungitur, multa nobis largitur, quę non largiretur sine ista coniunctione, etiamsi posset. Quemadmodum omnes, quotquot tangebant eum, curabat ab omnibus languoribus, quos certè non curasset, nisi eum tetigissent; vt infinitos alios, qui eum non tangebunt, non curabat, & tamen quis negat potuisse eum sine illo contactu omnes curare? Sæpe etiam Principes, si carceres inuisant, multos liberant, quos alioqui non liberassent, tametsi possent solo imperio omnes liberare sine illa carceris visitatione.

Ad locum Euangelij dantur à Patribus duæ expositiones: neutra nobis aduersatur. VNA est Augustini tract. 94. in Ioan. & Bernardi serm. 3. de ascensione Domini, qui dicunt Apostolos

D allectos dulcissima Christi consuetudine amasse illum humano quodam amore, dum is in terris degeret: sed oportuisse eos abstrahi, & quasi ablactari ab humana illa consolatione, vt ad amorem spiritualem Christi proueherẽtur. Quæ expositio nostræ sententiæ non aduersatur, quia præsentia Christi in Eucharistia cùm sit inuisibilis, non conciliat amorem humanum (nec enim illum videmus, aut audimus, aut cum eo versamur, vt Apostoli faciebant) sed planè diuinum, & spiritualem: quare præsentia ista solùm prodesse, non autem obesse vllo modo potest.

ALTERA expositio est Græcorum, Cyrilli lib. 10. in Ioan. cap. 32. & Theophylacti in cap. 16. Ioan. qui dicunt expediuisse, vt Christus recederet,

deret, non quia præſentia eius corporalis vnquam poſsit eſſe inutilis, ſed quia vtilior erat Apoſtolis & nobis omnibus, eius receſſus per mortem, & aſcenſionem in cœlum, quam conuerſatio illa in terris. Deus enim conſtituerat non mittere Spiritum ſanctum, niſi prius ſacrificium crucis perageretur, & niſi diſpenſatio Chriſti per eius Aſcenſionem compleretur. Itaque non impediebat aduentum Spiritus ſancti præſentia corporalis Chriſti, ſed impediebat decretum illud Dei, quo ſtatuerat, vt mors, & aſcenſio Chriſti præcederent.

Ad SECVNDVM argumentum concedo, potuiſſe Deum, per Sacramentum Euchariſtiæ etiam ſine reali præſentia corporis Domini conſeruare, & augere in nobis vitam ſpiritualem in Baptiſmo acquiſitam; ſed non ideò inutilis eſt ea præſentia. Nam etiam potuiſſet Deus ſine ſymbolis aquæ, & panis, id eſt, ſine Sacramentis ſenſibilibus, Baptiſmi & Euchariſtiæ eandem nobis gratiam conferre, quam per ea ſymbola cõfert: & tamen non dicũt aduerſarij inutilia eſſe ſymbola externa aquæ, & panis.

ADDE, quòd non eſt eadem ratio Baptiſmi, & Euchariſtiæ. Nam Baptiſmus nihil eſt aliud, niſi Sacramentum regenerationis: Euchariſtia autem non eſt ſolum Sacramentum refectionis, ſeu mutationis, ſed præterea eſt memoriale omnium miraculorum, & quaſi compendium vitæ, paſsionis, & reſurrectionis Domini, iuxta illud Pſalm. 110. *Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors, & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe.* Quare debuit eſſe res plena miraculo, non autem ſimplex aliquod ſymbolum, vt non eſſet inferior, ſed ſuperior Mannæ Iudæorum, quod ſimiliter fuit memoriale mirabilium, quæ in deſerto Hebræis contigerunt. DEINDE eſt teſtimonium, & quaſi pignus amoris Chriſti erga ſponſam ſuam Eccleſiam: & ideò ſicut amor ille eſt infinitus, & potentia ipſius Chriſti eſt infinita, ita debuit hoc pignus ſupra modum eſſe mirabile. De qua re multa præclara exſtant apud Chryſoſtomum, homil. 24. in priorem ad Corinth. & alibi. TERTIO eſt cauſſa, & quaſi ſemen reſurrectionis corporum noſtrorum, idque per contactum, & coniunctionem corporis glorioſi cum corporibus noſtris mortalibus, vt ſuprà ex Irenæo, Hilario, Cyrillo, aliiſq; Patribus demonſtrauimus. DENIQVE eſt ſacrificium religionis Chriſtianę (velint nolint hæretici) & quia ſacrificium Chriſtianorum impletiuum eſſe debuit figurarum veterum, & proinde præſtantius ſacrificiis omnibus Hebræorum, non potuit in ſolo pane, & vino conſtitui, quæ ſunt longè inferiora vitulis & arietibus, ſed neceſſe fuit ipſum verum Dñi corpus in hoc ſacrificio cõtineri, vt eo modo veritas imagini, & exemplar figuræ, & corpus vmbræ quàm aptiſsimè reſponderet.

Ad TERTIVM nego, corpus Domini in Eu-

A charistia non percipi, niſi fide. Nam etiamſi in propria ſpecie, & immediatè non attingitur ab vllo ſenſu, nec ab ipſa mente, niſi per fidem; tamen in ſpecie aliena, & mediatè attingitur oculis, manibus, lingua, & ipſo etiam pectore. Quomodo etiam interdum ſaluberrima pharmaca ita inuoluta dantur ægrotis in variis integumẽtis, vt nullo ſenſu immediatè percipiantur, & tamen quia ipſa reuera ad ſtomachum penetrant, vtiliſsima ſunt.

Ad QVARTVM concedo, ſola fide ſine reali præſentia corpus Domini apprehenſum prodeſſe; & contrà ſolo corpore per realem præſentiam acceptum nihil prodeſſe: ſed nego inde ſequi, realem præſentiam, & corporalem perceptionem

B inutilem eſſe. Nam etiamſi iſta ſine fide nõ proſunt, & fides ſine iſtis prodeſt: magis tamen prodeſt fides cum iſtis, quàm ſine iſtis. Quemadmodum opera bona ſine fide non proſunt; fides autem ſine operibus prodeſt, cùm quis videlicet ab operibus legitimè impeditur. Et tamen plus proſunt opera bona cum fide, quàm ſola fides: & B. Mariæ nihil profuiſſet Chriſtum corpore concipere, & parere, niſi etiam mẽte per fidem, & charitatẽ eundem concepiſſet: & contrà multum profuiſſet ſola mente concipere, licet eundem corpore non concepiſſet. Et tamen quis dicere auderet, non magis ei profuiſſe mente & corpore Chriſtum, quàm ſola mente cõcipere?

C Ad VLTIMVM dico, nullum incõmodum, ſed maximum commodum conſequi ex reali præſentia: nam non læditur corpus Domini ex eo, quod impiis communicatur; & in eo demõſtratur ſumma Dei charitas. Quamuis autem breui tempore intra nos Dñm habeamus, tamẽ breui illo tempore maxima dona nobis largitur; alioqui etiam breui tempore tangebant fimbriam Chriſti multi ægroti, qui tamen ex eo contactu curabantur.

CAPVT DECIMVM.

Soluitur altera obiectio, quæ ſumitur ab indignitate rei.

D ALTERA, eaq; poſtrema hæreticorũ obiectio ab indignitate rei ſumitur. Scribit eñ Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 17. §. 32. abſurda oportere reiicere, quæ cœleſti Chriſti maieſtate indigna ſunt. Quæ autẽ illa ſint abſurda, ipſe eo loco nõ dicit: ſed ab aliis iſta ferè enumerari ſolẽt, quod oportebit concedere Chriſtum in terrã cadere, dentibus atteri, in ventrem, & in ſeceſſum ire, à muribus corrodi, vel etiã deuorari, putreſcere, vel aceſcere, deniq; etiã cremari. Quæ omnia, & nunc ab hæreticis obiiciuntur, & olim à Berengarianis obiiciebantur, vt patet ex Guitmundo, lib. 2. & ex Algero, lib. 2. cap. 1.

SED reſpondemus, quod ad ſimilia obiecta veteres Patres maiores noſtri reſpõderunt. Ne-

que enim solùm hoc mysterium, sed omnia ferè alia Iudæi, pagani, hæretici tanquam indigna, & stulta irriserunt: de quibus AVGVSTINVS in epist. 49. ad Deogratias, quæst. 6. *In ipsum, inquit, Christum non crederemus, si fides Christiana cachinnum metueret paganorum.*

AC PRIMVM apud Iudæos Saducæi ipsi Christo quæstionem ridiculam proponere ausi sunt contra resurrectionem, vt ex absurditate, quæ inde sequebatur, concluderent, nullam futuram esse corporum resurrectionem. Videtur enim sequi, vt si mulier aliqua hîc habuerit septẽ viros per mortem sibi inuicem succedentes, in altera vita, aut pro vxore litigent, aut vna sit vxor septem virorum simul. Eodem modo Marcionistæ apud Tertullianum in lib. de resurrect. carn. & Origenistę apud Hieronymum in epist. ad Pammach. contra errores Ioan. Hierosolym. vt resurrectionẽ carnis exploderent, argumenta petebant ab absurdis: quia si erunt tunc sexus distincti, erit etiam procreatio, erunt nutrices, & obstetrices; si venter & palatũ, erunt etiã cibi, erunt egestiones, erunt latrinæ, &c. DOMINVS autem respondit: *Erratis, nescientes Scripturam, & virtutem Dei: in resurrectione enim, neque nubent, neque nubentur*, Matth. 22. QVOD idem nos hæreticis dicere possumus; Erratis, ignorantes Scripturam, & virtutem Dei. Christus enim verè in Sacramento existit, sed nullo modo lædi potest; proinde non cadit in terrã, non teritur, non roditur, non putrescit, non crematur: ista enim in speciebus illis recipiuntur, sed Christum non afficiunt, licet coniunctæ sint species illæ cum Christo. Ipsa quoque Diuinitas nónne vbique est præsens, & tamen nec sordescit in sordibus, nec crematur in flãmis, nec putrescit in putrescentibus rebus.

DICES, si verè corpus Domini in Eucharistia est, cadente Eucharistia in terram, nõ cadit corpus Domini; ergo separatur in illo casu corpus Domini ab Eucharistia, & vnum manet in terra, alterum in altari, vel in manibus eius, cui cecidit Eucharistia.

RESPONDEO, Corpus Domini non separatur ab Eucharistia, donec species illæ integræ manent: & ideò, si Eucharistia cadat in terram, corpus Domini in terra erit, sed non dicetur cecidisse; id enim propriè cadit quod corpus est, & corporaliter existit, ac mouetur. Quare cadente homine, corpus cadit, anima non cadit, licet per accidens moueatur: sic etiam corpus Domini, quod indiuisibiliter manet in Eucharistia, locum mutat cadente hostia, sed nõ propriè cadit.

SECVNDO, multi Philosophi, ac præsertim Epicuræi, negabant prouidentiam Dei respectu rerum earum, quæ sunt infra lunam, quòd diceret, indignum Deo, vt ad res tam viles procurandas se deiiciat. SED Christiani ex Scripturis didicerunt, non esse Deo indignum, im-

A mò dignissimum, vt absque vllo suo labore, & incommodo erga passeres, fœnum, & res omnes, quamuis minutissimas beneuolentiam suam ostendat. QVOD idem nos hæreticis dicere possumus: non enim indignum est, sed dignissimum CHRISTO, sine vlla sui læsione ita se nobis prębere, vt summum erga nos amorem ostendat.

TERTIO, qui negabant Incarnationem, nulla ferè argumenta fortiora sibi videbantur obiicere, quàm ab indignitate. Hinc Marcionistæ apud Tertullianum in libro de carne Christi, obiiciebant indignum esse Deo in vtero fœminæ includi, poni in præsepi, & alia id genus. Et

B Nestorius apud Theodoretum, lib. 4. hæret. fabular. & Euagrium lib. 1. histor. cap. 2. nihil fortius adferebat, quàm, indignũ esse, si Deus dicatur bimestris, & bicubitus; quæ tamẽ dici posse videntur, si verè infans aliquando fuit Christus, & simul Deus. Porrò Iudęi & Pagani nihil magis horrebant, & ridebant in Christiana religione, quàm indignitatẽ illam, quòd dicerentur Christiani credere in hominẽ suspensum, & spem habere in homine inter latrones crucifixo, vt videre est apud Iustinum in dialogo cum Triphone, & Minutium Felicem in Octauio. SED contempsit Ecclesia illorum irrisiones edocta ab Apostolo, 1. Corinth. 1. mysteriũ crucis Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam es-

C se, sed ipsis electis, Dei virtutem, & Dei sapientiam. Neq; enim ex omnibus Christi passionibus, Diuinitas lædi vllo modo potuit, & tamen inde ingens Deo gloria, & summa hominibus vtilitas nata est. IDEM nos, & multò maiore ratione Sacramẽtariis possumus respõdere. Nam maior indignitas videtur Christum Deum, & hominem in propria specie, quàm in specie panis lædi potuisse. Et præterea Christus homo in specie panis, nihil omninò patitur: at in specie ꝓpria, verè passus est verbera, vulnera, & ipsam mortem, eamque cum summa ignominia in patibulo, atque inter latrones.

QVARTO, Ariani, vt oppugnarent Christi Diuinitatem, semper obiiciebant, id requirere

D honorem Dei Patris, vt ex Hilario colligitur libro 12. de Trinit. & in lib. contra Constantium. Nouatiani quoque (vt Ambrosius refert, lib. 1. de Pœnit. cap. 2.) vt negarent Ecclesiæ potestatem absoluendi peccatores, dicebãt, indignum esse, si id hominibus tribuatur, quod est proprium Dei. SED responderunt Patres, à nullis magis Deum Patrem affici cõtumelia, quàm ab illis, qui non crederent verbis eius: *Hic est Filius meus.* Et: *Quæcunque solueritis super terram.* IDEM & nos Sacramentariis respondemus; non enim clarius dixit illa Deus, quàm Christus dixerit: *Hoc est corpus meum.* Non amat Deus eiusmodi patronos, qui nesciant honorem, & dignitatem ipsius tueri, nisi verba eius corrumpant, & mendacem (quantum in se est) efficiant.

DENIQVE,

A DENIQVE, quia nonnulli vix ferre possunt, Christum quocunq; modo posse includi in parua pixide, cadere in terram, comburi, rodi à bestia; ab ipsis ego libenter discerem, an non credant Christum infantulum inclusum verè fuisse primùm in angustissimo, & obscuro fœminæ vtero, deinde fasciis ac pannis inuolutum? eundem non modò cadere in terram potuisse, sed etiam humi sæpe iacuisse? eundem infantulum remoto miraculo, & comburi, & à bestia morderi potuisse? Si igitur ista pati potuit in propria specie, & cum læsione, cur mirum videri debet, si similia in specie aliena, & sine vlla læsione eidem accidere posse dicamus?

B

CONTROVERSIA SECVNDA.

De modo existẽtiæ corporis Domini in Eucharistia.

CAPVT VNDECIMVM.

Recensentur variæ de hac re sententiæ.

C GRAVISSIMA controuersia de reali præsentia Dominici corporis expedita, sequitur alia de ratione, & modo, quo corpus Domini in Eucharistia adesse incipit. Et quidem Catholica Ecclesia semper docuit per conuersionem substantiæ panis, & vini in corpus, & sanguinem Domini, quæ conuersio postmodum transsubstantiatio appellata est, fieri, vt corpus & sanguis Domini, verè ac realiter in Sacramẽto Eucharistiæ præsentia sint. Sed præter hanc sententiam, quæ sola est antiquissima, & verissima, septem omninò exstiterunt errantium opiniones.

D PRIMA Berengarij, & discipulorũ eius fuit, vt ex lib. 1. & 3. Guitmundi colligitur. Illi enim conuicti fidelium argumentis, cùm defendere non possent, Eucharistiam nihil esse aliud, nisi signum corporis Domini; ab isto quidem errore recesserunt, sed ad veritatem non peruenerunt: docuerunt enim verum panem & vinum, simul cum vero corpore & sanguine Domini in Eucharistia consistere. Et licet impanationem Christi .em istam Guitmundus appellet, non tñ apertè declarat, an panis hypostaticè à Verbo assumeretur ex illorum sententia, an non; immò ita illos impugnat, ac si solùm docuissent, misceri simpliciter Christi corpus pani.

ALTERA sententia aliorum fuit, qui, vt ibidem Guitmundus ait, panem asserebant partim mutari in corpus Domini, partim non mutari: id quod ea de caussa asserebant, quia putabant omninò improbabile, vt verũ corpus Domini ab impiis sumeretur. Itaque volebant eam panis partem, quæ à piis sumenda erat, verti per consecrationem in corpus Domini, eam verò, quæ ab impiis erat accipienda, non conuerti. Cuius sententiæ auctores, Guitmundus dicit, Berengarij hostes fuisse, & tamen iisdem ferè argumentis ad suum dogma stabiliendum vti consueuisse.

Huc referri possunt duæ aliæ sententiæ isti similes. Nam vt isti docebant, partem integrantem panis conuerti, & partem non conuerti: ita DVRANDVS docuit, partem vnam essentialem, id est, formam panis conuerti, partem alteram, id est, materiam non conuerti. Existimat enim Durandus in 4. dist. 11. quæst. 3. conuerti panem in corpus Domini per consecrationem, sed ita, vt forma panis recedente, materia panis maneat informata Christi anima, omninò ad eum modum quo cibus conuertitur in carnem nostram per nutritionem.

ALII autem (vt nullus error deesset) è contrario docuerunt, materiam panis mutari in corpus Christi, sed formam panis substantialem remanere eandem. Refert hunc errorem sine nomine auctoris, sanctus Thomas 3. parte, quæst. 75. artic. 6.

QVINTA sententia est Ruperti Abbatis Tuitiensis, qui circiter XL. annis Guitmũdo posterior fuit. Rupertus igitur docuit, panẽ Eucharistiæ hypostaticè assumi à verbo, eo prorsus modo, quo natura humana ab eodem Verbo assumpta est. Id patet ex lib. 6. in Ioan. vbi exponens illa verba: *Panis quem ego dabo, caro mea est*, dicit Verbum æternum per Incarnationem factum hominem non destruendo, vel mutando, sed assumendo personaliter humanitatem, & eodem modo per consecrationem Eucharistiæ, idem Verbum fieri panem non destruendo, vel mutando, sed assumendo personaliter panem. Vbi apertè fatetur, Christum dici, & esse panem facta consecratione, sicut dicitur, & est homo, per Incarnationem. Idem auctor in 2. libro de diuinis officiis, cap. 2. fusè idipsum docet: vbi declarat, ipsum panem fieri corpus CHRISTI, non quia vertatur in carnem Domini, sed quia assumatur a Verbo. Ex quo sequitur panem esse corpus CHRISTI, sed corpus non humanum, neque carneum, sed panaceum; & longè diuersum ab illo, quod de Virgine sumptum est. Ibidem docet, hæc duo corpora posse dici vnum, quia vnum est suppositum vtriusque, siue vnus est CHRISTVS, qui vtrumque assumpsit: & disertis verbis dicit, illa corpora, panaceum, & carneum, esse vnum, quia idẽ Christus sursum, id est, in cœlo, est in carne, deorsum,

id est, in altari, est in pane. Denique in eodem lib. 2. cap. 9. multa similia docet, & addit impios in Communione sacra nihil accipere, nisi corpus panaceum; pios autẽ accipere vtrumque corpus. Nam quia idem Dominus sursum est in carne, deorsum in pane; ideò solùm in pane sumitur ore corporali, quod est commune piis, & impiis; in carne autem, quæ est sursum, non sumitur nisi ore spirituali, quo carent impij.

Hunc errorem notauit, & refutauit Algerus, lib. 1. de Sacram. cap. 6. vbi dicit, hanc esse nouam hæresim, & absurdissimam: Algerus enim vixit eodem tempore, quo Rupertus. Siquidem Rupertus viuebat anno M.C.XXIV. teste Trithemio; Algerus autem vixit, & obiit tempore Petri Cluniacensis, vt idem Petrus testatur in epist. ad Alberonem Episcopum Leodiẽsem: Petrus autem Cluniacensis æqualis sancti Bernardi fuit, qui floruit circa annum M.C.XL. Et notat ibidem Petrus, Algerum refutasse accuratissimè modernorum quorũdam errorem de corpore Domini.

Hinc refelli potest communis quidam error, quo hoc tempore plurimi tenentur de auctore huius hæresis. Nam vt testatur Thomas VValdensis, tomo 2. de Sacramen. cap. 47. 65. & 93. exstabat olim quidam liber de diuinis officiis sine nomine auctoris, quo Ioannes VViclefus mirabiliter triumphabat, & Catholicos vexabat, nunc Ambrosij, nunc Isidori, nũc Fulgentij nomine eum librum venditans. Quare Catholici diu quæsierunt auctorem verum eius libri, & tandem certò deprehenderunt eum auctorem, vixisse tempore sancti Anselmi, & ab ipso Anselmo refutatum: & nescio, quibus coniecturis suspicati sunt auctorẽ ilum fuisse VValramum, seu Valeramum, ad quem exstant duo opuscula sancti Anselmi, vnum de azymo, alterum de diuersitate Sacramentorum. Hinc Dominicus à Soto, Claudius Sanctius, Gulielmus Alanus, & alij, qui scribunt de Eucharistia, primum auctorem impanationis faciunt VValeramum. Sed nec ille fuit primus, cùm præcesserint Berengariani; nec fuit Valeramus, sed Rupertus Tuitiensis, ex cuius libris eruenda est eius sententia, quam sanè perperam exponit Dominicus à Soto in 4. distinct. 9. quæst. 2. artic. 2.

Esse autem Rupertum auctorem illorum librorum de officiis diuinis, in quibus isti errores continentur, dubitari nullo modo potest. Nam sententiæ omnes, quas citabat VViclefus apud VValdensem, inueniuntur ad verbum in secundo libro Ruperti de officiis, cap. 9. Initium quoque librorum de officiis apud VValdensem est: *Ea, quæ per anni circulum*; & idipsum est initium librorum Ruperti. Denique conueniunt isti errores librorum de officiis diuinis cum aliis eiusdem Ruperti in commentar. in Exodum, & in Ioannem. Vnde non sine caussa libri isti Ruperti sine honore, & titulo iacuerunt annis fermè CD. nam ætate nostra primùm lucem liberè aspexerunt. Neque dubium esse potest, an libri isti de officiis diuinis eiusdem Ruperti sint, cuius sunt omnia alia opera, quæ eidem adscribuntur: nam in prologo horum librorum de officiis diuinis enumerat ipse omnia alia sua opera.

Sexta opinio, seu potiùs hæresis est cuiusdam Ioannis Parisiensis, qui (vt refert Thomas VValdensis, tomo 2. de Sacramentis, cap. 65.) palàm oppugnauit hæresim præcedentem, & aliam excogitauit: docuit enim panem assumi à Verbo, sed mediante corpore parte, id est, mediante corpore Christi, vt corpus accipitur pro parte hominis, non vt accipitur pro toto homine. Dixit autem mediante parte hominis, non mediante toto, ne admittere cogeretur, Deum esse panem. Quomodo enim Æthiops non dicitur albus absolutè, quia non est candor in toto ipsius corpore, sed solùm in dentibus: ita existimabat Deum non debere dici panem absolutè, quia non coniungitur Deo panis, nisi mediante parte humanitatis eius.

Septima opinio, seu hæresis, Lutheranorum est, quæ quatuor capitibus continetur. Lutherus in libro de captiuit. Babylonica, cap. de Eucharistia, duo dicit. Primo, non esse articulum fidei, vtrum panis maneat, vel non maneat cum corpore Domini in Eucharistia, sed vtrumque posse defendi sine periculo hæresis. Et in hoc valde distinguuntur Lutherani à Caluinistis. Caluinistæ enim dicunt, transsubstantiationem, sceleratam esse hęresim, & rem prorsus impossibilem: Lutherani dicunt, esse possibilem, & non pugnare apertè cum fide. Vnde etiam Brentius in Confess. VVirtemberg. cap. de Eucharistia, & Kemnitius in 2. parte Exam. Concilij Trident. sess. 13. cap. 4. magis reprehendunt Catholicos, quod transsubstantiationẽ faciant articulum fidei, quàm quod eam defendant. Secundo dicit, videri sibi probabilius, & conformius Scripturis, & hoc etiam receperũt omnes Lutherani, vt panis maneat. Tertio, addit verã esse propositionem; Panis est corpus Christi; propter vnionẽ panis cum corpore, sicut est vera; Christus homo est Deus: vbi insinuat impanationem Ruperti, vel Ioan. Parisiensis; tamen nõ apertius id explicat. Et Martinus Kẽnitius in 2. part. Exam. ad cap. 4. sess. 13. Concilij Trid. disertis verbis dicit, Lutheranos nõ ponere vnionem personalem Christi cum pane: vnde etiã ceteri Lutherani magis adhęrent primo errori ex citatis, quã quinto vel sexto. Quarto idẽ Lutherus in serm. de Sacram. cœnæ Dom. & in lib. *Quod verba Christi; Hoc est corpus meũ, adhuc firmiter stent.* Et in lib. q inscribitur: *Confessio Mart. Lutheri, de cœna Domini,* explicat modum seu rationẽ, quo corpus Dñi cũ pane cõiungitur, ac dicit, corpus

Domini per vnionẽ ad Verbum id aſſequutum A
eſſe, vt ſit vbicunque eſt Verbum, id eſt, vbique: quod ſi vbique eſt, certè etiam in pane cœnæ Domini erat.

Atque hanc Lutheri ſententiam ſequuti ſunt poſtea Ioan. Brentius in Apologia pro Confeſſ. VVirtemberg. in tractatu de cœna Dom. & in libro de duabus naturis Chriſti, & Aſcenſione, & ſeſſione à dextris, & in libro de Maieſtate Chriſti hominis. Matthias Illyricus in libro de Aſcenſione Domini. Iacobus Schmidelinus in Theſibus de Maieſtate Chriſti hominis. Martinus Kemnitius in libro de duabus Chriſti naturis. Ioan. VVigandus in lib. de communicat. idiom. Ioan. Tilmannus in libro quem vocat Farraginem ſententiarum. Denique ferè omnes Lutherani, vt apparet ex libro Con- B
concordiæ nuper edito. Itaque Lutherani hoc tempore maxima ex parte ſequuntur quartum hoc dictum Lutheri de Vbiquitate. Si qui tamen ſunt qui ab eo abhorreant, ij ſequuntur tria priora, & proinde primum errorem ſuprà citatum Berengarianorum: & in hoc numero videtur Kemnitius in Exam. ſeſſ. 13. cap. 4. vbi dicit, fundamentum præſentiæ corporis Domini, non eſſe vbiquitatem; tametſi ipſe idem in libro de duabus naturis ſatis apertè vbiquitatem tueatur.

CAPVT XII.

Refellitur Secvndvs error Berengarianorum. C

ANteqvam ad ſententiam Eccleſiæ confirmandam veniamus, refellendi ſunt errores delirãtium; idque quàm breuiſsimè fieri poterit, quod errores illi, excepto primo & poſtremo, extincti ac ſepulti iam ſint: poſtremus autem, qui eſt de Vbiquitate, à nobis alio loco diligenter fuerit confutatus; primus autem iiſdem argumentis confutandus ſit, quo ſententia vera confirmanda.

Igitur Secvndvs error (Primvm enim differemus in alium locum) facilè refutari poteſt. D
Primo, quia (vt Guitmundus ſcribit lib. 3.) fundamentum huius erroris erat, ne daretur indignis corpus Domini. At hoc fundamẽtum pugnat cum Apoſtolo, 1. Corinth. 11. *Qui manducat indignè, iudicium ſibi manducat, &c.* quem locum ſuprà lib. 1. expoſuimus, vbi etiam oſtendimus cõſenſum Patrum in eandem doctrinã, & reſpondimus teſtimoniis Auguſtini, quę contrà à Caluino adferũtur, & olim ab auctoribus huius ſecundi erroris adferebantur.

Secvndo, cùm Sacerdos ſolus communicaturus eſt, vt ſæpe accidit, ſi is fortè indignus ſit, vel conſecrabitur panis, & conuertetur in carnem Domini ipſo impio Sacerdote agente, vel non. Si conſecrabitur; ergo impius ſumet corpus Domini: ſi nõ conſecrabitur; ergo pendet conſecratio à bonitate, & malitia miniſtri, quæ eſt antiqua hæreſis Donatiſtarum, iamdudum exploſa à Catholica Chriſti Eccleſia.

Tertio, ſi eſſet vera ea ſententia, nunquam ſciremus an aliqua hoſtia ſit verè conſecrata; nec poſſet Sacerdos, niſi temerè, dicere; Corpus Domini Ieſu Chriſti; nec liceret vllam hoſtiam venerari. Nam nemo ſcit, qui ſint iuſti, qui peccatores; & ſecundum hanc ſententiam non eſt hoſtia verè conſecrata, niſi quam iuſti accipiunt.

Qvarto, oporteret nouum, & continuum miraculum Dei in conſecratione, & diſtributione Euchariſtiæ adeſſe, quo fieret, vt Sacerdote conſecrante, vel nulla pars conſecraretur, ſi omnes communicaturi eſſent indigni, vel totum conſecraretur, ſi omnes eſſent digni; vel partim conſecraretur, & partim non conſecraretur, ſi pars communicãtium digna eſſet, pars indigna: & rurſum in diſtributione opus eſſet nouo miraculo, quo fieret, vt Sacerdos non erraret in diſtributione, licet ignoraret, quæ ſint partes verè conſecratæ, & qui ſint homines verè digni. At eiuſmodi miracula ſine vllo fundamento Scripturæ, Conciliorum, Patrum aſſerere, mera ſtultitia eſt. Sed de his ſatis.

CAPVT XIII.

Refellitur error Durandi.

TErtivs error eorum, qui volunt ſolam materiam panis remanere, pugnat Inprimis expreſsè cum Tridentino Concilio, ſeſſ. 13. cap. 4. & can. 2. vbi legimus, mutationem fieri totius ſubſtantiæ panis in corpus Domini: & cum Concilio Conſtantienſi, ſeſſ. 8. vbi reprobatur ſecundus error VViclefi, qui erat, accidentia non manere ſine ſubiecto. Nam ex ſententia Durandi, ſi materia panis manet, manent etiam accidentia omnia in ſuo ſubiecto: ſubiectum enim accidentium materia eſt, ex ſententia meliorum Philoſophorum. Immò etiam cum Concilio Lateranenſi pugnare videtur hęc Durandi ſententia. Neque enim Concilium illud tranſubſtantiari dixiſſet panem in carnem, niſi totam panis ſubſtantiam mutari, ſignificare voluiſſet: illa autem mutatio, quam Durandus inducit, non tranſubſtantiatio, ſed trãſformatio dici poteſt. Itaque ſententia Durandi hæretica eſt, licet ipſe non ſit dicendus hæreticus, cùm paratus fuerit Eccleſiæ iudicio acquieſcere.

Secvndo, refellitur hæc ſententia. Nam vel informaretur materia panis ſola Chriſti anima, vel tota Chriſti humanitate. Vtrumque au-

tem

tem est apertissimè falsum. Non enim vllo pacto dici potest informari materiam illam tota Christi humanitate: nec enim fingi potest, quomodo materia informetur à materia; materia enim potentiam habet ad formam, non ad materiam. Sed neque hoc Durandus dicit, qui vult conuersionem panis similem esse nutritioni. At nec potest dici, materiam panis à sola CHRISTI anima informari: nam illud compositum ex materia panis, & anima CHRISTI, nõ esset caro, aut certè non esset illa caro, quæ de Virgine sumpta est, & in cruce suspensa. Scriptura verò disertis verbis affirmat, Eucharistiam esse carnem illam, quæ crucifixa est, Ioan. 6. *Panis; quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* Et Matth. 26. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.*

DICET aliquis pro Durando; Per concomitantiam erit in Sacramento etiam caro illa, quæ de Virgine sumpta est. SED hoc non sufficit ad Scripturæ veritatem. Scriptura enim testatur id, quod ex vi Sacramenti est in Eucharistia, esse corpus illud, quod pro nobis ad mortem traditum est: debet igitur non per concomitantiam, sed ex vi Sacramenti esse in Eucharistia caro illa Domini, quæ de Virgine sumpta est.

TERTIO, vel materia panis accedit reliquo corpori Christi, & in eo manet; vel accedit, sed non manet; vel non accedit. Si accedit, & manet; ergo quotidie augetur, & crescit corpus Domini, & iam in immensam molem excreuit: si accedit, & postea recedit; ergo quotidie crescit, & decrescit, quod sanè quis ferat? si non accedit; ergo tria sunt Christi corpora re ipsa distincta; vnum de Virgine sumptum, alterum conflatum ex materia panis, & Christi anima; tertium ex materia vini, & forma sanguinis Domini. Ecce qualia figmenta Patribus omnibus contraria Durandi temeritas admittere cogitur.

QVARTO, si materia manet, & Christi anima informatur: ergo dimẽsiones panis, dimensiones Christi erunt; ergo extensè, & corporaliter corpus Christi in loco erit; ergo verè, & propriè diuidi, calefieri, corrumpi poterit. DICES; Non poterit: quia gloriosum est, & incorruptibile. AT hoc ipsum probat argumentum, corpus illud non esse gloriosum, & incorruptibile, aut certè corpus gloriosum & incorruptibile lædi, & corrumpi posse: experimur enim cõsecratum panem, qui per Durandum est materia panis, Christi anima informata, diuidi, alterari, corrumpi.

Sed videamus, quid pro se Durandus adferat. Ille satis appositè ad persuadendum probat. PRIMO, sententiam contrariam esse impossibilem. SECVNDO, suam esse possibilem. TERTIO, suam re ipsa esse veram.

PRIMVM hoc pacto probat: *Conuersio fieri nequit, nisi manente materia, seu subiecto in vtroque termino conuersionis. Hoc enim interest inter creationem, annihilationem, & conuersionem; quòd in creatione fit, quod non erat; in annihilatione desinit esse id, quod erat; in conuersione transit aliquid de vno esse ad aliud: oportet igitur, vt maneat id, quod transit.*

RESPONDEO, hoc argumentum tolerabile esset, si ab ethnico Philosopho fieret. Verè enim naturaliter fieri nequit conuersio, nisi manente materia: nec enim possunt agentia naturalia materiam ipsam producere. At Christiani, qui certa fide tenent Deum ex nihilo fecisse materiam, & eam in nihilum posse redigere: mirum profectò est, si non credant ab eodem omnipotente Deo posse mutari materiam, & quodlibet in quodlibet, ex creatis rebus videlicet; nam in Deum nihil verti potest, nec ipse in aliud, siquidem repugnat actui puro omnis potentia passiua. Ad argumentum ergo dico, conuersionem posse fieri totius in totũ; distingui autem eam ab annihilatione, & creatione, quia per conuersionem vna, & eadem actione ex vno fit aliud, cùm per creationem ex nihilo fiat aliquid, per annihilationem ex aliquo nihil.

SECVNDVM probat Durandus hoc modo: *Christus post resurrectionem verè manducauit*, Luc. vlt. *& proinde verè nutritus est; ergo potest verti in corpus eius gloriosum panis per modum nutritionis.*

RESPONDEO, Christum post resurrectionem verè comedisse, quia vero palato, verisque dentibus, & lingua verum cibum sumpsit, & ad stomachum traiecit. Sed potuit non inde nutriri, sed eum cibum in aërem conuertere; id quod indicare videtur Beda in comment. cap. vltimi Lucæ, vbi ponit hanc similitudinem inter manducationem nostram, qui ex indigentia manducamus, & illam CHRISTI, quæ ex potestate facta est: *Sicut*, inquit, *aliter aquam terra sitiens absorbet, aliter solis radius candens: sic etiam aliter nos manducamus, aliter ille manducauit.* Porrò terra verè sibi adiungit aquam, & ea iuuatur; & pinguescit: solis autem radius non sibi adiungit aquam, quam absorbet, sed eam in auram, & vapores dissoluit. Posset etiam dici cum Ioanne à Louanio, in lib. de corp. Domini, Christum verè nutritum eo cibo post resurrectionem, sed sine vlla accessione, vel mutatione sua: potuit enim totum eum cibum vertere in carnem suam præexistentem, ita vt nec materia, nec forma panis remaneret. Sed prior solutio facilior est.

TERTIVM probat Durandus ex Damasceno lib. 4. de fide, cap. 14. cui possumus addere Gregorium Nyssenum in orat. Catechet. cap. 37. & Theophylactum in cap. 6. Ioannis, qui dicunt eo modo mutari nunc panem in carnem CHRISTI per consecrationem, quo mutabatur olim, dum ipse in terris viueret, per nutritionem.

At Patres illi similitudine nutritionis vtuntur, vt veram, & realem mutationem ostendant, nō autem, vt in omnibus similia esse velint consecrationem, & nutritionem; neque exempla, & similitudines id vnquam exigunt, vt in omnibus omninò conueniant.

CAPVT XIV.

Refellitur QVARTVS *error.*

Iam verò QVARTVS error de forma panis, ineptissimus est, nec alio fundamento nititur, nisi imperitiæ. Existimabant enim auctores eius erroris, panem rem esse merè artificiosam, quia manibus, & arte hominum fit, & proinde formam panis nihil esse, nisi figuram illam externam, & accidentariam, quam in Sacramento remanere videmus. At panis non est res merè artificiosa, nec sola arte humana fieri potest, vt fiunt scamna, vestes, ædificia; sed res est naturalis, & actione naturali agentium naturalium ab hominibus applicatorum conficitur. Quemadmodum etiam ranæ, scorpiones, apes, calx, vitrum, & alia nonnulla, humana arte fieri possunt, quæ tamen naturalia sunt, & formam substantialem habent, eò quòd ad ea producenda adhibeantur agentia, seu caussæ naturales.

Porrò formam substantialem panis, quam esse in pane præter figuram externam, iam ostendimus, in Sacramento Eucharistiæ non remanere, facilè probari potest. Nam aut cum materia sua maneret, aut sine illa; & si absque illa, aut informaret materiam corporis Domini, aut sine informatione, & separata à materia omni maneret. Si PRIMVM, tunc nulla fieret cōuersio, & coincideret hæc sententia cum prima. Si SECVNDVM, tunc non panis fieret corpus Domini, sed è contrario corpus Domini fieret panis, & Eucharistia formaliter esset panis, non corpus, & Dominus non dixisset accepto pane: *Hoc est corpus meum*, sed ostenso corpore dixisset, Hic est panis meus: à forma enim res vnaquæque accipit esse, & nomen. Si TERTIVM, frustrà fieret miraculum hactenus in auditum, vt formæ essentialis, & tamen corporalis sine materia maneret. Quorsum enim istud miraculum? Nam accidentia quidem externa vtiliter manent in Eucharistia ad velandum corpus Domini; at ista forma inuisibilis sine vlla caussa maneret.

CAPVT XV.

Refellitur error Ruperti.

A QVINTVS error, quem Ruperti esse diximus, refellitur PRIMO, quia repugnat apertissimis verbis Dñi. Dominus.n. ait Ioan. 6. *Panis, quem ego dabo, caro mea est.* At panis ille assumptus à Verbo, est quidem corpus Christi, sed non caro Christi; neque enim per assumptionem illam speciem suam mutat: panis autem corpus est, caro non est. Rursus Dominus ait Matth. 26. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* At corpus illud panaceum non fuit pro nobis traditum; corpus igitur datum Apostolis à Christo manducandum in vltima cœna, non fuit panaceum, sed carneum. Vel si contendas corpus panaceum datum discipulis; oportebit etiam fateri corpus panaceum pro nobis fuisse crucifixum, vt facetè deducit Tertullianus libro 4. contra Marcionem.

B Responderi posset de corpore panaceo propter vnionem hypostaticam prædicari corpus carneum; ac proinde dici potuisse, Hic panis est corpus illud, quod pro vobis tradetur, & hic panis est caro mea pro mundi vita; sicut dicimus, Hic homo est Deus, & hic Deus est homo.

At non potest ita responderi. Nam prædicatio diuersarum naturarum propter vnionem hypostaticam non valet, nisi in iis, quæ significantur vt tota quædam, & integra supposita. Vnde non dicimus, Corpus est anima, vel homo est anima: neque dicimus, Hic Deus (Christus) est corpus Christi, vel anima Christi, sed tantùm, est homo. Eodem igitur modo posita assumptione hypostatica panis à Verbo, liceret dicere, Hic panis est Deus, vel est Christus, vel est C homo; non tamen posset dici, Hic panis est caro Christi, vel hic panis est corpus carneum Christi: caro enim, seu corpus carneum significantur, vt partes naturæ humanæ, non vt integra supposita. Nec potest dici, carnem & corpus Ioan. 6. & Matth. 26. accipi pro supposito, seu pro re totali, saltem per figuram intellectionis, quomodo legimus; *Omnis caro corruperat viam suam*, Gen. 6. & *Verbum caro factum est*, Ioan. 1. Nam pronomina addita in vtroque loco cogunt, vt accipiamus carnem & corpus pro parte, non pro toto. Sic enim Dominus ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est.* & *Hoc est corpus meum*, vbi *mea*, & *meum*. non permittunt vt illa accipiantur pro toto, seu D supposito.

Posset quis rursus pro Ruperto respondere, corpus Christi carneum per concomitantiam naturalem esse in Eucharistia simul cum corpore Christi panaceo, quandoquidem vnita sunt illa corpore in eodem supposito: & ideo verè dici potuisse de Eucharistia: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.*

At neque hæc responsio solida est. Nam vnio hypostatica non trahit secum concomitantiam vnius naturæ cum altera; alioqui vbicunque est Verbum cum sua Diuinitate, ibi etiam esset humanitas Christi per naturalem concomitantiam: quod falsum esse docent omnes Catholici contra Vbiquistas. Adde, quod Rupertus ipse nō admittit istam concomitantiam:

nam libro ſecundo, de officiis diuinis, cap.2. dicit, eundem Chriſtum ſurſum, id eſt, in cœlo eſſe in carne; deorſum, id eſt, in altari, eſſe in pane.

SECVNDO poſſet hic error refutari omnibus fermè teſtimoniis Patrum, quæ ſuprà toto lib. 2. adducta ſunt: omnes enim vna voce clamant, nobis in Euchariſtia dari corpus Chriſti carneum de Virgine ſumptum, & in ligno crucis extenſum, &c.

TERTIO ratione refelli poteſt. Nam nulla omninò cauſſa reddi poteſt, cur panem hypoſtaticè Chriſtus aſſumere voluerit: cur enim hominem aſſumpſerit, tota cauſſa fuit, vt hominem liberaret. Ideo enim neque Angelum, neque naturam aliam aſſumpſit, quia res ceteræ aut non egebant liberatione, aut non poterant liberari: ſolus homo capax, & indigens liberationis erat. Quorſum igitur panem aſſumeret, qui nulla liberatione egebat.

ADDE, improbabile eſſe omnino, vt vnio hypoſtatica Dei cum creatura quotidie fiat, & quotidie deſtruatur: nihil enim maius, & mirabilius Deus creaturis donauit, quàm ſuam ipſius perſonalitatem, cùm Verbum caro factũ eſt. At quis ferat, donum tam ſingulare quotidie cum pane communicari, & iterum paulò pòſt auferri?

Adde VLTIMO, quòd hæc opinio fidem noſtram ſine cauſſa facit odioſam, & ridiculam infidelibus, & dat anſam cum fundamento blaſphemandi. Nam abſurda, quæ hæretici falsò colligunt, cùm dicunt, Chriſtum in Euchariſtia poſſe cadere in terram, rodi à muribus, ire in ſeceſſum, comburi, &c. ſecundum hanc ſententiam veriſsima eſſent. Si enim panis materialis per vnionem hypoſtaticam eſt corpus Chriſti, atque adeò Chriſtus ipſe: quomodo negari poſſet, Chriſtum, ſiue eius corpus cadere, rodi, putreſcere, ire in ſeceſſum, cremari, cùm panis ille cadit, roditur, putreſcit, in ſeceſſum abit, crematur?

SED pro hac ſententia adduci poſſe videntur quædam Patrum teſtimonia. Nam CYPRIANVS in ſermone de Cœna Domini comparans Euchariſtiam cum Incarnatione, ſic ait: *Sicut in perſona Chriſti humanitas videbatur, & latebat Diuinitas, ita Sacramento viſibili diuina ſeſe infudit eſſentia.* REMIGIVS Remenſis in cap.10. prioris ad Corinth. *Caro*, inquit, *quam Verbum Dei Patris aſſumpſit in vtero virginali in vnitate ſuæ perſonæ, & panis, qui conſecratur in Eccleſia, vnum corpus ſunt. Diuinitatis enim plenitudo, quæ fuit in illa, replet & iſtum panem.* Similia habent Haymo in comment. eiuſdem loci; & Damaſcenus lib.4. cap.14. Huc etiam trahi poſſent teſtimonia Theodoreti in 1. & 2. Dialogo, & Gelaſij in lib. de duabus naturis Chriſti, qui videntur ita velle panem, & corpus Domini vniri in Sacramento, quomodo vniuntur in Chriſto Diuinitas, & humanitas.

A SED hæc omnia facilè ſolui poſſunt. Nam Cyprianus, Remigius, & Damaſcenus cùm dicunt, pani ſe infundere Diuinitatem, intelligunt ita ſe infundere, vt conuertat panem in corpus Domini omnipotentia ſua, non autem, vt hypoſtaticè ſibi coniungat. Nam Cyprianus dicit ibidem apertè panem mutari, quoad naturam, & ſic fieri carnem omnipotentia Verbi. Remigius quoque (quem Haymo ſequutus eſt) dicit eſſe idem corpus panem conſecratum, & corpus ex Virgine, quia panis in corpus vertitur. Sic etiam Damaſcenus multis verbis conuerſionem panis in carnem docet, & probat. Porrò Theodoretus, & Gelaſius comparant
B Euchariſtiam cum Incarnatione propter quandam ſimilitudinem, non quod in omnibus paria ſint: ſimilitudo autem in eo ſita eſt, quòd ſicut in Euchariſtia ſunt ſpecies panis, & etiam eſt caro Chriſti, & non confunduntur iſta, nec permiſcentur; ita in Chriſto ſunt duæ naturæ inconfuſæ, & impermiſtæ. Quod autem attinet ad ſubſtantiam panis, mutari illam non negant. Nam etiam ipſi ibidem (vt ſuprà docuimus) apertè meminerunt mutationis terreni panis in rem cœleſtem, id eſt, carnem Chriſti glorioſam. At Rupert⁹ cõtraria via ingreditur, quippe qui in cap. 6. Ioannis apertiſsimè docet, à Chriſto panem fieri corpus non mutãdo, vel deſtruendo panem, ſed aſſumendo ad per-
C ſonam ſuam.

CAPVT XVI.

Refellitur error Ioannis Pariſienſis.

SEXTVS error Ioannis Pariſienſis iiſdem argumentis refellitur, quibus error præcedens Ruperti: & præterea habet aliud maius incommodum, quod vult panem immediatè aſſumi à corpore Domini. Multi enim non ſine cauſſa dubitant an poſsit fieri, vt creatura creaturam hy-
D poſtaticè aſſumat. Et præterea corpus Domini in Chriſto caret propria perſonalitate; quomodo igitur poterit aliis communicare, quod in ſe non habet?

SED nec obtinet iſte error, quod cupit, nimirum, vt poſsit dici verè, Panis eſt corpus, & non cogamur admittere, panem eſſe Deũ. Nam adhuc poſita illa aſſumptione panis à Verbo mediante corpore Chriſti, non eſt vera propoſitio, Panis eſt corpus: ſiquidem corpus, vt hîc ſumitur, eſt pars quædã naturæ humanæ, & proinde non poteſt prædicari, vel de toto, vel de altera parte coaſſumpta. Sicut enim non dicimus, Deus eſt corpus Chriſti, nec Diuinitas eſt corpus Chriſti, ſed ſolùm, Deus eſt homo: ita nõ poſſet dici, Panis eſt corpus Chriſti, vel eſſentia panis

A est corpus Christi; licet in eodẽ supposito subsisterent. Quomodo etiam non dicimus, Digitus est man⁹, vel añulus est digitus; licet digitus mediante manu in corpore subsistat, & annulus mediante digito sit in manu. Et præterea posita illa assumptione, poterit omnino verè dici, panis est Deus, & Deus est panis; quod est alterum incommodum, quod Ioannes ille vitare cupiebat. Nam licet panis à verbo assumatur mediante solo corpore Christi: tamen quia Verbũ indiuisibile est, à toto Verbo assumitur, & in toto Verbo subsistit ille panis, pinde planè, ac si mediante tota humanitate Christi assumeretur; quare verè dicetur Deus Verbũ esse panis. Nec similitudo æthiopis repugnat: nam si candor,

B qui est in dentibus æthiopis, mediantibus dentibus in toto corpore existeret, totus æthiops diceretur, candidus. Vide plura apud Durandum in 4. dist. 10. q. 1.

CAPVT XVII.

Refellitur error Vbiquistarum.

De errore Vbiquistarum fusè tractauimus in libris de Christo, ad quem locum lectorem remittendum putauimus. Hic autem contenti erimus breuissimè demonstrare, per figmentum Vbiquitatis, non modò non explicari

C vel confirmari, sed planè obscurari, & euerti Sacramentum Cœnæ Domini.

Primo igitur ex Vbiquitate sequitur, Eucharistiam non esse Sacramentum. Sacramenta enim noui Testamẽti à Christi institutione pendent, & à ritu, & verbis, quæ ille præscripsit. At præcipuum quod est in Eucharistia, ab institutione, ritu, & verbis Christi non pendet, si vera est Vbiquistarum doctrina; non igitur Eucharistia Sacramentum Christi est. Propositio conceditur ab omnibus, & suprà à nobis in lib. de Sacramentis in genere probata est, nullo ex aduersariis dissentiente. Assumptio autem est ipsius Lutheri in lib. quod verba Domini, Hoc est corpus Domini, adhuc firmiter stent. Ibi e-

D nim affirmat ex eo, quod Christus sedet ad dexteram Dei, euidenter sequi vt eius corpus sit in pane, etiamsi illa verba, *Hoc est corpus meum*, neque à Christo dicta fuissent, neque scripta essent. Et quamquam id Lutherus non diceret, tamen apertè sequeretur ex eius sententia. Si enim ex vnione hypostatica Christi corpus est vbique, certè fuit in pane ante Sacramenti institutionem, neque ab ea vllo modo pendet præsentia ista Christi in cœna.

Dicent fortasse, Sacramentum Cœnæ pendere ab institutione, & verbis Christi quantum ad symbola panis, & vini, quæ non essent symbola, nisi à Domino ad hoc instituta fuissent. Sed hoc est incidere in sententiam Sacramentariorum, ob quam cauendam, inuenta erat Vbiquitas. Nam Sacramenta & eorum efficacia & veritas integrè pẽdent ab institutione & verbis Christi. Si ergo ab institutione & verbis Cœnæ non pendent, nisi symbola illa, & eorum significatio; ergo Sacramentum Cœnæ nihil omnino est, nisi symbolum externum significans corpus Christi: & proinde illa verba; *Hoc est corpus meum*, quibus hoc Sacramentum conficitur, exponenda erunt, vt Sacramentarij faciunt, per illa, Hic panis significat corpus meum, vel est signum corporis mei.

Secundo, ex Vbiquitate sequitur, Christi corpus non posse verè manducari ore corporali, sed solùm ore spirituali per fidem & gratiam, seu energiam & effectum; & consequenter non posse manducari, nisi à piis. At hæc est ipsissima hæresis Sacramentariorum, ob quam destruendam Vbiquitas in mundo apparuit. Quod id sequatur, sic ostendo. Quod est vbique, non potest moueri, nec transire de loco ad locum; ergo licet corpus Christi sit in pane, tamen non manducatur, cùm panis manducatur, quia non mouetur, nec transit cũ pane à manu ad os, & ab ore ad stomachum: nam etiam antea erat in ore & in stomacho, priusquam panis eò veniret. Et explicatur exemplo Dei. Deus vbique est, & quia vbique, non mouetur cum rebus, in quibus est; nec per se, nec per accidens; & ideo licet sit in pane, non tamen manducatur cum pane; & licet sit in aëre, nõ tamen attrahitur cũ aëre intra pectus, neq; eiicitur cùm respiramus. Et confirmatur. Nam si corpus Dñi, quia est in pane, cum pane manducatur; ergo quia in terra, cum terra calcatur; & quia est in ligno, cum ligno comburitur; & quia est in saliua, cum saliua expuitur. At hæc & similia, falsa esse constat. Quòd si Christi corpus re ipsa & ore corporali non sumitur, sequitur aut esse inanem Cœnam Domini, aut saltem spiritualiter sumi per energiam, & per fidem, & solùm à piis, qui habent fidem, & hoc est quod volunt Caluinistæ.

Tertio, etiamsi posset sumi corpus Christi ore corporali, cogentur nihilominus fateri, nullum esse fructum Cœnæ Domini, nisi energiam quandam, vt dicunt Caluinistæ. Nam si Christi corpus est vbique, non egemus Cœnæ Domini, vt Christi corpus habeamus, neque opus est ad Ecclesiam ire, aut parare se ad Communionem, aut institutionem audire, sed possumus domi nostræ in pane, & vino, & in quolibet cibo, immò & in aëre quem inspiramus, Christi corpus habere. Quorsum igitur Cœna Domini? quid illa nobis prodest?

Lutherus hoc argumentum sibi ipse obiecit, in lib. quòd verba Domini firmiter stent: ac respondit, Christi corpus esse vbique, sed non posse vbique capi, sed solùm in ea re, quam ipse ad hoc instituit. Et ponit exemplum de radiis solaribus, qui licet vndique nos circundent & im-

pleant, cùm in Sole consistimus, tamen non possumus ex eis cistam implere,&nobiscum deferre. Similia dicit in serm. de Eucharistia, vbi docet Christi corpus esse vbique, sed non debere quæri, vel accipi citra verbum eius: verbũ autem non dicit Christi corpus debere quæri, vel accipi, nisi in pane Cœnæ Domini. Nam etiam in laqueo (istis enim exemplis nouus Propheta mirificè delectatur) est,& tamen nõ debeo collum in laqueum iniicere, & longam literam facere; quia verbum Dei hoc non dicit.

At hæc omnia frustrà dicuntur. Nam aut vult Lutherus corpus Domini, quod vbique est, non vbique posse vtiliter haberi, aut simpliciter non posse vbique haberi. Hoc autem, quod posterius dixi, nulla ratione defendi potest. Nam quod vbique est, impossibile est non vbique haberi; implicat enim contradictionem, vt habeam panem,& non habeam *in illo* corpus Domini, si vbique est corpus Domini. Neque exemplum de radiis solaribus ad rem facit: radij enim illi non sunt vbique. Neq; valet quidquam illa ratio de verbo Dei. Nam aut verbum Dei docet, Christi corpus esse vbique, vel non: si non id docet, ergo temerè Lutherani docent Vbiquitatem: si verò id docet, ergo non citra verbum, sed planè duce verbo vbique Christum habemus, & sumimus. Sed verisimile est Lutherum id intellexisse, quod primo loco posuimus, nimirum, non vbiq;, sed solùm in Cœna, Christi corpus haberi vtiliter,& efficaciter: nam ita exponit Brentius in libro de duabus naturis, & ascensione Christi. Dicit enim corpus Domini esse vbique personaliter, sed in Cœna esse etiam definitiuè, id est, ex definitione, & decreto Dei; qui modus essendi addit solùm efficaciam, nam in Cœna Domini sumitur efficaciter, & nusquam alibi. At quid est hoc aliud, nisi Caluinismum inducere, dum oppugnare conaris? Nam hoc modo nihil habemus in Cœna, quod non habeamus extra Cœnam, nisi efficaciam quandam; & proinde vi Cœnæ non sumi corpus, sed energiam eius, quæ est Caluini sententia.

Qvarto, dogma est à Lutheranis omnibus receptum, corpus Domini non esse in Eucharistia extra vsum, id est, non esse nisi dum sumitur: & ea de caussa non seruant species consecratas, neque deferunt ad ægrotos. At Vbiquitas destruit istud dogma: si enim corpus Domini vbique est, erit etiam ante vsum in pane.

Ridicula autem responsio Smidelini est in libro aduersus Albertum Sperlingum, vbi dicit: *Quod aiunt Lutherani, corpus Domini non esse in Eucharistia extra vsum, non intelligi de præsentia, sed de distributione, quia nimirum non distribuitur extra vsum.* At vel Smidelinus loquitur de quocunque vsu in genere, vel de vsu Cœnæ Domini, id est, de ritu illo, quo vtimur in consecratione, & distributione

A Eucharistiæ. Si de quocunque vsu, idem est dicere non distribui extra vsum; & non distribui, nisi cùm distribuitur; quod est certum, sed nunquam fuit in controuersia. Si de vsu,& ritu Cœnæ Domini, falsum est non distribui corpus Domini extra illum vsum. Nam quidquid porrigimus, seu distribuimus in quocunque loco, in eo distribuimus corpus Domini, si corpus Domini ita est vbique, vt tamen distribui possit. Nam (vt suprà demonstraui) quod est vbique, non potest distribui, cum necessariò sit immobile.

Qvinto, accedat confessio ipsorum Vbiquistarum, qui etsi valde vrgeant Vbiquitatem, B tamen satis apertè indicant, se coactos inopia rationum ad eam confugisse. Nam Brentius in libro qui inscribitur, Recognitio Brentij; apertè fatetur, non posse Lutheranos euadere, quin cogantur admittere consecrationem Papistarum, nisi ponatur ista Vbiquistas. Itaque videmus, Vbiquitatem non per se placere, sed solùm quia non habent quod dicant, quando ab eis petitur, vnde fiat, vt corpus Domini sit in Eucharistia, si reiicitur consecratio.

Illyricus autem in libro de mystica, Sacramentali, & externa præsentia corporis Domini in Cœna, dicit oportere admittere Christi præsentiam in Ecclesia, etiam hîc in terris secundum humanam naturam, quia alioqui Ec- C clesia careret capite, & cogeretur admittere eius Vicarium, id est, Papam. Quare Vbiquitas ista, non ideò placuit Illyrico, quia sit in se valde speciosa, sed quia videtur conferre aliquid contra Papam.

Kemnitius quoque in 2. parte Exam. cap. 4. sess. 13. & liber Concordiæ in præfat. monent, fundamentum præsentiæ corporis Domini in Eucharistia non esse ponendum in Vbiquitate, sed in verbis Domini: *Hoc est corpus meum*; & tamen postea, cùm ad rem venitur, quia non possunt reddere vllam rationem illius præsentiæ, cùm reiecerint consecrationem, ad Vbiquitatem confugiunt, eamque totis viribus tuentur. Sed de his satis. D

CAPVT XVIII.

Explicatur sententia Ecclesiæ.

Erroribvs confutatis, explicanda, & confirmanda est veritas. Ecclesiæ igitur sententia est, rationem proximam,& propriam cur sit in Eucharistia verum Domini corpus, non esse assumptionem panis ad personam Verbi, neque Vbiquitatem, neq; simplicem, & quasi localem vnionem panis cum corpore, neq; mutationem partialem panis in corpus, sed totalem conuersionem substantiæ panis & vini in corpus & sanguinem Domini. Et quamuis in hoc Theologi

conue-

conueniant ob Conciliorum, & Ecclesiæ au-ctoritatem, tamen in modo explicandi nonnihil discrepant. Sequar autem in hoc mysterio explicando communiorem, & tutiorem viam sancti Thomæ, atque aliorum grauiorum Theologorum.

Igitur tria sunt obseruanda. PRIMVM est, ad veram conuersionem quatuor conditiones requiri. PRIMA, vt aliquid desinat esse: non enim est intelligibile, vt vnum conuertatur in aliud, nisi id quod conuertitur, desinat esse, quod antea erat. Hinc Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 18. docet, non fuisse veras conuersiones illas, quas Gentiles iactabant factas à suis Magis, vel Diis, vt Arcadum in lupos, sociorum Diomedis in aues, sociorū Vlysis in varias bestias, Iphigeniæ in ceruam, & alias similes. nam cùm Iphigenia inuenta esset alibi viua, post conuersionem in ceruam, intelligi potuit non eam verè conuersam fuisse, sed Dæmonis arte subitò inde abductam, & in eius locum ceruam substitutam.

A

B

SI OBIICIAS, in conuersione vxoris Loth in statuam salis, nulla pars substantiæ illius fœminæ periit, sed tantùm translata est anima in alium locum, & in materia eius introducta est forma salis: & tamen ea verissima conuersio fuit. RESPONDEO; Conuersio non requirit vt desinat esse, nisi id, quod conuertitur. Quare si id quod cōuertitur, sit aliquod compositum, satis est si desinat esse ipsum compositum; etiamsi fortè pars aliqua, vel etiam omnes, post dissolutionem compositi maneant. Ita igitur vera conuersio fuit vxoris Loth, quia illud compositum, id est, illud corpus carneum, & illud animal rationale, verè desiit esse: quomodo etiam Philosophi verè dicunt, conuerti aquam in aërem, licet materia remaneat; quia quod conuertitur est aqua, non materia, & verè post conuersionem non remanet aliquid, quod sit aqua, vel quod fuerit aqua. At si id quod conuertitur, non solùm sit compositum, sed etiam partes eius, tunc etiam partes debent simpliciter desinere esse; & hoc fit in Eucharistia. Nam ideo Concilium Trident. dixit, conuersionem fieri totius substantiæ panis, id est, tam formæ, quàm materiæ.

C

D

SECVNDA conditio est, vt aliquid succedat in locum eius, quod desinit esse; alioqui non esset conuersio, sed corruptio, vel annihilatio, si terminus illius actionis esset non esse rei. Atque hoc significamus cùm dicimus, vnum conuerti in alterum, siue quod fuit vnum, nunc esse alterum: indicamus enim his sententiis vnum alteri successisse.

Hinc intelligimus inanem, & superuacaneam fuisse Caietani subtilitatem, in comment. sancti Thomæ 3. part. quæst. 75. artic. 4. vbi concedit quidem nullam partem substantiæ panis remanere post consecrationem, & tamen docet remanere id quod fuit panis, nimirum vt verè dici possit; Quod fuit panis, nunc est corpus Christi. Sed non erat opus ista speculatione: verè enim dici potest; Quod fuit panis, est corpus Christi; licet nihil omnino maneat, quod prius fuerit panis. Nam illæ sententiæ ex communi modo loquendi, significant solum id quod conuertitur, non desinere in nihil, sed in aliquid, quod ei succedit. Hoc enim modo sine vllo mysterio, dicunt de naturalibus mutationibus Philosophi; Quod fuit lignum, nunc est ignis, & quod fuit aqua, nunc est aër: & tamen nihil manet, quod prius fuerit lignum, vel aqua; materia enim quæ manet, nunquam fuit lignum, vel aqua.

TERTIA conditio est, vt sit connexio quædam, & dependentia inter desitionem vnius, & successionem alterius, ita vt vnum desinat, vt alterum succedat, & vi desitionis fiat successio. Nam si ista non essent connexa, non esset vna actio, quæ dici posset conuersio, sed essent duæ actiones per accidens se concomitantes, quarum vna annihilatio, altera creatio diceretur. Vt exempli gratia; Si Deus annihilasset vxorem Loth, & deinde vbi illa fuerat, creasset statuam salis, nulla esset ibi conuersio. At conuersio fuit; quia illa ipsa actio, per quā desiit esse vxor Loth, introduxit in eius locum statuam salis.

Atque hinc intelligi potest, cur panis in Eucharistia reuera non annihilatur, licet nihil eius remaneat post consecrationem, quia nimirum actio per quam panis desinit esse, non terminatur ad nihil, sed ad aliquid, nimirum ad corpus Domini; annihilatio autem est actio, quæ terminatur ad nihil. Id quod etiam cernimus in naturali transmutatione. Nam cùm aqua vertitur in aërem, nihil prorsus remanet formæ aquæ, & tamen ea forma non annihilatur; quia actio, qua illa destruitur, non terminatur ad non esse illius formæ, sed ad esse formæ aëris: nam ab eodem agente, eadem actione, & iisdem dispositionibus, vna pellitur, & alia introducitur, imò ideò vna pellitur, vt alia introducatur. Quod enim quidam dicunt, non annihilari formam aquæ, quia remanet in potētia materiæ, inane est. Siquidem in potentia materiæ manet quidem forma aquę in vniuersum, sed non illa singularis forma, quæ tunc corrumpitur, cùm generatur aër: illa enim nusquam manet, nisi in potentia Dei obiectiua. Sed hoc non impedit annihilationem, alioqui nihil annihilari posset.

QVARTA cōditio est, vt tam terminus à quo, quàm terminus ad quem, sit verè positiuus. In hoc enim distinguitur perfecta conuersio, non solùm à creatione, & annihilatione, sed etiam à naturali conuersione, licet ex vno fiat aliud, vt ex aqua aër, & proinde sit aliquando vterque terminus positiuus: tamen quia non introducitur forma aëris in materia aquæ, nisi prius ea disposita sit per certas qualitates; inde est quod

præcedit priuatio formæ aëris in materia aquæ, ipſam introductionem formæ aëris: tunc enim materia dicitur priuata, cùm habet diſpoſitionem ad formam. Itaque terminus à quo in tali conuerſione, non tam eſt aqua, quàm priuatio aëris, & proinde terminus à quo non eſt poſitiuus, ſed priuatiuus propriè loquendo. At in conuerſionibus ſupernaturalibus, qualis fuit vxoris Loth in ſtatuam ſalis, & aquæ in vinum in Cana Galilææ, & virgæ in draconem tempore Moſis, vterque terminus propriè poſitiuus erat. Non enim Deus diſpoſuit materiam vxoris Loth, ad formam ſalis recipiendam, aut aquæ materiam ad formam vini, aut virgę ad formam draconis, ſed in momento effecit, vt vnum deſineret in ordine ad alterius ſucceſsionem: atque ita non fuit facta ſtatua illa, aut vinum, aut draco ex materia habente priuationem, ſed ex materia habente formam contrariam.

Ex quo intelligimus conuerſionem panis in corpus Domini eſſe perfectiſsimam conuerſionem, & diſtingui ab omnibus aliis mutationibus, ſed ſimiliorem tamen eſſe conuerſionibus ſupernaturalibus iam dictis, quàm vllis aliis: ſolùm enim in duobus ab his diſtinguitur. PRIMO, quod in illis conuerſionibus probabile eſt materiam primā manſiſſe ſub vtroque termino, in hac autem certum eſt non manere. SECVNDO, quod in illis accidentia, aut omnia, aut aliqua mutata ſunt cum forma ſubſtantiali, in hac autem omnia accidentia remanent, quæ prius erant, ſola ſubſtantia mutata. Hæc igitur dicta ſint de conditionibus, & natura conuerſionis.

SECVNDO notandum eſt. Ad veram conuerſionem non requiri, vt id, in quod aliquid conuertitur, de nouo producatur, ſed ſatis eſſe ſi vnū alteri ſuccedat (vt diximus) ſiue id tunc producatur, ſiue aliundè adducatur, ſiue alio modo id fiat. Tribus enim modis fieri poteſt conuerſio. NAM ſi terminus ad quem nō exiſtat, vi conuerſionis, neceſſariò producetur, & inde vocatur à quibuſdam ea conuerſio productiua; qualis fuit conuerſio aquæ in vinum in Cana Galilææ, & aliæ permultæ. SI verò terminus ad quem exiſtat, ſed nō in eo loco, vbi eſt terminus à quo, tunc vi conuerſionis adducetur ad eum locum, & inde vocatur ea cōuerſio adductiua: talis ferè eſt cōuerſio cibi in hominem per nutritionem; nam anima non producitur, ſed tantùm per nutritionē fit, vt incipiat eſſe in ea materia, vbi antea erat forma cibi. SI deniq; terminus ad quem exiſtat, & in ipſo loco eodem, vbi eſt terminus à quo, vt verbi gratia, ſi duo corpora æqualia ſe penetrent, & vnum diuina virtute totaliter vertatur in aliud, tunc vi conuerſionis non producetur, neque adducetur terminus ad quem, ſed ſolùm conſeruabitur, & inde dicitur ea conuerſio conſeruatiua: nam cùm nō poſsint naturaliter duo corpora ſimul eſſe, ſi Deus vnum interimeret, vt alterum naturaliter ibi ſeruaret, diceretur vnum in alterum conuerti, ex eo quod vnū deſineret eſſe, vt alterum permaneret in eſſe.

A Ex his colligimus cōuerſionem panis in corpus Domini non eſſe productiuam, nec conſeruatiuam, ſed adductiuam. Nam corpus Domini præexiſtit ante conuerſionem, ſed non ſub ſpeciebus panis: conuerſio igitur non facit, vt corpus Chriſti ſimpliciter eſſe incipiat, ſed vt incipiat eſſe ſub ſpeciebus panis. Porro adductiuam vocamus iſtam conuerſionem, non quia corpus Chriſti per hanc adductionem deſerat ſuum locum in cœlo, vel quia per motū localem huc de cœlo adducatur, ſed ſolùm quia per eam fit, vt
B corpus Chriſti, quod antea ſolùm erat in cœlo, iam etiam ſit ſub ſpeciebus panis, & non ſolùm ſub illis ſit per ſimplicem pręſentiam, ſiue coexiſtentiam, ſed etiam per vnionem quandā, qualis erat inter ſubſtantiam panis, & accidentia panis, excepta tamen inhærentia: de qua re plura infrà dicemus.

SED obiiciet aliquis. Si per conuerſionem iſtam non producitur corpus Chriſti, ſed tantum fit præſens; ergo terminus ad quem non eſt ſubſtantia, ſed accidens; ergo conuerſio iſta non ſubſtantialis, ſed accidentalis eſt.

Reſpondeo PRIMO, in conuerſione attenditur præcipuè terminus à quo, ſicut in corruptione, & annihilatione: id enim conuertitur, quod deſinit eſſe. Cùm ergo panis ſubſtantialiter mute-
C tur, hæc conuerſio ſubſtantialis, non accidentalis dicenda eſt. SECVNDO etiam terminus ad quem, eſt ſubſtantia. Non enim per conuerſionē iſtam fit præſentia (relationes enim nō fiunt, ſed cōſequuntur) ſed fit, vt corpus Chriſti ſuccedat pani: proinde ſubſtantia in ſubſtantiam tranſit, & ſubſtantia ſubſtantiæ ſuccedit; non enim panis conuertitur in præſentiam corporis Domini, ſed in ipſum corpus Domini.

TERTIO notandum eſt. Subiectum in quo recipitur actio diuina huius cōuerſionis, partim eſſe panem, partim corpus Chriſti. Nam illa actio, vt conuerſio, in pane recipitur; panis enim eſt, qui conuertitur, proinde panis ſolus muta-
D tur ſubſtantialiter. At illa eadem actio, vt adductiua corporis Chriſti, in ipſo Chriſti corpore recipitur: illud enim eſt, quod adducitur, id eſt, acquirit eſſe ſub ſpeciebus panis, quod antea nō habebat.

Quod autem S. Thomas, & alij dicūt, corpus Chriſti incipere eſſe in Sacramento, nō per mutationem ſui, ſed per mutationē panis in ipſum, verum eſt, ſed intelligi debet de mutatione deperditiua; non autem de omni mutatione. NAM verè corpus Chriſti quod eſt in cœlo, non mutat, nec ſubſtantiam, nec vlla accidentia, nec ipſum etiam locum; tamē acquirit aliquid quod non habebat, nimirum eſſe Sacramentale, quod ſine aliqua mutatione intelligi nequit. Nam ſi abſque conuerſione vlla in ipſum, idem corpus

Domini in cœlo manens, poneretur à Deo etiam in terra, quod fieri posse nos suprà docuimus; immò & factum esse probauimus ex apparitionibus Domini post ascensionem: certè negari non posset, quin actio Dei, qua illud corpus in terra poneretur, in ipso corpore, tanquam in subiecto reciperetur, & proindè ipsum corpus aliquo modo mutaretur. Eodem igitur modo, cùm per cõuersionem panis, idem corpus in sacra hostia ponitur, actio illa in corpore Domini recipitur, nõ quidem vt conuersio, sed vt adductio est. PRÆTEREA corpus Domini per illam conuersionem acquirit nouam, & realem relationem præsentiæ, ad species panis, & ad altare: requiritur igitur aliquod fundamentũ illius relationis, quod sanè aliud fingi non potest præter mutationem aliquã. DENIQVE conuersio, quatenus panem destruit, non tam est actio, quàm negatio actionis: Deus enim destruit panem, dũ desinit eum conseruare. At per negationem nihil positiuè, & realiter fieri potest; ergo positio corporis Domini sub illis speciebus, quæ est q̃d positiuum, nõ fit ab illa conuersione, vt ea est in pane, sed vt est, & recipitur in corpore Christi.

DICES; Si panis destruitur per negationem actionis, & corpus Domini ponitur in Eucharistia per actionem positiuam; ergo transubstantiatio non est vna actio, sed continet duo quędã, nimirum negationem actionis, & actionem. RESPONDEO; Transubstantiatio est vna actio, quia est quædam voluntas, seu volitio Dei, qua ipse vult nõ conseruare panem, vt in eius locum ponatur corpus Domini.

CAPVT XIX.

Probatur ex verbo Dei transubstantiatio.

NVNC tandem confirmanda est sententia Catholicæ Ecclesiæ, quæ docet, panem conuerti in corpus Domini, & eam conuersionẽ esse propriam rationem præsentiæ corporis Domini in Eucharistia: ex quo simul confutabitur prima sententia Berengarianorum, quam etiam Lutherani sequuntur de simplici coniunctione panis cum corpore Domini in hoc Sacramento.

PRIMVM autem argumentum ducitur ex illis Domini verbis: *Accipite, & manducate, hoc est enim corpus meum*, Matt. 26. Hæc enim verba necessariò inferunt, aut veram mutationem panis, vt volũt Catholici, aut mutationem metaphoricam, vt volunt Caluinistæ, nullo autem modo sententiã Lutheranorum admittunt: nam Dominus accepit in manibus panem, eumq; benedixit, & dedit discipulis, & de eo ait: *Hoc est corpus meum*. Itaq; panem accepit, panem benedixit, panem dedit, & de pane dixit: *Hoc est corpus meum*. Vel igitur benedicendo mutauit in corpus reipsa verè, & propriè, vel mutauit impropriè, & figuratè, addendo significationem, quam non habebat; vel nullo modo mutauit. Si mutauit reipsa, verè, & ꝓpriè; ergo panem mutatũ dedit, & de pane mutato verissimè dixit: *Hoc est corpus meum*, id est, quod sub specie panis continetur, non est amplius panis, sed corpus, & hoc est quod dicunt Catholici. Si verò quis dicat, panem mutatum esse figuratè, tamen datus erit Apostolis panis, qui figuratè erit corpus Domini, & illa verba: *Hoc est corpus meum*, hunc sensum habebunt, Hic panis est figura corporis mei. Hæc autem est sententia Sacramentariorum, quam & nos, & Lutherani communi consensu reiicimus. Si quis denique dicat nullam fieri mutationem, is cogetur dicere, panem non mutatum datum esse Apostolis, & de illo esse dictum: *Hoc est corpus meum*, id est, Hic panis verus ac triticeus, verè, & propriè est corpus meum. Atqui hoc nullo modo admitti potest, siue agamus de reipsa, siue de propositione: nec enim vllo modo fieri potest, vt vna res non mutetur, & tamen fiat alia; esset enim ipsa, & non esset ipsa. In propositione autem affirmatiua, necesse est, vt pro eodem supponant subiectum, & prædicatum; alioqui esset falsa prædicatio. Non igitur potest fieri, vt vera sit propositio, in qua subiectum supponit pro pane, prædicatum autem pro corpore Christi: panis enim & corpus Domini res diuersissimæ sunt.

Ad hoc argumentum respondit Lutherus in libro de Babyl. captiuit. cap. de Eucharistia, non oportere Aristotelem iudicem facere rerum tam sublimium. DEINDE addit, si propter istam regulam Philosophicam, oportet panem transubstantiari, oportebit etiam propter eandem transaccidentari; alioqui dicemus, Hoc album, & hoc rotundum est corpus Christi. DENIQVE ponit exemplum, in quo apparet posse prædicari diuersum de diuerso sine transubstantiatione: dicimus enim in Christo, Hic homo est Deus, & Hic Deus est homo; & tamen nulla fit transubstantiatio hominis in Deum, vel contrà. Ex his ita concludit: *Ego sanè, si non possum consequi, quomodo panis sit corpus Christi, captiuabo tamen intellectum meum in obsequium Christi, & verbis eius simpliciter inhærens, credo firmiter, non modò corpus Christi esse in pane, sed panem esse corpus Christi.*

SED hæc nullo negotio refelluntur. Nam quod ad PRIMVM attinet, si Aristotelem iudicem vocaremus in quæstione Dialectica, seu Philosophica, qualis est hæc de natura enunciationis affirmatiuæ, non deberet Lutherus id tantopere ægrè ferre. Sed non hîc opus habemus Aristotele, cùm sensus cõmunis sufficiat. Nam si liceat affirmare disparata de disparatis, licebit eodem iure affirmare de nihilo aliquid, de aliquo nihil, de luce tenebras, de tenebras lucem, de

Christo Belial, & de Belial Christum: neq; fides nostra ad id nos obligat, vt ea defendamus, quæ euidenter implicant contradictionem. Adde, quòd nusquam Dominus disertis verbis dixit; Hic panis est corpus meum; vt opus sit in ea re ita captiuare intellectum, vt non obstante euidentia cōtradictionis, cogamur credere panem triticeum esse corpus Christi.

Quod verò Lutherus SECVNDO loco adfert de transaccidentatione, leuissimum est. Non enim admittimus illas propositiones; Hoc album, vel hoc rotundum est corpus Christi; neque cogimur eas admittere, licet fateamur panis accidentia in Eucharistia remanere. Nam illud: *Hoc est corpus meum,* non significat, Hoc album est corpus meum; pronomen enim, *Hoc*, non supponit pro accidente, sed pro substantia. Itaque non cogimur dicere, Hoc album est corpus meum, sed nec possumus admittere. Nam Hoc album, ante consecrationem supponit pro pane; post consecrationem non supponit pro pane, quia panis ibi non est; nec pro corpore Christi, quia corpus Christi non est subiectum illorum accidentium, sed supponit pro quantitate remanente, quæ est subiectum accidentium reliquorum: porrò quantitas illa alba, & rotunda non est corpus Christi, vt patet.

Vide de ista quæstione, An hoc album sit corpus Christi, miras fraudes VViclefi apud Thomam VValdensem, tomo secundo, cap. 52. Ille enim iubebat vno verbo responderi, an hoc album, & rotundum (demonstrata sacra hostia) sit corpus Christi. Si enim concederetur, inferebat; Ergo corpus Christi est album, & rotundum, &c. Si negaretur, turbabantur simplices fideles, qui putabant negari veritatem corporis Domini in Eucharistia. Sed respondendum fuit; Hoc album non est corpus Christi, sed est quantitas quædam rotundæ figuræ, & albi coloris; tamen sub hoc albo & rotundo, verè & realiter corpus Christi latet.

DENIQVE illud exemplum de Incarnatione non est ad rem. Nam in Christo propter vnionem hypostaticam verissimæ sunt illæ propositiones: Hic Deus est homo, &, hic homo est Deus; quia in vtraque tam subiectum, quàm prædicatum, pro eadem persona supponit. At in ista propositione, Hic panis est corpus Domini, pro diuersis supponunt subiectum, & prædicatum, vt suprà dictum est.

Porrò Martinus Kemnitius in 2. parte Exam. sess. 13. ca. 4. ad idem nostrum argumentum respondere conatur. Ac PRIMVM respondet, panem in Eucharistia mutari, quia vt dicit Ireneus, ex pane communi fit Eucharistia, duabus rebus constans, vna terrena, altera cœlesti. Atque hoc dicit sufficere, vt rectè & verè dicamus, Panis est corpus Christi; licet panis non conuertatur in corpus, sed simul cum illo maneat.

A DEINDE paulò infrà repetitis Lutheri nugis de Philosophia Aristotelis, dicit secundum morem Scripturæ sanctæ illa inuicē prædicari, quæ diuina ordinatione peculiari modo vniuntur, licet in eiusmodi propositiones nō quadret regula Aristotelis. Ad veritatem autem harū propositionum dicit requiri tantùm, vt significetur vnio, & præsentia vnius rei cum altera.

Exempla verò hæc adfert. PRIMVM de Christo, in quo rectè dicimus; Hic homo est Deus; tametsi ad regulas prædicabilium nō congruat ea propositio. Vbi tamen monet se non ponere vnionē personalem inter panem, & corpus Christi, sed tantùm vti similitudine Incarnationis, vt

B ea vsi sunt nonnulli veterum in eadem caussa. SECVNDVM exemplum Ioan. 20. Dominus insufflauit, & dixit: *Accipite Spiritū sanctum,* vbi ipsum corporis flatum, Spiritum sanctum vocauit, vt significaret cum eo flatu dari Spiritum sanctum. TERTIVM exemplū Matth. 3. Columba vocatur Spiritus sanctus, cùm dicitur Ioannes Spiritum vidisse, qui tamen non viderat, nisi columbam. QVARTVM exemplum dicit esse posse illas visibiles species, in quibus Angeli, vel Deus olim ostendebantur: nemo enim ausus fuit articulū inde facere, quòd species illæ fuerint accidentia sine subiecto. QVINTVM exemplum; Progrediente arca dicebat Moses: *Exurgat Dominus,* nec tamen opus fuit transsubstantiari lignum, vel aurū

C arcæ. SEXTVM exemplum in vulgari loquutione. Nam de dolio & vino, dicimus, Hoc est vinū; de marsupio & pecuniis dicimus, Hæ sunt pecuniæ; de fasciis & infante dicimus, Hic est infans vteri mei. His exemplis iactat Kemnitius gladio Spiritus se feliciter dissoluisse vel præcidisse telam nostri argumenti.

SED profectò nos non egemus gladio, vt telam solutionis eius destruamus: est enim ea telæ aranearum simillima, quæ leui flatu dissipari queat; nam multa dicit, sed nihil ad rem. Ad illud igitur de mutatione ex pane communi in Eucharistiam duabus rebus constantem, dico illam mutationem secundum veram Irenæi sententiam (vt nos libro secundo, capite sexto, o-

D stendimus) substantialem mutationem esse panis in carnem Christi, manentibus accidentibus, & proinde rem terrenam esse accidentia panis sensibilia, rem cœlestem, carnem Christi gloriosam: & hoc modo verè prædicari corpus Christi de pane Eucharistiæ, quia panis ille non est panis communis, id est, triticeus, sed panis cœlestis. At secundum Lutheranos, qui per rem terrenam exponunt panem, per rem cœlestem intelligunt corpus Christi, nulla est ibi vera mutatio panis, sed sola adiunctio corporis Domini ad panem, quæ non est satis, vt possit verè dici, Panis est corpus Christi: alioqui etiam verè dicere possemus in homine, Anima est corpus; & in Christo, Humanitas est Diuinitas; & in ferro ignito (quod est exemplum

Lutheri

Lutheri loco suprà citato ad illustrandam coniunctionem panis cum corpore Christi in Eucharistia.) Ferrum est ignis, vel ignis est ferrum; quæ tamen nemo concederet.

Ad illud quod subiungit Kemnitius de more, & vsu Scripturæ, dico falsum esse in Scripturis vllas tales propositiones inueniri, quales ipse fingit. Ac in PRIMO quidem exemplo bis peccat Kemnitius. PRIMO, quia dicit illam propositionem, Hic homo est Deus, non esse veram secundum regulas Aristotelis: in quo satis ostendit, se non legisse, vel quod est credibilius, non intellexisse regulas Aristotelis. Posita enim assumptione humanæ naturæ ad personam Verbi, illa propositio verissima est secundum omnes regulas Philosophiæ, cùm pro eodem supposito supponant tam *hic homo*, quàm *hic Deus*. Nisi fortè Kemnitius non agnoscat in Christo veram, & hypostaticam vnionem duarum naturarum; quod sanè insinuat, cùm ait eiusmodi propositiones tantùm significare vnionem, & præsentiam vnius rei cum altera. Sed si hoc velit, apertè se Nestorianis fauere significat: illi enim volebant inter hominem & Deum in Christo, esse tantùm vnionem, & præsentiam quandam mutuam.

SECVNDO, quia dicit inter panem, & corpus Domini non esse personalem vnionem; & tamen contendit, ita esse veram istam, Hic panis est corpus Christi, vt est illa, Hic homo est Deus. Nam aut vult non esse etiam personalem vnionem inter Deum & hominem in Christo, quod est apertè Nestorianum; aut certè nescit quid loquatur, cùm similitudinem ponat, & interim tollat fundamentum similitudinis. Tota enim ratio, cur illa sit vera, Hic homo est Deus, est vnitas personalis. Cùm igitur hæc vnitas ponatur in Christo, & non ponatur in Sacramento Eucharistiæ, nullo modo fieri potest, vt sint æquè veræ, illa, Hic homo est Deus, & illa, Hic panis est corpus Christi.

SECVNDVM exemplum non est ad rem. Non enim Dominus dixit, Hæc insufflatio est Spiritus sanctus; sed insufflando dixit: *Accipite Spiritum sanctum*. vbi solùm ostendit, se signo exteriori repræsentare id, quod interna, & inuisibili operatione faciebat. Vnde illa verba: *Accipite Spiritum sanctum*, non faciunt hunc sensum; Accipite hanc insufflationem, quæ est Spiritus sanctus, sed hunc; Accipite in hac insufflatione, seu per hanc insufflationem, vt per signum & caussam instrumentalem, donum Spiritus sancti.

TERTIVM exemplum simile est superiori. Nusquam enim expressè legimus, Columba est Spiritus sanctus; sed solùm legimus, visum à Ioanne Spiritum sanctum descendentem sicut columbam: nam omnes Euangelistæ Matth. cap. 3. Marc. cap. 1. Luc. cap. 3. Ioan. cap. 1. addiderunt particulam similitudinis, vel tanquam, vel sicut, vel quasi. Ex quo intelligimus, columbam signũ duntaxat Spiritus sancti fuisse, & Spiritum sanctum in columba, vt in signo visum.

QVARTVM exemplum, est merum parergum. Nec enim disputamus nunc, an accidentia panis maneant sine subiecto, sed an sit vera propositio in proprio sensu, Hic panis est corpus Christi: nusquam autem inueniet Kemnitius hanc propositionem in totis Bibliis, Corpus ab Angelo assumptum est ipse Angelus.

QVINTVM exemplũ simile est secundo. Cùm enim eleuabatur arca, dicebat Moses: *Exurgat Dominus*, non quòd arcam appellaret Dominum, sed quia simul cum arca Dominus procedebat cum filiis Israël, & viam demonstrabat.

SEXTVM exemplum indicat sapientiam Kemnitij. Nam antea dixerat cum Luthero, eiusmodi propositiones non conuenire cum regulis Philosophiæ, & esse Scripturarum proprias, & oportere intellectum captiuare, si eæ credendæ sint; nunc autem vult esse adeò vulgares, tritas & faciles, vt in communi sermone quotidie vsurpentur. Istud nimirum est sapere. Sed nec in istis vulgaribus exemplis aliquid simile nostræ propositioni inuenire potuit. Nam etsi dolium vino plenum, & marsupium plenum pecuniis, & infantem fasciis circumligatum, simpliciter vinum, pecunias, & infantem nominamus: tamen nemo diceret, Dolium est vinum, marsupiũ est pecunia, fascia est infantulus; vt ipsi verè dici volunt, Panis est corpus Christi.

Sed licet aduersarij euidentissimè conuincantur ex eo, quod volunt illud pronomen, *Hoc*, significare Hic panis; posset tamen aliquis dicere, in Eucharistia manere quidem panem cum corpore Domini, sed illa verba: *Hoc est corpus meum*, dicta esse solùm de corpore Domini, ita vt pronomen, *Hoc*, supponat in confuso pro eo, quod continetur sub speciebus (vt nos suprà diximus) & tamen virtute prædicati determinetur ad corpus Domini, & nulla mentio fiat substantiæ panis, licet ibi maneat. Nam abstrahentium non est mendacium: & exempla esse possunt illa, quæ attulit Kemnitius. Nam de dolio vini, rectè dicimus, Hoc est vinum; cùm tamen sint ibi duæ substantiæ, vna vini, altera dolij: & similiter de marsupio, & pecuniis dici potest, Hæ sunt pecuniæ.

RESPONDEO; Absolutè ex verbis Domini, colligi transsubstantiationem. Nam in propositionibus de re continente, & contenta pronomen, *Hoc*, potest quidem demonstrare alterutrũ, id est, tam rem continentem, quàm rem cõtentã: rectè enim dicimus de dolio vini, Hoc est doliũ, & etiam, Hoc est vinũ. At cùm demonstratur res contenta, demonstratur vna res tantùm, & excluduntur omnes aliæ, quæ ibi contineri possent, & proinde ex modo cõmuni loquendi falsa est demonstratio si plura contineantur. Verbi gratia, si quis de dolio, vbi sit vinum & oleum,

dicat,

dicat, Hoc est vinum; fraudator censetur: Illud A enim, (Hoc est vinum) ex modo communi loquendi significat, In hoc dolio nihil est, nisi vinum. Pari ratione, si quis de marsupio pleno partim auro, partim argento, dicat, Hoc est aurum; vel de sacco pleno partim tritico, partim arena, diceret, Accipe & vtere, hoc enim est triticum; deceptor iure haberetur. Eodem igitur modo illa verba: *Hoc est corpus meum*, ex modo communi loquendi, quidquid sit de Metaphysicis subtilitatibus, significant sub illis speciebus non fuisse aliud, quàm corpus Domini; si enim fuisset etiam panis, debuisset Dominus dicere, Hic, id est, in hoc pane est corpus meum, aut certè, hoc non tantùm est panis, sed etiam B corpus meum.

Sed dicet aliquis; Totus panis est res continens respectu corporis Domini; ergo, &c. sicut de dolio vini dicimus, Hoc est vinum; licet dolium sit substantia, & sicut de Angelo apparente in forma humana, dici posset, Hic est Angelus Raphael, licet illa forma corporalis esset etiam substantia.

Respondeo; In Eucharistia sola accidentia locum habent rei continentis; substantia autem panis, aut ibi non est (vt Catholici credunt) aut si ibi est, vt volunt Lutherani, est res contenta simul cum corpore Christi, & proinde falsa est propositio, Hoc est corpus, si ibi sint duæ substantiæ. Quod autem sola accidentia sint res C continens ex eo patet, quòd corpus Christi non est in pane, vt in vase, aut in loco, sed est vt substantia sub accidentibus. Nam inde est, quod ex natura rei, posita consecratione, ad motum illorum accidentium mouetur corpus Christi, & ad illorum eleuationem eleuatur, ad illorum depressionem deprimitur, & ad illorum corruptionem desinit ibi esse corpus Christi, quomodo desineret substantia panis, si ibi fuisset. Quod non videmus in exemplis allatis de vino, & Angelo, quia illa non manent vt substantiæ sub accidentibus, sed vt res in vase, vel in loco: non enim ad motum corporis assumpti, mouetur Angelus necessariò, & ex natura rei, sed posset non moueri, & quando mouetur, voluntariè D mouetur, immò ipse est, qui mouet illud corpus; & quando dissoluitur illud corpus, non necessariò Angelus desinit esse in eo loco, sed potest manere, si velit.

Adde, quod licet in verbis Domini esset aliqua obscuritas, vel ambiguitas, ea tamen sublata est, per multa Concilia Catholicæ Ecclesiæ, & Patrum consensum.

CAPVT XX.

Transubstantiatio probatur testimoniis Patrum.

Iam testimoniis veterum Patrum res eadem est demonstranda, id quod necessariò faciendum est: siquidem aduersarij iactant, transubstantiationem, non fuisse cognitam ante annum Domini, M.CC. id est, vsq; ad Concilium Lateranense sub Innocentio III.

Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. 1. non semel affirmat, transubstantiationem esse inuentum sancti Thomæ, & opinionem Thomistarum, & ibidem indicat eam opinionẽ probatam fuisse à Papa, in cap. firmiter, quod caput depromptum est ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III. vbi Lutherus turpiter labitur in historia: siquidem sanctus Thomas, nondum natus erat, cum ederetur cap. firmiter & Concilium illud celebraretur. Constat enim Concilium celebratum año M. CC. XV. sanctum verò Thomam natum postea anno M. CC. XXIV. Petrus Martyr in libro contra Stephanum Gardinerum obiecto 128. Innocentium III. cum Concilio Lateranensi facit auctorem primum transubstantiationis, tum quoad nomen, tum etiam quoad rem. Ioan. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 17. §. 15. eodem respexit, cùm ait, tempore sancti Bernardi nondum innotuisse orbi transubstantiationem. Idem quoque significat Martinus Kemnitius in 2. parte Exam. Concil. Trident. sess. 13. cap. 4. vbi dicit, tempore Petri Lombardi nihil certi de hac re fuisse in Ecclesia.

Igitur ad hoc mendacium refellendum, adducenda erunt testimonia Patrum ab Apostolorum tempore, vsque ad tempora Innocentij III. siue ad annum Domini M.CC. Prima ætate post Apostolos ab anno Domini C. ad CC. floruerunt Iustinus, & Irenæus. Ivstinvs in Apologia 2. prope extrema, dicit, eum cibum ex quo carnes nostræ aluntur, id est, panem precè verbi Dei sanctificatum, esse carnem Domini. Irenævs lib. 4. cap. 34. *Quomodo*, inquit, *constabit eis eum panem, in quo gratiæ actæ sunt, esse corpus Domini sui, &c.* Vterque igitur vult hanc propositionem esse veram, Panis consecratus est corpus Domini. Atqui hæc vera esse non potest, sine mutatione panis in corpus Domini: neque enim panis manens panis, esse potest corpus Domini, vt suprà ostendimus; igitur mutatio fit, & eo modo panis mutatus, verè est corpus Domini.

Ab anno CC. ad CCC. floruerunt Tertullianus, & Cyprianus. Tertvllianvs lib. 4. in Marcionem: *Acceptum panem*, inquit, *corpus suum facit, dicendo: Hoc est corpus meum.* At quomodo potuit panis fieri corpus sine sui mutatione? Cy-

PRIANVS in sermone de Cœna Domini: *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat non effigie, sed natura mutatus omnipotentia Verbi factus est caro.* Hîc planè vides, panem mutari quoad naturam seu substantiam, & tamen effigiem, id est, accidentia remanere: & hoc est, quod vocamus transubstantiationem.

Ab anno CCC. ad CD. floruerunt, Cyrillus Hierosolymitanus, Ambrosius, Gregorius Nyssenus, & Gaudentius. CYRILLVS catechesi 4. mystagogica: *Aquam,* inquit, *aliquando mutauit in vinum, & non erit dignus, cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutarit?* En realem mutationem. Paulo infrà: *Sub specie panis datur tibi corpus, & sub specie vini datur tibi sanguis.* En accidentia panis, quę remanent. Et infrà: *Hoc sciens, & pro certissimo habens panem hunc, qui videtur à nobis, non esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat.* En absentiam substantiæ panis, manente colore, & sapore, & proinde integram transubstantiationem.

AMBROSIVS libro de iis, qui initiantur mysteriis, cap. 9. *Quantis vtimur exemplis, vt probemus, nō hoc esse, quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit? maioremq́ vim esse benedictionis, quàm naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur?* Ecce non manet panis, quē natura formauit, & tamen accidentia manent, vt experimento constat; ergo substantia mutata est, accidentibus nō mutatis.

GREGORIVS NYSSENVS in orat. magna catechetica, cap. 37. *Rectè Dei Verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credimus immutari.* Et infrà: *Hæc autem tribuit virtute benedictionis in illud (corpus Domini) rerum quæ videntur (panis, & vini) naturam mutans.* Et hîc vides naturam panis mutari, manente specie exteriore: nam ideò dicit mutari naturam rerum, quæ videntur.

GAVDENTIVS tractatu 2. de Exodo: *Ipse naturarum creator & Dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus, quia & potest, & promisit, efficit proprium corpus, & qui de aqua vinum fecit, de vino sanguinem suum facit.*

Ab anno CD. ad D. floruerunt Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus Alexandrinus, & Eusebius Emissenus. Ioannes CHRYSOSTOMVS homilia 83. in Matth. *Non sunt humanæ virtutis opera proposita: nos ministrorum locum tenemus; qui verò sanctificat ea, & immutat, ipse est.* & homilia de Eucharistia in Enceniis: *Num vides panem? num vinum? num sicut reliqui cibi in secessum vadunt? absit: ne sic cogites. Sicut enim si cera igni adhibita, illi assimilatur, nihil substantiæ remanet, nihil superfluit: sic & hîc puta mysteria consumi corporis substantia.* Hîc etiam videmus totam substantiam mysteriorum, id est, panis consecrati, consumi ab adueniente substantia corporis Domini, vt ceram ab igne: & tamen manere exteriorem speciem panis, vt sensus ipsi testantur.

AVGVSTINVS in sermone, quem citat Beda in cap. 10. prioris ad Corinth. *Non omnis panis, sed accipiens benedictionē Christi, fit corpus Christi.* Aduerte, A nō dixisse Augustinum, Panis est corpus Christi, vt Lutherani loqui solent, sed, *Fit corpus Christi.* Quæ verba mutationē significant panis in corpus; vt quidem Zwingliani vtcumq; respondere possent, mutatione significationis ex pane fieri corpus: at Lutherani quod respondere possint, nescio. Nam ipsi volunt realiter corpus Domini adesse in Cœna: Augustinus autem dicit, panem fieri corpus, proinde fateri debent ex Augustini sententia, panem reipsa conuerti in corpus. Item serm. 28. de verbis Dom. *Dixi vobis quod ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur; vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione Dominica ait, Panem nostrum?* B *panem quidē dixit, sed ἐπιούσιον, hoc est, supersubstantialem: non iste panis, qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiā fulcit.* Thomas VValdensis tomo. 2. ca. 83. citat alium locum ex lib. Augustini de corpore Domini, quem dicit se trāscripsisse ex antiquissimo libro, antiqua valde manu descripto: *Nec credendum est,* inquit, *quod substātia panis, vel vini remaneat; sed panis in corpus Christi, & vinum in sanguinem vertitur, solummodò qualitatibus remanentibus.* Suspicor eum librum non Augustini, sed Alcuini esse; nobis tamen satis est antiqui auctoris fuisse.

CYRILLVS ALEXANDRINVS in ep. ad Calosyrium: *Ne horreremus carnem, & sanguinem apposita sacris altaribus, condescendens Deus nostris fragilitatibus* C *influit oblatis vim vitæ, conuertens ea in veritatem propriæ carnis, vt corpus vitæ quasi quoddam semen inueniatur in nobis.*

EVSEBIVS Emissenus, seu quicunq; fuit auctor serm. de corpore Dom. *Quando benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam inuocatione summi Numinis cōsecrentur, substantia illic est panis & vini, post verba autem Christi, corpus & sanguis est Christi. Quid mirum est autem, si ea quæ verbo creare potuit, possit creata conuertere?*

Ab anno D. ad DC. floruit S. REMIGIVS Remensis, qui in cap. 10. prioris ad Corinth. sic loquitur: *Caro, quam Verbum Dei Patris assumpsit in vtero virginali, in vnitate suæ personæ, & panis, qui consecratur in altari, vnum corpus Christi sunt: sicut enim illa caro corpus* D *Christi est, ita iste panis transit in corpus Christi, nec sunt duo corpora, sed vnum corpus.*

Post annum Domini DC. GREGORIVS Papa I. teste Paulo Diacono in eius vita, ita coram populo loquutus est: *Præscius conditor nostræ infirmitatis, ea potestate, qua cuncta fecit ex nihilo, panem & vinum aqua mistum manente propria specie, in carnem & sanguinem suum spiritus sui sanctificatione conuertit.*

Post annum Domini DCC. BEDA in serm. de Epiphania: *Panis, & vini creatura in Sacramentū carnis & sanguinis eius, infallibili Spiritus sanctificatione transfertur.* NOTA, per Sacramentum intelligi ipsum corpus sub specie panis existens: nam alioqui non opus esset ineffabili Spiritus sanctificatione, si sola significatione panis mutaretur. Præterea idem Beda in libro de mysteriis Missæ,

quem citat Thom. VValdens. tomo. 2. cap. 82. *Ibi*, inquit, *forma panis videtur, vbi substantia panis non est, nec est ibi panis alius, quàm panis, qui de cœlo descendit.*

Ioan. DAMASCENVS in 4. libro de fide cap. 14. *Panis, vinumq́, & aqua per inuocationem & aduentum Spiritus sancti, supernaturaliter transmutatur in corpus, & sanguinem Christi, & non sunt duo, sed vnum & idem.*

Post annum Domini DCCC. multi scripserunt. THEOPHYLACTVS in cap. 6. Ioannis: *Transformatur arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionem S. Spiritus in carnem Domini.*

STRABVS auctor Glossæ ordinariæ in Glossa capitis 11. prioris ad Corinth. *Nos*, inquit, *incerta relinquentes, quod ex auctoritatibus certum est, profitemur, scilicet substantiam panis & vini, in substantiam corporis & sanguinis Dominici conuerti: modum verò conuersionis nos ignorare non erubescimus fateri. Quæ autem remanent de priori substantia accidentia, scilicet color, sapor, forma, pondus, nec ipsum corpus Christi afficiunt, nec in eo fundantur.*

ALCVINVS, qui floruit circa annum Domini DCCC. in lib. de diuinis officiis, cap. de Missa, exponens illa verba Canonis: *Ratam, rationabilem,* &c. *Panis*, inquit, *per se irrationabilis est, sed orat Sacerdos, vt ab omnipotente Deo consecratus, rationabilis fiat transeundo in corpus Filij sui.* Et infrà: *Consulens Deus infirmitati nostræ, qui non solemus carnes crudas manducare, & sanguinem bibere, facit vt in pristina remaneant forma duo illa munera; & est in veritate corpus Christi & sanguis.*

REMIGIVS Antissiodorensis in Psal. 21. *Panis & vinum à Christiana veritate dicuntur, non quòd naturam panis & vini post consecrationem in se retineant, nisi quantum ad speciem & saporem & odorem: illi namque, qui carnem in vtero Virginis assumptam Verbo suo personaliter & ineffabiliter vnire potuit, qui etiam mortalia corpora nostra imperij sui potentia faciet immortalia, panis & vini materiam in sui corporis & sanguinis naturam transferre possibile est.*

AMALARIVS Treuirensis lib. 3. de Ecclesiast. officiis, cap. 24. *Hic credimus naturam simplicem panis & vini mixti verti in naturam rationabilem, scilicet corporis & sanguinis Christi*

PASCHASIVS Corbeiensis in lib. de corpore & sanguine Domini, cap. 1. *Licet figura panis & vini hîc sit, omninò nihil aliud, quàm caro Christi & sanguis post consecrationem credenda sunt.* Si nihil aliud; non igitur substantia panis & vini.

SED omittẽda nõ est elegantissima & acutissima responsio Kemnitij ad hũc locum. Nam in fine disputationis de transsubstantiatione, in 2. par. Exam. Conc. Trident. sess. 13. cap. 4. volens exemplo quodam ostendere, quid sit respondendum ad loca Patrum, obiecit sibi hunc locũ tanquam Ambrosij (cùm tamen non Ambrosij, seu Paschasij sit) ac respondet, nihil aliud credendum esse in Eucharistia, quàm carnẽ & sanguinem Domini; non quòd panis ibi non sit, sed

A quia panis non creditur, sed videtur; corpus autem Domini sola fide apprehenditur. AT si id voluit dicere Paschasius; ergo ante consecrationem panis non videbatur, sed credebatur: ipse enim dicit, post consecrationem non credi, nisi corpus. Et cur, obsecro, idem auctor præmisit Deum omnia posse conuertere & mutare pro arbitrio?

Post annum Domini CM. floruit S. FVLBERTVS Carnotensis, qui in epistola ad Adeodatum: *Dubitari*, inquit, *nefas est, vt ad cuius nutum cuncta subitò ex nihilo substiterunt, si pari potentia in spiritualibus Sacramentis terrena materies naturam & meritum generis sui transcendens, in Christi substantiam commutetur,*
B *cùm ipse dicat; Hoc est corpus meum, & paulò pòst; Hic est sanguis meus. Si Deum omnia posse credis, & hoc consequitur vt credas; nec humanis disputationibus discernere curiosiùs insistas, si creaturas quas de nihilo potuit creare, has ipsas multò magis valeat in excelsioris naturæ dignitatem conuertere, & in sui corporis substantiam transfundere.*

Atque hactenus de Patribus, qui floruerunt primis mille annis, antequam hæresis Berengarij oriretur: nunc subiiciemus eadem breuitate eorum testimonia, qui scripserunt duobus posterioribus seculis, qui omnes vt manifestã hæresim refellunt, remanentiã panis & vini in Eucharistia. Igitur ab anno M. ad MC. hi scripserunt. LANTFRANCVS in lib. de corpore & sanguine Domini: *Ecclesia Christi*, inquit, *panem in carnem, vinum conuerti credit in sanguinem.* Et infrà:
C *Confitetur Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, panem & vinum ad sacrandum proponi in altari, sed inter sacrandum incomprehensibiliter, & ineffabiliter in substantiam carnis & sanguinis commutari.*

ADELMANNVS in epist. ad Berengarium: *Qui dixit in principio: Fiat lux, & facta est lux de nihilo: non potuit dicendo de pane; Hoc est corpus meum; ita fieri efficere? Et qui tacita virtute aquam conuertit in vinum: non efficacius poterat (si quid tamen efficacius de Deo dici debet) sonante velociter eâdem virtute, vinum ipsum in sanguinem suum transferre?*

HVGO LINGONENSIS in epist. ad Berengarium: *Sicut non capis, quomodo Verbum caro factum est: sic non potes iterum capere, quomodo panis iste mutetur in*
D *carnem, & vinum in sanguinem transformetur, nisi te docuerit omnipotentiæ fides.*

GVITMVNDVS Auersanus lib. 3. contra Berengarium: *Nunc*, inquit, *contra illos habenda est ratio, qui Ecclesiæ rationibus expugnati, iam quidem negare nequeunt, substantiam corporis Christi cibo inesse Dominico; panem tamen & vinum per verba Saluatoris in carnem eius, & sanguinem verti nequaquam credentes, sed Christum pani & vino commiscentes, tanquam subtiliori ratione hæresim alteram condiderunt.* Vidésne hæresim appellari eam sententiam, quam nunc Lutherani defendunt? & tamen nondum notus erat Innocentius III.

ANSELMVS Cantuariensis in lib. de corpore Domini apud Ioannem Garetium (nec enim librum ipsum Anselmi adhuc videre potui) *Contra*

tra omnem secularis Philosophiæ rationem, & intellectum mutata panis substantia in aliam substantiam ad quoddam mysterij obsequium quædam accidentia, quæ illi inhærebant, sic transtulit non mutata, vt corpus Domini (licet adsit albedo) non faciat album; nec rotunditas rotundum.

Ab anno Domini M.C. ad M.C.C. sequentes auctores floruerunt. ALGERVS lib. 1. de corpore Dom. cap. 7. sic in titulo posuit: *Quod remanentibus qualitatibus suis substantia panis, & vini in verum corpus Christi mutetur.* Et ibidem, & cap. 8. fusè docet, cur Deus noluerit substantiam panis manere, & cur voluerit accidentia manere. Petrus CLVNIACENSIS in lib. de sacrificio, & transubstantiatione contra Henricum, & Petrum Bruis: *Hoc sacrum, & salutare Sacramentum aliud esse videtur, & aliud est; per virtutem Verbi diuini substantia (vt iam sæpe dictum est) mutata, specie reseruata.* Vbi etiam fusè docet, omninò esse credendum, per consecrationem mutari substantiã panis, & accidentia remanere, exemplis plurimis in medium adductis, quibus probat id non esse impossibile. HVGO VICTORINVS lib. 2. de Sacramen. parte 8. cap. 7. *Videtur,* inquit, *species panis, & vini, & substantia panis & vini non creditur: creditur autem substantia corporis, & sanguinis Christi, & tamen species non cernitur.* Et cap. 9. *Per verba sanctificationis vera panis, & vera vini substantia, in verum corpus, & sanguinem Christi conuertitur: sola specie panis & vini remanente, & substantia in substantiam transeunte. Conuersio autem ipsa non secundum vnionem,* NOTA contra Lutheranos: *Sed secundum transitionem credenda est.* PETRVS LOMBARDVS lib. 4. sentent. dist. 11. lit. D. *Post consecrationem,* inquit, *non est substantia panis, vel vini, licet species remaneant.* EVTHYMIVS Zigabenus in cap. 26. Matth. *Panem,* inquit, *et vinũ ineffabiliter trãsmutat in ipsum corpus, & sanguinẽ suum.*

Habemus triginta duos probatissimos testes, quorum postremi quinque tempore S. Bernardi, omnes autem ante Innocentium III. floruerunt. Ex quibus colligimus, PRIMO, verissimũ esse, quod ait Concilium Trident. sess. 13. cap. 4. Ecclesiæ Catholicæ semper fuisse persuasum, ita trãsmutari panem in corpus Domini, vt substantia panis recedente, sola maneret Christi caro sub accidentibus panis. SECVNDO, mendacia esse impudẽtissima tum Lutheri, tum Lutheranorum, qui hanc mutationem excogitatam esse volunt, vel ab Innocentio III. vel à sancto Thoma. TERTIO, mentiri Caluinum, cùm lib. 4. Instit. cap. 17. §. 14. de hac transubstantiatione sic loquitur: *Vetustatis patrocinio, quod euidenti Dei Verbo sæpe opponere audent, in confirmando isto dogmate destitui palàm est. Nec enim ita pridem excogitatũ fuit, ignoratum quidem non melioribus illis seculis modò, quibus purior adhuc vigebat religionis doctrina; sed cùm iam admodum inquinata esset illa puritas. Nemo est veterum, qui sacra Cœnæ symbola non fateatur disertis verbis panem, et vinum esse, etsi (vt dictum est) varijs epithetis illa interdum insigniunt ad cõmendandam mysterij dignitatẽ.*

A Hæc ille: cui satis fuit dixisse; nam probare quod dicebat; & vel vnum ex Patribus testem adducere, indignũ erat grauitate tanti hæresiarchæ.

CAPVT XXI.

Probatur idem ex definitione, & consensu Ecclesiæ ab annis quingentis.

NVNC probanda est eadem veritas ex definitione sub anathemate, & cõsensu totius Ecclesiæ saltẽ ab annis quingentis. Quæ probatio duabus B de caussis adhibẽda est. PRIMO, quia aduersarij, etsi fateantur à tempore Innocentij III. inuectã esse opinionẽ transubstantiationis in Ecclesiã, tamen Kemnitius loco citato cõtendit, nõ fuisse definitam sub anathemate, nisi hoc nostro seculo à Concilio Triden. idq; probat, quia Græci in Concilio Florẽtino noluerunt huic dogmati assentiri, & Latini cũ eis non obstante ea discordia, reconciliati sunt. Petrus etiã Martyr in lib. contra Gardin. obiecto 84. dicit, Græcos semper à trãsubstantiatione abhorruisse, & ex eodẽ Concilio Florentino id probat. Nos igitur Deo volente, facillimè demonstrabimus in sex Conciliis ante hoc nostrũ seculum fuisse sub anathemate definitam veritatem transubstantiationis, C quorum duo ante annos quingentos celebrata sunt. Ex quo sequitur, saltem ab annis quingentis, id est, à tempore hæresis Berengarianæ dogma transubstantiationis sub anathemate stabilitum, & ipsos etiam Græcos cum Latinis in hac re semper mirificè consensisse.

SECVNDO, adhibenda est hæc probatio, quia hoc fundamẽto posito, duę rationes colligi poterunt, cur de hac veritate dubitari non debeat. PRIMVM enim fieri nequit, vt Ecclesia vniuersa tot seculis in grauissimo errore versata sit. DEINDE hoc ipso tempore, quo hęc veritas tãquam certissimum dogma, atq; adeò vt fidei articulus colebatur, floruerunt in Ecclesia plurimi sanctissimi viri, vitæ innocentia, miraculis, D aliisq; diuinis donis clarissimi, quos nulla ratio admittit, vt & Deo amicissimi fuerint, & simul in fide grauiter errauerint.

PRIMVM igitur generale Conciliũ ROMANVM, sub Nicolao II. quod celebratũ est circa annum Dñi M.LX. Berengarium abiurasse coëgit illis verbis: *Ego Berengarius anathematizo eam hæresim, de qua hactenus infamatus sum, quæ astruere conatur, panẽ et vinum, quæ in altari ponuntur, post cõsecrationem solummodò Sacramentum, & non verum corpus, & sanguinem Domini nostri IESV CHRISTI esse.* Hæc abiuratio, & anathematizatio apertissimè significat rem à Concilio definitam sub anathemate fuisse: nec enim coguntur vlli abiurare, & anathematizare sententias dubias, sed eas tantùm, quæ damnãtur ab Ecclesia, tanquã hęreses exploratę. Quod

autem Cõcilium hoc generale, cùm iuſsit credi panem poſt conſecrationẽ eſſe corpus Domini, intellexerit nõ eſſe corpus, manẽdo panem, ſed deſinendo eſſe panem per mutationem in corpus; ac proinde definierit trãſubſtãtiari panem in corpus, teſtãtur tres optimi viri, qui illis temporibus vixerunt, Lantfrancus, Guitmundus, Anſelmus, quorum vnus ipſi Concilio interfuit, & fortaſſe etiam duo interfuerunt.

LANTFRANCVS igitur, qui Concilio interfuit, in lib. de corp. Dom. ſic alloquitur Berẽgarium: *Nicolaus Papa comperiẽs te docere, panem vinumq́ altaris poſt cõſecrationem ſine materiali mutatione in priſtinis eſſentiis remanere, conceſſa tibi reſpondendi licentia, cùm non auderes pro tuæ partis defenſione aliquid reſpõdere, pietate motus ad preces tuas præcepit tradi Scripturam tibi. Eius principium eſt; Ego Berengarius, &c.* Itaq; voluit Cõcilium (vt Lantfrancus affirmat) illa confeſsione deſtruere hæreſim, quæ aſſerit, panem non mutatum in Sacramento remanere.

GVITMVNDVS, qui eidem Concilio videtur interfuiſſe, ſic de eodem Cõcilio loquitur lib. 3. de corp. Dom. *Panem & vinũ altaris Domini in corpus et ſanguinem Chriſti ſubſtantialiter conuerti, non ſicut delirat Berẽgarius, corporis & ſanguinis Domini figuras tantùm eſſe, et vmbras, aut intra ſe latentem Chriſtum tegere, vniuerſalis Eccleſiæ conſenſione roboratum eſt.* Et ibidem vtitur hoc argumẽto; Si quod vniuerſa Eccleſia tenet, Apoſtolicum cẽſendum eſt, etiamſi nullis ſit munitum Conciliis: quantò magis illud Apoſtolicum cenſendum erit, quod vniuerſa Eccleſia tenet, & Conciliis roboratum eſt?

Deniq; S. ANSELMVS, qui etiã eodem tempore vixit, in epiſt. de corp. Domini, ſic ait: *Panis ſubſtantiam poſt Dominici corporis cõſecrationem in altari ſupereſſe ſemper abhorruit pietas Chriſtiana, nuperq́ damnauit in Berengario Turonenſi, eiuſq́ ſequacibus.* Vides igitur ab Eccleſia apertè definitum ipſo tempore Berengarij, id eſt, ante annos quingentos, nõ remanere ſubſtantiam panis in Euchariſtia, ac proinde definitam tranſubſtantiationem, vt Catholicam veritatem.

SECVNDVM Concilium fuit ROMANVM, ſub Gregorio VII. celebratũ anno Dñi M. LXXIX. menſe Februario, vt refert Thomas VValdenſis, tomo 2. de Sacram. cap. 43. in quo alia fidei profeſsio clarior edita eſt propter fraudes varias, quibus Berengariani priorem illam profeſsionẽ editam ſub Nicolao II. deprauare ſolebant. Sic igitur habet poſterior fidei confeſsio: *Ego Berengarius, corde credo, & ore confiteor, panem & vinum, quæ ponuntur in altari, per myſterium ſacræ orationis, & verba noſtri Redemptoris ſubſtantialiter cõuerti in veram, ac propriam, et viuificatricem carnem, et ſanguinem Domini noſtri IESV CHRISTI, &c.* Nihil igitur noui, ſi de reipſa agatur, ſtatuit Concilium Lateranenſe, & multò minus Tridentinum.

TERTIVM eſt Cõcilium generale LATERANENSE, ſub Innocentio III. celebratum anno Domini M. CC. XV. in quo nõ negant aduerſarij

A hoc noſtrum dogma, etiam ſub nomine trãſubſtantiationis confirmatum: ſed negãt aliqui eorum, vt Kemnitius, & quidam alij, definitum ſub anathemate, atq; vt decretum de fide, à quo nõ liceat diſſentire ſine periculo hæreſeos. At hoc nullo negotio demonſtrari poteſt. Nam initium capitis 1. eius Cõcilij ſic incipit: *Firmiter credimus, & ſimpliciter confitemur.* Ac deinde ſubnectitur integra confeſsio fidei de Trinitate, de creatione mũdi, de Incarnatione Verbi, de Eccleſia, & Sacramentis; & deinde cap. 3. de prędicta cõfeſsione ſic loquitur idem Concilium: *Excõmunicamus, & anathematizamus omnem hæreſim extollentẽ ſe, aduerſus hanc ſanctam, Orthodoxam, Catholicam fidem, quam ſuperius expoſuimus.* B Ecce igitur anathema, quod Kẽnitius requirebat. Quid quod Lutherus ipſe in lib. de captiuit. Babyl. cap. 1. agnoſcit in cap. Firmiter, quod ex hoc Concilio ſumptum eſt, tranſubſtantiationem, vt articulum fidei definitam? Quæ cùm ita ſint, Kemnitij mendacium, & temeritas non modò cum ipſo noſtro Concilio, ſed etiã cum ſuo Propheta, & Apoſtolo pugnat.

QVARTVM Concilium eſt ROMANVM generale, celebratum anno Domini M. CD. XIII. in quo damnati ſunt tanquam hæretici articuli Ioan. VViclefi, quorum PRIMVS eſt: *Subſtantia panis materialis, & ſimiliter ſubſtãtia vini materialis manet in Sacramento altaris.* SECVNDVS eſt: *Accidentia panis non manent ſine ſubiecto in eodem Sacramento.* C Huius Concilij meminit, & decretum ipſum recitat Ioan. Cochlæus lib. 1. hiſt. Huſsitarum.

QVINTVM Cõcilium eſt CONSTANTIENSE generale, celebratum anno Dñi M. CD. XIV. in cuius ſeſſ. 8. confirmatur ſententia Romani Cõcilij, & rurſus nominatim, & ſub anathemate dãnantur articuli Ioan. VViclefi, & damnatio ipſa in fine Concilij iterum approbatur à Martino V. vero, ac legitimo ſummo Pontifice.

SEXTVM deniq; Concilium eſt FLORENTINVM generale, in cuius ſeſsione vlt. celebrata anno Domini M. CD. XXXIX. conſentiente vniuerſo Concilio Latinorum, & Græcorũ, data eſt inſtructio Armenis de fide, & Sacramentis: in ea inſtructione ſic habemus de Euchariſtia: D *Subſtantia panis in corpus Chriſti, & ſubſtantia vini in ſanguinem conuertuntur.* Ex his ergo euidẽter apparet, quàm apertè & impudenter Kemnitius mentiatur.

Quod autẽ Petrus Martyr, & idem Kemnitius obiiciunt de Græcis, aliud eſt mẽdacium, & impoſtura planè digna iis hominibus, qui auctorem illum ſequuntur, qui pater mendacij ab ipſa veritate nominatur. Nam vt ex ipſius Concilij actis cognoſci poteſt, nunquam fuit quæſtio inter Latinos, & Græcos, an panis verè, & ſubſtantialiter mutaretur in corpus Dñi, ſed quæſtio fuit, & adhuc eſt de verbis, quibus fit illa ineffabilis mutatio. Latini enim ſentiebant, vt etiam ſemper ſentient, ſolis Chriſti verbis fieri illam mutationem; Græci contrà ſentire videbantur, nõ ſolis Chriſti verbis, ſed quibuſdam aliis pre-

cibus ab hominibus compoſitis mutationem illam fieri. Hanc autem ſolam fuiſſe quæſtionẽ patet, tum ex ipſo Concilio prope finẽ, tum ex auctoribus Græcis, qui de hac ipſa quæſtione illo tẽpore ſcripſerunt, qui ſunt Beſſarion Card. Nicenus, Nicolaus Cabaſilas, Marcus Epheſius.

Quod autem Græci nũquam abhorruerint à tranſubſtantiatione (vt Pſeudomartyr audacter mentitur) colligitur Primo ex antiquis auctoribus ſuprà citatis, Cyrillo Hieroſolymit. Grego. Nyſſeno, Ioã. Chryſoſtomo, Cyrillo Alexãdrin. Ioan. Damaſceno, Theophylacto, & Euthymio.

Secundo, ex auctoribus recentioribus, Nicolao Methonenſi, Samona Gazenſi, Nicolao Cabaſila, Marco Epheſio, & Beſſarione, quorum opuſcula exſtant nup impreſſa, qui oẽs apertiſsimè cõfitentur mutationẽ iſtam, de qua loqmur.

Tertio, ex Concilio Lateranẽſi, ſub Innocentio III. ſuprà citato: ſiquidem interfuerunt Græcorum etiam Patriarchæ, & cap. 4. eius Cõcilij indicat Innocentius eo tempore Græcos ad obedientiam Romanæ Eccleſiæ rediiſſe.

Qvarto, ex Concilio Florentino. Nam in inſtructione Armenorum diſertis verbis ponitur hæc mutatio ſubſtãtię panis in corpus Chriſti. Conſenſiſſe autem in eam inſtructionem etiam Græcos, patet ex initio, & fine illius inſtructionis; initiò enim dicitur facta ſacro approbante Concilio, & in fine dicitur data in publica Synodali ſeſsione.

Qvinto, patet ex eo, quod cùm Græci tempore Leonis IX. & deinceps multa obiecerint Latinis, ob quæ ab illis diſſentire ſe dicerent: nũquam tamen hoc obiecerũt de mutatione panis in corpus Chriſti, quam ab Eccleſia Latina doceri, vt dogma fidei, ignorare non poterant.

Sexto, deniq; patet ex cenſura Orientalium ad Auguſtanam Confeſsionem: diuina em̃ prouidentia factum eſt, vt Lutherani ad ſuam ipſorũ ſempiternam confuſionẽ, iudices facerent controuerſiarum, quas nobiſcum habent, inimicos noſtros. Itaq; miſerũt Auguſtanam Confeſsionem ad Patriarcham Conſtantinopolitanũ, qui cenſuram remiſit pro approbatione, & cùm in aliis articulis eos reprehendit, tum potiſsimùm in artic. 10. qui eſt de cœna Domini. Sic enim habetur in ea cenſura, cap. 10. *Multa in hac parte de vobis* (Lutheranis Confeſsioniſtis) *referuntur; quæ nobis nullo pacto probari poſſunt. Eccleſiæ igitur ſanctæ illud iudicium eſt. In ſacra Cœna poſt conſecrationem, et benedictionem, panem in illud ipſum corpus Ieſu Chriſti, vinũ autem in illum ſanguinem virtute Spiritus ſancti tranſire, ac immutari.* Et paulò infrà dicunt; Corpus Chriſti non deſcendere de cœlo, vt in Euchariſtia præſens adſit, ſed fieri præſens per tranſmutationem, & tranſitionem panis in corpus. Et paulò pòſt dicunt; Sub ſpeciebus panis, verum corpus Domini contineri. Deſinat igitur Pſeudomartyr dicere, Græcos ſemper à tranſubſtantiatione abhorruiſſe: deſinat etiam Kemnitius mentiri, Græcos in Concilio Florentino admittere noluiſſe mutationem iſtam panis in corpus Domini. Ecce enim inimici noſtri ſunt iudices; ipſi ſunt, qui & Caluiniſtas reprehendunt, quod ſolum ſignum corporis Domini in Euchariſtia agnoſcant, & ſimul Confeſsioniſtas arguũt, quod verũ corpus Domini, ſed ſine panis mutatione in eodem Sacramento confiteantur.

CAPVT XXII.

Probatur eadem veritas ex conuenientia rationis.

NVnc Vltimo probanda eſt eadem veritas ex congruentia ſecundum rationem. Nam poſito quod Deus voluerit, Corpus Chriſti, verè ac realiter communicari fidelibus mãducandum, vt Lutherani (cum quibus nunc diſputamus) concedunt: ratio profectò indicat omninò conueniens fuiſſe, vt non ſolùm in pane & vino, qui eſt cibus & potus communiſsimus & optimus, id fieret, ſed etiam vt ſubſtantia panis recederet, & accidentia remanerent.

Ac Primvm congruum fuiſſe, vt ſubſtantia panis abeſſet, probatur his rationibus. Prima ratio eſt, quia corpus Domini, vt ſuprà diximus, manet ſub accidentibus panis, non vt in vaſe, aut in loco, ſed planè ad eum modum, quo ſubſtantia panis manet ſub accidẽtibus ſuis, excepta informatione: nam ideò ex natura rei mouetur ad motum accidentium, & deſinit eſſe Sacramentaliter ad accidentium illorum deſitionẽ. Quod ſi cum corpore Domini maneret ſubſtantia panis, tunc duæ ſubſtantiæ haberent ordinem ad eadem accidentia, & ab iiſdem accidẽtibus, tanquam externis ſignis demonſtrarentur. Et quia ſubſtantia panis informaretur illis accidentibus, non autem corpus Chriſti; primarius ordo ad illa accidentia eſſet ſubſtantiæ panis, ſecundarius autem corporis Chriſti, & conſequenter ipſa accidentia per ſe primò demonſtrarẽt, & ſignificarent panem, ſecundariò autem corpus Chriſti, quod ſanè abſurdum eſſet. Nam ſi quis peteret, quid ſit quod eſt in altari, oporteret reſpondere; Eſt panis triticeus, & etiam corpus Chriſti: & ſi quis quæreret, quid ſignificant illa accidentia, reſpondendum eſſet, ſubſtantiam panis illic eſſe, & ſimul corpus Chriſti: & ſi alius interrogaret; Quid frãgit Sacerdos, & cõmunicantibus tanta religione diſtribuit? diceremus, panẽ triticeũ, & ſimul corpus Chriſti. Profectò igitur multò cõuenientius fuit vt ſolum Chriſti corpus ad illa accidentia ordinem haberet, & illa ſoli Chriſti corpori deſeruirent.

Secvnda ratio eſt ob venerationem Sacramenti. Nam ſi vnà cum corpore Domini ſubſtantia panis ſub iiſdem accidentibus cõtineretur, periculum eſſet, ne ſimpliciores adorarent

panem: illi enim nõ diſtinguunt, ſed ſimpliciter adorant, quod ſub illis ſpeciebus continetur.

Tertia ratio eſt ob dignitatem; quia nõ videtur rationi conſentaneum, vt ſimul maneant cibus ventris, & cibus mentis, panis terrenus, & panis cœleſtis.

Qvarta ratio eſt, quia ſi panis ſubſtantia adeſſet, non poſſet corpus Domini ſumi, quin ſolueretur ieiuniũ: ex quo ſequeretur, vt nemo poſſet eodem die ſæpius cõmunicare; ſiquidem ex decreto Apoſtolorum, teſte Auguſtino in epiſt. 118. cap. 6. non niſi à ieiunis corpus Domini ritè ſumi poteſt. Et tamen conſtat ante M. annos fuiſſe in Eccleſia morem, vt Sacerdotes ter ſacra celebrarent in die Natalis Domini, vt patet ex Gregorio, homil. 8. in Euangelia, & pręterea extra eum diem certis de cauſsis permittũt canones, vt vnus presbyter ſæpius eodem die ſacrum faciat, & corpus Domini ſumat.

Iam verò congruum fuiſſe, immò etiam neceſſarium, vt panis accidentia maneant, multis rationibus probari poteſt; quæ notandæ ſunt, quoniam & Lutherus, & Petrus Martyr, & Kemnitius, & alij mirantur, cur ſicut dicimus, panem tranſubſtantiari, non etiam dicamus tranſaccidentari.

Prima igitur ratio eſt, quia ſi etiam accidẽtia abeſſent, nullum eſſet in Euchariſtia ſignum ſenſibile; proinde nullum eſſet Sacramentum. Secvnda, quia non poſſet vllo modo vera eſſe Domini ſententia: *Hoc eſt corpus meum*, ſi ita mutaretur totum in totum, vt nihil in vtroque termino commune remaneret. Tertia, quia hoc modo maius eſt meritum fidei. Qvarta, quia horror eſſet humanam carnem in propria ſpecie manducare.

Quam rationem oppugnandam ſumpſit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum multis in locis, ſed maximè parte 3. Primo, quoniam etſi Chriſti caro velatur ſpeciebus panis, tamen non propterea aſſatur, ſed adhuc remanet cruda, ac per hoc non tollitur horror. Secvndo, quia maior eſt horror mentis, quàm oculorum: horret enim qui ſcit ſe occidendũ, etiamſi oculis non videat gladiũ. Et certè magis horreret quis, ſi deberet comedere artocream, quam ſciret ex carne humana confectam, etiamſi non videret, niſi panaceum illud tegmen; quàm ſi iuberetur comedere verum panem, ſed ad humani corporis ſimilitudinem conformatum. Tertio, quia Deus non ſolet parcere ſenſibus, quãdo aliquid nobis vtile eſt: vnde proponit fidelibus ſuis calicem paſsionis, & mortis, horroris plenum. Sed hæc facilè ſolui poſſunt.

Ad Primvm reſpondeo, per illas ſpecies panis Chriſti, carnem non aſſari, neque vllo modo coqui; tamẽ magis tolli horrorem, quàm ſi aſſaretur. Nam cauſſa horroris in carne humana comedenda eſt læſio ipſius carnis: horret enim naturaliter homo veſci, & nutriri carne humana,

A quia horret lacerare, & deſtruere carnẽ ſuæ ſpeciei. At ſi quis poſſet amicum ſuum totum & integrum ſine vlla eius læſione intra pectus ſuũ recipere, libentiſsimè faceret. Nam ex vehementi amore hoc deſiderari, teſtãtur amplexus arctiſſimi eorum, qui ſe valde diligũt: & in hoc modo comedendi magis horret animus aſſam carnem, quàm crudã, & viuam recipere; ſiquidem nouit ſine læſione aſſari non poſſe. Iam igitur, quia in ſpecie panis ſumitur Chriſtus integer, & viuus, & ſine vlla eius læſione, & noſtra ſumma cum vtilitate, inde fit, vt animus non horreat.

Ad Secvndvm dico, maiorẽ eſſe horrorem mentis, quàm ſenſuum; ſed per ſpecies panis, &
B doctrinam fidei, tolli vtrumq; horrorem in Euchariſtia ſumenda.

Ad Tertivm dico, Deum non parcere ſenſibus, quando agitur de ſola pœna; parcere autẽ, quando horror ſenſuum cum ſcelere coniungeretur: ſcelus autem eſſet, Chriſti carnem in propria ſpecie ſumere, quia deberet neceſſariò lacerari, & deſtrui. Deinde in hoc Sacramento Deus conſolari ſuos cupiebat, non affligere: vnde debuit in hac re tollere horrorem, etiamſi in aliis rebus aliquando non tollat.

Adde, quòd hæc ratio ſumpta ab horrore, non eſt ſolius S. Thomæ, & Scholaſticorum, ſed multorum veterum Patrum; Ambroſ. lib. 4. de Sacramen. cap. 4. & lib. 6. cap. 1. Cyrilli in epiſt.
C ad Caloſyrium; Gregorij apud Paulum Diaconum in eius vita; Damaſceni lib. 4. cap. 14. Theophylacti in cap. 6. Ioan. & Auguſtini apud Gratianum, de conſecr. diſt. 2. can. Vtrum.

CAPVT XXIII.

Refelluntur Kemnitij obiectiones.

SVPEREST, vt ad ea reſpondeamus, quæ aduerſarij contra tranſubſtantiationem obiiciunt. Ac Primvm ſoluã argumenta Kemnitij: ipſe enim omnia collegit, quæ Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. 1. & Caluinus in lib. 4. Inſtit.
D cap. 17. §. 13. 14. & 15. contra tranſubſtantiationẽ ſcripſerunt. Deinde ſoluam argumenta Petri Martyris, qui multa noua addidit ad ſuperiora.

Igitur Kemnitius Lutherum & Caluinum ſequutus, Primo loco proponit argumentum à nomine tranſubſtantiationis. Sed obiiciunt Lutherus, Caluinus, Petrus Martyr, Kemnitius, & alij, quod nomen peregrinum & barbarum trãſubſtantiationis, Cõcilium hoc inuenerit, quod ſignum eſt nouæ, peregrinæ, & barbaræ ſententiæ.

Reſpondeo Primo, ſtultum eſſe, cùm de re conſtet, litigare de nomine: de re autem ita conſtat, vt non poſsit magis conſtare. Nam Patres, vt ſuprà vidimus, dixerunt panem ſubſtantialiter conuerti in carnem Chriſti, manentibus tamen

men accidentibus panis: & Hugo dixit, substantiam in substantiam ire; & Guitmundus, Algerus, Petrus Cluniacensis ante hoc Concilium ex professo disputârunt, mutari substantiam panis, accidentibus non mutatis, quæ actio non potest vno verbo significari, nisi dicamus transubstantiari.

SECVNDO, licuit Cōcilio Niceno in ipso symbolo ponere nomen ὁμοούσιος, & Concilio Ephesino nomen θεοτόκος; maiori igitur ratione licuit Concilio Lateranensi in confessione fidei nomen transubstantiationis ponere. Nam in Cōcilio Nicæno CCC. XVIII. Episcopi fuerunt, in Ephesino CC. at in Lateranensi Episcopi suprà CD. & Patres in vniuersum plusquā M. DEINDE ante Nicænum, & Ephesinum Concilium pauca testimonia veterum exstabant de reipsa: at ante Lateranēse innumerabilia. NEQVE obstat, quod nomen ὁμοούσιος, non fuerit primò inuentum in Concilio Nicæno, vt nos ostendimus in 2. lib. de Christo, c. 1. nam satis est, quod in eodē Concilio fuerit publicè ab Ecclesia receptum, & stabilitū, vt Augustinus affirmat lib. 3. cōtra Maximinum, cap. 14. PRÆTEREA, ante Nicænum Concilium non exstabat vnum aliquod nomen æquiualens nomini ὁμοούσιος: at ante Concilium Lateranense exstabant multa nomina æquiualentia nomini transubstantiationis. Nam Patres passim vocant conuersionem, & transmutationem, & Theophylactus in cap. 14. Marci vocat transelementationem, quæ certè vox nihil minus significat, quàm transubstantiatio: nam trāselementatio significat mutationem totius rei vsque ad prima elementa, id est, vsque ad ipsam materiam, quæ ab Aristotele elementum vocatur. DENIQVE, si mutatio solius formæ rectè dicitur à Græcis μεταμόρφωσις, & à Latinis trāsformatio, & mutatio externæ figuræ, dicitur transfiguratio etiam in Euangelio, cur mutatio substantiæ non poterit rectè dici transubstantiatio?

DEINDE proponit argumentum negatiuum hoc modo: *Verissimum est illud axioma, nihil pro articulo fidei Ecclesiæ proponendum esse, quod non ex manifestis, certis, & firmis Scripturæ testimoniis apertè ostendi, & probari potest. Sed transubstantiatio ab Andradio* (vno videlicet ex Catholicis Doctoribus) *collocatur inter illas res, quæ nullis Scripturæ sacræ testimoniis apertè definitæ, & explicatæ sunt: Scotus item, Cameracensis, et alij disertè fatentur, nec verbis Scripturæ, nec symbolis fidei, nec veterum sententiis cogi nos ad dogma transubstantiationis.*

RESPONDEO ad singulas partes argumenti. Axioma Kemnitij falsissimum est: Nam si nihil pro articulo fidei proponendum est, quod non ex manifestis Scripturis probari possit; certè pro articulo fidei proponi non poterit, quod libri Euangelistarum, & epistolæ Pauli sint Scripturæ diuinæ: id enim ex nulla Scriptura, sed ex traditione sola probari potest. Remoto autem ab articulis fidei, quod libri illi sint Scripturæ diuinæ, simul concident omnes alij articuli, qui ex Scripturis illis probātur: axioma igitur Kemnitij vniuersam fidem destruit.

Quod autem ex Andradio, & Scoto, atque Cameracensi Kemnitius refert, mala fide, vt ei solenne est, refert. Nam ANDRADIVS in libro de Cœna Domini, non dicit absolutè transubstantiationem in his rebus numerari, quæ ex Scripturis probari nequeunt; sed ex hypothesi loquitur, ac dicit: *Etiamsi transubstantiatio ex manifestis Scripturis, vt tu,* inquit, *arbitraris, probari non posset, tamen furor esset, in iis rebus, quæ ex certis locis Scripturarum, nec probari, nec refelli possent, velle suo iudicio potiùs, quàm toti Ecclesiæ credere.* Itaque Kemnitius ex hypothetica Andradij sententia, absolutam fecit, vt calumniandi occasionem haberet: qua ratione posset etiam dicere, Christum esse mendacem, idque probare ex ipsius Christi testimonio, qui dixit, Ioan. 8. *Si dixero, quia non noui eū, ero similis vobis mendax.*

Vbi etiam obiter NOTANDA est alia impostura Kemnitij contra eundem Andradium. Sic enim Kemnitius loquitur loco citato: *Andradius meus texit tale argumentum; Scriptura affirmat non esse apud Deum impossibile omne verbum: ergo credēda est transubstantiatio, etsi naturæ vires, ac modum superet.* ac deinde argumentum ineptum facilè eludit. SED nunquam Andradio venit in mentem, vt tale argumentum faceret: nec enim ex omnipotentia probat transubstantiationem fieri, sed non esse impossibilem. Legatur locus Andradij, & per se mendacium cadet.

Non dissimili arte in Scoto, & Cameracensi Kemnitius ludit: Scotus enim in 4. dist. 11. q. 3. quem sequitur Cameracensis, tria dicit. PRIMO, potuisse Deum efficere, vt in Sacramento verè adesset corpus Christi cū pane; et si hoc fecisset, mysterium futurum fuisse facilius, & minus miraculorum in se continens. Quod quidē aliqui negant, alij cōcedunt: sed res ad fidē non ptinet, neq; de eo est nobis cum hæreticis cōtrouersia.

SECVNDO dicit, non exstare locum vllū Scripturæ tam expressum, vt sine Ecclesiæ declaratione euidenter cogat trāsubstantiationem admittere. Atq; id non est omninò improbabile. Nam etiamsi Scriptura, quam nos suprà adduximus, videatur nobis tam clara, vt possit cogere hominem non proteruum: tamen an ita sit, meritò dubitari potest, cùm homines doctissimi, & acutissimi, qualis inprimis Scotus fuit, cōtrarium sentiant.

TERTIO addit, quia Ecclesia Catholica in generali Concilio Scripturā declarauit, ex Scriptura sic declarata manifestè probari transubstantiationem. Non enim potest non esse verus Scripturæ sensus, quem is tradit, qui Scripturam condidit: idem autem Spiritus sanctus est, qui & Scripturam dictauit Apostolis, & Prophetis, & qui eam per Ecclesiam declarauit. Vtinam modum istum loquēdi Scoti Kemnitius, &

ceteri Lutherani imitarentur; nulla enim controuersia remaneret.

Vnvm tamē addit Scotus, quod minimè probandum est; ante Lateranense Concilium non fuisse dogma fidei trāsubstantiationem: id enim ille dixit, quia non legerat Concilium Romanū sub Gregorio VII. neque consensum illum Patrum, quem nos suprà adduximus.

Ad argumentum igitur Kemnitij respondeo, dogma transubstantiationis ad fidem Catholicam pertinere, quia colligitur ex Scriptura diuina, secundum applicationem communem Patrum, & iuxta declarationem Ecclesiæ in Cōciliis generalibus.

Tertivm argumētum sumit Kemnitius ex illis Scripturis, quæ Eucharistiam panem appellant: siquidem ante benedictionē vocatur panis, Matth. 26. *Accepit panem.* & de ipso quod accepit, ait: *Hoc est corpus meum.* Et ne dubiū esse posset, an particula demonstratiua denotaret id, quod acceperat Dn̄s: Lucas & Paulus id expresserunt in altera specie; siquidem dicunt: *Accepit poculum, benedixit, dedit illis, & ait; Hoc poculū, &c.* ergo simplex historia cogit, vt dicamus panē esse corpus Domini, & poculum vini esse poculū sanguinis. At quomodo potest panis esse corpus, si nullus sit ibi panis? & vinum esse sanguis, si nullū sit ibi vinum? Deinde post benedictionē in ipso vsu Paulus Eucharistiam 1. Cor. 10. & 11. quinquies panē appellat: *Panis quem frangimus. De vno pane participamus. Quoties manducabitis panem hunc. Qui māducauerit hunc panem indignè. Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat.* Ergo verus panis est in Eucharistia, non autem spectrum panis, id est, accidentia sine substantia: *Hæc argumenta,* inquit Kemnitius, *sunt perspicua, firma & valdè vrgentia.*

Respondeo, quod pronomen, *Hoc,* non demonstret panē materialem, satis apertè demonstrauimus in 1. lib. cap. 10. & 11. neq; opus est illa repetere, quia quod pronomen, *Hoc,* demōstret panem materialem, vtile est Caluinistis, contra quos tunc disseruimus, Lutheranis autem non modò nihil prodest, sed vehemēter obest. Quare valde miror Lutheri, Kemnitij, & aliorum imprudentiam, qui tantopere vrgent, panem demonstrari pronomine illo: quantò enim fortius id probant, tantò seipsos fortius ligant, & impediunt. Nam (vt suprà deduxi) si Dominus ait; Hic panis est corpus meum, necessariò sequitur, vt aut falsa sit Domini sentētia, si nimirum propriè panis materialis dicatur esse corpus Domini, quod apertè implicat contradictionem: aut panis sit corpus non propriè, sed figuratè, quod volunt Caluinistæ: aut denique panis non manens panis, sed benedictione mutatus sit in corpus Domini, quæ est sententia Ecclesiæ Catholicæ, & verissima.

Ad illas ergo argutias: *Si panis est corpus Domini; ergo panis manet,* respondeo, falsum esse, panē esse corpus Domini, nisi addas, aut certè subintelligas, mutatum. Panis enim mutatus verè est corpus Domini: sed tunc non sequitur, debere manere panem; nam panis mutatus non est, sed fuit panis. Simile est, si dicas; Homo occisus est cadauer: neq; enim inde colligi potest; ergo homo manet, sed potiùs colligitur non manere, quia homo occisus non est homo.

Quod attinet ad alteram partem argumenti de nomine panis post benedictionem, respondi etiam lib. 1. cap. vlt. siquidem ea loca à Caluinistis obiiciebātur: nunc breuiter respondeo, apud Paulum panem vocari post consecrationem non spectrum, nec accidētia sine subiecto, sed verum cibum supersubstantialem, qui panis dicitur, vel quia ex pane factus est, vel quia figuram externam panis retinet, vel quia habet effectus, & proprietates panis, vel quia more Hebraico omnis cibus dicitur panis: siquidem Māna vocatur panis in Scriptura frequentissimè, Exod. 16. Sapient. 16. Psal. 77. & Ioan. 6.

Sed solutio ista Kemnitio non satisfacit: dicit enim esse valde absurdum in Scripturis ita ludere, vt in eodem capitulo modò panis accipiatur propriè, modò metaphoricè. Cùm ergo 1. Corinth. 11. panis omnium consensu accipiatur propriè pro pane triticeo, quando Paulus ait: *Accepit panem, & gratias agens, &c.* oportet etiam paulò infrà propriè accipere, quando idem ait: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, &c.*

Respondeo, non est ita absurdū, vt Kemnitius putat, in eodē capit. variè accipere aliquā vocē, quando analogia aliqua, & similitudo inter eas res inuenitur. Nam Exod. 7. Virga Aaron vocatur virga, antequam verteretur in colubrum; & rursum in eodem capitulo vocatur virga, cùm esset coluber, non virga: *Deuorauit,* inquit Scriptura, *virga Aaron virgas Magorum.*

At instat Kemnitius; nam Exod. 7. apertè declarata est conuersio virgarum in colubros: ea autem declaratione facta, non est absurdū idem nomen tribui rei ante & post conuersionem. Paulus verò non declarauit transubstantiationem, 1. Corinth. 11. quare sine fundamento asseritur, panis nomen accipi variis modis apud Paulum.

Respondeo, aliud exemplum ex ipso Paulo adduci potest, vbi nulla notatur conuersio, & tn̄ idem nomen variè accipitur, 1. Cor. 10. cùm dicitur: *Panis quem frangimus,* de pane triticeo Paulus loquitur secundum Kemnitium; & de pane cœlesti, id est, de corpore Christi naturali secundum Catholicos; & tamen ibidem Paulus ait: *Vnus panis multi sumus.* vbi non de pane triticeo, nec de corpore Christi naturali, sed de Ecclesia loquitur. Adde, quòd Apostolus 1. Cor. 11. satis apertè declarauit variam panis significationem, ex mutatione facta in pane. Nam ante consecrationem absolutè nominauit panem, dicens: *Accepit panem;* post consecrationem autem,

tem, semper addidit pronomē, quo indicaretur sermonem esse de pane consecrato, & mutato; ait enim: *Quotiescunque manducabitis panem hunc,* id est, panem sic benedictum, & consecratum, & proinde mutatum in aliam substantiam. ADDE, quòd de pane non mutato falsum esset, quod Paulus dicit: *Qui manducat indignè, iudicium sibi manducat, &, reus erit corporis, &, non diiudicans corpus Domini.*

QVARTVM argumentum Kemnitius sumit à ratione Sacramenti. Nam secundum Scripturas Eucharistia Sacramentum est sicut Baptismus. At si desit substantia panis, tollitur ratio Sacramenti; ergo non est Scripturis conformis ista transsubstantiatio. Assumptio probatur. PRIMO, in Sacramento requiritur, vt sint duæ res, materia, & forma; res terrena, & cœlestis: verbum enim accedens ad elementum, non annihilat elementum, sed facit Sacramentum. At transsubstantiatio tollit materiam, & rem terrenam, & annihilat elementum.

SECVNDO, Sacramenta sunt instituta ad confirmandam fidem rerum inuisibilium per signa visibilia: ideò enim abluimur in Baptismo, vt credamus nos ita verè, & certò interius lauari per gratiam, vt exterius lauamur per aquam, & eodem modo panem manducamus in Eucharistia, vt credamus nos ita verè, & certò accipere corpus Domini, vt accipimus panem externum. Sed si ille non est panis, sed spectrum panis, & ludificamur, ac decipimur in symbolo externo; quomodo fides rerum cœlestium confirmabitur?

TERTIO, debet esse analogia inter Sacramenta, & rem cuius Sacramenta sunt, iuxta Augustinum in epistola 23. Duplex autem analogia est in Sacramento Eucharistiæ. VNA, quòd sicut panis materialis alit, & sustentat corpus animale; ita corpus Christi est cibus nutriens, & sustentans nouum, & internum hominem. ALTERA, quòd sicut panis triticeus est quædam substantia ex multis granis coacta; ita vnum corpus efficiuntur, qui de vno illo pane Eucharistiæ participant. Quæ significationes omnes intercidunt, si substantia panis tollitur.

RESPONDEO; Substantia panis non pertinet vllo modo ad rationem Sacramenti Eucharistię, sed sola accidentia externa, vt suprà ostendimus lib. 2. cap. 9. Sacramentum enim est signum sensibile, cui per accidens est, vt habeat substantiam annexam, vel non habeat.

Ad PRIMAM probationem dico, rem terrenam in Eucharistia esse species illas sensibiles, quæ terrenis sensibus percipiuntur, materiam autem, ex qua Sacramentum conficitur, dico esse verum panem triticeum; qui in Sacramento iam confecto remanet, quatenus opus est, id est, remanet quantum ad id, quo Sacramentum, id est, signum sensibile est. Porrò verbum

A ad elementum accedens, non annihilat elementum, sed tamen mutat eo modo, quo opus est, vt fiat hoc magnum, & mirabile Sacramentum. Quod autem nulla sit in hac mutatione annihilatio, & suprà breuiter docuimus, & infrà iterum docebimus in solutione argumentorum Petri Martyris.

Ad SECVNDAM probationem dico, ad fidem confirmandam rerum inuisibilium, satis esse si externum signum verè percipiatur, etiamsi non sequatur effectus eius signi, vt est res naturalis. Explico: in Baptismo aspergimur aqua, ad significandam internam lotionem animæ, & tamen non est opus, vt reipsa sordes cor-

B poris aqua illa purgentur, sed satis est si leuiter ab illa aqua contingamur. Non enim aspergimur, vt lauemus corpus, sed solùm gratia significationis; & ideò satis est si ita ab aqua attingamur, vt est signum internæ ablutionis. Sic igitur in Eucharistia, quia non sumimus cibum corporalem, vt caro inde nutriatur, & pinguescat; sed solùm gratia significandæ internæ refectionis, ideò satis est, si verè corporali ore sumamus panem, quatenus significare potest. Significat autem panis ratione accidentium, quæ sola sunt signa sensibilia; itaque satis est, si panis sumatur, quoad accidentia. Neque est hic vlla ludificatio, quia nôrunt fideles, se non sumere panem illum, nisi caussa signi; signum autem ve-

C risimum, & verissimè sumunt. ADDE, quòd etiam aduersarij id fateri coguntur. Nam si fortè detur alicui ab ipsis tam exigua particula panis consecrati, vt non sufficiat ad hominem alendum corporaliter; vel detur magna quidem portio, sed homo qui recipit, & virium debilitate, & graui morbo nutriri nequeat: non propterea negabunt verum Sacramentum ab illo fuisse acceptum; non igitur est opus vt cibus ille nutriat, sed tantùm vt sit nutritionis signum. Adde VLTIMO, quòd etiam species Sacramenti nutrirent, si in magna copia sumerentur: sicut enim diuino miraculo manent sine subiecto, ita etiam nutriunt, vt Theologi docent.

Ad TERTIAM probationem; analogiam inter panem, & Christum non requirere, vt pa-

D nis verè nutriat, & ex multis granis constet, sed satis esse, si naturaliter repræsentet eam rem, quæ verè nutrit, & ex multis granis constat. Nam Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ ob analogiam inter columbam, & Spiritum sanctum; & tamen non fuit opus, vt illa columba esset vera columba, quoad substantiam, sed satis fuit, vt speciem exteriorem columbæ haberet. Et serpens æneus Christum repræsentauit ob analogiam inter serpentem, & Christum; & tamen non fuit ille verus serpens, quoad substantiam.

VLTIMO ex Patribus multa collegit Kemnitius contra transsubstantiationem, sed ea omnia explicata sunt à nobis in 2. libro: nam illa eadem

adferebantur etiam à Caluinistis contra veritatem corporis Domini in Eucharistia. Vide quæ diximus de testimoniis Irenęi, Ambrosij, Theodoreti, Gelasij, & Isichij. Horum enim duntaxat testimonia adducit, & cùm nihil noui adferat, frustrà in eorum confutatione immoraremur.

CAPVT XXIV.

Refelluntur obiectiones Petri Martyris.

PETRVS Martyr in lib. contra Stephanum Gardinerum multa argumenta, vel ꝓponit, vel ab aliis antea proposita confirmat contra transubstantiationem: sed ex iis multa, quæ ex verbo Dei, vel ex Patribus sumuntur, suprà à nobis refutata sunt. Nunc iis omissis, reliqua persequemur.

PRIMVM argumentum habetur obiectione 13. cui argumento ad marginem libri hoc elogium adscripsit: NOTA *vtile argumentum.* Sic igitur argumentatur: *Sicut Dominus Ioan. 6. de se dixit, Ego sum panis; ita Matt. 26. de pane dixit, Hoc est corpus meum. Sed cùm ait, Ego sum panis; non se mutauit in panem: ergo cùm ait, Hoc est corpus meum; non mutauit panem in corpus suum.*

RESPONDEO; Non sunt omnino similes illæ duæ sententiæ. Nam cùm Dominus ait: *Ego sum panis*, non loquebatur de pane triticeo, sed de pane cœlesti; nunquam enim dixit absolutè: *Ego sum panis*, sed, *Ego sum panis viuus*, aut *panis vitæ*, aut aliquid huiusmodi. Quare nō fuit opus vlla mutatione, vt illæ sententiæ veræ essent, cùm pro eodem Christo supponerent, tam pronomen, *ego*, quàm nomen *panis*. At cùm idem Dominus ait: *Hoc est corpus meum*; ex aduersariorum sententia, illud, *Hoc*, demonstrabat panem triticeum; ex sententia autem Catholicorum demonstrabat id, quod continebatur sub triticei panis speciebus. Itaque ex sententia aduersariorum, sensus erat, Hic panis triticeus est corpus meum; quæ sententia non potest esse vera, nisi panis mutetur in corpus Domini, vt suprà ostendimus. Ex sententia etiam Catholicorum non potest esse verum illud Domini pronūciatum, nisi fiat mutatio panis in corpus; non enim ante mutationem, id quod sub speciebus illis continetur, est corpus Domini, sed panis triticei substantia. Quare in illo vtili argumento maior propositio est falsa, si illud, *sicut*, dicat similitudinem propositionum: si autem ita accipiatur illud, *sicut*, vt solùm significet eiusdem Christi esse vtramque sententiam; tunc maior propositio est vera, sed consequentia est mala, quia in alio sensu Dominus vnum dixit, & in alio sensu aliud.

SECVNDVM argumentum in obiectione 14. *Transubstantiatio aperit fenestram Marcioni, Valentino, Eutycheti, aliisq́; hæreticis, qui Christi corpus phantasticum*

A *esse dicebant; nam si substantia corporis eius inuisibiliter volitat per innumera loca, & modò hîc incipit esse, modò illic, quis non suspicetur esse phantasma?*

TERTIVM argumentum est ibidem: *Non potest panis totaliter desinere esse, quin annihiletur. At quod annihilatur, non potest conuerti, vel transire in aliam substantiam, & proinde nec transubstantiari, nisi vocabulis abuti velimus; ergo est impossibilis transubstantiatio, qualis à Catholicis ponitur.* Probat PRIMAM propositionem: nam panis erat aliquid, & iam est nihil; ergo est annihilatum. Quod autem sit nihil, probat, quia nusquam est, nullus est, nulla pars eius remanet. Nec potest responderi non annihilari, quia succedit ei res nobilior; nam quando cibus

B in stomacho vertitur in carnem humanam, succedit ei res nobilior, & tamen dicitur simpliciter corrumpi. Probat autem SECVNDAM propositionem; quia conuerti, vel transire vnum in aliud, significat, si propriè loquendum sit, vnum & idem manere sub vtroque termino, alioqui non transit, sed resilit, vel recedit vnum ab alio, si vno veniente alterum cedit. Et quia hoc argumentum videtur Petro Martyri insolubile, ita loquitur nobiscum: *Si ageretis cum beluis, non deberetis audere tam ἀσύστατα, & monstrosa loqui. Gratia sit Deo, qui tam manifestè perdit sapientiam sapientium, & intelligentiam intelligentium reiicit. Ipse nouit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Hoc quoque tempore ad nostram institutionem non dedignatur comprehendere sa-*

C *pientes in astutia ipsorum.* Hæc ille.

Caluinus quoque lib. 4. Institut. cap. 17. §. 14. contendit, Catholicos non ponere veram conuersionem, sed annihilationē panis. Quod idem asserit Kemnitius loco notato: & ante eos Ioannes VVicleftus apud Thomam VValdensem, tomo 2. cap. 68. vbi etiam deducebat Christum esse Deum malum Manichæorum, si vera sit transubstantiatio, quia annihilabit res bonas à Deo creatas.

RESPONDEO; Argumentum de phantasmate Marcionistarum, verum phantasma mihi esse videtur: habet enim faciem quandam argumenti, sed verum argumentum non est, cùm nihil concludat pro aduersario. Nam phātasmata, seu

D phantastica corpora, quale esse putabant Christi corpus Marcionistæ, Manichæi, Eutychiani, videntur esse vera corpora, si externis oculis considerentur, & tamen reipsa non sunt vera. At corpus Christi in Eucharistia ex Catholicorum sententia non videtur oculis externis esse verum corpus, & tamen reipsa est. Itaq; habet corpus Christi in Eucharistia contrarias conditiones iis, quæ conueniunt corpori phantastico. Quare argumentum aduersarij concludit contrarium eius, quod ipse volebat.

Ad ALTERVM ex iis, quæ suprà diximus cap. 18. patet solutio: sed ne Martyr nimium glorietur, respondebo ad singulas partes argumenti ipsius. Nego igitur panem annihilari, atque assero verissimè conuerti. Ad illam probationem:

Panis aliquid erat, & nunc nihil est, nullus est, nusquam est, &c. RESPONDEO, non propterea esse annihilatum. Nam etiamsi panis nihil sit, tamen id in quod ipse conuersus est, non est nihil, nec nullum, nec nusquam. Non enim dicitur annihilari quod manet nihil in se, sed quod terminatur in nihil, ita vt terminus actionis, qua ipsum desinit esse, nihil sit: alioqui aqua, quæ à Domino versa est in vinum, annihilata fuisset; nam post conuersionem nihil fuit, nulla fuit, & nusquam fuit. Neque obstat quod fortè materia manserit; nam materia non est aqua: & præterea saltem forma substantialis aquæ, & multa eius accidentia annihilata fuissent, quia nihil omnino eorum mansit.

Ad exemplum de cibo, qui in stomacho corrumpi dicitur, etiamsi succedat ei res alia nobilior, RESPONDEO propriè loquendo, cùm succedit res nobilior, tota illa actio generatio dicitur, non corruptio, sicut è contrario, cùm succedit res ignobilior, corruptio dicitur, non generatio. Quia tamen reuera vbicunque est generatio vnius, ibi est corruptio alterius, admitto cibum verè corrumpi, vt caro humana generetur, & eodem modo admitto panem per consecrationem interire, vt ei succedat corpus Christi: sed aliud est corrumpi, & interire, aliud annihilari. Corrũpitur enim, siue interit, quidquid desinit esse: at non annihilatur, nisi quod ita desinit esse, vt nihil ei succedat, ita vt eius desitio terminetur ad nihil. Itaque cibus corrumpitur quidem, quia desinit esse, sed non annihilatur, quia non desinit in nihil, sed in carnem humanam.

Quantum autem ad ALTERAM propositionem argumenti Petri Martyris. RESPONDEO, aliud esse transire de vno ad aliud, aliud transire vnum in aliud. Cùm enim dicimus transiuisse aliquid de vno ad aliud, tunc significamus permanentiam eiusdem rei in vtroque termino: & hoc modo quando vnum sic cedit alteri venienti, vt migret ad aliud, dicitur resilire, seu recedere, & transire ab illo, cui cedit, nõ autem in illud transire. At verò, cùm dicimus, vnum transire in aliud, tunc non significamus permanentiam eiusdem rei in vtroque termino, sed significamus desitionem vnius rei, & inchoationem alterius. Sic dicimus vsitatißimè noctem conuerti, seu transire in diem per ortum solis, & diem in noctem per solis occasum; ligna in ignem per combustionem; cibum in hominem per nutritionem; & elementa in inuicem per mutuum conflictum; atque hoc modo dicimus panem conuerti, seu transire in corpus Christi; non autem aliquid tertium de pane transire ad corpus Christi. Hinc igitur patet, quàm inepta, & frigida fuerit Pseudomartyris gloriatio.

QVARTVM argumentum habetur obiectione 59. vbi ex confeßione Berengarij, quæ habetur can. Ego Berengarius, de consecrat. dist. 2.

A argumentum sumit. Nam in ea confeßione, quę à Concilio Romano approbata fuit, habetur, panem & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem esse non solùm Sacramentum, sed etiam verum corpus, & sanguinem Domini, & sensualiter, & in veritate sacerdotum manibus tractari, & frangi, & fidelium dentibus atteri. Ex qua confeßione apertè colligitur, panem verum esse in Eucharistia, & eum sensualiter tractari, frangi, atteri: neque enim ista de Christi carne dici poßunt sine ingenti blasphemia.

Idem argumentum antea fecerat Ioan. VViclefus apud Thomam VValdensem, tom. 2. cap. 42. & 43. obiiciebat enim VViclefus, Ecclesiam

B tempore Innocentij III. defecisse ab Ecclesia, quæ fuit tempore Nicolai II. quòd illa negauerit substantiam panis manere in Eucharistia, cuius contrarium posuerat ista in abiuratione Berengarij. Caluinus etiam lib. 4. Instit. cap. 17. §. 12. & alij tum Lutherani, tum Caluinistæ istam confeßionem Berengarij aut contra nos obiiciunt, aut eam vt monstrosam irrident. Et denique primus omnium Berengarius (teste Lantfranco in libro de corpore Domini) post illam abiuratioñe periurus cœpit obiicere fidelibus, ex illa confeßione colligi posse verum panem esse in Eucharistia: *Sicut enim qui dicit, Christus est lapis angularis, Christum non tollit, sed ponit; ita etiam*

C *(dicebat ipse) qui ait, Panis est corpus Christi; panem non tollit, sed ponit.*

RESPONDEO, confesio illa Romani Concilij, quòd ad verba attinet, tota desumpta est ex antiquis S. Patribus, & ideò non potest reiici, vel irrideri, quin simul veteres S. Patres reiiciantur, & irrideantur. Quod autem attinet ad rem ipsam, nihil continet falsum, aut contrarium fidei, quam & antea, & postea Catholica Christi Ecclesia tenuit.

Quatuor sunt partes eius confeßionis. PRIMA est, panem post consecrationem esse Sacramentum: & hoc nullus negat aduersariorum, & habetur expressè apud Augustinum lib. 20. contra Faustum, cap. 13. vbi dicit, panem & calicem

D certa consecratione fieri mysticum, alioqui esse alimentum refectionis, non Sacramentum religionis.

SECVNDA pars est, eundem panem post consecrationem esse verum, & naturale Christi corpus: quòd intelligitur de pane mutato substantialiter virtute consecrationis, vt suprà cap. 21. probauimus ex Lantfranco, Guitmundo, & Anselmo. Itaque panis consecratus, quoad species externas, est Sacramentum; quoad internam substantiam, est verum, & naturale Christi corpus. Et hoc non solùm est verum quoad sensum, sed etiam conforme sententiis Patrum suprà citatis, cap. 20. ac præsertim S. AVGVSTINI in homil. ad infantes apud Bedam in comment. 1. Cor. 10. vbi dicit: *Panis est corpus, & vinum est sanguis.*

Ad argumentum autem Berengarij, VVicleſi, Petri Martyris, & aliorum, qui dicunt; Si poſt conſecrationem panis eſt corpus Domini; ergo poſt conſecrationem manet panis: reſpondit optimè Lantfrancus, omnino manere panem poſt conſecrationem, ſed panem cœleſtem, non triticeum; panis enim poſt conſecrationem eſt panis mutatus ſubſtantialiter in carnem Domini, vt ſæpe diximus.

Tertia pars eſt, corpus Domini ſenſualiter manibus tractari, frangi, & atteri dentibus; qui modus loquendi inuenitur apertiſsimè in Patribus. Chrysostomvs homil. 83. in Matth. *Ipſum*, inquit, *vides, ipſum tangis, ipſum comedis.* Et homil. 45. in Ioan. *Non ſe tantùm videri permittit deſiderantibus, ſed & tangi, & manducari, & dentes carni ſuæ infigi.* Et homilia 24. in priorem ad Corinthios: *Quod in cruce paſſum non eſt; id in oblatione patitur, & propter te frangi ſuſtinet, vt omnes ſatiet.* Hæc ille. Itaque Chryſoſtomus aſſerit, corpus Domini in Euchariſtia, videri, tangi, frangi, & dentes in illud infigi: qualia etiam leguntur apud Cyrillum lib. 12. in Ioan. cap. 58. & alios Patres. Senſus autem horum verborum eſt, Chriſti corpus videri, tangi, frangi, & teri mediantibus ſpeciebus panis, quæ ſolę formaliter videntur, tanguntur, franguntur, terentur. Quomodo Luc. 8. dicebat Dominus: *Quis me tetigit?* Et rurſus: *Tetigit me aliquis.* Et tamen nemo ipſum, ſiue eius corpus immediatè tetigerat, ſed ſolùm mediante fimbria veſtis: & nos vſitatè dicimus; Pluuia me totum madefecit, & humectauit; etiamſi fortè ſolum pallium aſperſum fuerit aqua. Denique in Scripturis frequentiſsimè dicebantur Angeli videri, & tangi, cùm in corporibus aſſumptis viderentur, & tangerentur.

Qvarta pars eſt, contactum iſtum ſenſualem carnis Chriſti non eſſe tantùm in Sacramento, id eſt, in ſymbolo, ſed etiam in rei veritate: quæ particula addita eſt ob fraudes hæreticorum. Nam duobus modis poteſt Chriſti caro ſenſualiter videri, & tangi, mediantibus ſpeciebus panis. Vno modo mediantibus ſpeciebus, vt ſignis quibuſdam; quomodo qui imaginem Chriſti depictam, vel ſculptam videt, & tangit; dicere poteſt ſe ſenſualiter vidiſſe, & tetigiſſe Chriſtum mediante illo ſigno: & hoc modo tantùm Chriſtum videri & tangi in Euchariſtia, negat confeſsio illa Romani Concilij. Altero modo mediantibus illis ſpeciebus, vt reipſa tegentibus præſentem Chriſti carnem; & hoc vult illa confeſsio, & ad hoc faciunt exempla allata de tactu Chriſti mediante veſte; & de tactu Angelorum mediante corpore aſſumpto: atque hunc modum loquendi habet etiam Chrysostomvs homilia 83. in Matthæum, vbi ſic ait: *O, quot modo dicunt, Vellem ſpeciem eius, & formam videre.* Et ſubdit: *Ipſum igitur vides, ipſum tangis, &c.* Vbi opponit præſentiam Chriſti in Euchariſtia, præſentiæ eius in imagine, & forma ad viuum

A expreſſa; quod certè non faceret, ſi in Euchariſtia non haberemus Chriſtum, niſi in ſigno.

Qvintvm argumentū habetur obiectione 63. 64. 121. 122. 123. 129. Senſus falli non poſſunt circa ſenſibilem ſubſtantiam: at illi iudicant in Euchariſtia eſſe panem. Item Patres probant, Chriſtum fuiſſe verum hominem, contra Marcionem, Manichæum, & ſimiles hæreticos, quia manducabat, bibebat, dormiebat, fatigabatur; ergo eodem modo probare poſſumus in Euchariſtia eſſe verum panem, quia ibi eſt color, ſapor, odor, figura veri panis. Vel ſi hic ſenſus falluntur, & licet nobis dicere; Non eſt panis, licet videatur omnibus ſenſibus, cur non licebit

B Marcionitis dicere, Chriſtus non fuit homo, licet omnibus ſenſibus videretur eſſe homo? ergo iſta tranſubſtantiatio præiudicat fidei, & fauet hæreticis, &c. Hæc eſt ſumma illarum obiectionum. Similia habet etiam Ioannes VVicleſus apud Thomam VValdenſem, tomo 2. cap. 45. & 46. vbi argumentatur, in Euchariſtia eſſe verum panem, quia ita iudicant mures.

Poteſt addi argumentum paulò grauius ex Scoto, qui & proponit, & ſoluit. Eſt autem huiuſmodi: *In Sacramento veritatis nihil decet eſſe falſum. At ſi ſubſtantia panis deſit, erit falſitas in accidentibus: accidentia enim externa, ſunt naturalia ſigna internæ ſubſtantiæ, vnde etiam per ea à poſteriori indagatur à Philoſophis ſubſtantia.*

C Respondeo ad Primvm; Illa ſententia Philoſophorum, ſenſum non falli circa ſuum obiectum, vera eſt, ſed eget multis limitationibus, quæ notandæ ſunt, vt videamus, quàm debile fundamentum habeant aduerſarij. Primo, vera eſt de obiecto per ſe, id eſt, de accidentibus, non de ſubſtantia, quæ eſt obiectum ſenſuum per accidens. Videmus enim circa ſubſtantias etiam ſenſibiles, homines falli frequentiſsimè, cùm ex ſola apprehenſione ſenſuum iudicant, vt patet in glacie, quæ videtur cryſtallum, in aurichalco, quod non diſcernitur ab auro, & ſic de aliis: & hoc ſufficeret ad argumentum ſoluendum. Fatemur enim ſenſus non falli in accidentibus panis, quæ ſunt obiecta per ſe,

D ſed in ſubſtantia tantùm, quæ eſt obiectum per accidens. Allatum eſt anno M. D. LXXXV. à quibuſdam ex Syria, fragmen ligni conuerſum in lapidem, manentibus accidentibus quibuſdam ligni, vt figura, colore, aſperitate, &c. quod quidem ita verum lignum videbatur iudicio oculorum, vt ſanè qui rem non noſſet, iuraturus fuiſſet illud eſſe lignum, cùm tamen non lignum, ſed veriſsimus lapis eſſet.

Secvndo, vera eſt ea ſententia de obiecto proprio, non de obiecto communi. Vnde videmus homines paſsim decipi in iudicanda magnitudine ſtellarum, in figura baculi in aqua exiſtentis, in motu & quiete cùm nauigamus: putamus enim littora recedere, & nauim quieſcere.

A Tertio, vera est de obiecto proprio, si sint organum, & medium bene disposita: nam alioqui etiam circa proprium obiectum falli possumus; sæpe enim per viridia perspicilia colorem album putamus esse viridem, & gustus infectus dulcia iudicat esse amara.

Qvarto, vera est de obiecto proprio in generali; nam in particulari videtur posse contingere error, etiam organo, & medio rectè dispositis. Vera est (inquam) de obiecto in genere, quia sensus videndi non errat vnquam in eo, quod apprehendit colorem, vel lumen: nullo enim modo fieri potest, vt apprehendat saporem, & odorem, aut aliquid aliud, excepto colore, & lumine. Quomodo etiam intellectus

B non errat in eo, quod apprehendit ens in genere: at in particulari videtur posse contingere error, nimirum; vt apprehendat vnum pro alio. Nam in iride iudicant oculi verissimos esse colores, qui tamen non sunt, nisi lumen reflexum. Cùm igitur hæc ita sint, meritò Patres reprehendunt eos, qui ex apprehensione sensuum de hoc Sacramento, & aliis rebus fidei iudicare volunt. Vide Cyrillum catechesi quarta mystagogica. Chrysostomum homilia 83. in Matthæum, & Augustinum serm. 33. de verbis Domini.

Ad Secvndvm respondeo contra Marcionem, Manichæum, & similes probari à Patribus, Christi corpus verum, & solidum, non au-

C tem phantasticum fuisse experimento sensuum: idque rectissimè propter duas caussas, quarum vtraque deest argumento aduersariorum circa panem Eucharistiæ. Prima caussa est, quia disputabatur cum illis hæreticis de obiecto proprio sensuum, id est, de soliditate corporis; phantasma enim tangi nequit. Vnde etiam Dominus Lucæ 4. probauit se non esse spiritum seu phantasma, sed corpus solidum, ex tactu: *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Nos autem cum Lutheranis disputamus de substantia panis, quæ non est obiectum sensuum, nec proprium, nec commune, nisi per accidens, & in quo sæpe erratur.

D Secvnda caussa est, quia Scriptura nusquam dicit, Christum non habere verum corpus, immò contrarium affirmat, & similiter Ecclesia in Conciliis idem semper docuit. Posito autem hoc fundamento fidei ex verbo Dei per Ecclesiam explicato, rectè adhibentur omnia argumenta alia, quæ idem confirmare possunt; licet alioqui non possint certitudinem fidei Catholicæ efficere. At in caussa Lutheranorum, verbum Dei per Ecclesiam Catholicam in multis Conciliis declaratum affirmat, in Eucharistia non esse panem: proinde argumenta ex experimento sensuum, quæ (vt ostendi) in se fallacia sunt, in hac re fallacissima iudicanda sunt.

Ad argumentum Scoti, dico nihil esse falsi in signo sensibili Eucharistiæ; quia accidentia illa significant naturaliter sub illa specie latere substantiam panis, & ideò, nisi præter cursum, ordinemque naturæ Deus aliquid faciat, per illa accidentia venitur in cognitionem substantiæ. In Eucharistia autem non naturaliter, sed supra ordinem naturæ fit, vt sub illis accidentibus desit substantia panis. Itaque in ipsis signis nulla est falsitas, cùm id solùm significent, naturaliter sub illa specie latere substantiam panis. Quòd si imaginatio hominum fallitur in hac re, id nascitur ex ipsorum vitio: nam vel sunt fideles, vel infideles. Si fideles, non falluntur, quia sciunt testimonio Dei, & Ecclesiæ ibi esse accidentia sine substantia. Si infideles, falluntur, vel quia credere nolunt Deo, & Ecclesiæ, vel si fortè non audierunt quidquam de hoc mysterio, falluntur simpliciter ex ignorantia mysterij, non ex falsitate, quæ sit in re. Et hoc nullum est absurdum: nam hoc modo fallebantur etiam sancti viri, Abraham, Loth, Tobias, Manue, Gedeon, & alij, qui Angelos in specie humana sibi apparentes, veros homines esse credebant, & vt homines tractabant: & duo discipuli fallebantur, qui Dominum peregrinum aliquem esse existimabant; & Magdalena, quæ eundem hortulanum esse putabat.

Argumentum Sextvm est apud eundem obiectione 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. *Panis Eucharistiæ mutationes varias recipit, quæ nullo modo fieri possunt sine substãtia panis, quæ sit subiectum illarum mutationum; ergo substantia panis, & non sola accidentia in Eucharistia reperiuntur. Antecedens probatur, quia panis Eucharistiæ potest alterari, vt calefieri, immò etiam veneno infici: constat enim Victorem III. Papam, & Henricum VII. Imperatorem veneno periisse, quod in Eucharistia positum fuerat. Item panis Eucharistiæ aliquando corrumpitur, & inde aliud generatur: nam ex eo homines nutriri constat, & vermes inde procreari, & illum etiam posse comburi, & vinum Eucharistiæ verti aliquando in acetum.*

Respondeo; Tractantur hæc omnia accuratè à Scholasticis: sed quod attinet ad argumenta aduersariorum, facilè solui possunt. Nam vel mutatio in pane Eucharistiæ est sola alteratio, vel est corruptio. Si sola alteratio, vt calefactio, condensatio, &c. tum non requiritur materia, seu substantia; nam accidentia omnia pro subiecto habent quantitatem, quæ in Sacramento manet. Vnde hostia consecrata dicitur alba, sapida, rotunda, parua, &c. hæc enim omnia denominant quantitatem, alioqui non posset fieri ista denominatio: nõ enim accidentia de se ipsis dicuntur in concreto, sed solùm de subiecto, excepta quãtitate, quę & dicitur quantitas, & quanta. Et sicut fieri potest, vt maneant qualitates in quantitate separata à materia, sic etiã potest fieri, vt introducantur nouæ qualitates in eandem quãtitatem à materia separatam. Si verò sit corruptio specierum, vt in mutatione

humana,

humana, combustione, &c. tum requiritur quidem materia, sed ea substituitur à Deo in illo ipso instanti, quo desinunt esse illæ species, & in quo aliud generatur; & hoc sine miraculo. Sicut enim cùm disposita est materia corporis humani sufficienter, Deus animam creat, & infundit, & hoc non dicitur miraculum, quia hoc exigit ordo rerum à Deo institutus: ita etiam quando per alterationem specierum panis eò venitur, vt adsint dispositiones requisitę ad aliquam formam introducendam, exigente ordine rerum, Deus materiam substituit, & in illo ipso instanti ab agente naturali, mediantibus dispositionibus præmissis, introducitur forma substantialis. Atque hæc est simplicissima, & tutissima explicatio huius rei; sic enim omnia cohærent. Nã nec dicimus, fieri generationem, & corruptionem sine materia, nec multiplicamus miracula, nec dicimus ab agente naturali fieri materiam, aut certè nihil ab eo fieri, sed totum à solo Deo: & simul ostendimus nihil materię mundo deperire ex tot panum consecratione.

SED obiicit Petrus Martyr obiectione 67. argumentum suo iudicio insolubile, re autem vera prorsus ineptum, & indignum vel mediocri Philosopho: *Nam si disponuntur*, inquit ipse, *illæ species ad materiam recipiendam, vel id fit manente Christi corpore in Eucharistia, vel post eius abscessum. Manente Christi corpore id fieri nequit, quia nunquam simul esse debent materia panis, & corpus Christi; essent autem simul si dispositio fieret manente Christi corpore: nam simul est vltima dispositio, & introductio eius, ad quod fiebat dispositio. Abscedente autem corpore Christi, species pereunt, nec vsquam sunt, vt omnes Theologi docent, qui volunt corpus Christi manere, donec species manent. At quod perit, non potest disponi; igitur fictitia est illa dispositio.*

RESPONDEO; Dispositiones non fiunt ad materiam recipiendam, vt imperitè Martyr dicit, sed ad formam: sed quia forma introduci non posset, nisi adesset materia, ideo (vt dixi) materiam Deus substituit. Porrò dispositiones illæ inchoantur manente Christi corpore: vltima autem dispositio, cum qua simul, & materia substituitur à Deo, & forma ab agente naturali introducitur, fit in illo instãti, quod est primum non esse corporis Domini in Eucharistia, & primum esse rei genitæ.

SED, inquit Martyr, *tunc species non sunt*. RESPONDEO; Non sunt in sua natura, sed sunt tamen in natura aliarum qualitatum introductarum: neque est hoc nouum, aut singulare, sed commune, & ordinarium in omni generatione, & corruptione.

Ad illud autem de veneno in Eucharistia propinato, RESPONDEO, quidquid sit de veritate historiarum (neque enim desunt, qui eas historias falsas esse contendant) vel venenum consistebat in sola qualitate aspersa vino Eucharistię, vel in substantia aliqua admista illi vino ante vel post consecrationem. Si in sola qualitate, tum

A nullum sequitur absurdum, si dicamus in ipsa specie consecrata posse manere, vel introduci istam qualitatem, vt possunt aliæ, quæ se compatiuntur cum accidentibus panis, & vini. Si verò sit aliqua substantia venenata, vt aliquis liquor, in illo corpus Domini non erit, licet in eodem calice sit ille liquor cum vino consecrato: nihil enim verti potest in corpus, & sanguinem Domini, nisi quod ipse Dominus instituit, id est, panis & vinum.

Argumentum SEPTIMVM est in obiectione 106. *De accidentium ratione, & essentia est, vt inhæreant in subiecto. Sed in pane Eucharistiæ accidentia panis inueniuntur; ergo & subiectum eorum, quod est substantia.*

B Probat maiorem propositionem. PRIMO, quia accidentis esse est inesse, vt colligitur ex libro 5. Metaphys. tex. 35. Vnde accidens non tam dicitur ens, quàm entis, id est, aliquid entis, siue aliquid in ente existens.

SECVNDO, Aristoteles Platonem reprehendit, quod posuerit Ideas à materia separatas. Quod si formę substantiales, quales Ideæ sunt, à materia separari nequeunt, quantò minus poterunt separari formæ accidentales?

TERTIO, sicut accidenti conuenit inhærere in alio, ita substantiæ non inhærere. Sed nullo modo fieri potest, vt substantia inhęreat in alio; ergo neque vt accidentia non inhæreant.

QVARTO, ista accidentia vel sunt in se, vel in
C alio. Si in se; ergo subsistunt per se, & proinde substantiæ sunt, non accidentia. Si in alio; ergo inhærent; ergo non manent sine subiecto.

QVINTO, AVGVSTINVS in epistola 57. ad Dardanum: *Tolle*, inquit, *ipsa corpora qualitatibus corporum, non erit, vbi sint; & ideò necesse est, vt non sint.* Alium locum huic similem adferebat Ioannes VVicleſus ex li. 2. Soliloquiorum, cap. 12. vbi sic loquitur Augustinus: *Cui fieri posse videatur, vt id, quod in subiecto est, maneat ipso intereunte subiecto?*

RESPONDEO, falsum esse ad accidentis essentiam pertinere inhærentiam in subiecto: id enim negant nõ solùm veteres Patres, & omnes Theologi, ac Philosophi Christiani, sed etiam multi ex Ethnicis. Ex Patribus Basilius, non so-
D lùm credidit, accidens sine subiecto esse posse, sed etiam reipsa fuisse initio creationis rerum. Nam hom. 2. de opere sex dierum, & clarius homil. 6. docet lucem solis creatam fuisse prima die, & mansisse absque sede, & vehiculo tribus diebus, & tandem die quarta creatũ fuisse corpus solare, & in eo, vt in subiecto positam fuisse lucem illam, quæ fuerat prima die creata. Et ne quis dicat, per lucem non intelligi à Basilio veram, & solam qualitatem, sed substantiam aliquam lucidam: ipse se clarissimè explicat. Dicit enim, aliud esse albedinem, aliud esse corpus, quod per eam fit album; & eodem modo aliud esse lucem, aliud corpus lucidum: & quamuis nos separare non possimus vnum ab alio, nisi sola cogitatione, tamen posse à Deo reipsa separari,

rari, quæ nos mente, & cogitatione separamus. Nec potest etiam dici Basilium fortè confundere lucem cum lumine, & solùm velle dicere primis illis tribus diebus fuisse lumen in mundo sine sole, ita tamen, vt non defuerit subiectum (lumen enim in aëre, & aqua, vt in subiecto erat) sed defuerit caussa secunda efficiens, id est, corpus lucidum, à quo illuminatio illa fieret. Hoc, inquam, dici non potest. Nam homil. 2. distinguit Basilius lucem primigeniam, quam postea in corpore solari collocatā dicit, à lumine quod per aquam, & aërem diffundebatur: ait enim lucem illam per emissionem radiorum, & rursus per eorundem contractionem effecisse diem, & noctem; dum enim lux illa emitteret radios, omnia corpora diaphana illustrabantur, dum radios contraheret, eadem corpora obscurabantur. Similia habet Ioannes Damascenus Basilium sequutus lib. 2. de fide Orthodoxa, cap. 7.

Porrò Thomas VValdensis, tomo 2. cap. 76. profert multa testimonia veterum Philosophorum, qui docebant posse accidentia existere sine subiecto. Aristoteles autem id quidem non concedit, quia non potest naturaliter fieri: tamen apertè docet non esse inhærentiam de essentia accidentis; quod nobis hoc loco sufficit ad refutandam Petri Martyris vanitatem. Nam Aristoteles lib. 3. de anima, tex. 9. dicit: *Aliud est magnitudo, aliud magnitudinis esse.* Quod si ipsum esse, id est, existentia accidentis, distinguitur ab eius essentia, certè multò magis inhærentia distinguetur, quæ est modus quidam existentiæ. Rursus lib. 4. Phys. tex. 58. quærit Aristoteles, an spatium censendum esset vacuum, vbi solus esset color, aut sonus: quæ sanè quæstio inanis esset omnino, si inhærentia esset de essentia; qui enim diceret colorem, necessariò includeret etiam subiectum, & proinde corpus.

Ad PRIMAM igitur probationem dico illam sententiam Accidentis esse est inesse; &, Accidens non ens, sed entis: nihil significare aliud, nisi accidentis naturam esse imperfectam, & habere ordinem quendam ad substantiam, ob cuius gratiam existit.

SCIENDVM enim est, accidētia habere propriam essentiam, vt patet: nam accidentia habent sua genera, & species distinctas planè à substantię generibus, & speciebus; sunt enim diuersa prædicamenta. Rursum negari non potest, quin habeant accidentia propriam existentiam distinctam ab existentia subiecti, seu substantiæ, vt patet, quia terminant actiones reales; nam alteratio propriè qualitatem producit, & augmentatio quantitatem: tamen habent accidentia triplicem ordinem ad substantiam. PRIMVS est essentialis, quia, vt dixi, sunt entia essentialiter imperfecta, & ideò essentialiter respiciunt substantiam. Hic autem ordo non est relatio propriè dicta, sed est ipsa natura imperfecta; & ratione huius dicitur esse non tam ens, A quàm entis, & eius esse dicitur inesse, quia ordinatur ad inhærendum in subiecto. SECVNDVS ordo est quædam potentia, seu aptitudo ad inhærendum: & hic ordo non est de essentia, sed est proprietas quædam accidentis, quæ oritur ex natura illa imperfecta, vt diximus. TERTIVS ordo est actualis inhærentia, qui est quasi actus quidam, & officium accidentis, & proinde quid posterius ipso accidente. Non enim accidens, verbi gratia, cādor talis est, quia facit parietem candidum, sed contrà, ideo facit parietem candidum, quia ipse in se est candor. Nulla igitur repugnantia admittitur, si diuina potentia separaretur accidens ab eo, quod nec est de essentia B eius, & à quo ipsum non pendet, cùm sit prius.

Ad SECVNDAM probationem dico, meritò reprehendi ab Aristotele eos, qui ponebant formas substantiales separatas: illi enim existimabant, hanc esse naturam rerum, vt formæ separatæ sint. Sed hæc reprehensio ad nos non pertinet, qui fatemur naturaliter non solùm non existere, sed etiam non posse existere formas separatas.

Ad TERTIAM respondeo, fallaciam latere in argumento: nam cùm dicit Petrus Martyr; Sicut accidenti conuenit inhærere, ita substantiæ non inhærere: comparat actum accidentis, non cum actu substantiæ, vt debuit, si rectè compa- C rare voluit; sed cum negatione actus accidentis. At si rectè comparasset hoc modo; Sicut accidenti conuenit inhærere, ita substantiæ conuenit subsistere: vel negatiuè; Sicut accidenti conuenit non subsistere, ita substantiæ non inhærere; vidisset argumentum suum nihil valere, immò pro nobis esse. Nam sicut substantiæ conuenit naturaliter subsistere, & tamen supernaturaliter potest separari à sua subsistentia, vt patet in mysterio Incarnationis, vbi natura humana est substantia, & tamen non subsistit, id est, non per se existit, sed à Verbo sustentatur: ita accidenti conuenit naturaliter inhærere, & tamen fieri potest diuinitus, vt non inhęreat. Sic etiam, sicut substantia nullo modo potest inhærere, ita D accidens nullo modo potest subsistere per se: nam in Sacramento licet non sint accidentia in subiecto, tamen non per se subsistunt more substantię, sed à Deo sustentantur modo supernaturali. Ratio autem cur non possit substantia inhærere, vel accidens per se existere, in promptu est; quia non potest effectus formalis separari à caussa sua, à qua intrinsecè pendet, licet è contrario possit caussa separari ab effectu, quia prius non pendet à posteriori. Porrò inhærere, est effectus formalis accidentis, sicut subsistere, substantiæ; inde ergo non potest vllo modo illa res inhærere, quæ non est accidens, neque illa subsistere, quæ non est substantia.

Ad QVARTVM, quod erat eiusmodi: *Accidentia ista, vel sunt in se, vel in alio. Si in se, ergo subsistunt: si*

in alio, ergo inhærent. RESPONDEO, esse in se, & non subsistere, quia sunt in se negatiuè, non positiuè. Nam ideo dicuntur esse in se, quia non sunt in aliquo supposito, & tamen reuera non subsistunt per actum positiuum, qualis manat ex naturis substantialibus; sic etiam dico esse in alio, & non inhęrere, quia sunt in alio, vt in conseruante, non vt in subiecto.

Ad QVINTAM probationem ex Augustino, RESPONDEO, eum loqui de eo, quod potest fieri naturaliter.

Argumentum OCTAVVM habetur in obiectione 125. & 126. *Transubstantiatio, vel fit ante verba consecrationis, vel post, vel simul. Si ante; ergo non fit virtute verborum illorum: si post; ergo verba illa sunt falsa, Hoc est corpus meum: si simul; ergo transubstantiatio fit successiuè, non autem in instanti, vt omnes Theologi docent.*

RESPONDEO, fit simul: & ad argumentum in contrarium, dico fieri non toto tempore quo durat pronunciatio, sed in vltimo instanti terminatiuo illius prolationis. Etsi enim non detur vltima pars illius motus, quo proferuntur verba, neque etiam temporis ei respondentis: datur tamen vltimum mutatum esse terminatiuum illius motus, & vltimum instans terminatiuum illius temporis.

Quod autem Petrus Martyr obiicit, sequi ex hac solutione totam vim consecrationis consistere in illo vltimo (VM) quod videtur esse ridiculum; leue est. Nam illud (VM) non operatur virtute sua sola, quippe quod per se nihil significat, sed virtute totius sententiæ, quæ tunc habet esse completum, cùm finitur tota prolatio.

SED posset aliquis obiicere; Sicut corpus Domini incipit esse in Sacramento in instanti, sic etiam panis desinit esse in instanti: non enim corrumpitur paulatim per dispositiones præuias, sed per simplicem actionem diuinam desinit esse. At ea, quæ desinunt in instanti, desinunt per vltimum sui esse, sicut ea quæ incipiunt in instanti, incipiunt per primum sui esse: ergo dandum est instans affirmatiuum tam desitionis panis, quàm successionis corporis Domini. Rursus, aut est idem instans desitionis, & successionis; aut diuersum. Si idem; ergo simul erunt sub illis speciebus, panis, & corpus Domini: si diuersum; ergo in tempore intermedio (nec enim dantur duo instantia immediata) erunt species illæ sine substantia panis, & sine corpore Domini.

RESPONDEO; Licet panis desinat in instanti, tamen illud instans non potest assignari, vel notari, nisi negatiuè, ita vt sit primum non esse panis, non autem vltimum esse panis. Cuius ratio est, quia panis desinit ad desitionem verborum, in quorum virtute fit illa conuersio: verba autem non habent vltimum esse, sed primum non esse. Itaq; illud instans terminatiuum prolationis verborum, est primum non esse verbo-

A rum, & consequenter substantia panis: & simul est primum esse corporis Domini sub illis speciebus. Quod idem cernimus in naturali transmutatione. Nam substantia quæ corrumpitur, in instanti desinit esse: non enim sunt gradus in substantia, sicut in qualitatibus; & tamen, quia desinit ad desitionem dispositionum, non habet vltimum esse, sed primum non esse: dispositiones enim per motum successiuum desinunt.

Argumentum NONVM habetur obiectione 108. & sequentibus vsq; ad 116. *Posita transubstantiatione, sequitur ex pane fieri corpus Christi: at hoc multis nominibus est absurdum; igitur transubstantiatio admittenda non est. Probatur assumptio.* PRIMO, *si ex pane fit*

B *corpus Christi; ergo generatur corpus Christi: mutatio enim ad substantiam nulla est, nisi generatio. At absurdum est quotidie Christum generari.* SECVNDO, *in Eucharistia est Christus Deus & homo; ergo, si quod est in Eucharistia, fit à sacerdote per consecrationem; ergo Deus & homo fit à sacerdote.* TERTIO, *corpus Christi, quod fuit in cruce, & in vtero matris, non fuit factum ex pane, sed ex carne Virginis. At quod est in Eucharistia, fit ex pane; ergo corpus Domini quod est in Eucharistia, non est illud, quod fuit in cruce, & in vtero Matris.* Hoc argumentum sæpius, ac sæpius repetit, & in varias formas syllogismorum redigit, vt nullus cauillis relinqui possit locus.

RESPONDEO; Non est vllum absurdum ex pane fieri corpus Christi: ita enim loquitur Am-

C brosius lib. 4. de Sacramentis, cap. 4. Gaudentius tract. 2. in Exod. & alij Patres.

Ad PRIMAM probationem miror imperitiam, vel audaciam Petri Martyris, qui toties inculcat, corpus Christi necessariò dicendum esse generari, si conuersio ista terminatur ad substantiam. Nam etiamsi generatio rectè distinguatur à Philosophis ab alteratione, augmentatione, & latione; quia generatio terminatur ad substantiam, alteratio ad qualitatem, augmentatio ad quantitatem, & latio ad vbi, siue ad locum: tamen quis Christianorum ignorat generationem distingui à creatione, licet vtraque sit ad substantiam? & rursus, conuersiones miraculo factas aquæ in vinum, & vxoris Loth in sta-

D tuam salis, terminatas fuisse ad substantiam, & tamen non esse propriè generationes? Dico igitur transubstantiationem terminari ad substantiam, & tamen non esse generationem, sed conuersionem supernaturalem, per quam (vt suprà ostendi) corpus Christi non producitur, sed succedit substantiæ panis.

Ad SECVNDAM negò, Christi corpus, vel ipsum Christum Deum, & hominem absolutè à sacerdotibus fieri. Aliud enim est Christi corpus ex pane conficere, quod sacerdotes faciunt, aliud absolutè Christi corpus efficere: ex pane enim Christi corpus efficere, non est ipsum producere, sed in ipsum præexistens panis substantiam commutare. Quanquam si de modo loquendi agatur, non dubitauit Hieronymus in

epiſtola ad Heliodorũ, & in altera ad Euagrium dicere, ſacerdotes Chriſti corpus ſacro ore conficere.

Ad Tertiam dico, corpus Chriſti ex pane fieri, non tanquam ex materia, quomodo factum eſt ex carne ſanctæ Virginis, & quomodo ex ligno fit ſedes, ex auro & argento vaſa precioſa; ſed tanquam ex termino à quo, quomodo ex nihilo factum eſt cœlum, ex die fit nox, & etiam ex aqua, factum eſt vinum. Neq; enim aqua manſit, vt materia vini, licet manſerit materia prima, quæ aqua dici non poteſt. Porrò iſta varia effectio, non mutat rei naturam. Nam ſi quis à Deo ex nihilo produceretur, non eſſet diuerſę naturæ ab aliis hominibus, qui ex materia præexiſtente fiunt, neque vinum factum ex aqua in Cana Galilææ fuit diuerſæ naturæ à vino, quod fit ex vuis. Quamuis autem nunquam mutetur ſpecies, tamen nouum indiuiduum producitur diſtinctum ab omnibus aliis, quando conuerſio eſt productiua: in præſenti autem negotio conuerſio non eſt productiua, vt ſuprà oſtendimus. Panis enim conuertitur in ipſum corpus Chriſti

A præexiſtens; & ideò corpus ex carne Virginis factum, & ex pane factum, non ſunt diuerſa, ſed vnum & idem omnino.

Ad argumentum autem Petri Martyris comprehenſum ſyllogiſmo expoſitorio, in quo ille tantopere confidit, reſpondeo in forma. Argumentum hoc eſt: *Hoc corpus (demonſtrando corpus crucifixum) non eſt factum ex pane. Hoc corpus (demonſtrando corpus Domini in Euchariſtia) eſt factum ex pane; ergo hoc non eſt illud.* Respondeo; Si per *factum ex pane*, intelligatur productũ, conceſſa propoſitione, negatur aſſumptio: non enim corpus Domini in Euchariſtia producitur, ſed ſolùm ſuccedit pani. Si verò per *factum ex pane*, intelligatur ſuc-
B ceſsiſſe pani in ipſum conuerſo, & mutato; tunc aſſumptione conceſſa, negatur propoſitio. Nam verè corpus illud quod fuit crucifixum, factum fuit ex pane: illud enim eſt, in quod panis per conſecrationem conuerſus fuit à Chriſto, ipſo dicente: *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Atque hactenus de tranſubſtantiatione.

LIBER QVARTVS, DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

CAPVT PRIMVM.

Quid ſit propriè Sacramentum Euchariſtiæ, & num extra vſum ſit verè corpus Domini ſub ſpecie conſecrati panis.

HActenvs de Veritate corporis Domini in Euchariſtia diſſeruimus, quod erat fundamentum controuerſiarũ omnium de Sacramento Euchariſtię. Nunc de Sacramento ipſo diſſeremus, atque eas controuerſias explicabimus, quę de ipſa natura Sacramenti, deque eius cauſſis, & partibus, id eſt, de materia, forma, fine, & efficiente, & denique de vſu eius exiſtunt.

Prima igitur quæſtio eſt, quid ſit propriè Sacramentum Euchariſtiæ, conſecratio ne panis, & vini, an res ipſa conſecrata, an potius ſumptio, & manducatio. ex qua quæſtione pendet alia quæſtio; Num corpus Domini ſit in Euchariſtia ſolùm, dum ſumitur, an verò permaneat in ea, dum ſeruantur ſpecies illæ conſecratæ. Nam cùm Domini corpus non ſit in ſpecie panis, niſi quatenus illæ ad Sacramentum pertinent, ſi fortè ſola ſumptio Sacramentum ſit, non erit corpus Domini in illis ſpeciebus, quando ſeruantur in pixide, vel quando deferuntur ad ægrotos, &c. ex qua quæſtione rurſus pendent aliquo modo aliæ controuerſiæ de adoratione Euchariſtiæ, & de ſacrificio, vt notum eſt. Hoc autem ordine præſentem controuerſiam explicabo. Primo, referam aduerſariorum ſententiam. Secvndo, eam refutabo, & reſpondebo ad eorum obiectiones. Tertio, explicabo ſententiam Catholicorum.

Quod ad Primvm attinet, Lutherani, & Caluiniſtæ, aliíque huius temporis hæretici in ea ſunt opinione, vt exiſtiment, Sacramentum Euchariſtiæ non eſſe rem permanentem, ſed actionem tranſeuntem: cùm è contrario Catholici omnes ſentiant, Sacramentum Euchariſtiæ propriè rem permanentem eſſe, nimirum hoſtiam conſecratam. Auctor primus ſenten-
A tiæ aduerſariorum Martinus Bucerus fuit: nam (vt ſcribit Ioannes Cochlæus lib.3. Miſcellaneorum tract.8.) anno Domini M.D.XXXVI. 23. die Maij, perſuaſit Luthero Bucerus, corpus Domini non eſſe in Euchariſtia, niſi dum ſumitur, & proinde ipſam ſumptionem propriè Sacramentum eſſe. Excogitauit hanc ſententiam Bucerus, vt per eam conciliaret inter ſe Lutheranos, & Zwinglianos: videbatur enim temperamentum quoddam, & quaſi medium quid inter extremas illorum ſententias. Sed quamuis concordia non ſucceſſerit, tamen hanc ſententiam libenter arripuerunt, tum Lutherani, tum Zwingliani, quòd viderent per eam deſtrui a-
B dorationem Euchariſtiæ, & alia nonnulla quæ in vſu erant apud Catholicos. Itaque Philippus Melanchthon ex Lutheranis eam tuetur in locis communibus, loco de cœna Domini. Ioannes Brentius in Confeſsion. VVirtemberg. cap. de Euchariſtia. Matthias Illyricus in Apologia pro Confeſs. Antuerpienſi, cap. de Cœna Domini. & Martinus Kemnitius, qui verboſiſsimè de hac re tractat in 2. parte Examinis, Tridentini Concilij, ſeſs.13. cap.3. & cap.6. Ex Zwinglianis, Ioannes Caluinus lib.4. Inſtit. cap.17. §.37. & 39. & Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, obiecto 88. & 132. & alibi.

Sed observandvm eſt, non eodem modo vſum iſtum Sacramenti explicari. Nam Caluinus, & Martyr, & Illyricus contendunt tunc ſo-
C lum panem & vinum eſſe Sacramentum, dum comeditur, & bibitur, ſicut aqua Baptiſmi tunc ſolum eſt Sacramentum, cùm abluit: vnde negant manere Sacramentum, ſi deferatur ad ægrotos. At Kemnitius, vt eludat teſtimonia Patrum, docet in tota actione Cœnæ Domini Sacramentum, & corpus Domini manere, id eſt, dum panis benedicitur, frangitur, diſtribuitur, & etiam dum ex ipſa Cœna immediatè defertur ad ægrotos, vel ad abſentes, vt illum comedant, non vt ſeruent. Quidam etiam eò vſque

progreſsi

progreßi sunt, vt dicerent toto triduo posse seruari Eucharistiam propter ægrotos, & toto illo spatio temporis esse Sacramentum, & in ea reipsa manere corpus Domini, vt ex Lindano refert Claudius Sanctes, repetitione 4. de Eucharistia, cap. 12. extremo. Sed profectò qui concedunt triduum, mirum est, cur non etiam quatriduum, & octiduum, & eadem ratione integrum mensem, vel annum concedant.

Porrò fundamenta aduersariorum tria sunt. PRIMVM institutio Domini, qui ait: *Accipite, edite.* SECVNDVM similitudo Baptismi, & aliorum Sacramentorum, quæ omnia in actione consistunt. TERTIVM testimonia quædam veterum, qui iubebant reliquias cœnæ Domini, vel comburi, vel dari puerulis edendas, ne quid superesset.

CAPVT SECVNDVM.

Probatur ex verbis institutionis Dominicæ, Sacramentum Eucharistiæ esse rem permanẽtem, & in eo corpus Domini permanenter existere.

IAM verò Catholici omnes conueniunt, panem ritè consecratum, siue corpus Domini sub specie panis contentum verè, & propriè esse Sacramentum, siue sumatur, siue seruetur in pixide. Id quod expreßè habetur in Concilio Tridentino, seß. 13. cap. 3. & 6. & can. 4. & 7.

Esse autem hoc verißimum, probatur PRIMO ex verbis Domini in institutione Sacramenti prolatis. Verba Domini (*Hoc est corpus, Hic est sanguis*) prius dicta sunt, quàm fieret actio manducandi, & bibendi; ergo ante illam actionem fuit corpus Domini præsens in cœna, & proinde etiam Sacramentum Eucharistię confectum. Consequentia probatur dupliciter. PRIMO, quia iuxta Augustinum tractatu 80. in Ioan. *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.* Sed ante actionem comedendi, & bibendi, verbum ad elementum acceßit; ergo ante actionem comedendi, & bibendi factum est Sacramentum. SECVNDO, verba Domini mox atque prolata fuerunt, vera fuerunt. Sed prolata sunt ante illam actionem manducandi, & bibendi; ergo ante illam vera fuerunt; ergo fuit verè corpus Domini, & proinde Sacramentum, ante illam actionem.

Ad hoc argumentum Illyricus, Caluinus, & Kemnitius respondent. Illyricus negat antecedens: dicit enim Dñm locutum esse de pane in actu existente, id est, dum comedebatur. Et posset id confirmari ex verbis Domini: nam Euangelistæ dicunt, panem datum discipulis, & po- A stea dictum esse: *Hoc est corpus meum.* nam Matth. 26. sic legimus: *Accepit* IESVS *panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait; Accipite, & comedite, hoc est corpus meum.* Itaque videmus simul concurrisse prolationem verborum Domini, & actionem manducandi: nam sicut post panis distributionem immediatè sequuta est prolatio verborum, ita etiam post eandem distributionem immediatè sequuta est manducatio.

RESPONDEO; Non oportet attendere in hac re, quæ verba Euangelistæ prius posuerint, & quæ posterius: illi enim certis de caußis sibi notis aliquando mutant ordinem verborum. Nam Marcus cap. 14. sic ait de calice: *Et accepto calice* B *gratias agens dedit eis; & biberunt ex illo omnes, & ait illis; Hic est sanguis meus noui Testamenti.* Vbi si attendamus ordinem verborum Euangelistæ, colligemus verba illa (*Hic est sanguis*) dicta esse post actionem bibendi; quod nemo admittit: quia tunc nihil demonstraret pronomen (*Hic*) & verba essent falsa, vel oporteret post actionem bibendi remansisse partem aliquam vini consecrati, & de ea dictum esse: *Hic est sanguis*; quod apertè pugnaret cum sententia aduersariorum. Oportet igitur colligere ex verborum sensu, & significatione, non ex ordine, quo sunt scripta, quid prius, & quid posterius in sacra cœna factum sit.

PORRO sensus verborum cogit, vt dicamus C prius fuisse à Domino prolata illa verba: *Hoc est corpus*, &, *Hic est sangnis*; quàm dederit discipulis cibum illum, & potum. Nam illa verba: *Hoc est corpus*, continent rationem, cur debuerit comedi ille cibus; & similiter illa verba: *Hic est sanguis*, continent rationem, cur debuerit bibi ille potus. Vnde Matt. 26. ponitur particula caussalis, cùm dicitur: *Hic est enim sanguis, &c.* Prius autẽ debuit ratio illa à Domino explicari, & etiam percipi ab audientibus, quàm eis daretur panis ille comedendus, nimirum vt scirent, quid acciperent. PRÆTEREA si inuitantur ad bibendum, quia est sanguis; ergo prius fuit sanguis, quàm illi biberent. ADHÆC Lucas cap. 22. & Paulus 1. Corint. 11. scribunt: *Hic est calix nouum Testamen-* D *tum in sanguine meo.* Ergo in calice fuit sanguis, & non solùm in ore sumentium: & sanè prius in calice, quàm in ore sumentium; nam ex calice ad os peruenit, non contrà. ADDE verba Pauli 1. Corint. 10. *Panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Domini est? & calix cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Domini est?* Hic enim apertè Paulus indicat, panem prius consecrari, & mutari in corpus Domini, quàm frangatur, & distribuatur: dicit enim id, quod frangitur, non esse futurum, sed iam esse corpus Domini. Vnde CHRYSOSTOMVS in commentario eius loci: *Quid est*, inquit, *in calice? quod ex latere Christi fluxit.* Huc etiam pertinent illa capitis 11. *Non diiudicans corpus Domini.* vbi dum arguit Corinthios, quod non discernerent corpus Domini ab aliis cibis,

qui in mensa ponebantur, significat potuisse discerni, & proinde ibi fuisse ante manducationem. Deniqve, in omnibus Liturgiis etiam antiquissimis, Iacobi, Basilij, & Chrysostomi, & in nostra Latina, quæ sancti Petri, & Clementis esse censetur, verba Dominica: *Hoc est corpus, Hic est sanguis*, multò antè pronunciantur, quàm panis sanctificatus distribuatur, & manducetur.

Alia solutio (si tamen alia) est Ioannis Caluini lib. 4. Institut. cap. 17. §. 37. vbi non disputat, quid Dominus priùs pronunciauerit, sed contendit verba Domini: *Hoc est corpus meum*, non antè impleri, & verificari, quàm ipsa manducatio reipsa exerceatur. Id verò probat, quia Dominus simul coniunxit præceptum, & promissionem; præceptum enim fuit: *Accipite, & comedite*, promissio autem: *Hoc est corpus meum*, non debet autem promissio impleri, nisi præceptum impleatur. Itaque accipientibus, & manducantibus, iuxta Domini mandatum, panis ille fit corpus Christi: sed extra illum vsum non fit, quia non est annexa promissio, nisi tali mandato. Illustrat rem totam Caluinus similitudine: *Mandatum*, inquit, *dedit Deus, cùm diceret; Inuoca me: promissionem addidit; Exaudiam te. Si quis inuocato Petro, aut Paulo, hac promissione glorietur, nónne omnes clamabunt eum perperam facere?*

Hæc Caluini solutio non magno negotio refutari potest. Nam Inprimis, si verba illa, *Hoc est corpus*, promissionem continerent, certè per verbum futuri temporis expressa fuissent, vt factum videmus in similibus promissionibus; sic enim de Baptismo legimus Marci vltimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et in exemplo Caluini: *Inuoca me, & exaudiam te.* Hoc autem loco non dixit Christus, Hoc erit, sed, *Hoc est corpus meum.*

Deinde, si ista verba promissionem præcepto annexam continerent, impletio eius promissionis non comitaretur, sed sequeretur actionem manducationis; proinde non haberent fideles Sacramentum, & ipsum corpus Domini, dum manducarent, sed solùm posteaquam manducassent; atque ita non manducarent corpus Domini, ne in Sacramento quidem, quod est absurdissimum, & ipsis etiam Caluinistis repugnans. Id autem sequi probatur, quia id videmus in omnibus similibus promissionibus; semper enim actio præcedit, quæ imperata fuit, & tandem sequitur impletio promissionis. Et ratio etiam reddi potest huius ordinis, quia impletio promissionis est effectus actionis imperatæ, & semper caussa est prior suo effectu, saltem natura. Itaque sicut prior est Baptismus, quàm remissio peccatorum, & prior est inuocatio, quàm exauditio: ita prior erit manducatio, quàm præsentia corporis Domini, siue in re, siue in Sacramento. Quod au-

A tem hoc sit absurdum, etiam ex Caluini sententia, probatur. Nam cùm tractatur de Communione impiorum, de quibus Apostolus ait 1. Corinth. 11. *Qui manducat indignè, iudicium sibi manducat.* Caluinus dicit, hoc interesse inter pios, & impios, quod pij, dum sumunt ore corporali Sacramentum, simul sumunt ore fidei ipsum verum Domini corpus: impij autem sic sumunt ore corporali Sacramentum, vt non sumant ore fidei corpus Domini. Vide Caluinum lib. 4. Institut. cap. 17. §. 34. Omnes igitur, qui communicant, Sacramentum manducant ore corporali: at quomodo manducant, si non priùs incipit esse Sacramentum, quàm absoluta sit B manducatio?

Tertio, Scriptura, & Patres corpus Domini non solùm in ore fidelium, sed etiam in altari, & vasis sacris agnoscunt; ergo verba illa extra manducationem verificantur, & non in sola manducatione Sacramentum consistit. Antecedens probatur ex illis Pauli locis: *Panis quem frangimus, &; Calix benedictionis, &; Hic calix nouum Testamentum est, &; Non diiudicans corpus Domini.* 1. Corinth. 10. & 11. Concilium Nicænum dicit, in sacra mensa agnum Dei situm esse: quem Canonem Nicæni Concilij esse fatetur Caluinus libro 4. Institution. capite 17. §. 36. Optatus Mileuitanus libro 6. contra Parmenianum, vocat C altare sedem corporis Christi, & calices, Christi sanguinis portatores. Chrysostomus homilia 24. in priorem ad Corinthios, dicit eundem Christum nunc in altari consistere, qui aliquando in præsepi à Magis fuit adoratus. Cyprianus in sermone de lapsis dicit, corpus Domini fuisse in arca. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi quinta mystagogica, iubet accipi dextera manu. Augustinus concione prima & secunda, in Psal. 33. dicit, Christum portasse in manibus corpus suum, quando de eo, quod in manibus habebat, dixit: *Hoc est corpus meum.* Siue autem portauerit corpus suum verum, & naturale, vt nos credimus, siue in Sacramento tantùm, vt Caluinistæ volunt, nihil interest ad id, quod D nunc tractamus: semper enim concludimus, Sacramētum ante manducationem confectum fuisse, & proinde falsum esse, quod ait Caluinus, verba illa: *Hoc est corpus meum*, non adimpleri, nisi dum panis manducatur. Et quia eiusmodi testimonia passim occurrunt, non modò in Patribus, sed etiam in ipsis hæreticorum scriptis; manifestè colligimus Caluini sententiam improbabilissimam esse, & cum ipso suo auctore pugnantem.

Restat Kemnitij responsio. Is animaduertens, non posse vllo modo defendi, quod maiores sui responderant, in sola sumptione Sacramentum consistere: alia via sibi ingrediendum esse censuit. Itaque docuit, quod Lutherani dicunt, Sacramentum hoc in solo vsu consistere,

non

non debere restringi ad solum vsum manducationis, sed ad omnem vsum, siue omnem actionem, quæ exercetur in cœna. In cœna autem quinque actiones fuisse, acceptionem panis in manibus, benedictionem, fractionem, distributionem, manducationem; & de his omnibus intelligi posse illud: *Hoc est corpus meum*, vt sit sensus: Hoc quod accepi, quod benedixi, quod fregi, quod distribui, quod manducatis, est corpus meum. Ex quo deducit Sacramentum Eucharistiæ, & ipsum corpus Domini fuisse ante manducationem in sacra mensa, tamen non fuisse ante omnem actionem cœnæ; nec superesse post omnem actionem cœnæ, & eo modo in sola actione consistere.

A

B

At hæc responsio est omnium absurdissima. Nam aut vult Kemnitius in istis quinq; actionibus simul sumptis cōsistere hoc Sacramentum, aut in singulis seorsim. Si in omnibus simul sumptis, tunc redit opinio Caluini, & Illyrici: nam non erit perfectum, & integrum Sacramentum, nisi peracta manducatione, atque ita falsum erit, quod dicit Kemnitius, ante manducationem esse corpus Domini in mensa. Si in singulis seorsim; ergo quinque erunt Sacramenta Eucharistiæ, eaq; diuersissima.

Prætérea, vel ita est in singulis, vt sit formaliter quælibet illarum actionum, aut vt tantùm coëxistat singulis. Non potest esse formaliter quælibet illarum actionum, quod sic probo. Actio accipiendi, quæ est omnium prima, non potest esse formaliter Sacramentum Eucharistiæ; nam quod est formaliter acceptio, nō existit, nisi dum accipitur. At hoc Sacramentum existit post acceptionem, dum frangitur, distribuitur, manducatur; ergo, &c. Rursus, actio manducandi, quæ est vltima, non potest esse formaliter hoc Sacramentum, quia tunc non existeret, nisi dum manducatur: existit autem ante manducationem, dum accipitur, frangitur, &c. Denique, actiones intermediæ, benedictio, fractio, distributio, non possunt esse formaliter hoc Sacramentum, quia tunc non existeret, nisi dum illæ actiones fiunt. Atqui existit ante illas, & post illas; ergo non est aliqua illarum, sed tantùm coëxistit illis; ergo est res permanens: nam quod est aliquid, & non est actio transiens, necessariò est res permanens.

C

D

Tertio probo, Sacramentum hoc necessariò esse rem permanentem ex doctrina Kemnitij, ac per hoc probo doctrinā ipsius seipsam destruere. Sacramentum Eucharistiæ, & præsentia corporis Domini durant toto tempore, quo fit sacra cœna. Sed inter vnam actionem, & aliam, sæpe intercedit, aut certè intercedere potest tempus (quis enim prohibet quò minus minister post fractionem panis aliquantulùm quiescat, antequam illum distribuere incipiat? vel qui Sacramentum de manu ministri accepit, aliquandiu retineat, antequam manducare aggrediatur?) Quæro igitur, vtrum illo tempore interiecto inter duas actiones, Sacramentum, & corpus Domini perseuerent, an non. Dici non potest non perseuerare, nam tunc non in toto tempore cœnæ Sacramentum, & corpus Domini adessent, quod est contra aduersarium: & præterea oporteret Christi corpus tempore cœnæ sæpius accedere, & recedere, quod est omninò ridiculum. Quis enim credat Christi corpus adesse, dum panis accipitur in manibus, & statim euanescere, deinde iterum adesse, dum panis frangitur, & finita fractione euanescere; tum iterum redire, dum distribuitur panis, & rursus continuò abire? Ergo necesse est confiteri Sacramentum, & corpus Domini præsens adesse tempore illo interiecto inter duas actiones, & proinde rem esse permanentem: quod enim manet omni actione cessante, non potest dici res transiens, sed manens.

Qvarto, ex posito fundamento in argumento superiori, probo etiam post omnem actionem cœnæ, Sacramentum, & corpus Domini perseuerare in ea parte Sacramenti, quæ non fuerit à communicantibus cōsumpta. Nam perseuerat Sacramentum, & corpus Domini in eo tempore, quod est interiectum inter distributionem, & manducationem, si quis velit (vt diximus) aliquantulùm hærere, & quiescere ante manducationem; ergo perseueraret etiam, si quis differret manducationem illam in alterum diem, vel mensem. Si enim perseuerare potest per quadrantem horæ, cur non per integram horam? & si per horam, cur non per diem? & si per diem, cur nō per mensem? & si per mensem, cur nō per annum? & tandem semper dum species illæ non consumuntur?

Ex his soluitur argumentum primarium aduersariorum, quod ex Scriptura petitum huiusmodi est: *Sacramenta pendent à diuina institutione, ita vt Sacramenta non sint, si non seruetur in illis conficiendis ritus, & institutio Domini. At Dominus iussit panem benedici, frangi, distribui, manducari, non autem iussit seruari in pixide, gestari in supplicatione, exhiberi adorandum in Ecclesia; ergo non est Sacramentum, cùm seruatur in pixide, gestatur, adoratur, sed solùm cùm benedicitur, frangitur, distribuitur, manducatur.*

Respondeo dupliciter. Primo, negando consequentiam, quia asseruatio in pixide, gestatio, & adoratio non repugnant vllo modo diuinæ institutioni. Dominus enim iussit panem benedici, & manducari; sed non iussit continuò post benedictionem manducari, præsertim totū, & ab omnibus: vnde non repugnat institutioni dilatio mādùcationis, modò ad eum finē benedictio, seu consecratio ordinetur. Atq; hoc fecit Ecclesia: semper enim consecrat Eucharistiam in ordine ad manducationem, sed conseruat aliquam partem Sacramenti, non vt manducetur, sed vt tempore oportuno manducetur,

nimirum, vt deferatur ad ægrotos, quãdocunq; necesse fuerit. Oportet enim ob varios, & maximè repetinos casus Eucharistiam semper esse paratam: eo autem tempore, quo conseruatur, nihil impedit, quò minus posſit vel gestari, vel ostendi ad deuotionem populi excitandam.

Secvndo dico, si quis legitimus Sacerdos existens Eucharistiam consecraret, iis seruatis, quæ ad Sacramenti essentiam requiruntur, non tamen in ordine ad manducationem, sed ad quemuis alium finem, is quidem malè faceret, tamen verum Sacramentum conficeret, & perseueraret Sacramentum illud, quamdiu species illæ panis perseuerarent. Ratio est, quia institutio Domini non complectitur solùm essentiam Sacramenti huius, sed etiam Sacramenti vsum: benedictio enim, seu consecratio ad Sacramentum faciendum pertinet; distributio, & manducatio ad vsum. Porrò res nõ pendet quoad esse suum, ab vsu. Sicut ergo, si quis faciat sedem, cuius sedendo vsus est, & tamen nemo vnquam ibi sedeat, non propterea desinet esse sedes; immò etiam si quis faciat sedem, non vt ibi sedeatur, sed vt in spectaculo exhibeatur, adhuc erit verisſima sedes: sic etiam sacrosanctum Sacramentum non desinit esse Sacramentum, licet nemo illo vtatur ad id, ad quod est institutum.

CAPVT TERTIVM.

Probatur ex disſimilitudine Baptismi, et Eucharistiæ, Eucharistiam rem esse permanentem.

Nvnc iam expendemus alterum aduersariorum fundamentum, & sicut ipsi ex similitudine Sacramentorum probare nituntur, Eucharistiam in solo vsu consistere: ita nos ex disſimilitudine contrarium ostendemus. Sit igitur hæc ratio. In Baptismo non est aliqua res permanens, sed sola actio, quæ dicatur, & sit Baptismus; in Eucharistia è contrario, non est aliqua actio, sed sola res permanens, quæ dicatur, & sit Eucharistia, siue corpus Domini, siue Sacramentum corporis Domini; ergo Sacramenta ista disſimilia sunt, & vnum in actione, alterum in re permanente consistit.

Probatur antecedens. Ac Primvm de Baptismo, notum est aquam, quæ est res permanens, non dici Baptismum, nec Sacramentum Baptismi, sed ablutionem, quæ est actio, dici & Baptismum, & Sacramentum Baptismi. Beatus Paulus Baptismum vocat lauacrum aquæ in verbo vitæ, Ephes. 5. & lauacrum regenerationis, Tito 3. Si autem de reipsa agatur, certum est, aquam, vt est res permanens, non esse Sacramentum Baptismi: nam Sacramenta, vt Augu-

A stinus dicit libro 20. contra Faustum, cap. 13. non nascuntur, sed fiunt per mysticam precem, aqua autem non fit per mysticam precem, sed olim à Deo creata fuit. Neque obstat quod in Ecclesia benedici solet; nam illa benedictio non est de essentia Sacramenti: possent enim in aqua fluminis, aut maris sine vlla præcedente benedictione aquæ, homines verè baptizari. Et similiter certum est, Sacramenti definitionem optimè conuenire ablutioni; illa enim est signum & caussa instrumentalis inuisibilis gratiæ, & à Deo per ministrum efficitur. Et denique verba, quibus efficitur Baptismus, non diriguntur ad aquam, sed ad hominem, qui Baptismum recipit. Dicimus enim: *Ego te baptizo,*
B *in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Vnde baptizare non est aquam consecrare, sed hominem abluere.

Atque hinc apparet ineptisſimè ratiocinari Kemnitium in 2. parte Exam. Tridentini Concilij, seſſ. 13. cap. 3. cùm ait; Si quis verba institutionis Baptismi pronunciet super aquam, & nemo adsit qui baptizetur, nullum fieri Sacramentum. Nam verba Baptismi: *Ego te baptizo, &c.* non possunt nisi à stulto aliquo pronunciari super aquam, cùm non ad aquam, sed ad hominem referantur. At alia ratio est de verbis Eucharistiæ, vt mox dicemus. Itaque de Baptismo nullum est dubium, quin propriè in actione consistat.

C At in Eucharistia omnia aliter se habẽt. Nam Inprimis, si agamus de modo loquendi, nemo vnquam yocauit Eucharistiam, vel corpus Dñi fractionem, vel consecrationem, vel distributionem, vel manducationem, vel aliam actionem, sed rem permanentem, id est, panem sanctificatum. Sic Ivstinvs in Apolog. 2. *Hic cibus,* inquit, *à nobis Eucharistia appellatur.* Irenævs lib. 4. cap. 34. dicit, panem cõmunem post acceptam benedictionem non esse amplius panem communem, sed Eucharistiam constantẽ ex re terrena, & cœlesti. Sic Tertvllianvs in lib. de resurrect. carnis: *Caro,* inquit, *corpore & sanguine Domini vescitur.* vbi corpus Domini non appellatur actio vescendi, sed cibus ipse quo vescimur. Sic Augustinus
D lib. 20. contra Faustum, cap. 13. panem consecratum appellat Sacramentum religionis. Optatus lib. 2. queritur de furore Donatistarum, qui Eucharistiam canibus dederunt: & Victor Vticensis lib. 1. hist. cap. 3. narrat Arianos Eucharistiam in terram abiecisse, & pedibus conculcasse. At quomodo potuerunt ista fieri, si Eucharistia nõ est res permanens? Item Iustin. Ambros. Euseb. Emissenus, Theodoretus, Gelasius, & alij passim conferunt Eucharistiam cum Verbo Incarnato; quia sicut in Christo duæ sunt naturæ, ita in hoc Sacramento duæ sunt naturæ, nimirum corpus Christi, & accidentia panis. Deniqve Patres pasſim dicũt, Eucharistiam, seu corpus Dñi offerri, confici, portari, manducari, quæ nullo modo conueniunt actioni, sed rei permanenti.

Quod

Quod autem ad rem attinet, Sacramentum A Eucharistiæ non consistere in actione, sed in re permanente, probatur. Ac PRIMVM, quòd non in actione consistat, patet; quia nulla est actio, cui conueniat tota ratio Sacramenti. Præcipua actio per aduersarios est mãducatio: at hæc nullo modo potest esse Sacramentum. Nam ista est actio solius suscipientis, non Dei, aut ministri: nec enim Deus, aut minister manducat, sed suscipiens manducat. At Sacramenta non sunt actiones suscipientis, alioqui essent opera nostra: vnde in Baptismo Sacramentum est ablutio, vt à Deo per ministrum datur. PRÆTEREA verba Sacramentalia, sine quibus Sacramentum non fit, non dicuntur à manducante, neque B ad manducantem, sed à ministro super panem: illa enim verba: *Hoc est corpus*, ad panem pertinent, non ad manducantem. Et hinc est, quod non dicitur Eucharistiæ Sacramentum facere, qui manducat, sed potiùs illud consumere: & tamen reuera dici posset Sacramentum facere, si in illa actione consisteret; sicut dicitur baptizare, qui abluit. IDEM probari potest de actione frangendi, & distribuendi panem sanctificatum. Illæ enim actiones non sunt Sacramenta; nam non significant gratiam inuisibilem: nec dicitur Sacramentum facere, qui frangit, aut distribuit. RESTAT sola consecratio, quam aduersarij præter ceteras negligunt: sed nec est ipsa propriè Sacramentum Eucharistiæ. Nam C consecratio non est signum, neque caussa proxima inuisibilis gratiæ, quæ duo requiruntur ad rationem Sacramenti nouæ legis. Consecratio enim, vt verba ipsa sonant, solùm significat, & efficit corpus Domini ex pane; proinde Sacramentum efficit, non est ipsa Sacramentum.

QVOD autem rei permanenti, id est, pani cõsecrato cõueniat tota definitio Sacramenti, perspicuum est. Nam ille panis est signũ sensibile, & caussa internæ atq; inuisibilis nutritionis spiritualis. PRÆTEREA fit à Deo per ministrũ, idq; ritu, & cæremonia à Deo instituta. DENIQVE elementum & verbum concurrunt ad hoc Sacramentum, vt ad omnia alia. Neque obstat, quod non maneat in hoc Sacramento iam cõfecto e- D lementum, id est, panis triticeus, neq; verbum. Nam elementum, & verbum requiruntur ad Sacramenti effectionem, & ideò in his Sacramẽtis, quæ in actione consistunt, & quorũ idem est fieri & esse, elementum & verbum sunt principia, tum effectionis, tum essentiæ ipsius Sacramenti. At in hoc Sacramento, in quo aliud est fieri, aliud esse, principia illa concurrunt propriè ad Sacramenti effectionem: in ipsa autem re effecta manent, sed alio modo. Nam elemẽtum manet, quod externas species, & verbum manet, quoad virtutem: sicut etiam in mistione elemẽtorum manent elementa, sed alterata, & secundum multos manent solùm, quoad virtutes, nõ quoad substantiam.

Ex his soluitur argumẽtum SECVNDVM aduersariorum, quod huiusmodi est: *Sacramentum Baptismi in actione consistit; ergo & Sacramentum Eucharistiæ. Probatur antecedens; nam Sacramenta noua legis eiusdem generis sunt. Et præterea, si Sacramentum Baptismi in actione consistit, quia Dominus dixit; BaptiZate omnes Gentes,* Matth. vlt. *quantò magis Eucharistia in actione consistet, cùm Dominus in eius institutione non vno verbo, vt in Baptismo, sed multis actionem declarauerit, dicens; Accipite, manducate, bibite, hoc facite, &c.*

RESPONDEO, Sacramenta nouæ legis sunt eiusdem generis, sed non eiusdem speciei: & quamuis eiusdem speciei essent, adhuc posset vnum in actione, alterum in re permanente consistere; ista enim differentia materialis est, & ad rationem formalem Sacramenti non pertinet. Verba autem Scripturæ citata, vsum Sacramenti continent, non essentiam, nisi per accidens, quando vsus ab essentia non distinguitur, vt in Baptismo.

CAPVT QVARTVM.

Probatur eadem veritas testimoniis Patrum.

VLTIMO loco probanda est eadem veritas testimoniis Patrũ: semper enim in Ecclesia ista fides viguit. Ac PRIMVM ipso tempore Apostolorum, CLEMENS Romanus lib. 8. cõstit. cap. 13. in alia editione, cap. 20. iubet peracta Communione, quod superest de corpore Domini, reponi à Diaconis cum debita reuerẽtia in pastophorio. Quid autem sit pastophorium, explicat Hieronymus in comment. cap. 22. Isaiæ, vbi dicit, pastophorium significare tabernaculum, seu thalamum, vbi templi Præpositus habitat. Hinc igitur Apostoli vas illud, in quo Sacramentum asseruandum recondebatur, pastophorion dixerunt, quod in eo Sacramento verè Christus sit, qui est verus templi Præpositus. Opera autem Clementis, etsi non ab omnibus recipiantur, tamen Kemnitius repudiare nõ potest, quippe qui (vt infrà videbimus) vtitur eiusdem Clementis testimonio contra Catholicos.

Post annum Domini C. primo seculo post Apostolos IVSTINVS in Apologia 2. prope finem, scribit post sacra peracta in Ecclesia, dari consueuisse Eucharistiam Diaconis deferẽdam ad absentes fratres, qui aliqua de caussa impediti fuerant, ne interessent celebrationi mysteriorum. Quo loco dubitari nõ potest, quin Diaconi non antè discederent ex conuentu Ecclesiæ, quàm tota actio finiretur: ex quo apertissimè sequitur, post ipsam actionem totam, fuisse in Eucharistia verum Sacramentum, ac verum Christi corpus. Nam alioqui quorsum ille labor deferendi Eucharistiam ad absentes?

Eodem

Eodem seculo IRENÆVS in epistola ad Victorem Papam, quam refert Eusebius libro 5. histor. cap. 24. testatur morem fuisse illius temporis, vt Papa Eucharistiam mitteret in signum pacis, & communionis ad alios Episcopos. At quid, quæso, mittebat, si Eucharistia non est, nisi dum manducatur, vel dum peragitur sacra Cœna?

Post annum Domini CC. TERTVLLIANVS in 2. lib. ad Vxorem, testatur consueuisse suo tẽpore deferre Christianos Eucharistiam ad suas domos, vt ibi eam oportuno tempore sumerẽt: *Non sciet, inquit, maritus, quid in occulto ante omnem cibum sumas?*

Eodẽ seculo CYPRIANVS in serm. de lapsis: *Mulier quædam, inquit, cùm arcam suam, in qua sanctum Domini fuerat, indignis manibus tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est.* At quid, obsecro, in illa arca includi potuit, si Eucharistia (de ea enim loquitur) extra actionem Cœnæ, neq; corpus Domini est, neq; Sacramentum?

Eodem seculo DIONYSIVS ALEXANDRINVS in epist. ad Fabium, quam refert idem Eusebius lib. 6. hist. cap. 36. scribit, Serapionem quendam in extremis agentem misisse puerum ad presbyterum, vt ad se veniret cum Sacramento Eucharistiæ: sed presbyterum fortè tunc ægrotantem non potuisse per se accedere, sed misisse per eundem puerum particulam Eucharistiæ. Ex quo loco apertissimè patet, morem fuisse asseruãdi Eucharistiã propter ægrotos: neq; enim presbyter ille tunc sacrã Cœnam celebrauit, quippe qui ægrotabat, & fortè hora intempestiua erat.

Eodem seculo S. THARSICIVS Martyr (vt scribitur in vita S. Stephani I. Papæ, & apud Bedam in Martyrologio die 15. Augusti) cùm Eucharistiam deferret, & paganis quærentibus, quid illud esset, noluisset aperire, ab illis continuò necatus est, & tamẽ diuino miraculo ita Sacramentum disparuit, vt nunquam sacrilegi illi inuenire illud potuerint.

Post annum Domini CCC. exstat insigne testimonium Concilij I. NICÆNI, can. 14. aliàs 18. aliàs 20. vbi iubet Synodus, vt in absentia presbyterorum, Diaconi Eucharistiam porrigant. Ex quo euidenter colligitur, Eucharistiam seruari solitam in Ecclesia, vt distribui posset quouis tempore, etiam quando Cœna non celebratur. Nam loqui Concilium de tempore, quo sacra Cœna non celebratur, perspicuum est, quia Cœna sine presbyteris celebrari non potest: Diaconis enim non est data auctoritas offerendi, vt in eodem canone legimus. Est autem hîc OBSERVANDVM, istam partem canonis non haberi in omnibus editionibus, tamen haberi expressè apud Ruffinum, lib. 10. histor. cap. 6. Canones autem, quos Ruffinus descripsit, esse ipsos veros, & authenticos Nicæni Concilij canones, testatur etiam S. Cyrillus in epist. ad Concilium Carthaginense, quæ exstat

A in tomo 1. Conciliorum in actis Concilij Africani: quod est obseruandũ propter Kemnitium, qui in dubium reuocare istum canonẽ contẽdit.

In eodem Nicæno exstat canon 13. & quidem in omnibus editionibus, in quo Patres iubent, vt secundum antiquam regulam in mortis articulo nemini denegetur sacra Communio: qui canon sæpe postea renouatus fuit in Conciliis posterioribus. Certum autem est ægrotos in articulo mortis existentes ad Ecclesiam venire nõ potuisse: certum est etiam non potuisse celebrari in cubiculis singulorum ægrotantium totam actionem Cœnæ, & præsertim secundum opinionem aduersariorum, qui damnant Missas

B priuatas: ergo necesse est, vt Eucharistia seruaretur consecrata pro ægrotis, vel certè extra actionem publicæ Cœnæ, quam solam pro vera Cœna agnoscunt aduersarij, Eucharistia ægrotis præberetur.

Eodem seculo BASILIVS in epist. ad Cæsariam Patritiam, testatur, Anachoretas qui non poterant commodè sæpius Ecclesias frequentare, consueuisse Eucharistiam secum in eremum deferre: quæ epistola, licet non habeatur in omnibus exemplaribus, tamen passim citatur etiam ab ipso Kemnitio.

Eodem seculo Gregorius NAZIANZENVS in orat. in Gorgoniam testatur, sanctã illam fœminam nocturno tempore in Ecclesia ad altare

C procubuisse, & partẽ Eucharistiæ, quam fortè seruauerat de more illius temporis, in cõspectu habuisse. Quod etiã testimonium clarissimum est; neq; enim tunc sancta Cœna celebrabatur, cùm & nocturnum tempus esset, & ipsa sola in templum ad orandum se recepisset.

Eodem seculo AMBROSIVS in orat. de obitu Satyri fratris sui, cap. 7. scribit, eum in orario inuolùtam Eucharistiæ particulam suspendisse ad collum suum in periculo naufragij, & eo auxilio fretum se deiecisse in mare, ac liberum ad littus euasisse.

De hoc exemplo multa garrit Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, obiecto 88. PRIMO dicit, hanc esse fabulam ab Ambrosio, non tam

D vt Episcopo, aut Theologo, quàm vt Rhetore narratam. SED refellitur mendacium istud ab ipso Ambrosio, qui eam historiã narrat, vt inde religionem Satyri demonstret, & vt rem verissimam, & multis notam refert.

SECVNDO, reprehendit Ambrosium, ac dicit, eum excusari non posse, quod factũ illud Satyri laudauerit. SED ad Ambrosij defensionem satis est illum esse Ambrosium, istum esse infelicem apostatam.

TERTIO dicit, inde refutari huius temporis superstitiones. Nunc enim Eucharistia sub clauibus asseruatur, nec sine pompa, & luminibus producitur; tunc omnibus etiã Catechumenis, qualis erat Satyrus, permittebatur. AT nunc sub clauibus seruatur propter abusus, qui paulatim

exorti sunt: tunc autem, cùm simpliciores essent Christiani, nec dum cœpissent ad magias abuti Sacramentis, faciliùs permittebantur, nec tamē etiam tunc licebat Catechumenis Eucharistiam sumere, aut etiam videre. Vnde ibidem Ambrosius dicit, Satyrum non fuisse ausum Eucharistiam videre, & multò minus ore percipere, sed ne omni pręsidio careret, iussisse sibi à fidelibus, qui in eadem naui erant, & Eucharistiam secum habebāt, particulam inuolutam orario sibi tradi. Quod autem creuerit honor externus sanctissimi Sacramenti, præsertim deuotione interna decrescente, nemini displicere potest, nisi hostibus Christi, & religionis.

QVARTO dicit, crimē idololatriæ Satyrum commisisse, dum spem in Eucharistia posuit; & tamen ibidem cōtinuò addit, fortasse Deum ornare voluisse reliquias illas Eucharistiæ, miraculo, vt quondam ossa Helisei, & pallium Heliæ. AT quomodo ista cohærent, vt Deus miraculo ornauerit Eucharistiam in gratiam idololatræ? num Deo fortasse placet idololatria, vt etiā miraculis confirmare voluerit?

QVINTO dicit, Satyrum forte alicūde suffuratum illam particulam Eucharistiæ. AT Ambrosius dicit, eum accepisse à Christianis, qui erant in naui.

SEXTO dicit, illas reliquias non fuisse Sacramentum, sed tantùm reliquias quasdam panis, quæ extra vsum Cœnæ Sacramenta dici nō possunt. AT AMBROSIVS disertis verbis vocat Sacramentum: *Quos*, inquit, *initiatos esse cognouerat, ab his diuinum illud fidelium Sacramentum poposcit.*

Post annum CD. S. Ioannes CHRYSOSTOMVS in epist. priore ad Innocentium Papam, quæ exstat tum inter opera eiusdem Chrysostomi, tomo 5. tum apud Nicephorum lib. 13. cap. 19. scribit, milites quosdam ad vesperam magni Sabbathi Sanctuarium ingressos tantum excitasse tumultum, vt etiam sacratissimus Domini sanguis, qui in Sanctuario erat, in eorum vestes effunderetur. Quod autem id gestum non fuerit, dum sacra Cœna celebraretur, sed extra illam actionem, patet ex eodem loco: ibi enim Chrysostomus dicit, hoc factum esse, cùm mulieres iam præpararentur ad Baptismum. Itaque tum imminebat Baptismus, qui in Sabbatho Paschali celebrari solet: constat autem mysterium Eucharistiæ semper celebrari post Baptismum, non ante, vel simul cum Baptismo, nimirum, vt Neophyti tunc primùm sancto illi mysterio intersint, & Eucharistiam percipiant. Quare sanguis ille Dominicus, qui in Sanctuario erat, non tunc consecrabatur, aut distribuebatur, sed aliquo alio die consecratus fuerat.

Eodem seculo S. HIERONYMVS in epist. ad Rusticum laudat S. Exuperium Tholosæ Episcopum, quod ob inopiam voluntariam cogeretur Christi corpus in canistro portare.

Eodem seculo S. CYRILLVS in epist. ad Calosyrium, insanire dicit eos, qui asserunt, Eucharistiam, si in alterum diem seruetur, vim suam amittere: vbi apertissimè errorem istum nostrorum aduersariorum reprehendit.

Post annum Domini D. S. BENEDICTVS, vt in eius vita scribit S. Gregorius, lib. 2. dialogorum, cap. 24. cùm defunctus quidam Monachus sepeliri nequiret, misit aliquos, qui Eucharistiā super pectus mortui ponerent, & eo facto sepeliri potuit. Et sanè delatio Eucharistiæ cùm supra mortui pectus poneretur, non fuit vlla actio Cœnæ Dominicæ; neque S. Benedictus Eucharistiam tunc consecrauit, quippe qui Sacerdos non erat, sed habebat in Ecclesia sua asseruatam, de more totius Ecclesiæ. Vbi etiam NOTANDVM est mendacium Petri Martyris in lib. contra Gardinerum, obiectione 38. quo in loco, vt hoc exemplum odiosum faciat, scribit iussu Benedicti, Eucharistiam in os mortui fuisse iniectam: *Benedictus*, inquit Pseudomartyr, *iussit Eucharistiam in os inseri defunctæ mulierculæ*; quod est apertum mendacium. Nam hæc sunt verba sancti Benedicti referente S. Gregorio: *Ite, & hoc Dominicum corpus supra pectus eius cum magna reuerentia ponite.* Neque credendum est, relictum Dominicum corpus in sepulchro cum homine mortuo, sed tantum positum supra pectus eius, dum collocaretur in tumulo, ac deinde continuò ablatum. Nisi fortè loquatur Petrus Martyr de eo, quod scribit Gregorius, cap. superiore de duabus sanctimonialibus: sed in eo etiam mentiretur iste miserrimus Pseudomartyr; non enim Benedictus iussit inseri Eucharistiam in os earum defunctarum mulierum, sed pro illis Domino immolari.

Eodem seculo Monachi quidam S. Gregorij à Constantinopoli Romam nauigantes, in naui secum Eucharistiam deferebant, vt in periculo naufragij non sine Communione discederent. Refert Ioannes Diaconus in vita S. Gregorij, lib. 2. cap. 33.

Post annum Domini DC. in Synodo, quæ dicitur Quinisexta, can. 52. statuunt Patres illi, vt in Quadragesima solùm die Sabbathi, & die Dominico consecratio fieret, aliis diebus communicarent ex præsanctificatis. Itaque seruabant Eucharistiam cōsecratam, vt minimum sex dies, id est, à die Dominico vsque ad sequentem feriam sextam.

Atq; hæc ex Patribus satis esse possunt: nam tempora posteriora ab aduersariis planè contemnuntur. Et præterea exstant multa decreta Conciliorum de hac re, vt Turonensis, VVormatiensis, Aurelianensis; quæ vide apud Burckhardum, lib. 5. decreti, & Iuonem parte 2. decreti, & Gratianum de consecratione distinct. 2.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

Diluũtur responsiones aduersariorum ad testimonia Patrum.

AD hæc, & huiusmodi testimonia Ioan. Caluinus vno verbo respondens, lib. 4. Instit. cap. 17. §. 39. *Sed enim, inquit, qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum. Fateor. Verùm in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est, quàm ipsam veritatem sequi.* Hæc ille. SED non fuit vnquam quæstio, tutiúsne sit sequi veritatem, an falsitatẽ, sed quæstio est à qua parte stet veritas: & sanè nisi planè desipimus, tutius est in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, veterem Ecclesiæ cõsuetudinem, & doctrinam, quàm nouas adinuentiones sequi.

Petrus Martyr à Caluino in hac parte nõ dissentit, nisi quod impudentiùs, & nominatim, nunc Ambrosium, nunc Nazianzenum, nunc Bernardum, nunc Damascenum, nunc alios reprehendit.

Vnus est Martinus Kemnitius, qui sic omnia confundit, vt nescias, vtrum Patres sequi, an ab eis dissentire constituerit. Duæ tamen colliguntur ex eius verbosissima disputatione responsiones. PRIMA est, illa testimonia simpliciter admittenda, quæ habent ab ipsa actione Cœnæ missam fuisse Eucharistiam ad absentes, vel ad ægrotos, vt eam continuò sumerent: existimat enim toto illo tẽpore perseuerare actionem, siue vsum Cœnæ.

Hîc autẽ multis modis deficit respõsio Kemnitij. PRIMO, quia hæc responsio non potest aptari manifestè, nisi vnico testimonio S. Iustini; reliqua enim asseruationem indicant Eucharistiæ, non delationem ab ipsa Cœnæ actione.

SECVNDO, quia si verum est, quod toties Kẽnitius repetit, non esse Sacramentum, nisi dum fit, quod Christus expresse fecit, aut fieri iussit, quomodo erit Sacramentum in illa delatione ad absentes? neque enim Christus detulit ad absentes, aut deferri iussit.

TERTIO, superuacanea est ista delatio, secũdum principia Lutheranorũ; ergo à Kemnitio non fuit admittenda. Nam (vt rectè Caluinus colligit ex communi Lutheranorum doctrina, quam etiam agnoscit, & recipit Kemnitius in fine disputationis in 6. cap. sess. 13. Cõcil. Trid.) vel qui deferebãt Eucharistiam ad absentes aut ægrotos, in domibus eorum erant recitaturi institutionem, & Cœnæ ritum repetituri, aut nõ. Si recitaturi institutionem, ac Cœnæ ritum repetituri erant, quid opus erat tam longè panem asportare? nónne ex illa ipsa domo panem accipere potuissent? Et præterea si illa delatio intra actionem Cœnæ concluditur, & ideò perseuerat in ea corpus Domini, vt ibidem Kemnitius

A docet, quid opus est noua consecratione? Si autem non erant institutionem repetituri, nihil vtilitatis absentibus illis attulissent: non enim symbola externa sine verbo quidquam prosunt, nec Sacramenta dici possunt, nisi adhibeantur ad confirmandum verbum.

Adde QVARTO, certum esse illos, qui tempore Iustini deferebant Eucharistiam ad absentes, non consueuisse in domibus eorum ritum Cœnæ celebrare, & eo modo Eucharistiam consecrare; nam Diaconi erant, non Sacerdotes, vt Iustinus clarissimis verbis testatur. Diaconis autem nunquã licuisse Eucharistiam consecrare, certissimum est, tum ex Concilio Nicæ-

B no suprà citato, & ex Hieronymo in epist. ad Euagrium, aliisque Patribus, tum ex perpetua Ecclesiæ praxi. Quare necesse est, vt Kemnitius, aut reiiciat testimonium Iustini, aut fateatur, non esse opus repetere consecrationem Eucharistiæ in domibus eorum, ad quos defertur, cuius tamen contrarium ipse affirmat loco notato.

ALTERA responsio Kemnitij complectitur alia testimonia Patrum, qui in hac re errasse videntur; quæ autem de iis dicit, ad quatuor capita reuocari possunt omnia. PRIMVM igitur dicit, posse illis ignosci, quia simpliciter errauerunt, vt Cyprianus dicit, de iis, qui ex ignorantia in calice Dominico solam aquam pone-

C bant, lib. 2. epist. 3. SECVNDO dicit, nõ defuisse alios antiquos Patres, qui cõtrarium sentirent, & proinde non fuisse vniuersalem consuetudinem asseruandi Eucharistiam. Et citat Clementem, Origenem, Isichium, Nicephorum, Concilium Matisconense II. Humbertum, & Gabrielem. TERTIO dicit, consuetudinem, quæ alicubi fuit asseruandi Eucharistiam, fuisse abrogatam postea, quia nimirum aduertit tandem Ecclesia, pugnare cum institutione Christi illam asseruationem: citat autem pro hac abrogatione Concilium Toletanum, & Cæsaraugustanum. Denique QVARTO dicit, veteres, qui Eucharistiam asseruabant, sine superstitione id fecisse, quia asseruabant, vt manducaretur: nũc

D à Catholicis asseruari superstitiosè, quia non ad manducationem, sed ad pompam, & gestationem, & adorationem, & alios eiusmodi fines alienos à Christi institutione, asseruatur. Et hæc summa verbosissimæ & confusissimæ disputationis Kemnitianæ.

Ad PRIMAM partem huius responsionis dico, valde dissimilem esse caussam illam, de qua Cyprianus loquitur, ab hac nostra. Nam Cyprianus loquitur de paucis quibusdam Sacerdotibus, qui ex simplicitate contrarium morem seruabant in sacrificio celebrando ab eo, qui in tota seruatur Ecclesia: quocirca meritò illos reprehendit, & tamen ignosci vult eorum simplicitati. At doctrina, & consuetudo asseruãdæ Eucharistię, non à paucis, nec pauco tem-

pore seruata est, sed à Patribus omnium ætatum, & ab ipso Nicæno Concilio, & ab omni omnino Ecclesia. Quis autem ferat, vt post annos M.D.LXVI. vnus minister Brunuicensis dicat se ignoscere Concilio Nicæno, plurimis Patribus, & toti Ecclesiæ Christi simpliciter erranti? A

Ad SECVNDAM nego vlla esse testimonia contraria nostræ sententiæ. CLEMENS Romanus PRIMO loco adducitur, qui in 2. epistola iubet, vt tot ponantur in altari holocausta, quot populo sufficere posse videntur: si quid autem supersit post Communionem, non seruetur in crastinum, sed à clericis absumatur. RESPONDEO; intelligi debere hunc locum exceptis his partibus, quæ seruandæ erant pro Communione infirmorum: nolebat enim nimis multum Eucharistiæ conseruari. Porrò ex ipso Clemente manifestè probo partem Eucharistiæ asseruari debuisse; nam in illa 2. epistola non procul ab initio, sic ait: *Tribus gradibus commissa sunt Sacramenta diuinorum secretorum, Presbytero, Diacono, & Ministro, qui cum timore, & tremore reliquias fragmentorum corporis Dominici custodire debent, ne qua putredo in sacrario inueniatur, ne cùm negligenter agitur, portioni corporis Domini grauis inferatur iniuria.* Hæc ille. At quæ custodia adhibenda esset, & quodnam periculum putredinis timeri potuisset, si nihil seruandum fuisset? Idem etiam Clemens lib. 8. Constitut. cap. 13. aliàs 20. iubet peracta Communione, quod superest corporis Domini, à Diaconis in pastophorium inferri, vt suprà citauimus. Adde, quòd Iuo Carnotensis par. 2. Decreti, & Burchardus libro 5. decreti inseruerunt decretum istud Clementis de consumendis reliquiis, in medio variorum decretorum, in quibus expressè iubetur Eucharistia asseruari pro ægrotis; quod certè non fecissent, si decretum istud aduersaretur asseruationi huius Sacramenti. B

SECVNDO loco profertur ORIGENES, seu Cyrillus in cap. 7. Leuitici hom. 5. vbi sic ait: *Dominus panem, quem discipulis dabat non distulit, nec differri iussit in crastinum.* RESPONDEO; Verum est Dominum non iussisse Eucharistiam à se consecratam differri in crastinum; sed non potest inde colligi, nō debuisse vnquam postea Eucharistiam conseruari: multa enim Dominus per se non iussit, quæ postea per Apostolos iussit, etiam circa Sacramentum Eucharistiæ, vt Augustinus testatur in epist. 118. Neque Origenes hoc agebat, vt probaret non posse Eucharistiā conseruari, sed cùm docere vellet, placere Deo sacrificium laudis recens, & nouum, ac spirituale, non autem vetus; vsus est exemplo Domini, qui Eucharistiam à se consecratam, continuò manducari iussit; & illo etiam testimonio Euangelij, vbi Dominus prohibet portari panem in via, & altero testimonio ex libro Iosue, vbi Gabaonitæ reprehenduntur, quod panes veteres attulissent, vt deciperent Israëlitas. Et sanè nō vult Origenes ostendere, non licere nunc deferre panes in via, aut vti pane veteri; sed simpliciter vtitur illis exemplis, quatenus aliquo modo propositum ipsius adiuuant. C D

TERTIO loco profertur ISICHIVS lib. 2. in Leuit. ca. 8. vbi dicit, morem esse Ecclesiæ comburendi id, quod superest ex Sacramēto Eucharistiæ. SED ibidem est solutio. Nam Isichius addit, non prohiberi asseruationem Sacramenti per vnum, vel duos, vel plures dies, sed comburi debere, id, quod vel ob tēporis diuturnitatem, vel alia de caussa per manducationem consumi nequit: id quod expressè etiam cautum est in Concilio Aurelianense, testibus Iuone & Burchardo locis suprà citatis; statuit enim Concilium, vt species corruptæ duntaxat comburerentur, non autem id quod per manducationem absumi potest. Vide Guitmundum lib. 2. & Algerum lib. 2. cap. 1. qui docent, tunc solere absumi species Sacramentales igni, quandò aliquid accidit, vnde horror sit eas manducare: ignis enim est elementorum omnium purissimum.

QVARTO profertur NICEPHORVS lib. 17. hist. cap. 25. vbi refertur morem fuisse in Ecclesia Græca, vt reliquię Eucharistię darentur pueris innocentibus manducandæ: quod idem antea scripserant Euagrius lib. 4. histor. cap. 35. & Gregorius Turonicus li. 1. de gloria Martyrum, cap. 10. SED & hìc nulla est difficultas: loquuntur ij auctores de reliquiis, quæ nimirum superabundabant. Nam (vt suprà diximus) non debent nimis multæ particulæ Sacramenti conseruari, sed quot pro ægrotorum necessitatibus requiruntur. Quare non quotidie fiebat illa reliquiarum consumptio, sed solùm feria quarta, vel sexta, quando videlicet renouabatur Sacramentum in pixide. ET eadem responsio adhibenda est ad Concilium II. MATISCONENSE, can. 6. ibi enim statuitur, vt feria quarta, & sexta aduocentur innocētes paruuli, & indicto eis ieiunio, detur ipsis si quid ex Sacramenti particulis consumendum est.

QVINTO profertur HVMBERTVS in libro contra Nicetam, qui reprehendit morem Græcorum, qui in Quadragesima, vt suprà diximus, ex Concilio Trullano, vtuntur præsanctificatis quotidie, excepto Sabbatho, & Dominica. VERVM Humbertus non reprehendit Sacramenti asseruationem, sed quòd Græci sacrificiū Missæ ex illis præsanctificatis celebrarent: sacrificium enim verè fieri nequit, nisi panis consecretur, & consumatur.

SEXTO profertur GABRIEL Biel, qui lect. 36. in canonem Missæ sic ait: *Postquam corpus suum consecrauit, non sistebat in consecratione. Neque dedit discipulis, vt ipsum honorificè conseruarent, sed dedit in sui vsum, dicens; Accipite, & manducate.* RESPONDEO; Hoc verè est impudēter tractare scripta Catholicorum auctorum, & velle per fas & nefas hæreticos facere eos, qui semper hæresibus fortissimè restiterunt. Gabriel enim in isto ipso ope-

A re fortissimè defendit sacrificium, & adorationem Eucharistiæ, & transubstantiationem, & aliaid genus: ad quæ refellenda aduersarij excogitârunt istam sententiam de præsentia Christi solùm in vsu cœnæ. Præterea exstant tres sermones eiusdem Gabrielis habiti in festo corporis Domini, in quo agitur celeberrima illa gestatio corporis Domini in publica supplicatione. In loco autem citato Gabriel disputat de primario fructu, & vsu Eucharistiæ, ac docet, multò amplius prodesse Eucharistiam, dum reipsa manducatur, quàm dum in pixide conseruatur. Id quod verissimum est, & probatur à Gabriele ex verbis Domini, in quibus B non fit mentio asseruationis honorificæ, sed solius manducationis: inde enim manifestè colligitur, primarium fructum non consistere in asseruatione, sed in manducatione.

Ad TERTIAM partem responsionis, nego fuisse vnquam in Ecclesia Catholica abrogatam consuetudinem asseruandi Eucharistiam. Concilium autem Toletanum I. canone 14. & Cæsaraugustanum canone tertio, non prohibent asseruari in Ecclesia Eucharistiam, sed iubent fidelibus communicantibus, vt in Ecclesia communicent, & non secum asportent venerabile Sacramentum, vt aliquando fiebat. Ratio autem huius prohibitionis redditur in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cap. 20. ne videlicet abutantur aliqui tanto Sacramento C ad veneficia, & alia huiusmodi scelera. Ex quo sequitur prohibitionem istam nihil facere contra sententiam nostram, sed eam potius mirificè confirmare. Nam si extra vsum Cœnæ non esset Sacramentum, neque corpus Domini, posset permitti cuicunque panis ille sanctificatus: neque enim periculum esset vllius sacrilegij, si extra vsum Cœnæ nihil esset, nisi merus panis. Concilia igitur quæ tam seuerè propter pericula sacrilegiorum prohibent Sacramenti asportationem, manifestè indicant etiam extra vsum Cœnæ verissimum permanere, tum corpus Domini, tum etiam Sacramentum.

D Ad QVARTAM partem responsionis breuissimè respondeo, falsam esse, apud veteres non fuisse alium Sacramenti vsum, quàm ad manducandum: id quod patet ex testimoniis suprà allatis. Nam Gorgonia soror Nazianzeni, ipso NAZIANZENO teste in oratione de obitu Gorgoniæ, Sacramento Eucharistiæ vsa est ad impetrandam à Deo corporalem sanitatem, Christi corpus in Sacramento adorando, inuocando, oculis applicando. Satyrus Ambrosij frater, eodem teste AMBROSIO in oratione de obitu Satyri, eodem Sacramento ad collum appenso, vsus est ad naufragium euitandum. CYRILLVS Hierosolymitanus catechesi quinta mystagogica, monet communicantes, vt post Communionem digito tangant labia sanctificata contactu corporis, & sanguinis Domini, & deinde eodem digito sanctificent per contactum oculos, frontem, & alia membra. AVGVSTINVS libro vicesimo secundo, de ciuitate Dei, capite octauo, scribit à suis Presbyteris oblatum fuisse Deo sacrificium Dominici corporis ad curandam domum quandam à dæmonum vexatione. DENIQVE antiquissimus ille vsus mittendi Eucharistiam Episcopis peregrinis in signum pacis, & Communionis, cuius meminit Irenæus apud Eusebium lib. 5. histor. cap. 24. apertè indicat, Eucharistiæ vsum non fuisse solam manducationem: nulla enim necessitas erat, quæ cogeret Episcopos illos, vel in itinere communicare Dominico corpori, vel mox atque in vrbem venissent.

DEINDE falsum est etiam, quod Kemnitius dicit, apud nos non seruari Eucharistiam ad manducationem, sed ad alios fines alienos ab institutione: nam, vt suprà diximus, primarius finis seruandi Eucharistiam semper fuit, & est, manducatio: seruatur enim potissimùm ob viaticum infirmorum. Interim autem dum non consumitur, nihil prohibet sumere ex eo alias vtilitates, vt Patres fecerunt.

DENIQVE quidquid de hoc sit, tota ista quarta pars responsionis extra propositum adducta est. Nam ad quæstionem quam tractamus, vtrum extra vsum manducationis, Eucharistia sit Sacramentum, & corpus Domini, impertinens est, in quem vsum hoc Sacramentum conseruetur. Quidquid enim sit de isto vsu, euidenter probatur ex consensu veterum, Sacramentum permanere extra vsum Cœnæ, quandoquidem illud conseruabant.

CAPVT SEXTVM.

Explicatur quid propriè sit Sacramentum Eucharistiæ.

ERRORE Sectariorum confutato, nunc breuiter explicabimus, quid sit Sacramentum Eucharistiæ. Est autem obseruandum PRIMO, SACRAMENTVM tribus modis accipi posse. PRIMO, amplissimo vocabulo Sacramenti accepto pro omni signo rei sacræ. SECVNDO, paulò strictius pro signo rei sacræ sanctificantis animam. TERTIO, propriè & strictissimè pro signo non solùm significante, sed efficiente etiam animæ sanctitatem: quomodo vox Sacramenti non conuenit nisi Sacramentis nouæ legis propriè dictis.

SECVNDO obseruandum est, in Sacramento Eucharistiæ multa considerari posse, nimirum consecrationem, sumptionem, species panis, & vini, corpus, & sanguinem Christi: & denique ipsam Eucharistiam considerari posse, vel vt Sacramen-

cramentum religionis, vel vt alimentum spirituale, vel vt pignus amoris diuini, vel vt victimam, & sacrificium nouæ legis. His autem fundamentis positis, res tota paucis propositionibus explicabitur.

PRIMA propositio: *Consecratio Eucharistiæ Sacramentum dici potest primo modo, non autem secundo vel tertio.* Nam signum est rei sacrę, nimirum corporis Domini, non tamen est signum, neque caussa gratiæ sanctificantis animam.

SECVNDA propositio: *Sumptio Eucharistiæ Sacramentum dici potest secundo modo, non autem tertio.* Nam significat quidem illa externa manducatio internam manducationem, & refectionem, sed non est caussa internę illius refectionis: caussa enim internæ refectionis, siue gratiæ interius nos reficientis, non potest esse actio nostra, sed esse debet actio Dei per ministrum Ecclesiasticum. Itaque illa sumptio concurrit, vt conditio sine qua non applicaretur nobis, neq; in nos ageret diuinum hoc alimentum; non autem vt caussa propriè dicta.

TERTIA propositio: *Solæ species panis, & vini, non habent integram Sacramenti rationem.* Probatur: nam species illæ significant quidem cibum spiritualem, sed non sunt ipsæ cibus spiritualis; & proinde non reficiunt, nec sustentant animam, atque adeò non sunt caussa gratiæ. Dominus enim Ioan. 6. non de speciebus, sed carne, & sanguine dixit: *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* DEINDE, Sacramentum Eucharistię excellit omnibus Sacramentis, & adoratur cultu latrię, iuxta illud hymni Ecclesiastici: *Tantum ergo Sacramentum veneremur cernui.* Atqui species illę neque excellunt aliis Sacramentis, immò sunt inferiores omnibus, cùm sint pura accidentia, neque adorari possunt. DENIQVE, S. Patres ita loquuntur de hoc Sacramento, vt apertè indicent, se per hoc Sacramentum non intelligere solas species. Irenęus lib. 4. ca. 34. dicit, Eucharistiam constare ex re terrena & cœlesti. Augustinus li. 1. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 24. dicit, Sacramentum Eucharistię rectè lingua Punica dici vitam, quia est panis viuus, qui de cœlo descendit.

QVARTA propositio: *Corpus Domini, & sanguis sine ordine ad species, non habet rationem Sacramenti.* Probatur: nam Sacramentum est signum externum, ac sensibile; non est autem eiusmodi corpus Domini, & sanguis sine ordine ad species.

QVINTA propositio: *Etsi tam species panis & vini, quàm corpus & sanguis Domini ad essentiã Sacramenti Eucharistiæ pertineant; ratio tamen Sacramenti magis cõuenit speciebus, vt continent corpus, quàm corpori Christi, vt est sub speciebus.*

Huius conclusionis intelligendæ gratia, OBSERVANDVM est, hoc interesse inter Sacraměta cetera, & Eucharistiam, quòd alia constant ex elemento externo, & virtute diuina illi impressa, vt possint esse signa, & caussæ. Eucharistia constat ex elemento, seu speciebus externis, & corpore, & sanguine Domini, quæ sunt loco impressæ illius virtutis; & hinc apparet singularis huius Sacramenti excellentia, quòd pro virtute eaque transeunte, quæ est in ceteris, hîc est permanenter Christus ipse, qui est ipsa virtus, & potentia Dei. Hinc igitur habemus illa omnia esse de essentia; sed de modo loquendi dicimus Sacramentum Eucharistiæ debere potius dici species, vt continent corpus Domini, quàm corpus, vt est sub speciebus. Nam ita loquitur Concilium Tridentinum, sess. 13. cap. 3. dicit enim hoc esse commune Eucharistiæ cum aliis Sacramentis, vt sit symbolum externum, & visibilis forma, inuisibilis gratiæ. At certè visibilem esse formam magis conuenit speciebus, quàm corpori Christi. Deinde in aliis Sacramentis licet concurrant signum externum, & virtus operatiua, tamen nemo vnquam dixit, Sacramentum esse virtutem operatiuam, vt est in signo, sed è contrario signum, vt est operatiuum; & ratio est, quia in definitione Sacramenti signum est tanquam genus, virtus operatiua, vt differentia: semper autem genus ponitur primo loco, deinde differentia: in instrumentis etiam naturalibus, nemo dicit gladium esse vim scindendi in ferro existentem, sed esse ferrum habens scindendi virtutem. Ita igitur Sacramentum Eucharistiæ sunt species corpus Domini continentes, non corpus Domini sub speciebus, si propriè loqui velimus.

SEXTA propositio: *Ratio sacrificij, necnon pignoris, & alimenti diuini, magis conuenit corpori Domini, vt est sub speciebus, quàm speciebus, vt continent corpus Domini.* Ratio perspicua est: nam quòd offertur Deo Patri, non sunt species panis, sed id, quod in cruce fuerat oblatum: & similiter pignus amoris, & alimentum non in significatione, sed in re ipsa consistunt.

CAPVT SEPTIMVM.

De materia Eucharistiæ, sitné azymo pane, an fermentato Sacramentum conficiendum.

SEQVITVR nunc, vt materiam Sacraměti huius explicemus: de qua satis constat inter nos, & aduersarios, panem triticeum, & vinum ex vite ad materiam assumendum esse. sed duæ restant controuersiæ. VNA circa panem, ALTERA circa vinum.

PRIOR controuersia est, vtrum panis azymus, an fermentatus esse debeat: quæ sanè controuersia circa añum Domini M.LIII. est exorta, vt Leo Papa IX. testatur in epistola ad Michaëlem Episcopum Constantinopolitanum, capite 5.

tunc enim primùm Græci reprehendere cœperunt Latinos, quod azymum panem in Sacramento Eucharistiæ assumerent, vnde etiam azymitas nos vocare ausi sunt; in qua sententia ad hanc vsque diem perseuerant. Siquidem in censura, quam nuper edidit Hieremias Constantinopolitanus Patriarcha ad Confessionem Lutheranorum, cap. 10. quod est de Cœna Domini, affirmat Christum fermentatum panem consecrasse, nec posse in azymo hoc Sacramentum confici, quod azymus non sit verus panis, quodque azyma ad Iudaismi figuras pertineant.

Hæretici autem Lutherani, & Zwingliani non disputant de necessitate fermenti (quippe res etiam longè grauiores pro adiaphoris habent) tamen, & verbis, & factis Græcorum consuetudinem Latinorum consuetudini anteponunt, atque fermentatum panem aptiorem esse censent ad Sacramentum conficiendum, quàm azymum. Nam INPRIMIS Illyricus cum suis collegis centuria vndecima, capite octauo, describit schisma Græcorum, & Latinorum propter quæstionem de azymo, sed ita describit, vt satis apertè victoriam Græcis tribuat. DEINDE Ioan. Caluinus libro quarto Institutionū, capite decimo septimo, §. 43. tria dicit. PRIMO, non multum referre azymóne, an fermentato vtamur. SECVNDO, addit ex historiis constare, vsque ad tempora Alexandri Papæ totam Ecclesiam pane fermentato vsam. TERTIO, dicit Alexandrum Papam instituisse, vt in azymo Sacramentum conficeretur, idque eum fecisse, non alia ratione, nisi vt nouo illo spectaculo populum in admirationem traheret; vbi satis apertè vsum azymorum reprehendit. Martinus Kemnitius in secunda parte Examinis Concilij Tridentini sessione vicesima secunda, capite septimo, Caluino assentitur, perinde esse vti azymo, vel fermentato, sicut proinde est vti vino albo, vel rubro. DENIQVE Caluinistæ, fermentato pane vtuntur Græcorum more, quod certè non facerent, nisi morem illum meliorem esse iudicarent.

Quia verò præcipuum fundamentum, tum Latinorum, tum Græcorum, est factum Christi (neque enim dubitari potest, quin illud sit melius, & faciendum, quod Christus fecit) ideo ista quæstio ab alia pendet, vtrum Dominus Sacramentum instituerit primo die azymorum, quando fermentum inueniri non poterat in omnibus finibus Israël, an verò ante eum diem. Si enim Dominus Sacramentum instituit in primo die azymorum, certum erit, azymo pane vsum fuisse in eiusmodi institutione. Nam Exod. 12. & 13. præcipitur sub pœna mortis, ne fermentatus panis inueniatur in domibus, aut in vllo alio loco filiorum Israël. Si alio tempore instituit, res non erit omnino certa.

S. THOMAS in 4. dist. 11. q. 2. art. 2. q. 3. scribit, A quocunq; tempore Christus Sacramentum instituerit, semper posse conuinci in azymo Sacramentum institutū fuisse. Nam ante Sacramenti institutionem Pascha manducauit, vt omnia Euangelia testantur; Pascha autem sine azymis manducari non poterat, vt patet ex capite 12. Exodi.

Et quidem sanctus Thomas rectè iudicauit, ab immolatione Paschæ incipere vsum azymorum, sed tamen Græci nonnulli ex doctioribus contrà sentiunt, potuisse anteuerti immolationem Paschæ, licet vsus azymorum in reliquo victu non anteuerteretur. Itaque EVTHYMIVS in commentario capitis vicesimi sexti Matthæi, B & post eum NICEPHORVS libro primo, histor. ca. 28. dicunt, Christum comedisse suum Pascha legale ante primum diem azymorum, & ideò manducasse quidem agnum Paschalem eo ritu, quem lex præscribebat, id est, cùm azymis, & ceteris rebus necessariis: tamen ea cœna legali finita, dimissis azymis rediisse ad panem communem, quo vesci licebat, quia nondum aduenerāt dies azymorum, & proinde in pane communi, id est, fermentato Sacramentū instituisse. Duo enim præcepta distincta de azymo inueniuntur. VNVM, vt agnus Paschalis cum azymis comedatur. ALTERVM, vt septem diebus sola azyma edantur in quouis conuiuio. Dominus igitur ex Græcorū sententia seruauit primum præ- C ceptum, quia ad illud obligabatur, cùm agnum manducare vellet: secundum non seruauit, quia nondum venerat tempus, quo illud obligare inciperet. Quare necessariò quæstio ista disputanda est de tempore, quo Christus Sacramentum instituit, vt nullum omnino Græcis effugium relinquatur.

Sunt igitur de præsenti quæstione sententiæ quatuor. PRIMA est Græcorum, qui affirmant, Dominum manducasse suum Pascha, & Sacramentum instituisse die 13. seu luna 13. mensis primi: sequenti autem die post Christi mortem ad occasum solis, incœpisse tempus Paschale Iudæorum, & fermenti abiectionem. Ita docent Euthymius, & Nicephorus suprà citati.

D Est enim OBSERVANDVM apud Hebræos mẽses omnes numerari à nouilunio, & idem esse apud eos primam lunam, secundam lunam, &c. & primum diem mensis, secundum diem mensis, &c. Porrò secundum legem Exodi 12. die 14. primi mensis, id est, die 14. à nouilunio, post solis occasum, incipiebant dies azymorum, & durabant septem diebus, id est, vsque ad diem 21. inclusiuè. Qui omnes dies erant Paschales, & azymorum dies vocabantur, tamen primus & vltimus, id est, XV. & XXI. soli erant solennes, & festiui, ita vt non liceret in eis opera seruilia facere, vt patet Leuit. 23. Dicunt ergo Græci feria quinta in Cœna Domini fuisse diem XIII. mensis apud Hebræos; & proinde nondum incœpisse tempus azymorum: feria autem sexta, in qua

Dominus

Dominus mortuus eſt, dicunt fuiſſe prophanum, non feſtiuum: ſed illo ipſo die poſt occaſum ſolis cœpiſſe tempus azymorum, quia ille erat dies XIV. & poſtea die Sabbati fuiſſe XV. diem, & ſolenniſsimum.

A

Secvnda ſententia eſt Ruperti in commentario Leuitici, capite viceſimo tertio, & Matthęi capite viceſimo ſexto, vbi docet Hebræos, ex quadam traditione Patrum ſuorum, nunquam ſolitos fuiſſe celebrare duos dies feſtos continuos, & ideò quando feſtum azymorum occurrebat feria ſexta, ex illa traditione differri ſolitum in Sabbatum ſequens, ſic tamen, vt celebratio Paſchæ nunquam mutaretur. Ex quo colligit eo año, quo Dominus mortuus eſt, die Iouis

B

fuiſſe quidem XIV. lunam, contra Græcorum opinionem, & illo ipſo die ad veſperam, tum Dominum, tum Hebræos comediſſe ſuum Paſcha: diem autem Veneris non fuiſſe feſtum azymorum, ſed diem prophanum, vt etiam Græci volunt; ſed prophanum fuiſſe, quia ſecundum prædictam traditionem dilatum fuerit illud feſtum in diem Sabbati.

Hæc ſententia Ruperti non ſolùm falſa mihi videtur, ſed etiam non reſpondet ad potiſsimum Græcorum fundamentum. Nam ſi dies azymorum incipiebant die Sabbati; ergo die Iouis ad veſperam poſt agnum Paſchalem manducatum cum pane azymo licebat ex ſententia Græcorum, redire ad fermentatum, & illo vti

C

toto ſequenti die: non ergo conuinci poteſt Sacramentum in azymo pane inſtitutum ſecundum Ruperti ſententiam, niſi prius oſtendatur cum immolatione agni quandocunque illa fieret, cœpiſſe vſum azymorum per ſeptem dies continuandum.

Tertia ſententia eſt Pauli Burgenſis in additione ad Lyranum in commentario capitis viceſimi ſexti Matthæi, quem auctorem multi recentiores ſequuntur. Et in iis eſt Caluinus, qui in illud Matthæi viceſimo ſexto: *Scitis quia poſt biduum, &c.* ita hanc ſententiam defendit, vt dicat nullo cauillo poſſe eludi eius argumenta. Hæc ſententia non differt à ſententia Ruperti, niſi in eo, quod Rupertus dicebat ex traditione

D

maiorum differri feſtum azymorum aliquando in diem ſequentem, celebrationem autem Paſchæ nunquam mutari. Burgenſis autem dicit vtrumque differri, & inde colligit eo anno, quo Dominus mortuus eſt, Hebræos manducaſſe ſuum Paſcha die Veneris ad veſperam, Chriſtum autem die Iouis ad veſperam.

Ceterùm hæc etiam ſententia non probatur. Sciendvm eſt enim mutationem illam dierum apud Hebręos ex traditione Patrum, quę à multis annis viguit, & modò viget, non ſic eſſe intelligendam, quaſi dies XV. lunæ, ſeu menſis aliquando occurrat die Veneris, & ipſi tunc transferant feſtum in diem 16. id eſt, in Sabbatum: id enim falſum eſt, & abſurdiſsimum. Sed qui Kalendariis præſunt apud Hebræos, ita accommodant nouilunia, præſertim initio anni, vt nunquam accidat diem primum, & conſequenter diem 15. primi menſis eſſe feria 2. vel 4. vel 6. & hoc eſt quod ipſi לא בדו פסח. vulgò dicũt, id eſt, contingit Paſcha die 2. 4. & 6. Neque videtur mala iſta conſuetudo: neque pugnat apertè cum lege præcipiente feſtum azymorum celebrari die 15. menſis. Neque enim lex loquitur de die 15. ſecundum calculum aſtronomicum, paucisſimis notum, ſed ſecundum computum communem & vulgarem Kalendariorum totius populi: ſecundum computum autem vulgarem communium Kalendariorum, ſemper illud ſeruatur, vt feſtum azymorum agatur die 15. menſis. Neque abſimilis eſt apud nos conſuetudo, qui pro termino Paſchali habemus lunam 14. poſt æquinoctium vernum, & tamen in æquinoctio, & in ipſa luna 14. inueniendis, non obſeruamus motum verum ſolis, & lunę, ſed obſeruamus dies in Kalendario notatos, qui non raro nonnihil diſcrepant à vero motu: ſed aliter fieri non poteſt, ſi certa aliqua regula tenenda eſt. Immò ante correctionem Kalendarij Gregorij XIII. iuſſu factam, diſtabat dies æquinoctij in Kalendario poſitus ab ęquinoctio vero totis decem diebus, & nouilunia in Kalendario notata diſtabant quinque diebus à veris nouiluniis, & tamen melius erat Kalendarium illud quamuis incorrectum ſequi, quàm nullam habere communem regulam feſtorum inueniendorum. Ex quo ſequitur, quod ſi tempore Chriſti fuiſſet tale Kalendarium, quale modò Hebræi habent, non fuiſſet licitum, nec liberum vlli aliter feſtos dies celebrare, nec etiam prætextu errantis Kalendarij: alioqui debuiſſet quiſque ſibi ſuum Kalendarium fabricare, & ſuo modo numerare dies menſium, quod intolerabile fuiſſet, & apertè malum, & illicitum.

Quare poſita hac ſententia, neceſſariò dicendum eſſet Chriſtum manducaſſe agnum Paſchalem die 13. menſis, vt dicunt Græci, idq; feciſſe, non vt mutaret ordinem feſtorum, ſed vt quoquomodo (licet extra tempus) manducaret agnum Paſchalem, quia ſequenti die erat moriturus, & non poterat cum ceteris agnum comedere: proinde non tenebatur ad vſum azymorum (niſi in comeſtione agni Paſchalis) quia nondum venerant dies azymorum: & idcircò potuiſſe in fermentato Sacramentum inſtituere. Vides igitur ex hac ſententia fundamentum Eccleſiæ Latinæ funditus tolli.

Qvarta ſententia eſt communis Theologorum in 4. diſtinct. 11. Chriſtum Sacramentum inſtituiſſe illo ipſo tempore, quo ſecundum legem, & ſecundum Hebræorum (qui tunc viuebant) conſuetudinem abiiciebatur fermentũ ex toto Iſraële, ita vt non licuerit vllo modo eo vti, qui erat dies menſis primi XIV. illo enim die ad veſperam inchoabantur dies azymorum, & ſe-

quens dies XV. erat dies solennis azymorum. Quæ sententia verissima est,& sola Græcos euidenter conuincit: quocirca breuiter probanda est,& simul omnes aliæ refellendæ.

CAPVT OCTAVVM.

Probatur Christum instituisse Sacramentum 14. die mensis secundum legem, & secundum morem Hebræorum.

IGITVR probatur ex textu omnium quatuor Euangelistarum. Matthæus cap. 26. sic ait: *Prima die azymorum, accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes; Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?* Marcus cap. 14. *Prima autem die azymorum, quando Pascha immolabant.* Luc. cap. 22. *Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha.* Hæc loca refellunt tres superiores sententias.

AC PRIMVS Græcorum error manifestè refellitur: nusquã enim in tota Scriptura dies primus azymorũ dicitur dies XIII. mensis, sed solùm XIV. vel XV. vt patet ex lib. Exod. cap. 12. & 13. & Leuit. cap. 23. ex Num. cap. 28.

Respondent Græci aliqui, referente S. Thoma in 4. dist. 11. q. 2. art. 2. q. 3. tres Euangelistas errasse, & à Ioanne correctos fuisse. AT hæc ingens blasphemia est. Et deinde si Euangelistæ inter se non conuenirent, quod tamen fieri nequit, cur potius vni crederemus, quàm tribus?

Euthymius & alij modestiores respondẽt, Euangelistas loqui de die azymorum, nõ qui iam aderat, sed qui proximus erat: id enim volunt significare illud Lucæ: *Venit dies azymorum*, id est, imminet, seu propinquat. Refellitur hæc falsa expositio. PRIMO, quia si ita esset, Christus prçuaricatus esset legem, & potuisset iustè accusari, & certè Hebræi si hoc illi obiicere potuissent, non tantum laborassent in quærendis falsis testibus.

Respondet Euthymius legem nõ prohibuisse anticipari, sed solùm postponi diem Paschæ. SED qui præscribit, vt aliquid certo die fiat, simul præscribit, vt non fiat antè, neque pòst. Præscripsit autem lex, & sæpissimè repetiuit, vt die 14. ad vesperã fieret Pascha; non ergo licuit id facere die 13. alioqui etiam licuisset die 10. vel etiam 1. Adde, quòd lex permisit Pascha celebrari post vnum mensem, modò seruaretur idem dies XIV. vt patet ex ca. 9. Numeri. Anticipari posse diem, aut mensem Paschæ, nullo neque præcepto, neque exemplo probari potest.

DICENT fortasse quod ait Ioan. Hentenius in prçfatione Euthymij, & alij qui sequũtur Burgensem, Christum egisse suum Pascha ita secretò, vt nemo sciuerit præter Apostolos, & patrẽ-

A familias, in cuius domo Pascha fiebat; atque ita non fuisse periculũ, vt accusaretur. AT nunquid Iudas proditor, qui cœnç interfuit, & mox à cœna cucurrit ad principes sacerdotum, non potuisset id Iudæis indicare? Verum igitur est, quod ait Chrysostomus hom. 85. in Matthæum, Christum vsq; ad mortem seruasse legem Mosis, & Pascha suo tempore legitimè celebrasse. Neq; iuuat Euthymium quod Lucas dixerit: *Venit dies.* Nam refellitur hæc falsa expositio ex Matthæo, & Marco, qui nõ dicunt, Venit dies azymorum; sed aiunt, primo die azymorũ Apostolos Christo dixisse: *Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?*

ACCEDIT, quod omnes fermè Patres, & maxime Grçci dicunt Christum 14. die Pascha celebrasse. Origenes tract. 35. in Matthæum, vbi apertè dicit, luna 14. Christũ fuisse captum. Chrysostomus homil. 85. in Matthæum dicit Christũ comedisse illo die, quem lex præcipiebat. Idem habet etiam Theophylactus, Theophilus Alexandrinus apud Bedam lib. de ratione temporũ, cap. 57. & 59. & Theodoretus q. 24. in Exodum; & ex Latinis Tertullianus lib. cõtra Iudæos, Cyprianus in serm. de Cœna Domini, Ambrosius in epist. 83. Hieronymus in cap. 26. Matthæi. Augustinus in epist. 86. ad Casulanum, & Beda lib. de temporum ratione, cap. 61.

PRÆTER hoc argumentum ex tribus Euangelistis, & tot Patrum sententiis, habemus aliud argumentum ex Ioanne, quem Græci se profitentur sequi. Nam S. Ioannes affirmat diem passionis Christi, id est, sextam feriam fuisse illo anno solennem, ac festam; ex quo necessariò sequitur, vt die prçcedente agnum comederint. Ioan. 13. *Ante diem festum sciens IESVS, quia venit hora, &c.* Hoc dixit Christus pridie passionis; ergo dies passionis, erat dies festus. Sed quia possent Grçci tergiuersari, vt faciũt, ac dicere loqui eum de festo futuro die Sabbati, nõ de festo immediatè consequente eam ipsam noctem feriæ quintç, in qua Dominus loquebatur; additur ibidẽ, quod cùm Iudæ Dominus dixisset: *Quod facis, fac citius;* ille exiuit continuò, cùm iam nox esset: & Apostoli putârunt, dictum illi esse, vt emeret quç necessaria erant ad diem festum. At quomodo suspicari poterant tanta festinatione opus esse in parandis ad festũ necessariis, si adhuc supererat totus dies sequens ante festi solennitatem?

PRÆTEREA Ioan. 18. Hebræi dicunt Pilato: *Nobis non licet interficere quenquam;* quod significat non licuisse id eis ob festum, quod tunc agebatur, vt exponunt Chrysostomus hom. 82. in Ioannem, & hom. 86. in Matthæum. Cyrillus li. 12. in Ioan. ca. 6. Augustinus tract. 114. in Ioannem, Beda in cap. 18. Ioannis, & alij. Nam alioqui licuisse eis alio tempore blasphemos occidere, patet ex Act. 7. vbi Stephanum in Concilio iudicatum publicè lapidarunt: & Act. 24. conqueruntur apud Felicem Præsidem Syriæ, quod volentibus Paulum secundum suam legem interficere, Tribu-

nus Lysias violenter eum eripuerit de manibus ipsorum.

Quod autem Iansenius dicit, & quidam alij, potuisse Hebræos occidere reos mortis secundum legem suam, sed non potuisse crucifigere, nimis improbabile est. Nam nec Hebræi soliciti erant præcipuè de cruce, sed de morte Christi in genere, vnde eundē aliquando præcipitare, aliquando lapidare voluerunt: nec est vlla ratio, cur eis licuerit occidere, & tamen non licuerit crucifigere.

Adde, quòd illa verba subiuncta (*vt sermo Iesv impleretur*) non quadrant nisi in nostram expositionem; nam Dominus prædixerat se à Gentilibus crucifigendū; quę vera, & mirabilis prophetia fuit, si Hebræis etiam occidere licebat. Nam si eis id non licebat, facile erat prædicere se non occidendum, nisi à Gentilibus, & illo supplicio, quod erat apud Gentiles frequentissimum.

Deniqve Ioan. 18. Pilatus ait: *Est autem consuetudo vobis, vt vnū dimittam vobis in Pascha: vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum?* Hinc ergo apparet, iam tunc agi cœpisse dies Paschales: & clarius Matth. 27. vocatur idem dies solennis, & Marci 15. & Luc. 23. vocatur apertè dies festus.

Accedvnt ad hæc testimonia Patrum, qui dicunt Christū occisum fuisse ipso die solenni Hebręorum. Vide Tertullianū in li. contra Iudęos. Origenem hom. 23. in Num. Clementem Romanum lib. 5. constit. cap. 14. aliàs 16. Epiphanium hær. 70. Theophilum Alexandrinum in epist. ad Theodosium apud Bedam de ratione temporū, ca. 57. Cyril. Hierosol. catechesf. 13. Chrysost. homil. 86. in Matth. Augustinum tract. 10 in Ioannem. Socratem lib. 5. hist. ca. 21. Leonem serm. 7. de Paschate. Bedam in cap. 18. Ioannis. Anselmū in ca. 26. Matth. & Victorem Antiochenū nuper versum ex Græco in cap. 14. Marci, vbi dicit Hebræos libenter diem festum, qui occurrebat illo anno feria sexta, fuisse translaturos in alium diem, si per legem id eis licuisset.

Iam Secvnda opinio, quæ Ruperti erat, ex iisdem Scripturæ testimoniis confutatur. Nam si die Iouis, in quo Dominus Sacramentum instituit, erat primus dies azymorum, vt Euangelistæ tres disertis verbis affirmant, necessariò sequitur, vt festum azymorum fuerit illo anno die Veneris, non die Sabbati.

Est enim observandvm aliter dies festos, aliter dies naturales apud Hebræos considerari. Nam dies festi incipiunt ab occasu solis, & desinunt in occasum solis, vt patet Leuit. 23. proinde festus dies azymorum cōtinetur nocte sequente diem 14. & die toto artificiali 15. Dies autem naturalis, & ordinarius incipit ab ortu solis, & desinit in ortu solis, proinde continet diem, & noctem artificialem, nō autem noctem & diem artificialem. Id patet ex principio Geneseos: illud enim: *Factum est vespere, & mane dies primus*, vt exponunt Ambrosius, & Basilius, & alij in eum A locū, significat ex die artificiali, qui terminatur in vesperam, & ex nocte sequente, quæ terminatur in mane, factum esse primum diem. Ex quo facilè conciliari possunt verba trium prædictorum Euangelistarum, qui vocant primum diem azymorum diem 14. mensis, cum verbis Mosis in Exodo, Leuitico, & Numeris, qui semper primum diem azymorum vocat diem 15. mensis. Nam cùm dies primus azymorum quatenus festiuus, vt diximus, contineatur posteriore parte diei 14. & priori parte diei 15. accipiendo dies modo ordinario, seu naturali, potest dies azymorum vt festiuus, per intellectionis figuram vocari tam XIV. vt Euangelistæ faciunt, quàm B XV. vt Moses facit.

Ex his autem refellitur opinio Ruperti. Nam si dies XIV. vt Euangelistæ dicunt, erat primus azymorum, nimirum ex parte, necesse est, vt etiam XV. dies esset primus azymorum pro alia parte. Ergo non potuit transferri in diem 16. vt ipse vult: nisi fortè velit (quod est absurdissimū) mediam partem solùm illius diei solennis translatam fuisse.

Adde præterea, rationem cur debeat fieri illa translatio, quam Rupertus reddit, esse prorsus vanam. Affirmat enim ipse transferri diem primum azymorum in Sabbatum, quando occurrit feria sexta, ne sint duo festa continua, nimirum primus azymorum, & Sabbatum: & non C aduertit, in idem incommodum se incidere ex ista ipsa translatione. Nam dies septimus azymorum est ęquè solennis ac primus, vt patet Leuit. 23. Si autem dies primus ponatur in Sabbato, vt ipse vult, tunc septimus ponetur feria sexta, atque ita erunt duo dies festi continui, septimus azymorum, & dies Sabbati.

Deniqve contra Ruperti sententiam pugnant omnia testimonia Scripturæ, & Patrū, qui dicunt, diem mortis Christi fuisse festum, & solennem illo anno apud Hebræos.

Restat sententia Burgensis refellenda ex iisdem Euangelij locis, & quidem facilè refellitur. Nam cùm dicunt Euāgelistæ primo die azymorum Christum comedisse Pascha, vel loquuntur D de primo die azymorum secundum ordinariam consuetudinem, & Kalendaria Synagogæ, vel non. Si detur primum, tum refutata manet Burgensis opinio: nec enim verum erit, quod ipse ait, alio die Christum, alio die populū Hebræorum Pascha comedisse. Si autem detur secundū, repugnabit Marcus, qui ait: *Prima die azymorum, quando Pascha immolabant*; id enim significat Hebræos eo die Pascha immolare.

Sed respondent qui Burgensem sequuntur, illud (*immolabant*) vel referendum esse ad morem legitimum, vt sensus sit, quando Pascha secundum legem immolari debebat, vel etiam ad aliquos paucos perfectiores, qui reipsa immolabant in die legitimo, non curantes Pharisęorum traditionem.

AT neutrum horum rectè dici potest. PRIMO, quia etiamsi facta esset illa mutatio, debuissent omnes etiã optimi viri illam mutationem sequi. Nam vt suprà ostendi, non erat contra legem Dei, sed erat accommodatio quædam Kalendarij prudenter facta; vnde meritò vt schismatici, & vt inobedientes synagogæ puniri potuissent, qui secus fecissent.

SECVNDO, falsum est tempore Christi fuisse illam traditionem in vsu, vt nunquam festum azymorum celebraretur die 2. 4. vel 6. est enim traditio illa multò recentior. Atque hoc est, quod decepit plurimos scriptores modernos, alioqui eruditissimos: crediderunt enim omnes Burgensi tanquam in sua arte perito; nam & ipse Rabinus Hebræorum fuerat. Esse autem falsum, traditionem illam tempore Christi in vsu fuisse, probo. INPRIMIS Rabbi Abenezra in commentario Leuitici, ca. 23. disertis verbis affirmat hanc traditionem non solùm non fuisse ab initio secundi templi, vt multi fabulantur, sed nec fuisse eo tẽpore, quo fiebat Thalmud. Nam & in Misna, & in Thalmud, vt ipse dicit, inueniuntur Pascha in בדו, id est, die 2. 4. & 6. constat autem Thalmud confectum fuisse aliquot annorum centuriis post passionem Christi.

PRÆTEREA sanctus Epiphanius, qui etiam Hebræus fuerat, & optimè nouerat linguam, & ritus Hebræorum, hæresi 30. Ebionitarum, & hæresi 51. Alogorum, dicit festum azymorum apud Hebræos incidere in quamlibet diem hebdomadæ, etiam in II. III. & IV. Neque dici potest, Epiphanium loqui de festo azymorum secundum legem, & non secundum consuetudinem, quæ erat tempore suo, aut tempore Christi. Nam loquitur de consuetudine, quæ erat tempore Christi: explicat enim illud Luc. 6. *Factum est in Sabbato secundo primo, & Apostoli ibant per sata, & vellebant spicas, &c.* ac dicit, Sabbatum secundo primum, non vocari septimam diem, quæ est Sabbatum naturale, sed festum azymorum, in quo duo dies erant solennes, & Sabbata vocabantur, nimirum primus dies azymorum, qui dicitur Sabbatum primum, & VII. dies azymorum, qui dicitur Sabbatum secundum, seu secundo primum, quia est æqualis primo, vt apud nos dies octauus in festis quæ habent octauam, quia est solennis sicut primus, vocari posset dies festus secundo primus. Dicit igitur Epiphanius, diem illum, in quo Apostoli vellebant spicas, non fuisse Sabbatum naturale, sed alium diem hebdomadæ, nimirum II. III. IV. aut quemuis alium, in quem fortè inciderat illo anno VII. dies azymorum.

PRÆTEREA est aliud argumentũ omnino conuincens, quod hoc syllogismo comprehẽdi potest. Ecclesiæ Asiaticæ initio nascentis fidei celebrabãt Pascha eodẽ die, quo Hebræi sui temporis. Eædem Ecclesię celebrabant Pascha luna 14. primi mensis, quacunque die hebdomadæ luna

A illa incidisset: idque sine vllo dierum discrimine, vel exceptione; ergo etiam Hebræi illius temporis Pascha celebrabant quolibet hebdomadę die sine vlla exceptione. Ergo festum azymorum incidere poterat in diem II. IV. & VI. & proinde nondum cœperat eo tempore illa traditio Iudaica, neq; adhuc fuerat auditum illud בדו לא פֶּסַח igitur tempore Christi non fuit illa traditio. Propositio huius argumenti certissima est, habetur enim expressè in epistola Nicæni Concilij, quam refert Theodoretus lib. hist. 1. cap. 9. & in epistola Constantini ex eodem Concilio ad Ecclesias missa, quæ exstat apud Eusebium lib. 3. de vita Constantini, cap. 17. Idem fatetur Po-

B lycrates apud Eusebium libro quinto historiæ, capite vicesimo tertio, Tertullianus in libro de præscriptionibus hæret. Athanasius in epistola de Synodis Arimini, & Seleuciæ. Epiphanius hæresi 50. Tessarescedecatitarum, & 70. quæ est Audianorum. vbi sæpius repetit, Asianos illos celebrasse Pascha quando Iudæi celebrabant, ita vt non computarent ipsi dies, & menses, sed tantùm obseruarent tempus, quo Iudæi sui temporis azyma incipiebant. Denique idem habet Augustinus libro de hæresibus, capite vicesimo nono. Assumptio eiusdem argumenti non minus est certa. Nam Eusebius libro quinto historiæ, capite vicesimo secundo, dicit Asianos Pascha celebrare solitos quolibet die hebdo-

C madæ. Augustinus lib. de hæresibus, cap. 29. addit, quolibet septem dierum. Philastrius in libro de hæresibus, cap. de hæresi de festo Paschæ, adhuc expressiùs dicit, eos Pascha celebrare solitos etiam die 2. vel 4. vel 6. quibus diebus non fuisset celebratum, si esset vera Burgensis opinio.

PRÆTEREA est argumentum huic non dissimile. Epiphanius hær. 70. Audianorum, Theophilus in epistola ad Theodosium apud Bedam de ratione temporum, cap. 57. Ambrosius epist. 83. ad Episcopos Aemiliæ, & Beda de ratione temporum, cap. 59. ponunt aliud discrimen inter Pascha Christianorũ, & Iudęorum, ac Iudaizantium, quod Pascha Christianorum nõ solùm

D non fit luna 14. si illa venerit extra Dominicam, sed neque si venerit in Dominica. Quando enim id accidit, vt luna 14. venerit in Dominica, tunc exspectamus sequentem Dominicam, & Pascha celebramus luna 21. At Iudæi, & Iudaizantes in ipsa 14. luna celebrabant etiam si esset Dominica; quare aliquando fiebat (vt notat Beda) vt per integram hebdomadam distarent Paschata, & Christiani eo die inciperent, quo Iudæi finiebant. Ex hac autem obseruatione manifestè sequitur, Pascha Iudæorum tempore illorum Patrum aliquando incidisse in Dominicũ diem, & diem festum azymorũ in diem lunæ, ac per hoc nondum cœpisse traditionem illam Iudaicam, quæ cauit, ne die Lunæ, Mercurij, & Veneris festum azymorum celebrari liceret.

ADDE,

ADDE his omnia testimonia Scripturæ, & Patrum suprà citata, quibus probauimus in die pasſionis Domini fuiſſe Hebræis diem festum, ac ſolennem: inde enim neceſſariò ſequitur, vt eodem die tum Christus, tum Hebręi Paſcha celebrauerint. A

CAPVT NONVM.

Soluuntur argumenta Græcorum, & aliorum, qui quocunque modo eis fauent.

RESTAT nunc, vt argumenta Græcorum, & eorum, qui eis fauent, breuiter diluamus. Argumēta ducunt PRIMVM ex Scripturis. DEINDE ex Patribus. POSTREMO ex ratione. B

PRIMVM testimonium Scripturæ, Matth. 26. *Dicebant autem; Non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo.* RESPONDEO; Fuit illa quorundā ſententia in eo Concilio, ſed non obtinuit: præualuit enim eorum ſententia, qui iudicârunt non eſſe negligēdam occaſionem Christum necandi quocunque tempore.

SECVNDVM testimonium Marci 15. Ioſeph mercatus eſt ſindonem, & Luc. 23. mulieres parauerunt aromata. Ibidem Iudæi egerunt cauſſam criminalem contra Christum, & cum comprehenderūt, examinârunt, &c. Quæ ſanè in die festo licita non erant: nam Leuitici 26. in festo azymorum prohibentur omnia opera ſeruilia. RESPONDEO; In festo prohibentur opera ſeruilia, ſed non opera pietatis, & charitatis, & maximè neceſſaria. Sepelire autem mortuos, opus charitatis eſt, non opus ſeruile; & proinde etiam aromata parare, & ſindonem emere ad corpus ſepeliendum, non potuit eſſe prohibitum, præſertim cùm opus illud differri non poſſet, imminente iam Sabbato. In Sabbato enim maior quies præcipiebatur, quàm in vllo alio festo. Vnde in Sabbato neque ignis accendi poterat, neque cibi præparari: quæ licita erant in aliis festis, etiam in Paſchate, vt patet cap. 12. Exodi. Quod autem attinet ad Iudæos, qui cauſſam criminalem egerunt, non erant illi tam delicatæ conſcientiæ, vt putarent id fieri non poſſe: ſatis exiſtimabant ſe detuliſſe honoris diei festo, quod non ſuis manibus Christum lapidârunt. C D

TERTIVM testimonium Ioan. 13. *Ante diem festum Paſchæ.* RESPONDEO; Loquitur de die artificiali, vt ſuprà diximus. Et ſi enim in illa nocte, in qua Dominus loquebatur, festum Paſchæ inciperet, tamen dies festus erat is, qui ſequebatur eam noctem, non qui præceſſerat: quemadmodum & nos ſolemus in veſpera Sabbati ſancti dicere; Cras erit festum Paſchæ; licet iam cœperit festum celebrari in officio Eccleſiaſtico.

QVARTVM testimonium Ioan. 18. *Ipſi non introierunt in prætorium vt non contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha.* RESPONDEO; Omiſsis aliis ſolutionibus, Paſcha vocatur eo loco non agnus Paſchalis, qui ſolùm 14. die ad veſperam immolabatur, ſed victimæ Paſchales, quæ ex ouibus, & bobus quotidie in diebus Paſchæ immolabantur. Deuter. 16. *Immolabis Phaſe Domino Deo tuo de ouibus, & bobus in loco quem elegerit Dominus.* 2. Paralip. 35. *Dederunt ſacerdotibus ad faciendum Phaſe pecora duo millia, & boues ſexcentos.* Ioſephus lib. 3. antiquit. cap. 13. referens id quod habetur Numer. 28. de immolatione duorum vitulorum, arietis, & hirci, & ſeptem agnorum, quæ fiebat ſingulis diebus Paſchæ: dicit vitulos, arietem, & agnos holocauſta fuiſſe, ſed hircum fuiſſe ſacrificium pro peccato, & ex eo quotidie parari ſolitum epulum ſacerdotibus. Jlla igitur victima Paſchalis, quæ edenda à ſacerdotibus erat, eſt illud Paſcha, de quo loquitur S. Ioannes, cùm ait: *Ipſi*, nimirum Pontifices, *non introierunt, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha.* Nam non licuiſſe ſacerdotibus, niſi purificatis, edere ſacrificia, patet Leuit. 22.

QVINTVM testimonium Ioan. 19. *Erat autem Paraſceue Paſchæ hora quaſi ſexta.* RESPONDEO; Paraſceue non erat apud Hebræos, niſi propter Sabbatum: ſiquidem ante Sabbatum neceſſaria erat Paraſceue, id eſt, præparatio ciborum, quia in Sabbato cibi parari non poterant. Quare Ioan. 19. ſic legimus: *Propter Paraſceuen Iudæorum, vt non remanerent in cruce corpora Sabbato: erat enim magnus dies ille Sabbati.* Vbi vides, Paraſceuen fuiſſe non ad Paſcha, ſed ad Sabbatum, quod illo anno celebrius erat, & magnum Sabbatum dicebatur, quia incidebat intra hebdomadam Paſchalem, quæ tota ſolennis erat, licet primus, & vltimus dies ſolenniores eſſent. Hinc etiam Marcus cap. 15. ita illud idem expreſsit: *Erat Paraſceue, quod eſt ante Sabbatum*, & Lucas cap. 23. inquit, *Erat autem Paraſceue, & Sabbatum illuceſcebat.* Illud igitur Paraſceue Paſchę nō ſignificat Paraſceuen ad Paſcha, ſed Paraſceuen in Paſchate occurrentem: quomodo ſi nos diceremus, Erat feria VI. Paſchæ.

VLTIMO, proferebant olim Græci teſte Anſelmo illud Amos 4. *Sacrificate de fermentato laudem*, vel vt vertit Aquila: *Sacrificate de fermentato Euchariſtiam.* RESPONDEO; Teſtimonium hoc, teſtimonium eſt imperitiæ, vel impudentiæ Græcorum. Nam Propheta illa dicit irridendo, & reprehendendo Hebræos, qui pro Deo idola colebant, & pro azymis fermentum offerebant. Sic enim præcedit: *Venite ad Bethel, & impiè agite: ad Galgalam, & multiplicate præuaricationem, &c.* Vide Hieronymum, & Rupertū in hunc locum Prophetæ. Atque hæc ſunt quæ ex Scripturis proferre ſolent.

Iam ex Patribus nonnulli proferuntur, quorum teſtimonia breuiter explicanda ſunt.

PRIMO S. IRENÆVS libro 4.cap.23.dicit, Mosem Deuteron. 16. prædixisse Christi passionem, quoad locum, cùm ait, immolandum esse agnum Paschalem in loco, quem elegerit Dominus, id est, in Hierusalem; quoad diem, cùm nominauit diem Paschæ, & quoad horam, cùm dixit ad vesperam esse immolandum. Ex his nonnulli colligunt, Christum occisum esse secundum Irenæi sententiam luna 14. quando agnus immolari solebat, & proinde cœnam Domini celebratam luna 13.

RESPONDEO; Quæ dicit Irenæus verissima sunt, sed nihil faciunt pro aduersariis: nam Christus occisus est in Hierusalem: item in die Paschæ, quamuis luna 15. non 14. Nam (vt suprà diximus) primus dies Paschæ incipiebat in vespera diei 14. & durabat vsque ad vesperam diei 15. Denique occisus est ad vesperam, quia obiit hora nona, quæ est hora vespertina. Adde, quòd Irenæus per vesperam, non tam intellexit vesperam diei, quàm vesperam mundi: dicit enim per vesperam significasse Mosem temporum extremitatem; ad quem modum exposuerunt illud, *ad vesperam*, etiam Cyprianus lib.2.epist.3.& Ambrosius epist.83.

SECVNDO obiicitur TERTVLLIANVS, qui in libro contra Iudæos sic ait: *Hoc enim & Moyses initio primi mensis nouorum facturos vos prophetauit, cùm omne vulgus filiorum Israël ad vesperam agnum esset immolaturum.* Vbi loquitur de Christi passione, ac dicit, prædictum fuisse, vt Christus occideretur illo tempore, quo agnus immolabatur: constat autem agnum immolari solitum luna 14. ad vesperam.

RESPONDEO; Significat Tertullianus illa ipsa die, qua agnus immolabatur, Christum immolandum, & hoc impletum est: nam (vt suprà diximus) dies prima Paschę extendebatur vsque ad vesperam feriæ sextæ. Non autem significat eadem hora præcisè fuisse immolandum Christum, qua agnus immolabatur; id enim fieri non poterat. Nā agnus immolabatur post occasum solis, & Christus immolandus erat in meridie. ET PRÆTEREA si die Veneris ad vesperam fuisset agnus immolādus, vt aduersarij dicunt, tunc nō fuisset Christus occisus in Paschate: nam ipse occisus fuit ante occasum solis; Pascha autem incipiebat post occasum solis. DENIQVE occisionem Christi non peractam, nisi die 15. apertissimè ibidem Tertullianus docet, cùm ait, fuisse diem illum Hebræis festiuum; & de illo exponit verba Amos 8. *Occidet sol in meridie, & conuertam diem festum vestrum in luctum, &c.*

TERTIO obiicitur EPIPHANIVS, qui hęresi 50. sic ait: *Oportebat Christum in decima quarta die immolari secundum legem.* Quòd si dies passionis Christi fuit XIV. certè sequitur (vt Græci volunt) diem cœnæ Domini fuisse XIII.

RESPONDEO; Loquitur Epiphanius de immolatione Christi non in se, sed in typo, & figura, ac si clarius dixisset; oportuisse agnum, qui figura Christi erat, immolari luna 14. ad vesperam. Nam idcirco addidit, *secundum legem*: reprehendit enim eo loco Epiphanius Quartadecimanos iudaizantes, ac dicit, eos multum detrimenti accipere ex eo, quod celebrant Pascha decima quarta die cum Iudæis, & non potius die Dominico cum Christianis; & rationem reddit, quia immolatio Christi, typica nimirum, quæ fiebat secundum legem die 14. significabat Synagogam lumen suum amissurā Christo veniente. Nam dies XIV. est vltima incrementi ipsius lunæ; peracta autem die 14. incipit lunæ lumen deficere, nimirum in die 15. Itaque Iudæi cùm agnum immolabant luna 14. ad vesperam, obscurationem suam prophetabant: cuius obscurationis participes fiunt quotquot eos in Paschę celebratione imitari malūt, quàm Ecclesiam Christi. Hæc est eo loco sententia Epiphanij, cuius auctoris apertissima testimonia pro nobis suprà retulimus.

QVARTO obiiciunt CHRYSOSTOMVM homil.82.in Ioannem, vbi duo dicit. PRIMVM est, Christum comedisse suum Pascha pridie, quàm illud comederint Iudæi. ALTERVM, Christum præuenisse vnum diem in cœna manducanda, vt reseruaret mortem suam Parasceuæ, quando etiam olim fuit Pascha. Ex quibus colligitur secundum Chrysostomum diem Parasceues, in quo Dominus necatus fuit, fuisse lunam 14. in qua Pascha secundum legem celebrari debuit. Similia omnino scribit THEOPHYLACTVS in cap.18.Ioannis.

RESPONDEO; Hic locus Chrysostomi, & Theophylacti explicandus est per alium eorundem auctorem. Nam Chrysostomus homilia 85. in Matthæum, & Theophylactus in caput vicesimū sextū Matthæi, scribunt Principes sacerdotum tota nocte occupatos fuisse in negotio mortis Christi procurandæ, & ideò non potuisse cum ceteris debito tempore Pascha manducare, nimirum in nocte feriæ quintæ, sed distulisse cœnam illam agni Paschalis in sequentem diem. Vbi etiam addunt ij auctores in hac re præuaricatos esse legem Dei, Principes illos sacerdotum, quòd Pascha non egerint tempore debito, & hoc modo exponunt locum illum: *Ipsi non introierunt, vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha*, Ioan. 18. Hinc ergo intelligendum est in testimonio nobis obiecto, cùm Chrysostomus, & Theophylactus dicunt, Christum comedisse Pascha pridie, quàm illud ipsi comederint, non significare, Pridie, quàm populus Iudæorum, sed solùm pridie, quàm sacerdotes illi, qui in nece Christi tota nocte occupati fuerant. Itaque Dominus manducauit illa nocte, qua omnes alij communiter manducabant.

DEINDE quod Chrysostomus & Theophyl. addunt, Christum prȩuenisse vnum diem, vt seruaret

uaret mortem suam in Parasceuen, quando etiam olim Pascha fuerat, duobus modis exponi potest. PRIMVM, vt illud, (*quando etiam olim Pascha fuerat*) non referatur ad Parasceuen, sed ad præcedentem diem. vt sensus sit; Christus præuenit vno die Principes Iudæorum in Pascha edendo, vt cædem suam seruaret in Parasceuen. Ipse enim Pascha manducauit pridie Parasceues, id est, luna 14. quando etiam olim Pascha fuit: & secundum hanc expositionem nulla remanet difficultas.

SECVNDO dici potest illud (*quando etiam olim*) referri ad Parasceuen: sed Chrysostomum non loqui de Pascha, vt Pascha significat immolationem agni, vt falsò Græci existimant, sed vt significat festum Paschæ. Quare hic est eorum verborũm sensus; Christus in manducando agno Paschali præuenit vno die Principes illos sacerdotum, & proinde manducauit die Iouis, qui fuit XIII. lunæ, vt seruaret mortem suam in ipsum Paschæ festum, id est, in diem 14. lunæ, quando etiam olim Pascha, id est, Paschæ festum erat. Quod autem hic sit verus sensus, & non velit Chrysostomus dicere, feria illa sexta fuisse diem 14. & tempus legitimum immolationis agni Paschalis, ex duobus manifestè colligitur. PRIMVM, quia si ita esset, Pontifices illi non fuissent præuaricati legem, dum distulerunt manducationẽ agni in feriam sextam. At Chrysostomus disertis verbis præuaricatos illos fuisse docet. DEINDE, quia idem Chrysostomus homil. 86. & 87. in Matth. affirmat, ipsum diem occisionis Christi fuisse festiuum, & solemnem Hebræis.

QVARTO obiicitur AVGVSTINVS, & cum eo venerabilis BEDA. Nam Augustinus lib. 3. de consensu Euangelistarum, cap. 13. refert quosdam dixisse Pascha Iudæorum eo anno, quo Christus mortuus est, incœpisse in sequenti Sabbatho: & ideo sextam illam feriam dictam esse Parasceuen Paschæ. SED cùm id Augustinus non approbet, sed simpliciter referat, non est multum de ea re laborandum. Approbat quidem Augustinus, quod illi iidem dixerant, præparationem ad Christi immolationem cœpisse ab hora nona noctis; & proinde horam tertiam diei fuisse horã sextam Parasceues, Paschę Christianorum, id est, Christi mortis: & hoc idem repetit tract. 117. in Ioannem, & idem habet Beda in cap. 19. Ioannis. Priorem autem illam sententiam de Pascha Iudæorum inchoante die Sabbathi; nusquam approbat Augustinus, vel Beda, vel alius bonus auctor ex veteribus.

RVRSVS obiici solet, quod dicunt, Augustinus tractatu 120. in Ioannem, & Beda in cap. 19. Ioan. acceleratam fuisse Domini sepulturam propter Parasceuen Iudæorum, quia illa nocte cœnam puram comesturi erant. SED nulla hîc difficultas est: non enim cœna pura significat agni Paschalis manducationem, sed cœnam quandam solemnem, quam Iudæi sumunt in vespera feriæ sextæ, ad initium videlicet Sabbathi. Vnde ab ea cœna, ipsa etiam feria sexta dicebatur ab eis cœna pura, vt patet ex Irenæo libro 1. cap. 10. & libro 5. cap. 23. & ex Beda in cap. 23. Lucæ.

SEXTO obiici potest ANSELMVS, qui in cap. 27. Matthæi, dicit, se certa ratione comperisse Christum luna 14. esse occisum, & luna 13. præter ordinem diuinæ legis celebrasse suum Pascha. SED dubium esse non potest, quin totus iste locus ab aliquo Græcorum fautore fuerit insertus in libro S. Anselmi, & quidem parùm prudenter. Nam Anselmus apertissimè contrarium docet in comment. cap. 26. in illa verba: *Prima autem die azymorum*; vbi dicit, Christum 14. die comedisse agnũ, & 15. die fuisse crucifixum.

SEPTIMO obiiciebant Græci can. 11. VI. Synodi, in quo cauetur, ne clerici, aut laici comedant azyma Iudæorum. RESPONDEO; Prohibetur eo canone commercium cum Iudęis, pręcipuè circa ritus religionis. Itaq; noluerunt Patres, ne Christiani celebrarent cum Hebræis dies azymorum, aut alios eiusmodi ritus.

OCTAVO obiiciunt Ioan. Hentenius præfatione in Euthymium, & Cornelius Iansenius in commentario Matthæi, cap. 26. testimonium historici cuiusdam antiqui, qui Hebraicè scripsit librum סֵדֶר עוֹלָם seder olam, in quo asseritur, traditionem illam Hebræorum, ne festum Paschæ celebretur feria 2. 4. aut 6. initium habuisse statim à templo reparato post reditum à captiuitate Babylonica, ex quo sequitur, Christi tempore iam vsu receptam fuisse illam traditionem.

RESPONDEO; In libro seder olam, tam maiore, quàm minore, quem nuper Latinum fecit Gilbertus Genebrardus, non inuenitur ea traditio. Deinde etiamsi ibi inueniretur, cùm auctor ille vix ante quingentos annos scripserit, & multa alia falsa tradiderit, nihil mirum esset, si etiam in hoc mentitus esset. Certè falsum esse, Christi tempore eam traditionem in vsu fuisse, suprà euidentissimè demonstrauimus etiam testimonio Rabbi Abenezræ.

VLTIMO obiicit Caluinus loco citato testimonia historiarum, quæ dicunt, ab Alexandro Papa institutum esse, vt ex pane azymo Eucharistia conficeretur, cùm ante Alexandrum omnis Ecclesia fermentato vti consueuisset. Itaque mos Græcorum fuit in primitiua Ecclesia, & Apostolicus censendus, ac meritò retinendus videtur.

RESPONDEO; Rectè fecit Caluinus, quod nullius historici nomen adscripsit: nullus enim id tradit, quod ipse dicit; nec verisimile est vllo modo. Nam loqui non potest Caluinus de Alexandro II. aut III. aut aliis posterioribus: isti enim fuerunt omnes post Leonem IX. qui acerrimè defendit sententiam Latinæ Ecclesiæ de Eucharistia in azymis conficienda. Loquitur

igitur

igitur de Alexandro I. qui sedit circa annum Domini C.X. Ac vt omittam, à nemine scriptum esse, quod hic Alexander azyma instituerit, nõ est probabile primis illis annis, in quibus Ecclesiæ in plurimis iudaizabant, & factum Domini adeò recens erat, vt aliqua Ecclesia fermentato vti maluerit, quàm azymis. Adde, quòd Leo IX. in epist. ad Michaelem cap. 5. dicit, Romanam Ecclesiam à Petro, non ab Alexandro, vt Caluinus mentitur, didicisse qualiter diuina mysteria celebrari debeant: & per mille, & XX. annos à passione Domini retinuisse eundem morem. & ca. 24. dicit, sanctos Martyres primitiuæ Ecclesiæ nostris azymis saginatos. Atque hæc de testimoniis.

Restant argumenta ex ratione. Et quidem Græci triplici ratione potissimùm vtebantur, quæ sunt apud Anselmum in libro de azymo, & verbosissimè referuntur à Cẽturiatoribus Magdeburgensibus, ex libris Michaelis Episcopi Constantinopolitani, & Nicetæ Cent. 11. cap. 8. & apud Euthymium in cap. 26. Matthæi, & nuper etiam repetitæ sunt ab Hieremia Episcopo Constantinopolitano in censura ad Confessionem Augustanam, cap. 10.

PRIMA ratio est eiusmodi: *Dominus cùm Eucharistiam instituit, panem accepit. At azymum non est panis. Panis enim Græcè dicitur ἄρτος à verbo αἴρω quod est, attollo: non autem attollitur farina, seu conspersio, nisi per fermentum.*

RESPONDEO; Hoc argumentum, vel nihil probat, vel pro nobis facit contra Græcos: nam in Scriptura nomen panis commune est ad azymum, & fermentatum. Et quia de fermentato nemo dubitat; probatur de azymo ex illo Lucæ vlt. *Accepit panem, benedixit, &c.* Et infrà: *Quomodo cognouerunt illum in fractione panis.* Illum enim fuisse panem azymum, certum est, quia id factum est, quod Lucas narrat, tertia die azymorum, vel secunda die secundum Græcos; quibus diebus nõ inueniebatur apud Hebræos nisi azymus panis. PRÆTEREA Leuit. 7. dicuntur panes cũ fermento, & panes absq; fermento. DENIQVE Theodoretus, Græcus auctor in cap. 10. Danielis, notat inscitiæ eos qui panem azymum, panem vocari posse negant.

Hoc ergo fundamento posito, colligimus Matth. 26. illa verba: *Accepit panem, benedixit, &c.* de azymo exponi posse, cùm nomen sit commune: & præterea non solùm posse, sed etiam oportere, cùm iam ostenderimus id factum primo die azymorum. Vel igitur panis azymus differt specie à fermentato, vel non. Si differt, vt Græci volunt; ergo non potest Eucharistia confici in fermentato: non enim confici potest in alia specie, quàm in ea, quam Dominus instituit. Si non differt, vt verè Latini affirmant; ergo potest confici, tum in azymo, tum in fermentato; in azymo quidem, quia Dominus sic fecit; in fermentato autem, quia non differt specie ab a- A zymo. Itaque vides argumentum, si quid valet, contra Græcos valere. Sed reuera nihil valet, cùm nõ differat essentialiter azymus, & fermentatus.

Porrò illa Etymologia vocis ἄρτος ab eleuando, aut ab accidentali conditione sumpta est, vt in aliis multis factum videmus: aut non dicitur ἄρτος, quia eleuetur per fermentum, sed potius quia eleuet naturam humanam nutriendo, & augendo corpora nostra, qui effectus communis est pani azimo cum fermentato.

Sed hinc nascitur argumentum Caluini loco suprà notato. Nam si accidentaria differentia est inter azymum, & fermentatum, qualis est e- B tiam inter vinum album, & rubrum; non oporteret in Sacramento Eucharistiæ maiori cura quærere panem azymum, quàm quærimus vinum album; sed esset omnibus permittendum, vt liberè vterentur quouis pane, vt liberè vtuntur quouis vino.

RESPONDEO; Multum interest inter differentiam azymi, & fermentati, & differentiam albi, & rubri vini. Nam INPRIMIS constat Dominum vsum esse azymo: non autem constat vtrum vino albo, an rubro vsus sit; & idcircò constanter retinemus azymum propter Dñi exemplum, de vino nõ sumus soliciti, quia non habemus simile exemplum. DEINDE differentia azymi, & fermentati Deus sæpe vsus est ad varia C mysteria significanda, vt patet ex toto Leuitico, vbi ferè semper præscribuntur panes azymi, ob significationem puritatis, & synceritatis; nusquam autem Deus vsus est differentia vini albi, aut rubri ad aliquid significandum: ideò Ecclesia ob significationem retinet azymum, vinum autem indifferenter adhibet seu album sit, seu rubrum.

SECVNDA ratio Græcorum est, quia azyma sunt propria Iudæorum; ergo cõsecrare Eucharistiam in azymo pane, est iudaizare.

RESPONDEO; Non est iudaizare, vti iisdem rebus, quibus vtebantur Iudæi; sed vti eodem ritu, & ad eundem finem. Itaque vti azymis cum agno Paschali, & ad significandam Chri- D sti puritatem, & synceritatem futuram, & ipsius passionem, & mortem, est planè iudaizare; & illicitum: at vti azymis ad Sacramentum Eucharistiæ conficiendum, & ad significandam Christi puritatem & synceritatem, quæ fuit, & est; non est iudaizare, sed implere Iudaismi figuras. Alioqui non deberemus vti aqua in Baptismo, quia illa vtebantur etiam Iudæi in suis purificationibus: & denique Christus ipse nos iudaizare docuisset, si hoc esset iudaizare. Adde, quòd Iudæi in rebus sacris, non tantùm vtebantur azymis, sed etiam fermentato, vt patet Leuitici septimo, vbi iubentur offerri panes absque fermentato; & paulò post in alio sacrificio iubentur offerri cum fermento, & Leuitici vicesimo tertio, iubetur Phase fieri cum azy-

mis,

mis, & ibidem præcipitur in festo hebdomadarum, id est, festo Pentecostes, sacrificium ex simila fermentata. Quare si vti azymis non licet, ne iudaizemus, eadem de caussa nec fermento vti licebit. A

Tertia ratio: *Immolatio agni Paschalis figura fuit passionis Christi. Sed agnus immolabatur die 14. ergo & Dominus pati debuit die 14. ergo cœnam instituit die 13.*

Respondeo; Agnus Paschalis, vt suprà diximus, cùm explicaremus figuras Eucharistiæ, figura fuit Christi, vt in Sacramento nobis apponendus erat manducandus, & ideò illa immolatio potius significabat immolationem Christi mysticam, quæ fit in sacrificio Missæ, B quàm immolationem cruentam, quæ in cruce peracta est: nam ideò ritus agni Paschalis potius tradit modum manducandi, quàm immolandi. Quia tamen agni immolatio erat etiam figura passionis Domini, debuit eodem die passio peragi, quo agnus immolabatur. Et sic factum est: nam illa vespera diei 14. in qua agnus immolabatur, ad diem sequentem pertinebat, vt dies ille festiuus erat. Itaque institutio Eucharistiæ, quæ principaliter figurata fuerat per agnum Paschalem, peracta est eodem die; & eadem hora, qua agnus secundum legem immolabatur: Christi autem passio, quæ minus principaliter per eandem immolationem figurata fuerat, eodem die, licet nō eadem hora, peracta C fuit.

Qvarta ratio addi posset, non parùm difficilis. Nam secundum legem dies Pentecostes celebratur die quinquagesimo à 2. die azymorum, vt patet Leuitici 23. Sed eo anno, quo Dominus mortuus est, dies Pentecostes fuit in Dominica die, vt ex traditione Ecclesiæ patet; ergo etiam secundus dies azymorum fuit in Dominica die. Nam si numerentur dies quinquaginta à secundo azymorum inclusiuè, vt lex præcipit, necessariò fiet, vt in eodem die hebdomadæ occurrat Pentecostes, in quo occurrit dies secundus azymorum. At si dies Dominica fuit secundus azymorum; ergo dies Sabbathi fuit primus azymorum. Ergo dies passionis fuit ante D diem azymorum, & multò magis dies Cœnæ Domini; atque ità vera esse videtur Græcorum sententia.

Respondeo; De hoc argumento fusè tractaui in tertio libro de Ecclesia triumphante, propè extremo. Summa responsionis est: dies Pentecostes numerandos esse à primo die prophano post festum primæ diei azymorum: & ideo si secundus dies azymorum sit prophanus, vt plerumque accidit, ab eo numerari debere dies Pentecostes. Si autem fortè sit dies festus, vt si occurrat in Sabbatho dies secundus azymorum, tunc à tertio die azymorum numerandos esse dies Pentecostes. Quia igitur eo anno, quo Dominus mortuus est, secundus dies azymorum fuit Sabbathum, propterea illo anno à tertio die azymorum, qui fuit die Dominico, qui apud Iudæos prophanus est, numerari cœperunt dies Pentecostes; & inde factum est, vt in diem Dominicum incideret illo anno Pentecostes.

Atque hæc de tota ista disputatione dicta sint, in qua negare non possum, quin multum me iuuerit egregium opus Doctoris Marcelli Francolini de horis canonicis, in quo fusissimè quæstionem istam pertractat, cap. 51. & sequentibus. Illud autem omninò miratus sum, quemadmodum in eandem solutionem inciderimus, circa difficultatem de tempore Pentecostes; nam neque ego librum eius videram, cùm scriberem de Festis in tertio libro de Ecclesia triumphante, neque ipse scripta mea viderat, cùm librum suum conscriberet, vt idem mihi postea confirmauit.

CAPVT DECIMVM.

De vino temperando aqua in sacro calice.

Altera cōtrouersia de materia Eucharistiæ est de mistione vini, & aquæ. Ac Primvm referendæ erunt sententiæ aliorum, seu potius errores. Deinde confirmanda veritas. Ac Demvm confutanda argumenta, & mendacia aduersariorum.

Quod ad Primvm attinet, non defuerunt olim, qui prætextu sobrietatis solam aquam in calice offerendam dicerent: vt Ebionitæ apud Epiphanium, hæresi 30. & Tatiani apud eundem, hæresi 46. Aquarij apud Augustinum libro de hæresib. cap. 64. Sed ea opinio continuò à Patribus explosa fuit, quod satis constaret, Dominum non aquam solam, sed vinum etiam in sacro calice ponendum esse docuisse. Vide Cyprianum libro secundo, epistola tertia, ad Cæcilium, & Chrysostomum homil. 83. in Matthæum, qui ex instituto disputant contra eam sententiam.

Vbi etiam non est omittenda impudentissima calumnia Magdeburgensium, qui Cent. 3. cap. 6. & 7. affirmant, errorem istum de sola aqua in calice offerenda, ab Episcopis Romanis excogitatum esse, & à Cypriano refutatum in epistola ad Cornelium Romanum Pontificem; quod quidem sine vllo fundamēto ex sola mentiendi libidine Centuriatores affirmant. Nam epistola Cypriani non est ad Cornelium, vt ipsi mentiuntur, sed ad Cęcilium, nec in ea vlla mentio fit Episcoporum Romanorum.

Non defuerunt rursus, qui solum vinum offerendum censerent, ij fuerunt Armeni, vt Patres Trullani Cōcilij affirmant, can. 32. Caussam

autem, cur Armeni in eam sententiam descenderint, refert Nicephorus libro decimo octauo, histor. cap. 53. vbi scribit Armenos non miscere aquam vino in sacrificio, ne significare videantur vnionem duarum naturarum in Christo, quam ipsi non credunt. Eiusdem erroris accusantur Græci à Guidone Carmelita in catalogo hæreticorum, & ab Innocentio III. libro quarto, de officio Missæ, cap.32. Sed contrarium tamen colligimus ex ipsorum scriptis, tum veterum, tum recentiorum, vt infrà ostendemus. Quare credibile est, Innocentium, & fortasse etiam Guidonem per Græcos intellexisse quosuis Orientales, nō autem eos, qui propriè Græci dicuntur.

Lutherani, & Caluinistæ Armenos imitantur: nam absque aqua vino vtuntur. Lutherus in primo scripto contra Regem Angliæ, anno M.D.XXII. edito, fatuos & stolidos vocat eos, qui peccatum esse putant sine aqua celebrare; & ibidem sic addit: *Meo sensu melius, & tutius foret, aquam non miscere vino; cùm sit merum figmentum humanum, & sinistram, immò pessimam habeat significationem.* Et in formula Missæ, seu communionis pro Ecclesia VVittembergensi anno M.D.XXIII. edita: *Nondum constitui*, inquit, *mecum, miscendáne esset aqua vino, quamquam huc inclino, vt merum vinum paretur absque aquæ mixtura.* Martinus Kemnitius in 2. parte Exam. Concilij Tridentini, sess. 22. cap. 7. & can. 9. docet rem esse omninò indifferentem, aquæ mixtionem in calice; & multis conatur ostendere non esse certum, quid Dominus fecerit, id est, an vino aquam admiscuerit; & prętereà non esse id necessarium, nec posse præcipi ab Ecclesia: & tandem addit Ecclesias Lutheranorum reipsa, & factis ostendere voluisse hanc libertatem. Tilmannus Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 17. tres errores Pontificiis adscribit. Vnvm, quòd dicant aquam miscendā vino in calice. Altervm, quòd doceant sine peccato mortali non posse omitti aquam. Tertivm, quòd velint Apostolicam esse traditionem, misceri debere aquam vino.

Caluinistæ longius progrediuntur. Nam Petrus Richerus Caluinista (referente Nicolao Villagagnonio lib. 1. contra articulos quosdam Caluinianos, cap. 73.) affirmat esse hæreticos, blasphemos, sacrilegos, falsarios, qui vino Cœnæ aquam admiscent; quod ad puritatem Euangelij adiiciant sua commenta: & à Caluino se hæc omnia didicisse fatetur. Quare non est mirum, si Caluinus, nec in Institutione, nec in Catechismo, nec in formula Sacramentorum ministrandorum illam aquæ mentionem facit in mysterio Cœnæ Domini.

Porrò Ecclesia Catholica semper credidit ita necessarium esse aqua vinum misceri in calice, vt non possit id sine graui peccato omitti. Vtrum autem sine aqua Sacramentum consistere possit, non est adeò certum; communis ta-

A men opinio in partem affirmatiuam propendet. Quare falsò Kemnitius Catholicis in commune tribuit, quod asserant, aquam in Eucharistia esse de necessitate Sacramenti, cùm paucissimi id affirment. Probatur Ecclesiæ sententia. Primvm ex facto Christi. Dominus vinum aqua mixtum consecrauit; igitur & nos ita facere debemus.

Antecedens huius argumenti Kemnitius fatetur esse probabile, sed non certum, & ideò incertam conclusionem ex eo colligi contendit. Deinde etiamsi certum esset antecedens, infirmam esse vult consequutionem. Nam Dominus si aquam admiscuit, id fecit pro more illius B regionis; in Oriente enim vinum est fortius, quàm in his partibus, & ideò ordinariè solet in illis locis aqua temperari. At si in hac regione nostra, vel in partibus frigidioribus Dominus fuisset, cùm Sacramentum instituit, pro more patriæ aquam non miscuisset.

Ceterùm multùm in vtroque errat Kemnitius. Antecedens enim illud non minus certum est, quàm quòd Dominus vinum consecrauerit, non siceram, aut aquam solam: quod sanè nemo negat esse certissimum. Nam ex Euangelio, & ex Paulo expressè non habetur, nisi calicem sanguinis Apostolis propinatum, vini nulla mentio est, cùm agitur de calice Eucharistico. Legantur omnia loca Matthæi 26. C Marci 14. Lucæ 22. Ioan. 6. 1. ad Corinthios 10. & 11. non inuenietur mentio vini, nisi in illis verbis: *Amen dico vobis, non bibam de hoc genimine vitis, donec illud bibam nouum in regno Dei*; quæ habentur in tribus locis citatis Euangeliorum. Sed ea verba, vt libro primo, capite vndecimo, fusè docuimus, non pertinent ad calicem Eucharistiæ, sed ad calicem qui datus fuit post agni Paschalis manducationem, vt ex Luca manifestè colligitur. Neque obstat, quòd aliqui Patres ea verba de calice Eucharistiæ exposuerint: nam alij, qui magis ex professo rem tractârunt, contrarium docuerunt, vt tunc ostendimus; non possumus autem ex Patrum sententiis aliquid certi colligere, quando inter se non conue- D niunt. Atque id potissimùm locum habet in sententia Kemnitij, qui (vt suprà vidimus in controuersia de transubstantiatione) non vult argumenta efficacia posse duci à Scripturis, quæ variis modis exponuntur. Quid ergo in calice fuerit ante consecrationem, an vinum purum, an vinum aqua mistum, an sicera, an aqua sola, ex sola Scriptura expressè non habetur, sed necessario recurrendum est ad traditionem eorum, qui ab Apostolis, & eorum discipulis hæc mysteria didicerunt. Traditio autem habet, fuisse vinum aqua mistum; ergo ita certò credendum est, aut nihil certi de materia calicis habemus.

Sanctus Iacobvs in sua Liturgia (cuius Liturgiæ mentionem facit Concilium Trullanum,

canone

canone 32. ante annos nongentos) ita habet: *Similiter postquam cœnauit, accipiens calicem, & permiscens ex aqua, & vino, & benedicens dedit, &c.* Sanctus CLEMENS lib. 8. constit. Apostol. cap. 17. refert Dominum in cœna vinum aqua miscuisse, antequam illud consecraret. Sanctus IRENÆVS lib. 4. cap. 57. *Dominus*, inquit, *temperamentum calicis sui sanguinem confirmauit.* Sanctus CYPRIANVS lib. 2. epist. 3. *Admonitos*, inquit, *nos scias, vt in calice Domini offerendo Dominica traditio seruetur. neque aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis prior fecit, vt calix, qui in commemorationem eius offertur, mixtus vino offeratur.* Sanctus BASILIVS in sua Liturgia dicit Christum acceptum calicem miscuisse, & postea dixisse: *Hic est calix, &c.* THEODORETVS Dialogo 1. ait Christum suũ sanguinem fecisse id, quod in calice commistum erat. EVSEBIVS Emissenus in serm. 5. de Paschate, qui est de corpore Domini, dicit Christum ipsum exemplo suo nos docuisse, vt calicem ex vino aqua misto consecraremus. Denique concilium III. CARTHAGINENSE, can. 24. (in quo etiam Augustinus interfuit) sic ait: *Vt in Sacramento corporis, & sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quàm ipse Dominus tradidit, hoc est panis, & vinum aqua mistum.* Hæc testimonia certum argumentum faciunt, tum quia grauissimorum, & antiquissimorum auctorum sunt, tum quia nullus Patrum contrarium scripsit.

Quod autem Kemnitius ait de consuetudine Orientalium, non multum facit ad rem. Nam si illa esset potissima caussa, cur Dominus calicem miscuisset, certè Patres variorum locorum nunquam tanto consensu, & absolutè dixissent, miscendam vino aquam in calice.

Habemus autem testimonia Patrum omnium regionum. Ac primùm ex Syria habemus testimonia citata sancti Iacobi, & Theodoreti: vterque enim in Syria Episcopus fuit. Et præterea ex recentioribus idem docet Samona Episcopus Gazę in disputatione cum Achmet Saraceno, quæ exstat in 4. tomo Bibliothecæ sanctorum Patrum.

Ex Italia habemus Iustinum Martyrem: is enim Romæ scripsit Apologias suas, & de Romanæ Ecclesiæ consuetudine loquitur in secunda Apologia prope finem, cùm dicit offerri poculum vino, & aqua temperatum. Habemus item Alexandrum I. in epistola prima, vbi omninò iubet, vt nec vinum solùm, nec sola aqua, sed vtrumque simul offeratur. Habemus quoque Iulium I. apud Gratianum de consecratione distinctione secunda. Habemus præterea Ambrosium, qui in ea parte Italiæ scripsit, vbi certè vina non sunt adeò fortia, & tamen libro quarto, de Sacramentis, cap. 4. & libro quinto, ca. 1. vinum, & aquam in calice ponenda esse affirmat.

Ex Africa habemus loca citata S. Cypriani, & Cõcilij Carthaginensis: & potest addi testimon. Augustini tract. 120. in Ioannem.

A

B

C

D

Ex Gallia habemus sanctum IRENÆVM Episcopum Lugdunensem, qui libro quinto, capite primo: *Quando*, inquit, *mistus calix & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis, & corporis Domini.* Eusebius quoque Emissenus, cuius locum ante citauimus, in Gallia scripsit: fuit enim is auctor, vt aliàs diximus, Abbas Monasterij Lirinensis. Adde etiam Bernardum epistola 69.

Ex Hispania habemus S. Isidorum libro 1. de officiis diuinis, cap. 18. vbi satis copiosè de hac re agit.

Ex Lusitania habemus Concilium Bracarense III. can. 1. vbi idem habetur.

Ex Anglia habemus Bedam in comment. ca. 14. Marci, in illa verba: *Hic est calix sanguinis mei.* Item Anselmum Episcopum Cantuariensem in cap. 26. Matthæi vbi ipsa Bedæ verba transcripsit.

Ex Germania habemus Amalarium Treuirensem libro tertio, de officiis Ecclesiasticis, capite decimo nono, Rabanum libro primo, de Institutione Clericorum, cap. 31. Item TRIBVRIENSE Concilium ante annos DCC. in media Germania celebratum, nimirum propè Maguntiam, canone 19. asserit à Papa Alexandro I. traditum, quod & ipse à Patribus suis, id est, ab Apostolis acceperat, vt in calice vinum aqua misceretur, & postea Concilium ita subiungit: *Cuius rei veritatem in hac sancta Synodo confitemur, credimus, & confirmamus, ne vllus sine cõmistione vini, & aquæ mysteria sacra perficiat.*

Denique ex Græcia habemus præter Basilium suprà citatum testimonium Gregorij Nysseni in sermone Catechetico, cap. 37. Ioannis Chrysostomi in sua Liturgia. Item Procli Episcopi Constantinopolitani, qui paulò iunior Chrysostomo fuit, in tractatu de traditione diuinæ Liturgiæ. Item Synodi Trullanæ, can. 32. & in capitulis Græcarum Synodorum à Martino Bracarensi collectis, cap. 55. & præterea sancti Ioan. Damasceni libro quarto, de fide cap. 14. Theophylacti in cap. 19. Ioannis, vbi repræhendit Armenos hunc morem non seruantes: & sancti Germani Episcopi Constantinopolitani in theoria rerum Ecclesiasticarum. Floruit autem S. Germanus eodem tempore, quo Damascenus circa annum Domini DCC. Præterea exstant testimonia etiam recentiorum Gręcorum, vt Nicolai Methonensis Episcopi in libro siue oratione de Eucharistia, Nicolai Cabasilæ, in libro de sacrificio altaris, cap. 8. Marci Ephesij in lib. de verbis consecrationis, Nicephori lib. 18. hist. cap. 53. Ex quibus testimoniis apparet, falsò imponi Græcis hunc errorem, quod solo vino vtantur in sacrificio altaris.

ADDE, quòd Concilium Florentinum, in quo Græci, & Latini aderant, in instructione Armenorum, iubet Armenis, vt deinceps in calice vinum aqua temperent, quoniam omnes

aliæ Ecclesiæ Latinorum, & Græcorum ita semper fecerunt.

DENIQVE refelli potest Kemnitij vanitas ex rationibus, quas Patres reddunt huius mistionis vini, & aquæ: nullus enim somniauit vnquam, nedum protulit, caussam illam, quòd in Oriente vina sint fortia. Rationes igitur, quas Patres adferunt, sex sunt. PRIMA & potissima, quia Dominus ita fecit. Hanc reddunt plurimi Patres, & Concilia recentiora, Florentinum & Tridentinum.

SECVNDA ratio est, quia de latere Domini exiuit sanguis, & aqua, Ioannis decimo nono. Nos enim in calice repræsentamus Christi sanguinem, vt effusum, sicut in pane consecrato repræsentamus Christi corpus, vt mortuum. Quare CHRYSOSTOMVS homilia vicesima quarta, in priorem ad Corinthios: *Quid est,* inquit, *in calice? quod ex latere fluxit.* Et AVGVSTINVS libro tertio de Trinitate, capite vndecimo dicit, de latere Domini percusso, illum fluxisse liquorem, qui est in calice. Quibus verbis significatur in calice esse verum Domini sanguinem, quoad substantiam, & esse eo modo, quo ex latere fluxit, id est, effusum, quoad repræsentationem. Quia igitur in calice repræsentamus id, quod ex latere fluxit; & quod ex latere fluxit, fuit sanguis, & aqua; ideò non solo vino, sed etiam aqua rem illam repræsentamus. Atq; hanc rationem attingunt Alexander Papa, Ambrosius, Chrysostomus, Eusebius, Germanus, Rabanus, & alij.

TERTIA ratio est, quia in mysterio Eucharistiæ significatur vnio Christi cum Ecclesia: id autem aptissimè fit, cùm admiscetur aqua vino. Vinum enim Christum, aquæ populos significant: vt etiam idem significatur ex admistione farinæ cum aqua in pane conficiendo. Hanc rationem habent Cyprianus, Iulius Papa, Eusebius, Isidorus, Rabanus, & Concilia Bracarense, & Triburiense citata. Quare ea ratio, licet à Lutheranis rideatur, magnos auctores, & plurimos habet.

QVARTA ratio est, quia calix Eucharistiæ nō solùm figuratus fuit in Testamento veteri per vinum, quo vtebantur Hebræi in variis sacrificiis, & in vino, quod cum pane protulit Melchisedech Gen. 14. sed etiam in aqua, quæ fluxit ex petra, vt B. Paulus docet 1. Corinth. 10. Atque hanc rationem attingunt Ambrosius & Eusebius locis notatis.

QVINTA ratio est, quia Eucharistia est cibus, ac potus spiritualis, & proinde dari debuit sub specie cibi, & potus corporalis. Porro corporalis potus maximè conueniens naturæ humanæ est vinum aqua admistum, vt docet Gregorius Nyssenus in oratione Catechetica apud Euthymium, tit. 21. Panopliæ: & ante eum Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi, cap. 2.

SEXTA ratio esse potest, quam ponit Nice-

A phorus lib. 18. cap. 53. ad significandam duarum naturarum in Christo coniunctionem.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

SVPEREST nunc, vt ad nugas Lutheri, & Kemnitij respondeamus. PRIMA obiectio Lutheri, & Kemnitij loco citato est huiusmodi: *Vini cum aqua permistio pessimam habet significationem. nam Isa.* B *1. dicitur; Vinum tuum mistum est aqua: quod significat teste Hieronymo in eum locum, Scripturæ, & verbi Dei synceritatem corruptam fuisse à Pharisæis per admistionem humanarum traditionum.*

RESPONDEO; In Scripturis vna, & eadem res alio, & alio modo considerata, nunc bonam, nunc malam habet significationem. Leo propter fortitudinem Christum significat, Gen. 49. *Catulus Leonis Iuda,* & Apoc. 5. *Vicit Leo de tribu Iuda.* Idem Leo propter crudelitatem diabolum significat, Psal. 90. *Conculcabis Leonem, & draconem.* 1. Pet. 5. *Tanquam Leo rugiens circuit quærens, quem deuoret.* Sic igitur mistio vini cum aqua, si sumatur similitudo ab iis, qui vinum vendunt, significat fraudem, & corruptionem: decipitur enim qui C pro vino mero emit vinum mistum aqua. Et de hac re agitur Isa. 1. vbi Hieronymus legit: *Caupones tui miscent vino aquam.* Si autem sumatur similitudo ab iis, qui bibunt, habet optimam significationem illa mistio: nam sobrietatem, & temperantiam significat. Vnde Prouerb. 9. *Bibite vinum, quod miscui vobis.* Quoniam igitur in calice vinum miscetur aqua, nō ad vendendum, sed ad bibendum, optimè fit, & optimā habet significationē.

SECVNDVM argumentum Lutheri, & Kemnitij est contra rationem illam de sanguine, & aqua, quæ profluxerunt ex latere Christi. *Ea ratio non probat, miscendam aquam in calice. Et tamen adducitur à Catholicis, tanquam vnum ex præcipuis fundamentis; igitur non solidè probant Catholici suam sententiam.* Pro- D positionem probant aduersarij. PRIMO, quia non fuit aqua illa mista cum sanguine, sed seorsim per se fluxit: nam alioqui quomodo discerni potuisset? non ergo pertinet ad istam mistionem aquę cum vino. SECVNDO, illa effusio sanguinis, & aquæ significabat duo Sacramenta diuersa, nimirum Baptismum, & Eucharistiam, vt Augustinus tract. 120. in Ioannem, & alij Patres dicunt: non igitur illa aqua ad Eucharistiam pertinet. TERTIO, ex figuris, & mysticis sensibus non sumitur solidum argumentum.

RESPONDEO; Primaria ratio, & verum, & solidum fundamentū nostræ sententię est Christi exemplum, & Ecclesiæ vniuersæ consuetudo: reliquę rationes adferuntur ad confirmandum, & declarādum id, quod iam credidimus esse faciendum.

ciendum. Sed tamen argumenta aduersariorum nihil concludunt.

Ad Primvm dico; Licet sanguis & aqua impermista fuerint dum fluerent, tamen si in vas aliquod recepta fuissent, non nisi permista in illo vase existerent. Nos autem repræsentamus in calice id totum, quod ex latere fluxit, non autem modum, quo fluxit: & ideò vinum aqua mistum in calice ponimus.

Ad Secvndvm; Aliud est repræsentari, & significari, aliud repræsentare, & significare: hæc enim sunt diuersa, nec se inuicem impediunt. Nos igitur non dicimus, sanguinem & aquam significasse mistionem vini, & aquæ in calice; sed è contrario significari, & repræsentari per hanc mistionem calicis; quidquid tandem significauerit illa effusio sanguinis, & aquæ. Quare Augustinus, & Theophylactus, qui dicunt, sanguinem & aquam significare duo Sacramenta, iidem affirmant, inde colligi, miscendam esse aquam in calice Eucharistiæ.

Ad Tertivm dico; Nullam hîc esse figurã, aut mysticum sensum: nam (vt diximus) non attendimus, quid illa significauerint; sed ea nos repræsentamus, quæ reuera facta sunt.

Tertivm argumentum eorundem, est contra aliam rationem nostram de vnione Ecclesiæ cum Christo. Nam Primo, non commemoramus in Eucharistia vnionem Christi cum Ecclesia, sed passionem Christi tantummodò; ergo frustrà quæritur illa significatio. Secvndo, non vnimur Christo, nisi post sanguinis eius effusionem; illa enim effusio caussa fuit nostræ vnionis: non ergo rectè ante effusionem, immò ante consecrationem sanguinis Domini miscetur aqua vino ad significandam vnionem. Tertio, solus Christi sanguis nos redemit sine permistione cum nostro: non igitur in calice, in quo Christi passio, & nostra redemptio repræsentatur, oporteret aquã miscere, ne videamur velle coniungere nostra opera cum Christi laboribus, quasi illi non suffecissent. Et hoc loco more suo Kemnitius calumniatur Ecclesiam Catholicam, quasi hoc præcipuè intendat in ista mistione aquæ, vt non solus Christus, sed etiam populus Deo Patri sistatur, cùm sacrificium offertur.

Respondeo; Frustrà conantur aduersarij eam rationem concutere, quam tot sancti Patres plurimi fecerunt. Ad Primam probationem dico, falsum esse non commemorari in Sacramento Eucharistiç vnionem Ecclesiæ cum Christo: nam Paulus apertè dicit, 1. ad Corinthios 10. *Vnus panis, & vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus.* Itaque principaliter quidem commemoratur in eo Sacramento Christi passio: sed commemoratur etiam secundariò effectus illius passionis, qui fuit, vt omnes vnum corpus cum Christo efficeremur.

Ad Secvndam, non ponitur aqua in calice ante consecrationem, vt tunc significet vnionem populi cum Christo, sed vt significet suo tempore, nimirum facta consecratione. Nam testimonio, & consensu aduersariorum, & maximè Lutheri in serm. de Eucharistia, & Kemnitij in secunda parte Examinis Concilij Tridentini, sessione decima tertia, capite quarto, panis consecratus factus est ex multis granis, vt inde significetur vnio fidelium, qui de illo vno pane participant: & tamen panis fit ex multis granis ante consecrationem, & non significat illam vnionem nisi post consecrationem.

Ad Tertiam, signa ad placitum, interpretanda sunt iuxta mentem imponentis. Aqua igitur, quæ in calice ponitur, varia significat in variis actionibus. Nam quatenus offertur cum vino ante consecrationem, non significat populum, sed repræsentat aquam illam, quæ ex latere Domini fluxit cum sanguine: quatenus autem aqua vnitur cum vino, & illi incorporatur, significat vnionem populi cum Christo, quæ consecuta est ipsius passionem.

Adde, quòd oblatio præcipua, quæ fit in Missa, non est vini, neque aquæ, neque re ipsa, neque in signo (illa enim oblatio panis, & vini cum aqua, quæ fit ante consecrationem, non est propriè sacrificium Missæ, sed tantùm oblatio rei consecrandæ, & proinde præparatio sacrificij) sed est oblatio veri corporis, & veri sanguinis Domini. Id enim offertur, quod reipsa est in calice, non autem quidquid est ibi significatiuè: reipsa autem non est in calice populus, sed solus Christi sanguis, non tamen à corpore separatus, & anima, & diuinitate. Licet igitur aqua significet populum, non tamen offertur, vel ipsa, vel populus Deo Patri in redemptionem nostram, sed sola Christi passio. Ac vt intelligant aduersarij, se sine caussa reiicere aquam ex Sacramento; cogitent eandem rationem esse de pane misto ex aqua, & farina, quæ est de calice misto ex aqua, & vino. Nam Cyprianus, cuius est ista ratio libro secundo, epistola tertia dicit, idem significari per farinam, & aquam in pane, quod per vinum, & aquam in calice. Si igitur aquam reiiciunt ex calice, ne populus cum Christo offerri Deo Patri videatur: reiiciant etiam aquam ex pane, ne idem incommodum consequatur. Vel si apud eos nulla fit oblatio, nullum sacrificium, sed sola communio corporis, & sanguinis Domini, non timeãt illud incommodum significationis, quod nullum est, vbi nulla oblatio est.

Præter hæc argumenta Kemnitius sex obiectiones alias profert contra Concilium Tridentinum in materia mistionis aquæ cum vino, quæ non tam Concilium premunt, quàm ipsum Kemnitium. Primo, accusat Concilium, quod tam acriter pugnet pro aqua in calice, cùm in-

terim totum calicem contra Dei mandatum populo abstulerit. SED de hac re infrà disputandum erit: interea id solum obseruamus, defuisse aduersario, quod de re proposita diceret, & idcircò ad alia digresionem fecisse.

SECVNDO, accusat Concilium, quod falsò insimulet Lutheranos, quasi asserant, mistionem aquæ pugnare cum Christi institutione. AT Concilium non nominat Lutheranos, sed generatim damnat eos, qui id asserunt: non defuisse autem qui id assererent, suprà ostendi ex Nicolao Villagagnonio.

TERTIO, accusat Concilium, quod propter rem indifferentem, qualis est mistio aquæ cum vino, anathematizet eos, qui contrarium sentiunt. AT Concilium non anathematizat (vt patet ex canone nono) nisi eos, qui negant eam mistionem fieri debere tanquam pugnantem cum institutione Christi. non est autem res indifferens, sed dogma necessarium, & ad fidem pertinens, quod Ecclesia nihil doceat pugnans cum Christi institutione. Deinde, licet ponere aquam in calice, ex se fortasse sit res indifferens, quia sine illa Sacramentum constare posset; tamen posteaquam expresè imperatum est, vel à Deo immediatè, vel per Concilia & Ecclesiam, vt id fiat, non est res indifferens, sed necessaria.

QVARTO, accusat Concilium, & totam Ecclesiam, quod istam mistionem aquæ faciant cum opinione falsa, quasi id esset necessarium & præceptum, cùm sit res libera. AT iam diximus, non esse liberum, quod per Ecclesiam expresè præcipitur. Deus enim non reliquit liberum obedire, vel non obedire Ecclesiæ, sed planè iusit, cùm ait Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

QVINTO, accusat Ecclesiam, quod existimet non posse esse calicem Domini nisi aqua adsit, & hanc vocat falsam opinionem necessariò taxandam. AT opinio illa, quod attinet ad modum loquendi, sancti Cypriani est libro secundo, epistola tertia. Quod ad rem attinet, non est Ecclesiæ Catholicæ, fortasse etiam nec sancti Cypriani: nam, vt suprà diximus, maior pars Theologorum docet, non esse aquam de necesitate Sacramenti.

VLTIMO, accusat Ecclesiam, quod tribuat mistioni aquæ cum vino id, quod erat tribuendum Communioni, nimirum vnire fideles cum Christo. AT Kemnitius nimis crassus fuit, si intelligere non potuit vnionem populi cum Christo fieri per mistionem aquæ cum vino, non reipsa, sed solùm quoad significationem. Sed de his hactenus.

A

CAPVT XII.

Quibus verbis fiat consecratio Eucharistiæ.

DE forma, quæ est altera caussa Sacramenti Eucharistiæ, quinque sunt controuersiæ, sed ex iis, aliis in locis explicatæ sunt quatuor. PRIMA controuersia est, vtrum aliqua verba necessariò requirantur ad Eucharistiam conficiendam. SECVNDA, vtrum ea verba debeant esse consecratoria, an concionalia, id est, vtrum dici debeant ad populum instruendum, an potius ad materiam consecrandam. B TERTIA, vtrum certa quædam, & determinata verba esse debeant. Ac tres istæ satis accuratè explicatæ sunt in libro de Sacramentis in genere, ca. 19. 20. & 21. QVARTA est, quænam sint illa verba, siue vtrù illa sola verba: *Hoc est enim corpus meum, Hic est enim calix, &c.* pertineant ad formam in Sacramento Eucharistiæ. Atq; ista sola quæstio hoc loco explicanda est: ex cuius explicatione manebunt etiam aliȩ tres explicatæ, vt notum est. Si enim illa sola verba constituant formam Sacramenti, certè sequitur, verba aliqua requiri, quod petebatur in prima quæstione: & verba illa esse consecratoria, non concionalia, quod secunda quæstio postulabat; & verba esse certa, & determinata, de quo erat C quæstio tertia. QVINTA quæstio esse posset de sensu illorum verborum: sed de hac re fusisimè egimus in primo libro de Eucharistia, vbi singulas voces diligenter excusimus.

Est igitur quæstio hoc loco tractanda, vtrum illa sola verba: *Hoc est enim corpus meum, & Hic est enim calix sanguinis, &c.* ad formam Sacramenti huius pertineant. Et quidem Ecclesia Catholica magno consensu docet, illa sola verba ad formam pertinere. Ita enim habemus in Concilio Florentino in instructione Armenorum, & in Catechismo Concilij Tridentini; & idem docent Theologi cum Magistro sententiarum libro quarto, distinctione octaua; & Iureconsulti apud Gratianum distinctione secunda, de con- D secratione; & super caput, Cùm Marthæ, extra de celebratione Missarum. Et si enim Theologi disputent, nec inter se omninò conueniant, vtrum singulæ voces, quæ habentur in forma consecrationis calicis in Latinis Missalibus, sint de essentia formæ, tamen omnes conueniunt, omnes illas voces esse de integritate formæ, ita vt sine peccato nulla earum omitti posit, & consensus in hac re sufficit, vt habeamus aliquid certi in consecratione, & confectione tanti Sacramenti.

Habemus autem contra hanc veritatem magnum numerum aduersariorum. Græci recentiores contendunt, non solis istis verbis, sed quibusdam aliis precibus confici Sacramentum. Ita ex professo docent, Marcus Episcopus

Ephesinus in libro de verbis consecrationis, & A Nicolaus Cabasila in explicatione Liturgiæ, capite vicesimo nono & trigesimo, vbi conatur Latinos conuincere ex ipsa etiam Latina Liturgia, qua nos omnes vtimur. Eandem sententiam breuiter indicat Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus in Censura ad Augustanam Confessionem, cap. 10.

Hæretici huius temporis nihil adhuc certi statuere potuerunt, cùm inter se valde dissentiant, & in hoc solo conueniant, vt non integrè admittant Ecclesiæ Catholicæ sententiam: referam igitur breuiter opiniones. PRIMA eorum est, qui verba omninò reiiciunt ab huius Sacramenti confectione: quam sententiam referunt B Kemnitius in secunda parte Examinis Concilij Tridentini, sessione decima tertia, capite primo, & Ioachimus VVestphalus in libro qui inscribitur, Recta fides de Cœna. Videtur ea sententia Martinum Bucerum habere auctorem: is enim in caput vicesimum sextũ Matthæi, apertè scribit, non esse necessarium, vt recitentur verba, quòd nulla Scriptura id doceat; Dominus enim iussit panem frangere, & manducare, sed non iussit dici super panem: *Hoc est corpus meum.*

SECVNDA sententia est aliorum, qui verba quidem recitari volunt, sed per modum concionis, seu lectionis ad instruendam fidem, non ad elementum consecrandum. Ita Calui- C nus docet libro quarto Institutionum, capite decimo septimo, paragrapho trigesimo nono; Dominus enim non alloquebatur panem, sed Apostolos, cùm ait: *Accipite, & manducate, Hoc est corpus meum, &c.* Quocirca in formula Sacramentorum ministrandorum præscribit Caluinus lectionem ex capite vndecimo, prioris ad Corinthios, & concionem ministri, & paucas quasdam præfatiunculas. Hanc sententiam Lutherani passim reiiciunt, ac præsertim Kemnitius loco notato, licet eam ex Luthero hausisse Sacramentarij videantur. Lutherus enim in libro de captiuitate Babylonica, capite de Baptismo, apertè scripsit, parùm referre, quibus verbis Sacramentum conficiatur, modò D adsit fides accipientis: Sacramenta enim consistere in promissione, quæ non accipitur nisi fide.

TERTIA est aliorum sententia, qui, quoad modum loquendi, proximè accedunt ad veritatem, tamen reipsa parùm dissentiunt à Caluino, & multùm dissentiunt ab Ecclesia. Hi dicunt, verba certa requiri ad consecrationem, quæ non historicè tantùm, siue ad instruendum, sed etiam ad consecrandum adhibeantur. Hæc est Kemnitij sententia loco citato, quæ in quatuor, vt ipse eam exponit, differt à sententia Catholicorum. PRIMO existimat ipse, ad essentiam formæ pertinere omnia verba, quæ Dominus in institutione loquutus est, nimirum: *Accipite, manducate, &c.* & inde Catholicos reprehendit, quòd formam consecrationis valde mutilauerint. In quo tamen, vel fallitur, vel mentitur; nos enim in Missa etiam illa verba dicimus: *Accipite, & manducate, &c.* licet ea distinguamus à verbis, quæ sunt de essentia formæ. Quare non mutilamus verba Domini, sed tantùm indicamus, quæ in eis verbis ad essentiam formæ pertineant.

SECVNDO dicit, sola Christi verba debere pronunciari: ex quo arguit Catholicos, quòd quædam addiderint, vt ex canone Missæ perspicuum est. SED in hoc etiam fallitur, aut mentitur. Nam verba omnia quæ dicimus, Christi sunt, licet non ex eodem loco habeantur, vt infrà ostendemus: & præterea verba illa, quæ adduntur, vt, *enim,* in forma consecrationis corporis, &, *mysterium fidei,* in forma cõsecrationis sanguinis, non putamus ad essentiam formæ pertinere.

TERTIO affirmat, verba consecrationis pronunciari quidem à ministro, sed non pendere vllo modo à personæ ipsius qualitate, vt consecratione, vel intentione. Et hinc distinguit suam sententiam à sententia Catholicorum, quod nimirum ipse dicat, cõsecrationem fieri à Deo per os ministri; Catholici autem existiment, consecrationem esse opus hominis, & ideò considerent an sacerdos sit consecratus, & an intentionem habeat, &c. SED in hoc tertio valde Kemnitius apertè fallitur. Catholici enim non negant, consecrationem esse opus Dei per ministrum, sed dicunt Deum non vti ministerio humano in hac re, quomodo vteretur ministerio picæ, aut asinæ Balaam, sed vti ministerio hominis, vt homo est, quomodo vtũtur Principes ministerio legatorum, aut iudicum; & proinde nõ posse quemlibet esse ministrum, sed eum solum, qui à Deo ad hoc ordinatus est. De qua re disputauimus fusè in libris de Sacramentis in genere.

QVARTO dicit, verba Sacramentalia non debere recitari merè historicè, vt nimirum Caluinistæ faciunt; nec etiam ita vt magicum quid sonare videantur, vt videlicet Catholici faciunt; sed ita vt Deo operante efficacia sint ad faciendum, vt panis sit, & dicatur corpus Christi, & vinũ sit, & dicatur sanguis, quod ex natura sua illis non conueniebat. Est autẽ hoc loco diligenter NOTANDVM, verba Kemnitij aliud sonare, aliud significare. Nam dedita opera obscurè loquitur, quia facilè non poterat à Caluinismo recedere, quin in sententiam Catholicorum veniret; neque contrà, à sententia Catholica recedere, quin in Caluinismum laberetur. Reuera autem in Caluinismũ labitur, licet in modo loquendi ab eo alienissimus videatur.

Cùm igitur dicit, ac sæpius repetit, per verba Sacramentalia panem fieri corpus, & vinum fieri sanguinem, non idem affirmat quod

A similibus verbis Catholici solent. Nam nos Catholici dicimus verba Sacramentalia ex diuina institutione esse vera instrumenta consecrationis, ita vt vim habeāt tanquam instrumenta Dei, cōuertendi panem in corpus Domini, & vinum in sanguinem Domini, & hoc illi impiè & blasphemè magiam, & incantationem vocant; ipse autem vult verba esse efficacia, vt instrumenta Dei, non ad faciendam conuersionem panis in carnem, sed ad significandam præsentiam corporis Christi cum pane. Nam quod hoc solum tribuat verbis Sacramentalibus, perspicuum est PRIMO, quia ipsi non credunt mutari panem in corpus Domini; ergo non tribuunt verbis efficaciam B veram mutandi panem in corpus Domini. SECVNDO, sentiunt ipsi (vt suprà ostendimus) corpus Christi esse vbique; ergo verba non faciunt, vt corpus Christi incipiat esse præsens. TERTIO, Ioan. Brentius, à quo in hac re non dissentit Kemnitius, apertè docet, verba consecrationis non facere, sed annunciare solùm præsentiam corporis Christi. Nam in libro contra Henricum Bullingerum, qui inscribitur Recognitio, illo argumento probat oportere Lutheranos credere Vbiquitatem corporis Domini, quia alioqui non possent probare præsentiam corporis Domini, nisi per efficaciam consecrationis Papisticæ; atque ita cogerentur fateri, verba Domini non solùm annunciare præsenC tiam corporis Domini, sed etiam facere. QVARTO, si Kemnitius verā efficaciam mutandi substantiam panis tribueret verbis Sacramentalibus, sine dubio non obiiceret nobis magicam incantationem, nisi etiam sibi eam communem esse vellet. QVINTO denique, ipse ibidem Kemnitius cùm explicat quomodo per verba illa panis fiat corpus Christi, nihil aliud dicit, nisi nos certos reddi per ea verba, distribui in Cœna Domini verum corpus, & sanguinem Christi: ergo ex eius sententia per verba panis fit corpus, quia significatur, & annunciatur præsentia corporis Domini, vt alij clariùs dixerunt.

Hinc habemus, Kemnitium verbis quidem admittere verba Domini esse consecratoria, reipsa autem non agnoscere vllam veram conseD crationem, sed solam instructionem fidei; quæ sententia refutata est in libris de Sacramentis in genere. Nos igitur hoc loco probare conabimur, contra Græcos, & alios siue schismaticos, siue hæreticos, verba Domini: *Hoc est enim corpus meum, & Hic est enim calix sanguinis, &c.* & necessariò requiri, & sola sufficere ad Sacramentum Eucharistiæ conficiendum: proinde reliqua, quę in Liturgię actione pronunciantur, siue sint lectiones, siue preces, vtiliter quidem adhiberi ad præparandos animos ad tam magnum mysterium, non tamen in eis vim vllam inesse ad Sacramentum conficiendum.

CAPVT XIII.

Solis Domini verbis fieri consecrationem.

PRIMVM igitur id probatur exemplo Domini, & Apostolorum. Nam vt Euangelistæ referunt Matth. ca. 26. Marcus 14. & Lucas 22. & Paulus 1. Corinth. 11. Dominus cùm Sacramentum hoc instituit, & primus confecit, non solùm non iussit legi epistolam ad Corinthios, quæ nondum exstabat, sed nec vllam aliam lectionem, neque vllam habuit concionem. Pari ratione Apostoli antequam scriberentur Euangelia & epistolæ, nihil legebant, nisi fortè Psalmos, vel, vt sanctus Gregorius scribit libro septimo, epistola 63. solam orationem Dominicam ad consecrationem addebant. Neque beatus Paulus 1. Corinth. 11. iubet, vt illud caput aut aliud eiusmodi deinceps legatur. Præterea Dominus verba illa: *Hoc est corpus meum, & Hic est calix sanguinis,* non historicè recitauit, sed significatiuè, vt notum est. Caluinistæ igitur, qui illa verba historicè recitant, & tanquam ad essentiam Sacramenti, lectionem & concionem adhibent, non sequuntur Domini institutionem, sed capitis sui somnia, & figmenta.

Ex eodem Domini exemplo, & Græci refelli possunt. Dominus enim nec dixit, nec dici iussit illas preces: *Fiat hic panis corpus Christi, & hoc vinum sanguis Christi*; sine quibus non existimant ipsi Sacramentum ritè confici posse. Nam si ea Dominus dixisset, aut dici iussisset, id haberemus in Scriptura, vel in traditione. In Scriptura non habemus; solùm enim Euangelistæ referunt, Dominum egisse gratias Patri, & panem benedixisse, ac dixisse: *Accipite, manducate, Hoc est corpus meum, &c.* quibus verbis Dominus gratias egerit, non constat. Nec possunt Græci illa sua verba: *Fiat hic panis corpus Christi tui, &c.* includere in illis verbis Euangelij: *Gratias agens.* non enim ista verba sunt gratiarum actionis, sed petitionis cuiusdam. Benedictio autem, aut illis verbis facta est: *Hoc est corpus meum, & Hic est sanguis meus,* vt Catechismus Romanus, & Theologi communiùs docent; aut certè in Euangelio non habetur, quibus verbis Dominus benedixerit: nullus etiam veterum tradidit Dominum vsum fuisse illis verbis: *Fiat hic panis corpus Christi, &c.* Ergo neque ex Scriptura, neque ex traditione probari potest, Græcos id facere quod Dominus fecit, aut fieri iussit.

Neque obstat, quod in Liturgia sancti Iacobi, & aliorum Patrum habeantur illa verba: *Fiat hic panis corpus Christi tui.* Nam non omnia, quæ in Liturgia habentur, deprompta sunt ex Domini exemplo, aut præcepto;

constat enim multa esse addita ab aliis. Itaque probare deberent Græci aliquo testimonio, quod tamen non possunt, verba illa ex Domini verbis, aut factis manasse.

Iam verò ex eodem loco probemus, formam Latinæ Catholicæ Ecclesiæ ex Christi exemplo, & præcepto rectissimè defendi. AC PRIMVM, quod Dominus dixerit ea verba, quæ nos dicimus, dum Eucharistiam consecramus, Euangelistæ, & Paulus Apostolus disertis verbis testantur. Sed probandum est, quod Dominus illis verbis consecrauerit, & quod iusserit ea à nobis dici, & tandem, quod illis verbis à nobis prolatis continuò fiat consecratio.

Quod attinet ad Christi exemplum, sententia communis non solùm Theologorum recentiorum, sed etiam veterum Patrum est, Christum consecrasse illis verbis: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.* Ita enim docent Tertullianus, Cyprianus, Chrysostomus, Ambrosius, & alij; quæ Patrum testimonia paulò infrà adferemus. PRÆTEREA sunt vrgentissimæ rationes. Nam si Dominus alio modo consecrasset, alio nos consecrare vellet, non dixisset: *Hoc facite.* DEINDE sacerdos in persona Christi consecrat, & ideò non dicit, Hoc est corpus Christi, sed: *Hoc est corpus meum.* & nihil est aliud nostra consecratio, quàm repetitio illius primæ, quæ à Christo facta est, vt Chrysostomus scribit homilia octuagesima tertia in Matthæum. At quomodo in persona Christi id facimus, & quomodo ista est illius primæ repetitio, si Christus sola voluntate, nos verbis consecramus? DENIQVE conueniunt omnes, Dominum instituisse Sacramentum Eucharistiæ, cùm ipse primus Eucharistiam consecrauit: ergo oportuit eum non solùm consecrare, sed etiam consecrare ritu Sacramentali, & illo ipso ritu, quo deinceps nos vti debebamus. At consecrare sola voluntate, non est consecrare ritu Sacramentali, sed est miraculo quodam extraordinario effectum producere Sacramentalis consecrationis, sine Sacramentali consecratione, quemadmodum cùm idem Dominus, Magdalenam absoluit sola potestate, non censetur Sacramentum instituisse, quia id non fecit ritu Sacramentali.

Quod illa verba ex Domini præcepto à nobis dici debeant, quidquid dicat Bucerus, patet ex illis verbis: *Hoc facite*; illud enim iubet, vt totam actionem Christi imitemur. Christus autem non benedixit, & fregit panem sine vlla prolatione verborum, sed dicendo: *Hoc est corpus meum.* Neque obstat, quod non dixerit, pronunciate hæc verba: satis enim est, quod iusserit nos imitari ipsius actionem, præsertim cùm accedat vniuersæ Ecclesiæ perpetua consuetudo, quæ nunquam ista verba frequentasset in actione Missæ, nisi intellexisset hoc esse à Domino præceptum. Et est simile de Baptismo. Nam nusquã dixit Dominus, Baptizate dicentes, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; & tamen non solùm Ecclesia, sed etiam Lutherani, & Caluinistæ vtuntur istis verbis in Baptismo, ac sentiunt ita Dominũ præcepisse.

Quod autem post illa verba recitata, statim adsit corpus Domini, & sanguis, & proinde vi illorum fiat consecratio, probatur: quia alioqui verba essent falsa; si differetur præsentia corporis Domini, vsque ad aliorum verborum recitationem, vt Græci volunt; non enim Dominus dixit, Hoc erit, sed: *Hoc est corpus meum.* Vnde etiam suprà in disputatione de transubstantiatione ostendimus, illa verba Domini non posse defendi vt vera, nisi per illa fiat transmutatio panis, & vini in corpus, & sanguinem Domini. IDEM patet ex consuetudine Ecclesiæ, quæ est, vt mox prolatis illis verbis Domini, Eucharistia demonstretur populo, & adoretur: quod certè nullo modo fieri deberet, si nondum esset facta consecratio. ADDE VLTIMO, morem esse Græcorum, vt Bessarion Cardinalis Græcus refert, in libro de verbis consecrationis, vt verba Domini: *Hoc est corpus meum, & Hic est sanguis, &c.* alta voce proferantur, & populus ad vtraque respondeat, *Amen.* Et rursus, vt verbis illis prolatis continuò à Diacono demonstrentur populo oblata: qui duo ritus apertè declarant, etiam apud Græcos consecrari panem, & vinum per sola verba Dominica, licet contrarium sentiant aliqui ipsorum Doctores. Nam, *Amen*, est particula confirmantis: quomodo autem Grçci populum docent, vt respondeat *Amen* ad illa verba: *Hoc est corpus meum*; si non verè est corpus Domini, sed merus panis, dũ dicitur *Amen?* & cur, quæso, Diaconus ostendit oblata post illa verba immediatè, si reuera nondum facta est transmutatio?

SECVNDO, probatur hæc veritas ex traditione Ecclesiæ, & Patrum. AC PRIMVM contra Lutheranos, & Caluinistas, quod verba consecrationis Eucharistiæ dicantur ad panem benedicendum, & mutandum, non ad populum instruendum, perspicuum est ex omnibus Liturgiis etiam antiquissimis, vt Clementis, Iacobi, Basilij, Chrysostomi, Ambrosij, & Romana, quæ sancti Petri esse censetur, & omnibus omninò, quæ vsquam exstant. Nam in omnibus verba Domini: *Hoc est corpus meum, & Hic est sanguis*, recitantur seorsim, & non solùm in lectione epistolæ ad Corinthios, vt Caluinistæ faciunt: & recitantur certo ritu, & admistis precibus antè, & pòst, vt planè appareat fieri Sacramentum, non concionem. Quare ritus Cœnæ Caluinistarum non solùm est nouus, sed planè inauditus in antiqua Ecclesia.

DEINDE, sancti Patres dicunt corpus Domini

fieri

fieri mysteria prece, aut inuocatione diuini nominis, aut solemni benedictione, aut gratiarum actione, aut certa consecratione; quæ omnia euidenter ostendunt, verba illa non dici ad instruendum populum, sed ad panem ipsum sacrandum. IVSTINVS Apologia 2. dicit, prece fieri Eucharistiam. AVGVSTINVS libro tertio, de Trinit. cap. 4. dicit, mystica prece. Idem CYPRIANVS libro primo, epistola vltima. CYRILLVS catechesi 3. & 4. mystagogica, & EVSEBIVS Emissenus sermone 5. de Paschate dicunt inuocatione summi nominis fieri Eucharistiam. CYRILLVS Alexandrinus libro vndecimo in Ioan. cap. 24. & alij passim, dicunt benedictione fieri, immò ipse APOSTOLVS 1. Corinth. 10. *Calix benedictionis cui benedicimus.* IRENÆVS lib. 4. cap. 57. *Quomodo*, inquit, *constabit eis, eum panem, in quo gratiæ actæ sunt, esse corpus Domini sui, &c.* vbi vides gratiarum actione fieri corpus Domini. Denique AVGVSTINVS lib. 20. contra Faustum, cap. 13. *Panis noster*, inquit, *& calix certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur: & quod non ita fit, alimentum est refectionis, non Sacramentum religionis.* Quare si ab Augustino quis quæreret, quid de Cœna Caluini sentiret, responderet, alimentum esse refectionis, non Sacramentum religionis.

Atque hæc pauca contra Lutheranos sufficiant: nunc contra Græcos adferamus testimonia Patrum Græcorum, & Latinorum. IVSTINVS in 2. Apologia prope finem dicit, panem fieri corpus Domini per preces verbi Dei. Quæ sint autem illæ preces, ipse paulò pòst exponit, cùm dicit, haberi in Euangeliis, & esse illa verba, quæ Dominus dixit: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.* IRENÆVS libro quinto, cap. 1. dicit, mixtum calicem, & panem percipere verbum Dei, & tunc fieri Eucharistiam. Non est autem aliud verbum Dei in consecratione Eucharistiæ, nisi: *Hoc est corpus, &c.* nam illa verba, quæ Græci addunt, non sunt verba Dei, sed preces ab hominibus excogitatæ.

TERTVLLIANVS libro quarto, in Marcionem disertis verbis ait Christum acceptum panem corpus suum fecisse, dicendo: *Hoc est corpus meum.* CYPRIANVS non minus perspicuè in sermone de Cœna Domini, & Christum his verbis consecrasse, & nos iisdem consecrare debere affirmat: *Hoc est*, inquit, *corpus meum. Manducauerant, & biberant de eodem pane, secundum formam visibilem: sed ante verba illa, cibus ille communis tantum nutriendo corpori commodus erat, & vitæ corporalis subsidium ministrabat. Sed ex quo à Domino dictum est, Hoc facite in meam commemorationem, hæc est caro mea, & hic est sanguis meus: quotiescunque his verbis, & hac fide actum est, panis iste substantialis, & calix benedictione solmni sacratus, ad totius hominis vitam, salutemque proficit, simul medicamentum, & holocaustum ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates existens.* Hæc ille.

Gregorius NYSSENVS in oratione Catechetica apud Euthymium in panoplia titulo vi-

A cesimo primo: *Panis*, inquit, *statim per verbum in corpus mutatur, vt dictum est à Verbo, Hoc est corpus meum.* Et suprà dixerat, panē verbo Dei sanctificatum, mutari in corpus Domini: non est autem verbum Dei, oratio illa Græcorum. AMBROSIVS libro quarto, de Sacramentis, capite quarto: *Cum*, inquit, *venitur, vt conficiatur venerabile Sacramentum, iam non suis sermonibus sacerdos, sed vtitur sermonibus Christi.* Et cap. 5. explicat quæ sint verba Domini, quibus hoc Sacramentum conficitur, & recitat illa: *Hoc est corpus meum, &c.* & in libro de initiandis mysteriis, cap. 9. *Ipse clamat Dominus IESVS, Hoc est corpus meum, ante benedictionem verborum cœlestium alia species nominatur; post consecrationem, corpus Christi est.*

B CHRYSOSTOMVS hom. 2. in 2. ad Timotheum: *Quemadmodū*, inquit, *verba quæ loquutus est Christus, eadem sunt, quæ sacerdotes nunc quoque pronunciant, ita & oblatio eadem est; eadem quoque Baptismi ratio est.* Hæc ille. Vbi illud est OBSERVANDVM Chrysostomum probare voluisse, nihil minus habere Eucharistiam quæ conficitur à malo sacerdote, ab ea, quę conficitur à bono, etiāsi ille sit B. Petrus, aut Christus ipse. Id autem probat, quia semper Eucharistia efficitur virtute eorundem Christi verborum: certum autem est Christum non dixisse verba illa, quibus Græci vtuntur: *Fiat hic panis corpus Christi tui, &c.* Quare ex sententia Chrysostomi falsa est Græcorum recentiorū sententia.
C Idem Chrysostomus in serm. de proditione Iudæ, tomo 3. operum ipsius: *Hoc est*, ait, *corpus meum. Hoc verbo proposita consecrantur. Et sicut illa vox, quæ dixit, Crescite, & multiplicamini, & replete terram, semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectū ad generationem operante natura: ita & vox illa semel dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ vsque ad hodiernam diem, & vsque ad eius aduentum præstat sacrificio firmitatem.*

Ad hunc locum respondere conati sunt Nicolaus Cabasilas, & post eum Marcus Ephesinus. Dicunt autem sententiam Chrysostomi esse, verbo Domini consecrari panem, sed cooperante prece sacerdotis: sicut etiam illis verbis: *Crescite, & multiplicamini*, producuntur animantia, sed non sine cooperatione naturalium caus-
D sarum.

Hanc solutionem multis verbis refellit Bessarion in suo libro de verbis consecrationis. Summa est, discrimen inter illa verba: *Crescite, & multiplicamini*; & ista: *Hoc est corpus meum*, ex ipso Chrysostomo sumi debere. Ipse enim dicit, illa verba: *Crescite, & multiplicamini*, esse efficacia operante natura, quia nimirum Deus per illa verba nihil immediatè produxit, sed tantùm tribuit naturæ fœcunditatem, & instituit, vt quandocunque tales caussæ existerent, talis etiam sequeretur effectus: quare non est mirum. Ista autem verba: *Hoc est corpus meum*, non dicit Chrysostomus, esse efficacia operante humana prece; sed simpliciter dicit, Christum per illa operari. Sicut enim in prima

Cœnæ

Cœnæ Institutione, Christus per illa verba sua sine vllius humanæ precis cooperatione corpus suum ex pane fecit: ita etiam nunc per illa eadem verba idem opus facit. Sed de Chrysostomo hactenus.

AVGVSTINVS sermone 28. de verbis Domini: *Dixi vobis, quod ante verba Christi, quod offertur in altari, panis dicitur; vbi verba Christi deprompta fuerint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur.* Et apud Gratianum de consecratione distinct. 2. canone Vtrum, dicit Augustinus eandem esse Eucharistiam à bono, & malo consecratam, quia non merito precantis, sed verbo efficitur Creatoris. EVSEBIVS Emissenus sermone 5. de Paschate: *Inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis, & sanguinis sui, verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens; Accipite, & edite, hoc est corpus meum: & sanctificatione repetita, Accipite, & bibite, Hic est sanguis meus.* ISICHIVS libro sexto in Leuit. capite vicesimo secundo: Per eius virtutem, & prolatum ab eo verbum, quæ videntur, tam sanctificata sunt, quàm cunctum carnis sensum excedunt. Ioannes DAMASCENVS lib. 4. cap. 14. de fide: *Dixit,* inquit, *Dominus, Hoc est corpus meum, & hoc facite in meam commemorationem: & omnipotenti eius præcepto efficitur donec veniat.* PASCHASIVS lib. de corpore Domini, cap. 12. *Virtute Spiritus sancti per verbum Christi, fit sanguis Domini.*

Denique idem habent Alcuinus in lib. de diuinis officiis, cap. de Missa; Amalarius li. 3. de officiis Ecclesiasticis, ca. 24. Adelmannus in epist. ad Berengarium, & omnes Latini scriptores posteriores.

Atque hæc quidem sunt testimonia contra Græcos, quibus addi possunt rationes. PRIMA est huiusmodi. Eadem ratio est Baptismi, & Eucharistiæ, vt Chrysostomus docet in 2. hom. in 2. epist. ad Timoth. & Augustinus apud Gratianum dist. 2. de consecrat. can. Vtrum. At in Baptismo id, quod Sacramentum facit, non sunt humanę preces quæ pręcedunt, vel sequutur infusionem aquæ; sed illa verba Domini: *Baptizo te, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,* siue vt Gręci dicunt: *Baptizetur talis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,* quæ dicuntur dum infunditur aqua, vt omnes fatentur, & inde manifestè colligitur, quia si quis solis illis verbis baptizetur: *Ego te baptizo, &c.* nulla adiuncta prece, censetur ab omnibus baptizatus, nec vel ab ipsis Græcis rebaptizaretur. Ergo in Eucharistia id, quod Sacramentum facit, non sunt preces humanæ, sed verbum Domini: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis, &c.* alioqui vnum Sacramentum verbo Domini conficeretur, aliud autem verbis hominum.

SECVNDA ratio est. Sacramenti confectio debet esse certissima, siue à bono, siue à malo ministro fiat; ergo non debet pendere ab humana prece, nisi constet de pacto absoluto, & promissione facta eiusmodi precibus à Deo. Nam sine eiusmodi pacto preces humanæ non necessariò sunt impetratoriæ, præsertim si à malo ministro fiant: non autem constat tale aliquod pactum factum esse à Deo de exaudienda oratione illa Græcorum.

Neq; valet responsio Cabasilæ, qui dicit, Sacramentalium precum effectum esse certissimum, quia Deus promisit se exauditurū; & ponit exemplū de extrema Vnctione, quæ est Sacramentum, & tamen eius forma sunt preces sacerdotis. Hoc, inquam, non valet, nam in extrema Vnctione habemus promissionem Dei expressam in sacris literis Iacobi vlt. & eodem modo sentiendum est de aliis formis Sacramentorum; siue habeant formam precum, siue non, modò constet ex verbo Dei, aut ex testimonio Ecclesiæ, talia verba esse formam Sacramenti. Græci autem non possunt ostendere ex verbo Dei, neque vllo testimonio Ecclesiæ illas suas preces esse formam Sacramenti, aut illis annexam esse diuinam promissionem. Et confirmatur ex doctrina S. Augustini. Nam lib. 6. contra Donatistas, cap. 25. cùm obiecissent quidam, precibus hæreticorum non posse aquam sanctificari, & ideò Baptismum ab hæreticis datum non esse ratum: respondit Augustinus, quidquid sit de precibus illis, quæ simul cum verbis Euangelicis in Baptismo dici solent, Deum adesse verbis Euangelicis, quibus iussit Baptismum dari, & ideò si illa verba rectè pronuncientur, Baptismum ratum esse: etiamsi preces adiunctæ nō solùm ab hęretico dicantur, sed etiam fortasse hęreticæ sint; quia nimirū promissio diuina alligata est verbis Euangelicis, nō humanis precibus.

TERTIA ratio est. Quia fatentur Græci, Christum consecrasse Eucharistiā verbis illis: *Hoc est corpus meum,* sine aliis precibus: id enim præter antiquos, quorum testimonia citauimus, ipse etiam Cabasilas fatetur in explicatione Liturgię, cap. 30. & Latini etiam ferè omnes. Tametsi enim Innocentius III. lib. 4. de mysteriis Missæ, cap. 6. opinatus sit Christum nullis verbis consecrasse: id tamen communiter refelli solet; & ipse idem Innocentius in epistolis decretalibus cap. Cùm Marthæ, de celebratione Missarū, admittit, Dominum consecrasse illis verbis, quę in Euangelio habentur. At profectò videtur euidenter sequi, etiam nos solis illis verbis consecrare; nam Dominus ait: *Hoc facite,* nimirū quod ego feci.

QVARTA ratio. Omnium consensu, sacerdos consecrat in persona Christi, siue quod idem est, Christus consecrat per os sacerdotis: vt sæpe Chrysostomus dicit, & habetur etiam in Concilio Florentino in instructione Armenorum. At illa sola verba: *Hoc est corpus meum, &c.* dicuntur à Christo per os sacerdotis; illa enim alia: *Fac panem istum preciosum corpus Christi tui,* non dicuntur in persona Christi, sed planè in persona ministri, vt minister est à Christo distinctus, vt patet. Consecratio igitur non fit aliis

verbis,

verbis, quàm illis, quæ à Christo initio prolata sunt.

QVINTA ratio. Si esset vera Græcorum sententia, simul fierent corpus, & sanguis Domini; nam ipsi vna oratione vtramque speciem consecrant: At Dominus seorsim, & diuersis verbis consecrauit, primò corpus, deinde sanguinem, vt ex Euangeliis apertissimè constat.

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones Græcorum & Lutheranorum contra formam consecrationis Eucharistiæ.

NVNC ad argumenta ipsorum veniamus. Ac PRIMVM Græci argumentum petunt ex Liturgia S. Clementis, quæ habetur lib. 8. constitut. Apostol. cap. 12. aliàs 17. S. Iacobi, S. Basilij, & S. Chrysostomi, in qua post verba Domini recitata: *Accipite, manducate, hoc est corpus meum, &c.* habetur illa oratio: *Fac Domine panem istum corpus Christi tui, &c.* non enim panem appellarent sancti isti Patres, neque peterent mutari in corpus Domini, si id iam esset factum per verba Domini antea recitata.

RESPONDEO; Tres solutiones dari possunt ad hæc loca. PRIMA est, fortasse mutatum esse ordinem istarum Liturgiarum, & hanc orationem: *Fac panem istum, &c.* debere collocari ante verba Domini, non post ea. Ita sensisse aliquos testatur Bessarion in suo libro de verbis consecrationis: & coniectura non leuis esse potest huius mutationis; quòd in Liturgia Romana habeatur similis oratio ante verba Dñi. Sic enim nos dicimus: *Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæsumus, benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemq́; facere digneris, vt nobis corpus, & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri* IESV CHRISTI, *qui pridie quàm pateretur, &c.* quo ordine ista omnia recitat etiam Ambrosius lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. Non est autem verisimile, Ambrosium & Basilium, qui coætanei fuerunt, tam diuerso ordine Liturgiam celebrare consueuisse.

SECVNDA solutio est, quam attingit Bessarion loco citato, oratione illa Græcorum non peti, vt verba sonare videntur, mutationem panis in corpus Domini, quippe quæ iam facta est; sed peti confirmationem, & stabilitatem rei iam factæ, non quòd sacerdos timeat, ne euanescat munus iam consecratum, sed vt ostendat desiderium suum, & amorem erga præsentiam Dominici corporis. Similis loquutio est Marc. 5. vbi mulieri, quæ sanata iam fuerat per contactum fimbriæ Domini, Christus ait: *Fides tua te saluam fecit, vade in pace, & esto sana à plaga tua.* Vbi il- A lud: *Esto sana,* non significat, Volo vt saneris; iam enim sana erat: sed idem est, ac si dixisset, Placet quod sanata sis; ratum habeo, quod factum est. Similis loquutio est Luc. 7. vbi primùm dicitur de Magdalena: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*; & postea tamen Dominus eidem dicit: *Remittuntur tibi peccata tua*; quasi tunc primùm dimitterentur, cùm tamen antea iam remissa fuissent.

TERTIA solutio, eaque omnium solidissima est, per ea verba non peti absolutè, vt panis fiat corpus Domini, sed vt nobis fiat, id est, vt panis ille consecratus, qui reuera iam est in se corpus Domini, fiat per effectum nutritionis spiritualis etiã nobis corpus Domini: B *Qui enim indignè manducant,* vt Paulus ait 1. Corint. 11. *iudicium sibi manducant.* Hanc esse veram intelligentiam illarum precum, probari potest multis modis. PRIMO, quia Liturgia Clementis, & Basilij, non dicitur: *Fac panem istum corpus Christi*, sed *Ostende panem istum corpus Christi, &c.* Neque dubium est, quin Iacobi, & Chrysostomi Liturgiæ, quæ habent (*Fac*) idem significare voluerint: porro (*Ostende panem esse corpus Domini*) significat, Ostende per effectum salutarem in mentibus nostris, istum panem sanctificatum, non esse panem vulgarem, sed cœlestem.

SECVNDO idem patet ex similibus precibus, sed clarioribus, quæ habentur in Liturgia C Latina. Nam ante consecrationem (vt supra notauimus) dicit: *Fiat nobis corpus, & sanguis*: non autem fiat simpliciter; & post consecrationem iterum petimus idem per illa verba: *Iube hæc perferri per manus S. Angeli tui in sublime altare tuum, &c.* vbi id solum petimus, vt sacrificium nobis sit vtile.

TERTIO deniq; idem patet ex confessione multorum Græcorum, qui in vltima sess. Concilij Florentini interrogati à summo Pontifice Eugenio, cur post consecrationem Eucharistiæ dicerent illas preces, quibus videtur peti consecratio, responderunt se nihil dubitare, quin cõsecratio fieret per verba Christi; illas autem preces addi, vt peteretur à Deo nobis vtilitas ex D tanto sacrificio, eo modo, quo Latini idem petunt per illam orationem: *Iube hæc perferri.*

Duæ aliæ solutiones ad idem argumentum sunt apud Bessarionem; sed eæ minus solidæ esse videntur.

SECVNDVM argumentum sumunt ex testimonio sancti Dionysij Areopagitæ, qui in libro de Ecclesiastica hierarchia, capite tertio, post illa verba: *Hoc facite in meam commemorationem,* ponit consecrationem Eucharistiæ. At verba Domini: *Hoc est corpus meum*, dicuntur ante illa: *Hoc facite in meam commemorationem*; ergo ex Dionysij testimonio, consecratio nõ fit per verba Domini: *Hoc est corpus meum.*

RESPONDEO; Dionysius non explicat quibus verbis fiat consecratio, neque quid ante

illa verba: *Hoc facite*, dictum fuerit; neque etiam quid post illa: quare incertum est, quid sibi Dionysius velit. Probabile autem est, in Liturgia, qua vtebatur Dionysius, bis fuisse illa verba: *Hoc facite*; semel in oratione quadam, qua se excusat Sacerdos, quod audeat tantum munus aggredi; quia Dominus ipse id iussit, dicens: *Hoc facite*, & huius orationis meminit eo loco Dionysius; & rursus postea in loco proprio peracta consecratione, vt in omnibus Liturgiis habentur.

TERTIVM argumentum sumunt ex Ioanne Damasceno, qui lib. 4. cap. 14. dicit, Basilium in Liturgia vocare panem Eucharistiæ, antitypa corporis Domini ante consecrationem, non autem post consecrationem: & idem habet Epiphanius ille, qui in VII. Synodo, actione 6. tomo 3. disputat pro Catholicis contra Iconomachos. Apud Basilium aũt habetur illa vox ἀντίτυπα post verba Domini: *Hoc est corpus meum*, non autem post illam orationem, qua Græci recentiores existimant fieri consecrationem; ergo existimarunt Damascenus, & Epiphanius, consecrationem non fieri per verba Domini, sed per illam orationem, quæ post verba Domini recitatur.

RESPONDEO, aliqui suspicantur tempore Damasceni, & Epiphanij, Liturgiam Græcam alium ordinem habuisse, quàm modò habeat, & illa verba, vbi panis Eucharistiæ vocatur antitypum corporis Domini, & rogatur Deus, vt illum efficiat corpus Domini, fuisse posita ante recitationem illorum verborum Domini: *Hoc est corpus meum, etc.* & ideò rectè dixisse Damascenũ, & Epiphanium, panẽ vocari à Basilio antitypum ante consecrationem, non postea. SED hæc solutio non videtur habere locum. Nam S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, qui fuit Damasceni, & Epiphanij æqualis, in theoria rerum Ecclesiastic. exponẽs Liturgiam, quæ suo tempore erat in vsu, apertè indicat habuisse eam Liturgiam illum ipsum ordinem, quem modò habet: quare si mutatio facta est, vt suprà diximus, improbabile non esse, certè facta est ante tempora Damasceni.

ALIA igitur solutio dari potest, iuxta ea, quę diximus in 2. solutione ad primum argumẽtum Græcorum. Nam quemadmodũ diximus verba illa: *Fac panem istum corpus Christi tui*, sonare quidem mutationem panis in corpus tanquã futuram: tamen reuera non significare nisi confirmationem rei factæ, vt ibi explicuimus; sic etiam dicẽdum est, vocem (antitypa) ex sẽtẽtia Damasceni, & Epiphanij vsurpatam esse à Basilio eo loco, quia loquebatur de pane, ac si nondum consecratus esset, licet reuera esset consecratus, & nõ esset amplius antitypum, sed ipsa veritas. Quod igitur Damascenus, & Epiphanius dicunt, antitypa vocari ante consecrationem, referendum est ad modum loquendi, non ad ipsam realem

A consecrationem: nam etiamsi tunc facta esset consecratio, tamen quoad modum loquendi significabatur, vt futura.

QVARTVM argumentum est Nicolai Cabasilæ, qui cõtendit ex nostra Missa probari posse, consecrationem fieri post verba Domini. Dicit enim illa verba: *Iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, &c.* significare, panem transferri per manus Christi, qui est magni cõsilij Angelus, in sublime altare, id est, vt sit corpus Domini, &c.

RESPONDEMVS, hanc esse deprauationem, non expositionem canonis nostri: nullus enim vnquam ita exposuit, sed omnes intelligũt, orari B illis precibus, vt sacrificium, quod visibiliter offertur manibus Sacerdotis, offeratur in cœlo inuisibiliter per manus Christi, & sit Deo acceptũ ministerium, & deuotio nostra.

QVINTVM argumentum est, Patres passim scribunt Eucharistiam precibus, & inuocatione Dei consecrari, vt patet ex testimoniis citatis contra Lutheranos. Sed illa verba: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis*, non habent formam precum, neque inuocationis; ergò non consecratur illis verbis Eucharistia, sed prece consequente, vt Græci volunt.

RESPONDEO, duplici de caussa Patres cõsecrationem vocant preces, vel inuocationes, vel etiam gratiarum actionem, aut benedictionem. C VNA caussa est, quia per cõsecrationem interdũ accipiunt totam Liturgiam, vel certè totã actionem, quam nos canonem vocamus: & quia in ea actione sunt preces, gratiarum actiones, benedictiones, inuocationes, &c. ideò Patres nũc ab vna parte, nunc ab alia totã actionem denominant. Quando autem indicare volunt, quorum verborum virtute fiat consecratio, tunc separãt verba Domini Euãgelica ab aliis verbis precum, & inuocationum, quæ adhibẽtur in Missa, vt patet ex Ambros. lib. 4. de Sacramẽtis, cap. 4. & ex Augustino lib. 6. contra Donatistas, cap. 25. & alibi. ALTERA caussa est, quia ipsa etiam verba Domini: *Hoc est corpus meum*, vt omnium aliorum Sacramentorum formę, vt proferuntur à Sacer- D dote cum intentione Sacramentum faciendi, continent implicitè inuocationem diuinæ virtutis, quæ est caussa primaria effectus Sacramẽtalis: intendit enim Sacerdos per illa verba vt instrumenta Dei, consecrationem efficere.

SEXTVM argumentum pro Græcis, Possunt verba duobus modis dici, aut narratiuè ac recitatiuè, aut significatiuè. Vt exempli caussa, cùm ex Euãgelio recitamus, dixisse Iudæos de Christo: *Hic blasphemat*, illa verba (hic blasphemat) à Iudæis dicebantur significatiuè, id enim significare volebant, Christum esse blasphemũ: à nobis autem non dicuntur significatiuè, sed tantùm narratiuè, non enim significare volumus Christum esse blasphemum, sed Iudæos hoc dixisse. Hac distinctiõe posita, est hoc argumentũ. Ver-

ba illa: *Hoc est corpus meum*, vel dicuntur à Sacerdotibus recitatiuè, vel significatiuè. Sed neutro modo possunt esse forma Sacramenti; igitur nō sunt ista verba forma Sacramenti. Probatur assumptio. Nam si verba ista dicerētur recitatiuè, PRIMO, sequeretur per illud *Hoc*, demōstrari panem qui fuit in manibus Christi, non istum, qui est in manibus Sacerdotis, ac proinde non consecraretur panis, qui consecrandus proponitur in altari. SECVNDO, sequeretur non posse consecrari quidquam his verbis. Nam verba consecrant, dum faciunt, quod significant; ista autem nihil significant, cùm dicantur materialiter tantùm, & non significatiuè. Si autem dicerentur significatiuè, PRIMO illud: *Hoc est corpus meum*, demonstraret corpus Sacerdotis, non CHRISTI: ac dicere oporteret; Hoc est corpus Christi. SECVNDO, omnia verba præcedentia clamant non dici significatiuè, sed recitatiuè, cùm legamus: *Accepit panem in sanctas ac venerabiles manus, &c.* Et infrà: *Benedixit, fregit, deditq́ discipulis suis, dicens; Accipite, &c.*

RESPONDEO, verba illa dici vtroq; modo, & recitatiuè, & significatiuè; in cuius rei gratiā NOTANDA sunt tria. PRIMVM est, in actiōe Liturgiæ, Sacerdotem aliquando agere personā suam, aliquando personam Christi. Nam quando confitetur peccata sua, quando orat, quando laudat Christum, agit sine dubio personam suam, non Christi; quando dicit: *Hoc est corpus meum*, agit personam Christi. Quare vestes illæ sacræ partim significant Christi passionem, cuius personam Sacerdos agit, partim etiam virtutes Sacerdoti necessarias.

SECVNDVM est, in hac actione longè aliter Sacerdotem agere personam Christi, quàm in aliis Sacramentis. Nam in aliis agit quidem, vt Christi minister, tamen loquitur in persona sua, vt cùm dicit; Ego te baptizo, ego te absoluo: quomodo etiam Prætor, licet sit minister Regis, tamen in persona sua propria loquitur, cùm sententiam dicit pro Tribunali. At in consecratione Eucharistiæ Sacerdos non solùm agit, vt minister Christi, sed induit omninò Christi personam, & loquitur, ac si ipse esset Christus: quomodo Exod. 3. Angelus dicit: *Ego sum Deus Patris tui*. Et aliquando legati Regum referentes personam Principum suorum, admittunt honores, qui Regibus ipsis debentur.

TERTIVM est, Sacerdotem in actione Liturgiæ, vsq; ad illa verba: *Qui pridie quàm pateretur*, agere personam suam, non Christi, vt patet; quia eousq; orat, vel laudat: ab illis autem verbis, vsq; ad finem consecrationis, agere personam suam & Christi, & ideò recitatiuè simul, & significatiuè verba pronunciare; intendit enim recitare, quid Christus egerit, & dixerit, & simul omnia imitari in psona Christi, ac si Christus per ipsius ministerium iterum omnia faceret, & diceret, sicut reuera inuisibiliter ita fit. Et hinc est, quod

A cùm dicit: *Accepit panem*, ipse simul accipit panē, & cùm ait: *Eleuatis oculis in cælum*, & ipse eleuat oculos in cœlum, & cùm ait: *Benedixit*, & ipse benedicit, & cùm ait: *Hoc est corpus meum*, intendit, quod sicut Christus de pane illo, quem olim accepit, dixit: *Hoc est corpus meum*, & dicendo fecit, vt esset; ita etiam de pane isto, qui nunc accipitur, idem Christus per os Sacerdotis dicat: *Hoc est corpus meum*, & dicendo efficiat. Quare longè alia ratione dicūtur ista verba in Canone Missæ, quàm recitentur ab eodem Sacerdote in epistola beati Pauli in festo corporis Domini; vel in Euangelio in die Palmarum: in Canone enim dicuntur significatiuè; aliàs autem solùm narratiuè, B & historicè. Atque hinc soluuntur omnia argumenta: nam priora probabant non dici solùm significatiuè.

SEPTIMVM argumentum est Caluini, loco suprà citato. Dominus cùm ait: *Accipite, & manducate, Hoc est corpus meum*, non alloquebatur panem, sed Apostolos; ergo verba illa non referuntur ad panem consecrandum, sed ad fidem instruendam. ADDIT, virtute verborum transmutari panem, speciem esse Magicæ incantationis.

SED ad hoc VLTIMVM sæpe iam respondimus. Et sanè intolerabilis blasphemia est vocare Magiā id, quod Christi verbis ex ipsius Christi instituto fieri dicimus: & si hæc Magia esset, C multò magis Magia dici deberet, cùm Dominus luto & sputo cæcum sanauit. Sed his omissis, ad PRIMVM respondeo, verba Domini dicta esse ad Apostolos, sed de pane, & super panem, & proinde circa panem efficacia fuisse, nō circa Apostolos. Simile est Luc. 7. Dominus dixit ad Simonem de Magdalena: *Propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Hæc verba dicuntur ad Simonem, & tamen efficacia fuerunt circa Magdalenam, quæ tunc liberata est à peccatis. Et Ioan. 8. cùm Dominus ait Regulo: *Vade, filius tuus viuit*; verba dicuntur ad Regulum, sed in filium eius, non in ipsum Regulum efficacia fuerunt.

OCTAVVM argumentum Buceri. Nusquam D scriptum est debere Sacerdotes dicere: *Hoc est corpus meum*; ergo sufficit panem benedicere, & frangere.

RESPONDEO, iam suprà ostendimus, Dñm præcepisse, vt illa verba dicerentur, cùm ait: *Hoc facite*.

NONVM argumentum Kemnitij, & aliorum Lutheranorū. Oportet nihil addere, vel detrahere verbis Domini. At Catholici multa addūt, & detrahunt: nam addiderunt ad verba calicis multa; item detraxerūt: *Accipite, & manducate.* Et: *Quod pro vobis tradetur.*

RESPONDEO; ac dico duo. PRIMO, verba, quæ simpliciter necessaria sunt ad consecrationem, esse illa tantùm: *Hoc est corpus meum.* Et: *Hic est sanguis meus*, vel, *Hic est calix sanguinis mei*, reliqua o-

mnia

mnia, etsi dici debeant iuxta Canonem ab Ecclesia institutum, & sine peccato omitti nō possint, tamen non esse ita necessaria, vt sine illis consecratio non possit fieri. Probatur hoc dupliciter. PRIMO, quia hæc pauca verba sufficienter exprimunt effectum consecrationis. Neque est opus, vt exprimant actionem ministri, vt in aliis Sacramentis fit: nam alia Sacramenta in actione consistunt; hoc autem in re permanente. SECVNDO, quia hæc habentur in omnibus Liturgiis, & apud Matthæum, Marcum, Lucam, & Paulum; reliqua autem variantur. Non est autem dubitandum, quin forma Sacramenti huius sufficienter expressa sit à quolibet Euangelista: alioqui enim sequeretur nō habuisse veram Eucharistiam eos, qui non habuerunt nisi vnum Euangelium.

B

Quod si quis dicat, Euangelistas non voluisse tradere integras formas Sacramentorum, sed solùm historiam breuem passionis Domini, formas autem haberi ex traditione: vrgebimus argumentum ex Liturgiis. Certum enim est in Liturgiis poni integras formas, & simul certum est verum Sacramentum habuisse eos, qui vtebantur Liturgia, S. Clementis, S. Iacobi, S. Basilij, S. Ambrosij, S. Chrysostomi, & tamen istæ omnes Liturgiæ variant, & nulla est, quæ habeat illa omnia verba, quæ habentur in nostra Romana Liturgia. Nam illa verba: *Noui & æterni Testamenti.* Et: *Mysterium fidei*, in nulla inueniuntur, præterquam in nostra. Hinc ergo Kemnitio respondemus, si quid additum, aut detractum est in forma Sacramenti, id non pertinere ad essentiam eiusmodi formæ.

C

SECVNDO respondeo, nō sine ratione, & exemplo detractum esse, vel additum quidquid in nostra forma additum est, vel detractum. Quod sic ostendo. PRIMO, calumniantur detracta esse illa: *Accipite, & manducate.* RESPONDEO, illa non esse detracta; nam pronunciantur à nobis: separari autē à partibus formæ essentialis, quia illa verba significant præceptum datum de vsu Sacramenti, nō autem pertinent ad panem sanctificandum; quare etiamsi absolutè omitterentur, tamen Sacramentum fieret. Simile est in illis verbis, Luc. 7. *Dico tibi, remittuntur ei peccata multa.* in quibus verbis, illud (*Dico tibi*) nō facit quidquam ad effectum remissionis peccatorum. Sic etiam Ioan. 8. *Vade, filius tuus viuit.* illud (*Vade*) nihil operabatur in sanitate pueri illius. Adde, quod Luc. 22. omittuntur illa verba: *Accipite, & manducate.* Et 1. Corinth. 11. omittuntur illa: *Accipite, & bibite.* quare etiamsi apud nos omninò omitterentur, reprehendi minimè possemus.

D

SECVNDO, calumniantur detracta illa verba ex consecratione panis: *Quod pro vobis traditur*, vel, *frangitur.* RESPONDEO, illa verba non haberi apud Matthæum, & Marcum: nec apud Iustinum Apolog. 2. Cyrillum Catechesi 4. mystag. & Eusebium Emissenum homil. 5. de Paschate, cùm tamen ij omnes referant formam consecrationis. Et sicut hos auctores reprehendere non possumus, ita nec nostram Missam reprehendere vllus deberet: præsertim cùm antiquior sit Liturgia nostra, si à S. Petro prodiit, vt S. Thomas docet, 3. part. quæst. 78. artic. 2. ad 4. & ante eum, Leo IX. epist. ad Michaëlem, cap. 5. quàm Euāgelium Lucæ, & epistola Pauli, qui addiderunt illa verba: *Quod pro vobis frangitur.*

TERTIO, addita calumniantur illa: *Eleuatis oculis in cœlum ad te Deum, &c.* quæ non habentur in vllo Euangelio, nec apud Paulum. RESPONDEO, illa verba haberi in Liturgia S. Iacobi, & S. Clementis lib. 8. constitut. cap. 17. & apud Ambrosium lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. omnes enim legunt: *Suspexit in cœlum.* Et præterea, vt argumentatur Innocentius III. cap. Cùm Marthæ. de celebrat. Missarum, semper Dominus consueuerat oculos in cœlū tollere, cùm Patri gratias ageret, vt patet Matth. 14. Marc. 6. Luc. 9. Ioan. 11. Quare dubium esse nō potest, quin etiam in hac vltima gratiarum actione oculos in cœlum leuauerit.

QVARTO, calumniantur particulam (*enim*) additam ad formam consecrationis panis; & similiter ea verba: *Ex eo omnes*; cùm dicitur: *Manducate ex eo omnes.* non enim ista habentur in Scripturis. RESPONDEO, illas omnes particulas haberi in forma calicis, Matth. 26. *Bibite*, inquit, *ex eo omnes, Hic est enim sanguis, &c.* Ex quo intelligimus illas particulas subintelligi in consecratione panis: eadem enim ratio est vtriusque formæ. Quid autem absurdi est, si exprimatur perspicuè id, quod alioqui subintelligendum esset? Vnde Ambrosius etiam lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. illa omnia exprimit, vt in nostra Liturgia exprimuntur.

QVINTO, calumniantur addita illa in forma consecrationis calicis: *Noui, & æterni Testamenti.* Et: *Mysterium fidei*; nam in Euangelio nō habetur, nisi (*noui Testamenti.*) RESPONDEO, istas particulas à S. Petro ex traditione haberi; proinde reprehendi non posse: præterea verissimas esse, & ex Scripturis colligi. Nam Testamentū Christi æternum esse ad distinctionem Testamenti veteris, quod fuit temporale, patet ex illo Psal. 109. *Tu es Sacerdos in æternū.* & ex Paulo ex professo hoc probante in epist. ad Hebræos, cap. 7. Item mysterium fidei rectè vocari calicem sanguinis Domini, dubium esse non potest, cùm nulla in re alia magis, & frequentius exercenda sit fides reclamantibus omnibus sensibus, quàm in hac.

CAPVT XV.

Mendacia Kemnitij de forma Sacramenti Eucharistiæ.

PRÆTER obiectiones notanda sunt etiam aliquot mendacia Kemnitij in hac disputatione de forma consecrationis Eucharistiæ in 2. parte Exam. Trident. Concilij, sess. 13. cap. 1.

PRIMVM est pagina 336. & 337. Catholicos multum inter se disputare, quæ sint verba, quibus Eucharistia consecranda est: & Concilium Tridentinum noluisse determinare, quæ sint illa verba, cùm à multis id ab eo petitum esset. SED mendacia esse ista crassissima, patet ex omnibus Missalibus, vbi literis magnis, & sæpe rubeis adscribuntur verba consecrationis, vt nemo illa ignorare possit. Nec vllus id à Concilio petiit, neque Concilium id tractauit, quia sciebat rem esse notissimam, & iam antea sufficienter explicatam in Cōcilio Florentino. Non ignoro Scotum in 4. sentent. dist. 8. q. 2. artic. 2. quæstionem mouisse, an solis illis verbis: *Hoc est corpus meum*, consecratio perficiatur. Sed idem Scotus affirmat, illa sola ad formæ essentiā pertinere: neque negat omnia, & sola illa recitanda esse in mysterio Eucharistiæ, quæ in Missalibus præscribuntur.

SECVNDVM est eadem pag. 336. vbi dicit, quosdam Theologos docuisse quatuor tantùm verba esse de substantia formæ in consecratione panis, nimirum illa: *Hoc est corpus meum*; sed S. Thomam existimasse alia quædam esse necessaria. AT mentitur in caput suum: nam S. Thom. 3. parte q. 78. artic. 2. de forma consecrationis panis in nulla re dissentit ab aliis.

TERTIVM est pag. 337. vbi dicit, Colonienses in suo Antididagmate, & Lindanum publicè scribere, panem & vinum per sola Christi verba non consecrari, nisi addantur reliquæ preces Canonis Papistici. HOC etiam esse mendacium patet ex ipsis auctoribus. Nam in Antididagmate, tit. An sine prece canonica Ecclesiæ consecretur Sacramentum: & in Panoplia Lindani, lib. 4. cap. 41. solùm docetur eos non verè consecrare, qui verba Domini solùm recitant in lectione epistolæ ad Corinthios, quod est verissimum, neque à Kemnitio negari solet.

QVARTVM est ibidem, vbi dicit, apud Catholicos dubitari, an ad consecrationem Eucharistiæ sit necessarium altare sacrum, sacræ vestes, sacer minister, & reliqua Papalis Missæ panoplia. SED Catholici nunquam de his rebus dubitarunt. Omnes enim docent, ad essentiam consecrationis non requiri, nisi materiam, formam, & ministrum: reliqua adhibenda quidem esse, neq; sine peccato omitti posse; tamen ad essentiam non pertinere.

QVINTVM est pag. 339. vbi Canonem Missæ

A ex corrupto, & integro, immò ex multis corruptis consarcinatum mentitur. SED debuisset, vel vnum verbulū notare, quod corruptionem aliquam redoleret.

SEXTVM est pag. 340. vbi dicit, Lindanum Basilio tribuere Eucharistiæ cōsecrationem fieri verbis, non scriptis. AT Lindanus hoc non dicit, vt ex loco notato patet: sed solùm ait veteres Patres non fuisse contentos verbis consecrationis, quando sacra faciebant, sed addidisse alia nō scripta. Id quod verè exstat apud Basilium lib. de Spiritu sancto, cap. 27.

SEPTIMVM est pag. 346. vbi dicit, Catholicos existimare per sola verba institutionis non

B posse fieri consecrationem, nisi adhibeantur ea, quæ addita sunt in Canone Missæ. SED & hoc merum mendacium est. Catholici enim requirunt quidem vniuersum Canonem, vt ritè, & sine peccato consecratio fiat; fatentur tamen veram esse consecrationem, quæ solis verbis institutionis fieret.

OCTAVVM pagin. 347. vbi dicit, Proclum quendam fingere Apostolos intra diem Ascensionis, & Pentecostes composuisse Canonem, vt esset forma consecrationis. AT sanctus Proclus vnus est ex antiquis, & Orthodoxis Patribus; quippe qui paulò pòst Chrysostomum, Episcopus fuit Constantinopolitanus. Eius exstat libellus de traditione diuinæ Liturgiæ, in quo

C non dicit Apostolos Canonem composuisse ante diem Pentecostes, vt Kemnitius mentitur, quod nec vllo modo verisimile est: sed dicit eos post Ascensionem Domini, antequam diuiderentur in varias regiones, totos se ad orationem colligere solitos, & maximè ad sacrificium celebrandum, semper in memoria habentes illud: *Hoc est corpus meum.*

VLTIMVM est ibidem, vbi dicit, Catholicos tribuere consecrationem non solùm recitationi verborum, sed variis sacrificuli gestibus, expansioni manuum, eleuationi, inclinationi ceruicis, conuersioni corporis, libri trāspositioni. SED hę sunt meræ nugæ: nemo enim Catholicorum in his ponit essentiam cōsecrationis; etsi cæremo-

D nias ipsas meritò omnes venerantur.

CAPVT XVI.

De ministro Sacramenti Eucharistiæ.

EXPLICATIS caussis intrinsecis, Sacramenti huius materia videlicet, & forma: sequitur vt de extrinsecis, efficiente, & fine, siue effectu disputemus. Ac de efficiente quidem primaria caussa, nulla controuersia est: cōstat enim Christum esse, qui & Sacramentum hoc instituit, & primus confecit, & nunc etiam per ministros suos quotidie conficit. De caussa secundaria, id

est, de ministro, multa disputata sunt in libro de Sacramentis in genere, vt, an requiratur fides in ministro, an bonitas, an intentio, & alia id genus, quæ sunt communia ministris omnium Sacramentorum: tractatum quoque fuit, an ministri Sacramentorum quilibet Christiani sint, an solùm ij, qui certo ritu ad hoc ministerium consecrati sunt. Quare hoc loco id solum tractandum est in particulari, num ad Eucharistiæ consecrationem, requiratur certa ministrorum ordinatio, an verò non requiratur.

Et quidem Io. VViclefus in dubium hoc reuocauit teste Thoma VValdensi, tomo 2. de Sacramentis, cap. 7. & 28. Videbatur illi valde mirum, si posset malus Sacerdos cõsecrare Eucharistiam, & id non posset laicus bonus: non tamen omninò rem definire voluit.

At Lutherus audacior apertissimè rem definiuit: siquidem Lutheri sententia manifestissima est, quemlibet Christianum ex Baptismo potestatem habere Eucharistiam consecrandi, licet officium assumere nemo debeat, nisi legitimè vocatus, excepto casu necessitatis. Id habet Lutherus in lib. de Babyl. captiuit. cap. de Ordine; in lib. de instituendis ministris ad senatum Pragensem; in lib. de Missa abroganda; in lib. de notis Ecclesiæ, & alibi. Quare Lutherus ordinationem ministrorum solùm necessariam putat ob disciplinam, & ordinem Ecclesię; esset enim nimia confusio, si quilibet Sacramenta conficere vellet: non autem, quod Sacramentum non esset verum, si ab aliquo non ordinato conficeretur. Immò in libro de Missa priuata, & vnctione Sacerdotum, edito anno M. XXXIV. eò vsque progressus est, vt diceret, Sacramentum verum futurum, etiamsi à Diabolo conficeretur.

Ab hac sententia Sacramentarij apertè recesserũt. Etsi enim initiò Zwinglius Lutherum sequeretur, vt patet ex lib. de vera, & falsa relig. cap. de aliis Sacramentis; Caluinus tamen non solùm Eucharistiam, sed etiam Baptismum irritum esse docet, si ab alio, quàm à publico ministro conficiatur, vt patet ex lib. 4. Instit. cap. 1. §. 22. & cap. 3. §. 10. & cap. 15. §. 22. & in antidoto Concilij, sess. 7. can. 10. & idem habet Henricus Bullingerus decade 5. serm. 8. & 9. Quare nihil hoc loco cum Sacramentariis negotium nobis erit.

Porrò Martinus Kemnitius, & alij recentiores Lutherani timidè Lutherũ sequuntur: nam etsi idem sentiunt, quod ipse sensit, tamen istam quæstionem vt plurimum dissimulare solent. Nam ab vna parte vident argumenta Catholicorum euidentissima, quæ sine summa impudentia negari nequeunt; ab altera parte non possunt ad Catholicos accedere, quin deserant non solùm suum Prophetam Lutherum, sed etiam duo principia doctrinæ Lutheranæ ab omnibus receptissima: ob quæ valde mirandum est,

A Sacramentarios dissentire in hac re à Lutheranis.

Principia communia hæc sunt. PRIMVM Sacramenta non operari nisi excitando fidem; ex quo principio (in quo omnes omninò conueniunt) euidenter sequitur Sacramentum non pendere ab vlla ministri qualitate. Verba enim Sacramentalia, & signa fidem excitare possunt à quocunque exhibeantur: idem enim verba significant, & significando mouent animum audientis, siue dicantur ab ordinato, siue à non ordinato; immò siue ab homine, siue à dæmone, siue etiam à psitaco vel coruo. Vnde Kemnitius in secunda parte Examinis Concilij, sessione 13. capite 1. in fine, Catholicos reprehen-
B dit, quod Eucharistiæ consecrationem pendere velint non à sola verborum recitatione, sed etiam à consecratione, siue ordinatione personæ recitantis.

SECVNDVM principium est, per ordinationem ministrorum non imprimi vllum characterem, neque dari vllam nouam spiritualem potestatem, sed solum vsum seu officium. Vnde tam apud Lutheranos quàm apud Caluinistas potest vnus & idem hodie esse minister, cras non minister, siue hodie clericus, cras laicus: dimisso enim officio nulla est inter eos clericorum à laicis distinctio. Ex hoc etiam principio manifestè sequitur, non requiri vllam electio-
C nem, vel ordinationem ministrorum, vt verum Sacramentum Eucharistiæ conficiatur; sed tantùm vt ordo, & disciplina seruetur. Quare Lutherani omnes, nisi doctrinam suam destruere ipsi velint, coguntur Lutheri sententiam sequi de potestate consecrandæ Eucharistiæ omnibus Christianis communi.

At Catholica Christi Ecclesia longè aliam ab Apostolis doctrinam accepit, & in hanc vsque diem seruat; semper enim in Ecclesia pro indubitato habitum est, ita necessariam esse Ordinationem sacerdotalem ad Eucharistiam conficiendam, vt sine ea nullo modo confici possit.

Hæc autem veritas probatur, PRIMVM ex
D verbo Dei. Nam illud Christi, *Hoc facite*, Luc. 22. non est dictum, nisi Apostolis, qui eo mandato ordinati sunt primi sacerdotes noui Testamenti. Id autem probatur hoc modo: Illud, *Hoc facite*, non significat solùm Manducate, & bibite; quod conuenit omnibus Christianis, sed significat Consecrate, sumite, & aliis distribuite, vt me facere vidistis. Ista autem tria non possunt conuenire omnibus; ergo illud mandatum non est datum omnibus, sed solùm quibusdam, qui ideò dicuntur Sacerdotes; ergo ceteri nullo modo possunt Eucharistiam consecrare, & si id tentauerint, nihil facient. Nam Sacramenta conficiuntur in persona Christi: quare cui Christus id non commisit, is nihil facere potest.

Probatur maior propositio, PRIMO, ex ipso textu Lucæ. Lucas enim, qui solus inter Euangelistas habet illa verba: *Hoc facite*, non dixerat antea, Accipite, manducate, &c. sed solùm dixerat: *Accepit panem, benedixit, & dedit, dicens; Hoc est corpus meum.* Ergo non retulit Lucas illud: *Hoc facite*, ad actionem solam manducandi, cùm eius ne meminerit quidem; sed retulit ad actionem benedicendi, & distribuendi, quas expresserat, & simul ad actionem manducandi, quia Dominus etiam manducauit, vt est communis sententia, licet in Euangelio non exprimatur. SECVNDO, quia nulla est ratio, cur illud: *Hoc facite*, non debeat referri ad omnia, quæ Dominus fecit. TERTIO, quia nisi ad omnia referretur, non haberemus mandatum diuinum in Verbo Dei expressum de consecranda Eucharistia: & proinde non posset ab aduersariis consecrari. Ipsi enim contendunt, non debere fieri, nisi id, quod est expressè in diuinis literis mandatum. DENIQVE aduersarij fatentur, illud: *Hoc facite*, referri ad omnes tres actiones, quas Christus fecit, videlicet benedicendi, distribuendi, & sumendi. Lutherus ita docet in lib. de instituendis ministris ad Pragenses, Confessio Augustana cap. de Missa. Caluinus lib. 4. Institut. capite 15. §. 20. & Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 534. initio disputationis de Communione sub vtraque specie.

DICET aliquis; Videtur beatus Paulus 1. Corinth. 11. restringere illud: *Hoc facite*, ad actionem manducandi, & bibendi; ait enim: *Hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem*, ac si dicat, quotiescunque bibetis, bibite in memoriam passionis meæ. RESPONDEO, non restringit Apostolus, sed exemplum ponit in actione vna; quod etiam facere potuisset de aliis duabus: quare vera sunt verba Pauli, sed non pugnant cum verbis Lucæ magis vniuersalibus.

Probatur nunc minor propositio. PRIMO, si illud mandatum daretur omnibus; tenerentur omnes consecrare, & distribuere: id autem non solùm esset absurdissimum, sed etiam est contra consuetudinem omnium tum Catholicorum, tum hæreticorũ. SECVNDO, quia ita semper intellexit hoc mandatum vniuersa Ecclesia, vt ex testimoniis, quæ iam adferemus, perspicuum erit. Neque obstat, quod S. Thomas 3. parte, quæst. 81. artic. 11. colligit ex hoc loco esse de iure diuino, vt omnes aliquando sumant Eucharistiam; vbi videtur intellexisse illud: *Hoc facite*, dictum esse omnibus. Nam sanctus Thomas non vult colligi immediatè, sed mediatè. Quia enim Dominus iubet Apostolis, vt consecrent, sumant, & distribuant; consequenter iubet aliis, vt accipiant de manu Sacerdotum distribuentium. Quibus enim tenerentur Sacerdotes distribuere, si nulli tenerentur accipere? Simile est illud, Ioan. vltimo. *Pasce oues meas*, vbi mandatur Petro, vt pascat gregem, & consequenter mandatur gregi, vt pastori obediat. Quare idem S. Thomas 3. part. quæst. 82. artic. 1. docet, per illud: *Hoc facite*, institutos fuisse à Domino Sacerdotes.

Probatur igitur SECVNDO eadem veritas ex traditione, & consensu totius Ecclesiæ. Ac PRIMVM habemus quatuor generalia Concilia, Nicænum I. can. 14. Lateranense sub Innocentio III. cap. 1. Florentinum in Instruct. Armenorum, & Tridentinum sess. 22. cap. 1. & sess. 23. capite 1. & 4.

PRÆTEREA sanctos Patres. Nam DIONYSIVS Areopagita cap. 5. Eccles. hierarchiæ parte 1. *Nec ipse*, inquit, *Sacerdos erit, nisi Pontificalibus officiis ad hoc fuerit promotus.* IGNATIVS in epistola ad Trallianos, dicit, esse infideli deteriorem eum, qui audet aliquid facere circa altaris ministerium, nisi fuerit Episcopus, aut Presbyter. CLEMENS lib. 2. Apostolic. constitut. cap. 31. *Omnis laicus sine Sacerdote aliquid attentans, frustrà facit.* Et loquitur apertè de sacrificij oblatione. Et libro 8. cap. vltimo dicit, CHRISTVM solis Apostolis dixisse: *Hoc facite.* Et deinde per Apostolos ad alios presbyteros hanc potestatem deriuatam esse. IVSTINVS in Apologia 2. prope finem, dicit solis Apostolis dictum esse: *Hoc facite.* TERTVLLIANVS in libro de præscriptionib. irridet Marcionistas, quòd apud eos aliqui hodie sint clerici, cras laici, & quòd laicis sacerdotalia munia committantur. Quæ sententia apertissimè etiam Lutheranos nostros cõfutat: nam apud eos ministri qui sunt, volente Magistratu fiunt laici, immò semper sunt laici. Neque enim veras habent ordinationes, sed solùm iniungitur eis officium prædicandi, & Sacramenta ministrandi sine vera ordinatione: & hoc est (vt Tertullianus dicit) laicis sacerdotalia munia committere.

CYPRIANVS lib. 1. epist. 2. & 9. & lib. 3. epist. 25. non solùm docet, non posse Eucharistiam conficere nisi Sacerdotes: sed etiam inde colligebat, non esse apud hæreticos veram Eucharistiam, cùm non sit apud eos verum Sacerdotium. ATHANASIVS in 2. Apologia contra Arianos refert epistolam Synodi Alexandrinæ, in qua Patres probant quendam Hischiram Arianum non potuisse sacro calice vti, nec sacra celebrare, quòd non esset ordinatus à vero Episcopo. BASILIVS lib. 2. de Baptismo, cap. 8. ex professo docet, esse quidem omnes Christianos Sacerdotes, largo quodã modo, quia omnes offerre debent spirituales hostias operum bonorum: at propriè non esse nisi eos, qui ad hoc ordinati sunt, &c. EPIPHANIVS hæres. 79. Collyridianorũ, docet, solos Apostolos à Christo ordinatos ministros Eucharistiæ; & deinde ab Apostolis alios Episcopos, & Presbyteros: ceteris autem laicis, & maximè fœminis, adeò hoc non licuisse vnquam, vt ne ipsi quidem B. Virgini fuerit concessum.

cessum. CHRYSOSTOMVS non rarò scribit, ob hanc vnam eximiam potestatem consecrandæ Eucharistiæ, Angelos à sacerdotibus superari. Vide librum 3. & 6. de sacerdotio, & homil. 51. & 83. in Matthæum, & homiliam 60. ad populum Antiochenum. HIERONYMVS frequenter hoc asserit, non posse nisi Episcopos, & Presbyteros Eucharistiam conficere. In libro contra Luciferianos docet, Hilarium quendam, quia solùm Diaconus erat, non potuisse Eucharistiam consecrare, neque clericos ordinare: & in epistol. 1. ad Heliodorum, & 85. ad Euagrium, illo potissimo argumento Diaconorum quorundam superbiam comprimit, & Presbyteris longè inferiores esse demonstrat, quòd nõ habeant potestatem consecrandi Eucharistiam, quam Presbyteri habent.

De AMBROSIO scribit Theodoretus lib. 5. historiæ, cap. 17. dixisse eum Theodosio: *Purpura Imperatores facit, non sacerdotes,* & in libro de dignitate sacerdotali, cap. 2. anteponit idem Ambrosius sacerdotalem potestatem Regiæ. Quod etiam facit Nazianzenus in oratione ad populum timore perculsum, & Chrysostomus homilia 4. in cap. 6. Isaiæ. Quod etiam reipsa docuit sanctus Martinus cum in conuiuio Imperatoris anteposuit presbyterum suum Imperatori, vt in eius vita scribit Sulpitius. At si sacerdotalis potestas communis esset omnibus Christianis, vt aduersarij dicunt, cùm Regia non sit omnibus communis, multò inferiores essent Regibus sacerdotes. Vide etiam Paulinum epist. 4. ad Amandum, Isichium libro 2. in Leuiticum, cap. 8. Denique Augustinum libro 20. de ciuitate Dei, cap. 10. vbi distinguit sacerdotes spirituales, & impropriè dictos ab Episcopis, & Presbyteris, qui propriè dicuntur sacerdotes.

His ACCEDIT, quod nullum proferri potest exemplum antiquitatis, quo probetur in aliquo casu Diaconum, aut laicum consecrasse Eucharistiam, sicut exempla non pauca proferuntur, quibus ostenditur in certis casibus Diaconos, immò & laicos baptizasse. Constat enim ex cap. 8. Actor. Philippum Diaconum baptizasse: ex Ruffino lib. 1. historiæ, cap. 14. constat ratum fuisse Baptismum, quem Athanasius laicus, & puer contulerat. At de Eucharistia nullum tale exemplum proferri potest: sed contrà in summis etiam necessitatibus constat Catholicos caruisse potius Eucharistia, quàm vt eam non sacerdos conficere auderet. Scribit THEODORETVS lib. 4. historiæ, cap. 12. cùm Valens Imperator Arianus omnes sacerdotes passim è suis sedibus exturbaret, zelo Dei motum Eusebium Episcopum Samosatenum militari habitu peragrasse illa omnia loca, & clàm ordinasse in variis locis Presbyteros, & Diaconos, vt populi Sacramentis non carerent. AVGVSTINVS in epistola 180. ad Honoratum scribit tempore belli non debere deseri plebes à clericis, etiamsi periculum vitæ immineat: ne desint, qui Sacramenta ministrent, sine quibus non euitatur mors æterna. Scribit quoque EPIPHANIVS in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum, se necessitate compulsum ordinasse presbyterum quendam in Monasterio S. Hieronymi, quòd duo presbyteri, qui in eo monasterio erant, ob nimiam humilitatem Eucharistiam conficere non auderent. Ex quibus exemplis manifestè colligitur, falsum esse, quod Lutherus docet, posse in certis casibus quoscunque homines consecrare Eucharistiam.

His ADDE antiquissimos Ecclesiæ ritus. Nam PRIMO, imperabatur omnibus altaris ministris perpetua continentia, idque ex Apostolorum doctrina, vt habet Concilium II. Carthaginense, can. 2.

SECVNDO prohibebantur laici tangere, vel seruare sacra vasa, vbi conficitur Eucharistia: vt præter alia testimonia, patet ex epistola Synodi Alexandrinæ in Apologia secunda Athanasij contra Arianos, vbi probant calicem quendam non fuisse sacrum, quia seruabatur in domo laici hominis. Et Nazianzenus in oratione contra Arianos, & de seipso, mysterij vasa populo ad tangendum prohibita esse dicit.

CAPVT XVII.

De effectu Eucharistiæ, & de præparatione ad Communionem: sententiæ hæreticorum.

QVÆSTIO de effectu Eucharistiæ adeò coniuncta est cum quæstione de præparatione ad Communionem, præsertim ex sententia aduersariorum, vt nullo modo separari queant. Nos igitur PRIMVM fideliter referemus quid aduersarij de vtraque quæstione sentiant. DEINDE explicabimus, & probabimus veritatem. TERTIO soluemus eorum obiectiones. QVARTO addemus aliquid de præparatione minus principali.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, Lutherus nouorum paradoxorum in perniciem multorum millium animarum seminator, tria docuit. PRIMO, effectum primarium Sacramenti Eucharistiæ esse remissionem mortalium peccatorum. SECVNDO, non requiri ad dignam præparationem Communionis, vt quis non sit sibi conscius peccati mortalis, immò quò plurium, & maiorum sibi conscius est, eò esse aptiorem ad Eucharistiam. TERTIO, ad præparationem Eucharistiæ non requiri, vt quis per confessionem, & pœnitentiam à peccatis iustificetur, sed

ſatis eſſe fidem, qua certò credat ſibi in eo Sacramento omnia peccata eſſe remittenda.

Hanc eſſe Lutheri ſententiam patet ex multis eius teſtimoniis. In concione de digna præparatione ad Sacramentum Euchariſtiæ, habita anno M. D. XVIII. *Optima,* inquit, *diſpoſitio eſt, non niſi ea, qua peßimè es diſpoſitus, & è contrario, tunc peßimè es diſpoſitus, quando optimè es diſpoſitus.* Et probat, quia Chriſtus etiam in hoc Sacramento non venit vocare iuſtos, ſed peccatores: & ibidem ſuadet pœnitentiã non agere ante Communionem, ſed poſtea. Ibidem dicit eſſe pernicioſum errorem, ſi quis accedat nixus ea fiducia, quòd ſit confeſſus, & quòd non ſit ſibi conſcius peccati, & quod orationes, & alia præmiſerit. Hos B enim omnes dicit, in iudicium accipere corpus Domini, quia his præparationibus non fiunt puri, ſed magis polluuntur; fiunt autem puri per fidem, quam dicit eſſe ſolam, & ſummam diſpoſitionem. Similia habet in concione de Confeſſione & Euchariſtia, habita anno M. D. XIX. vbi dicit, illum eſſe aptiſsimum ad Communionem, qui in fœda crimina prolapſus eſt, quæ malè afficiunt animum. In lib. de captiuit. Babyl. cap. de Euchariſtia, edito anno M. D. XX. *Concludimus,* inquit, *ex omnibus his, quibúſnam Miſſa parata ſit, & qui dignè communicent, nempe ſoli illi, qui triſtes, afflictas, perturbatas, confuſas, & erroneas habent conſcientias. Nam verbum diuinæ promiſsionis huius Sacramenti, cùm exhibeat remiſsionem peccatorum, ſecurè accedit, quicunq; peccatorum ſuorum vexatur, ſiue morſu, ſiue titillatione.*

C Eſt autem hîc obiter NOTANDVM, intra paucas lineas apertiſsimam contradictionem inueniri in verbis Lutheri: nam paulò infrà, id eſt, in vltimis verbis illius capitis, ſic habet: *Fides ſola eſt pax conſcientiæ, infidelitas ſola, turbatio conſcientiæ.* Hæc ille. & tamen ibidem in medio ſententiarum allegatarum, hortatur Chriſtianos, vt cum fide indubitata accedant. Quæ ſanè nullo modo cohærent. Nam ſi illi ſoli dignè accedunt, qui habent turbatam conſcientiam, & ſola infidelitas turbatio conſcientiæ eſt; ergo ſoli illi dignè accedunt, qui carent fide; qui enim fidem habent, pacatam (vt ipſe dicit) conſcientiam habent, nõ perturbatam. Viderit ergo ipſe, quomodo & D cum fide, & cum infidelitate, cum pacata, & cùm turbata conſcientia accedendum ſit.

In libro de abroganda Miſſa, edito anno XXI. docet, furorem eſſe præparatoriis confeſsionibus, & orationibus ſe mundos reddere ante Communionem, cùm non debeant accedere, niſi qui egent remiſsione peccatorum. In tractatu de Communione populi, edito anno M. D. XXIII. docet, non debere admitti ad Communionem, niſi eos, qui dicunt ſe accedere, quia vexãtur conſcientia peccati mortalis. Quo teſtimonio Lutherus B. Virginem, & omnes Apoſtolos poſt acceptum Spiritum ſanctum excommunicauit: neque enim iſti dicere poterant, ſe vexari conſcientia peccati mortalis. In

A ſerm. de Euchariſtia, habito anno M. D. XXVI. dicit, illum eſſe aptiſsimum ad communicandum qui antè, & retrò eſt peccatis contaminatiſsimus: & ſine peccatis mortalibus nullum debere accedere. Denique ſimilia habet in libro contra articulos Louanienſes, edito anno M. D. XLV. paulò ante vitæ ipſius finem. Atque hæc de Lutheri ſententia.

Martinus Kemnitius in ſecunda parte Examinis, ſeſs. 13. cap. 2. & 7. admittit, & propugnat pro viribus primum Lutheri pronunciatum, effectum primarium Euchariſtiæ eſſe remiſsionem peccatorum mortalium. Alia duo non ſolùm non apertè affirmat, ſed potius contrarium, ſaltem quoad modum loquendi, docet. Vult enim requiri ad dignam præparationem Euchariſtiæ pœnitentiam, & propoſitum non peccandi: & addit etiam apud ſuos in more poſitum eſſe, vt prius examinentur, & abſoluantur, qui acceſſuri ſunt ad Communionẽ. Quod habetur quoq; in Confeſsione Auguſtana, cap. de Confeſsione, & cap. de Miſſa, vbi dicunt, neminem ſe admittere ad Communionem, niſi antea diſcuſſum, & abſolutum.

SED (vt mox videbimus) doctrina iſta Kemnitij ipſa ſecum pugnat: nec enim vllo modo iſta cohærere poſſunt, vt Euchariſtia accipiatur ad remiſsionem mortalium peccatorum, & tamen nemo accedere permittatur, niſi prius à peccatis fuerit abſolutus.

Addit Kemnitius, ſe non negare alios eſſe etiam effectus Euchariſtiæ, vt quod animam nutriat, roboret, & omnia Chriſti bona illi communicet: & inde queritur de Concilio Tridentino, quod canon. 5. damnet Lutheranos, quaſi ſentiant, nullum eſſe alium effectum Communionis, niſi remiſsionem peccatorum.

SED immeritò Kemnitius conqueritur. Nam Concilium canone quinto neque Lutheranos nominat; & ſub diſtinctione loquitur. Hæc enim ſunt verba Concilij: *Si quis dixerit, vel præcipuum fructum ſanctiſsimæ Euchariſtiæ eſſe remiſsionem peccatorum, vel ex ea non alios effectus prouenire, anathema ſit.* Cùm igitur Kemnitius ſolam priorem partem huius canonis contra ſe eſſe fateatur, accipiat quod ſuum eſt, & reliquum dimittat aliis.

Multa præterea pro more ſuo mendacia admiſcet Kemnitius, quæ longum eſſet referre. Vnũ tantùm quàm breuiſsimè annotabo, quod eſt in Examine cap. 2. pagina 359. vbi dicit Catholicos ita diuidere gratiam iuſtificationis inter Miſſæ ſacrificium, & ſumptionem Euchariſtiæ, vt Miſſæ ſacrificio tribuant ex opere operato remiſsionem peccatorum mortalium ſine vllo negotio vel periculo peccatoris, cui fit illa remiſsio: ſumptioni Euchariſtię tribuant ſolùm remiſsionem venialium, & eam non ſine magno periculo ſumentis, qui niſi purus acceſſerit, in iudicium ſumet. Atque hinc fieri dicit, vt

homines apud Catholicos retrahantur à Communione, & alliciantur ad emendas Missas.

Sed hoc impudentissimum est mendacium. Nullus enim Catholicorum vnquam scripsit, sacrificium Missæ ex opere operato remittere peccata mortalia sine vllo negotio peccatoris, nec vllus in Ecclesia est vsus petendi, nedum emendi Missas pro remissione peccatorum. Immò multò amplius tribuimus sumptioni Eucharistiæ, quam dicimus ex opere operato conferre gratiam gratum facientem; quàm sacrificio Missæ, vt pro peccatore aliquo offertur, quod solum docemus impetrare peccatori aliquod speciale auxilium, quo is paulatim ad mentem redeat, & non sine vllo negotio, vt Kemnitius mentitur, sed per veram contritionem, confessionem, & satisfactionem ad remissionem peccatorum tandem perueniat.

Ioannes Caluinus lib. 4. Institut. cap. 17. §. 40. 41. & 42. multa dicit, quæ videntur inter se omnino pugnare, & ob quæ non eodem modo ab omnibus accipitur Caluini sententia. Nam §. 40. sic ait: *Cibus hic spiritualis, si in animam inciderit malitia, nequitiáque pollutam, maiore illam ruina præcipitat.* Hæc ille. Vbi videtur negare, quod Lutherani dicunt, per Eucharistiam remitti peccata mortalia, & requirere cum Catholicis, vt homo antè per pœnitentiam iustificetur, quàm ad Sacramentum accedat. Præterea §. 42. dicit requiri fidem, & charitatem ad dignam sumptionem Eucharistiæ, & reprehendit quosdam, quòd requirant fidem, & charitatem nimis perfectam, & absolutam, cui nihil addi potest: quos dicit errare non in re, sed in modo. Itaque in his duobus locis videtur Caluinus cum Catholicis sentire. Quos autem reprehendit Caluinus, quòd requirant perfectissimam fidem, & charitatem, ij non sunt Catholici, sed Anabaptistæ. Nam de Anabaptistis refert Augustinus Marloratus in expositione, quam ex variis scriptoribus collegit in cap. 11. prioris ad Corinthios, eos ante Communionem protestari, se habere tantam charitatem, quantam habuit Christus in cruce pendens.

Porrò idem Caluinus, §. 41. apertè Catholicos reprehendit, quod requirant ad dignam præparationem, vt homo sit in statu gratiæ: & in statu gratiæ esse definiant, purum, ac purgatum esse ab omni peccato. Et §. 42. apertissimè testatur, Eucharistiam remittere peccata mortalia, & nisi peccata adsint, frustrà sumi, vt Lutherus dicebat: *Meminerimus*, inquit, *has sacras epulas ægrotis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largitionem; quæ sanis, iustis, & diuitibus, si qui reperiri possent, nullum adferrent operæ preciũ.* Et infrà: *Cùm in vitam detur, intelligimus nos sine ipso in nobis planè mortuos esse.* Hæc ille.

Quæ duo Caluini pronunciata secundum veram Theologiam inter se manifestè pugnant. Nam animam non esse pollutam nequitia, & habere fidem, & charitatem; quæ in primo pronunciato Caluinus requirit, hominem sine dubio iustum, viuum, & sanum constituunt: & tamen in secundo pronunciato requirit idem Caluinus, vt homo non sit iustus, sed peccator; non sanus, sed ægrotus; non viuus, sed mortuus; & alioqui nihil ei prodesse dicit Eucharistiam. Sed quamuis hæc inter se pugnent, secundum principia veræ Theologiæ: tamen secundum principia ipsius aliquo modo cohærent. Nam cùm dicit, animam non debere esse pollutam, sed fide & charitate præditam, significat, vt ipse se exponit, non debere habere propositum peccandi, seu perseuerandi in peccato, sed desiderium potius bene viuendi, & fiduciam remissionis. Quare simul erit homo immundus, & mortuus, quia reuera peccata mortalia habet; & erit tamen non immundus, quia non habet affectum, nec propositum permanendi in illis.

Iam verò Catholica Ecclesia in Concilio Tridentino, sess. 13. cap. 2. & 7. & can. 5. & 11. duo docet. Primo, effectum Eucharistiæ præcipuum non esse remissionem peccatorum mortalium, sed nutritionem animæ, & præseruationem à peccatis, & alia quæ sequuntur ex augmento gratiæ, & charitatis, quam secum adfert hoc Sacramentum. Secvndo docet, præparationem ad Eucharistiam non esse solam fidem, sed veram pœnitentiam, & confessionem peccatorum, si quis post Baptismum in peccata mortalia lapsus sit.

Et quia de aliis effectibus Eucharistiæ conueniunt nobiscum aduersarij, vt Kemnitius fatetur, tota quæstio ad hunc vnum articulum reuocatur; Vtrum Sacramentum Eucharistiæ exhibeat remissionem peccatorum mortalium, quorum homo conscientiam habet: siue (& est idem) Vtrum ad dignè communicandum requiratur, vt homo non habeat conscientiam peccati mortalis. Catholici enim omnes docent, Eucharistiam non remittere eiusmodi peccata, quorum homo conscientiam habet, & ideò requiri vt antea purgentur. Hæretici autem contrarium sentiunt: nec possunt aliter sentire, si sequi velint principia suæ doctrinæ. Nam illi non agnoscunt aliam iustificationem, quàm remissionem peccatorum: non enim volunt infundi gratiam, quæ hominem reipsa iustum coram Deo, vel iustiorem efficiat. Volunt autem Sacramenta omnia esse instrumenta iustificationis; quare coguntur dicere, Sacramenta omnia remittere peccata, eumque esse proprium illorum effectum.

CAPVT

CAPVT XVIII.

Indignè ſumere Euchariſtiam omnes illos, qui accedunt cum conſcientia peccati mortalis.

ESSE autem veriſsimam Eccleſiæ Catholicæ ſententiam, probatur PRIMO ex cap. 6. Ioannis. Nam in eo capite etiamſi negent aduerſarij, tractari de Sacramento Euchariſtiæ, quod ad ſymbola attinet, tamen concedunt agi de ſpirituali manducatione, & etiam de fructu, ſeu effectu Euchariſtiæ. Dicunt enim in eo capite tractari in genere de manducatione corporis Domini, quæ & in Sacramento, & extra Sacramentum fieri poteſt: ſed poſtea Matth. 26. Dominum addidiſſe ſymbola. In hoc igitur capite nuſquam docetur, Euchariſtiam inſtitutam eſſe ad peccata remittenda, ſed tantùm ad vitam ſpiritualem conſeruandam, & augendam, vt patet ex cap. 6. Ioannis, vbi nuſquam dicitur; Qui manducat hunc panem, reſurget à peccatis, vel viuere incipiet; ſed dicitur: *Non eſuriet, non morietur, viuet in æternum, in me manet, & ego in eo*, & ſimilia. Quare aduerſarij ſi verum fateri velint, id quod docent, non ideò docent, quia in verbo Dei habeatur, ſed quia neceſſariò ſequitur ex doctrina Lutheri.

SECVNDO probatur ex illis verbis eiuſdem capitis: *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.* Ex quo loco diſcimus propriam rationem huius Sacramenti eſſe, vt ſit cibus ſpiritualis. Quod etiam apertè clamat tum externa ſpecies panis, & vini; tum actio per quam nobis applicatur, quæ eſt manducatio, & potatio. At abſurdiſsimum eſt cibum, & potum dare mortuis, cùm inde non magis nutriri poſsint, quàm ſi lapides eſſent.

Quare ineptè argumentatur Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 17. §. 42. vbi probat Euchariſtiam nullum adferre emolumentum ſanis, & iuſtis; quia eſt cibus quidam, & ſine cibo homines tabeſcunt, & deficiunt. Nam quòd ſine cibo homines tabeſcant, non id efficit, vt cibus non debeat dari niſi ægrotis, ſed vt debeat dari ſanis, ne ægrotent: ſanis enim periculum imminet ægrotandi, & tabeſcendi; alioqui homines corporaliter ſani, non deberent corporaliter manducare. Deniq; etiamſi cibus non daretur niſi ægrotis, tamen nunquam probabit Caluinus, debere dari mortuis: non igitur dari debet illis, qui ſciuntur mortui eſſe Deo.

TERTIO probatur ex figuris, & ſimilitudinibus diuinæ Scripturę. Nam INPRIMIS agnus Paſchalis, qui erat figura euidentiſsima Sacramenti huius, non poterat edi, niſi ab hominibus purificatis, & mundis: & potius permittebat Deus, vt aliqui differrent in alterum men-

A ſem manducationem agni Paſchalis, quàm vt non purificati manducarent, Numer. 9. & 2. Paralipom. 30. DEINDE panes propoſitionis, qui etiam erant figura Euchariſtiæ, non niſi à mundis edi poterant, vt patet 1. Reg. 21. DENIQVE quicunque aliqua immunditia pollutus edebat de carne ſacrificiorum, peribat anima eius de populo ſuo, Leuit. 22.

DEINDE in Teſtamento nouo Ioan. 13. Dominus lauat pedes diſcipulorum, antequam eis Sacramentum edendum porrigat, & Matth. 22. ſeueriſsimè punitur, qui ad conuiuium Regium ſine veſte nuptiali intrare præſumpſit. DENIQVE Luc. 15. Filius prodigus, prius patri reconciliatur, & veſtimentis, & annulo ornatur, & B tum demùm ad vitulum ſaginatum edendum admittitur.

QVARTO probatur ex cap. 10. prioris ad Corinthios, vbi dicitur: *Vnus panis, & vnum corpus ſumus, qui de vno pane participamus.* Hinc enim intelligimus hoc Sacramentũ non prodeſſe niſi membris vnitis cum capite, & aliis membris, & de eodem ſpiritu viuentibus, vt declarat Auguſtinus tractat. 26. in Ioannem, & hoc idem teſtatur externum ſymbolum panis & vini, quæ fiunt ex multis granis, vel vuis in vnam rem coëuntibus. At qui ſunt in peccato mortali, ij non ſunt membra viua Chriſti, & Eccleſiæ, neq; viuunt de ſpiritu Chriſti; ergo nihil eis Sacramentum prodeſt; C immò nocet potius, quia mentiuntur eo ſigno, ſe eſſe id, quod non ſunt.

QVINTO probatur ex verbis S. Pauli 1. Cor. 11. *Probet ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat. Qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium ſibi manducat, & bibit.* Hunc locum aduerſarij mirè deprauant; omnia enim referunt ad probationem, num fidem habeamus.

Petrus Martyr in commentar. illius loci, facit tres gradus indignè accedentium. PRIMVM eorum, qui planè ſunt ἄθεοι, & nihil credunt. SECVNDVM eorum, qui habent fidem hiſtoricam, ſed nihil curant de pœnitentia, & propoſito emendandæ vitæ: atque hos omnes, quia carent vera fide iuſtificante, in iudicium æternæ mor- D tis ſumere Sacramentum. TERTIVM eorum, qui ſunt ornati vera fide, & tamen remiſsiùs, & negligentiùs viuunt; & hos dicit vtiliter accipere, non in iudicium, & damnationem æternam, ſed tantùm in iudicium temporalis caſtigationis, de quibus idem Apoſtolus dicit: *Dum iudicamur autem à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.* Pari ratione Kemnitius, & alij, omnia exponunt de fide, ſeu fiducia erga promiſsiones.

SED longè aberrant à ſcopo beati Pauli. Siquidem Apoſtolus non reprehendit Corinthios, quòd nihil crederent, aut quòd tantùm hiſtoricam fidem haberent, aut quòd non ſatis fiderent promiſsis Dei, aut denique quòd non haberent propoſitum vitæ mutandę: nihil enim

horum

horum in toto illo capite inueniri poterit. Sed A reprehendit Corinthios, quòd quidam ex eis ditiores adferrent in Ecclesiam sumptuosam cœnam, quam sumerent post Communionem mysteriorum, & eam seorsim ab aliis, maximè pauperibus, absumerent: in quo multis modis peccabant. Nam & Christi corpus iniuria afficiebant, dum cum illo miscerent alios cibos, vt notat Augustinus epist. 118. cap. 3. & proximum offendebāt, & Ecclesiam ipsam scandalizabant, dum ipsi lautè conuiuarentur, pauperibus videntibus, & esurientibus: & denique peccabant intemperantiæ & crapulæ vitio. Id patet ex verbis Apostoli, qui hæc sola vitia reprehendit: *Alius*, inquit, *esurit, alius ebrius est*, &; *Nunquid domos* B *non habetis ad manducandum, & bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos, qui non habent?* Et in fine concludit: *Itaque fratres mei, cùm conuenitis, inuicem exspectate, si quis esurit, domi manducet, vt nō in iudicium decidatis.* Cùm ergo B. Paulus solùm peccata quædam circa mores reprehenderit in Corinthiis; cùm addit: *Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat:* nihil aliud monere censendus est, nisi vt quisque videat, an habeat conscientiam eiusmodi, vel aliorum peccatorum: qui enim cùm conscientia peccati accedit, iudicium sibi manducat, & bibit.

Deinde probatur hoc idem ex traditione, & consensu Patrum. Ac primùm in Græcis Liturgiis clamat Diaconus: *Sancta sanctis*; quibus verbis non arcentur soli Catechumeni, vt perperam exponit Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 506. sess. 13. cap. 7. sed omnes peccatores, vt rectè exponit Chrysostomus homil. 61. ad populum Antiochenum. Ivstinvs in Apolog. 2. prope finem: *Porrò*, inquit, *alimentum hoc apud nos appellatur Eucharistia, quòd nulli alij participare licitum est, quàm veram esse doctrinam nostram credenti, & lauacro propter remissionem peccatorum, & regenerationem abluto, & ita vt Christus tradidit, viuenti.* Cyprianvs lib. 3. epistol. 14. reprehendens quosdam, qui admittebāt ad Eucharistiam peccatores nondum absolutos: *Nondum*, inquit, *pœnitentia acta, nondum exomologesi, nondum manu eis ab Episcopo, & clero imposita, Eucharistia illis datur, cùm scriptum sit; Qui ederit panem, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis, & sanguinis Domini.* Similia habet in epist. 15. & 16. & in toto libro de lapsis, vbi & verbis, & exemplis ostendit, quàm perniciosum sit ad Eucharistiam accedere cum conscientia peccati lethalis. Basilivs ex professo de hac re agit lib. 2. de Baptismo, cap. 3. cuius capituli titulus est: *An tutum sit, si quis non repurgatus ab omni inquinamento carnis, & spiritus, edat corpus Domini.* Ambrosivs lib. 6. in Lucam, cap. 37. exponens cap. 9. *Vbique*, inquit, *mysterij ordo seruatur, vt prius per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur: postea alimonia mensæ cœlestis exuberet.* Et lib. 7. cap. 66. in comment. cap. 15. Lucæ exponens parabolam de filio prodigo, affirmat nōn debere vllum ad Eucharistiam accedere, nisi signaculum iustitiæ custodierit, vel receperit. Deinde etiam facto idem probauit, cùm Theodosium Imperatorem non admisit post cædem quandam factam Thessalonicæ, ad Communionem, nisi publica pœnitentia peracta, & peccato planè purgato. Cuius rei meminit ipse in epistol. 28. ad Theodosium, vbi hortatur illum ad pœnitentiam; & in oratione de obitu eius, vbi eius pœnitentiam laudat. Scribit etiam totam historiam Theodoretus lib. 5. cap. 17. & Sozomenus lib. 7. cap. 24. & Paulinus in vita B. Ambrosij.

Hieronymvs in commen. cap. 1. ad Titum ex figura panis propositionis, probat summam puritatem requiri in his, qui ad Eucharistiam accedunt. Chrysostomvs nihil sæpius repetit, quàm puros, & purgatos esse debere, qui ad Eucharistiam accedunt, idque multis & argumentis, & exemplis probat, homil. 30. in Genesim, homil. 83. in Matthæum, homil. 45. in Ioannem, homilia 24. in priorem ad Corinthios, homil. 3. in epistola ad Ephesios, in quo vltimo loco fusissimè vndique desumptis argumentis probat purissimam animam esse debere, quę ad Sacramentum hoc accedat: *Cum tali*, inquit, *puritate accede semper, sine hac ne præsumas vnquam. Regem vtique non audeas osculari, siquidem os tuum olet grauiter, & Regem cœlorum impudens osculari anima tua vitiis olente, &c.* Avgvstinvs tract. 26. in Ioan. C *Innocentiam*, inquit, *ad altare portate.*

Denique vide Leonem serm. 2. de Resurrectione, Cyrillum lib. 4. in Ioannem, cap. 17. Isichium lib. 7. in Leuiticum, cap. 16. Gregorium lib. 2. cap. 1. in lib. 1. Regum, & Bernardum in sermon. de cœna Domini.

Postremo accedant etiam rationes. Prima ratio. Sacramentum Eucharistiæ diuersum est à Sacramento Baptismi, & à Sacramentis ceteris; ergo finem proximum, siue effectum proprium habere debet diuersum à fine, & effectu aliorum Sacramentorum. Sed alia Sacramenta habent pro fine, seu effectu remissionem peccatorum; igitur Eucharistia alium finem, seu effectum proprium habere debet, quàm remissio- D nem peccatorum.

Et quidem apud Lutheranos illos, qui tria Sacramenta admittunt, Baptismum, Eucharistiam, & Absolutionem, argumentum nostrum euidenter concludit. Nam Baptismus habet pro fine proximo remissionem originalis peccati, & aliorum, quæ cum illo adiuncta inueniuntur, vnde regeneratio propriè vocatur, & ablutio. Absolutio habet pro fine proximo remissionem peccatorum commissorum post Baptismum: quare Eucharistia, si Sacramentum est, & ab illis duobus diuersum, alium finem debet habere, quàm remissionem peccatorum. Apud Caluinistas autem, & alios Lutheranos, qui non agnoscunt nisi duo Sacramenta, idem argumentum paulò aliter fieri

potest. Nam ipsi loco Sacramenti Absolutionis Baptismum substituunt; dicunt enim Baptismum sufficere ad peccata delenda vsq; ad finem vitæ: per memoriam enim Baptismi semel accepti, omnia peccata deleri putant. Quod si ita est, quorsum opus fuit Sacramentum Eucharistiæ instituere ad peccata delenda?

SECVNDA ratio sumitur ex consuetudine Ecclesiæ antiquissima, Eucharistiam dandi Neophytis immediatè postBaptismum, vt patet tum ex Ambrosio, in libro de iis, qui initiantur mysteriis, & ex catechesibus mystagogicis Cyrilli Hierosolymitani; tum ex ipso vsu Ecclesiæ, qui adhuc viget. Si enim per Baptismum homines ita abluuntur ab omnibus peccatis, vt sancti, & immaculati dici possint, iuxta illud Apostoli 1. Cor. 6. *Abluti estis, iustificati estis, sanctificati estis*, certè Eucharistia immediatè superueniens post Baptismum, non inuenit peccata, quæ tollat: non igitur est effectus eius primarius remittere peccata.

TERTIA ratio. Semper in Ecclesia consuetudo fuit arcêdi à Communione Catechumenos, energumenos, & pœnitentes, id est, eos, qui pœnitentiam agunt, sed nondum absoluti, & reconciliati sunt. Id patet; tum ex Chrysostomo, homil. 60. & 61. ad populum; tum ex vsu Ecclesiæ; tum ex antiquis Conciliis, vt Ancyrano can. 4. 5. 6. & 7. Nicæno I. canon. 11. & 12. Elibertino in singulis ferè canonibus, & aliis multis: pleni enim sunt tomi Conciliorum, eiusmodi decretis. At si Eucharistia nihil est aliud nisi pharmacum ægrotorum, & solatium peccatorum (vt Caluinus dicit) & si eius effectus primarius est (vt Lutherus, & Kemnitius volunt) remittere peccata; quare Catechumeni, & pœnitentes isto pharmaco fraudantur? quare nô datur eis dum ægrotant, sed solùm, quando per Baptismum, vel reconciliationem sanati sunt?

Nec respondere possunt, Catechumenos, & pœnitentes non esse idoneos ad Communionem, quòd careant fide, vel proposito mutandæ vitæ, vel etiam pœnitentia, quæ sola aduersarij requirunt. Nam multi Catechumeni, & multi pœnitentes ista omnia habent: & non admittuntur ad Communionem, nisi prius per Baptismum Catechumeni, & pœnitentes per Absolutionem à peccatis soluantur. Effectus igitur Eucharistiæ non est tollere peccata mortalia, & vera præparatio ad Eucharistiam, est à peccatis planè absolutum, & purgatum esse.

QVARTA ratio sumitur ex doctrina, & consuetudine aduersariorum. Nam omnes fatentur ante Communionem requiri fidem; & aliqui eorum requirunt etiam pœnitentiam, & aliqui quoque Absolutionem, vt suprà ostendimus. At fides etiam sola iustificat, apud Lutheranos; & multò magis pœnitentia cum fide; & maximè omnium, Absolutio cum fide, & pœnitentia, quia tunc annunciatur remissio peccatorum ex

A verbo Dei, & fide apprehenditur. Quid igitur faciet Eucharistia? certè peccata inuenit sublata, & purgata.

Ad hoc argumentum respondere conatur Kemnitius, sed quò magis se expedire nititur, eò se magis impedit, & inuoluit. Tres solutiones adhibet. PRIMA est in Examine, cap. 2. pag. 361. vbi dicit, remissionem peccatorum non esse in anima, sicut colorem in subiecto, ita vt hęreat immobiliter, & ideò opus esse perpetuo, & quotidiano exercitio fidei; immò nullum esse momentum, quo non oporteat per fidem apprehendere Christum, & remissionem peccatorum, si eam retinere volumus. Quare licet per

B fidem, & pœnitentiam acquiratur remissio peccatorum, tamen per fidem in vsu Sacramenti acquiri etiam remissionem peccatorum.

Hæc solutio ineptissima est. Nã vel vult Kemnitius remissionem peccatorum, non durare nisi quamdiu actus fidei durat: vel vult aliquantulum quidem permanere, & hærere, sed non diu. Si dicat primum, vt reuera indicant eius verba, nihil vnquam dictũ fuit absurdius. Nam tunc sequeretur, eos, qui desinunt actu credere, sine vlla sua culpa iterum recidere in omnia sua peccata; & qui dormiunt, semper esse peccatores; & qui moriuntur sine vsu rationis, quod plerisque contingit, non posse vllo modo saluari. Deinde esto ita sit, quid opus est Eucharistia?

C nónne facilius actu fidei repetito retinebitur remissio peccatorum? Si verò dicat hærere aliquandiu, sed non longo tempore remissionem peccatorum, tunc argumentum nostrum manet in suo robore. Nam poterit contingere, vt post actum fidei, & acceptam per eum iustificationem, continuò sumatur Eucharistia, permanente adhuc remissione peccatorum acceptæ; non igitur tunc Eucharistia peccata remittet.

SECVNDA solutio habetur ibidem; dicit enim Kemnitius in tentationibus sępe angi mentem, ac dubitare, an sibi peccata remittantur: & quia promissio verbi Dei loquitur in genere, non in particulari isti, aut illi, ideò additur Sacramentum Eucharistiæ, quæ in particulari ap-

D plicat promissionem, & eo modo fidem iustificantem excitat.

Hæc solutio peior est, quàm superior. Nam INPRIMIS si quid valeret, solùm probaret Eucharistiã remittere peccata iis, qui ex sola promissione verbi Dei non potuerunt fidem concipere: aliis autem qui fidem ex promissione verbi Dei concipiunt, nihil prodesse. DEINDE, si Eucharistia non requiritur, nisi ad applicandam in particulari promissionem, planè superuacanea est. Nam applicatio illa fit ante Communionem per Absolutionem, quam Kemnitius dicit laudabiliter seruari in sua Ecclesia: & prȩterea potest fieri facilius per memoriam Baptismi. DENIQVE, aut fidem habent homines ante Communionem, vel nô habent. Si habent;

ergo sunt iustificati à peccatis omnibus: si non habent, ergo indignè accedunt, quia sine præparatione necessaria accedunt. Quare quidquid dicatur, Eucharistia aut peccata non inuenit, quę remittat; aut si inuenit, ea non tollit, sed auget, cùm indignè sumatur.

Tertia solutio habetur in Examine, cap. 7. pagina 499. dicit enim Eucharistiam dari in testificationem, & obsignationem remissionis peccatorum, vt certiores efficiamur gratiæ iam acceptæ.

Sed hæc solutio est testificatio victoriæ Catholicorum. Nam si Eucharistia solùm obsignat remissionem peccatorum iam acceptam; ergo non illam exhibet, sed præsupponit; ergo non licet cum peccati conscientia ad Sacramentum accedere.

CAPVT XIX.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

Nvnc argumenta aduersariorum dissoluenda sunt. Ac Primvm Lutherus illo argumento vtitur, quod Christus dixerit: *Non veni vocare iustos, sed peccatores:* & quod dum hîc in terris viueret, sese tangendum omnibus exhibuerit, etiam peccatoribus.

Respondeo; Christus cùm primùm ad se vocat, peccatores vocat: nulli enim sine ipso iusti esse possunt. At quos ad se vocauit, & per fidē, & pœnitentiā, ac Baptismum iustificauit, & regenerauit, ac filios suos, seu potius membra sua fecit, tum demùm illos cibo corporis sui alit. Itaq; cùm Dominus dicit se peccatores vocare, loquitur de prima vocatione ad fidem, & pœnitentiam; non de inuitatione ad Eucharistiam. Quod autem idem Dominus se tangi passus fuerit à peccatoribus, dum hîc viueret, id faciebat, quia versabatur cum hominibus more humano, loquendo, audiendo, tractando, & ea conuersatio vtilis peccatoribus esse poterat. At in Eucharistia Dominus non ita existit vt videatur, loquatur, & doceat more humano, sed existit per modum cibi, & cibi vtilis solùm mentibus benè dispositis: quare peccatoribus nullum commodum adferret. Adde, quòd si argumentum hoc aliquid concluderet, efficeret etiam dandam esse Eucharistiam ethnicis, & hæreticis, & pueris; nam Dominus etiam cum talibus versabatur, & ab eis tangi se permittebat.

Aliud argumentum proponit Caluinus lib. 4. Institut. cap. 17. §. 41. & 42. Si ab omni peccato purgatum esse oportet, qui accessurus est ad communionem Eucharistiæ, quotquot in terris vnquam fuerunt, aut sunt homines, ab hoc Sacramento arcebuntur. Respondeo; Non sequitur.

A Probat ille hoc modo; Nam si hoc agitur, vt nostram à nobis dignitatem petamus, actum de nobis est. Respondeo; Non hoc agitur, vt à nobis dignitas nostra petatur, sed à gratia Dei per Iesvm Christvm Dominum nostrum: ipse enim reliquit in Ecclesia potestatem reconciliandi peccatores per veram pœnitentiam.

Sed contrà obiicit Caluinus; Etiamsi quis contritione, confessione, & satisfactione peccata sua expiare conetur, tamen nunquam certus erit, se esse sine peccato; ergo si non nisi puri, & purgati accedere possunt, nemo audere debet accedere.

Respondeo; Non requirit Deus, vt qui accedit ad Sacramentum, certus sit se non habere
B peccata, sed solùm vt faciat, quod Apostolus iubet 1. Corinth. 11. nimirum, vt probet seipsum, & faciat, quod in se est, vt peccatum purgetur. Illi enim dignè accedunt, qui moraliter faciunt, quod in se est; non quidem dignitate æqualitatis, vel etiam meriti, quasi mereantur tantum donum, vt Kemnitius mentitur nos dicere; cùm potius fateamur in ipso accessu ad Communionem nostram indignitatem, dicentes cum pio illo Centurione: *Domine non sum dignus, &c.* sed dignitate illa, quam Deus à nostra imbecillitate exigit, quæ potius est non indignitas, quàm dignitas. Illi autem indignè accedunt, non qui habent peccata, sed qui habent affectum vel conscientiam peccati nondum expiati. Quare B.
C Thomas 3. part. quæst. 79. art. 3. docet eum, qui fortè habet peccatum mortale, sed non habet affectum, neq; conscientiam, quia post diligens examen non ei occurrit, & si occurreret, sine dubio daret operam, vt per Sacramentum expiaretur: & dolorem habet omnium peccatorum suorum, licet non sit is dolor perfecta contritio; eum, inquam, dicit S. Thomas non indignè, nec inutiliter accedere, immò planè vtiliter. Quia etsi hoc Sacramentum non sit institutum ad peccata mortalia remittenda, tamē gratiam confert gratum facientem, & consequenter debet etiam peccata mortalia, si quæ inueniat in eo, qui non indignè accedit: gratia enim cum peccato simul manere nullo modo potest.
D

Tertivm argumentum Kemnitij est in Examine 2. cap. Filius Dei Eucharistiam vocat Testamentum nouum, Luc. 22. Sed in nouo Testamento includitur pactum de remissione peccatorum, vt patet ex Hieremia, cap. 31. Et confirmatur argumentum, quia in ipsa institutione Sacramenti fit aperta mentio remissionis peccatorum, dum dicitur: *Hic est sanguis, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

Respondeo; Testamentum nouum accipitur variis modis. Primo pro voluntate testatoris, & hoc modo Eucharistia non dicitur Testamentum. Secvndo pro hæreditate, seu bonis à testatore legatis, & hoc etiā modo Eucha-

stia non est Testamentum. TERTIO pro instrumento publico, quod simul sit, & signum voluntatis testatoris, & caussa instrumentalis applicandæ hæreditatis: & hoc modo fatemur Sacramenta, & maximè Eucharistiam dici posse Testamentum nouum. Et quidem si Eucharistia dicatur Testamentum nouum, quia est signum voluntatis testatoris, nulla est difficultas. Nam Eucharistia, quia est signum, & repræsentatio mortis Christi, est etiam signum voluntatis testatoris, & omnium bonorum nobis promissorum, atque adeò etiam remissionis peccatorum. Neque vllus nostrum negat in Eucharistia contineri remissionem peccatorum, quatenus per eam repræsentatur effusio sanguinis Domini, per quam omnia peccata remittuntur. Et hinc soluitur confirmatio argumenti Kemnitiani. Nam illa verba, quæ dicuntur in institutione: *Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*, non significant, bibi sanguinem in remissionem peccatorum, sed effusum fuisse in remissionem peccatorum, & hoc per Eucharistiam repræsentari. Si autem dicatur Eucharistia Testamentum, vt caussa instrumentalis applicandæ hæreditatis, tum respondemus esse quidem Eucharistiam etiam hoc modo Testamentum, sed applicari per eam hæreditatem alio modo, quàm per alia Sacramenta, & ideò applicari per Christi merita, & gratiam Dei, quæ est hæreditas, non propriè ad peccata remittenda, sed ad animam nutriendam, & præseruandam à peccatis. Id quod patet ex ipsa ratione Sacramentorum. Nam in Baptismo applicantur Christi merita per modum lauacri, ad abluendas maculas; in Sacramento Pœnitentiæ applicantur per modum emplastri, vel pharmaci ad curanda vulnera: in Eucharistia autem applicantur per modum cibi, & potus ad reficiendum, & nutriendum, & præseruandum à morbis.

Posset etiam dici, Eucharistiam applicare hæreditatem etiam quantum ad remissionem peccatorum, sed tum solùm, cùm ea est necessaria, nimirum, cùm ij qui non indignè accedunt, habent aliqua peccata mortalia, quorum tamen conscientiam non habent.

QVARTVM argumentum eiusdem Kemnitij ibidem; In omnibus Liturgiis habentur preces, quibus oratur Deus, vt faciat Sacramentum nobis esse in remissionem peccatorum.

RESPONDEO; Multis de caussis oratur, vt Sacramenti perceptio sit in remissionem peccatorum. PRIMO, quia prodest ad delenda peccata mortalia, quorum non habemus conscientiam, vt suprà diximus. SECVNDO, quia prodest ad tollendam pœnam, quæ remanet luenda etiam post culpam dimissam: vnde etiam pro peccatis defunctorum oramus in Missa. TERTIO, quia prodest ad delenda peccata venialia, & quotidiana, quæ charitatem, & vitam animæ non extinguunt.

A Sed contra hoc est argumentum QVINTVM eiusdem Kemnitij in Examine tum 2. cap. tum etiam 7. Si Eucharistia delet peccata venialia, cur non etiam mortalia delere potest? num est tam exigua virtus sanguinis Domini in hoc Sacramento, vt delere non possit peccata, nisi venialia? Deinde si potest homo accedere cum peccato veniali ad Sacramentum, cur non etiam cum mortali?

RESPONDEO; Non negamus tantam esse virtutem sanctissimæ Eucharistiæ, vt peccata mortalia delere possit: nam cùm gratiam conferat, eo ipso peccata delere potest, quæcunque inuenerit, quæ cum gratia pugnent, & aliquando etiam id facit. Sed dicimus ex propria ratione
B Sacramenti, non ordinari ad peccata mortalia tollenda, sed ad vitam spiritualem conseruandam; quia cibus est, non lauacrum, vel emplastrum: & ex eadem ratione conuenit ei peccata venialia tollere. Nam peccata venialia debilitant quodammodò spiritum, & languorem quendam animi, ac lassitudinem inducunt: cibus autem id proprium habet, vt vires reficiat, & lætitiam, atque alacritatem adferat. Quare B. Ambrosius libro 5. de Sacramentis, cap. 4. dicit Sacramentum hoc dici panem quotidianum, quia medicina est contra peccata quotidiana. Ex eadem ratione intelligimus, cur liceat accedere cum peccatis venialibus, & non cum mortalibus, quia nimirum homines debiles comedere solent, mortui non solent: & peccata mortalia occidunt animam, venialia non occidunt,
C licet, vt dixi, aliquo modo debilitent. Quare B. AVGVSTINVS tractat. 26. in Ioan. *Innocentiam*, inquit, *ad altare portate, peccata etsi sunt quotidiana, vel non sint mortifera.*

DICET aliquis, Si mortuis cibus non prodest, vt ratio euidenter docet; non igitur Eucharistia, quæ cibus quidam est, proderit iis, qui sunt in peccato mortali, licet conscientiam eius non habeant. Non enim magis prodest cibus iis, qui mortui esse nesciuntur, si verè mortui sint, quàm iis, qui & sunt, & sciuntur esse mortui.

RESPONDEO; Eucharistia eiusmodi cibus
D est, vt non solùm nutriat viuentes, sed etiam vim habeat mortuos excitandi, vt ex eo patet, quòd gratiam gratum facientem confert, vt sæpe diximus. Nec tamen ideò ad eam accedere debent, qui habent conscientiam peccati mortalis, quia tales indignè accedunt, & accedendo peccant, & proinde non prodest, sed etiam nocet: indignè autem accedunt, quia contra ordinem à Deo præscriptum accedunt. Deus enim instituit hoc Sacramentum per modum cibi, vt non nisi à viuentibus, & amicis, & filiis sumeretur: & pro remissione peccatorum mortalium alia remedia instituit.

CAPVT

CAPVT XX.

Proponitur quæstio, & sententia aduersariorum de Communione sub vna, vel vtraque specie.

EXPLICATIS iis, quæ ad naturam, & caussas Sacramenti huius pertinebant: sequitur nunc, vt de vsu disputemus. Vsus autem primarius est ipsa communicatio, seu participatio Eucharistiæ: de qua vna est controuersia principalis; Vtrum videlicet necessariò participanda sit Eucharistia sub vtraque specie, an satis sit sub altera. Est autem hæc quæstio diligenter explicanda, quia hæretici nihil sæpius, nec aliquid magis inuidiosum obiiciunt, cùm apud suos Romanam Ecclesiam accusant, quàm quod contra expressum Dei mandatum priuauerit populum vsu calicis.

Erunt partes sex huius controuersiæ. In PRIMA referemus hæreticorum sententias, & qui de hoc argumento fusè scripserint. In SECVNDA tractabimus, vtrum totus Christus sit in quauis duarum specierum: nam hæc est prima radix, cur necessaria videri possit vtraque species. In TERTIA tractabimus, an tota ratio Sacramenti in vna specie reperiatur. In QVARTA, an omnis fructus, qui ex vtraque specie habetur, haberi possit etiam ex altera tantùm. In QVINTA tractabimus, vtrum diuino præcepto aliquo præcipiatur sumptio vtriusque speciei. In SEXTA tractabimus, vtrum Ecclesia iustis de caussis prohibuerit laicis vsum calicis.

Quantum ad PRIMVM. Controuersia de Communione sub vtraq; specie, exorta est Pragæ in Bohemia circa annum Domini M. CD. XII. auctoribus duobus Germanis, Petro Dresdensi, & Iacobello Misnensi. Nam vt scribit Aeneas Syluius in historia Bohemorum, cap. 35. Petrus ille Dresdēsis cùm incidisset in illa verba Domini: *Nisi manducaueritis carnē Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, Ioan. 6. miratus est cur contra tam apertum præceptum Domini, laici omnes fraudarentur vsu calicis. Itaque monuit Iacobellum, qui tum Pragæ concionator erat, atque illum impulit, vt pro concione populum instrueret, non posse eos saluari, nisi de calice Domini biberent. Placuit vehementer hic articulus omnibus hæreticis, vt Aeneas testatur, quod se inuenisse tandem aliquando viderent expressum locum Euangelij contra vsum, & doctrinam Romanæ Ecclesiæ.

Successerunt deinde hoc nostro seculo hæretici Lutherani, qui licet non existiment Ioan. 6. tractari de Sacramento Eucharistiæ, & ideò nec magnifaciant fundamentum Hussitarum pro Communione vtriusq; speciei; tamen in A sententia cum illis ferè conueniunt, & aliunde argumenta non pauca coaceruant.

AC PRIMVM Lutherus varia scripsit de hoc articulo, vt patet ex Septicipite Ioannis Cochlæi, cap. 23. & ex tabula Gasparis Querhameri, vbi notantur 36. contradictiones de hoc vno articulo; sed tres sunt præcipuæ eius mutationes, ex quibus apparet quomodo semper in peius proficeret. Nam initio suæ Apostasiæ scripsit declarationem quandam in sermonem de Eucharistia à se habitum; vbi sic loquitur: *Non dixi*, inquit, *neque consului, nec est intentio mea, vt vnus, aut aliquot Episcopi propria auctoritate incipiant alicui vtramque speciem porrigere, nisi ita institueretur, ac* B *præciperetur in aliquo generali Concilio.* DEINDE paulò pòst in Assert. artic. 16. ita mutat illam sententiam: *Consultum mihi videtur nunc, vt non modò per Concilium, sed per quamque diœcesim quilibet Episcopus etiam inulto Papa, Christum sequutus in Euangelio, rursum vtramque speciem laicis daret.* Sed POSTREMO in formula Missæ ita scripsit: *Si quod Concilium statueret, aut permitteret vtramque speciem, nos nequaquam vtraque vti vellemus, sed in despectum Concilij, eiusq; statuti aut vna, aut neutra, & minimè vtraque vti vellemus, maledicturi vniuersos, qui ex potestate, aut statuto Concilij vtraque vterentur.*

Similem progressum facit, quod attinet ad ipsos communicantes laicos. Nam in sermone citato de Eucharistia apertè dicit, non esse C necesse dari vtramque speciem laicis. Postea tamen in libro de captiuit. Babyl. cap. 1. fusè probat, iure diuino compelli sacerdotes, vt dent laicis vtramq; speciem, si ipsi eam velint; tamen addit liberum esse laicis vnam, vel vtramque, vel etiam neutram sumere. Sed in Assert. art. 16. dicit eos, qui non possunt impetrare vtramque speciem, si omittant saltem eam desiderare, impios esse, & Christum ab eis negari: & in libro de Saxonica visitatione, damnat planè Communionem sub vna specie.

Ioannes Brentius in Apologia pro Confessione VVirtembergensi in 2. parte secundæ pericopes, prolixè disputat pro vsu necessario vtriusque speciei; & idem facit Philippus in Apolo- D gia Confessionis Augustanæ: sed fusissimè omnium, quos viderim, Martinus Kemnitius in 2. parte Concilij Tridentini, sess. 21. & Hermannus Hamelmannus in libro de Communione sub vtraque specie: & ex Sacramentariis Caluinus lib. 4. Institut. cap. 17. §. 47. 48. 49. & 50. & in Antidoto articulorum Parisiensium, art. 7.

Ex Catholicis multi copiosè, & doctè scripserunt: & in iis Ruardus Tapper in explicatione articuli 15. Louaniensium, Albertus Pighius in controuersiis Ratisponensibus controuersia 7. Ioannes Eckius in homiliis de Sacramentis. Cardinalis Hosius in Dialogo de Communione sub vtraque specie. Ioannes Roffensis in refutatione artic. 16. Lutheri. Aeneas Syluius in epist. 130. Thomas Caietanus in 3. parte S. Thomæ,

mæ, quæst. 80. Dominicus à Soto in 4. sentent. dist. 12. quæst. vnica, artic. 12. Censura Coloniensium contra errores Monhemij, articul. 27. cui adiungi debet, qui eam censuram contra Kemnitium eloquentissimè propugnauit. Dieghus Payua in lib. 7. qui est de Cœna Domini. Ioannes à Louanio in lib. de Communione sub vtraque specie, vbi præcipuè refellit librum cuiusdam Consultoris, qui sine nomine auctoris librum edidit de hac re, sed postea cognitum est, auctorem illum fuisse Georgium Cassandrum. Iodocus Tiletanus in Apologia pro Concil. Tridentino. Scripserunt etiam nuper Claudius Sanctes in vltima repetitione de Eucharistia: & VVilelmus Alanus lib. 1. de Eucharistia, cap. 39. & sequentibus, vsque ad finem libri.

CAPVT XXI.

Totum esse Christum sub vtraque specie.

VT igitur ad PRIMAM quæstionem veniamus, Sacramentarij apertè rident concomitantiam corporis Domini cum sanguine in calice, & concomitantiam sanguinis cum corpore in pane, seu panis specie. Vide Caluinum lib. 4. Institution. cap. 17. §. 18. 35. & 47. vbi oppugnat istam concomitantiam: & Petrum Martyrem in libro de Cœna Domini contra Gardinerum in defensione obiecti 36. Neque mirum est, si Sacramentarij concomitantiam non admittant, cùm corpus, & sanguinem tantùm in signo, non autem reipsa in Sacramento Eucharistiæ esse velint: signum enim corporis sine vlla Christi iniuria, vel læsione solum corpus significat, & signum sanguinis solum sanguinem.

Lutherus variè admodum de hac re loquitur. Nam in Assertione art. 16. fatetur apertè totum Christum accipi sub qualibet specie: in informatione autem ad quendam amicum de Communione sub vtraque, ridet concomitantiam. In libro ad VValdenses de Eucharistia, dissimulat quæstionem tanquam minus necessariam; dicit enim quosdam se torquere inanibus quæstionibus, quomodo anima Christi, & diuinitas sit in Sacramento.

Lutherani autem tripliciter sunt diuisi. Quidam cum Sacramētariis audacter concomitantiam negant, cùm tamen verum corpus, & sanguinem in Eucharistia adesse contendant. In iis est Tilmannus Heshusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 17. errore 4. & 18. numerat enim inter errores, quòd totum Christum sub vtraq; specie contineri dicamus. Hermannus quoque Hamelmannus in lib. de Communione sub vtraque specie, dicit concomitantiam esse Diabolicum inuentum. Illyricus in lib.

A contra Sacramentarios, parte 2. argumento 25. & parte tertia, in solutione tertiæ obiectionis, apertè negat totum Christum esse sub qualibet specie.

Alij contrà, cum Catholicis fatentur totum planè Christū sumi sub qualibet specie, vt Ioannes Brentius in Confessione VVirtembergensi art. de Eucharistia, & Kemnitius in fine disputationis de vtraq; specie; & idem coguntur docere omnes, qui defendunt Vbiquitatem. Si enim Christus totus vbique est, certè totus in pane, & totus in calice erit.

Alij deniq; prudentiores quæstionem istam dissimulant, vt sæpius Lutherus fecit, & in iis est B Philippus Melanchthon in Apologia articul. 10. Confessionis Augustanæ. Nam cùm Catholici petiissent explicari, an totum Christum sub qualibet specie Confessio Augustana ponat: Philippus nihil ad hoc expressè, & in forma respondere voluit; sed in fine tantùm illius Apologiæ dixit, se loqui de corpore viuo.

Ceterùm veritas est, eaq; necessariò credenda, totum planè Christum in specie panis, & totum in specie vini contineri: ita enim expressè definiunt tria generalia Concilia, Constantiense sess. 13. Florentinum in instruct. Armenorum, & Tridentinum sess. 13. cap. 3. & sess. 21. cap. 3. Ac non esse istam veritatem inuentum Scholasticorum, vt hæretici mentiuntur, probatur PRI-C MO ex verbo Dei. SECVNDO ex consensu Patrum.

Sed antequam fundamenta solida proferamus, breuiter refellenda est opinio quorundam. Sunt enim qui existimant, ex illis verbis Cœnæ Domini: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, colligi, sub specie panis esse integrum Christum. Dicunt enim voce corporis, eo loco significari corpus viuum, & proinde corpus cum anima, & sanguine. Significari autem corpus viuum probant, quia Dominus loquitur de corpore, quod habebat, cùm illa diceret: tunc autem viuum corpus habebat, non mortuum. Et præterea, quia loquitur de corpore, quod tradendum erat, nimirum ad mortem; ergo de D corpore morituro, & proinde tunc viuo loquebatur.

SED hæc sententia repugnat Concilio Tridentino, sess. 13. cap. 3. vbi Concilium docet, vi verborum non esse in specie panis, nisi corpus; animam autem, & diuinitatem, & sanguinem, per concomitantiam. At si in verbis Domini, vox (corpus) significaret corpus viuum; vi verborum esset ibi corpus cum anima, & sanguine. DEINDE repugnat mysterio Eucharistiæ. Eucharistia enim est repræsentatio mortis Domini; & proinde sub specie panis repræsentatur corpus à sanguine separatum, & sub specie vini sanguis separatus à corpore: ergo quod est sub specie panis, vi Sacramentalium verborum, non est nisi corpus.

Neqve argumenta illa concludunt. Nam etiamsi Dominus viuus esset, cùm dicebat: *Hoc est corpus meũ*, & proinde loqueretur de corpore, quod tunc viuum erat, tamen per vocem (*corpus*) non significabat nisi corpus, id est, illam partem naturæ humanæ, quæ cum anima componit hominem; illa enim pars corpus Domini erat, & quando viuebat, & quando mortua erat.

Hac ergo opinione dimissa, solida fundamenta ex verbo Dei sunt tria. Primvm est apud Ioannem in epist. 1. cap. 4. *Omnis spiritus qui soluit* Iesvm, *ex Deo non est, & hic est Antichristus.* Nam etsi loquebatur Ioannes contra hæresim Ebionis, qui soluebat Iesvm, quia negabat esse Deum, & hominem: tamen sententia generalis est, & omnes illos damnat, qui quoquomodo soluunt hypostaticam vnionem Dei, & hominis, vel naturalem animę, & carnis. Quare S. Patres ex hoc testimonio varios hæreticos confutare solent, vt patet ex Irenæo lib. 3. cap. 18. Augustino tract. 6. in epistol. Ioannis, & Leone epist. 10. Qui autem concomitantiam negant, apertissimè soluunt Iesvm, cùm ponant alicubi corpus sine anima, & sanguine, & deitate.

Altervm fundamentum Ioan. 6. habetur. Nam illud caput ad Sacramentum Eucharistiæ pertinere, probatum est in 1. libro de Eucharistia. Dominus igitur Ioan. 6. *Qui manducat me*, inquit, *viuet propter me.* At non manducatur Dominus, nisi in specie panis; ergo in specie panis, non est solum corpus, sed totus Christus; neque enim de solo corpore diceret: *Qui manducat me.* Ibidem: *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi.* Et infrà: *Hic est panis, qui de cœlo descendit.*

Tertivm fundamentum pende t ex tribus principiis fidei, quæ euidenter habentur in verbo Dei. Primvm est, corpus Domini verè, & realiter esse in Eucharistia, propter illud testimonium Matthæi 26. *Hoc est corpus meum.* De quo principio conuenimus cum Lutheranis.

Secvndvm est, Christum post resurrectionem viuere, nec vllo modo amplius moriturum, iuxta illud Rom. 6. *Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur.* Ex hoc secundo principio manifestè colligitur, in specie panis non esse corpus Christi sine anima, & sanguine. Nam si exanimum, & exangue esset, mortuum esset: at Christus iam non moritur. Neque multum refert, vtrum posſit Deus de potentia absoluta efficere, vt solum corpus Christi sine anima in specie panis existat, & proinde simul in cœlo sit viuus, in terra sit mortuus: nam non disputamus, quid Deus absolutè posset facere si vellet, sed quid sit facturus, & quid reipsa faciat. Ille autem non facit, nec est facturus in æternum, vt Christi corpus alicubi reperiatur mortuum: id quod scimus, quia reuelauit Spiritus eius per manum Pauli loco notato.

Tertivm principium est, Christum esse v-

A nam personam diuinam in duabus naturis subsistentem, iuxta illud Ioan. 1. *Verbum caro factum est.* Ex hoc autem principio manifestè colligitur, corpus Christi, vbicunque sit, non habere aliam, quàm diuinam subsistentiam Christi: & quia subsistentia idem est re cum diuina essentia, nec vllo modo ab ea separari potest, inde efficitur, vt vbi est corpus Christi, ibi sit etiam diuinitas Christi. Habemus igitur ex principiis fidei, & ex verbo Dei manifestè probari, in specie panis cum corpore Christi esse etiam animam, & sanguinem, & diuinitatem, & similiter in calice.

Accedat nunc Patrum consensus. Sanctus

B Andreas (vt in vita eius scribunt presbyteri Achaiæ, quam authenticam esse in 2. libro probauimus) apertè dicit, in altari agnum immaculatum offerri, & immolari, & à populo manducari, & tamen viuum, & integrum permanere. Origenes in diuersa loca Euangelij, homilia 6. meminit eius ritus, quo dicimus communicaturi: *Domine non sum dignus.* Cyprianvs lib. 4. epistol. 6. dicit eos, qui corpus Domini sumunt, in ipso Dominum suum amplecti. Nicæna Synodus in canone citato in 2. libro, quem canonem omnes etiam hæretici admittunt, dicunt in sacra mensa situm esse agnum Dei, qui tollit peccata mundi. Neque responderi potest ipsum agnum esse in altari, sed partim in pane,

C partim in vino. Nam qui ita sentiunt, non ponunt reuera integrum agnum; non enim ponunt animam, sed corpus tantùm, & sanguinem: corpus autem, & sanguis sine anima non efficiunt agnum Dei, id est, Christum.

Hilarivs lib. 8. de Trinitate, scribit, & sæpius repetit, per manducationem Eucharistiæ, vt ipse Filius Dei in nobis sit. Cyrillvs Hierosolymitanus catechesi 4. mystagogica dicit, nos esse Christiferos, quando communicauimus, quia Christum ipsum in nobis habemus. 5. mystagogica dicit sub specie panis summum Regem sumi, & ideò maxima reuerentia sumendum, & cauendum ne in terram cadat. Ambrosivs libro de initiandis mysteriis, cap. 9.

D dicit Christum in Sacramento illo esse, quia ibi corpus est Christi: colligit enim rectè totum esse Christum, vbi pars est vna, à qua ceteræ diuelli nequeunt. Basilivs in Liturgia alloquitur Christum in Eucharistia latentem: *Qui suprà*, inquit, *cum Patre sedes, & hîc inuisibiliter nobiscum es.* Hieronymvs in epistol. ad Hedibiam, quæst. 2. *Ipse*, inquit, *conuiua, & conuiuium, ipse comedens, & qui comeditur.* Et in Apologia pro libris in Iouinianum, reprehendens illos, qui post actum coniugalem non audebant in Ecclesia sumere Eucharistiam, & tamen domi sumebant: *An*, inquit, *alius in publico, alius in domo Christus est?* Ioannes Chrysostomvs hom. 83. in Matthæum: *Ipsum*, inquit, *vides, ipsum tangis, ipsum comedis.* Et homil. 24. in priorem ad Corint. *Non regium puerum*,

inquit, *sed ipsum vnigenitum Dei Filium accipis, &c.* & lib. 6. de sacerdotio dicit, in illa hora communem omnium Dominum manibus tractari. AVGVSTINVS libro 3. de Trinitate, cap. 10. dicit, infantes, cùm sacram hostiam vident, nescire quomodo facta sit illa species, tamen rectè credere Dominum in illa specie oculis apparuisse mortalium. & tractat. 11. in Ioannem de Catechumenis, quia non communicant, dicit eos credere in IESVM, sed IESVM non se credere ipsis. & in Psal. 33. dicit, Christum seipsum portasse manibus suis, quando dicebat: *Hoc est corpus meum.* CYRILLVS Alexandrinus lib. 10. in Ioan. cap. 13. docet, per sacrã Eucharistiam Christum in nobis manere, & habitare non solùm per affectum, sed etiam reipsa.

DENIQVE communis est Christianorum sensus, vt in Eucharistia sub specie panis se accipere credant non aliquod cadauer, sed ipsum viuum atque integrum Christum. Apud hæreticos autem, qui concomitantiam negant, non solùm sumitur cadauer ipsorum opinione, sed etiam ipsi eorum ministri quoties Cœnam faciunt, toties Christum reipsa occidunt, vel certè occidere se credunt: quæ sanè absurdissima sunt.

ACCEDIT etiam ratio Scholasticorum. Nam quandocunque aliqua sunt, & manent inter se coniuncta, nisi nouum miraculum fiat, non potest vnum alicubi esse, vbi non sit etiam alterum, manente illa coniunctione. Sed corpus Domini, anima, sanguis, & diuinitas inter se coniuncta sunt, nec potest iam solui illa coniunctio; ergo vbi est corpus, ibi sunt reliqua, & similiter vbi est sanguis, ibi sunt reliqua.

DICES; Ista ratio non videtur solida: nam inde probaretur, vbicunque est diuinitas, ibi etiam esse Christi corpus, & sanguinem; quæ est hæresis Vbiquistarum. RESPONDEO; Regula illa debet intelligi sano modo. Quæ enim adæquatè vniuntur, ita vt vnum non pateat latiùs, quàm alterum, in iis regula est simpliciter vera. Si verò vnum latiùs pateat, tunc vbicunque est minus, ibi est etiam maius, non è contrario. Vt caussa exempli, quia gemma & annulus, sol & cœlum, anima & oculus non adæquatè vniuntur; inde est, quod vbicunque est gemma, ibi est annulus; & vbi est sol, ibi est cœlum solis; vbi est oculus, ibi est anima, non contrà. Quoniam igitur diuinitas longè superat humanitatem, vbicunque est humanitas Christi, ibi est cum ea etiam diuinitas; non autem vbicunque est diuinitas, ibi est humanitas.

ACCEDANT miracula à Deo ostensa: nam vt credamus in specie panis esse corpus cum sanguine, non semel ex fractione panis, copiosus sanguis manauit. Exempla exstant in commentario Surij anni M. D. X. & M. D. LVI. Item apud Vincentium in speculo historiali libro 30. cap. 24. & apud Alexandrum Alensem 4. parte

A quæst. 53. memb. 1. & in noua editione q. 11. m. 2. art. 4. §. 3.

ADDE, quòd argumenta hæreticorum leuissima sunt. Caluinus lib. 4. Institut. cap. 17. §. 18. *Quod obtendunt,* inquit, *per concomitantiam in corpore esse sanguinem, & in sanguine vicissim corpus, nimis sanè friuolum est; cùm symbola, quibus includuntur, ita distincta sint.*

RESPONDEO; Nimis sanè friuola consequentia est, Symbola sunt distincta; ergo & res ipsæ sunt disiunctæ atque ab inuicem separatæ. Solùm enim sequitur diuersa esse, quæ symbolis illis significantur; duobus enim signis duo significata respondent: non tamen sequitur res B illas significatas à se inuicem distare, & vnam esse sine alia.

Idem Caluinus §. 35. *Primùm,* inquit, *si sua illa, quam obtendunt, concomitãtia ipsis negetur, quid facient? quis sanus, & sobrius Christi corpus Christum esse sibi persuadeat?*

RESPONDEO; Si negetur concomitantia, negandæ erunt Scripturę, & principia fidei certissima, & Patrum omnium consensus. Neq; sumus tam stulti, vt dicamus per concomitãtiam fieri, vt corpus Christi sit Christus, sed vt corpus Christi nusquam sit absque anima, & sanguine suo; & ideò vbi corpus Christi est, ibi totũ Christum esse.

Idem denique §. 47. *Dominus panem ostendens corpus suum esse dicit, calicem dum ostendit, sanguinem vo*C*cat. humanæ rationis audacia contrà reclamat, panem esse sanguinem, vinum esse corpus; ac si Dominus nulla caussa corpus suum à sanguine, & verbis, & signis distinxisset: & vnquam fando auditum esset, corpus Christi, aut sanguinem Deum, & hominem appellari. Sanè si designare se totum voluisset, dicere poterat; Ego sum, non autem; Hoc est corpus meum.*

RESPONDEO; Nemo nostrum dicit, panem esse sanguinem, & vinum esse corpus, sed sub specie panis esse corpus cum suo sanguine, & sub specie vini esse sanguinem in suo corpore. PORRO Dominus non sine caussa distinxit verbis, & signis corpus, & sanguinem, quia ita oportebat passionem, & mortem eius repræsentari. D Sed non ideò corpus, & sanguis reipsa ab inuicem diuulsa sunt, quia verbis, & signis distincta sunt: alioqui non posset pingi in vna tabella caput alicuius, & in alia pedes, nisi reipsa caput à pedibus diuelleretur. Etsi autem fando non est auditum, corpus Domini esse Deum, & hominem; quod neque nos dicimus: tamen qui sub specie illa panis latet esse Deum, & hominem, omnes Patres dicũt, quos suprà citauimus. DENIQVE non dixit Dominus, Ego sum; sed, *Hoc est corpus,* quia id solum exprimere voluit, quod eo signo repræsentatur. Nam alioqui Ioannis 6. satis apertè dixit: *Qui manducat me, viuet propter me.*

Hermannus Hamelmannus, præter Caluini argumenta, quæ ipse etiam repetit, argumen-

tatur ex illis rithmis sancti Thomæ: *Dogma datur Christianis, quod in carnem transit panis, & vinum in sanguinem.* Nullum autem datur dogma, quod in panem transit corpus, & sanguis. Et rursus profert illud: *Caro cibus, sanguis potus, manet tamen Christus totus sub vtraq; specie.* Si enim sub vtraq; totus; non ergo sub altera tantùm.

Respondeo; Hæc sunt testimonia verbi Dei, quæ se habere iactant contra dogmata Catholicæ Ecclesiæ: nisi enim sanctus Thomas rithmum illum scripsisset, non haberet Hermannus vllum argumentum, quo reprobaret inuentum diabolicum (vt ipse vocat) concomitantiæ. Sed nimis stupidus est, si existimat rithmum sancti Thomæ pugnare cum doctrina eiusdem, & omnium Catholicorum. Dico igitur, nullum esse dogma, quod corpus, & sanguis in panem transeant: neque etiam rithmus habet; In panem transit corpus, sed: *In corpus transit panis.* Verè enim (vt sanctus Thomas dicit) panis in carnem, & vinum in sanguinem transit: non panis in carnem, & sanguinem, neque vinum in sanguinem, & carnem: tamen quod non est sub specie panis ex vi conuersionis, est ex vi concomitantiæ naturalis; & quod non est sub specie vini ex vi conuersionis, est ex vi similiter concomitantiæ.

Quod autem nugatur Hermannus, totum Christum esse sub vtraq; specie, non autem sub altera tantùm; ex mera vel imperitia, vel impudentia nascitur. Dum enim sanctus Thomas dicit, totum Christum esse sub vtraque, intelligit sub vtraque disiunctim, & seorsum: nam alioqui non poneret particulam aduersatiuam (tamen) sed coniunctiuam (et). Et præterea caro, & sanguis non faciunt Christum totum, nisi addantur anima, & diuinitas: non ergo significat sanctus Thomas (vt Hermannus somniat) totum Christum esse in Eucharistia, quia in pane est caro, & sanguis in vino.

Habemus ergo principale fundamentum eorum, qui Communionem vtriusque speciei necessariam esse iudicant, prorsus inutile, & planè putridum esse. Vnde Concilium Constantiense sess. 13. & Basileense sess. 30. cùm definiunt alteram speciem satis esse, hoc argumento vtuntur, quia totus Christus in altera, sicut in vtraq; sumitur. Nunc ad alterum fundamentum de ratione Sacramenti accedamus.

CAPVT XXII.

Totam Sacramēti rationem in vna specie inueniri.

Qværitvr igitur Secvndo, num in vna specie tota Sacramenti ratio inueniatur. Hinc enim valde in Catholicos hæretici inuehuntur, A quod Sacramētum Domini mutilent, & sic mutilatum, & imperfectum laicis porrigant. Nam vel panis, & calix sunt duo Sacramēta, vel vnum. Si duo; ergo populum integro Sacramēto fraudant, qui calicem ei negant. Si vnum; ergo dimidiatum Sacramentum laicis datur. Et confirmatur argumentum. Nam Eucharistia est conuiuium spirituale: ad conuiuium autem nō sufficit cibus, sed requiritur etiam potus; quare populum parùm ciuiliter tractant, qui ad sacras epulas eum inuitant, & solum cibum sine potu illi tribuunt.

Vt quæstio ista facilè, & perspicuè explicetur, reuocandum est ad memoriam, Eucharistiam tribus modis considerari posse. B Primo, vt sacrificiū. Secvndo, vt pignus diuini amoris. Tertio, vt Sacramentum. De singulis breuiter explicabimus, vtrum in vna tantùm specie saluari possint, tametsi præcipua nostra quæstio de Sacramento sit.

Sit igitur Prima propositio: *Eucharistia, vt est pignus amoris, potest optimè in quauis specie conseruari.* Nam Eucharistia est pignus, quatenus significat, & exhibet Christum præsentem: id autem quælibet species facit. Vnde etiam Ecclesia Catholica vnam tantùm speciem exhibet spectandam, extra sacrificium, & in processione circumfert.

Secvnda propositio: *In vna specie non habetur perfectè, & integrè sacrificij ratio, sed vtraque necessaria est.* C Nam Eucharistia, vt sacrificium, significat Christi passionem: est enim quædam imitatio sacrificij in cruce peracti. Sola autem species panis non repræsentat exactè Christvm, vt mortuum, nisi ab altera parte conspiciatur sanguis, vt effusus. Et similiter sola species vini non repræsentat sufficienter Christvm, vt immolatum; non enim solus sanguis est victima. Præterea in sacrificio Missæ debet esse reipsa, quod fuit in typo in sacrificio Melchisedech, cùm sit Christvs Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, Psalm. 109. Melchisedech autem obtulit panem & vinum, Genes. 14. D Deniqve sacrificium propriè ordinatur ad remissionem peccatorum; vnde dicitur propitiatorium: sine sanguinis autem effusione, non fit remissio, Hebr. 9. Necesse igitur fuit, vt perspicuè repræsentaretur sanguinis effusio.

Idem colligitur ex Ecclesiæ consuetudine, quæ nunquam passa in vllo casu est sacrificium offerri sine vtraque specie, si vtraque species haberi possit. Nam in Concilio Tolet. VII. can. 2. statuitur, vt si Sacerdos post inchoatum sacrificium, id est, post consecratam vnam speciem (vt cōmuniter exponitur illud decretū) adeò ægrotare incipiat, vt prosequi nequeat, alius Sacerdos succedat, & perficiat sacrificium. Et S. Thomas 3. par. q. 83. art. 6. addit, si Sacerdos post cōsecratam vnam speciem, recordetur se non esse ieiu-

num, aut esse in peccato mortali, aut excommunicatum, aut alio vinculo impeditum, doleat corde cum proposito faciendi postea, quod debet, & nullo modo imperfectum sacrificium relinquat. Itaque duarum specierum necessitas, quod non aduertunt aduersarij, potissimùm ad sacrificium pertinet.

Tertia propositio: *In qualibet specie inuenitur tota essentia, ac ratio Sacramenti: ita vt hostia consecrata, vt conseruatur in templis, & vt à laicis sumitur, sine specie vini, absolutè, verè, & propriè dici debeat Sacramētum Eucharistiæ, non Sacramentum mutilatum, aut dimidiatum.* Quæ sentētia habetur expressè in Concilio Trident. sess. 21. cap. 3. vbi definitur, sub vna specie non solùm totum Christum sumi, sed etiam verum Sacramentum.

Probatur iam hęc sententia. Nam in quolibet Sacramento requiritur significatio, & caussalitas: est enim Sacramētum signum, & caussa gratiæ. Hæc autem reperiuntur in qualibet specie, id est, tam in specie panis, quàm in specie vini seorsim sumptis. Siquidem significatio Eucharistiæ, vt Sacramētum, duplex est, iuxta duplicem eius effectum. Prior est significatio internæ refectionis. Posterior est significatio vnionis fidelium inter se, & cum Christo. De priore dicitur Ioan. 6. *Caro mea verè est cibus, &c.* De posteriore 1. Corinth. 10. *Vnus panis, & vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus.*

Vtraque autem significatio in qualibet specie reperitur. Nam in specie panis significatur sufficienter refectio animæ, etiamsi non adderetur species vini; & similiter in specie vini, etiamsi non adderetur species panis. Nam etiamsi species panis non significet refectionem spiritualem, nisi per modum cibi, & species vini nō significet eandem refectionem, nisi per modum potus: tamen vt aliquid dici possit absolutè, & verè Sacramentum, satis est, si significet refectionem aliquam spiritualem, & eandem reuera efficiat. Quocirca duo illa signa, species videlicet panis, & species vini, non tam essentiales, quàm integrales partes huius Sacramenti esse videntur: ex quo sequitur, vt Eucharistia sub vna specie sit verum, & integrum Sacramentum essentialiter, licet etiam pars Sacramenti dici possit, si partes materiales symboli externi considerentur. Dixi autem, (ex parte symboli externi) nam ex parte rei significatæ, id est, ex parte refectionis spiritualis, nihil deest vlli speciei: siquidem in spirituali refectione non distinguuntur cibus, & potus, sed vna, & eadem res & nutrit, quod est cibi officium, & refrigerat, siue irrigat, & inebriat mentem, quod est officium potus. Itaque in diuinis literis iustitia, & sapientia, & similia dicuntur esuriri, & sitiri vt cibus, & potus. Matthæi 5. *Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Vides eandem iustitiam, & cibum esse, & potum. Et Ecclesiast. 24. *Qui edunt me, adhuc esurient, & qui*

A *bibunt me, adhuc sitient.* Et Cyprianus sermone de Cœna Domini disertis verbis dicit, ad eandem rationem pertinere cibum, & potum spiritualem: & similia docet Augustinus in illud Psalmi 103. *Panis cor hominis confirmet.* Quare Ioannis 6. licet dicat Dominus: *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus*, tamen ibidem ait: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum; et qui manducat me, viuet propter me.*

Iam quod attinet ad aliam significationem; manifestum est in specie panis etiam sola, optimè significari vnionem fidelium cum Christo, & inter se. Nam panis, quatenus constat ex multis granis in vnum redactis, significat vnionem B fidelium; quatenus constat ex farina & aqua, significat vnionem Christi cum Ecclesia, vt Cyprianus testatur libro 2. epistol. 3. ad Cæcilium. Quocirca beatus Paulus, cùm dixisset: *Vnum corpus sumus, qui de vno pane participamus*, non putauit esse addendum, Et de vno calice bibimus; quia nimirum intelligebat ex sola panis specie sufficienter significari hanc vnionem. Idem dici potest de specie vini. Vinum enim, quòd ex multis vuis confluat, vnionem fidelium inter se designat; quòd autem in sacro calice aqua vino admisceatur, eodem Cypriano teste, vnionē Christi cum Ecclesia repræsentat. Quod ergo ad hāc significationem attinet, nihil desiderari potest in qualibet specie ad verum, & integrum Sacra- C mentum.

Iam verò quantum ad caussalitatem, seu efficientiam, eadem reperitur in qualibet specie Sacramenti huius: nam tota efficientia nascitur ex ipso Christo, qui sub illis speciebus continetur, vt suprà diximus, cùm de natura Sacramenti Eucharistiæ disputaremus. Christus autem idē, & totus est tam sub specie panis, quàm sub specie vini, vt capite superiore demonstratum est: quare eadem efficientia est in specie panis, quæ in specie vini; & eadem in singulis, quæ in vtrisque simul sumptis.

Huc accedit, quòd quælibet species habet propriam materiam, propriam formā, & quod est amplius, propria quadam actione, & conse- D cratione conficitur, nec vllo modo, vt Sacramentum sit, vna species pendet ab alia. Nam Dominus prius sub specie panis Sacramentum confecit, & manducandū dedit, ac deinde manducatione absoluta, sub specie vini Sacramentum confecit, & bibendum tradidit. Et Ecclesia Catholica, non sine caussa post speciem panis consecratam, Sacramentum populo adorandum exhibet, antequam sub specie vini consecrare aggrediatur.

Accedit etiam communis fidelium consensus: nemo enim hostiam consecratam videns, dicit esse partem Sacramenti, aut Sacramentum mutilum, sed Sacramentum simpliciter omnes appellant.

Accedunt denique typi, & figuræ Testamen-

ti veteris. Quæ enim figuræ erant Eucharistiæ, vt Sacramentum est, in sola specie manducabili consistebant, vel in sola specie potus; vt patet de pane propositionis, de Agno Paschali, & de Manna, quę sine potu data sunt: & in aqua de petra scaturiẽte, quæ sine cibo aliquo mystico data est. Nam etiamsi Apostolus coniungat, 1. Corinth. 10. cibum spiritualem, id est, Manna, & potum spiritualem, id est, aquam de petra: tamen illæ duæ figuræ sunt distinctæ, & diuersis temporibus datæ. Manna enim datum est in deserto Syn. Exod. 16. & postea aqua in Raphidim, Exod. 17. Quare Dominus Ioan. 6. vbi comparat Manna cum Sacramento Eucharistiæ, nullam mentionem facit aquæ; & ibidem Dominus in signum eiusdem rei multiplicauit panes insigni miraculo, vinum, vel aquam non multiplicauit.

QVARTA propositio: *Duæ species Sacramẽti cùm simul sumuntur, non sunt duo Sacramenta, sed vnum.* NOTA duas species Sacramenti duobus modis posse sumi. PRIMO, simul vt iam sumuntur à Sacerdotibus, in Missa. SECVNDO, non simul, sed temporibus diuersis, vt si quis hodie solam speciem panis sumeret; alio die solam speciem vini. Et si quidem sumantur secundo modo, id est, temporibus diuersis; tum sine dubio sunt duo Sacramenta numero distincta. Nam quælibet per se est integrum Sacramentum, vt superiore propositione ostendimus, & sunt ibi duæ diuersæ refectiones, non secus, ac si quis sub specie panis duobus diuersis temporibus communicaret. At si sumantur simul, vt Sacerdotes faciunt, tunc non sunt duo Sacramenta, sed vnum, quia ad vnam refectionem ordinantur, & vnam rem significant, & vnum effectum producũt. Simile quid cernimus in conuiuiis corporalibus; si quis enim tria, vel quatuor, vel plura fercula eodem tempore ponat in mensa, illa omnia vnũ conuiuium facient: si verò duo tantùm ponantur hodie, & cras reliqua, iam erunt duo conuiuia. Similiter in Baptismo, si quis eodem tempore ter mergatur, vnus erit Baptismus: si autem diuersis temporibus, tria essent Baptismata. Et in Sacramento altaris, si quis vno tempore sumat duas, vel plures particulas, vnum Sacramentum accipit; si autem diuersis temporibus, plura Sacramenta erunt. Licet enim quælibet particula integrum Sacramentum contineat, tamen cùm adiungitur alteri, non multiplicantur Sacramenta, sed solum augetur, quod est materiale in symbolo.

Ex his ad argumentum aduersariorum initio factum respõdemus, populo dari integrum Sacramentum, non mutilum, vel dimidiatum; siquidem in qualibet specie seorsim inuenitur veri, atque integri Sacramenti ratio.

DICES, si est integrum quod accipit laicus; ergo sunt duo integra Sacramenta, quæ accipiuntur à Sacerdote. RESPONDEO, negatur con-

A sequentia. Nam duæ species simul sumptæ non faciunt duo Sacramenta; sicut nec duæ particulæ consecratæ simul iunctæ, vel duo calices sanguinis in eodem altari existentes: nec tres mersiones sunt tria Baptismata.

Ad confirmationem respondeo, populo datur cibus spiritualis, qui est integra, & totalis refectio, & virtualiter continet cibum, & potum, vt suprà ostendimus. Neque obstat, quod à Sacerdotibus in ipso sacrificio distinctè sumatur Eucharistia per modum cibi, & per modum potus: id enim fit potissimùm ob sacrificij, non ob Sacramenti integritatem. Neque inde aliquid populus perdit; nam idipsum, quod sumit Sacerdos sub duplici symbolo, sumit populus sub

B vno: quemadmodum si vni alicui darentur in vna schedula 100. aurei à mercatore accipiendi, alteri darentur totidem aurei, sed in schedulis duabus.

CAPVT XXIII.

Non maiorem vtilitatem sumi ex Communione sub vtraq; specie, quàm sub vna.

SEQVITVR quæstio TERTIA de fructu, qui ex Communione percipitur. Nam postquam totum Christum, & integrum Sacramentum

C in vna specie sumi demonstrauimus; id vnum superest, vt videamus vtrum aliquis fructus iis depereat, qui sub altera tantùm specie Eucharistiã sumunt. Et quoniam de fructu Sacramentorum longè aliter disputant hæretici nostri temporis, atque Catholici faciant, iuxta vtrorũque sententiam de Eucharistiæ fructu disseremus.

Ac vt à sententia hæreticorum incipiamus, statuo hanc propositionem PRIMAM: *Eius fructus, quem Lutherani omnes in Sacramentis quærunt, non minus percipiunt, qui sub vna specie communicant, quàm qui sub duabus.* Probatur. Nam fructus quem Lu-

D therani in Sacramentis quærunt, est excitatio fidei, vel confirmatio: dicunt eñ Sacramenta non aliter prodesse, quàm significatione sua, tanquam visibili verbo repræsentando promissiones Dei. Quam eorum sententiam copiosè declarauimus, & confutauimus in lib. 2. de Sacramentis in genere, in disputatione de effectu Sacramentorum. Iste autem fructus melius obtinetur videndo Eucharistiam in mẽsa, quàm eam manducando. Nam dum manducatur, cõtinuò perit significatio, at dum cernitur, & attentè cogitatur, semper repræsentat, & significat ꝑmissiones Dei, etiamsi per integrũ annum quis eam cernere vellet. Præterea significatio melius appreheditur per oculos, quàm ꝑ gustãdi sensum, cùm sit ille lõgè spiritualior, & aptior ad intelli-

gentiam

gentiam adiuuandam. Nihil ergo fructus perit communicantibus sub vna, quia licet vnam tantùm ore sumant, tamen oculis vtramque sumunt non minus, quàm Sacerdotes, & possunt, si volunt, ex illo aspectu significationem percipere.

Sit iam SECVNDA propositio de fructu Sacramenti secundum Catholicos: *Ex qualibet specie percipitur tantum eius fructus quem Catholici in Sacramento quærunt, quantum necessarium est ad salutem.* Habetur hæc propositio in Concilio Tridentino, sess. 21. cano. 3. vbi Concilium directè damnat hæreticorum sententiam de necessitate vtriusque speciei. Nam fructus quem Catholici in Sacramento quærunt, est gratia Dei animæ infusa, per quam conseruatur vita animæ, vt per ciborum nutritionem conseruantur corpora: sed quælibet species confert gratiam, vt suprà demonstrauimus, cùm sit verum Sacramētum, & quilibet gradus gratiæ sufficit ad implenda mandata, immò ad pellenda etiam omnia peccata. Et cōfirmatur ex Ioan. 6. vbi Dominus pollicetur vitam sumenti vnam speciem: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.*

TERTIA propositio: *Licet plus gratiæ, & fructus ex vtraque specie, quàm ex vna tantùm caperetur, non propterea opus esset, vel expediret vt omnes vtramque speciem sumerent.* Probatur. Nam ex duobus malis semper est eligendum minus malum: est autem minus malum, vt homines aliqui careant aliquo bono nō necessario, quàm vt Sacramentum Dei euidenti periculo irreuerentiæ exponatur. Exponeretur autem euidenti periculo, si cōmuniter populo daretur Eucharistia sub specie vini; moraliter enim fieri non posset, quin sæpius effunderetur sanguis Domini. Et confirmatur hæc ratio ab exemplis similibus. Certè Sacerdotium gratiam confert, nec tamen expedit omnibus fieri Sacerdotes. Paruulis Eucharistia gratiam conferret, & tamen quia ea non indigent necessariò, nec sine irreuerentia eis dari posset, non eis datur, neq; à Catholicis, neque ab hæreticis.

PRÆTEREA plus gratiæ recipi potest ex frequenti Communione sub vna specie, quàm ex rara sub vtraque: non igitur est necessaria Communio sub vtraque, cùm facili negotio compensari possit damnum, si quod sit. Nam si communicant iam singulis mensibus; sub vtraque communicent decimo quinto, aut octauo quoque die sub vna, & sine dubio multò amplius lucrabuntur.

DENIQVE, posita veritate secundæ Conclusionis, quæ certissima est, magis lucratur qui (vt Ecclesiæ obediat) communicat sub vna, quàm qui sub duabus sine illo ingenti obedientiæ fructu.

Sit VLTIMA propositio: *Nihil spiritualis fructus capitur ex duabus speciebus, quod non capiatur ex vna.* Hæc propositio non est adeò certa, vt superior: de hac enim variè sentiunt Theologi, neque Concilium eam apertè definire videtur. Est tamen nostra sententia, atque assertio communis, & probabilissima, adeò vt simpliciter asseri, & ex pulpito in concione ad populum proponi possit. Nam INPRIMIS Concilium Tridentinum licet non apertissimè hoc definierit, tamen satis indicat, sess. 21. can. 3. cùm dicit, sub vna specie sumi integrum Christum omnium gratiarum fontem: significat enī his verbis sub vna specie sumi omnem gratiam, quæ ex Eucharistia sumi potest. In Concilio etiam Basiliensi ea conditione concessus fuit calix Bohemis, vt Ruardus testatur, vt crederent non plus fructus sumi ex duabus speciebus, quàm ex vna.

PRAETEREA, est hæc sententia communis Theologorum, tum veterum, vt sancti Thomæ, opusc. 58. cap. 29. in fine. & 3. part. quæst. 80. artic. vltimo. Sancti Bonauenturæ, & Richardi in 4. distinct. 11. tum etiam recētiorum, vt Gabrielis lect. 84. in canonem Missæ, Ioan. Roffensis, Caietani, Dominici à Soto, Ruardi, Ioan. à Louanio, & aliorum.

Vnus est ex veteribus, qui contrarium sensit, Alexander Alensis in 4. parte summæ, quæstione 53. membro 1. Ex recentioribus autem Gaspar Cassalius in secundo libro de Cœna, & Calice, capite 25. rem in dubium reuocat. Et quamuis Ruardus videatur interdum in contrariam sententiam propendere, id facit, vt aliquo modo conciliet Alexandrum cum sententia communi: alioqui enim plurimis in locis apertissimè docet, nihil omninò plus vtilitatis recipi ex duabus speciebus, quàm ex vna, quæ loca diligenter notauit Ioannes à Louanio.

Probatur igitur propositio nostra. Si sumptio vtriusque speciei plus gratiæ, aut fructus spiritualis conferret, quàm sumptio vnius, id necessariò oriretur, vel ex symbolo continente, vel ex re contenta. Ex symbolo id nasci non potest, quia symbolum non operatur, nisi per virtutem sibi impressam; in Eucharistia autem loco virtutis impressæ est ipse Christus, siue corpus eius, & sanguis: non igitur ex symbolo oritur maior gratia.

DICES; Licet symbolum operetur per virtutem impressam, tamen id operatur, quod significat; ergo quādo symbolum cumulatius, & plenius significat, effectum etiā pleniorem, & maiorem operatur. At duæ species cumulatius, & plenius significant, quàm vna.

RESPONDEO; Symbolum efficit quod significat, sed id non efficit per significationem, sed per vim operatiuam: significatio enim non operatur nisi in mente, excitādo affectum aliquem, dum apprehenditur. Id ergo symbolum, quod significat cumulatius, & plenius, si significet plenius, id est, aliquid plenius, & melius; tunc sine dubio

ne dubio operatur etiam effectum pleniorem, quia virtus operatiua proportionatur significationi. Si autem significet plenius, id est, distinctius, & clarius, rem eandem non efficit meliorem, vel maiorem effectum: alioqui moneta melius impressa plus valeret, quàm alia; & literæ, quibus diplomata continentur, quo accuratius scriptæ essent, eo maioris essent auctoritatis. Et vt exemplis propriis vtamur, Baptismus trina mersione collatus magis iustificaret: & hostia sacra cum imagine crucifixi impressa in exteriore superficie magis reficeret. Talis autem significatio est duarum specierum, quia nimirum exactius, & clarius significat CHRISTVM esse alimentum animorum, non tamen aliquid significat, quod ab altera specie, licet paulò obscurius non significetur.

Omisso igitur symbolo ad rem contentam veniamus. Si ex re contenta maior illa gratia oritur, id fit, vel quia res contentæ in vtraque specie sunt reuera duæ, & diuersæ, & quælibet operatur aliquid in animam suscipientis; & hoc dici non potest, cùm vnus & idem CHRISTVS in vtraque specie sit: vel quia vna res quidem, & eadem in vtraque specie continetur, sed ea bis sumitur, cùm sumitur vtraque species, semel autem tantùm sumitur, cùm vna species sumitur. At neque hoc dici potest. Nam non augetur gratia vel fructus, quando bis sumitur eodem tempore, quia sumitur per modum vnius refectionis; alioqui, qui duas tréſue particulas sumeret, vnam post alteram, in eadem participatione mysterij maiorem gratiam acciperet, quàm qui vnam tãtùm: nam in singulis particulis CHRISTVS est. Et pari ratione cùm Sacerdos non vno haustu, sed duobus, aut tribus sumit sanguinem Domini, plus gratiæ acciperet, quàm qui vno haustu totum ebibit; quæ sanè absurdissima sunt omnium consensu.

Sed argumenta quædam, quæ contrà obiiciuntur, dissoluenda sunt. PRIMO, Caluinus obiicit lib. 4. Institut. cap. 17. §. 47. fraudari populum magna fidei confirmatione: nam multò clarius nobis significant duæ species, quàm vna, CHRISTVM esse cibum, & potum animarum nostrarum.

RESPONDEO, iam suprà docui fructum ex vtraque specie à populo capi posse, etiamsi vtraque species non manducetur; nam videndo symbola melius percipit homo eorum significationem, quàm comedendo. Præterea sententia ista Caluini, & Lutheranorum, quod Sacramentorum fructus consistat in cõfirmanda fide, absurdissima est, & proinde argumentum, quo probare volunt vtriusque speciei necessitatem, falso nititur fundamento. Nam si fructus Sacramentorum in eo consisteret, vt apprehensa significatione moueretur animus, homines rudes nihil ferè vtilitatis ex Sacramen-

A tis perciperent; infantes autem ex Baptismo nihil omninò lucrarentur; & denique quo quis esset ingeniosior, eò maiorem fructum perciperet; atque ita Sacramentorum effectus magis penderet ex natura, quàm ex gratia. Sed de hac re satis multa diximus in libro de Sacramentis in genere.

SECVNDO, obiicit Georgius Cassander apud Ioannem à Louanio (nam librum ipsum Georgij non vidi) Sancti Patres tribuunt peculiarem effectum sanguini Domini, qui ex calice sumitur. Sic enim AMBROSIVS loquitur libro quinto de Sacramentis, cap. 3. *Quotiescunque bibis, remissionem accipis peccatorum, & inebriaris spiritu.* Et

B CYPRIANVS libro 1. epistola 2. *Quomodo docemus, aut prouocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis CHRISTI sanguinem denegamus?*

RESPONDEO, sancti Patres non tribuunt peculiarem effectum sanguini Domini, vt distinguitur contra corpus eiusdem Domini, sed simpliciter tribuunt effectum quendam sanguini Domini, quia verè illi conuenit, sed non negant eundem conuenire etiam corpori Domini, quemadmodum sæpe multa tribuũtur DEO Patri, vel Filio, & tamen non negantur ea de Spiritu sancto, licet non exprimatur tunc Spiritus sanctus. Hoc autem esse verum patet, quia iidem auctores in aliis locis eosdem effectus tri-

C buunt corpori Domini. AMBROSIVS enim qui libro 5. capite 3. tribuit sanguini remissionem peccatorum; idem libro 4. capite 5. sic ait: *Qui manducauerit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum.* Et CYPRIANVS in illa ipsa epistola, vbi dicit, Martyres futuros confirmari, atque armari debere potu sanguinis Domini; ibidem dicit muniri debere protectione corporis Domini. Ipse quoque Apostolus cùm de fructu passionis Domini loquitur, nũc tribuit omnia corpori, nunc sanguini, vt patet Colossen. 1. *Pacificans*, inquit, *per sanguinem crucis eius.* Et infrà: *Reconciliauit in corpore carnis eius per mortem.* Adde quod Patres non tribuunt illum effectum speciebus vini, sed ipsi

D Dominico sanguini: sanguinem autem accipiũt, qui sub vna specie communicant, licet vini speciem non accipiant.

TERTIO, obiicit idem argumenta quædam Ruardi, qui ea proposuit, non vt probaret sententiam aduersariorum, sed vt rei difficultatem ostenderet. Sit igitur hoc argumentum TERTIVM. Alius est effectus cibi, alius potus; cibus enim famem sedat, potus sitim extinguit. Sed Eucharistia sub specie panis est cibus, sub specie vini est potus: igitur Eucharistia sub vtraque specie plures effectus producit quàm sub vna.

RESPONDEO, alius est effectus cibi, qui solùm est cibus, & alius potus, qui solùm est potus. At non alius effectus est cibi, & potus, quã-

do vterque continet vtrumque, qualis eſt in rebus corporalibus lac, quo infantes nutriuntur: eſt enim ille potus cibalis, qui & ſitim, & famem ſedat: & panis vino, vel aqua maceratus, qui eſt cibus quidem, ſed potum continens. Talis igitur eſt cibus, & potus animarum, vt ſuprà demonſtrauimus: vna enim, & eadem res, ſiue detur ſub ſpecie panis, ſiue ſub ſpecie vini, ſiue vtriuſque, & famem, & ſitim animæ ſedat. Nec vlla differentia cerni poteſt, niſi in ſymbolis externis, quibus per quandam ſimilitudinem effectus, & proprietates alimenti ſpiritualis explicantur.

Qvartvm argumentum. Euchariſtia ſub ſpecie panis, Sacramentum eſt; ergo gratiam confert. Vel igitur ſuperaddita ſumptio calicis gratiam auget, vel non auget. Si primum, ergo maior fructus capitur ex duplici ſpecie, quàm ex vna. Si ſecundum, ergo verum Sacramentum nõ confert gratiam; ergo fruſtrà ſumitur à Sacerdotibus.

Respondeo, idem argumentũ fieri poſſet de duabus particulis cõſecrati panis, & de duobus hauſtibus vini conſecrati, vt ſuprà diximus: ex quo perſpicuum eſt hoc argumentũ de duplici ſpecie non concludere. Dico igitur ſumptionem Euchariſtiæ ſub ſpecie panis gratiam conferre, ſed eam gratiam in ſumptionem vtriuſq; ſpeciei, vt in vnã cauſſam eſſe referendam, quandoquidem ad vnam refectionem vtraq; ſpecies confert. Quocirca Euchariſtia ſub ſpecie vini, quæ paulò pòſt ſumitur, non nouam aliquam gratiam tribuit, niſi fortè maiori aliquo ardore ſpiritus percipiatur.

Poſſet etiam dici, Euchariſtiam ſub ſpecie panis non conferre gratiam, niſi tota ſumptione Euchariſtiæ abſoluta. Et quia cùm ſumitur vtraque ſpecies, non cenſetur abſoluta ſumptio, niſi cùm ſumpta eſt vtraq; ſpecies; ideò Euchariſtiam ſub ſpecie panis conferre quidem gratiam, ſed non ante ſumptionem alterius ſpeciei. Tunc autem vtramque ſimul gratiam conferre, ſed eandem quam ſola contuliſſet vna ſpecies, ſi ſola ſumpta fuiſſet; ſicut etiam in Baptiſmo, cùm adhibetur trina merſio, nõ datur gratia, niſi vbi omnes tres abſoluuntur, cùm tamen poſt primã detur, cùm adhibetur vna ſola.

Neque ideò fruſtrà, aut inutiliter ſumitur à Sacerdotibus vtraque ſpecies: non enim eſt inutile id quod aliquid facit, licet etiam ſine eo id fieri potuiſſet. Id quod manifeſtè patet in miraculis Domini. Dominus enim aliquando ſola voluntate operabatur miracula, vt cùm aquam in vinum conuertit; aliquando voluntate, & verbo, vt cùm Lazarum excitauit; aliquando voluntate, verbo, & contactu, vt cùm excitauit puellam mortuam; aliquando voluntate, verbo, contactu, & alio inſtrumento, vt ſputo, vt cùm cæcum illuminauit, & alibi ſurdum, & mutum curauit. In his omnibus nihil erat inutile,

A & ſuperfluum, quia omnia operabantur, & tamen non erant omnia neceſſaria, neque maiorem effectum producebant omnia ſimul, quàm vnum, aut duo tantùm. Non enim melius reuixit puella, quàm Lazarus, etiamſi illam, & vocẽ appellauit, & manu apprehendit, Lazarum autem ſolum vocauit. Præterea Sacerdotes, non ſolùm non inutiliter ſumunt vtramq; ſpeciem; quia vtraque ſpecies, vt dixi, operatur, ſed etiam quia ea ſumptio, licet non ſit neceſſaria ex parte ſumentis, eſt tamen neceſſaria ex parte Sacramenti. Nam quia Sacramẽtum ſub duplici ſpecie inſtitutum eſt, vtraque ſpecies neceſſariò ab aliquibus ſumenda eſt: ſed non neceſſariò ab o- B mnibus. Sed maximè omnium, vt ſuprà diximus, neceſſaria eſt vtriuſque ſpeciei ſumptio ob ſacrificij perfectionem.

Qvintvm argumentum eſt. Euchariſtia ſub ſpecie vini inſtrumentum eſt cõferendæ gratiæ, diſtinctum ab Euchariſtia ſub ſpecie panis; ergo diuerſam, ac diſtinctam gratiam operatur. Conſequentia notiſsima eſt. Nam idem Deus per diuerſa Sacramenta diuerſam gratiam confert; quia vtitur inſtrumentis diuerſis. Antecedens probatur; nam in Euchariſtia ſub ſpecie panis inſtrumentum cõferendæ gratiæ eſt ſolum corpus Domini, non autem ſanguis, aut anima; in Euchariſtia autem ſub ſpecie vini inſtrumentum eſt ſolùm ſanguis Domini, non autem cor- C pus, aut anima. Id quod ſi fortè negetur, ita probabitur: In ſpecie panis ſolum corpus Domini eſt vi conſecrationis, reliqua per concomitantiam, & planè per accidens, quod ad Sacramentum pertinet; ergo ſolum corpus Domini eſt inſtrumentum conferendæ gratiæ in Euchariſtia ſub ſpecie panis. Illud enim ſolum eſt inſtrumentum, quod per ſe ad Sacramẽtum pertinet; anima autem, & ſanguis, licet non per accidens, ſed per ſe conueniant humano corpori viuenti, tamen corpori, vt eſt in ſpecie panis, non niſi per accidens. Nam ſi in triduo mortis Domini Euchariſtiam Apoſtolus aliquis conſecraſſet, ea certè ſolum corpus ſine anima, & ſanguine habuiſſet, & tamen eiuſdem virtutis fuiſſet, atque D modò eſt.

Respondeo, corpus, & ſanguinem Domini etiam præciſè ſumpta non eſſe duo inſtrumenta formaliter, ſed vnum. Inſtrumenta enim formaliter differũt per diuerſam virtutem operatiuam: eadem enim virtus operatiua eſt tam in corpore, quàm in ſanguine, ſicut eadem erat in verbis, & in tactu, vel etiam in luto, & ſputo, cùm Dominus illuminabat cæcos. Et ideò idem effectus ſequebatur ex verbis ſolis, & ex verbis, & tactu, & ex verbis, tactu, & luto. Eſſe autem eandem virtutem in corpore & ſanguine, ex eo patet, quod Scriptura tribuit vtrique eoſdem effectus, Coloſſ. 1. & alibi; & vtrumque omnem ſuam vim habet ex coniunctione ad diuinitatem. Corpus enim ideò operatur, quia eſt corpus

pus Filij Dei, & ſanguis ideò operatur, quia eſt ſanguis Filij Dei. Falſum enim eſt, quod in argumento aſſumitur, diuinitatem per accidens eſſe in Sacramento. Nam etiamſi panis non conuertitur in diuinitatẽ, ſed in ſolum corpus, & ideò diuinitas eſt ibi per concomitantiam, tamen conuertitur in corpus non quodcunque, ſed Filij Dei; dixit enim Dominus: *Hoc eſt corpus meum.* Quare vi verborum eſt in ſpecie panis corpus non quodlibet, ſed Filij Dei, & proinde corpus ſubſiſtens diuina Verbi ſubſiſtentia, & conſequenter vnitum diuinitati. Per accidens igitur fortaſſe eſt anima, & ſanguis ſub ſpecie panis, ſed non diuinitas, neque diuina hypoſtaſis. Vnde Cyrillus lib. 4. in Ioannem, cap. 23. dicit, corpus Chriſti (de Euchariſtia loquens) viuificare, quia non eſt corpus cuiuſuis hominis, ſed vitæ auctoris, & in quo habitat diuinitatis plenitudo.

CAPVT XXIV.

Non pugnare cum diuinis literis, ſeu cum Chriſti mandato Communionem ſub vna ſpecie, probatur variis rationibus.

QVARTA iam ſequitur quæſtio; Vtrum diuino mandato præcipiatur omnibus Communio ſub vtraque ſpecie. Iam enim oſtendimus ex natura rei nullam eſſe talem obligationem, idcircò quærendũ ſupereſt, vtrum ſaltem præcepto diuino poſitiuo eiuſmodi obligatio in Eccleſia ſit. Quamuis autem Lutherus permiſsionem potiùs diuinam, quàm legem cogentem in pluribus locis agnoſcat, vt ſuprà citauimus: tamen Ioan. Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 17. §. 47. *Edictum*, inquit, *æterni Dei eſt, vt omnes bibãt.* Et Kemnitius initio diſputationis de vtraq; ſpecie, omninò contendit mandato Domini teneri omnes ad vtramque ſpeciem ſumendam.

Porrò in hac quæſtione aduerſariorũ eſt probare, noſtrum reſpondere: nos enim negamus, illi aſſerũt; probare autem illi incumbit, qui affirmat, non ei qui negat. Vt tamen accuratior, ac plenior diſputatio ſit. PRIMVM adferemus varias rationes, quibus omninò credibile fiat, nullum præceptum à Chriſto datum de vtraque ſumenda ſpecie. DEINDE reſpondebimus ad omnia argumenta, quæ illi proferunt.

Quod igitur ad PRIMVM attinet. PRIMA ratio ſumitur ex figuris. Pleræq; figuræ Euchariſtiæ manducationem ſub vna ſpecie ſignificant. Non eſt igitur vllo modo probabile, Chriſtum imperaturum fuiſſe manducationem vtriuſque ſpeciei: figuratum enim figuræ reſpondere debet. Vnde Euangeliſtæ paſſim, cùm deſcribunt

A acta Chriſti, addunt (*vt Scriptura impleretur*) Ioan. 19. notat S. Ioannes ideò Deum non permiſiſſe, vt frangerentur crura Domino crucifixo, quia præceſſerat illa figura Agni Paſchalis, cuius oſſa confringi nõ poterant. Et Apoſtolus 1. Cor. 10. *Omnia*, inquit, *contingebant illis in figura.*

PRIMA figura fuit ligni vitæ in medio paradiſi, Gen. 2. & 3. quod Sacramẽti Euchariſtiæ figuram fuiſſe docet Paſchaſius lib. de corp. Domini, cap. 7. Cõſtat autem nullum fuiſſe potum illi arbori adiunctum. SECVNDA fuit Agni Paſchalis, Exod. 12. quæ notiſsima eſt.

Neque obſtat Kemnitij reſponſio, qui vult vtriuſque ſpeciei figuram præceſsiſſe in Agno Paſchali, B quia & caro manducabatur, & ſanguis in poſtibus aſpergebatur; aſperſionem autem ſanguinis potum calicis ſignificaſſe probat ex Gregorio homil. 22. Hæc, inquam, reſponſio non valet. Nam Gregorius ponit duas explicatiões. VNAM minus probabilem & particularẽ, quòd per ſanguinem in poſtibus aſperſum ſignificetur potus ſanguinis Domini. Nec tamẽ dicit potum ſanguinis ſub ſpecie vini, de quo nos agimus, ſed potum ſanguinis abſolutè, vt pro Euchariſtia accipitur: non enim diſtinguit eo loco Gregorius duas ſpecies. Deinde ponit ALTERAM cõmunem, quòd per ſanguinem in poſtibus ſignificetur ſignum crucis in frõte, vt exponit etiam Auguſtinus lib. 12. contra Fauſtum, cap. 30. Hie-C ronym. in cap. 66. Iſaiæ. Cyprianus in tractatu contra Demetrianũ, & Iſidorus in cap. 12. Exod. Et hæc ſine dubio eſt vera: ſanguis enim ille non poteſt referri ad potum, cùm nec biberetur, nec daretur hominibus, & prius linirẽtur ex eo poſtes, quàm agnus manducaretur.

TERTIA figura eſt Manna, Exod. 16. QVARTA, panes ꝓpoſitionis, Exo. 25. in quibus nullus admiſcebatur potus. QVINTA deniq; erat participatio ſacrificiorũ. Nam etiamſi in ſacrificiis eſſet caro, & ſanguis, & etiã libamina multa, vt patet ex eodem cap. 25. Exodi, tamen ſola caro mãducabatur, ſanguis, & libamina effundebãtur Deo. Vnde 1. Corinth. 10. inquit Apoſtolus: *Qui manducant hoſtias, participes ſunt altaris*; neque addidit D quidquam de potu, quia non conſueuerant Hebræi habere vinum libaminum.

DICES, ex iſta figura colligitur non debere Sacerdotes bibere calicem Domini in altari, quandoquidem nec Sacerdotes Teſtamenti veteris bibebant libamina Deo oblata, ſed ſolùm victimas comedebant.

RESPONDEO, quòd Sacerdotes nunc faciũt, dum manducãt, & bibunt ſub ſpecie panis & vini, corpus & ſanguinem Domini, non reſpondet manducationi victimarum, ſed conſumptioni per ignem. Eſt enim Euchariſtia aliquo modo holocauſtũ, aliquo modo hoſtia pacifica, aliquo modo hoſtia pro peccato. Et quia in holocauſto omnia conſumebantur, & victimæ, & libamina, ideò etiã nunc à Sacerdote, cuius eſt conſumere

holocaustum, omnia sumuntur. A populo autẽ, qui solùm participat de sacrificio, satis est manducari carnes agni immaculati.

A

Dices secundo, etiamsi in istis figuris cõmendetur Communio sub specie cibi tantùm; sunt tamen aliæ, in quibus commendatur sub vtraq;. Vt Gen. 14. vbi Melchisedech, obtulit panem, & vinum, & vtrumq; dedit sumendum Abrahæ, & iis, qui eum sequebantur; & 1. Cor. 10. vbi dicuntur Hebræi manducasse cibum spiritualem, & bibisse potum spiritualem: quem locum Kemnitius magnifacit.

Respondeo, nõ contendimus nos pro necessitate vnius speciei, sicut aduersarij pro necessitate duarum, & ideò cõtra nos non est, si aliquę figurę pro duabus speciebus inueniantur, sed planè contra aduersarios facit, si inueniãtur aliquæ, vt reuera inueniuntur plurimæ, pro vna specie. Deinde nõ constat, an Melchisedech dederit panem, & vinum comedendum Abrahæ, an solùm Deo obtulerit; Scriptura enim id apertè non dicit. Quod enim Deo obtulerit, patet ex sequentibus verbis: (*Erat enim Sacerdos Dei altißimi*) quod autem dederit manducandum, ex nullo verbo colligitur. De potu autem spirituali, id est, de aqua ex petra iam suprà diximus, figuram illam fauere vni speciei. Aqua enim cùm data est populo in signum spiritualis potus, sola data est, sine vllius cibi spiritualis adiunctione: quomodo etiam sanguis, & aqua, quæ ex latere Domini fluxerunt, duo Sacramenta significant, Baptismum, & Eucharistiam, teste Augustino, & Theophylacto in cap. 19. Ioan. vbi sub vna tantùm specie Eucharistia designatur, vt intelligamus vnam sufficere.

B

Secunda ratio sumitur ex doctrina, & exemplo Christi. Dominus enim cùm Ioan. 6. de fructu Eucharistiæ loquitur, non semel, sed quater vnam speciem sufficere docet ad salutẽ: *Qui manducat me, viuet propter me. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Hic est panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducet, non moriatur.* Non ergo fieri potest, vt idem Dominus mandauerit vtramque speciem sumendam, tanquam necessariam ad salutem. Esse autem hoc caput Ioan. de Sacramẽto intelligendum, suprà ostendimus in prima controuersia de Eucharistia.

Rursus exemplo suo Dominus idem cõprobauit. Primum Ioan. 6. vbi multiplicauit panes, & inde saturauit turbam remanentibus duodecim cophinis: nec vllum potum multiplicauit, neque dedit. Deinde Lucæ cap. 24. cùm in Emaus in cœna cum duobus discipulis, accepit panem, benedixit, fregit, dedit eis, &c.

De hoc loco duæ sunt Catholicorum sententiæ. Prima est Ioan. à Louanio, & aliorum, qui contendunt Sacramentum Eucharistiæ datum fuisse à Christo duobus discipulis, & adducunt in hanc sententiam Augustinum lib. 3. de consensu Euangel. cap. 25. Auctorem operis imperfecti in Matth. homil. 17. Bedam, & Theophylactum in eum locum Lucæ. Hieronymum in Epitaphio Paulæ, & Isichium lib. 2. in Leuiticum, capite 9.

Alia sententia est Cornelij Iansenij in expositione huius loci, qui docet, panem à Domino benedictum in Emaus, nõ fuisse quidem Eucharistiam, sed fuisse tamen figuram Eucharistiæ, & voluisse Dominum hoc exemplo demonstrare fructum, & vtilitatem Eucharistiæ in vna specie: quare ex hoc loco nõ minus probari vsum vnius speciei, quàm ex multiplicatione panũ, Ioan. 6. Id autem probat, tum ex Augustino, Beda, & Theophylacto locis citatis, qui hoc tantùm docere videri possunt, nempe fuisse in illa panis benedictione mysterium quoddam, quo significaretur vtilitas Eucharistiæ, quomodo etiam loquitur Innocentius III. lib. 6. de myst. Missæ, cap. 7. & 9. tum etiam ex ipso textu, nam fuisse hîc aliquod mysterium, patet partim ex benedictione, quam non legitur Dominus adhibuisse, nisi ad aliquid mirabile operandum; partim ex effectu, nam per illum panẽ illuminati sunt.

Quamcunque autem sententiam ex his duabus amplectamur, ostendit hoc exemplũ Christi, eam esse vtilitatem Eucharistiæ in vna specie, vt minimè sit existimandum, fuisse imperatum omnibus illius vsum in specie vtraque.

C

Sed occurrit hoc loco Philippus Melanchthon in Apologia Confessionis Augustanæ, in articulo de vtraque specie, vbi fatetur hoc exemplum ad Eucharistiam pertinere, sed dicit, non colligi ex eo vsum vnius speciei, quoniam in fractione panis per figuram intellectionis significatur totum Sacramentum cum vtraque specie. At facilè id refelli potest: historia enim Euangelica ita coniungit distributionem panis benedicti cum Domini recessu, vt nullum relinquat locum benedicendo, vel distribuendo calici. Sic enim loquitur: *Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum, & ipse euanuit ex oculis eorum.*

D

Instat Kemnitius, & probat ex Augustino tractatu 2. in epist. Ioannis, Christum dedisse duobus discipulis vtramque speciem. Sic enim Augustinus loquitur: *Et verè, qui non sibi iudicium manducat, & bibit, in fractione panis Christum agnoscit.* At argumentum est nimis longè petitum. Non enim Augustinus dicit, Christum dedisse vtramque speciem, sed dicit, in fractione panis Christum agnosci, vt illis discipulis contigit in Emaus; sed addit hunc fructum eos tantùm consequi, qui non indignè sumunt, & allegat verba Pauli, seu alludit ad illa, vbi legimus, 1. Corint. 11. eos, qui indignè manducant, & bibunt, iudicium sibi manducare, & bibere; quod verisimum est, siue vna species, siue vtraque sumatur indignè.

Deniq; addit Kemnitius, Christum non addidisse: *Hoc facite*, cùm panem benedictum in Emaus dedit: ergo non tenemur eum in hoc imitari, si vnam tantùm speciem dedit. SED neque nos dicimus teneri, sed tantùm probamus hoc exemplo licere, & vtile esse communicare sub vna.

TERTIA ratio sumitur ex doctrina, & vsu Apostolorum. Nam Actor. 2. ita describitur communicatio Eucharistiæ: *Erant autem perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus.* Quo loco negari non potest, quin agatur de Eucharistia, tum quod coniungatur fractio panis cum doctrina, & oratione, tum etiam quod vituperatio potiùs quàm laus fuisset de fidelibus commemorare, perseuerantes eos fuisse in prandiis, & cœnis corporalibus. Denique id fatetur Lutherus in sermone de Eucharistia, & Caluinus libro 4. Institut. capite 17. §. 35.

Neq; Kemnitius negat ita hunc locum à veteribus explicatum; sed respondet per fractionem panis intelligi etiam calicem, per figuram videlicet intellectionis, qua ex parte significamus totum. Id verò probat, quia Apostoli alioqui sub vna specie consecrassent, quod ne Catholici quidem admitterent. AT hæc eius ratio nihil concludit. Non eñ Lucas describit, quid Apostoli, sed quid populi faceret, dum dicit, eos perseuerantes fuisse in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & oratione. Apostoli igitur in vtraq; specie Eucharistiã consecrabant, sed populis in vna specie ministrabant.

Quod etiam ex eo confirmatur, quia plurimi in Hierusalem Christiani erant, qui in illis initiis seruabant legalia Moysis, Apostolis permittentibus, vt patet ex cap. 21. Actorum; & ex iis nonnulli vsque ad certum tempus Nazaræi erant, non bibentes vinum, nec radentes capita, vsque ad finem dierum voti sui. Hos autem neque credibile est contra votum suum bibisse de calice Domini, neque probabile est abstinuisse omninò à Communione, cùm Lucas dicat, omnes perseuerantes fuisse, in doctrina, & communicatione fractionis panis. Quare probabilissima coniectura est, ideò Lucam solùm meminisse fractionis panis, quod ab ea sola specie nulli abstinerent. Vnde etiam beatus Paulus 1. Corinth. 10. non sine caussa de calice dicit: *Calix benedictionis, cui benedicimus*; de pane autem: *Panis quẽ frangimus.* Calix enim semper benedicebatur, sed non semper distribuebatur. Vnde etiam paulò infrà dicit: *Vnus panis, & vnum corpus sumus, qui de vno pane participamus.*

Et miranda est sanè Kemnitij sapientia, qui cùm vbique vulgatam editionem contemnat, hoc loco eam diligenter defendit. Scribit enim in sua disputatione pag. 600. in vulgata editione, quam Tridentinum Concilium nullo prætextu reiici posse decreuit, haberi 1. Corinth. 10.

A *Vnus panis, & vnum corpus sumus, qui de vño pane, & de vno calice participamus.* SED Concilium Tridentinum non statuit recipiendam esse quamlibet lectionem vulgatæ editionis, sed eam, quam constet esse lectionem vulgatæ editionis; alioqui nõ iussisset idem Concilium vulgatam editionem quàm emendatissimè imprimi. Porrò illud (*& ex vno calice*) non habetur in Bibliis correctioribus vulgatæ editionis, sed solùm in paucis quibusdam minus emendatis; in Græcis autem nullis habetur.

QVARTA ratio sumitur ex testimonio veteris Ecclesiæ, quæ cùm vera Ecclesia fuerit, sine dubio contra expressum Christi mandatum nihil egisset. Tribus autem modis vetus Ecclesia

B testatur Communionem sub vna specie esse licitam. PRIMO, quia nunquam eam reprehendit, aut damnauit, cùm tamen non ignoraret eam saltem apud aliquos in vsu fuisse. Nam (vt alia interim omittam) Manichęi nunquam communicabant, nisi sub specie panis, vt Leo I. testatur serm. 4. de Quadragesima: arbitrabantur enim illi vinum esse fel draconis. Et præterea negabant Christi veram mortem: & ideò nec vinum, nec sub specie vini sanguinem Domini vnquam sumebant. Et tamen nec Epiphanius, nec Augustinus, nec alij, q̃ de erroribus Manichæorum scripserunt, notârunt errorem illum, quod contra Domini mandatum sub vna tantùm specie Eucharistiam sumerent.

C DEINDE, testimonium Ecclesiæ veteris haberi potest, ex duobus illustribus exemplis hæreticarum fraudum. Scribit Sozomenus lib. 8. histor. cap. 5. & Nicephorus lib. 13. cap. 7. Fœminam quandam hæreticam Macedonianam, cùm vellet tegere suam hæresim, & se Catholicam simulare; accepisse in manibus Chrysostomo sacris operante, panem Eucharistiæ, tanquam paulò pòst illum mãducaturam; sed clàm dedisse illum ancillæ, & ab ea sumpsisse panem prophanum, quem ex domo adferri iusserat, vt illum palàm comederet loco Eucharistiæ: sed eum panem continuò in lapidem esse conuersum. Ex hoc facto intelligimus, morem fuisse,

D vt acciperent, qui vellent, Eucharistiam sub vna tantùm specie. Nam si omnes coacti fuissent bibere de calice Domini, mulier illa nullo modo simulare potuisset: non enim pro calice Domini aliquid aliud sumere potuisset; siquidem calix non dabatur in manus, sed manu Diaconi admouebatur ori communicantium.

Alterum exemplum est apud Leonem serm. 4. de Quadragesima, vbi S. Leo dicit, Manichæos, vt hæresim suam tegerent, panem Eucharistiæ sumere solitos esse cum Catholicis, non tamen calicem bibere. Si autem Romæ non fuisset libera Communio sub vtraque specie, sed omnes semper sumere debuissent sub vtraq; non potuissent vllo modo Manichæi latere, qui san-

guinem Domini nunquam ſumebāt. Vnde ſanctus Leo non iubet obſeruari eos, qui aliquando ſumebant, aliquando non ſumebant, ſed qui nunquam omninò ſumebant ſanguinem: illud enim eo tempore pro ſigno Manichæiſmi haberi potuit. Tertio, ex variis ritibus, ex quibus apertè colligitur vſus vnius ſpeciei: non enim vetus Eccleſia, quæ aduerſariorum teſtimonio vera Eccleſia erat, contra Dei mandatum tam apertè pugnaſſet. Sunt autem hi ritus; aſſeruatio Sacramenti, communicatio domeſtica, communicatio infantium, communicatio ægrotorum, communio laica, communio ex præſanctificatis.

Ac Primvm aſſeruari ſolitum Sacramentum Euchariſtiæ fuiſſe, ſuprà probauimus multis Patrum & Conciliorum teſtimoniis. Quod autem ſolùm ſub vna ſpecie aſſeruarent, & proinde ſub vna ſpecie ſumerent, patet, quia aliquando ad longiſsimum tempus aſſeruabant. Meminit enim Sophronius in Prato ſpirituali, cap. 79. aliquando per annum integrum ſeruatum fuiſſe; immò Græci vſque ad hunc diem ſeruant per integrum annum. Non autem poſſet vinum in parua quantitate tamdiu conſeruari, quin aceſceret, & corrumperetur. Præterea qui meminerunt aſſeruationis, vt Cyprianus in ſermone de lapſis, & Ambroſius in orat. de obitu Satyri, & Sophronius iam citatus, ſolius ſpeciei panis meminerunt, quam inuolutam orario, vel linteo dicunt.

Kemnitius contra hunc ritum obiicit, quod Gregorius Nazianzenus dicat, Gorgoniam reſeruaſſe ſymbola corporis, & ſanguinis; & quòd Ambroſius dum de Satyro loquitur, meminerit hauſtionis, & fuſionis in viſcera, quæ ad potum potiùs, quàm ad cibum pertinent.

Sed facile eſt iſta refellere. Nam Gregorius ſub diſiunctione loquitur, ac dicit, Gorgoniam recondidiſſe quidpiam ſignorum corporis, aut ſanguinis Domini; & loqui eum de ſpecie panis, non vini, ſatis colligitur ex communi vſu illius temporis. Quod autem de Ambroſio Kemnitius dicit, eſt omninò ridiculum. Nam Ambroſius loquitur de hauſtu, & transfuſione ad viſcera illius ſpeciei, quam inuolutam in orario Satyrus habebat. Quis autem ambigat, quid illud fuerit? Neque vox, hauriendi, vel transfundendi, ita ad potum pertinet, vt non etiam ad cibum referri poſsit, quando aliquid integrum ſumitur. Ambroſius autem eo modo loquendi vtitur, quia loquebatur de re ſignata, potiùs quàm de ſigno: res aũt ſignata integra hauritur.

Secvndvs ritus erat Eccleſiæ antiquæ, vt Euchariſtiam domum deferrent, & ibi tempore oportuno ſumerent, quod certiſsimum eſt ex Tertulliano libro 2. ad vxorem, Clemente Alexandrino libro 1. Stromatum non procul ab initio, Cypriano ſerm. de lapſis, Baſilio in epiſtol. ad Cæſariam Patritiam, Hieronymo in Apolo-

A gia pro libris in Iouinianum, & ex aliis. Domi autem ſub vna tantùm ſpecie Chriſtianos communicare ſolitos perſpicuum eſt, tum ex eo, quòd ſola ſpecies panis dabatur in manus fidelium, ſanguis autem dabatur ex calice bibendus, vt Cyrillus demonſtrat Catecheſi 5. myſtagogica; tum etiam quia non erant in domibus laicorum vlli calices ſacri, ſeu vaſa, quibus contineri poſſet ſanguis Domini, vt clariſsimè patet ex Apologia ſecunda, Athanaſij contra Arianos.

Hoc loco fatetur Kemnitius in domibus priuatis vſum fuiſſe vnius tantùm ſpeciei: ſed dicit, illos eoſdem qui domi ſumebant ſub ſpecie panis, in Eccleſia prius ſumpſiſſe ſub ſpecie vini;
B & proinde ſub vtraq; ſpecie per interualla temporũ. Deinde addit ſe non diſputare de eo, quod fiebat in priuatis domibus, ſed de eo, quod fiebat in publica Cœnæ adminiſtratione.

Sed hæc ſolutio cum ipſo ſuo auctore pugnat. Nam ſi in Eccleſia in publica Cœnæ adminiſtratione ſumebant panis ſpeciem, ſed eam ſeruabant deferendam in domum, & alio tempore manducandam, ſolam autem ſpeciem vini, quam deferre non poterant, in Eccleſia bibebant: ergo in Eccleſia non communicabant, niſi ſub vna ſpecie, nimirum vini. Non enim cõmunicare eſt ſumere in manibus Euchariſtiam, ſed manducare, & bibere.

C Est præterea advertendvm, hauſtum ſanguinis in Eccleſia, & manducationem corporis Domini in priuatis ædibus, non potuiſſe haberi pro vna Communione, ſed neceſſariò fatendum eſſe fuiſſe diuerſas Communiones, & vtramq; ſub altera tantùm ſpecie, neutram ſub vtraque. Nam diuerſis diebus ſumebantur illæ ſpecies, non autem eodem die: ideò enim domum deferebant, vt poſſent ſequentibus diebus communicare, etiamſi templum non adirent. Vnde Hieronymus in Apologia pro libris contra Iouinianum ſcribit, illis diebus conſueuiſſe quoſdã domi corpus Domini ſumere, quibus ob actum coniugalem patratum non audebant ingredi Eccleſiam.

D Neque obſtat, quòd illa conſuetudo deferendæ Euchariſtiæ in priuatas ædes, fuerit poſtea abrogata: abrogata enim fuit ob irreuerentiam, qua tantum Sacramentum afficiebatur, non autem quòd Communio ſub vna ſpecie non ſit licita.

Tertivs ritus erat, communicatio infantium. Communicabant enim veteres aliquando infantes, ſed ſub vna tantùm ſpecie, nimirum inſtillando in os eorum aliquid ſanguinis Domini, vt patet tum ex Cypriano in ſermone de lapſis, tum ex manifeſta ratione, quia non poſſunt infantes cibum aliquem ſolidum ſumere.

Qvartvs erat, communicatio ægrotorũ, quæ vt plurimùm fiebat ſub vna tantùm ſpecie. Scribit Evsebivs lib. 6. hiſt. cap. 36. ex epiſtola

Dionysij Alexãdrini, presbyterum dedisse puero particulam Eucharistię deferendam Serapioni seni ægroto, ac iussisse, vt eam prius madefaceret, quàm seni porrigeret. Cùm em̃ seruarent longo tempore Eucharistã pro ægrotis, necessariò fiebat, vt durescerer species illa panis, ita vt non facilè deglutiri posset, præsertim à valde debilitatis. PAVLINVS in vita S. Ambrosij scribit, eum paulò ante mortem ab Honorato Episcopo Vercellensi, sub vna specie Eucharistiã accepisse: dicit enim, corpore Domini sumpto, vbi illud deglutiuerat, continuò animã Deo reddidisse. AMPHILOCHIVS in vita S. Basilij scribit, eum in morte Eucharistiã accepisse in sola specie panis, quam longo tempore asseruauerat. Denique AMALARIVS de officiis Ecclesiast. libro 3. cap. 35. & MICROLOGVS de rebus Ecclesiast. cap. 17. testantur, ex antiqua consuetudine in Missa tres partes hostiæ consecratæ fieri solere, vt vna cum sanguine misceretur, altera sumeretur à Sacerdote ante sanguinis sumptionem, tertia seruaretur pro ægrotis, quę viaticum morientium dicebatur.

QVINTVS ritus erat, vsus Communionis laicæ, quæ in pœnã grauis alicuius delicti olim dabatur clericis, ablata eis Communione clericali. Est autem huius Communionis laicæ crebra mentio in decretis antiquissimorũ Pontificum, & Conciliorum. Vide Felicem III. qui sedit ante annos mille, & centum, epist. 1. cap. 2. & Siricium Papam, Felice III. antiquiorem annis circiter centum, in epist. 1. cap. 11. Concilium prætereaElibertinum ante Siricij tempora celebratum, can. 76. & Sardicense, cap. 2. & Agathense, cap. 2. 5. & 50.

SED hoc argumentum rident Philippus, & Kemnitius, ac mirantur inscitiam, vel impudentiam Papistarũ. Philippus in Apologia Confess. August. dicit, Communionem laicã dictam esse Communionem laicorũ, non quòd esset sub vna specie tantùm, sed quod esset corũ, qui non cõsecrabant: & hanc fuisse pœnã olim Sacerdotibus infligi solitam, vt priuati ministerio cõsecrandi Eucharistiã, contenti essent sola manducatione.

AT si res ita se haberet, vt Philippus dicit, hęc pœna non fuisset inflicta Diaconis, aliisq; inferioribus Clericis, ad quorum ministerium nunquam spectauit Eucharistiam consecrare, sed solùm Presbyteris, & Episcopis. Decreta autem suprà citata ferè omnia de Diaconis loquuntur, & aliis Clericis inferioribus: Falsa est igitur Philippi interpretatio.

Kemnitius loco suprà notato pag. *667*. & *668*. dicit, Communionem laicam fuisse, quam sumebant Clerici inter laicos, id est, in loco templi inferiore, & post Clericos; ita vt Communio laica distinguatur à Clericali solùm tempore, & loco, quòd videlicet Clerici priùs, laici posteriùs; Clerici intra sacrarium, laici extra eum locum communicarent.

A SED neque hæc est vera expositio. Nam Felix Papa III. loco citato, iubet ob delicta quædam, Clericis non dari, nisi in morte Communionem laicam. Et Concilium Sardicense, cap. 2. ne in morte quidem laicam Cõmunionem dari permittit ob crimina quædam grauiora. In morte autem cùm detur Communio soli ægroto, idque in priuato cubiculo, nulla distinctio notari potest loci, aut temporis inter Clericos, & laicos. Laica igitur Communio dicitur ea, quæ laicis permittebatur tangenda, & etiam deferenda si vellent. Sola autem species panis dabatur in manus: ex calice autem bibebant, qui volebant, in Ecclesia, sed non licebat laicis calicem B tangere, ne dum secum deferre. Vide Cyrillum Hierosolymitanum Catechesi 5. mystagog. extrema, vbi describit modum communicãdi. Eadem Communio dicitur etiã peregrina in Concilio Agathensi, can. 2. & 5. ex eo fortasse, quòd olim mitteretur peregrinis aduentantibus in signum communionis, & pacis. Pœna igitur inflicta Clericis, erat, quòd communicantibus aliis Clericis sub vtraque specie, ipsi prohiberentur à calice Domini, & cogerẽtur vnam tantùm speciem sumere.

SEXTVS ritus erat, Communio pręsanctificatorũ, cuius vsus apud Græcos erat in tota Quadragesima, excepto die Dominico, & Sabbatho: in Latina Ecclesia iste vsus fuit, & adhuc manet C feria VI. hebdomadæ sanctæ. Nam eo die nõ fit consecratio, & ipse etiam Sacerdos in publica actione communicat sub vna specie. Huius consuetudinis, quod ad Græcos attinet, meminit Laodicenum Concilium can. 49. & Concilium Trullanũ can. 52. Quod attinet ad Latinos, meminit Innocentius I. in epist. 1. cap. 4. liber Sacramentorum S. Gregorij in officio Parasceues, Ordo Romanus antiquus in officio eiusdẽ diei, Rabanus lib. 2. de Institut. Clericorum, cap. 37. & Micrologus in libro de Ecclesiasticis obseruationibus, cap. 19.

Quòd in Parasceue Communio fiat solùm sub specie panis, patet ex ordine Romano citato; ibi enim non solùm habetur, in Parasceue non D confici Sacramenta, sed etiam communicari Sacerdotem, & populum sub specie panis tantùm absque sanguine Domini: sanguinem etiam totum consumi iubet feria V. & solùm corpus Domini conseruari pro Communione sequentis diei, quo Sacramenta non conficiuntur. Ex quo intelligimus in publico etiam cœtu Ecclesiæ vsum fuisse vnius speciei, idque ab annis plus mille.

QVINTA ratio sumi potest ex consensu, & testimonio Ecclesiæ posterioris. Nam cõstat ab annis plus octingentis fuisse vsum in quibusdam Ecclesiis Communionis sub vna specie, etiam in publico cœtu fidelium, & extra diem Parasceues. Et simul constat Gręcos nunquam hoc Latinis obiecisse tanquam errorem, cùm tamen

alia multa obiecerint, in quibus à nobis dissidebant. Ex quo intelligimus totam Ecclesiam tum Latinam, tum Græcam hunc vsum vt licitum approbasse.

Fuisse autem hunc vsum longo tempore in Ecclesiis quibusdam, testantur Concilia, Constantiense, sess. 13. & Basileense, sess. 30.

Deinde S. Thomas qui floruit ante annos CCC. 3. p. q. 80. art. 12. dicit eas Ecclesias rectè facere, quæ non communicant populum nisi sub vna specie.

S. Bernardus qui ante annos CD. vixit, in Monasterio suo sub vna specie Communionem præbebat, vt apertè colligitur ex lib. 1. cap. 11. vitæ ipsius. Scribit enim Gulielmus Abbas S. Bernardi æqualis, in celebri quadam solennitate sancto Bernardo Eucharistiam ministrante, accessisse inter alios Monachum quendam, quem ob certam culpam, idem sanctus vir accedere prohibuerat: verùm, quia res occulta erat, datam illi etiam Eucharistiam, sed diuino miraculo non potuisse Monachum illum Eucharistiam deglutire. Finitis autem solenniis accessisse Monachum ad Abbatem, & aperto ore ostendisse, quid pateretur: & tum demum confessum, & absolutum, Sacramenta Domini liberrimè ad viscera traiecisse. Ex hoc exemplo manifestè apparet, solam speciem panis à sancto Bernardo dari solitam: nam speciem vini tamdiu in ore seruare ille non potuisset.

Cardinalis Hosius in Dialogo de vtraque specie ex historiis, & monumentis Polonicæ Ecclesiæ scribit, non posse colligi, fuisse vnquam in Polonia vsum vtriusq; speciei in Communione populari: & inde suspicatur non sine caussa Ecclesiam illam ab ipsa prima sua fundatione, id est, ab annis plus minus quingentis, recepisse vsum vnius speciei.

Beda, qui ante annos DCCC. floruit, non obscurè indicat in Anglia ab initio prædicationis discipulorum sancti Gregorij Papæ cœpisse vsum publicum vnius speciei. Sic enim scribit libro 2. histor. capite 5. de Regis cuiusdam Christiani defuncti paganis filiis: *Cùm, inquit, viderent Pontificem celebratis Missarum solenniis Eucharistiam populo dare, dicebant; Quare non & nobis porrigis panem nitidum, quem & patri nostro dabas, & populo adhuc in Ecclesia dare non desistis?* Hæc illi, qui cùm sæpius id repeterent, nunquam tamen vllam vini mentionem fecerunt.

Ordo Romanus, qui vt minimùm ante annos octingentos editus fuit, cùm ab Alcuino Caroli Magni præceptore, qui anno DCCC. florebat, citetur, apertissimè indicat in Romana Ecclesia publicum vsum fuisse vnius tantùm speciei. Nam in capite de ordine celebrandi Missam, significat in paruo calice sanguinem Domini consecrari solitum: deinde pro Communione populi ex eo paruo calice effundi modicum sanguinis Domini in magnum calicem vino, & aqua plenum, atque ex eo magno calice consueuisse populum bibere post corpus Domini sumptum. Et quia calix vnus, quantumuis magnus, non sufficere poterat tantæ multitudini, verisimile est (quamuis ibi id non legatur) sæpius eundem calicem vino fuisse repletum. Porrò calix ille magnus dicebatur calix sanguinis, quia consecratus erat contactu sanguinis Domini, non quòd reuera esset corpus Domini: non enim ex contactu illo mutari potuit vinum in sanguinem.

Est autem coniectura valde magna, etiam in aliis Ecclesiis, vbi dicebatur populus de calice bibere, non alium morem fuisse, quàm Romæ. Nam intelligi planè non potest, quo pacto in Ecclesiis valde numerosis potuerit dari Communio toti populo ex calice veri sanguinis Domini. Neque enim vnquam fuit vsus consecrandi simul multos calices, vt patet ex epistola Gregorij III. ad Bonifacium Episcopum Moguntinum, vbi reprehendit quosdam, qui contra morem Ecclesiæ plures calices in altari simul habebant. Neq; fuit vsus vnquam consecrandi vinum in altari in calice aliquo vastissimo, qui tantum vini caperet, quantum populo vniuerso sufficiat. Debuit enim calix non adeò magnus esse, vt posset à Sacerdote eleuari, & à Diacono huc, & illuc deferri. Neque inueniuntur vlli calices tam magni, cùm tamen multi in multis Ecclesiis antiquissimi inueniantur; ergo necesse fuit, vt idem calix sæpius repleretur inter ipsam Cœnæ actionem, vt modò facimus in distribuendo vino ad ablutionem. Certum autem est non potuisse in eadem actione repeti sæpius consecrationem: vinum igitur, non sanguis Domini populis dabatur. Aduersarij quidem non laborant in hac re. Cùm enim existiment nullam requiri consecrationem, sed hoc ipso corporis, & sanguinis Domini symbola esse panem, & vinum, quod in mensa ponuntur, & distribuuntur: facilè possunt sæpius pocula replere, & hoc ipso Sacramenta iuxta suum errorem conficere, sed veritas Catholica longè aliter se habet, vt ostendimus.

Sexta ratio sumi potest, ab incommodis, quæ sequerentur ex necessitate vtriusque speciei: ex quo colligitur Christum sapientissimum omnium legislatorum nunquam fuisse eiusmodi præceptum positurum.

Primvm incommodum est, impossibilitas implendi legem istam in iis locis, vbi sit populus valde numerosus, & vnus tantùm sacerdos, vt sæpe accidit in frequentissimis pagis: de qua re paulò ante diximus.

Secvndvm incommodum est, irreuerentia sanctissimi Sacramenti. Semper enim Ecclesia diligentissimè cauit, ne mica aliqua consecrati panis in terram caderet, vt suprà probauimus ex Tertulliano, Origene, Cyrillo Hierosolymitano, Augustino, & aliis: maior est autem

tem irreuerentia in effusione sanguinis, qui rursus colligi nequit, quàm in casu panis, qui iterum colligi potest. Quare Ioannes Chrysostomus in epistola prima ad Innocentium, inter maxima mala numerat, quod ex quodam militari tumultu intra Ecclesiam facto, sanguis Domini in militum vestimenta effunderetur. Fieri autem non potest, vt sanguis Domini ministretur tantis populorum turbis, quantæ in Paschate ad Communionem accedunt, quin sæpius effundatur; præsertim cùm multi sint senes, debiles, rustici, qui vix ad bibendum de manu alterius accommodare se nôrunt. In deportatione etiam ad ægrotos, facillimum esset, vt vel effunderetur, vel ex illa agitatione turbidum, & ineptum ad bibendum fieret: quod non rarò accidisse testantur exempla, quæ referuntur ab Aenea Syluio in Dialogo de Communione sub vtraque specie, & in Actis inter legatos Basilenses, & legatos Bohemorum in Egra oppido Germaniæ, vbi communi consensu conuenerant.

Neq; ad hoc incommodum satisfaciunt aduersarij, cùm dicunt, Christum ista omnia præuidisse, & tamen non propterea deterritum ab institutione Eucharistiæ sub duplici specie; & Ecclesiam veterem ista eadem expertam esse, & tamen, iis non obstantibus, ministrasse Communionem sub vtraque specie. Nam Christus instituit quidem sub duplici specie, sed non iussit dari omnibus sub duplici. Ecclesia autem vetus ministrabat sub duplici specie, quando Christiani erant pauci, & præterea non omnes accipiebant vtramq; speciem, vt suprà ostendimus. Crescente autem multitudine magis, & magis, apparuit incommodum, & sic paulatim desiit vsus sub vtraque, vt paulò pòst dicemus.

TERTIVM incommodum est, quod multi abhorrent à vino, & vel natura abstemij sunt, vel educatione, vt in calidis regionibus. Assuefiunt enim pueri, & puellæ etiam nobiles aquæ potui, vnde multi postea etiam in natura ætate non possunt absque nausea vinum gustare. Quid ergo isti facturi sunt? abstinebunt à Communione perpetuò? at id non licet per diuinas leges.

Ioannes Brentius hoc incommodo adductus in Apologia pro Confessione VVirtembergensi in 2. parte secundæ pericopes, admittit abstemios posse sub vna specie communicare, non obstante iure diuino vtramque speciem præcipiente. AT vbi legit ipse à diuino mandato generaliter posito excipi debere abstemios? vel si Ecclesia Brentij ius habet interpretandi ius diuinum, ac declarandi in eo mandato non comprehendi abstemios, cur Ecclesia Catholica ius non habebit interpretandi idem ius diuinum, ac declarandi in eo non comprehendi nisi sacerdotes sacrificantes?

QVARTVM incommodum est, penuria vi-

A ni. Siquidem in multis regionibus vinum non crescit, & quod aliunde adfertur, partim summo precio emitur, partim non diu conseruatur: ex quo oporteret plurimos, aut nunquam, aut rarissimè communicare, si non posset fieri Communio sub vna specie. Certè in Iaponia, adeò nulla est copia vini, vt vix ad sacra facienda commodè haberi possit. Et scribit Volaterranus lib. 7. Geographiæ, ab Innocentio VIII. concessum Noruegiis, vt sine vino sacrificarent, quod vinum in Noruegia non crescat, & aliunde importatum continuò acescat. Quod quidem Pontifex ille concessit, si tamen concessit, vel quòd eius sententiæ esset, non esse de iure
B diuino, vt sacrificium in vtraque specie necessariò confici debeat; quæ sententia suos habet patronos, vt Gabrielem lect. 84. in Canonem Missæ, & Ioannem Maiorem in 4. dist. 13. quæst. 3. & alios quosdam; vel quod indicauerit, ius diuinum ita interpretandum esse, vt excipiatur casus necessitatis. Etsi enim sacrificium est imperfectum sine vtraq; specie, tamen præstat imperfectum habere, quàm nullum; præsertim cùm duę illę species, partes sacrificij sint integrantes potius, quàm essentiales.

Denique hoc incommodum ipsis etiam aduersariis adeò visum est magnum, vt Philippus Melanchthon in libro de vsu integri Sacramenti, scripserit Ruthenos ob vini inopiam rectè
C facturos, si pro vino vterentur τῷ ὑδρομέλιτῳ, id est, aqua mellita, seu medone. SED quis dedit Philippo auctoritatem mutandi Sacramentorum materiam?

Quantò sapientius Ecclesia Catholica non mutat Sacramentorum materias, sed incommodo illi medetur, vnam speciem tantùm populis ministrando; quod quidem Deo placere signis, & prodigiis aliquando demonstratum est. Scribit Alexander Alensis in 4. parte summæ Theologicæ, quæst. 11. memb. 2. articul. 4. §. 3. in noua editione, quosdam Monachos aliquando, apud quos vsus erat vnius speciei, cœpisse vtramque speciem postulare: sed interim accidisse, vt cùm sacerdos inter sacrorum solen-
D nia hostiam frangeret, totum patenæ concauum sanguine ex ipsa hostia profluente repleretur. Quo significare voluit Deus, frustrà illos tumultuari pro calice sanguinis, cùm omnia haberent in specie illa panis, quam de more solebant accipere.

CAPVT XXV.

Soluuntur obiectiones ex Scriptura petitæ.

RESTAT nunc, vt ad argumenta aduersariorum respondeamus, quæ illi partim ex Scripturis, partim ex Patribus, partim ex ratione desumunt.

munt. PRIMUS Scripturæ locus est Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quem locum soli Bohemi obiiciunt: Lutherani enim, & Caluinistæ non existimant Ioannis 6. de Sacramento Eucharistiæ tractari.

Tres solutiones à Catholicis datæ sunt. PRIMA est communis, quam etiam in 1. libro attigi, dum locum Ioannis exponerem; vim huius præcepti in re, quæ sumitur, non in modo sumendi consistere. Continent enim verba illa: *Nisi manducaueritis*, non simplex præceptum, sed medium, seu remedium conseruandæ vitæ per Baptismum acceptæ, & consequenter præceptum, quia tenemur conseruare vitam. Vnde non obligant ista verba Catechumenos, quia nondum vitam per Baptismum acceperunt, quam conseruare debeant; neque infantes baptizatos, quia non egent conseruatione vitæ, cùm eam non possint amittere sine vsu rationis. Porrò remedium conseruandæ vitæ non consistit in speciebus panis, & vini, neque in modo manducandi, & bibendi, sed in sumptione corporis, & sanguinis Domini: quocunque enim modo illa sumantur, modò verè sumantur, sumentem nutriunt, & reficiunt. Caro enim Domini verè est cibus, & sanguis verè est potus: ad solam igitur sumptionem illa verba obligant, non ad modum sumendi. Sumuntur autem verè tam corpus, quàm sanguis sub qualibet specie; igitur præcepto satisfaciunt, qui sub vna specie Sacramentum percipiunt. Accedit, quòd ipse Dominus quod dixerat: *Nisi manducaueritis, & biberitis*, declarauit cùm diceret: *Qui manducat me, viuet propter me.* Idem enim est manducare carnem Christi, & bibere sanguinem eius; & totum Christum sumere: totum autem manducando sumimus, vt ipse fatetur.

Quod si aduersarij omnino conuincerent, quod tamen non faciunt, vim præcepti consistere in modo manducandi & bibendi, & planè sub præcepti obligationem cadere sumptionem sub tali, vel tali specie, adhuc nihil obtinerent; tunc enim adhibenda esset SECUNDA solutio, quæ eiusmodi est; In Scripturis sæpenumero coniunctio, &, accipitur pro disiunctiua: vt Actorum 3. *Argentum, & aurum non est mihi.* Est enim sensus; Argentum, vel aurum non est mihi; siue, neque argentum, neque aurum est mihi: non enim aliter rectè S. Petrus docuisset, se pecuniariam eleemosynam facere non potuisse. Ioan. 15. *Si non venissem, & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent.* Sensus est; Si neque venissem, neque loquutus fuissem: subintelligitur enim negatio præcedens, more Hebraicæ linguæ, quam aliquando interpretes imitantur. Hebræi enim vt plurimum simplicem coniunctionem ponunt, cùm tamen subintelligant negationem præcedentem; vt Psalm. 1. in Hebræo est: *Non surgunt impij in iudicio, & peccatores in Concilio* A *iustorum.* Sed quia subintelligitur negatio, ideò rectè Latini verterunt: *Non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum.* Ceterùm, vt dixi, interpretes non rarò imitantur phrasim Hebraicam: & hoc modo verba Domini Hebraicè, vel Syriacè à Domino pronunciata, Ioannes quidem Græcè scripsit, sed phrasim Hebraicam seruare potuit, vt hic sit sensus: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & nisi biberitis eius sanguinem*, id est, si neque manducaueritis, neque biberitis, &c. vel, si non manducaueritis, aut non biberitis. Esse autem hoc modo ista verba intelligenda, probatur ex verbis sequentibus. Nam Dominus paulò pòst addit: *Qui* B *manducat me, viuet propter me.* Et rursus ibidem: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Quæ sanè falsa essent, si coniunctiuè, & non disiunctiuè intelligerentur illa verba: *Nisi manducaueritis, &c.*

Sed etiamsi aduersarij has duas solutiones confutare possent, quod hactenus non fecerunt, & omnino conuincerent, verba Domini intelligenda esse de modo manducandi, & bibendi, & coniunctim, non disiunctim: adhuc haberemus præsidium TERTIÆ solutionis. Multa enim præcepta sunt in Scripturis, quæ dantur vniuersæ Ecclesiæ, sed implenda per aliquos, non per singulos; quod obseruandum esse monet B. Augustinus in explicatione Scri- C pturarum, libro 3. doctrinæ Christianæ, cap. 17. Tale est illud: *Crescite, & multiplicamini*; id enim dicitur humano generi, sic tamen, vt satis sit, si per aliquos species humana propagetur, & non cogantur omnes liberis procreandis operam dare. In hunc igitur modum possunt hæc verba explicari: *Nisi manducaueritis, &c.* id est, nisi sint in Ecclesia aliqui, qui hoc Sacramentum sub vtraque specie sumant, non habebitis vitam in vobis. Si enim nulli tales sint, consequenter nulli erunt, qui Sacramentum conficiant, nulli qui ministrent: atque ita peribit totus fructus saluberrimi Sacramenti. Sed de hoc loco satis dictum est.

SECUNDUS locus, qui est planè Achilles, D Lutheri, Buceri, Philippi, Caluini, Kemnitij, Hamelmanni, & omnium aliorum, sunt illa verba Matth. 26. *Bibite ex hoc omnes*; id enim edictum esse dicit Caluinus, æterni Dei, quo omnes coguntur ad vtramque speciem Sacramenti percipiendam.

RESPONDEO; Hæc verba dicuntur solis Apostolis, qui tum ad mensam cum Christo sedebant. Id probo hac ratione: Particula, *omnes*, non semper in Scriptura accipitur vniuersalissimè pro omnibus hominibus, sed sæpe pro omnibus certi alicuius generis. Alioqui illud Pauli: *Omnes quærũt quæ sua sunt*, includeret etiam sanctissimos quosque; & illud: *Omnes peccauerunt*, Christum quoque comprehenderet; & illud: *Clamauerunt*

omnes, Crucifige eum; & similia, in Apostolos Domini conuenirent.

Videndum igitur est, an illud: *Bibite ex eo omnes*, vniuersalissimè capiatur, an pro aliquo certo genere. Et quidem vniuersalissimè, id est, pro omnibus hominibus capi non potest: nam sequeretur debere Sacramentum dari Turcis, Iudæis, Ethnicis; & illi enim homines sunt. Oportet igitur pro certo genere hominum illud accipere: quæro igitur quod sit illud hominum genus. Si dixerint omnes viros, excludentur fœminæ: si omnes fideles, includentur infantes, quos tamen etiam aduersarij excludunt. DICENT, esse omnes fideles adultos. SED INPRIMIS gratis hoc dicent; nec enim id facilè probare poterunt. DEINDE includentur abstemij, quos tamen etiam ipsi plerumque excipere solent. DENIQVE repugnat Marcus apertissimè, qui sic ait cap. 14. *Et biberunt ex eo omnes*; ista enim verba respondent illis: *Bibite ex eo omnes.* Quare eodem modo accipitur, *omnes*, apud Matthæum, & apud Marcum. Apud Marcum autem non intelliguntur per, *omnes*, omnes fideles adulti: nec enim verum esset: *Biberunt ex eo omnes*; ergo nec apud Matthæum intelligi possunt omnes fideles adulti. Quod si fortè dicant apud Marcum per, *omnes*, intelligi omnes fideles adultos, quia in Apostolis biberunt omnes: colligemus iam non obligari fideles ad calicem Domini bibendum, quia mandatum iam impleuerunt; iam enim biberunt, vt eis fuerat imperatum.

Restat igitur, vt mandatum solis Apostolis datum fuerit. Id quod potest etiam confirmari ex circumstantiis totius illius loci Euangelistæ Matthæi. Omnes enim clamant, hæc verba solis Apostolis dicta esse: *Cœnantibus*, inquit, *eis*. Quid est, *eis*, nisi Apostolis? Sequitur: *Accepit IESVS panem, & benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis.* Quibus discipulis dedit, nónne illis qui cum illo cœnabant? Sequitur: *Et ait; Accipite, & comedite, hoc est corpus meum.* Certè illis dixit: *Accipite, & comedite*, quibus dedit comedendum; dedit autem Apostolis solis, vt iam ostendimus. Sequitur: *Et accipiens calicem, gratias egit, & dedit illis.* Quibus illis? iisdem, quibus dederat panem, id est, solis Apostolis. Sequitur: *Dicens; Bibite ex hoc omnes.* Quibus hoc dixit, nisi illis, quibus dedit calicem? nam dedit dicens. Dedit autem solis Apostolis; ergo solis Apostolis dixit. Sequitur: *Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti, tunc dicit illis; Omnes vos scandalum patiemini in me, &c.* Qui dixerunt hymnũ cum Christo? qui exierunt in montem Olíueti? qui erant omnes illi scandalum passuri in illa nocte? nónne soli Apostoli? Clarissimè igitur patet, verba illa ad solos Apostolos pertinere.

Sed videamus nunc quid adferant aduersarij, vt probent illa dici ad omnes fideles. Lutherus in lib. de captiu. Babyl. cap. de Eucharistia tribus argumentis probat, illud: *Bibite ex hoc omnes*, non ad solos Apostolos dictum esse.

A PRIMVM est, quia non sine mysterio Dominus non dixit, Manducate ex hoc omnes; sicut dixit: *Bibite ex hoc omnes*; nimirum præuidebat futuros, qui dicerent, panem omnibus datum, calicem non item. Idem argumentum habet Caluinus in antidoto articulorum Parisiensium, art. 7.

RESPONDEO; Negamus, Christum non dixisse: *Manducate ex hoc omnes.* Tametsi enim id Euangelistæ non scripserint, Ecclesia tamen ex Apostolica traditione edocta, in sacro Canone Missę disertis verbis ponit, Christum dixisse: *Manducate ex hoc omnes.* Quam partem Canonis refert etiam S. Ambrosius libro 4. de Sacram. cap. 5. & post eum Paschasius in lib. de corpore Christi, cap. 15. Sed quid si etiam certò constaret, à Christo

B dictum non fuisse: *Manducate ex hoc omnes*, vt ab eo dictum fuisse constat: *Bibite ex hoc omnes*, quid inde aduersarij nostri lucrarentur? omnino nihil: caussa enim eius diuersitatis esset in promptu. Dominus enim panem fregit, & vnicuique partem suam dedit, non autem dedit panem integrum, quem inter se diuiderent, ideò nõ fuisset necesse dicere: *Manducate ex hoc omnes.* At calicem vnum & eundem dedit, vt ex eodem biberent omnes; dixit igitur: *Bibite ex hoc omnes*, vt intelligeret primus, non totum sibi exhauriendum, sed tantum relinquendum, quod omnibus sufficeret.

SECVNDVM argumentũ. Iisdem dictum est: *Manducate*, quibus dictum est: *Bibite.* Vel igitur totum

C Sacramentum datum est solis presbyteris, vel simul etiam laicis. Si laicis etiam, ergo omnibus dictum est: *Manducate, & bibite.* Si solis presbyteris, ergo non licet laicis dare vllam partem Sacramẽti, nec eis dictum erit, Manducate; non enim temerè dandum est, cui Christus prima institutione non dedit. De hac ratione ita gloriatur Lutherus: *Ego*, inquit, *fateor, ista me ratione mihi inuictâ superatum, nec legisse, nec audiuisse, nec inuenisse, quid contrà dicam.*

RESPONDEO; Christus prima illa institutione, Apostolis solis dedit totum Sacramentum, vt antè probatum est. Nec tamen valet illa Lutheri consequentia; Christus non dedit laicis, ergo non potest dari à nobis. Nam etsi non

D dedit, non tamen prohibuit dari: & alibi iussit etiam dari, cùm ait: *Hoc facite*, de quo loco postea dicemus.

TERTIVM argumentum. Christus dixit: *Hic est sanguis meus, qui pro vobis, & pro multis effundetur.* Hîc clarissimè vides, sanguinem dari omnibus, pro quorum peccatis fusus est. Quis autem audeat dicere pro laicis non esse fusum? ergo omnibus datur, & omnibus dicitur: *Bibite.* De hoc argumento sic Lutherus triumphat: *Hoc*, inquit, *maximè omnium vrget, penitusq; me concludit.*

RESPONDEO; Argumentum hoc verè concludit, non pro Luthero, sed contra ipsum. Nam si sanguis Domini dandus esset omnibus, pro quibus fusus est; dandus esset omnibus omnino homini-

hominibus, etiam Turcis, Iudæis, Ethnicis, & quibuscunque impiis. Sanguis enim ille pro omnibus fusus est, vt Scripturæ passim tradunt, Coloss. 1. 1. Corinth. 15. 1. Ioan. 2. & alibi. Philippus in Confessione Augustana, in articulo de vtraque specie, probat illud: *Bibite ex hoc omnes,* dictum esse non solùm Apostolis, sed etiam aliis, quia Ecclesia Corinthiorum à Paulo, qui à Domino edoctus fuerat, instituta vtraque specie vtebatur.

RESPONDEO; Argumentum est nimis infirmum. Ecclesia enim Corinthiorum vtebatur vtraque specie, quia Paulus, vel Domini exemplo, vel aliunde ostendit, & tradidit, licitam esse Communionem sub vtraq; specie. Sed nec Paulus citauit illud mandatum: *Bibite ex hoc omnes;* nec vllo verbo docuit, esse necessariam omnibus Communionem sub vtraque specie.

Ioannes Caluinus lib. 4. Institut. cap. 17. §. 48. 49. & 50. antequam solutionem nostram refellat, ita præfatur: *Alterum,* inquit, *effugium est, solos Apostolos in huius Cœnæ participationem à Christo admissos, quos iam in sacrificiorum ordinem allegerat, & cooptauerat. Velim tamen mihi ad quinq; postulata respondeant: quibus elabi non poterunt, quin facilè cum suis mendaciis reuincantur.* Hęc ille. Sed nec postulata illa quinq; aliquid momenti habent ad refellendũ id quod asserimus.

PRIMVM postulatum est: *Quo oraculo reuelata sit nobis ea solutio?* RESPONDEO; Oraculo Spiritus sancti per Scripturam Matthæi, & Marci, vt suprà ostendimus.

SECVNDVM: *Cur meliore illo seculo ab Apostolis ad mille vsq; annos postea sine exceptione omnes fiebant vtriusque symboli participes? Ignorabátne vetus Ecclesia, quos Christus conuiuas ad cœnam suam admisisset?* RESPONDEO; Falsissimum est, quod Caluinus assumit: iam enim ostendimus in Communione domestica, & ægrotorum, & laica clericorum, & in ipso etiam publico cœtu in templis sub vna specie fuisse communicatum in antiquissima Ecclesia. Deinde si esset verum, quod ipse assumit, non propterea sequeretur verba illa: *Bibite ex hoc omnes;* dicta esse aliis, quàm Apostolis. Nam Ecclesia vti potuit vtraq; specie, quia Dominus id non prohibuit, etiamsi non iusserit.

TERTIVM postulatum: *Cur de pane simpliciter dixit, vt ederent, de calice, vt omnes biberent?* QVARTVM; Si Dominus solis Apostolis, vt sacerdotibus Sacramentum dedit, quo iure datur nunc, vel ex parte, laicis? AD hæc responsum est paulò antè: sunt enim hæc Lutheri argumẽta, primum & secundum.

VLTIMVM postulatum: *An mentiebatur Paulus, cùm dicebat Corinthiis se accepisse à Domino, quod illis tradiderat? Nam postea traditionem declarat, vt omnes promiscuè vtroq; symbolo communicarent.* RESPONDEO; Apostolus nequaquam mentiebatur: sed planè mentitur Caluinus, dum ei tribuit, quod ipse non dicit. Non enim Paulus ita declarat traditionem Domini, vt dicat debere omnes diuino mandato sub vtraque specie communicare. Sed de loco Pauli infrà plura dicemus; & iam aliquid diximus in solutione argumenti Philippi.

Martinus Kemnitius loco citato in Examine, pagin. 635. addit hoc argumentum, quod more suo verbosissimè persequitur. Christus dixit: *Accipite, edite, bibite;* sed priora duo Synodus Tridentina vult ad laicos etiam pertinere; ergo & tertiũ illud, *Bibite,* ad laicos pertinet: nulla enim assignari potest caussa diuersitatis.

RESPONDEO; Remoueantur mendacia, & argumentum per se corruet. Nusquam enim Synodus Tridentina scriptum reliquit, illa verba: *Accipite, edite,* ad laicos pertinere, illud autem, *Bibite,* non pertinere. Concilium id solum docet, non teneri eos, qui Sacramentum non conficiunt, siue laici sint, siue sacerdotes, iure diuino ad vtramque speciem; cur autem qui conficiunt ad vtramq; speciem teneantur, ratio est, quia sacrificium integrum esse, & integrè consumi debet.

Hermannus Hamelmannus in lib. de vtraque specie parte 2. duo argumenta profert, præter argumenta Lutheri. PRIMVM est; Si solis Apostolis dictum esset: *Bibite ex hoc omnes;* ergo soli Episcopi communicare deberent sub vtraque; illi enim soli Apostolis succedunt. RESPONDEO; Etiã Sacerdotes succedunt Apostolis quatenus ad illos etiam pertinet præceptum conficiendæ Eucharistiæ, quod datum fuit Apostolis per illa verba: *Hoc facite in meam commemorationem.* Quare Sacerdotes etiam, propter perfectionem Sacramenti, tenentur sumere vtramq; speciem, cùm conficiunt Eucharistiam.

SECVNDVM argumẽtum Hamelmanni. Dominus ait Marc. 13. *Quod vobis dico, omnibus dico;* ergo illud: *Bibite ex hoc,* dictum Apostolis, omnibus dictum esse censendum est. RESPONDEO; Marcus non absolutè, & simpliciter posuit: *Quod vobis dico, omnibus dico,* sed addidit, *Vigilate.* Id ergo omnibus dictum est, vt vigilemus, & ad iudicium præparemur, de quo in eo loco Dominus concionatus fuerat, & multa omnibus vtilia dixerat. Alioqui si omnia quæ dicta sunt Apostolis, ad omnes pertinerent, oporteret omnes ire per mundum vniuersum, & prædicare Euangelium omni creaturæ, & alia id genus, quæ nemo sanæ mentis concederet. Atque hæc de primario aduersariorum fundamento.

TERTIVM testimonium Scripturæ est illud Lucæ: *Hoc facite;* iubet enim Dominus, vt faciant, quod ipse fecit. Ipse autem tria fecit, consecrauit, sumpsit, & distribuit omnibus præsentibus vtramque speciem: debent igitur Apostoli, & qui eis succedunt non tantùm consecrare, & sumere, sed etiam omnibus præsentibus dare speciem vtramque. Et confirmatur argumentum ex illa particula: *Similiter & calicem.* Nam ista particula (vt Kemnitius diligenter obseruari iubet pag. 533. & 535.) significat eandem esse rationem

panis,

panis,& calicis:& ſicut Dominus accepit,& dedit panem, & dixit: *Hoc facite;* ita quoque ſimiliter accepiſſe, & dediſſe calicem, & dixiſſe: *Hoc facite.*

RESPONDEO; Mirabilis eſt prouidentia Dei in ſanctis literis: nam vt non haberent hæretici iuſtam excuſationem, ſuſtulit eis omnem tergiuerſandi occaſionem. Nam Lucas illud, *Hoc facite,* poſuit poſt datum Sacramentum ſub ſpecie panis, poſt datum autem calicem illud non repetiuit, vt intelligeremus iuſsiſſe Dominum, vt ſub ſpecie panis omnibus diſtribueretur Sacramentum; ſub ſpecie autem vini non item.

Nec quidquam momenti habet illud, *ſimiliter,* quod tantopere Kemnitius vrget: nam non refert illud, *ſimiliter,* niſi acceptionem; eſt enim ſenſus, Similiter poſtquam cœnauit, accepit calicem. Quod autem non referat omnia, quę Chriſtus fecit circa panem, vt vellet Kemnitius, patet, quia Chriſtus panem non ſolùm accepit, & benedixit, & dedit, ſed etiam fregit,& fractum diuiſit inter accumbentes: calicem autem non fregit, nec diuiſit ipſe diſcumbentibus, ſed dedit integrum, vt vnus alteri porrigeret. Præterea Paulus 1.Corint.11. cùm habeat eandem particulam, *ſimiliter,* non tamen habet, *dedit,* ſed ſolùm, *accepit.* Non igitur illud, *ſimiliter,* referri poteſt ad verbum, *dedit.* Quod autem non referat illud mandatum, *Hoc facite,* perſpicuum eſt ex ipſo contextu; ſic enim legimus: *Similiter & calicem, poſtquam cœnauit, dicens; Hic calix, &c.* Vbi debet ſubintelligi verbum, cum quo benè cohæreat ille accuſatiuus *calicem.* tale autem verbum non eſt, *Hoc facite.* Quæ enim eſſet hæc oratio, Similiter & calicem hoc facite? Sententia ergo illa eſt, quam diximus: *Similiter & calicem accepit dicens, &c.*

QVARTVM teſtimonium Scripturæ eſt in verbis illis B.Pauli 1.Corinth.11. *Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis, &c.* Traditio Apoſtolica ſine dubio omnes obligat: tradidit autem Paulus omnibus vtramque ſpeciem eſſe ſumendam. Et præterea Paulus tam poſt ſpeciem panis, quàm poſt ſpeciem vini repetit Domini mandatum: *Hoc facite.* Et denique poſtea adiungit: *De pane illo edat, & de calice bibat.* In hoc argumento mirè ſibi placent aduerſarij. Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. de Euchariſtia: *Vltimo,* inquit, *ſtat inuictus Paulus, omnium obſtruens ora, &c.* Et infrà: *Non dicit,* inquit, *permiſi vobis.* Et infrà: *Tradidiſſe eſt præcepiſſe.* Et in libro contra Angliæ Regem: *Hoc argumentum,* inquit, *dixit aſſertori Sacramentorum, Noli me tangere.*

RESPONDEO; In vltimis verbis nulla eſt difficultas; illud enim: *De pane illo edat, &c.* ſequitur poſt ea verba: *Probet ſeipſum homo, & ſic de pane illo, &c.* Quibus verbis non iubet Apoſtolus, vt fideles edant panem, vel calicem bibant abſolutè; ſed modum pręſcribit, quo vti debent, ſi edere, & bibere velint vtiliter.

A PORRO illa verba: *Ego tradidi vobis,* in nullo auctore ſignificârunt vnquam, Ego præcepi, ſeu imperaui. Et DEINDE, quàm eſſet pulchra illa verborum Pauli connexio, ſi ita efferretur. Ego tradidi vobis, id eſt, mandaui, quoniam Dominus IESVS, in qua nocte tradebatur? Et illud 1.Corinth.15. *Tradidi vobis, quoniam Chriſtus mortuus eſt,* quàm pulchrè hoc modo interpretaremur, Præcepi vobis, quod Chriſtus mortuus eſt? ADDE, quòd Kemnitius in 2. parte Examinis, pagina 541. non eſt veritus Prophetæ Germanico Luthero in faciem reſiſtere. Scripſit enim illud *tradidi,* non ſignificare Præcepi, cuius tamen contrarium, vt ſuprà citauimus, Lutherus di-
B xerat.

Sed tamen alio modo ex eodem verbo Kemnitius argumentatur, & vt ipſe dicit, pulcherrimum conficit argumentum. Paulus enim cùm ait, *tradidi,* non præcipit: non enim auſus fuit in vſu Sacramentorum aliquid præcipere, ſed tradit Chriſti præceptum. Et ne putemus eum tradere præceptum ſolis presbyteris, qui erant Corinthi, in principio epiſtolæ dicit ſe ſcribere omnibus qui erant Corinthi; immò etiam omnibus aliis Chriſtianis. Nam addidit: *Cum omnibus, qui inuocant nomen Domini noſtri* IESV CHRISTI.

SED hæc omnia falſa, friuola, & ineptiſsima ſunt. Nam INPRIMIS falſum eſt, Paulum tradidiſſe præceptum Chriſti de vtraque ſpecie ſu-
C menda. Quid enim tradiderit explicat, cùm ait: *Quoniam Dominus* IESVS, *in qua nocte tradebatur, accepit panem, etc.* vbi videmus tradi hiſtoriam de inſtitutione Sacramenti, non autem præceptum de vtraque ſpecie ſumenda.

DEINDE falſum eſt, Paulum nihil fuiſſe auſum præcipere circa vſum tanti Sacramenti; illud enim: *Probet ſeipſum homo,* præceptum Pauli eſt, nec enim in Euangelio legitur. Et illa: *Cùm conuenitis, inuicem exſpectate,* &; *Qui eſurit, domi manducet,* eiuſdem Apoſtoli ſunt. qui etiam plura ſe ordinaturum aſſerit, cùm ait: *Cetera cùm venero, diſponam.* Quare Auguſtinus epiſt.118. Apoſtolorum præceptum eſſe dicit, vt hoc Sacramentum à ieiunis ſumatur.

D POSTREMO falſum eſt, epiſtolam ad Corinthios ſcriptam eſſe ad omnes fideles, ita vt omnia, quæ ibi habentur, ad omnes pertineant. Num enim ad omnes pertinet: *Auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter Gentes?* &; *Alius dicit: Ego ſum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ?* Porrò illud in inſcriptione: *Cum omnibus qui inuocant nomen Domini,* non ſignificat ſcribi epiſtolam ad omnes, ſed ſignificat ſcribi ad Corinthios, quibus Apoſtolus precatur pacem & gratiam cum omnibus, qui inuocant nomen Domini noſtri IESV CHRISTI. Nec tamen negamus, quin epiſtola illa aliquo modo ad omnes pertineat; doctrina enim, quæ ibi traditur, communis eſt omnibus: ſed non ideò omnia, quæ ibi dicuntur, ad omnes pertinent, ac ſi ad omnes ſcripta eſſet.

Iam verò illud, *Hoc facite*, quod in hac epistola bis ponitur, nihil caussę nostrę officit. Nam post panis consecrationem absolutè ponitur: *Hoc facite in meam commemorationem*; post calicem autem idem repetitur, sed cùm conditione: *Hoc*, inquit, *facite quotiescunque bibetis.* Et certè non sine caussa Spiritus sanctus modum loquẽdi mutauit. Non significant igitur hæc verba posteriora, vt calix debeat dari, vel sumi necessariò, sed modum præscribunt, vt si id fiat, fiat in memoriam Dominicæ passionis.

Quæritur à Doctoribus, quid propriè demonstret illud, *Hoc*, cùm Dominus ait: *Hoc facite*; an demonstret id, quod Dominus egit, id est, consecrationem, & distributionem, an quod egerunt discipuli, id est, manducationem, & bibitionem, an vtrumque simul. Sed ad rem nostram id non refert, quando constet illud præceptum non dari absolutè, nisi de vna specie.

Videtur tamen sententia Ioannis à Louanio valde probabilis, qui docet, verba Domini apud Lucam, ad omnia referri, id est, ad id, quod fecit Christus, & id, quod egerunt Apostoli, vt sensus sit; Id quod nunc agimus, ego dum consecro, & porrigo, & vos, dum accipitis, & comeditis, frequentate deinceps vsq; ad mundi consummationem. Profert enim prædictus auctor veteres Patres, qui illa verba modò referunt ad Christi actionem, vt Cyprianum epist. 3. lib. 2. & Damascenum lib. 4. de fide, cap. 14. modò ad actionem discipulorum, vt Basilium lib. regularum moralium, reg. 21. & Cyrillum Alexandrinum lib. 12. in Ioan. cap. 58. Paulum autem idem auctor docet referre potissimùm illa verba ad actionem discipulorum, id quod ex verbis sequentibus colligitur: *Quotiescunque enim*, inquit, *manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis.* Et præterea idem planum fieri potest ex instituto, & proposito B. Pauli. Nam Apostolus eo loco emendabat errorẽ Corinthiorum, Corinthij autem non errabant in consecratione, sed in sumptione, quia non debita cum reuerentia sumebant: quare accommodat ea verba ad suum vsum, ac docet, Christum præcepisse, vt actio cœnæ celebraretur in memoriam passionis, & ideo attentè, & reuerenter sumenda esse tanta mysteria.

CAPVT XXVI.

Refelluntur obiectiones ex Patribus.

MVLTA loca ex Patribus aduersarij citant; quæ duabus de caussis parum, aut nihil eis prodesse possunt. PRIMO, quia iisdem Patribus (vt Ioannes à Louanio rectè monuit) in rebus grauioribus nihil credunt. Maior pars eorum Patrum apertissimè docet transsubstantiationem

A panis in carnem vi consecrationis, quam tamen aduersarij magno consensu reiiciunt, & cùm citantur à nobis Patres, ipsi ad solum verbum Dei prouocant, Patribus omnibus contemptis. SECVNDO, quia reuera Patres benè intellecti nihil eorum habent, quæ ipsi illis tribuunt. Nec tamẽ mirandum esset, si aliquis eorum obscurius loqueretur, cùm tempore ipsorum non fuerit ista quæstio introducta, sitné vtraque species necessariò sumenda.

Percurramus Patres, quos illi citant, ordine temporum, quo floruerunt. IGNATIVS in epist. ad Philadelphienses: *Vnus est*, inquit, *panis omnibus confractus, vnum poculum omnibus distributum.*

B Respondeo PRIMVM; In Latinis codicibus, non habetur vnus calix omnibus distributus, sed vnus calix totius Ecclesię. Est enim communis calix, quia pro omnibus offertur Deo. Neq; multum fidendum est Græcis codicibus, quos Kemnitius magni facit: multi sunt enim in eis errores, vt quiuis facilè animaduerteret qui conferret eos codices Græcos, qui nunc extant, cùm testimoniis Ignatij, quæ citantur ab Athanasio in epist. ad Epictetum, & à Theodoreto in Dialogis contra Eutychianos. Adde, quòd ipsi Magdeburgenses, Cent. 2. cap. 4. art. de Eucharistia, citant hunc locum Ignatij, vt nos habemus.

SECVNDO respondeo; Ignatium in illis verbis, etiam vt à Kemnitio citantur, facere vim in
C vnitate calicis, non in vniuersalitate bibentium. Docet enim vnum esse calicem, non autem debere, vel etiam solere ab omnibus sumi; vt hic sit sensus: Cùm in Ecclesia aliqui sumunt Eucharistiam sub specie panis, omnes illi vnum panem sumunt, non multos; & cùm aliqui sumunt sub specie vini, vnus calix omnibus illis distribuitur, non multi. Vnde ibidem ait: *Vna est caro, vnus est sanguis, vnus panis, vnum poculũ, vnus Christus, vnum Baptisma, vna Ecclesia, &c.*

TERTIO denique addere possumus, ad summum quantumuis exprimantur ista verba, nihil aliud ex eis elici posse, nisi fuisse vsum illo tempore, cùm pauci erant Christiani, vt omnibus
D daretur potus calicis. Sed hoc exemplum est, non præceptum.

SECVNDO loco IVSTINVM proferunt: *Iustinus*, inquit Kemnitius, *vetustissimus scriptor, cùm descripsisset Communionem sub vtraque specie, mox subiungit, Apostoli in Euangeliis, ita sibi Christum præcepisse, tradiderunt.*

RESPONDEO, illa verba Iustini, vbi commemoratur Christi præceptum, non pertinent ad Communionem, sed ad consecrationem. Nam etiamsi de Communione aliquid dixerat Iustinus antea, tamen immediatè ante illa verba, quę aduersarij citant, Iustinus declarat, quid sit, & quomodo fiat Eucharistia, ac dicit, panem per verbum Dei prolatum in consecratione, fieri Eucharistiam, & non esse amplius communem

panem,

panem, sed ipsius IESV carnem, & sanguinem: tum ne videatur rem tam miram ex capite suo finxisse, subiungit: *Apostoli enim in commentariis suis, quæ Euangelia dicuntur, ita præcepisse sibi* IESVM *tradiderunt.* Quibus verbis significat Apostolos tradidisse, sibi à Domino præceptum, vt verbo Dei consecrarent panem, & ea consecratione ex pane facerent corpus ipsius. Idem patet ex sequentibus verbis: Iustinus enim addere curauit verba illa Euangelij, quibus Domini præceptum continetur, atq; ait: *Eum enim pane accepto, cùm gratias egisset, dixisse; Hoc facite in meam recordationem: hoc est corpus meum; & similiter accepto calice dixisse, Hic est sanguis meus.* vbi nulla fit mentio Communionis, sed solius Institutionis.

TERTIVS est CLEMENS Alexandrinus, qui lib. 2. Pædagogi, cap. 2. ait: *Bibere sanguinem* IESV, *est participem esse incorruptionis diuinæ.* Hinc verò colligunt aduersarij, non posse participare incorruptionem, qui non bibit sanguinem.

Respondeo PRIMVM; Non sequitur illa negatiua ex affirmatiua. Non enim quia potus sanguinis dat incorruptionem, ideò non habet incorruptionem, qui non bibit sanguinem; potest enim aliunde, nimirum ex corpore Domini, haberi eadem illa incorruptio, iuxta illud Ioannis 6. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Nam etiam in rebus corporalibus argumentum non valeret; Vinum nutrit, ergo qui vinum non bibunt, nutriri non possunt. Non valet, quia non solùm vinum, sed multa etiam alia nutriunt.

SECVNDO; Sanguis Domini non dat incorruptionem, quia bibendo sumitur, sed quia sumitur. Vis enim in ipso sanguine est, non in modo bibendi; sanguinem autem verè sumunt, qui sub vna specie communicant, vt suprà diximus.

Eadem solutio valet ad locum TERTVLLIANI, qui QVARTVS numerari potest. Ex libro de resurrectione citat Caluinus illud: *Caro corpore, & sanguine Christi vescitur, vt anima de Deo saginetur.* Sed præter communem solutionẽ, non est prætereundum Tertullianum dixisse, nos sanguine vesci, non, bibere sanguinem; vescimur autem sanguine, cùm eum sumimus per modum cibi sub specie panis.

QVINTO proferunt ORIGENEM homil. 16. in Num. *Populus Christianus in vsu habet sanguinem bibere.*

Respondeo PRIMO; Habet in vsu, non in præcepto. SECVNDO; Vt eum vsum habeat populus Christianus, non necesse est, vt singuli de populo bibant, sed satis est, si in Ecclesia aliqui sint, qui id faciant: multa enim sunt in vsu populi Christiani, quæ tamen non à singulis fiunt.

SEXTVS est S. CYPRIANVS, ex quo tria loca producunt. PRIMVS est in epist. 2. lib. 1. vbi dicit, sanguinem Domini dandum esse fidelibus,

A vt roborentur ad martyrium. SED ad hunc locum respondimus suprà cap. 22.

Vrgent porrò illa verba eiusdem epistolæ: *Quomodo ad martyrij poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in Ecclesia poculum Domini iure Communicationis admittimus?* Hinc enim colligi videtur, ius habere laicos ad sanguinem Domini petendum, ac proinde iustè non posse eis denegari.

RESPONDEO; Hoc loco confirmatur potius, quàm infirmatur sententia nostra. Cyprianus enim loquitur in ea epistola de lapsis, quibus ab Episcopis ablatum erat ius Communionis: ac hortatur Cornelium Papam, vt lapsis
B imminente noua persequutione restituatur ius communicandi, si nimirum ad pœnitentiam redierint, ne inermes ad prælium pro fide inueniantur. Ius ergo laicorum ad communicandum à sacerdotibus datur, & à sacerdotibus tollitur: & sicut possunt Prælati ob crimina tollere ius communicandi, ita possunt ob alias iustas caussas disponere, & ordinare de modo communicandi, sub vna specie, vel altera. Præterea si tempore Cypriani habuissent laici ius petendi calicem, certè habuissent ex consuetudine illius temporis: ergo cùm sit hoc tempore contraria consuetudo introducta, & lex præterea in generalibus Conciliis promulgata, non habent amplius ius illud laici, nisi fortè probare possint,
C quod hactenus nõ fecerunt, expresso Dei mandato se ius illud habere.

SECVNDVS locus est in lib. 2. epist. 3. vbi sic loquitur Cyprianus: *Quidam vel ignoranter, vel simpliciter in calice Domini sanctificando, & plebi ministrando non hoc faciunt, quod Christus fecit, & docuit.* Hinc colligunt Christum docuisse, vt calix plebi ministraretur. Et auget difficultatem Kemnitius; nam si illi reprehenduntur, qui loco vini aquam ministrabant, cùm tamen & calicem, & verba retinerent, quantò magis reprehendendi sunt, qui totum calicem sustulerunt?

RESPONDEO; Non agit eo loco Cyprianus, oporteátne calicem populo præbere, an non: sed tantùm, vt si ministretur, ex vino misto, non
D ex aqua sola constet, & hoc dicit Dominum docuisse, vt calix Eucharistiæ ex vino misto, non ex aqua sola constet.

Quod autem Kemnitius addit, omnino absurdissimum est, nimirum grauius, & reprehensibilius esse non dare plebi calicem, quàm dare in sola aqua consecratum. Nam qui dant in sola aqua consecratum, corrumpunt Sacramentum Christi, quia mutant materiam; & populum decipiunt, cui ꝓ sanguine Domini meram aquam tribuunt, quę grauissima sacrilegia esse, non dubium est: & denique pugnant cum Domini pręcepto, quod semper vrget Cyprianus, quia Dominus iussit fieri, quod ipse fecit, dum ait: *Hoc facite;* ipse autem calicem vini misti consecrauit, non calicem aquæ. At præbere populo Eucha-

ristiam sub vna specie, nullum sacrilegium, nullam fraudem, nullius præcepti præuaricationem continet.

Et sanè mirum est, aduersarios tantopere vrgere testimonium huius epistolæ, cùm in disputatione de sacrificio, & de miscenda aqua vino in calice, hanc epistolam contemnant: & argumenta, quæ in ea habentur pro mistione aquæ, refutare non vereantur.

TERTIVS locus est in serm. de cœna Domini, vbi sic loquitur auctor: *Lex esum sanguinis prohibet, Euangelium præcipit, vt bibatur.*

Respondeo PRIMVM, non dicit auctor sermonis (nec enim Cyprianus est, sed aliquis posterior) Euangelium præcipere, vt bibatur sanguis ab omnibus, sed tantùm vt bibatur. Hoc enim ipso, quod Dominus instituit Sacramentum hoc sub specie cibi, & potus, iussit manducari, & bibi; sed ad hoc satis est, si ab aliquibus bibatur, vt in Ecclesia fit.

DEINDE Cyprianus non facit vim in bibendo, sed in sumendo sanguinem: promiscuè enim loquitur de esu, vel potu sanguinis. Nam in loco citato: *Lex*, inquit, *prohibet esum sanguinis, Euangelium præcipit, vt bibatur.* Vbi cùm opponat tãquam contraria, bibere sanguinem, & non edere sanguinem, apertè significat se pro eodem accipere esum, & potum. Et in eodem sermone idem auctor paulò pòst dicit: *Potus, & esus ad eandem pertinent rationem.* Accipiunt autem Catholici laici verè sanguinem Domini cum corpore sub specie panis: id quod iste auctor non solùm fatetur, sed etiam dicit propter eam caussam in sola specie panis esse cibum & potum. Sic enim ait initio sermonis: *Manducauerant, & biberant de eodem pane secundum formam visibilem, &c.*

SEPTIMO proferunt AMBROSIVM ex lib. de initiandis mysteriis, cap. 9. *Illis aqua fluxit è petra, tibi sanguis è Christo.* Item citat Caluinus verba Ambrosij ad Theodosium teste Theodoreto li. 5. hist. cap. 18. *Qua audacia poculum sanguinis preciosi, ore tuo participabis?* SED hæc nihil ad rem faciunt. Fatemur enim datam aliquando vtramque speciem laicis, sed negamus id iure diuino mandatum.

OCTAVO profert Caluinus HIERONYMVM in cap. 2. Malach. *Sacerdotes, qui Eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt.* RESPONDEO; Nihil noui audimus.

NONO proferunt CHRYSOSTOMVM hom. 18. in 2. ad Corint. *Est autem*, inquit, *vbi nihil differt sacerdos à subdito, vt quando fruendum est horrendis mysteriis: similiter enim vt illa percipiamus, digni habemur. Non sicut in veteri lege partem quidem sacerdos comedebat, partem verò populus: verùm omnibus vnum corpus proponitur, & poculum vnum.* RESPONDEO; Vim facit in re, quæ sumitur, non in speciebus, vel in modo sumendi; alioqui falsum esset discrimen, quod ipse ponit inter nouam, & veterem legem. Nam si agatur de speciebus, etiam nunc partem

A sumit sacerdos, partem populus: nemo enim sumit integrum panem. Hoc igitur est discrimen inter veteris, & noui Testamenti sacrificium, quòd illud diuidebatur per partes, nec poterat ab vno sumi totum: & inde fiebat, vt alij maiorem partem, alij minorem haberent; & sacerdotum ordinariè erat pars potissima. At hoc nostrum totum, & integrum datur singulis: nec plus habet sacerdos, quàm laicus; licet symbola sint maiora vel plura in Communione sacerdotum. Fuisse autem Chrysostomi ætate, & in ipsa Chrysostomi Ecclesia liberum communicare sub vna specie, manifestè patet ex eo exemplo, quod suprà citauimus ex Sozomeno, & Nicephoro.

B DECIMO loco proferunt AVGVSTINVM. Ac PRIMVM citant illud lib. quæstionum in Leuiticum, quæst. 57. *Ad bibendum sanguinem, omnes exhortantur qui volunt habere vitam.* RESPONDEO; Augustinus eodem modo loquitur de potu sanguinis, quo suprà diximus loquutum esse Cyprianum, seu quisquis fuit auctor in sermone de cœna Domini: non enim vim facit in modo bibendi, sed in ipsa sumptione sanguinis, qui idem efficit, siue sumatur per modum cibi, siue per modum potus. Nam idem Augustinus ibidem, sicut antea Cyprianus, opponit vt contraria, non comedere sanguinem, & bibere sanguinem: *A cuius*, inquit, *sacrificij sanguine in alimentum sumendo non solùm nemo prohibetur, sed ad bibendum exhortantur omnes, &c.*

C SECVNDO proferunt ex eodem Augustino illa verba in sermone de Sacramentis apud Bedam in 10. cap. prioris ad Corinth. *Simul hoc sumimus, simul bibimus, quia simul viuimus.* RESPONDEO; Nulla concluditur hinc necessitas sumendi sanguinis Domini per modum potus. Nam etiamsi sanguis Domini sub specie vini sit signum, & caussa vitæ spiritualis, & ideò rectè dicatur: *Simul bibimus, quia simul viuimus*, tamen non sequitur negatiua, Non simul bibimus; ergo non simul viuimus. Nam possumus simul viuere comedendo: est enim cibus Eucharistiæ eodem modo signum, & caussa vitæ, quo est calix.

D TERTIO proferunt illud: *Nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne iure communicatur.* Quam sententiam ex Augustino citat Algerus lib. 2. cap. 8. RESPONDEO; Ea sententia non Augustini, sed Paschasij est, libro de corpore Domini, cap. 19. neque nobis vlla ratione aduersatur. Non enim PASCHASIVS loquitur de speciebus Sacramenti, sed de re contenta, ac docet non posse sumi carnem exanguem, neque sanguinem, nisi cum suo corpore: & illum non iure communicare, qui sentit vnum accipi sine altero. Eodem sensu dixit idem Paschasius, cap. 17. *Non rectè caro Christi sine diuinitate sumitur, nec diuinitas sine carne præstatur.*

VNDECIMO proferunt GELASIVM, cuius ea verba recitantur à Gratiano, canon. Comperimus, de consecr. dist. 2. *Comperimus quod quidam*

sumpta tantummodò corporis sacri portione, à calice sacri cruoris abstineant. Qui procul dubio (quoniam nescio qua superstitione docentur obstringi) aut Sacramenta integra percipiant, aut ab integris arceantur: quia diuisio vnius, & eiusdem mysterij sine grandi sacrilegio non potest prouenire.

RESPONDEO; Duplex ad hunc locum dari solet solutio. VNA est, quòd loquatur Gelasius de solis sacerdotibus sacrificantibus, qui nullo modo debent vnam speciem sine altera sumere, cùm ipsorum sit, holocaustum consumere. Hæc solutio ex eo probabilis redditur, quod Gratianus, qui ex epistola Gelasij, quæ modò fortasse non extat, capitulum illud desumpsit, hunc ei præfixit titulum: *Corpus Christi sine eius sanguine sacerdos non debet accipere.* B

ALTERA solutio est, Gelasium reprehendere illos duntaxat, qui ex errore Manichæorum à calice abstinebant, quales erant tum ipsi Manichæi, tum Priscillianistæ. Isti enim ideò à calice abstinebant, tum quia abhorrebant à vino, tum quia existimabant Christum non habuisse verùm sanguinem. Quare Gelasius non damnat eos, qui iusta de caussa à calice se abstinent, sed qui ex superstitione, vt verba ipsius indicant: *Quoniam*, inquit, *nescio qua superstitione docentur obstringi.* Isti enim magno sacrilegio Sacramentum diuidebant, quia soluebant IESVM opinione sua, & ideò rectè iubebantur aut integra Sacramenta, & quidem sub vtraque specie sumere in signum correcti erroris, aut simpliciter à Sacramento arceri. Vnde (vt suprà diximus) S. Leo serm. 4. de Quadragesima, ad Manichæos detegendos iubebat obseruari, non eos, qui modò sub vna, modò sub vtraque specie communicabant; sed eos tantùm, qui nunquam sub vtraque communicabãt. Illud enim eo tempore signum erat Manicheismi: errore autem illo sublato, ordinariè omnes sub vna communicabant, vt ex ordine Romano suprà ostendimus.

DVODECIMO proferunt GREGORIVM Papam, qui lib. 4. Dialog. cap. 58. dicit Christi sanguinem iam non in manus infidelium, sed in ore fidelium fundi: & homil. 22. in Euangel. dicit ore corporis, & ore cordis Christi sanguinem hauriendum esse.

DECIMO TERTIO proferunt BEDAM, qui similia verba habet in homilia festi Epiphaniæ. RESPONDEO; Sancti isti Patres sumi dicunt Christi sanguinem ore corporis, quod nos non negamus esse faciendum; bibi autem debere ore corporis, aut sub specie vini sumi, ipsi non dicunt.

DECIMO QVARTO proferunt HAYMONEM, qui in cap. 10. 1. ad Cor. exponēs illud: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Domini est?* dicit eum calicem vocari participationem, seu communionem, quia omnes ex illo vno participant. RESPONDEO; Loquitur iste auctor, vt suprà loqui diximus Ignatium, &

A Chrysostomum de vnitate calicis: significat enim eos, qui sanguinem Domini sumunt, ex vno calice sumere.

DECIMO QVINTO proferunt THEOPHYLACTVM, qui sic ait in cap. 11. prioris ad Corint. *Tremendus hic calix cunctis, pari conditione est traditus.* RESPONDEO; Loquitur Theophylactus de eo tempore, quo scripta est epistola ad Corinth. edisserit enim Pauli sententiam, atque id loquitur, quod Paulus in summa, & breuissimè dixerat. Paulus arguebat diuites, qui in cœnis illis, quæ tunc fiebant in Ecclesia, non dignabantur communicare epulas suas lautiores cum pauperibus. Hos ergo arguit, quasi Pauli nomine Theophylactus, & inter alia hoc argumentum adducit, non debere eos abhorrere à pauperibus, quando calicem suum Christus ex æquo omnibus dederit, id est, tam pauperibus, quàm diuitibus. Hæc autem sentẽtia etiamsi tunc maximè locum habuit, cùm Communio sub vtraq; specie erat omnibus libera: tamen etiam nunc locum habet. Nam & nunc pari conditione calix iste cunctis, id est, tam diuitibus, quàm pauperibus conuenit: sumunt enim ex calice cuncti sacerdotes, siue diuites sint, siue pauperes; laici non sumunt, siue diuites, siue pauperes sint.

DECIMO SEXTO proferunt PASCHASIVM, qui in lib. de corpore Christi, cap. 15. sic exponit illud: *Bibite ex hoc omnes; Id est,* inquit, *tam ministri, quàm reliqui credentes.* RESPONDEO, tria sunt hîc C breuiter obseruanda. PRIMVM est, locum istum videri omnino corruptum, & pro illa voce, *Bibite*, debere esse, Edite; vt Ioannes à Louanio non sine caussa suspicatur. Nã hæc verba præcedunt: *Hic solus est, qui frangit hunc panem, & per manus ministrorum distribuit credentibus, dicens; Accipite, & bibite ex hoc omnes, &c.*

SECVNDO obseruandùm est, non exponere Paschasium verba Domini, vt sunt apud Matthæum: *Bibite ex hoc omnes*, sed vt videntur dici à Christo, dum in Ecclesia distribuitur Sacramentum. Nam ipse ait Christum hoc dicere, cùm per manus ministrorum Sacramentum distribuit credentibus: verba autem illa Domini Matt. 26. D dicta sunt, cùm Dominus per se, non per ministros, Sacramentum distribueret. Et præterea verba illa, vt dicta sunt in prima institutione Sacramenti, nullo modo admittunt illam explicationem; Bibite omnes, tam ministri, quàm reliqui credentes: nulli enim tunc erant ministri à credentibus distincti in mensa Domini.

TERTIO obseruandum est, verba Paschasij, vt iam se habent, nostræ sententiæ plurimum fauere: significant enim bibendum esse Domini sanguinem, sed in specie panis, non in specie vini; quomodo etiam Cyprianus serm. de cœna Domini dixit, panem manducari & bibi. Vnde Thomas VValdensis, tomo 2. de Sacramentis, cap. 93. ex hoc loco Paschasij colligit sanguinem bibi posse sub specie panis.

A DECIMO SEPTIMO proferunt BERNARDVM, qui serm. 3. in ramis palmarum, dicit alimoniam corporis, & sanguinis Domini in prima cœna Domini exhibitam, ac deinceps frequentari mandatam.

RESPONDEO; Sub specie panis integra alimonia est corporis, & sanguinis Domini, vt suprà ostendimus: quare Dominus iussit frequentari istam alimoniam, sed non præcepit, an sub vna, vel sub vtraq; specie id fieri deberet.

DECIMO OCTAVO proferunt Concilium TVRONICVM, quòd Burchardo referente lib. 5. cap. 9. decreuit, dandam esse ægrotis Eucharistiam intinctam sanguine Domini, vt presbyter verè possit dicere: *Corpus, & sanguis Domini nostri* IESV CHRISTI.

B RESPONDEO; Locus hic nihil iuuat aduersarios: nam panem intinctum comedere, præsertim exsiccatum, & in pixide diu retentum, vt in eo Concilio habetur, non est bibere, ipsi autem potum requirunt. Deinde decretum illud emendatum fuit: damnatur enim illa intinctio panis in Concilio Bracarensi III. can. 1. & rectè. Nam intinctio vel fit vt habeatur sanguis Domini, vel vt habeatur per modum potus. Si vt habeatur, frustrà intingitur panis, quia in specie panis non deest sanguis cum corpore. Si vt habeatur in specie potus, frustrà etiam intingitur, quia (vt dixi) non bibitur ille panis sic intinctus, sed solùm editur.

C DECIMO NONO proferunt Concilium III. BRACARENSE, citatum can. 1. sed vt plurimùm nomine Iulij Papæ, quomodo citatur istud decretum etiam à Burchardo lib. 5. cap. 1. à Gratiano dist. 2. de consecr. can. Cùm omne, & à Micrologo de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 19. Proferunt igitur testimonium huius decreti, vbi habetur non esse dandum populo panem intinctum in sanguine, quia Dominus legitur dedisse vtramq; speciem seorsim, id est, primò speciem panis, posteà speciem vini.

RESPONDEO; Concilium prohibet quidem rectè illam intinctionem ex eo, quòd Dominus non intinctum panem dedit, nec poterat probari illa intinctio vllo testimonio, vel exemplo

D Scripturarum, non tamen Concilium addit, debere dari vtramque speciem. Præterea si hoc etiam Concilium diceret, responderemus Conciliũ loqui de eo tempore, quo libera erat Communio sub vtraque specie: tunc enim iis, qui vtramque speciem cupiebant, Concilium iubet dari vtramque speciem, non autem panem intinctum.

VICESIMO proferunt impudentissima tria mendacia sub nomine trium generalium Conciliorum. Lutherus in disputatione contra Concilium CONSTANTIENSE, dicit Concilium in hæc verba loquutum in suo decreto: *Licet Christus instituerit, vt omnes communicent sub vtraq; tamen hoc non obstante, nos volumus, vt omnes communicent sub vna.* Ex quibus verbis habemus Conciliũ agnouisse, & docuisse veritatem, quòd sit de iure diuino Communio sub vtraq; : licet idem Concilium contrarium statuerit. Vnde Lutherus ibidem dicit, Concilium damnasse Christi doctrinam, & ipsum Christum pro Hæresiarcha habuisse. SED est mendacium intolerabile: nam nihil eiusmodi habet Concilium, immò è contrario definit, nõ esse de iure diuino, sumere vtramque speciem. Verba autem vnde Lutherus mendacium fabricauit, sunt ista in sess. 13. *Licet Christus instituerit, & dederit Sacramentum post cœnam sub vtraq; specie discipulis; hoc non obstante obseruanda est Ecclesiæ consuetudo, vt non sumatur nisi à ieiunis.* Vbi Concilium non loquitur de vtraque specie, cùm ait: *Hoc non obstante*; sed tantùm de tempore communicandi. Neque dicit seruandum Ecclesiæ morem, non obstante Christi præcepto, sed non obstante Christi exemplo: ille enim dedit post cœnam ex peculiari caussa, quæ modò non habet locum.

Quamuis autem hoc mendacium iamdudum in Luthero à Catholicis detectum, & confutatum fuerit: tamen discipuli eius semper illud vrgent, vt apertissimè indicent, se ex electione, & ex pura malitia mentiri velle. Idem enim mendacium non ante multos annos repetiuit Illyricus in Apologia pro Confessione Antuerpiensi, cap. 14. vbi expressè dicit, Concilium agnouisse Christum instituisse, vt daretur Sacramentum sub vtraque. Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 570. temperat nonnihil hoc mendacium, tamen ipse quoque mentitur, illud *non obstante*, quam vocat sceleratam clausulam, referri ad Communionem sub vtraque specie.

SECVNDO idem Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. de Eucharistia, dicit Concilium BASILEENSE declarasse, licere Bohemis vtramq; speciem sumere contra id, quod antè statuerat Concilium Constantiense. SED hæc est mera impostura. Concilium enim Basileense idem docet sess. 30. quod Constantiense sess. 13. Neq; vsquam declarauit licere Bohemis Communionem sub vtraque sine Ecclesię dispensatione; sed concessit eam facultatem (teste Aenea Syluio in historia Bohemica, cap. 52.) cum ea conditione, vt crederent Communionem sub vna esse licitam, & proinde non esse contra ius diuinum.

TERTIO incredibili impudentia Illyricus in Apologia Confessionis Antuerpiensis, cap. 14. dicit Concilium TRIDENTINVM conuictum fulgore verbi Dei, tandem agnouisse suum errorem, & permisisse Communionem sub vtraque. SED legantur sessio 21. & 22. Concilij, & mendacium euanescet.

CAPVT XXVII.

Refelluntur obiectiones ex ratione.

PRÆTER testimonia Scripturæ, & Patrum, obiiciunt aduersarij aliquot rationes ex Scripturis deprōptas, quas breuiter diluemus. PRIMA ratio à figura. Hebræi omnes in deserto biberunt aquam de petra, dicente Paulo 1. Cor. 10. *Et omnes eundem potum spiritualem biberunt.* Ergo in deserto huius vitæ debent omnes bibere sanguinem Domini: illa enim in figura contigerunt illis.

RESPONDEO; Non biberunt illi aquam de petra simul cum cibo spirituali, vt suprà ostendimus, sed diuerso loco, & tempore: quare tam cibus ille, quàm potus signum fuit Eucharistiæ sub vna specie sumendæ.

SECVNDA ratio ab institutione. Christus instituit cœnam sub duplici specie: ergo sub duplici sumenda est, alioqui non erit cœna Domini, sed pars eius.

RESPONDEO; Si propriè, & secundum Euangelium loqui velimus, cœna Domini nō constat nisi ex vna specie. Nam Luc. 22. sic legimus: *Cœnantibus illis, accepit* IESVS *panem, &c.* Et postmodum multis interiectis: *Similiter & calicem postquam cœnauit.* Et 1. Cor. 11. *Similiter & calicem postquam cœnauit.* Itaq; in cœna non dedit nisi Eucharistiam, sub specie panis, quæ propriè respondet cœnæ Iudaicæ, & agno Paschali: post cœnam autem dedit calicem. Vnde etiam Cyprianus in sermon. 5. de lapsis dicit, calicem offerri solere præsentibus post expleta solennia, id est, finita iam Missa. Deinde etiamsi cœna Domini vtraq; specie constaret: tamen quia quælibet species continet rem vtriusq; speciei, tam esset integra cœna ex vna specie, quàm ex duabus; sola enim differentia esset in vasis, quibus inferuntur cibi. Pertinent tamen duæ species ad sacrificij perfectionem, vt sæpe diximus, sed non est necesse, vt sacrificium, quoad omnia signa, sumatur ab omnibus: satis enim est, si pro omnibus offeratur.

TERTIA ratio ab exemplo Domini, & Apostolorum. Dominus calicem omnibus præsentibus dedit: Apostoli quoque omnibus dabant. Vnde 1. Cor. 10. *Non potestis bibere calicem Domini, & calicem dæmoniorum.* Et 1. Cor. 12. *Omnes in vno Spiritu potati sumus.*

RESPONDEO; Exempla probant rem non esse illicitam iure diuino, non autem esse præceptam, vel necessariam; alioqui teneremur sumere Eucharistiam post alios cibos, & noctu, & post lectionem pedum: hæc enim omnia Dominus fecit. Locus autem ille: *Omnes in vno Spiritu potati sumus*, perperam adducitur, & sępissimè inculcatur à Kemnitio: non enim ibi agitur de potu sanguinis Domini, sed de potu Spiritus, quē haurimus in Baptismo.

A QVARTA ratio à Testamento. Christus proximus morti, Testamentum condidit, & eo legauit omnibus filiis suis corpus, & sanguinem suum, vt patet Luc. 22. & 1. Cor. 11. Ergo Testamentum corrumpunt, & iniustè filios Dei fraudant paterna hæreditate, qui laicis negant sanguinem Domini.

RESPONDEO; Hæreditas nobis relicta, non est panis, neq; vinum, sed corpus, & sanguis Domini, quę duo dantur tam sub vna, quàm sub duplici specie; hoc solum interest, quod qui bibunt ex calice, accipiunt hæreditatem in duabus tabulis: qui non bibunt, accipiunt illud idem in vna tabula. Sed hæc differentia nullius momenti est, quod attinet ad participandam hæreditatem.

B QVINTA ratio à fine huius Sacramenti. Finis est Sacramenti huius, vt commemoremus Christi mortem. Sed non significatur Christi mors integrè per vnam speciem; ergo debent vtramque sumere, qui volunt Christi mortem per hoc Sacramentum commemorare. Tenentur autem omnes mortem Domini commemorare, dum Sacramentum hoc percipiunt, teste Paulo 1. Cor. 11. ergo tenentur omnes vtramque speciem sumere.

RESPONDEO; Dupliciter commemoratur in Sacramento Christi mors. VNO modo per repræsentationem, & significationem. ALTERO modo per memoriam, & narrationem. Aliter

C enim commemoratur aliqua victoria in comœdia, vbi omnia repræsentantur ad viuum; alio modo cùm quis eius victorię recordatur, & aliis narrat, & inde lætatur. Priore modo commemoratio mortis Domini, non fit manducando, & bibendo, sed consecrando, & offerendo Deo Eucharistiam: imitatio enim mortis Domini est illa separatio corporis à sanguine in signis sensibilibus. Vnde Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 58. & alij Patres passim in immolatione constituunt repræsentationem mortis Dominicæ: atque ad hanc repręsentationem perfectè exprimendam fatemur requiri vtramque speciem. Posteriore modo commemoratio fieri potest manducan-

D do, & bibendo: qui enim participant de hoc sacrificio, recordari debent cum gratiarum actione mortis Domini, quæ in eo sacrificio repræsentatur. Sed ad hoc non requiritur vt vtraque species sumatur. Qui enim vnam speciem sumit, iam didicit ex consecratione, & oblatione per eam repræsentari corpus vt mortuum; atque ita illam vnam sumendo, in memoriam reuocare potest, & debet Christi mortem. Quare Paulus 1. Cor. 11. de vtraque specie seorsim dixit: *Hoc facite in meam commemorationem.*

SEXTA ratio à fructu. Dicit enim Kemnitius dulcissimam consolationem sumi ex calice, quâ necesse est priuari eos, qui sub vna tantùm specie communicant. RESPONDEO; Non dubium est, quin in potu optimi vini valde dulciter pala-

tum, & gula oblectetur: sed Catholici non quærunt in Sacramentis istam corporalem palati, & gulæ consolationem. Si dicant se loqui de calice vt inuisibili, & insensibili modo sanguinem Domini continet; nos respondemus eundem sanguinem totum in specie panis contineri, & ideò non priuari laicos dulcissima consolatione spiritus, quæ ex Domini sanguine percipitur.

SEPTIMA ratio à simili. Si potest laicis tolli pars Eucharistiæ, ergo & pars Baptismi, vel Pœnitentiæ. RESPONDEO; Si agatur de partibus essentialibus, nulla pars Sacramenti vllius tolli potest: non est autem pars essentialis species vini, sed materialis, & integralis tantùm Eucharistiæ. Si agatur de integralibus, planè tolli potest pars aliqua, etiam in aliis Sacramentis. Nam Baptismus olim fiebat per immersionem, nunc plerumque per aspersionem; & certè multò minus abluit aspersio, quàm immersio; immò trina mersione aliquando vtebantur fideles, aliquando vna duntaxat.

OCTAVA ratio. Si potest tolli calix, ergo & panis; & ita poterunt laici priuari penitus Sacramento. RESPONDEO; Potest tolli panis, si detur calix: vtrumque autem simul tolli nequit, quia tenemur Sacramentum Eucharistiæ percipere.

NONA ratio à maiori. Datur laicis remissio peccatorum, ergo non potest eis negari signum illius remissionis: signum autem calix est. RESPONDEO; Argumentum contrario modo valeret. Datur signum remissionis, ergo remissio negari non potest, quia alioqui signum esset falsum. At remissio cur non potest sine signo dari? Præterea signum remissionis propriè non est calix, sed Baptismus, & Absolutio: calix enim signum est precij, quo peccata remissa sunt, & spiritualis potus, quo animæ nostræ reficiuntur.

DECIMA ratio, item à maiori. Datur laicis sanguis Domini, ergo negari non debet symbolum eius sanguinis, quod est longè vilius. RESPONDEO; Si habent ipsum Domini sanguinem, cur tantopere litigant pro signo? certè qui pecunias per schedulam promissas iam accepit, non multum laborat de schedula. Deinde negatur symbolum, quia tutius datur res illa præciosissima sub vno, quàm sub duobus symbolis. Et hæc de ratiunculis Lutheri, & sectatorum eius: ex quibus manifestè colligitur nihil eos habere iustę caussę, cur tantopere de Ecclesia querantur ob calicis ablationem.

CAPVT XXVIII.

Ecclesiam iustis de caussis præcepisse Communionem sub vna specie.

SEQVITVR iam illa quæstio; Vtrum iustè Ecclesia præscripserit modum communicādi sub vna tantùm specie: quæ sanè quæstio, si vera sint quæ hactenus diximus, facili negotio explicari potest. Demonstrabimus autem Ecclesiam rectè id fecisse, si breuiter probauerimus Ecclesiam potuisse id facere, & iustissimas caussas habuisse, cur id faceret.

AC PRIMVM quidem illud ita demonstratur. Ecclesia potest ordinare, & præscribere ea, quæ ad substantiam Sacramentorum non pertinent, nec sunt iure diuino ordinata. Sed ritus communicandi sub vna, vel sub duabus speciebus eiusmodi est: potest igitur ab Ecclesia ordinari, & præscribi. Propositio certissima est, nam cùm à Deo nulla regula data sit, aut nulla erit regula, nullus ordo, aut is ab Ecclesia statui debet. Præterea patet exemplis. Nam aliquando Ecclesia iussit baptizari homines sub trina mersione, quando caussa id requirebat, vt patet ex canone quadragesimo nono Apostolorum, & Tertulliano libro de corona militis: & tamen eadem Ecclesia, postulante certa caussa contrarium ritum, contrarium statuit, nimirum, vt tantùm vna mersione daretur Baptisma, vt patet ex Concilio IV. Toletano, capite quinto. Denique id expressè docet Augustinus in epistola 118. & probat ex illo 1. Corinth. 11. *Cetera cùm venero, disponam.* Assumptio autem probatur. Nam non esse iure diuino mandatam Communionem sub vtraque, tota disputatione superiore probatum est: non pertinere autem ad Sacramenti substantiam, patet, quia vsus rei nunquam est de essentia rei permanentis, cùm sit reipsa posterior. Communio autem est vsus Sacramenti, & Sacramenti, vt suprà probauimus, quod est res permanens, non actio transiens; non igitur est de essentia eius.

IAM verò habuisse Ecclesiam legitimas caussas id præscribendi, probatur. Nam PRIMO mouit Ecclesiam consuetudo iam recepta, & approbata consensu gentium, & populorum: non enim Concilium Constantiense primum instituit istum vsum, sed prohibuit tolli, & abrogari.

SECVNDO mouit Ecclesiam ad hunc vsum stabiliendum, & lege firmandum, quod videret ab hæreticis & ex errore oppugnari. Nam primus, qui cœpit oppugnare vsum receptū Communionis sub vna specie, fuit Petrus Dresdensis, vt

sis, vt initio docuimus ex Aenea Syluio; ille autem infectus erat lepra VValdensium, & proinde erat Sacramentarius, vel ipso teste Luthero, qui librum de Eucharistia ad VValdéses scripsit. Sacramentarij autem non credunt concomitantiam sanguinis Domini cum corpore in specie panis, vnde etiam ij Lutheranorum maximè vrgent vtramque speciem, qui cum Sacramentariis rident concomitantiam, vt Illyricus, Hamelmannus, & Heshusius. Ceteri autem Lutherani qui concomitantiam non negant, ex alio pernicioso errore petunt vtramq; speciem, quia nimirum existimant iure diuino esse præceptam, & propterea totam Ecclesiam à longo tempore in hac re turpiter errasse, quod nullo modo fieri potest. Cùm igitur Ecclesia certa fide teneret in qualibet specie totum esse Christum, & vsum eiusdem Ecclesiæ nó posse esse erroneum, meritò ob huius grauissimi erroris detestationem non permisit abrogari consuetudinem vnius speciei.

Tertio mouit Ecclesiam vniformitas, & concordia populi Christiani in Sacramento hoc percipiendo, quod est Sacramentum pacis, & vnitatis. Nam si in vna specie detur Communio, in toto orbe terrarum poterit esse idem vsus, vt modò videmus in Ecclesia Catholica toto orbe dispersa: at si libera esset Communio, vel sub vtraque specie imperaretur, non posset vllo modo seruari vniformitas. Nam qui vinum non ferunt, vt abstemij, & qui vinum comparare non possunt, nisi difficulter, cogerentur aut nunquam, aut rarissimè communicare, aut vnam speciem vel inuiti accipere, cùm interim alij sub vtraque frequentissimè communicarent, quæ certè magna inæqualitas esset. Ex quo etiam nonnulli rectè colligunt, quòd si Dominus voluisset Communionem sub vtraque esse necessariam omnibus, non instituisset Sacramentum in pane, & vino, sed in pane, & aqua; vt esset materia facilis, & in promptu in qualibet regione. Nam alioqui possent Boreales prouinciæ, & aliæ, vbi vinum non inuenitur, existimare, se Christo curæ non fuisse, aut non ita, vt alias prouincias, quando Sacramentum instituit.

Qvarto mouit, & quidem vehementer, irreuerentia, & prophanationes tanti Sacramenti, quæ vix euitari possent in tanta fidelium multitudine, si omnibus daretur vtraque species, vt suprà demonstrauimus.

A

CAPVT XXIX.

De veneratione huius Sacramenti.

Postrema controuersia restat de veneratione sanctissimi Sacraméti; quæ quidem breuissimè disputabitur, quòd magna ex parte dependeat ab his, quæ iam dicta sunt.

Quod igitur ad adorationé attinet, Sacramétarij omnes negant, Sacramentum adorandum, & idololatriam appellant eiusmodi adorationé, vt patet ex Caluino lib. 4. Instit. cap. 17. §. 35. & a-
B libi. Neq; id mirũ videri debet, cùm ipsi nó credant Christum reipsa esse præsentem, & panem Eucharistiæ reipsa nihil esse nisi pané ex furno. Quare Clebitius in lib. de victoria veritatis, & ruina Papatus Saxonici 3. parte, arg. 9. docet, ex Lutheranorũ sententia, qui agnoscũt in Eucharistia verum Christi corpus, necessariò sequi adorationem esse côcedendam. Et Ministri Tigurini in Apologia, edita anno M. D. XLV. contra vltimã Lutheri Confessionem, apertè fatentur, se cũ Catholicis fideliter adoraturos Sacramentum, si crederẽt ibi esse verum Domini corpus.

Porrò Lutherani distinguunt de adoratione; vel enim fit adoratio in vsu Cœnæ Dñi, vel extra eum, vt cùm defertur Eucharistia honoris gra-
C tia per plateas cum facibus, & hymnis. Et quidé extra vsum, omnes ferè clamant idololatriam esse illam adorationem. Vnde Lutherus in lib. ad VValdenses vehementer agit contra processionem, quæ fit in festo corporis Domini.

De adoratione autem in vsu, non eodem modo loquuntur omnes. Nam alij simpliciter damnant eam adorationem, etiamsi credant ibi esse corpus Domini verè, vt Lutherus in libro de Eucharistia ad VValdenses, Philippus in iudicio suo de Cœna Dñi, quod edidit anno M. D. LIX. quando iã Sacramétarius magna ex parte factus erat. Item Illyricus in Côfessione Antuerpiensi, & Apologia eiusdem Confessionis, cap. 14.

Alij tamen in vsu Cœnæ contendunt Christi
D corpus esse adorandum, vt idem Lutherus in formula Missæ; & in libro de verbis: *Hoc est corpus meum*, & alibi. Bucerus in actis colloquij Ratisponensis, Ioan. Brentius in Apologia pro Confessione VVittembergensi pericope 2. Kemnitius in 2. parte Exam. Tridentini Concilij, sess. 13. cap. 5. vbi tamen more suo insigne mendacium admiscet, nullum esse, qui dubitet an Christi corpus in Cœna sit adorandum, nisi qui cum Sacramentariis aut neget, aut dubitet in Cœna verè Christum esse præsentem. Sed hoc mendacium redarguit abundè Illyricus cum aliis, qui cùm Sacramentarios acerrimè oppugnent, negant tamen Christum in Eucharistia esse adorandum.

Tametsi autem posteriores isti auctores con-

cedant Christum in Eucharistia esse adorādum: vt tamen à Catholicis, saltem in modo loquendi dissentiant, negant Sacramentum Eucharistiæ esse adorandum, & eo nomine Catholicos reprehendunt, quasi ἀρτολατρείαν doceant, quia Sacramentum ipsum absolutè dicimus adorandum. Vide Kemnitium, & Brētium, loco citato, & Tilmannum Heshusium in lib. de erroribus Pontificiorum, tit 17. errore 21. & 22.

Sed hæc mera calumnia est. Catholici enim cùm negent panem in Sacramento remanere, quomodo possent asserere ἀρτολατρείαν, id est, panis adorationem? Neq; vllus Catholicus est, qui doceat ipsa symbola externa per se, & ꝓpriè esse adoranda cultu latriæ, sed solùm veneranda cultu quodam minore, qui omnibus Sacramētis conuenit, cultu autem latriæ dicimus per se, & propriè Christum esse adorandum, & eam adorationem ad symbola etiam panis, & vini pertinere, quatenus apprehenduntur vt quid vnum cum ipso Christo, quem cōtinent. Quemadmodum, qui Christum in terris vestitum adorabāt, nō ipsum solùm, sed etiam vestes quodammodò adorabant, neq; enim iubebāt eum vestibus nudari, antequam adorarent, aut animo, & cogitatione separabant à vestibus, cùm adorarent: sed simpliciter Christum, vt tunc se habebat, adorabant; tametsi ratio adorandi nō erant vestes, immò nec ipsa humanitas, sed sola diuinitas.

De modo autem loquendi, fatemur Sacramentū ipsum dici adorādum, vt Concilium Tridentinum loquitur: sed hoc exponitur dupliciter. Qui enim sentiunt Sacramentum Eucharistiæ formaliter esse corpus Christi, vt est sub illis speciebus, concedunt etiam formaliter Sacramentum dici adorandum: qui autem docent Sacramentum Eucharistiæ formaliter esse species panis, & vini, vt Christum continent, illi docent consequenter Sacramentum Eucharistiæ materialiter adorandum. Sed quidquid sit de modo loquendi, status quæstionis non est, nisi an Christus in Eucharistia sit adorādus cultu latriæ.

His præmissis, probatur Christum in Eucharistia esse adorandum hoc argumēto. Deo verò debetur adoratio latriæ, Deuter. 6. & Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Christus autem vt est in Eucharistia, siue in vsu, siue extra, est Deus verus, vt omnes fatentur; igitur adorandus est cultu latriæ.

Ad hoc argumentum respondent Lutherus, Illyricus, & Caluinus. Primo, negando consequentiam; quia Christus adorandus quidem est, sed vbi ipse iubet se adorari, siue vbi est vt adoretur, nimirum in cœlo. In Eucharistia autem non est vt adoretur, sed vt manducetur; non enim ait; Accipite, & adorate: Sed; *Accipite, & manducate.*

Secundo respondēt, Christum quidem esse adorandum, sed non esse in Eucharistia Christum, sed corpus Christi, nec esse idem corpus Christi, & Christum.

Sed ista friuola sunt. Nam Inprimis adoratio Dei non est alligata certo loco, vt patet Ioan. 4. sed vbique Christus adorari potest, & debet, quādo cum eo tractare debemus: non enim cōuenit illi adoratio, quia in cœlo est, vel in alio loco, sed quia est Deus. Præterea non erat Christus quondam in præsepi, vt adoraretur, sed vt membra eius ibi requiescerent, & tamē Magi illum in præsepi adorārūt, Matth. 2. sic etiam cùm ambularet in terris, non ambulabat, vt adoraretur, sed vt doceret, & tamen passim adorabatur, vt Matth. 8. 9. 14. 15. 20. Ioan. 9. & alibi. Et quādo hìc in terris Principes aliquò proficiscuntur, nō eunt ad eum finem, vt ab occurrentibus salutētur, & tamē nemo illis occurrit, quin se eis prosternat, ac reuerenter salutet. Quare aduersarij pluris faciunt Principem terrenum, immò quēlibet amicū suum, quàm Christum, cùm solum Christum sine vllo honore excipiant, nec dignētur ei assurgere, nisi expressè id eis præcipiatur. Adde, quòd licet non sit primaria ratio institutionis Sacramēti, vt Christus ibi adoretur, tamē etiam ista ratio quædā fuit, vt haberemus Christum magis præsentem, & vt præsentem honoraremus: vnde Eusebius Emissenus homil. 5. de Paschate, dicit institutum esse Sacramētum hoc, vt coleretur Christus iugiter per mysterium.

Altera solutio planè est impia, & Nestoriana. Nam etiamsi non esset nisi corpus Christi in Eucharistia, tamen adhuc adorari deberet ab iis, qui recipiunt mysterium Incarnationis: illud enim corpus vnitum esset diuinitati hypostaticè, etiāsi ab anima, & sanguine diuulsum esset, vt fuit, quando iacuit in sepulchro. Adde, quòd satis probauimus suprà totum Christum esse in quauis Eucharistiæ specie.

Secundo, probatur adoratio ex traditione Patrum: & quoniam loca plurima in 2. libro adducta, & expensa sunt, hìc satis erit loca ipsa annotare. Vide Dionysium de Ecclesiastica hierarchia, cap. 3. part. 3. Clementem lib. 2. constit. Apostol. cap. 61. Origenem homil. 5. in diuersa loca Euāgelij; Cyrill. Hierosolymit. Catechesi 5. mystagogica; Ambrosium lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. Eusebium Emissenum homil. 5. de Paschate; Theodoretum in 2. Dialogo; Nazianzenum in oratiōe de sancta Gorgonia; sed duos pro omnibus audiamus. Sanctus Ioan. Chrysostomvs homil. 61. ad populum Antiochenum: *Si pura sunt vestimenta,* inquit, *adora, & communica.* Vide eundem homil. 83. in Matth. homil. 24. in 1. ad Corinth. homil. 3. in epist. ad Ephes. & in homil. de enceniis, & in altera de S. Philogonio. Avgvstinvs in Psal. 98. *Nemo,* inquit, *illam carnem manducat, nisi prius adorauerit.* Vide eundem epist. 118. cap. 3. epist. 120. cap. 27. in Psalm. 21. concione prima.

CAPVT XXX.

Soluuntur obiectiones.

SVPEREST vt obiectiones aduersariorum diluamus. PRIMO, Lutherus in libro ad VValdenses obiicit, in Sacramentis præcipuè ad verba Sacramentalia attendere oportere: & inde colligit, non debere homines occupari circa adorationem, ne videlicet adorationi intenti obliuiscantur verborum.

RESPONDEO; Nititur hoc argumentum fundamento illo putrido, quòd Sacramenta sint instituta ad instruendum animum, & excitandam fidem, quod millies iam refutatum est. Deinde adoratio ex verbis oritur: inde enim mouemur ad adorandum, quia audimus illud esse corpus Domini. Vnde vnum iuuatur ex altero, tantum abest, vt vnum alterum impediat.

SECVNDO, obiicit idem. Adoratio ex fide procedere debet; fides autem nititur verbo Dei. Sed verbum Dei non dicit, Christum in Eucharistia esse adorandum.

RESPONDEO; Verbum Dei satis monet, & præcipit, Christum adorari debere in Eucharistia, cùm docet illum verè esse Deum, & esse in Eucharistia: & alibi iubet Deum adorari.

TERTIO, obiicit Caluinus. Apostoli cùm primùm communicarent, non leguntur prostrati in terram adorasse Sacramentum.

RESPONDEO; Apostoli non debuerunt maiorem honorem exhibere Christo in specie panis latenti, quàm in forma humana visibiliter præsenti: non autem poterant semper prostrati cum Christo agere, & præsertim in cœna, quando recumbere cum eo illis necesse erat. Itaque certis vicibus illum proni adorabant, aliàs autem mente, & animo venerabantur agnoscentes verum Dei Filium. Reliqua Caluini argumēta ex Nicæna Synodo, & ex illa præfatione; *Sursum corda*, & ex aliis quibusdam locis, suprà soluta sunt in 2. libro.

QVARTO, argumentātur alij. Si ideò Sacramentum Eucharistiæ adorandum est, quia ibi Christus est: igitur omnis creatura adoranda erit, quia in omni creatura Deus est.

RESPONDEO; Longè aliter est Christus in Eucharistia, & in aliis rebus Deus. Nam in Eucharistia vnum tantùm suppositum est, idq; diuinum; cetera omnia ad illud pertinent, & cum illo vnum quid faciunt, licet non eodem modo: ideò rectè totum illud simul adoratur, vt antè diximus de Christo vestito. At in aliis rebus Deus quidem est, sed non est vnum suppositum cum illis; neque dici possunt vnum quid Deus, & creatura, in qua est Deus.

QVINTO; Ista adoratio exposita est manifesto periculo idololatriæ; fieri enim potest, vt impius Sacerdos fingat se consecrare, nec tamen

A reipsa consecret: igitur omittenda est.

RESPONDEO; Si argumentum valeret, omittenda esset non solùm adoratio, sed etiam Communio. Nam Communio exposita est periculo accipiendi merum panem pro corpore Christi. Sed nullum est periculum idololatriæ in eo, qui simpliciter, & bona fide Sacramentum adorat: adoratio enim ex intentione potissimùm pendet. Quare sicut is, qui panem non consecratum iniuria afficeret, putans consecratum esse, grauissimè peccasset in CHRISTVM: sic etiam contrà, qui panem eundem adorat, quòd certò credat non esse panem, sed Christum, is propriè, & formaliter Christum adorat, non panem.

B SEXTO, Honorius III. instituit, vt Sacramētum adoraretur; & paulò pòst Vrbanus IV. addidit festum diem, & solennem processionem: ergo totus iste ritus nouus est, & ab humano ingenio excogitatus.

RESPONDEO; Honorius, vt ex cap. Sanè, de celebratione Missarum, intelligi potest, non instituit primus Sacramenti huius adorationem, sed monuit solùm, vt præsides Ecclesiæ operam darent, ne tantum Sacramētum debito honore fraudaretur. Vrbanus autem IV. instituit quidem primus festum corporis Domini, & solennem illam processionem, & eius decretum confirmauit Clemens V. cum vniuerso Concilio

C Viennensi, vt habetur in Clemētina vnica, de reliquiis, & veneratione Sanctorum; sed ea institutio nullo modo reprehendi potest. Nam aut reprehēdenda esset, quia noua, & sine Dei mandato, vel quia sine iusta caussa introducta. Nouitas non potest reprehendi: omnia enim festa aliquando fuerunt noua, nec vlla inueniuntur in Testamento nouo ab ipso Christo instituta, vel imperata. Exstant etiam exempla legis veteris. Nam festum sortium à Mardocheo, & Ester sine vllo Dei mandato institutum fuit, & ab omni Synagoga receptum, vt patet Ester 9. Festum item victoriæ Iudith, institutum fuit ab Hebræis sine vllo Dei præcepto, Iud. 16. Denique festum Enceniorum, institutum à Macha-

D bæis, 1. Machabæor. 4. ipse etiam Dominus celebrare de more Iudæorum voluit, Ioan. 10. vt intelligeremus licere Ecclesiæ noua festa introducere.

Fuisse autem optimas rationes eius festi introducendi, patet ex Clementina suprà citata; sed duæ videntur præcipuæ. PRIMA est, vt populus Christianus Deo gratias ageret, ob tātum & tam singulare beneficium nobis impensum; quæ ratio est omnium festorum, tum in veteri Testamento, tum in nouo institutorū. Quare nisi quis neget, in hoc Sacramento singulare beneficium à Deo nobis præstitum, aut certè non putet, Deo pro beneficiis gratias esse agendas, non video qua ratione possit hoc festum reprehendere.

ALTERA caussa est, vt populus instruatur circa mysteria fidei nostræ, & eorũ assiduè recordetur, ac præsertim, quando ea mysteria ab hæreticis oppugnantur: faciliùs enim rudiores discunt, & retinent mysteria Incarnationis Domini, Passionis, Resurrectionis, Ascensionis, & similia, ex celebratione festorum, quæ singulis annis recurrant, quàm ex libris, vel concionibus. Pari ratione meliùs discunt rudiores in Eucharistiæ Sacramento verè esse Christum præsentem, & proinde falsam esse hæreticorum doctrinam, ex publica adoratione totius Ecclesiæ, & honore illo eximio, qui huic Sacramento exhibetur, quàm ex multis concionibus. Quare si hoc festum nondum institutum esset, expediret planè, vt hoc tempore institueretur, tum vt fideles instruerentur, tum etiam vt reipsa hæresim confutarent, & fidem veram facto protestarentur.

SEPTIMO, obiicit Kemnitius argumentum (vt ipse putat) insolubile, contra processionem, & circumgestationem venerabilis Sacramenti. Nam 1. Reg. 4. legimus, filios Israël bona quidem intentione, sed absque Dei mandato, adduxisse arcam Dei in castra, existimantes per eam arcæ circumgestationem se victoriam de hostibus relaturos. Sed contrà accidit; nam & exercitus fusus est, & Sacerdotes occisi, qui arcam adduxerant, & ipsa arca ab hostibus capta fuit.

RESPONDEO; Caussa tot malorum non fuit

A

arcæ adductio ad castra, sed peccata præterita Israëlitarum, & præcipuè Sacerdotum Ophni, & Phinees filiorum Heli, vt Deus ipse testatur, 1. Reg. 2. & 3. Nam alioqui arca erat in castris, quando insignem victoriam retulit Saul 1. Reg. 14. & rursus erat in castris, quando Ioab superauit filios Ammon, 2. Reg. 11. Et cùm Israëlitæ, Num. 14. ab Amalecitis victi sunt, Scriptura monendum putauit, nõ fuisse tunc arcam Dei cum illis, qui præliabantur.

Denique placuisse Deo, honorem arcæ impensum in solenni processione, & circumgestatione, siue ipse id mandasset, siue non, perspicuum est ex variis Scripturæ diuinę testimoniis.

B

Iosue 6. solẽnis circumgestatio arcæ septem diebus celebrata, effecit, vt Hiericho sine sanguine Hebræorum caperetur: & illa quidem processio à Deo mandata fuit. Sed 2. Reg. 6. & 7. & 3. Reg. cap. 8. solennissimæ, & Deo gratissimæ leguntur processiones, cùm arca Domini deferretur de loco in locum, quas tamen Dominus minimè fieri iusserat. Atq; hæc de tota controuersia pro instituta breuitate sufficiant.

LIBER QVINTVS, DE EVCHARISTIA,

QVI EST PRIMVS DE SACRIFICIO MISSAE.

DE SACROSANCTO, AC DIVINISSIMO SACRIFICIO MISSÆ, aduersus huius temporis hæreticos disputaturus, commodum esse duxi in tot cōtrouersias disputationem vniuersam partiri; quot sunt de sacrificio eodem canones in Concilio Tridentino. PRIMA *igitur controuersia erit, sitné Missa sacrificium verè, ac propriè dictum.* SECVNDA, *quale sacrificium sit, propitiatoriúmne, an solùm laudis, et gratiarum actionis.* TERTIA, *quibus prosit, viuentibus tantùm, an etiam mortuis.* QVARTA, *liceátne in Sanctorum honorem, & memoriam Missas celebrare.* QVINTA, *de modo, ac ritu celebrandi, an licitæ sint Missæ priuatæ.* SEXTA, *an Missa lingua vulgari celebranda sit.* SEPTIMA, *an quæ leguntur in Missa, debeant omnia alta voce legi.* OCTAVA, *de cæremoniis Missæ, quæ in actione, aut rebus consistunt.* NONA, *de veritate, & antiquitate eorum omnium, quæ leguntur in Missa.*

Sed ante has omnes quæstiones duo quædam præmittenda sunt. VNVM, *de vocabulo Missæ.* ALTERVM, *de voce, natura, definitione, & partitione sacrificij. His enim explicatis, intelligetur status principalis quæstionis, sitné Missa verum sacrificium: quem statum aduersarij, & Kemnitius maximè, dedita opera perperam explicant. Auctores, qui de sacrificio tractant, habes in fine capitis quinti.*

CAPVT PRIMVM.

De voce, Missa.

VT IGITVR à vocibus incipiamus, de nomine Missæ, quatuor dicenda sunt; quæ sit eius antiquitas, quæ etymologia, quæ significationes, & quo sensu accipiatur à Catholicis, cùm dicunt Missam esse sacrificium.

A Antiquissimam, & vsitatissimam in Ecclesia Latina esse hanc vocem, dubitari nō potest. Exstat enim apud AMBROSIVM lib. 5. epist. 33. *Ego,* inquit, *mansi in munere, Missam facere cœpi, orare in oblatione Deum, vt subueniret.* Exstat apud AVGVSTINVM sermone 91. de tempore: *In lectione,* inquit, *quæ nobis ad Missas legenda est, audituri sumus, &c.* Exstat idem vocabulum apud Victorem Vticensem, lib. 2. histor. de persecutione VVandalica, apud Cassianum, libro 3. de canonico diuinarum orationum, & Psalmorum ordine: apud Leonem epist. 81. ad Dioscorum, & 88. ad Episcopos Germaniæ, & Galliæ: apud Felicem IV. in epist. 1. apud S. Benedictum in regula capit. 17. Apud Gregorium I. lib. 1. epist. 12. & libro 4. epist. 10. & alibi passim. Denique in antiquissimis Conciliis, vt in Romano, sub Syluestro primo. in Carthaginensi II. cano. 3. in Carthaginensi IV. canone 84. Ilerdensi canone 4. Valentino canone 1. Agathensi can. 47. Aurelianensi I. canone 28. quæ omnia testimonia ante annos circiter mille, & eo amplius conscripta sunt.

Quod verò attinet ad etymologiam, Lutherani solita impudentia deducunt à voce Hebraica מָעֻזִּים, quæ habetur Danielis 11. vbi de Antichristo legimus: *Deum autem Mahuzim colet in loco suo.* Itaque volunt aduersarij, atque inprimis Kemnitius in 2. parte Exam. Concilij Tridentini, in ipso principio disputationis de sacrificio Missæ, Missam esse DEVM, seu arcem, & robur Antichristi Romani, id est, Papæ; idque probant, quia diuina prouidentia factum videtur,

B vt Missa in voce congrueret cum Deo illo Antichristi.

SED nos ex hoc ipso loco Danielis, probamus Deum Mahuzim nihil habere cōmune cū Missa, & esse potiùs idolum aliquod, si in diuinis literis ludere liceat, Lutheranorū. Nam in codē cap. legimus, Regem illū, qui colit Deū Mahuzim, esse

Regem

Regem Aquilonis, & contra eum in prælium venturum Regem Austri, & nominatim Romanos contra eundem illum Regem pugnaturos: nam voces illas Hebraicas צִיִּים & כִּתִּים testatur S. Hieronymus in commentario, ab Hebręis exponi, Romanos, & Italos. Quod si Australes, & nominatim Romani pugnãt cum Rege, qui colit Deum Mahuzim; certè Deus Mahuzim non est Deus Romanorum, neque est Missa, nisi velint iam Missam à Romanis oppugnari, ab Aquilonaribus defendi.

PRAETEREA Rex ille, qui colit Deum Mahuzim, vt in eodem capite legimus, non colit vllos alios Deos, neq; Deos patrum suorum, sed contra vniuersa numina consurgit. Porrò Romanos aduersarij asserunt colere Deos innumerabiles, & plurima idola, nimirũ omnes Sanctos, & Sanctas, & eorum reliquias atque imagines. Ipsi autem aduersarij nostri cõtra imagines, reliquias, & ipsos etiam Sanctos apertè consurgunt; deberent igitur, si consequenter loqui vellent, ingenuè confiteri, suum esse Deum Mahuzim, non autem Papistarum.

ADHAEC, si Deus Mahuzim est Deus ab Antichristo fabricatus, & erectus, & Antichristus natus est post annum Domini D C. vt communiter Lutherani docent, quomodo potest Deus ille Mahuzim esse Missa, quæ lõgè est antiquior, vt iam ostendimus ex Ambrosio, Augustino, aliisque Patribus vetustioribus?

DENIQVE Deum Mahuzim non palàm, sed clàm Antichristus colet. Sic enim conciliantur verba eiusdem Prophetæ, quæ inter se pugnare videntur, cùm dicat ab Antichristo omnes Deos contemnendos, vt solus ipse, vt Apostolus declarat ad Thessalonicenses, habeatur Deus; & tamen in eodem capite mox adiungat: *Deum Mahuzim venerabitur in loco suo.* Nam hæc verba ideò non pugnant inter se, quia Antichristus palàm Deos omnes oppugnabit, sed clàm in arce quadam munitissima (id eñ significat propriè Mahuzim) Diabolum pro Deo colet, cuius artibus ad illam potentiam deueniet, vt Deus credatur, & signa, & prodigia mendacia patrabit. Quare si Deus Mahuzim solùm in abditissimo loco, atque occulto colendus est, quis non videt, quàm longè à veritate aberrent, qui de Missa Danielem interpretantur, cùm Missa in toto orbe terrarum, publicè, in mediis templis, spectantibus populis celebretur?

His ergo nugis omissis, veniam ad sententias Catholicorum. Plurimi conantur ostẽdere nomen MISSA esse Hebraicum, & oblationem voluntariam significare; habetur enim Deuter. 16. vox מִסַּת in ea significatione. Nec solùm Catholici, sed etiam Philippus Melanchthon in Apologia Confess. Augustanæ in disputatione de vocabulo Missæ agnoscit Etymologiam hanc, & significationem, atq; eam ad suum propositum detorquere conatur.

A SED non videtur Apostolis in vsu fuisse hoc vocabulum Hebraicum, multoque probabilior est eorum sententia, qui docent Missam, vocem esse Latinam, & à Latinis primùm vsurpatam in celebratione mysterij Eucharistiæ. Nam si vox ista Hebraica in vsu Apostolis fuisset, certè retinuissent eam etiam Græci, & Syri, atque aliæ nationes, vt retinuerunt alias similes voces, vt Amen, Alleluia, Sabaoth, Osanna, Satan, Sabbathum, Pascha. Vocabula enim Hebraica per Græcos ad nos deuenerunt; cùm ipsi etiam Apostoli, & primi Ecclesiæ Doctores Græcè scripserint. Porrò apud Græcos, nulla est mẽtio huius vocis Missa, sed pro eo λειτουργίαν dicũt. Est

B autem λειτουργία munus seu ministerium publicum; & quamuis à Patribus Græcis vix aliter accipiatur, quàm pro ministerio sacrificij Eucharistiæ offerendi: tamen vox ipsa ex se latiùs patet. Nam & Demosthenes in oratione contra Leptinem, frequentissimè hanc vocem vsurpat pro publico munere; & ipse etiam Apostolus Philip. 2. Epaphroditum vocat τὸν λειτουργὸν necessitatis suæ. ADDE, quòd Syri, vt Maronitæ, qui Chaldaica lingua celebrant diuinum sacrificium, non habent Missæ vocabulum, sed pro eo dicunt קוּדְשָׁא, id est, sanctum, seu sacrum. Et tamen si Hebraica vox apud vllos conseruari debuit, apud eos maximè, qui semper ea lingua, licet nonnihil corrupta, vsi sunt. ADDE, quòd

C viri docti linguæ Hebraicæ, vt Origenes, Epiphanius, Iustinus, Hieronymus hac voce nunquam vtuntur, quod meritò admirandum videri posset, si ea vox esset Hebraica. ADDE vltimò, quòd si vox illa esset Hebraica, non Missa, sed Missah dicendum esset: quo modo tamen nemo scribit, aut loquitur.

Qui Latinam vocem esse volunt, non eodem modo omnes exponunt: alij enim Missam dici volunt, quod oblatio, & preces ad Deum mittantur. Ita Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacramentis, parte 8. cap. vlt. Alij minus probabiliter, quod Angelus à Deo mittatur, qui sacrificio assistat, & illud ad Deum deferat, vt Magister in 4. dist. 13. & S. Thom. 3. part. q. 83. art. 4.

D Alij, & ij vt plurimùm hæretici, dictam esse volunt Missam apud veteres à mittendis, & conferendis in medium muneribus, quasi symbolis quibusdam, vnde fieret sacra Cœna, & epulum daretur pauperibus, vnde etiã volunt idem fuisse Missam, & quam Græci dicunt ἀγάπην. Ita Ioan. Caluinus breuiter lib. 4. Institut. cap. 18. §. 18. & Petrus Martyr in cap. 5. prioris ad Corinth. & fusiùs, Philippus Melanchthon in Apologia Confess. August. in disputatione de vocabulis Missæ. Quæ expositio nullum habet ab antiquitate testimonium, & falsa est omninò, quatenus confundit Missam cum ἀγάπῃ. Erat enim ἀγάπη conuiuium Christianorum ob refrigerium pauperum potissimùm excogitatum, vt ex Tertulliani Apologetico, cap. 39. & Augustino

ſtino lib.20. contra Fauſtum, cap.21. colligi poteſt, ſobrium quidem, & temperatum, ſed tamen humanum,& politicum. Per Miſſam autem Ambroſius, Auguſtinus, Leo, & ceteri omnes quos citauimus, ſemper accipiunt actionem ſacram,& myſticam, & in qua præcipua pars religionis noſtræ conſiſteret.

Probabiliſsima eſt eorum ſententia, qui Miſſam dici volunt à miſsione, ſeu dimiſsione populi, vt idem ſit Miſſa, quod Miſsio, ſicut idem ſunt apud veteres collecta, & collectio, & Græcè συλλογὴ, & σύλλεξις, & peccati remiſſa, & remiſsio: remiſſam enim paſsim vſurpat Cyprianus lib.3.epiſt.8. lib. de bono patientiæ, in epiſtol.ad Iubaianum,& alibi. Hæc ſententia eſt Iſidori lib. 6. originum. Rabani lib.1.cap.32. de inſtitut.Clericor.& Alcuini libro de officiis Eccleſiaſticis,cap.de celebratione Miſſæ. Hugo etiam loco notato, & alij recentiores hãc etymologiam admittunt.

Quamuis autem à miſsione Miſſa dicatur, nõ tamen eam ſolam ſignificat, ſed traductum eſt inde vocabulum ad alia ſignificanda. Sunt igitur quinque MISSÆ acceptiones apud ſcriptores Eccleſiaſticos.

PRIMO, accipitur ſimpliciter pro miſsione: ita accipitur in Concilio Carthaginenſi IV. canone 84. *Epiſcopus nullum prohibeat vſque ad Miſſam Catechumenorum, neque hæreticum, neque Iudæum, neq; Gentilem Eccleſiam ingredi, & audire verbum Dei.* Quo loco Miſſa non poteſt accipi pro ſacrificio, ſeu cœna ſacra: nam illa non erat Catechumenorum, ſed fidelium tantùm. Neque poteſt accipi pro Euangelio, & Lectionibus, quæ recitabantur præſentibus Catechumenis: nam Cõcilium volebat ea ab infidelibus etiam audiri. Quare nõ poteſt Miſſa eo loco accipi, niſi pro miſsione Catechumenorum. Eodem modo accipitur ea vox in Concilio Ilerdenſi, can.4. vbi prohibẽtur inceſtuoſi permanere in Eccleſia, niſi vſque ad Miſſam Catechumenorum. Sic Auguſtinus in eodem ſenſu ſermone 237. de tempore (qui abſque dubio eſt Auguſtini) *Ecce*, inquit, *poſt ſermonem fit Miſſa Catechumenis, manebunt fideles, &c.* Eodem modo accipitur Miſſa apud Caſsianum, lib.2. de canonico orationum, & pſalmorũ modo, cap.7.& in titulo cap.15. vbi Miſſam orationis, vocat dimiſsionem finita oratione. Et lib.3. cap.7. vbi vocat Miſſam congregationis, dimiſſionem congregationis, & cap. 8. vocat Miſſam vigiliarum, dimiſsionem poſt vigilias. Quomodo etiam accipiuntur Miſſæ, quæ iubentur fieri à ſancto Benedicto in Regula, cap.17. poſt ſingulos nocturnos. Denique hoc modo accipitur in noſtra Liturgia, cùm dicitur à Diacono: *Ite miſſa eſt.* vt enim rectè exponit Alcuinus loco citato, ſenſus eſt; Iam dimiſsio eſt congregationis; abire omnibus licet.

SECVNDO, accipitur Miſſa pro diuino officio lectionum, precum, & aliorum id genus, quod
A celebratur in Eccleſia ante dimiſsionem Catechumenorum. Et ſanè illa verba Concilij antiquiſsimi Valentini, cap.1. *Hoc eſſe cenſuimus obſeruandum, vt ſacroſancta Euangelia ante munerum illationem in Miſſa Catechumenorum in ordine lectionum poſt legantur, &c.* non poſſunt intelligi de dimiſsione Catechumenorum, ſed de officio diuino cui ipſi intererant.

TERTIO, accipitur pro illa parte Liturgiæ, quæ eſt ab Offertorio vſque ad finem, quæ propriè dicitur Miſſa fidelium, teſte Alcuino, loco notato. Ita accipitur Miſſa ab Ambroſio, lib.5. epiſt.33. *Ego manſi in munere, Miſſam facere cœpi, orare in oblatione, &c.*

B QVARTO, accipitur pro tota celebratione diuini officij, in quo Euchariſtia conſecrabatur, vt comprehendit ſimul Miſſam Catechumenorum, & fideliũ. Ita accipitur in locis citatis, Leonis, Gregorij, Felicis IV. & Conciliorũ Agathẽſis,& Aurelianenſis: & hæc eſt cõmuniſsima acceptio apud omnes poſteriores auctores.

QVINTO, accipitur pro ipſis collectis, ſeu precibus, quę dicuntur in Liturgia: ita accipitur in Concilio Mileuitano, can.12.

Sed quarta ſignificatio eſt, in qua accipitur nomen Miſſæ, cùm quærimus; Vtrum Miſſa ſit ſacrificium: eſt enim ſenſus quæſtionis; Vtrum actio illa ſacra, in qua conficitur Euchariſtia, multis præcedentibus, & ſequentibus precibus
C & cæremoniis, ſit ſacrificium. Nec intelligimus quæſtionem eſſe, an ſinguli illi ritus ſint de eſſentia ſacrificij, ſed ſolùm, an inter illos ritus ſit aliquis, qui propriè ſacrificium dici debeat, ad quem reliqui omnes referantur.

Ex quo refellitur impoſtura Kemnitij. Nam in 2. parte Exam. Trident. Cõcilij, pag.717. proponit explicandum; Quid illud ſit in Miſſa, quod Pontificij propriè intelligunt ſacrificium, ac dicit illud clariſsimè explicari à Ioan. Eckio, lib.1. de ſacrificio Miſſæ, cap.10. & tandem citatis quibuſdam verbis Eckij, ita concludit, pag. 719. *Sacrificium igitur Miſſæ, de quo Pontificij dimicant, in eo conſiſtit, quod ſacrificulus certis ornamentis, & inſtrumentis, ſuper panem, & vinum Euchariſtiæ variis vtitur geſtibus,*
D *motibus, & actibus: vt ſæpius genicuları, inclinari, ſtrictis manibus, modò diſtendere, modò reducere brachia, ſubinde ſe conuertere, nunc eſſe clamoſum, nũc magno ſilentio quædam demurmurare, ſuſpicere in altum, eſſe pronum, conſiſtere vno in loco, nunc in dextram, nunc in læuam altaris partem commigrare, &c.*

SED hæc eſt mira fraus noui iſtius Euangeliſtæ. Nam Ioannes Eckius vir doctiſsimus, & qui ſemper de Luthero, & eius ſectatoribus triumphauit, dicit quidem in Miſſa repręſentari Chriſti paſsionem variis actibus, geſtibus, ornamentis, ritibus, &c. Sed non ait in illa repræſentatione, & illis geſtibus conſiſtere eſſentiam ſacrificij, de quo diſputamus, vt Kemnitius impudenter mentitur, ſed docet, ſacrificium propriè conſiſtere in oblatione corporis, & ſanguinis

Domini, quæ à Sacerdote fit Deo. Nam in fine illius capitis decimi à Kemnitio citati, facit quadrimembrem diuisionem. Est enim quædam actio sacrificium, & non repræsentatio sacrificij: quædam repræsentatio, & non sacrificium. Et hæc duplex est: nam alia est simplex repræsentatio, qualis esse solet cùm aliquid cernitur pictum, aut ex libro historia recitatur: alia est repræsentatio ad viuũ per varias actiones, vt cùm prælium, vel triumphus in scena ab actoribus repræsentatur, vbi & personæ, & vestes, & arma, & ipsæ actiones cernuntur, & verba audiuntur. Quædam denique sacrificium, & repræsentatio sacrificij.

Ad PRIMVM membrum pertinet mors Christi vera in cruce: illa enim fuit sacrificium, & non repræsentatio alicuius sacrificij. Ad SECVNDVM membrum pertinet manducatio Eucharistiæ. Qui enim id faciunt simpliciter, commemorant Christi passionem; sed nec sacrificium propriè offerunt, nec etiam sacrificium crucis ad viuum repræsentant. Ad TERTIVM membrum pertinet officium diuinum, quod in Ecclesia agitur in die Parasceues; in illo enim repræsentatur accuratè passio Christi variis gestibus, motibus, verbis, vestibus, instrumentis, &c. sed non est in toto eo officio vlla actio, quæ sit propriè sacrificium. Ad QVARTVM membrũ pertinet Missa, in qua & repræsentatur variis gestibus, & actionibus sacrificium crucis, & simul offertur Deo verum & proprium sacrificiũ corporis Domini.

Hæc est Eckij doctrina, & omnium Catholicorum, ex qua perspicuè constat, sacrificium nõ consistere propriè in illis variis gestibus, & motibus: nam alioqui in die Parasceues verum sacrificiũ offerretur, cùm in officio eius diei plurimi eiusmodi gestus, & motus fiant, quod tamen Eckius disertis verbis negat.

Adde, quòd Eckius cùm probare vult sacrificium Missæ, in toto illo opere omnia sua argumenta dirigit ad probandum in Missa fieri oblationem Deo: non autem ad probandum fieri debere varios gestus, & motus. Non igitur ille per sacrificium intellexit gestus, & motus, vt Kemnitius calumniatur, sed oblationem corporis, & sanguinis Domini. Hæc de primo.

CAPVT SECVNDVM.

De sacrificij definitione.

EXPLICVIMVS vocabulum Missæ: nunc explicanda est vox sacrificium, vt planè intelligatur status controuersiæ; An Missa sit sacrificium. Porrò in voce SACRIFICIVM nõn est quærenda etymologia, aut vulgaris aliqua significatio, quæ notissima sunt: sed quid propriè

A sit sacrificium, siue quæ sit eius natura, & definitio; in hac enim re non pauci falluntur.

AC PRIMVM Philippus Melanchthon in Apologia Confess. in articulo de Missa, ita sacrificium definit: *Sacrificium est cæremonia, vel opus, quod nos Deo reddimus, vt eum honore afficiamus.* Deinde diuidit sacrificium in duas species, in sacrificium videlicet propitiatorium, & sacrificium εὐχαριστικὸν. Propitiatorium esse dicit, quod est satisfactio pro peccatis, & Deum placat. εὐχαριστικὸν esse vult, quod non reconciliat hominem Deo, sed est gratiarum actio, quæ à reconciliatis pro acceptis beneficiis exhibetur Deo: quo genere contineri dicit fidem, prædicationem Euan- B gelij, orationes, castigationes carnis, & breuiter omnia bona, vnde laus Deo consurgit. Atque ex his fundamentis colligit Missam posse dici sacrificium hoc modo posteriore, quia sumptio Eucharistiæ fieri potest ad laudem Dei, sicut cetera opera bona, non tamen esse sacrificium prioris generis.

Ab hac Philippi sententia non procul abesse videtur opinio Doctoris cuiusdam moderni, hominis alioqui valde eruditi, & pij, qui in libro de sacrificio capite 5. docet, sacrificium propriè dictum esse omne opus bonum, quod fit, vt sancta societate inhæreamus Deo, siue ex se sit opus virtutis, siue non, ita vt non minus propriè sit sacrificiũ castigatio corporis propter Deum C assumpta, quàm sacrificium Eucharistiæ. Diuidit autem eadem opinio sacrificia propriè dicta in duas species, in sacrificia videlicet typica, & non typica. Typica vocat, quæ fiunt ad aliud significandum, qualia erant sacrificia omnia veteris legis, & qualia sunt omnia Sacramenta nouæ legis. Non typica, vocat opera virtutum, quæ tametsi nihil significent, tamen Deo gratissima sunt.

Hæc sententia falsa est, ac multis, & perspicuis argumentis refutari potest. PRIMVM, Scriptura sacra opponit opera multarum virtutum sacrificiis, vt cùm ait Oseæ 6. *Misericordiam volo, non sacrificium.* Et 1. Regum 15. *Melior est obedien-* D *tia, quàm victimæ.* Et Psalm. 50. *Si voluisses sacrificium, dedissem vtique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despicies.* At si omnia opera virtutum essent sacrificia propriè dicta, certè etiam obedientiæ, misericordiæ, pœnitentiæ opera essent propriè sacrificia: non igitur veræ essent illæ sententiæ Scripturarum suprà citatæ. Quomodo enim vult Deus misericordiam, & non sacrificium, si ipsa misericordia est verum, ac propriè dictum sacrificium? aut quomodo melior est obedientia, quàm victimæ, si ipsa obedientia verè, ac propriè victima est? quemadmodum autem non vult Deus sacrificium, & holocausta, sed cor contritum & humiliatum, si hoc ipsum est verissimum sacrificium?

Secvndvm argumentum. In omni sacrificio propriè dicto requiritur res aliqua sensibilis, quæ offeratur, nec in sola actione sacrificium consistere potest. At si sacrificium esset quælibet cæremonia, vel opus ad honorem Dei factum, nihil obstaret quò minus in sola actiõe sacrificium consisteret, & qui voce psallit, aut genua flectit, aut aliquid eiusmodi facit, is propriè sacrificare diceretur: non igitur sacrificium est quælibet cæremonia, vel opus ad honorem Dei factum. Probatur maior propositio, Genes. 22. Isaac ait patri: *Ecce ignis, & ligna, vbi est victima holocausti?* Hebr. 8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur: vnde necesse est & hunc habere aliquid, quod offerat.* Vbi Apostolus colligit ex ratione communi sacrificiorum; non potuisse Christum verè dici Pontificem, nisi habuisset victimam, quam offerret.

Tertivm argumentum. Negari non potest, quin sacrificare sit actus proprius, & elicitus religionis, vt præter Doctores Scholasticos docet S. Augustinus lib. 20. contra Faustum, cap. 21. Non potest autem idem actus esse proprius, & elicitus diuersarum virtutum: igitur opera propria misericordiæ, temperantiæ, aliarumque virtutum non possunt propriè sacrificia dici, sed solùm per quandam participationem. Quamuis enim vnus, & idem actus non possit esse proprius, & elicitus diuersarum virtutum, potest tamen ab vna elici, & ab alia imperari, & eo modo ad vnam propriè pertinere, ad alteram participatiuè. Quemadmodum sobrio cibum sumere, est actus elicitus temperantiæ; tamen si imperetur à fortitudine, vt homo sit magis aptus ad pugnandum, participabit fortitudinem; si à iustitia, vt nimirum habeat vnde debitum reddat pecuniarium, participabit iustitiam. Sic igitur opera quarumlibet virtutum, possunt imperari à religione, & participatiuè sacrificia dici, nõ tamen absolutè, & propriè, cùm à religione non eliciantur. Atque hinc est, quod in diuinis literis opera virtutum non vocantur absolutè sacrificia, sed cum addito, vt sacrificium laudis, hostiæ spirituales, vituli labiorum, & de ceteris ad eundem modum: illa verò, quæ sunt propriè sacrificia, simpliciter, & absolutè talia nominantur, vt in locis allegatis in primo argumento: *Misericordiam volo, non sacrificium, &c.*

Qvartvm argumentum. In Ecclesia Christi, vnum est tantùm verum, ac proprium sacrificium: non igitur sunt propriè sacrificia omnia Sacramenta, vel omnia bona opera, quæ fiunt ad colendum Deum. Antecedens est sancti Augustini, & omnium sanctorum scriptorum. Lib. 8. de ciuitate Dei, cap. vltimo, probare volens Avgvstinvs non esse sacrificium epulas illas, quæ ponebantur à quibusdam super sepulchra Martyrum, sic ait: *Ea non esse sacrificia Martyrum nouit, qui nouit vnum, quod Deo offertur, sacrificium Christianorum.* Idem quoque libro 3. de Baptismo contra Donatistas, cap. vltimo: & lib. 1. contra aduers. legis, & Prophetarum, cap. 20. dicit, omnibus sacrificiis veterum, successisse vnicum & singulare Eucharistiæ sacrificium: libro de spiritu, & litera, cap. 11. vocat Eucharistiæ sacrificium verissimum, & singulare: & libro 1. contra Cresconium, cap. 25. vnicum appellat. Sanctus Leo sermon. 8. de passione Domini: *Nunc*, inquit, *carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, vna corporis, & sanguinis tui implet oblatio.* Sãctus etiam Ioan. Chrysostomvs in Psalm. 95. *Magnus*, inquit, *erat & sine modo numerus sacrificiorum in lege, quæ omnia noua superueniens gratia vno complectitur sacrificio, vnam, & veram statuens hostiam.*

Qvintvm argumentum. Sacrificium, & sacerdotium relatiua sunt, ita vt sacrificio propriè dicto sacerdotium propriè dictum; & sacrificio impropriè dicto sacerdotium impropriè dictum respondeat. At non sunt omnes, qui operantur bona opera ad honorem Dei, Sacerdotes propriè dicti: non igitur sunt omninò talia opera sacrificia propriè dicta.

Maior propositio certissima est. Nam Sacerdotis, vt talis est, proprium munus est offerre sacrificium, vt Apostolus docet, Hebræ. 5. & Iustinus Martyr in Dialogo cum Triphone vltra medium, vbi dicit, Deum non accipere sacrificium, nisi à Sacerdotibus. Augustinus quoque semper coniungit hæc duo tanquam inseparabilia, sacrificium, & Sacerdotem. Vide epist. 49. quæst. 3. lib. 8. ciuitat. cap. vltimo: & lib. 22. capite 10. Id etiam docent ipsa vocabula. Latinè enim pro eodem accipiuntur Sacerdos, & sacrificus. Græcè à θύειν, quod est sacrificare, fit θυσία sacrificium, & θύτης Sacerdos, & ab ἱερεύειν sacrificare, ἱερεῖον sacrificium, & ἱερεύς Sacerdos. Denique non alia de caussa Lutherani non agnoscunt in Ecclesia verum, & propriè dictum sacerdotium, nisi quod non agnoscant verum, & propriè dictum sacrificium.

Probatur nunc assumptio. Nam in Testamẽto veteri notissimũ est non fuisse Sacerdotes ꝓpriè dictos, nisi filios, & nepotes, atque alios posteros Aaronis, vt Regi Oziæ sacerdotium vsurpare volenti, dictum legimus ab Azaria Pontifice, 2. Paralip. 26. & tamen omnes filij Israël bona opera facere debebãt. In Ecclesia verò Christi, velint nolint Lutherani, nunquam dicti, vel habiti sunt Sacerdotes propriè, nisi Episcopi, & Presbyteri. Hos autem hoc nomine appellant Dionysius Areopagita lib. de Ecclesiast. hierar. cap. 1. 3. & 5. Iustinus in Dialogo cum Triphone vltra medium. Tertullia. lib. de præscript. vltra mediũ, & de velandis virginibus vltra medium. Cyprianus lib. 1. epist. 4. & omnes posteriores passim. Ipse etiam Apostolus Hebr. 5. de sacerdotio loquens: *Nemo*, inquit, *assumit sibi honorem, nisi qui vocatur à Deo, tanquam Aaron:* & hoc vsque adeò verum est, vt ipsum etiam Christum dicat

ibidem Paulus non sibi per se sacerdotium assumpsisse, sed à Patre illud accepisse. Deniq; (vt multa præteream) Concilium Nicęnum cap. 14. & Tridentinum, quod à Catholicis reiici non potest, sess. 23. can. 1. & 7. apertè docent, in Ecclesia non omnes, sed certos quosdam Sacerdotes esse. Quare id necessariò sequitur, vt aut ceteri fideles benè operari non debeant, quod est absurdissimum; aut nō sint propriè Sacerdotes omnes, qui benè operantur, quod est verissimū.

Sextvm argumentum. Altare, & sacrificium relatiua sunt: non est autem altare propriè dictū propter omne opus bonū, nec propter omnes cæremonias, quibus Deum colimus; non igitur est sacrificium propriè dictum omnis eiusmodi cæremonia, seu opus bonum. Propositio maior pspicua est. Nam Inprimis & Hebraicè, & Græcè ab eadem radice deducitur sacrificium, & altare. A זָבַח sacrificauit, fit זֶבַח sacrificium, & מִזְבֵּחַ altare, & à verbo θύειν sacrificare, fit θυσία, sacrificiū, & θυσιαστήριον altare. Latini à forma, & ritu nomen deducere maluerunt. Dixerunt enim altare quasi altum, & aram, quasi ansam, vt Varro interpretatur, quia Sacerdos aram tenere consueuerat, dum sacrificium offerret. Vnde est illud Poëtæ:

Talibus orantem dictis, arasq; tenentem.

Deinde Genes. 8. vbi primum altare erectū legimus, sacrificij caussa erectum fuisse legimus: & in omni gente, & religione semper altaria ad sacrificia erigebantur. Et sicut sacrificium soli Deo vero ritè potest offerri, ita etiam altare soli Deo vero ritè potest erigi, vt S. Augustinus docet lib. 20. contra Faust. cap. 21. Porrò assumptio huius argumēti nulla probatione eget. Quis eñ non videt, plurima bona opa, multasq; cæremonias sine vlla ara fieri ad honorem Dei posse?

Non igitur verū est, quod Melanchthon scripsit, omnem cæremoniam, seu opus, quod nos Deo reddimus, vt eum honore afficiamus, esse sacrificium. Quare Ioan. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 13. sine nomine auctoris, eam definitionem apertè reprehendit his verbis: *Qui sacrificij vocabulum ad omnes cæremonias, & religiosas actiones extendunt, qua ratione id faciant, non video.*

Vnum est argumentum in contrarium, ac pręsertim Catholici illius Doctoris: testimonium videlicet S. Augustini, qui lib. 10. ciuit. cap. 6. sic definit sacrificium: *Sacrificium*, inquit, *verum, est omne opus, quod agitur, vt sancta societate inhæreatur Deo, relatum ad illum finem, quo beati esse possimus.*

Sed facilis est responsio. Nam S. Augustinus non definit sacrificium in genere, nec sacrificium propriè dictū, sed solum sacrificiū, quod præcipuè est internum, & opponitur sacrificiis legalibus, & merè externis. Et vocat sacrificium verum ratione dignitatis, & ratione effectus, nō ratione formæ, & essentiæ sacrificij propriè dicti. Non enim vult dicere sacrificia interna esse magis propriè dicta sacrificia, quàm externa, cū

A oppositum sit verum, sed esse pręstātiora, & Deo gratiora, & facilius Deum placare. Similis sentētia est, Ioan. 15. *Ego sum vitis vera.* Nec enim Dominus eo loco significare volebat se magis propriè esse vitem, quod attinet ad formā, & essentiam vitis, quàm sit illa, quæ plantatur in vineis: sed solùm esse vitem nobiliorem, & effectus excellentiores producere, vt Euthymius in commentario huius loci rectè exponit.

Expendamus nunc Caluini definitionem; reprehendit enim alios, sed nec ipse meliorem definitionem attulit. Sic autem loquitur loco citato: *Nos perpetuo Scripturæ vsu sacrificium appellari scimus, quòd Græci nunc* θυσίαν, *nunc* προσφορὰν, *nunc* B λατρὴν *dicunt: quod generaliter acceptum complectitur quidquid omninò Deo offertur.* Hęc ille: vbi apertè docet, idem esse sacrificium quod oblationem Deo factam. Ac deinde partitur sacrificium in duas species, ad eum modum, quo Philippus fecit, nisi quod sacrificium non propitiatorium, contendit vocari posse nō solùm εὐχαριστικὸν, vt Melanchthon vocabat, sed etiam λατρευτικὸν, & σεβαστικὸν, id est, sacrificiū cultus, & venerationis.

Sed omissa partitione, de qua non magna cōtrouersia est, definitio certè à Caluino allata admitti non potest. Nam licet secundum Scripturæ vsum, omne sacrificium oblatio quædam sit, non tamen omnis oblatio est sacrificium. Sacrificium enim præter oblationem requirit mutaC tionem, & consumptionem rei, quæ offertur, quam non requirit simplex oblatio.

Id verò probatur Primvm ex nomine sacrificij. Nam Hebraicè זֶבַח dicitur à זָבַח quod est mactare; & Græcè θυσία, vel dicitur à θύειν, id est, mactare: vnde est illud Matth. 22. ταῦροι, καὶ σιτιστὰ τεθυμένα, tauri, & altilia occisa; vel dicitur à nomine θυμίασις, id est, exhalatio, vt Porphyrius contendit apud Eusebium lib. 1. præparat. Euangel. cap. 6. Vult enim sacrificia dicta esse ab exhalatione, & fumo, qui ex combustione sacrificij ascendit. Vnde etiam Chrysostomus, & Theophylactus in cap. 10. epistolæ ad Hebræos notāt, differentiam esse inter θυσίαν, & προσφορὰν, id est, sacrificium, & oblationem, quod θυσία, dicaD tur de rebus illis, quæ occiduntur, vel aliter cōsumuntur. Quò etiam pertinet, vox λατρή, dicitur enim ea vox à verbo λείω, quod est consumo. Ex quibus colligitur, non rectè Caluinum confudisse illa nomina: προσφορὰν, quæ significat simplicem oblationē, θυσίαν ac λατρὴν, quæ addunt consumptionem supra oblationem.

Secvndo, probatur ex vsu Scripturarum. Nam in Scripturis multa dicuntur Deo offerri, quæ nec secundum vsum Scripturæ diuinæ, nec iuxta communem loquendi modū dici possunt sacrificari. Exod. 25. & 35. offerenda Deo dicuntur aurum, argentum, æs, ligna, lapides pretiosi, byssus, coccus, pili caprarum, & similia, quæ nō nisi absurdissimè sacrificari dici possent. Numeri 8. Aaron offert Leuitas in munus Domino à

filiis

filiis Israël, & tamen nec Scriptura dicit, homines illos sacrificatos fuisse, nec dici potest, nisi valde impropriè, cùm homines illi non sint occisi, sed solùm ad ministerium deputati. Contrà verò Isaac verè, & propriè sacrificandus dicebatur à Patre, quando occidendus, & cremandus Domino ducebatur, Genes. 22. Et omnia omninò, quæ in Scriptura dicuntur sacrificia, necessariò destruenda erant; si viuentia, per occisionem; si inanima solida, vt simila, & sal, & thus, per combustionem; si liquida, vt sanguis, vinum, & aqua, per effusionem, Leuit. 1. & 2. A

Neque his repugnat exemplum Melchisedechi, qui erat Sacerdos Dei altissimi, & obtulit panem, & vinum; nec tamen legitur illam oblationem consumpsisse, Genes. 14. Nam Scriptura non explicat modum illius sacrificij; sed ex aliis locis colligimus eum more solito sacrificasse, ita vt panem illum, & vinum ad honorem Dei consumpserit. Constat igitur sacrificium nō esse quidquid offertur Deo, vt Caluinus dicit, nisi aliquid aliud addatur. B

Denique TERTIO, accedant argumenta ducta à sacerdotio, & ab altari, quæ paulò antè fecimus aduersus Melanchthonem. Nam oblatio generatim sumpta, nec sacerdotium, nec altare requirit: verè enim ac propriè obtulit Deo vidua illa Euangelica duo æra minuta, cùm nec Sacerdos ipsa esset, nec altare vllum haberet.

Venio nunc ad Martinum Kemnitium: is initio disputationis de sacrificio Missæ in secunda parte Examinis Tridentini Concilij, pagina 712. & sequentibus, primo loco adfert acceptiones huius vocis, SACRIFICIVM, quas in genere tres esse dicit. PRIMO enim, accipi vult pro sacrificio externo, & cæremoniali, quale dicit fuisse in solo Testamento veteri; & in hoc genere numerat holocausta, hostias pacificas, hostias pro peccato, & denique sacrificium professionis, vt decimas, & primitias. SECVNDO, accipi dicit pro morte CHRISTI, quæ dicitur sacrificium crucis. TERTIO, pro sacrificio interiore, inuisibili, & spirituali fidelium; atque ad hoc genus reducit prædicationem Euangelij, orationes, eleemosynas, laudes Dei, mortificationem, & similia opera bona. Addit paulò infrà, pagina 717. QVARTO, acceptionem pro sacrificio commemoratiuo, id est, pro ea re, quæ fit in memoriam sacrificij crucis, quamuis fateatur non haberi in Scripturis hāc acceptionem. Ex his concludit ob tam varias acceptiones sacrificij, bene definitum esse sacrificium in genere à S. AVGVSTINO lib. 10. ciuit. cap. 5. & 6. *Omne opus bonum, quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo, &c.* C D

SED in hac doctrina Kemnitij plurima sunt errata. PRIMVM, non rectè numerantur decimæ, & primitiæ cum sacrificiis veteris legis propriè dictis: nusquam enim in Scriptura dicuntur sacrificia, eiusmodi decimæ, & primitiæ, nec eis nomen, aut ratio sacrificij conuenit, vt suprà ostēdimus. Adde, quòd sacrificium soli Deo offerri potest, vt omnes fatentur: decimæ autem immediatè Sacerdotibus offerebantur, & offeruntur, non Deo.

DEINDE, quod Kemnitius dicit, sacrificia externa, & cæremonialia fuisse solùm in lege veteri, & iam omninò desiisse, pugnat cum eo, quod idem Kemnitius dicit, omne opus bonum factum ad Dei honorem esse etiam hoc tēpore sacrificium. Nam certè Baptismi, & Eucharistiæ Sacramenta conficere, dare, sumere, sunt opera bona, facta ad Dei honorem, & tamen sunt externa, & cæremonialia. Immò idem Kemnitius paulò infrà multis modis probat Eucharistiæ consecrationem, & sumptionem dici posse sacrificium: quam tamen externam, & cæremonialem esse nemo negare potest.

TERTIO, mirum est, cur admittat Kemnitius quartam sacrificij acceptionem, cùm eam fateatur non posse colligi ex diuinis literis, sed videtur eam admittere, vt posit eludere loca Patrum, in quibus Missa dicitur sacrificiū. Ceterùm ea acceptio planè arbitraria, & conficta est: nam nec Scriptura, nec Patres sacrificium appellant, id quod est solùm figura, vel commemoratio sacrificij.

DENIQVE, falsò concludit Kemnitius ab Augustino definiri sacrificium in genere, lib. 10. ciuitat. cap. 6. Tantum enim abest, vt Augustinus definire voluerit eo loco sacrificium in genere, vt potiùs expressè excluserit à sua definitione omnia sacrificia veteris legis, quæ in mactatione ouium, & boum sita erant, quæ propriissimè sacrificij nomen, & rationem retinent. Quare Kemnitius, neque diuidendo, neque definiendo id assequi potuit, quod cupiebat, vt quid sit proprium sacrificium explicaret.

His ergo reiectis, vera definitio sacrificij propriè dicti in genere hæc esse potest: *Sacrificium est oblatio externa facta soli Deo, qua ad agnitionem humanæ infirmitatis, & professionem diuinæ Maiestatis à legitimo ministro res aliqua sensibilis, & permanens ritu mystico consecratur, & transmutatur.* Hæc definitio paulò longior esse debuit, vt omnes conditiones sacrificij propriè dicti complecteretur.

PRIMO igitur dicimus, esse oblationem, vt genus sacrificij indicaremus: hoc enim loco sacrificium accipimus pro actione sacrificandi; non pro ipsa victima, quæ sacrificatur, tametsi ipsa etiam sacrificium dici solet. Sacrificium igitur pro actione acceptum, species est oblationis: id enim est sacrificium, quod propriè & per se ad actionem Sacerdotis pertinet. Porrò Sacerdotis proprium munus est offerre, Hebræ. 5. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, &c.* Apud sacros, & Ecclesiasticos scriptores pro eo-

dem accipitur offerre, & sacrificare, Genes. 4. vbi primùm fit mentio sacrificij, dicitur Abel obtulisse de primogenitis gregis sui: & Genes. 8. Noë obtulit holocausta; & eodem modo Scriptura passim loquitur. TERTVLLIANVS inter Patres in libro de velandis virginibus, & in libro de exhortatione castitatis, dicit tria esse munera Sacerdotum nouæ legis; tingere, offerre, docere, id est, baptizare, sacrificare, cōcionari. Denique idem indicat nomen, quo passim vtuntur Græci, cùm de sacrificio loquuntur, nimirum προσφορά, id est, oblatio, quod etiam Caluinus notauit, vt suprà vidimus.

SECVNDO dicimus, externam oblationem esse sacrificiū. Duplex eīm oblatio, & largo modo, duplex sacrificiū distingui potest, vt S. Augustinus distinguit lib. 10. ciuit. cap. 5. inuisibile, siue internum, & visibile, siue externum. Inuisibile est pia voluntas, quæ diuinæ Maiestati, se, & sua omnia offert: visibile autem est testificatio quædam externa interni affectus. Quare ibidem AVGVSTINVS definiens visibile sacrificium, inuisibilis sacrificij Sacramentum, id est, sacrum signum esse dicit. Quamuis autem inuisibilis oblatio sit nobilior, & melior visibili; & placeat Deo inuisibilis, sine visibili, visibilis sine inuisibili Deo non placeat: tamen nomen, & ratio sacrificij propriè non conuenit inuisibili oblationi, sed solùm visibili, & externæ, vt nos in definitione posuimus. Oblatio enim inuisibilis, semper est occulta, & priuata; nomine autem sacrificij propriè omnes intelligunt publicum, & manifestum honorem Deo exhibitum à communi, & publico ministro. Itaque necessariò requiritur ad sacrificium propriè dictum, vt sit oblatio externa.

TERTIO diximus, in definitione: *Facta soli Deo.* Nam oblatio externa potest fieri etiam homini, vel homini, & Deo, vt cùm dantur eleemosynæ pauperibus propter Deum; illæ enim offeruntur hominibus, & simul etiam Deo, dicente CHRISTO: *Quod vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis*, Matthæi 25. Sed non sunt sacrificia eiusmodi oblationes: sacrificium enim propriè pertinet ad cultum latriæ, qui soli Deo exhiberi potest. Vt enim est interior quidam cultus, quem soli Deo exhibemus, cùm eum agnoscimus primum & summum bonum, caussam efficientem, & finalem omnium rerum, & vt tali cor nostrum illi demissisimè prosternimus: sic etiam debuit esse externum aliquod signum quo protestaremur cultum istum soli Deo debitum. Tale autem signum non est, nisi sacrificium: nam omnis alia externa reuerentia, quam exhibemus Deo, siue caput nudando, siue genua flectendo, siue corpus totum prosternendo, siue etiam supplicando, & inuocando, solet etiam hominibus aliquando exhiberi. Vnde Exodi 22. legimus: *Qui sacrificat Diis occidetur, præterquam Domino soli.* Neque id so-

A lùm Scriptura docet, sed etiam idipsum naturali lumine omnes Gentes agnouerunt: *Quis verò*, inquit sanctus AVGVSTINVS libro 10. ciuit. cap. 4. *sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum, aut sciuit, aut putauit, aut finxit?* Et libro 1. contra aduers. leg. & prophet. cap. 18. *Dæmon sibi sacrificium non exigeret, nisi Deo vero deberi sciret. Nam obsequia cetera, quæ diuinitati exhibentur, ausi sunt sibi etiam superbiæ fastu homines arrogare: rarißimi autem commemorantur, qui sibi vt sacrificaretur, cum regia potestate possent, ausi fuerint imperare. Quicunque tamen ausi sunt, per hoc se Deos haberi voluerunt.*

QVARTO diximus: *Ad agnitionem humanæ infirmitatis, & professionem diuinæ Maiestatis.* Quoniam

B hic est finis generalis omnium sacrificiorum: sunt enim quasi tributa, quæ Deo redduntur in recognitionem supremi dominij ipsius, & nostræ subiectionis. Et hæc est etiam ratio, vnde laudem habet, & est opus virtutis actio sacrificandi. Nam ex se opera indifferentia sunt occidere, & cremare animalia, & similia; sed cùm ista fiunt ad significandum, omnia à Deo procedere, & in ipsius honorem consumenda esse; iam sunt opera religionis, & proinde bona, & laudabilia.

QVINTO diximus: *A legitimo ministro.* Non enim est cuiusque offerre sacrificium, sed publici, & certi hominis, qui communi nomine id peragat. In lege quidem naturæ, Sacerdotes e-

C rant, vel capita familiarum, vt Noë, Abraham, vel ij, quibus Deus id inspirabat. In lege autem scripta, soli filij Aaron. In lege gratiæ, soli Episcopi, & Presbyteri ritè ordinati, vt omnia Cōcilia, & omnes Patres, & omnium Ecclesiarum consuetudo docet. Atque hinc excluduntur à ratione sacrificij propriè dicti multę oblationes priuatorum hominum, factæ soli Deo, vt cùm fideles candelas accendunt, & consumunt in tēplo ad honorem Dei.

SEXTO diximus: *Res aliqua sensibilis, & permanens*, vt nimirum excludantur à ratione sacrificij propriè dicti, actiones transeuntes, in honorem Dei factæ, quales sunt psalmodiæ, preces, genuflexiones, & alia quæ fiunt à Sacerdotibus actu

D externo ad honorē Dei, & tamen sacrificia propriè non dicuntur.

SEPTIMO diximus: *Ritu mystico consecratur.* Nam debet res illa, quæ Deo offertur, ex prophana fieri sacra, & Deo dicata: id eīm significat sacrificare, sacrum facere, vt S. Thomas rectè monet in 2. 2. q. 85. art. 3. Ista autem consecratio, & dedicatio semper fiebat in lege veteri certo ritu, & cæremonia mysterium continente, vt impositione manuum super victimam, vel eleuatione oblationis in altum. Et in hoc distinguitur sacrificium à simplici oblatione, quæ nō requirit ex se vllam eiusmodi mysticam consecrationem.

OCTAVO diximus: *Et transmutatur.* Quia ad verum sacrificiū requiritur, vt id quod offertur

Deo in sacrificium, planè destruatur, id est, ita mutetur, vt desinat esse id quod antè erat: & in hoc maximè differt à simplici oblatione, quæ interdum ritu mystico eleuabatur coram Deo, sed non destruebatur, nisi quando verè sacrificabatur. De qua conditione plura diximus paulò superiùs in refutatione definitionis Ioannis Caluini. Ratio autem huius rei duplex esse videtur. VNA ob significationem mortis Christi. Deus enim, qui primus sine dubio inspirauit Abeli, & aliis sanctis viris vsum sacrificiorum, voluit per ea sacrificia sacrificium omnium sacrificiorum præstantissimum adumbrari: illud autem morte, & destructione rei oblatæ constabat. ALTERA ratio est, quia sacrificium est summa protestatio subiectionis nostræ ad Deum, & summus cultus externus, qui exhiberi possit. Summa autem ista protestatio requirit, vt non solùm vsus rei Deo offeratur, sed ipsa etiam substantia: & ideò non solùm vsus, sed substantia consumatur.

CAPVT TERTIVM.

Mortem Christi sacrificium esse propriè dictum.

SED vna occurrit dubitatio circa sacrificij definitionem. Nam sacrificium crucis, id est, Christi passio & mors, verissimum, ac perfectissimum sacrificium fuit, vt Augustinus docet lib. 1. contra aduers. leg. & prophet. cap. 18. & tamen non videtur ei conuenire definitio assignata. Nam (vt alia omittam) ratio sacrificij à nobis descripta requirit, vt non sit actio alicuius virtutis, nisi religionis: mors autem Christi actio fuit charitatis, patientiæ, fortitudinis, humilitatis, obedientiæ, vt Apostolus prædicat Rom. 5. Philip. 2. Hebr. 12. & alibi.

RESPONDEO; Sacrificium crucis propriè actum religionis fuisse. Christus enim præcipuè in mortem se obtulit, vt esset oblatio, & sacrificium Deo pro expiatione peccatorum totius mundi, vt sacri scriptores passim docent, ac præcipuè Apostolus Ephes. 5. & Hebr. 7. 8. 9. & 10. tamen nihil repugnat quò minus actus proprius religionis possit etiam participare multas alias virtutes: sicut è cõtrario actus omnium aliarum virtutum, vt suprà diximus, religionis rationem participant, & sacrificia suo quodam modo nominantur. Sicut enim si quis obedientiam superiori præstet ob Dei honorem, illa obedientia sacrificium erit: sic etiam si quis veram hostiam Deo offerat, quia id ei superior imperauerit, actio illa, obedientia dici poterit. Et quemadmodum eleemosyna pauperi propter Dei honorem data, sacrificium quoddam est; sic etiam sacrificium pro peccatore Deo oblatum, misericordia est.

A DICET aliquis; Si res ita se habet, poterunt etiam Martyrum passiones verè, & propriè sacrificia dici, licet ad charitatem, & fortitudinem potissimùm pertinere videantur.

RESPONDEO; Martyrum passiones sacrificia dici possunt largo modo, vt omnia alia bona opera; non autem propriè, & in rigore, vt Christi passio: differt enim passio Christi à passionibus Martyrum quatuor modis, ratione videlicet personæ, actus, formæ, & finis.

Ratione personæ, quia Christus verè, & propriè erat sacerdos, Psalm. 109. *Tu es sacerdos in æternum.* & sacerdos magnus, vt ait Apostolus Hebr. 10. immò planè summus, & maximus, qui posB set hostiam quamlibet ritè offerre, & ideò etiam corpus suum. Sancti autem Martyres, vel sacerdotes non erant, vel certè non tales, qui possent eligere victimam pro arbitrio, sed tenebantur offerre victimam lege præscriptam.

Ratione actus, quia Christus propriè seipsum sacrificauit, cùm in eius potestate fuerit mori, & non mori. Isa. 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Ioan. 10. *Ego pono animam meam; nemo tollit eam à me, sed ego pono eam.* Ioan. 17. *Et pro eis ego sanctifico meipsum*; id est, sacrificium offero meipsum, vt exponunt Ioannes Chrysostomus hom. 81. in Ioan. & Cyrillus lib. 11. in Ioan. cap. 25. Martyres autem nec poterant mori, quando volebant, nec etiam impedire passionem suam, & mortem, quando voC lebant.

Ratione formæ, quia Christus verè mystico ritu sacrificatus est; non enim casu, sed ex electione ipsius factum est, vt in die festo Paschæ, & in altari crucis, & manibus extensis, & extra portam vrbis Hierosolymæ pateretur, vt S. Leo notat in epistol. 83. ad Monachos Palæstinos. Et Ioannes Euangelista scribit, cap. 13. *Sciens IESVS, quia venit hora eius.* Et Paulus Hebr. 13. *Quorum animalium infertur sanguis pro peccato, horum corpora cremantur extra castra; ita & IESVS, vt sanctificaret per suum sanguinem populũ, extra portam passus est.* In mortibus Martyrum nihil eiusmodi reperimus.

Ratione finis, quia ille fuit proximus, & principalis finis mortis Christi, placare Deum generi humano, qui est finis veri sacrificij. CoD lossens. 1. *Pacificans per sanguinem crucis, &c.* & idem clamant omnes Scripturæ. Quare omnia sacrificia legis veteris, figuræ erant, ac typi huius verissimi, & summè propitiatorij sacrificij, vt Augustinus testatur libro 1. contra aduers. leg. & prophet. capite 18. & alibi. Finis autem proprius mortis Martyrum, non erat Deum placare, sed testimonium veritati præbere; & ex genere suo mors Martyris actus est fortitudinis, quia magis eligit vitam perdere, quàm fidem negare. Quare B. LEO epistola 83. suprà citata: *Quamuis*, inquit, *in conspectu Domini multorum Sanctorum preciosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepêre iusti, non dedêre coronas, & de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ,*

non dona iustitiæ; singulares quippe in singulis mortes fuêre, nec alterius quisquam debitum suo fine persoluit. Ac de definitione hactenus.

CAPVT QVARTVM.
De partitione sacrificij.

NVnc de partitione pauca dicenda sunt. Sacrificium igitur propriè dictum, duobus modis diuidi solet, ratione materiæ, & ratione formæ, & finis. Ratione materiæ diuiditur in tria genera, in victimas, seu hostias, immolationes, & libamenta. Victimæ, seu hostiæ dicuntur sacrificia ex animantibus, videlicet ouibus, capris, bobus, columbis, passeribus, & turturibus: nec enim vlla alia animantia sacrificari poterant. Et quamuis hæc nomina generalia sint, tamen apud Latinos deriuata sunt ab iis sacrificiis, quæ offerebantur post victoriam de hostibus reportatam. Victima enim à victoria, & hostia ab hostibus dicta est, iuxta illud Ouidij lib. 1. Fastorum:

Victima quæ cecidit dextra victrice vocatur,
Hostibus à victis hostia nomen habet.

Immolationes dicuntur sacrificia ex rebus inanimis, sed solidis, vt ex farina, pane, sale, thure: dicebantur autem immolationes à mola, siue à molendo. Quamuis deinde vocabulum immolãdi ad omne genus sacrificij deriuatum sit: nam & in Scripturis sanctis, & in prophanis auctoribus sacrificare, & immolare pro eodem accipiuntur. Libamenta dicuntur sacrificia rerum liquidarum, vt vini, & aquæ.

Ratione formæ, & finis diuiditur in tria genera; in holocausta, hostias pro peccato, hostias pacificas. Holocausta offerebantur propriè in reuerentiam diuinæ Maiestatis, & ideò tota cremabantur, vt resoluta in vaporem tota sursum ascenderent, in signum quod quidquid habemus, Dei est. Hostiæ pro peccato, dicebantur eæ quæ offerebantur pro expiatione peccati; & hæ partim cremabantur, partim à sacerdotibus in ipso atrio sancto manducabãtur. Erant autem multa genera hostiarum pro peccato, nam & variabantur pro varietate peccati, & pro varietate personarum. Aliud enim offerebatur pro periurio, aliud pro aliis peccatis; & similiter aliud pro Pontifice, aliud pro Rege, aliud pro Synagoga, aliud pro priuatis hominibus. Hostiæ pacificæ partim cremabantur, partim manducabantur à sacerdotibus, partim ab iis, qui donauerant. Erant autem duæ species pacificorum; quædam enim offerebantur pro beneficio accepto: quædam pro beneficio accipiendo, quæ hoc solum differebant à superioribus, quòd istæ poterant etiam in crastino manducari, illæ autem debebant consumi ipso die sacrificij.

A Ex quo rectè colligit sanctus Thomas 1. 2. quæst. 102. art. 3. vbi de tota hac materia egregiè disputat, præstantissimum sacrificium fuisse holocaustum, secundum locum dignitatis obtinuisse sacrificium pro peccato, tertium sacrificium pacificum pro beneficio accepto, postremum sacrificium pacificum pro beneficio accipiendo. Maximè enim obligamur Deo honorem deferre ob ipsius infinitam maiestatem, deinde secundò ob offensam in ipsum commissam, tertiò ob acceptum iam beneficium, postremò propter sperata beneficia.

Colligit SECVNDO tribus illis generibus sacrificiorum significari tres fidelium status. B Nam holocaustum significat statum perfectorum, qui totos se Dei obsequio dedicant. Sacrificium pacificum; statum proficientium, qui Deo gratias agunt pro accepta iustificatione peccatorum, & petunt perseuerantiam in bono: & ideo eius sacrificij fiunt tres partes, vna crematur Deo, altera manducatur à sacerdote, tertia ab offerente; quia perseuerantia in bono acquiritur gratia Dei, ministerio sacerdotum, & merito etiam proprio operum bonorum. Denique sacrificium pro peccato, significat statum incipientium, seu pœnitentium, qui quærunt à Deo veniam peccatorum. Et quia iustificatio à peccatis non potest acquiri propriis C meritis, sed sola Dei gratia per ministerium sacerdotum: idcirco eius sacrificij vna pars Deo offertur, altera sacerdoti, nulla ipsi offerenti cedit.

CAPVT QVINTVM.
Explicatur status controuersiæ, & sententiæ referuntur Catholicorum, & hæreticorum.

EXplicatis vocibus Missæ, & sacrificij, sequitur vt ipsa quæstio explicetur; Vtrum Missa sit sacrificium. Porrò quæstio principalis D cum hæreticis huius temporis, non est de sacrificio spirituali, aut improprio. Fatentur enim Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ, & Martinus Kemnitius in Examine Tridentini Concilij, & Brentius in Confessione VVirtembergensi, & alij, Missam, siue sacram Cœnam multis modis sacrificium dici posse: sed de sacrificio externo visibili, verè, ac propriè dicto; ac potissimùm de ipso genere sacrificij propriè dicti, id est, de oblatione visibili Deo facta ministerio sacerdotum.

Itaque status controuersiæ hic erit. Vtrum in Missa, siue in actione Cœnæ Domini, si ritè celebretur, Eucharistia Deo offerri debeat. Hunc esse verum statum quæstionis, facilè pro-

bari potest ex testimoniis aduersariorum, & nostris. Ac primùm formulæ ab ipsis editæ, Cœnæ Domini celebrandæ, satis apertè indicant quid in nostra Missa illis displiceat.

Formula Missę pro Ecclesia VVittembergensi à Luthero edita anno M. D. XXIII. admittit PRIMO, Introitum cum Psalmo. SECVNDO, Kyrieeleison cum hymno Angelico: *Gloria in excelsis Deo.* TERTIO, Collectam, seu orationem cum lectione sequente. QVARTO, Graduale cum Alleluia. QVINTO, Prosas, seu Sequentias quasdam paucas, vt de Spiritu sancto, & de Natali Domini. SEXTO, Euangelium. SEPTIMO, Symbolum. Deinde ita subiungit, OCTAVO: *Sequitur tota illa abominatio, cui seruire coactum est quidquid in Missa præcessit: vnde & Offertorium vocatur; & ab hinc omnia ferè sonant, ac olent oblationes.* Et infrà: *Proinde omnibus illis repudiatis, quæ oblationem sonant cum vniuerso Canone, retineamus, quæ pura & sancta sunt.* Hæc ille, qui deinde breuissimè præscribit consecrationem Eucharistiæ prolatis verbis Domini, & Communionem.

Formula Caluini Sacramentorum ministrandorum pro Ecclesia Geneuensi, & omnes aliæ, quas videre potui, diligentissimè cauent, ne vlla fiat mentio oblationis.

Præterea Lutherus in omnibus libris, quos multos de hac ipsa quæstione scripsit, id vnum agit, vt doceat in actione Cœnæ, seu Missa nihil nos Deo offerre præter orationes, sed contrà potius offerri nobis à Deo Sacramentum Eucharistiæ in testimonium promissionis. Anno M. D. XX. libellum edidit de captiuit. Babylon. vbi cap. de Eucharistia prope finem capitis, hoc fusè tractat. Anno M. D. XXI. edidit librum de abroganda Missa priuata, vbi illud idem fusius, & furiosius agit. Anno M. D. XXII. librum edidit contra Regem Angliæ, in quo idem repetit. Anno M. D. XXIII. edidit librum contra Canonem Missæ. Anno M. D. XXVII. in librum de verbis Cœnæ contra Zwinglianos, idem habet. Similiter in confessione sua, quam edidit anno M. D. XXVIII. supra omnes abominationes dicit se habere Missam, & nihil magis dolere, quàm quod per annos quindecim Missas celebrauerit more Catholicorum. Anno M. D. XXXIV. librum edidit de Missa priuata, & vnctione sacerdotum: in quo non erubuit confiteri se à Diabolo edoctum, & persuasum, Missam esse summam abominationem, idque non per somnum, & quietem, sed palàm dum vigilaret.

Idipsum docent omnes huius temporis hæretici. Nam & Philippus Melanchthon in locis, tit. de sacrificio. & Ioannes Brentius in Confessione VVirtembergensi, cap. de Eucharistia, & Matthias Illyricus in Apologia pro Confessione Antuerpiensi, cap. 15. & Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis Concilij Tridentini. & Ioannes Caluinus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 1. & 2. & se-

A quentibus, & Petrus Martyr in commentario, cap. 4. & 10. prioris ad Corinthios, & Theodorus Beza in sua confessione, cap. 7. §. 3. & alij negant Eucharistiam Deo offerri posse, aut debere.

E contrario verò Catholici scriptores, qui hoc nostro seculo de sacrificio Missæ scripserũt, omnes in eo potissimùm laborant, vt ostendant, in Missa offerri Deo verè, ac propriè corpus, ac sanguinem Domini, sub specie visibili panis, & vini. Vide Ioannem Eckium in tribus libris de sacrificio Missę, Iodocum Clictoueum, in propugnaculo Ecclesiæ libro 1. Gasparum Schazgerum, tract. de Missa; Ioannem Fabrum
B libro 2. 4. & 5. de Missa, & Eucharistia; Ioannem Roffensem in libro de visibili sacerdotio; Caietanum tract. de sacrificio Missæ, qui est tractatus decimus tomi tertij; Martinum Peresium in libro de traditionibus parte 3. consideratione 4. Ioannem Driedonem lib. 4. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis, cap. 5. parte 4. Ambrosium Catharinum in libro de veritate incruenti sacrificij noui & æterni Testamenti; Dominicum à Soto in 4. sentent. dist. 13. quæst. 2. Iodocum Tiletanum in Apologia pro Concilio Tridentino contra Kemnitium; Ruardum Tapperum in explicatione articuli 16. Louaniensium; Albertum Pighium lib. 2. Hierarch. Eccles. cap. 5. & controuersia 5. & 6. Antonium Democharem
C in lib. quatuor de sacrificio Missæ; Alphonsum de Castro in libro 10. contra hæreses, verbo Missa; Gasparem Casalium in libris tribus de sacrificio Missæ; Hosium Cardinalem in Confessione Polonica, cap. 41. VVilhelmum Lindanum lib. 4. Panoplię, cap. 37. & sequentibus; Melchiorem Canum lib. 12. de locis Theologicis, cap. 13. VVilhelmum Alanum li. 2. de Eucharistia; Gregorium de Valentia in tractatu & Apologia de sacrificio Missæ.

Ex his colligimus Philippum, & Kemnitium perperam exposuisse statum huius quæstionis. Philippus enim tum in locis titulo de sacrificio, tum in Apologia Confessionis Augustanæ, cap. de Missa, quia nec benè definit, nec benè diui-
D dit sacrificium, totam controuersiam in eo ponit, vtrum in Missa offeratur sacrificium propitiatorium. SED alia est controuersia prior, vtrum verè, ac propriè sacrificium offeratur: possunt enim verissima sacrificia esse, quæ tamen non sint propitiatoria, vt suprà ostendimus.

Kemnitius autem non modò imperitè, sed etiam inuerecundè, & impudenter in secunda parte Examinis, pagina 739. 744. 761. 766. & 777. asserit, statum quæstionis esse, vtrum illa repræsentatio per varios gestus, & vestes, quæ in Missa Catholicorum cernitur, sit sacrificium à Christo institutum. Et in postremo loco à nobis notato dicere audet, Panopliam illam verborum, rituum, gestuum, actuum, orna-

mentorum, vestium, quæ postea accessit ad simplicem Christi institutionem, esse ipsos neruos, & substantiam Missæ Pontificiæ: cùm tamen nullus Catholicorum id vnquam scripserit; omnes enim summo consensu docent, ista omnia quæ accesserunt ad Christi institutionem, esse accidentaria ornamenta. Quod autem ille obiicit ex libro Eckij, iam suprà in 1. cap. refutatum est.

CAPVT SEXTVM.

In Missa verum sacrificium offerri, probatur ex primo testimonio Scripturæ, & ex sacerdotio Melchisedech.

NVNC tandem ad argumenta pro veritate veniendum est. Ac PRIMVM adferemus testimonia Scripturarum. TVM veterum Patrum. POSTREMO rationes. Ac ex diuinis literis PRIMVM locum obtinebunt, figuræ Testamenti veteris. SECVNDVM, vaticinia Prophetarum. TERTIVM, testimonia ex Euangelio. QVARTVM, ex Actis Apostolorum. QVINTVM, ex epistolis B.Pauli.

PRIMVM igitur testimonium Scripturæ sit illud Genes. 14. *Melchisedech Rex Salem protulit panem, & vinum: erat enim sacerdos Dei altissimi.* Hunc locum ad Christum ita referunt Dauid Psalm. 109. & Paulus Hebr. 7. vt non dicant Melchisedechum figuram tantùm Christi gessisse, quod etiam de Aarone dici potuisset, sed Christum sacerdotem fuisse secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Aaronis, vt apertè scribit Paulus.

Porro differentiæ duæ sunt inter duo illa sacerdotia, ex quibus duo argumenta peti possunt. PRIMA & potissima differentia posita est in externa specie sacrificij. Nam etiamsi omnia sacrificia veterum conueniebant in re significata, cùm eundem Christum crucifixum significarent: tamen in signis diuersa erant: Sacrificia enim Aaronica cruenta erant, & sub specie animantium occisorum, Christi mortem repræsentabant: Melchisedechi sacrificium incruentum fuit, & sub specie panis, & vini eiusdem Christi corpus, & sanguinem figurauit. Quare si Christus sacerdos est secundum ordinem Melchisedech, & non Aaronis, sacrificium instituere debuit incruentum, & sub specie panis, & vini, vt Ecclesia Catholica rectè canit in vesperis festi Corporis Domini: *Sacerdos in æternum Christus Dominus secundum ordinem Melchisedech panem, & vinum obtulit.* Quod si ex vi sacerdotij secundum ordinem Melchisedech non certò colligeretur, vt certò colligitur, Christum sacrificare debuisse hostiam in specie panis, & vi-

A ni; id tamen colligeretur ex vi typi, & figuræ. Fuit enim Melchisedech in illa cæremonia panis & vini, figura manifestissima, consensu Patrum, quem Paulò pòst adferemus, Christi Sacramentum Eucharistiæ instituentis in pane & vino. Sed Melchisedech panem, & vinum obtulit, vt sacerdos Dei altissimi, ac proinde verè sacrificauit; igitur & Christus in institutione Eucharistiæ, vt sacerdos egit, & verè sacrificauit, alioqui non exactè figuram illam impleuisset.

Est etiam ALIA differentia inter sacerdotium Melchisedechi, & Aaronis; quod illud fuit vnius tantùm hominis, qui nec successit alteri, B & cui non successit alter; istud autem fuit multorum, qui per mortem sibi inuicem succedebant. Quam differentiam Apostolus persequitur Hebr. 7. vbi dicit Melchisedechum fuisse sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habentem: & illa omnia ad Christum applicans dicit eum esse sacerdotem in æternum, qui nimirum nulli successerit, & cui nullus debeat succedere, cùm semper viuat, & cùm iurauerit Deus, sacerdotium ipsius non esse mutandum, aut transferendum in aliud, vt sacerdotio Leuitico contigit. Id enim Paulus probat ex illis verbis Psalm. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, &c.* Quod si sacerdotium Christi C durat vsque ad mundi consummationem (id enim Scriptura æternum vocat) certè, & sacrificij ritus durare debet; nisi fortè ociosum habet Christus sacerdotium. At sacrificium crucis semel tantùm peractum est, nec repeti amplius potest, cùm Christus mori iam nequeat: ergo aliud sacrificium esse oportet, quod iugiter offeratur; nec enim sacerdos dici potest, qui nullum habet sacrificium quod offerat. Admittere igitur necesse est in Ecclesia veram sacrificandi actionem, quæ Christo summo sacerdoti per ministros suos tribuatur: qualis certè actio nulla erit, si Missæ sacrificium auferatur è medio.

Præterea ante Christi incarnationem, quia D Christus reipsa nondum erat sacerdos (sacerdotium enim Christo conuenit, vt minor est Patre, & proinde vt homo est, non vt Deus est, vt Augustinus etiam notat, in Psalm. 109. in illud: *Tu es sacerdos in æternum*) non poterat per se sacrificium offerre: tamen vt etiam eo tempore sacerdos dici posset, & esset, ipse vnus ab initio mundi, vsq; ad finem summus Sacerdos; eo modo quo poterat, sacrificium offerebat, nimirum per typos, & figuras. Vt enim omnia sacrificia vetera figuræ erant sacrificij crucis, & in omnibus illis victimis ipse immaculatus agnus typicè mactabatur; vnde in Apocalypsi cap. 13. dicitur agnus occisus ab origine mundi: sic omnes illi sacerdotes, typi quidam Christi erant, & in omnibus sacrificantibus ipse sacrificabat.

Quod si propter sacerdotij æternitatem, Christus etiam ante Incarnationem eo modo, quo poterat, sacerdotio fungebatur, quantò magis post Incarnationem, quando reipsa à Patre sacerdos appellatus est, & sacerdos sine successore, non debet vsq; ad mundi consummationem ab officio sacrificandi cessare? quorsum enim sacerdotium illius manet, si nunquam deinceps sacrificare debet?

Ad hęc argumenta aduersarij respondere conantur. Siquidem Caluinus lib. 4. Institut. cap. 18. §. 2. & Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 740. & 747. & alij in expositione, quam vocant, Ecclesiasticam, in Genesim, & Petrus Martyr in caput 5. 1. ad Corinthios, admittunt Melchisedech sacerdotem fuisse, & Christi typum gessisse; sed negant panem, & vinum ab eo in sacrificium Deo fuisse oblata. Et inde colligunt, sacerdotium Christi non consistere in oblatione panis, & vini, & tamen esse secundum ordinem Melchisedech: æternitatem quoque eiusdem sacerdotij Christi, non in eo positam esse quod vsque ad mundi consummationem in Ecclesia sacrificium in specie panis, & vini Domino offeratur.

Quam solutionem vt accuratè refellamus, nos PRIMO expendemus textum Geneseos. SECVNDO adducemus consensum Patrum, qui disertè scribunt Melchisedech obtulisse Deo, panem, & vinum; & in eo ponunt æternitatem sacerdotij Christi, & similitudinem ad sacerdotium Melchisedech, quod in Ecclesia sacrificium offeratur in specie panis, & vini. TERTIO refellemus quæ ipsi contrà obiiciunt.

Quod ad PRIMVM attinet, hæc sunt verba Scripturæ in editione vulgata: *At verò Melchisedech Rex Salem proferens panem, & vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, &c.* Gen. 14. Hîc PRIMVM queritur Kemnitius in vulgata editione legi: *Melchisedech obtulit panem, & vinum*, & addit editionem Hebræam, Chaldæam, & Græcam non habere verbum sacrificatorium, *obtulit*, sed verbum quod simpliciter significat educere, vel depromere, nimirum, *protulit*, quomodo etiam legisse Cyprianum. AT nos verius querimur de Kemnitio, quod tam apertè de nostra editione mentiatur. Nec enim in vlla editione Latina legi vnquam, *obtulit*, sed constanter video omnes habere *proferens*. Quod tamen verbum licet ex se nihil aliud significet, nisi proferre, seu adducere, tamen pro loci exigentia sæpe vsurpatur pro adductione hostiæ ad immolationem, vt Iud. 6. vbi bis habetur idem verbum הוֹצִיא quod hoc loco in Genesi cernimus, & apertè significat adductionem hostiæ. Quod idem videmus in verbo הֵבִיא quod propriè adducere significat, & tamen passim in Scriptura restringitur ad sacrificium, vt idem sit quod offerre, vt patet Genesis 4. vbi describitur sacrificium Cain, & Abel.

A Sequitur in sententia citata: *Panem, & vinum.* Hîc Caluinus, & Kemnitius contendunt, panem, & vinum prolata fuisse in refectionem Abrahæ, & sociorum eius, qui fatigati, reuertebantur ex prælio. AT nos non negamus data illa in cibum Abrahæ, & sociis, sed dicimus prius fuisse Deo oblata, & consecrata, & tum data hominibus, vt de sacrificio participarent. Nam IN-PRIMIS nulla erat caussa cur corporalem refectionem præberet Melchisedech Abrahæ. Nam vt Scriptura ibidem habet, rediit Abraham ex prælio cum ingenti præda, in qua etiam erant ea, quæ ad cibum pertinent, vt illic dicitur: immò in fine capitis additur, milites Abrahæ cibum sumpsisse, antequam eis occurreret Mel-
B chisedech. Quid igitur opus erat pane, & vino iis, qui spoliis abundabant, & paulò antè comederant, & biberant? PRÆTEREA cùm Scriptura tot in locis describat nobis sacerdotium Melchisedech, vt distinctum ab Aaronico, & vt simillimum sacerdotio Christi, debuit profectò alicubi tradere quale fuerit sacrificium Melchisedech. Siquidem ad sacrificium ordinatur sacerdotium, & sacrificio ignorato necesse est etiam sacerdotium ignorari. Nusquam autem fit mentio sacrificij, quod obtulerit Melchisedech, nisi hoc loco: oportet igitur per panem, & vinum, non prophanos cibos, sed sanctificatos, & Deo prius oblatos intelligere. DENIQVE id
C probatur efficacissimè ex verbis sequentibus; subiungit enim Scriptura: *Erat enim sacerdos Dei altissimi.* Quæ ratio ab ipso Spiritu sancto reddita, cur Melchisedech panem, & vinum protulerit, omnino cogit, vt intelligamus panem, & vinum prolata fuisse ad sacrificium.

SED occurrit Kemnitius, & rursus editionem Latinam accusat, quòd posuerit particulam caussalem pro coniunctiua; non enim in Hebręo est כִּי caussalis, sed וְ coniunctiua. Quare sic ipse vertit, Caluinum sequutus: *Erat autem sacerdos Dei altissimi, & benedixit ei, &c.* Et sic distinguit actiones ipsius Melchisedech Regis, & sacerdotis, vt adductio panis, & vini ad munificentiam Regis pertineat, benedictio autem ad sacerdotium.
D AT frustrà Kemnitius vulgatam editionem lacerat. Licet enim ad verbum non sit in Hebræo: *Erat enim sacerdos*, sed; Et erat sacerdos: tamen illa particula coniunctiua apud Hebræos frequentissimè locum obtinet caussalis, & verti debet per, *enim*, si sententia eleganter Latina phrasi exprimenda sit, quod S. Hieronymus facere solet. Exempla sunt ad manus, Gen. 20. *En morieris propter mulierem, quam tulisti, habet enim virum.* In Hebræo erat וְהִיא בְּעֻלַת בָּעַל. *& ipsa habet virum.* Genes. 30. *Experimento didici, quia benedixerit mihi Dominus.* In Hebræo est copulatiua: *Experimento didici, & benedixit mihi Dominus.* Isa. 64. *Tu iratus es, & peccauimus*; id est, Tu iratus es, quia peccauimus; vbi apertissimè ponitur וְ pro כִּי copulatiua pro caussali.

Deinde perturbant aduersarij totam distinctionem orationis, vt ad suam sententiam verba Scripturæ accommodent; quod si liceret, possemus totam Scripturam perperam interpretari. Nam in Hebræo codice, post illa verba: *Et erat sacerdos Dei altissimi*, inuenitur accentus, quem Hebræi vocant soph pasuch, qui indicat ibi terminari periodum. Quare non potest illud: *Et erat sacerdos*, coniungi cum sequentibus, *& benedixit*, sed debet superioribus illis annecti: *Protulit panem, & vinum.* Eandem quoque distinctionem inuenimus in Chaldæo, & Græco, & Latino textu. Posita autem hac vera, & communi interpretatione, & distinctione orationis: etiamsi nulla adesset caussalis particula, per se clamaret oratio, panem & vinum prolata fuisse ad sacrificium. Quorsum enim cum illis verbis: *Protulit panem, & vinum*, coniungerentur illa: *Et erat sacerdos Dei*, nisi vt intelligeremus panem, & vinum à Melchisedech sacerdote prolatum, vt offerretur Deo?

Præterea non rectè aduersarij dicunt, Melchisedech, vt sacerdotem benedixisse Abrahæ, & proinde malè ita interpretantur Scripturam, cùm sic reddunt: *Erat sacerdos, & benedixit ei.* vel (vt habet Caluinus) *Cùm sacerdos esset Dei, benedixit Abrahæ.* Nam etiam Abraham sacerdos erat, vt patet ex plurimis sacrificiis, quæ obtulit: non igitur Melchisedech vt sacerdos, vel quia sacerdos erat, benedixit Abrahę, sed quia maior sacerdos, vel quia absolutè maior erat, cùm & Rex, & sacerdos esset. Non enim est solius sacerdotis benedicere, sed omnis maioris. Nam Salomon Rex, qui sacerdos non erat, benedicit populo 3. Reg. 8. & idē fecit Dauid 2. Reg. 6. & antea idem fecerat Iosue cap. 8. & 22. cùm nec ipse sacerdos esset, sed princeps politicus. Et Iacob Genes. 48. precatur Angelum, vt benedicat filiis Ioseph. Quare B. Paulus Hebr. 6. ex eo, quod Melchisedech benedixit Abrahæ, non colligit, vt secundum Caluinum, & Kemnitium debuisset, Melchisedech sacerdotem fuisse, sed Abrahamo maiorem fuisse: minor enim, vt ipse ibidem dicit, sine controuersia à meliore benedicitur.

Accedat nunc, vt ad Secundum veniamus, consensus veterum Patrum, qui certè vel solus sufficere deberet, vt confunderet nouorum istorum interpretum temeritatem. Ac Primum tota Ecclesia in Canone Missæ id testatur, cùm ait; *Supra quæ propitio, ac sereno vultu respicere digneris, & accepta habere, sicut accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificiū Patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.* Cuius partis Canonis meminit expressè Ambrosius lib. 4. de Sacramentis, cap. 6. ex quo perspicuum est, esse antiquissimam, & publicam totius Ecclesiæ istam sententiam.

Sed Præterea adducemus testimonia singulorum Patrum Græcorum, & Latinorum or-

A dinc temporis. Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum, non procul à fine: *Melchisedech, inquit, Rex Salem sacerdos Dei altissimi, qui vinum, & panem sanctificatum dedit nutrimentum in typum Eucharistiæ.* Observa hoc loco, panem non prophanum in refectionem ventris, vt aduersarij volunt, sed sanctificatum datum esse à Melchisedech. Adhæc vides panem, & vinum dari à Melchisedech, vt sacerdote Dei altissimi, proinde oblatum antea fuisse Deo, & eo modo sanctificatum. Denique panem, & vinum sacerdotis Melchisedech typum esse Eucharistiæ: ex quo sequitur, sacerdotium Christi ideò vocari secundum ordinem Melchisedech, quia in specie panis, & vini consistit.

B S. Cyprianus lib. 2. epistol. 3. ad Cæcilium, postquam illa verba Psalmi citauerat: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Ita subiungit: *Qui ordo vtique hic est de sacrificio illo veniens, & inde descēdens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem, & vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos Dei summi, quàm Dominus noster* Iesvs Christvs? *qui sacrificium Deo Patri obtulit, & obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem & vinum, suum scilicet corpus, & sanguinem?* Hîc pspicuè vides, Melchisedech obtulisse Deo panem, & vinum in sacrificium, & propter huius sacrificij imitationem, sacerdotium Christi, & Christianorum, vocari secundum ordinem Melchisedech. Idem Cyprianus, vel quicunque

C fuit auctor, in serm. de cœna Domini, non procul ab initio: *Significata*, inquit, *olim à tempore Melchisedech prodeunt Sacramenta, & filiis Abrahæ facientibus opera eius, summus Sacerdos panem profert, & vinum; Hoc est, inquit, corpus meum.* Et infrà idem auctor ęternitatem sacerdotij Christi ponit in eo, quod iugiter sacrificium Eucharistiæ offertur: *Perpes, inquit, est hoc sacrificium, & semper permanens holocaustum.* Et superiùs dixerat interituram esse religionem, si corpus Domini in Eucharistia manducando consumeretur, quia nulla superesset victima, sine qua religio esse non potest.

Evsebivs Cæsariensis in 5. lib. Demonstrat. Euangel. cap. 3. *Et sanè*, inquit, *oraculi exitus admirabilis ei, qui contempletur, quemadmodum Saluator noster* Iesvs, *qui est Christus Dei, ipsius Melchisedech ritu,*

D *ea quæ ad sacerdotium in hominibus gerendum spectant, per suos ministros perficiat. Nam quemadmodum ille, qui sacerdos gentium erat, nusquam videtur sacrificiis corporalibus functus; sed vino solo & pane, dum ipsi Abraham benedicit: ita sæpè primus ipse Saluator, ac Dominus noster, deinde qui ab eo profecti sunt sacerdotes, in omnibus gentibus spirituale secundum Ecclesiasticas sanctiones sacerdotij munus obeuntes, vino ac pane corporis illius, & salutaris sanguinis mysteria repræsentant; quæ sanè mysteria Melchisedech tanto antè Spiritu diuino cognouerat, & rerum futurarum imaginibus vsus fuerat.* Et hîc vides Melchisedech in sacrificio solo pane, & vino vsum: & tum Christū, tum eius Ministros toto orbe terrarum in specie panis & vini sacrificium offerre,

& hoc

& hoc modo perpetuari, (vt sic loquar) sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech.

S. AMBROSIVS lib. 5. de Sacramentis, cap. 1. *Cognouimus*, inquit, *Sacramentorum istorum figuram Abrahæ temporibus præcessisse, quando obtulit sacrificium S. Melchisedech.* Et infrà: *Diximus quod in altari constituatur calix, & panis, in calice mittitur vinum: & quid aliud? aqua. Sed tu mihi dicis; Quomodo ergo Melchisedech panem, & vinum obtulit? quid sibi vult admistio aquæ?* Vide similia lib. 4. de Sacramentis, cap. 3. & 6. & de initiandis mysteriis, cap. 8. Idem, seu quicunque fuit auctor, in cap. 5. ad Hebræos, exponens illud: *Tu es sacerdos in æternum, &c. Constat*, inquit, *pecudum victimas periisse, quæ fuerunt in ordine Aaron: sed manere Melchisedech institutum, quod toto orbe terrarum in Sacramentorum erogatione celebratur.*

S. EPIPHANIVS hæresi 55. quæ est Melchisedecianorum, docet sacerdotium Aaronicum translatum esse per Christum ad sacerdotium Melchisedech: *Quod sanè*, inquit, *nunc viget in Ecclesia à Christo, & hucusque, dum non amplius semen secundum successionem eligitur, sed forma iuxta virtutem quæritur.*

S. HIERONYMVS in epistola ad Marcellam, vt migret Bethlehem: *Recurre*, inquit, *ad Genesim, & Melchisedech Regem Salem huius principem inuenies ciuitatis, qui iam tunc in typo Christi panem, & vinum obtulit, & mysterium Christianum in Saluatoris sanguine, & corpore dedicauit.* Et in epistola ad Euagrium de Melchisedech, scribit ex sententia antiquissimorum Patrum, Irenæi, Hippolyti, Eusebij tum Cæsariensis, tum Emisseni, Apollinarij, & Eustathij, ordinem Melchisedech in eo consistere, quòd ipse non immolauerit cruentas victimas, sed pane, & vino simplici, puroque sacrificio Christi dedicauerit Sacramentum. Idem in quæstionibus in Genesim, explicans cap. 14. *Mysterium*, inquit, *nostrum in verbo ordinis significatur, nequaquam per Aaron irrationalibus victimis immolandis, sed oblato pane, & vino, id est corpore, & sanguine Domini* IESV. Idem in commentario Matth. 22. in fine dicit, Melchisedechum pro Abrahamo obtulisse panem, & vinum. & cap. 26. dicit Melchisedechum sacerdotem Dei summi panem, & vinum offerendo præfigurasse mysterium Eucharistiæ.

S. Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 35. in Genes. *Videns typum*, inquit, *cogita, oro, & veritatem.* Et homil. 36. *Postquam*, inquit, *& Melchisedech Rex Salem panem, & vinum attulit (erat enim sacerdos Dei altissimi) ab illo Abraham accepit oblata.*

S. AVGVSTINVS epist. 95. ad Innocentium Papam, quam scribit nomine suo, & aliorum multorum Episcoporum: *Melchisedech*, inquit, *prolato Sacramento mensæ Dominicæ nouit æternum eius sacerdotium figurare.* Hic apertissimis, & paucissimis verbis Augustinus docet oblationem Melchisedech figuram fuisse Eucharistiæ, & in Eucharistia offerenda consistere æternitatem sacerdotij Christi. Et lib. 16. de ciuit. Dei, cap. 22.

A loquens de oblatione Melchisedech: *Ibi*, inquit, *primum apparuit sacrificium, quod nunc à Christianis offertur Deo, toto orbe terrarum, &c.* Et lib. 17. cap. 17. & lib. 18. cap. 35. & in Psal. 109. clarissimè dicit, sacerdotium Christi perpetuum secundum ordinem Melchisedech esse, id quod nunc in Ecclesia viget in oblatione, quæ ad altare fit. Quod idem fusius persequitur in lib. 1. contra aduers. leg. & prophet. cap. 20. vbi inter alia sic loquitur: *Ibi quippe, & hoc dictum est; Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Nouerunt qui legunt, quid protulerit Melchisedech, quando benedixit Abraham; & iam sunt participes eius: vident tale sacrificium nunc offerri Deo toto orbe terrarum.* B *Dei autem iuratio, incredulorum est increpatio: & quod Deum non pœnitebit, significatio est, quia hoc sacerdotium non mutabit, mutauit quippe sacerdotium secundum ordinem Aaron.* Denique sermone 11. de sanctis, qui est quartus de Innocentibus, tractans de reliquiis Martyrum, quæ sub altaribus requiescunt: *Quid reuerentius*, inquit, *quid honorabilius dici potest, quàm sub illa ara requiescere in quo Deo sacrificium celebratur, in qua offeruntur hostiæ, in qua Dominus est sacerdos, sicut scriptum est; Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech?*

THEODORETVS in commentario Psal. 109. *Inuenimus*, inquit, *Melchisedech sacerdotem, & Regem esse, & afferentem Deo non sacrificia ratione carentia, sed panem, & vinum.* Et infrà: *Sacerdos nunc est Christus* C *non ipse aliquid offerens, sed vocatur caput eorum, qui offerunt, quandoquidem corpus suum Ecclesiam vocat.* Et suprà iam dixerat Christum exorsum esse sacerdotium secundum ordinem Melchisedech in cœna nouissima, quando panem, & vinum consecrauit. Vide eundem quæstione 63. in Genesim.

S. LEO I. sermone 2. de anniuersario assumptionis suæ ad Pontificatum: *Tu es*, inquit, *sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, hoc est non secundum ordinem Aaron, cuius sacerdotium per propaginem sui seminis currens temporalis ministerij fuit, & cum veteris Testamenti lege cessauit: sed secundum ordinem Melchisedech, in quo æterni Pontificis forma præcessit. Denique cùm huius diuini sacerdotij Sacramentum etiam* D *ad humanas peruenit functiones, non per generationum tramitem currit, nec quod caro, & sanguis creauit, eligitur; sed cessante priuilegio Patrum, & familiarum ordine prætermisso eos rectores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus præparauit.*

EVSEBIVS Emissenus, seu quicunque fuit auctor, sermone 5. de Paschate: *Melchisedech*, inquit, *oblatione panis, & vini hoc (nimirum quod in Eucharistia celebratur) Christi sacrificium figurauit.* Et antea dixerat, perpetuam esse futuram in Ecclesia hanc oblationem.

ARNOBIVS in Psalm. 109. *Christus*, inquit, *per mysterium panis, & vini factus est sacerdos in æternum.*

EVCHERIVS lib. 2. cap. 18. in Genes. *Melchisedech*, inquit, *sacerdos Dei summi, panem, & vinum in*

sacrificium offerens. Et infrà: *Sine aliqua sacerdotali genealogia, Christus homo exstitit ex hominibus, vtpotè non ex tribu Leui, sed ex tribu Iuda; ex qua tribu nihil de sacerdotali præcepto accepit: vtique propter mysterium Sacramenti, quod Christianis celebrare præceptum est, vt non secundum Aaron pecudum victimas, sed oblationem panis & vini, id est, corporis & sanguinis eius Sacramentum in sacrificium offeramus.*

PRIMASIVS in commentario cap. 5. epistolæ ad Hebræos: *Quare secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Aaron, dicatur existere sacerdos, diuersæ caussæ existunt: & prima quidem est, quia Melchisedech secundum legalia mandata non fuit sacerdos, sed secundum cuiusdam singularis sacerdotij dignitatem, panem offerens Deo, non brutorum animalium sanguinem: in cuius ordine sacerdotij Christus factus est sacerdos, non temporalis, sed æternus; nec offerens victimas legales, sed instar illius panem, & vinum, carnem videlicet, & sanguinem suum.* Et infrà: *Vnde patet sacrificium pecudum periisse, quod fuit ordinis Aaron: & illud manere potius, quod fuit ordinis Melchisedech, quia Christus corroborauit, & Ecclesiam tenere docuit.*

CASSIODORVS in Psalm. 109. *Quem ordinem*, inquit, *Melchisedech per mysticam similitudinem iustissimus Rex instituit, quando Domino panis, & vini fructus obtulit. Constat enim pecudum victimas periisse, quæ fuerunt ordinis Aaron: & Melchisedech manere potius institutum, quod toto orbe in Sacramentorum erogatione celebratur.*

REMIGIVS Antisiodorensis, & EVTHYMIVS Zigabenus in eundem Psal. 109. non dissimilia scribunt.

Ioannes DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 14. *Mensa illa (Melchisedech) mysticam hanc adumbrabat, quemadmodum & sacerdos ille veri Pontificis Christi figuram, & imaginem præ se ferebat.*

OECVMENIVS in commentario cap. 5. epistolæ ad Hebræos: *Melchisedech*, inquit, *fuit primus, qui hostiam sine sanguine, panem, inquam, & vinum obtulit.* Et infrà: *Non ad ipsum*, inquit, *tantùm, quæ à Deo semel facta est, hostiam & oblationem dixit, in æternum: sed ad nostri temporis sacerdotes inspiciens, per quos Christus, & sacrificat, & sacrificatur, quique eis in mystico illo conuiuio, ac cœna sacerdotij huius tradidit formulam.*

THEOPHYLACTVS in cap. 5. ad Hebræos, explicans illud: *Tu es sacerdos in æternum, &c. Apertissimè*, inquit, *de Christo dictum id esse constat. Hic enim & solus Melchisedech, in morem illius pane & vino sacrificabat.* Et infrà: *In æternum dixit, quia quotidie offertur. in perpetuum offertur per Dei ministros oblatio, Christum Dominum, & Pontificem habens, & sacrificium, qui seipsum nostri ob gratiam sanctificat, frangit, & tribuit.*

ANSELMVS in cap. 5. ad Hebræos: *Tu es sacerdos*, inquit, *id est, sacra dans per te, & per tuos. in æternum, id est, quamdiu durabit hoc seculum, quia non transibit sacerdotium Christi, vt aliud succedat, sicut transiuit Leuiticum.*

Ad hæc testimonia, quæ mirum est si non

A sufficiant ad nouorum istorum hominum audaciam comprimendam, accedant etiam testimonia veterum Hebræorum, quæ recitantur in Berescit Rabba. Nam inter alia habentur hæc verba R. Samuel in cap. 14. Genes. *Actus sacerdotij tradidit: erat enim ipse sacrificans panem, & vinum Deo sancto, & benedicto.* Ibidem R. Phinees in cap. 28. Numer. *Tempore Messiæ omnia sacrificia cessabunt, sed sacrificium panis, & vini non cessabit, sic dictum est Genes. 14. & Melchisedech Rex Salem protulit panem, & vinum. Melchisedech enim, id est, Rex Messias excipiet à cessatione sacrificiorum sacrificium panis, & vini, sicut dicitur Psalm. 110. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.*

B Superest, vt videamus quid aduersarij contra nostrum argumentum, & pro sua solutione obiiciant. PRIMO igitur Caluinus lib. 4. Institutionum, capite 18. §. 2. obiicit sic: *Perperam trahunt ad panem, & vinum illa verba; Et erat sacerdos Dei altissimi; quæ Paulus ad benedictionem refert. Nam Hebr. 7. colligit eius præstantiam, quia minor benedicitur à maiore.*

RESPONDEO; Falsum est illa verba: *Et erat sacerdos Dei altissimi*, à Paulo ad benedictionem referri: illa enim verba Paulus ne citat quidem, sed solùm breuiter, & verbis suis scribit, Melchisedech Regem Salem sacerdotem Dei summi occurrisse Abrahæ reuertenti à cæde Regum, eique benedixisse; quæ verissima sunt, sed
C non inde sequitur, illa verba: *Et erat sacerdos Dei altissimi*, in textu Mosis coniungenda esse cum sequentibus: *Et benedixit*; & non potius cum præcedentibus: *Protulit panem, & vinum.* Quod autem Apostolus subiicit, minorem à maiore benedici, non probat Melchisedech sacerdotem Dei fuisse, sed sacerdotem Abrahamo maiorem, vt nos suprà deduximus.

SECVNDO Caluinus ibidem obiicit hoc modo: *Quod si oblatio Melchisedech sacrificij Missalis figura esset, an Apostolus, obsecro, qui minima quæq; excutit, rem adeò seriam, & grauem fuisset oblitus?*

RESPONDEO; Caussa cur Apostolus non meminerit sacrificij panis & vini, primaria no-
D tissima est: quia videlicet id ad propositum eius non faciebat. Volebat enim Apostolus ex Melchisedech ostendere Christi excellentiam supra Leuiticos sacerdotes: Hebræi enim ad quos ipse scribit, valde se efferebant ad sacerdotium Aaronicum. Itaque beatus Paulus adducit in medium, quod Melchisedech, secundum cuius ordinem Christus Pontifex erat, benedixerit Abrahæ, & in eo Aaroni, & proinde maior fuerit Aarone. Item quod decimas acceperit ab Abrahamo, & in eo ab Aarone, qui tunc in lumbis Abrahæ erat, & per hoc maior fuerit Aarone; summus enim Pontifex ab inferioribus sacerdotibus decimas accipit. Deniq; quod Melchisedech fuerit quodammodo æternus, cùm nec ortus, nec interitus eius in Scripturis de-

scribatur: quæ omnia ad excellentiam Christi pertinent, & ideò commemoranda fuerunt. Quod autem obtulerit panem, & vinum, non perspicuè ad excellentiam facit, neque Melchisedech, neque ipsius Christi, & idcirco non mirum, si fuerit omissum.

ACCEDIT præterea quod Apostolus dedita opera omisit oblationem panis, & vini, ne cogeretur explicare mysterium Eucharistiæ, quod altius erat, quàm vt ab illis capi tunc posset. Sic enim ipse Paulus dicit, cap. 5. *De quo* (Melchisedech) *grandis nobis sermo, & ininterpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.* Et sanè cum Apostolus omnia planè exposuerit, quæ de Melchisedech dicuntur in Genesi, excepta oblatione panis, & vini, non videtur posse negari, quin per sermonem ininterpretabilem, cui non erant idonei Hebræi, intelligi debeat mysterium Eucharistiæ.

ADDE, quòd veteres Græci, vt Hieronymus refert in epistola ad Euagrium, dicebant Paulum omisisse quoddam Sacramentum Melchisedech, & hoc vocasse sermonem ininterpretabilem, quia scribebat Iudæis infidelibus: constat autem Sacramentum, quod non poterat infidelibus prodi, vix aliud fuisse quàm Eucharistiæ.

Neque his repugnat quod Chrysostomus, & Theophylactus in argumento huius epistolæ volunt, eam scriptam esse Iudæis fidelibus. Nam scripta fuit vtrisque, vel certè ita scripta fuit fidelibus, vt ab illis communicari deberet etiam cum infidelibus: nam idcirco in magna parte epistolæ multum Apostolus laborat, vt probet Christum esse Filium Dei, & vnicum orbis terræ doctorem.

Kemnitius loco citato pagina 750. postquam ex textu Hebræo perperam efficere conatus est, Melchisedech non obtulisse Deo sacrificium panis, & vini, quæ suprà refutata sunt; addit, etiamsi constaret Melchisedech obtulisse Deo sacrificium prædictum, tamen non posse inde effici, CHRISTVM obtulisse simile sacrificium. Id quod probat duplici argumento.

PRIMVM est huiusmodi, quod erit ordine argumentorum TERTIVM: *Ex figuris non sunt fabricanda dogmata, nisi in Scripturis eæ figuræ clarè explicentur. Porrò Dauid explicat quidem Melchisedech fuisse Christi figuram, cùm dicit Psalm. 110. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech; sed non explicat in quo consistat illa similitudo inter Melchisedech, & Christum: Apostolus autem Hebr. 5. & 7. explicat in quo consistat, & multa dicit, sed non attingit oblationem panis, & vini. Non igitur affirmandum est Melchisedech typum Christi gessisse cùm panem, & vinum in sacrificium obtulit Deo.*

RESPONDEO; Ex figuris dogmata fabricari possunt, quando ex Scripturis iuxta communem Patrum consensum intellectis colligitur A explicatio. Non enim necesse est, vt semper Scriptura apertissimè loquatur, sed satis est, si ita loquatur, vt communem Patrum interpretationem sequuti, sententiam eius assequamur: alioqui paucissima, ac ferè nulla essent dogmata certa in Ecclesia. Iam verò Scriptura in Psal. 109. vel secundum Hebr. 110. testatur Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, quod idem sæpius repetit Apostolus ad Hebræos: in quo autem consistat iste ordo Melchisedech, Scriptura apertè non explicat. Paulus enim, vt diximus, non tractat quis fuerit ordo Melchisedech, sed solùm ostendit excellentiam Christi supra Aaronem. Sed licet Scriptura B non apertè dicat in quo consistat ordo Melchisedech, & figura sacerdotij Christi, tamen ita insinuat & indicat, vt Patres omnes summo consensu in eandem expositionem inciderint, vt suprà ostendimus.

ET PRÆTEREA ratio manifestè docet, eam esse veram expositionem. Nam si Christus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech; ergo debet in sacerdotio conuenire cum Melchisedech, hoc est in eo, quod est proprium sacerdotij Melchisedech: nihil autem est proprium illius sacerdotij, nisi forma talis sacrificij. Nam quod Melchisedech benedixerit, & quod decimas acceperit, non est proprium illius sacerdotij, sed commune etiam cum sacerdotio Leui C tico. Quod Melchisedech nõ fuerit vnctus oleo sensibili, nec successerit alteri, nec ei alius successerit, non est proprium Melchisedech, sed commune cum Abel, & cum aliis nonnullis. Denique, quod non scribatur eius genealogia, & inde sit typus æternitatis sacerdotij Christi, præterquam quod est quid extrinsecum ad sacerdotium, non est proprium Melchisedech, sed commune cum Iob, Helia, & aliis, qui & sacerdotes erant, & non describitur eorum genealogia, vt Epiphanius ostendit hæres. 55. At panem, & vinum offerre est proprium Melchisedech, & ad sacerdotium maximè pertinet, cùm sit proprius eius actus. Nulla igitur dubitatio remanet de explicatione huius figuræ; quanquam D apud prudentes Christianos etiam sine hac ratiocinatione sufficere debuisset tot Patrum auctoritas, cùm nullus contrà proferri possit, qui id neget.

QVARTVM argumentum, quod est SECVNDVM Kemnitij, contra hanc ipsam solutionem pugnat. Sic igitur ille loquitur: *Typus sacerdotij Melchisedech consistit in his, quæ non communia habet cum sacerdotio Aaronico, sed in quibus discernuntur Melchisedech, & Aaron. Sed sacrificium panis, & vini quotidianum fuit in sacerdotio Aaronico, Exod. 29. Num. 28.*

RESPONDEO PRIMVM; In sacerdotio Aaronico erat quidem sacrificium panis, & vini, sed vt pars quædam, & quasi condimentum alterius sacrificij; non autem vt sacrificium principale: nam in iisdem locis Scripturæ iubentur

offerri agni, aut vituli, & simul cum eis simila, & libamentum. At Melchisedech, panem, & vinum per se in sacrificium obtulit. DEINDE panes, qui offerebantur in sacrificio Aaronico cum animalibus, vt diximus, semper conspergebantur oleo, & vt plurimum inde fiebant lagana. At sacrificium Melchisedech erat simplex panis. DENIQVE posset etiam dici, differentiam inter sacerdotia illa hanc fuisse, quod Aaron offerebat sacrificia omnium generum, id est, tam cruenta, quàm incruenta. At Melchisedech vtebatur solo incruento, puro, ac simplici sacrificio, vt ex Hieronymo, Eusebio, & omnibus Patribus suprà citatis docuimus.

SED contra hanc solutionem est QVINTVM argumentum. Nam si Melchisedechi sacerdotium hoc differt ab Aaronico, quod in illo nihil cruenti sacrificabatur: sequitur Christum non posse dici sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, siquidem præcipuum Christi sacrificium cruentum fuit, nimirum sacrificium crucis.

RESPONDEO; Sacrificium crucis, si per se consideretur, non est secundum ordinem Aaron, nec secundum ordinem Melchisedech. Quod non sit secundum ordinem Aaron, certissimum fidelibus esse debet: nam Christus non erat sacerdos secundum ordinem Aaron, vt Apostolus apertè docet ad Hebræos, 7. & patet etiam manifestissimè, quia non erat de tribu Leui, sed de tribu Iuda. Quomodo ergo sacerdos non secundum ordinem Aaron, sacrificium Aaronicum obtulisset? DEINDE sacrificium crucis est sacrificium omnium perfectissimum, & ipso etiam sacrificio Missæ præstantius, quatenus distinguuntur. At quis ferat, vt dicatur sacrificium Aaronicum præstantius omnibus sacrificiis, & ipsa etiam Missa, quæ est secundum ordinem Melchisedech? PRÆTEREA Apostolus ad Hebræos, 7. disertis verbis docet, sacrificium Aaronicum imperfectum fuisse, nec potuisse consumare sacrificatos. At crucis sacrificium perfectissimum fuit, & consumauit in perpetuum sanctificatos, vt ibidem dicitur: non igitur sacrificium crucis ad ordinem Aaronis pertinere potest. DENIQVE sacrificium Aaronicum duas conditiones necessariò requirit: alteram vt sit cruentum, alteram vt sit typicum, seu repræsentatiuum. Sacrificium autem crucis, etsi cruentum fuit, tamen non fuit typicum: nec enim opus fuit typis, vbi ipsa veritas aderat.

Ex qua ratione colligitur etiam non fuisse sacrificium crucis, si per se consideretur, secundum ordinem Melchisedech. Nam sacrificium Melchisedechi fuit typicum, sed incruentum: vnde conueniebat cum Aaronico, in eo, quod vtrumque erat typicum; immò eiusdem rei typus, seu figura, id est, passionis Christi; sed

A differebant in specie typorum, quod typus Aaronicus erat cruentus, vt in forma animalium, Melchisedechi autem erat incruentus, & in forma panis. Ex quo sequitur ratione sacrificij crucis Christum non esse sacerdotem, nec secundum ordinem Melchisedech, nec secundum ordinem Aaron, quia non obtulit se in cruce sub forma panis, nec sub forma agni, aut vituli, sed sub ipsa sua humana forma. Ex quo rursum sequitur, Christum non posse dici sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, vt tamen in Scripturis passim dicitur, nisi sacrificium instituerit, vel obtulerit sub forma panis: quemadmodum non potest dici sacerdos

B secundum ordinem Aaron, quia non instituit sacrificium sui ipsius sub forma vituli, aut agni, aut alicuius alterius typi cruenti secundum ritum Aaronicum. Nam agnum Paschalem, vt dicemus, non obtulit secundum ritum Aaronicum; neque ipse instituit, sed potius abrogauit.

DICES; Si Christus obtulit sacrificium cruentum, etiamsi non obtulerit illud iuxta ordinem Melchisedech, tamen ipsum obtulisse tale sacrificium impedit, quò minus possit Christus appellari sacerdos secundum ordinem Melchisedech, cùm proprium sit huius ordinis non habere sacrificium vllum cruentum.

C RESPONDEO; Christus dicitur sacerdos secundum ordinem Melchisedech, non quomodocunque, sed in æternum, id est, respectu eius sacrificij, quod in æternum duraturum, id est, perpetuò frequentandum erat, abrogatis sacrificiis legalibus; & quod erat futurum proprium sacrificium Christianæ religionis. Et quia Christus non instituit, neque obtulit sacrificium perpetuò celebrandum, & proprium religionis suæ, nisi incruentum, ideo verè ac propriè est sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Vbi tamen illud est OBSERVANDVM, quod licet Christus non fuerit sacerdos secundum ordinem Melchisedech ratione sacrificij crucis, sed solùm ratione sacrificij Eucharistiæ:

D tamen sacrificium crucis dici potest secundum ordinem Melchisedech ratione ipsius sacerdotis Christi, à quo offerebatur: ipse enim absolutè sacerdos erat secundum ordinem Melchisedech. Quare Apostolus ad Hebræos, 5. etiam in ipsa cruce Christum sacerdotem vocat secundum ordinem Melchisedech.

SEXTVM argumentum sumit Matthias Illyricus in Apologia Confessionis Antuerpiensis, capite decimo quinto, à dissimilitudine sacrificij Melchisedech, & nostræ Missæ. Melchisedech enim, si quid obtulit, panem & vinum obtulit. At in Eucharistia non manet panis, & vinum, sed sola accidentia, vt Catholici ipsi docent.

RESPONDEO; Sacrificium Missæ est verè secundum ordinem Melchisedech, tum quia est incruentum; id enim erat proprium sacrificij Melchisedech, tum etiam quia Missa Christum repræsentat in specie panis, & vini, vt etiam illum repræsentabat sacrificium Melchisedech, atque ita in symbolo exteriore planè conueniunt. Quod autem substantia interior sit diuersa, non refert, quia, vt ostendimus suprà, significatio, seu repræsentatio in accidentibus, non in substantia est. Addo, quòd necessariò substantia sacrificij Missæ, debuit esse diuersa à sacrificio Melchisedech, cùm illud præstantius, ac diuinius esse debuerit, in quo ipsa veritas cum symbolo, quàm illud, in quo solum symbolum continetur.

SEPTIMVM argumentum sumunt ex Patribus. Nam Petrus Martyr in caput quintum, primæ ad Corinthios, probat Melchisedech non obtulisse Deo panem, & vinum, quia R. Salomon in caput decimum quartum Genes. & Ambrosius in libris de Sacramentis, & Augustinus in quæstionibus veteris, ac noui Testamenti, dicunt à Melchisedecho panem, & vinum datum esse Abrahamo. In eandem sententiam citat Kemnitius loco citato Iosephum, & Chrysostomum.

SED hæc loca nihil omnino efficiunt. Nam INPRIMIS R. Salomon non modò Hebræus est, & nullo modo conferendus cum tot sanctis Patribus, quos citauimus, sed etiam apertissimus hostis Christianæ religionis. PRÆTEREA ipse ibidem indicat, vt etiam Petrus Martyr fatetur, oblationem illam Melchisedech significasse futurum aliquando, vt in Hierusalem offerretur sacrificium panis, & vini. At quomodo sacrificium futurum significare poterat oblatio illa, si erat tantum prophanum conuiuium, & non potius conuiuium sacrum, ex participatione nimirum rei Deo prius oblatæ? Itaque R. Salomon, licet dicat panem, & vinum prolatum à Melchisedech in refectionem Abrahæ & sociorum fuisse, non tamen negat, immò subindicat prius Deo fuisse oblatum. Quod apertissimè docent Rabini antiquiores, vt iam ostendimus.

Sanctus Ambrosius totus est noster, vt suprà demonstratum est, & ideò fortasse Petrus Martyr, vt est in huiusmodi rebus cautus, certum librum & caput noluit annotare.

Locus ex Augustino citatus, neque Augustini est, neque pro aduersariis facit, sed pro nobis. Auctor enim illarum quæstionum multos habet errores, qui ab Augustino refelluntur, & inprimis in illa ipsa quæstione 109. quam pro se Martyr adducit, contendit ille auctor Melchisedechum esse Spiritum sanctum, quem errorem ex professo refellit Hieronymus in epistola ad Euagrium de Melchisedech. Quod autem ille auctor, quicunque fuerit, de oblatione Melchisedech scribit, pro nobis facit contra aduersarios: dicit enim Melchisedechum obtulisse Abrahamo Eucharistiam corporis, & sanguinis Domini. Ex quo intelligimus, illi auctori non fuisse commune, & prophanum conuiuium, quod exhibuit Melchisedech Abrahæ, sed sacrum typum Eucharistiæ, quod nunc aduersarij pertinaciter negant.

Porro Iosephus quem citat Kemnitius, scribit panem illum datum Abrahæ, quod non negamus, sed non negat prius Deo fuisse oblatum, quod nos affirmamus.

Deniq; Chrysostomus noster est, vt suprà est demonstratum.

OCTAVVM argumentum oppugnat alteram partem nostræ rationis, ductam ab æternitate sacerdotij secundum ordinem Melchisedech. Est autem argumentum tale: Vt Christus sit sacerdos in æternum, non necesse habet quotidie per Ministros offerre; non igitur ratio illa concludit. Antecedens probat Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 742. vbi demonstrat ex Apostolo Hebr. 7. & 9. negatiuè, & affirmatiuè, vt ipse loquitur, quemadmodum sit Christus, aut non sit sacerdos in æternum. Ac PRIMVM dicit non esse sacerdotem in æternum, quia sæpius offerat seipsum; id enim expresse Paulus non semel repetit. DEINDE addit ob quinque caussas dici Christum sacerdotem in æternum. PRIMA est, quia viuat in æternum. SECVNDA, quia virtus vnicæ oblationis eius in sempiternum duret, & efficax sit. TERTIA, quia semper in cœlo intercedat pro nobis. QVARTA, quia per ipsum vt sacerdotem, habeamus accessum ad Patrem. QVINTA, quia in perpetuum saluare possit, & saluet qui per ipsum ad Deum accedunt.

RESPONDEO; Quod attinet ad partem huius argumenti negatiuam, cùm Paulus dicit non fuisse opus, vt Christus sæpius se offerret; apertissimè loquitur de cruenta oblatione, quæ sufficientissima, immò infiniti precij, & valoris fuit: ceteræ oblationes repetebantur, & repetuntur, quia finiti sunt valoris. Quod autem ad æternum sacerdotium Christi necesse sit, vt sæpius offerat per se, vel per suos ministros, non quidem cruentè, sed aliquo alio modo, idem Paulus docet Hebræ. 8. vt sanctus Thomas in commentario præclarè exponit. Cùm enim Apostolus dixisset, Christum esse Pontificem, & ministrum sanctorum, & tabernaculi, quod fixit Deus, & non homo, id est, esse Pontificem Ecclesiæ, non Synagogæ, subiungit: *Omnis Pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur, vnde necesse est; & hunc habere aliquid, quod offerat.* Vbi vides Paulum per necessariam consequentiam colligere, debere Christum, si verè est Pontifex, habere aliquid quod offerat, & consequenter debere offerre, quia omnis Pontifex constituitur ad offerendum. Quare secundum Pauli sententiam, Christus non est Pontifex in æter-

num, nisi assiduè aliquid offerat, nec satis est, quod semel cruentè obtulerit seipsum. Subiungit postea idem Apostolus, declarans victimam, quam nunc assiduè Christus offert, non esse aliquid terrenum, vt oues, & boues, sed aliquid cœleste, nimirum sacratissimam Eucharistiam: *Si ergo,* inquit, *esset super terram, nec esset sacerdos, cùm essent qui offerrent secundum legem munera; qui exemplari, & vmbræ deseruiunt cœlestium.* Quorum verborum hæc est sententia: Si hostia immolanda esset super terram, id est, si esset aliquid terrenum, & mortale, vt oues, & boues, &c. Christus non esset sacerdos, quia non esset vlla necessitas noui sacerdotij, cùm satis multi sine ipso secundum legem eiusmodi munera terrena assiduè offerant. Deinde pergit Paulus, ac ostendit, Christum esse Pontificem melioris Testamenti, quàm antiquum fuerit, ex quo sequitur offerri nunc meliores hostias, quàm antiquæ illæ fuerint.

Atque hinc etiam perspici poterit, quinque illas caussas, quas attulit Kemnitius, non sufficienter ostendere, cur Christus dicatur sacerdos in æternum. PRIMA illa, quia viuit in æternum: non est sufficiens. Nam requiritur quidem vita æterna, in eo, qui debet sacerdotium æternum habere, sed non sufficit: alioqui omnes Leuitici sacerdotes post resurrectionem dicerentur sacerdotes in æternū, quia habuerunt sacerdotium, & viuent in æternum. Requiritur igitur, vt viuens fungatur sacerdotio in æternum. Quemadmodum non potest aliquis rectè dici fuisse Rex per 30. annos, si nec regnauerit, nec regnare potuerit, nisi per vnum diem. Id quod maximè locum habet in sententia aduersariorum, qui existimant sacerdotium seu ministerium Ecclesiasticum, esse merum officium. Denique id apertissimè beatus Paulus requirit, vt ostendimus, cùm ait, oportere Christum, si est Pontifex, habere aliquid quod offerat. Paulus autem Hebr. 7. vbi ponit istam caussam Kemnitij, cùm ait: *Christus autem, eò quòd maneat in æternum, perpetuum habet sacerdotium:* non probat ideò solum Christum esse æternum sacerdotem, quia manet in æternum; sed probat ex eo, quod manet in æternum, posse illum perpetuò fungi sacerdotio, nec esse opus, vt quis illi succedat; sicut in sacerdotio Leuitico opus erat continua successione, quia nullus eorum poterat perpetuò ministrare, cùm morte prohiberentur permanere.

SECVNDA caussa, quòd virtus oblationis crucis perpetua sit, non etiam est sufficiens. Illa enim ostendit, effectum sacrificij crucis esse perpetuum, & proinde impropriè ipsum etiam sacrificium posse dici perpetuum. Propriè tamen non dicitur sacrificium æternum, quod semel factum est, nec dicitur æternum sacerdotium, cùm non iugiter sacrificatur: alioqui sacerdotium, & sacrificium Noë, æterna dici pos-

A sent, quia (vt colligitur ex cap. 8. Genes.) effectus sacrificij oblati à Noë post diluuium, semper manet, & manebit: impetrauit enim, ne iterum diluuium aquæ rediret super terram. Pari ratione Christi natiuitas ex matre, passio, & mors, dici possent æterna, & Christus dici posset semper nasci, pati, & mori, quia effectus horum omnium semper manet.

TERTIA ratio, quòd Christus in cœlo semper intercedat pro nobis, aut non probat illum esse sacerdotem, aut probat illum nunc per ministros offerre. Nam si volunt aduersarij Christum intercedere per solam orationem, non habent inde illum esse propriè sacerdotem: nam
B quilibet homo, quantumuis laicus, potest pro alio per orationem intercedere. Si verò contendant illum intercedere, vt sacerdotem, id est, mediante oblatione victimæ: tum necesse est Christum semper offerre; & proinde Eucharistiam esse sacrificium, quod à Christo per ministerium humanum Deo iugiter offeratur.

DICENT, Christum offerre seipsum in cœlo, dum passionem suam assiduè Patri repræsentat, & per eam nos reconciliat. Hoc enim videtur sentire Caluinus lib. 4. Institutionum, cap. 18. §. 2. vbi dicit, non esse amplius in terris vllum sacerdotium, cùm sit translatum in cœlum, Christo ibi in æternum sacerdote existente.

C RESPONDEO; Aut volunt oblationem, quæ fit in cœlo, esse verum ac propriè dictum sacrificium; aut solùm impropriè, & figuratè. Si primum, plurima sequentur contra aduersarios, & aliqua eorum etiam contra veritatem. PRIMO, religionem, ac legem Christianam non esse amplius in terris, sed translatam esse in cœlum: nam translato sacerdotio, necesse est vt etiam legis translatio fiat Hebr. 7. SECVNDO, in cœlo non esse nudam veritatem, sed vmbras etiam, & figuras, ac cæremonias: nam omnia sacrificia propriè dicta, debent esse repræsentatiua sacrificij crucis, & cæremoniæ quædam religionis. TERTIO, oportebit aduersarios concedere, repeti sæpius oblationem Christi, quod illi nullo
D modo concedere volunt. Si secundum, tum necesse erit confiteri Christi verum sacrificium in terris offerri, quod nos contendimus, aut certè Christum non esse verè, ac propriè sacerdotem, quod est absurdissimum, & contra manifestas Scripturas. Id autem sequi, perspicuum est, quia non potest esse verè, ac propriè sacerdos, qui sacrificium verum, ac proprium offerre non potest.

QVARTA Kemnitij ratio similis est superiori: perinde enim est Christum sacerdotem pro nobis intercedere, quæ erat tertia ratio; & nos per sacerdotē Christum aditum habere ad Patrem, quæ erat quarta.

QVINTA ratio, quòd saluare in perpetuum possit, probat eum Saluatorem esse, non autem

sacerdotem. Neque hæc ratio dissimilis est secundæ ac tertiæ, proinde eodem modo refellitur. Quare non probauit Kemnitius Christum dici posse æternum Sacerdotem sine oblatione victimæ per Ecclesiæ Ministros.

CAPVT SEPTIMVM.

Probatur sacrificium Missæ ex figura Agni Paschalis.

ALTERVM testimonium pro sacrificio Missæ sumitur ex lib. Exod. cap. 12. & similibus locis, vbi agitur de Agno Paschali. Est autem hoc argumentum: Celebratio Agni Paschalis figura erat expressa celebrationis Eucharistiæ. Sed illa immolatio quædam erat victimæ Deo oblatæ; ergo celebratio Eucharistiæ immolatio victimæ Deo oblatæ esse debet, vt figura figurato respōdeat. Quia verò aliqui, vt Kemnitius, negant propositionē, aliqui assumptionem: vtraq; probanda erit, ac deinde argumenta Kemnitij diluenda, quibus hanc rationē infirmare conatur.

Quod igitur celebratio Agni Paschalis fuerit figura celebrationis Eucharistię, probatur PRIMO ex Scripturis, 1. Corinth. 5. *Etenim Pascha nostrū immolatus est Christus: itaq; epulemur in azymis sinceritatis, & veritatis.* Ex hoc loco certò constituere possumus, Agnum Paschalem, qui & Pascha dicitur in Euangelio, figuram immolationis Christi fuisse: quando autem fuerit impleta, non ita certò ex hoc solo loco constitui potest.

DICENT enim aduersarij, Apostolum loqui de immolatione in cruce facta, & de manducatione spirituali, quæ fit per fidem. SED nos ex Euangelio probabimus figurā illam propriè impletam fuisse in institutione, & celebratione Eucharistiæ. Nam INPRIMIS ex Euangelio constat, Apostolos ante Christi passionem manducasse carnem Christi in nouissima cœna, & proinde manducasse verum Agnum Paschalem, ad cuius epulas nos hortatur Apostolus, cùm ait: *Itaque epulemur in azymis sinceritatis, & veritatis.* Sed epulum sequitur immolationem: prius enim agnus immolatur, postea comeditur; non è contrario, prius comeditur, & postea immolatur. Debuit ergo pręcedere immolatio Christi illam manducationē cœnæ, quam fecerūt Apostoli ante passionem Dñi; non ergo sola passio est immolatio de qua loquitur Paulus, sed etiā cōsecratio, & oblatio Eucharistiæ est immolatio per Agni Paschalis immolationem figurata.

PRÆTEREA, vt ex eodem Euangelio constat, Dominus post cæremoniam Agni Paschalis continuò subiunxit celebrationē Eucharistiæ; neque distulit in aliud tempus, aut locum, vt apertè ostenderet se noua ista cæremonia finem imponere cæremoniæ veteri.

DEINDE, si consideremus circumstantias vA triusque celebrationis, videbimus nullam figuram à Christo manifestiùs impletam, quàm istā. Agnus Paschalis 14. die primi mensis ad vesperam immolari debuit Exodi. 12. & fuit hæc circumstantia summè necessaria, vt ex multis locis Scripturæ probari posset: Eucharistiam Christus instituit hoc ipso tempore, vt notum est. SECVNDO, agnus immolabatur in memoriā transitus Domini, & liberationis populi de Aegypto: & Eucharistia celebratur in memoriam transitus Domini per passionem ex hoc mundo ad Patrem, & nostræ liberationis de potestate Satanæ, quę per ipsam Christi mortem facta est. TERTIO, agnus immolabatur vt māducaretur & B esset quasi viaticum peregrinorum; nam ideò māducabatur à Iudæis, habitum peregrinorum præ se ferentibus cum baculis, & calceis, &c. Et Eucharistia quid est aliud, nisi refectio, & viaticum peregrinantium ad veram ac cœlestem patriam? QVARTO, agnus non poterat manducari, nisi à circumcisis, & mūdis, & in Hierusalem; ita Eucharistia non potest sumi, nisi à baptizatis, & mundis, & intra Ecclesiam Catholicam existentibus.

ADHÆC, si non impleuit Christus eam figurā in institutione Eucharistiæ, dicant aduersarij, quando eam impleuerit: nam cùm, teste Paulo, figura fuerit, debuit necessariò impleri.

DICENT fortasse impletam eam figurā à Chri-C sto, vel quando ipse māducauit Agnum Paschalem, vel certè quando fuit crucifixus: nec enim aliud occurrit, quod verisimiliter dici possit.

AT illud PRIMVM, nulla ratione defenditur. Cùm enim Dominus Agnum Paschalem māducauit, legem obseruauit, quod semper faciebat dum in terris viueret, non figuram impleuit. Siquidem implere figuram, non est illud ipsum, quod lex præscribit agere, sed aliquid aliud ei substituere excellentius, ad quod significandum figura illa præcesserit; quemadmodum figuram Circumcisionis non impleuit cùm Circumcisionem accepit, sed cùm Baptismū ei substituit. Vnde à Paulo Coloss. 2. Baptismus vocatur Circumcisio Christi non manufacta.

D Illud autem ALTERVM de passione Dñi, est quidem aliquid, sed non eiusmodi, vt sufficiat. Nam immolatio Agni Paschalis potest quidem dici figura passionis Christi. Nam si agnus ille figura est Eucharistiæ, & Eucharistia est repræsentatio passionis, quis neget etiam agnum illum, fuisse figurā & repræsentationē passionis? Quare Ioan. 19. videmus Euangelistam reddere caussam, cur non fuerunt Christi crura in passione confracta, quia scriptum est de Agno Paschali: *Os non comminuetis ex eo*; tamē magis immediatè, & principaliter cęremonia Agni Paschalis figura fuit Eucharistiæ, quàm passionis, vt patet ex circumstantiis paulò antè explicatis. Passio enim non incidit in diem 14. nec in vesperam, sed in meridiem diei 15. Neq; fuit Christus cru-

cifixus in memoriam transitus alicuius, aut liberationis. Neque crucifigebatur vt manducaretur, nec fuit vllus tunc, qui eum sic immolatum manducauerit. Neque in domo, aut Hierusalem, sed extra portam in aperto campo immolatus fuit. Denique non solùm baptizati & mundi, sed etiam alij possunt ac debent Christum, vt in cruce immolatum, fide manducare: fides enim præcedit, & Baptismum, & iustificationem.

Probatur nunc ex Patrum communi consensu, Agnum Paschalem Eucharistiæ figurā fuisse. TERTVLLIANVS lib. 4. in Marcionem non procul à fine, exponit de Eucharistia illud Luc. 22. *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum. Professus,* inquit, *se concupiscentia concupisse edere Pascha vt suum (indignum enim vt quid alienum concupisceret Deus) acceptum panem, corpus suum fecit, &c.* Et paulò antè dixerat, Christum non concupiuisse veruecinam Iudæorum, cùm ait se desiderasse edere Pascha. Quare Tertullianus per Pascha intelligit Eucharistiam, non Agnū Paschalem: nō autem per Pascha Eucharistiā intelligeret, nisi Eucharistiā esse crederet per Agnum illū Paschalem figuratam.

CYPRIANVS lib. de vnit. Eccles. probat non posse extra Ecclesiam māducari vtiliter Eucharistiam, quia scriptum est de Agno Paschali: *In domo vna comedetur.* Et serm. de cœna Domini: *Cœna,* inquit, *disposita inter Sacramentales epulas obuiauerunt sibi instituta antiqua, & noua: & consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, incōsumptibilem cibum Magister apponit discipulis.*

AMBROSIVS in cap. 1. Lucæ: *Quando,* inquit, *sacrificamus, Christus adest, Christus immolatur; etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.*

Gregorius NAZIANZENVS orat. 2. de Pascha, exponens cæremonias Agni Paschalis, dicit imperasse Deum, vt ad vesperam agnus immolaretur, quia Christus ad vesperā Sacramentum corporis sui discipulis tradidit.

GAVDENTIVS tract. 2. in Exodum, totā celebrationem agni de Eucharistia exponit: *In vmbra,* inquit, *illius legalis Paschæ, non vnus agnus occidebatur, sed plures. Singuli enim occidebantur per domos, nam sufficere vnus non poterat vniuersis.* Et infrà: *Idem per singulas Ecclesiarum domos in mysterio panis, & vini reficit immolatus, viuificat creditus; consecrantes sanctificat consecratus, hæc agni caro, hic sanguis est.*

HIERONYMVS in cap. 26. Matth. *Postquā,* inquit, *typicum Pascha fuerat impletum, & agni carnes cum Apostolis comederat: assumit panem, qui confortat cor hominis, & ad verum Paschæ transgreditur Sacramentum.*

Ioan. CHRYSOSTOMVS homil. de proditione Iudæ, tomo 3. *In ipsa mēsa,* inquit, *vtrumq; Pascha, & typi, & veritatis celebratum est.* Et infrà: *Fuit quidē aliquando Pascha Iudaicum, sed exemptum, et euacuatum est Paschæ spiritalis aduētu, quod Christus tradidit. Nam cùm manducarent, & biberent, accepit panē, & fregit, & dixit; Hoc est corpus meum, &c.* Et homil. 83. in Matth. de institutione Sacramēti loquens: *Veritatē,* inquit,

A *figuræ adiunxit.* Et paulò pòst: *Si figura à seruitute liberauit, multò magis veritas orbem terrarum vindicabit.*

AVGVSTINVS lib. 2. cōtra literas Petil. cap. 37. *Aliud,* inquit, *est Pascha quod illi de oue celebrant, aliud quod nos in corpore, & sanguine Domini accipimus.*

LEO ser. 7. de passione Dñi, de Pascha loquēs: *Vt ergo,* inquit, *vmbræ cederent corpori, & cessarent imagines sub præsentia veritatis; antiqua obseruātia nouo tollitur Sacramento, hostia in hostiam transit, sanguinem sanguis excludit, & legalis festiuitas dum mutatur, impletur.* Et infra de Sacramēti institutione loquens: *Vetus,* inquit, *Testamentum consumabat, & nouum Pascha condebat. Discumbentibus enim secum discipulis, &c.*

ISICHIVS lib. 2. in Leuiticum, cap. 8. *Prius,*
B inquit, *figuratam ouem cum Apostolis cœnans Dominus, postea suum obtulit sacrificium.* Vide etiam lib. 6. capite 23. Procopius Gazæus in cap. 12. Exodi, idē habet.

GREGORIVS homil. 22. in Euangelia, totam cęremoniam Agni Paschalis exponit accommodatè ad Eucharistiam: *Quid,* inquit, *sit sanguis agni non iam audiendo, sed bibendo didicistis, &c.*

BEDA in cap. 22. Lucæ, & ex illo ANSELMVS in cap. 26. Matth. *Finitis,* inquit, *veteris Phase solenniis, quæ in commemoratione antiquæ de Aegypto liberationis populi Dei agebantur, transit ad nouum, quod in suæ redemptionis memoriam Ecclesiam frequentare volebat, vt scilicet pro carne agni, ac sanguine, sui corporis, sanguinisq; Sacramentum institueret.*

C RVPERTVS lib. 2. in Exodum, cap. 6. *Tandem,* inquit, *quartadecima die ad vesperam, vbi illum veteris Paschæ Agnum comedit cum discipulis suis, tunc ipse noui sacrificij agnus continuò capiendus, & ducendus ad immolandum, iam in angustia passionis agonizans, prius propriis manibus Deo Patri semetipsum immolauit, accipiens panem, & vinum, & mira atque ineffabili sanctificationis potentia, transferens hæc in corporis sui, & sanguinis Sacramentum.*

Ex his igitur propositio nostri argumenti satis confirmata videtur. Assumptio verò, celebrationem Agni Paschalis, sacrificium quoddam fuisse, minori adhuc negotio comprobabitur. Nam legimus Exod. 12. *Immolate Phase.* Et infrà: *Victima transitus Domini est.* Numeri 9. *Ecce,*
D inquit, *quidam immundi super anima hominis, qui non poterant facere Phase, in die illo accedentes ad Moysem, & Aaron dixerunt; Immundi sumus super anima hominis, quare fraudamur, vt non valeamus oblationem offerre Domino in tempore suo inter filios Israël?* Et infrà: *Si quis mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit Phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo.* Ex his habemus Agnum Paschalem verè, & propriè sacrificium fuisse, cùm & victima, & sacrificiū in Scripturis absolutè dicatur; & præterea offerri Domino per immolationem, quod est veri sacrificij proprium, debuerit.

ADDE, quòd eodem modo loquitur Euangelium, Marci 14. *Et primò die azymorum, quando Pascha immolabant.*

DENIQVE, quid clarius verbis Pauli primæ Corinth. quinto: *Pascha nostrum immolatus est Christus?* neque enim negabunt Christi passionem verum sacrificium fuisse. Cur autem Paulus sacrificium Christi Paschæ immolationem appellaret, si non fuisset verum sacrificium Agni Paschalis immolatio? Neque obstat, quod non offerebatur à solis Sacerdotibus, sed à multis non Sacerdotibus. Nam hoc sacrificium fuit institutū, antequam familia Aaron determinaretur ad sacerdotium, & ideò quantum ad hoc sacrificium, mansit antiquum priuilegium, vt omnes patresfamilias sacerdotio fungerētur. Vide Philonem lib. 1. de vita Moysis.

Sed iam videamus, quid Kemnitius contra hoc nostrum argumentum obiiciat in 2. parte Examinis, pag. 758. & 759. PRIMO, obiicit testimonium AVGVSTINI, libro de vnitate Ecclesiæ, contra literas Petiliani, cap. 16. *Non ea colligant & commemorent, quæ obscurè, ambiguè, vel figuratè dicta sunt, quæ quisque sicut voluerit, interpretetur secundum sensum suum: talia enim rectè intelligi, exponiq́; non possunt, nisi prius ea, quæ apertissimè posita sunt, firma fide teneantur. Sed aliquid proferte, quod non egeat interprete, nec vnde conuincamini, quod de alia re dictum sit, & vos aliud ad vestrum sensum detorquere conemini.* Et capite 19. *Hæc mystica sunt, operta sunt, figurata sunt; aliquid manifestum, quod interprete non egeat, flagitamus.* Item: *Quod si ambiguè posita & pro nobis, & pro vobis possunt interpretari, nihil vtique adiuuant caussam vestram, sed planè talia malam caussam, vel moras faciendo sustentant.*

RESPONDEO; Testimonia Scripturæ figurata, quia possunt variis modis exponi, non faciunt fidem, nisi ex alio loco Scripturæ certò constet, quemadmodum sint accipienda. Scriptura autem tribus modis solet figuram aliquā explicare. PRIMO, quando immediatè, & in particulari exponit propriis verbis, quod figuratè dictum erat. Hinc ex parabolis Domini de piscibus bonis, & malis in iisdem retibus; & de ouibus, & hœdis in eodem ouili, & aliis similibus, Catholici conuicerunt Donatistas negantes in Ecclesia esse bonos, & malos: quia Dominus ipse parabolas explicuit, applicans eas ad Ecclesiam, Matthæi 13. & 25. De qua re vide Augustinum in breuiculo collationis tertiæ diei. SECVNDO, quando Scriptura immediatè figuram non explicat, tamen approbat Ecclesiæ explicationem, dum ei apertissimis verbis testimonium perhibet, quod sit columna, & firmamentum veritatis, 1. Timoth. 3. Augustinus libro 1. contra Cresconium, cap. 33. & alibi passim tradit hanc formam argumentandi. TERTIO, quando Scriptura docet, in verbis quibusdam figuram in CHRISTO, vel à CHRISTO implendam contineri: & deinde manifesta ratione colligimus, quo tempore, & loco fuerit impleta, licet Scriptura id non explicauerit.

A Nam cùm constat aliquam esse figuram, simul constat impleri debuisse: proinde si possimus ratiocinando concludere, aut tali tempore, & loco fuisse impletam, aut absolutè non fuisse impletam, firmissimè quod volumus demonstramus.

Nostrum igitur argumentum ex figura Agni Paschalis, & eiusdem figuræ explicatio, habet testimonium à Scriptura secundo, & tertio modo. Nam INPRIMIS protulimus consensum veterum Patrum Græcorum, & Latinorum, qui est consensus eius Ecclesiæ, quam & nos, & aduersarij veram Ecclesiam esse, & proinde iuxta Apostolum columnam, & firmamentum veri-

B tatis esse non dubitamus. DEINDE, Scriptura testatur illam esse figuram in CHRISTO implendam, vt ex eodem Paulo ostendimus, 1. Corinth. 5. Et nos ex manifestis circumstantiis euidenti ratione conclusimus, aut nunquam, aut in nouissima cœna in institutione Sacramenti fuisse impletam.

PORRO Augustinus in locis à Kemnitio citatis, loquitur de figuris illis, quarum explicatio nullum habet à Scriptura testimonium; & ideo semper adiungit esse obscuras, opertas, interprete indigentes, & quæ possint pro arbitrio in varios sensus detorqueri. Non enim simpliciter reiicit argumentum ex figuris, sed ex figuris obscuris, & nondum explicatis, vel

C in alio Scripturæ loco, vel ab Ecclesia. Nam alioqui in ipso libro eodem de vnitate Ecclesiæ, capite 13. probat Augustinus Ecclesiam constare ex bonis & malis, ex parabolis zizaniorum, & bonorum, ac malorum piscium, & similibus figuratis loquutionibus. Solum igitur reiicit argumentum ab illis figuris, quarum est incerta interpretatio; quale illud erat ex Canticis: *Vbi cubas in meridie,* quod semper Donatistæ iactabant, vt probarent in sola Africa esse Ecclesiam; quibus Augustinus rectè obiicit illud Psalm. 47. *Latera Aquilonis ciuitas Regis magni;* & similia æquè obscura.

ADDE, quòd Augustinus in eo libro, ideò petit à Donatistis testimonia Scripturæ apertissi-

D ma, nec libenter admittit obscura, quia habebat ipse pro se apertissima testimonia. Nam agebatur de loco Ecclesiæ, an esset Africa sola, an totus orbis terrarum. Et quia sunt plurima testimonia, quæ sine vlla obscuritate docent, Ecclesiam in toto orbe terrarum esse futuram; meritò Augustinus requirit ab aduersario similia testimonia: non enim debent aperta & propria, obscuris & figuratis cedere. At in aliis quęstionibus obscurioribus, qualis fuit eo tempore quæstio de Baptismo, Augustinus non prouocat ad aperta Scripturæ testimonia, sed ad Ecclesiæ auctoritatem, quæ nō potest errare in Scriptura explicanda, vt patet ex loco citato cōtra Cresconium. Quare si Kemnitius putat, caussam suam

similem esse caussę Augustini, proferat apertum testimonium Scripturæ, quod non egeat interprete, vbi legamus Eucharistiæ celebrationem nō esse sacrificium, & tum iure poterit cum Augustino reiicere argumenta ex figuris.

Secvndo, Kemnitius obiicit, ex figura Agni Paschalis multa sequi absurda, si ea ad Eucharistiam applicanda sit. Nam Inprimis non respondebit figura figurato, cùm immolatio Agni Paschalis cruenta fuerit; Eucharistia sit incruenta. Deinde Agnus Paschalis non à Sacerdotibus, vt Eucharistia, sed à multitudine immolabatur. Et Deniqve sacrificium Agni Paschalis non erat propitiatoriū pro peccato, vt nos Eucharistiam esse dicimus, sed in memoriam fiebat liberationis de Ægypto.

Respondeo; Eucharistia non à solo Agno Paschali, sed etiam à sacrificio Melchisedech, & à Manna, & ab aliis rebus in Testamento veteri figurata fuit: ideò non omnia, quæ in Agno Paschali fiebant, ad figuram Eucharistiæ pertinēt, sed illa tantùm, quę non pugnant cū impletione aliarum figurarū. Itaq; ex figura Agni Paschalis, habemus in Eucharistia verā carnem, & sanguinem Christi agni immaculati: sed modo incruēto, & in specie panis, & vini, vt locū habeat alia figura sacrificij Melchisedech in pane & vino oblati. Atq; ita oblatio & manducatio agni, ad figurā Eucharistię pertinet, modus cruentę mactationis, ad hanc figuram nō pertinet, quia pugnaret cum figura sacrificij Melchisedech, sicut è contrario forma seu species externa panis & vini in sacrificio Melchisedech, ad figurā Eucharistiæ pertinet: substantia panis, & vini interior ad hanc figurā non pertinet, quia pugnaret cum figura Agni Paschalis, quæ veram carnis substātiam requirit in figurato, ne sit figuratum sua figura vilius. Quod autē modus ille cruentæ mactationis nō impediat, quò minus Agnus Paschalis figura fuerit Eucharistiæ, patet ex Augustino lib. 17. ciuit. cap. 20. & lib. 1. contra aduers. leg. & prophet. cap. 18. & Leone serm. 8. de passione Domini, qui omnia sacrificia veteris legis, quantumuis cruenta, figuras fuisse docet sacrificij Eucharistiæ.

Iam verò, quod attinet ad Alterum absurdum, nulla est difficultas. Nam quod in Scriptura dicitur, Agnū Paschalem debuisse à tota multitudine filiorum Israël immolari, non sic intelligitur, quasi debuerint singuli de populo agnū immolare: sed quod debuerit in singulis domibus, ac familiis immolari, patrefamilias propriè, & per se immolante, reliquis per illum immolantibus, & voluntate, ac participatione in sacrificium consentientibus. Quod etiam in Ecclesia circa Eucharistiam obseruatur: presbyteri enim, qui in Christi familia patres sunt, propriè ac per se immolant, populus autem per illos immolat, & simul voluntate, & participatione in sacrificium consentit.

A Deniq; Tertivm absurdum, quod Kemnitius proferebat, nullius ponderis est. Nam Eucharistiæ sacrificium, vt diximus, nō solo Agno Paschali, sed multis aliis typis adumbratum fuit. Et quidem Agnus Paschalis typus Eucharistiæ fuit, non vt sacrificium propitiatorium, sed vt cōmemoratiuum liberationis, & vt propriè Eucharisticum: sacrificia autem, quæ plurima in lege pro peccato fiebant, eiusdem Eucharistiæ, vt sacrificij propitiatorij, typi ac figuræ fuerunt.

Tertio obiicit Kemnitius, Agnum Paschalem figurā gessisse passionis Dominicæ, id quod operosè probare nititur ex Scripturis, & ex ipso

B etiam Ecclesiastico testimonio, ex præfatione Missæ deprompto.

Sed argumentū iam antè solutum est. Agnus enim Paschalis vtriusque rei typus fuit, & passionis, & Eucharistiæ; immò non potuit Eucharistiæ typus esse, quin etiam passionis esset, cùm Eucharistia repræsentatio, & commemoratio passionis sit. Neque id proprium est Agni Paschalis, sed commune omnibus sacrificiis legis veteris, vt simul & passionis Dominicæ, & Eucharistiæ figuræ fuerint.

CAPVT OCTAVVM.

Probatur sacrificium Missæ ex figuris variorum sacrificiorum Testamenti veteris.

C TERTIVM argumentum sumitur ex cap. 24. Exodi, vbi describitur dedicatio, ac celebratio Testamēti veteris. Nam post datā legem in monte Syna, pepigit Deus fœdus cum Hebræis, ac promisit eis multa bona, & ipsi vicissim obediētiam mandatorum promiserunt Deo. Sancitum autem fuit hoc fœdus solenni sacrificio, & sanguinis aspersione, illis verbis: *Hic est sanguis Testamenti, quod mandauit ad vos Deus*, vt Apostolus recitat, Hebr. 9. allegans verba Moysis, Exod. 24.

D Hanc figuram impletam esse in vltima cœna, in institutione Sacramenti Eucharistiæ, nos probauimus suprà in 1. libro de Eucharistia: nec videtur vllo modo negari posse. Nam Inprimis expressè Lucas cap. 22. & Paulus 1. Corint. 11. dicunt: *Hic calix nouum Testamentum est in sanguine meo.* Matth. cap. 26. & Marcus cap. 14. dicunt: *Hic est sanguis meus noui Testamenti.*

Deinde Patres veteres apertè docent, Christum in vltima cœna condidisse Testamentum nouum. Tertvllianvs lib. 4. in Marcionē: *In calicis mentione*, inquit, *Testamentum constituit sanguine suo obsignatum.* Idē expressè docent Chrysostomus, & Theophylactus in loca allegata Matthæi, & Pauli: necnon Ambrosius in Paulum, & Beda in Marcum, & Lucam locis citatis.

A Praeterea id Lutherani negare non possunt, cùm eorum præcipuum argumentum contra sacrificium Missæ hoc sit: *Missa est Testamentum Christi; non igitur est sacrificium.* Hoc argumentũ præ omnibus vrget Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. 1. & in lib. de abroganda Missa, & alibi. Vrget idem argumentum Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 753. & 802. vrgēt etiam alij communiter. Quid momenti hoc argumentum habeat, postea videbimus: interim accipimus, quod dāt, Missam esse Testamentũ Christi; inde enim manifestè sequitur, Christum in vltima cœna condidisse suum Testamentum, & proinde implesse figuram Testamenti veteris.

B Accedit Postremo, quod si Testamentum Christi in cœna factum non fuisset, certè factum fuisset in cruce, vt quidam suspicari videntur. At oēs conditiones Testamenti in cœnā quadrant, nullæ in crucē. Primvm qui testatur, viuere debet vsq; ad cōpletum, & obsignatum Testamentum. Christus in cœna semp vixit, in cruce mortuus est. Quare rectè beatus Paulus Hebr. 9. non ait Christi morte Testamentum nouum factum fuisse, sed confirmatum: non enim testamentum valet, dum viuit, qui testatus est. Deinde qui testatur, sui iuris esse debet. Christus in cœna sui iuris erat; in cruce non modò captus, & vinctus, sed etiam damnatus, & iam patibulo affixus erat. Tertio qui testatur, semper aliquid mandat C hæredibus. Christus in cœna: *Hoc est*, inquit, *præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Et rursum: *Hoc facite.* In cruce nihil mandasse legitur. Qvarto qui testatur, aliquid promittit, seu relinquit, idque nominatim exprimere solet, vt etiam personas, quibus relinquit. In cœna Dominus expressit remissionem peccatorum, quæ est promissio propria Testamenti noui, Hierem. 31. & expressit etiam hæredes, cùm ait: *Pro vobis, & pro multis.* In cruce nihil eiusmodi, excepta promissione soli latroni facta. Qvinto qui testatur, testes adhibet, & sicut Moyses, non testes quoscunque, sed ipsum populum conuocauit cùm Testamentum vetus nomine Dei sanciebat: sic etiam Christus testes, & non quoscunque, sed D ipsam Ecclesiam conuocare debuit; id fecit in cœna, aderant enim omnes Apostoli, qui Patriarchæ fuerunt, & veri Patres totius Christiani populi. Ad crucem nec aderant, nec facilè conuocari potuissent. Sexto qui testatur, solet disertis verbis explicare Testamentum se facere. In cruce Testamentum Christus ne nominauit quidem: at in cœna expressit nomen Testamenti, & quidem illis ferè verbis, quibus olim Moyses; vt enim ille dixerat: *Hic est sanguis Testamenti, quod mandauit ad vos Deus*; ita ipse dixit: *Hic est sanguis meus noui Testamenti.* Septimo qui testatur, instrumentum publicum conficit, quod perpetuò vim habeat applicandæ hæreditatis. Id instrumentum Christvs in cœna confecit, dum Sacramentum instituit; in cruce nihil omninò eiusmodi. Maneat igitur ratum & certum, in cœna Testamentum nouum conditum, & proinde figuram Testamenti veteris impletam.

Hoc fundamento posito, ita argumentamur; Sanguis Testamenti veteris apud Moysem, erat sanguis victimæ iam immolatæ, & verè, ac propriè sacrificatæ, vt patet Exod. 24. ergo sanguis Testamenti noui apud Christum, est sanguis victimæ immolatæ, & verè, ac propriè sacrificatæ. Est autem sanguis ille sanguis Christi, vt ipse dicit: *Hic est sanguis meus*; ergo ipse fuit victima in cœna immolata, & sacrificata.

Neque responderi potest, sanguinem Christi in cœna fuisse sanguinem victimæ futuræ in cruce. Nam in Exodo prius immolata est victima, deinde sanguis aspersus in populũ illis verbis: *Hic est sanguis, &c.* ergo etiam Christus prius debuit se ipse victimam facere, & immolare; deinde de sanguine dicere: *Hic est sanguis, &c.* Praeterea, nulla ratio patitur, vt prius sanguis victimæ hauriatur, deinde victima immoletur, cùm è contrario ex immolatione sanguis sequatur. Deniqve, cùm in figura Testamenti veteris, Exod. 24. tria inueniantur. Primo, promulgatio legis coram populo. Secvndo, immolatio victimæ fœderalis, seu pacificæ. Tertio, aspersio sanguinis, & manducatio victimæ; & Christus impleuerit primum, cùm ait: *Hoc est præceptum meum, &c.* Et tertium, cùm ait: *Comedite, hoc est corpus meum; Bibite, hic est sanguis meus:* quis credat prætermissum fuisse secũdum, nimirùm victimæ immolationem? Ad hoc argumentum nullam legi, vel Kemnitij, vel aliorum confutationem.

Huc referri possunt omnia illa Scripturæ diuinę loca, vbi describuntur varia sacrificia veteris legis propriè dicta. Illa enim omnia fuerunt typi, ac figuræ sacrificij Eucharistiæ; ex quo sequitur, vt etiam Eucharistia verum sacrificium esse debeat.

Respondet ad hoc argumentum Kemnitius in secunda parte Examinis, pagina 771. sacrificia veteris Testamenti fuisse quidem figuras implendas in nouo Testamento, sed impletas esse in vnico sacrificio crucis; & nunc etiam impleri in sacrificiis spiritualibus operum bonorum.

Sed nos contrà probamus, figuras fuisse sacrificia illa non solùm crucis, & operum bonorum, sed etiā Eucharistiæ; dupliciter. Primo ex Patribus. Tertvllianvs in lib. contra Iudæos, cap. 1. apertè dicit, sacrificium Abel figuram fuisse sacrificij Eucharistiæ. Ivstinvs in Triphone: *Similæ*, inquit, *oblatio, figura fuit Eucharistiæ.* Chrysostomvs in Psal. 95. *Omnia veterum sacrificia noua superueniens gratia vno complectitur sacrificio.* Avgvstinvs li. 17. ciuit. cap. 20. *Mensa quā Sacerdos noui Testamenti exhibet, de corpore ac sanguine suo est; id est enim sacrificium, quod successit omnibus sacrificiis, quæ immolabantur in vmbra futuri. Propter quod etiam*

agnoscimus vocem illam in Psalmo 39. eiusdem Mediatoris, Corpus autem aptasti mihi; quia pro illis omnibus sacrificiis, & oblationibus corpus eius offertur, & participantibus ministratur. Leo serm. 8. de passione Domini: *Nunc carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, vna corporis et sanguinis tui implet oblatio: et sicut vnum est pro omni victima sacrificium; ita nunc vnum de omni gente fit regnum.* Vide etiam Isichium in Leuiticum lib.5. Isidorum lib.1. de officiis, cap.17. & Damascenum lib.4. de fide, cap.14. Ex quibus testimoniis Patrum refellitur mendacium Kemnitij, pagina 778. vbi sic ait: *Ignota est veteribus illa disputatio, quod abrogatione Leuiticorum sacrificiorum, præter sacrificium Christi in cruce, aliud successisset cæremoniale sacrificium in nouo Testamento.*

Secvndo probatur, quia sacrificium crucis non fuit impletiuum figurarum illarũ, nisi quoad ipsam mactationem, & paucas alias cæremonias. Multæ autem aliæ cæremoniæ sacrificiorum, quæ sine dubio figurales erant, vt quod in tabernaculo offerrentur, quod coram multitudine populi fidelis, quod manus imponerentur super victimam, quod victima immolata continuò manducaretur, & aliæ similes, in cruce impleri non potuerunt: quare aut in Eucharistia implentur, aut simpliciter non implentur.

CAPVT NONVM.

Probatur sacrificium Missæ ex vaticiniis Prophetarum.

QVartvm argumentum principale, sumi potest ex vaticiniis Prophetarum. Nam vt rectè ait Augustinus epist.49. quæst.3. *Nostrum sacrificium non solùm Euangelicis, sed etiam Propheticis libris demõstratum est.* Sex testimonia Prophetarum adduci solent, sed postremum est præcipuum, & ideò cetera breuiter solùm attingemus, vt in postremo diutius liceat immorari.

Primvm testimonium habetur lib.1. Regũ, cap.2. prope finem, vbi quidam Propheta innominatus prædicit Heli Sacerdoti, futurum aliquando tempus, vt cesset sacerdotium ipsius, & patrum suorum, & surgat nouus Sacerdos, qui ambulet coram Christo Dei, omnibus diebus. Quem locum exponunt de sacerdotio, & sacrificio Christianorum, quod successit Aaronico, & manebit vsque ad mundi consummationem, Cyprianus lib.1. contra Iudæos, cap.17. Augustinus lib.17. ciuit. cap.5. Eusebius lib.4. demõstrat. Euangel. cap.26. Gregorius, Beda, & Eucherius in comment. eius loci.

Sed contrà obiici posset, videri impletum illud vaticiniũ in Samuele, vel in Sadoc. Nam Samuel successit Heli; & deinde Salomon eiecit Aiathar, qui descendebat de familia Heli, & constituit pro eo Sadoc, & addit Scriptura lib.3. Re-

A gum, cap.1. id factum esse, vt impleretur verbum Domini contra Heli in Silo.

Respondet ad hanc obiectionem Avgvstinvs loco citato, vaticinium illud impletum fuisse in Samuele, vel Sadoc, quatenus illi gerebant figuram Christianorum Sacerdotum. Itaque eiectio Heli, erat figura eiectionis sacerdotij Aaronici, & assumptio Samuelis, & Sadoc, fuit figura assumptionis sacerdotij Christiani: id quod probat Augustinus ex eo, quod Scriptura, cùm dicit, eiiciendum Heli cum patribus suis, apertè loquitur de Aarone; siquidem nominat eum, qui primus in exitu de Ægypto cõstitutus est à Deo Sacerdos.

B Secvndvm vaticiniũ sumitur ex cap.9. Prouer. *Sapientia ædificauit sibi domum, immolauit victimas suas, miscuit vinum, & posuit mensam suam.* De hoc loco ita Cyprianvs lib.2. epist.3. *Per Salomonem Spiritus sanctus typum Dominici sacrificij præmonstrat, immolatæ hostiæ, & panis, & vini, sed & altaris, & Apostolorum faciens mentionem.* Vide etiam Augustinum lib.17. ciuit. cap.20. vbi totum hunc locum de Eucharistia exponit.

Tertivm testimonium sumitur ex illo Isaiæ cap.19. *Cognoscent Aegyptij Dominum in die illa, & colent eum in hostiis, & muneribus.* Eusebius lib.1. demonstrat. Euangel. cap.6. & Hieronymus in commentario ex hoc loco probant, legem esse translatam, quandoquidẽ sacerdotium est trans-
C latũ, cùm apud Aegyptios, id est, apud Gentiles sacrificia Deo vero offeratur. Neq; valet responsio Caluini, lib.4. Institut. cap.18. §.4. Isaiam loqui de sacrificiis spiritualibus, quæ à Christianis omnibus offeruntur. Nam in eodem loco fit mentio altaris Domini in loco visibili constituti: *In die illa*, inquit, *erit altare Domini in medio Aegypti.* Ad sacrificia autem spiritualia nullum altare visibile necessarium est.

Qvartvm testimonium habetur Isaiæ 66. *Et assumam ex eis Sacerdotes, & Leuitas, dicit Dominus.* Cui simile est illud Hierem.33. *Non interibit de Dauid vir, qui sedeat super thronum domus Israël: & de Sacerdotibus, & de Leuitis non interibit vir à facie mea, qui offerat holocaustomata, &c.* Hæc loca Hieronymus
D in Isaiam, & Theodoretus in Hieremiam, exponunt de Sacerdotibus Christi, qui perpetuò permanebunt vsque ad mundi cõsummationẽ. Nec possunt aliter exponi, cùm apertissimè vterque Propheta loquatur de conuersione Gentium, & ædificatione Ecclesiæ.

Kemnitius in 2. parte Exam. pag.753. agnoscit ista loca debere exponi de noui Testamenti Sacerdotibus: neque aliud respondet, nisi ista vaticinia partim impleta esse in Christo, qui fuit verus Sacerdos, & successit Sacerdotibus Testamenti veteris; partim impleri in omnibus Christianis, qui sunt spirituales Sacerdotes. At neutra expositio facit ad rem. Non enĩ de solo Christo possunt intelligi ea vaticinia, cùm disertè in numero multitudinis ponant Sacerdotes, & Le-

uitas: neque de omnibus Christianis intelligi possunt, cùm vterque Propheta distinguat Sacerdotes futuros à reliquo populo.

Dicet aliquis; Loquuntur vaticinia de ministris Testamenti noui, qui successerunt ministris Testamenti veteris in ministerio doctrinæ, & Sacramentorum, licet non successerint in ministerio sacrificandi. At si ita esset, cur vocarētur Sacerdotes? cur Hieremias diceret, illos holocausta oblaturos? Succedere igitur debent veteribus illis veri Sacerdotes, qui sacrificia verè, & propriè offerant.

Qvintvm testimonium est Danielis 8. & 12. vbi dicitur Antichristus ablaturus iuge sacrificiū: quem locum de sacrificio Missę exponit Hyppolitus Martyr in lib. de Antichristo. Nec obstat, quod Daniel loq. videatur de Antiocho, loquitur enim de Antiocho, vt figuram gerebat Antichristi, vt patet ex collatione huius loci, cum Apocalypsi cap. 13.

Respondet Kemnitius, pag. 733. locum intelligi ad literā de Antiocho, & per allegoriam tātùm de Antichristo: ex allegoriis autē non duci solida argumenta. Sed ex hac allegoria solidissimùm argumētum sumi potest. Nam explicata est ab Ioanne in Apocalypsi, cap. 13. & à Paulo, 2. Thessal. 2. immò ipse etiam Daniel eam explicat, cùm dicit, Regem istum, qui auferet iuge sacrificium, contra omnes Deos pugnaturum, & contra ipsum Deum patrum suorum. Non enim ista de Antiocho intelligi possunt, quem constat palàm coluisse Deos patrum suorum, vt Hieronymus in commentario ostendit; sed in Antichristum optimè conueniunt, de quo Paulus scribit, 2. Thessal. 2. quod extollet se super omne quod dicitur Deus.

Respondet Secvndo Kemnitius, posse intelligi locum istum Danielis de sacrificio spirituali, id est, de prædicatione verbi, & Sacramentorū administratione; immò conatur probare, ablatum esse iuge sacrificiū ab Antichristo, quia Papa Romanus, vt ipse dicit, sustulit puritatem verbi, & Sacramentorum. At ista omnia vanissima sunt. Nam Inprimis aliud est tollere, aliud corrumpere. Antichristus non corrumpet, sed simpliciter auferet iuge sacrificium saltem ex publicis templis: vnde, vt ibidem additur, manebit locus sacrificij desolatus. Deinde, in Scriptura nusquam appellatur sacrificium absolutè, & præsertim in numero singulari, nisi id, quod est verè ac propriè sacrificium. Deniqve, iuge sacrificium apud Hebræos, non erant sacrificia spiritualia, sed sacrificium propriè dictum, id est, duo agni, qui offerebātur quotidie in holocaustum, vnus mane, alter vesperi, vt patet Exodi 29. & Numer. 28. Quare Daniel cùm vocet sacrificium iuge, loquitur de vero ac proprio sacrificio, cuius typus fuit iuge illud sacrificium Hebræorum.

CAPVT DECIMVM.

Probatur idem ex Malachia.

A Sed insigne testimonium pro sacrificio Missæ habetur Malachiæ 1. in illis verbis: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim solis, vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio mūda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

Hoc testimonium non potest intelligi de sacrificio crucis, quia illud non offertur in omni B loco, sed semel tantùm vno in loco oblatū fuit, nec de sacrificio aliquo Iudaico, quia Propheta dicit à gentibus offerendum, & apertè illud opponit sacrificiis Hebræorum. Neq; etiam de sacrificiis Gentilium piorum, qui erant in mundo ante Christi aduentum, vt Melchisedech, Iob, & similium. Hi enim viri sancti inter Gentiles paucissimi erant, ac pręsertim temporibus Prophetarum, quando idololatria mūdum planè repleuerat, ita vt Dauid diceret: *Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius*, Psal. 75. Malachias autem contrario modo vaticinatur: *Magnum est nomen meum in gētibus, & ab ortu solis vsq; ad occasum, &c.* Nec deniq; potest locus hic Malachiæ intelligi, vt q̄dam suspicati sunt, de sacrificiis Gentiliū idolo- C latrarū: non enim illa oblatio munda vllo modo dici posset, nec Deo vero offerebatur, sed Diis alienis: *Quæ enim gentes immolant*, inquit Apostolus, 1. Cor. 10. *Dæmoniis immolant, & non Deo.*

Quare nullo modo admittenda est expositio Benedicti Arię Montani in hunc locum: nam nō tantùm repugnat omnium Patrum, quos paulò pòst citabimus, sententiis, sed etiam ipsi Apostolo, & apertissimæ veritati. Quorsum enim tot millia Martyrum sanguinem profundere maluerunt, quàm communicare in sacrificiis Gentilium, si illa erant sacrificia munda, & Deo grata?

At, inquit ille, *cognouerunt Gentiles magnū quendam Deum ex motibus cœlorum, & illi sacrificabant.* Re- D spondeo; Cognouerūt quidem illi Deum, sed non sicut Deum glorificarunt, & creaturæ potiùs, quàm creatori seruierunt, vt Apostolus dicit, Rom. 1. Itaque vel magno illi Deo non sacrificabant, vel paucissimi, & rarissimi id fecerunt. Malachias autem loquitur de sacrificiis, quæ in omni loco offeruntur, qualia apud Gentiles nōnisi idolis, & dæmonibus offerebantur. Restat igitur quod nobiscum fatentur etiam aduersarij, vt Malachias vaticinetur de sacrificio Ecclesiæ Christianæ, quod & successit Iudaicis sacrificiis, & Deo placet, ac mundum est, & in toto orbe terrarum à Gentibus ad Deum verum conuersis iugiter offertur. Neque obstat, quod Malachias loquitur in præsenti, non in futuro; id enim Prophetæ faciunt, quia res futuras ita

A certò norunt Deo eis indicante, ac si præsentes intuerentur.

Tota controuersia circa hunc locum est, an Malachias loquatur de sacrificio propriè dicto, quale in Ecclesia aut est Eucharistia, aut nullum omninò est; an verò de sacrificio impropriè dicto, quales sunt orationes, laudes, bona opera, patientia in persecutionibus, & similia. Nam Philippus in Apologia Confess. & Caluinus libro 4. Institut. cap. 18. §. 4. Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 760. & alij contendunt, Malachiam loqui de sacrificiis spiritualibus, ac impropriè dictis.

Adducit autem Kemnitius tria argumenta pro sua opinione, quæ facilè solui possunt. B PRIMVM est: *Malachias non dicit, sacrificulum debere mimicis gestibus, ritibus, & actibus in pane, & vino repræsentare passionem Christi, & illam actionem esse sacrificium Deo gratum pro viuis, & mortuis, &c.* RESPONDEO; Hoc non argumentum, sed impostura est. Neq; enim de gestibus, & ritibus, sed de substantia rei, id est, de oblatione sacrificij propriè dicti nostra quæstio est: ac satis probamus, quòd volumus, cùm ostendimus ex Prophetæ testimonio, esse in Ecclesia sacrificium propriè dictum.

SECVNDVM argumentum: *Malachias in genere prædicit futurum in Ecclesia sacrificium mundum, non aũt explicat, quale sacrificium. In Testamento autem nouo inuenimus sacrificia fideliũ esse sacrificia spiritualia,* 1. Petri 2. Rom. 11. Hebr. 12. Philip. 2. *ergo loquitur Propheta de sacrificio spirituali.* C RESPONDEO; Si in nouo Testamento legeremus, nulla esse sacrificia fidelium, nisi spiritualia, argumẽtum Kemnitij rectè concluderet. At nusquam id legimus. Non autẽ licet cõcludere ex eo, quod sunt in Ecclesia quędam sacrificia spiritualia; nulla esse propriè dicta, vel Prophetã loqui de spiritualibus. Alioqui quoniam in Testamento veteri, multa erant etiã sacrificia spiritualia, liceret eodẽ modo concludere, non fuisse in Testamento veteri sacrificia propriè dicta; & cùm Malachias ait: *Non accipiam munus de manu vestra,* intelligeremus eum loqui de sacrificio spirituali, non de propriè dicto, quod apertè falsum est.

TERTIVM argumentum sumit ex Patribus, D quod postea discutiendum est.

Catholici contrà his argumentis probãt verba huius Prophetæ intelligẽda esse de sacrificiis propriè dictis. PRIMO, ex voce, qua vtitur Propheta, nã vocat absolutè מִנְחָה minhha, vbi duo consideranda sunt. PRIMO, Scripturam nõ solere nomen sacrificij absolutè ponere, cùm loquitur de sacrificio impropriè dicto, sed cũ adiuncto aliquo, vt sacrificium laudis, sacrificium iustitiæ, hostiam vociferationis, &c. hoc autem loco absolutè ponitur oblatio munda. Deinde ipsa vox Hebraica מִנְחָה significat propriè certum genus sacrificij externi, quod ex simila, oleo, & thure conficiebatur, vt patet Leuit. 2. & 6. & alibi passim.

AD hoc primum argumentum respondent Caluinus, & Kemnitius. Caluinus dicit, Prophetam vti vocabulo sacrificij, quoniã mos est Prophetarum cùm de conuersione Gentium vaticinantur, cultum spiritualem externo legis ritu designare: Sic enim pro conuersione ad Dominum, ascẽsum in Hierusalẽ, pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationẽ, pro ampliore eius notitia, qua in regno Christi fideles donandi erant, somnia, & visiones ponunt.

RESPONDEO; Negari non potest, quin sæpissimè in Scripturis Testamenti veteris, describantur res futuræ, per typos, & ritus externos legis, vt cùm per Hierusalẽ intelligitur allegoricè Ecclesia, per Leuitas clerici, per sacrificia ouium & boum, sacrificium Eucharistiæ, tamẽ id fieri solet, cùm describũtur res nouæ, & futuræ, quæ nõ erant eo tempore in vsu: ideò enim describuntur per figuras, seu per voces tunc cognitas, quia non potuissent aliter intelligi. Ea verò, quę sunt cõmunia omnibus temporibus, & locis, & quæ nõ minus tunc in vsu erant, quã modò sint, nulla caussa est, cur per figuras significari deberent. Porrò sacrificia spiritualia, orationes, hymni, eleemosynæ, & similia, cõmunia sunt omni loco, & tẽpori, & passim occurrunt in Scripturis, tum veteris, tum noui Testamẽti. Quare per vocem illam מִנְחָה non debet intelligi sacrificium spirituale, quod non erat nouum, nec futurum, nec vllo modo inusitatum, vel incognitum; sed verum aliquod sacrificium in Ecclesia celebrandum, & tunc incognitum; quale reuera est Eucharistia. Non enim ita errasse intelligimus Prophetam, vt existimemus oportere nunc offerri minhha propriè dictum, id est, similam conspersam oleo, & thuri admistam: sed intelligimus Prophetam per vocem tunc cognitam descripsisse sacrificium nouum, & verum, per illud antiquum adumbratum.

Falsum est etiam, quod Caluinus dicit, pro adoratione Dei futura in Ecclesia, poni in Scripturis oblationes munerum omnis generis. Nam illis oblationibus debet respõdere aliquid verè futurũ & nouum; adoratio aũt semp fuit in vsu.

Iam verò Kemnitius alia via ingreditur, scribit enim istã ipsam vocẽ מִנְחָה accipi in Scripturis pro sacrificio spirituali (legimus enim in Psalm. 141. *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum*) & nomen oblationis haberi, Rom. 15. & Philipp. 2. pro conuersione Gentium.

RESPONDEO; Dauid propriissimè sacrificiũ vespertinum vsurpauit pro vero, atque externo sacrificio, quod secundum legem quotidie offerebatur ad vesperam, Leuit. 6. Neq; enim dicere voluit, eleuationem manuum suarũ in oratione, esse sacrificium vespertinum, eleuatio enim manuum omni tẽpore fieri potest; sed orat Deum vt gratam habeat orationem suam, sicut habere solet gratum sacrificium vespertinum. Sic enim ait: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo;*

eleuatio manuum mearum, sacrificium vespertinum; id est, dirigatur oratio sicut incensum, & eleuatio manuum sit velut quoddam sacrificium vespertinum. Quod etiam clarius posuit Daniel cùm ait, cap. 3. *In animo contrito, & in spiritu humilitatis suscipiamur, sicut in holocausto arietum, & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium.* Loca autem illa, Rom. 15. & Philipp. 2. ad rem non faciunt. Nam in vtroque loco ponitur nomen sacrificij, & oblationis cum adiuncto, non autem absolutè: vocat enim oblationem Gentium, vel fidei. Manet igitur nostrum argumentum primum, ex nomine oblationis depromptum.

SECVNDVM argumentum sumitur ex illa voce: *Munda*; opponit enim Propheta oblationem Ecclesiæ mundam, oblationibus immundis Sacerdotũ Iudæorum. Quod argumẽtum duobus modis concludi potest. PRIMO, ex opinione aduersariorũ, opera bona, quæ à nobis procedunt, omnia sunt immunda, cùm sint peccata, & quidem mortalia natura sua. Per oblationem igitur quam Spiritus sanctus mundam appellat, nõ debent intelligi opera nostra, id est, sacrificia impropriè dicta, sed sacrificium à Deo institutum, quod ab ipso Deo, non à nobis vim suã habet.

Respondet Kemnitius, opera nostra, esse quidem immunda, vt pannum menstruatæ, tamen in Scripturis aliquando vocari mũda, & Deo accepta, 1. Petri 2. *Offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo per* IESVM CHRISTVM, & fideles dicũtur eleuare puras manus, 1. Timot. 2. & omnia dicuntur munda mundis, Tit. 1.

SED quærerẽ libenter à Kemnitio, quomodo in Scripturis dicantur mũda, & acceptabilia ista opera. Nam vel sunt verè, ac propriè munda; & tunc ruit eorum opinio de operum nostrorum bonitate: vel non sunt verè & propriè mũda, sed dicuntur talia, vel ob imputationẽ Dei, vel quacunq; alia de caussa, & tũc si Malachias loquitur de sacrificio spirituali, oportebit illa verba: *Offertur nomini meo oblatio mũda*, sic exponere; Offertur nomini meo oblatio verè immunda, sed quã ego mundã esse reputo. Quæ expositio absurdissima est: nam sententia Malachiæ indicat oblationem istam Deo placere, quia est munda; non autẽ esse mundam, quia Deus eam reputet talem.

SECVNDO, Propheta opponit sacrificium ita mundum ex se, & generaliter, vt non possit malitia ministrorum fieri immundum, ei sacrificio, quod facilè pollui potest, & quod nõ est semper mundum. Id patet, nam de sacrificio Iudaico dicit: *Offertis panem pollutũ.* Et: *Si offeratis cæcum, & claudum, nónne malum est? &c.* vbi ostendit sacrificia illa potuisse pollui. Neq; credibile est, ita generaliter fuisse reiecta ratione pollutionis tantùm ex parte offerẽtium, quia eadem ratione & nostrũ reiici posset. Et præterea multi Hebræorũ bene offerebant: quare si ista esset caussa reiectionis, reiecisset Deus in particulari ista, vel illa, non ita in genere omnia. Itaque reiecta sunt generaliter omnia, quia caussa erat generalis, cùm omnia pollutioni obnoxia essent.

A

Quod verò illis opponat sacrificium mũdum generaliter, & non obnoxium pollutioni, patet, quia dicit: *In omni loco offertur oblatio munda.* Nam si esset mundum ratione offerentium, non in omni loco offerri mundum diceretur, cùm in plurimis locis mali ministri, quod est in se, sacrificium polluant: sed dicitur in omni loco offerri mundum, quia tale est in se, nec potest reuera pollui ex malitia ministrorũ. Et ꝑterea, si caussa repudiationis illorum sacrificiorum est, obnoxia fuisse pollutioni, certè opponi debet illis oblatio non obnoxia pollutioni. At sacrificia spiritualia, cùm ab opere nostro pendeant, obnoxia sunt pollutioni, & reipsa sępe polluuntur, non minus nunc à Christianis, quàm olim pollruerentur à Iudæis; ergo loquitur Propheta de sacrificio Eucharistiæ, quod vnum, & solum est verè mundum, & quod nullius ministri malitia pollui potest, cùm præcipuus Sacerdos sit Christus, & ipse idem sit sacrificium.

B

TERTIVM argumentum sumitur ex illis verbis: *Non accipiam munus de manibus vestris, &c.* Hinc enim colligitur, oblationem Ecclesiæ non solùm esse mundam, sed etiam nouam, & quæ antea non fuerit: nam oblatio ista munda, succedit oblationibus Iudæorum, quæ occasione pollutionis reprobantur. Non autem succederet, si vnà cum illis in vsu fuisset: debet igitur esse noua oblatio. Et præterea distinguitur à Propheta sacrificium Gentilium, à sacrificio Iudæorũ; proinde loquitur de sacrificio nouo, & quod Iudæis in vsu non fuerit. Constat autem sacrificia spiritualia precum, psalmorum, & similium rerum, omnia fuisse apud Iudæos; ergo non loquitur de sacrificio spirituali Malachias, sed de sacrificio propriè dicto, quale nullum est in Ecclesia, si Eucharistia non est sacrificium propriè dictum.

C

QVARTVM argumentum sumitur ex antithesi contemptus, & gloriæ Dei, quæ describitur hoc loco à Propheta. Dicit enim S. Malachias per Hebræos Sacerdotes contemptum ac despectum fuisse nomen Dei: sed per oblationem Gentilium glorificatum. Hebraici autem Sacerdotes Deum offendebant in publico, & visibili sacrificio: ergo gloria Dei apud Gentes nasci debuit etiam ex publico, & visibili sacrificio. Alioqui maior fuisset contemptus illatus nomini Dei in sacrificiis Hebræorum, quàm gloria in sacrificio Gentium: ille enim fuisset contemptus interior, & exterior, & priuatus, & publicus; hæc autem gloria esset solùm priuata, & magna ex parte interior.

D

QVINTVM argumentũ sumitur ex antithesi Sacerdotũ. Opponit enim Malachias non omni populo, sed Sacerdotibus tantùm veteris legis, nõ omnes Christianos, sed certos homines, qui propriè Sacerdotibus illis succedunt: ergo non loqtur de sacrificio spirituali, quod ab omnibus

Christianis offerri solet, sed de sacrificio propriè dicto, quod à solis veris Sacerdotibus offerri potest. Et quidem quod loquatur de Sacerdotibus tantùm, non de omni populo, patet ex illis verbis: *Ad vos ô Sacerdotes, qui despicitis nomen meum, &c.* quod autē illis opponat solos Sacerdotes, non autem omnē populum; patet ex eodem Propheta. Nam postquam dixerat cap. 1. *Offertur nomini meo oblatio munda, &c.* exponit cap. 3. à quibus offerenda sit ista munda oblatio: *Purgabit,* inquit, *filios Leui, et colabit eos, quasi aurum, & quasi argētum, & erunt offerentes Domino sacrificium in iustitia, &c.* vbi per filios Leui nō possunt intelligi Leuitæ Testamenti veteris, quia loquitur Propheta apertissimè de sacrificio Ecclesiæ Christianæ: & Sacerdotes Leuiticos iam reprobauerat. Et denique initio capitis legimus: *Ecce ego mitto Angelum meum.* Quæ verba exponit ipse Dominus de Ioan. Baptista Matth. 11. & inde cogimur totum hunc locum intelligere de aduentu Domini, & tempore Testamenti noui. Nec possunt intelligi per filios Leui omnes Christiani, quia filij Leui vna tantùm pars erat in populo Dei, nō totus populus; quare respondet eis pars quædam populi Christiani, non totus populus. Et confirmatur ex cap. 66. Isaiæ, vbi, vt paulò antè ostendimus, distinguuntur Sacerdotes à populo Christiano, cùm dicitur: *Assumam ex eis Sacerdotes.* Non igitur omnes Christiani sunt propriè Sacerdotes, sed certi quidam ex eis assumpti, ac proinde sacrificiū propriè dictum esse debet, quod ab illis tantùm & non ab omnibus offeratur.

Deniq; accedat consensus veterum Patrum, qui locum hunc Malachię de sacrificio Eucharistiæ semper intellexerunt, non de operibus bonis, quæ ab omnibus fieri possunt. IVSTINVS Martyr in Dialogo cum Triphone, disertis verbis (Kemnitio etiam teste) hunc locum exponit de sacrificio Eucharistię, quod in specie panis, & vini toto orbe terrarum Deo offertur: *De nostris,* inquit, *Gentium, quæ in omni loco offeruntur sacrificiis, hoc est, pane Eucharistiæ, & poculo similiter Eucharistiæ, iā tum loquutus Malachias, prædixit nos quidem glorificare nomen eius, vos autem prophanare.*

Kemnitius nititur hunc locū deprauare, ex eo quod Iustinus ibidem addit, Eucharistiā fieri in memoriam passionis Christi, & in gratiarum actionē Deo, qui mundum pro nobis condidit, & nos à peccatis liberauit. Hinc enim ipse colligit, sacrificium, de quo Malachias secundū Iustinum loquitur, esse sacrificiū spirituale, id est, memoriam passionis Domini, & gratiarum actionem Deo pro beneficio creationis, & redemptionis.

SED frustrà laborat. Nam Iustinus illis verbis explicat caussam finalem sacrificij à Malachia prædicti, non ipsum sacrificium. Sacrificium enim esse dicit oblationē Eucharistiæ ex pane, & vino confectę; caussam autem sacrificij esse dicit memoriam passionis Dñi, & actionem gratiarū. Et sanè si liceret hoc modo cauillari, ꝓbare pos-

A semus, nulla vnquam fuisse, ne apud Iudęos quidem, sacrificia propriè dicta: Omnia enim fiebant in repræsentationem passionis Domini, & gratiarū actionem, aut similem aliquā caussam.

IRENÆVS lib. 4. cap. 32. *Eum,* inquit, *qui est ex creatura panem accepit, & gratias egit, dicens; Hoc est corpus meum, & calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est, & noui Testamenti, nouam docuit oblationem. Quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, offert Deo in vniuerso mundo ei, qui alimenta nobis præstat, primitias suorum munerum: de quo & in duodecim Prophetis Malachias sic præsignificauit, Non est mihi voluntas in vobis, &c.* Similia habet cap. 33. & 34.

B Hunc etiam locum Kemnitius ad suam sententiam detorquere conatus est, sed vsq; adeò debiliter, vt vix vlla responsione sit opus. Dicit enī Irenæum loqui de oblatione eleemosynarū, quę inter actionem Cœnæ Domini fieri solebat: atq; has eleemosynas sacrificiū appellasse, quod Deo offerri dici possit, id quod propter Deum pauperibus offertur, iuxta illud: *Qui miseretur pauperis, fœneratur Deo.* Et illud: *Esuriui, & dedistis mihi manducare,* quæ duo loca Irenæus allegat cap. 34.

SED non aduertit Kemnitius Irenæum à simili ducere argumentum. Nam cùm vellet ostēdere, sacrificium Deo exhiberi, non quod ipse indigeat, sed quia nobis vtile est gratitudinē erga illum ostēdere: adfert in exemplum eleemo- C synam, quæ Deo fieri dicitur, cùm tamen nō sit vtilis Deo, sed nobis. Quod autem Irenæus intelligat Malachiam de sacrificio propriè dicto, nō de eleemosynis, patet ex illis verbis, quæ habentur in fine capitis 32. *Manifestè,* inquit, *significat Malachias per hæc, quoniam prior quidem populus cessabit offerre Deo; omni autem loco sacrificium offertur ei, & hoc purum, nomen autem eius glorificatur in Gentibus.* Et ex illis, quæ habentur cap. 34. *Et genus oblationum reprobatum est: oblationes enim & illic, oblationes autem & hic, sacrificia in populo, sacrificia & in Ecclesia.* Vbi Irenæus dicit, sacrificium nostrum succedere illi, quod cessauit apud Hebræos: & Deū non reprobasse sacrificia absolutè, sed genus quoddam sacrificiorum, nimirum Iudaicorum. Porrò apud D Iudæos nō cessarunt eleemosynæ, & orationes, & alia impropriè dicta sacrificia: sed cessarunt veræ, ac propriè dictæ immolationes, quæ non nisi in Hierusalem fieri poterant; ergo loquitur Irenæus de sacrificio propriè dicto, & tale vult esse sacrificium Eucharistiæ. Denique illa verba cap. 32. *Noui Testamēti nouam docuit oblationem,* nonne clarissimè, quod volumus, ostendunt? non enim eleemosyna est noua oblatio, nec propria Testamenti noui, cùm etiam apud Iudæos sit, & fuerit in vsu.

TERTVLLIANVS lib. 3. contra Marcionem, declarans sacrificium à Malachia prædictum: *In omni loco,* inquit, *offertur sacrificium nomini meo, & sacrificium purū, gloriæ scilicet relatio, & benedictio, & laus, & hymni, quæ omnia cùm in te quoq; reprehendantur, & signacu-*

signaculum frontium, & Ecclesiarum Sacramẽta, & mundicies sacrificiorum, &c.

Hunc locum ad se rapit Kemnitius, ob illas voces: *Gloriæ relatio, laus, & hymni.* SED Tertullianus describit breuiter, & more suo, paulò obscurius, totum ritum sacrificij Missę: siquidem in eo sacrificio, & ante, & post consecrationem, & oblationem sacrificij, laudatur Deus, & oratur, & hymni canuntur, vt notum est. Vocat autẽ Tertullianus benedictionem, ipsam cõsecrationem Eucharistiæ; vnde mox subiungit: *Ecclesiarum Sacramenta, & mundiciem sacrificiorum.* Denique alludit Tertullianus ad ipsam primam huius sacrificij oblationem. Dominus enim in vltima cœna primò gratias egit, deinde benedixit, & tandem hymnũ cecinit: nam hymno dicto exiit in montem oliuarum, vt in Euãgelio legimus. Quæ omnia totidem ferè verbis Tertullianus expressit, cùm ait: *Gloriæ relatio, benedictio, laus, & hymni.*

Profert Kemnitius duo alia loca ex Tertulliano. VNVM ex libro cõtra Iudæos, vbi dicit de sacrificiis spiritualibus loquutũ esse Malachiã, non de terrenis. ALTERVM ex lib. 4. contra Marcionẽ, vbi legimus simplicem orationem de cõscientia pura esse sacrificiũ, de quo loquitur Malachias.

SED facile est respondere. Tertullianus enim non vocat Eucharistiam sacrificium spirituale, quia non sit verè, ac propriè dictum sacrificium: sed tum quia à Spiritu sancto est, nõ ab humano, & carnali sensu excogitatum; tum etiam quia nõ constat victima terrena, sed cœlesti, nec carnali modo per gladium & ignẽ, & sanguinis effusionem, sed modo spirituali per verborum benedictionem, & cõsecrationem sacrificatur. Neq; id durum vlli videbitur, qui cogitet ab eodem Tertulliano in eodem loco, sacrificium Abelis vocari spirituale respectu sacrificij Cain, quia nimirum Abel spiritu sancto duce sacrificauerit, Cain autem nõ tam spiritum, quàm sensum carnis suæ in sua oblatione ducem habuerit. Quod si sacrificium Abel, licet spirituale dicatur, non desinit esse verum, immò etiam cruentum sacrificium; quantò magis Eucharistia poterit spirituale sacrificium appellari, & tamen veri sacrificij nomẽ, & rationem retinere? Adde, quòd ibidem Tertullianus dicit, sacrificium Abel fuisse figuram Eucharistiæ: ex quo sequitur sic ab eo appellari Eucharistiam sacrificium spirituale, quomodo sacrificium Abel.

In ALTERO loco Tertullianus nõ exponit testimonium Malachiæ per orationẽ, vbi nominat sacrificium, sed vbi nominat incensum. Nam in Hebræa, & Græca editione sic legimus: *Incensum offertur nomini meo, & sacrificium mũdum.* Vbi vocem illã *incensum* Tertullianus interpretatur orationem, quod etiam ante eum fecit Irenęus loco citato, & post eum Hieronymus in comment. Malachiæ; sed posteriorẽ vocem, sacrificium, communiter exponunt de Eucharistia.

CYPRIANVS lib. 1. cõtra Iudæos, cap. 16. ponit

A in titulo capitis, quod sacrificium vetus euacuetur, & nouum celebretur: ac deinde citat hũc locum Malachiæ. Non est autẽ nouum sacrificiũ, nisi sacrificium Eucharistiæ: illa eñ spiritualia, quæ hæretici commemorant, semper fuerunt.

EVSEBIVS Cæsariensis lib. 1. demonstrat. Euangel. cap. vlt. citato loco Malachiæ, sic ait: *Sacrificamus igitur Deo altissimo sacrificium laudis, sacrificamus Deo plenum, & odorem adferens, & sacrosanctum sacrificium, sacrificamus nouo more, secundum nouum Testamentum, hostiam mundam.* His verbis apertissimè describitur sacrificium Eucharistiæ; hoc enim solum est proprium Testamenti noui, & nouo more offertur, & est Deo plenum, & sacrosan-

B ctum: orationum, & eleemosynarum sacrificia, nec sunt propria Testamẽti noui, nec nouo more offeruntur, nec sunt Deo plena, &c.

Kemnitius citat ex eodem Eusebio lib. 1. demõstrat. Euang. cap. 6. aliud testimonium. Scribit enim Eusebius Malachiæ sacrificium significare, quòd Gentes in toto mundo orationis incensum, & sacrificium mundum, non per cruores, sed per pias actiones essent oblaturæ.

AT non videtur intellexisse Eusebium Kemnitium; illa eñ verba Græca Eusebij: τὸ δι' εὐχῶν θυμίαμα, non significant orationis incensum, quasi ipsa oratio sit incensum, seu sacrificium, de quo loquitur Malachias, sed incensum, seu sacrificium quod per orationem, id est, per verba

C consecrationis perficitur. Solent enim Patres consecrationis verba, orationes, seu mysticas preces appellare. Deinde etiamsi per incensum intelligere deberemus orationẽ: tamen sequentia verba ad Eucharistiam pertinent; ipsa enim est sacrificium mundum, quod nõ per cruorem, sed per pias, & religiosas actiones, id est, per mysticas consecrationes offertur. Itaque Eusebius in vtroque loco per sacrificium à Malachia prædictum intelligit Eucharistiam.

Ioan. CHRYSOSTOMVS in cõment. Psal. 95. posteaquã verba Malachiæ citauerat, subiungit: *Vide quàm luculẽter, atq; dilucidè mysticam interpretatus est mensam, quæ est incruenta hostia. Thymiama autem purum vocat sacras preces, quæ post hostiam offeruntur.* Ex

D quo loco exponi potest alius eiusdem Chrysostomi ex homil. 2. contra Iudæos, quẽ citat Kemnitius, vbi verba Malachiæ intelligit de cultu spirituali, qui carnali cultui Iudæorum successit. Vocat enim cultum spiritualem sacrificium Eucharistiæ, quia, vt suprà diximus, non carnali modo per gladium, & sanguinis effusionem, sed per Spiritum sanctum, & per verba consecrationis efficitur. Vnde ibidem Chrysostomus scribit, nostrum vocari sacrificium mundũ, quia adeò excellenter est mundum, vt comparatione eius omnia alia videantur immunda. Quod encomium certè nõ quadrat in opera nostra, quæ sunt sacrificia impropriè dicta, sed in Eucharistiam optimè conuenit.

HIERONYMVS in comment. Malachiæ, licet

per incensum intelligat orationem (quem locum frustrà vrget Kemnitius) tamen per sacrificium intelligit Eucharistiæ oblationem; dicit enim offerri Deo hostiam mundam in cæremoniis Christianorum.

AVGVSTINVS lib. 1. contra aduers. legis, & prophet. cap. 20. tractãs hunc locum Malachię: *Ecclesia*, inquit, *per successiones Apostolorum immolat in corpore Christi sacrificium laudis.* Vbi quòd loquatur de vero sacrificio, quod à solis Sacerdotibus propriè dictis offerri potest, patet ex illis verbis: *Per successiones Apostolorum.* Illi enim soli rectè immolant sacrificium corporis Christi, qui legitimè Apostolis succedunt, qui primi à Christo Sacerdotes instituti fuerunt. Quare friuolum est, quod Kemnitius ad hunc locum respondet, ideò non esse contra se, vel pro nobis, quòd Augustinus non meminerit mimicæ repræsentationis. Nam, vt sæpe diximus, non de illa repræsentatione, sed de oblatione Eucharistię Deo facta controuersia est. Quod etiam Kemnitius addit, ab Augustino per incensum intelligi orationes, iam suprà declaratum est.

Idem Augustin. de sacrificio corporis Dñi in Eucharistia loquens, lib. 18. ciuit. cap. 35. *Hoc sacrificium*, inquit, *per Sacerdotes secundum ordinem Melchisedech cùm in omni loco à solis ortu vsq; ad occasum Deo iam videant offerri: sacrificium Iudæorum, de quibus dictum est; Non est mihi voluntas in vobis, iam cessare, negare non possunt, aut alium Christum exspectant.* Vide eundem lib. 19. ciuit. cap. 23. In oratione contra Iudæos, cap. 9. & in Psal. 106. in illa verba: *Posuit desertum in stagna aquarum.*

THEODORETVS in comment. Malachiæ disertis verbis dicit, secundum Malachiæ prædictionem, nunc immolari agnum immaculatum, loco victimarum irrationalium, quæ erant in lege Iudæorum.

DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 14. *Hoc*, inquit, *illud est purum & incruentum sacrificium, quod à solis ortu vsque ad occasum Dominus oblatum iri per Prophetam prædixit.* Denique Rupertus in commentario apertissimè de sacrificio Eucharistiæ vaticinium exponit.

CAPVT VNDECIMVM.

Idem probatur ex cap. 4. Ioannis.

ARGVMENTVM QVINTVM duci potest ex cap. 4. Euangelij secundum Ioannem, vbi Dominus ipse vaticinium Malachiæ, de quo satis iam disseruimus, explicare videtur, cùm sic ait: *Venit hora, quando neque in monte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis Patrem.* Et paulò pòst: *Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate.* Hoc enim loco per adorationem

A non intelligitur quæuis adoratio, sed solennis, & publica, per sacrificium propriè dictum. Id verò tribus argumentis comprobabimus, si primùm breuiter ostenderimus, in Scripturis non esse inusitatum, vt per adorationem intelligatur sacrificium.

Genesis 22. Abraham instructus gladio, & igne ad sacrificandum, dixit famulis suis: *Exspectate hîc cum asino, ego & puer illuc vsque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos.* Hoc loco *adorare*, sacrificare significat: nam alioqui vbique adorare potuisset, si tantùm per adorationem incuruatio quædam intelligeretur; sed iusserat ei Dominus, vt in monte sacrificaret, & eò pro- B ficiscebatur, vt diximus, ad sacrificandum gladio, atque igne instructus. Ioan. 12. *Erant quidam Gentiles, qui ascenderant, vt adorarent in die festo.* Actorum 8. Eunuchus Aethiops venerat adorare in Hierusalem. In his, & similibus locis (adoratio) sacrificium significat; ideò enim ex longinquis regionibus homines in Hierusalem veniebant, quia non poterant in alio loco Deo vero sacrificia ritè offerri: adoratio autem simplex, vt etiam preces, vbique fieri poterant.

His ergo præmissis. PRIMVM argumentum, quo probamus illa verba Domini: *Veri adoratores adorabunt in spiritu, & veritate*, intelligenda esse de sacrificio, ducitur à principali scopo totius illius loci. Quæstionem proposuerat Sa- C maritana Domino de schismate Iudæorum, & Samaritanorum: *Domine*, inquit, *video, quia Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet.* Ista quæstio necessariò de adoratione per sacrificium intelligenda est. Nam (vt ex Iosepho intelligi potest, lib. 11. antiquit. cap. 8.) schisma Iudæorum, & Samaritanorum exortum est ex eo, quòd Samaritani templum ædificarunt in monte Garizim, & ibi sacrificandum esse contendebant: Iudæi autem contrà docebant, in solo templo Hierosolymitano legitimè sacrificari posse. Hanc igitur quæstionem, quæ tunc multos vexabat, Samaritana Christo vt Prophetæ proposuit.

D Præterea ipsa verba Samaritanæ cogunt, vt per adorationem intelligamus sacrificium: nam loquitur de adoratione alligata certo loco, & quæ alibi non ritè fiat: *Vos, inquit, dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet*; ac si dixisset; Vos Iudæi reprehenditis nos, quòd extra Hierusalem adoremus iuxta ritum Patrum nostrorum, neque alibi, quàm in Hierusalem licitam esse adorationem asseritis. At certè nunquam fuit apud Iudæos adoratio alligata certo loco, nisi ratione sacrificij: loquitur igitur Samaritana de adoratione per sacrificium. Quod si hoc ita se habet, necesse est, vt etiam Domini responsio de adoratione per sacrificium intelligatur: alioqui Dominus non satisfecisset quæstioni propositæ. Ergo cùm Dominus ait: *Mulier crede*

mihi, quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neque A *in Hierosolymis adorabitis Patrem:* sensus erit; Veniet tempus, quando non erit alligata adoratio per sacrificium, neque huic monti, neque Hierosolymis, sed in omni loco offerretur Domino sacrificium. Et hoc est quod prædixit Malachias: *In omni loco offertur nomini meo oblatio munda.*

Verba autem sequentia: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate,* hunc sensum faciunt; Veri adoratores, id est, qui verum Deum legitimè colent, nimirum Christiani, adorabunt Patrem, id est, Deo sacrificabunt: in spiritu & veritate, id est, sacrificio spirituali, & vero, non carnali, & typico, vt Iudæi faciebant. B Opponitur enim spiritus carni, & veritas figuræ: erant enim sacrificia Iudaica carnalia, quia in mactatione carnis, & sanguinis effusione consistebant, & simul typi, & vmbræ erant futurorum. At Eucharistia sacrificium est spirituale, quia (vt sæpe diximus) per Spiritum sanctum, & verba consecrationis efficitur, & simul est verum ac impletiuum veterum figurarum. Nam etsi est etiam typicum respectu sacrificij crucis, tamen respectu sacrificiorum Iudaicorum, non typicum, sed verum dicendum est. Ita exponunt has particulas: *In spiritu, & veritate,* Chrysostomus, Cyrillus, Euthymius in hunc locum. Possent tamen etiam ita distingui illæ voces, vt Theophylactus, & sanctus Thomas in commentario di- C stinguunt, vt spiritualis cultus, opponatur cultui carnali Iudæorum: verus autem opponatur cultui falso Samaritanorum, qui reuera non legitimè, & per hoc non verè Deum colebant sacrificiis suis.

Secvndvm argumentum ducitur ab illis verbis: *Venit hora, & nunc est.* Hæc enim verba manifestè significant Dominum loqui de adoratione noua, quæ antea non erat, & quæ initium haberet à Christo. At adoratio simplex, & omnia sacrificia impropriè dicta, vt hymni, preces, eleemosynæ, semper in vsu fuerunt, tum in lege, tum etiam ante legem: non ergo Dominus loquitur de adoratione simplici, sed de adoratione per sacrificium, & per sacrificium non D impropriè dictum, & commune omni ætati, sed per sacrificium propriè dictum, & proprium Testamento nouo, & Ecclesiæ Christianorum.

Tertivm argumentum sumitur ex eo, quod sine dubio loquitur Dominus de adoratione externa, publica, & solenni; non de interna, & priuata. Nam & quæstio Samaritanæ id postulat, & præterea Dominus apertissimè loquitur de adoratione apud Christianos, quæ succedat illi, quæ apud Iudæos non fiebat legitimè, nisi in templo Hierosolymitano; illa autem erat externa, publica, & solennis. Atqui adoratio simplex, & sacrificia impropriè dicta, possunt omnia priuatim fieri, & sæpe sola mente: non ergo loquitur Dominus de ista adoratione, neque de istis sacrificiis, sed de vero, externo, & publico sacrificio Ecclesiæ, quod aut nullum est, aut Eucharistia est.

Adde, quòd Theodoretus, & Rupertus in commentario Malachiæ hunc locum Ioannis, volunt omnino similem esse vaticinio Malachiæ suprà explicato, quod etiam ante eos asseruit Eusebius lib. 1. de demonstrat. Euangel. cap. 6. Quare si locus Malachiæ de sacrificio propriè dicto intelligitur, vt satis iam demonstrauimus, certè etiam locus hic Ioannis de sacrificio propriè dicto intelligendus erit.

CAPVT XII.

Probatur sacrificium Missæ ex verbis institutionis.

Sextvm argumentum principale sumitur ab institutione, & prima celebratione huius mysterij, quæ habetur Matthæi 26. Marci 14. Lucæ 22. & 1. Corinth. 11. Est autem argumentum huiusmodi: Christus in vltima Cœna seipse sub specie panis, & vini Deo Patri obtulit, & idipsum iussit fieri ab Apostolis, & eorum successoribus vsque ad mundi consummationem. Sed hoc est sacrificium verè, ac propriè dictum obtulisse, & offerendum instituisse; ergo celebratio Eucharistiæ est sacrificium propriè dictum. Assumptio argumenti extra controuersiam est: sed propositionem aduersarij pertinacissimè negant. Antequam autem progrediamur ad eam comprobandam, operæ pretium erit, imposturam aduersariorum breuiter refutare.

Ioannes Caluinus in antidoto articulorum Parisiensium, fingit Catholicos ita probare propositionem nostri argumenti: *Christus dixit; Hoc facite. Sed facere, est sacrificare, iuxta illud Virgilij; Cùm faciam vitula: ergo Dominus iussit sacrificare.* Deinde argumento à se conficto, respondet, Dominum, cùm ait: *Hoc facite,* nòn esse loquutum Latinè, vt locum habeat acceptio illa Virgiliana, sed Syriacè, siue Hebraicè, vbi non habet locum illa subtilitas Grammaticalis: proinde argumentum nihil concludere. Martinus etiam Kemnitius in secunda parte Examinis, pagina 746. Catholicos ridet, quòd vtantur illo argumento ex vocabulo faciendi, quòd apud Virgilium accipiatur pro eo, quod est sacrificare.

Sed errant in duobus aduersarij. Primvm, quòd non bona fide referant argumenta Catholicorum; non enim Catholici tam ineptè argumentantur. Deinde, falsum est, quod assumunt, in lingua Syriaca, vel Hebraica, verbum (facere) non posse accipi pro sacrificare: nihil

enim sæpius occurrit in Scriptura, quàm illud verbum in ea significatione. Leuit. 15. v. 15. loquens Moses de duobus turturibus in sacrificium offerendis: *Faciet*, inquit, *vnum pro peccato, & alterum in holocaustum*, vbi etiam in Hebræo est verbum עָשָׂה quod propriè significat facere, וְעָשׂוּ אֹתָם הַבָּקָר 3. Reg. 18. v. 23. dicit Helias Prophetis Baal: *Dentur nobis duo boues, & illi eligant sibi bouem vnum, & in frusta cedentes ponant super ligna, ignem autem non supponant, & ego faciam bouem alterum* וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־הַפָּר הָאֶחָד. Oseæ 2. v. 8. *Ego dedi ei frumentum, vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.* עָשׂוּ לַבָּעַל. Vide similia Leuit. 9. 14. 23. 24. Numer. 6. 8. 14. 28. 3. Reg. 8. Ezech. 46. & alibi.

Sed his omissis, probabimus propositionem nostri argumenti, quod videlicet Dominus in cœna obtulerit Deo, & iusserit offerri corpus suum in specie panis, & vini. Et quidem, quod si ipse obtulit, iusserit etiam offerri, certum est ex illis verbis Lucæ 22. *Hoc facite in meam commemorationem*; illud enim, *Hoc*, demonstrat, vt suprà ostendimus, id quod Dominus fecit in cœna.

Quod autem Dominus in cœna obtulerit corpus suum Patri in Eucharistia, & non solùm Apostolis manducandum porrexerit, in quo tota est difficultas, vt etiam Kemnitius & alij fatentur, probatur PRIMO ex dictis in 1. 2. & 3. argumento principali. Non enim fuit verè sacerdos secundum ordinem Melchisedech, neque impleuit figuram agni Paschalis, neque fuit verè sanguis cœnæ, sanguis Testamenti noui, nisi in cœna se obtulerit in sacrificium, vt satis fusè demonstratum est.

Præter illa argumenta, habemus alia tria. PRIMVM Christus dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur*, Lucæ 22. vel vt habet Paulus 1. Corinth. 11. *Quod pro vobis frangitur.* Item: *Hic est calix nouum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis effunditur*, Lucæ 22. & addit Matthæus, cap. 26. *In remissionem peccatorum.* Illa verba temporis præsentis, *datur, frangitur, funditur*, non significant dari, vel effundi Apostolis ad manducandum, & bibendum, sed dari, & effundi Deo in sacrificium: nam non ait Dominus; Vobis datur, frangitur, effunditur, sed pro vobis. Et præterea non dabatur, aut effundebatur cibus ille, & potus tunc nisi Apostolis præsentibus, & tamen Dominus ait etiam: *Pro multis effunditur*, Matthæi 26. sensus igitur est; Pro vobis, & pro multis datur, & libatur Deo in sacrificium propitiatorium, in remissionem videlicet peccatorum.

Ad hoc argumentum non potest responderi, nisi id quod respondet Kemnitius in secunda parte Examinis, pagina 716. illa verba: *traditur, frangitur, effunditur*, referri ad crucem, vt sensus sit; Hoc est corpus meum, quod paulò pòst dabitur ad mortem, & hic est sanguis, qui paulò

A pòst in cruce fundendus est: quod enim paulò pòst futurum est, non inusitatè dicitur iam fieri. Et probat Kemnitius debere accipi hoc loco præsens pro futuro, his argumentis. PRIMO, quia in Canone Missæ legimus; *Effundetur.* SECVNDO, quia si in ipsa actione Missæ sanguis effunderetur, non esset Missa incruentum sacrificium. TERTIO, Scriptura tradit Christi sanguinem fusum esse in cruce. QVARTO, in Scriptura sæpe accipitur præsens, vel etiam præteritum pro futuro, vt in illis verbis: *Ego pono animam meam. Puer natus est nobis. Agnus occisus est ab origine mundi.* Addit etiam QVINTO, quod si ista verba: *Quod pro vobis datur*, essent substantialia verba sacrificij Missę, magnum scelus impingeretur Ca-

B noni Missæ, quod illa verba prætermiserit.

SED ista Kemnitij argumenta parum valent. Ad PRIMVM, non solùm Canon Missę, sed etiam vulgata editio Scripturæ Lucæ 22. & Cyprianus lib. 2. epist. 3. legunt in futuro: *Effundetur.* Sed istæ lectiones non pugnant inter se, immò vna inducit alteram; nam ex eo, quod Dominus in præsenti dixit, *funditur*, id est, offertur, ac libatur Deo in repræsentationem effusionis futuræ in cruce, sequitur effusionem in cruce fuisse futuram; & simul etiam sequitur, deinceps vsque ad mundi consummationem fundendum sanguinem Christi, id est, offerendum, & libandum Deo in sacrificio Missæ, quod omnibus veteri-

C bus sacrificiis successit. Itaque omnes sunt veræ lectiones, siue dicamus, Funditur, id est, nunc in cœna, siue Fundetur, id est, in cruce, siue Fundetur, id est, deinceps in sacrificio per Ecclesiam frequentando. Sed nulla negari debet, & præsertim prima, cùm Euangelistæ, & Paulus scripserint in præsenti; *datur, effunditur*; & non oporteat negare proprium, & simplicem literæ sensum sine vrgentissima ratione.

Ad SECVNDVM, non effunditur in cœna sanguis in propria specie, sed in specie vini: dicitur enim sanguis in cœna fundi, dum in specie liquida in calice collectus offertur Deo, ac deinde in eadem specie funditur in ora sumentium. Sed hæc effusio non facit sacrificium cruentum,

D cùm sanguis reipsa de corpore non egreditur.

Ad TERTIVM, Scriptura verissimè tradit Christi sanguinem fusum esse in cruce, sed non negat fusum etiam fuisse in cœna, immò id apertissimè docet: neque ista, vt diximus, inter se pugnant.

Ad QVARTVM, fateor in Scriptura sæpe accipi præsens, aut præteritum pro futuro; sed sæpius præsens pro præsenti, quàm pro futuro accipiendum nemo, credo, inficiabitur. Probandum igitur esset Kemnitio hoc loco, illud: *Datur, & funditur*, accipi pro futuro, non pro præsenti: vt interim omittam, quàm ineptum sit illud exemplum à Kemnitio adductum: *Agnus occisus est ab origine mundi.* Si enim, vt ipse

iubet, exponas præteritum pro futuro, hic erit sensus; Agnus occidetur ab origine mundi, qui sensus quam repugnantiam includat, nemo non videt.

Ad QVINTVM illa verba: *Quod pro vobis datur*, non sunt verba substantialia sacrificij, quasi necessariò requiratur eorum pronunciatio, vt sacrificium perficiatur: sunt tamen eiusmodi, vt manifestè indicent sacrificium à Christo in cœna fuisse oblatum.

Non igitur probauit Kemnitius quod volebat: nos verò contrà probamus, illa verba, *datur*, & *funditur*, debere referri ad actionem cœnæ, & in præsenti accipienda esse. PRIMO, quia id requirit propria, & simplex eius loci sententia.

SECVNDO, quia Paulus 1. Corinth. 11. dixit: *Quod pro vobis frangitur*, frangi autem non conuenit Christi corpori, nisi in specie panis. Quare S. Ioannes Chrysostomus homil. 24. in priorem ad Corinthios, scribit Christum in Sacramento pati fractionem, quam in cruce pati noluit. Et quamuis vtcunque posit fractio etiam ad passionem Christi in propria specie accommodari, propter confractionem cutis, & neruorum, ac venarum, &c. tamen vix dubium esse potest, quin Apostolus respexerit ad species panis, cùm ait. *frangitur*. Scriptura enim propriè vti solet hac voce cùm loquitur de pane, vt: *Frange esurienti panem tuum*. Isaiæ 58. *Panis quem frangimus*. 1. Corinth. 10. *Frangebant circa domos panem*. Actorum 2. Nec tamen possumus de solo pane intelligere illa verba: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur*. non enim panis pro nobis frangitur, sed nobis. Oportet igitur intelligere verba illa de vero corpore, sed sub specie panis, vt sensus sit; Hoc est corpus meum, quod nunc pro vobis in specie panis frangitur, id est, datur, & immolatur Deo.

TERTIO, quia Lucas cap. 22. cùm ait: *Hic est calix nouum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis funditur*; illud, *funditur*, non coniunxit cum voce, *sanguine*, sed cum voce, *calix*, vt ex Græco textu apparet, vbi habetur τοῦτο τὸ ποτήριον ἐκχυνόμενον. At certè si Lucas dicere voluisset, sanguinem fundendum in cruce tantummodò, dixisset; Hic est calix nouũ Testamentum in sanguine meo, qui, nimirum sanguis, funditur: nunc autem dixit; Hic est calix, qui funditur. Itaque indicauit sanguinem fundi, vt erat in calice, & proinde fundi in cœna.

SECVNDVM argumentum principale ad probandam propositionem supradictam, quod Christus in cœna se obtulerit in sacrificium, sumitur ex vera præsentia corporis, & sanguinis Christi in cœna, quam Lutherani concedunt, & Caluinistæ concederent, nisi cum apertissimis Scripturæ verbis pugnare vellent. Nam Christi corpus, & sanguis in cœna sumuntur, vt caro, & sanguis victimæ pro nobis oblatæ; A ergo necessariò in ipsa cœna prius immolantur, & offeruntur Deo, quàm à nobis sumantur.

Sumi autem Christi corpus, & sanguinem, vt participationem victimæ, Lutherani non negant: et si negarent, facillimè probaretur. Nam INPRIMIS ideò in cœna seorsim consecratur corpus, & seorsim sanguis, vt intelligamus, præsentiam corporis & sanguinis in cœna esse ad modum occisi, & mortui corporis. DEINDE corpus, & sanguis sunt in cœna, vt cibus, & potus. At caro, & sanguis, non sunt apta ad cibum, nisi prius animal moriatur: Christus autem non moritur, nisi per immolationem. Et hoc est argumentum Gregorij Nysseni in prima oratio- B ne de Resurrectione, vbi colligit in cœna Christum immolari, quia non possemus aliter carne eius vesci. Hinc etiam Augustinus lib. 9. confess. cap. 13. dicit matrem suam omnibus diebus seruisse altari, vnde sciret dispensari victimam sanctam.

Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 772. & 773. egregiè se ad hoc argumentum respondisse putat. Dicit enim non sufficere præsentiam veram, & realem corporis Christi ad sacrificium: nam etiam in vtero matris, & postea in præsepi, fuit vera, & realis præsentia corporis Christi, vbi tamen nullum fuit sacrificium. Itaque vult quatuor conditiones requiri ad ve- C rum sacrificium. PRIMO, substantiam rei, quæ immolatur. SECVNDO, certam offerendi actionem à Deo præscriptam. TERTIO, certam personam à Deo deputatam ad offerendum. QVARTO, vt fiat ea intentione, & ad eum finem, qui in verbo Dei præscriptus est. Ex his autem conditionibus primam duntaxat haberi dicit in celebratione cœnæ, reliquas omnino deesse.

RESPONDEO primùm, quòd Christi corpus in vtero matris, vel in præsepi verè, ac realiter fuerit præsens, & tamen non fuerit sacrificium, ad rem nihil facit. Nam non erat in vtero, vel in præsepi, vt victima, sed vt viuens infantulus: in cœna autem esse, vt victimam, ipsi fatentur. Sic D enim scribit ipse Kemnitius, vt alios interim omittam, pag. 717. *Ibi (in cœna) dispensatur, & sumitur victima, quæ pro peccatis nostris semel in cruce oblata est.* Hæc ille. Sic igitur nos argumentum instruimus: Christi corpus, vt in cœna reipsa adest, victima quædam est; ergo aliqua præcedente immolatione victima factum est. Quæro, quæ fuerit illa immolatio? dices; Immolatio crucis. At cùm primùm Apostoli participarunt istam victimam, nondum Christus in cruce fuerat immolatus. Præterea neque nunc victima, quæ est in altari, potest dici facta per immolationem crucis: nam illa immolatio semel tantùm facta est, & victima per eam facta, paulò post desiit esse victima. CHRISTI enim corpus post resurrectionem dum apparebat discipulis,

& dum

& dum in cœlum aſcendebat, victima dici non poterat; & multò minus nunc, vt in cœlis viuit ac regnat, victima dici poteſt. Cùm igitur victima per immolationem crucis facta, deſierit eſſe victima; ſi iterum Chriſti corpus incipit eſſe victima, debet alia immolatione id fieri. Sed immolatio crucis non poteſt repeti; alia igitur noua requiritur immolatio. Quare aut immolatio, quæ victimam ponit in altari, ſeu in ſacra cœna, eſt ipſa actio, celebratioque myſterij Euchariſtiæ: aut non eſt in ſacra cœna vlla victima.

Quod verò attinet ad illas tres conditiones ſacrificij, quas in Euchariſtia deſiderari Kemnitius putat, nos facilè poſſumus eas demonſtrare. Nam inprimis certæ perſonæ deputatæ ad ſacrificium, ſunt Apoſtoli, & qui eis ſuccedunt; illis enim ſolis Dominus dixit: *Hoc facite.* Intentio, & finis in verbo Dei præſcriptus, habetur ibidem in illis verbis: *In meam commemorationem.* Nam vt finis erat ſacrificiorum præcedentium, Chriſtum repræſentare ſacrificium crucis, vt futurum: ſic finis eſt ſacrificij Euchariſtiæ commemorare, & repræſentare ſacrificium crucis, vt præteritum. Et ſicut vetera illa ſacrificia non amittebant ſuam, & veram, & propriam ſacrificij rationem ex eo, quod eſſent repræſentatiua; ita etiam ſacrificium Euchariſtiæ, non amittit ſuam, & veram, ac propriam ſacrificij rationem, quia ſimul eſt alterius ſacrificij commemoratiuum.

Reſtat vna conditio demonſtranda, nimirum actio offerendi, quam quidem certò ſcimus adeſſe, etiamſi fortè eam non facilè poſſemus diſtinguere, & ſeparare ab aliis actionibus, quæ ſimul fiunt. Nam ex prima conditione, quam Kemnitius admittit, neceſſariò infertur ſecunda, quam ipſe negat. Vbi enim eſt victima, ibi neceſſariò præcedere debet immolatio, & proinde oblatio, cùm victima non fiat, niſi per immolationem; ſed ſatis manifeſta eſt actio immolationis, & oblationis in Euchariſtia, nimirum ipſa conſecratio. Neque enim petere debent aduerſarij, vt oſtendamus vbi Dominus dixerit; Ego offero, vel ſacrifico: aut vbi iuſſerit, Offerte, vel ſacrificate: ſed ſatis eſt, ſi actio ipſa offerendi, & immolandi oſtendatur. Nam in Teſtamento veteri nuſquam legimus dixiſſe ſacerdotes; Ego offero, vel ſacrifico: ſed hoc ipſo, quod ad Dei honorem, & ad ſignificandã Chriſti mortem, animalia cæſa ſuper altare ponebant, offerre Deo, & ſacrificare cenſebantur. Quemadmodum etiam Dominus in cruce non legitur dixiſſe; Ego me offero, & ſacrifico: & tamen quis dubitet ſpontaneam illam aſcenſionem crucis, veram oblationem fuiſſe? Ad eundem igitur modum illa actio, qua Chriſti corpus ad Dei honorem ſuper menſam ponitur, vt conſumatur, idq; fit ad repræſentandam eiuſdẽ Chriſti paſsionem, oblatio, & immolatio dicenda eſt. Illa autem actio conſecratio eſt: nam per

A conſecrationem fit, vt Chriſti corpus verè, & viſibiliter adſit ſuper menſam, & adſit aptè ad repræſentandam paſsionem, & mortem eiuſdem.

Tertium argumentum principale ad eandem probandam propoſitionem, ſumitur ex Patribus, qui apertè dicunt, Chriſtum in cœna ſeipſum Deo Patri ſub ſpecie panis, & vini obtuliſſe.

Irenævs lib.4.cap.32. *Noui Teſtamenti nouam docuit oblationem.* Cyprianvs lib.2.epiſt.3. *Quis magis ſacerdos Dei ſummi, quàm Dominus noſter* Iesvs Christvs? *qui ſacrificium Deo Patri obtulit, & obtulit hoc idem quod Melchiſedech obtulerat, panem ſcilicet,*
B *& vinum, hoc eſt, ſuum corpus, & ſanguinem.* Ambrosivs in Pſalm.38. in illa verba: *In imagine pertranſit homo: Vidimus,* inquit, *Principem ſacerdotum ad nos venientem; vidimus, & audiuimus offerentem pro nobis ſanguinem ſuum. Sequamur, vt poſſumus, Sacerdotes, vt offeramus pro populo ſacrificium. Nam etſi infirmi merito, tamen honorabiles ſacrificio: quia etſi nunc Chriſtus non videtur offerre, tamen ipſe offertur in terris, quando Chriſti corpus offertur: immò ipſe offerre manifeſtatur in nobis, cuius ſermo ſanctificat ſacrificium quod offertur.* Gregorius Nyssenvs oratione 1. de Reſurrectione: *Pro ineffabili, arcanóque, & qui ab hominibus cerni nequit, ſacrificij modo, ſua diſpoſitione præoccupat impetum violentum, ac ſeſe oblationem, ac victimam offert pro nobis ſacerdos ſimul, & agnus Dei. Quando hoc accidit?*
C *cùm ſuum corpus ad comedendum, & ſanguinem ad bibendum familiaribus præbuit.* Ioannes Chrysostomvs homilia 24. in priorem ad Corinthios: *Pro brutorum,* inquit, *cæde ſeipſum offerendum præcepit.* Et homil.2. in poſteriorem ad Timotheum, prope finem: *Sacra ipſa oblatio, ſiue illam Petrus, ſiue Paulus, ſiue alius cuiuſuis meriti ſacerdos offerat, eadem eſt, quam dedit Chriſtus ipſe diſcipulis, quamq; ſacerdotes modo quoque conficiunt: nihil habet iſta, quàm illa minus. Cur id? quia non hanc ſanctificant homines, ſed Chriſtus, qui illam antè ſacrauerat.* Avgvstinvs in Pſalm.33. concione 2. *Ipſe de corpore, & ſanguine ſuo, ſacrificium inſtituit ſecundum ordinem Melchiſedech.* Vide etiam librũ 3. de Baptiſmo contra Donatiſtas, cap.19. lib.20. contra Fauſtum, cap.21. epiſtola 5. ad Marcelli-
D num, libr.17. de ciuitate Dei, cap.20. & lib.83. quæſt.61. Leo ſermon.7. de paſsione Domini: *Vt vmbræ cederent corpori, &c.* Isichivs lib.2. in Leuiticum, cap.8. *Prius figuratam ouem cum Apoſtolis cœnans Dominus, poſtea ſuum obtulit ſacrificium.* Rvpertvs libro 2. in Exodum, cap. 6. *In anguſtia paſsionis agonizans, prius propriis manibus Deo Patri ſemetipſum immolauit, accipiens panem, &c.*

CAPVT XIII.

Probatur sacrificium Missæ ex cap. 13. Actorum.

SEPTIMVM argumentum sumitur ex illis verbis, quæ sanctus Lucas in Actis ponit, vbi refert ordinationem Pauli, & Barnabæ: *Ministrantibus*, inquit, *illis Domino, & ieiunantibus, dixit Spiritus sanctus; Segregate mihi Saulum, & Barnabam, in opus, ad quod assumpsi eos*, Actorum 13. Ministerium enim illud Domino exhibitum, non videtur aliud esse potuisse, quàm sacrificium, & sacrificium Missæ: aut enim hoc sacrificium est in Ecclesia, aut nullum.

B

Significari autem illa voce: *Ministrantibus*, sacrificium, probatur PRIMO ex voce Græca λιτεργέντων. Nam inprimis etiam aduersarij confitentur, & potisimùm Apologia Confessionis Augustanæ in articulo de Missa, vocem illam λιτεργέω, non significare quodcunque ministerium, sed publicum. Itaque hoc loco non significat aliquid priuatum, & internum, sed publicum, & proinde externum. Neque significare potest ministerium verbi, aut Sacramentorum: quia ista publica quidem sunt, sed non exhibentur Deo. Non enim concionamur Deo, neque Sacramenta Domino dispensamus, sed populo. Hîc autem dicitur: *Ministrantibus illis Domino*.

C

DICES; Qui concionantur, aut Sacramenta populo præbent, Domino ministrare dici possunt, quia ad eius honorem id faciunt. AT si ista esset caussa, cur Lucas scripserit: *Ministrantibus Domino*, non addidisset, *& ieiunantibus*; nam etiam ieiunare, est eo modo Domino ministrare. Qui enim benè ieiunant, ad honorem Dei ieiunant; iuxta illud Roman. 14. *Qui manducat, Domino manducat, & qui non manducat, Domino non manducat.*

D

PRÆTEREA verbum illud λιτεργέω, licet possit accommodari ad sacra, & prophana ministeria, tamen cùm accommodatur ad sacra, & absolutè ponitur in Scripturis, vbique accipitur pro ministerio sacrificij, vt patet ex cap. 1. Lucæ, & epistola ad Hebræos, cap. 2. 8. 9. & 10. Quare hoc loco Erasmus, qui apud aduersarios in precio esse solet, vertere ausus est: *Sacrificantibus illis Domino*; & hinc etiam factum est, vt Græci Missæ celebrationem λιτεργίαν appellent.

CAPVT XIV.

Probatur sacrificium Missæ ex cap. 10. prioris ad Corinthios.

ARGVMENTVM POSTREMVM ex his quæ petuntur à Scripturis, est apud Apostolum 1. Corinth. 10. *Fugite*, inquit, *ab idolorum cultura. Vt prudentibus loquor; vos ipsi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Domini est? & panis quem frangimus, nónne participatio corporis Domini est? quoniam vnus panis, & vnum corpus multi sumus qui de vno pane participamus. Videte Israël secundum carnem: nónne qui edunt hostias, participes sunt altaris? quid ergo? dico quod idolis immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid? Sed quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.* Hæc ille.

Ex his verbis tria argumenta colliguntur. VNVM ex comparatione mẽsæ Domini, cum mensa Gentilium, & Iudæorum. Apertissimè enim comparat Apostolus mensam Domini, vnde sumimus Eucharistiam, cum altari Gentilium, vbi immolabatur idolis, & cum altari Hebræorum, vbi immolabantur sacrificia carnalia Deo vero. Inde autem sequitur mensam Domini esse etiam quoddam altare, & proinde Eucharistiam esse sacrificium: nunquam enim altare propriè dictum erigitur, nisi ad sacrificia propriè dicta. Existimãt quidem aliqui, vt Haymo, & alij nonnulli graues auctores non improbabiliter mensam Domini expresè vocari altare, Hebr. 13. in illis verbis: *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt:* tamen quia non desunt ex Catholicis, qui eo loco per altare intelligant crucem, aut ipsum Christum; non vrgeo eum locum.

ALTERVM argumentum sumitur ex comparatione Eucharistiæ cum sacrificiis Gentilium, & Hebræorum. Apostolus enim apertissimè dicit, ita nos fideles sumere de mensa Domini corpus, & sanguinem Domini, vt sumunt Iudæi hostias, & Gentiles idolothyta ex suis altaribus, seu mensis. Quæ comparatio inepta sit necesse est, & perperam ab Apostolo adducta, si Eucharistia non est sacrificium Deo immolatum, sicut cibi illi Iudæorum, & Gentilium sunt sacrificia Deo, vel idolis immolata.

TERTIVM argumentum sumitur ex comparatione societatis, quam habemus cum Deo per manducationem Eucharistiæ, cum societate quam habebant Gentiles cum idolis per manducationem idolothytorum. Paulus enim docet eos, qui manducant idolothyta ita coniungi cum idolis, vt censeantur veri idololatræ, ideo namque initio dixit: *Fugite ab idolorum cultura.*

Vtitur igitur hoc argumento; Qui manducat idolothyta, fit particeps altaris idolorum; ergo consentit in sacrificium idolorum, immò fit socius immolantium idolis. Ergo est idololatra; sacrificium enim est proprius actus latriæ. Quare si apta est Pauli comparatio, oportebit etiam circa Eucharistiam ita argumentari; Qui manducat Eucharistiam, fit particeps altaris Domini, ergo consentit in oblationem Eucharistiæ Deo factam, immò fit socius eam offerentium; ergo Deum hac oblatione cultu latriæ honorat.

Ad hæc argumenta respondet Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 767. Ac PRIMVM more suo impudenter admodum, & scurriliter in re tam sacra se gerit: *Ex Ethnicorum, inquit, sacrificiis, quæ dæmoniis offeruntur, deploratæ Missæ suæ subsidium accersere non verentur: non dissimili ratione, sicut ille apud Virgilium, inquit:*

Vos mihi Manes
Este boni, quoniam Superis auersa voluntas.

Hæc ille: nec animaduertit impius hæreticus, se hoc modo Apostolum ipsum irridere; illique insultare. Si enim nos à Diis Manibus censemur subsidium petere, quia probamus sacrificium Missæ ex comparatione Eucharistiæ ad sacrificia Gentilium: multò magis Paulus censebitur à Diis Manibus auxilium petiisse, qui probauit non esse manducanda idolothyta ex eadē comparatione Eucharistiæ ad sacrificia idolorum. SED facessant impiæ nugæ, vel blasphemiæ potius: non enim à Diis Manibus, sed à verbis diuinæ Scripturæ, & à comparatione in eadem Scriptura posita, subsidium flagitamus.

DEINDE Kemnitius seriò respondet, ac duo dicit. PRIMO, mensam Gentilium, cum qua Apostolus comparat mensam Domini, non esse altare idolorum, sed mensam communem, in qua conuiuari solebant. Id probat, quia non erat consuetudo Gentilium, vt ad aras discumberent, sed vt de reliquiis immolatorum domi suę conuiuium instruerent, & ad illud amicos suos inuitarent. Loquitur autem B. Paulus de mensa, in qua comedebantur idolothyta; ergo non loquitur de altari, sed de communi mensa. Præterea non erat quæstio B. Pauli, an liceret Christianis apud aras Gentilium interesse ipsorum sacrificiis, & sacrificare dęmoniis; id enim Christianis notissimum erat: sed an liceret ire ad conuiuia Gentilium, vbi edenda apponebantur idolothyta.

HÆC PRIMA solutio Kemnitij parum valet. Nam INPRIMIS falsum est non consueuisse Gentiles ad aras idolorum discumbere. Quid enim, quæso, est, quod ait Apostolus 1. Corin. 8. *Si quis viderit eum, qui habet scientiam, recumbentem in idolio?* quid enim est idolium nisi locus vbi est idolum? Neque obstat quod idem Paulus dicit 1. Corinth. 10. *Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate; si quis dixerit; Hoc immolatum est, nolite manducare, &c.* Nam vtrumque

A est verum, solebant quippe Gentiles, & ad aras idolorum discumbere, & etiam de reliquiis immolatorū domi suæ conuiuium instruere. Quare malè proponit Kemnitius quæstionem Apostoli. Nam etsi non erat quæstio, an liceret idolis sacrificare: tamen nec erat quæstio, an liceret in conuiuiis Gentilium interesse; sed an liceret vesci idolothytis, & præsertim in idolio: & Paulus negat licere, quia hoc est socium fieri dæmoniorum, & interpretatiuè sacrificare dæmonibus.

DEINDE etiamsi non consueuissent Gentiles ad aras idolorum discumbere, vt falsò dicit Kemnitius, tamen mensa dæmoniorū, cui comparatur B mensa Domini, adhuc altare ipsum, non mensam communem significaret. Apostolus enim vbi mensam dæmoniorum nominat, non loquitur de mēsa, vbi comedebatur, sed de mensa, vbi immolabatur, & vnde cibi immolati ad mensam communem deferebantur, vt manifestè patet ex collatione cum altari Iudæorum. *Videte, inquit, Israël secundum carnem; nónne qui edunt hostias, participes sunt altaris?*

DEINDE idem colligitur ex eo, quod Apostolus vocat mensam Gentilium mensam dæmoniorum: vocat enim eam mensam dæmoniorum, quia sacra erat dæmoniis. Non enim vocaret mensam dæmoniorum, mensam communem Gentilium, ad quam permittebat etiam fi- C delibus accedere. PRÆTEREA non compararet mensæ Domini si loqueretur de mensa communi & prophana, nisi velit Kemnitius mensam Domini esse mensam communem, & prophanam.

ADHÆC Apostolus cùm dehortatur à mensa dæmoniorum, dicit caussam esse, vt fugiant cultum idolorum: ergo loquitur de mensa, in qua immolabatur idolis, ex qua qui sumebant cibum, censebantur idololatræ.

DENIQVE idem Paulus in eodem capite dicit, licitum esse ire ad mensas Gentilium, & ibi manducare idolothyta, si quis ignoret cibos illos esse immolatitios; & simul dicit: *Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum:* er- D go nisi secum ipse pugnet Apostolus, non potest per mensam dæmoniorum intelligere mensam Gentilium, vbi solùm materialiter comeduntur idolothyta. Quod autem Kemnitius dicit, Apostolum scribere, liberum quidem esse, tamen non conuenire, vt fideles simul mensæ Domini, & mensæ dæmoniorum participes fiant; absurdissimum, & falsissimum est. Non enim Apostolus dicit liberum esse, sed absolutè dicit: *Non potestis mensæ Domini, & mensæ dæmoniorum participes esse.* Et quid absurdius dici potest, quàm vt liberum sit fidelibus mensæ dæmoniorum participare, & dæmoniorum socios fieri?

Adde VLTIMO, quod etiamsi non possemus conuincere per mensam dæmoniorum intelligi altare idolorum, tamen argumentum nostrum esset

esset solidum ex comparatione mensæ Domini A cum altari Iudęorum, quod Apostolus expresse nominat.

Sed Kemnitius non fuit tam hebes, quin viderit hoc modo refelli posse solutionem suam; ideò ad finem addidit SECVNDAM solutionem, ac dicit, eos qui sumunt Eucharistiam, participare de sacrificio peracto in cruce; sicut ij, qui manducabant idolothyta, participant de sacrificio peracto in altari idolorum.

AT neque hac via euadere poterit. Nam Apostolus non comparat mensam dæmoniorū cum cruce, sed cum mensa Eucharistiæ, proinde vult esse mensam Eucharistiæ verum altare ad sacrificandum erectum; & in hoc sita est compara- B tio, quod sicut Gentiles manducabant immolata in altari, ita nos manducamus id quod immolatur in mensa Eucharistiæ. Deinde, vt suprà diximus, sacrificium ex immolatione factum in cruce fuit aliquando, & postea desiit esse, nec potest rursum fieri nisi per nouam immolationem. Atque hactenus de testimoniis Scripturarum.

CAPVT XV.

Probatur sacrificium Missæ ex traditione Patrum, ac primùm ex vocibus sacrificij, oblationis, immolationis, &c.

HACTENVS ex diuinis literis testimonia pro sacrificio Missæ deprompsimus: nunc ad SECVNDVM locum accedimus, videlicet ad testimonia veterum Patrum. Rectè enim Kemnitius dicit pagina 775. bonas mentes plurimum moueri consensu, & testimonio antiquitatis, eius potissimùm, quæ fuit purioribus, optimis, & florentissimis Ecclesiæ temporibus. Sed quia nimis longum esset singula testimonia seorsim excutere, vt fecimus in disputatione de veritate corporis Domini in Eucharistia: reducemus omnia ad aliquot capita, & simul refellemus responsiones aduersariorum.

PRIMVM igitur caput, siue argumentum sumi potest ex nominibus sacrificij, hostiæ, victimæ; & ex verbis, offerre, immolare, sacrificare, quibus Patres vtūtur cùm de celebratione Cœnæ Domini verba faciunt: passim enim tum Græci, tum Latini, non solùm dicunt Eucharistiam esse sacrificium, seu oblationem, sed dicunt, offerri Deo, immolari, & sacrificari. Neque opus est loca notari vbi eiusmodi voces habeantur: aduersarij enim fatentur eas apud Patres esse frequentissimas: *Negari non potest*, inquit Kēnitius pag. 782. *veteres quādo loquuntur de celebratione cœnæ Dominicæ, vsurpare vocabula, sacrificij, immolationis, oblationis, hostiæ, victimæ; item vti verbis, offerre, sacrificare, immolare.* Hæc ille.

Hic igitur modus loquendi satis indicat quid Patres senserint: si enim existimarent Eucharistiam solùm esse Sacramentum, non etiam sacrificium, vt aduersarij sentiunt, nulla esset caussa cur aliter loquerentur de Eucharistia, quàm de Baptismo. Nusquam autem Patres Baptismum vocant sacrificium, hostiam, victimam; nec dicunt baptizare esse sacrificare, vel immolare. Præterea quæ caussa esset cur Patres de Sacramento Eucharistię aliter loquerentur, quàm aduersarij nostri loquantur? quomodo enim credibile erit veteres Patres in modo loquendi nobiscum, in sententia cum aduersariis conuenisse?

Sed videamus quid illi respondeant. Lutherus in libro de captiuit. Babylon. cap. 1. timidè dicit, Patres fortasse vocare sacrificium, non ipsam Eucharistiam, sed orationes, quæ in Missa dicuntur. Quia verò videbat istam solutionem non esse sufficientem, cùm Patres passim ipsam Eucharistiam sacrificium vocent, & offerri dicant Deo à sacerdotibus, vt paulò pòst ostendemus, audacter valedicit Patribus: *Si nihil habetur*, inquit, *quod dicatur, tutius est omnia negare, quàm Missam sacrificium esse concedere.* Et in libro de abroganda Missa, initio ita scribit: *Profiteor inprimis aduersus eos qui clamaturi sunt, quod contra ritum Ecclesiæ, contra* C *statuta Patrum docuerim, nihil horum me auditurum.* Et infrà apertè dicit, se non curare quid Patres de Missa dixerint, sed quid debuerint dicere. Similia habet in libro contra Regem Angliæ: *Vltimò*, inquit, *dicta Patrum inducit Rex pro Missario sacrificio, & ridet meam stultitiam, quod solus velim sapere præ omnibus. Hoc est quod dixi, Thomisticos asinos habere nihil quod producant nisi multitudinem hominum, & vsum antiquum.* Et paulo infrà dicit, se nihil curare si mille Augustini, & mille Cypriani contra se stent. Denique in libro de Missa priuata: *Hîc non moramur*, inquit, *si clamitent Papistæ, Ecclesia, Ecclesia, Patres, Patres: quia, vt dixi, hominū dicta, aut facta, nihil in tam magnis caussis curamus. Scimus enim ipsos Prophetas lapsos esse, adeoq; Apostolos: verbo Christi iudicamus Ecclesiam, Apostolos, adeoq; ipsos Angelos.*

D Ioan. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 10. respondet initio Sacramentum Eucharistiæ à Patribus vocari sacrificium, quia est memoriale sacrificij crucis. Quam solutionem fusiùs persequitur Kemnitius, & ideo paulò infrà cum Kemnitij solutionibus eam refellemus: præsertim cùm Caluinus non multum videatur in hac solutione confidere. Nam paulò pòst §. 11. non solū fatetur veteres vsos esse vocabulis, quæ sacrificium significant, sed etiam agnoscit eos in modo actionis ad sacrificij rationem accessisse, & apertissimè eos reprehendit, quamuis ineptè sensum eorum excusare nitatur: *Quia veteres quoque*, inquit, *video aliò hanc memoriam detorsisse, quàm institutioni Domini conueniebat (quòd nescio quam repe-*

tita, aut saltem renouatæ immolationis faciem eorum Cœna præ se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit, quàm in pura, simplicíq; Dei ordinatione acquiescere, cuius etiã ideo vocatur cœna, quoniam sola hîc eius auctoritas vigere debet. Et §.12. *Et certè si cogitamus Domini, non hominũ cœnam esse, nõ est cur vlla hominum auctoritate, vel annorum præscriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri.* Hæc ille.

Itaque Lutherus, & Caluinus non sunt homines bonæ mentis, iudice Kemnitio, cùm nõ moueantur consensu, & testimonio veteris ac veræ, & florentissimæ Christi Ecclesiæ. Ipse autem Kemnitius, vt se bonam mentem habere lectoribus persuadeat, quatuor quædam dicit de testimoniis Patrum. PRIMVM, pag. 776. & sequentibus multa nugatur de statu quæstionis; scribit enim non posse probari ex Patribus histrionicam illam repræsentationem, quam Pontificij Missam vocant, esse sacrificium. SED iam suprà respondimus, statum quæstionis non esse de cæremoniis, & ritibus Missæ; de his enim postea loco proprio differemus; sed de substantia sacrificij. Quare non tenemur hoc loco probare ex Patribus ritus Missæ, sed solùm Eucharistiam offerri Deo, & non solùm distribui populo: id enim est de quo nunc disputamus.

SECVNDO, pagina 780. & sequentibus disserit de vocibus Missæ, & sacrificij: ac tradit sex rationes explicandi loca Patrum, qui videntur asserere Missam esse sacrificium. PRIMA est, quòd loquantur de eleemosyna, quæ fiebat in Missa. Offerebat enim populus panem, & vinum, ex quo pars quædam consecrabatur in Eucharistiam, pars cedebat in vsum pauperum; eleemosyna autem est genus quoddam sacrificij. SECVNDA, quòd loquantur de precibus, quæ fiebant in celebratione Cœnæ: sunt enim & preces sacrificia quædam. TERTIA, quòd loquantur de gratiarum actione, ad quam excitantur homines in celebratione Cœnæ, ex consideratione beneficiorum Dei: nam & gratias agere ad laudis sacrificium pertinet. QVARTA, quòd loquantur de prædicatione, & annunciatione mortis Domini, quæ adiungi solebat celebrationi Cœnæ: nam Paulus Roman. 15. ministerium Euangelij sacrificium vocat. QVINTA, quòd loquantur de variis exercitiis pietatis quæ occurrunt in Cœna Domini, vt fidei, pœnitentiæ, spei, dilectionis: istæ enim dicuntur à B. Petro spirituales hostiæ. SEXTA, quòd loquantur de oblatione fidelium, qui in actione Cœnæ se ipsi Deo vouent, & consecrant, hoc est, corpus & animam suam. Paulus enim Rom. 12. vocat hostiam Deo placentem exhibitionẽ corporis ad obsequium eius.

SED istæ omnes rationes nihil ad rem faciunt. Patres enim cùm de oblatione Eucharistiæ loquuntur, apertè dicunt, solis sacerdotibus licitum esse id sacrificium offerre Deo: eleemosynæ autem, preces, laudes, & cetera quæ Kem-
A nitius laboriosè coaceruauit, à toto populo offeruntur. TERTVLLIANVS in libro de velandis virginibus: *Non permittitur, inquit, mulieri in Ecclesia loqui, nec docere, nec tingere, nec offerre.* Idem in lib. de exhortatione castitatis, dicit officium sacerdotis esse docere, tingere, offerre. EPIPHANIVS similiter hæresi 79. multis verbis contendit, non licere mulieribus offerre sacrificia, & ideo Christum ne ipsi quidem Matri suæ permisisse, vt sacrificaret, sed solis Apostolis, quos sacerdotes ordinauerat. Concilium NICÆNVM canone 14. & HIERONYMVS in epistola ad Euagrium, & alia Concilia, & Patres, passim docent, non habere Diaconos potestatem offe-
B rendi sacrificium, sed id munus sacerdotum esse. At quis vnquam negauit licere Diaconis, immò etiam laicis, & mulieribus offerre eleemosynas, orationes, & alia sacrificia spiritualia, & impropriè dicta?

PRÆTEREA Patres disertis verbis dicunt sacrificium, quod in Ecclesia offertur à sacerdotibus, esse ipsum Domini corpus, & sanguinem; proinde solutiones illæ Kemnitij omnes sunt vanæ: nisi fortè velit inaudito aliquo tropo, per corpus Domini intelligere eleemosynas, preces, &c.

S. ANDREAS Apostolus, vt scribunt Presbyteri, & Diaconi Achaiæ in eius passione; dixit Aegeæ proconsuli: *Ego immaculatum agnum in alta-*
C *ri offero, cuius carnes, posteaquam omnis populus credentium manducauerit, agnus, qui immolatus est, integer perseuerat, & viuus.* HYPPOLITVS Martyr in oratione de Antichristo, inducit Christum ita loquentem ad sacerdotes: *Venite Pontifices, & Sacerdotes qui preciosum corpus, & sanguinem meum quotidiè immolastis.* AMBROSIVS in Psal. 38. *Et si nunc Christus non videatur offerre, ipse tamen offertur in terris, cùm corpus eius offertur.* Et in cap. 1. Lucæ: *Cùm sacrificamus, inquit, Christus adest, Christus immolatur.* GREGORIVS NYSSENVS in orat. de resurrect. *Dominus, inquit, præoccupans impetum Iudæorum, seipsum victimam offert idem simul sacerdos, & agnus. Sed dices mihi, quando hoc accidit? tum cùm suum corpus ad comedendum, & sanguinem ad bibendum familiaribus dedit.* CHRYSOSTO-
D MVS homil. 24. in priorem ad Corinth. *Pro victimarum, & pecorum cæde seipsum offerendum præcepit.* Et homil. 17. in epist. ad Hebræ. *In multis locis offertur, non plures Christi, sed vnus vbique Christus, hîc & illic plenus existens, vnum corpus, non multa corpora.* Quod idem scribit auctor Commentariorum, quæ tribuuntur Ambrosio, in cap. 10. ad Hebræ. & post eos Primasius in eundem locum. AVGVSTINVS lib. 2. quæst. Euangel. q. 3. reddens rationem, cur Dominus iusserit leproso, vt sacrificium pro sua emundatione offerret secundũ ritũ Mosis: *Quia, inquit, nondum institutum erat hoc sacrificium, sanctum sanctorum, quod corpus eius est.* Idem lib. 4. de Trinit. cap. 14. *Quid gratius offerri, aut suscipi posset, quàm caro sacrificij nostri, corpus effectum sacerdotis nostri?* Similia habent Cyrillus libro de adoratione in

spiritu, & veritate. Leo sermone octauo de passione. Fulgentius libro secundo, ad Monymum, capite secundo, & alij Patres passim. Et ipsum Nicænum Concilium in eo canone, quem Caluinus, & alij omnes recipiunt, apertè dicit in sacra mensa situm esse agnum Dei incruentè immolatum.

Quod cùm non ignoraret Kemnitius, addidit TERTIVM dictum pag. 788. & sequentibus. *Sed excipiunt*, inquit, *non illa tantùm pietatis exercitia, sed ipsam actionem Cœnæ Dominicæ, & quidem ipsum corpus, & sanguinem in Cœna à veteribus vocari sacrificium, oblationem, hostiam, victimam; Ego verò non nego hoc, &c.* Deinde ponit tres modos explicandi loca Patrum, quæ ipsam Cœnæ actionem, vel Christi B corpus, sacrificium vocant: quos modos singillatim refellemus, omisso tertio, quod is ad ea loca Patrũ solùm pertineat, qui dicunt sacrificium altaris esse propitiatorium, quæ est altera controuersia suo loco inferiùs explicanda.

Igitur PRIMVS modus est, vt sacrificium appellent actionem Cœnæ, quia consecratio, & dispensatio Eucharistiæ est quædam sacra actio, quæ à Dionysio vocatur Græcè ἱερουργία; Latini enim sacrificare dixerunt, quod Græci dicunt ἱερουργεῖν. Id verò probat. Nam Paulus ad Romanos decimo quinto, describit p vocabula sacrificij, & oblationis ministerium Euangelij, quia est quædam sacra actio. Et AVGVSTINVS epistola 59. ad Paulinum, vocat sancti altaris oblatC tionem, quæ offertur Deo, quando id, quod in mensa Domini est, benedicitur, sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur, & præparatur. Et CYPRIANVS libro secundo, epistola tertia, vbi in principio totius epistolæ argumentum ponit de calice Dominico sanctificando, & plebi ministrando, subinde ingeminat vocabula sacrificij, & oblationis, & quod Christus sumpsit calicem non sola aqua, sed vino, & aqua mixtum, illumque benedixit, & distribuit discipulis. Hoc Cyprianus ita effert: *Christus obtulit Deo Patri non aquam solam, sed vinum aqua mixtum in calice.* Non enim ista oblatio videtur posse esse ea, quam Catholici docent; nam corpus, & sanguinem, non vinum, & aquam Catholici D Deo offerri dicunt. Vocat igitur Cyprianus oblationem Deo factam, ipsam consecrationem panis & vini, quemadmodum Actor. 13. Lucas dixit, Apostolos ministrasse Domino, cùm, interprete Chrysostomo, loqueretur de prædicatione Euangelij. Vnde etiam Augustinus epistola vicesima tertia, dicit Christum immolari nobis, & in Psal. 79. dicit, immolari fidelibus: vbi immolationem vocat ipsam consecrationem factam in vsum fidelium. Denique CYRILLVS in epistola ad Nestorium, vocat incruentum sacrificium, seu latriam, quando id, quod confectum est, nominamus corpus, & sanguinem Christi: quando accedimus ad mysticas benedictiones, & sanctificamur, participes effecti

A corporis, & sanguinis omnium redemptoris Christi. Hæc Kemnitius.

Ad hunc primum modum RESPONDEO; Kemnitium multa dicendo nihil dicere, sed tantùm mentibus simplicium rem inuoluendo nebulas offundere. Nam si ideo solùm diceretur sacrificium actio Cœnæ, quia est quædam sacra actio; cur eodem modo non diceretur sacrificium, actio Baptismi, cùm & illa sit sacra actio, & eiusdem generis cum actione Cœnæ, cum vtraque sit tantùm Sacramentum, secundum aduersarios?

DEINDE esto, quæuis sacra actio possit vocari sacrificium, ob vocabulorum similitudinem, quia sacrificium sonat sacrum facere: tamen non quælibet sacra actio potest dici oblatio, vt notum est. Non enim quicunque sacram actionem facit, continuò aliquid offert alteri. At Patres disertè dicunt in Cœna offerri Deo sacrificium corporis Domini: non igitur possunt verba Patrum exponi de sola consecratione panis ordinata ad communicationem fidelium, cùm illa non possit dici oblatio.

PRÆTEREA etsi vocabulum sacrificij esset ambiguum, & posset accipi pro quauis sacra actione; tamen quando tribuitur ea vox rei permanenti, id est, cùm vocatur sacrificium non ipsa actio sacrificandi, sed res quæ illa actione sacrificatur, tunc certè non potest exponi nomen sacrificij pro sacra actione. At Patres ipsum corpus Christi, quod offertur, sacrificium vocant: nam determinatè dicunt in sacra Cœna offerri Deo sacrificium corporis Christi. Non igitur potest exponi sententia Patrum de sacra actione consecrandi, & dispensandi Eucharistiam: neque enim illa actio est, aut dici potest vllo modo corpus Christi.

Adde VLTIMO, quod Kemnitius non bene probauit quod assumpsit, & in quo totum robur suæ solutionis constituit, nimirum idem esse Latinis sacrificium, & sacrificare, quod Græcis ἱερουργία, & ἱερουργεῖν. Nam licet etymologia sacrificij sumatur à sacra actione, cùm sit sacrificare, sacrum facere: tamen non quælibet sacra actio est sacrificium, sed ea sola, qua Deo res aliqua offertur cum certo quodam solenni ritu, & reali illius rei consumptione, vt suprà ostendimus. Quare Latini eruditi interpretes Græcorum librorum, non reddunt per vocabulum sacrificij nisi Gręcam vocem θυσίαν, quæ propriè significat sacrificium, aut certè vocem ἱερουργίαν, aut aliam similem ambiguam, & generalem, quando ex circumstantiis vident eo loco positam esse pro vero sacrificio. Id quod facilè potest intelligi ex testimoniis à Kemnitio allatis. Nam apud Dionysium, vocem ἱερουργίαν reddunt interpretes sacrum ministerium, non autem sacrificium: & quod DIONYSIVS crediderit in Missa offerri Deo verum sacrificium, patet ex illis verbis, cap. 3. parte 3. de Ecclesiastica

hierarchia: *Pontifex excusat se, quod hostiam salutarem, quæ supra seipsum est, litet.* Apud Paulũ Rom. 15. vocem ἱερουργοῦντα vertit interpres non sacrificantem, vt debuisset secundum Kemnitium, sed sanctificantem: vocem autem προσφορὰν vertit rectissimè oblationem; nomen sacrificij in toto eo capite non legitur.

Porro AVGVSTINVS altaris oblationem apertissimè vocat corpus Domini, quod in altari, vt verum, ac proprium sacrificium Deo offertur. Neq; obstant verba à Kemnitio citata. Nam Augustinus non dicit, vt ille pessima fide citat, oblationem Deo fieri, cùm quod est in mensa, ad distribuendum comminuitur: sed posteaquam dixerat, id quod est in mensa benedici, & comminui, &c. multis interpositis dicit, voueri Deo id omne quod ei offertur, maximè autem sancti altaris oblationem. Itaq; Kemnitius coniunxit ista cum superioribus, ac si vnam sententiam facerent, cùm ad diuersas sententias pertineant.

Iam verò CYPRIANVS cùm in argumento epistolæ ponit de calice sanctificando, & plebi ministrando: per sanctificationem nõ intelligit simplicem consecrationem, consecrationem videlicet solùm ordinatam ad Communionem, sed intelligit consecrationem ordinatam ad sacrificium: nam ipse frequenter dicit offerri Deo sacrificium illud. Vnde meritò Cyprianus ingeminat vocem sacrificij, & victimæ. Quod autem ponderat Kemnitius Cyprianum dixisse, oblatum à Christo panem, & vinum, non corpus, & sanguinem: nihil facit aduersus sententiam nostram. Loquitur enim Cyprianus de oblatione panis, & vini, quæ sacrificiũ præcedit, & quæ necessariò requirit subsequẽs sacrificium: offertur enim panis, & vinum, vt etiam nunc in Missa fieri videmus, tanquam materia sacrificij futuri à Deo benedicenda.

De loco Actorum suprà disseruimus, atq; ostendimus probabiliorem esse illorum sententiam, qui per illa verba: *Ministrantibus illis Domino,* intelligunt sacrificiũ Missæ. Sed etiamsi admitteretur alia sentẽtia, vt probabilis, quòd loquatur Lucas de ministerio concionandi: nihil inde lucraretur Kemnitius. Nam verba Lucę sunt generalia, neq; explicatè continent certũ aliquod ministerium: non enim dixit Lucas, Offerentibus illis Domino sacrificium corporis Christi, sed in genere: *Ministrantibus illis Domino.* Quamuis autem non ineptè possit, qui concionatur, dici, ministrare Domino; & eodem modo possit qui Eucharistiæ, vel Baptismi Sacramentum dispensat, dici ministrare Domino: non tamen potest nisi valde durè, inusitatè, & ineptè dici is qui baptizat, offerre Domino aquam, vel is qui Eucharistiam dispensat, offerre corpus Christi Deo. Cùm igitur Patres passim dicant, in sacra Cœna offerri Deo corpus, & sanguinem Christi in sacrificium: non possunt eorum verba ita deprauari, vt Kemnitius vellet.

A Ad loca Augustini, vbi dicitur Christus immolari nobis, vel populis, facilè responderi potest. Illud enim *nobis,* vel *populis,* significat in nostram vtilitatem sacrificium Deo offerri: nam etiam sacrificium crucis, quod est verissimum sacrificium Deo oblatum, potest dici factum nobis, quia pro nobis oblatum est. Immò Augustinus in posteriore loco, loquitur de sacrificio crucis; dicit enim tunc nobis Christum immolari, quando incipimus participare fructum mortis eius: perinde enim nobis est, ac si tunc primùm Christus in cruce oblatus fuisset.

Denique CYRILLVS nihil habet contra sententiam nostram. B Vocat enim incruentam latriam consecrationem, & Communionem Eucharistiæ, quatenus per illas actiones offerimus Deo sacrificium, & deinde illud consumamus, vel inde participamus: non enim appellaret latriam, nisi primarius finis illius actionis, esset Deum immediatè colere cultu illi soli debito, quod fit solùm per sacrificium propriè dictum. Hinc est enim quod neque Cyrillus, neque alij Patres, qui vocant Missam incruentam latriam, nunquam vocant incruentam latriam Baptismi celebrationem, quia nimirum Baptismus immediatè refertur ad nostram sanctificationem, non ad cultum Deo soli debitum reddendum. Atque hæc de primo modo. C

ALTER modus exponendi dicta Patrum est, vt intelligamus Cœnam Domini vocari à Patribus sacrificium, oblationem, immolationem, quia est commemoratio quædam, & repræsentatio veri sacrificij, nimirum mortis Christi. Et eodem modo Christus dicitur in Cœna immolari, non quod reuera in se propriè immoletur, sed quod immoletur in Sacramento, id est, in imagine, & similitudine. Quam solutionem, vt suprà indicauimus, accepit Kemnitius à Caluino, eamque probat ex Patribus, qui sæpe dicunt, Christum semel tantùm verè fuisse immolatum: & Eucharistiam esse repræsentationem illius immolationis. Hoc enim habet Augustinus D in sententiis Prosperi, de fide ad Petrum, cap. 18. contra Faustum lib. 20. cap. 18. in epistola 23. & in 120. & in Psal. 79. Ambrosius, Chrysostomus, & Theophylactus in cap. 10. epistolæ ad Hebræos.

Denique Longobardus lib. 4. dist. 12. quærit, si quod gerit sacerdos, dicatur propriè sacrificium, vel immolatio; & respondet id quod offertur, & consecratur à sacerdote, vocari sacrificium, & oblationem, quia memoria est, & repræsentatio veri sacrificij, & sanctæ immolationis factæ in ara crucis. Vbi notat Kemnitius, Concilium TRIDENTINVM sessione vicesima secunda, canone primo, dixisse anathema huic sententiæ Longobardi ex Patribus confirmatæ. Nam Longobardus ex Patribus docet, sacrificiũ

Missæ dici sacrificium, quia est memoria sacrificij crucis, non quod in se sit propriè sacrificium; Concilium autem ait: *Si quis dixerit in Missa non offerri Deo, verum & proprium sacrificium, anathema sit.*

A Ad hunc SECVNDVM modum respondeo, verissimum esse quod Patres dicunt, Christum semel tantùm immolatum fuisse, & illius immolationis memoriam, & similitudinem esse actionē sacræ Cœnæ: nam loquuntur de immolatione in propria specie, siue de cruenta immolatione, quæ semel tantùm verè, & propriè facta est: nunc autē non propriè, sed per repræsentationē agitur. Sed hoc non impedit quò minus Patres existimauerint in Missa offerri verum, & proprium sacrificium.

B Porrò Longobardus, cùm quærit, an quod sacerdos gerit, sit dicendum sacrificium, & immolatio; accipit nomen sacrificij & immolationis, pro occisione, ac si apertius quæsiuisset, an quod gerit sacerdos, sit dicenda Christi occisio: respondet autem rectissimè, Christum semel tantùm verè immolatum, id est, occisum fuisse; nunc autem non propriè immolari, id est, occidi, sed solùm in Sacramento, & repræsentatione. An autem sit quod sacerdos gerit, sacrificium propriè dictum, sed incruentum, Longobardus non quærit, sed præsupponit, vt omnibus notum, ex ipsa celebratione quotidiana sacrificij. Ad quem modum etiam

C sanctus Thomas, & alij Scholastici non fuerunt solliciti de eo, quod nunc est in controuersia, sed solùm qua ratione sacrificium Missæ possit dici Christi immolatio, id est, occisio, & ideò ferè respondere solent, dici immolationem, quia est repræsentatio immolationis, vel quia habet effectum similem cum ipsa vera, & reali Christi occisione. Quare Concilium Tridentinum nihil contrarium docuit Longobardi, aut Scholasticorum doctrinæ.

Quod autem Patres senserint, sacrificium Missæ, non esse solùm commemoratiuum, sed etiam verum, & proprium. Probatur PRIMO, quia Augustinus in locis à Kemnitio citatis de fide ad Petrum, cap. 18. & li. 20. contra Faustum,

D cap. 18. sicut dicit actionem Cœnæ esse commemorationem sacrificij crucis iam peracti; ita dicit sacrificia veteris Testamenti fuisse commemorationem sacrificij crucis postea futuri: & tamen negari non potest, quin sacrificia illa vetera fuerint in se verè, & propriè dicta sacrificia.

SECVNDO, si Patres putassent sacrificium Eucharistiæ non esse sacrificium, nisi repræsentatiuum, nunquam dixissent in numero multitudinis, offerri Deo victimas, & sacrificia in altari, vt loquitur passim Cyprianus libro primo, epistola secunda; libro secundo, epistola 3. libro tertio, epistola 2. 6. 25. in sermone de eleemosyna, & in alio de oratione Dominica; sed solùm in singulari, sacrificium. Vnum enim tantum est, quod repræsentatur: & ideò nomen eius non potest nisi in singulari efferri. Nam hac de caussa Caluinistæ nunquam dicunt multos panes consecratos, esse multa corpora Christi, quia vnum corpus repræsentant: & nos de imaginibus dicimus quidem nos habere, aut vidisse multas imagines Cæsaris, sed non dicimus, nisi ineptè, multos Cæsares.

TERTIO, Baptismus est Sacramentum repręsentatiuum mortis Christi, vt Apostolus docet Rom. 6. Dū enim immergimur in aqua, Christo commorimur; & cùm de aqua emergimus, cum Christo resurgimus: & tamen nulli veterum Baptismum sacrificium Deo oblatum vnquam appellauerunt. Non igitur ista sola repræsentatio caussa esse potuit cur actio Cœnę Domini sacrificium appelletur.

QVARTO, si celebratio Eucharistiæ non esset oblatio noua realis, & vera Deo facta, sed solùm imago quædam, ac repræsentatio oblationis in cruce peractæ, non possemus verè Deo dicere, Offero tibi hoc munus, seu, Accipe Domine hoc sacrificium. Qui enim dicit alicui, Offero tibi, seu Accipe, reipsa tunc aliquid porrigit, & non solùm repræsentat oblationem, nisi fortè irridere velit eum, quem honorare se simulat. Quare aduersarij nostri, cùm hoc probè intelligant, abstinent omnino in suę Cœnę celebratione ab eiusmodi vocibus, & eas in nobis maximè reprændunt. At veteres Patres frequentissimè ita loquuntur, ac præsertim AVGVSTINVS lib. 8. ciuit. cap. vlt. *Quis, inquit, audiuit aliquando fidelium, sacerdotem stantem ad altare, dicere in precibus, Offero tibi Petre, aut Cypriane? &c.* ADDE, quòd Patres non solùm dicunt, se offerre, sed etiam dicunt, per hanc oblationem commemorari oblationem crucis; vbi duas distinguunt oblationes, vnam repræsentantem, & vnam repræsentatam, incruentam vnam, alteram cruentam. AVGVSTINVS lib. 20. contra Faustum, cap. 18. *Christiani,* inquit, *iam peracti sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione, & participatione corporis Christi.* Vbi illud etiam est obiter OBSERVANDVM, quòd sicut participatio corporis Domini non desinit esse vera, & realis participatio, licet sit cōmemoratiua; ita etiam oblatio, quæ simul fit cum illa participatione, non desinit esse vera, & realis oblatio, licet sit alterius oblationis cōmemoratiua.

QVINTO, Patres ad nomen sacrificij sępe addunt epitheta, quæ soli vero sacrificio conueniunt: & quæ ineptè dicerentur de sola repræsentatione. Cyprianus lib. 2. epist. 3. vocat plenum, ac verum sacrificium. Chrysostomus homilia 60 ad populum, & omnes Græci passim vocant sacrificium terribile, & plenum horroris. Augustinus lib. 10. ciuit. cap. 20. vocat summum, & verissimum sacrificium, lib. de spiritu & litera, cap. 11. appellat verissimum, & singulare sacri-

ficium, Euseb. lib. I. demonstrat. Euangel. cap. vlt. vocat sacrificium Deo plenum.

DENIQVE vltimò accedit quod Patres apertissimè dicunt per hoc sacrificium, quod nunc ab Ecclesia toto orbe terrarum offertur Deo, exhiberi eidem Deo cultum latriæ illi soli debitum, vt patet ex loco Augustini iam citato; vbi inde probat, nos non habere Sanctos pro Diis, quia nemo ad altare dicit, Offero tibi Petre, aut Cypriane: & ex Cyrillo, aliisque Græcis, qui, ipso etiam teste Kemnitio, vocant hoc sacrificium incruentam latriam. At si non esset hoc sacrificium nisi repræsentatio, & memoria sacrificij crucis, non esset cultus latriæ: non enim commemorare sacrificium alterius, sed verè, & propriè sacrificare, est cultus latriæ. Ita igitur confutatur secundus modus à Kemnitio excogitatus.

VLTIMVM Kemnitij pronunciatum de testimoniis Patrum, habetur pagina 798. & 799. Nam post omnes datas solutiones, cùm animaduerteret non posse reuera lectoribus satisfieri, ipse quoque cum Magistris suis Luthero, & Caluino, Patribus valedicit, oblitus eius, quod antea scripserat, bonas mentes semper plurimi fecisse consensum antiquitatis: *Neque*, inquit, *veterum qualescunque sententiæ, sed Scriptura canonica regula est, & norma fidei, & iudicij, in hac controuersia.* Et paulò infrà, næuos appellat testimonia Patrum: tandem reddit tres caussas, cur malit ipse cum suis Eucharistiam vocare Sacramentum, & non sacrificium, licet Patres omnes appellauerint sacrificium. PRIMA est, quia Scriptura diuina Cœnam Domini nusquam vocat sacrificium. SECVNDA, quia ista appellatio sacrificij, non parum obscurat veram doctrinam, & vsum Cœnæ Dominicæ. TERTIA, quia ex illa catechesi appellationis sacrificij, non dextrè interpretata, extructum est theatricum Pontificiæ Missæ sacrificium. Hæc ille.

Istæ verò caussæ continent INPRIMIS maximam Patrum reprehensionem: significant enim Patres non esse loquutos secundum morem Scripturæ, & obscurasse veram doctrinam, & vsum Cœnæ Domini, & sua licentia, & improprietate loquendi, maxima incommoda Ecclesiæ attulisse. At quis id credat de illis doctissimis hominibus, qui floruerunt purioribus, vt Kemnitius loquitur optimis, & florentissimis Ecclesiæ temporibus?

DEINDE prima caussa ineptissima est, vt nihil de secunda & tertia, quæ meras calumnias continent, dicamus. Nam si displicet nomen sacrificij, quia Scriptura eo non vtitur, cur non eadem ratione displicet nomen Sacramenti? neque enim, credo, locum ostendent in diuinis literis vbi Cœna Domini Sacramentum nominetur. Quid est ergo quod Kemnitius loquitur, cùm ait: *Hæc consideratio de næuis quorundam veterum ostendit, quare malimus Cœnam Dominicam Sacramentum potius, quàm sacrificium appellari?* PRIMO *enim Scriptura, quæ omnium rectissimas, & commodissimas appellationes potest rebus ipsis tribuere, nullibi Cœnam Dominicam vocat sacrificium?*

ADDE, quòd Scriptura disertis verbis Cœnam Domini vocat sacrificium apud Isaiam, & Malachiam, vt suprà ostendimus: Apud Paulum autem tam apertè confert Cœnam Domini cum sacrificiis Hebræorum, & Gentilium, vt planè sit cæcus, qui non videt eam ex Pauli sententia sacrificium esse.

CAPVT XVI.

Probatur sacrificium propriè dictum ex ritu altarium.

ALTERVM caput, vnde cognosci potest sententia veterum Patrum, sumitur ex ritu altarium erigendorum ad huius sacrificij celebrationem. Nam altaria non consueuisse erigi nisi ad sacrificia propriè dicta, aduersarij non negant: nam ideò Caluinus libro quarto Institutionum, capite decimo octauo, §. 12. ita loquitur de differentia Sacramenti Eucharistiæ, & sacrificij propriè dicti: *Mensam*, inquit, *nobis dedit, in qua epulemur, non altare super quod offeratur victima.* Et Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, parte tertia, in responsione ad obiectum 16. pagina 710. scribit, nullum esse debere altare in Ecclesia. Et denique non alia caussa est, cur hoc tempore aduersarij altaria vbique demoliantur, & pro altaribus mensas conuiuiales substituant, nisi quod intelligant altaria signa esse euidentissima sacrificij propriè dicti. Adde quæ suprà diximus, capite secundo, vbi ex Scriptura, & Patribus, & ex ipso vocabulo Hebræo, Græco, & Latino id ipsum ostendimus. Quare si veteres Patres ad Eucharistiam celebrandam altaria semper habuisse demonstrare poterimus, demonstratum simul erit, Eucharistiam ex eorum sententia sacrificium esse verè, ac propriè dictum.

Ac primùm in Canonibus Apostolorum 3. & 4. aperta est mentio altaris ad Eucharistiam offerendam erecti. DIONYSIVS quoque capite tertio Ecclesiasticæ hierarchiæ, altaris meminit. TERTVLLIANVS in libro de Pœnitentia, inter alia signa humilitatis pœnitentium, numerat, presbyteris aduolui, aris Dei aggeniculari. CYPRIANVS libro primo, epistola nona iubet, vt non offeratur sacrificium pro quodam Christiano defuncto, qui reliquerat presbyterum rerum temporalium procuratorem, & caussam reddit, quia non est dignus vt pro illo sacrificetur, qui sacerdotem Dei ab altari abstraxit. EVSEBIVS libro primo, demonstrat. Euangel. cap. 6. multa dicit de altari Ecclesiæ.

OPTATVS Mileuitanus libro sexto contra Parmenianum: *Quid est,* inquit, *tam sacrilegium, quàm altaria Dei, in quibus aliquando, & vos obtulistis, frangere?* Et ibidem altare esse dicit sedem corporis Christi. AMBROSIVS lib.5. epist.33. *Certatim,* inquit, *milites nunciare, & irruentes in altaria osculo pacem significare.* S. ANTONIVS, vt in eius vita scribit Athanasius, cùm præuidit futuram hæresim Arianam, videre sibi visus est, feroces quosdam mulos calcibus euertentes Christi altaria. Gregorius NAZIANZENVS oratione in Gorgoniam, scribit eam ad altare procubuisse, & inuocasse illum, qui super altare coli solet. Gregorius NYSSENVS in libro de Baptismo dicit, altare esse lapidem natura sua, sed consecratione fieri sanctum, &c. CHRYSOSTOMVS homilia 53. ad populum: *Si quis,* inquit, *vellet hoc altare subruere, nónne illum lapidibus obrueretis?* Et homilia vicesima in posteriorem ad Corinthios: *Tu,* inquit, *altare honoras quod accipit corpus Christi.* Hieronym. in libro contra Vigilantium. Augustinus lib. 8. ciuit. cap. vlt. & lib. 22. cap. 8. & alij Patres, & etiam antiqua Concilia, frequentissimè altarium meminerunt.

SED fortè obiiciet aliquis MINVTIVM Felicem, qui in Dialogo, qui inscribitur, Octauius, inducit Cæciliũ Ethnicum ita loquentem cum Octauio Christiano: *Cur nullas aras habent (Christiani) nulla templa, nulla simulachra?*

SED facilis est solutio; nam Christiani illis temporibus duplici de caussa diligentissimè cauebant; ne vlli Ethnici interessent sacris nostris. PRIMVM, quia non erant idonei ad tanta mysteria intuenda. DEINDE, ob metum persequutorum, propter quam caussam etiam frequenter in cryptis, & cauernis, vel certè in priuatis domibus furtim rem diuinam facere cogebantur: quare vulgò existimabantur Christiani planè athei, quod nullis Diis palàm sacrificare cernerentur. Ceterùm non solùm tempore Minutij Felicis, sed etiam multò antè habuisse Christianos altaria, perspicuum est ex locis citatis Tertulliani, Dionysij, & Clementis, qui sunt omnes Minutio antiquiores, & ex Cypriano, qui fuit æqualis Minutij.

CAPVT XVII.

Idem probatur ex nomine Sacerdotis.

TERTIVM caput sumitur ex vocabulo, SACERDOS. Fatentur enim Caluinus, & Martyr loco suprà notato, sacerdotes propriè ordinari ad sacrificium; & ideo contendunt non dedisse Christum Ecclesiæ sacerdotes, sed ministros tantùm verbi, & Sacramentorum.

PORRò veteres Patres adeò frequenter hac
A voce vtuntur, vt coactus sit Kemnitius confiteri in secunda parte Examinis, pagina 1140. vbi de Sacramento Ordinis disputat, inualuisse apud veteres vsum, vocandi ministros Ecclesiæ sacerdotes, & eorum ministerium sacerdotium, licet in Scriptura Testamenti noui, eiusmodi vocabulum in hac significatione non inueniatur: quod quidem verissimum est. Nam non solùm Augustinus libro vicesimo de ciuitate Dei, capite decimo, & Chrysostomus in libris sex de sacerdotio, quos Kemnitius citat, & omnes posteriores passim vtuntur hac voce, sed etiam his antiquiores, vt GAVDENTIVS, tract. 2. de Exodo: *Dominus,* inquit, *discipulis fidelibus man-*
B *dat, quos primos Ecclesiæ suæ constituit sacerdotes, vt indesinenter ista vitæ æternæ mysteria exercerent; quæ necesse est à cunctis sacerdotibus per singulas totius orbis Ecclesias celebrari.* Item Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos prope finem. Ambrosius in Psal. 38. Eusebius libro quinto demonstrat. Euangel. ca.3. Cyprianus in singulis fermè epistolis. Tertullianus de præscriptione, & de velandis virginibus. Dionysius cap. 1. 3. & 5. Ecclesiasticæ hierarchiæ, & alij omnes hac voce vtuntur. Et quod amplius est, ipsum S. Ioannem Apostolum sacerdotio functum, & laminam Pontificalem gestasse scribit Policrates apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 23.

Neque obstat, quòd in nouo Testamento mi-
C nistri Ecclesiastici non dicantur sacerdotes; caussa enim in promptu est. Quia enim tempore Apostolorum adhuc vigebat sacerdotium Iudaicum, & sacrificia cruenta offerebantur in templo Hierosolymitano, Apostoli (Domino inspirante) non vtebantur nominibus sacerdotij, sacrificij, templi, altaris, & similium rerum, vt faciliùs distinguerent Christiana sacra à Iudaicis, & ne putarentur, si iisdem vterentur vocibus, eosdem illos ritus innouare, aut confirmare. Sed paulò pòst euerso templo Hierosolymitano, & cessantibus omnino sacrificiis Hebræorum, liberè cœperunt antiquissimi Patres vti nominibus, templi, altaris, sacerdotis, & sacrificij, vt res ipsa postulabat.

D Quare manifestè fallitur, vel potius mentitur Caluinus libro quarto Institutionum, capite 18. §. 10. cùm dicit, honorem sacerdotij sic vni Christo veteres vendicasse, vt Antichristi vocem fore affirmet Augustinus libro secundo contra Parmenianum, capite octauo, si quis Episcopum inter Deum, & hominem intercessorem faciat. Nam Augustinus contra Parmenianum non loquitur de sacerdote, sed de mediatore, & non de quocunq; mediatore, sed de mediatore per modũ redemptionis, quæ soli Christo propria est. Nam per modum deprecationis multos esse intercessores, & mediatores, passim fatentur Patres. Nam sic appellat sanctos Martyres Basilius in orat. in 40. Martyres, & Hieronymus in epistola ad Fabiolam de veste sacerdo-

A tali, appellat Epiſcopos ſequeſtres, id eſt, mediatores inter Deum & populum, per oblationem ſacrificij altaris: quod etiã eſt apud Chryſoſtomum in 6. libro de ſacerdotio. Nec ſolùm interceſſores, ſed nominatim ſacerdotes AVGVSTINVS vocat Epiſcopos, & presbyteros li. 20. ciuit. cap. 10. *Epiſcopi,* inquit, *& presbyteri propriè dicuntur ſacerdotes.*

Neque valet reſponſio Kemnitij loco notato, vbi fatetur nomen ſacerdotij eſſe apud veteres, ſed non vult accipi pro miniſterio ſacrificandi, ſed pro miniſterio verbi, & Sacramentorum: iſtud enim ſolum miniſterium tribui contendit in Scriptura noui Teſtamenti illis hominibus, B qui à Patribus ſacerdotes appellari conſueuerunt. Hæc, inquam, ſolutio non eſt ſufficiens. Nam INPRIMIS ſequeretur omnes Patres Græcos, & Latinos vel ignoraſſe vim huius vocis, vel de induſtria illa abuti voluiſſe. Nam vt ait Apoſtolus ad Hebræos quinto: *Omnis Pontifex conſtituitur in iis, quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona, & ſacrificia.* Et cap. 8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera & hoſtias conſtituitur.* Et inde probat idem Apoſtolus Chriſtum non eſſe ſacerdotem, ſi nihil habeat quod offerat. Quis ergo credat, doctiſsimos Patres nomen ſacerdotis tribuiſſe iis, qui ſolùm docent populos, & iis Sacramenta miniſtrant; ſed Deo nullum offerunt ſacrificium? PRÆTEREA docere, & Sacramenta mini- C ſtrare, non ſolùm conuenit Epiſcopis, & presbyteris, ſed etiam Diaconis, & tamen Diaconi à veteribus non dicuntur ſacerdotes; vt patet ex Auguſtino loco citato li. 20. ciuit. c. 10. vbi dicit Epiſcopos, & presbyteros propriè ſacerdotes nominari: & ex Concilio IV. Carthag. can. 4. vbi apertè dicitur, Diaconos non ad ſacerdotium, ſed ad miniſterium ordinari.

DICES, Diaconi non poterant omnia Sacramenta miniſtrare, & ideo fortaſſe non dicebantur ſacerdotes. At nec presbyteri omnia Sacramenta miniſtrare poterant, vt patet de Sacramento Ordinis, & Confirmationis, & tamen ſacerdotes dicebantur. Illa igitur ſola vera cauſſa eſt, quam reddit Concilium Nicænum canone D 14. quia videlicet Diaconi non habent poteſtatem ſacrificia offerendi, ſed ſolùm in ſacrificio ſacerdotibus miniſtrandi.

CAPVT XVIII.

Probatur ſacrificium ex Liturgiis.

QVARTVM caput ſumitur ex ritu celebrandi. Nam inprimis ex omnibus antiquis Liturgiis, quæ extant, Iacobi, Clementis, Baſilij, Chryſoſtomi, & ex libro quinto & ſexto de Sacramentis Ambroſij, & ex Catecheſi quarta & quinta myſtagogica Cyrilli Hieroſolymitani, qui magnam partem Liturgiæ exponunt; clariſsimè patet, veteres Patres eo ritu celebraſſe myſterium Euchariſtiæ, vt nihil dubitauerint, eam eſſe veriſsimum ſacrificium: plena ſunt enim nominum oblationis, ſacrificij, victimæ, ſignorum, benedictionum, eleuationum, aliorumque eiuſmodi rituum. Quare Lutherus (vt ſuprà notauimus) in libro de formula Miſſæ, totum Canonem abſtulit, quod non putaret eo incolumi exiſtente, poſſe defendi, Miſſam non eſſe ſacrificium. Canon autem verbis non multùm mutatis, totus fermè inuenitur in Liturgiis, & in libris Ambroſij, & Cyrilli iam citatis: illa certè inueniuntur omnia, quæ Lutherum offendebant, nimirũ nomina oblationis, & ſacrificij.

Caluinus libro quarto Inſtitutionum, capite 18. §. 11. excuſari dicit non poſſe veteres, quin in actionis modo peccauerint: *Imitati ſunt enim,* inquit, *propius Iudaicum ſacrificandi morem, quàm aut ordinauerat Chriſtus, aut Euangelij ratio ferebat.* SCILICET melius nouit Caluinus, qui heri natus eſt, quid ordinauerit Chriſtus, quàm Iacobus frater Domini, qui Cœnæ Domini cum ipſo Chriſto interfuit, aut Clemens, qui ab Apoſtolo Petro didicit, aut Baſilius, Cyrillus, Ambroſius, Chryſoſtomus, qui mille, & ducentis annis Caluinum præceſſerunt.

CAPVT XIX.

Idem probatur ex iis, pro quibus ſacrificium Miſſæ offertur.

VLTIMVM caput, vnde Patrum ſententiam adeo perſpicuè cognoſcimus, vt nullus pateat aduerſariis exitus, niſi Patres omnino reiiciant, ſumitur ex iis, pro quibus ſacrificium veteres offerebant. Nam ſi Euchariſtia nihil eſſet aliud, niſi Sacramentum, certè non prodeſſet niſi ſumenti, & manducanti; quemadmodum Baptiſmus non aliis prodeſt, quàm iis, qui baptizantur. Quod quidem aduerſarij non negant: immò Philippus, Caluinus, Kemnitius, & alij totam controuerſiam inter nos, & ipſos eſſe dicunt; An Euchariſtia non ſolùm debeat diſtribui manducantibus, ſed etiam offerri pro ſalute aliorũ, tum viuentium, tum mortuorum: id enim poſterius ad veriſsimũ ſacrificium pertinere non dubitant.

Iam verò Patres non ſolùm in Liturgiis citatis, offerunt Euchariſtiam pro peccatis viuorũ, & defunctorum, pro pace, pro incolumitate, pro omnibus denique neceſsitatibus, tum ſpiritualibus, tum temporalibus: ſed etiam in aliis libris paſsim docent, id fieri debere; quæ teſtimonia infrà ſuo loco adducenda erunt, cùm ad eam quæſtionem venerimus, ſitné hoc ſacrificium propitiatorium. Interim autem vnus, aut alter ex Patribus ſufficient.

Ioan.

Ioan. CHRYSOSTOMVS homilia 79. ad populum Antiochenum: *Altari, inquit, assistens sacerdos, pro terrarũ orbe, pro Episcopis, pro Ecclesia, pro gubernantibus Ecclesiam iubetur Deo offerre.* Et homilia 72. in Matthæum, addit offerri etiam pro infirmis, pro sanis, pro terræ fructibus. Homilia 21. in Acta, & libro sexto, de sacerdotio, & alibi addit etiam pro mortuis. AVGVSTINVS libro 22. de ciuitate Dei, capite octauo, scribit à suis presbyteris oblatum sacrificium Eucharistiæ pro domo liberanda à dæmonum vexatione. & libro nono Confessionũ, capite duodecimo, scribit, sacrificium pro matre sua defuncta oblatum. Et ne putemus meram esse cæremoniam pro defunctis offerre, ipse idem in Enchiridio, cap. 110. scribit, hostiam hanc pro non valde malis propitiationem esse. Sed de iis satis. Si quis autem velit testimoniorum farraginem, legat Ioannem Garetium.

CAPVT XX.

Probatur sacrificium Missæ ex coniunctione legis, & sacrificij.

VENIO nunc ad argumenta, quæ ex ipsa ratione Scripturarum, & Patrum lectione instructa peti possunt. PRIMA ratio desumitur ex coniunctione, quæ est inter religionem, seu legem, & sacrificium; & hoc syllogismo concludi potest. Tanta coniunctio est inter legem, seu religionem, & sacrificium externum, ac propriè dictum, vt omninò necesse sit, aut legem, & religionem verè & propriè in Christi Ecclesia non reperiri; aut sacrificium quoque externum, & propriè dictum in Christi Ecclesia reperiri. Nullum autem est, si Missam tollas: est igitur Missa sacrificium externum, & propriè dictum.

Propositio prima probatur. PRIMO ex eo, quòd omnis religio, seu vera, seu falsa, omni loco & tempore, semper ad cultum Dei sacrificia adhibuit. Hinc enim colligitur id prodire ex lumine, & instinctu naturæ, & esse primum quoddam principium à Deo nobis ingenitum. Falsissimum enim est, quòd dicit Kemnitius, vt hoc argumentum eludat in secunda parte Examinis, pagina 743. hunc esse instinctum naturæ corruptæ, quæ est fons, & radix omnium superstitionum. Nam etsi natura corrupta reuera fons est, ac fuit idololatriæ, & aliarum omnium superstitionum: tamen cùm omnes Gentes in vno aliquo principio conueniunt, id sine dubio non ex corruptione naturæ, sed ex bono naturæ, id est, ex eo lumine prodit, quod Deus illi inseruit: quæ enim ex corruptione prodeunt, non sunt eadem apud omnes. Itaque Deum esse, colendum esse, inuocandum esse, illi sacrificia deferenda, & similia, quæ in genere apud omnes sunt, & semper fuerunt eadem; ex bono naturæ sunt. At Deos esse multos, colenda idola, sacrificandos homines, & alia quæ multipliciter variantur, ex corruptione sunt. Præterea id quod ex corrupta natura prodit, non est commune bonis, & malis, nec à Deo probatur. At sacrificandum esse, multi optimi, & sanctissimi viri censuerunt, vt Noë, Abraham, Iob, Melchisedech; & Deus ipse sacrificia approbauit, & iussit etiam fieri: non igitur ex corruptione naturæ oritur sacrificandi instinctus.

Probatur SECVNDO eadem propositio. Sacrificium cum ipsa religione natũ est, & cum illa extinguitur; est igitur inter ea coniunctio quædam planè necessaria. Antecedens patet. Nam primi homines, qui Deum coluerunt, filij Adami fuerunt Cain, & Abel; illi autem sacrificia obtulisse leguntur Gen. 4. Deinde mundo per diluuium abolito, cùm iterum renouaretur religio, simul renouata sunt sacrificia per Noë Gen. 8. & deinde cũ ob varias persequutiones, religio vera in periculum adduceretur, nihil Prophetæ magis lamentabantur, quàm sacrificiorum cessationem. 3. Reg. 19. inquit Helias: *Dereliquerunt pactum tuum filij Israël, altaria tua destruxerunt, & Prophetas occiderunt.* 2. Parali. 15. inquit Azarias: *Transibunt multi dies in Israël absq; Deo vero, & absq; Sacerdote, Doctore, & absq; Lege.* Danielis 3. inquiunt tres S. Pueri: *Non est in tempore hoc Princeps, & Dux, & Propheta, neq; holocaustum, neq; sacrificium, neq; oblatio, neq; incensum, neq; locus primitiarum apud te, vt possimus inuenire misericordiam tuam.* Et Daniel. 12. dicitur Antichristus ablaturus iuge sacrificium, nimirum, vt religionem penitus tollat. Denique Apostolus Hebr. 7. dicit, populum sub sacerdotio Leuitico accepisse legẽ, & deinde addit translato sacerdotio necesse esse, vt & legis translatio fiat.

Probatur TERTIO. Sacrificium propriè dictũ est cultus proprius Dei, id est, qui soli illi omnium consensu debetur: nam alia omnia genera honoris sunt aliquo modo cõmunia cum creaturis, vt suprà probatum est; ergo nulla esse potest religio sine sacrificio propriè dicto. Nam religio ad colendum Deum instituitur: non autem colit Deum, sed potius ignominia illum afficit, qui cultũ illi soli debitum, ei non adhibet. Certè inter homines si quis Regi non tribueret titulũ honoris, qui solis conuenit Regibus, Maiestatem videlicet, etiamsi conseruaret omnes inferiores titulos, non modò Regem non honorare, sed etiam contumelia afficere iudicaretur.

Probatur nunc assumptio primi syllogismi; sublato videlicet sacrificio Missæ, nullum restare in Ecclesia Christi sacrificium propriè dictum. Nam si vllum asignari posset, id esset sacrificium crucis: id enim vnum aduersarij asignant, atque id esse volunt vnicum, & verum Christianæ religionis sacrificium. Sed nos probabimus, sacrificium crucis, quamuis verissimum sacrificium fuerit, non esse

eius-

eiusmodi, quale requiritur ad legem, seu religionem constituendam, & conseruandam; qualem in terris, vsque ad mundi consummationem Christus esse voluit: & ideo si nullum aliud habeamus, planè sequi, vt nullam habeamus religionem.

Probatur igitur PRIMO, quia sacrificium crucis, non est proprium Christianæ religionis, sed commune omnibus veris religionibus, quæ ab initio mundi fuerunt. Nam, & in lege naturæ, & in lege scripta, omnia sacrificia in hoc vnum respiciebant, & hoc vnũ profitebantur, & quotquot iusti fuerunt ab initio mundi, ob huius sacrificij participationem iusti fuerunt: non igitur distinguitur Christiana religio ab antiquis, per sacrificium crucis.

SECVNDO, sacrificium crucis semel peractum est, ac deinde desiit esse, neque mansit postea nisi per effectum, & virtutem, vt notum est; immò nunquam fuit tempore Christianæ religionis; ea enim post Christi mortem propriè cœpit. At sacrificium proprium religionis debet ipsam perpetuò comitari, vt suprà probatum est.

TERTIO, religio quæuis sacrificium externum, ac visibile requirit, ad quod homines illius religionis peragendum conueniant, & quod ab ipsis frequentari possit. At nihil huiusmodi in sacrificio crucis reperitur. Est enim respectu Christianorum inuisibile, cùm sola fide non oculis cernatur; vnde nec ad illud conueniri potest à populis; nec etiam si cerneretur, à populo, vel sacerdotibus Christianis frequentari posset, non enim fas esset vt Christum Christiani toties interficerent.

QVARTO, sacrificium Christianæ religionis debet esse ritus quidam à Deo Christianis præceptus, pertinens ad illum cultum, qui latria dicitur, vt rectè Augustinus affirmat libro vicesimo contra Faustum, capite vicesimo primo. At Christi occisio, quæ dicitur sacrificium crucis, neque ritus dici potest, cùm fuerit ipsa veritas, quam omnes ritus adumbrabant; & multò minus ritus Christianis præceptus dici potest, nisi quis velit nobis à Deo imperatum summum scelus, Christi videlicet interfectionem, & mortem. Et denique minimè omnium cultus latriæ dici potest, cùm potius Christum occidere summum sacrilegium dici debeat.

ACCEDANT testimonia Patrum, quos suprà citauimus in explicanda definitione sacrificij, qui dicunt sacrificium Eucharistiæ esse vnicum, & singulare sacrificium Christianorum.

ACCEDAT denique testimonium CYPRIANI in serm. de Cœna Domini, vbi dicit, si Eucharistia manducando consumeretur, fore vt nullum nobis remaneret sacrificium, & per hoc tota religio interiret.

DICES; Cur ergo B. Paulus Hebr. 7. cùm dicit, translato sacerdotio debere etiam transferri legem; non dicit translatum esse sacerdotium Leuiticum ab Aarone, & successoribus in S. Petrum, & successores; sed solùm in Christum? RESPONDEO; Apostolus non dicit translatum esse Leuiticum sacerdotium ab Aarone in Christum, sed translatum esse sacerdotium Leuiticum, in sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, quod sacerdotium æternum esse, & in Ecclesia perpetuò vigere debet. Vnde cùm postea nominat Christum sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, non ipsum considerat, vt præcisè obtulit sacrificium crucis: nam hoc modo Christus non succedit Aaroni, sed vt per ministros suos perpetuò sacrificat seipsum in Eucharistia: hoc enim solo modo, vt suprà ostẽdimus, perpetuum habet sacerdotium.

CAPVT XXI.

Probatur sacrificium Missæ, ex comparatione legis Christianæ ad Mosaicam.

ALTERA ratio principalis ducitur à collatione Ecclesiæ, & Synagogæ, siue legis nouæ, & veteris; populi Christiani, & Iudaici. Est autem hæc ratio; In populo Iudaico fuerunt sacrificia propriè dicta; ergo & in populo Christiano esse debent.

Probatur consequentia; nam antecedens extra controuersiã est. PRIMO, Christus non omnino sustulit ea, quę Deus in veteri lege instituerat; nec enim contrarius erat Patri suo, aut sibi ipsi; sed aut perfecit, aut mutauit in meliora; vt patet in præceptis, & Sacramentis. Nam præcepta non sustulit, sed explicuit, Matth. 5. & consilia addidit, quæ ad præceptorum perfectam obseruationem cõducunt. Pari ratione Sacramenta Circumcisionis, Agni Paschalis, & similia non sustulit, sed mutauit in alia verè, & propriè dicta Sacramenta, sed vt Augustinus dicit ep. 118. pauciora, faciliora, & præstãtiora: ergo eodem modo sacrificia non debuit omnino tollere de medio, sed mutare.

SECVNDO, sacrificium est summus cultus, qui Deo tribui possit. Nam sine controuersia res verbis præstant; & inter res, sacræ prophanis; & inter sacras, publicæ priuatis; & inter publicas eæ, quarum ipsa substantia in Dei honorem consumitur, quàm eæ, quarum solus vsus. Tale autem est sacrificium propriè dictum, vt notum est. Quare si hoc genus cultus fuisset in veteri lege, & non in noua; fuisset Deus in veteri lege longè maiori honore affectus, quàm in noua: & proinde Christus Patris sui, non gloriam, vt dicebat, sed ignominiam procurasset.

TERTIO, caussæ cur populus Hebræorum sacrificia externa, & ꝓpriè dicta habuerit, omnes inueni-

inueniuntur etiã in populo Christiano. Habuerunt illi sacrificia externa, & visibilia, quia & ipsi populus erant externus, & visibilis, nempe non ex solo spiritu, sed carne, & spiritu constans. At populus etiam Christianus externus, & visibilis est, & carne ac spiritu constat. Habuerunt illi sacrificia, vt Christi mortem, quę est vnicum precium, & vnica salus nostra, sæpe repræsentarent, & commemorarent, cùm eam præsentem intueri non possent. At nos etiam Christi mortem præsentem intueri nequimus; ergo egemus sacrificio, quo sacrificium illud crucis iugiter commemoremus. Habuerunt illi sacrificia, quibus Deum colerent honore summo, & soli illi debito. At nos etiam debemus Deum colere honore summo, & soli illi debito. Habuerunt denique illi sacrificia, vt Deum placarent, vel ab eo beneficia impetrarent, vel pro impetratis gratias agerent. At iisdem de caussis & nos sacrificiis indigemus; immò quò nos plura à Deo beneficia accepimus, eò magis ad sacrificandum obligamur. Quare rectè Petrus Cluniacensis scribit, hæreticos qui sacrificium de Ecclesia tollere cupiunt, id tentare Diabolo suggerente, vt gens illa Deo præter ceteras sit ingrata, quæ præter ceteras pluribus, & maioribus à Deo beneficiis ornata est.

QVARTO, reipsa Christiani retinent omnia alia genera honoris, & cultus, quibus Hebræi Deum colebant, nimirum adorationem, inuocationem, votorum nuncupationem, hymnos, psalmos, cantica, dies festos, ieiunia, eleemosynas, & similia. Quis igitur sibi persuadere possit solum illud genus honoris, quod est proprium Dei, nobis à Christo prohibitum esse, cùm omnia alia sint ab eo permissa? præsertim cùm Christus nihil ardentius procurauerit, quàm Dei gloriam, & honorem?

Neque satisfaciunt, qui dicunt, cultum internum esse nobiliorem externo: Christianos autem internum cultum Deo præstare. Nam etsi internus cultus nobilior externo sit, tamen vtrique præstat internus cum externo coniunctus, siue internus cultus cum externa illius protestatione. Est autem signum & protestatio summi interni cultus, ipsum sacrificium, vt Augustinus sæpe docet libro 10. ciuit. Vnde tres pueri Daniel. 3. *In animo*, inquiunt, *contrito, & in spiritu humilitatis suscipiamur; sicut in holocausto arietum, & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium; sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie.* Optant enim sancti pueri in captiuitate positi, vt internus eorum affectus sic Deo placeat, quemadmodum placeret si eum ostendere, & protestari possent, externo signo sacrificiorum.

QVINTO, sacrificia non sunt primùm in lege Mosis instituta, sed ex lege naturæ ortum habent, vt patet ex sacrificiis Abel, Noë, Melchisedech, Iob, & aliorum: ergo etiamsi Christus
A abrogare voluisset omnia instituta legis Mosaicæ, non tamen sacrificia omnino abrogare debuisset.

CAPVT XXII.

Probatur idem ex differentia Sacramenti, & sacrificij.

TERTIA ratio ex differentia, quæ est inter Sacramentum & sacrificium, sumi potest. Nam cõmune est omnib. Sacramẽtis, vt ab alio dentur, ab alio accipiantur: neque vllus sibi ipse Sacra-
B mentũ administret. Ita videmus in Baptismo, aliisque Sacramentis accidere; nemo enim se ipse baptizare sinitur, etiamsi extrema adsit necessitas. Pari ratione nemo se ipse confirmat, nemo se absoluit, nemo se sacris Ordinibus initiat, nemo se inungit. Eodem igitur modo si Eucharistia solummodò Sacramentum esset, nemo sibi eam ministrare posset; cuius tamen contrarium semper fuit in vsu quod attinet ad eos, qui Eucharistiam consecrant.

DEINDE, Sacramenta omnia in actione consistunt, non in re aliqua permanente, vt patet de Baptismo, & ceteris Sacramentis; non enim aqua consecrata, sed ablutio est Sacramentum Baptismi. Sola Eucharistia non in actio-
C ne, sed in re permanente consistit, vt suprà probatum est, cuius differentiæ vix alia ratio reddi potest, nisi quia Eucharistia non solùm Sacramentum, sed etiam sacrificium esse debuit.

DENIQVE, nullum aliud Sacramentum continet reipsa corpus Christi, sed solùm sunt signa visibilia, continentia virtualiter gratiam sanctificationis: neque aliud requiritur ad rationem Sacramenti, cùm Sacramenta nihil sint aliud, nisi instrumenta sanctificationis. Quare etiam Eucharistia potuisset verè, & propriè Sacramentum esse, etiamsi Christi corpus reipsa non contineret. Quæ igitur caussa est cur debuerit necessariò Eucharistia Christi corpus reipsa
D continere, nisi vt posset verè, & propriè Deo Patri à nobis offerri, & proinde sacrificium esse verè, ac propriè dictum? Et sanè mirum est, cur Lutherani concedant, corpus Christi verè, & realiter præsens esse in Sacramento Eucharistiæ, & simul admittant victimam esse omnium, quæ vnquam fuerunt, præstantissimam; & tamen pertinacissimè negent, posse, aut debere offerri Deo, quasi non sit omnino exploratum & certum, debere Deo offerri id, quod habemus optimum.

CAPVT XXIII.

Probatur idem ex consensu Ecclesiæ.

POSTREMA ratio, eaque meo quidem iudicio, efficacissima apud illos omnes, qui non nimium sibi placent, quosque superbiæ fumus non omnino excæcauit, sumitur ex consensu, & testimonio totius Christianæ Ecclesiæ, Græcæ, Latinæ, Barbaræ; quæ ab annis mille floruit. Nam aduersarij fatentur Missam Pontificiam vt nunc est, sacrificium esse. Id habent expresse Lutherus in primo scripto contra Regem Angliæ. Caluinus lib.4. Instit.cap.18.§.1. & Kemnitius pag.774. & alij. Missa autem, vt nunc est, tempore sancti Gregorij Papæ I. absoluta est, vt Kemnitius fatetur pag.826. & 827. vbi de Canone Missæ disputat: & constat à tempore S. Gregorij nihil ad Canonem Missæ additum esse. Porrò Gregorius ante annos circiter mille floruit; ergo testimonio aduersariorum, Missa pro sacrificio haberi cœpit in Ecclesia, ab annis vt minimùm mille.

Fuisse autem hanc sententiam receptam non in sola Vrbe Roma, sed in toto orbe terrarum, fatentur etiam aduersarij: nam ideo Lutherus in libro de captiuit. Babyl. cap. 1. *Missa,* inquit, *creditur passim esse sacrificium, quod offertur Deo. Accedunt his dicta sanctorum Patrum, tot exempla, tantusque vsus per orbem constanter obseruatus.* Et infrà: *Nec moueat,* inquit, *quod totus orbis contrarium & sensum, & vsum habet.* Et in principio libri de abroganda Missa, seu potius in epistola dedicatoria eius libri: *Magnum est,* inquit, *certè tot seculorum consuetudini tantæ multitudinis sensui, tantorumque auctoritati reluctari.* Et paulò infrà apertè dicit se esse solum contra orbem terrarum; sic enim sibi ipse obiicit: *Tu solus sapis? tot ne errant vniuersi? tanta secula ignorauerunt?* Sic etiam Ioan. Caluinus lib.4. Instit.cap.18.§.1. *Pestilentissimo,* inquit, *errore Satan totum penè orbem obcæcauit, vt crederet Missam sacrificium, & oblationem esse ad impetrandam remissionem peccatorum.* Et paulò infrà: *Congredi me lectores intelligant cum ea opinione, qua Romanus Antichristus, & eius Prophetæ totum orbem imbuerunt.* Et infrà §.18. dicit, hanc sententiam, quod Missa sit sacrificium; inebriasse omnes Reges terræ, & populos à summo vsque ad nouissimum.

Et quamuis aduersarij id non dicerent, res tamen certissima esset. Constat enim apud Latinos semper fuisse eandem Missam, ex iis, qui diuersis temporibus illam exposuerunt, Isidoro, Amalario, VValfrido, Ruperto, Hugone, Innocentio III. Bonauentura, & aliis: & similiter apud Græcos id clarissimè constat, ex Maximo Monacho, Germano Constantinopolitano, Simeone Thessalonicensi, & Nicolao Cabasila; &

A nunc demùm ex censura Orientalium ad Confessionem Augustanam, cap.13.

Ex hoc igitur principio certissimo, & ab aduersariis concesso, nempe Missam habitam esse pro sacrificio ab annis vt minimum mille, in toto orbe terrarum, sequitur necessariò, si non est verum quod nos docemus, PRIMO Ecclesiam totam periisse, & Christum sponsam suam, & hæreditatem amisisse: non enim Ecclesia Christi esse potuit, quæ palàm idololatriæ tot seculis seruiuit. SECVNDO sequitur falsa esse vaticinia Prophetarum Oseæ 2. & aliorum, qui prædixerunt post Christi aduentum idololatriam cessaturam. TERTIO falsam Christi promissionem

B Matth. 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* & Angeli Luc. 1. *Regni eius non erit finis.* QVARTO falsam Apostoli sententiam 1. Timoth.3. Ecclesiam esse columnam, & firmamentum veritatis. QVINTO Sanctos omnes, qui plurimi his postremis seculis vita, & miraculis floruerunt, idololatras, impios, & sacrilegos fuisse. SEXTO Deum qui tam multa futura, & minus necessaria illis reuelauit, hoc tamen mysterium summè necessarium nulli omnino, quamuis sanctissimo viro, ante Lutherum reuelasse. Quod si hæc absurdissima sunt, & nullo modo credibilia, certè sequitur, vt verum sit quod nos cum Ecclesia Catholica docemus: quod sanè etiam aduersarij intelligerent, si non omnino in reprobum sensum dati essent. Istam enim consequen-

C tiam nulla ratione negare possunt; Orbis terræ ab annis mille credidit Missam esse sacrificium; ergo vel Missa est sacrificium, vel ab annis mille desiit Christi fides esse in terris; periit Ecclesia; rediit idololatria; vana fuerunt Prophetarum, & Christi ipsius oracula.

CAPVT XXIV.

Soluuntur obiectiones Lutheri.

NVNC demùm soluendæ sunt aduersariorum obiectiones, Lutheri, Caluini, Kemnitij; nam reliqui vix

D aliquid noui adferunt. PRIMVM igitur Lutherus in libro de captiuit. Babylon. & in libro de abroganda Missa, duo argumenta proponit, eaque confidenter opponit omnibus omnium Sanctorum testimoniis, & totius orbis terræ, atque omnium seculorum consensui. PRIMVM argumentum sumitur à verbis. SECVNDVM ab exemplo Christi.

PRIMVM eiusmodi est; Cœna Domini est Sacramentum, ac Testamentum Christi; sic enim ipse ait: *Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine;* ergo sacrificium esse non potest. Nam sacrificij ratio cum ratione Sacramenti, & Testamenti omnino pugnat. Sacrificium enim est aliquid, quod nos Deo offerimus: at Sacramentum datur nobis à Deo, & similiter Testamētum

continet promissionem hæreditatis nobis factam. PRÆTEREA Sacramenti, & Testamenti promissio fide accipitur; sacrificium contrà ex fide procedit. Sacramentum, & Testamentum ad nos à Deo descendunt; sacrificium à nobis ad Deum ascendit. Item sicut non possunt idem esse oratio, & quod oratione accipitur; ita non possunt esse idem Testamentum, & sacrificium. DENIQVE sicut ridiculum est dicere per Testamentum dari aliquid testatori ab hærede, cùm è contrario detur aliquid hæredi à testatore: sic etiam ridiculum videri debet, si quis dicat per Eucharistiæ Sacramentum nos Deo aliquid offerre, cùm ipse potius nobis aliquid promittat, & donet. Hoc argumentum per multas paginas versat Lutherus, ac fundamentum esse dicit totius doctrinæ suæ in hac materia: ac propter huius rei ignorantiam, pronunciat idololatras esse omnes Sacerdotes, & Episcopos, cum omnibus suis maioribus.

RESPONDEO, tribus modis peccat argumentum Lutheri. PRIMO, quia assumit, sacrificium esse opus, quod nos Deo exhibemus, & illud opponit, vt nostrã actionem, actioni Christi. At nos non hoc dicimus, sed asserimus tam Sacramentum, seu Testamentum, quàm sacrificium esse Christi opus, & actionem: idem enim Christus, qui nobis seipsum per Eucharistiam præbet in cibum, idem seipsum per Eucharistiam Patri obtulit, & quotidie per Ministros suos se offert in sacrificium. Immò inter alia bona, quæ nobis Christus moriens Testamento suo reliquit, vnum fuit corpus ipsius, & sanguis, quo vteremur, tum vt illa Deo offerremus, tum vt inde animæ nostræ reficerentur. Neque dissimile est quod agunt homines pij, dum Testamenta sua condunt: primùm enim aliquid donant Deo in vsum Ecclesiarum, aut pauperum, deinde hæreditatem filiis relinquunt.

Sed etiamsi hoc sacrificium esset omnino opus nostrum, adhuc argumentum Lutheri non concluderet: nam peccat SECVNDO, quòd confundit promissionem cum signaculo promissionis. Siquidem in Sacramento, & Testamento Christi, distinguenda sunt in doctrina Lutheri, promissio, quæ consistit in verbis: *Accipite, manducate, &c.* & signaculum, quod est ipsum corpus Domini, & sanguis sub specie panis, & vini: ex his duobus promissio non est sacrificium. Et hoc probat, si quid probat, argumentum Lutheri. Aliud enim est, promitti nobis aliquid à Deo, aliud, nos Deo aliquid offerre. At signaculum promissionis, nulla est ratio cur sacrificium esse non possit: cur enim non possit Deus victimam sibi oblatam, instituto & mandato suo, assumere in signaculum promissionis? immò reipsa in lege veteri sic Deus fecit. Nam Testamentum vetus Exod. 24. obsignauit sanguine victimæ, tunc sibi immolatæ, dicente Mose: *Hic est sanguis Testamenti, quod misit ad vos Deus.* Sic etiam

A omnia sacrificia legis veteris, & vera sacrificia erant, & tamen signacula erant promissionis Christi venturi, & morituri. Quid igitur mirum, si sanguis Domini in altari existens, per consecrationem simul sanguis sit victimæ Deo oblatæ, & signaculum promissionis diuinæ?

TERTIO peccat argumentum Lutheri, quòd non distinguat rationes formales Sacramenti, seu Testamenti, & sacrificij. Ita enim argumentum procedit, ac si nos diceremus, sacrificium, qua sacrificium est, esse Sacramentum, vel Testamentum, & contrà; vel dare, idem esse quod accipere; petere, idem quod promittere. At non ita sumus hebetes, aut rudes, vt ista dicamus: B sed quod dicimus, hoc est; Eucharistiam Sacramentum esse, quatenus est signum externum & visibile inuisibilis gratiæ, & refectionis, quæ nobis confertur, dum Eucharistiam ritè sumimus: eandem esse Testamentum, quatenus est instrumentum publicum, & authenticum diuinæ voluntatis, & promissionis: eandem esse victimam & sacrificium, quatenus Deo offertur. Neque repugnat, vnum & idem accipi, & dari; neque valet quidquam illa consequentia: Accipimus à Deo Eucharistiam; ergo non possumus eandem illi offerre. Nam nihil omnino habemus quod Deo offeramus, nisi quod ab eo accepimus; iuxta illud Dauidis in lib. 1. Paral. 29. *Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.*

C SECVNDVM Lutheri argumentum sumitur ab exemplo Christi, qui in vltima cœna legitur in mensa sedisse, & Sacramentum discipulis distribuisse, non autem illud Patri obtulisse.

RESPONDEO; Christi exemplum nobis maximè fauet. Nam etiamsi Euangelistæ non expressè dixerint, Christum se Patri in cœna obtulisse; tamen neque expressè dixerunt non se obtulisse. Et preterea nos ex loci illius circumstantiis, ex figuris, & vaticiniis Prophetarum, ex testimonio expresso antiquissimorum Patrum scimus, Christum se Patri in cœna in sacrificium obtulisse; & hoc ipsum fieri mandasse, cùm ait: *Hoc facite.* Neque est id nouum in mysteriis fidei. Nam nullus Euangelista scribit, in vltima cœna D Christum immolasse agnum Paschalem, & eundem comedisse accinctis renibus, & cum baculis in manu; immò neque expresse scribunt Euangelistæ, illum comedisse agnum Paschalem: & tamen nemo dubitat ista omnia facta esse, cùm esset Dominus obseruantissimus legis, & Pascha parari iussisset. Neque dicunt expresse Euangelistæ, Christum in calice, quem sanguinis sui calicem appellauit, posuisse vinum; nam illa verba: *Non bibam ex hoc genimine vitis,* suprà ostendimus dicta esse de calice, quem bibendum dedit Dominus post agni Paschalis manducationem, non de calice Eucharistiæ: & tamen quis hoc tempore inficiaretur, in illo calice fuisse vinum? id enim omnes scriptores tradunt. Quare si Lutherus ab exemplo Christi probare cupit, Mis-

ſam non eſſe ſacrificium; certum aliquod teſtimonium adferat, vbi legamus, Chriſtum non ſe obtuliſſe in cœna: nam illa argumenta negatiua; Non habetur expreſsè in Scriptura; ergo non eſt factum, iam ipſis etiam pueris ridicula ſunt.

Præter hæc argumenta, habet idem Lutherus inſignem impoſturam in principio libri de abrogãda Miſſa priuata, vbi dicit, Papam ingreſſurum in epiſtolas decretales, pro fundamento citare illa verba Pauli: *Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt, vt legis tranſlatio fiat:* & inde deducere, poſt Chriſti aſcenſionem tranſlatum fuiſſe ſacerdotium à Chriſto in Petrum, deinde à Petro in Papam, & à Papa in ſuos ſucceſſores. Quam Lutheri impoſturam iterum repetit Illyricus in Apologia Confeſsionis Antuerpienſis, cap. de Miſſa, vbi etiam addit Papam loqui de ſacerdotio ſecundum ordinem Melchiſedech.

SED hîc tria ſunt mendacia. PRIMVM, quod Papa iſta dicat ingreſſurus in decretales epiſtolas, & pro fundamento iaciat. Nam ille Canon: *Tranſlato ſacerdotio*, non habetur in 1. titulo, ſed in 2. nec in principio illius tituli; nam duo alij canones præcedunt.

SECVNDVM mendacium eſt, quod Papa iſta dicat. Nam in toto illo canone, non eſt nomen Chriſti, nec Petri, nec Papæ, ſed ponuntur ipſa verba Pauli cum quadam annotatiuncula S. Auguſtini, quæ ſolùm continet, legem & ſacerdotium eſſe omnino connexa.

TERTIVM mendacium eſt, quod in eo canone agatur de ſacerdotio Chriſti, vel Melchiſedech. Nam expreſsè agitur de ſacerdotio Leuitico, vt gloſſa bis notat. Itaq; mera ſunt Lutheri ſomnia, tranſlatum eſſe ſacerdotium à Chriſto in Petrum, vel à Petro in Papam.

CAPVT XXV.

Soluuntur argumenta Ioannis Caluini.

IOANNES Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 18. §. 1. quinq; argumenta proponit, cùm dicit ſe verbo Dei clariſsimè demonſtraturum ſacrificium Miſſæ inſigni contumelia Chriſtum afficere; crucem eius ſepelire, & opprimere; mortem eius in obliuionem tradere; fructum, qui ex ea nobis proueniebat, tollere; Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eneruare, & diſsipare: quæ omnia argumenta exequitur in ſequentibus ſectionibus.

PRIMVM igitur tale eſt argumentum. Chriſtus eſt ſacerdos in æternum: ergo nulli ſubſtitui debent Chriſto ſucceſſores, aut vicarij. Ergo nulli ſunt modò ſacerdotes in terris, proinde nec ſacrificia: nam in veteri lege ideo multiplicabantur ſacerdotes, quia morte prohibebantur permanere, vt Apoſtolus dicit ad Hebr.

A cap. 7. Neque reſponderi poteſt, eos qui nunc ordinantur ſacerdotes, non ſuccedere Chriſto, ſed eius ſuffraganeos eſſe. Nam Apoſtolus loco citato non concedit vllorum ſacerdotum multiplicationem, niſi propter mortem præcedentium. Chriſtus autem ſemper viuit, & ſacerdos manet; ergo ſolus fungitur ſacerdotio: vel ſi multi ſunt in terris ſacerdotes, Chriſto ſacerdotium abrogatur.

RESPONDEO; Nullus Catholicorum affirmat, ſacerdotes, qui ſunt in Eccleſia, Chriſto ſuccedere: quare non erat opus, vt id Caluinus refelleret; nam quod Lutherus, & Illyricus mentiuntur, id haberi in epiſtolis decretalibus, paulò antè refutatum eſt.

B Quod autem attinet ad vicarios, & ſuffraganeos, vel potius miniſtros Chriſti in ſacerdotio ſecundum ordinem Melchiſedech, falſum eſt horum multiplicationem repugnare vnitati, & æternitati ſacerdotij Chriſti. Nam Chriſtus non ſolùm eſt ſacerdos, ſed etiam eſt vnicus, & æternus Magiſter noſter, vt ipſe dicit Matth. 23. Immò etiam ad ſacerdotium pertinet docere, vt idem Caluinus fatetur eodem lib. 4. Inſtit. cap. 1. §. 5. & tamen quia Chriſtus non docet nunc per ſe humano more, & viſibiliter, vt hominum natura requirit, non repugnat vnitati, & æternitati magiſterij ipſius, vt ſint multi homines, qui dicantur Doctores, & Magiſtri, & in hac re vicarij, ſuffraganei, & miniſtri Chriſti, vt patet ex

C Paulo, qui 1. Timoth. 2. & 2. Timoth. 1. vocat ſe Doctorem, & Magiſtrum. & 1. Corint. 3. vocat ſe & alios nonnullos, Dei coadiutores, & miniſtros. & 2. Corinth. 5. dicit: *Pro Chriſto legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos. Itaq; obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo:* quibus verbis ſe, & legatum, & vicariũ Chriſti facit. Idem dici poteſt de officio paſcendi, & Sacramenta miniſtrandi. Chriſtus enim eſt paſtor omnium ouium, & ipſe eſt, qui baptizat, & Sacramenta cetera confert, omnium conſenſu; & tamen quis vnquam negauit, debere eſſe in Eccleſia multos paſtores, & Sacramentorum miniſtros, qui loco Chriſti, & vt miniſtri Chriſti viſibiliter iſta faciant? Nónne

D ipſi etiam aduerſarij paſtores, & doctores, & miniſtri dici volunt, & quotidie docent, & baptizant; & tamen non putant ſe derogare vnitati Magiſterij, & Paſtoratus Chriſti? Eodem igitur modo, quia Chriſtus non ſacrificat nunc per ſe viſibiliter, & humano more in terris: non repugnat vnitati, & æternitati ſacerdotij eius, vt habeat in terris ſacerdotes miniſtros, & vicarios, per quos id faciat. Immò vt ſuprà demonſtrauimus, non poteſt Chriſtus alia ratione verè dici ſacerdos in æternum, niſi per miniſtros ſacrificet, quandoquidem certum eſt, eum per ſe propriè non ſacrificare.

Ad locum autem Apoſtoli, qui videtur abſolutè excludere multiplicationem ſacerdotum in Teſtamento nouo, in promptu eſt reſponſio.

Apostolus enim excludit absolutè multiplicationem sacerdotum in eadem dignitate, & potestate; non autem sacerdotum inferiorum, & qui respectu Christi, ministri sint, & dicantur. Nam in lege veteri ob mortem Aaronis, successit illi in eadem dignitate, & potestate Eleazarus, Eleazaro Phinees, & sic de aliis, et si nunquam Aaron mortuus esset, nullus ei successisset; tamen viuente etiam Aarone multi alij erant inferiores sacerdotes. Sic igitur Christo nemo succedit in eadem dignitate, & potestate, quia nunquam moritur: tamen ipso viuente, multi inferiores ordinantur, qui sint eius vicarij, & administri. Quod etiam videmus in regno temporali, vbi Regi, quamdiu viuit, nunquam succeditur, licet is multos habere soleat vel Proreges, vel ministros, per quos in variis prouinciis ius dicat.

Secvndvm Caluini argumentum tale est. Non potest erigi altare, quin euertatur crux Christi, nec potest offerri sacrificium Missæ, sine iniuria sacrificij crucis. Nam sacrificium crucis habet vim infinitam, & æternam; ergo non egemus alio sacrificio; ergo multiplicare tot sacrificia Missæ, nihil est aliud, quàm negare virtutem, & sufficientiam sacrificij crucis. Neque valet effugium eorum, qui dicunt Missæ sacrificium idem esse cum sacrificio crucis. Nam si sacrificium crucis verè habet infinitam, & æternam vim, non solùm non egemus alio sacrificio, sed neque alia repetitione eiusdem sacrificij. Neque illud aliorum effugium valet, qui dicunt, repetitionem huius sacrificij ad id necessariam esse, vt applicetur singulis vis primæ oblationis sacrificij crucis. Nam ad hanc applicationem satis esse possunt media à Christo instituta, prædicatio scilicet Verbi, & sacræ Cœnæ administratio. Et confirmantur hæc omnia ex Apostolo Hebr. 9. & 10. vbi legimus Christum semel apparuisse per immolationem suam: item volūtate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesv Christi semel: item Christum vna oblatione consumasse in perpetuum sanctificatos: denique acquisita semel remissione peccatorum, nullam amplius restare oblationem. Accedit vltimò Christi vox, Ioannis 19. *Consummatum est*; quibus verbis testatur Dominus vno suo sacrificio perfectum esse, & completum, quidquid in salutem nostram erat.

Respondeo; Quod Apostolus ait Roman. 3. de lege & fide: *Nunquid legem destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus*; idem nos de cruce, & Missa dicere possumus; Nunquid crucem euertimus per Missam? absit, sed crucem statuimus. Quomodo enim Missa crucem euerteret, quæ nihil fermè est aliud, nisi continua commemoratio crucis? Sed ad argumentum. Fatemur sacrificium crucis vim infinitam, & sempiternam habere ad sanctificandum, atque inde sequi

A concedimus, non esse opus alio sacrificio crucis, aut eiusdem sacrificij crucis repetitione; id est, non esse opus, vt alius Christus moriatur pro nobis, aut vt idem Christus sæpius moriatur. Negamus autem inde sequi, non posse sine crucis Christi iniuria multiplicari sacrificia repræsentantia sacrificium crucis, & eius fructum nobis applicantia. Nam si ita esset, non solùm tollerentur Missæ de medio, sed etiam efficeremus omnia sacrificia Testamenti veteris fuisse peracta in iniuriam crucis Christi. Nam sacrificium crucis non solùm vim habuit sanctificandi futuros homines, sed etiam præteritos: inde enim dicitur, agnus occisus ab origine mundi, B Apocalyp. 13. Illa igitur Caluini consequentia: Sacrificium crucis est perfectissimum; ergo non potest erigi altare, quin euertatur crux Christi; si quid valet contra altare Ecclesiæ, valebit etiam contra altare Synagogæ: negemus igitur cum Manichæis, vt Caluino pareamus, Testamentum vetus, quod tot altaria erexerit in contumeliam crucis.

Illud autem, quod Caluinus addebat, fructum crucis satis applicari per prædicationem Verbi, & administrationem Cœnæ Domini: proinde non esse opus sacrificio Missæ: nihil concludit. Nam Inprimis eodem argumento probarem superuacaneam esse Cœnam Domini, quia fructus crucis satis applicatur per C Baptismum; immò, & Baptismum superuacaneum esse, quod sola prædicatione Verbi possit excitari fides, per quam applicatur fructus crucis. Placuit igitur Deo varia media instituere, quibus faciliùs, suauiùs, pleniùs fructum crucis consequeremur, atque vnum ex his, nos sacrificium Missæ esse contendimus: neque aduersarij contrarium adhuc ostendere potuerunt. Deinde etiamsi ad applicandum fructum crucis, non esset sacrificium Missæ necessarium, nec vtile, non tamen sequeretur esse in iniuriam crucis, quod Caluino probandum erat; immò nec sequeretur non esse necessarium. Nam adhuc necessarium esset ad religionem constituendam, quæ sine externo sacrificio esse non potest; ad Deum cultu supremo, & illi D soli debito honorandum; ad sacrificium crucis commemorandum; & ad alios fines, de quibus suprà diximus.

Ad loca ex Paulo adducta facillimè respondetur. Nam verba illa capitis 9. *Neque vt sæpius se offerat, &c.* apertissimè omnium expositorum consensu de cruenta oblatione accipienda sunt; nam mox idem Paulus subiungit: *Alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mundi.* Sensus igitur est; Christus non intrauit in cœlum per primam sui oblationem, id est, per mortem suam, vt deinde exeat, & se offerendo, & moriendo iterum intret; & hoc sæpius repetat, quemadmodum Pontifex Leuiticus per victimam intrabat sanctuarium, & exibat, & rursus iterum

per aliam victimam intrabat, & exibat: alioqui oportuisset Christum ab origine mundi pro singulis generationibus se offerre, ac mortem pati; sed vnica oblatione, id est, vnica morte peccata totius mundi purgauit, & cœli aditum omnibus hominibus aperuit. Videmus igitur Apostolum non excludere quamlibet iterationem oblationis Christi, sed eam solã, quæ mortem ipsius requirit.

Illa quoque verba capitis 10. *Sanctificati sumus per oblationem corporis Christi semel.* Et illa: *Vna oblatione consummauit in sempiternũ sanctificatos:* similiter de cruenta oblatione intelligenda sunt. Sensus enim est; Per vnam Christi mortem sanctificati sumus, immò etiam consummati sumus, adepti videlicet non solùm remissionem peccatorum, sed etiam ornamenta iustitiæ, & ipsam beatitudinem; & hoc in sempiternum, id est, pro omni ætate, & generatione, vt iam non egeamus alio Christo, qui morte sua nos redimat, vel vt idem Christus pro nobis, vel ꝑ aliis sæpius moriatur.

Illud autem ex eodem capite: *Vbi est remissio peccatorum, iam non est oblatio pro peccato;* quod aduersarij maximè vrgent, si quid probaret, tantùm probaret, non esse locum post sacrificium crucis, vlli sacrificio propitiatorio, non autem vlli sacrificio absolutè: nam multa sunt sacrificia verè, & propriè dicta, quæ non sunt propitiatoria. Quare parũ fideliter Caluinus ex Paulo citauit, nullam amplius restare oblationem, cùm Paulus disertis verbis dixerit, nullam esse oblationem pro peccato.

Sed neq; admittimus ex hoc loco posse colligi, Missam non esse sacrificium propitiatorium, seu oblationẽ pro peccato. Nam duo requiruntur ad remissionem peccatorum. VNVM, vt inueniatur precium liberationis, seu satisfactio iusta, & debita diuinæ iustitiæ. ALTERVM, vt preciũ in particulari applicetur hominibus. Quod attinet ad PRIMVM, sacrificium crucis remisit omnia peccata, præterita, præsentia, & futura; siquidem precium acquisiuit sufficientissimum pro peccatis totius mundi: & ideo illo sacrificio peracto, & peccatis remissis, non restat vlla similis oblatio pro peccato, id est, pro acquirendo precio ad remissionem peccatorum. Et hoc solum est, quod Apostolus eo loco scribit. Quantum ad SECVNDVM, nondum facta est remissio peccatorum omnium: nam adhuc sunt, & erunt vsq; ad mundi consummationem, quibus applicandum sit precium liberationis, & remittenda peccata, & ideo remanet hostia pro peccato, nimirum sacrificium Missæ.

DICES; Videtur Apostolus, cùm ait: *Iam non est oblatio pro peccato,* respicere ad sacrificia Iudaica, quæ pro peccato dicebantur; ac docere illa sacrificia esse omnia abrogata, cùm iam peracta sit remissio peccatorum: non ergo solùm excludit Paulus nouam oblationem, qua acquiratur precium, sed omnes alias oblationes pro pecca-

A to, etiamsi tantùm repræsentatiuæ, & applicatiuæ sint sacrificij crucis.

RESPONDEO; Non cogimur dicere, Apostolum respexisse ad sacrificia Iudaica: sententia enim eius hoc tantũ postulat, vt acquisito precio remissionis peccatorum, non requiratur oblatio acquisitiua illius precij. Potest tamen concedi Paulum respexisse ad illa sacrificia veteris legis, non vt erant repræsentatiua, & aliquo modo applicatiua sacrificij crucis, sed vt erant figuræ, & promissiones futuri sacrificij: peracto enim sacrificio crucis, & precio acquisito, frustrà adhiberentur figuræ promittentes id, quod iam habemus. Quod autem non excludat Paulus sacrificia

B repræsentantia, & applicantia sacrificium crucis, manifestissimè patet ex eo, quod alioqui exclusisset etiam Baptismum, & Cœnam Domini, quæ sunt etiam Sacramenta repræsentantia, & applicantia fructum crucis; immò & verbum, & fidem, & orationem, & omnia media, seu instrumenta, quibus applicatur fructus crucis. Nam sic argumentari possemus; Per crucem sunt remissa omnia peccata; ergo frustrà sunt omnia instrumenta iustificationis.

Denique illud, *Consummatum est,* perperam à Caluino adducitur. Non enim significat, vt ipse somniat, vnica oblatione crucis consummata, & completa omnia, quę in salutem nostram erant; quasi superuacanea fuerint cetera, doctrina, Sa-

C cramenta, exempla, & omnes labores ante crucem obiti: sed significat, vt Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, Theophylactus, & alij exponunt, consummatas fuisse pœnas, & afflictiones, quas in carne passurus erat, vel, quod in idem recidit, consummata fuisse Prophetarum oracula, quæ passionem eius prædixerant.

TERTIVM argumentum Caluini sumitur ex eo, quod sacrificium Missæ vnam Christi mortem obliteret, & ex hominũ memoria excutiat. Nam Testamenti confirmatio à morte testatoris pendet: ergo & Testamenti Christi confirmatio à morte Christi pendet. Sed Missa est nouum Testamentum; immò quot sunt Missæ, tot sunt Testamenta: ergo vt rata sint, oportet Chri-

D stũ toties mori, quoties dicitur Missa: ergo vnica illa Christi mors, aut non creditur, aut pro nihilo ducitur. PRÆTEREA hostiam quæ offertur, occidi & mactari necesse est: ergo si Christus singulis Missis sacrificatur, eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Neq; valet si respondeant, sacrificium Missæ esse ἀναίματον: nam non pendet ex arbitrio hominum, vt sacrificij naturam mutent; & Apostolus ait: *Sine sanguinis effusione non fit remissio.*

RESPONDEO; Si Catholici dicerent, in sacrificio Missæ verè Christum mori, Caluini argumẽtum aliquid viriũ habere videretur: sed cùm dicant omnes, Christum non mori nisi in Sacramento, seu signo repræsentante vnicam illam mortem, quam aliquando obiit; tantum abest,

vt Missa

vt Missa obliteret Christi mortem, vt potius efficiat, ne vnquam obliteretur. SED inquit Caluinus: *Etsi dicant Papistæ, se Christum nec velle, nec posse interficere, tamen id sequi ex eorum dogmate, argumenta nostra probant.* Videamus igitur an ita sit.

PRIMVM argumentum ex nomine Testamenti, nihil probat. Nam Missa non est noua Testamenti Christi institutio, sed est repetitio illius eiusdem, quod Christus aliquando fecit, & sua morte confirmauit. Quemadmodum inter homines, cùm testamentum morte confirmatum sæpius in iudicio exhibetur, & recitatur, aut etiam describitur ad applicandam huic, aut illi hęreditatem, non est opus vt testator iterū moriatur; sed satis est, si constet testatorē esse mortuum, nec ante mortem reuocasse, aut immutasse suum testamentum.

SED contrà probare nititur Caluinus, singulas Missas esse Testamenta noua, id est, diuersa ab illo Testamento quod Christus initio fecit, & morte sua confirmauit: *Singulæ Missæ,* inquit, *nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionem promittunt; ergo tot sunt noua, ac diuersa Testamenta, quot Missæ.*

RESPONDEO; Remissio peccatorum, & iustitię acquisitio, quam Missa promittit, respectu eius cui ꝓmittitur, noua dici potest, quippe qui eam antea nō habebat: sed respectu sacrificij crucis, de quo Caluinus loqui debet, non est noua, sed est illa ipsa, quæ per sacrificium crucis parta est; nam, vt sæpe diximus, sacrificium Missæ applicat fructum sacrificij crucis. Atque in hoc est totus error aduersariorum, quod sibi falsò persuaserint, nos tribuere Missę vim remittēdi peccata sine vllo ordine ad sacrificium crucis.

Ad aliud argumentū ex occisione hostię, quę offertur, RESPONDEO; Sacrificium Missæ esse verissimum sacrificium, & tamen non exigere veram hostiæ occisionem. Solùm enim occisio requiritur in oblatione rei viuentis, & quæ in forma rei viuentis offertur, vt cùm offeruntur agni, vituli, aues, & similia, quorum destructio in morte consistit. At cum forma sacrificij est rei inanimæ, vt panis, vini, thuris, & similium non potest requiri occisio, sed solùm consumptio rei illi conueniens. In Missa igitur offertur quidem Christus, qui est res viuens, & offertur in forma rei viuentis, quantum ad repræsentationem, vbi solùm requiritur mors repręsentata, non autem mors reipsa: sed vt est sacrificiū reale, & propriè dictum, offertur in forma panis, & vini, iuxta ordinem Melchisedech, & proinde in forma rei inanimæ. Vnde in Canone, vbi habentur verba oblationis potissimæ post consecrationem, dicimus: *Offerimus panem vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ.* Quare consumptio huius sacrificij, non debet esse occisio, sed manducatio.

Ad illud: *Sine sanguinis effusione non fit remissio,* RESPONDEO; Apostolum loqui de sacrificiis legis veteris, in qua nullum erat sacrificium pro pec-

A cato sine sanguinis effusione. Sic enim ait Hebr. 9. *Omnia penè in sanguine mundantur secundum legem, & sine sanguinis effusione non fit remissio.*

PRÆTEREA potest etiam absolutè, & generatim accipi Pauli sententia; non quod quotiescunq; fit remissio, tum sanguinem fundi oporteat, sed quòd remissio nunquam fiat, nisi in virtute effusionis sanguinis, siue ea nunc fiat, siue facta, siue futura sit.

DENIQVE in sacrificio Missæ rectissimè potest dici sanguis Christi effundi, vt ipse Dominus loquitur, cùm ait: *Hic est sanguis meus, qui pro multis funditur;* siue consideremus mysticam sanguinis effusionem, siue realem effusionem, id est, libationem, seu oblationem sanguinis Domini. Vt

B enim vsitatè secundum Scripturas, dicitur panis frangi cùm distribuitur, etiamsi integri panes dentur: sic etiam vinum fundi dici potest, cùm distribuitur, licet plenæ amphoræ donentur; & eodem modo corpus sub specie panis frangitur, & sanguis sub specie vini funditur, dum offertur, & donatur Deo in sacrificium.

QVARTVM Caluini argumentum ducitur à fructu mortis Christi, quem Missa nobis præripit, dum ne eum agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet, se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptionem viderit? Quis peccata sibi remissa confidat, vbi nouam remissionem viderit?

C RESPONDEO; Argumentum non est dissimile superioribus: nititur enim falso illo fundamento, quòd Missa Catholicorum sententia, vim habeat expiandi peccata sine crucis sacrificio. Si enim hoc diceremus, rectissimè Caluinus colligeret, Missam nobis præripere fructum mortis Christi: sed quia id nulli Catholici docēt, aërem verberat Caluinus.

Sed contrà instat ille: *Neq; euadet,* inquit, *qui dixerit, non alia caussa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Nō enim aliud adfert, quàm si iactet, nos ea lege à Christo redemptos esse, vt nos ipsi redimeremus: vt nihil iam passioni Christi relinquatur, nisi, vt sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redemptores.*

D RESPONDEO; Mira est huius hominis cæcitas, vel malitia, qui nondum potuit, aut certè noluit Catholicorum sententiam intelligere. Nam INPRIMIS Missa nō est opus nostrum, sed Christi: ipse enim est verus sacerdos, qui per Ministros sacrificium offert, & per illud purgat, & remittit peccata. Quare etiamsi Missa haberet vim per se absq; sacrificio crucis, non ideo tamē nos ipsi redimeremus, sed Christus nos redimeret. DEINDE non ita comparamus, vt perperam facit Caluinus, passionem Christi cum sacrificio Missæ, vt dicamus ex passione Christi sumi tantùm exemplum redemptionis. Dicimus enim passione Christi totum precium redemptionis acquisitum, & propterea nos omnes ea morte redemptos, quod attinet ad sufficientiam precij

pro omnibus persoluti: per sacrificium autem Missæ applicari precium illud, vt etiã applicatur per Sacramenta, quãuis alio, & alio modo, vt suo loco infrà dicemus. Sicut igitur qui baptizat, nõ dicitur exemplum tãtùm sumere redemptionis à passione Christi, nec propriè redimere, sed applicare duntaxat preciũ per passionem acquisitum: sic etiam de sacrificio Missæ cogitari debet.

QVINTVM argumentum iam est solutum: nihil enim adfert, præter id, quod Lutherus dicebat, non posse idem accipi, & donari. Hæc sunt argumenta ex libro Institutionum. Alia duo addit in Antidoto art. 6. Parisiensis, quæ breuissimè solui possunt.

PRIMVM est hoc: *Institutio Christi sic habet: Accipite, & manducate; non autem: Offerte; ergo sacrificium non ex instituto Christi est, sed palàm cum eo pugnat.* RESPONDEO; Nusquam legimus Christum dixisse; Non offerte: quod si legeremus, tum verè pugnaret cum instituto Christi sacrificium Missæ. Quod si illud vrgeat Caluinus, quod nõ dixerit Christus; Offerte, iam suprà responsum est, tum nihil colligi ex pura negatione; tum satis Christum apertè iussisse offerri, cùm ait: *Hoc facite.*

ALTERVM argumentum est: *Nemo vsurpare debet honorem sacerdotij, nisi à Deo vocatus, teste Apostolo. Nemo autem præter Christum vocatus legitur.* RESPONDEO; Cùm Apostolos Christus ad honorem sacerdotij vocauerit illis verbis: *Hoc facite*, nemo potest dicere eos non esse à Deo vocatos, nisi qui Christum neget esse Deum. Qui autem Apostolis legitima ordinatione succedunt, nõ minus à Deo vocari censendi sunt, quàm olim à Deo iudicarentur vocari, qui Aaroni per carnalem propagationem substituebantur.

CAPVT XXVI.

Soluuntur obiectiones Kemnitij.

MARTINVS Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 800. & seq. proponit argumenta sua sub hoc titulo: *Argumenta ostendentia abominationẽ Missæ Pontificiæ.* Sunt autem argumenta sex.

PRIMVM tale est: *Instituere cultum extra verbum, & sine verbo Dei, vanum est, immò idololatria est, cùm scriptum sit, Frustrà colunt me mandatis, & doctrinis hominũ. Sed theatrica repræsentatio per verba, ritus, gestus, sicut in Pontificia Missa fit, nullum habet verbi testimonium, immò nec exemplum Christi, aut Apostolorũ. Fatentur enim Pontificij scriptores, Apostolos sola Dominica oratione vsos in celebratione Cœnæ, & notãt qui Romani Pontifices, & quo tempore singulos actus, & scenas mystici dramatis inuenerint: ergo, &c.* RESPONDEO; De propositione huius argumenti, sæpe iam in aliis disputationibus disseruimus. Hoc autem loco, etiamsi ea propositio verissima esset, nihil tamen argumentũ concluderet: nam in assumptione etiam vitium est. Non enim, vt sæpe diximus, quæstio nostra est de cæremoniis Missæ, sed de substantia sacrificij: il-

A lam autem à Christo institutam, suprà demonstrauimus testimoniis Scripturæ, & Patrum, & totius Ecclesiæ.

SECVNDVM argumentum Kemnitij: *Sacramenta extra vsum à Christo institutum in aliam actionem toto genere diuersam transferre, ingens est piaculum. Christus autem Sacramenti; & non sacrificij actionem in verbis institutionis præscripsit: contumelia igitur Cœnæ Dominicæ est, Missa Pontificia.* RESPONDEO; Assumptio argumẽti probanda fuerat: nã eam falsam esse, suprà plurimis & clarissimis argumentis demõstrauimus.

TERTIVM argumentum: *Administrationem Cœnæ Christus moriturus testamenti forma instituit. Magnum autem scelus est, vel hominis testamento, quando ratum &*
B *confirmatum est, aliquid superordinare: Manifestum igitur est, quid sit Pontificia Missa, quæ Testamento Filij Dei aliquid superordinat.* RESPONDEO; Vltima particula probanda erat. Quod enim Missa aliquid superordinet Testamento Filij Dei, falsum est, cũ nihil sit aliud Missa, nisi frequentatio eius rei, quam Christus moriturus frequentari mandauit. Sed facile est aduersariis, verba profundere, etiam cùm nihil habent, vnde sua probare queant.

QVARTVM argumentum: *Missa Pontificia, pugnat cum sacrificio crucis, &c.* QVINTVM: *Missa pugnat cum vnico sacerdotio Christi, &c.* SEXTVM: *Missa obscurat cœnam Domini, & alia media à Christo instituta, ad applicandum fructum passionis Christi.* RESPONDEO; Hæc omnia sumpta sunt ex institutione Caluini, & à
C nobis paulò antè soluta.

CAPVT XXVII.

Soluitur vltima obiectio, & explicatur in qua parte Missæ propriè consistat essentia sacrificij.

POSTREMO loco soluẽda est obiectio quædam, quam partim hæretici faciunt ad Missam oppugnãdam: partim etiam Catholici ad rem melius explicandam. Si Missa sacrificium esset propriè dictum, certè in aliqua eius parte inueniretur ratio sacrificij propriè dicti, & suprà definitione
D explicati; nullam autem eiusmodi partem esse, sic ostẽditur. Post Missam Catechumenorum, in qua certũ est non consistere sacrificij rationem, quinq; partes inueniũtur. PRIMA oblatio panis, & vini. SECVNDA consecratio, & transmutatio panis in corpus, & vini in sanguinem Domini. TERTIA oblatio corporis, & sanguinis per expressa verba. QVARTA fractio, & cõmistio Sacramenti. QVINTA distributio, & consumptio eiusdem. In oblatione panis, & vini sacrificiũ Missæ non consistere, extra controuersiam est: non enim res terrenæ esse possunt illud vnicum sacrificium, quod in Ecclesia vigere pro omnibus veteribus sacrificiis Patres affirmant.

In consecratione, quæ est secunda pars, non apparet vlla oblatio, quæ tamen de intrinseca

ratione sacrificij est. Preterea nō fit in consecratione vlla sensibilis immutatio rei, quæ offertur: quæ mutatio ad rationem externi sacrificij omninò pertinere videtur.

Oblatio corporis, & sanguinis, tertia videlicet pars, quæ sequitur ad consecrationem, ad essentiam Missæ pertinere non potest; proinde neque in ea ratio sacrificij constitui debet. Nam Dominus CHRISTVS, quem sacrificij huius auctorem habemus, post consecrationem cōtinuò Sacramentum distribuit, ac mãducari præcepit. Sic enim ait: *Accipite, & manducate, hoc est corpus meū.* Nullum igitur fuit tempus, in quo Dominus cōsecratum panem Deo offerre potuerit. Deinde, si verum est, quod S. Gregorius scribit, lib. 7. epist. 63. solummodò orationem Dominicam Apostolos addidisse ad verba cōsecrationis; certè nec ipsi faciebant illam oblationem, quam nos post consecrationem facimus: nō igitur illa oblatio ad essentiam sacrificij pertinet.

Porrò fractio, quæ quarta pars est, sine dubio non habet Dominum auctorem. Dominus enim fregit quidem panem, sed fregit vel ante consecrationem, vt multi volunt, vel statim à consecratione, vt distribueret eum discipulis. At nostra fractio fit post consecrationē multis aliis actionibus interiectis, & non fit ad distribuendum, sed ad certum mysterium significandum.

Deniq; manducatio, seu consumptio non videtur propriè sacrificium, cùm non fiat à solo Sacerdote. Et quamuis ad essentiam sacrificij pertineret, non potest tamen in ea sola tota essentia sacrificij constitui: nam sine oblatione, & dedicatione præcedente, sacrificium esse nō potest. Atq; hæc est ratio cur apud Catholicos feria sexta maioris hebdomadæ non censeatur sacrificium Missæ propriè celebrari, licet vera hostia adsit & frangatur, & consummatur: quia videlicet consecratio, & oblatio deest.

RESPONDEO; Vt rem totam facilè, & breuiter explicemus, duo aperienda sunt. PRIMVM, quid sit propriè sacrificium Missæ, accipiēdo sacrificiū pro re, quæ sacrificatur. DEINDE, quid sit propriè sacrificiū Missæ, accipiendo sacrificiū pro actione sacrificandi. Vtrumq; autem ex sequētibus sentētiis, seu propositionibus patebit.

PRIMA propositio: *Negari non debet, panem, & vinum aliquo modo in Missa offerri, & proinde pertinere ad rem, quæ sacrificatur.* Hęc patet PRIMVM ex ipsa Liturgia. Nam cùm ante cōsecrationem dicimus: *Suscipe sancte Pater hanc immaculatam hostiam*, certè pronomen *Hanc*, demonstrat ad sensum id, quod tunc manibus tenemus: id autem panis est. Et similes sunt in Liturgia non paucæ sententiæ, quę panem offerri apertissimè demonstrant.

DEINDE veteres Patres passim idē tradunt. IRENÆVS li. 4. cap. 32. dicit, Ecclesiā offerre Deo sacrificium ex creaturis, id est, ex pane, & vino. CYPRIANVS lib. 2. epist. 3. dicit, Christum obtulisse Patri calicem vino, & aqua mistū. & in serm. de eleemosyna, reprehendens diuites fœminas, quæ non adferebant panem consecrandum: *Locuples, inquit, & diues in Dominicum sine sacrificio venis, & panem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis*; vbi per sacrificium, panē intelligit, qui per Sacerdotes Deo sacrificādus erat. S. GREGORIVS lib. 2. Dial. cap. 23. de S. Benedicto loquens: *Manu sua, inquit, oblationem dedit dicens; Ite, & hanc oblationem pro eis offerri Domino facite, & vlterius excommunicatæ non erūt. Quæ dum oblatio pro eis fuisset immolata, &c.* Et lib. 4. cap. 55. *Omnipotenti Deo, inquit, pro me offer hunc panē.* Similes sententiæ passim inueniuntur.

SECVNDA propositio: *Corpus, & sanguis Domini sunt id sacrificium, quod in Missa propriè offertur, & sacrificatur.* Hæc certissima est, & probata plurimis testimoniis.

TERTIA propositio: *Panis, & corpus Domini, vinum, & sanguis Domini, non sunt duo sacrificia, sed vnum.* Non enim offerimus Deo panē simpliciter, sed panem consecrandum, & transmutandū in corpus Domini: neq; offerimus corpus Domini absolutè; tunc enim aut cruentum fieri deberet sacrificium, aut reuera sacrificium nullū esset, sed offerimus corpus Dñi in specie panis, & ex pane confectū. Itaq; sicut apud Hebræos offerebatur ouis viua, & offerebatur etiā mortua, & licet specie differant viuū, & mortuum, si natura physicè spectetur, tamen vnum erat sacrificium, nō duo sacrificia; nam ouis viua offerebatur cōsecranda per mortem Deo, & deinde per ignem absumēda. Sic etiam, licet panis, & corpus Domini res sint diuersissimæ, si eorum natura consideretur: vnum tamen sacrificium faciunt, quod est panis in corpus Domini trāsmutatus, siue corpus Dñi in specie panis Deo oblatū. Atq; hinc est, quod in Missa non offertur panis, vt sacrificium perfectum, sed vt sacrificium inchoatum, & perficiēdum, vt patet ex illis verbis: *Benedic hoc sacrificium tuo sancto nomini præparatum.* Et in secretis aliquoties legimus: *Sacrandum tibi munus offerimus.* Vnde rectissimè IRENAEVS lib. 4. cap. 32. dixit: *Calicem, sanguinem suum confessus est, & noui Testamenti nouam docuit oblationem.* vbi oblatio noui Testamenti propriè vocatur vinum in sanguinem Domini commutatum.

Huc faciunt omnia loca Patrum, qui docent, vnicum esse Ecclesiæ sacrificium, quod successit toti multitudini veterum sacrificiorum; Leonis serm. 8. de passione Domini. Ioan. Chrysostomi in Psal. 95. & Augustini lib. de spiritu, & litera, cap. 11. lib. 3. cōtra Donatistas, de Baptismo, cap. vltimo, lib. 1. contra aduersar. leg. & prophet. cap. 20. lib. 1. contra Cresconium, cap. 25. & lib. 8. ciuit. cap. vltimo.

Hinc patet, improbabilem esse sententiā Gasparis Cassalij, lib. 1. de sacrificio, cap. 20. qui affirmat duo esse sacrificia Eucharistiæ, vnum panis & vini, alterū corporis & sanguinis Domini.

QVARTA propositio: *Oblatio panis, & vini consecrationem præcedens, ad integritatem & plenitudinem*

sacrificij pertinet, non tamen ad essentiam. Quod ad essentiam non pertineat, extra controuersiam esse videtur. Nam oblatio vocalis, vt suprà ostendimus, non est ad sacrificium necessaria: satis enim Deo se demonstrat aliquid offerre, qui reipsa offert. Et quamuis oblatio aliqua ad essentiam sacrificij necessariò requiratur, non tamen necesse est, vt ea immolationem præcedat: ipsa enim immolatio, oblatio esse potest. Quod autē ad integritatem quandam pertineat, inde patet, quod in omnibus Liturgiis, quantūuis antiquis, seu Græcis, seu Latinis, pars actionis est oblatio rerum consecrandarum. Et quamuis Dominus non iisdem verbis panem consecrandum obtulerit, quo nos modo offerimus, tamen obtulisse aliquo modo, apertè scribit Cyprianus, lib. 2. epist. 3. & colligitur ex illa cæremonia eleuandi oculos in cœlum, & gratias agendi, quam Dñm consecrationi præmisisse, partim Euangelistæ, partim antiquissimæ Liturgiæ testantur.

QVINTA propositio: *Oblatio quæ sequitur consecrationem, ad integritatem sacrificij similiter pertinet, non ad essentiam.* Quod non ad essentiā probatur, tum ex eo, quod Dominus eam oblationem nō adhibuit: immò nec Apostoli in principio, vt ex Gregorio demonstratum est; tum ex eo, quod verba huius oblationis nō dicuntur in persona Christi, sed in persona ipsius Ministri, & Ecclesiæ; vt patet ex illis verbis: *Vnde & memores nos serui tui, &c.* Sacrificium autem in persona Christi, principaliter offertur. Itaq; ista oblatio consecrationem subsequens, est quædam testificatio, quod tota Ecclesia consentiat in oblationem à Christo factam, & simul cum illo offerat. Quod autē ad integritatem pertineat, patet ex antiquissimis Liturgiis, quæ sine dubio ab Apostolis originem ducunt. Nam etsi Apostoli initio solam orationem Dominicam addidisse dicantur, tamen postea iidem ordinauerunt ritum celebrandi, & multa alia addiderunt, vt ex Liturgia Iacobi, & Clementis intelligi potest.

SEXTA propositio: *Fractio Sacramenti ad essentiā non pertinet, sed solùm ad integritatē.* Quod non ad essentiam, perspicuū est ex ipso vsu Ecclesiæ. Nam si fortè dum cum ipso Sacramēto signum crucis exprimitur super calicem, panis consecratus in calicem decidat, nō solet frangi, sed relinquitur ita integrum, vsq; ad sumptionem: nec tamē sacrificium irritū, aut essentialiter immutari creditur. Adde, quòd hac cæremonia Dominus nō videtur esse vsus, vt initio diximus. Pertinere autem ad integritatem, perspicuum est ex omnibus Liturgiis Græcis, & Latinis.

SEPTIMA propositio: *Sacramenti consumptio, vt à populo fit, non est pars sacrificij, vt autem fit à Sacerdote sacrificante, pars est essentialis, sed non tota essentia.* Quod attinet ad populi sumptionē, res certissima est: qui enim edunt victimas, participes sunt altaris, vt Apostolus ait, 1. Cor. 10. & Hebr. 13. Non est aūt idem, sacrificium offerre, & de altari participare. Consumptio autem, quę fit à Sacerdote sacrificante, non tam est comestio victimæ, quàm consummatio sacrificij; & propriè combustioni holocausti respondere censetur. Itaq; adeò necessaria semper iudicata est ab Ecclesia, vt si fortè Sacerdos ante consumptionem moriatur, vel alio modo à cōsumptione impediatur, oporteat alium Sacerdotem illi succedere, & sacrificium cōsummare, vt patet ex Concil. Tolet. 12. can. 5. & ex regulis libri Missalis.

Quòd autē sit pars essentialis, inde probatur, quia in tota actione Missæ, vt mox ostendemus, nulla est alia realis destructio victimæ præter istam: requiri autem realem destructionem, suprà probatum est, cùm definitionē constitueremus. Vnde Abraham Patriarcha, licet filiū iam colligasset, & super arā constituisset, & manū ad mactandum sustulisset, quia tamen defuit realis occisio, non dicitur eum, nisi voluntate sacrificasse. Neque obstat, quod ista consumptio non videatur fieri in persona Christi, qui tamen est primarius sacerdos. Nam Christus quidem non se ipse manducat, neque immediatè consumit Sacramentum: tamen ipse dici potest consumere, quia ad cōsummandum tradit. Quemadmodum etiam in sacrificio crucis, Christus verè se ipse sacrificauit, quia occidendum obtulit, licet non se ipse occiderit manibus suis, sed manibus aliorū. Nam etiam in Testamēto veteri de ratione holocausti erat combustio, quæ tamē immediatè non à Sacerdote, sed ab igne fiebat: sed verè dicebatur Sacerdos cremare victimam, quādo ignem illi subiiciebat.

OCTAVA propositio: *Consecratio Eucharistiæ ad essentiam sacrificij pertinet.* Hæc sententia ita generatim proposita, multos habet auctores. Nam ex Græcis eam apertè docet Nicolaus Cabasilas in explicatione sacræ Liturgię, cap. 32. & ex Latinis Ruardus in defensione artic. 16. Louaniensium, Iodocus Tiletanus in respōsione ad Apologiam Illyrici, c. 15. Gaspar Casalius lib. 1. de sacrificio, cap. 20. Alanus lib. 2. de sacrificio, cap. 15. & alij; sed non omnes eodem modo illam exponunt.

Aliqui existimant ideò in consecratione consistere sacrificij essentiam, quia per consecrationem fit vera, realisque mutatio panis in corpus Christi: sacrificium autem verum requirit eiusmodi veram, & realem mutationem, qua res desinat esse ad Dei honorem.

SED hæc sententia habet contra se non leuia argumenta. Nam INPRIMIS, si ea vera sit, sequetur propriè solum panem triticeum sacrificari. Id enim propriè sacrificari dicitur, quod realiter mutatur, ita vt desinat esse: at solus panis ita mutatur. Id autem absurdissimum esse, nemo negare potest; quia si ita esset, haberet Ecclesia sacrificium inanimum, & vilius multò, quàm habuerint olim Hebræi. DEINDE mutatio, quæ ponitur quasi forma sacrificij sensibilis, & externi, debet esse externa, & sensibilis. At

mutatio panis in corpus Christi, est omninò interna, & nullo sensu, sed fide sola perceptibilis. TERTIO, non esset idem sacrificium Ecclesiæ, & sacrificium crucis, quoad rem oblatam: nec esset verum, quod Patres dicũt, in sacrificio Missæ eundem esse sacrificium, & Sacerdotem: neque illud, quod Chrysostomus, Ambrosius, Primasius, & alij notant in cap. 10. epistolæ ad Hebræos, sacrificia Hebræorũ fuisse multa, quia hodie vnum agnum, cras alium offerebant: nostrum autem esse vnum, quia semper eundem offerimus Christum; nam & nos, si de pane agamus, non semper eundem offerimus.

Alij volunt ideò in consecratione sacrificij essentiam consistere, quod per eam verè, licet mysticè, & incruentè, immoletur Christus. Nam cùm vi verborum: *Hoc est corpus meum,* solum Christi corpus sine anima & sanguine incipiat esse in altari, & vi aliorum verborum: *Hic est sanguis,* incipiat sanguis solus, & seorsim à corpore esse in altari: & vbi est verum corpus à sanguine separatum, ibi fit vera quædam immolatio: certè sequitur, vi totius consecrationis, verè immolari Christum: & tamen incruenta est immolatio, quia naturalis concomitantia impedit, quò minus verè sanguis, aut anima à corpore separẽtur.

Hæc sententia non videtur ita satisfacere, vt omninò animus conquiescat. Nam INPRIMIS verum, & reale sacrificium, veram, & realem mortem, aut destructionem rei immolatæ desiderat: consecratio autem, non veram, & realem mortem, sed mysticam tantùm efficit. Neque satis respondere videntur, qui dicunt consecrationem ex se verã mortem adferre, sed per naturalem concomitantiam fieri, ne mors reuera sequatur. Nam si naturalis cõcomitantia impedit mortẽ, hoc ipso impedit sacrificium. Certè, si tempore veteris Testamenti Sacerdos immolaturus ouem, ictũ adhiberet, qui ex se mactare posset, sed aliquo impedimento interueniente ouis non mactaretur, non diceretur peracta reipsa mactatio, sed voluntate sola.

PRÆTEREA, si per consecrationem vera, & realis immolatio fieret, ea tamen non fieret in altari, sed in cœlo. Nam immolatio ibi fieri dicitur, vbi animal viuum occiditur; siue vbi diuisio fit corporis ab anima, & sanguine: porrò diuisio corporis Christi ab anima, & sanguine, si qua fit per verba Sacramentalia, non fit in altari, sed in cœlo. Ibi enim fieri debet diuisio, vbi præexistit res ante diuisionem: Christus autem ante diuisionem istam, in cœlo, non in altari præexistit. Itaque secundum hanc sententiam immolatio nõ fit in altari, sed tantùm partes rei immolatæ post immolationem in altari collocantur. At quis concederet immolationem, quæ est sacrificium Christianæ religionis, non in terra, sed in cœlo tantummodò celebrari?

DENIQVE vel in Missa fit vera, & realis Christi mactatio, & occisio, vel non fit. Si non fit, non est verum, & reale sacrificium, Missa; sacrificium enim verum, & reale, veram, & realem occisionem exigit, quando in occisione ponitur essentia sacrificij. Si autem fit; ergo verum erit dicere, à Sacerdotibus Christianis verè, & realiter Christum occidi: at hoc sacrilegium, non sacrificium esse videtur.

His igitur omissis, ita rem explicandam arbitror. In consecratione Eucharistiæ tria fiunt, in quibus sacrificij veri, & realis ratio consistit. PRIMVM, res prophana fit sacra: panis enĩ res alioqui terrena, & communis, per consecrationem vertitur in corpus Christi, rem videlicet omnium sacratissimam.

DICES; Ex hoc sequi videtur, vt panis solus propriè sacrificetur: quod esse absurdum suprà diximus. Nam quod fit sacrum ex prophano, id ꝓpriè sacrificatur: si ergo panis fit sacer ex prophano, panis propriè sacrificabitur.

RESPONDEO; Quod ita fit sacrũ ex prophano, vt maneat, id sine dubio propriè sacrificatur: atq; ideò apud Hebræos ouis sacrabatur, & eadem ouis sacrificabatur, quia manebat eadem etiam post mortem, saltem quoad partem materialem, & ouis tam viua, quàm mortua dicebatur. At panis non manet dum sacratur, sed in aliud vertitur: & ideò non panis, sed id quod ex pane factum est, propriè sacrificatur.

SECVNDO, in consecratione res illa sacra ex prophana effecta, Deo offertur, dum in altari Dei collocatur. Nam, vt suprà diximus, victimam in altari ponere, est reipsa illam Deo offerre; & quia vi consecrationis fit, vt corpus Christi, & sanguis incipiat reipsa esse super altare, mediante manu Sacerdotis, ideò verbis consecrationis vera & solennis oblatio celebratur. Neque his repugnat, quod aliquando sine altari celebratum est sacrificium. Nam non disputamus hîc de altari lapideo; sed id omne vocamus altare, vbi recipitur victima per verba consecrationis effecta. Neque obstat, quod videatur esse oblatio rei inuisibilis; cùm tamen externa, & sensibilis victima requiratur in externo, & propriè dicto sacrificio. Nam corpus Christi non est victima in sacrificio Missæ, absolutè, sed vt est in specie panis: in specie autem panis planè visibile est.

TERTIO, per consecrationem, res quę offertur, ad veram, realem, & externã mutationem, & destructionem ordinatur, quod erat necessarium ad rationem sacrificij. Nam per consecrationem, corpus Christi accipit formam cibi: cibus autem ad comestionem, & per hoc ad mutationem, & destructionem ordinatur. Neque obstat, quòd corpus Christi nullam in se læsionem patiatur, neq; esse suum naturale amittat, cùm manducatur Eucharistia: nam amittit esse Sacramentale, & proinde desinit realiter esse in altari, desinit esse cibus sensibilis.

Hæc mihi S. Thomæ sententia esse videtur, qui in 2. 2. q. 85. art. 3. cùm doceret ad sacrificij rationem pertinere, vt circa rem oblatã aliquid fieret, vt cùm animalia occidebantur, & cremabantur ad Dei honorem, nõ addidit, id quod fit in sacrificio Missæ, consistere in conuersione panis in corpus Domini, sed in fractione, benedictione, & manducatione panis.

Hac explicatione præmissa, probatur nostra propositio octaua, & postrema. PRIMO, quia sacrificium Missæ offertur in persona Christi: nihil autem facit Sacerdos tam perspicuè in persona Christi, quàm cõsecrationem, in qua dicit: *Hoc est corpus meum, &c.*

SECVNDO, quia Christus ipse aut consecrando & consumendo sacrificauit, aut nullo modo sacrificauit: nam vt ostendimus, nõ est alia Christi actio, quæ sacrificium dici posit, neque ante, neque post consecrationem.

TERTIO, quia Apostoli initio, si nihil addebant ad verba consecrationis præter Dominicam orationem; necesse est, vt consecrando sacrificarent: neque enim oratio Dominica sacrificium dici potest.

QVARTO, quia in consecratione consistit repræsentatio sacrificij crucis, vt S. Thomas docet, 3. part. quæst. 80. artic. 12. ad 3. At simul esse debent sacrificium reale, & sacrificium repræsentatiuum: siquidem ipsum reale est alterius repræsentatiuum.

A QVINTO, quia hæc est sententia veterum Patrum. Nam IRENÆVS lib. 4. cap. 32. dicit, Christum tunc docuisse oblationem noui Testamenti, quam Ecclesia per orbem terræ frequentat, cùm ait: *Hoc est corpus meum.* CYPRIANVS in sermone de cœna Domini, dicit, cùm verbis consecrationis panis benedicitur, tũc Eucharistiam fieri medicamentum simul, & holocaustum. CHRYSOSTOMVS homil. de proditione Iudæ, dicit verba Domini: *Hoc est corpus meum*, vsque ad mundi consummationem præstare sacrificio firmitatem. GREGORIVS lib. 4. Dialogorũ, cap. 58. cùm ait in ipsa immolationis hora ad Sacerdotis vocem Angelorum choros adesse, cœlum

B aperiri, ima summis coniungi, vnum ex visibilibus, & inuisibilibus fieri: apertè docet immolationem consecratione perfici. Illa enim est hora, qua ad Sacerdotis vocem Christus verè in altari esse incipit sub specie panis; nam id est ima summis coniungi, terrena cœlestibus sociari, & vnum quid ex visibilibus, & inuisibilibus fieri; neque dubium est, quin ob Christi præsentiam, Angeli de cœlo in terram veniant.

Atque hæc de prima controuersia dicta sint.

LIBER SEXTVS, DE EVCHARISTIA, QVI EST SECVNDVS DE SACRIFICIO MISSAE.

CAPVT PRIMVM.

Ponitur controuersia; An Missa sit propitiatorium sacrificium.

EXPEDITA primaria controuersia, sequuntur aliæ multò quidē, & breuiores, & faciliores, sed tamen in quibus minus, quàm in prima, cum aduersariis cōuenimus. Est igitur SECVNDA cōtrouersia; Quale sacrificium Missa sit, Eucharisticum tantùm, & honorarium, an etiam propitiatorium, & impetratorium. Nam vt in principio libri superioris explicatum est, tria sunt genera sacrificiorum; seu potiùs quatuor, cùm postremum ex tribus in duo genera diuidatur. VNVM est, quod in Scriptura dicitur holocaustū, quod etiam λατρευτικὸν, & honorarium dici potest, cuius finis est solus Dei cultus, atq; honor. ALTERVM dicitur, in Scriptura sacrificium pro peccato, quod etiā propitiatorium appellatur: cuius finis est præter Dei cultū, propitiatio irati Dei, & peccatorū remissio. TERTIVM, in Scriptura nominatur pacificum, & hoc est duplex; alterum Eucharisticum, id est, oblatum ad agendas gratias pro beneficio accepto; alterū quod communi vocabulo impetratorium dici potest, cuius finis est impetratio beneficij.

Aduersarij facilè cōcedunt Missam esse sacrificium εὐχαριστικὸν, & λατρευτικὸν, non quidem quod velint esse sacrificium propriè dictum, sed impropriè, & largo modo, vt suprà demonstratum est. Nam ipsa Eucharistiæ distributio & manducatio, ad honorem Dei fit, & in gratiarum actionem pro beneficio accepto passionis Christi: ista enim cōuenire possent Eucharistiæ, etiamsi non esset aliud, nisi Sacramentum. At esse propitiatorium, & impetratorium, præsertim aliis, quàm ipsis sumentibus, nulla ratione admittunt, nec possunt admittere, nisi fateantur Eucharistiam non solùm esse Sacramentum, sed

A etiam sacrificium propriè dictum: non enim Sacramenta prosunt aliis, quàm sumentibus. Vide Lutherum in lib. de captiuit. Babyl. cap. 1. Apologiam Confess. Augustanæ, in art. de Missa. Cōfess. VVittembergēsem, cap. 16. quod est de Eucharistia. Caluinū lib. 4. Instit. cap. 18. §. 13. 14. 15. & 16. & Kemnitium in 2. parte Exam. Trident. Concil. sess. 22. cap. de Missa.

Contrarium docet, ac docuit semper Catholica Christi Ecclesia; & Synodus TRIDENTINA, vt rem totam penitus declararet, sess. 22. can. 2. apertè docuit, sacrificium Missæ nō solùm propitiatorium esse pro pœnis, sed etiam pro culpis, nec solùm pro culpis leuibus, sed etiam pro grauibus, atque adeò mortalibus: id enim significat, cùm ait: *Crimina, & peccata, etiam ingentia dimittit.* Præterea non solùm impetratorium
B esse spiritualium beneficiorum, sed etiam temporalium, & idcirco offerri posse pro peccatis, pro pœnis, & pro quibuscunque aliis necessitatibus. Quam sententiam, vt ordine defendamus, & explicemus, probabimus PRIMVM, sacrificium Missę propitiatorium esse. SECVNDO, esse impetratorium. TERTIO, ostendemus vtrumque illi conuenire ex opere operato, & breuiter explicabimus, quæ sit propria efficientia sacrificij. QVARTO, soluemus obiectiones hæreticorum.

CAPVT SECVNDVM.

C
Probatur sacrificium Missæ propitiatorium esse.

IGITVR sacrificium MISSAE propitiatorium esse probatur. PRIMVM, testimoniis veteris Testamēti. Scriptura enim Testamēti veteris apertè docet, fuisse in lege naturæ, & Moysis

ſacrificia propitiatoria. Nam Iob cap. 1. legimus ſanctum Iob, qui in lege naturæ viuebat, quotidie pro peccatis filiorum ſuorum ſacrificaſſe Deo: & Iob vltimo, Deum ipſum iuſsiſſe, vt amici Iob ſacrificarent pro peccato ſuo. Leuit. 4. 5. & 6. deſcribuntur varia ſacrificia pro peccato.

Hæc, & ſimilia teſtimonia dupliciter probãt, ſacrificium Miſſæ eſſe propitiatorium. PRIMO, quia illa ſacrificia erant typi, ac figuræ huius noſtri ſacrificij, vt ſuprà probatum eſt.

SECVNDO, quia ſi ſacrificium crucis, quod eſt ſingulariter propitiatorium, non impedit, quò minus illa vetera fuerint ſuo modo propitiatoria, nec impedire debet, quò minus ſacrificium Eccleſiæ ſit propitiatorium. Nam ſacrificium crucis vim habuit ab initio mundi, & habebit vſq; ad mundi conſummationem; ac propterea ſi impediret ſacrificium noſtrum, quò minus eſſet propitiatorium, impediret etiã illa; & contrà, ſi illa non impediuit, nec noſtrum impedire debet.

TERTIO, quia ſacrificium noſtrum eſt verè, ac propriè dictum ſacrificium, non minus quàm vetera, vt libro ſuperiore demonſtratum eſt: eſt etiam commemoratiuum paſsionis Domini, vt illa, immò expreſsius quàm illa, denique continet hoſtiam Deo gratiorem, quàm illa continerent: quæ igitur cauſſa eſſe poteſt, cur illa propitiatoria dici poſſent, hoc non poſsit?

RESPONDET Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 18. §. 13. illa vetera dicta eſſe ſacrificia propitiatoria, non quòd verè expiarent peccata, Deúmue placarent, ſed quòd adumbrarent, ac ſignificarent futurum aliquando ſacrificium crucis, quo peccata verè purgarentur.

AT etiamſi ſacrificia vetera nihil aliud, quàm typi, & vmbræ fuiſſent, adhuc ſolutio Caluini non ſatisfaceret: nam non ſolius ſacrificij crucis, ſed etiam ſacrificij Euchariſtiæ typi, & vmbræ erant. Vnde AVGVSTINVS quæſt. 57. in Leuiticum: *Illis*, inquit, *ſacrificiis vnum hoc ſacrificium ſignificabatur, in quo vera fit remiſsio peccatorum, à cuius ſacrificij ſanguine in alimentum ſumendo, non ſolùm nemo prohibetur, ſed ad bibendum potiùs omnes exhortantur.* Deinde, ſi illa ſacrificia tantùm ſignificabant futuram purgationem, non etiam aliquo modo purgabant: falſa erunt verba Scripturæ, Leuitic. 4. quæ ſæpe repetuntur: *Offerat ſacrificium, & orabit Sacerdos pro peccato eius, & dimittetur ei.* Et ſimiliter falſum eſſet, quod legimus Iob vltimo, Dominum placari voluiſſe iram ſuam ſacrificiis. Illa igitur ſacrificia non expiabant peccata quoad culpam coram Deo, quaſi iuſtificarent, & homines verè Dei amicos efficerent ex opere operato; rectè enim Apoſtolus dicit, Hebr. 10. impoſsibile eſſe ſanguine hircorum, & vitulorum auferri peccata: ſed tamen expiabant maculas legales, & etiam Deum propitiabant, quoad pœnas temporales, & etiam quoad cul-

A pas ex offerentium fide, cuius fidei proteſtationes erant ſacrificia illa.

SECVNDVM argumentum ſumitur à verbis inſtitutionis. Nam illa verba: *Hic eſt ſanguis, qui pro vobis funditur in remiſsionem peccatorum*, apertiſsimè docent, Chriſtum obtuliſſe in cœna ſacrificium pro peccatis Apoſtolorum. Idem autem eſt ſacrificium noſtrum cum illo, quod in cœna oblatum fuit; iuſsit enim Dominus Apoſtolis, vt idem poſtea frequentarent.

PRAETEREA, ſacrificium Miſſæ eſt ſacrificium applicans promiſsiones Teſtamenti noui: nam ideò etiã Luc. 22. Teſtamentum nouum appellatur, vt ſuprà expoſuimus. At inter promiſ-

B ſiones noui Teſtamenti vna eſt de remiſsione peccatorum, vt patet Hierem. 32. & Hebr. 8.

DENIQVE fatentur Lutherani, vel potiùs cõtendunt, Euchariſtiam inſtitutam eſſe ad peccati remiſsionem: quare neceſſe eſt, vt peccata remittat, vel vt ſacrificium, vel vt Sacramẽtum. Et quidem vt Sacramentum, non eſt propriè inſtituta ad peccati remiſsionem, ſed ad vitæ ſpiritualis conſeruationem. Nam, vt Sacramentum, non prodeſt niſi ſumenti: ſumens autem probare ſe antea iubetur, nec poteſt cum conſcientia peccati accedere, niſi iudicium ſibi mãducare velit, & bibere, 1. Corinth. 11. Sequitur igitur vt ad remiſsionẽ peccati inſtituta ſit Euchariſtia, vt ſacrificium eſt. Et ſanè aduerſarij nõ

C intelligunt quid loquantur, cùm Euchariſtiã ad peccati remiſsionem inſtitutam volunt, & tamen Sacramentum tantùm, non etiam ſacrificium illam eſſe contendunt.

TERTIVM argumentum ſumitur ex Apoſtolo, qui Hebræ. 5. ſic ait: *Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona, & ſacrificia pro peccato.* Vbi videmus præcipuum munus Sacerdotis cuiuslibet eſſe offerre pro peccato. Si ergo, vt in ſuperiore libro demonſtratum eſt, habemus in Eccleſia ſacerdotium, & ſacrificium: neceſſe eſt, vt ad peccata purganda illa habeamus. Præterea ſicut Apoſtolus dicit, Hebr. 10. *Vbi eſt horum remiſſio, iam non eſt oblatio pro peccato:* ita nos è contrario

D dicere poſſumus; Vbi nondum facta eſt remiſſio, adhuc relinquitur hoſtia pro peccato. At remiſsio perfecta nondum facta eſt, ſed quotidie fit, & fiet vſq; ad mundi conſummationem; ergo manet adhuc, & manebit vſq; ad mũdi conſummationem hoſtia pro peccato.

SECVNDO probatur teſtimoniis antiquorum Patrum. IACOBVS in Liturgia: *Offerimus*, inquit, *tibi incruentum ſacrificium pro peccatis noſtris, & ignorantiis populi.* IVSTINVS in Dialogo cum Triphone, dicit ſacrificium vaccæ, quod offerebatur pro elephantiacis, fuiſſe figuram Euchariſtiæ, quæ offertur pro expiatione peccatorum. ORIGENES homil. 13. in Leuiticum, cùm adduxiſſet verba Domini, quibus iubemur myſterium Euchariſtiæ conficere in memoriam eius:

Iſta eſt

A ista est, inquit, *commemoratio sola, quæ propitium facit Deum hominibus.* ATHANASIVS in serm. de defunctis, quem Damascenus citat in serm. eiusdē argumenti: *Incruentæ*, inquit, *hostiæ oblatio, propitiatio est.* BASILIVS in Liturgia non procul ab initio: *Dignos*, inquit, *efficito nos, qui puro corde stemus coram te, tibiq; ministremus, & offeramus sacrificium hoc reuerendum ad abolenda delicta nostra, & pro piaculo populi tui, &c.* CYRILLVS Catechesi 5. mystagogica, vocat Eucharistiam hostiam propitiationis, & postea dicit: *Christum pro nostris peccatis mactatum offerimus, vt & nobis, & illis eū, qui est benignißimus, propitium reddamus.* CHRYSOSTOMVS lib. 6. de sacerdotio: *Sacerdos*, inquit, *pro vniuerso orbe terrarum legatus intercedit, deprecatorq; est apud Deum, vt hominū* B *omnium non viuentium modò, sed etiam defunctorum peccatis propitius fiat.* Idem in Liturgia: *Idoneos*, inquit, *nos redde ad inferenda tibi dona, & sacrificia pro peccatis nostris, & populi ignorātiis.* Idem homil. 3. in epist. ad Ephes. sæpe vocat sacrificium Eucharistiæ, hostiam salutarē. Deniq; DAMASCENVS lib. 4. c. 14. dicit hoc sacrificio sordes peccatorū purgari.

Ex Latinis CYPRIANVS in serm. de cœna Domini, dicit, Eucharistiā esse holocaustum ad purgandas iniquitates. AMBROSIVS lib. 1. de officiis, cap. 48. de Eucharistia loquens: *Offert*, inquit, *Christus seipsum quasi Sacerdos, vt peccata nostra dimittat.* Et in exhortatione ad virgines in vltimis verbis, vocat sacrificium, quod in altari offertur, hostiam salutarem, per quam peccatum C mundi huius aboletur. HIERONYMVS in cōmentar. cap. 1. epist. ad Titum: *Si laicis*, inquit, *imperatur, vt propter orationem abstineant se ab vxorum coitu: quid de Episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis, populiq; peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas?* Vide eundem in epist. ad Damasum de filio prodigo. Et in epist. ad Fabiolam de veste sacerdotali. AVGVSTINVS quæst. 57. in Leuiticum: *In multis*, inquit, *sacrificiis, quæ pro peccatis offerebantur, vnum hoc nostrū sacrificium significatur, in quo vera fit remißio peccatorum.* Et lib. 20. ciuit. cap. 25. scribit, sacrificiū pro peccato offerri in Ecclesia vsq; ad diem Iudicij, sed non vlteriùs, quia post eum diem non erunt, quibus peccata remitti posſint, & lib. 1. D contra Cresconium, cap. 25. vocat sacrificiū Eucharistiæ, vnicum sacrificium pro salute nostra. Serm. 11. de Sanctis, qui est IV. de Innocentibus, de altari loquens: *Ibi*, inquit, *pro peccatoribus Christi sanguis effunditur.* GREGORIVS lib. 4. Dial. cap. 58. *Hæc victima singulariter ab æterno interitu animam saluat.* Vide etiam homil. 37. BEDA lib. 4. hist. gentis suæ, cap. 22. *Sacrificium*, inquit, *hoc salutare ad redemptionem valet animæ, & corporis sempiternam.*

Accedat Conciliū BRACARENSE III. quod ante Bedæ tempora celebratum fuisse constat, can. 1. sic legimus: *Cùm omne crimen atque peccatum oblatis Deo sacrificiis deleatur, quid de cetero pro delictorū expiatione Domino dabitur, quando in ipsa sacrificij oblatione erratur?*

Accedant denique omnia testimonia in sequenti controuersia adducenda, quibus probabimus sacrificiū Eucharistiæ esse propitiatoriū defunctis. Nam qui asserunt, hoc sacrificium propitiatoriū esse defunctis; necessariò asserunt esse propitiatorium: quod nunc tantùm demōstrandum suscepimus. Hæc de testimoniis Patrum.

CAPVT TERTIVM.

Probatur idem sacrificiū esse etiam impetratorium.

IAM verò nō solùm propitiatorium sacrificium esse, ac pro peccatorum remissione offerri posse corpus Dominicum, sed etiam esse impetratorium omnis generis beneficiorum, ac pro iis etiam ritè offerri, facilè probari potest testimoniis Scripturæ, & Patrum.

PRIMO, in Testamento veteri erant hostiæ non solùm pro delicto, sed etiam pacificæ, tum pro actione gratiarum, tum etiam votiuæ pro beneficio aliquo impetrando, vt patet Leuit. 7. & alibi passim: & Dauid 2. Reg. vlt. obtulit pacifica pro peste auertenda, & impetrauit. Onias obtulit hostiam salutarem pro vita temporali Heliodori, quam etiā impetrauit, 2. Machab. 3. & Hebræi 1. Esdræ 6. immolabant hostias pro vita Regis Darij, & filiorum eius. Quare, si verum est, quod scribunt Chrysostomus in Psalm. 95. Augustinus lib. 1. cōtra aduers. legis, & prophet. cap. 20. & Leo serm. 8. de passione Domini, omnes differentias hostiarum veterum vna Eucharistiæ oblatione contineri: necesse est, vt Eucharistia offerri posſit, etiam pro impetrandis eiusmodi beneficiis.

SECVNDO, quod scribit Apostolus, 1. Timoth. 2. faciendas in Ecclesia obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones, pro Regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt, vt quietam, & tranquillam vitam agamus, exponunt sancti Patres de publicis precibus, quæ fiunt in Missa: & volūt Apostolum hoc præcepisse, vt sacrificium etiam offerretur pro temporali pace, & tranquillitate Ecclesiæ. Vide Augustinum in epist. 59. ad Paulinum, & commentaria Chrysostomi, Theophylacti, & Oecumenij in hunc locum, & Ambrosium lib. 6. de Sacramentis, cap. vltimo.

TERTIO, Liturgiæ omnes, Iacobi, Clementis, Basilij, Chrysostomi, non semel inter offerendum, orandum præcipiunt pro pace, pro copia fructuum, & pro aliis id genus temporalibus beneficiis.

QVARTO, sancti Patres idem passim testantur. TERTVLLIANVS in lib. ad Scapulam: *Sacrificamus*, inquit, *pro salute Imperatoris.* Et in lib. de Corona militis scribit, oblationem pro natalitiis fieri solitam. CYRILLVS Hierosolymita-

nus Catechesi 5. mystagogica: *Postquam confectum est*, inquit, *illud spirituale sacrificium, & ille cultus incruentus; super ipsa propitiationis hostia, obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace, pro tranquillitate mundi, pro Regibus, pro militibus, pro sociis, pro ægrotis, & afflictis, & in summa pro omnibus, qui egent auxilio.* CHRYSOSTOMVS homil. 18. & 21. in Acta Apostolorum, & alibi sæpe docet, offerri sacrificium pro fructibus terræ, proque aliis necessitatibus. AVGVSTINVS lib. 22. ciuit. cap. 8. meminit sacrificij Eucharistiæ oblati ad purgandam domum à Dæmonum vexatione. PROSPER in lib. de prædictionibus Dei, cap. 6. dimidij temporis, scribit suo tempore sacrificium Missæ oblatum pro dæmoniaca, & rursus ea curata, iterum oblatum in gratiarum actionem. GREGORIVS homil. 37. in Euangelia, & BEDA 4. lib. hist. Angliæ, cap. 22. scribunt diuersis temporibus idem miraculum contigisse, vt cùm sacrificium Missæ offerretur pro homine captiuo in alia regione posito, & ignorante quid pro se fieret, eius vincula diuinitus soluerentur ipsa hora sacrificij.

QVINTO & vltimò, ratio ipsa hoc docet: nam si oblatio Eucharistiæ pro peccatis dimittendis valet, certè etiam pro aliis necessitatibus, quæ ex peccato ortæ sunt, valere debet. Et si Deus hoc sacrificio placatus in gratiam cum inimicis suis redit, quantò facilius ob idem sacrificium adducetur, vt amicis, & reconciliatis bona temporalia tribuat, si id eis vtile fuerit?

CAPVT QVARTVM.

Explicatur efficientia propria sacrificij Missæ.

SEQVITVR nũc, vt explicemus, num sacrificium Missæ ex opere operato vim habeat, & simul, vt promisimus, quæ sit propria efficientia sacrificij. Sunt autem tria præmittenda, vt hoc rectè intelligatur. PRIMVM est, sacrificium Missæ à tribus offerri, à Christo, ab Ecclesia, à Ministro; sed non eodem modo. Christus enim offert, vt primarius Sacerdos, & offert per Sacerdotem hominem, vt per suum proprium Ministrum. Ecclesia non offert, vt Sacerdos per Ministrum, sed vt populus per Sacerdotem. Itaque Christus per inferiorem offert, Ecclesia per superiorem: Sacerdos enim quatenus talis, maior est reliquo populo, quippe qui, vt mediator quidam, pro populo apud Deum intercedit, nec est propriè in ea re Minister Ecclesiæ, sed Christi principalis mediatoris. Ex quo etiam sequitur, vt Ecclesia non propriè sacrificet exercendo actum sacerdotalem, sed tantùm offerat Sacerdoti rem sacrificandam, aut curet fieri sacrificium, aut certè consentiat in sacrificium, & voluntate, ac desiderio offerat, cùm Sacerdos offert.

A Vbi est etiam OBSERVANDVM, totam quidem Ecclesiam offerre omnia sacrificia, quæ à Sacerdotibus omnibus offeruntur, sed non eodem modo. Nam aliqui solùm habitualiter offerunt, qui nimirum absunt, neque de sacrificio cogitant, sed tamen habitualiter cupiunt offerri: aliqui offerunt actu, qui nimirum intersunt sacro, & actuali desiderio offerunt: aliqui præterea offerũt etiam caussaliter, quia caussa sunt, vt sacrificium fiat, siue hortando, siue rogando, siue iubendo. Denique Minister ipse offert, vt Sacerdos verus, sed ministerialis.

SECVNDO, reuocandum est ad memoriam, quod sæpe dictum est in disputatione de Sacramentis in genere: illud habere vim ex opere operãtis, quod vim habet ex bonitate, vel
B deuotione eius, qui operatur; ita vt opus multum, aut parum, aut nihil valeat, prout magna, parua, aut nulla est bonitas, & deuotio operantis: qualis est valor precum, & meritorum nostrorum. Illud autem habere vim ex opere operato, quod ex se valet, modò fiat sicut lex præscribit, quidquid sit de bonitate, vel malitia operantis Ministri, ita vt opus semper idem valeat, nec fiat melius ex Ministri bonitate, neque peius ex Ministri iniquitate. Talem esse valorem Baptismi, ne aduersarij quidem hoc tempore negant, licet à vocabulo operis operati abhorreant: idem enim est Baptismus, & idem efficit, siue à bono,
C siue à malo Ministro conferatur. Quare controuersia est; Vtrum sacrificium vim habeat ex ipso opere, qualem habent Sacramenta, aut ex bónitate Ministri, qualem habent nostræ preces.

TERTIO, considerandum est, valorem ex opere operato, posse duobus modis in aliquo opere inueniri. VNO modo, si opus illud sit instrumentum quoddam efficienter, & immediatè producens effectum, quasi per modum naturæ, & hoc modo Sacramenta vim habent ex opere operato, quia actio Sacramentalis est instrumentum Dei, quod efficienter, & immediatè iustificat, nisi ponatur obex: nec pendet virtus huius instrumenti à bonitate Ministri, sed
D à sola Dei institutione. ALIO modo, si opus quidem quod fit, non sit instrumentum efficienter, & immediatè producens effectum, sed tamen infallibiliter, & independenter à bonitate Ministri, moueat Deum ad effectum producendum. Exemplum esse posset in rebus humanis, si quis ignotus, vel etiam inuisus Principi aliquid ab eo peteret nomine alterius, cui Princeps nihil negare posset: ista enim huius hominis supplicatio infallibiliter impetrat, & tamen non habet vim ex opere operantis, id est, ex bona qualitate supplicantis, cùm sit ipse ignotus, vel inuisus Principi.

His notatis, ponam aliquot propositiones, quibus res tota aperiatur. PRIMA propositio: *Sacrificium Missæ non habet vim solùm, aut potissimùm*

ex opere operantis, sed etiam ex opere operato. Dicimus *solum*, quia negari non potest, sacrificium habere vim etiam aliquam ex bonitate, & deuotione Ministri sacrificantis. Si enim cetera opera virtutum Deo placent, quatenus ab amico aliquo suo, & ex charitate, & deuotione procedunt, cur non placeat eadem ratione opus istud religionis prȩstātissimum? Sed negamus, hinc tantùm, aut hinc potissimùm vim habere sacrificiũ Missæ; atque asserimus vim habere præcipuè ex opere operato.

Quæ sententia communis apud Theologos est, cùm vnus tantùm, aut alter inueniatur, qui dissentiat: & est etiam Concilij Tridentini, sessiō.22. cap.2. Vbi cùm docet Concilium per sacrificium hoc remitti peccata, reddit caussam, quia eadem est hostia, & idem offerens, qui fuit in sacrificio crucis: eadem autem est hostia, & idem offerens, qui fuit in cruce, siue Minister sit bonus, siue malus. Quæ ratio sine dubio est etiam omnium Patrum, immò & Scripturarum, ex quibus suprà probatum est CHRISTVM esse, qui (vt Sacerdos primarius, & sempiternus) nunc offert seipsum per manus omnium Ministrorum: quare non pendet effectus principalis huius sacrificij ex bonitate Ministri immediati.

SECVNDA propositio: *Sacrificium Missæ non habet vim ex opere operato ad modum Sacramentorum.* Explico propositionem. Nō operatur sacrificium sufficienter, & immediatè, neque est propriè instrumentum Dei ad iustificandum. Id quod docet Concilium Tridentinum, sess. 22. cap.2. vbi dicit, per hoc sacrificium peccata etiam ingentia dimitti, quia Deus hoc sacrificio placatus, gratiam & donum pœnitentiæ concedit. Non igitur sacrificium immediatè iustificat, vt Baptismus, & Absolutio faciunt; sed donum pœnitentiæ impetrat, per quod homo peccator ad Sacramentum accedere velit, & per illud iustificetur. Quod idem antea docuerat S. Thom. in 4. sent. dist. 12. quæst.2. art. 2. q. 2. ad 4. vbi dicit, sacrificium iustificare eos, pro quibus offertur, non vt caussam proximam, sed donum contritionis impetrando.

Quæ sententia S. Thomæ, & Concilij PRIMO probatur, quia si sacrificium immediatè iustificaret, requireret necessariò præuiam dispositionem in eo, pro quo sacrificium offerretur. Quod si verum esset, non liceret sacrificium offerre pro iis, quos scimus in peccato libenter manere, nec pro obduratis, & impœnitentibus; quorum tamen contrarium certissimum est: peccarent etiam, qui pro se sacrificium offerri peterent, nisi simul se ad gratiam recipiendam præpararent; quod falsum esse, nemo dubitat.

SECVNDO probatur ex sacrificio crucis. Nō enim maiorem vim habere potest sacrificium Missæ, quàm sacrificium crucis, cùm sacrificium

A Missæ vim suam habeat à sacrificio crucis, sacrificium autem crucis non efficienter, & immediatè iustificauit, sed tantùm impetratoriè, & meritoriè, alioqui omnes homines continuò iusti effecti essent, cùm Dominus pro omnibus hominibus se Deo in sacrificium obtulerit. Præterea, quod non est in re, non potest efficienter operari. Sacrificium crucis modò non est in re, sed solùm in mente Dei, proinde non operatur efficienter. Vt igitur sacrificium crucis non iustificauit immediatè peccatores, sed placauit Deum, & impetrauit, vt per debita media peccatores ad salutem perducerentur: sic etiam sacrificium Missæ non iustificat homines immediatè, sed impetrat, vt ex merito sacrificij crucis detur hominibus gratia, & donum pœnitentiæ. B

TERTIO probatur, quia ad peccatum immediatè tollendum, instituta sunt Sacramenta Baptismi, & Pœnitentiæ; illud pro infidelibus, hoc pro fidelibus; siue illud pro originali, hoc pro actuali diluendo: nō igitur credibile est ad eundem prorsus effectum institutum esse aliud medium, siue aliam caussam à Deo, qui omnia facit in numero, pondere, & mensura.

TERTIA propositio: *Sacrificium Missæ vim habet per modum impetrationis: & eius propria efficientia est impetrare.* Probatur PRIMO, quia hæc est efficientia sacrificij in genere, & proinde huius etiam sacrificij: sacrificium enim propriè orātis, & supplicantis est, & ad orationem iuuandam adhibetur. C Vt eñ pulchrè explicat Gregorius Nyssenus in secunda oratione in orationem Dominicam, προσευχή, id est, oratio, dicitur ab εὐχή, id est, votum, quia solent præmitti vota, id est, promissiones, & oblationes ante orationem; vt oratio faciliùs impetret. vnde est illud Virgilij:

Aenea cessas in vota, precesq́;?

Quare sicut oratio, licet possit esse meritoria, quatenus fit ab homine iusto, & ex charitate, & simul etiam satisfactoria, quatenus est opus laboriosum; tamen ex se, & ex proprio officio impetratoria est: sic etiam sacrificium, quod est quædam oratio, vt sic dicam, realis, non verbalis, propriè impetratorium est. D

SECVNDO probatur, quia sacrificium Missæ præcipuam vim habet, vt à Christo summo Sacerdote offertur. Christus autem nunc, nec mereri, nec satisfacere potest, sed solùm impetrare: igitur impetratio, propria est huius sacrificij vis, & efficientia.

Atque hinc tria sequuntur, quæ ad rem hanc illustrandam non parum faciunt. PRIMVM est, discrimen esse inter sacrificium Missæ, & sacrificium crucis, quatenus à Christo vtrumque oblatum est. Nam sacrificium crucis fuit meritorium, satisfactorium, & impetratorium verè, & propriè, quia Christus tunc mortalis erat, & mereri, ac satisfacere poterat: sacrificiũ Missæ, vt

dixi, propriè solùm est impetratorium, quia Christus nunc immortalis, nec mereri, nec satisfacere potest. Cùm autem dicitur propitiatorium, vel satisfactorium, id est intelligendum ratione rei quæ impetratur. Dicitur enim propitiatorium, quia impetrat remissionem culpæ; satisfactorium, quia impetrat remissionem pœnæ; meritorium, quia impetrat gratiam benefaciendi, ac merita acquirendi. Quanquam nō negauerim, dici etiam satisfactorium, quòd ex Christi institutione per sacrificium hoc applicetur eiusdem Christi passio ad pœnas tollendas, seu viuentium, seu mortuorum, quæ post culpam remissam aliquando remanēt, vel in hac vita, vel in purgatorio luendæ.

SECVNDVM est, ad sacrificium Missæ, licet non sit necessaria bonitas Ministri offerentis, tamen alicuius offerentis bonitatem necessariò requiri. Sacrificium enim, cùm ad impetrationem tendat, & simile sit orationi, sine dubio nō potest placere, nec impetrare, nisi offerens placeat: vnde dicitur, Genesis 4. *Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius.* Neque obstat, quod in sacrificio Missæ res ipsa, quæ offertur, ex se Deo gratissima est. Nam non res illa, sed rei illius oblatio propriè sacrificium est; sacrificium enim est actio, non res permanens. Porrò licet res ipsa placeat ex se, tamen oblatio rei non placet, nisi offerens placeat, ac præsertim Deo, cuius sunt omnia, & qui nulla re indiget. Vnde in Euangelio plus placuit Deo oblatio duorum minutorum à sancta vidua facta, quàm oblationes multorum aureorum nummorum ab hypocritis, & superbis factæ: quamuis ceteris paribus gratior sit oblatio rei præstantioris, & proinde gratissima oblatio corporis Domini, rei videlicet omnium præstantissimæ.

TERTIVM est, sacrificium Missæ, vt à Christo offertur, vim habere ex opere operantis, sed infallibiliter; quia placet ex bonitate offerentis Christi, quæ semper est eadem, & nec minui, nec crescere potest. Vt autem offertur ab homine, vim habere ex opere operato; quia placet Deo, etiamsi homo, qui offert, Deo non placeat. Itaque quod est opus operantis respectu Christi, est opus operatum respectu Ministri. Absolutè tamen cùm dicitur Missa vim aliquam habere ex opere operantis, semper intelligitur de valore, quem habet ex bonitate Ministri, quia ipse est, qui propriè operatur: Christus enim non operatur, nisi per Ministrum.

QVARTA propositio: *Valor sacrificij Missæ finitus est.* Hæc est communis sententia Theologorum, & probatur apertissimè ex vsu Ecclesiæ. Nam si Missæ valor infinitus esset, frustrà multæ Missæ, præsertim ad rem eandem impetrandam offerrentur. Si enim vna infiniti valoris est, certè ad omnia impetranda sufficiet; quorsum igitur aliæ? Et confirmatur ex sacrificio crucis,

A quod non alia de caussa vnum tantùm fuit, neque vnquam repetitur, nisi, quia illud vnum infiniti valoris fuit, & precium acquisiuit pro omnibus peccatis præteritis, & futuris remittendis.

Sed licet res ipsa certa sit, caussa tamen non est adeò certa: mirum enim videtur, cur valor sacrificij huius sit finitus, cùm idem sit hoc sacrificium cum sacrificio crucis; & cùm ipsa hostia, & offerens Christus, infinito modo sint Deo grata. Videntur mihi, saluo meliore iudicio, tres esse caussæ huius rei. PRIMA sumitur ex parte hostiæ, quæ offertur. Nam in sacrificio crucis destruebatur ad honorem Dei, ipsum esse

B naturale Christi in forma humana; in sacrificio Missæ destruitur tantùm esse Sacramentale: nobilius autem est, & magis preciosum, esse Christi naturale, quàm Sacramentale. Ceterùm hæc ratio solùm demonstrat maioris valoris fuisse sacrificium crucis, quàm sacrificium Missæ, sed non reddit caussam, cur hoc sit finitum, & illud fuerit infinitum. Non enim est infinita distantia inter esse CHRISTI naturale, & Sacramentale: neque infiniti valoris fuit sacrificium crucis, quia in eo destruebatur esse naturale humanitatis Christi; sed quia eam destructionem sponte patiebatur, & in sacrificium offerebat Filius Dei, qui verè est infinitè Deo gratus, cùm & ipse sit verus Deus.

C SECVNDA igitur ratio efficacior est, quæ sumitur ex parte offerentis. Nam in sacrificio crucis, offerens est ipsa persona Filij Dei per se; at in sacrificio Missæ offerens est Filius Dei per Ministrum. Multum autem interest inter actionem Filij Dei per se, & per Ministrum: illa enim est actio immediatè producta à diuino supposito, ista ab humano. Quare licet multò sit gratior actio Ministri, quatenus fit in persona Christi, quàm si fieret in persona propria: tamen sine comparatione est gratior illa, quæ fit immediatè ab ipso CHRISTO. Quemadmodum inter homines, multò plus valet apud Principem aliquem postulatio Legati, nomine sui Principis,

D quàm nomine proprio: tamē multò adhuc magis valeret postulatio ipsius Principis, si ipsemet ore suo aliquid peteret.

TERTIA ratio sumitur ex ipsa CHRISTI voluntate. Nam etiamsi posset CHRISTVS per vnam oblationem sacrificij incruenti, siue per se, siue per Ministrum oblati, quælibet à DEO, & pro quibuscunque impetrare, tamen noluit petere, nec impetrare, nisi vt pro singulis oblationibus applicaretur certa mensura fructus passionis suæ, siue ad peccatorum remissionem, siue ad alia beneficia, quibus in hac vita indigemus. Cur autem id voluerit, non est nostrûm curiosiùs inquirere. Videtur tamen id voluisse, tum vt hoc modo frequentaretur hoc sanctum sacrificium, sine quo religio consi-

stere

stere non potest; tum etiam, quia id requirebat ordo diuinæ prouidentiæ. Quæ est etiam caussa, cur Christus assiduè interpellet pro nobis in cœlo, cùm tamen videatur vnica interpellatione potuisse omnia statim impetrare; & similiter cur precium infinitum, quod in cruce acquisiuit, quo totus mundus cõtinuò saluari potuisset, non nisi quibusdam, & in certa mensura applicari voluerit: horum enim omnium caussa est, quia voluit Christus omnia fieri secũdum ordinem diuinæ prouidentiæ.

CAPVT QVINTVM.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

NVNC obiectiones diluendæ sunt, quæ ab aduersariis contra efficaciam sacrificij propitiatorij, & impetratorij fieri solent. Ac primùm argumenta hæreticorum præcipua, iam soluta sunt in libro superiore: illi enim omnia confundunt.

VNVM superest Lutheri argumentum ex libro de captiuitate Babylonica: *Baptismus vnius non prodest alteri, nec potest vnus pro alio baptizari: ergo nec sumptio Eucharistiæ potest ab vno pro alio fieri. Non igitur Missa est sacrificium propitiatorium, quia si ita esset, Missa & Communio vnius, alteri prodesset.*

RESPONDEO; Multum interest inter Sacramenti susceptionem, & sacrificij oblationem. Susceptio enim Sacramenti ad sanctificandum suscipientem ordinatur, & ideò non sanctificat, nisi suscipientem: at oblatio sacrificij ordinatur ad impetrandum beneficia iis omnibus, pro quibus offertur. Quare sacrificium, vt suprà diximus, simile est orationi, quod attinet ad efficientiam: oratio enim non solùm prodest oranti, sed etiam iis, pro quibus oratur. Ex his colligimus, manducationẽ Eucharistiæ, quæ fit à Sacerdote, vt est Sacramenti susceptio, soli sumenti prodesse: vt autem est sacrificij consummatio, prodesse illis omnibus, pro quibus oblatum est sacrificium.

SECVNDO obiiciunt alij, atq; inter eos Kemnitius in 2. parte Examinis, pagina 405. & 861. *Si Missæ sacrificium propitiatorium esset, ac peccata remitteret: vtile esset non accedere ad Sacramenta pro remissione peccatorum percipienda. Nam remissio peccatorum per vnam Missam ab alio dictam sine vllo labore, & periculo haberetur: per Sacramenta autem non nisi cum labore, & periculo haberi potest.*

RESPONDEO; Si Missa immediatè peccata remitteret, argumentum aliquid concluderet: at non hoc docemus, sed tantùm per Missæ sacrificium impetrari donum pœnitentiæ, quo homines peccatores moueantur ad Sacramen-

A ta desideranda, & quęrenda, in quibus iustificentur, vt suprà diximus.

TERTIO, posset aliquis contra solutionem datam ab experimento argumentum ducere. Nam sæpe dicuntur Missæ pro peccatoribus, qui tamen non recipiunt donum pœnitentiæ: non igitur Missa, præsertim ex opere operato, confert donum pœnitentiæ. Et idem argumentum fieri potest contra vim huius sacrificij ad cetera beneficia obtinenda: non enim semper obtinentur ea, pro quibus Missæ sacrificium offertur.

RESPONDEO; Missæ sacrificium cùm pro peccatoribus offertur, infallibiliter impetrat
B nouum, ac certum auxilium diuinum, quo peccatores ad pœnitentiam perducantur; sed illud auxilium variè operatur, pro varia hominum dispositione. Nam si is, pro quo Missa offertur, dispositus est ad contritionem, efficietur in illo vi noui auxilij contritio, quæ propriè donum pœnitentiæ est: & hoc est, quod dicunt Concilium Tridentinum, & sanctus Thomas suprà citati; si verò non sit dispositus, efficietur in illo homine noua quædam dispositio, sed quæ fine suo frustrabitur, si ille ex arbitrij libertate vocationem Dei reiiciat. Itaque non est mirum, si peccatores non semper conuertantur, pro quibus Missæ sacrificium offertur, cùm tamen sine dubio semper iuuentur. Adde, quòd non est ne-
C cessarium, vt effectus sacrificij continuò existat: sed solùm vt Deus auxilium, & gratiã det, quando ipsi opportunum videbitur. Nam etiam sacrificium crucis non continuò habuit suum effectum: & oratio S. Stephani, Pauli conuersionem impetrauit, sed futurã tempore à Deo determinato.

Quod autem attinet ad temporalia beneficia, multæ possunt esse caussæ, cur non continuò obtineantur, licet infallibilis sit efficacia sacrificij. Nam vel ea Deus non largitur, quia non esse vtilia ad salutem æternam intelligit, vel differt, vt opportuniore tempore illa concedat, vel deniq; indigni sunt pro quibus sacrificium offertur, vt temporalia illa beneficia accipiant,
D & contrà dignissimi, qui seuerissimè castigentur. Nam etiamsi sacrificiũ offeratur ad Deum placandum etiam indignis, tamen aliquando maiora sunt hominum demerita, quàm vt Deus vno, vel altero sacrificio placari possit: siquidem, vt diximus, finitus ac limitatus est Missæ valor.

CAPVT SEXTVM.

Sacrificium Missæ omnibus viuentibus prodest.

TErtia sequitur quæstio, pro quibus sacrificium Missæ offerri debeat, aut possit: Sunt autem sex hominum genera, de quibus dubitari posse videtur. Alij enim adhuc viuunt, alij mortui sunt: qui viuunt, aut sunt membra corporis viua, aut mortua, aut nullo modo, id est, aut sunt iusti, aut peccatores, sed fideles, aut deniq; impij, & infideles: eorum qui mortui sunt, alij in purgatorio, alij in cœlo iam degunt, alij etiam apud inferos æternis suppliciis addicti sunt.

Et de iis quidem, qui viuunt intra Ecclesiam, & de iis, qui sunt in gehenna, id est, de primis & vltimis, nulla controuersia est. Nam pro iis omnibus, qui sunt intra Ecclesiam, siue iusti, siue peccatores sint, Catholici omnes docent, sacrificium offerri posse, immò etiam reipsa quotidie offerri: dicimus enim in Canone, pro omnibus Orthodoxis, & Catholicæ, atque Apostolicæ fidei cultoribus nos offerre. Hæretici autem nihil habent peculiare, quod de hac re dicant.

Pro iis autem qui sunt in gehenna, certum est, sacrificium offerri non posse: neque id vlli aut hæretici, aut Catholici negant; nam damnatorum ad gehennam, & culpæ, & pœnæ sunt irremissibiles. Quare AVGVSTINVS ex professo docet, lib. 1. de origine animæ, cap. 9. & 11. sacrificium offerri non posse pro defunctis paruulis sine Baptismo. & in Enchiridio, cap. 109. & 110. dicit, nihil prodesse damnatis sacrificium, si pro eis offeratur. Sed de hac re plura diximus in 2. libro de purgatorio, cap. vltimo.

De iis qui viuunt, & extra Ecclesiam sunt, facilè res explicari potest. Nam INPRIMIS constat eis saltem indirectè sacrificium prodesse, & pro eis etiam indirectè offerri posse. Dum enim offerimus sacrificium pro Ecclesia Catholica propaganda, vnienda, purganda; quod certum est licere, simul indirectè offertur pro conuersione infidelium, & hæreticorum. PRÆTEREA in libris nostris Missalibus exstat Missa propria ad tollendum schisma: vbi licet pro Ecclesiæ pace sacrificium offeratur, tamen implicitè offertur pro schismaticis, vt videlicet conuertantur, DENIQVE in oblatione calicis, dum pro totius mundi salute orare iubemur; certè aliquo modo pro infidelibus etiam oramus.

DEINDE certum est, etiam ex natura rei, si nulla sit prohibitio Ecclesiæ, licere offerre pro eiusmodi hominibus. Nam sacrificium crucis pro omnibus fuit oblatum: cur igitur non possit etiam Missa pro omnibus offerri? DEINDE,

A in antiqua Ecclesia offerebatur pro Principibus, & Regibus, qui tamen erant omnes infideles: quod enim Apostolus ait, 1. Timoth. 2. *Volo igitur fieri orationes, &c.* communiter à Patribus exponitur de orationibus, quæ fiunt in sacrificio. Et CHRYSOSTOMVS expressè homil. 6. in hanc epistolam, dicit pro Rege gentili esse offerendum. Et TERTVLLIANVS in lib. ad Scapulam: *Sacrificamus*, inquit, *pro salute Imperatoris.* Et in lege veteri, vt suprà ostendimus, sacrificabatur pro vita Regis Darij, & filiorum, 1. Esdræ 6. & in 2. libro Machabæor. cap. 3. pro salute Heliodori gentilis. Præterea Clemens libro 8. constitution. cap. 18. docet, Apostolos obtulisse sa-

B crificium Eucharistiæ pro Regibus sui temporis, necnon pro Catechumenis, & pro reductione eorum, qui versabantur in errore. Et in Liturgia Iacobi fit expressa oratio pro extirpatione hæresum. Chrysostomus, & Basilius in Liturgia similiter orant pro toto orbe terrarum, & nominatim pro errantibus, vt reuocentur ab errore. Chrysostomus præterea libro 6. de sacerdotio, dicit Sacerdotem sacrificantem orare pro peccatis omnium hominum, vt illis Deus propitius fiat, & in homil. de Adam, & Eua dicit, Sacerdotes publicè orare pro infidelibus, hæreticis, Iudæis, Catechumenis, &c. In Ordine Romano, vbi describitur scrutinium tertium, quod agitur Feria 4. post IV. Dominicam

C Quadragesimæ, instituitur Missa propria pro Catechumenis, & infra actionem in illis verbis: *Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ, &c.* expressè additur eam offerri pro Catechumenis. Non igitur dubitari potest, quin absolutè liceat sacrificium offerre pro iis, qui sunt extra Ecclesiam.

Neque his repugnat, quod ait AVGVSTINVS, lib. 1. de orig. animæ, cap. 9. *Quis offerat sacrificium corporis Christi, nisi pro iis, qui sunt membra Christi?* Nam vt rectè respondit ad hanc obiectionem sanctus Thomas, in 4. distin. 12. quæst. 2. artic. 2. quæst. 2. ad 4. id intelligi debet de iis, qui sunt membra Christi, actu vel potentia: tũc enim offertur etiam pro membris Christi, quãdo offer-

D tur pro aliquibus, vt fiant membra Christi. Adde, quòd Augustinus non loquitur eo loco, nisi de defunctis: & quia defuncti aut sunt membra Christi actu, aut nullo modo, ideò absolutè dicere potuit, non posse offerri pro defunctis, nisi sint membra Christi.

Sed quamuis hæc ita se habeant, prohibuit tamen Ecclesia cap. A nobis, de sententia excõmunicationis, publicè orare pro excommunicatis, & consequenter pro hæreticis, qui sunt omnes excommunicati: proinde etiam prohibuit, sacrificium pro eis directè, & expressè offerri; sacrificium enim semper est publicum.

SED quæret aliquis, vtrum vbi Rex infidelis est, vt in Græcia, vbi Turca dominatur, & in India, in Iapone, apud Sinas, vbi Ethnici regnant,

liceat sacerdotibus, qui ibi sunt, expressè offerre pro Rege. RESPONDEO; Existimo licere, modò Rex ille non sit excommunicatus, vt sunt Reges hæretici; sed paganus, siue Ethnicus. Nam hæc traditio, immò & constitutio Apostolica est, vt paulò antè ostendimus; neque exstat, quod sciam, vlla Ecclesiæ manifesta prohibitio.

RVRSVS aliquis petet, vtrum liceat hoc tempore sacrificium offerre pro hæreticorum, siue infidelium aliorum conuersione: ratio dubitandi est, quia tota Liturgia Latinæ Ecclesiæ, quæ nunc est in vsu, refertur ad fideles, vt patet ex precibus oblationis, tum extra, tum intra Canonem. RESPONDEO; Existimo id licere, modò nihil addatur ad Missam, sed solùm per intentionem sacerdotis applicetur sacrificium conuersioni infidelium, siue hæreticorum; id enim multi faciunt viri pij, & docti, quos reprehendere non possumus, neq; exstat expressa Ecclesiæ prohibitio. Tutissimum tamen est, quod alij faciunt, qui intentionem suam ita moderantur, vt directè intendant, offerre pro augmento, vnitate, & pace illius Ecclesiæ, quæ inter hæreticos, vel ethnicos conuersatur: qui enim ita offerunt, eundem habent effectum, quem superiores. Non enim potest augeri, & vniri, ac pacificari Ecclesia in illis locis; nisi conuertãtur infideles, aut hæretici: & simul horum intẽtio conformior est Ecclesiastico ritui, quàm superiorum.

CAPVT SEPTIMVM.

Sacrificium Missæ pro defunctis in purgatorio degentibus, ritè offertur.

DE mortuis duæ sunt cum hæreticis huius temporis controuersię. VNA de iis, qui sunt in purgatorio. ALTERA de beatis.

Quod attinet ad priorem, hæretici omnes in superiore controuersia nominati, & iisdem in locis, maximè detestantur sacrificia pro defunctis; nec tamẽ habent nisi leuissimum argumentum, quòd videlicet Christus dixerit: *Accipite & manducate*, cùm de vsu Eucharistiæ loqueretur; mortui autem neq; accipere, neq; edere valeant. Hoc enim argumentum, & Caluinus in Antidoto articulorum Parisiensium, & Kemnitius in 2. part. Examinis Concilij Tridentini in vlt. argumento, & alij passim obiiciunt; quod tamen nihil concludit. Nam quod mortui non manducent, probat eos non posse participare de carnibus sacrificij, non autem probat non posse eos participare fructum sacrificij: siquidem Iob, pro absentibus filiis, & Iudæi pro Rege Babylonis similiter absente, non inutiliter sacrificabãt. Et Dominus cùm ait: *Accipite & manducate*, loquebatur iis, quibus Sacramentum porrigebat, non autem iis omnibus, pro quibus sacrificium offerebat: nam ibidem habemus, sanguinem Domini oblatum pro illis, & pro multis.

Nos igitur certissimam veritatem confirmare aggrediamur. PRIMO ex Testamenti veteris consuetudine, & ex ipsa Scripturæ auctoritate. Nam in 2. libro Machab. cap. 12. Iudas Machabęus iussit offerri sacrificium pro peccatis mortuorum: & Scriptura hoc factum laudans, apertè dicit: *Sancta, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.*

Scio quid aduersarij respondere soleant, librum non esse Canonicum, sed hæc est antiqua cantilena, & à nobis duobus in locis refutata, lib. 1. de verbo Dei, & lib. 1. de purgatorio. Sed esto, non esset liber Canonicus; quis tamen negauerit historicum esse antiquissimum, & bonæ fidei, non minus quàm Iosephum, aut Sallustium? Quod igitur narrat, de facto Iudæ, & Hebræorum consuetudine in sacrificiis pro mortuis offerendis, nulla caussa est, cur putetur non esse verum; nam si idem Iosephus narraret, aut quiuis alius bonæ fidei auctor, nemo non crederet. Habemus igitur, vt minimùm, illam fuisse Ecclesiæ antiquæ consuetudinem; quam bonam, & laudabilem fuisse vel ex eo probatur, quod neq; à Christo, neq; ab Apostolis, neq; ab vllo Concilio, vllisue doctoribus, nisi Ecclesiæ hostibus, fuerit reprehensa. ADDE, quòd Augustinus, quem sanè tutius sequimur, quam Caluinum, libro de cura pro mortuis, cap. 1. & lib. de origine animæ, cap. 11. ex hoc loco probat, defunctis prodesse sacrificia pro eis oblata.

SECVNDVM argumentum sumimus ex consuetudine Ecclesiæ Catholicæ vniuersæ. Nam vt scribit Epiphanius in compendiaria doctrina, & Augustinus libro de cura pro mortuis, cap. 1. & vlt. & sermon. 34. de verbis Apostoli; Ecclesia vniuersa in sacrificio Missæ pro defunctis orat. Id quod etiam patet ex omnibus Liturgiis, Iacobi, Clementis, Basilij, Chrysostomi, Ambrosij, & ceteris. Ac denique patet ex Conciliis omnium prouinciarum, in quibus fit mentio sacrificij pro defunctis, tanquam recepti, & vsitati. Vide pro Africa Concilium III. Carthaginense, cap. 29. & IV. cap. 79. pro Hispania Bracarense I. cap. 34. & 39. pro Gallia Cabilonense, vt habet can. Visum est, de consecrat. dist. 1. pro Germania, VVormatiense cap. 10. pro Italia Concilium VI. sub Symmacho. pro Græcia, cap. 69. capitulorum ex Græcis Synodis collectorum à Martino Bracarensi Episcopo. Ex quo refellitur mendacium Kemnitij; Kemnitius enim in 3. parte Examinis Tridentini Concilij in tractatu de purgatorio, scribit consuetudinem sacrificandi pro mortuis, fuisse quidem alicubi, sed non in tota Ecclesia.

TERTIVM argumentum sumitur ab Apostolica traditione. Nam constat hunc ritum sacrifi-

candi pro peccatis mortuorum, ab Apostolis ad nos manasse: id enim apertè docet Rabanus lib. 2. de Instit. Clericorum, cap.44. & ante eum Isidorus lib.1. de officiis diuinis, cap.18. & ante Isidorum CHRYSOSTOMVS hom.69. ad populum Antiochenum: *Non temerè*, inquit, *hæc ab Apostolis sancita fuerunt, vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio: sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, multam vtilitatem*. Idem habet hom.3. in epist. ad Philipp. Idem docent Gregorius Nyssenus, & alij, quos citat Damascenus in oratione pro defunctis. Idem apertè colligitur ex Liturgia Iacobi, qui Apostolus fuit, & Clementis, qui ea scripsit, quæ ab ore Apostolorum accepit.

Deniq; idem probatur ex regula S. Augustini lib.4. de Baptismo, cap.24. quæ est, vt id certissimè credatur ex Apostolica traditione descendere, quod in omni Ecclesia seruatur, nec in aliquo Concilio institutum, sed semper seruatum, & retentum est. Talem autem esse hunc ritum, negari non potest. Nam in omni Ecclesia seruari, iam suprà ostendimus, in nullo autem Concilio institutum, sed semper seruatum fuisse, patet ex testimoniis antiquissimis Patrum eorum, qui omnia Concilia præcesserunt, vbi fit mentio de sacrificiis pro defunctis. Primum enim Concilium, in quo mentio huius rei habetur, est Carthaginense III. quod celebratum est circa annum Domini CD. XVII. At sacrificij pro defunctis meminit Eusebius Cæsariensis lib.4. de vita Constantini, qui fuit centum annis antiquior Concilio Carthaginensi; meminit etiam Tertullianus in libro de corona militum, qui fuit ducentis annis eo Concilio antiquior; meminit deniq; Clemens lib.8. constit. cap.19. qui trecentis annis idem Concilium præcessit.

Ad hoc argumentum multum laborat, vt respondeat Kemnitius loco citato, ac PRIMVM fatetur Chrysostomum dicere, hunc ritum ab Apostolis esse institutum. DEINDE falsam esse Chrysostomi sententiam conatur ostendere. PRIMO, quia in nulla diuina Scriptura reperitur ista Apostolica constitutio. SECVNDO, quia Hieronymus, & Gregorius dicunt solam orationem Dominicam adhibuisse Apostolos ad consecrationem. TERTIO, quia Tertullianus de corona militis, scribit hunc ritum ex consuetudine fluxisse.

AT nos etiamsi solum Chrysostomum haberemus, mallemus illi, quàm Kemnitio credere: plus enim multò valet illius auctoritas, quàm omnia huius argumenta. Nam quod dicit in Scripturis id non reperiri, quis negat? Neque enim nos ad Scripturam, sed ad traditionem non scriptam Apostolorum referimus hanc eorum constitutionem: & ad eiusmodi traditiones certò inuestigandas, valet regula S. Augustini.

Quod ex Hieronymo, & Gregorio allegatur, partim est verum, partim falsum, & totum im-

A pertinens: verũ est Gregorium id dicere, sed falsum quòd à Hieronymo idem dicatur. Hieronymus lib.3. contra Pelagianos, dicit Christum Apostolos docuisse, vt in sacrificio Eucharistiæ recitarent orationem Dominicam, sed non dicit eam solam. Est autem totum impertinens, tum quia poterant Apostoli primo tempore solam orationem Dominicam adhibere post consecrationem, deinde alio tempore addere alias preces; tum etiam quia sine vlla certa prece poterant offerre sacrificium pro defunctis; ad hoc enim sola interior mentis intentio abundè sufficit.

Quod denique addit Kemnitius de Tertulliano, ex eodem auctore refellitur. B TERTVLLIANVS enim non dicit hunc ritum sacrificandi pro mortuis ex consuetudine primùm fluxisse, sed ex consuetudine retentum, & confirmatum, quod ex Apostolica traditione descenderat: *Traditio*, inquit, *est auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix*. Adde, quòd Tertullianus non loquitur de sacrificio pro defunctis absolutè, sed de sacrificio annuo. Quare potuit fieri, vt illud annuum ex aliquorum consuetudine manarit: sed hoc ipsum est argumentum, iam tunc vsu receptum, vt pro defunctis sacrificaretur. Et quamuis non apertè dicat Tertullianus, traditionem hanc esse Apostolicam, tamen neque id negat: & ex regula Augustini colligitur necessariò esse Apostolicam.

C QVARTVM argumentum sumitur ab hæresi Aërij, quæ publicè in Ecclesia damnata fuit. Aërius enim docebat non esse pro mortuis sacrificium offerendum; quam hæresim cùm Ecclesia antiqua, quę etiam aduersariorũ testimonio vera Ecclesia erat, damnauit, simul omnes Lutheranos, & Caluinistas damnauit.

Pupugit hoc argumentum valde Philippum, & ideo in Apologia Confessionis Augustanæ in disputatione de vocabulis Missæ prope extrema, mendacij medicamentum vulneri adhibendum curauit: *Falsò*, inquit, *citant aduersarij contra nos damnationem Aërij, quem dicunt propterea damnatum esse, quod negauerit in Missa oblationem fieri pro viuis, & mortuis*. Et infrà: D *Epiphanius testatur Aërium sensisse, quod orationes pro mortuis sint inutiles: id reprehendit; neque nos Aërio patrocinamur*. Hæc ille: vbi duo insignia mendacia sunt.

VNVM quod Lutherani non patrocinentur Aërio neganti orationes pro mortuis esse vtiles. Nam quis, quæso, Lutheranorum non oppugnat purgatorium? quis non irridet orationem pro mortuis?

ALTERVM, quod Aërius negauerit orationes, non autem oblationes pro defunctis; quod mendacium disertis verbis Epiphanij, Augustini, & Damasceni, trium sanctissimorum testium confutabitur. EPIPHANIVS hæresi 75. subobscurè indicat Aërium negasse commemorationem mortuorum inter sacra mysteria, sed in alio

libro

libro qui inscribitur Anacæphalæosis, id est, recapitulatio omnium hæresum, sic ait: *Aërius multa contra Ecclesiam docuit, fide quidem existens Arianus perfectißimus, verùm amplius docet, non oportere offerre pro iis, qui obdormierunt.* AVGVSTINVS in libro de hæresibus, cap. 53. dicit Aërium propria dogmata addidisse, & inter ea primo loco numerat, orare, vel offerre pro mortuis oblationem non oportere. DAMASCENVS in lib. de centum heresibus: *Negat*, inquit, *Aërius quidquam esse pro mortuis offerendum.*

QVINTVM argumentum sumitur à probatissimorum Patrum testimoniis Græcorum, & Latinorum. TERTVLLIANVS in lib. de corona militum: *Oblationes*, inquit, *pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus.* Similia habet in libro de Monogamia, & in exhortatione castitatis, & in 2. libro ad vxorem.

CYPRIANVS lib. I. epistol. 9. *Episcopi*, inquit, *antecessores nostri, religiosè considerantes, & salubriter prouidentes censuerunt, ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec pro dormitione eius, sacrificium celebraretur.*

EVSEBIVS Cæsariensis libro 4. de vita Constantini, cap. 71. ex versione Christophorsoni, scribit Constantinum consequutum quod optauerat, vt sepeliretur in Basilica Apostolorum, & iam frui communione orationum, quæ ibi funduntur, & mystici sacrificij.

CYRILLVS Hierosolymitanus catechesi 5. mystagogica: *Maximum*, inquit, *esse credimus animarum iuuamen, pro quibus offertur obsecratio sancti illius, & tremendi, quod in altari positum est, sacrificij.*

AMBROSIVS lib. 2. epist. 8. ad Faustinum de obitu sororis: *Itaque*, inquit, *non tam deplorandam, quàm prosequendam orationibus reor, nec mœstificandam lachrymis tuis, sed oblationibus animam eius Domino commendandam.* Vide orationes de obitu Theodosij, Valentiniani, & Satyri, in quibus omnibus se pro animabus eorum sacrificaturum pollicetur.

EPHREM in testamento suo, quod exstat in I. tomo Surij, rogauit, sacrificium altaris pro anima sua offerri. EPIPHANIVS in compendiaria doctrina, ponit inter dogmata Ecclesiæ, orare pro defunctis, & pro eisdem perficere diuinum cultum, & mysteriorum dispensationem. CHRYSOSTOMVS iam suprà citatus est, cuius sunt apertissima testimonia homil. 69. ad populum, & homilia 3. in epistolam ad Philippens.

AVGVSTINVS in singulis ferè tomis operum suorum huius ritus meminit; tomo I. li. 9. Confession. cap. 12. & 14. tomo II. epist. 64. ad Aurelium. tomo III. in Enchiridio, cap. 110. tomo IV. lib. de cura pro mortuis, cap. 18. tomo V. lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 9. tomo VI. lib. de sancta Virginitate, cap. 45. tomo VII. lib. de origine animæ

A primo, cap. 9. & 11. tomo IX. tractat. 84. in Ioan. tomo X. serm. 17. & 34. de verbis Apostoli.

POSSIDIVS in vita B. Augustini scribit, pro eius morte sacrificium Deo fuisse oblatum. Vide Gregorium lib. 4. Dialogor. cap. 55. & Theophylactum in cap. 12. Lucæ, & Damascenum in oratione pro defunctis, & Bedam lib. 4. hist. cap. 22. & lib. 5. cap. 13.

Ex his testimoniis cognosci potest, quàm sint leuia, & inepta quæ aduersarij ad Patrum testimonia respondere solent. Aliqui enim contendunt nos non habere nisi testimonia Gregorij, & recentiorum, ad probandum sacrificium pro defunctis: ita Melanchthon in Apo-

B logia Confeßionis Augustanæ, in art. de Missa.

Alij concedunt nos habere testimonia etiam Augustini, & Epiphanij, sed non antiquiora: ita Kemnitius in 3. parte Examinis loco citato. AT nos citauimus plurimos Patres, non solùm Gregorio, sed etiam Augustino, & Epiphanio antiquiores, vt Ambrosium, Ephrem, Nyssenum, Cyrillum, Eusebium, Cyprianum, Tertullianum.

Alij contẽdunt Patres loqui de sacrificio precum, aut eleemosynarum, non de sacrificio corporis Domini, cùm dicunt offerre sacrificium pro defunctis: ita exponit loca Tertulliani & Cypriani Kemnitius loco citato, & loca Augustini Georgius Maior in refutatione prophana-

C tionis Cœnæ. AT falluntur apertißimè. Nam Cyprianus lib. I. epist. 9. citata, dicit sacrificium celebrari pro defunctis in altari. Augustinus autem distinguit tria, quæ offeruntur pro defunctis, & omnia dicit prodesse, eleemosynas, preces, & sacrificia, vt in Enchirid. cap. 110. & serm. 34. de verbis Apostoli, & libro de cura pro mortuis, cap. 18. Item dicit offerri pro mortuis sacrificium precij nostri, lib. 9. Confess. cap. 12. & sacrificium corporis, & sanguinis Domini, lib. I. de orig. animæ, cap. 9. & 11. & sacrificium mediatoris, q. 2. ad Dulcitium; & sacrificium altaris, lib. de cura pro mortuis, cap. 18.

SED Kemnitius occurrit, ac dicit, in celebratione quidem Eucharistiæ consueuisse comme-

D morari mortuos, sed non in eum finem, vt oblatio Eucharistiæ esset propitiatio pro peccatis mortuorum; verùm vt eo tempore adhiberetur confeßio, & testificatio illius articuli: *Communionem Sanctorũ*, vt nimirum profiteamur ad corpus Christi, & Ecclesiæ pertinere tum viuentes, tum mortuos.

AT hoc est merum figmentum. Nam Cyrillus, Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, & alij citati, clarè dicunt, multum prodesse animabus defunctorum ad refrigerium, sacrificium Eucharistiæ: & AVGVSTINVS in Enchirid. cap. 110. vtitur voce propitiationis, cùm ait: *Pro non valde malis, propitiatio est.* Et deniq; idem Augustinus, vbicunque agit de hac re, semper distinguit sanctos præcipuè Martyres, ab aliis fidelibus

defunctis,

defunctis; ac dicit vtrosque in sacrificio altaris commemorari, sed Sanctos vt ipsi pro nobis orent, alios autem vt nos pro illis oremus. At si solùm ea commemoratio, testificatio esset communionis, & societatis, eodem modo omnes commemorarentur. Vide loca Augustini tract. 84. in Ioannem lib. de sancta Virginitate, cap. 45. & serm. 17. de verbis Apostoli.

CAPVT OCTAVVM.

Sacrificium Missæ rectè celebrari pro Sanctis.

EX iis, pro quibus sacrificium offerri potest, soli supersunt Sancti, qui iam in cœlo cum Christo regnant. Et quoniam aduersarij, & Kemnitius maximè, mira fraude statum quæstionis inuoluunt, & nobis affingunt, quæ nunquam somniauimus. PRIMO explicanda erit diligenter Ecclesiæ sententia; & aperiendus status quæstionis. DEINDE probanda veritas. VLTIMO respondendum ad obiectiones.

Quod ad PRIMVM attinet, Ecclesiæ sententia his tribus capitibus continetur. PRIMO; Sacrificia non prosunt Sanctis ad culpæ vel pœnæ remissionem, nec ad gratiæ vel gloriæ essentialis augmentum. Hoc certum est apud Catholicos, neque de eo contentio est vlla cum hæreticis. Quare S. Augustinus tract. 84. in Ioannem, & serm. 17. de verbis Apostoli, & alibi, monet in sacrificio memoriam fieri Sanctorum, sed non orari pro illis. Et idcirco cùm in nostra Liturgia petimus, vt oblatio Sanctis prosit ad gloriam, non tam oramus pro Sanctis, quàm pro nobis: petimus enim à Deo gratiam ita sanctè, piè, deuotè, rectè sacrificium offerendi, vt meritò Sancti inde gaudere possint, & gloria illis coram hominibus accedat. Et similiter cùm Cyprianus, Cyrillus, Epiphanius, Augustinus, & Chrysostomus, quos infrà citabimus in probatione primæ propositionis, dicunt sacrificium offerri pro Apostolis, & Martyribus; non intelligunt offerri pro eorum salute, sed pro eorũ honore.

SECVNDO; Sacrificium nõ offertur Sanctis, & proinde neque templa, neque altaria eriguntur Sanctis, licet in eorum memoriam ista omnia fieri possint, vt mox dicemus. Hoc habetur expressè in Concilio Tridentino, sess. 22. cap. 3. & apud AVGVSTINVM lib. 8. de ciuit. Dei, cap. 27. vbi sic legimus: *Nos Martyribus non constituimus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia.* Quæ verba citat Kemnitius, pagina 818. & subiungit impudenti mendacio: *Atqui hoc in Papatu, & factum est, & adhuc defenditur.* Sed poterat eodem modo in Augustinum mentiri, ac dicere. Atqui hoc tempore Augustini fiebat, & ab ipso defendebatur. Nam in quo sensu Augustinus negat altaria, templa, & sacrificia Sanctis, & nos pariter negamus: & ta-

A men in alio sensu cum eodem Augustino, templa, altaria, & sacrificia Sanctis attribuimus. Negat Augustinus, & nos cum illo, sacrificia offerri Sanctis, & proinde templa, & altaria erigi, vt in iis sacrificetur Sanctis: at concedit, & nos cum eo pariter concedimus, sacrificia offerri in memoriam Sanctorum, & proinde templa, & altaria erigi in Sanctorum memoriam; vnde etiam templa, & altaria, in quibus soli Deo sacrificatur, passim ab Augustino dicuntur memoriæ Sanctorum.

Probantur hęc omnia ex ipsius Augustini verbis. Nã loco citato à Kemnitio li. 8. de ciuit. Dei, c. 27. ita AVGVSTINVS explicat quod dixerat, B Sanctis non constitui templa, & sacrificia: *Quis audiuit aliquando fidelium, stantem sacerdotem ad altare dicere in precibus; Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane, cùm apud memorias eorum Deo offeratur?* Et lib. 20. contra Faustum, cap. 21. *Nulli Martyrum,* inquit, *quamuis in memorias Martyrum, constituimus altaria. Quis enim Antistitum in locis Sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit; Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? Sed quod offertur, Deo offertur, qui Martyres coronauit, apud memorias eorum, quos coronauit.* Porrò templa dedicari Sanctis in eo sensu, quem diximus, patet ex eodem Augustino lib. 1. de ciuit. Dei, cap. 1. *Testantur,* inquit, *hoc Martyrum loca, & Apostolorum Basilicæ.* & lib. de cura pro mortuis, cap. 1. meminit Basilicæ S. Felicis. Vide te- C stimonia plurima variorum Patrum de templis Sanctorum in nostro lib. 3. de Sanctis, cap. 4.

TERTIO; Sacrificium Missę non est per se institutum tanquam ad finem proprium, & pręcipuum, ad Sanctos honorandos, vel inuocandos. Hoc asserimus contra calumnias Kemnitij, qui pag. 810. dicit Catholicos docere Cœnam Dominicam institutam esse, vt in eius celebratione implorentur Sancti, &c. Nos enim fatemur, sacrificium Missæ per se institutum ad Deum colendum, & propitiandum: & verum sacrificium futurum, etiamsi nulla in eo fieret Sanctorum memoria. Quare solùm secundariò, & consequenter existimamus ad sacrificium pertinere Sanctorum cultum, & inuocationem: nam ex eo D quod aguntur Deo gratiæ in sacrificio ꝓ victoriis Sanctorum, consequitur honor Sanctorum; & quia eos hoc modo honoramus, consequitur etiam vicissim, vt ipsi sint nostri memores in cœlo, & pro nobis orent. Atq; id vel ex ipsa nostra Liturgia intelligi potest: Nam in ea nusquam directè Sancti inuocãtur, nisi bis, aut ter in aliquo versiculo, & in confessione, quę pręmittitur ante Missæ introitum: alioqui ipsa oblatio expressè dirigitur ad solum Deum; similiter Collectæ tam publicæ, quàm secretæ, & omnes Canonis orationes diriguntur ad Deũ, nullæ ad Sanctos. At si Missa esset instituta per se ad cultum, & inuocationem Sanctorum, certè directè Sancti inuocarentur in ipso Canone, vt inuocantur in Litaniis.

Non

Non igitur est status quæstionis, quem proponit Kemnitius; An Cœna Domini sit instituta ad cultum, & inuocationem Sanctorum; sed an repugnet institutioni Cœnæ Domini, vt in eius celebratione fiat memoria Sanctorum, & consequenter honorentur, & inuocentur Sancti, siue directè, siue indirectè. Et quidem Catholici omnes affirmant vtrumque, id est, non solùm non repugnare institutioni, vt in sacrificio nominentur Sancti cum honore, sed nec etiam vt inuocentur. Quæ duo tum ex Concilio Tridentino, sess.22.cap.3.tum ex ipsa Liturgia manifesta sunt. At Kemnitius illud primum admittit consuetum fuisse in antiqua Ecclesia, & vtcunque tolerari posse; secundum autem vult ad manifestam prophanationem Cœnæ Domini pertinere, & aduersa fronte pugnare cum institutione Dominica, idque non tam apertè, quàm palpabiliter. Quare nos vtrumq; breuiter confirmabimus.

Quod igitur ad SECVNDVM attinet, statuo has propositiones.

PRIMA: *Non repugnat institutioni Cœnæ Domini, vt in ea nominentur, & honorentur Sancti.* Probatur PRIMO ex Apostolo 1. Timot. 2. vbi iubet fieri orationes, & gratiarum actiones in sacrificio Missæ (nam de hoc sacrificio locum illum exponunt veteres, vt suprà ostendi) pro omnibus, & maximè pro Regibus; vult igitur Apostolus in Missa non solùm supplicari Deo pro accipiendis beneficiis, sed etiam agi gratias pro acceptis. Est autem beneficium singulare, quod fratribus nostris Deus eam gratiam contulerit, vt mundum, & Satanam superauerint, & post eam victoriam gloria, & honore eos coronauerit: quare licitum erit, vel potius dignum, & iustum, vt sacrificium offeramus ad agendas Deo gratias pro victoria, & triumphis Sanctorum, & per hoc etiam Sanctos ipsos in sacrificio cum honore, & exultatione nominemus.

SECVNDO probatur testimonio omnium Liturgiarum, Iacobi, Clementis, Basilij, Chrysostomi, & aliorum; nam in omnibus nominantur Sancti, idque non semel.

TERTIO probatur ex Patribus. Nam CYPRIANVS lib.3.epistol.6.petit annotari, & ad se scribi diem mortis Martyrum singulorum, vt possit nominatim in die anniuersario passionis eorum, pro eis sacrificium facere. EPIPHANIVS hæres. 75. & CYRILLVS catechesi 5. mystagogica apertè scribunt, in sacrificio nominari Apostolos, & Martyres. CHRYSOSTOMVS hom.21.in Acta, non solùm nominari dicit, sed affirmat ingentem esse honorem Sanctis, quòd nominentur Domino præsente, dum horrendum illud sacrificium peragitur. AVGVSTINVS in lib. de sancta Virginitate, cap.45.& alibi frequenter dicit, Sanctos nominari in sacrificio; & præcipuè lib.22.de ciuit.Dei, cap.10. *Ad quod sacrificium*, inquit, *suo loco, & ordine nominantur.*

A QVARTO probatur ex vtilitate huius instituti: prodest enim PRIMVM ad protestandam communionem Sanctorum. Nam sacrificium corporis Christi veri, nomine totius corporis mystici offertur, & offerri debet: proinde sicut nominantur viuentes Pontifices, Reges, & multi alij, ita etiam mortui nominari debent, siue in purgatorio sint, siue in cœlo; omnes enim ad idem corpus pertinent. Accedit quod vt Augustinus scribit lib.10.de ciuit.Dei, cap.6.& lib.22. cap.10. in sacrificio altaris significatur sacrificium generale, quo vniuersum corpus Christi mysticum, id est, tota redempta ciuitas offertur Deo per Christum Sacerdotē magnum: & quia
B ad compagem huius corporis pertinent etiam Sancti, qui sunt in cœlo; ideo etiam illi suo ordine in sacrificio altaris nominandi sunt.

ALIA vtilitas est, excitatio sanctæ æmulationis: quam vtilitatem attingit S. AVGVSTINVS lib.8. de ciuit.Dei, cap.27. Nam reddens rationem, cur in memoriam, & apud memorias Sanctorum dicantur sacra, sic ait: *Vt ea celebritate, & Deo vero de illorū victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atq; palmarum eodem inuocato in auxilium ex eorum memoriæ renouatione adhortemur.*

SECVNDA propositio: *Non repugnat institutioni Cœnæ Domini, vt in ea inuocentur Sancti, eo modo, quo ab Ecclesia Catholica inuocari solent.* Explico; tribus modis Sancti in sacrificio Missæ inuocari possunt.
C VNO modo per ipsam oblationem, ita vt eis oblatio offeratur; ipsa enim oblatio tacita quædā, sed efficacissima est inuocatio; & hoc modo non inuocat Sanctos Ecclesia in Missa, nec inuocare posset sine peccato idololatriæ, vt diximus.

SECVNDO modo per precē ad eos directam, vt cùm dicimus: *Sancte Petre, ora pro me*; & hoc modo non inuocantur Sancti in Missa, vt suprà diximus, nisi obiter, in versiculis post lectionē, idq; solùm in vna, vel altera Missa: qui tamen modus nihil habet absurdi. Nam si licet à viuentibus petere, vt nos iuuent orationibus suis, dum tam sublimi fungimur ministerio, vnde etiam dicimus in Liturgia: *Orate fratres*; cur non liceat idem à Sanctis petere? Sed nō est opus nunc de ista re
D disputare, quia nec aduersarij istos articulos oppugnant, qui canuntur in Missa Catechumenorum, quæ non est propriè sacrificium: in Missa autem fidelium, quæ incipit ab oblatione, nunquam ita directè Sancti inuocantur.

TERTIO modo per preces ad Deum directas, vt cùm à Deo petimus, vt intercedentibus Sanctis nos iuuet; & hoc modo in Missa tum in Canone, tum extrà inuocantur Sancti: atque hoc est quod reprehendunt aduersarij, & ideo hoc solum probandum est.

Probatur PRIMO ex Patribus. CYRILLVS catechesi 5.mystagogica, explicans ritum sacrificij Missæ: *Cùm hoc sacrificium*, inquit, *offerimus, mentionem facimus eorum, qui ante nos obdormierunt; primùm Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum,*

rum, vt Deus orationibus illorum, & deprecationibus, suscipiat preces nostras. BASILIVS in Liturgia post consecrationem, memoriam faciens Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, sanctæ Dei genitricis, & omnium Sanctorum: *Vt,* inquit, *assiduas preces pro nobis tibi offerant, eóque memoriam illorum celebramus, vt quando nobis ipsi parum fidimus, memoria, & legatione illorum protecti, per eos audeamus ad te accedere, atque tremendo hoc, & sacro munere defungi.* CHRYSOSTOMVS in Liturgia: *Honorabilium,* inquit, *incorporalium supercœlestium S. Ioannis præcursoris & Baptistæ, sanctorum gloriosorum Apostolorum, Sancti huius, cuius memoriam agimus, & omnium Sanctorum tuorum; quorum supplicationibus, respice nos Deus.* Et infrà: *Stabili,* inquit, *nostros gressus precibus, & supplicationibus sanctæ Deiparæ, & semper Virginis Mariæ, & omnium Sanctorum.* AVGVSTINVS tract.84.in Ioan. *Ideo quippe,* inquit, *ad ipsam mensam non sic eos (Martyres) commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, vt etiam pro eis oremus; sed magis vt orent ipsi pro nobis.* Idem habet serm.17. de verbis Apostoli.

SECVNDO probatur ratione. Nam Sancti sine vllo dubio pro nobis in cœlo orare possunt, & orant; ergo bonum est à Deo petere, tum vt Sanctos pro nobis orare faciat, tum vt illos pro nobis orantes exaudiat, quæ duo in Missa petuntur. Consequentia apertissima, & certissima est. Nam si vnum ex mediis nostræ salutis est, Sanctorum oratio, cur non liceat à Deo petere, vt per hoc medium nos adiuuet? Et si licet petere, vt per bonos doctores, & pastores in terris nos dirigat, doceat, tueatur, cur non licet etiam petere, vt idem faciat per Angelorum & Sanctorum suffragia? Et si licet Deum rogare, vt excitet eos qui hîc viuunt, ad orandum pro nobis, eosque exaudiat, cur non idem licet in Sanctis?

Antecedens autē huius argumenti fusè probatum est à nobis in 1. lib. de Sanctis; nec aduersarij multum de hac re contendunt. Nam etiamsi pertinacissimè negent inuocandos esse à nobis Sanctos, quia non credunt illos audire posse nostras preces; tamen illos in genere sollicitos esse pro Ecclesia, & orare posse, atque etiam reipsa orare, fatentur Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ, articulo de inuocatione Sanctorum, Brentius in Confessione VVirtembergensi, cap. de inuocatione Sanctorum, Kemnitius in 3. parte Examinis Concilij Tridentini, Caluinus quoq; lib.3. Institut. cap.20. §.21. & 24. non repugnat huic sententiæ, tametsi ægrè ad eam admittendam adduci se patiatur. Et sanè id negari non potest, nisi negetur inprimis Scriptura, quæ 2. Machab. vlt. testatur Hieremiam, & Oniam defunctos orasse pro populo, & Apocal.5. describuntur viginti quatuor seniores in cœlo offerre incensum, quo Ioannes ipse exponit significari orationes Sanctorum: nisi etiam negetur vnitas corporis Ecclesiæ, vel communio Sanctorum, quam in symbolo Apostolico

A confitemur. Si enim vnum corpus sumus, & alij aliorum membra, certè inuicem solliciti esse debemus: ea enim est membrorum natura, vt Apostolus docet 1. Corinth.12. Denique Augustinus quæst.108. in Exod. dicit Martyrum orationibus propitiari Deum peccatis populi sui. & q. 149. dicit, Sanctorum meritis nos releuari posse apud Deum, quando mala nostra merita nos grauant.

Restat, vt Kemnitij obiectionibus respondeamus. PRIMO sic argumentatur pagina 810. *Christus dicit; Hoc facite non in Sanctorum, sed in mei commemorationem. Et præterea ideo corpus, & sanguinem suū nobis tradit in Cœna, vt adituri thronum gratiæ, miseri-*
B *cordiam consequamur per merita vnicæ oblationis Christi: ergo prophanatur Cœna Domini cùm à Deo petitur, vt per merita, & preces Sanctorum, in omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio.*

RESPONDEO; Christus nusquam dixit; Hoc facite non in Sanctorum, sed in mei commemorationem; neque dixit: Hoc facite in mei solius commemorationem: quare non potest rectè colligi; Ergo repugnat institutioni Cœnæ, Sanctorum commemoratio. Præterea etiamsi Dominus dixisset; Hoc facite in mei solius commemorationem; adhuc nihil aduersarij obtinerent: loquitur enim Dominus non de qualibet commemoratione, sed de ea, qua per mysterium Cœnæ repræsentatur ipsius passio, & mors; quo ge-
C nere commemorationis non solet, nec potest Ecclesia Sanctorum memoriam in Missa facere: non enim Eucharistia est symbolum passionis Sāctorum, sed Christi solius. Alia igitur est memoria Sanctorum, quam in sacrificio celebramus: nimirum enim Sāctos nominamus, vt pro eorum victoria Deo sacrificium gratiarū actionis offeramus, vt suprà diximus.

Ad aliam partem argumenti respondemus, aliter per Christi intercessionem, & merita, & aliter per Sāctorum merita, & preces nos à Deo misericordiam exspectare, ac petere. Nam per Christi merita immediatè à Deo misericordiam petimus: ipse enim solus est immediatus intercessor noster apud Deum. Per Sanctorum autem
D merita, & preces à Deo misericordiam petimus, eodem Christo mediante: nam & ipsi cùm pro nobis orant, per Christum orant. Itaque sicut nostra oratio pro nobis ad Deum, non est superuacanea, nec iniuriam Christo facit, licet ipse sit apud Deum aduocatus noster, quia nos per illum pro nobis Deum oramus: ita Sanctorum preces pro nobis non sunt vel superuacaneæ, vel in Christi iniuriam, licet Christus sit noster aduocatus, quia ipsi per Christum petunt. Et sicut Sancti pro nobis Deum orare possunt, non obstante Christi intercessione; ita & nos possumus ab eis petere, vt pro nobis orent, & à Deo petere, vt illos ad orandum impellat, & orantes exaudiat, non obstante Christi intercessione.

Secvnda obiectio ex Augustino, qui lib. 22. ciuit. cap. 10. dicit, in administratione Cœnæ Dominicæ à sacerdote Sanctos quidem nominari, nullo modo autem à sacerdote inuocari.

Respondeo; Verba Avgvstini Kemnitius si citasset, fraudem suam etiam nobis tacentibus, omnibus patefecisset. Hęc autem sunt illius verba: *Vni Deo, & Martyrum, & nostro sacrificium immolamus: ad quod sacrificium, sicut homines Dei, qui mundum in eius confeßione vicerunt, suo loco, & ordine nominantur: non tamen à sacerdote, qui sacrificat, inuocantur. Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamuis in memoria sacrificet eorum, quia Dei sacerdos est, non illorum.*

Vides hîc Primo, Augustinum non dicere: *In administratione Cœnæ Domini*, sed *in sacrificio quod immolamus*; & bis, terúe repetere, sacerdotem sacrificare Deo sacrificium, non Cœnam administrare. Secvndo vides, Augustinum apertissimè dicere, sacrificium fieri in memoriam Sanctorum, & Sanctos in eo nominari: quod non solùm est contra horum sectariorum nouitates, qui in sua Cœna nullam Sanctorum mentionem faciunt, sed est expresè contra Kemnitium, qui paulò antè disputabat Christum dixisse, Hoc facite, non in Sanctorum commemorationem. Tertio vides, Augustinum, cùm is negat Sanctos inuocari, loqui de inuocatione per sacrificium, id est, de oblatione, quæ, vt suprà diximus, est efficacissima inuocatio: nam formaliter loquitur, cùm ait: *Non tamen à sacerdote, qui sacrificat, inuocatur.* vt patet ex verbis sequentibus: *Deo quippe, non ipsis sacrificat, quia Dei sacerdos est, non ipsorum.*

Quod autem Augustinus non neget, posse ac debere Sanctos inuocari in Missa, eo modo, quo facit Ecclesia Catholica, patet ex tract. 84. in Ioannem à nobis suprà citato, vbi dicit, Sanctos ad mensam Domini commemorari, non vt nos pro eis oremus, sed vt ipsi orent pro nobis. Ex his apparet, quàm inaniter propter locum Augustini Kemnitius exultauerit, & quam immeritò, & procaciter Synodũ Tridentinam Thaidem Babylonicam appellauerit.

Tertia obiectio ex historia antiquitatis; colligit autem Kemnitius hoc modo progressum antiquitatis. Primo dicit, in primitiua Ecclesia morem fuisse, vt annua memoria Martyrum solenniter celebraretur in ipsis locis, vbi corpora Martyrum sepulta erant: idque probat ex epistola Ecclesiæ Smyrnensis apud Eusebium lib. 4. histor. cap. 15. Secvndo dicit, progressu temporis id accessisse, vt corpora Sanctorum sub ipsis mensis ponerentur: & probat ex Ambrosio lib. 10. epist. 85. Tertio dicit, in orationibus Ecclesiæ factam fuisse memoriam Martyrum, quia Ecclesia orabat, vt aliquando consors fieret in vita æterna ipsorum Martyrum: id quod ex epistola suprà citata Smyrnensium probat. Atque hæc tria dicit esse secundum vsum purioris Ecclesiæ, & Scripturæ consentanea. Qvarto dicit, tempore Augustini ortas esse opiniones peregrinas, & vitiosas de singularibus Martyrum pro suis cultoribus intercessionibus, de meritis, & operationibus Martyrum. Qvinto dicit, Augustinum has opiniones in medio reliquisse, tanquam nec veteres, nec certas: id quod probat ex lib. 22. ciuit. cap. 10. & de cura pro mortuis, cap. 16. Sexto dicit, Augustinum paulatim cœpisse aliquid tribuere his opinionibus; sed Hieronymũ, Basilium, Nazianzenum audaciores fuisse in hac quęstione. Septimo dicit, postremis temporibus, fabricatũ esse articulum fidei de patrociniis, & meritis Sanctorum, & quod horribilius est, ipsam actionem Cœnæ Domini, eò detorqueri cœptam.

Ex hac longa narratione Kemnitius simplicioribus persuadere nititur, rem esse nouam, & à Papistis confictam, de inuocatione Sanctorum in sacrificio Missæ. At si quis paulò attentius rem expendat, ex hac ipsa disputatione Kemnitius, & eius sodales apertissimè refelluntur. Nam prima illa Tria capita, quæ fatetur aduersarius fuisse in puriore Ecclesia, & esse consentanea Scripturæ, contra nos nihil faciunt, cùm non contineant aliquid contrarium nostræ doctrinæ: at contra aduersarios maximè faciunt cùm sint omnino contraria scriptis, & factis ipsorum. Ipsi enim nec celebrant Sanctorum memoriam apud Sanctorum reliquias; nec Martyrum corpora sub sacra mensa reponunt, sed eiiciunt potius; nec denique in precibus, & mysterio Eucharistiæ vllam Sanctorum mentionem faciunt: quare testimonio Kemnitij, concludimus, Kemnitium, & eius sodales recessisse ab vsu primitiuæ purioris Ecclesiæ, sacris literis consentaneo.

Qvartvm caput falsum est, & ex sexto refelli potest. Nam si Basilius, Nazianzenus, & Hieronymus sequuntur eas opiniones de intercessionibus, & meritis Sanctorum, vt habet caput sextum: non igitur cœperunt illę opiniones Augustini ætate, vt habet cap. quartum; nam ætas Augustini posterior est Basilij, & Nazianzeni ætate. Adde, quòd sententia Ecclesiæ de inuocatione Sanctorum, non cœpit etiam Basilij ętate, sed longè antiquior est. Nam Evsebivs Basilio antiquior lib. 13. præparat. Euangel. cap. 7. *Vota,* inquit, *Sanctis facimus, quorum intercesßione apud Deum non parum iuuari nos profitemur.* Et Irenævs Eusebio antiquior li. 5. contra hæreses: *Vt virginis Euæ,* inquit, *virgo Maria fieret aduocata.*

Qvintvm caput cõtinet manifestum mendacium, & imposturam. Nam Augustinus in locis à Kemnitio citatis, non relinquit in medio tanquam rem incertam, an Sancti nos iuuent, sintque nostri intercessores; & aduocati, & vt tales, à nobis inuocandi; sed solùm quomodo nos iuuent, quando miracula apud eorum sepulchra fiunt. Ambigit enim Augustinus, an id

fiat opera Angelorum, an per ipsos Martyrum spiritus, an alio modo; atque hoc in medio relicto, asserit rem esse indubitatam, quod à Sanctis iuuentur, qui illos inuocant. Nam libro 22. de ciuitate Dei, cap. 8. probat hoc ipsum innumerabilibus fermè exemplis, quæ certissima esse affirmat.

SEXTVM caput non eget alia refutatione; nescio enim quis non videat, quantum præiudicium caussæ suæ Kemnitius fecerit, cùm tam apertè reprehendere ausus est quatuor illos Ecclesiæ Græcæ, & Latinæ columnas, Basilium, Nazianzenum, Hieronymum, & Augustinum.

SEPTIMVM caput falsissimum esse patet ex testimoniis à nobis citatis, Cyrilli, Basilij, Chrysostomi, & Augustini, qui apertissimè scribunt, in sacrificio altaris peti à Deo Sanctorum intercessiones. Quanto enim mendacio postremis temporibus fabricatum fuisse fingitur, quod ante annos M.CC. in vsu Ecclesiæ Catholicæ fuit?

CAPVT NONVM.

De Missis priuatis.

SEQVITVR cōtrouersia de Missa priuata, de qua post Lutherum scripserunt Brentius in Confessione VVirtembergensi, cap. de Eucharistia, & Kemnitius in secunda parte Examinis, pagina 858. & sequentibus, & Philippus tum in Confess. August. tum in Apologia in articulo de Missa. Quam controuersiam ita tractabimus, vt PRIMVM doceamus sex modis posse Missam dici priuatam, & omnibus modis esse licitam. DEINDE obiectiones aduersariorum refellamus.

Igitur PRIMO dici potest Missa priuata ratione loci; quæ enim celebrantur in priuato aliquo oratorio, seu sacello, dici possunt priuatæ, si comparentur ad eas, quæ celebrantur in publico templo. Ac de his non est magna controuersia: nam etiamsi aduersarij eas Missas odiosè traducant, & angulares per contumeliam vocent; tamen habemus de his exempla manifestissima antiquitatis. Nam inprimis Dominus primam Missam instituit, ac celebrauit in priuata domo: & Apostoli initiò frangebant circa domos panem, Actorum 2. ac deinde sancti Pontifices tempore persequutionis, non in domibus tantùm priuatis, sed etiam in cryptis, & foraminibus terræ sacra faciebant: immò sanctus Lucianus in carcere sacrificauit, & suo ipsius pectore pro altari vsus est, cùm iaceret onustus catenis, nec erigere seipsum posset. Refert id Nicephorus libro octauo historiæ, capite 31.

Nec solùm ob persequutiones, sed etiam aliis

A de caussis aliquando veteres in priuatis locis sacrificia offerebant. Gregorium NAZIANZENVM in exigua cellula extructo oratorio sacra fecisse ibidem, Sozomenus testatur, lib. 7. hist. cap. 5. quem locum Kemnitius etiam citat. Sanctus AMBROSIVS, teste Paulino in vita ipsius, in domo clarissimæ cuiusdam fœminæ ab ea rogatus, sacrificium obtulit. Sanctus AVGVSTINVS libro vicesimo secundo, de ciuitate Dei, capite octauo, testatur quendam è suis presbyteris in domo rustica sacrificium corporis, & sanguinis Domini obtulisse. THEODORETVS in hist. religiosa, cap. 20. scribit, se in cellula Maris anachoretæ sacra mysteria celebrasse. GREGO-

B RIVS hom. 37. in Euangelia, scribit Cassium Narniensem Episcopum, virum sanctissimum, aliquando in Episcopij oratorio Missam celebrasse, quod videlicet ad Ecclesiam morbo impeditus descenderè non valeret. & lib. 5. epist. 43. ad Ioannem Syracusanum Episcopum, iubet vt nō prohibeat in domo Venantij patritij Missas celebrari. S. IOANNES Eleemosynarius, vt in eius vita scribit Leontius, cùm populum de Ecclesia egredi videret, quo tempore sacra celebrabat, ad illos conuersus ait: *Ego filij propter vos ad Ecclesiam descendo, nam mihi ipse in Episcopio Missas facere poteram.* Denique (vt alia exempla prætermittam) Ioannes DAMASCENVS in historia de Barlaam, & Iosaphat, scribit beatum Barlaam presbyterum

C fuisse, & in sua cellula, solo præsente Iosaphat, Missæ sacrificium offerre solitum.

SECVNDO Missa priuata dici potest à tempore; vt publica sit, quæ festis diebus, priuata, quæ profestis celebratur. Et quanquam aduersarij non nisi raro admodum, ac ferè solùm in Dominicis, aut maioribus festis sacram Cœnam faciunt; tamen non apertè reprehendunt vsum Missæ quotidianæ: & certè nullo modo reprehendi potest. Nam INPRIMIS, ideo iuge sacrificium appellatur, Danielis. 12. quia iugiter, & quotidie celebrari deberet.

DEINDE negari non potest, quin olim singulis diebus in multis locis Missæ celebrarentur. Nam CASSIVS singulis diebus Missam ce-

D lebrabat, teste Gregorio loco citato, homilia 37. AVGVSTINVS epistola vicesima tertia, dicit Christum semel in cruce immolatum, omni die in Sacramento populis immolari. CHRYSOSTOMVS homilia tertia in epistolam ad Ephes. scribit, quotidianam oblationem suo tempore fieri solitam. HIERONYMVS in caput primum ad Titum dicit, sacerdotes quotidie pro peccatis populi, ac suis sacrificare. HYPPOLITVS Martyr in orat. de Antichristo, scribit Christum in die Iudicij dicturum: *Venite Pontifices, qui preciosum corpus meum quotidie immolastis.* Denique sanctus ANDREAS, vt in eius historia legimus, singulis diebus agnum immaculatum sacrificabat. Sed neque de hac re iam aduersarij multum laborant.

TERTIO

TERTIO dici potest Missa priuata à fine, quia nimirum pro aliquo particulari homine, vel negotio celebretur, vt pro hoc vel illo defuncto; pro ista, vel illa necessitate. Et quidem si Missa aliqua vni soli applicaretur, excludendo omnes alios homines, tum verè priuata dici posset: sed talis nulla est, aut fuit vnquam in Ecclesia. Nam omnis Missa offertur à Ministro publico, & publico nomine pro tota Ecclesia, tum quæ in terris, tum quæ in cœlis, vel in purgatorio est: nam horum omnium in qualibet Missa mentio habetur. Si autem Missa applicetur vni peculiariter, sic tamen vt non excludantur ceteri; tum priuata Missa dici poterit, & erit, si comparetur ad alias, quæ nulli particulari applicantur.

Neque dubium est, eiusmodi Missas priuatas fuisse in vsu antiquæ Ecclesiæ, & licitas esse. Nam in Testamento veteri sacrificia fiebant plurima pro particularibus. Leuitici quarto & quinto præscribuntur sacrificia pro sacerdote, pro principe, pro quolibet priuato, pro synagoga. Iob. 1. habemus sacrificium pro filiis Iob. & Iob. 42. sacrificium pro amicis Iob. 2. Machab. 3. pro Heliodoro.

In Testamento nouo Missæ in natalitiis Sanctorum, quas suprà defendimus, omnes erant priuatæ hoc tertio modo: & habemus insigne exemplum, præter ea quæ suprà allata sunt, apud Bedam libro quarto historiæ, cap. 14. vbi sancti Apostoli Petrus, & Paulus cuidam apparentes, iusserunt Missas celebrari in die sancti Oswaldi Regis, in memoriā eiusdem sancti Oswaldi, & visionem illam fuisse verissimam manifestè patuit ex mirabili euentu rerum, quas iisdem Apostoli futuras prædixerant. Pari ratione Missæ pro defunctis, vt plurimùm particulares erant, & priuatæ: sic enim scribit AVGVSTINVS de obitu matris suæ libro nono Confess. ca. 12. *Cùm offeretur pro ea sacrificium precij nostri, iam iuxta sepulchrum posito cadauere, &c.* Denique sacrificium illud à presbytero eiusdem Augustini oblatum pro liberatione domus à dæmonum vexatione, libro vicesimo secundo, de ciuitate Dei, cap. 8. & alia id genus, sine dubio priuata erant, nec reprehendi possunt, nisi tota antiquitas reprehendatur.

QVARTO Missa priuata dici potest à paucitate eorum qui intersunt; vt dicatur publica, quæ fit coram populo, qualis est Missa quæ dici solet Parochialis, vel Conuentualis, quæ non celebratur, nisi populus adsit: priuata autem, ad quam non exspectatur populus, sed pro arbitrio sacerdotis habetur, siue multi adsint, siue pauci. Has Missas ita priuatas aduersarij non raro reprehendere solent. Certè Philippus in Apologia Confess. accersit hinc inde argumenta, vt probet, non debere fieri nisi vnam Missam, nimirum eam cui populus intersit: tamen alij ex aduersariis non volunt de hac re contendere.

A Nam Brentius in Confess. VVirttemberg. cap. de Eucharistia, contentus est, vt Missa celebretur si duo vt minimùm adsint, vnus qui consecret & ministret Sacramentum, & alter cui porrigatur. Et hoc ipsum probant testimonia allata pro Missis priuatis ratione loci; & de his Missis priuatis loquitur S. Gregorius libro 4. epist. 43. ad Castorium, vbi prohibet in Monasterio fieri Missas publicas, ne, vt ipse dicit, in secessibus seruorum Dei fiant conuentus populares. Ex quo loco colligitur Missas publicas vocari, quibus interest populi multitudo; priuatas autem, quæ sine conuentu populi intra Monasteria, vel alibi celebrantur.

B Quare fallitur apertissimè Melanchthon in Apologia Cōfess. cùm dicit, ante Gregorij tempora nullam fieri mentionem priuatarum Missarum. Nam si apud Gregorium priuatæ Missæ censentur, quæ celebrantur absque populi conuentu, vt ex hoc loco perspicuum est; Missa priuata erat, quæ dicta est à presbytero Augustini in domo rustica, ipso teste lib. 22. ciuit. cap. 8. & ab Ambrosio in domo cuiusdam matronæ Romæ, teste Paulino, & à Theodoreto, in cellula S. Maris, & à Luciano in carcere; immò ab Apostolis cùm circa domos frangebant panem, vt suprà citauimus: Et ab ipso Christo, qui non conuocauit populum, sed tantùm primarios discipulos duodecim.

C QVINTO Missæ priuatæ dici possunt, quæ dicuntur in eodem templo, eodem die, præter vnam. Nam vna tantùm solet esse Missa publica, & solennis, quæ dicitur in summo altari; ceteræ quæ dicūtur in minoribus altaribus eodem die, priuatæ dici possunt, licet multi interdū adsint auditores. Et quidem hanc multiplicationem Missarum valde oderunt, ac reprehendunt omnes aduersarij. Sed nos probamus licitam esse, PRIMVM ex Testamento veteri, in quo plurima offerebantur sacrificia eodem die, & loco.

SECVNDO multi erant in eadem Ecclesia sacerdotes: nam tempore S. Cornelij Papæ Romæ erant quadraginta Presbyteri, vt ipse scribit ad Fabium, teste Eusebio lib. 6. hist. cap. 33. ac deinceps semper magis, ac magis creuit sacerdotum

D multitudo. Multi autem quotidie celebrabant: ergo vel omnes alij cessabāt à sacrificio offerendo, vel multi eodem die, & loco sacra faciebant. Fuisse autem, qui quotidie sacrificium offerret, dubitari non potest; id enim perspicuum est ex testimoniis suprà citatis, vbi egimus de Missa priuata ex parte temporis.

TERTIO idem probat testimonium suprà allatum ex Beda, lib. 4. histor. cap. 14. ibi enim Apostoli præcipiunt in die S. Oswaldi celebrari Missas per omnia Monasterij oratoria. Simile est quod scribit Eusebius lib. 4. cap. 45. de vita Constantini, Episcopos inuitatos ad templi dedicationem, incruentis sacrificiis Deo oblatis, diem festum celebrasse.

QVARTO idem probat antiquissima consuetudo, quæ est in Ecclesia, vt in die natalis Domini singuli sacerdotes Missæ sacrificium ter offerant, cuius ritus meminit Gregorius in homilia de natali Domini, & ante eum Telesphorus in epistola decretali. Quod si potest vnus sacerdos vno in loco ter sacrificium eodem die offerre, cur non poterunt multi singula offerre sacrificia?

QVINTO idem probat altarium multitudo in eadem Ecclesia. AMBROSIVS epistola 33. *Irruere in altaria, &c.* & loquitur de vna Basilica. GREGORIVS lib.5. epist.50. ad Palladium, scribit in vna Ecclesia tredecim altaria fuisse. & GVLIELMVS Abbas in vita S. Bernardi lib.1. cap.12. in Ecclesia Monasterij S. Bernardi fuisse tria altaria, vnum in memoriam B. Virginis, alterum S. Laurentij, tertium S. Benedicti. Vide etiam Petrum Damiani initio vitæ sancti Romualdi. Quorsum autem tot altaria, si semel tantùm in die sacrificium offerri poterat in vna Ecclesia?

DENIQVE PROSPER in libro de prædictionibus dimidij temporis, cap.6. scribit, bis intra paucas horas vno in loco sacrificium oblatum. LEO epist. 81. ad Dioscorum, monet vt Alexandriæ seruetur Romanus ritus de iterando sacrificio eodem die.

VLTIMO priuata Missa dici posset, in qua solus sacerdos communicat: & hæc est Missa priuata, de qua potissimùm aduersarij altercantur, & quam nullo modo admittunt. Sed eam licitam esse, probatur PRIMO ratione Concilij Tridentini, sess.22. cap.6. quæ talis est. Missæ, in quibus solus sacerdos communicat, etiamsi priuatæ dici possent, ratione communicantium Sacramentaliter, tamen absolutè non priuatæ, sed publicæ & communes sunt; ergo non debent vt priuatæ reiici, & damnari. Antecedens probatur à Concilio dupliciter. PRIMO, quia in eiusmodi Missis sæpe multi communicant spiritualiter, proinde fructus est publicus, & communis: & per hoc etiam Missa est ex hac parte publica, & communis. SECVNDO, quia sacerdos publicus est Minister, & pro tota Ecclesia sacrificium offert.

Hanc totam rationem refellere conatus est Kemnitius pag.868. & sequentibus: sed non tam rationem Concilij refutauit, quàm se mendacem, & ineptum demonstrauit. PRIMO, miratur cur Concilium audeat vocare has Missas communes, & negare esse priuatas, cùm per multas annorum centurias sint à Catholicis appellatæ priuatæ, & cùm apud Gregorium in registro crebra sit mentio priuatæ Missæ; & cùm Glossa in Canonem, & hoc attendendum, de consecrat. dist.1. eas priuatas appellet.

ATQVI hoc totũ est mendacium: nam apud Gregorium nusquam exstat vocabulum Missæ priuatæ. Exstat quidem semel vocabulum Missæ publicę lib.4. epist.43. sed vt suprà diximus, non

A vocat publicas Gregorius, in quibus communicatur, sed in quibus adest populi multitudo: & iis opponit Missas, in quibus non adest populus, siue in iis communicent aliqui, siue nulli. Eodem modo accipitur vocabulum Missæ publicę, & peculiaris, seu priuatæ in Canone, & in glossa citata.

SECVNDO, Kemnitius oppugnat argumentum Concilij ductum à spirituali Communione: & quia nõ poterat negare spiritualem Communionem, affingit nouo mendacio ipsi Concilio, quod affirmauerit per spiritualem Communionem satisfieri institutioni, & præcepto Christi de sumenda Eucharistia.

B SED nihil eiusmodi in Concilio reperitur: immò sess.13. can. 9. Concilium docet teneri fideles adultos saltem semel in anno ad Communionem Sacramentalem, nimirum, vt eo modo satisfaciant Christi institutioni, & præcepto.

TERTIO, oppugnat alterum argumentũ Concilij, sumptum ex eo quod sacerdos est publicus Minister, ac dicit argumentum non valere, quoniam Minister verbi, est etiam publicus Minister, & tamen non potest concionari nisi populo præsente; & qui baptizat est publicus Minister, & tamen non potest baptizare nisi aliquis adsit baptizandus.

SED hæc sunt meræ ineptiæ. Aliter enim est sacerdos Minister publicus sacrificando, aliter
C concionando, & Sacramenta ministrando. Nam sacrificando dirigit actionem suam ad Deum pro populo; concionando, & Sacramenta ministrando, dirigit actionem suam ad populũ propter Deum.

Et hinc nascitur ALIA ratio ex natura sacrificij. Nã si aduersarij concederent Missam non solùm esse Sacramentum, sed etiam sacrificium, fortasse in hac re facilè conuenirent: siquidem ad sacrificium, vt sacrificium est, nihil refert, si multi, vel pauci, vel nulli intersint aut communicent, cùm sacrificium offeratur Deo pro populo; potest enim sacerdos pro populo offerre, etiamsi populus nec adsit, nec communicet. Et confirmatur ex lege veteri; cùm enim sacrificia
D offerebantur pro peccato, nihil inde manducabat is, pro quo offerebatur, vt patet Leuit.6. & 7. & tamen illi proderat. Et confirmatur rursus à simili: nam sacrificium simile est orationi, vt suprà diximus, immò est quædam realis, & efficacissima oratio. Porro orationem prodesse ei, pro quo fit, etiamsi ille non adsit, nec sciat quid agatur, certum & exploratum est.

TERTIO probatur ex consuetudine veterum. Nam etiamsi nusquam expressè legamus à veteribus oblatum sacrificium sine Communione alicuius, vel aliquorum, præter ipsum sacerdotem: tamen id possumus ex coniecturis facilè colligere. PRIMA coniectura ex Concilio NANNETENSI, cap. 30. quod citatur ab Iuone in decreto parte 3. cap. 70. vbi iubentur presbyteri

non

non celebrare soli Missam, nisi habeant saltem vnum secū, qui respondeat. Ex quo intelligimus quosdam planè solos celebrare solitos Missæ sacrificium; & proinde sine cōmunicantibus. Item ex Concilio TOLETANO XII. can. 5. vbi grauiter reprehenduntur quidam sacerdotes, qui sacrificium offerentes non cōmunicabant: *Quale erit*, inquit Concilium, *illud sacrificium, cui nec ipse sacrificans participasse dignoscitur?* Quæ verba satis apertè indicant, in eiusmodi sacrificio nullum omnino fuisse, qui communicaret; & tamen Concilium non requirit, nisi vt sacerdos ipse communicet: proinde admittit tanquam rata, & vt apparet, vsitata sacrificia, in quibus solus communicat sacerdos. Est autem hoc Concilium ante annos circiter CM. celebratum.

SECVNDA coniectura. Quidam initiabantur sacris absq; vlla certa procuratione animarum, qui proinde nō poterant vlli Sacramentum administrare, & tamen sine dubio Missas celebrabant. Exemplum habemus in S. Paulino Nolano, qui presbyter ordinatus fuit, vt ipse scribit epist. 6. ad Seuerum, in sacerdotium Domini, sed nulli certæ Ecclesiæ alligatus.

TERTIA cōiectura. Plurimi sacerdotes quotidie celebrabant, vt suprà ostendimus, & tamen populus in multis locis rarò admodum communicabat, vt vel ex illa querimonia CHRYSOSTOMI cognosci potest, quæ habetur hom. 3. in epist. ad Ephes. *Frustrà*, inquit, *habetur quotidiana oblatio, cùm nemo sit, qui simul participet.* Et homil. 17. in epist. ad Heb. scribit, plurimos tantùm semel in anno ad Sacramenti Communionem accessisse. AMBROSIVS etiam lib. 5. de Sacramentis cap. 4. dicit, Gręcos post annū communicare solere.

QVARTA coniectura. Multa sacra fiebant pro caussa ita particulari, vt non sit vllo modo verisimile, ministratam fuisse Cōmunionem in eiusmodi sacris: vt exempli caussa, cùm scribit Augustinus lib. 9. Confess. cap. 12. oblatum sacrificium pro matre sua, cadauere iuxta sepulchrum constituto; & cùm scribit lib. 22. ciuit. cap. 8. vnum è suis presbyteris sacrificium obtulisse in domo rustica, ad eandem domū à malignorum spirituum vexatione liberandam. Sed aduersariorum argumenta soluamus.

CAPVT DECIMVM.

Soluuntur argumenta contra Missas priuatas.

PRIMA obiectio Kemnitij in 2. parte Exam. pag. 862. (nam quæ ipse fabulatur de origine Missæ priuatæ, quia nullo argumento probauit, omitto) sumitur ex illis verbis Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem.* Iubet enim Christus, vt faciamus quod ipse fecit: ipse autem non solùm consecrauit, sed etiam dedit Sacramentum iis, qui aderant manducandum; quare consecrare, & non distribuere, est ipsam Cœnam Domini prophanare.

RESPONDEO; Iussit Dominus fieri quod ipse fecit, sed pro loco, tempore, personis: ea enim est vis affirmatiuorum præceptorum. Et sine dubio non iussit Sacramentum dispensari inuitis, aut indignis. Quare si fortè nulli sint, qui velint, aut possint cōmunicare; nō tenemur Sacramentum ministrare, nec tamen ideo prohibemur à celebratione cessare.

DICES; Si licet diuidere actiones, quas Dominus exemplo suo coniunxit, & Sacramentum aliquando consecrare, & nemini ministrare: licebit etiam consecrare, vel ministrare, & non sumere. RESPONDEO; Non est eadem ratio omnium illarum actionum. Nam consecratio & cōsummatio, de essentia sacrificij sunt, ideo nullo modo possunt omitti: at dispensatio, nec est de essentia, nec de integritate, sed solùm affirmatiuo Domini pręcepto necessaria; & ideo facienda quidē est, sed pro loco & tēpore, vt diximus.

SECVNDA obiectio. Apostolorum Synaxis describitur Act. 2. per fractionem panis; ergo distributio, & dispensatio Sacramenti fuit in vsu primitiuæ Ecclesiæ in celebratione Cœnæ Domini.

RESPONDEO; Nihil verius dici potest: sed non inde sequitur nō posse vnquam sacrificium sine dispensatione offerri. Nam & apud nos in tēplis omnibus celebratur Synaxis cum dispensatione Sacramenti, & tamen non ideo damnantur sacra, quæ in priuatis oratoriis, vel sacellis sine tali dispensatione celebrantur.

TERTIA obiectio. B. Paulus 1. Cor. 10. describens ritum Cœnæ Domini, apertè scribit, corpus Domini communicari, & distribui fidelibus, & fideles participes esse mensæ Domini, nō spectando vnum manducantem, sed manducando.

RESPONDEO; Apostolus eo loco nō describit ritum Cœnę Domini, vt declaret quid sit ipsa celebratio huius mysterij, vel in quo præcipuè cōsistat, sed tantùm vt ostendat, eos qui Eucharistiam sumunt, participes esse mensæ Domini, & socios Christi fieri: quemadmodum fiunt socij dæmoniorum, & participes sunt altaris idolorum qui scienter manducāt idolothyta. Ex quo non sequitur, Missam sine Communione populi esse illicitam, vel eos, qui Missæ intersunt, & non communicant, nihil vtilitatis capere. Nam ista affirmans ꝓpositio verissima est, & ex Paulo colligitur, Qui reipsa Eucharistiam manducat, cum Christo coniungitur: ista autem negans falsa est, nec habetur in Paulo, Qui non sumit reipsa Eucharistiam, sed solo voto ac desiderio, nullo modo cum Christo iungitur, aut frustrà interest sacrificio.

QVARTA obiectio. Apostolus 1. Cor. 11. opponit inter se Dominicam Cœnam; & priuatam Cœnam; & quidem ita, vt confirmet, vbi priuata

Cœna agitur, ibi non posse Dominicam Cœnam celebrari. Definit autem priuatam Cœnam, vbi quis priuatim, quod Cœnæ Dominicæ est, manducat, & præoccupat non simul participantibus aliis: & dicit non dissimile esse, ac si instrueretur talis cœna, vbi vnus saturaretur, alter verò cogeretur esurire: *Hic certè locus tanquam fulmen*, inquit Kemnitius, *prosternit priuatas Pontificiorum Missas, in quibus solus sacerdos celebrans Sacramentaliter cõmunicat: & clarissima est Chrysostomi sententia in illum Pauli locum: Quod Dominicum est, priuatum fecerunt; Cœna enim Domini debet esse communis, &c.*

RESPONDEO; PRIMVM cùm Paulus opponit Cœnam Domini cœnæ priuatæ, non loquitur de Eucharistia, sed de conuiuio, quod in Ecclesia olim in pauperum refrigerium fieri solebat: quod conuiuium vocat Cœnam Domini, vt Chrysostomus interpretatur, quia fiebat ad repræsentandam cœnam Domini vltimam cum discipulis; & etiam quia fiebat in loco sacro, & denique quia coniungebatur cum Eucharistiæ communicatione. Quod autem per Cœnã Domini intelligatur conuiuium illud, perspicuum est ex illis verbis: *Vnus esurit, alius autẽ ebrius est.* Non enim in communicatione Eucharistiæ poterat esuries, aut ebrietas inueniri, cùm illa sit cibus mentis, non ventris. Deinde idem patet, ex proposito Pauli. Vult enim ipse (Chrysostomo, & omnibus aliis exponentibus) Corinthios reprehendere, quod non amplius cõuiuia illa faciant, sicut oportet, sed diuites seorsim & lautè conuiuentur, pauperes autem etiam seorsim, & vix ad satietatem reficiantur: hunc autem abusum reprehendit illis verbis: *Iam non est Dominicã Cœnam manducare; vnusquisq; enim suam cœnam præsumit, &c.* Hoc est; Vestra ista conuiuia, vt nunc celebrantur, non repręsentant amplius Cœnam Dominicam. Dominus enim simul cum discipulis in eadem mensa accubuit, etiamsi ipse Dominus, illi serui essent; vos autẽ fratres vestros, quòd pauperes sint, à mensa vestra excluditis, &c. Quæ omnia ad conuiuia illa pertinent, non ad Eucharistiam: nam quod attinet ad Eucharistiam, omnes ęquè sobriè, & ęquè lautè epulabantur, cùm omnibus daretur corpus Dominicum in modica specie panis. Itaq; totum argumentum Kemnitij in æquiuocatione laborat.

SECVNDO, etiamsi B. Paulus de Eucharistia loqueretur, cùm cœnam communem priuatæ opponit, vt Theodoretus, & aliqui alij veterum ꝓbabiliter docent: nihil inde colligi posset pro aduersariis. Paulus enim reprehendit cœnam priuatam, à qua excluduntur alij, non ad quam non coguntur. Porro Missæ nostræ non excludunt communicantes; immò vt Concilium Tridentinum affirmat sess. 22. can. 6. optat Ecclesia, vt in singulis Missis, qui adstant, cõmunicent; sed si nulli sunt qui communicare velint, nulla culpa est sacerdotis, nec potest reprehendi, quasi solus participare velit Cœnam Dominicam.

A QVINTA obiectio. In veteri Ecclesia semper in actione Cœnæ Domini fiebat distributio Sacramenti, vt patet ex descriptione omnium Liturgiarum, quæ apud Patres exstant.

RESPONDEO; Contrarium colligitur ex tam multis exemplis, quæ nos suprà attulimus. Porrò in Liturgiis fit mentio distributionis: quia vt diximus, semper fieri potest, ac debet Sacramẽti distributio in Missa, eorũ sacerdotum, qui curam animarũ ex officio gerunt, si sint aliqui parati ad communicandum. Sed non ideo cessandum est à sacrificio, si nulli sint, qui communicare velint.

B SEXTA obiectio. Commentum, quod celebratio Cœnæ Dominicæ prosit illis, qui non communicant, sed tantùm intersunt, & audiunt, & cum deuotione spectant quod sacerdos agit: nõ tantùm ignotum est antiquitati, sed seriò, & grauiter à veteribus reprehenditur CHRYSOSTOMVS hom. 3. in epist. ad Ephes. *Frustrà, inquit, habetur oblatio quotidiana, cùm nemo sit, qui simul participet.* Et infrà: *Quisquis mysteriorum consors non est, impudens, & improbus adstat.* Et rursum: *Si quis, inquit, ad conuiuiũ vocatus, manus quidem lauerit, & accubuerit, & tamen nihil ciborum gustauerit, nónne infert contumeliam cõuiuatori à quo fuerat vocatus? annón satius fuerit, eum qui talis est, prorsus non comparuisse? Audis*, subiungit Kemnitius, *non verba, sed fulmina contra Pontificiã persuasionem de spectaculo priuatarum Missarum.*

C RESPONDEO; Veteribus non fuisse incognitũ vsum assistendi Missæ sacrificio, & tamen in iis non communicandi Sacramentaliter, perspicuum est ex Concilio Agathensi ante M. annos celebrato. Nam can. 18. iubentur omnes laici saltem ter in anno cõmunicare, in Natali, Pascha, & Pentecoste: & tamen can. 47. iubentur iidẽ laici singulis diebus Dominicis Missæ interesse, idque vsq; ad sacerdotis benedictionem, quæ datur in fine Missę. Pręterea non dubitasse veteres, Missam prodesse adstantibus, licet non communicarent, certissimum est ex iis, quæ suprà diximus de Missis pro defunctis, & pro qualibet necessitate. Si enim Missa prodest defunctis, vt

D omnes Patres vno ore fatentur, necnon viuentibus, absentibus, ægrotis, iter facientibus, immò etiam infidelibus, & hæreticis, quantò magis proderit fidelibus præsentibus, & simul voto, ac desiderio offerentibus?

Ad locum Chrysostomi dico, illa verba: *Frustrà fit oblatio quotidiana*, non significare absolutè oblationẽ frustrà fieri, sed frustrà quatenus ordinatur ad Cõmunionem. Nam cùm celebratio Missę partim ordinetur ad sacrificium Deo offerendum, partim ad populum sacro illo pane reficiendum: cùm nulli sunt, qui cõmunicent, frustrà fit, quatenus ordinatur ad posteriorẽ finem, sed non fit frustrà quatenus ordinatur ad finem priorem. Itaq; Chrysostomus, etiamsi dicat frustrà fieri, non tamen propterea omittebat quo-

tidie sacrificare: quod certè fecisset, si absolutè frustrà fieri existimasset. A

Ad illud autē quod Chrysostomus dicit, melius esse non interesse sacrificio, quàm interesse, & non communicare, dico Chrysostomum, vt quędam alia, per excessum ita esse loquutū, cùm solū hortari cuperet homines ad frequenter, & dignè communicandum. Nam quia videbat excusare se homines à Cōmunione, quòd se indignos, & imparatos dicerent, ipse animaduertēs negligentiam, & desidiam totius illius damni caussam esse, vehemēter illos arguit, ac dicit, indignos etiam esse, qui simul cum ceteris orent, immò dignos, qui ab Ecclesia eiiciantur tempore sacrificij, quomodo eiiciuntur pœnitentes, & B Catechumeni; & melius facturos si nō venirent; & alia id genus, quæ certum est, dicta esse amplificandi gratia. Simile est, quod ait Apostolus 1. Corint. 6. *Contemptibiles qui sunt in Ecclesia, hos constituite ad iudicandum.* Non enim reuera iubet beatus Paulus, vt contemptibiles iudices constituantur: sed ita loquitur, quia cuperet in Ecclesia nullas esse lites, aut tam sapientes, & bonos esse omnes Christianos, vt etiam minimi sufficerent ad diiudicandas temporales controuersias.

Porrò Chrysostomum non fuisse in ea sententia, vt putaret nihil prodesse sacrificium iis, qui adsunt, & non communicant, dubitari non potest; tum ex tam multis locis suprà citatis, vbi scribit sacrificium prodesse defunctis, & viuen- C tibus absentibus; tum etiam ex homilia 3. de incomprehensibili natura Dei: vbi grauiter reprehendit auditores suos, quod finita concione recederent, & sacrificio non interessent. Vbi nihil de Communione dicit, cùm tamen sciret plurimos non communicare nisi rarissimè; sed tantùm hortatur vt maneant, & simul orent, ac spectent Christum, qui in mysteriis se ostendit.

SEPTIMA obiectio. In veteri Ecclesia prohibitas fuisse Missas priuatas, in quibus solus sacerdos communicat, testatur Chrysostomus homil. 18. in 2. ad Corinth. vbi scribit, in celebratione Eucharistię non fieri, sicut fiebat in Testamento veteri, vbi solus sacerdos quædam co- D medebat.

RESPONDEO; Chrysostomus eo loco in eo solùm ponit discrimen inter sacrificia Testamenti veteris & noui, quod in illis, aut solus sacerdos edebat victimas, aut ipse maiorē partem, populus minorem obtinebat ex immolatis: in his autem totam victimam sacerdos, & totam populus edit, idem videlicet, & integrum Christi corpus, & sanguinem. Sed nihil hoc facit contra Missas priuatas: quod enim nunc sæpe sacerdos solus victimam edat, non est culpa sacerdotum, aut natura sacrificij, sed populi negligentia.

OCTAVA obiectio. Canon decimus Apostolorum iubet excommunicari eos, qui non permanent in Ecclesia, vsque dum Missa peragitur, & non accipiunt sanctam Communionem: atque hic canon renouatur in Concilio Antiocheno, cap. 2. & exstat etiam decretum ANACLETI in epist. 1. & apud Gratianum, can. Peracta, de cōsecr. dist. 2. *Peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus: sic enim, & Apostoli statuerunt, & S. Romana tenet Ecclesia.* Ergo prohibitæ tunc erant Missæ priuatæ.

Respondeo; PRIMVM isti canones iubent, vt fideles communicent in Missa; sed non prohibent sacerdoti sacrificare, si populus non adsit, aut communicare nolit. DEINDE canon Apostolorum ita explicatur in Concilio Antiocheno, vt intelligamus non damnari eos, qui absolutè non cōmunicant, sed eos, qui certa de caussa, nimirum ob aliquā superstitionem, aut prauam opinionem auersantur sacram Communionem. Decretum autem Anacleti, si epistola eius consulatur, & nō solùm fragmentum, quod est apud Gratianum, solos obligat clericos Episcopo in diebus solennibus sacrificanti solenniter ministrantes: quocirca si die aliquo non solenni, aut sine aliorum clericorum solenni ministerio quis sacrificet, non cogitur ex hoc decreto Communionem dare. DENIQVE certum est, decreta ista, quæ sine dubio non diuini, sed humani iuris erant, si ad populum pertinebant, progressu temporis abrogata fuisse; constat enim tempore Ambrosij, & Chrysostomi, vt suprà citauimus, Græcos non nisi post annū communicare solitos esse.

NONA obiectio. Humbertus contra Nicetam scribit, imperfectam esse Missam, in qua non simul fit consecratio, fractio, seu distributio, & cōmunicatio: & VValfridus in lib. de rebus Ecclesiasticis, cap. 22. similiter docet illam esse legitimā Missam, in qua adsunt sacerdos, respondens, offerentes, & communicantes. Ad idem citantur duo decreta, vnum Soteris Papæ apud Gratianum, can. Hoc quoq;. de consecrat. dist. 1. alterum Concilij Nannetensis apud Iuonem parte 3. decreti, cap. 70.

RESPONDEO; Si Missa præcisè accipiatur pro sacrificio, perfectam, & legitimā esse constat, etiam sine communicantibus, modò sacrificiū à sacerdote consummatur: quia tamen, vt diximus, Missæ celebratio non solùm ad sacrificium Deo offerendum, sed etiam ad populum nutriendum spirituali pabulo ordinatur; propterea ex hac parte negari non potest, quin sit magis perfecta, & legitima Missa, vbi communicantes adsunt, quàm vbi desunt, & hoc solum volunt auctores citati. Porrò decreta illa Papæ Soteris, & Concilij Nannetensis ad rem non pertinent: non enim iubent, vt adsint qui communicent; sed tantùm vt adsint, qui sacerdoti respondeant. Vbi obiter NOTANDVM est mendacium Kemnitij: scribit enim Kemnitius, Concilium illud ridiculum iudicasse, muris,

& parietibus à sacerdote insusurrari, quæ ad populum pertinent. At Concilium non meminit populi, sed iubet, vt saltē vnus adsit, qui respondeat in Missa, ne videatur sacerdos parietibus dicere: *Dominus vobiscum;* & *Orate fratres.*

DECIMA obiectio. Ludibria sunt, quòd in Missa, in qua nulli communicāt, dicat sacerdos: *Quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus.* &, *Sacramenta, quæ sumpsimus.* Item, quòd hostia frangatur: fractio enim ad distribuēdum ordinatur, vt Augustinus docet in epist. 59. ad Paulinum.

RESPONDEO; Illa verba dicuntur in numero multitudinis, tum propter præsentes communicātes, si qui adsint; tum etiam propter eos, qui alibi communicant: cùm enim vnum corpus simus, non solùm præsentes, sed etiam absentes pro omnibus oramus. Simile est in oratione Dominica, quam quisque potest etiam solus in suo cubiculo recitare, & tamen ita composita est, ac si dicenda esset solùm à multitudine congregata.

Quod attinet ad fractionem, ea non solùm ad distribuendum, sed etiam ad significandum ordinatur. nam in Missa Chrysostomi fit cōfractio in quatuor partes in modum crucis, & vna ex illis particulis in calicem immittitur cum certa verborum recitatione: vt etiam Latini faciunt. Quare Kemnitius cùm cæremoniam fractionis ludibrium appellat, & apertè irridet; antiquam, & veram Ecclesiam, Græcam, & Latinam irridet. Atque hactenus de obiectionibus Kemnitij.

VNDECIMA obiectio, est Ioan. Brentij in Confess. VVirtembergensi, cap. de Eucharistia: vbi præter ea, quę illi sunt communia cum Kemnitio, facit hoc argumentum: *Christus instituit Cœnam suam, non vt esset priuata actio sacrificuli, sed communio totius Ecclesiæ: non igitur licitæ sunt priuatæ illæ Missæ, in quibus sacerdos sibi soli legit verba Cœnæ, & Eucharistiam consecrat.*

RESPONDEO; Missa Catholicorum nunquā est priuata actio sacerdotis, sed semper est communis toti Ecclesiæ, quia à communi ministro pro communi omnium vtilitate offertur: proinde semper est in Missa communio Ecclesiæ, si per communionem intelligas fructum communem sacrificij. Quod si per communionem intelligas Eucharistiæ manducationem: fatemur Christum instituisse Cœnam, vt esset simul & sacrificium, & communio, sed non iussisse vt illa duo nunquam separarentur, quasi non posset Deo sacrificium offerri, quando nulli adsunt, qui communicare velint.

DVODECIMA obiectio, est Philippi in Apologia Confess. Augustanæ in articulo de Missa, vbi producit epistolam quandam S. Francisci ad omnes fratres suos, in qua iubet vnam tantùm Missam vno in loco celebrari, etiamsi plures adsint sacerdotes.

RESPONDET Ioannes Eckius in Enchiridio, A epistolam illam non agnosci à fratribus Ordinis Minorum, pro vera S. Francisci epistola. Addit præterea, auctorem illius epistolæ loqui solùm de feria V. in Cœna Domini, non de aliis diebus; & sanè si epistola illa de quouis die loqueretur, falsum apertissimè contineret. Scribit enim auctor epistolæ, secundum vsum Romanæ Ecclesiæ vnicam Missam duntaxat vno in loco celebrari. At Honorius Papa III. qui sedit Romæ tempore sancti Francisci, cap. Cùm creatura, de celebratione Missarum, iubet non omitti anniuersaria sacra pro defunctis, ob festum, vel feriam occurrentem, sed vtraque sacra eodem die celebrari.

B VLTIMA obiectio est aliorum, quam recitat Eckius ex BASILIO in Psal. 115. prope finem, vbi dicit: *Non in latebris delitescens sacrificabo, sed publicum exhibebo tibi sacrificium.* Et infrà dicit, vnum esse altare Ecclesiæ. Et confirmatur ex Hieronymo in cap. 3. Amos, vbi dicit vnū esse altare in Ecclesia.

RESPONDET rectè Eckius, Basilium per sacrificium occultū intelligere sacrificium schismaticorum, qui se ab Ecclesia segregant, & in suis conuenticulis sacrificia offerre præsumunt. & ideo etiam vnum altare agnoscere, id est, vnum sacerdotium, vnum ritum, &c. Nam subiungit ibidem BASILIVS: *Audite qui Ecclesiam relinquitis, & in publicis domibus versati, miseras facitis corporis preciosi scissuras.* Et infrà: *Tu aram erigis ex aduerso altaris tibi à Patribus constituti.* C quemadmodum etiam Augustinus, Optatus, Cyprianus, & alij passim schismaticos describūt, cùm dicunt, quosdā erigere altare cōtra altare. Hieronymꝰ quoq; distinguit vnū altare Ecclesiæ à multis altaribus hęreticorū, quia vt ipse dicit, tot habent altaria, quot schismata. Alioqui multa fuisse in Ecclesia altaria materialia, suprà ostendimus ex Ambrosio, Gregorio, & aliis: vnde Tertullianus in libro de pœnitentia, ponit inter alias pœnitentium cæremonias, aris Dei aggeniculari.

CAPVT XI.

De genere linguæ.

D SEQVITVR controuersia de genere linguæ, an scilicet necessarium sit Missam vulgari lingua recitari: id enim contendunt aduersarij, & maximē Kemnitius in secunda parte Examinis, pag. 883. & sequentibus. Sed istam quæstionem maxima ex parte tractauimus partim libro 2. de verbo Dei, extremo, partim libro 2. de Sacramentis in generē, extremo. Nam tria quædam ad Missam pertinent. PRIMO, lectio Scripturarum, & publica oratio. SECVNDO, Sacramenti Eucharistiæ consecratio, & dispensatio. TERTIO, sacrificij oblatio. De lectione, & oratione disseruimus in libro de verbo Dei, loco citato: De Sacramenti consecratione, & dispensatione tracta-

tractatum est in libris de Sacramentis in genere, vt iam diximus: solùm igitur superest disputatio de ipsa sacrificij oblatione. A

Sed ea facillima est: nam INPRIMIS sacrificij oblatio magis in re, quàm in verbis consistit. Nam vt suprà diximus, illa actio, qua corpus Domini super altare ponitur ad Dei honorem, vera, ac realis oblatio est, etiamsi verbis non dicatur, Offero, vel offerimus. Porrò illa actio verba quidem aliqua necessariò requirit, nimirum verba consecrationis: sed illa verba non diriguntur ad instruendos auditores, sed ad elementum consecrandum, vt notum est. Elementum autem nullam linguam intelligit; quare impertinens est ad realem oblationem, B vtrum Missa dicatur lingua vulgari, vel non vulgari.

SECVNDO, licet oblatio ipsa necessariò verbis exprimenda esset, vt iam reipsa in Missa exprimitur, tamen adhuc impertinens esset, qua lingua id fieret; siquidem oblationis verba diriguntur ad Deum, non ad populum: Deus autem omnes linguas intelligit.

TERTIO, verba oblationis submissa voce pronuncianda sunt, vt in sequenti capite demonstrabimus: non igitur necesse est, vt ea lingua recitentur, quam intelligit populus. Quid enim prodest nosse quid verba significent, si sonum vocis exaudire non valeas?

QVARTO, sacrificium non offertur ad populum instruendum, si de primario, & proprio fine agatur, sed ad Deum colendum, & ad impetranda populo beneficia: non igitur id requiritur, vt populus intelligat id, quod dicitur, sed satis est si Deus intelligat. C

QVINTO, si lingua vulgari sacrificium offerendum esset, duo grauissima incommoda sequerētur. VNVM, quòd oporteret frequēter mutare verba sacrificij, cùm vocabula, quę vno tempore sunt vulgaria, non diu pòst desinant esse vulgaria. ALTERVM, quòd tolleretur communicatio Ecclesiarum: nec enim posset sacerdos Italus in Gallia, neque Gallus in Italia; neque Italus, aut Gallus in Germania, neque Germanus in Italia, aut Gallia sacrificium offerre; quod idem de Hispania, Anglia, Polonia, aliisque regionibus intelligendum est. D

SEXTO, accedit antiquissima Ecclesiæ consuetudo. Nam in toto Oriente non inueniuntur antiquæ Liturgiæ, nisi Græcæ, aut Chaldaicæ; in toto autem Occidente antiquæ Liturgiæ nullæ sunt nisi Latinæ; & tamen à multis iam seculis desierunt omnes istæ linguæ esse vulgares, immò Germanis, Francis, Anglis, Polonis, nunquam fuit lingua Latina vulgaris: rectè igitur Concilium Tridentinum sessione vicesima secunda, canone vltimo, statuit, Missam non esse lingua vulgari celebrandam. Argumenta, quæ aduersarij contrà obiiciunt, sunt à nobis omnia refutata in duobus locis paulò antè notatis. Quare non putaui operæ precium esse illa repetere; præsertim cùm non pugnent contra sacrificij actionem.

CAPVT XII.

Non esse omnia necessariò in Missa alta voce pronuncianda.

ALIA quæstio est superiori non multùm absimilis, de modo vocis. Accusant enim aduersarij Ecclesiam Latinam, quod pleraque in Missa submissa voce pronunciari iubeat: de qua re exstat canon nonus in sess. 22. Concilij Tridentini. Vbi illud initio est OBSERVANDVM, non esse quæstionem, an sit per se illicitum totam Missam alta voce celebrare; nec enim ignoramus modum vocis non pertinere ad substantiam sacrificij, & posse ista omnia ad arbitrium Ecclesiæ immutari. Tota igitur quæstio in eo sita est: vtrum consuetudo Latinæ Ecclesiæ, quædam submissa voce pronunciandi, repugnet Christi institutioni, ac proinde sit mala, & necessariò corrigenda.

Et quidem Kemnitius in 2. parte Examinis, pagina 890. contendit contra Christi institutionem esse, vt quædam submissa voce legantur in Missa: Concilium autem contrà definit. Concilij verò sententiam verissimam esse hæ rationes ostendunt. PRIMO, vtile est ad reuerentiā tanti mysterij, vt nō omnia alta voce dicantur: nam vt S. Basilius rectè docet lib. de Spiritu sancto c. 27. multùm confert ad dignitatem, & reuerentiam conseruandam mysteriorum, vt non assuescant homines eadem sępius audire, vel potius, vt non efferantur ad aures vulgi. Qualia enim mysteria sunt, quæ ad omnium aures perferuntur?

SECVNDO, habemus exemplum antiquæ Liturgiæ, tum Græcæ, tum Latinæ. Liturgiæ Basilij, & Chrysostomi, quod etiam Kemnitius notauit, quędam pręscribunt dicenda sub silentio, & concludenda alta voce: quod idem nos seruamus, cùm secretas orationes concludimus, vocem attollendo in illis verbis: *Per omnia secula seculorum.* Neque valet Kemnitij responsio, qui illud ita interpretatur, ac si Liturgiæ illæ præscriberent, quędam pronunciari moderata voce, sic tamen vt ab omnibus audiantur, concludi autem cum clamore, & cantu. Nam in Liturgia CHRYSOSTOMI, vbi legimus: *Sacerdos orat secretò*, vox Græca μυστικῶς, non significat voce moderata, sed planè secretò: nec enim dicūtur mysteria, quæ moderata voce publicantur, sed quæ omnino celantur. Et præterea ibidem monętur sacerdos illas preces secretò recitare, dum Diaconus alta voce canit Litaniam, vel dum cantores alia quædam concinunt: proinde non potest populus iis attendere, quæ dicit sacerdos, atque ideo verè & propriè secreta sunt.

De Latina autem Liturgia habemus testimonium Innocentij I. in epistola prima ad Episcopum Eugubinum, capite primo, vbi interrogatus de tempore, quo in mysterio Missæ pax danda est, apertè indicat, præcipuam partem Missæ esse secretam; nec audet aperire quę sint illa, quę recitantur antequam pax detur. At si totus populus illa omnia audire consueuisset, certè nihil fuisset secretum, nihil arcanum, & facilè potuissent literis committi, quæ erant vulgò omnibus nota.

Tertio habemus exempla sacrificiorum veteris legis. Nam (vt omittam quod in sacrificiis plerumque sola mente orabant, sine vllis verbis) Leuitici 16. describitur solenne sacrificium incensi, ac iubetur solus sacerdos intra velum ingredi, & sacrificare, atque orare pro se, & populo, omnibus aliis foris exspectantibus, & non modò non audientibus, sed nec videntibus sacerdotem: quo etiam ritu sacrificasse Zachariam patrem præcursoris, legimus Lucæ 1.

Qvarto Christus ipse in sacrificio crucis, quod exemplar fuit omnium sacrificiorum, in silentio oblationem peregit, nec trium horarum spatio loquutus est audientibus circumstantibus; nisi septem breuissimas sententias: quot sunt etiam sententiæ, quæ in Canone nostræ Liturgiæ alta voce pronunciantur.

Sed videamus quid pro sua sententia Kemnitius adferat. Primo obiicit Christi institutionem, qui in sua Cœna iussit sui memoriam fieri, non per silentium, sed, vt Paulus explicat, per annunciationem. Et posset argumentum confirmari Christi ipsius exemplo, qui verba consecrationis alta voce pronunciauit, vt omnes qui aderant, audire potuerint.

Respondeo; Christi memoria, & annunciatio non tam verbis, quàm reipsa fieri debet; sic enim scribit Avgvstinvs libro vicesimo contra Faustum, capite decimo octauo: *Christiani, inquit, iam peracti sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione, & participatione corporis Christi, &c.* Neque posset alio modo impleri quod Paulus præcipit, vt omnes annuncient mortem Domini: qualis enim confusio fieret, si omnis populus in Ecclesia mortem Domini verbis annunciare deberet?

Quod attinet ad Christi exemplum, sciendum est, Christum non solùm ea verba pronunciasse vt consecraret, sed etiam vt Apostolos doceret ritum consecrandi: quocirca oportuit eum ita loqui, vt ab Apostolis audiretur. Quod etiam hoc tempore Episcopi seruāt, cùm inter Missarum solennia ordinant sacerdotes; sic enim pronunciant verba consecrationis, vt omnes illi noui sacerdotes audire possint. Alia autem ratio est eorum, qui ad populum Missas celebrant.

Secvnda obiectio. Christus non ita Sacra- A menta instituit, vt actio quidem esset visibilis, & publica, verbum verò, quæ est præcipua pars Sacramentorum, occultetur, & sepeliatur.

Respondeo; Alia ratio Sacramenti, alia sacrificij est: nunc enim de sacrificio propriè agimus. Sacrificium autem non in verbis, sed in oblatione rei consistit: verba verò in sacrificio Missæ requiruntur, non vt sint ipsa sacrificium, vel pars sacrificij, sed solùm vt victimæ præsentiam nobis exhibeant. Verbis enim consecrationis, vt suprà ostendimus, id efficitur, vt corpus Christi verè adsit in altari: quare sacrificium erit verè externum, & sensibile, etiamsi verba, quibus id efficitur, sentiri non possint. B Adde, quòd in Sacramentis quoque, ad quorum essentiam verba potissimùm pertinent, non est necesse, vt verba ab iis percipiantur, qui Sacramenta suscipiunt, modò percipiantur ab iis, qui ea ministrant: alioqui Baptismus infantibus, amentibus, surdis collatus, irritus esset, quod ne Kemnitius quidem admitteret. Ad argumentum igitur respondemus, Christum non quidem instituisse, vt verba occultentur, & sepeliantur, sed neque instituisse ita pronunciari, vt ab omnibus qui adsunt, audiantur; sed solùm instituisse, vt reipsa adhibeantur: libertate relicta Ecclesiæ, vt modum recitandi constituat. Id quod non solùm Catholici docent, sed etiam Kemnitij præceptor & propheta Lutherus in lib. de formula Missæ, vbi C liberum permittit, vt verba Cœnæ, alta vel submissa voce pronuncientur.

Tertia obiectio. Apostolus 1. Corinth. 14. disertè distinguit hæc duo: In Ecclesia loqui, de iis scilicet, quæ ad publicum ministerium pertinent; & priuatim sibi ipsi, & Deo loqui.

Respondeo; In Ecclesia loqui beato Paulo est exhortari, & instruere Ecclesiam; sibi & Deo loqui, est orare, vel laudare Deum: *In Ecclesia, inquit, volo quinque verba in sensu meo loqui, vt & alios instruam.* Et rursus: *Si non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur, & Deo.* Itaque distinguit concionem ab oratione. Ad neutrum autem propriè pertinet sacrificium: sacrificare D enim non est loqui, sed facere; vel si quo modo loqui est, non est in Ecclesia, vel Ecclesiæ loqui, sed Deo. Qui enim sacrificium Deo offert, cum Deo agit, non cum hominibus, licet non priuatim, sed publicè agat, quia non pro se tantùm, sed pro Ecclesia vniuersa agit.

Qvarta obiectio. In antiqua Ecclesia dimissis iis, qui non poterant interesse mysteriis, alta voce pronunciabantur preces, gratiarum actiones, & ipsa etiam verba consecrationis. Quod quidem de verbis consecrationis, tradit Bessarion Cardinalis in libro de verbis Cœnæ, & idem patet ex ritu antiquo respondendi, *Amen*, ad verba cōsecrationis: cuius ritus meminerunt Dionysius Alexandrinus apud Eusebium libro 7. histor. cap. 9. & Augustinus in libro ad Oro-

ſium queſt. 49. Idem patet ex Chryſoſtomo homilia decima octaua in poſteriorem ad Corinthios, vbi legimus preces, & gratiarum actiones in celebratione Euchariſtiæ populo cum ſacerdote fuiſſe communes. Denique idem colligitur ex Nouella conſtitutione 123. Iuſtiniani. vbi ſeuerè præcipitur ſacerdotibus, vt quæ in oblationis celebratione recitanda ſunt, alta voce pronuncient, vt populus exaudire poſsit. A

Respondeo; Verba conſecrationis in Eccleſia Orientali alta voce recitari conſueuiſſe, non negamus, cùm id apertiſsimè conſtet ex Liturgia Chryſoſtomi. Neque nos id reprehendimus: non enim contendimus neceſſariò ea verba ſubmiſſa voce recitanda eſſe, ſed liberum B eſſe Eccleſiæ ſtatuere de eo ritu, & proinde neque Græcorum, neque Latinorum ritum reprehendi poſſe, aut debere. Sed quanquam verba conſecrationis apud Græcos alta voce efferrentur, tamen alia quædam ſubmiſſa voce, ac planè ſecretò pronunciata apud eos fuiſſe, ex eadem Chryſoſtomi Liturgia euidenter oſtendimus. Ad teſtimonium igitur Beſſarionis, & Dionyſij Alexandrini, nihil opus eſt reſpondere.

Ad locum Auguſtini respondeo; Nec librum illum eſſe Auguſtini, vt eruditi fatentur, nec ad rem facere: non enim loquitur ille auctor de conſecratione, ſed de diſpenſatione Sacramenti; id enim ſolum dicit, eos, *Amen*, re- C ſpondere ſolitos, qui accipiunt ſanguinem Domini, dicente videlicet ſacerdote: *Sanguis Domini noſtri* Iesv Christi. Cuius ritus meminit etiam Ambroſius libro quarto, de Sacramentis, cap. 5.

Ad locum Chryſoſtomi reſpondeo, Chryſoſtomum id potiſsimùm velle, vt populus non ocietur in templo, ſed oret pro iis rebus, pro quibus & ſacerdos orat: id quod poteſt fieri, etiamſi tum ſacerdos, tum populus in ſilentio oret. Immò Cyprianus in tractatu de oratione Dominica, ſcribit tempore ſacrificij imitandam eſſe Annam matrem Samuelis, quæ ita orabat, vt labia mouerentur, ſed vox penitus non audiretur. 1. Reg. 1. & eam typum Eccleſiæ geſsiſſe D dicit, dum in ſilentio orabat. In noſtra quoque Liturgia tunc dicitur populo: *Orate fratres*, cùm ſecretò eſt orandum. Adde, quòd Chryſoſtomus non dicit omnes preces eſſe communes populo cum ſacerdote: quare etiamſi loqueretur de communione earundem omnino precum, nihil tamen aduerſarij obtinerent. Nam in Liturgia Chryſoſtomi apertè diſtinguuntur, quæ ab omnibus, & quæ à ſolo ſacerdote, & quidem ſecretò dicenda ſunt.

Ad Nouellam Iuſtiniani reſponderi poſſet inprimis, non ad Imperatorem pertinere de ritu ſacrificandi leges ferre: proinde non multum referre quid ille ſanxerit. Sed illud etiam reſpondemus, non eſſe legem illam ſententiæ no-

ſtræ contrariam: ſolùm enim ille iubet, vt quæ in Eccleſiis Orientalibus alta voce dici ſolebant, ab omnibus alta voce dicerentur. Erant enim quidam, vt ex illa ipſa Nouella colligitur, qui ſubmiſſa voce pronunciabant ea quæ ex recepta cõſuetudine alta voce pronuncianda erant, vt eo modo ignorantiã ſuam tegerent: qui quidem iure reprehenduntur, tum quod contra morem Eccleſiæ facerent, tum quod ex imperitia legendi id facerent.

Vltima obiectio. Fatentur Pontificij, vſum iſtum non eſſe antiquum. Scribunt enim Honorius, & Belet olim alta voce verba conſecrationis pronunciari conſueuiſſe: ſed poſtea imperatum fuiſſe, vt ſub ſilentio dicerentur, hac de cauſſa. Cùm verba illa ab omnibus audirentur, à multis etiam laicis memoria tenebantur: inde factum eſt, vt quidam paſtores in agro ſuper panem, & vinum ea verba pronunciauerint. Continuò autem panis in corpus & vinum in ſanguinem conuerſa ſunt: & paſtores illi diuinitus percuſsi interierunt. Ex qua hiſtoria colligitur, vſum recitandi verba conſecrationis ſub ſilentio, non eſſe antiquum, & ex opinione ſuperſtitioſa natum, quaſi verba illa magica eſſent.

Respondeo; Miraculum, cuius in hoc argumento mentio fit, verè accidit, ſed aliter, & antiquiore tempore, quàm à Kemnitio narretur. Scribit enim Sophronius in Prato ſpirituali, cap. 196. ſuo tempore hoc miraculum accidiſſe: Floruit autem Sophronius ante tempora VII. Synodi, & Ioannis Damaſceni; nam citatur eius liber, id eſt, Pratum ſpirituale à VII. Synodo, actione 4. & à Damaſceno in 3. oratione de cultu imaginum. Proinde contigit hoc miraculum ante annos plus minus CM. quod etiam breuiter commemoratur ab Alcuino in libro de diuinis officiis, cap. de celebratione Miſſæ: Floruit autem Alcuinus ante annos DCCC. Porro miraculum illud non conuertit panem in carnem, nec paſtores illos interfecit, vt Kemnitius ex obſcuris, ac recentioribus auctoribus colligit; ſed igne de cœlo demiſſo, panem, & vinum, & lapidem, ſuper quem illa ſita erant, abſumpſit, & paſtores illos obſtupefecit, vt ad longum tempus vix loqui poſſent. Neque ſcribit Sophronius iſtam eſſe cauſſam, cur verba illa ſecretò nunc dicãtur: quanquam ſi iſta eſſet cauſſa, non video quid contrà obiici poſſet. Certè vſus iſte antiquiſsimus eſſet, etiamſi non antè cœpiſſet, quàm poſt miraculum illud diuinitus mundo oſtenſum.

CAPVT XIII.

De cæremoniis Missæ quid hæretici sentiant.

De cæremoniis in genere disputatum est in 2. libro extremo de Sacramentis: nunc ea solùm tractanda sunt, quæ propriè ad Missæ cæremonias pertinent. Duo potissimùm hoc loco explicanda sunt. PRIMO aperiendum erit, quid aduersarij sentiant de cęremoniis Missæ, & quid in controuersia sit. SECVNDO probanda erit veritas, & simul refellendæ obiectiones.

Scribant autem de cæremoniis, & partibus Missæ, multi auctores. PRIMVS videtur fuisse Gelasius, cuius librum de Missarum solenniis coartauit Gregorius I. vt scribit Ioannes Diaconus lib. 2. vitæ Gregorij, cap. 17. & ipse eiusdem libri meminit lib. 7. epist. 63. SECVNDVS fuit Isidorus post annum Domini DC. cuius libri duo exstant de diuinis officiis. TERTIVS fuit auctor Ordinis Romani, qui floruisse videtur post annum Domini DCC. QVARTVS fuit Alcuinus eodem seculo, cuius exstat liber de officiis Ecclesiasticis. QVINTVS Amalarius eodem seculo, cuius etiam libri exstant eiusdem tituli. SEXTVS fuit Rabanus Maurus post annum Domini DCCC. SEPTIMVS eodem seculo VValfridus Strabo. OCTAVVS post annum fortasse CM. Solitarius in libro de gemma animæ. NONVS Micrologus post annum M. DECIMVS Rupertus Tuitensis post annum MC. VNDECIMVS Hugo de S. Victore eodem seculo. DVODECIMVS Innocentius III. post annum MCC. DECIMVS TERTIVS Bonauentura, eodem seculo. DECIMVS QVARTVS Gulielmus Durandus post annum MCCC. DECIMVS QVINTVS Thomas VValdensis post annum MCD. DECIMVS SEXTVS Conradus Brunus post annum MD. quo seculo scripsit etiam Rapsodiam Georgius Cassander, & nonnulla beatus Rhenanus in annotationibus ad librum Tertulliani de corona militis: qui tamen auctor cautè legendus est; superior autem, etiamsi hæreticus fuerit, nihil tamen de suo addidisse videtur. Feruntur etiam multa collegisse de Liturgia Ioan. Garetius, & Iacobus Pamelius: sed eorum libros nondum videre potui.

His præmissis, ad illa, quæ proposuimus, accedamus. Quod ad PRIMVM attinet, Caluinistæ omnes ferè cæremonias Missæ execrantur, & abrogandas censent. Nam nec illis vtuntur in sua Cœnæ Domini administratione: & Caluinus generatim eas reprehendit in lib. 4. Instit. cap. 17. §. 43. vbi admittit antiquissimas esse, immò scribit non longè ab ætate Apostolorum cœpisse; sed eas rubiginem Cœnæ Domini appellat, & ait natas esse ex procacitate humanæ

A confidentiæ, quæ se continere non potest, quin in Dei mysteriis ludat, & lasciuiat.

At Lutherus, & Lutherani non omnino cæremonias reiiciunt. Nam, & in suis Ecclesiis aliquas seruant, & Philippus in Apologia Confess. art. de Missa, in principio, dicit apud suos seruari in Missa cæremonias consuetas: quod est verum de quibusdam, non de omnibus.

Porrò Lutherus in libro de captiuit. Babyl. cap. de Eucharistia, tria de cæremoniis scribit. PRIMO, Missam eò esse magis Christianam, quò est simplicior, & similior Missæ Christi, in qua nulla fuit vestium, gestuum, cantuum, aliarumque cæremoniarum pompa: quibus verbis obliquè cæremonias reprehendit.

B SECVNDO addit, non esse propterea calumniandam vniuersam Ecclesiam, quæ multis aliis ritibus, & cæremoniis Missam ornauit, & ampliauit: & in libro de formula Missæ, permittit lumina, & incensum, & aliqua alia eiusmodi. Sed hoc dictum secundum non valde cohæret cum primo. Nam si pompa cæremoniarum faceret Missam minus Christianam, vt habet primum dictum, meritò Ecclesia, quæ pompam illam inuexit, reprehendi posset, ac deberet, cuius contrarium asserit hoc secundum dictum.

TERTIO dicit, cæremonias sine fide, esse irritabula impietatis potius, quàm officia pietatis. Quod si Lutherus de fide Catholica loque-

C retur, qua credimus in Eucharistia verè esse præsens corpus Domini, & verè in sacrificium Deo offerri pro peccatis viuorum, & mortuorum, non malè dixisset, cæremonias sine fide esse irritabula impietatis: sed quia loquitur de fide quadam speciali, qua vult nos certò credere remissa esse peccata, ideo dictum illud eius iure damnatur in Concilio Tridentino, sess. 22. can. vlt. Cæremoniæ enim deuotioni, & reuerentiæ excitandæ seruiunt, etiam in iis, qui non certò credunt sibi remissa esse peccata. sed de hac fide alibi differendum est.

Iam verò Kemnitius in 2. parte Exam. pagina 852. ponit quadrimembrem partitionem cæremoniarum Missæ. QVASDAM enim esse dicit,

D quæ habeant mandatum diuinum, & exempla Scripturæ, & quæ substantiales sint, vt accipere panem, benedicere, manducare, mortem Domini nunciare. QVASDAM, quæ licet non habeant expressum mandatum, neque omnino necessariæ sint, tamen pias, & bonas esse, si ad ædificationem vsurpentur, vt psalmos, lectiones, preces, confessionem fidei per symboli recitationem. QVASDAM per se superstitiosas, & impias, vt oblationem pro viuis, & mortuis, inuocationem Sanctorum, satisfactionem pro animabus Purgatorij, Missam priuatam, consecrationem salis, benedictionem aquæ. ALIAS denique adiaphoras, vt vestes, vasa, ornamenta cetera, quæ verbo Dei non repugnant. Ex his docet eas, quæ sunt primi generis, omnino seruandas:

das; quæ sunt tertij, omnino abrogandas; quæ sunt secundi, & quarti, retinendas esse, sed cum libertate, ac vt minimè necessarias.

Nos cum Kemnitio in primo genere conuenimus; in tertio ab illo dissentimus; in secundo & quarto partim conuenimus, partim dissentimus. Sed non sunt ista omnia huius loci: nã non disputamus hoc loco de quibusuis cæremoniis, sed solùm de illis, quæ sunt extra essentiam sacrificij, de quibus Concilium Tridentinum loquitur; quare non disputamus de primo genere. Deinde disputamus de cæremoniis propriè dictis, non de omnibus partibus, vel caussis, vel effectis Missæ; porrò psalmi, lectiones, preces, non sunt propriè cæremoniæ, & per hoc non agimus de secundo genere. Pari ratione oblatio pro viuis, & mortuis, inuocatio Sanctorum, satisfactio, Missa priuata, & similia, non sunt cęremonię, neq; de illis nunc disputamus. Solùm ergo de quarto genere nunc quæstio est, adiuncta aqua benedicta, quam in tertio genere Kemnitius posuerat.

Porrò de isto quarto genere, in tribus dissidemus à Kemnitio, & ceteris Lutheranis. PRIMO, quòd illi paucissimas, nos plures cæremonias in Missa adhibemus. SECVNDO, quòd illi nullo modo admittunt cæremonias esse necessarias, vel posse imperari ab Ecclesia: nos etsi fateamur non esse ex se necessarias, tamen iudicamus imperari posse, & hoc pręcepto posito, non posse sine peccato omitti. TERTIO, quòd illi nullam vim tribuunt vlli cæremonię, & irrident consecrationes aquæ, salis, thuris, cereorũ, &c. nos quibusdam cæremoniis vim quandam tribuimus ex consecratione, & precibus Ecclesiæ. Sed de his duobus postremis quęstionibus satis multa diximus in 2. lib. de Sacramentis in genere, & in aliis locis: idcirco solùm hoc loco ostendendum erit, non solùm paucas illas cæremonias, quas Lutherani admittũt, sed omnes alias, quibus Ecclesia Catholica in Missa vtitur, esse antiquas & pias.

Sed antequam ad cæremonias nostras veniamus, refellenda sunt mendacia, quibus planè scatet Kemnitij disputatio. PRIMO, pag. 853. dicit, Concilium Tridentinum, sess. 22. cap. 5. sine distinctione omnes cæremonias approbare, siue pię, siue superstitiosę sint. AT Concilium non loquitur nisi de his cæremoniis, quas Ecclesia instituit, vt ex ipso textu Concilij patet, & quæ ad quartum genus à Kemnitio positum, pertinent; quas idem Kemnitius fatetur non esse superstitiosas.

SECVNDO ibidem dicit, à Concilio definiri, omnes cæremonias quę in Missa adhibentur, esse ex traditione Apostolica: & probat ipse hoc esse falsum, quia Dominus in vltima cœna, eas non adhibuit, neq; earum meminit Paulus, cùm describit Synaxim Apostolicam 1. Corint. 11. AT Concilium non dicit omnes, sed multas esse ex Apostolica traditione: & probatio Kemnitij ineptissima est. Nam traditio Apostolica cœpit post ascensionem Domini, & ideo non mirum si in vltima cœna Domini eę cæremonię non fuerint adhibitæ: quia videlicet nondum eas Apostoli instituerant. Porrò Paulus 1. Cor. 11. non refert totam Synaxim Apostolicam, sed solùm narrat quid à Domino acceperit.

TERTIO dicit, Pontificios veterum cęremonias cumulasse multis admistis ociosis, & superstitiosis ritibus. AT hoc falsissimum esse, patet ex Liturgia Græcorum, & ex Ambrosiana, quas non instituerunt Pontificij, & tamen plures cæremonias habent, quàm nostra Romana, quam Kemnitius Pontificiam vocat.

QVARTO dicit, apud Catholicos ita necessariam existimari cæremoniarum obseruantiam, vt pronuncient mortaliter peccare, qui aliquid in illis neglexerint. AT hoc etiam mendacium est: non enim apud nos quælibet negligẽtia peccatum est mortale, sed contemptus, aut notabilis negligentia in rebus grauibus.

QVINTO dicit, Pontificios vix credere rectè celebrari Cœnam Domini, si non adhibeatur totus ille cæremoniarum apparatus. AT si per illud, *rectè*, intelligat rectitudinem essentialem, vt videtur intelligere, mendacium est apertissimum: constanter enim Catholici docent, totam essentiam huius sacrificij à Christo institutam, & proinde sine his cæremoniis, quas postea Ecclesia addidit, nemo dubitat sacrificium celebratum esse verum, & ratum. Si autem Kemnitius per illud, *rectè*, intelligat rectitudinem accidentariam, nihil dicit: nam quis dubitet non rectè fieri id, in quo faciendo aliqua omittuntur, quæ omittenda non erant?

SEXTO dicit, cæremoniis illis, & ritibus per se absolutis, tribui à Catholicis peculiaria merita. AT hoc impudentissimum est mendacium: Catholici enim sine fide, & charitate nulla merita agnoscunt, neque vllus nisi planè insipiens diceret, attollere manus, vel curuare genua, & alia id genus, esse per se, & absolutè meritoria.

CAPVT XIV.

Cæremonias, quæ Missam præcedunt, esse antiquas, & pias.

NVNC vt faciliùs Missæ cæremonias defendamus, ad quædam capita omnes reuocabimus. Quędam enim sumuntur à persona, quædam à loco, aliæ à tempore, & hæ in rebus consistunt, & prærequiruntur ad sacrificium. Aliæ consistunt in actione, & adhibentur inter sacrificandum, partim erga Deum, partim erga populum, partim erga ipsum sacrificium. Ex parte personæ requiruntur vestes sacræ, ex parte loci requiruntur templa, altaria, vasa sacra, vt calix, discus,

corporalia, item lumina. Ex parte temporis requiritur, vt fiat præcipuè Dominicis diebus, vt ante meridiem, vt ante omnem cibum. De his igitur singulis breuissimè dicamus.

De vestibus sacris.

Ac PRIMVM de vestibus sacris, habemus exemplum Testamenti veteris, in quo sacerdos sacrificium oblaturus, certis vestibus à Deo præscriptis induebatur: fuisse autem eas vestes, typos, ac figuras vestium sacrarum, quibus nunc induuntur sacerdotes Christiani, ostendunt auctores quos iam citabo, qui singillatim demonstrant, quæ ex nostris vestibus cui ex Iudaicis respondeant.

Habemus DEINDE vsum Ecclesiæ antiquissimum: nam omnia indumenta, quibus nunc vtimur in Missa, enumerant, & significationes eorum explicant, multi antiqui scriptores, vt Innocentius III. lib. 1. de mysteriis Missæ. Rupertus lib. 1. de diuinis officiis. Bonauentura in lib. de explicatione Missæ. VValfridus Strabo in libro de rebus Ecclesiasticis, cap. 24. Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacramentis, parte 4. Amalarius lib. 2. de officiis Ecclesiasticis. Rabanus lib. 1. de Institutione Clericorum, & Alcuinus in libro de officiis Ecclesiasticis, cap. de vestibus sacris. Floruerunt autem hi auctores, alij ante annos CCC. vt Innocentius, & Bonauentura: alij ante annos CD. vt Rupertus, & Hugo: alij ante annos DCC. vt VValfridus, & Rabanus; denique Amalarius, & Alcuinus ante annos DCCC.

Præter hos auctores, qui omnia indumenta ordine enumerant, nec dicunt suo tempore incœpisse, sed quod à maioribus acceperant, tradunt; non desunt alij antiquiores, qui breuiter aliquid attingant de eiusmodi vestibus. Nam Iulianus POMERIVS, qui ante annos CM. floruit, in vita S. Hildefonsi, quæ exstat apud Surium tomo 1. scribit ab ipsa sanctissima Virgine de cœlo allatam vestem sacerdotalem, ac S. Hildefonso donatam, qua vteretur in Missa.

GREGORIVS Papa ante annos circiter M. misit in Britanniam ad nouam illam Ecclesiam præter sacra vasa, & reliquias Sanctorum, ac altarium ornamenta, etiam vestimenta sacerdotalia, & clericalia, vt scribit Ioannes Diaconus lib. 2. vitæ B. Gregorij, cap. 37. & Beda lib. 1. hist. cap. 29.

HIERONYMVS lib. 1. contra Pelagianos, vltra medium, scribit; Episcopos & Presbyteros, & omnem clerum in sacrificij administratione candidis vestibus vti. Quod idem habet Chrysostomus hom. 83. in Matth. qui etiam initio Liturgiæ describit orationes, quæ dicuntur, dum sacerdos induit sacras vestes. Idem etiam Hieronymus in epist. ad Heliodorum de obitu Nepotiani, scribit sibi à Nepotiano Presbytero moriente, relictam fuisse tunicam, qua vtebatur in

A ministerio Christi: floruit autem vterque ante annos M.C.

Concilium CARTHAGINENSE IV. tempore Augustini celebratum, prohibet can. 41. ne Diaconi vtantur Alba, nisi in sacro ministerio.

Auctor quæstionum veteris, ac noui Testamenti, quæ habentur tomo 4. operum Augustini q. 46. scribit Diaconos vti solere Dalmaticis: vixit autem hic auctor ante Augustinum, vt patet ex quæst. 44.

SYLVESTER ante annos M.CC. vt in eius vita refert Damasus, constituit vt Diaconi in Ecclesia Dalmaticis vterentur, & palla linostina læuam cooperirent.

B Denique huc referri potest, quod scribit Policrates ante annos M.CD. apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 24. ipsum etiam S. Ioannem sacerdotale petalon gestasse.

Accedit etiam manifesta ratio. Nam vt Reges, ac Magistratus in publicis actionibus non vulgari vtuntur vestitu, sed alio augustiore, & certis insignibus, quo & reuerentia ipsis concilietur, & simul imperium ipsorum, & potestas repræsentetur: sic etiam omnino conueniebat, vt in hac publica totius Ecclesiæ actione, sacerdos sacro, ac peculiari habitu vteretur; tum ad reuerentiam mysterij, tum ad ipsam Christi passionem repræsentandam idoneo.

C

De templis & aris.

IAM verò de templis & aris, multa disputauimus in lib. 3. de Ecclesia triumphante, cap. 1. & sequentibus: & plena sunt scripta veterum, tum Patrum, tum Conciliorum, vbi fit mentio templi, & altaris; & nos libro superiore cap. 14. non pauca testimonia adduximus. Et quia aduersarij non tam reiiciunt templa, & altaria, quàm mysticas consecrationes cùm templi, tum altaris; vide antiquissima testimonia eiusmodi consecrationis in Concilio V. Carthaginensi, can. 6. & Agathensi, can. 14. & in scriptis Patrum, Eusebij lib. 4. de vita Constantini; Athanasij in Apologia ad Constantium; Basilij in Psal. 114. Gregorij Nysseni in lib. de Baptismo; Ambrosij lib. D 1. epist. 5. ad Felicem; Gaudentij in tract. de dedicatione; Augustini serm. 251. & sequentibus de tempore; Gelasij I. in epist. 1. & Felicis IV. in epist. decretali de Ecclesiarum, & altarium consecratione, qui Pontifex atauus S. Gregorij fuit, & non modò Ecclesias, & altaria consecrari debere confirmat, sed etiam, quod est huius loci proprium, testatur antiquis Canonibus prohibitum, ne sacra Missarum solennia alibi quàm in locis Deo sacratis, magna necessitate excepta, vllus celebrare præsumat.

De vasis sacris.

DE sacris autem vasis multa exstant antiquissima testimonia. DAMASVS in vita S. Vrbani

A Papæ & Martyris, meminit argenteorum vasorum, quæ iam tum erant in Ecclesia ad vsum Sacramentorum. Sedit autem Vrbanus circa annum Domini CC. XXX. PRVDENTIVS in hymno de S. Laurentio, meminit aureorum vasorum, quæ erant tempore S. Laurentij, id est, circa annum Domini CC. LX. *Libent vt auro Antistites.* Tempore autem Syluestri circa annum Domini CCC. plurimos fuisse aureos, & argenteos calices, patinas, candelabra, thuribula, testis est idem Damasus. ATHANASIVS in 2. Apologia contra Arianos, multa scribit de mystico poculo, quod ab eo confractum calumniabantur Ariani: ex quo loco constat calices Eucharistiæ sacros fuisse, & non nisi ab initiatis tangi,

B nec sine sacrilegio pollui potuisse. Gregorius NAZIANZENVS in oratione de seipso contra Arianos, scribit ab Arianis direpta sacra vasa, laicis ad tangendum prohibita: & ideo comparat eos Nabuzardano, & Balthasari, quorum alter sacra vasa templi Hierosolymitani abstulit, alter prophanauit. OPTATVS Mileuitanus lib. 6. contra Parmenianum, queritur de Donatistis, quòd sacra, & preciosa vasa Ecclesiæ, in quibus Christi sanguis continetur, diripuerint, conflauerint, & vendiderint: similiter pallas, & velamina. AMBROSIVS libro 2. de officiis, cap. 28. multa scribit de sacris Ecclesiæ vasibus, atque ea aurea, & consecrata fuisse demonstrat. AVGVSTINVS in Psal. 113. *Et nos,* inquit, *pleraque in-*

C *strumenta, & vasa ex auro, & argento habemus in vsum celebrandorum Sacramentorum, quæ ipso ministerio consecrata, sancta dicuntur.* Deniq; CHRYSOSTOMVS homil. 4. in Matth. & fusius in libro de S. Babyla contra Gentiles, scribit Iulianum Iuliani Imperatoris auunculum, & alium quendã, qui Quæstoris officio fungebatur, sacra Ecclesiæ vasa diripuisse, ac prophanasse, sed continuò vltricem manum Domini sensisse, ita vt Iulianus vermibus corrosus interierit; Quæstor autem subitò medius crepuerit. Similia exempla refert Gregorius TVRONENSIS de gloria Martyrum cap. 85. quæ satis ostendunt, cæremoniam istam sacrorum vasorum antiquissimam, & Deo gratam esse.

D Sed Caluinus in præfatione Institutionis obiicit duo loca Patrum. VNVS est AMBROSII lib. 2. de officiis, cap. 28. vbi sic legimus: *Aurum Sacramenta non quærunt, neq; auro placent, quæ auro nõ emuntur.* ALTER est ACACII, quem refert Socrates lib. 7. hist. cap. 21. sic aliquando loquutum, cùm accusaretur, quòd sacra vasa propter pauperes vendidisset: *Deus noster, neque discis, neq; calicibus eget, quia non comedit, neq; bibit.*

RESPONDEO; Vterq; locus nobis fauet; nam in vtroq; loco legimus Ecclesiam abundasse vasis preciosis, & sacris; & ea debuisse diligenter conseruari, nisi vrgeret summa pauperum necessitas. In tali autem necessitate volunt sancti illi Patres licere sacra vasa conflare, & vendere, & rationem reddunt, quia vasa illa preciosa non sunt absolutè necessaria ad Sacramenta ministranda. Et hoc est, quod ait Ambrosius: *Aurum Sacramenta non quærunt*, id est, non necessariò exigunt; & quod subdit: *Nec auro placent,* non significat, in auro displicent, vel, nullo modo placent magis in auro, quàm in vitro: sed, non ideo principaliter placent, quia ministrantur in auro. Nam si displicerent in auro, vel non magis placerent, quàm in alia materia; Ambrosius ea non seruasset vsq; ad illam necessitatem, sed nunquam eis vsus fuisset.

Verba Acacij eundem sensum habent: significant enim vasa aurea nullam Deo adferre vtilitatem, sed esse in Ecclesia ad honorem Dei, & vtilitatem nostram; & ideo quando se offert occasio, quo possint nobis vtiliora esse si vendantur, vendi debent, quia id etiam Deo gratius erit, qui misericordiam potius vult, quàm sacrificium. Vide quæ diximus in 3. libro de Ecclesia triumphante, cap. 6.

De cereis.

DE cereis autem quibus in Missa vtimur, ac præsertim dum legimus Euangelium, non desunt antiqua testimonia. ATHANASIVS in epistola ad omnes Orthodoxos non procul ab initio, scribit inter alia sacrilegia Arianorum vnum fuisse, quod cereos Ecclesiæ idolis adolerent. HIERONYMVS in lib. contra Vigilantium, scribit in Ecclesia Catholica sole rutilante accendi cereos, dum legitur Euangelium, ad signum lætitiæ demonstrandum. CHRYSOSTOMVS in Liturgia scribit, sacerdotem procedere ad altare, ministro præcedente cum lumine. ORDO etiam Romanus meminit cereorum, quæ & ad Euangelium, & ad oblationem corporis Domini accenduntur. Concilium IV. CARTHAGINENSE, can. 6. docet, Acolutho in sua ordinatione tradi ab Archidiacono cereum, vt sciat ad suum ministerium pertinere lumina accendere in Ecclesia. Quo autem tempore lumina ab Acoluthis accendenda essent, explicat ISIDORVS lib. 7. Etymolog. cap. 12. vbi scribit, cùm Euangelium legitur, & cùm Christi corpus offertur, debere Acoluthos accendere cereum in Ecclesia. Deniq; MICROLOGVS cap. 11. asserit, Missam nunquam sine lumine celebrari, etiamsi in meridie celebretur.

De die celebrandi.

PORRO quod attinet ad tempus sacrificij celebrandi, Catholici sentiunt die Dominico præcipuè id faciendum; neque hæretici repugnant. Habemus INPRIMIS testimonium Scripturæ, Actor. 20. *Vna Sabbati cùm conuenissemus ad frangendum panem.* Nam per vnam Sabbati, dies Dominica intelligitur, vt Chrysostomus, & Beda exponunt: & perspicuum est ex aliis similibus lo-

cis. Quod enim scribitur 1. Corinth. 16. *Per vnam Sabbati vnusquisque apud se reponat, &c.* omnes interpretes Græci, & Latini exponunt de die Dominica, in qua Christiani conuenire solebant in Ecclesiam. Marci vlt. dicitur Christus vna Sabbati resurrexisse: quo loco per vnam Sabbati intelligi diem Dominicam, nemo vnquam negauit. Dicitur autem dies Dominica vna Sabbati, quia est prima dies hebdomadæ: phrasi enim Hebraica vnum accipitur pro primo, & Sabbatum pro hebdomada.

DEINDE IVSTINVS Martyr in 2. Apologia extrema, apertè scribit, die solis, id est, die Dominica Christianos solitos fuisse ad sacrificium Eucharistiæ conuenire. AVGVSTINVS in epist. 118. scribit in quibusdam locis, sacrificium omni die offerri solere, alibi solùm die Dominica, & Sabbato; alibi die solùm Dominico. Ex quo intelligimus nullos vnquam dubitasse, quin dies Dominica aptissima esset ad hoc sacrificium celebrandum.

De hora celebrandi, & de ieiunio necessario ad sacrificium celebrandum.

DE hora diei conuenit apud Catholicos, sacrificium celebrandum esse horis antemeridianis, & ante omnem cibum; & quidem veteres sacra faciebant ab hora 3. vsq; ad 9. quia eo tempore ad horam nonam protrahebatur ieiunium: aliquando etiam sub vesperam celebrabant, vt feria V. in Cœna Domini, & in Sabbato sancto; aliquando media nocte, vt in Natali Domini. Vide VValfridum, cap. 23. Nunc, excepta Missa, quæ adhuc media nocte canitur in Natali Domini, ordinariè ab hora prima siue ab aurora, vsque ad sextam, id est, ad meridiem sacra celebrantur, & ieiunia de more protrahuntur.

Lutherani, & Caluinistæ ista planè contemnunt: scribit enim Lutherus in libro contra Regem Angliæ, edito anno M. D. XXII. esse articulum Papæ, tantùm mane, & ante omnem cibum esse communicandum, & addit: *Nos autem istos merè fatuos, & stolidos appellamus, & Communionem liberam habemus, siue per diem, siue per noctem, siue mane, siue vesperi. Apud nos non peccat, qui modestè ederit, & biberit ante Communionem.* Et in libro de formula Missę, liberum permittit ieiunium ante Communionem, & solùm necessariò requirit, vt sobriè accedatur, id est, vt ipse exponit, ne quis crapula ructuet, aut distento ventre pigrescat. Similia habet in libro de abroganda Missa priuata: vbi tamen falsò Catholicis affingit, quòd doceant eum indignum esse Communione, qui guttulam vnam aquæ imprudens sorbuerit. Neque enim tam rigidè Catholici ieiunium hoc exponunt: immò in casu necessitatis permittunt etiam post cibum Communionem sume-

A re, vt quando ægrotus aliquis de vita periclitatur, & nondum viaticum accepit, & periculum est in mora, tunc enim quacunque hora dari solet Communio: & extra hunc casum, qui inter abluendum aliquas aquæ guttas traiecerit ad stomachum, non censetur soluisse ieiunium, nec prohibetur à sacro faciendo, vel Communione sumenda, de qua re vide S. Thomam 3. parte, q. 80. art. 8.

Quòd autem nostra consuetudo sine dubio antiquissima, & Apostolica sit, & necessariò seruanda, excepto casu necessitatis: facilè demonstrari potest. TERTVLLIANVS in 2. lib. ad vxorem: *Non sciet*, inquit, *maritus quid ante omnem cibum*

B *sumas, &c.* & loquitur omnium consensu de Eucharistia. CYPRIANVS lib. 2. epist. 3. propè extrema, obiicit sibi argumentum, quod postea fecit Lutherus, nimirum ab exemplo Christi, qui post cœnam sacrificium obtulit, & respondet, Christum certá de caussa obtulisse ad vesperam, & post cœnam, quia sic prædictum fuerat à Prophetis; nos tamen mane offerre debere, quia resurrectionem Domini celebramus: & ibidem tanquam rem valde absurdam infert: *Nunquid ergo post cœnam Dominicum celebrare debemus?* Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 27. in priorem ad Corinthios non procul à fine: *Tu*, inquit, *priusquam accipias, ieiunas, vt aliquo modo dignus communicatione videaris.* Idem Chrysostomus in epist.

C 3. ad Cyriacum Episcopum scribit, se accusatum, quod non ieiunis Communionem prębuerit, ac iurat id se non fecisse: *Si id feci*, inquit, *abiiciat me Christus à regno suo.*

AVGVSTINVS in epist. 118. cap. 6. proponit idem argumentum, quod suprà à Cypriano solutum diximus: *Et liquidè*, inquit, *apparet, quando primùm acceperunt discipuli corpus, & sanguinem Christi, non eos accepisse ieiunos; nunquid tamen propterea calumniandum est vniuersæ Ecclesiæ, quod à ieiunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit Spiritui sancto vt in honorem tanti Sacramenti, in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quàm cęteri cibi: nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur. Neque enim quia Dominus post cibos dedit, propterea pransi, aut cœnati fratres ad illud Sa-*

D *cramentum accipiendum conuenire debent; aut sicut faciebant, quos Apostolus arguit, & emendat, mensis suis ista miscere. Namque Saluator quo vehementius commendaret mysterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus, & memoriæ discipulorum, à quibus ad passionem digressurus erat: & ideo non præcepit quo deinceps ordine sumeretur, vt Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum.* Ex hoc testimonio habemus multa. PRIMO, Dominum nihil de hac re præcepisse. SECVNDO, Apostolos Spiritu sancto inspiratos instituisse, vt à ieiunis Eucharistia sumeretur. TERTIO, id seruari in toto orbe terrarum ab omni Christi Ecclesia. QVARTO, rationem huius rei fuisse ob honorem tanti Sacramenti: quam eandem rationem attingunt etiam posteriores auctores, vt Isidorus libro 1. de

officiis diuinis, capite 18. & Amalarius lib. 3. de officiis Ecclesiasticis, capite 34. & VValfridus Strabo, libro de rebus Ecclesiasticis, capite 19.

Sed Lutherus, vt erat omnium hominum impudentissimus, tanti Doctoris testimonium irridet in libro de abroganda Missa, parte 2. his verbis: *Indignum est inquiunt, vt in os Christiani aliud intret, priusquam corpus Domini intrauerit. O, festiua ratio, fortè nec nebulā, nec aërem prius intrare licet os Christiani, quàm corpus Domini intrauerit, vt sacerdotibus respiratione, & vita interdicatur, vsque post Missam, & Communionem.* Hæc ille.

Horrenda sanè, & planè Diabolica audacia, totiEcclesiæ insultare non solida aliqua ratione, sed deprauato loco Augustini. Non enim Augustinus ait, indignum esse, vt aliud prius intret in os Christiani, quàm corpus Christi: sed vt alius cibus prius intret, quàm sacratissimus cibus carnis Dominicæ. Non igitur prohibemur aërem inspirare, vt nugatur Lutherus, sed cibum aliquem sumere.

Præter hæc Patrum testimonia, habemus etiam decreta Conciliorum antiquorum in variis mundi partibus celebratorum. Concilium III. CARTHAGINENSE in Africa celebratum ante annos M. C. canon. 29. ita decreuit: *Vt Sacramenta altaris non nisi à ieiunis hominibus celebrentur.* Idem repetitur canon. 48. & rursus in Concilio Africano canon. 8. Concilium Matisconense II. in Gallia celebratum ante annos M. canone 6. renouat canonem Concilij Carthaginensis, & addit pœnam depositionis à propria dignitate. Ibidem etiam statuit, vt reliquiæ corporis Domini dentur pueris manducandæ, indicto eis ieiunio: quem vsum fuisse olim in Græcia testatur Euagrius libro 4. historiæ, cap. 35. Concilium Bracarense I. celebratum in Lusitania ante annos C M. canone 16. statuit, vt etiam feria V. in cœna Domini, Missæ à ieiunis celebrentur. Concilium Toletanum VII. celebratum in Hispania ante annos item C M. canone 2. pœnam excommunicationis statuit in eos, qui post sumptum cibum quamlibet exiguum, Missam facere audent. Concilium Constātiense in Germania celebratum, annis centum ante Lutheri hæresim exortam session. 13. damnat errorem, siue abusum quorundam, qui Sacramentum altaris post cibum sumptum celebrare audebant.

Huc demùm accedat horribilis vindicta, quam Deus exercuit in presbyterum quendam, qui in die Natalis Domini Missas celebrare præsumpsit non ieiunus: de qua re vide Gregorium Turonicum, capite 86. libri de gloria Martyrum.

Sed argumenta Lutheri videamus. PRIMO obiicit exemplum Christi, qui post cœnam Sacramentum instituit, & ministrauit. SED hoc est iam solutum à Cypriano, & Augustino, quibus addere possumus, Christum nō post quamlibet cœnam, sed post cœnam agni Paschalis Eucharistiam instituisse, & ministrasse, vt indicaret vnam cœnam alterius vmbram, & figuram fuisse; nobis autem iam non licet cœnam illam Iudaicam præmittere, cùm sit abrogata, quemadmodum etiam Christus post Circumcisionem acceptam suscepit Baptismum, nec tamen Christiani iam debent Circumcisionem accipere antequam baptizentur.

SECVNDO obiicit testimonium Apostoli 1. Corinth. 11. *Si quis esurit, domi manducet.* vbi videtur Apostolus permittere, vt qui ieiunium ferre non valent, aut non volunt, post cibum domi sumptum ad Ecclesiam communicaturi accedant.

RESPONDEO, duobus modis hic locus exponi solet. PRIMO, vt sensus sit; Si quis non potest tamdiu ieiunus in Ecclesia permanere, prius domi suæ cibum sumat, & sic ad Ecclesiam veniat: ita exponit Anselmus, qui tamen addit, eum qui cibo sumpto ad Ecclesiam venit, non debere Eucharistiam sumere. SECVNDO, vt sensus sit; Si quis in Ecclesia constitutus, famem tolerare non potest, egrediatur, & domum redeat, atque ibi manducet, non in Ecclesia. Quæ tamen non dicuntur ab Apostolo, vt ita fiat, sed vt confundantur eiusmodi homines, gulæ addicti, tanquam qui indigni sacra Communione, ab Ecclesia expellantur, & ad suas domos amandentur: ita exponunt Chrysostomus, & Theophylactus, & alij, quæ expositio videtur omnino verior, sed neutra pro Luthero facit.

TERTIO obiicit, moderato cibo sumpto, hominem esse aptiorem ad Communionem, quàm ieiunum, quia post cibum sumptum caput solet esse purgatius, os mundius, halitus incorruptior, &c. RESPONDEO; Magis nos mouere debet Apostolica traditio, & totius Ecclesiæ consuetudo, quàm ista Lutheri Philosophia. Falsum præterea Lutherus assumit; nam etiamsi ad opera corporis cibus prosit, non tamen ad opera spiritus. Ac præcipuè ad orationem multum conferre ieiunium, ex Scriptura diuina perspicuum est, quæ vbique ferè coniungit orationem cum ieiunio. Tobiæ 12. *Bona est oratio cum ieiunio.* Iudith 4. *In ieiuniis, & orationibus.* Lucæ 2. *Ieiuniis, & orationibus seruiens Deo.* Matthæi 17. *Hoc genus non eiicitur, nisi in oratione, & ieiunio.*

VLTIMO obiicit, Christum id liberum reliquisse, proinde liberum esse debere. RESPONDEO; Multa Christus per se non præcepit, quæ tamen libera esse noluit, siquidem ea per Apostolos, aut eorum successores præcepit, & de illis dixit Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

CAPVT XV.

De cæremoniis, quæ fiunt in Missa, & in actione consistunt.

NVNC de cæremoniis illis breuiter est dicendum, quæ in ipsa Missæ celebratione adhibentur, quæ ad quinque capita reuocari possunt. ALIÆ enim ad Deum referuntur, vt eleuatio manuum, eleuatio oculorum, adoratio per inclinationem corporis totius, aut per genuum curuationem. ALIÆ ad sacrificium, vt eleuatio, ostensio, fractio, commixtio. ALIÆ ad sacerdotem celebrantem, vt tunsio pectoris, & lotio manuum. ALIÆ ad populum, vt salutatio, & dimissio. ALIÆ ad ea, quæ leguntur in Missa, vt cantus, & instrumenta Musica. Præter has quædam ALIÆ sunt communes multis rebus, vt signum crucis, aspersio aquæ, thurificatio, osculum.

PRIMA igitur cæremonia erga Deum, id est, eleuatio manuum, exemplum habet in diuinis literis. Nam Exod.17. Moses eleuatis manibus orans impetrauit. Item 3.Reg.8. Salomon oraturus expandit manus in cœlum. Dauid Psalm. 141. *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Apostolus 1. Timoth.2. *Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus.* Denique naturalis hæc cæremonia esse videtur, cùm etiam apud Ethnicos passim legantur, qui orabant, ad cœlum manus extendisse.

SECVNDA, quæ est eleuatio oculorum, Christo familiaris fuit: nam in plurimis locis oculos ad cœlum leuasse dicitur, vt patet Matt.14. Marci 6. & 7. Lucæ 9. Ioan.6.11. & 17. Et quamuis in actione Cœnæ non legatur expresse in Euangelio, oculos ad cœlum sustulisse: id tamen constanter asserunt eum fecisse, S.Iacobus in sua Liturgia, & S. Ambrosius libro 4. de Sacramentis, cap.5. Tertullianus in Apologetico, cap.30. scribit Christianos cœlum intuentes, manibus extensis, nudo capite orare solitos.

TERTIA, quæ est inclinatio corporis, aut genuum incuruatio, index est humilitatis, & reuerentię, & passim à Sanctis vsurpata. 2.Paral.6. Salomon flexis genibus orat. Luc.22. Dominus ipse positis genibus orabat. Act.21. Paulus positis genibus orauit cum omnibus, qui secum erant. Neq; possunt hæ cæremoniæ erga Deum, vllo modo reprehendi: nam vt S. Cyprianus docet in serm. de orat. Dominica, placendum est diuinis oculis etiã habitu corporis. Non solùm autem inter sacrificandum sacerdos inclinat caput Deo, sed etiam cruci, aut imagini crucifixi, & ipsi etiam altari, & id sæpius: quam cæremoniam antiquissimam esse intelligi potest ex Liturgia CHRYSOSTOMI, vbi habentur hæc verba: *Sacerdos egreditur ex paruo ostio, & cõuersus ad Chri-*

A *sti imaginem, inflexo capite cum exclamatione dicit hanc orationem, &c.*

PRIMA cæremonia erga sacrificium, est eleuatio hostię consecrandæ coram Deo, quæ fit in Offertorio; quæ cæremonia non potest reprehendi, si concedatur oblatio, quam libro superiore defendimus. Nam si licet offerre Deo sacrificium visibile; cur nõ liceat idipsum eleuare in signum oblationis? Habemus etiam in Scriptura exemplum, siquidem Leuit.8.9.10. & alibi, sacerdos eleuat coram Deo id quod offertur. Deniq; habetur in antiquis Liturgiis.

SECVNDA, quæ est ostensio Sacramenti ad populum, antiquissima est: habetur enim inprimis
B in Liturgiis Basilij, & Chrysostomi, & apud Dionysium cap.3. Eccles. hier. Et præterea meminit eius, vt Apostolicæ traditionis, S. BASILIVS in lib. de Spiritu sancto, cap.27. *Verba*, inquit, *inuocationis cùm ostenditur panis Eucharistiæ, & poculum benedictionis, quis Sanctorũ in scripto nobis reliquit?* CHRYSOSTOMVS crebram facit mentionem illius ritus, qui apud Græcos erat, vt Eucharistia consecraretur ad altare velis obducta, ac deinde reductis velis populo ostenderetur. Homil.61. ad populum Antioch. *Cùm vela*, inquit, *videris retrahi, tunc supernè cœlum aperiri cogita, &c.* Idẽ habet hom. 36. in 1. Cor. & hom.3. in epist. ad Ephes.

TERTIA, quæ est fractio & commixtio, habetur expresse in Liturgia Iacobi, & in Liturgia
C Chrysostomi: quare ipsa quoq; antiquissima est. Vnde Chrysostomus homil. 24. in priorem ad Cor. scribit, Christum in altari confractionem pati, quam in cruce pati noluit.

ALIA est cæremonia erga sacrificium, mixtio aquæ, & vini, de qua nihil hîc dicimus, quia in 4. libro de Eucharistia copiose de ea tractauimus.

PRIMA cæremonia, quam erga seipsum sacerdos adhibet, est tunsio pectoris: ea enim vtitur in confessione, quæ fit ad initium Missæ, & ad illam precem: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, &c.* Et ad illa verba: *Domine non sum dignus.* Hęc autem cęremonia pœnitentiam indicat, & naturalis est, atq; in Euangelio exemplum habet. Nam Lucæ 18. Publicanus orans percutiebat pectus suum,
D dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et Lucæ 23. *Reuertebantur percutientes pectora sua.*

SECVNDA est lotio manuum, paulò antè consecrationem, quę habetur etiã in Liturgiis Grecorum: eiusdem cęremonię meminit Dionysius cap.3. Eccles. hier. & Clemens li.8. constit. c.5. & Cyrillus catechesi 5. myst. *Vidisti*, inquit, *Diaconum aquam lauandis manibus porrigentem sacerdoti?* Et ibidẽ reddit caussam huius cęremonię, ac dicit, nõ adhiberi eam lotionem ad sordes corporis abluendas, cùm nemo in Ecclesiã sordidis manibus accedere audeat: sed ob symbolũ puritatis animi, qua pollere debent, q tantũ peragunt sacrificiũ.

PRIMA cæremonia erga populum, est salutatio per *Dominus vobiscum:* de qua in sequenti capite disseremus.

SECVNDA

SECVNDA cæremonia est dimisio populi per *Ite missa est*, de qua etiam infrà dicemus: nam istæ cæremoniæ in verbis consistunt, non in actione tantùm.

PRIMA cæremonia erga ea, quæ leguntur in Missa, est cantus: de qua nō est hoc tempore magna controuersia; nam ipsi etiam hæretici passim canunt. Et præterea habemus ipsius Domini exemplum. Nam Matth. 26. legimus Dominum in vltima Cœna, in qua prima Missæ institutio, & celebratio cōsistebat, hymnum cecinisse: illa enim verba: *Et hymno dicto*, Græcè ὑμνήσαντες, propriè cantum significant. Nam vt Augustinus docet, in titulum Psal. 72. vsque adeò de ratione hymni est cantus, vt nisi cantetur, hymnus dici non possit. Vnde etiam Concil. Toletanum IV. c. 12. de hymnis canendis in sacro officio, dicit nos exemplū Domini habere: ex quo falsum esse colligimus, quod scribit Lutherus in lib. de captiuitate Babylonica, cap. 1. Missam Domini sine cantu celebratam esse. In disputatione de horis Canonicis, tomo 3. de hac re copiosiùs disseremus.

SECVNDA cæremonia, sunt instrumēta Musica, quæ in Ecclesia adhiberi cœpta sunt in sacro officio, tempore Vitaliani Papæ circa annū Domini DC. LX. vt ex Pontificali refert Platina; vel vt mauult Aimoinus lib. 4. de gestis Francorum, cap. 114. post annum Domini DCCC.XX. tempore Ludouici Pij. Licita autem esse, & vtilia eiusmodi instrumenta, si sobriè, & grauiter eis vtamur, negari certè non potest, cùm & habeamus exemplum Testamenti veteris, & experiamur deuotionem per ea excitari, & tædium minui, quod ex longitudine, & grauitate officiorum alioqui oriretur.

Neque valet responsio Petri Martyris ad exemplum Testamenti veteris: scribit Petrus Martyr, in cap. 14. prioris ad Corinth. instrumenta Musica pertinere ad Iudaicas cæremonias, neque nobis magis conuenire, quàm Circumcisionem, & neomenias. SED fallitur apertissimè. Siquidē Iudaicæ cæremoniæ duplices erant. QVÆDAM ipsorum propriæ, quæ videlicet ad aliquid futurum significandum erant institutæ, vt Circumcisio, & similes: & hæ nobis verè non conueniunt. ALIAE erant communes ipsis cùm aliis Gentibus, eæ scilicet, quæ naturali ratione nituntur, non autem significatione rerum futurarum, vt genua flectere, pectus tundere, &c. Et hæ nobis etiam conueniunt, atque ad hoc genus pertinent Musica instrumenta, quippe quæ in Dei laudibus adhibentur, propter infirmos, quorum non pauci in Ecclesia numerantur: iuuant enim, vt dixi, tum ad excitandam pietatem, tum ad fastidium, ac tædium minuendum.

Ex cæremoniis communibus. PRIMA est, aspersio aquæ benedictæ. Nam in Dominicis diebus ante initium solēnis Missæ, Sacerdos aquam benedicit, ac deinde aspergit se, & Ministros, & altare, & populum: quæ aspersio est quædam expiatio, & præparatio ad futurum sacrificium. De aqua benedicta fusè tractauimus in 3. lib. de Ecclesia triumphante, cap. 7. Hîc solùm annotasse sufficiet aquæ benedictionem à S. Basilio inter Apostolicas traditiones numerari, lib. de Spiritu sancto, cap. 27. & Dominicis diebus ad Missam adhiberi solitam aquæ aspersionem, colligi ex Micrologo in libro de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 46.

SECVNDA cæremonia communis, est thurificatio: nam thus adoletur in Missa, tum ad altare, tum ad Euāgelium, tum ad Sacerdotem, tum etiam ad clerum, & populum; & quidem hæc cæremonia antiquissima est. Nam can. 4. Apostolorum dicitur thymiama, seu incensum offerendum ad altare, cùm sacra celebratur oblatio. Dionysius, cap. 3. Ecclesiasticæ hierarchiæ, describens ritum celebrandi sacrificij Eucharistiæ, meminit etiam thuris. In Liturgiis Iacobi, & Chrysostomi, mētio fit benedictonis thuris, & thurificationis ad altare. Præterea Damasus in Pontificali in vita Soteris & Syluestri Pontificum, inter alia sacra vasa Ecclesiæ numerat thuribula, seu thymiamateria: quare falsum est, quod Platina in vita Sixti I. & Polidorus Virgilius in libro de inuentoribus rerum scribunt, Leonem III. qui sedit anno DCCC. fuisse primum, qui thus in Missa adhibuit. Quod autem Arnobius scribit, lib. 7. contra Gentes, religionem thuris nouellam esse; intelligi debet de consuetudine Gentilium: nam apud populum Dei, antiquissima consuetudo est, thuris adhibendi in sacrificio diuino, vt patet ex libro Exod. 25. 30. & sequentibus. Porrò Christiani thuris religionem non à Gentilibus, sed ab Hebræis acceperunt.

Caussa verò cur thuris odor, ac fumus in sacrificio adhibeatur, vt colligitur ex precibus Liturgiæ tum Græcæ, tum Latinæ, est, tum vt significetur bonus odor Euangelij, & eorum qui Euangelium prædicare debent; tum ob similitudinem, quam habet incensum cum oratione; vnde dicitur in Psalm. 141. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Et Apocalyp. 9. incensum Deo oblatum interpretatur Ioannes esse orationes Sanctorum: tum etiam ad gloriam Dei repræsentandam, Deus enim in nebula se ostendere solebat in Testamento veteri: tum denique ad tetrum odorem, si quis ex multitudine hominum in Ecclesia existeret, abstergendum.

TERTIA cæremonia communis, est osculum: osculatur enim Sacerdos frequenter ipsum altare, deinde librum Euangelij; tum Ministrum suum, & per eum in vniuersum clerum, & populum pacem diffundit. Quæ cæremonia habetur in Liturgiis omnibus, tum Græcis, tum Latinis; & eiusdem meminit Iustinus in fine 2. Apologiæ.

giæ. Tertullianus lib. de oratione, cap. vltimo. Cyrillus Catechesi 5. mystagogica, & Chrysostomus homil. 77. in Ioannem. Duplex autem ratio est huius osculi: nam altare, & librum in signum reuerentiæ osculamur, fratres autem in signum charitatis, & pacis.

Qvarta cæremonia est, signum crucis: quę omnium cōmunissima & antiquissima est. Nam signo crucis seipsum Sacerdos consignat, item librum, altare, res offerendas, & oblatas, ac denique populum dum ei benedicit.

Notat autem Micrologus, lib. de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 14. signum crucis aut semel, aut ter, aut quinquies exprimi solere super oblationem, non bis aut quater: quia semel exprimitur ad essentiæ diuinæ vnitatem, ter ad personarum Trinitatem, quinquies ad quinque plagas Domini repræsentandas.

Esse autem antiquissimam cęremoniam, perspicuum est. Primo, ex Liturgiis sancti Iacobi, & aliorum, quæ plenæ sunt eiusmodi consignationibus. Secvndo, ex Chrysostomo, homil. 55. in Matthæum, & Augustino tract. 118. in Ioannem, qui dicunt omnia Sacramenta, & ipsum diuinū sacrificium signo crucis perfici. Tertio, ex Tertulliano in lib. de Corona militis. Cyrillo Catechesi 4. & 13. & Hieronym. in epistol. ad Eustochium de custodia Virginitatis, qui docent, in omni negotio signum crucis adhibendum. Quod si in omni negotio, cur nō in actione tremendi sacrificij?

CAPVT XVI.

De iis, quæ recitantur in Missa Catechumenorum.

Restat postrema controuersia de veritate Canonis, & aliorum, quæ in Missa recitantur. Vbi illud est observandvm, Missam in quatuor partes diuidi solere. Prima est, ab initio vsque ad Offertorium, quæ dici solet Missa Catechumenorum. Secvnda, ab Offertorio vsque ad Consecrationem, quæ dicitur à Græcis ἀναφορά, à Latinis nonnullis Canon minor. Tertia, à Consecratione vsque ad Communionem, quæ dicitur Canon maior. Qvarta, à Communione vsque ad finem.

De Psalmo; Iudica, & Confessione.

Primvm igitur ante Missæ initium pronunciatur Psalmus 42. *Iudica me Deus*, & fit generalis confessio. Et quidem Psalmum reprehendere nemo potest, neque etiam confessionem, quatenus fit Deo, & proximis astantibus: sed quatenus fit Sanctis, aduersarij eam non probant, quòd existiment Sanctos eam audire non pos-

A se, cùm tam procul absint. Sed Ecclesia Catholica nihil dubitat, Sanctos cognoscere, vt orationes, ita etiam confessiones nostras, tum ex ritu inuocationis Sanctorum, qui semper fuit in vsu apud veros Christianos, vt fusè docuimus in 1. libro de Ecclesia triumphante, tum ex miraculis, quæ omnibus seculis facta sunt ad Sanctorum inuocationem, quorum multa refert Augustinus, libro 22. ciuitat. cap. 8. Nos igitur confitemur Deo, Sanctis, & Ecclesiæ præsenti, quia omnes offendimus, cùm peccamus, vt ille etiam dicebat, Lucæ 15. *Peccaui in cœlum, & coram te.*

Vsum autem confessioins antiquum esse ante Introitum Missæ, patet tum ex Micrologo, capite 1. vbi apertè dicit, præmitti solere confessionem, tum etiam ex Liturgia S. Iacobi, quæ à confessione incipit.

B

De Introitu.

Seqvitvr Introitus, qui constat ex Antiphona, & Psalmo, cum *Gloria Patri*. Dicitur Introitus, quia canitur à Choro in Introitu Sacerdotis ad altare, vt vult Micrologus, capite 1. vel vt Conradus Brunus, libro 2. capite 1. & alij volunt, quia est Introitus, id est, initium Missae. Conuenit ferè inter auctores, vsum Introitus introductum esse à Celestino I. Pontifice: sic enim scribit VValfridus, cap. 22. Micrologus, capite 1. & alij passim. Sed non est hoc ita simpliciter accipiendum. Nam Inprimis non instituit ipse vsum canendi vnum versiculum, vt nūc facimus, sed vt Psalmi Dauidis 150. antiphonatim canerentur per ordinem ante sacrificium: vt in eius vita scribit Anastasius Bibliothecarius. Sed postea vitandæ prolixitatis caussa selecti sunt versiculi aliqui, qui ad excitandam deuotionem viderentur aptiores: & Psalmi integri relicti sunt horis Canonicis. Deinde, Celestinus non fuit absolutè primus, qui Psalmos ad sacrificium adhibuit, sed fortè primus fuit, qui Romæ id obseruari voluit. Nam alioqui Dionysius Areopagita, capite 3. Ecclesiasticæ hierarchiæ, meminit Psalmorum, qui ad initium Missæ canebantur: & sanctus Basilius in sua Liturgia circa initium iubet tres aut quatuor versiculos Psalmi decantari. Sed etiamsi à Celestino hæc institutio ortum habuisset, reprehendi non posset, cùm Introitus ferè semper ex diuina Scriptura sumatur, & ab vniuersa Ecclesia iste vsus ab annis amplius mille retentus sit.

C

D

De Gloria Patri, &c.

Versicvlvs: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, &c.* qui additur ad Introitum, putatur à nonnullis à S. Hieronymo compositus, rogatu Damasi Papæ; in qua opinione est Alcuinus, in lib. de officiis diuinis: sed verius est, quod scribit VValfri-

VValfridus in lib. de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 25. compositum eum versiculũ fuisse à Nicæno Concilio. Nam ante Hieronymi, & Damasi tempus fuisse vsum in Ecclesia canẽdi cum versiculum ad finẽ psalmorum, patet ex Theodoreto, lib. 2. hist. cap. 24. & Sozomeno, lib. 3. capite 19. qui scribunt Antiochiæ tẽporibus Constantij Imperatoris Catholicos, & Arianos in psalmorum fine discerni solitos, quod illi canerẽt: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, isti autem *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*. Basilius etiam de hoc versiculo *Gloria Patri, &c.* disputat lib. de Spiritu sancto, cap. 28. Testatur quoq; Cõcilium Vasense, quod ante annos M. C. celebratum est, can. 5. non solùm Romæ, sed etiã in toto Oriente, & per Africam, post *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, subiungi solitũ: *Sicut erat in principio, &c.* Porrò epistolæ duæ, quæ circumferuntur de hac re, Damasi ad Hieronymum, & Hieronymi ad Damasum, suppositititiæ, & ineptisimæ sunt, & ideò ad tomum 4. meritò relegatæ.

De Kyrieeleison.

SEQVITVR inuocatio KYRIEELEISON, quam Græci Liturgiam vocant, à verbo Græco λιτανεύειν, quod est, supplicare. Esse autem antiquissimam hanc Missæ partem, patet ex Liturgiis, Iacobi, Basilij, & Chrysostomi. Disserit etiam de hac supplicatione Basilius in epistol. 63. quam scribit ad Neocæsarienses. Apud Latinos etiam antiquissima consuetudo est, eandem Litaniam Græcis vocibus canendi. Nam sanctus Gregorius, lib. 7. epistol. 63. cùm accusaretur, quod Kyrieeleison, & alia nonnulla ex Græcorum cæremoniis in Latinam Ecclesiam inuexisset: respondit se cæremonias antiquas Ecclesiæ Romanæ conseruare, vel renouare, non autem à Græcis accipere; id quod etiam ex eo probat, quod apud Græcos dicatur Kyrieeleison à populo, apud Latinos à Sacerdote; & quod Græci non interponant Christeeleison, vt Latini faciunt, sed simpliciter dicant, Kyrieeleison. Esse autem verissimum, quod sanctus Gregorius dicit, non à se introductam in Latinam Ecclesiam, hanc supplicandi formam, intelligi potest ex Concilio Vasensi, quod annis centum, & quinquaginta ante Gregorij ætatem celebratum est. Nam in eo Concilio, can. 3. iubentur Sacerdotes in Galliis ad Missam dicere Kyrieeleison, & ratio redditur, quòd in sede Apostolica, & per omnem Italiam supplicatio illa ad Missas diceretur. Sanctus etiam Augustinus in altercatione cum Pascentio, quæ habetur inter epistolas numero 178. dicit ab omnibus Christianis Græcis, Latinis, Barbaris, supplicari Deo vt misereatur, lingua Græca.

De Gloria in excelsis.

DE *Gloria in excelsis Deo*, qui Angelicus hymnus nominatur, tradunt ferè omnes, institutionem esse sancti Telesphori Papæ, vt is hymnus ad Missas dicatur. Ita VValfridus, cap. 22. de obseruationibus Ecclesiasticis, & omnes alij. Et quidem quod attinet ad prima verba, ea in Euangelio habentur, Lucæ 2. & recitantur etiam in antiquissima sancti Iacobi Liturgia: sed quis adiecerit cetera, non est vsque adeò certum. Innocentius III. lib. 2. de mysteriis Missæ, cap. 20. scribit eam additionem à nonnullis tribui Telesphoro, sed à pluribus tamen tribui Hilario Pictauiensi: sed quicunque tandem auctor fuerit, nihil omninò offensionis habet, vnde etiam Luthero placuit, vt patet ex eius lib. de formula Missæ.

De Dominus vobiscum.

SEQVITVR salutatio: *Dominus vobiscum*, qua cæremonia vtimur, quotiescunque populum excitamus, vel ad orandum, vel ad audiendum: vnde præmittitur ante *Oremus*, & ante Euangelium, & Præfationem, & alia huiusmodi. Itaque est quædam religiosa excitatio, seu inuitatio, & seruit loco aduerbij vocandi, quomodo religiosi olim, Augustino teste in Psalm. 132. cùm alium vocarent, dicere solebant: *Deo gratias*, quod etiam nunc à multis seruatur: quomodo etiam sancta Paula ad virgines conuocandas vtebatur illa voce: *Alleluia*, vt in eius vita scribit sanctus Hieronymus: & nunc in Monasteriis virginum dici solet: *Aue Maria*. Porrò hæc salutatio *Dominus vobiscum*, sumpta est ex more Hebræorum, qui salutantes dicebant, Dominus tecum, aut vobiscum, vt patet Iudicum 6. Ruth 2. 2. Paral. 27. & Luc. 1.

Scribit de hac salutatione integrum librum Petrus Damianus, qui inscribitur, De Dominus vobiscum, vbi probat debere dici etiam ab iis, qui recitant soli Horas Canonicas: vbi etiam monet in Missa ab Episcopis dici debere: *Pax vobis*, loco Dominus vobiscum, quia Dominus, Matth. 10. docuit Apostolos, quibus Episcopi succedunt, vt pacem annunciarent cùm ingrederentur aliquem locum. Et quamuis Concilium Bracarense I. can. 21. iubeat omnes tum Episcopos, tum Presbyteros in Missa eodem modo populum salutare; tamen seruãda est in eiusmodi Ecclesiarum consuetudo.

Esse autem antiquissimam cæremoniam in Missa, vt Sacerdos populum salutet, perspicuum est, non solùm ex Concilio citato, quod ante annos CM. celebratum est, sed etiam ex vetustissimis Liturgiis, Iacobi, Basilij, Chrysostomi, & aliorum, in quibus passim legimus, aut *Pax vobis*, aut *Dominus vobiscum*, & ad vtrumque respondetur: *Et cum spiritu tuo.*

De Collecta.

POST salutationem dicitur COLLECTA, de

quæ tria dicenda sunt. PRIMO, de nomine. SECVNDO, de antiquitate. TERTIO, de forma. De nomine multi multa non admodum probabilia scripserunt: duæ sunt veriores opiniones. VNA, quòd Collecta dicatur, quia paucissimis verbis colligit quidquid pro toto populo à Deo postulandum est. Ita docent Strabo, cap. 22. & Micrologus, cap. 3. ALTERA opinio, quæ fortassè verior est, vult preces illas dici Collectas, per intellectionis figuram ab ipsa Missæ celebratione, quę ab antiquis dicebatur Collecta, quia ad eam populus colligebatur: fuisse enim ab antiquis Missæ celebrationem appellatã Collectam, patet ex illis verbis S. AVGVSTINI in breuiculo collationis, collatione tertij diei: *Confitebantur se Collectam, et Dominicum egisse.* Exstant apud Surium in fine primi tomi acta Martyrum quorundam, & videntur esse illa, quæ Augustinus citat, in quibus frequentissimè legimus, Collectam facere, seu celebrare, pro eo, quod est Missam celebrare. Hinc etiam TERTVLLIANVS in lib. de fuga in persecutione, extremo: *Quomodo colligemus,* inquit, *quomodo Dominica solennia celebrabimus?* Hinc igitur oratio, quæ dicitur in Missa, Collecta dicta esse videtur, quia est finis; immò etiã principium, & medium totius illius actionis, quę Collecta dicebatur. Orationes enim dicuntur eodem numero & ordine initio Missæ, in medio, & in fine: qua etiam ratione aliquando eædem Collectæ, dicuntur Missæ, quia sunt pars quædam, eaque potissima Missæ. Hæc de nomine.

Porrò antiquitas inde cognosci potest, quod vsus semper fuit in Ecclesia, vt nunquam Christiani congregarentur, quin finis esset oratio, vt patet ex Iustino Apologia 2. extrema, & Tertulliano in Apologetico, cap. 39. immò & Apostolo hoc præcipiente 1. Tim. 2. Collectæ autẽ nostri Missalis, quæ sanè pulcherrimæ sunt, ab antiquis Pontificibus compositæ, & à S. Gregorio in vnum congregatæ creduntur, vt VValfridus Strabo significat, cap. 22.

Quod ad formã attinet, præscribitur in Concilio III. Carthaginensi, cap. 23. vt oratio, quæ in Missa dicitur, dirigatur ad Patrem, nec tamen inde sequitur, Filium, & Spiritum sanctum non esse inuocandos, vel in Missa non inuocari: nam vt Tertullianus in lib. de oratione rectè docet, propter essentiæ vnitatem, semper in Patre intelliguntur Filius, & Spiritus sanctus. Idem videmus in oblatione sacrificij, quæ propriè ad Patrẽ dirigitur, vt patet ex illo initio Canonis: *Te igitur, clemẽtissime Pater, per* IESVM CHRISTVM, & tamen sacrificium toti Trinitati offertur, vt probat S. Fulgentius lib. 2. ad Monimum, cap. 2. 3. 4. & 5. immò ex conclusione Collectæ apertè colligitur, cum Patre simul inuocari Filium, & Spiritum sanctum: dum enim dicimus Filium, & Spiritum sanctum cum Patre viuere & regnare per omnia secula seculorum; simul indicamus

A nos cum Patre Filium & Spiritum sanctum inuocare.

Cur autem Collectæ ordinariè dirigantur ad Patrem, nõ ad Trinitatem, duę sunt caussę. VNA, quia Dominus ita docuit nos orare, Matth. 6. *Pater noster qui es in cœlis,* & Io. 16. *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo.* ALTERA, quia debet semper oratio concludi per Christum, cùm sit ille aduocatus noster, per quem omnia petimus. Incommodum autem fuisset dirigere orationem ad Trinitatem, & concludere: *Per Filium tuum, etc.* videremur enĩ eo modo facere CHRISTVM Filiũ Trinitatis: quod si omissa voce Filij, diceremus: *Per Christum Dominum nostrum,* videremur diuidere Christi personas, nam vnam includeremus in

B Trinitate, quam inuocamus, alteram excluderemus, per quam inuocamus. Tolluntur autem omnia incommoda, cùm diriguntur ad vnam personam: & quia persona Patris est prima, & ab illa ceteræ originem ducunt; visum est optimum, vt quando ad vnam personam dirigendæ erant, ad Patrem dirigerentur. Sunt tamen quædam Collectæ, quæ diriguntur ad Filium, & concluduntur: *Qui viuis & regnas, &c.* Sed eæ paucæ sunt, & fortasse non tam antiquæ, quàm aliæ. Fortasse etiam dedita opera voluit Ecclesia aliquas Collectas dirigi ad Filium, ne homines crederent, non posse disertis verbis inuocari nisi Patrem.

C Finita oratione, respondetur, AMEN, quod significat, verè, seu fideliter: à verbo Hebræo אמן, quod in Niphil significat credere, & in Niphal, stabilem esse. Græci vertere solent γένοιτο, fiat: optat enim qui id respondet, verè, & fideliter ita fieri, vt in oratione postulatur. Esse autem vsum antiquissimum respondendi, *Amen,* patet ex Apostolo 1. Corinth. 14. *Qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit, Amen?* Idem patet ex Iustino in 2. Apologia extrema. Hieronymo in Prologo, lib. 2. in epist. ad Galatas: & Augustino in epist. 107. ad Vitalem.

De Epistola.

D POST Collectam sequitur lectio ex Propheta, vel Apostolo: quem morem antiquissimum esse, patet ex Iustino Apologia 2. citata, vbi dicit, in Synaxi lectiones ex Prophetis, & Apostolis legi consueuisse. Idem patet ex Tertulliano in Apologetico, cap. 39. ex Dionysio, cap. 3. de Ecclesiastica hierarch. Videtur autem hic mos ab Hebræis acceptus, apud quos per omne Sabbathum, adhuc hodie leguntur in Synagogis lectiones ex Prophetis. Vide Luc. 4. Actor. 13. 15. 17. & 18.

De Graduali, Alleluia, Tractu, Prosa.

LECTIONE finita, leguntur aliquot versiculi, qui vt plurimùm ex Scripturis sumuntur. Et quidem in Græcorum Ecclesia, antiquissima

consuetudo est aliquid interserêdi inter Epistolam, & Euangelium, vt patet ex Liturgia Chrysostomi: apud Latinos non videtur vsque adeò antiqua vniuersalis consuetudo. Nam in Concilio Toletano IV. celebrato ante annos CM. can. 11. prohibentur Laudes post Epistolam, tamen postea Romana consuetudo interserendi Gradualia, & alia eiusmodi, paulatim omnibus placuit, & vbique recepta, & approbata fuit, vt scribit VValfridus, cap. 22.

Sunt autem quatuor genera horum versiculorum: nam alij dicuntur Responsoriũ, seu Graduale, alij Alleluia, alij Tractus, alij Sequentia, seu Prosa. Responsorium dicitur, quia vno incipiente alij respondent, vt scribit Rabanus lib. 2. de Institut. Clericorum, cap. 51.

Cur autem Graduale dicatur, non eodem modo ab omnibus traditur: vera ratio esse videtur, quam tradit beatus Rhenanus in annotationibus ad librum Tertulliani de Corona militis, quod scilicet dicatur Graduale, quia canebatur dum Diaconus gradus ascenderet ad Euangelium decantandum. Ex quo etiam intelligi potest, cur eiusmodi versiculi decantentur, nimirum ne ociosè transigeretur tempus illud, quod necessariò interponendum erat inter Epistolam, & Euangelium, dum se Diaconus ad illud cantandum præparabat. Fuisse autem morem Ecclesiæ, vt Euangelium ex loco altiore caneretur, quod etiam nunc in multis locis obseruatur, perspicuum est ex illis verbis Ordinis Romani: *Cùm ascendit Diaconus ad legendum Euangelium, solus ascendit vltimum gradum.* Et Cypriano lib. 2. epist. 5. vbi de Aurelio Confessore, quem ad legendum in Ecclesia Euangelium ordinauerat, dicit eum ad pulpitum post catastam venire. Denique in antiquis Ecclesiis vbique inueniuntur lapidea pulpita in vsum Euangelij legendi instituta: quæ à Micrologo cap. 9. & ab aliis dicuntur Ambones, Græco vocabulo; nam ab ἀμβαίνω, ascendo, fit ἄμβων, quod in Cõcilio Laodiceno, cap. 15. Latinus interpres vertit, pulpitum.

Porrò Alleluia, quod significat, Laudate Dominum, canitur post Graduale, teste VValfrido, cap. 22. & eius loco in diebus ieiuniorum dici solet Tractus, qui sunt alij versiculi ex Scripturis desumpti: dicuntur autẽ hi versiculi Tractus, quia grauiter, & tractim cani debent in signum mœstitiæ, vt placet Durando. Denique in festis solennissimis, vt in Paschate, & Pentecoste addi solet Sequentia, seu Prosa, qui sunt versus quidam rythmici.

Nihil horum à Luthero reprehenditur, nisi quod non dicamus semper Alleluia: quocirca statuit ipse in formula Missæ; vt etiam in Quadragesima, & in ipsa Hebdomada sancta decantetur Alleluia. Sed recedit in hac re omninò temerè ab vsu antiquitatis. Nam inprimis in

A Concilio Toletano IV. can. 10. expressè cauetur, ne in Quadragesima cantetur Alleluia. Augustinus in epist. 119. cap. 15. dicit, vsum fuisse celeberrimum, vt solùm à Paschate, vsque ad Pentecosten quotidie, & in Dominicis diebus caneretur Alleluia, in signum lætitiæ, ob Christi resurrectionem. Et sanctus Gregorius aliquando reprehensus fuit, quod extra tempus Pentecostes ad Missas cani iuberet Alleluia; nimirum in omnibus festis; exceptis iis, quæ incidunt inter Septuagesimam, & Pascha; quibus ipse respondet, vsum istum non à se incipere, sed introductum tempore Damasi, auctore S. Hieronymo. Vide lib. 7. epist. 63. ad Ioan. Syracusanum Episcopum.

B Esse autem canticum lætitiæ Alleluia, & meritò intermitti in diebus pœnitentiæ, & luctus, patet ex Scriptura diuina. Nam Tobiæ 13. vbi describitur gloria cœlestis Hierusalem, inter alia legimus: *Et per vicos eius Alleluia cantabitur.* Et Apocalypsis 19. describitur lætitia Sanctorum, quæ erit in cœlo post diem Iudicij: *Et audiui*, inquit, *quasi vocem turbæ magnæ, & sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorum dicentium, Alleluia, gaudeamus, & exultemus, &c.*

Vnum hîc addi potest ex Ruperto, libro 1. de diuinis officiis, cap. 34. Graduale, esse versiculos ad pœnitentiam pertinentes: & ideò tempore Paschali omitti, & eius loco duplicari Alleluia,

C quia totum illud tempus remissionis, & lætitiæ est: sicut è contrario à Septuagesima vsq; ad Pascha omitti Alleluia, & duplicari ea, quę ad luctum, & pœnitentiam pertinent.

Sequitur deinde lectio Euangelica, quam antiquissimam esse constat, non solùm ex omnibus Liturgiis, sed etiam ex Concilio Laodiceno, cap. 16. Carthaginense IV. can. 84. & Valentino, can. 2. Item ex Patribus, Chrysostomo, homil. 6. de pœnitentia, & homil. 3. in posteriorem ad Thessalonicenses, Augustino præfatione in epistol. Ioannis, vbi meminit certarum lectionum ex Euangelio, quæ pro festorum diuersitate legebantur, Hieronymo in epist. ad Sabinianum Diaconum, ac demùm ex epistola de-

D cretali Anastasij Papæ I. vbi iubẽtur omnes stantes Euangelium audire, ob reuerentiam Domini loquentis. Quam cæremoniam non ipse primus instituit, vt multi putant, sed confirmauit, & obseruari mandauit, etiam in his locis, vbi non seruabatur. Clemens enim lib. 2. constitut. cap. 57. aliàs 61. dicit, Apostolos hoc præcepisse, vt omnes cùm clerici, tum laici assurgant, cùm legitur Euangelium.

Porrò cæremoniæ petẽdæ benedictionis ante Euangelium, & excitatio populi, per illa verba: *Sequentia sancti Euangelij secundum Matthæum*; & responsio: *Gloria tibi Domine*, habentur etiam in Missa S. Ioannis Chrysostomi; & apud Amalarium lib. de officio Missæ, cap. 18. & Alcuinum in lib. de officiis diuinis.

De Symbolo.

SYMBOLVM rectè post Euangelium pronũciatur, quia fides ex auditu verbi Dei sequitur. Vsus autem Symbolum Cõstãtinopolitanum in Missa canendi, apud Orientales antiquior est, quàm apud Occidentales: nam in Missa Chrysostomi expressè habetur, & idem ex Concilio III. Toletano colligitur, quod tamen Concilium ante annos circiter M. celebratum est; in eo enim Concilio can. 2. statuitur, vt iuxta morem Orientalium Symbolum dicatur ad Missam singulis Dominicis diebus. Scribit etiam VValfridus Strabo, cap. 22. apud Germanos, & Gallos, vsum Symboli ad Missas recitandi, tempore Caroli Magni potissimùm inualuisse, occasione Felicis Vrgelitani Episcopi, qui eo tempore hæreseos damnatus fuerat.

CAPVT XVII.

De Offertorio, & Præfatione.

De Offertorio.

OFFERTORIVM ordine sequitur, quod ex Scripturis perpetuò sumitur, & inde nomen accepit, quod caneretur dum populus offerebat, vt VValfridus tradit, cap. 22. & Micrologus capite 10. Quinque autem illæ orationes: *Suscipe sancte Pater: Offerimus tibi Domine: Veni sanctificator: In spiritu humilitatis*, &: *Suscipe sancta Trinitas*; neq; antiquæ admodum sunt, neque in Romana Ecclesia ante quingentos annos legebantur. scribit enim Micrologus cap. 11. illas preces: *Veni sanctificator*, &: *Suscipe sancta Trinitas*, iuxta ordinem Gallicanum recitari, sed in Ordine Romano nullas orationes esse institutas inter Offertorium, & Secretas. Vnde etiam VValfridus, Amalarius, Rupertus, Alcuinus, immò etiam Innocentius III. & alij veteres, non meminerunt illarum orationum, sed transeunt ab Offertorio ad Secretas: Quia tamen nihil continent, quod offendat, paulatim ab omnibus receptæ sunt.

Sed obiectiunculæ quædam soluendæ sunt, quas Georgius Maior in preces illas euomuit. PRIMO obiicit, cur dicatur calix salutaris, in quo nihil est nisi vinum. RESPONDEO; Non vocamus calicem salutarem, sed calicem salutaris: est autem calix ille vini, calix salutaris, id est, Christi, quia Christus Saluator eum calicem offerendum, & consecrandum instituit. Præterea possemus etiam rectè vocare calicem salutarem, calicem illum vini, tum quia salutem est allaturus post consecrationem, tum quia ipsum etiam vinum significando, & repræsentando salutem adfert, quomodo verba Dei dicuntur salutaria, quia saluant significando & fidem excitando.

SECVNDO obiicit, cur Sacerdos oret pro calice,
A & non potiùs pro se? RESPONDEO; Non orat Sacerdos pro calice, sed pro se & vniuerso mundo, cùm petit, vt oblatio illa ascendat ad Deum cum odore suauitatis; nam statim addit: *Pro nostra, & totius mundi salute.* Et etiam si hoc non exprimeretur, per se posset intelligi: nam oblationem acceptari à Deo, non est vtile oblationi, sed nobis.

TERTIO obiicit, cur in illa oratione: *In spiritu humilitatis*, petat Sacerdos, vt oblatio placeat, postquam illam obtulit: id enim signum est, eum dubitare an placeat, & proinde peccasse offerendo sine fide. RESPONDEO; Non dubitat Sacerdos, quin placeat Deo sacrificium Missę ex
B se, siue ex Christi instituto, & ideò certissima fide offert sacrificium Deo gratissimum, sed dubitat de propria dispositione, & idcirco petit sibi spiritum humilitatis, & contritionis, vt sacrificium inchoatum ita peragat, vt etiam ex parte sua Deo placeat: neque peccat offerendo sine certa fide propriæ dignitatis, quia non tenetur habere istam certitudinem, sed solùm tenetur non habere conscientiam peccati, dicente Paulo, 1. Corinth. 11. *Probet seipsum homo, &c.*

QVARTO obiicit, cur dicatur in illa oratione: *Veni sanctificator, &c.* sacrificiũ præparari cùm iam antè sit oblatum. RESPONDEO; Illa prior oblatio, præparatio fuit ad posteriorem oblationem, in qua propriè sacrificium consistit,
C proinde rectè dicitur præparatum sacrificium, quando materia sacranda Deo, per quãdam oblationem est dedicata.

De Præfatione.

OFFERTORIO finito, & materia sacrificij præparata, lotisque manibus, & oblatione Deo cõmendata per secretas Collectas, dicitur Præfatio, quæ quidem hoc nomine appellatur, quia est præparatio, & excitatio populi ad illã actionem, in qua propriè sacrificium consistit. Ac PRIMVM illa verba: *Per omnia secula seculorum*, pertinent ad superiores orationes silentio recitatas, sed dicitur alta voce ista conclusio, vt populus respondere possit, *Amen*; & ea voce confir-
D met superiores orationes. ita scribit Micrologus, cap. 7.

DEINDE incipit Præfatio per illud: *Dominus vobiscum*, & vsque ad ea verba: *Verè dignum, & iustum est.* habetur in antiquissimis auctoribus Græcis, & Latinis. Nam vt omittam Liturgias, in quarum nulla deest hæc Præfatio, meminerunt horum verborum Clemens lib. 8. cõstitut. cap. 16. Cyprianus in serm. 6. de orat. Dominica. Cyrillus Hierosolymitan. Catechesi 5. mystagogica, CHRYSOSTOMVS passim, vt homil. de Eucharistia: *Quid facis ô homo, non promisisti Sacerdoti, qui dixit; Sursum corda, & dixisti; Habemus ad Dominum?* Vide etiam homil. 4. de natura Dei. & Augustinus non minus frequenter, vt in epist. 57. ad Dardanum, & 120. ad Honoratum, & 156. ad Probam,

lib.

lib. de spiritu, & litera, cap. 11. lib. 2. de bono perseuerantiæ, cap. 13.

RELIQVA verba, vsque ad illum versum: *Sanctus, Sanctus, &c.* non sunt eadem in Græcis, & Latinis Liturgiis: tamen quæ in nostra, id est, Romanæ Ecclesiæ Liturgia habentur, certum est antiquissima esse. Nam ante annos M. Pelagius II. Papa interrogatus ab Episcopis Germaniæ, & Galliæ, quænam essent, & quot authenticæ Præfationes, respondit esse nouem. PRIMAM, de Natali Domini. SECVNDAM, de Epiphania. TERTIAM, de Quadragesima. QVARTAM, de Cruce. QVINTAM, de Pascha. SEXTAM, de Ascensione. SEPTIMAM, de Pentecoste. OCTAVAM, de Trinitate. NONAM, de Apostolis. Vide epistolam Pelagij, & Gratianum can. Inuenimus, de consecra. dist. 1. DECIMAM, Præfationem, quæ est de S. Maria, addidit Vrbanus II. in Concilio Placentino circa annum Domini M. LXXX. teste Gratiano, can. Sanctorum, dist. 70.

Sanctus, Sanctus, &c.

FINITA Præfatione dicitur canticum: *Sanctus, Sanctus, &c.* quod quidē partim desumptum est ex hymno Angelorū, quem Isaias cap. *6.* audiuisse se narrat; partim ex cantico Hebręorum, quem Christo cecinerunt, cùm in die Palmarum intraret in Hierusalem, Matth. 21. & habetur in antiquis Liturgiis, Iacobi, Basilij, & Chrysostomi: & de eo exstat peculiaris canon in Concilio Vasensi, can. 4. aliàs can. *6.*

CAPVT XVIII.

De nomine Canonis.

NVNC ad sacrum Canonem à morsibus impiorum Lutheranorū defendendum aggredimur: quē quidem vt summa veneratione semper Catholici retinuerūt, ita incredibili furore hæretici huius temporis lacerant.

Lutherus in lib. de abroganda Missa, vt se ex malitia, non ex ignorantia peccare ostenderet, ita loquitur: *Et quanquam habeam, quod pro sano sensu Canonis dicere poßim, vt aliàs feci, tamen nunc non dignabor eum tali honore.* & ibidem multa scommata, & iocos planè impios, & blasphemos iacit in sacrum illud mysterium. Sed longè adhùc furiosiùs agit in lib. de abominatione Canonis, vbi ita rem amplificat, vt velit homines audito nomine Canonis signare se cruce, & fugere, ac si illis Diabolus occurrisset.

Martinus Kemnitius in 2. part. Exam. pag. 825. & sequentibus, de Canone disputat, ac quatuor sunt, quæ præcipuè reprehendit. PRIMO, quod ritum illum celebrandæ Missæ Canonem esse velimus, id est, regulam fixam, & stabilem: vellet enim ipse, liberum esse debere vti his, aut illis precibus. SECVNDO, quod auctorem Canonis

A Tridentinum Concilium faciat partim Christum, partim Apostolos, partim antiquos Romanos Pontifices: ipse autem probat auctorem fuisse quēdam Scholasticum, teste S. Gregorio. TERTIO, quod antiquum esse affirmemus: *Fumi, inquit, & nugæ sunt, quod de antiquitate Canonis fabulantur.* QVARTO, quod nullum errorem in toto Canone inueniri pronunciemus: enumerat autem ipse errores septemdecim.

Scripsit etiam multa contra Canonem Missæ Georgi⁹ Maior, Zwinglius, Illyricus, & alij. Nos igitur PRIMO, de nomine Canonis. TVM de auctore. DEINDE, de antiquitate. POSTREMO, de veritate eiusdem, & singularum eius partium disseremus.

B Quod ad PRIMVM attinet; exstat hoc nomen in hac significatione apud S. GREGORIVM, lib. 7. epist. *63.* vbi rationem reddit, cur post Canonem recitari voluerit orationem Dominicā. Apud AMBROSIVM, seu quicunq; fuit auctor, in comment. cap. 2. epistolæ prioris ad Timotheum, vocatur regula Ecclesiastica, qua omnes Sacerdotes vtuntur. Apud OPTATVM Mileuitanum Ambrosij ęqualem lib. 2. contra Parmenianum, vocatur Legitimum: *Nam quis dubitat, inquit, vos illud legitimum in Sacramentorum mysterio præterire nō posse? Offerre vos Deo dicitis pro Ecclesia, quæ vna est, &c.* vbi Legitimum vocat statum, & certum ordinem precum, quibus in consecranda Eucharistia vtimur, in cuius ordinis initio offerre nos dicimus pro Ecclesia. ISIDORVS,

C lib. 1. de officiis diuinis, cap. 15. vocat Ordinem precum, quo oblata Deo sacrificia consecrantur. VVALFRIDVS, cap. 22. vocat tum Actionem, tum Canonem, quibus duabus vocibus omnes posteriores vtuntur: dicitur autem Actio illa pars Missæ, quia in ea celebratur actio sacrificij; cetera enim verba sunt potiùs, quàm actiones. Porrò hæc nomina, Canon, Regula, Legitimum, Ordo, satis apertè indicant, apud veteres ordinem celebrandi non fuisse arbitrarium, vt Kemnitius vellet, sed ab Ecclesia ita præscriptū, vt qui secus facerent, planè præuaricari legem iudicarentur.

D Sed obiicit Kemnitius, pag. 835. duo argumenta. VNVM ex Concilio Africano, can. 70. & Mileuitano, can. 12. vbi præscribitur, vt in Missa non dicantur preces, nisi quæ prius sint cum prudentioribus viris collatæ, aut à Synodo approbatæ, ne fortè aliquid contra fidem contineant; hinc enim colligitur, non fuisse antiquo tempore præscriptum certum Canonem orationum, qui omnes obligaret, sed permissum fuisse, vt quisque componeret preces, modò eæ analogæ essent fidei. ALTERVM argumentum sumit ex diuersitate Liturgiarum, Basilij, Chrysostomi, Ambrosij, Gregorij, Isidori.

SED hæc argumenta nihil concludunt. Nam inprimis Canones Conciliorum citatorum non loquuntur de Canone Missæ, sed de Collectis,

quæ semper fuerunt multiplices, & varię. De Canone enim Missæ iam audiuimus Optatum Episcopum Mileuitanum dicētem, legitimum esse, & prætermitti non posse.

Neque negamus verba Canonis diuersa fuisse, & etiam hodie esse apud Græcos, & apud quasdam Latinorum Ecclesias; neque cogit Romana Ecclesia, vt Kemnitius mentitur, pagina 836. vt omnes Canonem Missæ Romanæ tanquam necessarium omninò ad Eucharistiam cōsecrandam seruent: nam & in ipsa Vrbe Roma, & alibi per Italiam, videmus Romano Pontifice consentiente, à Græcis retineri Liturgiam Basilij, vel Chrysostomi, & Mediolani, Ambrosianam, & Toleti in Hispania, quam dicunt, Mozarabam. Sed quod asserimus, est, ordinem sacrificij celebrandi rectißimè Canonem nominari, quod debeat esse certus, & ab iis præscriptus, qui legitimè in Ecclesia præsident, non autem in arbitrio cuiusuis positus. Quocirca meritò reprehendimus, Lutherum, & Caluinum, & similes, qui propria auctoritate, cùm reuera priuati homines essent, ausi sunt mutare ordinem à summis Pontificibus institutum, & in Ecclesiis Germaniæ, & Galliæ ab annis, vt minimum DCCC. conseruatum.

CAPVT XIX.

De auctore Canonis.

IAM verò, quod attinet ad auctorem, non est vnius auctoris totus Canon Missæ Romanæ, sed vt Concilium Tridentinum rectè docet, sess. 22. cap. 4. partim cōstat verbis Domini, partim Apostolica traditione, partim sanctorum Pontificum institutione.

Primus quidem, qui formam aliquam sacrificij celebrandi, adiūctis nimirum ad verba Domini certis precibus, & ritibus, Romanæ Ecclesiæ dedit, S. Petrus fuit, vt Isidorus testatur, lib. 1. de officiis, cap. 15. sed postea tamen diuersi Pontifices preces diuersas addiderunt, vsque ad Gregorium I. qui fuit vltimus eorum, qui ad Canonem aliquid adiunxerunt, vt ex VValfrido colligi potest, libro de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 22.

Vbi illud etiam est OBSERVANDVM, quod licet quædam Liturgia dicatur Basilij, alia Chrysostomi, alia Ambrosij, alia Gelasij, seu Gregorij, nostra videlicet Romana, alia Isidori: non tamen isti auctores Liturgiam de integro composuerunt, sed solùm eam, quæ suo tempore erat in vsu, ad meliorem formam redegerunt, vel detrahendo, si quid irrepserat minus conueniens, vel addendo aliquid pro temporum varietate, vel denique ob tædium vitandum aliquid inde subtrahendo, sic tamen, vt substantiales partes Liturgiæ ab Apostolis institutæ,

A integræ permanerent. Nam sanctus Gregorius Gelasianum codicem coarctauit, vt scribit Ioānes Diaconus, libro 2. vitæ Gregorij, capite 17. & ipse epistol. 73. libri 7. asserit, se restituisse in Missa antiquas consuetudines, & sustulisse quędam, quæ postea irrepserant: itaque fuit auctor non institutionis, sed reformationis Liturgiæ. Gregorius item Septimus, iterum emendauit officium Ecclesiasticum, sed (vt ipse testatur, canone, In die, de consecrat. distinct. 5.) non nouum instituit, sed antiquum reduxit: quod nostris diebus fecit etiam Pius V. tum in Breuiario, tum in Missali restituendo, vnde dicitur Missale Pij V. seu Missale nouum, cùm tamen non sit absolutè nouum, sed antiqui emendatio, & restitutio.

B Sed in his quæ diximus de auctore, Kemnitius PRIMO reprehendit, quod habeamus Canonem ab auctoribus multis compositum.

AT inanis est ista reprehensio. Nam etiam Symbolum Apostolicum est vna simplex fidei confeßio, & tamen composita est à duodecim Apostolis, singulis sententiam suam adiicientibus, vt sanctus Leo scribit in epistol. 13. ad Pulcheriam, & ante Leonem Ruffinus in explicatione Symboli, & Augustinus serm. 115. de tempore. Et deinde idem Symbolum auctum, siue explicatum fuit in Concilio Nicæno, & Constantinopolitano, vnde tandem prodiit Symbolum illud plenius, quod propriè Constantinopolitanum vocatur. Liber item Psalmorum multos auctores habet, si S. Hieronymo credimus, in epistol. ad Sophronium, & in alia ad Cyprianum, cùm tamen vnicus liber censeatur. Denique, id est maximè admirandum, & commendandum, quod Canon Missæ sit multorum auctorum, & tamen ita aptè partes omnes inter se iungantur, & cohæreant, vt vnius auctoris videatur.

C SECVNDO obiicit Kemnitius sancti Gregorij testimonium libro 7. epistol. 63. vbi duo quædam scribit sententiæ nostræ, vt apparet, contraria. VNVM est, Apostolos ad solam Dominicam orationem Eucharistiam consecrare solitos; ex quo refelli videtur, id quod nos diximus, auctorem nostri Canonis fuisse beatum Petrum, & multa in Canone haberi ex Apostolica traditione. ALTERVM est, Canonem compositum à Scholastico quodam: Scholasticum autem esse nomen proprium alicuius hominis, probat Kemnitius ex eodem Gregorio libro 2. epistol. 54. & libro 9. epistol. 14. Quod si Scholasticus auctor Canonis fuit, non igitur verum est, quod nos cum Tridentino Concilio diximus, Canonem partim à CHRISTO, & Apostolis, partim à sanctis Pontificibus compositum fuisse: nullus enim Apostolus, aut Pontifex fuit, qui proprio nomine Scholasticus diceretur.

D

Hoc

Hoc argumentum penè totum accepit Kemnitius ex beato Rhenano in annotationibus ad librum Tertulliani de Corona militis: sed non erit difficile respondere. Ac PRIMVM non desunt, qui negent Apostolos vnquam ad solam Dominicam orationem Eucharistiæ mysterium celebrasse. Videtur enim Gregorius id accepisse ex Hieronymo in lib.3. contra Pelagianos: sed Hieronymus dicit, Apostolos Dominico præcepto ad celebrationem Eucharistiæ adhibuisse orationem Dominicam, non autem dicit solam Dominicam orationem adhibuisse.

SED quidquid de hoc sit (non enim facile repudiandum est, quod sanctus Gregorius scripsit, neque est verisimile tantum virum non animaduertisse, quid Hieronymus antè scripserit) RESPONDEO, quòd non semel suprà docuimus, Apostolos initiò solam Dominicam orationem ad verba consecrationis in mysterio Eucharistiæ addere solitos: tamen postea eosdem Apostolos multa alia adiunxisse: nam certè orationem pro defunctis in sacrificio Missæ ex Apostolica traditione descendere, constanter docet S. Ioan. Chrysostomus, homil. 3. in epist. ad Philippenses, & alibi.

Quod autem de Scholastico Gregorius scribit, contra sententiam nostram nō pugnat. Nam inprimis non constat, Scholasticum eo loco esse nomen proprium: non enim quia tempore Gregorij aliqui nomine proprio dicebantur Scholastici, ideò vbicunque inuenitur hoc nomen, ita accipiendum est, ac si alicui esset proprium; quin potiùs longè probabilius est, per Scholasticum eo loco intelligi virum insignem eruditione, & eloquētia. Sic Hieronymus libro de scriptoribus in Serapione, scribit Serapionē virum doctissimum ob ingenij elegātiam, Scholastici cognomen adeptum. Sanctus Gregorius, lib. 10. epistol. 2. vocat Matthæum Scholasticum virum clarissimum: & Gennadius in Catalogo scriptorum, vocat Prosperum sermone Scholasticum, id est, eloquentia, & eruditione præstantem: & Honorius in Catalogo scriptorum, vocat Alcuinum officio Scholasticum. In eodem sensu accipit Scholasticū in tractatu super Psalmum 44. S. Augustinus. Tales erant presbyteri quidā doctissimi, qui prçficiebantur olim Scholæ Christianæ, ad eos erudiendos, qui ex Iudæis, aut Gentibus ad Ecclesiam veniebant: quales fuerunt Pantenus, Clemens Alexandrinus, Origenes, & alij. Deniq; adhuc hodie in quibusdam Ecclesiis, & nomen, & dignitas Scholastici perseuerat, licet ipsa functio penè cessauerit.

Iam igitur si apud Gregorium accipiatur Scholastici nomen pro homine doctissimo in vniuersum, admittere possumus, totum Canonem, exceptis verbis Domini, à Scholastico cōpositum, quia nimirum & S. Petrus. & ceteri sancti Pontifices Scholastici dici possunt. Neque hoc est alienum à sentētia S. Gregorij: ille enim

A non loquitur de Scholastico per contemptum, sed eum opponit Christo, vt hominem Deo, ac si diceret; Si oratio ab homine composita super oblationem recitatur, quātò magis recitari debet oratio composita ab ipso Deo?

Si verò Gregorius per Scholasticum intelligat certum aliquem hominem, qui ætate ipsius vixerit, vt aduersarij cōtendunt, tum respondere cogimur, S. Gregorium non loqui de Canone Missæ, aut certè non de toto Canone, cùm dicit, precem Scholastici recitari super oblationē, sed de aliqua alia prece extraordinaria, quales sunt tres illę, quæ dicūtur ante Communionem, post *Agnus Dei*: quæ, vt scribit Micrologus, cap. 18. non

B sunt de Canone, neq; ex ordinario præscribuntur; sed ex consuetudine religiosorum recitantur. Id autem ita esse, certum est, quia orationes quæ sunt in Canone, inueniuntur magna ex parte apud Ambrosium, vt paulò pòst demonstrabimus, & proindè non potest fieri, vt compositę fuerint tempore Gregorij, qui ducentis annis Ambrosio posterior fuit.

Neque hæc explicatio abhorret à verbis sancti Gregorij: nam ille scribit se accusatum fuisse, quòd iussisset orationem Dominicam recitari mox post Canonem; & respondet id se fecisse, quia indignum existimabat orationem à Scholastico compositam super oblationem dici, & ipsam Christi orationem super corpus eius non

C dici: quibus verbis indicat Gregorius se non agere de Canone, sed de orationibus, quæ dicebantur post Canonem. Et quidem ante ipsius tempora post Canonem ante Communionem videtur in vsu fuisse, vt diceretur aliqua oratio à Scholastico composita: oratio autem Dominica, vel diceretur post Communionem, oblatione consumpta, vel non diceretur. Sed Gregorius hunc ordinem mutauit, & voluit, vt oratio Dominica diceretur mox post Canonem, adhuç in altari corpore Domini præsente, oratio autem Scholastici sequeretur. Ex his duabus sententiis vtraque probabilis est, & neutra contra nos facit.

D

CAPVT XX.

De antiquitate Canonis.

SVPEREST nunc, vt de antiquitate dicamus. Ac PRIMVM, ridenda videtur Kemnitij leuitas, qui pagina 828. nugas, & fumos esse dicit, quòd Concilium scripserat, Canonem Missæ multis antè seculis institutum, & tamen pagina 826. idem Kemnitius affirmarat Canonem absolutum intra primos sexcentos à Christo nato annos; & pag. 827. scribit Canonis auctorem vixisse circa annum Domini D. XC. quod etiam repetit, pag. 828. vbi vltimum auctorem Canonis facit Gregorium anno D. XC. Nam si Canō

anno Domini D. XC. absolutus est, quis non videt eum ante decem propemodum secula institutum, & proinde verum esse, quod ait Concilium; & Kemnitium sibi ipsum esse contrarium in eadem pagina? Deinde quærendum esset ab istis, qui negant, Canonem nostrum esse antiquum, vt ipsi sui Canonis vetustatem ostenderent: quale enim est, vt ij Canonem nostrũ tanquam nouitium contemnant, quem ante annos prope mille editum esse fatentur; cùm ipsi Canonem habeant, si tamen Canon dici meretur, hoc ipso nostro seculo editum?

Sed his omissis, veram antiquitatem nostri Canonis ostendamus. Primum igitur illud cõstat, Canonem nostrum integrũ, vt eum nunc in Missalibus habemus, fuisse in vsu Ecclesiæ ante annum Domini DCCC. Nam exstat in Ordine Romano, non procul ab initio, quem ordinem citant Alcuinus, & Amalarius, qui tempore Caroli Magni vixerunt. Deinde Alcuinus in lib. de officiis Ecclesiasticis, cap. de celebratione Missæ, totum Canonem verbatim exponit: ac deinceps ab omnibus aliis posterioribus idem omninò Canon exponitur, vt ab Amalario, Hugone, Ruperto, Innocentio, & ceteris. Porrò Ordo Romanus non instituit Canonem, sed refert, vt rem vsitatam, & celebrẽ in Ecclesia. Quare necesse est, Canonem esse adhuc antiquiorẽ, quàm sit Ordo Romanus.

Quamuis autem nõ exstet fortasse alius liber Ordine Romano antiquior, vbi totus Canõ habeatur: tamen exstant libri multò antiquiores, vbi habentur partes Canonis, ex quibus coniectura fieri potest de reliquis.

Ac primùm apud Ambrosium, lib. 4. de Sacram. cap. 5. & 6. habetur verbis parum mutatis illa pars Canonis: *Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæsumus, benedictam, adscriptam, ratam, &c.* Et illa: *Qui pridie quàm pateretur, &c.* Et illa: *Vnde & memores, &c.* Et illa: *Supra quæ propitio, &c.* quæ sunt quatuor partes potissimæ totius Canonis: duæ enim proximè præcedũt, duæ proximè sequuntur consecrationem. Et quoniam S. Ambrosius non primus instituit has partes Canonis, sed eas allegat ex antiquo ritu Ecclesiæ ad confirmandum id, quod eo loco tractabat de veritate corporis Domini in Eucharistia: sequitur necessariò, vt earum institutio Ambrosij ætatem præcesserit, proinde ante M. C C. annos in vsu fuerit. Idem Ambros. lib. 4. de Sacramentis, capite 4. apertè meminit primæ orationis Canonis, vbi oratur pro Ecclesia, & pro Rege, licet ipsa verba non ponat: eiusdem etiam meminit Optatus, lib. 2. contra Parmenianum, vbi dicit, Legitimum esse, vt offeratur pro Ecclesia Catholica. Illius autem orationis, vbi nominantur, & inuocantur Sancti, & illius, vbi oratur pro defunctis, meminit Augustinus tract. 84. in Ioannem; immò earum orationum mentionem faciunt plurimi Patres, quos suprà in propriis locis adduximus. Itaque totus Canon partim quoad sententiam, partim etiam quoad verba, inuenitur in auctoribus, qui ante M. C. vel M. C C. annos floruerunt.

His accedunt aliquot coniecturæ insignes ad probandam Canonis antiquitatem. Prima coniectura est, quia in toto Canone nulla fit mentio Confessorum, aut Virginum non Martyrum, sed Martyrum tantùm, seu virorum, seu fœminarum: quod etiam notauit Augustinus, lib. de sancta Virginitate, cap. 45. Huius autem rei caussa nulla est alia, nisi quam reddit Innocentius, lib. 3. cap. 10. de mysteriis Missæ, quia videlicet eo tempore Canon compositus est, quo nondum cœperant publicè coli in Ecclesia sancti Confessores. Siquidem certum est, Martyres cœpisse publicè inuocari, & eorum nominibus dies festos coli, & Basilicas erigi, ab initio planè Ecclesiæ: Confessores autem multò seriùs hunc honorem in Ecclesia meruisse. Constat autem ex Concilio Moguntino, sub Carolo Magno celebrato, can. 36. festa Confessorum iam in vsu fuisse anno DCCC. Siquidem in Catalogo festorum dierum ponuntur dies festi sancti Martini, & sancti Remigij: igitur ante annũ Domini, DCCC. Canonem compositum fuisse necesse est.

Secunda coniectura est, quia veteres diligenter annotarunt pauca quædam verba, quæ aliqui Pontifices ad Canonem addiderunt. In vita Leonis I. scribit auctor Pontificalis, addita fuisse à Leone illa verba ad Canonem: *Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam*; cuius rei, vt valde notabilis, meminerunt etiam Strabo, cap. 22. & reliqui auctores, qui de Missa scribunt. Gregorium I. addidisse ad Canonem pauca illa verba: *Diesq; nostros in tua pace disponas, &c.* non solùm annotarunt Strabo loco citato, & similes auctores, sed etiam Beda lib. 2. histor. Anglicanæ, capite 1. & Ioannes Diaconus, lib. 2. vitæ B. Gregorij, cap. 17. Hoc autem est argumentum certissimum, Canonem esse antiquiorem Leone, & Gregorio, & habitum semper in maxima veneratione: alioqui enim cur tam diligenter historici annotassent, vnum, vel alterum verbum à Leone, vel Gregorio additum, si Canon esset recens, & ab aliquo priuato homine, qui Scholasticus diceretur, institutus?

Tertia coniectura est, ipsa ignoratio auctoris præcipuarum partium Canonis. Nam orationes illæ, quarũ meminit Ambrosius: *Quam oblationem.* Et: *Vnde & memores*, & ceteræ, si fuissent ab aliquo Romano Pontifice compositæ, certè aliquis historicus id prodidisset: si eñ non omiserunt, quis aliquas particulas addiderit, quantò magis non omisissent, qui vitas Pontificum scripserunt, quis totum ferè Canonem composuerit? Relinquitur igitur, vt Canon sit omni memoria antiquior, & ab Apostolis, vt multa alia, per manus traditionem ad nos deuenerit.

Neque

Neque obstat, quod in Canone fit mentio Apostolorum, & Martyrum, qui primis trecētis annis floruerunt: nam ea nomina postea paulatim addita fuisse, dubium esse non potest.

QVARTA coniectura est VValfridi, cap. 22. qui inde colligit Canonem esse antiquissimum, quia dum enumerantur Apostoli, non seruatur ordo, qui est in Euangeliis per Hieronymum emendatis: id enim argumento est, eam partem Canonis prius fuisse compositam, quàm à Hieronymo Euangeliorum codices Latini ad vetera exemplaria Græca corrigerentur; ipse enim Hieronymus in præfatione Euangeliorum ad Damasum, testatur magnam fuisse in antiquis Latinis codicibus confusionem.

CAPVT XXI.

De veritate primæ orationis Canonis.

NVNC demùm veritas Canonis demonstranda est: quod facilè fiet, si ad ea respondeamus, quæ aduersarij contra singulas preces Canonis obiiciunt.

PRIMA igitur oratio Canonis, quæ incipit: *Te igitur clementissime Pater*, extenditur vsq; ad illud: *Hanc igitur oblationem*; illud enim: *Memento Domine.* Et illud: *Communicantes, & memoriam venerantes*, nō sunt diuersæ orationes, sed partes sunt primæ orationis, vt colligitur, tum ex conclusione: *Per eundem Dominum nostrum*, quæ ponitur in fine harum omnium precum; tum etiam, quia illud: *Communicantes*, non haberet vllum sensum, nisi continuaretur cum præcedentibus verbis. Itaq; prima oratio Canonis continet nomina eorum, pro quibus offertur, & in quorum honorē offertur sacrificiū, id est, mortalium, qui sunt in Ecclesia militāti, & etiā Sanctorum, qui cum Christo regnant in cœlis. AC PRIMVM nominatur Ecclesia. SECVNDO, Papa. TERTIO, Episcopus loci. QVARTO, Rex in quibusdam Ecclesiis. QVINTO, omnes Orthodoxi in genere. SEXTO, particulares personæ, sed secretò. SEPTIMO & vltimò, S. Apostoli, & Martyres.

Vbi est OBSERVANDVM, orationem pro Ecclesia, haberi in omnibus Liturgiis, & vt suprà ostēdimus, nominatim id notatur ab Optato Mileuitano, lib. 2. contra Parmenianum: sic etiam ꝓ Episcopo loci, habetur in Liturgiis omnibus.

Papæ nomen non habetur in antiquis Græcis Liturgiis, sed in Liturgia Chrysostomi à Leone Tusco Latinè reddita, inuenitur nomen Nicolai Papæ: ex quo intelligimus etiam Græcos posterioribus temporibus illud addere solitos. Apud Latinos videtur esse antiquissima consuetudo: nam non solùm Alcuinus ante annos DCCC. in lib. de officiis, Canonem explicans, meminit huius rei, & caussas reddit, cur post Ecclesiam subiungatur nomen Papæ; sed etiam Vasense Concilium ante annos M. C. celebratum, can. 4. aliàs 6. constituit, vt in Gallicanis Ecclesiis nomen Papæ Vrbis Romæ in omnibus Missis recitetur.

Nomen Regis rectè etiam adiungitur in iis locis, quæ Regibus subsunt: nam & Innocentius III. & Bonauentura in explicatione Canonis agnoscunt hanc vocem; & omnes antiquæ Liturgiæ id seruant, & ex Apostolo, 1. Timoth. 2. id colligunt Ambrosius libro 4. de Sacramentis, cap. 4. & Augustinus epistol. 59. ad Paulinum.

Quod sequitur: *Pro omnibus Orthodoxis*, Micrologus, cap. 13. scribit, esse superfluum, & nō haberi in emendatioribus libris: tamen habetur apud Alcuinum loco notato, qui vixit CCC. annis ante Micrologum, & apud Innocentium III. & alios omnes; quocirca vsu ipso auctoritatem obtinuit, nec debet omitti. Intelligimus autem hîc per omnes Orthodoxos, vt S. Bonauentura exponit, non omnes omninò fideles; tunc enim verè esset superflua hæc particula, cùm idem sit offerre pro tota Ecclesia, & ꝓ omnibus Orthodoxis: sed omnes alios præter Papam, Episcopū proprium, & Regem proprium, ac si diceremus; Offerimus primò pro omni Ecclesia in vniuersum, deinde in particulari pro Papa, pro Episcopo, pro Rege, & pro omnibus aliis fidelibus, siue Principibus, siue priuatis.

Aduersus hanc primam orationem, PRIMA obiectio est Lutheri in lib. de abroganda Missa: *Quis non videat*, inquit, *Canonem esse compositum ab aliquo verboso, & parum spirituali? quid enim attinet verbis ita superfluere; Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia?* Similis obiectio est in libro contra abominationem Canonis, vbi reprehendit illud: *Omnibus Orthodoxis, atq; Catholicæ, & Apostolicæ fidei cultoribus*: idem enim esse videtur pro Orthodoxis, & pro Catholicæ fidei cultoribus.

RESPONDEO; Satis apparet, Lutherum solùm calumniandi libidine hæc obiecisse; nam alioqui non poterat ignorare, ad affectum explicandum, multum facere repetitionem eiusdem rei, præsertim vocibus diuersis. Certè Liturgiæ Basilij, & Chrysostomi plenæ sunt eiusmodi repetitionibus, Cōfessiones item Augustini, quæ ad effectum excitandum potissimùm diriguntur, passim inculcant eadem multis vocabulis. Cantica Scripturarum, & Psalmi, vix aliquid semel pronunciant, quod nō iterum aliis verbis repetant, Psal. 92. *Quoniam ecce inimici tui Domine, quoniā ecce inimici tui peribunt.* Psal. 115. *Ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* immò Psalmus ille 118. qui est omnium longissimus, idem ferè omnibus versiculis repetit. Lucas cap. 18. cùm narrasset Dominum prædixisse Apostolis mortem suam propinquare, subiungit: *Et ipsi nihil horum intellexerunt; & erat verbum istud absconditum ab eis: & non intelligebant quæ dicebantur.* Si Lutherum con-

sulamus, verbosum Lucam, & parũ spiritualem appellabit: at ipse Spiritu sancto dictãte illa verba multiplicauit, vt intelligeremus, Apostolos eo tempore longissimè abfuisse ab ea cogitatione, vt existimarent, Christum moriturum. Apostolus etiam 2. Corinth. 11. cùm ait: *Hebræi sunt, & ego; Israëlitæ sunt, & ego; semen Abrahæ sunt, & ego:* certè idem ter repetit, nec tamen frustrà, quia repetitio illa magnam emphasim habet.

Secvnda obiectio eiusdem Lutheri in eodem loco. Ante consecrationem vocantur panis, & vinum sacrificia sancta, & illibata, quod videtur absurdum; quia si sancta sunt, cur petitur in eadem oratione à Deo, vt illa benedicat? Si sacrificia; ergo panem, & vinum Deo sacrificamus.

Respondeo; Panis, & vinum rectè dici possunt paulò ante consecrationem, sacrificia sancta, & illibata. Sacrificia quidem, quia sunt materia sacrificij, & iam dedicata, & parata, vt ex iis fiat sacrificium; nam & in lege veteri dicebantur passim sacrificia oues adhuc viuentes, quando scilicet adducebantur, vt immolarentur. vnde est illud Cypriani in sermon. de eleemosyna: *Diues, & locuples in Dominicum sine sacrificio venis?* Dicuntur autem meritò sancta, & illibata, quia iam dedicata, & consecrata ad vsum diuinum per priorem oblationem sunt; & etiam quia pura, & sancta intentione offeruntur ab Ecclesia. Sed quanquam eo modo sancta sint, tamen sanctiora fieri debent per mutationem in corpus, & sanguinem Christi, & ideò rectè petimus, vt Deus illis benedicat, eaque sanctificet, nimirum vt sic fiant nobis corpus, & sanguis Christi, vt infrà in alia oratione petimus.

Tertia obiectio eiusdem ibidem, In Canone dicitur: *Quæ tibi offerimus inprimis pro Ecclesia tua.* At illa sacrificia ex mero pane, & vino constant; ergo panem, & vinum Deo offerimus pro Ecclesia. Neque potest responderi, illud, *offerimus*, accipi pro futuro, & referendum ad hostiam consecratam, quasi sensus sit, Offerimus, id est, mox offeremus: nam repugnat huic solutioni demonstratiua particula: *Hæc dona, hæc munera, &c.* dicimus enim nos offerre illa dona, quæ ad sensum tunc ostenduntur.

Respondeo; Mira est hæreticorum leuitas. Nam idem Lutherus qui in hoc libro de abominatione Canonis, tanquam rem valde absurdam ex Canone colligit, quod videamur Deo panem offerre, non Christum: idem in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Eucharistia, dicit, Catholicos existimare se Christum Patri offerre; & ibidem monet Sacerdotes, vt intentionem suam dirigant ad panem offerendum, non ad Eucharistiam: *Obseruent*, inquit, *se Sacerdotes hoc perdito, & periculosissimo seculo, qui sacrificant, vt verba Canonis maioris, & minoris, cum Collectis, quæ nimis apertè sonant sacrificium, dirigant non ad Sacramentum, sed ad ipsum panem, & vinum consecrandum: nam panis, & vinum antea offeruntur ad benedicendum, sed postquam est benedictus, & consecratus, iam non debet offerri.*

A

Sed ad argumentum Respondeo; Panem rectè dici offerri pro Ecclesia, non quod ista oblatio sit propriè sacrificium propitiatorium, sed quia est dedicatio rei, ex qua faciendum est sacrificium propitiatorium: sicut paulò antè dicebamus de nomine sacrificij, quod tribuitur pani, quia est materia sacrificij. Quare cùm dicimus, nos offerre panem Deo pro Ecclesia, sensus est, nos offerre Deo panem consecrandum, & ex quo per consecrationem verum sacrificium Deo immolandum est pro Ecclesia. Neque alienum est hoc à modo loquendi Scripturæ diuinæ, siquidem Leuit. 4. 5. 6. & alibi, iubentur singuli quique de populo offerre agnum, vel aliquid eiusmodi in sacrificium pro peccato, & tamen non quilibet de populo propriè sacrificabat: id enim erat solius Sacerdotis munus, sed dicebantur illi offerre sacrificium pro peccato, quia offerebant materiam, ex qua sacrificium pro peccato faciendum erat.

B

Qvarta obiectio Lutheri ibidem, In prima oratione Canonis dicitur: *Quæ tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro redemptione animarum suarum.* Et ibidem de iisdem offerentibus dicitur: *Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio.* Si igitur isti fideles & deuoti sunt, certè redempti sunt: si redempti sunt, quorsum offerunt pro redemptione animarum suarum? nónne idem est, ac si diceretur, redemptos Christi sanguine non esse verè redemptos, sed indigere iterũ redimi vno panis frustulo?

C

Respondeo; Quod attinet ad frustum panis, iam diximus panem non offerri, vt sit sacrificium propitiatorium, sed vt sit materia sacrificij propitiatorij. Quantum ad redemptionem fidelium & deuotorum, apud Lutheranos quidem nulli putantur esse fideles, & deuoti, quin simul iusti sint, proinde redempti, quoad animam: apud Catholicos tamen, qui fidẽ sine charitate esse posse sentiunt, non dubitantur esse multi fideles, & etiam deuoti imperfecta quadam deuotione, qui tamen nondum iustificati, & per hoc nec redempti sint, eo modo, quem mox explicabimus, quales sunt, qui pœnitẽtiam agere incipiunt, & cupiunt quidem ad Deum conuerti, & pro hac re orant, & Missas deuotè exposcunt, licet nondum ad perfectam contritionem peruenerint. De his igitur verba Canonis commodè accipi possunt.

D

Sed præterea, vt Lutherani intelligant non esse absurdum, si redempti redemptione alia indigere dicantur, animadvertendvm est, in Scriptura quinq; modis accipi redemptionem; & proinde posse eos, qui vno modo redempti

sunt,

sunt, opus habere, vt aliis modis redimantur. A PRIMA dicitur redemptio ab omni malo culpæ, & pœnæ, per solutionem precij sufficientis: & hoc modo omnes omnino homines redempti sunt per Christi crucem, iuxta illud Apostoli 1. Timoth. 2. *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.*

SECVNDA est redemptio à malo culpæ per applicationem illius precij in cruce soluti: & hęc redemptio est ipsa iustificatio. Rom. 3. *Iustificati gratis, per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in* CHRISTO IESV. & hac redemptione plurimi egent, etiamsi prima redemptione redempti sint.

TERTIA redemptio est à debito pœnę, quod B sæpe manet dimissa culpa, iuxta illud Prouerb. 13. *Redemptio animæ viri, diuitiæ suæ:* diuitiæ enim cùm in pauperes expenduntur, à pœna liberant homines; & hac redemptione sæpe indigent illi etiam, qui primo & secundo modo redempti sunt.

QVARTA redemptio est à peccato futuro; dicitur enim Deus redimere eos, quos præseruat à peccato, in quod alioqui incidissent. Psal. 33. *Redimet Dominus animas seruorum suorum, & non delinquent omnes, qui sperant in eo.*

QVINTA redemptio est à corruptione, & ærumnis omnibus huius vitæ, quæ fiet tandem in vltima resurrectione. Luc. 21. *Leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* & hac vltima, vt etiam superiore redemptione, omnes egent, quamuis sanctissimi sint. PORRO prima redemptio non obtinetur per Missam, quia in cruce peracta est; tamen in Missa repræsentatur, & applicatur: ad reliquas omnes obtinendas Missa non parum confert, & ideo nihil est mirum, si dicatur offerri pro redemptione fidelium, & deuotorum.

QVINTA obiectio est eiusdem Lutheri ibidem, qui reprehendit illud: *Communicantes, & memoriam venerantes.* Christus enim instituit Cœnam, vt esset Communio viuorum; auctor autem Canonis facit etiam mortuos communicantes.

RESPONDEO, illud: *Communicantes,* dupliciter D exponitur à veteribus. Quidam, vt Alcuinus, Amalarius, & alij, referunt illud, ad Communionem cum Sanctis, vt sensus sit; Offerimus hoc sacrificium communicantes memoriis Sanctorum, & eosdem Sanctos venerantes: vbi non fit mentio Communionis per manducationem Eucharistiæ, quæ non conuenit mortuis: sed Communionis per societatem, & coniunctionem in corpore Christi mystico. Alij, inter quos est Micrologus, cap. 12. & Hugo Victorinus lib. 2. de officiis, cap. 29. volunt illud, *Communicantes,* referri ad offerentes inter se, non cum Sanctis, vt sensus sit; Offerimus communicantes, id est, inter nos vniti, & coniuncti, vt decet membra eiusdem corporis; & præterea memoriam Sanctorum venerantes. Id probat Micrologus optima ratione; nam in Natali, Epiphania, Pascha, Ascensione, & Pentecoste, post illud: *Communicantes,* additur, *& diem sacratissimum celebrantes, &c.* & paulò pòst, *sed & memoriam venerantes, &c.* vbi apertè videmus, illud *Communicantes,* non coniungi cum memoria Sanctorum, sed per se manere, & ad solos offerentes referendum esse.

SEXTA obiectio est Georgij Maioris, qui ordinem reprehendit illorum verborum: *Vt accepta habeas, & benedicas hæc dona.* prius enim debent esse benedicta, quàm acceptentur à Deo.

SED facilis est solutio. Nam vt est oblatio duplex, vt suprà diximus, vna rei consecrandæ, altera rei consecratæ; ita est acceptatio duplex; benedictio autem, & sanctificatio vnam earum oblationum, & acceptationum sequitur, alteram præcedit. Vnde sicut hoc loco, vbi agitur de prima acceptatione, postponitur benedictio: ita paulò pòst in illa oratione: *Quam oblationem tu Deus in omnibus, benedictam, adscriptam, ratam, acceptabilem facere digneris;* vbi agitur de posteriore acceptatione, præponitur benedictio.

SEPTIMA obiectio est Zwinglij, qui non probat illud: *Memento Domine famulorum, &c. Videmur enim,* vt ipse ait, *metuere, ne Deus obliuiosus sit; & ideo tanquam immemorem eum commonefacere velle.*

SED videtur ipse potius obliuioni mandasse C Scripturarum loquutiones, aut certè si earum meminerat, Spiritum sanctum corrigere voluisse: quid enim in Scriptura frequentius occurrit, quàm Memento, vel recordare Domine? Vide Exodum 32. v. 13. Deuteronomium 9. v. 27. Iudicum 16. v. 28. 4. Regum 20. v. 3. 2. Esdræ 5. v. 19. Psalm. 131. v. 1. Lucæ 23. v. 42. & alibi. Nec solùm in Scriptura passim legimus: *Memento Domine,* sed etiam, quod videtur mirabilius: *Ne obliuiscaris,* vel, *Quare obliuisceris,* vt Psalm. 9. v. 32. Psalm. 12. v. 2. Psalm. 41. v. 50. & alibi, in Psalmis potissimùm: porrò dicitur Deus per metaphoram obliuisci, quando non iuuat, & contrà recordari, quando iuuare incipit.

OCTAVA obiectio est eiusdem Maioris, qui ponderat illa verba: *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt;* ac dicit, illam correctionem; *vel qui tibi offerunt;* apertè monstrare Canonem loqui de eleemosynis, quas populus offerebat ad altare pro pauperibus: proinde non rectè nunc ista detorqueri ad sacrificium Eucharistiæ.

Huc etiam pertinet PRIMA obiectio Kemnitij ex illis septemdecim, quas facit contra Canonem in 2. part. Examinis, pag. 839. & sequentibus. Nam prima obiectio solùm id habet, olim verba Canonis dirigi consueuisse ad benedicendas, & commendandas eleemosynas; nunc autem perperam trahi ad mimicam repræsentationem sacrificuli: & præterea non rectè offerri Deo panem pro Ecclesia. Cuius obiectionis

pars prior deſumpta eſt ex argumento Maioris, quod iam refellimus: pars poſterior ex argumento Lutheri, quod paulò antè ſolutum eſt.

Respondeo; Non eſt illa correctio, ſed diſiunctiua ſententia, propter duos ordines eorum, quos ſacerdos Deo commendauerat: alij enim ſunt abſentes, pro quibus offertur, ſed ipſi actu non offerunt; alij ſunt præſentes, qui ſimul cum ſacerdote offerunt aſtando, & conſentiendo. Hic igitur eſt ſenſus eorum verborum; Memento Domine talium, & talium abſentium, & omnium etiam circumſtantium, atque præſentium, pro quibus omnibus offerimus, vel etiam qui ſimul nobiſcum deſiderio, & conſenſu offerunt. Non pertinere autem preces vllas Canonis ad commendandas eleemoſynas, quod falſò aſſumunt Maior, & Kemnitius, ex toto contextu Canonis cognoſci poteſt. Nam Inprimis hæc dona, quæ nominantur in Canone, dicuntur offerri Deo pro Eccleſia, pro Papa, pro Rege, pro omnibus Orthodoxis; at eleemoſynæ non ſolent offerri, niſi pro iis, qui eas dederunt. Deinde de eadem oblatione, quæ nominata eſt in principio Canonis, quam iſti volunt ad eleemoſynas pertinere, ſubiungitur paulò infrà: *Hanc igitur oblationem ſeruitutis noſtræ, &c.* vbi apertè oſtenditur eam oblationem eſſe propriè ſacrificium, quippe quæ per miniſterium ſacerdotum Domino offertur: & paulò pòſt de eadem dicitur: *Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæſumus, benedictam, &c. vt nobis corpus, & ſanguis fiat dilectiſſimi Filij tui, &c.* vbi manifeſtè videmus in toto Canone de illa oblatione mentionem fieri, quæ per conſecrationem efficitur corpus, & ſanguis Domini. Denique omnes expoſitores Liturgiæ, tum Græci, vt Germanus, & Cabaſilas, tum Latini, vt Alcuinus, Amalarius, & ceteri totum Canonem explicant de Euchariſtia.

Nona obiectio eſt Kemnitij, quam Secundo loco ipſe ponit; ponderat enim ipſe illud verbum: *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc ſacrificium laudis:* ac vult Canonem iuxta antiquum ritum agere hoc loco de ſacrificio ſpirituali, quod conſiſtit in laude Dei, & gratiarum actione pro redemptione acquiſita in cruce. Deinde hoc fundamento poſito, reprehendit Catholicos, tum quod ſacrificium laudis mutauerint in ſilentiarium murmur ſacerdotis, tum quod ſacrificiũ laudis pro redemptione in cruce acquiſita detorſerint ad repræſentationem ſacrificuli, pro impetranda, & promerenda redemptione animarum.

Reſpondeo; Hæc obiectio, vt etiam ſuperior, & aliquot ſequentes, non ſunt contra Canonem, ſed contra intentionem ſacerdotũ, qui Canonem recitant: ſiquidẽ verba Canonis ipſemet dicit poſſe accipi de ſacrificio laudis, vel de eleemoſynis, &c. Proinde iſtæ obiectiones non

A multum ad rem faciunt: ſiquidem propoſitum Kemnitio erat, demonſtrare multos errores in ipſo Canone inueniri, vt patet ex pag. 839. vbi ſic loquitur: *Tanquam in tabella ſpectandum proponemus, quos errores, & quæ vitia Pontificius Canõ contineat.* Hæc ibi. At vbi incœpit iſtos errores enumerare, non tã verba Canonis reprehendit, quàm ſacerdotes, qui ea vel ſubmiſſa voce recitant, vel detorquent ad repræſentationem.

Deinde falſa ſunt ea, quæ in argumento Kemnitius more ſuo aſſumit, & non probat. Primum enim falſum eſt, per ſacrificium laudis, cuius in Canone fit mentio, debere accipi ſacrificium ſpirituale, quod in laude, & gratiarũ actione B cõſiſtit: ſignificatur enim ea voce ſacrificium veri corporis Domini, quod ſacrificium laudis dicitur, quia per illud Deus magnopere laudatur, & gratiæ illi aguntur, pro ſummis eius in nos beneficiis: vnde etiam ſacrificium Euchariſticum meritò nominatur. Id ita eſſe patet. Primum ex ipſo Canone; nam de hoc ſacrificio laudis paulò pòſt loquens Eccleſia, à Deo petit, vt hanc oblationem benedicere dignetur, & efficere corpus dilectiſſimi Filij ſui. Deinde idem patet ex Auguſtino, qui ipſam Euchariſtiam non ſemel appellat ſacrificium laudis, vt lib. 1. contra aduerſ. leg. & prophet. cap. 20. vbi bis, terúe ſacrificium laudis vocat id, quod offerimus ſecundum ordinem Melchiſedech, ex pane, vinoque C confectum. Quod ſi ſacrificium laudis, non ſunt laudes, quæ recitentur voce, ſed eſt ipſa oblatio corporis Dominici; inane eſt, & falſum quod Kemnitius dicit, nos conuertiſſe ſacrificium laudis in ſilentiarium murmur; non enim in voce, ſed in actione hoc ſacrificium conſiſtit. Et falſum eſt etiam, quod Vltimo addit, nos detorſiſſe ſacrificium laudis ad mimicam repręſentationem: non enim rei præteritæ repręſentatio, ſed vera, & realis oblatio pręſentis corporis Dominici eſt ſacrificium, quod nos propriè in Eccleſia immolamus.

Decima obiectio, & Kemnitij Tertia eſt contra illa verba Canonis: *Reddũt tibi vota ſua æterno Deo viuo, & vero.* Dicit enim Kemnitius, olim in D Eccleſia vſum fuiſſe, vt iuxta illa verba Pſal. 116. *Vota mea Domino reddam,* gratiæ agerẽtur Deo pro beneficiis; ſed nunc ſublato antiquo ritu, Canonem Miſſæ referre illa verba ad Miſſas votiuas, quæ data pecunia celebrari iubentur.

Reſpondeo; Iſta omnia calumniæ, & mendacia ſunt: non enim Canon per vota intelligit Miſſas votiuas, ſed pia deſideria, & oblationem aſtantis populi; dicuntur enim hæc verba in omnibus Miſſis etiam non votiuis, & ab iis, qui pecuniam nunquam accipiunt, vel acceperunt pro Miſſæ celebratione. Sed Kemnitius probare debuiſſet aliquo teſtimonio, quæ tam audacter affirmat.

Vndecima obiectio, quæ eſt Kemnitij Quarta, eſt contra illud: *Et memoriam venerantes;* obiicit

enim

enim Kemnitius, quod olim in Ecclesia vsus fuerit prædicandi memorias Martyrum, & certamina, ac victorias ipsorum: nunc autem Canon Missæ solùm præscribat memoriam per nominum recitationem, idque submissa voce.

Sed & in hac obiectione, præter calumnias, & mendacia inuenimus nihil. Veteres enim non in Liturgia, sed in concionibus, & lectionibus Martyres prædicabant, quod & nos facimus tum in concionibus ad populum, tum in lectionibus, quæ assiduè decantantur in Horis Canonicis: alioqui proferatur ex Liturgia Basilij, vel Chrysostomi, vel qualibet alia, iste vsus prædicandi res gestas Martyrum; certè nihil in eis nisi nomina inueniuntur, vt in nostra Liturgia cernimus.

Dvodecima obiectio, quæ est Qvinta Kemnitij, pugnat contra inuocationem, quæ annectitur memoriæ Sanctorum: sed nihil noui adfert præter ea, quæ suprà refutauimus, cùm ageremus de Missis in honorem Sanctorum, c. 8.

CAPVT XXII.

De veritate secundæ orationis Canonis.

Altera oratio Canonis incipit in illis verbis: *Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ, &c.* in qua continentur quatuor petitiones. Prima, vt oblationem nostram Deus placatus accipiat. Secunda, vt dies nostros in sua pace disponat. Tertia, vt ab æterna damnatione nos eruat. Qvarta, vt in electorum grege nos numeret.

Contra hanc orationem est Prima obiectio Lutheri: *Hîc rursus,* inquit, *offert panem, & vinum, vt fideles liberentur ab æterna damnatione. Tantam efficaciam pani, & vino tribuunt: nam ad hanc redemptionem nullius est momenti mors, & passio Filij Dei.*

Respondeo; Calumniæ sunt, nō argumenta, quæ hîc à Luthero obiiciuntur: non enim sacerdos orat, vt per oblationem panis, & vini liberemur ab ęterna damnatione, sed orat Deum, vt ipsam oblationem panis, & vini accipiat, vt materiam sacrificij futuri, & eam videlicet benedicat, & sanctificet. Deinde adiungit alias tres petitiones, suprà enumeratas, & non precatur eas impleri per oblationem panis, & vini, sed per eundem Christum Dominum nostrum.

Secvnda obiectio est Kemnitij, Sexta apud ipsum: *Vetus Ecclesia,* inquit, *obtulit Deo in celebratione Eucharistiæ, preces pro impetrandis per Christum beneficiis temporalibus, & æternis: ad hoc sacrificium precum commodè referri potuerunt hæc verba; Hanc oblationem placatus accipias, &c. Pontificius verò Canon hæc transfert ad mimicam sacrificuli repræsentationem panis nondum consecrati, & orat vt Deus illam ita accipiat, vt propter illam dies nostros in sua pace disponat, & à damnatione nos eripiat.*

A Respondeo; Quòd vetus Ecclesia obtulerit Deo preces pro beneficiis per Christum impetrandis, verissimum est, & idem nostra Ecclesia in hac ipsa oratione Canonis facit. Mendacium enim est apertissimum Kemnitij & Lutheri, quod hîc petamus beneficia propter oblationem panis: ipsa enim oratio non est obscura, neque ambigua, neq; aliud cōtinet, nisi quatuor petitiones: *Per Christum Dominum nostrum.*

Quòd autem Kemnitius dicit, illud: *Hanc oblationem,* posse commodè referri ad sacrificium precum, & contra ipsum Kemnitium, & contra veritatem est. Contra ipsum Kemnitium, quia ipse in prima obiectiōe referebat ad eleemosynas illa verba primæ orationis: *Hæc dona, hæc munera, etc.* At de eadem oblatione loquitur Canon in prima & in secunda oratione, vt patet ex illa particula (Igitur) *Hanc igitur oblationem, &c.* Quare si in prima oratione agebatur de eleemosynis, & in hac secunda agitur de eleemosyna: proinde Kemnitius sibi ipse repugnat. Est autem id totum contra veritatem, quia de eadem oblatione agitur in prima, secunda, & tertia oratione Canonis. In tertia autem perspicuè ostenditur, per oblationem intelligi debere oblationem panis consecrandi, cùm expresè dicatur, vt fiat nobis corpus, & sanguis, &c. non igitur ad eleemosynam, nec adorationem, sed ad Eucharistię sacrificium referendum est, quidquid dicitur in his orationibus.

CAPVT XXIII.

De veritate tertiæ orationis Canonis.

Oratio Tertia Canonis incipit ab illis verbis: *Quam oblationē tu Deus in omnibus;* & continuatur vsque ad finem consecrationis.

Prima obiectio Lutheri est loco suprà notato, qui obiicit nos hîc orare pro Christo, & mediatores nos facere inter Christum, & Patrem, ac Deum rogare, vt benedicat, & sanctificet corpus, & sanguinem Christi.

At Lutherus non videtur memor fuisse verborum Canonis, cùm hæc scriberet: non enim oramus pro Eucharistia consecrata, sed pro pane, & vino consecrando, neq; petimus, vt Deus benedicat, & sanctificet corpus, & sanguinem Christi, sed vt benedicat, & sanctificet panem, & vinum, vt per eam benedictionem, & sanctificationem fiat corpus, & sanguis Domini.

Secvnda obiectio est eiusdem Lutheri ibidem contra illa verba: *Benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemq; facere digneris: Portenta,* inquit, *illa verborum neq; ego intelligo, nec stolidus ille qui scripsit.*

At ista eadem verba habentur apud Ambrosium lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. & exponuntur

multis, & variis modis elegantissimè ab Alcuino, Amalario, Ruperto, Hugone, Innocentio, Bonauentura, & aliis. Literalis expositio, vt ex Alcuino, & Hugone atque Innocentio colligitur, hæc esse videtur. Petimus à Deo, vt ipse oblationem nostram consecrando, benedictam ex prophana efficiat; eandem approbando, faciat adscriptam, id est, adscribat, & numeret inter dona, quæ ipsi probantur; confirmando ratam efficiat, id est, stabilem, & firmam, vt fructum certum, & perpetuum ad nos referat: rationabilem quoque faciat, vt non solùm bona, sed etiam benè, rationabiliter, & prudenter offeramus, ac sit rationabile obsequium nostrũ, iuxta Apostolum Rom. 12. Denique acceptabilem faciat, id est, ita vndique benè se habentem, non solùm ex parte doni, sed etiam ex parte Ministri offerentis, vt digna sit, quæ à Deo acceptetur. Vide plura apud auctores allegatos.

TERTIA obiectio est Kemnitij SEPTIMA apud ipsum. Scribit autem Kemnitius hanc orationem haberi quidem apud Ambrosium lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. & apud Augustinum referente Gratiano canone Vtrum, de consecrat. dist. 2. sed alium sensum habere ista verba apud Ambrosium, & Augustinum, alium autem apud Pontificios: apud illos enim referri ad sumptionem Sacramenti, apud nos ad repræsentationẽ.

SED in multis peccat Kemnitius. PRIMO, quòd non probat id, quod se probaturum suscepit. Volebat enim, vt suprà notauimus, demonstrare errores Canonis; quę autem nunc adfert, non pugnant contra Canonem, sed contra sensum, in quo illum Pontificij accipiunt.

SECVNDO, perperam allegat Augustinum: nusquam enim illa exstant apud Augustinum; sed partim apud Ambrosium loco notato, partim apud Paschasium in lib. de corpore Christi, cap. 4. quamuis in hac re Gratianus quoque videatur fuisse deceptus.

TERTIO, fallitur apertè, cùm scribit, Augustinum illa verba: *Benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, &c.* interpretari de sumptione Eucharistiæ, quasi, iuxta errorem Lutheranorum, in sola sumptione putauerit Augustinus panem fieri corpus Christi, per quod benedicimur, adscribimur in cœlo, &c. Nam Augustinus, vt dixi, nusquam habet aliquid eiusmodi: Ambrosius autem, ex quo Paschasius, & Gratianus acceperunt; non de sumptione, sed de consecratione illa omnia exponit, vt patet legenti caput 5. lib. 4. de Sacramentis. Neq; obstant illa verba eiusdem AMBROSII, quæ falsò Kemnitius Augustino tribuit: *Quia in Baptismo similitudinem mortis Christi accepimus, similitudinem quoq; carnis, & sanguinis eius sumamus.* Nam illa dicuntur ab Ambrosio alio loco, nimirum cap. 4. lib. 4. & ad alium finem.

QVARTO, mentitur Kemnitius, nomen oblationis in ista oratione Canonis: *Quam oblationem tu Deus, &c.* à Pontificiis detorqueri ad actionem sacrificuli, cùm reuera de pane, & vino dicatur. Nullus enim tam fuit vnquam absurdus, vel stupidus, vt non videret nomen oblationis hoc loco ad panem & vinum, non ad actionem posse referri. siquidem à Deo petimus, vt hanc oblationem ita benedicat, vt ea fiat nobis corpus, & sanguis Christi. Quis enim vel per somnium diceret, actionẽ debere fieri corpus Christi? Sed benè facit Kemnitius, cùm ista mendacia de Catholicis fingit, quòd nullum citat, neque librum vllius nominatim indicat, ne videlicet mendacium statim deprehendatur.

CAPVT XXIV.

De veritate quartæ orationis Canonis.

ORATIO QVARTA illa est, quę proximè post consecrationem habetur in illis verbis: *Vnde et memores Domine, &c.* & extenditur vsque ad illud: *Memento etiam Domine.* nam ante (Memento) ponitur conclusio; *Per Christum Dominum nostrum.*

PRIMA obiectio contra hanc orationem, est Lutheri, qui iterum obiicit verbositatem, propter illam adiunctorum multiplicationem: *Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam.*

SED similia verba habẽtur apud Ambrosium lib. 4. de Sacramentis, cap. 6. & eodem planè spiritu Apostolus scripsit Rom. 12. *Hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium.*

SECVNDA obiectio eiusdem Lutheri, & omnium aliorum, qui calumniantur illa verba: *Supra quæ propitio, ac sereno vultu respicere digneris;* dicunt enim nos hîc orare pro Christo, & reconciliare velle Filium Patri. Suspicantur etiam quidam illorum, hęc verba fuisse olim ante consecrationem, nunc autem ab indocto Canonis collectore posita esse post consecrationem.

SED facilis responsio est; nã inprimis habentur ista etiam apud Ambrosium post consecrationem lib. 4. de Sacramentis, c. 6. Omnes item Græcæ Liturgiæ post verba consecrationis ponunt orationẽ pro donis preciosis, & sanctificatis; quare non est nouus, sed antiquissimus ritus orandi pro oblatione iam consecrata. Neq; hoc est orare pro Christi reconciliatione apud Patrẽ, sed pro nostra potius infirmitate: etsi enim oblatio consecrata ex parte rei, quæ offertur, & ex parte Christi principalis offerentis, semper Deo placeat; tamen ex parte Ministri, vel populi astantis, qui simul etiam offerunt, potest non placere. Id igitur est, quod petimus, vt Deus benignè respiciat hoc munus vt à nobis offertur. Simile quid cerni potest in sacrificiis veterum Hebræorum: illi enim suppliciter postulabant, vt clementer Deus ipsorum sacrificia, ouium, & boum aspiceret, nec tamen orabant propriè

pro ouibus,& bobus; nec mediatores se constituebant inter oues, & Deum, nec reconciliare pecora illa Deo volebant: sed pro se orabant,& obsequium suum in illis rebus offerendis Deo gratùm esse cupiebant.

Tertia obiectio Lutheri ibidem, vbi reprehendit illud: *Sicut accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ.* Videmur enim non plus tribuere hoc loco efficaciæ ipsi Christo pro nobis immolato, quàm irrationali pecori.

Respondeo; Habentur ista quoque apud Ambrosium lib.4.de Sacramentis,cap.6.Porrò comparatio non fit inter sacrificium nostrum, & sacrificium Abelis, & Abrahæ absolutè, sed tantùm ratione fidei, & deuotionis offerentium. Id enim optamus,vt det nobis Deus tanta fide,& deuotione sacrificium offerre, quanta Abel, & Abraham obtulerunt:& proinde, vt ex parte Ministri offerētis non minus placeat Deo sacrificium nostrum,quàm illorum placuit.Fieri autem comparationem inter sacrificium illorum, & nostrum ratione fidei, & deuotionis, non absolutè perspicuum est ex eo,quod sacrificia ouium, & boum absolutè, & per se nihil habent,vnde placere Deo,eumq; placare posint. Quare B.Paulus Hebr.11. non ait sacrificium Abelis absolutè placuisse,sed propter fidem: *Fide,* inquit, *plurimam hostiam Abel, quàm Cain obtulit.* Et Genes.4.Moses: *Respexit,* inquit, *Deus ad Abel, & ad munera eius.*

Qvarta obiectio Lutheri,contra id quod sequitur: *Et quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus Melchisedech.* Hîc mendacij Canonem arguit Lutherus: *Mentiuntur,* inquit, *in eo, quod asserunt Melchisedech sacrificasse panem, & vinum.*

Respondeo;Non habet Canon Missę,Melchisedech sacrificasse panem, & vinum, sed solùm sacrificiū aliquod obtulisse: quod quidem qui mendacium esse dicit, mendacem facit Spiritum sanctum, qui per os Pauli Hebr.5.6. & 7. Melchisedech sacerdotem fuisse testatur; & per eundem Paulum Hebr. 5. & 8. docet, omnem sacerdotem aliquid habere debere, quod offerat. Adde,quòd Melchisedech panem,& vinum sacrificasse,satis à nobis libro superiori,demonstratum est. Adde Vltimo,quòd hanc partem Canonis, vbi Melchisedech summus Sacerdos appellatur,non solùm agnoscit Ambrosius li.4. cap.6.de Sacramentis,sed etiam auctor quęstionum noui ac veteris Testamenti apud Augustinum tomo 4. q.109. Est autem auctor ille Ambrosij æqualis, vt ex iisdem quæstionibus manifestè colligitur.

Qvinta obiectio eiusdem contra illud: *Iube hæc perferri, per manus S. Angeli tui in sublime altare tuū;* absurdum enim videtur, vt sacerdos petat deferri in cœlum, quod ipse paulò pòst consumpturus est. Nec minus videtur absurdum, vt altare aliquod esse cogitetur in cœlo.

Respondeo; Non tam crassè hæc intelligenda sunt, vt existimemus in cœlo altare aliquod corporale,& sensibile erectum esse,atq; ad illud reipsa, & corporaliter Sacramentum corporis Domini manibus Angelorum oportere deferri: altare tamen aliquod, spirituale videlicet, in cœlo esse,vt etiam tabernaculum,thronum,incensum,tubas,coronas,palmas,&alia id genus, nemo negare potest, qui Scripturas negare noluerit. Siquidem Apoc.6.8.9.&14.sæpe legitur, altare aureum in cœlo coram oculis Dei: Apoc. 4. leguntur in cœlo throni, tubæ, & coronæ: Apocal.7.leguntur etiam palmę in manibus Sanctorum: Apoc.8. legitur thuribulum,& incensum: Apocal.21. legitur tabernaculum; cuius etiam tabernaculi cœlestis meminit Christus,Lucæ 16. & Paulus Hebr. 8. & 9. Eiusdem altaris in cœlo positi meminerunt Irenæus lib.4. cap.34. & Augustinus in Psal.25. in illud: *Lauabo inter innocentes manus meas.* non igitur somnium Catholicorum, sed ipsa diuina Scriptura altare in cœlo constituit.

Porrò altare istud cœleste, vel Christū ipsum significat,per quem ad Deum orationes, & oblationes nostræ ascendunt: vel certè altare dicitur esse in cœlo, quia in cœlo recipiuntur sacrificia, quę Deo vero immolantur in terris. Deferri autem sacrificia nostra ad Deum per manus Angeli,nihil est aliud,nisi Angelorum intercessione iuuari, & commendari Deo nostrum obsequium,& cultum,quem illi immolando exhibere desideramus. Neq; dissimile est, quod legimus Tobiæ 12. & Apoc.8. orationes nostras ab Angelis deferri ad Deum:neq; enim Angeli voces,&verba nostra corporalia sursum deferunt, sed vota, & desideria nostra intercessione sua Deo commendant.Itaq; frustrà,& ineptè argumentatur Lutherus, non posse sacrificiū deferri in cœlum, cùm totum consummatur in terris.

Sexta obiectio eiusdem contra illud: *Vt quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus:* reprehendit enim Lutherus,quòd sacerdos loquatur quasi de multis communicantibus, cùm solus ipse sit communicaturus.

Respondeo; Non loquitur absolutè de multis, nec de vno: sed orat, vt quotquot sumpserint,siue vnus, siue multi illi sint,vtiliter sumāt. Sed de hac re suprà etiam aliquid diximus,cùm ageremus de Missa priuata.

Septima obiectio est Georgij Maioris, qui reprehendit illud: *Panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutaris perpetuæ;* quæ verba suspicatur adiecta ab aliquo indocto, & superstitioso, qui sibi persuaserat, Christū in Missa Deo Patri offerri. Id autem probat,quia cùm paulò antè in eadem prece dicatur: *Offerimus de tuis donis, ac datis;* quæ sine dubio ad eleemosynas, q̃ à populo offeruntur,referenda sunt:non potuit nisi indoctus aliquis,sermonem de eleemosyna institutum,continuò transferre ad Christum.

Respon-

Respondeo; Verba quæ adiecta ab aliquo indocto suspicatur Maior, habentur etiam apud Ambrosium li.4.de Sacramẽtis, cap.6. tanquam vsitata, & recepta in tota Ecclesia; & quædam similia habentur etiam in Liturgiis Græcis, Iacobi, Basilij, & Chrysostomi, & apud Clementem lib.8. Constitutionum Apost. cap.17. Neq; malè cohærent ista cum illis: *De tuis donis, ac datis*; nam illa possunt referri ad panem, & vinum, ex quibus fit Eucharistia, vt sensus sit; Offerimus tibi hostiam puram, panem sanctum, & calicem salutis, quem ex creaturis tuis à te datis, & donatis, ex pane scilicet, & vino per consecrationem habemus: sic exponit Innocentius lib.5. cap.3. de mysteriis Missæ. Possunt etiam referri omnia ad ipsam Eucharistiam, siue ad Christum, vt in Eucharistia existentem: rectissimè enim dicitur Christus, Dei datum, & donum. Sic enim loquitur Isaias, cap. 9. *Filius datus est nobis.* & ipse Christus Ioan.3. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* & ipsum Sacramentum, & sacrificium nónne verissimum est Dei donum, & datum?

Octava obiectio est Kemnitij, qui fatetur illud: *Vnde & memores*, sumptum esse ex veteribus; sed ait apud illos alta voce recitari consueuisse, cùm Cyrillus dicat fuisse annunciationem, & Dionysius vtatur verbo ὑμνεῖν: in Canone autem Pontificio cautum esse, vt submissa voce legatur.

Respondeo; Neque hæc obiectio vllum in verbis Canonis errorem, aut vitium inesse demonstrat, quod tamen solum aduersario propositum erat; neque aliquid solidi adfert. Nam illud: *Vnde & memores*, legitur post verba consecrationis secretò, non solùm apud Latinos, sed etiam apud Græcos: in Missa enim Basilij notatur secretò id esse dicendum, & ea oratione finita, voce alta pronunciandum, *tua ex tuis*. Quod item de mutatione ista vocis in fine orationis, legimus in Missa Chrysostomi. Porrò Cyrillus catechesi 5. mystagogica, vbi Liturgiam explicat, non meminit huius orationis, neque enim omnia exponit: quare viderit Kemnitius vbi legerit, quod ex Cyrillo citauit. Sed neque negamus, in Missa annunciari mortem Domini iuxta Apostolum 1.Cor.11. sed vt suprà non semel diximus ex Augustino li.20. contra Faustum, cap. 18. id non tam verbis, quàm oblatione, & participatione corporis Domini faciendum est. Dionysius verò de Ecclesiastica hierarchia, cap.3. vbi ritum Liturgiæ describit, meminit quidem hymnorum, quibus laudantur Christi opera, sed eos ponit ante verba consecrationis, & etiam in fine, cùm aguntur gratiæ Deo post Communionem: proinde non loquitur Dionysius de ista oratione: *Vnde & memores*. Sed licet Kemnitio in Patribus ludere, & ex qualibet voce, quidlibet concludere.

Nona obiectio eiusdem Kemnitij: *Antiquitus,*

A inquit, *de oblatis à populo donis, & datis sumebatur, quod sanctificabatur verbo Christi, vt fieret Eucharistia corporis, & sanguinis Domini, & hæc sumptio, & sanctificatio dicebatur oblatio. Nunc cùm mos ille non seruetur, verba transferuntur ad repræsentationem sacrificuli.*

Respondeo; Et hoc quid facit contra verba Canonis, quæ aduersarius oppugnanda suscepit? & nónne mendacium est apertissimum, quod verba transferantur à Catholicis ad repræsentationem sacrificuli? omnes enim Catholici verba illa: *Offerimus præclaræ Maiestati tuæ*, de quibus aduersarius loquitur, referunt ad ipsam hostiam puram, & sanctam, confectam per consecrationem ex Dei donis, & datis, vt verba ipsa

B Canonis sonant, non ad aliquam repræsentationem. Impertinens autem est, vtrum panis, & vinum, vnde fit Eucharistia, sint à populo data, an à sacerdote oblata: vndecunque enim venerint, Dei dona, & data rectissimè nominantur, & Eucharistię materia esse possunt.

Decima obiectio eiusdem. Reprehendit illa verba: *Supra quæ propitio, ac sereno vultu, &c.* vbi horrendam comparationẽ fieri dicit inter Christum, & bruta animalia, quæ ab antiquis immolabantur. Et addit hanc orationem apud Basilium exstare ante consecrationem, vbi comparatio fit sacrificij Abelis, Noë, Abraham, & aliorum veterum, cum oblationibus panis, & vini, quæ à populo adferuntur: sed imperitia auctoris

C Canonis, positam esse post consecrationem, & inde esse factum, vt intolerabilem errorem contineat.

Respondeo; Quod attinet ad comparationem Christi cum brutis animalibus, iam antè solutum est argumentum in 3. obiectione Lutheri. Quod verò ad transpositionem pertinet, falsum est hanc orationem esse transpositam; constat enim ex Ambrosio lib.4. de Sacramentis, cap.6. eam fuisse post consecrationem, etiam tempore Basilij; Ambrosius enim, qui eam legit post consecrationem, æqualis Basilij fuit. Neq; obstat, quod apud Basilium alia quædam similis oratio habeatur ante consecrationem, nam in vtroque loco ea oratio rectè inseri potest. Vnde

D in nostro Missali habetur quędam similis oratio ante consecrationem, vt idem Kemnitius annotauit, in Collecta secreta Dominicę septimę post Pentecosten: & tamen rursus habetur post consecrationem in loco, de quo nunc agimus.

Vndecima obiectio eiusdem, est contra illa verba: *Iube hæc perferri, &c.* Nam Inprimis absurdissimum esse demonstrat Kemnitius, quod petamus Christi corpus nunc primùm in cœlum ab Angelis deferri, cùm Apostolus Hebr.9. dicat Christum iam dudũ in cœlum ingressum esse. Deinde affirmat, hæc verba debere ante consecrationem legi, & ad preces, & eleemosynas esse referendas. Id probat tum ex Irenæo, qui lib.4. cap.34. dicit orationes, & eleemosynas deferri ad altare, quod est in cœlo; tum ex

Augu-

Augustino, can. Vtrum, de consecrat. distinct. 2. tum ex capite 12. Tobiæ, & cap. 5. Apocalypsis, vbi preces dicuntur ab Angelis in cœlum deferri.

Respondeo; Fatemur absurdissimè dici Christi corpus nunc primùm in cœlum ab Angelis corporaliter oportere deferri: sed nemo Catholicorum ita sentit, aut loquitur. Solùm enim, vt paulò antè explicuimus, docemus oblationem corporis Christi ab Angelis in cœlum deferri, quatenus Angeli sua prece nostrum obsequium Deo commẽdant: quod idem Kemnitius de precibus, & eleemosynis dicere cogitur, quas ab Angelis in cœlum deferri ex Tobia, Ioanne, & Irenæo paulò antè docebat. Neque enim dicturus est eleemosynas reipsa, & corporaliter in cœlum deferri: quid enim pauperibus eleemosynæ prodessent, si reipsa deferrentur in cœlum? aut quomodo deferri possunt in cœlum, si à pauperibus consummantur? Non igitur est absurdum, vel, vt ipse loquitur, horrendum, sacrificium Eucharistiæ in cœlum ab Angelis deferri, si id spiritualiter, vt par est, intelligatur.

Quod attinet ad Alteram partem obiectionis, falsum est hæc verba fuisse olim posita in Canone ante consecrationem. Nam, & Ambrosius ea legit post consecrationem, lib. 4. de Sacramentis, cap. 6. & ita etiam habent Liturgiæ Iacobi, Clementis libro 8. constitutionum, Basilij, & Chrysostomi, vt planè miranda sit audacia istorum nouatorum, qui ob leuissimas ratiunculas de iis rebus iudicant, quas omnino ignorant. Locus enim Tobiæ, & Apocalypsis nihil faciunt aduersus sententiam nostram, sed eam potius explicant, & confirmant. Locus Irenæi deprauatè adducitur: non enim de eleemosyna, sed de Eucharistia loquitur Irenæus, vt suprà ostendimus libro 1. de sacrificio, capite 8. & etiamsi de eleemosyna Irenęus loqueretur: quid inde Kemnitius lucraretur? Num quia Irenæus de eleemosyna alicubi scribit, eam in cœleste altare deferri solitam, ideo oratio ista Canonis de eleemosyna intelligenda erit, cùm eam orationem Irenæus ne nominet quidem?

Quod autem adducitur ex Augustino, vt suprà dixi, non est Augustini testimonium, sed rapsodia quædam fragmentorum ex Ambrosio, Paschasio, & aliis: in qua rapsodia non seruatur ordo Liturgiæ. Nam primò ille auctor meminit consecrationis, qua panis vertitur in carnem, & vinum transit in sanguinem: deinde allegat illa verba: *Iube hæc perferri, &c.* tum subiungit illa: *Hanc oblationem benedictam, ratam, &c.* Sicut igitur contendit Kemnitius, illud: *Iube hæc perferri*, fuisse olim ante consecrationem, quia ista verba ponuntur ab auctore illius Canonis ante illa: *Hanc oblationem benedictam, ratam, &c.* ita nos contrà demonstramus, fuisse post consecrationem, quia ponuntur post ipsam consecrationem ab eodem auctore: sed veritas est, non seruari ab illo auctore ordinem Liturgiæ.

Sed illud hoc loco minimè prætereundum est, esse in isto testimonio duo quædam contra Kemnitium. Primo exponitur in hoc testimonio illud: *Iube hæc perferri*, de pane consecrato, vt nos existimamus, aut certè de consecrando, vt vult Kemnitius: ergo non de eleemosyna intelligi debet, vt idem Kemnitius contendit; proinde contra se hoc testimonium Kemnitius attulit. Secundo in hoc testimonio apertè legimus, virtute Spiritus sancti ex pane fieri carnem, & vinum transire in sanguinem, quod est contra omnes Lutheranos, qui negant transubstantiationem.

CAPVT XXV.

De veritate quintæ orationis Canonis.

Qvinta oratio illa est: *Memento etiam Domine, &c.* in qua fit memoria defunctorum.

Prima obiectio Lutheri est, qui hanc orationem secum ipsam pugnare, seque ipsam destruere affirmat. Nam hîc oramus pro iis qui dormiunt in somno pacis, & qui in Christo requiescunt: & tamen eis precamur locum refrigerij, lucis, & pacis. Si dormiunt, ac requiescunt, quid illis refrigerium petimus? si pacem habent, cur pacem illis optamus?

Respondeo; Pacem illi quandam, & quietem habent, quia certi, ac securi sunt de præmio æternæ felicitatis, & quia liberi sunt à bello tentationum, & concupiscentiæ, & ab omni opere malo: sed nondum pacem, & quietem habent à tormentis, & à desiderio visionis diuinæ. Nec poterat aptiùs hæc oratio componi, vt solis iis conueniret, qui in purgatorio degunt. Nam qui sunt in gehenna, ij nullam pacem, & quietem habent: qui sunt in regno, omnem pacem, & quietem possident; soli sunt ij, qui in purgatorio exercentur, qui ita in somno pacis requiescunt, vt adhuc refrigerio, & pace indigeant.

Secvnda obiectio, est Kemnitij Dvodecima, qui audacter affirmat, olim solam memoriam defunctorum fieri solitam, ad imitationem scilicet, & in testimonium, quod mortui apud Deum viuant, teste Dionysio: postea ad illam memoriam accessisse etiam preces pro defunctis: postremò sacrificium ipsum pro defunctis offerri cœptum; ita nimirum paulatim veterum instituta in superstitiones degenerasse.

RESPONDEO; Multa de hac re suprà diximus, cap. 7. vbi etiam ex Tertulliano antiquissimo auctore ostendimus vsum offerendi pro defunctis, vt non possit non esse mendacium, quòd hîc scribit Kemnitius, instituta veterum paulatim degenerasse in abusum. Hoc loco solius Dionysij testimonium proferam, vt Kemnitius erubescat, si frontem habet. DIONYSIVS igitur libro de Ecclesiastica hierarchia, cap. 7. parte 3. *Accedens,* inquit, *venerandus Antistes precem sacram super mortuum peragit, post quam precem, & ipse eum Præsul salutat, & suo deinceps ordine qui adstant omnes. Precatur oratio illa diuinam clementiam, vt cuncta dimittat per infirmitatem humanam admissa peccata defuncto, eumque in luce statuat, & regione viuorum, &c.*

CAPVT XXVI.

De sexta oratione Canonis.

SEXTA oratio, quæ & vltima est in Canone propriè dicto, incipit ab illis verbis: *Nobis quoque peccatoribus,* & extenditur vsque ad *Per omnia secula seculorum,* ante Dominicam orationem: concluditur enim totus Canon alta voce illis verbis: *Per omnia secula seculorum,* vt populus totum confirmet, respondendo, *Amen.* Quare feria V I. maioris hebdomadæ, quia totus Canon, qui pertinet ad consecrationem, omittitur, nulla harum sex orationum legitur, nec dicitur, *Per omnia secula seculorum,* sed immediatè post lotionem manuum, fit transitus ad orationem Dominicam.

In hac oratione pro seipso orat sacerdos, ac de suis meritis diffisus, precatur sibi ex diuina misericordia partem, & societatem cum sanctis Apostolis, & Martyribus. Vbi illud est ANNOTANDVM, hîc nominari PRIMO loco Ioannem. SECVNDO Stephanum. TERTIO Matthiam: de quibus multi dubitant cur solus Ioannes hîc repetatur ex iis, qui nominantur ante consecrationem; & cur Stephanus Diaconus præponatur Matthiæ Apostolo, & cur Matthias in priori ordine non fuerit nominatus. Et quidem Innocentius, & quidam alij, respondent Ioannem bis nominari, quia fuit Apostolus, & virgo; & ideo etiam coniungi cum Stephano, qui excellere visus est continentiæ dono, cùm viduis præpositus fuerit. Sed verior mihi videtur VValfridi sententia, cap. 22. qui Ioannem, qui hoc loco nominatur, non Euangelistam, sed Baptistam esse dicit, qui Martyr etiam Domini fuit, & aliquo modo Apostolus, iuxta illud Ioan. 1. *Fuit homo missus à Deo.*

Cur autem Stephanus Matthiæ præponatur, vera ratio est, quia seruat hoc loco Ecclesia ordinem passionis, non dignitatis; prius autem

A passus est Ioannes, quàm Stephanus, & prius Stephanus, quàm Matthias.

Cur verò Matthias ante consecrationem in Canone cum aliis Apostolis non sit nominatus, existimo caussam esse duplicem, tum vt esset etiam aliquis Apostolus ex duodecim in hoc secundo ordine, ac verè dici posset: *Cum tuis Apostolis, & Martyribus;* tum etiam quia Matthias non fuit Apostolus ante passionem Domini, neque legitur in ordine Apostolorum in Euangeliis. Neque obstat, quòd Paulus quoque non fuerit Apostolus ante passionem Domini, neque in Euangelio nominetur, & tamen in priori ordine recenseatur: nam id est Pauli priuilegium, vt

B semper cum Petro coniungatur.

Iam contra hanc orationem, est obiectio PRIMA Lutheri, qui reprehendit sacerdotem, quòd non precetur hoc loco se admitti ad consortium Christi, quasi eo non indigeat; sed tantùm ad consortium Sanctorum: & rursus, quòd solùm petat partem cum Sanctis, cùm Christus non partem, sed totum thesaurum suum dare paratus sit.

RESPONDEO; Meræ calumniæ sunt. Nam consortium Sanctorum, est Christi consortium: id enim petimus, vt in regno Christi, consortium Sanctorum habeamus, non in regno Diaboli consortium impiorum. Quod attinet ad vocem, *Partem,* ea desumpta est ex diuinis lite-

C ris, quæ per partem cum Sanctis, describunt omne bonum, & felicitatem. Colossens. 1. *Qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum.* Et Ioannis 13. Dominus: *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Adde, quòd hanc partem orationis, quam Lutherus ita reprehendit, ac ridet; è contrario Kemnitius vehementer laudat, pagina 843. *In altera,* inquit, *commemoratione Sanctorum, in Canone verba sunt pulcherrima. Nobis quoque peccatoribus famulis tuis, &c. Hæc absque dubio fuit formula veteris commemorationis Sanctorum.* Hæc ille. Vides igitur, Lector, quàm bene conueniat discipulo Lutheri cum magistro suo.

SECVNDA obiectio est Lutheri contra illud: *Per quem hæc omnia semper bona creas.* Obiicit enim

D quòd Christum nos creare existimemus. Huc etiam pertinet obiectio DECIMA TERTIA Kemnitij, qui more suo contendit, hæc olim ante consecrationem dici consueuisse ad eleemosynas populi commendandas.

RESPONDEO; Hæc verba nusquam inueniuntur in Liturgiis, vel apud expositores, ante consecrationem posita: inueniuntur autem post consecrationem apud Alcuinum, & Amalarium lib. 3. de officiis Ecclesiasticis, cap. 26. & apud omnes posteriores; quocirca inanis est Kemnitij coniectura.

Nihil autem absurdi hæc verba continent, sed potius aptissimè conueniunt in Canonis conclusionem: commemorant enim breuissi-

mè omnia beneficia diuina circa hoc Sacramentum, inchoando à prima productione materię, vnde illud conficitur. Itaque dicimus à Deo per Christum hoc Sacramentum ratione materiæ, PRIMO creari, cùm panis videlicet creatur. SECVNDO sanctificari, cùm dedicatur per primam oblationem ad Sacramentum conficiendum. TERTIO viuificari, cùm efficitur mysterium vitæ, & in verum corpus Domini, & in ipsum Christum, qui est vita nostra, conuertitur per consecrationem. QVARTO benedici, cùm omnis benedictionis effectum recipit, vt scilicet Sacramentali efficacia caput cum membris vniat. QVINTO denique, nobis præstari, cùm ad sumendum, vt ex eo vitam hauriamus, datur. Ita Alcuinus totum hunc locum exponit, & post eum Hugo lib. 2. de officiis diuinis, cap. 36.

CAPVT XXVII.

De oratione Dominica, & sequentibus orationibus.

POST Canonem sequitur oratio Dominica, & quædam aliæ orationes, quibus ad Communionem præparamur, & hìc incipit QVARTA pars Missæ. Quamuis enim Innocentius, & alij recentiores, includant intra Canonē etiam orationem Dominicam, & aliqua alia; tamen Gregorius lib. 7. epist. 63. & Strabo cap. 22. scribunt, orationem Dominicam legi post Canonem. Porrò Dominica oratio habetur in omnibus Liturgiis, & præterea legendam esse ad Missam, perspicuum est ex Cyrillo catechesi 5. mystagogica, ex Ambrosio lib. 5. de Sacramentis, cap. 4. ex Hieronymo lib. 3. contra Pelagianos, ex Augustino epistol. 59. ad Paulinum, & ex Gregorio lib. 7. epistol. 63. & ex Concilio IV. Toletano, can. 17. Post eam orationem, subiungitur oratio quædam, quæ incipit: *Libera nos, quæsumus, Domine, ab omnibus malis, etc.* quam reprehendit Kemnitius obiectione 14. quia in ea fit mentio intercessionis Sanctorum; sed de hac re satis multa dicta sunt, cap. 8. Adde, quòd hæc oratio habetur apud Alcuinum, & alios veteres, proinde antiquissima est.

Sequitur deinde alia oratio dum hostia frangitur, & commiscetur corpus Domini cum sanguine: *Pax Domini, &c.* &, *Hæc commixtio, & consecratio.* Et quidem: *Pax Domini,* Luthero, & Kemnitio non displicet; displicet autem valde id quod sequitur: *Hæc commixtio, & consecratio, &c.*

AC PRIMVM obiicit Lutherus, blasphemum esse, quod hìc dicitur de commixtione corporis Christi cum sanguine, cùm vnus sit Christus, & indiuisus.

RESPONDEO; Non intelligunt Catholici, corpus & sanguinem in propria specie commi-

A sceri: id enim sciunt fieri non posse, nisi Christus iterum vulneretur; sed in specie panis, & vini. Quemadmodum enim ratione specierum, dicitur videri, tangi, & frangi, ita etiam ratione earundem dici potest commisceri.

SECVNDO obiicit, absurdum esse vt dicatur cum ista mixtione fieri consecrationem, cùm iam antea per verba Domini facta sit consecratio.

RESPONDEO; Illud verbum, *Consecratio,* non habetur apud Amalarium lib. 3. cap. 31. & apud Innocentium lib. 5. sed solùm: *Fiat commixtio corporis, &c.* quocirca nonnulli superuacaneum esse credunt. At Ordo Romanus distinctè habet:
B *Commixtio, & consecratio.* & eodem modo legit Micrologus, cap. 18. & fuit auctor Ordinis Romani antiquior Amalario, & Micrologus Innocentio. Neq; habet aliquid incommodi ea vox, si bene intelligatur: non enim petimus vt nunc fiat consecratio, sed vt consecratio antea facta, sit nobis ad vitam æternam salutaris. Posset etiam fortasse commodè responderi, agi hoc loco de noua quadam consecratione, quę ex commixtione nunc primùm exurgit. Nam in Liturgia Iacobi, vbi fit cæremonia commixtionis, leguntur hæc verba: *Vnitum est, & sanctificatum.* Porrò hęc consecratio nihil est aliud, nisi noua quędam significatio Sacramentalis: vt enim consecrari dicitur quod acquirit Sacramentalem
C significationem; ita etiam dicitur iterum consecrari, quod acquirit aliam significationem Sacramētalem. Significatur autem per illam commixtionem, resurrectio Domini, vt Amalarius lib. 3. cap. 31. & omnes alij scribunt: nam in resurrectione iterum caro Domini cum sanguine suo coniuncta fuit. Itaque in illa commixtione, noua fit consecratio, dum species illæ, quæ diuisæ, Christi mortem repræsentabant, nunc inter se coniunctæ, resurrectionem Domini repræsentant.

TERTIO obiicit idem Lutherus, non rectè tribui isti commixtioni vim conferendæ æternæ vitæ: cùm enim commixtio illa opus nostrum sit, si eam vim habet salutis conferendæ,
D certè opere nostro salutem consequemur.

RESPONDEO; Non esse absurdum, si dicamur opere nostro ex diuinæ gratiæ auxilio procedente, salutem nostram adipisci. nam & Paulus habet: *Cum timore, & tremore salutem vestram operamini,* Philipp. 2. &, *Ore autem confessio fit ad salutem,* Rom. 10. Sed hoc loco tamen non dicimur propriè salutem acquirere per commixtionem, & consecrationem, vt illa opera nostra sunt. Nam commixtio, & consecratio, dicuntur fieri in nostram salutem, non quod ipsa actio cōmiscendi, & consecrandi nos saluet, sed quia res ipsę commixtæ, & consecratæ dum à nobis deuotè suscipiuntur, multum prosunt ad salutem; vnde hìc dicimus: *Fiat sumentibus nobis in vitam æternam.*

QVARTO obiicit Kemnitius (& est eius obiectio DECIMAQVARTA) Canonem Missæ, dum istam commixtionem fieri iubet, non solùm non conuenire cum Scriptura, & Patribus, sed neque cum antiquis Romanis Pontificibus: exstat enim prohibitio Iulij Papæ apud Gratianum, canone, Cùm omne, de consecratione, distinct. 2.

RESPONDEO; Iulius Papa nō prohibet commixtionem quæ fit in Missa, sed eam, quam nonnulli faciebant, cùm populo Sacramentum Eucharistiæ porrigere volebant. Vnde Micrologus cap. 18. describit commixtionem, quæ fit in Missa, vt antiquissimam, & legitimam: deinde cap. 19. reprehēdit commixtionem illam, quam Iulius reprehendit. Concilium Toletanum IV. can. 17. meminit commixtionis, quæ fit in Missa, eamque probat: Concilium autem Bracarense III. canon. 1. prohibet commixtionem, quam Iulius prohibet. Non est autem verisimile in eadem Hispania, eodem ferè tempore, contraria decreta condita fuisse: Concilia enim illa eodem ferè tempore circa annum Domini DC.L. celebrata esse constat. Denique commixtio quę fit in calice, habetur in omnibus Liturgiis Græcis, & in Ordine Romano, necnon apud Alcuinum, Amalarium, & omnes alios. Quis autem credat, aut Iulium damnasse vsum omnium Ecclesiarum, aut omnes Ecclesias, & Romanam inprimis, obtemperare Iulio noluisse?

Sequitur postea: *Agnus Dei, &c.* quod à Sergio Papa ante annos CM. institutum referunt VValfridus cap. 22. Micrologus cap. 18. & omnes alij. Neq; aduersariis displicet.

Tum sequuntur tres orationes ante Communionem, quas (vt suprà notauimus ex Micrologo, cap. 18.) non præscripsit ordo antiquus Missæ, sed deuotio religiosorum inuexit. Earum primam reprehendit Lutherus, ob illa verba: *Non respicias peccata mea, sed fidem Ecclesiæ tuæ.* Dicit enim his verbis, sacerdotes damnare seipsos, quòd affirment se sine fide indignè, instar canum, tractare hoc Sacramentum: & hinc factum esse, vt Papistæ sentiant, hoc sacrificium placere Deo ex opere operato, sine bono motu vtentis.

At hìc ter peccat Lutherus. PRIMVM enim non dicit sacerdos se non habere fidem, sed tantùm se habere peccata. Potest autem quis non solùm fidem, sed etiam charitatem habere, & tamen agnoscere se peccatorem: alioqui nemo iustus posset dicere in oratione Dominica: *Dimitte nobis debita nostra.* Sacerdos igitur fatetur se peccatorem, & non habere tantam fidem, quantam hoc mysterium requireret: vnde etiam paulò pòst dicit: *Domine non sum dignus.* & ideo mauult, vt Deus ad fidem Ecclesiæ, quàm ad suam propriam respiciat. Duplex enim dignitas circa hoc Sacramentum distinguitur. VNA, quam Sa-

A cramentum necessariò requirit, & hæc in eo consistit, vt quis non habeat conscientiam peccati mortalis: & qui ista carent, dicuntur indigni, 1. Corinth. 11. & grauissimè peccant accedentes. ALTERA dignitas est, quam Sacramentum requireret, si non nostram imbecillitatem, sed eius excellentiam respiciamus: & hæc in eo posita est, vt solis radiis, & ipsis etiam Angelis puriores simus; & de hac loquuntur sacerdotes, cùm se indignos fatentur.

DEINDE falsum est, Catholicos existimare sacrificium hoc placere Deo, sine bono motu vtentis. Nam etiamsi ipse Minister offerens fortè sit malus, & careat bono motu, tamen Christus principalis offerens non caret bono motu:
B immò ideo hìc oramus, vt Deus respiciat fidem, id est, bonum motum Ecclesiæ, quia existimamus sine bono motu alicuius offerentis sacrificium Deo minimè placiturum. Quod si fortè Lutherus agat de bono motu eius, pro quo sacrificium offertur, distinguendum est, de effectu sacrificij immediato, qui est, placare Deum, & de mediato, qui est iustificare hominem. Nam si de priore agatur, non est absurdum, sacrificium prodesse sine bono motu eius, cui prodest. Quemadmodum enim orare possumus pro dormiente, & indeuoto, vel etiam impœnitente, ita etiam sacrificium offerre: & sicut oratio, ita & sacrificium illi prodesse poterit, licet
C ignoret quid agatur. At si de posteriore, falsum est, sacrificium prodesse sine bono motu eius, cùm ad hoc potissimùm sacrificium offeratur, vt Deus hoc sacrificio placatus, bonum illi motum, id est, conuersionem inspiret.

DENIQVE fallitur Lutherus, cùm opus operatum ex sententia Catholicorum, opponit bono motui, quasi idem sit, sacrificium prodesse ex opere operato, & prodesse sine bono motu vtentis. Nam Catholici omnes docent, Sacramenta vim habere ex opere operato: & tamen requirunt bonum motum, id est, fidem, & pœnitentiam ex parte suscipientis.

Sequitur illa oratio: *Quod ore sumpsimus, &c.* Et
D illa: *Corpus tuum Domine, quod sumpsi.* quas Lutherus etiam approbat in formula Missæ, Collectas autem solùm reprehendit, quòd in eis fiat mentio sacrificij. sed de hac re satis multa dicta sunt.

Sequitur: *Ite missa est.* qua etiam dimissione vtuntur Græci, sed per illa verba: *In pace Christi eamus;* & respondetur: *In nomine Domini,* vt patet ex Liturgiis Iacobi, Basilij, & Chrysostomi. Porrò: *Ite missa est,* vt Alcuinus rectè docet, nihil aliud significat, nisi, Ite, dimissio conceditur. de qua re initio primi libri disseruimus. Cur in quibusdam Missis, non dicatur, *Ite missa est;* sed, *Benedicamus Domino,* caussam reddit Micrologus cap. 64. Scribit enim, in Missis festiuis populum semper ad Missas conuenire; & ideò in fine publicè dimissionem denunciari: in diebus ferialibus, non conuenire, vt plurimùm, nisi Clericos,

& Monachos, quibus nō esse dicendum, *Ite*, sed potiùs inuitandos ad permanendum in Dei laudibus, cùm ipsorum officium sit, in precibus, & laudibus Domini occupari. Sunt tamen Missæ quædam solennes, & ad quas populus concurrit, & tamen in eis non dicitur, *Ite missa est*, sed, *Benedicamus Domino*, vt in Dominicis aduentus, & Quadragesimæ. Sed hoc fit solùm ad significandam mœstitiam illius temporis: videtur enim nescio quid lugubre præ se ferre, quòd non publica denunciatur dimissio, sed vnusquisque per se discedit.

A

Sequitur postea: *Placeat tibi sancta Trinitas.* Quā orationem arguit Lutherus, quòd dicat in ea rursus orari pro Christo: sed hoc solutum est suprà in 2. obiectione Lutheri cōtra 4. orationem Canonis.

B

Eandem orationem damnat Kemnitius obiectione 16. vbi dicit, hîc proponi Deo repræsentationem Sacerdotis pro sacrificio propitiatorio. Sed Kemnitius semper hæret in eodem luto: non enim repræsentationem nostram, sed sacrificium corporis Domini, reipsa oblatum, Domino commendamus, vt illud benignus accipiat, & nobis propitiabile esse concedat.

Sequitur Benedictio: *Benedicat vos, &c.* quem vsum esse antiquissimum patet, tum ex Liturgiis Græcis, tum ex Concilio Agathensi, can. 47. vbi populis imperatur, vt diebus Dominicis Missæ celebrationi intersint, neque inde ante Sacerdotis benedictionem recedant. De hac benedictione vide Micrologum, cap. 21. vbi probat, non solis Episcopis, sed etiam Presbyteris licere post Missam populo benedicere; & ad epistolam Damasi de Corepiscopis; & ad Canonem 44. Concilij Agathensis, vbi id Presbyteris interdictum esse videtur, respondet ea decreta, aut intelligenda esse de benedictione Presbyteri, Episcopo præsente, aut certè vsu tandem abrogata fuisse. Atque hæc de sacrificio, pro instituta breuitate, dicta sint.

Finis librorum de Sacramento Eucharistiæ.

Ad honorem Dei.

TYPOGRAPHVS
LECTORI S. D.

POST disputationem de Eucharistia sequebatur, amice Lector, disputatio de Pœnitentia: Hunc enim ordinem ipse Sacramentorum ordo, & index totius Operis, quem primo Controuersiarum tomo præfiximus, requirebat. Verùm, quoniam ita accidit, vt absoluta disputatione de re Eucharistica, auctoris exemplar de Pœnitentia ad nos non peruenerit, maluimus ad materiam aliorum Sacramentorum, quorum copia nobis suppetebat, transire, quàm non sine meo & tuo damno à suscepta Operis editione desistere, maximè cùm auctor à nobis longè distet; fieriq; possit, vt nisi trium Sacramentorum explicationem typis iam mandarem, tu seriùs opinione tua hoc secundo tomo tamdiu exspectato & desiderato fruereris. Spero itaque te, beneuole Lector, ordinem Controuersiarum hanc ob caussam necessariò immutatum æqui boniq; consulturum; idque eò libentiùs, quod parum referat, hócne an illo loco Pœnitentiam ab hæreticorum fraudibus vindicatam habeas, dummodo habeas. Habebis autem propediem, si Deus tam auctoris, quàm mea cogitata fortunet.

Vale.

QVARTA

CONTROVERSIA GENERALIS.

DE EXTREMA VNCTIONE, ORDINE, ET MATRIMONIO.

SINGVLIS LIBRIS EXPLICATA.

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS, De Sacramento Extremæ vnctionis.

Cap. I. *Qui hæretici hoc Sacramentum negarint.*
II. *Probatur ex Scripturis, Vnctionem infirmorum esse Sacramentum propriè dictum.*
III. *Refelluntur hæreticorum solutiones ad Scripturam citatam.*
IV. *Probatur ex traditione veterum, Vnctionem infirmorum esse Sacramentum.*
V. *Idem probatur ratione.*
VI. *Soluuntur argumenta aduersariorum.*
VII. *De materia & forma huius Sacramenti.*
VIII. *De effectu huius Sacramenti.*
IX. *De Ministro, & eo qui suscipit Sacramentum Extremæ vnctionis.*
X. *De cæremoniis.*

LIBER SECVNDVS, De Sacramento Ordinis.

Cap. I. *Ordinationem verè ac propriè Sacramentum esse nouæ legis: qui negauerint ex hæreticis.*
II. *Ordinationem Sacramentum esse, demonstratur ex diuinis literis.*
III. *Ordinationem Sacramentum esse, probatur ex traditione.*
IV. *Idem ostenditur ratione.*
V. *Episcopalem Ordinationem Sacramentum esse.*
VI. *Diaconatum esse verum Sacramentum.*
VII. *Subdiaconatum esse etiam Sacramentum.*
VIII. *Minores etiam Ordines Sacramenta esse.*
IX. *Manus impositionem ad essentiam Sacramenti Ordinis pertinere.*
X. *De effectu huius Sacramenti.*
XI. *De Ministro.*
XII. *De cæremoniis.*

LIBER TERTIVS, De Sacramento Matrimonij.

Cap. I. *De statu quæstionis, & erroribus hæreticorum.*
II. *Matrimonium Sacramentum esse, probatur ex diuinis literis.*
III. *Matrimonium Sacramentum esse, probatur ex Patribus.*
IV. *Probatur ratione, Matrimonium esse Sacramentum propriè dictum.*
V. *Soluuntur argumenta aduersariorum.*
VI. *De materia, forma, & ministro Sacramenti Matrimonij.*
VII. *Omne legitimum Matrimonium inter Christianos contractum, esse Sacramentum.*
VIII. *Soluuntur argumenta Cani.*
IX. *De polygamia multarum vxorum successiuè.*

X. *De polygamia multarum vxorum simul.*

XI. *Soluitur argumentum aduersariorum, ex Patriarcharum exemplo ductum.*

XII. *Matrimonium infidelium solubile esse, etiam quoad vinculum.*

XIII. *Matrimonium ratum non consummatum solui etiam quoad vinculum, per ingressum in religionem.*

XIV. *Matrimonium consummatum solui posse quoad thorum, & cohabitationem.*

XV. *An Matrimonium fidelium cõsummatum, solubile sit quoad vinculum, variæ sententiæ adferuntur.*

XVI. *Matrimonium insolubile esse quoad vinculum, probatur ex verbo Dei, traditione, & ratione.*

XVII. *Soluuntur argumenta aduersariorum.*

XVIII. *De impedimentis Matrimonij.*

XIX. *Non requiri ad essentiam Matrimonij consensum parentum.*

XX. *Soluuntur argumenta Kemnitij.*

XXI. *De impedimentis quæ inhabilem simpliciter faciunt contrahentem, id est, de voto, & ligamine.*

XXII. *De impedimento criminis.*

XXIII. *De cultus disparitate.*

XXIV. *De impedimento cognationis; quid sit cognatio, & quot eius gradus.*

XXV. *Sententiæ adferuntur de impedimento cognationis.*

XXVI. *Rationem canonicam supputandi gradus, optimam esse, defenditur contra Bezam.*

XXVII. *Non omnia præcepta Leuitici de gradibus cognationis, esse de Iure naturæ.*

XXVIII. *Primum gradum consanguinitatis tam in recta, quàm in trãsuersa linea; & primum affinitatis in recta linea, iure naturæ interdictos esse; & ab homine indispensabiles.*

XXIX. *Rectè ab Ecclesia prohiberi coniugia, vsque ad quartum vel septimum gradum consanguinitatis & affinitatis.*

XXX. *De cognatione spirituali, & legali; deque publica honestate, & affinitate ex fornicatione.*

XXXI. *De duobus impedimentis non dirimentibus.*

XXXII. *Caussas Matrimoniales ad Ecclesiæ iudicium pertinere.*

XXXIII. *De cæremoniis Sacramenti Coniugij.*

DE SACRAMENTO EXTREMAE VNCTIONIS, LIBER VNICVS.

CONTROVERSIAE DE SACRAMENTO EXTREMAE vnctionis, sunt omninò septem. PRIMA, eaq; potißima, de genere; An sit legis nouæ Sacramentum verè ac propriè dictum. SECVNDA, de materia. TERTIA, de forma. QVARTA, de effectu. QVINTA, de ministro. SEXTA, de suscipiente. SEPTIMA, de cæremoniis.

CAPVT PRIMVM.

Qui hæretici hoc Sacramentum negarint.

A HÆRETICI PERMVLTI ritum vnctionis infirmorũ è numero Sacramentorum auferre conati sunt. PRIMO, VValdenses, vt referunt Aeneas Syluius lib. de origine Boëmorum, cap. 35. & ante eum Guido Carmelita in summa de hæreticis. SECVNDO, Albigenses, teste Antonino in summa Theologica, part. 4. tit. 11. ca. 7. §. 5. TERTIO, Ioãnes VViclefus, teste Thoma VValdensi, tomo 2. de Sacramentis, cap. 163. & satis ipse de se id testatur in 4. libro Trialogi, cap. 25. vbi contendit, hoc Sacramentum neq; à Christo, neque ab Apostolis institutum, proinde nec verè Sacramentum esse.

B Hos imitantur hæretici huius temporis. Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. de Extrema vnctione, non reiicit hunc ritum, tamen negat Sacramentum esse propriè dictum. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. 18. 19. 20. & 21. & Kemnitius in 2. parte Examinis à pag. 1102. vsque ad 1135. non solùm Sacramentum esse negant, sed etiam irrident more suo. Idem facit Melanchthon in locis, tit. de Vnctione. Idem facit etiam Ioan. Brentius in Confess. VVirtemberg. cap. de Extrema vnct. & Magdeburgenses Centur. 7. & sequentibus, cap. 6. de ritu visitationis infirmorũ.

Ecclesia verò Catholica palàm affirmat, Vnctionem extremam Sacramentum esse verè ac propriè dictum. Id enim expresè habent Concilium Florentinum in instructione Armenorum, & Trident. sess. 14. can. 1. de Extrema vnctione, & omnes Theologi, lib. 4. sentent. dist. 23. Potest autem hæc veritas tribus argumentis probari. PRIMO, ex Scripturis. SECVNDO, ex traditione Ecclesiastica. TERTIO, ex ratione.

CAPVT SECVNDVM.

Probatur ex Scripturis Vnctionem infirmorum esse Sacramentum propriè dictum.

QVOD attinet ad PRIMVM: duæ Scripturæ proferuntur ab omnibus, vna ex cap. 6. Marci, altera ex cap. 5. Iacobi.

De PRIORE non omnes cõueniunt, an cùm Apostoli vngebant oleo infirmos, & curabant; illa fuerit vnctio Sacramentalis, de qua nunc disputamus: an solùm fuerit figura quędam, & adumbratio huius Sacraméti. Qui tuentur PRIO-

A REM sententiam, vt Thom. VValden. loco citato, & Alphōsus de Castro lib. de hæresibus, verbo Extrema vnctio, ea ratione ducuntur, quòd Beda, Theophylactus, & Oecumenius in commentariis Marci, & Iacobi, videātur dicere eandem esse vnctionem, cuius fit mentio in vtroq; loco. Sed profectò probabilior est sententia POSTERIOR, quæ est Ruardi in explicatione art. 12. & Iansenij in cap. 6. Marci, & Dominici à Soto, dist. 23. q. 1. art. 1. & aliorum. Et mihi certè eo etiam nomine gratior, quòd videā Lutherum, Caluinū, & Kemnitium locis citatis esse in priore opinione: existimant enim illi eādem esse vnctionem, Marci 6. & Iacobi 5.

B Probo igitur breuiter sententiam posteriorem. PRIMO illa vnctio, qua vtebantur Apostoli, referebatur solùm aut præcipuè ad curationem morbi corporalis, vt ex eo loco patet, vnde etiam sanabantur omnes, qui tum inungebantur: Sacramenta autem per se ad animam pertinent, ad corpus per accidens, aut certè secundariò.

Deinde SECVNDO, Apostoli eo tempore nōdum erant sacerdotes: & quāuis potuerit Christus etiam per non sacerdotes Sacramenta conferre, tamen non est probabile eum hoc fecisse, nec legimus id vnquam factum in Sacramentis magis necessariis, vt in Sacramento Pœnitētiæ, vel Eucharistiæ. Neq; obstat quod Apostoli baptizarunt, cùm nondum essent sacerdotes: nam

C non ita est de essentia Baptismi, vt minister sit sacerdos, sicut de essentia Vnctionis. Nam si laicus baptizet, etiam extra necessitatem, Baptismus est ratus: non autem est rata Vnctio, si laicus inungat. Quòd autē Apostoli nondum fuerint eo tempore sacerdotes, patet, quia facti fuerūt in vltima cœna, vt docet Concilium Tridentinum, sess. 22. cap. 1.

Accedit TERTIO, quòd Apostoli tunc promiscuè vngebant quoslibet ægrotos, vt cæcos, claudos, &c. at Sacramentum vnctionis, non datur nisi iis, qui decumbunt cum periculo vitæ, vt omnes concedunt.

D Item QVARTO, Apostoli tunc cùm inungerent, non quærebant, essentné baptizati, qui inungendi erant, & omninò probabile est multos ab eis inunctos, qui infideles erant; At certè sine Baptismo nihil prosunt Sacramenta cetera, nec dari possunt aut debent nō baptizatis sine peccato. Nec valet quod quidam obiiciunt, Cornelio datam Cōfirmationem ante Baptismum, Actor. 10. Deo videlicet in hac re dispensante. Nam Cornelius non habuit Sacramētum Confirmationis ante Baptismum, sed effectum Sacramenti Confirmationis ab ipso Deo immediatè sine Sacramento.

DENIQVE, Tridentinum Concilium sess. 14. can. 1. de Extrema vnctione, dicit hoc Sacramentum insinuatum Marci 6. Dicitur autem insinuari id, quod non expresè proponitur, sed adumbratur, & obscurè indicatur. Et hoc eodē modo intelligendi sunt veteres, qui locum Marci. 6. coniungunt cum loco Iacobi. 5. significant enim vno in loco iacta esse fundamenta eius Sacramenti, quod in altero loco expresè proponitur. Quemadmodum enim cùm Matth. 19. & alibi Christus manus imponit, nō dicimus tunc instituisse Sacramentum Confirmationis, aut Ordinationis, sed tamen agnoscimus adumbrationem quandam Sacramenti posteà futuri: sic etiam quòd Dominus iusserit Apostolos oleo curare infirmos, & non alia aliqua re, intelligimus significatum esse, futurum fuisse aliquādo tempus, vt oleum esset Sacramētum infirmorū.

Veniamus nunc ad ALTERVM locum. IACOBI. 5. ita legimus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei.* Hic habemus omnia, quæ ad Sacramenti essentiam requiruntur, videlicet symbolum externū, promissionē gratiæ, & diuinam institutionem: hæc enim tria, vt suprà diximus in prima controuersia de confirmatione, aduersarij requirunt. Symbolum externum est vnctio olei cum oratione fidei; promissio verò, alleuatio infirmi, & remissio peccatorum. Institutio autem colligitur ex hac tam constanti promissione Apostoli: neque enim Apostolus tam constanter, & absolutè id promitteret, nisi Dominus id instituisset, & mandasset. Itaque Apostolus Iacobus non instituit Sacramentum, sed hortatur ad illud suscipiendum, quod à Domino nouerat institutum.

Quia verò Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 41. & 42. requirit alia quinque, licet tria prædicta sint præcipua; ostēdamus illa etiam reperiri in Vnctione extrema. Ille igitur PRIMO requirit præter tria prædicta, vt ritus mandatus sit in nouo Testamento; vt distinguatur à ceremoniis Testamenti veteris. Id verò hoc loco manifestè cernimus, cùm constet Iacobi epistolam esse librum Testamenti noui: & præterea talis ritus non fuerit in Testamento veteri.

SECVNDO requirit, vt ritus non ad breue tēpus duret, sed perpetuus sit. Id quoq; habemus in illis verbis: *Infirmatur quis in vobis.* inde eñ colligimus tamdiu duraturum hunc ritum, quamdiu in Ecclesia erunt ægroti.

TERTIO requirit, vt promissio gratiæ sit annexa, & quasi vestita symbolo, ita vt intelligatur dari gratia, cùm symbolum externum exhibetur: id quod Kemnitius ponit contra Caluinistas, qui volunt Sacramenta esse symbola præteritæ & iam olim acceptæ gratiæ. Id verò hoc loco habemus, vt patet, dicitur enim: *Vngentes eum in nomine Domini, & alleuabit eum Dominus, & si in peccatis fuerit, &c.* planè ad eum modum, quo dicitur de Baptismo, Marci vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.*

QVARTO

QVARTO requirit, vt illa promissio non sit cuiuslibet gratiæ, sed remissionis peccatorum: id verò expressè sic habetur: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.*

QVINTO requirit, vt non sit tantùm promissio generalis, sed etiam applicetur in particulari ei qui Sacramentum percipit. Et hoc etiam habemus; nã in particulari dicitur: *Vngentes eum, etc.*

CAPVT TERTIVM.

Refelluntur hæreticorum solutiones ad Scripturam citatam.

AD hoc argumentum quatuor solutiones ab hereticis dari solent. PRIMA est, epistolam illam non esse canonicam, nec à spiritu Apostolico profectam. Ita Lutherus loco citato, cui assentitur Kemnitius pag. 1113. vbi dicit hanc epistolam non esse tantæ auctoritatis, vt possit sine testimoniis Scripturæ Canonicæ, Sacramenta instituere. Et probat ex HIERONYMO, qui annotauit in lib. de scriptoribus Ecclesiasticis in Iacobo, veteres iudicasse non esse epistolam illam à Iacobo Apostolo scriptam, & ex EVSEBIO lib. 3. histor. cap. 23. qui de illa sic ait: *Sciendum ὡς νοθεύεται, id est, quòd notha sit.*

At hæc PRIMA solutio est refugium miserorum. Nam omnes veteres, qui catalogos scripserunt sacrorum librorum hanc epistolam cum ceteris numerarunt, vt patet ex Clemente can. vlt. Apostolorum, ex Innocentio I. epist. 3. & Gelasio I. in Concilio LXX. Episcoporum. ITEM ex Conciliis Laodiceno, can. vlt. Carthaginensi III. can. 47. Florentino & Tridentino, sess. 4. DENIQVE ex Patribus, Origene homil. 7. in Iosue, Athanasio in synopsi, Epiphanio hæresi 76. Hieronymo epist. ad Paulinum, Augustino lib. 2. doctrinæ Christianæ, cap. 8. Ruffino in symbolum, Isidoro lib. 6. etymolog. cap. 1. & Damasceno lib. 4. de fide, cap. 18. Quod si his tot, ac tantis auctoribus fides non habetur, concidet auctoritas omnium aliorum librorũ: nec enim aliunde scimus, qui libri sint Canonici, nisi ex traditione, & testimonio veterum Pontificum, Conciliorum, & Patrum, eorum præsertim, qui indicem texere voluerunt sacrorum librorum.

Neq; vllum vnquam legi veterum, qui apertè scriberet, Iacobi epistolam non esse Canonicam. Nam Hieronymus, quem pro se Kemnitius citat, dicit quidem quibusdam visam fuisse dubiæ fidei epistolam, tamen temporis progressu obtinuisse auctoritatem. Eusebius autem dicit eam epistolam quorundam opinione esse adulterinam; tamen subiungit continuò: *Nos autem scimus in plurimis Ecclesiis publicè esse receptam.* Et certè plus apud nos valere debet publica Ecclesiarum auctoritas, quæ teste Eusebio hanc epistolam recepit, vt Canonicam, quàm obscura quorundam opinio, quæ eodem teste Eusebio, eandem epistolam reiicit.

A

SECVNDA solutio est eiusdem Lutheri ibidem, qui sic ait: *Si esset Iacobi Apostoli, dicerem non licere Apostolo sua auctoritate Sacramentum instituere, id est, diuinam promissionem cum adiuncto signo dare, hoc enim ad Christum solum pertinebat.*

Hæc solutio longè deterior est superiore: audet enim Lutherus se Apostolo Iacobo opponere, & in faciem illi resistere, quasi apertè erranti, & sibi arroganti quod ei non conueniebat. At certè nec Iacobus sibi assumit quod Lutherus dicit: non enim ipse Sacramentum instituit, sed hortatur ad vsum Sacramenti instituti; & si id sibi assumeret, illi potius, quàm Luthero credendum esset. Nec enim fieri posset, vt tantus Apostolus post acceptum Spiritum sanctum, in re tam magna erraret: neque est simile de B. Petri errore; ille enim errauit exemplo, non doctrina, iste autem errasset in doctrina, & in ipsa Scriptura, quod fieri non potest. Quare si Iacobus diceret Sacramentum à se institutum; credere deberemus, id illi à Christo concessum singulari priuilegio, sed non est opus ad has angustias redigi.

B

TERTIA solutio est eiusdem Lutheri ibidem, necnon VViclefi, Philippi, Brentij, Caluini, & aliorum communis, quòd Iacobus loquatur de vnctione, qua vtebantur eo tempore ad curandos morbos corporales. Et quidem VViclefus putat loqui Apostolum de naturali curatione, & ideo meminisse olei, quia est naturaliter medicinale, & in illa regione abundat. Philippus existimat eum loqui de vnctione, quæ partim naturaliter, partim etiam dono diuino curabat: vnde dicit Abraham, Isaac, Iacob, Isaiam, & ceteros Prophetas fuisse professione medicos, & habuisse notissimas herbarum, & aliorum medicamentorum naturas, & simul etiam ornatos dono miraculorum. Lutherus tamen, Caluinus, Brentius, & Kemnitius simpliciter Apostolum exponunt de curatione ex dono Dei, proinde dicunt non magis fuisse Sacramentum istam vnctionem, quàm fuerit Probatica piscina, vel lutum cum sputo, vel aqua Siloe, &c. nunc autem quando donum illud cessauit, nõ modò vnctionem non esse Sacramentum, sed etiam esse rem inutilem, & superstitiosam.

C

Argumenta eorum sunt tria. PRIMVM, quia Iacobus ex Marci Euangelio accepit, quod docet de vnctione olei: Marcus autem de vnctione illa loquitur, quam adhibebant qui habuerunt donum curationum.

D

SECVNDVM, quia Iacobus vtitur vocibus quę ad corporalem sanitatem pertinent, nimirum ἐγείρω, & ἰάομαι.

TERTIVM, quia Iacobus tantùm loquitur ad homines sui temporis, quando durabat gratia sanitatum. Idque patet ex eo, quòd non addidit aliquam particulã, qua significaret, hunc ritum

propagandum esse ad posteros, sicut Scripturæ faciunt, cùm loquuntur de veris Sacramentis, vt de Baptismo Matth. vlt. *Ecce ego vobiscum sum vsq; ad mundi consummationem.* Et de Eucharistia 1. Cor. 11. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat.*

Sed his argumentis nos longè plura, & meliora possumus opponere. AC PRIMVM, quòd non loquatur de naturali curatione, & simul quòd Prophetæ non consueuerint curare more medicorum, contra VViclefum, & Philippum facilè probari potest. PRIMO, quia etsi oleum sit medicinale, tamen non est medicinale ad curandos quosuis morbos, immò verò plurimis, aut nihil proderit, aut etiam oberit. Apostolus autem generatim iubet, vt ægroti vngãtur oleo.

DEINDE Prophetę & Apostoli, vt plurimum rebus noxiis natura sua, aut certè non salutaribus vtebantur, vt curarent, vt nimirum omnes intelligerent, Dei miraculo illa fieri, non viribus naturę. Sic Moses æneum serpentem erexit, vt eius aspectu curarentur læsi à serpentibus. Sic Helisęus aqua Iordanis curauit lepram Naaman Syri. Sic Isaias massa ex ficis curauit vlcus Ezechiæ, quæ medicina contraria erat curationi illius morbi, vt Hieronymus notat ex sententia Hebræorum in commentario ad cap. 38. Isaiæ. Sic Dominus luto, & sputo cæcum natum. Sic Petrus vmbra corporis sui; sic Paulus sudariis, & semicinctiis.

ACCEDIT, quòd si vsi fuissent ordinariè rebus vtilibus ad curandum, ipsi sibi fidem abrogassent, & Dei donum obscurassent.

Quod autẽ nec loquatur Iacobus de vnctione quæ sanaret corpus ex dono miraculorum, sed quæ sanaret animum, & aliquando etiam corpus, virtute Sacramentali, contra Lutherum, Caluinum, & alios, probatur ex singulis vocibus huius loci. PRIMO: *Infirmatur,* inquit, *quis in vobis.* At si de miraculis ageret, generalius loqueretur: non enim solùm consuleret iis qui decumbunt, grauati periculoso aliquo morbo, vt facit, sed etiam cæcis, surdis, claudis, aliisque miseris hominibus, qui non decumbunt, nec de vita periclitantur, & tamen egent curatione.

SECVNDO: *Inducat,* inquit, *presbyteros.* At si de miraculo ageret, diceret potius, Inducat Prophetas, aut alios, qui donum habent curationum: nec enim soli, aut omnes presbyteri etiam tunc habebant donum curandi. Neque refert, quod per presbyteros nolunt aduersarij significari Sacerdotes, sed seniores; nam nec seniores omnes habebant donum curationis, non enim illud donum erat alligatum ætati, aut dignitati, vt patet ex Paulo Rom. 12. 1. Cor. 12. & Ephes. 4. PRÆTEREA non est probabile Apostolum iussisse fidelibus, vt miracula quæreret, signa enim infidelium sunt, non fidelium, 1. Cor. 14.

TERTIO: *Orent,* inquit, *super eum, vngentes eum oleo.* At si de miraculis ageretur, non præscribe-

A ret Iacobus materiam: qui enim donum habet curationis, adhibet quod Deus illi inspirat, nec potest alligari certæ alicui rei virtus miraculorum. Id quod satis patet ex diuinis literis, & exemplis omnium Sanctorum: *Sed,* inquit Caluinus, *vtile fuit præscribere oleum, vt esset signum, miraculum fieri non viribus hominis, sed potentia Spiritus sancti: constat enim oleo significari Spiritum sanctum.* At etiam aqua significat Spiritum sanctum. ET præterea, si illa esset caussa, cur præscribatur oleum, debuisset id seruari in omni curatione, & in excitatione mortuorum maximè. Nusquam autem legimus inunctos fuisse mortuos, cùm excitandi erant.

B QVARTO: *Et oratio,* inquit, *fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus.* Hæc sanè absoluta promissio est, proinde referri non potest præcipuè ad corporalem sanitatem. Nam aut semper sanati fuissent ægroti illi, qui vngebantur, vt Iacobus præscribit, aut non semper: si semper, ergo nulli fuissent mortui Apostolorũ tempore, nisi illi, qui Iacobo nõ obediuissent, qui paucissimi fuissent. ET præterea sanitas corporalis, quia non semper vtilis est animæ, non etiam semper obtinetur à Deo, quicunque sit, qui oret, etiam si donum habeat curationis. Quare non semper sanabantur qui vngebãtur; ergo vel falsa est absoluta illa promissio Iacobi, quod fieri non potest, aut quod verissimum est, ad animam præci-

C puè, & absolutè referenda est.

QVINTO: *Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei.* Hęc verò particula tam expressè ad animam pertinet, vt non sit locus tergiuersationi. Donum autem curationis, vt sæpe diximus, ad corpus refertur.

SEXTO, omnia alia quæ habentur in illa epistola, siue ante hunc locum, siue postea, non ad eos solos pertinent, qui tunc viuebãt, sed etiam ad nos, qui postea futuri eramus, vt patet ex illis præcedentibus: *Patientes estote.* &; *Confirmate corda vestra.* &; *Nolite iurare.* &; *Tristatur quis in vobis? oret, æquo animo est? psallat.* Item ex illis immediatè sequentibus: *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicẽ, vt saluemini.* Hæc omnia sine dubio

D ad nos etiam pertinent: igitur etiam illa, quæ eodem tenore verborum in medio posita sunt: *Infirmatur quis in vobis, etc.* ad nos pertinent. Quare non agitur de dono curationis, quod est rarissimum, & non semper haberi potest, sed de Sacramento, quod semper durat, & facilè à quolibet haberi potest.

Neq; argumenta ipsorum contra allata conuincunt. Ad PRIMVM RESPONDEO, non esse eandem vnctionem Marci 6. & Iacobi 5. nisi eo modo, quo dicuntur idem figura, & figuratum: Quantum enim interest, inter lotionem cæci nati in aqua Siloe, quæ fuit figura Baptismi, Ioannis 9. & ipsum Baptismum ex aqua, & Spiritu sancto, Ioan, 3. tantum interest inter has duas vnctiones. Vnde etiam videmus Marc. 6. nullam

fieri

fieri mentionem verborum, nec promissionis spiritualis, quæ ad Sacramentum necessariò requiruntur: vtrumque autem expresse habetur Iacobi. 5.

Si quis autem defendere velit Marc. 6. tractari de ipso Sacramento Vnctionis extremæ, dicere potest, Marcum non omnia expressisse, sed quæ illi desunt, ex Iacobo esse petenda. Sæpe enim in scriptoribus sanctis id necessariò faciendum est, vt quod vnus omittit, petatur ab alio.

Ad SECVNDVM argumentum, quod totum grammaticale est, & ideo satis aptè conuenit Kemnitio, RESPONDEO inprimis nos non negare, quin Extrema vnctio interdum adferat corporalem sanitatem, & ideo Iacobum aliqua verba ponere potuisse, quę ad sanitatem corporalem pertineant. Interim tamen, sicut illa duo, Kemnitij opinione, ad corporis sanitatem pertinent: sic etiam integra sententia est, quæ citra omnem controuersiam refertur ad animæ salutem, nimirum illud: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.*

Dico SECVNDO illa verba duo, hoc loco non ad corpus, sed animã præcipuè pertinere. Nam etsi ἐγείρω propriè significat excitare, & eleuare, quod ad corpus pertinet, tamen per metaphoram Scripturæ sanctæ familiarem, significat etiam pellere mœrorem, tristitiam, negligentiam, soporem, & desidiam animi. Hinc sunt illa Apostoli Rom. 13. *Hora est iam nos de somno surgere.* ἐγερθῦναι Ephes. 5. *Surge,* ἔγειραι, *qui dormis &c.* Et illud Luc. 3. *Potens est Deus de lapidibus istis excitare filios Abrahæ.* Et illud 1. Pet. 3. *Excito synceram vestram mentem.* Hoc autem loco: *Alleuabit eum Dominus,* significat liberationem à quodam torpore, mœrore, anxietate; quæ propinquos morti valde deprimere, & grauare solet, vt non facilè possint mentem ad Deum attollere.

Alterum illud verbum ἰάω, non ponitur à Iacobo in ea sententia, vbi agit de Sacramento vnctionis, sed infrà cùm ait: *Orate pro inuicem, vt saluemini,* ibi enim est, ἰαθῆτε. Quocirca ineptè à Kemnitio trahitur ad propositum huius loci. Et PRÆTEREA illa etiam vox hoc loco accipitur pro salute animæ, vt patet ex præcedentibus. Et ne miretur Kemnitius, si verbum medicinale vsurpetur pro sanitate animæ, cogitet in Scripturis millies haberi hanc vocem in hoc sensu. Psal. 146. *Qui sanat contritos corde.* Matth. 13. *Ne fortè conuertantur, & sanem eos.* Pro quo Marcus habet cap. 4. *Et dimittantur eis peccata.* Et 1. Pet. 2. *Cuius liuore sanati estis.*

Ad TERTIVM dico, necessarium quidem esse, vt Sacramenta maneant, quamdiu Ecclesia manet, sed non esse necesse, vt ad hoc significandum ponatur in Scriptura, verbum aliquod denotans perpetuitatem. Nam de Baptismo nusquam exstat eiusmodi verbum; nec obstat: *Ecce ego vobiscum sum.* nam potuit Christus nobiscum esse, etiam si Baptismum instituisset solùm ad vnum diem duraturum. Cognoscimus autem euidenter, vnctionem, de qua loquitur Iacobus, semper duraturam, tum quia infirmi, presbyteri, orationes, remissio peccatorum, & cetera, quæ Iacobus nominauit, semper mansura sunt in Ecclesia; tum etiam quia hactenus semper in Ecclesia fuit ista consuetudo vngendi infirmos.

QVARTA solutio eiusdem Lutheri, Kemnitij, & Caluini est, qui affirmant locum istum nihil pro nobis facere, quod alius omnino fuerit ritus vngendi tempore Iacobi, alius nostro tempore. Id quod his argumentis probant. PRIMO, quia Iacobus iubet inungi quoslibet infirmos, nos autem solùm inungimus homines semimortuos. Vnde apud nos verè est Vnctio extrema, quia datur morientibus, Iacobus autem noluit esse extremam, quia dari voluit iis, qui sanandi erant.

RESPONDEO, inungit Ecclesia eos, qui de vita periclitantur: tunc enim quærenda sunt remedia supernaturalia, quando nulla spes amplius est in naturalibus. Et quamuis inungantur ægroti vt sanentur, si id expedit æternæ saluti, temen rectè dicitur extrema, quia est vltima respectu vnctionũ, quas in aliis Sacramentis percipimus, in Baptismo, Confirmatione, & Ordinatione.

Et hoc idem voluisse Iacobum, patet PRIMO ex illis vocibus ἐγερεῖ, & κάμνοντα. Nam excitare, & alleuare propriè iis conuenit, qui decumbunt valde oppressi, & grauati, & κάμνειν significat deficere, & etiã mori, vnde etiam κάμνοντες dicuntur mortui. SECVNDO idem patet ex eo, quod ait: *Adducat presbyteros.* Nam si non decumberet, posset ipse ire ad presbyteros: & etiamsi decumberet, sed non adeò grauiter, non oporteret adduci presbyteros. Alioqui enim si ob quemlibet morbum deberent presbyteri excurrere ad ægrotos, nunquam domi manerent, est enim infinitus numerus ægrotorum. DENIQVE non est credibile voluisse Iacobum, vt ad remedia supernaturalia Christiani recurrerent, quando facilè possent naturalibus medicamentis curari. Adde VLTIMO hunc locum mirè pugnare cum aduersariis ex ipsa eorum sententia. Nam si iubet Apostolus omnes ęgrotos inungi, quare ipsi nullum inungunt?

SECVNDO probant, quia Iacobus iubet aduocari seniores Ecclesiæ, nos autem non multos, sed vnum vocamus, & eum sacerdotem.

RESPONDEO nomen presbyteri, seu senioris in Testamento nouo ferè vbique accipi pro ministro Ecclesiastico; & Iacobum non tam de numero, quam de qualitate fuisse sollicitum. Quemadmodum enim cùm dicimus, confitenda esse peccata sacerdotibus, non intelligimus confitenda esse multis, sed vni: Nec tamen interim negamus, bonum esse, vt multi veniant, sicut in quibusdam locis fieri solet.

TERTIO

TERTIO probat Caluinus, quia Iacobus oleo simplici vult inungi ægrotos: nunc autem adhibetur oleum benedictum. Addit Kemnitius, Iacobum non præcepisse in qua parte vngi debeat ægrotus, nunc autem determinari certa membra.

RESPONDEO, Iacobum alloqui infirmos hoc loco, non sacerdotes: scire autem quale debeat esse oleum, & in qua parte sit adhibendum, ad infirmum non pertinet, sed ad sacerdotem. Satis PRÆTEREA nobis esse debet, quod Iacobus non negat oleum esse prius benedicendum, neque negat eas partes inungendas, quæ modò vnguntur in Ecclesia; quocirca nō pugnant eius verba cum Ecclesiæ consuetudine, sed contrà potius Ecclesiæ consuetudo explicat verba Iacobi. ADDE, quòd Beda in cap. 5. Iacobi, dicit significari oleum benedictum per illa verba: *Vngentes oleo in nomine Domini.*

QVARTO probant Lutherus, Caluinus, & alij, quia Iacobus tribuit hunc effectum orationi fidei: *Oratio,* inquit, *fidei, saluabit infirmum.* Ex quo Lutherus colligit, vnctionem apud Iacobum non esse Sacramentum, nec eandem cum nostra: nam Sacramenta, & nostra etiam vnctio, non pendent à fide Ministri. Caluinus autem, & Kemnitius, ea ratione colligunt non esse eandem vnctionem cum nostra, quia Iacobus totum effectum tribuit orationi; nos autem totum ferè tribuimus vnctioni, cùm dicimus: *Per hanc sacram vnctionem, &c.*

RESPONDEO, ad consequentiam Lutheri, orationem fidei dici hoc loco, non quæ requirat necessariò fidem Ministri, sed quia est oratio dictata à fide, & sola fide intelligitur, quomodo verbum Sacramentale, quod cum elemento facit Sacramentum, Augustinus vocat verbum fidei, & dicit operari non quia dicitur, sed quia creditur, tract. 80. in Ioan. ADDE, quod etiam miracula non semper necessariò pendent à fide. Narrat enim Epiphanius hæres. 30. quendam Iosephum Iudæum miracula fecisse per aquam benedictam signo crucis, etiamsi ipse non crederet: miracula enim sæpe operatur sola Christi inuocatio. Itaque si esset verum quod Lutherus assumit, non posset ostendi Iacobum agere de Sacramento, quod nos dicimus; nec de miraculo, quod Lutherus dicit.

Ad consequentiam Caluini, & Kemnitij, RESPONDEO, orationem fidei, quæ infirmum saluat, non excludere operationem vnctionis, immò potius includere. Hæc enim est oratio fidei: *Per hanc sacram vnctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus, &c.* Sicut cùm quis aliquid à Deo petit per Christi passionem sibi dari; si oratio illa impetrat, oratio dicitur illum saluare, sed non sine Christi passione, &c. ADDO etiam, quod licet in illa oratione fidei nulla fieret mentio vnctionis, adhuc nihil aduersarij obtinerent. Nam etiam in aliis Sacramentis sæpe

A tribuitur effectus vni parti ipsius Sacramenti, cùm tamen constet eam partem non operari sine alia. Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum.* Actor. 8. *Cùm videret Simon, quia per manus impositionem Apostolorum daretur Spiritus sanctus, &c.* & tamen antea dixerat Lucas, Apostolos orasse pro Samaritanis, vt acciperent Spiritum sanctum.

QVINTO probat Caluinus ex testimoniis nostrorum. Nam Sigibertus in Chronico scribit, hanc vnctionem ab Innocentio I. institutam; non igitur illa est, de qua loquitur Iacobus. Sed Kemnitius pag. 1135. magis audacter scribit, vnctionem infirmorum sine dono institutam à Felice IV. circa annum Domini D. XXVIII. nec B dignatur vel vnum testem adhibere huius suæ narrationis.

RESPONDEO, mendacium Kemnitij satis refelli à Caluino. Nam Innocentius I. præcessit Felicem IV. annis centum, & amplius. Sed nec in vita, nec in scriptis Felicis IV. aliquid habetur de vnctione infirmorum. Habetur quidem aliquid de vnctione altarium, & basilicarum, dum consecrantur, in epist. 1. huius Pontificis, at de vnctione infirmorum nihil. Sed Kemnitio licet vocare ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Nisi fortè id acceperit Kēnitius ex supplemento Chronicorum Philippi Bergomensis: is enim scribit Felicem Papam, monuisse, vt seruaretur doctrina S. Iacobi de inungendis morituris. Sed C quid hoc aduersus Catholicos? immò cur non pro illis potius?

Ad Caluinum autem RESPONDEO, Sigibertum referre iisdē verbis id quod habetur in ipsa Innocentij epist. 1. cap. 8. quo loco dicit quidem Innocentius vnctionem infirmorum, de qua loquitur Iacobus, esse Sacramentum, sed à se institutum non dicit, immò contrarium disertis verbis dicit, dum Iacobi testimonium profert, & dum Sacramentum appellat, & dum respondet ad quæstionem sibi propositam circa hoc Sacramentum ab Episcopo Eugubino.

CAPVT QVARTVM.

D *Probatur ex traditione veterum, vnctionem infirmorum esse Sacramentum.*

IAM SECVNDO loco probanda est veritas ex testimoniis Pontificum, Conciliorum, Patrum, aliorumque auctorum. Ac PRIMVM ex Pontificibus habemus PRIMO Innocentium I. qui disertis verbis in epist. 1. ad Decentium, cap. 8. meminit huius Sacramenti. Et SECVNDO habemus Innocentium III. qui etiam copiosè, & perspicuè huic Sacramento testimonium perhibet, cap. Cùm venisset, extra de Sacramenti vnctione.

Sed Innocentij I. testimonium etiamsi solum exstaret, sufficere deberet. Nam auctor est antiquus, siquidem anno CCCC. II. sedere cœpit; estque vir doctus, & sanctus, & ab Augustino, Hieronymo, & Chrysostomo mirificè commendatus. epistola eius certa est: dicit expresse, & clarè hanc vnctionem esse Sacramentum à Iacobo explicatum, & ideò non dari iis, qui non sunt capaces aliorum Sacramentorum, &c. nec vllus vnquam veterum eum reprehendit, quod vnctionem infirmorum Sacramentum esse docuerit. ADDE, quod Magdeburgenses Cent. 5. cap. 6. de ritu visitationis infirmorum, hoc testimonio probant, illo seculo fuisse consuetudinem vngendi ægrotos. DENIQVE Kemnitius, qui omnes ferè alios conatur exponere, qui à Catholicis proferuntur pro hoc Sacramento, hunc auctorem ne nominare quidem ausus est, nec tamē eum ignorare potuit, cùm omnes Catholici hoc testimonium proferant.

Ex hoc etiam testimonio colligimus, cur non exstent multa huius generis testimonia, id est, tam antiqua, & tam expressa: quia videlicet non habuerunt occasionem de hac re scribēdi. Nam nec Innocentius de hac re scripsisset, nisi Episcopo Eugubino dubitatio illa in mentem venisset, vtrum Episcopus posit dare Sacramentum Vnctionis extremę, an solus presbyter: ista enim est quæstio ad quam Papa respondet. Alioqui enim de Sacramentis, quæ in vsu quotidiano erant, non scribebant Patres, nisi coacti aliqua occasione, vel nisi hæreticis respondendum esset.

DEINDE ex Conciliis habemus INPRIMIS Nicænum ex Arabico Latinum factum, can. 69. vbi apertè mentio fit olei infirmorum, & distinguitur à Chrismate, & oleo Catechumenorum. ITEM Concilia particularia, sed antiqua, vt Cabilonense II. can. 48. de hoc Sacramento loquens, dicit Patrum decreta Iacobi epistolæ consonare. VVormatiense can. 72. vbi iterum renouatur decretū Innocentij I. Meldense apud Burchardum lib. 4. can. 75. iubet feria V. in cœna Domini, parochos ab Episcopo accipere ampullam olei sancti pro infirmis inungendis, iuxta Apostolicam traditionem. Aquisgranense II. tempore Ludouici Imperatoris, can. 8. monet, ne hoc Sacramentum negligatur, in quo saluatio infirmorum continetur. Similia habet Moguntinum sub Rabano Archiepiscopo, can. 26.

Iam verò ex Patribus habemus duo genera testimoniorum. VNVM eorum, qui non dicunt quidem expresse hoc esse vnum ex Sacramentis, tamen expresse dicunt verba Iacobi ad nos pertinere, & debere etiam nunc, & omni tempore presbyteros id facere, quod Iacobus scribit. Ita Origenes homil. 2. in Leuit. Chrysostomus libro 3. de sacerdotio, Augustinus in speculo, vbi ponit ex tota Scriptura eas sententias tantùm, quæ nobis omni tempore deseruiunt: adscripsit etiam hanc Iacobi sententiam: *Infirmatur quis in vobis, &c.* Idem etiam sermon. 215. de tempore, monet, vt qui ægrotant, Iacobi præceptum seruent. Idem habet auctor operis de visitatione Infirmorum lib. 2. cap. 4. qui liber habetur tomo 9. operum Augustini, & licet falsò tribui videatur Augustino, antiquum tamen, & bonum librum esse negari non potest. Idem habent Beda in caput 6. Marci, & 5. Iacobi. Theophylactus in cap. 6. Marc. & Oecumenius in cap. 5. Iacobi.

Hæc verò testimonia satis probant, quod volumus, si obseruemus, aduersarios ideo præcipuè negasse vnctionem istam esse Sacramētum, quia existimabant, Iacobum non loqui nisi ad homines sui temporis. Certè Caluinus libro 4. cap. 19. §. 20. Institut. ita loquitur: *Cùm duo ista in Sacramento exigimus, vt cæremonia sit à Deo instituta, & Dei promissionem habeat: simul postulamus, vt cæremonia ista nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim Circumcisionem iam Sacramentum Christianæ Ecclesiæ, quisquam esse contendit, tametsi, & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat, quia nec nobis mandata fuit, nec promissio, quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promissionem, quam in vnctione ferociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauimus, &c.* Hæc ille. Patres igitur citati, qui apertè affirmant, cæremoniam, & promissionem hanc ad nos pertinere, Sacramentum esse volunt hanc vnctionem, vel ipso teste Caluino.

Habemus DEINDE alios, qui expresse inter Sacramenta numerant hanc vnctionem, vt Alcuinus libro de diuinis officiis, cap. de infirmis, Amalarius lib. 1. de officiis Eccles. cap. 12. Petrus Damiani serm. 1. de dedicatione templi, Hugo lib. 2. de Sacramentis parte 15. cap. 2. & 3. Vbi illud obiter est NOTANDVM, quod hic auctor dicit à Iacobo hoc Sacramentum institutum, debere intelligi de institutione promulgatoria, non de propriè dicta institutione: quomodo sępe dicitur Moses auctor legis veteris, cùm eam solùm promulgauerit. Bernardus in vita S. Malachiæ, vbi etiam insigne miraculum refert. Deniq; Petrus Lombardus in 4. dist. 23. & qui eum sequuti sunt Theologi omnes.

His ACCEDANT exempla plurimorum Sanctorum, qui inungi voluerunt, antequam è vita migrarunt, quæ legi possunt apud Surium ex Catholicis, pręsertim tomo 2. & apud Illyricum ex hæreticis Cent. 8. & sequentibus, cap. 6.

ACCEDAT denique testimonium Ecclesiæ Græcæ, quod ideo suum pondus habet, quia cùm constet, Græcos non accepisse suos ritus à Romana Ecclesia, pręsertim ab annis plus quingentis, quibus à nobis separati fuerunt, certum est ea, in quibus conuenimus, esse antiquiora schismatibus, & hæresibus, quæ postea natæ sunt. Porrò Græcos agnoscere pro vero Sacramento Extremam vnctionem, patet PRIMO ex Concilio Florentino, vbi sine vlla contradictione re-

ne receperunt instructionem Armenorum, vbi inter alia Sacramenta numeratur Extrema vnctio.

PRÆTEREA Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus in responsione ad Confessionem Lutheranorum, cap. 7. ponit septem vera, & propria Sacramenta, ac dicit non esse plura, nec pauciora: & inter ea ponit Extremam vnctionem, eamque diuinum Sacramentum vocat, & ab Apostolo Iacobo explicatum dicit.

IDEM etiam tradunt Græci scriptores recentiores, vt Simeon Thessalonicensis in lib. de septem Sacramentis, Nicolaus Cabasila in expositione sacræ Liturgiæ, cap. 29. ac demum ipsum εὐχολόγιον, id est, liber ritualis Græcorum, eosdem ritus habet in hoc Sacramento, quos etiam nos Latini habemus.

CAPVT QVINTVM.

Idem probatur ratione.

ACCEDIT VLTIMO ratio ex diuina prouidentia desumpta, qua etiam vtitur Tridentinum Concilium, sess. 14. Nam cùm Dominus Sacramenta instituerit, quibus veluti diuinis subsidiis iuuaremur in ingressu Ecclesiæ, & in progressu, certè nullo modo credendum est, defuisse diuinam eius prouidentiam in egressu, & transitu ab hac temporali, militante Ecclesia ad aliam sempiternam, præsertim cùm nunquam magis homo indigeat auxilio, & præsidio, quàm in articulo mortis, vt Patres passim docent, ac præsertim Gregorius homil. 39. & in Euangelia, & lib. 24. Moralium, cap. 17. & 18. Eusebius Emissenus, seu quicunque est auctor illius libri, homil. 1. ad Monachos, & Ioannes Climacus de 30. gradibus, grad. 7. tunc enim, & hostes fortius impugnant, quia modicum tempus habere se vident: & ipse homo nunquam est ineptior ad resistendum, ob dolorum, & ægritudinis magnitudinẽ. Si enim corpus, quod corrumpitur, aggrauat animã, etiam dum optimè valet, certè in ipso actu corruptionis maximè aggrauabit: & experientia ipsa testatur vix posse eiusmodi ægrotos mentem ad Deum attollere.

Sed occurrit Kemnitius initio censuræ suæ in decreta Concilij de Extrema vnctione, ac dicit, non esse alia quærenda præsidia pro morientibus, quàm ea quæ data sunt, & prosunt viuentibus, nimirum verbum Dei, & Sacramenta Baptismi, & Eucharistiæ. Nam verbum Dei quocunque tempore potest excitare fidem; & memoria Baptismi, atque Eucharistiæ perceptio, etiam morituris prosunt.

RESPONDEO si hæc responsio valeret, probaremus etiam nõ fuisse opus Eucharistia. Nam ipsorum opinione, memoria Baptismi semper iustificat, cur igitur post Baptisma sumitur Eucharistia? nimirum quia post Baptismum paulatim ex huius vitæ negotiis, & ipsa pugna concupiscentiæ, minuitur feruor initio acceptus, nec sufficit memoria Baptismi ad eum reparandum: ideo Dominus instituit spiritualem cibum, &c. Ita igitur, quia in exitu de hoc mundo existunt speciales difficultates, instituit Dominus speciale præsidium: præsertim quia sæpe accidit, vt qui in extremis agunt, nec possint audire verbum exhortationis, nec Eucharistiam percipere, nimirum morbo grauati, & vsu sensuum priuati; inungi autem, & Sacramenti huius fructum percipere semper possunt.

CAPVT SEXTVM.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

PRÆTER argumenta quibus nituntur aduersarij locum Iacobi peruertere, de quibus suprà diximus, habent etiam quædam alia, quibus directè hoc Sacramentum impugnant.

PRIMVM argumentum Lutheri est: *Si vnctio infirmorum Sacramentum esset, haberet effectum infallibilem: at non habet, vt ex eo constat, quod paucissimi sanantur, cùm tamen promissio huius cæremoniæ sit sanitas corporalis.* RESPONDEO, duobus modis ad hoc respondent Catholici. Quidam enim, in quibus est Dominicus à Soto dist. 23. quæst. 1. art. 2. existimant corporalem sanitatem esse absolutum, & infallibilem effectum huius Sacramenti: sed dicunt nõ promitti nec dari per hoc Sacramentum integram sanitatem, sed certum quendam gradum auxilij supernaturalis, qui interdum satis erit ad sanandum, interdum non erit satis; semper autem ceteris paribus, sanandum citius inunctum, quàm non inunctum.

Hæc solutio mihi non placet, cùm omnes Theologi, & ipsa Concilia, Florentinum & Tridentinum, disertè pronuncient sanitatem in hoc Sacramento promitti conditionaliter, id est, si animæ saluti expediat. ACCEDIT etiam quod non licet eiusmodi temporalia bona absolutè petere, cùm non constet nobis, sint ne nobis vtilia, vel inutilia?

Sed, inquit Sotus, *interdum accidit, vt cùm inunctus conualescit, peior euadat: obtinuit ergo sanitatem per Sacramentum, quæ tamen animæ non expediebat.* RESPONDEO, eum, qui post vnctionem sanatur, & peior euadit, sanitatẽ recuperasse, non vi Sacramenti, sed naturalibus remediis: nisi fortè is, qui nunc peior euasit, paulò pòst optimus euasurus sit; illi enim dicitur sanitas prodesse, cui prodest secundum prædestinationem, etiamsi ad tempus obesse videatur.

Dico igitur promissionem absolutam, siue absolutè intelligendam non esse sanitatem corporalem, sed remissionem peccatorum, & auxilium spirituale, quod semper est vtile, nunquam

noxium; sanitatem autem corporalem, pertinere quidem ad huius Sacramenti promissionem, sed conditionatam, id est, si ea fuerit animæ vtilis.

SECVNDVM argumentum Caluini est: *Si ex eo quod Apostoli inungebant oleo, & curabant, Sacramentum colligitur Vnctionis infirmorum; debet etiam colligi Sacramentum ex eo, quod Dominus luto, & sputo, & aqua Siloe sanauit cæcum; & ex aliis similibus cæremoniis.* RESPONDEO argumentum Caluini præsupponit, Catholicos niti præcipuè in hoc Sacramento testimonio Marci, qui cap.6. refert Apostolos olei vnctione multos curasse. Atqui nos suprà contrarium docuimus. Quia tamen aliqui Catholici non omnino improbabiliter testimonio Marci vtuntur, soluamus in eorum gratiam hoc argumentum.

Dico igitur magnũ esse discrimen inter hanc vnctionem, quam describit Marcus, & alias cæremonias, quibus Apostoli, vel ipse Dominus vtebantur in morbis curandis. Nam de aliis cæremoniis nullum exstat testimonium Scripturæ, quo iubeamur illas frequentare: de hac autem exstat Iacobi 5. PRÆTEREA, de aliis nulla exstat promissio gratiæ spiritualis; de hoc autem exstat Iacobi 5. siquidem Iacobus addidit, quod Marcus omisit. ADHÆC in aliis cæremoniis non designatur certus Minister, & reipsa scimus, quosuis etiam laicos in primitiua Ecclesia donum habuisse curandi: at in hac cæremonia designantur certi Ministri, nimirum presbyteri, Iacobi 5.

TERTIVM argumentum Kemnitij: *Vnctionis cæremonia extra donum curationis, partim ab Hæreticis, partim ab Ethnicis originem ducit. Nam qui primi cœperunt vti cæremonia vnctionis per modum Sacramenti sine dono curandi, fuerunt hæretici Valentiniani, vt patet ex Irenæo lib.1.cap.18. Præterea Ethnici consueuerunt vngere mortuos, vt patet ex illo Virgilij:*

Corpusq́ue lauant frigentis, & vngunt.

Vnde Apuleius illud vocat vltimum lauacrum lib.9. de asino aureo. Similia verò sunt his Ethnicis superstitionibus, quæ narrat Dionysius, cap.7. de Ecclesiastica hierarchia.

RESPONDEO, hæreticorum illorum ritus à nostro diuersissimus fuit. Illi enim vngebant nõ moriturum, sed iam mortuum, vt patet ex collatione huius loci Irenæi cum Epiphanio, hæres. 36. Quod enim Irenæus dicit, vngi solitos ab hæreticis ad finem defunctionis, quod ambiguum esse poterat, Epiphanius apertè dicit, vngi solitos ipsos defunctos. PRÆTEREA illi vngebant aqua, & oleo simul mixtis, vt esset illa vnctio loco Baptismi; nos autem separamus hanc vnctionem à Baptismo, nec miscemus aquã cum oleo. DENIQVE illi vtebantur inauditis quibusdam, & horribilibus verbis Hebraicis, cùm nos prece simplici, & apertissima vtamur.

Quod autem attinet ad Ethnicas superstitiones, duo sunt Kemnitij peccata. PRIMVM, quod tota eius disputatio est præter rem: nos enim agimus de vnctione viuorum, & ille argumentum sumit ex vnctione mortuorum. Et sanè eodem argumento potuisset oppugnare Sacramentum Baptismi, quia post mortem corpora lauabantur à Gentilibus: & nunc etiam lauantur à Christianis, cuius rei exemplum habemus. Actor.9. Tabitham enim mortuam Christiani lauarunt.

SECVNDO, falsò dicit Dionysij ritum sumptum ab Ethnicis superstitionibus; cùm potius Ethnici in his rebus Hebræos antiquiores sint imitati: nam Hebræi vngebant corpora mortuorum, vt patet ex Euangelio. Nam Matth.26. laudans Dominus Mariæ pietatem, quæ ipsum inunxerat: *Ad sepeliendum*, inquit, *me fecit*, & Ioannes cap.19. vbi narrat, corpus Domini cum vnguentis sepultum, addit: *Sicut mos est Iudæis sepelire.* Et idem scimus antiquissimis temporibus vsurpatum in sepultura Patriarchæ Iacob, & Ioseph, Genes. vlt.

QVARTVM argumentum eiusdem Kemnitij: *Progressus istius vnctionis apertè docet non esse Sacramentum. Nam initio Apostoli vngebant oleo simplici ægrotos, vt illos curarent: deinde cœperunt aliqui addere benedictionem, oleumq́ue consecrare; vtebantur tamen eo ad eundem finem ad quem Apostoli quondam, nimirum ad curandos ægrotos diuino miraculo, vt patet ex miraculis, quæ narrantur facta per oleum benedictum à S. Martino, aliisq́ue multis Sanctis viris, vt legere est apud Sulpitium in vita B. Martini, & in Palladij historia Lausiaca, & Theodoreti historia religiosa. Tandem cùm miracula omnino cessassent, ne ociosa maneret cæremonia vngendi, Felix IV. voluit vngi infirmos.*

RESPONDEO argumentum partim ex leuibus coniecturis, partim ex falsis constare. Nam quod Apostoli vterentur oleo simplici, nec probat, nec probare potest Kemnitius, nisi more suo; quia Scriptura non nominat oleum benedictum. AT nos habemus Clementem, qui Apostolis tribuit doctrinam de oleo benedicendo, lib.8. constit. cap.35. & Basilium, qui olei benedictionem, Apostolicam traditionem esse dicit, libro de Spiritu sancto, cap.27. & Beda in cap.5. Iacobi, vbi dicit Iacobum præscribere oleum benedictum. Et certè magis credi debet tribus testibus affirmantibus, quàm infinitis nihil dicentibus. Quod autẽ Felix IV. instituerit oleum infirmorum, mendacium esse suprà demonstrauimus, etiam Caluini, & Magdeburgensium testimonio.

Quod verò cæremonia vngendi infirmos per modum Sacramenti, nata sit ex vnctione illa, quæ per modum miraculi operabatur, non probat Kemnitius, nisi quia sic ipse existimat. Sed nos contrario modo coniicimus factum esse progressum istum olei, nimirum ex eo, quod in Sacramento Extremæ vnctionis sæpe accidebat, vt homines curarentur; inde cœperunt quidam viri sancti etiam extra Sacramentum vti oleo, non quidem ab Episcopo benedicto ad vsum

Sacramenti, sed simpliciter signo crucis ab ipsis sanctificato, ad curandos morbos.

Quo etiam modo videmus factum in aqua, quia in Baptismo aliquando curabantur homines ab ægritudine corporali, vt Augustinus testatur in epistol.23. & narrat ipse idem exempla quędam huius rei, lib.22. de ciuit. Dei, cap.8. Inde cœperunt multi etiam extra Baptismum vti aqua benedicta ad curandos morbos, cuius rei multa exempla exstant apud eosdem auctores, Palladium, Theodoretum, & alios.

QVINTVM argumentum est Kemnitij ibidem, & Illyrici in Centur.2.3.4.5.6.cap.6. quod scilicet non exstent exempla antiqua, quod sancti viri in extremis agentes, oleo benedicto perungi voluerint.

RESPONDEO, non exstare eiusmodi exempla, quia non scribuntur res notissimæ, & quotidianæ. Nam certè S. Bernardus, nunquam omisisset eiusmodi Sacramentum, cùm constet eum maximi fecisse hoc Sacramentum, ex vita sancti Malachiæ ab ipso Bernardo scripta, & simul constet eum habuisse summam commoditatem Sacramenti percipiendi, cùm & mortem suam præuiderit, & prædixerit, & tamen scriptum non est eum accepisse hoc Sacramentum.

CAPVT SEPTIMVM.

De materia, & forma huius Sacramenti.

MATERIA Sacramenti huius est oleum oliuæ ab Episcopo benedictum. Id habet Concilium Florentinum in instructione Armenorum, & Tridentinum loco citato: necnon Concilia, & Pontifices, ac Patres suprà citati. Quod quidem ita accipiendum est, vt consecratio, & benedictio Episcopalis in hoc Sacramento, sit de essentia materiæ Sacramenti; non autem accidentaria, vt consecratio aquæ in Baptismo. Concilia siquidem Florentinum, & Tridentinum, quæ propter hæreticos magis distinctè hæc omnia explicuerunt, in Baptismo materiam esse dicunt aquam simplicem, nec addunt benedictam; in Extrema verò vnctione, vt etiã in Confirmatione, docent esse oleum ab Episcopo consecratum.

Iam verò forma, sunt illa verba: *Per istam sanctam vnctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per visum, &c.* Istam formam tradunt Concilia Florentinum & Tridentinum, & communiter Scholastici.

Sunt autem hoc loco tria NOTANDA. PRIMO his verbis explicari omnia quæ in forma Sacramenti explicari debent, nimirum caussam principalem, quę est Dei misericordia; & instrumentariam, quæ est sacra vnctio; necnon effectum, id est, remissionem peccati, & consequen-

A ter corporalem sanitatem, quæ ex remissione perfecta peccati pendet, sicut morbus ex peccato vt plurimum oriri solet. Vnde Dominus Matth.9. paralitico, quem curare volebat, prius dixit: *Remittuntur tibi peccata tua*; vt omnes intelligerent, peccata eius caussam fuisse morbi: vt etiam alteri, quem ad piscinam curauerat Dominus, dixit Ioan.5. *Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi contingat.*

SECVNDO nota, non esse in hac forma numerandas syllabas, quasi singula sint de essentia; solùm enim sententia ad essentiam pertinet, quæ formam habeat deprecatoriam, cùm Iacobus disertè dicat: *Orent super eum.* & præterea exprimat B effectum Sacramenti, ita vt determinet materiam, id est, vnctionem illam. Quamuis autem non sint de essentia singula illa verba; tamen omitti non debent, nec possunt sine peccato, cùm habeamus Ecclesiæ disertum præceptum, & longissimam consuetudinem.

TERTIO nota, caussas cur forma debeat esse deprecatoria, varias assignari, sed illam videri præcipuam, quia hoc Sacramentum est complementum Sacramenti Pœnitentiæ, & quasi pœnitentia quædam infirmorum, qui non possunt iam facere opera pœnitentiæ. Idcirco hoc interest inter hæc duo Sacramenta, quod in Sacramento Pœnitentiæ requiritur Confessio, & Satisfactio, & proinde opera laboriosa ex parte C suscipientis Sacramentum: vnde ibi est iustitia, & misericordia: in hoc autem Sacramento est sola Dei misericordia, & ideo dicitur: *Indulgeat tibi Deus.* Itaque ad significandum in hoc Sacramento esse remissionem ex sola misericordia, vtimur prece.

CAPVT OCTAVVM.

De effectu huius Sacramenti.

CONVENIT inter Theologos, duos esse effectus huius Sacramenti. VNVM, quod sanat corpus, si ita expedit animæ saluti. ALTERVM, quod abstergit reliquias peccatorum. Conuenit D etiam inter omnes, non habere hoc Sacramentum pro effectu characterem, & ideo repeti posse, quando sæpius quis incidit in morbum periculosum.

Vna tantùm est inter Theologos quæstio. Nam quæ sint peccatorum reliquiæ, non eodem modo omnes explicant. Quidam esse volunt peccata venialia; sed improbabiliter; nam ea possunt sine Sacramento deleri, nec ad ea tollenda, requiritur noua infusio gratiæ, quæ est effectus omnium Sacramentorũ. Itaq; si is esset effectus proprius, & pręcipuus huius vnctionis: non facilè probare possemus eam esse Sacramentum, nec Iacobus diceret: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* peccata enim venialia omnes habent: nam vt idem ait, cap.2. *In multis offendimus omnes.*

Denique non est tutum restringere ad venialia, quod Iacobus generatim vocat peccatum; & quod in forma dicimus: *Quidquid deliquisti.*

Alij nomine reliquiarum intelligunt pronitatem, siue habitum ex peccato relictum. Sed ij adhuc improbabilius loquuntur: nam de eiusmodi habitu non potest commodè intelligi illud Iacobi: *Si in peccatis fuerit,* neque illud formæ Sacramentalis: *Quidquid deliquisti.* DEINDE non videntur tolli eiusmodi habitus per hoc Sacramentum: sæpe enim accidit, vt qui conualescunt, eandem pronitatem sentiant ad peccandum, quam antea sentiebant. Nec immeritò: habitus enim contracti per actiones frequentatas, non tolluntur, nisi frequentatione contrariæ actionis.

Dico igitur, reliquias peccatorum duplices esse, & vtrarumque abstersionem ad effectum huius Sacramenti proprium pertinere. PRIMVM enim reliquiæ dicuntur peccata, quæ interdum remanent post omnia alia Sacramenta; siue mortalia, siue venialia sint. Potest enim fieri, vt quis post Confessionem, & Communionem, in peccatum mortale incidat, & ignoret se eo peccato teneri; vnde non poterit illud noua Confessione expiare: potest etiam fieri vt Confessionem, & Communionem non ritè peregerit, & hoc ipsum ignoret. Istæ igitur sunt veræ reliquiæ, quæ hoc Sacramento tolluntur, nisi quis obicem ponat. Et hoc indicat Iacobus, cùm ait: *Et si in peccatis fuerit.* & Concilium Florentinum cùm dicit, effectum esse animæ sanationem. & TRIDENTINVM, cùm ait, sess. 14. cap. 2. *Si quæ delicta sint adhuc expianda, abstergit.* & forma Sacramentalis: *Quidquid deliquisti per visum, tactum, etc.* Denique vnguntur quinq; sensus, quia illa sunt quasi quinq; ostia, vnde peccata intrant ad animam, vt nimirum fiat generalis quædam expurgatio omnium, quæ remanent peccatorum. Ex quo intelligimus, quàm sit hoc Sacramentum non contemnendum, cùm aliquando fieri possit, vt per hoc Sacramentum saluetur is, qui alio qui planè damnandus erat.

DICET aliquis; Id videtur commune omnibus Sacramentis, vt peccata mortalia tollant, si quæ inueniant, modò non ponatur obex, quia omnia Sacramenta conferunt gratiam, quę non potest cum peccato mortali consistere: non igitur id est proprium huius Sacramenti. RESPONDEO, omnia quidem Sacramenta id efficere, sed per accidens, hoc autem Sacramentum per se, & propriè hoc facit, quia ad hoc peculiariter est institutum in fine vitæ.

SECVNDO nomine reliquiarum peccati, venit etiam quidam torpor, & mœror, & anxietas, quæ ex peccato relinqui solet, & quæ maximè hominem morti vicinum vexare potest: de quibus loquitur idem Concilium Tridentinum suprà citatum, & S. Iacobus, cum ait: *Alleuabit eum Dominus.* Nam S. Iacobus breuissimè omnes tres effectus Sacramenti huius complectitur; ac PRIMO incipit à leuissimo, id est, à sanitate corporali, cùm ait: *Oratio fidei saluabit infirmum.* SECVNDO addit de vno genere reliquiarum: *Et alleuabit eum Dominus.* TERTIO addit de alio genere: *Et si in peccatis fuerit, remittentur ei.*

CAPVT NONVM.

De Ministro, & eo qui suscipit Sacramentum Extremæ vnctionis.

MINISTRVM esse presbyterum, id est, sacerdotem, & consequenter Episcopum, si is velit, docet omnia Concilia, & Patres suprà citati. Id quod etiam apertè colligitur ex Iacobo: *Inducat presbyteros Ecclesiæ.* Nam etsi vox illa Græca πρεσβυτέρους ambigua sit, & tam seniorem ętate, quàm dignitate significare possit, tamen secundum vsum Scripturæ Testamenti noui, & Ecclesiæ, non significat, nisi sacerdotes. vnde 1. Timot. 4. illud: *Cum impositione manuum presbyterij,* etiam aduersarij intelligunt de ministris Ecclesiasticis, non de senioribus laicis.

Vna est tantùm hoc loco dubitatio, quia Innocentius I. in epistol. 1. cap. 8. dicit oleo sancto posse vti non solùm sacerdotes, sed etiam laicos in suis, ac suorum necessitatibus. Quam sententiam totidem verbis recitat etiam Beda in cap. 6. Marci, & Concilium VVormatiense, can. 72.

RESPONDET Thomas VValdensis lib. 2. de Sacramentis, cap. penultimo, verba Innocentij intelligenda esse, de eo loco, & tempore, vbi nulli adsint sacerdotes; tunc enim licere etiam laicis hoc Sacramentum ministrare. Sed hæc expositio ab omnibus refellitur, & meritò. Nullum enim est Sacramentum, quod non requirat essentialiter Ministrum sacerdotem, excepto Baptismo, ob summam eius necessitatem, & Matrimonio, quia in contractu mutuo nubentium consistit.

Dominicus à Soto dist. 23. quæst. 7. art. 1. intelligit Innocentium de vsu olei sancti extra Sacramentum ad curandos morbos: sed videtur id esse contra praxim Ecclesiæ, non enim dari solet oleum sanctum laicis, vt eo vtantur. Exempla verò, quæ leguntur de miraculis; quæ sancti Eremitę oleo sancto faciebant, non conuincunt eos fuisse vsos illo oleo, quod ab Episcopo solenni cæremonia benedicitur, vt sit huius Sacramenti materia: poterant enim illi vti oleo, quod ipsi signo crucis benedicebant.

Alij rectius, vt Iansenius in cap. 6. Marci, dicunt Innocentium loqui de recipiente, non de Ministro: ac velle dicere, licere omnibus Christianis vti sancto oleo in suis, & suorum necessitatibus, nimirum aduocando sacerdotes, & ac-

cipiendo Vnctionem illam sacram, non ministrando.

Iam verò de eo, qui Sacramentum hoc suscipere potest, constat debere esse PRIMO Christianum: dicit enim Iacobus: *In vobis.* SECVNDO infirmum, quia addit: *Infirmatur quis, &c.* Nam qui bene valent, possunt agere pœnitentiam. Extrema autem vnctio est specialis misericordia, quæ exhibetur ægrotis, qui iam non possunt agere pœnitentiam, vt suprà diximus. TERTIO infirmum grauiter, ita vt de vita periclitetur, vt Concilia docent, & nos suprà ostendimus. QVARTO adultum, & qui vsum rationis habuerit. Infantes enim, & qui semper amentes fuerunt, non habent reliquias peccatorum, quæ abstergantur, nec sunt capaces lætitiæ, & alleuiationis, quam Sacramentum adfert, & non sine irreuerentia Sacramentum eis ministraretur. QVINTO non excommunicatum, nec ante Confessionem, & Absolutionem, si constet eum teneri peccato, à quo nondum sit absolutus. Ita docet Innocentius I. in epist. 1. ad Decentium, cap. 8.

CAPVT DECIMVM.

De Cæremoniis.

DVÆ sunt cæremoniæ in hoc Sacramento vsitatæ. PRIMA, vt recitentur Litaniæ, & aliæ quædam preces ante vnctionem. SECVNDA, vt vn-A gantur septem corporis partes; nimirum oculi, aures, nares, os, & manus, propter quinque sensus: deinde renes, vbi est sedes concupiscentiæ; & tandem pedes, ob vim progressiuam, & exequutionem. Ita præscribit Concilium Florentinum.

Sed ex his vnctionibus aliqui putant, nullam esse de essentia, sed sufficere, vt quouis loco vngatur ægrotus, quoad Sacramenti essentiam: reliqua ad ritum, & solennitatem pertinere. Hæc tamen opinio singularis est, & ideò minus tuta. Quidam verò existimant omnes illas vnctiones esse de essentia.

Sed communior opinio, quam etiam sequitur
B tur S. Thomas, est, vt ad essentiam solùm pertineat vnctio quinque sensuum. Ibi enim est origo omnium peccatorum: vis enim appetitiua pendet à cognoscitiua, vis autem progressiua, siue executiua ab vtraque. Et sanè ratio honestatis, in fœminis id postulare videtur, vt renes non vngantur. Itaque Concilium non præscribit, vt partes illæ omnes vngantur, sed solùm enumerat omnes partes, quæ inungi solent iuxta varium Ecclesiarum ritum.

DE SACRAMENTO ORDINIS LIBER.

DE SACRAMENTO ORDINIS, QVAE AD HVNC locum pertinent, sunt hæ quæstiones. PRIMA; *An sit Ordinatio Ministrorum Sacramentum verè, ac propriè dictum.* SECVNDA; *Omnium ne Ministrorum, an quorundam tantùm Ordinatio sit Sacramentum.* TERTIA; *Quæ sit materia, & quæ forma Sacramenti huius.* QVARTA; *Quis effectus.* QVINTA; *Quis Minister.* SEXTA; *Quibus cæremoniis conferatur.*

Alia quædam ad hunc locum reuocari possent, quæ sunt à nobis alio loco iam explicata, nimirum de potestate Ecclesiastica; de numero, distinctione, atque officio singulorum Ordinum; de sacerdotio, de annexis sacerdotio, vt de continentia, aliisq; id genus rebus.

CAPVT PRIMVM.

Ordinationem verè ac propriè Sacramentum esse nouæ legis; qui negauerint ex hæreticis.

A EST IGITVR QVÆSTIO PRIMA eaq; præcipua; Sítne Ordinatio Sacramentum propriè dictum. Negat Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. de Ordine, vbi sine vllo ordine, & petulãtissimè disputat. Negat etiam Illyricus in Confessione Antuerpiensi, cap. 11. & Kemnitius in 2. parte Examinis, in disputatione de Sacramento Ordinis, pag. 1162. & sequentibus. Caluinus autem etiamsi plerisq; in locis duo tantùm ponit Sacramenta, Baptismum, & Cœnam, tamen lib. 4. Institut. cap. 14. §. 20. & cap. 19. §. 31. agnoscit Ordinationem esse verum Sacramentum; ac dicit se tantùm duo antea posuisse, quod loqueretur de Sacramẽtis, quæ omnibus fidelibus communia sunt.

B Philippus quoque Melanchthon, etsi in locis primò editis duo tantùm posuerat Sacramenta, tamen in locis editis anno XXXVI. LII. & LVIII. Ordinationem vult esse verum Sacramentum, & fusè id probat. Item in Apologia Confessionis Augustanę, art. 13. qui est de numero Sacramentorum; satis apertè docet, Ordinationem Ministrorum esse Sacramẽtum propriè dictum.

Nec valet responsio Kemnitij pag. 1167. vbi dicit, Apologiam esse intelligendam de voce Sacramenti largo modo accepta. Id, inquam, non valet. Nam Philippus dicit ad Sacramenta propriè dicta tria requiri, ritum, promissionem gratiæ, & mandatum; deinde ex hoc fundamento probat Sacramenta esse propriè dicta, Baptismum, Eucharistiam, & Absolutionem. Deinde ex eodem fundamẽto reiicit Confirmationem, & Extremam vnctionem, & paulò pòst etiam Matrimonium. De Ordine autem distinguit: nam si accipiatur pro sacerdotio, negat in Ecclesia vllum esse debere sacerdotium; si accipiatur pro Ordinatione Ministrorum, dicit non grauatè se admittere eam inter Sacramenta, & probat ex fundamento suprà posito, quia habet ritum, mandatum, & promissionem. Itaque sine dubio Kemnitius, etiamsi id confiteri palàm non audeat, repugnat in hac controuersia non solùm Caluino, sed etiam Lutheranis præcipuis; seque adiungit Illyrico, aliisque obscurioribus, & paucioribus Lutheranis.

CAPVT SECVNDVM.

Ordinationem Sacramentum esse demonstratur ex diuinis literis.

QVOD igitur Ordinatio sit Sacramentum verè, ac propriè dictum, demonstratur ex sacris literis. Tria requiruntur ad Sacramentum propriè dictum, vt aduersarij fatentur, & asserit Apologia Confessionis, articulo 13. quam admittit Kemnitius, cùm in eius verba iurauerit, nimirum, symbolum externum, seu ritus; promissio gratiæ; & mandatum, seu institutio di-

uina. Hæc omnia reperiuntur in Ordinatione.

Ac primùm, ritus, externumque symbolum est manuum impositio: de qua est in Scriptura frequentissima mentio, vt Actorum 6. vbi ordinantur Diaconi per manus impositionem. Actorum 13. impositione manuum ordinantur Episcopi Paulus, & Barnabas, sic enim eum locum intelligit sanctus Leo epist. 81. ad Dioscorum, & Chrysostomus in commentario eius loci. Actorum 14. vbi habemus: *Cùm constituissent eis presbyteros*, Græcè est χειροτονήσαντες, id est, cùm per manus impositionem creassent presbyteros. 1. Timoth. 4. *Cùm impositione manuum presbyterij.* Et cap. 5. *Nemini citò manus imposueris.* Et 2. Tim. 1. *Per impositionem manuum mearum.* Quæ omnia loca intelliguntur ab omnibus expositoribus de Ordinatione: vnde etiam apud Græcos ordinatio χειροτονία appellari solet, id est, manuum extensio, siue impositio.

Promissio gratiæ habetur expressè, 1. Tim. 4. *Noli negligere gratiam, &c.* Et 2. Tim. 1. *Admoneo te, vt resuscites gratiam, &c.*

Denique mandatum, & institutio, Actorum 13. *Segregate mihi Saulum, & Barnabam.* Actor. 20. *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos.* Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores, & Doctores.*

RESPONDET Kemnitius loco notato, hæc omnia nihil ad rem facere; nam symbolum illud externum, id est, manus impositio, adhibebatur quidem in Ordinatione, sed non erat aliud nisi cæremonia, qua vtebantur Apostoli, cùm pro aliquo orabant, eumque Deo commendabant. Itaq; imponebant manus iis, quos ordinabant, non vt Sacramentum aliquod traderent, sed vt eos Deo commendarent. Promissio autem gratiæ habetur quidem in Scripturis, sed non promissio gratiæ iustificantis à peccato; hæc autem necessaria est ad Sacramentum propriè dictum. Denique mandatum habetur, vt Ministri ordinentur, sed non habetur mandatum, vt fiant certo aliquo ritu. Dominus enim cùm ordinauit Apostolos Lucæ 22. dixit: *Hoc facite*; sed non legitur vlla cæremonia, qua eos ordinauerit. Deinde Ioannis 20. dedit illis iterum Ecclesiasticam potestatem, dicens: *Quorum remiseritis peccata:* nec tamen imposuit manus, aut vnxit illos, aut dedit instrumenta consecrationis, quod modò nos facimus, sed tantùm insufflauit, quod nos minimè facimus. Neque Apostoli vsquam tradunt, se mandatum accepisse, vt manus imponerent, cùm ordinabant Ministros.

RESPONDEO. Quod attinet ad manus impositionem, adhibitam eam fuisse non solùm ad orandum, sed etiam ad ordinandum. Id probatur PRIMO, quia Scriptura non meminit orationis 1. Tim. 4. & 5. & 2. Tim. 1. vbi de manus impositione agitur.

A SECVNDO in Actis cap. 6. vbi ordinantur Diaconi ab Apostolis, distinguitur apertissimè oratio ab impositione manuum: sic enim legimus Græcè; καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας, id est: *Et cùm orassent, imposuerunt eis manus.* Et rursus capite 13. distinguitur vna cæremonia ab alia: *Ieiunantes,* inquit, *& orantes, imponentesque illis manus, dimiserunt eos.*

TERTIO, quia 1. Timoth. 5. illa verba: *Nemini citò manus imposueris, neque communicaueris peccatis alienis,* non possunt exponi de oratione, sed de cæremonia, qua ordinantur Ministri. Non enim communicat peccatis alienis, qui orat pro alio, etiamsi indignissimo; sed qui ordinat in-
B dignum, is verè communicat peccatis alienis.

QVARTO, illa verba Actor. 14. χειροτονήσαντες πρεσβυτέρους nulla ratione possunt exponi de oratione. Neque obstat, quòd aduersarij nolunt χειροτονεῖν esse manus imponere; sed manum extendere, siue attollere in signum suffragij. Id, inquam, non obstat; nam in Scripturis, & vsu Ecclesiastico χειροτονεῖν, significat extendere manus super capita ordinandorum, & eo modo ordinare; ita vt sit idem χειροτονία, & χειροθεσία. Id patet ex Chrysostomo homil. 10. in priorem ad Timotheum, & ex epistola Concilij Nicæni ad Alexandrinos apud Theodoretum lib. 1. historiæ, cap. 9. & ex aliis Græcis, qui Or-
C dinationem, quæ ab Episcopo fit, vocant χειροτονίαν, & tamen Episcopi non ordinant attollendo manus in signum suffragij, sed extendendo super capita ordinandorum. Ex ex hoc ipso loco Actorum 14. idem apertè colligitur; nam Lucas non dicit, Apostolos constituisse presbyteros ad χειροτονίαν populi, vt dicere deberet, si intelligeret id quod aduersarij volunt, sed dicit ipsos Apostolos vsos χειροτονίᾳ, id est, manus extensione in constituendis presbyteris.

Denique sanctus Hieronymus peritissimus vtriusque linguæ, in cap. 58. Isaię, χειροτονίαν, interpretatur manus impositionem, quæ cum vocis imprecatione, Ordinationem perficit. DE-
D NIQVE etiamsi constaret cum manus impositione semper coniunctam fuisse orationem, nihil obtineret Kemnitius: tunc enim diceremus, verba Sacramentalia esse orationem quandam; vnde etiam mysticæ preces dicuntur à veteribus.

Quantum ad promissionem gratię remissionis peccatorum, RESPONDEO, vel vult Kemnitius omne Sacramentum per se esse institutum ad remissionem peccati, vel id satis esse, si conferat gratiam gratum facientem, quæ sit efficax ad peccatum delendum, si illud inueniat, licet per se ad alium finem ordinetur.

Si PRIMVM affirmat, non poterit defendere Eucharistiam esse verum Sacramentum: siquidem certum est, Eucharistiam nō esse per se in-

stitutam ad peccatum tollendum, sed ad vitam spiritualem conseruandam, & augendam. Id quod patet ex eo, quod datur immediatè post Baptismum: proinde iis, qui non habent peccata; immò non datur nisi iis, qui iudicantur mundi, & puri esse à peccato, cùm Paulus dicat, 1. Corinth. 11. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, &c.*

Si SECVNDVM, facilè ostendemus Ordinationem esse verum Sacramentum. Nam gratia, quæ illi promissa est, nō est donum aliquod gratis datum, vt prophetia, vel donum linguarum, sed gratia iustificans. Nam INPRIMIS, Ioan. 20. cùm Dominus tribuit Apostolis potestatem remittendi peccata, quæ est pars quædam sacerdotij, dixit: *Accipite Spiritum sanctum.* non autem vocatur absolutè Spiritus sanctus in Scripturis donum illud, quod in impiis esse potest. PRÆTEREA, 2. Timot. 1. vbi dixerat Apostolus, gratiam Timotheo per manus impositionem datam, subiungit explicans, quæ sit illa gratia: *Non enim*, inquit, *dedit nobis*, id est, nobis Episcopis, *Deus spiritum timoris; sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis.*

Quod autem pertinet ad mandatum, siue institutionem, non legimus quidem disertis verbis Christum dixisse, Ordinate Ministros per manus impositionem; sed euidenter id colligimus ex sanctis literis. Nam vt diximus de aliis Sacramentis, non potest vllus homo gratiam alligare certo signo; idque etiam aduersarij concedunt: atqui secundum Scripturas alligata est gratia manus impositioni in Ordinatione, vt ex illis verbis patet, 1. Timoth. 4. *Noli negligere gratiā quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij.* vbi illud, *Per prophetiam*, non est instrumentum, sed caussa impellens, & mouens: instrumentum autem conferendæ gratiæ est illud: *Cum impositione manuum.* Sensus enim est, vt rectè etiam Caluinus exponit; Noli negligere gratiā illam, quæ tibi data est, quando Episcopus à me ordinatus es, iuxta reuelationem de te mihi factam, (Deus enim reuelauerat Paulo, & iusserat, vt Timotheum ordinaret, id quod etiam habetur in primo capite) secundum præcedentes in te prophetias. Quod autem instrumentum gratiæ conferendæ, fuerit impositio manuū, habetur adhuc clarius, 2. Tim. 1. *Admoneo te, vt resuscites gratiam, quæ in te est, per impositionem manuū mearum.* Cùm igitur gratia sit alligata Ordinationi per manus impositionem, necesse est Deum esse auctorem, & institutorem illius cæremoniæ.

Neque argumenta Kemnitij contrà allata concludunt. Dominus enim, qui Sacramentis alligatus non erat, poterat Apostolis dare effectum Sacramenti sine Sacramento, id est, ordinare Presbyteros, & Episcopos sine manus impositione; sicut eosdem Apostolos sine Sacramento confirmauit, & Magdalenam sine Sacramento absoluit.

A ADDE quod neque cogimur credere, Dominum sine impositione manus Ordinationem Apostolis contulisse. Nam etiamsi scriptum nō est, per impositionem manuum ordinatos Apostolos à Christo; tamen neque scriptum est contrarium: & multa fecit Dominus, quæ scripta non sunt.

CAPVT TERTIVM.

Ordinationem Sacramentum esse, probatur ex traditione.

B IAM verò more nostro idipsum demōstrabimus ex Ecclesiastica traditione, id est, testimoniis sanctorum Pontificum, Conciliorum, & Patrum.

Lutherus enim in lib. de captiuit. Babylonica, cap. de Ordine, solum Dionysium dicit posse citari ex antiquis auctoribus, pro Sacramento Ordinis, & aliis Sacramentis, excepto Baptismo, & Eucharistia. Sic enim ait: *Scio hunc solum auctorem haberi ex antiquis pro septenario Sacramentorum, licet Matrimonio omisso, senarium tantùm dederit: nihil enim prorsus in reliquis Patribus de istis Sacramentis legimus. Nec Sacramenti nomine censuerunt, quoties de his rebus loquuti sunt: recens enim est inuentio Sacramentorum.* Hæc ille: vbi multa mentitur. Nam nec verum

C est, quod ille quasi contra se citat, Dionysium tradere sex Sacramenta; non enim meminit nisi quatuor: nihil enim scribit de Pœnitentia, Extrema vnctione, & Matrimonio. DEINDE mentitur impudentissimè, cùm dicit, recentem esse inuentionem Sacramentorum; nimirum quoad nomen Sacramēti: nos enim in primo libro ostendimus, omnes veteres Latinos hoc vocabulo vsos. DENIQVE, nihil prorsus in antiquis legi de his Sacramentis, est mendacium Luthero dignissimum.

Igitur ex Pontificibus INNOCENTIVS I. in epist. 18. ad Alexandrum Antiochiæ Episcopum cap. vlt. confert Ordinationem cum Baptismo; ac dicit, ab hæreticis baptizatos recipi cum suo

D Baptismo, sed ab hæreticis ordinatos, non recipi cum suo ordine: & caussam reddit, quia hæretici solum Baptismum dare permittuntur. Ex collatione cum Sacramento propriè dicto, indicat se habuisse Ordinationem etiam pro Sacramento propriè dicto.

Vbi tamen OBSERVANDVM est, non velle Innocentium iterum ordinandos esse, quos hæretici ordinauerant, sed solùm cessare debere ab exequutione Ordinum, ac si ordinati non essent.

LEO I. epist. 81. ad Dioscorum Alexandrinū, cap. 1. Ordinationem Sacramētum vocat, & iubet à ieiunis dari, & accipi, & solùm in vespera Sabbathi, idque summa cum deuotione: vbi apertè indicat in eo Sacramento gratiam cōferri. Et

ri. Et epiſt. 87. ad Epiſcopos Mauritaniæ, cap. 1. de Ordinatione loquens: *Quis*, inquit, *diſsimulare audeat, quod in tanti Sacramenti perpetratur iniuriam?* Hæc ille. Audis hîc nomen Sacramenti?

Anastasius II. in epiſtol. ad Anaſtaſium Imperatorem, cap. 7. *Nullum*, inquit, *de his quos vel baptizauit Acacius, vel quos Sacerdotes, ſiue Leuitas, ſecũdum canones ordinauit, vlla eos ex nomine Acacij portio læſionis attingit, quo forſitan per iniquum tradita Sacramẽti gratia minus firma videatur.* Vbi S. Pontifex Ordinationem, & Sacramentum vocat, & gratiam conferre dicit, & cum Baptiſmo comparat: & idem repetit, cap. 8.

Denique S. Gregorivs I. lib. 4. commentariorum in libros Regum, cap. 5. in ipſo initio de Sacramento Ordinis loquens: *Is*, inquit, *qui promouetur, benè foris vngitur, ſi intus virtute Sacramenti roboretur.* Vbi & Sacramentum vocat, & gratiam conferre affirmat ipſam Ordinationem.

Ex Conciliis, Chalcedonenſe Cõcilium, can. 2. damnat eos, qui pecunias pro Ordinatione ſuſcipiunt; & cauſſam reddit, quia gratiam Dei illi cẽſentur vendere, quæ tamen vendi nullo modo poteſt, aut debet. Idem habet II. Bracarenſe, canon. 3. & alia. Denique Florentinum Concilium, Græcis, & Latinis probantibus, Ordinationem inter Sacramenta propriè dicta numerauit: quod etiam facit Concilium Tridentinum, ſeſſ. 23. cap. 2. & can. 3.

Ex Patribus, Dionysivs Areopagita, lib. de Eccleſiaſtica hierarchia, cap. 5. de ritu ordinandorum agit, & ſatis oſtendit eo ritu gratiam conferri, & proinde Sacramentum eſſe. Quod etiam Lutherus fatetur: nam in lib. de Babylonica captiuit. cap. de Ordine, ſolum Dionyſium citat contra ſuam nouitatem: nec aliter reſpondet, niſi more ſuo eum auctorem cõtemnendo. Dicit enim nihil in eo eſſe ſolidæ eruditionis; & addit, ſibi facile eſſe meliorẽ Hierarchiam ſcribere, quàm Dionyſius ſcripſerit. Nos autẽ opponimus Luthero S. Gregorium, qui homil. 34. in Euangelia, hunc Dionyſium, vt antiquum, & venerabilem Patrem laudat.

Exſtat apud Sozomenum, lib. 7. hiſt. cap. 10. Martyrii cuiuſdam ſententia, ad Nectarium Epiſcopum Conſtantinopolis, vbi apertè comparat ſacerdotium cum Baptiſmo, & vtroque homines iuſtificari, dicit: *Tu*, inquit, *ô beate, recens baptizatus, ac purificatus, & mox inſuper ſacerdotio auctus es: vtraq; autem hæc peccatorum expiatoria eſſe Deus conſtituit.*

S. Ioan. Chrysostomvs lib. 3. de ſacerdotio: *Sacerdotium*, inquit, *in terra peragitur, ſed in rerum cœleſtium claſſem, ordinemq; referendum eſt. Atque id perquàm meritò: quippe non mortalis quiſpiam, non Angelus, non Archangelus, non alia quæuis creata potentia, ſed ipſe Paracletus ordinem eiuſmodi diſpoſuit.* Et infrà: *Tum probè intelliget, quanto ſacerdotes honore, quãta dignitate, Spiritus ſancti gratia dignata fuerit.*

A Tharasivs in epiſt. ad Adrianum Papam, quæ habetur in primo tomo Bibliothecæ ſanctorum Patrum, dicit eos, qui pecunias accipiũt pro Ordinatione, vendere gratiam, atque adeò ipſum Spiritum ſanctum, qui datur in Ordinatione.

Theodoretus in illud, 1. Timoth. 5. *Manus citò nemini impoſueris*; Theophylactus, & Oecumenius in illud, 2. Timoth. 1. *Admoneo te, vt excites gratiam*; apertè dicunt in Ordinatione conferri gratiam Spiritus ſancti, quæ piis ſtudiis, & oratione fouenda eſt, quemadmodum oleo fouetur ignis.

Cyprianvs, ſeu quicunque fuit auctor ſermonum de operibus cardinalibus Chriſti; Ordinationem Sacramẽtum vocat, & cum Baptiſmo

B confert: *Docemur*, inquit, *quæ ſit Baptiſmi, & aliorum Sacramentorum ſtabilitas.* Et infrà: *Nam Baptiſmum repeti, Eccleſiaſticæ prohibent regulæ; & ſemel ſanctificatis nulla deinceps manus iterum conſecrans præſumit accedere: nemo ſacros Ordines ſemel datos iterum renouat, &c.*

Ambrosivs lib. de dignitate ſacerdotali, cap. 5. *Homo*, inquit, *imponit manum, Deus largitur gratiam: Sacerdos imponit ſupplicem dexteram, Deus benedicit potenti dextera.* Vide eundem in 1. Corinth. 12. in illud: *Diuiſiones gratiarum ſunt.* & in 1. cap. 2. ad Timotheum.

Hieronymvs in Dialogo contra Luciferianos, toto ferè eo libro cõfert Ordinationem cum Baptiſmo, ac probat Ordinationem ab hæ-

C reticis datam, eſſe ratam, quia Baptiſmus ab eis datus, ratus Baptiſmus eſt. Illa ſunt enim verba S. Hieronymi contra Luciferianos: *Si in fide ſua baptizato baptizans nocere non potuit: et in fide ſua ſacerdotem conſtitutum conſtituens non inquinauit.*

Avgvstinvs ſimili ratione argumentandi, probat contra Donatiſtas, Sacramẽtum Ordinis ſemel habitum amitti non poſſe, quia Baptiſmus ſemel acceptus amitti non poteſt: ſic enim ait, lib. 2. contra Parmenianum, cap. 13. *Ipſi explicent quomodo Sacramentum baptizati non poſſit amitti, & Sacramentum ordinati poſſit amitti. Si enim vtrumque Sacramentum eſt, quod nemo dubitat, cur illud non amittitur, & illud amittitur? neutri Sacramento in-*

D *iuria facienda eſt.*

Similia habet lib. 1. de Baptiſmo, cap. 1. in quibus locis quædam observanda ſunt. Primo, Ordinationem ab Auguſtino vocari Sacramentum in duobus capitulis fortè decies, contra Lutheri mendacium ſuprà notatum. Secvndo, Auguſtinum conferre Ordinationem cum Baptiſmo, atq; apertiſsimè dicere, eodem modo vtrumque Sacramentum eſſe. Tertio, eundem Auguſtinum aſſerere, neminem eſſe, qui dubitet de hac veritate: quod eſt contra alterum Lutheri mendacium. Et præterea eſt hic locus inſtar plurimorum locorum: ſi enim Auguſtinus non mentitur, omnes eius temporis auctores, immò etiam omnes populi id credebant, quod nos modò credimus.

Vide

Vide PRÆTEREA eundem Augustinum, epist. 50. ad Bonifacium, prope finem. & de bono coniugali, cap. 18. & 24. & in sermone de gestis cum Emerito. & denique lib. 2. contra Parmenianum, cap. 11. vbi dicit, per hoc Sacramentum dari Spiritum sanctum: ex quo etiam colligitur, eam cæremoniam Sacramentum esse propriè dictum.

His accedant SCHOLASTICI apud Magistrum, lib. 4. dist. 24. ex quibus S. Thomas, q. 1. art. 1. affirmat communem esse omnium sententiam, Ordinationem vnum esse ex septem verè, ac propriè dictis Sacramentis.

CAPVT QVARTVM.

Idem ostenditur ratione.

ACCEDAT etiam congruentia rationis. Deus enim cuius perfecta sunt opera, Deuter. 32. cùm dat potestatem, dat etiam ea, quæ requiruntur ad eius legitimum, & congruentem vsum. Id videmus in rebus naturalibus, quibus Deus non tantùm potentias operatiuas dedit, sed etiam certas qualitates, & instrumenta, quibus expeditè, & rectè illis vtantur. In Ordinatione autem sacra datur homini potestas conficiendi, & ministrandi Sacramenta; quæ certè à peccatore rectè exerceri non potest. Dabit igitur Deus simul cum ea potestate, etiam gratiam iustificantem, & perficientem animam, vt ritè fungatur tanto ministerio. PRÆTEREA, si in Baptismo, in quo datur potestas suscipiendi Eucharistiam, & alia Sacramenta, datur simul cum ea potestate gratia gratum faciens, quia sine ea non rectè percipiuntur Sacramenta cetera: cur in Sacramento Ordinis, in quo datur potestas conferendi Sacramenta, non simul etiam dabitur gratia gratum faciens, cùm non minus peccatum sit homini indigno Sacramenta tradere, quàm accipere? Quod si in hoc Sacramento datur gratia gratum faciens, certè Sacramentum erit verè, ac propriè dictum: omnis enim cæremonia instituta ad sanctificandum, Sacramentum est propriè dictum.

Accedat VLTIMO, quod aduersarij nihil habent, quod obiiciant, nisi argumenta illa negatiua, & leuia, quæ nos suprà dissoluimus.

CAPVT QVINTVM.

Episcopalem Ordinationem Sacramentum esse.

SEQVITVR SECVNDA quæstio; Quinam Ordines sint Sacramenta. Septem esse Ordines demõstrauimus in primo libro de Clericis; videlicet Sacerdotum, Diaconorum, Subdiaconorum,

A Acoluthorum, Exorcistarum, Lectorum, & Ostiariorum. Ex quibus Ordo Sacerdotũ duplex est: sunt enim alij maiores Sacerdotes, id est, Episcopi, alij minores, id est, Presbyteri. Ex his, autem conuenit inter omnes Catholicos, Ordinem Presbyterorum esse verè, ac propriè Sacramentum, de aliis non omninò conuenit. Dicam igitur de singulis, quid verius, ac probabilius videatur.

Ac PRIMVM Ordinatio Episcopalis, Sacramentum est verè ac propriè dictum. Hæc sentẽtia etiamsi à quibusdam veteribus Scholasticis negetur, in 4. dist. 24. & ex recentioribus à Dominico à Soto, lib. 10. de iustitia, & iure, q. 1. ar-

B tic. 2. & in 4. dist. 24. q. 2. art. 3. tamen asseritur ab omnibus antiquis Patribus; & ex recẽtioribus, à Petro Soto, lect. 4. de Sacramento Ordinis in institutione Sacerdotum, & à Caietano, tomo primo, opusculi 11. necnon ab antiquis nonnullis Scholasticis, vt Altisiodorensi, 4. parte summæ Theologicæ, Ioan. Maiori, Scoto, Durando, & Paludano in 4. distinct. 24. licet Durandus idem Sacramentum esse velit cum Sacramento presbyteratus. Denique ab omnibus penè Canonistis, in cap. Cleros, dist. 21. & caput Perlectis, dist. 25.

Mihi verò posita assertio certissima videtur. PRIMO, quia Scripturæ quibus Catholici probant, Ordinationem esse Sacramentum, de Or-

C dinatione Episcopali intelliguntur, vt patet ex 1. Timoth. 4. & 2. Timoth. 1. in his enim solis locis disertè ponitur symbolum externum cum promissione gratiæ. In his autem locis agitur de Ordinatione Timothei, qui Episcopus fuit à Paulo creatus, vt omnes interpretes docent: pari ratione, Actor. 13. agitur de Ordinatione Episcopali Pauli, & Barnabæ. Quare si Ordinatio Episcopalis non est Sacramentum, non possumus ex Scripturis apertè probare, Ordinationem esse Sacramentum.

SECVNDO, testimonia allata, Leonis, Gregorij, Dionysij, Martyrij, Chrysostomi, Ambrosij, Hieronymi, Augustini, Theodoreti, de solis Episcopis intelliguntur. Veteres enim nomine

D Sacerdotis absolutè Episcopum intelligebant; vnde Ambrosius librum inscribit de dignitate Sacerdotali, & Chrysostomus libros de Sacerdotio, cùm tamen vterque de solis Episcopis agat. Itaque amittemus etiam loca Patrum pro controuersia principali, si Episcopalis Ordinatio non est Sacramentum.

TERTIO, Episcopalis Ordinatio est cæremonia imprimens characterem spiritualem, & cõferens gratiam; ergo est verissimum Sacramentum. Probatur antecedens: ac PRIMVM de charactere, ex eo, quod Episcopalis Ordinatio, non potest repeti. Et PRÆTEREA, Episcopus potest duo Sacramenta conferre; nimirum Confirmationem, & Ordines sacros, quæ non possunt vlli alij Ordines inferiores conferre: & si

tentent id facere, nihil prorſus efficiunt; Ergo habet Epiſcopus ex ſua Ordinatione ſpiritualem poteſtatem, & proinde nouum characterem.

Dicent, non eſſe opus nouo charactere, ſed ſatis eſſe ſi extendatur character presbyteralis. SED aut volunt reipſa extendi characterem illum, aut ſolùm ſignificatione, quod videlicet in Epiſcopo ſignum ſit plurium poteſtatũ, in presbytero pauciorum. Si dixerint PRIMVM, eandem vim habebit argumentum noſtrum: nam eadem efficacia requiritur ad characterem reipſa extendendum, & ad imprimẽdum nouum, proinde cæremonia, quæ habet effectum iſtum ſpiritualem, & ſupernaturalem, id eſt, realem extenſionem characteris, ſine dubio Sacramentum erit. Si dixerint SECVNDVM, facilè reuincentur. Nam licet character non agat reipſa, ſed ſit ſolum ſignum pacti Dei cum homine, de cõcurſu diuino in actionibus illis Sacramentalibus: tamẽ hoc ſignum reale eſt, & ideò ſicut vbi eſt ſpiritualis poteſtas, colligimus realem eſſe in anima characterem; ita quoque vbi eſt additio nouæ poteſtatis, oportet colligere realem additionem characteris, aut nouum characterem, quod eſt probabilius.

DENIQVE magis diſtant inter ſe poteſtas confirmandi, & cõſecrandi Euchariſtiam, quàm poteſtas legendi Euangelium, & Epiſtolam in ſacrificio. Sed propter iſta ponuntur ab aduerſariis duo diſtincti characteres in Diacono, & Subdiacono, nec dicunt vnum extendi; cur igitur nolũt eſſe duos in Presbytero, & Epiſcopo?

Iam quòd Epiſcopalis conſecratio conferat gratiam, probatur manifeſtiſsimo argumento: nam ideò probant Theologi in Ordinatione presbyterali dari gratiam, quia debet presbyter quædam Sacramenta miniſtrare, quæ ſine gratia non dignè miniſtrantur. Epiſcopus autem debet quædam etiam Sacramenta miniſtrare, Sacramentum videlicet Confirmationis, & Ordinis, quæ ſine gratia nõ dignè miniſtrantur.

DENIQVE, mirabile eſt, quod velint aliqui ad officium Diaconi, & Subdiaconi requiri nouam gratiam, & ideò illas Ordinationes eſſe Sacramenta; & ad officium Epiſcopi, quod eſt ſine vlla comparatione difficilius, & excellentius, nolint gratiam requiri. Confirmatur hæc ratio dupliciter. PRIMO, ex ipſo ritu conſecrationis Epiſcopi. In nulla enim Ordinatione adhibetur tanta ſolennitas, quãta in Ordinatione Epiſcopi; ibi eſt impoſitio manus, ibi vnctio, ibi plurima alia: non eſt autem credibile tot Sacramentalia inſtituta, vbi nullum ſit Sacramentum. SECVNDO, quia ſi Epiſcopatus ſit Sacramentum à presbyteratu diſtinctum, facile erit defendere Epiſcopum iure diuino maiorẽ eſſe presbytero, tam ordine quàm iuriſdictione; quod hoc tempore omnes hæretici negãt: alioqui ægrè id defendi poterit.

A Neque rationes quæ contrà obiici ſolent, conuincunt. PRIMO obiiciunt: *Epiſcopatus non eſt Ordo nouus, alioqui Ordines eſſent plures quàm ſeptem. Si autem non nouus Ordo, certè nec nouum Sacramentum: nam ſi Sacramentum eſſet, eſſet vtique Sacramentum Ordinis.*

RESPONDEO, Epiſcopatum eſſe Ordinem vnum cum presbyteratu, ſed genere, non ſpecie: Ordines enim ſumuntur ab habitudine quã habent ad Euchariſtiam; & quia ſumma circa Euchariſtiã eſt poteſtas ipſam conficiendi, ideò primus Ordo eſt ſacerdotalis, id eſt, eorum qui Euchariſtiam conſecrare poſſunt: nec ſupra hũc poteſt fingi alius Ordo maior, vel ſuperior. Quia
B tamen hanc poteſtatem vario modo participãt Presbyteri, & Epiſcopi, inde ſunt duæ ſpecies ſacerdotum. Presbyteri in conſecranda Euchariſtia, ſaltem quoad vſum, pendẽt ab Epiſcopis, qui poſſunt eis interdicere ne conſecrent, vel ſuſpendere ad tempus, vel præcipere, vt tali loco, tali modo, tali tempore celebrent. Et prætera presbyteri non ita habent hanc poteſtatem, vt eam aliis communicare poſsint: Epiſcopi autem, & habent, & communicare aliis poſſunt.

DICES, non videtur id eſſe verum; nam Epiſcopus ex ſua conſecratione non habet, vt poſſit Euchariſtiam conſecrare, ſed ſolùm vt poſsit confirmare, & ordinare: non igitur cõuenit ge-
C nere cum presbyteratu, ſed eſt alia res diuerſiſſima.

RESPONDEO, Epiſcopatum includere in ſua ratione, & eſſentia ſacerdotium, loquendo de poteſtate Ordinis, de qua ſola hîc loquimur. Non enim poteſt intelligi Epiſcopus, qui non ſit Sacerdos, cùm nihil ſit aliud Epiſcopus, niſi ſummus, ſeu primus Sacerdos: ſicut Papatus includit intrinſecè, & eſſentialiter Epiſcopatum, licet multa ſuperaddat. Hinc autem ſequitur, vt Epiſcopalis Ordinatio integra cõſurgat ex duplici Ordinatione, & character Epiſcopalis integer, & perfectus, non ſit vna ſimplex qualitas, ſed quid cõpoſitum ex duplici charactere: proinde etiam duo Sacramẽta requiruntur ad Epi-
D ſcopum conſtituendum.

Itaque ad argumentum RESPONDEO, Epiſcopum nõ habere, vt poſsit conſecrare Euchariſtiam, ex ſua vltima Ordinatione, tamẽ id habere ex alia Ordinatione præcedente, quæ eſt etiam de eſſentia Epiſcopatus. Sicut homo non habet ex differentia ſua ſpecifica, vt ſit ſenſibilis, tamẽ id habet ex genere ſuo, proinde ex natura ſua, quæ ex genere, & differentia conſtat.

Atque hinc ſoluuntur omnia alia argumenta, quæ Sotus, & alij multiplicant. Eſt enim SECVNDVM eorum argumentum eiuſmodi: *Si Epiſcopatus eſſet Sacramentum, ſequeretur poſſe aliquem ordinari Epiſcopum, qui non eſſet presbyter; & poſſe illum ſic ordinatum conſecrare Euchariſtiam; quorum vtrumq; eſt falſum ex communi ſententia.* PRIMVM probãt, quia

vnus Ordo non pendet ab alio, vt patet: quia si quis ordinetur presbyter, qui antea non fuerit Diaconus, ille est verè ordinatus. SECVNDVM probant, quia semper Ordo inferior cõtinetur in superiore, saltem in virtute: posset enim presbyter fungi munere Diaconi, etiamsi Ordinem Diaconi non haberet.

RESPONDEO, nihil eorum sequi. Nam impossibile est ordinari Episcopum, qui vel antea non sit presbyter, vel certè non tunc simul accipiat vtramque Ordinationem; quia vt dixi, vtraque est de essentia Episcopatus. Nec est verum, vnum Ordinem non pendere ab alio, nisi in iis, quorum vnus nõ est de essentia alterius: nec valet similitudo Diaconi, & Presbyteri, quia presbyteratus non includit essentialiter Diaconatum, sicut Episcopatus includit presbyteratũ. Pari ratione non sequitur, posse Episcopum, qui non sit presbyter, consecrare Eucharistiam: nõ enim Episcopatus sine presbyteratu, est Ordo superior, immò nihil est in re, sed merum figmẽtum in mente, quomodo Archiepiscopus, qui non sit Episcopus, vel rationale quod non sit animal.

TERTIVM argumentum, si Episcopalis ordinatio est Sacramentum, characterem certè imprimit; vel ergo is character est maior presbyterali, vel non: si maior, ergo est aliquid maius potestate consecrandi Eucharistiam, quod omnes negant; & præterea hinc sequeretur, esse ordinem aliquem altiorem sacerdotali, qui iam deberet numerari octauus: si non est maior, ergo Episcopus, vt Episcopus, non est maior presbytero, sed æqualis, vel potiùs minor, quia nullus character est æqualis sacerdotali.

RESPONDEO, characterem Episcopalem integrum & perfectum, esse maiorem presbyterali, quia illum includit, & vnũ præterea alium, vt diximus: & hoc modo comparamus Episcopos cum Presbyteris, cùm dicimus alios esse superiores, alios inferiores: si tamen quis conferat characterem quem habet Episcopus ex vltima sua cõsecratione, cum charactere, quem habet ex Ordinatione presbyterali; tunc iste est maior intensiuè, quia summa potestas est, posse consecrare Eucharistiam: ille est maior extensiuè, quia ad plura se extendit. Sed de his satis.

CAPVT SEXTVM.

Diaconatum esse verum Sacramentum.

PORRO de Diaconis, valde probabile est, eorum Ordinationem Sacramentum esse, licet id non sit certum ex fide. Quod non sit certum ex fide, patet, quia non potest id euidenter deduci ex verbo Dei scripto, vel tradito: neq; exstat vlla Ecclesiæ de hac re expressa determinatio.

A Quod autem id sit valde probabile, PRIMO probatur ex communi sentẽtia Theologorum: solus enim videtur esse Durandus, qui asserit solum sacerdotium esse Sacramentum Ordinis, in 4. dist. 24. q. 2. cum Caietano, tomo primo opusculorum, tract. 11.

SECVNDO, quia 1. Timoth. 3. Apostolus Paulus, vt etiam Philipp. 1. & ad Titum 1. semper coniungit Diaconos cum Episcopis, id est, cum Sacerdotibus: intelligit enim nomine Episcoporum, etiam Presbyteros, vt Chrysostomus docet in commentario horum locorum.

TERTIO, quia Actor. 6. Diaconi ordinantur per manus impositionem, id est, simili cæremonia B qua Episcopi, & Presbyteri.

QVARTO, quia Diaconi in absentia Episcoporũ possunt baptizare, Eucharistiam dare, reconciliare pœnitentes publicos, prædicare, ac ferè omnia munera Episcoporum, & Presbyterorum in eorum absentia exercere: ex quo sequitur, eos gratia Dei speciali indigere, ac proinde eorum Ordinationem esse Sacramentum. Antecedens patet. Nam de Baptismo id testantur Tertullianus in lib. de Baptismo, & Hieronymus in lib. contra Luciferianos. De Eucharistia, quod videlicet Diaconi Eucharistiam laicis ministrare possint, patet ex Concilio Nicæno, can. 14. immò olim ordinariè Diaconi sanguinem Domini ministrabant populo, vt patet C ex Cypriano, serm. 5. de lapsis. De reconciliatione pœnitentium, patet ex eodem Cypriano, lib. 3. epist. 17. De prædicatione, testatur Gregorius, lib. 4. epist. 88. Et hæc videtur ratio, cur Diaconi ad Hierarchiam pertineant, & populis præesse dicãtur, vnà cum Episcopis, & Presbyteris, vt patet ex Hieronymo in 2. cap. ad Titum; & ex Dionysio, qui in Ecclesiastica hierarchia non ponit, nisi hoc tres Ordines, quia hi soli sunt hierarchici: inferiores enim non præsunt populo, sed tantùm seruiunt superioribus Ordinibus.

QVINTO, Diaconatus semel acceptus, nunquam amittitur, nec potest repeti: igitur imprimit characterem, ergo est Sacramentum.

RESPONDENT quidam, Diaconatum esse D perpetuum, non ex charactere, sed ex quadam consecratione, & quia est officium de iure diuino. SED solutio non valet. Nam si aliunde potest prouenire, quàm ex charactere, vt non possit amitti Diaconatus; certè ruet principalis ratio Catholicorum, qua inde probant, quædam Sacramenta imprimere characterem, quia non possunt repeti.

DEINDE non esset consecratio Diaconorũ, Ordinatio, nisi esset Sacramentum; esset enim simplex officij iniunctio. Nihil autem impedit, quo minus possit officium tolli, & postea iterum reddi: Immò nulla potest fingi maior consecratio, si ita vocanda est dedicatio personæ extra Sacramẽta, quàm Monachorum, qui Deo

consecrantur per solennem professionem; & tamen iusta caussa, & summi Pontificis dispensatione possunt iterum ad seculum redire, vt doctissimi viri censent, & exempla aliqua testantur. NEQVE illud obstat, quod sit officium de iure diuino: id enim solùm probat, debere esse in Ecclesia Diaconos, sed non probat istum, aut illum debere semper esse Diaconum. Itaq; posset tolli ab vno Diaconatus, & dari alteri: sicut etiam de iure diuino est, vt sint in Ecclesia Episcopi cum iurisdictione, & tamẽ potest summus Pontifex auferre ab Episcopo Episcopatũ, quoad iurisdictionem, & dare alteri.

Sed contra hanc propositionem obiiciuntur aliqua argumenta. PRIMVM est, quia multi veterum dicunt, Diaconos non à Christo, sed ab Apostolis institutos, vt patet ex Cypriano, lib. 3. epist. 9. ex Anacleto epist. 3. & Damaso, epist. 4. Et confirmatur, quia videntur Diaconi ex occasione quadam instituti, nimirum ob murmur Græcorum; & solo ministerio mensarum addicti, vt patet Actor. 6.

RESPONDEO, Cyprianum solùm velle dicere, Christum non ordinasse vllos Diaconos, sicut ordinauit Episcopos, & Presbyteros: sed nõ inde sequitur, Christum non instituisse hoc Sacramentum; nam etiam nullum Christus confirmauit, & tamen instituit Sacramentum Confirmationis. Porrò Damasus, & Anacletus solùm docent, Christum instituisse tantùm duos Ordines Sacerdotum, id est, Episcoporum in Apostolis, & Presbyterorum in LXXII. discipulis: id quod scribunt cõtra Chorepiscopos, qui tertium genus Sacerdotum videri volebãt, cùm tamen reuera nihil essent, nisi Presbyteri. Itaq; non negãt hi Pontifices, Diaconos, & alios Ordines inferiores à Christo institutos, sed negant esse vllum Ordinem Sacerdotum, præter duos iam dictos.

Ad confirmationem RESPONDEO, ex occasione quidem ordinatos primos Diaconos, sed non ex occasione inuentum esse Ordinem Diaconorum.

NEQVE verum est, solùm ministros mensarum fuisse Diaconos tempore Apostolorũ: nam Diaconi erant etiam Philippis, & Ephesi, & in Creta, vt patet ex epistolis Pauli ad Philipp. ad Timotheum, & Titum; & tamen in illis locis nõ viuebant Christiani communiter, vt esset opus ministris mensarum. DEINDE illa tam solennis Ordinatio per manus impositionem, certè indicat aliud, quàm solum mensarũ ministerium. PRÆTEREA, Philippus ex Diaconis primis, nõ dabat operam mensis præcipuè, sed prædicationi, & Baptismo, Actor. 8. DENIQVE, ab antiquissimis temporibus Diaconi sunt ministri altaris, & Sacramentorum, vt patet ex Iustino Apologia 2. in fine, & ex omnibus antiquis auctoribus.

SECVNDVM argumentum est, quia Diaconi

A nullam habent potestatem faciendi aliquid supernaturale, aut effectum aliquem, qui sit irritus, si fiat à non Diacono: Ergo non habent proprium characterem; character enim datur ad operandum simpliciter, non ad benè operandũ.

RESPONDEO, non esse de essentia Sacramẽti, vt qui illud habet, aliquid supernaturale efficiat, sed satis est, si sit cæremonia conferens gratiam. Neque est verum vniuersaliter, quod character detur ad operandum simpliciter, vt patet ex charactere Confirmationis, qui datur ad profitendam fidem: quam tamen aliqui Catechumeni sine charactere interdum optimè profitentur, vsque ad sanguinis profusionem: & aliqui Confirmati non audent profiteri.

B TERTIVM argumentum, Diaconatus materia, est traditio libri Euangeliorum, vt habetur in Concilio Florentino. Sed cùm ordinarentur primi Diaconi, non erat scriptum Euangelium; ergo vel illi non habuerunt verum Sacramentũ, vel non est Sacramentum Diaconatus.

RESPONDEO, hoc argumentum soluendum esse in quæstione sequenti: directè enim probat solùm, non esse librum Euangelij materiam huius Sacramenti.

CAPVT SEPTIMVM.

Subdiaconatum esse etiam Sacramentum.

C IAM verò de Subdiaconatu non est tanta certitudo, quanta de Diaconatu. Nam nec in Scripturis de eo fit mentio, nec eius Ordinatio habet manus impositionem, vt patet ex Concilio IV. Carthag. can. 5. nec Subdiaconi ministrant Eucharistiam, aut alia facere possunt, quæ Diaconi: & denique non pertinent propriè ad Hierarchiam, nisi vt ministri Hierarcharum.

Est tamen valdè probabile, etiam hunc Ordinem esse Sacramentum; tum quia videtur imprimere characterem, cùm sit initerabilis; tum quia habet annexum solenne votum continen-

D tiæ; tum denique, quia hęc est communis Theologorum sententia, antiquorum & recentiorũ, vno Durando excepto, & Caietano.

Sunt autem contra hanc sententiam duo argumenta. PRIMVM est, quia Subdiaconatus olim non erat Ordo sacer, sed postea factus est à Pontificibus, vt apertè testatur Innocentius III. cap. A multis, de ætate, & qualitate, & ordine præficiendorum, & idem Innocentius III. cap. Miramur, extra, de seruis nõ ordinandis: & Vrbanus II. can. Nullus, dist. 60. Vnde Magister, lib. 4. dist. 24. dicit, Subdiaconatum, & Ordines minores ab Ecclesia introductos, cùm Apostolorum tempore non fuissent.

RESPONDEO, non esse idem, Ordinem sacrum, & Sacramentum: multi enim existimant,

Ordines minores esse Sacramenta, cùm tamen non possint eos vocare Ordines sacros. Vt enim rectè docet Magister loco notato, omnes Ordines sunt sacri, sed primi tres dicuntur per excellentiam sacri, quia proximè contingunt res sacras. Presbyter enim Eucharistiam consecrat, & ministrat. Diaconus defert eam: Subdiaconus sacra vasa contingit, & præbet.

Olim tamen Subdiaconis non licebat tangere sacra vasa, vt patet ex Concilio Laodiceno, cap.21. & ex can. Nullus, distinct. 24. qui ex decretis Syluestri sumptus est: & ea ratione non dicebatur Ordo sacer. Nec ex Ordine Subdiaconorum poterat eligi Episcopus, sed tantùm ex Ordine Presbyterorum, & Diaconorum: tamen postea concessum est Subdiaconis, tangere sacra vasa, vt patet ex can. Non liceat, dist. 23. & cœperunt etiã ex Subdiaconis eligi Episcopi, vt patet ex Innocentio, & Vrbano locis notatis.

Quod autem Magister dicit, Subdiaconos ab Ecclesia introductos, nõ sic debet intelligi, quasi Ecclesia eum Ordinem instituerit; sed videtur Magister existimasse, vsum horum Ordinum nõ cœpisse tempore Apostolorũ, sed postea, quòd videlicet antea ob fidelium paucitatem, non essent tot Ordines necessarij. Sed neq; hoc videtur esse verum: nam S. Ignatius, qui tempore Apostolorum floruit, omnium Ordinum meminit, in epist. ad Heronem.

SECVNDVM argumentum, Subdiaconi poterant ordinari à Chorepiscopis, vt patet ex Cõcilio Antiocheno, can.10. At Chorepiscopi erãt simplices Presbyteri, qui Ordinis Sacramẽtum conferre non possunt; igitur Subdiaconatus nõ est Sacramentum Ordinis.

RESPONDEO, duo fuisse genera Chorepiscoporum (vt diximus in disputatione de Clericis) quorum alij erãt veri Episcopi, sed in aliena diœcesi morabantur, vt nunc in Germania Suffraganei, & de his loquitur Concilium Antiochenum; alij erant solùm Presbyteri, & ab his negat Damasus epist. 4. posse ordinari Subdiaconos.

CAPVT OCTAVVM.

Minores etiam Ordines Sacramenta esse.

DENIQVE, de minoribus Ordinibus, minus probabile est, quòd Sacramenta sint, quàm de Subdiaconatu; nam neque est ita communis sententia, sicut de Diaconatu, & Subdiaconatu; & certum est, leuiora esse munera horum Ordinum, quàm superiorum.

Absolutè tamen probabilior sentẽtia est, quæ Ordines omnes Sacramẽta esse docet, quàm ea, quæ id negat. PRIMO, quia id asserunt omnes veteres Scholastici, Durando excepto. ET ex recentioribus grauissimi quique, vt Frãciscus Victoria in summa de Sacramentis, Petrus à Soto, lect.4. de Sacramẽto Ordinis, & alij. TERTIO, id videtur sensisse Concilium Florentinum. Vbi enim dixit, Sacramentũ Ordinis esse sextum Sacramentum, & materiam huius Sacramenti esse id, quod porrigitur in Ordinatione: continuò ponit exempla de Ordine Sacerdotis, Diaconi, & Subdiaconi; & addit, idem de aliis Ordinibus intelligendum. Neq; dissentit Concilium Tridentinum: nam sess.23. cap.2. septẽ Ordines numerat; & postea cap.3. absolutè Ordinem Sacramẽtum esse dicit. QVARTO, Minores Ordines non possunt iterari, igitur imprimunt characterem; igitur Sacramenta sunt.

Vna est obiectio in contrariũ, quia si quot Ordines sunt, tot Sacramẽta esse ponamus; iam Sacramenta non erunt septem, sed quatuordecim.

RESPONDEO, omnes Ordines licet sint per se singuli Sacramenta, tamen vnum Sacramentum censeri, quia vnum sunt, vel genere, vel quia ad vnum finem omnes referuntur.

CAPVT NONVM.

Manus impositionem ad essentiam Sacramenti Ordinis pertinere.

SEQVITVR Tertia controuersia, de materia, & forma huius Sacramenti. Conuenit autẽ inter omnes, materiam esse aliquod signum sensibile, formam autem esse verba, quæ dicuntur, dum illud signum exhibetur. Quamuis enim Scriptura non meminerit verborum; tamen apertè scribunt verba requiri, antiquissimi Patres, vt Ambrosius in cap.4. 1. ad Timoth. Hieronymus in cap.58. Isaiæ, & Augustinus in serm. de gestis cum Emerito: & idem patet ex antiquo Ordine Romano, & ex omnibus, qui de hoc Sacramento tractant.

SED quia in Ordinatione Presbyteri & Diaconi, duplicia signa exhibentur; nimirum impositio manuum, & porrectio instrumenti, vt calicis & patinæ in presbyteratu; & libri Euangeliorum in Diaconatu; ideò quæstio existit, vtrum horum signorum sit essentialis materia Sacramenti. Duæ sunt autem Theologorum sententiæ.

ALII enim existimant, manus impositionem esse accidentariam, & solam instrumentorum porrectionem esse essentialem: ita Dominicus à Soto, dist.24. q.1. art.4. & alij quidam.

Fundamenta eorum sunt tria. PRIMVM, quia in Concilio Florentino non alia assignatur materia, nisi instrumentorum porrectio.

SECVNDVM, quia Innocentius III. cap. Pastoralis, de Sacramentis non iterandis, & Gregorius IX. cap. Presbyter, eodem titulo, dicunt non debere iterari Ordinationem factam sine manus impositione, sed supplendum esse, quod

omissum est. Ibidem etiam addit Gregorius, manus impositionem esse ritum ab Apostolis introductum.

Tertium, Sacerdotes fiunt, cùm eis dicitur: *Accipe potestatē offerendi sacrificium.* Sed tunc non imponuntur manus, sed tantùm porrigitur calix cum vino, & patina cum pane, vt patet ex Ordine Romano antiquo, & ex Pontificali, quo nunc Ecclesia vtitur; ergo manus impositio, quæ postea accedit, ad essentiam Sacramenti non pertinet. Maior propositio probatur, quia alioqui esset fallax illa concessio potestatis, si tunc ea reuera non acciperetur. Et Præterea Apostoli in vltima Cœna facti sunt Sacerdotes, vt habet Concilium Trident. sess.22. cap.1. ergo & nunc Sacerdotes fiunt, cùm datur eis potestas consecrandi, & offerendi Eucharistiam. Idem enim est: *Hoc facite in meam commemorationem,* quod audierunt Apostoli in vltima Cœna; &, *Accipe potestatem offerendi, &c.* quod nos audimus, cùm ordinamur Sacerdotes.

Altera sententia est longè probabilior, & verior, videlicet, non solam instrumentorū porrectionem, sed etiam manus impositionem esse materiam essentialem. Id quod affirmat ex recentioribus, Petrus à Soto, lect.5. de Sacramento Ordinis; Martinus Ledesmius in 4. quæst. 36. artic. 4. ad 1. Cardinalis Hosius in Confessione Polonica, cap.50.

Probatur hæc sententia. Primo, quia Scripturæ passim tradunt pro symbolo externo Ordinationis, manus impositionem, vt patet ex locis adductis, Actor.6.13.& 14. 1.Timoth. 4. & 5. & 2.Timoth. 1.

Respondent, impositionem manuum requiri, sed nō esse de essentia. Contra, si ita est, non possumus cōuincere hæreticos, Ordinationem esse Sacramentum propriè dictum, quia nō possumus in Scriptura demonstrare symbolum externum huius Sacramenti. Deinde, si ita licet exponere, poterimus negare materias omnium aliorum Sacramentorum: dicam enim, aquam non esse de essentia in Baptismo secundū Scripturas, nec vinum in Eucharistia, nec oleum in Extrema vnctione, &c. Præterea Scriptura, non solet in aliis Sacramentis tradere nisi essentiales cæremonias, & vix etiam illas integrè: quis ergo sibi persuadeat, in hoc Sacramento semper nominari ritum accidentarium, omisso essentiali? Deniqve Paulus dicit, per manus impositionem dari gratiam, 1. Timoth. 4. & 2. Timoth. 1. Ergo manus impositio est pars Sacramenti essentialis: non enim gratiæ promissio facta est cæremoniis accidentariis, sed essentialibus.

Neq; valet, quod obiiciunt de Confirmatione, quæ Actor.8. dicitur dari per manus impositionem, & tamen non est illa materia essentialis eius Sacramēti, sed Chrisma. Iam enim hoc dissoluimus in disputatione de Confirmatione, vbi

A ostendimus, manus impositionem in Cōfirmatione esse de essentia, quia per illam signantur Chrismate frontes fidelium.

Secvndo, idem probo ex traditione Pontificum, & Conciliorum. Clemens lib. 8. cōstit. cap.2. & sequētibus, Damasus epist.4. Innocentius I. epist.22. ad Episcopos Macedoniæ. Leo I. epist. 87. ad Episcopos Africæ, & ex recentioribus Alexander Papa II. can. Ex multis, 1. q.3. & Vrbanus II. can. Daibertum, 1. q.7. & alij passim.

Item ex Conciliis. Nicænū, can.9. Antiochenum, can.10. & 17. Carthaginense IV. can.2.3. & 4. & omnia alia antiqua Concilia passim affirmant, manus impositione conferri Ordines.

B Ipsum etiam Tridentinvm Concilium (quod est obseruandum propter eos, qui post Concilium celebratum, aliter sentiunt) sess.14. cap.3. de Extrema vnctione dicit, Ministrū Extremæ vnctionis esse Episcopum, aut Presbyterum ritè ordinatum, per manus impositionem. Et sess.23. can. 4. de Sacramento Ordinis habet hæc verba: *Si quis dixerit per sacram Ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustrà Episcopum dicere; Accipe Spiritum sanctum, anathema sit.* Vbi Concilium declarat, tunc ordinari Presbyteros, & tūc dari illis gratiam Spiritus sancti, cùm eis dicitur: *Accipite Spiritum sanctum.* At cùm hoc dicitur, manus imponuntur, vt patet ex Pontificali, & Ecclesiæ cōsuetudine; ergo sentiebat Concilium, illam impositionem manus esse de essentia.

C Deniqve idem etiam ex Patribus probari potest. Nam Græci Ordinationem vocant χειροτονίαν, id est, manus impositionē. & scribit Simeon Metaphrastes in vita S. Ioannis Chrysostomi, cùm ei manus imponeret Episcopus Antiochenus, vt eum crearet Presbyterum, continuò descendisse in eum visibiliter Spiritum sanctum in forma columbæ.

Ambrosivs lib. de dignitate sacerdotali. cap.5. hac cæremonia dicit perfici Ordinationē: *Homo,* inquit, *manum imponit, & Deus largitur gratiā.* Hieronymvs in cap.58. Isaiæ: *Ordinatio,* inquit, *nō solùm ad imprecationem vocis, sed etiam ad impositionem*

D *impletur manuum.* Avgvstinvs libro de gestis cum Emerito, & alibi, manus impositione ordinari dicit Sacerdotes: quod idem omnes veteres passim docent.

Dicere autem, omnia Concilia, Pontifices, & Patres loqui de accidentaria cæremonia, ridiculum est: cùm nusquam ponant aliam cæremoniam, & sæpe ex professo tractent de ritu Ordinationis. Quis enī credat tot Patres, & Cōcilia, cùm nihil frequentius tractent, quàm Ordinationes Sacerdotum, ne semel quidē attigisse id, quod ad essentiam Sacramenti pertinet?

Tertio, idem probatur ex Scholasticis: ne videatur nostra sententia noua in scholis. Certè S. Thomas in 4. dist. 25. q.1. art.1. dicit, in impositione manuum dari gratiā Sacramentalem: ex

quo

quo ſequitur eam impoſitionẽ eſſe partem Sacramenti. S. Bonauentura, Scotus, Paludanus, diſt. 24. & Altiſiodorenſis in ſua ſumma, part. 4. apertè dicunt, de eſſentia eſſe manuum impoſitionem.

A

Vt igitur argumentis reſpõdeamus, OBSERVANDVM eſt PRIMO in Ordinatione presbyterorum, de quibus pręcipuè diſputatur, duas cõferri poteſtates. Vnam, conſecrandi Euchariſtiam, quæ dicitur poteſtas in corpus Chriſti verum. Alteram, abſoluẽdi à peccatis, quæ dicitur poteſtas in corpus Chriſti myſticum.

SECVNDO. Nota, propter has duas poteſtates, duas eſſe in Ordinatione presbyterorum præcipuas cæremonias. Vnam, qua Epiſcopus porrigit futuro presbytero patinã cum hoſtia, & calicem, cum vino, ac dicit: *Accipe poteſtatem offerendi ſacrificium, &c.* Alterám, cùm poſt Miſſam Epiſcopus manus imponit, & dicit: *Accipe Spiritũ ſanctum, quorum remiſeris peccata, &c.* Vtraq; autem cæremonia, non ſolùm habetur in Pontificali, & eſt in vſu Eccleſiæ, ſed habetur etiam in antiquo Ordine Romano.

B

TERTIO. Nota, vtramque cæremoniam eſſe eſſentialem, vt rectè docet, atq; explicat Scotus. Nam per vnam confertur vna poteſtas, per alteram altera; ſiue ſint duo characteres, ſiue vnus, qui in ſecunda cæremonia extendatur. NEQVE eſt probabile, quod quidam dicunt, in vna totum dari, & in altera tantùm explicari, quod eſt datum in alia. NAM inprimis verba illa: *Accipe poteſtatem, & Accipe Spiritum ſanctum*, non ſignificant explicari, ſed ſignificant reuera tunc dari. DEINDE, omnium conſenſu, Chriſtus diuiſit has duas poteſtates, cùm ordinauit Apoſtolos, & vnam tradidit in cœna, cùm ait: *Hoc facite*; alteram poſt reſurrectionem, cùm ait: *Accipite Spiritum ſanctum.* Cur ergo non poſsit, immò & debeat etiam Eccleſia diuidere, & dare vnam poſt aliam?

C

QVARTO. Nota, Patres, & Concilia nõ conſueuiſſe explicare totum ritum Sacramẽtorum, non enim ſcribebant libros rituales; ſed ſolùm attigiſſe vnam partem eſſentialẽ, ex qua cetera omnia intelligerẽtur: erant enim ritus eiuſmodi notiſsimi omnibus ex frequenti vſu.

D

Ex his ergo ad PRIMVM RESPONDEO; Cõcilium Florentinum non explicuiſſe totum ritum, ſed ſolùm vnam partem; quemadmodum etiam Concilium Carthaginenſe, quod tantùm meminit impoſitionis manuum, non explicuit totum ritum, ſed tãtùm eam partem, quam poſtea omiſit Concilium Florentinum: vtrumque autem Concilium rectè docet, neq; vnum cum altero pugnat.

Cur autem Concilium Florentinum ex duabus partibus magis exprimere voluerit porrectionem inſtrumentorum, quàm impoſitionem manuum, duplex ratio eſſe potuit. VNA, quia intendebat aſsignare pro materia rem aliquam ſubſiſtentem, ſicut fecit in Baptiſmo, Confirmatione, Euchariſtia, & Extrema vnctione: res autem ſubſiſtens non eſt impoſitio manuum, ſed calix, & patina, &c. ALTERA cauſſa eſt, quia fortaſſe Armeni, qui à Concilio inſtruebantur, in hac re errabant, & non in alia.

Ad SECVNDVM RESPONDEO; ea loca Innocentij, & Gregorij fauere noſtræ ſententiæ. Quod enim Põtifices nolint repeti cæremonias ritè peractas, & tamen ſuppleri, quod eſt omiſſum; indicat eas cæremonias poſſe diuidi, & dari diuerſo tempore, & eſſe efficaces quocunque tempore dentur. Quod autem Gregorius dicit, manus impoſitionem eſſe ritum ab Apoſtolis introductum; non ſic debet accipi, quaſi Apoſtoli hũc ritum inſtituerint, ſed quia ipſi primi cœperũt illum vſurpare in Ordinationibus.

Ad TERTIVM RESPONDEO; Sacerdotes ordinari, cùm illis dicitur: *Accipe poteſtatem ſacrificium offerendi*; ſed ordinari etiam poſtea, cùm illis dicitur: *Accipe Spiritum ſanctum.* Nam accipiũt per varias cæremonias, varias poteſtates.

Atque hinc ſoluitur argumentum de Diaconis, quod fecimus quæſtione ſuperiore. Nam primi Diaconi fuerunt ferè ordinati, ad quædam miniſteria, per manus impoſitionem, non autem fuerunt ordinati ad legendum Euangelium, quia non erat opus: nunc autem per varias cæremonias, ordinantur ad varia miniſteria. Credibile autem eſt, Dominum inſtituiſſe iſtas omnes materias Ordinum, non quidem in particulari, ſed generatim, monendo Apoſtolos, vt Ordines conferrent per cæremoniam inſtrumentorum, quibus ſignificaretur eorum poteſtas.

CAPVT DECIMVM.

De effectu huius Sacramenti.

IAM verò de effectu conuenit inter Catholicos, duplicem eſſe effectum huius Sacramenti. PRIMO, poteſtatem ſpiritualem perpetuam, in cuius ſignum imprimitur character. SECVNDO, gratiam gratum faciẽtem, qua poſsint ordinati ritè fungi ſuo munere.

Hæretici huius temporis, characterem præcipuè negant. Volunt enim miniſterium Eccleſiaſticum eſſe ſimplex officium, quod poſsit dari, & auferri; proinde cras fieri laicos, qui ſunt hodie Miniſtri, vel Paſtores. De qua re diſſeruimus in diſputatione de Sacramentis in genere. ſufficiant nunc duo teſtimonia veterum.

CYPRIANVS in ſerm. de ablutione pedum: *Nemo*, inquit, *ſacros Ordines iterum renouat, &c.* AVGVSTINVS lib. 2. contra epiſtolam Parmeniani, cap. 13. *Vtrumque*, inquit, *Sacramẽtum eſt, & quadam conſecratione datur; illud cùm baptizatur, iſtud cùm ordinatur. Ideò in Eccleſia Catholica vtrumque non licet iterare.* & lib. de bono coniugali, cap. 24. *Si fiat*, inquit,

inquit, *Ordinatio Cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis Sacramentum Ordinationis, & si aliqua culpa quisq; ab officio remoueatur, Sacramento Domini semel imposito non carebit, quamuis ad iudicium permanente.* In sermone autẽ de gestis cum Emerito, ipsum etiam nomen characteris ponit, ob quem dicit non posse iterari Ordinationem. Vide etiã multa decreta de hac re, apud Gratianum, 1. q. 7.

CAPVT XI.

De Ministro.

DE Ministro Ordinationis disseruimus in disputatione de Sacramentis in genere. Res autem perspicua est, cùm nunquam Ecclesia agnouerit Presbyteros, vel Diaconos, nisi ab Episcopis ordinatos.

Vide Concilium Ancyranum, can. 12. Antiochenum, can. 10. Epiphanium hæres. 75. Damasum epist. 4. Hieronymum in epist. 85. ad Euagrium, Chrysostomum, Theodoretum, & alios in 3. & 4. caput, prioris ad Timotheum.

CAPVT XII.

De Cæremoniis.

DVæ sunt cæremoniæ, quas aduersarij reprehendunt, videlicet vnctio, & rasura; vnde per contemptum vocãt Catholicos Sacerdotes, vnctos, & rasos. Sed de rasura disseruimus in disputatione de Clericis: illa enim etsi est cæremonia Sacerdotum, non tamen fit in ipsa cõsecratione sacerdotali, de qua modò agimus.

Vnctio autem est cæremonia verè Sacramentalis, quanquam accidentaria: siquidem in ipsa Ordinatione vngitur caput Episcopis, & manus Presbyteris.

De hac cæremonia dicit Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 1171. & sequẽti. PRIMO, Christum, & Apostolos ea vsos nõ fuisse. SECVNDO, in historia Ecclesiastica nullum exstare exemplum. TERTIO, Ambrosium, & alios Patres eius non meminisse; si excipiamus supposititios libros Cypriani, & Anacleti. QVARTO, in Ecclesia Græca non fuisse receptam istam vnctionem, vsque ad annum M. CC. immò etiam antiquis displicuisse, vt colligitur ex Innocẽtio III. cap. Cùm venisset, de sacra vnctione. QVINTO, ritum esse Iudaicum, proinde non magis vsurpandum, quàm sacrificia ouium, & boum: quod vltimum accepit ex Caluino, lib. 4. Instit. cap. 19. §. 30. & 31.

RESPONDEO, ista omnia esse mẽdacia. Nam quod attinet ad exempla Christi, & Apostolorum, Kemnitius non probat eos non fuisse vsos vnctione; nos autem contrarium probare possumus. Nam Dionysius, cap. 4. hierarchiæ Ec- A clesiast. dicit, Pontificem vti sacro oleo in omni ferè consecratione Pontificali, idque traditum esse ab Apostolis: constat autem vnam, & præcipuam, & frequentissimam ex Pontificialibus consecrationibus, esse Ordinationes Sacerdotum.

DEINDE, quod addit de historia Ecclesiastica, est expressum mendacium. Nam lib. 10. hist. Eusebij, cap. 4. secundum Græcam fidem, fit aperta mentio vnctionis sacerdotalis. Item Simeon Metaphrastes in vita S. Ioannis Chrysostomi, quæ habetur tomo primo Surij, scribit eum inunctum fuisse, cùm Episcopus fieret Cõstãtinopolitanus; & Petrus Chrysologus in sermone de S. Seuero, refert eum inunctum, cùm B ordinaretur Episcopus Rauennæ.

TERTIO, quod scribit Kemnitius de Patribus, est etiam mendacium. Nam PACIANVS Ambrosij æqualis, in epistol. 3. ad Sympronianum: *Plebi vestræ*, inquit, *vnde Spiritum, quam non consignat vnctus Sacerdos?* ITEM Gregorius, lib. 4. in libros Regum, cap. 5. multa dicit de ista vnctione Sacerdotum. Quibus addo, velit, nolit Kemnitius, auctorem de operibus Cardinalibus Christi, in sermone de Chrismate: etsi enim is auctor non est Cyprianus, est tamen auctor omnium consensu antiquus, & doctus.

QVARTO, mendacium est, in Ecclesia Græca nõ fuisse vsum vnctionis, vsq; ad annum M. CC. C Cõtrarium enim docent testimonia allata Dionysij, Eusebij, Metaphrastæ. Neque INNOCENTIVS iis repugnat, solùm eñ reprehendit Græcos sui temporis, quòd hanc cæremoniam negligerent: neque dicit, antiquis eum ritum displicuisse. Illa enim verba: *Non iudaizat Ecclesia, sicut antiqui mentiuntur, qui neque Scripturas, neque Dei nouêre virtutem*; sine dubio corruptè loquuntur, & pro (*antiqui*) legendum est (*aliqui*) nec enim ita absolutè reprehenderet antiquos, præsertim cùm ipse ex antiquis suam sententiam probet.

DENIQVE quod Caluinus, & Kemnitius dicunt, Iudaismum esse, vti vnctione, sæpe à nobis refutatum est. Non enim est Iudaismus, vti rebus quibus vtebantur Iudæi, si id fiat cum alia D forma verborum, & alio ritu, atque ad alium finem; alioqui etiam Iudaismus esset, vti aqua in Baptismo, & pane in Eucharistia, cùm etiam Iudæi habuerint aquas expiationis, & panes propositionis.

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

LIBER VNICVS.

De Sacramento Matrimonii septem Controuersiæ sunt. Prima, *de genere, an sit Sacramentum nouæ legis.* Secvnda, *de materia, forma, & Ministro.* Tertia, *de vnitate Matrimonij.* Qvarta, *de indissolubilitate, siue de diuortio.* Qvinta, *de impedimentis.* Sexta, *de iudice caussarum matrimonialium.* Septima, *de cæremoniis.*

Scribunt autem de Matrimonio aduersus hæreticos. Thomas VValdensis, tomo 2. cap. 130. & sequentibus. Ioan. Roffensis in defensione libri Regis Henrici VIII. Alphonsus à Castro, lib. 11. contra hæreses, verbo Nuptiæ. Ruardus Tapperus in explicatione articuli 18. 19. & 20. Louaniensium. Petrus à Soto, in institutione Sacerdotũ, in lectionibus de Matrimonio. Dominicus à Soto, in 4. dist. 26. Hosius Cardinalis, in explicatione Symboli, cap. 55. & 56. Gulielmus Lindanus, lib. 4. Panopliæ, cap. 94. Ioan. Eckius in 4. tomo sermonum, à 69. sermone, vsq; ad finem. Tilmannus in lib. de septem Sacramentis, cap. 6. Ioan. Gropperus in Enchiridio Christianæ institutionis, nomine Concilij Coloniensis edito. Franciscus Victoria in relectione de Matrimonio. Iauellus in lib. de Phylosophia Christiana, parte 5.

CONTROVERSIA PRIMA.

Sitne Matrimonium Sacramentum propriè dictum.

Controversiæ Primæ *quinq; partes erunt.* Primvm *enim explicandus erit status quæstionis, & errores hæreticorum in medium adferẽdi.* Deinde, *veritas ex diuinis literis asserenda.* Tvm *confirmanda ex veterum Patrum traditione & testimonio.* Postea *rationibus variis, iisq; non leuibus corroboranda.* Postremo, *aduersariorum obiecta breuiter diluenda.*

CAPVT PRIMVM.

De statu quæstionis, & erroribus hæreticorum.

Qvod igitur ad Primvm attinet, cùm quærimus, sitné coniugium Sacramentum propriè dictum Testamẽti noui, id quærimus, vtrum coniugium, præter ciuilem contractũ viri, & fœminæ ad propagandam, & educandam prolem institutum, sit etiam signum, seu symbolum externum religionis, cui sit annexa promissio gratiæ iustificantis, idq; ex diuina institutione. Nam in hac generali definitione ferè conueniunt omnes, tum Catholici, tum Hæretici. Certè Lutherani, & Caluinistæ, cum quibus potissimùm agimus, non negant Sacramenta esse nouæ legis propriè dicta, vbi tria illa inueniuntur; symbolum externum, promissio gratiæ, & mandatum, siue institutio diuina.

Iam verò permulti omnibus ferè seculis, aliquid horum trium in Matrimonio desiderari, & ea de caussa Matrimonium Sacramentum non esse censuerunt.

Veteres hæretici, Simon, Saturninus, Gnostici, Manichæi, & alij, Matrimonium à Deo non esse, proinde nec Sacramentum esse docuerunt. Simon Magus hæreticorum omnium princeps, turpitudinem introduxit indifferenter vtendi fœminis, sancto Augustino teste, lib. de hæresibus, cap. 1. Saturninus, Simonis discipulus, apertè asseruit, nubere, & liberos gignere, à Diabolo esse, teste Irenæo, lib. 1. cap. 22. Marcionem in eadem hæresi fuisse, vt nuptias illicitas esse crederet, testatur S. Hieronymus in 1. lib. contra Iouinianum.

Tatianum S. Iustini quondam auditorem,

eiusdem hæresis patronum facit Irenæus, lib. 1. cap. 30. atq; inde Encratitæ orti sunt, de quibus vide Epiphanium hæresi 46. & Augustinum hæresi 25. vbi Augustinus, cùm dicit, Encratitas schismaticos Tatianistarum esse apud Epiphanium, respexisse videtur ad anacephaleosim eiusdem Epiphanij, vbi Encratitæ dicũtur, auulsio quædam à secta Tatiani. Fortasse addiderunt aliquid repugnans aliis dogmatibus Tatiani, & ideò schismatici dici potuerunt: nam alioqui & ipse Epiphanius loco notato, & Hieronymus libro 1. contra Iouinianum, Tatianum Encratitarum principem faciunt.

Eandem hæresim tribuit Adamianis S. Augustinus hæres. 31. eandem Manichæis, hæres. 46. idem auctor. Eandẽ Eustathianis tribuit Socrates lib. 2. hist. cap. 33. Eandem Priscillianistis tribuit S. Leo epist. 91. ad Turbium. Eandem Apostolicis quibusdam, seu potiùs Apostaticis S. Bernardus serm. 66. in Cantica. Eandem deniq; tribuit Albigensibus S. Antoninus in summa Theologica, part. 4. tit. 11. cap. 2. §. 5.

Nostri verò temporis hæretici non negant, Matrimonium esse licitum, & à Deo vero institutum, sed negant esse symbolum, cui sit annexa promissio gratiæ iustificantis; & ex hoc potissimùm capite, Sacramenti rationem illi conuenire non posse colligunt.

Lutherus in lib. de captiuit. Babylon. cap. de Matrimonio, contendit in Matrimonio neque signum à Deo institutum, neque gratiæ promissionem esse. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. 34. non magis Sacramenti rationem Matrimonio conuenire affirmat, quàm agriculturæ, aut tonstrinæ, aut sutoriæ arti. Philippus, in locis, tit. de coniugio, & Kemnitius in 2. parte Exam. Trident. Concilij à pag. 1204. vsque ad finem, agnoscunt in Matrimonio Dei mãdatum, & promissionem gratiæ, sed non gratię iustificantis, & reconciliantis hominem Deo; & ideò negant Sacramentum propriè dici posse Matrimonium eo modo, quo Baptismus, & Eucharistia Sacramenta dicuntur: fatentur tamen aliquo modo Sacramentum esse.

Ex Catholicis vnus est Durandus, qui in 4. d. 26. q. 3. Matrimonium Sacramentum nonnisi ęquiuocè dici posse disputat, quem in suum patrociniũ adducit Kemnitius, oblitus videlicet, omnes alios Theologos, ipso etiam teste Durãdo, contrarium docuisse.

Igitur aduersus omnes prædictos errores, Concilium Tridentinum, sess. 24. can. 1. anathema dixit iis, qui negarent Matrimonium Sacramentum esse propriè dictum, aut à Christo institutum, aut gratiam conferre. Quam sententiam, vt verissimam esse non dubitamus, sic eam ex diuinis literis confirmare aggrediemur.

CAPVT SECVNDVM.

Matrimonium Sacramentum esse, probatur ex diuinis literis.

VT Matrimonium, veri nominis Sacramentũ esse probemus, tria probanda erunt. PRIMO, Matrimoniũ à Deo esse institutum. SECVNDO, esse symbolũ rei sacræ. TERTIO, habere promissionem gratiæ iustificantis.

Esse autem à Deo Matrimonium institutum, duobus modis potest intelligi. VNO modo, vt intelligamus à Deo esse coniunctionem masculi, & fœminæ, vt ea refertur ad genus propagandum. ALTERO modo, eandem cõiunctionem esse à Deo, vt refertur ad rem aliquam sacram significandam, & homines, qui ita iunguntur, sanctificandos. Nam priore modo negabant Matrimonium esse à Deo, hæretici veteres, qui nuptias damnabant: posteriore modo negant Lutherani, & Caluinistæ Matrimonium esse à Deo, qui nuptias tamen non damnant.

PRIORE modo nuptias esse bonas, & à Deo, tam est in diuinis literis euidens, vt mirum sit, vllos in hac re labi potuisse. Genes. 2. *Non est,* inquit Deus, *bonum, hominẽ esse solum: faciamus illi adiutorium simile sibi.* In quem locum sanctus Augustinus, lib. 9. de Genesi ad literam, cap. 7. scribens, rectè animaduertit, nulla in re alia esse viro necessarium fœminę adiutorium, nisi in procreatione, & educatione liberorum: siquidem in aliis rebus melius viri à viris, quàm à fœminis adiuuantur. ITEM verba illa, Genes. 2. *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ.* dicta quidem sunt ab Adamo, sed sine dubio diuino spiritu illa ei verba dictante: nam Christus Matth. 19. tribuit hæc ipsa verba Deo. Itaq; Adam nomine Dei, seu potiùs Deus per os Adami illa pronunciauit; ex quibus apertissimè Matrimonium approbatur.

Rursus, Matth. 19. CHRISTVS; *Quod Deus,* inquit, *coniunxit, homo non separet.* Nec alia de causa, Ioan. 2. nuptiis interesse Dei Filius, easq; insigni miraculo ornare voluit, nisi vt indicaret, quod in eum locũ S. Augustinus notauit, se fecisse nuptias. APOSTOLVS quoque, 1. Corint. 7. *Qui Matrimonio iungit virginem suam, bene facit.* & ibidem: *Si nupserit virgo, non peccauit.* & 1. Timoth. 4. notat hæreticos futuros, qui prohiberẽt nubere. & cap. 5. *Volo ego iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, &c.* & Hebræ. 13. *Honorabile connubium, &c.* DENIQVE plenæ sunt Scripturæ non solùm testimoniis, sed etiam exemplis sanctissimorum virorũ, qui nuptiis implicati Domino placuerunt.

ACCEDVNT Concilia vetera, vt Gangrense, cap. 1. & Bracarense I. can. 11. quibus prædicta hæresis condemnatur.

POSTERIORE modo Matrimonium à Deo esse institutum, nimirum, vt signum rei sacræ, nonnulli laboriosè probare nituntur ex obscuris quibusdam Scripturæ locis, vt ex illo Matth. 19. *Quos Deus coniunxit, homo non separet.* sed non est opus in hac re laborare. Nam si probemus, Matrimonium esse signum rei sacræ, cui sit annexa certa promissio gratiæ, sequetur inde necessariò, à Deo esse institutum, etiamsi locum Scripturæ non habeamus, vbi expressa mentio fiat huius institutionis: neque enim potest vllus homo, vel Angelus, eiusmodi signum instituere. Id quod ingenuè confitentur aduersarij, Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ, artic. 13. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. 2. & Kemnitius in 2. parte Examinis pag. 13. Et hac via nos alibi demonstrauimus, Sacramenta Confirmationis, Ordinationis, & Vnctionis infirmorum à Deo instituta fuisse.

Quod igitur ad SECVNDVM attinet, Matrimonium signum esse rei sacræ, & proinde non ciuilem contractũ solùm, sed etiam mysterium quoddam, & Sacramentum, probamus ex cap. 5. epist. ad Ephesios: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Vbi sunt tria breuiter OBSERVANDA.

PRIMO ineptè Lutherum, & Caluinum loco citato, & Bezam in annot. ad hunc locum, scripsisse, Catholicos deceptos ex versione vulgati interpretis, qui reddidit hoc loco, *Sacramentum,* cùm reddere debuisset, *Mysterium.* nam idem est Græcè Mysterium, & Sacramentum Latinè; neque potuit Apostolus, qui Græcè scripsit, Sacramentum nominare, nisi Græco vocabulo.

Quod autem Catholici non ex sola voce, *Sacramentum,* hoc loco posita, Matrimonium Sacramentum propriè dictum esse collegerint, manifestissimè patet ex eo, quod in multis aliis locis Testamenti veteris, & noui, habetur vox, *Sacramentum,* vt Tobiæ 12. Dani. 2. Coloss. 1. 1. Tim. 3. Apocal. 1. & 17. & in hac ipsa epist. ad Ephes. cap. 1. & 3. & tamen ex nullo horum locorum nouum aliquod Sacramentum propriè dictum fabricati sumus. Et quidem hæc loca citant etiam aduersarij, vt doceant non debuisse Catholicos ex illa vna voce nouum dogma de Sacramẽtis constituere: sed planè pro nobis citant. Nam, vt dixi, vel hinc manifestissimè colligi potest, Catholicos non illa sola voce niti, cùm in tot aliis locis nullum Sacramentum propriè dictum inuenerint. Itaq; ex hac voce sola non probamus, Matrimonium integram habere Sacramenti rationem: sed probamus tamen id, quod hoc loco probandum suscepimus, Matrimonium esse signum, seu symbolum aliquod sacrum, non autem contractum merè ciuilem, & naturalem.

SECVNDO considerandum est, cui rei accommodetur ab Apostolo illud: *Sacramẽtum magnum;* vtrum videlicet coniunctioni Christi, & Ecclesiæ; an coniugio humano viri, & fœminæ.

A

Lutherus, & Caluinus loco citato, & Erasmus, ac Beza in annot. ad hunc locum, contendunt ab Apostolo, magnum Sacramentum, siue arcanum, vocari coniunctionem Christi cum Ecclesia. Atque inde colligunt, Matrimonium hoc loco ne appellari quidem signum, siue symbolum: non enim Sacramentum hoc loco accipi volunt pro signo rei sacræ, sed pro ipsa re sacra, & arcana. Argumẽtum autem ipsorum non est aliud, nisi quia B. Paulus ait: *Ego autem dico, in Christo, & in Ecclesia.* Et quia: *Nullum est mysterium,* vt ait Erasmus, *si viro vxor iungatur; id enim quotidie fieri videmus.* SED falluntur apertissimè; nam INPRIMIS habent contra se omnes veteres huius loci interpretes.

B

Commentarius, qui AMBROSIO tribuitur, sic habet: *Mysterij Sacramentum grande in vnitate viri, ac fœminæ, esse significat.*

HIERONYMVS in commentario huius loci, loquens de coniugio Adami, & Euæ: *Idipsum,* inquit, *per allegoriam in Christo interpretatur, & in Ecclesia; vt Adam Christum, & Eua præfiguraret Ecclesiam.* & paulò infrà adducit Gregorium NAZIANZENVM ita enarrantem verba Pauli: *Scio quia locus iste ineffabilibus plenus sit Sacramentis, & diuinum cor quærat interpretis; ego autem pro pusillitate sensus mei, in Christo interim illud, & in Ecclesia intelligendum puto.* Hæc ille, qui per locum plenum Sacramentis, intelligit verba Genesis, vbi describitur coniugium. Proinde magnum mysterium, de quo Paulus loquitur, in ipso coniugio ponit, quatenus Christi, & Ecclesiæ coniunctionem repræsentat.

C

CHRYSOSTOMVS homil. 20. in epistola ad Ephesios, hunc locum exponens: *Et benè dixit,* inquit, *Magnum est hoc mysterium; ac si dixisset, Veruntamen allegoria ista dilectionem coniugalem non euertit.* Et mox: *Reuera,* inquit, *mysterium est, & magnum mysterium, relicto eo qui genuit, eo qui aluit, etiam ea quæ peperit, quæ miserè, & cum labore parturiuit, adhærere virum illi, quæ antea, neq; visa sit; atque hanc omnibus præferre. Verè mysterium est. Et parentes etiam cùm ista fiunt, non offenduntur, &c.* Vides quàm apertè S. Ioannes Chrysostomus magnum mysterium in coniugio agnoscat, vbi nullum mysterium Erasmus videre potuit. In eandem sententiam loquuntur Theophylactus, Oecumenius, & ceteri.

D

Deniq; S. AVGVSTINVS eodem modo hunc locum exponit, li. 1. de nuptiis, & concupiscentia, & cap. 10. *Sacramentum,* inquit, *nuptiarum commendatur fidelibus coniugatis: vnde dicit Apostolus; Viri diligite vxores vestras, &c.*

DEINDE ex ipso textu, aduersarij refelli possunt. Nam cùm Apostolus ait: *Sacramentum hoc magnum est,* illud pronomen, *Hoc,* referri debet necessariò ad id, quod proximè præcessit: est enim demonstratiuum eius rei, de qua agitur. At proximè illud præcessit: *Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ; & erunt duo in carne vna.* Sententia igitur Pauli hęc esse debet, Sacramentum hoc, nimirum quod relinquat homo pa-

trem, & matrem, & adhæreat vxori, & ſint duo in carne vna; magnum eſt, quia Chriſti, & Eccleſiæ coniugium repræſentat.

Præterea idem colligitur ex argumento totius illius capitis. Apoſtolus enim hortatur coniuges ad mutuam beneuolentiam, & inter alia argumenta hoc, vt potiſsimum, adducit, quod ipſorum coniugium non ſit res leuis, & contemnenda, ſed myſterium magnum includat, quod ad Chriſtum, & Eccleſiam referatur. Quod ſi iuxta aduerſarios, totum myſterium in Chriſto, & Eccleſia conſtituatur, ad Matrimonium autẽ nihil pertineat; tota Pauli argumentatio concidit, nec facilè apparebit, quorſum pertineat illa cõmemoratio coniunctionis Chriſti, & Eccleſiæ, in extremo illo capite poſita.

Adde Vltimo, quod Paulus Græcè non dixit, ἐν χριςῷ, καὶ ἐκκλησίᾳ, ſed εἰς χριςὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, id eſt, in Chriſtum, & Eccleſiam. Quibus verbis apertè indicat, Chriſtum, & Eccleſiam eſſe terminum, vt ſic loquamur, illius myſterij, ſeu myſtici ſigni; & proinde myſterium eſſe in coniugio, ſed terminari, ac referri myſterij huius ſignificationem ad Chriſtum, & Eccleſiam.

Neq; argumenta aduerſariorum aliquid probant. Illud enim: *Ego autem dico*, ſignificat, vt Hieronymus, Nazianzenus, & alij exponunt; Ego interpretor hoc myſterium coniugij de Chriſto, & Eccleſia.

Ad id verò, quod Eraſmus obiiciebat, nullum eſſe myſterium, quod vxori vir coniungatur. Reſpõdeo, nullum quidem eſſe myſterium, quod vxori vir quomodocunque iungatur, cùm id etiam in meretricibus, & in ipſis etiam beſtiis cernamus; ſed quod vnus vni indiſſolubili vinculo ita iungatur, vt quouis occurrente incommodo, & etiam amiſſa ſpe prolis ſeiungi nequeant, ſine magno myſterio eſſe non poteſt.

Sed obiicit Kemnitius duo loca Avgvstini contra noſtram expoſitionem. Vnvs eſt tract. 9. in Ioan. vbi negat Auguſtinus, Sacramentum, de quo Apoſtolus loquitur, eſſe in coniugio viri, & fœminæ, & tantùm eſſe docet in Chriſto, & Eccleſia: *Erunt*, inquit, *duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt.* Et ne quis iſtam magnitudinem Sacramenti in ſingulis quibuſque hominibus vxorem habentibus intelligeret: *Ego autem*, inquit, *dico in Chriſto, & in Eccleſia.*

Alter locus eſt, id eſt, de nuptiis, & concup. cap. 21. vbi dicit: *Quod in Chriſto, & in Eccleſia eſt magnum Sacramentum, hoc eſt in ſingulis quibusq; viris atq; vxoribus minimum, ſed tamen coniunctionis inſeparabile Sacramentum.*

Respondeo, S. Auguſtinus dupliciter accipit nomen Sacramenti, cùm de Matrimonio agitur. Vno modo pro ſacro, & indiſſolubili vinculo, quod tamen aliquando non tam Sacramentum, quàm rem Sacramenti vocat, vt lib. 1. de nuptiis, & concup. cap. 10. Alio modo Sa-
A cramentum accipit, pro ſigno ſacræ coniunctionis. Priore modo dicit Sacramentum magnum eſſe in Chriſto, & in Eccleſia, minimum autem in hominibus coniugatis: quia nimirum ſinguli quique fideles coniugati, minimi ſunt reſpectu Chriſti, & Eccleſiæ; tametſi vinculum tam inter Chriſtum, & Eccleſiam, quàm inter homines coniugatos, non ſit minimum, ſed maximum, quia omnino inſolubile: Poſteriore modo accepit Auguſtinus Sacramentum lib. de bono coniugali, cap. 18. vbi dicit, Sacramentum ſingularium nuptiarum, ſignificare ſubiectionem vnius Eccleſiæ ad vnum Deum: & etiam lib. 1. de nuptiis, & concup. cap. 10. vbi apertiſsimè dicit, Sa-
B cramentum nuptiarum commendari fidelibus coniugatis ab Apoſtolo, ad Epheſios.

Tertio explicandum eſt, vtrum hoc magnum myſterium conſtituatur ab Apoſtolo in coniugio Adami, & Euæ, an verò in aliis coniugiis. Hieronymus quidem videtur hunc locum intellexiſſe de coniugio Adami, & Euæ.

Et quanquam negari non poteſt, Adamum & Euam figuram geſsiſſe Chriſti & Eccleſiæ, in eo quod Eua de latere dormientis Adami formata eſt: tamen hoc loco Apoſtolus magnum Sacramentum non ad coniugium Adami, & Euæ, ſed ad nuptias fidelium ſine dubio refert. Nam imprimis, verba quæ ipſe allegat ex Geneſi: *Relinquet homo patrem, & matrem, &c.* de omni coniu-
C gio intelliguntur. non enim ait: Ego relinquam; ſed indefinitè: *Relinquet homo.* Immò coniugio primorum parentum iſta verba accommodari non poſſunt: non enim reliquit Adam patrem, & matrem, vt vxori adhæreret ſuæ, cùm parentes nullos habuerit, ipſe primus omniũ parens. Et prætérea de futuris coniugiis loquitur, cùm dicat: *Relinquet*; non igitur de ſuo loquitur, quod iam nouerat factum.

Deinde Chriſtus Matth. 19. ex hoc eodem loco Geneſeos concludit, Matrimonium non poſſe diſſolui: *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Et certè non voluit Chriſtus id docere, Matrimonium Adami, & Euæ non eſſe ſoluendum, quod antè multis annorum millibus per mor-
D tem diſſolutum fuerat; ſed coniugia indefinitè, & in genere, de quibus à Iudæis interrogatus fuerat, non debere diſſolui.

Ad hæc Apoſtolus in hoc cap. 5. ad Epheſ. cùm adferat in argumentum verba illa Geneſeos, ad probãdam generalem propoſitionem, debere viros diligere vxores ſuas: de omni coniugio ea verba interpretari voluiſſe cenſendus eſt. Quamuis autem ea verba de omni coniugio intelligi poſsint, tamen Apoſtolus non ponit in eo Sacramentum, niſi vt ad coniugium Chriſtianorum refertur. Non enim ait, Sacramentum hoc magnum fuit, ſed: *Eſt, in Chriſto, & in Eccleſia.*

Quare S. Auguſtinus in lib. de bono coniugali, paſsim affirmat, Matrimonium non eſſe Sacramentum, niſi in Eccleſia: & S. Thomas in 4. diſt. 26.

dist. 26. quæst. 2. art. 2. dicit, in solo Testamento nouo, Matrimonium repræsentare coniunctionem Christi, & Ecclesię. Quod idē docent Ruardus in explicatione art. 18. & alij.

Restat nunc vt TERTIVM, quod ad rationem Sacramenti requiritur, gratię videlicet promissionem, in coniugio, ex diuinis literis ostendamus.

AC PRIMVM id colligitur ex hoc ipso cap. 5. ad Ephes. Nam hoc loco non solùm docemur, Matrimonium esse signum coniunctionis Christi, & Ecclesiæ per naturæ conformitatem, sed etiam per spiritualem charitatem, qua Christus Ecclesiam diligit, & sanctè gubernat, & ipsa Ecclesia Christo adhæret per fidem, spem, & charitatem, eique per obedientiam subiicitur. Id autem verum esse dubitari non potest; tum, quia Christus per naturæ conformitatem non soli Ecclesiæ iungitur, sed toti humano generi: soli Ecclesiæ iungitur, vt sponsus sponsæ, spirituali dilectione; & ideo necesse est vt coniugiū hanc etiam spiritualem vnionem significet, quæ est inter Christum, & Ecclesiam. Tum etiam, quia B. Paulus hanc vnionem spiritualem maximè vrget, cùm ait: *Ecclesia subiecta est Christo*, &, *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret, etc.* Non potest autem coniugium id significare, nisi inter virum, & vxorem præter ciuilem contractum, sit etiam vnio spiritualis animorum; & ideo ibidem Apostolus non semel monet, vt viri vxores diligant, vt Christus Ecclesiam dilexit, & vxores viris obediant, vt Ecclesia obedit Christo. Quod si Deus virum, & fœminam coniungit ad hunc finem, vt spirituali sua vnione, vnionem spiritualem Christi, & Ecclesiæ significent, sine dubio gratiam illis largitur, sine qua spiritualem illam vnionem non haberent.

ET confirmatur hoc ex aliis Scripturæ locis, 1. Tim. 2. *Saluabitur*, inquit, *per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate*. vbi NOTANDVM est illud: *Per filiorum generationem*, positum esse pro, in filiorum generatione. Non enim significare vult Apostolus, filiorum generationem esse caussam salutis; sed mulierem in statu Matrimonij, siue in statu generandi filios saluam fore, si permanserit in fide, dilectione, & sanctificatione.

Et hinc tolluntur illæ quæstiones, quas quidam proponunt; Quomodo saluari poterunt virgines, aut steriles, si mulier saluatur per filiorum generationem? frequentissima enim est in Scripturis illa phrasis, Per aliquid, pro in aliquo: vt Actor. 15. *Per omne Sabbathum legitur Moses*. Act. 26. *Per omnes Synagogas eram puniens illos*. Rom. 4. *Vt sit pater omnium credentium per præputium*; non enim præputium erat caussa, cur Abraham esset pater omnium, sed in præputio existens, pater factus est omnium per fidem.

SECVNDO notandum est illud: *Si permanserit*, in Græcis codicibus, & aliquot etiam Latinis, esse in numero multitudinis: *Si permanserint*, & ideo nonnullos Patres retulisse verbum illud ad filios, non ad matres, vt sensus sit; Saluabitur mulier per filiorum generationem, si filij permanserint in fide, &c. CETERVM multò probabilius est, vt referatur verbum ad matres; quod quidem rectè fieri potest, siue legamus: *Si permanserit*, vt legit Augustinus in Psal. 83. & ex Augustino, Beda in hunc locum Apostoli; siue legamus: *Permanserint*, vt habet maior pars codicum. Nam, vt acutè viderunt, & notarunt Sedulius, & Primasius in hunc locum, Apostolus, sæpe transit de numero ad numerum, vt in hoc ipso capite: *Similiter, & mulieres in habitu ornato, &c.* & mox: *Mulier in silentio discat*. Et Galat. 6. *Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite; considerans teipsum, ne & tu tenteris*.

Ita igitur hoc loco sensus erit: *Saluabitur per filiorum generationem, si permanserint*; id est, si vnaquęque illarum permanserit, *in fide, &c.* Vel, vt non malè CAIETANVS exponit: *Si permanserint ipsa, & vir eius*. Nam quod ad filios referatur, durissimum est: quis enim credat Paulum velle salutem matris pendere à filiorum perseuerantia? DEINDE educare filios, & instituere, magis ad patrem, quàm ad matrem pertinet: & tamen Apostolus hoc loco aliquid mulieribus proprium significare voluit, quo eas consolaretur, cùm eis loqui in Ecclesia prohibuisset. ADDE quod Caluinus, & Beza in annotationibus ad hunc locum, admittunt, illud: *Si permanserit*, ad matrem, non ad filios pertinere.

Hac ergo explicatione, vt fundamento, posita, videamus, quid Apostolus à coniugatis fœminis requirat: *Si permanserit*, inquit, *in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate*. vbi quatuor bona enumerat Matrimonij Christiani, contra quatuor mala, quæ sine gratia Dei in Matrimonio euitari non possunt. PRIMVM est malum, non seruare coniugi fidēm. SECVNDVM, odium & rixæ, quæ subinde inter coniuges oriuntur. TERTIVM, immunditia quædam & turpitudo ex rebellione membrorum. QVARTVM, intemperantia. His Paulus opponit fidem, dilectionem, sanctificationem, & sobrietatem; in quibus permanendum esse dicit, tanquam videlicet in ipsa Matrimonij celebratione acceptis.

Atque hinc 1. Cor. 7. vocat donum Dei Matrimonium Apostolus, vt ipsam virginitatem: *Vnusquisque*, inquit, *donum suum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius autem sic*. Et 1. Thessal. 4. hortatur coniuges vt abstineant se à fornicatione, & vas suum possideant in sanctificatione; quam nimirum per Matrimonium antè acceperunt.

CAPVT

CAPVT TERTIVM.

Matrimonium Sacramentum esse, probatur ex Patribus.

ACCEDANT nunc veterum Patrum testimonia, quæ mendacij manifesti arguant aduersarios. Caluinus enim lib.4.Instit.cap.19.§.34. scribit, neminem ante Gregorium vidisse Matrimonium pro Sacramento datum. Beza in annotat.ad cap.5.ad Ephes.dicit nusquam Matrimonium appellari Sacramẽtum à Hieronymo, aut Augustino. Kemnitius in 2.par.Examinis, pag. 1225. affirmat ante Augustini ætatem, ostendi non posse, Matrimonio attributam vel ipsam generalem Sacramenti appellationem. SED hæc vel impudentissima mendacia sunt, vel insignis imperitiæ confessio est.

S.LEO I. S.Gregorium annis centum,& quinquaginta præcessit,& tamen in epist.92.ad Rusticum Narbonensem Episcopum, cap.4.vocat Matrimonium Sacramentum,& mysterium: *Vnde*, inquit, *cùm societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, vt præter sexuum coniunctionem, haberet in se Christi & Ecclesiæ Sacramentum, dubium non est, eam mulierem non pertinere ad Matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium.*

S.Ioannes CHRYSOSTOMVS, qui Augustinum ætate præcessit,hom.20.in epist.ad Ephes. vt suprà citauimus, Mysterium magnum esse affirmat, in coniugio insolubili viri, & fœminæ. Neque oportet à Chrysostomo vocabulum Sacramenti exigere, cùm Sacramenti vox Latina sit,& ille Græcè scripserit.

AMBROSIVS,qui & Augustino,& Hieronymo antiquior est, præter locum suprà notatum ex comment. in cap.5. ad Ephes.lib.1. de Abraham,cap.7. loquens de eo, qui alterius nuptam ducere cupit in vxorem: *Qui sic egerit*, inquit, *peccat in Deum, cuius legem violat, gratiam soluit: & ideo quia in Deum peccat, Sacramenti cœlestis amittit consortium.* vbi docet, non posse Sacramentum cœleste inueniri, vbi contra Dei legem coniugium celebratur.

SIRICIVS Papa Ambrosij æqualis in epist.1. cap.4. non appellat quidem Matrimonium Sacramentum; sed quod est maioris momenti, scribit sacrilegium committi, cùm alter coniugum, viuente coniuge, ad aliud coniugium transit. At si Matrimonium contractus tantùm ciuilis esset, non etiam Sacramentum religionis, quo pacto, quæso, sacrilegium in eius violatione committeretur?

Sic etiam Innocentius I. in epist.9. quæ est ad Probum, Matrimonium diuina gratia fundari asserit, dum celebratur. Cyrillus lib.2.in Ioan. cap.22.dicit, Christum sanctificasse coniugium, & gratiam nuptiis præparasse, vt aditus hominum in hanc vitam benediceretur.

A Sed veniamus ad AVGVSTINVM, ac ostendamus ab Augustino,& nomen Sacramenti Matrimonio attributum, contra mendacium Caluini, & Bezæ; & Sacramenti rationem, contra Kemnitij temeritatem.

Nomen igitur Sacramenti tribuit Augustinus Matrimonio, in his omnibus locis. In lib.9. de Genes.ad literam,cap.7.lib.de fide,& operibus,cap.7.lib.de bono coniugali,cap.7.8.15.17. 18.24.& 25.lib.de sancta Virginitate,cap.12.lib. 5.contra Iulianum, cap.9. lib.2.de peccato originali,cap.34. li.1. de nuptiis,& concupiscentia, cap.10.17. & 21.

Quod autem ratio etiam Sacramenti tribuatur Matrimonio in his locis, probatur his argumentis. PRIMO, quia absolutè,& ordinariè Augustinus hac voce in disputatione de Matrimonio vtitur; nam quæ sunt Sacramẽta impropriè, & largo quodam modo, non solent nisi raro, & cum addito Sacramenta nominari. Exemplum esse potest in eo pane sanctificato, qui dabatur Catechumenis loco Eucharistiæ; nam eum panem vocat Augustinus Sacramentum lib.2. de peccatorum merit. & remiss. cap.26. Sed id semel tantùm fecit, & in eodem loco admonuit, eum panem non esse corpus Christi, & Catechumenis non sufficere ad salutem.

SECVNDO, quia in plerisq; horum locorum, AVGVSTINVS dicit Matrimonium non esse Sacramentum, nisi in Ecclesia; & per hoc distinguit Matrimonium Christianorum à Matrimoniis Gentilium. Lib.de bono coniugali, cap.18. *In nostrarum quippe nuptiis, plus valet sanctitas Sacramenti, quàm fœcunditas vteri.* Et cap.24. *Bonum*, inquit, *nuptiarum, per omnes Gentes, atque omnes homines in caussa generandi est, & in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti.* Et lib.de fide,& operibus,cap.7. *In ciuitate*, inquit, *Domini, in monte sancto eius, hoc est, in Ecclesia, nuptiarum non solùm vinculum, sed etiam Sacramentum commendatur.* At Matrimonia Gentilium sunt vera, legitima,& largo modo Sacramenta. Nam & Innocentius cap. Gaudemus, de diuort. vocat Sacramentum, Matrimonium infidelium, & ipse etiam Kemnitius pag.1217.in fine, approbat sententiam Brentij, qui Matrimonium largo modo Sacramentum appellari posse existimat, quia est sanctum vitæ genus à Deo institutum, & commendatum. Ergo Augustinus, cùm distinguit Matrimonia fidelium à Matrimoniis infidelium, quòd illa Sacramenta sint, hæc non sint; de Sacramento propriè dicto agit, non de Sacramento largo modo sumpto.

Atque hinc etiam colliges, quàm procul absit ab Augustini sententia Ioannes Caluinus, qui Matrimonium cum agricultura,& sutoria arte, atque tonstrina comparauit, quia nihil sit aliud, nisi genus vitæ bonum,& à Deo institutum. Hac enim ratione nihil interesset inter Matrimonia fidelium, & infidelium.

TERTIO,

Tertio probatur, quia Augustinus non obiter dicit, Matrimonium Sacramentum esse: sed id assumit tanquam certum, ad probandum dogma Ecclesiasticum, quod videlicet Matrimonij vinculum sit prorsus insolubile, vt patet ex toto libro de bono coniugali. At certè hoc argumentum Augustini nihil valeret, si loqueretur de Sacramento largo modo accepto: de quo argumento in sequenti capite, plura dicemus.

Qvarto probatur, quia S. Augustinus eodem modo loquitur de Matrimonio, & de Baptismo, cùm de Sacramenti ratione disputat. Nam lib. 1. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 10. cùm dixisset, Sacramentum Matrimonij manere etiam in eis, qui re ipsa à se mutuò separantur, & alia coniugia ineunt. (Adhuc enim primum vinculum viget, & ideo vterque mœchatur; quia non est illius coniunx, cui adhæret, sed illius, quem deserit) subiungit, idem accidere in Sacramento Baptismi, quod nunquam amitti potest, etiamsi quis amissa fide à Christo deficiat. Hæc certè comparatio manifestè declarat, Matrimonium Augustino verissimum Sacramentum fuisse.

Sed obiicit Kemnitius pag. 1225. vnum locum Augustini, & lib. de bono coniugali, cap. 18. vbi Augustinus scribit, nuptias Patriarcharum cum multis fœminis, Sacramentum fuisse coniunctionis Christi cum multitudine nationum totius mundi, quæ conuertuntur ad fidem: nuptias autem Christianorũ cum vna tantùm vxore, Sacramentum esse vnitatis Ecclesiæ Christo subiectæ. Ex quo loco colligi videtur, Matrimonium apud Augustinum non fuisse Sacramentum, nisi largo modo, prout videlicet aliquid mysticè significat in Christo, & in Ecclesia.

Respondeo, non accipit Augustinus nomen Sacramenti eodem modo vbique: id quod vel ex ipso Kemnitio probare possumus. Nam pagina superiore, quę est in 1224. docet Kemnitius, nuptias Christianorum apud Augustinum esse Sacramentum, quia significant coniunctionem Christi cum Ecclesia, & quia Sacramentum sunt, non pati vllo modo polygamiam plurium vxorum simul. Ergo cùm Augustinus dicit, polygamiam Patriarcharum fuisse Sacramentum, non accipit Sacramentum eodem modo, quo accipiebat, cùm idem nomen tribueret nuptiis Christianorum, quæ polygamiam non admittunt ex eo, quòd Sacramentum sunt.

Adde, quod polygamiam Patriarcharum, Sacramentum Christi & Ecclesię fuisse, non nisi impropriè, & materialiter dici potest: non enim multæ nationes ad Christum conuersæ, sunt multæ Ecclesiæ, aut multæ sponsæ, nisi materialiter, & impropriè; formaliter enim ac propriè, vna tantùm est Ecclesia, vna sponsa, vnum corpus. Quare Augustinus largo modo Sacramentum accepit, cùm illud scripsit de Patrum veterum polygamia: longè autem aliter eum accepisse, cùm de Matrimonio Christianorum ageret, ex argumentis suprà allatis facilè perspici potest.

CAPVT QVARTVM.

Probatur ratione, Matrimonium esse Sacramentum propriè dictum.

Venio nunc ad rationes. Prima ratio ducitur ab insolubilitate Matrimonij, & Monogamia, quæ est ratio, qua passim vtitur S. Augustinus. Matrimoniũ Christianorum est vnius tantùm cum vna, & omnino insolubile; igitur est Sacramentum conferens gratiam, ac propriè dictum. Antecedens patet ex illo Marci 10. *Qui dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam.* & præterea ex aliis multis testimoniis, quæ infrà suo loco adferentur. Consequentia probatur, nam ex eo, quod est vnum, & insolubile, colliguntur duo. Primo esse signum sacrum. Secvndo conferre gratiam: quæ duo Sacramentum propriè dictum efficiunt.

Primvm apertè colligitur. Nam illa omnimoda insolubilitas in vnis nuptiis, non potest referri in caussam primariam, & certissimam, nisi in signum coniunctionis Christi cum Ecclesia, in quam caussam perpetuò Augustinus eam insolubilitatem refert, in lib. de bono coniugali: Nam si consideres Matrimonium, vt officium naturæ ad propagandam sobolem, ægrè potest reddi ratio, cur ob sterilitatem coniugis non liceat eam dimittere, aut aliam ducere. Si consideres, vt est in remedium contra fornicationem institutum, cur non poterit vxor perpetuo morbo laborans, dimitti? aut cur non poterit alia duci? Quare habet quidem Matrimonium ex iure naturæ quandam insolubilitatem, vt S. Thomas docet, in 4. dist. 33. quæst. 2. art. 1. non tamen tantam, quin aliquando ratio dictet, expedire vt soluatur accedente præsertim dispensatione diuina. Cur igitur Matrimonium sit omnino insolubile, illa est potissima caussa, quia significat diuina institutione insolubilem coniunctionem Christi, & Ecclesiæ.

Et hinc est, quòd sapientes huius mundi licet à diuortio abhorrerent, tamen quia potissimam caussam ignorabãt firmitatis vinculi coniugalis; certis de caussis coniuges dimittebant, vel commutabant, vel plures ducebant, vt de Catone refert Augustinus lib. de bono coniugali, cap. 18. & de fide, & operibus, cap. 7. Quod idem de alio quodam refert Gellius lib. 4. cap. 3. qui vxorem, quam vnicè diligebat, tamen ob sterilitatem dimittendam putauit. Idem refert Hieronymus lib. 1. in Iouinianum de Cicerone. Socratem constat duas simul habuisse vxores.

Alia

Alia id genus exempla non pauca possent referri.

DENIQVE ex Apostolo 1. Cor. 7. constat Matrimonium legitimum, & consummatum, ante Baptismum contractum, posse dissolui; non autem posse si post Baptismum contrahatur. Cuius certè nulla caussa reddi potest, nisi quia hoc Sacramentum signum est indissolubilis coniunctionis Christi, & Ecclesiæ. illud non erat; nam remoto Sacramento, paria sunt coniugia fidelium, & infidelium. Habemus igitur PRIMVM, quod ex insolubili illo vinculo colligi posse diximus.

SECVNDVM autem inde colligimus, quod ad insolubile vinculum tolerandum cum vna, gratia Dei necessaria est, & Deus in necessariis nunquam deest. Nam profectò res difficillima est, ita vni mulieri alligari, vt nulla de caussa, nec per vllam dispensationem posit vinculum solui, nec alia vxor superinduci, viuēte prima. Quis autem credat, Deum rem tam difficilem instituisse, & non simul gratiæ auxilium ad eam superandam difficultatem contulisse?

ADDE quod lex noua, quæ iugum suaue, & onus leue dicitur, comparata cum veteri, esset in hac parte longè durior veteri, nisi gratiam coniunctam Matrimonium haberet: siquidem Hebræis licebat, multas simul vxores habere, & impunè etiam coniuges per libellum repudij dimittere.

SECVNDA ratio sumitur à fine Matrimonij, qui est duplex, propagatio sobolis, & remedium contra peccatum fornicationis: nam vterque finis requirit in Matrimonio gratiam Dei.

Ac de PRIMO quidem fine, Sciendum est, non pertinere ad Matrimonium solùm procreare liberos, sed etiam educare, & instituere: in hoc enim differt coniugium hominum à coniūctionibus belluarum, quæ propriè Matrimonia non dicuntur, cùm solùm procreare, & alere, non autem instituere proles, ad bestias pertineat. Sed præter officium instituendi liberos, iuxta regulas rationis, quod est commune omnibus gentibus, ad Christianos coniuges pertinet, filios instituere in fide, & religione, & dare omnem operam, vt Ecclesiæ Catholicę vera, & viua membra efficiantur. Et hoc patet, tum quia ad hoc coniunguntur Ecclesiæ filij, vt Ecclesiam ipsam augeant, & conseruent; tum etiam, quia hoc requirit similitudo inter Christum, & Ecclesiam ex vna parte, & viri ac fœminæ coniunctio ex altera. Christus enim, & Ecclesia semper filios spirituales per Baptismum gignunt, per Eucharistiam nutriunt, per Confirmationem roborant, &c. Itaq; obligantur coniuges Christiani ex ipso coniugio, ad officia diuina: nunquam autem committuntur à Deo officia, quæ naturam superant, nisi etiam simul gratia detur, per quam illa officia exerceantur, vt oportet.

A Quod verò attinet ad ALTERVM finem, rectè dicunt Theologi, solum coniugium sine gratia Dei non esse sufficiens remedium contra fornicationem, tum quia concupiscentia ex actu coniugali accēditur potius, quàm extinguitur, tum quia sæpissimè accidit, vt ob morbum, vel absentiam coniugis, cogantur ad longum tempus se continere: quod quidem difficilius coniugatis esse solet, quàm in perpetuo cœlibatu virginibus viuere. pertinuit igitur ad auctorem diuinæ legis, vt remedium perfectum, & omni ex parte sufficiens Ecclesiæ filiis prouideret.

TERTIA sumitur à ritu, & cæremoniis. Nam iam inde ab exordio Ecclesię, Matrimonium in-
B ter res sacras habitum esse constat, & inter sacrorum solennia per Sacerdotum ministerium celebrari solitum. At certè si esset contractus humanus tantùm, quales sunt contractus venditionum, & locationum humanarum, vel politicum vitę genus, qualia sunt, vt Caluinus loquitur, agricultura, tonstrina, ars sutoria, & cementaria: nunquam sancti Patres cum rebus sanctissimis Matrimonium coniunxissent.

TERTVLLIANVS in 2. libro ad vxorem; vt ostendat, quantum intersit inter coniugium, quod in Ecclesia, & coniugium, quod apud Ethnicos celebratur: *Vnde sufficiam, inquit, ad felicitatem eius Matrimonij enarrandam, quod Ecclesia conciliat, & confirmat Oblatio, & obsignatum Angeli renunciant,*
C *pater ratò habet?* AMBROSIVS epist. 70. ad Vigilium: *Nam,* inquit, *cùm coniugium velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest coniugium dici, vbi non est fidei concordia?* Plura de hoc ritu infrà suo loco adferemus.

QVARTA ratio ducitur à consensu totius Ecclesiæ Græcæ, & Latinæ, ab annis saltem quingentis. Nam à tempore Magistri sententiarum, omnes Theologi summo consensu docuerunt, septem esse nouæ legis Sacramēta, & in eis semper Matrimonium annumerarunt. Vide Doctores in 4. dist. 26.

Lucius III. qui ante annos CD. sedit in Concilio multorum Patriarcharum, Archiepiscoporum, & aliorum Prælatorum, ac Principum
D Veronę habito, anathema dixit iis, qui de Sacramento Corporis Domini, de Baptismo, de Matrimonio, de Confessione peccatorum, aliisque Ecclesiæ Sacramentis aliter sentirent, quàm Romanæ Ecclesię fides habeat: vbi videmus Matrimonium numerari inter ea Sacramenta, quæ propriè nouæ legis Sacramēta dicuntur, & sunt. Habetur hoc decretum Lucij cap. Ad abolendam, de Hæreticis.

Concilium Florentinum, Græcis & Latinis consentientibus, instructionem Armenis dedit, in qua Matrimonium cum Baptismo, & Eucharistia, aliisque nouæ legis Sacramentis annumerauit.

Ac ne fortè aliquis crederet, Græcos ab ea fide, & confessione postea recessisse, commodè

accidit, vt paucis antè annis, id est, anno Domini M.D.LXXVI. Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus, nomine suo, & reliquorum Græciæ Præsulum, censuram ederet ad confessionem Augustanam Lutheranorũ, in qua Censura cap.7. legimus, Matrimonium diuinum Sacramentum esse, atq; vnum ex illis septem, quæ Christus, & Apostoli Ecclesiæ tradiderunt, vbi etiam allegatur cap.5. ad Ephes.

Ex quo testimonio duo quædam obiter colligi possunt, contra mendacia aduersariorum. PRIMVM, si Græci, qui à Romani Pontificis obedientia longo iam tempore recesserunt, Matrimonium inter Sacramēta numerant; non igitur est hoc dogma proprium Pontificiorum. DEINDE, si Græci, qui Apostolum non nisi Græcè legunt, ex cap.5. ad Ephes. Sacramentum Matrimonij collegerunt; non igitur Latini ex ignorantia Græcæ linguæ, vel ex sola vocula *Sacramentum*, in editione vulgata Latina reperta, Sacramentum Matrimonij fabricati sunt, vt Lutherus, Caluinus, Beza, Kemnitius mentiuntur.

Porrò hic tantus Ecclesiarum consensus, piis ac modestis Christianis sufficere omnino deberet, etiamsi argumentum præterea nullum haberemus. Nam in Scripturarum & Patrum explicatione facilè labi possumus: at quod Ecclesia nunquam deficiat, quodque errare nequeat, tam apertè, tam luculenter, tam disertè ab ipso Christo, & ab eius Apostolo dictum est, vt nihil apertius, nihil clarius, nihil expressius dici possit.

Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Matt.16. *Ecclesia Dei viui est columna, & firmamentum veritatis*, 1.Tim.3.

Scripturarum, inquit AVGVSTINVS lib.1. contra Cresconium, cap.23. *à nobis tenetur veritas, cùm hoc facimus, quod vniuersæ iam placuit Ecclesiæ, quam ipsa Scripturarum commendat auctoritas: vt quoniam sancta Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit huius obscuritate quæstionis, eandē Ecclesiam de illa consulat, quam sine vlla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat.*

CAPVT QVINTVM.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

SED iam aduersariorum argumenta diluamus.

PRIMVM argumentum est Lutheri in lib. de captiu. Babylon. cap. de Matrimonio. & Caluini lib.4. Instit. cap.19. §.34. *Nusquam legitur, aliquid gratiæ Dei accepturum, quisquis vxorem duxerit; quin nec signum diuinitus est institutum in Matrimonio. Accedit præterea, quod etiamsi signum esse possit coniugium humanum, coniunctionis Christi cum Ecclesia, non tamen inde Sacramentum aliquod col-*

A *ligi potest. Nam etiam cœli, qui enarrant gloriam Dei, significant Apostolos, & sol Christũ designat, & stella à stella differens in claritate, signum est Apostolo resurrectionis mortuorum: denique in Euangelio plurima signa regni cœlorum in parabolis Domini inueniuntur; significatur enim regnum cœlorum per semen, per granum sinapis, per fermentum, &c. & tamen nulla colliguntur ex tot signis Sacramenta propriè dicta.*

RESPONDEO PRIMO, falsum Lutherus assumit, vt suprà ex Scripturis, & Patribus demonstraui. SECVNDO non est argumentum solidum ab auctoritate negatiua sacræ Scripturæ, cùm satis iam Catholici probauerint multa esse tradita ab Apostolis, quæ non sunt literis sacris

B mandata.

ADDE, quod Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ art.13. & Kemnitius in 2. parte Examinis pagina 1219. agnouerunt, hoc Lutheri argumentum nihil valere. Et ideo admisit Philippus, habere Matrimonium promissionem aliquam gratiæ; Kemnitius autem & signum externum, & gratiæ promissionem admisit, licet aliunde nolint Matrimonium esse Sacramētum propriè dictum.

Ad illam confirmationem, dico, non ex quolibet signo Sacramentum colligi, sed tantùm ex signo à Deo instituto, & cui sit annexa gratia. Quę omnia inueniūtur in Matrimonio: est enim signum coniunctionis Christi cum Ecclesia, ad hoc planè institutum, vt ostendimus ex insolu-

C bilitate eius; & præterea habet annexam gratiam, vt antea docuimus. At illa signa, quæ Lutherus, & Caluinus proferunt, neque gratiam annexam habent, nec sunt propriè à Deo instituta: non enim Deus creauit cœlos, vt Apostolos significarent, sed ex naturali eorum proprietate ducit Scriptura similitudinem, ad officium Apostolorum explicandum. Et idem de omnibus aliis similibus intelligendum est.

SECVNDVM argumentum Lutheri: *Matrimonium fuit ab initio mundi, & adhuc permanet etiam apud infideles, nec minus verum, & sanctum est apud illos, quàm apud nos: & contra inueniuntur apud fideles impij coniuges, quibusuis Gentibus peiores. At apud infideles Matrimo-*

D *nium non est Sacramentum; Ergo nec apud fideles: vel si est apud eos Sacramentum; Ergo non est Sacramentum nouæ legis proprium.* Idem argumentum faciunt Philippus & Kemnitius loco notato.

RESPONDEO, non desunt Catholici, qui admittant, Matrimonium non esse Sacramentum proprium nouæ legis, sed fuisse in lege veteri etiam apud Iudæos, & à Christo non tam institutum, quàm confirmatum. Ita enim docet Alphonsus à Castro libro 11. contra hæreses, verbo, Nuptiæ, hæresi 3. & Petrus à Soto, lect.2. de Matrimonio, & alij quidam, quorum rationes sunt præcipuè tres. PRIMA, quia Apostolus ad Epheseos 5. de coniugio Adami & Euæ, dicit: *Sacramentum hoc magnum est, &c.* SECVNDA, quia Genes. 1. Deus benedixit coniugio Adami &

Euæ: ex quo videtur gratiam signo adiunxisse. TERTIA, quia Leo epist.92. ad Rusticum, dicit nuptias ab initio sic institutas, vt haberent in se Christi, & Ecclesiæ Sacramentum.

SED profectò non video, quemadmodum id tutò defendi posſit. Nam Concilium Florentinum, numerat Matrimonium inter Sacramenta nouæ legis, & distinguit Sacramenta legis veteris à Sacramentis legis nouæ, quòd illa non conferrent gratiam, ista conferant gratiam. Et Concilium Tridentinum seſs.24. can.1. disertis verbis tradit, Sacramentum Matrimonij à Christo in noua lege institutum: & in ipso decreto, quod canones antecedit, Concilium docet, Matrimonia Christianorum, gratia præstare connubiis veterum.

Quæ etiam sententia fuit veterum Theologorum: nam sanctus Thomas in 4. distinct.26. quæst.2. art.2. & 3. scribit Matrimonium institutum fuisse in officium naturæ, in statu innocentiæ; deinde in statu naturæ corruptæ, fuisse illi additum, vt esset in remedium; & tandem in lege noua, à Christo institutum fuisse in Sacramentum. Sanctus etiam BONAVENTVRA in 4. dist.26. art.2. quæst.2. docet, Matrimonium in lege noua tantùm habere annexam veram gratiam. Ex quo intelligimus, eundem auctorem, cùm supra asseruit, Sacramentum fuisse Matrimonium in statu innocentiæ, non esse loquutum de Sacramento, quale nunc est. SCOTVS præterea, eadem dist.26. quæst. vnica, conclusione 4. apertiſsimis verbis docet, Matrimonium non fuisse Sacramentum ante Christi aduentum, sed nunc demum in lege noua à Christo institutum. Quod idem ex recentioribus docent, RVARDVS in explicatione articuli 18. Louaniensium, & Dominicus à SOTO, in 4. distinctione 26. quæstione.2. artic.2. & alij permulti.

Et DENIQVE accedit manifesta ratio. Nam si Matrimonium Sacramētum fuisset ante Christi aduentum, vel fuisset institutum in statu innocentiæ, vel postea: non in statu innocentiæ, quia tunc nulla fuit neceſsitas gratiæ Sacramentalis, cùm nulla esset concupiscentia, vel difficultas; neque vllo remedio contra peccatum opus esset. In statu autem naturæ corruptæ, non legitur vlla institutio Matrimonij facta, in toto veteri Testamento, sed tantùm restrictio quædam, quoad personas contrahentes, Leuitici 18.

PRÆTEREA in Testamento veteri, permiſsione Dei licita erant polygamia, & repudium; quæ duo pugnāt cum ratione signi, & ideo tunc ne signum quidem erat Matrimonium, neque erat eo tempore gratia tam necessaria in Matrimonio, quàm nostro tempore est: cùm facilè potuerint homines illius temporis, vel multitudine vxorum, vel libello repudij occurrere illis difficultatibus, ob quas nostro tempore gratiam requiri docuimus. Et quamuis eo tempore tenerentur Hebræi instituere filios in fide, & religione Dei: tamen hic finis erat extrinsecus Matrimonio illorum, intrinsecus autem est Matrimonio Christianorum. De qua re vide Ruardum loco notato.

Neque tria illa argumenta conuincunt. Nam ad PRIMVM iam antè respondimus, Apostolum Paulum eo loco nomen Sacramenti non tribuere coniugio primorum parentum, sed nuptiis fidelium. Deinde etiamsi coniugium Adami, & Euæ significasset, coniunctionem Christi & Ecclesiæ, vt reuera per modum figuræ significauit: tamen non potuit dici Sacramentum propriè dictum, qualia sunt nostra Sacramenta quia defuit illi promiſsio gratiæ.

Ad SECVNDVM respondeo, benedictionem illam fuisse corporalem, non spiritualem: inde enim fœcunditas corporibus, non auxilium gratiæ spiritibus attributa est. Quod rectè probat Augustinus li.13. Confeſsionum, cap.24. ex eo, quòd eadem benedictio data legitur piscibus, & auibus.

Ad TERTIVM dico S. Leonem non dixisse, ab initio mundi nuptias habuisse Christi & Ecclesię Sacramentum; sed ab initio suę institutionis: quod rectè intelligi potest de noua institutione per Christum. DEINDE si Leo dixisset, ab initio mundi, id etiam esset verum, quia coniugium primum, quod Adami & Euæ fuit, incarnationem Dominicam repræsentauit: sed non ideo coniugium illud, & multo minus cetera, Sacramenta propriè dicta fuerunt.

His explicatis, ad argumentum RESPONDEO, Matrimonium fuisse ab initio mundi, & nunc etiam esse apud infideles, vt contractum ciuilem, & in officium naturæ; sed nō fuisse, nec esse verum Sacramētum, nisi apud Christianos, vt Augustinus disertis verbis docet, libro de fide, & operibus, capite 7. & de bono coniugali, cap.24. Quare falsum est, quod Lutherus assumit, Matrimonium esse æquè sanctum apud Infideles, & fideles: nam Augustinus locis notatis, apertiſsimè scribit, Matrimoniis infidelium deesse Sacramenti sanctitatem, quæ Matrimoniis fidelium minimè deest.

AD illud, quod addebat Lutherus, coniuges impios, & omnibus Gentilibus peiores inueniri apud fideles; Respondeo, non pollui Sacramenti sanctitatem per malos mores eorum, qui Sacramenta percipiunt, nam alioqui etiam Baptismum, & Eucharistiam Sacramenta esse negaremus: multi enim, qui ista Sacramenta percipiunt, sæpenumero ipsis Ethnicis sunt peiores. ADDE, quod si apud fideles aliqui sunt coniuges impij, multi tamen pij, & sancti sunt: apud Gentes autem omnes sunt impij, nullus sanctus.

TERTIVM argumentum est Caluini, lib.4. cap.19. §.34. *Non satis est, Matrimonium esse à Deo, vt Sacramentum censeri possit; nam etiam agricultura, & ars sutoria est à Deo, nec tamen est Sacramentum: sed requiritur, vt sit cæremonia exterior à Deo posita, ad confirmandam promissionem. Nibil tale esse in Matrimonio, pueri quoque iudicabunt.*

RESPONDEO, de propositione huius argumenti multa disputauimus in 1. libro de Sacramentis in genere, vbi ostendimus, Sacramentum non esse institutum ad confirmandam promissionem, sed ad significandam, & conferendam gratiam. Sed etiamsi propositio esset vera, nihil concluderet argumentum, quia falsa est assumptio. Ipsa enim externa, & visibilis coniunctio viri, & fœminæ, quæ per solennia verba coram Ecclesia fieri solet, cæremonia externa est, atq; à Deo instituta; & ex ea confirmari potest promissio illa diuina, quòd Ecclesiam suam Christus nunquam omnino sit deserturus: id enim per Matrimonium significari, ex Paulo demonstrauimus ad Ephes.5.

NEQVE obstat, quòd coniunctio illa viri & fœminæ, sit res naturalis, & vsitata etiam apud Ethnicos: nam res etiam naturales si ad aliquid significandum referantur, cæremoniæ dici possunt. Manducare panem, & vinum bibere, res naturalis est, & apud omnes homines vsitata: & tamen ipsi etiam Caluinistæ in sua Cœna sancta, quam vocant, cùm panem manducant, & vinum bibunt, cæremoniam externam se exercere non malè arbitrantur, quia manducant, & bibunt, vt Christi mortem repræsentent: & eodem modo tum nos, tum illi, cùm baptizamus, aqua corpus abluimus, quod vsitatum est vulgò apud omnes; & tamen sacram cæremoniam verè exercemus, quia ablutionem illam externam, ad internam ablutionem significandam referimus.

QVARTVM argumentum est eiusdem Caluini ibidem §.36. & Kemnitij in 2. parte Examinis pagina 1207. *Pontificij Matrimonium immunditiem, & pollutionem, & carnales sordes appellant; ergo secum ipsi pugnant, cùm Matrimonium Sacramentum esse volunt: neq; enim Sacramentum immundities, & pollutio, ac sordes dici potest.* Antecedens Caluinus non probat: notat quidem ad marginem loca quædam Magistri sententiarum, & Gratiani, sed in nullo eorum locorum inuenire potui aliquid, quod ad rem faceret. Kemnitius autem probat ex epistola SIRICII Papæ ad Himerium Taraconensem, vbi verba illa: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt*, ad coniugium accommodari videntur; quasi illi in carne sint, & Deo placere non possint, qui nuptiis copulantur. Ibidem etiam Sacerdotibus nuptiæ interdicuntur, ob illa verba Scripturæ, quæ propriè ad Sacerdotes pertinent: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* &; *Mundamini, qui fertis vasa Domini.* Atque hæc est epistola, quam solet citare Caluinus, quando Catholicis

A obiicit, quod Matrimonium vt pollutionem reiiciant, vt videre est lib. 4. Institutionum, cap.12. §.24.

RESPONDEO primùm, argumentum hoc totum mendacio & calumnia niti: nusquam enim Catholici legitimum Matrimonium, pollutionem aut immunditiẽ vocant. Siricius enim antiquissimus, & sapientissimus Pontifex, non coniugia damnat, sed sacrilegia, quæ falsò à Lutheranis coniugia nominantur. Reprehendit enim cap. 6. & 7. Monachos, & Sacerdotes, qui illicitis nuptiis implicari volebant, quibus ex Apostolica doctrina coniugia interdicta esse noscuntur; ac de his dicit: *Qui in carne sunt, Deo placere*

B *non possunt.* Sacerdotes enim in carne esse, id est, carnaliter viuere conuincuntur, cùm ad coniugia sibi interdicta aspirant. Capite autem 5. vbi nomen pollutionis habetur, reprehendit eos, qui post actam pœnitentiam, ad pristinas sordes redeunt. Nemo autem agit pœnitentiam, quod legitimè nupserit, vel vxorem duxerit; quare id sequitur, vt illicitum aliquod Matrimonium reprehenderit.

ADDE, quod si in actu Matrimonij turpitudinem, & immunditiem aliquam esse diceremus ratione concupiscẽtiæ, & rebellionis membrorum, nihil diceremus diuinis literis repugnans. Nam 1.Reg.21. interrogauit Sacerdos à Dauide petente panes propositionis: *Si mundi sunt pueri,*

C *maximè à mulieribus?* & respondit Dauid: *Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri, & nudius tertius.* Ex quo loco rectè probat S. Hieronymus li.1. in Iouinianum, actum carnalem etiam in coniugatis, immunditiem dici posse. Et Apocal.14. *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt.* quo loco coinquinatio vocatur omnis actus, quo perit virginitas: per Matrimonium autem virginitatem perire, negari non potest.

DENIQVE, si nihil turpe in actu coniugij est, cur homines erubescunt, neq; coram aliis eum actum exercere audent? & cur Leuit.18. & 20. perpetuò instrumenta eius actus, turpitudinis

D vocabulo appellantur? Quare propter huiusmodi inquinationem, de qua loquitur Apocalypsis: & immunditiem, de qua Achimelech in libris Regum; & turpitudinem, de qua Moses in Leuitico; rectè dici potest sacerdotibus: *Mundamini qui fertis vasa Domini.*

PRÆTEREA 1. Corinth. 7. Apostolus virginem conferens cum coniugata, dicit: *Virgo cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo, vt sit sancta corpore & spiritu.* Placet igitur virgo Deo aliquo modo, quo non placet coniugata; & sancta est virgo corpore & spiritu, aliquo modo, quo sancta non est coniugata: quamobrem non malè dici posset de coniugatis: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt*; id est, qui carnalibus curis, ob nuptias sunt implicati, cogitant quæ mundi sunt,

quomodo placeant vxori, & ideo Deo placere non possunt eo gradu, quo placere potest virgo. Et ad eundem modum Sacerdoti, ob cœlibatum rectè accommodatur illud: *Sancti estote*, nimirum corpore, & spiritu, quo modo coniugati sancti esse non possunt, licet ipsi etiam suo modo sancti sint.

Qvintvm argumentum est eorundem Caluini, & Kemnitij in locis iisdem: *Si Matrimonium esset Sacramentum, certè non pugnaret cum aliis Sacramentis. At Pontificij docent, non posse ordinis Sacramentum cum Matrimonio simul consistere; igitur vel Matrimonium non est Sacramentum, vel ipsi secum Pontificij pugnant.*

B Respondeo non arceantur Sacerdotes à Matrimonio propter Sacramentum, quod in Matrimonio est, sed propter impedimenta, & seculares curas, quæ necessariò Matrimonium consequuntur. Siquidem qui vxores duxerunt, & ex consensu mutuo continentiam perpetuam profitentur, sacris ordinibus initiari possunt, & tamen simul, & veri coniuges (nec enim per votum continentiæ vinculum soluitur, aut Sacramentum perit) & sacerdotes sunt: quare non pugnant Sacramenta inter se. Esse autem in Matrimonio, quando liberis opera datur, multa, quæ animum à rebus diuinis necessariò auocent, Apostolus docet 1. Corinth. 7. *Qui cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quo modo placeat vxori, & diuisus est.* & ibidem hortatur coniuges, vt saltem ad tempus ex consensu ab actu coniugij se abstineant, vt vacent orationi. Itaq; non propter Sacramenti sanctitatem, sed propter eiusmodi impedimēta Sacerdotibus Matrimonium interdicitur.

Sed contra solutionem, Caluinus aliud argumentum profert. Est igitur Sextvm argumentum: *Coitus pars Sacramenti est, nec sine eo Matrimonium Sacramentum est, vt habet Magister lib. 4. sententiarum, dist. 26. & Gratianus 27. quæst. 2. can. Non est dubium, & can. Cùm societas: nam per eum figuratur coniunctio Christi cum Ecclesia, per naturæ conformitatem, dum scilicet efficiuntur coniuges vna caro. Ergo si à Sacramento non arcentur sacerdotes, non solùm à vinculo, sed nec ab ipso coitu debent arceri: aut certè quod vnum superest, Matrimonium Sacramentum non erit.*

Addit ad idem comprobandum Caluinus hoc acutissimum, scilicet, argumentum: *In Sacramento, inquit, conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum sanctū adesse.* Quam vltimam propositionem ex Gratiano probat, can. Connubia 32. quæst. 2.

Respondeo de copula coniugali duæ sunt opiniones Catholicorum. Qvidam enim docent, copulam illam neque Sacramentum, neq; partem Sacramenti esse; sed actum solum, siue officium Matrimonij, proinde quid accidentarium esse respectu Sacramenti Matrimonij. Alii volunt, copulam coniugalem esse partem quandam Sacramenti, non quidem essentialem, sed integralem, & ideo ante copulam appellari ratum, sed non consummatum.

Omnes tamen in eo conueniunt, vt copula non sit pars essentialis; & propterea Sacramentum Matrimonij totum, ac plenum quantum ad partes essentiales, inueniatur in contractu per verba de præsenti: quæ sententia est etiam veterum Patrum, vt ex apertissimis eorum testimoniis perspicuum est.

Ambrosivs libro de Institutione virginis, cap. 6. *Non defloratio, inquit, virginitatis, facit coniugium, sed pactio coniugalis.* Vide eundem lib. 2. in Lucam, cap. 2. Idem habet Augustinus lib. 1. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 11. & lib. 2. de consensu Euangelistarum, cap. 1. vbi docet, inter B. Virginem Mariam, & S. Ioseph, verum coniugium sine vlla carnali copula fuisse. Ad idem propositum alia quædam adducit ex Chrysostomo, Isidoro, Nicolao Papa, & aliis, Gratianus 27. quæst. 2.

Vbi tamen observandvm est, in eadem quæstione allegari in contrariam sententiam Augustinum, & Leonem, can. Non est dubium, & canon. Cùm societas. Sed vterque locus sumptus est ex epistola Leonis 92. ad Rusticum Narbonensem, & deprauatè allegatur. Nam illa verba Leonis: *Cùm societas nuptiarum sic ab initio constituta sit, vt præter sexuum commixtionem haberet in se Christi, & Ecclesiæ Sacramentum.* Gratianvs addita negatione, ita legit: *Cùm societas nuptiarum sic ab initio constituta sit, vt præter sexuum commixtionem non haberet in se Christi & Ecclesiæ Sacramentum.* Sed emendandus est Gratiani codex ex ipsa Leonis epistola. Eodem modo emendandus est textus Magistri lib. 4. dist. 26. vbi eadem loca, cum eadem deprauatione habentur.

Esse autem veriorem lectionem, quæ caret negatione, patet; tum quia ita habent omnes codices S. Leonis, tum etiam quia illa negatio repugnat sententiæ S. Leonis. Ille enim docere intendit, concubinam non esse veram vxorem: vt autem hoc probet, non est opus, vt ostendat ad Matrimonium requiri commixtionem sexuum; illa enim commixtio in concubinatu non deest: sed ostendere debet, quod etiam facit, Matrimonium non tam in copula carnali consistere, quàm in fœdere nuptiali, in quo est Sacramentum Christi, & Ecclesiæ.

His præmissis, ad argumentum Caluini Respondeo, duo falsa ab ipso affirmari. Primo coitum Sacramentum esse, vel talem Sacramenti partem, vt sine eo Sacramentum esse non possit: id enim falsum esse, testantur suprà citati Patres. Neqve obstat, quod per copulam significetur coniunctio Christi cum Ecclesia, per naturæ conformitatem: nam non illa sola significatio Sacramentum facit, sed etiam significatio coniunctionis Christi cum Ecclesia, vel cum quauis anima, per amorem spiritualem.

Quocirca si desit copula, significatio quædam deerit; non tamen omnis significatio, & ideo coniugium illud Sacramentum quidem erit, sed aliqua ex parte imperfectum, & non consummatum.

Ad illa loca Magistri, & Gratiani, quæ Caluinus allegat, iam est responsum, loca esse corrupta: vnde etiam Magister, & Gratianus laborant in eorum explicatione. Sed nulla est difficultas, si Leonis epistola consulatur.

SECVNDO falsò Caluinus assumit, Sacerdotem non arceri à Sacramento Matrimonij, ex Catholicorum doctorum sententia, sed solùm à coitu. Arcentur enim planè Sacerdotes non à coitu tantùm, sed etiam à Sacramento Matrimonij; non quidem ratione Sacramenti, vt suprà diximus, sed ratione eorum, quę Sacramento annexa sunt. NEQVE est absurdum, eos, qui vnum Sacramentum habent, arceri ab alio, licet vtrumque sanctum, & Deo gratum sit, quando vnius ministerium alterius functionem impedit. Nam & Apostoli Act.6. reiecerunt à se munus ministrandi mensis, vt verbo Dei, & orationi diligentius instare possent: & tamen vtrumque opus pium, & charitatis erat. Et 1.Tim.5. reprehenduntur viduæ, quæ ad ministerium Ecclesię assumptę, nubere volebant: quia nimirum non facilè poterant nuptiis simul, & ministerio Ecclesiæ satisfacere.

Ad confirmationem RESPONDEO, in ea quoque duo esse vitia. PRIMVM est, in illa propositione: *Coitum tradunt Sacramentum esse.* nullus enim Catholicorum, quod sciam, hoc tradit; sed, vt antea docui, aliqui id simpliciter negant, aliqui solùm admittunt esse partem quandam integrantem Sacramenti. Vno duntaxat casu excepto, quando videlicet post sponsalia per verba de futuro, subsequatur copula coniugalis, affectu maritali; illa enim copula tenet eo tempore vicem verborum, consensum mutuum exprimentium, & ideo ad formam Matrimonij pertinet.

Ex qua sententia non sequitur, quod Caluinus sequi existimat, in coitu debere ordinariè Sacramentalem gratiam dari: gratia siquidem ex Catholicorum sentētia tunc datur, cùm coniuges per verba de præsenti Matrimonium contrahunt; tunc enim Sacramentum, quod attinet ad eius essentiam, propriè ministratur. In illo autem casu, quo copula locum formæ Sacramentalis tenet, non est absurdum asserere, ad initium illius copulæ gratiam diuinam infundi, nisi coniuges obicem ponant: quanquam post Tridentinum Concilium, non habet locum, vbi Concilium est promulgatum, amplius iste ca-[su], cùm irrita sint omnia Matrimonia, quæ non fiunt coram testibus, & parocho.

ALTERVM vitium est in illa propositione: *In coitu negant vnquam Spiritum sanctum adesse.* nam INPRIMIS verba illa à Gratiano relata, Origenis sunt, homil.6. in Numer. Origenes autem non est tantæ auctoritatis in Ecclesia, vt eius sententia necessariò approbanda sit.

DEINDE eo loco ORIGENES nihil affirmat; ait enim disertis verbis: *Ego autem, licet non vsquequaque pronunciém, puto tamen, &c.*

PRÆTEREA verba illa Origenis, quibus docet, in opere coniugali non dari, siue non adesse præsentiam Spiritus sancti, non significāt nullo modo adesse, sed non adesse ad eum actum efficiendum, speciali aliquo auxilio. Id enim Origenes docet, non omnia Sanctorum opera fieri à Spiritu sancto. Quædam enim sunt aliquando mala opera, quę etiam à Sanctis fiunt, & ea non fiunt à Spiritu sancto; quædam sunt bona, sed naturalia, & ideo non exigunt peculiarem Spiritus sancti præsentiam; immò nec decet ea tribuere peculiari Spiritus sancti auxilio. Et in hoc genere ponit Origenes coniugale opus, nec malè existimat, ad opus hoc naturam sufficere, neque esse necessarium, neque decere illud tribuere Spiritui sancto. Cum hoc autem Origenis pronunciato rectè cohæret, per actum coniugalem posse acquiri gratiam Spiritus sancti, tum ex opere operantis, tum ex opere operato.

Ex opere operantis, quando actus ille est actus iustitiæ, vel obedientiæ, vel charitatis: nam harum omnium virtutum esse potest. Vnde sanctus Augustinus libro 4. in Iulianum, cap.5. dicit, bonum beatificum esse, quando quis vtitur coniugis carne non ad libidinem explendam, sed ad sobolem, ob Dei gloriam propagandam. Sed in tali opere voluntas illa, quæ actum coniugalem eligit ad Dei gloriam, Dei sine dubio auxilio indiget: opus autem ipsum coniugale ex voluntate illa sequitur per naturalia instrumenta, sine nouo ac speciali Dei auxilio, vt Origenes volebat.

Ex opere operato, conferret opus coniugale gratiam, si casus ille accideret, vt copula coniugalis maritali affectu ad sponsalia de futuro contracta accederet: tunc enim, vt diximus, copula illa vicem formæ Sacramentalis gereret. Et quamuis tunc per eam, vt per suum quoddam instrumentum Deus gratiam infunderet, non tamen necesse esset ad eam efficiendam copulam, nouam aliquam Spiritus sancti præsentiam adesse. Nam ipse etiam Baptismus conferri potest ab homine peccatore, vel etiam infideli, sine vllo nouo Dei auxilio: & tamen per eum Baptismum Deus gratiā suam in animam eius, qui baptizatur, infunderet. Potest igitur fieri, vt in coitu gratia detur, etiamsi Origenis sententia defendatur.

SEPTIMVM argumentum Kemnitij est in 2. parte Examinis pag.1220. *Sacramentis propriè dictis annexa debet esse promißio gratiæ non cuiuscunque, sed reconciliationis, & remißionis peccatorum: talis promißio Matrimonio deest.*

Respondeo, nititur argumentũ falſo fundamento, quod omnia Sacramenta ſint inſtituta ad remiſsionem peccatorum: quod fundamentum non ſemel euertimus, tum in 1. lib. de Sacramentis in genere, tum in 4. lib. de Euchariſtia. Et ſanè ex ipſa Euchariſtia fundamentum illud ſolidiſsimè euertitur. Euchariſtiam enim Sacramentum eſſe propriè dictum, omnes concedunt, & eam tamen non ad peccata remittenda, ſed ad vitam ſpiritualem per Baptiſmum acquiſitam, alendam, & conſeruandã, inſtitutam eſſe, ſpecies ipſæ Sacramenti teſtantur: ideo enim in ſpecie panis, & vini hoc Sacramentum datur, vt in eo nobis cibum dari ad vitam ſuſtentandam intelligamus.

Octavvm argumentum eiuſdem, ſumitur ex materia, & forma huius Sacramenti: de qua re diſſeremus in ſequenti controuerſia.

Nonvm argumentum Kemnitij ſumitur ex eo, quod ſancti Patres antiqui, & vetera Concilia, ante Conſtantienſe, & Florentinum, nõ tradiderunt Matrimonium eſſe Sacramentum: & ex Doctoribus Durandus cum iis, quos ipſe citat, apertè negat Matrimonium eſſe Sacramentum propriè dictum, ſiue vniuocè cum aliis. Ex quibus, mendacij arguere conatur Tridentini Concilij verba, quæ ad initium ſeſs. 24. ita habent: *Matrimonium inter nouæ legis Sacramenta annumerandum ſancti Patres noſtri, Concilia, & vniuerſalis Eccleſiæ traditio ſemper docuerunt.*

Respondeo, vt vera ſit Concilij ſententia non eſt neceſſe, vt omnes Patres, & omnia Concilia diſertis verbis habeant, Matrimonium eſſe Sacramentum: ſed ſatis eſt, ſi aliqui Patres, & aliqua Concilia id habeant, & nulli Patres, nullaque Concilia contrarium aliquando docuerint: vel ſi quis fortè contrarium ſenſerit, eius opinio communi iudicio reprobata fuiſſe monſtretur.

Porro Patres nonnullos Matrimonium pro Sacramento habuiſſe, ſuprà nos eorum locis allegatis docuimus: ad Kemnitium pertinebat, aliquos proferre, qui contrariũ ſenſerint; quod tamen nec fecit, nec facere potuit.

Concilia vetera id explicarũt, quod ſuis temporibus in controuerſiam vocabatur, Matrimonium videlicet à Deo inſtitutum, remq; ſanctam, & bonam eſſe. Vtrum autem Sacramentum eſſet propriè dictum, non fuit cauſſa cur tractarent, cùm nemo de illa re tunc ambigeret; Concilia tamen poſteriora, cauſſa id poſtulante, declararunt, quod à veteribus omiſſum fuerat.

Quod ad Durandum attinet, ſcripſerat ille initio (vt Capreolus refert in 4. diſt. 26. quæſt. vnica, art. 3.) Matrimonium non eſſe propriè Sacramentum. Sed quia propterea malè apud Catholicos audiebat; in poſteriori editione id correxit, atque ait, eſſe Matrimonium verè, & propriè Sacramentum, ſed non vniuocè: atq; iſtam

A quæſtionem de vniuocatione, Logicam eſſe dixit, vt nimirum non videretur ab aliis, niſi in quæſtione Logica diſſentire. Sed quanquam ille non ſatis iſto colore texit errorem ſuum, videmus tamen etiam ante Conſtantienſe, & Florentinum Concilium, pro hæreticis, vel de hæreſi ſuſpectis habitos, qui Matrimonium è numero Sacramentorum eximerent. Quid autem virium habeant argumenta Durandi, nunc videbimus.

Sit igitur Decimvm argumentum, quod eſt Primvm apud Dvrandvm: *In Sacramentis ceteris, id quod exterius agitur, excedit dictamen rationis naturalis, nec poteſt reddi ſufficiens cauſſa illius, niſi per lumen fidei.* B *At quod exterius agitur in Matrimonio, naturalem cauſſam habet; non igitur ſunt vniuocè Sacramenta, Matrimonium, & reliqua ſex. Maior propoſitio probatur. Nam ſi quis videat in Eccleſia puerum baptizari, & ignoret myſteria noſtræ fidei, nunquam reddere poterit cauſſam eius ablutionis. Non enim ablutio illa fit, vt puer refrigeretur, aut lauetur corporaliter, qui ſunt naturales aquæ effectus; ſed vt iuſtificetur à peccato originali, qui eſt effectus ſupernaturalis, & à ſola Dei voluntate dependens. Et idem dici poteſt de aliis quinque Sacramentis, quæ ſunt omnia ſigna voluntaria, à Deo inſtituta. Probatur quoque minor propoſitio. Nam Matrimonium fit ad ſignificandam, & efficiendam vnionem inſolubilem viri, & mulieris: id autem naturaliter ſignificant verba exprimentia mutuum conſenſum; & ideo ſi Ethnicus videat Matrimonium celebrari,* C *facilè cauſſam reddet, cur id fiat.* Neqve *ſatisfaciet, ſi quis dixerit, Matrimonium eſſe Sacramentum Chriſti, & Eccleſiæ, & hunc effectum non ſignificari naturaliter, nec poſſe cognoſci ab Ethnico. Nam ſignificatio Sacramentorum principalis eſt eius rei, quæ per Sacramentum efficitur: Sacramenta enim faciunt quod ſignificant. Matrimonium autem non efficit vnionem Chriſti cum Eccleſia, ſed vnionem maſculi, & fœminæ; & iſta vnio dicitur ab Auguſtino libro de bono coniugali, cap. 7. res Sacramenti.*

Respondeo, minor propoſitio falſa eſt. Nam non eſt quælibet vnio viri & fœminæ, res Sacramenti huius, ſed vnio planè inſolubilis. Etiamſi enim communi conſenſu coniuges hoc vinculum Mattimonij conſummati dirimere vellent, D aut à ſumma poteſtate Eccleſiaſtica, vel temporali dirimi vellent: non tamen vinculum ſolui poſſet. Hanc autem tantam vnionem non ſignificant naturaliter, verba illa coniugum, quæ dicuntur in celebratione Matrimonij: *Quem*, inquit Avgvstinvs loco notato, *non faciunt intentum, quid ſibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? quod nequaquam puto tantum valere potuiſſe, niſi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominum, quoddam Sacramentum adhiberetur, &c.*

Præterea vnio, quam ſignificat & efficit Sacramentum Matrimonij, eſt vnio non ſolùm corporum, ſed etiam animorum, nõ qualiſcunque, ſed per veram, & diuinam charitatem, vt vxor iungatur viro, vt Eccleſia Chriſto; & vir vxori, vt Chriſtus Eccleſiæ; proinde eſt vnio ſa-

crans,

crans, & sanctificans animas, nisi ponatur obex: quæ omnia nec naturaliter significari, nec nisi lumine fidei cognosci possunt. Quare Matrimonium Christianum non minus ad placitum & ex diuina institutione significat, quàm alia Sacramenta.

VNDECIMVM argumentū, quod est SECVNDVM DVRANDI: *Sacramēta cetera consistunt in aliqua re sacra, quæ applicatur extrinsecus suscipienti à Ministro: At nihil tale inuenitur in Matrimonio; non igitur Matrimonium est Sacramentum vniuocè cum ceteris. Maior propositio patet inductiuè: nam in Baptismo applicatur aqua, siue ablutio; in Confirmatione vnctio; in Eucharistia panis consecratus, in Confessione absolutio, &c. Minor autem propositio certissima est. Nam in Matrimonio nihil est quod applicari posit, vel debeat: nam voluntas coniugum signo expressa, sufficit.* QVOD *si quis respondeat, applicari in hoc Sacramento signa ipsa mutui consensus: non omninò satisfaciet; nam nunquam ostendet applicari eo modo ista signa, quo modo applicantur Sacramenta cetera. Nam reliqua applicantur necessariò ab alio; nemo enim seipse baptizat, nemo se absoluit, &c. at in Matrimonio ipsi coniuges seipsos ligant.* PRÆTEREA *alia Sacramenta non possunt conferri in absentes, neq; vni per alium: nemo enim baptizat hominem absentem, neq; vllus per procuratorem baptizatur. At Matrimonium inter absentes, & per procuratorem celebrari potest: non igitur vniuocè Matrimonium est Sacramentum cum Baptismo, & ceteris Sacramentis.*

RESPONDEO, neganda est huius argumenti consequentia: quia nō est de ratione Sacramenti in genere, vt consistat in aliqua re, quæ extrinsecus applicetur; sed satis est, vt sit signum, & caussa gratiæ iustificantis.

Et sanè, si hoc argumentum valeret, facilè probaremus, nullum esse Sacramentum vniuocè cum reliquis. Nullum enim est, quod non habeat aliquid proprij, in quo ab omnibus aliis distinguitur: vt exempli caussa, Sacramētum nullum præter Baptismum, habet pro materia verum, & naturale elementum. Possemus igitur ita formare argumentum; Commune est Sacramentis, non habere pro materia verum, & naturale elementum: sed Baptismus habet pro materia verum, & naturale elementum: non igitur Baptismus est Sacramentum vniuocè cum ceteris. Idem argumentū fieri posset de Eucharistia: nam commune est Sacramētis ceteris, in actione consistere; sed Eucharistia non in actione, sed iure permanente consistit. Idem dici posset de aliis Sacramentis, vt Paludanus, & Capreolus fusè deducunt.

Si quis autem roget, quæ caussa sit, cur solum Matrimonium non consistat in applicatione rei alicuius extrinsecæ; responsio in promptu est. Deus enim Sacramenta vario modo instituit, prout res erant variæ; in quibus ea instituit. Sacramentum Baptismi in lotione instituit, ideò aquam adhiberi voluit; Sacramentum Eucharistiæ in refectione, ideò panem, & vinum elegit; Sacramentum Pœnitentiæ in forma iudiciali,

A ideò verbis sententiam pronunciari mandauit; & sic de ceteris. Matrimonium in cōtractu quodam constituit, & ideò morem contractuū seruari voluit: in contractibus autem nihil extrinsecus applicatur, sed ipsi contrahentes, mutui consensus significatione contractum efficiunt.

Atque hinc etiam redditur caussa, cur Matrimonium non egeat alio Ministro præter ipsos contrahentes, & cur inter absentes, & per procuratorem celebrari possit. Hæc enim est natura contractus, vt ipsi se contrahentes ligent, neque opus habeant tertia persona à qua ligentur: & vt cum absentibus, & per procuratorem contractum facere, si velint, queant. In aliis autem B Sacramentis ista locum non habent, quia repugnant eorum naturæ, & proprietati: neq; enim ratio admittit, vt quis seipsum regeneret, aut absens absentem lauet, aut vnus lauetur pro alio, & sic de aliis.

Argumētum DVODECIMVM, quod est DVRANDI TERTIVM: *Sacramentum Matrimonij non confert gratiam; cetera conferunt; non igitur est Matrimonium Sacramentum vniuocè cum reliquis.* Propositionem maiorem probat Durandus auctoritate, & ratione. Auctoritas est aliquot iuris Canonici Interpretum, ac præterea Magistri sentētiarum in 4. lib. sentent. dist. 2. Ratio est duplex. VNA, Iureconsultorū, quos ipse citat. ALTERA, ipsius propria.

C Iureconsulti probant, Sacramentum Matrimonij non conferre gratiam, quia licitè fit pactum de Matrimonio contrahēdo, si certa summa pecuniæ numeretur: quod illicitum videretur, si Matrimonium gratiam conferret, est enī simoniæ crimen, gratiam Dei pecuniis emere velle.

Ipse verò Durandus hoc argumento vtitur: *Matrimonium non confert primam gratiam, quæ est ipsa iustificatio à peccatis; neq; secundam gratiam, siue gratiæ incrementum: nullam igitur gratiam confert.* Et quidem quod gratiam PRIMAM nō conferat, probat, quia solus Baptismus, & Pœnitentia ad peccati remissionem instituta sunt. Quod non SECVNDAM, probat, quia maioris gratię esset Ma- D trimonium, quàm continentia; si continens per Matrimonium gratia diuina augeretur.

RESPONDEO, quod attinet ad auctoritatem interpretum iuris Canonici, non multum refert, quid pauci quidam ex illis senserint, tum quia communis sententia in Rubricam de sponsalibus & Matrimoniis, est in contrarium, vt notauit Nauarrus in Enchirid. cap. 19. Numer. 22. tum quia in his, quæ ad Ius diuinum pertinent, qualia sunt Sacramenta, maior fides habenda est Theologis, qui veri sunt Iuris diuini consulti, quàm Canonistis, qui in solis humanis legibus versantur.

Neque valet quidquam Durandi argumentatio, qui ex eo probat, magnam esse Canonistarum auctoritatem, quia ipsi probè norunt

sententiam, & fidem Romanæ Ecclesiæ. Nam sententiam Rom. Ecclesiæ norunt Canonistæ in iis, quæ ad humanos canones pertinent, non autem in iis, quæ pendent ex iure diuino: neque canonem vllum in toto corpore Iuris inuenięt, vbi habeatur, Matrimonij Sacramētum gratiam non conferre.

Quod autem ad Magistri sententiam attinet, ostendit præclarè S. Thomas, locum illum Magistri explanans, nihil à Magistro contra communem Ecclesiæ sententiam in eo loco disputatum esse. Quod enim ait Magister; quædā Sacramenta instituta esse tum in remedium, tum vt gratiam adiutricē tribuerent, vt Baptismum; quædā in remedium tantùm, vt Matrimonium; quædam vt gratiam tantùm adiutricem darent, vt Eucharistiam: intelligendum est de principali fine, & effectu Sacramentorum. Etsi enim omnia Sacramenta gratiam gratum facientem conferant, & omnis gratia gratum faciens vim habeat peccata delendi, & auxilium ad benè viuendum tribuat; tamen quædam Sacramenta instituta sunt principaliter ad iuuandum in bono, vt Eucharistia, Confirmatio, & Ordo: quædam ad peccata delenda, aut vitanda, vt Pœnitentia, Vnctio infirmorum, & Matrimonium: quędam ad vtrumq; effectum, vt Baptismus, qui cùm sit noua generatio, includit simul vitā gratiæ, & mortem vitiorum.

Ad rationem Canonistarum RESPONDET rectè S. Thomas in 2.2.q.100. artic. 2. & in 4.d. 25.q.3.artic. 2. quæstiunc.1. In Matrimonio non solùm Sacramentum, sed etiam contractum ciuilem considerari posse; & propterea licet non posſit pro Sacramento pecunia accipi, vel dari, posse tamen pro ciuili contractu ad onera Matrimonij tolerāda. ADDE, quod etiamsi Matrimonium gratiam non conferret, tamen adhuc Sacramentum esset, ex eorundem Canonistarū sententia, proinde non liceret pro eo Sacramēto pecunias dare, vel accipere: nihil enim sacrū licitè vendi, aut emi potest.

Ad rationem Durandi, quæ certè tāto Theologo indigna est, RESPONDEO; Matrimonij Sacramentum gratiam conferre, quæ & prima, & secūda dici posſit. Nam etiamsi hoc Sacramentum non sit principaliter institutum ad remittenda peccata, tamē ea remittere potest eo modo, quo à Sacramentis Eucharistiæ, Confirmationis, & Ordinis remittuntur: & si quidem id fiat, erit prima gratia; sin autem, erit secunda.

NEQVE obstat, quòd continentia sit excellentior Matrimonio: nam aliud est comparare statum cum statu, aliud, statum cum Sacramento. Status continentiæ altior est statu Matrimonij, & maioris gratiæ, & meriti: *Qui enim nubit, benefacit; qui non nubit, melius facit*, 1. Corinth. 7. Sacramentum tamen semper auget gratiā, in quocunq; statu suscipiatur. Quare continens dum Matrimonium contrahit, in gratia crescit: sed si idem continens propter Deum nuptias humanas contempsisset, plus gratiæ apud Deum inuenisset, quàm sit illa, quæ per Sacramentū Matrimonij datur.

DECIMVM TERTIVM argumentum, quod est QVARTVM DVRANDI: *In Sacramentis ceteris, ordinatio Ecclesiæ vim præcepti habere potest, sed nunquam est de necesſitate Sacramenti, quia non potest Ecclesia mutare essentialia Sacramentorum. At in Matrimonio, Ecclesiæ ordinatio est de necesſitate Sacramenti, vt patet; quia cùm Ecclesia prohibet coniugia in certo gradu consanguinitatis, non perficitur Sacramentum inter eas personas, etiamsi personæ illæ reipsa Matrimonium contrahere conentur. Non igitur Matrimonium est cum ceteris sex vniuocè Sacramentum.*

RESPONDEO, mala est consequentia huius argumenti, & maior propositio falsa. Nam caussa cur ordinatio Ecclesiæ sit de necesſitate Sacramenti Matrimonij, nō est, quia Ecclesia possit mutare essentialia huius Sacramenti, sed quia potest mutare fundamentum prærequisitum ad hoc Sacramentum. Materia enim Sacramenti huius, non est coniunctio viri & mulieris cuiuscunque, sed coniunctio legitimarum personarum; alioqui etiam inter patrem, & filiam, interque filium, & matrē esse posset Matrimonij Sacramentum. Quæ sint autem legitimæ personæ, Christus non definiuit, sed præsupposito cōtractu humano inter legitimas personas, eam coniunctionem euexit ipse ad Sacramenti dignitatem. Ecclesia igitur determinat, quæ sint habēdæ legitimæ personæ, & eo modo materiam, & fundamentum pręparat Sacramento Matrimonij: non autem essentialia Matrimonij vllo modo mutat, aut mutare potest.

Simile est in aliis Sacramentis. Nam quia materia Eucharistiæ est panis, & vinum, nemo potest facere, vt panis & vinum dum talia sunt, non sint materia Eucharistiæ; neque contrà, vt quod non est panis, aut vinum, dum non est tale, Eucharistiæ materia sit: sed benè possunt homines facere, vt vinum mutetur in acetum, & inde desinat esse materia Sacramenti: & contrà, vt vua incipiat esse vinum, & eo modo fiat materia Sacramenti. Sic igitur Ecclesia non potest facere, vt personæ legitimæ nō sint materia Sacramenti Matrimonij, dum legitimæ sunt; neque vt non legitimæ sint materia, dum non sunt legitimæ: sed potest tamen decreto & ordinatione sua, ex legitimis, illegitimas facere, & contrà. Vide sanctum Thomam in 4. dist. 34. q. 1. art. 1. ad 4.

PRÆTEREA non videtur esse verum, quod in maiori propositione Durandus posuit, esse proprium Matrimonij, vt in eo Ecclesię ordinatio sit de necesſitate Sacramenti. Nam in Sacramento Pœnitētiæ, & Confirmationis, idem cernimus. Cùm enim Ecclesia Sacerdotem aliquē certæ parœciæ, vel diœcesi præficit, si is hominibus non sibi subiectis Sacramentum Pœnitentiæ administrare aggrediatur, nō solùm peccat, quia

quia contra Ecclesiæ præceptum agit, sed etiam irrita est absolutio. Et si summus Pontifex simplici Presbytero committat, vt Sacramentum Confirmationis alicubi cōferat; Sacramentum illud erit verum, & ratum. Quod si absque Pontificis mandato, vel facultate id faciat simplex Sacerdos, neq; Sacramentum erit verum, & ipse peccabit.

Decimvm qvartvm argumentum, quod est Qvintvm Dvrandi: *Absq; Baptismo nemo est capax Sacramenti propriè dicti; sed Matrimonij capax est homo ante Baptismum, ergò Matrimonium non est Sacramentum propriè dictum. Minor propositio probatur: nam Matrimonium ita est verum, & legitimum inter infideles ante Baptismum; vt inter fideles post Baptismum.* Neqve *obstat, quod post Baptismum dicitur ratum, quod ante Baptismum non dicebatur: nam dicitur quidem ratum; sed non est magis Sacramentum, quàm antea cùm nulla mutatio facta sit.*

Respondent aliqui, vt Petrus Paludanus, & Ioannes Capreolus in 4. dist. 26. q. vnica, art. 3. ad 5. & Ioannes Eckius homil. 73. de Sacramētis, eos coniugatos, qui conuertuntur ad fidem, debere post Baptismum iterum contrahere inter se Matrimonium, & tum demum contractū illum fieri Sacramentum. Alii tamen, vt Thomas de Argentina in 4. dist. 39. q. 1. art. 1. ad 1. & Paludanus loco citato, dicunt, sine nouo contractu Matrimonium quod ante Baptismum nō erat Sacramentum, statim post Baptismum esse Sacramētum, quia iam actu significat, quod antea solùm in potentia significabat.

Sed quidquid de hoc sit, communis sententia Theologorum in 4. sent. dist. 39. est, Matrimonium infidelium esse posse verum, & legitimum, sed nō ratum, nec omninò insolubile; sed si ambo coniugati cōuertantur ad fidem, & baptizentur, Matrimonium eorum fieri ratum, & omninò insolubile & proinde Sacramentum. Nam ideò Matrimonium infidelium non est ratum, quia non est Sacramentum, vt S. Thomas docet in secundo scripto in 4. sent. dist. 39. Omnimoda enim insolubilitas est effectus Sacramenti. Siue igitur coniugati post Baptismum iterum contrahant, siue persistant in contractu antiquo, ille cōsensus mutuus signo aliquo, aut saltem ipsa copula expressus, Sacramentum coniugij facit in iis, qui iam per Baptismum capaces Sacramentorum effecti sunt.

CONTROVERSIA SECVNDA.

CAPVT SEXTVM.

De materia, forma, & Ministro Sacramenti Matrimonij.

Etsi de materia, forma, & Ministro huius Sacramenti aliquid iam attigimus, occasione argumentorum Durandi: rursus tamē paulò fusiùs id pertractandum est, tum ob Martini Kemnitij calumnias, tum ob nouam, & singularem opinionem Melchioris Cani. Id quod necessariò faciendum nobis esse videtur, vt dogma Ecclesiasticum in superiore quæstione explicatum omni ex parte tectum ac defensum maneat.

Kemnitius enim hinc argumentum ducit, ad probandum, nullum esse cōiugij Sacramentum propriè dictum, quòd in coniugio, materia & forma, siue elemētum & verbum, non facilè demonstrari possint.

Canus autem dum pro sua opinione pugnat, iis argumentis imprudenter vtitur, quibus hæretici nostri temporis, Ecclesiā vexare possent; siquidem lib. 8. de locis Theologicis, cap. 5. affirmat non omne Matrimonium inter Christianos legitimè cōtractum esse Sacramentum, sed illud solū, quod à Ministro Ecclesiastico sacris, & solennibus verbis celebratur. Quocirca verba, quibus coniuges mutuum consensum exprimunt, admittit ille formam esse cōtractus coniugij, sed non Sacramenti coniugij: & personas contrahentes admittit esse Ministros contractus coniugij, sed non Sacramenti coniugij.

At quia sententia communis, & vera, distinctionem istam omninò ignorat, & nihil interesse statuit inter contractum coniugij Christiani, eiusque materiam, formam, & Ministrum; & Sacramentum coniugij, eiusque materiam, formam, & Ministrum: ita vt quod sufficit ad contractum istum celebrandum, idem sufficiat ad Sacramētum celebrandum: inde fit, vt dum Canus totis suis viribus probare conatur, Matrimonium sine forma verborum à Ministro Ecclesiastico prolata celebratum, non esse Sacramentum, simul etiam probet quantum in se est, nullum reuera esse in Ecclesia coniugij Sacramentum.

Nos igitur vt vtriq; respondeamus, Primo, exponemus breuiter, quæ sit materia, quæ forma, & Minister huius Sacramenti, secundum communem sententiam, & Kemnitij calumnias repellemus; Deinde. Cani sententiam refutabimus; atque eiusdem argumenta soluemus.

Quod igitur ad Primvm attinet, de materia

huius

huius Sacramenti duæ sunt Theologorum præcipuæ sententiæ, quas Petrus Paludanus refert in 4.dist.1.q.4. VNA est, quod consensus coniugum verbis expressi, seu verba cõsensum exprimentia, sint materia, & forma huius Sacraméti. ALTERA, quod ipsa corpora, seu personæ contrahentium, sint materia: verba verò exprimentia consensum, sint forma.

Quæ sententiæ meo iudicio sunt ambæ veræ, & facilè conciliari possunt. Nam coniugij Sacramentum duobus modis considerari potest. VNO modo, dum fit. ALTERO modo, dum permanet postquam factum est. Est enim Matrimonium simile Eucharistiæ, quæ non solùm dum fit, sed etiam dum permanet, Sacramentum est: dum enim coniuges viuunt, semper eorum societas Sacramentum est Christi, & Ecclesiæ.

Si igitur consideretur Matrimonium, dum fit; tota eius essentia in signis exprimentibus consensum mutuum consistit: corpora em̃ coniugum non concurrunt, nisi vt materia circa quam, vt etiam dum fit Eucharistia, tota essentia consecrationis in verbis sacris posita est: panis autem, & vinum solum concurrunt vt materia circa quam. Et idem videmus in aliis contractibus. Nam cùm venditur, aut emitur domus; tota contractus ratio in consensu mutuo sita est: domus autem est materia, circa quam operatio illa versatur; nemo enim dicit domum, quæ venditur, partem esse contractus. Sed quia verba vnius coniugis, determinant verba alterius, & ab illis pariter determinantur, ideò in iisdem verbis distingui potest materia, & forma: nam verba quatenus determinant, forma dici possunt, quatenus determinantur, materia.

Atque hæc est sententia S. Thomæ in 4. dist. 26.q.2.art.1. Nam in responsione ad 1. dicit, formam Sacramenti huius esse, verba coniugum: in responsione ad 2. dicit, materiam esse, actus ipsorum coniugum, quibus Sacramentum Matrimonij perficitur, vbi per actus intelligit eadem verba, quæ paulò antè dixerat, esse formã; nulli enim alij actus necessariò requiruntur ad hoc Sacramentum perficiendum. Necnon Richardi, Paludani, Capreoli, Dominici à Soto, & & aliorum in eadem distinctione.

Si verò consideretur Matrimonium iam factum, & celebratum, negari non potest, ipsos coniuges simul cohabitantes, siue externã coniugum societatem, & coniunctionem, esse materiale symbolum externum, repræsentãs Christi & Ecclesiæ indissolubilem coniunctionem: quemadmodum in Sacramento Eucharistiæ, consecratione peracta remanent species consecratæ, quæ sunt symbolum sensibile atq; externum, interni alimenti spiritualis.

Quare rectè mihi dixisse videtur Petrus à Soto, lect. 4. de Matrimonio, materiam non solùm circa quam, sed etiam ex qua Sacramentum Matrimonij constat, esse personas contrahentes.

A Theologi quoque fermè omnes satis indicant, corpora coniugum esse materiã Sacramenti huius, dum affirmant, Ecclesiam posse constituere certos gradus consanguinitatis, & affinitatis, intra quos Matrimonium sit irritum; quia dum eos gradus constituit, facit vt personæ quæ alioqui erant materia Sacramenti huius, iam non sint amplius materia. Atque hæc de materia dicta sint.

Forma autem, consensu omnium Theologorum, Cano excepto, sunt verba, vel signa mutuum consensum exprimentia. Id habet expressè S. Thomas loco notato in 4.dist.26. q.2.art.1. ad 1. & ante eum Hugo de S. Victore, lib.2. de Sacramentis, parte 11. cap.5. & omnes alij.

B SED obiicit Kemnitius, pag.1221. Ioã. Gropperum nostra ætate docuisse, formã Sacramenti Matrimonij esse illa verba Domini, Matth.19. *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* proinde non deesse, qui contra Scholasticos doceant, non esse formam Sacramenti huius, signa mutui consensus.

At Kemnitius more suo non bona fide Gropperum citat. Locus Gropperi est in Enchiridio Christianæ Institutionis, nomine Concilij Coloniensis edito, in tractatu de Sacramento Matrimonij: quo loco GROPPERVS colligit quidem formam Sacramenti huius ex verbis Domini: *Quod Deus coniunxit, &c.* sed non ait, illa verba esse formam, aut necessariò recitanda esse:

C immò expressè dicit, verba mutui consensus esse formam Sacramenti: *Superest, inquit, vt verbum & elementum huius Sacramenti indicemus, & gratiam insuper in eo conferri demonstremus. Verbum itaque huius Sacramenti, quo accedente ad elementum, fit Sacramentum, id nimirum est, quo ambo, mas et fœmina, (cùm pietatis respectu, quæ in Deum est, sibi mutuò fidem coniugalem dant, accipiuntq;) non quouis modo, sed in Dei nomine coniunguntur, & copulantur.* Vides Lector, Gropperum non dissentire à ceteris, in huius Sacramenti forma constituenda; & ideò solùm allegasse verba Domini: *Quod Deus coniunxit, &c.* vt probaret, Matrimonium Christianorum nõ esse contractum merè ciuilem, & humanũ, & verba coniugum referenda esse ad illam diuinam,

D & sacram coniunctionem, de qua dictũ est: *Quod Deus coniunxit, &c.*

Ex his patebit etiam, quis sit Minister huius Sacramenti. Nam cùm ad Ministrum propriè pertineat, verba formæ pronunciare, & per ea Sacramentum conficere; & in hoc Sacramento verba formæ à coniugibus proferantur, necesse est, coniuges ipsos esse proprios huius Sacramenti Ministros.

NEQVE absurdum videri debet, quod in easdem personas concurrat caussa materialis, & efficiens: id enim exigit natura contractus, qui de personis cõtrahentium fit. Quemadmodum enim, si quis in seruum alicui se ipse venderet, idem esset vendens, & res vendita, efficiens, &

materia: sic etiam in Matrimonio, cùm ipsi coniuges se mutuò tradant, ac donent; ipsi efficientes, & ipsi materia sunt. Et quanquam requiritur ex decreto Ecclesiæ, Minister Ecclesiasticus, qui consensum coniugum exquirat, & eundem approbet, & declaret, & benedictione sacerdotali confirmet; tamen propriè qui Matrimonij Sacramentum efficiunt, ipsi coniuges sunt.

Ex his refelli possunt Kemnitij calumniæ. Obiicit ille, in 2. part. Exam. pag. 1220. & sequenti, Scholasticos nondum fingere potuisse aliquid, quod materia & forma in hoc Sacramēto rectè dici possit. Addit Theologos, & Iureconsultos nostros admodum varias, & incertas opiniones de hac re habere: arguit Tridentinum Concilium, quod nihil in re tam dubia determinauerit: colligit ex his omnibus, non posse etiam à nobis certò asseri, Matrimonium esse Sacramentum.

Sed hæc omnia leuia sunt, & inania. Nam Inprimis Concilium nihil determinauit, quia non erat opus. Sicut enim Dominus ipse nō expressit materiam, & formam huius Sacramenti, quia non nouum symbolum instituit, sed humanum, vsitatumq; contractum euexit ad Sacramenti dignitatem, attribuens illi contractui nouam significationem, & gratiæ promissionem: sic etiam Concilium muneri suo satisfecit, cùm explicuit Dominicam traditionem.

Deinde, Theologi mirificè inter se conueniunt quo ad formam, & Ministrum: quoad materiam autem non ita dissentiunt, vt facilè conciliari non possint.

Et quamuis etiam tum de materia, tum de forma maximè inter se Catholici dissiderent: nihil id officeret certitudini, quam habemus de Sacramēto Matrimonij. Nam ad fidem Catholicam de Sacramentis habendam, & ad eadem Sacramenta fideliter ministranda, vel suscipienda, satis est scire, quid necessariò requiratur ad Sacramentum celebrandum, & quot sint, & quę illa, sine quibus non perficitur Sacramentum: quid autem in his propriè forma sit, quid materia, sine fidei præiudicio disputari, & etiā ignorari potest. Sciat Parochus, ad Baptismum aquā esse necessariam, cum illis verbis sacris: *Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, vtrum autē aqua, materia dicenda sit, & verbum, forma, adeò sine periculo ignorabit, vt etiamsi verbum, materiam, & aquam, formam esse crederet, neque perniciosè erraret, neque inutiliter baptizaret. Ad eundem modum si Christiani teneant, ad matrimonium ritè celebrandum, mutuum consensum legitimarum personarum signo sensibili expressum, esse necessarium; atque eiusmodi symbolo, vt vero nouæ legis Sacramento promissionem gratiæ esse annexam: nihil periculi erit, etiamsi fortè materiam, & formam distinguere non valebunt. In hoc autem Theologi omnes conueniunt, vno Cano, vt diximus, excepto. Nihil igitur Kemnitius in hac parte obtinere potest.

CAPVT SEPTIMVM.

Omne legitimum Matrimonium inter Christianos contractum esse Sacramentum.

Nunc aduersus Cani opinionē probandum est, non aliam esse formam essentialem, neq; alium Ministrum Sacramenti Matrimonij; aliam verò formam, & alium Ministrum contractus Matrimonij, & propterea nullum celebrari inter Christianos legitimum Matrimonium, quin id continuo sit etiam verum Ecclesiæ Sacramentum.

Ac Primò id probamus, quia si vera esset opinio Cani, non possemus ex Scripturis & Conciliis ostendere coniugij Sacramentum; neque immeritò dicerent hæretici hoc Sacramentum ab hominibus, idque recens, excogitatum fuisse. Nam in Scripturis habemus quidem, Matrimonium fidelium esse Sacramentum; sed nouæ alicuius formæ, aut Ministri vestigium nullum in diuinis literis reperimus. Quare si forma, & Minister contractus Matrimonij, sit etiam forma, & Minister Sacramenti Matrimonij; forma, & Minister huius Sacramenti in diuinis literis perspicuè demonstrabitur: si verò sit alia forma quærenda, aliusque Minister, alibi certè, quàm in diuinis literis ista quærenda erunt.

Concilium Florentinum, & Tridentinum, in quibus propter nouas hæreses hoc dogma diligentius explicatum est: debuissent omninò formam, & Ministrum huius Sacramenti assignare, si qua essent præter formam, & Ministrum contractus Matrimonij. At ista Concilia ne verbo quidem nouam istam formam, & Ministrum indicant, quin potiùs satis apertè significant, non esse quærenda alia, præter ea, quæ in contractu Matrimonij inueniuntur.

Concilium Florentinvm ita loquitur: *Septimum est Sacramentum Matrimonij, quod est signum coniunctionis Christi & Ecclesiæ, secundum Apostolum. Caussa efficiens Matrimonij, regulariter est mutuus consensus per verba de præsenti expressus.* Hæc ibi. Quo loco Concilium per caussam efficientem Matrimonij, intelligit caussam efficientem Matrimonij etiam vt Sacramentum est: nam hoc susceperat explicandum, cùm diceret: *Septimum est Sacramētum Matrimonij*, & nisi ita intelligeret, iure reprehendi posset, quod omisisset id quod necessariò explicādum erat, & adiecisset id, quod à nemine petebatur. Quod si caussa efficiens Sacramenti Matrimonij iuxta Concilij huius Oecumenici declarationem, est mutuus cōsensus per verba de pręsenti expressus, manifestè sequitur,

formam Sacramenti huius non esse benedictionem Sacerdotis, sed ipsa coniugum verba, & Ministrum necessariò requisitum, esse vtrumque coniugem: nam Minister est caussa efficiens Sacramenti, neque aliter efficit, quàm formam materiæ adiungendo. Quicunque igitur Cani sententiam tueri volet, eum oportebit aut Concilio Oecumenico apertè repugnare, aut certè notam imprudentiæ eidem Concilio inurere.

A

Concilium TRIDENTINVM sess. 24. in ipso decreto de Matrimonio, nouam formam & Ministrum in Sacramento Matrimonij non modò non tradit, sed apertè etiam indicat, non esse: dicit enim PRIMO à Christo approbatum coniugium, in statu innocentiæ institutum. DEINDE addit, gratiam, quæ naturalem coniugum amorem perficeret, à Christo Sacramentorum institutore Matrimonio adiunctam. DENIQVE concludit, nouæ legis Matrimoniū, gratia veteribus præstare, atq; inde colligit esse hoc Matrimoniū, veri nominis Sacramentum. Vbi Concilium nō agnoscit differentiā inter Matrimonia veterum, siue ante peccatum, siue post peccatum Adæ, & Matrimonium, vt est nouæ legis Sacramentum, quod attinet ad ritum; sed discrimen in eo ponit, quod hoc est caussa gratiæ, illa non erant. Materia igitur, forma, & Minister Sacramenti Matrimonij ex Trident. Concilio eadem sunt, quæ erant in Matrimoniis veterum, quæ Sacramenta non erant. Ritus enim ex materia, & forma constat. At in illis certum est, non fuisse de essentia Matrimonij verba aliqua à Sacerdote pronunciata: non igitur eiusmodi verba sunt de essentia Sacramenti Matrimonij, etiam apud Christianos.

B

Habemus igitur, Concilia duo Oecumenica, quæ de hoc Sacramento ex professo tractauerunt, non modò nō tradidisse nouam formam, & Ministrum huius Sacramenti, sed etiam perspicuè docuisse, non esse quærenda alia præter ea, quæ in contractu legitimi coniugij inueniuntur.

C

SECVNDO probatur ex communi consensu Theologorū. Nam inprimis Hugo de S. Victore, lib. 2. de Sacramētis, part. 11. cap. 5. apertè dicit, Sacramentum Matrimonij perfici, cùm consensus vtriusque coniugis exprimitur.

D

S. Thomas in 4. dist. 26. q. 2. artic. 1. ad primū, clarissimè docet, formam Sacramenti Matrimonij esse verba coniugum; ex quo idem Doctor colligit, Sacerdotis benedictionem nō esse de essentia Matrimonij. Et dist. 28. q. vnica, artic. 3. dicit, clandestina Matrimonia esse vera Sacramenta, etiamsi nullus adsit Minister Ecclesiasticus: quia in clandestinis inueniuntur omnia, quæ sunt de essentia huius Sacramenti. Atque hoc idem ceteri omnes docent: nam idem Canus fatetur esse hanc opinionem communem Scholarum.

Et Dominicus à Soto, qui paulò antè libros suos in quartum sententiarum edidit, quàm sua loca Theologica ediderit Canus, affirmat in 4. distinct. 26. quæst. 2. art. 3. suo tempore non defuisse aliquos, qui disputare inciperēt, formam essentialem Sacramēti Matrimonij esse illa verba Sacerdotis: *Ego vos coniungo*; sed tamen nullum adhuc fuisse, qui eam sententiam scriptis mandare ausus esset.

Ex quo intelligimus, Cani opinionem esse omninò singularem, & nouam: ex quo rursus efficitur, aut Cani opinionem falsam esse, aut certè totam Ecclesiam in re grauissima multis seculis errasse. Nam si Cani opinio vera esset, errassent Theologi omnes, qui docebant Matrimonia clandestina, & alia sine Ministro Ecclesiastico celebrata, vt vera Sacramenta habenda, ac veneranda esse. Errantibus autem Theologis, errassent etiam Parochi, & Episcopi, & ipsorum populi: iudicium enim Theologorum in rebus sacris, Pastores vt plurimū sequi solent. Immò Canus ipse, loco notato affirmat, Concilium Florentinum nihil de materia, & forma huius Sacramenti definire voluisse, quia nihil de ea re à Theologis definitum inueniebat. Quod si Concilia Oecumenica, iudicia communia Scholarum sequuntur, quantò magis priuatim singuli Pastores id facient? Id ergo absurdi sequitur ex opinione Cani, vt multis iam seculis contractus merè ciuilis pro Sacramento Dei falsò in Ecclesia Catholica habitus sit.

Quod verò ille dicit, Theologos nihil certi de Matrimonij Sacramento scribere, in varias opiniones discedere, & quæstionem istam ex professo non tractasse: nihil eius caussam iuuare potest. Theologi enim etiamsi de materia Sacramenti huius diuersas opiniones sequantur, tamen de forma, & de Ministro nulla apud eos dissensio est, & ideò quæstionem ex professo non instituunt, sed simpliciter affirmant id quod veritas habet, quia res ista semper in Ecclesia certissima fuit, neque venit in mentem vlli, vt id in controuersiam reuocaret.

TERTIO probatur ratione. Aut Matrimonia inter legitimas personas, easq; Christianas, sine noua illa forma à Sacerdote prolata, continent vinculum insolubile vnius cum vna, vel non continent.

Si continent, ergo sunt vera nouæ legis Sacramenta: nam illud vinculum est res Sacramēti, vt Augustinus docet, lib. de bono cōiugali, cap. 7. & illa est caussa, cur Matrimonia infidelium etiā legitima & consummata, solui possint per conuersionem alterius coniugis, 1. Corinth. 7. quia nimirum non sunt Sacramenta. Itaq; illud vinculū omninò insolubile, est res supernaturalis, & Sacramenti diuini effectus: quocirca vbi ille est, ibi etiā Sacramentum necessariò esse debet.

Si verò non continent illud vinculum, ergo

ſolui poſſunt, ſaltem in aliquo caſu, vel cum Eccleſiæ diſpenſatione; & multæ etiam vxores duci poſſunt à Chriſtianis, modò ſine benedictione ſacerdotali ducantur. Nam ſi vinculum vnius cum vna inſolubile ex Sacramento naſcitur, & hic nullum eſt Sacramentum, quid prohibet iſta Matrimonia multiplicari, vel ſolui? At inauditum eſt in Eccleſia Catholica, vt legitimè contracta, & conſummata Matrimonia per vllam diſpenſationem ſoluantur, aut multiplicentur, etiamſi abſque vllo miniſterio Sacerdotum celebrata ſint. Immò Concilium Tridentinum, ſeſſ. 24. in decreto de Matrimoniis clandeſtinis, ea de cauſſa inhabiles fecit homines Chriſtianos ad ea Matrimonia contrahenda, quia iudicabat nō poſſe vlla ratione diſſolui Matrimonia, quamuis clandeſtina, ſi legitimè contraherentur; & tamen videbat expedire omninò, vt eiuſmodi Matrimonia, vel non fierent, vel facta dirimerentur.

CAPVT OCTAVVM.

Soluuntur argumenta Cani.

IAM ad CANI argumenta reſpōdeamus. PRIMA obiectio: *Non poteſt ex Scriptura, vel traditione probari, Matrimonium prophanè cōtractum ſine Miniſtro Eccleſiaſtico, eſſe Sacramentum: ergo ſi Matrimonium reuera Sacramentum eſt, oportet illud præter ciuilem contractum habere formam aliquam ſacram, & Miniſtrum Eccleſiaſticum.*

RESPONDEO; Scriptura, & traditio neque Matrimonium prophanè contractum, neq; Matrimonium cum forma ſacra à Miniſtro Eccleſiaſtico pronunciata, docent eſſe Sacramentum, ſed generatim ſolùm loquuntur, ac Matrimonium Chriſtianorum Sacramentum eſſe teſtantur: nuſquam enim in Scriptura, aut etiam in Cōcilio vllo, aut ſacro Doctore inueniet Canus, formam Sacramenti Matrimonij eſſe verba ſacra, quæ à Sacerdote pronunciantur. Quare, ſi argumentum aliquid probaret, probaret nullum eſſe Matrimonij Sacramentum, aut certè non poſſe hoc Sacramentum ex diuina Scriptura, vel traditione defendi. Sed nihil horum probat: nam Concilia, & Patres Scripturam diuinam, quæ de Sacramento Matrimonij loquitur, ſemper intellexerunt de ipſo contractu ciuili Matrimonij, quatenus à Chriſto per additionē gratiæ ad Sacramenti dignitatem euectus, & tranſlatus fuit.

SECVNDA obiectio: *In Concilio Florentino definitum eſt, omnia Sacramenta rebus, & verbis conſtare. In Matrimonio prophanè contracto ſine Miniſtro Eccleſiaſtico, ſæpe nulla ſunt verba, ſed ſoli nutus, aut literæ, aut ipſa copula coniugalis; non igitur tale Matrimonium Sacramentū eſſe poteſt.* QVOD *ſi quis reſpōdeat, nutus, & literas et copulam, vicem verborum gerere: contrà obiici poteſt, eadem ratione probari poſſe, licere Sacerdoti muto nutibus abſol-*

A *uere, aut Epiſcopo muto nutibus Ordines ſacros conferre. Et præterea abſurdiſſimum eſſe videtur, vt copula vicem ſuppleat formæ Sacramentalis, cùm in ea Spiritus ſanctus non adſit, vt habetur Can. Connubia 32. q. 2.*

RESPONDEO, in Concilio Florentino per verba, quæ ad omnia Sacramenta requiruntur, intelligi non ſolùm verba propriè dicta, ſed etiā ea ſigna, quæ vicem verborum gerūt. Nam ideò idem Concilium, cùm ſingula Sacramenta ſingillatim exponeret, non dixit, in Matrimonio neceſſariò verba requiri; ſed ait regulariter verba coniugum adhiberi. Addidit verò illud (*Regulariter*) quia nonnunquam nutus adhibentur, quæ locum verborum teneant.

B Neque inuſitatum eſt, aut præter Scripturæ diuinæ morem, vt per nutus homines loqui dicantur, & proinde nutus verborum vicem teneant: nam Ioan. 13. *Innuit Simon Petrus Ioanni, et dixit.* quem locū enarrans Auguſtinus, ſcribit, Petrum innuendo dixiſſe, & ipſos nutus à diuina Scriptura verba appellari.

Ad ea quę Canus obiicit, de Sacramento Pœnitentiæ, & Ordinationis, RESPONDEO, magnum eſſe diſcrimen inter ea Sacramenta, & Matrimonium. Sacramentum enim Pœnitentiæ habet formam iudicij: in iudicio autem ex tribunali ſententia pronuncianda eſt; neque vnquam eſt auditum, vt iudex mutus conſtitueretur. PRÆTEREA debet Sacerdos confitentem audire; examinare; ſigna pœnitentiæ in ipſo cernere; propoſitum non peccandi, & pro præteritis ſatisfaciendi in ipſo cognoſcere: quæ omnia requirunt præſentiam vtriuſque, & vt Sacerdos audire, & loqui poſſit. Pari ratione Epiſcopus Ordines collaturus, debet præſentes habere ordinandos, vt eis manus imponat, & inſtrumenta ſacra tangenda offerat: debet etiam verbis formam pronunciare, vt certa poteſtas, quæ per Ordinationem confertur, exprimatur. DENIQVE (ſi nihil haberemus aliud) Eccleſiæ vſus ſatis oſtendit, neque Abſolutionem, neque Ordinationem vel à muto, vel ab abſente conferri poſſe. At verò Matrimonium formam habet contractus: contractus autem ex natura ſua, & ex conſuetudine id habet, vt etiam inter mutos, vel abſentes celebrari poſſit.

(C at "tem audire;examinare")

D

Ad illud de copula, iam antè reſponſum eſt quæſtione ſuperiore: nam illud etiam Caluinus obiecerat.

TERTIA obiectio: *Sacramenta ſunt cæremoniæ ſacræ, & actus religionis. At Matrimonium prophanè contractum ſolis verbis coniugum, nihil habet ſacri; non igitur tale Matrimonium Sacramentum dici poteſt.*

RESPONDEO, Matrimonium ex ſe quidem res eſt naturalis, & ciuilis: tamen ex adiuncta ſignificatione, & efficientia gratiæ, planè ſacrum eſt. Quare verba illa: *Ego te accipiam in meam, Ego te accipiam in meum*, non eandem vim habent apud Ethnicos, & apud fideles: apud illos enim ſolum contractum ciuilem efficiunt, & ideò verba

sacra propriè dici nequeunt; apud Christianos autem, quia vnionem significant nō solùm corporum, sed etiam animorum, ad similitudinem vnionis Christi, & Ecclesiæ, & sanctificant homines, sacra verba meritò dicuntur, & sunt. NEQVE obstat, quòd interdum à coniugibus nihil sacrum cogitantibus dicuntur. Nam etiam verba Baptismi aliquando ab infidelibus sine vlla religione pronunciantur, & tamen quia ex institutione sua verba sunt sacra, & cum intentione faciendi quod Ecclesia facit, pronunciantur; Sacramentum efficiunt.

QVARTA obiectio: *In omnibus Sacramentis, ex declaratione Florentini Concilij, requiritur certus Minister, qui Sacramentum cōferat: At in Matrimonio prophanè contracto nullus est Minister; non igitur tale Matrimonium est Sacramentum.*

RESPONDEO; Concilium Florentinum, Ministrum quidem requirit, sed non negat posse in eundem hominem concurrere Ministri, & suscipientis personam: immò hoc ipsum idem Concilium apertè docuit, cùm ait, caussam efficientem Matrimonij esse consensum coniugum per verba ipsorum expressum. NEQVE obstat, quòd in aliis Sacramentis distinguatur Minister à suscipiēte. Nam vt suprà diximus, id proprium est Matrimonij, quia contractus quidam est: natura enim contractus id exigit, vt ipsi contrahentes sui contractus sint caussa.

QVINTA obiectio: *Fideles nō se existimant sacrilegos, quo tempore sic prophanè contrahunt, si fortè gratia Dei careant: in animis igitur fidelium inscriptum est, eiusmodi contractum non esse Ecclesiæ Sacramentum.*

RESPONDEO; non video, quemadmodum antecedens argumenti sui Canus probare possit: nam cōtrarium eius, quod ipse assumit, multo probabilius est. Cùm enim in Catechismis passim omnes legant, septem esse Sacramenta, atq; vnum ex eis esse Matrimonium, neque vnquam vel in Catechismis legerint, vel in concionibus audierint, non omnia Matrimonia, sed tantùm quædam, esse Sacramenta; credibile est fidelem populum communiter in ea sententia esse; vt omnia Matrimonia legitima Sacramenta esse censeat: & proinde sacrilegium in eius Sacramenti violatione committi nō dubitet.

NEQVE obstat, quod nonnulli ad Matrimonium suscipiendum accedant multis peccatorum sordibus inquinati: nam multi etiam cōtrà inueniūtur, qui nulla ratione audent Matrimonium contrahere, nisi peccatorum confessione ante præmissa. Deinde si tam multi sunt, qui sacra vasa diripiunt, qui templa polluunt, qui alia sacrilegia apertè committunt, etiamsi ea sacrilegia esse non dubitent: quid mirum, si hoc sacrilegium nonnulli facilè perpetrent, siue sacrilegium esse sciant, siue etiam fortasse nesciant?

SEXTA obiectio: *Augustinus in epist. 23. ad Bonifacium, scribit, res ipsas corporeas, quibus Sacramenta constant, imaginem & similitudinem gerere eius sanctificationis, cuius signa & caussæ esse dicuntur; vt Baptismi lotio externa, internam purgationem, & Eucharistiæ externa manducatio, internam refectionem designant, & suo modo efficiunt. At Matrimonium ciuile, & prophanum, nec sanctificationis imaginem gerit, neq; ad sanctificandum sub quadam externa sanctitatis specie exhibetur: non est itaque propriè Sacramentum.*

A

RESPONDEO; Matrimonium ciuile, nō quidem vt ciuile, sed vt à Christo euectum ad ordinem rerum sacrarum, pulcherrimè refert imaginem cōiunctionis Christi cū Ecclesia, & cum anima vniuscuiusq; per gratiam, & charitatem: id enim repræsentat externa viri, & vxoris societas, quam materiam huius Sacramenti esse diximus, vt est lotio in Baptismo, & species panis in Eucharistia. Ad eandem vnionem, Christi cum anima non solùm significandam, sed etiam efficiendam, Matrimonij Sacramentum adhiberi, suprà docuimus: quare falsa est assumptio argumenti contrarij, quam sanè auctor probare debuisset; non simpliciter, vt fecit, asserere.

B

SEPTIMA obiectio: *Verba, ex Concilio Florētino, formæ Sacramentorum sunt: At fieri nequit, vt res nō sacra Sacramentum perficiat: verba igitur sacra, Sacramētorum formæ esse debent. At in Matrimonio prophanè contracto nulla sunt verba sacra: non igitur tale Matrimonium Sacramentum appellari potest.*

C

Assumptionem, quam negandam esse facilè Canus animaduertit, probat; quia si vlla essent eiusmodi verba, illa certè essent: *Ego te accipio in meam, &c.* Hæc autem non esse verba Sacramentalia, multis rationibus cōtendit. PRIMO, quia verba eius, qui suscipit Sacramentum, materia esse possunt, forma autē nullo modo, cum forma ab agente in passum mediantibus caussis administris introducatur.

SECVNDO, quia licet materia Sacramentorū res aliqua naturalis esse possit, forma tamen, quæ dat esse Sacramento, necessariò supernaturalis esse debet; illa autem verba: *Ego te accipio in meam*, vndique naturalia sunt, & ab omnibus Gentibus vsurpata.

D

TERTIO, forma Sacramenti significat eum spiritualem effectum, cuius caussa Sacramētum esse dicitur. At illa verba: *Ego te accipio in meam*, nullius effectus spiritualis signa sunt.

QVARTO, verba quæ sunt forma Sacramenti, diuina institutione determinata sunt, nec possunt hominum arbitrio mutari: at verba, quibus Matrimonium cōtrahendum sit, nulla sunt omninò definita.

QVINTO, quando verba aliqua sunt forma Sacramenti, si nutus, vel Scriptura, vel aliud quodlibet signum, eorum verborum loco substituitur, inanis actio est. At si contrahentes loco verborum, nutus vel Scripturam subiiciant,

æquè

æquè conficiunt Matrimonium, ac si verbis vterentur.

Sexto, nomen Sacramenti pro materia accipi solet, pro forma non item: Baptismus enim dicitur ablutio, non illa verba: *Ego te baptizo, &c.* At illa verba: *Ego te accipio in meam, &c.* dicuntur Matrimonium, seu Matrimonij Sacramentum: est enim Matrimonium contractus, qui ex amborum coniugum verbis constituitur. Verba igitur illa, materia Sacramenti sunt, non autem forma.

Respondeo, nego verba illa: *Ego te accipio in meam, &c.* non posse esse formam Sacramenti. Ad Primam probationem respondeo, nō esse impossibile, neque absurdum, vt aliquando idem sit agens, & patiens, præsertim secundum partes diuersas: potest enim vnusquisque manibus sibi ipse pedes ligare, vel soluere, vel abluere, immò & vna manu alteram soluere, ligare, abluere; eodem igitur modo poterit verbis, & lingua se ipse alteri tradere, quod in Matrimonio solum requiritur. Quare si Cani argumētum valeret, probaret etiam Matrimonium, vt contractum ciuilem, esse impossibile: neque enim potest Matrimonium contrahi, quin se ipsi coniuges ligent; & proinde forma contractus in ipsum eundem inducatur, vt patientem, qui eam formam producit, atque inducit vt agens. Cur autem fieri nequeat, vt quis se ipse baptizet, aut confirmet, aut ordinet, aut inungat, &c. non est ea caussa, quam hoc loco adfert Canus; facillimum enim esset, vt quis se ipse aqua aspergeret, ac diceret; Ego me baptizo, &c. & idem de aliis Sacramentis: sed quia repugnat in eis ratio signi, vt suprà diximus, quæ nō repugnat in Sacramento Matrimonij.

Ad Secundam probationem respondeo, tam materiam, quàm formam Sacramenti esse rem naturalem, si Physicè consideretur, & supernaturalem, si consideretur Sacramentaliter. Non enim verba solùm, sed etiam ablutio, inunctio, &c. significationem habent supernaturalem ex diuina institutione: id quod etiam Canus admittit, vel potiùs in argumentum assumpsit, obiectione sexta; quare inanis est distinctio, qua hoc loco vtitur. Et sicut ipse admittit illa verba: *Ego te accipio in meam,* esse materiam Sacramenti, licet sint verba aliquo modo humana, & naturalia; ita poterat admittere esse formam. Nam quemadmodum ille cogitur dicere, verba illa, quatenus materia Sacramenti sunt, esse sacra, & supernaturalia, ratione nouæ significationis à Deo institutæ; ita nos dicimus verba illa, vt Sacramēti formam, esse sacra, & supernaturalia, &c.

Ad Tertiam respondeo, verba illa ex diuina institutione significare effectum spiritualem, nimirum spiritualem vnionem Christi cum Ecclesia, & cum anima; quod idem cogitur Canus dicere de iisdem verbis, quatenus, ipsius

A opinione, materia sunt: nam etiam materia significare debet.

Ad Quartam respondeo, verba Sacramentalia determinata esse quoad sensum, non quoad numerum syllabarum, vel sonum vocis: alioqui non possent linguis diuersis Sacramenta celebrari. Sic igitur in Sacramento Matrimonij verba determinata sunt, quæ mutuum consensum sufficienter exprimant, siue id pluribus, siue paucioribus vocibus fiat.

Ad Quintam respondeo, tunc solum non posse subiici nutus loco verborum, quando forma Sacramenti est solum verbum propriè dictum: at in Matrimonio id peculiare est,

B vt forma sint tam verba propriè dicta, quàm etiam impropriè, vt nutus; vt suprà diximus in solutione secundæ obiectionis.

Ad Sextam respondeo, argumento illo tantùm probari, verba coniugum esse materiam, non autem probari esse etiam formam. Nam si id, quod materia est tantùm Sacramenti, Sacramentum nominari potest; quantò magis Sacramentum nominari poterit id, quod simul materia est, & forma?

Deinde verba illa: *Ego te accipio in meam,* Matrimonium appellari, est omninò inauditum; Matrimonium enim definitur, maris & fœminæ cōiunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Sic definit Alexander III. cap. Illud,

C de præsumptione, & ante eum Iustinianus, Institut. de pat. potest. in principio, & eam definitionem Theologi, & Canonistæ passim recipiūt. Quare verba illa: *Ego te accipio in meam,* caussa Matrimonij sunt, sed non sunt ipsa Matrimonium; proinde argumentum contra auctorem suum pugnat, probat enim illa verba: *Ego te accipio in meam,* non esse materiam huius Sacramenti, sed potiùs formam, cùm Sacramentum de materia dicatur, de his autem verbis non dicatur.

Vltima obiectio sumitur ex auctoritate Theologorum, Patrum, ac Pontificum: contendit enim Canus, non esse sententiam nostram communem omnibus Theologis. Atq; ex tanto

D to numero Doctorum, producit solùm tres, aut quatuor, ac deinde addit multa loca Pontificum, & Patrum ex iure Canonico deprompta, quæ nihil ad rem faciunt. Respondeamus ad singula.

Primo adducit Gulielmum Parisiensem, qui in libro de Sacramentis, tractat. de Matrimonio, cap.9. quæst.1. negat Matrimonium veri nominis Sacramentum esse, & Sacramentalem virtutem habere, nisi sacerdotali ministerio consecratum fuerit. Huic testimonio similes sunt nonnullorum Canonistarum sententię, qui Sacramentum Matrimonij gratiam conferens constituunt in benedictione sacerdotali, & precibus, quę super coniugatos fundi solent, quorū Canonistarum sentētiam affirmat Canus

hoc loco probabiliorem esse, quam sententia Theologorum sit.

RESPONDEO, duplex est benedictio sacerdotalis in Matrimonio. VNA, quæ datur in cõtractu de præsenti, cùm Sacerdos dicit: *Ego vos coniungo, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, & hæc ferè in domo priuata dari solet. ALTERA est benedictio, quæ datur in templo tempore Missæ, cum adiunctis variis precibus.

Si de priore loquatur Canus, de qua sanè loqui visus est in tota superiore disputatione, nullum habet auctorem, quem pro sua sententia proferat: nam Gulielmus Parisiensis, & Canonistæ, loquuntur de benedictione, & precibus, quæ adhibentur tempore sacrificij in templo. Si de posteriore loquatur, habet quidem auctores prædictos, sed illi & pauci sunt, & nullo modo cum omni Schola Theologorum conferendi. Et præterea in manifesto errore versantur: nam illam benedictionem posteriorem, exploratum ac certum est, Sacramentale quid esse, non autem Sacramentum, cùm in ea benedictione nulla sint verba, quæ forma Sacramenti esse videantur; & cùm ea benedictio secundis nuptiis non detur, quæ tamen omnium iudicio vera Sacramenta sunt; & cùm absque peccato omitti possit, modò negligentia & contemptus absit, vt patet ex canon. Nostrates. 30. quæst. 5.

ADDE quod fundamentum Canonistarum debilissimum est; probant enim sentẽtiam suam ex cap. In Ecclesiæ. de simonia, vbi prohibentur Sacerdotes accipere pecunias pro benedictione nubentium, quia ea benedictio Sacramentum est. Sed eo loco vocatur benedictio nubentium, Sacramentum largo modo; vt etiam ibidem Sacramenta vocãtur, id est, cæremoniæ sacrę, exequiæ defunctorũ, officium sepulturæ, deductio Episcopi ad suam sedem, & alia id genus.

SECVNDO obiicit Canus Patres Cõcilij Coloniensis, qui aliam formam Sacramenti requirunt, quàm Scholastici requirere solent. SED ad hoc suprà respondimus cum Kemnitium refutaremus: ostendimus enim ex verbis ipsis Enchiridii, nomine Concilij Coloniẽsis editi, formam huius Sacramenti esse verba, quibus coniuges mutuum consensum exprimunt.

TERTIO obiicit Canus Petrum Paludanum, qui in 4. dist. 5. q. 2. scribit, nõ peccare coniuges, qui Matrimonium contrahunt in peccato mortali existentes. Ex qua sententia colligitur, Matrimonium ciuiliter cõtractum, non esse Sacramentum: neq; enim auctor ille tam imperitus erat, vt nesciret Sacramentum Matrimonij sine sacrilegio suscipi non posse ab iis, qui in peccato mortali existunt.

RESPONDEO, Petrus Paludanus in illo ipso loco quem Canus citat, apertis verbis docet, Sacramentum Matrimonij ministrari ab ipsis coniugibus, consensum suum inuicem exprimentibus, cùm in eo consensu signis expresso essentia Matrimonij consistat. Quare mirum est, cur Canus velit nos potiùs ex consequentia quadam ipsius, colligere Paludani sentẽtiam, quàm ex propriis verbis illius. Porrò Paludanus eo loco non loquitur de coniugibus, vt Sacramentum Matrimonij recipiunt, sed vt illud ministrant: siquidem probare volebat, non semper peccare Ministrum, qui in peccato existens Sacramẽtum dispensat, vt in casu necessitatis. Sed quidquid sit de hac eius sententia, dubitari non potest de mente eius in quæstione, quam nunc tractamus.

QVARTO obiicit S. Thomam, quem duobus in locis sententiæ suæ subscribere Canus affirmat. VNVS locus est in 4. dist. 1. q. 1. artic. 3. vbi S. Thomas docet, ad Pœnitentiam quatenus virtus moralis est, & ad Matrimonium, vt est in officium naturæ, non requiri determinata verba; sed signa, & nutus quoslibet sufficere. At verò vt Pœnitentia, & Matrimonium Sacramenta sunt, in dispensatione Ministrorum Ecclesiæ cõstituta, requiri determinata verba. ALTER locus est lib. 4. contra Gentes, cap. 78. vbi S. Thomas probat, Matrimonium esse Sacramentum, quia per Ministros Ecclesiæ dispensatur, & quædam benedictio nubentibus datur.

RESPONDEO, prior locus si quid probat, probat solùm ad Sacramentum Matrimonij nõ sufficere nutus, siue quæcunq; alia signa, sed necessaria esse verba, vt in omnibus aliis Sacramẽtis; at nõ probat, Matrimonium non esse Sacramentum, nisi verba illa à Ministro Ecclesiastico proferantur, cùm idem S. Thomas distinct. 26. q. 2. art. 1. ad 1. disertis verbis dicat, formam Sacramenti esse verba coniugum: benedictionem autem Sacerdotis non esse de essentia huius Sacramenti. ADDE, quod idem S. THOMAS in secũdo scripto in quartum, dist. 1. q. 1. art. 3. cum posuisset verba suprà scripta, quæ habentur etiam in primo scripto, addidit: *Vel dicendum, quod in his, vt Sacramenta sunt, requiruntur aliqua signa loco verborum*, ex quo loco intelligimus S. Thomam non certum fuisse prioris opinionis.

In posteriore loco sanctus Thomas probat Matrimonium esse Sacramentum à signo, & coniecturis, vt etiam nos suprà fecimus: est enim signum huius rei, quod Matrimonium sacerdotali benedictione ornetur, & quod ad Ecclesiæ Ministros pertineat caussas Matrimoniales iudicare.

QVINTO profert testimonia grauissimorum auctorum. Euaristi in epist. 1. Calixti, in epist. ad Episcopos Galliæ. Syricij in epistol. ad Himerium. Hormisdæ apud Gratianum 30. quæst. 1. can. Nullus. Nicolai apud eundem Gratianum 31. q. 2. can. Lotharius. Ambrosij, lib. 9. epistol. 70. ad Vigilium. Isidori, lib. 2. de officiis Ecclesiast. cap. 19. DENIQVE testimonia Conciliorum quorundam, vt Carthaginensis IV. can. 13

Lateranensis, vt habetur cap. In Ecclesiæ corpore. extra. de simonia. Viennensis, vt habetur in Clementina Religiosi, de priuilegiis. Lugdunensis 35. q. 3. can. Nulli. & Constantiensis in fine ipsius Concilij. Quæ sanè testimonia, si quid haberent contra sententiam nostram, meritò nos terrerent.

At nihil omninò habent, (vno Euaristi testimonio excepto) nisi, in Matrimonio adhiberi solere, vel debere benedictionem sacerdotalē, & alias eiusmodi cæremonias: quod etiam nos libentissimè accipimus, & contra hæreticos defendimus. Esse autem eas cæremonias de essentia Sacramenti, aut Matrimonium per verba de præsenti inter fideles contractum; nō esse Sacramentum, in nullo eorum testimoniorum inuenitur: immò in Concilio Lateranensi, vnde sumptum est illud caput. In Ecclesię, de simonia, vocatur quidem benedictio nubentium, Sacramētum, sed tale Sacramentum, quale est etiam officium sepulturæ, exequiæ defunctorum, deductio Episcopi ad suam sedem, & similia.

Vnus est Euaristus, qui in epistol. 1. & apud Gratianum 30. q. 5. can. Aliter, Matrimonia sine Sacerdote contracta videtur dicere, non esse Matrimonia, sed adulteria, vel stupra, vel fornicationes.

Sed hoc testimoniū rectè exponitur à Theologis, & Canonistis, qui docent, loqui Pontificem de Matrimonio legitimo in foro exteriore. Ecclesia enim non iudicat Matrimonium legitimum, sed fornicationem in foro exteriore, nisi testibus probari possit: tametsi sciat in foro cōscientiæ esse verissimū Matrimonium, si vtriusque coniugis consensus interuenerit. Quod autem Euaristus Matrimonia clandestina iudicet illegitima, quia præsumitur defuisse mutuus consensus in coniugium, perspicuum est ex vltimis verbis epistolæ, vbi legimus Matrimoniū esse illegitimum, nisi voluntas propria suffragata fuerit, & vota succurrerint legitima.

Hanc autem solutionem admittere cogitur Canus, nisi velit contra decretum Tridentini Concilij credere, Matrimonia clandestina non fuisse vera coniugia, sed adulteria, vel stupra, aut fornicationes. Euaristus enim Matrimonia illa occulta non solùm negat esse Sacramenta, quod Canus audire cupit, sed etiam affirmat esse adulteria, stupra, fornicationes; quod nisi intelligatur in foro exteriore tantùm, manifestum errorem continet, vt Concilium generale, cui Canus, vt verè Catholicus, parendum esse non dubitabat, apertissimè definiuit.

A

CONTROVERSIA TERTIA.

De vnitate coniugij.

CAPVT NONVM.

De polygamia multarum vxorum successiuè.

SEQVITVR controuersia TERTIA, de vnitate Matrimonij, siue de polygamia, quæ vnitati opponitur. Duæ sunt partes principales huius controuersiæ. VNA, de polygamia multarum vxorum successiuè. ALTERA, de polygamia multarum vxorum simul.

B

De polygamia multarum vxorum successiuè, quarum videlicet vna alteri succedat, duo sunt, quæ nobis hæretici huius temporis obiiciunt. PRIMVM est, quod polygamos non admittamus ad sacros Ordines.

SED de hac re disseruimus in primo libro de Clericis, vbi ostendimus, Paulum, vnius vxoris virum, id est, qui non plures vxores habuerit, Episcopum, Presbyterum, & Diaconū ordinari voluisse, 1. Timoth. 3. & Tit. 1.

C

ALTERVM est, quod prohibeamus Christianis istam polygamiam. Kemnitius enim in 2. parte Exam. pag. 1226. scribit, Catholicos existimare, secundas nuptias non debere benedici, eo quòd Sacramento careant, & fornicationes sint, ac prostitutiones; & allegat decretum Gratiani, can. Hac ratione. & can. Quomodo 31. q. 1.

SED hæc est manifesta calumnia. Fuit quidem antiquus error Montani, vt refert S. Augustinus in lib. de hæresibus, cap. 26. & Tertulliani, vt patet ex lib. eiusdem de Monogamia, & Nouatianorum, teste Theodoreto, lib. 3. de fabulis hæreticorum, secūdas nuptias esse illicitas: Catholici verò, & verbo, & facto docent secundas nuptias, immò etiam tertias, & quartas, & alias deinceps esse licitas, & vera Matrimonia, atque adeò Sacramenta.

D

Id quod ex Apostolo manifestè colligitur, qui Roman. 6. affirmat; Mulierem viro suo mortuo non fore adulteram, si alteri viro nupserit: & 1. Corint. 7. dicit: *Si dormierit vir eius, cui vult nubat, tantùm in Domino.* Quem locum diligenter expendit Augustinus libro de bono viduitatis, cap. 12. vbi obseruat, B. Paulum non dixisse. Si dormierit primus vir, aut secundus, aut tertius; sed indefinitè; *Vir eius.* Proinde semper nubere licet mortuo marito, quottus tandē fuerit. Idē Apostolus, 1. Timoth. 5. viduas iuniores hortatur, vt secundò nubant, ob incontinentiæ periculum.

Præterea Concilium Nicænum can. 8. iubet Nouatianos non recipi, cùm ad Ecclesiam redeunt, nisi polliceantur se communicaturos etiam cum iis qui fortè secundas nuptias experti fuerint.

Huc accedunt testimonia Patrum, Ambrosij in lib. de viduis, Hieronymi in epistol. ad Gerótiam, Augustini in lib. de bono viduitatis, Chrysostomi homil. 20. in epist. ad Ephes. & aliorum, qui secundas nuptias apertè probant, licet illis continentiam præferant.

Denique Concilium Florentinum in instructione Armenorum (iuxta fidem eius, qui summam Conciliorum collegit) non solùm secundas, & tertias, sed etiam quartas, & alias deinceps nuptias, licitas esse declarauit.

Ad id, quod obiicitur de benedictione, Respondemus, verissimum esse, secundas nuptias non benedici; sed caussam huius rei, non esse, quia secundæ nuptiæ careant Sacramento. Nam illud primum, id est, secundas nuptias non debere benedici, affirmant grauissimi auctores, Patres Concilij Neocæsariensis, can. 7. Ambrosius, siue quicunque fuit auctor, in 7. cap. prioris ad Corinth. & in 3. caput prioris ad Timoth. Augustinus sermon. 243. de tempore. Isidorus lib. 2. de officiis diuinis, cap. 19. Alexander III. & Vrbanus III. extra, de secundis nuptiis, cap. Capellanum, & cap. Vir autem. At ideò secundas nuptias non benedici, quod Sacramento careant, Patres citati nō dicunt, neq; est verum: benedictio enim illa ad Sacramēti essentiā non pertinet, vt suprà ostendimus. Caussa autem, cur secundæ nuptiæ nō benedicantur, est, quia benedictio in primis nuptiis data non perit, neque debent iterum benedici, qui semel benedicti fuerunt, vt Vrbanus docet loco notato.

Ad loca, quæ obiecit Kemnitius, facile est respondere. Nam vel Canonum illorum auctores Kemnitius reprehendit, vel Gratianum collectorem. Si auctores Canonum; cum antiquissimis Patribus bellum gerit, non cum Scholasticis, vel recentioribus Doctoribus: tres enī Canones, qui in secūdarum nuptiarum reprehensionem eo loco citantur, deprompti sunt ex auctoribus, qui ante mille & centū, vel mille & ducentos annos vixerunt. Si collectorem Kemnitius accusat; iniquus, & improbus est, cum eodem loco Gratianus apertè contrarium asserat, & multa testimonia Hieronymi, & Augustini adducat, vt probet non solùm secundas, sed etiam quartas, & vlteriores nuptias licitas esse.

Sed expendamus etiam Canones à Gratiano citatos. Primus est Concilij Neocæsariensis ante annos M. CC. celebrati: nam in eo Concilio, can. 7. prohibentur Presbyteri interesse celebritati secundarum nuptiarum, cùm pœnitentia iniungenda sit iis, qui sæpius nubunt.

A Hunc canonem aliqui intelligunt de iis, qui simul plures vxores habere volunt: quod esse contra Euangelium, in sequenti capite demonstrabimus. Alij eundem canonem de iis intelligunt, qui sæpius nuptias contrahunt successiuè, atque hos non peccare affirmant, quod sæpius nuptias appetant; sed quod in secundis nuptiis eam celebritatem adhiberi velint, quæ solùm in primis de more Ecclesiæ adhibenda est; & ideò pœnitentiam iniungendam illis esse à Presbyteris, à quibus ad eam celebritatem inuitantur. Potest etiam fieri, vt antiqui illi Patres, qui aliis etiam in rebus seueriores erant, ob signum incontinentiæ notandos aliqua pœnitentia esse voluerint eos, qui sæpe Matrimonia contrahunt: nam Concilium Laodicenum, can. 1. fatetur, legitimas esse secundas nuptias, & tamen iniungit certi temporis pœnitentiam iis, qui secundas nuptias appetunt. Sed quæcunque fuerit eorum Patrum mens, Concilium fuit particulare, cui rectè opponi potest Concilium Nicænum generale, can. 8. in quo secundæ nuptiæ apertissimè approbantur.

Secundus Canon tribuitur Chrysostomo, sed reuera non sancti Ioannis Chrysostomi, sed alterius cuiusdam est, cuius exstat opus imperfectum in Matthæum: quod opus aut est hominis hæretici, aut est ab hæreticis corruptum, siquidem multa continet cum doctrina Orthodoxa pugnantia.

Verba præsentis Canonis habentur sermon. 32. in cap. 19. Matthæi, vbi auctor ille scribit, secundas nuptias ab Apostolis præcipi ob incontinentiam hominum, sed reuera fornicationem esse. Quæ verba nonnulli ita exponunt, vt velint eum auctorem per hyperbolem vocasse fornicationem secundas nuptias, nō quòd reuera fornicatio sit, secundò nubere, sed aliquid minus bonum, quàm in viduitate permanere. Sed quidquid sit de auctoris illius mente, certum est eius verba non habere in dogmatibus auctoritatem: præsertim, cùm verus Chrysostomus, homilia 20. in epistola ad Ephesios, dicat, secundas nuptias non posse damnari.

Postremus Canon S. Hieronymi est, in lib. 1. aduersus Iouin. vbi tam multa scripsit, in laudem virginitatis, & continentiæ, vt visus sit nonnullis non modò polygamiam, sed etiam nuptias absolutè damnare.

Ceterùm in Apologia ad Pammachium pro libris aduersus Iouinianum, disertis verbis scripsit: *Non damno bigamos, immò nec trigamos, etsi dici potest, octogamos, &c.* & in cōment. cap. 1. ad Tit. dicit, librum de Monogamia Tertulliani, vbi secundæ nuptiæ damnantur, esse hæreticum: & in epist. ad Gerótiam de Monogamia: *Quid igitur? inquit, dānamus secunda Matrimonia? minimè; sed prima laudamus: abiicimus de Ecclesia Digamos? absit; sed Monogamos ad continentiam prouocamus.* Itaque sanctus Hieronymus

nymus non illicitas ſecundas nuptias eſſe cenſebat; ſed ſi quando vehementius ad Monogamiam hortabatur, id faciebat tum amore pudicitiæ, quo ſanctiſsimus ille vir mirè ardebat, tum ob incontinentiam multorum, qui non contenti ſecundo, aut tertio, vel etiam quarto Matrimonio, vſque ad viceſimum aliquando progrediebantur: refert enim in eadem epiſtola ad Gerontiam, Damaſi tempore fuiſſe Romæ par coniugum, quorum alter viginti vxores ſepelierat, altera maritos viginti, & vnum.

Vnus tamen adhuc ſcrupulus remanere videtur. Nam cùm Catholici doceant, Bigamos defectu Sacramenti non poſſe ad ſacros Ordines promoueri, videtur ſecundũ Matrimonium apud Catholicos, vt Kemnitius dicebat, Sacramento carere.

RESPONDEO, Bigami, defectu Sacramenti, ſacris initiari nequeunt, non quod eorum Matrimonium Sacramentum non ſit, ſed quod perfectione quadam Sacramenti careat. Qui enim Monogamus eſt, ſignificat Chriſtum ita eſſe vnum vnius coniugis virum, vt nunquam alteram habuerit: qui autem Bigamus eſt, ſignificat quidem Chriſtum eſſe vnum vnius, quod ad Sacramentum ſufficit: ſed non ſignificat ita eſſe vnius, vt non fuerit alterius; & tum defectu huius ſignificationis, tum ob alias cauſſas, de quibus egimus in diſputatione de Bigamia Clericorum, Bigami ad ſacros Ordines non aſſumuntur.

CAPVT DECIMVM.

De polygamia multarum vxorum ſimul.

NVNC, vt ad ALTERAM partem huius controuerſiæ veniamus; primus qui inter Chriſtianos polygamiæ aditum patefecit, videtur fuiſſe Valentinianus Imperator, alioqui pius & Catholicus Princeps. Is enim (vt Socrates refert, lib. 4. hiſtor. cap. 27.) cùm amore captus eſſet Iuſtinæ cuiuſdam, eamque in Matrimonium ducere vellet, retenta priore coniuge Seuera, ex qua Gratianum filium iam ſuſceperat: vt colore aliquo intemperantiam ſuam tegeret; legem promulgauit, vt liceret vnicuique duas ſimul coniuges habere.

Noſtro tempore Martinus Lutherus, vt alios errores innumerabiles, ita etiam hunc errorem, cuius ferè nulla memoria apud fideles extabat, ab inferis reuocare conatus eſt. Nam in propoſitionibus de Bigamia Epiſcoporum, quas edidit anno M. D. XXVIII. ita ſcripſit, propoſitione 65. & 66. *Nota ſunt iura Moſayca, de fratris defuncti vxore, & de filia corrupta inuito patre,*

A *quæ cogunt plurium eſſe vxorum virum: quæ non magis ſunt abrogata, quàm reliqua omnia, id eſt, libera, nec prohibita, nec præcepta.* & ſuprà in propoſitione 62. & ſequentibus, dicit, apud Ethnicos fortaſſe ſcandalum fore, ſi Chriſtianus plures vxores habeat: tamen inter Iudæos non eſſe ſcandalum, & ideò non poſſe oſtendi id eſſe illicitum. Et quia in tota Europa, & Africa vix vlli ſunt cum Chriſtianis Ethnici, ſed tantùm Iudæi, & Mahumetani, quibus vxorum multitudinem Pſeudopropheta ſuus conceſsit; ſecundum Lutheri ſententiam liceret in his omnibus regionibus vxores multas ducere. Quid? quod idem Lutherus in explicatione Geneſeos, quam anno
B M. D. XXV. edidit, in commentario ad cap. 16. non obiter, ſed ex profeſſo diſputat, vtrum Chriſtianis liceat exemplo Abrahæ plures ſimul vxores habere: ac tandem reſpondet, id neque eſſe præceptum, neque prohibitum, ſed liberum; & ſe quidem nolle hanc nouam conſuetudinem introducere, ſed nec improbare poſſe, cùm exempla Patrum adhuc ſint libera.

Hanc Lutheri ſententiam Anabaptiſtæ ſequuntur, vt Kemnitius in 2. parte Examin. pag. 1229. teſtatur; vbi fatetur rectè à Concilio Tridentino damnari hunc errorem de polygamia plurium vxorum ſimul. Quare fateri debet, rectè etiam damnari Archiprophetam Luthera-
C norum, qui in eodem errore fuit; vt reuera damnatur in 2. canone Concilij TRIDENTINI, ſeſſ. 24. his verbis: *Si quis dixerit, licere Chriſtianis plures ſimul habere vxores, & hoc nulla lege diuina eſſe prohibitum, anathema ſit.* Hæc enim verba Concilij, quæ à Kemnitio approbantur, propriè in Lutherum diriguntur, cuius eſt illa ſententia, polygamiam non eſſe à Deo præceptam, nec prohibitam.

Neque eſt noua hæc definitio Concilij Tridentini. Idem enim definiuit olim Syricius in epiſt. 1. & Innocentius I. in epiſt. 9. & Innocentius III. cap. Gaudemus, de diuort. ac denique multi alij, in toto titulo de ſponſa duorum, &
D apud Gratianum 24. quæſtione 3. canone. An non.

Poteſt autem hæc veritas his argumentis cõfirmari. PRIMO, Chriſtus Matth. 19. reuocat Matrimonium ad primam inſtitutionem, ac vult eam deinceps valere. Sed prima illa inſtitutio excludit polygamiam: igitur polygamia à Chriſto prohibita eſt. Maior propoſitio probatur; nam Dominus interrogatus à Phariſæis, an liceret vxorem repudiare, reſpondit non licere: *Quia qui fecit hominem ab initio, maſculum & fœminam fecit eos, & dixit; Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna: itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Et cùm inſtarent Phariſæi, Moſem permiſiſſe libellum repu-

dij: Dominus iterum reuocans totam caussam ad primam institutionem, ait: *Ad duritiam cordis vestri Moses permisit vobis dimittere vxores vestras: ab initio autem non fuit sic, &c.*

Quod autem Matrimonium initio institutum omnino excludat polygamiam multarum vxorum simul, probatur PRIMO ex modo loquendi; illa enim verba in numero singulari: *Masculum, & fœminam fecit eos.* &; *Adhærebit vxori suæ.* &; *Erunt duo in carne vna.* apertè indicant, DEVM voluisse Matrimonium esse coniunctionem vnius cum vna, non vnius cum multis.

SECVNDO ex illa explicatione Christi: *Itaque iam non sunt duo, sed vna caro.* hæc enim verba significant Matrimonij initio instituti eum esse effectum, vt qui coniunguntur, fiant vna caro: at si vnus multis iungatur, non erit vna caro, sed multæ; nec tam fiet vnio, quàm diuisio per tale Matrimonium.

TERTIO patet ex ipsa prima creatione hominis. Nam si Deus voluisset Matrimonium esse vnius cum multis, creasset Adamo non vnam tantùm, sed multas fœminas, quas in vxores ducere potuisset. Nam non poterat Adam vxorem habere, nisi quæ cum illo creata fuisset à Deo; repugnat enim omnino naturæ, vt pater ducat filiam, aut neptem: omnes autem fœminæ, præter Euam, filiæ, aut neptes fuerunt. Itaque coëgit Deus Adamum Monogamum esse.

Accedat VLTIMO consensus Patrum. Nam Hieronymus, Chrysostomus, Beda, Theophylactus, & Anselmus in commentario, ad cap. 19. Matth. Ambrosius in lib. de viduis extremo, & Augustinus lib. 1. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 9. docent Matrimonium initio institutum, excludere polygamiam; immò rationes paulo antè allatæ, ex his Patribus depromptæ sunt ferè omnes.

SECVNDO, Christus Matthæi 5. & 19. Marci 10. & Lucæ 16. declarat eum; qui dimissa vxore aliam duxerit, mæchari. Ex quibus testimoniis colligitur, polygamiam iure Euangelico esse omnino illicitam; nam ideo mœchari dicitur, qui dimissa priore aliam ducit; quia prior non poterat dimitti, & licet videatur dimissa coram hominibus, tamen adhuc verè est vxor illius, qui eam primò duxerat. Nam si per dimissionem desiisset esse vxor, non mœcharetur vir eius, aliam ducens; quemadmodum non mœchatur, qui priore vxore mortua aliam ducit. Quod si mœchatur qui aliam ducit viuente priore, non licet igitur plures coniuges habere, nisi adulteria licita esse velimus; & si nō licet aliam ducere, dimissa priore, multo minus, priore retenta. Nam non licet priore dimissa aliam ducere, quia prior adhuc est vxor; at multò magis est vxor quę non est dimissa: quare viuente prio-

A re vxore, siue dimissa, siue retenta, illicitum est ducere aliam.

Hoc argumentum non videtur Caietano satis solidum: scribens enim Caietanus in caput 19. Matthæi, dicit hoc argumentum non carere scrupulo, propter verba quædam Marci. Deinde scribens in caput 10. Marci, explicat scrupulum antea notatum: est autem hic scrupulus, quoniam Marcus referens verba Domini, non dixit; Qui aliam duxerit, mœchatur, sed: *Qui aliam duxerit, mœchatur super eam.* Ex quo vult Caietanus intelligi (si tamen ego rectè illum intelligo; obscurius enim loquitur, more suo) secundum illud coniugium non vocari à Christo

B adulterium simpliciter, sed adulterium in iniuriam prioris vxoris, id est, adulterium impropriè, & secundum aliquid, non absolutè, & propriè.

Sed iste scrupulus facilè eximi potest. Nam INPRIMIS illa verba: *Super eam*, non habentur apud Matth. cap. 19. & Lucam cap. 16. isti enim Euangelistæ absolutè dicunt, mœchari eum, qui aliam duxerit.

NEQVE obstat, quod Caietanus dicit, debere exponi Matthęum & Lucam, per Marcum, qui addidit quod alij omiserunt. Nam Euangelistæ licet interdum omittant aliquid, quòd ab aliis suppletur, tamen semper verum dicunt, & ita sufficienter, vt possint intelligi e-

C tiam ab iis, qui non legerint alios Euangelistas: alioqui ij, qui solum vnum aliquando habebant, decepti fuissent. Quare expositio vnius Euangelistæ per alium, non debet esse talis, vt fine ea reddatur falsum, quod aliquis eorum dixit. Oportet igitur, vt perspicuè verum sit quod Matthæus, & Lucas dicunt, videlicet absolutè mœchari eum, qui secundam vxorem ducit, prima viuente: alioqui decepti fuissent, qui Matthæum, aut Lucam sine Marco legissent.

PRÆTEREA illa verba: *Mœchatur super eam*, non tollunt adulterium, sed ponunt, & aliquid prætereà addunt. Mœchari enim super dimissam vxorem, est verè mœchari, sed cum iniuria addi-

D ta iniustæ dimissionis: & aliter exponere, est sine vlla caussa relinquere propriam, & germanam verborum significationem, & fingere tropos ad arbitrium, quod si liceret, liceret etiam Scripturas omnes corrumpere, & deprauare.

ADDE, quod Augustinus libro primo de adulterinis coniugiis, capite vndecimo, & Beda in commentario ad caput decimum Marci, ita Marcum exponunt, vt nos diximus: & Innocentius III. cap. Gaudemus, de diuortiis, totum argumentum, quod hactenus explicuimus habet, & ante eum Innocentius I. in epistola 3. ad Exuperium, capite 6. & omnes alij Patres, quos in sequenti quæstione citabimus, qui affirmant verè eum mœchari, qui viuente prior

vxore, etiam dimissa per repudium, alteri iungitur.

SED fortè Caietanus dicere voluit, mœchari super eam, esse verum adulterium, quia ducitur tunc alia vxor, inuita priore, quæ iniustè dimissa est: at retenta, & consentiente priore, non esse adulterium, si ducatur alia; proinde non apertè colligi ex verbis Domini, prohibitionem polygamiæ.

RESPONDEO consensus vxoris neque sufficit, neque requiritur ad polygamiam licitam reddendam. Nam tempore Christiano, quo interdicta est polygamia, etiamsi prior vxor maximè vellet, vt maritus aliam duceret, non tamē id ei liceret: tempore autem Patriarcharū, quo B polygamia licita erat, non requirebatur consensus; vt patet de vxoribus Iacob. Non enim verisimile est, consensisse Liam, vt Iacob acciperet Balam Rachelis æmulæ suæ ancillam in vxorem; neque contra consensisse Rachelem, vt Iacob acciperet Zelpham ancillam Liæ: sed Iacob iure suo vtebatur. Sic etiam Dauid multas vxores accepit, prioribus id ignorantibus; neque vsquam legitur, maritum petiisse vxoris prioris consensum, vt ei liceret aliam ducere. Quare non facit adulterium, inuita vxore aliam ducere, sed aliam ducere priore viuente, & vxore permanente.

TERTIO probatur ex Apostolo. Nam IN PRIMIS Apostolus vbicunque loquitur de Matrimonio, semper loquitur de vxore in numero singulari, vt 1. Corinth. 7. *Vnusquisque suam vxorem habeat.* &; *Alligatus es vxori, noli quærere solutionem, &c.* DEINDE idem Apostolus apertissimè scribit, vxorem non posse, viuente marito, alicui alteri nubere. Roman. 7. *Viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro.* Et 1. Corint. 7. *Iis qui Matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Et infrà: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit: quòd si dormierit vir eius, liberata est à lege; cui vult nubat.* Quæ loca prohibent polygamiam ex parte fœminarum expresse, id est, prohibent ne fœminæ sæpius nubant, viuentibus viris prioribus. Sed prohibent etiam consequenter polygamiam ex parte virorum, id est, ne viri plures simul vxores ducant. Nam licet minus repugnet rationi, ac naturæ, vt vir plures vxores, quàm vxor plures maritos habeat, vt inferius demonstrabimus: vtrumque tamen rationi repugnat.

ET PRÆTEREA quidquid sit de iure naturæ, iure Euangelico pares sunt, vir, & fœmina, quantum ad fidem, & debitum coniugale, vt ipse idem Paulus explicat 1. Corinth. 7. cùm ait: *Vxori vir debitum reddat, & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Quibus verbis Apostolus significat, in contractu Matrimonij Christiani, quod est Sacramentum vnius A Christi cum vna Ecclesia, ita coniungi virum vxori, vt se totum illi tradat, sicut se totam viro mulier tradit: ex quo sequitur, vt sicut non potest mulier sine iniustitia se tradere alteri viro; ita nec possit vir sine iniustitia se tradere alteri fœminæ.

Quare sanctus Augustinus licet in libro de bono coniugali, capite 17. scripserit, magis absurdum esse, si vna mulier multis viris, quàm si vnus vir mulieribus multis iungatur: tamen in libro primo, de adulterinis coniugiis, capite octauo, docuit parem esse in Matrimonio Christiano fœminam viro, quod attinet ad monogamiam; & ideo sicut, Apostolo teste, mulier adultera erit, si viuente marito fuerit cum altero viro, ita etiam è contrario vir adulter erit, si viuente vxore fuerit cum alia fœmina.

Colligimus igitur ex Apostolo hanc rationem; Mulier non potest iuxta Apostoli doctrinam plures viros habere; Sed iuxta eundem Apostolum pares sunt, vir & mulier, in hac re; Non igitur potest iuxta Apostolum vnus vir plures vxores habere.

QVARTO polygamia tum ex parte viri, tum ex parte vxoris, iuri naturæ, & rationi Matrimonij repugnat; non igitur licita est, præsertim in lege Euangelica, quæ sustulit permisC siones omnes quæ erant in lege veteri. Antecedens, quod attinet ad polygamiam, qua vna mulier multis simul viris nuberet, apud omnes certum, & exploratum est: nam talis polygamia repugnat omnibus Matrimonij finibus.

Possunt autem distingui quatuor fines Matrimonij, doctrinæ caussa. Finis PRIMARIVS est, susceptio & educatio prolis. At cùm vna mulier non nisi semel in anno parere possit, ab vno viro sufficienter fætari poterit. Si verò pluribus iungatur, non solùm non pariet sæpius, sed rarius, aut nunquam pariet: experientia enim testatur, meretrices infœcundas esse. Deinde nemo virorum illorum, quibus eaD dem vxor communis esset, filios suos nosset, quod sanè educationi liberorū plurimum noceret.

ALTER finis Matrimonij est, domestica societas, & communicatio operum, quæ ad vitam necessaria sunt. Nam vt Aristoteles docet libro 8. Ethic. capite 12. vir & vxor non iunguntur solùm ad procreandum, vt animalia cetera, sed etiam ad cohabitandum, vt simul familiam regant, & officia domestica inter se partiantur: alia enim munia viro, alia vxori conueniunt. Hic autem finis omnino impeditur per multitudinem virorum in eadem familia: essent enim multa capita vnius corporis. Quocirca sicut multi serui possunt esse vnius

Domini;

Domini; non tamen potest vnus seruus multis dominis rectè seruire: sic etiam potest aliquo modo vnus vir multas coniuges simul habere, nullo autem modo potest vna fœmina multos simul habere maritos.

TERTIVS finis est, vt sit coniugium in remedium contra concupiscentiam. At istud coniugium vnius fœminæ cum multis viris, non modò remedium non adferret contra concupiscentiam, sed etiam iras, rixas, & discordias implacabiles excitaret inter riuales, vt notũ est, quas discordias non posset vxor vlla ratione compescere, cùm ei conueniat subiici, & obedire, non præesse, & dominari.

QVARTVS finis est, vt sit Sacramentum Christi & Ecclesiæ, cui fini maximè repugnat ista polygamia. Vnus enim Deus est, cui Ecclesia iungitur, non multi: nec potest Ecclesia, siue anima quæuis multis Diis coniungi, nisi fornicando.

Sunt autem hæ rationes sancti Augustini libro 3. de doctrina Christiana, cap.12. & libro de bono coniugali, cap.17. vbi etiam hanc ipsam sententiam probat exemplo veterum Sanctorum. Inueniuntur enim quidam Sanctorum, qui plures vxores habuerunt, sed quę maritis pluribus iuncta fuerit, nullam omnino sanctarum legimus fœminarum.

Quod verò ad polygamiam illam attinet, qua vnus vir multas vxores habet, non est omnino extra controuersiam, an talis polygamia iuri naturæ repugnet. Durandus enim in 4.dist.33. quæst.1. & Alphonsus Episcopus Abulensis in cap.19. Matth.quæst.30. docent, non repugnare: Innocentius tamen Pontifex cap. Gaudemus de diuortiis, & Theologi plerique in dist. 33. lib.4. sententiam contrariam tuentur. Nam etiamsi coniugium vnius viri cum multis vxoribus, non repugnet PRIMO fini Matrimonij, id est, prolis propagationi, & educationi; cùm facile posit vnus vir ex multis fœminis liberos procreare, & alere; tamen aliis finibus apertè repugnat.

Nam SECVNDVS ille finis, qui est socialis cohabitatio, & domus gubernatio, non parum impeditur per vxorum multitudinem. Siquidem vxor, licet sit viro subiecta, non tamen vt famula, sed vt socia, & collateralis: & ideo ipsa quoque in domo principatum habet, vt fusè tradit Chrysostomus homil. 20. in epistola ad Ephesios: & idem probat sanctus Thomas 1.parte quæst.92.art.3. ex ipsa productione mulieris: ideo enim non ex capite, neque ex pedibus, sed ex latere formata est, vt neque dominetur viro, neque subiiciatur instar ancillæ, sed socia sit, & collateralis. Quod etiam testantur honorum vocabula: Regum enim vxores Reginæ, & Augustorum Augustæ dicuntur. Iam verò omnis principatus sua natura diligit singularitatem, vt Augustinus docet lib. de bono coniugali cap.17.

A repugnat igitur Matrimonio, vt vnius viri plures sint coniuges.

Atque hinc intelligimus argumentum Augustini loco citato, quo ipse probat, non ita esse contra rationem, si vnus vir plures vxores habeat, quemadmodum est contra rationem, si vna mulier multos viros habeat; quia non est contra rationem, vt vnus Dominus multos seruos habeat; cùm sit contra rationem vt vnus seruus multos habeat Dominos. Intelligimus, inquam, hoc argumentum non probare, non esse absolutè contra rationem, vt vnus vir multas vxores habeat: siquidem magnum est discrimen inter subiectionem seruorum ad dominum, & subiectionem vxoris ad virum; sed tantùm probare, minus esse absurdum, vt vnus vir plures vxores, quàm vt vna mulier plures viros habeat, cùm vir sit caput mulieris, non contra mulier viri.

B TERTIVS finis, qui est remedium contra concupiscentiam, impeditur etiam per istam polygamiam vnius viri cum multis vxoribus. Nam sine dubio non potest vnus vir ita debitum reddere multis vxoribus, atque redderet vni: & videtur, vt in tertia ratione diximus, iniquitas quædam, vt vxor se totam viro tradat, vir autem non se totum vxori. Et PRÆTEREA cùm vix fieri posit, vt non magis vna diligatur, quàm altera, inde rixæ, & contentiones ex hac

C polygamia facile nascuntur: sicut etiam inter sanctas fœminas, Saram & Agar; Liam, Rachelem natas esse, Scriptura testatur, Genes.16. & 30. & inter Annam & Phenennam, 1.Regum 1. NEQVE verum est, quod scribit Durandus, eiusmodi rixas per accidens oriri, ex prauitate scilicet fœminarum. Nam è contrario potius per accidens fieret, ex bonitate fœminarum, si eæ non orirentur, cùm eas polygamia secum adferat.

QVARTVS denique finis, nimirum Sacramentum, sine controuersia polygamiæ repugnat.

His ACCEDIT prima institutio: si enim polygamia naturæ conformis esset, sine dubio Deus

D initio illam instituisset, cùm & esset eo tempore maximè necessaria ad propagandum genus, & naturalis origo tunc formaretur. At è contrario Deus initio monogamiam instituit, vt in prima ratione ostendimus; non est igitur polygamia secundum naturam.

QVINTVM argumentum sumi potest ex Ecclesiæ consuetudine. Si enim polygamia Christianis licita esset, aliquod exemplum proferretur probatorum Christianorum, qui plures simul coniuges habuissent. Mirabile enim est, exempla Patriarcharum, vt Lutherus dicit, semper fuisse libera, & licita: & tamen nullum probum virum nominari posse, qui in totis MD annis exempla illa imitatus cum laude fuerit.

Quod

Quid? quod non solùm Christiani semper monogamiam coluerunt, sed etiã Ethnici apud Romanos. Nam in Iure ciuili ab Imperatoribus Gentilibus infamiæ nota, aliisque pœnis polygami afficiuntur, vt patet. ff. de his, qui notantur infamia, leg. 1. item C. de incestis nuptiis, leg. Neminem. & ad legem Iuliam, de Adulteriis, leg. eum qui. Aristoteles etiam tum in Politicis, tum in vtroque Oeconomico, monogamiam præcipit. Sed de his hactenus.

CAPVT XI.

Soluitur argumentum aduersariorum ex Patriarcharum exemplo ductum.

SED argumentum soluendum est Lutheri, & Anabaptistarum, quod ab exemplo Abrahæ, Iacob, Dauid, aliorumque Patriarcharum sumitur, quos & vxores multas habuisse & simul Deo gratos, atque acceptos fuisse constat. Quod argumentum varijs modis dissolui solet.

Quidam enim docent, Patriarchas vnam tantùm vxorem legitimam habuisse, ceteras verò, concubinas eorum fuisse. Id quod probant, PRIMVM ex illis verbis Iudæorum Ioan. 8. *Nos ex fornicatione non sumus nati*; videntur enim significare voluisse Euthymio interprete, se non descendere ex Agar concubina Abrahæ, sed ex legitima, eius vxore Sara.

DEINDE, quia Scriptura passim concubinas appellat mulieres illas, quæ præter vxorem Patriarchis adhærebant; neque filios earum hæredes fuisse docet, vt patet ex illis verbis Genes. 25. *Dedit Abraham cuncta quæ possederat, Isaac; filiis autem concubinarum largitus est munera.*

VLTIMO ex Patribus; nam AMBROSIVS lib. 1. de Abraham, cap. 4. cùm factum Abrahæ defendere vellet, qui ex ancilla filium quæsierat, viuente Sara vxore, tres adfert excusationes. PRIMA est, quod eo tempore nondum adulterium lege prohibitum esset. SECVNDA, quod amore posteritatis, non ardore libidinis id fecerit, & de consensu vxoris; & tandem eius rei pœnitentiam egerit. TERTIA, quod id egerit ad aliquid futurum significandum, iuxta Apostolum ad Galat. 4.

Sanctus etiam Augustinus lib. 2. contra Aduersarios legis & prophetiæ, cap. 9. lib. 22. contra Faustum, cap. 30. & lib. 16. de ciuitate Dei, capite 25. idem crimen Abrahæ à Manichæis obiectum excusat, quod non libidine, sed prolis gratia, idque vxore cogente fecerit. Potuisset autem vno verbo crimen diluere, si existimasset Agar veram coniugem Abrahami fuisse.

A Denique sanctus Leo epist. 92. ad Rusticum Narbonensem, cap. 4. distinguit inter vxorem, & concubinam, ac docet concubinam non esse veram vxorem, ita vt si quis habens concubinam, ducat aliam in vxorem, ille non censeatur duplicare coniugium: ponit autem exemplum de Sara, & Agar. Quare videtur sensisse, Agar non veram fuisse Abrahæ coniugem.

SED hæc sententia est improbabilis, nec difficultatem soluit. Nam quidquid sit de Sara, & Agar, certè Lia, & Rachel duæ veræ coniuges erant Patriarchæ Iacob, vtraq; enim libera erat, & vtraq; vxor perpetuò nominatur: & idem dici
B potest de Anna, & Phenenna vxoribus Helcanę, & aliis permultis.

DEINDE, quis credat Patriarcham Abraham virum sapientissimum, & sanctissimum, immò parentem omnis sanctitatis, & in Scripturis ab Apostolis, & Prophetis, & ab ipso Christo semper cum honore nominatum, vel ignorasse adulterium esse peccatum, vel adigi potuisse consensu coniugis, aut alia vlla de caussa ad id perpetrandum, quod peccatum esse non ignoraret?

ADDE, quod si non fuissent illæ veræ vxores Patriarcharum, oporteret dicere Patriarchas non tantùm semel, aut iterum ex humana fragilitate, sed toto ferè vitæ tempore, idque palam,
C & ex professione peccasse: illas enim mulieres perpetuò, & publicè retinebant.

PRÆTEREA Deus ipse dicit Dauidi, 2. Regum 12. *Dedi vxores Domini tui in sinum tuum*: at quomodo, quæso, Deus adulterij auctor esse potest?

DENIQVE beatus Paulus ad Galat. 4. scribit, duos filios Abraham significasse duo Testamenta, siue duos populos; & sicut Abraham vnum filium habuit ex libera, id est, Sara, alterum ex ancilla, id est, Agar: ita Deum duos habuisse populos, vnum ex Synagoga serua, alterum ex Ecclesia libera. Significauit igitur Agar Synagogam. At Synagoga non fuit adulterina coniunctione Deo copulata, sed legitima; ergo & Agar,
D si vera est significatio, non fuit adultera concubina, sed legitima coniunx Abrahæ.

NEQVE argumenta illa concludunt; nam illud: *Nos ex fornicatione non sumus nati*, intelligi debet de fornicatione spirituali, quæ est idololatria, non de fornicatione carnali, vt hunc locum sanctus Augustinus rectè exponit: ideo enim illi addunt: *Sed vnum patrem habemus Deum*: ac si dixissent; Nos non descendimus ex gentibus idololatris, qui cum multis Diis fornicantur, sed ex Patriarchis vnius Dei cultoribus.

DEINDE idem patet ex verbis superioribus: suprà enim dixerant, se Patrem habere Abraham, & inde concludunt postea, se non esse ex fornicatione; ita vt idem sit esse ex Abraham, &

non

non esse ex fornicatione. At si ageretur de fornicatione carnali, & per fornicationem intelligeretur coniunctio cum Agar: fuissent ex fornicatione, etiam si fuissent ex Abraham. Si verò agatur de spirituali fornicatione, id est, de idololatria, verissimè dicuntur non esse ex fornicatione, qui sunt ex Abrabam, quia Abraham idololatra non fuit, sed vnius Dei fidelissimus cultor.

Neq; SECVNDVM argumentum concludit. Nam in Scriptura etiam veræ, & legitimæ vxores aliquando dicuntur concubinæ, & ipsæ concubinæ dicuntur vxores. Siquidem Genes. 16. Agar dicitur vxor: Genes. 21. Cethura dicitur etiam vxor, & paulo pòst tam ipsa, quàm Agar dicuntur concubinæ: & Iudic. 19. vxor vera, & legitima, immò & vnica cuiusdam Leuitæ, nunc vxor, nunc concubina nominatur.

Erant autem duo genera vxorum, tum apud Hebræos veteres, tum etiam apud Gentiles. QVÆDAM, quæ ducebantur non solùm ad procreandos liberos, sed etiam ad societatem omnium bonorum, & totius domus gubernationem; atque harum tantùm filij erant hæredes; & hæ propriè dicebantur Matresfamilias. QVÆDAM erant legitimæ etiam vxores, sed non admissæ ad societatem bonorum, & domus gubernationem; & hæ neque Matresfamilias dicebantur, neque earum filij hæredes erant; & hæ tum vxores, tum concubinæ nominabantur.

Id in vsu fuisse apud Hebræos, patet ex cap. 25. Genes. suprà citato. Apud Gentiles autem id fuisse in more positum, perspicuum est ex Gellio lib. 18. cap. 6.

Et hoc modo exponit Gratianus dist. 34. can. Omnibus, canonem vltimum Concilij Toletani, vbi dicuntur admitti posse ad Communionem ij, qui vna muliere contenti sunt, siue ea sit vxor, siue concubina: dicit enim concubinam vocari eam, quæ verè esset vxor, sed priuatim ducta, sine legalibus instrumentis.

Ad TERTIVM argumentum ex Patribus desumptum. RESPONDEO, Ambrosium variis modis Abrahamum defendere conatũ esse, sed in vltima responsione veram defensionem posuisse. In vltima enim responsione apertè scripsit, coniugium Abrahæ cum Agar non fuisse peccatum, sed mysterium: Deus enim ita fieri voluit ad aliquid futurum significandum, vt Apostolus exponit Galat. 4. Ex quo intelligimus, Ambrosium existimasse, coniugium cum pluribus vxoribus alioqui illicitum, Dei dispensatione factum esse licitum: quæ est solutio, quam postea Innocentius III. & Scholastici sequuti sunt.

Porrò S. Augustinus in locis citatis non dicit, Agar non fuisse vxorem, aut coniunctionem Abrahami cum ipsa fuisse adulterium, sed solùm dicit, eum non peccasse peccato libidinis, quia

A solùm ob amorem prolis, & ex consensu vxoris aliam mulierem cognouit.

AT, inquiunt, potuisset vno verbo crimen depellere, si dixisset, Agar veram coniugem fuisse, & eo tempore licitam fuisse polygamiam. RESPONDEO hoc alibi dixit Augustinus. Nam in libro 16. de ciuitate Dei, cap. 38. apertè scripsit, Iacob Patriarcham quatuor vxores habuisse, quia eo tempore nulla lex id prohibebat: & lib. 22. contra Faustum, cap. 47. dicit eo tempore id non fuisse contra leges, neque contra consuetudinem, & ideo fuisse licitum. Sed quia Manichæi præcipuè obiiciebant Patriarchis libidinem, ac petulantiam, idcirco S. Augustinus, &
B sæpius, & fusius demonstrare conatur, Patriarchas non lubrico carnis, sed amore posteritatis operam vxoribus dedisse.

Quod ad sanctum Leonem pertinet, distinguit ille vxorem à concubina, & liberam ab ancilla: & concubinam ita accipit, vt ea non vera vxor intelligatur: sed cùm exemplum adfert Saræ, & Agar, de libera, & ancilla loquitur. Neque necessariò sequitur, vt velit esse omnino eandem, ancillam & concubinam; liberam, & vxorem: nam & multæ sunt concubinæ, quæ tamen sunt liberæ; & multæ sunt ancillæ, & tamen vxores. Quare ad exempli à sancto Leone allati veritatem, satis est, si Agar ancilla fuerit Abrahæ, quod est verissimum: non autem necesse est,
C vt eadem vxor non fuerit. Fateor tamen Leonem obscurius, & duriusculè loqui: vnde lib. 2. de Conciliis, cap. 8. cùm explicarem canonem 17. Concilij Toletani I. dixi, Agar ex sententia S. Leonis non fuisse veram Abrahæ vxorem, sed concubinam tantùm; sequutus nimirum Glossam in canonem; Non omnis. 32. quæst. 2. sed in re dubia, pium existimo, Leonem exponere, vt iam feci.

Est igitur ALIA sententia aliorum, qui non solùm docent, fœminas illas Patriarcharum veras, & legitimas vxores fuisse, sed etiam affirmant id non esse prohibitum, nisi iure positiuo Euangelico. Quam sententiam esse volunt sanctorum Patrum Hieronymi, & Augustini.

D HIERONYMVS enim in epistola ad Oceanum de Monogamia clericorum, sic loquitur: *Sciebat*, Apostolus, *lege concessum, & exemplo Patriarcharum, ac Moysi familiare populo nouerat in multis vxoribus liberos spargere*. Hæc ille: non igitur contra legem vllam, sed potius secundum legem erat polygamia, temporibus Hebræorum.

AVGVSTINVS lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 12. *Sufficiendæ*, inquit, *prolis caussa, erat vxorum plurium simul vni viro habendarum inculpabilis consuetudo.* Et lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 38. *Eo tempore multiplicandæ posteritatis caussa multas vxores habere lex nulla prohibebat.* Denique lib. 22. contra Faustum, cap. 47. *Peccata alia sunt contra naturam, alia contra morem, alia contra præceptum. Quæ cum ita sint, quid tandem criminis est, quòd de pluribus vxoribus simul habitis*

obiicitur

obiicitur sancto viro Iacob? Si naturam consulas, non lasciuiendi, sed generandi caussa illis mulieribus vtebatur: si morem, illo tempore, & in illis locis hoc factitabatur: si præceptum, nulla lege prohibebatur. Hæc ille.

Hæc tamen sententia, repugnat Innocentio III. cap. Gaudemus, de diuort. vbi dicit nulli vnquam fuisse licitum sine diuina dispensatione, plures simul vxores habere: repugnat etiam Chrysostomo homil. 56. in ca. 30. Geneseos, vbi dicit, consuetudinem plurium vxorum habendarum fuisse malam, & ideo à Christo abolitam; sed Patribus antiquis fuisse licitam, quia à Deo permissam: repugnat quoque Ambrosio, qui vt suprà vidimus, non potuit Abrahamum excusare ab adulterij crimine nisi ratione mysterij, nimirum, quia Deus dispensauerat in lege Monogamiæ ab initio institutæ.

Præterea si solo iure Euangelico positiuo, non autem iure naturali prohibita esset polygamia, liceret hoc tempore infidelibus plures vxores habere: neque enim illi tenentur particularibus legibus Euangelij, antequam Christiani fiant. At post Christi aduentum, & prædicationem, omnibus hominibus illicita est polygamia; vt ex eo patet, quod si infidelis polygamus ad Baptismum veniat, cogitur dimittere vxores omnes, præter primam; quia indicat Ecclesia solum coniugiū cum prima verum esse Matrimonium, vt patet ex cap. Gaudemus de diuort.

Nec responderi potest, eiusmodi infidelem cogi post Baptismum dimittere vxores præter vnam, quia lex Christiana prohibet, ne quis habeat plures simul vxores, etsi id in Gentilitate licitum fuerit. Nam lex Christiana prohibet etiam dirimi vera Matrimonia: ac proinde si illa fuissent vera Matrimonia, non dirimerentur ab Ecclesia, sed solùm præciperetur eiusmodi homini, ne deinceps alias vxores duceret, nisi omnibus illis mortuis, quas antè duxisset: quemadmodum fieri videmus in Matrimoniis contractis ab infidelibus, in gradibus ab Ecclesia prohibitis. Nam quia lex Ecclesiæ non obligat infideles, Matrimonia censentur legitima, nec dirimuntur, cùm illi veniunt ad fidem, etiamsi dirimerentur, si post Baptismum acceptum fierent; quod totum ex eodem cap. Gaudemus cognoscere licet.

Denique refellitur argumentis omnibus, quæ in quarta ratione facta sunt.

Neque Hieronymus, & Augustinus nobis aduersantur: eorum enim sententiæ verissimæ sunt, posita dispensatione diuina, quam nos cum Innocentio, & Scholasticis ponimus. Ea enim dispensatione posita, non erat contra legem, immò erat secundum legem Mosis scriptam, Matrimonium cum pluribus simul vxoribus: consuetudo quoque illius temporis erat inculpabilis, vt Augustinus dicit. Et denique eadem dispensatione vigente, non erat contra

A naturam, plures vxores ducere, sed tantùm eas ducere lasciuiendi caussa; & ideo rectè dicit Augustinus, coniugia Patriarcharum non fuisse contra naturam, quia non fiebant lasciuiendi, sed gignendi caussa.

Est igitur Tertia sententia Scholarum cōmunis, Patriarchis ex diuina dispensatione licuisse plures vxores ducere. Sed quoniam de hac etiam re variæ sunt opiniones, & alij quidem volunt singulis Patribus peculiarem adfuisse diuinam inspirationem, qua intelligerent licere sibi diuina dispensatione pluribus vxoribus iungi: alij volunt satis fuisse, si primis Patriarchis diuina inspiratione innotuerit ea dispen-

B satio: & rursus alij hanc dispensationem tantùm cum populo Dei; alij cum omnibus Gentibus factam docent: exponam paucis propositionibus, quid mihi in hac re probabilius videatur.

Prima propositio: *Circa polygamiam tam vxoris cum multis viris, quàm viri cum multis vxoribus, nullus homo dispensare potest, & maximè post Euangelium prædicatum.* Patet; quia polygamia prohibita est primum iure diuino naturali, & deinde iure diuino Euangelico: non potest autem inferior dispensare in lege superioris, proinde nec homo in lege Dei.

Secunda: *Potest Deus dispensare circa polygamiam vnius viri cum pluribus vxoribus, non autem vnius vxoris*

C *cum multis viris.* Ratio est, quia duo genera præceptorum ad ius naturæ pertinent. Quædam vniuersalia, & communissima quę sunt veluti principia prima iuris naturæ. Quædam alia, quæ ex primis tanquam conclusiones deriuantur. Et quidem priora illa, continent ita vniuersaliter regulam rectitudinis, vt in nullo casu mutatione vlla indigeant, & ideò sunt omnino indispensabilia; qualia sunt præcepta Decalogi. Posteriora autem continent quidem regulam rectitudinis; sed aliquando mutatis circumstantiis rerum, & personarum, vtile est legem mutari; sed tamen etiam tunc mutari non potest nisi ab eo, qui illam posuit.

Iam igitur polygamia fœminæ vnius cum

D multis viris, pertinet ad prima illa principia iuris naturæ nec per vllam mutationem circumstantiarum potest fieri bona, quia repugnat, vt suprà ostendimus, omnibus finibus Matrimonij; ideo in illam nulla cadit dispensatio.

Dices, quid si sola esset vna mulier inter homines, & ea esset nupta viro sterili: nónne oporteret cum ea dispensare, vt nuberet alteri viro, ne mundus interiret?

Respondeo, Non esse periculum vt talis casus accidat: Deo enim curæ est prouidentia generis humani. Alioqui etiam quærere possemus num deberet pater filiam vxorem ducere, aut filius matrem, si nulli alij inter homines superessent. Sed dato etiam illo casu, potius dispensandum cum ea esset, vt solueret vinculum

cum priore marito, quàm vt duos maritos haberet.

Porro polygamia vnius viri cum multis vxoribus, ad posterius genus præceptorum pertinet: quia vt diximus, non repugnat primario fini, sed secundario tantùm; & fieri potest, vt aliquando vtile sit ad consequendum primarium finem, contemnere secundarium: & idcirco in illam legem cadere potest dispensatio, sed Dei tantùm, vt diximus, non hominum.

TERTIA propositio: *Vt Deus dicatur dispensare circa polygamiam, nõ requiritur externa aliqua loquutio, vel Scriptura, nec sufficit quod recta ratio dictet alicui illam esse licitam: sed requiritur peculiaris inspiratio Dei.*

PRIMA pars probatur, quia qualis est lex, talis etiã requiritur dispensatio. Lex autem prohibens polygamiam tempore Patriarcharum, non erat scripta in vllo libro, sed solùm impressa in mentibus: libros enim Scripturæ sacræ à Mose initium habuisse certum est.

SECVNDA pars probatur, quia lex prohibẽs polygamiã, non erat solùm naturalis, quia conformis rationi rectæ; sed quia Deus speciali inspiratione docuerat Adamum, quæ esset natura Matrimonij à se instituti, & proinde se velle vt monogamiam contineret. Nam secundaria ista præcepta iuris naturæ, non habent vim coactiuam, nisi specialiter à Deo, vel ab aliquo Principe sanciantur; sed solùm obligant quatenus recta ratio docet ita esse faciendum, vel non faciendum, vt S.Thomas docet in 4.sentent.dist.33. q.1. art.1. ad 2. Sicut igitur speciali inspiratione sancita fuerat à Deo lex Monogamiæ, ita speciali inspiratione opus erat in eius dispensatione.

QVARTA propositio: *Dispensatio circa polygamiam, indicata est à Deo primis aliquot Patribus; deinde illorum verbo, aut exemplo ad ceteros peruenit.*

Probatur quia iam tempore Abrahæ, & deinceps posteà res erat omnib⁹ nota, adeò, vt Sara Abrahamum induceret ad secundam vxorẽ ducendam. Neq; enim credibile est, Saram fœminam sanctissimam hoc facturam fuisse, nisi id licitum esse sciuisset: neq; verisimile est, illi primùm hoc à Deo indicatum. Pari ratione Laban obtulit Iacobo duas filias; & rursus illæ obtulerunt eidem duas alias vxores; neq; ipse miratus est, aut dixit, nõ licere. Et deniq; Moses in Deuteronomio, tanquam de re nota, & passim licita loquitur, cùm ait: *Si fuerint alicui duæ vxores, vna dilecta, altera odiosa, &c.* Deuter.21. non igitur necesse erat, vt ad singulos fieret inspiratio diuina; sed satis erat, si primis Patribus facta fuerit: & fortasse soli Noë facta fuit, & deinde ipse alios docuit.

QVINTA propositio: *Probabile est dispensationem concessam omnibus Gentibus, non autem solis Hebræis.* Dico id esse probabile, quia nõ ignoro multos existimare, soli populo Dei id esse concessum, nimirum ad propagandam eam Gentem, vnde Messias nasciturus erat.

A Probatur PRIMO ex Augustino, qui in li.16. ciuit.cap.38. & lib.22. contra Faustum, cap. 47. scribit, in terris vbi Iacob vxores quatuor duxit, fuisse morem ducendi plures vxores, posteritatis caussa, & eum morem fuisse inculpabilem, quia eo tempore polygamiam lex nulla prohibebat. Quo loco Augustinus indicat, dispensationem fuisse generalem, tum quia absolutè dicit, eo tempore nullam fuisse legem ꝓhibentem polygamiam, quia nimirum lex naturalis propter generalem dispensationem nusquam obligabat, tum etiam, quia dicit in eo loco, & in illis terris, vbi Iacob tunc erat, id fuisse licitum. Locus autem ille Gentilium erat, nõ Hebræorum:

B siquidem Laban, cuius filias Iacob accepit vxores, idololatra erat, vt patet Gen. 31. tũ denique quia caussa cur polygamia tunc esset licita, dicitur ab Augustino fuisse ꝓpagationis generis, seu sufficiẽdæ prolis: nec vsquam dicit, quod sciam, propagandi populi Dei tantùm.

SECVNDO probatur, quia Scriptura narrat, non solùm Abraham, & Iacob, & eorum posteros, sed etiam Esau, qui ad populum Dei nõ pertinebat, multas vxores duxisse. Gen. 26. & 28. neq; dubium videtur, quin Esau ad imitationem Abrahæ id fecerit; neq; Scriptura eũ reprehendit. Ismahelitas quoque, qui vsq; ad hanc diem cõsuetudinem polygamię retinent, ab Abrahamo, aliisq; Patribus eam accepisse credibile est:

C & cum Scriptura Gentiles non reprehendat, ꝙ eo tempore plures vxores haberent, probabile est omnino generalem fuisse promissionem.

SEXTA propositio: *Probabile est, dispensationem hanc ante Christi aduentum cessasse; sed si non antè cessauerit, certum est à Christo omnino esse sublatam, ita vt iam non solùm Christianis, sed etiam aliis Gentibus omnibus polygamia prohibita sit.*

Quod à Christo sublata dispensatio sit, si qua tunc erat, satis probatũ est in primo argumento capitis superioris. Quod autẽ probabile sit, anteà per se cessasse, inde colligimus, quod iam anteà cessauerat caussa dispensationis: caussa enim fuerat paucitas hominum. Nam quia post diluuium homines paucissimi erant, & non diu viuebant, vt ante diluuium, idcirco Deus ad faci-

D liorem propagationem generis humani, indulsit polygamiam: sed antequam Christus veniret, iam plenissimus erat mundus hominibus; quare cessauerat caussa dispensationis.

Id quod homines etiam intellexisse videntur: nam nec apud Iudæos, nec apud Romanos erat in vsu polygamia tempore Christi, nisi fortè apud paucissimos. Siquidẽ in Euangelio siue discipuli, siue Pharisæi, siue alij loquantur, semper de vxore in numero singulari loquũtur; & quod est manifestum indiciũ huius rei, Zacharias pater Ioannis, cum vxorem sterilem haberet, non tamen aliam vxorem accepit, sed cum illa vna vsque ad senectutem vixit, vt patet ex 1.cap. Lucæ. Vnum adhuc solui posset argumentũ ex epi-

stola Gregorij III. ad Bonifaciũ, vbi vxorem secundam concessisse videtur cuidam ob ægritudinem primæ. Sed de hac re disseruimus li.4. de Pontifice, ca.12. SOLVTIO cõmunis est, illam primam non fuisse verã coniugem ob impedimentum perpetuum; atq; id Gregorium declarasse.

CONTROVERSIA QVARTA.

De Matrimonij firmitate.

CAPVT XII.

Matrimonium infidelium solubile esse, etiam quo ad vinculum.

SEQVITVR controuersia QVARTA, quæ est de Matrimonij firmitate. Vbi est initio OBSERVANDVM, aliud iudicium esse debere de coniugio fidelium, aliud de coniugio infidelium: & rursus aliud de coniugio fidelium rato, & non consummato, & aliud de coniugio fidelium rato, & consummato: deniq; aliud de coniugio fideliũ consummato quoad diuortiũ, aliud quoad repudium. Ex quo quatuor quæstiones existunt de Matrimonij firmitate; sed vltima est huius loci maximè propria, & prætereà grauis admodũ, & difficilis: ideo priores tres breuiter perstringemus.

PRIMA igitur quæstio de coniugio infideliũ, breuissima erit. Coniugium enim infidelium solui posse, etiam quoad vinculum, si alter coniugum cõuertatur ad fidem, & alter nolit ei cohabitare sine iniuria Creatoris: extra cõtrouersiam est, ex doctrina B. Pauli, 1. Corinth. 7. *Si infidelis discedit, discedat, &c.* Et ex doctrina Ecclesiæ 28. q.2. can. Si infidelis, & cap. Quanto, & cap. Gaudemus, de diuortiis.

NEQVE obstat illud: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Matth. 19. neq; illud: *Qui dimiserit vxorem, excepta caussa fornicationis, &c.* Ibidem neque illud, quòd propter hæresim non soluitur vinculum Matrimonij, cùm tamen hæresis species infidelitatis sit.

Nam ad PRIMVM responderi debet, hoc Matrimonium nõ dirimi ab homine, sed à Deo, cuius interpretem habemus Apostolum Paulum.

Ad SECVNDVM Caietanus in cõmentario cap. 7. prioris ad Cor. respondet, Christum dedisse libertatem solis viris, dimittendi caussa fornicationis vxores; non autem vxoribus dimittendi viros. Paulũ autem loquutum esse de caussa, quę sit communis viro & vxori, & hanc esse voluisse, conuersionem alterius coniugis ab infidelitate.

SED hæc solutio non videtur satisfacere argumento. Nam inprimis (vt infrà ostensuri sumus) Dominus loquitur de dimissione quoad thorum, non quoad vinculum: in illa autem repares sunt vir, & vxor: potest enim, & vir vxorem adulteram, & vxor virum adulterum relinquere.

A

SED neq; hæc loca rectè conciliat Kemnitius, qui scribit in 2.p. Exam. pag. 1248. Christũ loqui de eo, qui dimittit iniustè, Paulum autem de eo qui iniustè dimittitur. NAM vt Augustinus notat in lib. de adulterinis coniugiis, ca.2. & 3. Paulus nõ tantùm permittit coniugi deserto ab infideli, aliud Matrimonium inire, sed etiam permittit simpliciter, dimittere infidelem, etiamsi cohabitare velit: solùm enim consulit, non autẽ pręcipit, vt coniunx fidelis non dimittat coniugem infidelem, si is velit cohabitare; & ideo si quis dimittat, volentem cohabitare, non peccat contra vllum præceptum. PRÆTEREA. Si infidelis non deserat fidelem, sed velit ei cohabitare cum iniuria Creatoris, perpetuò scilicet persuadendo reditum ad infidelitatem, & Christum blasphemando: certè poterit à fideli dimitti, iuxta illud: *Qui non odit patrem, & matrem, vxorem, filios, &c. propter me*, Luc. 14. Hæc igitur est Apostoli sententia. Si infidelis discedit, nimirum nolens cohabitare, aut nolẽs sine iniuria Creatoris, discedat, &c.

B

Dicendum est igitur cum Augustino lib. 1. de adulterinis coniugiis, ca. 1. & 2. Christum loqui de Matrimonio inter fideles, Paulum de Matrimonio cõtracto inter infideles, id quod paulus ipse satis declarat. Nam cum dixisset: *Præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro nõ discedere,* subiungit: *Ceteris autem ego dico, non Dominus; si quis habet vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam, &c.* Vbi per ceteros, intelligit eos, qui Matrimonium ante fidem cõtraxerunt, de quibus Dominus nihil præceperat: de his ergo Paulus consilium dat, vt vir non dimittat vxorem infidelem, si ea velit cohabitare sine iniuria Creatoris. Sed quia hoc est consilium, non pręceptum, ideo licet etiam dimittere vxorem infidelem, & tunc maximè, si nolit cohabitare.

C

Ad TERTIVM dicendum, magnũ esse discrimen inter coniugia contracta in infidelitate, & coniugia contracta post Baptismũ. Priora enim, etsi rata sint & firma ex natura sua: tamen Sacramenta non sunt, & ideo deest illis potissima ratio insolubilitatis. At posteriora, Sacramenta sunt, & proinde duplicem habent rationem insolubilitatis. Quod ergo Apostolus docuit de Matrimoniis in infidelitate contractis, non debet extendi ad Matrimonia contracta post Baptismum: & idcirco si alter coniugũ cõuertatur ab hæresi, & alter nolit cohabitare sine iniuria Creatoris, non soluitur Matrimonium quo ad vinculum, non quia hæresis non sit species infidelitatis, sed quia Matrimonium illud post Baptismum contractum fuerat, & ea de caussa Sacramentum erat: & similiter si alter coniugum

D

Christianorum, fiat non tantùm hæreticus, sed etiam apostata, Ethnicus, atheus, tamen nunquam soluitur vinculum Matrimonij, quia Sacramentum est.

Et hinc soluitur etiam dubitatio, quæ nasci posset, cur videlicet si cõiunx fidelis nolit cohabitare cum cõiuge etiam fideli, nisi cum iniuria Creatoris, eum scilicet perpetuò ad malum sollicitando, cur, inquã, non possit Matrimonium solui: caussa enim iam reddita est, quod eiusmodi Matrimonium in Ecclesia contractum, Sacramentum sit.

CAPVT XIII.

Matrimonium ratum non consummatum, solui etiam quoad vinculum, per ingressum in religionem.

ALTERA quæstio, de Matrimonio fidelium rato non autem consummato, tractata est à nobis in 2. lib. de Monachis, cap. 38. Itaq; ad eam Lectorem remittendum putauimus.

CAPVT XIV.

Matrimonium consummatum solui posse quoad thorum, & cohabitationem.

TERTIA quęstio est de solutione Matrimonij consummati quoad thorum, & cohabitationem, manente vinculo cõiugali, quæ solutio propriè dicitur diuortiũ à Theologis: & distinguitur à repudio, quod est solutio etiã quoad vinculum. Quamuis Iureconsulti paulo aliter accipiant istas voces: nam repudium vocant dimissionem tum sponsæ, tum etiam vxoris; diuortiũ autem, dimissionẽ solius vxoris post Matrimonium, siue quoad thorum, siue quoad vinculum, vt patet ex l. inter stuprum & l. inter diuortium ff. de verb. signific. vnde tam in iure canonico, quam ciuili, in titulo de diuortiis, agitur de solutione Matrimonij, siue quoad thorum tantùm, siue etiam quoad vinculum.

Sed quidquid sit de vocibus, Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. ca. de Matrimonio, Philippus in locis Theologicis tit. de coniugio, Kemnitius in 2. par. Exam. Concilij Tridentini, & alij passim, non agnoscunt diuortium manente vinculo coniugali. Kemnitius autem non solùm negat, vllum esse licitum diuortium eiusmodi, sed etiam Ecclesiam repræhendit, quod pluribus de caussis, & non sola caussa fornicationis, diuortium quoad thorum concedat.

A At nihilominus sententia Theologorum, & Ecclesiæ totius est, posse Matrimonium cõsummatum inter fideles solui quoad thorum, & cohabitationem, duabus de caussis.

PRIMO ex consensu, propter maiorem, atque altiorem statum acquirendum, vt si vterque coniugum continentiam perpetuam voueat, & ad religionem transeat; cuius rei plurima exempla Sanctorum exstant, vt in disputatione de votis ostendimus, & habemus testimonium Christi Matth. 19. *Omnis qui reliquerit domum, vel agrum, vel vxorem, &c.* vbi loquitur de dimissione vxoris, vt Apostoli fecerant, nimirum caussa sequendi ipsum.

B SECVNDO sine consensu, ob crimen, idque triplex. PRIMVM est, adulterium alterius coniugis, de quo Matth. 5. DEINDE si alter coniugum à fide Catholica recedat; & de hoc habemus Apostolicum præceptum, ad Tit. 3. *Hæreticum hominem post vnam, & secundam correctionem deuita.* vbi Apostolus de omnibus generatim loquitur, neque coniuges, aut parentes excipit. Et de his etiam intelliguntur verba Domini Luc. 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, &c.* DEINDE si alter coniugum impellat alterum ad peccatum, ita vt non possit alter cum eo cohabitare sine periculo Deum offendendi; & de hoc loquitur Dominus cùm ait: *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum,* Matt. 18. in quem

C locum scribens Hieronymus, docet sententiam Domini esse, vt si ij, qui nobis coniuncti sunt, & chari instar oculorũ, vt parentes, filij, vxor, caussa sint ruinarum; ab iis recedamus.

Atque hæc omnia habentur in decretis Ecclesiæ in titulo de diuortiis; & nuper Concilium TRIDENTINVM contra Lutheranos id ipsum his verbis confirmauit, sess. 24. canone 8. *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cùm ob multas caussas separationem inter coniuges quoad thorum, seu quoad cohabitationem ad certum, incertumúe tempus fieri posse decernit, anathema sit.*

Sunt autem antequam ad obiectiones aduersarij respondeamus, OBSERVANDA tria. PRIMVM est, libertatem diuortium faciendi ob cri-

D men, parem esse viro, & vxori: licet enim Dominus Matth. 19. de viro tantùm loquatur, quia ordinariè viri vxores dimittunt, raró autem ab vxoribus dimittuntur viri; tamen quod Dominus de viris dixit, etiam ad fœminas pertinet. Nam Apostolus 1. Corinth. 7. vtrumque dixit: *Præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, & vir vxorem non dimittat*; nimirum sine licita caussa. Et idem docent Concilium Mileuitanum, canone 17. Innocentius I. epist. 3. cap. 4. Hieron. in epist. ad Oceanum de obitu Fabiolæ, & Augustinus libro de adulterinis coniugiis. 2. cap. 8.

SECVNDVM est, diuortium quoad thorum tantùm, propria auctoritate posse fieri, modò verè nouerit coniunx coniugis adulterium. At

verò diuortium quoad cohabitationem, quia res est publica, & quæ scandalizare potest ceteros; non posse fieri, nisi Ecclesiæ iudicio, vt habemus cap. Porro, de diuortiis.

TERTIVM est, diuortium in caussa fornicationis quatuor de caussis posse fieri illicitum. PRIMO si fornicatio fuerit sine crimine, & proinde non fuerit nisi materialis, vt si mulier vim passa fuerit, aut ex ignorãtia cum eo rem habuerit, quem virum suum esse credebat, cùm tamen esset alienus. SECVNDO si vterq; cõiunx eodem crimine teneatur. TERTIO si post cognitũ adulterium cõiugis, cum eo rem habuerit. QVARTO si auctor fuit coniugi, vt fornicaretur. Vide Sotum in 4. dist. 36. q. vnica art. 1.

Sed Kemnitij obiecta diluenda sunt, quæ aduersus hunc canonem proposuit in 2. parte Exam. pag. 1268. & sequentibus. PRIMA obiectio: *Definitio illa diuortij, quod sit separatio Matrimonij quoad thorum, manente vinculo coniugali, noua est, & ex verbis Pauli malè intellectis, perperam fabricata: nam ex illis verbis deducta est, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Sed Apostolus hoc loco non loquitur de iusto diuortio, quod fieri potest in caussa fornicationis: non enim præciperet vxorem à viro non discedere, si de diuortio iusto loqueretur. Agit igitur de dissidiis quibusdam leuibus, quæ interdum inter coniuges oriuntur, & proinde de illicito diuortio, quò à se inuicem discedunt, sed paulò post reconciliantur. Quare perperam ex hoc loco Catholici diuortium deduxerunt, quod manente vinculo in Ecclesia licitè fiat.*

RESPONDEO, Catholici ex hoc loco verissimè diuortium iustum & licitum, manente tamen vinculo didicerunt, quamuis non ex hoc loco solùm, sed etiam ex multis aliis, vt suprà ostendimus. Nam vt S. Augustinus lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. 1. 2. 3. & 4. rectè vidit, & monuit, non loquitur B. Paulus de eadem discessione, cùm ait: *Præcipio vxorem à viro non discedere.* Et cùm ait: *Quod si discesserit, manere innuptam:* Nam in priore loco agit de iniusta discessione, in posteriore de iusta. Si enim Apostolus ageret de separatione illicita ob leues caussas, cùm ait: *Quod si discesserit, &c.* non daret coniugibus optionem, vt post separationem, aut innuptæ manerent, aut viris suis reconciliarentur, sed simpliciter præciperet, vt viris reconciliarentur. Si enim Dominus vxorem à viro discedere prohibuit, nimirum sine iusta caussa, vt ipse Apostolus testatur, quomodo fieri potest, vt idem Apostolus ibidem permittat, contra Domini pręceptum, vxorem à viro sine iusta caussa separatam manere? Quare hic erit sensus Apostoli, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, nimirũ sine iusta caussa; quod si discesserit, caussa nimirũ iusta inuenta, manere innuptam, &c. Errant igitur manifestè Erasmus, Kemnitius, Caluinus, Beza, & omnes alij, qui hunc locum exponunt de iniusta di-

A scessione; & iustum diuortium ex hoc loco colligi posse negant.

SECVNDA obiectio: *Christus Matth. 5. & 19. dimissionem coniugis nisi propter caussam fornicationis pronunciat esse illicitam, & illegitimam. Contra hanc Christi sententiam, Pontificij decernũt præter fornicationem, multas alias esse caussas, propter quas licita, & legitima coniugum separatio fieri possit.*

RESPONDEO, constat ex Euangelio, alias esse caussas præter fornicationem carnalem, cur coniugium separari possit, quoad thorum, vt suprà ostendimus ex variis locis: sed ille IMPRIMIS est insignis, qui habetur Matth. 19. Nam vbi Dominus iusserat, non dimitti vxorem, nisi ob

B fornicationem; in eodem capite, promisit centuplum in hoc seculo, & vitam æternam in futuro iis, qui vxores dimiserint propter Euangelicam perfectionem. Quare ne ipsum Euãgelium secum pugnet, adhibenda est explicatio, & limitatio aliqua.

PRÆTEREA ex Apostolo 1. Corinth. 7. didicimus, posse infidelem cõiugem à fideli dimitti, etiamsi fornicatio non intercesserit: non igitur verba Domini vniuersaliter, & sine limitatione accipienda sunt.

Vt igitur Domini sententiam exponamus. PRIMO limitanda est ad Matrimonia contracta inter fideles, vt detur locus Apostolo permittenti solutionem coniugij contracti inter infi-

C deles. SECVNDO sententia Domini intelligenda est de dimissione ratione criminis, non ratione maioris perfectionis adipiscendæ. Nam ratio cur Dominus prohibet coniugem dimitti, est quia qui iniustè dimittit, est alteri coniugi caussa mœchandi. At qui dimittit caussa maioris perfectionis, non est caussa mœchandi, quia vel Matrimoniũ est consummatum; & tunc non potest fieri talis separatio, nisi ex consensu libero vtriusq; partis; vel est ratum tantùm, & tunc fit separatio quoad vinculum, & ideo potest cõiunx relicta alteri nubere: quare nullum est adulterij periculum.

Cur autem dimissionem ob crimen Domin^9 dixerit non posse fieri, nisi caussa fornicationis,

D cùm tamen possit fieri etiam ob alia crimina: S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte. ca. 26. 27. & 28. dicit rationem esse, quia nomine fornicationis intelligi possunt omnia crimina. Nam etiam idololatria, & omnis superstitio, est fornicatio quędam spiritualis cum falsis Diis: & rursus secundũ Apostolum, auaritia est idolorũ seruitus; & sicut auaritia est idolorũ seruitus, & proinde fornicatio quædam, ita etiam omnis alia praua cupiditas est quædam fornicatio.

SED hæc disputatio Augustini, ipsi etiam Augustino suspecta fuit: nam ad literam non est dubium quin Dominus loquatur de sola fornicatione carnali. Et præterea falsum est, ob quodlibet crimen posse dirimi Matrimonia, etiam quoad thorum: solũ enim, vt suprà ostendimus,

 diri-

dirimuntur ab Ecclesia ob crimina, quę vergunt in detrimentum alterius coniugis. Quare idem Augustinus lib. 1. retract. cap. 19. non vult nos hanc suam sententiam absolutè sequi.

Dicendũ est igitur, Dominũ ob duas caussas excepisse solã fornicationem. PRIMA caussa est, quia sola fornicatio est propria ratio solutionis Matrimonij; ceteræ autem communes sunt Matrimonio cum aliis omnibus confœderationibus: nam propter hæresim, vel inductionem ad peccandum, non solùm separari debet coniunx à coniuge, sed etiam filius à Patre, frater à fratre, seruus à Domino, &c. Quocirca Dominus istas caussas non exclusit quas sciebat esse communes, sed exclusit eas omnes, ob quas ceteræ confœderationes non dirimuntur, excepta fornicatione. Ratio autem huius est, quia sola fornicatio directè opponitur fidei cõiugali, & substantiæ ipsius Matrimonij, cetera autem crimina per accidens se habent ad Matrimonium.

SECVNDA caussa est, quia Dominus loquebatur de dimissione non ad certum tempus, sed perpetua: nam de hac loquebantur, qui eum interrogauerant. Porro caussa perpetui diuortij nulla est, nisi fornicatio: propter fornicationem enim coniugis, etiamsi tantùm semel ea perpetretur, & mox qui peccauerat, resipiscat, liberatur alter coniunx à debito reddendo per omnem vitam. At propter alia crimina non liberatur, nisi pro eo tempore, quo durant ea crimina: si enim coniunx, qui coniugem ad peccandum inducebat, resipiscat, & seriò conuertatur, tenetur coniunx eum recipere, eiq; affectu maritali cohabitare, quia ista crimina, vt diximus, per accidens opponuntur Matrimonio, at fornicatio p se opponitur; & ideo statim, atq; coniunx fornicando frangit coniugi datam fidem, quia non stat promissis, cadit à iure cõiugij, nec habet amplius in coniugem vllum ius.

TERTIA obiectio: *Separationem, quæ 1. Cor. 7. extra caussam fornicationis describitur, Paulus nec suadet, nec decernit, sed docet eam pugnare cum præcepto Domini, qui præcipit non discedere: quando verò coniuges contra illam Apostoli doctrinam priuata contumacia se separant, tunc Paulus suadet reconciliationem, aut si hoc nolint, pronunciat ipsos debere sine coniugio manere. Sed octauus hic canon, dicit, ipsam Ecclesiam ob multas caussas, præter fornicationem, decernere posse separationem.* Hæc Kemnitius: volui enim eius verba ponere, ne queratur obiectionem suam non esse fideliter recitatam.

RESPONDEO, tunc soluta est hęc obiectio cùm ad primam respondimus: falsò enim Kemnitius assumit, illa verba Pauli: *Si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari,* esse accipienda de illicita discessione, vt ibi ex Augustini inuictissima demonstratione docuimus. Itaque falsò dicit Kemnitius, describi 1. Corinth. 7. separationem extra caussam fornicationis, & eam à Paulo improbari. Sed etiamsi hoc esset verum, exponeremus Pauli sententiam, vt iam iam Domini sententiam exposuimus.

QVARTA obiectio: *Christus Matth. 5. ideo prohibet vxorem dimitti extra caussam fornicationis, quia eiusmodi dimissio obiicit periculis vstionis, fornicationis, & adulterij. Sed de his periculis Pontificij non sunt solliciti; liberè enim decernunt separationem ad certum, incertumúe tempus.*

RESPONDEO, quando iusta est dimissio; periculum fornicationis, cui obiicitur dimissus, non imputatur dimittenti, qui vtitur iure suo, sed ei, qui dedit caussam cur dimitteretur. Nam certè qui dimittit vxorem caussa fornicationis, quia iustè dimittit, non dicitur obiicere vxorem periculo fornicationis, etiamsi illa sic dimissa meretriciam artem exercere incipiat. Iustam autem esse dimissionem, quam Ecclesia decernit, suprà probauimus, quia est conformis Euangelio, & rectæ rationi. Nam cùm duo immineant pericula: VNVM coniugi innocenti, si sinatur habitare cum coniuge hæretico, aut impellente ad flagitia; periculum videlicet in hæresim, aut in flagitia labendi: ALTERVM coniugi nocenti, si separetur; periculum scilicet fornicandi: Ecclesia recto iudicio censet potius consulendum innocenti, quàm nocenti, & ideo Matrimonia illa dirimit quoad cohabitationem. Quare Pontificij non ideo separationem decernunt, quod de periculis fornicationis & adulterij non sint solliciti, sed quod magis solliciti sint de periculis aliis grauioribus.

QVINTA obiectio: *Contendunt tale debere esse diuortium, in quo vinculum Matrimonij saluum maneat. Atqui sic Pontificia illa separatione vinculum coniugij multis, & variis modis soluitur. Nam quid sit vinculũ Matrimonij, docent hæ sententiæ; Et adhærebit vxori suæ; Faciamus ei adiutorium, quod sit coram ipso; Mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir; Iterum conuenite, ne tentet vos Satan; Non sunt duo, sed vna caro; & ipsum Matrimonium definitur indiuidua vitæ consuetudine. At hæc omnia vincula soluit diuortium quoad thorum, & cohabitationem; ergo homines separant, quod Deus coniunxit.*

RESPONDEO, tota obiectio nititur falsa vinculi coniugalis explicatione. Vinculum enim coniugale dicitur mutua quædam obligatio, qua vir ita efficitur maritus vnius fœminæ, vt nõ possit esse alterius, illa viuente; & fœmina ita efficitur vxor vnius viri, vt non possit esse alterius, illo viuente: Sic enim explicat Apostolus Rom. 7. & 1. Corinth. 7. Cohabitatio autem, & societas lecti, ac mensæ, de quo loquuntur Scripturæ allegatæ à Kemnitio, non vinculum ipsum efficiunt, aut sunt, sed ex illo consequuntur: alioqui quotiescunque vir, & vxor, etiam iusta de caussa, in diuersas regiones abirent, atque inter se distarent, coniugij vinculum solueretur; quod sanè absurdissimum est. Sicut igitur vir, & vxor, vinculum Matrimonij retinent

nent, quando vnus in Oriente, altera in Occidente degit, quia non poteſt vir alteri fœminæ, neque vxor alteri viro ſine adulterio iungi, cùm adhuc ſint veri coniuges, licet non cohabitent, neq; ſibi inuicem adhęreant: ita etiam vinculum coniugij retinent vir & vxor, per diuortium ſeparati, quia adhuc ille huius ſolius fœminæ vir, & illa huius ſolius viri vxor eſt.

Illa autem verba: *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet*; de vero vinculo intelligenda ſunt, non de cohabitatione aut lecti communione, niſi velimus coniuges ipſos toties ſoluere quod Deus coniunxit, quoties à ſe inuicem abſunt.

CAPVT XV.

An Matrimonium fidelium conſummatum, ſolubile ſit, quoad vinculum, variæ ſententiæ adferuntur.

PERVENTVM eſt tandem ad QVARTAM & vltimam quæſtionem de ſolutione Matrimonij conſummati, quoad vinculum: in qua quæſtione multos habemus aduerſarios, Græcos, Latinos, Hæreticos, & Catholicos.

Sentiunt enim, in cauſſa fornicationis poſſe coniugem innocẽtem non ſolùm ſeparari quoad thorum, ſed etiam quoad vinculum, à coniuge, & aliud Matrimonium inire, inprimis Græci, qui ſe iamdudum à Romana Eccleſia ſeparauerunt. Id enim inter eorum errores numerat Guido Carmelita, in ſua ſumma de hæreticis; & in Concilio Florent. ſeſs. vltima, Pontifex ipſe Eugenius Græcis dixit, eos grauiter à Latinis accuſari, quòd Matrimonia diſſoluerent: neque illi negare auſi ſunt, ſed rationes ſuas ſe habere reſponderunt. Denique notum eſt, hoc tempore Græcos re ipſa Matrimonia diſſoluere, & coniugibus alia Matrimonia ineundi poteſtatem facere in cauſſa adulterij.

Ex Latinis Lutherani omnes, & Caluiniſtæ, atque Anabaptiſtæ in eodem errore verſantur: ſed alij magis, alij minus errant.

Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. de Matrimonio, nihil ſtatuere audet: tamen cupit vehementer definiri non ſolùm in cauſſa fornicationis, ſed etiam quando alter coniunx recedit in aliam regionem poſt decẽnium, aut nunquam reuerſurus, licitum eſſe aliud Matrimonium contrahere. Vbi obiter ANNOTANDA eſt Lutheri contradictio in eadem pagina. Nam ſcribit Papam errare, cùm diuortium concedit extra cauſſam fornicationis, quam ſolam Dominus excepit: & ſtatim adiungit, optare ſe vt definiatur, licere diuortium facere ob abſentiã diuturnam alterius coniugis. Si enim error eſt, diuortium facere ob aliam cauſſam, quàm fornicationis; errorem igitur definiri cupit Lutherus cùm ob abſentiam coniugis diuortium eſſe licitum definiri cupit.

A

ADDIT autem, ſe nolle quidquam definiri ſola Papæ, & Epiſcoporũ auctoritate; ſed ſi duo eruditi, & boni viri in nomine Chriſti conſentirent, & in ſpiritu Chriſti pronunciarent, eorum iudicium ſe Conciliis prelaturum: quę ſanè mera fatuitas eſt. Nam vnde ſciemus, duos illos homines in nomine Chriſti magis conſenſiſſe, & in Spiritu ſancto pronunciaſſe, quàm tot Epiſcopos, qui ex diuerſis prouinciis vnum in locum legitimè conueniunt ad fidem Chriſtianam explicandam? certè his mille, & quingentis annis, nunquam Eccleſia duorum quorumlibet hominum iudicia Epiſcoporum Conciliis anteposuit.

B

Idem Lutherus poſt annos tres, anno videlicet M. D. XXIII. doctior factus (nam priorem librũ anno M. D. XX. ediderat) ſcripſit librum in caput 7. prioris ad Corinthios, vbi multas ob cauſſas Matrimonium ſolui, & aliud iniri poſſe cenſet: vt, ſi non modò Ethnicus Chriſtianam, ſed etiam falſus Chriſtianus Chriſtianam coniugem deſerat; vel ſi coniunx coniugem ad furtum aut aliud peccatum inducat, vel ſi ob frequentes rixas moleſta ſit cohabitatio cum priore coniuge; vel ſi diu abſit alter coniunx. In lib. quoque de cauſſis Matrimonialibus, edito anno M. D. XXX. Si pauper cum diuite Matrimonium cõtrahat, & conſumet; ac deinde pauper diuitem coniugem retinere nõ poſſit, quod amici, vel affines diuitis impediant, iudicat Lutherus, poſſe pauperem ad aliud Matrimonium ſe transferre.

C

Martinus Bucerus in cap. 19. Matth. Lutherum ipſum impudentia ſuperat. Contendit enim Matrimonium ſolui poſſe, & aliud iniri, quoties vxor non ſe cõmodam viro, aut vir non ſe commodum vxori præbet: quacunque videlicet de cauſſa ſibi inuicem cõiuges diſpliceant. Ex quo rectè colligit Tapperus in explicatione art. 18. Louan. facilius diſſolui Matrimonia auctore Bucero, quàm ciuiles contractus: neq; enim contractus ciuiles ob ſolam malitiam contrahentium vnquam dirimuntur.

D

Philippus Melanchthon in locis Theologicis, tit. de Coniugio, in duobus tantùm caſibus permittit aliud Matrimonium iniri, nimirum ſi alter coniugum fornicetur, vel ſi iniuſtè coniugem deſerat; vult parti innocẽti licere aliud cõiugium celebrare: tamen in annotat. ad cap. 5. Matth. idem Melanchthon non ſolùm parti innocenti, ſed etiam nocenti aliud Matrimonium concedit, quia (vt ipſe dicit) non eſt vlli imponenda pœna, quam ferre non poſſit.

Ioan. Brentius in Confeſſ. VVirtenbergenſi, cap. de Coniugio, in fine illius capitis, ſperare ſe dicit, pios Epiſcopos, & Principes conceſſuros ius contrahendi aliud Matrimonium iis,

qui ob adulterium alterius coniugis iusto diuortio separati sunt.

Ioan. Caluinus, lib. 4. instit. cap. 19. §. vlt. tyrannicam legem vocat, quæ non permittit aliud coniugium ei, qui ab adultero coniuge diuortium fecit: & in cap. 19. Matthæi, vult quidem vinculum Matrimonij dirimi in caussa adulterij, sed non admittit alias caussas; nisi desertionem fidelis à coniuge infidele.

Martinus Kemnitius in 2. parte exam. pag. 1249. Caluinum apertissimè sequitur. Nam duos tantùm casus esse voluit, in quo liceret aliud Matrimonium inire, nimirum adulterium alterius coniugis; & desertionem infidelis, vbi per infidelem nõ intelligit quemlibet iniustum desertorem, vt Lutherus, & Philippus intelligebant, sed solùm eum qui Christianus non est, sed Gentilis, de quo casu nulla est quæstio, vt suprà vidimus. Deinde in sequenti pag. 1250. explicat se tantùm loqui de parte innocente, cùm aliud Matrimonium ob adulterium concedit. Quare neque Philippus cum Luthero, neque Kemnitius cum Philippo, aut Luthero in sententia conuenit.

Eandem sententiam sequutus est Erasmus, qui in annotationib. ad 7. cap. prioris ad Corinth. fusissimè probare conatur, propter fornicationem licere coniugi innocenti ad alias nuptias transire. Edidit autem Erasmus primũ has annotationes anno M. D. XV. biennio scilicet antequã Lutheri factio exoriretur: ex quo intelligimus, non Erasmũ à Luthero, sed Lutherum potius ab Erasmo hunc errorem hausisse.

Ex Catholicis duo sunt, qui eodem errore tenentur, Caietanus in commentario ad cap. 19. Matthæi, timidè tamen, & breuiter rem attingens: & Ambrosius Catharinus, qui lib. 5. annotationum in commentaria Caietani, in fine, disputat quæstionem istam, ac tandem concludit, ex Euangelio, & Apostolo non posse colligi, non licere in caussa fornicationis aliud Matrimonium inire; id tamen variis canonibus esse prohibitum, & ideo non debere fieri nisi ex Ecclesiæ auctoritate.

Porro tres isti, Erasmus, Caietanus, Catharinus in hoc multùm ab hæreticis suprà nominatis distant, quod se Ecclesiæ iudicio disertis verbis subiiciunt. Et quia Ecclesia sentẽtiam suam iam apertissimè protulit, vt patet ex can. 6. & 7. sess. 24. Trident. Concilij, vbi anathema dicitur iis, qui sentiunt Matrimonium quoad vinculum vlla de caussa solui posse; ideo isti quoque, ac præsertim duo posteriores, à reliquorum omnium Theologorum Catholicorum communissima sententia separandi minimè esse videntur.

CAPVT XVI.

Matrimonium insolubile esse quoad vinculum, probatur ex verbo Dei, traditione, & ratione.

PROBANDVM igitur iam nobis est, Matrimonij inter fideles contracti, & consummati vinculum adeo esse insolubile, vt neque caussa fornicationis dirimi posit; & ideo viuente priore coniuge nunquam esse licitum ad alias nuptias aspirare.

PRIMVS locus sit ille, qui est apud Matthæũ cap. 5. *Omnis qui dimiserit vxorem suam excepta fornicationis caussa, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterat.* Verba illa: *Et qui dimissam duxerit, adulterat,* vel vniuersè accipiẽda sunt, vel cum exceptione, nisi ob fornicationem. Si vniuersè, ergo qui dimissam duxerit, etiam ob fornicationem, mœchatur, ergo non fuerat dimissa quoad vinculum, sed solùm quoad thorum: non enim mœcharetur qui illam ducit, nisi adhuc esset priori viro alligata. Si cum exceptione, ergo qui fornicariam à viro dimissam duxerit, non mœchatur. Ergo melior est conditio fornicariæ, quàm innocentis, & castæ: nam fornicaria libera est, & nubere potest; innocens autem iniustè dimissa, nec priorem virum habere potest, nec alteri nubere. Atqui hoc absurdissimum est, vt lex Christi iustissima dimissam iustè meliori loco esse velit, quàm dimissam iniustè.

RESPONDENT aliqui, sententiam illam esse generalem, sed fornicariam non posse nubere alteri; non quòd non sit diremptum vinculum Matrimonij, sed quia in pœnam peccati lex prohibet illam nubere.

SED hæc solutio nulla est. Si enim prohiberetur nubere in pœnam peccati, sed verè tamen libera esset, ac soluta vinculis prioris coniugij, peccaret quidem nubendo, & fortè Matrimonium esset irritum, sed non mœcharetur neque ipsa, neque qui eam duceret: non enim est adulterium, nisi cum coniuge alterius. Dominus autem disertis verbis pronunciat: *Et qui dimissam duxerit, adulterat.*

SECVNDVS locus est apud Marcum, cap. 10. *Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur.* Et similia habentur, Lucæ 16. *Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur. & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.* Hæc verba vniuersaliter docent nunquam ita dissolui Matrimonium inter fideles contractum, & consummatum, vt liceat ad alias nuptias transire.

RESPONDENT aduersarij, loca ista debere exponi ex cap. 19. Matth. vbi habetur exceptio fornicationis. Nam nisi in verbis Marci, & Lucæ subintelligamus, excepta caussa fornicationis, pugnabunt Marcus, & Lucas cum Matthæo: ista enim contradicentia sunt: *Omnis qui dimiserit, &c. mœchatur*; &, Non omnis qui dimiserit, &c. mœchatur. Ista autẽ posterior sententia ex Matthæo colligitur; idem enim est dicere: *Omnis qui dimiserit excepta fornicationis caussa*; &, Non omnis qui dimiserit: prior verò propositio apud Marcum, & Lucam habetur, nisi subintelligatur eadem exceptio.

AT contrà. Nam vt suprà diximus in quæstione de polygamia, Euangelistæ omittunt quidẽ interdum aliquid, aut addunt, quod alij Euangelistæ non omiserunt, aut non addiderunt, sed nunq̃ ita omittunt, vt sententia reddatur falsa, nam alioqui Euangelistæ homines decepissent, quibus Euangelia sua tradiderunt, nulla mentione facta aliorum Euangelistarum.

Certè quando Marcus Romæ scripsit Euangelium ex prædicatione Petri acceptum, nõ remisit Romanos ad Euangelium Matthęi tanquã ad commentarium: immò si tunc Romæ Matthæi Euangelium in manibus fidelium fuisset, credibile est Marcum scripturũ non fuisse. Non enim scripsit Marcus, vt Matthæo aliquid adderet, quod posteà fecit Ioannes, sed tãtùm vt haberent Romani scriptum, memorię causa, quod sola voce B. Petrus Apost. illis tradiderat: hanc enim caussam referunt Irenæus lib. 3. cap. 1. Eusebius lib. 2. hist. cap. 15. & Hieron. in lib. de viris illustrib. in Marco.

Atque idem dici potest de Luca, qui Euangelium scripsit his Gentibus, quibus prędicauerat Paulus, & ad quos nondum peruenerant Matthæi, & Marci volumina; sed tãtùm falsa quædã scripta Pseudoeuangelistarum, vt ipse breuiter indicat in principio Euangelij, & clarius colligitur ex Ambrosio in commentario primi capitis Lucæ, & ex Eusebio lib. 3. hist. c. 24. & ex Hieronym. in lib. de viris illustrib. in Luca. Oportet igitur vera esse absolutè, quæ Marcus & Lucas dicunt, neq; pendere à verbis Matthæi, nisi velimus deceptos fuisse eos, qui sine Matthęo, Marcum aut Lucam legebant.

SED obiicies, quia S. Augustin. lib. 1. de adulterin. coniug. cap. 11. dicit locum Matthæi esse obscurum, & esse ambigendum de eo, donec veniamus ad alios Euangelistas.

AT Augustinus non dicit ambigendum de eo quod Matthæus dicit, sed de eo quod non dicit. Matthæus enim dicit eum mœchari, qui extra caussam fornicationis vxore dimissa, aliam ducit: & hoc est simpliciter verum. Sed nõ dicit, an hic tantùm sit mœchus, an etiam is, qui dimissa vxore ob fornicationem, aliam ducit: id q̃ alij Euangelistæ dixerunt apertissimè. Aduersarij autem nostri volunt nos ambigere de eo, quod Marcus, & Lucas dicunt, an sit accipiendũ vt sonat, non de eo quod non dicunt. Quare idem S. AVGVSTINVS lib. 1. de adulterinis cõiugiis cap. 9. grauiter inuehitur in eos, qui horum Euangelistarum verba, non accipiunt vniuersaliter, vt sonant: *Qui sumus*, inquit, *nos, vt dicamus, est qui mœchatur vxore dimissa alteram ducens, & est, qui hoc faciens non mœchatur, cùm Euangelium dicat omnem mœchari qui hoc facit.*

AD obiectionem autem illam respondemus, non esse repugnantiam inter Euangelistas; illa enim propositio; Non omnis qui dimittit vxorem, & aliam ducit mœchatur, non inuenitur apud Matthæum, vt aduersarij existimant. Illa enim sunt verba Matthæi: *Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.* ex quibus non debet inferri, Ergo non omnis qui dimiserit vxorem, & aliam duxerit, mœchatur.

Cur autem id non debeat inferri, cùm planè sequi videatur, multæ caussæ reddi solent. Durandus in 4. dist. 35. quæst. 2. ad vltimum, dicit Christum loqui apud Matthæum præsupposita lege veteri, quę iubebat adulteras occidi; hac enim lege seruata, licebat in caussa fornicationis vxorem dimittere, & aliam ducere, quia nimirũ propter adulteræ supplicium extremum, dirimebatur vinculum coniugij.

NON probatur mihi hæc solutio, PRIMO, quia Dominus non tradidit legem solis Iudæis, sed etiam Christianis: non iubet lex Euangelica adulteros occidere, immò Ioan. 8. Dominus adulteram liberauit à morte. Nec ignorabat Christus, in Ecclesia sua varias fuisse futuras leges Principum, quibus interdum occiderentur, interdum non occiderentur adulteri; quare nõ est credibile Christum esse loquutum præsupposita lege de occidendis adulteris.

PRÆTEREA, si ita esset, Christi sententia esset valde imperfecta. Nam potuit multis modis impediri mors adulteræ, aut quia fugeret in aliam regionem, aut quia non posset probari testibus duobus adulterium, etiamsi viro exploratum esset; quid ergo tunc fieret secundum Christi doctrinam?

ADDE, quod tradere vxorem lapidandam, nõ est propriè illam dimittere, & ducere aliam: non enim dimittitur qui occiditur, neque dicitur alia duci priore dimissa, quando prior non viuit.

DENIQVE non poterat esse quæstio, an liceret vxore lapidata ob adulterium, aliam ducere: non igitur oportebat magis excipere caussam fornicationis, quàm caussam mortis.

Hac ergo solutione omissa, aliqui dicunt verbum *Mœchatur*, referendum esse diuisim ad vtramq; partem sententiæ, hoc modo; Quicunq; dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem, mœchatur, & qui aliam duxerit, mœchatur: bis enim

enim mœchatur, qui vxorem ducit priore dimissa, extra casum fornicationis, semel quidem, adulterio vxoris, cuius ipse caussa fuit per iniustam dimissionem; & semel, adulterio proprio, per nouæ vxoris viuente priore coniunctionem.

Et hanc solutionem indicat breuiter THEOPHYLACTVS in cap. 19. Matthæi, vbi dicit sententiam huius loci esse, quod qui dimittit vxorem extra caussam fornicationis, mœchatur, id est, auctor est illi, vt mœchetur. Et idem ante docuerat AVGVSTINVS lib. contra Adimantum cap. 3. vbi sic enarrat locum istum Matt. 19. *Quicunq; dimiserit vxorem, nisi ob fornicationem, facit eam mœchari, & qui aliam duxerit, mœchatur.* Estque hæc solutio valde conformis eiusdem Matthæi verbis, cap. 5. vbi ait: *Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, facit eam mœchari.* Videtur igitur Matth. 19. ad eandem sententiam: *Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem,* referendum esse verbum: *Mœchatur,* in illo sensu, id est, facit eam mœchari.

ALII dicunt, nec minus probabiliter, illud: *Nisi ob fornicationem,* non pertinere nisi ad dimissionem, cum qua immediatè coniungitur, & esse per parenthesim pronunciãdum, & aliquid subintelligendum, hoc modo; Quicunq; dimiserit vxorem (quod non licet, nisi ob fornicationẽ) & aliam duxerit, mœchatur. Et certè non sine caussa Dominus non adiecit illam exceptionẽ post illa verba: *Et aliã duxerit,* sed immediatè post illa: *Quicunque dimiserit,* & similiter, non temerè Dominus tum Matth. 5. tum Matth. 19. cùm adiunxit: *Et qui dimissam duxerit, mœchatur,* non addidit: *Nisi ob fornicationem,* vt nimirum indicaret, caussam fornicationis solam dimissionem licitã facere, non autem noui cõiugij celebrationem. Hæc mihi videtur S. Thom. sententia in 4. dist. 35. q. vnica art. 5. ad vltimum, & eandem obscurè subindicat Hieron. in Commẽtario huius loci.

Sunt & aliæ explicationes minus probabiles, quas Abulensis, Alphonsus de Castro, & alij excogitarunt: Sed optima est S. Augustini lib. 1. de adulterinis coniugiis, c. 9. vbi docet, Matthæũ, vel potius Dñm apud Matthæũ, accepisse illud: *Nisi ob fornicationem,* negatiuè, non exceptiuè; vt sensus sit, Quicunq; dimiserit vxorẽ, nisi ob fornicationem, id est, extra caussam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur. Ex quo affirmatur quidem adulterium eius, qui vxore dimissa extra caussam fornicationis aliam duxerit: sed nihil dicitur de eo, qui duxerit aliam priore dimissa ob fornicationem.

AT contrà instant aduersarij, & maximè CAIETANVS, & CATHARINVS. Si ista est sententia Dñi, ergo frustra, & superuacaneè additur illud: *Nisi ob fornicationem,* poterat enim Dominus generatim, & facilius dicere; Omnis qui dimiserit vxorem, & aliam duxerit, mœchatur.

RESPONDEO, immò diuina prudentia Dominus ita loquutus est, id enim postulabant locus & tempus. Nam Dominus eo loco respondebat Pharisæis, qui venerãt parati, vt eum tentarent, & in sermone caperent: & quia iam audierant, eum in monte quędam disseruisse cõtra libellum repudij à Mose in lege concessum, & consequenter etiã contra polygamiam, interrogauerunt eum, an liceret vxorem dimittere quacunq; ex caussa, vt nimirũ, ea interrogatione impellerẽt eum ad pronunciandum aliquid apertè contra legem, & exempla Patrum. Quare Dominus cùm videret auditores incapaces esse; respondit eis præcisè ad interrogata. Quæsierant illi, an liceret vxorem dimittere, nimirũ quoad vinculum, quacunq; ex caussa: respõdit Dominus, non licere quacunq; ex caussa; idque probauit, quia non licet dimittere non fornicariam, & aliam ducere, id quod tam perspicuè verum erat, vt nullo modo negari posset. Vtrum autem liceat dimittere fornicariam quoad vinculum, & aliam ducere, Dominus tunc apertè dicere noluit, quia hoc altius erat, quàm vt ab eis tunc capi posset. Quamquam ex iis quæ Dominus dixerat de prima origine instituti Matrimonij, facile poterat hoc etiam intelligi; sed ne daret illis Dominus ansam calumniandi verba sua, voluit, vt ipsi per se id colligerent, quemadmodum fecit in parabola vineæ, & aliàs sæpè: & nihilominus domi paulò pòst (vt Marcus scribit cap. 10.) apertè pronunciauit, omnem qui dimittit vxorem, & aliam ducit, mœchari. Vides igitur quemadmodum verba Domini nihil superuacanei contineant, nec pugnent inter se verba diuersorum Euangelistarum.

Vnum duntaxat contra hanc expositionem obiici posset, quòd nimirum si ita exponamus, non habebimus ex hoc loco, licitum esse diuortium quoad thorum, ob fornicationem alterius coniugis. SED parum id refert: nam ad hoc dogma stabiliẽdum, sufficit testimoniũ Matt. ca. 5.

TERTIVS locus habetur in epist. ad Rom. c. 7. *An ignoratis fratres (scietibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Igitur viuẽte viro, vocabitur adultera, si fuerit cũ alio viro, si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, vt non sit adultera, si fuerit cum alio viro,* & similis locus habetur in epistola priore ad Corinth. cap. 7.

Ex his autem locis colligimus nunq̃ solui vinculum coniugale, nisi per mortẽ: & quia nõ soluitur, manere etiam post diuortiũ quacunq; de caussa factum. Quod argumentũ tanti fecit S. AVGVST. vt lib. 2. de adulterinis cõiugiis, c. 4. clamauerit: *Hæc verba Apostoli toties repetita, toties inculcata, vera sunt, viua sunt, sana sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris mulier esse incipit, nisi prioris esse desierit: esse aũt desinet vxor prioris, si moriatur vir eius, non si fornicetur, licitè itaq; dimittitur cõiunx ob caussam fornicationis, sed manet vinculũ prioris, propter q̃ fit reus adulterij, qui dimissam duxerit, etiã ob caussam fornicationis.* Hæc ill[a].

SED

SED respondet Caietanus, verba Apostoli accipienda esse regulariter, non autem in casu, vt sensus sit; vinculum viri cum vxore ordinariè, & regulariter, nisi scilicet aliunde soluatur, durare vsque ad mortem, & tunc demum solui. Idem ferè respōdet Erasmus, Caluinus, Martyr, & Bucerus in hæc loca, & presertim Petrus Martyr vult intelligi exceptionem: *Nisi ob fornicationem*, quæ in Euangelio habetur. Et similiter docet Kemnitius in 2. parte exam. pag. 1257.

Potest autem id probari PRIMO, quia Paulus ait: *Scientibus legem loquor*, lex autem permittebat libellum repudij in quibusdam casibus, & proinde secundum legem regulariter quidem, sed non semper, mors expectabatur ad vinculi coniugalis direptionem. SECVNDO, quia Paulus ait: *Quæ sub viro est, mulier*; & non dicit simpliciter Vxor. Quare loquitur de ea tantùm, quæ nondum est repudiata, sed adhuc viro cohabitat. TERTIO videtur Apostolus non tam contendere, vinculum permanere vsq; ad mortem, quàm non durare post mortem: id enim solum ille cupit ostendere, post mortem coniugis liberum esse alterum coniugem, siue ad mortem vsq; vinculū permanserit, siue non permanserit. ADDE vltimò, quòd cum hæc sit quædam similitudo, non est necesse vt in omnibus conueniat.

SED falsam esse hanc expositionem, testantur PRIMVM ipsa verba, quæ vt Augustinus rectè dicit, plana sunt. Quid enim planius illo: *Mulier viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro?* Rom. 7. & *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit?* 1. Corinth. 7. Et certè mirū esset Apostolum numquam addidisse exceptionem, si ea addenda esset, cùm tam sæpe hæc repetiuerit, & inculcauerit.

DEINDE testantur Interpretes; Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius, Primasius, Anselmus, & alij, in vtrumq; locū Pauli, & præterea Origines in c. 19. Matt. Augustinus loco citato, & Hieronymus in epist. ad Amandum, vbi interrogatus, an liceret mulieri dimisso viro adultero, alij nubere, respondit, non licere, ob hæc Pauli loca, quæ (vt ipse dicit) omnem excusationem excludunt.

DENIQVE idem testatur ratio similitudinis, quàm eo loco Paulus adducit: volebat enim probare, legem veterem obligasse vsq; ad Christum, sed iam non amplius obligare: vtitur autem ad hoc probandum similitudine ducta ex Matrimonio. Quemadmodum enim vir, & vxor tamdiu sibi inuicem obligātur, donec alter eorum, vel vterque moriatur, sic etiam tamdiu homines legi subiecti sunt, donec vel ipsa lex abrogetur, & sic quodammodo moriatur, vel homines translati in alium statum, à lege eximantur, & eo modo legi moriantur. Per Christi autem mortem vtrumq; factū est: nam & lex est abrogata, & nos translati in statum filiorū Dei, legi illi veteri, quæ erat seruorū, mortui sumus.

A Vbi obiter est NOTANDVM, legem comparari viro, vt Chrysostomus exponit, & hominē comparari vxori, quia sicut vir dominatur vxori, non vxor viro, ita lex dominatur homini, cui data est, non homo legi. Et quamuis debuisset Apostolus concludere, homines liberos esse à lege, quia lex mortua est, sicut dicit vxorem liberari, quando moritur vir: tamen ne Iudæos offenderet, maluit inuertere conclusionem, ac dicere, nos mortuos esse, quàm legem esse mortuam, quamquam vtrumque dicere potuisset, & perinde est ad id de quo agitur, vtrum vir, aut vxor, aut vterque moriatur.

Porrò hæc similitudo B. Pauli omnino requirit, vt vir & vxor nullo diuortio, aut repudio, B sed sola morte liberari queant à vinculo coniugij. Nam quamdiu lex vetus vigebat, numquam poterant Iudæi iugum eius à se excutere, etiamsi illi repudium dare, & ab ea diuortium facere conarentur, fornicando cum variis legibus falsorum Deorum; ergo eodem modo, quanto tempore maritus viuit, numquam potest vxor à vinculo coniugij liberari, quamuis cum multis aliis viris fornicetur.

Neq; argumenta in contrarium conuincunt. Ad PRIMVM Respondeo, illud: *Scientibus legem loquor*, à Theodoreto, & Ambrosio exponi de lege naturæ, vel Euangelica, non de lege veteri, vt sensus sit: Loquor hominibus peritis, & qui benè norunt naturam legis, & coniugij, &c.

C Et PRÆTEREA aut repudium in lege veteri soluebat reuera vinculum coniugij, aut non soluebat. (est enim controuersia inter Doctores) Si nō soluebat, & tantùm permittebatur, vt minus malum, non autem vt licitum, vt communior habet opinio Doctorum, quam etiam sequuntur Caluinus, & Beza in cap. 19. Matthæi; tum parum refert de qua lege Paulus loquatur, vt patet. Si verò soluebat vinculum, & permittebatur vt licitum; tum non potest Pauli locus de lege Mosis intelligi, quia falsum esset quod Paulus dicit: *Viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro*; neque enim vocabatur adultera quæ viuente viro erat cum altero viro, si repudium licitum erat, & vinculum coniugij dissoluebat.

D Ad SECVNDVM RESPONDEO illud: *Quæ sub viro est, mulier*, simpliciter cōiugatam significare; quod nomen non minus conuenit mulieri post diuortium, quàm ante diuortium, si diuortium non soluit vinculum, vt nos contendimus. Et hoc perspicuum est tum ex conclusione generali, quam Apostolus infert: *Igitur viuente viro vocabitur adultera, &c.* non enim dixit, Igitur dum est sub viro, vel dum non repudiatur, sed dum vir eius viuit, vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro: tum ex 1. Corinth. 7. vbi generatim Paulus dicit: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit.*

Ad TERTIVM RESPONDEO non solùm

voluisse Paulum ostendere, vinculum coniugij non durare post mortem; sed etiam durare toto tempore vitæ alterius coniugis. Nam illud non durare post mortem, apertissimum erat, nec fuisset opus ad id persuadendum allegare legem, ac dicere: *Scientibus legem, loquor.*

PRÆTEREA conclusio ab Apostolo intenta, non erat solùm, non obligari Christianos ad legem Mosis, sed etiã obligari ad non recipiendã vllam aliam; sicut etiam Hebræi obligabantur legem Mosis seruare toto tempore, quo ea viuebat, nec poterant vllo prætextu eam deserere, donec moreretur per abrogationem, aut ipsi morerentur illi per translationem in alium statum, vt diximus.

Ad vltimum RESPONDEO, non debere quidem similia in omnibus esse similia: tamen debere similia esse in eo, in quo est vis argumẽti ex illa similitudine ducti. Requirit aũt vis argumẽti Paulini, vt sicut vinculum legis nullo modo disrumpi potest, quacumque intercedente præuaricatione, donec ea lex viuit: ita vinculum Cõiugij perseuerat, quacunque interueniente fornicatione, donec maritus aut vxor viuit.

ADDE quod 1. Corinth. 7. non per modum parabolæ ad illud illustrandum, sed absolutè pronunciatur: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit: quod si dormierit vir eius, liberata est; cui vult, nubat, &c.*

QVARTVS locus est in epist. priore ad Corint. ca. 7. *His, qui Matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Quẽ locum tractauimus in quæstione superiore de diuortio quoad thorum.

Habemus autem hinc argumentum planè insolubile. Nam vel mulier, de qua dicitur: *Si discesserit, &c.* discessit ex caussa iusti diuortij, vt fornicationis, hæresis, & quæcumque sit alia; vel sine tali aliqua caussa. Hoc posterius dici nõ potest, nam Paulus non diceret de tali fœmina, Maneat innupta; aut viro suo reconcilietur; sed diceret, Maneat innupta donec viro suo reconcilietur, & omnino ad virum suum redeat: non enim poterat Paulus permittere iniustum diuortium cõtra expressum Domini præceptum. Etsi in eodem capite Paulus non permittit coniuges abstinere à carnali commercio ob orationem, & ad tempus, nisi ex consensu, quomodo permitteret coniugem inuito marito sine vlla caussa iusti diuortij separatam à viro manere? Loquitur ergo sine vllo dubio de muliere, quæ discessit ob iustam aliquam diuortij caussam. Atqui ista non potest alteri nubere, vt Paulus apertissimè dicit; ergo etiam caussa iusti diuortij non soluit vinculum coniugij, neq; licet coniugibus iusto diuortio separatis ad alia transire coniugia.

Vnum est tantùm quod obiici posset, quod etiam ab Erasmo obiectum fuit. Nam videtur

A Apostolus loqui de muliere adultera, quę discedit à viro non sponte sua, sed ab illo eiecta: id enim significari videtur, cùm dicitur: *Aut viro suo reconcilietur.* nam reconciliari propriè ad reos pertinet, qui per reconciliationem redeunt in gratiam cum iis, quos offenderunt. Quod si Paulus agat de adultera, non est mirum, si velit eam manere innuptam: soli enim parti innocẽti conceduntur secundæ nuptiæ..

AT nullo pacto defendi potest, Paulum loqui de muliere adultera, & eiecta: nam cum pręcipitur mulieri, à viro non discedere, præcipitur ne ipsa sit auctor diuortij, ac ne deserat virum, non autem ne eiiciatur, & coacta discedat.

B Id enim præcipitur, quod est in potestate eius, cui præcipitur: non est autem in potestate mulieris ne eiiciatur, neque potest marito expellente non discedere.

DEINDE paulò pòst ait Apostolus: *Et vir vxorem non dimittat;* quod esset omnino idem cum priore præcepto, & proinde superuacaneum, si mulierem discedere à viro nihil esset aliud, nisi eiici, & dimitti à viro.

DENIQVE si Apostolus solùm de adultera dimissa loqueretur, valde imperfectam doctrinam traderet: adhuc enim quæri posset, quid sit faciendum mulieri, quæ separatur à viro ob adulterium viri, non ob culpam suam propriam. Ergo Paulus generatim loquitur de omni muliere, quæ iusti diuortij auctor est. Dicit autem: *Mulier non discedat,* non autem dicit, Mulier non dimittat virum, sicut posteà dicit: *Vir non dimittat vxorem;* quia ordinariè vxor est in domo viri, & ideo diuortium facit discedendo ab eo, non eum ex domo eiiciendo; contrà maritus, quia est in domo sua diuortium facit dimittendo, non recedendo.

C

ILLVD autem quod obijcitur de verbo, Reconcilior, quod etiam pag. 1259. notauit Kemnitius, vt probaret culpa sua vxorem discessisse, nullam vim habet. Reconciliari enim dicitur tàm is, qui læsit, quàm is, qui læsus est: nam reconciliãtur propriè, qui alienati sunt. Vnde M. T. C. lib. 1. epist. 2. ad Lentulum, dicit reconciliatam esse voluntatem Senatus, quæ tamen non culpa sua, sed aliorum, abalienata à Lentulo fuerat. Et in hoc sensu dicitur Deus reconciciliari hominibus, lib. 2. Machab. cap. 1. *Exaudiat Deus orationes vestras, & reconcilietur vobis;* & cap. 7. *Reconciliabitur Deus seruis suis.* & illud Matth. 5. *Reconciliare fratri tuo,* exponit Chrysostomus, siue iustè, siue iniustè frater se offensum dicat.

D

Eadem veritas SECVNDO ex traditione probari potest: extant enim omnibus ætatibus testimonia Patrum. Ac PRIMO quidem sæculo habemus testimonium CLEMENTIS, in Canonibus Apostolorum can. 48. vbi sine vlla exceptione excommunicari iubetur, qui vxore dimissa aliam ducit.

Deinde SECVNDO sæculo, id est, post annum Domini

Domini C. habemus testimonia IVSTINI, & ATHENAGORÆ. Vterque in Apologia pro Christianis, ad Imper. Antoninum, inter dogmata Christiana ponit adulterium esse, Si quis dimissam ab alio ducat: & Athenagoras addit etiam, si quis priore dimissa aliam ducat, non esse coniugium, sed adulterium. Eodem sæculo CLEMENS Alexandrinus lib. 2. Stromatum extremo: *Adulterium*, inquit, *existimat Scriptura, coniungi Matrimonio, viuo altero ex separatis*, & paulo ante dixerat, non posse fieri separationem, nisi ob fornicationem.

Sæculo TERTIO, post annum Domini CC. TERTVLLIANVS lib. 4. in Marcionem, vltra medium, obiicienti Marcioni Christum contrarium esse Moysi, quia prohibuit diuortium, quod ille concesserat, respondet his verbis: *Dico illum cōditionaliter nunc fecisse diuortij prohibitionem, si ideò quis dimittat vxorem, vt aliam ducat, &c.* vbi docet Christum non prohibuisse diuortium, si caussa iusta adsit, sed prohibuisse alterum coniugium post diuortium. Eodem sæculo ORIGENES tract. 7. in Matth. explicans cap. 19. dicit quosdam Episcopos permisisse mulieri nubere viro priore viuente, & addit, contra scripturam fecerunt.

Sæculo QVARTO, post annum Domini CCC, in Concilio Elibertino can. 9. Mulier quæ ob viri adulterium alteri nupsit, non recipitur ad Communionem nisi post mortem prioris mariti: ex quo intelligimus, illicitum fuisse Matrimonium illud iudicatum, etiam ex parte innocentis, & in caussa adulterij. Eodem sæculo S. Ambrosius in cap. 16. Lucæ multa scribit contra eos, qui vxore dimissa aliam ducunt, & passim adulterium vocat id coniugium: neque in tota illa disputatione vnq̃ excipit caussam fornicationis. S. item Hieronymus Ambrosij æqualis, in epist. ad Oceanum de obitu Fabiolæ scribit, Fabiolam dimisso viro non solùm adultero, sed etiã omnibus flagitiis cooperto, alteri nupsisse; sed addit id eam fecisse, quia ignorabat rigorem Euangelii: & ibidem scribit, eam post mortem secundi mariti publicam pœnitentiam sibi ab Episcopo impositam, summa humilitate egisse. Ex quo intelligimus, eo tempore publicum crimē habitum in Ecclesia Catholica fuisse, si quis viuente coniuge ad alias nuptias transiret, etiam caussa fornicationis. Idem Hieronymus in epist. ad Amandum, de hac ipsa quæstione interrogatus, simpliciter respondit, esse illicitum, etiã caussa fornicationis, viuente coniuge ad alias nuptias transire. Eodem sæculo S. Ioan. Chrysostomus homil. 17. in Matth. enarrans cap. quintum idem docet.

Sæculo QVINTO, post annum Domini CD. Conciliũ Mileuitanum, can. 17. definiuit secundum Euangelicam & Apostolicam doctrinam, numquam licere viuente coniuge ad alias nuptias transire: & idem habetur in Concilio Afri-

A canocan. 69. Eodem sæculo Innocentius I. in epist. 3. ad Exuperium can. 6. interrogatus, an intercedente diuortio liceret aliud inire coniugium, respondit nullo modo licere, sed esse vtrumque adulterum, tam virum, quàm vxorem, si post diuortium ad alias nuptias transeat. Eodem tempore S. Augustinus ex professo hoc docuit, tum in duobus libris de adulterinis cōiugiis, tum in libro de bono coniugali.

Sæculo SEXTO, post annum Domini D. Primasius in Commentario cap. 7. prioris ad Cor. in illud: *Si discesserit, manere innuptam*, idem habet.

Sæculo SEPTIMO, post annum Domini DC. Isidorus idem docet, li. 2. de officiis diuin. c. 19.

B Sæculo OCTAVO, post annũ Domini DCC. Beda in cap. 10. Marci idem affirmat.

Sæculo NONO, post annum Domini DCCC. Concilium Foroiuliense can. 10. idem apertissimè definiuit; & eodem sæculo Theophylactus in cap. 19. Matthæi, & in cap. 7. prioris ad Corinth.

Sæculo DECIMO, post annum Domini CM. Concilium Nannetense, quod sub Arnulpho Imperatore celebratum creditur, can. 12. idem declarauit.

Sæculo VNDECIMO, post annum M. Anselmus in cap. 5. & cap. 19. Matth. idem habet.

Sæculo DVODECIMO, post annum MC. idem definiuit Alexander III. Papa, cap. ex parte, de sponsalibus, & Matrimoniis.

C Sæculo DECIMO TERTIO, post annum MCC. idem definiuit Innocentius III. cap. Gaudemus, de diuortiis, & eodem sæculo, idem docuerunt Theologi omnes, qui super dist. 35. quarti Sententiarum scripserunt, vt S. Thomas, S. Bonauentura, & alij.

Sæculo DECIMO QVARTO, post annum MCCC. plurimi Doctores Scholastici, Scotus, Durandus, &c.

Sæculo DECIMO QVINTO, post annum MCD. idem statuit Concilium Florentinum, in instruct. Armenorum, quod sanè mirum est non aduertisse Caietanum & Catharinum.

Sæculo denique DECIMO SEXTO, post annum MD. idem definiuit Concilium Trident.

D sess. 24. can. 7.

Accedat VLTIMO argumentum ex ratione petitum. PRIMO Matrimonium fidelium, signũ est coniunctionis Christi cum Ecclesia, vt Apostolus docet cap. 5. ad Ephes. At illa vnio indissolubilis est: igitur & vinculũ coniugale indissolubile est. Et quamuis tota simul Ecclesia à Deo fornicari non possit, tamen aliquæ partes Ecclesiæ, nonnulli videlicet fideles, fornicantur interdum spiritualiter, & diuortium faciunt, sed non propterea licet illis mutare Deũ, aut Deus ita illos abiicit, vt nolit reconciliari, immò semper hortatur ad reconciliationem. Tale igitur debet esse coniugium Christianorum, vt numquam tale diuortium fiat, quin spes

maneat reconciliationis. Et hanc rationem à Sacramento ductam, valde vrget Augustinus lib. de bono coniugali, cap. 7. 15. 18. & 24.

SECVNDO, si licitum esset aliud Matrimonium, iniuria afficeretur proles: nam filiis iam natis malè consuleretur, qui pro patre vitricum, pro matre nouercam habere inciperent. Et hæc est ratio S. Ambrosij in cap. 16. Lucæ, vbi etiam dicit, propter filios debere patrem matris culpæ ignoscere.

TERTIO, si esset licitum eiusmodi coniugiũ viuente altero coniuge, aperiretur aditus infinitis repudiis etiam iniustis. Nunc enim quia sciunt fideles, debere se, aut cœlibes viuere, aut priori coniugi reconciliari, non facilè ad diuortium adducuntur: at si scirent, mox repudiata vxore posse aliam duci, facillimè diuortia fierent, & quærerent occasiones aliquando dissidiorum, & criminum, &c. Et hanc rationem attingit Hieronymus in cap. 19. Matthæi, vbi scribit; quia periculum erat, ne mariti ob desideriũ alterius coniugij, calumniam struerent priori vxori, sic Dominum voluisse dimitti vxorem ob fornicationem, vt tamen ea viuente non liceret aliam ducere.

QVARTO, si post diuortium in caussa fornicationis, liceret parti innocenti aliud Matrimonium inire, vel id liceret etiam nocenti, vel non liceret. Si liceret, ergo commodum ex peccato suo adulter reportaret, & sæpè etiam viri dedita opera adulterium committerent, vt possent ab vxore liberari, & aliam vxorem ducere. Si non liceret, quæro inprimis, quare? nam cum ea persona sit à vinculo prioris coniugij soluta (neque enim potuit pars innocens aliud Matrimonium inire, nisi vinculo prioris dirempto) neq; vlli faciat iniuriam, quare non potest Matrimonium contrahere?

DICES, quia lex prohibet. SED vbi est lex prohibens? neque enim vlla lex exstat, quod sciam, quę soli innocenti nuptias concedat. DEINDE, cur prohiberet lex coniugari hominem solutum, & procliuem ad vitia, quando nulla restat amplius spes reconciliationis cum coniuge priore? Diuino igitur, prudentissimo, iustissimoq; iudicio Christus sanxit, coniugium quoad vinculum omnino indissolubile esse debere.

Adde VLTIMO, quod etiam apud Ethnicos, vbi morum disciplina vigebat, nulla fiebant repudia. Scribit enim Tertullianus in Apologet. cap. 6. Romæ per annos fermè DC. ab Vrbe condita, nullum scriptum fuisse repudium: deinde autem euersa disciplina, cum aliis vitiis etiam repudia introducta.

A

CAPVT XVII.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

PROPONAM, & soluam argumenta Martini Kemnitij, tum quia ipse post alios omnes scripsit, & eorum argumẽta collegit, tum quia nemo ei respondit; cum Erasmo, Caietano, Catharino, Luthero, Bucero, Brentio, Caluino, & Philippo responderint Ioan. Eckius, Ruardus, Alphonsus de Castro, & alij ex Catholicis multi.

B

PRIMA obiectio Kemnitij pag. 1250. *Lex Pontificia negans coniugi innocenti in caussa adulterij aliud coniugium, priuat innocentem iure suo absque eius culpa, contra regulas Iuris.*

RESPONDEO, Lex ista nõ est Pontificis Romani solius, sed etiam Christi. Et malè Kemnitius regulam Iuris allegat: hæc enim est REGVLA in Sexto de regul. Iuris, can. sine culpa. *Sine culpa, nisi subsit caussa, non est aliquis puniendus.* Vbi non solùm culpam, sed etiam caussam abesse oportet, vt quis nullo modo puniri possit: alioqui, quàm sæpè filij priuantur hereditate paterna ob peccata patris? quàm sæpe ob indicia aliqua iure torquentur homines à Iudicibus, sine vlla propria culpa? quàm sæpe ob incurabilem

C

coniugis morbum sine culpa sua priuatur alter coniunx debito coniugali, & (quod est grauius) fructu nuptiarum, id est, prole? Sic igitur vxore per diuortium separata, priuatur vir vsu coniugij sine culpa, sed non sine caussa: caussa enim subest maxima, quia vinculum prioris manet, & quia Christus prohibet, & quia fieret iniuria proli, &c.

SECVNDA obiectio pag. 1251. *Si non liceret vxorem ducere homini innocenti, diuortium à Filio Dei concessum in caussa fornicationis, nihil esset aliud, nisi laqueus conscientiæ, coniiciens homines in vstiones, & fornicationes, in iram, & iudicium Dei: nam fortè persona illa innocens non habebit donum continentiæ, & ideo in perpetua vstione versabitur, quæ impedit inuocationem Dei; aut etiam in fornicationes, & adulteria præcipitabitur. Quare*

D

melius Ecclesiæ suæ Christus consuluisset, si diuortium nullum concessisset: tunc enim persona innocens cogeretur vti remediis à Deo ordinatis.

RESPONDEO, aut persona innocens potest non dimittere coniugem, vel certè post dimissionem potest reconciliari; aut cogitur dimittere, nec potest reconciliari. Si detur PRIMVM, quod accidit vt plurimum, tum nullus conscientiæ laqueus metuendus est: habet enim persona innocens remedium paratum, si continere non potest, nimirum vt cõiugem non dimittat, aut dimissæ reconcilietur, ad quod Apostolus hortatur, 1. Corinth. 7. & post Apostolum Ambrosius in cap. 16. Lucæ, & Augustinus lib. 2. de adulterinis coniug. cap. 6. 7. 8. & 9.

Et no

Et non debere durum videri maritis, culpis vxorum ignoscere, probat AVGVSTINVS loco notato multis modis. PRIMO, quia si Deus per Sacramentum Pœnitentiæ purgat peccatum adulterij, & ex adultera facit sanctam, & eam sibi reconciliat, cur graue debet esse viro, mulierem Deo reconciliatam, & non amplius adulteram, sed iustam existentem sibi reconciliare? nam non minùs illa Deum offenderat adulterio spirituali, quàm virum adulterio carnali.

SECVNDO, Christus remittit viris, quoties ipsi reconciliari volunt, adulteria spiritualia; ergo debent etiam viri remittere vxoribus adulteria carnalia, si reconliari illæ cupiãt. Nam eadem mensura, qua mensi fuerimus, remetietur nobis, Matth. 7. & Luc. 6. & metuendum est, ne dicatur nobis: *Nonnè oportuit te misereri conserui tui, sicut ego tui misertus sum?* Matth. 18.

TERTIO, sæpe accidit, vt vir qui vxorem ob adulterium dimisit, sit etiam ipse adulter, si nõ opere, certè voluntate. Coram Deo autem, & in rei veritate: *Qui viderit mulierem ad concupiscẽdum eam, iam mœchatus est eam in corde suo*, Matth. 5. Sicut ergo viri cupiunt nõ deseri ab vxoribus, etiamsi fidem eis non seruauerint; ita debent eas non deserere, aut certè reducere si dimiserint, licet ipsis aliquando fidem non seruauerint: licet enim secundum leges mundi impares videantur vir & vxor in caussa adulterij, tamen secundum legem Christi pares sunt.

QVOD si non liceat, aut non expediat vxorem retinere, aut reuocare post crimen admissum: tunc etiam remedium non deest in diuino auxilio, quod nemini petenti negatur, iuxta illud: *Petite, & accipietis*, Matth. 7.

Et non esse hoc nouum, vt quis cogatur sine sua culpa ad perpetuum cœlibatum, ostendit AVGVSTINVS lib. 2. de Adulterinis coniug. cap. 11. & sequentibus, multis exemplis. Nam si fortè vxor ab initio Matrimonij in morbum incidat, & in eo perduret vsque ad mortem viri; vel si captiua ducatur, & viro sciente, in carcere, vel alibi apud hostes perpetuò viuat; vel iusti negotij caussa multos annos in longinqua regione vir ab vxore disiunctus maneat, quid tunc faciet vir ille, si forte vstionem pati incipiat; cùm neque vllam diuortij iustam caussam habeat, neque vxore sua vti possit? nónne oportebit à Deo auxilium ad continendum piis precibus impetrare?

Ex his perspicitur quàm inconsideratè Kemnitius scripserit, melius Christum Ecclesiæ cõsulturum fuisse, si diuortium nullum concessisset. Nam si id non concessisset, coëgisset homines ad pericula apertissima, & maxima subeunda, vt vitarentur pericula minora, & quæ fortè nunquam accident: quod extremæ dementiæ fuisset. Nam si fortè alter coniugum fiat hæreticus, & perpetuò alteram ad hæresim suam nitatur attrahere, quis non videt, si A illicitum sit diuortium, in aperto discrimine amittendæ fidei miseram illam coniugem lege cogente esse futuram?

TERTIA obiectio, pag. 1252. & 1253. Pharisæi Christum interrogantes, Matth. 19. an liceret vxorem dimittere, loquebantur de dimissione quoad vinculum, & non quoad thorum tantùm, neque enim illi aliam dimissionem nouerant, nisi quæ in lege permittebatur. Illa autem talis dimissio erat, vt liceret aliam ducere, vt colligitur ex Deuter. 24. Leuit. 21. Ierem. 3. & Ezechiel. 44. Christus igitur eis respondens, loquitur etiam de dimissione quoad vinculum: nam alioqui non respondisset ad propositum. Vnde semper Dominus coniungit dimissionem B vnius cum acceptione alterius, dicens: *Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, &c.* Matth. 19. Marci 10. & Luc. 16. Sed Christus de ista dimissione quoad vinculum loquens, Matth. 5. & 19. excipit caussam fornicationis; ergo voluit posse dimitti vxorem quoad vinculum in caussa fornicationis.

ET confirmatur argumentum à contrario sensu. Nam sicut Christus dicit: *qui dimittit vxorem excepta caussa fornicationis, & aliam ducit, mœchatur*, ergo qui propter caussam fornicationis dimittit vxorem, & aliam ducit, non mœchatur: Sunt autem hæc argumẽta à contrario sensu omnium & manifestissima, & firmissima.

C SECVNDO confirmatur, ex eo, quod Augustinus, qui contrarium sensit, non potuit explicare istum locum, nisi miserè torquendo textum Euangelij. Dicit enim hunc esse sensum exceptionis, quod illi grauius quidem peccant, qui sine caussa fornicationis diuortium faciunt, sed tamen & illos adulterij reos esse, qui propter caussam fornicationis, dimissa priore vxore aliam ducunt. At inspiciatur textus, & manifestum erit, Christum hoc non dicere.

PRÆTEREA particulæ παρεκτὸς, & εἰμὴ illam Augustini contorsionem non admittunt: nam in Scripturis passim accipiuntur exceptiuè, vt patet 1. Reg. 20. *Puer hoc non sciebat, nisi tantùm Dauid, & Ionathas*, 1. Reg. 21. *Non est hic a-* D *lius gladius, præter hunc*, 3. Reg. 3. *Nemo adfuit, nisi nos duæ*, Actor. 26. *Optarim omnes fieri tales, qualis ego sum, exceptis his vinculis*. In his enim sententiis ineptissima esset interpretatio de magis, & minus, cùm simpliciter sint exclusiuæ exceptiones, sicut & particula NISI, quæ Matth. 19. vsurpatur.

RESPONDEO, ad hoc argumentum DVPLEX solutio adhiberi potest, iuxta ea, quæ diximus cap. superiore. Nam verba illa Matthæi: *Nisi ob fornicationem*, possunt accipi exceptiuè, vel negatiuè, vt ibi diximus: & si quidem accipiantur exceptiuè, tum respondendum est Christum non loqui de dimissione quo ad vinculum, sed solùm quoad thorum,

quando concedit dimiſsionem in cauſſa fornicationis.

At Phariſæi interrogauerant de dimiſsione quoad vinculum, ergo & Dominus de eadem reſpondit. Concedo Phariſæos de dimiſsione quoad vinculum interrogaſſe, ſed nego, Dominum de eadem reſpondiſſe: *Ergo,* inquit aduerſarius, *non ſatisfecit Dominus propoſitæ quæſtioni.* neganda eſt conſequẽtia. Nam cùm in dimiſsione perfecta, quæ eſt quoad vinculum, duo contineantur, dimiſsio vnius, & poteſtas ducendi aliam: Dominus hæc duo ſeparauit, ac vnum quidem conceſsit, dimiſsionem videlicet, cum reſtrictione ad cauſſam fornicationis, alterum verò omnino ſuſtulit. Et hæc eſt cauſſa, cur ferè ſemper Dominus illa duo diſtinctè poſuerit: *Quicunque dimiſerit, &c.* &, *Aliam duxerit,* vt nimirum explicaret repudium in lege permiſſum, & partim approbaret, partim improbaret.

Ad argumentum illud à contrario ſenſu RESPONDEO, nihil illud cõcludere. Nam ſi exponamus, vt cap. ſuperiore diximus, verba Domini, hoc modo: *Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur,* id eſt, mœchatur illam dimittendo, quia facit eam mœchari, & mœchatur aliam ducẽdo, quia propriè adulterium committit, atque ita bis mœchatur: tunc à contrario ſenſu inferendum eſt; Ergo qui propter fornicationem dimittit vxorem, & aliam ducit, nõ mœchatur bis, ſed tantũ ſemel, id eſt, non mœchatur dimittendo, ſed ſolùm aliam accipiendo: & hoc eſt veriſsimum. Sic etiam ſi accipiamus alteram expoſitionem, quæ talis erat: *Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem,* id eſt, quod non licet, niſi ob fornicationem: *& aliam duxerit, mœchatur:* à cõtrario ſenſu non poteſt inferri, niſi hoc, Ergo qui propter fornicationem dimittit vxorem, & aliam ducit, non peccat dimittendo, ſed ſolùm mœchatur aliam ducendo. Atque hæc de prima ſolutione.

SI verò cum S. Auguſtino accipiamus illa verba: *Niſi ob fornicationem,* non exceptiuè, ſed negatiuè: tunc ad argumentum principale admittimus, Chriſtum loqui de dimiſsione quoad vinculum, vt Kemnitius contendit: ſed negamus, concedi iſtam dimiſsionem in cauſſa fornicationis, quia illud: *Niſi ob fornicationem,* non eſt exceptio, ſed negatio; negat enim Dominus licitam eſſe talem dimiſsionẽ ſine cauſſa fornicationis, ſed non dicit eſſe licitam ſi adſit cauſſa fornicationis.

Ad PRIMAM confirmationem RESPONDEO, argumentum à contrario ſenſu non concludere, niſi rectè accipiantur contraria. Iam in propoſito cùm dicimus negatiuè; Quicunque ſine cauſſa fornicationis dimiſſa vxore aliam ducit, mœchatur; non rectè infertur, Ergo qui propter fornicationem vxore dimiſſa aliam ducit, non mœchatur: ſed tantùm inferri

A poteſt, Ergo minus grauiter mœchatur. Nam qui ſine cauſſa fornicationis vxore dimiſſa aliam ducit, non ideo mœchatur, quia ſine tali cauſſa aliam ducit; ſed quia aliam ducit. Quòd autem ea cauſſa abſit, non facit eum mœchari, ſed facit eum mœchari cum iniuria prioris coniugis; & idcirco qui propter fornicationem priore dimiſſa aliam ducit, mœchatur quidem, ſed minus grauiter, quia ſine iniuria prioris coniugis.

Ponit exemplum AVGVSTINVS lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. 9. & epiſtola Iacobi, cap. 4. *Scienti bonum, & non facienti, peccatum eſt illi.* Neque enim à contrario ſenſu debet inferri,
B Ergo, ignoranti bonum, & non facienti, peccatum non eſt illi; nam ſunt etiam peccata ignorantiæ: ſed inferri debet, Ergo ignoranti bonum, & nõ facienti, minus peccatum eſt, quàm ſi ſciens peccaſſet. Quemadmodum ſi quis diceret; Qui, niſi ob inopiam furatur, peccat, non poſſet inde ferri; Ergo qui ob inopiam furatur, non peccat: Sed, Ergo qui ob inopiam furatur, minus peccat; niſi fortè ſit extrema neceſsitas, quia tunc nõ modò non peccatum, ſed nec furtum appellandum eſſet.

Ad SECVNDAM confirmationem RESPONDEO Kemnitium ſemper ſui eſſe ſimilem, id eſt, fraudulentum, & mendacem: neque enim S. Auguſtinus vſquam ſcripſit, exceptionis illius:
C *Niſi ob fornicationem,* ſenſum eſſe, quòd illi grauius peccent, qui ſine cauſſa fornicationis diuortium faciunt, quaſi quæſtio propoſita fuiſſet, ex illicitis diuortiis quodnam eſſet grauius. Nihil, inquam, tale vſquam ſcribit Auguſtinus, ſed ſolùm Chriſtum in Euangelio B. Matthæi, expreſsiſſe vnam ſpeciem adulterij, eamq; grauiſsimam, aliis prætermiſsis, quia id requirebat locus & tempus illius diſputationis habitæ cum Phariſæis, vt nos ſuprà capite ſuperiore expoſuimus.

Ad illud quod vltimò Kemnitius de particula exceptiua obiecit, RESPONDEO, negari non poſſe, illas particulas παρεκτὸς, & εἰμὴ ſæpè accipi exceptiuè, vt loca à Kemnitio allata de-
D monſtrant: ſed tamen poſſe etiam aliter accipi. Nam Apocalyp. 9. vbi legimus: *Et præceptum eſt illis, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem, niſi tantùm homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis.* Illud NISI, Græcè εἰμὴ, non poteſt accipi exceptiuè, ſed aduerſatiuè, niſi quis velit homines inter arbores connumerare. Et cap. 21. vbi legimus: *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ,* non poteſt accipi particula NISI εἰμὴ Græcè, exceptiuè: nam ſenſus eſſet, aliquos coinquinatos intraturos eſſe in regnum cœlorum.

DEINDE etiamſi in teſtimonio Matth. 19. vox NISI accipiatur exceptiuè, tamen poterit eſſe exceptio negatiua, & id ſufficiet ſententiæ S. Au-

tiæ S. Augustini. Cùm enim dicitur: *Quicunque dimiserit vxorem, excepta caussa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur*, potest excipi caussa fornicationis, vel quia cùm ea caussa adest, non est adulterium aliam ducere; & hæc est exceptio affirmatiua: vel quia de ea caussa nihil in præsentia determinatur, an sufficiat excusare adulterium, nec ne; & hæc est exceptio negatiua, quam sanctus Augustinus rectè amplexus est. Cur autem Dominus nihil determinauerit eo loco de ista caussa, ostendimus capite superiore.

QVARTA obiectio, pag. 1259. & 1260. *Cùm Apostolus dicit, 1. Corinth. 7. Præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari; intelligit mulierem debere innuptam manere, si discesserit excepta caussa fornicationis viri, ob culpam nimirum suam; Ergo si caussa fornicationis adsit, non tenebitur manere innupta.*

Antecedens probat. PRIMO, quia in verbo illo: *Præcipio, non discedere*, intelligitur exceptio à Domino posita de caussa fornicationis; ergo etiam in verbo sequenti: *Quod si discesserit, manere innuptam*, debet intelligi eadem exceptio: alioqui erit æquiuocatio intra paucas lineas in verbo, Discedo. SECVNDO, probat ex verbo illo Reconciliari, quod propriè ad reos pertinet: qui enim læsit, debet reconciliari, qui fuit læsus, placari. Quare loquitur Paulus de muliere discedente iniustè sine caussa liciti diuortij. TERTIO, paulò pòst idem Apostolus concedit fideli deserto ab infideli, nubendi libertatem, ergo ostendit priorem illam sententiam: *Non discedere*, vel: *Si discesserit, &c.* non esse accipiendã sine exceptione. QVARTO, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, & Ambrosius hunc locum exponentes, excipiunt caussam fornicationis.

RESPONDEO, iam satis ostendi capite superiore, Paulum nõ posse exponi nisi de discessione ob iustam caussam, cùm ait; Quod si dimiserit, &c. quia alioqui, & cum Euangelio, & secum ipse pugnaret, si daret optionem coniugi, vt ad coniugem rediret, vel non rediret, etiamsi iniustè ab illo recessisset.

Ad PRIMAM probationem RESPONDEO, non esse æquiuocationem in verbis Pauli, sed eclypsim ipsi Paulo frequentissimam, est enim sensus: *Præcipio non discedere*, scilicet sine iusta caussa; *quod si discesserit*, videlicet caussa inuenta, &c.

Ad SECVNDAM suprà respondi, verbum Reconciliari, esse commune, & ei qui læsit, & ei qui læsus est: nam secundum Scripturas, & nos reconciliamur Deo, & Deus reconciliatur nobis.

Ad TERTIAM RESPONDEO, argumentum non esse ad rem. Nam quando Paulus permittit libertatem nubendi, fideli deserto ab infideli: loquitur de coniugio contracto inter infideles, de quo Dominus nihil præceperat; vnde ait: *Ceteris ego dico, non Dominus, &c.* At quando iubet, vxorem à viro nõ discedere, & si discesserit, manere innuptam, loquitur de Matrimonio contracto inter fideles, quod Christus insolubile esse pronunciauit.

SED instabit aliquis, Si fornicatio spiritualis, nempe infidelitas, soluit vinculum cõiugij, cur non magis fornicatio corporalis?

RESPONDENT nonnulli, fornicationem spiritualem esse maius peccatum, quàm corporalem, & ideo non esse consequens, vt si ob maius peccatum soluitur vinculũ coniugij, soluatur ob minus peccatum. SED non est solida solutio. Nam etiamsi fornicatio spiritualis sit maius peccatum absolutè, tamen magis repugnat coniugio fornicatio corporalis, quàm spiritualis: & ideo si fornicatio spiritualis solueret vinculum, solueret etiam corporalis.

Vera igitur solutio est, vinculum non solui ob fornicationem spiritualem absolutè, quia tunc solueretur etiam quando alter Catholicorum coniugum fieret infidelis: sed solui tamen vinculum coniugij inter infideles contracti, quando alter conuertitur ad fidem, quia coniugium illud Sacramentum non erat, vt suprà diximus.

Ad QVARTAM Respondeo, Patres illos non ponere exceptionem in illa sententia: *Si discesserit*; sed in illa: *Præcipio, non discedere*; in qua nos etiam eandem exceptionem ponimus. Porro iidem Patres in illa sententia, *Si discesserit, &c.* ponunt inclusionem, vt sic loquar, potius quàm exceptionem fornicationis, quod est manifestè contra aduersarium.

Chrysostomus enim, & Theophylactus dicũt, ob continentiæ desiderium, vel ob alias caussas fieri diuortia, sed cùm fiunt, oportere coniuges non transire ad alia coniugia: inter illas autem caussas quis prohibet fornicationem alterius coniugis numerare?

Commentarius autem Ambrosij, siue quicunque fuerit auctor, dicit (vt Kemnitius citat) Apostolum loqui de muliere, quæ accedit ob malam conuersationem viri. Per malam autem conuersationem nihil conuenientius intelligi potest, quàm si vir vxori fidem non seruet, aut eam ad peccandum sollicitet, quæ duæ sunt caussæ iustissimi diuortij. Et de his caussis se loquutum auctor ille paulò pòst ostendit: dicit enim, ideo debere innuptam mulierem manere post diuortium, quia non licet ei alteri nubere, si ob fornicationem, aut apostasiam viri ab illo discesserit. Verba igitur à Kemnitio allegata, contra ipsum Kemnitiũ maximè pugnãt, quippe qui contendit Paulum de ea muliere loqui, quæ sine iusta caussa à viro recedit.

Obiectio QVINTA, pag. 1263. *Origenes tract. 7. in Matth. etiamsi dicat, Episcopum, qui permittit mulieri secundas nuptias, post diuortium caussa adulterij factum, id permisisse contra Scripturam: tamen ibidem*

dicit eum non sine caussa permisisse; & comparat hanc permissionem, cum illa quæ exstat 1. Corinth. 7. Bonum est homini mulierem nõ tangere, sed propter fornicationem, &c. Non igitur intelligit permissionem criminis mortalis vastantis conscientiam, & effundentis gratiam.

RESPONDEO, peruertit more suo hæreticus scripta Patrum. ORIGENES enim loco notato, cùm ait, illos Episcopos non sine caussa permisisse; significat eos permisisse rem malam, & illicitam, vt ex duobus malis eligerent minus malum; sic enim ait: *Peiorum cõparatione quæ mala sunt, permiserunt.* Neque comparat Origenes hanc permissionem cum illa Pauli: *Bonum est homini mulierem non tangere; propter fornicationem autem vnusquisq; vxorem suam habeat;* nisi in eo, quod vtraque est permissio quædam concessa ob infirmitatem hominum. Nam si omnes Christiani perfecti esse vellent, sequerentur id, quod Apostolus simpliciter bonum appellat, cùm ait: *Bonum est mulierem non tangere;* tamen quia non omnes capiunt verbum hoc, conceduntur vxores. Sed tamen Origenes non dicit, hanc Pauli permissionem esse contra Scripturam, aut esse rei malæ, sicut loquitur de permissione secundi coniugij post diuortium.

Quod autem Kemnitius addit; ex sententia Origenis secundum illud coniugium non esse crimen lethale; falsum est. Quomodo enim nõ est crimẽ lethale, quod est Origene teste, expressè contra Scripturam illam Pauli Rom. 7. *Viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro?* an fortè adulterium non est crimen lethale? Sed ad cetera transeamus.

Obiectio SEXTA, pag. 1264. *Concilium Neocæsariense, can. 7. contrahentibus secundas nuptias post diuortium, iniungit aliquam pœnitentiam, sed non dirimit contractum Matrimonium. Veteres igitur censebant eiusmodi coniugia non esse prorsus damnanda, licet optassent non fieri.*

RESPONDEO, non tractat Conciliũ de nuptiis post diuortium, neq; vlla est in toto illo Cõcilio diuortij mẽtio, sed de secundis nuptiis, quæ cõtrahũtur mortua priore vxore, quas licitas quidem esse sciebant veteres, sed tamen ob signum incontinentiæ aliqua pœnitentia notabant, vt clarius perspicitur in Concilio Laodiceno, can. 7.

Obiectio SEPTIMA ibidem: *Hieronymus in epist. ad Oceanum, narrat publicam pœnitentiam Fabiolæ, quæ nupserat alteri viro, priore viuente, post diuortium factum caussa fornicationis; sed addit, illam hoc non vt peccatum mortale cõmisisse, neq; tantùm Papiniani leges sequutam, sed fecisse hoc iuxta dicta Pauli; Melius est nubere, quàm vri; &, Volo iuniores viduas nubere. Neq; publica pœnitentia Fabiolæ efficit, peccatum esse simpliciter mortale: nam & illis qui adulteram sine diuortio retinebãt, duorũ aut trium annorum pœnitentia tunc imponebatur. 32. q. 1. can. Si quis.*

RESPONDEO. Rectè dixit Augustinus frontem hæreticorum non esse frontem, li. 4. in Iul.

A cap. 8. quis enim crederet hominem, qui vllo pudore teneretur, tã impudenter potuisse mentiri? Nam illa verba Kemnitij: *Addit Hieronymus, illam hoc non vt peccatum mortale commisisse,* aut significant, illud non fuisse peccatum mortale opinione Fabiolæ, aut non fuisse opinione Hieronymi. Si dicat primũ, ad rem non loquitur: quid enim curamus, quam opinionem habuerit Fabiola? de sentẽtia enim Hieronymi, nõ Fabiolæ disceptamus. Si dicat secundũ, vt debet, apertè mentitur. Nusquam enim in tota illa epist. scribit S. Hieronymus Fabiolã in secundo illo coniugio non peccasse mortaliter; neq; id scribere poterat, nisi secum ipse pugnare vellet.

B NEQVE dicit Fabiolam esse sequutam legem Papiniani, & Pauli, immò potius dicit illam cõtra Papiniani legem fecisse. Papinianus enim viris frena libidinis laxat, nõ mulieribus: Fabiola autem fœmina erat, nõ vir: *Aliæ sunt,* inquit HIERONYMVS, *leges Cæsarum, aliæ Christi: aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit, &c.* QVOD autem Hieronymus in excusationem aliquam Fabiolę adducit verba Pauli: *Melius est nubere, quàm vri;* &, *Volo adolescentiores nubere;* eò pertinet, vt ostendat illam partim ex infirmitate, partim ex ignorãtia peccasse. Existimauerat enim illa ad se pertinere illas sententias, tum quia ignorabat vigorem Euangelij, tum quia concupiscentiæ ardore se ipsa fallebat.

C SED quòd nihilominus teste Hieronymo, & propria Fabiolæ conscientia, mortaliter ipsa peccauerit, facilè probari potest. PRIMO, quia HIERONYMVS scribit factum illud Fabiolæ fuisse contra Christi præceptum: *Præcepit Dominus,* inquit, *vxorem non debere dimitti excepta caussa fornicationis, & si dimissa fuerit, manere innuptam. Quidquid viris iubetur, hoc consequenter redundat in fœminas.* Hęc ille: vbi apertissimè factum Fabiolæ indicat contra expressam Christi legem, & consequenter peccatum mortale ex genere suo fuisse.

SECVNDO, probatur ex illis verbis eiusdem Hieronymi: *Igitur & Fabiola, quia persuaserat sibi, & putabat à se virum iure dimissum; nec Euangelij vigorem nouerat, in quo nubendi vniuersa cautio, viuentibus viris*
D *fœminis amputatur: dum multa Diaboli vitat vulnera, vnum incauta vulnus accepit.*

TERTIO probatur ex illis: *Sed quid ego in abolitis, & antiquis moror, quærens excusare culpam, cuius pœnitentiam ipsa confessa est?* Qualis autem pœnitentia fuerit, his verbis explicat: *Tota vrbe spectante Romana, ante diem Paschæ in Basilica quõdam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, stetit in ordine pœnitentiũ, Episcopo, presbyteris, & omni populo collachrymantibus: Sparsum crinem, ora lucida, & squalidas manus, sordida colla submisit.* Et infrà: *Aperuit cunctis vulnus suum, & decolorem in corpore cicatricem flens Roma conspexit: dissuta habuit latera, nudum caput, clausum os, non est ingressa in Ecclesiam Domini, sed extra castra cum Maria sorore Moysi separata consedit, vt quam sacerdos eiecerat, ipse reuocaret.* Hæc ille.

Quis autem vnquam audiuit eiusmodi pœnitentiam publicam pro veniali culpa postulatam, aut concessam, ne dicam impositam, & iniunctam in Ecclesia? quem vnquam Episcopus expulit ex Ecclesia ob veniale delictum, vt Fabiolam eiectam scribit Hieronymus?

Porro canon ille, quem citat Kemnitius, quo pœnitentia trium annorum iniungitur ei, qui adulteram retinet, intelligi debet de eo qui in adulterium vxoris consensit, vt Doctores exponunt, quod quidem mortale crimen esse, nemo dubitare potest. Nam alioqui adulteram tolerari posse, & maximè emendari cupientem esse retinendam, fusè docet Augustinus li.2. de adulterinis coniugiis.

Obiectio Octava, pag. 1265. *Ambrosius in Commentario, ca. 7. prioris ad Corinth. obseruat Apostolum non dixisse de viro, vt maneat sine vxore, aut vxori reconcilietur, si eam dimiserit: sed tantùm, vt vir vxorem non dimittat. Ex quo ipse colligit, soli mulieri prohiberi secundum cōiugium, non autem viro post diuortium.*

Respondeo, Gratianus 32. q. 7. & Petrus Lombardus lib. 4. sentent. dist. 35. contendunt ea verba inserta ab aliquo falsario fuisse commentario huius auctoris. Alij respondent loqui auctorem istum de lege polytica Cæsarum, quòd videlicet liceat viris, non autem fœminis per leges Cæsarum repudiata coniuge aliam ducere: & ideo Paulum, ne offenderet Cæsarem, non voluisse expresè dicere, si vir dimiserit vxorem, maneat sic, aut vxori reconcilietur.

Si tamen hæc minus probentur, in promptu est responsio, auctorem eorum commentariorum non esse Ambrosium, quod eruditi non ignorant, neque aliquem ex celebratis Patribus: proinde eius vnius sententiam non posse omnibus aliis præiudicare; præsertim cùm eius sententia de impari iure coniugum apertè ipsi vero Ambrosio aduersetur, vt videre est, lib. 1. de Abraham, cap. 4.

Neque argumentum ex Paulo sumptum ab hoc auctore, concludit; cùm enim Paulus dicit: *Et vir vxorem non dimittat*; intelligit sine dubio, eum non debere dimittere vxorem ad eum modum, quo explicatum est de muliere, non debere illam recedere à viro.

Obiectio Nona, pag. eadem: *Pollentius quidam Augustini sententiæ, de illicito cōiugio post diuortium, apertè contradixit; non igitur erat hoc eo tempore Catholicum dogma.*

Respondeo, Pollentius non contradixit Augustino, sed eum consuluit circa quęstionem obscuram, & loca Scripturæ difficilia, vt ex principiis vtriusque libri intelligi potest. Neque mirum est, si Augustinus Pollentium non vocauit hæreticum, neque acriter increpauit. non enim hæretici sunt quicunq; errant in fidei doctrina, sed qui pertinaciam ad errorem adiungunt, quod Pollentius nō legitur fecisse. Quare

A idem Augustinus in epist. ad Volusianum tertia, non reprehendit Volusianum, sed modestè admonet & instruit, licet quæstiones ei proposuerit planè impias, an Deus relicta mundi cura, ad vnius corpusculi angustias se coëgerit, an Christi mater fuerit semper virgo, an sit credibile Deum esse, qui in vtero clausus iacuit mensibus decem, &c.

Adde, quòd tempore Augustini non erat hoc dogma ab aliquo generali Concilio explicatum, & ideo facilius excusari poterant, si qui in hac re errassent. Quare idem Augustinus lib. de fide, & operibus, cap. 19. dicit venialiter falli, qui ob Scripturæ obscuritatem existimant non

B esse adulterum eum, qui dimissa vxore caussa fornicationis, aliam ducit.

Obiectio Decima, pag. 1266. *Concilium Mileuitanum can. 17. prohibet quidem, ne post diuortium aliud Matrimonium ineatur: sed neque apertè negat parti innocenti in caussa fornicationis licitum esse aliud Matrimonium; & præterea addit Concilium petendam esse de hac re legem ab Imperatore. Vnde colligimus, non fuisse eo tempore vllam apud Christianos legem, quæ dirimeret eiusmodi Matrimonia.*

Respondeo, Canones Concilij Mileuitani, Augustino præcipuè auctore (vt etiam fatetur Kemnitius) compositi, editiq; fuerunt. Quare cùm Augustinus integris libris disputauerit, in nullo casu, ne fornicationis quidem, licitum esse

C viuente coniuge ad aliud transire cōiugium; dubium esse non debet, quæ sit Canonis illius sententia. Deinde hoc ipso, quod ille Canon nullam caussam excipit, generatim accipiendus est.

Legem autem imperialem Patres illi desiderabant, non qua declararetur illicitum esse nouum coniugium post diuortium, vtroq; adhuc viuente coniuge: id enim ex Euangelio, & Apostolo constare Patres illi affirmant: sed qua punirentur seuerè etiam à temporali potestate, qui crimen illud admitterent.

Obiectio Vndecima, pag. eadem: *Leo ep. 85. aliàs 87. ad Episcopos Africæ, cap. 1. sacerdotem, qui dimissa vxore aliam duxerat, tantùm ab ordine remouet, non autem Matrimonium eius dirimit, aut eum ab Ecclesiæ communione expellit.*

D Respondeo, Non loquitur Leo de sacerdote, qui post susceptum sacrum ordinem, vxorem duxerit; neque enim id vnquam factum est, ante hæresim Lutheranam: sed de quodam, qui cùm vxorē accepisset, priore dimissa, postea ad sacerdotium promotus fuerat. Hunc autem S. Leo ab ordine remouet; nihil aūt addit de Matrimonio eius, ratum ne, an irritum esset, tum quia nō erat ei ꝓposita quæstio, nisi de ordinatione, an scilicet talis homo ad sacerdotium ꝓmoueri potuisset; tum quia ibidem addit, salua esse debere decreta prædecessorum suorum. Vnum est autem inter ea decretum Innocentij I. epist. 3. quo declarātur adulteri, qui priore dimissa, etiam per legitimum diuortium, aliam ducunt.

Obiectio DVODECIMA, pa. 1266. & 1267. *In decreto Gratiani 32. q. 7. referuntur quatuor Canones. Quod proposuisti. Quædam. Concubuisti. Si quis eum. quibus conceditur aliud Matrimonium post diuortium; & duo quidem eorum Canonum ex Conciliis sumpti sunt, duo ex epistolis Pontificum Zachariæ, & Gregorij.*

RESPONDEO, PRIMVS Canon sumptus est ex epistola Gregorij III. ad Bonifacium; vbi legimus, Gregorium concessisse secundum Matrimonium cuidam viro, ob ægritudinem coniugis prioris. SED Canonem istũ intelligunt Doctores de ægritudine, quæ reddat mulierem ineptam ad cõiugium, & proinde sit impedimentum dirimens contractum Matrimonium.

SECVNDVS Canon depromptus est ex Cõcilio quodam, cuius ne nomen quidem exstat, vnde facilè contemni posset. SED exponitur tamen rectè à Doctoribus, de coniugio ineundo post mortem prioris coniugis. Hæc sunt verba Canonis: *Quædam cum fratre viri sui dormiuit: decretum est, vt adulteri nunquam coniugio copulentur; illi verò, cuius vxor stuprata est, licita coniugia non negentur.* Sententia autem huius Canonis colligitur ex Canone simili, qui habetur paulò pòst in eadem quæstione, & incipit: *Hi verò.* vbi statuitur, vt mortua coniuge adultera, vir eius ducat quam voluerit: mulier verò adultera, ne marito quidem mortuo nubere possit. Quod tamen intelligunt de adultera, quæ cum propinquo aliquo suo peccauerit, & ideo simul incestuosa sit: nam alioqui simplex adulterium non impedit Matrimonium post mortem coniugis.

TERTIVS Canon est Zachariæ, vbi scribitur, eum, qui cum sorore vxoris suæ dormiuit, neutram habere posse, vxorem tamen ipsius posse nubere, cui voluerit. Et in eandem sententiam loquitur Canon 4. qui est Concilij Triburiensis. SED intelliguntur omnes eiusmodi Canones de coniugio, quod parti innocenti conceditur post mortem coniugis prioris. Atq; hactenus Kemnitij argumenta dissoluimus. Nunc adducemus alia ex aliis.

Obiectio DECIMA TERTIA Lutheri in lib. de captiuit. Babylon. ca. de Matrimonio: *Christus diuortium permisit in caussa fornicationis, Matt. 5. & nullum cogit esse cœlibem, cùm dicat; Qui potest capere, capiat, Matt. 19. Ergo permittit aliam vxorem duci facto diuortio. Et confirmatur ex Paulo, qui ait; Melius est nubere, quàm vri, 1. Corinth. 7.*

RESPONDEO, Christus absolutè neminẽ cogit esse cœlibem, quia cœlibatũ inter cõsilia, nõ inter præcepta numerari voluit: tamẽ cogit hominem stare promissis, & cõsequenter sæpe accidit, vt cogat esse cœlibem. Qui enim vouit cõtinentiam, cogitur reddere vota sua, & sic cogitur esse cœlebs: & qui duxit vxorem, promisit se illa viuente nulli alij adhæsurum; id enim requirit vinculum Matrimonij, quod est omnino insolubile; & ideo si à sua se continet, cogitur esse cœlebs.

A PORRO Apostolus rectissimè dixit, melius esse nubere, quàm vri; sed nõ dixit, vt notat Augustinus lib. 2. de adulterinis coniugiis, cap. 12. in fine, melius esse mœchari, quàm vri: mœchari autem eum, qui viuente priore aliam ducit, idẽ Apostolus docet Rom. 7.

Obiectio DECIMA QVARTA est Buceri in cõment. cap. 19. Matth. *Iudæis permissum erat ob duritiam cordis, dimittere vxores, & alias ducere: ergo idem licere debet Christianis, quando eadem inuenitur in eis cordis duritia, vt simul commodè habitare nequeant. Probatur cõsequentia. PRIMO, quia si caussa legis illius durat, æquũ est, vt etiã lex ipsa duret. SECVNDO, quia Christus filius Dei non damnauit quidquam eorum, quæ Pater ipsius præcepit:* B *Pater autem cœlestis iussit duris corde, si nollent maritali æquitate vxores tractare, vt eas liberè dimitterent, vt nuberent aliis. TERTIO, adeò necessariæ sunt nuptiæ, vt si qui, aut quæ existat, cui nullus sit coniunx, coniugem illi concedere oporteat. Non enim Deus creauit hominem masculum, & fœminam, vt seorsim viuant; sed dixit, Non est bonum hominem esse solum, Gen. 2. & Paulus 1. Corinth. 7. Vnusquisq; suam vxorem habeat. Ergo si impetrari possit, vt coniuges non separentur, aut separati reconcilientur, id quidem optandum est, & procurandum: si autem obstiterit cordis duritia, non poterit infringi verbum Domini, vnusquisq; suam, & vnaquæq; suum.*

RESPONDEO, quæstio est apud Doctores, vtrum repudium Iudæis concessum, ita vt aliud Matrimonium post repudium iniri posset, per-C missum fuerit vt licitum, an verò vt minus malum.

Et quidem sententia communior Magistri distinct. 33. libro quarto, & ibidem Bonauent. Richardi, Dominici à Soto & aliorum id habet, vt illicitum semper fuerit, sed permissum tamen vt impunè fieret, caussa maioris mali euitandi. Nam Deuteron. 24. Scriptura testatur, mulierem repudiatam si alteri nupserit, fieri pollutam, & abominabilem coram Domino; ex quo intelligimus, non licuisse illi secundò nubere, sed coniugium illud, nõ tam coniugium, quàm adulterium coniugij nomine tectum fuisse. Et Hierem. 3. sic legimus: *Vulgò dicitur, si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum,* D *nunquid reuertetur ad eam vltrà? nunquid non polluta, & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen reuertere ad me, dicit Dominus.* Quo loco non solùm polluta dicitur, quæ alteri nupserit, sed etiam apertè fornicaria esse significatur, id enim requirit comparatio inducta.

Etsi quidem hæc opinio sit vera, Buceri argumentum facilè soluitur: si enim Iudæis, non obstante permissione repudij, peccatum erat, post repudium seu diuortium nubere; quantò magis Christianis peccatum erit?

SED fortè contrariam opinionem quis malit amplecti; quæ (vt verum fatear) mihi semper probabilissima visa est. PRIMO, quia si vinculum nõ fuisset solutum per libellum repudij,

fuisset

fuisset illa permissio valde inæqualis, ne dicam, iniqua. Nam viris permittebatur alias vxores ducere, cùm esset eo tempore licita polygamia vnius viri cum multis vxoribus: fœminę autem, quę tamen sunt infirmiores, coactę fuissent perpetuò continere, & aliquando sine vlla culpa. Non enim licebat fœminis habere simul plures viros: quare debuissent, aut adulteræ fieri, aut perpetuò continere. Quis autem credet, in lege veteri fuisse coactas mulieres perpetuum cœlibatum eo tempore inusitatum tolerare.

SECVNDO quia lex vetus non puniebat nuptias repudiatarũ cum aliis viris, vt patet Deuter. 24. ergo si illæ nuptiæ adulteria erãt, lex tolerasset publica, & continua adulteria? Atquis facilè sibi persuadeat, eam legem, quæ iubebat lapidari mulierem, quæ semel in adulterio deprehensa esset, simul tolerasse tot adulteria, quę publicè patrata fuissent à multis toto vitæ tempore?

TERTIO quia lex prohibebat, ne repudiata post mortem secundi mariti, posset vnquam reduci à priore marito: & quidem ita prohibebat, vt simul indicaret graue esse peccatũ si id fieret, vt patet expendenti textum, cap. 24. Deuteronomij. At si per repudium non soluebatur vinculum coniugij, non erat peccatum, nec prohibendum, immò valde bonum, & optandum, vt vxor rediret ad suum verum maritum.

QVARTO quia mirum esset, neque Mosem, neq; Prophetas, qui alia vitia populi reprehendebant, nunquã palam reprehendisse ista adulteria, quæ fiebant cum repudiatis.

QVINTO Leuit. 21. prohibetur sacerdos non ducere vxorẽ viduam, nec repudiatam, nec meretricem, sed virginem tantùm: ex qua lege videtur omnino colligi, licuisse aliis ducere repudiatam, quemadmodũ licebat ducere viduam, & meretricem.

SEXTO Abraham iubente Deo repudiauit Agar, quam duxerat in vxorem; neq; probabile est, fuisse coactam illam deinceps colere cœlibatum. Sicut ergo Deus dispensauit cum Abraham ratione mysterij circa vinculũ Matrimonij: cur nõ potuit dispensare cum populo suo ob eorum infirmitatem circa idem vinculum? &c.

SEPTIMO Exod. 21. lex diuina constituit, vt si Dominus seruo dederit vxorem, & ea pepererit filios; anno septimo seruus egrediatur liber, sed vxor, & filij Domini sint; atque ita priuabatur vir ille vxore, & filiis. Quod si vinculum non soluebatur, cogebatur mulier illa sine vlla sua culpa perpetuò continere; quod cùm improbabile sit, dicendum videtur, Deum eo tempore facilè dispensasse circa vinculum, sicut etiam dispensauerat circa polygamiam.

NEQVE argumentum illud prioris opinionis conuincit. Nam in Deuter. ca. 24. secundum Hebræos, & Græcos codices, legimus: *Quoniam abominatio est corã Domino*, & est hic sensus verbo-

A rum: Repudiata nõ debet redire ad primum virum, quando polluta est cum altero, id est, quando cum altero rem habuit, quia abominabile est coram Domino vt mulier toties mutet maritos, & quasi commodata fuerit alteri, iterum redeat ad primum. Sed iuxta editionem Latinã, quæ habet de muliere: *Et abominabilis facta est corã Domino*; sensus est. Quia maritus eius publicè, & proinde coram Domino eam pollutam & abominabilem iudicauit, cùm illam eiecit, quia mulier ista à marito suo notata est publica infamia, & ab eo facta est abominabilis, & polluta; non est æquum vt illam amplius habeat, etiamsi fortè cupiat eam ducere.

B NEQVE locus etiam Hieremiæ concludit: nam Dominus argumentatur à minori, si vir nõ recipit repudiatam, si ea nupserit alteri; quantò magis deberem ego non te recipere, quæ non nupsisti alteri, sed fornicata es cum amatoribus plurimis?

Quod si hæc sententia admittatur, quam defendunt S. Thomas, Scotus, Durandus, & Paludanus, in 4. dist. 33. Abulensis in Matth. ca. 19. q. 49. & 50. Eckius homil. 74. de Sacramentis, & Petrus à Soto lect. 13. de Matrimonio, tunc ad argumentum Buceri neganda erit consequentia. Dominus enim cõcessionem Iudæis factam apertissimè reuocauit, cùm ait Matth. 5. *Qui dimissam duxerit, mœchatur.* Et Matth. 19. *Ab initio non*
C *fuit sic.* Et: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Et Marc. 10. *Quicunq; dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam; & si vxor dimiserit virum, & alij nupserit, mœchatur.*

SED respondet Bucerus, debere intelligi ista omnia de iis, qui dimittunt, vel dimissam accipiunt in fraudem prioris coniugij. Vult enim ipse, non posse aliud Matrimonium iniri, donec post diuortium tentata sit reconciliatio; & si quis aliam ducat dimissa sua, aut dimissam ab alio accipiat, antequã tentauerit, an posset cum sua pacificè habitare, hunc dicit in fraudẽ prioris coniugij Matrimonium contrahere, & iuxta Domini sententiam mœchari: sed si alter coniugum duro corde sit, vt nullo modo velit pacificè
D cum coniuge habitare, de hoc dicit Christum nihil præcepisse.

AT si ista ita se haberent, Dominus noster nulla in re à Pharisæis dissensisset. Neque enim Pharisæi volebant Matrimonia dirimi, quando coniuges pacificè habitabant, sed solùm quando alter nolebat cum altero concorditer viuere: neque lex ipsa Mosis, libellum repudij dari permisit, nisi ob duritiam cordis. Quòd si Domino cum Pharisæis tam benè conueniebat, quid sibi volunt illa: *Dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis, &c.* Matth. 5. Non igitur dubitandum est, quin Dominus absolutè repudium illud in lege concessum aut permissum, omnino sustulerit, & ad primam originem coniugium reuocauerit.

Ad PRIMAM probationem RESPONDEO, caussam illam non durare vniuersaliter: etsi duraret, non tamen esse tolerandam. Maior enim est gratia Testamēti noui, quàm veteris, siue cognitionem, siue Sacramenta, siue exempla consideres: immò propriū est noui Testamenti, auferre cor lapideum, & dare cor carneum, Hier. 31. & Ezech. 36. Nec solùm in Testamento nouo durum non iudicatur, vni tantum coniugi insolubiliter alligari, sed etiam mulierem omnino non tangere, & vsque ad vitæ finem cælibatum colere. Denique ipsum etiam coniugium in Testamento nouo Sacramentum est, & peculiarem gratiam confert, qua molestiæ coniugij facile tolerentur, qua gratia Hebræi in veteri Testamento carebant. Quare multa in Iudæis tolerari poterant, quorum status puerorum erat, quæ in Christianis toleranda non sunt, quorum professio maiorem perfectionem requirit, & adiumenta ad eam acquirendam, & conseruandam suppeditat.

A

B

DEINDE etiam si nihil horum haberemus, quod respondere possemus, nō tamen propter duros corde, Christi Euangelium, quod in hac re perspicuè sonat, peruertere, vel mutare nobis liceret. Alioqui (vt rectè monet S. Augustinus lib. 2. de adulterinis coniugiis, cap. 10.) lex Christi omnibus incontinentibus displicet, nec tamen propter eos immutanda est.

Ad SECVNDAM concedo Christum nō damnasse quidquam eorum, quæ Pater præceperat: is enim damnare dicitur, qui reprehendit tanquam iniustè, vel imprudenter facta. Christus autem nihil eorum quæ Pater præceperat, non rectè imperatum fuisse vnquam pronunciauit; sed contrà potius Matth. 5. ait: *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Et: *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* At nihilominus plurima Dei prǽcepta, quǽ pro tempore data erant, quæq; statui Synagogæ tantum conueniebant, Christus immutauit: & qui id vel ignorat, vel negat, Christianus non est. Vbi enim nunc est in populo Dei Circumcisio? vbi Sabbathum? vbi sacrificia pecudum? vbi ceteri ritus innumerabiles, qui in Leuitico per Mosem à Deo præcipiuntur? Talis igitur cùm fuerit libellus repudij, mirum esse non debet, si eum sublatum de medio Christus voluerit.

C

D

Ad TERTIAM probationem, quǽ Epicurum magis, aut potius equum, & canem, quàm hominem, & maximè Christianum deceret, RESPONDEO, non esse necessarium, vt vbicunque est vir aut mulier sine coniuge, continuò detur ei coniunx; alioqui falsa essent Apostoli verba: *Bonum est homini, mulierem nō tangere.* Et: *Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem.* Et: *Qui non iungit Matrimonio virginem suam, melius facit.* Et: *Beatior erit si sic permanserit.* 1. Cor. 7. & B. Ioannes, B. Maria, Christus ipse, non rectè fecissent, quod sine coniuge esse voluerunt.

PORRO Deus hominem masculum, & fœminam esse voluit, vt propagari posset genus humanum, non autem, vt cogerentur omnes cum coniuge viuere.

ILLVD verò: *Non est bonum hominem esse solum:* significat non fuisse bonum ad propagationem generis, vt solus masculus crearetur, sed necessariam fuisse etiam fœminæ creationem: non autem significat non licere, aut non esse melius ipsi homini, cælibatum colere, quàm Matrimonio iungi, præsertim genere satis propagato; alioqui pugnaret verbum Dei: *Non est bonum, hominem esse solum,* cum alio verbo Dei: *Bonum est homini, mulierem non tangere.*

DENIQVE illud Pauli: *Vnusquisque suam,* dicitur illis tantùm, qui liberi sunt, & fornicationis periculum timent. Nam alioqui, si quæ mulier vinculo coniugij cum viro ligata sit, & per diuortium ab eo discedat, non dicitur ei, vnaquæque suum; sed dicitur: *Manere innuptam, aut viro reconciliari.* Et si quæ per votum continentiæ Deo sit alligata, & nubere velit, non dicitur ei, vnaquæque suum; sed: *Damnationem habent, quia primam fidem irritam fecerunt.* 1. Timoth. 5. Denique si quæ soluta sit, & de Deo sperans, fornicationis periculum non metuat, non dicitur ei, vnaquæque suum; sed: *Beatior erit, si sic permanserit.* 1. Corinth. 7. Atque hactenus de Matrimonij firmitate.

CONTROVERSIA QVINTA.

De impedimentis Matrimonij.

CAPVT XVIII.

De impedimentis Matrimonij in genere.

DISSERVIMVS de Matrimonij contracti firmitate: nunc de impedimentis contrahendi disserendum est. Sunt autem duo genera impedimentorum. QVÆDAM enim impediunt contrahendum, sed non dirimunt contractum. QVÆDAM & impediunt contrahendum, & dirimunt contractum.

Dicuntur impedire, & non dirimere ea, quæ non aduersantur essentiæ Matrimonij, sed solennitati, aut ornamento alicui accidentario; & ideò si cum eo impedimento Matrimoniū contrahatur, peccant, qui ita contrahunt, sed Matrimonium est firmum, & ratum.

Ea verò dicuntur impedire, & dirimere, quæ ipsi essentiæ Matrimonij contraria sunt, adeò, vt

vt necessariò aliquid essentiale Matrimonio desit, proinde nec sit verum Matrimonium, si cum eo impedimento fuerit celebratum. Quare non dicuntur ista impedimenta dirimere contractum Matrimonium, quasi Matrimonium verum dirimant, sed quia Matrimonium de facto, non de iure contractum, irritum reddunt. Impedimenta huius generis numerantur omnino duodecim, quæ his versiculis continentur.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si fortè coire nequibis,
Hæc socianda vetant connubia, facta retractant.

Sed vt huius numeri ratio intelligatur, SCIENDVM est, omnia impedimenta reuocanda esse ad consensum coniugum, vel ad personas contrahentes. Nam cùm tria sint necessaria ad omnia Sacramenta, materia, forma, & intentio Ministri; in hoc Sacramento materia sunt personæ legitimæ, vt suprà diximus: ex consensu autem pendent forma, & intentio. Est enim consensus caussa efficiens Matrimonij, signa verò exprimentia consensum, forma: vnde si consensus adsit, etiam signa erunt vera, si consensus non adsit, signa erunt falsa; & similiter si consensus adsit, intentio aderit, si consensus absit, intentio aberit. Itaque ad Matrimonij Sacramentum nihil aliud requiritur essentialiter, nisi consensus signo expressus inter legitimas personas.

Iam igitur ex parte consensus sumuntur duo generalia impedimenta, ignorantia, & coactio: hæc enim duo faciunt inuoluntarium. Ad ignorantiam pertinet error personæ, quod est PRIMVM impedimentum: neque enim consentire censetur in Matrimonium, qui vni personæ iungitur, existimans esse aliam. Item conditio personæ, quod est SECVNDVM impedimentum, vt, cùm quis seruam accipit, quam liberam esse credebat. Huc etiam pertinet, carentia vsus liberi arbitrij; neque enim pueri, furiosi, amentes, contrahere possunt, cùm deliberatum consensum habere nequeant: & hoc impedimentum non est inter illa duodecim numeratum, sed reducitur ad errorem. Ad coactionem pertinet vis, seu metus, quod est impedimentum OCTAVVM.

Ex parte personarum contrahentium sumuntur cetera omnia, quorum ALIA reddunt personam inhabilem absolutè, & proinde respectu cuiuscunque Matrimonij: ALIA reddunt inhabilem solùm respectu alicuius Matrimonij cum certa persona contrahendi, non autem absolutè.

Ex his, quę reddunt personam inhabilem absolutè, alia sunt naturalia, alia voluntaria. Naturale impedimentum est, frigiditas, & impotentia quæuis coeundi perpetua, siue innata, siue maleficio procurata: & hoc est impedimentum

A DVODECIMVM. Voluntaria impedimẽta sunt, votum solenne continentiæ, Ordo sacer, & Ligamen cum alio coniuge; quæ sunt impedimenta III. VIII. & IX. qui enim alligati sunt Deo per vota Monastica, aut per sacros Ordines, vel coniugi per Matrimonium, non possunt nouũ coniugij vinculum accipere.

Ea verò, quæ inhabilem faciunt respectu certi Matrimonij, non autem absolutè, tria sunt, crimen, nimia coniunctio, & nimia disiunctio. Crimen est impedimentum QVINTVM, & per crimen intelligitur adulterium mixtum homicidio, cum ordine ad futurum coniugium. Non

B enim potest, qui cum aliqua adulterium commisit, & eius viro necem molitus est, illam vnquam ducere in vxorem, vt infrà explicabitur: quocirca hoc impedimentum dirimit certum aliquod Matrimonium, non autem omne absolutè. Nimia disiunctio vocatur cultus disparitas, & est impedimentum SEXTVM, non enim potest fidelis cum infideli cõtrahere Matrimonium. Nimia coniunctio est cognatio, ad quam tria impedimenta reuocãtur, nimirum, cognatio naturalis, quæ dicitur propriè consanguinitas, & est impedimentum QVARTVM, & ad illud reducuntur cognatio spiritualis, qualis est inter baptizantem seu confirmantem, & baptizatum, seu confirmatũ; & cognatio legalis, quæ fit per adoptionem. Huc etiam pertinet affini-

C tas, quæ per carnalem copulam acquiritur, quæ est impedimentum VNDECIMVM. Et denique publica honestas, quę est, affinitas orta ex sponsalibus; & est impedimentum DECIMVM.

Impedimenta autem quæ cõtrahendum impediunt, sed non dirimunt cõtractum, duo numerari solent: vnde existunt versiculi.

Ecclesiæ vetitum, nec non tempus feriatum,
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

Per Ecclesię vetitum, intelligunt prohibitionem, ne Matrimonia clam fiant, cùm debeant in facie Ecclesiæ, & coram testibus celebrari. Per tempus feriatum, intelligunt certa tempora sacra, vt Aduentus, & Quadragesimæ, quibus Ecclesia nuptias celebrari prohibuit. Sed primum

D horum impedimentorum iam post Concilium Tridentinum non est amplius tantùm impediens coniugium contrahendum, sed etiam dirimens contractum; quare vel reducendũ est hoc impedimentum ad crimen, quod erat vnum ex impedimentis dirimentibus, vel certè erit impedimentum XIII.

Sunt PRÆTEREA quædam alia impedimenta non dirimentia, vt votum continentiæ simplex, sponsalia, instructio Catechumeni per traditionem Catechismi, & sex crimina; incestus, raptus alienæ sponsæ, coniugium sacrilegum cum sanctimoniali, cædes vxoris, homicidium presbyteri, & Baptismus proprij filij. Sed hæc non ponuntur in numerum seorsim cum illis duobus primis, quia duo illa sunt impedimenta

distincta

distincta omnino à dirimentibus: hæc autem nouem reducuntur ad dirimentia, & cum illis explicari solent. Nam sex crimina, reducuntur ad crimen, Catechismus ad cognationem spiritualem, votum simplex ad votum solenne, & sponsalia ad Ligamen.

PORRO aduersarij impedimenta tria, quę sumuntur ex parte consensus, admittunt, nimirum errorem conditionem, & vim, seu coactionem; vt patet cum ex aliis, tum ex Philippo in locis, tit. de coniugio. Sed vnum ipsi addunt impedimentum, nimirnm defectum consensus paterni; & ideo PRIMA quæstio erit vtrum ad Matrimonium filiorum familias, ita necessariò requiratur parentum consensus, vt sine eo irritum sit coniugium.

Ex impedimentis autem, quæ sumuntur ex parte personæ, duo admittunt simpliciter, nimirum impotentiam reddendi debitum coniugale: & Ligamen: Duo alia admittunt ex parte, non simpliciter, vt, consanguinitatem, & affinitatem; hæc enim admittunt, quoad gradus, qui prohibentur in Leuitico; quoad alios, reiiciunt.

Reliqua omnia simpliciter damnant: vnde est illa vox Lutheri in sermo. de Matrimonio: *Duo de viginti caussas in suo iure effinxit Papa, quibus omnibus Matrimonium vel dissipet, vel impediat, quas tamen ferè omnes, & reiicio, & condemno.* Hæc ille. Itaque tot ferè nobis quæstiones explicandæ erunt, quot sunt impedimenta. De his igitur impedimentis, septem tantùm sunt cum Hęreticis huius temporis quæstiones.

CAPVT XIX.

Non requiri ad essentiam Matrimonij, consensum parentum.

PRIMA igitur quæstio est, an requiratur necessariò ad Matrimonium filiorū, consensus parentum. Contendunt enim aduersarij, Matrimonium irritum esse, nisi fiat cum parentum consensu: sed quia non omnino inter se conueniunt, eorum sententias breuiter referemus. Primus videtur fuisse Erasmus, qui rem in controuersiam reuocauit: nam in colloquio de Matrimonio, in quo Eubulum, & Catharinam loquentes inducit, sic ait: *Definiunt quidam Matrimonium esse ratum, quod insciis, aut etiam inuitis parentibus, inter puerum & puellam per verba de præsenti contractum est. Atqui istud dogma nec naturæ sensus approbat, nec veterum leges, nec Moyses ipse, nec Euangelica, aut Apostolica doctrina.* Hæc ille.

Martinus Lutherus in serm. de Matrimonio, cum distinctione loquitur: nam aut nata est proles ex coniugio contracto sine parentum consensu, aut nondum est nata. Si nata est firmum esse debet Matrimonium: si nondum est

A nata, in potestate parentum erit, confirmare vel irritare coniugium. Idem docet Philippus in locis, tit. de coniugio.

Bucerus in cap. 19. Matthæi reuocari optat in vsum leges ciuiles, quibus id caueri dicit, ne nuptiæ filiorum ratæ sint sine consensu patris, aut aui, aut proaui. Ioan. Brentius in Catechismo, exponens quartum præceptum; si Matrimonium sine parentum consensu celebratum sit, iubet id referri ad Magistratum, atque eius iudicio confirmandum, vel irritandum esse. Nam etiamsi generalis regula sit, quòd liberi debeant inire coniugia cum parentum consensu, tamen nonnulli sunt casus, in quibus licet etiam secus

B agere. In eandem sententiam descendit Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. Concilij Trident. pag. 1273. & sequentibus, vbi tamen non rectè, confundit Matrimonia filiorum sine consensu parentum, cum Matrimoniis clandestinis potest enim fieri & matrimoniū cū sit clandestinum, & tamen cum parentum consensu contractum: & contrà vt non sit clandestinum, sed publicum, & coram Ecclesia, & tamen insciis, & inuitis parentibus celebratum. Ioan. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. vlt. enumerans leges Pontificum Romanorum de Matrimonio (vt ipse loquitur) vel in Deum impias, vel in homines iniquissimas, primo loco istam ponit: *Quales sunt*, inquit, *vt coniugia inter adolescentulos, parentum*

C *iniussu contracta, firma, rataq; maneant.* Hæc illi. Catholici verò Doctores adeò non dubitant ea Matrimonia firma, ac rata esse, vt neq; vnquam inter impedimenta Matrimonij numerauerint defectum consensus paterni, & nuper Concilium TRIDENTINVM sess. 24. in decreto de Matrimoniis clandestinis, in hæc verba statuerit: *Sancta Synodus anathemate damnat eos, qui falsò affirmant Matrimonia à filiis familias sine consensu parentum contracta, irrita esse, & parentes ea rata, vel irrita facere posse.* Sed vt breuius, & facilius quæstio explicetur, propositiones aliquot statuemus.

PRIMA propositio: *Solo consensu parentum, Matrimonium inter filios celebrari non potest: & ideo non potest pater filium ad coniugium cogere.* Hanc propositionem admittit Philippus loco notato, neque

D alij eam negant.

Probatur PRIMO exemplo Scripturæ diuinæ. Nam in Genesi, cap. 24. cùm pater, & frater Rebeccæ de Matrimonio eius cum procuratore Abrahæ, qui eam in vxorem filio Abrahæ petebat, tractassent, dixerunt: *Vocemus puellam, & inquiramus eius voluntatem.*

SECVNDO patet ex iure canonico, can. Sufficiat 27. q. 2. & can. Vbi non est, 30. q. 2. ca. Tuas dudum, de sponsa duorum; & cap. vnico de desponsatione impuberum in VI.

TERTIO patet ratione. Nam illorum necessariò consensus requiritur, qui Matrimonij formam pronunciant; essent enim falsa verba illa: *Ego te accipio in meam, Ego te accipio in meum*, si con-

sensus pronunciantium ea verba deesset. At formam pronunciant ipsi qui contrahunt; ipsorum igitur consensus necessariò requiritur. DEINDE coniugium est summus amicitiæ gradus, secundum Philosophum; repugnat igitur naturæ coniugij, vt contrahatur inter inuitos.

SECVNDA propositio: *Filiorum consensus, etiamsi solus sit, ad Matrimonium firmum, ac ratum efficiendum sufficit: nec potest à parentibus, vel Magistratu eiusmodi Matrimonium irritari.* Hæc est contra Erasmum & Lutheranos.

Probatur PRIMO exemplis Scripturæ diuinæ. Genes. 26. ESAV duxit vxores duas, quæ ambæ offenderant animum Isaac, & Rebeccæ parentum eius: proinde inuitis parentibus eas accepit. Et rursus capite 28. accepit tertiam, contra eorundem parentum voluntatem: nec tamen Isaac ea coniugia irritauit, & Scriptura simpliciter vxores vocat, quæ ita ductæ fuerant. Deinde IACOB Genes. 29. & 30. duxit vxorem vnam iuxta consilium parentum suorum; sed alias tres, & præsertim duas ancillas duxit, parentibus omnino insciis: nec tamen Iacob sanctissimus Patriarcha id fecisset, si credidisset necessarium esse consensum parentum. TOBIAS quoque, vt legimus capite 7. libri Tobiæ, vxorem duxit in aliena regione, parentibus ignorantibus: nec tamen Angelus Raphael, qui cum ipso erat, eum admonuit, vt parentum consensum exspectaret, neque ipse religioni sibi duxit, insciis parentibus id facere.

SECVNDO probatur ex Iure canonico. Nam cap. Cùm virum, de regularibus, ita loquitur CLEMENS III. de puella nubili: *Tunc*, inquit, *quia liberum habet arbitrium, in electione propositi, parentum sequi non cogitur voluntatem.* Et huc pertinet quod ait sanctus AMBROSIVS in libro de Virginibus: *Cui licet*, inquit, *maritum eligere, non licet Deum præferre?* vbi docet licere puellæ virgini, patre etiam inuito, continentiam Deo vouere: sicut eidem licet virum eligere. Et idem Ambrosius in epistola quadragesima tertia ad Sysinnium, qui filio indignabatur, quòd sine suo consilio vxorem duxisset, dicit, culpam aliquam ab eo filio admissam, tamen satis apertè indicat, Matrimonium fuisse ratum, & Sysinnium laudat, quod facilè culpam ignouerit filio.

TERTIO probatur ratione. In eiusmodi coniugio nihil eorum deest, quæ ad essentiam Matrimonij pertinent; verum igitur, & ratum, atque adeo insolubile Matrimonium erit. Probatur antecedens. Nam consensus contrahentium adest, & proinde intentio Ministri; adest materia, quæ sunt personæ ad Matrimonium idoneæ; adest forma, id est verba seu signa mutui consensus: quid igitur deest? DICENT, consensus non est plenus, ac sufficiens; nam

A cùm filij sint in potestate parentum, non possunt in re tam graui sine parentum facultate aliquid constituere. RESPONDEO, vel consensus filiorum non est plenus, quia deest vsus liberi arbitrij, vel quia deest consilij maturitas, vel quia ita subiiciuntur filij parentibus, vt ius non habeant de statu vitæ suæ disponendi. PRIMVM dici non potest, quia tunc etiam cum parentum consensu, coniugium non esset. Nec SECVNDVM dici potest. Nam ad Matrimonium contrahendum non exigitur necessariò consilij maturitas, sed solùm vsus liberi arbitrij, qualis etiam requiritur ad peccandum, ad merendum, ad vouendum, &c. alio-

B qui daretur occasio Matrimonia passim dirimendi. Quocirca solam pubertatem in contrahentibus Canones exigunt. Deinde sæpe accidit, vt qui parentes adhuc habet, sit vir maturioris consilij, quàm multi alij, qui parentibus, aliisque maioribus orbati sunt; si igitur hi posteriores vxorem eligere possunt, sine vllius alterius consilio, cur non etiam priores illi, qui sunt his, vt iam ponimus, prudentiores? Sed neque TERTIVM dici potest. Nam filius licet patri obedientiam, & reuerentiam debeat, tamen quando vsum liberi arbitrij habet, liber est, & sui iuris, non minus quàm pater, in his quæ ad statum vitæ pertinent. Quare poterit quidem peccare, dum non sequitur pa-

C tris directionem in statu eligendo, tamen quod facit, ratum & firmum erit, quia de re sua, non de aliena disposuit. PRÆTEREA coniugium seruorum inuitis dominis, firmum ac ratum esse, Theologi rectè docent; & habetur in Iure canonico, capite primo de coniugio seruorum: non enim Ius gentium, quo seruitus introducta est, id potuit auferre quod Ius naturæ concessit. Ergo multò magis coniugium filiorum inuitis parentibus erit ratum: maior enim subiectio est seruorum ad dominum, quàm filiorum ad parentes. Confirmatur argumentum ex testimonio aduersariorum. Nam Lutherus, & Melanchthon contendunt, Matrimonium filiorum inuitis parentibus contra-

D ctum, si per copulam carnalem consummatum sit, non posse amplius à parentibus irritari. At copula illa carnalis non facit filium prudentiorem, neque eximit à patria potestate; ergo etiam ante copulam Matrimonium contractum à parentibus irritari non poterat; vel si tunc poterat, etiam post copulam poterit, quod ipsi negant. SED, inquit Melanchthon, *quando Matrimonium est consummatum, non amplius agitur de futuro, sed de præsenti; & iniuria fieret coniugi, si post violationem desereretur.* AT etiam Matrimonium contractum per verba de præsenti, non est futurum, sed præsens coniugium, & donatio coniugalis iam peracta est; illa igitur ratione non poterit irritari Matrimonium vllum, siue consummatum, siue non consummatum. PRÆ-

A TEREA Matrimonium consummatum inuitis parentibus, vel iure consummatum est, vel non. Si iure consummatum; ergo & iure contractum ante consummationem: non enim iure consummari potest Matrimonium, non iure contractum; Ergo etiam ante consummationem Matrimonium inuitis parentibus contractum, ratum erat, ac firmum. Sin autem non iure consummatum fuit, iure post consummationem irritari poterit, neque vlla fiet iniuria coniugi: non enim vlli facit iniuriam, qui vtitur iure suo. Alioqui si ista ratio vniuersè vim haberet, non possent dirimi Matrimonia vlla post consummationem, quamuis nullo iure, immò contra omnia iura contracta. B Et eadem ratione, per stuprum virgini illatum, non posset dirimi illa coniunctio; cuius tamen contrarium legimus in Exod. cap. 22. vbi, qui virginem nulli desponsatam vitiauerit, cogitur eam habere vxorem, si pater eam dare voluerit, sin minus, cogitur saltem dotare.

TERTIA propositio: *Peccant filij quando sine iusta, & rationabili caussa parentibus insciis, vel inuitis Matrimonia contrahunt.* Dixi: *Sine iusta, & rationabili caussa,* quia potest aliquando fieri, vt filius non peccet inscio patre vxorem ducendo; quia nimirum credit patrem id ratum habiturum; & hoc modo Tobias inscio patre vxorem duxit. Potest etiam fieri, vt non peccet filius inuito C patre vxorem ducendo, vt si pater iniustè prohibeat filium à coniugio; vel caussa maioris dotis, non nisi indignam mulierem, aut etiam hæreticam ei dare velit. Vt plurimum tamen peccant filij, cùm non sequuntur in hac re parentum voluntatem: nam vt plurimum parentes sunt prudentiores, neque periculum est vt filiis malè consultum velint, cùm eos naturaliter diligant. PRÆTEREA parentum est, filiis prospicere, eosque dirigere; ergo filiorum est, sinere se à parentibus regi, ac duci. Et habemus exempla, ac testimonia in Scripturis perspicua. Genes. cap. 24. Isaac accepit vxorem, quam pater ei dedit, & Rebecca vxor ipsius, consilium patris sui ea in re sequuta est: de qua re disputans Ambrosius, libro primo de Abra- D ham, capite vltimo, multa ad hoc propositum adfert, & inter alia laudat versus EVRIPIDIS, qui virginem ita loquentem introducit: *Sponsalium quidem meorum pater meus curam subibit; hoc enim non est meum.* & in epistola quadragesima tertia ad Sysinnium, dicit eum iustè indignatum, quod se inscio filius vxorem ducere voluisset.

Exodi 34. & Deuteronomij 7. præceptum de Matrimonio filiorum, parentibus potius datur, quàm filiis, ne iungantur videlicet cum Chananeis: *Filiam tuam non dabis filio eius; nec filiam illius accipies filio tuo.* Et Isaac apertè iussit filio suo Iacob, vt non acciperet vxorem de filiabus Palestinorum, sed aliquam ex filiabus Laban; quod & ille obedienter fecit. Genes. 28. DICES, si potest pater filio imperare, vt vxorem, & talem vxorem ducat; ergo potest cogere, vt ducat, vel non ducat vxorem, quod est contra primam propositionem. RESPONDEO, tribus modis potest intelligi, vt pater dicatur filium cogere ad Matrimonium. PRIMO, vt filium planè dissentientem & inuitum pater cogat viuere cum aliqua, quam velit eius vxorem esse: & hoc non potest fieri, & si fiat, Matrimonium est nullum. Et hoc propriè in prima propositione assertum est. SECVNDO, vt filium assentiri cogat, iniecto metu mortis, aut alio, cadente in constantem virum; & hoc etiam patri minimè licet. Neque Matrimonium illud esset ratum: quoniam ad Matrimonium non solùm consensus, sed etiam consensus liberrimus contrahentium exigitur, cùm Matrimonium sit vinculum perpetuum, & natura sua beneuolentiam, & amicitiam, eamque summam requirat. TERTIO, vt filium ad assentiendum inducat auctoritate paterna imperando, quando reuera filio id conducit, ita vt secundum rectam rationem dissentire non possit: & hoc patri licet, & filius obedire tenetur. Quemadmodum etiam cum filio expedit comedere talem, aut talem cibum, & à tali, vel tali abstinere, potest parens iubere, & filius tenetur parere. Et licet hoc etiam sit suo modo cogere, & metum incutere mortis æternæ: non tamen propterea Matrimonium illud diceretur coactum, neque irritum esset; quia metus ille gehennæ non propriè incutitur ad hoc, vt iste vxorem ducat; sed per se consequitur præcepti transgressionem.

CAPVT XX.

Soluuntur argumenta Kemnitij.

SED iam argumenta Kemnitij dissoluamus, qui ex Luthero, Bucero, Caluino, & aliis sectariis ea collegit.

PRIMO obiicit testimonium saniorum Pontificiorum, qui agnoscunt & fatentur, Matrimonia insciis & inuitis parentibus contracta, non esse legitimam, aut diuinam coniunctionem; & allegat Ioannem Gropperum in institutione Coloniensi.

RESPONDEO, multis modis fallitur Kemnitius. PRIMO, quia ex vno Groppero colligere conatur mentem saniorum Catholicorum, cùm nos contra proferri possimus omnes antiquos Theologos, & in eis sanctum Thomam in 4. dist. 28. q. 1. art. 3. & recentiores plurimos doctissimos, vt Ruardum, Petrum, & Domini-

cum

cum à Soto, & alios, qui apertissimè docent, Matrimonium, siue clandestinum, siue insciis parentibus contractum non esse solùm Matrimonium verum, sed etiam verum Sacramentum.

SECVNDO, quia Ioannes Gropperus eo loco non loquitur de Matrimonio, cui solùm deest parentum consensus, de quo nos in præsenti quæstione tractamus, sed de Matrimonio, quod insciis parentibus contrahitur, & simul clandestinum est. Matrimonium enim, quod in facie Ecclesiæ celebratur, licet parentibus insciis, vel inuitis, nunquam Gropperus verum esse Sacramentum denegasset. Quare in quæstione præsenti præcisè accepta, nulla est inter Catholicos dissensio.

TERTIO, quia Gropperus Matrimonium clandestinũ negat quidem esse Sacramentum, in quo manifestè fallitur, ac sancto Thomæ, & sanioribus Theologis repugnat: tamen admittit esse verum Matrimonium, & ab Ecclesia longo tempore toleratum, sed optat ab Ecclesia irritari; quod iam factum est in Concilio Tridentino. Concilium enim dum asseruit Matrimonia clandestina, quamdiu ab Ecclesia irritata non erant, fuisse vera Matrimonia, & tamen deinceps illa irritauit, ac personas inhabiles fecit ad sic contrahendum; planè satisfecit desiderio Gropperi, & aliorum multorum, qui ob incommoda grauissima, quæ ex clandestinis coniugiis oriuntur, ea omnino sublata cupiebant. Nulla igitur in re, si quæstionem de Sacramento separes à quæstione de veritate Matrimonij, de qua sola nunc agimus, Gropperus à nobis, atque à ceteris Theologis Catholicis dissentit.

SECVNDO, Kemnitius argumentum ducit ex iure diuino (profitetur enim se probaturum sententiam suam ex iure diuino naturali, ciuili, & canonico) *Matrimonium talis debet esse coniunctio, vt eius auctor, & conciliator Deus ipse haberi possit. At eiusmodi non sunt Matrimonia, quæ insciis, vel inuitis parentibus contrahuntur: non igitur sunt vera Matrimonia. Propositio certa est ex illo Matthæi 19. Quod Deus coniunxit, &c. Assumptio probatur. Non est Deus auctor, & conciliator Matrimonij, quod contra eius verbum, & præceptum contrahitur. Matrimonium insciis vel inuitis parentibus, contra Dei verbum, & mandatum contrahitur: non est igitur eius auctor, & conciliator Deus. Assumptio probatur (nam propositio certissima est) nam in quarto præcepto Decalogi iubentur filij obedire parentibus: & explicat Apostolus ad Coloss. 3. id in omnibus rebus esse intelligendum; Filij, inquit, obedite parentibus per omnia.*

Et quia posset fortasse responderi, ab ea lege, quæ iubet obedire parentibus, excipi caussam Matrimonij, dicente Scriptura: *Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ*; probat Kemnitius istum locum Scripturæ debere

A intelligi de Matrimonio consummato, non de desponsatione, & proinde in Matrimonio contrahendo debere filios parẽtibus obedire. NAM Scriptura tradit præcepta parentibus, de filiabus in Matrimonio collocandis, Deuter. 7. Hierem. 29. & 1. Cor. 7.

PRÆTEREA exstat lex diuina Exodi 22. & Deuteronomij 22. vt si quis virginem stuprauerit, det patri eius certum numerum siclorum, & eam vxorem habeat, si pater voluerit, vel nõ habeat, si noluerit. Ex quo intelligimus, patriæ potestatis esse, coniugium filiæ ratum vel irritum facere.

B AD HÆC, si puella Deo vouerit aliquid, potest pater votum illud irritate, Numer. cap. 30. ergo multò magis irritare poterit idem parens, promissionem homini factam de coniugio.

DENIQVE Deus coniungit virum vxori in legitimo Matrimonio: sed non coniungit immediatè, vt olim Adamum Euæ; ergo per aliquod medium. Quod sit autem medium, ipse explicat in traditione quarti præcepti, vbi iubet filios parentibus obedire; ergo qui his mediis spretis Matrimonium contrahunt, non possunt certò pronunciare, coniugium illud esse diuinam, & legitimam coniunctionem: *Hæc ratio,* inquit Kemnitius, *grauissima est, ex iure diuino desumpta.*

C RESPONDEO non probat hoc argumẽtum, Matrimonium esse irritum, aut irritari posse, si fiat insciis, aut inuitis parentibus; quod sanè probandum erat: sed tantùm, non debere Matrimonium insciis aut inuitis parentibus contrahi, & malè facere, qui ita contrahunt, de quo nulla quæstio est. Sed vt res tota perspicuè intelligatur, singulas argumenti partes inspiciamus.

Ad PRIMAM igitur primi syllogismi propositionem RESPONDEO dupliciter posse Deum auctorem dici Matrimonialis coniunctionis. VNO modo ex parte ipsius coniugij. ALTERO modo ex parte contrahentium.

D Erit auctor Deus Matrimonij ex parte ipsius coniugij, si ipsa coniugij essentia à Deo sit instituta: erit autem auctor Matrimonij ex parte contrahentium, si ipsis contrahentibus Deus inspiret vt Matrimonio iungantur. Id quod in omnibus Sacramentis facilè reperimus. Cùm enim quis Baptismum, aut Ordinationem, aut Sacramentum aliud ab alio percipit, potest Deus auctor dici eius actionis, vel quia ipse Sacramentum instituit, quod ille percipit, vel quia ipse mouet tum Ministrum ad Sacramentum conferendum, tum alium ad Sacramentum recipiendum. Et potest sæpe accidere, vt priore modo sit auctor Deus, posteriore Diabolus; si videlicet verum Sacramentum tradatur, & percipiatur, sed & qui tradit, & qui percipit, nõ

ob Dei gloriam, & animæ salutem, sed ob lucrum, aut commodum aliquod turpe, ac sordidum moueatur.

Sic igitur in coniugio, auctor coniugij vno modo erit Deus, si materia, & forma adsint, qualia Deus instituit: & hoc solum requiritur, vt Matrimonium sit verum, firmum, & ratum. Altero modo auctor erit etiam Deus, si coniuges ad prolem ad Dei gloriam gignendam, maturo consilio, de sententia maiorum, aliisque circumstantiis debitis obseruatis, Matrimonium contrahant: & hoc requiritur, vt Matrimonium sine peccato, immò verò cum merito, & laude celebretur; non autem vt sit verum, firmum, & ratum. Si enim tantùm ad explendam libidinem, temerè, sine consilio parentum, coniugium ineatur, non erit auctor Deus, sed Diabolus eius coniugij, quod attinet ad voluntatem suscipientium: licet eiusdem coniugij auctor sit Deus, quod attinet ad Sacramenti eius essentiam, quæ tota in eo coniugio reperitur; vt de Baptismo, aliisque Sacramentis omnibus dici potest.

Ad assumptionem eiusdem primi syllogismi RESPONDEO, iuxta positam distinctionem, Matrimonia, quæ insciis, vel inuitis parentibus contrahuntur, sæpe non habere Deum auctorem secundo modo, habere tamen primo modo, si nihil aliud obstet; & ideò vera, ac rata Matrimonia esse, licet sine peccato vt plurimum non contrahantur.

Ad probationem assumptionis, quæ erat: *Deus non est auctor Matrimonij quod contra præceptum ipsius contrahitur*; per eandem distinctionem RESPONDEO. Aut enim præceptum Dei, contra quod Matrimonium aliquis contrahit, ad essentiam Matrimonij pertinet; aut solùm ad circumstantias Matrimonio accidentarias explicandas, vt ad voluntatem contrahentium perficiendam, vt bonum benè quærat, & appetat, &c. Si priore modo quis contra præceptum Dei faciat, non habet Deum auctorem coniugij, quoad essentiam ipsius coniugij, proinde irritum, & illegitimum est coniugium. Si posteriore modo contra præceptum faciat, non habet Deum auctorem suæ voluntatis in coniugio suscipiendo, neque præmium, sed pœnam operis meretur; tamen Deum habet coniugij sui, quod pertinet ad eius essentiam, auctorem, & conciliatorem.

Ad probationem assumptionis secundi syllogismi, quæ ducebatur ex quarto præcepto Decalogi, quod explicatur à Paulo Colossens.3. RESPONDEO, præceptum illud ad mores informandos, non ad Sacramenta ministranda pertinere. Quare obediendum est patri per omnia, etiam in contrahendo coniugio, si iustè, & secundum Deum præcipiat: & ideò qui id non facit, peccat, sed non continuò Matrimonium est irritum. Nam non minus Episcopo, & Ecclesiæ obediendum est per omnia, quàm patri carnali; & tamen si quis laicus contra Episcopi, & Ecclesiæ præceptum baptizet, Baptismus erit ratus, & verus, sed laicus ille baptizando peccabit. Neque solùm Matrimonium vt Sacramentum, est ratum, sed etiam vt ciuilis contractus, licet contra præceptum patris contrahatur. Nam filius, vt suprà exposuimus, etsi teneatur patris directionem sequi, cùm de statu vitæ suæ disponit; tamen de re sua, non de aliena disponit, remque suam, non alienam donat: quare dispositio ac donatio rata, & firma est, quamuis non sine peccato transacta sit.

Ad illa testimonia, quæ aduersarius producebat, vt probaret Scripturam dare patri præcepta de filiabus in Matrimonio collocandis, nihil opus est respondere, cùm nos minimè negemus, ad parentum curam & prouidentiam, filiorum coniugia maximè pertinere.

Ad illud autem, quod ex cap.22.Exodi, & 22. Deuteronomij adfertur, ad probandum, penes patrem esse, coniugium filiæ ratum, vel irritum facere. RESPONDEMVS, non agi eo loco de Matrimonio iam contracto, sed de futuro, caussa stupri præcedentis. Non enim illa coniunctio viri cum puella, quę inscio patre in duobus illis capitibus facta describitur, copula coniugalis erat, sed stuprum, vt Scriptura loquitur. Non enim stuprator vxorem habere voluit, sed libidinem tantùm explere: quare in pœnam iniungitur ei, vt puellam ducat vxorem, si eam pater dare voluerit. Itaque non est exemplum illud coniugij à patre irritati, sed tantùm coniugij futuri, vel non futuri pro arbitrio patris, à quo tamen non excluditur puellæ consensus. Sed quid futurum esset, si pari consensu vir, & fœmina inscio patre Matrimonium contraxissent, Scriptura non habet.

ADDE, quod si in illis capitibus Moses loqueretur de irritatione Matrimonij iam contracti inter virginem & stupratorem eius, esset hoc exemplum contra Lutherum, & Philippum, & contra ipsum etiam Kemnitium, qui dicunt, coniugium filiorum inuitis parentibus dirimi non posse, si consummatum sit. Quo modo enim potuisset pater filiam suam à stupratore illo separare (vt Moses apertè concedit) si stuprum illud consummati coniugij fuisset?

Ad illud de irritatione votorum, quæ habetur in lib.Num.cap.30. RESPONDEO, legem illam de filiabus determinare, quæ adhuc non peruenerunt ad pubertatem; vt ex eo perspicuum est, quod Scriptura in eo capite bis repetit, patrem irritare posse vota filiæ, quæ in domo parentum habitat, & adhuc est in ætate puellari. Cui lege diuinæ similis est LEX canonica, quæ habetur Canone Puella vicesimo,

quæst.

quęst.2. in hæc verba: *Puella si ante duodecimum ætatis annum sponte sua velamen sibi sacrum assumpserit, possunt statim parentes, vel tutores id factum irritum facere, si voluerint. Si verò in fortiori ætate adolescentula, vel adolescens seruire Deo elegerit, non est potestas parentibus prohibendi.* Ratio autem legis tum diuinæ, tum canonicę, est, quia ante annos pubertatis non habent homines plenum iudicium rationis, ideoq; nec sunt Domini actuum suorum: at post annos pubertatis, sui iuris efficiuntur, & de persona sua, & actibus, qui naturaliter liberi sunt, pro arbitrio disponere possunt.

Ad VLTIMVM de mediis, per quæ Deus coniungit homines in Matrimonium RESPONDEO, ad hoc vt Matrimonium sit verum & ratum, non requiri alia media, præter coniugum liberum consensum. Vt enim alia Sacramenta Deus per Ministrum dispensat: sic etiam Matrimonium; Minister autem Matrimonij est vterque coniunx, vt alibi explicuimus. Vt autem coniugium sit Deo gratum, & ipsis coniugibus vtile, media à Deo instituta sunt, parentum, & amicorum consilia, matura deliberatio, Sacerdotis benedictio, & alia id genus: quæ qui spernit, non potest certò pronunciare suum coniugium Deo placere, aut sibi vtile futurum; licet eodem tempore posit non ambigere, quin sit verum, & firmum, atque à Deo certisimè institutum.

TERTIA obiectio Kemnitij ducitur simul ex Iure naturali, & ciuili. Nam quod Matrimonia filiorum inuitis parentibus contracta, irrita sint, ex Iure ciuili probat, ex L. Nuptiæ ff. de ritu nuptiarum, & ex L. 1. & 2. C. de nuptiis, & ex instit. de nuptiis §. iustas autem. Quod autem irrita sint etiam Iure naturæ, probat ex lege proximè citata. Nam in ea lege, posteaquam sancitum est requiri in nuptiis consensum parētum, subiunguntur hæc verba: *Nam hoc fieri debere & ciuilis, & naturalis ratio suadet, in tantùm vt iussus parentum præcedere debeat.*

RESPONDEO ratio naturalis docet nuptias non debere iniussu parentum celebrari. Et hoc verè asserit eo loco Iustinianus: siquidem Iure naturæ filius patri subiicitur, & ab eo regendus esset, à quo accepit vt esset: tamen Ius naturæ non docet, irritum esse Matrimonium si iniussu parentum fiat. Lex autem ciuilis non multum refert, quid in hac parte statuerit: nam vt scribit Lucius Papa III. cap. Clerici, de Iudiciis, Imperator ipse fatetur, non dedignari leges sacros Canones imitari; & habemus hanc Imperatoris confesionem in Authentic. Vt Clerici apud Episcopos, §. penult. Cùm igitur sacri Canones, & nuper generale Concilium definierit, Matrimonium inuitis parentibus contractum, modò non sit clandestinum (hoc enim idem Concilium irritauit) ratum esse; nō possunt leges contrarium definire, & si fortè definierint, abrogatæ iudicandæ sunt.

QVARTA obiectio ex Iure canonico plures Canones continet, ad quorum singulos respondebimus. PRIMVS est EVARISTI in epistola decretali, qui sic loquitur: *Aliter legitimum non fit coniugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus custoditur vxor petatur, & à parentibus, & propinquis sponsetur, &c.*

RESPONDEO, decretum Euaristi, quod est etiam in corpus Iuris canonici relatum, can. Aliter, 30. quæst. 5. multas conditiones requirit, vt Matrimonia censeantur legitima, quarum conditionum nonnullæ aduersariis nullo modo placere possunt. Quare hoc decretum non minus cum aduersariis, quàm nobiscum pugnat; requirit enim inter cetera, vt vxor cum precibus, & oblationibus (id est, cum sacrificio Missæ) à Sacerdote benedicatur: item vt coniuges biduo, vel triduo orationibus vacent, & castitatem custodiant. Quæ conditiones si necessariæ sunt, vt coniugia legitima sint, nulla erunt inter Lutheranos legitima coniugia; neque enim oblationem Deo pro nupturis offerunt, neque biduo, vel triduo continentiam seruant.

PRÆTEREA multę ex illis conditionibus, ita sunt extrinsecę & accidentariæ, vt stultū sit, credere, sine illis coniugium irritum esse; quales sunt, vt vxorem paranymphi custodiant, vt propinqui comitentur, vt ea legitimè dotetur, & solenniter accipiatur, &c. Quare cogimur dicere, Euaristum non voluisse significare, eas omnes conditiones esse necessarias, ita vt si vna vel altera desit, irritum sit Matrimonium: sed ita legitimum esse coniugium, si illa omnia adsint, vt è contrario si nulla earum adsit, & coniugium occultè sine testibus, & sine vlla celebritate contrahatur, legitimum haberi non posit; non quidem in conscientia, sed in foro externo, & apud Ecclesiam, quæ non iudicat de occultis.

SECVNDVS canon desumptus est ex libro 1. de Abraham sancti Ambrosij, & habetur apud Gratianum can. Honorantur 32. quæst. 2. SED nihil in eo Canone contra sententiam nostram habetur: solùm enim Ambrosius hortatur puellas, vt ad exemplum Rebeccæ, permittant parentibus iudicium de nuptiis suis. Si autem secus fiat, sintne legitimæ nuptiæ an non, Ambrosius eo loco nihil definit.

TERTIVS Canon est Concilij IV. CARTHAGINENSIS apud Gratianum 30. quæst. 5. can. sponsus. SED neque iste Canon quidquam habet cui respondendum sit. Iubet enim Canon, vt cùm sponsus, & sponsa benedicendi sunt à Sacerdote, offerantur Ecclesiæ à parentibus, & paranymphis; quod quidem faciendum esse nos minimè negamus. Sed non inde sequitur, coniugium esse irritum, si ista nō fiant, quia dubium non est, ista ad solennitatem, non ad essentiam coniugij pertinere.

QVARTVS Canon, qui Leoni tribuitur, est apud Gratianum, can. Qualis 30. q. 5. VBI non solùm nihil est contra Catholicam sententiam, cùm solùm describat ille Canon ritum nuptiarum, non autem definiat, irritum esse cõiugium, si ritus illi non seruentur: sed est aliquid expressè contra aduersarios. Sic enim concluditur ille Canon: *Si fornicata fuerit vxor, dimittenda est, sed illa viuente, altera non ducenda, quia adulteri, regnum Dei non poßidebunt.* Hanc sententiam admittere deberet Kemnitius, si Canones veneratur.

QVINTVS Canon est Concilij Toletani III. apud Gratianum, can. Hoc sanctum, 32. q. 2. vbi hoc solum legimus, vt nulla virgo extra voluntatem parẽtum, vel suam, cogatur maritum accipere. QVOD quidem si rectè inspiciatur, aliquid habet contra Lutheranos, contra Catholicos prorsus nihil: pugnat enim Concilium aduersus eos, qui virgines à proposito continentiæ impedire, atque eis maritos obtrudere nitebantur, quod sanè Lutherani frequenter faciunt. Statuit igitur Concilium, vt non cogatur virgo virum accipere, nisi quem ipsa elegerit, aut certè pater eius, ipsa consentiente: sed nunquid hinc sequitur, vt si patre inscio virum duxerit, irritum sit coniugium?

SEXTVS Canon est Nicolai Papæ, & habetur can. Nostrates, 30. q. 5. vbi inter alios ritus nuptiarum ponitur, vt fiant de consensu parẽtum. SED nihil inde sequitur. Enumerat enim Nicolaus varios nuptiarum ritus, & in fine Canonis adiungit, non esse peccatum, si non omnes seruentur: ex quo intelligimus, non omnes esse essentiales, neque declarat ipse eo loco, qui sint essentiales, qui verò accidentarij.

SEPTIMVS Canon est Concilij Aurelianensis apud Gratianum, 36. q. 1. can. De raptoribus, vbi legimus puellam raptam reddẽdam esse patri, etiamsi raptori ipsa consenserit.

OCTAVVS est GREGORII, vel potiùs Gratiani ipsius, eadem caussa, 36. q. 2. can. Apud. vbi dicitur: *Cùm rapta patri fuerit restituta, si voluntas parentis vtriusq; in vnum conuenerit, non prohibentur inuicem copulari.*

RESPONDEO, aliud est raptus, aliud coniugium inuito patre celebratum: raptus enim ad eam pertinet, quæ nondum est propria vxor, neque sponsa. Qui enim violenter sponsam suam patri eiusdem sponsæ aufert, nõ dicitur raptor; quia rem suam, non alienam capit, vt patet ex Gelasio, cap. Lex illa, 36. q. 1. Rectè igitur volũt Canones raptam puellam, etiamsi ipsa consenserit rapi, reddendam esse patri; quia qui rapuit, iniuriam fecit patri, violenter eius filiam abducendo, licet iniuriam puellæ non fecerit. Sed si puella rapta iuxta decretum Trident. Concilij, sess. 24. cap. 6. extra raptoris potestatem constituta, & in loco tuto, libero consensu cum raptore coniugium contraheret, Matrimonium esset ratum, nec posset à patre irritari. Raptus enim

A est impedimentum impediens contrahendum coniugium, sed non dirimens contractum, vt docent Theologi, & in iis S. Thomas, 2. 2. q. 154. artic. 7. ad 3. vbi ostendit Concilium Meldense, quod contrarium statuerat, esse abrogatum.

CAPVT XXI.

De impedimentis quæ inhabilem simpliciter faciunt contrahentem, id est, de Voto, & Ligamine.

B DIXIMVS de impedimentis, quæ sumuntur ex parte cõsensus: nunc de iis dicendum est, quæ sumuntur ex parte personarum contrahentium. Et PRIMVM de illis, quæ simpliciter inhabilem reddunt: DEINDE de aliis.

Impedimenta quæ simpliciter reddunt inhabilem personam, quatuor sunt (vt suprà diximus) impotentia coëundi, Votum solenne Monachorum, Ordo sacer, & Ligamen cum vxore iam ducta. Ex quibus primum, & vltimum, extra controuersiam sunt: tametsi Lutherus de Ligamine ex sponsalibus orto nouum errorem excogitauerit, quem paulò pòst obiter refutabimus. Duo media ad vnum reuocari possunt, nimirum ad Votum solenne: siquidem Ordo sacer C ideò censetur impedimentum, quia ex decreto Ecclesiæ annexum habet Votum solenne castitatis.

Quæstio igitur solùm superest, vtrum solenne votum continentiæ sit impedimentum dirimens Matrimonium. Et quidem Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. De Matrimonio, admisit, votum continentiæ esse impedimentum legitimum: sed in aliis libris postea scriptis, semper negauit, & re ipsa ducta vxore sanctimoniali sententiam suam declarauit. Quod idem omnes eius discipuli, & verbis, & factis docent.

Apud Catholicos nunquã dubium fuit, quin votum continentiæ simplex, sit impedimẽtum D impediens contrahendum, non tamen dirimẽs contractum: votum autem solenne sit impedimentum impediens contrahendum, & dirimens contractum, quod vltimum sub anathemate definitum est in Concilio Tridentino, sess. 24. can. 9.

Quare tria probanda sunt. PRIMO, Votum simplex castitatis, esse impedimentum impediens Matrimonium cõtrahendum. SECVNDO, Votum simplex castitatis, non esse impedimentum dirimens contractum. TERTIO, Votum solenne castitatis, esse impedimentum, & impediens, & dirimens.

Sit igitur PRIMA propositio: *Votũ simplex impedit Matrimonium cõtrahendum.* Hæc facilè probari potest ex fundamento iacto in 2. libro de Monachis,

chis, vbi ostendimus ex Scripturis, Conciliis, Patribus,& ex ipsa ratione,votum perpetuę cõtinentiæ esse licitum, sanctum, & Deo gratissimum. Inde enim sic ratiocinari possumus ad id, quod est huius loci, Votum perpetuæ continẽtiæ est licitum, ergo seruandum est; cùm Scriptura dicat: *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere,* Ecclesiastæ 5.& Deuteron. 23. At reddi non potest votum cõtinentiæ ab eo qui vxorem ducit, cùm teneatur illi petenti debitum reddere: non igitur licet iis, qui votum eiusmodi habent, Matrimonio iungi.

Præterea, 1.Timot. 5. B.Paulus de viduis, quæ continentiam vouerant, ita pronunciat: *Cùm luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* B Vbi Apostolus nõ damnat viduas illas, quia postea quam luxuriatæ fuerant, nubere voluerunt: id enim laudandum erat,non vituperãdum: sed quia nubere volentes,primam fidem,Deo videlicet datam de seruanda continentia,irritam faciebant. Et hoc modo hunc locum intellexerunt omnes interpretes Græci,& Latini,& prętere a Concilium Carthaginense IV. can. 104. & Toletanum IV. can.55. Item Tertullia. in lib. de Monogamia. Basilius in lib.de virginit. Epiphanius hæresi 48. Hieronym.lib.1. in Iouinianum. Innocentius I.epist.2. cap.13. Augustinus lib.de bono viduitatis,cap.8.& 9. Gelasius epist.1.cap. 23. Fulgentius epist. 1.

Secunda propositio: *Votum simplex non dirimit Matrimonium post ipsum votum contractum.* Hanc aduersarij non negant: & eandem ex professo docet Augustinus in lib.de bono viduitatis,cap. 9. & 10. eandem inuenimus in iure declaratam ab Alexandro III. Celestino III. & Bonifacio VIII. cap. Consuluit. Qui clerici, vel vouẽtes. & cap. Rursus eodem. & cap. Vnico, de voto in VI. Et ratio declarationi huic apertissima suffragatur. Promissio enim qualis est votum simplex,obligat quidem in conscientia, tamen non trãsfert dominium rei promissæ ab eo,qui promisit, in eum cui promissa est: & ideò si is, qui promisit,sententiam mutet,& rem alteri re ipsa donet, ille quidem peccat, tamen donatio vim suam habet.

Et hinc refellitur alius error Lutheri, qui in lib. de captiuit. Babylon. cap. De Matrimonio, disputans de impedimento Ligaminis, admittit quidem cum Catholicis,Ligamen cum vxore iam ducta esse impedimentum dirimens omnia alia Matrimonia,sed addit contra oẽs Theologos,debere etiam Ligamen sponsaliorum dirimere sequens Matrimonium: *Hic*, inquit, *concludunt, si posteriorem quis cognouerit, prioris cessare sponsalia: quod planè non capio. Ego arbitror eum esse iam non sui iuris, qui vni sese addixerit, ac per hoc prohibente iure diuino,&c.*

Sed error iste Lutheri damnatus iamdudum fuit, cap. De illis. & cap. Si inter virum. & cap.

A Adolescẽs, de sponsalib. & Matrimonio. & ca.1. de spõsa duorum, quod caput S. Augustino tribuitur:& ratio eadem est, quia per spõsalia non fit donatio, sed promissio.

Neque argumenta Lutheri concludunt. Primo sic obiicit: *Nemo potest dare quod non habet. Qui sponsalia cum vna contraxit, non est amplius sui iuris; ergo non potest se ipse alteri dare: ergo secundum coniugium irritum iudicandum est.* Respondeo, negatur assumptio. Nam qui sponsalia cum vna contraxit, adhuc est sui iuris, cùm se nulli donauerit, licet donaturum promiserit. Quare si relicta sponsa cum alia contrahat per verba de præsenti, Matrimonium tenet, sed peccauit, qui fidem fregit.

Secundo obiicit: *Deus prohibet ne quis in negotio fratrem suum circumueniat, quod seruandum est vltra, & supra omnes humanas traditiones.* Respondeo, verum est,quod assumitur:sed quorsum tendit? Fatemur enim peccare eum, qui fratrem suum circumuenit, fidem ei datam non seruans, sed nõ ideò irritum erit Matrimonium cum eo peccato commissum. Nam is etiam,qui vxorem alicui diuitem,aut nobilem,aut benè moratã promittit, si ea talis non sit, illum sine dubio circũuenit, grauiterq; in proximum suum peccauit: neque tamen Matrimonium irritum erit, si per verba de præsenti contractum fuerit.

C Obiicit Tertio: *Si votum Religionis facit alienum, cur non etiam fides data, & accepta; cùm hæc sit præcepti, & fructus spiritus, Galat.5. illud autem arbitrij humani?* Respondeo, si comparemus, fidẽ dare sponsæ, cum eo quod est vouere, vtrumque est arbitrij humani: neque enim cogitur quisquam iure diuino hoc aut istud vouere, aut vxorem istam, vel illam ducere. Si conferamus autem id, quod est, seruare fidem sponsæ, cum eo, quod est implere votum Deo factum; vtrumque est præcepti,& fructus spiritus: siquidem implere votum, est fidem seruare Deo. Neque Apostolus inter fructus Spiritus sancti numerat, seruare fidem homini, & non seruare fidem Deo: quare Lutherus grauiter errat, cùm vota arbitrij humani, sponsalia autẽ iuris diuini esse docet. Cur D autem vota religionis solennia Matrimonium dirimant, paulò pòst explicabimus.

Obiicit Qvarto: *Licet vxori virum suum repetere, voto Religionis facto non obstante, cur ergo non liceat sponsæ sponsum suum repetere, etiam sequuta copula cum altera?* Respondeo; Magnum est discrimen inter vxorem,& sponsam, cùm illa iam habeat,& possideat vt rem suam, corpus viri sui, vt Apostolus docet, 1. Corinth. 7. ista autem nondum habeat, nec possideat viri corpus, nisi in spe, & promissione. Sed de his satis.

Tertia propositio: *Votum solenne dirimit Matrimonium post ipsum votum celebratum.* Probatur auctoritate, & ratione. Ac Primo est auctoritas veterum Conciliorum.

Toletanvm I. celebratum circa annum

Domini C D. can. 16. statuit deuotam fœminã, si fortè nupserit, non posse recipi ad Ecclesiam, nisi viuente illo, cui se coniunxerat, castè viuat, aut non nisi post mortem eius. Ex quo intelligimus nuptias illas non fuisse habitas veras nuptias, quia post Monasticam professionem contractæ fuerant: alioqui enim si veræ nuptiæ fuissent, cur illam continere oportuisset ab illo ipso, qui in maritum fuerat acceptus?

CHALCEDONENSE Concilium generale, ante annos M C. celebratum, can. 16. *Virginem*, inquit, *quæ se Domino consecrauit, similiter, & Monachum non licere nuptialia iura contrahere: quod si hoc inuenti fuerint perpetrantes, excommunicentur.*

NEQVE responderi potest, Concilium prohibere nuptias celebrandas, sed non iudicare irritas celebratas. Nam INPRIMIS Concilium Triburiense, can. 23. hunc ipsum Canonem Cõcilij Chalcedonensis allegauit, vt probaret non esse verum Matrimonium, quod post solennia vota contrahitur. DEINDE, nunquam fuit dubium inter Christianos, an peccarent qui votũ continentiæ Deo non redderent; sed non defuerunt, qui dubitarent, an Matrimonia essent vera, & rata, quę ab ipsis contrahuntur, qui continentiam vouerant. Quare Concilium declarare voluit id quod dubium erat, atque asseruit, non esse legitima Matrimonia post solenne votum, quale est Monachorum, & sanctimonialium.

Concilium FOROIVLIENSE ante annos D C C C. can. 11. de sacris virginibus: *Si publicè*, inquit, *nupserint, dignis quidem mundano iudicio corporalibus coërcitæ vindictis, segregentur ab inuicem, & agant cunctis diebus vitæ suæ pœnitentiam.*

Concilium TOLETANVM VIII. ante annos C M. can. 6. Subdiaconos, si vxores duxerint, in monasteriis includi iubet.

TOLETANVM IV. ante annos C M L. can. 51. *Nonnulli*, inquit, *Monachorum egredientes à Monasterio, non solùm ad seculum reuertuntur, sed etiam vxores accipiunt. Igitur reuocati in eodem Monasterio, vnde exierant, pœnitentiæ deputentur.*

TVRONICVM II. ante annos M. canon. 16. *Si qui*, inquit, *in Monasterio conuersi sunt, nullatenus exinde habeant licentiam euagandi; nec (quod absit) vllus eorum coniugem ducere possit; & si vxorem duxerit, excommunicetur, & de vxoris malæ societatis consortio, etiam iudicis auxilio separetur.*

TRIBVRIENSE Concilium ante annos circiter D C C. can. 23. apertè iubet separari eos, qui post votum solenne Matrimonio coniunguntur.

SECVNDO est auctoritas Pontificum veterum, ac sanctissimorum. SYRICIVS in epist. 1. cap. 6. Monachos, & sanctimoniales, si Matrimonia contrahere præsumant, iubet non solùm excommunicari, sed etiam in ergastulis vsque ad finem vitæ pœnitentiam agere.

INNOCENTIVS I. in epist. 2. cap. 12. & 13. di-

A stinguit apertè inter votum solenne, & simplex. Nam cap. 2. dicit, eam, quæ velum sacrum acceperat, ac proinde solenne votum emiserat continentiæ, si fortè nupserit, non posse admitti ad pœnitentiam, donec vixerit is, cui se coniunxit: quemadmodum cum illa agitur, quę viuente viro alteri iungitur. Capite 13. dicit, eam, quę promiserat continentiam perpetuam, sed velum sacrum nondum acceperat, id est, quæ votum simplex, non solenne emiserat, si postea nupserit, ad pœnitentiam admitti posse.

GELASIVS I. in epist. 1. cap. 22. & 23. similem distinctionem habet, ac discrimẽ magnum agnoscit inter nuptias virginum professarum,

B quarum est solenne votum; & nuptias viduarũ, quæ votum habent simplex. Nam virginum sacrarũ nuptias vocat incesta fœdera, & excommunicari eas iubet: incesta autem fœdera illegitimum coniugium sonant. Viduas autem illas dicit debere Deo per pœnitentiam satisfacere: sed nec vocat earum nuptias incesta fœdera, neque eas iubet excommunicari.

GREGORIVS I. lib. 1. epistol. 40. ad Anthemium, scribit, Monachos, qui vxores duxerint, separandos à coniugibus esse, atque ad Monasteria remittendos.

In eandem sententitm exstant multa responsa Alexandri III. Celestini III. & Innocentij III. in titulo, Qui clerici, vel vouentes.

C TERTIO est auctoritas sanctorum Patrum. CYPRIANVS lib. 1. epistol. 11. ad Pomponium, scribit, virgines sacras, quæ cum viris dormierant, adulteras Christi esse, & à viris illis omninò separandas, & cõiunctionem illam incestam appellat. Et quamuis ij, cum quibus illæ dormierant, non se maritos earum dicebant; tamen idem iudicium de illis Cyprianus fecisset, si se maritos earum profiteri voluissent. Nam illas adulteras Christi vocat, quia fidem Christo non seruant: fidem autem non seruãt, si alteri se iungant, siue eum maritum, siue alio nomine appellent. Et incestam coniunctionem viri cum sacra virgine Cyprianus vocat, propter relationem ad Christum, qui frater noster fieri voluit: quæ

D relatio nõ minus inueniretur in ea coniunctione, quæ cum viro fieret sub nomine coniugis, quàm in ea, quæ fieret sine tali nomine. Vnde quod in eadem epist. Cyprianus dicit, eas virgines admonendas esse, vt si perseuerare nolint, aut non possint, apertè nubant: intelligendum est de illis, quæ nondum vouerunt. Alioqui cum Cyprianus sub disiunctione dicat, vt nubant, si perseuerare nolint, aut non possint; permitteret illis, vt nuberẽt post votum, etiamsi possent continere, modò tantùm nolint, quod est absurdissimum, & ne ab ipsis quidem Lutheranis concedendum.

BASILIVS in lib. de virginitate, parum vltra medium: *Cùm*, inquit, *virginitatem Domino professæ sint, carnali postmodum voluptate malè blanda delinitæ, ac*

deuictæ, stupri scelus honesto coniugij nomine obtegere cupiunt. Non ignorant huiusmodi, quamuis ignorantiam simulent; quæ sponsi dextram, & fœdera præuaricata sit, eam nec vllius vltrà esse sponsam, quem dereliquit; neque eius vxorem per vllas leges dici posse, cui se, deserto sponso, libidine incitata coniunxit. Et infrà copiosè hoc idem ostendit, nunquam illam dici posse vxorem viri mortalis, sed semper Christi, viri immortalis adulteram.

AMBROSIVS in lib. ad virginem lapsam, capit. 5. *Quæ se spopondit Christo, & sacrum velamen accepit, iam nupsit*; iam immortali iuncta est viro, & iam si voluerit nubere communi lege coniugij, adulterium perpetrat.

Ioan. CHRYSOSTOMVS in epist. 6. ad Theodorum: *Honorabiles*, inquit, *nuptiæ, sed te iam seruare non conuenit priuilegia nuptiarum: quamuis frequenter hoc ipsum nuptias voces, ego tamen adulterio illud peius existimo.*

HIERONYMVS lib. 1. in Iouinianum: *Certè cōfiteris*, inquit, *non posse esse Episcopum, qui in Episcopatu filios faciat: alioqui si deprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur.*

NEQVE obstat, quod quidam obiiciunt de S. Malcho, qui teste S. Hieronymo in eius vita, posteaquam multos annos Monachus fuerat, vxorem duxit, & cum ea vsq; ad finem vitæ permansit. Nam coniugium nullum fuit inter Malchum, & eam fœminam, quam coactus se ducere finxit in vxorem: siquidem illa virum alterum habuit viuentem, vt idem Hieronymus refert, quando à Domino suo nubere Malcho compellebatur. Itaque societas quædam spiritualis & sancta inter eos fuit, sub nomine nuptiarum.

Nunc vt ratione ducta ex verbo Dei, probemus, votum solenne esse impedimentum dirimens Matrimonium, præmittendum necessariò est, quæstionem esse inter Catholicos, quo iure votum solenne dirimat Matrimonium, quod post eiusmodi votum celebratur: naturali ne, ac diuino, an solùm Ecclesiastico, ac positiuo.

Et quidem multi, iique grauissimi Theologi, S. Thomas, S. Bonauentura, Albertus, Richardus, Durandus, & Dominicus à Soto in 4. dist. 38. contendunt, votum solenne iure diuino, ac naturali dirimere Matrimonium. Quorum hæc est potissima ratio, quia votum solenne non est simplex promissio Deo facta, vt est votū, quod dicitur simplex: sed est traditio de præsenti sui ipsius in perpetuum Christi obsequium; & ea traditio à Christo per Ministros suos accepta, ac probata est. Quare differt votum solenne à simplici, vt coniugium de præsenti contractum à sponsalibus de futuro. Sed iure diuino, ac naturali, nemo potest alteri dare quod suum non est, & si dederit, irrita est donatio: igitur iure naturali, & diuino irritum est coniugium post votum solenne.

A Et quidem si ex Scripturis, aut euidenti aliqua ratione demonstrari posset, votum solenne differre à simplici, quòd in illo sit donatio de præsenti, in isto verò promissio tantùm de futuro; non oporteret aliam quærere rationem. Tamen quia principium illud multi negant, vt Scotus, & Paludanus in 4. dist. 38. & Caietanus in 2. 2. q. 88. artic. 7. & omnes interpretes iuris Canonici, vt Panormitanus testatur in cap. Rursus, qui clerici, vel vouentes. & contrà potiùs existimant, solo Ecclesiæ decreto factum esse, vt votum solēne dirimat Matrimonium: ideò probandum superest, Ecclesiam potuisse hoc impedimentum Matrimonij constituere.

B Sed hoc facilè probatur. PRIMVM ex eo ipso quod fecit, Ecclesia enim ab antiquissimis temporibus, vt ex testimoniis citatis perspicuum est, tum in Conciliis, tum per summos Pontifices hoc statuit. Fortasse etiam hoc de Apostolica traditione descendit. Nam Cyprianus, Basilius, & Ambrosius, qui hoc impedimentū agnoscunt, ante ea Concilia, eosque Pontifices vixerunt, à quibus hoc decretum factum videtur: & ideò Concilia, & Pontifices non tam noui aliquid statuisse, quàm vetus decretum innouasse, aut declarasse censendi sunt. Quòd autem Ecclesia antiqua, quam veram fuisse Christi Ecclesiam hæretici negare non possunt; fecit, & sæpius repetiuit, stultum, atque impium est dicere, non esse iure factum.

C DEINDE probatur, quia illegitimas facere personas ad Matrimonium, non est mutare Sacramenti essentiam, vt suprà diximus, sed ratū, vel irritum facere cōtractum humanum, qui in Sacramento Matrimonij prærequiritur. Non enim Christus declarauit, quis contractus humanus sit habendus legitimus, quis illegitimus, sed ea declaratione præsupposita, voluit contractum humanum legitimū inter virum, & fœminam Sacramentum esse.

Posse autem Ecclesiam eiusmodi contractus legitimos vel illegitimos decreto suo reddere, personas habiles vel inhabiles efficiendo; probatur. Nam INPRIMIS huc pertinent omnia D illa Scripturæ loca, ex quibus discimus, curam Ecclesiæ gubernandæ Apostolis, & eorum successoribus esse commissam, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum.* Ioan. vltimo: *Pasce oues meas.* nam ad eum, qui iure præest, pertinet leges condere de actibus humanis, eosque regere, & ratos, vel irritos facere.

IN Testamento veteri, præter Ius diuinum naturale, erant etiam certæ leges positiuæ iudiciales accommodatæ illi populo, tum circa Matrimonia, tum circa alios contractus humanos: Illæ autem leges abrogatæ sunt, neque habemus alias à Christo præscriptas; ergo necesse est in Ecclesia esse potestatem similium legum pro locis, & temporibus sanciendarum, alioqui

Chri-

Christiana Respub. imperfectissima, ac planè miserrima esset.

PRÆTEREA possunt Reges politici, qui Reipub. præsunt, circa humanos contractus humanas leges ferre, eosque certo modo factos, ratos, secus autem, irritos esse decernere, ob communem pacem, & cōcordiam populorum; ergo poterunt etiam id principes Ecclesiastici ob salutem æternam animarum.

DICES, si ita est, non solùm Ecclesia, sed etiam Principes politici poterunt impedimenta Matrimonij constituere: nam ex contractu Matrimonij nō tantùm salus animarum, sed etiam pax, & concordia temporalis pendet.

RESPONDEO, si Matrimonium esset solum contractus ciuilis, possent sine dubio politici Principes impedimenta constituere, personas legitimas, vel illegitimas efficiendo, sicut etiam fecerunt sæpe Imperatores, præsertim Ethnici, vt patet ff. de ritu nuptiarum. & C. ad legem Iuliam de adulteriis, vbi sunt multæ leges de contractu Matrimonij. Tamen quia nūc apud Christianos Matrimonium est Sacramentum, & ex contractu illo ciuili Sacramētum Ecclesiæ pendet, & Sacramentorum dispensatio ad Ecclesiam pertinet; ideò potestas impedimenta Matrimonij cōstituendi, maximè propriè ad Principem Ecclesiasticum pertinet. Ad politicum autem non pertinet, nisi cum consensu, & sub ordinatione ad Principem Ecclesiasticum: non enim eadem potestas ad duo diuersa tribunalia æquè immediatè, & propriè pertinere potest.

Quare S. THOMAS, quamuis in 4. dist. 34. q. vnica, art. 1. ad 4. concesserit Matrimonium, vt est ciuilis contractus, pendere posse à lege ciuili, tamen dist. 42. q. 2. art. 2. ad 4. id ita explicat, vt locum habeat lex ciuilis, si auctoritas etiam accesserit Ecclesiæ: *Prohibitio*, inquit, *legis humanæ non sufficeret ad impedimentum Matrimonij, nisi interueniret auctoritas Ecclesiæ, quæ idem etiam interdicit.*

QVOD autem Ecclesia non solùm potuerit votum solenne, impedimentum dirimens Matrimonij constituere: sed etiam caussam habuerit id constituendi, facilè probari potest. Nam qui vota solennia continētiæ suscipiunt, illi statum vitæ mutant, & ab imperfecto ad perfectū ascendunt: absurdum autem esset, si iidem postea iterum redirent ad statum imperfectiorē. DEINDE, qui hæc vota faciunt, magna deliberatione, & præcedente probatione diuturna faciunt: incongruum autem est, vt id, quod maturo consilio factum est, iterum mutetur. ADHÆC vota solennia regulariter publicè, & coram testibus multis, immò populo inspectante fiunt; ergo non possunt sine ingenti scandalo violari. Quare decuit Ecclesiam prouidere, ne id mutari posit: medium autem efficacissimum prouidēdi fuit, irritare Matrimonia post eiusmodi vota cōtracta. DENIQVE, qui vota solennia faciunt, nōn solùm Deo se obligant, sed etiā sponte se subiiciunt Ecclesiæ, vt ab ea cogi possint, etiam per viam iudicij: proinde queri non possunt, si eos inhabiles ad Matrimonium Ecclesia facit.

A

Atque eædem istæ rationes ostendunt, cur noluerit Ecclesia, vota simplicia esse impedimenta dirimentia. Qui enim vota simplicia faciunt, nec statum propriè mutant, & sæpe sine magna deliberatione; & priuatim, ac sine testibus illa faciunt, neq; se Ecclesiæ subiiciunt magis quàm anteà subiecti essent: vnde cogi non possunt ad votum seruandum per viam iudicij, sed per viam correctionis fraternæ.

B

CAPVT XXII.

De impedimento Criminis.

SVPERSVNT impedimēta illa, quæ personam inhabilē reddunt ad Matrimonium cum certa persona, non autem vniuersè cum omnibus. Ea verò sunt, vt suprà notauimus, Crimen, Cultus disparitas, & Cognatio: de his igitur breuiter differendum est, ac PRIMVM de crimine.

Iubent Canones impedimentum esse dirimens Matrimonium, si quis cum ea coniugium contrahat, quam polluit per adulterium: de

C

qua re est integer titulus in epistolis Decretalibus. Sed tamen obseruant Doctores, nō semper Matrimonium esse irritum, cùm quis ducit eam, quam polluerat per adulterium, sed solùm in tribus casibus.

PRIMVS casus est, cùm adulter p̄curat mortem coniugis suæ, vel mariti adulteræ, vt cum adultera coniugium celebrare posit: vel contrà, si adultera procuret mortem viri sui, vel vxoris adulteri, vt adulterum in maritum accipiat; & habetur definitio huius rei, cap. Super hoc, de eo, qui duxit in Matrimon. quam poll. per adulter. & intelligitur casus, si mors reuera sequatur.

SECVNDVS est, si adulteri dederint sibi inuicem fidem, de Matrimonio inter se contrahen-

D

do post mortē vxoris adulteri, vel mariti adulteræ: nam qui ita sibi fidem dederunt, videntur omninò procuraturi mortem alterius coniugum. Et habetur decisio huius, can. Relatum, 31. quæst. 1.

TERTIVS est, si de facto adulteri inter se cōtraxerint, viuentibus prioribus coniugibus, vt habetur cap. Finali, de eo qui duxit in Matrimonio.

SED intelliguntur duo isti casus, si vterque adulter sit conscius vitæ coniugis alterius. Alioqui enim, si vir adulteram decipiat, affirmans coniugem suam esse mortuam; vel contrà, mulier adulterum decipiat, affirmans virum suum esse mortuum: tunc Matrimonium non est irri-

tum, vt patet ex cap. Propositum, de eo qui duxit in Matrimonium.

Extra hos casus non dirimi Matrimonium inter adulteros contractum, docet Augustinus in lib. de bono coniugali, cap. 14. & in lib. 1. de nuptiis, & concupis. cap. 10. & relata sunt hæc testimonia Augustini inter Canones Ecclesiasticos, 31. quæst. 1. can. Denique. Et hæc de crimine adulterij.

Crimen autem homicidij sine adulterio, in vno tantùm casu dirimit Matrimonium, quando videlicet in morte alterius coniugum procuranda conueniunt tam vir, quàm fœmina, qui inter se coniugium inire cupiunt; vt habemus, cap. Laudabilem, de conuersione infidelium. Alioqui enim, si alter tãtùm homicidium procuret, altero inscio, & adulterium non præcessit, non dirimitur Matrimonium.

Reprehendunt Ecclesiam ob hoc impedimentum Lutherus in lib. de captiuit. Babylon. cap. de Matrimonio, & Philippus Melanchthon in locis, tit. de coniugio: & argumentum ipsorum est, exemplum Dauidis, qui Betsabeã vxorem duxit, cùm & ipsam antea per adulterium polluisset, & virum eius occidisset, 2. Reg. 11.

At sententia Ecclesiæ nititur grauissimis testimoniis, Pontificum, & Conciliorum, quæ habentur, 31. q. 1. can. Nullus, qui est S. Leonis, & can. Illud, & can. Relatum, quæ ex Conciliis deprompta sunt, & cap. Super hoc, & cap. Propositum, de eo qui duxit in Matrimonium, quam polluit per adulterium. Et Præterea grauissima ratione. Quid enim atrocius in coniugio fingi potest, quàm vt alter coniugum non solùm fidem coniugi non seruet, sed etiam vitæ eius insidietur, cum quo summum amicitiæ gradum colere debuisset?

Neque exemplum Dauidis ad rem facit. Hoc enim impedimentum non est de iure diuino, sed Ecclesiastico: & in Testamento veteri multa permittebantur, quæ in noua lege, quæ perfectior est, optimo iure interdicuntur, vt polygamia, libellus repudij, & alia id genus multa.

Adde, quod etiam secundum Ecclesiasticam legem, peccatum illud Dauidis, & Betsabeæ, fortasse non fuisset impedimentum dirimens. Non enim adulterium solum, neque coniugis homicidium quocunque animo patratum, dirimens impedimentum iudicari solet, sed illud solum homicidium coniugis, quod ea intentione committitur, vt eius vxore quis postea potiatur. Iam verò Betsabea in adulterium quidem consensit, sed in mortem viri nullo modo quidquam legitur machinata: proinde ex parte eius non fuit impedimentum, quo minus coniugium cum Dauide contrahere posset. Dauid autem adulterio, homicidium Vriæ adiunxit, sed non est certum an eo animo, vt vxore eius potiretur: nam antea sæpe conatus erat inducere Vriam, vt ad vxorem rediret, vt eo modo adulterium tegeretur.

A

CAPVT XXIII.

De Cultus disparitate.

Alterum impedimentum est Cultus disparitas. Catholici enim communi consensu docent, Matrimonia fidelium cum infidelibus nõ baptizatis, non solùm esse illicita, sed etiam irrita: cum hæreticis autem baptizatis illicita esse, non tamen irrita.

B

Lutherus autem in lib. de captiuit. Babylon. cap. de Matrimonio, hoc impedimentum non admittit, nec tamen aliud argumentum adfert, nisi quia Deus hęc Matrimonia Christianis prohibuisse non legitur; & quia B. Monica S. Augustini mater virum habuit infidelem. Idem etiam repetit, cùm in serm. de Matrimonio, tum in expositiõe septimi capitis, prioris ad Corinthios. Philippus etiam Melanchthon in locis, tit. de coniugio, licet fateatur bono animo ab Ecclesia hæc Matrimonia fuisse prohibita: vellet tamen non adeò rigidè hæc obseruari, vt Catholici postulant.

Sit igitur propositio Prima: *Non licet fidelibus cum infidelibus, aut etiam hæreticis Matrimonia iungere.*

C

Probatur Primo ex verbo Dei, Deuteron. 7. Deus prohibuit populo suo Matrimonia iungere cum Gentilibus. Et quamuis præceptum illud sit iudiciale, & solos Iudæos propriè obligauerit, tamen habet aliquid etiam moralis, & ad omnes pertinet, si caussa inspiciatur: nam caussam reddit planè moralem, quæ etiam nunc locum habet: *Quia seducet*, inquit, *filium tuum ne sequatur me, & vt magis seruiat Diis alienis.* & 3. Reg. 11. vbi idem præceptum repetitur, addit Deus: *Certissimè auertent corda vestra, vt sequamini Deos alienos.* & ibidem additur, Salomonem contra hoc præceptum egisse, & illi continuò accidisse, quod Deus prædixerat: deprauatus enim per vxores illas Ethnicas, adorauit earũ idola. Et sanè si vir sapiẽtissimus, & q̃ multas alias vxores habebat, per noua illa coniugia cum Gentilibus ita peruerti potuit, vt singularum Deos coleret: quantum periculum iis imminet; qui vnam tantùm, eamque ethnicam, vel hęreticam ducunt, & qui nullo modo sunt cum Salomone in prudentia, & sapientia comparandi?

D

Deinde verbum illud B. Pauli, 1. Corint. 7. *Cui vult nubat, tantùm in Domino*; præceptum esse de Matrimonio non iungendo, nisi cum fidelibus, docent interpretes huius loci ferè omnes, vt Ambrosius, Theodoretus, Theophylactus, Anselmus, Sedulius, S. Thomas, Caietanus, & alij: & præterea Tertullianus in lib. 2. ad vxorem, & Hieronymus libro 1. aduersus Iouinianum.

Denique Avgvstinvs lib. 1. de adulterinis

coniugiis,

coniugiis, cap. 25. hanc expositionem admittit, licet etiam aliter exponi posse dicat. sic enim ait, illud: IN DOMINO, *duobus modis potest intelligi; aut Christiano nubens, aut Christiana permanens. Sed posterior expositio non videtur ita probabilis vt prior: non enim dubium esse poterat, quin illicitum esset, nubendo apostatare à fide; immò id tam perspicuum, & notum est omnibus, vt planè superuacaneum videatur de ea re Christianos monere.*

EST etiam alius locus, 2. Corinth. 6. *Nolite iugum ducere cum infidelibus*, quem sanctus Hieronymus, cùm in lib. 1. in Iouinianum, tum in epistol. ad Gerontiam de Monogamia, exponit de coniugio cum infidelibus non iungendo. Neque huic expositioni repugnant Theophylactus, & B alij, qui generatim exponunt de cõmercio vitando cum infidelibus: si enim cõmercium cum infidelibus interdicitur, certè coniugium, quod est commercium omnium maximum, & periculosissimum, interdicitur.

SECVNDO probatur ex Conciliis. Exstat canon 13. Concilij generalis Chalcedonensis, vbi prohibentur coniugia cum Hæreticis, Iudęis, & Paganis. Exstat item Concilij AGATHENSIS, can. 67. vbi habentur hæc verba: *Non oportet cum hominibus hæreticis miscere connubia, & vel filios, vel filias illis dare.* Concilium item Toletanum III. canon. 14. prohibet, ne Iudæi vxorem Christianam habeant. & Toletanum IV. can. 61. iubet Hebræos cum Christianis Matrimonio coniunctos, aut C Christianos fieri, aut ab vxoribus separari. Exstat etiam in iure ciuili C. de Iudæis, l. ne quis Christianam. Lex Valentiniani & Theodosij, quæ vt adulteria, punit cõiugia Iudæorum cum Christianis. & in Codice Theodosiano, lib. 3. tit. 14. similiter puniuntur Matrimonia Romanorum cum Gentilibus.

TERTIO probatur ex Patribus. TERTVLLIANVS in 2. lib. ad vxorem, longa disputatione hoc agit, non oportere Christianos, vel Christianas cum infidelibus contrahere Matrimonia. Sanctus CYPRIANVS in serm. de lapsis, inter alia crimina fidelium numerat, iungere cum infidelibus Matrimonia: idque esse dicit, prostituere Gentilibus membra Christi. S. AMBROSIVS D lib. 1. de Abraham, cap. 9. *Caue Christiane,* inquit, *Gentili aut Iudæo filiam tuam tradere; caue Gentilem, aut Iudæam, atq; alienigenam, hoc est, hæreticam, & omnem alienam à fide tua, vxorem accersas tibi.* & in epist. 70. quæ est prima, lib. 9. ad Vigilium, instituit nouũ Episcopum, vt plebem suam doceat summoperè cauere Matrimonia cum infidelibus. Sanctus HIERONYMVS in 1. lib. aduersus Iouinianum: *At nunc pleræq;,* inquit, *contemnentes Apostoli iussionem, iunguntur Gentilibus, & templa Christi idolis prostituũt.*

S. AVGVSTINVS videtur in hac re dubius hæsisse. Nam in lib. 1. ad Pollentium, cap. 21. refert sententiam Pollentij, quòd in vtroque Testamento prohibitum sit, Matrimonium fidelibus cum infidelibus iungere: quæ verba Magi-

A ster in lib. 4. sentent. dist. 39. tanquam ex Augustini sententia refert, cùm reuera ex Pollentij, non ex Augustini sententia accipienda sint. Deinde, cap. 25. ex sententia sua loquens, tantùm dicit non inueniri testimonium in Testamento nouo, in quo sine ambiguitate eiusmodi coniugia prohibeantur, quamuis fateatur Cyprianum nihil dubitasse, quin illicita essent ea coniugia. In libro verò de fide & operibus, cap. 19. iterum repetit; in Scripturis noui Testamenti se non reperisse de hac re certum testimonium, tametsi Cyprianus inter grauissima crimina posuerit, cum infidelibus iungere Matrimonia. Sed tandem concludit, omninò cauendas B esse eiusmodi coniunctiones, quia expedit in re dubia tutiorem partem sequi: *Omnimodo,* inquit, *conandum est, ne fiant tales coniunctiones: quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput mittere?*

Itaque ex Augustino habemus, vt minimùm ista Matrimonia esse dubia, & proinde non contrahenda. Nec tamen si Augustino dubitare licuit, nobis quoquè licebit, cùm nos Pauli sententiam habeamus à plurimis interpretibus explicatam, multa etiam testimonia Cõciliorum, & Patrum, quę ipse non viderat: & denique omnium Theologorum, qui post Magistrum scripserunt, atque adeò totius Ecclesiæ consensum teneamus.

C QVARTO probatur ratione. Matrimonium fidelis cum infideli multa secum adfert incommoda, atque damna; non igitur licitum censeri debet. Antecedens probatur. Nam INPRIMIS periculum, & quidem grauissimum adfert fideli, apostatandi à vera fide: *Et qui amat periculum, peribit in illo*, Ecclesiastici 3. DEINDE, proles non poterit commodè educari in vera religione. ADHÆC vix poterit in domo pax, & tranquillitas illa inueniri, quæ ad coniugium requiritur, siquidem dissensio circa religionem, contentiones, & iurgia, odium etiam, & alienationem animorum gignit. DENIQVE, vt Tertullianus copiosè demonstrat, si maritus sit infidelis, facilè impediet omnia exercitia pietatis, quæ alioqui vxor Christiana exhibere te-D netur.

SECVNDA propositio: *Matrimonium inter fidelem, & infidelem non est irritum iure diuino, naturali, vel positiuo, vel certa aliqua lege Ecclesiæ.* Quod non iure diuino, probari existimat Dominicus à Soto (vt ipse loquitur in 4. distinct. 39. quæst. vnica, artic. 2.) euidenter ex eo, quòd 1. Corinth. 7. Paulus permittit fidelem non separari à coniuge infideli. Si enim iure diuino Matrimonium fidelis cum infideli irritum esset, quomodo beatus Paulus permitteret, in tali coniunctione, quæ fornicaria sine dubio esset, Christianos permanere?

AT ista ratio non solùm non euidens, sed nec solida esse videtur. Apostolus enim non permittit

mittit fidelem cum infideli contrahere, sed Matrimonium inter fideles contractum permittit non dirimi per conuersionem alterius coniugis. Non est autem consequens, vt si Cultus disparitas non dirimat Matrimonium iure diuino antea contractum: non dirimat etiam post contractum. Nam impedimēta dirimentia hoc proprium habent, vt dirimant si ipsa præcedāt, non dirimant, si sequantur. Impotentia enim coëundi, & votum solenne continentiæ, & alia id genus, si præcedant Matrimonium, illud ita impediunt, vt irritum reddant, si fiat: at si superueniant post Matrimonium legitimè contractum, illud dirimere nequaquam possunt. Sicut etiam hoc tempore Cultus disparitas, saltem iure Ecclesiastico, dirimit Matrimonium post contractum: & tamen si superueniat post Matrimonium legitimè contractum, vt si aliter coniugum fidelium fiat paganus, vel si alter infidelium conuertatur, non dirimitur coniugium, etiam iure Ecclesiastico, saltem ipso facto.

Illa igitur ratione omissa, quòd non sit Cultus disparitas impedimētum dirimens iure naturali, probatur PRIMO, quia non tollit omninò finem Matrimonij, licet aliquo modo impediat. Nam ex tali coniugio proles nasci potest; & institui etiā in religione, licet difficilius, &c. & aliquando accidere potest, vt non etiam impediatur vllo modo educatio, neque pax, vt, si alter coniugum de religione nihil curet aut benè sit affectus erga fidem. Quo casu, non modò non erit impedimentum aut periculum vllum cōiugi fideli, sed etiam erit magna spes trahendi alterum ad fidem: tunc autem (si non obstet ius positiuum, ratio dictat coniugium eiusmodi non esse malum, sed bonum.

SECVNDO probatur exemplis Sanctorum, qui sine dubio infidelibus coniuncti non fuissent, si id Matrimonium iure naturæ irritum esset. Exstāt autem exempla in lege naturæ, in lege scripta, & in lege gratiæ. In lege naturæ, Iacob vxores duxit filias Laban Idololatræ; Ioseph filiam Phutipharis Aegyptiam; Moses filiam Ietro Aethiopissam. In lege scripta Ester nupsit Assuero Regi Persarum Ethnico; & Salomon vxorem duxit filiam Pharaonis, & Dauid accepit filiam Regis Gessur, 2. Regum 3. In lege gratiæ testantur Hieronymus, lib.1. in Iouinianum, & Augustinus libro de fide, & operibus, cap. 19. suo tempore fuisse frequentissima in Ecclesia eiusmodi coniugia; & quamuis à Patribus reprehendebantur, tamen non dirimebantur, nec est probabile fuisse tolerata, si vera Matrimonia non fuissent.

PRÆTEREA, sancta Monica virum habuit paganum, teste Augustino, lib. 9. Confession. cap. 9. & Clotildis Christiana nupsit Clodoueo Regi Francorum Ethnico, teste Gregorio Turonico, lib. 2. histor. cap. 28. Vtraque autem pia erat, & virum ad fidem conuertit: non potest autem fieri vt piæ fœminæ essent, & in perpetua fornicatione viuerent.

A Quod non sit etiam impedimentum dirimens iure diuino positiuo, probatur: nam in Testamento nouo, non exstat tale præceptum. Verba enim Pauli: *Tantùm in Domino.* Et: *Nolite iugum ducere cum infidelibus*, non probant, nisi non esse contrahendum cum infidelibus: non autem probant, Matrimonium esse irritum.

In Testamento autem veteri non inuenitur præceptum ita prohibens coniugia cum infidelibus, vt ea redderentur irrita, nisi apud Esdram, lib. 1. cap. 9. & 10. Ibi enim legimus, Esdra interpretante legem Domini in Deuteronomio à Moyse latam, separatos fuisse filios Israël à coniugibus infidelibus, quas duxerant. Sed illud præceptum, quatenus irritans Matrimonia, iudiciale fuit, non naturale, & ideò cessauit cum ceteris, neque ad Christianos pertinet. Fuisse autem iudiciale, ex eo colligitur, quod solùm prohibuerit coniugia Iudæorum cum infidelibus habitantibus in terra Chanaam, quos Deus omninò interfici, & deleri volebat: non autem cum infidelibus ceteris. Vnde Ester legitimè nupsit Assuero Gentili, & Salomon accepit in vxorem filiam Pharaonis. NEQVE obstat, quòd lib. 1. Esdræ, cap. 9. inter Gentes, quarum connubia Iudæis erant prohibita, numerantur Aegyptij: loquitur enim Esdras de Aegyptiis, qui habitabant in terra Chanaam, non de aliis, vt Caietanus annotauit.

Iam verò quòd non sit Cultus disparitas impedimentum dirimens, ob certam aliquam legem Ecclesiæ, probatur, quia nulla exstat talis lex. Quæ enim nos suprà citauimus ex Conciliis, non probant Matrimonium esse irritum, si fiat inter fidelem, & infidelem, sed tantùm non esse faciendum. Nam Concilium Chalcedonense, & Agathense inter infideles nominatim ponunt etiam hæreticos, & tamen cōmuni consensu Catholicorum, Matrimonium cùm hæretico non est irritum. Concilium autem Toletanum IV. iubet quidem separari coniuges, sed non loquitur nisi de Iudæis, & in Hispania: neque enim Concilium illud vniuersale, sed nationale fuit, quare legem toti Ecclesiæ dare non potuit.

TERTIA propositio: *Matrimonium inter fidelem, & infidelem non baptizatum, irritum est ex more populi Christiani, vim legis obtinente.* Probatur; nam ab annis, vt minimum CD. sine vlla controuersia creditum est in Ecclesia Christiana, ista Matrimonia esse nulla. Nam & Magister sententiarum in lib. 4. distinct. 39. & Gratianus, 28. quæst. 1. & deinceps omnes Theologi, & Canonistæ tanquam rem exploratam, & à maioribus acceptam hoc tradiderunt. Cùm igitur tota

Ecclesia à multis iam seculis id crediderit, & seruauerit, & tamen certa aliqua lex non inueniatur, necesse est, vt id paulatim sit introductum, & consuetudo vim legis obtinuerit.

Non posse autem hunc morem, siue hanc legem improbari, duobus argumentis demonstrari potest. PRIMO, exemplo legis veteris. Si enim in lege veteri Cultus disparitas erat impedimentum dirimens saltem intra certas nationes, certè maiori ratione potuit fieri Cultus disparitas impedimentum dirimens apud Christianos: nam lex Christiana perfectior est. Et PRAETEREA maior est Cultus disparitas inter Christianos, & infideles, quàm inter Iudæos, & infideles. Nam Christiana lex omnibus est ad salutem necessaria; & qui Christiani non sunt, alieni sunt à Deo, & ab Ecclesia, ac religione diuina. At lex Hebræorum non erat omnibus necessaria, multiq; inter Gentes saluari poterant, dum lex vigeret: quare non erant Gentiles extra Ecclesiam Dei per hoc solum, quod ad populum Israël non pertinebant.

SECVNDO, Matrimonium apud Christianos Sacramentum est, ergo non debet à Christianis, illis personis tribui, qui Sacramenta suscipere nequeunt. Ergo maxima fuit caussa irritandi Matrimonia fidelium cum infidelibus: non enim infidelis non baptizatus vllius Sacramenti capax est. Et hæc etiam ratio est, cur Matrimonia cum hæreticis irritata non sint, quia videlicet Sacramenta esse possunt ratione præcedentis Baptismi in vtroque coniuge.

QVARTA propositio: *Potest summus Pontifex, si caussa id postulet, cum fideli dispensare, vt cum infideli Matrimonium contrahat.* Hæc propositio ex superioribus sequitur. Si enim agatur de præcepto irritante eiusmodi Matrimonia, dubium non est, quin in eo summus Pontifex dispensare posit, cùm id præceptum non sit naturale, nec diuinum positiuum, sed planè Ecclesiasticum.

Si verò agatur de præcepto simpliciter prohibente, de quo diximus in prima propositione, id præceptum vel est positiuum, vel naturale. Si est naturale, non obligat nisi quatenus recta ratio dictat id non esse faciendum, vel ob periculum subuersionis, vel ob alias caussas. Quare cessantibus illis caussis, non est contra ius naturæ eiusmodi coniugium, præsertim accedente declaratione summi Pastoris: vnde etiam Ester, (vt suprà diximus) & Ioseph, Iacob, Moyses, & alij viri sancti cum infidelibus Matrimonio iuncti sunt, quia cessabat ratio periculi, &c. Si verò est præceptum positiuum humanum, vt Apostoli Pauli, & Conciliorum, ac Pontificum; potest sine dubio Apostolorum, & Pontificum aliorum successor in eo dispensare, cessante periculo, & iusta caussa id postulante. Præceptum autem positiuum diuinum, nullum est, vt suprà ostendimus: illud enim Deuteron. 7. quatenus positiuum, iam est abrogatum; quatenus autem aliquo modo naturale erat, non obligat, vt diximus, nisi quando ratio recta iudicat inesse periculum illud, ob quod præceptum datum est.

Atque hinc soluuntur omnia argumenta, quæ fiunt ab hæreticis, vel etiam fieri possunt: nihil enim adferre possunt, neque adferunt, nisi exempla eorum fidelium, qui vel in lege antiqua, vel in lege noua, Matrimonia cum infidelibus contraxerunt.

Ad quæ vno ex quatuor modis respondendum est. VEL enim exempla ad eos pertinent, quibus nulla lege particulari, sed solùm lege naturæ secundum rectam rationem in certis casibus talia Matrimonia prohibebantur, & tales fuerunt, Iacob, Ioseph, Ester, &c. VEL ad eos, qui vxores Gentiles quidem, sed quæ ad fidem conuertebantur, duxerunt: id enim semper fuit licitum. Et hoc modo Salmon duxit Raab meretricem ex Palæstina, & Booz Ruth Moabitidem, &c. illæ siquidem ad fidem, & religionem Iudaicam accesserunt, licet alioqui essent ex Gentibus, cum quibus non licebat Iudæis contrahere Matrimonia. VEL ad eos, qui apertè reprehenduntur, quod contra legem cum Gentilibus coniugia celebrauerint. Et in his fuit Salomon, qui 3. Regum 11. valde arguitur à diuina Scriptura, quòd vxores Moabitidas, Ammonitidas, & Chananitidas contra legem duxerit: in his etiam numerandi sunt Christiani, qui propterea grauiter à sanctis Patribus reprehenduntur, vt ex Cypriano, Ambrosio, & Hieronymo suprà demonstrauimus. VEL denique ad eos, quos ignorantia, & introducta consuetudo fortasse excusabat. Et in hoc numero ponenda videtur sancta Monica mater beati Augustini: nam eius tempore ita inualuerat consuetudo, vt peccatum non putaretur cum Gentilibus iungere Matrimonia, vt Augustinus testatur libro de fide, & operibus, capit. 19.

Itaque sancta Monica, cuius exemplum hæretici tanti faciunt, ignorantia, & more patriæ à peccato fortasse excusabatur; vel certè pœnitentia, & lachrymis illud purgauit: neque debuit Matrimonium semel contractum dirimere, quia nondum mos populi fidelis Cultus disparitatem inter impedimenta dirimentia reposuerat, vt postea fecit.

CAPVT XXIV.

De impedimento Cognationis, quid sit cognatio, & quot eius gradus.

RESTAT impedimentum Cognationis, de quo grauissima controuersia est: quæ vt ordine explicari possit; PRIMO exponendum erit, quid sit cognatio, & qui, & quot eius gradus. SECVNDO, quid de hac re hæretici sentiant. TERTIO, probanda erit veritas, & soluenda argumenta ipsorum.

Vt igitur à PRIMO incipiamus, Iureconsulti distinguunt inter cognationem, & agnationem. Cognatos enim vocant, qui ex eodem sanguine per matrem descendunt, agnatos, qui per patrem; tametsi cognatos etiam interdum omnes consanguineos appellent. Itaque cognatio aliquando est nomen generis, aliquando speciei; agnatio autem semper est nomē speciei: qui enim agnati sunt, cognati etiam dici possunt, non contrà, vt perspicuum est ex leg. Inter agnatos, ff. vnde legitimi, & l. Iureconsultus, ff. de gradibus, & affinibus: & ex Ambrosio in epistol. *66.* ad Paternum, extrema, vbi negat dici posse agnatos, qui per patrem non descendunt, vt fratres vterinos ex diuerso patre natos. Quare deceptus est Dominicus à Soto in 4. distinct. 40. quæst. vnica, articulo 1. vbi dicit, agnationem esse genus, & cognationē esse speciem.

In iure CANONICO, tum cognatio, tum agnatio simpliciter dicitur consanguinitas, quæ in hoc differt ab affinitate, quod consanguinitas est vinculum eorum, qui ab vno aliquo per sanguinis propagationem descendunt; ita vt omnes eundem sanguinem participent, & ad vnum stipitem reducantur: affinitas autem inter eos est, qui non per propagationem, sed per vnionem duorum in carnem vnam coniunguntur. Quia enim per carnalem copulā vir, & fœmina fiunt vna caro, inde est quod consanguinei vnius ex illis, efficiuntur proximi, & affines alterius. Itaque parentes, & fratres, & ceteri consanguinei vxoris, efficiuntur affines mariti, & contrà parentes, & fratres, & ceteri consanguinei mariti, eodem modo efficiuntur affines vxoris: non tamen consanguinei vnius coniugis, sunt affines consanguineis alterius cōiugis, sed solùm ipsi coniugi. Et quidem in eo gradu fiunt affines alteri coniugum, in quo gradu sunt consanguinei alteri: pater enim sponsæ efficitur quodammodo pater sponsi, & frater sponsæ efficitur frater sponsi, &c. Quare si quis nouerit gradus consanguinitatis, facilè colliget gradus affinitatis.

Quantum igitur ad gradus, SCIENDVM est,

A aliter numerari in iure ciuili, aliter in iure canonico. In iure ciuili, vt patet ex titulo de gradibus, in Pandectis Iustiniani, duplex ordo constituitur. VNVS rectus, vt patris, filij, nepotis, &c. vel sursum versus, patris, aui, abaui, &c. ALTER transuersus, fratrum, consobrinorum, &c.

Et quidem in ordine recto tot sunt gradus, quot sunt personæ, omisso stipite, verbi gratia; Filius est in primo gradu, nepos in secundo, pronepos in tertio, abnepos in quarto, &c. neque in hac re discrepat ius canonicum.

In ordine autem transuerso Ius ciuile nullum ponit primum gradum, sed incipit à secundo, qui est fratrum inter se. Et ratio est,

B quia in transuerso etiam ordine, tot ponit Ius ciuile gradus, quot sunt personæ dempto stipite, fratres autem vt minimùm duo esse debent. Si enim vnus tantùm sit alicuius patris filius, is non dicitur frater, sed filius tantùm: proinde non facit ordinem transuersum, sed tantùm propagat ordinem rectum. Fratres igitur qui duo sunt vt minimùm, secundum efficiunt gradum: tertium autem faciunt patruus, vel auunculus cum filiis fratrum, vel sororum; nam tunc tres personæ inueniuntur dempto stipite. Sint, exempli gratia, duo fratres: si alteri eorum filius nascatur, iam erunt tres, &

C incipiet dici alter fratrum patruus, respectu filij fratris sui; atque ita in tertio gradu sunt patruus, & filius fratris. Et eadem de auunculo, amita, matertera, ratio est. Quartum faciunt filij fratrum, qui inter se patrueles dicuntur, vel consobrini, si filij sororum sint. Neque enim esse possunt patrueles, siue consobrini, nisi quatuor personæ dempto stipite numerentur; duo videlicet fratres, & duo ipsorum filij. Quintus porrò gradus erit inter patruelem vnius, & filium alterius. Sextus gradus inter duos filios patruelium; & sic deinceps.

Vbi illud obiter est NOTANDVM, secundum gradum esse æqualiter distantium à stipite, tertium autem esse inæqualiter distantium:

D & ad eundem modum, quartum, sextum, octauum, &c. esse æqualiter distantium; quintum, septimum, nonum, &c. esse inæqualiter distantium.

NEQVE istum ordinem graduum confinxit Iustinianus in Authenticis, neque eum reprobauit Alexander Secundus, in Concilio Lateranensi (vt suspicatur Dominicus à Soto, in quartum, distinct. 40. articulo secundo) sed erat in antiquissimis legibus Romanorum, vt patet ex Paulo Iureconsulto in ff. de gradibus, qui Paulus trecentis annis Iustinianum præcessit: floruit enim tempore Alexandri Imperatoris, circa annum Domini CC. XXX. & ex sancto Ambrosio in epistol. *66.* ad Paternum, vbi iuxta hunc ordinem numerādi gradus, affirmat duos

consobrinos esse consanguineos in quarto gradu; patruum autem, & filium sororis, in tertio. Scripsit autem Ambrosius annis supra centum antequam nasceretur Iustinianus.

Alexander autem II. Papa, in Concilio Lateranensi, vt patet ex canon. Ad sedem, 35. quæst. 5. non refellit Iustinianum, sed errorem quorundam malè intelligentium Iustinianum: vnde ibidem Alexander bis terúe repetit, legem ciuilem rectè se habere, licet alium ordinem seruet. Ius enim ciuile respicit numerum personarum, Ius autem canonicum distantiam à stipite. Igitur secundum Ius canonicum in ordine recto primus gradus est filiorum, qui proximè à stipite deriuantur, secundus nepotum, tertius pronepotum, &c. in ordine transuerso, primus gradus est fratrum germanorum, secundus patruelium, seu consobrinorum, & simul patrui, & filij fratris, tertius est filiorũ duorum fratrum patruelium; & simul patruelis, & filij alterius patruelis, & sic deinceps. Ex quo deducit Alexander Papa, ex duobus gradibus secundum Ius ciuile, vnum constitui secundum Ius canonicum; & proinde eum qui est secundus Iure ciuili, esse primum Iure canonico; & qui est tertius & quartus Iure ciuili, esse secundum Iure canonico; & qui est tertius & sextus Iure ciuili, esse tertium Iure canonico; & qui est septimus & octauus Iure ciuili, esse quartum Iure canonico, & sic deinceps.

Ratio autem Canonicæ supputationis redditur optima à Theologis, & Canonistis, & habetur etiam cap. Quod dilectio, de consanguinitate, & affinitate, & cap. Finali eodem, quia nimirum cùm personæ in ordine transuerso nõ coniungantur, nisi ratione stipitis, à quo procedunt, non possunt inter se magis, aut minus distare, quàm à stipite distent: necessariò igitur efficitur, vt eo gradu inter se coniungantur, vel distent, quo stipiti coniunguntur, vel ab eo distant. Quare duo fratres in primo gradu erunt, quia vterque in primo gradu est cum stipite: consobrini in secundo erunt, quia vterque in secundo gradu est cum stipite. Quòd si inæqualiter à stipite distent, vt patruus, & filius fratris, tunc eo gradu inter se distabunt, quo distat à stipite ille, qui est remotior. Cùm enim per stipitem coniungantur, fieri non potest, vt vllus propinquior sit consanguineo suo, quàm stipiti: non igitur filius fratris minus distare potest à patruo, quàm ab auo. Licet igitur patruus vno tantùm gradu distet à stipite, tamen quia filius fratris duodus gradibus distat ab eodem stipite, ideò patruus, & filius fratris in secundo gradu sunt; non minus quàm duo filij fratrum.

Et hoc est, quod Alexander Papa significauit, cùm ait, ex duobus gradibus ciuilibus fieri vnum Canonicum. Siquidem Iure ciuili patruus, & filius fratris, faciunt vnum gradum; duo filij fratrum faciunt alterum, quia vna persona additur ad numerum, & Ius ciuile numerum personarum respicit: at Iure canonico idem est gradus patrui, & filij patris, qui duorum patruelium; quia Ius canonicum, non numerat personas, sed distantiam à stipite considerat.

Est autem illud OBSERVANDVM, graduum supputationem non extendi in infinitum. Nam virtus paterna in filium traducta, per quã est filius patri similis, non solùm in specie, sed etiam in indiuiduo, vt complexione, moribus, colore, lineamentis, ob quam existit peculiaris affectio inter consanguineos; paulatim minuitur, ita vt maior sit in filio, quàm in nepote, maior in nepote, quàm in pronepote, &c. & tandem post aliquot generationes penitus euanescit. Alioqui si semper duraret, id sequeretur, vt omnes homines, qui ab vno Adamo, primo stipite generis humani descendunt, consanguinei essent; cùm tamen è contrario experiamur non modò non omnes homines, sed neque ciues vnius oppidi eum affectum retinere, quem natura consanguineis inseuit.

Quia tamen non facilè sciri potest, quousque virtus illa eiusdem sanguinis perseueret, & probabile est, non æqualiter semper, sed nunc in pluribus, nunc in paucioribus generationibus conseruari, prout in vno potentior est virtus, quàm in alio: ideò, vt certi aliquid haberemus, Legislatores certum numerum graduum præfixerunt.

Et quidem Moyses in Leuitico, cap. 18. præfixit duos gradus tantùm, primum videlicet, & secundum. Prohibuit enim in recta linea, coniugium patris cum filia, & cum nepte, & similiter matris cum filio, & cum nepote: in transuersa, prohibuit coniugium fratris cum sorore, siue ex vno, siue ex vtroque parente; & nepotis cum amita, vel matertera; non tamen prohibuit coniugium è contrario patrui, vel auunculi cum filia fratris, vel sororis. Et hæc quoad consanguinitatem, vbi sunt duo gradus secũdum Canones, & tres secundum leges. Quoad affinitatem, prohibuit coniugium filij cum nouerca, & patris cum nuru, & rursus patris cum priuigna, vel cum eius filia: & hæc in recto ordine. In transuerso autem, prohibuit coniugium cum vxore fratris, & cum sorore vxoris, vxore viuente; & cum vxore patrui. Vbi etiam sunt duo gradus secundum Canones, primus, & secundus, & tres secundum leges: nam filia priuignæ est in secundo gradu cum patre, & vxor patrui est in secundo gradu cum eius nepote.

Quare errat Lutherus in captiuitate Babylonica, cap. de Matrimonio, vbi dicit, in lege diuina nõ prohiberi, nisi primum gradum affinitatis, & primum, & secundum cõsanguinitatis.

Quod etiam sanctus Ambrosius in epist. *66.* dicit, in lege diuina prohiberi coniugium patruelium, qui sunt in quarto gradu secundum leges, non video quomodo verum esse possit: sicut etiam quod idem Ambrosius ibidem, negat in lege expressè prohiberi coniugium patris cum filia, fortè lapsus est memoriæ. Nam prima illa prohibitio: *Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non discooperies*; nihil aliud significat, nisi ne filia patri nubat, & ne filius matrem accipiat in vxorem.

SED quanquam lex diuina his paucis gradibus contenta fuerit: tamen lex ciuilis prohibuit etiam coniugia consobrinorum, qui sunt in quarto gradu secundum leges, vt Ambrosius testatur epist. *66.*

LEX autem Ecclesiastica longiùs progressa est. Ecclesia enim olim septimum gradum definierat, vltra quem non esset vlla consanguinitas, vt patet ex Alexandro Secundo, suprà citato: sed postea in Concilio Lateranensi, sub Innocentio Tertio, restricta est tum consanguinitas, tum affinitas ad quartum gradum, vt patet ex cap. Non debet, de consanguinitate, & affinitate.

Ex quo intelligimus, id quod communiter dici solet, in linea recta in infinitum prohiberi connubia, quod primus fortè scripsit Caius L. nuptiæ 2. ff. de ritu nuptiarum: à multis negari vidimus.

Quanquam non est cur de hac re valde solliciti simus, cùm vix contingere possit, vt cupiant aliqui Matrimonium inire in gradu quinto, aut vlteriore in recta linea. Aut enim non inueniuntur homines viui, aut sunt ita inæquales quoad ætatem, vt absurdissimum sit eos inter se Matrimonium velle contrahere. Nam, vt demus, in aliqua linea singulos gignere cùm primùm per ætatem licet, id est, cùm ad annum decimum quintum peruenerint, quod tamen rarò, aut nunquam accidit; si deberent in quinto gradu coniungi, haberet vnus annos *90.* alter 15. & si in octauo gradu, haberet vnus annos 135. alter 15. Immò ipse Adam, qui vixit *930.* annos, non superuixit tamen nisi vsque ad octauam generationem: quo tempore, si extra consanguinitatem suam, vxorem ducere voluisset, debuisset vir decrepitus, annorum ferè *900.* puellam annorum 15. vxorem accipere.

Addidit PRÆTEREA Ecclesia duas alias species cognationis, quæ in Leuitico non continentur, nimirum cognationem spiritualem, quæ oritur ex Baptismo, & Confirmatione: & cognationem legalem, quæ oritur ex adoptione. ITEM addidit duas alias quasi species affinitatis; vnam, quæ oritur ex sponsalibus, quæ Publicæ honestatis iustitia appellatur; & alteram, quæ oritur ex copula carnali fornicaria, quamuis hæc vltima ex Leuitico iuxta quosdam

A non difficulter eruatur. PORRO iuxta Concilij Tridentini decreta, sess. 24. Cognatio spiritualis, & Publica etiam honestas intra primum gradum tantùm Matrimonia dirimunt: affinitas autem ex copula fornicaria, intra primum, & secundum.

EST etiam alia quædam affinitas, quæ oritur ex Matrimonio rato, sed nondum consummato, quæ quamuis Publica iustitia dici soleat: tamen haud dubiè est quid perfectius, & ideò Pius V. Papa declarauit, restrictionem Concilij Publicæ iustitiæ ad primum gradum non habere locum, nisi in sponsalibus de futuro.

B

CAPVT XXV.

Sententiæ adferuntur de impedimento cognationis.

HIS PRÆMISSIS, quæstio est, intra quos gradus cognatio, siue etiam affinitas Matrimonij contractum iure impediat: impedire enim intra gradum aliquem nemo est, qui neget. Quinque inuenio de hac re sententias hæreticorum.

C PRIMA est Ioannis VViclephi, qui in 4. lib. Trialogi, cap. 20. affirmat cognationem in primo solùm gradu impedire coniugium, idque in recto ordine, in transuerso autem nullam esse prohibitionem: ex quo colligit, inter fratres & sorores Matrimonium posse coniungi, quia id non est prohibitum iure diuino, sed tantùm per humanam inuentionem.

Quare deceptus est Dominicus à Soto in 4. sentent. distinct. 40. artic. 3. vbi refert, VViclephum sensisse, prohibitiones quæ habentur in Leuitico, vim suam iure diuino etiã apud Christianos retinere. Non enim id sensit VViclephus, sed planè contrarium. hæc enim sunt verba in libro ipsius, quem apud me habeo: *Nec delector in multitudine caussarum diuortij, cùm multæ sint infundabiliter humanitus ordinatæ, vt patet specialiter de*
D *cognatione. Nam tempore primi hominis, fratres & sorores fuerunt ex ordinatione diuina taliter coniugati: et tempore Patriarcharum, vt Abraham, Isaac, & talium; satis propinquæ. Nec superest ratio, quare non liceret hodie, nisi humana ordinatio.* Hæc ille: & ideò Thomas VValdensis, tomo 2. de Sacramentis, cap. 134. (quem etiam Sotus citat) contra VViclephum cõtendit, pręcepta Leuitici iure diuino ad Christianos etiam pertinere.

ALTERA sententia est Lutheri in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Matrimonio, & in serm. de Matrimonio, edito anno M.D.XXV. Argentinæ; & Martini Buceri in comment. cap. 19. Matthæi; qui solos gradus cognationis, qui habẽtur in Leuitico, cap. 18. vt Matrimonij impedimenta agnoscunt, ceteros ab Ecclesia ad-

ditos omninò reiiciunt. Itaque nolunt in gradibus in Leuitico expreſsis vllo modo licere Matrimonia contrahere, neq; vllam admittunt Eccleſiæ diſpenſationem, cùm lex illa diuina ſit, non humana: & contrà volunt, in omnibus aliis gradibus liberè poſſe contrahi, nõ obſtante humana lege, vel conſuetudine, cùm Deus optimè nouerit quid prohibendum, quidúe nõ prohibendum fuerit.

Et hanc ſententiam ſequebantur, qui perſuaſerunt Henrico Regi Anglorum, nõ potuiſſe Romanum Pontificem cum ipſo diſpenſare, vt acciperet vxorẽ fratris ſui defuncti; quod id videlicet expreſsè prohibeat lex diuina, Leuit. 18.

TERTIA ſententia eſt Philippi Melanchthonis in locis, tit. de coniugio: & Martini Kemnitij in 2. part. Exam. Concilij Trident. pag. 1230. & ſequentibus, qui conueniunt cum Luthero, & Bucero, quod præcepta Leuitici circa gradus cognationis naturalem iuſtitiæ normam contineant, & per hoc etiam apud Chriſtianos vim habeãt, & omninò immutabilia ſint: ſed diſcrepant, quoad alios gradus in Leuitico non expreſſos. Dicunt enim aliquos alios gradus ab Eccleſia antiqua rectè fuiſſe prohibitos, & nunc etiam poſſe prohiberi, modò id fiat ſeruata libertate conſcientiæ, id eſt, vt non ſit peccatum in conſcientia ſi ſecus fiat.

SED tres ſunt in diſputatione Kemnitij contradictiones. PRIMVM enim pag. 1231. dicit, pręcepta Leuitici de gradibus cognationis, eſſe mãdata naturalia, quæ ad omnes homines, & ad omnia tempora pertineant, tanquam normæ iuſtitiæ, in mente & voluntate diuina immutabiles: & tamen pag. 1230. proximè præcedenti dixerat, Deum diſpẽſaſſe cum filiis Adami, vt fratres ſororibus copularẽtur; qui eſt gradus primus in linea trãſuerſa, in Leuitico expreſsè prohibitus. SI lex illa Leuitici ad omnes homines & omnia tempora ſe extendit, & eſt norma iuſtitiæ in mẽte diuina immutabilis, quo pacto ab ipſo Deo ſtatim initio mundi mutata eſt?

DEINDE pag. 1238. affirmat Kemnitius, omnia Matrimonia, quæ non pugnant contra diuinas prohibitiones, eſſe à Deo coniuncta, & ideò dirimi non poſſe, cùm Chriſtus dixerit: *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet*; & tamen in eadem pagina, & ſuperiore, cõceſſerat poſſe Eccleſiam cum Magiſtratu, gradus aliquos conſtituere iis proximos, quos lex diuina conſtituerat; & pag. 1234. & 1235. approbauerat ex Ambroſio & Auguſtino, legem ciuilem prohibentem coniugia conſobrinorum, licet ea non prohibuerit lex diuina. AT ſi omnia Matrimonia, quæ non pugnant cum diuina prohibitione, ſunt à Deo, & dirimi nequeunt; ergo nulla Matrimonia prohiberi poſſunt, quæ Deus non prohibuit, neque vlli gradus conſtitui, quos Deus non conſtituit, niſi prohibere velimus, ac dirimere Matrimonia, quæ Deus coniunxit. Quomodo ergo poſ-

A ſunt homines gradus conſtituere, qui non ſunt in Leuitico, vt de conſobrinis?

POSTREMO pag. 1237. vult Kemnitius, poſſe conſtitui per leges humanas certos gradus, intra quos non ſint legitima Matrimonia; ſed tamen ſalua libertate conſcientiæ. AT iſta manifeſtè pugnãt. Nam vel Matrimonia intra gradus lege humana præſcriptos contracta, erunt legitima, vel illegitima. Legitima eſſe non poterunt, cùm ſint contra legem, aut certè lex ipſa iniqua erit, & mala, cuius contrarium Kemnitius aſſerit; ergo erunt illegitima. Ergo in conſcientia malum erit illa cõtrahere; niſi fortè non ſit malum, in conſcientia nomine coniugij fornica-

B tionem committere: ergo lex illa, quamuis humana, in conſcientia obligat, cuius contrarium Kemnitius affirmabat.

ADDE etiam manifeſtum Kemnitij mendacium, pag. 1238. dicit enim Romanum Pontificem velle conſcientias Pontificiis prohibitionibus non minus teneri, quàm diuinis. AT hoc mendacium eſſe, perſpicuum eſt, quia ſummus Pontifex in Pontificiis prohibitionibus ſæpe diſpenſat; in diuinis nunquam. Nam quæ videntur Kemnitio diuinæ prohibitiones, & in quibus aliquando Papa diſpenſat, eas nos paulò pòſt, nõ eſſe diuinas apud Chriſtianos, Deo volente, manifeſtè probabimus.

QVARTA ſententia Brentij eſt, qui in Con-

C feſſ. VVirtemberg. cap. de coniugio, & in Apologia pro eadem Confeſsione, vult in gradibus cognationis legem ciuilem Imperatorum ſeruandam eſſe. Sed fuſiùs hoc tractat in commentariis in Leuiticum ad cap. 18. quæ autem eo loco habet, ad quinque capita reuocari poſſunt.

PRIMO affirmat legem diuinam, quæ in Leuitico habetur, ad Chriſtianos non pertinere, quatenus Moſayca & Leuitica iudicialis eſt, cùm ſit per Chriſtum abrogata: ſed ſolùm quatenus continet aliquo modo legem naturæ. Lex enim naturæ iubet, diſcrimen eſſe inter perſonas in contrahendis Matrimoniis, ſed quod ſit illud diſcrimen, non expreſsè docet.

SECVNDO addit, non eſſe relinquendum in

D arbitrio vniuſcuiuſq;, vt diſcrimẽ perſonarum, & proinde gradus cognationis conſtituat, ſed opus eſſe aliquo Legiſlatore.

TERTIO dicit, tres eſſe Legiſlatores, qui de his gradibus leges poſuerunt, Moyſem, Romanum Pontificem, & Cæſarem, ſed nullum horum ſimpliciter admitti poſſe. Moyſes enim ad nos non pertinet, cùm eius politia per Chriſtum abrogata ſit. Romanus Pontifex non habet auctoritatem leges ferendi. Cæſar eſt quidem verus Legiſlator, ſed quia in hoc negotio de Matrimonio ſubiecit leges ſuas canonibus Pontificiis, ideò ipſe quoque auctoritatem amiſit.

QVARTO dicit, cùm nulla ſit reliqua lex de nuptiis, ſectandam eſſe legem naturæ, & ad co-

gnoscendum qui gradus sint prohibiti iure naturæ, obseruari iubet, in quibus gradibus conueniant lex Mosis, & lex Imperatoris Romani. Nam qui gradus prohibentur ab vtraque lege, ij sine dubio censeri debent prohibiti iure naturæ; & in iis nulla dispensatio admittenda est: qui autem prohibentur à lege Mosis tantùm, aut à lege Romani Imperatoris tantùm, ij habendi sunt prohibiti lege politica, non iure naturæ.

QVINTO denique addit, non solùm seruandam esse legem naturæ in gradibus cognationis, quod attinet ad Matrimonia, sed etiam legem Romani Imperatoris, & consuetudinem loci, & arbitrium etiam prudentium virorum. Licet enim lex Romani Imperatoris auctoritatem perdiderit, cùm se canonibus Pontificiis subiecit; tamen alioqui iusta erat: & quemadmodum quidam appellauit à Rege somnolento ad vigilantem, & alius ab ebrio ad sobrium, ita nos appellabimus à deceptis fraude ad rectè edoctos, aut à legum administratoribus ad ipsas leges.

In qua sententia Brentij, primum & secundum pronunciatum verissima sunt; tertium & quartum, falsa, & in sequenti capite refutanda; quintum absurdissimum est, & cum tertio manifestè pugnans. Nam si leges ciuiles Romanæ amiserunt auctoritatem, vt apertissimè in tertio pronunciato Brentius ait, nullum iam obligare possunt, ac per hoc nulla erunt illegitima Matrimonia, nisi quæ prohibentur lege naturali: cuius contrarium habet quintum pronunciatum.

NEQVE obstat illa appellatio Brentij, à deceptis fraude, ad melius edoctos. Nam Imperatores Romani adhuc sunt, quales olim fuerunt, nimirum Catholici, & adhuc subiiciunt leges suas Canonibus; neq; enim vllus adhuc fuit Imperator Lutheranus: ad quem igitur Imperatorem Brentius appellabit?

SED ideo fortasse addidit, se appellare ab administratoribus legum ad ipsas leges. AT hoc inauditum, & absurdissimum est, vt quis à Iudice ad legem appellet: & quamuis vtcumque tolerari posset, vt appellaretur à Iudice aliquo inferiore ad legem: tamen vt à Principe, qui legem condidit (hunc enim vocat Brentius legis administratorem) appelletur ad legem, omnino intolerabile est, cùm lex à Principe, non Princeps à lege auctoritatem habeat, nec posit Princeps auctoritate priuari, quin & ipsius leges continuò desinant esse leges.

SED fortasse Brentius leges Romanas esse censet, non vt leges coactiuas, sed vt prudentes admonitiones, ad quem modum etiam leges Platonis, vel Aristotelis de Republica, vel Marci Tullij de officiis seruari possent. AT neque hoc dici potest. Nam leges istæ, quæ carent Principis auctoritate, non faciunt legitima, vel

A illegitima Matrimonia, ac præsertim in foro externo. Brentius autem de iis legibus loquitur, quæ faciunt legitima, vel illegitima Matrimonia: scribit enim politicas leges Romanorum seruandas esse, non solùm propter conscientiam, sed etiam propter successiones, & hæreditates, quæ ad legitimos filios tantùm pertinent; & ij sunt filij legitimi, qui ex legitimo Matrimonio procreantur. Cogitur ergo Brentius duo ista pugnantia admittere; leges Romanas de gradibus cognationis perdidisse auctoritatem, & tamen obligare, ac necessariò vt verissimas leges esse seruandas. Sed de Brentio satis.

B Ioannes Caluinus non satis explicat sententiam suam. Solùm enim libro 4. Institutionum, cap. 19. §. vltimo, reprehendit Ecclesiam, quòd gradus cognationis constituerit præter aliarum Gentium, & ipsius etiam Mosis politiam: & quòd Spiritualem cognationem impedimentum Matrimonij esse voluerit. Sed ex sententia Theodori Bezæ primarij Caluini discipuli, sententiam Caluini cognoscere licebit.

Est igitur QVINTA sententia Theodori Bezæ in libro de repudiis, & diuortiis, qui PRIMO reprehendit modum supputandi gradus, quo vtuntur Canonici doctores, tanquam absurdum; & solum sequendum esse contendit modum supputandi, quo vtuntur Iureconsulti ciuiles. C

DEINDÈ affirmat gradus, qui numerantur in Leuitico, iure diuino seruandos esse, & Matrimonia in illis gradibus contracta esse omnino nulla.

TERTIO docet, non solùm gradus illos, qui expresè habentur in Leuitico, iure diuino seruandos esse, sed etiam eos, qui à simili colliguntur. Vt, quia in Leuitico prohibetur coniugium nepotis cùm amita, vel matertera, asserit Beza, prohibitum etiam intelligi debere coniugium patrui, vel auunculi cum nepte ex fratre, vel sorore: & quia in Leuitico prohibetur coniugium patris cum filia, & aui cum nepte, colligit ipse, prohibita intelligi omnia coniugia in D linea recta, quia semper maior in linea recta habet locum patris respectu iunioris, & eadem ratione vult esse prohibitum coniugium patrui non solùm cum nepte, sed cum pronepte etiam, & cum abnepte, & cum omnibus inferioribus. Itaque multos gradus iure diuino seruari iubet, quamuis expresè in Leuitico non habeantur.

QVARTO docet, leges etiam ciuiles de gradibus cognationis seruandas esse, sic tamen vt Matrimonia in his gradibus non contrahantur, sed si contracta fuerint, non dirimantur. Quod tamen reuera non est legem ciuilem seruare: lex enim ciuilis irritat Matrimonia intra gradus prohibitos contracta. Sed de his postea disseremus.

Illud hic obiter eſt OBSERVANDVM, Bezam, vt hæreticum decebat, in eo libro calumniis, & mendaciis ſatis inſtructum incedere: è quibus duo annotare placuit. Pag. 44. depingit hanc figuram:

Ioannes	
Petrus	Paulus
Iacobus	Rachel
Andreas	Suſanna
	Iohanna.

ac dicit: *Concedunt Canonici Iohannam fratris abneptim ducere Petro patruo maximo, quæ ab eo, ſi rectam ſupputationem ſequamur, ſex gradibus diſtat: Iacobo verò Iohannam non item, quamuis totidem, id eſt, ſex gradibus diſtent, immò ne Iohannam quidem Andreas accipere ex illorum Canonibus poterit, à qua tamen ſeptem diſtat gradibus. Itaque intra ſextum gradum concedunt nuptias etiam cum eo, qui parentis loco ſit, vt modò diximus: intra eundem, qui parentis loco non ſit, non concedunt, nempe inter Iacobum, & Iohannam: nec in ſeptimo quidem gradu, vt inter Andream, & Iohannam. Vſque adeò procul eos à recto cogit deflectere ſecunda illa regula commentitia de gradibus in tranſuerſa linea inæquali numerandis.* Hæc ille. In quibus paucis lineis tot ſunt fermè errata, quot verba; adeò vt dubitare cogar, dormiẽs ne an vigilans illa ſcripſerit.

PRIMO falsò affirmat Canonicos doctores concedere patruo maximo, vt abneptim ex fratre ducat vxorem: nam cùm inter hos, ſecundum Canones ſit quartus gradus conſanguinitatis, nemo Canonicorum diceret, inter eos coniugium eſſe licitum. Notiſsimum enim eſt, & ſuprà etiam ab ipſo Beza citatum, in quarto gradu Matrimonium prohiberi, cap. Non debet, de conſanguinit. & affinit.

SECVNDO falsò affirmat inter hos eſſe gradum ſextum, ſecũdum rectam ſupputationem. Nam per rectam, intelligit legalem, vt ex ſuperioribus conſtat: ſemper enim pro legali contra Canonicam pugnat. At ſecundum legalem ſupputationem, inter Petrum & Ioannam, ſunt gradus quinq;, non ſex: tot enim ſunt perſonę dempto ſtipite.

TERTIO falsò affirmat nuptias Iohannæ, quæ concedebantur Petro, negari Iacobo, & Andreæ. Nam omnibus quidem negantur, quia ſunt omnes cum ea in quarto gradu: at ſi Petro concederentur, concederentur etiam conſequenter Iacobo & Andreæ, qui in eodem gradu ſunt reſpectu Iohannæ. Neq; vllum Beza Caniſtam inueniet, qui ſecus doceat.

QVARTO falsò affirmat ſecundum legum ſupputationem, totidem gradibus diſtare Iohannam à Iacobo, quot ea diſtat à Petro, nimirum ſex; id enim falſum eſſe, nemo dubitare poteſt, cùm ſecundum leges vno gradu ſit propinquior Petrus Iohannæ, quàm Iacobus eidem Iohannæ. Itaque Petrus quinque gradibus ab ea

A diſtat, Iacobus ſex, Andreas ſeptem, ſi legum ſupputationem ſequamur: ſecundum Canones autem, omnes tres in quarto gradu cum Iohanna ſunt.

Ex his autem quatuor manifeſtis erroribus ſequitur, vt tota illa concluſio ſit falſa; qua concludit, Canonicos doctores concedere nuptias intra ſextum gradum legalem ei, qui loco patris ſit, & intra eundem non concedere ei, qui loco patris non ſit: eiuſmodi enim hæc ſunt, vt vix per febrim deliranti excidere potuerint.

DEINDE pagina 49. Beza ſcribit Martinum V. non puduiſſe, Matrimonium cum ſorore ger-

B mana cuidam relaxare, idque ſceleratiſsimum factum appellat. AT Martinus V. Pontifex omnium conſenſu ſapientiſsimus, & optimus, non permiſit coniugium cum ſorore ſua germana, vt Beza mentitur, ſed cum ſorore eius, quam antea cognouerat per fornicationem, vt ſanctus Antoninus refert; tertia parte ſummæ Theologicæ, titulo 1. cap. 11. hanc autem affinitatem non expreſsè legimus in Leuitico. NEQVE negare poſſunt aduerſarij, longè tolerabilius eſſe, ducere affinem ex copula fornicaria factam, quàm affinem, ex legitimo Matrimonio, vel conſanguineam in primo gradu: & tamen hoc ipſum non permiſit Pontifex (vt rurſus mentitur Beza) ob pecunias ſibi datas; ſed

C ob ſcandalum ingens, quod ex illius coniugij ſeparatione timebatur, cùm caſus eſſet occultus; idque ex maturo conſilio, & longa diſceptatione multorum Theologorum, vt ex eodem ſancto Antonino, qui eodem tempore vixit, intelligi poteſt.

CAPVT XXVI.

Rationem Canonicam ſupputandi gradus, optimam eſſe, defenditur contra Bezam.

D ADVERSVS omnes ſuperiores errores, ſtatuam aliquot ſententias, ſeu propoſitiones, vt per partes faciliùs veritas explicetur.

PRIMA propoſitio: *Ratio ſupputandi gradus cognationis, qua vtuntur ſacri Canones, optima eſt.* Hanc aſſero contra Bezam in libro citato de repudiis. Nam cùm cognatio ſit vinculum eorum, qui propagantur ab vno, non poteſt fingi melior ratio ſupputandi gradus, quàm penes diſtantiam ab illo vno. Et confirmatur, quia licet ratio ciuilis ſupputandi gradus ſit etiam bona, tamen non poteſt negari, quin Canonica ſit melior, cùm in linea tranſuerſa primum gradum ponat: videtur enim neſcio quid abſurdi præ ſe ferre, quòd detur ſecundus gradus ſine primo, vt reuera datur in ratione ſupputandi ciuili. Et

quam-

quamuis ipsi respondere possint, non posse dari primum in illa ratione supputandi: tamē quis negabit, rectè fecisse Canonistas, qui aliam rationem excogitarunt, qua illi etiam incommodo mederentur?

Sed videamus argumenta Bezæ contra rationem supputandi Canonistarum: *Tres, inquit, sunt regulæ quibus comprehenditur tota sententia Canonistarum: nulla illarum est, quæ non sit inepta, & absurda: ergo tota sententia ipsorum est absurda.*

Probat maiorem propositionem; & Primo quoad primam regulam. Nam Prima regula est: [*In recta linea tot numerandos esse gradus, quot sunt personæ, vna dempta.*] *Hæc verò regula,* inquit Beza, *etsi nihil efficit à veritate alienum, tamen non rectè concepta est; relinquit enim suspensum animum, cur demenda sit vna, & quænam sit demenda.*

Respondeo, cur sit demenda vna, & quòd demenda sit prima, dubium esse non poterat inspicienti arborem, siue lineas cognatorum. Nam cùm gradus sit distantia vnius ab alia, prima persona non potest gradum facere, cùm nec à seipsa, nec ab vlla superiore distet, alioqui non esset prima: sed secunda, quæ primò incipit distare, & separari ab alia, primum gradum facit. Itaque prima persona est veluti punctum, à quo ducitur linea, per quam distat secunda persona à prima: & illa linea inter media, est primus gradus, qui incipit à prima, & terminatur in secundam; proinde non potest dici gradus, nisi cùm producta fuerit secunda persona.

Probat deinde Beza idem de Secunda regula, quæ est talis: [*In ordine transuerso si duo æquidistent à stipite, tot gradibus inter se distant, quot à stipite quiuis illorum distat.*] *Atqui,* inquit Beza, *ineptam, & falsam esse hanc enumerationem, vel ipse communis sensus dictare potuit: natura enim ipsa ostendit, tot esse oportere gradus, quot sunt generationes; nec posse perueniri à fratre ad fratrem, nisi transitu per patrem communem facto.*

Respondeo, decipitur Beza, quia fingit ita à fratre ad fratrem transeundum esse per patrem, ac si in aliqua linea per medium punctum, duo fratres, duo extrema tenerent: sic enim haud dubiè vnus frater ab alio duobus gradibus distaret. Sed falsa ista imaginatio est: non enim vltra patrem est progresio ad aliam personam, nisi ad illam à qua pater ipse procedit, nimirum ad auum. Et sic in linea recta per vnam personam transitur ad aliam, quia vna persona procedit ab alia: vt, nepos duobus gradibus distat ab auo, quia non potest à nepote ad auum ascendi, nisi per patrem. At à fratre ad fratrem non transitur per patrem, cùm nulla sit processio fratris à fratre, nec immediata, nec mediata, sed frater vterque in patre coniungitur; nec habet coniunctionem frater cum fratre, vel habitudinem, nisi quatenus est vnum cum patre.

A Quare si quis distantiam inter fratres cognoscere cupit, debet id solùm attendere, quantum distet alter eorum à patre; tantum enim inter se etiam distabunt, cùm non habeat alter habitudinem ad alterum, nisi vt est vnum cum patre suo, vt iam diximus: quòd enim etiam ipse à patre distet vno gradu, per accidens est, respectu distantiæ ab altero fratre.

Dicet aliquis, Filius patri propinquior esse videtur, quàm fratri; nam & amor vehementior, & obligatio etiam iustitiæ maior est inter patrem & filium, quàm inter duos fratres. At filius à patre vno gradu distat, ergo frater à
B fratre magis, quàm vno gradu distat; ergo duobus distat, nisi gradus dimidiatos quis iam fingere velit.

Respondeo, maior est propinquitas filij ad patrem, quàm fratris ad fratrem, si sic loqui licet, intensiuè, non extensiuè: non enim longiùs distat frater à fratre, quàm filius à patre; sed in æquali distantia maior est coniunctio, & proinde maior amor, & obligatio. Et ratio est, quia non sunt gradus illi eiusdem rationis. Filius enim cum patre iungitur, vt effectus cum sua proxima caussa, & ideo illi similis est ex vi productionis, vnde oritur amor; & ab illo pendet, vnde oritur obligatio. At frater cum fratre coniungitur, vt effectus à communi caussa procedens: inter duos autem effectus ab vna caus-
C sa procedentes non est ea dependentia, quæ inter caussam, & effectum, licet distantia non sit maior.

Tandem probat Beza tertiam regulam esse falsam, & intolerabilem errorem continere. est autem hæc regula Tertia: [*In linea transuersa inæquali, tot gradibus inter se distant, quot gradibus distat à stipite illo, qui est remotior.*] *Hæc verò regula,* inquit Beza, *tam crassum, & pudendum errorem prodit, vt vel sola manifestè ostendat, istos Antichristos verè fuisse vertiginis spiritui mancipatos, vt Dominus per eos vlcisceretur in vniuerso mundo suæ veritatis contemptum. Cui enim, obsecro, nisi prorsus mente capto, venire in men-*
D *tem potuit, vt existimaret, data duplici serie cognatorum, vna ad dexteram, altera ad sinistram, conspici quidem ex vna parte discrimen generationum, in altera non item?* Hæc ille.

Vis autem argumenti in hoc sita est, quod ex nostra tertia regula sequatur hoc absurdum, vt vna persona æqualiter distet à multis inæqualiter distantibus. Nam si à stipite, qui sit Thare, descendant ab vna parte Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph; ab altera Nachor, Bathuel, Laban: si quæras quoto gradu distet Ioseph à Nachor, respondebitur, quarto: si quæras quoto distet idem Ioseph à Bathuel, respondebitur item quarto, & idem dicetur de Laban. Absurdum autem omnino videtur, vt idem Ioseph æqualiter distet ab illis tribus, qui inter se singulis gradibus distant.

Respondeo, hoc argumentum, ſi quid probat, probat etiam contra ſecundam regulam: nam etiam in linea tranſuerſa æquali, qui eſt poſtremus in vno latere, diſtat æqualiter ab omnibus, qui ſunt in altero latere. Quare fruſtrà adducitur hoc argumentum propriè contra tertiam regulam.

Sed argumentum reuera contra neutram regulam vllam vim habet. Nam qui ſunt in vno latere, non habent habitudinem ad eos, qui ſunt in altero, niſi ratione ſtipitis, in quo vniuntur, & ideò per accidens eſt, quod inter ſe diſtent, vel non diſtent; quantum ad habitudinem ad perſonas alterius lateris. Quare non eſt abſurdum, ſed planè conueniens, immò & neceſſarium, vt Ioſeph tantum diſtet à Nachor, quantum à Bathuel, vel etiam à Laban, licet illi inter ſe ſingulis gradibus diſtinguantur: nam tres illi Ioſephum reſpiciunt, ſolùm quatenus omnes tres vniuntur in Thare primo ſtipite, à quo Ioſeph quatuor gradibus diſtat.

Sed petet aliquis fortaſſe, vnde fiat, vt ſi conſideremus perſonam remotiorem à ſtipite, inueniamus illam æqualiter diſtare ab omnibus perſonis alterius lateris, vt diximus de Ioſeph: ſi verò conſideremus propinquiorem, inueniamus illam diſtare inæqualiter à ſingulis alterius lateris. Nam certè Abraham, qui eſt proximus ſtipiti, id eſt, Thare, diſtat à Nachor, qui eſt primus in altero latere, vno gradu; à Bathuel, qui eſt ſecundus, duobus; à Laban, qui eſt tertius, tribus.

Respondeo, rationem huius eſſe, quia quando conſideramus perſonam remotiùs diſtantem, vt Ioſeph, tunc attendimus diſtantiam ipſius à ſtipite, & in ſtipite intelliguntur omnes, qui ſunt in altero latere: & ideo tantum diſtat perſona illa remotior à ſtipite, quantum ab omnibus perſonis alterius lateris. At quãdo conſideramus perſonam propinquiorem, vt Abraham, tunc non attendimus diſtantiam eius à ſtipite; ſed diſtantiam ſtipitis ad perſonas alterius lateris, & in ſtipite tunc intelligimus perſonam illam propinquiorem: & quia ſtips diſtat inæqualiter à perſonis alterius lateris, ideo etiam perſona illa propinquior, id eſt, Abraham, inæqualiter diſtat ab omnibus perſonis alterius lateris.

Dices rurſus, quare conſiderando perſonam remotam, vt Ioſeph, attendimus diſtantiam eius à ſtipite; & nõ etiam id facimus, quando conſideramus perſonam propinquam, vt Abraham?

Respondeo, quia ſi conſiderando perſonam propinquam, attenderemus diſtantiam eius à ſtipite, ſequeretur perſonas aliquas alterius lateris eſſe propinquiores ſuo collaterali, quàm ſtipiti, quod eſt omnino impoſsibile; cùm non coniungantur collaterales, niſi per

A ſtipitem. Hoc autem abſurdum, & impoſsibile ſequi, perſpicuum eſt. Nam ſi attendamus diſtantiam Abrahæ à Thare, & in Thare intelligamus omnes perſonas alterius lateris; tunc diſtabit Abraham ab omnibus perſonis alterius lateris vno tantùm gradu, quemadmodum vno tantùm gradu diſtat à ſtipite, qui eſt Thare. Ergo Abraham, & Laban erunt in primo gradu. Ergo Laban propinquior erit ipſi Abrahæ, quàm ipſi Thare: nam ab Abraham diſtabit vno gradu, à Thare tribus, quod eſt impoſsibile, cum per Thare Laban coniungatur cum Abraham.

Atque hoc eſt fundamentum tertiæ regulæ B Canonicæ, nimirum, tot gradibus in linea inæquali diſtare inter ſe collaterales, quot gradibus diſtat remotior à ſtipite; non autem quot gradibus propinquior diſtat ab eodem ſtipite: ex cuius regulæ ignoratione proceſsit inanis illa iactantia, atque temeritas Bezæ.

CAPVT XXVII.

Non omnia præcepta Leuitici de gradibus cognationis, eſſe de iure naturæ.

C Sit iam Secunda propoſitio: *Non obligant iure diuino Chriſtianos præcepta omnia, quæ de gradibus habentur in Leuitico.* Hæc eſt contra Lutherum, Bucerum, Melanchthonem, Kemnitium, Caluinum, & Bezam.

Sed eſt inprimis observandum inter nos, & aduerſarios conuenire, præcepta Leuitici non obligare Chriſtianos, quatenus propriè Leuitica, id eſt, poſitiua, & iudicialia ſunt, ſed tantùm, quatenus naturalia. Sed tota controuerſia eſt, an omnia illa præcepta, quæ habentur in Leuitico de gradibus cognationis, ſint naturalia; an aliqua, vel omnia iudicialia. Et quidem aduerſarij volunt, omnia eſſe naturalia, & proinde per Eccleſiam indiſpenſabilia: nos D autem docemus, non eſſe omnia naturalia, & ideò in quibuſdam poſſe per Eccleſiam diſpenſari, vt Concilium Tridentinum affirmat, ſeſs. 24. can. 3.

Advertendvm eſt Secvndo, naturalia præcepta illa eſſe, quæ ſolo lumine naturali ſine aliquo diſcurſu, aut certè per diſcurſum rationis facillimum cognoſcuntur, & apud omnes ſunt eadem, tum quoad notitiam, tum quoad rectitudinem. Nam quæ indigent lumine ſupernaturali, dicuntur diuina poſitiua; quæ per diſcurſum humanum à Principe conſtituuntur, dicuntur humana, & talia non ſunt eadem apud omnes.

Poteſt autem tribus modis aliquod præceptum prohibens dici naturale. Primo, quia ſit

de

de re intrinsecè mala, ita vt semper, & apud omnes sit mala, nec possit per mutationem circumstantiarum fieri bona: qualia sunt mentiri, mœchari, odisse Deum, &c. & hæc propriè vim legis habent, & sunt omnino indispensabilia.

SECVNDO, quia sit de re mala semper, & apud omnes, excepta extrema necessitate: quale est, tollere alienum inuito domino. Id enim apud omnes, & semper est malum, excepta vltima necessitate: tunc enim quod erat alienum, desinit esse alienum, & fit commune. Et tale etiam esse videtur, Matrimonium cum propria sorore: nam vbique apud homines, qui recta ratione vtuntur id iudicatur malum, nisi extrema omnino cogente necessitate, qualis fuit initio mundi. Et hæc etiam præcepta vim habent legis naturalis, & sunt indispensabilia, nisi cesset obligatio, extrema necessitate adueniente.

TERTIO modo, quia sit de re mala, si res illa nudè, & absolutè sumatur; quæ tamen possit mutatis circumstantiis variis modis honestari, ac fieri bona: quale est occidere hominem. Nam homicidium absolutè & nudè sumptum, quid malum sonat apud omnes, & hoc modo habetur in decalogo: *Non occides*; tamen si addantur variæ circumstantię, vt, quod fiat publica auctoritate, ob bonum commune, in eum qui perniciosus est Reipublicæ; iam non sonat malum, & ideo in eadem lege Mosis, sæpe iubentur occidi homines, vt malefici, adulteri, homicidæ. Et tale etiam est iuramentum: siquidem nudè sumptum, quid malum sonat, cùm sit quoddam signum incredulitatis, & fraudum humanarum. Si enim inter homines fides vigeret, & suspicio fraudum cessaret, nemo expeteret iuramentum. Et ideo Dominus Matth. 5. prohibet iuramentum, nimirum nudè sumptum: & tamen dubium esse non potest, quin iuramentum suis circumstantiis seu comitibus, vt vocant ornatum, sit bonum & licitum.

Hoc igitur TERTIO modo præcepta naturalia vim habent legis, si agatur de re nudè sumpta. Si autem agatur de re adhibitis variis circumstantiis, non habent vim legis, quia tunc res illæ mutabiles sunt, neque sunt apud omnes eædem, & ideò necesse est, vt sanciantur speciali lege positiua, si omnino prohibendæ sunt: ac præsertim si non solùm Matrimonium impedire, sed etiam dirimere debeant. Nam multa sunt, quæ si fiant contra rectam rationem, mala sunt, & tamen facta tenent, nisi speciali lege irritentur, vt suprà diximus de coniugio filiorum inuitis parentibus.

Iam igitur cum in conclusione negamus, omnia præcepta Leuitici de gradibus cognationis, esse naturalia, intelligimus primo & secundo modo: nam tertio modo posset concedi, omnia esse naturalia, vt concedunt pleriq; Theo-

A logorum veterum, in 4. dist. 40. vt Bouentura, Richardus, Paludanus, & alij. Sed non inde sequitur, omnia illa præcepta vim legis habere; nisi agatur de gradibus nudè sumptis. Proinde multi ex illis gradibus, si considerentur, vt variis circumstantiis mutari possunt; non erunt iure naturali prohibiti; neque diriment iure naturæ Matrimonium.

OBSERVANDVM est TERTIO, nos in conclusione non dicere, nulla præcepta Leuitici esse naturalia, sed non omnia esse naturalia, quia de aliquibus id libenter fatemur, vt de primo gradu consanguinitatis; sed de omnibus id non concedimus. Vnde etiam Concilium Tridentinum, non dixit Ecclesiam posse dispensare in o-

B mnibus, sed tantùm in aliquibus.

Probatur nunc propositio, PRIMO ex cap. 20. Leuitici. Nam cap. 18. feruntur leges de gradibus, in quibus Matrimonium prohibetur: capite autem 20. adduntur pœnæ iis, qui intra eos gradus coniugium fortè contraxerint. Colligimus autem ex pœnis illis maximam diuersitatem inter illos gradus. Nam coniugium in primo gradu affinitatis in recta linea, Deus punit morte, & coniungit hoc peccatum cum adulterio, & cum Sodomia, quæ sunt manifestè contra Ius naturæ; & eadem est ratio, vel potius maior, de consanguinitate in primo gradu in linea recta. Neque enim dubitari potest, quin sit di-

C gnus morte, qui duxerit matrem suam, si est dignus morte, qui duxerit nouercam suam. Deinde eandem pœnam mortis lex statuit in eos, qui iunguntur in primo gradu consanguinitatis in linea transuersa, vt cùm frater accipit sororem. At coniugium in secundo gradu consanguinitatis in linea transuersa, vt nepotis cum amita vel matertera, non punitur morte, sed pœna leuiori. Et similiter coniugium in primo gradu affinitatis, vt qui cùm vxore fratris defuncti, & in secundo gradu, vt nepotis cum vxore patrui, non puniuntur morte, sed tantùm priuatione filiorum, id est, vt filij non adscribantur ipsis. Quæ pœna satis apertè indicat, coniugia ista nō prohiberi iure naturæ, sed iure positiuo, pro-

D prio Iudæorum: non enim communis ratio dictat apud omnes homines, istam esse iustam pœnam huius criminis.

SECVNDO probatur. Nam si omnia illa præcepta essent naturalia, semper obligassent, etiam ante legem datam, quemadmodum obligabat lex de non occidendo, non mœchando, non furando, non mentiendo, antequam lex à Deo per Mosem populo suo daretur: si autem leges illæ semper obligassent, nunquam sancti viri, & amici Dei contra eas leges Matrimonia contraxissent. Habemus autem exempla non pauca Sanctorum, qui in lege naturæ, in gradibus in Leuitico prohibitis, connubia iunxerant.

PRIMVM exemplum sit Patriarchæ Iacob,

qui duas sorores viuentes simul accepit vxores, Liam, & Rachelem, Gen. 29. id autem expresse prohibetur Leuit. 18. & est primus gradus affinitatis in linea transuersa: immò duplex erat in eo coniugio affinitas; nam vtrique soror erat affinis ratione alterius.

SECVNDVM exemplum est Iudæ Patriarchæ, qui Genes. 38. dedit filio suo secundo genito vxorem primogeniti defuncti, & illo etiam defuncto eandem promisit tertio filio, qui tamen gradus in Leuitico prohibetur; & est etiam primus gradus affinitatis in linea transuersa.

TERTIVM exemplum est Mosis, qui natus est ex coniugio nepotis cum amita. Nam Exod. 6. sic legimus: *Accepit Amram vxorem Iochabed patruelem suam, quæ peperit ei Aaron, & Moysem.* eo autem loco nomen patruelis accipitur pro patrua, non pro sorore patruele. Nam vox Hebræa דודה ad verbum significat patruam, sicut דוד significat patruum: non enim habent Hebræi distinctum nomen pro sorore patris, vt nos Latini nomen amitæ. Hieronymus autem ne diceret patruam, quod Latinè est inusitatum, maluit dicere patruelem.

Sed præter vocem Hebræam est locus manifestus in Numeris. Propriè enim Iochabed erat amita ipsius Amram, vt patet ex capite 26. Numeri, vbi habemus Amram fuisse filium Caat filij Leui, & accepisse vxorem Iochabed filiam Leui, quæ nata est ei in Ægypto, vbi apertissimè vides, Iochabed fuisse sororem Caat patris Amram, & proinde amitam ipsius Amram viri sui.

AD hoc argumentum respondent aduersarij dupliciter. ALIQVI dicunt, coniugia ista facta fuisse Deo dispensante, ob aliquod mysterium. SED hæc solutio non est solida: nam ex cap. 28. Genes. satis apparet fuisse consuetudinem loci, vt duæ sorores vni viro coniungi possent. Nam Laban cùm decepisset Iacobum obtrudendo ei vnam sororem pro alia, obtulit ei etiam alteram: ille verò nihil omnino dubitans, continuò acquieuit; neque parentes postea eum reprehenderunt, neque ipse factum purgauit. At certè si fuisset res insolita, & singularis, & quę scandalum gignere potuisset, profectò vir sanctus, aut id non fecisset, aut facti sui rationem reddidisset. Idem apparet in facto Iudæ, qui cùm vxorem fratris alteri fratri coniunxit, non allegauit dispensationem, sed rationem consuetudinis, vt scilicet semen defuncti suscitaretur. PRÆTEREA nulla apparet caussa huius dispensationis. Quid enim mysterij continet, quòd affines, vel consanguinei inter se coniungantur? & quæ necessitas erat harum nuptiarum? non poterant Iacobo sufficere tres vxores? aut nullæ erant præterea mulieres in terra, præter duas illas sorores?

ALIA ergo solutio est Philippi in locis, titu-

A lo de coniugio, & Bezæ in libro de repudiis, & diuortiis, quam etiam indicat esse Caluini; peccasse istos Patriarchas, neque in omnibus excusandos esse. AT id nullo modo dici potest. Nam licet sancti Patriarchæ aliquando, vt homines, peccauerint, tamen perpetuò in peccato manere, non est sanctorum, & amicorum Dei, quales illi sine dubio erant. Si autem omnia præcepta Leuitici (vt aduersarij dicunt) essent iuris naturæ, & Matrimonia contra illa contracta fuissent irrita, non solùm Iacob, & Amram peccassent, sed in peccato semper mansissent; & eorum filij spurij, & illegitimi fuissent: atque ita pars quædam filiorum Iacob, & ipse Moses ex illegitimo

B Matrimonio nati essent.

TERTIO probatur. Nam si omnia illa præcepta Leuitici de gradibus, iure naturæ constituta essent, sine dubio vniuersalia essent, ita vt intra eundem gradum omnia Matrimonia essent illicita. At Moses in Leuitico quædam coniugia prohibuit, & quædam permisit in eodem gradu: ergo non est illa prohibitio iuris naturæ, sed iudicialis, & positiua. Propositio certissima est; quod enim iure naturæ prohibetur, semper & vbique prohibetur; neque id aduersarij negant. Assumptio probatur. Nam lex illa Leuitici prohibet coniugium nepotis cum amita, & matertera, & non prohibet coniugium patrui, vel auunculi cum nepte ex fratre, vel ex so-

C rore; cùm tamen sint in eodem gradu nepos, & amita; patruus, & neptis. Præterea lex prohibet coniugium cum vxore fratris etiam defuncti, & non prohibet coniugium cum sorore vxoris, nisi ea viuente, ac proinde non prohibet cum sorore vxoris iam defunctæ: & tamen est idem prorsus gradus affinitatis cum sorore vxoris, & cum vxore fratris.

AD hoc respondet Beza in libro de repudiis & diuortiis, prohibita esse ista omnia coniugia, etiamsi in Scriptura non exprimantur: nam à simili deducuntur præcepta similia.

SED contrà. Nam INPRIMIS argumentum à simili in legibus prohibentibus non solet valere: leges enim prohibentes sunt odiosæ; odiosæ

D autem leges non sunt laxandę, sed restringendę, vt habet regula Iuris.

DEINDE consequentiæ, quas Beza facit, non sunt omnino à simili, sed à minori. Nam licet sint in eodem gradu nepos cùm amita, & patruus cum nepte, tamen turpius est coniungi nepotem cum amita, quàm patruum cum nepte: siquidem ordinariè amita est senior nepote, & ratione sui gradus habet in nepotem, quasi patriam auctoritatem. Vxor autem subiici, ac regi debet: quare indecens est, vt amita sit vxor nepotis, quia deberet simul regere, & regi; subiici, & præesse. At patruus est ordinariè senior nepte, & in illam auctoritatem habet: non est autem indecens, vt vir sit vxore senior, & illi præsit. Hac igitur de caussa lex

vnum

vnum prohibuit, alterum concessit. Pari ratione sicut turpius est vt vna mulier duos simul maritos habeat, quàm vt vnus vir duas simul vxores: ita suo modo indecentius videtur, vt vna sit vxor duorum fratrum, etiam successiuè, quàm vt vnus sit vir duarum sororum successiuè: & ideò lex vnum concessit, alterum prohibuit. Sed quamquam ista diuersitas fuerit sufficiens ratio, cur lege positiua iudiciali in eodem gradu coniugium modò prohiberetur, modò concederetur: tamen si gradus ille iure naturæ interdictus esset, profectò nō sufficeret modica illa diuersitas ad id efficiendū, vt in eo gradu Matrimonium esset aliquando licitum. Non enim illa diuersitas est in ipso gradu propinquitatis, sed in aliquo extrinseco superaddito, nimirum in ætate, vel sexu, vel aliqua simili circumstantia.

CONFIRMATVR hæc ratio. Nam Matrimonium inter patrueles non est prohibitum iure naturę, vt etiam aduersarij concedunt; & tamen in eo gradu sunt patrueles in quo est amita cum suo nepote: omnes enim sunt in secundo gradu. Non igitur secundus ille gradus iure naturæ ꝓhibitus est: proinde coniugium nepotis cum amita prohibitum est in Leuitico lege positiua, non iure naturæ.

NEQVE obstat, quòd iuxta supputationem legalem patrueles sint in quarto gradu; & amita cum nepote in tertio. Nam licet numerando personas, vt iubet legalis supputatio, in diuerso gradu sint patrueles, & amita cum nepote: tamen quod attinet ad propinquitatem, vel distantiam, sunt omnino in eodem. Nam vt suprà ostendimus, non potest amita vel eius filius, cum filio fratris cognationem habere, nisi vt cum stipite vnitur: proinde non magis ab illo distat, quàm ab eodem stipite distat nepos. Nepos autem à stipite duobus gradibus distat; ergo tam amita, quàm eius filius, à filio fratris qui amitæ nepos, & amitæ filio patruelis est, duobus tantùm gradibus distat. Porrò graduum ꝓhibitio sine vllo dubio propinquitatem respicit, non personarum multiplicationem; & ideo tertius, & quartus gradus legalis in secundum canonicum coincidunt, quod attinet ad coniugiorum prohibitionem.

CONFIRMATVR vltimò hæc ipsa ratio, exemplo Abrahæ, & fratris eius Nachor, qui (vt habetur Genes. 11.) duxerunt vxores, duas filias fratris sui Aran. Ex quo sequitur, non esse contra ius naturæ, vt patruus neptim ducat, & consequenter non esse contra ius naturæ, vt nepos ducat amitam, cùm sint in eodem gradu: & tandem sequitur, prohibitionem, quæ habetur in Leuitico, ne quis amitam ducat, iudicialem esse, non naturalem.

AD hoc Beza quatuor modis responderet, vt ex libro eius de repudiis colligitur. PRIMO Aran patrem vxoris Abrahæ, non esse fratrem A- A braham, sed alium quendam hominem distinctum ab illo Aran qui frater Abrahæ fuit. SED hoc repugnat non solùm communi expositioni interpretum eius loci, sed etiam cap. 20. Geneseos, vbi Abraham dicit, Saram vxorem suā esse sororem suam, filiam patris sui, & nō filiam matris suæ: quod exponitur communiter, vt fuerit neptis eius ex patre, non ex matre, quòd vterini non essent Abraham & Aran. At si Aran pater Saræ alius quidam erat à fratre & patre Abrahę distinctus, quomodo erat illa soror Abrahæ ex patre?

SECVNDO dicit, fortè Saram fuisse priuignā Thare patris Abraham. SED refellit ipse idem B hanc opinionem; quia si Sara fuisset priuigna Thare, non dixisset Abraham de illa: *Filia est patris mei, non filia matris meæ*; sed è contrario, filia est matris meæ, non filia patris mei. QVOD si quis dicat, fuisse priuignam ex alia vxore, non ex matre Abrahami. Respondebimus id fieri non potuisse, quia tunc non fuisset soror Abrahæ, neq; vllo modo illi affinis, vt notū est, & tamen ipse ait Gen. 20. *Verè soror mea est.*

TERTIO dicit, fuisse Saram sororem germanam Abrahami. SED hoc falsum esse, inferiùs demonstrabo, vbi peruentum fuerit ad locum de coniugio fratrum, & sororum. Hoc autem loco, nō est opus id refellere: nam sententia ista maximè pugnat contra aduersarios. Si enim A- C braham sororem suam germanā coniugem accepit, qui est primus gradus cognationis, multò magis ducere licuisset amitam, vel neptem, quæ sunt in secundo gradu.

Ideo QVARTO dicit, Abrahamum in ea re peccasse: neque id esse mirum, quia nondum erat fidelis, quando illam accepit. AT hæc solutio tolerari non potest. Nam si iure naturæ irritum erat Matrimonium illud, non solùm peccasset Abraham contrahendo, sed etiam in coniugio permanendo, nam tota ferè vita sua in incestu perseuerasset: quod de viro sanctissimo nullo modo credi potest. Quid? quòd Deus coniugium illud approbauit, cùm ex Sara filium illi promisit, in quo omnes Gentes benedicendæ D erant, Gen. 17.

Ex quo falsum esse conuincitur, quod Beza scribit in eo libro de repudiis pag. [illegible]8. Deum tolerasse, sed nunquam id coniugium comprobasse. Quomodo enim non comprobauit, cùm ei dixit: *Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram; & benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium cui benedicturus sum?* Gen. 17. quis credat ex illegitimo, & incesto coniugio voluisse Deum excitare hæredem Abrahæ, ex quo Messias nasciturus erat, & in quo benedicendæ erant omnes Gentes.

Probatur VLTIMO nostra propositio ex ca. 25. Deuteronomij, vbi præcipitur, vt si quis absque liberis moriatur, ducat frater eius vxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Lex ista nihil iubet contra ius naturæ: quid enim absurdius,

quàm vt naturæ auctor contra naturã pugnet? Non igitur est contra ius naturæ, vt ob iustum aliquem finem quis ducat vxorem fratris sui: ergo quod in Leuitico legimus, cap. 18. ne quis ducat vxorem fratris sui, non est naturale præceptum, si intelligatur simpliciter, vt aduersarij volunt.

Est autem OBSERVANDVM multos conatos esse hæc duo loca conciliare, sed intentione diuersa. ALII enim voluerunt ex his locis efficere, coniugium cum vxore fratris non esse prohibitum iure naturæ, & ideo posse in eo Pontificem dispensare. ALII contra hæc loca conciliant, vt possint asserere, non obstante lege Deuteronomij, coniugium cum vxore fratris pugnare cum iure naturæ.

PRIMVM igitur Ioan. Maior in 4. sent. dist. 40. q. 3. dicit, nusquam in lege prohibitum esse coniugium cum vxore fratris; in Leuitico enim illud præceptum vitio scriptorum superadditum fuisse.

AT hæc conciliatio ansam præbet negandi apertissimas Scripturas, quando eæ cum aliis pugnare videntur: nulla enim est ratio, cur Maior neget, præceptum illud esse de textu in Leuitico, nisi quia pugnare videtur cum præcepto Deuteronomij. Nam alioqui præcepti illius verba habentur in omnibus codicibus, Hebræis, Græcis, Chaldaicis, Latinis; neque vlla suspicio est, inserta fuisse ab aliquo.

SECVNDO quidam dixerunt, in Leuitico non prohiberi coniugium cum vxore fratris absolutè, sed tantùm cum vxore fratris viuentis; quemadmodum in eodem loco prohibetur coniugium cum sorore vxoris, & expresè additur: *Illa viuente.* Hæc expositio est Radulphi in commentario huius loci, & fauet caussæ nostræ, id est, Catholicorum, qui constanter affirmant, Pontificem Maximum iure dispensasse cum Rege Anglorum, vt vxorem fratris sui defuncti accipere posset.

TAMEN hæc sententia nō videtur vera. Nam coniugium cum vxore fratris viuentis, est adulterium. Adulterium autem in eodem capite expresè prohibitum fuerat; ergo frustrà hæc prohibitio de cōiugio cum vxore fratris addita fuisset. PRÆTEREA Leuit. 20. adulterium punitur pœna mortis: coniugiũ autẽ cum vxore fratris punitur pœna longè minori. Nō igitur per coniugiũ cum vxore fratris intelligitur adulterium; ergo nō intelligitur coniugium cum vxore fratris viuentis, quod sine adulterio esse nō potest. NEQVE obstat, quod in eodem capite prohibetur cōiugium cum sorore vxoris viuentis. Nam non erat adulterium tempore Iudæorum, consuetudo cum pluribus mulieribus, quia polygamia erat licita viri cum pluribus vxoribus, non autem vxoris cum pluribus viris.

TERTIO alij dicunt, in Leuitico ꝓhiberi coniugiũ cum vxore fratris viuentis, sed repudiata.

A HÆC etiam sententia Catholicis fauet, tamen non est probabilis, cùm nulla fiat in eo loco Leuitici mentio repudij, & quia sequeretur, posse eodem modo restringi omnia illa præcepta ad repudiatam; vel confunderentur omnia illa præcepta.

QVARTO alij volunt, præceptum Deuteronomij non intelligi de fratre germano, sed de proximo in alio gradu, in quo liceat secundum legem contrahere Matrimonium, vt de patrueli, vel de consobrino: nam etiam isti apud Hebræos dici solent fratres. Hanc sententiam sequitur Caluinus in comment. ad cap. 18. Leuitici.

B SED est sententia improbabilis, & falsa, & ab ipso Beza Caluini discipulo refutatur in lib. de repudiis, pag. 76. Nam ex Scripturis constat, legem intelligi de fratribus germanis principaliter, licet ad alios etiam propinquos extendatur. Gen. 38. Iudas fratribus germanis vxorem eandem coniunxit. & RVTH. 1. Noëmi hortatur nurus suas viduas, vt non exspectent in coniuges, fratres virorum, quos antè habuerant, sed aliis viris nubant. Loqui autem illam de fratribus germanis, patet ex illis verbis eius: *An adhuc in vtero meo sunt filij, qui fiant mariti vestri? Reuertimini, & abite filiæ meæ; quoniam senior sum, quàm vt virum habere queam.* ET Matth. 22. interrogatio Sadduceorum de muliere, quæ nupsit septem
C fratribus, videtur omnino cogere, vt de germanis fratribus lex intelligi debeat. ADDE, quòd lex ipsa DEVTERONOMII satis indicat de fratre germano rem esse intelligendam. Nam non dicit absolutè, accipiat eam frater. Sed: *Si habitauerint,* inquit, *fratres simul, & vnus moriatur sine liberis; non exibit vxor eius extra domum, sed ducet eam frater alius.* vbi describuntur fratres, qui in eadem domo habitant, quales ordinariè non sunt, nisi fratres germani.

SED obiiciunt vocem Hebraicam; quæ habetur in Deuteronomio: non enim dicitur, accipiet eam אָח, id est, frater, sed יָבָם, id est, cognatus.

RESPONDEO, vocem illam יָבָם propriè significare leuirum, id est, fratrem mariti defun-
D cti: vnde etiam verbum יָבַם in Piel, significat accipere vxorem fratris. Habetur enim hæc eadem vox Genes. 38. v. 8. & Ruth. 1. v. 15. vbi sine cōtrouersia agitur de fratribus germanis. PRÆTEREA in hoc ca. 25. Deuter. quorsum Scriptura diceret: *Si habitauerint fratres simul, & vnus moriatur sine liberis, &c.* nisi vellet per יָבָם significare fratrem defuncti fratris? DENIQVE ibidem paulò pòst Scriptura subiungit: *Primogenitus, quem pariet mulier, erit fratris defuncti.* vbi expresè defunctum Scriptura vocat fratrem eius, quem vocauit יָבָם ergo & iste est frater illius. Propriè igitur iauam est id, quod Latinè dicitur leuir: quamuis deriuetur etiam ad alios propinquos, sicut etiam lex ipsa ad alios pertinebat, quando

fratres

fratres deerant, aut non volebant illam accipere; tunc enim propinquior succedebat in iure illam ducendi, vt historia Ruth.ca.4.apertè declarat.

Qvinto alij volunt, legem Deuteronomij intelligi quidem de fratre germano, sed esse exceptionem quandam legis in Leuitico latæ. Ita docet sanctus Augustinus, q.61.in Leuiticum, & Lyranus, & alij in commentario huius loci: eandem sequitur Beza in libro de repudiis pagina 78.

Qvæ sententia probabilis est; sed nihil aduersariis prodest. Nam exceptio ista, siue lex exceptiua, & declaratiua alterius legis, apertè demonstrat, legem illam Leuitici non fuisse naturalem, sed iudicialem. Nam lex ista Deuteronomij, quæ est legis Leuiticæ declaratio, siue exceptio; vel est naturalis, vel iudicialis. Non potest dici naturalis, quia etiam hoc tempore seruanda esset, quod tamen omnes negant, & maximè aduersarij, & ij potissimùm qui diuortium Regis Henrici VIII. à Catharina Regina defendunt. Nam cùm Arturus Henrici frater natu maior sine liberis decesserit, non solùm potuisset, sed iure diuino, & naturali debuisset Henricus frater vxorem eius, id est, Catharinam coniugem ducere. Ergo coguntur fateri, vt etiam fatentur, legem Deuteronomij esse iudicialem, & proinde nunc per Christum abrogatam. Quòd si exceptio iudicialis est, ergo & lex, à qua fit exceptio, iudicialis est: exceptio enim fit ab iis, quæ sunt eiusdem naturæ, & ordinis. Vel si lex illa naturalis erat, & exceptio erit naturalis: qualis est illa, quòd in vltima necessitate liceat fratri sororem ducere; lex enim naturalis patitur hanc naturalem exceptionem.

Præterea qualiscunque sit illa exceptio, siue naturalis, siue iudicialis; conuincit, coniugium cum vxore fratris non esse per se, & intrinsecè malum; non enim quod est intrinsecè malum, per vllam circumstantiam potest fieri bonum. Quare habemus ex hac exceptione, legem Leuiticam non esse naturalem primi ordinis.

Rvrsvs ista eadem exceptio conuincit, coniugium cum vxore fratris non esse malum semper, excepta sola vltima necessitate, quale diximus esse coniugium cum sorore germana. Nam iste casus in Deuteronomio exceptus, non erat vltima necessitas, sed pietas quædam in fratrem mortuum. Ergo præceptum Leuiticum non est etiam naturale secundi ordinis, sed tantùm tertij, id est, earum rerum, quæ sunt malæ ob extrinsecam aliquam turpitudinem, quæ tamen potest tolli per aliquam circumstantiam, cuius honestas vincat priorem turpitudinem: tunc enim tale coniugium licitum redditur secundum rectam rationem, cessante lege positiua. Et sicut non est

A contra rationem, immò secundum rationem, coniugium ob pietatem in fratrem: ita si fiat alia similis exceptio, vel etiam maioris alicuius boni, vt, si modò ad pacem inter principes conseruandam, ducat quis vxorem fratris defuncti, non erit contra rationem tale coniugium, nec vllo modo illicitum, nisi ob legem Ecclesiasticam, in qua dispensari potest.

Dices fortasse, fuisse dispensationem in lege naturæ à Deo factam. At dispensatio non est lex, nec iubet aliquid fieri, sed tantùm tollit obligationem legis in aliquo particulari casu, & permittit secus fieri, quàm lex præcipiat. B In Deuteronomio autem lex planè statuitur, iubens vt frater vxorem fratris demortui ducat, & pœnam in transgressorem constituit.

Adde Vltimo, quòd licet non sit improbabile ob Augustini auctoritatem, illam exceptionem esse: tamen probabilius est non esse. Nam exceptionem addere post legem conditam, & maximè alio tempore, & loco, non est Dei, qui omnia nouit: sed hominum, qui experimento paulatim discunt, suas leges non posse seruari, nisi aliquid excipiatur.

Quare probabilissima est Caietani expositio in commentario Leuitici, & aliorum, qui volunt non prohiberi in Leuitico Matrimonium C cum vxore fratris defuncti; nisi accipiendo tale coniugium nudè, & solitariè, quemadmodum accipitur homicidium in Decalogo, cùm dicitur: *Non occides.* Quæ lex non impedit quò minus fiant postea leges positiuæ particulares, quæ coniugium cum vxore fratris cum aliqua circumstantia prohibeant, cum alia iubeant: ad quem modum non impedit lex Decalogi: *Non occides*, quò minus fiant leges particulares, quæ iubeant occidi latronem, & maleficum; & contrà iubeant non occidi eum, qui casu, vel se ipse defendendo alium occiderit, &c.

Sed iam argumenta soluenda sunt, quibus Hæretici probant, omnia præcepta Leuitici de gradibus cognationis esse naturalia, & per hoc D indispensabilia.

Primvm argumentum est Philippi in locis, titulo de coniugio, Brentij in Leuitici, cap.18. Kemnitij in 2.parte Examinis, pag.1231. & Bezæ in libro de repudiis. Devs, Leuit.18.& 20.pronunciat, se Gentes, quę habitabant Palestinam, antequam eò Hebræi venissent, puniturum ob incesta coniugia, quę in isto cap.18. Leuitici prohibentur; & vocat coniunctiones illas Gentilium, abominationem coram Deo: ergo præcepta Leuitici de gradibus cognationis, non sunt iudicialia, sed naturalia, cùm Gentes etiam obligauerint, quæ ad populum Israël non pertinebant.

Respondere taliquis fortasse, Deum punire voluisse Gentiles, non propter transgres-

„ sionem præceptorum de gradibus cognationis, sed propter adulteria, propter concubitum cum masculis, & iumentis, & propter idololatriam, quam Gentes illæ exercebant cum idolo Moloch. Nam ista quatuor scelera, quæ verè sunt contra naturam, prohibentur in capite decimo octauo Leuitici, post prohibitionem graduum cognationis, & tandem subiiciuntur pœnæ in Gentiles, qui prædictis sceleribus polluebantur. AT non videtur solida solutio. Nam etiamsi capite decimo octauo Leuitici, pœnæ in Gentiles subiiciantur immediatè post illa quatuor scelera, tamen capite vicesimo subiiciuntur eædem pœnæ in eosdem Gentiles immediatè post prohibitiones graduum cognationis.

NEQVE potest responderi, Deum puniuisse Gentiles ob coniugia in primo gradu consanguinitatis, quæ sunt contra legem naturæ: non autem ob coniugia in aliis gradibus. NAM in illo cap. 20. post enumeratos gradus, habentur hæc verba: *Custodite leges meas, atq; iudicia, & facite ea; ne & vos euomat terra. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos; omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas.* Hæc ibi. illa autem verba postrema: *Omnia hæc fecerunt*, cùm sint vniuersalia, non possunt restringi ad certa aliqua scelera.

RESPONDEO, omnia illa præcepta de gradibus cognationis, naturalia sunt aliquo modo, nimirum si nudè, ac solitariè sumantur gradus cognationis, sine circumstantiis, quæ sufficiant ad Matrimonia in illis gradibus honestanda. Nam certè propositio illa generalis Leuit. 18. *Ad proximam sanguinis sui nemo accedat*, ius naturæ complectitur, & ideo etiam in singulis præceptis de gradibus, repetitur vocabulum, TVRPITVDO, quia turpe est cum cognata Matrimonium contrahere, cùm natura ipsa dictet reuerentiam quandam illis deberi, cum qua pugnat copula carnalis. Et quia Gentes illæ sine vllo delectu miscebantur consanguineis, peccabant haud dubiè in singulis cōtra ius naturæ, & ideo meritò puniebantur.

Est tamen illud hîc OBSERVANDVM, peccasse quidem Gentes in eiusmodi coniugiis cōtrahendis; sed non ita grauiter, vt propter illa eiiciendę essent è terra: ista enim pœna propriè respicit crimen idololatriæ, & adulteria, ac flagitia illa prodigiosa cum bestiis, & masculis. Cùm enim Scriptura dicit: *Omnia hæc fecerunt, &c.* non intelligit tantùm coniugia in gradibus prohibitis, sed omnia scelera suprà nominata. Nec dicit Scriptura, propter singula peccata fuisse dignos illos, qui à terra euomerentur; sed propter omnia, quia nimirum inter illa omnia erant quædam grauissima, & enormia.

Veram esse hanc solutionem, confirmari potest exemplis Patriarcharum, vt Iacob, Iuda,

A & Amram, addo etiam Abraham ex opinione Theodori Bezæ, qui in gradibus prohibitis cōiugia contraxerunt, & tamen à Deo puniti non sunt, quia videlicet non temerè, sed cum ratione id fecerunt: neque ad ista coniugia adiunxerunt quatuor illa scelera, ob quæ propriè Gentes illæ punitæ fuerunt.

SECVNDVM argumentum eiusdem Philippi, & Kemnitij: *Corinthij prætextu Euangelicæ libertatis nō seruabant legem Leuiticā de gradibus cognationis: quidam enim eorum cum nouerca sua Matrimonium celebrauit. At B. Paulus acriter ob hanc rem Corinthios reprehendit, & incestuosum illum Satanæ tradidit: ergo Paulo iudice, tenentur Christiani ad obseruantiam legis Leuiticæ de gradi-* B *bus. Quare lex illa non iudicialis, sed naturalis est.*

RESPONDEO, PRIMO probabile est, primum gradum affinitatis in linea recta, simpliciter prohibitum esse iure naturæ: sed non ideò præcepta omnia de gradibus sunt naturalia, quia vnum aut alterum est naturale.

SECVNDO, probabile est Apostolum loqui de aliquo, qui nouercam concubinæ loco haberet, viuente adhuc patre; quod scelus non incestus tantùm, sed & adulterium etiam grauissimum erat. Id enim colligunt sanctus Anselmus, & sanctus Thomas ex illo 2. Corinth. 7. *Scripsi vobis non propter illum, qui fecit iniuriam, nec propter eum, qui passus est, sed ad manifestandam sollicitudinem nostram.* nam is qui fecit iniuriam, est filius C incestuosus; qui eam pertulit, est pater cuius vxor violata est. Et quanquam posset intelligi, vt vult Theodoretus, patri mortuo factam esse iniuriam: tamen longè probabilius est, Apostolum loqui de patre viuo; nam mortuo non facit iniuriam, qui eius vxorem ducit, cùm per mortem soluatur vinculum coniugale.

TERTIVM argumentum Kemnitij: *Ioan. Baptista, cuius ministerium finem imposuit legi veteri, confirmauit præceptū Leuitici de non ducenda vxore fratris; Dixit enim Herodi: Non licet tibi habere vxorem fratris tui, Matth. 14. & Marci 16.*

RESPONDEO, PRIMO Ioan. Baptista non imposuit finem legi, sed Christus, si de mutatio- D ne, & abrogatione legis agatur: imposuit tamen etiam Ioannes finem legi, quia fuit ipse vltimus Propheta veteris Testamenti, iuxta illud Lucæ 16. *Lex, & Prophetæ vsque ad Ioannem.* Quare toto tempore Ioannis, lex Mosis vigebat, & tenebatur Herodes, qui eam legem profitebatur, obseruare. Non licebat autem ei secundum legem habere vxorem fratris sui, siue is viueret, siue mortuus esset, quia proles ex eo Matrimonio iam nata erat, nimirum filia illa Herodiadis, quæ saltandi arte ita placuit Regi, vt ab eo caput sancti Ioannis impetrauerit. Istam enim filiam fuisse Herodiadis, ex priore marito, docet Chrysostomus homilia 49. in Matthęum. & satis constat ex eo, quòd mors Ioannis incidit in ipsum initium coniugij Herodis cum Herodiade, vt

patet

patet ex Iosepho lib. 18. antiquit. cap. 10. Si enim eo tempore puella iam tripudiare nouerat, certè multis annis antè nata fuerat: neq; verisimile est S. Ioannem exspectaturum fuisse tot annos, antequam Herodem publici illius criminis reprehenderet.

SECVNDO responderi potest, crimen Herodis non fuisse incestũ tantùm, sed etiã adulteriũ: siquidem, vt in cõment. cap. 14. Matth. refert ex antiquis historiis S. Hieronymus, Herodes viuentis fratris vxorẽ acceperat. Quod etiam Iosephus scribit li. 18. antiq. cap. 9. quamuis in nomine dissensio sit. Iosephus enim dicit Herodẽ istum duxisse Herodiadem vxorem alterius Herodis fratris sui viuentis: Hieronymus autẽ Philippum nominat fratrem Herodis, cuius vxor antea fuerat Herodias. Et quod lõgè maius est, Marcus cap. 6. apertè vocat Philippum: quare oportet, vel falsum esse Iosephum, vel hominẽ illum vtroq; nomine appellatum. Illud hoc loco ad rem nostram facit, omnes conuenire, Herodem viuentis fratris vxorem habuisse.

QVARTVM argumentũ Kemnitij: *Deus Leuit. 18. & 20. varias pœnas, easq; grauißimas adiecit præceptis illis de gradibus cognationis; iußit enim interfici, aut deleri de populo, aut orbari filiis, aut prohiberi aditum Ecclesiæ.*

RESPONDEO, non sequitur ex his pœnis, omnia illa præcepta esse naturalia: nam etiam iudicialibus, & cæremonialibus adduntur similes pœnæ, vt patet de transgressore legis de Circumcisione, Gen. 17. & de comedente fermentatum in diebus azymorum, Exod. 12. Denique pleni sunt libri Exodi, Leuitici, & Numerorum eiusmodi pœnis.

QVINTVM argumentum est Ioan. Brentij in commentario Leuitici, cap. 18. *Leges, in quibus conueniunt Moses, & Cæsar Romanus, non possunt esse iudiciales, sed morales. Sed conueniunt Moses & Cæsar in multis gradibus cognationis prohibendis: ergo lex prohibens eiusmodi gradus, non est habenda iudicialis, sed moralis.* Maiorem propositionem probat, quia politiæ Mosis & Romanorum, sunt approbatæ à Deo, & sunt omnium aliarum præstantissimæ; ergo non est dubium, ea, in quibus duæ illæ politiæ conueniunt, esse iuris naturæ.

RESPONDEO, non est verum leges omnes ad Ius naturæ pertinere, in quibus Moses, & Cæsar conueniunt, neque id solidè probatur à Brentio.

PRIMVM enim non allegat, neque allegare potest Brentius vllum testimonium verbi Dei, vnde probet suam propositionem; proinde nõ tenemur illi credere, si quidquam valent apud ipsos ipsorum principia.

DEINDE non verè assumit, politiam Romanorum à Deo fuisse approbatam. Christus quidem dicit Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari,* & Apostolus Rom. 13. omnem potestatem esse à Deo, & ideo principibus esse parendũ, & tributa

A præstanda: sed non ideo confirmauit Deus oẽs leges Romanorum; alioqui confirmasset etiam leges de colendis idolis, & de soluendis vsuris. Scribit enim Augustin. in epist. 54. ad Macedonium, adhuc suo tempore legibus Romanis coactos fuisse homines vsuras soluere: nec desunt aliæ leges iniustæ, quas nimis impium est dicere, à Deo esse probatas. Aliud igitur est, parendũ esse Principibus iustè imperantibus, quod Christus, & Apostolus volunt; aliud autem, omnes Principum leges esse iustas, & à Deo probatas, quod nusquam in verbo Dei reperitur.

B ADHÆC etiamsi leges Romanorum fuissent omnes iustæ, atque adeò probatæ, vt reuera erant leges Mosis: non tamẽ colligi posset, ad ius naturæ pertinere omnes leges, in quibus Moses & Cæsar cõueniunt. Potest enim facilè fieri, vt conueniant etiã in legibus positiuis; immò cùm omnes leges Cæsarum positiuæ sint, necesse est, vt si quando conueniunt cum Mosaicis, in positiuis planè conueniant. Lex enim Cæsaris non prohibet id, quod solo lumine rationis omnes nouerunt esse prohibitum, sed pœnam cõstituit in eos qui secus fecerint, aut certè quod ius naturæ docet in genere, lex ciuilis determinat in particulari; vtrumq; autem positiuum est, tam pœnæ constitutio, quàm etiam determinatio iuris in particulari.

C Non igitur probauit Brentius suam propositionem: sed probemus nos modò ex eius principiis, illam esse falsam. Lex Cæsaris prohibet coniugium cum sorore vxoris mortuæ, quod coniugium non prohibet lex Mosis, vt ibidem Brentius concedit: ergo lex illa positiua est, & propriè Cæsaris, & politica, non autem naturalis, secundum regulam Brentij, qui vult positiuas esse, & non naturales leges, in quibus Moses & Cæsar non cõueniunt. Rursus, lex illa positiua, & politica est, ergo etiam lex illa, quæ prohibet coniugium cum vxore fratris, positiua, & non naturalis erit: nam est idem prorsus gradus affinitatis cum vxore fratris, & cum sorore vxoris. Vt enim vxor fratris mei est mihi soror affinitate, quia illa est vna caro cum fratre meo; ita soror vxoris meæ est mihi soror affinitate, quia

D soror eius & ego, vna caro sumus. Quod si lex prohibens coniugium cum vxore fratris, nõ est naturalis, vt iã deduximus, ergo falsa est propositio Brentij affirmãs naturales esse omnes illas leges, in quibus cõueniunt Cæsar & Moses: hæc enim non est naturalis, & tamen in ea conueniunt Cæsar & Moses.

SEXTVM argumentũ adfert Thomas VValdensis tom. 2. de Sacramentis, cap. 134. ex Augustino in lib. quæstionum super Leuit. q. 53. aliàs 65. vbi Augustinus videtur totam illam tabulã Leuiticam de gradibus prohibitis reducere ad Decalogum, tanquam in eo præconceptam.

RESPONDEO, nõ diligenter attendit VValdensis sententiam S. Augustini. Is enim q. 61. &

65. dicit, adulterium in Decalogo esse prohibitum, & iterum in Leuitico capit. 18. ex eo autem deducit, reliqua præcepta Leuitici, quæ prohibent cõiugium cum vxore patris, vel fratris, vel patrui, &c. non debere accipi de vxore patris viuentis, aut patrui viuẽtis, aut fratris viuentis, sed mortui, quia alioqui superuacanea essent, & cùm omnia ista adulteria sint, & iam in Decalogo prohibita.

SEPTIMVM argumentum addi potest ex Innocentio III. cap. Gaudemus, de diuortiis. vbi dicit, Matrimoniũ inter infideles cõtractum in 2.3. & vlteriorib. gradibus, esse ratũ, nec debere dissolui cùm illi conuertuntur ad fidẽ, quia non tenebantur illis legibus Ecclesiæ. Ex quo colligunt aliqui, ex sententia Innocentij Matrimonium infidelium in primo gradu contractum, esse irritũ, & proinde iure naturæ prohibitum. At coniugium cum vxore fratris mortui, est in primo gradu; ergo prohibitum iure naturæ.

RESPONDEO, argumentum hoc non est cõtra conclusionem nostram. Nos enim tantùm contendimus, non omnes gradus in Leuitico prohibitos, esse prohibitos iure naturę, id quod Innocentius etiam docet, dum secundum gradum non vult esse prohibitum iure naturæ, cùm tamen non ignoraret eum gradum in Leuitico fuisse prohibitum.

Est tamen hoc argumentum contra id quod sæpe diximus, coniugium cum vxore fratris, nõ esse irritum iure naturæ. Ideo RESPONDEO, Innocentium de primo gradu nihil dixisse, sed tantùm declarasse id quod ei propositum fuerat de secundo & sequentibus. PRÆTEREA etiãsi apertè dixisset primũ gradum iure naturę prohibitũ esse, deberet hoc intelligi de primo gradu in linea recta, vel de primo gradu consanguinitatis, non aũt affinitatis. Nam vt habemus cap. fin. de diuortiis, idem Innocentius dispensauit, vt in Liuonia retinerent vxores fratrum defunctorum: quod certè nunquam fecisset, si existimasset, iure naturali eum gradum prohibitum fuisse.

CAPVT XXVIII.

Primum gradum consanguinitatis tam in recta, quàm in transuersa linea, & primum affinitatis in recta linea, iure naturæ interdictos esse; & ab homine indispensabiles.

SIT iam TERTIA propositio: *Iure naturæ interdicta sunt coniugia in primo gradu consanguinitatis, tam in recta linea, quã in transuersa; & in primo gradu affinitatis in recta linea tantùm.* Docuimus in superiore con-

A clusione, non omnia pręcepta de gradibus prohibitis ad ius naturæ pertinere: nunc explicamus, quæ sint censenda præcepta iuris naturæ.

Est autem circa propositionem istam tertiam PRIMO loco NOTANDVM, nos nihil dixisse de secundo, & tertio, & sequentibus gradibus in recta linea, non quòd eos non putemus iure naturę prohibitos, sed quia eadem ratio esse videtur de primo & de ceteris: est enim communis sententia, inter ascendentes & descendentes omnia coniugia esse prohibita. Nam etiãsi in gradibus remotioribus minor sit propinquitas sanguinis, tamen maior est inæqualitas ætatis, quæ defectum illum propinquitatis compẽsat;
B vt, exempli gratia, inter nepotẽ & auiam minor est propinquitas sanguinis, & proinde minor indecentia cõiugij, quàm inter filium & matrẽ; tamẽ maior est inęqualitas ætatis, & consequẽter maior indecẽtia ratione ætatis: nepos enim vix est adolescens, cùm auia iam est anus. Pari ratione inter pronepotem & proauiam, minor est propinquitas sanguinis, tamẽ maior inæqualitas ætatis, quàm inter nepotem, & auiam. Et quando tam procul proceditur in gradibus, vt iam nulla sit cõmunicatio sanguinis, vt in quinto gradu, & sequentibus; tunc aut mortui sunt ascendentes, aut omnino confecti, ac decrepiti; & contrà, descendentes, aut infantuli, aut tam teneræ ætatis sunt, vt nulla ratio ferat, inter eos coniugia copulari.

C SECVNDO loco NOTANDVM est, nos in conclusione posuisse primum gradum, sed non omnino vniuersaliter: nam primum gradum affinitatis in linea transuersa, vt leuiri cum fratria, non putamus prohibitum esse iure naturæ, vt conclusione superiore docuimus. Neque id mirum videri debet. Nam magna differentia est inter primum gradum in linea recta, & primum in transuersa; & rursum discrimen est non contemnendum, inter consanguinitatem & affinitatem: immò in eodem primo gradu in linea recta, inuenitur latitudo quædam, & proinde diuersitas.

Possumus autem doctrinæ caussa ita disponere ordinem coniugiorum iure naturæ prohi-
D bitorum. PRIMVM, idque omnium turpissimum est, filij cum matre. Nam & summa coniunctio est inter matrem & filium, & præterea deberet mater, quæ naturæ ordine filio præest, eidem coniugij ratione subesse.

SECVNDVM est, patris cum filia. Id enim par est primo, quod attinet ad coniunctionem, sed minùs turpe est, quia nõ inuertitur ordo reginimis, cùm & filiæ, & vxoris sit, subiici, non præesse. Ac de his duobus omnes conueniunt, iure naturæ esse prohibita.

TERTIVM est, fratris cum sorore germana, ex vtroque parente: nam & hîc summa coniunctio est, sed lateralis, & ideo minor, quàm sit ea, quæ patri cum filia intercedit.

QVARTVM

QVARTVM est, fratris cum sorore, ex altero tantùm parente: neq; enim dubium esse potest, quin sit minus turpe coniugium cum sorore ex altero parente, quàm ex vtroque.

QVINTVM est, priuigni cum nouerca, id enim parum omnino abest à tertio, & fortè nihil. Nam etiam si ex vna parte minus turpitudinis habeat, quia est affinitas, non consanguinitas: tamen ex altera parte plus indecentiæ præ se fert, cùm sit in recta linea, & inuertitur ordo regiminis; nouerca enim est loco matris, & ordinariè etiam senior esse solet, & in priuignum ordine naturæ potestatem habet.

SEXTVM, & VLTIMVM est, vitrici cum priuigna: hoc enim est in eodem gradu cum superiore, sed deest indecentia ex peruersione regiminis. Priuignæ subesse conuenit vitrico, siue sit loco tantùm patris, siue fiat etiam maritus: & quod dictum est de priuigno, & nouerca, intelligendum est etiam de genero, & socru; & quod dictum est de vitrico, & priuigna, intelligendum est de socero, & nuru. DE his quatuor gradibus non desunt qui negent eos iure naturæ prohibitos, in quibus est Caietanus in 2.2. q. 154. art. 9. tamen sententia cōmunior & verior, contrarium habet.

TERTIO NOTANDVM est, nos in conclusione dixisse, coniugia in his gradibus indispensabilia esse ab homine, quia putamus, à Deo dispensabilia esse coniugia omnia in quouis gradu: nullus enim est gradus in quo coniugium ita sit intrinsecè malum, vt repugnet illud fieri bene. Quod ex eo patet, quia nullus gradus tollit finem Matrimonij primarium, vel secundarium, licet aliquo modo impediat: nam ex coniugio etiam filij cum matre, nasci possunt liberi, & educari, &c. neque legi vllum, qui expressè hoc negauerit. Nam ipse etiam Caietanus in 2.2. q. 154. art. 9. gradum istum primum in linea recta, dicit habere per se, & naturaliter annexum impedimentum coniugij; tamen ibidem scribit, coniugium in hoc gradu dispensabile esse ab auctore naturæ.

Et aliquod argumētum ad hoc probandum adferri potest ex facto filiarum Loth, quæ cùm existimarent, nullum omnin ovirum inmundo superesse, crediderunt sibi licitum esse, ex proprio patre liberos quęrere, Gen. 19. Et quanquā à peccato non excusentur, quia debuissent curam istam generis propagandi patri relinquere, aut certè cum eo communicare consilium, & ipsius exspectare iudicium, & non præuenire, ac patrem decipere: tamen factum ipsum indicat, in tam extremo casu non esse omnino contra humanam rationem eiusmodi coniugium, præsertim si accederet auctoritas dispensantis Dei. Immò Chrysostomus homil. 44. in Genesim, & Ambrosius lib. 1. de Abraham, cap. 6. eas omni crimine liberant. Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 43. peccasse

A dicit, non tam ardore libidinis, quàm nimio amore posteritatis.

His notatis, probatur cōclusio PRIMO, quia omnia & sola coniugia prædicta puniuntur vltimo supplicio in Leuit. cap. 20. cùm cetera puniantur leuioribus pœnis.

SECVNDO, quia nulla exstant exempla Sanctorum, qui vllo vnquam tempore in his gradibus contraxerint Matrimonia, cùm tamen exstent de aliis, vt suprà ostendimus.

TERTIO, quia nulla vnquam facta est dispēsatio ab Ecclesia in his gradibus: quamuis non defuerint, qui eam aliquando quærerent. Nam de comite Armeniaco refert Paulus Aemilius in Lodouico XI. eum falso Pontificis diplomate

B sororem germanam sibi Matrimonio coniunxisse; quia nimirum verum diploma extorquere nunquam potuit à Pōtifice falsum à corrupto quodā ministro procurauit. In gradibus autem quos diximus, iure naturæ non prohiberi, non semel factæ leguntur dispensationes. Facta enim legitur in primo gradu affinitatis in linea transuersa, ab Innocentio III. cap. finali, de diuortiis; & à Martino V. teste Antonino, 3. p. tit. 1. cap. 11. summæ Theologicæ; & rursum in secundo gradu consanguinitatis, ab Alexandro VI. teste Caietano in 2.2. q. 154. art. 9. Immò (vt suprà est demonstratum) Innocentius III. cap. Gaudemus, de diuortiis, apertè declarauit,

C in secundo & sequētibus gradibus, Matrimonia inter infideles contracta, rata esse debere.

QVARTO, quia omnes Gentes aut à coniugiis prædictis naturaliter abhorrent, aut si quæ Gentes iis indulgent, ab aliis feræ, & barbaræ iudicantur.

Persæ, qui connubia cum parentibus, & sororibus permittebant, ab omnibus reprehenduntur, vt à Tertulliano in Apologetico, cap. 9. à Chrysost. homil. de Pentecoste in fine. ab Augustino, q. 61. in Leuiticum, à Theodoreto in lib. de legibus. Aristoteles quoque in lib. 2. Politicorum, inde reprehendit communionem vxorum, quia sequeretur, vt filij parentibus, & fratres sororibus iungerētur. & in lib. 9. de Historia animalium, ca. 47. scribit, camelos, & equos

D non posse adigi, vt cum matribus misceantur, & exempla duo planè admirabilia refert. Quod etiam facit Plinius lib. 8. naturalis Histor. c. 42. Suetonius in Caio, inter flagitia Caij Imperatoris refert, quod sororem Drusillam yxoris loco habere voluerit. Eutropius, & alij Scriptores in Antonini Caracallæ vita, notant eundem, quòd ob nimiam impudicitiam à nouerca Iulia non abstinuerit.

DENIQVE Ambrosius in epist. 66. ad Paternū scribit, cōiugium patris cum filia pugnare cum lege naturæ, scripta in cordibus singulorum. & Augustin. lib. 15. ciuit. cap. 16. scribit, coniugia cū sororibus, nonnisi peruersis legibus fuisse permissa. Quod enim semel factū est, compel-

lente necesſitate, à filiis Adæ, ita poſtea multiplicatis hominibus natura exhorruit, quaſi nũquam licuerit. POSSENT huc etiam adduci rationes aliquot naturales ex S. Thoma, & aliis auctoribus: ſed eæ commodiùs adducentur pro concluſione ſequenti.

Iam verò contra tertiam hanc propoſitionem obiici ſolent argumẽta quædam. PRIMVM ſumitur ab exemplo filiorum Adæ, qui cum ſororibus ſuis Matrimonia contraxerunt. Si enim eiuſmodi coniugia cum lege naturę pugnarent, non poſſent iure contrahi, niſi diſpenſante auctore naturæ. Nulla autem tunc facta legitur diſpenſatio; nec videtur decuiſſe diuinam ſapientiam, vt eodem tempore legem conderet, & in lege diſpenſaret: quare non erit prohibitum iure naturæ coniugium cum ſorore.

RESPONDEO, PRIMO fieri poteſt, vt Deus cum filiis Adæ diſpenſauerit, vt ſororibus iungerentur: nõ enim requirebatur externa aliqua diſpenſatio per vocem, aut ſcripturam, ſed ſatis erat interna inſpiratio; fortè etiam Deus per Adamum ſignificauit, ac declarauit eius filiis voluntatem ſuam. NEQVE abſurdum eſt, quòd in ipſo mundi initio in ea lege diſpenſauerit Deus, quãdoquidem voluit rerum auctor omnes homines ab vno procedere, neque bonum iudicauit, plures ſimul maſculos, pluresque fœminas procreare.

SECVNDO, facilius dici poteſt, nulla fuiſſe opus diſpenſatione, quia coniugium fratris cum ſorore, iure naturæ prohibetur, excepta ſumma illa necesſitate generis propagandi: vt in ſecunda propoſitione declaratum eſt.

SECVNDVM argumentum ſumitur ab exemplo Abrahæ, qui ſororem vterinam duxiſſe videtur; cùm ipſe dicat Gen. 20. *Verè ſoror mea eſt, filia patris mei, non filia matris meæ, & duxi eam in vxorẽ.* RESPONDEO, Saram dici ſororem Abrahæ de more Scripturarum, quia conſanguinea eius erat, neptis videlicet ex patre.

Et quia non ſolùm nonnulli ex noſtris, ſed etiam Beza in lib. de repudiis contendit, Saram germanam ſororem Abrahami fuiſſe, ideò ſententiã noſtram paulò fuſiùs confirmare cupio, & ea quæ contrà obiiciuntur, refutare. Igitur neptem ex fratre, nõ ſororem germanam fuiſſe, probatur PRIMO auctoritate doctisſimorum ſcriptorum, S. Hieronymi in quæſtion. Hebraicis, ad cap. 11. Gen. & in li. contra Eluidiũ, S. Auguſtini lib. 16. ciuit. cap. 12. & 19. & lib. 22. contra Fauſtum, c. 31. & Ioſephi Hebræi li. 1. antiq. c. 14.

SECVNDO probatur ex ca. 11. Gen. vbi legimus: *Thare genuit Abram, Nachor, & Aran.* Et infrà: *Duxerunt Abram, & Nachor vxores; nomen vxoris Abram Sarai, & nomen Nachor Melcha, filia Aran patris Melchæ, & patris Ieſchæ.* quo loco per Ieſcham non poteſt intelligi niſi Sarai, quæ teſte Ioſepho & Hieronymo, binominis erat. Neque enim vllo modo credibile eſt, Scripturam prodere voluiſſe patrẽ

A Melchæ, & non patrem Sarai, perſonæ longè dignioris: & deinde quorſum mẽtio fieret Ieſchæ, ſi diuerſa eſſet à Sarai?

TERTIO probatur ex eodem capite, vbi ſic legimus: *Tulit itaq; Thare Abram filium ſuum, & Loth filium Aran filij ſui, & Sarai nurum ſuam, vxorẽ Abram filij ſui.* Quare non dixit: Et Sarai filiam ſuam; ſed ſolùm: *Nurum ſuam?* certè filia cõiunctior eſt patri, quàm nurus. Sed quia non erat propriè filia, noluit eam miſcere cũ iis, qui propriè erant filij.

QVARTO probatur, quia ſi Abraham, & Nachor accepiſſent ſorores germanas, id feciſſent, quia eo tempore per mores illarum gentium licuiſſet; vt fatentur, qui defendunt Saram fuiſſe Abrahami ſororem germanam. Neq; enim recurrendum eſt ad diſpẽſationem diuinam, cùm
B ea neceſſaria non fuerit, ſi non eſt contra Ius naturæ tale coniugium, vt aduerſarij volunt. At ſi tũc & per legem naturæ, & per mores gentis licuiſſet tale coniugium inire; nihil profuiſſet Abrahæ dicere: *Soror mea eſt.* Id enim dixit ad tegẽdum cõiugium, vt patet Gen. 12. & 20. quod idẽ poſtea fecit Iſaac, Gen. 26. interrogatus .n. de vxore ſua, ac timens propter illam occidi, dixit: *Soror mea eſt.* Oportet igitur fateri, homines locorum illorum ita horruiſſe coniugium cũ propria ſorore, vt audito nomine ſororis, ſtatim crederent eam non fuiſſe vxorem.

DENIQVE quis credat Abrahamum ſine vlla
C necesſitate duxiſſe propriã ſororem, cùm propter hoc crimen Deus iuſſerit, Leuit. 20. vtrumque coniugem ſimul necari.

SED reſpondendum eſt ad obiectiones Caietani, qui cõtrà ſentit in explicatione c. 20. Gen. & cap. 18. Leuitici, & nonnullorum aliorum.

PRIMO obiiciunt verba illa expreſſa: *Verè ſoror mea eſt.* RESPONDEO, ſignificari illis verbis, verè fuiſſe conſanguineam. Nam etiam Iſaac, Gen. 26. dixit de Rebecca, ſororem ſuam eſſe, cùm tamen conſtet eam fuiſſe neptim ex patruele, id eſt, filiam Bathuelis filij Nachor fratris Abraham: itidem Abraham vocat Loth fratrem ſuum, Gen. 13. cùm tamen eſſet eius nepos: & Tobiæ 8. ait Tobias iunior: *Tu ſcis Domine, quia non luxuriæ cauſſa accipio ſororem meam coniugem,* & tamen
D non erat ſoror eius germana. Daniel. 5. vocatur Nabuchodonoſor pater Baltaſſaris, cùm tamen eſſet auus eius, vt in eum locum ſcribit Hieron. Deniq; Matth. 12. nominantur quidam fratres Domini, cùm tamen nullos habuerit Dominus germanos fratres.

SECVNDO obiiciunt; Eſto, fratres dici poſſint cõſanguinei æquales, abſurdum tamen eſt, patruum dici fratrem neptis, cùm potius pater dici deberet. RESPONDEO, id non eſſe abſurdũ, docent exempla allata, Iſaac vocantis Rebeccam ſororem, quæ erat neptis ex patruele: & Abrahami vocantis Loth fratrem, qui erat nepos ex fratre.

TERTIO obiiciunt: *Cùm Abraham ait, filia patris*

mei; loqui-

mei; loquitur de patre propriè dicto, nõ de auo; ergo de ſorore loquitur, non de nepte. Antecedens Caietanus probat, quia cùm addidit Abraham: *Et non filia matris meæ,* ſine dubio de matre propriè dicta loquebatur; igitur etiam cùm ait: *Non filia patris mei,* de patre propriè dicto loquebatur.

Respondeo, de patre propriè dicto loquitur Abraham, quia de patre ſuo, nõ de patre Saræ loquitur; ait enim: *Filia patris mei,* non autem, filia patris eius. Is autem, qui propriè pater erat Abrahæ, pater impropriè, id eſt, auus erat Saræ: mater autem Abrahæ, non erat mater, neq; auia Saræ, quia Aran pater Saræ, non erat frater Abrahæ vterinus, ſed ex patre tantùm, & ideò dixit: *Filia patris mei,* non, Filia matris meæ. Quare improprietas non eſt in voce patris, ſed in voce filia, quæ pro nepte accipitur.

At cur non dixit apertè. Neptis patris mei? vel, filia fratris mei? cur impropriè loqui maluit, quàm propriè? Respondeo, quia dixerat: *Soror mea eſt,* debuit conſequenter loqui, ac dicere: *Filia patris mei.* Præterea quia pater Saræ obiit ante auum, vt habemus in Gen. cap. 11. illa non alium patrem agnoſcebat, quàm auum, & ideò etiam Abraham ſororẽ illam appellare ſolebat. Et hoc eſt quod ait Chryſoſt. homil. 45. in Gen. quem perperam allegant quidam pro contraria ſententia. Dicit enim appellatam ſororẽ Abrahæ, quia eundem patrem vocabat, quem ille; nimirum quia patre propriè dicto amiſſo, non alium patrem nouerat, quàm auum.

Qvarto obiiciunt: *Si non propriè ſoror erat Abrahami Sara; ergo Regem feſellit, cùm ait; Soror mea eſt.* Respondeo, non feſellit mendacio, ſed eluſit ambiguitate, quod licitũ eſt, cùm aliquis interrogatur non iuridicè.

At ſaltem debuiſſet poſtea rem totam aperire, cùm periculum euaſiſſet, ne Regem illum in eam opinionem induceret, quaſi cum ſorore germana Matrimonium cõtraxiſſet. Respondeo, credibile eſt omnino, ſermonem longiorẽ habitum inter Abraham, & Regem illum, & omnia fusè explicata, ſed Scriptura breuiter, more ſuo, rem attigit.

Qvinto, obiici poteſt argumentum paulò difficilius. Nam ſi Sara filia eſſet Aran, & vxor Abrahæ, vt nos dicimus, debuiſſet gigni, cùm pater eius Aran ſeptẽ eſſet annorum, quod fieri nullo modo poteſt. Id autem ſequi, ita probo. Abraham erat decem annis ſenior, quàm Sara, vt patet ex cap. 17. Gen. vbi ſic loquitur Abrahã: *Putáſne centenario naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet?* ergo quando naſcebatur Sara, decem annorum erat Abraham. Sed Aran erat iunior ipſo Abraham, ſaltem duobus annis, cùm eſſet tertius ab ipſo; genuit enim Thare tres filios; Abrã, Nachor, & Aran, Gen. 11. Ergo Aran erat octo annorum, quando naſcebatur Sara; ergo anno ſeptimo illam genuit, ſi eſt eius filia.

Respondeo, Aran maior erat natu, quàm

A Abraham, & quàm Nachor, licet ob dignitatem primo loco ponatur Abraham. Id verò non temerè dico, neq; ſolùm ad hanc ſoluendam difficultatem excogitaui, ſed ex ipſa Scriptura didici. Nam Gen. 11. ſic legimus: *Vixit Thare ſeptuaginta annis, & genuit Abram, Nachor, & Aran.* Ex quo loco habemus, anno ſeptuageſimo Thare, iam natos fuiſſe tres iſtos filios: non enim Scriptura ſignificat, eodem anno omnes tres genitos fuiſſe, ſed illo anno iam habere cœpiſſe ipſum Thare tres filios, vnum videlicet illo anno genitum, & alios antea. Illo autem anno natus eſt Abraham; Scriptura enim in Geneſi ſemper indicat tempus natiuitatis eorum, quorum texit ge-

B nealogiam, vt ſciamus ætatem totius mundi, aliis prætermiſsis, qui ad iſtam Chronologiam non pertinent. Ita videmus Scripturam Gen. 4. prodidiſſe, quoto anno ætatis Adæ natus ſit Seth, per quem texitur Chronologia, non autẽ quoto anno eiuſdẽ Adę natus ſit Abel, vel Cain: & Gen. 5. dicitur Noë, cùm quingentorum eſſet annorum, genuiſſe Sem, Cham, & Iaphet, vbi notatur præcisè annus, quo natus eſt Sem, quia per illum deducitur Chronologia: & in reliquis idem obſeruare licet. Cùm ergo ſolus Abrahã ex filiis Thare, ſit is, cuius explicatur genealogia, & per quem texitur Chronologia, neceſſe eſt dicere, illo anno ipſum natum eſſe, alios autem antea. Proinde Aran nõ ſeptem, ſed

C fortè viginti ſeptẽ, aut triginta ſeptem annorũ erat, quãdo genuit Saram: quod etiam inde cõfirmatur, quia obiit ante ceteros, & quia etiam Nachor filiam eius accepit.

Tertivm argumentum principale, ducitur ab exemplo Thamar filiæ Dauid, quæ cùm à fratre ſuo Ammon opprimeretur, dixiſſe legitur: *Noli frater mi, noli opprimere me, noli facere ſtultitiam hanc; quin potius loquere ad Regem, & non negabit me tibi,* 2. Reg. 13. Ex hoc enim loco intelligimus, nõ fuiſſe inuſitatum, vt à fratribus ducerentur ſorores: alioqui enim, vnde conſilium illud puellæ veniſſet in mentem?

Respondent aliqui, Thamar non fuiſſe re vera filiam Dauid, ſed priuignam, atq; ideò fuiſſe quidem ſororem vterinam Abſalon, ſed non

D ſororem vllo modo Ammon. At hoc defendi non poteſt. Nam in illo ipſo capite 13. lib. 2. Reg. vocatur Thamar filia Regis, & ſoror Ammon, & clariſsimè lib. 1. Paralip. cap. 3. enumeratis omnibus filiis Dauid, ſubiungit Scriptura: *Omnes ij filij Dauid, abſque filiis concubinarum, habueruntq; ſororem Thamar.* non potuit autem Thamar ſoror eſſe omnium filiorum Dauid, qui ex variis vxoribus, & cõcubinis nati fuerant, niſi eundem cũ illis patrem habuerit.

Respondent igitur alij, Thamar fuiſſe quidem veram ſororem Ammon, & benè noſſe, tale coniugium eſſe illicitum, ſed tamen illa verba protuliſſe, vel quia nullum aliud conſilium in illis anguſtiis ei occurrit, vel quia putauit fra-

trem perturbatum illa vehementi paſsione non animaduerſurum fuiſſe, illicitum eſſe coniugiū cum ſorore. AT neq; hoc dici poteſt: nam Thamar ſeriò loquutam de cōiugio futuro, ſi à Rege id peteretur; indicant eius verba in eodem capite. Nam cùm vi compreſſa à fratre, in ſummum odium amore conuerſo, expelleretur, dixit: *Maius eſt hoc malum, quod nunc agis aduerſum me, quàm quod antè feciſti, expellens me.* Voluit igitur illa cum eo, more coniugis permanere; atque id ſatagebat, vt Dauide conſentiente, ab Ammone in vxorem duceretur.

Quo poſito ad argumentum RESPONDEO, non poſſe firmum argumētum duci ab opinione, & verbis vnius puellæ, quę etiamſi nunquam viderat tale coniugium, & ipſa etiam abſolutè id horrebat: tamen exiſtimauit minus malum eſſe à fratre duci in vxorem, quàm vi ſtuprari, præſertim ſi Regis aſſenſus accederet.

QVARTVM argumentum ſimile eſt ſuperiori; ducitur enim ab exemplo Adoniæ, qui nouercam ſuam Abiſag Sunamitidem petiit in vxorem, 3. Reg. 2.

RESPONDEO PRIMO, non conſtat Abiſag fuiſſe vxorem Dauid, & per hoc neque conſtat fuiſſe nouercam Adoniæ filij Dauid. Nam vt loco citato dicitur, miniſtrabat illa Dauidi ſeni, atque ad eum calefaciendum cum eo cubabat, ſed neque vocatur vxor, neque Dauid eam cognouit, vt Scriptura loquitur in eodem loco.

SECVNDO, cùm Adonias ob eam petitionē à Salomone pęna capitis affectus fuerit, ſignum eſt, illum rem illicitam poſtulaſſe: certè enim plus valere debet ſentētia Salomonis Regis ſapientiſsimi, quàm poſtulatio Adoniæ.

CAPVT XXIX.

Rectè ab Eccleſia prohiberi coniugia, vſq; ad quartum vel ſeptimum gradum conſanguinitatis, & affinitatis.

SEQVITVR ordine QVARTA propoſitio, quæ talis eſt: *Rectè Catholica Eccleſia coniugia prohibuit olim vſque ad ſeptimum, poſtea verò vſque ad quartum gradum conſanguinitatis, & affinitatis.* Hæc eſt contra omnes hæreticos ſuprà nominatos: omnes enim de hac re Eccleſiam reprehendunt.

Ac duo quidem probāda eſſent. PRIMO, Eccleſiam poſſe leges ferre de gradibus cognationis. SECVNDO, cauſſam habuiſſe cur eiuſmodi leges tulerit. Sed illud primum iam eſt probatum ſuprà in diſputatione de impedimento voti ſolemnis: probatur igitur illud ſecundum quatuor rationibus, quas ferè ex Patribus deſumpſit S. Thomas in 2.2.q.154.art.9.

A PRIMA ratio ducitur ab honore debito conſanguineis, & affinibus: docet enim ipſa natura, parentibus, & conſequenter aliis conſanguineis, & affinibus deberi peculiarem verecundiam, reuerentiam, ſeu cultum, & obſeruantiam. Huic autem reuerentiæ repugnat maximè coniugalis actus, qui ſine turpitudine quadam, & irreuerentia exerceri non poteſt. Quocirca Leuitici 18. cùm prohibetur coniugium cum matre, cauſſa redditur: *Quia mater tua eſt,* & cùm prohibetur coniugium cum nuru, dicitur: *Quia vxor filij tui eſt.* De qua re ſic loquitur AVGVSTINVS lib. 15. ciuit. cap. 16. *Neſcio quomodo ineſt humanæ verecundiæ quiddam naturale, atque laudabile, vt cui debet cauſſa propinquitatis verecundiam, ab*
B *ea contineat, quamuis generatricem, tamen libidinem, de qua erubeſcere videmus & ipſam pudicitiam coniugalem.* Hæc autem ratio eouſque valet, quouſque habetur notitia cognationis: ſolent autem homines ordinariè vſque ad quartam generationem ſe cognatos agnoſcere, deinceps autem vix vlli ſunt, qui ſe pro cognatis habeant.

SECVNDA ratio ducitur à conſuetudine, & familiaritate, quæ inter conſanguineos, & affines eſſe debet. Nam parentes, & filij, fratres, & ſorores, aui, & nepotes, nouerca, & priuigni in eadem domo habitant, & aſsiduè noctu, & interdiu ſimul verſantur: ceteri etiam propinqui, crebrò, & fidenter propinquos adeunt, & cum
C illis manent. Vt autem iſta intima conſuetudo innoxia eſſet, oportuit omnino inter eiuſmodi perſonas cōiugia interdicere: alioqui enim tria mala ex iſta aſsidua conuerſatione naſcerentur. VNVM, quòd nimis facilè, & nimis etiam citò, ac temerè Matrimonia cōciliarentur. DEINDE maxima pręberetur inceſtibus occaſio: facilius enim peccata committuntur cum eis, cum quibus ius eſt Matrimonij contrahendi, quàm cum aliis. DENIQVE eſſent omnia plena malis ſuſpicionibus; & affabilitas, blanditiæque, & oſcula, quæ nunc inter propinquos pietatis ſunt, tunc libidinis eſſe non temerè crederentur. Atque hanc rationem amplificat S. Ambroſius in epiſt. 66. ad Paternum.

D TERTIA ratio ſumitur à ſtudio charitatis inter extraneos dilatandæ. Nam per Matrimonia coniunguntur, & colligantur homines vinculo neceſsitudinis. Quòd ſi inter propinquos Matrimonia contrahantur, perit hic fructus ampliſsimus propagandæ neceſsitudinis: nam ad vnam perſonam multa vincula inutiliter reſtringūtur, quæ in multas vtiliſsimè ſpargi potuiſſent. Si enim frater, exempli cauſſa, ſororem ducat vxorem; idem erit frater & maritus reſpectu vxoris; & idem erit filius, & gener reſpectu patris; & ille ſimul erit pater, & ſocer reſpectu filij. Itaque duo vincula dilectionis reducuntur ad vnum, quæ duos vnire potuiſſent. Hanc rationem adfert idem Ambroſius

brosius in eadem epist. *66.* & Augustinus lib. 15. ciuitatis, cap. *16.*

Qvarta ratio sumitur ab vsu moderato officij coniugalis. Cùm enim naturaliter consanguinei diligantur, si adderetur etiã amor coniugalis, cresceret plus debito carnalis amor. Quæ ratio ex Arist. in 2. lib. politic. deprompta est.

Aduersus hanc propositionem sunt hæc aduersariorum argumenta. Primo, obiicit Ioan. Brentius in comment. Leuit. ad cap. 18. *Romanus Pontifex non est supra Christum, cùm ipse etiam non nisi Vicarium eius se faciat. At Christus non venit leges politicas constituere, sed verbum Dei annunciare; ergo nec Romanus Pontifex debet, aut potest eiusmodi leges ferre.*

Respondeo Primo, Christus non tulit quidem politicas leges, sed potuit tamen ferre, si voluisset; & quod per se potest, potest etiam per Vicarios, præsertim cùm eæ leges ad æternã salutem fidelium necessariæ iudicantur.

Secvndo, leges de Matrimonio non sunt merè politicæ, sed etiam spirituales, cùm Matrimonium sit Sacramentum. Vnde Christus ipse, sicut leges aliquas tulit de Sacramentis ceteris, ita etiam de Matrimonio, cùm sustulit polygamiam, & repudiũ: & sicut reliquit Ecclesiæ potestatem multa alia statuendi circa alia Sacramenta, ita etiam circa Matrimonia. Quare plena sunt Cõcilia vetera canonibus de Matrimonio, vt videre est in Concilio Turonensi II. in quo multorum Conciliorum canones allegantur.

Secvndo obiicit Lutherus in Babylon. ca. de Matrimonio, & Bucerus in cap. 19. Matth. *Deus melius nouit, quæ sint personæ aptæ ad Matrimoniũ, & quousq; se extendant gradus cognationis, quàm vllus homo. At ipse non prohibuit coniugia, nisi vsque ad secundum gradum in linea inæquali; ergo temerè prohibentur ab hominibus coniugia in gradibus vlterioribus.*

Respondeo, Deus sapientissimè & planè diuinè legem dedit populo suo, quam tamen legem eadem sapientia suo noluit nobis esse communem, sed illi tantùm populo peculiarem: aliud enim cõueniebat illi vni populo, aliud Ecclesiæ Christianæ per omnes Gentes diffusæ. Illi enim populo, non fuit admodum restringenda lex coniugij, tum quòd pauci essent, tum quòd in eadem tribu opes propriæ conseruandæ erãt, tum denique, quòd illi valde proni essent ad vxores repudiandas. Cùm enim consanguineæ magis diligantur, quàm externæ mulieres, quò minus illi arcebantur à Matrimoniis cum consanguineis, eò magis claudebatur aditus ad repudia. Deniqve sicut ob infirmitatẽ illius Gentis permittebantur repudia, & polygamia; ita etiam concedebantur Hebræis cõiugia in quibusdam gradibus, in quibus Christianis minimè deceret concedi. Vnde S. Augustinus lib. 15. ciuit. cap. 16. fatetur, antiquis licita fuisse coniugia cum consobrinis, & ea tamen Christianis rectissimè prohiberi.

Tertio obiiciunt Beza, & Kemnitius, ille in lib. de repudiis, iste in 2. parte Exam. Triden. Concil. pag. 1235. aliquot Concilia vetera, vt Epannense cap. 30. Turonense I I. can. 12. Parisiense I. cap. 4. in quibus non prohibentur coniugia, nisi vsque ad secundum gradum: quibus addi potest testimonium S. Gregorij in responsis ad interrogata Augustini Anglorum Episcopi, cap. *6.* vbi docet, in tertio & quarto gradu Matrimonia contrahi posse, modò à secundo omnino abstineatur. Ex quibus testimoniis colligunt aduersarij, prohibitionem quarti gradus, & multò magis septimi antiquæ Ecclesiæ fuisse incognitam.

Respondeo, falsum est antiquitati incognitam fuisse legem de prohibitione vsque ad septimum gradum. Nam inprimis Alexander II. qui sedit post annum Domini M. LX. in Concilio Lateranensi, vt habemus can. ad sedem, 35. q. 5. affirmat, antiquum morem Ecclesiæ per longa tempora durasse, vt vsque ad septimum gradum coniugia interdicerentur. S. Gregorivs, qui anno DC. sedebat, id est, 460. annis ante Alexandrum II. lib. 12. epist. 31. ad Felicem Episcopum Messanensem apertissimè scribit, se cum solis Anglis ob recentem conuersionem ad fidem dispensasse, vt in tertio & quarto gradu Matrimonia contraherent, cùm alioqui vsq; ad septimum communi lege interdicantur: ex quo solutum manet argumentum ex Gregorio antea factum. Præterea Ivlivs Papa, qui plus ducentis annis Gregorium antecessit, affirmat, nullum permittendum esse Matrimonium contrahere intra septimum gradum, vt habetur canon. Nullum, 35. quæst. 2. & apud Iuonem lib. 7. decreti.

Exstat etiam Concilium Toletanvm II. celebratum ante tempora S. Gregorij, vbi in 5. capite statuitur, vt Matrimoniũ nullus contrahat cum propinquis vllis, vsquequo lineamenta affinitatis generis successione cognoscit: quẽ locum explicat Alexander II. loco citato, vt sensus sit, prohibita esse coniugia in omnibus gradibus, & proinde in septem; nullus enim vltra septimum cognationem vllam agnoscit. Simile factum est decretum in Germania in Concilio Vvormatiensi, referente Gratiano can. in Copulatione, 35. q. 2. vbi prohibentur coniugia in propria cognatione, vsque dum generatio agnoscitur, aut memoria retinetur. Concilium itẽ Agathense in Gallia celebratum ante illa omnia, quæ aduersarij citant, can. *61.* post prohibitionem graduum aliquorum, addit generalem prohibitionem, ne quis vllam consanguineam suam ducat vxorem. Exstat denique apud eundem Gratianum eadem caussa, 35. q. 2. can. Nulli; & can. Contradicimus, duo alia Concilia Gallicana, Lvgdvnense, & Cabylonense, in quibus rursum ad septimum vsq; gradum Matrimonia prohibentur. Habemus igitur morẽ siue legem de septẽ gradibus,

non fuisse incognitam antiquitati, cùm in Italia, Gallia, Hispania, & Germania multis seculis viguerit, & ante annos M. initium cœperit.

A Ad illa igitur tria Concilia ab aduersariis citata, DICO, enumerari in illis Conciliis præcipuos quosdam gradus, sed non negari esse etiam alios prohibitos. Nam Concilium Turonense II. remittit se ad superiora Concilia, vt ad Epannense, & alia, & apertè profitetur, seruanda esse statuta veterum: Epannense autem adducit initium canonis 61. Concilij Agathensis antea celebrati; ex quo intelligimus, omnia conuenire cum Agathensi, vbi generaliter prohibetur cum omnibus consanguineis Matrimonium.

B Adde quod etiamsi constaret ea Concilia permisisse coniugia vltra secundum gradum, nihil absurdi sequeretur: potest enim in eiusmodi rebus mutabilibus, mutatio & varietas facilè accidere.

Qvarto, obiiciunt iidem Beza & Kemnitius, rationem Lateranensis Concilij, cur prohibitio restricta sit ad quartũ gradum, omnino ridiculam, & puerilem esse: redditur enim ea caussa, quia quatuor sunt humores in corpore humano, prout ex quatuor elementis hominẽ constat esse compositum.

C Respondeo, Concilij illius omnium frequentissimi, & celeberrimi sanctio, qua cognatio ad quartum gradum restricta est, non ea ratione nititur, quam hæretici exagitandam susceperunt, sed aliis longè grauioribus, vt patet ex cap. 50. eiusdem Concilij. Præcipua autem ratio est, quia experientia docet, non posse hoc tempore tot graduum prohibitionem sine ingenti dispendio conseruari. Nam quia ætas decreuit, & charitas refrixit, & cõcupiscentia aucta est, fit sæpissimè, vt homines non recordentur tantæ multitudinis consanguineorum, & affinium; et se ad illos, tanquam ad extraneos habeant; & ideo frequẽter in gradibus prohibitis plurimi ex ignorantia, vel negligentia contraherent Matrimonia, si adhuc prohibitio illa duraret: inde autem plurima dubia, lites, & scandala orirentur. Quare vt rectè fecerunt veteres, qui eos gradus seruarunt, quamdiu experientia docuit commodè posse seruari: ita rectè fecerunt posteriores, qui eos gradus ad pauciores reuocarunt, quando ab eadem experientia docti, viderunt, iam non posse amplius sine magno dispendio, vt Concilium loquitur, obseruari. In quarto autẽ gradu rectè fixus est terminus, quia cùm homines plurimi quartã generationem videant, non potest facilè consanguinitas vsq; ad eum gradum obliuioni mandari.

D Porro ratio illa de quatuor humoribus, nõ vt ratio primaria, sed vt congruentia quædã adfertur: neque tamen inepta, aut ridicula est, sed planè physica, vt S. Thomas ostendit in 4. dist. 40. q. 1. art. 4. Quia enim homo ex quatuor elementis constat, colligitur admodum probabiliter, in quarto gradu penitus deficere vim illam sanguinis eiusdem, quæ à primo stipite trahitur. In permistione enim sanguinis à patre accepti cum alio extraneo, quæ fit in generatione; id quod est subtilissimum, nimirum vis ignea, 1. confunditur, & perit. 2. vis aërea. 3. aquea. 4. terrea. Quare in quarta generatione totus ille sanguis perire videtur.

CAPVT XXX.

De Cognatione spirituali, & legali, deque Publica honestate & Affinitate ex fornicatione.

Qvinta propositio: *Cognatio spiritualis, & legalis, Publica iustitia, & Affinitas ex fornicatione meritò ab Ecclesia inter impedimenta Matrimonij referuntur.* De cognatione spirituali, & legali integri tituli exstant in epistolis decretalibus; multa etiam testimonia veterum legi possunt apud Gratianum, 30. quæst. 1. & 3. Præterea rationes quatuor pro confirmatione propositionis superioris, vim etiam habent in his duabus cognationibus. Neque aduersarij aliquid solidi contra adferunt, licet has cognationes more suo irrideant.

Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. de Matrimonio, & eum sequutus Beza in lib. de repudiis, illud obiiciunt, quòd omnes Christiani sint fratres, & omnes Christianæ sorores: proinde omnes inter se spirituales cognati. Quocirca aut Cognationem spiritualem non debere censeri impedimentum, aut certè cum solis Ethnicis Christianos coniugia celebraturos.

Sed facile est respondere. Nam impedimentum Cognationis spiritualis nõ ex iure naturæ, sed ex Ecclesiæ arbitrio pendet: Ecclesia autem non quamlibet spiritualem cognationem impedimentum esse voluit, sed eam solam, quæ ex Baptismo, & Confirmatione oritur. Nam vt hanc cognationem impedimentum faceret, habuit caussam rationabilem, quia vnus ab alio recipit esse spirituale, & ideò debet illi peculiarem reuerentiam, &c. neque vllum absurdum ex hac impedimenti additione sequi videbat. At vt cognationem, quæ est inter omnes Christianos, impedimentum faceret, neque caussam habuit (non enim quatuor illæ rationes in hac cognatione locum habent) & absurdum maximum sequi videbat, nimirum vt cogerentur fideles infidelibus copulari.

Iam verò Publica honestas, est inchoata quędam affinitas: sicut sponsalia Matrimonium inchoatum dici possunt; ideo sicut perfecta affinitas impedimentum est Matrimonium dirimens

in omni-

in omnibus gradibus, ita par erat vt Publica honestas Matrimonium in aliquo saltem gradu dirimeret.

DENIQVE affinitas ex fornicatione, vera affinitas est, licet paulò imperfectior, quàm ea sit, quæ oritur ex legitimo Matrimonio: quod si vera est affinitas, nulla caussa est, cur non dirimat Matrimonium. Esse autem affinitatem veram eam, quæ oritur ex fornicatione, perspicuum est. Nam affinitas nascitur ex eo, quod per coniugium duæ personæ efficiuntur vna caro: at per fornicationem etiam duæ personæ efficiuntur vna caro, dicente Apostolo 1. Corinth. 6. *Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur: Erunt enim*, inquit, *duo in carnem vnam.* PRÆTEREA ex fornicatione oritur vera cognatio, cùm sit verè pater, qui sic generat, & verè filius, qui sic generatur: cur igitur ex fornicatione oriri non posfit affinitas? ADDE, quòd legimus in libro secundo Regum, capite vicesimo, decem concubinas Dauid, quas filius eius Absalon violauerat, inclusas ab eodem Dauide fuisse, & nunquam amplius ab eo cognitas, quia nimirum factæ erant illæ omnes, quasi nurus, ob coniunctionem cum filio suo.

CAPVT XXXI.

De duobus impedimentis non dirimentibus.

EGIMVS hucusque de impedimentis omnibus dirimentibus Matrimonium. Nunc de duobus illis, quibus suprà diximus Matrimonium contrahendum impediri, non tamen dirimi contractum, breuiter agendum est. Impedimenta erant Ecclesiæ interdictum, & tempus feriatum.

Per Ecclesiæ interdictum intelligitur communiter Matrimonium clandestinum, quod sub grauibus pœnis in iure canonico interdicitur, ac potissimùm in Concilio Lateranensi, ca. 51. & nuper in Concilio Tridentino, sess. 24. non solùm prohibitum est, sed etiam planè irritatum ac illegitimum redditum, vt iam qui ita contrahunt, verum nō habeant Matrimonium, sed in perpetua fornicatione maneant. Potuisse autem Ecclesiam hæc Matrimonia irritare, dubitare non potest qui credit, potuisse eandem Ecclesiam irritare Matrimonia in certis gradibus cognationis, vel ob votum solenne continentiæ, aut aliis de caussis, de quibus suprà diximus: eadem est enim omnium ratio.

Aduersarij probant, quod nunc tandem Matrimonia clandestina pronunciemus illegitima; sed nos reprehendunt quod ante Concilium Tridentinū ea pro veris, & ratis haberemus; cùm tamen damnaremus, ac detestaremur. Itaque Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis,
A pagina 1280. & 1281. sic loquitur: *Audi verò qualia ἀσύστατα Tridentina Synodus de hac quæstione statuat. Fatetur Ecclesiam talia clandestina Matrimonia semper detestatam esse, atque prohibuisse: & tamen simul anathemate damnat, qui ea vera, & rata esse negant. Potéstne igitur detestanda, & prohibita coniunctio facere verum Matrimonium? Hoc est; detestanda & prohibita coniunctio iuxta Tridentinū Concilium, est legitima, & diuina coniunctio.* Hæc ille.

SED facilis responsio est. Nam idem Matrimonium esse ratum, verum, legitimum, diuinum, & simul detestandum, prohibitum, Deoq; inuisum, non sunt ἀσύστατα nisi in capite malè sano Kemnitij, & eius sodalium. Nam si essentiam
B Matrimonij spectes, ante Concilij Tridentini decretum, verum, ratum, legitimum, & diuinum erat coniugium clandestinum: nihil enim ei deerat eorum, quæ ad essentiam Matrimonij Deus requiri voluit, cùm adesset materia, forma, atque intentio. Si tamen ordinem, & modum spectes, erat detestandum, prohibitum, ac Deo inuisum: neque hoc mirum videbitur, si animaduertas in aliis quoque Sacramentis idem vsu venire. Nam si quis aqua vera cum debita forma verborum, & intentione ministri, ac suscipientis baptizetur; sed absque proposito vitæ melioris, cum animo à Deo auerso, & in peccatis obdurato; eiusmodi Baptisma verum, ratum, legitimum, ac diuinum erit, neque repeti
C sine sacrilegio poterit: & tamen simul detestandum, prohibitum, Deoq; inuisum, & tum danti, tum accipienti perniciosum. Vide quæ suprà diximus, cap. 19. & 20.

ALTERVM impedimētum quod tempus feriatum dicitur, nihil significat aliud, nisi interdictam esse nuptiarum solennitatem certis anni temporibus. Et quidem antiquo iure prohibebantur solennes nuptiæ ab initio Aduentus vsque ad Epiphaniam; item à Septuagesima, vsque ad octauam Paschæ; denique à diebus rogationum vsque ad octauam Pentecostes. De qua re exstant decreta Conciliorum antiquorum, & Pontificum, apud Gratianum 33. q. 4. & inter alia, Concilij Laodiceni, cap. 25. quod Concili-
D um ante annos M.CC. celebratum est: exstat etiam aliud decretum, extra, de feriis, cap. Capellanum.

Ratio huius prohibitionis est, quia toto anno festa omnium celeberrima sunt hæc tria, Natale Domini, Paschæ, & Pentecoste; atque in his tenebantur omnes ad Eucharistiam accedere ex Concilio Agathensi, can. 18. Solennitas autem nuptiarū res est magnæ distractionis, cùm conuiuia, aliique apparatus fieri soleant. Vt igitur Christiani homines sine impedimento ad ea festa spiritualia, & ad Sacramentum Eucharistiæ suscipiendum parati inuenirentur, optimo consilio ab Ecclesia solennes nuptiæ tribus illis temporibus prohibitæ fuerunt. Quam tamen prohibitionem nuper Tridentinū Conci-

lium seß. 24. cap. 10. temperauit, atque ad duo tantùm tempora redegit; solùm enim ab Aduentu Domini vsque ad Epiphaniam, & à die Cinerum vsq; ad octauam Paschæ solennes nuptias interdixit.

PORRO hanc vtilißimam legem simpliciter damnat Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. vltimo. Kemnitius autem in 2. parte Examinis, pagina 1271. laudat quidem vt bono zelo institutam à veteribus, sed duo quædam reprehendit. VNVM, quòd institutum hoc retineatur, cùm caussa eius cessauerit: caussa enim fuerat, quia ter in anno populus communicabat corporis Dominici Sacramento; nunc autē semel tantùm ad Communionem accedere cogitur. ALTERVM, quòd assui cœperit noua opinio, quasi sanctitas illorum temporum nō posset ferre commistionem carnis in copula coniugali, sicut quondam in sacris Bonæ Deæ cogebantur secubare.

SED in vtroque fallitur Kemnitius. Nam etiamsi non teneantur Christiani omnes lege Ecclesiastica ad Communionem accedere, nisi in Pascha: tamen adhuc viget consuetudo in tota Ecclesia communicādi in Natali Domini, adeò, vt rari sint omnino, qui id non faciant. In Pentecoste rarior est Communio, & ideò etiam fortasse Concilium Tridentinum hoc tempore nuptias solennes fieri permisit.

ADDE, quòd non est sola Communio caussa illius decreti, sed celebritas etiam principalium festorum, ad quæ Ecclesia per ieiunia & orationes filios suos præparare satagit: non autem benè conueniunt pompæ nuptiales, conuiuia, saltationes, & alia signa lætitiæ, cum præparatione illa, prǽsertim, Quadragesimæ, & Aduentus. Nec in vllo decreto eorum quæ habentur 33. q. 4. vel in titulo de feriis, expreßè ponitur caussa Communionis, sed solùm festorum celebratio.

In ALTERO more suo mentitur Kemnitius: nam neque vllus eam opinionem assuit decreto, & multi contrarium expreßè docent. Nam S. Thomas in 4. dist. 32. q. 1. art. 5. q. 4. ad 2. & Caietanus in summa de peccatis, verbo, Nuptiæ, & Nauarrus in Enchiridio, cap. 22. num. 71. docent, non interdici illis temporibus celebrationem Matrimonij per verba de præsenti, & etiam consummationem; sed solennem tantùm sponsæ deductionem, & publicam illam pompam, & conuiuia, quæ in solennitate nuptiarum adhiberi solent.

SED quanquam hoc præcepto, de quo nunc agimus, non prohibeatur officium coniugale, tamen in prǽcipuis solennitatibus, & maximè si communicandum sit corpori Dominico, abstinendum esse à copula coniugali, multis Patrum testimoniis probant Gratianus 33. q. 4. & Magister sentent. lib. 4. dist. 32.

ET habemus fundamenta huius in diuinis literis. Nam Exod. 19. Hebræi accepturi legem, & A celebraturi primum festum Pentecostes, iubentur triduo integro præparari, & non appropinquare vxoribus. ET 1. Reg. 21. Achimelech sacerdos negat Dauidi panem sanctum, nisi mundus esset à mulieribus: ex quo loco S. Hieronymus lib. 1. in Iouin. & in Apologia pro eodem libro, deducit, multò minus dignum esse pane cœlesti, qui nō se continet ab vxore. DENIQVE B. Paulus 1. Corinth. 7. vult coniuges ex consensu inuicem à copula coniugali abstinere, vt vacent orationi. At certè in præcipuis festis orationi vacandum est: ergo & à copula abstinendum.

NEQVE obstat, quod citat Kemnitius, B thorum immaculatum à Paulo appellari cōiugium, Nam etsi culpa vacat officium coniugale, si loco, & tempore fiat; tamen certè non vacaret culpa, si fieret in foro, inspectāte populo, & multò minus si in templo Deo sacro. Quid ergo mirum est si Catholici dicant, in tempore sacro, & maximè quando communicandum est, à cōiugali copula esse abstinendum?

CONTROVERSIA SEXTA.

CAPVT XXXII.

C Caussas Matrimoniales ad Ecclesiæ iudicium pertinere.

SEXTA restat controuersia de caussis Matrimonialibus, quæ breuißimè poterit expediri. Multi ex aduersariis caussas Matrimoniales ad politicum Magistratum simpliciter reiiciunt, vt Philippus Melanchthon in locis, tit. de coniugio. Ioan. Brentius in Apologia pro confeßione VVirtembergensi, & alij.

Martinus tamen Kemnitius in 2. parte Examin. Trident. Concilij, pag. 1272. distinguendum esse putauit. Scribit enim Ecclesiæ esse, D non autem politici Magistratus, respondere de casibus conscientiæ, qui circa Matrimonium ex verbo Dei pendent; tamen ferre leges de Matrimonio, non ad Ecclesiam, sed ad politicum principem pertinere contendit: idque probat, tum quia legem prohibentem coniugia consobrinorum, non Episcopi, sed Theodosius Imperator tulit, tum quia Concilium Mileuitanum legē de diuortio ab Imperatore petendam esse decreuit. Itaque Kemnitius circa Matrimonium, non aliam tribuit Ecclesiæ potestatem, quàm explicandi verbum Dei, qualem nos concionatoribus, & priuatis Doctoribus concedimus.

Catholici distinguunt de caußis Matrimonialibus. QVÆDAM enim sunt omnino politicæ,

vt de dotibus, de succeſsionibus, de hæreditatibus, &c. QVÆDAM ſunt omnino ſpirituales, vt de partibus Sacramenti, de benedictione ſacerdotali, &c. QVÆDAM partim ſunt politicæ, partim ſpirituales, vt de gradibus cognationis, de diuortiis, de impedimentis, & aliis, quæ ad ipſum contractum Matrimonij pertinent: quatenus enim contractus ille naturalis eſt, materia eſt politica, quatenus idem contractus eſt fundamentum Sacramenti, & res conſcientiæ, ſpiritualis eſt.

Et quidem cauſſas PRIMI generis non negamus ad politicum Magiſtratum ſimpliciter pertinere: vnde etiam quotidie intra Catholicam Eccleſiam coram Iudice ſeculari cauſſæ illæ aguntur.

Cauſſas SECVNDI generis nemo negare poteſt ad ſolam Eccleſiam pertinere: alioqui quo tempore nulli Principes, nulliúe Magiſtratus politici Chriſtiani erant, oportuiſſet cauſſas omnino ſpirituales ad infidelem iudicem deferre, aut ſine legitimo iudice cauſſæ illæ fuiſſent.

Potiſsima quæſtio eſt de cauſsis TERTII generis, quas quidem nos dicimus ad politicum Magiſtratum pertinere poſſe, ſed cum ſubordinatione ad Eccleſiaſticum; ſimpliciter autem ad Principem Eccleſiaſticum pertinere, vt in Concilio Tridentino ſeſſ. 24. can. 12. definitum eſt. Id ſuprà breuiter eſt probatum, in diſputatione de impedimento voti ſolennis: & nunc rurſus tribus rationibus confirmatur.

PRIMO, Matrimoniũ eſt Eccleſiæ Sacramentum; neque apud Chriſtianos ſeparatur contractus legitimus Matrimonij à Sacramento Matrimonij, cùm omnis legitimus contractus Matrimonij hoc ipſo ſit Sacramẽtum Matrimonij. Ergo iudicare an aliquis contractus Matrimonij ſit legitimus, eſt iudicare, an ille contractus ſit Sacramentum: ſed de Sacramentis iudicare, ad Eccleſiam ſpectat; igitur & de tali cõtractu iudicare, ad Eccleſiam ſpectat.

SECVNDO, etiamſi Matrimonium Sacramentum non eſſet, tamen quia res eſt conſcientiæ, ex legibus diuinis pendens, ad paſtores animarum ſine dubio pertineret, quemadmodũ quæſtiones de cambiis, de cenſibus, aliiſq; contractibus, in quibus interdum abſconduntur vſuræ, ab Eccleſia iudicantur. Quarè mera calumnia eſt illa Kemnitij in 2. parte Exam. pag. 1226. vbi dicit, Catholicos ex Matrimonio Sacramentum feciſſe, vt cauſſæ Matrimoniales ſoli iudici Eccleſiaſtico ſubiectæ eſſent.

TERTIO, probatur ex praxi totius Eccleſiæ. Nam INPRIMIS Chriſtus ipſe cauſſam de diuortio, & repudio, non remiſit ad politicũ Magiſtratum, ſed ipſe iudicauit, Matth. 5. & 19. DEINDE Apoſtolus 1. Corinth. 7. cauſſam coniugij inter fidelem & infidelem, ſimiliter cognouit, neque ad Magiſtratum eam reiecit. DENIQVE plena ſunt Concilia, & Pontificum reſcripta legibus, & ſententiis in cauſſa Matrimonij: ſiquidem, vt ex epiſtolis decretalibus cognoſci poteſt, ſemper in Eccleſia hæc fuit conſuetudo, vt de eiuſmodi cauſsis, non Reges, ſed Pontifices conſulerentur.

NEQVE iſta iudicia Chriſti, Apoſtoli, Pontificum, & Conciliorum, fuerunt meræ interpretationes verbi Dei, vt Kemnitius ſomniat, ſed legitimæ ſententiæ coactiuæ. Nam Chriſtus apertè legem tulit, de tollendo repudio Iudæis permiſſo: ſic enim loquitur Apoſtolus de illa Chriſti lege: *Iis qui Matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus, vxorem à viro non diſcedere: quod ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari,* 1. Corinth. 7.

PRÆTEREA in Teſtamento veteri circa dubias quæſtiones mittebantur homines ad Sacerdotem, vt verum iudicem, non vt ſimplicem conſiliarium: nam Deuter. 17. iubebatur occidi, qui ſententiæ Sacerdotis non acquieſcebat. Et ſanè æquum non eſt, maiorem fuiſſe ſacerdotis Aaronici, quàm Chriſtiani Pontificis auctoritatem.

DENIQVE cur non potius ad homines doctos, quàm ad Pontifices cauſſæ iſtæ ordinariè ferebantur, ſi conſultoris ſapientia, non iudicis auctoritas in Sacerdotibus quærebatur? SED de poteſtate Eccleſiaſtica, ex qua particularis iſta quæſtio de Matrimonio pendet, ſatis fusè alibi diſſeruimus.

Argumenta duo Martini Kemnitij, nihil concludunt. Nam quod ad legem Theodoſij attinet, iam antea diximus, poſſe etiam Principem politicum de impedimentis Matrimonij legem ferre, ſed principe Eccleſiaſtico approbante: ſi enim hic repugnet, lex illa irrita erit. Quod in hac ipſa lege Theodoſij cernimus. Nam cùm non diu pòſt, eam legem eius filij abrogaſſent, vt patet l. celebrandis. C. de nupt. & deinde etiã Iuſtinianus legem tuliſſet, vt licita eſſent Matrimonia inter conſobrinos, §. duorum, Inſtit. de nupt. S. Gregorius Papa legem Honorij, & Iuſtiniani apertè reprehendit, in reſcripto ad Auguſtinum Anglorum Epiſcopum, & contrà ſtatuit; inter conſobrinos illicita Matrimonia eſſe cenſenda: & hæc Pontificis lex, non autem illa Cæſaris, in Eccleſia robur obtinuit. 35. q. 2. can. quædam lex.

AD illud autem Concilij Mileuitani, reſpondimus in diſputatione de diuortio, Patres eius Concilij non petere legem, qua decernatur, nõ licere poſt diuortium vxorem aliam ducere, priore viuente, ſed qua puniatur pœna æterna, qui id fecerit: iam enim Patres ipſi in Concilio rem ſatis definierant, & definitioni ſuæ pœnam excommunicationis adiecerant.

CONTROVERSIA SEPTIMA.

CAPVT XXXIII.

De Cæremoniis Sacramenti coniugij.

POSTREMA cõtrouersia de ritibus, ac cæremoniis est, quibus Matrimonij Sacramentũ in Ecclesia Catholica solet administrari. Id enim commune est omnibus Sacramentis, vt præter essentialem cæremoniam à Deo institutam, in qua Sacramenti essentia consistit, adhibeantur etiam aliqui alij ritus ex antiquo Ecclesiæ more, vel instituto, quo maiori cum pietate, ac deuotione Sacramentum percipiatur.

In Matrimonio igitur hæ cæremoniæ obseruari solent. PRIMO, benedicuntur noui sponsi in Ecclesia à sacerdote. SECVNDO, offertur pro eis oblatio Eucharistiæ. TERTIO, velamine obnubuntur. QVARTO, vitta partim candida, partim purpurea simul iunguntur. QVINTO, annulo à sacerdote benedicto, sponsus sponsam donat. SEXTO, variis precibus coniugium recens contractum Domino commendatur. SEPTIMO, cohortatione sacerdotali monentur officij, vt honestè in Matrimonio se gerant. Horum rituum duos postremos aduersarij etiam seruant, vt ex libello Caluini de Sacramentis ministrandis, & ex aliis hæreticorum Agendis perspicuum est.

Et sanè mirum est, cur Caluinus in libello, cui titulum fecit, Formula Sacramentorum administrandorũ, tam seriò tractet de ritu Matrimonij celebrandi, eumque cum ritu Baptismi, & Eucharistiæ coniungat, cùm tamen Matrimonium Sacramentum esse neget. Sed ita contingit aliquando pertinacibus, vt quod ore negãt, factis affirment.

Ceteros ritus, quos Catholici seruant, non dubito eis parum probari: tamen neque Kemnitius ad canonem 11. sess. 24. Concilij Tridentini, vbi anathema dicitur hos ritus contemnentibus, aliquid scripsit contra has cæremonias; neque apud alios auctores vllum legi aduersus easdem ceremonias solidum argumentũ. Quare satis erit hoc loco, ex veterum auctoritate ritus illos confirmare.

Ac primum exstat testimonium NICOLAI Papæ, qui sedit ante annos DCC. & habetur can. Nostrates, 30. q. 5. Deinde exstat testimonium ISIDORI lib. 2. de officiis, cap. 19. vbi etiam ratio singulorum redditur. Floruit autem Isidorus ante annos plus CM. Ad hæc SIRICIVS Papa in epist. 1. cap. 4. & INNOCENTIVS I. item Papa, in epist. 2. cap. 6. benedictionis sacerdotalis, quæ nubentibus dari solet, meminerunt: eiusdem etiam mentionem faciunt Patres Concilij IV. CARTHAGINENSIS, quorum vnus fuit S. AVGVSTINVS, cap. 13. S. AMBROSIVS in epist. 70. ad Vigilium, non procul ab initio, non solùm benedictionis meminit, sed etiam velaminis, quo noui sponsi à sacerdote in Ecclesia operiuntur: vnde etiam nuptias dictas esse interpretatur idem Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. vlt. quòd velo obnubatur sponsa. Floruerunt autem Siricius, & Ambrosius ante annos M.CC. & Innocentius atque Augustinus, ante annos paulò pauciores. Deniq; TERTVLLIANVS his omnibus antiquior, in li. 2. ad vxorem, meminit oblationis, qua Matrimonium in Ecclesia confirmatur. Atque hæc de Sacramento Matrimonij.

Finis librorum de Sacramento Extremæ vnctionis, Ordinis, & Matrimonij.

AD HONOREM DEI.

QVINTA

CONTROVERSIA GENERALIS.

DE SACRAMENTO POENITENTIÆ.

QVATVOR LIBRIS COMPREHENSA.

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS.

Cap. I. *Qui scripserint de Pœnitentia, tùm Catholici tùm Hæretici.*
II. *Deteguntur imposturæ, & mendacia quædam crassiora Lutheri.*
III. *Calumniæ & mendacia Melanchthonis.*
IV. *Calumniæ & mendacia Tilemani Heshusij.*
V. *Calumniæ & mendacia Ioannis Caluini, & Theodori Bezæ.*
VI. *Calumniæ & mendacia Martini Kemnitij.*
VII. *De nomine Pœnitentiæ.*
VIII. *Proponitur controuersia prima:*
An Pœnitentia sit Sacramentum propriè dictum.
IX. *Explicantur sententiæ Aduersariorum de proposita quæstione.*
X. *Pœnitentiam Sacramentum esse propriè dictum.*
XI. *Soluuntur argumenta Caluini & Kemnitij.*
XII. *An Pœnitentiæ Sacramentum à Sacramento Baptismi diuersum sit.*
XIII. *Probatur veritas.*
XIV. *Soluuntur obiectiones.*
XV. *De partibus essentialibus Sacramenti Pœnitentiæ.*
XVI. *Soluuntur obiectiones.*
XVII. *De partibus materialibus Sacramenti Pœnitentiæ, Quæstio inter Catholicos.*
XVIII. *De partibus Pœnitentiæ, sententiæ variæ Hæreticorum.*
XIX. *Refelluntur sententiæ Hæreticorum, & Catholica confirmatur.*
XX. *Respondetur ad argumenta Aduersariorum.*
XXI. *De tertia partitione Pœnitentiæ, in priuatam, publicam, & solennem.*
XXII. *De ritibus Pœnitentiæ solennis.*

LIBER SECVNDVS, Qui est de Contritione.

PRÆFATIO.

Cap. I. *Proponitur doctrina Catholica.*
II. *Contritionem esse actionem bonam, & liberam, atq; ad Euangelium pertinentem.*
III. *Contritionem sine speciali Dei auxilio haberi non posse.*
IV. *In Contritione includi odium, ac detestationem peccati præteriti.*
V. *Soluuntur obiectiones.*
VI. *In Contritione includi propositum rectè viuendi.*
VII. *Soluuntur obiectiones.*
VIII. *Contritionem ad iustificationem omninò necessariam esse.*
IX. *Soluuntur obiectiones.*
X. *De quantitate Contritionis.*
XI. *De quantitate Contritionis ex sententia Catholicorum.*
XII. *Contritionem caussam esse remissionis peccatorum.*
XIII. *Contritione perfecta cum voto Sacramenti suscipiendi, remitti peccata ante sacerdotis Absolutionem.*
XIV. *Soluuntur obiectiones.*

XV. *Nullum esse peccatum, quod per veram Pœnitentiam non deleatur.*
XVI. *Soluuntur obiectiones: ac de peccato in Spiritum sanctum breuiter disputatur.*
XVII. *Contritionem imperfectam, siue attritionem ex timore pœnæ ortam, bonam atque utilem esse.*
XVIII. *Soluuntur obiectiones.*

LIBER TERTIVS,
In quo de Confessione differitur.

Cap. I. *De erroribus circa Confessionis necessitatem.*
II. *Probatur Confessionis necessitas ex Euangelio.*
III. *Confirmatur eadem veritas ex figuris, quæ confessionem Sacramẽtalem præcesserunt.*
IV. *Confirmatur eadem veritas ex aliis locis noui Testamenti.*
V. *Idem probatur ex testimoniis Conciliorum.*
VI. *Idem probatur ex traditione veterum Patrum, qui floruerunt ab anno Domini C. ad CC.*
VII. *Testimonia Patrum ab anno CC. ad CCC.*
VIII. *Testimonia Patrum ab anno CCC. ad CD.*
IX. *Testimonia Patrum ab anno CD. ad D.*
X. *Testimonia reliquorum Patrum, ab anno D. ad M.CC.*
XI. *Refelluntur solutiones Kemnitij ad loca Patrum.*
XII. *Confessionem esse Iuris diuini, confirmatur aliquot argumentis.*
XIII. *Soluitur argumentum primum Ioannis Caluini.*
XIV. *Soluitur argumentum secundum Caluini, vbi tractatur historia de facto Nectarij.*
XV. *Soluitur argumentum tertium Ioannis Caluini.*
XVI. *Argumentum quartum Caluini.*
XVII. *Diluitur argumentum quintum Caluini.*
XVIII. *Diluitur prima obiectio Martini Kemnitij.*
XIX. *Diluitur secunda obiectio Kemnitij.*
XX. *Diluitur tertia obiectio Kemnitij, & simul obiectiones Brentij.*
XXI. *Soluitur quarta obiectio Kemnitij.*

LIBER QVARTVS,
In quo de Satisfactione agitur.

Cap. I. *Status controuersiæ explicatur.*
II. *Quòd sæpe remissa culpa, maneat debitum luendæ pœnæ.*
III. *Reatum pœnæ temporalis, qui interdum remanet post amicitiam cum Deo reformatam, bonis operibus redimi posse.*
IV. *Opera laboriosa, quibus reatus pœnæ temporalis expiatur, sponte suscipi posse.*
V. *Opera quibus reatus peccati præteriti expietur, rectè à Sacerdotibus iniungi.*
VI. *Opera Satisfactoria esse Orationem, Ieiunium, & Eleemosynam.*
VII. *Posse hominem iustificatum verè Deo satisfacere pro reatu pœnæ temporalis.*
VIII. *Ex Scripturis probatur, Deo satisfieri posse pro pœna temporali, culpa dimissa.*
IX. *Ex traditione veteris Ecclesiæ probatur Satisfactio.*
X. *Refutantur responsiones Hæreticorum ad testimonia Patrum.*
XI. *Soluuntur argumenta quædam Lutheri contra sententiam Ecclesiæ de Satisfactione.*
XII. *Soluuntur argumenta Philippi Melanchthonis ex Locis communibus.*
XIII. *Soluuntur argumenta Philippi ex Apologia Confessionis Augustanæ.*
XIV. *Soluuntur quædam argumenta Ioannis Caluini.*
XV. *Soluuntur alia Caluini argumenta.*
XVI. *Soluuntur alia Caluini argumenta.*

DE SACRAMENTO POENITENTIAE,

LIBER PRIMVS.

De Sacramento Poenitentiae quinque sunt controuersiæ principales, quas, pro vt Dominus, pro cuius solius gloria scribimus, dederit, explicabimus. Prima est de genere, an videlicet Pœnitentia sit Sacramentum propriè dictum, & quæ sint eius partes. Altera de Contritione, quæ prima pars est materialis Pœnitentiæ. Tertia de Confessione, quæ est pars secunda. Quarta de Satisfactione, quæ est pars tertia. Quinta de Absolutione, quæ est pars formalis; vbi etiam de Casuum reseruatione, de Ministro, de Indulgentiis, de Clauibus agetur.

Sed antequam ad ipsas controuersias accedamus, operæpretium esse duximus, tria quædam præmittere: Qui auctores de hoc argumento scripserint; quibus imposturis, & mendaciis veritatem inuoluere nitantur aduersarij; & quid nomine Pœnitentiæ cùm apud Latinos, tùm apud Hebræos, & Græcos intelligatur.

CAPVT PRIMVM.

Qui scripserint de Pœnitentia tum Catholici tum Hæretici.

A IGITVR EX CATHOLICIS multi de Pœnitentia egregia volumina reliquerunt. Ac vt à veteribus incipiamus, PRIMVS de Pœnitentia librũ integrum scripsit Tertullianus, quem tamen inter Catholicos non numeramus. DEINDE, S. Cyprianus de eodem argumento scripsit tum in serm. 5. de lapsis, tum in lib. ad Nouatianum. TERTIO, scripsit Pacianus epistolas tres contra Nouatianos, & Parænesim ad Pœnitentiam: quę omnia nunc habentur in primo tomo Biblioth. sanctorum Patrum. QVARTO, sanctus Ephrem scripsit librum de Pœnitentia, & alterum de vera Pœnitentia. QVINTO, S. Ambrosius scripsit libros duos de Pœnitentia aduersus Nouatianos. SEXTO, S. Ioannes Chrysostomus scripsit homilias duodecim de Pœnitentia. SEPTIMO, S. Augustinus scripsit homilias duas quæ sunt 27. & 50. in lib. 50. homiliarum. quarum altera sub titulo libri de vtilitate Pœnitentiæ; altera sub titulo libri de Pœnitentiæ medicina, in tomo 9. etiam habentur. OCTAVO, Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum, de Pœnitentia proprium tractatum fecit. NONO, Victor Cartennensis insigne volumen scripsit de Pœnitentia. DECIMO, Hugo de S. Victore, lib. 2. de Sacramentis, par. 14. VNDECIMO, Petrus Lombardus, & post eum Theologi Scholastici lib. 4. sentent. dist. 14. & Gratianus, ac post eum Iureconsulti 33. quæst. 3.

Propriè autem aduersus Hæreticos recentiores hi Theologi scripserunt. Thomas VValdensis tomo 2. de Sacramentis, cap. 135. & seq. Ioannes Eckius in homiliis de Sacramentis, & in tribus libris de Pœnitentia. Ioannes Roffensis in refutatione articulorum Lutheri. B Albertus Pighius controuersia nona. Petrus à Soto de institutione sacerdotum. Ruardus Tapperus in explicatione articulorum Louaniensium. Ioannes Gropperus in Enchiridio Concilij Coloniensis. Alphonsus à Castro in libris contra Hæreses. Dieghus Payua libr. 8. Orthodoxarum explicationum. Iacobus Latomus in defensione articuli tertij Louaniensiũ, & in lib. de Confessione secreta; & in altero contra Oeco-

lampadium. Ioannes Antonius Delfinus lib. 2. de Ecclesia. Marianus Victorius historiam scripsit de Sacramento Confessionis. Hosius Cardinalis in Confessione Polonica, cap. 44. & sequentibus. VVilhelmus Lindanus lib. 4. Panopliæ, cap. 57. & sequentibus. Peresius Aiala in libro de traditionibus, par. 3. Andreas Vega lib. 13. in Concilium Tridentinum. Ioannes Cochlæus in discussione articulorum 11. & 13. Augustanæ Confessionis. Ioannes à Dauentria in refutatione eorundem articulorũ. Ioannes Hoffmeisterus in iudicio de iisdẽ articulis. Alphonsus Viruesius Philippica 9. 10. & 11. Ioannes Medina tractatu de Pœnitentia, Confessione, & Satisfactione. Melchior Canus in relectione de Pœnitentia. Chrysostomus Iauellus lib. de Philosophia Christiana, parte 5. tract. 5. Tilmannus in lib. de Sacramentis, cap. 4.

Iam verò ex Hæreticis nostri temporis, scripsit primus Martinus Lutherus dè Pœnitentia in lib. de captiuit. Babylon. cap. de Sacramento Pœnitentiæ; in assertionibus articulorum suorum; in disputationibus contra Antinomos. Philippus Melanchthon in Confessione Augustana, & eius Apologia, art. 11. & 12. in locis communibus, tit. de Pœnitentia, Contritione, Confessione, & Satisfactione: & in disputatione quadam de Pœnitentia. Ioannes Oecolampadius in lib. de Confessione. Ioannes Brentius in Confessione VVirtembergensi, & in eius Apologia, & in homiliis de Pœnitentia. Ioannes Caluinus lib. 3. Institution. cap. 4. & libro 4. cap. 19. Ioannes VVigandus in lib. qui inscribitur Methodus doctrinæ Ecclesiæ Magdeburgẽsis, cap. 18. Petrus Palladius in Admonitione de Pœnitentia, & Iustificatione. Dauid Chitræus in sua Catechesi, loco 8. Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis Tridentini Concilij ad 14. sessionem. Theodorus Beza in sua Confessione fidei, c. 7.

CAPVT SECVNDVM.

Deteguntur imposturæ, & mendacia quædam crassiora Lutheri.

NVNC vt ad mendacia veniamus: Lutherus in libello quem inscripsit, Aduersus execrabilem Antichristi bullam, de sexto articulo disputans, sic ait: *Lege libros illorum Sophistarum de Pœnitentia, & videbis eos nec promissionis, nec fidei vllam mentionem facere. Has enim partes Pœnitentiæ viuas omittunt, & solis mortuis contritionibus homines exagitant.* Hæc ibi. Idem repetit his verbis, in lib. de captiu. Babylon. cap. de Pœnitentia: *Non hoc contenta Babylonia nostra, fidem quoq; adeò extinxit, vt impudenti fronte eam negaret necessariam esse in Sacramento isto, immò Antichristica impietate definiret hæresim esse, si fidem necessariam quis esse assereret.*

HÆC impudentissima calumnia non solùm refutatur omnibus Catholicorum libris, qui primo loco fidem exigunt in iustificatione adultorum: sed etiam ex ipsomet Luthero secum in eadem pagina intra septem lineas apertissimè pugnante. Sic enim ait in libro suprà citato aduersus execrabilem Antichristi bullam, & in eadem ipsa pagina: *Hoc ea doctrina egi: pœnitentiam nullius esse momenti, nisi in fide, & charitate fieret; quod ipsimet docent quoque, nisi quod nec quid fides, nec quid charitas sit, aut sciunt, aut docent.* Hæc ibi.

SECVNDO, idem Lutherus in eodem lib. de captiu. Babylon. cap. de Pœnitentia: *Principiò,* inquit, *Contritionem sic docuerunt, vt eam fide promissionis priorem facerent, & longè viliorem, vt quæ non esset fidei opus, sed meritum; immò non memorantur eam.* Et infrà: *His audaciores, & peiores finxerunt quandam attritionem, quæ virtute Clauium, quam ignorant, fieret Contritio: eam donant impiis, & incredulis, vt sic vniuersa Contritio aboleretur. O iram Dei insustentabilem. Haccine in Ecclesia Christi doceri?* Hæc ille.

AT hæc omnia imposturę, & calumnię sunt. Nemo enim Catholicorum Contritionẽ priorem esse fide, neq; ipsam etiam attritionem nisi fide pręcedente vllo modo haberi posse docuit: fidem autem ita certi sumus donum esse Dei, vt neque Contritione, quæ ex fide nascitur, neque vllo alio opere, tanquam ex merito acquiri posse constanter doceamus. Neq; Lutherus vllum notare potuit auctorem ex nostris, id est, Catholicum, qui ea scripserit, aduersus quæ ipse adeò tragicè vociferatur. Sed video vnde occasionem acceperit calumniandi: fidem enim nouus iste Apostolus longè aliter definit, quàm in epist. ad Hebræos B. Paulus definierit, & quàm acceperit hactenus Catholica Christi Ecclesia. Quia igitur inanem illam persuasionem, qua Lutherani iubent vnumquemq; firmissimè credere, sibi à Deo remissa esse peccata, nos Catholici non agnoscimus, ac ne fidei quidem Catholicæ nomine dignamur; Lutherus vt simplicibus imponat, nos fidem simpliciter à Contritione separare, atque adeò de medio tollere calumniatur. At nos non fidem Christi, sed hæresim Lutheri minimè necessariam ad Contritionem esse contendimus.

TERTIO, idem Lutherus in 4. disputatione aduersus Antinomos propositione 3. docet, apud Catholicos pœnitentem oportere esse incertum de remissione peccatorum. Et in eadem disputatione, propositione 9. affirmat Papistas cogere homines vt diffidant an Christus pro illorum peccatis sit mortuus. Et in serm. de Eucharistia, quem habuit anno XXVI. dicit, summè erratum esse; quòd nemo hactenus rationem Absolutionis habuerit, quòd videlicet non certò crediderint se absolutos.

Vbi est aliquid breuiter OBSERVANDVM, vt fundamentum harum calumniarum faciliùs detegatur. Cùm tria concurrant ad remissionem peccatorum; Christi meritum, virtus Sacramenti,

cramenti, & propria dispositio per ipsam pœnitentiam, quæ sine actu fidei, aliarumque virtutum haberi nō potest: Catholici homines adeò non dubitant de Christi merito, & Sacramenti virtute, vt hęreticos censeant qui Christum non pro omnibus mortuum, aut eius mortem non ad omnia omnium hominum peccata delenda sufficere, aut Sacramenti virtutem inefficacem, incertámue esse disputare ausi fuerint. De propria dispositione, an ea sit qualis requiritur, nō immeritò ambigi posse docent. Quod quidem ipsi etiam Lutherani fateri coguntur: nam fidem, & pœnitentiam requiri non negant: posse autem falli hominem in sua fide ac pœnitentia discernenda, concedunt. Sic enim Lutherus loquitur in serm. de Baptismo habito anno M. D. XXXV. *Vt Baptismus certus sit in nobis, ideò non fundat eum Deus supra fidem nostram, cùm illa possit incerta, & falsa esse, sed supra verbum & institutionem suam.* Et Ioannes Caluinus lib.3. Instit. cap.2. §.10. de iis loquens, qui fidem se habere existimant, cùm tamen non habeant: *Tot vanitatis,* inquit, *recessus habet, tot mendacij latebris scatet cor humanum, tam fraudulenta hypocrisi obtectum est, vt seipsum sæpe fallat. At verò qui talibus fidei simulachris gloriantur, intelligant diabolis nihilo se in hac parte præcellere.* Hæc ille.

Lutherus igitur, vt etiam Lutherani passim, cùm intelligant Catholicos de consequutione remissionis peccatorum interdū non sine caussa dubitare ob indispositionem propriam; mira fraude, quod est vnius caussę, ad aliam transferunt, & impudēter nobis affingunt, quòd de mortis Christi precio, aut de Sacramenti virtute, & efficacia dubitemus. Accedit, quòd Catholici nō docent oportere pœnitentes (vt Lutherus mentitur) esse incertos de remissione peccatorum, quin potiùs hortantur, vt ita viuant, & ea diligentia, eoque studio Sacramentum percipiant, vt certò confidere possint sibi remissa esse peccata, & testimonio pacatæ conscientiæ iucundissimè perfruantur.

Sed duo sunt quæ Catholici docent, & in quibus ab aduersariis dissidemus. ALTERVM, certitudinem quam de remissione peccatorum habere possumus, & plurimi fidelium post Sacramenta percepta habent, non esse certitudinem fidei Catholicę, sed moralem & humanam, nec tam fidei, quàm fiduciæ. ALTERVM, eos, qui hac certitudine carent, & ob suam infirmitatem metuunt ne fortè Sacramenti fructum non perceperint, non esse propterea inter infideles & impios numerandos; neque ideò inutiliter Sacramenta percipere, quia timent ne fortè inutiliter Sacramenta percipiant.

Aduersarij verò non minus certò credere iubent eos, qui Sacramenta ministrant, sibi remissa esse peccata, quàm Christum Deum esse, & eadem de caussa qui de sua iustificatione dubitant, impios & infideles iudicant: in quo apertissimè falluntur. Nam etiamsi ex verbo Dei

A certi simus, omnibus illis remitti peccata, qui vt oportet ad Pœnitentiæ Sacramentum accedunt, dicente Domino: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Ioan.20. hunc tamen aut illum hominem, vt oportet, ad Sacramentum accedere, ex verbo Dei colligi non potest, sed ex humanis tantùm coniecturis, ac signis, proinde ad fidem Catholicam & diuinam, quæ verbo Dei nititur, id pertinere nullo modo pōtest.

QVARTO, idem Lutherus in libro de Missa priuata edito anno XXXIV. scribit plerosq; Catholicorum horribili, & Satanica impudentia iam rursus docere, Christum tantùm satisfecisse pro peccato originali: pro actualibus autem B nos ipsos satisfacere oportere, & ita ex Christianis nos iam fieri Turcas & Ethnicos, consputato Christo. Idem in præfatione commentariorum in epist. ad Galat. anno XXXV. longiùs progreditur: dicit enim à Catholicis minoris Christum æstimari, quàm à Iudæis; cùm Iudæi Christum habeant pro latrone meritò in cruce suspenso: Catholici autem (vt ipse mentitur) Christum habeant pro fabula, & tanquam aliquod fictum numen apud Gentiles.

MENDACIVM hoc tam est crassum, & manifestum, vt nulla refutatione indigeat. Catholici enim Satisfactionem non ad ipsa peccata actualia delenda referunt, nisi fortè per modum dispositionis; sed ad pœnas temporales, quas C diuina sapientia remanere voluit remissa culpa: porrò culpas ipsas actuales Catholici omnes per Sacramentum Pœnitentiæ, quod vim habet ex Christi sanguine, purgari affirmant. Id quod neque Lutherus ipse ignorare potuit: nam in disputatione Philippi de partibus Pœnitentiæ, cui Lutherus epistolam laudatoriam præfixit, ita habet propositio 10. *Rectè fatetur aduersarij quòd Satisfactiones non mercantur remißionem culpæ,* & idem repetit Philippus in Apologia Confessionis Augustanę in art. de Confessione, & Satisfactione. Adde, quod non solùm Catholici docent, Christum satisfecisse pro culpis omnibus, sed etiam pro omnibus pœnis: ceterùm Christi satisfactionem non eodem modo nobis applicari pro D culpa originali, & pro actuali; neq; eodem modo pro pœna æterna, & pro temporali, vt infrà suo loco explicabimus.

QVINTO, idem Lutherus in commentario epistolæ ad Galatas, in illa verba 2. capitis: *Si enim quæ destruxi, iterùm ædifico, &c.* scribit Catholicos in Confessionis Sacramento nullam mentionem facere meriti Christi, sed inculcare tantùm humanas satisfactiones: id quod probat ex forma Absolutionis, qua vtuntur religiosiores Papistæ.

SED hoc mendacium non opinor Lutherum vigilando, sed dormiendo scripsisse: nam in ipsa forma Absolutionis, quam eo loco ponit, & quā etiam ex Luthero Tilmannus Heshusius recitat. in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum,

loco 9. numero 57. prima verba sunt hæc: *Meritum passionis Christi, & meritum B. MARIÆ Virginis, & omnium Sanctorum, &c.*

SEXTO, idem Lutherus in captiuit. Babylon. cap. de Sacramento Pœnitentiæ, in ipso principio sic ait: *Primum huius Sacramenti, & capitale malum est, quòd Sacramentum ipsum in totum aboleuerunt, ne vestigio quidem eius relicto.*

AT SI ita esset, vt Lutherus hoc loco dicit, certè nō existimarent Catholici ex Lutheri sententia, septem esse Sacramēta: non enim septem esse possunt si vnum dematur. Idem autem Lutherus in ipso principio eiusdem libri de capti. Babyl. cùm dicit, neganda sibi esse septem Sacramenta, & tantùm tria pro tempore ponenda, satis apertè significat apud Catholicos septem Sacramenta communiter numerari.

SEPTIMO, idem Lutherus in libro aduersus Papatum Romæ fundatum, quem edidit anno XLV. vno anno videlicet antequam de hac vita migraret, ita impudēter mentitur, & obscœnè, ac petulanter loquitur, vt mirum sit ab ipsis suis hominibus non pro scurra potiùs, quàm pro Euangelista habitum. Audacter scribit Papam dicere: *Nemo extra me, meas Claues, & Missas, potest opem ferre: Christus & fides hîc nihil possunt conferre.* Item: *Christus est ebrius, stolidus, fatuus, & oblitus quantam potestatem ligandi cum Clauibus mihi tradiderit.* Item: *Qui non adorat ventris mei crepitus, peccatum mortale committit, & dignus est inferno.* Ibidem seriò affirmat, Papam & omnes qui illi adhærent, quos rudes, & stupidos, ac sceleratos asinos vocat, nihil omninò scire in sacris literis, nihil nosse de Deo, de Christo, de Baptismo, de Eucharistia, de Clauibus, de bonis operibus: & extra dubitationem esse dicit, nullum Catholicorum scire vnum ex decem Præceptis, vel vnam petitionem orationis Dominicæ, vel aliquem articulum Symboli; immò neque ordinem Decalogi posse recensere, quæ apud suos Lutheranos etiam pueris quinque annorum notissima sint.

HÆC SI refellere velim, iniuriam faciam vel ipsis Lutheranis, quasi eos tam hebetes, & tardos esse censeam, vt hæc tam splendida mendacia sibi persuaderi passi fuerint.

OCTAVO, idem Lutherus in articulis Smalchaldicis, quos anno M. D. XXXVII. collegit, & in conuētu suorum promulgauit, in 3. parte, tit. de falsa Pœnitentia Papistarum, præter alia multa mendacia, quibus titulus ille scatet, Catholicis imponit, quòd doceant eos qui rectè Pœnitentiam agunt, mereri remissionem peccatorum. Item addit, apud Catholicos nullam fieri Christi, aut fidei mentionem, sed sperare vnumquemque se propriis operibus abolere omnia peccata coram Deo: item Contritionem Catholicorum, esse fictam & simulatam cogitationem peccatorum ex propriis viribus profectam sine fide, & sine cognitione Christi.

HÆC ET similia, quæ eo loco sæpiùs repetuntur, & inculcantur, tantùm abest vt pro nostris agnoscamus, vt ea in Pelagianis Hæreticis prorsus damnemus. Sed, vt sæpe dixi, facile est sine teste quidlibet asserere, & procliue, ac familiare Hæreticis mentiri.

CAPVT TERTIVM.

Calumniæ, & mendacia Melanchthonis.

PHILIPPVS Melanchthon Confessionis, & Apologiæ auctor, & Confessionistarum quasi proprius parens, vt locum hunc de Pœnitentia præter ceteros diligenter muniret, variis imposturis, & calumniis fucandum censuit: ac primùm in ipsa Confessione Augustana articul. 12. mentitur, Catholicos non docere remissionem peccatorum per fidem contingere, sed per nostram dilectionem, & opera; & satisfactiones esse necessarias ad redimendas pœnas æternas.

Sed operæpretium erit audire, quàm variè hoc mendacium in variis editionibus expresserint. Nam in ipsa Confessione quam anno M. D. XXX. Imperatori Carolo exhibuerunt, ita legimus: *Reiiciuntur & isti, qui non docent remissionem peccatorum per fidem contingere, sed iubent nos mereri gratiam per satisfactiones nostras.* In editione autem VVittembergensi anni M. D. XXXI. ita mutârunt: *Reiiciuntur & isti, qui non docent remissionem peccatorum per fidem contingere, sed docent remissionem peccatorum contingere propter nostram dilectionem, & opera. Reiiciuntur & isti, qui Canonicas satisfactiones docent necessarias esse ad redimendas pœnas æternas, aut pœnas Purgatorij.* In editione anni M. D. XL. ita posuerunt: *Damnant & illos, qui non docent remissionem peccatorum per fidem gratis propter Christum contingere: sed contendunt remissionem peccatorum contingere propter dignitatem Contritionis, Dilectionis, aut aliorum operum; & iubent dubitare conscientias in Pœnitentia, an consequantur remissionem peccatorum, & affirmant hanc dubitationem nō esse peccatum, &c.* Eadem Confessio in articulo de Confessione, qui est inter eos de abusibus, in editione anni XXXI. *Antea,* inquit, *immodicè extollebantur satisfactiones, fidei verò, & meriti Christi, ac iustitiæ fidei nulla fiebat mentio.* Et in editione anni XL. *Nusquam,* inquit Confessio, *quidquam certi docent quomodo contingat remissio peccatorum: de fide prorsus est altissimum silentium, immò iubent perpetuò dubitare de remissione peccatorum.* Et infrà: *Docti,* inter Catholicos scilicet, *fingunt per satisfactiones compensari æternam mortem: indocti putabant his operibus emi remissionem culpæ.*

Iam verò idem Philippus in Apologia ad art. 12. tot fraudes, & imposturas congessit, vt difficilè sit vel numerum inire: quarum tamen partem aliquam refutauimus in eo libello, quem inscripsimus Iudicium de libro Concordiæ Lu-

theranorum. Sed vnum est mendacium tùm in Confess. in artic. de Confessione, editionis anni M.D.XL. tùm in Apologia ad articulum de Pœnitentia, quod nullo modo præterire possum. Gloriatur Philippus maximā huic loco à suis esse lucem allatā. In Confessione sic loquitur: *Fuit obruta ingenti aceruo inutilium ac malorum opinionum, simplex doctrina de Pœnitentia.* Et paulò pòst: *Ideò huic articulo maximè studuerunt nostri lumen adferre, quę quidem ita patefecerunt, atq; illustrauerunt, vt etiā aduersarij saniores fateantur hac in re benè meritos esse de Ecclesia.* In Apologia verò hæc addit: *Omnes,* inquit, *boni viri omnium ordinum, ac Theologici ordinis etiam, haud dubiè fatentur, ante Lutheri scripta confusissimam fuisse doctrinam Pœnitentiæ. Exstant libri Sententiariorum, vbi sunt infinitæ quæstiones, quas nulli Theologi vnquam satis explicare potuerunt: populus neq; rei summam complecti potuit, nec videre quæ præcipuè requirerentur in Pœnitentia, vbi quærenda esset pax conscientiæ. Prodeat nobis aliquis ex aduersariis, qui dicat quando fiat remissio peccatorum: Bone Deus, quantæ tenebræ sunt. Dubitant vtrum in Attritione, vel in Contritione fiat remissio peccatorum.* Et infrà: *Nos igitur, vt explicaremus pias conscientias ex his labyrinthis Sophistarum, constituimus duas partes Pœnitentiæ, videlicet Contritionem, & Fidem, &c.*

A

At nos contrà verissimè dicere possumus, ante Lutheri defectionem, & scripta illa contētiosa, planissimam fuisse doctrinam de Pœnitētia, si ea spectentur, quæ ad hoc Sacramentum cum fructu suscipiendum & ministrandum pertinent, quæ sola à populo, & sacerdotibus communiter sciri necesse est. Sciebant enim, & fatebantur omnes, Pœnitentiam Sacramētum esse; neq; de ea re vlla controuersia erat. Sciebāt quo tempore necesse esset Pœnitentiam agere, atq; ad hoc Sacramentū accedere. Sciebāt quid esset agendum, vt Sacramētum hoc vtiliter perciperetur, nimirum dolendum esse de peccato præterito, & propositū concipiendum vitæ melioris; confitenda sacerdoti omnia peccata mortalia, quæ ad mentem post examen venirent: mulctam deniq; subeundam, quam sacerdos imposuisset. Sciebant per Absolutionem remitti peccata, Deo nimirum Christi merita per sacerdotū ministerium applicante: idq; gratis, non ob meritum vel dignitatem Contritionis, nedum Attritionis, vt mendacissimè Aduersarij nobis imponunt. Sciebant deniq; à quo Pœnitentiæ Sacramentum petere deberēt, à proprio videlicet animarum suarum Pastore, vel certè ab eo, qui à communi Pastore totius Ecclesiæ ad id munus facultatem haberet. Hæc omnia, & nota erant omnibus, & extra controuersiam posita, & ad populi instructionem in Catechismis, aliisque communibus libris passim inueniebantur.

B

Quòd si prętereà quędam subtilius à Theologis disputabantur in scholis de Pœnitentiæ Sacramento, ea nihil populi fidem impediebant, quemadmodum nec disputationes de Trinitate, de Incarnatione, de peccato originis, aliisq; fidei nostræ mysteriis impedimento sunt plebi, quo minùs simplicem Symboli fidem ex concionibus, & Catechismis haurire possint.

C

At post Lutheri scripta & concertationes, ita confusa & obscurata sunt omnia, vt nihil certi iam habeant Lutherani de præcipuis capitibus doctrinæ de Pœnitentia; vt mirum nō sit, disputationes subtiliores Scholasticorū apud eos cessâsse, cùm in primis elementis, & iis, quæ ab ipso etiam populo cognosci debent, nondum conuenire potuerint. Contendunt enim adhuc, sitné vllum Pœnitentiæ Sacramentū; an sit retinenda priuata Confessio; quæ peccata sint confitenda necessariò; quo tempore sit facienda Confessio; cui sit facienda; & num etiam fœminæ, ac pueri possint absoluere; Fidésne Contritionem, an Contritio Fidem præcedere debeat. Nam Lutherus in captiu. Babyl. cap. de Pœnitentia, tragicè vociferatur in eos, qui Contritionem Fide priorem faciūt, quiq; eam impiis, & infidelibus tribuunt: *O iram,* inquit, *Dei insustentabilem. Hæccíne in Ecclesia Christi doceri?* & tamen Confessio Augustana art. 12. qui est de Pœnitentia, & in artic. de Confessione, & Apologia ad art. 12. disertis verbis docēt, Contritionem præcedere, Fidem autem subsequi; ex quo sequitur, vt Contritio nunquam nisi in impiis, & infidelibus reperiatur. Ita in re primaria pugnat Confessio, quę est Lutheranis loco noui cuiusdam Euangelij, cum ipso Luthero, qui est iisdem loco noui cuiusdam Euangelistæ. Sed his omissis, pergamus ad cetera.

Idē Philippus in disputatione de Pœnitentia, propos. 7. sic ait: *Stultè, & impiè docuerunt Scholastici, peccata remitti per Contritionem sine fide.* Et propos. 11. *Tota,* inquit, *doctrina de Pœnitentia apud Scholasticos, plena est errorum, & impietatis, quia omittunt caput negocij, videlicet fidem, quia nō docent hominem fide accipere remissionem peccatorum.* Idem in alia disput. contra art. Louaniēses propos. 9. *Detrahunt,* inquit, *gloriæ Christi, quādo dicūt remitti peccata propter nostra merita, non propter Christum.* Et propos. seq. *Hunc tertium errorē, quo deletur præcipuus articulus fidei; Credo remissionem peccatorū, impiè defendunt Louanienses in suo decreto.* Idem in Locis communibus vltimò editis, tit. de Confes. *Monachi,* inquit, *finxerunt enumerationē peccatorū in Confessione esse cultū, & meritoriam remissionis.*

D

Hæc omnia mendacia sunt, neq; alio testimonio probari possunt, nisi quia Luthero libuit ea confingere: quod enim ille dixit, pro vero habendum, & sæpiùs repetendum est, licet alioqui falsissimum sit.

Deniq; in Locis communibus editis anno M.D.XXII. cū primitias spiritus Lutherici se habere gloriaretur Philippus, mendaciis & imposturis contemptū addebat antiquissimi, & celeberrimi Cōcilij œcumenici Nicęni: sic enim scripsit in eo lib. tit. de humanis legibus: *In Synodo Nicæna constitutæ sunt quædam Pœnitentiæ formæ: non pronuncio quo spiritu decreuerint Patres: at video bonam Euangelij partem, immò vim germanam Euangelij obscuratam esse ea*

traditione;

traditione; nam inde primùm natæ sunt satisfactiones. Et infrà: *Porrò nostrorum temporum Theologastri sequuti priscam traditionem Synodi Nicænæ, fecerunt ex satisfactionibus partem Pœnitentiæ; quo errore planè non est alius nocentior.* Hæc ille.

IN QVIBVS verbis tria mihi animaduertenda esse videntur. PRIMO, incredibilis audacia huius hominis, qui cùm eo tempore iuuenis esset, & sacras literas vix attigisset, in scholis Grāmaticorum tantùm versari solitus; tamen iam spiritu hæretico ebrius, pronūciare ausus sit, à Nicæna generali Synodo omnium antiquissima, & sanctissima, vim germanā Euangelij esse obscuratā.

SECVNDO, inscitia intolerabilis in eo, qui se censorem Nicænæ Synodi profitebatur: neque enim verum est, ex Concilio Nicæno primùm natas esse satisfactiones, cùm Concilium Neocæsariense, & Ancyranum, quæ sunt Nicæno vetustiora, plena sint Canonibus pœnitentialibus: & sancti Cypriani sermo de lapsis, ac Tertulliani liber de Pœnitentia (vt alios nunc omittam) nihil ferè aliud sonent nisi satisfactiones. Floruisse autem S. Cyprianum annis circiter octoginta, & Tertullianum annis plus centum ante Synodum Nicænam, nemo inficiari potest.

TERTIO, admirabilis inconstantia. Nam cùm doctrinam nostram de Pœnitentia, quam oppugnant, passim nouam esse clamitent, & Papistarum commenta appellare soleant: hìc Philippus affirmare non dubitauit, Theologastros nostri temporis in eo quod Satisfactionem partem Pœnitentiæ fecerunt, sequutos esse Patres Synodi Nicænæ. Quod si ita est, antiquissimam fateri oportet Catholicorum doctrinam: nouam autem, quæ illi repugnat, Lutheranorum.

CAPVT QVARTVM.

Calumniæ, & mendacia Tilemani Heshusij.

TILEMANVS Heshusius, qui se Episcopum Sambiensem scribit, cùm animaduerteret multis iam annis Catholicos protestari, mendacia plurima à Luthero, Philippo, ceterisq; sectariis esse conficta, vt doctrinam Catholicam, quam solidis rationibus confutare non poterant, imposturis saltē odiosam facerent: consiliū cœpit indicandi auctores eorum omnium errorū, qui nobis à Lutheranis obiiciuntur, vt auctoribus nostrarum sentētiarum conspectis atq; agnitis, desineremus aliquando Lutheranos tot mendaciorum, & calumniarum reos facere. Itaq; librum scripsit de sexcentis erroribus, quos Romana Ecclesia contra Dei verbū furenter defendit: de quo libro in aliis locis nō pauca diximus.

NVNC inspiciemus solum locum nonum, qui est de Pœnitentia. In eo loco errores tres & octoginta numerauit Heshusius, quos de Pœnitentia à Catholicis affirmari contendit. SED

A in his non inueniuntur, qui à Luthero, & Philippo passim nobis obiiciebantur, vt, quòd fidem excludamus à Sacramento Pœnitentiæ, quòd gratiam propriis meritis acquiramus, & alia id genus: non igitur indicauit auctores eorum errorum, quos nobis falsò, & per summam impudentiam imponi contendimus. Deinde in erroribus quos Tilemanus enumerat, multi sunt nobis communes cum Lutheranis, qui certè aut errores non erunt, aut Lutherani cum Papistis errabunt, vel etiam Papistæ dici poterunt: multi sunt item ad verbum deprompti ex libris veterum, ac sanctissimorum Patrum, qui ante mille annos floruerunt, qui debent similiter aut B expungi ex catalogo illo errorum, aut certè efficietur, veteres illos sanctissimosque Patres fuisse Papistas, & proinde Papistarum Ecclesiam, antiquam illam & veram esse Ecclesiam, quæ ante annos mille florebat. Sunt etiam non pauci, qui sententias adeò veras compræhendunt, vt necesse omninò fuerit, vel Heshusium non intellexisse Catholicorum sententiam, aut studiosè ineptire, ne dicam insanire voluisse. Sunt deniq; plurimi, qui manifestas calumnias, & mendacia continent. His autem omnibus de numero illo detractis, ad exiguum sanè reducetur cumulum ille ingens aceruus errorum.

Exempla PRIMI generis hæc esse possunt. OCTAVVS error apud Heshusium est, quòd in C Concilio Tridentino, sess. 14. cap. 1. Catholici asserant, Pœnitentiam ante Christi aduentum Sacramentum non fuisse, neq; etiam post illius aduentum cuiquam esse ante Baptismum. IN HAC certè sententia nobiscum Lutherani conueniunt omnes: neque enim Lutherus, aut vllus vnquam Lutheranus docuit Pœnitentiam Sacramentum esse, cùm agitur ante Baptismum, aut in veteri Testamento vllum fuisse Sacramentum propriè dictum Pœnitentiæ.

Error LIV. ab Heshusio notatur, quod idem Concilium Tridentinum, sess. 14. cap. 6. doceat, etiam eos sacerdotes, qui peccato mortali tenentur, per Spiritus sancti virtutem in Ordinatione collatam, tanquam Christi ministros functionē remittendi peccata exercere. D HÆC SENTENTIA ita est communis Catholicis cum Lutheranis, vt in ipsa Confessione Augustana art. 8. damnentur Donatistæ & similes, qui negabant ministerium malorum in Sacramentis esse vtile, atq; efficax: & ibidem apertè asseratur, Sacramenta propter Ordinationem, & mandatum Christi efficacia esse, etiāsi per malos exhibeantur. Vel igitur Heshusius errorem illum expungat, vel se vt Donatistam ab ipsa Augustana Confessione damnatum esse fateatur.

Error LXXIV. ponitur ab Heshusio, quod pro peccato originali non debeat fieri satisfactio: cuius erroris auctorem citat S. Thomam 4. dist. 16. quæst. 1. art. 2. AT QVIS vnquam Lutheranus non idem sensit? qui Satisfactionem

vniuersè

vniuersè de medio tollunt, an credibile est eos admissuros Satisfactionem ad expiandum originale peccatum?

Iam SECVNDI generis hæc erunt exempla. PRIMVS error esse dicitur, quòd Pœnitentia sit præterita peccata plangere, & plangenda non admittere. QVÆ VERBA apud S. Gregorium leguntur homil. 34. in Euangelia, & citantur similia nomine S. Ambrosij à Gratiano, can. Ecce nunc. de Pœnit. d. 1. quare si iste error Papistarũ est, vt Heshusius dicit, Gregorius, & Ambrosius Papistæ, atq; adeò Lutheranorũ aduersarij erũt.

TERTIVS error apud Heshusium hic est: *Secunda post naufragium tabula est, culpam simpliciter confiteri.* AT HÆC ipsa verba S. Hieronymi sunt in epistola ad Pammachium & Oceanum, de erroribus Origenis, & similem sententiam idem auctor habet in epist. ad Demetriadem, & in altera ad Sabinianum, & in cap. 3. Isaiæ. Vides igitur Lector, quàm antiquum, ac nobilem Papistam nobis concedat Heshusius, quem sexcentis Lutheris optimo iure anteferre possimus.

Error XV. est, quòd Pœnitentiam esse dicamus Baptismum laboriosum, quodque in Tridentino Concilio, sess. 14. cap. 2. asserant Patres, ad vitæ nouitatem per Sacramentum Pœnitentiæ non sine magnis fletibus & laboribus perueniri. ATQVI hæc sententia non vnius, aut alterius, sed omnium penè veterum scriptorum est, vt non possit hic error Papistarum dici, nisi omnes illi sanctissimi, atque antiquissimi Patres Papistæ concedantur fuisse. Nam qui ita comparant Pœnitentiam cum Baptismo vt tabulam naufragij cum nauigio integro, satis apertè indicant, Pœnitentiam Baptismum esse laboriosum. Sed præter Hieronymum in eandem sententiam scribunt S. Cyprianus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Pacianus, Ambrosius, Theodoretus, Damascenus, & alij, quorum testimonia cap. 12. infrà citantur.

Error XXVIII. est, dolorem ex Contritione susceptum adeò vehementem, acrem, & incensum esse oportere, vt doloris acerbitas cum scelerum magnitudine æquari, conferriq; possit. HANC VERO sententiam non solùm Catechismus Romanus, quem Heshusius citat, sed etiam sanctissimus, & doctissimus Martyr CYPRIANVS habet: sic enim scribit in serm. de lapsis, extremo: *Quàm magna deliquimus, tam granditer defleamus: alto vulneri diligens, & longa medicina non desit; Pœnitentia crimine minor non sit.*

Error XL. est, quòd confessio à morte liberet, Paradisum aperiat, & spem salutis tribuat: cuius erroris auctorem facit Heshusius Petrum Lombardum lib. 4. Senten. dist. 17. AT VERBA, quæ Lombardus loquitur, non ipse sibi finxit, sed ex Ambrosio citauit in sermone quodam de Quadragesima. Atque hæc de secundo errore.

TERTII generis exempla hæc esse poterunt. QVINTVM errorem esse dicit, quòd Pœnitentiæ Sacramentum consistat essentialiter in actu eius qui sanctificatur: quam sententiam Catholici sic intelligunt, vt velint Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem, quas partes materiales Sacramenti huius appellant, in actione pœnitentis consistere. QVOD QVIDEM verum esse, nemo sobrius negabit: cuius enim actio esse potest dolere, confiteri, satisfacere, nisi eius qui dolet, confitetur, satisfacit? SEXTVM errorem esse dicit, quòd Pœnitentia secundum habitum debeat esse perpetua, secundum actum non item. HANC VERO sententiam quis neget, si eam intelligat? nec enim Pœnitentiam actu agere dum dormimus possumus (vt varia negocia, quæ Pœnitentiæ actionem impediunt, nunc omittam) proinde perpetuò illam agere minimè possumus: habitu autem promptos, ac paratos ad Pœnitentiã agendam si res postulet, esse nos debere, ac posse, quis vnquam inficiatus est?

XIII. Errorem esse dicit, quòd fides non sit pars Pœnitentiæ, sed eam antecedat. ET HANC sentẽtiam, si per fidem intelligatur id quod Catholici intelligunt, firmus videlicet assensus ad ea omnia, quæ Deus verbo suo reuelare dignatus est; nec Lutherani, nec vlli omninò homines negare poterunt. Nisi enim quis Deum, peccatum, Iudicium, & alia id genus esse certò credat, fieri non potest vt ad Pœnitentiam adducatur: quare nisi fides præcedat, Pœnitentia nunquam subsequetur.

XIV. Errorem numerat, quòd duplex sit dolor in Contritione, vnus rationalis, alter sensualis, quodque prior necessariò ad Contritionem requiratur, posterior non item. ET HIC quæ dubitatio fingi potest? Negabit Tilemanus hominem & mente, & carne dolorem posse concipere? at si id neget, angelum, vel beluam, non hominem dabit. Negabit dolorem illum qui mente concipitur, sine dolore sensibili atq; externo esse posse? at quàm sæpe experimur ipsi in nobis, cùm rem aliquã grauissimè animo auersemur, eiusque nos valde pœniteat; tamen lachrymam vnã nos ipsos à nobis impetrare non posse? quis verò Christianus ambigat, ad peccati detestationem, cor contritum & spiritum contribulatũ, etiã sine corporalibus lachrymis posse sufficere?

XXV. Errorem facit, quòd perfectam Contritionem esse oportere dicamus, & tantum dolorem ex peccatis concipiendum, vt maior nequeat cogitari: cuius erroris auctorem facit Catechismum Romanum. SED fallitur Heshusius: non enim sententiæ illius Catechismus Romanus, sed Spiritus sanctus est auctor, qui cùm & Mosis, & Christi ipsius ore tam sæpe testatus sit, Deum tota mente, toto corde, atque omnibus viribus, id est, summo, & sincerissimo amore diligendum esse, vt nihil ei vel anteponamus, vel adæquemus: certè simul etiam nos admonuisse censendus est, vt de peccatis in Deum admissis, toto corde, tota mente, atque omnibus viribus

doleamus; neque ob vllius boni creati iacturam maiori, aut æquali dolore afficiamur (amor enim doloris mensura est) nisi fortè Heshusio videatur maiorem esse dolorem ex pecuniæ amissione, quàm ex Dei offensione concipiendum. Sed venio ad exempla VLTIMI generis, id est, ad calumnias, & mendacia.

In errore XII. notat ex CATECHISMO ROMANO haberi, quod vi, & efficientia Sacramenti Pœnitentiæ, quod consistit in actu externo hominis, sanguis Christi nostra peccata abluat, hoc est, sanguis Christi accipiat vim suam ab actu hominis; quæ est horrenda blasphemia. AT horrenda potiùs impudentia mentientis Heshusij, quàm vlla Catechismi blasphemia hoc loco reperietur. Id enim solùm Catechismus docet, vi Sacramenti, vt diuini cuiusdam instrumenti, Christi sanguinem ad nos deriuari, quo peccata purgentur: non autem (vt mentitur Heshusius) Christi sanguinem vim suam à Sacramentis accipere, id enim nullus vnquam neque scripsit, neq; somniauit Catholicorum. Hæc autem sunt verba Catechismi, quę citantur etiam ab Aduersario: *Cùm nemo salutem nisi per Christum, eiusq; passionis beneficium consequi possit, consentaneum, nobisq; vtilissimum fuit eiusmodi Sacramentum institui, cuius vi, & efficientia Christi sanguis ad nos defluens, peccata post Baptismum admissa elueret.* Quo loco non significat Catechismus, vi & efficientia Sacramenti, Christi sanguinem peccata eluere: sed Christi sanguinem, qui solus peccata nostra eluere potest, vi, & efficientia Sacramenti ad nos defluere. Ex quo nō magis sequitur, Christi sanguinem à Sacramento vim eluendi peccata accipere, quàm sequatur, aquam vim humectandi à canali accipere, quia per canalem descendit: vel certè lucernam lucendi vim mutuari à candelabro, quia per candelabrum defertur ad aulam.

In errore XIX. notat, ex Gratiano, & Longobardo, semel tantùm Pœnitentiam agi posse. SED more suo impostorem agit. Nam Gratianus dist. 2. & 3. de Pœnitentia, & Longobardus lib. 4. Sentent. dist. 14. proferunt varia Patrum testimonia, quæ in specie contraria esse videntur, cùm alia semel tantùm Pœnitentiam agi, alia sæpiùs iterari posse concedant: sed iidem auctores Patrum dicta conciliant, ac docent Pœnitentiam solennem non nisi semel, priuatam sępiùs concedi solitam. Heshusius autem vt simplicibus imponat, quæ auctores illi pro vna parte quæstionis adducunt, ita citat, ac si ea sententia omnium Catholicorum esset.

In errore XXIV. Catechismum Romanum, & Tapperum repræhendit quod asserant, Contritionem non esse opus Spiritus sancti, sed actum voluntatis, vi liberi arbitrij elicitum. HIC verò audacissimum impostorem agit: vbi enim, quęso, in toto Catechismo, aut in omnibus Tapperi libris inuenietur illa negatio, non esse Contritionem opus Spiritus sancti? Dicunt quidem

A auctor Catechismi & Tapperus, Contritionem esse actum voluntatis, seu liberi arbitrij (quod solùm Heshusius citat, & verissimum est) sed actum esse solius liberi arbitrij, aut non esse simul Spiritus sancti donum, non dicunt. Et puerilis est illa Heshusij Dialectica; Contritio est actus voluntatis, non igitur est opus Spiritus sancti; quasi non possit idem opus à Deo simul, & à nostra voluntate fieri. S. AVGVSTINVS lib. de prædestinatione Sanctorum, cap. 3. differens de actibus credendi & amandi: *Vtrumque, inquit, nostrum est, propter arbitrium voluntatis, & vtrumq; datum est, propter Spiritum fidei, & charitatis.*

In errore LVII. cuius auctorem Heshusius inuenire non potuit, hęc verba habentur: *Docent*
B *absolutionem peccatorum non tantùm in nomine* IESV CHRISTI *debere fieri, sed & B. MARIÆ, & omnium Sanctorum, & nostrorum etiam operum: vnde est hæc communis, & blasphemiæ plena forma Absolutionis, qua in Monasteriis sunt vsi. [Meritum passionis Domini nostri* IESV CHRISTI, *& B. MARIÆ semper Virginis, & omnium Sanctorum, meritum Ordinis, & grauamen Religionis, humilitas Confessionis, contritio cordis, bona opera, quæ fecisti & facies pro amore Domini nostri* IESV CHRISTI, *cedant tibi in remissionem peccatorum, in augmentum meriti & gratiæ, & in præmium vitæ æternæ, Amen.]*

HÆC ad verbum recitare volui, vt impudētia Hæreticorum, & mentiendi libido omnibus in-
C notesceret: nā nec protulit, nec proferre potuit noster Heshusius vllum Catholicum auctorem, qui hæc verba pro forma Absolutionis agnosceret. Forma enim vera, qua Catholici omnes vtuntur, illa verba sunt: *Ego te absoluo ab omnibus peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen.* in qua forma nulla mentio fit B. Virginis MARIÆ, aut Sanctorum ceterorum, sed solius Dei, cuius est proprium, per se aut per Ministros suos, peccata remittere. Hanc autem esse formam Absolutionis, partim ex Conciliis, Tridentino & Florentino, & omnibus auctoribus, qui de iis rebus tractant, partim ex ipsa Ecclesię consuetudine, omnes norunt. Porrò illa, quę citat Heshusius, non forma Absolutionis, sed
D pia quædam precatio est, quam adhibere nonnulli solent post Absolutionem à peccatis datam. Neque absurdè precamur iuuari ad pœnæ, quæ ex peccato relinquitur, remissionem, necnon ad gratiæ incrementum, & vitam æternam consequendā, meritis Christi, sanctissimæ Deiparæ, omnium beatorum cum Christo regnantium, & nostris etiam propriis operibus ac laboribus, cùm omnia suo modo prodesse valeant.

Sed iam de Heshusio satis diximus: neq; enim omnia excutere, sed quędam solùm exempli caussa in medium adducere propositum fuerat.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

Calumniæ & mendacia Ioan. Caluini, & Theodori Bezæ.

NVNC de Caluini calumniis & mendaciis pauca quædã annotanda esse videntur. PRIMO igitur in 3.lib.Instit.cap.4.§.1.ad hunc modum Caluinus loquitur: *Sic sunt*, Catholici, *in externis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex immensis voluminibus colligas, quàm Pœnitentiam esse disciplinam, & austeritatem, quæ partim domandæ carni, partim castigandis puniendisq́; vitiis seruiat: de interiori mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionem secum trahit, mirum silentium.* Hęc ille. QVÆ sententia & iis repugnat, quę continuò ab eodem auctore subiiciuntur, & apertum mendacium continet: sic enim ille in consequentibus loquitur: *De contritione quidem & attritione, multus apud eos sermo.* At si de Contritione, & attritione multus apud Catholicos sermo est, quo modo de interiori mentis renouatione mirum apud eosdem silentium est? ad Contritionem enim propriè pertinet celebris illa Pœnitētiæ definitio, quam iisdem Catholicis idem Caluinus attribuit: *Ante acta peccata deflere, & deflenda non committere.* Qui autem ita seriò peccata deflet, vt propositum certissimum concipiat animo, nunquam deinceps ad peccata redeundi, is profectò internam illam mentis renouationem acquirit, quæ veram vitæ correctionem secum trahit.

QVOD verò paulò infrà Caluinus subiicit, Catholicos leui cæremoniarum aspersione totam cordis amaritudinem sanare, noua calumnia est, & ipsius etiam Caluini testimonio refelli potest, siquidem paulò antè dixerat, Pœnitentiam apud Catholicos nihil esse aliud, nisi disciplinam, & austeritatem, quæ vitiis puniendis & castigandis seruiat. Quòd si apud nos eiusmodi requiritur in pœnitentibus austeritas; & Satisfactionis gratiâ ieiunia, preces, eleemosynæ, peregrinationes, & alia id genus opera carni molesta, & laboriosa, à Sacerdotibus indicuntur: quomodo non mentitur, qui hoc ipsum agnoscit, & tamen scribit, omnem cordis amaritudinem leui cæremoniarum aspersione sanari?

SECVNDO, ibidem Caluinus Doctores Catholicos singularis cuiusdam inscitię arguere sibi videtur, quòd se torqueant, & impediant tribus quibusdam, alioqui facillimis quæstionibus, An vnius peccati Pœnitentia Deo placeat, vbi in aliis durat obstinatio; An pœnæ diuinitùs inflictæ ad Satisfactionem valeant; An sæpiùs iterari possit pro mortalibus peccatis Pœnitentia. SED ego nullum hactenus legi, qui his quæstionibus impeditus teneretur: omnes enim continuò respondent, non placere Deo Pœnitentiam vnius peccati, nec veram Pœnitentiam esse, vbi in aliis durat obstinatio; & pro certo axiomate habent verbum illud Augustini, seu quicunque fuerit auctor, in libro de vera, & falsa Pœnitentia, cap.9. *Quædam impietas infidelitatis est, ab illo qui iustus, & iustitia est, dimidiam sperare veniam.* nec minùs consentiunt omnes, flagella à Deo immissa, ad Satisfactionem valere: idque contra Hæreticos negantes defendunt, vt videre est in Concilio Tridentino sess.14.can.13. nemo denique Catholicorum est, qui dubitet Pœnitentiam priuatam (nam de solenni alia ratio est) toties iterari posse, quoties quis in peccatum lapsus fuerit.

TERTIO, ibidem Caluinus impudenter mentitur, cùm ait: *Turpiter & impiè definiunt, non nisi de venialibus peccatis quotidie agi Pœnitentiam.* QVI enim, quæso, hoc definiunt? cur nullus citatur huius decreti auctor? Scribunt quidem Catholici, venialia peccata quotidiana esse, & idcirco quotidianam quoque de eis Pœnitentiam esse agendam: neque solùm recentiores, sed etiam S. Augustinus id verbis apertissimis docet in lib.50. homiliarum, hom. postrema, cap.8. at non posse, & interdum etiam oportere de mortalibus peccatis toto vitæ tempore Pœnitentiam agi, nemo Catholicus definiuit. Et contrà potius exstant multi veteres Canones, qui Pœnitentiam perpetuam pro certis criminibus imperant; & laudantur apud nos ij vehementer, qui ad expianda adolescentiæ suæ peccata, vel in Eremo, vel Monasteriis toto vitæ suæ tempore durissimum vitę genus complexi, Pœnitentiam agunt.

QVARTO, idem Caluinus in eodem capite, §.2. scribit, exigere Catholicos à pœnitentibus Contritionem adeò iustam & perfectam, vt in trutina appendatur cum fiducia veniæ. & §.3. id ipsum planiùs explicans, scribit Catholicos velle, vt ea Contritio meritum sit remissionis peccatorum, cùm tamē eam nemo habere possit: *Multum*, inquit, *interest, doceas ne emereri remissionem peccatorum iusta, & plena Contritione, qua nunquam defungi possit peccator; an eum instituas ad esuriendam, & sitiendam Dei misericordiam, &c.* SED Catholici non docent, Contritione nos emereri remissionem peccatorum, ac per hoc nec illud docent, debere in trutina appendi cum fiducia veniæ, doloris acerbitatem: audiunt enim Catholici omnes Synodum Tridentinam disertis verbis concionantem, nihil eorum quæ iustificationem præcedunt, mereri gratiam iustificationis, & ideò gratis per Christum homines iustificari, sess.6. cap.8. Itaque Contritionem dispositionem esse volunt Catholici, non meritum remissionis peccatorum.

QVOD etiam Caluinus obiter dicit, nunquam posse hominem defungi iusta, ac plena Contritione; & neminem esse qui ex doctrina Catholica de Contritione vel non sit ad desperationem adactus, vel simulationem doloris Deo pro vero dolore non opposuerit; meræ calumnię sunt.

Nam etiamsi fidei certitudine sciri non posse Catholici doceant, perfectam ne Contritionem habuerimus, an imperfectam: tamen perfectam haberi posse, & à plurimis reipsa haberi docemus; neque vllum nouimus qui ex hac doctrina ad desperationem adactus sit, aut simulatum Deo dolorem pro vero dolore obtulerit. Sed frustrà contendimus, cùm aduersarius sola sua affirmatione contentus, nullos testes adhibeat.

QVINTO, in eodem cap. §.16.17.& 18. calumniatur doctrinam Catholicorum de enumeratione peccatorum in Confessione facienda: ac tandem addit, rem impossibilem ab illis præcipi: *Dicam, inquit, in summa, qualis lex illa fuerit. Simpliciter est impossibilis.* SED calumniam hanc esse nemo negabit, qui libros Catholicorum, aut certè Concilium ipsum Tridentinum, sess.14. cap.5. legere voluerit. Neq; enim omnia omninò peccata enumerari oportere lex nostra iubet, sed ea solùm, quæ post diligentiam in examine positam, menti occurrerint: diligentiam autem moralem intelligimus, qualem in negotiis grauioribus adhibere solemus.

Quid, quod hoc idem eodè in loco ipse idem Caluinus docet? nam Deo peccata confitenda esse dicit non solùm generatim, sed etiam singula: *Quid? inquit, ergóne confitenda non sunt singula delicta? ergo nulla confessio Deo accepta, nisi duobus istis verbis conclusa, Peccator sum? immò verò danda potius opera, vt quantum in nobis est, totum cor effundamus coram Deo, nec modò nos peccatores esse, sed quanta sit, & quàm varia peccatorum labes; tota cogitatione recognoscamus non modò nos immundos, sed qualis, & quanta, quamq; in multis partibus nostra immundicies; non modò nos debitores, sed quantis debitis grauati, & quot nominibus obstricti; non modò vulneratos, sed etiam quàm multis, & lethalibus plagis saucij simus.* Ac ne quis ei obiiceret, id omninò fieri non posse vt singula peccata Deo confiteamur, adiungit: *Hac tamen recognitione, cùm se totum peccator coram Deo effuderit, seriò ac sincerè cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorum suorum recessus, quàm quos penitùs excutere possit: atque adeò exclamet cum Dauide: Errores quis intelligit? ab occultis meis mũda me Domine.* Hæc ille. Sicut igitur ipse non existimat legem esse impossibilem, qua iubemur singula peccata Deo confiteri, quia non tenemur id facere, nisi quantum in nobis est: ita non debet legem impossibilem iudicare, qua iubemur singula peccata sacerdotibus confiteri, quia nõ tenemur id facere nisi quantum recordari possumus; & de reliquis cum Propheta supplicare debemus, ac dicere: *Delicta quis intelligit? ab occultis munda me Domine.*

SEXTO, idem Caluinus in eodem cap. §.25. rursus mentitur, nos docere, veniam peccatorum meritis acquiri: *In hanc summam, inquit, recidunt omnia: nos quidem à Dei clementia delictorum veniam impetrare, sed intercedente merito operum.* Et infrà §.26. *Verùm, inquit, quæ sunt peruersitate, & peccatorum remissionem, & reconciliationem fieri semel dicunt,*

A *cùm in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post Baptismum resurgendum esse per satisfactiones.* QVID facias huic calumniatori, qui dedita opera sententiam Catholicorum perperam exponit, vt odiosam reddat? quòd enim Catholici dicunt, satisfaciendum esse pro pœnis temporalibus, quæ post reconciliationem cum Deo, & culpæ ac pœnæ æternæ gratuitam remissionem, aliquando restant; id ipse trahit ad meritum reconciliationis. Tantùm autè abest, vt Catholici sentiant, reconciliationem acquiri meritis satisfactionum, vt etiam doceant neminem posse Deo satisfacere, nisi reconciliatum. Ac vt intelligas, lector, Caluinum non ignorantia, sed malitia

B peccare, legas §.29.& 30. eiusdem capitis: ibi enim fatetur, Catholicos non referre Satisfactionem ad reconciliationem, siue, quod est idem, ad culpæ remissionem, sed solùm ad expiandam pœnam, eamque temporalem: *Fingunt,* inquit §.29. *sibi distinctionem culpæ, & pœnæ: culpam remitti fatentur Dei misericordia, sed culpa remissa pœnam restare, quam persolui Dei iustitia postulat.* Et §.30. *Scio,* inquit, *subtilius adhuc ipsos elabi, dum inter æternam pœnam, & temporales distinguunt.*

SEPTIMO, idem Caluinus lib.4. Instit. cap. 19. §.16. cùm docuisset Catholicos multum laborare, & sudare, vt Sacramentum in Pœnitentia inuenire possint, indicat eis, in Absolutione Sacerdotis multò speciosius, & facilius Sacra-

C mentum constitui potuisse, quàm in actione pœnitentis: & miratur cæcitatem Scholasticorum, qui hoc non aduerterint: *Sanè, inquit, hallucinati sunt plusquam pueriliter, & cæci in sole fuerunt; qui cùm multa difficultate æstuarent, rem planam adeò, & cuiuis obuiam non perspexerunt.* Hæc ille: qui quidem impudentius mentiri non poterat, nisi fortè nullum Scholasticum legerit. NAM ex Scholasticis Scotus, Ocham & Gabr. in 4. sent. dist.14. Sacramentum Pœnitentiæ in sola Absolutione constituunt: ceteri omnes actus pœnitentis, Confessionem, Contritionem, & Satisfactionem, partem Sacramenti huius esse volunt, sed non absque Absolutione, quam Sacramenti formam, ac per hoc primariam Sacramenti partem

D esse docent. Itaq; quod nulli in mentem venisse Caluinus fingit, omnibus in mentem venit: & ipse planè hallucinatus est plusquam pueriliter, & cæcus in sole fuit, si libros Scholasticorum legit, & rem planam adeò, & cuiuis obuiam non perspexit.

OCTAVO, idem Caluinus in Antidoto articulorum Parisiensium, art.3. introducit Catholicos ita loquentes: *Quantum verò pertinet ad Confessionem, notandum est, quòd materia sit de iure diuino, forma autem de iure positiuo.* Et paulò infrà dicit, formam superinductam ab Innocentio Pontifice, qui statuit confitendum esse proprio Sacerdoti. Denique fingit sententiam esse Lutheranorum, & Catholicis contrariam; Nos reconciliari gratis per satisfactionem Christi. SED hæ meræ

sunt

sunt imposturæ: nam neq; vllus Catholicus docuit formam Confessionis esse de iure positiuo: neque formam Theologi vocant, confiteri proprio Sacerdoti, cùm forma sit, omnium consensu, verbum Absolutionis: neque Innocentius instituit confitendum esse proprio Sacerdoti, sed explicuit, iure diuino non conuenire potestatem Sacramenti huius administrandi, nisi iis, qui iurisdictionem in alios habent, quales sunt proprij Sacerdotes. Sententia autem illa, Nos reconciliari gratis per Satisfactionem Christi, non modò nobis contraria non est, neq; absurda Catholicis vllis videtur, vt Caluino fingere placuit, sed anathema dicimus iis, qui illam negare voluerint: neque Caluinistæ proferent vnquam testimonia Doctorũ Catholicorum, qui ea dicant, quæ nobis Caluinus imposuit.

Similia mendacia habet etiam Theodorus Beza in sua Confessione, cap.7.art.11. vbi de Pœnitentia Papistarum differit. Primo, affirmat Catholicos non tam esse medicos, quàm carnifices crudelissimos animarum, quòd in omnibus adultis requirant, vt necessaria ad salutem, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem, sed aut reipsa, si potest quis ea prestare, aut certè in voto, ac desiderio. Quæ autem crudelitas est, exigere desiderium confitendi, & mulctam impositam adimplendi?

Secundo, affirmat exigi à nobis, vt perfectè tria illa præstẽtur: quod esse videtur promptum iter ad desperationem. At non exigimus perfectè, nisi quatenus vires humanæ à Deo adiutæ se extendunt; neque enim requirimus confessionem, nisi eorum peccatorum, quæ memoria tenentur, neque mulctam imponimus, nisi quam vnusquisq; facilè ferre possit. Itaque in tam prono itinere ad desperationem nullum vidimus vnquam desperâsse.

Tertio, affirmat in his tribus nos ponere remissionem peccatorum, insigni cum Christi contumelia. At quæ contumelia Christo esse potest, si dicamus, meritum passionis eius verum esse, atq; vnicam peccatorum medicinam, eamq; applicari per verbum Absolutioniis iis, qui per Contritionem & Confessionem, ac satisfaciendi propositum ad eam medicinam recipiendam ritè præparantur? Vel si hæc contumelia est, cur non erit etiam contumelia, si quis dixerit, Baptismum aquę lauacrum esse regenerationis? vel, in eo lauacro positam esse remissionem peccatorum, quòd per id lauacrum applicetur nobis Christi meritum, quo peccata donantur?

Qvarto, affirmat doctrinam Catholicorum de Contritione, blasphemam esse, quòd eam, partem esse velimus Satisfactionis pro nostris peccatis coram Deo, atq; ita transferamus ad homines, quod vnius Christi proprium est. At non hoc docent Catholici, neque enim propriè satisfieri posse credunt pro culpis in Deum admissis, quasi Contritio iustum precium sit, qua offensioni atque iræ diuinæ satisfiat: solùm enim iustificatos, atque amicos Dei per Christi meritum factos, docent, pro temporalibus pœnis posse ac debere satisfacere. Sed Aduersarij nostri non laborant vt Catholicam doctrinam intelligant, sed id solùm quærũt, vt quouismodo eam reprehendant, ac in inuidiam vocent. Sed de his hactenus.

CAPVT SEXTVM.

Calumniæ & mendacia Martini Kemnitij.

Nvnc tandem ad calumnias, & mendacia Kemnitij veniamus. Primvm, vt se ac suos à Nouatianorum hęresi asserat, illorum sententiam perperam exponit: sic enim loquitur in 2.p.Exam. pag.900. *Nequaquam sumus Nouatiani, qui semel iustificatis, si post Baptismum lapsi essent, omnem spem veniæ, & reconciliationis cum Deo vel prorsus negabant, vel in dubium reuocabant, etiamsi rursus converterentur, & Pœnitentiam agerent.* Sed non fuisse hanc Nouatianorum hæresim, multis argumentis probare possemus, si opus esset: verùm Kemnitius hoc labore nos liberauit. Nam paulò infrà, pag.902. refert ex historia Tripartita, quæ fuerit Nouatianorum opinio, his verbis: *Meritò improbatur Acesij Nouatiani dictum, qui in Tripart.li.1.cap.13. ad Constantinum Imperatorem inquit: inuitandos quidem lapsos ad Pœnitentiam; spem verò remissionis non à Sacerdotibus, sed à Deo solummodò expectandam, qui solus potestatem habeat remittendi peccata.* Hîc vides non negâsse Nouatianos spem veniæ, & reconciliationis cum Deo, vt suprà falsò scripsit Kemnitius, sed negâsse in Sacerdotibus potestatem absoluendi, quippè quæ in solo Deo sit: quod etiam negant pertinacissimè Lutherani, vt infrà ostendemus.

Secvndo, idem Kemnitius pag.902. S. Ambrosij verba deprauat, vt ea ad sententiam suam accommodet: *Ambrosius,* inquit, *Nouatianorum opinionem ita describit: Pœnitentibus post lapsum non simpliciter sanè præcidendã esse omnem spem veniæ, sed Sacerdotes nec posse nec debere illis, ministerio Euangelij remissionem peccatorum annunciare, vel Absolutionem impertiri: ne Dei (sicut simulabãt) partes audaci temeritate sibi vsurparent.* Hæc ille. At nusquam in Ambrosio inuenitur modus ille loquendi, Lutheranorum proprius: *Ministerio Euangelij remissionem peccatorum annunciare.* Quod Ambrosius docet, vt ex lib.1. de Pœnit.cap.2. colligitur, id est; negâsse Nouatianos, potestatem remittendi peccata Sacerdotibus esse concessam: *Sed aiunt,* inquit, *se Domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruent, &c.*

Tertio pag.905. *Peccatorem,* inquit Kemnitius, *post Baptismum lapsum, quando quærit & ambit reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum, Pon-*

tificij per Sacramentum suum Pœnitentiæ deducunt ad humana, seu propria opera, vt illa, accedente verbo Absolutionis, fiant & sint Sacramentum, hoc est, caussa efficiens & conferens gratiam reconciliationis cum Deo, & remißionis peccatorum. Hæc ille: vbi PRIMVM in eo errat, & secum ipse pugnat, quòd Contritionem & Confessionem vocat opera humana & propria, cùm potiùs dona sint Dei, vt ipse idem Kemnitius confitetur pag. 955. vbi sic loquitur: *Est autem vera Contritio non opus liberi arbitrij, seu virium humanarum: sed Spiritus sanctus per verbum prædicatum, auditum, & cogitatum, illam in nobis excitat, inchoat, operatur, & efficit.* Cùm igitur Contritio, & consequenter etiam Confessio, non sit nostrum tantùm opus, sed etiam Dei qui illã nobis inspirat, falsò Kemnitius paulò antè scripsit: Pontificios deducere peccatores ad opera humana, & ꝓpria.

DEINDE, Catholici etiamsi Contritionẽ, Confessionem, & Satisfactionem, ad partem materialem Sacramenti Pœnitentię pertinere velint: tamen caussam efficientẽ remissionis peccatorum vt instrumentum Dei, vel solam Absolutionem faciunt, vel actiones pœnitentis cum Absolutione coniunctas, non vt actiones humanæ sunt, sed vt instrumenta Dei; alioqui enim ipsa etiam Absolutio, & ablutio, & corporis Domini consecratio, ac distributio, actiones humanę dici possent, cùm non minùs ab hominibus fiant, quàm ipsa peccatorum enumeratio. Nihil igitur est cur Kemnitius clamitet, nos caussam efficientem remissionis peccatorum in humano, ac proprio opere pœnitentis constituere, cùm in ipso verbo, per Sacerdotem nomine Dei pronunciato, constituamus.

QVARTO. Pag. 911. demonstrare Kemnitius volens, cur Pœnitentia, quam prædicauit Ioan. Baptista, & post eum Christus, non sit apud Catholicos Sacramentũ Pœnitentiæ, ita loquitur: *Quia in illa Pœnitentia gratis, sine operibus, fide propter Christum remittebantur peccata, quia etiam tam Baptista quàm Christus, fidem in filium Mediatorem, partẽ conuersionis necessariam ad consequendam remißionem prædicârunt. Propter has caussas talis Pœnitentia Pontificiis nõ est Sacramentum: id quod diligenter expendatur.* Hæc ille. O MISEROS Lutheranos, quorum ignorantia sic abutitur Kemnitius, vt palpabilia mendacia non solùm eis impudenter obtrudat, sed etiam iubeat tanquam magna mysteria diligenter expendi. Scribit quidem Concilium Tridentinum sess. 14. cap. 1. Sacramentum Pœnitentiæ institutum fuisse post Christi resurrectionem, & ea de caussa Sacramentalem Pœnitentiam non fuisse Catholici docent Pœnitentiam illam, quam Baptista & Christus prædicabant. At caussas quas fingit Kemnitius, non modò nullus agnoscit Catholicus, sed planè omnes pro hæreticis haberemus qui illis de caussis Pœnitentiam Sacramentum esse negarent. Tantùm enim abest, vt ideò Pœnitentiam aliquam pro Sacramẽto non habeamus, quia in ea gratis, sine operibus, fide A propter Christum remittuntur peccata; vel quia fides in Christum pars conuersionis, & quidem necessaria ad remissionem obtinendam prædicetur, vt contrà potiùs vbi ista absint, Sacramentum Pœnitentiæ aut nullum esse, aut inutiliter administrari dicamus.

QVINTO. Pag. 931. non minori audacia Kemnitius Tridẽtino Concilio imponit ea, quę nunquã Patres eius Concilij cogitârunt: *Sed,* inquit, *aliud est, quod Tridentinum Concilium quærit, in Baptismo scilicet remißionem peccatorum gratis, sine nostris operibus, propter meritum Christi donari, & fide accipi: in lapsis verò post Baptismum, Pœnitentiam impetrare veniam, non fide, gratis, & sine operibus, sed per, & propter opera* B *Pœnitentiæ.* Et pag. sequenti: *Id est,* inquit, *quòd alibi dicunt, duplicem esse iustificationem, quarum prior sit gratis, fide, sine operibus, propter Christum: altera non gratis, sed per, & propter opera fiat.* Hæc ille. PORRO, si ista mendacia non sunt, proferatur in medium vel vnus aliquis scriptor Catholicus; ne dicam Concilij Oecumenici, aut etiam particularis decretum, in quo habeatur, iustificationem in Sacramento Pœnitentię non donari gratis, per fidem sine operum merito, ob Christi deniq; passionem, & mortem? Neque enim quia requirimus Contritionem, & Confessionem, ac deinde etiam Satisfactionẽ, ideò non gratis, & per Christum, sed ex operibus propriis iustificamur; illa enim opera non merita sunt iustificationis, sed C dispositiones iustificandi: alioqui etiam iustificatio quæ fit in Baptismo, non gratis, sed ex operibus fieret, quia Pœnitentia quædam requiritur ante Baptismum, dicente Apostolo Petro, Actor. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine* IESV CHRISTI, *in remißionem peccatorum vestrorum.*

Quid, quòd idem Kemnitius antè confessus fuerat, Catholicos agnoscere, per meritũ Christi fieri remissionem in Sacramento Pœnitentiæ? sic enim scripsit pag. 903. *Pontificij asseuerant, Pœnitentiam qua lapsi Deo reconciliantur, esse peculiare Sacramentum, quo lapsis post Baptismum beneficium mortis Christi applicatur.* Hæc ille: cuius testimonium hoc loco prolatum, verum est, sed malè cohæ- D rens tum his, quæ nobis falsò passim imponit.

SEXTO. Pag. 935. auctorem primum Sacramenti Pœnitentię Kemnitius Petrum Lombardum facit, qui post annum Domini M.C. floruit: *Quia,* inquit, *Lombardus primùm ex Pœnitentia Sacramentum fecerat, cœperunt posteà Scholastici quærere, quæ sit materia, & quæ forma, &c.* Hoc esse mendacium nemo dubitabit, qui aliquid in veteribus legerit; passim enim coniungunt veteres Pœnitentiam seu reconciliationem cum Baptismo, aliisque Sacramẽtis propriè dictis. Quæ testimonia suo loco adducentur: nunc vnum S. AVGVSTINI testimonium nobis sufficiet; is enim in epist. 180. ad Honoratum: *An non cogitamus,* inquit, *cùm ad istorum periculorum peruenitur extrema, nec est potestas vlla fugiendi; quantus in Ecclesia fieri soleat ab vtroq;*

sexu, atq; ab omni ætate concursus, aliis Baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam ipsius Pœnitentiæ actionem, omnibus consolationem, & Sacramentorum confectionem, & erogationem? vbi si ministri desint, quantum exitium sequatur eos, qui de isto seculo vel non regenerati exeunt, vel ligati?

SEPTIMO. Pag. 944. & 945. vix credi potest quanta impudentia Kemnitius tùm mentiatur, tùm Concilij Tridentini sententiam omninò peruertat. Negauerat Concilium partes Pœnitentię esse, terrores, & fidem: nam terrores & fides etiam in impœnitentibus esse possunt, cùm Iacobus dicat, dæmones credere, & contremiscere, quos certum est Pœnitentiam nunquam acturos; de qua etiam re suo loco dicemus. At Kemnitius ex capite suo ita Concilij sententiam exponit: *Et terrores quidem*, inquit, *à Deo voce Legis conscientiæ incussos, ideò nolunt esse partem Pœnitentiæ, quia Contritionem volunt esse dolorem voluntariè pro peccatis tanquam vindictam assumptum, qui hoc opere promereatur misericordiam Dei.* SED mentitur in caput suum, non enim Concilium vsquam dixit, Contritionem esse opus meritoriũ remissionis peccatorum, sed contrà potiùs sess. 6. ca. 8. disertis verbis pronunciauit, ideò gratis per Christum nos iustificari secundum Apostolum, quia nihil eorum quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam Iustificationis gratiam promerentur.

ET quia Concilium sic negat fidem partem esse Pœnitentiæ, vt tamẽ ad Pœnitentiam fidem necessariam esse concedat, & Theologi fidem Pœnitentię fundamentum esse docent: explicat Kemnitius mentem Concilij, ac Theologorum his verbis: *Quando dicunt fidem esse fundamentum Pœnitentiæ, intelligunt talem persuasionem: si actiones illas Pœnitentiæ à Pontificiis præscriptas quis susceperit, & præstiterit, quòd illis actionibus impetret veniam peccatorum, & reconcilietur Deo; & hoc est quod dicunt fidem esse fundamentum Pœnitentiæ.* AT longè aliter mentẽ suam ipsum Concilium explicat: sic enim loquitur, sess. 6. cap. 6. vbi exponit quem locum fides habeat in negocio iustificationis: *Disponuntur*, inquit, *ad ipsam iustitiam, dum excitati diuina gratia & adiuti, fidem ex auditu concipientes, liberè mouentur in Deum, credentes vera esse, quæ diuinitùs reuelata & promissa sunt, atque illud in primis, à Deo iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem, quæ est in* CHRISTO IESV: *& dum peccatores se esse intelligentes, à diuinæ iustitiæ timore quo vtiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se conuertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore; illumq; tanquam omnis iustitiæ fontem diligere incipiunt, ac propterea mouẽtur aduersus peccata per odium aliquod, & detestationem, &c.*

Ex his habemus, fidem, quæ est fundamẽtum Pœnitentiæ, non esse (vt mentitur Kemnitius) persuasionem, quòd actionibus Pœnitentię impetremus veniam peccatorum, & reconciliationem; sed quòd vera sint Dei promissa, & illud

A inprimis, iustificari impium per gratiam Dei per redemptionem, quæ est in Christo. Et simul habemus, non excludi fidem ac terrores à Pœnitentia, immò includi, non vt partes, sed vt caussas præcedentes Pœnitentiã: neq; enim credere & terreri, est pœnitere, sed ex fide & terroribus Pœnitentia gignitur. NEQVE multum refert, quòd in loco iam citato Concilium explicat iustificationem, quæ in Baptismo acquiritur, non eam quæ in Sacramento Pœnitentiæ: nam idem est dispositionum & conuersionis progressus, licet Pœnitẽtię opera multò faciliora ad Baptismum, quàm ad reconciliationem exigantur.

OCTAVO. Pag. 945. incredibili malitia vel inB scitia, ex can. 4. sess. 14. Concilij Tridentini Kemnitius colligit, totum Euangelium ex Pœnitentia à Catholicis tolli: *Quãdo*, inquit, *quartus Canon anathemate damnat eos, qui dicunt fidem conceptam ex Euangelio, vel Absolutione, qua credit quis sibi per Christũ remissa esse peccata, necessariam partem esse Pœnitentiæ ad consequendam remissionem peccatorum; quid aliud facit, quàm quòd totum Euangelium ex Pœnitentia tollit, & ipsam vocem Euangelij propriam, sicut à Prophetis, Christo, & Apostolis tradita est, damnat?* Et pag. 946. *Quid reliquum erit Euangelio, si tollas inde Christum, fidem in Christum, & remissionem peccatorum, quæ fide per Christum accipitur? & tamen Tridentinum Concilium non veretur anathemate damnare, si quis dixerit, partem Pœnitentiæ C esse fidem ex Euangelio conceptam, qua quis credit sibi per Christum remissa esse peccata.* Et pag. 947. *Ad perpetuã*, inquit, *rei memoriam notum sit veræ Ecclesiæ Dei, Concilium Tridentinum promittere Pœnitentiæ reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum, sine fide, quæ quidem ex Euangelio concepta sit, & qua quis credat per Christum sibi peccata remissa.* Hæc ille: qui quidem tam pueriliter errat, vt me sanè pudeat hæc tam leuia refutare; & non parùm Kemnitij, quamuis aduersarij, misereat. NEQVE enim Concilium negat, fidem ex Euangelio conceptam ad Pœnitentiam esse necessariam: sed negat, tùm fidem partem esse Pœnitentiæ, cùm ea potiùs (vt suprà diximus) Pœnitentiam gignat; tum verò fidem, qua quis credit sibi remissa esse peccata, veram esse fidem ex Euangelio conceptam, cùm nihil D nisi figmentum Lutheri iure dici possit. Euangelium enim remissionem peccatorum omnibus verè pœnitentibus promittit: sed vtrum hic aut ille veram Pœnitẽtiam habeat, Euangelium nusquã dicit, quare ex Euangelio fides illa concipi non potest, qua quis certò credat sibi remissa esse peccata. Sperare quidem possumus & debemus, vt Concilium docet, sess. 6. cap. 5. & sess. 14. cap. 4. Deum nobis propitium fore: sed certò id credere, quo modo certò credimus articulos fidei, mera stultitia est.

NONO. Pag. 958. falsò tribuit S. Thomæ quod scripserit, ad remissionẽ peccati requiri actum nostrum, qui sit meritorius, quia cadat sub libero arbitrio. ID enim neque vsquam S. Thomas scripsit, neque scribere potuit, nisi Theologiæ

planè oblitus. Quis enim vel mediocris Theologus diceret, actum nostrum esse meritorium, quia cadat sub liberum arbitrium? quasi verò non possint multi actus sub liberum arbitrium cadere, nec tamen meritorij esse. Quid, quòd S. Thomas in q. vlt. art. 5. disertis verbis docet, neminem posse mereri gratiam iustificationis; cuius contrarium Kemnitius illi imponit?

Decimo. Similem omninò Kemnitius habet calumniam pag. *961.* vbi sic ait: *Talis fides est Pontificiæ Pœnitentiæ, in nostra scilicet opera, non in Christum; talem misericordiam Dei volunt, non quæ sit gratuita, & gratis propter Christi meritum peccata remittat, sed quæ operibus nostris tribuat mercedem, reconciliationem scilicet cum Deo, & remissionem peccatorum.* Hæc ille. Sed tantum abest, vt hæc sit Catholicorum sententia, vt nullus sit Catholicorum, qui non toto corde anathema scribere paratus sit iis, qui ita sentiunt, vt nos sentire Kemnitius fingit.

Vndecimo. Pag. *962.* affirmat Scotum velle, dilectionem Dei super omnia ex naturalibus viribus haberi posse, eamq; esse dispositionē sufficientem immediatam & vltimam ad infusionem gratię. Deinde pag. *963.* addit: *Et hoc est dogma Scholasticorum, ad quod stabiliendum factum est hoc decretum.* Hìc duo mendacia sunt. Vnvm, Scholasticorum esse illud dogma: nam Scotū, quem solum Kemnitius citat, longè aliter sensisse, fusè demōstrat Andreas Vega in lib. de Iustificat. q. 10. & deinde quidquid de Scoto sit, constat S. Thomam, & meliorem Scholæ partem, contrarium omninò docere. Alterum est mendacium luculentius, Ad illud stabiliendum dogma, decretum Concilij Trid. esse formatum, quod habetur sess. 14. c. 4. & can. 5. Concilium enim in hoc ipso loco, Attritionem, quæ & imperfecta Contritio, donum esse Spiritus sancti docet: ex quo rectè colligitur, multò magis ipsam Contritionem perfectam, quę dilectionem Dei super omnia includit, non ex solis naturæ viribus, sed Dei munere haberi. Et sess. *6.* can. 3. his verbis sententiā istam damnat, quam ei Kemnitius affingere non veretur: *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atq; eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.*

Dvodecimo. Pag. *964.* negat Kemnitius Lutherum docuisse id, quod in bulla Leonis X. damnatum legimus, Attritionem facere hominem hypocritā, & magis peccatorē: sed tantùm Scholasticorum sententiam reprę hendisse, quæ detestationem peccatorum per liberum arbitrium solis naturæ viribus productam, facit dispositionem sufficientem ad gratiam. Atqvi hæc est incredibilis audacia, cùm verba Lutheri non vno in loco posita, clarissima sint, neq; vllam eiusmodi interpretationem admittant.

In sermone de Pœnitentia, habito anno M.D.XVII. ex quo articuli illi deprompti sunt, quos Leo X. damnauit; ita Lutherus loquitur: *Contritio duplici via paratur. Primò per discussionem, collectionem, detestationem peccatorū, qua quis (vt dicunt) recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum grauitatem, damnum, fœditatem, multitudinem, deinde amissionem æternæ beatitudinis, ac æternæ damnationis acquisitionem, & alia, quæ possunt tristitiam, ac dolorem excitare. Hæc autem tristitia facit hypocritam, immò magis peccatorem, quia solùm timore præcepti, & dolore id facit: & tales omnes indignè absoluuntur.* Hæc ibi; vbi non damnatur Contritio, siue Attritio (vt Kemnitius dicit) quia fit ex solo libero arbitrio, sed quia nascitur ex timore præcepti, non ex amore iustitiæ.

Rursus idem Lutherus in lib. contrà bullam Antichristi, posteaquam recitauit art. *6.* à Leone damnatum, vbi habentur ad verbū, quæ modò ex serm. de Pœnitentia citauimus, ita subiungit: *Meus certè est articulus, & Christianissimus, quem mihi innumerabilibus Papis & Papistis non sinam extorqueri.* Vtri, quæso, magis credendum, Lutheróne articulum suum agnoscenti, an Kemnitio impudenter mentienti, nunquam Lutherum ita sensisse?

In assertione quoque omnium articulorum suorum, iterum recitat eundem sextum articulum, & suum esse fatetur, & multis argumentis confirmare nititur.

Deniq; in Resolutionibus super propositiones Lipsię disputatas, apertissimè dicit hæresim esse Pelagianam, admittere, Pœnitentiā inchoari ante dilectionem iustitiæ: vbi prorsus tollit primam partem Pœnitentiæ, quam Kemnitius, & Lutherani ceteri constituunt in illis terroribus fidē præcedentibus. Proinde nunc Luthero teste, Lutherani Pelagiani facti sunt: & ideò non mirum, si Kemnitius mauult impudenter Lutheri scripta negare, quàm Pelagianus haberi.

Decimotertio. Pag. *967.* mirabili strategemate Kemnitius Catholicis affingit, quæ sunt Lutheri propria. Reprę hendit enim Scholasticos, quòd doceant, Contritionem, si nō oriatur ex dilectione Dei, sed ex timore irę & iudicij diuini, etiamsi accedat fides petens & statuens remitti nobis peccata propter Christum, tamen non esse salutarem, sed Iudę Pœnitentiā. At hoc nunquam Scholastici docuerunt, sed Lutherum ita docentem Leo Pontifex, & Academiæ Catholicæ, & nuper Patres in Tridentino Concilio damnauerunt: Ita videlicet fideliter recitat sententias nostras Kemnitius. Atque hæc de calumniis & mendaciis sufficiant.

CAPVT SEPTIMVM.

De nomine Pœnitentiæ.

Expeditis Hæreticorum mendaciis & calumniis, nunc ad nomen Pœnitentiæ veniamus. Aduersarij ab ipso Pœnitētię nomine fundamenta iacere incipiunt errorum suorum: & quia Poenitentia à pœna dicta videtur, & pœna

referri poteſt tùm ad dolorem de peccatis præteritis, quam nos Contritionem vocamus, tùm ad eam mulctam, quæ indicitur pœnitentibus, quæq; Satisfactio à Catholicis nominatur; propterea illi non libenter hac voce vtuntur, & pro ea in Scripturis ferè vbique ſubſtituunt Reſipiſcentiam.

Laurentius Valla, qui veluti præcurſor quidam Lutheranæ factionis videtur fuiſſe, in Annotatione ad cap. 7. poſterioris ad Corint. ſcribit, elegantiores voces eſſe μετάνοιαν, & μεταμέλειαν Græcas, quàm Pœnitentiam, Latinam, quòd Pœnitentia ſignificet triſtitiam commiſſi, illę mentis emendationem: atq; inde colligit, nihil agere eos, qui ex eo Pauli loco triplicem inducant Pœnitentiam, vnam quæ ſit Contritio, alteram quæ ſit Confeſsio, tertiam quæ ſit Satisfactio, cùm apud Paulum duæ illæ voces μετάνοια, & μεταμέλεια tantùm inueniantur.

Eraſmus, qui alter precurſor Lutheri dici poteſt, in Annotationibus noui Teſtamẽti ad cap. 3. Matth. & alibi frequentiſsimè, mauult, reſipiſcere & reſipiſcentiam, quàm, pœnitere & pœnitentiam, eſſe vertendum, vbi legimus μετανοεῖν, & μετάνοιαν: *Noſtrum vulgus*, inquit, *putat eſſe Pœnitentiam agere; præſcripta pœna quapiam, luere commiſſa: quòd apud Chriſtianos, qui publicè peccâſſent, eiecti è conſortio propalam affligerentur, eáque ſatisfactio ſiue pœna, pœnitentia vocari cœpta. Qua quidem ex re non mediocris error Theologis quibuſdam obrepſit, qui quòd Auguſtinus de Pœnitentia, hoc eſt, publica ſatisfactione ſcripſit, ad animi dolorem, quam Contritionem vocant, detorquent. Alioqui μετάνοια dicta eſt à μετανοεῖν, hoc eſt, à poſterius intelligendo, vbi quis lapſus, re peracta tũ demum animaduertit erratum ſuum.* Et infrà, non ſolùm vocem Gręcam μετάνοιαν reſipiſcẽtiam ſonare contendit, quòd multi alij fecerũt, & inter alios Lutherus, ipſum Eraſmum auctorem citans in Reſolutionibus: ſed etiam, Pœnitentiam, quod fortè nullus eſt auſus, in reſipiſcentiam transformare conatur. Vult enim & hoc loco in cap. 3. Matth. & infrà in cap. 7. poſterioris ad Cor. non à pœna, ſed à ponè tenendo, Pœnitentiam ductam; quaſi nihil ſit aliud pœnitere, niſi poſterius conſilium tenere; ſiue, vt ipſe loquitur, intelligere poſt factum, vnde & Græcis dicta eſt Metanœa.

Theodorus Beza annot. ad 3. cap. Matth. interpretationem eorum reprehendens, qui illud μετανοεῖτε non verterunt, Reſipiſcite, ſed, Pœnitentiam agite; ita loquitur: *Quàm interpretationem multas ob cauſſas repudio, ſed ob eam potiſsimũ, quòd multi imperiti occaſionem ex hoc dicendi genere arripuerint falſarum opinionum de Satisfactione, quibus hodie agitatur Eccleſia.* Hæc ille. Scilicet imperiti, & (vt Eraſmus loquebatur) vulgus deputandi ſunt omnes, qui fidei ſimplicitatem cum ſanctis Patribus, & vniuerſa Eccleſia tenent. Sic olim Berẽgarius (Lanfranco teſte in lib. de corpore Chriſti) Catholicorum ſententiam, vulgi ſentẽtiam appellabat.

Porrò diſtinguit Beza vocem μετανοεῖν à voce

A μεταμέλεσθαι; ac μετανοεῖν, quę vox in Scripturis paſsim occurrit, propriè ſignificare dicit, poſt factum ſapere, eiq; reſpondere Latinam vocem, reſipiſcere, vnde eſt reſipiſcentia, & vocem Hebraicam שׁוּב conuerti, vnde eſt תְּשׁוּבָה conuerſio: quòd idem obſeruauit Ioan. Caluinus lib. 3. Inſtit. c. 3. §. 5. Vocem autem μεταμέλεσθαι, propriè ſignificare dicit, poſt rem aliquam factam ſollicitum eſſe, & anxium; atque huic voci, quæ nuſquã ferè in Scripturis occurrit, cùm de conuerſione peccatoris agitur, reſpondere vult Latinam vocem, pœnitere, vnde eſt Pœnitentia; & Hebraicam נִחַם pœnitere, ſeu conſolari.

B Martinus Lutherus in epiſt. ad Vicarium ſui Ordinis, quam ſcripſit anno M.D.XVIII. & exſtat in primo tomo operum eius, VVittembergæ excuſorum, dicit ſe ſtudio eruditiſsimorum virorum tandem didiciſſe, vocem Pœnitentiæ non ſignificare odium, vel dolorem de vita pręterita, vt olim dicebatur, ſed ſignificare amorẽ iuſtitiæ, & nouæ vitæ, & hoc nomen nihil habere amarum, vel acerbum, ſed omnia grata, & dulciſsima. Similia indicat idem Lutherus in ſerm. de Pœnitentia, & in Reſolutionibus ſuarum propoſitionum.

Sed in eo multum errant doctores iſti, Grammatici potiùs quàm Theologi, quòd vocũ ſignificationes ex etymologia potiùs ducunt, quàm ex communi Scripturæ, & bonorum auctorum

C vſu. Nam ſi non originem ac deriuationem, ſed vſum ſpectemus harum vocum, videbimus non ſolùm נִחַם & μεταμέλεσθαι, ſed etiam שׁוּב, μετανοεῖν, & ipſum præcipuè pœnitere, velit nolit Eraſmus, externum dolorem, ac pœnam ex interna conuerſione profectam ſignificare, & idcircò Latinum interpretem melius voce Pœnitentiæ vſum eſſe, quàm feciſſet, ſi voce Reſipiſcentiæ vti voluiſſet.

Percurramus ſingulas voces. Vbi legimus in lib. Iob cap. vlt. *Ago Pœnitentiam in fauilla, & cinere,* נִחַמְתִּי eſt in Hebræo. Ex quo intelligimus, verbũ נִחַם non aliquid dulce, vt Lutherus ſomniat, ſed amarum dolorem, & eum non ſolùm internum, ſed etiam externam actionem comprehẽ-

D dere: id quod ne Beza quidem negare auſus eſt.

Apud Ioëlem c. 2. vbi habemus: *Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio & fletu, & planctu,* vox שׁוּבוּ nõ poteſt ad ſolam animi mutationem referri, cùm tam perſpicuè Dominus iubeat eos conuerti in ieiunio, fletu & planctu: proinde Conuerſio, quam vox illa Hebraica ſignificat, internam & externam ſimul actionẽ comprehendit.

Sed veniamus ad Græcam vocem μετάνοιαν, de qua potiſsimùm controuerſia eſt. Matth. 11. & Luc. 10. *Si in Tyro, & Sidone factæ eſſent virtutes, quæ factæ ſunt in te, olim in cilicio & cinere Pœnitentiam egiſſent.* Apud vtrumq; Euangeliſtam eſt vox μετενόησαν, quam omninò abſurdè Beza reddidit: *Reſipuiſſent.* Quid enim eſt, in cilicio & cinere ſedendo reſipiſcere? certè reſipiſcentia, ſi propriè

accipiatur, saccum & cinerem præcedit; nemo enim saccum induit,&in cinere sedet,nisi antea resipuerit: Dominus autem actionem pœnalem significat,quæ tum assumitur & exercetur,dum quis mœstus & dolens in sacco & cinere sedet. Itaque μετανόησαι eo loco nihil aliud significare potest,nisi,corde simul & corpore auersari peccata præterita, & vindictam de illis à semet repetere.

Similis locus est Matth.12. & Luc.11. vbi Dominus Niniuitas laudat,quòd egerint Pœnitentiam in prædicatione Ionæ,& vtitur eodem verbo μετανοεῖν: quæ fuerit autem Pœnitentia Niniuitarum,scribitur Ionæ 3. nimirum ieiunia,cilicia,preces ad Deum.

Ad hæc in posteriore ad Corinth. epist. cap. 12.extremo: *Metuo,*inquit Apostolus, *ne iterum cùm venero,humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis, qui antè peccauerunt, & non egerunt Pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia,quam gesserunt.* Hoc etiam loco verbum μετανοησάντων vertitur à Beza: *Resipuerunt,* omninò contra proprietatem Græci, Latinique sermonis. Nam nec Latinè dicitur, Resipiscere super peccatum; & Græcè illud ἐπὶ coniunctum Datiuo,vt hoc loco ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ πορνείᾳ, caussam significare solet,ac pro eo poni quod est OB vel PROPTER. Si quis autem dicat,Pœnitentiam esse agendam ob peccatum commissum, rectissimè dicet,est enim culpa caussa pœnæ,cùm ex culpa obligatio nascatur ad pœnam:at resipiscendum ob culpam,non nisi absurdè diceretur,nō enim culpa resipiscentiæ caussa haberi potest, cùm non ex culpa,sed ex bona aliqua aspiratione resipiscentia oriatur.

NEQVE solùm Scripturæ diuinæ vsus, sed etiam auctores tùm Græci, tùm Latini hanc vocem μετάνοια accipiunt non pro sola resipiscentia,sed etiam pro detestatione præteritæ culpę, & vindicta, quam quis de se ob eam culpam expetit. Sic accipit S.Basilius in oratione de fame & siccitate, vbi μετάνοιαν appellat externam pœnitentiam Niniuitarum : & Poëta Latinus AVSONIVS in illo Epigrammate de occasione & pœnitentia,eodem modo accepit,cùm ait:

Sum Dea, quæ facti non factiq́ exigo pœnas:
Nempe vt pœniteat, sic Metanœa vocor.

Neque probabile est quod scribit Beza loco citato, Ausonium metri caussa posuisse Metanœam pro Metamelia. Voluit enim Ausonius proprium nomen eius simulachri,quod vulgò POENITENTIA dicebatur,exprimere;& quia Latinum non exstabat apud Ciceronem,& alios antiquos probatos auctores: *Sum Dea*, inquit, *cui nomen nec Cicero ipse dedit,* Græcum substituit pro Latino. Non est autem credibile, eum qui proprium nomen reddere volebat,alienum supposuisse,præsertim cùm facilè potuerit poëtica licentia dicere: *Nempe vt pœniteat, Metamelia vocor,* producendo primam syllabam vocis *Metamelia,*

A vt similem produxit VIRGILIVS: *Italiam fato profugus,&c.* immò Græcis solenne est primam producere, cùm tres breues in aliqua voce occurrunt.

LACTANTIVS lib.6.cap.24. scribit quidem Metanœam Latinè reddi posse Resipiscentiam: sed explicat,per Resipiscentiam non debere intelligi solam mentis mutationem: *Resipiscit autem,* inquit, *quem errati piget, & seipsum castigat dementiæ, & confirmat ad rectius viuendum.* Atq; hæc de Græca voce.

PORRO vox Latina POENITENTIA non est quidem apud Ciceronem,vt neq; etiam Resipiscentia, tamē verbum Pœnitendi,vnde sine dubio Pœnitentia dicta est, apud Ciceronem non

B eam vim habet,quam credit Erasmus,sed quam veteres Grammatici, qui à pœna, non à ponè, Pœnitere & Pœnitentiam deriuârunt. In 4.Tusculana extrema: *Quomodo,* inquit CICERO, *si naturalis esset ira, aut alius alio magis iracundus esset; aut finem haberet prius quàm esset vlta, vlciscendi libido; aut quenquam pœniteret, quod fecisset per iram? vt Alexandrum Regem videmus, qui cùm interemisset Clytum familiarem suum, vix à se manus abstinuit: tanta vis fuit pœnitendi.* Quo loco vox POENITENDI non significat solam agnitionem erroris, sed detestationem facti,cum desiderio puniendi.

OVIDIVS quoq; in eadem significatione verbum,Pœnitere,accepit lib.1.de Ponto, cùm ait:

C *Pœnitet ô,si quid miserorum creditur vlli,*
Pœnitet;& facto torqueor ipse meo.
Cumq́; sit exilium,magis est mihi culpa,dolori:
Estq́; pati pœnam, quàm meruisse, minus.

IAM verò apud Ecclesiasticos auctores,nomē Pœnitentiæ non pro sola erroris agnitione, & mētis mutatione, sed etiam pro vindicta, quam de se sumit peccator, sæpenumerò vsurpari, superuacaneum erit ostēdere:ita passim testimonia Patrum occurrunt. Certè TERTVLLIANVS cùm in lib.de Pœnitentia ait: *Confessione Pœnitentia nascitur, Pœnitentia Deus placatur,* non potest Pœnitentiam pro resipiscentia accipere; cùm non ex confessione resipiscentia,sed confessio ex resipiscentia oriatur. Itaq; Pœnitentiam, pœnam

D sponte assumptam ad peccatum puniendum vocauit: quo sensu scripsit etiam S. CYPRIANVS in serm.5.de lapsis: *Pœnitentia crimine minor non sit.* & S.AVGVSTINVS in epist.108. ad Seleucianā: *Est,* inquit, *Pœnitentia, bonorum & humilium fidelium pœna quotidiana, in qua pectora tundimus dicentes: Dimitte nobis debita nostra.*

DENIQVE vnde vox, Pœnitentia, diphthongum haberet, quem habet vox Pœna, si à Ponè, vt vult Erasmus,& non à Pœna deriuaretur? Maneat igitur, omnes Pœnitentiæ voces, Hebraicam, Græcam, & Latinam, secundum Scripturę & bonorum auctorum vsum, non solam mentis mutationem,aut erroris agnitionem,sed etiam detestationem peccati, & vindictam spontè assumptam significare.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

Proponitur Controuersia prima.

An Pœnitentia sit Sacramentum propriè dictum.

CONTROVERSIA PRIMA, quæ est de genere, sitné videlicet Pœnitentia Sacramentum propriè dictum, quatuor partes habebit. PRIMO enim explicandus erit quæstionis status. DEINDE adferendæ sententiæ aduersariorum. TERTIO asserenda & propugnanda veritas. POSTREMO obiectiones contrariæ diluendæ.

Vt igitur controuersiæ status aperiatur, illud initiò ponimus, non de quauis Pœnitentia controuersiam esse: potest enim, vt ad præsentem disputationem pertinet, vera Pœnitentia vel in sola mentis conuersione, atque interna peccati detestatione consistere, vel etiam externis signis, mœrore, lachrymis, confessione, corporis afflictatione se prodere. Et quidē conuersio illa mentis ad Deum, etsi semper necessaria fuerit ad reconciliationem, & virtus quædam sit non exigua; tamen nisi signa externa adiuncta habeat, Sacramentum dici non potest: neque de hac re vlla controuersia est.

Posse autem, & vt plurimum solere, veram Pœnitentiam signa externa adiuncta habere, ex sacris literis paulò antè probatum est. Dominus enim Matth. 11. in cinere & cilicio Pœnitentiam acturos fuisse dicit Tyrios, & Sidonios, si prædicatum eis fuisset: & Matth. 12. laudat idem Christus Pœnitētiam Niniuitarum, quam externam fuisse testatur Ionas cap. 3.

Ipsi etiam aduersarij, licet satisfactiones reiiciant, tamen opera externa laboriosa in signum Pœnitentię, non reiiciunt. Caluinus lib. 3. Instit. cap. 3. §. 15. *Quò seueriores*, inquit, *in nos sumus, eò debemus sperare magis propitium ad misericordiam Deum: & certè fieri non potest, quin anima iudicij horrore perculsa, partes vltionis in exigenda de se pœna occupet.* Et Kemnitius in 2. par. Examinis in disputatione de Satisfactione pagina 1072. scribit, non reiici à suis opera laboriosa, vt fructus, & signa veræ Pœnitentiæ.

De hac igitur Pœnitentia, quę signis externis proditur, quæstio est, an Sacramentum dici debeat. Sed neque de omni eiusmodi Pœnitentia controuersia est: satis enim inter nos & aduersarios conuenit, Pœnitentiam Niniuitarum, & aliorum qui ante Christi aduentum vixerunt, Sacramentum nouę legis, de quo nunc agimus, nequaquam esse potuisse. Sed neq; Pœnitētiam eiusmodi, etiam post Christi aduentum & passionem, Sacramentum facimus vel nos, vel aduersarij, si nulla sequatur Absolutio. Absolutionis autem ritum aliquē ferè omnes agnoscunt, licet de vi & efficacia Absolutionis, de Ministro

A qui eam pronunciat, deq; aliis multis rebus ad Absolutionem pertinentibus, multæ sint inter nos & aduersarios quæstiones.

Hic igitur status controuersiæ est: An Pœnitentia signis externis manifestata, accedente ad eam verbo Absolutionis, sit Sacramentum nouę legis propriè dictum. Istum enim ritum reconciliandi lapsos post Baptismū, qui ex Pœnitentia signis externis prodita, & verbo Absolutionis constet, Catholici verum ac propriè dictum Sacramentum esse affirmant; Hæretici negant.

Kemnitius more suo dum queritur à Catholicis controuersiæ statum confundi, ipse eum mira fraude confundit. Quia enim statu rectè B constituto, videbat magnā Lutheranorum partem, & ipsum Confessionis Augustanæ auctorē à Catholicis non dissentire, ne ipse cum suis tam apertè pugnare videretur, statum quæstionis longè alium esse finxit, quàm reuera sit. Is igitur pag. 905. & 908. hunc esse contēdit statum controuersiæ: Vtrum peccatores post Baptismum quærentes reconciliationem cum Deo, abducendi sint à fide obedientiæ, passionis, & satisfactionis Christi, ad fiduciam actionis propriæ Contritionis, Confessionis, & Satisfactionis: ita vt istæ actiones, accedente ad eas verbo Absolutionis, sint Sacramentum, & caussa efficiens remissionis peccatorum.

AT ista quęstio si inter nos esset, nō esset certè C illa quam Catholici proponunt, cùm quærunt: Sítne Pœnitentia Sacramentū propriè dictum: sed esset alia quæstio à priore dependens, nimirum: Quale sit Pœnitentiæ Sacramentum. Priùs enim componenda est controuersia, An Pœnitentia Sacramentum sit; quam Kemnitius fraudulenter dissimulare conatur: deinde quærendum, Quale tandem Sacramentum sit.

Quid, quòd quæstio quam Kemnitius depingit, ac fingit, nulla est omninò? non enim Catholici (vt etiam superiore capite breuiter ostendimus) vsquam disputant, peccatores à fide obedientię, passionis, & satisfactionis Christi abducendos esse ad fiduciam actionis propriæ: sed contrà omnes vno ore clamant, totam vim Sa- D cramenti Pœnitentiæ, vt aliorum omnium Sacramentorum, à merito obedientiæ, passionis, & satisfactionis Christi pendere, neq; absq; fide in Christum, vllum à peccatis absolui, vel reconciliari cùm Deo posse. Porro vim Sacramentalem, quæ efficienter atq; instrumentaliter concurrit ad remissionem peccatorum, propriè ac præcipuè in verbo, quod sacerdos Dei nomine pronunciat, dum absoluit, constituunt; vt perspicuum est ex S. Thoma in 4. sent. dist. 18. q. 1. ar. 3. actiones autem pœnitentis solùm concurrunt ad remissionem peccatorum efficiendam, quatenus vim Sacramentalem à verbo Absolutionis, à quo formantur, participant.

NEQVE his repugnat, quòd Pœnitentiam ipsam, quæ in actione peccatoris consistit, Sacramen-

cramentum appellamus: nomen siquidem Sacramenti, materię aptius tribui solet, quàm formæ, licet forma aut sola, aut præcipuè vim efficiendi contineat. Sic Baptismus ablutionem, hoc est, materialem partem propriè significat: illa autem verba: *Ego te baptizo, &c.* non Sacramentum, sed formam Sacramenti nominare solemus. Sic panem consecratum, Sacramentum dicimus: illa autem verba: *Hoc est corpus meum,* Sacramentum non dicimus. Sic vnctionem confirmandorum, & vnctionem ægrotantium, Sacramentum vocamus potiùs, quàm verba quibus Sacramenta illa perficiuntur. Sic denique Matrimonium, siue coniunctionem viri cum fœmina; non autem illa verba: *Ego te accipio in meam,* Sacramentum appellamus.

HVC accedit, quod si actiones pœnitentis, efficientes caussæ dicerentur remissionis peccatorum, non minus propriè & principaliter quàm ipsa Absolutio: non tamen eæ caussæ dicerentur, nisi vt instrumenta Dei, & ideò nihil omninò detraheretur de efficientia Dei, & merito passionis Christi. Nam ipsa etiam Absolutio, & ablutio, & Eucharistię consecratio, actiones humanæ sunt: & tamen quia per eas actiones, vt per sua quædam instrumenta, Deus operatur, & Christi merita nobis applicat; nemo queritur abduci homines à merito Christi ad fiduciam actionis humanæ, quando ab homine baptizari, vel absolui, vel Eucharistiam ab homine consecratam sumere iubetur.

Verus igitur status quæstionis est, quem nos constituimus, Vtrum Pœnitentia signis externis declarata, cum verbo Absolutionis, sit verè, proprieque dictum nouæ legis Sacramentum.

CAPVT NONVM.

Explicantur sententiæ Aduersariorum de proposita quæstione.

POENITENTIAM Sacramentum esse, primi negârunt Montanistæ, & Nouatiani: quanquam ij non Sacramenti solùm rationem, & nomen, sed etiam potestatem recôciliandi peccatores, & omnem omninò ritum Ecclesiasticum reconciliationis sustulerunt. Neque verò, vt nonnulli falsò existimant, Pœnitentiam, & spem veniæ à Deo obtinendæ, Hæretici suprà nominati tollebant è medio, sed solùm ab Ecclesia solui ac reconciliari posse eos, qui post Baptismum fuerant lapsi, negabant.

De Montanistis S. HIERONYMVS in epist. ad Marcellam de erroribus Montani: *Illi,* inquit, *ad omne penè delictum Ecclesiæ obserant fores: nos quotidie legimus: Malo pœnitentiam peccatoris, quàm mortem.*

De Nouatianis refert Socrates lib. 4. histor. cap. 23. Nouatianum ipsum, quem ipse Nouatum vocat, ad Ecclesias omnes scripsisse, vt eos

A qui simulachris immolâssent, minimè ad mysteria admitterent, sed hortarentur ad Pœnitentiam, remissionemque permitterent Deo, qui potest & habet auctoritatem remittendi peccata. Idem ex Cypriano li. 2. epist. 4. & ex Ambrosio lib. 1. de Pœnitentia, cap. 2. colligitur. Monet autem AMBROSIVS, Nouatianos sui temporis nonnihil remisisse de rigore maiorum suorum: *Aiunt,* inquit, *se, exceptis grauioribus criminibus, relaxare veniam leuioribus. Non hoc quidem auctor vestri erroris Nouatianus ait, qui nemini Pœnitentiam dandam putauit.* Et paulò pòst: *In eo igitur patrem vestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis, quæ soluenda à vobis putetis, & quæ sine remedio esse arbitremini.*

B QVIA VERO auctorem huius hæresis post Montanum alij Nouatum, alij Nouatianum vocant: sciendum est, Nouatum Presbyterum Carthaginensem, primum fuisse, qui post Montanum hanc hæresim excitauit: ab illo enim seductum fuisse Nouatianum Romanum Presbyterum, qui cum Cornelio in schismate sedit, intelligi potest ex Paciano in epist. 3. ad Sympronianum, & ex Hieronymo in libro de viris illustribus, in Nouatiano. Quare idem Hieronymus in secundo libro aduersus Iouinianum, & Augustinus lib. de Hæresibus, cap. 38. Nouatum auctorem hæresis faciunt: Græci hæc nomina confundunt, & vtrumque Nouatum vocant.

C Hanc antiquissimam hęresim iam olim damnatam, iterum excitare conatus est Lutherus, & qui post eum surrexerunt falsi Prophetę, Zwinglius, Caluinus, & ceteri. Nam etiamsi reconciliationem quandam lapsorum post Baptismum agnoscunt, in quo discrepare videntur à Nouatianis: tamen veram & iudiciariam potestatem peccata remittendi, non minùs sacerdotibus negant Lutherani, quàm olim negarent Nouatiani.

Verum autem & propriè dictum Sacramentum esse Pœnitentiam, primus negauit hoc nostro seculo Lutherus, sed timidè, & inconstanter: nam in lib. de captiuit. Babylon. non procul ab initio: *Principiò,* inquit, *neganda mihi sunt septem Sacramenta, & tantùm tria pro tempore ponenda, Baptismus, Pœnitentia, Panis.* Sed in eodem libro, extremo, Pœnitentiam ad Baptismum reuocat, & ex

D tribus duo facit: *Propriè,* inquit, *ea Sacramenta vocari visum est, quæ annexis signis promissa sunt: quo fit, vt si rigidè loqui volumus, tantùm duo sint in Ecclesia Dei Sacramenta, Baptismus, & Panis, cùm in his solis & institutum diuinitùs signum, & promissionem remissionis peccatorum videamus. Nam Pœnitentiæ Sacramentum, quod ego his duobus accensui, signo visibili & diuinitùs instituto caret, & aliud non esse dixi, quàm viam ac reditum ad Baptismum.* Hęc illę. Idem tamen Lutherus cùm alibi sæpe, tum in propositionibus aduersus Louanienses, quas edidit anno M. D. XLV. propositione 35. Pœnitentiam Sacramentum esse concessit.

Philip-

Philippus Melanchthon in locis communibus editis anno M.D.XXII. apertè negauit hoc Sacramentum: sic enim loquitur in tit. de Pœnitentia: *Pœnitentiam non esse signum, nihil obscurum est: est enim Pœnitentia vetustatis nostræ mortificatio, & renouatio spiritus. Sacramentum eius, vel signum non aliud nisi Baptismus est: atque hic omnium rectissimè vocetur Sacramentum Pœnitentiæ.* Idem tamen Philippus Lutherum suum sequutus in libris posteà editis, Pœnitentiam Sacramentum esse docuit, ac præsertim in Apologia Confessionis Augustanæ.

Et quoniam Matthias Illyricus in Apologia Confessionis Antuerpiensis, cap. 18. & Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 903. scribere non verentur, Apologiam Confessionis Augustanæ non agnoscere hoc Sacramentum nisi impropriè, & modo quodam, non autem simpliciter & propriè; verba ipsa Apologiæ adferenda sunt, vt duo isti Lutherani non solùm ab Ecclesia Catholica, sed etiam ab Apologia Confessionis Augustanæ, in cuius verba iurauerant, defecisse intelligantur. Sic igitur habet Apologia in cap. de numero & vsu Sacramentorum: *Si Sacramenta vocamus ritus, qui habent mandatum Dei, & quibus addita est promissio gratiæ, facilè est iudicare, quæ sint propriè Sacramenta. Nam ritus ab hominibus instituti, non erunt hoc modo propriè dicta Sacramenta: non est enim auctoritatis humanæ, promittere gratiam. Quare signa sine mandato Dei instituta, non sunt certa signa gratiæ, etiamsi fortasse rudes docent aut admonent aliquid. Verè igitur sunt Sacramenta, Baptismus, Cœna Domini, Absolutio, quæ est Sacramentum Pœnitentiæ: nam hi ritus habent mandatum Dei, & promissionem gratiæ, quæ est propria noui Testamenti. Certò enim debent statuere corda, cùm baptizamur, cùm vescimur corpore Domini, cùm absoluimur, quod verè ignoscat nobis Deus propter Christum.* Hæc ibi: vbi Apologia PRIMÒ appellat Pœnitentiæ Sacramentum, propriè ac verè Sacramentum. SECVNDO, dicit habere ritum diuinitùs institutum, & gratiæ promissionem, cùm tamen Kemnitius ideò solùm neget esse propriè Sacramentum Pœnitentiam, quòd eam carere existimet ritu diuinitùs instituto. TERTIO, coniungit perpetuò cum Baptismo, & Cœna Domini, quæ sunt omnium consensu verè ac propriè Sacramenta. QVARTO, separat ac distinguit à ritibus humanis, qui nõ sunt propriè Sacramenta. Poterátne igitur Apologia clariùs asserere, Pœnitentiæ Sacramentum verè ac propriè Sacramentum esse?

ADDE, quòd in Locis communibus editis anno M.D.XLIII. in titulo de numero Sacramentorum idem Philippus sic loquitur: *Cùm autem vocabulum Sacramenti de cæremoniis intelligitur institutis in prædicatione Christi; numerentur hæc Sacramenta, Baptismus, Cœna Domini, Absolutio, quæ sunt externi ritus, & sunt signa totius Euangelij, & quidẽ propriè sunt testimonia remissionis peccatorum, seu reconciliationis, de qua præcipuè dicitur in definitione vsitata: Sacra-*
A *mentum est signum gratiæ, id est, reconciliationis gratuitæ, quæ propter Christum donatur, & in Euangelio prædicatur.* Satis igitur constat, Philippum & Lutherum reuocâsse priorem illam sententiam, quam initiò docuerant.

Sed erroris ab istis introducti, ac posteà deserti, non defuerunt qui patrocinium susciperent: ac primùm Zwinglius in lib. de vera, & falsa religione, cap. de Sacramentis, & Zwingliani omnes, Pœnitentiam à numero Sacramentorum remouent. Ioannes Caluinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. 15. & sequentibus, nõ negat solum Pœnitentiæ Sacramentum, sed etiam multis argumentis nullum eiusmodi Sacramentum esse co-
B natur ostendere: quod idem facit in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 6. cap. 15. Caluinum sequitur suus Beza in Confessione fidei, cap. 7. art. 11. nec desunt multi ex his qui Lutherani dici volunt, & in verba Confessionis Augustanę & eius Apologiæ iurârunt, qui ad Sacramentarios in præsenti quæstione defecerint; vt Nicolaus Selneccerus in 2. parte suæ Pædagogiæ, vbi de numero Sacramẽtorum tractat: Ioannes VVigandus in Methodo doctrinæ Ecclesiæ Magdeburgensis, cap. 14. Matthias Illyricus in præfatione libri, qui inscribitur: *De sectis & dissidiis Pontificiorum.* Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis Tridentini Concilij, in prima disputatione de Pœnitentia: aliique denique non pauci, quos nihil
C attinet recensere.

Aduersus hunc errorem edidit Synodus TRIDENTINA canonem primum sess. 14. in hęc verba: *Si quis dixerit, in Catholica Ecclesia Pœnitentiam non esse verè ac propriè Sacramentum, pro fidelibus quoties post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, à* CHRISTO *Domino nostro institutum, anathema sit.*

CAPVT DECIMVM.

Pœnitentiam Sacramentum esse propriè dictum.

NVNC ad veritatem confirmandam accedamus. Ac primoquidem loco
D habemus verba Domini Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Ex quibus verbis duo colliguntur, quæ ad omne Sacramentũ propriè dictum constituendum, & requiruntur, & sufficiunt; ritus externus siue symbolum diuinitùs institutum, & promissio gratiæ iustificantis, illi ritui siue symbolo annexa.

Nam cùm Dominus Apostolis potestatẽ concesserit remittẽdi peccata hominibus, dubitari non potest, quin signo aliquo externo eam potestatem exerceri voluerit: neque enim homines, qui corporales sunt, peccata sibi remitti intelligerent, nisi voce aut signo aliquo externo ac sensibili remitterentur. Neq; Aduersarij id negant: agnoscunt enim ex hoc testimonio diuinę

Scripturæ

Scripturæ rectè colligi verbum Absolutionis etiam priuatę, vt patet ex Kemnitio 2. par. Exam. pag. *916*. & *917*. & ex Caluino lib. 3. Instit. cap. 4. §. 12. & 14. Verbum autem signum corporale, ac sensibile est. NEQVE solùm ritus externus absoluentis, sed etiam ritus externus pœnitentis ex eodem testimonio rectè colligitur: neque enim peccata remitti debent, nisi iis, qui se peccata habere, eaq; sibi displicere testantur. Nam vt ij absolui nequeunt, qui ligati non sunt; ita nec ij, qui solui nolunt: nolunt autem solui, qui non adferunt animum paratum, vt oportet, id est, qui sine fide ac Pœnitentia accedunt. Quare ipsi etiam aduersarij absoluendos non putant eos, qui Pœnitentiæ signa nulla ostendunt, quique absolutionem non petunt: *Priuata Absolutio*, inquit Kemnitius pag. *916*. *contritis, & fide petentibus consolationem, remittit peccata.* Habemus igitur symbolum, seu ritum externum, eumque duplicem; signa Pœnitentiæ, & verbum Absolutionis.

Promissionem verò gratiæ iustificantis nusquam Dominus apertiùs exposuit, quàm hoc loco: quid enim est peccatorum remissio, nisi iustificatio?

Hoc testimonium variis modis Hæretici deprauare conantur: sed duo sunt præcipua ipsorum effugia. VNVM est omnibus commune, loqui Dominum de remissione peccatorum, non Iudiciaria, & ex potestate quadam quasi Prætoria, sed per Euangelij prædicationem: *Illis enim*, inquiunt, *Minister peccata remittit, in quibus prædicando fidem excitat, qua remissio ipsa apprehenditur.*

SED de hac expositione suo loco infrà disputabimus, vbi de potestate Clauium, siue de Absolutionis efficacia differemus: neque enim hoc loco ad rem nostram multum facit ista deprauatio verbi Dei. Nam etiamsi solùm de remissione per annunciationem Euangelij Dominus loqueretur, adhuc aduersarij Sacramentum negare non possent: siquidem ipsi omnia Sacramenta nihil aliud esse volunt, nisi quandam Euangelij annunciationem ad excitandam fidem institutam. Quemadmodum igitur aquæ aspersio cum verbo: *Ego te baptizo*, Sacramentum est etiam apud aduersarios, licet illud: *Ego te baptizo*, referatur ad excitandam fidem, per annunciationem ablutionis nomine Dei factam: sic etiam signum Pœnitentiæ, quod peccator ostendit, dum petit Absolutionem, cum verbo: *Ego te absoluo*, Sacramētum censendum est, licet ipsorum opinione, illud: *Ego te absoluo*, referatur ad excitandam fidem, per annunciationem absolutionis nomine Dei factam; debere autem Absolutionem in particulari applicari, Lutherani concedunt, vt suprà citauimus ex Kemnitio in 2. p. Examinis pag. *916*. & ex Caluino lib. 3. Institut. cap. 4. §. 14.

ALTERVM effugium est Caluini in Antidoto Concilij Tridentini, sess. *6*. cap. 14. vbi postea-

A quam dixerat, Catholicos ex loco iam citato Euangelij colligere institutionem Sacramenti Pœnitentiæ; Respondet, verba illa Euangelij: *Quorum remiseritis peccata*, pertinere ad remissionem peccatorum, quæ tum efficitur, cùm per verbum prædicationis, impij & infideles conuertuntur ad fidem, & per Baptismum ad Ecclesiam adiunguntur. *Quis*, inquit, *ignorat munus Apostolis illic fuisse iniunctum, quo erga extraneos fungerentur? ea legatio est, quæ per Euangelium defertur in Ecclesiam nondum cooptatis.* Idem etiam habet Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. *915*. vbi hanc expositionem probat ex cap. vlt. Lucæ, vbi Dominus iussit prædicari Pœnitentiam, & remissionem

B peccatornm in nomine suo per omnes Gentes: hæc enim loca cùm de re eadem tractent, se inuicem explicant.

RESPONDEO, duobus modis potest intelligi locus Euangelij, qui habetur Ioan. 20. Vno modo, vt data sit Apostolis auctoritas peccata remittendi tum Infidelibus, tum Fidelibus. Altero modo, vt solùm Fidelibus.

PRIOR expositio est S. Cyrilli in eum locum; & eam sequi videntur aduersarij. Nā Kemnitius loco citato, & etiam pag. *920*. apertè declarat, generalem esse promissionem Ioan. 20. quæ tam ante Baptismū, quàm post Baptismum locum habeat.

Caluinus autem tametsi in Antidoto ita lo-

C quitur, vt videatur eam promissionem restringere ad solos infideles; tamen alibi se ipse explicat. Siquidem lib. 3. Instit. cap. 4. §. 12. dicit Ministris esse iniunctum, vt de remissione peccatorum certiores reddant fidelium conscientias, & probat ex hoc loco Ioannis; & paulò pòst §. 14. ex hoc eodem loco colligit priuatam absolutionem, quæ datur in Ecclesia pœnitentibus: *Non vulgare*, inquit, *aut leue solatium est, habere illic præsentem Christi legatum, reconciliationis mandato præditum, à quo denunciari sibi Absolutionem audiat. Hic vtilitas Clauium meritò commendatur, cùm ritè, quo ordine & qua religione decet, ista peragitur legatio: similiter cùm is, qui se ab Ecclesia quodammodò abalienauerat, restituitur in fraternam veritatem, accepta venia. Quantum beneficium est, quod sibi ab iis ignosci intelligit, quibus di-*

D *xit Christus: Quibuscunque remiseritis peccata in terris, remissa in cœlo erunt?* Et lib. 4. Instit. cap. 1. §. 22. disertis verbis affirmat, generalem esse promissionē, immò magis in fidelibus, quàm in infidelibus locum habere: *Non enim*, inquit, *cùm Apostolis mandatum dedit Christus, & potestatem contulit remittendi peccata, hoc tantùm voluit, vt eos soluerent à peccatis, qui ab impietate ad Christi fidem conuerterentur: sed magis vt hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles.* Et probat ibidem Caluinus hoc ipsum ex Apostoli Pauli certissimo testimonio: nam 2. Corinth. 5. Apostolus ad fideles scribens, eosque exhortans ad reconciliationem cum Deo ob culpas post Baptismum admissas: *Deus*, inquit, *posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione*

fungi-

fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Neque dubitari potest, vt etiam Caluinus non dubitat, quin verbum reconciliationis tunc in Apostolis positum fuerit, cùm dictum est eis à Christo: *Quorum remiseritis peccata, &c.*

Posita hac expositione, satis facilè colligimus Sacramentum Pœnitentiæ. Nam, vt Cyrillus in hunc locum docet, Christus dedit quidem Apostolis potestatem peccata remittendi ac retinendi, tùm infidelibus, tùm fidelibus: sed non eodē modo. Infidelibus enim remitti voluit per Baptismum, & retineri per exclusionem à Baptismo, si fortè indigni eo censeantur: at fidelibus remitti voluit per Baptismum, sed per alium ritum, nimirum per reconciliationem pœnitentium. Sicut igitur potestas remittendi infidelibus peccata, non sine Sacramento quodam exercetur, ita nec potestas remittēdi fidelibus: proinde recōciliatio fidelium post Baptismum, Sacramentum quoddam est.

Neque hæc negare aduersarij possunt, cùm admittant, ex his verbis Domini colligi, priuatam Absolutionem à Domino institutam, qua post Baptismum reconcilientur. De qua re sic loquitur Kemnitius, pag. 901. *Hoc etiam apud nos extra controuersiam est, Deum in Scriptura instituisse & ordinâsse certa media, per quæ lapsis post Baptismū, si conuertantur, beneficium mortis Christi vult applicare, & obsignare ad reconciliationem, & remissionem peccatorum.* Hæc ille. Ea media nos contendimus verum Sacramentum continere, cùm sint corporalia, à Deo instituta, & promissionem habeant gratiæ iustificantis, vt ipsi concedunt.

Et hæc dixerim, si prior illa expositio admittatur: sed tamen videtur omninò Posterior expositio probabilior. Nam S. Ioannes non solet ea repetere, quę alij Euangelistę scripserunt, nisi fortè cùm aliquid circa eandem historiam addendum iudicat. Iam de mandato Baptismi administrādi satis apertè scripserant Matthęus, & Marcus in vlt. cap. Euangelij: & iam etiam ante passionem suam Dominus dederat Apostolis baptizandi potestatem, vt idem Ioannes testatur cap. 4. nulla igitur caussa erat, cur aut Dominus post resurrectionem suam hanc potestatem Apostolis daret, aut id scriberet Ioannes.

Præterea potestas Clauium datur hoc loco sanctis Apostolis, vt Catholici & Hæretici concedunt: potestas autem Clauium non est ad Baptismum necessaria, cùm non soli ministri Ecclesiastici, quibus claues dantur, sed etiam laici, immò etiam non Christiani Baptismum aliquando dare possint.

Ad hæc potestas Clauium sine dubio, Iudicialis quædam potestas est, vt alio loco probaturi sumus: non autem iudicant Christiani de Infidelibus, sed de Fidelibus tantùm: *Quid ad me,* inquit Apostolus 1. Corinth. 6. *de his qui foris sunt, iudicare?* Igitur hoc loco potestas datur Ecclesiæ Præpositis, fidelibus tantùm baptizatis peccata remittendi, eosque certo ritu post Baptismum reconciliandi.

Quare Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, & alij in hunc locum: & rursus Chrysostomus in 3. lib. de Sacerdotio, Ambrosius in lib. 1. de Pœnitentia, cap. 2. cùm hunc locum exponunt, nullam Baptismi mentionem faciunt. Pacianus in epist. 3. ad Sympronianum, refellit Nouatianos, qui hoc loco volebant, datam Ecclesiæ potestatem soluendi catechumenos per Baptismum.

Neque vim vllam habet argumentum Kemnitij ex vlt. cap. Lucæ: falsò enim assumit Kemnitius, de re eadem loqui Ioannem, & Lucam. Nam longè aliud est, prædictum esse à Prophetis, prędicandam esse Pœnitentiam, & remissionem peccatorum in Christi nomine per omnes Gentes, quod scribit Lucas: aliud, accepisse Apostolos à Domino Spiritum sanctum, & cum eo potestatem remittendi ac retinendi peccata, quod scribit Ioannes. Neque dubium est, quin Lucas de ea Pœnitentia loquatur, quæ Baptismum pręcedit, quæque propriè Gentibus ad fidem adducendis conuenit, de qua loquitur Petrus Actor. 2. cùm ait: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm:* cùm Ioannes aut generatim de omni Pœnitentia, aut solùm de ea quæ post Baptismum agitur, verba faciat. Denique iam diximus, Ioannis consuetudinem non esse repetere quæ cæteri scripserunt.

Quòd si posterior hæc expositio admittatur, euacuatum est planè obiectum aduersariorum. Habemus igitur ritum absoluendi, per verbum reconciliationis, vt Apostolus loquitur, externum ac sensibile, cum promissione remissionis peccatorum in Euāgelio fundatum, ipsis etiam aduersariis testibus: ex quo quid ad Sacramenti propriè dicti rationem desit, omninò non video.

Sed vt clarius omnia perspiciantur, & aduersarij euidentius conuincantur, conferamus hunc ritum quem ex Scriptura deduximus, cum definitionibus, quibus tùm Catholici, tùm Hæretici, Sacramenti naturam atque essentiam explicare solent. Catholici Sacramentum esse volunt sacræ rei signum: sic autem definitionem suam exponunt, vt per signū intelligant signum practicum, atq; efficax, quod significando efficiat; per rem sacram, gratiā iustificationis, quæ tunc à Deo in animam infunditur, cùm signum illud extrinsecus adhibetur. Hæc definitio aptissimè quadrat in eum ritum, de quo agimus: nam & confessio pœnitentis, & verbum absoluentis, signa sunt gratię iustificantis. Quid enim Confessio significat, nisi animi renouationem? quid verò Absolutio, nisi peccati ipsius, quo quasi vinculo peccator constrictus tenebatur, relaxationem? Esse autem hoc signum practicum, atque efficax, ex eo intelligimus, quia fal-

sum esse non potest quod veritas dixit: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.*

Lutherus in lib. de captiuit. Babylon. propè finem scribit, propriè Sacramenta vocari, quæ signis annexis promissa sunt. Apologia Confessionis Augustanæ artic. de numero & vsu Sacramentorum, Sacramentum propriè dictum eodem modo definit: vult enim esse ritum, qui habet mandatum Dei, & cui addita est promissio gratiæ. HANC definitionem in ritum Confessionis atque Absolutionis quadrare, certè negari non potest: nam vt de Confessione interim taceam; Absolutionem, etiam priuatam, habere mandatum Dei & promissionem gratię, omnes fatentur. Illud enim 2. Corin. 5. *Posuit in nobis verbum reconciliationis*, &, *Pro Christo legatione fungimur*, mandatū diuinum sonat. Illud autem, Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, apertissimam gratiæ promissionem continet. Et licet etiam mandatum expressum nullum exstaret; tamen in ipsa promissione absque dubio tacitè contineretur: quorsum enim daret Christus Apostolis absoluendi potestatem, nisi etiam vt ea vterentur quando opus esset, iuberet?

Martinus Kemnitius communi hac definitione contentus non fuit: Itaque in 2. parte Exam. Tridentini Concilij pag. 41. vt excluderet à ratione Sacramenti propriè dicti, omnia Sacramenta Catholicorum, exceptis duobus, Baptismo & Eucharistia; definitionem longissimam fabricauit. Voluit enim octo conditiones requiri ad Sacramentum nouæ legis propriè dictum: quas omnes excussimus in primo libro de Sacramentis in genere; nunc satis erit ostendere, eas omnes Sacramento Pœnitentiæ, inuito etiam Kemnitio, conuenire.

PRIMA conditio postulat, vt adsit externum ac sensibile symbolum. Damus in præsenti verbum externum ac sensibile: *Absoluo te*, seu, *Remitto tibi peccata*, ex illo testimonio Domini: *Quorum remiseritis peccata.* SECVNDA conditio exigit, vt symbolum illud habeat institutionem & mandatum Dei, non autem sit ab humano ingenio fabricatum. Id quoque iam demonstrauimus ex verbo Dei: *Quorum remiseritis peccata.* TERTIA, vt mandatum, siue institutio sit in nouo Testamento. Et hoc extra controuersiam est, nisi quis Euangelium Ioannis, & epistolam Pauli ad Cor. ad nouum Testamentum pertinere nolit. QVARTA, vt sit ritus perpetuus, non ad breue tempus institutus. Ritum autem Absolutionis semper in Ecclesia permansisse, ac permansurum, neq; aduersarij negant; & ex Euangelio facile probari potest. Cùm enim Dominus in Ecclesia potestatem remittendi peccata esse voluerit, neque tempus vllum definierit; id manifestè sequitur, vt tamdiu ea potestas duratura sit, quamdiu Ecclesia purgatione & remissione indigebit. QVINTA, vt adsit etiam promissio gratiæ. SEXTA, vt sit promissio gratiæ non cuiuslibet, sed quæ in

A iustificatione, ac reconciliatione consistat. SEPTIMA, vt promissio illa gratiæ signo externo adiuncta, & vestita sit. Quæ tres conditiones in allegato testimonio: *Quorum remiseritis peccata*, euidentissimè conspiciuntur. OCTAVA, vt promissio non tantùm in genere annuncietur, sed etiam in particulari singulis applicetur. Hanc verò conditionem in Absolutionis ritu inesse, nemo inficiari potest. Nam quemadmodum ex illis verbis: *Docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c.* colligimus, in particulari singulis esse dicendū: *Ego te baptizo, &c.* sic etiam ex istis: *Quorum remiseritis peccata*, colligere debemus, in particulari singulis esse dicendum: Ego tibi remitto peccata;

B vel, quod est idem: *Ego te absoluo à peccatis.* Vides igitur nihil desiderari in ritu Absolutionis, eorum quę ad propriam & perfectam Sacramenti rationem Kemnitius requisiuit.

SED fortè Caluini definitio in hunc ritum non quadrat: ita quidem ille docet in 4. lib. Instit. cap. 19. §. 15. vbi ad suam definitionem prouocat. SED illa etiam (quamuis alioqui satis inepta, vt in primo libro de Sacramentis in genere, demonstrauimus) ad hunc ritum accommodari potest. Igitur ille, lib. 4. Instit. cap. 14 §. 1. Sacramentum definit: *Externum symbolum, quo beneuolentiæ erga nos suæ, promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat, ad sustinēdam fidei nostræ imbecillitatem: & nos vicissim pietatem erga eum nostram, tam coram eo*

C *& Angelis, quàm apud homines testamur.* Symbolum externum, & gratiæ promissionem, iam non semel in ritu Confessionis & Absolutionis ostendimus: illum autem finem, ad sustinēdam fidem & pietatem testificandam; non minus in ritu Absolutionis, quàm in ritu Baptismi locum habere video. Nam quemadmodum qui in Baptismo audit illa verba nomine Dei prolata: *Ego te baptizo*, erigit animum ad spem, & in fide confirmatur, & roboratur: similiter facit, qui post Confessionem audit verba illa à Dei legato ad se propriè dirigi: *Ego te absoluo.* Et sicut qui ad Baptismum accedit, & in Christi familiam cooptari postulat, pietatem suam erga Deum apud homines testatur: ita etiam eandem testatur, qui signa Pœnitentiæ præseferens, & ad Absolutionem accurrens, cùm Deo reconciliari enixè fla-

D gitat.

Quæ cùm ita sint; aut Sacramentum Pœnitentiæ verè proprieque dictum Sacramentum erit, aut Baptismus Sacramentum verè ac propriè dictum non erit: vel certè confingant nouam aliquam definitionem, si ritum reconciliationis ita cupiunt à Sacramenti ratione excludere, vt ab eadem Baptismum non excludant.

ACCEDANT præterea testimonia veterum. Duobus præcipuè modis intelligi potest, quæ fuerat de hac re Patrum sententia. Primùm enim non rarò, cùm vera Sacramenta enumerant, iis Pœnitentiam adiungunt: sæpe etiam Pœnitentiam cum Baptismo conferunt, ac docent, in

vtroque

vtroq; Sacramento Deum esse, qui potissimum operatur.

Tertullianvs in lib. de Pœnitentia: *Hæc,* inquit, *venena prouidens Deus, clausa ignoscentiæ ianua, & intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere: collocauit in vestibulo Pœnitentiam secundam, quæ pulsantibus patefaciat.* Vbi Tertullianus duas ianuas esse docet ad remissionem peccatorum, Baptismum & Pœnitentiam: proinde tale aliquod remedium esse iudicat Pœnitentiam, quale est Baptismus, licet specie diuersum. Vide etiam eundem lib. 1. contra Marcionem extremo.

S. Cyprianvs vel quicunque fuit auctor (antiquum autem auctorem esse nemo negat) in sermone de ablutione pedum: *Post Baptismum,* inquit, *qui sui reuerentiâ non patitur iterari, aliud lauacrum procurâsti, &c.*

S. Ambrosivs lib. 1. de Pœnitentia, cap. 7. *Cur,* inquit, *baptizatis, si per hominem peccata remitti non licet? In Baptismo enim vtique remissio peccatorum omnium est; neq; interest vtrum per Pœnitentiam, an per lauacrum hoc ius sibi datum Sacerdotes sibi vindicent: idem in vtroque mysterio est.* Et quia Nouatiani dicebant, posse hominẽ baptizare, quia in Baptismo Deus est, qui potissimum operatur; addit Ambrosius; *Quid in Pœnitentia, nónne nomen Dei operatur?* Vide etiam lib. 2. cap. 2.

S. Hieronymvs in lib. 1. contra Pelagianos: *Redimatur,* inquit, *sanguine Saluatoris, aut in domo Baptismatis, aut in Pœnitentia, quæ imitatur Baptismatis gratiam.* Et lib. 2. *Quod,* inquit, *scriptum est: Et sanguis* Iesv *emundat nos ab omni peccato; tam in confessione Baptismatis, quàm in clementia Pœnitudinis accipiendum est.* Et in epist. 1. ad Heliodorum: *Absit vt de his quidquam sinistrum loquar, qui Apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt; per quos & nos Christiani sumus; qui claues regni cœlorum habentes, quodammodò ante diem iudicij iudicant.* vbi coniungit cum Baptismo, & Eucharistia, pœnitentium absolutionem.

S. Avgvstinvs epist. 180. ad Honoratum: *Annón cogitamus,* inquit, *cùm ad istorum periculorum peruenitur extrema, nec est potestas vlla fugiendi, quantus in Ecclesia fieri soleat ab vtroque sexu, atque ab omni ætate concursus, aliis Baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam Pœnitentiæ ipsius actionem, omnibus consolationem, & Sacramentorũ confectionem, & erogationẽ?* Et paulò pòst: *Si ministri adsint,* inquit, *alij baptizantur, alij reconciliantur, nulli Dominici corporis communione fraudantur.* Et li. 5. de Baptismo, cap. 20. *Si ad hoc valet quod dictum est in Euangelio, vt per peccatorẽ Sacramenta non celebrentur; quomodo exaudit homicidã deprecantem vel super aquam Baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiam, vel super capita eorum, quibus manus imponitur?* vbi per manus impositionẽ, Ordinationem, & Reconciliationem intelligit. Nam pœnitentium reconciliationem vocari ab Augustino, manus impositionem; multis testimoniis probari posset: sed in præsenti vnum aut alterum sufficiet. Lib. eodem 5. de Baptismo, cap. 23.

A *Manus,* inquit, *ab hæresi redeunti propterea imponitur, ne extra omnem culpam fuisse videatur, &c.* Et in Psal. 146. explicans illud: *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Quæ sunt,* inquit, *ista alligamenta? temporalia Sacramenta.* & exempla ponit Eucharistiæ, & manus impositionis, qua per Præpositum peccatores reconciliantur. Idem Augustinus in lib. 1. cap. vlt. de adulterinis coniugiis, & lib. 2. cap. 6. apertissimè confert Reconciliationem cum Baptismo.

S. Ioannes Chrysostomvs lib. 3. de Sacerdotio, primò coniungit potestatem remittendi peccata cum potestate conficiendi Eucharistiã: deinde paulò pòst eandem confert cum Baptis-

B mo: *Neque enim,* inquit, *solùm cùm nos regenerant, sed etiam posteà, condonandorum nobis peccatorum potestatem obtinent.*

S. Cyrillvs li. 12. in Ioannem, cap. 56. duobus modis dicit remitti peccata à sacerdotibus, vt Dei ministris; per Baptismum, & Pœnitentiam.

Theodoretvs in Epitome diuinorum decretorum, cap. de Pœnitentia, dicit; sacrorum mysteriorum Baptismi, & Pœnitentiæ, figuras fuisse in Testamento veteri, ablutiones, & sacrificia. Vbi non solùm coniungit Theodoretus Pœnitentiam cum Baptismo, sed etiam vtrumque, Mysterium (qua voce Sacramenta nominare solent) appellat.

C S. Leo epist. 91. ad Theodorum: *Multiplex,* inquit, *misericordia Dei, ita lapsibus subuenit humanis, vt non solùm per Baptismi gratiam, sed etiam per Pœnitentiæ medicinam spes vitæ reparetur æternæ.*

Victor Vticensis libro 2. de persecut. Vandalica, inducit populos his vocibus alloquentes Sacerdotes, qui in exilia mittebantur: *Quibus nos miseros relinquitis, dum pergitis ad coronas? qui hos baptizaturi sunt paruulos fontibus aquæ perennis? qui nobis munus Pœnitentiæ collaturi sunt, & reconciliationis indulgentia obstrictos peccatorum vinculis soluturi? quia vobis dictum est: Quæcunque solueritis super terram, &c.*

Victor Cartennensis in lib. de Pœnitentia, cap. 20. apertè nominat Sacramentum:

D *Denique,* inquit, *Dominum audi in Euangelio, quibus iaculis feriat peccatorem, vt intelligas, quanti faciat Pœnitentiæ Sacramentum.* Floruit autem Victor Cartennensis circa annum Domini CD. L. teste Trithemio, & Gennadio.

Accedat vltimò testimonium Ecclesię Latinę, & Græcę, quæ ab annis D. floruit. His enim quingentis annis in tota Ecclesia, Sacramentum Pœnitentiæ inter Sacramenta verè ac propriè dicta numeratum esse, nullo modo negari potest, neque aduersarij, vt arbitror, negant. Satis enim id constat, tum ex Petro Lombardo, quem Theologi omnes posteriores sequuti sunt, lib. 4. Sent. dist. 14. tum ex decreto Lucij Papæ III. quod exstat cap. Ad abolendam, extra. de Hereticis, & ex definitione generalium Concilio-

rum, Florentini & Tridentini, quibus Catholici omnes libenter parent; tum denique ex responsione Hieremiæ Archiepiscopi Constantinopolitani ad Germanos: nam cap.7. apertè docet Hieremias, Græcam Ecclesiam inter vera Sacramenta numerare Pœnitentiæ Sacramentum.

Hæc autē testimonia non ideò profero, quòd ignorem ea nihili fieri ab aduersariis: sed vt omnes intelligant, aut totis quingentis annis Ecclesiam vniuersam in grauissimo errore esse versatam, quod certè fieri non potest, cùm sit columna, & firmamentum veritatis. 1.Tim.3. aut verum esse, quod nos ab eadem Ecclesia de Pœnitentiæ Sacramento didicimus. Hanc autem Ecclesiam, quæ his quingentis annis peregrinata est in terris, veram Christi fuisse Ecclesiam, & cum antiquiore illa continuatam; vel vno hoc argumento satis conuincimus: Quia cùm nulla alia Ecclesia ab aduersariis demonstretur, quæ totis his quingentis annis sine interruptione vbiq; terrarum sparsa fuerit; aut hæc nostra vera Ecclesia fuit, aut nulla omninò fuit: nullam verò fuisse, nunquam affirmabit, qui verba illa Christi vera esse crediderit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Matth.16. Sed de his satis: nunc ipsorum obiecta diluamus.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta Caluini, & Kemnitij.

IOANNES Caluinus lib.4. Institut. cap.19.§.15.16.& 17. hæc argumenta proponit. PRIMO, obiicit difficultatem, quam Theologi Scholastici patiuntur in Sacramento reperiendo, cùm de Pœnitentia tractant. *Romanenses,* inquit, *Scholastici anxiè in reperiendo hîc Sacramento desudant: nec mirum videri debet, nondum enim in scirpo quærunt. Quod tamen optimum habent; rem implicatam, suspensam, incertam, opinionumq; varietate confusam ac turbatam relinquunt.*

RESPONDEO, aptè omninò exordium à mendacio ducit. Theologi enim summo consensu Pœnitentiam Sacramentum esse docent, neque vlla est inter eos de hac re opinionum varietas: in eo solùm nonnihil laborant, vt ostendant, in hoc Sacraméto quid sit Sacramentum tantùm, quid res tantùm, quid res simul & Sacramentum. Hæc enim tria perspicuè cernuntur in Baptismo, & quibusdam aliis Sacramentis: in quibusdam autem non ita facilè distingui possunt, neque necesse est. Sed hæc nihil ad rem nostram faciunt, non enim cum Hæreticis disputamus, an hæc tria in Sacramento Pœnitentiæ distincta inueniantur; quæ propria Scholarum quæstio est: sed an Sacramentum Pœnitentiæ verè pro-

A prieq; dictum Sacramentum sit; à qua disputatione Theologi Scholastici facile se, breuissiméque expediunt.

SECVNDO, Caluinus obiicit definitionem Sacramenti à se allatam: ex ea enim colligit, Pœnitentiam Sacramentum non esse, cùm ei definitio Sacramenti non conueniat: *Qui Sacramenti,* inquit, *definitionem suprà à nobis positam memoria tenent, ad eam exigant id quod dicunt esse Sacramentum, & inuenient non esse cæremoniam externam à Domino institutam ad fidei nostræ confirmationem.*

RESPONDEO, iam superiore capite ostendi, non minus Pœnitentiam cum Absolutione ritum externum esse, atque à Deo institutum, & B fidem nostram confirmantem, quàm sit Baptismus. Sed licet fides ex eiusmodi ritibus confirmari possit: non est tamen is proprius & primarius finis Sacramentorum, sed concionis, atque exhortationis; alioqui frustrà infantes, dormientes, amentes, Sacramenta vlla perciperent. Sed de hac re satis multa in primo libro de Sacramentis in genere, diximus.

TERTIO, obiicit testimonium S. AVGVSTINI ex sermone de Baptismo ad infantes, & ex lib.3. quæst. vet. Testam. qui Sacramenta visibilia esse debere scribit: *Quid tale,* inquit, *aut ipsi vident, aut aliis queunt ostendere in eo quod Sacramentum Pœnitentiæ vocant?*

RESPONDEO, non desunt multa signa visi- C bilia in Sacramento Pœnitentiæ, siue sacerdotem aspicias manus imponentem, siue pœnitentem ad genua sacerdotis abiectum, & lachrimas fundentem: sed quia ista ita plerumq; conspiciuntur, vt tamen etiam absq; iis Sacramentum Pœnitentiæ esse possit; breuiter Respondeo, visibile signum, idque à Deo institutum, esse tùm Confessionem, tùm Absolutionem. AVGVSTINVS enim visibile signum vocat, quod sensu externo aliquo percipitur, etiamsi is non sit sensus videndi, sed audiendi: nam vt idem Augustinus lib.10. Confess. cap.35. ait, rectè dicimus: *Vide quid sapiat, vide quid oleat, vide quid sonet, vide quàm durum sit.* Et certè in Sacramentis visibile signum non opponit Augustinus ei rei, quæ D non cernitur oculis; sed quæ sola mente, nullo autem corporali sensu appræhenditur; sic enim ait Serm. ad infantes, quem Caluinus ipse citauit: *Sacramentum ideò dicitur, quia aliud videtur, aliud intelligitur: quod videtur, speciem habet corporalem; quod intelligitur, fructum habet spiritualem.* vbi vides corporale opponi spirituali, & quod sensu percipitur, ei quod intelligentia appræhenditur. Verbum igitur corporale rectè signum visibile, id est, sensibile, atque externum dicitur.

QVARTO obiicit, nullam exstare promissionem: *Quacunque,* inquit, *in parte Sacramentum posuerint, nego iure haberi pro Sacramento: primùm, quòd nulla Dei promissio singularis ad hanc rem exstet.*

RESPONDEO, nimia hæc impudentia, vel inconstantia est: exstare enim singularem pro-

missio-

misionem Dei pro Absolutione priuata, quam minister pœnitenti annuntiat (vt verbis vtar ipsius) ex pluribus Caluini locis superiore capite ostendimus. Et sanè quæ fingi potest clarior promissio, quàm illa sit: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Ioan. 20.

QVINTO obiicit, non esse cæremoniam in hoc Sacramento vllam à Domino institutam: *Deinde,* inquit, *quòd quæcunque hîc cæremonia proferatur, merum sit hominum inuentum: mendacium, & impostura fuit, quod de Sacramento Pœnitentiæ commenti sunt.*

RESPONDEO, Absolutio non videtur Caluino cæremonia, quia id sibi persuasit, non referri verbum Absolutionis nisi ad instituendam, & excitandam mentem pœnitentis, non secùs ac si pars quædam concionis esset: quod idem docet de verbo Baptismi, & ceterorum Sacramentorum. Sed hoc eius principium falsissimum esse, in primo libro de Sacramentis in genere, multis rationibus demõstrauimus. Si enim verbum Baptismi: *Ego te baptizo, &c.* ad mentem instruendam & excitandam potissimum refertur, quorsum (vt paulò ante dicebamus) infantes, interdum etiam dormientes, & amentes baptizarentur? Verba igitur Sacramentalia, & inter alia illud: *Ego te absoluo,* verę cæremonię sunt, non conciones; siquidem actiones sunt externæ, ad significandam & efficiendam iustificationem, atque ad Deum eo ritu colendum à Christo institutę. Et propterea non multum refert, vtrum ab eo qui Sacramentum percipit, exaudiantur & intelligantur, an secus; & linguáne patria, an Latina, vel Græca, aut Hebræa pronuncientur. Atq; hactenus de argumentis Caluini.

Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis Tridentini Concilij, pag. 903. PRIMO obiicit, deesse Pœnitentiæ Sacramento elementum externum: *Ex diuina,* inquit, *institutione non habet tale externum, & materiale elementum, quale est in Baptismo, & in Eucharistia, quod ad integram definitionem, & genuinam proprietatem Sacramenti pertinet.*

RESPONDEO, non malè Kemnitius ex Baptismo, & Eucharistia, quæ omnium consensu vera Sacramenta sunt, naturam ac proprietatem Sacramentorum in genere inuestiganda esse censet: sed in eo fallitur, quòd non rectè explicat, quo gradu similitudo requiratur inter elementum Baptismi atq; Eucharistiæ, & Sacramentorum ceterorum. Fatemur enim, in omni Sacramento requiri elementum externum, simile illi, quod in Baptismo & Eucharistia adesse cernimus: sed quæstio est, quo gradu, siue quatenus simile requiratur.

Ac primùm certum est, non requiri simile in specie: alioqui deberent omnia Sacramenta ex aqua constare, quia Baptismus ex aqua constat; & tum Eucharistia, quę constat ex pane & vino, Sacramentum non esset. Eadem ratione certum est, non requiri similitudinem in genere proxi-

A mo: alioqui Sacramenta omnia ex simplici corpore, quale est aqua, id est, ex aëre, aut igne, vel terra, conficienda essent. Sed fortè similitudo requiritur in superiore aliquo genere; vt elementum cuiuscunque Sacramenti, substantia quædam sit corporalis, quales substantias esse videmus aquam, panem & vinum, ex quibus Baptismi & Eucharistiæ Sacramenta constant. At neq; hoc dici potest: nam Baptismi natura atq; essentia propriè non in substantia, sed in actione consistit. Symbolum enim externum, cui annexa est gratia, & quod propriè Baptismus dicitur, non est aqua, sed ablutio cum sanctissimæ Trinitatis inuocatione: ablutio autem & inuo-

B catio, non substantiæ, sed actiones sunt. Quare immeritò Catholicos Kemnitius reprehendit pagin. 936. quòd elementum de prædicamento Substantiæ, transformârint in elementum de prædicamento Actionis. Nec tamen generatim affirmari potest, omne Sacramentum in actione consistere, nam Eucharistiæ Sacramentum propriè non actio transiens, sed res permanens est: non enim actionem consecrandi, sed panem consecratum, & in corpus Dominicum commutatum, Eucharistiam vocamus.

Vera igitur ratio similitudinis inter externa symbola Baptismi, & Sacramentorum ceterorum, à fine sumenda est, ob quem Sacramenta instituta esse constat. Finem autem tùm Baptis-

C mi, tùm aliorum Sacramentorum, omnes admittunt esse, significare internam iustificationem; & eo modo hominem, qui corpore & spiritu constat, per sensibilia & corporalia symbola ad rerum intelligibilium & spiritualium cognitionem euehere: hinc enim signa symbola, & Sacramenta dicuntur. Nam vt S. Augustinus in epist. 23. ad Bonifacium loquitur: *Si Sacramenta similitudinem non gererent earum rerum, quarum Sacramenta sunt, Sacramenta non essent.* Quemadmodum igitur in Baptismo ablutio exterior per aquam exhibetur, vt ablutio interior per spiritum significetur: sic etiam in Eucharistia, panis & vinum, seu potiùs panis viniq; species in conspectu ponuntur, vt corpus & sanguis Domini, cibus ac potus animorum esse intelligantur; &

D ad eundem modum in Sacramentis ceteris, id solùm necessariò Sacramenti natura postulat, vt externa signa ad spiritualem effectum aptè repræsentandum exhibeantur. Vtrum autem ea signa ad prædicamẽtum Substantiæ, an ad prædicamenta Accidentium, & vtrum oculis, an auribus percipiantur, nihil interest: neq; Christus nos de prædicamentis sollicitos esse voluit, neque facilius ipse per Substantiam quàm per Accidentia homines iustificat.

Quare in Sacramento Pœnitentię, in quo pro symbolo externo confessionem pœnitentis, & absolutionem voce corporali à sacerdote pronunciatam habemus, vera & propria Sacramẽti ratio minimè desideratur. Verba enim non so-

lùm signa externa, ac sensibilia, sed etiam in genere signorum præstantissima sunt, vt sanctus docet Augustinus lib. 2. cap. 3. de doctrina Christiana.

Quod verò idem AVGVSTINVS tract. 80. in Ioan. distinguit elementum à verbo, cùm ait: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum*; non debet ad omnia Sacramenta trahi: neque enim ille de Sacramentis generatim, sed de Baptismo tantùm loquebatur, vt ex illis verbis intelligimus: *Detrahe verbum, quid est aqua, nisi aqua?* Alioqui enim & verba loco elementi, seu rei, & res loco verborum esse posse, in lib. 1. de Sacramentis in genere, demonstrauimus.

SECVNDA obiectio Kemnitij in eo consistit, vt probet, Sacramentum Pœnitentiæ non habere fundamentum in verbo Dei, neque in Patribus: id verò prolixè persequitur, disputatione in quinq; capita distributa; de quibus omnibus breuiter, atq; ordine dicendum erit.

PRIMO igitur capite, quod habetur pag. 908. probat, Sacramentum Pœnitentiæ non habere fundamentum in Testamento veteri, idque ex testimonio Concilij Tridentini, sess. 14. cap. 1. & inde colligit, per annos circiter quater mille non fuisse Pœnitentiæ Sacramentum. SED hæc inania sunt. Fatemur enim Sacramentum Pœnitentiæ à Christo institutum, vt etiam Baptismum, & Eucharistiam, & idcirco mirum non esse, si per multa annorum millia non fuerit.

Ne tamen nihil fecisse Kemnitius videatur, argumentum quoddam proponit, quod hoc syllogismo comprehendi potest. In Pœnitentia Testamenti veteris fuit Contritio, Confessio, & quædam veluti Satisfactio, cum potestate remittendi peccata: Atqui ea Pœnitentia non erat Sacramentum propriè dictum: Igitur nec Pœnitentia, quam Catholici ex Contritione, Confessione, & Satisfactione, cum potestate remittendi peccata, constare volunt; Sacramentum propriè dictum existimandum est. Propositionem probat Kemnitius: nam in Testamento veteri exstant exempla Contritionis, & Confessionis peccatorum: & Mariæ sorori Mosis, ac Dauidi, Deus post reconciliationem imposuit certas castigationes, ex quibus Catholici Satisfactionẽ probare solent. Exstat præterea exemplum Absolutionis, Nathan; siquidẽ Dauidem contritum, & confitentem peccatum suum, absoluit. Assumptionem probat ex Concilio Tridentino sess. 14. cap. 1. vbi Patres docent, Pœnitentiam veterum, Sacramentum non fuisse.

RESPONDEO, propositio argumenti magna ex parte falsa est. Nam vt omittam cetera, non fuit in Testamento veteri potestas remittendi peccata; neque Nathan aut vllus alius, vt Dei minister, peccatores absoluit: nondum enim auditum erat illud: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Audi S. Ioannem CHRYSOSTOMVM lib. 3. de Sacerdotio: *Corporalem lepram purgare, seu verius dicam, haud purgare quidem, sed purgatos probare, Iudæorum sacerdotibus solis licebat. At verò nostris sacerdotibus non corporis lepram, verùm animæ sordes, non dico purgatas probare, sed purgare prorsus concessum est.* Hæc ille.

A

NEQVE exemplum Prophetæ Nathan, quod exstat lib. 2. Reg. cap. 12. ad rem nostram facit, & omninò ineptè non semel à Kemnitio inculcatur. Non enim Nathan dixit: Ego te absoluo, vel tibi peccata remitto; sed solùm: *Dominus transtulit peccatum tuum à te*, quibus verbis significauit id, quod sibi vt Prophetæ, diuinitùs indicatũ erat, non autem peccatum ipse remisit. Quod si quicunque narrat aliquid factum esse, idem potest dici rem illam fecisse; quid prohibet, quo minus Euangelistæ Christum peperisse, interfecisse, & eundem à mortuis reuocâsse, & in cœlum transtulisse, & Spiritum etiam sanctum misisse dicantur, quia hæc omnia facta esse literis prodiderunt? Nõ igitur dicimus, quod fingit Kemnitius, Nathan non absoluisse iudiciaria potestate, sed per ministerium, quasi apud nos sacerdotes non per ministerium, sed regia ac suprema potestate absoluant: sed dicimus, in Sacramento Pœnitentiæ sacerdotes potestate iudiciaria, sed ministeriali, vt Christi ministros, non vt Reges ac Dominos, peccatores absoluere; Nathan autem, nec Regia nec ministeriali potestate absoluisse, sed tantùm à Deo iam absolutum Prophetica virtute cognouisse, & renunciâsse. Quanquam ne tum quidem aliquid obtineret Kemnitius, si Nathan iudiciaria ministeriali potestate Dauidem absoluisset: id enim factum esset semel extraordinaria quadam prouidentia Dei; singularia verò exempla legem non faciunt.

B

SED instat Kemnitius: *Apostolus Petrus Act. 10. & Paulus Act. 26. affirmant se de Pœnitentia in Deum, & de accipienda remißione peccatorum, non aliter docuisse quàm Prophetas.* AT quid hoc ad propositum facit? num ideò Pœnitentia Testamenti veteris Sacramentum erit? aut noui non erit? Apostoli enim loquuntur de Pœnitentiæ virtute, & ea præsertim quæ ad Infideles pertinet, qui conuertuntur ad fidem; eam autem semper in vsu fuisse, & à Prophetis frequenter prædicatam, non negamus. Aliud autem est virtus Pœnitentiæ, quæ semper necessaria fuit: aliud verò Sacramentum Pœnitentiæ, quod à Christo institutum, in solo Testamento nouo locum habet.

C

Cur igitur, instat Kemnitius, *ab exemplis Testamẽti veteris, Sacramentum Pœnitentiæ confirmare nitimini, si Pœnitentia in Testamento veteri Sacramentum non erat?* RESPONDEO, non probamus ex Testamento veteri Pœnitentiæ Sacramentum, nisi fortè ex vaticiniis, & figuris: sed virtutem Pœnitentiæ, sine qua Sacramentum, aut esse, aut certè vtile esse non potest. Ex Pœnitentia enim Dauidis, & aliorum veterum, probamus Contritionem non esse solos terrores, sed verum dolorem de

D

peccatis

peccatis præteritis, cum certo proposito vitæ melioris; & rursum eodem exemplo discimus, remissa culpa non semper pœnam quoque temporalem remitti: & alia id genus multa, de quibus infrà suo loco disputandum erit.

In SECVNDO capite pag.910.probat Kemnitius, Sacramentum Pœnitẽtiæ non habere fundamentum in prædicatione Pœnitentiæ Christi, & Præcursoris eius: quod totum libenter concedimus, cùm doceamus, Sacramentum Pœnitentiæ post resurrectionem Domini institutum fuisse. Ceterùm hîc etiam ludere voluit Aduersarius, & ineptè, vt solet, ratiocinari. Sic igitur loquitur: *Baptista prædicauit Pœnitentiam in remißionem peccatorũ: summa etiam prædicationis Christi ita describitur: Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Docuit autem, & Baptista, & Christus de Contritione. Baptistæ auditores confeßi sunt peccata sua, Matth.3. & Christus priuatam Absolutionem impertiit, Matth.9. & Luc.7. Quare igitur iuxta definitionem Pœnitentiæ à Pontificiis traditam, Pœnitentia illa à Christo & Baptista prædicata, non est Sacramentum? atqui Tridentinum Concilium seß.14.cap.1.negat eam esse Sacramentum.*

Ad hoc argumentum respondet ipse qui illud fecit, sed planè absurdè, vt nimirum ostendat non posse responderi, nisi multis concessis, quæ nulla ratione concedenda essent: *Respondeo,* inquit, *quia Contritio & Confeßio non habuit enumerationem singulorum delictorum: Christus etiam absolutionem impertiit, non præmisso processu Iudiciali, & imposita mulcta, sed gratis, iis qui peccata agnoscebant, iram Dei timebant, & fide propter ipsum petebant & quærebant reconciliationem. Et summa,* inquit, *quia in illa Pœnitentia gratis, sine operibus, fide propter Christum remittebantur peccata, quia etiam tam Baptista quàm Christus, fidem in Filium Mediatorem, partem conuersionis necessariam ad consequendam remißionem prædicârunt: propter has caussas talis Pœnitentia Pontificiis non est Sacramentum. Concedit itaque & fatetur Tridentinum Concilium, Sacramentum Pœnitentiæ non habere fundamentum, testimonium, vel exemplum, sicut non in veteri Testamento, ita nec in concionibus Baptistæ, & Christi ante Resurrectionem.* Hæc ille.

Ad argumentum initio factum RESPONDEO, Pœnitentiam, quam Christus & Baptista prædicârunt, ideò Sacramentum non fuisse, quia defuit pars Sacramenti potissima, nimirum verbum Absolutionis, confeſsioni peccatorum adiunctum. Nam Matth.3.legimus quidem auditores Baptistæ confiteri solitos peccata sua, cùm accederent ad Baptismum, sed Baptistam pronunciâsse verbum Absolutionis, nõ legimus: Christum autẽ, & paralytico, & fœminæ peccatrici peccata remisisse legimus, sed eos peccata confessos nequaquam legimus. Itaque nisi Kemnitius velit ex Confeſsione auditorum Ioannis, & ex paralytici ac peccatricis Absolutione, vnum Sacramentum facere; nõ habemus exemplum Sacramenti Pœnitentiæ, in actis Baptistæ, & Christi ante resurrectionem.

A ADDE, quòd Christus, cùm paralyticum & peccatricem absoluit, non ritum instituit, quo reconciliarentur deinceps peccatores, neque Apostolis mandauit, vt eo modo quo ipse fecerat, inspecta fide aliorum, alij nihil petenti, peccata remitterent: proinde non verbo Sacramentali, sed propria, ac singulari sua potestate peccata dimisit.

PORRO illa Kemnitij responsio ad idem argumentum, nihil valet: neque Catholici eiusmodi responsionem vnquam agnoscerent. Primùm enim falsum est, contritionem illorum ita interiorem fuisse, vt non fuerit etiam exterior: certè qui confitebantur peccata Matth.3. & quę

B lachrimis pedes Domini lauit, satis apertis signis contritionem suam prodebant. Confeſsionem autem illorum non fuisse singulorum delictorum; aut falsum, aut incertum est: *Confitentes peccata sua,* ait Matthæus, neque addit Generatim, vel Singillatim.

Porrò Christum eis peccata remisisse, qui peccata agnoscebant, iram Dei timebant, & fide propter ipsum petebant & quærebant reconciliationem: nescio vbi Kemnitius legerit, nam Matth.9. & Luc.7. quæ loca ipse citat, ista non legimus. Paralyticus Matth.9. nihil omninò per se petiit, per alios autem corporalem sanitatem, non reconciliationem quærebat: neque vlla fit eo loco mentio agnitionis peccati, vel ti-

C moris iræ Dei. Lucæ autem 7. detestatio quidem peccati agnoscitur, sed ea non tam ex timore iræ Dei, vt Kemnitius somniat, quàm ex amore Christi vehementiſsimo nascebatur: quę etiam caussa esse potuit, cur mulctam nullam ei Dominus imposuerit. Nam & hoc tempore Theologi docent, tantam esse posse in pœnitente vim contritionis & amoris, vt nullus omninò pœnæ & culpæ reatus post reconciliationem supersit: *Cui,* inquit, *minùs dimittitur, minus diligit, &, Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.*

Mendacia autem illa, quòd ideò negemus, Pœnitentiam à Christo & Baptista prædicatam Sacramentũ fuisse, quia in ea gratis, & propter

D Christum dabatur remiſsio: iam suprà notata & refutata sunt.

Denique conclusionem illam libenter admittimus, fateri Concilium Tridentinum, Sacramentum Pœnitentię non habere fundamentum, testimonium, aut exemplum in concionibus Baptistæ, & in toto veteri Testamento. Sed si cui mirabile id videtur, is miretur etiam, cur in Testamento veteri, & in concionibus Baptistæ, fundamentum, testimonium, & exemplum non habeamus Baptismi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; & Eucharistiæ, ex pane vinoque per consecrationis verba confectæ.

In TERTIO capite pag.911. & sequentibus, probat Kemnitius, Pœnitentiæ Sacramentum

non fundari in illis Domini verbis: *Quorum remiseritis peccata.* Ioan. 20. & rursus repetit argumenta sua de absolutione Dauidis per Nathan Prophetam, & de Pœnitentia quam Christus & Baptista prædicauerunt.

SED hæc omnia iam anteà refutata sunt: quia enim ex testimonio illo Dominico verè colligitur Pœnitentiæ Sacramentum, ideò de verbis illis egimus capite superiore, vbi argumenta nostra pro veritate adferebamus.

In QVARTO capite pag. 921. probare conatur, ex Apostolorum doctrina & exemplis nihil adferri posse, ad Sacramentum Pœnitentię confirmandum: & quamuis id non multum referat, cùm satis esse debeat Christi verbum; tamen ne Kemnitius glorietur, ad hunc locum nihil esse responsum, respondeamus breuiter: *Paulus,* inquit Kemnitius, *Actor. 26. recitans summam doctrinæ suæ de Pœnitentia, affirmat se nihil docuisse extra ea, quæ Prophetæ loquuti sunt.*

AT hîc duo sunt mendacia. Non enim Paulus Actor. 26. recitat summam doctrinæ suæ de Pœnitentia, sed tantùm dicit se annunciâsse hominibus, vt Pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum, digna Pœnitentiæ opera facientes: hæc certè non est summa doctrinæ de Pœnitentia, sed cohortatio ad Pœnitentiam. Nec loquitur Paulus nisi de Pœnitentia, quę Baptismum præcedit, quam nos fatemur Sacramentum non esse. Deinde quod Paulus addit, se nihil esse loquutum extra ea, quæ Prophetæ prædixerunt futura: non refertur ad doctrinam de Pœnitentia, sed ad doctrinam de Christi aduentu, passione, & resurrectione: sic enim Apostolus ait: *Vsque in hodiernum diem sto, testificans minori atque maiori, nihil extrà dicens, quàm ea, quæ Prophetæ loquuti sunt futura esse, & Moyses: si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum lumen annunciaturus est populo, & Gentibus.*

SVBIVNGIT Kemnitius: *Petrus etiam Actor. 10. affirmat, se illam rationem consequendæ remissionis peccatorum tradere, quæ à Prophetis testimonium habet.* AT nec Petrus tradit ritum Pœnitentiæ, neque explicat quid ad eam necessariò requiratur; sed solùm scribit, Christo omnes Prophetas testimonium perhibere, remissionem peccatorum accipere in nomine eius omnes, qui credunt in eum: quæ verissima sunt, neque vllo modo cum sententia nostra pugnant.

ADDIT Kemnitius: *Apostoli nusquam leguntur exegisse enumerationem peccatorum ad remissionem necessariam: nec leguntur imposuisse mulctam, quibus peccata remittebant.* AT nec leguntur alicui peccata remisisse. Proferat Kemnitius exempla, vbi Apostoli legantur in particulari alicui lapso post Baptismum Absolutionem impendisse, vel (vt ipsi malunt) annunciâsse; & tum demum iure à nobis quæret, vt ostendamus, in ea reconciliatione Confessionem & mulctam adfuisse. Quis am-

A bigit, multa Apostolos, & fecisse & docuisse, quæ scripta non sunt? alioqui facile probabimus, non esse homines baptizandos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quia nusquam Apostoli hoc ritu baptizâsse legantur.

Proferetur fortasse exemplum Corinthij incestuosi. Sed Paulus non eum propriè absoluit, sed absolutionem à Corinthiis datam approbauit 2. Corinth. 2. Corinthios autem non sine mulcta imposita illum absoluisse, significat idem Apostolus 2. Corinth. 7. vbi inter alia nominat vindictam, quam de peccato illius incestuosi exegerant.

ADDIT rursus Kemnitius: *Vanum etiam & falsum est, Apostolos aliam docuisse Pœnitentiam, quod ad*
B *substantialia attinet, qua impij ante Baptismum ad Deum conuertuntur; & aliam diuersam, qua lapsi post Baptismum cum Deo in gratiam redeant: nō enim aliam Legem, non aliud Euangelium, non alium Christum, nec aliam fidem lapsis post Baptismum proposuerunt.* ET vbínam legisti mendax, apud Catholicos Pœnitentiam ante Baptismum, ab ea differre, quæ agitur post Baptismum, quòd aliam fidem, aliam Legem, aliud Euangelium, alium Christum requirat? hæc enim vestra sunt mendacia, non nostra dogmata. Lege, si placet, Tridentinum Concilium sess. 6. cap. 6. & 7. vbi describitur iustificatio impij per Baptismum, & rursus cap. 14. vbi descri-
C bitur iustificatio per Pœnitentię Sacramentum: videbis in iis locis, in vtraque iustificatione peccata remitti per Christi merita, præcedente fide, & Pœnitentia, ac Deo corda excitante, & adiuuante, vt seriò conuertantur, & Pœnitentiam, vt oportet, agant, idque totum ex eodem Euangelio deriuari.

Discrimen inter Pœnitentiam ante, & post Baptismum, in eo ponimus; quòd posterior, materia Sacramenti est, & confessionem singulorum peccatorum, ac opera quædam laboriosa exigit: prior, nec est Sacramenti materia, neque distinctam illam, ac particularem peccatorum confessionem, neque laboriosa illa opera necessariò postulat. Quæ omnia accidentaria ipsi Pœnitentiæ sunt, non substantialia: accidit
D enim virtuti Pœnitentiæ, vt tali vel tali modo exteriùs prodeat, atque vt signa eius externa cum verbo Absolutionis, Sacramentum efficiant.

VLTIMO addit Kemnitius: *Exstant verò in scriptis Apostolorum, exempla conuersionis eorum, qui post Baptismum lapsi fuerant, vt Galatarum. Illos verò Paulus non ad aliam nouam, & diuersam rationem reconciliationis cum Deo deducit, sed vehementissimè contra persuasionem de iustificatione operum concionatur, &c.* SED Galatarum ego apud Paulum conuersionem nusquam legi. Defecisse eos à fide semel accepta Paulus narrat, eosque ad viam veritatis iterum reuocare conatur: sed num illi redierint, & quo ritu reconciliati fuerint, nec Paulus, nec alius (quod sciam) vsquam retulit. Porrò cùm non-

dum

dum illi conuersi essent ab errore, in quem dolo Pseudoapostolorum prolapsi fuerant; non opus erat vt Paulus eis Pœnitentię modum prę-scriberet, sed vt ad conuersionem, & Pœnitentiam simpliciter hortaretur, ac simul errorem ipsum quo tenebantur, refelleret, quod quidem Apostolus diligenter præstitit. Ad quem modum Catholici Doctores, cùm vos Lutheranos ad conuersionem hortantur, non antè ad confessionem singulorum peccatorum ad pedes Sacerdotis deponendam vos prouocant, quàm ad fidem Catholicam iterum profitendam, & Ecclesiam agnoscendam, disputando, atque errores vestros refellendo perduxerint. Quorsum enim ad Sacramentum Pœnitentiæ inuitaremus, quos scimus Sacramentum ipsum nihili facere?

Quis igitur fuerit Apostolorum tempore ritus, quæúe ratio reconciliandi eos, qui post Baptismum lapsi fuerant, non potest ex epist. sola ad Galatas planè cognosci. Illustrius aliquanto est exemplum Corinthij incestuosi 1. Cor. 6. & 2. Cor. 2. & 7. & quamuis nec de illius reconciliatione in particulari sit proditum, quo ritu ea peracta sit: tamen satis constat multò durius cum eo actum esse, quàm si ante Baptismũ idem flagitium perpetrâsset.

In Qvinto & vltimo capite probat Kemnitius, Sacramentum Pœnitentiæ nullum habere in antiquis Patribus fundamentum. Ac Primvm dicit extra omnem dubitationem esse, primam originem Sacramenti Pœnitentiæ, à Catholicis excogitati, ductam esse ex spectaculis publicæ Pœnitentiæ, quam magna seueritate vetus Ecclesia in manifestis, & atrocibus criminibus seruabat. In illa enim requirebantur signa externa Contritionis, Exomologesis, seu Confessio criminum; & imponebantur certæ castigationes, tùm exempli caussa propter alios, tùm verò explorationis gratia, an seria esset Pœnitentia.

Addit, fuisse etiam antiquis in vsu priuatam Pœnitentiam; & Patres, vt Origenem, hortatos populum, vt etiam alia crimina, quamuis non notoria, nec ita magna, confiterentur. Inde autem cœpisse regulam & doctrinam generalem fieri; ad Pœnitentiam, qua lapsi in qualiacunque peccata post Baptismum, Deo reconcilientur, pertinere præter cordis contritionem, & fidem amplectentem Christum, etiam oris confessionem sacerdoti faciendam, & operis satisfactionem.

Deinde attexit, varias esse opiniones Catholicorum de necessitate Confessionis: idque probat ex Gratiano, & eius Glossa, ac Bonauentura; hi sunt enim omnes Patres, omnesque Historici, quos Kemnitius citat, quamuis Bonauenturæ locum præ festinatione non annotauerit.

Hîc ego Primvm à Kemnitio quæro, vnde illam historiam de origine Pœnitentię hauserit: A nullo enim teste hæc probata reliquit. Legerat, credo, tale aliquid in Caluino; id ei satis fuit, sed nobis non est satis, qui multa ipsius etiam Caluini mendacia depræhendimus. Deinde, quid hoc ad quæstionem, de qua agimus? Esto enim, prima lapsorum recõciliatio, in publica Pœnitentia fuerit: cur ea Sacramentum esse non potuit? cur signa illa externa contritionis, & criminum confessio cum verbo Absolutionis, Sacramentum non fuerunt? Denique esto, non sit confessio iuris diuini, vt ex Glossa quadam quam etiam Catholici repræhendunt, Kemnitius probare nititur: cur ipsa Absolutio Sacramentum non erit, cùm symbolum sit externum B diuinitùs institutum, & gratiæ ac iustificationis promissionem habeat; vt ipse etiam Kemnitius confitetur?

Sapientius igitur Kemnitius fecisset, si cum Apologia Confessionis Augustanæ, in cuius uerba iurauerat, Pœnitentię Sacramentum verè ac propriè dictum, aduersus Caluinianos, non Catholicorum modò, sed etiam Lutheranorum iudicio ac censura, Hæreticos, defendisset.

CAPVT XII.

An Pœnitentiæ Sacramẽtum à Sacramento Baptismi diuersum sit.

C Hæretici, qui Sacramentum Pœnitentiæ de medio sustulerunt, ex hoc errore in alium prolapsi sunt: quia enim negandum esse non putabant, peccatores post Baptismum posse Deo reconciliari, neque reconciliationem istam sine Sacramento aliquo fieri credebant, id eis in mentem venit, vt dicerent, Baptismum ipsum dici posse atque esse Pœnitentiæ Sacramentum. Itaque lapsos post Baptismum, reconciliari dixerunt per Baptismum, memoria, non autem reipsa, repetitum.

Ex quo nouo dogmate, tria quædam aduersarij deduxerunt. Primo, non esse durius pactum, quod Deus cum peccatore fecit in reconciliatione post Baptismum, quàm ante Baptis- D mum, sed esse æquè facile, vel potiùs prorsus idem: & inde grauissimè inuehuntur in eos, qui dicunt Pœnitentiam esse tabulã naufragij, quasi non liceat ad ipsam nauim Baptismi amplius redire. Secvndo, non minus integrè renouari hominem in reconciliatione post Baptismum, quàm ante Baptismum: & sicut in regeneratione, quę fit in Baptismo, dimittuntur omnia peccata quoad culpam & pœnam; similiter fieri volunt in reconciliatione, quę fit post Baptismum. Tertio, non esse quærendum post Baptismum, symbolum externum diuinitùs institutum, quo Christi merita applicentur, cùm id satis commodè pręstet Baptismus, memoria (vt diximus) appræhensus, & repetitus.

Primus auctor huius erroris, vt etiam aliorum fermè omnium, qui hoc tempore inter Lutheranos versantur, Lutherus fuit: sic enim scribit in lib. de captiu. Babylon. cap. de Baptismo; *Præbuit his opinionibus occasionem verbum illud periculosum D. Hieronymi, siue malè positum, siue malè intellectum, quo Pœnitentiam appellat secundam tabulam post naufragium, quasi Baptismus non sit Pœnitentia. Hinc enim vbi in peccatum lapsi fuerint, de prima tabula seu naui desperantes, velut amissa, secundæ tantùm incipiunt niti & fidere tabulæ, id est, Pœnitentiæ.* Et in eodem lib. propè extremo: *Pœnitentiæ Sacramentum,* inquit, *signo visibili, & diuinitùs instituto caret: & aliud non esse dixi, quàm viam ac reditum ad Baptismum.* Hæc ille: in quibus verbis obiter obseruanda est mira Lutheri inconstantia. Nam in eiusdem libri principio disertis verbis scripsit, tria esse Sacramenta, Baptismum, Pœnitentiam, & Panem; seu potiùs vnum Sacramentum, & tria signa Sacramentalia: quo loco signum Sacramentale apertissimè in Pœnitentiæ Sacramento posuit distinctum à signo Baptismi, & Eucharistiæ. Sed in fine libelli, opinione mutata, vel potiùs oblitus eorum quæ paulò antè scripsit, æquè apertè negat signum Sacramentale in Pœnitentiæ Sacramento distinctum à signo Baptismi.

Philippus Melanchthon in Locis editis anno XXI. titul. de Pœnitentia, Lutherum sequutus, scripsit signum Pœnitentiæ esse Baptismũ. Idem habet Caluinus li. 4. Instit. cap. 15. §. 4. vbi dicit à Baptismo pendere Clauium potestatem, & vim Baptismi ad omnia peccata totius vitæ se extendere, & ex huius rei ignoratione natũ esse commentitium Pœnitentiæ Sacramentum. Et cap. 19. §. 17. repræhendit Hieronymi dictum de tabula naufragij: *Sed dictum,* inquit, *est Hieronymi. Cuiuscunque sit, quin planè impium sit, excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur: quasi verò per peccatum deleatur Baptismus, & non potiùs in memoriam reuocandus sit peccatori, quoties de remißione peccatorũ cogitat, vt illinc sese colligat, animumque recipiat, & fidem confirmet, &c.* Et infrà: *Aptißimè itaq; dixeris, si Baptismum vocaueris Pœnitentiæ Sacramentum, cùm in confirmationem gratiæ, & fiduciæ sigillum, iis datus sit, qui Pœnitentiam meditantur.*

Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 929. 930. 931. & 932. fatetur quidem aliud esse Pœnitentiam, aliud Baptismum; & maiorem luctam conscientię esse in iis, qui conuerti debent à peccato post Baptismum commisso, quàm in iis, qui conuertuntur à peccato commisso ante Baptismum: tamen Lutherum & Caluinum sequutus, repræhendit similitudinem de tabula naufragij, & fœdus Baptismi vult esse perpetuum; ita vt vel in eo perseueremus, vel si fortè peccatum admiserimus, ad illud reuertamur. Repræhendit etiam Concilium Tridentinum, quòd velit diuersam esse rationem reconciliationis in Baptismo ab ea, quæ est in Pœnitentia, & hanc quidem multò difficiliorem ac duriorem esse, quàm illam. Detorquet autem impudentissimis mendaciis Concilij sententiam ad eam intelligentiam, de qua nunquam Patres Concilij cogitârunt, vel potiùs quam disertis verbis anathemate damnârunt, nimirum, quòd in Sacramento Pœnitentiæ non nitamur Christi satisfactione & merito, sed propriis nostris operibus; de quibus mendaciis suprà diximus, quæ hoc loco dici potuissent.

Igitur aduersus hunc nouum errorem Tridentinum Concilium sess. 14. can. 2. ita scripsit: *Si quis Sacramenta confundens, ipsum Baptismum Pœnitentiæ Sacramentum esse dixerit, quasi hæc duo Sacramenta distincta non sint, atque ideò Pœnitentiam non rectè secundam post naufragium tabulam appellari, anathema sit.* Quæ veritas tribus argumentis confirmanda est; testimonio Scripturæ, traditione veterum, & ratione.

CAPVT XIII.

Probatur veritas.

Qvod attinet ad Primvm: habemus inprimis exempla; vel potiùs typos & figuras Testamenti veteris. Extra controuersiam est, Circumcisionem datam Iudæis in figuram Sacramenti Baptismi: vnde etiam Baptismus ab Apostolo Colossens. 2. dicitur Circumcisio spiritualis, & non manufacta. Si quis autem diligenter euoluat Scripturam veterem, nusquam inueniet memoriam Circumcisionis præscribi tanquam remedium peccatorum post Circumcisionem perpetratorum; sed sacrificia, expiationes, confessionem peccatorum, vt ex cap. 4. 5. & 6. Leuitici colligi potest. Eodem igitur modo in Testamento nouo existimandum non est, Baptismi memoriam remedium esse ad ea peccata purganda institutum, quæ post Baptismum committuntur, sed sacrificium noui Testamenti, & expiationem per Confessionem, & Absolutionem.

Habemus Deinde testimonium Apostoli Ioannis in epist. 1. cap. 1. vbi loquens idem Apostolus de remedio peccatorum, quæ baptizati indies committunt; non ait: Si Baptismum ad memoriam reuocauerimus; sed: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

Habemus Tertio B. Pauli Apostoli testimoniũ, in epist. ad Hebr. c. 6. *Impoßibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt; rursus renouari ad Pœnitentiam, rursus crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, & ostentui habentes.* Hoc enim loco non negat Apostolus, posse lapsos post Baptismum Deo per Ecclesiam reconciliari, vt falsò Nouatianos sensisse, etiã aduersarij nostri concedunt. Quomodo enim Paulus negaret, lapsos post Baptismum reconciliari posse, qui Corinthium post Baptismum

mum grauissimo scelere inquinatum, reconciliari permisit? Sed negat posse renouari per Baptismum: sic enim hunc locum intelligunt, Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, Ambrosius, & alij in commentario huius loci; & præterea Ambrosius lib. 2. de Pœnitentia, cap. 2. vbi copiosè hoc ostendit, Nouatianos refellens. Idem etiam apertissimè docet Augustinus in exposit. epist. ad Rom. inchoata, propè finem, vbi notat, eos qui post Baptismum labuntur, curari posse per Pœnitentiam, non autem renouari, quod est proprium Baptismi. Idem habet etiam auctor libri de vera & falsa Pœnitentia, cap. 3. qui liber habetur in 4. tomo operum S. Augustini.

DEINDE circumstantiæ loci vix patiuntur aliter accipi verba Apostoli. Nam initio capitis monet Apostolus Hebræos, vt non respiciant iterum ad primordia Baptismi, & fidei, & eius Pœnitentiæ, quæ Baptismum præcedit, estq; veluti fundamẽtum ædificij spiritualis: *Quapropter*, inquit, *intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur, non rursus iacientes fundamentum Pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum, Baptismatum doctrinæ, impositionis quoq; manuum, ac resurrectionis mortuorum, & iudicij extremi*. De quibus Pauli verbis loquens AVGVSTINVS lib. de fide & operibus, cap. 11. *Hæc*, inquit, *omnia pertinere ad initia Neophytorum, satis aperteq; Scriptura testatur*. Reddit autem in sequentibus verbis Apostolus rationem, cur non oporteat respicere ad illa primordia, cũ ait: *Impossibile est enim eos, qui semel sunt illuminati, &c.* ac si apertiùs diceret: Quia non contingit nisi semel, ea renouatio, quę habetur per Baptismum. Describi verò Baptismum per illuminationem, dubitari non potest: inde enim omnes veteres, ac maximè Græci, baptizari illuminari dicunt, & Baptismum Sacramentum luminis appellant.

Cùm ergo ex Apostolo habeamus, impossibile esse iterum renouari per eam Pœnitentiam, quæ cum Baptismo coniuncta est: necesse est omninò, aut negare cum Nouatianis reconciliationem, aut cum Catholicis admittere nouum Sacramentum à Baptismo distinctum, quo peccatorum remissio tribuatur. NEQVE dicere possunt aduersarij, Paulum tantùm velle, nõ debere iterum repeti actionem Baptismi: nõ enim Paulus de cæremonia, sed de eius effectu, id est, de renouatione loquitur. Quare si Baptismi effectum iterum habere non possumus, certè alium ritum, aliud Sacramentum quærere debemus.

ADDE, quòd cùm in Scriptura legamus exempla eorum, qui post Baptismum lapsi sunt, vt Simonis, Act. 8. & Corinthij incestuosi, 1. Cor. 6. nusquam tamen legimus eos remissos fuisse ad memoriam Baptismi. Et mirum sanè esset, vnicum remedium in tota vita esse Baptismi memoriam, & tamen in Scriptura nullam fieri huius remedij mentionem.

ACCEDAT nunc traditio veterum Patrum, A qui quidem summo consensu docent id, quod aduersarij in Concilio Tridentino, sess. 14. cap. 2. reprẹhẽdunt, quòd videlicet non sine magnis fletibus, & laboribus ad eam integritatem reconciliationis peruenire possint, qui post Baptismum Pœnitentiam agunt, ad quam facili negotio per Baptismum antè peruenerant.

TERTVLLIANVS in lib. de Pœnitentia, vocat Pœnitentiam tabulam post naufragium, & secundam ianuam, quę pulsantibus patebit, obstructa per peccatum ianua Indulgentiæ, & sera intinctionis. Item appellat post Baptismum secundam spem, & secunda subsidia: & ibidem ostendit, per multos labores perueniri ad remissionem post Baptismum, cùm ante Baptismum B facillimus sit aditus ad indulgentiam.

CLEMENS Alexandrinus apud Eusebium lib. 3. histor. cap. 17. aliàs 24. vocat Pœnitentiam Baptismum lachrymarum: atq; ibidem significat, multis orationibus & ieiuniis opus esse ad remissionem, quæ fit post Baptismum.

CYPRIANVS in serm. 5. qui est de lapsis, nihil aliud agit, quàm, post Baptismum si quis labatur in peccatum, ei necesse esse multis lachrymis & ieiuniis culpam suam abluere: & li. 3. epist. 15. & 16. grauiter repræhendit eos, qui Absolutionem pœnitẽtibus dabant, antequam iustam Pœnitentiam egissent. Similia habet Ambrosius in lib. ad Virginem lapsam, cap. 8. vbi comparat Pœnitentiam tabulę naufragij. Item C Gregorius Nazianzenus oratione in sancta lumina, vbi distinguit Baptismum aquæ, qui facilis est, à Baptismo laborioso, & lachrymarum, qui est eorum proprius, qui Pœnitentiam agunt post Baptismum. Eadem habent, & eadem similitudine naufragij vtuntur, Pacianus epist. 1. ad Simpronianum, & Hieronymus in cap. 3. Isaiæ, & in epistola ad Demetriadem, & in altera ad Sabinianum.

EPIPHANIVS hæresi 59. quæ est Catharorum, scribit, eos qui post Baptismum in peccata labuntur, non posse amplius ad Baptismum confugere, sed aliud remedium esse quęrendum, videlicet Pœnitentiam.

D AVGVSTINVS in epist. 23. ad Bonifacium: *Si infans*, inquit, *post Baptismum propria incipiat habere peccata; illa non regeneratione auferuntur, sed alia curatione sanantur*. Et lib. 2. de adulterinis coniugiis, cap. 16. *Si à Cathecumeno factum est homicidium, Baptismate abluitur; si à baptizato, Pœnitentia & reconciliatione sanatur*. Et homil. 50. ex lib. 50. homiliarum, distinguit tres Pœnitentiæ actiones: vnam quæ agitur ante Baptismum: alteram quotidianam atque perpetuam pro peccatis venialibus, pro quibus assiduè dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*: tertiam pro lethalibus peccatis, quæ post Baptismum committuntur; ac de tertia ista sic loquitur, cap. 9. *In hac Pœnitentia maiorem in se quisq; seueritatem exercere debet, vt à seipso iudicatus, non iudicetur à Deo*.

CHRYSOSTOMVS lib.3. de Sacerdotio, & CYRILLVS lib.12. in Ioannem, cap.56. apertè distinguunt modum peccata remittẽdi per Baptiſmum, & per alia Sacramẽta; quod certè non facerent, ſi Baptiſmo peccata omnia præterita, & futura dimitterentur.

THEODORETVS in Epitome diuinorum decretorum, cap. de Pœnitentia, ſcribit, vulnera quę poſt Baptiſmum accipiuntur, curabilia quidem eſſe, ſed non, vt olim, facili negotio per lauacrum regenerationis, ſed per multas lachrymas, & opera laborioſa.

Denique Ioannes DAMASCENVS, vt recentiores omittam, lib.4. de Fide, cap.10. repetit Nazianzeni ſententiam de diſtinctione Baptiſmatis aquæ à Baptiſmate laborioſo, & lachrymarum. Verè igitur Sacramentum Pœnitentiæ Baptiſmus quidam eſt, ſed Baptiſmus, vt Patres omnes teſtantur, laboris, & lachrymarum.

ACCEDANT poſtremò etiam rationes. PRIMVM. Nulla ratio patitur, vt eadem facilitate Deus ignoſcat iis, qui ignorantes, & qui ſcientes peccauerunt. Vera eſt enim Domini ſententia: *Ille ſeruus, qui cognouit volũtatem Domini ſui, & non præparauit, & non fecit ſecundum voluntatem eius, vapulabit multis; qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Lucæ 12. cui ſententiæ cogruit, quod de ſe Apoſtolus ait: *Miſericordiam Dei conſecutus ſum, quia ignorans feci, in incredulitate.* 1.Tim.1. At ſi vera eſſet aduerſariorum opinio, non eadem, ſed, quod longè abſurdius eſt, maiori facilitate ad veniam peruenirent, qui ſcienter poſt fidem, & Baptiſmum, quàm qui ignoranter in incredulitate peccâſſent: facilius enim eſt Baptiſmum olim acceptum ad memoriam reuocare, quàm reipſa iterum baptizari. Hoc autem eſt, quod aduerſarij volunt, peccata ante Baptiſmum admiſſa, per Baptiſmum reipſa ſuſceptum; contracta autem poſt Baptiſmum, per Baptiſmum quidem, ſed memoria & cogitatione repetitum deleri. Quòd ſi hæc abſurda ſunt, vt reuera eſſe nemo ſanæ mentis inficiari poteſt, illud efficitur; diuerſum eſſe pactum Baptiſmi à fœdere reconciliationis poſt Baptiſmum; proinde diuerſum etiam Sacramentum.

SECVNDO. Ritus Baptiſmi & Pœnitentię diuerſam habent materiam, & formam: diuerſa igitur Sacramenta exiſtimanda ſunt. Quod attinet ad materiam, infrà ſuo loco probandum erit, materiã Sacramenti Pœnitentiæ eſſe ipſius pœnitentis actiones; cùm Baptiſmi materiam, aquæ aſperſionem eſſe nemo neget. Baptiſmi formam admittunt omnes illis verbis Dominicis contineri: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Ad eam reconciliationem, quæ fit poſt Baptiſmum, nemo dicit: *Ego te baptizo*, ſed, *Ego te abſoluo*, quam Abſolutionem etiam priuatam, agnoſcunt, & ex verbo Dei rectè doceri fatentur, Kemnitius & Caluinus, vt ſuprà oſtendimus.

A SED ad hoc argumentum reſpondet Caluinus li.4. Inſtit. cap.15. §.4. poteſtatem Clauium, quæ exercetur in Abſolutione, non poſſe à Baptiſmate ſeparari: non enim poteſtatẽ Clauium exerceri ſine prædicatione Euangelij, qua annunciamus impios mundari Chriſti ſanguine. Signum autem ac teſtimoniũ lauacri illius, non eſſe aliud, niſi Baptiſmum: ita ſignum vtriuſque verbi, id eſt, tam illius, *te baptizo*, quàm huius, *te abſoluo*, vnum atq; idem, non aliud & aliud eſſe.

AT facilis eſt huius reſponſionis confutatio. Nam quidquid ſit de ſigno materiali, certè verbum aliud eſſe in Baptiſmo, aliud in reconciliatione pœnitentium, Caluinus negare non potuit. Cùm autem verbum potiſsima Sacramenti
B pars ſit, neceſſariò efficitur, vt Sacramenta diuerſa ſint, Baptiſmus, & pœnitentium reconciliatio; quæ verbis diuerſis conſtant. Quid? quòd verba diuerſa, diuerſa etiam ſigna materialia exigunt. Nam ſignum materiale eſt quaſi viſibile verbum, & illud idem ſenſibus offerre debet, quod offert verbum: neq; id aduerſarij negant. Porro verbum, BAPTIZO, quod lauacrum ſonat, rectè adiunctum habet ritum Baptiſmi per aquam: idem enim oculis offert actio lauandi, quod auribus verbum baptizandi: At verbo ABSOLVO, quod à vinculis ſoluendis, non à ſordibus abluendis ducitur, non congruit ritus ablutionis. Quare non poteſt eſſe ſignum exter-
C num reconciliationis pœnitentium Baptiſmus, cùm eandem ſimilitudinem continere atq; exprimere debeant, verbum, & elementum. Et quamuis à virtute ſanguinis Chriſti omnis noſtra iuſtificatio pendeat; tamen idem Chriſti ſanguis, & lauacrum, & precium, & poculum etiam dicitur: & propterea per varia ſigna effectus eius repræſentari, & virtus applicari poteſt, per Baptiſmum vt lauacrum, per Abſolutionem vt precium, per Euchariſtiam vt poculum. Et ſicut Euchariſtia non cenſetur ab aduerſariis idem Sacramentum cum Baptiſmo, ita nec debet ritus Abſolutionis cum Baptiſmi ritu confundi, licet omnia iſta ſigna, ac teſtimonia ſint ſanguinis Chriſti pro nobis effuſi, cuius virtute
D lauamur, ſoluimur, potamur. Ex quo argumentum Caluini planè euacuatur. Fatemur enim Chriſti ſanguine nos iuſtificari, ſiue cùm baptizamur, ſiue cùm reconciliamur, ſiue cùm potamur, ſed per diuerſa externa ſigna, atque adeò Sacramenta, vim ſanguinis illius ita nobis applicari, vt modò mundari, modò ſolui, modò potari dicamur.

TERTIO. Miniſtri diuerſitas diuerſa Sacramenta eſſe teſtatur. Conſtat enim Baptiſmum ratum eſſe, etiamſi à non Sacerdote tribuatur: nam Actor.8. Philippus Diaconus baptizauit. Actor.9. Ananias, qui ne Diaconus quidem erat ſed merè laicus, Apoſtolum Paulum baptizauit. Id enim contigit primo anno à paſsione Domini, quo tempore ſolùm erant ſeptem Diaconi ab

A Apostolis ordinati, è quorum numero Ananias non erat. Et Ruffinus lib. 10. hist. cap. 14. scribit, Baptismum verum ac ratum habitum esse, quem Athanasius laicus, & puer, aliis quibusdam pueris aliquando contulerat. At reconciliationem pœnitentium, ita propriam semper fuisse scimus Episcoporum, & Presbyterorum, vt si laicus id facere quauis necessitate præsumeret, irritam esse reconciliationem nemo ambigeret. De qua re suo loco differetur.

QVARTO. Si Baptismus Sacramentum Pœnitentiæ esset, ac per cogitationem & memoriam repetitus, obsignaret, vt aduersarij loquuntur, promissionem reconciliationis, quocunque tempore opus esset; illud efficeretur, non
B debere nisi adultos baptizari, vt ab Anabaptistis, quos Lutherani etiam & Caluiniani repræhendunt, fieri videmus. Nam alioqui incertissima erit iustificatio, quippè quæ ab hominum testimonio pendeat: neq; enim qui infantes baptizantur, cùm posteà adoleuerint, baptizatos se fuisse recordari possunt, sed coguntur alienis verbis, non suis oculis credere. Quo pacto igitur ista cohærent, vt Sacramenta percipi dicant, quo certi reddantur homines propriæ iustificationis: & tamen incertos eos esse cogant an Sacramentum perceperint, cùm infantes baptizent?

QVINTO. Si Baptismus valet ad peccata, non solùm præterita, sed etiam futura delenda; quæro, quo tempore futura peccata deleat: an tunc,
C cùm primùm suscipitur, an posteà, cùm ad memoriam reuocatur. Si enim cùm primùm suscipitur, omnia peccata etiam futura vsq; ad finem vitæ deleat; incredibilis consequetur absurditas, vt videlicet peccata prius deleantur quàm fiant, & homini baptizato nulla peccata etiam post Baptismum admissa, nocere queant, ac demum vt omnes baptizati, ac proinde omnes tùm Catholici tùm Hæretici, modò Baptismum susceperint, necessariò saluari debeant: verum enim esse Baptismum, & salutarem, quem infantes apud nos suscipiunt, Lutherani & Caluiniani non negant.

D QVOD si fortè dixerint, peccata post Baptismum commissa non esse, antequam fiant, deleta, sed tunc demum purgari, cùm per fidem & Pœnitentiam ad signum, & fœdus Baptismi animo & cogitatione reditur: duplex absurditas consequetur. Nam & incerta erit iustificatio, vt paulò antè dicebamus, cùm ab hominum testimonio pendeat: & eadem ratione tolletur Eucharistiæ frequentatio, cùm ita sufficere possit memoria spiritualis cibi aliquando gustati, quemadmodum memoria sufficit lauacri aliquando percepti. Vel si ridiculum est, ita memoriam cibi ad saturitatem prodesse, vt cibus ipse prodest: cur nō sit etiam ridiculum, ita memoriam lauacri ad maculas eluendas conferre, vt lotio ipsa confert?

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones.

SED iam argumenta aduersariorum diluenda sunt. Et quoniam in libro de Baptismo, cap. 18. soluimus argumenta Lutheri, Kemnitij & Caluini, quæ ipsi attulerant in disputationibus de Baptismo: nunc ea solùm argumenta dissoluenda restant, quæ Caluinus addidit lib. 4. Instit. cap. 19. §. 17. vbi de Sacramento Pœnitentiæ propriè disputat. Sic igitur ille argumētatur; Baptismus per peccatum non deletur; igitur tota vita vtilis esse poterit, si ad memoriam reuocetur, quoties peccator de remissione cogitat: *Quasi verò*, inquit, *per peccata deleatur Baptismus, & non potiùs in memoriam reuocandus sit peccatori, quoties de peccati remissione cogitat, vt illinc sese colligat, animumq; recipiat, & fidem confirmet, &c.*

RESPONDEO; Multa sunt in Baptismo: PRIMVM, actio ipsa ablutionis, quę propriè cum verbo Sacramentum facit: atque hæc non permanet, sed dum efficitur, transit, vt notum est. DEINDE, gratia regenerationis, & renouationis, quæ per Baptismum acquiritur: hæc verò manet in anima, donec per lethale peccatum eiiciatur. Qui enim post Baptismum peccant, desinunt esse Filij Dei, & hæredes Regni, atque ad membra Diaboli, & Gehennam pertinere incipiunt: id quod in Scripturis apertissimum est. TERTIO, character quidā spiritualis; & hic quidem semper manet, neque per vllum peccatum aboleri potest, & ratione eius, Baptismus repeti nequit. Sed neq; Caluinus characterem istum admittit, neque est character signum visibile atq; externum, vt verbo adiunctum, propriè Sacramentum efficiat. Quare licet Baptismus in suo quodam effectu semper maneat: non tamē eam vim habet, vt per modum signi visibilis promissionem confirmare, atque, vt ipsi loquuntur, obsignare possit.

DICENT fortasse, ipsam Baptismi actionem visibilem atque externam semper manere, non quidem in se, sed in mente & cogitatione hominis baptizati. AT id non sufficit vt Sacramentum Baptismi manere dicatur: & si id sufficeret, certè etiam Eucharistiæ manducatio semel peracta, semper maneret; proinde frustrà repeteretur.

SECVNDO, Caluinus ibidem S. HIERONYMI testimonium adducit: *Quòd*, inquit, *Hieronymus durè, & impropriè dixit, Pœnitentia reparari Baptismum (à quo excidunt, qui excommunicari ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt.*

RESPONDEO, ipsa similitudo tabulæ naufragij, qua tot in locis S. Hieronymus vtitur, satis apertè docet, toto cœlo, vel potiùs mari, aberrare Caluinum. Nam si Hieronymus significare vellet, Pœnitentia reparari Baptismum;

non diceret, Pœnitētiam esse tabulam post naufragium, sed scapham, qua rediretur ad nauim. Neque enim eiusmodi tabulas, qui in discrimine vitæ versantur, arripere solent, vt per eas ad nauim redeant, quam fractam esse sciunt: sed vt quoquomodo, licet ęgrè atque incommodè, ad littus enatare queant. Sic enim explicat S. HIERONYMVS similitudinem illam in epist. ad Sabinianum: *Quòd si*, inquit, *nec sic Pœnitentiam vult agere, & fracto nauigio, tabulam per quam saluari poterat, non retentat; cogor dicere, &c.*

TERTIO, à testimonio Scripturæ & veteris Ecclesiæ, argumentum ducit his verbis: *Aptissimè dixeris, si Baptismum vocaueris Pœnitentiæ Sacramentum, cùm in confirmationem gratiæ, & fidei sigillum, iis datus sit, qui Pœnitentiam meditantur. Quod ne commentum esse nostrum putes, præterquam quod Scripturæ verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse peruulgatum instar certissimi axiomatis. Nam in libello de fide ad Petrum, qui Augustino inscribitur, Sacramentum fidei, & Pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta confugimus? quasi verò apertius quippiam requirendum sit, quàm quod recitat Euangelista, Ioannem prædicâsse Baptismum Pœnitentiæ in remissionem peccatorum.*

RESPONDEO, Pœnitentiam quandam ante Baptismum necessariam esse, & rursus aliam ante reconciliationem, quæ post Baptismum datur; extra controuersiam est. Nam de priore legimus, Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm.* De posteriore Act. 8. *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua:* alloquitur enim S. Petrus Simonem Magum iam baptizatum. Probandum itaque Caluino fuerat, Baptismum dari in sigillum fidei, iis qui Pœnitentiam meditantur post Baptismum; aut eius Pœnitentiæ, quæ post Baptismum agitur, Sacramentum appellari: quod cùm non fecerit, nihil omninò fecit. Nam in lib. de fide ad Petrum, c. 30. Baptismus vocatur Sacramentum fidei, & Pœnitentiæ, non cuiuscunque, sed eius quæ ante Baptismum agi debet. Et in Euangelio Marci cap. 1. & Lucæ cap. 3. vocatur Baptismus Ioannis, non autem Baptismus Christi de quo agimus, Baptismus Pœnitentiæ: neque dicebatur Baptismus Pœnitentiæ in remissionem peccatorum, is quem Ioannes prædicabat; quia pœnitentibus peccata remitteret, sed quia ad Pœnitentiam prouocabat, quam Pœnitentiam qui agerent vt par erat, remissionem peccatorum obtinerent. Itaque Baptismus Ioannis Pœnitentiam pariebat, Pœnitentia remissionem; Christi verò Baptismus non Pœnitentiam gignit, sed per Pœnitentiam præparatos à peccatis purgat, eosque renouat, & regenerat: & ideò in Scripturis Baptismus Ioannis passim appellatur Baptismus Pœnitentiæ, quia ad Pœnitentiam inuitabat, Matt. 3. Marc. 1. Luc. 3. Act. 13. & 19. Christi verò Baptismus, non Pœnitentiæ Baptismus, sed lauacrum regenerationis, & renouationis dicitur, Tit. 3. Ephes. 5. Vide plura de hac re in lib. de Baptismo, cap. 23.

A

CAPVT XV.

De partibus essentialibus Sacramenti Pœnitentiæ.

DEMONSTRAVIMVS hactenus, Pœnitentiam Sacramentum esse verè proprieque dictum, atque etiam à Sacramento Baptismi distinctum: nunc de partibus eius disputare incipiemus.

Tribus partitionibus diuidi solet Pœnitentiæ Sacramentum. PRIMA sumitur ab essentia, quæ duabus partibus constat, materia & forma, id est, actibus pœnitentis, & absolutione sacer-
B dotis. SECVNDA à materia, quæ tres partes comprehendit, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem. TERTIA à ritu, quæ est etiam trimembris: alia enim est Pœnitentia priuata, alia publica, & hæc rursus aut solennis, aut non solennis. De his partitionibus nunc breuiter, & generatim dicemus: deinde in sequentibus libris seorsim de singulis partitionum membris, de quibus controuersiæ aliquæ agitari solent, disseremus.

Igitur de partibus essentialibus huius Sacramenti, illud conuenit inter omnes, Verbum absolutionis ad huius Sacramenti essentiam pertinere: illud enim sine vllo dubio signum est, & caussa remissionis peccatorum. Et quanquam
C Absolutio illis verbis, iuxta vsum Ecclesiæ, qui omninò seruandus est, continetur: *Absoluo te à peccatis tuis*; tamen si in eandem sententiam alia verba adhiberentur, vt: *Remitto tibi peccata tua*; vel, *Remittuntur tibi peccata tua*, nihil de Sacramenti essentiali perfectione decederet. Neque verò quæstio esse potest de materia, quam dicunt remotam: constat enim peccata, siue hominem peccatorem, materiam esse Sacramenti huius remotam, cùm ad peccata delenda, siue ad hominem peccatorem curandum Absolutio à sacerdotibus impendatur. Sed neque peccatum, neque peccator, talis materia dici potest, ex qua tanquam ex altera parte, Sacramentum perficiatur: sed potiùs circa quam Sacramētum ope-
D retur; quemadmodum corporalis morbus, aut ęgrotus, non est id ex quo medicamentum constet, sed in quod vim suam medicamentū exerat.

Quæstio igitur est, Vtrum præter Absolutionem, aliquid aliud sit, quod ad Sacramēti huius rationem, atque essentiam pertinere videatur. Quatuor autem sententiæ inueniuntur. PRIMA est, solam Absolutionem Sacramenti huius essentiam constituere. Ita ex Catholicis Theologis Scotus docuit in 4. Sent. dist. 14. q. 4. & dist. 16. quæst. 1. & qui eum sequuti sunt, Gulielmus Okam, Ioannes Maior, Iacobus Almayn, & si qui sunt alij. Ad quam sententiam accedunt etiam aliqui ex Hæreticis nostri seculi, vt Illyricus in Apologia Confess. Antuerpien. cap. 18. & Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 903.

Sed in duobus dissident Hæretici isti à Theologis suprà citatis. PRIMVM enim hæretici non agnoscunt Sacramentum Pœnitentiæ, nisi imperfectum, & impropriè dictum, cùm solo verbo, vt ipsi loquuntur, sine elemento constet: at Catholici illi integrum, & perfectum, ac propriè dictum Sacramentum esse volunt, licet in sola Absolutione essentia eius consistat. DEINDE Scotus, & qui eum sequuntur, etsi negent Confessionem essentialem partem esse Sacramenti huius, tamen non negant eam esse necessariam, & à Christo institutam, quod Illyricus, & Kemnitius, & ceterij Sectarij negant. ADDE, quòd Scotus, & ceteri Doctores Catholici, ante Concilia illa vixerunt, in quibus accuratius hæc omnia explicata sunt; quo si hoc tempore superessent, sine dubio Ecclesię definitioni ac sententiæ acquiescerent.

ALTERA sententia eorum est, qui præter verbum Absolutionis, ritum etiam quendam visibilem à ministro adhiberi volunt, vt essentia Sacramenti huius integrè perficiatur, quanquam non satis explicant, quis sit ille ritus. Philippus Melanchthon in Apologia Confessionis Augustanæ art.13. de vsu & numero Sacramentorum, huius sententiæ auctor est: scribit enim, Baptismum, Eucharistiam, & Absolutionem vera Sacramenta esse, quòd habeant ritum cum promissione. Et ibidem, distinguit ritum à verbo: *Corda*, inquit, *simul per verbum & ritum mouet Deus: sicut autem verbum incurrit in aures, vt feriat corda, ita ritus ipse incurrit in oculos, vt moueat corda.* Et infrà: *Ritus oculis accipitur, & est quasi pictura verbi, idem significans quod verbum, quare idem est vtriusque effectus.*

TERTIA est eorum sententia, qui ex Baptismo seu Baptismi recordatione, & verbo Absolutionis, Sacramentũ Pœnitentiæ constituunt: de qua superiore capite disseruimus.

POSTREMA sententia, eaque verissima est, Sacramentum Pœnitentię duplici parte intrinseca atque essentiali constare, Absolutione sacerdotis tanquam forma, & actibus pœnitentis tanquam materia. Quæ sententia, & fuit olim multorum veterum Theologorum, sancti Thomæ, Richardi, Durandi, & aliorum in 4. Senten. dist.14. & nunc est fermè omnium, qui de Pœnitentiæ Sacramento scribunt.

Sit igitur propositio PRIMA: *Non nisi absurdè dici potest, Pœnitentiæ Sacramentum ex Baptismo & Absolutione constare.* Hæc propositio satis capite superiore probata est: & certè sufficere deberet, quòd nec Baptismus ante multos annos peractus, nec eius recordatio, signa sensibilia dici possunt; cùm ad Sacramenti essentiam id maximè requiratur, vt cùm Sacramentum percipitur, corporale signum corporalibus sensibus obiiciatur.

SECVNDA propositio: *Nullus est ritus à ministro adhibitus, præter verbum Absolutionis, qui Sacramẽti huius materia rectè dici possit.* Optarem Philippus clarius explicuisset quisnám sit ritus, qui in oculos pœnitentis incurrit, dum verbum Absolutionis, eiusdem pœnitentis aures ferit: minus enim in eius sententia refellenda laboraremus. Veruntamen, nisi fallor, tres sunt ministri actiones duntaxat, de quibus aliqua ratione ambigi potest: quæ si omnes euidenter excludantur, euidenter etiam Philippi sententia refutata erit.

PRIMVM igitur Minister dum pœnitentes reconciliat, eisdem manum imponere consueuit. SED hic ritus etsi & in antiqua Ecclesia in vsu fuit, & nunc etiam in plerisque locis adhibetur; ad essentiam tamen Sacramenti huius non pertinet, vt sanctus Thomas docet in opusculo 22. de forma Absolutionis, vbi breuiter refellit obiectiones, quæ contrà fieri poterant. Erit autem hoc multò etiam certius, si aduersariorum doctrina locum habeat, siquidem ex verbo Dei non potest vllo modo demonstrari, manus impositionem in reconciliatione necessariò esse adhibendam: nec solum testimonium, sed neque exemplum vllum huius manus impositionis in sacris literis inuenitur. *Quorum remiseritis peccata,* Dominus ait, *remittuntur eis.* Ioan.20. non autem addidit: Et quibus imposueritis manus. Neq; ex verbis iam citatis colligitur, imponendas esse manus, quemadmodum sanè colligitur, confitenda esse peccata, vt suo loco ostendemus: quid enim prohibet, quo minus peccata remittantur, etiamsi manus non imponantur? Neque Dominus, cùm Paralytico Matth. 9. & Magdalenæ Luc.7. dixit: *Remittuntur tibi peccata,* manus eis imposuisse legitur.

QVOD autem in Concilio IV. Carthaginensi, canon.78. dicitur, vt pœnitentes, qui ob vitæ periculum, viaticum Eucharistię accipiunt, non se existiment absolutos sine manusimpositione si superuixerint: non repugnat iis, quæ diximus. Accipit enim Concilium manusimpositionem pro ipsa Pœnitentiæ actione, in qua frequenter manus imponebantur: nam in eodem Concilio can.80. præscribitur, vt singulis diebus ieiuniorum, manus à sacerdote pœnitentibus imponantur. Itaque hæc est Concilij illius sententia; Qui ob vitæ periculum priuatim à sacerdotibus absoluuntur, nondum completa Pœnitentiæ publicæ actione, ij si superuixerint, redeant ad ordinem pœnitentium, & cum illis manusimpositionem suis temporibus percipiant; & nisi id fecerint, non se existiment absolutos à vinculo Excommunicationis; vel à pœna temporali, quæ illis præscripta à Sacerdotibus fuerat. Nam quòd à culpa absoluti fuerint, dubitari non potest, cùm viaticum Eucharistiæ perceperint, quod Ecclesia nunquam tribuit, nisi iis, quos à culpa lethali liberos credit.

ALTER ritus, quo in reconciliatione pœnitentium vti solent Catholici sacerdotes, est signum crucis super ipsum pœnitentem manu sacerdotis expressum. SED de hoc ritu nulla dubi-

A tatio esse potest; nam neque hoc signum aduersarij vlla in re adhibere solent, & idem signum non esse de essentia Sacramenti Pœnitentiæ, vt neq; etiam Eucharistiæ, S. Thomas docet 3. par. quæst. 84. art. 4. cui nullus Catholicorum in hac re contradicit.

Tertivs ritus fingi posset, motus ille visibilis linguæ, & labiorum, qui in verborum pronunciatione exercetur: quam sententiam Lutheranorum quorundam esse audio. Et sanè nihil aliud fingi posse videtur, si quo modo explicanda est opinio illa Philippi, distinguentis in pronunciatione Absolutionis ritum, qui obiicitur oculis, à verbo, quod incurrit in aures. Sed B absurda omninò, ac planè ridicula sententia est. Nam Inprimis commune est omni verbo corporali, vt non fiat sine motu linguę & labiorum, & tamen nemo hactenus in verbo, quo Baptismum, vel Eucharistiam conficimus, distinxit ritum à voce. Deinde motus linguæ & labiorum nihil per se significat, sed solùm est caussa vocis, quæ indicat animi conceptiones. Itaq; si surdus quispiam videat hominem loquentem, non magis ex motu labiorum coniiciet quid à loquente significetur, quàm si eundem motum labiorum cerneret in pecude. Non igitur fingi potest ritus vllus ex parte Ministri.

Tertia propositio: *Actio pœnitentis quasi materia, & verbum Sacerdotis quasi forma, Sacramenti Pœnitentiæ rationem atq; essentiam complent.* Non est hoc C loco ex diuinis literis probandum, actionem pœnitentis, Confessionem videlicet, & reliqua, quæ ex parte eius requiruntur, vel omninò necessaria esse, vel à Christo instituta: id enim infrà suo loco tractabitur, vt suprà diximus. Sed hoc posito, probandum est solùm, actionem pœnitentis ad Sacramēti essentiam pertinere vt materiam, ex qua, si forma accedat, Sacramentum constituitur. Et quoniam illa hypothesi facta, quæstio solùm inter Catholicos est; probabitur sententia nostra ex testimoniis illis, quæ à Catholicis omnibus admittuntur.

Primvm igitur Tridentinum Concilium, sess. 14. cap. 3. docet, formam Sacramenti D Pœnitentiæ esse verba illa: *Ego te absoluo, &c.* actus verò pœnitentis esse quasi materiam: & paulò pòst addit, tam Absolutionem, quàm actus pœnitentis, ad integritatem Sacramenti pertinere. Quo decreto satis apertè Concilium docuisse videtur, non sola Absolutione integrum Sacramentum contineri: non enim distingui debuit forma à materia, si vnica simplex actio Sacerdotis totum Sacramentum constituit. Et quomodo, quæso, ad Sacramenti integritatem non minus requiritur actio pœnitentis, quàm Absolutio sacerdotis, si sola Absolutio Sacramentum perficit?

Deinde Concilium Florentinum in instructione Armenorum, ipsam Pœnitentiam vocat Sacramentum, & eius partes materiales esse dicit actus pœnitentis, formā autem verba Sacerdotis: *Ego te absoluo, etc.* ad quem modum loquitur etiam Lucius Papa III. cap. Ad abolendam, de hæreti. vbi Sacramentā vocat, Baptismum, Confessionem peccatorum, & Matrimonium. At quomodo Confessio Sacramentum est, si ad essentiam Sacramenti nullo modo pertinet? Neqve Scotvs satis aptè loquutus videri debet, cùm ait in 4. dist. 14. quæst. 4. *Pœnitentia est absolutio pœnitentis, facta certis verbis, &c.* Pœnitentia enim actio pœnitentis est, non Sacerdotis; Absolutio autem Sacerdotis, non pœnitentis. Quis enim ita loquitur, vt dicat hominem agere Pœnitentiam, dum absoluitur, & non potiùs dum plorat, confitetur, ieiunat?

Idem Præterea Concilium omnia Sacramenta tribus perfici dicit, materia, forma, & intentione Ministri: non igitur Sacramentum Pœnitentiæ sola forma Absolutionis & intentione constare potest.

Deniqve actio pœnitentis signum est sensibile gratiæ iustificantis à Deo institutum, & ex eiusdē promissione concurrit ad remissionem peccatorū: cur igitur pars quædam Sacramenti non erit? Nam sensibile signum esse, in quæstionem verti non potest, cùm non debeat Sacerdos absoluere, nisi quem ex signis sensibilibus pœnitentem esse cognoscit: esse autem signum gratiæ iustificantis, manifestè colligitur ex eo, quòd qui peccatum confitetur, & veniam à Deo petit, indicat se peccatum odisse, & ab eo iam, animo & voluntate recedere, ac proinde iustificari, quod apertiùs significatur, & completur per Absolutionem. Porrò hoc signum à Deo institutum esse, alibi, vt diximus, est probandum, neq; à Scoto eiusque sectatoribus negatur. Denique ad remissionem peccatorum aliquo modo concurrere, testatur S. Ioannes, qui in epist. 1. cap. 1. scribit: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata, & emūdet nos ab omni iniquitate.* Et quemadmodum verè dicimus aliquem iustificari, quia absoluitur, sic etiam rectè dicere possumus, aliquem iustificari, quia peccata humiliter confitetur. Sed de hac re in sequenti capite plura dicemus.

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones.

Nvnc obiectiones diluendæ sunt, tùm Kemnitij, tùm etiam aliquorum Catholicorum. Kemnitius igitur in 2. parte Examinis pagin. 935. refellere nititur Concilij Tridentini doctrinam de partibus essentialibus Sacramenti Pœnitentię, ac Primo obiicit, Antiquitati esse ignotam hanc disputationem, an in Pœnitentia sit materia & forma Sacramentalis.

Respondeo, nomina materiæ & formæ in Sacramentis, inuenta sunt à posterioribus Do-

ctoribus

ctoribus ad rem facilius explicandam: ideò nihil est mirum, si apud veteres nō legantur. Nam neque in Baptismo & Eucharistia, sancti Patres ita verbum ab elemento distinxerunt, vt vnum formam, alterum materiam appellarent: & tamen non negat Kemnitius, aquam in Baptismo rectè vocari materiam, & verbum formam. Satis igitur nobis esse debet, quòd quemadmodum antiqui Patres in Baptismo, aquam, & inuocationem Trinitatis adesse debere docuerūt: sic etiam in Pœnitentia, actionem pœnitentis, & reconciliationem Sacerdotis necessariò adhibenda esse docuerint.

SECVNDO obiicit, ne inter Scholasticos quidem de hac re quidquam constare, cùm alij peccata velint esse materiam, alij peccatorem confitentem, alij actiones pœnitentis, alij actionem sacerdotis proferentis certis ritibus Absolutionem: *Sic etiam formam quidam ponunt,* inquit, *verba Absolutionis; quidam ipsos actus absoluentis dicunt esse pro forma, etiamsi non fiant per limitata & determinata verba.*

RESPONDEO, Kemnitius semper est sui similis calumniator, & mendax. Nam inprimis nulli sunt Catholicorum, qui materiam huius Sacramenti fecerint actionem Sacerdotis, certo ritu pronunciantis Absolutionem, si vnum excipias Gropperum, aut quicunq; fuit auctor Enchiridij Coloniensis, qui non satis cautè interdum loquutus videtur. Theologi enim aut volunt in sola Absolutione Sacramentum consistere; & ij non distinguunt materiam à forma: aut (quæ est communis ferè omnium sententia) materiam ex parte pœnitentis, formam ex parte sacerdotis assignant. Porrò, qui materiam esse dicunt peccata, aut peccatorem confitentem, aut ipsam Confessionem; non dissentiunt inter se, vt Kemnitius cuperet, sed idem omninò sentientes, de re eadem diuersa ratione loquuntur, non secus ac si alij dicerent in Baptismo materiam esse aquam, alij ablutionem, alij hominem, qui abluitur. Nam peccata dicuntur materia, cùm de materia remota agitur, ad quam tollendam Sacramentum institutum est. Qui peccata confitetur, materia dicitur, cùm de materia circa quam, siue, de subiecto in quod agit virtus Sacramentalis, disputatio est. Actio denique pœnitentis materia vocatur, cùm de materia illa disseritur, ex qua Sacramentum adiuncta forma constituitur. Simile quid cernimus in corporum medicina (est enim Pœnitentia medicina animorum) nam & morbus, & ægrotus, & ægroti deambulatio, materia medicinæ rectè dici possunt: siquidem morbus per medicinam tollitur; ægrotus per eandem curatur; deambulatio pars est medicamenti salutaris, & vnà cum pharmaco à medico propinato sanitatem restituit.

QVOD attinet ad formam, non dissentiunt inter se, qui certa verba Absolutionis formam

A esse dicunt, & qui contendunt nulla esse verba determinata, quibus Absolutio impendatur. Nam si de sono, & numero syllabarum agatur, nulla sunt verba determinata, quæ ad Sacramēti essentiam necessariò requirantur: siue enim quis dixerit: *Absoluo te*, siue, *Remitto tibi peccata*; & siue id Latinè, siue Græcè, siue barbara aliqua lingua pronunciauerit, semper efficitur Sacramentum. Si verò de sententia verborum sermo sit, nemo Catholicorum negat, verba esse determinata, atque ex diuinis literis deprompta. Quod idem cernimus in Baptismo: neque enim certus sonus aut numerus syllabarum in Scripturis determinatur, quo forma Baptismi pronunciari debeat, sed solùm sententia eius formæ ex Euangelio colligi potest. Quare quemadmodum ex eo quod Dominus ait Matthæi vltimo: *Docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, colligit Ecclesia formam illam: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, nec tamen censerentur non verè baptizare, qui dicerent; Ego te abluo, seu tingo, siue aspergo, &c. sic etiam ex eo quod idem Dominus ait Matth. 16. *Quodcunque solueris, erit solutum.* Et Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, colligit Ecclesia formam illam: *Ego te absoluo à peccatis tuis*, nec tamen censerentur non verè absoluere, qui aliis verbis eandem sententiam proferrent.

TERTIO obiicit, Sacramenta esse actiones Dei: proinde si opera humana, quales sunt actus pœnitentis, sint pars essentialis Sacramenti; humanis operibus diuinitatem quandam attribui, vt scilicet solium ipsorum iuxta astra Dei exaltetur, sicut de Rege Babylonico Isaias loquitur.

SED hoc iam solutum est suprà cap. 6. in tertio mendacio Kemnitij, vbi breuiter indicauimus, actiones pœnitentis non habere vim Sacramentalem iustificandi, nisi vt instrumenta sunt Dei, quemadmodum etiam verbum Sacerdotis, etiamsi actio quædam sit, ab hominis lingua & arteria, spirituque producta, tamen vt instrumentum Dei est, rem diuinam, id est, gratiam iustificationis efficit.

QVARTO obiicit, ante centum annos, tempore Gabrielis, nihil certi de materia Sacramēti Pœnitentiæ in Ecclesia fuisse.

RESPONDEO, more suo dicit Kemnitius, sed non probat, nam Gabriel in 4. dist. 14. q. 2. art. 1. docet ex communi sentētia, actiones pœnitentis esse pro materia huius Sacramenti, & verba Sacerdotis pro forma, & citat Alexandrū, Thomam, & Richardum. NEQVE mouere debet, quòd non dicit, actionem pœnitentis esse materiam, sed pro materia, quia idem dicit de materia omnium Sacramentorum dist. 3. quæst. 1. artic. 1. In nullo enim Sacramento inuenitur materia propriè dicta, si exactè loquamur de materia ad modum loquendi Philosophorum:

& tamen in omni Sacramẽto inuenitur res quędam, quæ instar materiæ dici possit. Et eodem modo loquitur Concilium Florentinum in instructione Armenorum, cùm dicit, Sacramenta tribus perfici, rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, & intentione Ministri. Ex quo etiam Concilio intelligimus, falsissimum esse quod scribit Kemnitius, ante centum annos, & Gabrielis ętate, adhuc fuisse dubiũ & incertum, quæ esset materia Sacramenti. Nam Concilium Florentinum, in quo disertis verbis explicantur materię & formę omnium Sacramentorũ, anno Domini M. CD. XXXIX. absolutum est: proinde ante annos centum & quadraginta, & ante Gabrielis ætatem, iam erat in Ecclesia non solùm indubitata & certa doctrina de materia Sacramenti Pœnitentiæ, sed etiam diligentius quã vnquam anteà, explicata.

QVINTO obiicit verba Concilij Tridentini, quod non videtur ausum fuisse apertè scribere, actionem pœnitentis esse materiam Sacramenti huius, sed scripsit esse materiã, vel quasi. Ex quo pulchrè sibi videtur Kemnitius colligere, Pœnitentiæ Sacramentum esse Sacramentum, vel quasi; & effectum eius esse remissionem peccatorum, vel quasi.

RESPONDEO, omitto quòd Kemnitius non satis fideliter retulit verba Concilij, vt locum faceret argutiæ suæ: non enim Concilium posuit, esse materiam, vel quasi; sed simpliciter, esse quasi materiam, sess. 14. cap. 3. Omitto etiam, quòd vox illa QVASI, non semper extenuat rem, de qua agitur: alioqui Ioan. 1. vbi dicitur Christus quasi vnigenitus à Patre; liceret argumentari cum Kemnitio, ac dicere, Christum esse vnigenitum, vel quasi. Sed his omissis, Concilium Tridentinum, vt etiam anteà Florentinum; actiones pœnitentis maluerunt dicere, quasi materiam, quàm absolutè, materiam, non quòd non sint verè, & propriè talis materia, qualem Sacramenta requirunt: sed quod non sint res aliqua solida, permanens, ac tractabilis, qualis in multis aliis Sacramentis cernitur.

Quod vt planiùs explicetur, ANIMADVERTENDVM est, duobus modis Sacramentorum materiam posse considerari. VNO modo, vt est pars quædam Sacramenti. ALIO modo, vt cum materia rerum naturalium, vnde nomen accepit, similitudinem habet. Et quidem priore modo nihil aliud requiritur ad Sacramenti materiam, nisi vt sit externum ac sensibile signum, quod per verbum perficiatur, & quasi formetur; & hoc modo verè ac propriè actio pœnitentis est materia Sacramenti. Posteriore autem modo, nullius quidem Sacramenti, vt rectè Gabriel affirmat, materia est propriè, ac simpliciter, sed metaphoricè tantùm materia: sed maximè tamen omnium, materia Sacramenti Pœnitẽtię distat à perfectione Physicæ materię, cùm, vt diximus, non sit aliquid solidum, & tractabi-

A le, sed actio quædam transiens. Quare quemadmodum aqua Baptismi, si cum materia physica comparetur, quasi materia dici potest: sic etiam actio pœnitentis, si cum aqua Baptismi confe- ratur, quasi materia rectè dicitur, licet in ordine ad Sacramentum, vtraque verè & propriè, simpliciter & absolutè materia sit.

Atque hæc quidem præcipua sunt Kemnitij argumenta, nam ad reliquas eius calumnias suprà respondimus, cùm Hæreticorum mendacia refutaremus. Nunc addemus illa argumenta, quibus vtuntur, qui Scotum sequuti, in sola Absolutione totam Sacramenti Pœnitentiæ rationem ponunt: actionem verò pœnitentis, non

B partem Sacramenti, sed dispositionem quandam ad Sacramentum suscipiendum vocant.

Obiiciunt igitur PRIMO, Sacramentum esse debere signum eius rei, quæ per Sacramentum efficitur: effectum autem Sacramenti huius, id est, remissionem peccatorũ, per Absolutionem pulchrè significari, non autem per Confessionem, aut Contritionem, vel Satisfactionem.

RESPONDEO, remissionem peccatorum, vt suprà diximus, non solùm Absolutione, sed etiã Confessione significari. Nam vt Sacerdos absoluens significat se peccatum expellere, ita pœnitens confitens, significat se à peccato recedere.

SECVNDO obiiciunt, id Sacramentum esse

C quod à Ministro confertur: in Sacramento autem Pœnitentiæ solam Absolutionem à Ministro conferri, non autẽ Confessionem, vel Contritionem. Et præterea esse inauditum in Ecclesia, vt qui Pœnitẽtiam agit, Minister Sacramenti Pœnitentiæ esse dicatur: proinde non esse actionem pœnitentis Sacramentum, aut partem Sacramenti.

RESPONDEO, Ministrum Sacramenti propriè dici, qui vel totum, vel potissimam Sacramenti partem conficit: si quis autem à Ministro illo iussus aliquid faciat, eum non propriè Ministrum, sed Ministri cooperatorẽ nominari. Atque hoc modo Sacerdos, qui formam Absolutionis pronunciat, & à quo pœnitens interro-

D gatur, examinatur, & iniunctam satisfactionem accipit; propriè Minister Sacramenti dicitur: pœnitens autẽ, licet aliquid faciat ad Sacramentum illud pertinens, non tamẽ Minister, sed Ministri cooperator dici debet, quia ipsius actio non est pars Sacramenti, nisi quatenus potestati Sacerdotali subiicitur, & à Sacerdote dirigitur, vel iubetur. Simile est in curatione morbi corporalis, si fortè medicus iubeat ægrotum post sumptum pharmacũ inambulare: tametsi enim ægrotus id facit, quod ad partem medicamenti pertinet, tamen non propterea ipse sui medicus dicitur, sed is tantùm, qui pharmacum præbuit, & inambulationem iussit.

Obiiciunt TERTIO, solam Absolutionem esse caussam gratiæ, cùm tota vis Sacramentalis in

Clauibus

Clauibus resideat, Claues autē sacerdotis sint, A non pœnitentis: proinde actionem pœnitentis partem Sacramenti esse non posse, non enim pars Sacramenti est, quæ ad Sacramenti effectum non concurrit.

Respondeo, Primvm negari posse consequentiam huius argumenti. Nam quemadmodum homo corpore & spiritu constat, & tamen solo spiritu intelligit: sic etiam facile fieri posset, vt Sacramentum aliquod duabus partibus constans, per alteram tantùm operaretur. Et hanc solutionem sequuntur, qui vim Sacramentalem in sola Absolutione constituunt; quæ sententia fuit olim S. Thomæ, & S. Bonauenturæ, & aliorum quorundam veterum in 4. Sentent. dist. 18. B & 22. & ex recentioribus Andreæ Vegæ in Concilium Tridentinum lib. 13. cap. 15. & Francisci Ferrariensis in commentario capitis 72. libri 4. contra Gentes.

Deinde potest etiam responderi, Absolutionem quidem esse potissimam caussam iustificationis, sed non solam: proinde negari posset, vim Sacramentalem in solis Clauibus residere; sed partim, & quidem præcipuè in Clauibus, quarum vi Sacerdos absoluit, partim in actione pœnitentis, quatenus ea Deus vtitur vt instrumento, ad significandam & efficiendam iustificationem. Et hæc esse videtur sententia S. Thomæ 3. parte q. 86. art. 6. vbi reuocauit quod scripserat in 4. Sent. dist. 18. q. 1. art. 3. & dist. 22. C q. 2. art. 1. Nos in 2. lib. de Sacramentis in genere, cap. 11. priorem sententiam sequuti sumus; sed posteriorem non minùs probabilem existimamus, licet ea paulò difficiliùs defendi posse videatur.

CAPVT XVII.

De partibus materialibus Sacramenti Pœnitentiæ; Quæstio inter Catholicos.

Seqvitvr Altera partitio Pœnitentiæ, qua pars eius materialis rursum in partes tres, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem distribuitur. De qua partitione duæ sunt quæstiones: vna inter Catholicos, altera cum Hæreticis.

Quæstio Prior non est, An Contritio, Confessio, & Satisfactio sint necessariæ, & omninò adhibēdę: sed, An sint omnes verę partes Sacramenti. Fuit enim opinio Durandi in 4. dist. 16. q. 1. solam Confessionem partem esse materialem Sacramenti Pœnitentiæ: Contritionem autem esse dispositionem, & Satisfactionem fructum Pœnitentiæ.

Argumenta eius pręcipua duo sunt. Primvm, quia quælibet veri Sacramenti pars debet esse sensibilis; Contritio autem non est sensibilis. Secvndvm, quia Sacramentum Pœnitentiæ non necessariò exigit Satisfactionem in re, sed in voto duntaxat: verum enim Sacramentum erit, si confitenti peccata sua, detur Absolutio, etiamsi is nunquam posteà satisfaciat.

At sententia Theologorum communis, in eadem dist. 16. & S. Thomæ 3. p. quæst. 90. art. 2. & 3. non solam Confessionem, sed etiam Contritionem, & Satisfactionem, veras Sacramenti Pœnitentiæ partes materiales esse docet. Quæ sententia certissima est, neq; iam amplius in dubium reuocari potest, cùm in Conciliis Oecumenicis, Florentino & Tridentino, disertis verbis legamus, actus pœnitentis, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem, esse quasi materiam Sacramenti Pœnitentiæ.

Neqve iis repugnat, quòd in Scripturis sanctis satisfactionis opera dicuntur fructus Pœnitentiæ: nam aliud est loqui de virtute, aliud de Sacramento Pœnitentiæ. Virtus Pœnitentiæ non componitur ex partibus, cùm sit habitus quidam simplex: proinde non sunt partes, sed actus eius, Contritio, Confessio, & Satisfactio. Contritio quidem est actus eius internus, Confessio & Satisfactio, actus externi: & hoc modo Scripturæ loquuntur, cùm opera externa fructus Pœnitentiæ vocant. Sacramētum verò Pœnitentiæ duabus partibus constat, vt diximus, materiali atque formali. Et ad materialem quidem pertinent tres illi Pœnitētiæ virtutis actus, qui sunt etiam ipsius pœnitentis actiones: ad formalem autem Absolutio Sacerdotis. Quia verò Contritio actio est interna; vt pars Sacramenti, quod est corporale ac sensibile, dici possit, signo aliquo externo prodi debet.

Et per hoc soluitur Primvm Durandi argumentum: non enim Contritionem, vt in corde sedem habet, sed vt per signa manifestatur, Sacramenti partem esse contendimus.

Dicet fortassis aliquis, sæpe accidere, vt Contritio non alio signo, quàm ipsa peccatorum confessione prodatur: proinde tunc non distingui Contritionem, quatenus est pars Sacramenti sensibilis, à Confessione; ac per hoc duas tantùm Sacramenti partes esse, Confessionem, & Satisfactionem, non autem tres. D Respondeo, fieri quidem posse, vt iisdem verbis Contritio detegatur, & Confessio explicetur, veruntamen in illis verbis duo signa sensibilia contineri; & planè aliud esse, Contritionem verbo expressam, aliud, Confessionem verbo explicatam. Nam si quis fateatur se furtum, adulterium, homicidiū, & alia id genus multa commisisse, sed iactando, & gloriando, vel simpliciter colloquendo illa narret; ille quidem confitebitur peccata, sed Contritionem non prodet. Quare aliud est, peccata confiteri, vt alter intelligat quot, & qualia illa sint; aliud, cum dolore, ac detestatione confiteri, vt non solùm peccatorum numerus, sed etiam peccatoris Contritio illa confessione aperiatur.

Ad ALTERVM argumentum Durandi, facile eſt reſpondere. Nam ſine Satisfactione, Sacramentum Pœnitentię eſſe poteſt, ſed mancum ac mutilum; neque enim tres illæ partes, eſſentiales, ſed integrales dicuntur: ſine aliqua autem parte integrali res quidem eſſe poteſt, ſed integra eſſe non poteſt. Illud admittimus, ex integralibus partibus quaſdam eſſe principales, ſine quibus eſſentia rei nullo modo conſiſteret, quales ſunt in homine caput, & cor; & tales in Sacramento Pœnitentię ſunt Contritio, & Confeſsio: nam niſi ſigna doloris aliqua conſpiciantur, & niſi manifeſtatio aliqua peccatorum pręcedat, Abſolutio à Sacerdote impendi non poteſt. Aliæ ſunt partes integrales ſecundariæ, ſine quibus rei eſſentia conſiſtere, licet imperfecta & mutila, poteſt: quales ſunt in homine, manus, & pedes; & eiuſmodi in Sacramento Pœnitentiæ videtur eſſe Satisfactio.

SED obiiciunt aliqui; Aut Satisfactio pars eſt Sacramenti, vt eſt in voto & propoſito pœnitentis, aut vt re ipſa exercetur. Si priore modo, non eſt res ſenſibilis; ſi poſteriore, non eſt præſens cùm perficitur Sacramentum. Siquidem accedente verbo Abſolutionis ad Confeſsionis elementum, perficitur Sacramentum: Satisfactio verò poſt Abſolutionem datam atque acceptam peragitur.

RESPONDEO, vtroq; modo Satisfactio pars eſt Sacramẽti; incipit enim quodammodo, dum iniungitur & acceptatur: & poſteà tempore ſuo completur. Et quamuis, vt eſt in voto & propoſito, non videatur eſſe ſenſibilis, tamen ſignis externis ſenſibilis redditur, dum verbo Sacerdotis indicitur, & verbo aut nutu pœnitentis admittitur. NEQVE abſurdum eſt, ſi poſt Abſolutionem datam atque acceptam, Satisfactio compleatur: nam accedente verbo Abſolutionis ad elementum Confeſsionis, Sacramentum perficitur quidem, quod attinet ad eſſentiam, ſed non omninò integrè, & perfectè, ſi partes integrales conſiderentur. Quemadmodum etiam dum in vtero matris corpus humanum formatur, & corde, aliiſque nonnullis partibus perfectis, coniungitur anima corpori, homo inde exiſtit, etiamſi fortè oculi, digiti, & aliæ quędam partes nondum perfectæ, atque diſtinctæ conſpiciantur.

CAPVT XVIII.

De partibus Pœnitentiæ, ſententiæ variæ Hæreticorum.

ALTERA quæſtio iam cum Hæreticis tractãda eſt, quot ſint partes Pœnitentię, ſiue quot ſint actiones in homine pœnitente neceſſariæ, vt Abſolutionem percipere, & cum Deo in gratiam redire poſsit. Neq; enim cum Hæreticis diſputare neceſſe erit, an iſtę omnes actiones ſint ma-

A teriales Sacramenti partes, cùm illi (vt vidimus cap. 15.) nullam partem materialem agnoſcant, niſi fortè Baptiſmum, aut ritum quo Sacerdos verbum Abſolutionis pronunciat.

Igitur Catholici ſummo conſenſu tres aſsignant Pœnitentiæ partes, Contritionem, Confeſsionem, & Satisfactionem: neq; de hac re vlla inter Catholicos controuerſia eſt. Nam ipſe etiam Scotus, qui Pœnitentiæ Sacramentum in ſola Abſolutione, & Durandus, qui in Abſolutione & Confeſsione conſtituit, diſertis verbis docent, ad percipiendam in hoc Sacramento peccatorum remiſsionem, tria illa ex parte pœnitentis requiri.

B Porrò Aduerſarij à communi, frequentato, tutiſsimoq; hoc doctrinæ Eccleſiaſticæ tramite aberrantes, in varias errorum vias abierunt. Tres præcipuè ſunt apud eos ſententiæ.

PRIMA eorum, qui docent duas eſſe Pœnitentiæ partes, Contritionem, & Fidem. Ac per Contritionem quidẽ intelligunt terrores conſcientiæ ex minis legis incuſſos: per Fidem autem, fiduciam quandã certam remiſsionis peccatorum ex Euangelij, vt ipſi dicunt, pollicitatione conceptam.

Huius ſentẽtiæ primus auctor Lutherus fuit. Is enim etiamſi anno M. D. XX. in libro contra execrabilem bullam Antichriſti, in defenſione artic. 5. & rurſus anno M. D. XXI. in aſſertione
C articulorum ſuorum, eundem illum quintum articulum propugnans, ſcripſerit, ſe non negare tres eſſe partes Pœnitentiæ, Contritionem, Confeſsionem & Satisfactionem; ſed tantùm de Satisfactione docere, eam quę arbitrio Eccleſię imponitur, non eſſe iuris diuini, aut ſi iuris diuini eſt, non poſſe per Claues Eccleſię tolli: tamen poſteà cùm non parum in ſchola Satanæ profeciſſet, anno M. D. XLV. in refutatione articulorum Louanienſium, propoſitione 37. his verbis priorem illam ſententiam à ſe quoq; admiſſam damnauit: *Pœnitentia à Louanienſium Synagoga tradita (ſcilicet quod ſit Contritio, Confeſsio, & Satisfactio) eſt nulla niſi Iudæ proditoris, & ſimilium; ideò vt hæretica eſt damnanda.* Et in articulis Smalchaldicis
D anno M. D. XXXVII. editis, in cap. de Pœnitentia, duas partes Pœnitẽtiæ eſſe docet, Legem & Euangeliũ, ſiue, quod eſt idem, vt ipſe ibidem explicat, Contritionem ex minis legis, & Fidem ex Euangelij promiſsis conceptã: porrò opera bona hoc loco, non partem, ſed fructum Pœnitentiæ eſſe voluit. EADEM ſententia fuit Philippi Melanchthonis, tùm in Locis editis anno M. D. XXI. tùm in Confeſsione Auguſtana edita anno M. D. XXX. Sed in Locis cap. de Pœnitẽtia, duas Pœnitentię partes vocat Mortificationem & Viuificationẽ: in Confeſsione autem, art. 12. vocat Contritionem, & Fidem; res tamen eadem per Mortificationem & Contritionem, per Viuificationẽ & Fidem ſignificatur. IDEM quoq; permulti alij Lutheranorũ docent, vt Cẽturiatores

vt Magdeburgenses, Cent.1.li.1.cap.4.col.148. & lib.2. cap.4. col.341. Ioannes VVigandus, in Corpore doctrinæ Magdeburgensis, cap. 18. Tilmannus Heshusius in lib. de erroribus Pontificiorum, loco 9. Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis ad cap.3. de Pœnitentia, pagina 942. & 943.

ALTERA eorum sententia est, qui ad illas duas Pœnitentię partes adiungunt tertiam, videlicet opus bonum, siue nouam obedientiam.

Huius sententię videtur etiam auctor Lutherus fuisse. Nam in prima disputatione contra Antinomos, edita anno M. D. XXXVIII. propositione prima, dicit partes Pœnitentię esse dolorem de peccato, & propositum melioris vitæ. In tertia autem disputatione contra eosdem, propositione 9. ad bonum propositum non solùm pertinere vult fidem, seu fiduciam erga Deum, sed etiam omnia opera bona: *Omnia*, inquit, *opera post iustificationem, sunt aliud nihil, quàm bonum propositum contra peccatum*. IDEM docet Philippus Melanchthon, qui vt fidus Achates Lutheri, cum ipso in formas varias facilè mutabatur. Is igitur in Apologia Confessionis Augustanæ, articulo de Pœnitentia, & in Locis editis anno M. D. XXXVI. & sequentibus, tit. de Pœnitentia, duas quidem partes Pœnitentiæ assignat, Contritionem & Fidem: addit tamen, se non repugnaturum, si quis tertiam partem adiungat, nouam obedientiã. Sed in disputatione de Pœnitentia, quam anno M. D. XLVIII. habuit, & cum Lutheri operibus circumfertur; disertis verbis dicit, reipsa nouam obedientiam, tertiam partem esse conuersionis, seu Pœnitentiæ: quod idem repetit in Examine ordinandorum, cap. de Pœnitentia. IDEM docent illi omnes, qui Lutherani molles appellantur, & contra rigidos Lutheranos, siue Illyricianos, de hac re magna contentione digladiantur, vt auctores Confessionis Saxonicæ, cap. de Pœnitentia, Nicolaus Selneccerus in sua Pædagogia ad finẽ 2. partis, vbi explicat articulum Symboli: *Remissionem peccatorum*; Dauid Chitræus in sua Catechesi, loco 8. & alij non pauci.

TERTIA sententia Caluini est, lib.3. Instit. cap.3. §.8. vbi duas Pœnitentiæ partes constituit, Mortificationem & Viuificationem; sed longè alio sensu, quàm Lutherani faciunt. Nam per Mortificationem non intelligit terrores incussos, vt Lutherani, sed mortificationem vitiorum, siue abnegationem sui, & spoliationem totius veteris hominis; proinde non paruo aliquo tempore, sed tota vita Pœnitentiam agendam esse dicit. Per Viuificationem, non intelligit fidem, vel fiduciam, aut consolationem ex Euangelio conceptam, vt Lutherani, sed pium benè viuendi studium, atque affectum ad opera bona; quæ opera non partem, sed fructus Pœnitentiæ esse docet.

Refellit ibidem Caluinus apertè sententiam Lutheranorum. Nam §.1. contendit fidem priorem esse Pœnitentia, quod est contra Lutheranos, qui fidem posteriorem partem Pœnitentiæ faciunt. §.2. docet, incussos illos terrores, quos Lutherani priorem partem Pœnitentiæ esse volunt, non esse partem Pœnitentiæ, sed esse timorem quendam initialem, qui fidem præcedit, ex quo posteà Pœnitentia vt fructus, emanat. §.3. agnoscit, alios ante se Pœnitentiam esse partitos in Mortificationem & Viuificationem (id enim sine dubio legerat apud Melãchthonem in Locis communibus editis anno M.D.XXI.) sed addit, vocibus istis, si recta subsit interpretatio, vim Pœnitentiæ satis commodè exprimi: sed non sibi placere eorum interpretationem. §.5. refellit illos (Lutheranos videlicet omnes) qui fidem sub Pœnitentia complectuntur, ac dicit eos Paulo repugnare.

In Caluini sententiam Theodorus Beza discipulus eius descendit, eamq; tuetur & explicat, in libro quem inscripsit, Abstersio calumniarum Tilemanni Heshusij, in respõsione ad 4. calumniam.

CAPVT XIX.

Refelluntur sententiæ Hæreticorum, & Catholica confirmatur.

NVNC breuiter, & per partes nouorum Hæreticorum dogmata refellemus, ac veterem & communem Ecclesiæ Catholicæ, quæ sola vera est, sententiam comprobabimus.

Sit igitur propositio PRIMA: *Terror animo incussus à lege, quem Lutherani Contritionem, siue Mortificationem appellant, non rectè inter partes Pœnitentiæ numeratur.* Hæc propositio conformis est Tridentino Concilio sess.6.cap.6. vbi numerantur quidem terrores incussi inter ea, quæ hominem ad iustificationem iuuant, & præparant; tamen non ponuntur Pœnitentiæ partes, sed ab ea potiùs distinguuntur, cùm inter eos, & Pœnitentiam, actus quidam spei & dilectionis intercedere dicantur. Aliud enim est, aliquid ad conuersionem & iustificationem requiri, aliud, partem siue actum esse Pœnitentiæ, si de Pœnitentia, vt Theologos decet, propriè loquamur. Igitur vt illos terrores ad conuersionem vt plurimum requiri non negamus, ita partem esse Pœnitentiæ minimè concedimus.

Nam INPRIMIS Scriptura distinguit terrorem à Pœnitentia. Vbi enim legimus in epistola posteriore ad Corinth. cap.7. *Quæ secundum Deum est tristitia, Pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Per tristitiam intelligi debet molestia quædam, & timor, ac pudor natus ex obiurgatione illa vehemẽti, & minis, quibus Apostolus apud Corinthios vsus fuerat. Non enim vocat Apostolus eo loco tristitiã, dolorem de peccatis admissis, quæ est ipsa Contritio, siue Pœnitẽtia, sed mole-

stiam

stiam illam, & verecundiam, quæ æquo animo A accepta, & secundum Deum, Pœnitentiam saluberrimam gignit. Nam in eadem epistola, cap. 2. Apostolus ait: *Ex multa tribulatione, & angustia cordis, scripsi vobis, non vt contristemini, sed vt sciatis, quam charitatem habeam abundantius in vos.* Et cap. 7. *Gaudeo*, inquit, *non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad Pœnitentiam.* At certè Apostolus non hæc diceret, si per tristitiam, dolorem illum acciperet, quo quis angitur, quòd Deum offenderit. Non diceret, inquam, *Scripsi vobis, non vt doleatis de peccato*, cùm hoc ipsum vehementissimè cuperet; neque diceret: *Non gaudeo quia contristati estis*, cùm maximè gaudendum sit, quòd peccatores peccâsse se doleant, & gaudium sit in cœlo B super vno peccatore Pœnitentiam agente. Itaque, vt Chrysostomus, & alij exponunt, sententia Pauli est: Non gaudeo de tristitia, gaudeo de fructu, qui est Pœnitentia. Et quemadmodum medicus non gaudet, quòd amaro pharmaco, vel sectione, aut adustione ægrotum cruciet; sed gaudet de sanitate, quæ ex pharmaco illo, vel sectione, aut adustione consequitur: sic etiam Paulus non gaudet, quòd aspera obiurgatione & minis, terrorem & molestiam Corinthiis attulerit; sed quòd ea molestia ac terrores, Pœnitentiam, eamque stabilem & omninò salutarem pepererint. Vides igitur ex doctrina Apostoli Pœnitentiam non esse terrorem ex minis incussum, sed effectum, seu fructum quendam C eius terroris, vt Concilium Tridentinum rectè docet.

Deinde, si quis inspiciat definitiones omnes Pœnitentiæ, quæ apud Theologos tùm veteres, tùm recentiores exstant, & simul inueniuntur apud Magistrum in 4. libro Sententiarum, distinct. 14. & apud Gratianum de Pœnitentia, distinct. 3. in nulla earum terrores istos inueniet, quos Lutherani partem Pœnitentiæ faciunt.

Præterea, cùm partes Pœnitentiæ quærimus, non quosuis motus, qui quocunque modo ad Pœnitentiam pertinent, quærimus, sed eos motus siue actus duntaxat, qui ex ipsa virtute Pœnitentiæ prodeunt. Porrò terreri, cùm D intentantur minæ; non est vllius virtutis actus, sed naturalis affectio, quam etiam in pueris, & in ipsis bestiis cernimus.

Adhæc, sæpe terrores in iis inueniuntur, qui Pœnitentiam nullam agunt, ac ne inchoant quidem, vt in dæmonibus, qui credunt, & contremiscunt. Iacobi 2. sæpe etiam nonnulli veram Pœnitentiam agunt, nullo pœnæ terrore, sed solo Dei & iustitiæ amore impulsi, qualem credibile est fuisse B. illam fœminam, de qua Dominus ait, Lucæ 7. *Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Quòd si terrores sine Pœnitentia, & Pœnitentia sine terroribus, aliquando esse potest, certè non debent terrores illi inter partes Pœnitentiæ numerari.

Denique fides, vt mox probabimus, non est pars Pœnitentiæ, sed eam præcedit. Atqui terrores incussi à lege, ex sententia Aduersariorum, ipsa etiam fide priores sunt: non igitur terrores incussi à lege, partes Pœnitentiæ rectè dici possunt. Vide plura in secundo libro, capite 1.

Secunda propositio: *Fides non est pars Pœnitentiæ, licet ad eam efficiendam necessariò requiratur.* Hæc etiã propositio conformis est Tridentino Concilio, sess. 6. cap. 6. vbi fides primo loco ponitur inter ea, quæ ad iustificationem disponunt; & à Pœnitentia, quæ inter eas dispositiones quintum locum obtinet, apertè distinguitur.

Probatur autem Primo ex illis ipsis locis, vnde Aduersarij sententiam suam probant: proferunt enim Melanchthon, Illyricus, Heshusius, Kemnitius, & alij passim, duo loca, vt probent duas esse Pœnitentiæ partes, Terrores, & Fidem. Prior locus est Marc. 1. *Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.* Alter Actor. 20. *Testificans Iudæis, atque Gentilibus in Deum Pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum* Iesvm Christvm. At hæc loca maximè faciunt contra eos: siquidem distinguitur in vtroque loco fides à Pœnitentia. Non enim Dominus apud Marcum ait; Pœnitentiam agite credentes Euangelio; sed: *Pœnitentiam agite, & credite Euangelio:* duo sunt igitur, ac diuersa, Pœnitentiam agere, & credere Euangelio. Sic etiam beatus Paulus non ait: Testificans in Deum Pœnitentiam, quæ ex fide, & terroribus constat; sed: *Testificans in Deum Pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum* Iesvm Christvm.

Deinde fides Pœnitentiam præcedit, eamque gignit, vt exemplum Niniuitarum, & ratio manifesta docet: *Crediderunt*, inquit Scriptura Ion. 3. *Niniuitæ in Deum, & prædicauerunt ieiunium, & induti sunt saccis.* Et sanè intelligi non potest, quòd seriò aliquis Pœnitentiam agere incipiat, nisi prius credat vera esse, quæ Deus tùm peccatoribus comminatur, tùm pœnitentibus pollicetur. Quòd si fides Pœnitentiam præcedit, certè caussa eius esse potest, pars autem nullo modo.

Adhæc partes Pœnitentiæ, vt suprà diximus, illæ actiones censendæ sunt, quæ à virtute Pœnitentiæ manant. Atqui credere, non Pœnitentiæ, quæ virtus est moralis, sed fidei virtutis Theologicæ actio est.

Denique veteres Patres cùm Pœnitentiam definiunt, nusquam fidei meminerunt: quod certè non facerent, si ea potissima Pœnitentiæ pars esset, vt Lutherani volunt. Gregorivs homilia 34. Pœnitentiam definit: *Præterita peccata plangere, & plangenda non admittere.* Ambrosivs in præfatione enarrationis in Psalmum 37. *Plena*, inquit, *est definitio Pœnitentiæ, commemoratio delictorum, vt vnusquisque peccata sua, velut*

quodam quotidiani sermonis castiget flagello, & commissa sibi flagitia condemnet. Quibus verbis docet, Pœnitentiam in eo consistere, vt quis peccata sua confiteatur, & confitendo castiget, ac damnet: quod sine detestatione, quam nos Contritionem vocamus, & sine Satisfactione, vel eius proposito, fieri non potest. Quomodo enim serio peccata confiteatur, qui ea non detestatur? & quomodo ea castiget, & damnet, qui Satisfactione emendare non cupiat?

At certè credere sibi remitti, vel remissa esse peccata; ad eam Confessionem minimè requiritur. Cur enim non possit aliquis cùm dolore animi peccata sua fateri, & ea laboriosis operibus castigare, & proinde ex Ambrosij sententia plenam agere Pœnitentiam, etiamsi nondum certò credat ea sibi esse remissa, aut etiam tunc remitti? Certè Niniuitæ crediderunt in Deum, teste Scriptura Ionæ 3. & tamen de remissione dubitabant, cùm dicerent: *Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus?* eos autem Pœnitentiam egisse gratam Deo, eadem Scriptura testatur. Itaque fides ista specialis, non modò non est Pœnitentiæ pars, sed neque ad eam vllo modo requiritur.

Quod verò nos in secunda propositione diximus, sine fide Pœnitentiam haberi non posse; de fide vera, & Catholica intelleximus, non de isto Lutheranorum figmento, quod tamen ipsis fides iustificans, & pars præcipua Pœnitentiæ est.

Tertia propositio: *Non sunt omnia bona opera, quæ post iustificationem fiunt, inter partes Pœnitentiæ numeranda.* Hoc est aduersus molles Lutheranos, qui omnia opera bona intra Pœnitentiam includunt. Non volumus autem negare, quin propositum benè viuendi ad Pœnitentiam pertineat, neque etiam quin opera quædam bona, quæ ad eum finem tendunt, vt vel Pœnitentia interior ostendatur, vel pro peccatis satisfiat, in partibus Pœnitentiæ numerentur: sed id solùm asserimus, non omne bonum opus post reconciliationem cum Deo factum, partem esse Pœnitentię. Id quod vix vllam probationem exigit: multa sunt enim opera bona, quæ à iustificatis fiunt, sine vlla relatione ad peccata præterita; ex charitate in Deum, ex misericordia in proximos, ex iustitia in eos quibus aliquid debent, ex temperantia, fortitudine, ceterisq; virtutibus, qualia opera facerent, etiamsi nunquam peccassent, aut Pœnitentia eguissent.

Quarta propositio: *Non rectè ponuntur Pœnitentiæ partes, Mortificatio & Viuificatio, ad eum sensum, quo à Caluino & Beza accipiuntur.* Ratio propositionis huius certissima est. Nam Caluinus & Beza, vel confundunt omninò Pœnitentiam cum iustificatione, vel posteriorem iustificatione esse volunt: dicunt enim, Pœnitentiam esse fructum fidei iustificantis, & per Mortificationem & Viuificationem, intelligunt refrenatio-

A nem vitiosarum affectionum, & pium studium benè operandi, quæ in reconciliatione inchoantur, ac deinde tota vita perficiuntur.

At Scripturæ diuinæ passim docent, Pœnitentiam viam esse ad iustificationem, & proinde priorem ipsa iustificatione. Hieremiæ 18. *Si Pœnitentiam egerit gens illa à malo, agam & ego Pœnitentiam.* Ezechielis 18. & 33. sæpe repetit Dominus: *Si Pœnitentiam egerit impius, iniquitatum eius non recordabor.* Luc. 3. *Nisi Pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Luc. 24. *Oportebat prædicari Pœnitentiam, & remissionem peccatorum.* Actor. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipie-*
B *tis donum Spiritus sancti.* Actor. 3. *Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra.* Actor. 5. *Hunc Principem, & Saluatorem Deus exaltauit dextera sua, ad dandam Pœnitentiam Israëli, & remissionem peccatorum.* Actor. 8. *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.* Actor. 11. *Ergo & Gentibus Pœnitentiam dedit Deus ad vitam.*

Quòd si Pœnitentia via est ad remissionē peccatorum, & prior iustificatione, secundum Scripturas; multò maiori ratione Mortificationem illam & Viuificationem præcedet, quæ opinione Aduersariorum, fructus est fidei iustificantis, & iustificationem ipsam consequitur. Quare tàm Lutherani, quàm Caluinistæ, extrema se-
C ctantur: & sicut Lutherani errant, quia Pœnitentiam in his motibus constituunt, qui veram Pœnitentiam antecedunt; ita quoq; errant Caluinistæ, quia Pœnitentiam in his actionibus ponunt, quæ veram Pœnitentiam consequuntur.

Adde, quòd Pœnitentia in Scripturis non dicitur, nisi, à peccatis, siue, ab operibus mortuis, iuxta illud Hebr. 6. *Non rursus iacientes fundamentum Pœnitentiæ ab operibus mortuis, ad perfectionem feramur.* Nec Pœnitentia est omnium hominum, secundum Scripturas, sed peccatorum tantùm: iustis enim Deus non posuit Pœnitentiam, vt legimus in oratione Manasse; & Dominus Lucæ 15. dicit, iustos non egere Pœnitentia. Non igi-
D tur rectè Caluinus Pœnitentiam vocat mortificationem illam affictionum, & renouationem spiritalem, quæ est omnium hominum, etiam iustorum: ista enim ad profectum, non ad Pœnitentiam pertinent.

Quinta propositio: *Tres sunt partes Pœnitentiæ; Contritio, Confessio, & Satisfactio.* Hæc propositio, in qua conueniunt omnes Catholici, breuiter explicanda ac probanda est. Primo, igitur observandum erit, hoc loco nomine Pœnitentiæ non significari habitum, seu virtutem Pœnitentiæ, quæ, vt suprà diximus, partes non habet, cùm simplex qualitas sit; neq; etiam actualem Pœnitentiam absolutè, cùm Confessio & Satisfactio Contritionis signa & effectus sint, & proinde ad eā non vt partes ad partē, sed vt effectus

ad

ad caussam referantur: sed designari actualem Pœnitentiam, quatenus ea ex parte pœnitentis ad remissionem peccatorum in Sacramento reconciliationis necessaria est. Quia enim tres isti actus, qui ex virtute Pœnitentiæ (licet non æquè immediatè, & principaliter) oriuntur, ex parte pœnitentis necessarij sunt, ideò tres partes Pœnitentiæ numerantur.

Secundo est Observandum, tres istas Pœnitentiæ partes non solùm requiri in ordine ad Sacramentum, sed etiam extra Sacramentum suo quodam modo esse, ac fuisse necessarias in omni lege. Dixi autem, Suo modo, propter duas caussas. Primum, quia extra Sacramentum non requiritur confessio omnium peccatorum, quæ Sacerdoti fiat, neque Satisfactio à Sacerdote iniuncta: sed satis est confessio quædam generalis facta Deo, & Satisfactio per opera laboriosa sponte assumpta. Deinde, quia extra Sacramentum, si quis aut angustiis temporis, aut alia de caussa legitimè impediatur, quo minus confiteri aut satisfacere queat, sola contritio interior ad salutem illi sufficiet.

Tertio Observandum est, non esse huius loci, de singulis his tribus partibus accuratè disserere, id enim ad librum sequētem propriè pertinet: nunc verò muneri nostro satisfecisse videbimur, si ex diuinis literis, testimoniis veterum, & congruentia rationis ostendere potuerimus, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem saltem in genere, actus quosdam esse virtutis Pœnitentię, ac per hoc partes ac veluti membra Pœnitentiæ actualis.

Primum igitur Contritionem ad Pœnitentiam pertinere, Scripturæ passim docent. Deut. 4. *Cùm quæsieris Dominum, inuenies, si tamen quæsieris in toto corde, & tota tribulatione animæ tuæ.* Ioëlis 2. *Scindite corda vestra.* Psal. 50. *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Confessionem quoq; Pœnitentiæ partem esse, perspicuum est ex infinitis locis. Num. 5. *Vir siue mulier, cùm fecerint ex omnibus peccatis, quæ solent hominibus accidere, confitebuntur peccatum suum, &c.* Psal. 31. *Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino.* Matth. 3. *Baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua.* Actor. 19. *Multi credentes veniebant confitentes, & annunciantes actus suos.* 1. Ioan. 1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata nostra.* Denique Satisfactionem per opera laboriosa, frequentissimè Scriptura commemorat. 2. Esdræ cap. 9. *Conuenerunt filij Israël in ieiunio, & in saccis, & humus super eos, & confitebantur peccata sua.* Daniel. 4. *Peccata tua eleemosynis redime.* Ioël. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu.* Matt. 11. *Olim in cinere, & cilicio Pœnitentiam egissent.*

Præterea idem Scripturarum exemplis demonstrari potest. Illustre est exemplum Dauidis 2. Reg. 24. vbi cùm Dauid iussisset populum numerari, & in ea re ex quadam animi elatione peccâsset, inquit Scriptura, describens

A Pœnitentiam eius: *Percussit autem cor Dauid eum,* ecce Contritionem, *& dixit Dauid ad Dominum: Peccaui valde in hoc facto,* ecce Confessionem, *sed precor Domine, vt transferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis.* Et paulò infrà: *Ego sum qui peccaui, & ego iniquè egi; isti qui oues sunt, quid fecerūt? vertatur, obsecro, manus tua contra me.* Et paulò pòst obtulit sacrificium, & sic Dominus placatus est: in quo apparet Satisfactio, per orationem, & subiectionem ad flagella Domini, & tandem per sacrificij oblationem.

Aliud exemplum est Niniuitarum, quorum Pœnitentiam Dominus in Euangelio laudauit Matth. 12. ita verò ea describitur Ionæ 3. *Conuertatur vir à via sua mala,* ecce Contritionem, *& clament ad Dominum in fortitudine,* ecce Confessio-

B nem, *& homines & iumenta non gustent quidquam, nec pascantur, & aquam non bibant, & operiantur saccis homines, & iumenta,* ecce Satisfactionem.

Tertium exemplum habemus in Euangelio Lucæ 18. vbi describitur Publicanus pœnitens, qui in signum Contritionis non audebat oculos ad cœlum leuare: & peccatum confitebatur, dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* ac denique pectus suum percutiebat, quod pertinet ad Satisfactionem. Huic simile est exemplum filij prodigi Lucæ 15. qui Primum ad se reuertitur, ac statum detestatur suum. Deinde confitetur, dicens: *Pater peccaui in cœlum, & coram te.* Po-

C stremo subiicit se pœnæ à patre inferendæ: *Iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut vnum ex mercenariis tuis.*

Eadem veritas ex Patrum testimoniis copiosè probari posset, sed quia testimonia illa suis locis infrà adferenda erunt, vbi de his tribus partibus seorsim disseretur: nūc solùm illa breuiter annotabo, in quibus omnium trium partium simul mentio fit.

Tertullianus in lib. de Pœnitentia, posteaquam de Cōtritione dixerat, oportere pœnitentem animum mœroribus deiicere, ingemiscere, lachrymari, & mugire dies ac noctes: & ibidem de Satisfactione; sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, ieiuniis preces alere, &c. subiungit de Confessione: *Hæc omnia*

D *Exomologesis, vt Pœnitentiam commendet, vt de periculi timore Dominum honoret, vt in peccatorem ipsa pronuncians, p Dei indignatione fungatur.* Et paulò pòst: *Cùm igitur prouoluit hominem, magis releuat; cùm squalidum facit, magis mundatum reddit; cùm accusat, excusat; cùm condemnat absoluit.* S. Cyprianus in serm. de lapsis: *Denique,* inquit, *quanto & fide maiore, & timore meliore sunt, qui quamuis nullo sacrificij, aut libelli facinore constricti, quia tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter, & simpliciter confitentur, Exomologesim conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam paruis licet, & modicis vulneribus exquirunt.* Hæc ille: vbi vides primùm fidem & timorem, non inter partes, sed inter caussas Pœnitētiæ numerari: Deinde tres Pœni-

tentiæ partes distinctè, & perspicuè ostendi, Contritionem in verbo illo: *Dolenter*; Confessionem in illo: *Confitentur*; Satisfactionem in illis, *Salutarem medelam vulneribus exquirunt*. S. Ioannes CHRYSOSTOMVS in serm. de Pœnitentia, qui habetur in 5. tomo post homilias decem de Pœnitentia: *In corde*, inquit, *eius, contritio est, in ore confessio, in opere tota humilitas: hæc est perfecta, & fructifera Pœnitentia*. S. AVGVSTINVS tract. in Psal. 146. illa verba exponens: *Qui sanat contritos corde. Sanat*, inquit, *contritos corde, sanat confitentes, sanat seipsos punientes*: vbi perspicuè audis tres partes veræ Pœnitentiæ.

ACCEDAT postremò etiam ratio ex ipsa natura Pœnitentiæ ducta. Pœnitentia enim de qua hîc agimus, non est quælibet peccati detestatio, ac punitio, sed detestatio ac punitio peccati, vt est offensio diuinę Maiestatis, & vt ad peccatum tollēdum, & amicitiam cum Deo resarciendam ordinatur. Hinc enim Act. 20. vocatur Pœnitentia in Deum: & Actor. 26. coniungitur cum conuersione ad Deum: & passim in diuinis literis, ac præsertim Ezech. 18. & 33. Pœnitentiæ finis dicitur iustificatio, & reconciliatio. Hoc autem interest inter iustitiam vindicantem, & Pœnitentiam reconciliantem; quòd ad iustitiam vindicantem satis est, si reus pœnam luat à Iudice pręscriptā, siue is libenter id faciat, siue inuitus, & siue is qui læsus est, id probet, siue improbet: at mulcta in Pœnitentia reconciliante subeunda est prompto animo ab eo, qui læsit, & ad arbitrium eius qui læsus est. Quare necessariò hîc exigitur PRIMVM, vt qui peccauit, doleat se peccâsse, & amicitiam violâsse: quando enim recuperare amicitiā cuperet, qui non doleret amissam? DEINDE, vt subiiciat se pœnę ad arbitrium Dei, qui læsus est. ET, quia Deus per Ministros suos nobiscum agit: oportet, vt qui peccauit, illi homini se spontè subiiciat, qui Dei locum tenet. Id verò fieri nequit, nisi & culpas suas ei per Confessionem aperiat, & mulctam suscipiat, quam ille præscripserit. Sunt igitur tria illa necessaria: detestatio peccati cum proposito vitæ melioris, quæ Contritio dicitur; Confessio, & Satisfactio.

ADHÆC, tria ista, natura ipsa duce, quotidie adesse videmus, cùm aut liberi cum parentibus, aut serui cum dominis, aut vxores cum viris in gratiā redeunt: nam & signa doloris ostendunt, & peccatum fatentur, & se castigationi subiiciunt, aut certè indulgentiam petunt: *Ad iudices*, inquit pro Ligario M. TVLLIVS, *sic agi solet; Non fecit, non cogitauit, falsi testes, fictum crimen: Ad parentem autem, Erraui, temerè feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto, vt ignoscas oro*. Docent autem sacræ literæ non vno in loco, Deum erga homines, & patris, & domini, & sponsi locum tenere: proinde non absimilem esse debere Pœnitentiam, & conuersionē hominum ad Deum, illi, quę est filij ad parentem, serui ad dominum,

A vxoris ad virum. Isaiæ 63. *Tu pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israël ignorauit nos: tu Domine pater noster, Redemptor noster, à seculo nomen tuum*. Psal. 122. *Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum: sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri*. Hierem. 3. *Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus*.

POSTREMO, neq; illa congruentia contemnenda videtur, quòd quemadmodum tria sunt instrumenta peccandi, cor, lingua, manus; peccamus enim corde, verbo, & opere: ita par est, vt tria sint veluti instrumenta Pœnitentię; & aduersus peccatū cordis, Contritione, oris, Con-
B fessione, & operis, Satisfactione pugnemus, vt hac ratione iuxta Apostolum ad Roman. 6. *sicut exhibuimus membra nostra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibeamus membra nostra seruire iustitiæ in sanctificationem*.

CAPVT XX.

Respondetur ad argumenta Aduersariorum.

RESTAT nunc vt iis obiectionibus respondeamus, quas Aduersarij contra doctrinam iam explicatam & confirmatam faciunt. PRIMVM
C igitur Ioannes Caluinus lib. 3. Instit. cap. 3. §. 8. probat duas esse Pœnitentię partes, ex illis Scripturæ locis: *Quiescite agere peruersè, discite benè facere*. Isai. 1. item: *Declina à malo, & fac bonum*. Psal. 34.

RESPONDEO, locus Isaię, Caluini sententię manifestè repugnat. Nam Isaias post illa verba, subiungit: *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, sicut lana alba erunt*. proinde Pœnitentiam, quæ continet præteritorum peccatorum detestationem, & propositum vitæ melioris, non post iustificationem constituit, vt Caluinus facit, sed ante: neque fructum, sed caussam iustificationis esse docet. QVOD autem attinet ad alterum locum; quæ ibi numerantur, partes iustitiæ, non pœnitentię sunt. Nam Pœnitentia ad peccatores tan-
D tùm pertinet, iuxta illud: *Non veni vocare iustos, sed peccatores ad Pœnitentiam*. Luc. 5. at declinare à malo, & facere bonum, iustorum est proprium. Itaque perperā Caluinus confundit Pœnitentiam, cum iustitia: neq; vsquam in scripturis inueniet Pœnitentiam appellari, declinare à malo, & facere bonum: sed, in fletu & planctu, in cinere & cilicio, eleemosynis & ieiunio, præterita malè facta purgare.

SECVNDO, idem Caluinus eodem lib. 3. cap. 4. §. 1. Catholicis obiicit, quòd dum tres partes Pœnitentiæ assignant, definitionem Pœnitentiæ destruant, quam ipsi tamen ex Patribus hausisse videri volunt. Siquidem apud MAGISTRVM Sententiarum lib. 4. dist. 14. & in Decreto GRATIANI, dist. 3. de Pœnitentia, hę leguntur Pœni-

tentiæ definitiones: *Anteacta peccata deflere, & flenda non committere,* Item: *Mala præterita plangere, & plangenda non committere.* Item: *Vindicta quædam, puniens in se, quod dolet cõmisisse,* quæ ex Gregorio, Ambrosio, Augustino decerptæ esse dicuntur. Porrò, cum his definitionibus non benè cohærere videtur partitio illa Pœnitentiæ in Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem: potest enim facilè aliquis peccata præterita plangere, & plangenda non committere; & punire etiam in se, quod dolet commisisse, etiamsi ore non confiteatur.

RESPONDEO, iam suprà exposuimus, quo sensu Theologi doceant tres esse Pœnitẽtiæ partes, nimirum, tres esse pœnitentis actiones, quę in Sacramẽto reconciliationis ad remissionem peccati exigantur: nam alioqui satis apertè docuimus, extra Sacramentum facilè posse fieri, vt sine Confessione & Satisfactione, per internam cordis Pœnitentiam quis iustificetur. Quare nequaquam partitio Pœnitentiæ cum eius prima & secunda definitione pugnabit, si alio, & alio modo Pœnitentiæ vox accipiatur. In PRIMA enim & SECVNDA definitione, Pœnitentia accipitur pro Contritione, qui primarius actus est Pœnitentiæ virtutis: in partitione autem, vox Pœnitentiæ sumitur pro actione integra pœnitentis, quæ materialis pars dicitur Sacramenti Pœnitentię. Porrò, definitio TERTIA satis aptè cum partitione cohęret, siquidem in ea Contritio & Satisfactio apertissimè exprimuntur, cùm dolor ad Contritionem, vindicta ad Satisfactionem pertineat: Confessio autem nõ obscurè in Satisfactione includitur. Nam cùm Satisfactio fieri debeat ad arbitrium partis læsæ, necessariò intelligitur, oportere eum qui læsit, subiicere se per humilem confessionem ei, quem læsit, vel potiùs Ministro atque arbitro, quem is loco suo in terris constituit; qui quidem non potest iustam mulctam indicere, nisi per Confessionem cognoscat, qualis sit culpa.

TERTIA obiectio & sequentes, Kemnitij sunt, in 2. parte Examinis, pag. 942. & sequentibus. Kemnitius igitur (vt etiam ceteri Lutherani) ita probat duas esse partes Pœnitentiæ, Terrores, & Fidem. *Lex diuina minas intentat peccatoribus, qui Dei præcepta transgrediuntur: proinde terret peccatores. Euangelium deinde consolatur, proposita Christi iustitia, & satisfactione, quæ per fidem apprehenditur: Ergo duæ sunt partes Pœnitentiæ, Terror, & Fides.* Confirmat hoc totum argumentum Scripturis illis: *Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.* Marci 1. *Oportet prædicari Pœnitentiam, & remissionem peccatorum, in nomine meo.* Luc. vlt. *Testificans Iudæis atque Gentibus, in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM, Actor. 20.

RESPONDEO, quòd lex minas intentet, & Euangelium consoletur, verissimum est, sed nõ inde sequitur, Terrores & Fidem partes esse Pœnitentiæ. Siquidem incussi illi terrores à minis legis, Pœnitentiam gignunt: proinde caussa sunt, non pars Pœnitentiæ. Aliud enim est, terreri, quod etiam dæmonibus conuenit; aliud, pœnitere, quod illis non conuenit. Consolatio quoque, quam Euangelium adfert, Pœnitentiam sequitur, aut etiam comitatur: sed non ideò Pœnitentiæ pars facienda est. Deniq; non est satis, ex Scripturis ostendere; terrores, & consolationem, siue fidem, in conuersione aut iustificatione peccatoris locum suum habere, quod nos minimè negamus; nisi etiam simul probetur, duas illas res, easque tantùm, partes Pœnitentiæ dici debere, quod hactenus probatum non est. AD Scripturas autem ex Marco, & Luca, & Paulo adductas, iam antè respondimus, eas omnes sententiæ nostræ mirificè fauere, cùm fidem à Pœnitentia distinguant. Hæc enim optima consequentia est; Prædicat Paulus Pœnitentiam, & fidem: non igitur fides pars Pœnitentiæ est, sicut nec Pœnitentia pars fidei est.

QVARTA obiectio eiusdem Kemnitij: *Partes Sacramenti Pœnitentiæ visibiles esse debent, est enim Sacramentum signum visibile: igitur per Contritionem, non internus animi dolor, sed signa externa doloris accipienda sunt: & per Confessionem, non ea quæ fit Deo, sed quæ fit homini, significatur. At signa externa doloris, & confessionem quæ fit homini, nulla Scriptura docet ad remissionem peccati necessariò exigi: Ergo duæ istæ partes sine testimonio Scripturæ excogitatæ sunt. Rursus, per Satisfactionem intelligunt Pontificij opera indebita, id est, verbo Dei non mandata: omnes igitur Pœnitentiæ partes sine Scriptura habent.*

RESPONDEO, signa doloris tam euidenter in diuinis literis commendantur, atq; ad Pœnitentiam exiguntur, vt mirũ sit cur id Kemnitius negare voluerit. Quid enim est, quod ait Propheta: *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu?* Ioël. 2. an fletus & planctus, non sunt apertissima signa doloris? Confessionem Sacerdoti faciendam singulorum peccatorum, iure diuino exigi, in sequenti libro probaturi sumus: Confessionem autem aliquam visibilem, saltem in genere, adhibendam esse, atque etiam adhibitam in Testamento veteri & nouo fuisse, probauimus ex diuinis literis capite superiore. Porrò, opera indebita, etiamsi præcepta non sint absolutè, tamen iis qui peccauerunt, & Pœnitentiam agere cupiunt, in diuinis literis imperantur, & ex indebitis debita fiunt. Daniel. 4. *Peccata tua eleemosynis redime.* Ioël. 2. *Conuertimini ad me, etc. in ieiunio, etc.* Sed de his plura, & suprà diximus, & infrà suo loco dicemus: nunc satis est, breuiter ostendisse, partes visibilis Pœnitentiæ in verbo Dei esse fundatas.

QVINTA obiectio eiusdem: *Partes Pœnitentiæ quas enumerant Pontificij, hypocritæ quoque simulare, & præstare possunt: & tamen illis tribuunt remissionem peccatorum.*

RESPONDEO, si quid argumentum hoc valet, non solùm Pœnitentiæ partes, sed etiam Baptismum

ptiſmum & Euchariſtiam euertet. Nam hypocritæ Baptiſmum & Euchariſtiam ſumere poſſunt: & tamen his Sacramentis Kemnitius tribuit remiſsionem peccatorum. Si reſpondeat, Sacramenta Baptiſmi & Euchariſtię, & ab hypocritis poſſe ſumi, & peccata remittendi vim habere; ſed tamen non ea remittere niſi iis, qui ſeriò, & vt oportet, illa ſumunt. Idem omninò de Sacramento Pœnitentiæ ſibi ipſe reſpondeat. Etſi enim Contritio, Confeſsio, & Satisfactio ab hypocritis ſimulari poſsint; & ſimul tres illæ partes adiuncta forma Abſolutionis, peccata remittant, non tamen ea remittunt ſimulantibus, ſed verè ac ſeriò pœnitentiam agentibus, contritis, confeſsis, atq; ad Satisfactionem ſubeundam paratis.

SEXTA obiectio eiuſdem: *Iudas fide illa ſpeciali deſtitutus, cùm partes Pœnitentiæ Pontificiæ haberet, Contritionem ſcilicet, Confeſsionem, & Satisfactionem, tamen laqueo ſe ſuſpendit.*

RESPONDEO, idem Iudas & baptizatus iam fuerat, & Euchariſtiam de manu Domini ſumpſerat, & tamen laqueo ſe ſuſpendit. An igitur neganda erit vis Baptiſmi & Euchariſtiæ, quia Iudæ non profuit? DEINDE eam non eſſe cauſſam, cur Iudæ Pœnitentia inutilis fuerit, quia fide illa ſpeciali caruerit; teſtimonium ampliſsimum nobis Scriptura prębet, cùm Ionę 3. teſtatur Niniuitas vtiliter Pœnitentiam egiſſe, licet fide illa ſpeciali carerent, ac dicerent: *Quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſcat Deus?* DENIQVE falſum eſt, Iudam habuiſſe tres Pœnitentiæ partes, quas Catholici in Sacramento requirunt; immò nullam habuit omninò. Veram Contritionem certè non habuit, quæ ſine ſpe remiſsionis eſſe non poteſt. Confeſsionem quoq; non habuit, qualis exigitur, id eſt, ſingulorum criminum, atque ad veniam impetrandam Sacerdoti factam. Nec Satisfactionem habuit, præſertim à Sacerdote iniunctam: neq; enim illi, vt ſe ipſe ſuſpenderet, ab vllo fuerat imperatum; neq; ſe ipſum necare, opus eſt bonum, qualia eſſe debent opera ſatisfactoria.

SEPTIMA obiectio: *Trina illa enumeratio partium Pœnitentiæ, ex publicæ Pœnitentiæ ritibus ſumpta; poſteà ritibus illis partim abrogatis, partim mutatis, indoctè ad generalem Pœnitentiæ doctrinam accommodata eſt.*

RESPONDEO, hæc omnia facile poſſent contemni, cùm nulla ratione vel teſtimonio muniantur: tamen non grauabor vno verbo calumniam iſtam refellere. Quomodo, quæſo, ad generalem doctrinam de Pœnitentia tres illæ partes ex ritibus publicę Pœnitentię accommodatæ ſunt, cùm etiam in veteri Teſtamento in vſu fuerint, vt ſuprà oſtendimus exemplo Dauidis, & Niniuitarum: & ex ipſa ratione, ac natura Pœnitentiæ colligantur, vt paulò antè demonſtratum eſt? ritum enim publicæ Pœnitentiæ, poſt Chriſti aſcenſionem in cœlum inſtitutum eſſe, nemo, opinor, inficiabitur. Deinde cùm apertè veteres mentionem faciant Pœnitentiæ, & publicę, & priuatę, vt in ſequenti capite demonſtrabo: vnde probabit Kemnitius, enumerationem illam ex ritibus publicę Pœnitentię, & non ex priuatæ ſumptam eſſe?

OCTAVA obiectio: *Veteres in multis locis loquuntur de Pœnitentia, non quatenus quærit & accipit remiſsionem peccatorũ, ſed quatenus eſt vitæ mutatio, & emendatio. Hæc non attendentes Monachi, fecerunt inde tres partes Pœnitentiæ, quibus acquiratur remiſsio peccatorum.*

RESPONDEO, ſi Kemnitius veteres Patres diligenter legiſſet, non ita temerè pronunciaret. Nam vt omittam, quòd Confeſsio, de qua Patres paſsim loquuntur, nihil facit ad vitę mutationem; vt etiam illud prætercam, quòd ieiunia, lachrymæ, cineres, cilicia, & alia id genus opera, vel inſtrumenta Pœnitentiæ, de quibus frequentiſsima apud Patres mentio eſt, non ad vitam mutandam, ſed ad peccata pręterita caſtiganda apertiſsimè referuntur: nihil ſępius apud Patres inuenies, quàm tribus illis Pœnitentiæ partibus remiſsionem peccatorum acquiri.

Pœnitentia, inquit TERTVLLIANVS in libro de Pœnitentia: *Dominus mitigatur.* CYPRIANVS in ſerm. de lapſis: *Quàm magna deliquimus, tam granditer defleamus: alto vulneri diligens, & longa medicina non deſit, &c.* vbi perſpicuè vides, Pœnitentiam medicinam eſſe peccati præteriti, non ſolam vitæ mutationem. AMBROSIVS præfatione in Pſalm. 37. *Quis dubitet affligere animam ſuam, cùm Propheta tantus afflixerit, ſoluens pretium lachrymarum pro redemptione peccati?* AVGVSTINVS in epiſt. 54. ad Macedonium: *Quoſdam*, inquit, *à ſocietate remouemus altaris, vt pœnitendo placare poſsint, quem peccando contempſerant, ſeq; ipſos puniendo.* Sed quid ego in Patribus moror? annòn Scriptura ipſa paſsim hæc docet? quid eſt, quęſo, quod ait Ezechiel cap. 18. *Si impius egerit Pœnitentiam, &c. omnium iniquitatum eius non recordabor?* & quod ait Daniel cap. 4. *Peccata tua eleemoſynis redime?*

Atque hactenus de obiectionibus: nam mendacia illa de fide, quam à Catholicis damnari mentitur, iam ſuprà cap. 6. expoſita, & refutata ſunt.

CAPVT XXI.

De tertia partitione Pœnitentiæ, in priuatam, publicam, & ſolennem.

SEQVITVR VLTIMA partitio Pœnitentiæ, quam eſſe diximus, in priuatam, & publicam; & rurſus publicæ, in ſolennem, & non ſolennem: quę partitio breuiter explicanda erit, quia nonnulli Aduerſariorum vix aliam, quàm publicam Pœnitentiam agnoſcere videntur.

Igitur publica, & priuata Pœnitentia in eo potiſsimum diſtinguuntur, quòd publica ea di-

citur, in qua peccatum commissum publicatur, & pro eo publicè coram Ecclesia peragitur Satisfactio: priuata verò illa, in qua peccatum soli detegitur Sacerdoti, & Satisfactio occultè, ac priuatim iniungitur peragenda. Ex quo sequitur, vt publica peccata ad Pœnitentiam publicam, occulta ad priuatam pertineant: neque enim licet peccatum occultum publicare, aut etiam pro occulto Pœnitentiam ita publicam imponere, vt ex ea peccatum ipsum detegatur. Id patet ex epist. 80. S. LEONIS ad Episcopos Campaniæ, in qua reprehendit abusum quorundam, qui peccata occulta priuatim in Confessione audita, coram Ecclesia publicabant. Qui etiam S. Leo epist. 92. ad Rusticum Narbonensem Episcopum, c. 8. Monachum, qui relicta Professione, ad militiam vel coniugium transit; quia id occultum esse non potest, publicæ Pœnitentiæ satisfactione dicit esse purgandum: vbi cùm publicam Pœnitentiam nominat, significat aliam quandam esse Pœnitentiam priuatam.

Inter publicam autem Pœnitentiam solennem, & publicā non solennem, multæ differentiæ sunt; quamuis hoc nomen SOLENNE, apud veteres fortè non inueniatur, sed solùm apud Gratianum, de Pœnitētia, dist. 3. can. Nihil prodest. & apud Magistrum lib. 4. Sent. d. 14. & inde apud interpretes, tùm Gratiani, tùm Magistri.

PRIMVM Pœnitentia solennis, quam Augustinus humillimam vocat, in epist. 54. & Ambrosius, aliiq; Patres, communiter publicam appellare solent; non nisi pro grauissimis criminibus, quæ totam ciuitatem conturbâssent, magnumúe scandalum attulissent, imponi consueuerat. Concilium III. CARTHAGINENSE can. 32. de solenni Pœnitentia loquens: *Cuiuscunque*, inquit, *pœnitentis publicū & vulgatissimum crimen est, quod vniuersam Ecclesiam commouerit, ante absida manus ei imponatur.* Concilium etiam TOLETANVM I. can. 2. postquam docuit, pœnitentes non posse ad Clericatum ascendere, subiungit: *Eum verò pœnitentem dicimus, qui post Baptismum, aut pro homicidio, aut pro diuersis criminibus grauissimisq; peccatis publicam Pœnitentiam gerens, sub Concilio, diuino fuerit reconciliatus altari.* Origenes quoq; hom. 15. in Leuiticum, & Ambrosius lib. 2. de Pœnitentia, cap. 10. & ceteri scriptores consentiunt, non nisi pro criminibus grauioribus iniungi potuisse Pœnitētiam illam, quæ repeti non poterat. Publica autem non solennis Pœnitentia, pro publicis quibuscunq; peccatis, licet non ita grauia essent, neq; scandalum adferrent, imponi consueuerat.

SECVNDO, Pœnitentia solennis semel tantùm concedebatur, vt patet ex Origene homil. 15. in Leuiticum. Ambrosio lib. 2. de Pœnitentia, cap. 10. & Augustino epist. 54. cuius rei ratio præcipua duplex est. VNA, quam reddit Augustinus, ne medicina vilis, minus vtilis esset ægrotis, quę tantò magis salubris est, quantò minùs contemptibilis fuerit. ALTERA, quam insinuat Ambrosius, & clariùs explicat S. Thomas in 4. dist. 14. q. 1. art. 5. quia Pœnitentia solennis, est solennis quædam professio, non redeundi iterum ad publica illa scandala, sicut Baptismus est solennis professio nō redeundi ad infidelitatem: & ideò sicut vnum est Baptisma, ita & vna est Pœnitentia solennis. Atque hoc idem fortasse sibi voluit Tertullianus, cùm in lib. de Pœnitentia, secundam, non tertiā, aut quartam tabulam post naufragium, Pœnitentiam appellauit. Pœnitentia publica non solennis, sæpius agi poterat, vt ex iisdem auctoribus satis apertè colligitur.

Quid verò ageretur cum iis, qui post solennem Pœnitentiam in eadem, vel grauiora crimina labebantur, explicat SIRICIVS Papa in epist. 1. cap. 5. his verbis: *Quia*, inquit, *iam suffragium non habent pœnitendi, id duximus decernendum, vt sola intra Ecclesiam fidelibus oratione iungantur; sacræ mysteriorum celebritati, quamuis non mereantur, intersint; à Dominicæ autē mensæ conuiuio segregentur, vt hac saltem districtione correpti, & ipsi in se sua errata castigent, & aliis exemplum tribuant, quatenus ab obscænis cupiditatibus retrahantur. Quos tamen (quoniam carnali fragilitate ceciderunt) viatico munere, cùm ad Dominū cœperint proficisci, per Communionis gratiam volumus subleuari.*

TERTIO, Pœnitentia solennis Sacerdotibus imponi nō poterat; & contrà, qui Pœnitentiam solennē egissent, ad Ordines promoueri nequibant. Exstat de hac re testimoniū vel decretum SIRICII Papæ in epist. ad Himerium Tarraconæ Episcopum, cap. 14. in hæc verba: *Illud quoque par fuit nos prouidere, vt sicut Pœnitentiam agere cuiquam non conceditur Clericorum: ita post pœnitudinem ac recōciliationem, nulli vnquam laicorum liceat honorem Clericatus adipisci.* Idem habemus in Concilio Carthag. IV. can. 68. & Concilio V. can. 11. & Tolet. I. can. 2. & apud Innocentium I. in epist. 6. ad Agapitum, & S. Leonem epist. 92. ad Rusticum Narbonæ Episcopum, cap. 2. Pœnitentiam autem Sacerdotes subire potuisse, quæ licet non ageretur coram populo, tamē suo quodam modo publica esset, & non solennis; in dubium reuocari non potest. Nam & excommunicari poterant, & in Monasteria ad agendam Pœnitentiā amandari, quam secessionem priuatam S. Leo loco notato appellat, quia in priuato loco agebatur, licet alioqui notum & publicū esse posset, eum Sacerdotem pro suis criminibus in Monasterio esse inclusum. Et Clemens III. cap. Quæsitum. de pœnit. & remiss. scribit, Sacerdoti non debere publicam imponi Pœnitētiam, nisi crimen eius publicum fuerit: ex quo intelligimus, posse publicam imponi etiam Sacerdoti pro peccato publico Pœnitentiam, modò sine solennitate id fiat.

NEC est improbabile quod quidam volunt, Sacerdoti deposito potuisse Pœnitētiam solennē iniungi; quòd Sacerdos depositus, censeatur ad laicorum ordinē rediisse. Nam S. Cyprianus li. 3. epist. 8. ad Fidum, reprehendit Episcopum Teraphiū, qui Victori quōdam Presbytero ante

expletum Pœnitentiæ tempus, sine petitu & conscientia plebis, nulla infirmitate aut necessitate vrgente, pacem dederat.

QVARTO, Pœnitentia solennis non poterat imponi coniugatis sine mutuo consensu, vt patet ex Concilio II. Arelatensi, can. 22. cuius rei ratio est, quia pœnitentibus interdicebatur officium coniugale, & si innupti erant, etiam nuptiæ, vt ex eodem Concilio Arelatensi, can. 21. & ex Concilio Toletano VI. can. 8. & ex epist. *92.* Leonis, cap. 12. potest intelligi. Propter eandem caussam iuuenibus nō facilè solennis Pœnitentia concedebatur, vt ex cap. 15. Concilij Agathensis, & ex cap. 19. Concilij III. Aurelianensis intelligimus. Id autem locum non habebat in Pœnitentia non solenni.

QVINTO, Pœnitentia solennis à solo Episcopo indicebatur, & ab eodem reddebatur pax pœnitentibus; neque id Presbyteris licebat, nisi in absentia Episcopi, vrgente necessitate. Id patet ex Concilio II. Carthaginensi, can. 4. & Carthaginensi III. can. 31. & 32. & ex aliis canonibus, qui passim in Conciliis leguntur: immò ne Chorepiscopis quidem hanc facultatem concessam fuisse, testatur S. Leo in epist. *86.* At Pœnitentiam non solennem, Presbyteri quoq; iniungere poterant, & pœnitentes reconciliare.

SEXTO denique variæ ac multiplices ritus erant, qui ad solennem Pœnitentiam adhibebantur, nec Pœnitentiæ priuatæ, aut etiam publicæ non solenni, communes erant: de quibus ritibus in sequenti capite breuiter disseremus.

CAPVT XXII.

De ritibus Pœnitentiæ solennis.

DESCRIPTVRVS solita breuitate solennis Pœnitentiæ ritus, dicam de nomine Pœnitentium, de habitu, de loco, de tempore, de pœnis.

NOMEN Pœnitentium, ordinis erat, vt nomen Clericorum, vel Catechumenorum. Christiani enim PRIMVM in duos quasi ordines secabantur; in Fideles, & Catechumenos: *Catechumenis,* inquit AVGVSTINVS tractat. *96.* in Ioannem, *Sacramenta Fidelium non produntur.* DEINDE Catechumenorum duæ erant classes: alij enim audientes, alij competentes, siue electi dicebantur. Fidelium verò tres classes erant. PRIMA Clericorum, quo nomine omnes ordines Ecclesiastici intelligebantur. SECVNDA Fidelium, id est, laicorum, qui commune nomē retinuerunt, cùm aliud excellentius non haberent. TERTIA Pœnitentium, qui etsi fideles essent, tamen ob culpā suam à ceteris fidelibus segregati, & quasi in sentinam Ecclesiæ reiecti, peculiari nomine censebantur.

Hinc PACIANVS in sua Parænesi ad Pœnitentiam, distinguens Pœnitentes à Fidelibus: *Catechumenis,* inquit, *ne in hoc transeant, & Fidelibus, ne in hoc redeant, prouidendum est: ipsis verò Pœnitentibus, vt celeriter ad huius operis fructum perueniant, laborandum.* Et S. AVGVSTINVS in lib. 50. homiliarum, homil. *49.* *Quod dico,* inquit, *Competentibus, & Fidelibus, audiant Pœnitentes: quod dico, Fidelibus dico, & Competentibus, & Pœnitentibus.* Et in lib. de sancta Virginitate, cap. 48. *Omnes,* inquit, *Christianos, ab Apostolis vsq; ad vltimos Pœnitentes, quasi à summis cœlorum vsq; ad terminos eorum, docuit orare, &c.* Sanctus quoque HIERONYMVS in epistola ad Oceanum de obitu Fabiolæ, scribit eam stetisse in ordine Pœnitentium. Declarauit autem, vt suprà notauimus, Concilium Toletanum I. can. 2. non dici propriè Pœnitentes, omnes qui quoquo modo Pœnitentiam agunt, sed eos tantùm, qui publicam, & vt nostri loquuntur, solennem Pœnitentiam agunt.

HABITVS Pœnitentium erat certus, quo distinguerentur à ceteris, videlicet pulla vestis, cilicium, caput detonsum, exceptis fœminis. Meminerunt huius habitus plurimi auctores: Tertullianus in lib. de Pœnitentia, Pacianus in Parænesi ad Pœnitentiam. Optatus lib. 2. propè finem. Ambrosius lib. ad Virginem lapsam, cap. 8. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ. Concilium Agathense can. 15. iubet non admitti ad Pœnitentiam eos, qui comam non deposuerint, vel habitum non mutauerint. Concilium Toletanum III. can. 12. idem iubet, sed excipit mulieres, quæ non tondere, sed velare caput debent.

LOCVS Pœnitentium varius erat pro criminum varietate. S. Gregorius Neocæsariensis in epistola canonica, quæ adiungi solet canonibus Photij; quinq; loca Pœnitentium fuisse scribit. PRIMVM, id est, infimum, & ab altari remotissimum, extra portas Ecclesiæ constituit, qui πρόσκλαυσις dicebatur, à fletu: qui enim in hoc loco consistebant, non permittebantur ingredi Ecclesiam, sed pro foribus flebant, & orationes fidelium postulabant. ALTER locus iam intra portas erat, vnde audire verbum Dei cum Catechumenis Audientibus Pœnitentes poterant, non tamen ad orationē cum Competentibus admittebantur: & hic locus ab audiendo ἀκρόασις nominabatur. TERTIVS locus eorum erat, qui admittebantur, tùm ad audiendum, tùm etiam ad orandum cum Competentibus, non tamen ad sacrificium Missæ cum Fidelibus; & hic locus dicebatur ὑπόπτωσις quasi Contemplatio rerum supernarum. QVARTVS locus erat eorum, qui manebant cum Fidelibus dum sacrificium celebraretur; non tamen altari communicabant: & hic locus à stando σύστασις dicebatur. QVINTVS locus eorum erat, qui iam Pœnitentiam expleuerant, & solùm expectabant tempus reconciliationis; non enim reconciliabantur Pœnitentes solenni cæremonia, nisi feria V. in Cœna Domini, vt paulò pòst demonstrabimus: dicebatur locus horum Pœnitentium μέθεξις, id est, expletio.

Ex his intelligimus, aliquos Pœnitẽtes postponi solitos omnibus Catechumenis, aliquos æquari, aliquos anteponi; proinde Pœnitentes aliquos omninò in fundum Ecclesiȩ reiectos, vt rectè dixerit AVGVSTINVS de sancta Virginitate, cap. 48. *Ab Apostolis vsq; ad vltimos Pœnitentes, quasi à summis cœlorum, vsq; ad terminos eorum.*

Iam verò quòd attinet ad TEMPVS, imponebatur Pœnitentia publica feria IV. ante primam Dominicam Quadragesimæ, quæ dicitur, In capite Ieiunij, vt testatur Concilium Agathense, cap. 15. teste Gratiano dist. 50. can. In capite: nam ea verba non inueniuntur in vulgatis canonibus eius Concilij. Habemus adhuc vestigium huius ritus, in consecratione & aspersione cineris, quæ eo die fieri solet. Et quamuis tempus pœnitendi aliis longius, aliis breuius præscriberetur, vt trium, septem, decem, aut plurium annorum: tamen singulis annis in V. feria maioris hebdomadæ, omnes reconciliabantur & communicabant, vt INNOCENTIVS I. in epist. ad Decennium Episcopum Eugubinum, cap. 7. his verbis testatur: *De Pœnitentibus verò, qui siue ex grauioribus, siue ex leuioribus Pœnitentiam gerunt, si nulla interueniat ægritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum, Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat.* Idem habemus in Concilio Agathensi apud Gratianum canon. In capite, dist. 50. & idem indicat S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ.

POENÆ denique pœnitentium multiplices erant, & variæ. PRIMA communis, & grauissima; abstinere à participatione diuinorum mysteriorum. Id patet ex Cypriano lib. 3. epist. 8. & in serm. de lapsis, & alibi passim, vbi eos repræhendit, qui ante expletam Pœnitentiam corpus Domini, vt ipse loquitur, inuadebant. SECVNDA, vt Pœnitentes non promouerentur ad Clerum, vt suprà ostendimus ex Siricio, epist. 1. c. 14. TERTIA, vt abstinerent à nuptiis, de qua etiam suprà diximus: indulgebatur tamen interdum adolescentibus, vt patet ex Leone epist. 92. c. 12. vt ad vitandam fornicationem vxorẽ ducerent. QVARTA, vt ad militiam secularem non accederent, sed soli Deo deinceps deseruire satagerẽt: vt ex eadem Leonis epist. cap. 11. intelligi potest. QVINTA, vt non essent Susceptores in Baptismo aut Confirmatione, dum in ordine Pœnitẽtium starent: testatur id Concilium Parisiense, tempore Ludouici & Lotharij celebratum, lib. 1. c. vlt. tribus enim libris Concilium illud comprǽhensum est. SEXTA, vt Vnctione infirmorum carerent, teste Innocentio I. in epistola ad Decentium, cap. 8. SEPTIMA, vt singulis diebus Ieiuniorum venirent ad Ecclesiam, & capita submitterent Sacerdotibus, qui eis manus imponerent, & pro eis orarent: vt monet Concilium IV. Carthaginense, can. 80. OCTAVA, vt mortuos sepelirent; ex eodem Concilio can. 81. NONA, vt diebus Dominicis, & tempore Paschali, cùm Fideles stantes orabant, ipsi genua flecterent ad orandum; ex eodem Concilio can. 82. DECIMA, vt non irent ad balnea, neque ad conuiuia, & inuitati recusarent; vt indicat Pacianus in sua Parȩnesi ad Pœnitentiam: sed ieiuniis, & orationi, sacco & cineri incubantes, assiduè operam darent; vt Tertullianus in libro de Pœnitentia, & Ambrosius ad Virginem corruptam, cap. 8. & alij omnes passim testantur.

LIBER SECVNDVS DE POENITENTIA:

Qui est de Contritione.

PRAEFATIO.

De Poenitentiae partibus, Contritione, Confessione, & Satisfactione disputaturi, à Cõtritione, vt rectus ordo postulat, initium faciemus: de qua Pœnitentiæ parte duabus de caussis pauca dicẽda essent. Primvm, *quòd multa quæ de Contritione hoc loco dici possent, cõmodius in disputatione de iustificatione disputari posse videtur.* Deinde, *quòd Lutherani iam penè recesserint ab illis erroribus, quos initiò de Contritione Lutherus docuerat. Certè Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis Tridentini Concilij, cap. 4. de Pœnitentia, ferè admittit omnia, quæ in eodem Concilio de Contritione definita sunt: sed quoniam eas Concilij definitiones, aduersus antiquos Lutheri errores constitutas esse non ignorabat; ne Lutherum tam apertè damnare, & etiam ne nihil dicere videretur, variis calumniis & mendaciis doctrinam Concilij perperam interpretando, odiosam reddere conatus est. Eas calumnias & mendacia iam suprà notauimus, & quantum necesse videbatur, abstersimus, in primo libro cap. 6.*

Cæterum, *ne opus hoc nostrum imperfectum relinquamus, operæpretium esse duximus, doctrinam Ecclesiæ Catholicæ in medium adferre, & quæ vel Lutherus obiecit olim, vel nunc eius discipuli aduersus eam obiiciunt, breuiter refutare.*

CAPVT PRIMVM.

Proponitur doctrina Catholica.

A Igitvr Tridentinvm Concilium sess. 14. cap. 4. septem capita de Contritione proponit, quæ apud Catholicos omnes certissima esse debent. Primvm est, Contritionem esse dolorem animi, ac detestationem de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero. Altervm, Contritionem lapsis semper fuisse necessariam ad veniam obtinendam. Tertivm, post Baptismum debere esse coniunctam cum fiducia diuinæ misericordiæ, & cum voto præstandi cetera, quę ad Sacramentum Pœnitentiæ requiruntur. Qvartvm, Contritionẽ charitate formatam reconciliare hominem, etiam antequam Sacramentum actu percipiatur. Qvintvm, Contritionem imperfectam, quæ attritio dici solet, quæ ex metu Gehennæ concipitur; si voluntatem peccandi excludat, & cum spe veniæ sit coniuncta, non solùm non facere hominem magis peccatorem, sed esse donum Spiritus sancti, & vtilem ad iustificationem. Sextvm, Attritionem sine Sacramento, quod reipsa percipiatur, non posse per se ad reconciliationem peccatorem perducere, eum tamen ad gratiam in Sacramento suscipiendam disponere. Septimvm, Contritionem non esse coactam & extortam, sed liberam, & voluntariam.

Ex his capitibus habemus, quid sit Contritio, quæ eius necessitas, quæ species, quis effectus: sunt autem de his omnibus controuersiæ decem. Prima, An Contritio sit actus bonus, & liber, & num ad Legem, an ad Euangelium pertineat. Secvnda, An sit actus solius liberi arbitrij. Tertia, An includat odium, ac dete-
B stationem peccati præteriti. Qvarta, An includat propositum benè viuendi. Qvinta, An sit necessaria ad iustificationem. Sexta, An summum dolorem exigat. Septima, An vim habeat peccatorem Deo reconciliandi. Octava, An ante Absolutionem Sacerdotis. Nona, An peccata omnia delere queat. Decima, An attritio sit donum Dei.

CAPVT SECVNDVM.

Contritionem esse actionem bonam, & liberam, atq; ad Euangelium pertinentem.

VT à PRIMA quæstione principium faciamus: Sciendum est, magnam partem Lutheranorum in ea sententia esse, vt Contritio nihil sit aliud, nisi terror quidam conceptus ex consideratione peccatorum, & suppliciis, quæ diuina lex peccatoribus comminatur. Cui dogmati tria veluti paradoxa adiungunt. PRIMVM, Contritionem non esse liberam, sed coactam, & extortam; immò non esse actionem, sed meram passionem: non enim homo se ipse conterit, vt ipsi dicunt, sed Deus est qui eum conterit malleo legis, & minarum. SECVNDVM, Contritionem ad Legem, non ad Euangelium pertinere; Lex enim est, quæ supplicia comminãdo terret, Euangelium autem Christum offerendo consolatur: proinde Pœnitentia, quæ Contritione & Fide (vt ipsi loquuntur) constat, partim à Lege, partim ab Euangelio pendet. TERTIVM, Contritionem non modò non esse opus bonum, sed etiam hominem omni bono opere spoliare; & peccatis ac maledictionibus replere, & eo modo mortificare, atque occidere, vt deinde per Fidem viuificetur, & resurgat, ac bonis omnibus repleatur.

Lutherus in prima disputatione contra Antinomos, propositione 2. scribit, Contritionem esse tactũ, & sensum legis in conscientia: & propositione 30. scribit, esse afflictionem, ac passionem, quam conscientia pati cogitur, etiamsi nolit. In articulis quoq; Smalchaldicis, tit. de Pœnitentia, dicit Contritionem non esse actiuam, sed passiuam; & comparat Legem fulmini prosternenti, & citat verba illa Hierem. 23. *Verba mea sunt quasi malleus conterens petras.*

Eandem sententiam acriter tuentur Ioannes VVigandus, & alij rigidi Lutherani, vt intelligi potest ex Colloquio Altemburgẽsi: nam in collatione 4. vbi respondent rigidi Lutherani ad tertium scriptum VVittembergensium, siue mollium, & (vt in eo Colloquio nominantur) Electoralium Lutheranorum, in argumento 21. hæc verba habentur: *Tam Lex, quàm Euangelium, ad conuersionis doctrinam pertinent; quæ tamen confundenda non sunt. Lex quidem ad Contritionem pertinet, Rom. 3. sed Euangelium ad secundam partem conuersionis, nempe ad Fidem, referendum est.* Et infrà: *Contritio non est opus nostrum, est potius passio nostra, qua conterimur, & concutimur.* Et infrà: *Nos passiui tantùm sumus, nos nihil agimus, sed patimur: ipse Deus nos conterit, non ipsi nos.* Et infrà: *Proprietates Contritionis sunt, hominem vel pertinacem, vel hypocritam, exuere & expoliare ab omnibus suis bonis operibus, eumq; replere innumerabilibus peccatis, hoc*

A *est, cognitione peccatorum, concutere eum timore, tremore, horrore.* Et infrà: *Manifestum igitur est, Legem ad Contritionem pertinere, Contritionem autem nos priuare omnibus operibus bonis coram Deo in negocio salutis; & peccatis, atque maledictione nos replere.*

Ad eandem sententiã accedere videtur Kemnitius, qui in 2. parte Examinis Tridentini Concilij, cap. 3. de Pœnitentia, pag. 942. & 943. docet, Contritionem ad Legem pertinere, Fidem ad Euangelium. Et cap. 4. pag. 955. scribit, Contritionem non esse opus liberi arbitrij, cùm Spiritus sanctus per verbum prędicatum, auditum, & cogitatum, illam in nobis excitet, inchoet, opereretur, & efficiat. Ibidem scribit, Contritionem, nisi accedat Fides, quæ statuat nobis B remitti peccata propter Filium Dei; esse fugam Dei, & fremitum aduersus Deum, quibus tandem ruitur in æternum exitium. Hæc ille.

Contrà autem sentiunt, Contritionem esse opus bonum, & nostram actionem, & ad Euangelium pertinere; Lutherani molles, vt perspicuum est ex Colloquio Altemburgẽsi citato, vbi ponitur responsio Electoralium Theologorum ad quartum scriptum Saxonicorum: cum quibus etiam Caluinus sentit lib. 3. Institut. cap. 3. §. 20. Et hæc est verior sententia, & omnium Catholicorum: vt autem facilius, & clarius veritas comprobetur, subiiciam aliquot propositiones.

C PRIMA propositio: *Contritio non est terror ex minis legis conceptus.* Hæc propositio probata est in libro superiore, cap. 19. & sanè prȩter argumenta eo loco adducta, nomina ipsa, & metaphoræ vnde sumpta sunt ea nomina, satis apertè docent, aliud esse, terreri & contremiscere; aliud verò, conteri, molliri, & scindi. Potest enim res integra & dura commoueri, & tremere: at non potest dura simul & mollis, integra & scissa seu contrita permanere. Quemadmodum autem cùm lapidea moles ita conteritur, vt in puluerem redigatur; duritiem & tumorem deponit, vt iam flecti & formari se facile sinat ad artificis arbitrium: sic etiam cor peccatoris durum ac tumidum, Dei legibus & imperio resistens, per D Contritionem mollitur, humiliatur, legi Dei se subdit, pristinam suam duritiem & tumorem deponit. Et ideò in Scripturis idem est, cor contritum, & cor carneum: Deus enim quasi malleo conterit petras, vt dicitur Hierem. 23. quando aufert cor lapideum, & donat cor carneum, iuxta Ezechielem cap. 11. vt exponit Hieronymus in commentario Hieremiæ ad cap. 23.

RVRSVS ferè semper humilitas cum Contritione coniungitur, vt Psal. 33. *Propè est Dominus iis qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabuntur.* in quem locum Basilius, & Augustinus pro *tribulato*, CONTRITO, legunt; & cor contritum, cor humile esse dicunt, quia sequitur in Psalmo: *Et humiles spiritu saluabuntur.* Sic etiam in Psalm. 50. *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* quem

locum tractans Chrysostomus hom. 9. in epist. ad Hebr. docet Contritionem sine humilitate esse non posse. Cùm igitur Contritio duritiem & tumorem, ac proinde peccati affectum, secum non patiantur: dubitari non potest, quin aliud sit Contritio, aliud simplex terror. Siquidem terrores in corde duro, & superbo esse possunt, vt perspicuum est inprimis de Satana & Angelis eius, qui credunt, & contremiscunt, Iacobi 2. & tamen nec peccatum suum oderunt, nec tumorem aut obstinationem vnquam deponunt. Planum est etiam de Felice illo Syriæ Præside, qui audiens Paulum de futuro Iudicio disputatem, non leuem terrorem concepit, vt scribit S. Lucas Actor. 24. nec tamen Contritionem habuisse dici potest, cùm retinuerit cor lapideum, & nec infidelitatem, nec cetera sua peccata dimiserit.

Deinde, Scriptura Contritioni tantam vim tribuit, vt Dauid dicat: *Cor contritum & humiliatum Deus nō despicies*. Psal. 50. & Dominus apud Isaiam: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Isai. 66. & quod suprà citauimus: *Propè est Dominus iis, qui tribulato*, id est, contrito, *sunt corde*, Psal. 33. Quis autem credat, terrores illos, qui in hominibus impiis, & in ipsis Dæmonibus esse queunt, à Deo non posse despici, & super eos, qui ita terrentur, semper Dominum clementer aspicere, ac propè esse Deum his, qui supplicia & tormenta sic timent, vt interim peccata non deserant?

Denique Scripturæ diuinæ, & S. etiam Patres, cùm describunt veram animi contritionem; non solos pauores & terrores, sed gemitus, lachrymas, suspiria, dolentis animi, & peccata detestantis, nobis proponunt.

Secunda propositio: *Contritio non est passio, sed actio, & ea libera, non coacta.* Hæc propositio aduersus eosdem Lutheranos nullo negocio confirmari potest. Nam Inprimis exstant apertissima præcepta diuina de Contritione. Ioëlis 2. *Scindite corda vestra.* Matth. 3. *Pœnitentiam agite.* Act. 17. *Nunc annunciat hominibus, vt omnes vbiq; Pœnitentiam agant.* At ridiculum est, ad passionem coactam, & non potiùs ad liberam actionem, eiusmodi præcepta referre. Quorsum enim imperentur ea, quæ non sunt in nostra potestate, & quæ, velimus nolimus, tolerare cogimur? quis nisi amens, hortaretur aliquem, vt fulmine de cœlo cadente, aut leone sibi occurrente, paueret?

Deinde Contritio gratissimum Deo sacrificium est, vt ex Psalm. 50. suprà ostendimus; & oculos Domini ad se trahit, vt ex cap. 66. Isaiæ intelligi potest: & promissionem habet misericordiæ, & gratiæ, vt Scripturæ passim testantur. At passio coacta nihil habet, vnde placeat Deo, vt notum est: Contritio igitur non mera passio, sed actio, eaq; voluntaria ac libera esse debet.

Denique non alia de caussa Contritionem

A Aduersarij passionem esse volunt, & extortam, atque coactam, nisi quia sibi persuaserunt, Contritionem nihil esse aliud, nisi terrores illos ex minis præceptorum conceptos: neq; enim fieri posse videtur, vt menti obiiciatur peccatū proprium, & simul ira Dei in peccatores, & supplicia æterna peccatoribus pręparata, quin terror, & pauor ingens hominem ista cogitantem inuadat. Atqui iam satis ostendimus, longè aliud esse Contritionem, quàm istos terrores. Et licet etiam terrores isti Contritio dici possent, adhuc tamen non coacti, sed liberi dici deberent: nam supplicia ista, quæ Deus peccatoribus comminatur, non vt præsentia, & visibilia, obiiciuntur

B oculis, sed vt futura, absentia, inuisibilia, obiiciuntur menti. Proinde nisi quis seriò animum applicet ad ea cogitanda; non facilè commouetur: applicare autem animum ad ea, vel ab eis eundem animum auocare, in nostra potestate est. Quocirca plurimi conciones audiunt, & libros sacros legunt, qui tamē non extimescunt: & Dominus ipse, cùm per Prophetas, tùm per se ipse, ad hunc timorem hortatur, quòd sanè non faceret, si timere, vel non timere, in potestate nostra non esset. Eccles. 12. *Time Deum, & mandata eius obserua.* Eccles. 7. *In tota anima tua time Dominum.* Psal. 33. *Timete Dominum omnes sancti eius.* Luc. 12. *Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in Gehennam; ita dico vobis, hunc timete.*

C Sed vnum est argumentum, quod & Lutherus, & Lutherani passim obiiciunt. Hierem. 23. *Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? nunquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petras?* certè ignis violenter comburit, quidquid illi obiicitur: & malleus petras conterit, sine vlla ipsarum cooperatione.

At facilis responsio est. Nam, vt S. Hieronymus in commētario loci huius admonet, comparat Dominus verba sua cum verbis falsorum Prophetarum, atq; in eo discrimen ponit, quòd illi prædicarent ea, quæ auditoribus placebant, quæque eis nihil prodesse poterant, cùm essent vana, & falsa; vnde etiam paleas nominat, quæ medullam non habent, neq; alere & satiare possunt; ipse verò per Prophetas suos flagella, &

D supplicia imminentia nunciaret, & non dulcia, sed vtilia concionaretur, quæ vim habebant ad Pœnitentiam commouendi. Itaque Dominus verba sua, triticum, ignem, & malleum appellauit: triticum, quòd vtilia, & solida essent; ignem, quòd acriter pungerent, ac pudore afficerent auditores; malleum, quòd ad conterenda & humilianda corda non parum valerent. Proinde metaphora ignis & mallei, non ad tollendam hominum cooperationem, sed ad efficaciam prædicationis Propheticæ indicandam, atque ad eam, à somniis & falsis pollicitationibus Pseudoprophetarum distinguendam, referenda est. Alioqui, sicut ipse Dominus dicitur verbo suo quasi malleo petras conterere, quia

Contri-

Contritionem in nobis, partim interna gratiæ aspiratione, partim externa prædicatione operatur: sic etiam dicuntur homines corda sua conterere, quia diuinæ operationi per liberum cooperantur arbitrium. Sic enim legit Augustinus in Psalm. 33. *Iuxta est Dominus iis, qui obtriuerunt cor,* pro eo quod nostra editio habet: *Propè est Dominus his, qui tribulato sunt corde.* Et perspicuè Ioëlis 2. Dominus clamat: *Scindite corda vestra.* Et sicut Ezechiel. 36. Dominus ait: *Dabo vobis cor nouum, & Spiritum nouum.* sic etiam ait Ezech. 18. *Facite vobis cor nouum, & Spiritum nouum.* Et sicut Micheæ 7. legimus: *Proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Sic etiam legimus Ezechiél. 18. *Proiicite à vobis omnes præuaricationes vestras.* Et quemadmodum nos Deum oramus: *Conuerte nos Deus salutaris noster.* Psal. 84. sic ille vicissim postulat à nobis: *Conuertimini, & agite Pœnitentiam,* Ezech. 18.

Quare cùm & Deus conterat corda nostra, & nobis imperet vt ea scindamus, & conteramus; cùm det nobis cor nouũ, & velit vt nos ipsi nobis faciamus cor nouum; cùm proiiciat peccata nostra, & nobis, vt ea proiiciamus, mandet; cùm nos ipse conuertat, & Pœnitentiam nobis inspiret, & simul, vt conuertamur & Pœnitentiam agamus, iubeat; nulla remanet dubitatio, quin ad Contritionem nostram verè cooperemur, & sit Contritio non mera passio, sed etiam actio, eaque voluntaria, ac libera.

Tertia propositio: *Contritio ad Euangelium maximè pertinet.* Hæc est aduersus eosdem Lutheranos, & probatur Primo ex vaticinio Ezechielis, cap. 11. & 36. vbi Dominus pollicetur filiis Testamenti noui, spiritum nouum, & cor carneum pro corde lapideo: idem enim est, cor lapideum & cor durum, idem etiam, cor carneum & cor contritum, vt S. Hieronymus docet in illud Hierem. 23. *Quasi malleus conterens petras.*

Secundo id probatur. Nam Christus au-ctor Euangelij, Contritionem prædicauit, cùm diceret: *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Matth. 4. & rursus: *Non veni,* inquit, *vocare iustos, sed peccatores ad Pœnitentiam,* Lucæ 9. Apostoli quoque à Christo missi ad euangelizandum, exeuntes prædicabant, vt Pœnitentiam agerent, Marc. 6. Et rursus post resurrectionem suam explicans Christus Luc. vlt. quod Euangelium prædicandum esset in nomine suo: *Oportet,* inquit, *prædicari Pœnitentiam, & remissionem peccatorum, in omnes Gentes.* Actor. 5. Petrus dicit Christum exaltatum à Patre, ad dandam Pœnitentiam Israëli. Actor. 11. *Ergo & Gentibus Pœnitentiam dedit Deus ad vitam.* Actor. 17. *Et tempora quidem huius ignorantiæ despiciens Deus, nunc annunciat hominibus, vt omnes vbiq; Pœnitentiam agant.* Actor. 20. Paulus se prædicâsse dicit Iudæis atque Gentilibus, Pœnitentiam in Deum, & fidem in Dominum nostrum Iesvm Christvm: & cap. 26. iterum affirmat se prædicâsse, vt Pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum, digna Pœnitentiæ opera facientes. Ac ne omnia persequamur, plena sunt volumina Euangelica & Apostolica, testimoniis. Quare nisi à Pœnitentia Contritionem excludere velint, aut Christum & Apostolos non Euangelij, sed legis veteris prædicatores faciant, non possunt vllo modo negare, quin Contritio ad Euangelium propriè pertineat.

Præterea lex vetus, vt à noua distinguitur, non habet promissionem gratiæ, neq; eius opera Deo sunt grata. Nam si ex lege esset iustitia: *Christus gratis mortuus esset,* ait Apostolus Gal. 2. &, *Qui operatur,* nimirum sine gratia, quæ propria est Testamenti noui, *habet gloriam, sed non apud Deum.* Rom. 4. & *Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non litera, sed spiritu: litera enim occidit, spiritus viuificat.* 2. Corinth. 3. vbi litera Legis sine spiritu Euangelij, tantum abest, vt vitam adferre dicatur, vt etiã dicatur occidere. At Contritio Deo gratissima est, & gratiæ, ac vitæ promissionem habet. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Psal. 50. Sacrificium autem ideò nominatur, quia instar sacrificij Deo grata & accepta Cõtritio est. Item in eodem Psalmo: *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Et Isai. 66. *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu?* Et Deuter. 4. *Inuenies eum, si quæsieris in toto corde tuo, & in tota tribulatione animæ tuæ.* Et Ezech. 18. *Si impius egerit Pœnitentiam, &c. vita viuet.* Cùm igitur habeat Contritio, siue Pœnitentia, quæ potissimum in Contritione consistit, promissionem gratiæ, & vitæ; sine dubitatione ad Euangelium potiùs, quàm ad Legem pertinere dicenda est.

Deniqve si vlla ratio esset, cur Contritio ad Legem reiicienda videretur, ea potissimum esset, quia proprium Legis est terrere, vt Euangelij proprium est consolari. At iam ostendimus, Contritionem non esse terrorem à Lege incussum. Et prætereà neque illud est verum, Euangelij propriam esse consolationem, non autem minas: siquidem Euangelium, vt mirificè consolatur obedientes, & fideles, ita vehementer inobedientes & infideles exterret. Sic enim de Christo Ioannes concionatur: *Cuius ventilabrum in manu eius, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili.* Matth. 3. Et ipse Dominus nónne passim Matth. 5. 13. 24. & 25. Marci 9. Luc. 12. & alibi, minatur Gehennam, ignem inextinguibilem, vermem qui non moritur, tenebras exteriores, stridorem dentium, supplicium sempiternum? Et quid est, quod Apostolus ait in ipso principio epistolæ ad Romanos: *Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est, in salutem omni credenti, Iudæo primùm, & Græco. Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem: sicut scriptum est; Iustus autem ex fide viuit. Reuelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iustitia detinent?* certè hoc loco perspicuè Paulus docet, Euangelium continere non solùm credentium salutem, sed etiam minas iræ Dei erga

pecca-

peccatores. Quare nulla omninò remanet dubitatio, quin Contritio ad Euangelium pertinere dicenda sit.

QVARTA propositio: *Contritio non spoliat hominem bonis operibus; & peccatis, ac maledictionibus replet, sed contrà potiùs, & ipsa est opus bonum, & à peccatis liberat, & bona opera, ac benedictiones adducit.* Hęc propositio satis probabitur, si fundamenta Aduersariorum cognoscantur, & euertantur.

Duo sunt igitur fundamenta ipsorum. VNVM, quia experientia testatur, eos, qui verã Contritionem peccatorum habent; seipsos contemnere, ac detestari, nihilq; in se boni, sed multa mala agnoscere, atq; idcirco se indignos gratia, dignos odio, & suppliciis iudicare. ALTERVM, quia terrores illos quos ipsi Contritionem vocant, antequam fides certa remissionis peccatorum accedat, nihil aliud esse volunt, nisi fugam Dei, fremitum aduersus Deum, viam ad desperationem, atque exitium sempiternum.

SED in vtroq; multum errant. Nam quòd homo se bonis operibus vacuum, & peccatis onustum cernat; non est Contritionis effectus, sed partim humilitatis, partim discussionis, & cognitionis sui ipsius: Contritio verò, eius cognitionis nō caussa est, sed effectus. Non enim quia conteritur quis, ideò se peccatis plenum agnoscit, sed è contrariò, quia se videt peccatis plurimis coopertum, ideò conteritur, angitur, dolet. Quemadmodum in rebus corporalibus, nō ideò vulneribus ac morbis replemur, quia dolemus: sed quia vulneribus ac morbis nos plenos cernimus, ideò dolemus. Et facinorosi homines, non quia supplicium timent, & viso patibulo ac iudice, terrentur, ideò furtis, rapinis, homicidiis replentur; sed contrà, ideò timent ac terrentur, quia furta, rapinas, homicidia sua nouerunt. Perperam igitur loquuntur Aduersarij, cùm nos per Contritionem omnibus bonis operibus spoliari, & peccatis ac maledictionibus repleri affirmant.

Deinde, quòd attinet ad ALTERVM fundamentū: nihil absurdius dici potest, quàm, Contritionem ante certam illam fidem remissionis peccatorum, esse fugam Dei, fremitum contra Deum, viam ad desperationem, & exitium sempiternū; præsertim apud Aduersarios, qui Contritionem, etiam vt fidem præcedit, à solo Deo esse contendunt. Nam & Kemnitius loco notato dicit, Contritionem esse opus Spiritus sancti in nobis, non autem liberi arbitrij: & Lutherani illi Saxonici, siue rigidi, in Colloquio Altemburgensi, loco anteà citato, dicunt Contritionem esse opus bonum, sed Dei, non hominis; hominem enim pati, non agere, dum conteritur. At si Contritio ista opus Dei est, quo pacto tam mala est, vt sit fuga Dei, fremitus contra Deum, & via ad desperationem, & exitium sempiternum? num Deus in nobis id efficit, vt eum fugiamus, vt contra eum fremamus, vt in despe-

A rationem, & exitium sempiternum ruamus? Hæc sanè opera non Deo, sed Diabolo auctore digna sunt: nisi cum Manichæis etiam Diabolum Deum faciatis.

DEINDE Niniuitæ, teste Iona cap.3. nónne de remissione peccatorum dubitabant, cùm dicerent: *Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus?* & tamen territi & compuncti ad prædicationem Ionæ, non fugiebant à Deo, neque aduersus eum fremebant, sed eum potiùs Pœnitentiæ operibus placare satagebāt, & ea ratione tandem misericordiam impetrârunt. Vera igitur Contritio etiam sine certa fide remissionis peccatorum, non est fuga Dei, neq; replet hominem pecca-

B tis, neque bonis operibus priuat, sed est potiùs sacrificium Deo gratissimum, & antidotus peccatorum, & via ad gratiam, & salutem.

Compunctio, inquit S. EPHREM in lib. de iudicio extremo, c.5. *sanitas animæ est, illuminatio mentis est: compunctio remissionem delictorum nobis acquirit: compunctio* IESVM *vnigenitum facit in nobis habitare.* Et infrà: *Grandis,* inquit, *virtus est lachrymarū, multumq́ue præualent lachrymæ, quæ secundum Deum sunt.* Et S. Ioan. CHRYSOSTOMVS hom.5. de Pœnitentia: *Pœnitentia,* inquit, *est medicamentum, peccatum extinguens, donum cœlitùs datum, virtus admirabilis, gratia vim legum superans.* Atque ad eundem modum loquuntur ceteri Patres, quos non est opus hoc loco adducere, cùm eorum testimonia in lau-

C dem Pœnitentiæ siue Contritionis, passim occurrant.

NEQVE tamen Contritionem sine omni spe veniȩ esse posse concedimus, sed solùm sine certa illa fide remissionis peccatorum, quam Lutherani requirunt: sequimur enim S. CYPRIANVM in serm. de lapsis, ita loquentem: *Nec desperantes misericordiam Domini, nec tamen iam veniam vindicantes.* A qua sententia Concilium Tridentinum nequaquam recessit, cùm & sess.*6.* cap.*9.* detestetur inanem fiduciam hæreticorum, qui certa fide credendum esse docent remissa esse peccata: & sess.14. cap.4. cum vera Contritione, spem misericordiæ consequendæ coniunctam esse debere affirmet.

D

CAPVT TERTIVM.

Contritionem sine speciali Dei auxilio haberi non posse.

ALTERA quæstio erat, Vtrum Contritio, quam liberam actionem esse iam demonstrauimus, ita procedat ex libero arbitrio, vt sine speciali Dei auxilio cor humanum præueniente & adiuuante, possit haberi. Quæ sanè controuersia hoc tempore nulla esset, si Aduersarij nostri finem aliquem facerent calumniandi. Fuit quidē olim cum Pelagianis grauissima concertatio, cùm illi (Augustino teste in lib. de hæresibus, cap.88. &

in

in epist. 106.) dicerent, gratiam qua liberamur ab impietate, secundum merita nostra dari: Catholici contrà, Conuersionem ac Pœnitentiam diuina gratia præueniri, atq; inspirari contenderent. Sed hoc tempore satis cum Lutheranis conuenimus, Pœnitentiam, ac per hoc Contritionem, donum esse Dei, nec posse sine diuina inspiratione, solis naturæ viribus obtineri.

Quia tamen Martinus Kemnitius, in 2. parte Examinis, cap. 4. de Pœnitētia, pag. 963. scribere ausus est, Concilium Tridentinum stabilire voluisse dogma illud, quod tribuit humanis viribus sine speciali auxilio Dei eam Pœnitētiam, quæ sit sufficiēs dispositio ad remissionem peccatorum: idcirco necessarium esse duximus, PRIMVM adferre testimonia eiusdem Concilij, & recentium Theologorum. DEINDE sententiam Concilij, & Theologorum, atque adeò totius Ecclesiæ; testimoniis Scripturæ & veterum confirmare.

Igitur TRIDENTINVM Concilium sess. 6. cap. 5. hæc habet verba: *Declarat præterea (sancta Synodus) ipsius iustificationis exordium in adultis à Deo per* CHRISTVM IESVM *præueniente gratia sumendum esse.* Deinde cap. 6. *Disponuntur,* inquit, *ad ipsam iustitiam dum excitati diuina gratia, atque adiuti, fidem ex auditu concipientes, liberè mouētur in Deum, etc.* Tum cap. 14. *Qui verò,* inquit, *ab accepta iustificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus iustificari poterunt, cùm excitante Deo per Pœnitentiæ Sacramentum merito Christi amissam gratiam recuperare procurauerint.* Et infrà can. 3. *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.* Deniq; sess. 14. cap. 4. non modò non habetur, quod Kemnitius fingit, Contritionem ex solis viribus liberi arbitrij concipi posse; sed etiam disertis verbis ipsa etiam Contritio imperfecta, quam Attritionem dicimus, Concilium esse docet donum Dei, & Spiritus sancti impulsum.

Nec solum Conciliū Oecumenicum, in cuius definitionibus omnes Catholici acquiescunt, sed etiam celeberrimæ Academiæ in articulis publicè editis eam fidem apertissimè profitentur. Exstant articuli PARISIENSES aduersus Lutheranos editi anno M. D. XLII. eorum articulorum secundus ita habet: *Eadem fidei constantia est tenendum, homini inesse liberum arbitrium, quo potest benè, vel malè agere, & per quod, si etiam in peccato mortali fuerit, Deo adiuuante, ad gratiam resurgere valet.* Exstant etiam articuli LOVANIENSES paulò posteriùs aduersus eosdem Ecclesiæ hostes promulgati, quorum septimus ita habet: *Certa fide tenendum est, hominem habere liberum arbitrium, quo potest malè, &, cum gratia Dei, benè agere; & post mortale peccatum admissum, Deo adiuuante, pœnitere, & peccatorum remissionem consequi.*

In eandem sententiam scripserunt Theologi Scholastici antiquiores; nam de his qui hoc seculo vixerunt, aut viuunt, nulla dubitatio esse potest. Nec solùm S. Thomas in 1. 2. quæst. 109. art. 6. & 7. & S. Bonauentura in 2. librum Senten. dist. 28. art. 2. quæst. 1. & dist. 30. quæst. 1. & Gregorius Ariminensis in 2. Sentent. dist. 26. quæst. 1. & Marsilius in eundem librum quæst. 17. & alij plurimi, eidem sententiæ apertissimè subscripserunt: sed etiam Scotus, quem accusat Kemnitius nominatim, non vno in loco auxilij diuini in Pœnitentia concipienda necessitatē agnoscit. Nam in 1. Sentent. dist. 44. quæst. vnica, scribit, ideò posse quemlibet peccatorem saluari, quia potest eum Deus sua gratia præuenire: & in 4. dist. 14. quæst. 3. negat ab homine solis naturæ viribus posse cognosci, peccatum esse detestandum, vt offensiuum Dei, atq; auersiuum (vt ipse loquitur) ab eo: & in eundem librum, dist. 22. art. 2. extremo, Pœnitentiam à Deo inspirari fatetur. Quemadmodum autem intelligenda sint loca quædam eiusdem Scoti, quæ cum his pugnare videntur, explicat Vega in opusculo de iustificatione, quæst. 11.

IAM verò sententiæ huius Catholicæ veritatem aduersus hæreticos Pelagianos ex diuinis literis nullo negocio comprobabimus. PRIMVM Psalmi Dauidis pleni sunt illis vocibus: *Conuerte nos Deus salutaris noster.* Psal. 84. *Deus virtutum conuerte nos.* Psal. 79. *Errraui sicut ouis quæ periit, quære seruum tuum.* Psal. 118. Deinde Hieremias cap. 31. *Conuerte,* inquit, *me Domine, & conuertar.* Et paulò infrà: *Postquam conuertisti me, egi Pœnitentiam,* in quem locum S. HIERONYMVS scribens: *Vide,* inquit, *quantum sit auxilium Dei, & quàm fragilis humana conditio, vt hoc ipsum, quòd Pœnitentiam agimus, nisi nos Dominus antè conuerterit, & nisi Dei nitamur auxilio, nequaquam implere valeamus.*

TVM Ezechielis cap. 36. disertis verbis Dominus dicit: *Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis carneum.* quod certè nihil aliud, quàm donum Contritionis veræque Pœnitentiæ significare potest.

ADHÆC Lucæ 22. Conuersus Dominus respexit Petrum, & talem in eo contritionem excitauit, vt cōtinuò amarissimè fleuerit: in quem locum scribens AMBROSIVS lib. 10. in Lucam: *Quos,* inquit, IESVS *respicit, plorant delictum. Negauit Petrus, & non fleuit, quia non respexerat Dominus: negauit secundò, & non fleuit, quia adhuc non respexerat Dominus: negauit tertiò, & respexit* IESVS, *& ille amarissimè fleuit.*

DENIQVE, vt alia prætermittam, quid apertius illo B. Pauli testimonio, qui in epistola posteriore ad Timotheum cap. 2. monet, cum modestia corripiendos esse eos, qui resistunt veritati: *ne quando det illis Deus Pœnitentiam, ad cognoscendam veritatem, & resipiscant à Diaboli laqueis, à quo captiui tenentur?* quem locum adducens AVGVSTINVS li. 5. in Iulianum, cap. 3. *Quantumlibet,* inquit, *prabeat patientiam, nisi ipse dederit, quis agit Pœnitentiam?* Et lib. de fide ad Petrum, cap. 31. ex eodem

Pauli testimonio dogma Ecclesiasticum his verbis proponit, siue Augustinus, siue Fulgentius eius libri auctor fuerit: *Firmissimè tene, & nullatenus dubita, neminem hîc posse Pœnitentiam agere, nisi quem Deus illuminauerit, & gratuita sua miseratione conuerterit.*

His accedunt veteris Ecclesiæ apertissimæ definitiones. Nam IN PRIMIS in Synodo Palestina, in qua ipse etiam Pelagius errores suos anathematizare compulsus est, illud inter cetera declaratum fuisse scribit Augustinus in epistola 106. Pœnitentiam donum esse Dei. DEINDE in Concilio Arausicano II. can. 4. iterum explicatum est, per sancti Spiritus infusionem & operationem in nobis fieri, non tantùm vt à peccatis purgemur, sed etiam vt purgari velimus.

IDEM quoq; docuerunt doctissimi Apostolicæ sedis Præsules, Innocentius, Cœlestinus, & Leo. INNOCENTIVS in epistola ad Concilium Carthaginense, vt ad rectam redeamus viam diuino adiutorio nos egere confirmat. COELESTINVS in epist. ad Episcopos Galliarũ, can. 11. idipsum probat ex orationibus Ecclesiæ, quibus à Deo petimus, vt infidelibus detur fides, & vt lapsis Pœnitentiæ remedium conferatur; & ex gratiarum actione, quam Deo pro illuminatione infidelium, & lapsorum correctione deferimus. LEO in epist. 91. ad Theodorum Episcopum: *Ipsam*, inquit, *Pœnitentiam ex Dei credimus inspiratione conceptam, dicente Apostolo: Ne fortè det illis Deus Pœnitentiam.* Sed de his satis.

CAPVT QVARTVM.

In contritione includi odium, ac detestationem peccati præteriti.

TERTIA controuersia erat, vtrum contritio includat odium ac detestationem peccati præteriti. Lutherus enim initio defectionis suæ à Catholica Ecclesia, inter alia multa hæretica paradoxa, hoc etiam excogitauit ac docuit, non esse veram Contritionem siue Pœnitentiam, odium vitæ præteritę, sed amorem iustitię, & nouam vitam.

In sermone de Pœnitentia, loquens de Contritione, quæ paratur per discussionem, collectionem, & detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animę suę, sic ait: *Hæc tristitia facit hypocritam, immò magis peccatorem.* Et quamuis paulò pòst, dum hoc probare nititur, non videatur damnare peccati detestationẽ absolutè, sed solum eam quę oritur ex timore seruili: tamen in consequentibus verbis apertè damnat absolutè peccati detestationem, cùm ita loquitur: *Plus tibi discutiendum est confessuro, quantum diligas iustitiam, quàm quantum odias peccatum: multoq; maiore, immò solo hoc labore tibi cogitandum est, quomodo futuram vitam agas bonam, quam quomodo odias, aut deseras præterita mala. Verissimum est enim prouerbium, & omni doctrina de contritionibus huc vsq; data præstantius, Optima Pœnitentia, noua vita.* Hæc ille, qui, vt vides, solùm in eo laborandum iubet, quomodo vitam agas bonam, nòn quomodo præterita oderis mala. IDEM etiam Lutherus in epist. ad Ioannem Staupitium Vicarium ordinis S. Augustini, quæ exstat in primo tomo operum eius, non obscurè scripsit, nomen Pœnitentiæ non significare odium, vel dolorem de vita præterita, sed amorem, dilectionemque iustitiæ; neque enim aliquid habere amarum vel acerbum, sed omnia grata, & dulcissima. DENIQVE circa primam conclusionem resolutionum suarum: *Non ergo*, inquit Lutherus, *in vsu Scripturæ sacræ Pœnitentia dolor dicitur, sed mutatio mentis, & consilij.* Hæc ille.

SED ab hoc Lutheri paradoxo, iam omnes Lutherani recessisse videntur: ac, vt alios omittam, Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 954. sic loquitur: *Hinc sequitur dolor conscientiæ grauiter dolentis se peccâsse, & peccatis offendisse Deum: incipit igitur peccatum odisse, & detestari, &c.* Sic etiam Ioannes Caluinus lib. 3. Institut. cap. 4. §. 2. *Equidem*, inquit, *sedulò & acriter instandum esse fateor, vt quisque amare deflendo sua peccata, se ad eorum displicentiam & odiũ magis acuat.* Ipse etiam Lutherus, cùm in articulis Smalchaldicis, tùm alibi, vt capite superiore citauimus, dolorem de peccatis præteritis concipiendum esse confirmat.

Hæc igitur veritas, quam aduersarij vel inuiti coguntur agnoscere; ex diuinis literis, ex veterum testimoniis, & ex ipsa naturalis iudicij ratione breuiter confirmanda est.

PRIMVM igitur in Scripturis, tùm per se, tùm per Apostolos & Prophetas, Deus peccata frequentissimè in memoriam peccatoribus reuocabat, cuius nulla alia ratio reddi potest, nisi vt ipsi quoque ea recogitarent, & detestarentur. Gen. 3. dixit Deus mulieri: *Quare hoc fecisti?* Gen. 4. dixit idem Dominus Cain: *Quid fecisti?* Iudicum 2. Deus per Angelum populum increpat: *Noluistis audire vocem meam: quare hoc fecistis?* Isai. 58. *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, annuncia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Hieremiæ 7. *Et misi ad vos omnes seruos meos Prophetas per diem, consurgens diluculo, & mittens, & non audierunt me.* Et cap. 8. explicans quid sit, de quo queritur Deus: *Nullus est*, inquit, *qui agat Pœnitentiam super peccato suo, dicens; Quid feci?* vbi perspicuè vides, Pœnitentiam referri ad peccata præterita detestanda. Ezech. 16. *Notas fac Hierusalem abominationes suas.* Ioëlis 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra.* Sanè fletus, & planctus, & ipsa scissio cordis, non ad vitam nouam, sed ad peccata vetera pertinent. Denique Prophetæ omnes in hoc maximè laborabant, vt cohortationibus suis ad peccata agnoscenda, ac detestanda populum prouocarent.

NEC minus in Testamento nouo Christus ipse assiduè peccata Scribarum, & Pharisæorum arguebat, ac præsertim Matth. 23. vt etiam Petrus Act. 2. & 3. Stephanus Act. 7. Paulus Act. 13. reuocant in memoriam Iudæis peccata ipsorum, atque illud maximè, quòd Christum interfecerint.

DEINDE idem ostendunt Scripturarum exempla. Nam Iob de seipso dicit, cap. 39. *Vnum verbum loquutus sum, quod vtinam non dixissem.* Et cap. 42. *Insipienter loquutus sum.* Et paulò pòst: *Idcirco me reprehendo, & ago Pœnitentiam in fauilla, & cinere.* Videmus certè exemplo Iob, ad præterita mala Pœnitentiam pertinere. Dauid Psal. 50. *Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.* Ezechias apud Isaiam cap. 38. *Recogitabo omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Quare cùm Lutherus in sermone suo de Pœnitentia, reprehendit eos, qui recogitant omnes annos suos in amaritudine animæ suæ, Ezechiam reprehendit: eius enim sunt verba illa. Mulier illa peccatrix Lucæ 7. lachrymis rigans pedes Domini; non vitam nouam, sed vetera peccata deflebat. Sanctus etiam Petrus Luc. 22. fleuit amarè, non ob aliud certè, nisi quia Dominum suum negando, graue scelus admiserat.

ACCEDANT nunc testimonia aliqua Patrum. CYPRIANVS in serm. de lapsis, non procul à fine: *Vos verò fratres,* inquit, *quorum timor in Deum pronus est, & in ruina licet animus constitutus, mali sui memor est; pœnitentes ac dolentes, peccata vestra perspicite, grauissimum conscientiæ crimen agnoscite, ad intelligentiam delicti vestri oculos cordis aperite, &c.* Gregorius NAZIANZENVS orat. in sancta lumina, scribit, se pœnitentes recipere, si lachrymis confectos videat. AMBROSIVS lib. 2. de Pœnitentia, cap. 10. *Dum dolemus,* inquit, *admissa, admittenda excludimus; & fit quædam de condemnatione culpæ, disciplina innocentiæ.* CHRYSOSTOMVS in 1. lib. de compunctione cordis, propè extremo: *Quid corporis,* inquit, *viribus opus est, cùm cor conterere debeamus? hoc solùm est, quod à nobis exposcitur, vt semper recordemur mala nostra, & ad animum reuocemus, & conscientiam gestorum nostrorum habeamus ante oculos, vt per hæc supplicemus Domino, & Gehennam ponamus in conspectibus, etc.* HIERONYMVS in comment. ad cap. 31. Hieremiæ, explicans illud: *Postquam cognoui, percussi femur meum. Dolentis,* inquit, *& plangentis, & super errore pristino ploratis indicium est, vt femur manu percutiat.* Et infrà: *Quod tempus,* inquit, *non est confusionis nostræ, si recordemur antiqua peccata, & omnium quæ malè egimus, capiamus memoriam?* AVGVSTINVS in Enchir. c. 65. *In actione,* inquit, *Pœnitentiæ, non tam consideranda est mensura temporis, quàm doloris: cor enim cõtritum, & humiliatum Deus non spernit.* Item serm. 7. de tempore: *Pœnitentiam,* inquit, *certam non facit, nisi odium peccati, & amor Dei, quando sic pœnites, vt tibi amarũ sapiat in animo, quod antè dulce fuit in vita; & quod te prius oblectabat in corpore, ipsum te cruciat in mente: iam tunc bene ingemiscis apud Deum, & dicis; Tibi soli peccaui, &c.*

DENIQVE huc pertinet definitio illa communis: *Pœnitentia est, perpetrata mala plangere, & plangenda non perpetrare,* ex GREGORIO homil. 34. in Euangelia: qui etiam 3. par. Pastoralis, cap. 31. ita de hac re loquutus est: *Admonendi sunt, qui admissa deserunt, neq; tamen plangunt, ne iam relaxatas æstiment culpas, quas etsi agendo non multiplicant, nullis tamen fletibus mundant.*

QVOD si etiam rationis iudicium consulatur, dubium esse non poterit, quin Pœnitentia siue Contritio, includat odium culpæ præteritę. Nam & naturalis est illa Synderesis, quæ malè facta in corde flagellat, etiamsi exterius non modò nõ puniantur, sed ne cognoscantur quidem: & apud Ethnicos dicuntur furiis agitari, qui grauibus se sceleribus inquinârunt.

ADHÆC, non videtur intelligi posse, quo pacto quis peccata deserat, & ad vitam meliorem se transferat; nisi peccata, & vita pristina, atque adeò ipse sibi displicere incipiat: cur enim deserit, quod hactenus placuit, nisi quia placere iam desiit? *Nemo,* inquit AVGVSTINVS, homil. 27. in lib. 50. homiliarum, *eligit vitam nouam, nisi quem veteris pœnitet.*

CAPVT QVINTVM.

Soluuntur obiectiones.

NEQVE Lutheri argumenta vllius sunt ponderis. Obiiciebat ille IN PRIMIS nomen Grecum Pœnitentiæ μετάνοια, quod Lactantij testimonio Resipiscentiam significat.

SED vanum est, etymologiam potiùs nominis, quàm vsum eius considerare. Nam idem Lactantius li. 6. diuinarum institutionum, cap. 24. vbi nomen illud μετάνοια Resipiscentiam significare dicit; addit, eos verè resipiscere, quos errati pœnitet, & qui se ipsi castigant dementiæ. ET Tertullianus, qui lib. 2. in Marcionem scriptum reliquit, nomen Grecum Pœnitentię non à delicti confessione, sed à mentis demutatione dictum esse; in lib. de Pœnitentia fusissimè docet, veram Pœnitentiam exigere odium, ac detestationem vitæ præteritæ, confessionem peccatorum, opera laboriosa, & alia id genus multa. ET Ausonius, vt in primo libro citauimus, Metanæam esse docuit Deam, quæ facti, non factiq; pœnas exigit. DENIQVE Aristoteles lib. 3. de moribus, cap. 1. apertissimè docet, Pœnitentiam ad præteritum factum referri: nam cùm vellet ostendere, non esse inuoluntarium, quidquid fit per ignorantiam; eo argumẽto vsus est, quia non semper homines pœnitet facti, neque dolent cùm resciscunt quid fecerint.

SECVNDO, Lutherus obiicit Prouerbium illud: *Optima Pœnitentia, noua vita.* & valde miratur, quid in mentem venerit Leoni Pontifici, vt prouerbium illud damnare voluerit, cùm prouerbia consensu omnium verissima esse soleant.

At non damnauit summus Pontifex prouerbium, sed prauam Lutheri expositionem. Neq; enim prouerbio illo significare volunt homines, ad Pœnitentiam nihil aliud exigi præter vitæ nouitatem: sed, vitæ nouitatem esse certissimum veræ Pœnitentiæ argumentum. Qui enim sic peccata deflent, vt mox ad eadem reuertantur, aut etiam nunquam deserant; nihil omninò proficiunt: id quod pulchrè docuit Spiritus sanctus per ECCLESIASTICVM, cap. 34. *Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius? sic homo qui ieiunat in peccatis suis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando se?* Et S. GREGORIVS homil. 34. in Euangelia: *Qui sic,* inquit, *alia peccata deplorat, vt tamen alia committat; Pœnitentiam agere aut dissimulat, aut ignorat.* & in lib. de cura pastorali, par. 3. cap. 31. dicit, eos flendo inaniter se lauare, qui culpas post lachrymas repetunt: & in epist. ad Theotistam patritiam, lib. 9. epist. 39. copiosè refellit errorem quorundam, qui dicebant, de quolibet peccato Pœnitentiam triennio agendam, ac pòst in voluptatibus viuẽdum. Deniq; prouerbium illud rectissimè AMBROSIVS, seu quicunq; est auctor eorum commentariorum; exponit, in cap. 2. posterioris ad Corinthios, vbi sic loquitur: *Hæc vera Pœnitentia est, iam cessare à peccato: sic enim probat dolere se sibi, si de cetero desinat.*

TERTIO, obiiciebat verba illa beati Pauli: *In Christo enim IESV, neque circumcisio, neque præputium aliquid valet, sed noua creatura.* Gal. 6.

AT B. Paulus non opponit nouæ creaturæ, Pœnitentiam, quæ est via ad nouam creaturam, sicut nec Baptismum, qui est instrumẽtum, quo efficitur noua creatura; sed circumcisionẽ, quæ post Christi aduentum nullam vim habet ad iustificandum, vt nec præputium. Itaq; nunquam Paulus diceret: Neque Pœnitentia, neq; Baptismus aliquid valent, sed noua creatura: neque enim Paulus cum Petro committendus est, qui Act. 2. concionabatur: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrûm.* Et Actor. 8. ad Simonem Magum: *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua.* Multò etiam minùs B. Paulus Ioanni Baptistæ, & Christo ipsi repugnaret, qui prædicationem ab illis verbis exorsi sunt: *Pœnitentiam agite.*

ADDE, quòd Apostolus in epistola ad Galatas, non videtur loqui de iustificatione à peccato, sed de operibus iustificatorum: est enim sensus verborum eius; Iis qui sunt in Christo iam per Baptismum renati, & iustificati, noua vita necessaria est, siue (vt ibidem ipse loquitur) Fides, quæ per dilectionem operatur, vt nimirum iustè, sobriè, & piè viuant in hoc seculo: neque periculum vllum imminet si præputium gerant, neque vtilitatem vllam adferre poterit circumcisio. Quocirca locus iste nihil facit pro errore Lutheri; neque ad Pœnitentiam pertinet, quæ iustificandorum est, non iustificatorum.

QVARTO, posset obiici pro Luthero locus

A ille Apostoli 2. Corinth. 7. *Quæ secundum Deum tristitia est, Pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* hîc enim videtur Paulus ita tristitiam à Pœnitentia separare, vt Pœnitentia tristitiam non includat, licet ab ea oriatur. Quod etiã confirmant verba sequentia, vbi Paulus explicans quid sit Pœnitentia, quam tristitia illa peperit; nihil aliud ponit, nisi opera quædam bona, quæ noua vita dici possunt: *Ecce,* inquit, *hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam.*

SED non est vsque adeò difficilis responsio. Nam per tristitiam nõ intelligi ab Apostolo dolorem de peccatis, qui pars Pœnitentiæ est, sed
B mœrorem quendam ex obiurgatione natum, qui ad Pœnitentiam, id est, ad peccati detestationem inducit, ostendimus in libro superiore, cap. 19. neq; in illis verbis: *Ecce enim hoc ipsum contristari vos, &c.* explicat Paulus quid sit Pœnitentia, sed effectus potiùs, ac fructus Pœnitentiæ. ADDE etiam, quòd si B. Paulus eo loco Pœnitentiam ipsam explicaret; nihil inde pro Lutheri errore colligi posset, siquidem inter alios actus numerantur etiam indignatio, & vindicta, quæ non nisi ad præteritum peccatum commodè possunt referri.

QVINTO posset obiici, quod stultum esse videatur, nolle id esse factum, quod non potest
C non esse factum. Qui autem de peccato præterito dolent, quid aliud cupiunt ac volunt, quàm se non peccâsse? vt verò non peccauerit qui iam peccauit, nullo modo fieri potest. Satius igitur videtur esse, cogitare de bona vita instituenda, quàm anxium esse de mala transacta.

Ad hoc RESPONDEMVS, stultum planè videri, absoluta voluntate id optare, quod nulla ratione fieri potest. Proinde qui de peccato dolent, non dicunt (si sani sunt) Nolo me peccâsse: sed cum conditione, Si fieri posset, nollem peccâsse; & quia fieri potuit aliquando, & mea culpa non est factum vt non peccarem, ideò iustè doleo, meque ipse accuso ac repræhendo, quòd peccauerim.

D NEQVE enim probandum est quod Hadrianus, q. 1. de Pœnitẽtia, docet, ne conditionalem quidem voluntatẽ haberi posse impossibilium. Nam si desiderium haberi potest, vt ipse fatetur, rei amissæ; cur non etiam voluntas conditionalis, vt (si fieri posset) res illa non esset amissa? siquidem desiderium illud naturaliter hanc voluntatem conditionalẽ parit. Certè qui mortuum deflent amicum, non ideò lugent, quia diligunt amicum: sed quia nollent periisse quem diligunt. Et Dauid cùm diceret: *Absolon, fili mi, quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te?* 2. Reg. 18. quid aliud significabat, quàm optare se, si fieri posset, filij mortem propria morte redimere? Et Apostolus Paulus cùm diceret: *Nolumus expoliari, sed superuestiri.* 2. Cor. 5. non id volebat, absolutè non

mori, cùm in eodem loco subiungat: *Bonam voluntatem habemus, peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum.* Et Philip.1. *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo:* sed volebat, si fieri posset, non incidisse hominem in hanc moriendi necessitatem. Christus quoq; satis apertè volebat, si fieri posset, vt calix transiret, tametsi non ignorabat, id iam esse à Patre statutum ac definitum, vt biberet illum. Denique ipse etiam Aristoteles in 3. lib. de moribus, cap.2. negat impossibilium esse electionem, sed voluntatem tamen esse concedit, nimirum conditionalem: nemo enim eligit semper viuere, cùm id fieri nequeat, sed vellet tamen vnusquisque, si posset, nunquam mori.

CAPVT SEXTVM.

In Contritione includi propositum rectè viuendi.

QVARTA sequitur quæstio; Includatne contritio propositum rectè viuendi, an solam peccati detestationem. Et quidē Hæretici huius temporis variè de quæstione ista loquuntur. Qui enim contritionem fide posteriorem faciunt, vt Lutherus in illis omnibus locis, quos capite superiore citauimus, & Caluinus lib.3. Instit.cap. 3.ij facilè admittunt, propositum benè viuendi ad contritionem maximè pertinere. Qui autem contritionem fide priorem esse volunt, & Pœnitentiam diuidunt in contritionem & fidem: ij contritionem solis terroribus conscientiæ, & peccati detestatione ex terroribus illis concepta definiunt; propositum autem rectè viuendi, fructum fidei, non contritionis partem esse docent. Atq; in hac sententia Lutheranorum pars maxima versari mihi videtur: loca allata sunt, tùm in primo capite huius libri, tùm cap.18. libri superioris.

Porrò, Catholici Scriptores in eo quidē consentiunt, vt ad veram contritionem, & peccati detestatio, & vitæ melioris propositum requiratur: sed in eo non conueniunt, vtrum hoc propositum expresè, & formaliter necessarium sit, an sufficiat virtuale, atque implicitum. Neque enim dubitari potest, quin is, qui seriò peccata sua odit, ac detestatur, & ob ea perpetrata dolet: cupiat simul, ac velit saltem implicitè, & virtualiter, vt sic loquamur, deinceps in melius vitam mutare.

Et quidem veteres Theologi, vt Petrus Lombardus lib.4. dist.14. & 15. Alexander Alensis in summa Theologica par.3. quæst.69. m.9. art.2. S. Thomas in 4. Sentent. dist.17. quæst.2. art.1. & 3. parte, quæst.86. art.2. & lib.3. contra Gentes, cap.158. & lib.4. cap.72. Scotus, Durandus, Albertus, & alij in 4. Sentent. dist.14. vel 17. simpliciter docent de ratione contritionis esse, cùm detestationem peccati, tùm propositum benè

A viuendi: & quamuis non distinguant inter formale, & virtuale propositum, tamen satis apertè indicant de formali se esse loquutos. Id quod apertius posteà docuerunt Hadrianus Pontifex VI. in quinto quodlibeto art.3. Thomas Caietanus in additionibus ad 3. partem S. Thomæ q. 1. art.1. Dominicus à Soto in 4. Sentent. dist.17. quæst.2. art.1. & Melchior Canus in relectione de Pœnitentia, parte prima.

Non defuerunt tamen pauci quidā, qui contrà disputauerint, ac virtuali proposito, quod in peccatorum detestatione includitur, contenti; formale propositum necessarium esse, & in ratione cōtritionis includi negauerint. In iis fue-
B runt Ioannes Maior, & Iacobus Almaynus in 4. Sentent. dist.14. q.1. & qui eos sequutus est, Andreas Vega lib.13. in Concilium Trident. cap.21.

SED nobis communis, ac trita à veteribus via semper visa est tutior, & commodior. Probatur igitur, ad contritionem requiri explicitum, ac formale propositum vitæ melioris. PRIMO, ex diuinis literis. Amos 5. *Odite malum, & diligite bonum, & constituite in porta iudicium, si fortè misereatur Dominus Deus exercituum.* Isai.1. *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum, quiescite agere peruersè, discite benefacere.* Et mox: *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabūtur.* Hìc vides promissionem remissionis peccatorum post bona opera, saltem desiderio & proposito inchoata.
C Rursus Ezech.18. *Si autem impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam; vita viuet, & non morietur, omnium iniquitatum eius non recordabor.* Hoc loco verba illa: *Et custodierit omnia præcepta, &c.* ad votum, & propositū custodiendi mandata, referenda esse videntur, non ad ipsam mandatorum obseruationem: neque enim vno die, aut vna hora, seruari possunt omnia mandata. Neq; tamen expectanda est remissio peccatoruma d longum tempus, cùm idem Propheta cap.33. dicat: *Quacunque die peccator conuersus fuerit,* indulgentiam habiturum.

AD hunc locum respondere conatur Vega loco citato, ac tria dicit. PRIMVM, obiicit verba
D illa eiusdem capitis: *Conuertimini, & agite Pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas.* vbi nulla fit mentio propositi seruandæ legis: & tamen promittitur remissio peccatorum. SED hic locus nobis apertissimè fauet. Nam cùm dixisset Propheta: *Conuertimini, & agite Pœnitentiam*; continuò explicuit quid sit conuerti, & agere Pœnitentiam, dicens: *Proiicite à vobis omnes præuaricationes vestras, in quibus præuaricati estis, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* vbi vides quàm distinctè duo illa ponantur, quę nos ad veram Pœnitentiam, siue contritionem requiri diximus.

SECVNDO Vega addit, illa verba: *Et custodierit omnia præcepta, etc.* à Propheta adiecta fuisse, vt intelligeremus; præter Pœnitentiam de admissis, neces-

necessarium esse, non adiicere alia noua peccata, iuxta illud GREGORII, hom.34. in Euangel. *Quid prodest, si peccata quis luxuriæ defleat, & tamen adhuc auaritiæ æstibus anhelet? quid prodest si iræ culpas iam lugeat, & tamen adhuc inuidiæ facibus tabescat?* SED hęc respōsio excluditur per vniuersalem particulā, quam Ezechiel ponit, cùm ait: *Si impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis suis.* Qui enim agit Pœnitentiam ab omnibus peccatis, frustrà admonetur, ne dum vnum luget, aliud committat: neque enim fieri potest, vt quis eo tempore auaritiæ æstibus anhelet, aut inuidiæ facibus tabescat, quo non solùm luxuriæ, atque iræ, sed omnium vitiorum culpas luget.

TERTIO idem Vega respondet, illa verba; *Et custodierit omnia præcepta, &c.* posita esse contra illorum errorē, qui post Pœnitentiam peractam, licitum esse putant, ad sordes pristinas reuerti; vt Ezechiel nihil aliud voluerit, quàm post iustificationem per Pœnitentiam adeptam, in iustitia permanendum esse. SED repugnat huic expositioni, quòd Propheta satis apertè demonstrat, duo illa, Pœnitentiam videlicet à peccatis, & mandatorum obseruationem, in voto scilicet & proposito, viam quandam esse ad iustificationē; & proinde priora esse debere ipsa remissione peccatorum. Sic enim ait: *Si impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & custodierit omnia præcepta, etc. vita viuet, & non morietur; omnium iniquitatum eius non recordabor.* ex quo etiam refellitur error eorum Lutheranorū, qui nouę obedientię propositum, post iustificationem constituunt.

ADHÆC, illæ omnes Scripturę, quę Pœnitentiam per conuersionem describunt, qualis est illa inprimis, Ioël.2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu,* sententiam nostram apertè confirmant: siquidem conuersio ad Deum, idem est, ac voluntas placēdi Deo per obseruationem mandatorum; sicut auersio à Deo, voluntas est præuaricandi. Quemadmodum igitur sine conuersione contritio esse non potest, ita nec sine proposito placendi Deo per mandatorum obseruationem.

HVC etiā facit, quod Apostolus ait ad Ephes. 4. *Deponite vos veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem.* & quod S. Gregorius scripsit hom.34. in Euang. veram Pœnitentiam esse, admissa peccata plangere, & plangenda non committere: quam definitionem Theologi omnes magno consensu receperunt.

HVC pertinent quoq; exempla rerum humanarum: nam & domini à seruis, & parentes à filiis, quos post offensionē in gratiam recipiunt, non magis peccati confessionem, quàm propositum vitæ melioris exquirunt.

SED quod me maximè ad hanc sententiam amplectendam ac defendendam mouet, est sacrosancta Florentinæ ac Tridentinę Synodi auctoritas. In Concilio FLORENTINO, in instructione Armenorum; & in Concilio TRIDENTINO, sess.14. cap.4. ita contritio explicatur, vt sit *Dolor de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero.* NEQVE verò responderi potest, Concilia ista loqui de proposito implicito. Nā cùm propositum implicitū à peccati detestatione nullo modo separari possit: sine caussa Concilia addidissent illa verba: *Cū proposito non peccandi de cetero.* quorsum enim ista expresio, si propositum non expresè requiritur? Si Concilia ita posuissent, Contritio est detestatio peccati commisi cum proposito implicito nō peccandi de cetero; nemo esset qui non iudicaret superuacaneam partem illam posteriorem definitionis, cùm detestatio peccati sine proposito illo implicito nunquam reperiatur. Igitur aut verba illa de formali proposito intelligenda sunt, aut certè, quod absurdisimum est, superuacanea sunt. Quid, quod in eodem cap.4. Concilium Tridentinum paulò pòst adiungit, propositū nouæ vitæ principaliter in contritione contineri, cùm sic ait: *Declarat igitur sancta Synodus, Contritionem non solùm cessationem à peccatis, & vitæ nouæ propositum, sed etiam veteris odium continere?*

DENIQVE sicut peccati detestatio, propositum non peccandi implicitum & virtuale includit: sic etiam contrà propositum non peccandi, detestationem peccati implicitam & virtualem includit. Quare si detestatio peccati commisi sine proposito formali non peccādi de cetero, ad iustificationem aliquādo sufficit; sufficiet etiam aliquando propositum non peccandi de cetero, sine formali detestatione peccati cōmisi: nulla enim ratio reddi potest, cur hæc paria non sint. Atqui ipse etiam Vega, loco citato, rectè negat, sine detestatione formali peccati commisi per solum propositum non peccandi de cetero, impium posse iustificari: negandum igitur etiam est, sine proposito formali non peccandi de cetero, per solam detestationē peccati commisi, impium posse iustificari. SED respondendum est argumentis, quæ contrà obiiciuntur à Vega.

CAPVT SEPTIMVM.

Soluuntur obiectiones.

PRIMA obiectio continet exempla multorū, qui testimonio Scripturę & Patrum, iustificationem adepti esse videntur sine formali proposito vitæ melioris. Nam 2. Reg.12. Dauid mox iustificatus est, vt corde & ore dixit: *Peccaui Domino.* de qua re loquens AVGVSTINVS hom.41. *Tres,* inquit, *syllabæ sunt,* PECCAVI, *sed de his tribus syllabis flamma sacrificij coram Domino ascendit in cœlum,* & CHRYSOSTOMVS hom.9. de Pœnitentia: *Dic,* inquit, *Peccaui; & soluisti peccatum.* De Manasse 2. Paral.33. nihil aliud legimus, nisi eum Pœnitentiā egisse, & oràsse Dominum. De Niniuitis Ionæ 3. habemus conuersionē à peccatis, ieiunium, saccum,

& orationē: propositi melioris vitæ nulla mentio. Idem dici potest de filio prodigo, Luc.15. & Publicano, Luc.18.

RESPONDEO, ex allatis exemplis non potest rectè colligi, Dauidē, Manassem, & ceteros, sine formali proposito vitę melioris iustificatos esse. Nam etiamsi Dauid non dixerit, nisi, *Peccaui*: tamen credendum est, eo modo verbum illud ab eo pronunciatum, quo pronunciari oportebat, vt tam subita sequeretur iustificatio. Neq; enim quicunq; dicit, *Peccaui*; iustificatur: cùm sciamus Iudam dixisse Matth.27. *Peccaui, tradens sanguinem iustum*; & tamen iustificatum minimè fuisse. Dauid igitur perfecta cōuersione à Deo intus mutatus est, & dolorem de peccato, & propositum non peccandi, sine dubio habuit, quod & coram Nathan vno verbo, & multis verbis in Psalmis suis postmodum expresſit. PORRO de Manasse cùm Scriptura dicat, eum egisse Pœnitentiam valdè; quis prohibet, nomine Pœnitentiæ non solum dolorem de peccato, sed etiam propositum vitæ melioris, & opera Pœnitentiæ eo loco accipere? Conuersionem QVOQVE Niniuitarum à Iona expressam, non video cur ad solam peccati detestationem restringere cogamur, cùm etiam opera Pœnitentiæ in eis legamus, quæ sine proposito benè viuēdi effici non poterant. DENIQVE Publicanus, & filius Prodigus, qua fronte veniam peccatorum postulâssent, nisi decreuissent nō amplius eum offendere, à quo veniam postulabant? Ac vt intelligas, non posse ex solis verbis iudicium fieri de animo pœnitentis; expende quid Apostolus dixerit, cùm à Christo vocatus, & ea vocatione conuersus, & iustificatus fuit: nam neque peccâsse se dixit, neq; peccata detestari, sed solùm: *Domine, quid me vis facere?* Actor.9. Quemadmodum igitur non licet argumentari, Paulum non habuisse de peccatis suis dolorem, etiamsi verbis nihil aliud expresserit, nisi propositum Domino seruiendi: sic etiam non oporteret colligere, Dauidem, Manassem, & ceteros in exemplum adductos, non habuisse propositum rectè viuendi, etiamsi verbis nihil aliud expresſissent, nisi dolorem atque odium peccatorum.

SECVNDA obiectio: *Contritio seu Pœnitentia, supposita fide & spe, per legem & gratiam Dei, sufficit Christiano ad veniam obtinendam. At contritio non includit propriè, nisi actum, quo nolumus Deum offendisse: igitur sine proposito formali vitandi deinceps peccata, per solam peccati præteriti detestationem iustificari possumus.* Assumptionem probat duobus argumentis. PRIMO, quia nomen Pœnitentiæ, tùm Græcum tùm Latinum, ad præteritum, non ad futurum respicit. SECVNDO, quia propositum vitandi peccata, propriè actus est charitatis, siue obedientiæ, non Pœnitentiæ.

RESPONDEO, assumptio argumenti falsa est. Nam Concilia, Florentinum & Tridentinum suprà citata, apertisſimè ponunt in definitione contritionis, propositum non peccandi de cetero; & idem docent ex B. GREGORIO Theologi omnes, qui Pœnitentiam definiunt: *Admissa peccata plangere, & plangenda non admittere.* Et S. THOMAS, quem in hac parte sequimur, in 3.p. Summę q.87.art.1. *Pertinet*, inquit, *ad rationem veræ Pœnitentiæ, quòd non solùm homo doleat de peccato præterito, sed etiam proponat cauere de futuro.* & idem confirmat in responsione ad primum, & alibi multis in locis.

QVOD autem contrà obiicitur de nomine Pœnitentiæ, vanū est: nam, vt sæpe diximus, non tam sequenda est etymologia, quàm vsus Scripturæ & Patrum, in vera significatione vocabulorum assequenda. NEQVE verum est, quod obiicitur, Græcam vocē μετάνοιαν, ad præteritum, non ad futurum respicere: nam TERTVLLIANVS Græcæ linguæ peritisſimus, li.2. in Marcionem, disertis verbis contrarium asserit, cùm sic loquitur: *In Græco sono, Pœnitentiæ nomen non ex delicti confesſione, sed ex animi demutatione compositum est.* Et sanè, μετανοεῖν, si etymologiam inspicias, nihil est aliud, nisi Pòst sapere: proinde ad futurum potiùs, quàm ad præteritum pertinet. Sed hæc, vt dixi, inania sunt.

QVOD verò addebatur in probatione assumptionis, propositum cauendi peccata esse actum charitatis, vel obedientiæ, non Pœnitentiæ; facilè retorqueri potest in auctorem. Nam etiam actus ille, quo nolumus Deum offendisse, charitatis est, si absolutè consideretur. Quemadmodū igitur actus, quo nollemus Deum offendisse, absolutè charitatis est, & tamen vt refertur ad peccatum delendum, & amicitiam cum Deo reconciliandam; Pœnitentiæ est: sic etiam propositum vitandi peccata, absolutè charitatis, vel obedientiæ est, cùm etiam iustis conueniat, qui non indigent Pœnitentia; tamen vt assumitur ab eo qui peccauit, ad compensandam iniuriā Deo factā, & amicitiam redintegrandam, Pœnitentię est. Siquidem Pœnitentia, vt S. Thomas docet 3.p.q.85.art.3. pars quædā est potentialis iustitię, cuius proprium officium est, compensare iniuriam Deo factam, vt inde reconciliatio consequatur: compēsatur verò iniuria per detestationem peccati, & propositum seruandi mandata, & cetera omnia adhibendi, quæ Deus requirit.

TERTIA obiectio: *Dolor de peccatis propter offensam Dei, virtute includit propositum non peccandi de cetero: igitur ad reconciliationem sufficiet, etiamsi non distinctè feratur in futura. Qui enim sic dolet, non minus perfectè vniri poterit Deo, quàm ille, qui actu haberet eiusmodi propositum.*

RESPONDEO, si quid hoc argumētum concludit, efficiet etiam, vt propositum peccata vitandi, in quo virtualis dolor de præteritis continetur, sufficiat ad reconciliationem, sine formali ac distincto dolore de peccatis admisſis; quod tamen disertis verbis negat is, cuius nunc argumēta refellimus. Dico igitur nō posse fieri, vt verus sit in animo dolor de peccatis admisſis,

quin continuò oriatur etiam propositũ vitandi peccata futura: sicut neque è contrario fieri potest, vt quis ex vera charitate propositum animo concipiat non peccandi, quin continuò exsurgat dolor de peccato admisso, & nõdum per indulgentiam Dei dimisso; neq; erit vera contritio, quæ dolorem adferat de peccato præterito, sine proposito non peccandi de cetero; neque erit vera charitas, quæ amorem iustitiæ sine peccati odio gignat in eo, qui sibi peccati lethalis conscius sit.

Qvarta obiectio: *Apud homines benignos sola vehemens patratæ culpæ detestatio, nonnunquam impetrat illius veniam: Deus autem longè magis benignus est, quàm vlli homines sint. Neque credibile est, Christum expectare voluisse, vt Petrus decerneret nunquam amplius peccare; sed continuò peccatum ei remisisse, cùm eum amarè plorantem vidit.*

Respondeo, benigni homines ad solam culpæ confessionem ac detestationem ignoscunt, quia non dubitant, quin ij, quos ita culpas detestari vidẽt, iam animo propositum conceperint non peccandi de cetero: nam alioqui etiam per tormenta promissionẽ illam extorquent. Porrò S. Petrum dum amarè flebat, simul & peccatum detestatum esse, & propositum non peccandi concepisse, & veniam etiam à Deo si non ore, certè corde postulâsse, omninò credibile est: id enim experimur in nobis, & in aliis, qui spiritu compunctionis accepto, seriò peccata sua detestantur ac deflent.

Qvinta obiectio. Petitio veniæ cum displicentia peccati, licet sit absq; formali proposito deuitandi peccata, satis est ad obtinendã remissionem peccatorum. Isaiæ 55. *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius.* Quis non videt, sola hîc duo requiri ab impio, vt obtineat apud Deũ misericordiam, & ea illum pręstare, si detestetur peccata sua, & misericordiam ab ipso humiliter flagitet? *Facilè*, inquit Ambrosivs de Deo, li. 7. in Lucam, cap. 66. *reconciliatur, quando impensè rogatur.*

Respondeo, sæpenumero Scriptura diuina tribuit vim iustificandi, aut etiam saluandi, diuersis rebus; non quòd solę illę iustificare, aut saluare possint, sed quòd illæ vim suam habeant ad iustificationem, aut salutem, & ad eum finem perducant, si tamen cetera non desint. Sic legimus Rom. 3. *Arbitramur iustificari hominem per fidem.* Eccles. 1. *Timor Domini expellit peccatum.* Rom. 8. *Spe salui facti sumus.* Luc. 7. *Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Tobiæ 12. *Eleemosyna à morte liberat, & ipsa est, quæ purgat peccata.* Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Iacob. 1. *Suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.* Hæc & alia id genus in sacris literis passim leguntur: neq; tamen vllus est, qui inde colligat, solùm timorem, aut solã spem, aut solam eleemosynam, aut solum verbum, sine fide, & dilectione, aliisq; ad eundem finem requisitis, sufficere posse ad

A salutem. Sic igitur etiamsi detestationi peccatorum & orationi alicubi Scriptura iustificationẽ tribueret: non tamen colligere oporteret, sola illa sufficere, sed illa quidem vim suam habere, & planè iustificare, si cetera non desint.

Adde, quòd in verbis Isaię citatis, non intelligo cur non potiùs propositum vitæ melioris, quàm peccatorum detestatio commendetur. Nam illa verba: *Derelinquat impius viam suam*, non tam significare videntur, oportere vt impius peccata sua defleat, quàm, vt cesset à peccato, & nouam vitam instituat: hoc enim est derelinquere viam suã; non incedere antiquo & vsitato itinere, sed nouam arripere atque ingredi viam.
B Pari ratione verba illa sequentia: *Et reuertatur ad Dominum*, quid aliud, quæso, significant, quàm vt impius Deum diligere, eique placere studeat? id verò sine proposito seruandi mandata, fieri non potest; nam, *Si diligitis me*, Dominus ait Ioan. 14. *mandata mea seruate.*

Sexta obiectio: *Potest contingere, subita morte aliquos ita præueniri, vt meminisse quidem possint peccatorum, quæ admiserunt, & de eis dolentes, & clamantes, Domine miserere; de vita discedant, antequã quidquam de futuris cogitare, vel decernere quiuerint. Nunquid ij venia carebunt? quid rigidius? quid durius? quid inclemẽtius dici potest?* Accedit, *quòd felix ille Latro, qui cum Christo pendebat in cruce, non legitur propositum vitæ melioris habuisse, sed tantùm peccata sua detestatum, ad Christi mise-*
C *ricordiam confugisse. Luc. 23. Et in Sacramento Pœnitentiæ absoluendus censetur, qui signa doloris de peccatis ostendit, etiamsi nullo signo declaret quid in futurum proponat.*

Respondeo, non facilè concedo id posse contingere, vt quis ex vera dilectione Dei peccata defleat, & eorundem indulgentiam postulet, quin saltem animo proponat, Deum non amplius offendere: neq; periculum est, vt huius propositi obliuiscatur; cùm non solùm charitas, sed etiam natura ipsa suggerat, non posse pacem cum Deo componi, nisi propositum adsit non peccandi de cetero. Qvod ad Latronem attinet, is neque peccata detestatus, neque vitam meliorem proposuisse apertè legitur; sed solùm iustum supplicium suum agnouisse, Chri-
D stoque dixisse: *Memento mei dum veneris in regnum tuum.* veruntamen ex impetrata venia manifestè colligimus, eum vera fide, atq; ardenti charitate ad Deum fuisse conuersum, & ea omnia, licet breuissimo temporis spatio, præstitisse, quæ ad veram & legitimam Pœnitentiam internam requiruntur. Porro, qui signa doloris ostendunt, etiamsi fortè loqui nequeant; rectè in Ecclesia absoluuntur, quia veram peccatorum detestationem, cum proposito peccata deinceps vitandi, in corde gerere, non temerè iudicantur.

Septima obiectio: *Patres veteres, & ipsum Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 14. cùm Pœnitentiam, secundam post Baptismum tabulam appellârunt, ad peccatorum detestationem sine dubio respexerunt: fieri potest igi-*

tur, vt aliquis interdum, sine proposito non peccandi de cetero, per solam detestationem peccatorum iustificetur.

Respondeo, nec Patres nec Synodus, ad solam peccati detestationem, tabulæ similitudinem retulerunt, sed ad totam atque integram Pœnitentiam; immò Concilium non tam Pœnitentiam, quàm Pœnitentiæ Sacramentum, secundam tabulam appellauit.

CAPVT OCTAVVM.

Contritionem ad iustificationem omninò necessariam esse.

QVINTA controuersia erat de necessitate contritionis. Loquimur autem hoc loco de contritione in genere, vt tam perfectam, quæ propriè contritio, quàm imperfectam, quæ attritio dicitur, compræhendamus: & quæstionem non solùm de necessitate, quam vocant, medij, sed etiam præcepti, intelligi volumus.

Ac Lutherus quidem & Caluinus, contritionem quæ iustificationẽ præcedat, nullam agnoscunt. Nam Caluinus, cùm totam Pœnitentiam, fructum fidei iustificantis esse doceat, vt suprà ostendimus ex lib.3. Instit.cap.3.§.1. sine dubio nullam Pœnitentię partem, proinde neq; ipsam contritionem, ad iustificationem obtinendam necessariam esse censet.

Lutherus in assertione articulorum suorum, nonnullis visus est contritionis necessitatem pernegâsse, propter illa verba art.11. *Si sacerdotis absolutionem obtinueris, crede fortiter te absolutum, & absolutus eris, quidquid sit de contritione.* Sed tamen in articulo 12. affirmat impossibile esse, vt quis sine contritione verè absolutus sit: *Si per impossibile,* inquit, *confessus non esset contritus, aut sacerdos non seriò, sed ioco absoluisset, si tamen credat se absolutum, verissimè est absolutus;* & paulò infrà, declarat, ideò esse id impossibile, quia fides sine contritione esse nō potest: *Dixi,* inquit, *per impossibile; quia satis suprà dictum est, fidem sine contritione esse non posse, cùm gratia non infundatur, nisi cũ magna concussione animæ.* Quare non negauit Lutherus contritionem absolutè, sed eam negauit ad remissionem peccatorum necessariã, cùm eam postponat fidei, quę (ipsius opinione) sola iustificat, vt in iisdem articulis sæpissimè repetit.

Non desunt tamen ex Lutheri discipulis, qui contritionem ante confessionem necessariam esse doceant. Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis, pag.901. *Est,* inquit, *& hoc, extra controuersiam apud nos, neminem posse Deo reconciliari, & remissionem peccatorum consequi, nisi agat Pœnitentiam.* Et paulò infrà dicit, contritionem esse medium ad acquirendam iustificationem; & addit hæc verba: *Sic territis, & contritis, Deus gratiam & remissionem peccatorum per ministerium Euangelij offert, & proponit.* Idem etiam repetit, pag.956. & 957. *Necessaria,*

A inquit, *est contritio, non autem meritum est, &c.* Et infrà: *Ordo diuinus est, quòd vult quidem euangelizare, sed pauperibus; vult sanare, sed contritos, &c.* Idem habet etiam Philippus in locis vltimò editis, titulo de contritione: & omnes illi ex Lutheranis, qui priorem partem Pœnitentię, contritionem; posteriorem, fidem esse volunt. Sed his dimissis, nos iuxta communem Theologorum Catholicorum sententiam, duas propositiones constituemus.

Prima propositio: *Contritio saltem imperfecta, omninò necessaria est in adultis, necessitate medij, ad remissionem peccatorum & iustificationem obtinendam.* Hæc propositio ex Concilio Tridentino, sess.6.cap. B 14. & sess.14.cap.4. satis apertè colligitur. Cùm enim Concilium dicit, contritionem omni tempore ad iustificationem necessariam fuisse, de necessitate medij sine dubio loquitur; quę enim sola pręcepti necessitate necessaria sunt, non ita vniuersè omnia tempora complecti solent.

Probatur autem hæc propositio ex verbis illis Domini Luc.13. *Nisi Pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* hæc enim verba tam sunt perspicua, vt nullã omninò dubitationem relinquant. Præterea, idem apertè probant verba illa S. Petri, Act.3. *Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra.* Et illa B. Pauli ad Rom.2. *Ignoras quia benignitas Dei ad Pœnitentiam te adducit? secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi* C *iram, in die iræ & reuelationis iusti Iudicij Dei.* Et illa Christi ipsius in 2.cap. Apocal. *Memor esto vnde excideris, & age Pœnitentiam, & prima opera fac: sin autem; veniam tibi citò, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi Pœnitentiam egeris.* Deniq; Ezechiel cap.18. nihil aliud peccatoribus concionatur, nisi vt Pœnitentiam agant, si salui esse velint. Hoc idem illi omnes Patres docent, qui Pœnitentiam, secundam post naufragium tabulam appellârunt, quorum testimonia in primo libro retulimus: quibus addi potest S. Avgvstini testimonium, qui in epist. 48. ad Vincentium, ita loquitur in extrema epistola: *Nec quęquam putes ab errore ad veritatem, vel à quocunque, seu magno seu paruo peccato, ad correctionem sine Pœnitentia posse transire.*

D Secvnda propositio: *De contritione præceptum diuinum exstat.* Hæc Primvm ex superiore probari potest. Siquidem ea omnia, quæ necessaria sunt necessitate medij, censentur necessaria necessitate præcepti; licet non quæcunq; necessaria sunt necessitate præcepti, sint etiam necessaria necessitate medij: tenentur enim homines ea necessariò adhibere, sine quibus salui esse non possunt.

Deinde exstant in diuinis literis manifesta verba, quibus Pœnitentiæ præceptum indicatur. Ioël.2. *Conuertimini ad me, & scindite corda vestra.* Matth.3. *Pœnitentiam agite.* Ezech.18. *Proiicite à vobis prauitates, & facite vobis cor nouum.* Apocal.2. *Age Pœnitentiam.*

Adhæc obseruatio mandatorum, sufficiens est

est medium ad salutem. Dominus enim interroganti cuidam, Luc.18. *Quid faciens, vitam æternam possidebo?* respõdit: *Mandata nosti.* Et apertius apud Matth.cap.19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Quòd si quid aliud præter mandatorum obseruationem requireretur ad vitam æternam obtinendam, Dominus illum adolescẽtem non tam docuisse, quàm decepisse videretur. Oportet igitur, vt vel de contritione mandatum aliquod habeamus, quod nos asserimus; aut certè non sit contritio ad salutem necessaria, quod falsum esse iam suprà docuimus. NEQVE verò responderi potest, Christum ea verba ad iustos, non ad peccatores direxisse, quasi iustis obseruatio mandatorum sufficiat ad salutem, peccatoribus non sufficiat: nam Dominus generatim, & sine vlla exceptione respondit. Et pręterea licet iuuenis ille, cui Dominus loquebatur, Lucæ 18. bonus ac iustus fuerit, vt ex cap.10. Marci colligi potest: tamen Legisperitus, qui de eadem re Dominum interrogauit, & eandem responsionem accepit, Lucæ 10. peccator videtur fuisse, cùm Dominum tentare, non ab eo aliquid discere voluerit.

PRÆTEREA dubium esse non potest, quin diuino præcepto teneamur ea media non negligere, quæ ad vitam, & salutem corporis necessaria sunt: neq; peccatum homicidij ille euaderet, qui cibum capere nollet, quo tempore sine cibo viuere non posset. Quanto igitur maiore ratione, diuino præcepto tenebimur ea media assumere, sine quibus animæ vita reparari nequit?

DENIQVE impœnitentiam non solùm peccatum, sed etiam grauissimum peccatum esse constat, vsq; adeò, vt nonnulli peccatum in Spiritum sanctum nihil aliud esse voluerint, nisi finalem impœnitentiam: & Scripturæ passim accusant impœnitentes, & pœnas eis grauissimas comminantur. Psal.94. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Psal.4. *Vsq; quo graui corde?* Prouerb.1. *Quia vocaui, & renuistis, &c. ego quoque in interitu vestro ridebo.* Zachar.1. *Ne sitis sicut Patres vestri, ad quos clamabant Prophetæ priores, dicentes: Hæc dicit Dominus, Conuertimini de viis vestris malis, & de cogitationibus vestris pessimis: & non audierunt, neque attenderunt ad me.* Matt.23. *Quoties volui congregare filios tuos, &c. & noluisti.* Rom.2. *Secundum duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram.* Quòd si nouum peccatum est, nolle conuerti, nolle pœnitere, nolle per contritionem veniam peccatorũ suorum procurare; certè sequitur vt nouum etiam præceptum sit, quo tenemur cõuerti ad Deum, & contritionem in nobis excitare. Quocirca rectè TERTVLLIANVS in lib. de Pœnitentia, ex eo probat bonum esse pœnitere, quia Deus id præcipit: *Bonum est*, inquit, *pœnitere, annón? quid reuoluis? Deus præcipit.*

Sed obiectiones aliquæ soluendæ sunt, quas non Hæretici, sed Catholici, explicandę rei gratia, proponere solent.

CAPVT NONVM.

Soluuntur obiectiones.

PRIMA obiectio. Baptismus, vt etiam Sacramenta cetera, nõ ponenti obicem, gratiã confert: sed obicem non ponit, qui vitam nouam proponit, & nullius peccati complacentiam habet, etiamsi fortè non detestetur re ipsa peccatum.

RESPONDEO, non potest rectè dici, non ponere obicem, qui sine dispositione necessaria ad Sacramentum accedit: alioqui non solùm sine detestatione peccati, sed etiam sine fide posset aliquis per Baptismum iustificari. Esse autem Pœnitentiã, quæ sine peccati detestatione nulla est, dispositionem ad Baptismum; docet Apostolus Petrus Act.2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrûm.* quod idem nuper Tridentinũ Concil. declarauit sess.6.cap.6. & anteà S. Thomas 3.par. q.86. art.2. ad primum, & alij Theologi communiter tradere consueuerant. Qui enim propria voluntatis actione à Deo auersus per peccatum fuerat; non potest ad gratiam Dei censeri dispositus, nisi per cõtrariam actionem conuertatur ad Deum. Neq; tamen necesse erit, vt Pœnitentia, quæ Baptismum præcedit, contritionem illam perfectã contineat, quæ etiam sine Sacramento reipsa suscepto, peccata omnia delet: nam cùm Baptismus Sacramentum sit regenerationis & renouationis, vim habet verè iustificandi & renouandi, proinde non necessariò exigit hominem iam per contritionem illã perfectam iustificatum. Et hoc fortasse sibi voluit auctor COMMENTARIORVM in Paulum, quæ Ambrosio adscribuntur; cùm in illa verba cap. 11. ad Rom. *Sine Pœnitentia sunt dona Dei*, scriptum reliquit, gratiã Dei in Baptismo neq; gemitum, neque planctum requirere, sed solam ex corde professionem. Non enim auctor ille peccati detestationem ac Pœnitentiam omninò reiecit ab eo, qui baptizandus est, sed perfectam illam contritionem, quæ sine exteriore actione vix reperitur.

SECVNDA obiectio. Charitas videtur omninò sufficere ad iustificationem, & salutem, etiamsi absq; Pœnitentia & contritione in aliquo reperiatur; nam *Vniuersa delicta operit charitas.* Prou.10.

RESPONDEO, charitas vera sine dubio sufficit ad salutem, & iustificationem: nam vbicunque adest charitas, ibi adest iustitia, & inde necessariò abest peccatum lethale; nam *Qui diligit, legem impleuit.* Rom.13. qui autem legem implet, iustus est, neq; ei deest aliquid ad salutem, iuxta illud Matth.19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Quare rectè sanctus AVGVSTINVS tractatu 5. in epistolam Ioannis: *Dilectio*, inquit, *sola discernit inter filios Dei, & filios Diaboli.* Et infrà: *Hæc est preciosa margarita, sine qua nihil tibi prodest, quodcunque habueris; quam si solam habes, sufficit tibi.* Et ipse etiam

S. IOANNES, teste S. Hieronymo in comment. cap. 6. epistolæ ad Galatas, de præcepto charitatis sententiam illam pronunciauit: *Præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit.* Veruntamen charitas vera, sine vera contritione in eo, qui peccati mortalis conscientiam habet, nullo modo existere potest: & ideò, licet charitas etiam sola, sufficiat; rectè dicunt Theologi, contritionem in eo, qui crimen lethale commisit, esse medium necessarium ad iustificationem & salutē. Quemadmodū, & fides, ac spes necessariȩ sunt, tametsi sola charitas (Augustino teste) sufficiat: nā charitas sine fide & spe nulla est. Itaq; sola charitas sufficere dicitur, quia nunquā est sola, sed chorum aliarum virtutum partim sequitur, partim præcedit. Et hoc est, quod S. Thomas docet 3. p. q. 84. art. 5. ad 2. cùm negat, charitatem sine Pœnitentia ad iustificationem posse sufficere: rationem enim reddit, quia charitas Pœnitētiam requirit, & efficit. Quomodo enim potest aliquis verè Deum diligere, nisi peccatum detestetur, per quod à gratia Dei excidit?

SED obiiciunt quidam; interdum mentem hominis ita repentè ad amorem Dei conuerti, vt ocium non habeat in peccata respiciendi: interdum etiam peccatores ad martyrium ita rapi, vt possint quidem dilectionis actum elicere, quo se ad mortem propter Christum offerant, sed metu illo prȩsenti turbatos, de peccatis prȩteritis cogitare non posse: interdum quoque ita esse oblitos peccatorum suorū, vt sine miraculo nequeant ea peccata ad memoriam reuocare.

SED primum & secundum membrum huius dubitationis, non difficulter explicari possunt. Nam qui conscientiam peccati mortalis gerūt, nihil prius cogitant, cùm conuertuntur ad Deū, quàm peccata sua: tunc enim maximè conscientiȩ stimulus sentitur, cùm is placere incipit, quē peccando offendimus, & cuius gratiā desideramus. Quod etiam experimur in rebus humanis. Qui enim nō magnifaciunt amicitiam alicuius, facilè obliuiscuntur iniurias, quas illi fecerunt; sed cùm reconciliari cupiunt, tunc ad memoriā redeunt omnes iniuriæ: sic etiam mors imminens, seu per martyrium, seu alia ratione, non modò non impedit, sed etiam excitat recordationem peccatorum. Quod CHRYSOSTOMVS pulchrè probat, in hom. 4. de Lazaro, exemplo fratrum Ioseph, qui cùm penè iam obliti essent iniuriam, quam in illum contulerant, redacti postea ad angustias, dixerunt: *Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum.* Gen. 42. Et S. CYPRIANVS idem ostendit in serm. de lapsis, exemplo trium puerorum: *Ananias,* inquit, *Azarias, Misaël, illustres ac nobiles pueri, quo minus Exomologesin Deo facerent, nec inter flammas, & camini exæstuantis incendia quieuerunt.*

DE tertio verò membro dubitationis, equidem arbitror in eo locum habere, quod quidam docent de contritione virtuali. Nam etiamsi contritionem planè formalem ordinariè requiri censeam; tamen in duobus casibus sufficere existimo virtualē. PRIMVM, quando aliquis post accuratam discussionem conscientiæ suæ, non potest ad memoriam peccatum, vel peccata sua lethalia reuocare. DEINDE, cùm aliquis neq; peccati lethalis conscientiam habet, neq; ocium vitam suam excutiendi, vt si fortè rapiatur subitò ad martyriū: tunc enim credibile est, posse hominem per actum dilectionis, in qua contritio virtute cōtinetur, à peccatis occultis iustificari.

Ratio est INPRIMIS, quoniam alioqui frustrà cum Dauide diceremus Deo: *Ab occultis meis munda me Domine.* Psal. 18. Nam si absq; formali contritione nulla peccata deleri possunt, & contritio formalis de occultis haberi nequit: certè sequitur, vt ab occultis nulla ratione liberari possimus; quorsum igitur oramus, si quod petimus, impetrari non potest? DEINDE, sicut legimus Luc. 13. *Nisi Pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis:* sic etiā legimus Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Et Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitā in vobis.* Atqui omnes concedunt, Baptismum & Eucharistiam, cùm re ipsa haberi nequeunt, per votum posse suppleri. ADHÆC S. Augustinus in epist. 48. ad Vincentium, scribit, Cyprianum aut correxisse errorem illum suum, aut texisse vbere charitatis, & à Patre cœlesti purgatum in eo falce passionis. Et S. Thomas 3. par. q. 87. art. 1. disertis verbis scribit, virtualem displicentiam non sufficere ad remissionem peccati mortalis, nisi quantū ad peccata oblita post diligentem inquisitionem: quo loco admittit displicentiam virtualem, pro iis diluendis criminibus, quæ ad memoriam reuocari non possunt. DENIQVE mirum est, si non absurdum videatur, posse contingere, vt homines aliqui in media Ecclesia, sine miraculo iustificari nequeant: quales nimirum illi essent, qui aut morbo, aut senectute, aut alia de caussa omninò peccatorum suorum memoriam perdidissent.

TERTIA obiectio aduersus alteram propositionem, quæ erat de præcepto contritionis. Impœnitentia non est speciale aliquod peccatum, sed circumstantia omnium peccatorum, vt S. Thomas docet in 2. 2. q. 14. art. 2. non igitur speciale aliquod præceptum de Pœnitētia exstabit.

RESPONDEO, Impœnitentia interdum speciale peccatum est, interdum circumstantia alterius peccati. Speciale peccatum est, quando occurrit tempus, quo tenemur Pœnitentiā agere, & eam tamen non agimus. Neq; enim prȩceptū de Pœnitentia agenda, quouis tempore obligat, cùm sit affirmatiuū; sed solùm certis temporibus, vt cùm versamur in periculo vitæ, cùm ad confessionem est accedēdum, cùm Deus peculiari inspiratione ad Pœnitentiā nos inuitat, iuxta illud Psal. 94. *Hodie si vocē eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* At extra eiusmodi tempora,

impœnitentia nō tam peccatum nouum, quàm peccati patrati circumstātia est: quamdiu enim quisque in peccato hæret, tamdiu impœnitens dici potest, & semper magis, ac magis difficilem sibi reditum ad gratiam Dei facit. Porrò S. Thomas in 2.2. quæst. 14. art. 2. de impœnitentia ista posteriore loquutus est: idem verò auctor in 3. par. quæst. 84. artic. 7. ad 1. agnoscit præceptum naturale de Pœnitentia agenda; & q. 85. artic. 2. speciale præceptum de Pœnitentia exstare confirmat. Sed de his ista sufficiant, de quibus integræ disputationes in libris nostrorum exstant.

CAPVT DECIMVM.

De quantitate Contritionis.

SEXTA controuersia erat; Quantanam esse debeat ea tristitia, quam de peccatis suscipimus, vt ad iustificationem peccatorum sufficiat. Hîc mirè triumphant, atq; exultant Aduersarij: existimant enim se locum reperisse, ex quo doctrinam Catholicā de Pœnitentia cum plausu vulgi reprehendant, vt quæ ad desperationem sternat viam, vel certè planè dubios, atque incertos de sua iustificatione homines reddat.

Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 963. scribit Concilium Tridentinum exigere ad iustificationem, contritionem charitate perfectam; eam autem contritionem, vt perfecta sit, probat ex Scoto, habere debere certum gradum intensionis, & certo spatio temporis continuari; cùm tamen neq; possit vlla ratione constitui, quotus ille gradus sit, neq; quantum spatium temporis exigatur. Ita nimirum redduntur perplexa, & implicata omnia. Addit etiam ex testimonio Scholasticorum aliorum, contritionem oportere ex charitate procedere; charitate autem Deum super omnia diligi debere: ad quam perfectionem nullus Sanctorum in hac vita peruenire potest. Ex his ita colligit pag. sequenti: *Impossibilis igitur est sufficientia, & perfectio contritionis, & eius persuasio vel facit Pharisæos, vel desperabundos. Conscientia enim, quæ nunquam potest certa esse de sufficientia & perfectione contritionis, semper dubia & incerta manebit de remissione peccatorum, & reconciliatione cum Deo.* Hæc ille.

Ad eundem modum Ioannes Caluinus lib. 3. Instit. cap. 4. §. 2. *Contritionem*, inquit, *debitam exigunt, hoc est, iustam & plenam: sed interim non constituunt, quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum defunctum esse.* Et infrà: *Sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini respondeat, & quæ in trutina appendatur cum fiducia veniæ; hîc verò miseræ conscientiæ miris modis torquentur, & exagitantur, dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec assequuntur debiti mensuram, vt secum decernere possint, se persoluisse quod debebant.* Et §. 3. *Quòd si me,* inquit, *calumniari aiunt; prodeant sanè, & vnum aliquem ostendant, qui huiusmodi contritionis doctrina, vel*

A *non sit ad desperationem adactus: vel simulationem doloris, iudicio Dei, pro vero dolore non opposuerit.* Hæc ille. Nec dissimilia scripta reliquit Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 9. nu. 25. & 28.

Nos igitur duo præstabimus in præsenti disputatione. Demonstrabimus PRIMVM, quod nobis obiiciunt aduersarij, in ipsos verissimè conuenire, vt videlicet ad desperationem adigant pœnitentes. DEINDE doctrinam communem Theologorum veram, & consolationis plenam de quantitate contritionis breuiter explanabimus.

B Vt incipiamus à PRIMO, concedunt aduersarij, Kemnitius & Caluinus, contritionem, eamq; seriam & vehementem, esse necessariam. Kemnitius in 2. p. Examinis, pag. 942. *Ardua*, inquit, *quæstio est, quomodo Pœnitētia ita agi possit, vt certi simus nos consequi recōciliationem, & remissionem peccatorum: si enim Pœnitentia non rectè agitur, peccator licet quærat, non tamen assequitur remissionem peccatorum.* Deinde pag. 953. explicans quomodo agatur vera Pœnitentia: *Omninò*, inquit, *in iis, qui veram & seriam Pœnitentiam agunt, necessaria est contritio.* Et pag. 954. docet, contritionem acrem ac vehementem esse debere: *Hinc sequitur*, inquit, *dolor conscientiæ, grauiter dolentis se peccâsse, & peccatis offendisse Deum.* Caluinus lib. 3. Instit. cap. 4. §. 2. *Equidem*, inquit, *sedulò & acriter instandum esse fateor, vt quisq; amarè deflen-*
C *do sua peccata, se ad eorum displicentiam & odium magis acuat.* Et §. 3. *Diximus & nos*, inquit, *quodam loco, nunquam sine Pœnitentia obuenire peccatorum remissionem; quòd nulli nisi afflicti, & peccatorum conscientia vulnerati, Dei misericordiam implorare sincerè possunt.* Hæc ille.

Quamuis autem iisdē in locis dicant, ac protestentur, se non facere contritionem caussam, aut meritum remissionis peccatorum, & Caluinus iactet se sustulisse illa animarum tormenta; Quòd contritio debita præstanda sit: tamen ex iis, quæ ipsi docent, apertissimè sequitur, neminem ex sententia ipsorum sine vera, seria, grauique contritione iustificari, siue ea contritio iustificationis caussa sit, siue conditio tantùm, siue quid aliud; id enim ad rem nostram hoc loco
D non pertinet.

Quæ sit autem vera, seriaque contritio, sine qua peccata non remittuntur; non possumus aliunde melius, ac tutius discere, quàm ex literis sacris. Porrò, literæ sacræ vbiq; requirunt contritionē ex toto corde; qualis est etiam vera Dei dilectio, ex qua contritio vera procedit. Deut. 4. *Cùm quæsieris Dominum, inuenies eum, si toto corde quæsieris eū, & tota tribulatione animæ tuæ.* Deut. 30. *Si ductus pœnitudine cordis, reuersus fueris ad Dominum in toto corde tuo, & tota anima tua, miserebitur tui.* 3. Reg. 8. *Si peccauerint tibi, & reuersi fuerint ad te in vniuerso corde suo, & tota anima sua, propitiaberis populo tuo.* 2. Paralip. 30. *Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt eū.* Hierem. 29. *Quæretis, & inuenietis me, cùm quæsieritis me in toto corde vestro.* Ioël. 2. *Conuertimini*

uertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu, & scindite corda vestra.

Debent igitur Aduersarij velint nolint, admittere; sine contritione perfecta, & quæ ex toto corde fit, non remitti peccata. Atqui eiusmodi contritionem, vt etiam dilectionem Dei, ex toto corde, impossibilem in hac vita esse contendunt, & quam nullus vnquam Sanctorum habuerit, vt ex locis suprà citatis, & ex aliis multis omnes norunt qui eorum scripta legerunt. Quare sequitur, vt remissio peccatorum planè sit impossibilis, & pœnitentibus nihil supersit aliud, nisi desperatio, si vera est doctrina Kemnitij & Caluini. Quam enim, quæso, spem salutis ille concipiet, qui contritionem ex toto corde impossibilem esse censet; & eam solam veram ac seriam Contritionem esse, negare non potest; & sine vera seriaque Contritione peccata non remitti sibi certissimè persuasit?

CAPVT XI.

De quantitate Contritionis, ex sententia Catholicorum.

SED iam dimissis Aduersariis, veram de Contritionis quantitate sententiam aliquot propositionibus complectamur.

PRIMA propositio: *Non requiritur ad eam contritionem, quæ sit futura sufficiens ad remissionem peccati, vt æqualis sit magnitudini iræ diuinæ.* Hæc est contra calumniam & mendacium Caluini, qui lib. 3. Institut. cap. 4. §. 2. vt etiam in primo libro notauimus, scribere ausus est, tam perfectam contritionem à Catholicis exigi, vt in trutina appendatur cum fiducia veniæ: non potest autem in trutina appendi cum fiducia veniæ, nisi sit iustum precium peccatorum, & ex rigore iustitiæ satisfaciat Deo, atque iræ ipsius magnitudinem æquet.

ET quidem non exigi à Catholicis tantam contritionem, perspicuum est ex eo, quòd omnes Catholici negant, Contritione mereri nos ex condigno iustificationem, aliqui etiam negant ex congruo. Rectè autem non exigi, probari potest, tùm quia scriptum est: *Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare?* Psalm. 89. tùm quia peccatum lethale, Deum qui infinitæ dignitatis est, offendens, infinitam indignationem & pœnam meretur: non potest autem homo infinitum precium offerre Deo, quantumuis doleat ac seipse excruciet.

SED argumentum euidens habemus ex diuinarum Scripturarum testimoniis, atque exemplis. Nã Scriptura nihil aliud à nobis exigit, nisi vt conuertamur ad Deum in toto corde: conuerti autem ad Deum in toto corde, non est, dolorem illum concipere, qui æqualis sit offensioni vel iræ diuinæ, nam dolor iste sine dubio im-

A possibilis est. Si verò impossibile esset conuerti ad Deum in toto corde, cur Deus ipse id postularet? cur diceret Ioël. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro?* an Deus ignorabat id fieri non posse, aut fieri volebat quod sciebat non posse fieri? DEINDE, Scriptura testatur aliquos in toto corde reuersos ad Deum, & alios pronunciat reuersuros: quæ sunt argumenta certissima, id fieri posse; & proinde conuerti in toto corde, non significare contritionem æqualem iræ diuinæ. 4. Reg. 23. *Similis illi non fuit Rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo.* Hierem. [illegible]. *Ego ero illis in Deum, quia reuertentur ad me in toto corde suo.*

Quare quod S. CYPRIANVS ait in serm. de
B lapsis: *Quàm magna deliquimus, tã granditer defleamus;* non significat, dolorem absolutè offensioni æquandum esse, quod fieri non potest: sed proportionem illam inter peccata & dolorem de peccatis, esse debere, vt de maiore peccato magis, de minore minus doleamus. QVOD verò scribit S. AMBROSIVS in lib. ad Virginem corruptam, cap. 8. cùm ait: *Sed quanta putas, & qualis necessaria Pœnitentia, quæ aut æquet crimina, aut certè excedat?* non ita accipiendum est, quasi Pœnitentia æquare, aut excedere debeat peccatum, vt offensam Dei, sed vt dolor Pœnitentiæ æquet, aut excedat voluptatem, quam peccando accepimus: quod aliis verbis ita scripsit HVGO de S. Victore lib. 2. de Sacramentis, parte 14. cap. 2. *Si*
C *in correctione minor est afflictio, quàm in culpa fuit delectatio, non est dignus Pœnitentiæ tuæ fructus.*

SECVNDA propositio: *Dolor de peccatis esse debet summus, saltem (vt Theologi loquuntur) appreciatiuè.* Rectè enim Doctores tradunt dolorem summum posse duobus modis intelligi, intensiuè, & appreciatiuè. Summus dolor intensiuè dicitur, quando voluntas (nam de dolore spiritus, non sensus siue corporis, hîc loquimur, licet vnus ex altero nasci soleat) quando, inquam, voluntas summo conatu detestatur aliquid: summus autem appreciatiuè, quando voluntas pluris æstimat detestationem alicuius mali, quàm cuiuscunque boni consequutionem, aut alterius mali euitationem. Itaque magnitudo doloris in-
D tensiuè, attenditur ex parte subiecti, magnitudo appreciatiuè, ex parte obiecti: & sæpe accidit, vt de re aliqua magis doleamus intensiuè, de qua minùs doleamus appreciatiuè, & contrà. Nam viri etiam boni grauius tristantur interdum & dolent, ob mortes filiorum, quàm ob peccata; qui tamen, si daretur optio, mallent filios amisisse, quàm Deum offendisse. De sancta Paula Romana scribit S. Hieronymus in eius vita, in mortibus filiorum sic illam grauiter affici solitã, vt semper de vita periclitaretur: qualem dolorem ob crimina in Deum admissa, nunquam sensisse legitur: nec tamen dubitari potest, quin fœmina illa sanctissima & optima, maluerit filios omnes perire, quàm vel leuiter Deum offendere.

Si quis obiiciat, fieri non posse, vt voluntas non intēsiùs doleat de eius rei amissione, quam pluris æstimat, cùm ideò doleat, quia rem charam, & quam magnifaciebat, amisit. Respondebimus, id fieri non posse, si omnia sint paria: tamen non semper esse omnia paria. Sæpe enim fit, vt id quod minoris faciendum esse recta ratio iudicat, sit propinquius, notius, naturæ conuenientius, longa familiaritate coniunctum, quod proinde magis afficiat, & moueat, licet illi aliud quippiam absolutè ac simpliciter præferatur. Id quod in rebus etiam corporalibus experimur, quippè qui magis tristamur & angimur ob acrem dolorem dentium, aut vstionem aliquam digiti, quamuis non lethalem, quàm ob febrim lentam, sed pestiferam: & tamen quis non libenter febrim illam lentam & pestiferam, cum acerbissimo dentium aut digitorum dolore mutaret?

His explicatis, propositio nostra probatur ex omnibus illis Scripturæ locis, quæ paulò antè adduximus, vt ostenderemus, contritionem ex toto corde, atq; adeò summam, & maximam esse debere. Deinde, addi possent illa omnia loca, quæ iubent vt Deum ex toto corde diligamus, quæ exstant Deuter. 6. Matth. 22. Luc. 10. & alibi. Qui enim iubemur Deum ex toto corde diligere, iubemur pariter peccatum, quo Dei amicitiam violamus, toto pectore detestari. Denique ratio id ipsum apertissimè docet. Nam cùm peccatum sit malorum omnium maximum; super omnia detestandum, fugiendumque est. Et quia teste Apostolo Rom. 3. *Non sunt facienda mala vt veniant bona,* ideò non licet peccatum eligere quacunque conditione proposita: proinde magis dolendum est appreciatiuè, de commisso peccato, quàm lætandum de quouis opere bono.

Tertia propositio: *Non est necesse, vt contritio sit dolor summus intensiuè.* Probatur Primum, quia si id esset necesse; maximè ob ea loca Scripturæ, quæ iubent vt conuertamur ad Deum in toto corde, & tota tribulatione animæ nostræ, Ioëlis 2. & Deuter. 4. sed ista loca exigunt quidem dolorem summum appreciatiuè, vt suprà diximus, non tamen intensiuè. Conuerti enim ex corde, nihil est aliud, nisi seriò ac sincerè conuerti: ex toto autem corde conuerti, est integrè & perfectè conuerti, ita vt non partim peccata detestemur, partim illis afficiamur, siue, nō vnum peccatum odio habeamus, & alteri adhuc adhæreamus, sed omnia detestemur, ab omnibus simpliciter auertamur; idque tam perfectè, vt nullum sit malum quod vitatum malimus, quàm peccatum. Neque aliter intelligenda sunt loca ista, quæ conuersionem ex toto corde requirunt, quàm illa, quæ dilectionem ex toto corde præcipiunt: illa autem loca nō exigere summam dilectionem intensiuè, sed solùm appreciatiuè, vt videlicet nihil Deo anteponatur, vel æque-

A tur; ostendimus in 2. lib. de membris Ecclesiæ, qui erat de Monachis, cap. 13. vbi ista omnia diligenter excussimus.

Deinde, probatur eadem propositio experimento hominum piorum, qui (vt paulò antè de sancta Paula referebamus) intensiùs aliquando dolent ob mortem charorum, quàm ob peccata, licet paratissimi sint omnia perpeti potiùs, quàm vt peccatum in Deum committerēt. Neque repræhendi potest vehemens ille dolor, qui ex amissione filiorum in parentibus cernitur, tùm quia naturalis est, tùm etiam quia in sanctissimis hominibus locum inuenit. Certè Patriarcha Iacob ita doluit mortem filij sui Ioseph, vt Scriptura dicat Gen. 37. *Congregatis cunctis liberis eius, vt lenirent dolorem patris, noluit consolationem accipere; sed ait, Descendam ad filium meum lugens in infernum.* Et S. Dauid 2. Reg. 19. ita vehementer Absalonem filium suum defleuit, vt licet multa legantur de insigni contritione eius ob peccatum adulterij, atque homicidij; maiora tamen signa doloris ob filij mortem ostendisse videatur.

B

Accedit Tertio, quòd ex iis, qui seriò & vt oportet, de peccatis suis dolent, alij magis, alij minus dolent. Non enim tantoperè celebraretur Mariæ Magdalenæ contritio, si omnes, qui rectè Pœnitentiam agunt, parem contritionem haberent, quoad intensionem, sicut reuera parem habent, quoad appreciationem.

C

Præterea, si dolor summus pro quolibet lethali crimine exigeretur, nemo posset magis de vno, quàm de alio peccato dolere; quod est & contra experientiam, & contra rationem. Experimur enim, grauiora crimina acriùs conscientiam pungere, & maiorem tùm verecundiam, tùm displicentiam parere, quàm leuiora: & iudicium rectę rationis id postulat, vt maiora delicta maior Pœnitentia, & contritio intensior consequatur.

Denique, si summus dolor intensiuè ad veram contritionem necessarius esset, vix vnquam possemus, non dico certò scire, sed ne probabiliter quidem cognoscere, nos id fecisse quod debemus, in sceleribus detestandis. Quis enim est, qui non possit, si studium adhibere velit, ad contritionem paulò maiorem se excitare? At profectò absurdum, & alienum à diuina benignitate videtur, vt eam medicinam instituerit, in qua pacem animi, ac tranquillitatem nullam inueniamus.

D

Quarta propositio: *Non requiritur certus gradus intensionis, neque mora vlla temporis, ad veram contritionem.* Hæc est aduersus nonnullos, qui veram contritionē esse negant, nisi & ad certum quendam intēsionis gradum perueniat, & certo spacio temporis duret. Sed facilis est huius sententiæ confutatio. Nam Scripturæ conuersionem & Pœnitentiam exigunt; sed certi gradus aut temporis mentionem nullam faciunt: quare si

certus gradus, certumúe tempus requireretur, id esset omninò incognitum, & proinde non ex electione, sed casu fieret, vt aliqui ad iustā mensuram doloris peruenirent, & in eo dolore iusto tempore versarentur. DEINDE, quis vnquam in præceptis fidei, spei, dilectionis, aliarumque virtutum istas mensuras excogitauit, vt non sit fides, aut spes, aut charitas, nisi certum gradum intensionis, & certam moram temporis habeat? quod si in virtutibus ceteris ista non requiruntur, cur requirentur in Pœnitentiæ virtute?

QVID, quod Scriptura & Patres satis apertè tradunt, quouis momento posse hominem per veram Pœnitentiam iustificari? Isaiæ 30. iuxta editionem LXX. Interpretum: *Cùm reuersus ingemueris, saluus eris.* & Ezechielis cap. 18. non semel Deus indulgentiam promittit iis, qui à peccatis auersi, atque ad vitam meliorem conuersi fuerint: & Ecclesiasticus cap. 11. *Facile est*, inquit, *in oculis Dei, subitò honestare pauperem.*

S. CYPRIANVS tract. 1. qui est ad Demetrianum, extremo: *In isto*, inquit, *mundo manenti, Pœnitentia nulla sera est.* Et infrà: *Tu sub ipso licet exitu, & vitæ temporalis occasu pro delictis roges, & Deum, qui vnus & verus est, confessione & fide agnitionis eius implores; venia confitenti datur, &c.* Et in serm. de cœna Domini: *Sed*, inquit, *& in eodem articulo temporis, cùm iam anima festinet ad exitum, & egrediens ad labia expirantis emerserit, Pœnitentiam, clementissimi Dei benignitas non aspernatur.* Et infrà: *Nec quantitas criminis, nec breuitas temporis, nec horæ extremitas, nec vitæ enormitas, si vera contritio, si pura fuerit voluptatum mutatio, excludit à venia.* Et infrà, de bono latrone: *In momento*, inquit, *impietas religionem, crudelitas induit pietatem, & statim consumatus ciuis Sanctorum, & domesticus Dei præmissus est in regnum.* S. BASILIVS homil. de Pœnitentia: *Tantummodò voles*, inquit, *& ipse Deus vltrò occurret.* Et probat ibidem Basilius exemplo filij prodigi, incredibilem esse Dei benignitatem erga pœnitentes. S. Ioannes CHRYSOSTOMVS in epistola priore ad Theodorum lapsum: *Non*, inquit, *ad temporis rationem, sed iuxta affectum animæ solet diiudicari Pœnitentia.* Et infrà de bono latrone: *In eo momento*, inquit, *totius vitæ peccata simul abstersit, atque ante Apostolos, officij grati præmium suscepit.* S. LEO in epist. 91. ad Theodorum Episcopum: *Apud Deum*, inquit, *nullas patitur veniæ moras vera conuersio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cùm conuersus ingemueris, saluus eris.* S. etiam COELESTINVS I. Papa in epist. ad Gallos: *Desperat*, inquit, *de misericordia Dei, qui ei ad subueniendum morienti sufficere, vel in momento non credit posse.* Et infrà: *Vera ergo ad Deum conuersio in vltimis positorum, mente potiùs æstimāda est, quàm tempore; Propheta hoc taliter asserente; Cùm conuersus ingemueris, tunc saluus eris.*

QVINTA propositio: *Neque illud exigitur, vt tot sint actus contritionis, quot sunt peccata; modò de omnibus, quæ post examen menti occurrunt, ex animo doleamus.* Nam vt negandum non est, singula peccata detestanda esse, cùm scriptum sit Isaiæ 38. *Recogitabo tibi omnes annos meos, &c.* Et Ezechielis 18. *Si impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, etc.* sic est etiam concedendum, posse hominem vnicā actione peccata omnia, quę memoriæ fortè occurrunt, detestari, atque ob ea commissa dolere: alioqui enim falsum esset, quod paulò antè demonstrauimus, in momento posse hominem conuerti, & iustificari.

SEXTA propositio: *Vtilissimum tamen est, peccata singula amarissimè, & longo tempore ita deflere, vt contritio non solùm appreciatiuè, sed etiam intensiuè, & extensiuè vt sic loquamur, summa dici possit.*

Hanc propositionem satis nobis persuadent exempla, & cohortationes Sanctorum. Nam & Dauid lauabat per singulas noctes lectū suum, Psal. 6. & S. Petrus fleuit amarè, Luc. 22. & Magdalena lachrymis suis pedes Domini irrigauit, Luc. 7. & S. AVGVSTINVS de se loquens lib. 8. Confess. cap. 12. *Vbi*, inquit, *à fundo arcano alta consideratio contraxit, & congessit totam miseriam meam in conspectum cordis mei, oborta est procella ingens, ferens ingentem imbrem lachrymarum.* Et infrà: *Ego sub quadam fici arbore straui me, nescio quomodo, & dimisi habenas lachrymis, & proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile sacrificium tuum.* Et infrà: *Dicebam hæc, & flebam amarissima contritione cordis mei.* S. CYPRIANVS in serm. de lapsis, extremo: *Orare*, inquit, *oportet impensiùs, & rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lachrymosis lamentationibus occupare, &c.* S. AMBROSIVS in libro ad Virginem corruptam, cap. 8. *Defluant*, inquit, *oculi lachrymas, qui masculum simpliciter non aspexerunt: pallescat facies, quæ quondam viruit impudicè: cor verò sit liquescens, sicut cæra, &c.*

Hæc & similia passim apud sanctos Patres inueniuntur, quę quidē non eo solùm toto animo amplectenda sunt, quod (vt diximus) contritio eo sit vtilior, quo est maior: sed etiam quia periculum est, ne homo se ipse fallat; & dum se ad acrem & intensam contritionem excitare non satagit, reuera ne appreciatiuè quidē toto corde crimina detestetur.

CAPVT XII.

Contritionem caussam esse remissionis Peccatorum.

SEPTIMA controuersia ordine sequitur, Vtrum contritio peccata remittat. Lutherani etiamsi contritionem requirant ad remissionem peccatorum, tamen non ferunt, vt contritio dicatur caussa iustificationis; quod ideò faciunt, ne vlla ratione fidei derogetur, cui soli iustificationem tribuunt.

Lutherus in assert. art. 12. posteaquam docuerat fidem iustificare, etiamsi per impossibile homo non esset contritus; subiungit: *Dixi autem, per impossibile, quia satis suprà dictum est, fidem sine contri-*

tione esse non posse, cùm gratia non infundatur sine magna concussione animæ: volui enim fidei virtutem declarare, & commendare, quàm sola faciat ad remissionem peccatorum, & iustificationem pacis. Quod dico, ne quis me putet contritionem, seu perturbationem illam cordis in cognitione peccatorum suscitatam, negare. Volo eam; sed dico eam non operari iustificationem, aut remissionem peccatorum: fides enim in verbum Dei, iustificat & purgat. Ioannes Caluinus lib. 3. Instit. cap. 4. §. 3. *Diximus,* inquit, *& nos quodam loco, nunquam sine Pœnitentia obuenire peccatorum remissionem; sed simul adiecimus, Pœnitentiam non esse caussam remissionis peccatorum.* Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 960. *Impetrationem,* inquit, *veniæ & reconciliationem cum Deo, manifestè tribuunt* (Catholici) *actui seu operi contritionis nostræ: & quidem ante Absolutionem, quæ est vox Euangelij, gratis propter meritum Christi annuncians, & impertiens fidei reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum. Quid verò aliud est hoc, quàm reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum adimere Euangelio, & fidei, immò gratuitæ misericordiæ Dei, & merito Christi: & transferre illam in merita nostrorum operum?*

AT Catholici communi consensu docent, contritionem caussam esse remissionis peccatorum: quod idem Tridẽtinum Concilium docet, tùm sess. 6. cap. 6. tùm sess. 14. cap. 4. Ex quibus etiam locis intelligere licet, duobus modis contritionem caussam esse iustificationis; quia videlicet disponit ad iustificationem, & impetrat remissionem peccatorum. Sess. 6. cap. 6. numerat Concilium actum Pœnitentiæ inter dispositiones iustificationis: & quia dispositio non solùm se tenet ex parte materiæ, sed etiam ex parte agentis; ideò actus Pœnitẽtię quatenus ab auxilio gratię, & libero arbitrio procedit, & hominem disponit ad iustificationem, ipsius iustificationis caussa dici potest aliquo modo etiam efficiens. Sess. 14. cap. 4. idem Concilium scribit, contritionem omni tempore necessariam fuisse ad veniam impetrandam: porrò impetrare, est esse etiam aliquo modo caussam.

Theologi Scholastici in eo solùm dissentire videntur, quod nonnulli volunt actum Pœnitentiæ, vt etiam actum fidei & dilectionis, esse dispositionem ad remissionem peccatorum, sed non meritum neque de condigno, neque de congruo remissionis peccatorum: & huius sententiæ sunt Ioannes Capreolus in secundo Sentent. dist. 40. quæst. vnica, & Dominicus à Soto lib. 2. de natura & gratia, cap. 4. At alij, iiq; plurimi, non solùm dispositionem, sed etiam meritum de congruo iustificationis esse volunt eiusmodi actus: quæ sententia est Magistri Sententiarum in 2. lib. Sentent. dist. 27. & S. Thomæ in 2. dist. 27. quæst. 4. ad 4. Alberti in primum, dist. 41. art. 2. ad quintum. S. Bonauenturæ in 2. dist. 28. art. 2. quæst. 3. & in 4. dist. 15. artic. 1. quæst. 5. Præterea Scoti, Durandi, Gabrielis, & aliorum, in 2. dist. 28. & ex recentioribus Andreæ Vegæ lib. 8. in Concilium Tridentinum, decem vltimis capitibus, & in opusculo de iustificatione quæst. 7. Et quamuis posterior hæc sententia nobis verior, & Scripturis ac Patribus conformior videatur, tamen in eo potissimum laborabimus, vt probemus, Pœnitentiam siue contritionem caussam esse remissionis peccatorum, quidquid sit de vocabulo meriti.

Habemus PRIMVM diuinas literas, ad quarum apertissima testimonia nullam adhuc legi Aduersariorum responsionem. Ezech. cap. 18. *Cùm auerterit se impius ab impietate sua, ipse animam suam viuificabit.* Quid clarius? an viuificare animam suam, non est aliquid facere ad propriam iustificationem? In eodem capite: *Facite,* inquit, *vobis cor nouum, & spiritum nouum.* quomodo autem faciat homo sibi cor nouum, & spiritum nouum, paulò antè Propheta explicauerat dicens: *Conuertimini, & agite Pœnitentiam: proiicite à vobis omnes præuaricationes vestras.* Quod si dum conuertimur, & Pœnitentiam agimus, facimus nobis cor nouum, & spiritum nouum; quis inficiari potest, conuersionem, ac Pœnitentiam caussam esse iustificationis?

Ionæ 3. *Et vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, & misertus est Deus super malitia, quam loquutus est vt faceret eis, & non fecit.* Hoc certè loco caussa redditur cur misertus sit Dominus Niniuitarum, quia conuersi sunt de via sua mala, & Pœnitentiæ opera fecerunt.

Psal. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* At sacrificium Deum placare, & gratiam impetrare solet: & ideò subiungitur: *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.*

Danielis 4. *Peccata tua eleemosynis redime.* Tobiæ 12. *Eleemosyna à morte liberat, & ipsa est, quæ purgat peccata.* Hæc loca non videntur intelligenda de eleemosyna quocunque animo facta: nam qui in peccato perseuerare volunt, nunquam per eleemosynas saluabuntur. Neque intelligi possunt de eleemosynis iustorum, qui pœnas temporarias post culpæ remissionem, iuxta Catholicorum sententiam, redimunt: siquidem Nabuchodonosor, quem Daniel alloquitur, impius erat; & Angelus apud Tobiam non tribueret eleemosynæ vim liberandi à morte, si de iustorum tantùm eleemosynis loqueretur. Quare loca illa de eleemosynis pœnitentium intelligenda sunt, qui saltem ex congruo per contritionem & opera Pœnitentiæ, Dominum placant.

Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Hoc loco dilectio, siue contritio ex dilectione, quam lachrymæ testabantur, apertissimè dicitur esse caussa remissionis peccatorum: siquidem particula illa QVONIAM, causalis est.

Sed accedant testimonia Patrum; qui passim per contritionem peccata deleri, ablui, purgari dicunt: item contritione Deum placari, eique satis-

satisfieri affirmant: denique contritionem meritum, ac pretium appellare non verentur.

TERTVLLIANVS lib.4. in Marcionem, ante medium: *Video*, inquit, *& Achab Regem maritum Iezabel, reum idololatriæ, & sanguinis Nabuthæ, veniam meruisse Pœnitentiæ nomine.* Et in libro de Pœnitentia: *Pœnitentia*, inquit, *Dominus mitigatur.* ORIGENES homil.11. in cap.20. Leuitici: *Purgatio*, inquit, *peccati per Pœnitentiam constat: quam vtrum quis dignè gerat, ita vt mereri pro ea veniam poßit, videto.* CYPRIANVS in serm.5. de lapsis, extremo, posteaquam dixerat, Pœnitentiam esse medicinam peccati, & per eam Dominum placari; & ad veram contritionem fuerat cohortatus, ita sermonem clausit: *Qui sic Deo satisfecerit, qui Pœnitentia facti sui, qui pudore delicti, plus virtutis & fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus & adiutus à Domino, quam contristauerat, lætam faciet Ecclesiam; nec iam solùm Dei veniam merebitur, sed coronam.* Quibus verbis docet, vera contritione satisfieri Deo, & veniam impetrari, vt inde iustificatus homo, etiam ipsam gloriæ coronam per martyrium, vel alia sancta opera mereatur. ATHANASIVS in libro de Virginitate, vltra medium: *Vide*, inquit, *quale remedium in lachrymis: specta, quæso, quam iniquitatem deleuerint. Quid enim tetrius hoc vitio? quippe qui ter iureiurando Dominum abnegauerit, tantum tamen scelus per lachrymas deleuit.* BASILIVS in sermone de Pœnitentia: *Statim*, inquit, *Dauid ad pharmacum properauit.* vbi contritionem pharmacum peccati appellat. Et infrà: *Tertiò Dominum Petrus negauit; lachrymatus est; flexerunt lachrymæ eum, qui nostri misertus est.* Et in epistola ad Virginem lapsam, in fine, dicit per Pœnitentiam purgari animam: & in libro de vera virginitate, vltra medium: *Pœnitentia*, inquit, *certum est, relaxari peccata.* AMBROSIVS lib.2. de Pœnitentia, cap.3. loquens de filio prodigo: *Tam citò*, inquit, *veniam meretur, vt venienti, & adhuc longè posito occurrat Pater, & osculum tribuat, quod insigne est sacræ pacis.* Et libro 10. in Lucam, in illud Luc.22. *Respexit Dominus Petrum, &c. Lachrymæ*, inquit, *veniam non postulant, sed merentur.* Et infrà: *Et tu si veniam vis mereri, dilue culpam lachrymis tuam.* Et præfatione in Psalm.37. *Quis dubitet affligere animam suam, cùm Propheta tantus afflixerit, soluens pretium lachrymarum pro redemptione peccati?* EPHREM in libro de die Iudicij, cap.5. *Compunctio*, inquit, *sanitas animæ est, illuminatio mentis est: compunctio remißionem delictorum nobis acquirit.* HIERONYMVS in Epitaphio Fabiolæ, explicans contritionem ac pœnitentiam eius: *Quæ peccata*, inquit, *fletus iste non purget? quas inueteratas maculas hæc lamenta non abluant?* Et infrà: *O, felix Pœnitentia, quæ ad se Dei trahit oculos.* Et in lib.2. contra Pelagianos: *Qui peccata*, inquit, *simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Saluatoris.* Ioannes CHRYSOSTOMVS in secundo libro de compunctione cordis: *Sola est*, inquit, *cordis compunctio, quæ sicut ignis, omne animæ vitium perurit, & adimit: & quantacunque in ea reperit mala, abstergit vniuersa, &*

A *penitùs delet.* AVGVSTINVS in epist.54. ad Macedonium: *Quosdam*, inquit, *à societate remouemus Altaris, vt pœnitendo placare poßint, quem peccando contempserant.* Et in Psal.50. *Niniuitæ*, inquit, *Pœnitentiam egerunt, & certam misericordiam meruerunt.* cui sententiæ GREGORIVS subscribit libro 3. cap.4. in primum librum Regum, in hæc verba: *Niniuitæ dum veluti pro difficili reconciliatione, graui Pœnitentia se deiiciunt, omnipotentis Dei misericordiam facilè meruerunt.*

Habemus igitur ex testimoniis veterum, contritionem siue Pœnitentiam verè caussam esse iustificationis, cùm peccata deleat, abluat, abstergat, sanet, cùm Deum placet, illi satisfaciat,
B eius misericordiam impetret, ac suo modo mereatur.

DENIQVE adferri potest etiam duplex ratio. PRIMA, oratio peccatoris pœnitentis non est inanis apud Deum, sed eum placat, & veniam impetrat, vt patet exemplo Publicani, Lucæ 18. multò igitur magis conuersio, ac Pœnitentia, quæ orationis est caussa, non erit inanis, sed aliquid faciet ad remißionem impetrandam. SECVNDA, actus Pœnitentiæ à Spiritu sancto est, vt aduersarij concedunt, & ad iustificationem disponit; ergo suo modo caussa est iustificationis: neq; enim Spiritus sanctus per eiusmodi actum nos disponens, nihil facit, aut nullius pretij siue meriti est, quod facit in ordine
C ad iustificationem.

SED obiiciunt Aduersarij. Si contritione nostra iustificamur, quomodo gratis iustificari nos dicit Apostolus? si contritio iustificationem meretur, cur non potiùs redditur, quàm donatur?

RESPONDEO, quod ad similem obiectionem olim respondit AVGVSTINVS: ideò gratis nos iustificari, licet contritionis merito iustificemur, quia ipsa contritio donum Dei est; ille enim non gratis iustificaretur, qui ex opere proprio, id est, solius liberi arbitrij viribus acquisito, iustificaretur: *Non dicat*, inquit AVGVSTINVS in epist.106. *sibi, Si ex fide, quomodo gratis? quod enim fides meretur, cur non potiùs redditur, quàm donatur? Non*
D *dicat ista homo fidelis, quia cùm dixerit; Vt merear iustificationem, habeo fidem: respondetur ei; Quid enim habes, quòd non accepisti? Cùm ergo fides impetrat iustificationem, non gratiam aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici.* Hæc ille, vbi meritum humanum, vocat opus ex solo libero arbitrio factum, sine speciali videlicet gratia Dei excitante & adiuuante: qua significatione accipiendo meritum, paßim affirmat contra Pelagianos, gratiam non secundum merita nostra dari; vt videre licet in hac ipsa epist. 106. & in præcedente, & sequente; & præfatione in Psalm.31. & libro de gratia & libero arbitrio, cap.6.7.& 8. vbi ante iustificationem nulla agnoscit merita, nisi mala. Sed nusquam negat, ex operibus cum auxilio Dei speciali factis, vt

ex

A ex actibus fidei, orationis, pœnitentiæ, & similibus, non posse nos mereri aliquo modo ipsam remissionem peccatorum, & gratiam benè operandi: quin potiùs id apertissimè confitetur, epist. 105. *Nec ipsa,* inquit, *remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, qua fide ille dicebat: Deus, propitius esto mihi peccatori; & descendit iustificatus merito fidelis humiliatus, quoniam qui se humiliat, exaltabitur. Restat igitur vt ipsam fidem, vnde omnis iustitia sumit initium, non humano, quo isti extolluntur, tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcunque sunt merita: sed gratuitum Dei donum esse fateamur, si gratiam veram, id est, sine meritis cogitamus.* Et
B epist. 106. *Si quis dixerit, quòd gratiam bene operandi fides mereatur; negare non possumus, immò gratissimè confitemur.*

Neqve verum est, quod quidam dicunt, ab Avgvstino retractatam fuisse istam propositionem, Fides meretur iustificationem; quando retractauit illam: *Initium fidei est ex nobis;* lib. 1. Retract. cap. 23. Nam in epist. 105. & 106, vbi maximè contendit, initium fidei non esse ex nobis, disertis verbis docet, fidem mereri iustificationem, vt iam ostendimus: & in illo ipso lib. 1. Retractat. cap. 23. vbi retractat quod olim dixerat; initium fidei esse ex nobis; affirmat verissimè dictum esse, quod fides inchoat meritum. Porrò S. Thomas in 1. 2. quæst. 114. artic. 5. dicit hanc
C propositionem: *Fides meretur iustificationem;* esse retractatam, si fides accipiatur pro fide solis viribus liberi arbitrij acquisita: in quo sensu neque S. Augustinus accipit fidem, neque nos accipimus, cùm dicimus, fidem mereri de congruo iustificationem.

Respondeo secundò ad eandem obiectionem Aduersariorum, non solùm gratis nos iustificari, licet Pœnitentia iustificationis gratiam mereatur, quia Pœnitentia donum Dei est, vt iam diximus: sed etiam quia meritum istud, quod Patres agnoscunt ante remissionem peccatorum, non est meritum ex condigno, sed ex congruo, neque illi merces ex iustitia, sed ex benignitate respondet, ac breuiter non est meritum simpliciter, sed aliquo modo; vt semper lo-
D quuti sumus. Meritum enim ex condigno & simpliciter, non præcedit iustificandum, sed sequitur iustificatum, vt Augustinus scribit in Psalm. 110. libro de fide & operibus, capite 14. libro primo ad Bonifacium, contra duas epistolas Pelagianorum, capite 2. libro de spiritu & litera, capite 29. & 30. & lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2.

De hoc merito ex condigno, siue ex iustitia loquens Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 8. dicit, iustificari hominem gratis, quia neque fides, neque opera, quæ iustificationem præcedunt, ipsam merentur: meritum enim ex iustitia, opponitur gratiæ, non autem meritum ex congruo, quod non in iustitia, sed in liberalitate fundatur. Et hoc modo de merito, nimirum ex condigno, nos in primo libro dum mendacia Hæreticorum refutaremus, sæpe diximus, Contritionem nō esse meritum, sed dispositionem iustificationis. Deniqve omnia loca Patrum à nobis adducta, vbi Contritio siue Pœnitentia dicitur meritum, precium, satisfactio pro peccato; de merito, precio, & satisfactione ex congruo accipienda sunt, vt etiam loca Scripturæ: *Peccata tua eleemosynis redime,* Danielis 4. & similia.

CAPVT XIII.

Contritione perfecta cum voto Sacramēti suscipiendi, remitti peccata ante Sacerdotis absolutionem.

Octava quæstio est; Vtrum Contritio ante Absolutionem Sacerdotalem peccata remittat: siquidem Catholici Doctores communi consensu docere solebāt, Contritionem si perfecta sit, & votum Sacramenti Baptismi, aut Absolutionis adiunctum habeat, omninò reconciliare hominem Deo, & peccata remittere, etiam antequam Sacramentum reipsa perciperetur.

Ceterùm, nostro tempore Martinus Kemnitius in secunda parte Examinis, pag. 960. apertè reprehendit eos, qui Contritioni remissionem peccatorum tribuunt ante Absolutionem. Fuit etiam Doctor quidam ante paucos annos, qui in libro, quem de charitate conscripsit, aduersus communem sententiam docuit; Catechumenis & pœnitentibus, quamuis perfectè conuersis, & charitate flagrantibus, non remitti peccata siue reatum mortis æternæ, nisi cùm vel baptizantur, vel reconciliantur ministerio Sacerdotum, nisi fortè in mortis articulo.

Et quidem cum Kemnitio, facili negocio controuersia finiri potest. Nam cùm ipse, & omnes Lutherani contendant, sola fide hominem iustificari, & Absolutionem ea tantùm de caussa requirant, vt per eam annuncietur verbum Dei, ex quo fides à pœnitente concipiatur: si quis ante Absolutionem, vel ex lectione Scripturæ, vel ex memoria Baptismi, vel aliunde fidem concipiat, quomodo negare possunt eum iustificari etiam ante Sacerdotalem Absolutionem? Nónne Lutherus ipse in libro de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo, scripsit, hominem iustificari, modò credat, etiamsi Baptismum non in nomine Domini, & proinde non verum & legitimum accipiat? & in assertione articuli 12. nónne scripsit, vndecunque verbum audiatur, fidem concipi posse, & inde hominem iustificari, etiamsi non per modum Abso-

lutionis, sed per iocum, vel ad illud oppugnandum, verbum Dei pronuncietur? Deniqve nisi Kemnitius probet, quòd nunquam faciet, fidem concipi non posse, nisi per Absolutionem; nunquam obtinebit, non posse homines antè iustificari, Deoque reconciliari, quàm Sacerdotum ministerio absoluantur. Porro Catholici non cuicunque Pœnitentiæ, sed illi soli remissionem peccatorum tribuunt ante Absolutionem, quæ perfecta est; quæq; ex fide, spe, & charitate procedit.

Iam verò scriptori illi Catholico, qui veram perfectamq; Contritionem, cum reatu lethalis peccati vsq; ad Sacramenti perceptionem, manere contendit, opponimus Primvm Concilij Oecumenici auctoritatē. Nam Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 4. declarat, post Euangelium promulgatum neminem iustificari sine Baptismo, aut eius voto: quo loco admittit Concilium, posse hominem per veram Pœnitentiam cum voto Baptismi, Deo reconciliari, antequam Baptismum reipsa percipiat. Et sess. 14. cap. 4. disertis verbis docet, Cōtritionem charitate perfectam, reconciliare hominem Deo, priusquam Sacramentum Pœnitentiæ actu suscipiatur. Et sess. 13. cap. 7. idem Concilium declarat, ad præparationem Eucharistiæ, Confessionem Sacramentalem necessariam esse iis, qui conscientiam habent peccati lethalis: & simul excipit eos, qui fortè Missam celebrare tenentur, neque habent sacerdotē, cui peccata sua confiteantur; iis enim Contritionem cum proposito Confessionis, ad Eucharistiam non indignè percipiendam sufficere iudicauit. Itaque Concilium illud credidit, per veram contritionem, etiam ante sacerdotis Absolutionem, & extra mortis articulum, peccata remitti; neque enim suspicari fas est, in vllo casu Concilium Catholicum permissurum fuisse, vt cum conscientia reatus peccati mortalis, ad Sacramentum Eucharistiæ accederetur.

Secvndo, opponimus testimonia Scripturarum, & sanctorum Patrum explicationes. Scriptura enim passim docet, eos, qui toto corde ad Dominum conuertuntur, sine mora veniā peccatorum accipere.

Lib. 2. Reg. cap. 12. cùm audisset Dauid à Nathan Propheta peccatū suum, pœnitētia ductus ait: *Peccaui Domino*; & continuò subiecit Nathan: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum*; de qua re loqui videtur idem Dauid, cùm ait in Psal. 31. *Dixi, Confitebor aduersum me iniustitiam meam: & tu remisisti impietatem peccati mei.* S. Ambrosivs in Apologia Dauid, cap. 7. *Si dixit*, inquit, *Pronunciabo; & veniam meruit antequam pronunciaret: quanto magis vbi de se pronunciauit dicens: Iniquitatem meam ego cognosco; remissum est ei omne peccatum? ergo remissionem meruit iniquitatis, & texit charitate, atque operuit peccata sua.* S. Avgvstinvs concione 2. in Psal. 31. *Non pronunciat*, inquit, *sed promittit se pronunciatu-*

A *rum, & ille iam dimittit.* Sanctus Gregorivs in commentario eiusdem Psal. 31. *Attende*, inquit, *quanta sit indulgentiæ vitalis velocitas, quanta misericordiæ Dei commendatio, vt confitentis desiderium comitetur venia, antequam ad cruciatum perueniat Pœnitentia: antè remissio ad cor perueniat, quàm confessio in vocem erumpat.*

Isaiæ 30. secundum versionem LXX. Interpretum: *Si reuersus ingemueris, tunc saluus eris.* ex quo loco ita colligit quod volumus, S. Leo epist. 91. ad Theodorum Foroiulij Episcopum: *Misericordiæ Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniæ moras vera conuersio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cùm conuersus ingemueris, tunc saluus eris.* Hæc ille, qui certè satis apertè docet, veram conuersionem nullas pati veniæ moras, proinde continuò remitti contritis peccata, etiam antequam Absolutio Sacerdotalis accedat.

B

Similia legimus apud Ezechielem, cap. 18. *Si impius auerterit se ab iniustitia sua, iniquitatum eius non recordabor amplius.* & cap. 33. *Impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua.* At profectò multum nocet impietas, quamdiu reum facit ęternę damnationis: nec potest Deus dici oblitus iniquitatum, quamdiu pœnas æternas iniquitati debitas non relaxat.

Huc etiam pertinet parabola filij prodigi, Lucæ 15. videmus enim in ea parabola, patrem occurrisse filio reuertenti, & antequam ille confessionem suam absoluisset, dedisse osculum pacis. Quam parabolam ad pœnitentium consolationem adducens Ambrosivs lib. 2. de Pœnitentia, cap. 3. *Tam citò*, inquit, *veniam meretur, vt venienti, & adhuc longè posito occurrat Pater, & osculum tribuat, quod insigne est sacræ pacis.*

C

Tertio, opponimus ea omnia loca Scripturæ & Patrum, quæ charitatem cum peccato, siue reatu mortis æternæ, simul habitare non posse testantur. Si enim charitas sine remissione peccatorum esse nequit, & Cōtritio nascitur ex charitate, eamque comitem indiuiduam habet, necessariò efficitur, vt etiam Contritio sine remissione peccatorum esse nequeat.

D

Prouerb. 8. *Ego diligentes me diligo.* Prouerb. 10. & 1. Petri 4. *Vniuersa delicta operit charitas.* 1. Ioan. 3. *Nos scimus quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres: qui non diligit, manet in morte.* Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.*

S. Ioannes Chrysostomvs homil. 7. in posteriorem ad Timotheum: *Sicut*, inquit, *ignis vbi syluam occupauerit, omnia purgare consueuit; ita & charitatis feruor quocunque inciderit, omnia perimit, atque perrumpit: vbi charitas est, omnia sublata sunt mala.* S. Gregorivs homil. 33. in Euangelia: *Quid*, inquit, *esse dilectionem credimus nisi ignem? & quid culpam, nisi rubiginem? vnde nunc dicitur: Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum: ac si apertè diceretur: Incendit plenè peccati rubiginem, quia ardet validè per ignem amoris.* S. Avgvstinvs lib. 15. de Trinit.

cap.

cap.18. de charitate loquens: *Nullum est, inquit, isto dono Dei excellentius: solum est, quod diuidit inter filios regni æterni, & filios damnationis æternæ.* Hæc ille, qui reatum mortis æternæ cum charitate esse non posse, apertissimè confitetur. Quomodo enim charitas diuideret inter filios regni æterni, & filios damnationis æternæ, si possent qui charitate flagrant, esse rei damnationis æternæ? Idem AVGVSTINVS tract.5. in epist. Ioannis: *Dilectio,* inquit, *sola discernit inter filios Dei, & filios Diaboli.* Et infrà: *Si solam habes, sufficit tibi.* at quomodo sola sufficit, si hominem non liberat à reatu mortis æternæ? Et infrà: *Si quis in corde suo inuenerit charitatem, securus sit, quia transiit à morte ad vitam, iam in dextera est.* at num in dextera esse dici potest, qui adhuc reus est Gehennæ, & filius iræ, ac perditionis? Vide similia loca, libro de vnitate Ecclesiæ, cap.19. & homil.50. de verbis Domini.

QVARTO, opponimus rationem ex effectis, & proprietate charitatis ductam. Charitas & consequenter Contritio, efficit filios Dei, vt sanctus Augustinus demonstrat libro de gratia Christi, cap.21. ex illis verbis Scripturæ: *Vide te qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* 1. Ioan.3. At qui filij Dei sunt, hoc ipso hæredes regni sunt, iuxta illud Apostoli Gal.4. *Itaque iam non est seruus, sed filius: quòd si filius, & hæres per Deum.* non igitur potest qui charitatem habet, reus esse mortis æternæ, quæ exhæredationem à regno cœlorum includit.

RVRSVS, qui charitatem habet, implet legem, & rectè viuit, vt idem Augustinus ostendit in libro de fide & operibus, cap.14. ex illis Apostoli verbis Roman.13. *Plenitudo legis est dilectio.* At nemo rectè viuere, neque legem implere potest, nisi regeneratus, & iustificatus, & filius Dei effectus. Lib.1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap.2. inquit AVGVSTINVS: *Cùm non viuant benè homines nisi effecti filij Dei, quid est, quod iste libero arbitrio tribuit bene viuendi potestatem?* Et præfatione in expositionem Psal.31. *Nihil,* inquit, *boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum.* & concione secunda in eundem Psalmum, explicans illud: *Pro hac orabit ad te omnis sanctus,* scribit neminem esse sanctum, nisi post remissionem peccatorum. Et in Psalm.110. *Iustitiam,* inquit, *non operatur, nisi iustificatus,* & libro de spiritu & litera, capite 26. *Factores legis iustificatio præcedit.* Sequitur igitur, vt qui charitatem habent, liberi sint à peccato, quandoquidem sancti sunt, & legem implent, quod nemo potest nisi à peccato iustificatus.

PRÆTEREA charitas facit amicos Dei, vel potiùs ipsa est amicitia hominis cum Deo. Prouerb.8. *Diligentes me diligo.* Ioannis 15. *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* quid autem ipse præcipiat, explicat in eodem loco, dicens: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* S. AMBROSIVS in epist.7. ad Simplicianum: *Libertas,* inquit, *liberum facit hominibus, charitas amicum Deo.* At qui amicus Dei est, quomodo potest reus esse apud Deũ mortis æternæ? potéstne aliquis amicum putare, à quo sciat sibi sempiternum exitium præparatum?

QVINTO, opponimus Ecclesiæ totius consensum. Nam in Ecclesia sæpe conceduntur à Pontificibus Indulgentiæ habẽtibus contritionem peccatorum suorum, cum proposito Confessionis Sacramentalis suo tempore faciendæ: & eædẽ Indulgentię à fidelibus toto orbe Christiano libenter, & cum gratiarum actione suscipiuntur. At certum est, Indulgentias hoc requirere, vt qui eas sumit, iam sit in statu gratiæ, & liber à reatu mortis æternæ, & solùm pro temporalibus pœnis satisfacere teneatur: Indulgentiæ enim à temporalibus pœnis homines liberant, si tamen priùs ab æternarum reatu liberati fuerint. Quare vniuersa Ecclesia credit, per Contritionem cum voto Confessionis, à reatu peccati mortalis hominem liberari, atq; in gratiam cum Deo redire.

POSTREMO, opponimus id quod etiam Aduersarius admittit; in articulo mortis, si non adsit qui reconciliet pœnitentem, vel baptizet Catechumenum, posse eos per veram Contritionem cum desiderio Sacramẽti percipiendi, non solùm iustificari, sed etiam continuò ad æternam gloriam peruenire. Id enim docet Ambrosius in oratione de obitu Valentiniani Iunioris, Augustinus lib.4. de Baptismo contra Donatistas, cap.22. Bernardus in epist.77. ad Hugonem, & Innocentius III. cap. Ad Apostolicam, de presbytero non baptizato. At certè non est articulus mortis, qui homines illos iustificat, sed vera conuersio, & cordis contritio cum desiderio Sacramẽti suscipiendi. Articulus enim mortis solùm excusat à præuaricatione præcepti, ac facit vt non sit reus Sacramenti non percepti, qui non ideò Sacramẽtum non habuit quia noluit, sed quia non potuit. Ergo vbicunq; eadem caussa reperietur, id est, vera Contritio cum proposito Sacramenti suscipiendi, idem etiam continuò sequetur effectus.

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones.

MVLTÆ sunt obiectiones, & graues aduersus ea, quæ superiore capite disputata sunt. PRIMA obiectio: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Luc.7. Si Dominus peccata dimisit, cùm ait: *Remittuntur ei peccata multa.* vt verba ipsa sonant, quæ præsentis temporis sunt, & vt sentire videtur S. Thomas in 3. p. quæst.64. art.3. necesse est, vt aliquo tempore fuerit mulier in peccatis suis, licet charitate flagraret. Non enim tunc primùm cœpit diligere, cùm audiuit

Absolutionem suam, sed multò antè cœperat: Dominus enim nō ait: Quia diligit multum, sed: *Quia dilexit multum.* NEQVE responderi potest, remissam fuisse pœnam temporalem, non autem æternam, cùm Dominus ait: *Dimittuntur ei peccata multa.* Nam in parabola duorum debitorum explicuit Dominus se loqui de condonatione debiti, pro qua debitores satisfacere nunquam potuissent: *Non habentibus*, inquit, *vnde redderent, donauit vtrisque.* at satisfacere pro temporali pœna, possunt ij, quibus Deus donauit æternam, & quos gratia sua diuites fecit.

RESPONDEO, verba illa: *Dimittuntur ei peccata multa*, non cogunt vt dicamus, illo ipso tempore peccata fuisse fœminæ illi dimissa, quo verba illa Dominus pronunciauit: nam etiam posteà interiecto aliquanto spatio temporis, iterum Dominus ait: *Remittuntur tibi peccata tua.* nec tamen dicere debemus, bis eadem peccata fuisse dimissa. Verba igitur Domini: *Remittuntur ei peccata multa, &c.* nihil aliud significant, nisi, magnam dilectionem caussam fuisse magnæ indulgentiæ: & vt sanctus Gregorius explicat in homil. 33. magnam rubiginem peccati, magno charitatis igne purgatam. Illa autem verba: *Remittuntur tibi peccata tua*, quæ magis præseferunt formam præsentis Absolutionis; partim absoluunt exteriùs, & coram hominibus, eam quæ iam intùs à Deo absoluta erat; partim etiam confirmant Absolutionem inuisibiliter datam. Nam simile quid legimus Marci 5. vbi Dominus mulieri, quam iam sanauerat à fluxu sanguinis, ait: *Esto sana à plaga tua.* quo verbo non eam curauit, sed curationem iam factam confirmauit. PORRO sancti Thomæ testimonium nihil concludit, quoniam in argumentis contrariis rem illam breuiter attigit, sed non clarè exposuit, quid inde sentiret.

DICET aliquis, Si dilectio Dei caussa fuit remissionis peccatorum, priùs certè debuit esse dilectio, quàm peccati remissio: ergo dabitur tempus aliquod, quo dilectio Dei sine remissione peccatorum fuerit.

RESPONDEO, dilectionem Dei super omnia, de qua hîc loquimur, vltimam esse dispositionem ad gratiam, & peccati remissionem, & propterea esse quidem natura priorem, quàm sit remissio peccatorum, sed nullo puncto temporis eam præcedere: quod idem in naturalibus formis & dispositionibus vsu venire Philosophi docent.

SECVNDA obiectio: *Qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Ioan. 14. At Catechumeni ante remissionem peccatorum, sermones Domini diligenter obseruant: igitur Catechumeni ante remissionem peccatorum Deum diligunt.

RESPONDEO, si de integra obseruatione mandatorum Dei agatur, falsa est assumptio: neq; enim Catechumeni ante remissionem peccatorum omnia mandata seruant; vel si ea seruant, non carent remissione peccatorum, vt suprà ex Augustino demonstrauimus.

A

TERTIA obiectio: *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, &c.* hic igitur est ordo iustificationis, vt primùm quis diligat Deum, deinde mandata seruet, postremò illi per aduentum Patris, & Filij, & Spiritus sancti peccata omnia remittantur.

RESPONDEO, illud: *Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, &c.* ad gloriam æternam, non ad iustificationem à peccatis referendum est, vt sanctus Augustinus tract. 75. in Ioannem, & sanctus Cyrillus lib. 10. in Ioannem, cap. 1. referunt. Itaque hic est ordo quem Dominus hoc loco statuit graduum ad vitam æternam, vt quis primùm diligat Deum, deinde mandata omnia seruet, postremò diligatur à Deo dilectione illa perfecta, quæ beatitudinem confert. Quod idē apertiùs paulò antè his verbis Dominus explicauerat: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* quod certè tunc fiet, cùm similes illi erimus: *Quia videbimus eum sicuti est.* 1. Ioan. 3.

B

QVARTA obiectio. Actor. 22. Ananias Paulo, quem perfectè conuersum esse, & vas electionis factum, ab ipso Domino audierat, sic ait: *Et nunc quid moraris? exurge, & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine illius.*

C

RESPONDEO, rectissimè dicuntur hæc Paulo ab Anania, quia debuit Paulus omnia facere, quæ ad peccata remittenda Dominus instituerat. Non enim certò sciebat Ananias, adeò perfectam Pauli conuersionem fuisse, vt sola sufficeret ad peccata eius delenda; licet eum à Domino singulariter præordinatum, & vas electionis futurum esse non dubitaret. Potuit ETIAM Ananias hortari Paulum, licet perfectissimè conuersum, & per hoc iustificatum, vt amplius peccata sua ablueret: iuxta illud Psalm. 50. *Amplius laua me ab iniquitate mea.* fortè enim non totius pœnæ reatus per conuersionem ei remissus fuerat; & si totius pœnę reatus fuerat remissus, certè non deerant vulnera ex peccato relicta, vt propensiones malæ, & alia id genus multa, quæ per gratiam Dei curari poterant. DENIQVE & illud dici posset, debuisse Paulum iam intùs lotum inuisibiliter, lauari etiam exteriùs visibiliter, vt non solùm gratiam, sed etiam gratiæ signum haberet; vt sensus sit eorum verborum: *Ablue peccata tua*, id est, Ablutionis Sacramentum accipe: quo modo de Cornelio loquitur sanctus AVGVSTINVS quæst. 33. in librum Numeri: *Cornelius*, inquit, *audiens, & credens quod prædicauerat Petrus, ita mundatus est, vt ante visibilem Baptismum, cum suis qui aderant, acciperet donum Spiritus sancti: veruntamen nec visibile Sacramentum contemni potuit, vt ablutus etiam extrinsecus, lauaret quodammodo vestimenta sua.* Hæc ille.

D

Qvinta obiectio: *Si quis non amat Dominum nostrum* Iesvm Christvm, *anathema sit.* 1. Corint. 16. At impium est, execrari Catechumenos & pœnitentes, anhelantes ad remissionem peccatorum: igitur in illis est charitas Christi ante remissionem peccatorum.

Respondeo, Catechumeni & pœnitentes, si Christum super omnia diligunt, ac vera Dei charitate flagrant, iam apud Deum remissionem consequuti sunt, ad cuius remissionis Sacramentum piè, religioseque anhelant. Si autem per inchoatam dilectionem Dei (vt Concilium Tridentinvm loquitur sess. 6. cap. 6.) paulatim disponuntur ad gratiam, nón habent illi quidem remissionem peccatorum, sed neque ex eorum numero habendi sunt, quos Apostolus execratur: ille siquidem eis tantùm anathema dicit, qui Christum neque perfectè, neque imperfectè diligunt, vel etiam oderunt ac persequuntur, aut certè contemnunt, & agnoscere dedignantur.

Sexta obiectio: *Qui non diligit, manet in morte.* 1. Ioan. 3. Sed Catechumeni & pœnitentes ante remissionem peccatorum viuunt, cùm peccata sua confiteãtur, quod mortui facere nequeunt, dicente Scriptura: *A mortuo, tanquam qui non est, perit confessio.* Ecclesiastici 17. Igitur Catechumeni & pœnitentes ante remissionem peccatorum Deum diligunt.

Respondeo, Catechumeni & pœnitentes, dum diligere incipiunt (vt Concilium paulò antè citatum loquitur) simul viuere incipiunt, perfectè victuri, quando perfectè diligent. Quare pulchrè Augustinus, lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. comparat Catechumenos embrionibus, qui in vteris matrum concepti, viuere incipiunt, sed nascuntur posteà per Baptismum, vt ad vitam perueniant sempiternam. Porrò Confessio non est propriè opus vitæ, sed dispositio ad vitam: opera enim quæ propriè dicuntur vitę, sunt opera iustitiæ bona, ac vitæ æternæ meritoria. Avgvstinvs in Psal. 110. *Iustitiam,* inquit, *homo non operatur, nisi iustificatus.* & infrà: *Vnde ergo illa confessio? nondum quidem opus est iustitiæ, sed delicti improbatio.*

Septima obiectio. Apostolus 1. Corinth. 13. scribit, neque fidem, neque eleemosynas aliquid prodesse sine charitate. Sed impium est existimare vel dicere, nihil prodesse Catechumenis & pœnitentibus fidem quam habent, & eleemosynas quas faciunt, ante remissionem peccatorum: habēt igitur illi charitatem, etiam ante remissionem peccatorum.

Respondeo, quod Apostolus ait, fidem, & eleemosynas non prodesse sine charitate, non ita accipiendum est, quasi absolutè non prosint, hoc est, nullam adferant vtilitatem, sed quòd nequeant hominem ad vitam æternã perducere, nisi cum charitate iungantur: alioqui enim fides, quamuis informis, donum Dei est, & multum prodest, cùm sit iustificationis initium, & iustitiæ fundamentum. Si quis ædificij materialis fundamentum iecisset, ac deinde neque parietes, neque tectum superædificaret, nihil ei prodesset quod fecit, cùm solo fundamento neque à sole, neque ab imbribus defendi posset: at si vellet in ædificatione pergere, multum ei prodesset, quòd fundamentum iam haberet. Sic etiam fides informis, si semper maneat informis, non prodest, quia non saluat, multum tamen prodest, si ei spes & charitas adiungantur.

Octava obiectio: *In* Christo Iesv *neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Galat. 5. Sed fides, qua Catechumeni & pœnitentes impetrant remissionem peccatorum, multum valet; igitur per dilectionem operatur.

Respondeo, fides quæ per dilectionem operatur, dicitur sola valere, quia sola perfectè iustificat, & saluat: sed non ideò fides, quæ petit remissionem peccatorum, & inchoat iustificationem, nihil valet. Neq; oportet Christianum hominem idem iudicium facere de fide, quæ magnum donum Dei est, & sine qua impossibile est placere Deo; & de circumcisione ac præputio, quæ nullam omninò vim habent ad iustificandum.

Nona obiectio: *Scientia inflat, charitas ædificat.* 1. Corinth. 8. Sed scientia Catechumenorum & pœnitentium non inflat, sed ædificat, cùm ad remissionem peccatorum hominem perducat; igitur cum charitate coniuncta est etiam ante remissionem peccatorum.

Respondeo, non habet Apostolus, scientiam sine charitate semper inflare; sed scientiam occasionem superbiæ præbere solitam, & ideò magis charitati, quàm scientiæ incumbendum esse. His autem non repugnat, vt scientia sine charitate, sed cum timore, qui charitatem præcedit, non inflet, sed deprimat; quòd sæpe in pœnitentibus videmus, qui ex contemplatione Iudicij futuri, aut infernalium suppliciorum nõ modò non inflantur, sed etiam terrentur, & humiliantur.

Decima obiectio. Concilium Mileuitanum cap. 4. dicit anathema iis, qui dicunt gratiam dilectionis non esse necessariam ad non peccandum: sed non peccare, conuenit etiam Catechumenis ante remissionem peccatorum.

Respondeo, loquitur Concilium de gratia dilectionis, per quam homo vitare potest omnia peccata mortalia, siue omnia mandata seruare, quæ gratia non præcedit, sed simul infunditur cum remissione peccatorum: vt patet ex cap. 3. vbi dicitur, gratiam Dei per Iesvm Christum, non solùm remittere peccata, sed etiam iuuare ad non peccandum; & statim cap. 4. dicitur, hanc eandem gratiã non esse scientiam tantùm, sed etiam charitatem. Quòd verò dicitur in argu-

argumento: *Catechumenis ante remißionem peccatorum conuenit non peccare*; in eo sensu verum est, quia non licet eis peccare, & auxilium Dei habent, quo possint vitare singula peccata; non tamen omnia simul vitabunt, nisi posteaquam gratiam iustificationis fuerint adepti.

VNDECIMA obiectio. Concilium ARAVSICANVM can. vlt. *Deus*, inquit, *nullis præcedentibus meritis, fidem & amorem sui priùs inspirat, vt Baptismi Sacramentum fideliter requiramus.* Item Concilium TRIDENTINVM sessione 6. capite 6. dicit, quod peccatores se ad iustitiam præparantes, Deum tanquam fontem iustitiæ diligere incipiunt.

RESPONDEO, ista argumenta ferunt secum solutionem. Nam Concilium Arausicanum apertè distinguit amorem illum imperfectum, quem habent homines ante remissionem peccatorum, à vera charitate, per quam seruantur omnia mandata, quæ cum reatu mortalium peccatorum esse non potest: siquidem postquam dixerat: *Fidem & amorem sui prius inspirat*; subdit, *Vt Baptismi Sacramentum fideliter requiramus, & post Baptismum, quæ ipsi sunt placita implere poßimus.* Concilium verò Tridentinum, clarissimè distinguit imperfectum illum amorem à charitate, quam cap. 7. dicit, cum remissione peccatorum simul infundi.

DVODECIMA obiectio. S. Augustinus libro 12. de ciuitate Dei, cap. 9. & lib. 14. cap. 7. & libro de gratia Christi, cap. 21. & alibi, docet bonam voluntatem esse id, quòd in Scripturis vsitatiùs charitas nominatur: sed bonam voluntatem habet homo etiã ante remissionem peccatorum, cùm Lucæ 7. promittatur pax hominibus bonæ voluntatis.

RESPONDEO bona voluntas, quam B. Augustinus vocat charitatem, non est quæcunque bona voluntas, sed illa quæ datur nobis per Spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba Pater, quæque diffunditur in cordibus nostris per Spiritum inhabitantem, & quæ sola perducit ad vitam æternam. NAM sanctus Augustinus eodem lib. 12. de ciuitate Dei, cap. 9. postquàm dixit Angelos creatos cum bona voluntate, id est, cum charitate; statim rationem subdit, quia de Angelis quoque dici potest: *Charitas Dei diffusa est in cordibus eorum, per Spiritum sanctum qui datus est eis.* PRÆTEREA libro de gratia Christi, cap. 21. iam citato, postquam dixit bonam voluntatem dici charitatem, statim addit, ipsam esse per quam efficimur filij Dei. ITEM lib. 4. in Iulianum, cap. 3. dicit se bonam voluntatem appellare bonum illud, per quod solum homo potest ad æternam vitam, regnumque perduci. DENIQVE lib. 1. de libero arbitrio, cap. 12. definit Augustinus bonam voluntatem, appetitum rectè viuendi, & ad summam sapientiam perueniendi: rectè autem viuere neminem posse, nisi prius Filius Dei per regenerationem effectus sit, docet idem

A Augustinus lib. 1. cap. 2. contra duas epistolas Pelagianorum.

Quod verò in argumento additur, promitti pacem hominibus bonæ voluntatis; nihil efficit contra nos. Nam imprimis codices Græci non habent: *Pax hominibus bonæ voluntatis*, sed; *In terra pax in hominibus bona voluntas*: nomen quoque *Bonæ voluntatis*, non est θέλημα ἀγαθὸν, sed εὐδοκία, quod nomen non solet significare amorem hominis erga Deum, sed amorem Dei erga homines. Itaq; cùm dicitur: *In terra pax in hominibus bona voluntas*, sensus est, Annunciatur hominibus pax, quæ est ipsa Dei bona voluntas erga ipsos. Secundùm verò Latinos codices, in quibus

B habetur: *In terra pax hominibus bonæ voluntatis*, sensus est, Annunciatur in terra pax hominibus, pax (inquam) bonæ voluntatis Dei erga eos.

DECIMATERTIA obiectio. Augustinus epist. 143. ad Iulianum, dicit, per charitatem adimpleri in nobis, si quid diuinæ legis & admonitionis implemus: Sed Catechumeni ante remissionem peccatorum, multum implent diuinæ legis, cùm ad Baptismum accedunt. Item libro de gratia Christi, cap. 26. dicit nullum bonum opus sine charitate imputari, nec esse verè bonum opus. At Catechumenorum opera non sunt omnia peccata: igitur Catechumeni charitate præditi sunt, etiam ante remissionem peccatorum.

C RESPONDEO per charitatem impletur, si quid diuinæ legis impletur, quia sine charitate nullum mandatum seruare possumus, nisi secundùm substãtiam operis: sine charitate etiam nullum bonum opus imputatur, nec est verè bonum, secundùm Augustinum, quia ipse id vocat bonum, quod est meritorium vitæ æternæ. Catechumeni autem ante remissionem peccatorum seruant aliquid legis, secundùm substantiam operis, & faciunt opera bona, sed non meritoria vitæ æternæ.

DECIMAQVARTA obiectio. AVGVSTINVS lib. 2. contra duas epistolas, c. 9. *Quid est*, inquit, *boni cupiditas, nisi charitas? de qua Ioannes sine ambiguitate loquitur, dicens; Charitas ex Deo est: nec initium eius*

D *ex nobis, & perfectio ex Deo, sed si charitas ex Deo est, tota nobis ex Deo est.* Sed initium bonæ cupiditatis habetur ante remissionem peccatorum; ergo & charitas.

RESPONDEO, Augustinus non dicit, quodlibet initium cupiditatis boni esse charitatem, sed ipsam perfectam boni cupiditatem: distinguit enim initium charitatis ab ipsa charitate, & vtrumque dicit esse ex Deo, quia qui infundit charitatem, ipse idem anteà inspirat bona desideria, quibus homo disponitur ad charitatem. Id quod clariùs docet lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 18. *Sine suo fructu*, inquit, *admoneretur liberum arbitrium, quærere Dei donum, de quo Ioannes ait; Dilectio ex Deo est: nisi prius acciperet aliquid dilectionis.*

Hîc vides, dari homini aliquid dilectionis, quod nondum charitas dici potest, & per illud disponi ad veram charitatem, de qua Ioannes ait: *Charitas ex Deo est.*

DECIMA QVINTA obiectio sumitur ex Leone, qui serm. 9. de passione Domini; & Bernardo, qui in li. de diligendo Deo, dicunt, in Petro, cùm Christum negauit, non fuisse extinctam charitatem.

RESPONDEO, S. Thomas in quæstionibus disputatis, quæst. de charitate, art. vlt. & in 2.2. q.24. art. vlt. rectè dicit, charitatem Petri à Bernardo dici sopitam fuisse, non extinctam, quia statim rediit, ac si sopita tantùm fuisset: à Leone autem dici non euersam dilectionem, sed constantiam fuisse turbatam. Quia non peccauit Petrus ex odio Christi, sed ex timore mortis, & ideò mansit dilectio, sed non super omnia: dilexit enim Petrus semper Christum, sed in illo timore magis se, quàm Christum dilexit.

DECIMA SEXTA obiectio. Multi catechumeni vera charitate flagrant, & tamen nondum habent peccatorum remissionem, cùm non sint in Christo regenerati: vera igitur charitas cum reatu peccati mortalis haberi potest. AVGVSTINVS tract.13. in Ioan. *Quantumcunque,* inquit, *Catechumenus proficiat, adhuc sarcinam suæ iniquitatis portat, nec illi dimittitur, nisi cùm venerit ad Baptismum.* Et li.4. de Baptismo contra Donatistas, cap.21. *Non dubito,* inquit, *Catechumenum Catholicum diuina charitate flagrantem, hæretico baptizato anteponere, &c.* Et infrà: *Sicut autem bono Catechumeno Baptismus deest ad capessendum regnum cœlorum, sic malò baptizato vera conuersio.* Prætereà idem Augustinus epist.57. ad Dardanũ, lib.1. de prædestinatione Sanctorum, cap.7. & li.1. quæst.2. ad Simplicia. & lib.1. de Baptismo, cap.8. & lib.4. cap.21. dicit Cornelium Centurionẽ, licet laudatum in Scripturis, nondum talem fuisse, vt saluus esse posset, nisi per Sacramentum Baptismi incorporaretur Ecclesiæ. Et de se scribit lib.9. Confess. cap.4. *Et insinuati sunt mihi in profundo nutus tui, & gaudens in fide laudaui nomen tuum: & ea fides me securũ esse non sinebat de præteritis peccatis meis, quæ mihi per Baptismum tuum remissa nondum erant.* PRÆTEREA S. LEO epist.91. ad Theodorum Episcopum Foroiulij: *Diuinæ,* inquit, *bonitatis præsidiis ordinatum est, vt indulgentia Dei, nisi supplicationibus Sacerdotum, nequeat obtineri.* ITEM Richardus de sancto Victore, in libro de potestate ligandi & soluendi, cap.91. dicit apertè, posse hominem esse in charitate, & simul in reatu æternæ damnationis: quod etiam affirmat Thomas VValdensis tomo 2. de Sacramentis, cap.97.

RESPONDEO, ad PRIMVM locum Augustini, dico eum loqui de iis Catechumenis, qui negligunt ad Baptismũ accedere: tales enim quantumuis proficiant, nunquam sunt verè iustificati, cùm nec in re, nec in voto Sacramentum Baptismi habeant, nec vera charitate flagrent; vera enim charitas, & verum Baptismi votum, non permittunt hominem esse negligẽtem, vel contemptorem Baptismi. Quare ibidem AVGVSTINVS: *Ad hoc,* inquit, *viam præbuit Dominus noster, ne quis arrogans, eo quòd habeat abundantiam alicuius gratiæ, dedignaretur baptizari Baptismo Domini. Quantumcunque enim Catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suæ portat, nec illi dimittitur, nisi cùm venerit ad Baptismum,* quod intellige, in re, aut in vero & ardenti desiderio: nam apud Deum animus pro facto reputatur. Quare idem Augustinus lib.4. de Baptismo, cap.23. scribit, latronem, qui cum Christo crucifixus fuit, non caruisse Baptismo; quia non eius accipiendi voluntas defuit, sed non accipiendi necessitas adfuit.

Ad SECVNDVM dico, Catechumenum diuina charitate flagrantem, non carere remissione peccatorum. Quòd autem desit illi Baptismi susceptio ad capessendum regnum cœlorum, non ideò est, quia non habeat remissionem peccatorum, sed quia tenetur Baptismum suscipere, nisi necessitate aliqua excludatur, & si contempserit aut neglexerit accipere, reus erit, & damnabitur; non quia nunquam habuerit remissionem peccatorum, sed quia Sacramentum contempsit, in cuius virtute & voto iustificatus erat. Ita AVGVSTINVS ibidem: *Veruntamen,* inquit, *Cornelius, si etiam Spiritu sancto accepto baptizari noluisset, contempti tanti Sacramenti reus fieret.*

Ad TERTIVM dico, Cornelium ante Baptismum proculdubio accepisse remissionem peccatorum, saltem posteaquam fidem à B. Petro audiuit, & votũ Baptismi habuit: nam vt dicitur Act.10. etiam Spiritum sanctum inhabitantem habuit. Augustinus autẽ locis notatis, loquitur de eo tempore, quo Cornelius nihil adhuc de Christo audierat, & ne votum quidem Baptismi habebat: nam de alio tempore ita loquitur ipse idem AVGVSTINVS q.33. in Num. *Cornelius,* inquit, *audiens, & credens quod prædicauerat Petrus, ita mundatus est, vt ante visibilem Baptismum, cum suis, qui aderant, acciperet donum Spiritus sancti; veruntamen nec visibile Sacramentum contemni potuit, vt ablutus etiam extrinsecus, lauaret quodammodo vestimenta sua.* Idem dicit CHRYSOSTOMVS hom.24. in Acta Apost. *Vide,* inquit, *dispensationem Dei: non permittit absolui sermonem, neq; ex præcepto Petri fieri Baptismum, sed vbi exhibuerunt se mente admirabili, & crediderunt omninò Baptisma esse remissionem peccatorum; tunc aduenit Spiritus.* Et infrà explicans illud: *Nunquid aquam quis prohibere potest? &c.* introducit Petrum loquẽtem: *Totum,* inquit, *factum est, quod magis necessarium fuit Baptisma; iam factum est, quo & nos baptizati sumus, etc.* HIERONYMVS lib.2. in Iouinianum: *Cornelius Centurio, vt Spiritum sanctum acciperet antequam Baptisma, eleemosynis meruit, crebrisq; ieiuniis.*

AD locum ex Confessionibus, dico, meritò Augustinum ante Baptismũ nunquã fuisse securum: quia nõ certò sciebat, se veram charitatem & contritionem habere, nec fecerat totũ quod

poterat,

poterat, ad remiſsionem peccatorum accipiendam. Cùm autem dicit: *Peccata mea nondum remiſeras*; loquitur ſecundum conſcientiam ſuam, ipſe enim ita exiſtimabat, nec poterat homo pius & humilis aliter exiſtimare; non tamen propterea ſequitur id verum fuiſſe. Nam & plerique Sanctorum, dicunt, ſe maximos eſſe peccatores, & dignos Gehenna; & licet mendaces non ſint, quia dicunt quod ſentiunt: falſum tamen ſine dubio dicunt.

Ad locum Leonis, qui ait non poſſe hominem Deo reconciliari ſine Sacerdotali Abſolutione; Reſpondeo, id eſſe intelligendum, in re, vel in voto: nam ibidem ſcribit Leo, veram conuerſionem nullam veniæ moram pati, & citat illud Propheticum: *Cùm reuerſus ingemueris, tunc ſaluus eris.*

Ad locum Richardi dico, eundem Richardum in eodem libro ſemet explicare. Nam cap. 4. docet, ſtatim atque aliquis perfectè ad Deum conuertitur, remitti ei reatum pœnæ æternę, ſiue mutari reatum pœnæ æternæ in reatum pœnæ temporalis, etiam ante Sacramenti ſuſceptionem. Et cap. 8. ſcribit, licet per contritionem pœna æterna ſit remiſſa, tamen verè etiam remitti per Abſolutionem Sacerdotis, quia in voto & pacto huius Abſolutionis remiſſa fuerat. Quod igitur poſteà dicit, cap. 19. charitatem conſiſtere cum reatu pœnæ æternæ; non eſt intelligendum, vt verba ſonare videntur, ſed ſenſus eius eſt, habere hominem cum vera charitate adhuc debitum mortis æternæ, quando non ſuſcepit actu Sacramentum, quia nondum impleuit pactum & votum, in quo remiſſa ſunt ei peccata; & ſi ex negligentia pactum illud non impleat, proculdubio damnandum, non quia non habuerit antè remiſsionem peccatorum, ſed quia pactum non ſeruauit. Id verò ex ea ſimilitudine, quam ibidem adducit, apertiſsimè colligitur. Nam probare volens, charitatẽ conſiſtere cum debito mortis æternæ, dicit, Patriarchas & Prophetas cum magna charitate de hac vita migrâſſe, & tamen manſiſſe apud inferos cum debito mortis æternæ, donec Chriſtus ſua morte eos liberauit. Certum eſt autem, Patres illos non habuiſſe debitum mortis æternæ, niſi ea ratione, quia remiſſa erant eis peccata in virtute mortis Chriſti futuræ, & ſi ea nunquam fuiſſet, ipſi quoq; nunquam de inferno exiſſent. Atq; ad hunc modum exponenda videtur ſententia Hugonis de S. Victore, li. 2. de Sacramentis, par. 14. cap. 8.

Ad Vltimvm ex Thoma VValdenſi, dicimus, Thomam VValdenſem docere velle, ſolam charitatem ſine Sacramento, vel in re vel in voto, hominem à peccato non liberare. Et quanquam vera charitas eſſe non poteſt ſine Sacramento, vel in re, vel in voto: nec enim fieri poteſt, vt aliquis diligat Deum ſuper omnia, & nõ deſideret ea remedia, quæ Deus inſtituit pro

A reconciliatione peccatoris; tamen ſi per impoſſibile aliquis diligeret ſuper omnia Deum, & tamen nollet Sacramenta ſuſcipere, non iuſtificaretur. VValdensis autem illud ſcripſit contra VViclefum, qui ſentiebat, Baptiſmum aquæ non eſſe niſi ſignum internæ renouationis; quæ eſt etiam hęreſis Caluiniſtarum. Verba eius hęc ſunt: *Quamuis bonus fuerit, plena fide; dico tamen ſine viſibili Sacramento, vel re ipſa, vel affectu grauido conſequuto, ſine aqua ſaluus eſſe non poterat, &c.* quæ ſunt omninò conſentanea doctrinæ, quam tradit Concilium Tridentinvm ſeſs. 14. cap. 4. vbi docet, contritionem quidem reconciliare hominem Deo ante ſuſceptionem Sacramenti: tamen

B eam reconciliationem non eſſe tribuendam ſoli contritioni, ſed contritioni cùm voto Sacramenti ſuſcipiendi, quod votum ſemper in ea includitur.

Decimaseptima obiectio. Si per contritionem peccata remittuntur, quorſum homines contriti baptizantur, vel reconciliantur? & nónne falſa eſt forma Sacramenti: Ego te baptizo, vel abſoluo, ſi is iam lotus & abſolutus eſt, cui ſic loquimur?

Respondeo, Sacramentum non fruſtrà ſuſcipitur ab eo, qui per veram contritionem iuſtificatus eſt. Primvm, quia Sacramentum auget gratiam, & pœnam temporalem remittit, vel totam, vt in Baptiſmo, vel ex parte, vt in Ab-

C ſolutione: Contritio enim cum ſolo Sacramenti voto, culpam quidem purgat, ſed reatum totius pœnæ temporalis raro admodum tollit. Secvndo, quia nemo certò ſcire poteſt, ſe veram contritionem habuiſſe; & attritio cum ſolo Sacramenti voto non iuſtificat. Itaque vt quis de adepta indulgentia ſecurior ſit, debet omnia illa remedia adhibere, quæ Deus ad peccata purganda inſtituit. Tertio, quia pactum implere debet, quod cum Deo quodammodo pepigit, qui per votum Sacramenti ſuo tempore ſuſcipiendi, gratiam reconciliationis accepit.

Neqve forma Sacramenti redditur falſa. Nam qui dicit: Ego te baptizo, vel abſoluo; non affirmat ſe abſolutè baptizare vel abſoluere,

D cùm non ignoret multis modis fieri poſſe, vt neque baptizet neque abſoluat, licet ea verba pronunciet, nimirum ſi is, qui Sacramentum ſuſcipere videtur, fortè non habeat ſuſcipiendi intentionem, vel non ſit ritè diſpoſitus, aut obicem ponat. Igitur Miniſter illis verbis nihil aliud ſignificat, niſi ſe, quod in ſe eſt, Sacramentum reconciliationis vel abſolutionis impendere; quod vim habet in homine diſpoſito peccata omnia dimittendi. Quare S. Thomas in 3. par. quæſt. 84. art. 3. ad vltimum, ita exponit verba illa: *Ego te abſoluo*, id eſt, Sacramentum Abſolutionis impendo.

Præterea, quemadmodum (vt in reſponſione ad 4. obiectionem diximus) S. Dauid orabat: *Amplius laua me ab iniquitate mea.* ita poteſt

etiam idem peccatum sæpiùs ad Confessionem adduci, sæpiusque ministerio Sacerdotis absolui: quia dum in hac vita sumus, semper aliquid ex peccato inductum, purgari potest, vt pœnæ temporalis reatus, aut vulnus aliquod ex peccato relictum. Sed de his satis.

CAPVT XV.

Nullum esse peccatum, quod per veram Pœnitentiam non deleatur.

SEQVITVR quæstio NONA; Vtrum omnia peccata per veram Contritionem siue Pœnitentiam deleantur: est autem duplex sensus huius quæstionis. ALTER, an omnis peccator possit agere Pœnitentiam: sunt enim qui existiment, interdum aliquos, vel ob multitudinem, vel ob magnitudinem peccatorum ita deseri à Deo, vt nunquam sint auxilium diuinum ad rectè pœnitendum habituri. ALTER sensus est, an si quis egerit Pœnitentiam, nulla sit tanta peccatorum multitudo, vel grauitas, quę pœnitēdo non possit expiari. Nam & Nouatiani videntur in ea sententia fuisse, vt ob grauissima quædam scelera nulla ratione Deus placari posset, vt ex Paciano in epist.3. ad Simpronianum, & ex Ambrosio lib. 1. de Pœnitentia, cap.9. & lib.2. cap.2. & 4. intelligimus: & Richardus Armachanus, lib.9. quæstionum Armenorum, cap. 27. probabile esse docuit; ob quædam ingentia crimina non posse veniā impetrari, etiamsi ageret peccator quidquid posset pro venia impetranda. Sed quoniam de sensu priore tractandum erit in disputatione de gratia, & libero arbitrio: nunc solùm de posteriore breuiter disseremus.

Illud igitur affirmamus, non vt probabile, quemadmodum loquitur Armachanus, sed planè vt certum, & apud Catholicos exploratum; nullam esse peccatorum multitudinem, vel grauitatem, quæ per veram Pœnitentiam non expietur. Nam INPRIMIS Ezech.18. & 33. Deus sæpiùs clamat: *Nolo mortem peccatoris*; & sine vlla exceptione veniam pollicetur omnium iniquitatum, si impium seriò pœnituerit vitæ præteritæ, cum emendationis proposito: quod idem in Isaia cap.1. & 55. & in Ieremia cap.18. & aliis Prophetis legimus. Porrò Ioël cap.2. addit particulam vniuersalem: *Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Nemo autem seriò Pœnitentiam agit, qui non inuocet nomen Domini: nam in eodem cap. describens idem Propheta Pœnitentiam, ait: *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu & planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra.* Et infrà: *Inter vestibulum & altare plorabunt Sacerdotes ministri Domini, & dicent: Parce Domine, parce populo tuo.* Et Ionæ 3. *Operiantur saccis homines, & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine.*

IN Testamento nouo Matth.11. Dominus sine exceptione omnes inuitat ad se: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Matthæi 16. omnium peccatorum soluendorum sine exceptione, Petro potestatem tribuit: *Quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlo.* Matt. 18. rursus generatim dicit Apostolis: *Quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis.* Et ibidem de numero, ne fortè quis peccata alicuius ob frequētes lapsus irremissibilia esse crederet, non solùm vsque septies, sed etiam vsque septuagies septies peccata dimittenda esse admonuit, numerum certum ac finitum, pro incerto & infinito ponens, vt Origenes, Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, & alij Patres in commentario huius sententiæ annotârunt. Et Ioan.20. sine exceptione personarum: *Quorum,* inquit, *remiseritis peccata, remittuntur eis.* Cùm igitur Dominus omnes ad se peccatores inuitet ac vocet, quis audebit aliquos excludere? cùm ille, quæcunque soluuntur à suis in terra, soluta esse dicat in cœlis, quis obstrepere audebit, ac dicere quædam esse peccata, quę per veram Pœnitentiam, & Sacerdotum ministerium solui nequeant? cùm ille, quorum peccata Apostoli remiserint, iisdem remissa esse testetur, quis erit tam temerarius, qui aliquorum peccata irremissibilia esse disputet? cùm ille denique toties remittenda esse peccata iudicauerit, quoties ad Pœnitentiam is qui peccauit redierit; quis indulgentiam Dei ad certam mensuram ac numerum peccatorum restringet?

ACCEDIT Ecclesiæ Catholicæ definitio. Nam in primo capite Concilij LATERANENSIS Oecumenici, & frequentissimi, quod sub Innocentio III. celebratum est, habetur ea sententia: *Si post susceptionem Baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest semper Pœnitentiam reparari.* cui sententiæ consentiunt omnium ferè Patrum testimonia. HILARIVS can.18. in Matt. *Neque fas est,* inquit, *nos ex præscripto legis, dādæ veniæ numero concludi, cùm per Euangelij gratiam sine modo nobis à Deo fuerit indulta.* AMBROSIVS li.2. de Pœnitentia, cap.4. *Omnibus,* inquit, *conuersis pollicetur veniam, quia scriptum est: Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* HIERONYMVS in epistola ad Oceanum, de digamia: *Frustrà,* inquit, *mortuus est Christus, si aliquos viuificare non potest: mentitur Ioannes Baptista, & digito Christum, & voce demonstrans: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi; si sunt adhuc in seculo, quorum Christus peccata non tulerit, &c.* AVGVSTINVS lib.1. Retract. cap.19. reuocat, quod in lib. 1. de serm. Domini, dixisse videbatur, esse ingens aliquod peccatum quod nulla ratione remitti possit: *Addendum,* inquit, *fuit; Si in hac tam scelerata mentis peruersitate finierit hanc vitam: quoniam de quocunque pessimo in hac vita constituto, non est vtique desperandum, nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur.*

ratur. Eandem ſententiam apud Baſilium, in epiſtola ad Virginem lapſam, Chryſoſtomum, in epiſtolis duabus ad Theodorum de reparatione lapſi, atque apud alios paſsim inuenies.

His addi poſſunt exempla Scripturæ diuinę. Nam in Regibus Iſraël peiorem Achabo, & in Regibus Iuda peiorem Manaſſe non facilè reperies: vterq; tamen per Pœnitentiam veniam impetrauit. Vide de Pœnitentia Achab, lib.3. Regum, cap.21. de Pœnitentia Manaſſe, lib.2. Paral. cap.33.

In Teſtamento nouo orat Stephanus, Act.7. pro lapidatoribus ſuis, qui tamen Spiritui ſancto reſiſtebant, vt ipſe illis dixerat: &, vt ab Auguſtino paulò antè audiuimus, pro iis non imprudenter oratur, de quibus non deſperatur. Actor.8. hortatur Petrus Simonem Magum ad Pœnitentiam, eumque corripit, qui tamen grauiſsimè peccauerat: &, vt loquitur Avgvstinvs ſerm.11. de verbis Domini: *Quis eſt fructus correptionis, ſine vlla ſpe remiſsionis?* 2. Cor.2. Paulus Corinthium illum ad indulgentiam recipit, quem iuſſerat 1. Cor.5. tradi Satanę, & de quo dixerat: *Auditur inter vos fornicatio, quales nec inter Gentes, vt vxorem patris ſui aliquis habeat.*

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones; ac de peccato in Spiritum ſanctum breuiter diſputatur.

Sed obiectiones ſoluendæ ſunt. Ac Primvm obiiciebant olim Nouatiani illud Heli ſacerdotis 1. Reg.2. *Si peccauerit vir in virum, placari ei poteſt Deus, ſi autem in Deum peccauerit vir, quis pro eo orabit?*

Respondet Ambroſius lib.1. de Pœnitentia, cap.8. illud, *Quis orabit*; non ſignificare: Nullus orabit, ſed: Quærendus erit inſignis aliquis Dei amicus, qui oret, qualis fuit Moſes, qui pro populo idololatra orauit, & exauditus eſt. Exodi 32. Videtur Heli more humano eſſe loquutus. Nam inter homines rari inueniuntur, qui apud Principem intercedere audeant, quando reus Principem ipſum immediatè læſit: alioqui facilis eſt interceſsio, quando inter priuatos iniuria conſiſtit. Summa eſt; Heli nihil aliud ſignificare voluiſſe, niſi peccata in Deum difficiliùs expiari, quàm in homines.

Secvnda obiectio ſumitur ex lib. Prouerb. cap.1. vbi ſapientia Dei ſic loquitur: *Quia vocaui, & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret, &c. tunc inuocabunt me, & non exaudiam, manè conſurgent, & non inuenient me.* Et Pſal.17. *Clamauerunt, nec erat qui ſaluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.* Et Hierem.14. *Cùm ieiunauerint, non exaudiam preces eorum.*

Respondeo. Verba ſapientiæ in Prouerbiis, de iis potiſsimùm accipienda ſunt, qui poſt

A hanc vitam in die Iudicij ſiue vniuerſalis, ſiue particularis, inutilem Pœnitentiam agent, & refrigerium aliquod petent, nec impetrabunt, quia tempus Pœnitentię non eſt, niſi in vita pręſenti: de quibus etiam loquitur liber Sapientiæ cap.5. cùm ait: *Tunc dicent intra ſe, Pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes: Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum, &c.* Et Dominus Matth.25. introducit fatuas virgines poſt clauſum oſtium dicentes: *Domine, Domine aperi nobis.* Et Luc.13. clarioribus verbis: *Cùm intrauerit*, inquit, *paterfamilias, & clauſerit oſtium, & incipietis foris ſtare, & pulſare oſtium dicentes; Domine, aperi nobis; & reſpondens dicet vobis: Neſcio vos vnde ſitis: tunc incipietis dicere: Manducauimus*
B *coram te, & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti. Et dicet vobis: Neſcio vos vnde ſitis; diſcedite à me omnes operarij iniquitatis; ibi erit fletus, & ſtridor dentium, &c.* Et Luc.16. introducit diuitem in inferno implorantem Abrahamum, & nihil impetrantem. Loqui autem librum Prouerbiorum de vita futura, perſpicuum eſt ex illis verbis: *Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cùm vobis quod timebatis aduenerit.*

Qvod ſi ea verba ad hanc etiam vitam referre placeat, ſine dubio accipienda erunt de inuocatione Dei ad pœnas arcendas, non de vera Pœnitentia, neque de ſeria cupiditate liberationis à culpa: ad quem modum intelliguntur alia duo loca, ex Dauide & Hieremia. Nam de inuo-
C catione Dei ex vera Pœnitentia, non poteſt falſum eſſe quod ſcribit Ioël cap.2. *Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.*

Tertia obiectio continet exempla duo eorum, qui Pœnitentiam in hac vita egerunt, nec indulgentiam meruerunt. Lib.2. Machab. cap.9. de Antiocho inquit Scriptura: *Orabat hic ſceleſtus Deum, à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus.* Et in epiſt. ad Hebr. cap.12. de Eſau inquit Apoſtolus: *Scitote quoniam poſteà cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus eſt: non enim inuenit Pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquiſiſſet eum.*

Respondeo, dubitari non poteſt, quin Antiochus ſolam corporis mortem, & cruciatum illum viſcerum quo vexabatur, auertere oratio-
D tione ſua deſiderauerit; & ideò cùm vera nō fuerit eius Pœnitentia atque conuerſio, mirum eſſe non debet, ſi nihil etiam à Domino impetrauerit. Porrò, Eſau neque apud patrem locum benedictionis inuenit, quia iam in alterum collata benedictio illa, irrecuperabilis erat: neq; apud Deum Pœnitentia eius vim vllam habuit, quia non ex corde conuerſus eſt ad Deum, neq; fleuit ob culpas in Deum admiſſas, ſed ſolùm ob hæreditatem amiſſam. Nam illo ipſo tempore, quo Pœnitentiam agere videbatur, necem fratris ſui animo voluebat: ſic enim ait Geneſ.27. *Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum.* Itaq; Apoſtolus exemplo Eſau admonere voluit fideles, ne facilè ſe in peccata pertrahi ſinerent; tum quia damnum irrecuperabile per

peccatum incurrit, qui innocentiam, aut virginitatem, aut aliquid eiusmodi peccando amittit: tùm etiam quia nonnulli gemunt ac plorant, nec tamen veram Pœnitentiam habent; atque ita valdè dubius, atque incertus est peccantium exitus.

QVARTA obiectio, eaque præcipua, quam & Pacianus in epist. 3. ad Sympronianum, & Ambrosius in vtroque libro de Pœnitentia, ex Nouatianis referunt, sumitur ex quatuor locis Scripturæ diuinæ, in quibus peccatum in Spiritum sanctum, dicitur esse irremissibile. Ac vt perspicuè res tota, & breuiter explicetur, duo tractanda erunt. PRIMVM, quid sit propriè peccatum in Spiritum sanctum. DEINDE, qua ratione dicatur irremissibile.

Quod ad PRIMVM attinet, quatuor sententiæ sunt, quarum tres posteriores in 2.2. q. 14. B. Thomas recitat, & etiam Magister in 2. dist. 43.

PRIMA est ORIGENIS in Matth. cap. 12. peccata in Spiritum sanctum esse omnia illa, quæ contra Dei legem admittunt homines post Baptismum. Et ratio est, quia, vt ipse ibi docet, Pater est in omnibus rebus, etiam ratione carentibus, Filius in solis rationalibus, etiamsi Ethnici sint, Spiritus sanctus in solis regeneratis. Cùm igitur peccent homines in eam personam diuinam, quam in se habent; sequitur peccata Ethnicorum esse in Patrem, aut Filium: peccata Christianorum in Spiritum sanctum. Eadem sententia fuit etiam Nouatiani: nam vt B. Hieronymus scribit in epist. ad Marcellam, de blasphemia in Spiritum sanctum; ideò Nouatianus negabat Christianis lapsis remissionem peccatorũ, quia existimabat, omnes Christianorum lapsus esse peccata in Spiritum sanctum.

Hanc sententiam meritò refellit B. ATHANASIVS in libello quem edidit super eum locum Euangelij: *Qui dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei, &c.* PRIMO, quia sequeretur omnia peccata Christianorum esse talia, vt non remittantur, neque in hoc seculo, neque in futuro; quod constat esse falsum ex B. Paulo, qui 2. Corinth. 2. remisit peccatum fornicario Christiano. SECVNDO, quia Dominus accusat peccati in Spiritum sanctum Pharisæos, qui tamen Christiani non erant. TERTIO, quia falsum est quod Origenes assumit, Patrem esse in pluribus rebus, quàm Filium, & Filium in pluribus, quàm Spiritum sanctum. Nam cùm sint vna numero essentia, necessariò vna persona diuina est in alia, iuxta illud Ioann. 14. *Ego in Patre, & Pater in me est.* & multò magis vbi est vna persona, ibi sunt reliquæ. Hæ sunt rationes Athanasij.

ALTERA sententia est B. AVGVSTINI, qui nullum aliud voluit esse peccatum in Spiritum sanctum, quàm finalem impœnitentiam. Is enim asserit in Enchiridio, cap. 83. enucleatissimè de hac re à se disputatum esse in serm. 11. de verbis Domini: in illo autem Sermone tandem hoc cō-

A stituit. Idem etiam docet in epist. 50. ad Bonifacium, & lib. de corrept. & gratia, cap. 12. & lib. 4. contra Cresconium, cap. 8. Quòd autem in hac sententia vsque ad obitum perseuerauerit, patet tùm ex Enchiridio, cap. 83. nam eum librum ex postremis scripsit, tùm ex lib. 1. Retract. cap. 19. vbi corrigit id, quod dixerat lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 43. Dixerat enim, peccatum ad mortem esse inuidentiam fraternæ gratiæ, & hoc esse peccatum in Spiritum sanctum: ceterum correxit in Retractationibus, dicens, addendum fuisse: *Si in scelerata mentis peruersitate finiret hanc vitam.*

B Hæc sententia B. Augustini vera quidem est, quatenus docet finalem impœnitentiam esse peccatum aliquod in Spiritum sanctum: tamen nō videtur posse defendi, si velit propriè peccatum illud in Spiritum sanctum, de quo Dominus in Euangelio loquitur, esse finalem impœnitentiam. PRIMO, quia peccatum in Spiritum sanctum propriè blasphemia quædam est, vt patet Matth. 12. Luc. 12. & Marci. 3. finalis autem impœnitentia non est blasphemia, sed circumstantia quædam, quæ in omni peccato reperiri potest.

SECVNDO, quia finalis impœnitentia non committitur nisi in morte: peccatum autem in Spiritum sanctum, etiam in hac vita reperitur; alioqui non diceret Dominus, non remitti, neque in hoc seculo, neque in futuro.

C TERTIO, quia Dominus notauit Pharisæos huius criminis, vt patet Marci 3. *Qui blasphemauerit,* inquit, *in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti: quoniam dicebant; Spiritum immundum habet.* At Pharisæi tunc non agebant animam, & multos annos fortasse supervixerunt.

QVARTO, quia Apostolus Hebr. 6. & 10. de hoc peccato loqui videtur: ait enim cap. 6. *Impossibile est, eos qui semel sunt illuminati, &c. & prolapsi sunt; iterum renouari ad Pœnitentiam:* & cap. 10. *Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccato, &c.* & infrà dicit, eos qui ita peccant, ideò grauissimè peccare, quia Spiritui gratiæ contumeliā faciunt.

D Certum autem est, Apostolum loqui de peccatis viuorum, non de finali impœnitentia: alioqui idem esset ac si diceret, non posse mortuos reuocari ad Pœnitentiam; quod indignum est tanto Apostolo.

POSTREMO, quia 1. Ioann. 5. vbi dicitur: *Est peccatum ad mortem; non pro eo dico, vt roget quis, &c.* sermo est de peccato in Spiritum sanctum, vt ipse Augustinus confitetur, lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 43. & tamen Ioannes de peccatis viuorum loquitur. Sunt quidem aliqui, qui existimant Ioannem loqui de peccatis mortuorum, ac dicere, non esse orandum pro illis, qui vsque ad mortem in peccatis suis permanserunt: tamē textus Apostoli apertè reclamat; ait enim:

Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita, &c. quibus verbis præsupponit, posse sciri cũ aliquis peccat, an illud peccatum sit ad mortem, vel non: ac proinde non loquitur de finali impœnitentia, quę non potest cognosci, nisi post mortem. Præterea, si loqueretur de peccatis mortuorum, non diceret: *Si quis scit fratrem suum peccare*; sed, Si quis scit fratrem suum peccâsse.

TERTIA sententia est, peccatum in Spiritum sanctum, esse peccatum ex malitia, sicut peccatum ex infirmitate, dicitur peccatum in Patrem, & peccatum ex ignorantia, dicitur peccatum in Filium. Hæc sententia, præ ceteris videtur placuisse Magistro sententiarum in 2. dist. 43. & B. Thomæ in 2.2.q.14. tametsi etiam alias sententias non repudiant.

Possumus autem idem de hac sententia dicere, quod diximus de sententia B. Augustini, nimirum veram esse, sed non satisfacere nostræ quæstioni. Nam etsi quodlibet peccatum ex malitia, dici potest peccatum in Spiritum sanctum: tamen non quodlibet peccatum ex malitia est illud, de quo Scripturæ loquuntur, quod propriè & singulariter dicitur peccatum in Spiritum sanctum, & quod non remittitur neque in hoc seculo, neque in futuro. Id quod facilè probari potest, quia peccatum in Spiritum sanctum est certa quædam blasphemia, vt patet ex Matth. 12. Marci 3. & Luc. 12. peccatum autem ex malitia, neque est speciale peccatum, sed generale; neque semper est blasphemia: diuidunt enim auctores huius sententiæ peccatum in Spiritum sanctum in sex species, ex quibus tantùm vna ad blasphemiam pertinet.

Est igitur QVARTA sententia, quam veram esse non dubitamus, peccatum in Spiritum sanctum propriè nihil esse aliud, quàm veritatem cognitam & manifestam, ex malitia improbare, & tanquam demoniacam, & detestabilen calumniari. Dicitur autem peccatum in Spiritum sanctum, non quia non sit etiam contra Patrem & Filium, sed quia Spiritui sancto tribuitur operatio miraculorum, & illustratio animorum ad cognoscendam veritatem: ipse enim est qui docet omnem veritatem, Ioan. 16. & qui diuidit singulis, pro vt vult, vni gratiam sanitatum, alteri donum linguarũ, &c. & operatur omnia in omnibus 1. Cor. 12. Itaque ille peccat in Spiritum sanctum, qui cognita veritate Spiritu sancto illustrante, improbat, & signa ac prodigia, virtute Spiritus sancti facta, tribuit Sathanæ.

Hanc sententiam veram esse, PRIMO probatur ex communi consensu veterum: ita enim docent Athanasius in libello de hac re scripto, & etiam oratione 2. in Arianos. Chrysost. Hom. 42. in Matth. Basilius in Moralibus, summa 35. cap. 1. & in quæst. compendio explicatis, q. 273. Hilarius in cap. 5. & 12. Matth. Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. Hieronymus in cap. 12. Matthęi, &

A in epist. ad Marcellam, de blasphemia in Spiritum sanctum, Anselmus in cap. 12. Matthęi. Richardus de sancto Victore, in libro de spiritu blasphemiæ, Theophylactus, & Beda, in cap. 12. Matth. & cap. 3. Marci: & ante hos Pacianus in epist. 3. ad Sympronianum.

Verum OBSERVANDVM est, cùm B. Hieronymus in epistola citata dicit, peccatum in Spiritum sanctum futurũ, si quis ante tribunal Iudicis constitutus, non solùm neget Christum, sed etiam dicat eum esse Beelzebub; non esse hęc verba simpliciter intelligenda. Tunc enim solùm vult B. Hieronymus futurum peccatum in Spiritum sanctum, si is, qui dicit Christum esse B Beelzebub, non dicat coactus tormentis, sed vltrò ex malitia cognitam veritatẽ oppugnans, vt ex tota illa epistola perspicuum est: & tales aliquos fuisse suo tempore B. Cyprianus testatur in serm. de lapsis.

SECVNDO, probatur ex eo, quòd Dominus peccatum in Spiritum sanctum vocat peccatum Pharisæorum, quo dicebant Christum in Beelzebub eiicere dæmonia, vt Marcus cap. 3. scribit: peccatum autem hoc Pharisæorum, nihil erat aliud quàm oppugnatio cognitæ veritatis.

TERTIO, probatur ex eo, quòd Dominus Matth. 12. distinguit blasphemiam in Filium hominis, à blasphemia in Spiritum sanctum. Blasphemia autem in Filium hominis, secundum C expositionem Athanasij, & Hieronymi, & aliorum; erat eorum, qui existimantes Christum non esse nisi hominem, opera eius calumniabãtur, & dicebant: *Ecce homo vorax, & potator vini*, ergo peccatum in Spiritum sanctum est eorum, qui scientes Christum in virtute Dei miracula operatum, tamen ex malitia & inuidia, diuina illa opera non Spiritui sancto, sed Spiritui immũdo adscribunt.

Ex his deduci potest, peccata Apostolorum Petri & Pauli, quorum prior Christum negauit, posterior apertè persequutus est, non fuisse peccata in Spiritum sanctum. Nam Petrus ex infirmitate negauit, timore videlicet pœnæ: Paulus autem ex ignorantia. 1. Timot. 1. *Misericordiam*, in-D quit, *consequutus sum, quia ignorans feci, in incredulitate*. At peccata Iudæorum lapidantium Stephanum, in Spiritum sanctum erant: nam cum resistere non possent Spiritui sancto, qui loquebatur in eo, vt dicitur Act. 6. tamen resistere conabantur. Et idem peccatum à multis Hæreticis committi credibile est, qui cùm in Scripturis & Patribus assiduè versentur, vix fieri potest, quin intelligãt se vehementer errare: & tamen ne videantur sine caussa de Ecclesia recessisse, doctrinam cognitam satis & exploratam obstinatè repræhendunt.

IAM verò, qua ratione hoc peccatum dicatur irremissibile, dubium est propter quatuor loca Scripturæ. PRIMVS est, Matth. 12. Luc. 12. & Marci 3. vbi dicitur blasphemia in Spiritum sanctum

non

non remitti, neque in hoc seculo, neque in futuro. SECVNDVS est Hebr. 6. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, &c.* TERTIVS Hebr. 10. *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccato.* QVARTVS 1. Ioan. 5. *Est peccatum ad mortem, pro eo non dico vt roget quis.*

Ad PRIMVM locum multiplex responsio dari solet. PRIMA est Theophylacti in hunc locum Matthæi, & Abulensis ibidem, peccatum in Spiritum sanctum dici irremissibile, quia nunquam remittitur sine Pœnitentia, peccatum autem in Filiũ hominis dici remissibile, quia remittitur sine Pœnitentia, quia enim ex ignorantia procedit, non reputatur verum peccatum. AT si hęc sententia vera esset, sequeretur, omne verum peccatum, quod non est ex ignorantia inuincibili, esse peccatum in Spiritum sanctum; quod certè absurdissimum est.

SECVNDA est Richardi in libello de spiritu blasphemiæ, peccatum in Spiritum sanctum dici irremissibile non ratione culpæ, sed ratione pœnæ; quia si homo Pœnitentiam non agit de hoc peccato, nihil ei remittitur de pœna damnationis; si verò Pœnitẽtiam agit, nihil ei remittitur de pœna temporali, quæ ad satisfactionem requiritur: alia verò peccata dicuntur remissibilia, quia semper remittitur aliquid de pœna illis debita, ratione ignorantiæ, vel infirmitatis, quæ peccata illa diminuunt.

CONTRA hanc solutionem est, PRIMO, quòd omnes alij Patres intelligunt, Dominum esse loquutum de remissione culpæ. SECVNDO, quia Dominus non dixit: Nihil de hoc peccato remittetur; sed absolutè: Hoc peccatum non remittetur: ergo non loquitur de diminutione pœnæ, sed de absoluta remissione totius peccati. TERTIO, quia sine ratione asseritur, nihil pœnæ relaxari peccãtibus in Spiritum sanctum, si Pœnitentiam egerint: nam si reuera magno feruore aliquis talis conuertatur, cur non poterit Deus & Ecclesia, vel partem aliquam pœnæ temporalis relaxare?

ALIA igitur solutio est aliorum, peccatum in Spiritum sanctum irremissibile dici, quia etiamsi remitti possit, si Pœnitentia adsit, tamen qui ita peccant, ad veram Pœnitentiam non perueniunt, quod iusto iudicio DEVS eos deseruerit, & in reprobum sensum traditi sint.

Hæc sententia videtur esse Athanasij, Hilarij, Hieronymi, & Anselmi in caput Matthæi duodecimum, videtur tamen temperanda, vt eam temperant Chrysostomus in cap. 12. Matth. & Ambrosius lib. 2. de Pœnitentia, cap. 4. Nam si simpliciter intelligamus, peccatum in Spiritum sanctum nunquam remitti, sequetur, eos omnes qui sciunt se impugnare cognitam veritatem, meritò desperare debere de salute, quod

A absurdissimum esse videtur: sequetur etiam, nos non debere pro talibus orare, sicut pro damnatis non oramus; cùm tamen sanctus Stephanus orauerit pro lapidatoribus suis, quos in Spiritum sanctum peccare sciebat, vt habemus Actorum 7. Et beatus AVGVSTINVS libro 1. Retractat. cap. 19. *De nullo,* inquit, *quamuis pessimo in hac vita constituto, desperandum est; & pro eo non imprudenter oratur, de quo non desperatur.* Sanctus AMBROSIVS quoque loco citato probat, peccatum in Spiritum sanctum per Pœnitentiam posse remitti, quia populus Iudæorum, qui dixerat de Christo: *In Beelzebub principe Dæmoniorum eiicit dæmonia;* posteà ad prædicationem B. Petri conuersus legitur, Actor. 2.

B Dicendum igitur, Scripturas & Patres dicere, peccatum in Spiritum sanctum non remitti, quia ordinariè & vt plurimùm, non curatur: sicut de aliis peccatis Dominus ait: *Omnia peccata & blasphemiæ remittuntur.* non quia semper, & omnibus remittantur, sed quia vt plurimùm & ordinariè remittuntur. Sunt autem duæ caussæ cur ordinariè incurabile sit peccatum in Spiritum sanctum. VNA, quia directè resistit, & repudiat gratiam Dei: quemadmodum si ægrotus vnico medicamento curari posset, & illud admittere non vellet, rectè diceretur morbus eius incurabilis. ALTERA, quia cùm sit peccatum ex malitia, non ex ignorantia vel infirmitate, nihil

C in se habet, vnde vel modicum excusari possit, ac proinde nihil misericordiæ meretur: hinc enim Apostolus 1. Timoth. 1. *Misericordiam,* inquit, *consequutus sum, quia ignorans feci, in incredulitate.*

Ac ne mirum videatur, si peccatum irremissibile, dicamus irremissibile ordinariè, sed non absolutè; considerentur alia similia loca. Matth. 19. Dominus ait facilius esse, vt camelus intret per foramen acus, quàm vt diues ingrediatur in regnum cœlorum. Quo loco videtur planè diuitibus aditum ad salutem interclusisse: & tamen in eodem loco subiungit: *Quod impossibile est apud homines, apud Deum possibile est.* Et Hierem. 13. dicit Dominus: *Si mutare potest Aethiops pellem suam, & pardus varietates suas; & vos poteritis benefacere, cùm*

D *didiceritis malè.* & tamen in toto eo libro hortatur eos Deus vt reuertantur, & veniam pollicetur.

Ad SECVNDVM locum ex epist. ad Hebræos cap. 6. posset PRIMO eodem modo responderi, impossibile esse vt qui semel sunt illuminati, & voluntariè posteà peccant, ad Pœnitentiam renouentur; non absolutè, sed vt in plurimum. SED melior solutio est, quòd Apostolus hìc solùm loquatur de Pœnitentia, quæ Baptismum præcedit: sic enim exponunt Chrysostomus, Ambrosius, & alij Patres. Et ipse Apostolus hoc insinuat illis verbis: *Qui semel sunt illuminati,* id est, baptizati: nam apud veteres, illuminari est baptizari. Et illis: *Iterum renouari.* renouamur enim

A proprie in Baptismo. Et illis: *Iterum crucifigentes Filium Dei.* nam cùm baptizamur, conformamur similitudini mortis Domini, vt dicitur ad Rom. 6. & sicut Christus tantùm semel crucifixus est, ita & nos tantùm semel baptizamur, & qui vellet iterum baptizari, iterum sibi Christum crucifigeret.

Ad Tertivm ex cap. 10. ad Hebræos dico cum Chrysostomo, Ambrosio, & aliis; cùm Apostolus dicit, non relinqui hostiam pro peccato, sensum esse, non esse expectandum alium Christum, qui pro nobis moriatur, vel vt ille, qui semel mortuus est, iterum veniat moriturus: & consequenter non esse secundum Baptismum expectandum. Eadem enim est sententia
B huius loci, & superioris.

Ad Qvartvm ex epistola Ioannis, Augustinus de correptione & gratia, cap. 12. & Gregorius lib. 6. moralium, cap. 31. siue vltimo, dicunt, peccatum ad mortem, esse peccatum in quo homo perseuerat vsque ad mortem. Sed tunc non dixisset: *Si quis scit fratrem peccare,* sed, Si quis scit peccasse non ad mortem: non enim cognosci posset peccatum ad mortem, nisi post mortem eius, qui illud commisit. Ambrosius lib. 1. de Pœnitentia, cap. 9. dicit, Ioannem non dixisse vt nemo oret pro iis, qui peccant peccata ad mortem, id est, grauissima peccata; sed solùm vt non orent homines vulgares, & imperfecti, ad quos epistolam illam scribebat: grauis-
C sima enim peccata, perfectis oratoribus indigent. Hieronymus libro 2. in Iouinianum vltra medium, versus finem, tractans hunc locum, dicit nihil hîc significari aliud, nisi pro peccato ad mortem difficulter orationem exaudiri. Et hic videtur verissimus esse huius loci sensus: nam immediatè anteà dixerat Ioannes: *Scimus quoniam audit nos, quidquid petierimus ab eo.* idcirco ne putaremus hoc habere locum etiam in petitionibus quibuslibet, quas pro aliis offerimus; subdit: *Qui scit fratrem suum peccare non ad mortem, petat, & dabitur ei, &c.* id est, cum fiducia petat, nam impetrabit. Si verò peccatum est ad mortem, id est, grauissimum ex genere illorum, quæ ordinariè non remittuntur, sed puniuntur æterna
D morte: *Non dico, vt roget quis,* id est, non prohibeo quidem orare, sed non audeo polliceri, quod facilè impetrabitis; ideò non dico vt roget quis, nimirum cum illa certa fiducia impetrandi: sæpe enim Deus in tali negocio preces Sanctorum non audit, iuxta illud Hieremiæ 7. *Noli orare pro populo hoc, quia non exaudiam te.*

CAPVT XVII.

Contritionem imperfectam, siue attritionẽ ex timore pœnæ ortam, bonam atque vtilem esse.

Decima sequitur quæstio; Vtrum Contritio, siue Attritio quæ oritur ex timore seruili, sit bona: siquidem Martinus Lutherus (vt ostendimus ex multis eius testimoniis in lib. 1. cap. 6.) initio defectionis suæ apertè dicebat, Contritionem ex timore seruili ortam, facere hominem hypocritam, & magis peccatorem. Et quamuis Lutherani posteà ab ea sententia recesserint, & iam communiter doceant, timorem pœnæ vtilem esse, atque inde Pœnitentiam inchoari, vt perspicuum est ex Kemnitio in 2. par. Examinis, pag. 954. & ex Caluino lib. 3. Instit. cap. 3. §. 7. tamen operæpretium esse duximus, Lutheri sententiam à Leone X. primùm in Bulla contra articulos Lutheranos, deinde à Cõcilio Oecumenico Tridentino, sess. 14. can. 5. damnatam; testimoniis Scripturarum, veterum traditione, & rationibus confutare.

Sed antequam ad argumenta veniamus, exponendum erit paucis, de quo timore pœnę potissimum controuersia sit: possumus enim doctrinæ caussa quatuor timores distinguere, qui omnes pœnam, non culpam respiciant.

Primvs est timor naturalis; qui passio quædam est partis inferioris: & de hoc timore nulla controuersia est, tùm quod hic timor non se extendat ad pœnas æternas, quę sola fide comprehenduntur; tùm etiam quod neq; sit bonus, neq; malus, nec solùm in hominibus, sed etiam in pecudibus reperiatur. Errat enim Rupertus Abbas lib. 9. de operibus Spiritus sancti, cap. 5. vbi duos timores malos à duobus bonis distinguẽs, priorem malum esse dicit eum, qui in quatuor præcipuis animę passionibus numeratur, quæ sunt, timor, cupiditas, dolor, & gaudiũ: posteriorem esse vult eum, qui nascitur ex fide, sed hominem non corrigit, qualis fuit in Felice Pręside Iudęę, qui disputante Paulo Act. 24. de Iudicio futuro, valde perterritus est, sed inde non euasit melior. At passiones illę animę non rectè dicũtur malę, cùm moraliter nec bonæ, nec malæ vocari possint, quippe quas non habemus in potestate; naturaliter autẽ bonę sint, & à Deo ad multa commoda nobis ingenita, vt S. Basilius demonstrat in orat. contra irascentes. Timor autem ille qui ex fide oritur, non ideò malus dici debet, quia hominem non corrigit, alioqui ipsa etiam fides dici posset mala, quando hominem nõ corrigit; sed vitiũ illud non fidei, vel timoris, sed hominis est, qui fidei ac timoris ductum non sequitur.

Alter timor est is, quẽ Theologi mundanum appellare solent; cùm videlicet quis ita pœnas à rebus creatis infligendas metuit, vt propterea

in

in creatorem peccare non metuat; qualis timor in Petro fuit, cùm Christum negauit. Neque de hoc timore vlla quæstio esse potest: is enim timor consensu omniũ malus est, & ab ipso Christo damnatus, Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus.* & ab Apostolo Petro, 1. Petri 3. *Timorem eorum ne timueritis, Dominum autem* CHRISTVM *sanctificate in cordibus vestris.* & ab Isaia, cap. 51. *Quis tu, vt timeres ab homine mortali, & à filio hominis, qui quasi fœnum, ita arescet?* Hunc eundem timorem sanctus Basilius in explicatione Psalmi 33. hostilem appellat, ac sobolem incredulitatis esse dicit; & de eodem disputat S. Augustinus serm. 18. de verbis Apostoli.

A

TERTIVS est timor pœnæ, quem Deus ipse peccatoribus comminatur; sed cum timore offensionis diuinæ ita coniunctus, vt licet homo vehementer pœnam timeat, magis tamen offensionem Dei, quàm pœnam illam timeat. Atque hic timor seruilis dici solet secundum substantiam, sed absque seruilitate, & ordinatus, ac bonus est; neque de eo quæstio esse posse videtur, ac ne ipse quidem Lutherus, vt existimo, timorem istum reprehendisset. Nam & Dominus hortatur sanctos Martyres Matt. 10. vt timeant eum, qui potest animam & corpus perdere in Gehennam: & sancti Patres hunc timorem passim laudant, & in ipsis etiam iustis hominibus locum habere dicũt. S. Basilius oratione in Psal. 33. docet peccatorum tentationes repellendas à viris iustis timore futuri Iudicij. Et oratione in principium Prouerbiorum, dicit homines iustos hoc timore impediri ne peccent, non secus ac impediũtur clauis, qui cruci affixi sunt, ne se commoueant, iuxta illud Psalm. 118. *Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui.* Sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 15. ad populum Antiochenum, scribit, metum Gehennæ esse in anima hominis iusti quasi militem fortem & armatum, qui fures & latrones, & omnes hostes procul arcet à domo. S. Ambros. in Psal. 118. serm. 21. scribit, sanctos Martyres in agone martyrij cõstitutos, timore Gehennę ante oculos mentis propositæ, vincere solitos earum pœnarum timorem, qui à persequutoribus & carnificibus ingerebatur. Sanctus Hieronymus in epistola ad Eustochium de seruanda virginitate, scribit se metu Gehennæ solitudinem, & genus vitæ durissimum elegisse. Sanctus Augustinus in lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 18. scribit, sanctis viris timorem illũ à Deo donari, de quo Dominus ait: *Timete eum, qui potest animam & corpus perdere in Gehennam*, & lib. de sancta virginitate, cap. 38. apertè docet, hunc timorem à charitate nequaquam excludi. Denique sanctus Gregorius homil. 26. in Euangelia, omnes hortatur, vt futurum Iudicium timeāt antequam veniat, ne posteà cùm appropinquare cœperit, timere debeant.

B

C

D

QVARTVS timor est propriè seruilis, quo videlicet ita peccator Deum punientem timet vt solius pœnæ fugiendæ caussa à peccatis perpetrandis caueat, & de perpetratis doleat: quem timorem ita explicat S. AVGVSTINVS conc. 25. in Psal. 118. *Timor quo non amatur iustitia, sed timetur pœna, seruilis est, quia carnalis est, & ideò non crucifigit carnem. Viuit enim peccandi voluntas, quæ tunc apparet in opere, quando speratur impunitas; cùm verò pœna creditur sequutura, latenter viuit, viuit tamẽ: mallet enim licere, & dolet nõ licere, quod lex vetat, quia non spiritaliter delectatur eius bono, sed carnaliter malum metuit, quod minatur.*

De hoc igitur timore tota controuersia est, hunc enim Lutherus damnabat, vt qui faceret homines hypocritas, magisque peccatores; & hunc eundem Tridentina Synodus sess. 14. ca. 4. bonum atq; vtilem esse, & à Deo excitari docet. Quæ sententia probatur PRIMO ex verbis illis Dauidis, Psal. 110. & Salomonis, Prouerb. 1. *Initium sapientiæ timor Domini.* & Ecclesi. cap. 1. *Timor Domini expellit peccatum, nam qui sine timore est, non poterit iustificari.* & cap. 25. *Timor Domini initium dilectionis eius.* Hæc dicuntur de timore qui est in peccatoribus, & qui dilectionem præcedit: in peccatoribus autem & ante dilectionem, timor filialis esse non potest, sed tantùm seruilis.

ITEM Isaiæ 26. secundum versionem LXX. *A timore tuo concepimus, & peperimus Spiritum salutis.* Hierem. 5. *Me ergo non timebitis, & à facie mea non dolebitis, dicit Dominus?* Malach. 1. *Filius honorat patrem, & seruus dominum: Si ego pater, vbi est honor meus? si dominus, vbi honor meus?* Quo loco Dominus exigit timorem à seruis, qui eum vt patrem amare non nouerant.

Illud ETIAM Domini, Matth. 10. *Timete eum, qui potest corpus & animam perdere in Gehennam*: etiamsi ad iustos pertineat, qui timore isto iuuantur ne peccent; tamen dubitari non potest, quin etiam ad iniustos referri debeat, qui timore eodem iuuantur, vt ad Pœnitentiam veniant.

PRÆTEREA Scripturæ passim terrorem incutiunt peccatoribus, nec sanè ad alium finem, nisi vt timorem concipiant, & ex eo timore Pœnitentiam meditentur. Deuter. 32. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima.* Psalm. 7. *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit; & parauit illum, & in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.* Isaiæ 33. *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Ionas cap. 3. illa comminatione Niniuitas conuertit, *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur.* Matth. 3. Ioannes Baptista ex timore pœnæ ad Pœnitētiam homines adducere satagebat: *Genimina viperarum, quis vobis demonstrauit fugere à ventura ira?* & rursus: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excindetur, & in ignem mittetur.* Et Christus ipse Matthæi 5. 13. 24. & 25. Marc. 9. Luc. 12. & alibi sæpissimè, ignem Gehennæ, stridorem dentium, tenebras exteriores, vermem non morientem, & flammas inextinguibiles minabatur.

Deniqve eædem Scripturę timorem istum à Deo inspirari tam apertè docent, vt nimis magna temeritas videri debeat, si quis eum adhuc damnare voluerit. Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, &c.* quo loco beatus Paulus docet, in Testamento veteri datum à Deo spiritum seruitutis, quo timeretur; quemadmodum in Testamento nouo dedit spiritum adoptionis, quo diligeretur. Isaiæ 63. *Quare nos errare fecisti de via tua? indurâsti cor nostrum ne timeremus te?* vbi lamentatur Propheta, quòd Hebræi caruerint dono timoris, quo conuerti ad Dominum potuissent. Nam (vt rectè docet sanctus Augustinus in epistola 105. ad Sixtum) non indurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam.

Accedat nunc traditio veteris Ecclesiæ. Tertvllianvs in lib. de Pœnitentia: *Si de Exomologesi,* inquit, *retractas, Gehennam in corde considera, quam tibi Exomologesis extinguit: & pœnæ magnitudinem priùs imaginare, vt de remedij adeptione non dubites.* Idem lib. 2. in Marcionem, timorem Iudicij bonum, & salutarem esse demonstrat.

Clemens Alexandrinus libro secundo Stromatum, ante medium: *Fides,* inquit, *est prima ad salutem inclinatio, post quam timor, & spes, & Pœnitentia.* Et infrà: *Qui timorem damnant, ij legem etiam insectantur: quòd si legem, clarum est, quod & eum qui legem tulit.*

Sanctus Cyprianvs in sermone de lapsis, cùm ad timorem lapsos hortaretur: *Deus,* inquit, *quantum pietate patris indulgens semper & bonus est: tantum iudicis maiestate timendus est,*

Sanctus Basilivs oratione in Psalm. 33. *Timor,* inquit, *salutaris, qui ad sanctitatem deducit, & animæ diuinitùs insitus est, qualis existat, si cupis audire, attende: quando fortè te ad aliquod peccatum videris paratum, illud horribile mandatum, & Christi Iudicium cogita, &c.* vide eundem oratione in principium Prouerbiorum.

Sanctus Pacianvs in Parænesi ad Pœnitentiam, ferè extrema: *Timete,* inquit, *dilectissimi iusta iudicia, omittite errorem, damnate delicias: properat iam tempus extremum: Tartarus & Gehenna laxatos impiis sinus pandunt: post animarum tempestiua supplicia, rediuiuis quoque corporis pœna seruatur, &c.*

Sanctus Ambrosivs in libello ad virginem corruptam, cap. 8. *Pœnitentia,* inquit, *non verbis agenda est, sed & actu. Hæc autem sic agitur, si tibi ante oculos ponas de quanta gloria rueris, & de quo libro vitæ nomen tuum deletum sit, & si te iam credas propè ipsas positam tenebras exteriores.*

Sanctus Hieronymvs in commentario ad caput primum Malachiæ: *Vult,* inquit, *Deus, vt primùm eius filij simus, & bonum voluntate faciamus: si hoc consequi nolumus; vt saltèm nos seruos habeat, à malis per suppliciorum formidinem recedamus, vt de timore seruorum ad gratiam filiorum transeamus.* Et in caput se-

A cundum Micheæ: *Vt qui pudore,* inquit, *vel verecundia non tenentur, agant Pœnitentiam saltem comminatione pœnarum.*

S. Ioannes Chrysostomvs in primo libro de compunctione cordis, extremo: *Hoc solùm est, quod exposcitur à nobis, vt semper recordemur mala nostra, & ad animum reuocemus, & conscientiam gestorum nostrorum habeamus ante oculos, vt pro his supplicemus Deo, vt Gehennam ponamus in conspectibus nostris, & Angelos, qui in die Iudicij vbique discurrunt, & congregant de omni orbe terrarum eos, qui trudendi sunt in Gehennam ignis, ac suppliciis tradendi, &c.* vide etiam homil. 15. ad populum Antiochenum.

B S. Avgvstinvs in Psal. 127. in illud: *Beati omnes, qui timent Dominum. Ille,* inquit, *timor nondum castus, præsentiam Domini & pœnas timet, timore facit quidquid boni facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum, non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in Gehennam. Bonus est & iste timor, vtilis est.* Et tract. 9. in epistolam Ioannis: *Stimulat,* inquit, *timor, sed noli timere, intrat charitas, quæ sanat quod vulnerat timor; timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum putredinem tollit, opus est ergo vt intret timor primò, per quem veniat charitas: timor medicamentum, charitas sanitas.*

Ioannes Cassianvs lib. 4. de institutis renunciantium, cap. 39. *Principium,* inquit, *nostræ salutis, eiusdemq́; custodia, sicut dixi, timor Domini est: per*
C *hunc enim, & initium conuersionis, & vitiorum purgatio, & virtutum custodia his qui imbuuntur ad viam perfectionis, acquiritur.* Vide etiam eundem collat. 3. cap. 4. & collat. 11. cap. 6.

S. Gregorivs homil. 34. in Euangel. *Praua mens,* inquit, *si non priùs per timorem euertitur, ab assuetis vitiis non emundatur.*

S. Bernardvs in serm. de S. Maria Magdalena, quasi præuidisset Lutherū soli fidei omnia tribuentem: *Fallitur,* inquit, *qui sic osculatur misericordiæ pedem, vt pedem Iudicij non attendat; qui totum de misericordiæ pede præsumit, hoc solùm ad salutem sufficere credens, quòd credit.* Et in libro de præcepto & dispensatione: *Bonus quidem,* inquit, *obedientiæ gradus*
D *est, iuxta Magistri nostri sententiam: siue propter metum Gehennæ, siue propter professionem sanctam quam professus est, quisquis obediat: melior tamen, cùm ex Dei amore obeditur.*

Accedat denique etiam ratio; nam consentaneum est naturæ, ac rationi, timere malum quod accidere potest, ac præsertim malum summum, & sempiternum, qualis est cruciatus Gehennæ. Deinde, timoris huius effectus optimus est; aut enim coercet voluntatem à peccando, aut saltem impedit opus: non potest autem arbor mala bonos fructus facere. Postremo, nō solùm Deus caussa est huius timoris, sed etiam probabile est, hunc eundem timorem inter illa præclara septem dona sancti Spiritus numerari, vt ex Scholasticis docuerunt Alexander in 3. p.

summæ

summæ Theologicæ, quæst. 76. m. 2. & sanctus Bonauentura in 3. Sentent. dist. 34. parte 2. art. 1. quæst. 1. & ex antiquis Doctoribus sanctus Augustinus, & sanctus Gregorius, duæ columnæ Ecclesiæ.

S. Augustinus tract. 9. in epist. Ioannis, docet timorem seruilem esse, de quo loquitur Salomon cùm ait Prouerb. 1. *Initium sapientiæ timor Domini*; quod etiam docent, S. Basilius oratione in principium Prouerbiorum, Beda in 1. cap. Prouerb. Bernardus homil. 23. in Cantica, & epist. 9. ad Episcopum Coloniensem, & Magister cum Theologis Scholasticis in 3. Sententiar. dist. 34. RVRSVS idem Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 9. & Gregorius homil. 19. in Ezechielem, scribunt de eodem timore loquutum esse Salomonem, qui ait: *Initium sapientiæ timor Domini*; & Isaiam cap. 11. qui vltimo loco B inter dona sancti Spiritus posuit Spiritum timoris Domini. Igitur ex sententia Gregorij, & Augustini, inter septem dona Spiritus sancti timor seruilis locum suum habet. ADDE, quòd Gregorius loco citato disertis verbis tradit, Spiritum timoris Domini, de quo loquitur Isaias, esse timorem pœnæ, qui minuitur crescente charitate. Et Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, capite 18. docet Spiritum timoris Domini, quem inter dona Spiritus sancti posuit Isaias, non esse timorem illum, quo Petrus Christum negauit, sed illum, de quo Dominus ait: *Timete eum, qui potest corpus & animam perdere in Gehennam.* qui quidem timor seruilis est, saltem secundum substantiam.

NEQVE his repugnat, quòd in Christo fuerint omnia dona Spiritus sancti, in quo tamen timor seruilis non fuit. Nam neque timor ille castus fuit in Christo, quo timemus, ne fortè Deum offendamus: sciebat enim ille se impeccabilem esse; & tamen quis affirmare auderet, timorem illum castum inter dona Spiritus sancti non esse numerandum? Igitur Propheta Isaias, per Spiritum timoris Domini, intellexit timorem Domini in vniuersum, vt compræhendit seruilem & filialem: Christus autem repletus fuit Spiritu timoris Domini, non secundum omnes species timoris, sed solùm secũdum speciem timoris filialis, quatenus respicit reuerentiam patris, qui solus in ipso esse potuit.

CAPVT XVIII.

Soluuntur obiectiones.

MARTINVS Lutherus in sermone de Pœnitentia, & in assertione articuli sexti, aduersus ea quæ iam explicata & constituta sunt, pauca quædam obiicit argumenta, quę licet iam olim à viris doctissimis Ioanne Roffensi, & Ruardo Tappero dissoluta fuerint, nihil tamen oberit, si etiam à nobis breuissimè dissoluantur.

A PRIMO igitur obiicit, Contritionem ex timore præcepti & minarum, extortam, ac violentam esse, & augere peccatum, non minuere. Nam remoto præcepto & minis, qui anteà ex timore dicebant sibi displicere peccatum, iam dicerent placere, & eo magis peccant, & peccatis suis afficiuntur, quo magis coguntur: non autem volunt illa odisse; siquidem lex & cognitio peccati, magis abundare facit peccatum, vt ait Apostolus ad Rom. 5.

RESPONDEO, dubitari non potest, quin dolor de peccato ex solo timore legis & pœnarum profectus, non sit ita liber ac voluntarius, vt est ille, qui oritur ex amore iustitiæ, & Dei: simpliciter tamen liber, & voluntarius est etiam ipse; cùm ex deliberato consilio, & electione nascatur, & possit homo, vt etiam reipsa multi faciunt, malle peccãdo præsenti iucunditate frui, quàm non peccando futuras pœnas euadere. Sed etiamsi dolor iste aliquo modo extortus dici queat, non ideò tamen est malus, neque peccatum auget, sed bonus est, & à peccato retrahit: alioqui lex ipsa quæ timorem incutit, esset mala, & Deus, qui timorem illum inspirat, mali auctor esset. Quod autem nitamur in vetitum, & inde peccatum abundet ex cognitione legis, & timore pœnarum; non oritur ex lege, vel timore, sed ex corrupta hominis voluntate, quæ ex bono accipit occasionem mali. Quocirca B. C Paulus apertè scribit, non à lege occasionem dari, sed ex lege occasionem accipi: *Quid ergo,* inquit ad Romanos 7. *dicemus? lex peccatum est? absit: sed peccatum non cognoui nisi per legem, nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Et infrà: *Peccatum occasione accepta, per mandatum seduxit me, & per illud occidit: itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.* Quod idem de timore dici potest, esse videlicet eum sanctum, & bonum, cùm ex se retrahat à peccando, licet interdum corrupta hominis voluntas eo magis concupiscat, quo magis ab opere coërcetur.

Sed sciendum est prætereà, duos quasi gradus distingui posse in timore seruili. PRIMVS D est, quando impedit opus peccati externum, sed non voluntatem: & hic timor est bonus, & bonæ rei caussa, quia bonum est impediri opus externum; sed quia coniunctus est cum mala voluntate, non gignit Contritionem neque Attritionem. SECVNDVS est, quando non solùm opus externum peccati, sed etiam voluntatem peccandi coërcet: sæpe enim homines etiamsi nondum toto corde Deum diligant, tamen consideratis malis effectibus peccati, & suppliciis æternis, ad quæ ipsos perducit; simpliciter odiũ contra peccatum concipiunt, & seriò abiiciunt peccandi voluntatem. Et hic timor est melior, neque ex eo vllo modo crescit peccandi voluntas; & de eo loquuntur Theologi, cùm dicunt,

Attritionem ex timore conceptam, diſpoſitionem eſſe ad iuſtificationem, & Sacramento accedente, reuera iuſtificare, vt perſpicuum eſt ex Concilio Tridentino, ſeſs. 14. cap. 4. vbi legimus, attritionem diſponere ad iuſtificationem, ſi voluntatem peccandi excludat.

SECVNDO obiicit idem Lutherus in eodem ſerm. de Pœnitentia, neminem poſſe perfectè odiſſe aliquid, cuius contrarium non priùs dilexerit, cùm amor ſit prior odio, & odiũ ex amore naturaliter fluat; proinde non eſſe verum odium peccatorum, quod ex timore pœnarum oritur, ſed illud ſolùm, quod naſcitur ex amore iuſtitiæ: atque ideò peccatores hortatur, vt ſi veram Pœnitentiam concipere volunt, non attendant ad peccati fœditatem, ſed ad ſpeciem, & pulchritudinem virtutis.

B

RESPONDEO, ſi admitteremus quod Lutherus aſſumit, nihil aliud inde efficeretur, niſi dolorem de peccatis ob timorem pœnæ non eſſe perfectum odium peccatorum, quod quidem nos minimè negamus: fatemur enim perfectum odium peccati eſſe illud, quod ex amore Dei iuſtitiæque procedit, & ideò dolorem, ſiue odium ex timore pœnæ conceptum, non Contritionem, ſed Attritionem nominamus. Veruntamẽ principium illud Lutheri, non poſſe videlicet aliquid verè perfecteq; odio haberi, cuius contrarium priùs non diligatur; non habet locum niſi in iis rebus, quæ propter ſe odio habentur: nã ſi quid alterius rei gratia odio habeatur, verè ac perfectè odio haberi poterit, ſi res illa diligatur, cuius cauſſa iſtud odio habetur. Hoc modo ſæpe cibum ſuauem deteſtamur, non quòd eius contrarium, id eſt, cibum inſuauem diligamus, ſed quia diligimus ſanitatem, cui cibus ille ſuauis creditur obfuturus: ſic igitur peccata veriſſimo, vehementiſsimoq; odio proſequi poſſumus, etiamſi contrarias illi virtutes minimè diligamus, quia diligimus felicitatem, à qua peccando nos excludi, atque excidere perſuaſi ſumus.

C

PORRO, cohortatio illa Lutheri, vt Pœnitentiam acturus, non in ea damna quæ gignit peccatum, ſed in ſpeciem virtutis oculos mentis intendat; prorſus intempeſtiua eſt. Qui enim ſordibus peccatorum aſſuetus eſt, non mouetur ad ſpeciem virtutis; neq; fieri poteſt vt auaro liberalitas, luxurioſo caſtitas, ſuperbo humilitas repentè placere incipiat, niſi Deus ſingulari miraculo in momento hominem aliquem diuinitùs illuſtrare, & immutare voluerit. At ſupplicia, quæ Deus peccatoribus comminatur, facilè poſſunt cuiuſlibet hominis, quamuis impij & nefarij animum permouere: & idcircò ordinariè diuina prouidentia à timore pœnarum incipere ſolet, cùm peccatorem ad Pœnitentiam ducit. Verè enim à Dauide, & Salomone ſcriptum eſt: *Initium ſapientiæ timor Domini*. & AVGVSTINVS tract. 9. in epiſt. Ioannis, verè dixit: *Si nullus eſt timor, non eſt, quà intret charitas. Sicut videmus per ſetam introduci linum, quando aliquid ſuitur, ſeta priùs intrat, ſed niſi ſeta exeat non ſuccedit linum: ſic timor primò occupat mentem, non autem ibi remanet timor, quia ideò intrauit, vt introduceretur charitas.*

D

A

TERTIO, idem Lutherus in aſſertione art. 6. multa dicit vt probet, Contritionem ex timore pœnarum conceptam, eſſe hypocriſim quandam, & homines hypocritas facere: ſed ſumma ratiocinationis hæc eſt. Quod non fit ex corde ac ſincerè, ſimulatum & hypocriticum eſt, iuxta illud Matth. 15. *Cor eorum longè eſt à me*: rurſus quod non fit ex charitate, non fit ex corde, & nihil, vanum, & falſum eſt, 1. Cor. 13. igitur quod non fit ex charitate, ſimulatum & hypocriticum eſt. At Contritio ex timore concepta, non oritur ex charitate; ergo ſimulata, & hypocritica eſt.

RESPONDEO, prima propoſitio veriſsima eſt, at ſecunda falſiſsima. Quod enim nõ fit ex charitate, nõ eſt quidem meritorium vitæ æternæ, quam Deus promiſit diligentibus ſe, Iac. 1. tamẽ verum, ſincerũ, & vtile eſſe poteſt. Qui enim orat pro remiſsione peccatorum, & charitate accipienda, non fruſtrà laborat, etiamſi ex charitate, quam nondum habet, id facere nequeat: & qui peccatum odit, quia ad interitum ſempiternum ducit, verè, ac ſeriò peccatum odit, ſicut verè, ac ſeriò interitum ſempiternum timet: & qui peccata ſua eleemoſynis redimebat iuxta conſilium Danielis, vel ad Ionæ prædicationem vrbis euerſionem metuentes, ieiunio ac cilicio ſe affligebant, nequaquam hypocritæ erant. Neque Apoſtolus Paulus 1. Cor. 13. ſcripſit, id quod fit ſine charitate, nihil, vanum, & falſum eſſe; aut fidem, linguas, prophetiam, ſcientiam, miracula, ſine charitate nihil eſſe, aut vana, & falſa eſſe: ſed hominem, qui illa omnia ſine charitate habet, nihil eſſe, quia non eſt amicus Dei, neq; illa omnia ſi charitas abſit, beatum illum vnquam facient.

QVARTO obiicit idem Lutherus in epiſt. ad Vicarium ordinis ſui, Pœnitentiam nihil amarum, aut aſperum, ſed rem dulcem, & ſuauem ſonare: timor autem pœnam habet, vt ſcribit S. Ioannes.

RESPONDEO. Id nimirum Lutherani audire cupiunt, Pœnitentiam agi ſuauiter dormiendo, ac potando: quibus aptiſsimè conuenit quod ſcribit TERTVLLIANVS in lib. de Pœnitentia, cùm ait: *Num ergo in coccino, & Tyrio pro delictis ſupplicare nos condecet? cedò acum crinibus diſtinguendis, & puluere dentibus elimandis, & biſulcum aliquid ferri vel æris, vnguibus repaſtinãdis: ſi quid ficti nitoris, ſi quid coacti ruboris, in labia aut genas vrgeat: prætereà exquirito balneas latiores, hortulani maritimiuè receſſus; adiicito ad ſumptũ, conquirito altiliũ enormem ſaginam, defecato ſenectutem vini. Cùm quis interrogârit, cur animæ largiaris? Deliqui (dicito) in Deum, & periclitor in æternũ perire.* Hæc ille. Non ſic Petrus, qui fleuit amarè; non ſic Publicanus, qui præ confuſione non audebat oculos

ad

ad cœlū leuare, & cum dolore pectus suum percutiebat: non sic mulier illa peccatrix, quæ, vt S. loquitur Gregorius hom. 33. tanto dolore ardebat, vt etiam inter epulas flere non erubesceret. Deniq; longissimè abest Pœnitentia ista Lutheri, tota suauis & blanda, ab illius præceptis, qui iubet affligere animos, scindere corda, luctum facere quasi vnigeniti.

QVINTO posset obiici, quòd timor seruilis inordinatus videatur, ac per hoc etiam malus, cùm magis pœnam, quàm culpam timeat.

RESPONDEO, argumentū rectè probat eos, qui timorem seruilem habent, inordinatos ac malos esse, non tamen ipsum timorem inordinatum esse, vel malum. Nam timor seruilis non B dicitur seruilis ab aliqua forma seruilitatis sibi intrinseca, & essentiali, sed à forma seruilitatis extrinseca sibi, intrinseca autem subiecto suo. Dicitur enim timor seruilis, quia reperitur in seruis, quasi diceretur timor seruorum: quomodo fides informis est fides hominum peccatorum, sed ipsa non est peccatum, quia informitas est coniuncta cum fide, sed non est illi intrinseca. Itaq; qui seruiliter timet, malus est, quia pluris facit pœnam quàm culpā, sed timor ipse non est malus, sed bonus: quia non ideò ille est malus, quia vehemēter timet pœnam, sed quia non vehementius timet culpam; quòd autem non vehementius culpam timeat, non oritur ex timore pœnæ, sed ex defectu charitatis. GREGORIVS in primum cap. Cant. *Recti, inquit, diligunt te, non recti adhuc timent te.* C

DICES, si hæc ita se habent, cur non potest etiam timor mundanus bonus & sanctus nominari, licet mali sint, qui illum habēt? quòd enim peccet qui timore mortis Christum negat, non videtur adscribendum timori, mors enim iure timetur; sed defectui charitatis. RESPONDEO, maximum est discrimen inter timorem seruilem, & timorem mundanum: timor enim seruilis, timor Dei est; timor mundanus, timor creaturarum.

Ex hoc autem discrimine duo alia oriuntur. ALTERVM est, quòd timor seruilis, licet cum peccato coniunctus sit, tamen non est peccati D caussa: neq; enim fieri potest, vt quis ideò Deum offendat, quia Deum timet, sed contrà potiùs à peccando se abstinet, quia Deum timet; & huius boni effectus non nisi bona caussa esse potest. Timor autem mundanus non solùm cum peccato coniunctus est, sed est etiam peccati ipsius caussa, propterea enim timidus Deum offendit, quia nimis timet creaturā, & ex eo timore peccatum eligit, tanquam medium ad fugiendum malum temporale quod timet: & huius mali fructus non nisi mala arbor caussa esse potest.

ALTERVM est discrimen, quòd timor seruilis non potest esse nimius intensiuè: nemo enim Deum iratum, aut sempiternum exitium nimis timere potest; quin etiam nemo tantum in hoc A mundo timet Gehennam, quantum timeret si eam benè perspectam haberet. Potest quidem Gehenna nimis timeri appreciatiuè, vt si quis, data optione, mallet Gehennam fugere, quàm peccatum: sed iste excessus non oritur ex vitio timoris, quasi ille in se sit nimius, & proinde sit caussa malæ æstimationis, sed ex defectu charitatis. Itaque qui plus timet pœnam Gehennæ, quàm culpam, non ideò peccat quia nimium timet pœnam Gehennæ, sed quia defectu charitatis non tantum culpam timet, quantum deberet. At mundanus timor, quia timor est mali creati, finiti, ac temporalis, facile potest esse nimius non solùm appreciatiuè, sed etiam intensiuè: & plerumq; ideò nimius est appreciatiuè, quia nimius est intensiuè; & tunc propriè dicitur timor mundanus. Quare mundanus timor in se, atque intrinsecè, inordinatus & malus est.

VLTIMO posset obiici, peccare eos, qui Deum diligunt propter aliud: proinde peccare etiam eos, qui Deum timent propter aliud, id est, ad fugiendas pœnas.

SED facilis responsio est. Nam quia obiectum amoris est bonum, & timoris malum: & Deus in se bonus est, vel potiùs summum atq; infinitum bonum; non autem est in se malus, sed solùm in effectis, quibus iustè peccatores affligit: idcircò propter se diligendus est, timendus autem propter aliud. Atque hæc de tota hac disputatione sint satis.

Vna quidē adhuc quæstio tractari potuisset. An videlicet Attritio, siue imperfecta Contritio, quam certum est sine Sacramento non sufficere ad iustificationem; sufficiat cum Sacramento, ita vt pœnitens ex attrito virtute Absolutionis fiat contritus, & iustificetur. Lutherus enim id aliquando negauit, vt perspicuum est ex eius responsione ad dialogum Syluestri Prieratis, vbi de conclusione sexta loquens: *Error est*, inquit, *quod attritus fiat contritus virtute Clauium.* Ceterùm discipuli eius, qui Contritionem in terroribus constituunt, & soli fidei ex verbo Absolutionis conceptæ, quæ terrores illos consequitur, iustificationem adscribunt; nullo modo negare possunt, quin attritio, & sola non sufficiat, & cum Absolutione sufficiat: vt in Concilio Tridentino sess. 14. cap. 4. declaratum est. PORRO, verbum Absolutionis eam vim habere, vt verè peccata remittat, & hominem per attritionem dispositum, sed nondum à peccato liberum iustificet, & Deo reconciliet, de qua sola re dubitari poterat; in sequenti libro, cum de Absolutione disputabitur, ostendetur.

LIBER TERTIVS DE POENITENTIA:

In quo de Confeßione diſſeritur.

DE CONTRITIONE, QVAE PRIMA PARS EST SACRAmenti Pœnitentiæ, diſſeruimus libro ſuperiore: ſequitur vt de ſecunda parte, quæ Confeßio dicitur, diſſeramus. In qua controuerſia explicanda hic ordo ſeruabitur, vt PRIMO loco referantur errores, qui de hac re verſantur inter Aduerſarios. DEINDE, ſententia Catholicæ Eccleſiæ ex diuinis literis confirmetur. TERTIO, proferantur ſanctiones & decreta Conciliorum. QVARTO, teſtimonia veterum Patrum. QVINTO, rationes variæ. POSTREMO, argumenta Aduerſariorum proponantur, & diſſoluantur.

CAPVT PRIMVM.

De erroribus circa Confeßionis neceßitatem.

PRIMI, QVI CONFESSIONEM ſuſtulerunt, veteres illi Hæretici cenſendi ſunt, qui poteſtatem abſoluendi ſuſtulerunt, Montaniſtæ videlicet, & Nouatiani, de quibus in primo libro diximus: neq; enim vlla neceſsitas Confeſsionis eſt, ſi nulla ſequitur Abſolutio.

Fuit alia hæreſis Audianorum, temporibus Valentiniani ſenioris, quæ (vt ex Theodoreto lib. 4. de fabulis Hæreticorum, intelligi poteſt) Confeſsionem quidem peccatorum iubebat, & Abſolutionem largiebatur, ſed nullam iniungebat pœnitentibus mulctam; & ideò pœnitentes, quia per iocum ac ludum Confeſsionem à ſe exigi intelligebant, grauia peccata cęlabant, & ſolùm pauca quædam ac leuia fatebantur; planè ad eum modum, quo nunc Lutherani confiteri peccata coram ſuis Miniſtris ſolent.

Meſſaliani quoque iiſdem temporibus exorti (Damaſceno teſte, in libro de centum hæreſibus) peccata dimittebant, nulla habita ratione Pœnitentiæ, & canonum Eccleſiæ.

Poſtmodùm Ioannes VViclefus (teſte Thoma VValdenſi tomo 2. de Sacramentis, cap. 135.) Confeſsionē Sacramentalem apertè oppugnare cœpit, aſſerens eam neque in Scripturis fundari, & ex ſola inſtitutione Papali introductam eſſe.

Exſtitit etiam ante annos circiter centum, quidam Petrus Oxonienſis, qui Confeſsionem peccatorum in ſpecie, affirmabat non eſſe de Iure diuino, ſed ex aliquo ſtatuto vniuerſalis

A Eccleſiæ: de quo vide Summam Conciliorum, in decretis Sixti Papæ IV.

Noſtro ſeculo in eodem errore verſati ſunt Eraſmus Roterodamus, & Beatus Rhenanus. Ille, in Annotationibus ad epiſt. S. Hieronymi ad Oceanum de obitu Fabiolæ, & in annotatione ad cap. 19. Actor. & in Methodo Theologię; hic, in annotationibus ad librum Tertulliani de Pœnitentia: vterque enim docet, Confeſsionem ſecretam ſingulorum peccatorum, non modò non eſſe Iure diuino inſtitutam, aut imperatam, ſed neque in vſu antiquæ Eccleſiæ fuiſſe.

B Porrò Lutherani, & quotquot ab illis ſectæ Hæreticorum exortæ ſunt, licet variè ſentiant de Confeſsione, omnes tamē in eo conueniunt, vt non ſit neceſſarium omnia peccata Sacerdotibus confiteri: ex quo illud etiam ſequitur, vt Confeſsio integra peccatorum, qualis in Eccleſia Catholica exigi ſolet, non ſit diuinitùs inſtituta.

Martinus Lutherus in lib. de captiuit. Babyl. cap. de Pœnitentia, ſcribit quidem Confeſsionem ſecretam, quæ modò celebratur, ſibi valdè placere, & eſſe vtilem, vel potiùs neceſſariam: tamen addit tres errores. PRIMO, non poſſe C eam probari ex Scripturis. SECVNDO, non eſſe neceſſarium confiteri omnia ſacerdotibus. Si quis enim correptus à fratre, quem fortè læſit, agnoſcat coram illo peccatum ſuum, & veniam petat, docet Lutherus, eum non teneri peccatum illud ſacerdotibus aperire. TERTIO, damnat omninò eos, qui docent circumſtātias peccatorum in Confeſsione eſſe detegendas: Ego,

inquit: *quicquid est circumstantiarum, consuluerim penitus contemnere.*

Item in serm. de Pœnitentia, docet non esse confitenda venialia, nec omnia mortalia, sed ea tantùm quæ sunt manifestè mortalia. Ex quo loco deprompti sunt articuli, quos Leo X. damnauit. Nam articulo 8. negat omnia peccata mortalia esse confitenda, & addit, in antiqua Ecclesia, sola peccata manifestè mortalia ad Confessionem adduci consueuisse: & articulo 9. scribit, dum volumus purè omnia confiteri, nos nihil aliud facere, nisi vt misericordiæ Domini nihil ignoscendum relinquamus: & in assertione eiusdem articuli, carnificinam cruentissimam appellat, si quis à pœnitentibus omnium, & singulorum peccatorum confessionem exigat.

Dubitari solet, quid per manifesta peccata, quæ sola ad Confessionem pertinere voluit Lutherus, intellexerit: non enim defuerunt olim, qui eum excusare vellent. Aut igitur manifesta peccata occultis opposuit, aut dubiis, aut omnino incognitis etiam ipsi peccatori. De omninò incognitis nō potest esse loquutus, ea siquidem ne Catholici quidem volunt esse confitenda: neq; carnificinam Lutherus appellâsset sententiam Catholicorum, si in eadem sententia etiam ipse fuisset. De occultis non se etiam locutum, testatur ipse in assert. articuli 8. quare id solùm restat, vt de dubiis intellexerit: qui certè non paruus est error.

Idem in serm. de Confess. & Eucharistia, edito anno M.DXIX. dicit, Confessionem quæ fit coram Sacerdote, non esse prçceptam à Deo, sed à Papa. Item in libro de ratione confitendi, cap. 6. valdè dubitat, an peccata cordis sint confitenda. Item in libro contra Latomum, anno M.D.XXI. *Nego*, inquit, *in totum Confessionem esse exigendam*, & in sermone de Eucharistia, anno M.D.XXVI. neminem vult cogi ad Confessionem faciendam. In visitatione Saxonica, anno M.D.XXVIII. iterum repetit, Confessionem non esse præceptam, licet sit vtilis. Deniq; in Articulis Smalchaldicis, anno M.D.XXXVII. in articulo de Confessione, dicit, enumerationem peccatorum debere esse liberam, vt quisque enumeret illa, quæ voluerit.

Ioan. Oecolampadius librum scripsit, quòd Confessio non sit onerosa Christiano: sed non agnoscit Confessionem à Deo præceptam, immò ne ab Ecclesia quidem, nisi manifestorum criminum.

Philippus Melanchthon in ipsa Confessione Augustana, art. de Confessione, *De confessione peccatorum*, inquit, *docent nostri, quòd Absolutio priuata in Ecclesiis retinenda sit, quanquam non sit necessaria delictorum enumeratio: est enim impossibilis enumeratio omnium delictorum, iuxta illud: Delicta quis intelligit?* Hæc ille, qui quamuis ex ratione quam adfert, eam solùm enumerationem non necessariam esse si-

A gnificare videatur, quæ est omnium peccatorū, siue ea cognoscantur à nobis, siue ignorentur: tamen sine dubio reprehendere voluit enumerationem illam, quæ est in vsu Catholicæ Ecclesiæ, videlicet omnium peccatorum, quæ post examen animo occurrunt. Nam in Apologia articuli de Cōfessione & Satisfactione, sæpius repetit, enumerationem quæ modò fit, & quæ erat apud veteres, non esse necessariam Iure diuino: *Porrò*, inquit, *Aduersarij nostri multos Doctores receptissimos damnabunt, si contendent, enumerationem delictorum in Confessione necessariam esse Iure diuino. Quāquam enim Confessionem probamus, & quandam examinationem prodesse iudicamus, vt institui homines melius*

B *possint: tamen ita moderanda res est, ne conscientiis iniiciantur laquei, quæ nunquam erunt tranquillæ, si existimabunt, se non posse consequi remissionem peccatorum, nisi facta illa scrupulosa enumeratione.* Idem in Examine ordinandorum, vbi de Confessione agit: *Nulla*, inquit, *enumeratio delictorum necessaria est, quia manifestum est, nusquam exstare præceptum diuinum de enumeratione singulorum.* Similia habet in Locis cōmunibus, tit. de Confessione, vbi tamen vtilem esse iudicat aliquam enumerationem, & idcircò satis prolixè instituit methodū discutiendi cōscientiam per omnia præcepta Decalogi.

Ioan. Caluinus lib. 3. Institut. cap. 4. §. 7. *Miror*, inquit, *qua fronte ausint contendere, Confessionem, de qua loquuntur, Iuris esse diuini: cuius equidem vetustis-*

C *simū esse vsum fatemur; sed quem facilè euincere possumus olim fuisse liberum.* Deinde §. 11. admittit Cōfessionem generalem, quam Minister pro se & populo in Ecclesia faciat. Et §. 12. admittit etiam Cōfessionem priuatā coram Pastore, quando quis ita angitur & affligitur peccatorum sensu, vt se explicare nisi alieno adiutorio nequeat; sed addit hanc moderationem: *Hinc sequitur*, inquit, *eiusmodi Confessionem liberam esse oportere, vt non ab omnibus exigatur, sed iis tantùm commendetur, qui ea se opus habere intelligent. Deinde ne ij ipsi, qui illa vtuntur pro sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: sed quo ad interesse suā putabunt, vt solidum consolationis fructum referant.* Denique §. 19. de Confessione, qualis sit

D apud Catholicos: *Nihil*, inquit, *mirum, si auricularem istam confessionem, rem adeò pestilentem, totq; nominibus Ecclesiæ noxiam, damnamus, ac sublatam è medio cupimus.*

Martinus Kemnitius in 2. part. Exam. cap. 5. de Pœnitentia, pag. 976. & sequentibus, de Cōfessione disputat; sed pag. 1021. ita explicat vsum Confessionis, quem apud suos obseruari dicit: *Priuatæ*, inquit, *Confessionis vsus apud nos seruatur, vt generali professione peccati, & significatione Pœnitentiæ petatur Absolutio. Cumq; non sine iudicio vsurpanda sit Clauis, vel soluens vel ligans, in priuato illo colloquio Pastores explorant auditorum iudicia, an rectè intelligant doctrinam de peccatis exterioribus & interioribus, de gradibus peccatorum, de stipendio peccati, de fide in Christum: deducuntur ad considerationem peccatorum: explorantur*

an seriò doleant de peccatis, an iram Dei timeant, & cupiant illam effugere, an habeant propositum emendationis: interrogantur etiam si in certis quibusdam peccatis hærere existimantur: traditur illis doctrina, & exhortatio de emendatione: quæritur vel consilium, vel consolatio in grauaminibus conscientiæ: & tali Confessioni impertitur Absolutio. Hæc ille, qui non solùm à Catholico ritu, sed etiam à Lutheri, & Melãchthonis, quos magistros habere se gloriatur, doctrina longè abesse videtur. Illi enim confessionem peccatorũ in specie faciendam esse docent, licet non omnium, neque ex legis diuinæ præscripto: at Kemnitius generali confessione, & pœnitentis instructione contentus est.

Eadem generali confessione, ac pœnitentis instructione cõtentus est Ioan. Brentius in Confessione VVirtembergensi, art. 11. de Confessione; & alij, quos longum esset, & minimè necessarium, enumerare.

CAPVT SECVNDVM.

Probatur Confessionis necessitas ex Euangelio.

ADVERSVS omnes iam notatos errores, Concilium Trident. sess. 14. cap. 5. & can. 6. 7. & 8. non solùm declarat, Confessionem omnium peccatorum mortalium Iure diuino necessariam esse iis, qui post Baptismum in peccata labuntur; sed etiam anathema dicit iis, qui contrà ausi fuerint disputare.

Quam veritatem ex verbis Domini comprobaturus, ad hanc ratiocinationem, totam vim diuinorum testimoniorum reuocandã esse censui: Qui mortali peccato se obstrinxerunt, tenentur Iure diuino Pœnitentiam agere, & reconciliationem cum Deo quærere: Sed medium necessarium ad reconciliationem post Baptismum, est cõfessio peccatorum omnium Sacerdoti facta, Ergo tenentur Iure diuino, qui post Baptismum mortali peccato se obstrinxerunt, Sacerdoti peccata omnia confiteri.

Propositio in libro superiore probata est, ex illis verbis Matth. 3. *Pœnitentiam agite.* Et ex illis Luc. 13. *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* neque Aduersarij eam negant. Quare tota difficultas in assumptione posita est, quæ rursus hac ratiocinatione concluditur: Christus instituit Sacerdotes iudices super terram cum ea potestate, vt sine ipsorũ sententia nemo post Baptismum lapsus reconciliari possit: Sed nequeunt Sacerdotes rectè iudicare nisi peccata cognoscant: Ergo Iure diuino tenẽtur qui post Baptismum lapsi sunt, peccata sua Sacerdotibus aperire; ac per hoc, est confessio peccatorũ medium necessarium ad reconciliationem iis, qui post Baptismum lapsi sunt.

Huius argumenti sola propositio cõfirman-

A da est, nam assumptio ita per se est euidens, vt nullo modo negari possit: iudicium enim sine cognitione caussæ, ne cogitatione quidem fingi potest. Quocirca Aduersarij communiter ad nostrum argumentum respondere solent, Ministrum in hac re non iudicem, sed præconem esse Dei, neque pro potestate absoluere, sed tantùm annunciare pœnitentibus indulgentiam.

Philippus in Apologia Confess. Augustanæ, art. de Confess. *Quod obiiciunt*, inquit, *iudicem debere cognoscere caussam priusquam pronunciet, hoc nihil ad hanc rem pertinet, quia Absolutio est exequutio alieni beneficij, non est iudicium.* Idem in locis anni M. D. XLIII. tit. de Confessione, ad idem argumen-

B tum his verbis respondet: *Respondeo ad maiorem: differunt, iudicium, & ministerium Euangelij. In iudicio necesse est fieri cognitionem: at ministerium Euangelij est mandatum certum impertiendi beneficij, scilicet annunciandæ remissionis peccatorum, siue nota sint, siue ignota.* Et infrà: *Ministerium*, inquit, *est testimonium diuinæ absolutionis.* & infrà: *Quòd Euangelium publicè multis, & priuatim singulis applicari possit, testatur hæc sententia: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.*

Ioan. Caluinus lib. 3. Institu. cap. 4. §. 18. *Nam*, inquit, *quòd contendunt, non posse fieri iudicium, nisi caussa cognita; in promptu est solutio, temerè hoc sibi arrogare, qui sunt à seipsis iudices creati.* & infrà: *Iactant sibi ligandi & soluendi munus esse mandatũ, ac si quædam esset iurisdictio quæstioni adiuncta: porrò hoc ius Apostolis*

C *fuisse incognitum, tota eorum doctrina clamat.* & §. 21. declarat, remittere ac retinere peccata, nihil esse aliud, nisi polliceri ex verbo Dei remissionem peccatorum credentibus, & edicere damnationem non amplectentibus Christum: quod idem copiosiùs docet lib. 4. cap. 11. §. 1. *Hoc*, inquit, *de remittendis & retinendis peccatis mandatum, & illa de ligando & soluendo, Petro facta promissio, non aliò debent referri, quàm ad verbi ministerium; quod dum Apostolis committebat Dominus, simul hoc ligandi soluendiq; munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Euangelij, nisi quòd omnes serui peccati & mortis, soluimur ac liberamur per redemptionem, quæ est in* CHRISTO IESV? *qui verò Christum liberatorem ac redemptorem non suscipiunt, nec agnoscunt, eos æternis vinculis damnatos, addi-*

D *ctosq; esse?*

Martinus Kemnitius in 2. part. Examinis, ca. 5. de Pœnitentia, pag. 1029. proponit his verbis potissimum Catholicorum argumentum: *Christus*, inquit, *Sacerdotes iudices constituit, vt pro potestate Clauium pronuncient sententiam vel remissionis, vel retentionis peccatorum: Sed nullum iudicium rectè exerceri potest incognita caussa: Ideò omnia peccata Sacerdoti vt iudici, in Confessione quando petitur Absolutio, sigillatim enumeranda, exponenda, & detegenda sunt.* & infrà ponit responsionem, pag. 1030. *Sed rectè*, inquit, *respondetur discrimen esse inter Iudicium, & functionem ministerij Euangelici. In iudicio enim iuxta caussæ cognitionem pronunciatur, pro vt bona, vel mala est, vel pro vt reus adfert compensationem pro delicto: ministerium verò Euangelij mandatum habet annunciandi & impertiendi*

alienum

alienum beneficium, Christi scilicet. Et pag. 1033. *Ministri*, inquit, *tantùm legatione funguntur, & sunt dispensatores alieni beneficij, quibus non mandatum est, vt corda scrutentur, sed vt iis, qui significant se Pœnitentiam agere, & Euangelio credere, annuncient remißionem peccatorum.* Hæc ille.

Quare si ex Euangelio probauero, Apostolos & eorum successores iudices esse à Domino in Ecclesia constitutos in caussis pœnitentium, simul etiam probauero, Iure diuino cõfessionem peccatorum in specie coram Sacerdote esse faciendam.

Tria sunt loca præcipua, ex quibus iudiciaria ista potestas demonstrari potest. Primvs locus est Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.* Alter Matth. 18. *Quæcunque alligaueritis super terram: erunt ligata & in cœlo; & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo.* Tertivs est Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.*

Primvs locus continet promissionem soli Petro factam: sed neque Catholici, neque Hæretici dubitant, quin Petrus acceperit Claues, non tantùm vt ipse eis vteretur, sed etiam vt eas cum ceteris Sacerdotibus communicaret. Alter locus habet promissionem, factam Apostolis omnibus, siue prædictionem quandam eius potestatis, quam Apostoli & eorum successores accepturi erant. Et quia veritas mentiri non potest, etiamsi nihil aliud legeremus, non posset ambigi, quin eam potestatem alicubi accepissent. Tertivs locus continet ipsam concessionem eius potestatis, & Sacramenti totius constitutionem.

Et quoniam Aduersarij non negant, in his locis promitti vel dari Ecclesiæ potestatem soluendi, & ligãdi, siue peccata remittendi aut retinendi; sed hanc potestatem interpretantur ministerium prædicandi, & annunciandi pœnitentibus remissionem peccatorum, & impœnitentibus iram & damnationẽ, siue publicè multis, siue priuatim vni: idcircò probandum nobis est, ex his locis apertissimè colligi, datã esse verã potestatem ex auctoritate absoluendi, ac per hoc, Sacerdotes iudices esse in caussis peccatorum vice Christi.

Primvm igitur id colligitur ex metaphora clauium, de quibus dicitur: *Tibi dabo Claues.* Nam inprimis claues non solent fieri vel dari ad significandum, ostium esse clausum vel apertum, sed ad aperiẽdum & claudendũ reipsa. Deinde, apud homines claues dari solent Magistratibus in signum potestatis: & in ordinatione Ostiariorum dantur claues Ecclesiæ materialis, non vt Ostiarij declarent, sintné fores templi clausę vel apertæ, sed vt eas verè claudant atque aperiant. Deniqve, cùm in Apocalypsi, cap. 3. de Christo dicitur: *Qui habet clauem Dauid, aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit,* omnes intelligunt per clauem, veram & propriè dictam potestatẽ, qua possit Christus ex auctoritate iudiciaria absoluere & ligare, non autem significare aut declarare, quis sit ligatus, quis solutus.

Quare cùm suas claues Christus cum Apostolis, eorumque successoribus communicauerit, veram potestatem ex auctoritate iudiciaria soluendi & ligandi cum illis communicauit. Et quemadmodum nemo in clausam domum ingredi potest, nisi qui habet eius domus clauem, ostium aperuerit: sic etiam nemo cui cœlum ob culpam sit clausum, in illud ingredi poterit, nisi Sacerdotum ministerio aperiatur. Nam si aliundè pateret aditus, frustrà claues Apostoli accepissent: quid enim prodesset habere claues domus, si absque clauibus, inuito etiam ostiario, aditus pateret? *Nemo*, inquit S. Avgvstinvs hom. 49. *sibi dicat; Occultè ago, apud Deum ago. Ergo sine caussa dictum est; Quæ solueritis in terra, soluta erunt in cœlo? ergo sine caussa sunt claues datæ Ecclesiæ Dei? frustramus Euangelium, frustramus verba Christi.*

Neqve his repugnat, quod per Baptismum illi etiam qui claues non habent, intromittere possunt homines in regnum cœlorum. Nam potestas Clauium, est potestas iudiciaria, & ideò propriè erga eos tantùm exercetur, qui sunt in Ecclesia. *Quid enim ad me de his qui foris sunt, iudicare?* inquit Apostolus 1. Corinth. 6. Itaque per Baptismum admittuntur homines ad Ecclesiam, & Sacerdotum iudicio ac potestati subijciuntur: sed si deinde peccauerint, sine Clauium beneficio nullo modo reconciliari queunt.

Secvndo, idem colligitur ex metaphora ligandi & soluendi. Ligare enim, & soluere, non significant denunciare, vel declarare, sed reipsa vincula iniicere, aut demere: & præsertim Matthæi 16. & 18. alioqui non dixisset Dominus: *Quodcunque solueris, erit solutum*, siue; *Quæcunque solueritis, erunt soluta*: Sed; Quodcunque solueris, erat solutum: &; Quæcunque solueritis, erant soluta.

Dices; Esto, possint Sacerdotes soluere & ligare, non tamen idcircò necesse erit ad eorũ tribunal accedere: non enim Dominus ait; Et quæcunq; non solueritis, nõ erunt soluta. Itaq; poterunt illi quidẽ soluere, si quis eorum ministerio vti voluerit, sed poterit etiam peccator alia ratione sine ipsorum ministerio reconciliari. Quemadmodum cùm Regum auctoritate Iudices publici constituuntur, possunt illi quidem iudicare omnes, qui ipsorum opera vti volunt; non tamen coguntur qui lites habẽt, ad publicos illos Iudices accedere, sed possunt arbitros eligere, aut etiam ipsi per se caussam suam componere.

Sed hæc obiectio facilè soluitur. Nam etiamsi possint priuati homines, lites, quas inter se habent, sine publicorum Iudicum sententia cõ-

ponere: non possunt tamen eas lites componere, quas cum Rege ipso habent, nisi illum adeant, quem loco suo Rex Iudicem esse voluit. Porrò peccata omnia, caussæ sunt, quas cũ Deo ipso habemus, & ideò cùm Deus iudicium de peccatis, Sacerdotibus permiserit in Ecclesia sua, non possunt qui in Ecclesia sunt, si eiusmodi caussas habeant, sine Sacerdotum iudicio cũ Deo reconciliari. Quare illa negatio, Quæcunque non solueritis, non erunt soluta, quamuis expressa non fuerit in eo loco Euangelij: tamen apertè colligitur, tùm ex illa affirmatione: *Quæcunque solueritis, erunt soluta*, qua Sacerdotes iudices futuri dicũtur in caussis contra Deum; tùm etiam ex illa: *Quæcunque ligaueritis, erunt ligata*, ligare enim non solùm est, nouum vinculum addere, vt Excommunicationis: sed etiam vinculum peccati confirmare, ac retinere, vt in alio Euangelista explicatur, & deniq; nolle soluere. Quòd si possent rei sine Sacerdotum sententia à peccatis absolui, non esset vera Christi promissio: *Quæcunque ligaueritis, erunt ligata.*

TERTIO, colligitur idem ex illis verbis Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Hoc enim loco expressè datur potestas non solùm remittendi peccata, sed etiam retinendi: retinere autẽ quid est, nisi nolle remittere? proinde negatur remissio illis, quibus noluerint Sacerdotes remittere. ADDE, quod non ait Dominus, Quorum remiseritis peccata, remissa erant, quod certè dixisset, si per remissionem, declarationem significare voluisset: sed ait; *Remittuntur eis*, quia nimirum ratam habet Christus sententiam à Sacerdote, nomine suo, latam.

QVARTO colligitur ex illa voce, QVORVM, nec enim vult Dominus omnibus indefinitè peccata remitti, sed certis hominibus, iis videlicet, quos Sacerdotes absoluendos iudicauerint. At Euangelium omnibus indefinitè prædicandum est, iuxta illud Mar. vlt. *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* & omnibus omninò dari potest conditionalis illa absolutio Caluini: *Remittuntur tibi peccata, si credis.* Non igitur Dominus de prædicatione Euangelij, sed de vera potestate peccata remittendi loquitur.

QVINTO, colligitur ex ceremonia insufflationis, qua Dominus vsus est, cùm potestatem remittendorum peccatorum Apostolis tribuit. Quemadmodum enim idem Christus Actor. 2. Spiritum sanctum dedit in specie linguarum, quia dedit eo tempore donum concionandi: sic etiam Ioan. 20. dedit Spiritũ sanctum insufflando, quia dedit donum peccata remittendi, non concionando, vt Aduersarij somniant, sed planè extinguendo, ac dissoluendo. Vt enim flatus extinguit ignem, & dissipat nebulas; sic etiam Absolutio Sacerdotis peccata dispergit, & euanescere facit: iuxta quam metaphoram legimus Isai. 44. *Deleui, vt nubem, peccata tua.*

A SEXTO, idem probatur ex Patribus, qui loca notata ita exponũt, vt apertè significent, Sacerdotes à Christo Iudices factos, & peccata ex potestate dimittere, non autem concionando annunciare esse remissa.

AC PRIMVM S. Ioan. CHRYSOSTOMVS lib. 3. de Sacerdotio, multis modis sententiam nostram confirmat: *Etenim*, inquit, *qui terram incolunt, atque in ea versantur, iis commissum est, vt ea quæ in cœlis sunt, dispensent: iis datum est, vt potestatem habeant, quam Deus neque Angelis, neque Archangelis datam esse voluit; neque enim ad illos dictum est: Quæcunque alligaueritis in terra, &c.* At certè possunt Angeli annunciare hominibus, remitti peccata si credant, non remitti, si non credant: nõ igitur potestas annunciandi sed verè absoluendi ac ligandi data est Sacerdotibus ex sententia Chrysostomi.

B Pergit ibidem CHRYSOSTOMVS: *Habent quidem & terrestres Principes vinculi potestatem, verùm corporum solùm: id autem quod dico, Sacerdotum vinculum, ipsam etiam animam contingit, atque ad cœlos vsque peruadit, vsque adeò, vt quæcunque infernè Sacerdotes confecerint, illa eadem Deus supernè rata habeat, ac seruorum sententiam Dominus confirmet.* At Principes terræ non solent annunciare quis vinctus sit, quis solutus, sed planè pro imperio corpora subditorum ligant & soluunt. Igitur & Sacerdotes cùm animas ligant, vel soluunt, non annunciant quis ligatus sit, quisue solutus: sed planè pro imperio, Christi vice, vincula iniiciunt, vel tollunt, si cõparatio Chrysostomi aliquid valet.

C Pergit CHRYSOSTOMVS: *Quorumcunque (ait) peccata retinueritis, retẽta sunt. Quænam, quæso, potestas hac vna maior esse queat?* At annunciare peccata fidelibus remitti, infidelibus detineri; non magna res est, id enim quilibet facere potest, qui modò Euãgelium legere nouerit: non solùm Sacerdotes, sed etiam laici, nec tantum Catholici, sed etiam Hæretici, quin etiam ipsi Dæmones.

Pergit: *Pater omnifariam Filio potestatem dedit, ceterùm video ipsam eandem omnifariam potestatem à Filio illis traditam: nam quasi iam in cœlum translati, ac supra humanam naturam positi, atq; nostris ab effectibus exempti, sic illi ad principatum istum perducti sunt.* At Pater Filio non nudam Euangelij annunciandi facultatem dedit: sed planè ex auctoritate peccata dimittendi. Alioqui Dominus Matth. 9. cùm dixisset Paralytico: *Dimittũtur tibi peccata tua:* & quidam Pharisæi adiecissent: *Hic blasphemat*: potuisset vno verbo calumniam repellere, ac dicere, non se peccata propriè remittere, sed solùm annunciare esse remissa: ceterùm nõ hoc fecit, sed ex potestate mirabili repentè curandi corpora, demonstrauit se habere etiam potestatem admirabilem curandi animas.

D Addit CHRYSOSTOMVS: *Quid multa? Rex aliquis si cui ex subditis suis honorem hunc detulerit, vt potestatem habeat quoscunque velit in carcerem coniiciendi, eosdemque rursus laxandi: beatus ille, & admirandus iudicio omnium fuerit. At verò qui à Deo tantò maiorem accepit potestatem,*

testatem, quantò cœlum terra pretiosius est, quantò etiam animæ corporibus præstant: hic vilem eò vsque dignitatem accepisse nonnullis videri debet, vt vel in illorum cogitationē descendere queat, reperiri quandoque posse aliquem ex eorum numero, quibus tanta illa, quæ paulò antè dixi, fuerint concredita, cui ipsi munus suum sordescat, quique donum sibi à Deo datum despiciat? Non poterat Chrysostomus apertiùs declarare, Sacerdotum potestatem verè ac propriè iudiciariam esse, quàm ea similitudine fecerit: cōparat enim Sacerdotem non cum præcone Regis, qui solùm nunciet quid factum, faciendúmue sit; sed cum eo, qui pro potestate in carcerem detrudat, aut ex carceribus liberet.

Addit VLTIMO ibidē CHRYSOSTOMVS: *Corporis lepram purgare, seu (veriùs dicam) haud purgare quidem, sed purgatos probare, Iudæorum Sacerdotibus solis licebat: neque nescis quanta cum ambitione, quanto cum studio, & concertatione Sacerdotalis dignitas id temporis acquireretur. At verò nostris Sacerdotibus non corporis lepram, verùm animæ sordes, non dico purgatas probare, sed purgare prorsus concessum est.* Hoc verò loco, tam perspicuè Chrysostomus sententiam Aduersariorum damnat, vt nihil omninò cōtrà responderi queat.

Sed audiamus etiam alios Patres. Sanctus Gregorius NAZIANZENVS oratione ad ciues timore perculsos, & Principem, siue Præsidem irascentem: *Ipsa,* inquit, *Christi lex vos quoque* Præsides, *meo imperio, tum solio subiicit: nam & nos cum potestate sumus, addam etiam ampliore, perfectioreque.*

Sanctus AMBROSIVS lib. 1. de Pœnitentia, cap. 2. & sequentibus, probat ex locis allegatis Matthæi 16. & Ioan. 20. Sacerdotibus datam à Christo potestatem remittēdi peccata. Loqui autem Ambrosium de vera potestate remittendi, non de solo ministerio euangelizandi, perspicuum est; tùm quia Nouatiani non negabant posse Euangelium omnibus prædicari, sed negabant peccata ex aúctoritate remitti posse; tū quia ca. 7. Ambros. scribit, Christum cōmunicâsse cum Sacerdotibus eam potestatem, quam ipse habet. Christum verò veram potestatem remittēdi, non autem solùm annunciandi habere, paulò antè ostendimus.

Sanctus HIERONYMVS in epistola ad Heliodorum de vita solitaria: *Absit,* inquit, *vt de his quicquā sinistrum loquar, qui Apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos & nos Christiani sumus, qui claues regni cœlorum habentes, quodammodo ante diem Iudicij iudicant.*

Sanctus AVGVSTINVS lib. 20. de Ciuitat. Dei, cap. 9. explicans illud Apocalypsis: *Et vidi sedes, & sedentes super eas, & iudicium datum est,* ita loquitur: *Non hoc putandum est de vltimo Iudicio dici, sed sedes Præpositorum, & ipsi Præpositi intelligendi sunt, per quos Ecclesia nunc gubernatur. Iudicium autem datum nullum melius accipiendum videtur, quàm id, quod dictum est: Quæ ligaueritis in terra, ligata erunt in cœlo. Vnde*

A *Apostolus: Quid enim mihi est,* inquit, *de his, qui foris sunt iudicare? nónne de his, qui intùs sunt, vos iudicatis?*

Sanctus INNOCENTIVS I. in epist. 1. ad Decentium, cap. 7. *De pondere,* inquit, *æstimando delictorum, Sacerdotis est iudicare, &c.*

Sanctus GREGORIVS Homil. 26. in Euangelia, exponens illa verba Domini: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Principatum,* inquit, *superni iudicij sortiuntur, vt vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent.*

SEPTIMO probatur rationibus. Ac PRIMVM si non essent Sacerdotes iudices, nec verè peccata remitterent, sed solùm annunciarent esse

B remissa: nemo periret ex eo solùm, quod sacerdotem reconciliantem habere non posset; qui enim credit, ex sententia Aduersariorum, iam habet remissionem, etiamsi nemo sit, qui id verbis protestetur. At S. AVGVSTINVS in epist. 180. ad Honoratum apertè scribit, aliquos reconciliari cupientes, & proinde credentes in Christum, in æternum perire, quòd antè moriantur, quàm à Sacerdote absolui potuerint. *Annón cogitamus,* inquit, *cùm ad istorum periculorum peruenitur extrema, nec est potestas vlla fugiendi, quantus in Ecclesia fieri soleat ab vtroque sexu, atque ab omni ætate concursus, aliis Baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam pœnitentiæ ipsius actionem, omnibus consolationem, & Sacramentorum confectionem, & erogationem? vbi si*

C *Ministri desint, quantum exitium sequatur eos, qui de isto seculo vel non regenerati exeunt, vel ligati? quantus est etiam luctus fidelium suorum, qui eos secum in vitæ æternæ requie nō habebunt?* Hæc ille: nec his dissimilia scribit sanctus Leo in epist. 91. ad Theodorum. Ex quibus locis intelligimus, Sacramentalem reconciliationem vim habere iustificandi; neque esse solam annunciationem acceptæ, vel accipiendæ iustificationis.

DEINDE, si Sacerdos nō aliter peccata remitteret, quā annunciando diuinas promissiones, certè non nisi frustrà ac ridiculè absoluerentur surdi, & ij, qui ob vim morbi sensibus sunt destituti. *Ne effundas sermonem,* inquit Sapiens Ecclesiastici 32. *vbi non est auditus.* At in Ecclesia veteri, nō

D solùm surdi, sed etiam ij, qui ob vim morbi extra se positi erant, aut aliquando reconciliabantur, vt patet ex Augustino lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. vlt. & Leone in epist. paulò antè citata ad Theodorum, & ex Concilio Carthag. IV. can. 76. & Arausicano, can. 12.

TERTIO, si Absolutio esset annunciatio remissionis peccatorum, vel temeraria esset, vel superflua. Nam cùm Minister dicit, *Remittuntur tibi peccata,* aut absolutè hoc pronunciat, aut ex hypothesi, si videlicet credas, & vt oportet pœnitentiam agas. Si absolutè; temerè id pronunciat, cùm ignoret, an is, qui reconciliationem petit, sit verè pœnitens, & fidem habeat, qualis requiritur ad iustificationem: & præterea etiamsi aliquo modo id Minister nosset, melius ta-

men nouit ipse pœnitens, proinde non eget annunciatione illa Ministri, quæ nihil ei addere potest certitudinis. Si verò est conditionalis Absolutio (vt Caluinus admittit) non potest talis Absolutio certum ac securum efficere pœnitentem, cùm ex incerta conditione dependeat: & tamen Aduersarij vix alium finem Absolutionis agnoscunt, quàm vt certum reddat hominem acceptæ iustificationis.

QVARTO, si Absolutio non est actus iudicialis, sed simplex annunciatio diuinæ promissionis, quæ in Euangelio scripta exstat, nòn minùs absoluere poterit laicus, immò etiam fœmina, aut puer, aut infidelis quispiam, aut diabolus, vel etiam psitacus, si doceatur ea verba, quàm Sacerdos: & quanquam Aduersarij id concedant, quia sequitur euidenter ex ipsorum principiis, tamen est contra omnium veterum consensionem, & contra consuetudinem omnium Ecclesiarum, & omnium seculorum; de qua re suo loco plura dicemus.

CAPVT TERTIVM.

Confirmatur eadem veritas ex figuris, quæ confeßionem sacramentalem præcesserunt.

SACRAMENTA Christiana, ac præsertim ea, quę magis necessaria sunt, non simpliciter in diuinis literis indicantur, sed primùm in lege naturæ & Mosis adumbrata, ac prænunciata, deinde à Christo promissa, tum instituta, posteà frequentata, & commendata in Scripturis inueniuntur.

Sic Baptismus in lege naturæ adũbratus fuit per arcam Noë, & circumcisionem in lege scripta, per transitum maris rubri, & probaticam piscinam; ac demum propinquante lege gratiæ, per Baptismum Ioannis: deinde à Christo promissus fuit, Ioann. 3. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* posteà disertis verbis imperatus, Matthæi vltimo: *Baptizate omnes Gentes, &c.* denique in Actis Apostolorum, & in epistolis B. Pauli passim exhibitus, & commendatus legitur.

Sic etiam Eucharistia figurata primùm fuit in lege naturæ per panem & vinum Melchisedech; in lege scripta per agnum paschalem & panes propositionis; in ipso Euangelio per multiplicationem panum: deinde promissa Ioan. 6. *Panis quem ego dabo*. posteà instituta, Matthæi 26. *Accipite, & manducate, &c.* denique frequentata, & commendata ab Apostolis, Actor. 1. & 2. Corinth. 10. & 11.

Quod idem de Confessione demonstrari potest. Deus enim in lege naturæ non semel exegit confessionem peccati: clariùs eandem

A præscripsit in lege Mosis: eandem Christus in Euangelio variis figuris expressit: eandẽ posteà promisit, & instituit: accessit deniq; vsus eius tempore Apostolorum, ne cnõ exhortatio, & commendatio.

Et quoniam de promissione, & institutione, ex quibus præcipuum argumentum sumitur, diximus capite superiore: nunc de iis, quæ promissionem & institutionem, vel præcesserunt, vel sequuta sunt, quæque ad eandem veritatem confirmandam non parùm valent, breuiter dicemus.

PORRO ex figuris duplex argumentum sumi potest. PRIMVM enim si confessio, quam
B Deus in Testamento veteri exigebat, figura quędam erat, vt reuera erat, cùm omnia contingerent illis in figuram, 1. Corinth. 10. certè necesse est, vt in Testamento nouo sit etiam confessio peccatorum à Deo præcepta, & quidem tantò exactior, & perfectior, quantò res figurata figuris ipsis præstat. DEINDE, si confessio necessaria erat coram Dei Ministro, eo tempore, quo nõdum data erat Sacerdotibus potestas remittendi peccata: quis non inde colligat, multò maiore ratione æquum fuisse, vt confessio tanquam necessaria imperaretur, tẽpore noui Testamenti, quo tanto cum fructu confiteri possumus, vt legitimam confessionem continuò certa Absolutio consequatur?

C PRIMA igitur figura habetur Genes. 3. & 4. vbi Deus primùm ab Adamo & Eua, deinde à Cain confessionem peccati exegit. In his locis exigitur confessio, non solùm cordis, sed etiam oris, nec solùm in genere, sed etiam in speciali, nec tantùm coram Deo, sed etiam coram eius Ministro: nam interrogatio illa facta est per Angelum in forma humana apparentem, vt patet ex eo, quòd ambulabat in Paradiso ad auram post meridiem. Ex quo intelligimus, magnam fuisse similitudinem inter illam confessionem, & eam, quę nunc fit Sacerdoti, qui est etiam Angelus Domini, teste Malachia, cap. 2. vt non sine caussa, vna dicatur fuisse figura alterius.

D Quare TERTVLLIANVS in libr. 2. aduersus Marcionem, hanc figuram expendens, ita loquitur: *Interrogat Deus quasi incertus, vt & hinc liberi arbitrij probans hominem, in caussa vel negationis, vel confeßionis, vt daret ei locum sponte confitẽdi delictum, & hoc nomine releuandi: sicut de Cain sciscitatur, vbi nam frater eius, quasi non iam vociferatum à terra sanguinem Abelis audisset; sed vt & ille haberet potestatem ex eadem arbitrij potestate sponte negandi delicti, & hoc nomine grauandi: atque ita nobis conderentur exempla confitendorum potiùs delictorum, quàm negandorum, vt iam tunc initiaretur Euangelica doctrina: Ex ore tuo iustificaberis, & ex ore tuo damnaberis.*

Sanctus etiam Ambrosius in libro de Paradiso, cap. 14. & libr. 2. de Cain, & Abel, cap. 9. & sanctus Gregorius libr. 22. Moralium, cap. 13.

& sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 18. in Genesim, hæc loca de Confessione exponunt, ac dicunt, Deum ab illis confessionem extorquere voluisse, vt confessione delerent, quod transgrediendo commiserant.

Secunda figura habetur Leuit. 13. & 14. vbi iudiciũ lepræ solis committitur Sacerdotibus, & cogebantur leprosi se Sacerdotibus sistere, ac prodere, & iuxta eorum arbitrium vel extra castra manere, vel post curationem ad castra reuerti: quam etiam legem Dominus approbauit Matthæi 8. cùm leproso à se curato dixit: *Vade, ostende te Sacerdoti, &c.*

Hanc figuram fuisse Sacramenti Confessionis, docent Chrysostomus lib. 3. de Sacerdotio, & sanctus Hieronymus in cap. 16. Matthæi. Hinc enim colligit sanctus Hieronymus, oportere Sacerdotes cognoscere peccatorum varietates: & sanctus Chrysostomus monet, officium Sacerdotum Christianorum longè excellẽtius esse quàm olim fuerit Iudæorum, cùm illis, lepram non curare, sed curatam ostendere; nostris, peccata non curata ostendere, sed verè curare concessum sit.

Ioannes Caluinus lib. 3. Institutionum, cap. 4. §. 4. hoc argumentum contemnere videtur, & tamen operosè diluere conatur: *Videamus*, inquit, *quibus argumentis Confeßionem hanc Dei esse mandatum probant. Misit, inquiunt, leprosos Dominus ad Sacerdotes. Quid? misit ne ad Confeßionem? quis vnquam fando audiuit, audiendis confeßionibus præfectos Leuiticos Sacerdotes?* At neque nos dicimus, missos leprosos à Christo ad Sacerdotes, vt illis peccata sua confiterentur, sed ex figura, cum Chrysostomo & Hieronymo, ducimus argumentum. Vt enim in lege veteri cognitio lepræ corporalis: ita in noua, cognitio lepræ spiritualis ad Sacerdotes pertinet; & ideò cũ legimus ab ipso Christo leprosos ad Sacerdotes Leuiticos missos, allegoricè intelligimus, missos peccatores ad Sacerdotes Euangelicos.

Neque hoc Caluinum ignorasse, sed ansam calumniandi accipere voluisse, testantur verba sequentia: *Confugiunt*, inquit, *ad allegorias. Sancitum erat lege Mosaica, vt Sacerdotes discernerent inter lepram & lepram. Peccatum, spiritualis est lepra: de hac pronunciare, Sacerdotum est. Antequam respondeo, quæro obiter, Si hic locus, spiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? scilicet hoc non est Scripturis ludere: Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis; hanc nobis vsurpemus; peccatum est lepra spiritualis; simus & peccati cognitores. Nunc respondeo; translato sacerdotio, necesse est legis translationem fieri. Omnia sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta, & finita: ad eum igitur vnum ius omne, & honor sacerdotij translatus est.*

Ad quæstionem obiter propositam, respondeo, Caluinum obiter mentiri, cùm scribit, Sacerdotes Christianos ad se trahere cognitionem lepræ corporalis. Neque enim huius rei vel testimonium, vel exemplum producere poterit: apud nos enim de lepra corporali medici respondere solent, non Sacerdotes. Exstat quidem in Iure canonico titulus de cõiugio leprosorum: sed is titulus nihil habet commune cum legibus Leuiticis de leprosis. Leges enim Leuiticæ præscribunt rationem diiudicandæ lepræ, & sacrificia, quæ pro leprosis offerenda sunt: Ius verò canonicum neque de ratione lepræ diiudicandæ, neq; de sacrificiis tractat, neque leges illas Leuiticas vlla ex parte seruandas præscribit; sed solùm docet, non esse lepram, vt neque vllum alium morbum corporalem, iustam caussam diuortij inter coniuges. Non igitur in Scripturis ludimus, neque cognitionem lepræ corporalis nobis vsurpamus, præsertim ex vi legis Mosaicæ; sed argumentum ex figura ducimus, vt antè diximus.

Ad solutionem autem argumento nostro à Caluino adhibitam, Respondeo, sacerdotium in Christum esse translatum, sed Christum non per se, sed per suos Ministros in terris fungi sacerdotio. Itaque sicut per Ministros suos concionatur, baptizat, absoluit, ligat, sacrificium offert, &c. ita quoq; per suos Ministros cognoscit caussas lepræ spiritualis, & ad eiusmodi Ministros, spirituales leprosi accedere, & morbos suos detegere debent. Quod si sacerdotium ita ad solum Christum translatum esset, vt ad eius ministros nullo modo pertineret, vel etiam (vt Caluinus loquitur) in Christo completum, ac finitum esset, & nullum iam in terris sacerdotium remaneret: certè nec lex vlla in terris remaneret. Eadem enim ratio sacerdotij, & legis est: si translatum est sacerdotium in cœlum, & lex in cœlum translata est: si extinctum est sacerdotium, extincta quoque est lex. Si verò non nisi absurdissimè dicitur, lex Dei ita esse extincta, aut in cœlum translata, vt nulla sit in terris: profectò non minus absurdè dicitur, sacerdotium ita extinctum, aut in cœlum esse translatum, vt inter homines nullum sit.

Addit deinde Caluinus: *Ad hæc, importuna est ipsorum allegoria, quæ legem merè politicam inter cæremonias reponit.* At hîc duo sunt errata. Primvm enim lex de purgatione leprosi, non merè politica, sed maxima ex parte cæremonialis erat. nam si merè politica fuisset, ad principem politicum, non ad Sacerdotes pertinuisset. Et quo modo politica lex est, & non potius cæremonialis, quę iubet leprosum recludi septem diebus, dissutum gerere vestimentum, lauari aliquoties, offerre passeres, & agnos, tingi sanguine & oleo, in extremo auriculæ dextræ, & in pollice manus ac pedis dextri, & alia id genus multa? Deinde etiamsi merè politica lex illa fuisset, quid prohiberet quo minus alicuius mysterij figuram gerere posset? certè transitus maris rubri, manna de cœlo, aqua de petra, idololatrarũ interfectio,

non cæremoniæ, ſed res geſtæ fuerunt, & tamen Apoſtolus, 1. Corinth. 10. apertè ſcribit, omnia illa in figuram Hebræis contigiſſe, & ad nos earum rerum ſignificationes pertinere. Neque cæremonia dici poteſt, quòd Abraham duos filios habuerit, vnum de ancilla, & vnum de libera: & tamen eius rei allegoriam B. Paulus exponit Galat. 4.

Concludit tandem Caluinus reſponſionem ſuam his verbis: *Quanquam in re clara, ſuffragium vllius hominis accerſere pudet: vbi Chriſtus pronunciat, ſe ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam profeſsis Euangelij hoſtibus, qui ſemper ad obſtrependum intenti erant, niſi os fuiſſet occluſum. Quare vt hanc poſſeſſionem retineant Papales ſacrifici, palam concedant in eorum partes, quos neceſſe eſt vi compeſci, ne Chriſto maledicant, nam ad veros eius Miniſtros nihil hoc pertinet.*

At quid eſt aliud aërem verberare, & ſine hoſte pugnare, ſi hoc non eſt? ſic enim nos Caluinus ad Iudaiſmum reiicit, quaſi contenderemus, cognitionem lepræ corporalis iuxta legem Leuiticam, ad Sacerdotes Euangelicos pertinere; cùm nos (vt ſæpe diximus) non cognitionem lepræ corporalis, ſed ſpiritualis, quæ per corporalem illam ſignificabatur, noſtris Sacerdotibus deferamus. Et verò ſi Caluini ratiocinatio quidquam valeret, illud etiam efficeret, neminem poſſe à circumciſione carnali ad circumciſionem ſpiritualem argumentum ducere, quin ad partes Iudæorum Chriſti hoſtium, concedere videretur: & tamen Apoſtolus Paulus, qui in epiſtola ad Galatas, circumciſionem Iudaicam ab Eccleſia totis viribus amouet, idem in epiſtola ad Coloſſ. cap. 2. dicit nos omnes qui baptizati ſumus, circumciſos eſſe circumciſione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, ſed circumciſione Chriſti. Sicut igitur Circumciſio ad nos nõ pertinet, pertinet autem Baptiſmus, qui per Circumciſionem ſignificatur, & circumciſio ſpiritualis nominatur: ſic etiam cognitio lepræ ad Sacerdotes Chriſtianos non pertinet, pertinet autem cognitio peccati, quod per lepram ſignificatur, & lepra ſpiritualis aptiſsimè nominatur.

D Tertia figura eſt Confeſsio, quam Deus inſtituit in Teſtamento veteri, & cui adiungi voluit loco cuiuſdam ſatisfactionis, oblationem ſacrificij: de qua Numeri 5. & Leuitici etiam 5. teſtimonium habemus. Nam profectò ſi Confeſsio figuralis erat à Deo inſtituta, & neceſſaria Iure diuino, quanto magis Confeſsio figurata eſſe debet à Deo inſtituta, & neceſſaria Iure diuino?

Sed quoniam Martinus Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 984. contendit, Confeſsionem illam fuiſſe generalem. *Talis Confeſsio*, inquit, *in veteri Teſtamento erat, quando aliquis ad Sacerdotem adducebat hoſtiam offerendam pro peccato, pro delicto, pro ignorantia, pro contumacia, &c. nec exigebatur vt peccatum illud in ſpecie, & ſigillatim cum omnibus circumſtan-*

A *tiis ſacerdoti exponeretur.*) oſtendam breuiter, Confeſsionem illam certi peccati in ſpecie fuiſſe.

Verba Scripturæ in libro Numeri cap. 5. ſic habent: *Vir ſiue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ ſolent hominibus accidere, & per negligentiam tranſgreſsi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint, confitebuntur peccatum ſuum.* Vbi duo ſunt obſeruanda. Primum illud, Confitebuntur, eſſe in coniugatione hitpael, quæ auget ſignificationem, ita vt illud הִתְוַדּוּ rectè verti poſsit, Expreſsè, & diſtinctè confitebuntur. Deinde illa verba: *Confitebuntur peccatum ſuum*, in Hebræo haberi cum maiori explicatione, ſic enim legimus: *Confitebuntur peccatum ſuum* אֲשֶׁר עָשׂוּ, id eſt,
B *quod fecerunt*. Ex quibus colligimus hoc loco imperari, vt peccatum in ſpecie per manifeſtam confeſsionem prodatur: ſi enim in genere tantùm confiteri, ſufficeret, non diceret Scriptura: *Confitebuntur apertè peccatum illud, quod fecerunt.* ſed ſimpliciter, Confitebuntur peccata ſua.

In Leuitico cap. 5. vbi noſtra editio habet: *Agat Pœnitentiam pro peccato*; in Hebræo eſt illud idem vocabulum, quod in libro Num. ſic enim legimus: וְהָיָה כִּי יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא: *Et erit, cùm peccauerit in vno ex his, confitebitur apertè peccatum quod peccauit.*

Ad hæc teſtimonia Rabinorum, & conſuetudo gentis, ſatis apertè oſtendit, præceptum hoc intelligendum eſſe de Confeſsione diſtincta, & in ſpecie, eius peccati, pro quo expiando ſacrificandum erat. De conſuetudine Hebræorum, teſtes ſunt Thomas VValdenſis tomo ſecundo de Sacramentis, cap. 137. vbi ſcribit ſe in Auſtria ab ipſis Hebræis cognouiſſe hanc eorum conſuetudinem: & S. Antoninus 3. parte tit. 14. cap. 6. §. 1. ſummæ Theologicæ, vbi dicit, ſolere Iudæos doctiores ante mortem cõfiteri omnia peccata Leuitæ alicui, ſi quem fortè nacti fuerint. De teſtimoniis Rabinorum vide Petrum Galatinum lib. 10. cap. 3. vbi multis teſtimoniis Rabinorum probat, oportuiſſe in Confeſsione detegere peccatum in ſpecie, & cum ſuis circumſtantiis.

Adde quod omninò probabile eſt, Eccleſiaſticum, capite quarto, ad hoc præceptum legale obſeruandum exhortari, cùm ait: *Non confundaris confiteri peccata tua.* porrò confuſio timeri non ſolet in confeſsione, quæ ſoli Deo fit, aut quæ fit homini generatim, ſed in ea ſolùm, quæ fit homini in ſpecie, vt experientia ſatis teſtatur.

Quarta figura eſt Matth. 3. & Marc. 1. vbi legimus plurimos accurriſſe ad Baptiſmum Ioannis, confitentes peccata ſua. Sicut enim Baptiſmus Ioannis figura fuit Baptiſmi Chriſti, ita quoque & confeſsio, quæ Ioanni fiebat, figura fuit Confeſsionis, quæ Chriſti Miniſtris facienda erat.

Quod

Quòd autem Caluinus lib. 3. Instit. cap. 4. §. 6. & Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 986. dicunt, eos qui confitebantur Ioanni, non in specie peccata sua confessos, sed in genere tantùm se peccatores agnouisse: non est conforme verbis Euangelistarum. Vterque enim Euangelista disertis verbis posuit: *Confitêtes peccata sua*, & Græcè ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. aliud autem est, agnoscere se peccatorem, aliud, peccata sua alicui confiteri.

Neqve multum refert, quòd illa confessio quæ coram Ioanne fiebat, cum Baptismo coniuncta esset, cùm nostra Confessio Sacramentalis solùm in iis locum habeat, qui post Baptismum peccant. Nam Baptismus Ioannis non remittebat peccata ex opere operato, & ideò satis erat conueniens, vt non solùm baptizarentur qui ad Ioannem accedebant, sed etiam confiterentur, vt variis modis ad veram contritionem, & satisfactionem excitarentur. Christi verò Baptismus non ponêti obicem, ex opere operato peccata omnia, tùm quoad culpam, tùm quoad pœnam omninò remittit, & ideò nusquam leguntur Apostoli ante Baptismum confessionem exegisse, aut satisfactionem vllam indixisse.

Qvinta figura habetur Ioan. 11. in historia Lazari. Quòd enim Dominus è sepulchro prodire iusserit Lazarum & ab Apostolis solui voluerit funeralia illa vincula quibus ligatus erat, significari Patres dicunt, peccatores diuina voce excitatos, foras prodire per Confessionem, & ministerio sacerdotum liberari à peccatorum vinculis per Absolutionem. S. Irenævs lib. 5. cap. 13. *Hoc symbolum*, inquit, *eius hominis, qui inligatus fuerat in peccatis, & propter hoc ait Dominus: Soluite illum, & dimittite eum abire.* S. Ambrosius lib. 2. de Pœnitentia, cap. 7. S. Augustinus tractat. 49. in Ioannem, in Psal. 101. concione 2. serm. 8. & 44. de verbis Domini, & homil. 27. in lib. 50. homiliarum, & S. Gregorius homil. 26. in Euangel. & li. 22. Moral. cap. 13. eandem figuram agnoscunt & exponunt.

Sed occurrit Ioannes Caluinus lib. 3. Instit. cap. 4. §. 5. ac Primvm dicit, argumenta ex allegoriis non multum valere ad dogmata confirmanda. Sed neque nos in eiusmodi argumentis præcipuum fundamentum ad confirmanda dogmata collocamus, nisi allegoriæ in ipsa Scriptura explicentur, vel communi Patrum consensu, aut certa aliqua Ecclesię definitione constent, quorsum pertineant: quin tamen probabile argumentum inde sumi posit, quando magni viri, quales sunt quos citauimus, allegorias exponunt, negari nullo modo debet.

Deinde addit Caluinus, mentiri eos, qui scribunt, Christum imperâsse discipulis, vt Lazarum dissoluerent: *Dicunt*, inquit, *Dominus discipulis præcepit, vt suscitatum Lazarum fasciis soluerent, & expedirent. Hoc primum mentiuntur: nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, estq́; multò verisimilius, dixisse Iudæis astantibus, quo citra vllam fraudis suspicionem euidentius fieret miraculum, & maior sua virtus eluceret, quòd nullo tactu, sed sola voce mortuos suscitaret.*

A

Miror impudentiam Caluini, qui tam audacter S. Augustinum & S. Gregorium mendacij arguere non veretur. Augustinus enim est, qui serm. 8. & 44. de verbis Apostoli, scripsit, verba illa: *Soluite illum, & sinite abire*, ad discipulos dicta à Christo fuisse; quod idem non semel repetit Gregorius, homil. 26. in Euangelia.

Sed quo argumento, quæso; Caluinus Augustinum & Gregorium mentitos esse conuincet? siquidem in Euangelio tantùm legimus: *Dixit eis, Soluite illum, &c.* neque aliquid præcedit, vnde

B

certò colligamus, illud pronomen, eis, non referri ad discipulos.

Videtur autem illud, eis, ad eos referri, quibus paulò antè dictum est: *Tollite lapidem.* iisdem enim dixit: *Tollite lapidem*, &, *Soluite eum.* Porrò: *Tollite lapidem*, dixit circumstantibus, non exprimendo hos aut illos; sic enim legimus: *Ait Iesvs, Tollite lapidem.* Domino autem absolutè pręcipiente aliquid circumstantibus, certè credibile est, discipulos aut solos, aut cũ primis obediuisse. Quare licet ex Euangelio nô posit certò colligi, qui fuerint, qui Lazarum soluerunt: tamen magna coniectura est, Apostolos fuisse.

C

Neqve huic expositioni repugnant, Chrysostomus, aut si qui sunt alij, qui id factum aliis quibusdam præter Apostolos tribuunt. Potuit enim fieri, & credibile est ita factum esse, vt Domino iubente multi simul accurrerint, tùm ex Apostolis, tùm ex aliis, & hi coniunctis viribus lapidem sustulerint, ac deinde alij manus Lazari, alij pedes soluerint, alij velamen ex facie detraxerint, alij reliquum corpus expedierint: neque ex hoc, quòd Apostoli cum aliis Iudæis Lazarum soluerint, aliquid detrahitur de magnitudine miraculi.

Atque hæc dicta sint de calumnia mendacij; nam alioqui ad rem nostram nihil refert, vtrum Apostoli, an alij quidam Lazarum soluerint: vt enim hæc Lazari solutio figura sit Absolutionis Sacerdotalis, satis est, si ij qui Lazarum soluerunt, in ea re ministri Christi fuerint, & Christo

D

iubente id fecerint. Hoc enim contendimus, eos duntaxat potestatem habere peccata remittendi, quibus id Christus mandauit: quemadmodum ij soli Lazarum de monumento prodeuntem soluerunt, quibus Christus dixerat: *Soluite eum.* Quare S. Avgvstinvs tract. 49. in Ioan. non nominat discipulos, sed generatim, ministros, cùm de illis agit, quibus Christus dixit: *Soluite eum.*

Addit postremò Caluinus aliam allegoriæ huius explicationem: *Sed demus*, inquit, *hoc dictum discipulis: quid tum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis soluendi potestatem. Quantò aptiùs, & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, si dicamus, hoc sym-*

bolo Deum voluisse fideles suos instituere, vt soluerent à se suscitatos: hoc est, ne in memoriam peccata reuocarent, quæ ipse oblitus esset: ne ceu peccatores damnarent, quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent, quæ ipse condonasset: ne vbi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri, & morosi essent? certè nihil ad ignoscentiam flectere nos magis debet, quàm Iudicis exemplum, qui se nimium rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias suas venditent. Hæc ille.

Qvæ sanè explicatio nihil est mirum, si nulli veterum Patrum in mentem venerit, cùm ineptissima sit. Nam quod Patres dicunt, per mortuum significari peccatorem; per excitationem, conuersionem; per egressionem ex monumento, confessionem; per vincula, peccata; per solutionem, remissionem; id totum & maximam habet signi cum re significata similitudinem, & ex Scripturis sanctis confirmari potest. At quod Caluinus dicit, nullum habet neque in Scripturis, neque in rei similitudine fundamentum. Quis enim vsquam legit, non exprobrare, aut non recordari, esse soluere? aut quis sanus diceret, non exprobrare esse soluere, cùm soluere sit aliquid agere, non exprobrare sit non agere? Sed his nugis omissis, ad alia veniamus.

CAPVT QVARTVM.

Confirmatur eadem veritas ex aliis locis noui Testamenti.

Diximvs hactenus de figuris, quæ Confessionis institutionem præcesserunt: nunc de vsu, commendatione, atq; exhortatione, quæ institutionem consequuta sunt, breuiter dicemus.

Primvs igitur locus habetur in Actis Apostolicis, cap. 19. vbi sic legimus: *Multi credentium veniebant, confitentes, & annunciantes actus suos: multi autem ex eis, qui erant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus.*

Hic locus accipiendus est Inprimis de confessione fidelium post Baptismum; illi enim propriè dici solent credentes, vt patet Actor. 3. 4. & 5. 1. Thessal. 1. & alibi: neque hoc negant aduersarij. Deinde loquitur Scriptura de confessione peccatorum in specie, vt ex illis verbis colligitur: *Confitentes actus suos.* Deniqve agitur hoc loco de confessione facta non soli Deo, sed etiā homini: nam ad Paulum veniebant, vt confiterentur actus suos. Et quoniam eo tempore nulla exstabat Ecclesiæ constitutio de confessione peccatorum facienda, id sequitur, vt ab ipso Christo eiusmodi Confessio fuerit instituta.

Sed occurrit inprimis Lutherus, qui in sua versione, per actus, miracula intelligenda esse docuit: quem sequutus est Ioannes Brentius, in commentario huius loci.

A Sed hanc expositionem non solùm reiicit communis Catholicorum consensus, & ipsius etiam venerabilis Bedæ, in cap. 1. Marci, sed multò maxima pars Aduersariorum, vt Melanchthon, Caluinus, Beza, Bullingerus, Sarcerius in Acta Apostolorum, & Illyricus Centur. 1. lib. 2. cap. 4. col. 347. & Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 987. Deinde inauditum est; vt miracula dicantur actus nostri, cùm sint opera planè diuina: multò etiā absurdius est, vt confiteri actus suos, sit, iactare miracula à se facta. Adde, quòd caussa huius Confessionis, Luca teste, fuit ingens quidam terror ex diuina vltione in eos, qui abutebantur nomine Iesv & Pauli ad quæstum:
B terror autem diuinæ vltionis, ad confessionem peccatorum, non ad prædicationem propriæ laudis, homines impellere consueuit. Deniqve Syriaca editio disertis verbis reddidit, offensas.

Kemnitius loco citato, duas indicat solutiones ad nostrum argumentum. Vna est, quòd in hoc loco Actorum agatur de confessione generali, qua Ephesij agnoscebant, actiones suas ad normam verbi Dei non congruere. Altera, quòd in specie confessi sint aliqua peccata, per modum exempli, non tamen omnia.

Sed prima solutio facilè refellitur. Nam Inprimis, voces illæ *Actus suos*, satis indicant, confessionem factam esse in specie: nemo enim pro-
C priè dici potest confiteri actus suos, qui solùm dicit se peccatorem esse. Deinde vox Annvncio, & Græcè ἀναγγέλλω, qua vtitur hoc loco S. Lucas, significat distinctè aliquid narrare; & in editione Syriaca habetur vox שׁעי, quæ idem significat quod Hebraicum שׁפר Saphar: proinde rectè verti posset: *Numerantes peccata sua.* Deniqve vnde cognouisset B. Paulus, illos fuisse curiosa sectatos, adeò vt libros eorum comburi iuberet, nisi in specie peccata sua confessi fuissent?

Altera solutio, quæ est etiam Caluini in comment. Act. & Magdeburgensium Cent. 1. li. 2. cap. 4. col. 360. repugnat toti Scripturæ: vbiq; enim Scriptura, cùm absolutè de peccatis loquitur, de omnibus peccatis intelligi solet, &
D debet; & si liceret exponere de quibusdam, non de omnibus, absurdissimæ sententiæ in diuinis literis inuenirentur. Dan. 4. *Peccata tua eleemosynis redime.* Matth. 1. *Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* Matth. 9. *Confide fili, dimittuntur tibi peccata.* Luc. 7. *Remittūtur tibi peccata.* Luc. 11. *Dimitte nobis peccata nostra.* Ioan. 1. *Ecce qui tollit peccata mundi.* Actor. 26. *Ablue peccata tua, inuocato nomine ipsius.* In his & aliis infinitis locis, non ponitur signum vniuersale, & tamen nemo dubitauit vnquam, quin subintelligeretur; & idem fit: *Peccata tua eleemosynis redime*; &, Omnia peccata tua eleemosynis redime. Quare secundum vsum Scripturæ, Confiteri, & renunciare actus suos; nihil potest esse aliud, nisi, palam facere omnia sua peccata.

Præter hanc solutionem, quam breuiter refutauimus, libuit Caluino in comment. Actorum, aliquot antitheses proponere, inter confessionem horum Ephesiorum, & Confessionem quæ nunc est in vsu apud Catholicos; vt videlicet ostenderet, nihil hunc locum Actorum ad rem nostram facere: *Hos,* inquit, *semel legimus confessos esse: Papæ lex quotannis vt minimùm repeti iubet. Isti sponte prodierunt: Papa necessitate omnes obligat. Lucas multos venisse dicit, non omnes: in lege Papæ nulla exceptio. Isti coram fidelium cœtu se humiliarunt: Papæ longè aliud mandatum, vt clancularijs susurris in aurem proprij Sacerdotis obmurmuret peccator. En quàm dextrè Scripturas ad probandas suas fallacias accommodent.* Hæc ille.

SED has calumnias, planè leues, ac pueriles, nullo negocio dissoluemus. Nam etiamsi semel legamus Ephesios illos confessos, non tamen sequitur, non sæpius id ab eis factum: alioqui iidem Ephesij, quia nunquam leguntur Baptismum aut Eucharistiam suscepisse, iuxta Dialecticam istam Caluini, nunquam Baptismum, aut Eucharistiam suscepissent.

QVOD autem illi sponte prodierint ad confitendum, mirum videri non debet, tùm quòd nulla tunc exstaret lex de confessione certo aliquo tempore facienda, tùm quòd etiam nostro tempore plurimi extra tempus Paschale, in quo solo, lege Ecclesiastica confiteri tenentur, sponte sua prodeant ad Confessionem. Itaque etiamsi tunc lege cautum fuisset, vt quotannis omnes confiterentur, potuissent tamen Ephesij illi sponte ac liberè ad Confessionem prodire.

MVLTOS autem venisse ad Confessionem, non omnes; quid habet repugnantiæ cum ea lege, quæ iubet vt omnes quotannis vt minimùm, peccata sua confiteantur? neque enim lex omnes absolutè includit, sed omnes qui conscientiam habent peccati lethalis, neque istos omnes quouis tempore obligat, sed tantùm semel per annum. Quare si lex ista Ecclesiastica tempore beati Pauli viguisset, adhuc potuissent Ephesij quidam ad Confessionem faciendam accedere, quando non omnes accedebant.

DENIQVE quòd illi coram cœtu fidelium se humiliauerint, ex capite suo deprompsit Caluinus, non enim Lucas tale aliquid scripsit: *Multi,* inquit, *credentium veniebant, confitentes, & annunciantes actus suos.* Vtrum autem venerint coram cætu fidelium, an priuatim, ad Paulum, aut aliquem alium, Lucas non dicit. DEINDE nónne etiam Catholici hoc tempore coram cœtu fidelium se humiliant, cùm in mediis basilicis, tota inspectante Ecclesia, ad sacerdotum pedes se abiiciant, licet Confessionē secretò exponant? Habes igitur quam dextrè Caluinus antitheses suas ad calumnias pertexendas accommodet.

A SECVNDVS locus est, 2. Corint. 5. in illis verbis: *Dedit nobis ministerium reconciliationis, & posuit in nobis verbum reconciliationis: pro Christo ergo legatione fungimur, &c.* hæc verba ad potestatem Clauium pertinere, fatetur Ioannes Caluinus lib. 4. Institutionum, cap. 1. §. 22. & tam publicè, quàm priuatim apud fideles baptizatos esse debere vsum harum Clauium, libenter agnoscit. At profectò qui mittuntur Legati cum potestate reconciliandi inimicos Regis cum ipso Rege, non possunt rectè munere suo defungi, nisi cognoscant ex ipsis reis, quid egerint, quàm grauiter Regiam maiestatem læserint, quam satisfactionem persoluere sint parati, &c. Quare potestas ista

B ministerialis reconciliandi eos, necessariò fert secum potestatem cognoscendi caussas reorum, atque adeò confessiones exigendi, & audiendi: neque enim Ministris licet pro arbitrio quoslibet etiam non auditos reconciliare.

TERTIVS locus habetur Iacobi 5. vbi sanctus Iacobus ad Confessionem cohortatur, dicens: *Confitemini alterutrum peccata vestra.* quæ cohortatio satis apertè indicat, Cōfessionem iam tum fuisse institutam, & quidem peccatorum, atque homini faciendam. Et satis apertè cohæret hæc sententia cum superioribus verbis, secundum Catholicorum explicationem. Nam paulò antè Apostolus Iacobus monuerat ægrotos, vt Presbyteros accerserent, à quibus oleo

C sancto cum precibus vngerentur, & adiecerat effectum illius sacræ vnctionis, & precum, futurum, vt alleuaretur ægrotus, & sanaretur, & si in peccatis esset, ea illi remitterentur. Sed ne fortè qui hæc legeret, existimaret illa etiam peccata lethalia, quorum homo conscientiam habet, per sacram vnctionem posse deleri, subiunxit: *Confitemini alterutrum peccata vestra.* non enim sacra vnctio peccata lethalia remittit, quorum aliquis conscientiam habet, cùm ea per Confessionis Sacramentum purganda sint; sed aut venialia, aut etiam lethalia, quorum conscientiam non habemus, quæ reliquiæ peccatorum dici solent.

SED obiiciunt Aduersarij, ac præsertim Phi-

D lippus in Apologia Confessionis artic. de Confessione & Satisfactione, & Ioannes Caluinus lib. 3. Institut. cap. 4. §. 12. & in annotatione ad hunc locum, particulam illam, ALTERVTRVM. Videtur enim ea particula cogere, vt dicamus sanctum Iacobum nō loqui de Confessione Sacramentali, quæ soli Sacerdoti fieri potest, sed de confessione offensionis, quæ fit fratri offenso, ad obtinendam ab eo pacem & veniam, vt existimat Philippus, vel de confessione peccatorum, quæ fit homini spirituali, vt is cognito nostro spirituali morbo, nos instruere, & pro nobis ad Deum preces fundere valeat, vt docet Caluinus: quæ Caluini expositio confirmari videtur ex verbis sequentibus: *Et orate pro inuicem, vt saluemini.*

SED

SED hæc obiectio facilè solui potest. Nam Origenes homil. 2. in Leuiticum, Chrysostomus lib. 3. de sacerdotio, Augustinus homil. 12. ex lib. 50. homil. & Bernardus in libro Meditationum, cap. 9. hunc locum de confessione quæ fit sacerdoti, simpliciter accepisse videntur, & vt rectè exponunt Beda in commentario huius loci, & Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacramentis, parte 14. cap. 1. voces illæ, ALTERVTRVM, & INVICEM, accipiendæ sunt prout exigit consequentia verborum Scripturæ diuinæ. Itaque: *Confitemini alterutrum*, nihil est aliud, nisi, Confitemini homines hominibus; qui Absolutione indigetis, illis, qui potestatem habent absoluendi. Quemadmodum 1. Petri 4. cùm Apostolus dicit: *Hospitales inuicem, sine murmuratione, vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes: si quis loquitur quasi sermones Dei, &c.* non significat, sine discrimine oportere omnes ab omnibus hospitio recipi, aut doceri, aut curari, &c. sed, eos qui tecto indigent, hospitio recipiendos esse ab his, qui domum habēt; imperitos à doctis instruendos; ægrotos à medicis curandos; pauperes à diuitibus sustentandos; non contrà nutriendos diuites à pauperibus, aut curandos medicos ab ægrotis, aut doctos ab imperitis erudiendos, aut denique qui domibus abundant, excipiendos hospitio ab his, qui tecto carent: sic igitur qui peccatorum vinculis constricti tenentur, ad eos accedere debent, quibus dictum est: *Quæcunque solueritis, &c.*

Quod etiam sequitur in verbis Iacobi: *Orate pro inuicem, vt saluemini*, id significat, vt Presbyteri pro infirmis, non vt infirmi pro Presbyteris orent: respicit enim Iacobus ad id, quod anteà dixerat: *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum.* Quod etiam indicat lectio Græca, quæ vbi nos habemus: *Orate pro inuicem, vt saluemini*, habet vocem ἰαθῆτε, quæ ad sanitatem corporis propriè refertur.

QVARTVS locus habetur 1. Ioan. 1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.* Ex hoc loco probabiliter colligitur Confessio Sacramentalis singulorum peccatorum. Neque enim dubitari potest, quin loquatur Apostolus Ioannes de confessione peccatorum, & quidem singulorum in specie: nam id significant illa verba: *Si confiteamur peccata nostra.* non enim ait, Si agnoscamus, aut confiteamur nos peccatores; sed: *Si confiteamur peccata nostra.* Et cùm verba sequentia: *Remittet nobis peccata nostra*; omnium consensu, de remissione peccatorum omnium, & singulorum in specie, intelligantur: non possunt verba præcedentia sine vitio æquiuocationis aliter accipi quàm de confessione omnium, & singulorum peccatorum in specie.

SED respondent Aduersarij, Apostolum loqui de confessione peccatorum, quæ Deo fieri debet, non de ea, quæ fit homini.

A AT solutio hæc non difficulter refelli potest. PRIMVM enim verba illa: *Fidelis est & iustus, &c.* referuntur ad promissionem diuinam: ideò enim Deus fidelis & iustus dicitur, dum peccata confitentibus remittit, quia stat promissis suis, nec fidem fallit. At promissio de remittendis peccatis iis, qui confitentur Deo peccata sua, non videtur vlla exstare in diuinis literis: exstat autem promissio apertissima iis, qui ad illos accedunt, quibus dictum est Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Quare, si qui confitentur sacerdoti peccata sua, Deus fidelis & iustus est, vt iuxta suam institutionem, & promissionem, remittat eis peccata ipsorum.

B PRÆTEREA si hoc loco promitteret Apostolus remissionem iis, qui Deo confitentur peccata sua, frustra dictum esset à Christo Apostolis: *Quorum remiseritis peccata, &c.* &, *Quæcunque solueritis super terram, &c.* nam cùm multò facilius sit, Deo, quàm hominibus confiteri; nemo esset qui ab hominibus remissionem quæreret, si soli Deo confitendo remissionem obtinere posset.

DENIQVE si quem sacerdos absoluendum non esse iudicaret, atque adeò peccatum eius retineret, frustra id faceret, si per confessionem soli Deo factam, inuito etiam sacerdote, ille absolueretur. Quocirca nec vera esset illa sententia: *Et quorum retinueritis, retenta sunt.* &, *Quæ-* C *cunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo.*

Vt igitur omnia inter se aptè cohæreant, & vnus Scripturæ locus non pugnet cum altero, sed alter potiùs ex altero explicetur: omninò probabile est, sanctum Ioannem de Sacramentali confessione esse loquutum.

CAPVT QVINTVM.

Idem probatur ex testimoniis Conciliorum.

ADDEMVS nunc testimonia Conciliorum veterū, quæ in diuersis Pro- D uinciis, variisque temporibus celebrata sunt, ex quibus cognosci poterit Ecclesiæ vniuersæ sententia. Porrò testimonia Conciliorum, quæ adferemus, etiamsi non apertè contineant, Confessionem esse Iuris diuini, continent tamen antiquam consuetudinem, & sæpe etiam indicant necessitatem confitendi peccata sacerdotibus. Ex quibus facile erit colligere, rem esse à Deo ipso præceptam; tum quia non inuenitur prima origo huius præcepti in vllo Concilio; tum etiam quia non est vllo modo probabile, populos fideles præceptum tam arduum ab hominibus admissuros fuisse, si per confessionem soli Deo, aut generatim factam, remissionem peccatorum obtinere potuissent.

Primvm igitur in Ecclesia Orientali habemus testimonium Concilij Laodiceni, ante M C. annos celebrati: sic enim legimus can. 2. *His qui diuersorum peccatorum lapsus incurrunt, & instant orationi, confessioni, ac Pœnitentiæ, malorum suorum perfectam conuersionem demonstrantes, pro qualitate peccati, tempus Pœnitentiæ tribuẽdum est.* Hîc habemus Confessionem, & quidem in specie, & hominibus faciendam: nam alioqui non possent homines pro qualitate peccati, tempus Pœnitentiæ assignare.

In canonibus quoque Sextæ Synodi, qui à Græcis conditi sunt ante annos circiter C M. can. 102. ita legimus: *Oportet autem eos, qui soluendi & ligandi potestatem à Deo accepêre, peccati qualitatem considerare, & eius qui peccauit, ad eam conuersationem promptum studium, & sic morbo conueniẽtem adferre medicinam.*

Ex quibus locis, vt etiam ex testimoniis Patrum Græcorum, quæ in sequenti capite adducentur, intelligi potest, falsum esse quod quidam dicunt, Græcos non solere confiteri peccata, nisi soli Deo: & in eo quod scribitur apud Gratianvm, de Pœnit. dist. 1. can. Quidam: *Quidam Deo solummodò confiteri debere peccata dicunt, vt Græci*; illud, *vt Græci*, videtur irrepsisse in textum ex margine, & marginalem annotationem imperiti alicuius fuisse, qui ex facto Nectarij collegit, sublatam omninò Confessionem sacramentalem apud Græcos. Nam alioqui in ipso capitulari Theodori, vnde canõ ille descriptus est, non habentur duæ illæ voces, *vt Græci*, neque etiam habentur in Concilio II. Cabilonensi, cap. 33. vnde Theodorus capitulum illud accepisse videtur: sed nec Magister Sententiarum in 4. lib. dist. 17. eandem sententiam adducens, addidit illud, *vt Græci*. Neqve in Concilio Florentino vlla fuit controuersia de Confessione cùm Græcis, eo excepto, quòd Eugenius Pontifex à nonnullis Græcorum Doctoribus priuatim quęsiuit, cur sacerdotes ipsorum ante Sacrificij celebrationem peccata sua non confiterentur. Deniqve Nicolaus Cabasilas in explicatione Liturgię, cap. 29. & Anastasius Nicenus in quæstionibus super Scripturam, q. 6. apertè docent Confessionem sacramentalem, cùm tamen Græci sint; & nostris diebus Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus in Censura Confessionis Augustanę, cap. 11. repręhendit quod Lutherani dicebant, non esse necessarium omnia peccata per singulas species, in Confessione enumerari. Atque hæc de Ecclesia Græca.

In Ecclesia Latina, exstat Inprimis canon 31. Concilij III. Carthaginensis ante annos M. & C. celebrati, vbi sic legimus: *Vt Pœnitentibus secundum peccatorum differentiam, Episcopi arbitrio, Pœnitentiæ tempora decernantur.* Et idem canon repetitus inuenitur in Concilio Africano, can. 10. Dubium verò esse non potest, quin oporteat peccata omnia in Confessione detegi, si iuxta peccatorum differentias Pœnitentiæ tempora decernuntur.

Deinde exstat canon 8. Concilij I. Cabilonensis ante M. circiter annos celebrati, in hæc verba: *Vt Pœnitentibus à sacerdotibus, facta Confessione, indicatur Pœnitentia, vniuersitas sacerdotum noscitur conuenire.*

Exstat Etiam canon 32. Concilij II. Cabilonensis, ante annos circiter D CCC. vbi sic legimus: *Sed & hoc emendatione indigere perspeximus, quòd quidam dum confitentur peccata sua sacerdotibus, non plenè id faciunt. Quia ergo constat, hominem ex duabus esse substantiis, anima videlicet, & corpore, & interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccatur: solerti indagatione debent inquiri ipsa peccata, vt ex vtrisq; plena sit confessio; scilicet vt & ea confiteantur, quæ per corpus gesta sunt, & ea quibus in sola cogitatione delinquitur.*

In Concilio Tvronico III. circa idem tempus celebrato, cap. 22. ita legimus: *Episcopis & Presbyteris diligenti cautela pertractandum est, qualiter hominibus sibi sua delicta confitentibus, tempus abstinendi adscribant.* Similia habentur in Concilio Remensi eiusdem antiquitatis, can. 12. & 16. & Parisiensi, cap. 32. & 46. Atque hæc omnia Concilia sunt Ecclesiæ Gallicanæ.

Nec minùs perspicua testimonia, habemus Ecclesiarum Germaniæ: nam in Concilio Magvntino sub Rabano Archiepiscopo, cap. 26. ita statuitur: *Ab infirmis in mortis periculo positis, per Presbyteros pura inquirenda est confessio, non tamen illis imponenda quantitas Pœnitentiæ, sed innotescenda.* Vide etiam cap. 27.

In Concilio VVormaciensi celebrato anno Domini D CCC. LXVIII. vt initio eiusdẽ Concilij legimus, cap. 25. ita scriptum est: *Pœnitentibus secundum differentiam peccatorum, sacerdotis arbitrio Pœnitentiæ decernuntur. Debet itaq; sacerdos in Pœnitentia danda singulorum caussas singulatim considerare, originem quoque, modumq; culparum, & affectus, gemitusq; delinquentium diligenter examinare, manifesteq; cognoscere; temporum etiam, & personarum, locorũ quoque, & ætatum qualitates inspicere, vt pro consideratione locorum, ætatum, vel temporum, seu pro qualitate delictorum, atq; gemituum vniuscuiusq; delinquentis, à sacris regulis oculos non deflectat.* Ex his testimoniis satis apparet, antiquas Germaniæ Ecclesias longè aliter de Confessione sensisse ac docuisse, quàm nunc Sectarij, ac nouatores Lutherani sentiant, & doceant.

His accedant Cõcilia Generalia: Lateranense, sub Innocentio III. cap. 21. Constantiense sess. 8. Florentinum in Instruct. Armenorum, & Tridentinũ sess. 14. quæ licet, quòd recentiora sint, ab Aduersariis contemnantur, tamen iniuria contemnũtur: nam & antiquissimis Conciliis congruentem fidem ac doctrinã tradiderunt, & totius Ecclesiæ Catholicæ, quæ his C D. annis floruit, sententiam continent, vt

errare non potuerint, quin tota Ecclesia errâsse, atq; adeò portis Inferi succubuisse dicatur.

CAPVT SEXTVM.

Idem probatur ex traditione veterum Patrum, qui floruerunt ab anno Domini C. ad CC.

TESTIMONIIS Conciliorum meritò adiungi possunt testimonia veterum Patrum Græcorum, & Latinorum, qui singulis ætatibus in Ecclesia floruerunt.

PRIMVS igitur sit sanctus IRENÆVS, qui in ipso PRIMO seculo, post Apostolorum excessum floruit, quique proximè Apostolorũ ætati successit. Is in primo lib. cap. 9. ita scribit de quibusdam fœminis, quas Marcus hęreticus circumuenerat: *Hæ sępissimè conuersæ ad Ecclesiam Dei, confessæ sunt, & secundum corpus exterminatas se ab eo velut cupidine, & inflammatas, valdè se illum dilexisse.* Et infrà de alia pariter seducta: *Cùm magno labore fratres eam conuertissent, omne tempus in Exomologesi consumauit, plangens, & lamentans ob hanc quam passa est ab hoc Mago corruptelam.* & lib. 3. c. 4. *Cerdon,* inquit, *sępè in Ecclesiam veniens, & Exomologesim faciens, sic consumauit, modò quidem latenter docens, modò verò Exomologesim faciens.*

Quo loco OBSERVANDVM est, nomine Exomologesis, apud veteres interdum non intelligi solam Confessionem, sed etiam Contritionem & Satisfactionem, vt perspicuum est, tùm ex Tertulliano in lib. de Pœnitent. tùm ex loco Irenęi citato ex lib. 1. cap. 9. interdum autem intelligi solam Confessionem, vt patet ex Cypriano in serm. de lapsis. Nunquam verò Contritionẽ vel Satisfactionem sine Confessione per eam vocem significari: Itaq; Exomologesis Confessio est, vel sola, vel cum adiunctis aliis Pœnitentiæ partibus.

NEQVE vera sunt quæ dicit Kemnitius pag. 1000. per Exomologesim intelligi ab Irenæo confessionẽ publicam publicorum scelerũ, ob quę excõmunicari homines merebantur. Nam in primo lib. c. 9. loquitur de occulto crimine, imò etiã de occulta cupiditate, quę nisi ex confessione fœminarum illarum cognosci non potuisset: in lib. autem 3. cap. 4. apertissimè Irenęus dicit, Cerdonem Exomologesim fecisse, postquam latenter hæresim suam docuerat: Quare loquitur in vtroque loco de cõfessione secretorum, siue occultorum scelerum.

SECVNDO loco habemus TERTVLLIANVM, qui floruit ad exitum eiusdem seculi, Seuero imperante, vt ipse testis est in Apologetico, cap. 4. Is in lib. de Pœnitentia, multa docet, quæ notanda sunt, quoniam Kemnitius hunc etiam locum deprauat.

PRIMVM igitur explicat Tertullianus, quid

A sit Exomologesis, ac dicit esse actum Pœnitentiæ, quo delictum nostrum cõfitemur Domino: *Is actus,* inquit, *qui magis Græco vocabulo exprimitur, & frequentatur, Exomologesis est, qua delictum Domino nostrum confitemur.* Quod autem dicit, Exomologesim fieri Deo, significat, Deo fieri per sacerdotem, non autem soli Deo: id quod ex sequentibus apertè colligitur. Nam continuò adiungit, per Confessionem disponi Satisfactionẽ, & Pœnitentiam nasci: quia videlicet sacerdos audita Confessione, disponit atq; ordinat, quæ Satisfactio necessaria sit, & eam pœnitenti iniungit.

DEINDE paulò pòst addit, nonnullos ex pudore quodam, & humana verecundia à Confes-
B sione abhoruisse; quę verecundia non habet locum in Confessione quæ soli Deo fit: *Plerosq;,* inquit, *hoc opus, vt publicationem sui, aut suffugere, aut de die in diem differre præsumo, pudoris magis memores quàm salutis: velut illi, qui in partibus verecũdioribus corporis contracta vexatione, conscientiam medentium vitant, & ita cum erubescentia sua pereunt;* & paulò infrà per ironiam ita scribit: *Grande planè emolumentum verecundiæ, occultatio delicti pollicetur, videlicet, si quid humanæ notitiæ subduxerimus, proinde & Deum celabimus. Adeòne existimatio hominis, & Dei conscientia comparantur? an melius est damnatũ latere, quàm palam absolui?* & in lib. extremo, hanc Exomologesim à Deo institutã, atque adeò necessariam esse docet, cùm ait: *Si de Exomologesi retractas, Gehennam in corde cõsidera, quam*
C *tibi Exomologesis extinguit.* & infrà: *Peccator restituendo sibi institutam à Domino Exomologesim sciens, præteribit illam, quæ Babylonium Regem in regna restituit?*

Kemnitius loco notato duo dicit ad hoc testimonium Tertulliani. PRIMO, loqui eum de Pœnitẽtia publica tantùm. SECVNDO, loqui de Confessione, quæ fiebat non solis Presbyteris, sed etiam laicis: nam sic loquitur TERTVLLIANVS: *Ergo cùm te ad fratrum genua protendis, Christum cõtrectas, Christum exoras.*

RESPONDEO, loquitur fortasse Tertullianus de Pœnitentia publica, sed quæ fiebat post Confessionẽ secretã. Sępè enim agebatur publicè Pœnitentia, & tamen peccatum in specie non aperiebatur, nisi sacerdotibus: nam peccata solùm
D publica publicè confitenda erant, quę autem secreta erant, nemo cogebatur publicè confiteri. Tertullianus autem loquitur de peccatis secretis, vt ex verbis eius perspicuum est. Non enim diceret, homines suffugere aut differre Confessionẽ verecundię caussa; neq; compararet eiusmodi homines cum iis, qui morbo vexantur in partibus corporis secretis; neque illud adderet, si quid humanæ notitiæ subduxerimus, non tamen Deo posse celari; nisi de peccatis occultis, ac secretissimis loqueretur. Itaq; occultorum, ac secretorum Cõfessionem homini faciẽdam, necessariam ad salutem existimauit Tertullianus: talium autem peccatorũ Confessio publica esse non debet, neque ab Ecclesia exigebatur, nisi secreta. Quòd si etiam Tertullianus vellet,

secre-

ſecretorũ peccatorum Confeſsioné publicam eſſe faciendam, certè multò magis concederet, ſaltem ſecretam eſſe neceſſariã. Proinde Tertulliani teſtimonio aut id ipſum requiritur, quod nos docemus, aut aliquid grauius, & durius: nullo autem modo id quod Kemnitius, & Lutherani volunt, qui ſolùm in genere, aut de pectis publicis confitentur.

Qvod attinet ad id, quod Tertullianus dicit, pœnitentes aduolui conſueuiſſe fratribus; duobus modis reſponderi poteſt. Nã aut ipſos Presbyteros vocat fratres, ſiquidem paulò antè dixerat, pœnitentes aduolui Presbyteris; & rectè vocare poterat eos fratres, quia de illis tractabat, vt diſtinguuntur à Deo, qui eſt cõmunis omnium Pater: aut certè cùm dicit, pœnitentes aduolui fratribus, loquitur de oratione, non de Confeſsione, preſertim in ſpecie. Solebãt enim pœnitentes abiicere ſe ad pedes omnium fratrum, vt eorum precibus ſe cõmendarent: hoc enim ſonant illa verba: *Cùm te ad fratrum genua protendis, Chriſtum contrectas, Chriſtum exoras.* Et paulò antè apertius omnia diſtinguens, ait: *Presbyteris aduolui, aris Dei aggeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis ſuæ iniungere.* Ac de Tertulliano ſatis.

CAPVT SEPTIMVM.

Teſtimonia Patrum ab anno CC. ad CCC.

Origenes ad initium Secvndi ſeculi poſt Apoſtolos floruit, imperante Alexandro Apameæ. Is in 2. Homil. in Leuiticum, ſic ait: *Eſt adhuc & ſeptima, licet dura, & laborioſa per Pœnitentiam remiſsio peccatorum, cùm lauat peccator in lachrymis ſtratũ ſuum, & fiunt ei lachrymæ ſuæ panes die ac nocte, & cùm non erubeſcit ſacerdoti Domini indicare peccatum ſuum, & quærere medicinam, ſecundum eum, qui ait: Dixi, pronunciabo aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatẽ cordis mei: in quo impletur & illud, quod Apoſtolus dicit: Si quis infirmatur, vocet Presbyteros, &c.* Hoc loco Origenes loquitur de Cõfeſsione facienda Sacerdoti, vt verba eius indicant, & de Confeſſione peccatorum in ſpecie, & occultorũ, quorum homines erubeſcere ſolent; alioqui non diceret: *Non erubeſcit indicare peccatum ſuum.* Deniq; loquitur de Confeſsione, quæ in diuinis literis fundamentum habet, vt patet ex eo quod teſtimonium ſancti Iacobi adducit in medium.

Idem Origenes Homil. 3. in Leuit. explicans illud: *Si peccauerit vnum ex iſtis, pronunciet peccatum, quod peccauit. Eſt,* inquit, *aliquod in hoc mirabile ſecretum. Etenim omni genere pronuncianda ſunt, & in publicum proferenda cuncta quæ egerimus; ſi quid in occulto gerimus, ſi quid in ſermone ſolo, vel etiã intra cogitationum ſecreta cõmiſimus, cuncta neceſſe eſt publicari, cuncta proferri; proferri autem ab illo, qui & accuſator peccati eſt, & incentor: ipſe enim nunc nos vt peccemus inſtigat, ipſe etiam cùm peccauerimus, accuſat. Si ergo in vita præuenia-* A *mus eum, & ipſi noſtri accuſatores ſimus, nequitiam Diaboli inimici noſtri & accuſatoris effugimus: ſic enim & alibi Propheta dicit: Dic tu iniquitates tuas prior, vt iuſtificeris.* His verbis Origenes, ſicut docet in die Iudicij omnia peccata noſtra etiam occultiſsima, & ſolo ſermone vel cogitatione patrata à Satana in medium proferenda: ita docet, vt ſi velimus ea purgari, omnia, videlicet etiam occultiſſima, & ſolo verbo vel cogitatu admiſſa, ſacerdoti prodamus.

Idem auctor Homil. 2. in Pſal. 37. *Vide,* inquit, *quid edocet nos Scriptura diuina, quia oportet peccatum non celare intrinſecùs. Fortaſſe enim ſicut ij, qui habent intùs incluſam eſcam indigeſtam, aut humoris vel phlegmatis, ſtomacho grauiter & moleſtè imminentia, ſi vomuerint, releuantur: ita ij qui peccauerunt, ſiquidem occultãt* B *& retinent intra ſe peccatum, intrinſecus vrgentur, & propemodum ſuffocantur à phlegmate vel humore peccati: ſi autẽ ipſe ſui accuſator fiat, dum accuſat ſemetipſum & confitetur, ſimul euomit & delictum, atq; omnem morbi digerit cauſſam. Tantummodò circunſpice diligentiùs, cui debeas confiteri peccatum tuum; proba prius medicum, cui debeas cauſſam languoris exponere, qui ſciat infirmari cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi & compatiendi nouerit diſciplinam: vt ita demũ, ſi quid ille dixerit, qui ſe priùs & eruditum medicum oſtenderit, & miſericordem, ſi quid conſilij dederit, facias & ſequaris. Si intellexerit, & præuiderit tâlem eſſe languorem tuum, qui in conuentu totius Eccleſiæ exponi debeat, & curari, ex quo fortaßis & ceteri ædificari poterũt, & tu ipſe facilè ſanari; multa hoc de-* C *liberatione, & ſatis perito Medici illius conſilio procurandum eſt.* Ex hoc loco diſcimus, Confeſsionẽ eſſe neceſſariam, etiam occultorum criminum, nec tamẽ oportere omnia peccata publicè confiteri, ſed omnia quidẽ priuatim, publicè autem ſolùm publica, aut ea, quæ maturo conſilio Sacerdos iudicabit eſſe prodenda.

Kemnitius pag. 1004. ad hunc locũ reſpondet, Origenẽ non loqui de omnibꝰ peccatis, cùm dicit, ea medico perito eſſe confitenda, ſed ſolùm de illis, de quibus dubitari poterat, an eſſent publicè manifeſtanda. Quia enim nõnulli temerè peccata occulta publicè confitebantur, conſiliũ dari ab Origene ſcribit Kemnitius, vt eiuſmodi D peccata non ſine conſilio alicuius periti medici publicentur. Probat autem Kemnitius, Origenem nõ loqui de omnibus peccatis, hoc modo: *Quod,* inquit, *Origenes in illo loco non in genere de omnibus & ſingulis peccatis ſacerdoti confitendis loquatur, inde manifeſtum. In prima enim homilia, loquitur de delictis, concupiſcentiis, & cõmiſsis, quæ ante Deum proferũtur, & in conſpectu ipſius per gemitum exponuntur. Deinde in ſecunda homilia in principio, loquitur de lapſibus, qui olim ad publicam Confeßionẽ pertinuerunt: quia verò inde ſequebantur obtrectationes, ſuadet Origenes, vt tales lapſus primùm Sacerdoti exponantur, vt de eius conſilio vel ſuſcipiatur publica Confeßio, vel omittatur.*

Sed hęc diſtinctio Kemnitij vaniſsima eſt: ſiquidẽ Origenes in vtraq; Homilia de omnibus peccatis loquitur. Ac in priore quidem, dicit,

omnia Deo esse confitenda, & pro omnibus gemendum, & supplicandũ: in posteriore monet, illa eadem hominibus confitenda, primùm priuatim, deinde publicè, iuxta cõsilium sacerdotis. Hæc autem sunt verba Origenis in fine prioris Homiliæ: *Omnia, inquit, ex quo deliqui, siue concupiui concupiscentiam secularem, siue quid aliud cõmisi, omnia ante te profero, & in orationibus meis in conspectu tuo pono.* Vides quàm apertè de omnibus omninò loquatur in priore homilia, & nõ de quibusdam tantùm, quæ ad publicam Confessionem non pertinerent, vt fingit Kemnitius.

Idem etiam Origenes Hom. 17. in Lucam, explicans illud: *Vt reueletur ex multis cordibus cogitationes,* ostendit, peccata quæ Deo confitemur, esse etiam hominibus cõfitenda: *Vnde,* inquit, *& nos si peccauerimus, debemus dicere: Peccatũ meum notum tibi feci, & iniquitatem meam non abscondi: Dixi; Annunciabo iniustitiam meam contra me Domino. Si enim hoc fecerimus, & reuelauerimus peccata nostra non solùm Deo, sed & his qui possunt mederi vulneribus nostris, atque peccatis, delebũtur peccata nostra ab eo, qui ait: Ecce deleo vt nubem iniquitates tuas, & sicut caliginem peccata tua.* Hæc ille, qui satis apertè ostendit, non esse distinguenda peccata, quę Deo, & quę Sacerdoti sint aperienda; sed eadem vtriq;, atq; omnia confitenda.

Secvndo loco habemus sanctũ Cyprianvm, qui eodẽ seculo, licet aliquãto posterius, quàm Origenes, floruit. Hic igitur Beatissimus Martyr, in epist. 16. lib. 3. ad plebem suam ita loquitur: *Nam cùm in minoribus delictis, quæ non in Dominum committuntur, Pœnitentia agatur iusto tempore, & Exomologesis fiat, inspecta vita eius, qui agit Pœnitentiam, nec ad communicationem venire quis possit, nisi priùs illi ab Episcopo & Clero manus fuerit imposita: quantò magis in his grauissimis, & extremis delictis cautè omnia & moderatè secundum disciplinam Domini obseruari oportet?* Hìc habemus Exomologesim necessariam secundum disciplinam Domini, & talem Exomologesim, vt ex ea pœnitentis vita inspici, & cognosci possit. Proinde habemus Confessionem omnium peccatorum, Iure diuino esse necessariam: neque enim, Exomologesis generalis, aut aliquorum tantùm peccatorũ, vitam pœnitentis ita detegit, vt ea planè inspici possit.

Idem Auctor serm. 5. de lapsis: *Denique,* inquit, *quanto & fide maiore, & timore meliore sunt, qui quamuis nullo sacrificij, aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter, & simpliciter confitentes, Exomologesim conscientiæ faciunt, animi pondus exponunt, salutarem medelam paruis licet, & modicis vulneribus exquirunt.*

Ad hunc locum respondet Kemnitius, pag. 1003. ac dicit, hoc loco à Cypriano nõ proponi præceptum, vel consuetudinem vniuersalem, sed exemplum quorundam, qui fide maiore, & timore meliore erant. Addit etiam, non loqui Cyprianum de Confessione omnium peccatorum, vel omnium malarũ cogitationum, sed

A eius tantùm cogitationis, quæ de Idololatria cõmittenda, siue de Christo abnegando suscepta fuerat: proinde pertinere hanc sententiam ad publicam Pœnitentiam, & ad publica crimina.

Sed istæ obiectiones ex eodem Cypriano facilè refelluntur: non enim Cyprianus exemplum proponit Confessionis liberæ, sed necessariæ, vt patet ex sequentibus verbis. Nam posteaquam dixerat: *Salutarem medelam paruis licet, & modicis vulneribus exquirunt.* adiungit continuò, *Scientes scriptum esse: Deus non deridetur. Derideri & circumueniri Deus non potest, nec astutia aliqua fallente deludi: plus immò delinquit, qui secundùm hominem*
B *Deum cogitans, euadere se pœnam criminis credit, si non palam crimen admisit.* & paulò infrà de iisdem, qui sola cogitatione peccauerunt, ita loquitur: *Minùs planè peccauerit non videndo idola, nec sub oculis circumstantis, atque insultantis populi sanctitatem fidei prophanando, non polluendo manus suas funestis sacrificiis, nec sceleratis cibis ora maculando. hoc eo proficit, vt sit minor culpa, non vt innocens conscientia. faciliùs potest ad veniam criminis peruenire. non est tamen immunis à crimine. nec cesset in agenda Pœnitentia, atque in Domini misericordia deprecanda, ne quod minus esse in qualitate delicti videtur, in neglecta satisfactione cumuletur. confiteantur singuli, quæso, fratres, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit, in seculo est, dum admitti Confessio eius potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud*
C *Dominum grata est.*

Ex his manifestè colligimus, auctore Cypriano, necessarium esse confiteri peccata omnia mortalia, etiamsi sola cogitatione cõmissa sint. Quare verba illa: *Quanto & fide maiore, & timore meliore sunt, qui, &c.* non continent exemplum Confessionis non necessariæ, vt Kemnitius existimauit, sed argumẽtum à minore ad maius. Si enim qui sola cogitatione peccãt, Pœnitentiam agunt, atq; Exomologesim faciunt, quantò magis id fieri deberet ab iis, qui verbo & opere peccata committunt?

Qvod autem Kemnitius addit, Cyprianũ loqui solũ de cogitatione abnegationis Christi, & pinde hanc sententiã pertinere ad Pœnitẽtiam
D publicam, & crimina publica; ridiculum est. Neque enim cogitatio de peccato aliquo patrãdo, publica dici potest, aut debet, etiamsi peccatũ illud publicum esse possit: neque vllo modo ad peccatũ publicum pertinet cogitatio, nisi peccatum ipsum publicum ex ea cogitatione prodierit. Quomodo enim ad peccatum publicum pertinet, quod neq; in se est publicum, neq; est peccati publici caussa? & quis vnquam audiuit in Ecclesia id fieri solitum, vt ob solam internam cogitationem abnegationis Christi, aliquis excõmunicaretur, aut publicam Pœnitentiam subire cogeretur? etiamsi qui palàm Christum abnegant, iure excommunicentur, & Pœnitentiæ publicę subiiciãtur. Non igitur Cyprianus Confessionem eiusmodi cogitationum exigebat,

quòd eæ cogitationes ad peccata publica pertinerent: sed quòd essent peccata lethalia, quamuis occulta, atque interna.

Adde quòd si cogitatio abnegationis Christi necessariò confitenda esset, quia ad peccatum publicũ pertineret, nimirum vt caussa quædam peccati, quod publicũ esse potuit: eodem modo cogitationes rapinæ, adulterij, homicidij, blasphemię, periurij, aliorumq; fermè omnium criminũ necessariò confitendę erunt, cùm caussæ esse possint scelerum publicorũ. Itaq; quidquid dixerit, eò tamen illi veniendũ erit, vt peccata omnia in Confessione detegenda esse fateatur.

CAPVT OCTAVVM.

Testimonia Patrum ab anno CCC. ad CD.

Iam verò Tertio seculo post Apostolos, habemus primùm Lactantivm, qui cum Crispi Cæsaris institutor fuerit, & Imperatori Cõstantino libros suos nũcupauerit, sine dubio ad initiũ tertię ætatis post Apostolica tẽpora floruit.

Is igitur in lib. 4. diuinarum Institutionum, cap. 17. explicans rationem cur Deus Circuncisionem in Testamento veteri imperauit, ac docens, eam Confessionis ac Pœnitentiæ figuram fuisse, ita loquitur: *Ob hanc caussam Deus nudari eam iussit, vt hoc argumento nos admoneret, ne inuolutũ pectus haberemus, id est, ne quod pudendum facinus intra conscientiæ secreta velemus. Hæc est cordis circuncisio, de qua Prophetæ loquuntur, quam Deus à carne mortali ad animam transtulit, quæ sola mansura est. Volens enim vitæ ac saluti nostræ pro æterna sua pietate consulere, Pœnitentiam nobis in illa Circuncisione proposuit, vt si cor mundauerimus, id est, si peccata nostra confessi, satis Deo fecerimus; veniã consequamur, quæ cõtumacibus, & admissa sua celantibus denegatur ab eo, qui non faciem sicut homo, sed intima, & arcana pectoris intuetur.*

Idem Lactantivs in extrem. lib. Nouatianos damnãs, ponit pro nota veræ Ecclesię, cõfessionem: *Sed tamen,* inquit, *quia singuli quiq; cœtus Hæreticorũ se potissimùm Christianos, & suam esse Catholicã Ecclesiam putant, sciendũ est, illam esse veram, in qua est Confessio, & Pœnitẽtia, quæ peccata, & vulnera, quib⁹ subiecta est imbecillitas carnis, salubriter curat.* Hęc Lactantius.

Deinde habemus sanctum Athanasivm, qui in serm. in illa verba: *Profecti in Pagum, qui ex aduerso est, inuenietis pullum alligatum, &c.* ad finẽ sermonis ita loquitur: *Nos ipsos examinemus, num soluta sint nostra vincula, vt in melius proficiamus. Quòd si nondum soluta sint vincula, tradas te ipsum discipulis* Iesv: *adsunt enim qui te soluant, pro potestate ea, quam à Saluatore acceperunt. Quæcunq; enim ligaueritis, inquit, in terra, erunt ligata & in cœlis: & quæcunq; solueritis in terra, erunt soluta & in cœlis: & si quibus remiseritis peccata, remittuntur eis.*

Tertio, habemus sanctum Hilarivm, can. A 18. in Matth. vbi sic loquitur: *Ad terrorẽ autem metus maximi, quo in præsens omnes continerentur, immobile seueritatis Apostolicæ Iudiciũ præmisit, vt quos in terris ligauerunt, id est, peccatorum nodis innexos reliquerint, & quos soluerint, Confessione videlicet veniæ receperint in salutem, hi Apostolicæ conditione sententiæ, in cœlis quoque, aut soluti sint, aut ligati.*

Qvarto habemus sanctũ Basilivm in quæstionibus siue regulis breuiorib⁹, ita præcipientem, regula 229. *Omninò in peccatorum Confessione eadem ratio est, quæ etiam in apertione vitiorum corporis. Vt igitur vitia corporis nequaquam quibusuis temerè homines aperiunt, sed iis tantummodò, qui rationem, qua ea curanda sint, teneant: eodem modo etiam peccatorum con-* B *fessio fieri debet, apud eos videlicet, qui ea possint curare.* & regula 228. explicat clariùs, qui sint qui peccata possunt curare, nimirum soli sacerdotes: *Necessariò,* inquit, *iis peccata aperiri debent, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei.*

Ad hunc locum (Lactantio, Athanasio, & Hilario, pretermissis) respondet Kemnitius, pag. 988. & 1017. sanctum Basilium loqui de confessione generali, qua pęnitens peccatorẽ se agnoscit, ac fatetur: vel de confessione aliquorũ peccatorũ, quę magis conscientiã grauant; quę quidem confessio fiat instructionis, & consilij gratia. Itaq; neq; omnium peccatorũ in specie, neq; necessariò, sed aliquorũ tantùm, & non necessariò Confessionẽ fieri debere Kemnitius docet.

C At ex ipsius sancti Basilij verbis vtrunq; refellitur. Quòd enim omnia peccata in specie confitẽda sint, patet ex duobus. Primo ex illa similitudine medici, & medicinæ corporalis, quã Basilius adhibet reg. 229. Neq; enim curari potest corporaliter, qui medico solùm dicit, se morbo aliquo laborare, nisi in specie detegat morbum; & si plurib⁹ morbis laborat, nisi eos omnes sigillatim exponat, alioqui enim medicamentum potius oberit, quàm ꝓderit, nisi ad certũ morbum conuenienter applicetur. Secvndo ex ratione, quam idem Basilius reddit regula 288. cur oporteat sacerdoti peccata detegere: ratio enim est, quoniam cõuersionis modus accõmodatus esse debet ad rationẽ peccati, vt ipse Kem- D nitius vertit pag. 1017. Quomodo autẽ poterit sacerdos accõmodare modum conuersionis ad rationem peccati, id est, actionẽ externam Pęnitentię iniungere, qualẽ, & quantã peccata requirunt, nisi peccata ipsa omnia in speciè nouerit?

Esse autem Confessionẽ necessariam, & non solùm consilij gratià faciendam, perspicuum est, tum ex eadem morbi similitudine, & ratione iam explicata, tum ex ipsa voce, Necessario, qua Basilius vsus est. Frustra enim Kẽnitius pag. 988. vertit: *Necessariũ videtur.* & pag. 1017. *Aptum est*: nam in ipso textu Gręco, non est, *videtur,* neque, *aptum est,* sed simpliciter, ἀναγκαῖον, *Necessariũ.* Quare sic reddidit Godefridus Tilmannus: *Necessariò iis peccata aperiri debent, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei.*

QVINTO habemus S. AMBROSIVM, qui lib. 2. de Pœnitentia, cap. 6. sic ait: *Si vis iustificari, fatere delictum tuum: soluit enim criminum nexus verecunda confessio peccatorum*, & cap. 9. scribit multos fuisse, qui libenter confitebantur priuatim Sacerdotibus, sed publicè in Ecclesia satisfacere recusabant: *Plerique*, inquit, *futuri supplicij metu peccatorũ suorum conscij, Pœnitentiam petunt: & cum acceperint, publicæ supplicationis reuocantur pudore.* & cap. 10. *An quisquam ferat, vt erubescas Deum rogare, qui non erubescis rogare hominẽ? & pudeat te Deo supplicare, quem non lates; cùm non pudeat peccata tua homini, quẽ lateas, confiteri?*

Ipsum etiam sanctũ Ambrosium Confessiones audire solitum, & quidem priuatim, testatur PAVLINVS in vita eiusdem, his verbis: *Quotiescunque illi aliquis ob percipiendam Pœnitentiã lapsus suos confessus esset; ita flebat, vt & illum flere compelleret; videbatur etiam sibi cum iacente iacere. Caussas autẽ criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi Domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur.*

SEXTO habemus sanctum Gregorium NISSENVM in epistola canonica ad Episcopum Mitylenes, quæ exstat in Bibliotheca sanctorũ Patrum, tom. 1. Is enim cap. 1. epistolę eiusdem, meminit confessionis peccatorũ, quæ singulis annis circa Paschæ festum fieri solet: *Rectè*, inquit, *habuerit, si hodierno die non solùm eos, qui ex regeneratione per lauacri gratiam transmutati sunt, adducamus, sed eos etiã, qui per Pœnitentiam, & Confessionem, à mortuis operibus ad viuentem viam ascendunt, ad viuentem spem tamquam manu deducamus, à qua per peccatum alienati sunt.*

Ac de Confessione singulorum peccatorum, non autem generali, Gregoriũ loqui, testantur verba sequentia, in quibus ducta similitudine à morbis, & medicamentis, docet varias curationes adhibendas esse peccatoribus pro ipsorum peccatorum varietate. Non autẽ possunt Sacerdotes varietatem peccatorum cognoscere, nisi pœnitentes ipsi peccata sua singillatim aperiãt: *Quemadmodũ*, inquit, *in corporali medela vnum est quidem institutum medicinæ, sanare eum qui laborat, varium autem est curationis genus, (pro morborum enim varietate, conueniẽter quoque medicina ac disciplina vnicuique morbo applicatur) ita cùm multa sit in morbo quoque animæ affectionũ varietas, multiformis quoque necessariò fuerit medica curatio, ad affectionis rationem medicinam exercens.* Hæc ille.

Exstat etiam oratio eiusdem Gregorij in mulierem peccatricem, vbi hæc habentur verba de Confessione: *Audacter ostende sacerdoti, quæ sunt recondita, animi arcana tamquam occulta vulnera medico retege: ipse & honoris, & valetudinis tuæ rationem habebit.* quo in loco etiam occultorum Confessionem faciendam esse docet.

SEPTIMO habemus sanctum PACIANVM, qui in Parænesi ad Pœnitentiam, sic loquitur: *Vos primùm appello fratres, qui criminibus admissis Pœnitentiam recusatis, vos inquam, post impudentiam timidos, post peccata verecundos, qui peccare non erubescitis, & erubescitis confiteri.* & infrà, *Ecce iterum Apostolus ad sacerdotem: Manus citò nulli imponas, nec communices peccatis alienis. Quid facies tu, qui decipis sacerdotem? qui aut ignorantem fallis, aut non ad plenum scientem, probandi difficultate confundis?* Quo loco Pacianus docet oportere sacerdoti omnia peccata in Cõfessione detegi, vt his tutò manus imponere possit: addit etiam de occultis; *Rogo vos fratres etiam pro periculo meo, per illum Dominum, quem occulta non fallunt, desinite vulneratam tegere conscientiam: prudentes ægri medicos nõ verentur, ne in occultis quidem partibus, etiam secaturos, etiam perusturos.* Porrò infrà alloquitur eos, qui peccata quidẽ singillatim, & omnia ad plenũ confitebantur, sed grauiorem Pœnitentiæ mulctam refugiebant: *Nunc*, inquit, *ad eos sermo sit, qui benè ac sapienter vulnera sua, Pœnitentiæ nomine confitentes, nec quid sit Pœnitentia, nec quæ vulnerum medicina, nouerũt: similesque sunt illis, qui plagas quidem aperiunt, ac tumores, medicisque etiam assidẽtibus confitentur, sed admoniti quæ imponenda sunt negligunt, & quæ bibenda, fastidiunt.* ex quo loco intelligimus, Confessionem accuratam semper in vsu fuisse apud Christianos.

CAPVT NONVM.

Testimonia Patrum ab anno CD. ad D.

QVARTO seculo habemus sanctum Ioannem CHRYSOSTOMVM, quem satis constat ad initiũ quarti seculi post Apostolos floruisse. Is in Hom. 30. in Genesim, meminit Confessionis, quæ in hebdomada sancta ante festum Paschæ fieri debet, cuius etiam Gregorium Nissenum meminisse suprà notauimus: *Quia*, inquit, *in magnam hanc hebdomadam peruenimus, Dei gratia, nunc maximè & ieiunij cursus intendendus, & magis continuandæ sunt preces, faciendaque diligens, & pura Confessio peccatorum.* Hæc ille, qui tametsi nõ apertè dixerit, Confessionem sacerdoti faciendam esse; tamen in aliis locis id non tacuit: vt omittam, quòd cùm eiusdẽ consuetudinis meminerint Chrysostomus, & Nissenus; & hic disertis verbis docuerit sacerdoti confessionẽ esse faciendam, dubitari non potest, quin etiam ille hoc senserit.

Idem CHRYSOSTOMVS homil. 33. in Ioãnem, hortatur ad confessionem criminum occultorum: & cùm certũ sit ex multis aliis locis, Chrysostomum non probasse Confessionem publicam, sequitur vt ad Confessionem priuatã hortatus sit pœnitentes: *In peccatis* inquit, *quæ cõmisimus, confitendis, neminem vereamur; Deum dumtaxat, vt decet, formidemus, qui & nunc opera nostra videt, & tunc quos in præsentia non pœnitet, damnabit.* & infrà, *Commisisti aliquod scelus, aut animo agitasti, homines celas, non Deum, & nihil curas, oculos hominum formidas.* & infrà, *Vos autem hortor dilectissimi, vt etsi nemo opera nostra videat, vt singuli suam conscientiam ingrediantur, & iudicem sibi rationem constituãt, errata sua in medium adducant, nisi velint in die illa horrenda vniuerso orbi ea*

manifestè patere: sanentur iam vulnera: sumatur Pœnitentiæ medicina.

Porrò confessionem peccatorum apud sacerdotem faciendam esse, colligitur apertissimè ex lib. 2. & 3. de sacerdotio: nam in 2. libro, sic ait Chrysostomvs: *Quamobrem multa quidem arte opus est, vt qui laborant Christiani, vltrò sibi persuadeant, Sacerdotum curationi sese submittere oportere.* Et paulò pòst: *Equidem complures recensere possim, quos constat in extrema mala adactos, non ob aliud, nisi quòd digna ab eis pœna, & quæ peccatis perpetratis par esset, exigeretur. Neq; enim temerè ad delictorum modum oportet & mulctam ipsam adhibere: sed tanquam coniecturis quibusdã explorandus est delinquentium animus, ne qua fiat, vt dum cõsuere vis quod interruptum est, scissuram deteriorẽ facias.* Quo loco docet Chrysostomus, in iniungenda pœnitentia, non solùm rationem habẽdam esse sacerdoti grauitatis, & multitudinis peccatorũ, sed etiã infirmitatis & debilitatis eius, qui peccauit. Constat autem nõ posse ista cognosci, nisi ex cõfessione diligenti & accurata delinquẽtis: quare voluit Chrysostomus, confessionem peccatorum omnium, etiam occultissimorum, quæ non minùs curatione egent, quàm manifesta, fieri debere apud sacerdotes. Vide etiam lib. 3. de sacerdotio.

Secvndo, habemus S. Hieronymvm, Chrysostomi æqualem. Is in comment. ad cap. 10. Ecclesiastæ, habet hæc verba: *Si quem serpens Diabolus occultè momorderit, & nullo conscio, peccati veneno infecerit; si tacuerit qui percussus est, & nõ egerit pœnitentiam, nec vulnus suum fratri & magistro voluerit confiteri: magister, qui habet linguam ad curandum, facilè ei prodesse non poterit. Si enim erubescat ægrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat, medicina non curat.*

Idem in comment. ad cap. 16. Matt. *Legimus,* inquit, *in Leuitico de leprosis, vbi iubentur vt ostendant se sacerdotibus, et si lepram habuerint, tunc à sacerdote immundi fiant: non quo sacerdotes leprosos faciant, et immũdos, sed quo habeant notitiam leprosi, & possint discernere qui mundus, quíue immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum, vel immundum facit: sic & hic alligat vel soluit Episcopus, & Presbyter; non eos, qui insontes sunt, vel noxij, sed pro officio suo cùm peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quíue soluendus.* Hæc ille. Quo loco S. Hieronymus apertissimè docet, oportere sacerdotem audire peccatorum varietates, atque id pro officio suo; ex quo intelligimus, non satis esse si pœnitentes generatim, aut manifesta peccata tantùm confiteãtur, sed omninò necessarium esse, vt singillatim peccata omnia sacerdotibus detegant.

Neqve mouere nos debet comparatio illa cum sacerdotibus Leuiticis, qui lepram nõ verè curabant, sed declarabant. Nam similitudo in eo solùm cõsistit, quòd quemadmodum sacerdotes Leuitici non poterant leprosos curare sine ipsorum cooperatione, sola sua potestate, sed tantùm iudicabant eos esse leprosos, & à consortio ceterorum segregabant: sic etiam sacer- A dotes Christiani, non possunt sola sua potestate peccatores iustificare, nisi ipsi etiam per Pœnitentiam, & Confessionem cooperentur; tamẽ si cooperentur, planè possunt. Quare idẽ sanctus Hieronymus cùm dixisset: *Pro officio suo cum peccatorum audierit varietates,* non addidit, Scit qui ligatus sit, quíue solutus, sed; *Qui ligandus sit, quíue soluendus.* Sacerdos enĩ, pro potestate sibi à Christo concessa, peccatores impœnitentes ligat, pœnitentes soluit, & non solùm ligatos aut solutos declarat. Quocirca non pugnat Hieronymus cùm Chrysostomo, qui in lib. 3. de sacerdotio, scribit, sacerdotes Leuiticos non purgâsse, sed declarâsse lepram corporalem, sacerdotes au- B tem Christianos non declarare, sed planè purgare lepram spiritualem.

Vide eundem Hieronymum in comment. ad 2. cap. Hierem. & in epist. ad Pammachium, & Oceanum, de erroribus Origenis, vbi docet, necessariam esse Confessionem, cùm secunda tabula post naufragium sit, culpam simpliciter confiteri.

Tertio, habemus S. Innocentivm I. Põtificem, qui in epist. 1. ad Decentium Episcopum Eugubinum, cap. 7. ita loquitur: *Ceterùm de pondere æstimando delictorum, Sacerdotis est iudicare, vt attendat ad confessionem pœnitentis, & ad fletus atq; lachrymas corrigentis, ac tum iubere dimitti, cùm viderit congruam satisfactionem.*

C Qvarto, habemus S. Avgvstinvm, qui in lib. 50. homiliarum, homil. 12. docet, confessionem peccatorum à Deo esse præceptam: *Deus noster,* inquit, *quia pius est & misericors, vult vt ea confiteamur in hoc seculo, ne pro illis confundamur postmodùm in futuro.*

Idem etiam in eodem opere homil. 41. docet Cõfessionem sacerdoti esse faciendã: *Non solùm,* inquit, *post pœnitẽtiam ab istis vitiis se homo seruare debet, sed & ante pœnitentiam, dum sanus est: quia si ad vltimum vitæ steterit, nescit si ipsam pœnitentiam accipere, ac Deo, & Sacerdoti peccata sua confiteri poterit.*

Idem tractatu super Psal. 66. docet, peccata omnia esse confitenda: *Tristis esto,* inquit, *antequã confitearis, confessus exulta: iam sanaberis. Non confitentis* D *conscientia saniem collegerat, apostema tumuerat, cruciabat te, requiescere non sinebat: adhibet medicus fomenta verborum, & aliquando secat, adhibet medicinale ferrum in correptione tribulationis. Tu agnosce medici manum, confitere, exeat in confessione, & defluat omnis sanies, iam exulta, iam lætare; quod reliquum est, facilè sanabitur.* Certè omnis sanies, omnia peccata significat, & sicut ex apostemate omnis sanies quàm diligentissimè exprimenda est, ita iudice Augustino, omnia peccata in Confessione aperienda sunt.

Idem etiam Augustinus interfuit Concilio III. Carthaginensi, & canonibus eius cum ceteris Coëpiscopis suis subscripsit: proinde canonem illum 31. suprà citatum sine dubio approbauit.

Habetur item in IV. Tomo operum S. Augustini, liber de vera & falsa pœnitentia, qui licet non videatur S. Augustini esse, tamen negari non potest, quin sit alicuius antiqui, probatiq; scriptoris, cùm inde Gratianus, & Petrus Lombardus, multa testimonia in libros suos retulerint. In eo igitur libro, cap. 10. *Quem*, inquit, *pœnitet, omninò pœniteat, & dolorem lachrymis ostendat, repræsentet vitam suam Deo per sacerdotem, præueniat iudicium Dei per Confessionem. Præcepit enim Dominus mundatis, vt ostenderent ora sacerdotibus: docens, corporali præsentia confitenda peccata, non per nunciũ, non per scriptum manifestanda.* Et infrà: *Quare qui confiteri vult peccata vt inueniat gratiam, quærat sacerdotem scientem ligare, & soluere: ne cùm negligens circa se exstiterit, negligatur ab illo, qui eum misericorditer monet.* Et cap. 11. de peccatis occultis: *Si peccatum*, inquit, *occultum est, sufficiat referre in notitiam sacerdotis.* Et cap. 14. de circumstantiis peccatorum: *Consideret*, inquit, *qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perseuerantia, in varietate personæ, & quali hoc fecerit tentatione, & in ipsius vitij multiplici exequutione.* Et paulò pòst: *Omnis*, inquit, *ista varietas confitenda est.*

QVINTO, habemus S. LEONEM in epist. 80. ad Episcopos Campaniæ, vbi cùm prohibuisset, ne peccata secreta publicè recitarentur, reddidit rationem, dicens: *Cùm reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta.* Et paulò infrà: *Sufficit illa confessio, quæ primùm Deo offertur, tùm etiam sacerdoti.*

AD hunc locum respondet Kemnitius, pag. 1007. ac dicit, S. Leonem non loqui de confessione omnium peccatorum occultorũ, sed tantùm de confessione eorum, quæ si publicarentur, possent legum constitutionibus percelli, hoc est, eorum, quæ olim publicæ confessioni, & pœnitentiæ subiecta fuerunt. Id verò probat Kemnitius, quia S. Leo inter alias caussas cur prohibuerit confessionem publicam peccatorum occultorum, etiam illam reddidit, quia periculum erat, ne multi à Pœnitentiæ remediis arcerentur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis suis facta sua reserare, quibus possunt legum constitutionibus percelli.

SED in promptu est refutatio. Nam S. Leo non vnam, sed tres caussas reddidit, cur prohibenda esset confessio publica scelerum occultorum. VNA fuit, quam Kemnitius solam notauit, ne publicarentur crimina, quę possent legum sanctione puniri; vt homicidia, furta, proditiones, & similia. ALTERA, quia cùm multi erubescant flagitia sua publicè reserare, ob eam verecundiam à pœnitentiæ remediis arcerentur, si necesse esset occulta flagitia publicari. Ex hac autem secunda caussa manifestum est, sanctum Leonem non esse loquutum de illis solis criminibus, quæ legum seueritate puniuntur. TERTIA caussa fuit, quia sufficit reatus conscientiarum solis sacerdotibus indicari confessione secreta; proinde non sunt pœnitentes ad

A confessionem publicam adigendi: quæ sanè caussa generalis est, & peccata omnia comprehendit.

DEINDE, nulla prorsus ratio fingi potest, cur peccata illa confitenda esse velit S. Leo, quæ si publicarentur, legum sanctionibus punirentur; & non alia. Nam quod Kemnitius dicit, illa sola peccata apud veteres necessariò confitenda fuisse, quæ si publicafuissent, ad confessionem publicā pertinuissent; & suprà refutatum est, & hoc loco nihil Kemnitium iuuat. Nam ad confessionem publicam pertinebāt peccata publica, non ea solùm, quæ legum constitutionibus coërcebatur, vt adulteria: sed etiam ea, quæ im-

B punè committebantur, vt fornicationes. Non igitur rectè Kēnitius probat, B. Leonem de illis tantùm criminibus esse loquutum, quæ per leges publicas prohibebantur, ea ratione, quia eiusmodi crimina cōfessioni publicæ olim subiecta fuerunt: nam, vt iam diximus, non ea solùm, sed alia multa prætereà confessioni publicè subiecta fuerunt.

Habemus PRÆTEREA aliud S. LEONIS testimonium, in epist. 91. ad Theodorum Foroiulij Episcopum, vbi sic legimus: *Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subuenit humanis, vt nō solùm per Baptismi gratiam, sed etiam per Pœnitentiæ medicinam spes vitæ reparetur æternæ; & qui regenerationis donum violâssent, proprio se iudicio cōdemnantes, ad remissionem cri-*

C *minum peruenirent, sic diuinæ bonitatis præsidiis ordinatũ, vt indulgentia Dei sine supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei & hominum, homo* CHRISTVS IESVS, *hanc Ecclesiæ Præpositis tradidit potestatem, vt & confitentibus actionem pœnitentiæ darēt, & eosdem salubri satisfactione purgatos, ad communionem Sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterēt.* Hoc loco S. Leo apertissimè docet, confessionē esse necessariam Iure diuino. Nam ab ipso Deo ordinatum esse scribit, vt indulgentia Dei sine sacerdotum ministerio nequeat obtineri: & deinde addit, Ministerium sacerdotum ex Christi instituto in eo consistere, vt confitentibus pœnitentiam iniungant, & eosdem ad communionem Sacramentorum per ianuam reconcilia-

D tionis admittant. Loqui autem S. Leonem de confessione secreta, & peccatis omnibus etiam occultis, perspicuum est tum ex loco superiore, tum etiam quia non possent sacerdotes congruam pœnitentiæ actionem iniungere, nisi peccata omnia accuratè cognoscerent. PORRO ad hunc locum Kemnitius nullam solutionem reperire potuit.

SEXTO, habemus SOZOMENVM, qui lib. 7. hist. cap. 16. ita loquitur: *Cùm prorsus non peccare, naturæ sit humana diuinioris; pœnitentibus, quamuis frequenter deliquissent, veniam dare Deus iussit, & ad impetrandam veniam, confiteri peccata necessarium est.*

Hîc audis ab homine Græco, & Ius diuinum, & Confessionis necessitatem.

CAPVT DECIMVM.

Testimonia reliquorum Patrum ab annno D. ad MCC.

NVNC addemus testimonia aliqua eorum Scriptorum, qui floruerũt consequentibus ætatibus vsque ad annũ Domini MCC. quo demùm tempore sub Innocentio III. Confessionis omnium peccatorum legem latam fuisse, Aduersarij mentiuntur.

Habemus igitur post annum Domini D. sanctum GREGORIVM I. qui homil. 26. in Euangelia, explicans illa verba: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Videndum est*, inquit, *quæ culpa, aut quæ sit pœnitentia sequuta post culpam; vt quos omnipotens Deus, per compunctionis gratiam visitat, illos Pastoris sententia absoluat. Tunc enim vera est absolutio Præsidentis, cùm æterni arbitrium sequitur Iudicis.* Non potest autem sacerdos cognoscere, an pro ratione culpæ pœnitentiam egerit, qui solui desiderat, nisi culpam ipsam, vel potiùs culpas oẽs pœnitens apertè confiteatur: quare necessaria est Confessio omnium peccatorum. Quod etiam eodem in loco idem Gregorius colligit, ex Lazari excitatione & solutione: *Lazaro*, inquit, *dicitur, Veni foras. ac si apertè cuilibet mortuo in culpa diceretur: Cur reatum tuum intra conscientiam abscondis? foras iam per Confessionem egredere; qui apud te interiùs per negationem lates. Veniat itaq; foras mortuus, id est, culpam confiteatur peccator: venientem verò foras, soluant discipuli, vt Pastores Ecclesiæ ei pœnam debeant amouere, quam meruit, qui non erubuit confiteri quod fecit.*

Eodem seculo floruit Ioannes CLIMACVS, qui in suo libro, qui inscribitur Climax, gradu 4. ita loquitur: *Ante omnia verò culpas nostras præclaro Iudici nostro soli confiteamur: omnibusq; si ille iusserit, cõfiteri simus parati.* & infrà dicit, sine Confessione, quæ fit homini, nullum posse consequi remissionem.

Post annum Domini DC. habemus CÆSARIVM Episcopum Arelatensem. Is homil. 6. 7. 8. 9. & 10. de Pœnitentia egregiè disputat, & in septima quidem scribit, peccata confitendo, & pœnitentiã agẽdo purgari: in decima verò paulò fusiùs de necessitate Confessionis loquitur: *Vnde vos*, inquit, *frequenter admonui, fratres charissimi, iterum atq; iterũ admoneo, & contestor, vt qui se cognoscit de littore continentiæ, tẽpestate libidinis, in pelago luxuriæ fuisse iactatũ, et castitatis incurrisse naufragium; peccatorũ confessionem velut tabulam fractæ nauis velociter apprehendat, vt per ipsam de abysso ac profundo luxuriæ possit euadere, & ad portũ Pœnitentiæ peruenire, vbi iam tutiori loco spei anchoram figere, et salutem perditam valeat reparare.* Porrò, loqui Cæsarium de Cõfessione omnium peccatorum in specie, perspicuum est ex homil. 7. vbi comparat peccata morbis, confessionem medicinę, sacerdotem medico: neq; enim, vt etiam suprà diximus, satis est ad sanandos

A morbos corporales, si medico ægrotus dicat, se malè habere, nisi in specie morbũ, vel morbos, si fortè pluribus simul vexatur, aperiat.

Post annũ Domini DCC. venerabilis BEDA in comment. ad cap. 5. epistolæ S. Iacobi, exponẽs illud: *Confitemini alterutrum peccata vestra. In hac*, inquit, *sententia, illa debet esse discretio, vt quotidiana leuiaq; peccata, alterutrũ coæqualibus confiteamur, eorumq; credamus oratione saluari: porrò grauioris lepræ immunditiam, iuxta legẽ, sacerdoti pandamus, atq; ad eius arbitriũ, qualiter, & quanto tempore iusserit, purificari curemus.*

Idem Beda lib. 5. hist. Gẽtis suæ, cap. 14. scribit insigne exemplum militis, qui cùm confiteri peccata sua negligeret, vel erubesceret, etiamsi

B ab ipso Rege sæpiùs moneretur, vt more Christiano Confessionem peccatorum suorum faceret, antequam de hoc seculo exire cõpelleretur: tandem horribili præcedẽte visione, ad Inferni perpetuos cruciatus raptus, neglectę dilatæq; Confessionis pœnas iustissimas dedit.

Eodem seculo THEODORVS Studytes in vita sancti Platonis, laudat eundem Platonem, quòd ab adolescentia, Pastori animæ suæ confiteri consueuisset, non minùs frequenter quàm diligenter, peccata omnia, ad intimas vsque cogitationes.

Post annum Domini DCCC. RABANVS Episcopus Mogũtinus lib. 7. in Ecclesiasticũ, cap. 7. de Cõfessionis necessitate ita loquitur: *Qui trãsgreditur mensuram in concupiscentiis carnis, & aggrauatur eius delictis, necesse est, vt per confessionem peccatorũ,*

C *fœditatem euomat, & sic per ieiunium & castigationẽ corporis, ad statum pristinæ sanitatis redeat.* Vide eundem lib. 2. de institutione Clericorum, cap. 30.

Eodem seculo Nicephorus CARTOPHYLAX in epist. ad Theodosium, cuius fragmẽtum exstat in 1. Tomo Bibliothecæ sanctorum Patrum: *Olim*, inquit, *omnes oportebat ad ipsos Põtifices accedere, suaq; illis occulta prodere, & sic vel reconciliationem, vel repudium ferre. Ignoro autem quî factũ sit, cur hæc minùs obseruentur: quamuis existimẽ Pontifices negotij tædio, frequentiq; multitudinis turbulentia defatigatos, id operæ ad Monachos transmisisse, ad eos scilicet, qui verè probati sint, aliisq; valeant esse vtiles.* Et infrà: *Porrò si quis expertus sit, & frugi, & cum hoc, sacerdotio fungatur, ad illũ inpri-*

D *mis accedendum.* Ex hoc loco intelligimus, cõmunicatam fuisse à Pontificibus absoluendi potestatem etiã Monachis, non tamen quibuscunq;, sed iis tantùm, qui & sacerdotio fungerentur, & doctrina ac probitate præditi essent.

Post annum Domini CM. RADVLPHVS Flauiacensis, lib. 3. in Leuiticum, cap. 7. *Dignum est*, inquit, *vt qui peccatorum suorum confessionem facit, cõsumet ea omnia, quæ ad memoriam reuocare potest, Domino pandens; non alia prodens, alia abscondens.*

Post annum Domini M. Petrus DAMIANVS in serm. de S. Andrea: *Quartus gradus*, inquit, *est confessio oris: hæc purè facienda est, quia non est pars peccatorum dicenda, & altera retinenda: neq; leuia confitenda, & grauia diffitenda, &c.* Et infrà de sacerdote

Confessa-

Confeſſario loquens: *Videat*, inquit, *ne vnquam de his, quæ ſub ſignaculo Confeſſionis accepit, aliquam faciat mentionem, &c.*

Idem in epiſt. ad Deſiderium, de miraculis ſui ſeculi, refert inſigne exemplum de integritate Confeſsionis: *Hugo*, inquit, *Cluniacenſis Abbas, cùm ad ſuum me Monaſterium perduxiſſet, frater quidam ſenex in infirmorum domo ingraueſcente totius corporis tumore lãguebat. Hic porrò cùm Abbatis comperiſſet adeſſe præſentiam, lætus effectus, diuinam cœpit implorare clementiam: Domine, inquit, quem nullum latet occultũ, quæſo, ſi quid reatus in me eſt, quod nõ ſim huc uſq; confeſſus, tu mihi miſericorditer in memoriã reuoca, quatenus Abbati meo, dum præſens eſt, purè confitear, atq; ab eo, qui ius hoc in me præ ceteris habet: iudicatus abſoluar. Hoc dicto, huiuſmodi vox auribus eius inſonuit: Certè eſt, certè eſt aliquid in te, quod confeſſus adhuc non es. Cumq; ille vocẽ ſolam audiret, ſed à quo procederet nõ videret; orando ſubiunxit: Exprime, Domine manifeſtè quid hoc ſit, vt confeſſus corrigam quod erraui. Porrò, vox eadem peccatum quoddam ſicut quærebat, ſignanter expreſſit, quod ille à ſe cõmiſſum illicò recognouit, & Abbati feſtinanter accito, facta Confeſſione purgauit: paucisq; poſt diebus in ſancta pace defunctus eſt.*

Poſt annum Domini MC. S. BERNARDVS in ſerm. ad milites templi, cap. 12. *Quid*, inquit, *de Bethphage dicam, vbi et Confeſſionis Sacramentum, & ſacerdotalis miniſterij myſterium continetur?* Et infrà: *Et quidem verbũ in corde peccatoris, operatur ſalutiferã contritionem: verbum verò in ore, noxiam tollit confuſionẽ, ne impediat neceſſariã confeſſionẽ.* Et infrà ſacerdotibus dicit; *Non abſoluãt etiam compunctum, niſi viderint & confeſſum.* Hîc habemus PRIMO, Confeſsionem Sacramentum eſſe, ac proinde Iuris diuini. SECVNDO, neceſſariam eſſe etiam iis, qui cordis compunctionem videntur adepti. TERTIO, ſacerdoti eſſe faciendam, & ab eodem Abſolutionem exſpectandam.

Eſſe autem peccata omnia confitenda, docet idem Bernardus ſerm. 16. in Cantica his verbis: *Omne quod remordet conſcientiam, confitere humiliter, purè, fideliter.*

HVC addi poteſt teſtimonium Hugonis de S. Victore, lib. 2. de Sacramen. part. 14. cap. 1. vbi explicãs illud, Iacob. 5. *Confitemini alterutrum peccata veſtra, & orate pro inuicẽ, vt ſaluemini*, monet, ideò dictum eſſe, *confitemini, vt ſaluemini*, quia non ſaluamur, niſi confiteamur. ITEM Richardi de S. Victore, in lib. de poteſtate ligandi & ſoluẽdi, cap. 4. vbi dicit, Pœnitentiam veram eſſe abominationem peccatorum, cum voto cauendi, confitendi, & ſatisfaciendi; & probat tùm ex natura, tùm ex Scriptura. DENIQVE, teſtimonium Petri Cluniacenſis, qui Bernardi, Hugonis, & Richardi æqualis fuit. Is lib. 1. de miraculis, apertiſsimè docet, Confeſsionem omnium peccatorũ læthalium omninò neceſſariam eſſe iis, qui poſt Baptiſmum peccauerunt.

Habemus igitur teſtimonia Patrum, partim Græcorum, partim Latinorum, ad triginta, qui omnes ante Innocentij III. tempora floruerũt:

A ex quibus apertè conuincitur eorum omnium error, qui Confeſsionem non à Chriſto, ſed ab Innocentio III. inſtitutam eſſe docent.

CAPVT XI.

Refelluntur ſolutiones Kemnitij ad loca Patrum.

MARTINVS Kemnitius initio Cẽſuræ ſuæ ad cap. 5. Concilij Tridẽtini, pag. 976. inſtituens diſputationem de Confeſsione, proponit nouem quaſi genera Confeſsionis, quę apud Patres inueniri dicit: quæ nihil aliud ſunt, niſi nouẽ ſolu-

B tiones, excogitatæ ad eludenda teſtimonia ſanctorũ Patrum, quæ à Catholicis Doctoribus ad Confeſsionem ſtabiliendam proferuntur. Illis enim nouem generibus Cõfeſsionis ſatis prolixè explicatis, ita ſubiungit, pag. 1019. *Ad hæc nouẽ capita, omnes veterum ſententiæ commodè referri poſſunt: longè aliud verò eſt, de quo præcipuè Põtificia Confeſſio dimicat.* Quare ne Lutherani ſibi ac ſuis pſuadeant, ad omnia loca Patrũ, quæ in ſuperioribus capitibus adduximus, iam à Kemnitio eſſe reſponſum; excutiam paucis totam hanc diſputationem Kemnitij, licet etiã ſuprà refutauerim ea, quæ ad certa loca Patrum ipſe reſponderat.

PRIMVM igitur docet Kemnitius, Cõfeſsionem quandam eſſe quæ ſoli Deo fit, & queritur

C hanc negligi in Eccleſia Catholica; & Scripturarum ac Patrum teſtimonia, quæ ad hãc Confeſſionem propriè pertinent, detorqueri dicit ad Confeſsionem auricularem, quæ homini fit.

In hac prima ſolutione, PRIMO mentitur Kẽnitius, Confeſsionẽ, quæ Deo fit, negligi in Eccleſia Catholica. Nam INPRIMIS Cõfeſsio generalis, quę incipit: *Confiteor Deo omnipotenti*, quotidie recitatur à ſacerdote & populo, ad initium ſanctiſsimi Sacrificij: eadem in horis Canonicis à toto Clero bis in die pronunciatur: eandẽ frequentare oẽs laici, tùm viri, tùm fœminæ, à Paſtoribus admonẽtur. DEINDE Confeſsio, quæ ſoli Deo fit, in Contritione includitur, qui enim recogitant annos ſuos in amaritudine animæ

D ſuæ, & peccata omnia, quorũ conſcientiam habent, ex animo deteſtantur, eaque ſibi dimitti à Deo petunt, ſine dubio cõfitentur Deo. Quare cùm doctrina de vera Cõtritione, cum accurata diſcuſsione cõſcientię, magis apud Catholicos, quàm apud Lutheranos vigeat, vt libro ſuperiore oſtendimus, non poteſt non mentiri, qui Confeſsionem quæ Deo fit, à Catholicis negligi, à Lutheranis frequentari dicit. DENIQVE, Confeſsio quæ Deo fit, includitur in Confeſſione quæ fit ſacerdoti, tùm quia ſacerdoti fit vt locum Dei tenet, tùm quia, qui ſacerdotibus cõfitentur, expreſsè dicunt: *Confiteor Deo: & tibi.* Catholici igitur, qui Confeſsionem ſacramentalem, quæ fit homini, docent; ſimul etiam docent eam, quæ Deo fit: atque hoc vſque adeò

verum

verum est, vt non desint Patres, qui cùm de Cõfessione sacramentali loquuntur, eam non tàm homini, quàm Deo fieri dicant.

Secvndo, multa loca Scripturarum, & Patrum frustrà Kemnitius adducit, quasi nos ea de Confessione sacramentali intelligamus, cùm ad Confessionem quæ soli Deo fit, pertineant. Nullus enim Catholicorum testimoniis illis vtitur; sed ipse solita fraude imponere voluit simplicibus. Ad quam etiam fraudem pertinet, quòd loca quædam omisit, ex quibus facillimè detegi eius insidiæ potuissent: vt, exempli gratia, citauit homiliam priorem Origenis in Psal. 37. vbi commendatur Confessio quæ fit Deo; & omisit homiliam posteriorem, in qua disertis verbis commendatur Confessio quæ fit homini.

Tertio, quædam loca huc trahit, quæ satis apertè loquuntur de Confessione quæ fit hominibus, & non soli Deo: proinde cùm queritur de Catholicis, quod loca Scripturæ & Patrũ à Confessione, quę Deo soli fit, ad Cõfessionem sacramentalem detorqueant; ipse id crimen cõmittit, quod aliis falsò tribuit.

Talis est locus ille apud Salomonem, Prouerb. 28. *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Neq; enim vllus est, qui scelera sua Deo se abscondere posse credat, nisi fortè insaniat: sed hominibus, vel ob pudorẽ, vel alia de caussa, multi peccata sua abscondita esse cupiunt. Qui autem eiusmodi sunt, dirigi non possunt: quis enim dirigat eum, cuius prauitatem ignorat? ac potissimùm sententia ista moralis illos obiurgat, qui admoniti scelerum suorum, nolunt ea agnoscere, sed abscondunt, & negant.

Tale est etiam testimonium illud Chrysostomi, ex homil. 3. in Matth. *Confessio peccatorum, testimonium est conscientiæ timentis Deum. Qui enim timet iudiciũ Dei, peccata sua nõ erubescit confiteri: qui autem erubescit, non timet.* Nam erubescentia de qua Chrysostomus loquitur, apud homines locum habet, non apud Deum: illis enim confiteri erubescimus, quibus arbitramur ignota esse mala nostra; id quod vnusquisque in se experitur. Adde, quòd si Chrysostomus loqueretur de erubescentia coram Deo, non diceret: *Qui timet iudicium Dei, peccata sua non erubescit confiteri: qui autem erubescit, non timet.* sed è contrario diceret; Qui timet iudicium Dei, erubescit confiteri; qui autem non erubescit, non timet: siquidem timor facit, vt magnifaciamus eum, quem timemus, & proinde etiam facit, vt erubescamus coram illo turpes videri. Sed quia maior timor vincit minorem, ideò rectissimè Chrysostomus dicit, eos, qui timent iudicium Dei, non erubescere peccata sua hominibus confiteri, quia videlicet timor Dei vincit timorem hominum: & contrà, eos qui confiteri hominibus erubescunt, non timere iudi-

A cium Dei, quia si illud timerent, non finerent se ab humano timore ita superari, vt medicinam vulnerum animæ suæ, Confessionem scilicet, recusarent.

Qvarto, solutio Kemnitiana nihil efficit, quia etiamsi loca Origenis & Chrysostomi, quę ipse adducit, accipienda essent omnia de Confessione quę Deo fit, tamen multa sunt alia, tùm horum duorum, tùm aliorum Patrum, quæ ipse omisit, quæ nulla ratione detorqueri possunt ad Confessionem quæ fit soli Deo; vt ex locis à nobis citatis, quiuis cognoscere potest. Porrò, loca quædam Chrysostomi paulò obscuriora, cùm ad Caluini argumenta ventum fuerit, explicabo.

B Secvndvm genus Confessionis, ex quo secundam solutionem Kemnitius petit, est, cùm aliquis proximum læsit, & Pœnitentia ductus, confitetur eidem proximo se peccâsse, atque vt sibi ignoscatur, rogat. Sed hæc solutio nihil omninò ad rem nostram facit, cùm ad nullum testimonium sanctorum Patrum ex his, quæ nos adduximus, accommodari possit, vt perspicuum est, tùm ex ipsis testimoniis, tùm etiam quia neque Kemnitius ad hoc genus Confessionis, vllum eorum testimoniorum referre conatus est: solùm enim protulit duo testimonia, vnum sancti Augustini, alterum Theophylacti, quorum neutrum ex his est, quæ nos adduximus.

C Tertivm genus Confessionis est, cùm aliquis confitetur non solùm Deo, vel proximo quem læserat, sed etiam Ministris Euangelij, veruntamen generatim tantùm se peccatorem agnoscit, aut in specie vnum aliquod peccatum magis grauans Ministro detegit; non autem in specie omnia peccata enumerat. Atque ad hoc genus Confessionis pertinere vult multa testimonia Scripturæ, & Patrum. Sed interim non allegat ex Patribus, nisi Basilium, in quæstionibus breuioribus, quæst. 288. de quo testimonio disseruimus cap. 8. vbi etiam solutionem Kemnitij refutauimus. Ex Scripturis allegat multa testimonia: sed quæ nihil ad rem faciunt, cùm omnia (vno excepto) de Confes-

D sione illa tractent, quæ erat in vsu, antequam Confessio sacramẽtalis institueretur, de qua sola nos loquimur. Testimoniũ vnicum ex Act. 19. ad rem facit, sed de eo disseruimus suprà cap. 4. vbi etiam disputationem Kemnitij excussimus.

Qvartvm genus Confessionis est, cùm aliquis publicè, coram cœtu Ecclesiæ crimina cõfitetur: ad quod genus pertinent etiam V. VI. VII. & VIII. De quibus nihil hoc loco dicẽdum erit: nam loca Irenæi, Tertulliani, Origenis, & Cypriani, quæ Kemnitius de Confessione publica exponit, suprà à nobis sunt explicata, cap. 6. & 7. De historia autem Nectarij, & testimoniis Chrysostomi & Leonis, ex quibus demonstrare conatur Kemnitius, Confessionem pu-

blicam

blicam mutatam fuisse in priuatam, & neutram esse necessariam Iure diuino, paulò pòst disseremus. Ista enim ad argumenta pertinent, quibus veritas ab Aduersariis oppugnatur, non ad explicanda testimonia Patrum, quæ nos pro veritate adduximus: hîc verò non argumenta Aduersariorum dissoluenda, sed nostra, quæ à testimoniis Patrum petita sunt, à Kemnitij calumniis asserenda suscepimus.

Est igitur NONVM, ac postremum genus Confessionis apud Kemnitium, cùm aliquis confitetur priuatim sacerdoti peccata sua, non quia sit necessarium Iure diuino confiteri omnia peccata in specie, ad remissionem peccati obtinendam, sed quia est vtilis disciplina Confessio illa priuata, qua Sacerdoti peccata aliqua deteguntur. PRIMO, ad instructionem rudiorum. SECVNDO, ad remedia contra peccata futura. TERTIO, ad consilium capiendum in rebus dubiis. QVARTO, ad consolationem recipiendam ex priuata Absolutione. QVINTO, ad discernendum, an qui Absolutionem petit, sit verè pœnitens, necne? Atq; huc refert Kemnitius multa loca Patrum, Chrysostomi, Origenis, Cypriani, Basilij, Hieronymi, Augustini, Ambrosij, & Cassiani.

CIRCA hanc solutionem, quæ potissima est, tria breuiter obseruanda sunt. PRIMVM est, Kemnitium planè inuitum ad hanc solutionem descendisse. Nam cùm sæpe anteà dixisset, Cōfessionem priuatam natam esse ex Confessione publica, & notâsset etiam tempus, quo Confessio publica in priuatam fuerit commutata, annum videlicet CDL. ab aduentu Domini, & deniq; addidisset, Confessionem auricularem posterioribus temporibus, vt ipse loquitur, generatam: nihil consequentius dicere potuisset, quàm veteres Patres, qui ante annum Domini CDL. scripserunt, priuatæ Confessionis nūquam meminisse. Sed non permisit eum euidentia rei tam apertè mentiri: & ideò licet inuitus, admisit, multas exstare sententias veterum Patrum de Confessione priuata: *Et illa quidē*, inquit pag. 1015. *quæ hactenus ex Patribus annotauimus, ad ea potissimùm crimina spectant, propter quæ excommunicari aliquis merebatur, sicut Augustinus inquit, siue illa essent palàm, siue clàm, siue tantùm voluntatis proposito commissa. Non dissimulandum tamen est, exstare prætereà apud veteres, multas sententias, quibus exhortantur populum, vt alia etiam peccata sacerdoti per confessionem exponant.* Et infrà: *Alias verò habuerunt rationes sancti Patres, propter quas, & seruârunt, & commendârunt priuatam Confessionem.*

SECVNDO, obseruandum est, in hac postrema Kemnitij solutione, duo quædam proponi. VNVM negando. ALTERVM asserendo. Negat enm Kemnitius, sanctos Patres commendare Confessionem priuatam omnium peccatorū, vt necessariam Iure diuino. Asserit autem, eos commendare priuatam Confessionem aliquorum peccatorum, tanquam vtilem disciplinam ad rudium instructionem; ad remedium contra futura peccata; ad consilium; ad consolationem; ad signum veræ Pœnitentiæ: *Considerandum est*, inquit pag. 1015. *qua ratione, quo sensu, & in quem finem priuatam illam Confessionem commendârint: nullo modo enim senserunt Iure diuino ad remissionem peccatorum necessariam esse, omnia peccata in specie, & sigillatim sacerdoti iuxta omnes circumstantias enumerare.* Et infrà: *Alias verò habuerunt rationes, propter quas, & seruârunt, & commendârunt priuatam Confessionem, quia scilicet sit vtilis disciplina, primò ad rudiorum informationem, &c.*

Ex his autem duobus, id quod asserēdo proponitur, libenter admittimus; habet enim Sacramentalis Confessio quinque illas vtilitates, & alias prætereà non paucas: sed quod negando assumitur, id omninò falsum esse dicimus, & à Kemnitio non modò nō esse probatum, sed ne probari quidem potuisse. Patres enim, quos hoc loco adducit Kemnitius (vno excepto Cassiano, de quo in solutione argumentorum dicemus) nihil aliud docent, nisi, confitendum esse peccata sacerdoti ad eum modum, quo morbi ab ægrotis aperiuntur medico. Ex hac autem similitudine non sequitur; Confessionem non debere esse omnium peccatorum, aut non esse necessariam Iure diuino: sed contrarium potiùs sequitur, nam & morbi necessariò debent omnes aperiri medico, & Iure diuino tenemur non minùs animæ, quàm corporis medicinam quærere, vt nos suprà deduximus, cùm ista ipsa Patrum testimonia adduceremus. Quare tametsi Patres, quos citat Kemnitius, nō dicant disertis verbis, Confessionem omnium peccatorum necessariam esse Iure diuino (quod vnum ipse vrget,) tamen neque disertis verbis dicunt, Confessionem omnium peccatorum non esse necessariam Iure diuino: quod quidem hoc loco nobis sufficeret, ad refellendam Kemnitij vanitatem: & ex similitudine, quam adducunt, colligimus id eos sensisse, quod nos sentimus, quodq; alij omnes Patres senserunt, & docuerunt.

TERTIO ac postremò obseruandum est, Kemnitium ne in hac quidem nona solutione omninò acquieuisse. Nam posteaquam omnia dixerat, quæ ad explicanda testimonia Patrum dicenda esse iudicauerat; addidit pag. 1020. inueniri apud Patres sententias etiam duriores, quæ ad necessitatem Confessionis inclinent: sed iis opponendas esse alias dissimiles Patrum sententias. Itaque tandem confiteri coactus est, non posse ad omnia loca veterum Patrum, quæ Catholici pro se adducunt, commodè responderi.

CAPVT XII.

Confeßionem esse Iuris diuini, confirmatur aliquot argumentis.

POST auctoritatẽ Scripturarũ, traditionẽ Conciliorũ, & testimonia Patrũ, suum etiam locũ in confirmandis dogmatibus obtinent rationes.

PRIMA igitur ratio duci potest ab antiquitate Confessionis. Nam quæ sunt Iuris humani, ea reperiuntur initium habuisse ex Concilij alicuius Oecumenici, aut summi Pontificis decreto: Confessionem autem peccatorum in Ecclesia fuisse ante omnia Conciliorum, Pontificúmue decreta, ex testimoniis suprà citatis intelligi potest; siquidem Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, atque Origenes, non solùm primi generalis Concilij, Nicæni videlicet, tempora antecesserunt, sed etiam omnium aliorum Conciliorum, quamuis Prouincialium, omniumque Pontificum Romanorum, qui de sacramentali Confessione sanctionem aliquam ediderunt. Neque alia probatione hîc indigemus, cùm iam suprà tùm Conciliorum, tùm Patrum testimonia protulerimus, & singulorum etiam tempora notauerimus.

SECVNDA ratio sumitur à difficultate Confessionis: nam si qua res est in Ecclesia Catholica, quæ grauis ac difficilis videatur, sine dubitatione vlla, Confessio est. Quid enim molestius, quid onerosius, quàm vt cogantur etiam viri Principes, Regesq; potentissimi, sacerdotibus, qui & ipsi homines sunt, peccata sua omnia detegere, quamuis arcana, quamuis turpia, quamuis pudenda, quamuis horrorem etiã ipsi confitenti adferentia, & eorundẽ sacerdotum iudicio stare, ac mulctam ab illis iniunctam subire? Tanta profectò huius rei difficultas est, vt nullo modo credibile sit, aut Ecclesiæ Præsides ausuros fuisse legem eiusmodi ferre, aut populis persuaderi potuisse, vt eiusmodi legẽ acciperent, & tot iam seculis obseruarent, nisi diuinum imperium, diuina institutio, diuina promissio accessissent. Igitur diuina fuit auctoritas, quæ ad obedientiã in Confessione facienda, populorum animos inclinauit; diuina promissio, quæ eosdem, vt libenter ad Confessionem accederent, inuitauit.

TERTIA ratio ducitur ab vtilitate: Cõfessio enim tot parit vtilitates, vt planè diuino consilio instituta videri possit, etiamsi id ita esse non aliunde constaret. Nam siue Deum consideremus, siue sacerdotes, qui Dei auctoritate Ecclesiam regunt, siue Ecclesiam ipsam vniuersam, siue fideles singulos; vndique insignis Confessionis vtilitas se ostendit.

Elucet INPRIMIS in hoc opere admirabilis Dei misericordia, qui Confessionem non extorquet more Iudicum huius seculi, vt confes-

A sos damnet, sed potiùs instar medici, vt patefacta vulnera continuò sanet: elucet nihilominùs etiam Iustitia, quæ superbiam peccatoris, Confessionis humilitate comprimit, & eos, qui turpia impudenter admiserunt, Confessionis ruborem tolerare voluit.

AD pastores animarum magna vtilitas redit, dum per Confessionẽ, morbos ouium suarum intelligunt, & eo modo tùm singulis seorsim conuenientia remedia adhibere possunt, tùm in publicis concionibus generatim ea vitia potissimùm reprehendere, quibus gregẽ suum magis obnoxium esse sciunt.

AD Ecclesiam vniuersam, atq; ad ipsam Rem-
B publicam politicam, multiplex vtilitas ex Confessione accedit: multa enim, quæ per Iudices in externo foro emendari nũquam potuissent, nullo negotio per sacerdotes in foro conscientiæ emẽdantur, dum restituuntur ablata, dimittuntur iniuriæ, cõciliantur paces, dissoluuntur contractus iniusti, dissociantur malè icta fœdera, aliaq; id genus plurima priuatim perficiuntur, ex quibus scandala publica remouentur, & pax, ac tranquillitas Reipublicæ redditur.

SED præcipua vtilitas eorum est, qui Cõfessionẽ, sicut oportet, integrè ac fideliter obeunt. Nam vt omittam, quòd eis peccata remittũtur, & in gratiam cum Deo redeunt, qui est cõmunis fructus omnium Sacramentorũ, referunt ij,
C si volunt, ex Confessione consiliũ, instructionẽ, cõsolationem, quietem animæ ob præterita, remedium contra futura. Ille ipse rubor, quẽ inter confitendum patimur, & pars quædam est satisfactionis pro admissis, & frænum cohibens, ne deinceps talia admittãtur. Et deniq; per exigua confusione, quam coram vno ex conseruis nostris patimur, dũ illi peccata nostra detegimus, redimimus ingentem illam cõfusionem, quam alioqui in die Iudicij, coram omnibus Angelis & hominibus pateremur, quãdo iuxta Apostolum 1. Cor. 4. illuminabuntur abscondita tenebrarum, & manifestabuntur consilia cordium. Quæ omnes vtilitates, aliæq; permultæ, ex Patribus, quos suprà citauimus, colligi possunt.

D QVARTA ratio peti potest ex miraculis, quibus variis tẽporibus Deus testatus est, verã esse fidem illã, quã Ecclesia Catholica de Confessione habet, ac tradit. Referã aũt pauca de multis.

Scribit Io. CLIMACVS antiquissimus ac doctissimus Pater in lib. qui dicitur Climax, gradu 4. cùm latro quidam, Monachus futurus, peccata omnia confiteretur, conspectũ fuisse à spirituali quodam sanctoq; viro, procerum quendam, ac terribilem, qui conscriptam chartam & calamũ tenebat: & cùm latro ille humi prostratus peccatum confitens pronunciaret, hoc ille calamo delebat. Qua visiõe intelligi voluit Deus, quod ibidem Climacus scribit, & nos paulò antè diximus, per temporalem confusionem eos qui cõfitentur, ab æterna confusione liberari.

Contemptus Sacramēti Confeßionis diuino iudicio sæpè grauiter punitus fuit, cuius rei duo exstant exempla. VNVM apud Bedam, lib.5. hist. cap.14. ALTERVM apud Antoninū in summa Theologica, parte 2. tit. 9. cap. 13. §. 5. Exstat ETIAM apud Petrum Damianū insigne miraculum de Confeßionis integritate, quod superiore capite retulimus.

Petrus CLVNIACENSIS, lib.1. de mirac. ca.3.4. & 5. tria miracula scripta reliquit, quibus apertißimè Deus ostendit, Confeßionem sacramētalem integrā esse debere; ita vt nullum omninò mortale peccatum, quod in conscientia sit, reticeatur: capite autem sexto, addit aliud miraculum, quod se præsente contigisse, & vsq; adeò notum, ac celebre fuisse affirmat, vt sine magna temeritate negari non poßit. In ea narratione (quam ob nimiam prolixitatem non putaui hîc inserendam esse) perspicuè cernitur, nihil magis Satanam optare, & totis viribus suis cōtendere, quàm ne Christiani peccata sua integrè sacerdotibus confiteantur.

IN VITA S.Bernardi, quam Auctor probatißimus, ipso S. Bernardo viuente conscripsit, lib.1.cap.9. miraculum insigne narratur, quod ipsis verbis Auctoris referam: *Cùm,* inquit, *aliquantos iam in Claraualle,* Bernardus, *explesset annos, contigit virum nobilem, & ipsius quoq; secundum carnem propinquū, Iosbertum de Firmitate, quod est oppidū proximum Monasterio, grauiter infirmari, qui subitò praeoccupatus, amisit intellectum pariter, & loquelā: vnde & filius eius, Iosbertus iunior, & oēs simul amici eò magis affligebātur dolore, quòd sine Cōfeßione, & viatico, vir magnificus & magnificè honoratus obiret. Cucurrit nūcius ad Abbatē: neq; enim tunc in Monasterio erat. Venit, & inuenit eum iam triduo sic iacentē. Compassus autem homini, sed et motus lachrymis filij eius, simul & lugentium ceterorum, confisus est de misericordia Dei, & sermonē magnificum protulit, dicēs eis: Notū vobis est, quod in pluribus homo iste grauauit Ecclesias, oppreßit pauperes, offendit Deum: si mihi creditis, vt Ecclesiis restituantur ablata, et vsurpatæ in grauamen pauperum consuetudines dimittātur, loquetur adhuc, & suorum confeßionem faciet delictorū, diuina quoq; suscipiet Sacramenta deuotus. Mirantur oēs, lætatur filius, familia omnis exultat: quidquid præcipit homo Dei, firmiter ei promittitur, & impletur. Ceterùm frater eius Gerardus, & Galdricus auunculus, non parùm territi et turbati, secretiùs eum super tali promißione conueniunt, duriùs arguunt, acriùs inuehuntur: quibus breuiter, simpliciterq; respondēs; Facilè, inquit, facere potest Deus, quod difficilè credere vos potestis. Itaq; post secretam orationem, ad oblationem sacrificij immortalis accedit: quo offerēte, nuncius superuenit, qui indicaret, præfatum Iosbertum liberè iam loquentē, rogare obnixiùs, vt vir Dei festinaret ad eum. Cui etiam post oblatum sacrificium venienti, cum lachrymis et gemitu peccata confessus, diuina Sacramenta suscepit.* Ex hoc miraculo, & Confeßionis neceßitatem, & vim diuini sacrificij simul intelligimus.

S.BONAVENTVRA in vita B.Francisci, cap. 10. refert his verbis aliud insigne miraculum:

A *Alio quoq; tempore cùm post reuersionē ipsius de vltra mare, Celanum prædicaturus S. Franciscus accederet: miles quidam supplici eum deuotione cum instantia magna inuitauit ad prandium. Venit itaq; ad militis domum, omnisq; familia pauperum hospitum exultauit in ingressu. Antè verò, quàm cibum sumerent, iuxta solitum morē vir mente deuotus offerens Deo preces & laudes, oculis stabat eleuatis in cœlum. Oratione completa, benignum hospitem familiariter aduocatū in partem, sic alloquutus est: Ecce, frater hospes, tuis victus precibus, vt manducarem, domum tuam intraui: meis nunc citò monitis adquiesce, quoniam non hîc, sed alibi māducabis: confitere nunc peccata tua, veræ pœnitentiæ dolore contritus, nec in te remaneat quidquā, quod veridica confeßione non pandas: reddet tibi Dominus hodie*
B *vicem, quoniā tanta deuotione suos pauperes suscepisti. Acquieuit continuò vir ille sermonibus Sancti, socioq; ipsius vniuersa peccata in Confeßione detegens, disposuit domum suam, & ad mortem suscipiendam se quantùm valuit, præparauit. Intrauerunt tandem ad mensam, et incipientibus aliis manducare, hospes subitò spiritū exhalauit, iuxta verbum hominis Dei, repentina morte sublatus: sicq; factū est, hospitalitatis gratia promerente, vt iuxta verbum veritatis, Prophetam recipiens, mercedē Prophetæ acciperet, dum per sancti viri prænunciationem Propheticam miles ille deuotus sibi contra mortis subitationem prouidit, quatenus armis pœnitentiæ præmunitus, perpetuam damnationem euaderet, & in æterna tabernacula introiret.*

Idem Auctor in eodem libro extremo, dum ea miracula enumerat, quæ post mortē S.Fran-
C cisci, ipso intercedente, contigerunt: inter alia vnum refert de fœmina quadam, quæ ob sancti Francisci preces ad vitam ex morte rediit, cùm iamiam sepelienda esset, vt peccatum quoddam in Confeßione detegeret, quod nūquam anteà confessa fuerat. Item etiā aliud, de fonte quodā diuinitùs ad S.Francisci preces exorto, ex cuius aqua qui biberēt, à languoribus curarētur, modò peccatorū confeßionem antè præmisissent.

NOSTRO etiam seculo, quo per Lutheranos Confeßio in Septentrione, cum incredibili animarum pernicie multis in locis exstincta est: apud nouos Christianos, vbi Ecclesia indies magis ac magis reflorescit, ac propagatur, atq; apud Iapones potißimùm, ita viget, vt sæpè etiā
D diuinis miraculis illustretur; quod ante nos annotauit Alanus Copus, lib.2. Dialogor. cap. 28. Atq; hactenus argumēta pro confirmanda Cōfeßione produximus: nunc ad soluenda Aduersariorum argumenta veniemus.

CAPVT XIII.

Soluitur argumentum I. Ioannis Caluini.

SEQVITVR vt Aduersariorum argumenta diluamus. Ac vt à Caluino incipiamus, is lib.3. Instit. cap.4.§. 7. obiicit PRIMO in hunc modum: *Miror qua fronte ausint contendere, Confeßionem, de qua loquuntur, Iuris esse diuini: cuius equidem vetustißimū esse*

vsum fatemur; sed quę facilè possumus euincere, olim fuisse liberum. Certè nullam de ea statam fuisse legem aut constitutionem, ante Innocentij III. tempora, eorũ quoq; Annales narrant. Et infrà: *Itaq; ipsis testibus, nondũ elapsi sunt anni trecenti, ex quo iniectus ab Innocentio III. laqueus, & imposita confitendi necessitas. Atq; vt de tempore taceam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quòd iubent boni Patres, omnẽ vtriusq; sexus quotannis semel proprio sacerdoti confiteri omnia peccata; faceti homines, lepidè excipiunt, hoc præcepto teneri solos hermaphroditos, ad neminem verò spectare, qui sit vel mas, vel fœmina.*

RESPONDEO, Caluinum more suo, mendaciis, & calumniis magis niti, quàm solidis rationibus. PRIMVM enim quod ait, legem de Confessione omnium peccatorum, nullam exstare, ante cõstitutionem Innocentij III. siue potiùs Concilij Lateranensis, cui Innocentius præfuit, falsum esse, ex tam multis nostris argumentis intelligi potest. Exstat enim lex Christi, vt suprà copiosè deduximus: neque opus fuit, vt Concilia aut Pontifices id legibus suis præciperent, quod ab ipso Christo imperatum, & multorum seculorum consuetudine roboratum esse nouerant.

SED neq; Innocentius aut Lateranense Concilium, Cõfessionem simpliciter imperauit, sed solùm tempus determinauit, quo ea facienda esset; quemadmodum etiam Concilia vetera suprà citata, ex Græcia, Africa, Gallia, Germania, & Pontificum, Innocentij I. ac Leonis I. decreta, non Confessionem simpliciter imperarunt, aut de secreto Confessionis, aut de aliis id genus circumstantiis regulas statuerunt. Id quod ex simili decreto Zepherini Pontificis probari potest. ZEPHERINVS enim, vt in eius vita refert Platina, statuit, *vt omnes Christiani adulti in solenni die Paschæ, Eucharistiæ Sacramentum perciperent.* quo decreto, non intelligitur præcipere voluisse, vt Eucharistiam Christiani aliquando sumerent, quod à Christo ipso esse præceptum, neq; Catholici, neq; Hæretici negant; sed tantùm negligentiæ aliquorum occurrere, ac tempus determinare, vltra quod perceptionẽ tam salutiferi Sacramenti differre non liceret. Sic igitur & Innocentius III. nõ Confessionem instituit, aut simpliciter imperauit, sed tempus, vltra quod nemo Christianus eam differret, vtiliter omninò præscripsit.

NEQVE verò decretum hoc Innocentij nouum dici debet, sed innouatum potiùs, & adiũcta pœna, seueriùs, id postulante conditionẽ tẽporum, imperatum. Iam enim suprà ex Gregorio Nisseno & Ioã. Chrysostomo demonstrauimus, circa Paschę celebritatem Christianos oẽs ad Confessionem accedere debuisse.

DEINDE, cùm certum, atque exploratum semper in Ecclesia fuerit, non licere iis, qui peccatorum mortalium sibi conscij sunt, ad Eucharistiam accedere, nisi per Confessionem & Recõciliationem purgati essent, vt ex Cypriano in

A serm. de lapsis, & ex Leone epist. ad Theodorũ Foroiulij Episcopum, & ex aliis notissimũ est: & rursus cùm oẽs Christiani saltem in Paschate ad Eucharistiam accedere semper consueuerint, & obligati fuerint; certè sequitur, semp hanc legẽ in Ecclesia fuisse, vt oẽs Christiani, saltem semel singulis annis peccata sua confiterentur.

DEINDE, quod idem Caluinus ait; Nullam statam legem de Cõfessione fuisse ante Innocentij constitutionem, in nostris Annalibus cõtineri, &, nobis ipsis testibus, nondum elapsos esse trecentos annos, ex quo ab Innocentio confitendi necessitas iniecta est: credo mendaciũ tutò appellari posse. Solus enim est Platina, qui in vita
B Zepherini scribit, decretũ Zepherini de percipienda Eucharistia in Paschate, extensum fuisse ab Innocentio III. ad Confessionem.

SED neq; Platina publica auctoritate, & ex publicis archiuis vitas illas Pontificũ scripsit, vt Annales nostri dici possint: & sępè ab Historicis nostris reprehenditur, quòd Martinum Polonũ sequutus, in varios errores inciderit: neq; idem Platina dicit, nullam anteà fuisse legem de Cõfessionis necessitate. Id eñ solùm ille scripsit; à Zepherino de Eucharistia, ab Innocentio de Confessione decretum fuisse, vt nemo eorũ Sacramentorum perceptionem vltra annum differret: quod quidem verum est, sed non inde sequitur, vt ante Zepherini & Innocẽtij tempora
C nulla fuerit lex de confessione facienda, vel Eucharistia percipienda. Nam, vt iam diximus, ne Aduersarij quidẽ negant, Christi præcepto obligari Christianos ad Eucharistiam aliquando percipiendã; & ex Patribus notissimum est, nũquam licuisse, nõ pręmissa Exomologesi, ad Eucharistiã accedere iis, qui lethalium criminum conscientiam haberent: sic eñ, vt ceteros omittam, loquitur S. LEO epist. 91. ad Theodorum: CHRISTVS IESVS *hãc Præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt & confitentibus actionẽ pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos, ad communionem Sacramẽtorum per ianuam reconciliationis admitterent.*

DENIQVE, quod barbariem obiicit Caluinus INNOCENTIO, propter voces illas: *Omnis*
D *vtriusq; sexus*, & ex barbarie colligit, nullã fidem decreto illius habendam; incredibilis tum impudentiæ, & arrogantiæ, tum etiam stultitiæ, & temeritatis argumentum est. Esto enim, barbaræ essent voces, barbara dictio Innocentij, num ideò fides eius decreto abroganda esset, quod in Concilio orbis terræ maximo, & celeberrimo omnium quæ vnquã habita fuerint, editum, vniuersa Ecclesia debito cum honore ac deuotione suscepit? num Apostolus PAVLVS non ait: *Etsi imperitus sermone, sed non scientia?* num hoc idem Matthæus, & Ioannes, Iacobus, & Iudas, & ipse Princeps Apostolorum Petrus, dicere nõ potuissent? An ideò Apostolorum scripta fidem non merentur, quod sermonis elegantia careant?

Sed neq; facilè cõcesserim, in verbis illis: *Omnis vtriusq; sexus*, vllam inesse barbariem. Nam S. Hieronymus, quem barbarum dicere non possumus, immò qui lõgè meliùs Latinas voces nouerat quàm Caluinus, iisdem vocibus nõ semel vti voluit in interpretatione Scripturarum.

Deuteron. 7. quod in Hebræo erat: *Non erit apud te vir sterilis, neq; mulier sterilis*, sic Hieronymus Latinè reddidit; *Non erit apud te sterilis vtriusq; sexus*. neque timuit, ne sciolus aliquis diceret, ad solos hermaphroditos eã benedictionẽ pertinere. Item Iudic. 16. vbi ad verbum verti potuisset: *Quasi tria millia viri & fœminæ, spectãtes dũ luderet Samson*, sic Hieronymus vertit; *Circiter tria millia vtriusq; sexus spectantes ludentem Samson*. neq; timuit, ne tria millia hermaphroditorũ introducere videretur. Lib. 2. Paral. ca. 31. ita legimus, eodẽ interprete Hieronymo: *Vniuersæ multitudini, tàm vxoribus quàm liberis eorũ, vtriusq; sexus, fideliter cibi præbebantur*. neque Hieronymus timuit, ne sibi barbaries obiiceretur, nisi verteret; *Filiis, & filiabus*, vt in Hebræo legimus.

Possem si liberet, ex Marco Tullio quoque, aliisq; optimis auctoribus demonstrare, verba illa Innocentij nõ modò nullam barbariem, sed etiam elegãtiam redolere; sed nolo in his nugis tempus terere.

CAPVT XIV.

Soluitur argumentum II. Caluini, vbi tractatur historia de facto Nectarij.

Obiicit Secvndo Caluinus in eadẽ sectione, veterũ testimonia, his verbis: *Deinde luculẽta testimonia exstãt, tũ in historiis, tũ apud antiquos alios Scriptores, quæ docent, hanc fuisse politicã disciplinã, ab Episcopis institutã, non legẽ à Christo aut Apostolis positã. Vnum duntaxat è multis proferã, quod non obscurũ eius rei documentũ erit: Refert Sozomenus, fuisse hanc Episcoporũ constitutionẽ, diligenter obseruatã in Ecclesiis Occidentalibus, præsertim verò Romæ: quo significat, nõ fuisse vniuersale omniũ Ecclesiarum institutũ. Vnum aũt è Presbyteris peculiariter destinatũ fuisse dicit, qui huic muneri præesset: quo abundè cõfutat, quod isti de Clauibus, vniuerso Sacerdotali ordini in hunc vsum promiscuè datis, mentiuntur, siquidẽ non omniũ Sacerdotum cõmunis erat functio, sed singulares vnius partes, qui ad id electus ab Episcopo fuerat. Is est, quẽ hodie quoq; in singulis Cathedralibus Ecclesiis, Pœnitentiarium vocant, grauiorũ criminum, & quorũ censura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde, eum quoq; morẽ Constantinopoli fuisse, donec matrona quædã, confitentem simulans, ea specie cõsuetudinem, quã habebat cũ Diacono, prætexuisse deprehensa esset. Ob id facinus, Nectarius vir & sanctitate, & eruditione clarus, illius Ecclesiæ Episcopus, cõfitendi ritũ abrogauit. Hic hîc aures asini isti arrigãt. Si lex Dei erat, auricularis Confessio, qui ausus esset Nectarius eã [illegible]ere, & conuellere? Nectarium sanctũ Dei hominẽ, omnibus veterũ suffragiis probatũ, hæreseos et schismatis accusabunt? Sed eodẽ calculo damnabunt Ecclesiam Constantinopolitanã, in qua, confitendi morẽ non ad tẽpus modò dissimulatũ fuisse, sed ad suã vsq; memoriam obsoleuisse, affirmat Sozomenus: immò nõ Constantinopolitanã, sed Orientales oẽs Ecclesias, defectionis reas agant; quæ inuiolabilẽ, si verũ dicũt, legẽ, et Christianis omnib. mandatũ neglexerũt.*

Respondeo, multos in hac vna obiectione Caluini lapsus exstare, quos breuiter annotabimus, ac tum demũ obiectionẽ ipsam perspicuè diluemus. Primvm igitur mirũ est, cur tam audacter iactauerit Caluinus, luculẽta testimonia exstare, tum in historiis, tum apud antiquos alios Historicos: si vnũ Sozomenum proferre ad medium constituerat. Neq; enim ignoramus, Sozomenum in historia multa esse mentitum, teste S. Gregorio, lib. 6. epist. 31. & neq; antiquitate, neq; doctrina cum multis eorum comparandum, quos nos citauimus.

Deinde mirum est, cur nõ aduerterit Caluinus, ipsum Sozomenum in eodem loco, qui ab eo citatur, disertis verbis asserere Cõfessionis necessitatem, vt nos suprà notauimus.

Tertio, assumit tanquam certũ Caluinus, cõstitutionem Episcoporum, quæ tempore Sozomeni in Occidẽtalibus Ecclesiis, & præsertim Romæ vigebat, fuisse constitutionẽ de Confessione omnium peccatorũ simpliciter facienda; quod probandum, nõ assumendum fuerat. Sozomenus enim, vt mox demonstrabimus, non loquitur de confessione omnium peccatorum absolutè facienda, quam necessariam esse fatetur, & nos diuini Iuris esse contendimus; sed de confessione vni certo Presbytero, certo ritu facienda; de qua cõstitutionem quandã Episcopi ediderãt, Nouatiana hæresi grassari incipiente.

Qvarto ex eo, quod in singulis Ecclesiis vnus certus Presbyter super pœnitentes olim constituebatur, perperã colligit Caluinus, Claues non esse datas vniuerso ordini Sacerdotali. Nam vnus ille Presbyter, vt paulò pòst docebimus, nõ super omnes pœnitentes, sed super publicos tantùm, qui simpliciter pœnitẽtes dicebantur, constitutus erat: quare ij, quorũ peccata occulta erant, poterãt aliis Sacerdotibus priuatim confiteri. Et licet etiam solus ille Presbyter super omnes omninò pœnitentes cõstitutus fuisset, non tamen sequeretur, mentiri Catholicos, cùm dicũt vniuerso ordini Sacerdotali datas esse Claues: id enim Catholici omnes intelligunt de potestate Ordinis, quam Sacerdotes omnes in ordinatione suscipiunt, quamq; exercere non possunt, nisi prætereà iurisdictionem ab Episcopis accipiant.

Qvinto, deprauat Caluinus historiã, cùm dicit, fœminam quandam confitentẽ simulâsse, eaq; specie cõsuetudinem, quam cum Diacono habebat, prætexuisse. Nam neq; Sozomenus, lib. 7. cap. 16. neq; Socrates, lib. 5. cap. 19. neque Nicephorus, lib. 12. cap. 28. neque alius vllus ex

veteribus, ſcribit fœminam illam confitentem ſimulâſſe,&c. Socrates autẽ, qui antiquiſsimus eſt,& qui rẽ ab illo ipſo audiuerat,qui interfuerat, ſcribit fœminã illam ſcelus ſuũ cum Diacono,ſpontè in Cõfeſsione aperuiſſe. Quare tantũ abeſt,vt ſpecie Confeſsionis conſuetudinẽ cum Diacono fœmina illa prætexuerit, quod Caluinus ad infamandam Confeſsionem impudẽter confinxit; vt contrà potiùs flagitium ſuum in Confeſsione,vt diximus, patefecerit.

Sexto,duo ſimul falſa Caluinus ſcribit,cùm addit: *Nectarius vir ſanctitate & eruditione clarus, illius Eccleſiæ Epiſcopus, confitendi ritum abrogauit.* Nectarius enĩ iam ſenex,& laicus,& quod maius eſt, nondum baptizatus erat, cùm ad Epiſcopatum aſſumeretur; vt non ſit credibile, aut eo tẽpore clarum eruditione fuiſſe, aut poſteà ad inſignẽ aliquam eruditionis gloriã peruenire potuiſſe. Quocirca Sozomenus lib.7.cap.8.laudat eum à canicie,& morũ ſuauitate; ſanctitatis & eruditionis mentionẽ nullam facit. Sed qualiſcunq; tandem Nectarius fuerit; non ritum confitendi abrogauit,ſed Presbyterũ duntaxat exauctorauit, qui publicis pœnitẽtibus præerat; Socrates enim,Sozomenus,& Nicephorus locis notatis, id ſolùm memoriæ prodiderunt. Fortâſſe Caluinus Sozomenum Græcum non legit,aut fidelem aliquam verſionem, ſed in Muſculum incidit,qui ita reddidit titulum capitis 16.lib.7.Sozomeni: *Quomodo abrogata fuerit priuata Confeſsio.* qui titulus quàm ſit falſus, perſpicuum eſt ex principio capitis ipſius Sozomeni, ex quo titulus colligi debuit: ſic enĩ ait; ἐν τούτῳ δὲ ἐπὶ τῶν μετανοάντων τεταγμένον πρεσβύτερον οὐκέτι συνεχώρησεν εἶναι πρῶτος νεκτάριος. quod ſic ad verbum reddi poteſt: *Hoc tempore Presbyterũ conſtitutũ ſuper pœnitẽtes,nõ permiſit amplius eſſe, primus Nectarius.*

Septimo,contumelioſis illis vocibus, atque Hæreticorũ propriis: *Hîc, hîc aures aſini iſti arrigãt.* manifeſtum mendacium Caluinus adiungit,dũ auricularem confeſsionem à Nectario abrogatam ſcribit. Nam non modò nullus Hiſtoricorũ hoc ſcripſit, ſed etiam tota illa narratio clamat, non auricularem,ſed publicam confeſsionem à Nectario abrogatam: neque enim ex auriculari confeſsione flagitium illud patefieri potuiſſet, ob cuius ſolius manifeſtationẽ, Nectarius ritũ illum confeſsionis publicæ abrogauit.

His igitur in Caluinum breuiter annotatis, tota illa hiſtoria explicanda eſt, vt perſpicuè pateat,nullũ argumẽtum ex ea narratione aduerſus Confeſsionis neceſsitatem poſſe colligi.

Tribus capitibus tota illa narratio comprehenditur. Primvm enim referunt auctores citati,Socrates,Sozomenus,& Nicephorus,Preſbyterum quendam pœnitentibus præpoſitum fuiſſe. Deinde addunt flagitium Diaconi cum muliere,ex occaſione illius ritus pœnitentialis. Tvm docent,ob ſcandalum ex eo flagitio natũ, abrogatam fuiſſe Presbytero poteſtatẽ, ac per-

A miſſum fuiſſe omnibus, vt pro ſua quiſque conſcientia ad ſacra myſteria accederet.

De Primo capite conſtat Primvm ex Socrate,conſtitutionem illam de certo Presbytero pœnitentibus præficiendo, factam eſſe ab Epiſcopis occaſione hæreſis Nouatianorum: ſic enim ſcribit lib.5.cap.19. *Ab illo tẽpore quo Nouatiani ſe ab Eccleſiã ſeiunxerãt, recuſauerantq́; cum his, qui tẽpore perſequutionis regnante Decio concitatæ, lapſi erant, cõmunicare; Eccleſiarũ Epiſcopi canoni adiunxerũt, vt in ſingulis Eccleſiis Presbyter quidam pœnitentiæ præeſſet; quo qui poſt Baptiſmum lapſi fuiſſent, coram Presbytero ad eam rem deſignato peccata ſua confiterentur.*

B Qvæ autem eſſet functio eius Presbyteri, nõ eſt omninò certum: quod enĩ Sozomenus tradidit,contrario ſenſu retulerunt Cassiodorvs & Nicephorvs, ob variam interpunctionem Græci codicis Sozomeni. Ille enim in Hiſtoria Tripartita, lib.9. cap.35. ita reddidit verba Sozomeni: *Quoniam omninò non peccare, diuinum, & vltra humanam naturam eſſe cognoſcitur, peccatibus autem, & pœnitentiam agentibus, veniam Deus dari præcepit; qui verò confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirũt: propterea viſum eſt antiquis Põtificibus, vt velut in theatro, ſub teſtimonio Eccleſiaſtici populi delicta pandantur; et ad hanc rem Presbyterum bonæ conuerſationis, ſeruãtemq́; ſecretum, ac ſapientem virum ſtatuerunt, ad quẽ accedentes ij qui deliquerant, delicta propria fatebantur, &c.* Nicephorus autem lib.12.ca.28. ita ex Sozomeno

C rem eandem narrat: *Quandoquidem nihil peccati admittere, non humanæ, ſed diuinæ, & immortalis naturæ proprium eſt, nos autem per tranſgreſsionem ſemel peccandi hæreditatem adiuimus; delictorum eis veniam Deus concedere iuſsit, qui legitima & conuenienti pœnitentia vſi, deinceps ſimul peccatum, & auerſantur, & confitentur. Graue autẽ Epiſcopis qui proximè poſt Chriſtum fuẽre, viſum eſt, in media plebe, velut in theatro, noxam confiteri. Quapropter ex Presbyteris vnum delegêre, qui probata vita eſſet, & ſimul taciturnus, & prudens, apud quẽ per pœnitentiam reſipiſcentes, commiſſa ſua proferrent, &c.*

Et quamuis ſententia hæc poſterior non ſit improbabilis, quam etiam ſequutus eſt Ioan. Chriſtophorſonus in interptatione Sozomeni: prior tamen anteponẽda videtur, quam ſequu-

D tus eſt Io.Haſſelanus, teſte Ruardo Tappero, in explicatione art.5.Louanienſium; nam Caſsiodorus floruit nõ longè ab ætate Sozomeni, Nicephorus autẽ annis plus octingentis Sozomeno poſterior eſt. Quare credibile eſt, codicem quem habuit Caſsiodorus, vel Epiphanius,qui primus hiſtoriam Tripartitam confecit,certiorem fuiſſe,magiſq; integrũ & incorruptũ, tum quoad interpunctionem, tum quoad cetera, quàm eum, quẽ Nicephorus aut Chriſtophorſonus habuere.

Deinde voluiſſe Epiſcopos, vt peccata quaſi in theatro publicè recitarentur, vt habet Caſsiodorus,non aũt vt non recitarẽtur, vt ſcribit Nicephorus, colligi videtur ex Chryſoſtomo, qui homil.5.de incõprehenſibili natura Dei, & ho-

mil. 4. de Lazaro, & homil. 8. de pœnitentia, & homil. de Publicano in cap. 18. Lucæ, alludens apertè ad factum Nectarij, & abrogationẽ priscę constitutionis Episcoporum, vbiq; repetit, non esse opus iam quasi in theatro peccata pandere. Verba Chrysostomi in sequenti capite reperies.

Deniqve idem colligi potest ex hac ipsa narratione. Nam & Socrates, & Sozomenus, & ipse etiam Nicephorus, dum reprehendunt factum Nectarij, qui ritũ illum sustulit; caussam reddũt, quia eo ritu sublato, nõ possumus inuicẽ peccata arguere, iuxta illud Apostoli: *Nolite communicare operibus infrugiferis tenebrarũ, sed ea potiùs arguite.* & quia sublato illo freno publicę confusionis, maiora ac plura nunc fiãt peccata, quàm olim: quæ certè caussæ id requirunt, vt ritus ille, quẽ Nectarius sustulit, quemq; olim Episcopi cõstituerant, confessionem publicam continuerit.

Dices, si peccata publicãda erant, cur oportebat Presbyterum illum secretorum tenacẽ, ac taciturnum esse, qui pœnitentibus præsidebat? Respondeo, quia non omnia peccata publicanda erant, sed ea solùm ob quæ pœnitẽtia publica indicebatur. Itaq; audiebat Presbyter omnia omninò pœnitentiũ peccata; sed quæ occulta erant, secreta habebat, atq; ad hoc taciturnitas exigebatur; quæ autem publica erant, licet multis fortasse incognita, ea palàm in Ecclesia tanquam in theatro pandebantur.

Atqve hinc fortè conciliari possunt diuersæ illę narrationes Cassiodori, & Nicephori. Quod eñ Cassiodorus dicit, visum esse priscis Episcopis, vt peccata publicè in Ecclesia tanquam in theatro, pronunciarentur, de publicis peccatis intelligi debet: quod autẽ scribit Nicephorus, graue visum esse, vt peccata coram cœtu multitudinis, quasi in theatro efferrentur; de peccatis occultis accipiendum erit.

Noluisse autẽ Episcopos illos, peccata occulta, sed publica dũtaxat (in quo à Ruardo & Hasselano dissentire cogor) cõfessioni publicæ subiicere, tribus argumentis comprobabo.

Primvm testãtur Sozomenus & Nicephorus locis notatis, ritum illum, quẽ Nectarius Constantinopoli sustulit, Romæ suo tẽpore integrè pseueràsse, vt etiam in reliquis Occidẽtis Ecclesiis: ex Leone aũt qui Sozomeni æqualis fuit, apertissimè constat, nunquam Romæ fuisse eiusmodi ritum, vt peccata occulta publicarentur. Siquidem in epist. 80. ad Episcopos Campaniæ, vehemẽter obiurgat nescio quos Episcopos, qui omnia peccata pœnitentium p libellũ in Ecclesia recitari volebant: ac dicit; eam præsumptionem pugnare cum Apostolica regula, & ritum esse improbabilem, ac modis omnibus submouendum. Quare nõ fuit Romæ, neq; in reliquo Occidente vnquam talis cõsuetudo, vt peccata omnia, quamuis secreta, publicè efferrẽtur, sed solùm in angulo Campanię, abusus quidam, qui etiam continuò sublatus fuit.

Deinde, si peccata omnia etiã occultissima, publicanda erãt, quorsum in Presbytero pœnitẽtiario taciturnitas illa, & secreti tenacitas requirebatur, cuius oẽs Historici meminerunt?

Deniqve, cùm secreta peccata in cõfessione excepta reuelare, sit cõtra Ius naturæ, vt Theologi docent, & contra Apostolicã regulam, vt S. Leo affirmat; si cõstitutio illa veterũ Episcoporum id habuisset, optimo iure à Nectario abrogata fuisset, quin etiam mirum videri posset, à Gregorio Nazianzeno, Basilio, Athanasio, & ceteris Græcis Doctoribus, qui Nectariũ præcesserunt, tolerari potuisse. Videmus autẽ Nectarium ob eã rem potiùs reprehẽdi, quàm laudari, à Socrate, Sozomeno, Cassiodoro, Nicephoro, & ceteris Scriptoribus: non igitur probabile est, ritum quem veteres Episcopi introduxerant, id habuisse, vt secreta peccata publicæ confessioni subiicerentur.

Illud etiam hoc loco est Observandvm, Presbyterum illum pœnitentiarium, non omnibus fidelibus, qui quocunq; modo pœnitentiam agebant, sed solis publicis pœnitentibus præpositum fuisse: id quod tribus aliis argumentis demonstrari potest.

Primvm, Sozomenus, vbi disertis verbis affirmâsset, constitutionẽ de Presbytero pœnitẽtiario, quã prisci Episcopi inuexerant, & Nectarius posteà Cõstantinopoli abrogauerat, Romę potissimùm accuratè seruari; continuò explicare cœpit ritum pœnitẽtiæ publicæ, quæ Romæ suo tempore seruabatur: igitur constitutio illa ad solos pœnitentes publicos pertinebat.

Deinde, nullo modo fieri potuit, vt vnus Presbyter satisfaceret tãtæ multitudini, quanta Cõstantinopoli, vel in aliis ciuitatibus, pœnitẽtiæ remedio indigebat: nõ igitur omnes eum Presbyterum adire cogebãtur, sed ij solùm, qui pœnitentiam publicam suscipiebant.

Deniqve, apud veteres nomine Pœnitentiũ, soli publici pœnitẽtes intelligi solebãt, vt in lib. primo sub finem annotauimus: cùm igitur Historici sæpè citati dicunt, Presbyterum super Pœnitentes constitutum fuisse, id accipiendum est de iis, qui simpliciter Pœnitentes dicebantur, hoc est, de publicis.

Ex his, quæ hactenus dicta sunt, colligimus, constitutionem Episcoporum, de qua Historici loquũtur, id solùm cõplexam, vt qui publicè lapsi essent post Baptismũ, ij ad sacrã Eucharistiã non accederent, nisi Presbytero pœnitentiario priuatim omnia peccata sua confessi essent, & deinde ad eius arbitriũ publicè corã cœtu Ecclesiæ peccata publica detexissẽt, & pœnitentiã publicã egissent. Quam constitutionẽ Socrates rectè vocat, appendicem additam ad veteres canones: nam ante exortam hæresim Nouati, nemo cogebatur certũ Presbyterum adire, neque peccata vlla publicè cõfiteri. Consueuerãt quidem aliqui iuxta consilium Sacerdotis, cui

peccata

peccata omnia confessi fuerant, aliqua grauiora & publica publicè confiteri, vt ex Origene cognosci potest, Homil. 2. in Psal. 37. tamen vt dixi, non tenebantur, sed satis erat, peccata omnia priuatim confiteri, & Pœnitentiam priuatam vel publicam iuxta Sacerdotis imperium, agere. Cæterùm post Nouati hæresim excitatã, placuit Episcopis aliquid addere, ne Nouatiani Catholicos reprehendere possent, quòd nimis facilè lapsos ad communionem admitterent. Hæc de primo capite.

Iam quod attinet ad SECVNDVM de flagitio Diaconi cum muliere; scribit Sozomenus, sed clariùs Nicephorus, occasionẽ illius flagitij fuisse, quòd mulier illa iussa esset à Presbytero pœnitentiario in Ecclesia diutiùs permanere orationis caussa: ex eo enim, quod sæpè & diu mulier in Ecclesia morabatur, occasionem habuit Diaconus cum ea flagitium perpetrandi. Porrò crimen hoc ad aures populi peruenit, ex ipsius mulieris publica confessione. Tametsi enim peccatum occultum esset, neque Presbyter ei mandasset, vt illud populo patefaceret; ipsa tamen cùm alia peccata, quæ publica erant, publicè confiteretur, longius progressa quàm par erat, etiam hoc peccatum confessa est.

Narrat hoc totum SOCRATES: qui duplicem confessionem illius mulieris distinctè refert. VNAM secretam coram solo Presbytero. ALTERAM publicam coram populo: *Mulier*, inquit, *nobilis ad Presbyterum pœnitentiarium accedit, peccata quæ post Baptismum commiserat, particulatim confitetur.* ecce priuatam confessionem omnium peccatorum: subiungit deinde mulctam iniunctam; *Presbyter*, inquit, *mulieri mandatum dat, vt ieiuniis, & continuis precibus se dederet, quo vnà cum peccatorum confessione, opus dignum pœnitentia ostenderet.* ecce satisfactionem post priuatam confessionem: addit deinde confessionem publicam, quæ fuerat illi iniuncta vnà cum ieiuniis, & precibus; *Mulier*, inquit, *longiùs in confitendo progressa, alterius culpæ se ipsa insimulat: docet Diaconum Ecclesiæ cum ipsa dormiuisse.* vbi illud. *Longius in confitendo progressa*, id significat quod diximus; non fuisse mandatum mulieri vt peccatum illud publicè detegeret, sed ipsam ex indiscreta deuotione id fecisse. Publicè autem confessam esse mulierem hoc suum facinus, docet Socrates his verbis, quæ superioribus continuò subiunxit: *Ob quod facinus hoc modo patefactum, Diaconus ab Ecclesia eiectus est: tumultus inde in populi multitudine excitat⁹, &c.*

Quod ad TERTIVM pertinet: Abrogauit Nectarius omnium consensu, Presbyterum pœnitentiarium, id enim omnes Historici communiter tradunt. Abrogauit etiam Pœnitentiã publicã, nam ex occasione eius acciderat flagitium Diaconi cum muliere, & inde tumultus contra clerum exortus fuerat. Abrogauit denique Confessionẽ publicam, tùm quia pars erat pœnitentiæ publicæ, tùm quia ex ea cognitum fuerat sacrilegium Diaconi & mulieris: vtrunq; enim populo displicebat; & tantum scelus in Ecclesia perpetratum, vt scribit Sozomenus; & ex eius publicatione magnam infamiæ notam ordini Sacerdotali inustã, vt tradit Socrates. Non autem abrogauit, nec abrogare potuit, Confessionem & Pœnitentiam priuatam.

Quare quod scribũt Socrates & Sozomenus, permissum esse à Nectario vt vnusquisq; secundum conscientiã suam ad sacra mysteria participanda ageret; non significat, permissum esse fidelibus, vt sine Confessione & iudicio Sacerdotis, sacræ mensæ participes fierent: sed vt nõ cogerentur adire publicum Ecclesię tribunal, verùm ipsi conscientię suæ rationem haberent, & siquidem sine peccato mortali essent, ad cõmunicationem diuinorum mysteriorũ tutò accederent; sin autem, vnum ex Presbyteris eligerent, cui priuatim peccata sua confiterentur.

Esse autem hunc sensum eorum verborũ, & à Nectario nõ fuisse Confessionẽ priuatam abrogatã, his argumentis cõfirmari potest. PRIMVM, non sustulit Nectari⁹, nisi appendicẽ ad veteres canones, quę accesserat initio hęresis Nouatianę: illa autem appendix, vt iam satis ostendim⁹, ad publicam tantùm Pœnitentiam pertinebat.

DEINDE non sustulit Nectarius, nisi id, quod necessariũ erat ad sedandum populi tumultum, ex occasione detecti illius flagitij excitatum: ad hoc autem satis superque erat, de medio tollere Confessionem & Pœnitentiam publicam, neq; enim ex Confessione pęnitentiaque priuata vllus tumultus exoriri poterat.

TERTIO, post Nectarij tempora mansit semper in Ecclesia Græca, vsus Confessionis priuatę, vt pspicuũ est ex Chrysostomo, Nicephoro, Cartophylace, Concilio Trullano, aliisq; testimoniis suprà citatis. Nulla autẽ historia refert, ab vllo Episcopo vel Concilio reuocatũ esse ac retractatũ id, quod Nectarius fecerat: non igitur abrogauerat ille Confessionem priuatam.

QVARTO Sozomenus, qui fusiùs historiã istam conscripsit, & quẽ Aduersarij potissimùm citãt, affirmat Deum ipsum pcepisse, vt pœnitentibus venia daretur, & necessariã esse Confessionem: idem autem Sozomenus non rephendit Nectarium, vt euersorem Iuris diuini, sed tantùm dubitanter, & modicè illum carpit, quòd occasionem sustulerit peccata inuicem arguendi. Neq; vllus alius scriptor in tot annorũ centuriis Nectarium accusauit: quod certè multi fecissent, si rem tam necessariam, & ab Apostolorum temporibus in Ecclesia frequentatam, ipse vnus Episcopus abrogare tentasset.

QVINTO ipsi etiam Aduersarij non admittunt homines ad Eucharistiã, nisi priùs exploratos, vt intelligi potest ex Philippo in Confessione Augustana, art. de Confessione, vbi sic ait: *Confessio apud nos non est abolita: non enim solet porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis, & absolutis. Item*

ex Caluino, qui lib. 3. Instit. cap. 4. §. 13. sic ait: *Interim quin sistant se oues Pastori quoties sacram Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, vt maximè velim hoc vbiq; obseruari.* Quis igitur credat, Nectarium tam fuisse imprudentem, vt non videret, quàm malum esset, permittere vnicuique accessum ad sacra mysteria, sine vlla purgatione ac reconciliatione? Hæc de historia Nectarij hoc loco sufficiant.

Non ignoro Thomam VValdensem in 2. tomo, cap. 141. in ea sententia fuisse, vt existimaret, à Nectario Confessionem simpliciter abrogatam fuisse, eumq; in ea re grauiter errasse: sed non facilè id concederem, tùm quod Nicolaus Papa in epist. ad Photiū, quæ recitatur in VIII. Synodo act. 4. Nectarium vocet Hæreticorum expugnatorem, & Ecclesiarū defensorem; tùm quod Nectarij sententiā S. Ioannes Chrysostomus apertissimè tueatur, vt in sequenti capite ostendemus; tùm deniq;, quod Nectarij sententiam omnes Orientis Ecclesiæ sequutæ sint.

Scio etiam, quibusdam visum esse, totā hanc historiam esse confictam à Socrate: sed non facilè adduci possum, vt credam historiā illā falsam esse, quæ tùm scribebatur, cùm adhuc viuerēt, qui rei gestæ interfuerant; præsertim cùm res, quæ narratur, non in angulo aliquo, sed in vrbe celeberrima, cōscio populo vniuerso contigisse dicatur.

CAPVT XV.

Soluitur argumentum III. Ioan. Caluini.

PERGIT Caluinus in eodem capite sectione 8. & adducit Chrysostomū: *Hanc, inquit, abrogationem tot locis euidenter* CHRYSOSTOMVS *testatur, Constantinopolitanæ & ipse Ecclesiæ Præsul, vt mirum sit, istos audere contrà mutire. Peccata tua (inquit Hom. 2. in Psal. 50.) dicito, vt deleas illa. Si confunderis alicui dicere, quæ peccasti, dicito quotidie ea in anima tua: non dico, vt confitearis conseruo tuo, qui exprobret; dicito Deo, qui curat ea.*

ADDIT ibidem Caluinus alia loca similia eiusdem Chrysostomi, ex serm. de Pœnitentia & Cōfessione, item ex Hom. 5. de incomprehensibili natura Dei, item ex Hom. 4. de Lazaro. Addit Philippus in Confess. Augustana, art. de Confessione, alium locum similē superioribus, ex Homil. 31. in cap. 12. epistolæ ad Hebræos.

RESPONDEO, CHRYSOSTOMVM, qui Nectarij successorem se agnoscebat, diligenter, vt par erat, iudiciū prædecessoris sui defendere voluisse, sic tamen, vt veritati, & fidei nulla in re detrimentum adferret. Quemadmodum igitur Nectarius non Confessionem priuatam, sed publicam abrogauit: sic etiam Chrysostomus passim Confessionem publicam carpit, priuatam autem nusquam reprehendit.

A Id perspicuum est ex omnibus locis, quæ vel obiecta sunt ab Aduersariis, vel obiici potuissent. Nam Homil. 2. in Psalm. 50. cùm ait: *Non dico, vt confitearis conseruo tuo, qui exprobret*; apertè indicat se loqui de Confessione publica, ex qua exprobratio sequi solebat. Nam vt refert ORIGENES Homil. 2. in Psal. 37. cùm publica fieret Confessio, non deerant qui exprobrarent: *Si huiusmodi, inquit, homo memor delicti sui, confiteatur quæ commisit, & humana confusione parui pendat eos, qui exprobrant eum confitentem, & notant, vel irrident, &c.* ex priuata autem Confessione nulla sequi potest exprobratio, tùm quòd sine testibus ea confessio fiat, tùm quòd arctissimo vinculo teneantur Sacerdotes altissimo silentio tegere, quæ in priuata Confessione audierunt. B Quod igitur CHRYSOSTOMVS ait Homil. citata in Psal. 50. *Si confunderis alicui dicere, quia peccasti.* intelligi debet ad hunc modum: Si confunderis alicui dicere, qui exprobrare possit, id est, publicè, vt ipse continuò explicat, cùm ait: *Non dico, vt confitearis conseruo tuo, qui exprobret.*

Idem Chrysostomus homil. de Pœnitentia & Confessione, qui est secundus locus à Caluino adductus, sic ait: *Nunc autem neque necessarium, præsentibus testibus confiteri, &c.* vbi videmus, confessionem illam improbari, quæ fit coram testibus, quamque Nectarius abrogauerat: siquidem verba illa: *Nunc autem neque necessarium*, notant, aliquando fuisse necessarium coram testibus confiteri, sed eam necessitatem tunc fuisse sublatam. C

Item homil. 5. de incomprehensibili natura Dei: *Non te, inquit, in theatrum conseruorum tuorum duco, nō hominibus peccata tua detegere cogo.* Hîc etiam cernere est, quàm apertè Chrysostomus alludat ad illam veterem Episcoporū constitutionem, qui teste Sozomeno in Tripart. lib. 9. cap. 35. voluerant, vt quasi in theatro peccata panderentur: quam constitutionem Nectarius, vt sæpè diximus, abrogauit.

Idem in hom. 4. de Lazaro: *Caue, inquit, homini dixeris, ne tibi exprobret.* Et infrà: *Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: mihi soli dic peccatū priuatim, &c.* D Idem hom. 31. in epist. ad Hebræos: *Non tibi, inquit, dico vt te prodas in publicum, neq; vt te apud alios accuses.* Idem homil. 8. de Pœnitentia: *Non reueles, inquit, vlcus, non in commune theatrum accusationem producas, non delictorum testes statuas.* Idem homil. de publicano ad cap. 18. Lucę: *Admoneo te vt assiduè confiteare: neq; enim te ad theatrum duco conseruorum tuorum, &c.* Ex his locis euidenter colligitur, Chrysostomum de publica Confessione loqui, cùm à confessione hominibus facienda populum dehortatur.

AT inquies, Confessioni quæ fit hominibus, CHRYSOSTOMVS opponit Cōfessionē, quę fit soli Deo in anima, siue intra conscientiā confitentis, cogitatione, nō lingua; igitur excludit omnem confessionē quę fit hominibus, siue publicā siue

priuatam:

priuatam: non enim Confesſio priuata facta coram Sacerdote, dici poteſt facta eſſe in anima, ſiue intra conſcientiam, ſiue cogitatione, non lingua. Verba eius hæc ſunt, hom. 2. in Pſal. 50. *Si confunderis dicere alicui quia peccaſti, dicito ea quotidie in anima tua.* Homil. de Pœnitentia & Confesſione: *Nunc autem neq; neceſſarium eſt præſentibus teſtibus confiteri: cogitatione fiat delictorum exquiſitio: abſq; teſte ſit hoc iudicium: ſolus te Deus confitentem videat.* Hom. 31. in epiſt. ad Hebræos: *Ante Deum confitere peccata tua: apud verum Iudicem cum oratione delicta tua pronuncia, non lingua, ſed conſcientiæ tuæ memoria.* Homil. 8. de Pœnit. *Non delictorum teſtes ſtatuas: intus in conſcientia, aſtante nemine, præter eum, qui cuncta videt, Deum, reforma quod deliquiſti.*

A

Respondeo, Chryſoſtomum in his locis opponere Confesſioni publicę, confesſionē, quæ fit ſoli Deo in conſcientia, ſine ſono verborum: quia non loquitur de Cōfesſione, vt ordinatur ad Abſolutionē Sacerdotalem, quę propriè pars eſt ſacramenti Pœnitentię eſſentialis; ſed de Cōfesſione vt ordinatur ad confuſionem & erubeſcentiam, quæ pars dici poteſt Satisfactionis. Illa enim Confesſio publica, quā ſuſtulit Nectarius, non erat inſtituta, vt per eam Sacerdos cognoſceret peccata pęnitentis, & inde rectè iudicaret, eſſet ne pœnitens ligandus, vel abſoluendus, aut quæ Pœnitentia imponenda eſſet: ſed ſolùm vt pœnitens publica illa cōfuſione accepta, partem pœnę, quę peccatis eius debebatur, lueret. Porrò Chryſoſtomus rectè monet, non eſſe neceſſarium ad eiuſmodi finem obtinendū, publicè, vel etiā priuatim confiteri hominibus: ſed ſatis eſſe, cum dolore & lachrymis confiteri Deo, & ſic ſatisfacere, adiunctis precibus, eleemoſynis, ieiuniis, aliisq; piis, laborioſisq; operibus. Quod autem ad alium finem, nimirum, vt Sacerdos nouerit morbos pœnitentis, quibus medicinā Pœnitentię applicare debet; neceſſaria ſit Confesſio, oſtēdimus ſuprà ex lib. 2. de Sacerdotio, eiuſdem Chryſoſtomi, nec non ex teſtimoniis Baſilij, Niſſeni, & aliorū Patrum Græcorū, à quibus nullo modo credibile eſt Chryſoſtomum diſſenſiſſe.

B

C

Adde quòd ſi Chryſoſtomus in locis ſuprà citatis, de Confesſione reſpectu cuiuſcunq; finis loqueretur; non ſolùm nobiſcū, & cum tota Eccleſia, ſed etiam cum Aduerſariis noſtris pugnaret. Aduerſarij enim confesſionem ſaltem aliquorum grauiū delictorum coram Miniſtro vtiliſsimam, vel etiam neceſſariam eſſe cenſent: Chryſoſtomus autem, confesſionē coram hominibus non ſolùm dicit non eſſe neceſſariam, ſed etiam apertè damnat, ac reiicit; ſic enim loquitur Homil. 4. de Lazaro: *Caue homini dixeris, ne tibi exprobret.* & Homil. 8. de Pœnitentia: *Non reueles vlcus, non delictorum teſtes ſtatuas.* Quare Chryſoſtomus ſolùm Confesſionem publicam reiicit, vt erat pars quædam Satisfactionis: ex quo ſequitur, Confesſionē etiam priuatam, non eſſe

D

neceſſariam ad illum eundem finem, licet ad alium finem neceſſariam eſſe, neque ipſe hoc loco neget, & alibi ſatis apertè confirmet.

CAPVT XVI.

Argumentum IV. Caluini.

Post obiectionem illam ex Chryſoſtomo, Caluinus multa diſſerit in eodē capite, à ſectione 9. vſque ad 16. de variis Confesſionum formis: non pauca etiam more ſuo, non tam argumentando, quàm calumniando, dicit in decretum Concilij Lateranenſis. Sectione autem 16. redit ad argumenta, atque obiicit verba illa Pſalmi 18. *Delicta quis intelligit?* & illa Pſal. 37. *Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt ſuper caput meum.* ex quibus locis ita concludit: *Quis ſuorum peccatorum nunc ſupputationem cogitet, vbi Dauidem videt ſuorum numerum inire nō poſſe?* Deinde ſectione 17. & 18. rem exaggerat multis verbis, quę fruſtra hoc loco adſcriberentur: ſumma eſt, enumerationem peccatorum eſſe impoſsibilem, & idcircò neque à Deo fuiſſe imperatam, neque ab Eccleſia imperari iure potuiſſe.

Sed obiectio iſta, qua etiam vtitur Philippus in Confeſs. Auguſtana, & cęteri Sectarij paſsim, non modò per ſe tenuis eſt, ſed etiam ex verbis eiuſdem Caluini eodem in loco poſitis, apertiſſimè ſoluitur. Docet enim Caluinus, ſectione 18. in Confesſione quæ Deo fit, non ſatis eſſe, generatim confiteri ac dicere, Peccator ſum: ſed oportere quantum in nobis eſt, ſingula peccata accuratè confiteri. Quod idem Catholici omnes docēt de Confesſione quæ fit Sacerdoti. Neque enim iubent omnia omninò peccata enumerari, ſed ea ſolùm, quæ poſt diligentē excuſsionē memoriæ occurrunt: diligentem autem excuſsionem vocant, quam in rebus grauioribus ordinariè homines adhibere ſolent. Denique id ſolum iubent, vt peccata omnia, quantum in nobis eſt (qua phraſi Caluinus vtitur in explicanda Confesſione quæ Deo fit) enumeremus, dum coram Sacerdote conſcientiam noſtram aperimus.

Quæcunque igitur Caluinus obiicit contra enumerationem peccatorum in Confesſione quę fit homini, eadem obiici poſſunt contra enumerationem peccatorum in Confesſione quæ fit Deo. Nam ſi illa enumeratio eſt impoſsibilis, & hæc eſt impoſsibilis: ſi illa eſt crudelis carnificina, & hęc eſt crudelis carnificina: ſi illa facit hypocritas, & hæc facit hypocritas: & contrà, ſi hæc ab his incōmodis libera eſt (vt Caluinus dicere cogitur) quia nō eſt facienda, niſi quantū in nobis eſt; & illa ab his incōmodis libera eſt, quia nō eſt facienda niſi quantū in nobis eſt: & quemadmodū in Confesſione quæ Deo ſoli fit, poſt enumerationē eorum, quæ recordamur, addimus: *Delicta quis intelligit? ab occultis*

munda me Domine, &, *Peccaui super numerum arenæ maris:* & tamē omnium peccatorum indulgentiam exſpectamus: ſic etiā in Confeſsione quæ fit homini, vel potius per hominem Deo: post enumerationem eorum quæ recordamur, addimus: *Delicta quis intelligit, &c.* & nihilominùs integram peccatorum omniū indulgentiam exſpectamus.

CAPVT XVII.

Diluitur argumentum V. Caluini.

VLtima Caluini obiectio habetur in eadem ſectione 18. vbi ex verbo Dei iactat ſe demonſtraſſe, ſine Confeſſione aut eius voto, poſſe homines iuſtificari: *Non alia*, inquit, *nunc eſt peccatorum remiſsio, quàm ſemper fuit. Quotquot remiſsionem peccatorum à Christo obtinuiſſe leguntur, non leguntur in aurem Sacrificuli cuiuſdam confeſsi, nec ſanè confiteri poterant, vbi nec Sacrificuli Confeſsionarij erant, nec ipſa etiam Confeſsio: & multis poſteà ſeculis inaudita fuit hæc Confeſsio, quibus ſine hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quaſi de re dubia longiùs diſceptemus, verbum Dei apertum eſt, quod æternum manet: Quotieſcunq; ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo, qui aliquid audet adiicere, non peccata ligat, ſed Domini miſericordiam.*

Hæc obiectio quatuor quaſi membris continetur, quæ ſingillatim excutienda ſunt. Primvm aſſumit Caluinus, non aliam eſſe nunc remiſsionem peccatorum, quàm ſemper fuit: & quia Confeſsio auricularis non ſemper fuit, inde colligi vult, eam non eſſe ad iuſtificationem impij neceſſariam.

Sed ſi hęc argumentatio aliquid verè concluderet, non ſolùm Confeſsio, ſed etiam Baptiſmus in diſcrimen adduceretur: nam vt Confeſſio, ita etiam Baptiſmus non ſemper fuit, & tamen ſcriptum legimus Io. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cœlorum*: quæ tempore legis veteris nuſquam legebantur. Quare ſi nunc eſt remiſsio peccatorum, quæ ſemper fuit; aut Baptiſmus nunc neceſſarius non eſt, & Chriſtus (quod abſit) mentitur; aut ab initio ſeculi, Baptiſmus ex aqua & Spiritu ſancto neceſſarius fuit, quod nemo ſanæ mētis dicere poteſt. Quemadmodum autē ex Euangelio demonſtramus, nūc Baptiſmum ad remiſsionem peccatorum requiri, qui in lege veteri non requirebatur; quia ſcriptum eſt: *Niſi quis renatus fuerit, &c.* ſic etiam ex Euangelio demonſtramus, Confeſsionem peccatorum ad iuſtificationē hoc tempore neceſſariam eſſe, quæ tempore Patrum Teſtamenti veteris neceſſaria non erat: quia ſcriptum eſt Ioan. 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt.* quod in lege veteri ſcriptū non erat.

Deinde aſſumit Caluinus, eos omnes, quibus Chriſtus peccata dimiſit, ſine Confeſsione

A auriculari iuſtificatos fuiſſe: ex quo concludi vult, nunc etiam ſine Confeſsione auriculari homines iuſtificari poſſe.

Sed facilis eſt ſolutio, eaque triplex. Primvm enim, quo tempore Chriſtus propriæ vocis miniſterio homines iuſtificabat, nondū Sacramentum Confeſsionis inſtituerat: proinde nihil eſt mirum, ſi abſque Confeſsione pœnitentes reconciliauit. Deinde Chriſtus auctor Sacramentorum, à Sacramentis ſuis non dependebat, & ideo non modò ſine Confeſsione, ſed etiam ſine Baptiſmo peccata interdum remittebat. Deniqve Chriſtus Deus erat, & ideo peccata contra ſe, ſuamq; legem facta, ſimpliciter donare poterat: nos autem miniſtri ſumus, neq; vt Domini,

B ſed vt Iudices à Domino cōſtituti, vel ſoluimus, vel ligamus; quare neceſſe habemus, cauſſas diligēter expendere, & ex ipſa reorū Confeſsione diiudicare, quid in re tanta ſit nobis agendū, ne fortè ꝑperā ligemus, aut ſoluam⁹, & dum hominibus peccata remittimus, Dominū offēdamus.

Tertio Caluinus aſſumit, multis poſteà ſeculis inauditam fuiſſe hanc Confeſsionem.

Sed hoc falſum eſſe, Caluinus ipſe teſtatus eſt in hoc eodem capite §. 7. cùm ait: *Miror qua fronte auſint contendere, Confeſsionem, de qua loquuntur, Iuris eſſe diuini: cuius equidem vetuſtiſsimum eſſe vſum fatemur.* & quamuis id Caluinus non diceret; teſtimonia à nobis allata, Irenæi, Tertulliani, Ori-

C genis, Cypriani, & aliorum, ad quæ Caluinus reſpexit, cùm vſum Confeſsionis, de qua loquimur, vetuſtiſsimum eſſe confeſſus eſt, planè euinceret, falſum eſſe quod hoc loco idem Caluinus ait, multis ſeculis poſt Chriſtum inauditam fuiſſe hanc Confeſsionem.

Qvarto denique adiungit verba illa Ezechielis, cap. 33. *Quotieſcunq; ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor.* ex quibus euidenter concludi exiſtimat, ſine Confeſsione aut eius voto, remitti poſſe peccata.

Sed hoc argumentum adeò non timuit ſanctus Leo, vt in eadem epiſtola 91. ad Theodorum, hunc ipſum locum Ezechielis adduxerit, vbi paulò antè ſcripſerat, Deum ordinaſſe, vt ſi-

D ne Sacerdotum ſupplicatione indulgentia diuina nequeat obtineri. Et iure non venit in mentem ſancto Leoni, vt hoc argumentum timeret, cùm non ignoraret neminē eſſe, qui vt oportet, ingemiſcat, qui non cupiat ea remedia animæ ſuæ vulneribus applicari, quæ Deus pro temporum varietate inſtituit. Alioqui ſi ſimpliciter gemitus quicunque ſufficeret ad ſalutem, non ſolùm Confeſsio, ſed etiam Baptiſmus neceſſarius non eſſet: addo etiam, ſine fide, ſpe, & charitate homines iuſtificandos; quis enim prohibet, quo minus ob ſolum temporale damnum aliquis ingemiſcat? Quemadmodū igitur in eo gemitu, cui ſalus à Deo promittitur, includitur fides, ſpes, charitas, peccati deteſtatio, & propoſitum vitæ melioris, ita etiam

Baptiſmi aut Confeſsionis votum ac propoſitum continetur: & ſicut non addit ad verba Domini, ſed illa congruenter exponit, qui ad iuſtificationem pręter gemitum, fidem, ſpem, charitatem, & alia quæ diximus, exigit; ſic etiam non addit, ſed exponit, qui præter gemitum, votum Baptiſmi aut Confeſsionis requirit.

CAPVT XVIII.

Diluitur I. obiectio Mart. Kemnitij.

MARTINVS Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 976. & ſequentibus, multa argumenta contra neceſsitatem Cõfeſsionis adducit, quæ cùm ex Caluini Inſtitutionibus ferè deprõpta ſint, diſſoluta videri poſſunt. Percurram nihilominùs omnia, vt vel ea ſoluam, vel iam ſoluta eſſe oſtendam.

PRIMA obiectio habetur pag. 986. vbi hoc argumentum Kemnitius facit: *Non aliter Chriſtus Apoſtolos miſit, quàm ipſe miſſus fuerat. Ioan. 20. Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos. At ipſe ad generalem confeſsionem, vel ore, vel ſignis aliis expreſſam; Abſolutionem impertiebatur, neq; ſingulorũ peccatorum enumerationem exigebat, vt patet Luc. 7. de peccatrice, & Matth. 9. de Paralytico: non igitur debent Miniſtri à pœnitentibus exigere ſingulorum peccatorum enumerationem.*

RESPONDEO, verba illa: *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos,* non ita accipienda eſſe, quaſi eodem modo debuerint Apoſtoli omnia facere, quo à Chriſto ipſo fiebant: alioqui enim non debuiſſent, Actor. 2. Apoſtoli baptizare in remiſsionem peccatorum, quia Chriſtus ſine Baptiſmo peccata remiſit Magdalenæ, & Paralytico; nec debuiſſent Actor. 8. per impoſitionem manuum Spiritum ſanctum dare, quia Chriſtus non manus imponendo, ſed inſufflando Spiritum ſanctum dedit. Ioan. 20.

IGITVR miſit Chriſtus Apoſtolos, ſicut ipſe miſſus fuerat à Patre; quia poteſtatẽ eis dedit ligandi, & ſoluendi, vt ipſe à Patre acceperat: quæ eſt Chryſoſtomi expoſitio. Sed tamen accepit ipſe vt Filius, & proinde talem, ac tantam, vt poſſet etiam ſine Sacramentis iuſtificare: dedit autem eam Apoſtolis, vt miniſtris, ac ſeruis, ac per hoc longè minorẽ, & Sacramentis, aliisq; mediis à ſe inſtitutis alligatam.

Miſit ETIAM Chriſtus Apoſtolus, vt ipſe à Patre miſſus fuerat, quia ad id eos miſit, ad quod ipſe fuerat miſſus, videlicet ad reconciliandos homines Deo, ad Euangelium prædicandum, ad Eccleſiam propagandam: quæ eſt expoſitio Cyrilli.

DENIQVE miſit Chriſtus Apoſtolos, vt ipſe à Patre miſſus fuerat, quia miſit eos, non ad delitias, ſed ad crucem, licet vehementer amaret: quemadmodum ipſe à Patre infinito amore diligebatur, & tamen ad paſsionem, & mortem, non ad mundi gaudia mittebatur: quæ eſt explicatio ſancti Gregorij, Homil. 26. in Euangelia.

CAPVT XIX.

Diluitur II. obiectio Kemnitij.

SECVNDA obiectio Kemnitij habetur pag. 1007. vſque ad pag. 1014. vbi argumentum ducit ex hiſtoria Nectarij, cuius hæc eſt ſumma: *Confeſsio publica abrogata fuit, & mutata in priuatam ab Epiſcopis, tempore Decij Imperatoris, & poſteà, Confeſsio autem priuata abrogata fuit tempore Nectarij: igitur nec publica, nec priuata Confeſsio neceſſaria eſt Iure diuino; neque enim ſancti illi Patres Ius diuinum tollere auſi fuiſſent.*

Confirmat etiam hoc argumentum Kemnitius ex hiſtoria Socratis, lib. 5. cap. 19. vbi legimus mulierẽ quandam confeſſam eſſe Presbytero pœnitentiario κατὰ μερὸς, id eſt, ex parte: ex quo ſequitur, non fuiſſe tunc neceſſarium, confiteri omnia peccata integrè Iure diuino. Confirmat rurſus ex eadem hiſtoria, vbi legimus, vnum fuiſſe Presbyterum Pœnitentiarium in tota Eccleſia Conſtantinopolitana. Hinc enim colligimus, non fuiſſe neceſſarium eo tempore, vt ſinguli peccata omnia confiterentur; neque enim in tam ampla vrbe, vbi erant 60. Presbyteri, tempore Iuſtiniani, potuiſſet vnus Presbyter, tot ac tam longas Confeſsiones audire.

RESPONDEO, totum hoc argumentum ex imperitia coagmentatum eſſe. NAM quòd primo loco Kemnitius dicit: Confeſsionẽ publicam abrogatam fuiſſe tempore Decij ab Epiſcopis; falſum eſt, & ex ignorantia manifeſta profectum. Nam quòd Sozomenus ſcripſit, iuxta fidem Caſsiodori in hiſt. Tripartita. lib. 9. cap. 35. viſum eſſe ſacerdotibus ab initio, vt peccata tanquam in theatro panderentur: refert Kemnitius ad ea tempora, quæ Nouatianam hęreſim, & imperium Decij præceſſerunt. DEINDE, vult iſtam conſtitutionem de publica Confeſsione facienda, abrogatam fuiſſe ab Epiſcopis, qui fuerunt tempore hæreſis Nouatianæ, Decio imperante; & hanc eſſe appendicem illam, de qua loquitur Socrates.

SED toto cœlo aberrat. Sozomenus enim cùm dicit (iuxta fidem Caſsiodori) viſum eſſe Epiſcopis, qui ab initio fuerunt, vt peccata tanquam in theatro panderentur; loquitur de conſtitutione facta tempore Nouatianæ hęreſis, non de aliqua alia priore: & hæc ipſa conſtitutio, non autem huius conſtitutionis abrogatio, eſt appendix, de qua loquitur Socrates; proinde tantùm abeſt, vt tempore Decij fuerit abrogata Confeſsio publica, vt potius tunc primùm fuerit ab Epiſcopis imperata.

Id au-

Id autem ita esse, probatur PRIMO. Si Episcopi tempore Decij abrogâssent Confessionem publicam, & solùm priuatã retineri voluissent, vt Kemnitius dicit: illa non fuisset appendix, siue additio ad veterem canonem, sed potiùs detractio, siue abrogatio veteris canonis. At vera fuit additio atque appendix, teste Socrate, vt eam etiam vocat Kemnitius, quam Episcopi tempore Decij fecerunt: ergo non abrogârunt Confessionem publicam, sed eam potiùs addiderunt ad priuatam.

SECVNDO, si tempore Decij abrogata fuisset Confessio publica, nõ potuisset accidere scandalum tempore Nectarij ex Confessione, neque vlla fuisset caussa, cur Nectarius Presbyterum pœnitentiarium de Ecclesia tolleret: constat enim ex Socrate, scãdalum illud ex publica Confessione mulieris natum esse.

TERTIO, Sozomenus scribit, ab illis ipsis Episcopis constitutum fuisse Presbyterum pœnitentiarium, qui decreuerant, peccata quasi in theatro publicè esse pandenda. Sed Presbyterum pœnitentiarium constitutum fuisse tempore Decij, scribit Socrates: ergo decretum illud de Confessione publicè facienda, ab Episcopis illis editum est, qui fuerunt tempore Decij, nõ autem ab antiquioribus, vt Kemnitius somniat.

NEQVE obstat, quod Sozomenus dicat, decretum illud factum esse ab Episcopis, qui ab initio fuerunt: nam qui fuerunt tempore Decij, dicuntur fuisse ab initio, quia proximi fuerunt temporibus Apostolicis, & multò antiquiores erant, quàm esset Nectarius, qui decretum illorum sustulit, aut Sozomenus, qui sublatum retulit.

QVARTO, Sozomenus scribit, decretum Episcoporum, qui ab initio fuerunt, quique Presbyterum pœnitentiarium constituerunt, à Nectario abrogatum fuisse. Constat autem ex Socrate, à Nectario abrogatum decretum Episcoporum, qui tempore Decij Ecclesias gubernabant: iidem igitur sunt Episcopi, qui ab initio apud Sozomenum, & qui tempore Decij apud Socratem fuisse dicuntur. Quare appendix, de qua loquitur Socrates, est ipsa constitutio, de qua loquitur Sozomenus, non autem eius abrogatio, vt sine vlla caussa fingit Kemnitius.

PORRO, hoc fundamento euerso, ruit ædificium totum argumenti Kemnitiani. Nam quòd secundo loco Kemnitius affirmat, Cõfessionem priuatam abrogatam fuisse à Nectario; falso nititur fundamento, quòd videlicet appendix ad veterem canonem, quam Nectarius sustulit, fuerit mutatio Confessionis publicę in priuatam. PRÆTEREA cap. 14. demonstrauimus contra Caluinum, Confessionem publicam, non autem priuatam, à Nectario abrogatam fuisse.

QVOD etiam Kemnitius dicit in confirmatione prima; mulierem quandam confessam es- A se ex parte, non autem integrè: ex peruersa interpretatione Græcæ vocis natum est; illud enim κατὰ μέρος, nõ significat hoc loco, ex parte, sed particulatim, vt reddidit Ioannes Christophorsonus, omnium iudicio græcæ linguæ peritissimus. Ex quo intelligimus, fœminam illam confessam esse in particulari omnia peccata, vt Catholici faciunt, non autem generatim, vt faciunt Lutherani.

QVOD denique in 2. confirmatione Kemnitius addit, non potuisse tot Confessiones ab vno Presbytero audiri, iam suprà explicatum est B in solutione 2. obiectionis Caluini, cap. 14. vbi ostendimus, Presbyterum illum, non omnium pœnitentium Confessiones audire debuisse, sed eorum tantùm, qui publicam Pœnitentiam agebant.

CAPVT XX.

Diluitur III. obiectio Kemnitij, & simul obiectiones Brentij.

TERTIA obiectio Kemnitij, quæ habetur pag. 1019. sumitur à testimoniis Patrũ: ac præter loca quædam C sancti Ioannis Chrysostomi, ad quę responsum est suprà, cap. 14. adducit PRIMO CASSIANVM, qui Collat. 20. cap. 8. sic loquitur: *Quòd si verecundia retrahente reuelare coram hominibus erubescis, illi quem latere non possunt confiteri iugi supplicatione non desinas, qui & absq; vllius verecundiæ publicatione curare, & sine improperio peccata donare consueuit.*

SED non potest dubium esse, quin Cassianus doctorem suum Chrysostomum sequutus sit, & ideò in eundem sensum hæc eius verba accipienda sint, in quem accipiẽda esse demonstrauimus verba Chrysostomi, cap. 15. quanquam Cassiani verba faciliùs explicentur, cùm nihil adiunctũ habeant, vnde excludi videatur Confessio priuata. Quòd enim ille dicit in numero multitudinis: *Si reuelare coram hominibus erubescis,* D ad Confessionem publicam pertinet, quæ coram multis fieri solebat: quòd autẽ addit, Deo esse confitendum, commodè accipi potest de Confessione, quę fit Deo per sacerdotem. Nam circumstantiæ illę: *Qui & absq; verecundiæ publicatione, & absq; improperio peccata donare consueuit,* satis apertè indicant, Confessionem illam notari, ex qua publicatio, & improperium sequebatur: quæ duo longè absunt à Confessione secreta, quæ fit vni soli, vt locum Dei tenet.

SECVNDO loco adducit ORIGENEM, qui homil. 2. in Leuiticum, enumerat varios modos, quibus peccata purgantur, & inter eos ponit Confessionem, quæ fit sacerdoti: ex quo sequitur, vt licet Confessio peccatorum sacerdoti facta, sit vtilis, non sit tamen necessaria.

SED facilis est responsio. Modi siquidem illi,

quos eo loco ponit Origenes, non sunt omnes, & singuli per se sufficientes ad peccati remissionem, sed plerique eorum includunt alios, saltem in voto: hi sunt enim modi, quos ille enumerat: *Baptismus, Martyrium, Eleemosyna, Iniuriarum condonatio, Conuersio peccatoris, Charitas, & Pœnitentia, siue Confessio.* Certum autem est, solam Eleemosynam, aut iniuriæ condonationem, aut cætera, quæ ibi enumerantur, sine Baptismo in re vel in voto, non sufficere ad iustificationem, licet suo modo iuuent: & quemadmodum non baptizatis illa non sufficiunt sine Baptismo, ita etiam baptizatis illa non sufficiunt sine Confessione, in re vel in voto. DENIQVE obseruent Lutherani, inter tot modos ab Origene numeratos, nullum locum fidei esse tributum, cui soli tribuere solent ipsi iustificationē: ex quo admittere vel inuiti coguntur, nullum eorum modorum per se solum sufficere.

Hvc referri possunt duo alia testimonia Patrum, quæ omissa sunt à Kemnitio, sed citata à Brentio in Confessione VVirtembergensi, cap. de Confessione.

PRIMVM testimonium est AVGVSTINI, lib. 10. Confess. cap. 3. vbi sic legimus: *Quid mihi est cum hominibus, vt audiant Confessiones meas, quasi ipsi sanaturi sint omnes languores meos? curiosum genus ad cognoscendam alienam vitam, desidiosum ad corrigendam suam?*

SED hoc nihil est aliud, nisi simplicibus imponere: nemo enim libros illos legit, qui nesciat, Confessionem, de qua loquitur Augustinus, non esse Confessionem sacramentalē, sed confessionē peccatorum præteritorum, ac per Baptismum dimissorum, ad eum finem institutam, vt inde cognoscatur & laudetur misericordia Dei.

ALTERVM testimonium est AMBROSII, lib. 10. in Lucam cap. 96. vbi sic legimus: *Petrus doluit, & fleuit, quia vt homo errauit, non inuenio quid dixerit, inuenio quod fleuit, lachrymas eius lego, Satisfactionem non lego.* Et infrà: *Lauent lachrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri.*

Respondeo PRIMVM eo tempore nondum institutam fuisse Confessionem sacramentalem, ac per hoc nihil esse mirum, si Petri confessio non legatur. Dico DEINDE sanctum Ambrosium loqui de lachrymis, quæ Confessionem quandam continent, vt cùm quis conuictus erroris ab alio, non voce, sed lachrymis fatetur errorem. Sic enim S. Petrus, cùm sciret Christo notum fuisse crimen suum, nō voce, sed lachrymis confessus est: id quod omninò sufficit in Confessione, quæ fit Deo, qui omnia nouit. Quod autem sanctus Ambrosius in lachrymis B. Petri confessionem agnouerit, perspicuum est ex illis verbis: *Maluit Petrus suum accusare peccatum, vt iustificaretur fatendo, quàm grauaretur negando. Iustus enim in principio accusator est sui: & ideò fleuit.* item ex illis: *Verecundæ lachrymæ sine horrore culpam loquuntur: lachrymæ crimen sine offensione verecundiæ confitentur.* Quæ omnia accipienda sunt de Confessione, quæ fit Deo, aut etiam homini, qui crimen anteà nouerit.

CAPVT XXI.

Soluitur IV. obiectio Kemnitij.

QVARTA Kemnitij obiectio habetur, p. 1024. vbi sex caussæ numerantur, ob quas Lutherani reiecerūt Confessionē, in qua enumerātur omnia peccata. *Hæc est,* inquit, *vetus illa carnificina conscientiarum, quam gladio Spiritus Ecclesiæ nostræ excusserunt, propter multas grauissimus caussas.* PRIMO *quia imponitur conscientiis, cùm nec Christi, nec Apostolorum, vel præceptum, vel exemplum habeat.* SECVNDO, *nullam in verbo Dei promissionem habet.* TERTIO, *Euangelium transformat in legem: statuit enim remissionem pendere ex enumeratione.* QVARTO, *gratuitæ condonationi substituit meritū enumerationis, & Satisfactionis. Confessionem meritoriam esse ad culpæ remissionem, pœnæ diminutionem, paradisi apertionem, & salutis fiduciam, Scholastici expressè tradunt.* QVINTO, *conscientiam adducit in dubitationem, & desperationem, scrupulosa illa enumeratione: videns enim se non posse omnia delicta colligere, nunquam acquiescit; dubitatio verò extinguit fidem.* SEXTO, *exigit rem impossibilem, constat enim plurima peccata nos nec intelligere, nec meminisse, iuxta illud, Delicta quis intelligit?*

RESPONDEO, tam esse veras istas caussas, quàm est elegans illa sentētia, qua dicitur, Carnificina gladio excuti. Ac PRIMAM quidem caussam falsam esse, cognosci potest ex iis, quæ suprà à nobis disputata sunt, vbi ex Euangelio, ex Actis Apostolorum, & ex epistolis Pauli, Ioannis, & Iacobi, Confessionem deduximus omnium peccatorum.

SECVNDAM caussam falsam esse, testantur illa verba Domini, Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Neque enim (vt suprà docuimus) scire possunt Sacerdotes, quæ peccata remittere, & quæ retinere eos oporteat, nisi peccata ipsa plenè, atque integrè nouerint. Item illa 1. Ioan. 1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata nostra.*

TERTIA caussa calumniam manifestam, ac mendacium continet. Neque enim ita pendere remissionem ab enumeratione, Catholici docent, vt nisi quis omnia peccata enumerare potuerit, reconciliari nequeat: siquidem facilè potest accidere, vt vel propter obliuionem, vel propter ignorantiam, vix minimam partē suorum criminum quis aperiat, & tamen absoluitur, & verè absolutus creditur ab omnibus peccatis.

NEQVE verò Euangelium in legem conuertit, quicunque conditionem alicuius operis exigit ad iustificationem, nisi totum Euangelium negare velimus. Quid enim sonant verba illa:

Nisi quis renatus fuerit, &c. Ioan. 3. &, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c.* Ioan. 6. &. *Nisi Pœnitentiam habueritis, &c.* Luc. 13. &, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Matth. 19. & alia permulta, nisi conditionem? DEINDE si Euangelium in legem conuerteret, quicunque diceret remissionem peccatorum pendere aliquo modo ab enumeratione, quę fit in Confessione coram Sacerdote: in eundem errorem incideret, qui diceret, remissioné pendere ab enumeratione, quæ fit in Confessione coram Deo. Ac hoc ipsum, ex doctrina veterum Patrum, disertis verbis affirmat Kemnitius, pag. 982. vbi sic loquitur: *Dicunt Patres, peccata confessione reuelanda, in specie expendenda, curiosius discutienda, explicanda, detegenda, enumeranda: dicunt peccata solui per Confessionem; impossibile esse saluari citra Confessionem. Sed Chrysostomus addit interpretationem; hæc intelligenda esse non de externa confessione homini facienda, sed de interiori, quæ Deo fit.* Hæc ille. Non disputo nunc, an sentētię Patrum patiantur interpretationem istam, & num ad eam solam Confessionem pertineant, quæ Deo fit: sed tamen nemo, opinor, tam excors erit, qui non videat Kemnitium ex sententia Patrum id admittere, quod paulò pòst in Catholicis reprehendit, nimirum remissionem ab enumeratione pendere.

QVARTA caussa similis est tertiæ. Scholastici enim Doctores tradunt quidem, multùm conferre tùm Confessionem, tùm Satisfactioné ad salutem; sed nec dicunt, per Confessionem nos mereri remissionem peccatorum, nisi fortè ex congruo, nec substituunt meritum enumerationis gratuitæ condonationi: hæc enim mendacia Kemnitij, non Theologorum sententiæ sunt.

PORRO encomia Confessionis longè maiora extant apud Patres, quàm apud vllos Scholasticos, vt mirum sit, Kemnitium ea in Scholasticis reprehendere, quæ negare non potest, multo vberiùs in antiquis Patribus inueniri. Ac vt pauca exempli gratia referam: S. AMBROSII est illa sententia, lib. 2. de Pœnitentia, cap. 6. *Soluit cri-*

A *minum nexus, verecunda confessio peccatorum.* S. PACIANI verba sunt, in Parænesi ad Pœnitentiam: *Gehennam recordemini, quam vobis Exomologesis extinguit.* S. Ioannis CHRYSOSTOMI est illud, hom. 20. in Gen. *Confessio peccatorum, abolitio est delictorum.* qui etiam homil. 5. in Gen. anteà dixerat, Confessione peccata lauari, & fiduciam salutis in fine præberi.

Ac (vt omittam cętera) nónne ipse Kemnitius paulò antè ex Patribus annotauit, peccata solui per Confessionem, & impossibile esse sine Confessione saluari? NEQVE refert, quod Patrum sententias Kemnitius intelligendas esse velit, de Confessione quæ fit Deo. Nam si gra-

B tuitæ condonationi repugnaret virtus & efficacia, quam tribuunt Scholastici Confessioni, quę fit Sacerdoti; repugnaret etiam virtus, & efficacia, quam tribuunt Patres Confessioni, quæ fit Deo: vtraque enim Confessio est opus nostrum.

QVINTA, & SEXTA caussa, quòd illa enumeratio sit impossibilis, & ad desperationem adducat; iam suprà refutatæ sunt, & rursus ex ipso Kemnitio refutari possunt. Nam si enumeratio in Confessione, quæ coram Sacerdote facienda est, in desperationem adducit, & impossibilis est: idem profectò dici poterit de enumeratione in Confessione coram Deo; vel potiùs longè faciliùs desperabunt, qui corā Deo,

C qui falli nullo modo potest, omnia peccata enumerare debebunt, quàm ij, qui coram hominibus id facturi erunt. Admisit autem Kemnitius pag. 982. peccata coram Deo in specie explicanda, enumeranda, & confitēda esse, & citra istam Confessionem impossibile esse hominem saluari. Quare necessariò iam cogitur, aut carnificinam illam, quam gladio spiritus se excussisse iactauerat, amplecti, ac tueri: aut certè concedere, enumerationem, quam Catholici exigunt, neque impossibilem esse, neque ad desperationem adducere, neque carnificinam nominari posse.

LIBER QVARTVS DE POENITENTIA:

In quo de Satisfactione agitur.

RESTAT SATISFACTIO, QVAE TERTIA EST POENITENTIÆ pars, de qua breuiter disseremus, tùm quod hæc disputatio ferè pertineat ad locum de Iustificatione, quem tomo 3. reseruamus; tùm quòd Aduersarij Catholicorum disputationibus eruditi, aut conuicti, multa iam concedant, quod attinet ad Satisfactionem, de quibus acerrimè anteà dimicabant.

Porrò vniuersa hæc disputatio tribus partibus continetur. PRIMVM *enim explicandus est controuersiæ status.* DEINDE *quoniam statu controuersiæ explicato, quinque existent quæstiones; tractandæ erunt singulæ seorsum.* POSTREMO *dissoluenda erunt argumenta, quæ ab Aduersariis adferuntur.*

CAPVT PRIMVM.

Status controuersiæ explicatur.

A VT IGITVR CONTROVERSIA DE Satisfactione intelligatur, animaduertendum est, SATISFACTIONEM nihil esse aliud nisi actionem, qua is qui alterum læsit, tantùm facit, quantùm satis est ad iniuriam compensandam; siue quantùm is, qui læsus est, iustè exigit.

Ex quo sequitur, vt non sit idem Restitutio, quod Satisfactio. Restituere enim, est cessare ab iniuria, non iniuriam factam resarcire: nàm qui rem alienam inuito domino retinet, tamdiu facit iniuriam, donec rem illam non reddit. ADHÆC Restitutio respicit damnum re ipsa illatum: Satisfactio personam iniuria affectam, etiamsi illa damnum nullum acceperit. Quocirca Deo nihil restitui potest, cùm ipse damnum nullum patiatur: potest tamen eidem satisfieri, cùm iniuria à nobis afficitur. ITAQVE Restitutio in rebus, Satisfactio in actionibus versatur: & restaurat Iustitiam Restitutio quoad æqualitatem rerum, vt cùm ea, quæ furto ablata sunt, redduntur: restaurat Satisfactio Iustitiam quoad æqualitatem actionum, vt cùm is qui alium contumelia affecerat, ab eo veniam petit.

Quemadmodum autem Iustitia, quæ in actionibus versatur, duplex est: ita duplex etiam est Satisfactio. ALIA Iustitia est, quæ versatur in absoluta, & perfecta æqualitate; vt cùm tantum honoris vnus alteri tribuit, quantum eius dignitas absolutè exigit. ALIA est Iustitia, quæ non consistit in perfecta, & absoluta æqualitate, sed in æqualitate imperfecta, quæ ex pacto, aut donatione, vel acceptatione alterius pendet; veluti cùm quis eum honorem principi defert, quem is sibi deferri lege mandauit, licet is honor inferior sit Principis dignitate.

Ita Satisfactio ALIQVANDO fit ad absolutam, & perfectam æqualitatem; vt cùm actio B contumeliosa inter duos homines æquales recompensatur per aliam contrariam, tantum habentẽ honoris, quantum alia habuerat contumeliæ. ALIQVANDO autem fit ad æqualitatem imperfectam; vt cùm is, qui pertulit iacturam decem millium aureorum, satisfieri sibi patitur cessione omnium bonorum, licet ea bona ad summam tot millium non perueniant.

IAM igitur inter omnes cõuenit, inter Deum & homines non posse esse Iustitiam illam perfectam, & absolutam: proinde nec Satisfactionem. Quidquid enim sumus, Dei sumus; quid-

quid habemus, à Deo habemus; cùm in eum peccamus, infinitum bonum, quod in nobis est, lædimus; quidquid autem nos habemus, & sumus, exiguum est, ac finitum. Quare nisi aliqua acceptatio aut donatio intercedat, nemo potest illi pro peccatis in eum admissis satisfacere: neque de hac re vlla controuersia esse potest, cùm etiam ethnici Philosophi intellexerint, & scripserint, Deo non posse ab hominibus paria reddi. Tota igitur controuersia est, Vtrum saltem imperfecta illa Satisfactio, quæ acceptatione, & donatione eius nititur, locum habeat in Sacramento Pœnitentiæ.

A

RVRSVS animaduertendum est, Satisfactione compensandam esse inæqualitatem, quæ non solùm iustitiæ, sed etiam amicitiæ contraria est, vt sanctus Thomas rectè docet in 4. dist. 15. quæst. 1. art. 3. quemadmodum enim qui alterum lædit, iustitiam simul, & amicitiam violat: ita qui satisfacit, & iustitiam & amicitiam restaurare, ac redintegrare debet. Et quamuis vna actione possit aliquando iustitiæ simul, & amicitiæ satisfieri; tamen sæpè contingit, vt vna actio solam iustitiam, aut solam amicitiam restauret.

B

Si quis à Iudice comprehensus, tantum pœnæ subire cogatur inuitus, quantum ipse iniuriæ in alium intulit, satisfiet sine dubio supplicio illo iustitiæ, nec tamen inter eos amicitia reformabitur, quæ inter inuitos esse non potest. Contrà autem, si quis ita grauiter aliquem læserit, vt non possit, nisi longo tempore, iniuriam compensare: is quidem poterit humili prece continuò veniam petere, atque in gratiam eius redire quem læserat; deinde tamen suo tempore pro iniuria integrè satisfacere tenebitur.

C

IAM igitur cùm homines peccant in Deum, amicitiam simul, & iustitiam violant, vt notum est. Ac pro amicitia quidem reformanda, non potest homo Deo satisfacere: nam, vt suprà diximus, satisfactio hominis erga Deum, acceptatione ipsius Dei necessariò indiget; acceptatio autem amicitiam præsupponit, Et præterea vt satisfactio sit aliquo modo ad æqualitatem, oportet, vt sicut offensio habuit infinitatem quandam ex parte obiecti. sic habeat satisfactio infinitatem aliquam ex parte principij satisfacientis; proinde requiritur, vt opera satisfactoria fiant à Spiritu Dei hominem inhabitante, siuè ab ipso homine vt membro CHRISTI, ac filio Dei iam per gratiam, & charitatem effecto. Non igitur fieri potest, vt pro instauranda amicitia cum Deo, homines satisfaciant: & hoc est quod Theologi communiter docent, Satisfactionem non offerri Deo neque exigi ab hominibus pro culpa; gratis enim nos à culpa iustificat Deus, gratis amicitiam suam nobis restituit.

D

QVOD si veteres Patres interdum actionibus humanis tribuere id videntur, vt Deum ex inimico amicum reddant, atque adeò pro expianda culpa satisfaciant: interpretandi sunt de Satisfactione ex congruo non ex condigno, vt libro superiore diximus, de vi, & merito Contritionis.

Docet quidem Ruardus TAPPERVS, insignis Theologus, in explicatione art. 6. Louaniensium, posse hominem satisfacere Deo pro culpa, & pœna æterna, per actus quosdam, qui ordine naturæ sequantur gratiæ gratum facientis infusionem, & præcedant remissionem peccatorum; & in eandem sententiam citat sanctum Thomam in 4. dist. 15. quæst. 1. art. 2. sed neque necesse est nunc de his subtilitatibus disputare, neque certò constat, an sanctus Thomas id voluerit: satis nobis est hoc loco, Doctores omnes in eo conuenire, vt non possit vllus ante gratiam gratum facientem adeptam, Deo satisfacere: in quo ne Hæretici quidé nobis aduersantur.

Quod etiam Andreas VEGA, lib. 13. in Concil. Trident. cap. 36. contẽdit satisfieri pro culpa: non repugnat iis, quę diximus. Neque enim vult ille, satisfieri posse pro culpa, quatenus ea inducit inimicitiam cum Deo, sed solùm quatenus eam sequitur reatus pœnæ: quare quæstio solùm est de nomine.

RESTAT igitur controuersia solùm de Satisfactione, qua iustitiæ restauretur æqualitas: restituta siquidem amicitia per gratuitam Dei misericordiam, & per redemptionem, quæ est in CHRISTO IESV. Posset quidem Deus vniuersum pœnæ debitum semper condonare, vt certum est eum facere cùm primùm per Baptismũ nos in filios recipit, vel cùm martyrium pro nomine eius subimus: sed potest etiam id velle, vt cùm peccamus post Baptismum, amicitia quidem gratis pœnitentibus, & confitentibus peccata sua, restituatur; sed maneat tamen debitum luendæ pœnæ, quo iustitiæ satisfiat. Quæstio igitur est. An velit Deus, vt peccantibus post Baptismum, remissa culpa, remaneat debitum luendæ pœnæ, an non: atque hoc est PRIMVM, in quo Catholici ab Hæreticis dissident.

Quod si probatum fuerit, vt paulò pòst, Domino benè iuuante fiet, remissa culpa non semper remitti debitum pœnæ: existet alia Quæstio, An debitum illud pœnæ, post culpæ remissionem manens, possit per opera bona redimi. Nam (vt rectè explicat Card. Caietanus, in tractatu de Contritione, quæst. 4.) pœna illa, quæ luenda restat post culpæ remissionem, est illa ipsa pœna sensus, quam in Gehenna pati debuisset peccator, remota solùm æternitate. Tria enim complectitur pœna Gehennæ: pœnam damni, pœnam sensus, & vtriusque pœnæ æternitatem: quorum PRIMVM respondet auersioni à Deo. SECVNDVM, conuersioni

inordinatæ ad creatas. TERTIVM, inimicitiæ cum ſempiterno, & infinito Rege. Ex his autem tribus malis, quæ ſunt in Gehenna; à primo & tertio liberantur continuò, qui ad amicitiam Dei, & eius gratiam redeunt: ſolum autem remanet malum illud ſecundum, debitum videlicet pœnæ ſenſus, ad tempus luendæ.

Et quoniam poſſet Deus velle, vt ea pœna neceſſariò lueretur poſt hanc vitam, poſſet etiam admittere redemptionem eius pœnæ per opera laborioſa huius vitæ; & quid re ipſa Deus velit, non conuenit nobis cum Aduerſariis: propterea naſcitur SECVNDA Quæſtio, An ſatisfacere poſsint homines, pro expiando reatu illius pœnæ, qui interdum remanet poſt remiſſionem culpæ.

Poſtquàm autem demonſtratum fuerit, poſſe pœnam illam temporalem futuræ vitæ, quæ propriè debetur peccato, per opera laborioſa huius vitæ redimi: naſcetur quæſtio TERTIA, An opera laborioſa, quibus pœna peccati redimitur, tum ſpontè aſſumenda ſint, tum etiam per Sacerdotes in Sacramento Pœnitentiæ iniungenda: nam in hoc etiam articulo, non parùm ab Aduerſariis diſsidemus.

Tum ſuccedet QVARTA, Quibus potiſsimùm operibus pro reatu pœnæ Domino ſatisfiat.

Ac demum QVINTA & poſtrema; Vtrum iſta opera ſint dicenda propriè ſatisfactoria, ita vt nos dicamur verè ac propriè Domino ſatisfacere.

CAPVT SECVNDVM.

Quod ſæpè remiſſa culpa, maneat debitum luendæ pœnæ.

PRIMA igitur controuerſia eſt, An remiſſa culpa, remaneat aliquando reatus pœnæ temporalis. Aduerſarij partim inter ſe conueniunt, partim diſsident. Conueniunt enim de reatu pœnæ alterius vitæ; nullum eiuſmodi reatum remanere, eaque de cauſſa omnes cõmuni conſenſu Purgatorium, & ſuffragia, atque Indulgentias pro defunctis negant: diſsident autem, de pœnis huius vitæ.

Lutherus enim initio ſuæ nouæ doctrinæ, negabat vllam pœnam à Deo exigi poſt culpam; vt cognoſci poteſt ex concione de Indulgentiis, quam habuit anno M.D.XVIII. & ex Aſteriſcis, quos oppoſuit Eckij obeliſcis, ad initium ſecundi aſteriſci. DEINDE tamen idem Lutherus, admiſit reatum pœnæ temporalis in hac vita, poſt culpam remiſſam, vt patet ex aſſertione articulorum ſuorum, art. 5.

Porrò PRIOREM Lutheri ſententiam ſequutus eſt Ioan. Caluinus, lib. 3. Inſtit. cap. 4. §. 31. & 32. vbi docet Deum à iuſtis nullas expetere pœnas in vindictam peccati præteriti, ſed eos tantùm paternè caſtigare ad profectũ, & emendationem in poſterum. Sententiam POSTERIOREM ſequuti ſunt multi ex Lutheri diſcipulis, ac præcipuè Philippus in Locis vltimò editis, tit. de Satisfactione: & Kemnitius in 2. parte Examinis Trident. Concil. pag. 1074.

Catholici autem ſummo conſenſu docent, poſt remiſſam culpam ſæpè remanere reatum pœnæ temporalis, vt ex Concil. Trident. conſtat, ſeſſ. 6. cap. 14. & ſeſſ. 14. can. 12. pœnam autem temporalem intelligunt, tum in alia vita, tum etiam in præſenti: ſed pœna alterius vitæ, propriè peccatis omnibus, & ex condigno debetur; pœna autẽ huius vitæ, ſolùm ex congruo (vt ſic loquamur) certis peccatis à Deo infligi ſolet. Et quoniam de pœna futuræ vitæ, ſatis multa diximus in primo libro de Purgatorio, nunc de pœna huius vitæ breuiter dicemus.

Igitur de pœna temporali huius vitæ, exſtant in diuinis literis varia teſtimonia, ex quibus ea primo loco excutienda ſunt, quæ contra ſe Caluinus adduxit.

PRIMVM igitur teſtimonium eſt, 2. Reg. 12. vbi Dauid poſt impetratam veniam adulterij, atque homicidij, punitus eſt morte filij.

SECVNDVM eſt 2. Reg. cap. 24. vbi idem Dauid ob numeratum populum Pœnitentiam agit, & à Deo in gratiam recipitur: & tamen poſt remiſſam culpam, datur illi optio vt eligat in pœnam peccati bellum, famem, aut peſtem.

AD hæc duo loca reſpondet Caluinus, lib. 3. Inſtit. cap. 4. §. 31. & 35. pœnas iſtas non fuiſſe à Deo Dauidi impoſitas in vindictam peccati præteriti; ſed in admonitionem cauendi de cætero; eſſeq; eiuſmodi flagella correptiones paternas, non Iudicis vltiones: & in hac re citat CHRYSOSTOMVM in homil. de Pœnitent. & Confeſsion. qui ſic ait: *Propter hoc imponit nobis pœnam, non de peccatis ſumens ſupplicium, ſed ad futura nos corrigens.*

AT fruſtra nititur Caluinus. Nam INPRIMIS 2. Reg. 12. Scriptura ipſa cauſſam referens mortis filij Dauid, non ait: Vt caueas in futurum; ſed: *Quia blaſphemare feciſti inimicos nomen Domini, propter verbum hoc, filius qui natus eſt tibi, morte morietur.* Vbi videmus, pœnam Dauidi inflictam, referri ad præteritum potiùs, quàm ad futurum; quod expreſsè negabat Caluinus, cùm diceret loco citato §. 33. *Ferulis verberantur filij, non vt mulctam delictorum perſoluant, ſed vt inde ad reſipiſcentiam proficiant: proinde in futurũ eas potiùs, quàm in præteritum tempus reſpicere intelligimus.*

DEINDE nemo melius poteſt intelligere, qua de cauſſa DEVS pœnam illam iniunxerit Dauidi: quàm ipſemet Dauid. Dauid autem intellexit ſibi iniunctam fuiſſe propter pecca-

tum præteritum, non ad cauenda futura: id quod testantur lachrymæ, ieiunium, humi cubatio, & cætera, quibus mortem filij auertere conabatur. Neque enim pœnam sibi vtilem ad cauenda futura, & ad hunc solum finem inflictam, deprecatus fuisset vir sanctus: sed quia intelligebat, luendam sibi fuisse pœnam ob peccatum præteritum, per aliam viam Deo satisfacere cupiebat.

Præterea sanctus Gregorius, lib. 9. Moral. cap. 27. disertis verbis scribit, Dauidem punitum fuisse ob peccatum præteritum, quamuis remissum quoad culpam: quia Dominus delictum sine vltione non deserit.

Adhæc multa sunt alia Scripturę testimonia, quæ indicant, mortem ipsam sępè infligi in pœnam peccati, etiam post culpam remissam: ridiculum autem esset dicere, morte puniri homines, vt deinceps cautiùs viuant; proinde ad ea testimonia nullo modo applicari potest Caluini responsio.

Primum testimonium est Gen. 2. *Quacunque die comederis, morte morieris.* & Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* Neque Aduersarij negant, mortem esse pœnam peccati originalis: quàm multi autem moriuntur, quibus peccatum originale remissum est?

Quod si fortè Caluinus dicat, mortem esse nonnunquam exercitationem virtutis, vt sanctus Augustinus rectè docet, lib. 2. de peccatorum meritis & remissio. cap. 34. quem locum Caluinus adducit: quid dicemus de paruulis, qui post Baptismum repentè moriuntur? Nam sine dubio peccatum illis originale per Baptismum dimissum est, neque eius ætatis sunt, vt virtutes exercere possint, & tamen in pœnam peccati ante legitimum tempus rapiuntur: neque solùm mors, sed etiam morbi, & dolores, quibus iidem paruuli non rarò torquentur, sunt pœnæ peccati originalis, neque vllo modo eis ad cauenda futura proficiunt.

Deinde etiamsi quibusdam mors interdum virtutis materia esse possit, tamen non ideò desinit esse pœna peccati: cuius signum est, quòd non aliqui tantùm, sed omnes omninò moriuntur, etiamsi aliqui iusti sint, & nullam in morte virtutem exercere valeant, vt qui repentina morte rapiuntur. Quocirca idem Augustinus lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 6. mortem, & peccati pœnam, & exercitium virtutis simul esse dicit: *Cùm*, inquit, *ex primi hominis perpetuata propagine, procul dubio sit mors pœna nascentis, tamen si pro pietate, iustitiaq́, pendatur, fit gloria renascentis; & cùm sit mors peccati retributio, aliquando impetrat, vt nihil retribuatur peccato.*

Alterum testimonium est Exod. 32. vbi sine discrimine multa hominum millia interfecta sunt, propter peccatum adorati vituli: nec tamen credibile est, omnes illos in peccato mortuos esse, cùm Dominus testatus sit, se ob Moysi preces, peccatum illud dimisisse.

Tertium est Numeri 14. vbi populus vniuersus murmurauit, ac deinde ad Moysis intercessionem, reconciliatus est Deus Israëli, & tamen in pœnam criminis illius, omnes omninò Hebræi, qui numerati fuerant, mortui sunt in deserto, exceptis Caleb & Iosue, qui non murmurauerant. Ac præterquam quòd (vt diximus) pœna mortis non infligitur ad emendationem in futurum, Deus ipse testatur eo loco, eam pœnam in vltionem sceleris à populo se exigere: *Et scietis*, inquit, *vltionem meam.*

Quartum est Numer. 20. vbi Moyses & Aaron, quia non glorificauerunt Deum ad petram, ea pœna damnantur, vt moriantur in deserto: & de Aaron in eodem capite ita loquitur Scriptura: *Pergat Aaron ad populos suos, non enim intrabit terram, quam dedi filiis Israël, eò quòd incredulus fuerit ori meo, ad aquas contradictionis.* & continuò describitur mors eius. De Moyse autem sic legimus Deuter. 32. *Ascende in montem istum Abarim, in montem Nebo, & morere in monte: quem conscendens, iungeris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus, & appositus populis suis; quia præuaricati estis contra me, &c.* Nemo est autem qui neget, Moysem & Aaronem post peccatum illud in gratiam Dei rediisse: mansit igitur pœna luēda post culpam remissam.

Quintum est 1. Corinth. 11. vbi Apostolus scribit, multos eorum qui indignè communicabant Sacramento corporis Domini, in pœnam peccati morte punitos, cùm ait: *Ideò inter vos multi imbecilles, & dormiunt multi*, quos ante mortem reconciliatos Deo fuisse, idem Apostolus monet, cùm addit: *A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.* Neque huic loco accommodari potest Caluini responsio.

Simile est quod scribitur 3. Reg. 13. de Propheta Domini, qui ob peccatum quoddam à leone occisus fuit in itinere: & quia paulò antè prædicta illi fuerat ea calamitas, dubium esse non potest, quin Pœnitentiam egerit, & remissionem à Domino impetrauerit; nam in testimonium sanctitatis eius, in qua vitam finierat, stabat leo iuxta cadauer, impastus, & ne asinum quidem Prophetæ attingere audebat.

Deniqve Chrysostomus, & Augustinus, quos pro se Caluinus adducit, si rectè inspiciantur, eidem Caluino manifestè repugnant. Nam Chrysostomus in homil. de Pœnitentia & Confessione, à Caluino citata, vtrumque scribit: & supplicium, quod Deus de nobis post culpam remissam, interdum sumit, vltionem esse peccatorum, & simul remedium contra futura;

quod quidem verissimum est: *Ne peccantes*, inquit, *& inulti manentes nos efficeremur deteriores, non remisit nobis supplicium, sed vidit hoc manifestè, quod peccatis ipsis non minùs damnosum sit, non puniri: propter hoc imponit pœnam.* Quare illud quod sequitur: *Non exigens supplicium de peccatis, sed ad futura nos corrigens.* non significat, vt verba sonare videntur, pœnas, quas Deus infligit, nō esse supplicium pro peccatis; id enim repugnaret apertissimè verbis superioribus, vbi legimus, nō remitti supplicium, & peccantes non manere inultos: sed significat, Deum magis intendere in pœnis vtilitatem nostram, quàm vltionem peccati, & ideò peccata vlcisci, quia nobis id vtile est, quemadmodum Oseæ 6. legimus: *Misericordiam volo, non sacrificium.*

Sic etiam sanctus AVGVSTINVS, lib. 2. de peccatorum meritis & remiss. cap. 33. & 34. dicit quidem (quod notauit Caluinus) pœnas, quibus Deus amicos suos affligi sinit, esse materiam virtutis, sed non negat esse etiam vltionem peccatorum. Et in Psal. 50. apertiùs de hac re loquens, vltiones esse confitetur: *Veritatem*, inquit, *dilexisti, hoc est, impunita peccata eorum etiam, quibus ignoscis, non dimisisti: sic prærogâsti misericordiam, vt seruares & veritatem.*

Quid quod ipse etiam Caluinus in lib. eodem cap. 8. §. 6. agnoscit, puniri à Deo peccata, etiam in filiis, & amicis? sic enim loquitur: *Adde, quod non modò infirmitatem nostram præuenire, sed præterita etiam delicta sæpè corrigere habet clementissimus Pater: vt nos in legitima erga se obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, subire protinus in mentē debet anteactæ vitæ recordatio: ita procul dubio reperiemus, nos admisisse, quod dignum eiusmodi castigatione esset.*

CAPVT TERTIVM.

Reatum pœnæ temporalis, qui interdum remanet post amicitiā cum Deo reformatā, bonis operibus redimi posse.

SEQVITVR ALTERA quæstio, An reatus pœnæ temporalis, quem interdum superesse demonstrauimus post culpam remissam, bonis operibus redimi queat; siue quod idē est, An pro reatu pœnæ, satisfieri possit.

Ioan. Caluinus, lib. 3. Instit. cap. 4. §. 30. docet, pœnas peccatorum nullis operibus redimi posse: sic enim loquitur de lege Testamenti veteris: *Quî fit, vt nullis prorsus operibus admissa delicta procurare iubeat, sed sola in expiationem sacrificia requirat; nisi quod ita testari vult, vnicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? nam quæ tunc immolabant sacrificia Israëlitæ, non hominum opera censebantur: sed à sua veritate, hoc est, vnico Christi sacrificio æstimabantur.* & §. 36. explicans locum illum Danielis: *Peccata tua eleemosynis redime. Non voluit*, inquit, *significare, iustitiam & misericordiam esse Dei propitiationem, et pœnarum redemptionem: absit enim, vt alia vnquam fuerit ἀπολύτρωσις, quàm sanguis Christi.*

At Lutherani ferè communiter fatentur, pœnas temporales, quarū apud Deum sumus rei, posse interdum aliis pœnis spontè assumptis tolli, aut mitigari.

Martinus Lutherus in assertione articulorum suorum, artic. 5. non admittit quidem nomen Satisfactionis, sed tamen concedit (quod solùm hoc loco quærimus) posse præueniri manum Dei, & pœnis spontè susceptis pœnas illas auerti, quas alioqui ob nostra scelera merebamur. Quod idem admittit Philippus in Locis communibus vltimò editis, tit. de Satisfactione, & in Apologia confessionis Augustanæ, cap. de Confessione & Satisfactione; & Kemnitius in 2. part. Exam. pag. 1078.

Porrò Catholici tria docent. PRIMO pœnas tēporales alterius vitę, quę in Purgatorio luendæ essent, redimi posse ieiuniis, precibus, eleemosynis, aliisque piis ac laboriosis operibus huius vitæ: de qua re satis diximus in libris de Purgatorio.

SECVNDO, pœnas temporales huius vitæ interdum non posse redimi, sed necessariò perpetiendas esse: id quod extra omnem cōtrouersiam esse videtur. Deus enim aliquando ita pœnam aliquam constituit, vt nullam pro ea redēptionem accipere velit. Talis inprimis pœna mors est, quam nullus quantumuis iustus, vllo pio opere auertere potuit. Talis fuit pœna illa Dauidis, 2. Reg. 12. *Quia blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur.* Tametsi enim Dauid ieiunauerit, & humi prostratus orauerit, non tamen mortem illā filij sui redimere potuit. Talis etiā fuit pœna illa Moysis, ne intraret in terram promissionis, ob peccatum, quod ad petram Oreb commiserat: rogauit enim Moyses (vt ipse testatur Deuteronom. 3.) Deum, vt pœnam illam sibi condonaret, & exauditus non est. Vide sanctum Gregorium, lib. 9. Moralium, cap. 30. in illa verba sancti IOB: *Deus cuius iræ nemo resistere potest.*

TERTIO, posse aliquādo pœnas temporales huius vitæ aliis operibus tolli: id quod tam est in Scripturis euidēs, vt mirum sit ab vllo negari potuisse. Certè Niniuitæ ob grauia peccata meruerant id, quod Deus illis comminatus fuerat, vt post quadraginta dies Niniue subuerteretur: & tamen ieiuniis, saccis, & precibus Niniuitarum placatus Dominus, ciuitatem illam conseruauit. Ionæ vlt.

Secundi Paralip. 7. Dominus ait: *Si clausero cœlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero, & præcepero locustæ, vt deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum: conuersus autem populus meus super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & ex-*

quæsierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à viis suis pessimis: & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum.

Hieremiæ 18. Dominus dicit: *Repentè loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui vt facerem ei.*

Danielis 4. Cùm Propheta exposuisset Regi visionem, per quam indicata fuerat pœna temporalis, quam ille ob sua scelera merebatur: continuò subiecit: *Quamobrem Rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* vbi apertissimè S. Daniel docet, posse pœnas peccatorum piis operibus redimi.

NEQVE potest accommodari huic loco solutio illa Caluini, quòd loquatur Daniel de redemptione debiti ad homines, vt videlicet restitueret Nabuchodonosor quæ iniustè rapuerat. NAM peccatum præcipuum Nabuchodonosor, ob quod pœnam illam meruerat, quam Propheta eleemosynis auerti posse dicit, non fuit rapina bonorum alienorum, aut aliquod aliud peccatum in homines, sed superbia, & cordis elatio. Sic enim legimus in illo ipso 4. capite Danielis: *In aula Babylonis deambulabat: responditq; Rex, & ait; Nónne hæc est Babylon magna, quam ego ædificaui in domum Regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei? Cumq; sermo adhuc esset in ore Regis, vox de cœlo ruit: Tibi dicitur Nabuchodonosor Rex, regnũ transibit à te, &c.*

PRÆTEREA etiamsi peccatum Regis fuisset iniquitas in homines: tamen non solùm illud peccatum habuit Nabuchodonosor, sed multa alia. Daniel autem omnia peccata eleemosynis redimi posse dicit: *Peccata tua*, inquit, *eleemosynis redime.* quod clariùs scribitur Tobiæ 4. *eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat.* Loquitur igitur Daniel de eleemosyna non tam vt hominibus ablatum restituit, quàm vt Deum offensum placat.

HVC etiam facit quod ait APOSTOLVS, 1. Corinth. 11. *Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur.*

DENIQVE, huc pertinet sententia illa sancti AVGVSTINI in Psalm. 50. *Impunita peccata eorum, etiam quibus ignoscis, non dimisisti: sic prærogasti misericordiam, vt seruares & veritatem. Ignoscis confitenti, ignoscis, sed seipsum punienti: sic seruatur misericordia, & veritas.* Et illa sancti GREGORII, lib. 9. moral. cap. 27. *Procul dubio Dominus delictum sine vltione non deserit: aut enim ipse hoc homo in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit.* & ceteræ Patrum sententiæ, quas infrà cap. 9. adferemus.

CAPVT QVARTVM.

Opera laboriosa, quibus reatus pœnæ temporalis expiatur, spontè suscipi posse.

A TERTIA quæstio erat, Vtrum opera laboriosa, quibus pœnæ temporalis reatus expiandus est, tum spontè assumenda sint, tum etiam à Sacerdotibus iniungenda.

Concilium Trident. sess. 14. cap. 9. docet, tribus modis Domino satisfieri: pœnas & flagella

B à Deo immissa patienter ferendo; opera laboriosa spontè assumendo; & mulctam Sacerdotũ arbitrio iniunctam subeundo. Ex quibus modis solùm primum sine cõtrouersia Aduersarij admittunt: modum secundum & tertium, Philippus in Locis, tit. de Satisfactione, propè finem, videtur omninò reiicere, cùm sic loquitur: *Rectè, inquiunt, Ecclesia imponit aliquas mortificationes agentibus pœnitentiam. Hîc iterum admonendi sunt pij, vt discernant hypocrisim, seu opera indebita, à mortificatione debita. Mortificatio non simulata, est aut verus dolor in contritione, aut patientia sustinens veras afflictiones: vt Dauid obiurgatus à Nathan, cùm verè expauisset agnitione iræ Dei, & esset in vero dolore; idem deinde cùm calamitates, quæ sequutæ sunt, perferret, sustinuit mortifica-*

C *tionem.* Et infrà: *Non sunt mortificationes, sine mandato Dei accersitæ corporis lacerationes, sicut sacrificuli Baal sibi vulnera faciebant. Tales vltrò accersiti cruciatus, pertinent ad regulam, Frustrà colunt me mandatis hominum. item pugnant cum his præceptis; Non occides. item, Habeto honorem corpori.*

Martinus etiã Kemnit. in Examine suo, par. 2. pag. 1079. satis apertè reiicit duos illos modos, vbi tractans locũ Apostoli: *Si nos ipsos iudicaremus, &c.* 1. Corinth. 11. *Non vtitur*, inquit, *verbo κρίνειν, sicut Pontificij interpretantur de electitiis pœnis, quæ tanquam satisfactiones, aut compensationes pro peccatis, vel voluntariè suscipiuntur, vel à Confessionario iniunguntur.* Et infrà, pag. 1092. negat pertinere ad Claues, iniunctionem satisfactionis: & pag. 1093.

D ita scribit: *Quod dictum est, Optimã & aptissimam pœnitentiã esse, nouam vitam; hanc habet sententiã: post acceptam fide propter Christum remissionẽ peccatorum, non requiri præterea aliam satisfactionẽ, aut expiationem pro peccatis, cùm simus in Christo cõsummati, sed requiri illud, quod Scriptura præscribit; Desine à malo, & fac bonum.*

Martinus Lutherus in assert. artic. 5. admittit quidem, rectè facere Ecclesiam, dum, vt pia mater quibusdã castigationibus filios suos puniens, præuenit manum Dei: non tamen admittit hoc pertinere ad Claues, cùm (vt ipse notat) ligentur & soluantur peccata, non autem Confessio vel Satisfactio ligari aut solui rectè dici possit.

SED facilè nobis erit, vtrumque modum satisfaciendi, & per pœnas spontè assumptas, &

per iniunctas à Sacerdotibus, ex diuinis literis, & Patrum testimoniis demonstrare.

Ac PRIMVM de pœnis sponte assumptis tot sunt in Scripturis exempla, ac testimonia, vt mirum sit, potuisse in mentem alicuius cadere, vt id negaret. Quis sanctum Iob coëgit pœnitentiam agere in fauilla, & cinere, eius delicti, quod verbo commiserat? sic enim ipse ait, cap. vlt: *Insipienter loquutus sum, iccirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere.* Quis Dauidem coëgit ieiunare, & humi iacere? 2. Reg. 12. & ponere vestimentum suum cilicium? Psalm. 68. & panem sicut cinerem manducare, & potum cum fletu miscere? Psalm. 101. nónne hæc omnia, & alia id genus multa, sanctus Dauid sponte sua faciebat, vt de se pœnas sumeret, ob peccata in Deum admissa? Nónne etiam Achab sponte sua cilicium ad carnem induit, vt Deum placaret, ieiunauitque, & dormiuit in sacco, vt legimus 3. Reg. 21. & Dominus de eo ad Heliam dixit: *Nónne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei caussa, nō inducam malum in diebus eius.* Quid Rex Niniuitarum? nónne sponte sua surrexit de solio, & abiecto vestimento suo, indutus est sacco, & sedit in cinere, & ieiunium toti populo suo indixit? Si pœnæ istæ spontè assumptę, hypocriticę essent, & cum præceptis diuinis pugnarent, vt Philippus cum nouis Epicuræis dicit; qua ratione Deum placâssent, & ruinam iam impendentem auertissent, vt scribitur Ionæ tertio?

PORRO libri veterum Patrum, ac præsertim Tertulliani in lib. de pœnitentia, sancti Cypriani in sermone de lapsis, Paciani in Parænesi ad pœnitentiam, sancti Ambrosij in lib. ad Virginem corruptam; plenissimi sunt exhortationibus, ad opera pœnitentiæ laboriosa spontè suscipienda.

Ac inter alia PACIANVS in Parænesi ad pœnitentiam, post Tertullianum, sic ait: *In quantùm pœnæ vestræ non peperceritis, in tantùm vobis Deus parcet.* Et sanctus GREGORIVS loco suprà citato, lib. 9. Moral. cap. 27. *Delinquenti,* inquit, *Dominus nequaquam parcit: aut enim ipse homo in se hoc pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit.* Cui consonat quod scribit sanctus AVGVSTINVS apud Bedam in comment. cap. 11. prioris ad Corinth. in illud: *Si nos ipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Pro illis peccatis, quæ legis Decalogus continet, & de quibus Apostolus ait; Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt: in pœnitentia maiorem in se quisque seueritatem debet exercere, vt à se ipso iudicatus, non iudicetur à Domino, sicut idem Apostolus ait; Si enim nos iudicaremus, à Domino non iudicaremur.*

Ex quo intelligimus, parùm ad rem facere, quod notauit Kemnitius, Apostolum non vsum esse verbo κρίνειν sed διακρίνειν, cùm ait: *Si nos iudicaremus:* siquidem Apostolus per vocem διακρίνειν, intellexit quidem discutere ac discernere, vt vox ipsa propriè significat; sed haud dubiè voluit, vt qui se discutiunt, si malefacta in se inueniunt, ea corrigant, & puniant, ne à Domino grauiùs puniantur, vt sanctus Augustinus rectè exposuit. Quem sequitur Anselmus in eundem locum; & ab his non discrepat Commentarius, qui tribuitur Ambrosio, qui per διακρίνειν intelligit, errata non solùm discernere, sed etiam corrigere: cum quibus apertissimè sentit Chrysostomus homil. 42. in Matthæum: *Audi*, inquit CHRYSOSTOMVS, *Paulum dicentem; Si nos ipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Et quonam modo, inquies, à me ipso rationes viuendi, & supplicium exigam? largos lachrymarum effunde fluuios, laboribus ac vigiliis te ipsum affli-ge, &c.*

NEQVE argumenta illa Philippi, quòd pertineant pœnæ spontè assumptæ ad regulam: *Frustrà colunt me mandatis hominum*, & quòd pugnent cum præceptis: *Non occides*, &, *Habeto honorem corpori.* concludunt aliquid: alioqui reprehendere cogeremur sanctū Iob, Dauidem Prophetam, & alios sanctissimos homines, quos constat pœnas multas spontè suscepisse, vt peccata in se punirent.

ILLVD igitur: *Frustrà colunt me mandatis hominum,* non habet locum in re proposita: tum quia Dominus eo loco non loquitur de eo, quod spontè agimus, sed de eo, quod facimus ex hominum imperio: tum quia non displicet Deo obedientia erga homines, nisi quando contraria Deo præcipiunt homines: tum denique quia non hominum, sed Dei mandatum est, vt qui peccauit, pœnitentiam agat; & pœnitentiam Scripturæ passim describunt per fletum, planctum, ieiunium, saccum, &c. Itaque cum dicuntur aliqui pœnas spontè sua assumere; illud, SPONTE SVA, non excludit mandatum Dei de pœnitentia agenda, & operibus laboriosis assumendis; sed excludit tum peculiare Sacerdotis imperium; tum etiam certum genus, aut mēsuram operum laboriosorum, quam Scriptura aut Ecclesia in particulari præscripserit.

ILLVD autem: *Non occides*, quorsum adducitur? neque enim vllus nostrum probat eiusmodi pœnas, quæ mortem, aut mortis periculum adferant. Porrò ieiunia, preces, sacci, & ceteræ corporis asperitates, adeò nō occidunt, vt Eremitæ illi veteres, qui in eiusmodi operibus, prę ter ceteros homines exercebantur, diutissimè vixisse legantur: neque illud negari potest, quin plures crapula, quàm ieiunium, deliciæ, quàm labores occiderint.

DENIQVE illud: *Habeto honorem corpori*, quod ex cap. 2. ad Colossen. Lutherani, corporis quàm animæ studiosiores, passim adferre solent, duobus modis commodissimè explicatur. NAM si commentarium sancti Ioannis CHRYSOSTOMI sequi velimus, sentētia Apostoli erit,

vt debitus honor corpori tribuatur. Exigit autem debitus honor corporis, vt ei necessaria prouideantur, quod faciendum esse nos minimè negamus; non autem exigit, vt ob animæ salutem non affligatur, alioqui Paulus ipse contra suum præceptum egisset, quando castigabat corpus suum, & in seruitutem redigebat, 1. Corinth. 9. Si verò sanctum AVGVSTINVM audiamus in epistola 59. ad Paulinum, tantum aberit, vt hic locus sit contra nos, vt etiam maximè faciat pro nobis. Nam ex Augustini sententia, beatus Paulus reprehendit quosdam, qui ex superstitione corpus affligebant, non autem vt illud ob animæ salutem castigarent: vbi corporalis afflictio sponte assumpta laudatur, sed finis malus reprehenditur: *Videntur quidem*, inquit Apostolus, *quæ isti faciunt, rationem habentia sapientiæ in superstitione, & humilitate, non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.* hoc est, Videtur quidem abstinētia istorum habere quasdam rationes sapientiæ, quia hoc facere videntur ad humiliandum cor, & castigandum corpus, non ad honorandum, & saturandum: tamen quia ex superstitione id faciunt, nō ex vera pietate, nihil eis prodest.

CAPVT QVINTVM.

Opera quibus reatus peccati præteriti expietur, rectè à Sacerdotibus iniungi.

DEMONSTRAVIMVS hactenus, opera laboriosa sponte assumi posse: sequitur, vt ea posse quoque, ac debere à Sacerdotibus iniūgi, breuiter ostendamus.

PRIMVM igitur verba illa Domini: *Quodcunque ligaueris*, Matth. 16. &, *Quæcunque alligaueritis*, Matth. 18. satis apertè hoc docent. Rectè enim Concilium Tridentinum, sess. 14. can. 15. docet, Claues Sacerdotibus datas non tantùm ad soluendum, sed etiam ad ligandum; & ideò sicuti à culpa pœnitentes absoluunt, ita etiam posse ac debere eosdem ad certa pœnitentiæ opera alligare: & quemadmodum peccata remittunt quoad culpam, & pœnam æternam, dum absoluunt, sic etiam peccata retinent quoad pœnam temporalem, dum mulctam pœnitenti imponunt.

Ridicula autem est obiectio Lutheri, quod peccata, ligari & solui dicantur, non Confessio, aut Satisfactio. NAM neque nos dicimus, ligari vel solui Confessionem, aut Satisfactionem: neque propriè peccata soluuntur, aut ligantur; sed homines sunt, qui à vinculis peccatorum absoluuntur, vel pœnarum vinculis alligantur.

PORRO in potestate Clauium contineri, vt

A Sacerdotes pœnitentibus opera quædam laboriosa præscribant; ac per hoc, ad Ius diuinum, non ad humanas traditiones hoc pertinere, testatur sanctus LEO in epist. 91. ad Theodorum, his verbis: *Mediator Dei & hominum, hanc Præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt & confitentibus actionem pœnitentiæ darent, & eosdem salubri satisfactione purgatos, ad communionem Sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent.*

Sanctus etiam CYPRIANVS in sermone de lapsis, dum contendit, non oportere ad Martyrum preces, remittere peccata lapsis, nisi priùs expleuerint impositas mulctas; ad Euangelium

B recurrit: *Contra Euangelij*, inquit, *vigorem, contra Domini ac Dei legem, temeritate quorundam laxatur incautis communicatio. Irrita, & falsa pax, periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura. Non quærunt sanctitatis patientiam, nec veram de satisfactione medicinam.* et infrà: *Contra Euangelium facere non possunt, qui de Euangelio Martyres fiunt.*

Et sanctus GREGORIVS lib. 3. in 1. Regum, explicans caput 7. *Afflictio*, inquit, *pœnitentiæ, ad delenda peccata idonea est, cùm Sacerdotis fuerit iudicio imperata, cùm ab eo confitentium actibus discussis, pro modo criminis, onus eis decernitur afflictionis.*

AD HÆC pleni sunt Conciliorum libri canonibus (quòd nec Aduersarij negant) quibus certum tempus ad satisfaciendum pœnitentibus præscribitur. ET quamuis opera laboriosa, pœnitentibus olim ante Absolutionem

C imponebantur, & explebantur; tamen non fuisse id absolutè necessarium, sed potuisse etiam expleri post Absolutionem, vt hoc tempore fieri solet; ac per hoc, satisfactiones illas non tàm ad culpam, quàm ad pœnam temporalem expiandam, referri consueuisse, perspicuum est ex Conciliis illis, quæ in articulo mortis iubent pœnitentibus Communionem dari, etiamsi nulla, aut non plena præcesserit satisfactio; sed tamen admoneri, vt si fortè superuixerint, integrè pœnitentiam sibi iniunctam expleant. Vide Concilium Nicænum, can. 12. aliàs 13. Carthaginense IV. can. 76. Arausicanum I. can. 3.

D Moguntinum sub Rabano, canone 26. Item caput 83. Græcarum Synodorum à Martino Bracarensi collectarum: & ex Pœnitentiali Theodori apud Gratianum, 26. quæst. 7. can. Ab infirmis.

NEC verò desunt optimæ rationes, ob quas planè congruens fuerit, vt in Sacramento Pœnitentiæ Deus vellet per ministros suos certam mulctam peccatoribus imponi.

PRIMVM enim id exigebat differentia inter eos, qui ante Baptismum, & qui post Baptismū peccant. Qui enim peccant ante Baptismū, maiori misericordia digni sunt, quàm qui post Baptismum: cùm illi in tenebris ignorantiæ; isti in lumine fidei, & agnitionis Dei versarentur: illi diabolo, & pompis, atq; operibus eius nondum

nuncium remisissent; isti remisissent: illi sine adiutorio gratiæ gratum facientis, & absq; Spiritu sancto inhabitante viuerent; isti filij Dei effecti, pignus Spiritus in cordibus suis haberent: illi deniq; nunquam anteà ad indulgentiam peruenissent; isti post indulgentiam, & tot beneficia, ingrati, tantum benefactorē iterum ad iracundiam prouocâssent. Itaque omninò par erat, vt Deus Ministris suis mandaret, vt peccantes post Baptismum, non sine mulcta iniuncta ad indulgentiam diuinam per ianuam reconciliationis admitterent.

A Quam rationem Michaël PSELLVS in ea disputatione quam edidit, An plena remissio detur in fine suscipienti habitum Monachalem; egregiè his verbis complexus est, ex sententia Gregorij Nazianzeni: *Quot afferemus lachrymas, vt fonti Baptismi exæquentur? etenim nisi tantæ fuerint lachrymæ, vt per eas nostræ iniquitates obruantur, non inuenientur eis superiores.* Et infrà: *Diuinum quidem lauacrum, sicut superiùs est dictum, etiam sine lachrymis largitur remissionem peccatorum. Quamobrem, quòd talis lauacro adest potestas, & quòd facilè condonari possunt, quæ ante Baptismum peccata sunt, vt quæ sint admissa propter ignorantiam, ostensum est: quæ aūt post Baptismum, multis lachrymis indigent, & non facilè cōdonantur, quoniam prudentes, scientesq; peccamus.*

B ALTERA ratio peti potest à misericordia, & iustitia Dei, quę in diuinis literis passim cōiunctæ prædicantur: siquidem maximè consentaneum est rationi, vt sic Deus ex misericordia peccata condonet, vt etiam iustitiæ, quoad eius fieri potest, satisfieri velit.

NEQVE soluitur argumentum, si quis dixerit, Christum pro nobis Deo Patri abundè satisfecisse. Nam etiamsi ad amicitiam Dei recuperandam, & pœnam sempiternam euadendam, cōgruens fuerit, vt nobis Christi satisfactio applicaretur, cùm nos tanto oneri omninò impares essemus; tamen ad expiandam pœnam temporalem, per Christi gratiam idonei effecti, par erat, vt nos ipsi, qui Deum offenderamus, eidē nostro labore satisfaceremus.

C TERTIA ratio ducitur à differentia Sacramenti Baptismi, & Pœnitētiæ. Nam Baptismus, cùm sit lauacrum regenerationis, non requirit, vt is qui regeneratur, in ea re multum laboret: at Pœnitentia, quia medicamentum est animæ vulneratæ, ac ægrotantis, id planè exigit, vt qui curatur, medicinales vstiones, incisiones, pharmaca amara, aliaque id genus multa sustineat.

D QVARTA ratio sumitur ab vtilitate ipsius pœnitentis: vtilissimum enim peccatori est, vt non maneat penitùs impunitus, ne ex veniæ facilitate ad peccandum iterum incitetur. Atque hæc est ratio sancti Gregorij NAZIANZENI, oratione 14. quam habuit in funere parentis sui Gregorij: *Deus, inquit, vltionum est Dominus, qui licèt ob clementiam, à seueritate ad remissionem inclinare consueuerit, non tamen in omnibus parcit peccantibus, ne illi bonitate sua fiant deteriores.* Hæc ille.

NEQVE solùm timor satisfactionis cum labore exsoluendæ, coërcet à peccando, sed etiam admonet quanta sit peccati grauitas, & eo modo animam erudit, & illustrat, atque ex eo lumine ingēs quoddam odium erga peccatum nascitur, vt iam non timore pœnæ, sed amore iustitiæ, & odio peccati in bonis actionibus perseueretur.

NEQVE exigua est illa vtilitas Satisfactionis, quòd multùm conducit ad habitus vitiorum eradicādos, & virtutum inserendos, quòdque Christi crucem gustare nos facit, & Christo ipsi compati, vt cum eodem posteà (iuxta Apostolum) regnemus: quas rationes breuiter attigit Concilium Tridentinum, sessio. 14. cap. 8.

QVINTA ratio petitur ab vtilitate, quæ in alios redundat. Nam sæpè ob peccatum vnius, non punitum, vt oportebat, in totum populum Dei furor accenditur: cuius rei testis est Iosue, qui cap. 7. scribit, populum Israël tamdiu coram hostibus terga vertisse, donec peccatum Achan detectum, & punitum non fuit. NEQVE exigua est illa vtilitas, quòd ex pœna vnius, præsertim si publica sit, sæpenumerò corriguntur multi. DENIQVE, illud quoque accedit, quòd, vt sanctus CYPRIANVS ait in sermone de lapsis, extremo: *Is qui Deo pro peccatis suis satisfacere, vt par est, laborat, non solùm veniam apud Deum impetrat, sed etiam quam contristauerat nuper, lætam facit Ecclesiam.*

CAPVT SEXTVM.

Opera satisfactoria esse, Orationem, Ieiunium, & Eleemosynam.

QVARTA sequitur quæstio, Quęnam sint illa opera, quibus pro reatu pœnæ expiando, satisfacere debemus. Et quidem Philippus Melanchthon cùm in Confessione Augustana, artic. de Confessione, inter eos qui sunt de abusibus, & in Apologia articuli de pœnitentia, tùm in Locis, tit. de Satisfactione, absolutè damnat ea opera, in quibus Catholici Satisfactionem constituunt, ac dicit esse cæremonias, res inutiles, non mandatas diuinitùs, traditiones humanas, &c.

Martinus autem Kemnitius in 2. parte Exam. pag. 1094. admittit, opera quę Satisfactoria dicuntur à Catholicis, vt Orationem, Ieiunium, Eleemosynam, in genere, & vt ad vitæ nouitatem pertinent, mandata esse diuinitùs: tamen certam mensuram eleemosynæ, certos dies ie-

iuniorum, certas preces ad expianda peccata, vel spontè susceptà, vel à Sacerdotibus indicta; contendit esse traditiones humanas, & opera electitia, quæ nullius sint apud Deum precij, aut valoris.

Nobis igitur duo probanda sunt. PRIMVM, opera Satisfactoria in genere, non esse cæremonias, aut res inutiles, sed res vtilissimas, quarum in diuinis literis exstent exempla, promissiones, & præcepta. DEINDE, hæc ipsa opera in particulari, quatenus à Deo non imperantur, sed spontè ad peccata expianda suscipiuntur, gratissima esse Deo, & exemplis Scripturarum, ac promissionibus confirmari.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, sciendum est, Opera satisfactoria, ex communi Theologorum sententia, & ex Concil. Tridentino, sess. 14. can. 13. esse, Orationem, Ieiunium, & Eleemosynam, ac prætereà illa omnia, quæ ad hæc tria, tanquam ad quædam præcipua capita reuocantur.

Cur autem hæc tria præcipuè à Theologis statuantur, duæ sunt caussæ. VNA est, quòd debeamus satisfacere per ea bona, quæ nostra sunt, quoad eius fieri potest. Habemus autem tria genera bonorum; animi, quæ Deo damus per Orationem; corporis, quæ Deo damus per Ieiunium; externa, quæ Deo damus per Eleemosynam. ALTERA ratio est, quòd omnia vitia reuocantur ad illa tria, quæ S. Ioannes posuit in epistola, cap. 2. concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ. Ieiunium comprimit concupiscentiam carnis, Eleemosyna cōcupiscentiam oculorum, id est, auaritiam, Oratio superbiam vitæ.

Reuocantur autem ad Ieiunium ea omnia, quæ corpus affligunt, & concupiscentiæ carnis repugnant, vt cilicia, cineres, flagellationes: reuocantur ad Eleemosynam, quæ repugnant auaritiæ, aut certè in proximi vtilitatem cedunt, vt opera omnia misericordiæ: reuocantur ad Orationem, quæ Deo propriè exhibentur, vt laudes, gratiarum actiones, Contritionis & Cōfessionis actus.

Quocirca rectè Theologi docent, per actum Contritionis, vt est opus pœnale, semper aliquid pœnæ temporalis, pro qua satisfaciendum erat, remitti: & aliquando tam vehementem esse posse dolorem Contritionis, vt tota pœna remittatur. Quòd etiam à nostris doceri, agnoscit Philippus in Apologia Confess. in articulo de Confess. & Satisfactione; & tamen mentiri audet, nos Satisfactionem in cæremoniis, & rebus inutilibus constituere.

His ita constitutis, facilè erit probare Scripturarum testimoniis ea, in quibus nos ponimus Satisfactionem. Nam de Oratione loquitur Deus in Psalm. 49. *Inuoca me in die tribulationis, eruam te, &c.* vbi simul præceptum, & promissionem videmus. Exemplum habemus Dauidis, qui tot Psalmis compositis, peccata sua coram Deo defleuit; item Manasse, de quo sic legimus, 2. Paralip. 33. *Qui postquam coangustatus est, orauit Dominum Deum suum, et egit pœnitentiam valde, coram Deo Patrum suorum, deprecatusq́; est eum, & exorauit intentè: & exaudiuit orationem eius, reduxitq́; eum Hierusalem in regnum suum.* De Ieiunio habemus exemplū Dauidis, vt cetera prætermittam, 2. Reg. 12. item præceptū, & promissionem: Ioëlis 2. De Eleemosyna insigne exstat exemplum Tobiæ 1. præceptum, & promissio, Luc. 11. *Date Eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.*

RVRSVM hæc tria commendantur ab Angelo, Tobiæ 12. *Bona est Oratio cum Ieiunio, & Eleemosyna.* & regulas eorundem trium operum explicat Dominus Matth. 6.

De cinere, & cilicio, quæ ad Ieiunium reducuntur, exstant exempla in diuinis literis, vt Niniuitarum, Ionæ 3. Dauidis, ac seniorum Israël, 1. Paral. 21. Idem imperatur Hierem. 4. Ioëlis 1. & alibi. Idē confirmat ipse Dominus, Matth. 11. Denique HIERONYMVS in comment. ad 3. cap. Ionæ: *Saccus,* inquit, *& ieiunium, arma sunt pœnitentiæ.*

De flagellatione, ac percussione sui ipsius, quod genus pœnitentiæ præter cetera damnant Aduersarij, habemus exemplum Apostoli Pauli, 1. Cor. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* quo loco verbum Græcum ὑπωπιάζω (vt Theophylactus notat) significat; vsque ad liuorem contundere. Et quamuis Apostolus similitudinem ducat ab iis, qui in stadio pugnant, ac dicere velit, eo se modo corpus suum malè accipere, ac subiicere, quemadmodū athletæ, cùm in stadio aduersarium suum pugnis, ac cæstibus ad liuorem vsque contundunt: tamen omninò probabile est, Paulum etiam propriè corpus suum verberibus affecisse; tùm quòd vox Græca id significet, tùm quòd hoc genus pœnæ etiam veteribus fuerit vsitatum. Nam Luc. 18. Publicanus pœnitens percutiebat pectus suum: & S. HIERONYMVS postquam dixerat in epist. ad Eustochium de custodia virginitatis: *Horrebant sacco membra deformia.* et: *Nuda humo vix ossa hærentia collidebam.* et: *Repugnantem carnem, hebdomadarum inedia subiugabam.* subiungit: *Memini me clamantem, diem crebrò iunxisse cum nocte, nec priùs à pectoris cessâsse verberibus, quàm rediret Domino increpante tranquillitas.*

IAM verò hæc ipsa opera, quatenus quoad certum modum in particulari, diuinitùs mandata non sunt, ac per hoc indebita dici possunt; grata esse Deo, & sancta, atque vtilia, demonstratum est à nobis in 2. libro de Monachis, vbi de Consiliis Euāgelicis, & Operibus supererogationis disputauimus.

AC præter alia, insigne testimonium habemus in lib. Num. cap. 30. vbi Deus approbat, & sibi reddi iubet, vota spontè facta de ieiuniis, aut alia quauis corporis afflictione. Atqui Deus

nusquam imperauerat, non solùm in specie aliqua certa vota, sed ne in genere quidem vlla vota: & tamen vota spontè facta Deo grata esse, perspicuum est, tum ex eo, quòd iubet sibi reddi, tum ex illa Prophetæ cohortatione: *Vouete, & reddite Domino Deo vestro.* Psal. 75. Falsum igitur est quod Aduersarij passim scribunt; opa indebita, siue nō impata diuinitùs, minimè Deo placere.

Insigne QVOQVE est exemplum S. Ioannis Baptistæ, cuius vestis, pili camelorum erant; cibus, locustæ; lectus, humus; domus, desertum. Matth. 3. Luc. 3. & Marc. 1. NEQVE poterūt Aduersarij in Scripturis ostendere, vbi Deus tantā vitæ asperitatem imperauerit; vt omninò fateri cogamur, eiusmodi labores spōtè susceptos fuisse, atq; ad opera supererogationis pertinuisse. NEQVE illud dici potest; resipiscentiā, ac vitę nouitatem eos labores postulâsse. Nam nec S. Ioānes vnquam à Deo alienus fuerat, vt conuersione, & resipiscentia, ac vitæ nouitate indigeret: neque conuersio, ac vitæ nouitas, ex sententia præcipuè Aduersariorum, tantam seueritatem requirit. Ioannes igitur quia Pœnitentiam prędicaturus venerat; vt eam non solùm verbo, sed etiā exemplo prædicaret; *Elegit*, vt scribit CHRYSOSTOMVS, homil. 10. in Matthæum, *vestem, & victum, ac reliquam vitam compunctioni, & pœnitentiæ accommodatam.* & placuisse Deo eiusmodi vitam, testis est Christus ipse, qui Ioannem Matth. 11. & Luc. 7. mirificè laudauit.

HVC etiam pertinet Annæ illius exemplum, quæ, vt Lucas scribit, cap. 2. *Non recedebat à templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiens, die ac nocte.* Nam à templo nō recedere, & perpetuò ieiunare & orare, nō erat in lege Domini vsquā imperatum: & tamen hæc opera indebita, & supererogationis, fuisse cultum Deo gratum, èx verbis Euangelij satis apertè colligitur. Neq; enim Euāgelista in laudibus eius mulieris posuisset, assidua illa ieiunia, & preces, & in templo commorationem; neq; dixisset, illam Deo seruisse ieiuniis, & orationibus, nocte ac die; nisi opera illa cultum Dei esse credidisset. OMITTO alia plurima, quæ & per se obuia sunt, & à nobis alibi annotata.

PORRO veteres Patres, afflictiones istas carnis non imperatas in particulari, sed spontè assumptas, apertissimè laudant, & ad cultum Dei pertinere dicunt.

TERTVLLIANVS in lib. de resurrectiōe carnis; feras & aridas escas, & reliquā corporis afflictionem, sacrificia esse Deo grata, scribit. Gregorius NAZIANZENVS in epist. ad Helleniū, scribens de quibusdam sanctis viris, qui aut nunquā homines videbāt, aut totos viginti dies sine cibo transigebant, aut integro anno in oratione stabant: quæ certè opera non sunt diuinitùs imperata: *Talis,* inquit, *est Christi pars, talis passionū Christi fructus, quem ipse è terra ad Patrem defert; religionis,* inquam, *Christianæ columen, populi decus, mūdi fundamen-*

A *tum, cum cœlestibus pulchritudinibus elegantia propemodùm certans.* AVGVSTINVS homil. 29. in lib. 50. homiliarum, eleemosynarum largitionē, sacrificium vocat. Idem, siue quicunq; fuit auctor, in lib. de dogmatibus Ecclesiasticis, cap. 68. *Pro amore castigandi corporis, abstinentibus à vino vel carnibus, nihil credere meriti accrescere; nō hoc Christiani, sed Iouiniani est.* At profectò à carnibus, & vino abstinere, nō est diuinitùs imperatum. LEO serm. 2. de ieiunio decimi mensis: *Pro cōsummata,* inquit, *perceptione omnium fructuum dignißimè largitorum, eorum Deo continentiæ libamen offertur.* quo loco S. Pontifex, sacrificium, ac per hoc, cultum Dei, ieiunium illud appellat, quod certum est non esse à B Deo Christianis impositum. DENIQVE, pleni sunt libri Patrum eiusmodi testimoniis.

POSTREMO, accedit etiam ratio. Nam si Deo placent opera, quæ ipse neq; in genere, neque in specie imperauit, modò cum debitis circumstātiis fiant, vt paulò antè ostēdimus de votis; quātò magis certum erit, placere Deo, quæ ipse saltem in genere imperauit, qualia sunt, Oratio, Ieiuniū, & Eleemosyna, & quæ ad ista reuocantur? ARGVMENTA Philippi soluta sunt capite superiore.

CAPVT SEPTIMVM.

Posse hominem iustificatum verè Deo satisfacere pro reatu pœnæ temporalis.

C VLTIMA restat quæstio, Vtrum opera quæ fiunt ad redimendam pœnā temporalem, cuius reatū sæpè manere ostendimus post culpā dimissam, verè Satisfactoria dici possint. Aduersarij siquidem etiamsi cogātur admittere (vt iam disputauimus) manere interdū reatum pœnæ tēporalis post culpam remissam; & pœnis spontè assumptis præueniri manum Dei, & flagella diuina auerti, ac deniq; Ieiunium, Orationē, & Eleemosynam esse opera laboriosa, ac Deo grata: tamen nullo modo adduci possunt, vt fateantur, per hæc opera satisfieri Deo, aut pœnas de- D bitas compensari; vix etiam nomen ipsum Satisfactionis ferunt.

Lutherus in assert. artic. 5. *Vehementer,* inquit, *odi, & sublatum vellem hoc vocabulum,* SATISFACTIO, *quod nō modò in Scripturis non inuenitur, sed & periculosum habet sensum, quasi Deo quisquam poßit pro vllo peccato satisfacere, cùm gratis ille ignoscat omnia.*

Philippus in Apologia Confess. Augustanæ, art. de Cōfess. & Satisfactione: *Sed tamen,* inquit, *fatentur Aduersarij, quod Satisfactiones nō prosint ad remißionem culpæ: verùm fingunt Satisfactiones prodesse ad redimendas pœnas, seu Purgatorij, seu alias.* Et infrà: *Hæc tota res est commentitia, recens conficta, sine auctoritate Scripturæ, & veterum scriptorum Ecclesiasticorum.* Et infrà: *Scholastici viderunt in Ecclesia esse Satisfactiones, sed*

non animaduertebāt, illa spectacula instituta esse, tum exempli caussa, tū ad probandos hos, qui petebāt recipi ab Ecclesia. In summa, non viderunt esse disciplinā, & rem prorsus politicā: ideò superstitiosè finxerunt, eas non ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum valere.

Ioan. Caluinus, li. 3. Instit. cap. 4. §. 39. loquēs de Satisfactionibus, quæ legūtur apud veteres: *Vocârunt*, inquit, *vt plurimùm Satisfactionem; non compensationem, qua Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui Excommunicatione mulctati fuerāt, cùm in communionem reicipi vellēt, Ecclesiam reddebāt de sua pœnitentia certiorem: indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia, quibus se prioris vitæ verè, & ex animo pertæsos esse approbarent, vel potiùs priorum memoriā obliterarent; atq; ita dicebantur, non Deo, sed Ecclesiæ satisfacere.* Hæc ille, qui his verbis satis ostendit, se non admittere Satisfactionem, qua Deo satisfiat; & in superioribus explicauerat, se non solùm Satisfactionem quoad culpam, sed neq; etiam quoad pœnā, vllo modo admittere: cuius argumenta paulò infrà dissoluemus.

Martinus etiam Kemnitius loco sæpiùs notato, ac præcipuè, pag. 1087. id præcipuè in Tridentino Concilio reprehendit, quod exigat Satisfactionem in reconciliatione, quę fit post Baptismum: *Ita*, inquit, *Concilium sententiam suam explicat: Eos qui ante Baptismum deliquerunt, dicit in gratiā à Deo recipi sine propriis satisfactionibus, propter meritum & satisfactionem Christi: qui verò post Baptismum lapsi sunt, illis ait diuinam clementiam non dimittere peccata absq; vlla propria ipsorum satisfactione, quam pro peccatis ipsi exoluant. Hoc Lector benè notet, &c.*

Nos igitur Concilium Trident. sess. 6. cap. 14. & sess. 14. can. 13. & Ecclesiæ totius sententiā sequentes, ꝓbare aggrediemur, per opera illa pœnalia, de quibus hactenus loquuti sumus, verè ac propriè Domino satisfieri pro reatu pœnæ, qui post culpam dimissam remanet expiandus.

Illud tamen anteà præmittendū putamus, quod & initio libri huius attigimus, nos hoc loco de Satisfactione illa, verba facere, quę (vt nostri loquuntur) ex cōdigno quidem pœnā temporalem expiet, non tamen ex rigore iustitiæ. Satisfactio enim ex rigore iustitię, duo requirit: vt satisfiat ex propriis; & ad æqualitatem, nulla videlicet præueniente, aut intercedente gratia eius, cui debetur Satisfactio. Nos autem neque aliquid habemus, quod Dei non sit, neq; possumus vllo genere honoris adæquare iniuriam, quam Deo fecimus: cùm iniurię mensura æstimetur ex dignitate Dei, quæ infinita est; mensura honoris, quem illi impendimus, ęstimetur ex dignitate nostra, quæ est finita, ac perexigua. Nihilominùs tamen accedente gratia Dei, eaq; multiplici, verè possumus aliquo modo ex propriis, & ad æqualitatem, ac per hoc iustè, & ex condigno satisfacere.

Primum enim accedit gratia iustificationis, per quam efficimur filij Dei, mēbra Christi, habitacula Spiritus sancti: & hac ratiōe, opera nostra, vt à Spiritu Christi in nobis habitante procedunt, quādam habent infinitatem, ac per hoc etiam quandam æqualitatem cum iniuria, qua Deum peccando affeceramus.

Accedit rursus alia gratia, dum Deus, qui nostra omnia sibi iure vendicare posset; nō omnia, quæ facere possumus, impat, sed certa quædam opera duntaxat: alia verò ꝑmulta, nō imperat, sed suadet, atque ad ea facienda hortatur, vt lib. 2. de Monachis copiosè ostendimus. Ex qua Dei benignitate illud cōsequitur, vt habeamus opera ꝓpria, & indebita, quibus pro iniuria satisfaciamus: quāquam ea est benignitas Dei, vt etiam quæ munera ipsius sunt, nostra esse merita patiatur; & quæ de manu eius accepimus, sibi donari libenter admittat.

Accedit præterea alia gratia. Nam Deus cùm nos ad amicitiā suam per recōciliationem iterum recipit; à pœna, cuius debitores eramus, æternitatem aufert, ac de æterna temporalē facit. Ita igitur intelligimus, per nostra opera Domino satisfieri, non ex rigore iustitiæ, sed gratia ipsius eaq; multiplici præcedente, & comitante, atque id nobis donante, vt habeamus, vnde ex propriis, & ad æqualitatem pro pœna temporali satisfacere valeamus.

Hac explicatione præmissa, probāda est veritas primum testimoniis Scripturarum. Deinde, traditione veteris Ecclesiæ.

CAPVT OCTAVVM.

Ex Scripturis probatur, Deo satisfieri posse pro pœna temporali, culpa dimissa.

Primum igitur Scripturæ testimoniū esse potest, quod habetur Isaiæ ca. 1. vbi Dominus promittit remissionem plenam, ac perfectam peccatorum, quasi præmium quoddam, iis qui non tantùm lauerint ac mundauerint se per contritionem, sed etiam in bonis operibus misericordiæ se exercuerint. Sed de hoc loco plura dicemus cap. 15. in solutione tertij argumenti Ioannis Caluini.

Alterum testimonium habetur Daniel. 4. *Peccata tua eleemosynis redime.* & Prouerb. 16. *Misericordia & veritate redimitur iniquitas.* Hîc enim habemus vocē Redemptionis, quæ æquiualet voci Satisfactionis, quam Lutherus in diuinis literis inueniri negabat. Certè enim non minùs ad iustitiam pertinet Redemptio, quàm Satisfactio: & si absurdum esset dicere, nostris operibus satisfieri pro peccatis; multò esset absurdius dicere, nostris operibus redimi peccata: quemadmodum ipsi etiam Hæretici grauiùs ferunt, si dici velimus aliqua ex parte redēptores, quam satisfactores. Cùm igitur Scriptura non vno in loco disertis verbis tradat, nostris operibus re-

dimi peccata, profectò nõ abhorret ab vsu Scripturæ quod nos dicimus, nostris operibus satisfieri pro peccatis. Quemadmodum autem refellatur Caluini expositio, cap. 3. ostẽdimus.

SED fortasse obiiciet aliquis, non dixisse Daniele, Pœnas tibi debitas eleemosynis redime; sed, *Peccata tua eleemosynis redime*, proinde loquutum esse de redemptione culpæ; quam nos ipsi fatemur, non esse veram & propriam redemptionem.

RESPONDEO, in sacris literis nomen peccati sæpenumerò accipi pro pœna, siue pœnæ reatu: vt Gen. 43. *Nisi reduxero puerum, ero peccati reus in te omni tempore.* Deuter. 5. *Reddẽs iniquitatem patrum in filios.* 3. Reg. 1. *Erimus ego, & filius meus Salomon peccatores.* Et hoc modo accipi potest illud quod adduximus ex Prouerbiis: *Misericordia & veritate redimitur iniquitas.*

Locus autem Danielis duobus modis exponi solet. VNO modo vt per peccatum intelligatur culpa, siue inimicitia cum Deo: & tũc significatur illis verbis, posse hominem pœnitentem per eleemosynas placare Deum ex cõgruo, atq; ab eo gratiam reconciliationis impetrare. Ex qua interpretatione id sequitur, vt si opera hominis nondum iustificati, tamẽ cum auxilio Dei speciali facta tantùm valent ad reconciliationem, vt ex congruo dicantur redimere culpam: multò magis opera hominis iusti, ex Spiritu inhabitante facta, tantùm valeant ad expiandam pœnam temporalem, vt ex condigno dicantur redimere pœnam.

ALIO modo exponuntur à nõnullis ea verba, vt per peccatum sola pœna intelligatur. Sed quia Nabuchodonosor impius erat, & non solùm pœnæ, sed etiam culpæ remissione indigebat, idcircò auctores illi volunt, sententiam Danielis esse hiulcam, ac subintelligi alia verba, quibus ad agendam pœnitentiam, & quærendam reconciliationem Daniel Regem sit cohortatus, ac tùm demùm addiderit de expianda pœna: *Peccata tua eleemosynis redime.* Ceterùm plenus cõmentarius erit, si verba Danielis intelligamus de perfecta remissione peccati quoad culpã & pœnam; ita vt cohortatio sit ad magnas & frequẽtes eleemosynas, quibus primùm disponatur Rex ad reconciliationem, deinde etiam pœnam ex condigno redimat: quemadmodum intelligendus esse videtur locus ille Lucæ 11. *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* At quem modum etiam loquitur S. Cyprianus in serm. de lapsis, vbi opera pœnitentiæ requirit, quibus primùm venia peccatorũ impetretur, deinde etiam corona gloriæ acquiratur.

TERTIVM testimoniũ positum est in illis verbis Præcursoris: *Facite fructus dignos pœnitentiæ,* Luc. 3. quod testimonium Aduersarij non rectè exponunt de nouitate vitæ, & obseruatione legis diuinæ. Nam facere fructum dignũ pœnitentię, est operari eo modo, quo decet eum qui pœni-

A tentiam profitetur; qui autem pœnitẽtiam profitetur quòd aliquem læserit, non solùm cessat à lædẽdo, nec solùm cauet in futurum ne quid in eum committat, sed etiã damnum resarcit, compensat iniuriã, malè facta corrigit, & emendat.

ATQVE in hunc modum locum istum veteres exposuerunt. S. GREGORIVS homilia 20. in Euangelia: *Aliud,* inquit, *est, fructum facere Pœnitentiæ, aliud, dignum Pœnitentiæ fructum facere. Vt enim de dignis pœnitẽtiæ fructibus loquamur, sciendum est, quòd quisquis illicita non commisit, huic iure conceditur, vt licitis vtatur, sicq; opera pietatis faciat, vt tamen si voluerit, ea quæ mundi sunt non relinquat. At si quis in fornicationis culpam, vel fortassis, quod grauiùs est, in adulterium lapsus est, tantò à se licita debet abscindere, quantò se meminit & illicita perpetrâsse.* Vide eundem lib. 6. cap. 2. in primum Regum, vbi cum tria ad Pœnitentiam requirat, mentis conuersionem, oris confessionem, & peccati vindictam; hoc tertium, ex testimonio à nobis allato de dignis Pœnitentiæ fructibus confirmat.

BEDA libro 1. in Lucam cap. 2. repetit verba Gregorij iam citata. Idem etiam Beda in Psal. 4. *Sacrificate,* inquit, *sacrificium iustitiæ, quasi dicat: Ita dico, vt irascamini præteritis peccatis, vt sacrificetis sacrificium, id est, mortificetis propria vitia vestra, faciendo dignos fructus Pœnitentiæ, tantùm scilicet pro singulis vos affligentes, quantum digna expetit Pœnitentia, quod erit sacrificium iustitiæ.*

C Petrus DAMIANI in serm. 2. de S. Andrea: *Ne tibi blandiaris, si grauiter peccanti, leuior Pœnitentia à mansueto, vel à dissimulante dictatur, cùm in Purgatoriis ignibus perficiendum sit, quidquid hîc minus feceris: quia dignos Pœnitentiæ fructus quærit Altissimus.*

Christianus DRVTHMARVS in cap. 3. Matt. *Fructum,* inquit, *dignum Pœnitentiæ facere, est præterita mala fletibus punire, & bona è contrario agere, & malè commissa eleemosynis redimere.*

ISICHIVS lib. 4. in Leuiticum, cap. 14. *Hæc,* inquit, *opera necessaria habet, quæ virtutibus, & actionis studio valeant delere peccata: propter quod Ioannes Baptista populo Iudæorum dicebat, Facite fructum dignum Pœnitentiæ.* & paulò infrà, explicans quę sint ista opera, siue fructus Pœnitentiæ, dicit esse Oratio-

D nem, intentam Eleemosynam, vigilias, saccum, ieiunium, lachrymas.

S. Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 10. in Matthæum, exponens hunc ipsum locum: *Facite,* inquit, *fructus dignos Pœnitentiæ. Quo autem modo fructificare poterimus? si vtique peccatis aduersa faciamus: Verbi gratia, aliena rapuisti? incipe donare iam propria; longo es tempore fornicatus? à legitimo quoque vsu suspendere coniugij, ac perpetuam continentiam sæpius paucorum dierum castitate meditare; iniuriam, vel opere cuiquam, vel sermone fecisti? refer benedictionis verba conuiciis; & percutientes te, nunc officiis, nunc etiam beneficiis placare contende: neq; enim vulnerato sufficit ad salutem, tantummodò spicula de corpore euellere, sed etiam remedia adhibere vulneribus. Deliciis antea, & temulentia diffluebas? ieiunio, & aquæ potu vtrumque compensa.*

A PACIANVS in epist. 3. ad Simpronianum: *Vides,* inquit, *in sarmentis fructum requiri, id est, bona opera Pœnitentiæ, sicut Ioannes ait, Facite fructum dignum Pœnitentiæ. Vides sarmenta purgari: quæ sunt detrimenta carnis, damna lætitiæ, damna patrimonij, vitæ labores, qui actus propriè pœnitentium sunt.*

Hi certè Patres non solùm vitæ nouitatem, & legis obedientiam requirunt, vt digni fructus Pœnitentię censeantur, sed etiam vt à licitis nos abstineamus, vt opera faciamus, quæ valeant delere peccata, vt malè facta laboriosis operibus puniamus, vt scelera bonis operibus redimamus, vt vitiorum plagas abstinentiæ medicina curemus, vt crapulam & ebrietatem (vt Chrysostomus loquitur) aquæ potu, ac ieiunio compensemus. Denique Pacianus, detrimenta carnis, damna lætitiæ, damna patrimonij, & vitæ labores, id est, ieiunia, fletus, eleemosynas profusas, & ceteras vitæ asperitates, quas alioqui nulla lex imperat, fructus dignos pœnitentiæ esse definit. Digni autem fructus, rectè dici non possent, nisi re vera sufficerēt ad iniuriam compensandam, si non ad æqualitatem quantitatis, saltem ad æqualitatem proportionis, & iuxta acceptationem eius qui fuerat læsus.

B QVARTVM testimonium habetur 2. Cor. 7. vbi B. Paulus inter alios bonos fructus sanctæ tristitiæ, quæ Pœnitentiam in salutem stabilem operatur, ponit Vindictam. Neque multum refert an Apostolus loquatur de vindicta, quam is, qui Pœnitentiam agit, de seipso sumit, an de ea, quæ iniungitur ab alio: satis enim nobis est, probari ab Apostolo pœnas, quæ vindictæ nomine inueniuntur in Pœnitentia. Vindicta enim ad prȩteritum respicit, & ad iustitiam pertinet, neque aliud est, nisi id quod nos dicimus Satisfactionem: ideò enim sumit vnusquisq; de peccatis suis pro amore Dei vindictam, vel à Sacerdote iniunctam libenter admittit, vt iniuriam Deo factam ea ratione compenset.

C ET quamuis Caluinus, vt suprà notauimus, multis in locis neget, vllam pœnam pro peccatis nostris exigi à nobis; tamen lib. 3. Instit. cap. 3. §. 15. hunc locum Apostoli tractans, ita loquitur: *Postrema est vindicta: quo enim seueriores in nos fuimus, & acriore censura quæstionem habemus de peccatis nostris, eo sperare debemus magis propitium, ac misericordem Deum. Et certè fieri non potest, quin anima diuini Iudicij horrore perculsa, partes vltionis in exigenda de se pœna occupet.* Quo loco apertè concedit, Apostolum Paulum loqui de pœna, quæ vindictæ nomine à pœnitente suscipitur.

D QVINTVM testimonium colligitur ex Leuitico, cap. 4. 5. & 6. vbi sacrificia diuersi precij, pro ęstimatione ac mensura delicti imperantur. Fuisse autem ea sacrificia compensationem, ac satisfactionem pro reatu pœnæ temporalis expiando, probabitur cap. 15. in responsione ad argumenta Caluini, in solutione 5. argumenti.

Huc adferri possent illa omnia Scripturæ loca, quæ docent, opera hominum iustorum, meritoria esse vitæ æternæ. Nam si opera iustorum eam vim habent, vt vitam æternam verè, & propriè mereantur: nullo modo negari potest, quin etiam efficacia esse possint ad satisfaciendū pro reatu pœnæ temporalis; siquidem longè maius est gloria ęterna, quàm pœnę temporalis remissio. Certè inter homines, si quis Regem suum iniuria affecisset, ac deinde in amicitiam restitutus, ita se gereret, vt merito operum suorum in societatem regni admitteretur; quis ambigeret, eundem officiis erga Regem, pecuniarium debitum facilè posse redimere?

Scripturę testimonia pro meritis vitę æternę passim occurrunt: sed duo nobis hoc loco sufficient. ALTERVM est Matth. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* quo loco, & vox Mercedis, & nomen Operariorum, & pactum cum operariis ex denario diurno; non permittunt nos aliter hunc locum exponere, quàm de meritis propriè dictis, quibus ex iustitia merces debetur: denarium autem diurnum, qui eo loco pro mercede ponitur, communi consensu Patres docent esse vitam æternam. Vide Ambrosium lib. 7. in Lucam cap. 66. Hieronymum lib. 2. in Iouinianum: Augustinum libro de sancta Virginitate cap. 26. Gregorium lib. 4. Moral. cap. 42. Chrysostomum, & alios in hunc locum Matthæi.

ALTERVM testimonium est 2. Tim. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus Iudex, non solùm autē mihi, sed iis, qui diligunt aduentum eius.* certè corona iustitię, quę redditur à iusto Iudice; veram & propriam laborū, meritorumq; mercedē significat. SED de his hactenus: nam de meritis operum suo loco fusiùs disseremus.

CAPVT NONVM.

Ex traditione veteris Ecclesiæ probatur Satisfactio.

NVNC adferemus testimonia veteris Ecclesiæ. Ac PRIMVM ætate prima post Apostolos, id est, post annum Domini C. habemus IVSTINVM, siue quicunque fuit auctor quæstionum, quæ in Iustini operibus continentur. Is igitur q. 79. quærit, Cur Iosiam Regē Deus permiserit gladio cȩdi, cùm vir sanctissimus fuisset: respondet autem his verbis: *Ceterum luctuosum vitæ finem propterea Iosias retulit, quòd iussioni Hieremiæ non paruerit, qui ei ex mandato Dei dixerat, vt ne progrederetur ad obuiandum Regi Aegypti in bellum, sicut ait Hieremias. Quapropter vt eum purum à peccatis ex hac vita reciperet Dominus Deus, ideò permisit illū inobedientiæ eius ferro Aegyptio pœnas exoluere.* Quòd si mortem illam Deus permisit, vt purum Iosiam à peccato reciperet; ergo mortis pœna expiatio fuit peccati; & proinde (quod est idem) satisfactio pro peccato: & si pœna illa mortis violentæ, expiatio fuit peccati; ad eundem modum ceteræ pœnę, quæ post

peccatum exiguntur à pœnitentibus, non ſunt ſatisfactiones coram hominibus tantùm, ſed etiam coram Deo: neque ſolùm in remedium contra futura, ſed etiam in vindictam & compenſationem præteritorum exiguntur.

S. IRENÆVS lib, 3. cap. 37. loquens de Pœnitentia Adami: *Timor,* inquit, *Domini initium intelligentiæ, intellectus verò transgreſsionis fecit Pœnitentiam, pœnitentibus autem largitur benignitatem ſuam Deus. Etenim per ſuccinctorium in facto oſtendit ſuam Pœnitentiam, foliis ficulneis ſemetipſum contegens, exiſtentibus & aliis foliis multis, quæ minus corpus eius vexare potuiſſent, condignum tamen inobedientiæ amictum fecit, conterritus timore Dei, & retundens petulantem carnis impetum.* & infrà ponit verba ipſius Adami: *Quoniam,* inquit, *eam, quam habui à Spiritu ſanctitatis ſtolam amiſi per inobedientiam: & nunc cognoſco, quoniam ſim dignus tali tegumento, quod delectationem quidem nullam præſtat, mordet autem, & pungit corpus. Et hoc ſemper habuiſſet indumentum, humilians ſemetipſum, niſi Dominus, qui eſt miſericors, tunicas pelliceas pro foliis ficulneis induiſſet eos.* Ex hoc teſtimonio diſcimus, fructum Pœnitentiæ dignum, non eſſe ſolùm vt Aduerſarij volunt, nouam obedientiam mandatorum; non enim Deus mandauerat, vt Adam indumento illo tam aſpero vteretur: ſed eſſe pœnam ſponte ſuſceptam, quæ dolore corpus afficiat, & voluptatem ex peccato perceptam ea ratione compenſet. Quocirca rectè Irenæus indumentum illud Adami vocat condignum inobedientiæ amictum. Inobedientia enim ex ſuperbia nata fuerat, & idcirco iuſtum, & condignum erat, vt humilitate compenſaretur: amictus autem ille, non ſolùm carnem punctionibus affligebat, vt ob delectationem illicitam Domino ſatisfieret, ſed etiam vilitate ad cor humiliandum valebat, vt ſuperbiam, & inobedientiam compenſaret. Atque hinc videtur poſteà factum, vt pœnitentes ſacco, ſiue cilicio cõmuniter vterẽtur. Idem lib. 4. c. 26. in fine: *Docebat,* inquit, *vt facerent præcepta, quæ ab initio pcepit Deus, & vt veterẽ cupiditatẽ per opera bona ſoluerent, & ſequerẽtur Chriſtum. Quoniam autẽ ea, quæ poſsidentur, pauperibus diuiſa, ſolutionem faciũt pteritæ cupiditatis, Zachæus facit manifeſtum: Ecce, dicens, dimidium bonorum meorum do pauperibus.*

TERTVLLIANVS in lib. de Pœnitentia: *Offendiſti,* inquit, *ſed reconciliari adhuc potes, habes cui ſatiſfacias, & quidem volentem.* Et infrà: *Satisfactio confeſſione diſponitur.* Et paulò antè: *Quàm porrò ineptum, Pœnitentiam non adimplere, & veniam delictorum ſuſtinere? hoc eſt precium non exhibere, ad mercedem manum emittere: hoc enim precio Dominus veniam addicere inſtituit: hac Pœnitentiæ compenſatione redimendam proponit impunitatem.* Ex hoc teſtimonio habemus nomẽ Satisfactionis, quod Lutherus ſublatum cupiebat: habemus ſatisfieri Deo, non autem ſoli Eccleſiæ, vt Aduerſarij docent: habemus, Satisfactionis opera ex condigno redimere pœnas peccatorũ, nam ideò precium, redemptionem, & compenſationem Tertullianus appellat.

A Poſt annum Domini CC. habemus ORIGENEM, is homil. 6. in Exod. ſic loquitur: *Si quis fortè huiuſmodi pecuniam à Diabolo deceptus, accepit; non vſquequaq; deſperet, miſericors enim, & miſerator Dominus, & creaturæ ſuæ non vult mortem, ſed vt conuertatur, & viuat. Pœnitendo, flendo, ſatisfaciendo deleat quod admiſſum eſt.* Item homil. 15. in Leuit. vbi dixerat, poſſe redimi peccata in hac vita, ſubiungit: *Si tamen inuenerit manus tua preciũ, quod reſtituat. Quale precium? Pœnitentiæ ſine dubio lachrymis congregatum, & manibus, id eſt, labore boni operis inuentum.* Homil. 3. in lib. Iudic. *Vide,* inquit, *benignum Dominum miſericordiam cum ſeueritate miſcentem, & ipſius pœnæ modum iuſta & clementi libratione penſantẽ. Non in perpetuum tradit de-*
B *linquentes, ſed quanto tempore erraſſe te noſti, quanto tempore deliquiſti, tanto nihilominus tẽpore humilia te ipſum Deo, & ſatisfacito ei in confeſsione Pœnitentiæ.*

S. CYPRIANVS lib. 1. epiſt. 3. ſcribens aduerſus eos, qui non præmiſſa plena ſatisfactione, pacem pœnitentibus dabant: *Elaborant,* inquit, *ne Deo indignanti ſatisfiat.* Et infrà: *Datur opera, ne ſatisfactionibus & lamentationibus iuſtis delicta redimantur, ne vulnera lachrymis abluantur.* Item li. 3. epiſt. 14. *Hæc qui ſubtrahit fratribus noſtris, decipit miſeros; vt qui poſſunt agere Pœnitentiam verã, Deo Patri, & miſericordi precibus & operibus ſuis ſatisfacere, ſeducantur vt magis pereant.* Item in ſerm. de opere & eleemoſynis: *Nec haberet,* inquit, *quid fragilitatis humanæ infirmitas, atque imbecillitas faceret, niſi iterum pietas diuina ſubue-*
C *niens iuſtitiæ, & miſericordiæ operibus oſtenſis, viam quandam tuendæ ſalutis aperiret; vt ſordes poſtmodũ quaſcunq; contrahimus, eleemoſynis abluamus. Loquitur in Scripturis Spiritus ſanctus, & dicit: Eleemoſynis & fide delicta purgantur: non vtiq; illa delicta, quæ fuerant antè contracta; nam illa Chriſti ſanguine & ſanctificatione purgantur.* Ex hoc teſtimonio apertiſsimè diſcimus, diſcrimẽ inter Baptiſmum, & Sacramentum Pœnitentię, quod Aduerſarij perſpicere nunquam potuerunt. Nam ante Baptiſmum non exigitur Satiſfactio, cùm Chriſti ſanguine per Baptiſmum pleniſsimè applicato, purgentur peccata omnia, non ſolùm quoad culpam, ſed etiam quoad pœnam alterius vitæ, tum æternam, tum temporariam: poſt Baptiſmum autem neceſſaria Satisfa-
D ctio eſt, quoniam (vt ſuprà oſtendimus) per Abſolutionem Sacerdotalem remittitur quidẽ culpa, & pœna æterna, ſed non tota pœna temporalis alterius vitæ. Idem Cyprianus in ſerm. de lapſis: *Dominus,* inquit, *orandus eſt, Dominus noſtra Satisfactione placandus.* & infrà, in vltimis verbis, poſteaquam dixerat: *Orare oportet impenſiùs, & rogare, diẽ luctu tranſigere, vigiliis, ac noctes fletibus ducere, ſtratos ſolo adhærere cineri, in cilicio & ſordibus volutari, &c.* ita ſubiungit: *Qui ſic Deo ſatisfecerit, qui Pœnitentia facti ſui, qui pudore delicti, plus virtutis & fidei de ipſo lapſus ſui dolore conceperit; exauditus & adiutus à Domino, quam contriſtauerat nuper, lætam faciet Eccleſiam: nec iam ſolam Dei veniam merebitur, ſed coronam.*

Poſt annũ Domini CCC. S. ANTONIVS Magnus in epiſt. 1. extrema, dicit Deũ aſpicere ad ie-

iunia plurima, vigilias, meditationes asſiduas, preces largas, abdicationē rerū huius mundi, & ceteros labores pœnitentiū, & ſic eorū miſereri.

LACTANTIVS lib.4. de vera ſapientia, cap. 17. *Volens*, inquit, *vitæ, ac ſaluti noſtræ pro æterna ſua pietate conſulere, Pœnitentiam nobis in illa circumciſione propoſuit, vt ſi cor nudauerimus, id eſt, ſi peccata noſtra cōfeſſi, ſatis Deo fecerimus, veniam conſequamur.* Idem lib. 5. de Iuſtitia, cap.13. *Deo*, inquit, *ſatisfacere licet.* & li.6. de vero cultu, cap.13. *Circumſpice*, inquit, *conſcientiam tuam, & quantum potes, medere vulneribus: nec tamē quia peccata largitione tolluntur, dari tibi licentiam peccandi putes. Abolentur enim ſi Deo largiare, quia peccaueras: nam ſi fiducia largiendi pecces, non abolentur. Deus enim purgari homines à peccatis maximè cupit, ideoq; agere Pœnitentiam iubet.* His verbis Lactantius Cyprianum, vt videtur, ſequutus, hortatur pœnitentes ad eleemoſynarum largitionem: ac dicit peccata tolli, & aboleri per eleemoſynas, ſi hominem pœniteat peccaſſe; & ideo quia peccauit, nimirū vt ſatisfaciat Deo, eleemoſynas largiatur: non tolli autem nec aboleri, ſi fiducia largiendi homines peccent, id eſt, ſi eleemoſynas largiantur, vt liberiùs peccent. Eodem lib.c.24. idem auctor: *Poteſt*, inquit, *reduci, & liberari, ſi eum pœniteat actorū, & ad meliora conuerſus, ſatisfaciat Deo.*

S.HILARIVS in Pſal.118. exponens verſiculum vltimum literæ PHE: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. Conſcius*, inquit, *peccatorum veterum, vt hiſtoria ipſa docetur, licet toto corde ſe direxerit, tamē quia & peccati ſui dolorem antè re ipſa ſcripſerit, tunc cùm Nathan Propheta arguente, crimen ſuum recognouit, & fleuit: nunc quoq; non deſinit vera Pœnitentiæ lachrymis, facti veteris crimen abluere.* Et infrà: *Hæc Pœnitentiæ vox eſt, lachrymis orare, lachrymis ingemiſcere, & per hanc confidētiam dicere; Lauabo per ſingulas noctes lectum meū. Hæc venia peccati eſt, fonte fletuum flere, & largo lachrymarum imbre madefieri.* Ex hoc teſtimonio habemus, Dauidem poſt perfectam conuerſionem, & indulgētiam culpæ adeptam, lachrymis peccatum olim commiſſum abluiſſe, quia videlicet intelligebat, poſt culpam remiſſam, reatū pœnę remanſiſſe; qui Satisfactione purgandus eſſet: habemus etiam, veniam peccati eſſe, fonte fletuum flere, id eſt, copioſis lachrymis veniā ſine dubio obtineri. Idē can.4. in Matt. non procul à fine: *Quia charitas*, inquit, *plurimum peccatorū tegit, & errorum noſtrorū ambitioſa ad Deum patrona eſt; nouiſſimum pœnæ quadrantē ſoluemus, niſi precio ipſius aliquantorum criminū culpa redimamur.* Vide quàm perſpicuè magnus hic Doctor operib⁹ charitatis redimi dicat eam pœnā, quā pro culpa debebamus.

S.BASILIVS in Pſal.29. exponens verſiculum illum: *Conuertiſti planctum meum in gaudium mihi. Sed*, inquit, *& lamentantur nobis Prophetæ, ad luctum nos prouocantes, vt ſimul ad confeſſionem, & cognitionem peccatorum noſtrorum delati, ex Propheticis ſermonibus, noſtrum lugeamus exitium, laboribus multis, & ærumnis noſtram carnem affligendo. Ei ſanè qui talis eſt, lugubris veſtis diſrumpitur, quam ſibi circumpoſuerat, ſuum lugens peccatum: huic tandem circumponitur amictus lætitiæ, & pallium ſalutis, &c.* Hoc loco ſatis apertè Magnus Baſilius docet, laboribus & ærumnis quibus affligitur caro, acquiri lætitiam indulgentiæ, ac ſalutis. Idem etiam in oratione ſuper illa verba: *Attende tibi. Attende*, inquit, *tibi, vt pro delicti proportione, hinc quoq; mutueris ex admota tibi medela, valetudinis inſtaurandæ ſubſidium. Magnum eſt, & graue peccatum? multa opus habes confeſſione, lachrymis amarulentis, peracri contentione vigiliarum, indiuulſo, & continenti ieiunio. Leuis eſt, nec intoleranda offenſio? huic quoq; exæquetur Pœnitentia.* Hìc verò apertiſsimè agnoſcit Baſilius, Satisfactionem condignam eſſe debere, & eam proportionem cum peccato exigere, vt verè per eam offenſio compenſetur.

S. AMBROSIVS in epiſtola 82. ad Eccleſiam Vercellenſem: *Quæ nobis*, inquit, *ſalus eſſe poteſt, niſi ieiunio eluerimus peccata noſtra?* Idem lib.2. de Pœnitentia, cap.5. *Vtrumque*, inquit, *beatum dixit, & cuius iniquitas remittitur per lauacrum, & cuius peccatum tegitur operibus bonis; qui enim agit Pœnitentiam, non ſolùm diluere lachrymis debet peccatū ſuum, ſed etiam emendatioribus factis operire, & tegere delicta ſuperiora, vt non ei imputetur peccatum.* Idem ad Virginem lapſam, cap.8. *Grandi plagæ*, inquit, *alta, & prolixa opus eſt medicina: grande ſcelus, grandem neceſſariam habet ſatisfactionem.* Idem in lib. de Helia & ieiunio, cap.20. *Habemus*, inquit, *plura ſubſidia, quibus peccata noſtra redimamus. Pecuniam habes? redime peccatum tuum. Non venalis eſt Dominus, ſed tu ipſe venalis es, peccatis tuis venūdatus es: redime te operibus tuis, redime te pecunia tua.*

S. Gregorius NAZIANZENVS in oratione de pauperum amore, propè extrema: *Miſericordia*, inquit, *& fide peccata purgantur. Ergo miſeratione purgemur, animíque labes & inquinamenta, egregia illa herba detergamus ac dealbemus, alij vt lana, alij vt nix pro miſericordiæ videlicet proportione.* Idem in oratione in ſanctum lauacrum, dicit, cicatricem ex peccatorum vulneribus remanentem, obduci obnixis precibus, multo luctu, & gemitu, & lachrymis. Idē oratione in ſancta lumina, poſteaquam multa dixerat de Baptiſmo laborioſo Pœnitentiæ, ſubiungit: *Aequale eſt malum, & dimiſſio abſque caſtigatione, & caſtigatio ſine venia; quandoquidem illa totas relaxat habenas, hæc verò nimiùm reſtringit.* qua ſententia pulchrè refellit Nouatianos & Lutheranos (licet hi nondum nati eſſent) Nouatiani enim caſtigationem admittebāt ſine ſpe abſolutionis; Lutherani contrà abſolutionem ſine caſtigatione concedunt. Quare ſicut Cyprianus de Nouatianis dixit, illos ſubtraxiſſe de ſatisfactione medicinam, lib.4. epiſt.2. ita nos dicere poſſumus de Lutheranis, eos è contrario ſubtrahere de medicina ſatisfactionem.

S. PACIANVS in Paræneſi ad Pœnitentiam, extrema: *Obteſtor*, inquit, *& deprecor, ne pudeat in hoc opere, ne pigeat oportuna quā primùm remedia ſalutis inuadere, deiicere mœroribus animū, ſacco corpus inuoluere, cinere perfundere, macerare ieiunio, mœrore conficere, multorum precibus adiuuare. In quantū pœnæ veſtræ non peper-*

ceritis, in tantū vobis Deus parcet. Et infrà: *Ecce polliceor, si ad Patrē vestrū vera Satisfactione redeatis, nihil vlterius errando, nihil pristinis adiiciendo peccatis, dicendo etiā humile aliquid, & flebile; Peccauimus in conspectu tuo Pater, iā non sumus digni nomine filiorū: continuò de vobis & pecus illud recedet immundū, & siliquarū esca deformis, &c.*

Post annum Domini C D. habemus INPRIMIS tres summos sanctissimosq; Pontifices. S. INNOCENTIVS I. in epist. 1. c. 7. *Caeterū,* inquit, *de pondere aestimando delictorū, Sacerdotis est iudicare, vt attendat ad confessionem pœnitentis, & ad fletus, atq; lachrymas corrigentis; ac tum debere dimitti, cum viderit congruam Satisfactionem.* Idem in epist. 22. ad Episcopos Macedoniae, cap. 4. *Ergo,* inquit, *si ita est; applicentur ad ordines sacrilegi, adulteri, atq; omnium criminum rei, quia benedictione Ordinationis crimina vel vitia putantur auferri: nullus sit Pœnitentiae locus, quia id potest praestare Ordinatio, quod longa Satisfactio praestare consueuit.* Hinc certè sine ambiguitate discimus, longa Satisfactione criminum, remissionem acquiri.

S. LEO I. serm. 1. de ieiunio decimi mensis: *Oratione,* inquit, *propitiatio Dei quaeritur, ieiunio concupiscentia carnis extinguitur, eleemosynis peccata redimuntur.* Idem in epist. 79. ad Nicetā, cap. 5. *De iis Christianis, qui inter eos, à quibus fuerant captiuati, cibis immolatitiis asseruntur esse polluti, consultationi tuae charitatis hoc etiam respondendum esse credidimus, vt pœnitentiae Satisfactione purgentur, quae non tàm temporis longitudine, quàm cordis compunctione spectanda est.* Idem in epist. 91. ad Theodorū, rursum repetit, salubri Satisfactione pœnitentes purgari: & in epist. 92. ad Rusticum, cap. 2. de Sacerdotibus pœnitentibus loquens: *Vnde,* inquit, *huiusmodi lapsis ad promerendā misericordiam Dei, priuata est petenda secessio, vt illis Satisfactio si fuerit digna, sit etiam fructuosa.*

S. GELASIVS I. in epist. 1. ad Episcopos Lucaniae, Brutij, & Siciliae, cap. 23. *Viduae, quae propria voluntate professam pristini coniugij castitatē mutabili mente calcauerint, periculi earum intererit, quali Deum Satisfactione placare debeant.*

PRAETER hos Pontifices, habemus insignes Theologos, Graecos & Latinos. Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS in 2. lib. de Sacerdotio, non longè à principio: *Non temerè,* inquit, *ad delictorum modum oportet & mulctam ipsam adhibere: sed tamquam ex coniecturis quibusdam explorandus est delinquentium animus, &c.* & homil. 41. ad populum Antiochenum: *A nobis,* inquit, *vltionem sumamus, ita placabimus Iudicem.* Idem homil. 2. de lapsu primi hominis: *Ostendit,* inquit, *Dominus, quibus officiis possint delicta purgari: ostendit, confessione & deformitate cultus, veniam posse facillimè impetrari.*

THEOPHILVS Alexand. in 1. Paschali epist. extrema: *Praeterita,* inquit, *peccata pœnitētia corrigamus, praesenti fletu redimamus futura gaudia, aculeosq; cōscientiae in morem apum noxios peccatorum fucos repellamus.*

Sanctus HIERONYMVS in cap. 1. Ioëlis, explicans illa verba: *Accingite vos, & plangite. Qui,* inquit, *peccator est, & quem remordet propria cōscientia, cilicio accingatur; & plangat vel propria delicta, vel populi;*

A *& ingrediatur Ecclesiam, de qua propter peccata fuerat egressus: & cubet, vel dormiat in sacco; vt praeteritas delitias, per quas offenderat Deum, vitae austeritate compenset.* Idem in epist. ad Eustochiū de obitu Paulae matris, ita Paulam loquentē inducit: *Turpanda est facies, quā contra Dei pceptum purpurisso, & cerussa, & stibio saepè depinxi: affligendū corpus, quod multis vacauit delitiis: longus risus perpeti cōpensandus est fletu: mollia linteamina, & serica pretiosissima, asperitate cilicij commutanda.*

Sanctus AVGVSTINVS in Enchiridio cap. 70. *In melius,* inquit, *est vita mutanda, & per eleemosynas de peccatis praeteritis est propitiandus Deus, non ad hoc emendus, vt ea semper liceat impunè committere: nemini enim dedit laxamentum peccandi, quamuis miserando deleat iam facta peccata, si non Satisfactio congrua negligatur.* B & cap. 71. *De quotidianis autem breuibus, leuibusq; peccatis, sine quibus haec vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit.* Item in epist. 54. ad Macedoniū: *Nihil aliud agit quē veraciter pœnitet, nisi vt id quod mali fecerit, impunitū esse non sinat: eo quippe modo sibi non parcenti ille parcit, cuius altum iustumq; iudicium nullus contemptor euadit.* Itē hom. 50. c. 11. ex li. 50. Hom. *Veniat peccator ad Antistites, per quos in Ecclesia Claues ministrantur, & tamquā bonus incipiens iam esse filius, maternorum membrorum ordine custodito, à Praepositis sacramentorū accipiat Satisfactionis suae modum, vt in offerendo sacrificio cordis contribulati deuotus, & supplex, id tamen agat, quod non solùm illi prosit ad suscipiendam salutem, sed etiam caeteris ad exemplum.* & infrà cap. 15. C *Non sufficit mores in melius commutare & à factis malis recedere, nisi etiam de his quae facta sunt, satisfiat Deo, &c.* Item in Psal. 50. in illa verba: *Et à peccato meo munda me. Implora misericordiam, sed attende iustitiam: misericordia est vt ignoscat peccato, iustitia est, vt puniat peccatum. Quid ergò? quaeris misericordiam? peccatū impunitum remanebit? respondeat Dauid, respondeant lapsi, respondeāt cum Dauid, vt misericordiā mereantur sicut Dauid, & dicant, Non Domine, non erit impunitū peccatū meum, nō impunitum erit, sed ideo nolo vt tu punias, quia ego peccatum meum punio.* Hic certè locus apertè conuincit, Satisfactionē nostrā non requiri solùm ad exemplum, vel disciplinam politicam, sed vt iniuria Deo facta compensetur, & diuinae iustitiae satisfiat.

D MAXIMVS homil. in die Cinerum: *Non reprehenditur,* inquit, *ille, qui dudum corde deuio, & lubricis gressibus à tramite elapsus salutis, redintegrare se Deo moesta pœnitentiae Satisfactione conatur.*

Seuerus SVLPITIVS lib. 2. Dialogorum de miraculis S. Martini, cap. 13. *Fornicatio,* inquit, *deputatur ad pœnam, nisi Satisfactione purgetur.*

Ioan. CASSIANVS collat. 20. cap. 7. *Dum agimus pœnitentiā, & vitiosorum actuū recordatione mordemur, necessariū est, vt ignē conscientiae nostrae obortus ex cōfessione culpae lachrymarū imber extinguat: cùm verè cuiquā in hac humilitate cordis, & spiritus contritione defixo, atq; in labore & gemitu perdurāti, horum recordatio fuerit consopita, & cōscientiae spina de medullis animae, gratia Dei miserātis euulsa, certū est eum ad Satisfactionis finem, atq; indulgentiae merita peruenisse, & ab vniuersorum criminū labe*

purgatum. Vide etiam eundem collat. 23. cap. 15.

THEODORETVS in epitome diuinorum decretorum cap. de Pœnitentia: *Sunt,* inquit, *medicabilia etiam quæ post Baptismum fiunt, vulnera: medicabilia autem nō vt olim, per solam fidē data remißione, sed per multas lachrymas, & fletus, & luctus, & ieiunium, & orationem, & laborē facti peccati quantitati contemperatum.*

Sanctus PAVLINVS in epist. 12. ad Seuerum: *In sæculo,* inquit, *corrupti muneribus eorum iudices condemnantur: sed quisquis homo prauetus in aliquo peccato, diffidens innocentiæ tuæ, adfers pretium salutis tuæ Iudici nostro; ne verearis quasi corruptionis iniuriam iustitiæ Dei facere: accipit à te Christus libenter salutis tuæ pretium.* & paulò antè de eodem pretio, id est, de eleemosynis loquens, sic ait.

Iste docet fusis redimens sua crimina nummis,
Vilior vt sit res, quàm sua cuiq; salus.

SALVIANVS Massiliensis, in libris quos nomine Timothei ad Ecclesiam scribit, lib. 1. de misericordia, sic ait: *Quando lugebit, qui dies lugendi perdidit? quando satisfaciet, qui tempus Satisfactionis amisit?* Et infrà: *Si nouit quisquam hominum peccatorū, quantum redimere delicta poßit, vtatur scientia ad redemptionem: si verò nescit, cur non offerat quantum potest?*

Post annum Domini D. CASSIODORVS in Psal. 37. *Et cogitabo pro peccato meo, id est, talia te donante faciam, quæ meum poßint abolere peccatum: scilicet fletus adhibebo, eleemosynas faciā, & ab hoc quod deliqui, mandatorum tuorum me obseruatione purgabis.*

S. GREGORIVS lib. 6. in 1. Regum, explicans caput 15. *Non solùm,* inquit, *confitenda sunt peccata, sed etiam pœnitentiæ austeritate delenda.* item ibidem: *Corrigibilia equidèm peccata portantur, quia postquam à delinquentis voluntate discedunt, purgari Satisfactione salubriter possunt.* Vide eundem lib. 3. in 1. lib. Regum cap. 7. & lib. 2. epist. 27.

HESYCHIVS, siue Isicius (quem æqualem Gregorij fuisse putamus, vt diximus in 2. lib. de Eucharistia, cap. 32.) lib. 2. in Leuiticum, exponens caput 6. *Carnes,* inquit, *pœnitentiæ intelligimus ieiunium, vigilias, cilicinum vestimentum, cum lachrymis orationem, eleémosynam: ex his enim consistit pœnitentia, quæ qui tangit rectè, sanctificatur.* Vide eundem lib. 7. in cap. 25. & in cap. 27.

Post annum Domini D C. ISIDORVS lib. 2. de summo bono cap. 13. *Ille,* inquit, *pœnitentiam dignè agit, qui reatum suum Satisfactione legitima plangit.*

CÆSARIVS Arelatensis serm. 1. de eleemosyna, in quo explicat illud Apostoli 1. Corinth. 3. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. Si autem,* inquit, *nec in tribulationibus Deo gratias agimus, nec bonis operibus ipsa peccata redimimus: tamdiu in illo Purgatorio moras habebimus, quādiu supradicta minuta peccata, tamquam lignum, & fœnum, & stipula consumantur.* & homil. 6. *Non quidem dicimus, Pœnitentiā prodesse non posse: certum est quia prodest, si cum grandi eleemosyna illam vnusquisque accipiat, &c.* Idem auctor in Homiliis illis passim repetit, bonis operibus peccata redimi, elui, purgari.

Post annum Domini D CC. BEDA in 1. Psal. A *Delectatio,* inquit, *seu voluntas peccandi, quando ad Satisfactionē venitur, leuiter eleemosynis, & aliis talibus purgatur: consensus verò, non nisi graui pœnitentia deletur: consuetudo autem, non nisi recta, & ponderosa Satisfactione absoluitur.* Idē in Psal. 4. *Mortificetis propria vitia vestra, faciendo fructus dignos pœnitentiæ: tantùm scilicet pro singulis vos affligēdo, quantùm digna expetit pœnitentia, quod erit sacrificium iustitiæ, id est, iustum sacrificium.*

Post annum Domini D CCC. RABANVS lib. 6. in Ecclesiasticum, cap. 7. *Quid,* inquit, *est aliud, pœnitere, nisi irasci sibi, vt horreat quod fecit, & cruciatus à se exigat, ne Iudex iratus potius affligat?* Vide eundem lib. 8. cap. 3.

B Post annum Domini C.M. RADVLPHVS lib. 12. cap. 1. in Leuiticum: *Ab vnoquoque nostrum,* inquit, *pœnitentiæ Satisfactione commissa culpa detergitur.* & lib. 18. cap. 4. *Venditores possessionis hæreditatis æternæ hi sunt, qui claues regni cœlorum à Domino susceperūt, quibus commissa est potestas, vt ligent & excludant peccantes, soluant & introducant pœnitentes. Istis ergo iuxta Domini præceptum, prouidendum est, vt in hoc mercimonio non grauent ciues suos, maiorem Satisfactionem exigentes ab eis, quàm peccati qualitas requirit. Emptor quoq; caueat necesse est, ne Dei dispensatorem contristet, si tepida mente sui delicti veniam petens, iustam Satisfactionis mensuram non explet.*

Post annum Domini. M. Petrus DAMIANVS ser. 2. de S. Andrea: *Ne tibi blandiaris, si grauiter peccanti, leuior pœnitentia à mansueto, vel à dißimulante dictatur:*
C *cùm in Purgatoriis ignibus perficiendū sit, quidquid hîc minus feceris: quia dignos pœnitētiæ fructus quærit Altißimus.*

Post annū Domini MC. S. BERNARDVS ser. 4. in Cantica: *Cum,* inquit, *satisfacimus vt ablato, quod separat, peccato reconciliemur, indulgentiā, quam recipimus, quid nisi quoddam osculū dixerim pacis? Idq; interim non alibi, quàm ad pedes sumendum: humilis quippe, & verecunda debet esse satisfactio, qua emendatur superba transgreßio.*

Hucvsq; testimonia Patrum annotasse sufficiat: nam Doctorum Scholasticorum, qui post hæc tempora de iisdem rebus accuratiùs scripserunt, Aduersarij, ne legere quidem, vel audire dignantur.

CAPVT DECIMVM.

D
Responsiones Hæreticorum ad testimonia Patrum.

VIDEAMVS nunc, quid Aduersarij ad Patrum testimonia respondere soleant. Lutherus in assert. art. 5. non concedit, testimonia vlla veterū esse, quæ de Satisfactione loquātur: *Quare,* inquit, *verum dixi, arbitrariam istam Satisfactionem nec in Scripturis, nec in Patribus inueniri; inueniri autem pœnam irremißibilem à Deo impositam, vt Psal. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum.* SED Lutherus, aut non legerat, aut se non legisse fingebat, monimēta veterum: iam enim ostendimus, singulis ętatibus non defuisse, qui Satisfactionem docerent.

Lutherũ sequutus Philippus in Apologia Confessionis Augustanę, ar. de Confessione & Satisfactione, negat exstare veterũ testimonia de Satisfactione, qua Deo pro peccatis satisfiat: *Hæc tota res*, inquit, *cõmentitia est, recens conficta, sine auctoritate Scripturæ, & veterum scriptorum Ecclesiasticorum. Ac ne Longobardus quidẽ de Satisfactionibus hoc modo loq̃tur. Scholastici viderunt in Ecclesia esse Satisfactiones, nec animaduerterũt, illa spectacula instituta esse, tum exempli caussa, tum ad probandos hos, qui petebant recipi in Ecclesia. In summa, non viderunt esse disciplinam, & rem prorsus politicam: ideò superstitiosè finxerunt, eas nõ ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum valere.*

PRIMVM nescio qua fronte Philippus negare audeat, apud Longobardũ exstare testimonia de Satisfactione illa, de qua Scholastici loquũtur, cùm Scholastici apud Longobardũ inuenerint ea, de quibus ipsi copiosiùs disserũt. Certè LONGOBARDVS lib. 4. Sent. dist. 16. posteaq̃ multa de Satisfactione dixerat, eamq; ex Scriptura, & Patribus deduxerat, ita conclusit totã eam distinctionem: *Ad agendam Pœnitentiam non sufficit, mores in melius cõmutare, & à malis factis recedere, nisi de his quæ facta sunt, satisfiat Domino per pœnitentiæ dolorem: per humilitatis gemitum: per cõtriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis.* Et quoniã hæc verba Longobardus ex homil. 50. S. Augustini mutuatus est; ex iisdem verbis simul ostendimus, non solùm apud Longobardum, sed etiam apud Augustinum exstare testimonium de Satisfactione, qua ipsi Domino, non autem solis hominibus satisfacimus.

DEINDE non solùm testimonia à nobis allata planè conuincũt errorem Philippi, sed etiã Caluinus, Kemnitius & Illyricus eiusdem Philippi vanitatẽ redarguunt. Illyricus enim ingenuè fatetur, omnes ferè Patres agnoscere Satisfactionem, quę Dominum placet, & peccata redimat. Nã Cent. 3. partim cap. 4. in fine, vbi ponit inclinationẽ doctrinæ, partim cap. 10. vbi ponit vitas Doctorum, citat Tertullianũ, Origenem, & Cyprianum. Cent. 4. partim cap. 4. in inclinatione doctrinæ, partim cap. 10. citat Hilarium, Nazianzenum, Ambrosium, Lactantium, Hieronymum Theophilum Alexandrinum, Antonium Magnum. Cent. 5. partim cap. 4. in inclinatione doctrinæ, partim cap. 10. citat Chrysostomum, Augustinum, Leonẽ, Prosperum, Maximum, Paulinum, Cassianũ, Hesychium. Cent. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. in iisdem locis, citat Cassiodorum, Gregorium, Isidorũ, Bedam, & alios, quos omnes reprehendit, vt qui ea de Satisfactione docuerint, quæ à Catholicis nunc docentur.

Sed quemadmodum laudanda est Illyrici ingenuitas & diligentia, qui sententias omniũ fermè Patrum studiosè collegit, eaq; Lutheri dogmatibus, esse contraria, negare contra manifestam veritatem, noluit: ita cæcitas animi, & impudentia, ne dicã stoliditas, & vecordia vituperanda, quod sibi persuadere potuerit, plus vni

A Luthero, quàm omnibus omnium ætatum Doctoribus esse credẽdum. Scilicet omnes Patres, quamuis alioqui doctissimi, & sapientissimi, in hoc articulo cæci fuerunt, & sacras literas ignorarunt: vnus Lutherus lumẽ aspexit, vnus Scripturas rectè interpretari potuit.

Ioannes Caluinus tametsi conetur vtcumq; respondere, tamen fatetur, quod res est, Patres à partibus nostris stare, eosque reprehendere, quàm sequi, vtilius esse, stultissimè iudicauit. Lib. 3. Inst. c. 3. §. 16. *Eiusmodi*, inquit, *exercitia sæpe commemorant vetusti scriptores, cùm de pœnitentiæ fructibus loquuntur: quamquam autem vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt, veniam tamen mihi dabunt lectores, si*

B *dixero quod sentio. Plus æquo certè insistere in his mihi videntur: ac si quis prudenter expendat, mihi (vt spero) assentietur, dupliciter eos modũ excessisse.* & cap. 4. §. 38. *Parum*, inquit, *me mouent, quæ in veterum scriptis de Satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos, dicam simpliciter, omnes ferè quorum libri exstant, aut hac in parte lapsos esse, aut nimis asperè, & durè loquutos.* & lib. 4. c. 12. §. 8. *Qua in parte*, inquit, *excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, quæ & prorsus à Domini præscripto dissidebat, & erat mirum in modũ periculosa.* Hęc ille, qui satis apertè arrogantiã suam, & superbiam intolerandam prodit; dum ipse vnus tot Ecclesiæ lumina, quæ variis temporibus non solùm insigni doctrina, sed etiam probitate incomparabili, pars etiam miraculis, aut mar-

C tyrio claruerunt; prorsus contemnere, & castigare non erubescit.

SED videamus quid præter contemptũ istum Patrum, pro responsione Caluinus adferat. Lib. 3. Instit. cap. 4. §. 38. & 39. tria proponit, ex quibus testimonia à nobis prolata nonnihil infirmari videntur. Adducit PRIMVM duo loca Chrysostomi, & alia duo Augustini, contra Satisfactionem. SED ea paulò pòst in argumentorũ solutione discutiemus. Interim nemo non videt, quatuor obscura loca duorum Auctorum, præiudicare non posse testimoniis plurimis, atque apertissimis Auctorum supra triginta, quæ nos adduximus.

DEINDE dicit, *Vocasse Patres Satisfactionẽ, non com-*

D *pensationem, quæ Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerant, cùm in cõmunionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua pœnitentia certiorẽ.* & paulò pòst: *Atq̃ ita dicebantur non Deo, sed Ecclesiæ satisfacere: quod etiam his ipsis verbis ab Augustino expressum est in Enchiridio cap. 65.*

AT dicit quidem loco notato S. Augustinus, oportere pœnitẽtes Ecclesię satisfacere: sed nõ addit negationem illam, *Non Deo.* Idem autẽ AVGVSTINVS, nõ vno in loco disertis verbis scribit, ipsi etiã Deo satisfaciendum. In eodem Enchiridio, cap. 70. *Per eleemosynas*, inquit, *de peccatis p̃teritis est propitiandus Deus.* & cap. 71. *De quotidianis, leuibusq̃ peccatis, quotidiana oratio fideliũ satisfacit.* vbi licet nõ exprimatur, cui, tamen sine dubio intelligitur, Deo: neq; enim ꝓ leuibus, quotidianis peccatis

iubemur publicè orationem Dominicā quotidie recitare, sed satis est si priuatim in cubiculo, vbi solus Deus exaudiat, recitetur. Idē hom. 50. cap. 15. *Non sufficit mores in melius cōmutare, nisi etiam de his quæ facta sunt, satisfiat Deo.* Quid clarius? Nec minus perspicuè id ipsum tradunt Tertullianus, Cyprianus, & cęteri, quos capite superiore produximus. Idem quoq; S. Augustinus in Psal. 50. vt suprà notauimus, Satisfactionem requirit, vt peccatum non maneat impunitum, vt eo modo non solùm misericordia Dei in remissione resplendeat, sed etiam veritas, & iustitia locū habeant: quò etiam pertinet, quòd multi veterū, quos suprà citauimus, peccata per Satisfactiones redimi, deleri, expiari, purgari dicunt.

A

Vltimo addit Caluinus, testimonia, quæ Catholici scriptores pro Satisfactione adducūt, bona ex parte esse Centones ex insulsis Monachorum deliriis, quę sub Ambrosij, Hieronymi, Augustini, & Chrysostomi nomine feruntur, à Petro Longobardo collectos.

B

Sed testimonia, quæ citauimus, non ex Longobardi sententiis, sed ex ipsis veterum Patrum monumentis accepimus: & res ipsa per se fidem faciet, si quis ea testimonia legere, & ad suos fontes reuocare voluerit. Quanquam neq; illud admittimus, Petrū Lombardum Centones collegisse ex insulsis Monachorū deliriis: fuit enim is vir apprimè doctus, & in Hilarij, Ambrosij, Hieronymi, Gregorij, aliorumq; Patrū, ac pter cęteros in Augustini libris diligenter versatus.

C

Iam verò Martinus Kemnitius non negat, in Patribus multa de Satisfactione exstare: sed partim apertè reprehendit eorū sententias, partim reuocat ad tropicas, atq; hyperbolicas loquutiones; sic enim loquitur in 2. par. Exa. p. 1082. *Veteres, vt ritus illos Satisfactionum hominibus magis commēdarent, sæpè cohortatoriè magis, quàm verè, iuxta Chrysostomi dictum, de ritibus illis per hyperbolem loquuti sunt: peccata scilicet, & pœnas peccatis debitas, purgari, compensari, tegi, Iudicē placari, & reconciliari operibus illis Satisfactionum.* & paulò infrà, vbi citasset Origenem, Cyprianum, Ambrosium, Augustinum, & Gregorium, ita subiungit: *Et Cyprianus in illis hyperbolicis Satisfactionum cōmendationibus, eo vsq; progreditur, vt affirmet peccatū non dimitti; nisi absolutis, & completis illis canonicis Satisfactionibus: & in serm. de eleemosyna, excidit ipsi hoc inconsideratè dictum; Delicta quæ ante Baptismū contracta fuerūt, Christi sanguine, & Satisfactione purgari, sordes verò postmodùm contractas, eleemosynis ablui: & addit, remedia propitiādo Deo in lapsibus post Baptismū, hæc esse: operationibus iustis Deo satisfacere, misericordiæ meritis delicta purgare. Hæc profectò nimiū transcendens veritatem est oratio. Ioānes enim illis, qui post Baptismum peccant, dicit; Hæc scribo vobis vt non peccetis; sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesvm Christvm, & ipse est ppitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris tantùm, sed etiā pro totius mundi.* Hęc ille.

D

Sed quod attinet ad rephensionem sanctorū Patrum: qui clarissima illa lumina vituperare audet, nō illis ignorantiæ, aut imperitię, sed sibi superbiæ, atque arrogantiæ notam inurit.

Neqve loca illa Cypriani censurā Kemnitij metuunt. Vbi enim Cyprianus scribit, peccata nō dimitti, nisi completis canonicis Satisfactionibus; nō loquitur de quacunq; remissione peccati, sed de plena, atq; integra remissione quoad culpam, & pœnā, tum æternam, tum temporalem. Quare non negat Cyprianus, hominem lapsum post Baptismum, ante completam Satisfactionem posse Deo reconciliari; sed negat plenè remitti peccatum illi quoad culpam, & omnem pœnam, nisi per opera laboriosa diuinę iustitiæ fuerit satisfactum. Id autē non negari à Cypriano, perspicuū est ex epist. 17. & 18. lib. 3. vbi, periculo mortis imminente, iubet idem Cyprianus lapsos reconciliari, etiamsi nondū pœnitentiæ tempus impleuerint: & quia rectè nouerat Cyprianus, eis qui plenè dum viuerēt, non satisfecerant, peccata non esse plenè remissa quoad omnē pœnam, ideò disertis verbis in epist. 2. lib. 4. scribit, nonnullos post mortem longo tempore cruciari: *Aliud*, inquit, *est pro peccatis longo tempore cruciatum purgari, & emendari diu igne: aliud peccata omnia passione purgâsse.*

In alio verò loco à Kemnitio reprehenso, non negat Cyprianus, peccata post Baptismū commissa, merito passionis Christi deleri; sed negat, solo illo merito plenè deleri, quoad omnē culpam & pœnam. Hoc enim (vt sæpiùs dictum, & probatum à nobis est) interest inter Baptismi & Pœnitentię Sacramenta, ex sententia Scripturę, & sanctorum Patrum, quòd in Baptismo non requiritur Satisfactio ex parte nostra, sed plenè atq; integrè, ad omnem culpam & pœnam delendam, Christi passio applicatur: in Sacramēto autem Pœnitentiæ ita Christi passio applicatur ad culpā, & pœnam ęternam tollendam, vt tamē requirat ex parte nostra opera laboriosa, quibus ꝓ reatu pœnæ temporalis diuinæ iustitiæ satisfiat. Quocirca idem Euangelista Ioānes, quem aduersus Cypriani sententiā perperam adducit Kemnitius, licet in epistola sua verè dixerit, peccata post Baptismum facta Christi sanguine expiari, tamen adolescenti cuidā post Baptismum in multa crimina delapso, ac pœnitentiam agere cupienti, non id præcepit quod Lutherani solent, vt Christi sanguine peccata sua purgata esse certò crederet: sed pces, & ieiunia indixit; neq; id solùm, sed ipse etiā Ioannes pro eo longo ieiunio se macerauit, vt ex Clemente refert Euseb. lib. 3. hist. Eccl. cap. 17. Atqve hactenus de rephensione testimoniorū Cypriani.

Qvod autem Kemnitius hyperbolē esse contendit in sententiis Patrū de Satisfactione, duobus modis refellitur. Primvm enim etiamsi cōcederemus esse hyperbolem in illis testimoniis Patrum, adhuc tamē haberemus argumentum solidissimum contra Aduersarios. Hyperbolica enim loquutio requirit, vt verè aliquid subsit in

re, li-

re, licet non tam excellẽter, quàm verba significant: alioq; enim nõ hyperbole, sed mendacium esset, neq; tam eiusmodi figuris ornaretur, quã vitiaretur oratio. Scribit Dauid Psal.106. de nauibus in mari periclitantibus: *Ascendunt vsque ad cœlos, & descendũt vsq; ad abyssos.* hęc quidem hyperbolica loqutio est, tamen nisi reuera naues à fluctibus interdum valde altè sustollerẽtur, & deprimerentur, non figuram, sed mendacium (vt diximus) contineret. Ad eundẽ igitur modum, nisi opera laboriosa aliquid, vel potius nisi multùm valerẽt ad pœnam peccatorũ expiandam, & Deum placandum; non hyperbolicæ, sed falsæ prorsus veterum sententiæ dici deberẽt. Itaque si qua est hyperbole in illis encomiis Satisfactionis, quæ apud Patres inueniuntur; in eo est, quod verba Patrum significare videantur, operibus Pœnitentiæ purgari peccata, quoad culpam, & pœnam, eamque tùm æternam, tùm temporalem: cùm tamen re ipsa, ac sine hyperbole, quoad pœnam tantùm, eamq; solùm temporariã, eiusmodi operibus crimina expientur.

Cæterum etiamsi in eorum Patrum testimoniis hyperbole admitti posit, qui in concionibus ad populum de Satisfactione disserebant; tamen nullo modo probabile est, hyperbolicè esse loquutos eos, qui vel cõtra Hereticos libros de Pœnitentia scripserunt, vt Ambrosium, Tertullianum, & alios; vel in epistolis decretalibus ad consulta Episcoporum respondebant, vt Innocentium, Leonem, Gelasium, vel in cõmentariis, aut aliis eiusmodi libris doctrinam Ecclesiasticam simpliciter tradebãt, vt Hieronymum in Commentariis Prophetarum, Augustinũ in Enchiridio, Gregoriũ in explicatione libri Regum, Theodoretum in epitome diuinorum decretorum, Cassiodorum, Isicium, Isidorum, Bedam, Rabanũ, Radulphum, & alios, quos capite superiore protulimus. Porrò isti omnes nõ minus perspicuè Satisfactionibus peccata redimi docent, quàm Cyprianus, Pacianus, Chrysostomus, & alij, qui in concionibus ad populum de Satisfactione disseruerunt. Ac de his satis.

CAPVT XI.

Soluuntur argumẽta quædam Lutheri contra sententiam Ecclesiæ de Satisfactione.

NVnc demum argumenta soluenda sunt, ac præcipuè Lutheri, Melanchthonis, Caluini, Kemnitij. Sed quoniam Lutheri argumenta, & leuiora sunt, & à multis viris doctissimis iamdudum excussa, & dissoluta: pauca solùm attingam, vt ex iis iudicium de cæteris fiat.

Primvm igitur in serm. de Indulgentiis, quem habuit anno M.D.XVIII. ad initium videlicet tragœdiæ à se excitatę, ex verbis Ezechielis Prophetæ demonstrare nititur, post dimissam culpam, nullam exigi à Deo pœnam, siue Pœnitentiam, sed nouam tantummodò vitam. Ezechiel enim cap. 33. inducit Dominum ita loquentem: *Impietas impij non nocebit ei, quacunq; die cõuersus fuerit ab impietate sua.* ex quo loco colligi videtur, nullas superesse pœnas, quas Deus repetat ab impio post conuersionem; quia si aliqua superesset pœna, certè adhuc noceret impio impietas sua.

Respondeo, sententia Prophetæ nõ est, quòd nihil omninò impietas noceat impio post conuersionẽ; sed quòd non noceat ad obtinendam, & conseruandam gratiã Dei, & salutem æternã: nam quid sit nocere, aut nõ nocere, explicat ibidem Propheta, cùm non semel repetit, impium post conuersionem non moriturum, & iustum post auersionem non victurũ. Quemadmodum igitur non prosunt iustitiæ iusto, si à Domino auertatur, quia non possunt efficere vt non moriatur: sic etiam non nocent impio omnes impietates, si ad Dominum conuertatur, quia non possunt efficere, vt moriatur.

Et confirmatur hæc explicatio euidẽtissimo argumento. Nam si impietas impio post cõuersionem nullo modo noceret, etiam quoad pœnam temporalem: eodem modo iustitia iusto post auersionem nullo modo prodesset, etiam quoad præmium temporale. Nam Deus in eo loco dicit: *Iustitia iusti non liberabit eum in quacunq; die peccauerit: & impietas impij non nocebit ei in quacunque die conuersus fuerit.* & cap. 18. sicut dicit Deus non recordaturum se iniquitatum, quas impius gessit, si Pœnitentiam egerit: ita quoque dicit, non recordaturum se iustitiarum, quas iustus operatus est, si peccauerit. At negari non potest, quin sepenumero Deus opera bona impiorum remuneret temporali mercede; vt sancti Patres docent, Chrysostomus hom. 67. ad pop. Antioch. Hieronym. in cap. 29. Ezechielis; August. lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 15. Gregor. homil. 40. in Euangelia. Sicut igitur bona opera post auersionem, dicuntur non prodesse iusto, quia non eum liberant à morte sempiterna, licet non fraudentur temporali aliquo præmio: sic etiam impietas dicitur post conuersionem non nocere impio, quia non impedit vitæ æternæ consequutionẽ, licet pœnam temporalẽ secum ferat.

Deniqve si Deus per Prophetã testaretur, nullam omninò pœnã se de peccatore sumpturum post conuersionem: qua ratione Mosem, Aaronem, Dauidem, & alios tam multos post cõuersionem temporaliter puniuisset, vt Scripturę diuinæ testantur, quarũ testimonia iam antè protulimus? Quare necesse est, aut Scripturam Scripturæ repugnare, quod absurdissimum est; aut (quod est verissimum) alteram ex altera explicari: proinde pœna temporalis de Dauide post conuersionem sumpta, apertissimè docet, locum Ezechielis intelligendũ esse de pœna sempiterna, quæ per conuersionem tollitur, non de

pœna temporali, quæ post conuersioné manet.

SECVNDVM argumentum habetur in lib. de captiuit. Babylonica, quem edidit anno M. D. XX. Nam in eo libro cùm ad sacramentũ Pœnitentiæ venisset, multa scripsit de Satisfactione, sed inter multa verba partim inania, partim mendacia, nihil est quod aliquam argumenti speciem ostendat, præter exemplũ Christi Ioan. 8. qui cùm adulteram absoluens dixit: *Vade, & noli ampliùs peccare.* nõ aliam Satisfactionem ab illa exegit, nisi vt deinceps benè viueret.

RESPONDEO, PRIMVM non constat, vtrum adulteram Dominus à peccatis absoluerit, an solùm à pœna lapidationis liberauerit: certè verba illa: *Nec ego te condemnabo: vade, & noli ampliùs peccare,* nihil aliud significare videtur, nisi, Neq; ego te ad lapidationem adiudico, sed caue ne iterum peccando in idem periculum incidas. Quare nihil hic locus pro Satisfactione, vel contra Satisfactionem facit.

DEINDE esto, remiserit Dominus adulteræ peccatum: quis nouit, an non tantam in ea Dominus contritionem viderit, vt nulla præterea Satisfactione opus esse iudicauerit? nam nec nos diffitemur, tantã aliquando vim contritionis in aliquo reperiri posse, vt sola sufficiat ad omnem culpam, & pœnam expiandam; qualem fuisse in Maria Magdalena, facilè mihi ipse persuadeo.

DENIQVE alia ratio Christi est, alia Sacerdotũ. Ille qui Dominus erat, suo iure poterat omnem culpam, & pœnam adulterę condonare: Sacerdotes, qui ministri sunt, iuxta leges sibi traditas coguntur pœnitentibus mulctam iniungere.

TERTIVM argumentum Lutherus habet in Assertione omnium articulorum suorum, quam edidit anno M.D.XXI. Nã in assertione articuli quinti, more suo ab auctoritate negatiua sumit argumentum, & quidem his verbis: *Satisfactionem,* inquit, *negaui, qualem ipsi docent: quod mihi non erit difficile probare. Ostendant si possunt, vbi in tota Scriptura vnus apex, aut iota scribatur, pro peccato mortali vno debere satisfieri septem annis: dicant vbi pro differentibus peccatis differẽtes pœnas statuat Christus, & Apostoli. Nónne hæc omnia sunt postea inuenta ab Episcopis? immò dent vnum ex antiquis Patribus, in quo legantur quadragenæ, septenæ, & similia. Vbi fecerint, libens reuocabo.*

RESPONDEO, non esset quidem necessarium ex Scripturis, & Patribus ea demonstrare, quæ requirit Lutherus, si summo iure agere vellemus: non enim contendimus, determinationẽ certarum pœnarũ siue quoad tempus, siue quoad modum, esse Iuris diuini. Quemadmodum enim in multis aliis rebus generatim Christus prescripsit quid agi vellet, determinationẽ autem quoad tempus, locum, modum, & cętera similia, Ecclesiæ potestati reliquit, vt S. Augustinus testatur in epist. 86. ad Casulanum, de ieiunio, & in epist. 118. ad Ianuarium, de sumenda Eucharistia: sic etiã dicere nobis liceret, Christum in genere Pœnitentiam peccatoribus imperasse, modum autem, & tempus, & similia, definitioni Ecclesiæ reliquisse.

VERVNTAMEN non erit difficile, in diuinis literis ostendere mulctam septem annorum pro peccato, quã Lutherus quærit. Lib. 2. Regum cap. 24. cùm Dauid peccasset in Deum, ac deinde resipiscens dixisset: *Peccaui valdè in hoc facto, sed precor Domine vt transferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis.* non remisit ei Deus continuò, vt Lutherus in primo argumento contendebat, omnem culpam, & pœnam, sed culpa remissa, pœnam indixit septem annorum, aut si mallet, aliam breuiorem, sed duriorem, trium videlicet mensium, aut denique aliam breuissimam, dierum trium, sed grauissimam. Habemus igitur non apicem, aut iota vnum, sed integram, planamque sententiam Scripturę diuinæ, vbi pro vno peccato pœna septennis indicitur. NEQVE longè abest à proposito nostro quod scribitur Danielis 4. Regem Nabuchodonosor pro peccato superbiæ septẽ temporibus, id est, septem annis, grauissimam pœnam Deo iubente luisse.

QVOD autem Lutherus indicari postulat locum, vbi pro differentibus peccatis differentes pœnæ constituantur; habemus testimonium luculentum in Deuter. cap. 25. *Pro mensura delicti erit & plagarum modus.* & Apocalyp. 18. *Quantum se glorificauit, & in delitiis fuit, tantum date ei tormentum, & luctum.* ex his enim locis perspicuè discimus, diuersa peccata diuersas exigere pœnas, maiora videlicet maiores, & minora minores.

QVOD verò pertinet ad sanctos Patres, quorum vel vnum sibi demonstrari cupit Lutherus, qui meminerit quadragenarum, & septenarum, id est, pœnitentiæ quadraginta dierum, aut septem annorum: nos pro vno Patre Concilia antiquissima Patrum plurimorum dabimus. IN Concilio Ancyrano celebrato ante Nicenum I. Concilium, id est, ante annos M. CC. LXX. can. 8. iniungitur septennis pœnitentia iis, qui coacti bis teruè, idolis sacrificauerant: & in eodem Concilio pro variis delictis, aliquãdo duorum, aliquando trium, aliquando etiam decem annorum pœnitentiæ indicuntur. IN Concilio Nicęno I. trecentorum decem & octo sanctorum Patrum, can. 11. indicitur pœnitentia annorum vndecim iis, qui præter necessitatẽ præuaricati sunt: & rursus can. 12. quibusdam aliis annorum tredecim pœnitentia imperatur. IN Concilio Elibertino, quod circa tempus Concilij Nicęni celebratum est, can. 5. mulieri, quæ ancillam verberando necauit, septem annorum iniungitur pœnitentia.

DENIQVE innumerabilia sunt eiusmodi testimonia, quæ tum in ipsis Conciliis, tum apud Iuonem, & Burchardũ decretorum collectores legi possunt: ex quibus Lutheri imperitia, qui ne vnum quidem Patrem pro septẽni pœnitentia ꝓferri posse credidit, facilè cognosci potest.

CAPVT

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta Philippi Melanchthonis ex Locis communibus.

IAM VERO Philippus Melanchthon in Locis communibus tit. de Satisfactione, quædam alia argumenta congessit, quæ hoc loco solita breuitate soluemus.

PRIMVM, exemplo Gentilium conatur ostendere, Satisfactionem apud veteres Christianos nihil aliud fuisse, nisi publicam excommunicationem, & certa signa reatus, atque etiam pœnas externas, quæ iniungebantur publicis peccatoribus exempli & disciplinæ caussa: & profert exempla quædam de Phœnice apud Homerum, de Oreste, Peleo, Antilocho, Adrasto, & similibus, qui leguntur in historiis, siue potiùs in fabulis Græcorum.

RESPONDEO, exstare vestigia quædam Satisfactionis apud Ethnicos, libenter admittimus, id enim argumento est, naturale iudicium docere, post admissam culpam necessariam esse Satisfactionem: tamen nullo modo credibile est, Christianos ab Ethnicis satisfaciendi ritum habuisse; cùm in vtroq; Testamento tam multa, & tam perspicua inueniantur præcepta, & exempla Satisfactionis. Cur enim, obsecro, primi illi Christiani à Phœnice potius, aut Oreste, Peleo, Antilocho, vel Adrasto, Satisfactionem didicissent, quàm à Iob, Dauide, Achabo, Manasse, Niniuitis, & aliis, qui in Scripturis sanctis Deum verum per opera Pœnitentiæ placare studuisse inueniuntur? & quid opus erat in fabulis Græcorum opera Pœnitentiæ quærere, cũ in Scripturis Prophetæ, & Apostoli, & Christus ipse tam frequenter ad ea opera homines adhortetur?

SED illud nullo modo ferendum est, quod Philippus scribit, exempli solùm, & disciplinæ caussa impositas Satisfactiones in vsu fuisse apud veteres. AN exempli, & disciplinæ caussa Rex Achab, cui nemo Satisfactionem imponere ausus fuisset, cilicium ad carnem sponte sua gerebat, & dormiebat in sacco, ac ieiunabat, vt legimus libro 3. Reg. cap. 21. an potiùs vt soli Deo, qui videt in abscõdito, satisfaceret? Ioram quoque Rex Israël, cùm tempore belli & famis Deum per Pœnitentiam placare cuperet, cur cilicium gerebat occultè, vt habemus libr. 4. Reg. cap. 6. nisi quia non hominibus, sed Deo satisfacere cupiebat? Quod idem ex Rege Dauid intelligi potest, qui solo Dei oculo contentus, lauabat per singulas noctes lectum suũ, & humiliabat in ieiunio animam suam, & panem sicut cinerem manducabat, vt ipse de se in Psalmis loquitur: vt omittam testimonia Patrum, qui di-

A apertis verbis testantur, per opera Pœnitentiæ Deum esse placandum, atq; illi potissimũ satisfaciendum; quæ testimonia suprà posuimus.

ALTERVM Philippi argumentum constat ex variis caussis, quibus Deus in hoc mundo affligit Ecclesiam. Nam posteaquam enumerauit decem caussas, ita concludit: *Omittantur ergo fabulæ de compensatione Purgatorij, quæ nulla habent testimonia in Scriptura Prophetica, & Apostolica, & cogitentur aliæ maiores caussæ calamitatum, vt iram Dei agnoscamus, & expauescamus, & rursum veram consolationem nobis proponamus.*

RESPONDEO, multis modis argumentum peccat. PRIMVM, non reddit caussam afflictio-

B num, quas vel ipsi pœnitentes sponte sua assumebant, vt Niniuitæ, Iob, Dauid, & ceteri; vel Ecclesia pœnitentibus iniũgebat, vt ex tot Conciliis suprà probauimus; sed earum tãtùm, quas à Deo immissas, velint nolint, homines tolerare coguntur. Etsi autem nos fatemur, flagella diuinitus immissa, si æquo animo tolerentur, non parùm prodesse ad Satisfactionem: tamen magis propriè Satisfactiones dicuntur labores spontè assumpti, vel à Iudice spirituali impositi ad compensandam iniuriam Deo factam.

DEINDE non probat Philippus non esse alias caussas calamitatũ, quas Deus immittit, præter illas decem, quas ipse enumerat. Et quemad-

C modum ipse reperit caussas, non vnam, aut duas, sed decem; ita possumus & nos vndecimam addere, quæ ceteris nihil repugnet: ea verò est, vt homines Christiani calamitates, quibus à Deo premuntur, libenter sustinentes, Purgatorij pœnas euadant.

DENIQVE ex illis ipsis caussis, quas ipse adducit, colligi potest, valere Satisfactiones ad pœnas Purgatorij cõpensandas, quod ipse negat. Fatetur enim Philippus in prima & octaua caussa, Deum calamitatibus suos affligere, vt eorũ peccata puniat: fatetur etiam paulò pòst, id est, pag. sequenti, eiusmodi calamitates per Pœnitentiam nostram mitigari, & aliquando penitùs tolli, idque ex diuinis literis probari posse dicit.

D Quod igitur ipse docet de pœna temporali huius vitæ, nos extendimus etiam ad pœnam temporalem vitæ futuræ, quæ Pugatorij pœna nominatur. Esse autem Purgatorium post hanc vitam, negat Philippus, & ideò negat pœnam alterius vitæ per Pœnitentiam mitigari, vel tolli: sed si admitteret Purgatorium, admitteret consequenter (quod ex iis quæ ipse docet, apertè sequitur) Purgatorij pœnam per pœnitentiam mitigari, vel tolli. PORRO, Purgatorium esse, nos in primo Tomo Controuersiarum ex Scripturis & Patribus clarissimè demonstrauimus: proinde nihil est, quod in hoc argumento diutiùs immoremur.

POSTREMVM argumentum in Locis communibus, ducit Philippus ab absurdis, quæ in

Scholasticorum doctrina, quam ipse doctrinam Monachorum vocat, reperiri dicit: *Multa sunt*, inquit, *deliramenta in opinione Monachorum, quorum aliqua satis est refutasse. Satisfactiones Monachorum obscurant legem, & Euangelium; & amplificant dignitatem traditionum humanarum: fingunt enim in Satisfactionibus aliquid amplius fieri, quàm legem Dei; somniant reliquis operibus legi Dei satisfactum esse. Necesse est autem in Ecclesia exstare hanc doctrinam, quòd in hac vita procul absint etiam renati à perfectione legis. Deinde obscurant Euangelium, quia fingunt, mortem æternam nostra compensatione aboleri, immò indocti facilè transferunt Satisfactiones etiam ad remissionem culpæ. Tertiò amplificant traditiones humanas: definiunt enim Satisfactiones esse opera non debita, hoc est, ceremonias humanas, certorum dierum ieiunia, certorum ciborum abstinentiam, certarum precum lectionem. Necesse est autem in Ecclesia exstare hanc doctrinam: Frustrà colunt me mandatis hominum, id est, obseruationes humanæ non sunt cultus Dei, ac multò minùs æstimationis tantæ, vt sint compensatio pro morte æterna.*

RESPONDEO, omitto quòd doctrinam Catholicam, per contemptum Philippus doctrinam Monachorum nominat: neque enim conuiciis, sed argumentis certare mihi propositum est. quanquam eam doctrinam, quam Philippus oppugnat, non Theologorum tantùm Scholasticorum, quorum pleriq; Monachi fuerunt, sed etiam omnium veterum Patrum esse, paulò antè ostendimus.

QVOD igitur attinet ad illa tria, quæ aduersus doctrinam de Satisfactione obiiciuntur, quòd videlicet obscuret legem, quòd obscuret Euangeliũ, & quòd amplificet dignitatem traditionum humanarum: PRIMVM repugnat Scripturæ & Patribus vniuersis. SECVNDVM, non modò est falsum, sed etiam ipso teste Philippo falsum esse conuincitur. TERTIVM & est apertè falsum, & suprà à nobis capite quarto & sexto refutatum.

PRIMVM Scripturæ & Patribus repugnare, perspicuum est, & ex cap. 19. Matthæi, vbi Dominus consilia à præceptis distinguens, ostendit, posse homines iustificatos per gratiam Dei non solùm implere legem; sed etiam aliqua alia opera Deo gratissima facere, quæ imperata non sint. Nam interroganti adolescenti: *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* respondit Dominus: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Cumque ille diceret, se omnia seruâsse à iuuentute sua, adiecit Dominus & ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me.* de quo loco fusè disseruimus in 2. libro de Monachis, cap. 9. vbi etiam multa alia adduximus testimonia Scripturarum ad rem eandem confirmandam: & in eodem libro, cap. 11. adduximus testimonia Patrum Latinorum & Græcorum, qui disertis verbis affirmãt, posse hominem Christianum per Dei gratiam plus facere, quàm Deus præcipiat. Quare

A necesse est in Ecclesia exstare hanc doctrinam, posse omnes Christianos (vt Concilium II. Arausicanum, can. vltimo tradit, post acceptum Baptismum, cum Dei adiutorio, quæ ipsi Deo sunt placita, si fideliter laborare voluerint, adimplere.

ALTERVM autem (ipso teste Philippo) falsum esse, ac proinde Philippum sibi non constare, ex eius verbis demonstrari potest. Scribit enim hoc loco, per Satisfactiones Euangelium obscurari, propterea quòd Monachi fingant, mortem æternam nostra compensatione aboleri: at non dicunt hoc, sed negant potiùs Monachi, id est, Scholastici Doctores; quod in eo-
B dem titulo de Satisfactione, docuit Philippus his verbis: *Monachi hîc definiunt Satisfactiones opera non debita, quibus volunt redimi pœnas Purgatorij, aut certè alias pœnas temporales: Sic enim docent, Deum cùm sit misericors, remittere culpam, sed cùm sit iustus, & vindex, mutare pœnam æternam in temporalem Purgatorij. Deinde addunt, partem pœnarum remitti potestate Clauium, partem redimendam esse Satisfactionibus: hæc est summa commenti.* Hæc ille. qui cùm docet; ex sententia Monachorum, Satisfactionibus redimi pœnas Purgatorij, aut alias pœnas temporales, pœnam autem æternam non redimi nisi priùs ex misericordia Dei mutata sit in temporalem: certè simul docet, ex sententia Monachorũ, absolutè & simpliciter non redimi mor-
C tem, siue pœnam æternam, sed solùm temporalem.

PORRO, pœnam temporalem Purgatorij nostris operibus redimi, non solùm Monachi docent, sed etiam Scripturæ, & Patres, quorum testimonia alio loco allata sunt: inter quæ illud S. CYPRIANI insigne est, ex epi. 2. li. 4. *Aliud est pro peccatis longo dolore cruciatum emendari, & purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgâsse.*

QVAMVIS autem Satisfactiones nostræ non sint ex condigno compensationes mortis æternæ, vt sæpe iam repetiuimus: tamen opera laboriosa, quæ cum Dei auxilio fiunt à pœnitentibus, siue ex congruo, siue vt dispositiones concurrere & prodesse ad culpæ remissionem,
D & mortis æternæ liberationem; Scripturę & Patres perspicuè docent, vt libro secundo, capite duodecimo demonstrauimus: inter cetera, PACIANI in Parænesi ad Pœnitentiam, post Tertullianum in libro de Pœnitentia, testimonium illud apertissimum est: *Si de cruciatu Exomologesis retractatis, Gehennam recordemini, quam vobis Exomologesis extinguet.*

De TERTIO, id est, de amplificatione traditionum humanarum, nihil est hoc loco addendum, cùm satis sit id totum capite quarto & sexto, vt paulò antè diximus, refutatum. Atque hæc ex Locis.

CAPVT

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta Philippi ex Apologia Confessionis Augustanæ.

IN APOLOGIA Confessionis Augustanæ idem Philippus præter ea, quæ ex Locis communibus adducta confutauimus, quędam profert argumenta, quibus probare nititur, Scripturas, quæ pro Satisfactione à Catholicis adducũtur, ad rem non facere, ac proinde sententiam nostram de Satisfactione non niti solidis argumẽtis. Sic igitur loquitur in articulo de Confessione & Satisfactione: *Multa colligi possunt argumenta, quòd hæc dicta Scripturæ nullo modo pertineat ad Scholasticas Satisfactiones. Isti fingunt Satisfactiones esse opera indebita: Scriptura autem in his sententiis requirit opera debita: nam hæc vox Christi: Agite pœnitentiam; vox præcepti est.* PRIMVM hoc argumentum si ad formã ratiocinationis reuocetur, eiusmodi erit: Scripturæ, quæ pro Satisfactione adducuntur, præceptum diuinum sonant: At Satisfactio quam Scholastici docent, ipsorum opinione, continet opera indebita, id est, non mandata diuinitùs: Igitur pro Satisfactione Scholastica Scripturæ diuinæ perperam allegantur.

RESPONDEO. In assumptione latet vitium; neque enim Scholastici docent, opera Satisfactoria debere esse omninò indebita, sed aliâs (vt ipsi loquũtur) indebita, id est, indebita, nisi peccâssent: siquidem assidua ieiunia, vigiliæ, cineres, & cilicia indebita essent, si homines in innocentia permanerent.

ADDE quòd licet sententia sit valdè probabilis sancti Thomæ, Durandi, Paludani, & aliorum in 4. dist. 15. non rectè satisfieri per opera aliâs debita: tamen non est improbabilis sententia Adriani in tractatu de Pœnitentia, & Caietani quæst. 1. de Satisfactione, per opera aliâs debita satisfieri posse, cùm satisfactio, quam Deo reddimus, non pertineat ad solam iustitiam, sed etiam ad amicitiam.

PERGIT deinde Philippus & ait: *Item Aduersarij scribunt, confitentem si recuset suscipere Satisfactiones, non peccare, sed persoluturum esse has pœnas in Purgatorio. Iam hæ sententiæ sine controuersia præcepta sunt ad hanc vitam pertinentia: Agite Pœnitentiam; Facite fructus dignos pœnitentiæ; Exhibete membra vestra seruire iustitiæ: quare non possunt detorqueri ad Satisfactiones, quas recusare licet; non enim licet recusare præcepta Dei.*

RESPONDEO, neutra propositio huius argumenti vitio caret. Nam quod attinet ad PRIMAM, si loquamur de Satisfactione à Sacerdote iniuncta, de qua Philippus loqui videtur, non concedit melior pars Theologorum Catholicorum, posse confitentem sine peccato recusare Satisfactionem. Nam tametsi Scotus, & Gabri-

A el, & pauci quidam doceant, quòd Philippus retulit: tamen Magister sententiarum, S. Thomas, Richardus, Durandus, Paludanus, & alij permulti in 4. dist. 16. vel 18. omninò contendunt, quod & nos suprà docuimus, Sacerdotem habere Claues, quibus non tantùm absoluat à culpa, sed etiam vt Iudex vice Dei liget ad pœnam, quam pœnitens recusare non potest, nisi Iudici diuinitùs constituto, ac proinde ipsi Deo resistat. Veteres autem Patres tantùm abest, vt recusantes mulctam à Sacerdote iniũctam, admissuri essent, vt nunquam ad communionem Eucharistiæ pœnitentes adire permiserint, nisi priùs salubri Satisfactione purgatos. Ipsa deni-

B que Concilia Oecumenica, Florentinum & Tridentinum, non facerent Satisfactionem partem Sacramenti Pœnitentiæ, nisi & à Deo institutam, & necessariam in re vel in voto esse credidissent.

ALTERA verò propositio ideò non caret vitio, quia præceptum illud: *Facite fructus dignos pœnitentiæ*, quod vnum ex tribus à Philippo notatis, nos adduximus pro Satisfactione, datur quidem hominibus in hac vita, sed intelligitur cum cõditione, si videlicet quis velit perfectam remissionem peccati, nõ solùm quoad culpam, sed etiam quoad omnem pœnam: omninò enim probabile est, non obstringi eos nouo peccato, qui non plenè satisfaciunt in terris pro

C pœna temporali alterius seculi. Etsi enim vult Deus dignos pœnitentiæ fructus, tamen si quid minus hic soluerimus, id Purgatoriis ignibus expiabitur, vt Petrus Damianus scribit in 2. sermone de sancto Andrea.

Addit Philippus argumentum TERTIVM his verbis: *Tertiò, Indulgentiæ remittunt illas Satisfactiones, vt docet caput Cùm ex eo, de Pœnit. & Remiss. At Indulgentiæ non soluunt nos illis præceptis: Facite fructus dignos pœnitentiæ; Agite pœnitentiam. Itaque manifestum est, malè detorqueri illa dicta Scripturæ ad canonicas Satisfactiones.*

RESPONDEO. Indulgentiæ (de quibus suo loco fusiùs disseremus) non soluunt nos diuinis præceptis, sed faciunt tamen, vt pro iis pœnis,

D quæ nobis per Indulgẽtiam condonantur, non teneamur præcepto illo de faciendis dignis pœnitentiæ fructibus. Et habemus simile aliquid apud Apostolum Rom. 13. imperat enim Apostolus, vt reddamus omnibus debita: *Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui honorem, honorem.* Igitur si cui creditor debitũ donauerit, aut Princeps tributum remiserit, non soluetur ille quidem Apostolico præcepto, vt non teneatur reddere omnibus debita; sed non habebit debita, quæ reddat: neq; poterit impunè negare tributum ei, cui debet tributum; sed non habebit cui debeat tributum.

Addit QVARTO hoc modo: *Videte porrò quid sequatur, si pœnæ Purgatorij sunt Satisfactiones seu satis passiones, aut Satisfactiones sunt redemptio pœnarum Purga-*

rij. Num etiam hæ sententiæ præcipiunt, vt animæ castigentur in Purgatorio? id cùm sequi necesse sit ex Aduersariorum opinionibus, hæ sententiæ nouo modo interpretandæ erunt: Facite fructus dignos pœnitentiæ, hoc est, patiamini pœnas Purgatorij post hanc vitam.

RESPONDEO, miror nouam istam Philippi Dialecticam: Satisfactio est redemptio pœnarū Purgatorij, igitur sententiæ, quæ præcipiunt Satisfactionem, præcipiunt vt animæ castigentur in Purgatorio. Quis ita colligeret, nisi planè amens? an qui præcipit redimi captiuos, ne diuexentur, aut occidantur ab hostibus, is tibi videtur præcipere, vt captiui ab hostibus vexentur, vel interficiantur? Ergo ita colligi debet: Satisfactio est redemptio pœnarum Purgatorij; Sententiæ igitur quæ Satisfactionem præcipiunt, id præcipiunt, vt detur opera, ne animę Purgatoriis ignibus addicantur: & sententia illa: *Facite fructus dignos pœnitentiæ*, non significat, Patiamini pœnas Purgatorij, post hanc vitā, sed Redimite pœnas Purgatorij, & spōtè satisfatite in hac vita, ne, velitis nolitis, satispaciamini post hanc vitam.

QVINTVM argumentum his verbis proponit: *Præterea cùm certissimum sit, remissionem peccatorū gratuitam esse, seu gratis propter Christum donari, sequitur non requiri Satisfactiones.*

RESPONDEO. Remissionem peccatorum, quod attinet ad reconciliationem amicitiæ, & pœnam mortis æternæ, gratuitam esse, libenter admittimus, tùm quia Scripturæ diuinæ id passim testantur, tùm quia certum est, non posse hominem sine Dei gratia boni aliquid agere: remissionem autem peccati quoad pœnam temporalem, ita fatemur esse gratuitam, vt etiam per Satisfactionē acquiri posse nō dubitemus. Gratuitam esse dicimus, quia sine gratia Dei satisfacere nō possemus, acquiri nihilominùs per Satisfactionem asserimus, quia ipsa opera bona & pœnalia per spiritum Christi facta, ex condigno reatum pœnæ temporalis expungunt. Et quemadmodum B. Paulus ad Rom. 6. vitam æternam; gratiam Dei vocat, quam 2. Tim. 4. Iustitiæ coronā appellat, quia vt rectè docet Concilium Arausican. can. 18. debetur merces bonis operibus, si fiant, sed gratia, quę nō debetur, præcedit vt fiant: sic etiam pœnę temporalis remissio ad gratiam & iustitiam pertinet; quia debetur remissio pœnæ temporalis Satisfactioni, si fiat, sed gratia quæ non debetur, præcedit, vt fiat. ADDE, quod si non repugnat gratuitæ remissioni peccati, redemptio pœnæ temporalis huius vitæ, quam Philippus admittit: nulla est ratio cur eidem repugnet redemptio pœnæ tēporalis Purgatorij.

SEXTVM argumentum in verbis sequētibus ita proponitur: *Euāgelium habet mandatum gratis remittendi peccata, non imponendi pœnas, & nouas leges, aut partem pœnarum imponendi, parte remissa.*

RESPONDEO, Mandatum istud Euangelicū de peccatis remittēdis gratis, id est, nulla Satisfactione imposita; nos adhuc in quatuor Euangelistarū voluminibus reperire nequiuimus; inuenimus aūt Matt. 16. & 18. mandatum omninò contrarium. Vbi enim Apostolis dantur claues soluendi, & ligandi, ibi sine dubio sic illi Iudices hominum peccatorū constituuntur, vt non solū eos à culpis absoluant, sed etiā ad pœnas ligent, provt ad salutē ipsorum iudicauerint expedire. Quòd enim potestas ligādi nihil sit aliud, nisi potestas retinendi peccata impœnitentibus, quod hoc loco scribit Philipp. Aduersarij non probāt, sed dicunt tātùm: quòd aūt ea potestas ad ea omnia vincula se extendat, quę necessaria, vel vtilia sunt ad salutem hominū renatorum, ac nominatim ad vinculū Satisfactionis; nos probamus, tùm quia verba Domini generalia sunt: *Quodcunq; ligaueris, &, Quæcunq; alligaueritis*, neq; nostrum est restringere, quod Dominus amplum esse voluit: tùm quia Ecclesiæ consuetudo locum istum apertissimè declarauit, siquidem (vt ex Cōciliis, & Patribus suprà citatis perspicuum est) nullum vnquam fuit tempus, quo lapsi in Ecclesia sine Satisfactione reciperentur. Quis autem credat, (Ecclesiam vniuersam ab initio prædicationis Euāgelicæ, noluisse lapsos sine Satisfactione admittere) si in Euangelio mandatum exstaret de peccatis sine Satisfactione remittendis?

Argumentum POSTREMVM, si tamen argumentum, & non potiùs figmentum dici debet, in illis verbis habetur: *Præterea mors Christi non est solùm Satisfactio pro culpa, sed etiam pro morte æterna, iuxta illud: Ero mors tua ô mors. Quid est igitur monstri, dicere, quòd Christi Satisfactio redimat culpam, nostræ pœnæ redimant mortem æternam; vt iam illa vox (Ero mors tua) intelligi debeat, non de Christo, sed de nostris operibus; & quidem non de operibus à Deo præceptis, sed de frigidis quibusdam obseruationibus, excogitatis ab hominibus; & dicātur mortem abolere etiā cùm fiunt in peccato mortali?*

RESPONDEO. Tria sunt hîc mendacia. PRIMVM enim non docent Catholici, Satisfactionibus nostris redimi mortem æternam, sed pœnā solùm temporalem, vt iam sæpiùs diximus: atque illud: *Ero mors tua*, de Christi morte, non de nostris operibus intelligendum esse, gratissimè confitemur. DEINDE, satisfactoria opera non in obseruationibus ab hominibus excogitatis, sed in Ieiunio, Eleemosyna, & Oratione, quæ in Scripturis præcepta, exempla, & promissiones amplissimas habent, vt suprà docuimus, collocamus. DENIQVE nemo Catholicorum docet, opera in peccato mortali facta, abolere mortē: dicunt quidem aliqui, opera in peccato mortali facta, fore satisfactoria, si is iterum ad gratiam Dei redeat, qui ea opera fecerat; sed tunc satisfactoria esse, dū is est in peccato mortali, nemo (quod sciā) dicit. Porrò meliores Theologi, neq; satisfactoria esse, neq; vnquā futura concedūt ea opera, quæ in peccato mortali facta sint; tantū abest vt his operibus mortē aboleri dicant. Atq; hęc ad argumenta Philippi respondisse sufficiat.

CAPVT

CAPVT XIV.

Soluuntur quædam argumenta Ioannis Caluini.

IOANNES Caluinus lib. 3. Institut. ca. 4. §. 25. incipit exagitare doctrinam de Satisfactione, & quasi alter Thraso, vel Goliath Philistæus, admirabili confidentia insultat agminibus Dei viuentis: *Tertium*, inquit, *locum Satisfactioni in Pœnitentia aßignāt: de qua quidquid blaterant, vno verbo subuerti potest. Dicunt non sufficere pœnitenti à præteritis malis abstinere, & mores in melius commutare, nisi de iis, quæ facta sunt, satisfaciat Deo: esse autem multa adminicula, quibus peccata redimamus, lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia.* Et paulò pòst: *Talibus mendaciis oppono gratuitam peccatorum remißionem, qua nihil in Scripturis clarius prædicatur.*

RESPONSIO. Quod nos blaterare dicit Caluinus, & quod vno verbo subuerti posse affirmat, totidem verbis tradit S. AVGVSTINVS in hom. 50. cap. 15. vbi sic loquitur: *Non sufficit mores in melius commutare, & à factis malis recedere, nisi etiam de iis, quæ facta sunt, satisfiat Deo per Pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis.* Quod etiā de subsidiis peccatorum redimendorum in nobis Caluinus reprehendit, his verbis tradit S. AMBROSIVS in lib. de Helia & Ieiunio, cap. 20. *Habemus plura subsidia, quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam habes? redime peccatum tuum.* Neque his dissimilia leguntur in Scripturis & Patribus, quos suprà citauimus: non igitur ista nos blateramus, aut fingimus, sed ex Scripturis & Patribus hausimus.

PORRO gratuita peccatorum remissio, quæ clarissimè in diuinis literis prędicatur, sicut Augustinum & Ambrosiū, & Patres ceteros, Scripturarum diligentissimos tractatores non terruit, ita neque nos terret: in iisdem enim Scripturis vtrumq; legimus, gratuitam videlicet peccati remissionem, & redemptionem peccatorū per opera bona. Idē enim Spiritus sanctus, qui per Isaiam dixit: *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non ero memor.* Isaiæ 43. & cetera, quæ citat Caluinus: dixit etiam per Salomonem: *Misericordia & veritate redimitur iniquitas.* Prouerb. 16. & per Danielem: *Peccata tua eleemosynis redime,* Daniel. 4. & per Lucā, *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Luc. 7. Itaque gratuita est peccatorum remissio, quia gratis Deus fidem & Pœnitentiam nobis inspirat; gratis ad amicitiam, & gratiam suam nos recipit; gratis culpam, & reatum mortis æternæ condonat; gratis deniq; gratiam illam infundit, per quam pro pœna temporali, quæ dimissā culpâ remanet, satisfacimus: ex quo sequitur, vt gratuita peccati remissio, non solùm cum Satisfactione non pugnet, sed eam potiùs gignat.

IN eo verò potissimùm errat Caluinus, quòd
A gratiam, quæ in sacris literis prædicatur, non animaduertit opponi propriè illis tantùm operibus, quæ ex propriis viribus liberi nostri arbitrij fiunt: opera enim, quæ ex gratia ipsa procedunt, adeò non opponuntur gratiæ, vt in ea potiùs tanquam effectus in caussa, includantur.

PERGIT Caluinus §. 26. *Verùm qua sunt peruersitate, & peccatorum remißionem, & reconciliationem fieri semel dicunt, cùm in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post Baptismum resurgendum esse per Satisfactiones: sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per claues Ecclesiæ dispensatur, &c.* & contrà allegat illud 1. Ioan. 2. *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrē IESVM CHRISTVM, & ipse est propitiatio*
B *pro peccatis nostris.* & illud Ioan. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

RESPONDEO, quod hoc loco in Catholica doctrina Caluinus reprehendit, ante mille & trecentos annos scripsit S. CYPRIANVS in sermone de opere & eleemosynis, vbi sic loquitur: *Non haberet quid fragilitatis humanæ infirmitas, atque imbecillitas faceret, nisi iterum pietas diuina subueniens iustitiæ, & misericordiæ operibus ostensis, viam quandam tuendæ salutis aperiret, vt sordes postmodum quascunque contrahimus, eleemosynis abluamus. Loquitur in Scripturis Spiritus sanctus, & dicit, Eleemosynis & fide delicta purgantur: non vtique illa delicta, quæ fuerant antè contracta, nam illa Christi sanguine, & sanctificatione purgantur.* In eandem sententiam loquitur AMBROSIVS
C lib. 2. de Pœnitentia, cap. 5. *Vtrumq; beatum dixit; & cuius iniquitas remittitur per lauacrū, & cuius peccatum tegitur operibus bonis.* atq; alia id genus multa passim in Patribus reperiuntur.

NEQVE verò ita distinguimus inter Baptismū & Pœnitentiā, quasi peccata, quæ post Baptismū fiūt, sine Christi sanguine, solis operibus nostris expientur; nam (vt suprà non semel docuimus) peccata omnia, siue ante Baptismū, siue post Baptismum commissa fuerint, Christi sanguine, & redemptione purgātur, vt testimonia Scripturę à Caluino adducta probant: sed hoc inter ea discrimen agnoscimus, quòd in Baptismo ita plenè, ita perfectè, ita copiosè Christi sanguis operatur, vt peccata omnia non solùm quoad culpam,
D sed etiam quoad omnem pœnam alterius vitæ, cùm æternam, tùm etiam temporalem deleat, ita vt nullus satisfactioni propriæ locus relinquatur; in Sacramento autem Pœnitentiæ, idem Christi sanguis culpam quidem, & pœnam æternam delet, sed pœnam temporalem totam, nisi propria Satisfactione cooperante, non expiat: cuius discriminis caussam, ex diuina iustitia, atque ex aliis locis petitam suprà reddidimus.

Quare non admittimus modos illos loquendi, quibus Caluinus sententiam nostram, vt eam odiosam faceret, explicauit. Non enim dicimus, remissionem peccatorum & reconciliationem semel fieri, quasi iustificatio lapsorum post Baptismum, non sit vera peccatorum remissio,

missio, & reconciliatio. Neq; dicimus, post Baptismum resurgendum esse per Satisfactiones: non enim Satisfactio ad resurgendum à morte peccati, sed ad reatum pœnæ temporalis, qui post eam resurrectionem manet, expiãdum adhibetur. Neque illud dicimus, sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per Ecclesię claues dispensatur: neq; enim solùm prodest in Sacramento Pœnitentiæ, in quo virtute Clauium peccatores reconciliantur, sed etiam in Confirmatione, Eucharistia, cæterisque omnibus Sacramentis.

Deinde, §.27. argumentum ducit ab honore Christi, & pace conscientiæ: *Ac duo*, inquit, *hîc perpendere conuenit: vt integer & illibatus suus honor Christo seruetur; vt conscientiæ de peccati venia securæ, pacem apud Deum habeant, &c.* allatis autem in medium testimoniis, Isaiæ, Petri, & Pauli, quibus peccatorum nostrorum purgatio Christo tribuitur, his verbis conficit argumẽtum: *Nunc tibi pestilentes eorum nænias propone: Gratiam Dei in prima peccatorum remißione solam operari: si posteà ceciderimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Hæc si locum habeant, anne quæ Christo superius sunt attributa, illi salua manent? Immanè; quantum hæc differunt, Iniquitates nostras positas esse in Christo, vt in ipso expiarentur; & nostris operibus expiari? Christum esse propitiationem pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandum?*

Ad hanc Priorem argumenti partem, quæ ab honore Christi ducta est, Respondeo, multis modis peccâsse Caluinum. Primvm, non rectè sententiam Catholicorũ exposuit, cùm ait nos dicere, Gratiam Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si posteà ceciderimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Nam si agatur de remissione peccatorum quoad culpã, & debitum mortis æternæ; neq; in prima, neq; in secunda remissione opera nostra cooperãtur gratiæ Dei, per modum Satisfactionis propriè dictæ, & tamen cooperantur tùm in prima, tùm in secunda remissione, per modũ impetrationis, & dispositionum. Quòd enim in prima remissione, quæ videlicet fit in Baptismo, non sit gratia Dei sola, quæ operatur, sed opera etiam nostra, vt dispositiones, cooperentur; perspicuũ est ex verbis illis B. Petri Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrûm.* & ex illis Apostoli Pauli Actor. 20. *Testificans Iudæis atq; Gentibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum* Iesvm Christvm. Cooperari autem fidem & Pœnitentiam, impetrando remissionem peccatorum, docet Avgvstinvs in epist. 105. ad Sixtum, vbi sic ait: *Nec ipsa remißio peccatorum, sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat: neq; enim nullũ est meritum fidei, qua fide ille dicebat, Deus propitius esto mihi peccatori.* Et tract. 72. in Ioan. *Operanti in se Christo cooperatur homo salutem æternam, ac iustificationem suam.*

Itaq; discrimen quod Catholici ponunt inter remissionem primam, & secundam, id est, in Baptismo, & post Baptismum, in eo potissimùm situm est, quòd in prima condonatur omnis culpa, & pœna, & proinde nulla est necessaria Satisfactio: in secunda, condonatur culpa, & pœna æterna, remanente reatu pœnæ temporalis, pro qua Satisfactio exigatur. Atq; hanc esse Catholicorũ sententiam, agnoscit, & scribit idem Caluinus paulò infrà in eodem cap. §. 30. sed maluit hoc loco fraudulenter eam proponere, vt faciliùs impugnaret.

Deinde Caluinus non satis fideliter antitheses illas adduxit, cùm ait: *Immanè, quantum hæc differunt: Iniquitates nostras positas esse in Christo, vt in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari: Christum esse propitiationem pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandum?* Nam si vt paulò antè fecit, opera nostra cooperari expiationi, & propitiationi Christi, dixisset, non autem ea Christi Satisfactioni opposuisset; vidisset planè nullũ esse locum exclamationi illi: *Immanè, quantum hæc differunt.* Neque enim hæc multùm differunt, Iniquitates nostras positas esse in Christo, vt in ipso expiarentur; & opera nostra à Spiritu Christi profecta, eidẽ Christo ad peccata expianda cooperari: neq; illa multum differunt, Christũ esse propitiationem pro peccatis nostris; & opera nostra per Spiritum Christi facta, eiusdem Christi propitiationi cooperari. Certè sanctus Avgvstinvs, qui præter ceteros gratiam Christi totis viribus vbique defendit, non abhorret ab his vocibus, quas hoc loco tantoperè reprehendit Caluinus: *In melius*, inquit in Enchiridio, cap. 70. *est vita mutanda, & per eleemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus.*

Tertio Scripturæ, quas ex Isaia, Petro, & Paulo Caluinus adducit, nihil minùs probant, quàm quod ipse cupit. Quid enim Isaias dicit? *Posuit Deus in eo iniquitatem omnium nostrum, & liuore eius sanati sumus.* Isaiæ 53. Quid Petrus? *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* 1. Pet. 2. Quid Paulus? *De peccato damnauit peccatum in carne.* Rom. 8. Atqui hæc loca nihil aliud docent, nisi, Christi mortem fuisse pretium sufficiens ad omnia peccata mundi totius redimenda, siue sacrificium ad omnia omnium hominũ crimina expianda: sed hoc precium nemini prodest, nisi modo aliquo applicetur. Nam si nulla requiritur applicatio, & omnia omninò peccata Christi sanguis expiauit; vnde tam multi sunt in mundo impij? cur tam multi detrudũtur ad Inferos? cur tam pauci sunt qui saluantur? quid facit Baptismus? quid Eucharistia? quid fides? quid Pœnitentia? quid ipsa Euangelij prædicatio? Confitendum est igitur, Christi mortem, quæ per se ad omnia peccata abolenda sufficeret, nemini prodesse, nisi per fidem, & Sacramẽta, cæteraque instrumenta diuinitùs instituta, singulis applicetur. Vnum autem ex instrumentis diuinitùs institutis ad pœnam temporalem

peccatorum expiandam; Satisfactionem esse, nos dicimus, nec solùm dicimus, sed ex Scripturis, & omnium Patrum testimoniis comprobamus, vt ex iis quæ anteà scripsimus, patuit.

Hvc accedit, quod sacrificium Crucis Christi eò potissimùm spectauit, vt nos Deo reconciliaret, ac de impiis & inimicis, iustos, & amicos Dei faceret: sic enim Apostolus loquitur; *Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius.* Rom. 5. &, *De peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis.* Rom. 8. & B. Petrus; *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus.* 1. Petri 2. Id autem totum nos libentissimè confitemur; non vi satisfactionis nostræ, sed solo Christi merito nos reconciliari, & iustificari, siue per Baptismũ, siue per Absolutionem: sed cum hoc nõ pugnat, quod dicimus, homines Christi sanguine reconciliatos, & iustificatos, operante in ipsis Christi spiritu & virtute, satisfacere Deo pro reatu pœnæ temporalis.

Deniqve quod initio argumenti Caluinus assumit, Prouidendum esse, vt integer & illibatus suus honor Christo seruetur; tantùm abest, vt sententiæ nostræ de Satisfactione aduersetur, vt eam potius stabiliat, & confirmet. Siquidem maior est Christi gloria, si dicatur non solùm pro peccatis nostris satisfecisse, sed etiam id membris suis donasse, vt per eius gratiam & virtutem, aliqua ex parte etiam ipsa satisfacerent: quemadmodum non derogat omnipotentiæ Creatoris, sed eam potius commendat, & celebrat, qui dicit Deum non solùm per se, sed etiam per seruos suos miracula facere. Viderint igitur Aduersarij, ne dum pro Christi honore certare se credunt, operibus gratię, & Christi membris, & ipsi Spiritui sancto iniuriam faciant: siquidem reprehensio fructuum, deriuatur ad radicem, & iniuria membrorum in caput redundat.

Iam verò Posterior argumenti pars, quæ ducebatur à pace conscientiarum, his verbis à Caluino tractatur; *Quòd si de pacificanda conscientia agitur: quæ isthæc erit pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem ille satisfactionis modus constare poterit? ergo semper dubitabit, an Deum habeat propitium, semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus satisfactiunculis acquiescunt, nimis contemptim iudicium Dei æstimant, & parum reputant quanta sit peccati grauitas. Et vt ipsis concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tandem facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centum vitæ, vel si totæ in hoc sint, sufficere queant?*

Respondeo, conscientiæ pax non pendet à reatu illo pœnæ temporalis, quem solum satisfactionibus nostris tollendum esse dicimus: qui enim culpę remissionem accepit, ac de mortis æternæ periculo liberatus, in gratiam cum Deo rediit, magna sine dubio fruitur conscientiæ pace, etiamsi sciat se temporali aliqua mulcta ob peccata præterita castigandum. Quare Caluinus ita argumentatur, ac si nos diceremus, satisfactionibus nostris amicitiam Dei, gratiamque recuperandam: quod cùm nos minimè dicamns, ipse frustra sudat, & nihil præter aërem verberat.

In eo Prætere a Caluinus fallitur, quòd existimat totam vitam, ac ne centum quidem vitas sufficere ad Satisfactionem, quam docemus. Fallitur, inquam aptissimè; siquidem tanti æstimatur à Deo Satisfactio, quæ in hac vita sponte, atque ex charitate suscipitur, vt breuis huius vitæ labor facilè compenset acerbissimos, longissimosque cruciatus Purgatorij. Certè sanctus Martyr Cyprianus lib. 4. epist. 2. non dubitat affirmare, peccata omnia, quæ alioqui longissimam in Purgatorio pœnam exigerent, vnica Martyrij passione purgari: ac etiam præter Martyrium, Theologi docent eiusmodi esse posse in aliquo pœnitente contritionem, vt per eam peccata omnia quoad culpam & pœnam, plenissimè deleantur.

His argumentis explicatis, Caluinus §. 28. ponit distinctionem peccati mortalis, & venialis, qua nos vti dicit ad argumentum supra positum dissoluendum, atque eam refutare conatur. De qua re nihil in præsentiarum dicemus, tum quòd nos ea solutione non egemus, tum quòd de distinctione peccati mortalis & venialis plenum tractatum in tertio tomo instituimus.

Hoc vnum præterire non possum, ineptissima ratiocinatione vti Caluinum, vt probet non posse vnquam pro venialibus satisfieri; *Si vnius,* inquit, *diei est satisfactio peccati vnius: dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt; quando diem nullum præterit iustissimus quisque, quo non aliquoties labatur: ad eorum verò satisfactiones dum se accingent, numerosa, vel potius innumera cumulabunt. Iam præcisa est satisfaciendi fiducia. Quid moramur? quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?*

Sed quis dedit Caluino illud principium; vnum diem requiri ad satisfactionem vnius peccati venialis? Si vnico actu contritionis, qui momento temporis fieri potest, interdum multa mortalia, vt diximus, expiantur: quanto faciliùs non, inquam, vnus dies, sed vna hora sufficiet ad satisfactionem venialium plurimorum? *De quotidianis,* (inquit Avgvstinvs in Enchridio ca. 71.) *breuibus, leuibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit.* Certè non consumitur vnus integer dies in oratione Dominica recitanda; & tamen ea oratione pro venialibus peccatis, non vno aut duobus, sed multis satisfieri credit Augustinus: non igitur præcisa est satisfaciendi fiducia, neque sine caussa de satisfaciendo cogitare audemus.

CAPVT XV.

Soluuntur alia Caluini argumenta.

IAM VERO in §.29. propius ad rem accedit, & solutionem Catholicorum his verbis Caluinus proponit; *Conantur quidem se expedire: sed aqua, vt dicitur, illis hæret. Fingunt sibi distinctionē pœnæ, & culpæ: culpam remitti fatentur Dei misericordia; sed culpa remissa, pœnā restare, quam persolui Dei iustitia postulat: ad pœnæ igitur remissionem propriè spectare satisfactiones.* Deinde multis Scripturæ locis allatis, addit §.30. quod deesse videbatur ad Catholicorum solutionem; *Scio,* inquit, *subtiliùs adhuc ipsos elabi, dum inter æternam pœnam, & temporales distinguunt. Sed cum temporalem pœnam quoduis supplicium esse tradant, quod tàm de corpore, quàm de anima sumit Deus, excepta modò æterna morte; parùm eos subleuat hæc restrictio. Nam superiores loci, quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoscendo.*

Excutiamus igitur loca singula quæ adducit, ac videamus, vtrum ex iis colligi queat, omnem temporalem pœnā nobis remitti quotiescunque nos Deus in gratiam recipit. Quæ quidem testimonia tanta confidētia Caluinus producit, vt dicat; *Subnectam quædam alia testimonia, quibus adeò constringantur tortuosi isti angues, vt ne summam quidem caudam complicare posthac queant.*

PRIMVM testimonium est, Hierem. 31. & Ezechielis 18. quod his verbis à Caluino proponitur: *Hoc est Testamentum nouum, quod Deus in Christo suo nobiscum pepigit, quòd iniquitatum nostrarum non recordabitur. Quid his significauerit, discimus ex alio Propheta, vbi Dominus, Si iustus, inquit, à iustitia sua deflexerit, omnium iustitiarum eius non recordabor: si impius ab impietate sua recesserit, omnium iniquitatum eius non recordabor. Quòd se iustitiarum recordaturum negat, vtique hoc est, nullam se earum habiturum rationem, vt remuneretur: ergo & peccatorum non recordari, est ea non postulare ad pœnam.*

AD hoc primum testimonium iam suprà respondimus, cùm Lutheri argumenta solueremus: atque vt Caluinus intelligat, quàm parùm hoc suo argumento nos constrinxerit; eadem nos ratiocinatione vtimur in solutione, qua est ipse vsus in argumento. Cùm enim iustus à iustitia sua deflexerit, iustitiarum eius Deus nōn recordabitur, non quia non remunerabit temporali aliquo præmio, sed quia non remunerabit æterna illa mercede, quam repromisit diligentibus se: ergo ad eundem modum cùm impius ab impietate sua recesserit, iniquitatum eius Deus non recordabitur, non quia non castigabit temporaria aliqua pœna, vt Mosem, Aaronem, Dauidem, & alios post reconciliationem castigauit, sed quia non puniet sempiterna morte, &

A igne illo æterno, qui paratus est diabolo & angelis eius. Vide plura loco citato in solutione argumentorum Lutheri, cap. 11.

ALTERVM testimonium habetur Isaiæ 44. Micheæ 7. & in Psalm. 31. *Id ipsum,* inquit Caluinus, *alibi dicitur, Proiicere post tergum, delere instar nubis, demergere in profundum maris, non imputare, tectumq; habere: talibus loquendi formulis non obscurè sensum suum nobis explicauerat Spiritus sanctus, si dociles aures illi accommodaremus. Certè si punit Deus, peccata imputat: si vindicat, recordatur: si ad iudicium vocat, tecta non habet: si examinat, post tergum non proiicit: si inspicit, non obliterauit instar nebulæ: si ventilat, non proiecit in profundum maris. Atque in hunc modum interpretatur* AVGVSTI-B NVS *claris verbis: Si texit peccata Deus, noluit aduertere; si noluit aduertere, noluit animaduertere; si noluit animaduertere, noluit punire, noluit agnoscere, maluit ignoscere. Tecta ergo peccata quare dixit? vt non viderentur. Quid erat Deum videre peccata, nisi punire?*

RECTE dicit Caluinus, id ipsum in his locis contineri, quod in superioribus. Quare quemadmodum superiora testimonia Hieremiæ, & Ezechielis, significabant Deum non recordari iniquitatum eorum, qui per Pœnitentiam ad ipsum redeunt, non quia non puniat temporali aliqua pœna, ob eorum ipsorum, qui puniuntur, vtilitatem, sed quia non retinet cum illis inimicitiam, neque sempiterno igni illos addicit, neque ab æterna felicitate excludit: sic etiam C testimonia Isaiæ, Micheæ, & Dauidis, hoc tantùm significant, Deum proiicere, delere, non videre, non imputare, tegere peccata eorum, quibus amicitiam suam, gratiamque restituit; quia quod attinet ad reatum culpæ, & pœnæ æternæ, ita illos respicit, ac si nunquam peccassent, licet ob eorum vtilitatem, aliisque iustissimis de caussis, aut eos ipse temporaliter castiget, aut ut se ipsi castigent, velit.

Quocirca idem sanctus AVGVSTINVS, qui, tegere peccata, interpretatur, non punire; in alio loco scribit, Deum omnino velle, vt peccatum non maneat impunitum, & tùm non punire peccata nostra, cùm nos ipsi ea punimus. In Psalm. 50. *Non impunitum erit peccatum meum, sed ideo* D *nolo vt tu punias, quia ego peccatum meum punio.* & ibidem, *Veritatem dilexisti, hoc est, impunita peccata eorum, quibus ignoscis, non dimisisti: sic prærogasti misericordiam, vt seruares & veritatem.* Hæc ille. Non igitur apud Augustinū, tegere peccata, est, nullo modo punire; sed, non punire in æternum; vel non punire etiam temporaliter, si se ipse peccator puniat.

TERTIVM testimoniū est Isaiæ 1. & Hierem. 50. *Audiamus verò* inquit Caluinus, *& ex alio Propheta loco, quibus legibus peccata remittat Dominus. Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix albescent, & si rubuerint vt vermiculus, erunt quasi lana. Apud Hieremiam autem sic legitur: In illa die requiretur iniquitas Iacob, & non inuenietur; peccatum Iudæ, & non erit, quia propitiabor reliquiis, quas seruauero. Vis breuiter tenere quis sit verbo-*

rum istorum sensus? expende quid è conuerso sibi velint loquutiones illæ; Dominum in sacculo iniquitates colligare, in fasciculum colligere, & recondere, stylo ferreo exarare in lapide adamantino. Nempe si vindictam repensum iri significant, quod extra dubiū est; neque etiam dubitandum est, quin contrariis sententiis omnem vindictæ repensionem Dominus se remittere affirmet. Hîc mihi obtestandi sunt lectores, non vt glossis meis auscultent, sed tantùm vt verbo Dei locum aliquem esse sinant.

VTINAM Caluinus quod ab aliis petiit, præstare ipse voluisset, vt verbo Dei locum aliquem esse sinens, illud suis glossis minimè deprauasset: certè enim ex istis ipsis locis Isaiæ, & Hieremiæ, quæ nunc adduxit, errorem suum deprehendere facilè potuisset. Audi enim quibus legibus apud Isaiam peccata remittat Deus: *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersè, discite benè facere, quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam; & venite, & arguite me dicit Dominus: si fuerint peccata vestra vt coccinum, sicut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Hæc Dominus per Isaiam, vbi promittit quidem perfectam peccati purgationem; vt nulla restet luenda pœna, vt cupit Caluinus; sed non promittit solùm credẽtibus & resipiscentibus, vt Aduersarij nostri docent, qui de capite suo loquuntur, & non de ore Domini: sed promittit iis, qui prius lauantur, & mundantur per veram Contritionem, & Pœnitentiam; deinde cessant à peccatis, quibus antea malè assueuerant; tum in bonis operibus assiduè, ac diligenter exercentur, atque ita (vt hunc locum sanctus exponit HIERONYMVS) dignos Pœnitentiæ fructus faciunt. His inquam, Dominus dicit: *Venite, & arguite me: si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur*, id est, vt idem exponit Hieronymus: *Si hæc omnia feceritis, arguite me, nisi præmia reddidero, quæ pollicitus sum, nimirum nisi peccata, quamuis maxima, plenè, perfecteq; dimisero.* Cùm igitur plena peccati remissio, quoad omnẽ pœnæ reatum, præmium sit operum bonorum, quæ post conuersionem, & culpæ remissionẽ fiunt, quæque satisfactoria dici solent: quis non videt, ex hoc loco Isaiæ à Caluino adducto, non destrui, sed astrui prorsus, & stabiliri nostram de Satisfactione doctrinam?

PORRO Hieremias loquitur de peccato idololatriç, ob quod totus populus in captiuitatem Babylonicam ductus fuerat; ac prædicit, expiato peccato illo, longa, durissimaque captiuitate, tandem flagellum in ipsum Regem Babylonis conuertendum, & reliquias Israël & Iuda liberandas, & ita liberandas, vt peccatum illud non amplius inueniatur, vt nimirum aliqua alia pœna mulctetur.

QVARTVM testimonium est, 1. Pet. 2. Isaiç 53. Rom. 3. 1. Cor. 1. Ephes. 1. Col. 1. & 1. Tim. 2. *Quid quæso*, inquit Caluinus, *nobis præstitisset Christus, si adhuc pro peccatis pœna exigeretur? nam cùm dicimus eum pertulisse peccata nostra in corpore suo super lignum, non aliud significamus, quàm defunctum pœna & vindicta, quæ peccatis nostris debebatur. Id ipsum significantiùs declarauit Isaias, cùm dicit, castigationem pacis nostræ fuisse super eum: & quoties de redemptione per eum facta, meminit Paulus, vocare solet* ἀπολύτρωσιν, *quo non simpliciter redemptionem indicat, qualiter vulgò intelligitur, sed precium ipsum, & satisfactionem.*

RESPONDEO, si Christo mortuo, adhuc pœna mortis æternæ à nobis exigeretur, non omnino ineptè Caluinus quæreret, quid nobis præstitisset Christus; si adhuc pro peccatis pœna exigeretur. At cùm sacrificio mortis suæ Christus nobis Deum reconciliauerit, & ex irato iudice patrem amantissimum fecerit; cùm nos ab æterno interitu liberauerit, & vitam sempiternam acquisierit, cùm denique gratiam, & virtutem nobis dederit, qua Deo pro temporali pœna satisfacere ipsi possemus; ingratissimus sit necesse est, qui quęrendũ adhuc esse putat, quid nobis præstiterit Christus, si pœna quædam temporalis pro peccatis nostris exigatur.

PORRO testimonia illa Isaiæ, Petri, & Pauli, iam suprà iterum adducta, & explicata sunt: ac libentissimè, gratissimeque agnoscimus, & fatemur, Christi mortem precium, & satisfactionem esse pro peccatis nostris, quoniam, vt sæpe dictum est, soluit ipse precium, & satisfecit; immediatè, (vt sic loquar) pro culpa, & reatu mortis æternæ eorum, quibus sanguis eius per Sacramenta applicatur; mediatè autem pro pœna etiam temporali, quatenus gratiam præbet, per quam ipsi nos Domino satisfacimus.

QVINTVM testimonium est in toto Leuitico, de quo sic loquitur Caluinus: *Validum autem in primis arietem nobis suppeditat, quod de expiandis peccatorũ noxis in lege Mosayca præscribitur. Neque enim illic Dominus hanc, aut illam satisfaciendi legem constituit, sed totã in sacrificiis compensationem requirit: vbi tamen alioqui diligentissimè, atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Quî fit autem, vt nullis prorsus operibus admissa delicta procurare iubeat, sed sola in expiatione sacrificia requirat, nisi quòd ita testari vult, vnicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? nam quæ tunc immolabant sacrificia Israëlitæ, non hominum opera censebantur, sed à sua veritate, hoc est, vnico Christi sacrificio æstimabantur.*

RESPONDEO. Validus iste aries, pro veritate validus est, pro Caluini errore prorsus infirmus. Nam sacrificia illa Leuitica (vt in 2. lib. de Sacramentis in genere cap. 14. 15. 16. & 17. demonstrauimus) non culpam, aut pœnam æternam, sed immunditiam tantùm legalem, & pœnam temporariam expiabant: proinde rectè satisfactiones quædam dici poterant.

QVOD culpam & pœnam æternam non expiarent, perspicuum est, tum ex Dauide Psal. 50. *Si voluisses sacrificium, dedissem: vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum, & humiliatum Deus non despicies.* tum ex eo,

quòd

quod ea sacrificia Deo grata non erant, nisi qui offerebat, Deo gratus, & per hoc iustus esset; nam Prouerb.15. victimæ impiorum dicuntur abominabiles Domino: tum deniq; ex testimoniis plurimis Scripturarum, & Patrum, quæ loco citato adduximus.

Qvod autem vt quædam satisfactiones, expiarent reatum pœnæ temporalis; sequitur ex ipsa Dei promissione. Promisit enim Deus offerentibus ea sacrificia, remissionem peccatorum: quæ promissio cùm intelligi nequeat de remissione quoad culpam, & pœnam æternam; id restat, vt intelligatur de remissione peccati quoad pœnam temporalem. Accedit, quòd Deus iubebat pro mensura delicti offerri sacrificia maioris, vel minoris precij. Leuit.6. quod est argumentum manifestum, illas oblationes imperatas fuisse in compensationem aliquam iniuriæ Deo factæ.

Ex his autem sequitur, multa falsò affirmasse Caluinum, vt validum illum arietem contra Satisfactiones extrueret. Primo falsò asseruit, Deum in Leuitico non constituisse hanc, aut illam satisfaciendi legem: quid enim sunt sacrificia variæ æstimationis pro varia mensura delicti, nisi variæ satisfactiones? Secvndo falsò scripsit, Deum totam in sacrificiis compensationem exegisse: nam Deus non instituit sacrificia pro omnibus peccatis expiandis, sed solùm pro peccatis ignorantiæ contra cæremonias legis, Leuit.4. & 5. & pro peccatis circa damnum proximi in rebus externis, & pro periurio, ex cupiditate habendi res alienas prolato, Leuit.6. pro aliis peccatis grauioribus, vt pro blasphemia, idololatria, homicidio, adulterio, & similibus, nulla inueniuntur sacrificia instituta; sed Prophetæ populum admonebant, pro his in cinere & cilicio Pœnitentiam esse agendam, & eleemosynis, aliisque bonis operibus peccata redimenda. Tertio falsò Caluinus assumpsit, in Leuitico Deum diligentissimè, atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequutum: id enim falsum esse, constat ex his, quæ jam diximus. Qvarto, falsum est quod ibidem posuit; nullis prorsus operibus admissa delicta procurari iussisse Deum: nam ipsa oblatio sacrificij, opus erat à Deo mandatum ad peccata admissa procuranda.

Quod Deniqve Caluinus addit, oblationes illas, non hominum opera censeri; non minus est falsum, quàm cetera. Nam tametsi sacrificia illa, diuina opera dici possent, tùm quia à Deo instituta erant, tùm quia sacrificium Crucis significabant: tamen erant etiam, ac censebantur opera humana, & laboriosa, ac proinde satisfactoria: quia non sine detrimento rei familiaris offerebantur; quia per ea cultus latriæ, Deo ab eo cuius erat oblatio, adhibebatur: quia ex fide & pietate offerentium grata erant: *Dona enim*, vt ait Sapiens Eccles.34. *iniquorum, non probat*

A *Altissimus, nec respicit in oblationes impiorum.* Et Gen. 4. *Respexit Deus ad Abel, & munera eius.* in quem locum scribens, ita loquitur S. Gregorivs lib. 22. Moral. cap.12. *Iram iudicis placare nescit oblatio, nisi ex munditia placeat offerentis.* Et paulò pòst: *Idcirco non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt.* Atq; hæc de valido Caluini ariete.

Sextvm testimonium est Oseæ 14. *Qualem,* inquit Caluinus, *compensationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis eleganter Oseas expressit: Omnem, inquit, tolles iniquitatem ô Deus: en peccatorum remissio; & vitulos labiorum persoluemus; en satisfactio.*

Respondeo, qui Deum rogat vt omnem tollat iniquitatem, iure pollicetur actionem B gratiarum, siue laudis sacrificium. Sed quid hoc facit contra Satisfactionem? nam neq; iniquitas reatum pœnæ, sed culpam significat propriè: neq; si Deus culpam, & pœnam æternam tollat, temporali manente, pro qua satisfieri debeat; non erunt labiorum vituli persoluendi: nec deniq;, si aliquando Deus culpam, & omnem pœnam ita condonet, vt nullam exigat satisfactionem, præterquam laudis, & actionis gratiarum; idcirco id perpetuum erit.

Septimvm testimonium est Ezech.36. *Superiores loci,* inquit Caluinus, *quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quidquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoscendo. Et quoties Dauid, aut alij Prophetæ peccatorum ve-* C *niam petunt, simul pœnam deprecantur, immò diuini Iudicij sensus huc eos impellit: rursus cùm à Domino misericordiam promittunt, semper ferè ex professo de pœnis, earumq; remissione concionantur. Certè cùm Dominus apud Ezechielem pronunciat, finem se impositurum Babylonico exilio, idque propter se, non propter Iudæos: gratuitum esse vtrumq; satis demonstrat. Deniq; si à reatu liberamur per Christum; pœnas, quæ inde proueniunt, cessare oportet.*

Respondeo, quid superiores loci contineant, iam vidimus, nullum enim prætermisimus, & in nullo inuenimus quod Caluinus hoc loco tam confidenter affirmat; hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quidquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoscendo: & contrà, nos multa exempla protulimus D eorum, quibus Deus culpam ignouit, & pœnam tamen temporariam non remisit, vt Mosis, Aaronis, Dauidis, & aliorum.

Porro Dauid, & Prophetæ ceteri, cùm veniam peccatorum petunt, non simul pœnam temporalem semper deprecantur. Dauidis illa vox est, 2.Reg.24. *Ego sum qui peccaui, & ego iniquè egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua contra me, & contra domum patris mei.* Deinde Dauid, & Prophetæ cæteri, nihil est mirum si pœnam sæpe deprecabantur, & eius remissionem populo promittebant, cùm simul ad pœnam spontè suscipiendam exemplo, & verbo populum hortarentur: æquum est enim, vt Deus parcat illis, qui ob eius amorem sibi ipsi non parcunt.

Testimonium autem ab Ezechiele petitum nihil omninò facit ad rē: nam eo loco Propheta de gratia noui testamenti propriè vaticinatur; ait enim: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, &c.* hanc autem gratiam certum est, propter nomen suum, non propter merita Israëlitarum, Deum fecisse humano generi. Deinde etiamsi ad literam potissimùm de liberatione à seruitute Babylonica Propheta loquutus fuisset, quid hoc faceret contra Satisfactionem, quam nos defendimus ad expiandam pœnam temporalem alterius seculi, & vnicuique propriam? pœnas enim huius seculi, & præsertim communes toti populo, iam anteà docuimus non semper Satisfactionibus expiari, quemadmodum non semper immitti.

Deniqve illa conditionalis assertio: *Si à reatu liberamur per Christum, pœnas quæ inde proueniunt, cessare oportet.* Si per reatum intelligamus obligationem ad pœnam, verissima est: sed illud non est verum, per Christum semper liberari nos ab omni reatu pœnæ temporalis; etiamsi nulla interueniat Satisfactio. Si verò per reatum significetur culpa, siue offensio, ob quam debitum pœnæ luendæ contrahimus; falsa conditionalis assertio est, Si à reatu liberamur, pœnam cessare oportet: multa sunt enim, quæ sine certis caussis non orirentur, quæ tamen orta manent, caussis pereuntibus. Ædificium sine ædificatore non fieret: quod si semel factum fuerit, manebit, licet continuò ædificator pereat. Itaq; rectè S. Avgvstinvs tract. 124. in Ioan. *Productior, inquit, est pœna, quàm culpa, ne parua putaretur culpa, si cum illa finiretur & pœna.*

Atqve ita soluta manent illa omnia argumenta, quæ Caluinus insolubilia esse, solita temeritate iactauerat: supersunt tamen adhuc alia quædam argumenta, quæ obiter Caluinus in sequentibus paragraphis, dum aliud ageret, id est, dum argumenta Catholicorum soluere niteretur, inseruit.

CAPVT XVI.

Soluuntur alia Caluini argumenta.

Igitvr in eodem cap. 4. §. 35. adducit S. Ioan. Chrysostomi testimonium ex lib. 3. de Prouidentia, vt probet Deum non inferre supplicia, vt peccata puniat, sed tantùm, vt peccatores excitet ad resipiscentiam: & idem confirmat testimonio Hieremiæ, & Oseæ Prophetarum; sic autem loquitur: *Stultissimus fuerit, si quis arbitretur, præsentis vitæ calamitates in peccati noxam esse*
A *nobis impositas. Id mihi videtur Chrysostomus voluisse, cùm ita scripsit: Si ob hoc pœnas infert Deus, vt in malis perseuerantes ad Pœnitentiam vocet; ostensa Pœnitentia, superflua iam erit pœna. Quare prout vniuscuiusq; ingenio expedire nouit, ita hunc maiori asperitate, illum benigniori tractat indulgentia. Itaq; vbi docere vult, se non esse in pœnis exigēdis immodicum, exprobrat duro & obstinato populo, quòd percussus, non tamen faciat finem peccandi. Hoc sensu conqueritur, Ephraim esse quasi placentam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabant in animos ferulæ, vt vitiis excoctis, populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostendit, simul ac quisq; resipuerit, se mox fore placabilem, sibiq; nostra peruicacia exprimi, quem exercet rigorem in castigandis delictis,*
B *cui voluntaria correctio occurreret.*

Respondeo, calamitates, quæ impiis immittuntur à Deo, sæpenumero ad eum finē immittuntur, vt illi resipiscant: id tamen non esse perpetuum, testantur mortes Sodomitarum, Pharaonis, Antiochi, Herodis, & aliorum, qui diuino iudicio percussi, miserè interierunt. Ceterùm, tametsi eiusmodi calamitates, quæ conuersionem præcedunt, sæpe, vt dixi, ad resipiscentiam referantur: eæ tamen quæ post conuersionem sequuntur, de quibus nos hoc loco agimus, non ad resipiscentiam, sed ad offensam aliquo modo compensandam referuntur. Sequi autem post conuersionem pœnas aliquas temporales, vel in hac vita, vel in futura; satis suprà
C probatum esse credimus.

Neqve testimonium S. Ioan. Chrysostomi cum nostra sententia pugnat: tùm quia loquitur ipse de pœnis, quæ conuersionem præcedunt, quas æquum est cessare, cùm ij, qui flagellabantur, seriò resipiscunt: tùm etiam quia S. Chrysostomus per pœnitentiam non significat solam resipiscentiam, sed integram Pœnitentiam, quæ præter internam cōuersionem, & gemitum, externos etiam labores atque opera satisfactoria comprehēdit: æquissimum autem est, vt ostensa Pœnitentia, id est, cùm peccator se ipse affligit, & punit, dignosq; facit Pœnitentiæ fructus; pœna diuinitùs inflicta cesset.

Qvod autem Deus queratur, durum & ob-
D stinatum populum, qui à Hieremia & Osea sub nomine Ephraim reprehenditur, diu percussum, non fecisse peccandi finem: significat quidem, iis flagellis populum percussum, vt tādem aliquando resipisceret; sed non inde sequitur, nō oportuisse eum populum post cōuersionem in cinere, & cilicio, in ieiunio, fletu, & planctu Pœnitentiam agere, eaque ratione pro culpis præteritis Domino satisfacere.

Alivd argumentum in eodem §. 35. ducit Caluinus ab exemplis eorum, qui sine vlla imposita mulcta iustificati leguntur: *Legitur, inquit, Publicanus descendisse è templo iustificatus: pœna nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius (inquit Ambrosius) legimus, satisfactionem non legimus. Audit Paralyticus, Surge remittuntur tibi peccata tua: pœna*

non imponitur. Omnes quæ in Scriptura commemorantur absolutionẽs, gratuitæ describuntur. Ex hac exemplorum frequentia, regula potiùs peti debuerat, quàm ab vnico illo, quod nescio quid singulare continet.

RESPONDEO, regula doctrinæ Catholicæ non ab vnico Dauidis exemplo petita est, sed à multis Scripturæ testimoniis & exemplis, ab vsu vetustissimo omnium Ecclesiarum, à communi Patrum Latinorum, Græcorumque consensu. Sed tamen vnicum etiam Dauidis exemplum, si quis rectè iudicare possit, plus valet ad sententiam nostram confirmandã, quàm exempla omnia, quæ Caluinus protulit, ad infirmandam. Siquidem PVBLICANVS ille legitur quidem iustificatus præ Pharisæo, non tamen ab omni reatu pœnæ liberatus. Deinde non sine satisfactione iustificatus dici potest, qui pectus suum percutiebat, qui humillimè Domino supplicabat, qui neque ad interiora templi accedere, neque oculos ad cœlum sustollere audebat. PARALYTICVS audiuit: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*; sed quis nouit, an peccatorum nomine sola culpa, & pœna æterna eo loco non intelligatur? quis dicere auderet, ipsa paralysi tam diuturna æquo animo tolerata, nõ eum pro delictis suis satis Deo fecisse? Quis neget denique, Christum pro arbitrio culpam, & omnem pœnam remittere potuisse? nec tamen ministris licere omnia, quæ domino liceant? PETRVS non solùm resipuit, sed etiam amarissimè fleuit: quo fletu Domino satisfecit.

Miror autem Caluini vel imprudentiam, vel malitiam, qui aut Ambrosij testimonium non legit, aut eo ad fallendum abuti voluit. Sanctus enim AMBROSIVS nomine Satisfactionis eo loco excusationem, siue defensionem criminis apertissimè designauit: laudat enim Petrum, quòd maluerit lachrymando confiteri, quàm loquendo excusare delictum. Sic enim legimus lib.10. in Lucam cap.96. *Maluit ipse suum accusare peccatum, vt iustificaretur fatendo, quàm grauaretur negando.* Et infrà: *Non inuenio quid dixerit, inuenio quod fleuerit: lachrymas eius lego, satisfactionem non lego: sed quod defendi non potest, ablui potest.* & in serm.46. vbi eandem illam sententiam posuerat: *Lachrymas lego, satisfactionem non lego:* subiecit, *Rectè Petrus fleuit, & tacuit, quia quod defleri solet, non solet excusari.* Itaq; SATISFACTIO eo loco defensio, & excusatio est; quo sensu dicitur 1.Petri 3. *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem, de ea, quæ in vobis est spe.* & Actor.24. inquit Paulus: *Bono animo pro me satisfaciam.*

Argumentum POSTREMVM Caluinus petit ex quatuor Chrysostomi & Augustini testimoniis, quæ tamen nullo negocio poterunt explicari. PRIMVM testimonium CHRYSOSTOMI est homil.2. in Psal.50. vbi sic legimus: *Vbi misericordia flagitatur, interrogatio cessat: vbi misericordia postulatur, iudicium non sæuit: vbi misericordia petitur, pœnæ locus non est: vbi misericordia, quæstio nulla: vbi misericordia, condonata responsio est.* SECVNDVM testimonium eiusdem est homilia 10. in Genesim, vbi Chrysostomus dicit, nihil vltrà à nobis Deum requirere, quàm vt delicta nostra cum lachrymis apud se confiteamur. PRIMVM testimonium AVGVSTINI est in lib. de dogmatibus Ecclesiasticis, cap.54. vbi definitur Satisfactio ad hunc modum: *Pœnitentiæ Satisfactio est, caussas peccatorum excindere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere.* SECVNDVM testimonium eiusdem, ex nescio quo libro; neque enim certum locum notauit: *Caro Christi,* inquit, *verum est, & vnicum pro peccatis sacrificium, non modò iis, quæ vniuersa in Baptismate delentur, sed quæ postea ex infirmitate subrepunt, propter quæ vniuersa quotidie clamat Ecclesia, Remitte nobis debita nostra; & remittuntur per singulare illud sacrificium.*

RESPONDEO PRIMVM, Chrysostomi testimonium misericordiam generatim commẽdat. Ac verissimum est, misericordiæ opponi iudicium, & pœnã: qui enim misericordiam quærit, non vult subire iudicium; & qui ex misericordia indulgentiam consequitur, non debet subire pœnam, quę sibi condonata est. At ex hac generali commẽdatione misericordiæ, non potest rectè colligi, non oportere pœnitentes satisfactione iniuriam aliqua ex parte compensare, nisi aliunde constet, ex misericordia condonari illis à Deo non solùm culpam, sed etiam omnem omninò pœnam temporalem, & sempiternam.

Itaque idem CHRYSOSTOMVS in eadem homilia paulò inferiùs, hæc habet: *Miseretur quidem Deus, sed non passim miseretur: prouocat nos, & dicit, Da & tu aliquid; non quia ego tui egeo, sed quia volo, & te aliquid conferre ad tuam vtilitatem.* Et infrà: *Deus dicit, Da mihi confessionem tuam, & lachrymas Pœnitentiæ.* & homil. in Psal.6. explicans quantas lachrymas Dauid Domino dederit, qui tamen misericordiam flagitabat: *Non tantùm,* inquit, *lachrymatus est, sed etiam lachrymis lectum lauit; non vno, aut duobus, aut tribus diebus, sed etiam singulis noctibus. Et non solùm dicit præteritum, sed etiam futurum. Ne putetis enim, quòd cùm hac semel fecisset, deinceps se quieti tradiderit, & laxamento vsus sit: sed hoc assiduè fecit per totam vitam.* & homil. in Psalm.106. *Confessio,* inquit, *Pœnitentiam monstrat, Satisfactio veniam sibi diuina pietate conciliat.* Et infrà: *Peius est, Dei offensam non Satisfactione placare, quàm peccando Dei bonitatem offendere.*

ALTERVM Chrysostomi testimonium docet, ad amicitiam Dei recuperandam, sufficere contritionem veram, quæ confessionem peccati coram Deo cum lachrymis factam, & propositum vitæ melioris complectitur: non excludit autem CHRYSOSTOMVS opera laboriosa, post amicitiam Dei recuperatam, ad reatum pœnæ temporalis delendum, vt ex multis eius testimoniis suprà probauimus.

Id ita esse, perspicuum erit ex homilia de B. Philogonio, vbi fusiùs habentur ea, quæ ex homil.10. in Genesim Caluinus adduxit; sic enim

loqui-

loquitur: *Ego testificor, ac fideiubeo, vt si nostrum quisq; qui peccatis obnoxij sumus, recedēs à pristinis malis, ex animo vereq; promittat Deo, se posteà nunquam ad illa rediturum; nihil aliud Deus requirat ad satisfactionem vlteriorem: benignus enim est, etc.* quo loco per Satisfactionem intelligit excusatione, & sensus est; Deum non requirere, vt peccatum defendamus, vel excusemus, & rationem reddamus, cur hoc, aut illud fecerimus, sed satis illi esse, si simpliciter peccatum confiteamur, & promittamus nos deinceps non peccaturos: dixerat enim paulò antè: *Discede à malo, virtutem amplectere, desiste à prauitate: pollicere te posthac ista non commissurum, & istud sufficiet ad excusationem.* In eadem autem homilia idem Chrysostomus anteà docuerat, Satisfactionem, id est, opera laboriosa requiri, vel certè eorum propositū, si temporis angustiis quis excludatur: *Proinde,* inquit, *& tu quibus rebus prouocasti Deum, per has rursus facito propitium. Prouocasti illum pecuniarum rapina, per easdem illum recōcilia: cumq; & rapta restitueris, & alia insuper addideris, dicito iuxta Zachæum; Reddo, si quid rapui, quadruplum. Prouocasti linguæ maledicentia, multis contumelia affectis: vicissim lingua placato, puras emittens preces, benedicens maledicentibus, laudans vituperantes, gratias agens iniuriam inferentibus. Hæc non egent multis diebus, annisúe, sed solo animi proposito vnico die perficiuntur.*

Testimonium AVGVSTINI, siue Gennadij potius, ex lib. de dogmatibus Ecclesiasticis, definit Satisfactionem veram ab effectu: illa enim est vera, seriaque Satisfactio, ex qua sequitur, vt radices peccatorum euellantur, & boni habitus virtutum acquirantur, ex quibus fiet, vt non facilè deinceps malis suggestionibus aditus patefiat. Nam alioqui in eodem libro capite proximo, id est, 53. Auctor illis disertis verbis Satisfactionem docet: *Quamuis,* inquit, *quis peccato mordeatur; peccandi non habeat de cetero voluntatem, & communicaturus satisfaciat lachrymis, & orationibus.* Et paulò pòst: *Sed hoc de illo dico, quem capitalia, & mortalia crimina non grauant: nam quem mortalia crimina post Baptismum commissa premunt, hortor prius publica Pœnitentia satisfacere, & ita Sacerdotis iudicio reconciliatum, communioni sociari, si vult non ad iudicium & condemnationem sui, Eucharistiam percipere. Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina non negamus, sed mutato prius seculari habitu, & confesso religionis studio, per vitæ correctionem, & iugi, immò perpetuo luctu, miserante Deo, ita duntaxat, vt contraria pro his quæ pœnitet, agat.* Hæc ille.

Ex quo intelligi potest, quàm intoleranda impudentia Caluinus post allegatum capit. 54. huius Auctoris, hęc verba subiunxerit: *Quo apparet, illis quoq; seculis irrisam passim fuisse Satisfactionis doctrinam, quæ pro admissis delictis rependi diceretur: cùm omnem satisfactionem, ad cautionem referat, se in posterum à peccatis abstinendi.* Sanè qui mendacium scribere ausus est, quod ex eodem ipso loco, vnde mendacij occasio sumpta est, tā euidenter coarguitur: in rebus paulò obscurioribus, qua temeritate grassabitur?

ALTERVM Augustini testimonium nulla indiget expositione. Fatemur enim peccata omnia remitti per sacrificium Crucis: nam ex eo sacrificio vim habent Baptismus, & Sacramenta cetera, quibus homines iustificantur; & ex eodem sacrificio spiritū gratiæ haurimus, sine quo pro reatu pœnæ temporalis satisfacere non possemus. Porrò S. Augustinum ob Crucis sacrificiū non existimasse satisfactiones excludi, perspicuum est ex his testimoniis, quæ cap. 9. protulimus.

ATQVE hæc de tota disputatione hoc loco sufficiant. Nam quæ Martinus Kemnitius de Satisfactione attulit, partim sunt à nobis cap. 8. & 10. refutata; partim sunt ea ipsa testimonia, quæ Lutherus, Philippus, & Caluinus protulerunt. Certè nouum aliquod testimoniū in tota Kemnitij disputatione reperire non potui: neq; aliquam aliam sententiam, quæ speciem solidi argumēti præseferre videretur. Quemadmodum etiam quæ Kemnitius de Absolutione disseruit, ideò non excussimus, quòd nihil attulerit præter ea quæ in disputatione de Sacramentis in genere iam antè posuerat: ad quæ nos eo loco respondimus.

Finis quinque Controuersiarum generalium Tomi secundi.

Laus DEO, Virginiq; Matri MARIAE.

E R R A T A.

Col. 6. c. 10. negare. c. 11. a. 7. tam. c. 22. a. 3. intelligendū. c. 10. nomen. c. 30. b. 5. potentiæ. c. 89. b. 15. magicis. c. 94. b. 3. corruptè. c. 95. a. 2. irritum. d. 15. irritari. c. 105. b. 11. qui. c. 124. a. 3. Philip. 1. b. 5. lampadum. c. 150. d. 10. commonefaciant. c. 151. d. 2. gratiæ. d. 8. gratiam. c. 202. c. 11. peccati. c. 207. a. 1. pacto. c. 208. d. 3. Tob. c. 221. c. 2. Sed est. d. 2. Baptismo. c. 239. c. 7. *tres sequentes lineæ sunt verba auctoris.* c. 242. d. 13. speciale. c. 254. d. 8. ipsi. c. 263. a. 1. vi orationum. c. 272. d. 6. adhuc. c. 279. b. 1. vniuersæ. c. 280. a. 12. si licet. c. 293. c. 10. ad ipsam. c. 303. d. 14. habuerunt. c. 305. b. 4. Christi. c. 322. a. 2. & si. c. 324. c. 14. celebratū. c. 325. d. 13. aut Sacramento tantùm, aut vtroque. c. 350. b. 8. inobedientiam. c. 13. *lineæ sequentes huius §. sunt verba auctoris.* c. 351. a. 11. inde. c. 358. c. 4. solutio. c. 362. c. 3. melius sit. p. 375. c. 7. accedentium. p. 378. d. 1. hoc impium. c. 392. d. 15. Illi. p. 394. b. 2. vobis. c. 399. a. 12. Emite. c. 418. c. 5. veritatem. c. 419. a. 8. esset. c. 425. d. 3. Armeniorum. c. 463. b. 3. tempori. c. 476. b. 7. firmari. c. 481. d. 2. sanæ. c. 495. c. 5. vsum. c. 511. c. 12. impropriè. c. 514. d. 10. quia sit. c. 566. a. 9. ευχαριστηθεῖσαν. c. 581. b. 1. est. c. 634. b. 9. cap. 1. c. 643. b. 12. forma. c. 673. b. 6. Quæ. c. 678. c. 2. nisi. c. 682. a. 9. eadem. c. 696. c. 6. Augustinum. c. 721. c. 6. tangebant. c. 734. d. 2. forma. c. 735. d. 6. corpora. c. 741. b. 6. Vbiquitas. c. 785. a. 1. substantiæ. c. 795. d. 14. non vt non. c. 798. d. 12. quoad. c. 848. a. 1. mystica. c. 879. c. 13. delet. c. 882. c. 4. speciei. c. 914. c. 13. matura. c. 934. d. 11. lotionem. c. 1122. b. 14. vasis. c. 1438. b. 11. Anteacta. c. 1468. c. 11. nodum. c. 1576. c. 6. Luc. 2. *Deinde à columna* 1715. *vsq; ad* 1740. *numerus in capite columnarum nonnihil immutatus, in ordinem est redigendus.*

THEOLOGORVM ET SCRIPTORVM IN HOC VOLVMINE CITATORVM, DVPLEX INDEX.

Primus tum vetustiores, tum recentiores Ecclesiæ Romanæ auctores & historicos complectitur: Alter verò Sectarios & suspectæ fidei scriptores comprehendit.

A.

Adelmannus Brixinensis.
Ado Treuerensis.
Adrianus.
Æneas Syluius.
Aimonius.
Alanus Copus.
Albertus Magnus.
Albertus Kranzius.
Albertus Pighius.
Albinus Alcuinus.
Alexander Alensis.
Algerus.
Aloysius Lipomannus.
Alphonsus à Castro.
Alphonsus Tonstatus Abulensis.
Alphonsus Viruesius.
Altisiodorensis.
Amalarius Treuerensis.
S. Ambrosius.
Ambrosius Catharinus.
Amphilochius.
Anastasius Nicænus.
Andreas Vega.
Angelus.
Anselmus Cantuariensis.
Antididagma Coloniensium.
S. Antonius Magnus.
Antoninus.
Antonius Demochares.
Arnobius.
S. Athanasius.
Athenagoras.
S. Augustinus.

B.

Basilius.
Beatus Rhenanus.
V. Beda.
Benedictus Arias Montanus.
S. Bernardus.
Bernardus Luzemburgensis.
Bessarion.
Blondus.
Bonauentura.
Burckhardus.

C.

Cæsarius Arelatensis.
Cameracensis.
Cassiodorus.
Catechismus Romanus.
Censura Orientalium.
Christianus Druthmarus.
Chrysostomus Iauellus.
Claudius à Sainctes.
Clemens Alexandrinus.
Clemens Romanus.
Concilium Tridentinum.
Conradus Brunus.
Cornelius Iansenius.
Cyprianus.
Cyrillus Alexandrinus.
Cyrillus Hierosolymitanus.

D.

Damasus.
Didymus.
Dieghus Andradius Payua.
Dionysius Alexandrinus.

Diony-

Dionysius Areopagita.
Dionysius Carthusianus.
Dominicus à Soto.

E.

Egesippus.
Enchiridion Coloniense.
Ephrem.
Epiphanius.
Euagrius.
Eucherius.
Eusebius Cæsariensis.
Eusebius Emissenus.
Euthymius Zigadenus.

F.

Faustus Rhegiensis.
Franciscus Victoria.
Fridericus Staphylus.
Fulbertus Carnotensis.
Fulgentius.

G.

Gabriel Biel.
Gagnæus.
Gaspar Cassalius.
Gaspar Querhamerus.
Gaspar Schazgerus.
Gaudentius.
Gelasius.
Gennadius.
Germanus Constantinopolitanus.
Godefridus Tilmannus.
Gratianus.
S.Gregorius.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Neocæsariensis.
Gregorius Nyssenus.
Gregorius Turonicus.
Guido Carmelita.
Guitmundus Auersanus.
Gulielmus Abbas.
Gulielmus Alanus.
Gulielmus Bibliothecarius Malmes.
Gulielmus Durandus.
Gulielmus Lindanus.
Gulielmus Okam.
Gulielmus Parisiensis.

H.

Haymo.
Hesychius.
S.Hieronymus.
Hilarius.
Honorius.
Hosius Cardinalis.
Hugo Lingonensis.
Hugo de S.Victore.
Humbertus.
Hyppolitus Martyr.

I.

Iacobus Almayn.
S.Iacobi Liturgia.
Iacobus Latomus.
S.Ignatius.
Innocentius III.
Ioannes Antonius Delphinus.
Ioannes Capreolus.
Ioannes Cassianus.
Ioannes Christophorsonus.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Climacus.
Ioannes Cochlæus.
Ioannes Damascenus.
Ioannes à Dauentria.
Ioannes Diaconus.
Ioannes Dietembergius.
Ioannes Driedo.
Ioannes Eckius.
Ioannes Faber.
Ioannes Garetius.
Ioannes Gerson.
Ioannes Gropperus.
Ioannes Hasselanus.
Ioannes Hentenius.
Ioannes Hesselius.
Ioannes Hoffmeisterus.
Ioannes à Louanio.
Ioannes Maior.
Ioannes Medina.
Ioannes Roffensis.
Ioannes Scotus.
Iodocus Clichtoueus.
Iodocus Tiletanus.
Iosephus.
Irenæus.
Isichius.
Isidorus.
Iulianus Pomerius.
Iuo Carnotensis.
Iustinus.

L.

Lactantius.
Lantfrancus.
Laurentius Surius.
S.Leo.
Leontius.
Ludouicus Viues.

M.

Macharius Aegyptius.
Marcellus Francolinus.
Marcus Ephesius.
Marianus Victorius.
Marsilius.
Martinus Ledesmius.
Martinus Peresius.
Maximus Episcopus.
Maximus Monachus.
Melchior Canus.
Micrologus.
Minutius Felix.

N.

Nauarrus.
Nicephorus Calixtus.
Nicephorus Cartophylax.
Nicolaus Cabasilas.
Nicolaus Cusanus.
Nicolaus Lyranus.
Nicolaus Methonensis.
Nicolaus Sanderus.
Nicolaus Villagagnonius.

O.

Oecumenius.
Optatus Mileuitanus.
Ordo Romanus.
Origenes.

P.

Pacianus.
Palladius.
Paschasius Corbeiensis.
Passio S. Andreæ Apostoli.
Paulinus.
Paulus Aemilius.
Paulus Burgensis.
Paulus Diaconus.
Peresius Aiala.
Petrus Chrysologus.
Petrus Cluniacensis.
Petrus Damiani.
Petrus Galatinus.
Petrus Lombardus.
Petrus Paludanus.
Petrus à Soto.
Philastrius.
Philippus Bergomensis.
Philo.
Photius.
Platina.
Polydorus Vergilius.
Pontificale Romanum.

A Possidius.
Primasius.
Proclus Constantinopolitanus.
Procopius Gazæus.
Prosper.
Prudentius.

R.

Rabanus Maurus.
Radulphus Flauiacensis.
Remigius Antisiodorensis.
Remigius Remensis.
Richardus de S. Victore.
B Richardus Armacanus.
Ruardus Tapper.
Ruffinus.
Rupertus Tuitiensis.

S.

Saluianus Massiliensis.
Samonas Gazensis.
Sedulius.
Sigebertus.
Simeon Metaphrastes.
Simeon Thessalonicensis.
Socrates Historicus.
Solitarius.
C Sophronius.
Sozomenus.
Stephanus Heduensis.
Sulpitius Seuerus.

T.

Tertullianus.
Theodoretus.
Theodorus Cantuariensis.
Theodorus Studytes.
Theophylactus.
Theophilus Alexandrinus.
Theophilus Antiochenus.
Thomas de Argentina.
D. Thomas Aquinas.
D Thomas Caietanus.
Thomas Waldensis.
Tilmannus Bredembachius.
Trithemius.

V.

Victor Antiochenus.
Victor Cartennensis.
Victor Vticensis.
Vigilius.
Vincentius Lirinensis.
Volaterranus.
Vrspergensis Abbas.
Walfridus Strabo.

INDEX

SECTARIORVM ET HAERETICORVM RECENTIORVM QVORVM ERRORES IN HOC VOLVMINE PERSTRINGVNTVR.

ALexander Alesius.
Anabaptistæ.
Andreas Carolstadius.
Berengarius
Bernardinus Ochinus.
Bertramus.
Dauid Chytræus.
Erasmus Roterodamus.
Georgius Cassander.
Georgius Maior.
Gulielmus Postellus.
Henricus Bullingerus.
Hermannus Hamelmannus.
Huldricus Zvvinglius.
Iacobus Schmidelinus.
Ioachimus Westphalus.
Ioannes Brentius.
Ioannes Caluinus.
Ioannes Hus.
Ioannes Langus.
Ioannes à Lasko.
Ioannes Oecolampadius.
Ioannes Scotus.
Ioannes Tilmannus.
Ioannes Wiclef.
Ioannes Wigandus.
Lucas Lossius.
Magdeburgenses.
Martinus Bucerus.
Martinus Kemnitius.
Martinus Lutherus.
Mathias Illyricus.
Nicolaus Selneccerus.
Otho Prunfelsius.
Petrus Oxomensis.
Petrus Palladius.
Petrus Poquinus.
Petrus Martyr.
Philippus Melanchthon.
Sarcerius.
Theodorus Beza.
Tilmannus Heshusius.
Wilhelmus Klebitius.
Wolfgangus Musculus.

INDEX

LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE IN HOC OPERE EXPLICANTVR.

NVMERVS PRIOR CAPITA BIBLIORVM, POSTERIOR VERO LIBRI columnam indicat.

EX VETERI TESTAMENTO.

Genesis.

Cap. Colum.

1. *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* 159.C
2. *Relinquet homo patrem & matrem.* 1234.B
14. *Melchisedech rex Salem, proferens panem & vinum.* 970.C
Erat enim Sacerdos Dei altißimi. 971.C. 977.B
17. *Ego ero Deus tuus, & seminis tui post te.* 208.D
Masculus cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. 206.D
20. *Verè soror mea est, filia patris mei, non filia matris meæ, & duxi eam in vxorem.* 1401.C. & seq.

Exodus.

4. *Occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum.* 316.C
Et dimisit eum postquam dixerat: Sponsus sanguinum mihi es. 208.B.316.D
6. *Accepit Amram vxorem Iochabed patruelem suam, quæ peperit ei Aaron & Moysen.* 1385.B
12. *Est enim Pascha, id est, transitus.* 526.A
Aspergite ex eo superliminare, & vtrumq; postem. 903.B
24 *Hic est sanguis Testamenti, quem misit ad vos Deus.* 475.D.995.A.

Leuiticus.

11. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* 1248.A
20. *Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos, omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas.* 1393.A

Numeri.

5. *Vir siue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis quæ solent hominibus accidere, atque deliquerint: confitebuntur peccatum suum.* 1621.A.

Deuteronomium.

16. *Immolabisq; Phase ad vesperam.* 824.B
25. *Si habitauerint fratres simul, & vnus moriatur sine liberis, non exibit vxor eius extra domum, sed ducet eam frater alius.* 1389.A. & seq.

Primus Regum.

2. *Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus, si autem in Deum peccauerit vir, quis pro eo orabit?* 1584.C
Et suscitabo mihi Sacerdotem fidelem. 996.D.

Secundus Regum.

12. *Dominus transtulit peccatum tuum à te.* 1473.A
Quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur. 1677.C

13. *Noli*

13. *Noli frater mi, noli opprimere me, noli facere stultitiam hanc.* 1404.D

Tobias.

12. *Sacramentũ Regis abscondere bonum est.* 21.B

Psalmi.

18. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.* 114.D
33. *Propè est Dominus his qui tribulato sunt corde.* 1525.D
50. *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.* 160.D
77. *Panem Angelorũ manducauit homo.* 214.A
109. *Tu es Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech.* 115.C.979.B
113. *Deus autem noster in cœlo.* 542.A
141. *Eleuatio mannum mearum, sacrificium vespertinum.* 1001.D

Prouerbia.

1. *Initium sapientiæ timor Domini.* 1598.A
9. *Sapientia ædificauit sibi domum.* 997.B
16. *Misericordia & veritate redimitur iniquitas.* 1695.D
30. *Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo, ne te fortè arguat, inueniarisq́; mendax.* 278.A

Isaias.

1. *Lauamini, mundi estote.* 158.D
11. *Spiritus timoris Domini.* 1598.B
19. *Cognoscent Aegyptij Dominum in die illa.* 997.B.
24. *Secretum meum mihi.* 20.A
52. *Mundamini qui fertis vasa Domini.* 1248.A
66. *Cœlum mihi sedes est.* 542.A
Assumam ex eis Sacerdotes & Leuitas. 997.C

Hieremias.

23. *Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petras?* 1527.C
33. *De Sacerdotibus & de Leuitis non interibit vir.* 997.D

Ezechiel.

18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, &c. omnium iniquitatum eius non recordabor.* 1541.C
20. *In præceptis patrum vestrorum nolite incedere.* 280.A
33. *Impietas impij non nocebit ei, quacunque die cõuersus fuerit ab impietate sua.* 1713.A .& seq.
36. *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquinamentis vestris, & dabo vobis cor nouum.* 159.A

Daniel.

4. *Quamobrem Rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* 1682.B. 1695.D. & seq. 1696.B
8. *Tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius.* 998.B
11. *Deum autem Mahuzim colet in loco suo.* 947.D.

Ioël.

2. *Prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ.* 115.B

Amos.

4. *Sacrificate de fermentato laudem.* 823.D

Micheas.

7. *Proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* 159.B

Abacuc.

2. *Iustus ex fide viuit.* 174.A

Zacharias.

13. *In die illa, erit fons patens Domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ.* 159.B

Malachias.

1. *Offertur nomini meo oblatio munda.* 999.A & seq.
3. *Purgabit filios Leui, & colabit eos.* 1004.A.

EX NOVO TESTAMENTO.

Cap. Colum.

Matthæus.

3. *Ego quidem Baptizo vos in aqua, &c. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne.* 153.D 156.A.376.D
5. *Omnis qui dimiserit vxorem excepta fornicationis caussa, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterat.* 1300.B. & seq. 1306.B
7. *Attendite à falsis Prophetis.* 117.B

11. *Lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem.* 23. A
12. *Qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro.* 1586. B. 1590. A
13. *Vobis datũ est nosse mysteria regni Dei.* 24. A
14. *Non licet tibi habere vxorem fratris tui.* 1394. D
15. *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur.* 543. C
16. *Tibi dabo claues regni cœlorum.* 1610. D
Quæcunque ligaueris super terram, &c. 1611. C. 1686. C
18. *Quæcunque alligaueritis super terram.* 116. D. 1611. C. 1686. C
Non vsque septies, sed vsque septuagies septies. 1583. A
19. *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras.* 1330. B
Qui dimiserit vxorem, excepta caussa fornicationis. 1295. D. 1300. B. *& seq.* 1307. A. *& seq.* 1320. D. *& seq.*
Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire. 322. C
Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cœlorum. 693. B
20. *Voca operarios, & redde illis mercedẽ.* 1699. B
24. *Si dixerint vobis, ecce hîc aut illic est Christus, nolite credere.* 544. D
Quis est fidelis seruus & prudens, quẽ constituit Dominus super familiam suam? 131. B
26. *Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis.* 545. C.
Hoc est corpus meum. 45. B. 516. D *& seq.* 746. D. *& seq.*
Bibite ex hoc omnes. 917. D
Hic est enim sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorũ. 45. B. 512. A. 529. B. 530. D. 1013. B
Non bibam amodò de hoc genimine vitis. 531. D
Et Hymno dicto. 1130. A
28. *Non est hîc, surrexit enim.* 684. C
Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. 77. B. 79. C. 82. A. 319. C. 327. C.

Marcus.

1. *Prædicans Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* 375. C. 386. A
3. *Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum.* 1586. B 1590. A
6. *Et vngebant oleo multos ægros & sanabantur.* 1180. B (1394. D
Non licet tibi habere vxorem fratris tui.
10. *Quicunq; dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur.* 1282. A. *& seq.* 1307. A. *& seq.*
Sinite paruulos venire ad me. 322. C
Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum Dei. 693. B
14. *Hoc est corpus meum.* 45. B. 516. D. *& seq.*
Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur. 45. B. 512. A. 529. B. 530. D
Iam non bibam de genimine vitis vsque in diem illum. 531. D
16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* 45. D. 154. D. 367. C
In nomine meo dæmonia eiicient, super ægros manus imponent, & benè habebunt. 77. C

Lucas.

2. *Et in terra pax hominibus, bonæ voluntatis.* 1577. A
3. *Prædicans baptismum Pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* 386. A
Facite fructus dignos pœnitentiæ. 1697. C. *& seq.*
6. *Factum est in Sabbato secundo primo.* 820. C
7. *Remittuntur ei peccata multa quoniam dilexit multum.* 1571. D
16. *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.* 305. A
Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. 1307. A. *& seq.*
18. *Sinite pueros venire ad me.* 322. C
Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum Dei. 693. B
22 *Venit autem dies Azymorum.* 816. C
Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis. 531. D.
Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. 45. B. 512. A. 516. D. *& seq.*
Similiter & calicẽ postquam cœnauit. 922. B
Hic est calix, nouum Testamẽtum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. 45. B. 512. A 529. B. 530. D. 1013. B. 1014. C
Hoc facite in meam commemorationem. 116. C. 846. D. 864. A. 924. B.
24. *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet.* 548. D

Ioannes.

3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* 45. D. 155. B. 295. B. & seq. 304. D

4. *Venit hora quãdo veri adoratores adorabunt Patrẽ in spiritu & veritate.* 276. C. 1019. A

5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me, si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* 77. D

6. *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.* 493. D

Non Moses dedit vobis panem de cœlis, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. 214. D.

Panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita. 483. D. 487. D. 494. D

Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis, &c. 490. D. 495. C. 583. A. 916. A

Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. 494. B. 586. B

Hoc vos scandalizat? si ergo videritis filium hominis ascendentẽ, vbi erat prius? 488. D

Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quidquam. 550. A

8. *Nec ego te condemnabo: vade & noli amplius peccare.* 1714. A

Nos ex fornicatione non sumus nati. 1288. D

10. *Oues meæ vocem meam audiunt, vocem alienorum non audiunt.* 117. B

11. *Dixit eis Iesus: Soluite illũ, & dimittite eum abire.* 1622. C

12. *Ei autem qui in Spiritũ sanctum blasphemauerit, non remittetur.* 1586. B. 1590. A

13. *Ante diem festum Paschæ, sciens Iesus.* 817. C. 822. D (242. B

Nisi lauero te, non habebis partem mecum.

Qui lotus est, non eget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. 242. C

Exemplum dedi vobis. 242. D

14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus.* 1573. A

15. *Iam vos mundi estis propter verbum quod locutus sum vobis.* 87. A

Maiorem charitatem nemo habet, quam vt animã suã ponat quis pro amicis suis. 310. D

16. *Expedit vobis vt ego vadam.* 721. D

18. *Vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha.* 823. A

Nobis non licet interficere quenquam. 817. D

19. *Erat autem Parasceuæ hora quasi sexta.* 823. B

Consummatum est. 1053. B

Exiuit sanguis & aqua. 247. C

20. *Noli me tangere, nõdum enim ascendi ad Patrem meum.* 554. A. & seq.

Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. 1674. C

Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittũtur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. 78. B. 125. A. 750. D. 1459. D. 1461. B. 1612. B

Venit Iesus ianuis clausis. 694. C

Acta Apostolorum.

2. *Pœnitentiã agite, & baptizetur vnusquisq; vestrũ in remissionem peccatorũ.* 156. C. 1551. B

Erant autem perseuerantes in doctrina Apostolorum, &c. 906. A

8. *Cùm vidisset Simon, quia per impositionẽ manuum Apostolorum, daretur Spiritus sanctus.* 157. B

13. *Ministrantibus illis Domino.* 1018. A

14. *Cum constituissent eis Presbyteros.* 1206. B

19. *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Iesu: & cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus.* 154. B. 382. A. & seq.

Multi credentium veniebant confitentes & annunciantes actus suos. Multi autẽ ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus. 1624. D. & seq. 1626. A

20. *Vna Sabbati cum conuenissemus ad frangendum panem.* 1123. D

21. *Erant Philippo quatuor filiæ virgines Prophetantes.* 115. B

22. *Et nunc quid moraris? exurge & baptizare, ablue peccata tua, inuocato nomine illius.* 156. C. 1573. C

Epistola ad Romanos.

1. *Euangelium virtus Dei est in salutẽ omni credenti.* 182. B

Iustus ex fide viuit. 174. A (199. B

2. *Circumcisio quidem prodest, si legem obserues.*

3. *Quæ vtilitas Circumcisionis? multum quidem per omnem modum. Primum, quia credita sunt illis eloquia Dei.* 195. C

Causati enim sumus, Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse. 195. D

4. *Et signum accepit Circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præputium.* 61. A

Christus traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. 176. C

7. *Quæ sub viro est mulier, viuẽte viro alligata est legi: si autẽ mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri.* 1310. D. & seq. (1248. B.

8. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.*

Prima ad Corinthios.

1. *Cum omnibus qui inuocant nomen Domini nostri.* 923.D
Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? 82.C
Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare. 80.A
5. *Epulemur in azymis sinceritatis & veritatis.* 986.C
7. *Præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* 1299.C 1313.C. 1223.C
Filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. 299.D
Si infidelis discedit, discedat. 1295.C
Circumcisus vocatus est? non adducat præputium. 199.B
Cui vult nubat, tantum in Domino. 1360.D
10. *Patres nostri omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, & eundem potum spiritualem biberunt.* 212.C. 216.B. 556.B
Bibebant de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus. 214.A. 478.A. 526.B
Calix benedictionis cui benedicim', nonne communicatio sanguinis Christi est? 82.C. 533.B
Panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Domini est? 527.B. 534.A
Vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane participamus. 157.C
Qui manducāt hostias, participes sunt altaris. 903.D
Mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. 1020.C
11. *Mulier velato capite oret, & prophetet.* 115.B
Iam non est Dominicam cœnam manducare. 1104.B
Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis. 116.C. 923.A
Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. 512.A. 1014.B
Similiter & calicem postquā cœnauit. 922.B
Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine. 529.B. 530.D
Hoc facite, quotiescunq; bibetis, in meā commemorationem. 864.C. 924.A. 935.C
Quotiescunque manducabitis panem hunc, mortem Domini annunciabitis. 116.A
Reus erit corporis & sanguinis Domini. 536.C. & seq. (873.C
Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat.
Iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. 536.C. & seq.
Si nosipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. 1684.D
Si quis esurit, domi manducet. 1127.B
Cetera cùm venero, disponam. 261.B
12. *Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, alij datur per spiritum sermo sapientiæ.* 125.A
13. *Si nouerim mysteria omnia.* 24.A
Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. 310.C
14. *Vnusquisq; vestrum Psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsin habet, potestis omnes per singulos prophetare, vt omnes discant & exhortentur.* 116.A
Si sedenti reuelatū fuerit, prior taceat. 117.C
Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt. 125.B
Mulieres taceant in Ecclesia, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse. 115.C
15. *Quid facient, qui baptizantur pro mortuis?* 312.A

Secunda ad Corinthios.

1. *Qui cōfirmat nos Deus, & vnxit nos, & signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* 223.A. 425.D
3. *Qui idoneos nos fecit ministros noui Testamenti.* 115.A
6. *Nolite iugum ducere cum infidelibus.* 1361.A
7. *Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* 1503.D

Ad Galatas.

4. *Quomodo iterum conuertimini ad infirma & egena elementa, quibus iterum seruire vultis?* 196.C
5. *Contestor omni circumcidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciendæ.* 23.A
4. *In Christo Iesu neque circumcisio, neque præputiū aliqd valet, sed noua creatura.* 1538.C

Ad Ephesios.

6. *Vt notum faceret nobis Sacramentum voluntatis suæ.* 21.B
In quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto qui est pignus hæreditatis. 223.B
2. *Eramus & nos natura filij iræ.* 298.C
4. *Christus ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* 110.A
Alios posuit Apostolos, alios Prophetas. 111.A
Nunquid omnes Apostoli, nunquid omnes Prophetæ? 111.A

Nolite

Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. 223.C
5. *Mundans eam lauacro aquæ, in verbo vitæ.* 79.B.157.D.367.D
Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, &c. Sacramentũ hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. 19.C.20.C.1231.B.& seq.

Ad Philippenses.

3. *Videte concisionem.* 196.D.

Ad Colossenses.

2. *Circumcisi estis Circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis.* 197.A
Rationem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate, non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. 1685.D.

Secunda ad Thessalonicenses.

2. *Nam mysterium iam operatur iniquitatis.* 20.C

Prima ad Timotheum.

2. *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes.* 1071.C
Sicut decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. 114.D
Mulieri docere non permitto. 115.A
Saluabitur per filiorum generationem, si permanserit in fide & dilectione. 1235.C
4. *Noli negligere gratiam, quæ data est tibi per Prophetiam cum impositione manuũ Presbyteri.* 445.D.1207.C
5. *Cum luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* 1351.B.

Secunda ad Timotheum.

1. *Resuscites gratiam, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* 157.B
2. *Ne quando det illis Deus pœnitentiam, ad cognoscendam veritatem.* 1533.D
4. *Saluabit me in regnum suum cœleste.* 223.D

Ad Titum.

3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* 157.D.

Ad Hebræos.

5. *Nemo assumit sibi honorem, nisi qui vocatur à Deo tanquam Aaron.* 111.B
De quo grandis nobis sermo & ininterpretabilis. 978.B
6. *Non iterum iacientes fundamentum pœnitentiæ, &c.* 442.A
Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, iterum renouari ad pœnitentiam- 229.D.230.B.365.B.1481.D.& seq.1591.D
7. *Eò quod maneat in æternum, perpetuum habet sacerdotium.* 984.C
8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera, &c.* 983.D
9. *Sine sanguinis effusione nõ fit remissio.* 1055.A
Neq; vt sæpe offerat seipsum, &c. 1051.D
10. *Iam non est oblatio pro peccato.* 1052.B.
Iustus ex fide viuit. 174.A

Epistola Iacobi.

4. *Vnus est legislator.* 359.D
5. *Infirmatur quis in vobis? &c.* 1182.B.& seq.1191.D
Inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini. 78.C.1200.B
Oratio fidei saluabit infirmum. 1189.B
Et si in peccatis fuerit, remittentur ei. 1198.D
Confitemini alterutrũ peccata vestra. 1627.B.& seq.
Orate pro inuicem vt saluemini. 1628.C

Prima Petri.

2. *Tanquam viui lapides superædificamini in sacerdotium sanctum.* 114.A
Vos autẽ genus electum, regale sacerdotium. 114.A
Vt virtutes annuncietis eius qui vos vocauit de tenebris in admirabile lumen suum. 114.C.115.D
3. *Quod & vos similis formæ saluos facit Baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Iesu Christi.* 64.C.& seq.158.B.176.C.

Prima Ioannis,

1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata, & emundet nos ab omni iniquitate.* 1628.D
4. *Omnis spiritus qui soluit Iesum.* 886.A
5. *Hic est, qui venit per aquam & sanguinem, &c.* 248.A
Est peccatum ad mortem, pro eo non dico vt roget quis. 1592.B.

Apocalypsis.

5. *Fecisti nos Deo nostro regnum & Sacerdotium.* 114.A
17. *Et in fronte eius nomẽ scriptum Mysterium.* 20.B
Ego dicam tibi Sacramentum mulieris. 20.B
20. *Erunt sacerdotes Dei, & Christi eius.* 114.A.

FINIS.

INDEX RERVM PRAECIPVARVM.

Absolutio.

ABSOLVTIONIS *verba an debeant esse determinata.1495.* A. *an tota vis Sacramentalis in ea consistat.1598.* A. *quid hæretici cōtra illam obiiciant.1609.* A. In *veteri Ecclesia etiam surdos & sensibus ob morbum destitutos, esse absolutos.1615.* D. *Veram potestatem ex auctoritate absoluendi, à Christo datam esse Sacerdotibus.1610.* D. *& seq.1613.* A. *& seq.*

Accidens.

Triplex respectus accidentium ad substantias.782. D. *non esse de essentia accidentium vt insint.781.* C. *& seq. Accidens an possit inesse accidenti.221.* A. *accidentia in Eucharistia non esse falsa signa. 779.* A. *Solis accidentibus contineri corpus Christi in Eucharistia.752.* B. *cur accidentia panis manere debeant in Eucharistia.764.* B. *in principio mundi fuisse accidens sine subiecto.* 781. D

Affinitas.

Affinitatem ex fornicatione ortam, esse veram.1411. A. *eius gradus in Leuitico prohibiti.* 1370. D

Altare.

Altarium vsum semper fuisse in Ecclesia.1033. D. *An in cœlo sit altare.* 1163. A

Anabaptistæ.

Anabaptistarum hæresis.321. C. *Anabaptistæ quomodo Sacramentum definiant.* 53. C

Angelus.

Sacramentum ab Angelo collatum, esse ratum. 109. B

Apostoli.

Apostolos nullum Sacramentum instituisse.105. B. *eos, vt Episcopos, baptizatis manus imposuisse.445.* A. *illa manuum impositio quid contul*[illegible]*08.* A. *non fuisse priuilegium tantum Apostolorū, dare Spiritum sanctum imponendo manus.409.* A. *An Apostoli solam orationē Dominicam ad consecrandum adhibuerint.1146.* A. *cur non fuerint turbati in Cœna propter verba institutionis.523.* B. *quo ritu Sacramentum Pœnitentiæ administrarint.1476.* B. *eos, & eorum successores, iudices esse à Domino constitutos in caussis pœnitētium. 1610.* A. *1613* A. *1615.* B. *Apostolos & Prophetas nō fuisse solitos curare more medicorum.1185.* B. *S. Iacobum non instituisse Sacramentum vnctionis.1184.* A. *eius epistolam esse canonicam.* 1183. C

Aqua benedicta.

Cur non sit Sacramentum. 14. C. *eam non habere tantam vim atq; Baptismus. 9.* C. *eius consecrationem non esse contra verbum Dei.9.* B. *sanandi per eam infirmos quæ sit origo.* 1197. A

Auctores.

Qui scripserunt de Sacramentis.1. A. *qui scripserunt de cæremoniis Baptismi.389.* D. *qui scripserunt de hæresi Mōtanistarum.404.* C. *qui scripserunt de communione sub vtraq;.883.* D. *qui scripserunt de sacrificio Missæ. 967.* A *qui scripserunt de cæremoniis Missæ. 1116.* B. *Librum de passione S. Andreæ, authenticum esse.561.* A. *Auctorum multitudinem non derogare operi. 1145.* B. *quinam ex Catholicis & Hæreticis scripserint de Pœnitentia.1422.* A. *& seq.*

Azymus panis.

Azymum verè & propriè panem esse.828. C. *dies Azymorum apud Iudæos qui erant. 813.* D. *Azymorum vsum non esse Iudaismum.829.* C. *An Christus Eucharistiam in Azymo instituerit. 813.* A. *Alexandrum Papam non fuisse primum, qui Azymo in Eucharistia vsus sit. 12.* B *827.* D.

Balsamum.

Balsamum natiuum adhuc reperiri.437. B. *quomodo Balsamum requiratur ad Chrisma.* 436. D

Baptismi Sacramentum.

Baptisma triplex. 377. B. *qui Sacramentum Baptismi reiecerint.3.* B. *hæreses circa Baptismum.3.* D. *hæreses circa materiam Baptismi.287.* A. *hæreses circa formam Baptismi.288.* D. *hæreticos non benè definire Baptismum. 286.* B. *quod Baptismus sit Sacramentum.237.* C. *in quo excellat aliis Sacramentis. 254.* D. *eum esse ingressum Ecclesiæ. 325.* C. *eum rectè dici illuminationē.284.* A *qui negarint Baptismo peccata tolli. 347.* C. *qui negarint eum esse necessarium ad salutē.294.* B. *Baptismum fuisse institutum ante passionem Domini. 302.* D. *eum tunc fuisse institutum, cum Christus in Iordane fuit baptizatus.304.* A. *Apostolos baptizasse in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. 292.* C. *Apostolos non tantum in nomine Iesu baptizasse.292.* D. *formam Ba*[illegible]*ti mi non posse ex sola Scriptura probari.291.* A. *Bapti*[illegible] *formam non esse concionem.80.* A. *Baptismi Sacramentum consistere in ablutione. 796.* D. *quomodo & quatenus per peccata nō deleatur. 1487.* B. *illo sæpe curatos etiam esse morbos corporis.* 1197. A

Baptizati.

Cur vocentur Pisces. 159. D. *eos non posse amplius excidere à gratia, secundum Caluinum.353.* A. *eis non esse imponenda nomina Gentilium.* 395. D

Baptismus paruulorum.

Eum repugnare doctrinæ Caluini. 60. C. *paruulos non habere nouos motus dum baptizantur.340.* C. *paruulis in Baptismo infundi habitū fidei, spei, & charitatis.342.* D

Baptismus

Baptiſmus ſanguinis & flaminis.

Baptiſmum ſanguinis & flaminis verè peccata remittere. 312.B. ſed tamen non eſſe Sacramenta. 313.A

Baptiſmus Ioannis.

Cur vocetur Baptiſmus Pœnitentiæ. 1488.B. Qui eum Baptiſmū æquarint Baptiſmo Chriſti. 370.D. errores quorundam circa illum Baptiſmum. 371.D. Apoſtolos rebaptizâſſe baptizatos eo Baptiſmo. 154.A. S. Ioannem fuiſſe auctorem ſui Baptiſmi. 373.B. an is fuerit à Chriſto baptizatus. 389.C. diſcrimen Baptiſmi Chriſti & Ioannis, magni referre. 380.C.

Barbaries.

Barbariem verborum nihil detrahere fidei rerum. 1659.D. hanc dictionem, Omnis vtriusq; ſexus; non eſſe barbaram. 1660.A.

Benedictio.

Chriſtum benedixiſſe panem in cœna. 505.C. idem eſſe, benedicere, & gratias agere. 504. D. quemcunque minorem à maiori benedici. 972.C. benedictionem coniugij inter Adamum & Euam, fuiſſe corporalem. 1246.B. Benedictio Sacerdotalis in Matrimonio duplex, & an ſit Sacramentum. 1273.A. & ſeq.

Bigami.

Bigami cur nequeant ſacris initiari. 1279.C.

Catechumeni.

Catechumenorum duo genera. 391.B. Catechumenos charitate flagrantes habere remiſſionem peccatorum. 1578.B. & ſeq. cur nihilominus debeant Sacramentum Baptiſmi ſuſcipere. 1579.B. & ſequent. Cornelium Centurionem habuiſſe Spiritum Sanctum ante Baptiſmum. 1579.C

Ceremoniæ.

Ceremonia quid ſit & vnde dicatur. 256.D. cæremoniarum partitiones. 257.C. quid hæretici Catholiciq; de illis doceant. 258.C. quaſdam cæremonias à Chriſto vel Apoſtolis inſtitutas, ex ſola traditione haberi. 261.B. diſcrimē inter cæremonias Iudæorum & Chriſtianorum. 276.A. quæ reprehenderit Chriſtus in cæremoniis Iudæorum. 274.B. cæremoniæ ab Eccleſia inſtitutæ, quomodo poſſint eſſe vtiles. 262.D. eas non poſſe omitti ſine peccato. 264.D. earū vtilitates. 266.D. eas Deo placere. 268.B. eas eſſe partem diuini cultus. 268.D. eas à Deo in genere approbari. 269.B. diſſenſiones in Eccleſia propter cæremonias exortæ. 265.B. quibus cæremoniis Baptiſmus olim peragebatur. 391.B. & ſeq. eas non habere tantam vim atq; lauacrum aquæ. 13.A. quibus cæremoniis hæretici Baptiſmum adminiſtrent. 390.A. cæremoniæ Miſſæ quotuplices. 1119.D. ceremoniæ duæ præcipuæ in ordinatione Presbyterorum, & vtraq; eſſentialis. 1223.B. res naturales quomodo dici poſſint cæremoniæ. 1247.B

Cæremoniæ ante Miſſam.

De ſacris veſtibus. 1120.A. de templis & aris conſecratis. 1121.C. de cæreis 1123.B. de ſacris vaſis aureis & argenteis. 1122.A. de die & hora celebrandi. 1123.D

Cæremoniæ in Miſſa.

De eleuatione manuum & oculorum. 1128.B. de incuruatione genuum & capitis. 1128.D. de oblatione hoſtiæ & eleuatione Sacramenti. 1129.A. de fractione & cōmixtione. 1129.B. 1171.B. de tunſione pectoris, & lotione manuum. 1129.C. de Muſica. 1130.A. de aſperſione aquæ benedictæ. 1131.A. de origine & cauſſa thurificationis ſeu incenſi. 1131.B. de oſculis & variis crucibus in Miſſa exprimendis. 1131.D

Character.

An Character, & quid ſit. 219.A. eius officia. 220.B. quomodo ſit Sacramentum & res Sacramenti. 220.D. eum eſſe indelebilem. 221.B. eſſe in anima inhæſiuè. 221.A. eum à tribus tantùm Sacramentis imprimi. 221.C. eum ſolum facere, vt quædā Sacramenta nō iterentur. 228.A. Figura & vaticiniū veteris Teſtamēti de illo. 223.D. In Chriſto nullum Characterem fuiſſe creatum. 222.B. collatio Characteris & gratiæ Sacramentalis. 222.D. Character Epiſcopalis & Presbyteralis quomodo differant. 446.D. Innocentium. III. non fuiſſe primum auctorem Characteris. 218.A. obiectiones hæreticorum contra Characterem. 217.C. eum non dari ad operandum ſimpliciter. 1218.A. Character Epiſcopalis quomodo ſit maior Presbyterali, vel non. 1215.C.

Charitas.

Charitatem veram ſufficere ad ſalutem & iuſtificationem. 1551.D. & ſeq. eam facere amicos Dei. 1570.D. eam cū peccato ſiue reatu mortis æternæ ſimul eſſe non poſſe. 1569.D. 1580.B. an fuerit extincta in S. Petro, cū Chriſtum negauit. 1578.A. ſine ea poſſe tamen aliquid verū, ſincerum & vtile à nobis fieri. 1601.B

Chriſma.

Chriſma non eſſe ab vſu Sacramenti excludendum. 74.A. illud rectè dici oleum ſalutis. 440.D. debere id conſecrari pro Confirmatione. 429.A. & ſequent. eius effectum ſignificari per linguas igneas. 428.A. eius vnctionem per modum crucis fieri debere. 431.B. cæremonias in eius cōſecratione adhibitas eſſe pias. 448.C. ab eo Chriſtianos dici. 430.B. Apoſtolos eo fuiſſe vſos in Confirmatione. 433.B. & ſequent.

Chriſtus.

Cur voluerit Baptizari. 387.D. cur diſtulerit Baptiſmum ſuum ad annum triceſimum. 332.B. quibus verbis conſecrauerit. 846.B. quomodo comederit poſt reſurrectionem. 733.C. an dederit Euchariſtiā diſcipulis in Emaus. 904.D. an in Euchariſtia ſit in gloria Patris. 552.D. eius apparitiones. 679.A. eum etiam aliquos baptizâſſe. 328.B. eum in cœna dixiſſe, Manducate ex hoc omnes. 919.A. eum clauſo ſepulchro reſurrexiſſe. 698.C. eum verè in terra D. Paulo apparuiſſe. 678.A. eum totum cū magnitudine & aliis accidentibus eſſe in cœlo & in Euchariſtia. 690.C. eum ſolum immediatè omnia Sacramenta inſtituiſſe. 104.B. eum vbicunq; eſt, adorari poſſe. 941.A. eius abundantem Satisfactionem pro nobis, non tollere ſatisfactionem noſtram. 1727.C. Cur ſine confeſſione auriculari peccata remiſerit. 1673.A. an iuſſerit diſcipulis ſuis, vt Lazarum à morte excitatū ſoluerent. 1623.A. quid hoc ſignificet. 1622.C. & ſeq. quæ præcepta Dei Patris mutauerit. 1333.C

Circumciſio.

Quare dicatur ſignaculum iuſtitiæ fidei. 62.A. quomodo iuſtificauerit 194.C. eam ſoli Abrahæ fuiſſe ſignaculum. 62.B. eam fuiſſe ſignum fœderis commemoratiuum tātùm, non confirmatiuum. 63.B. eam non iuſtificâſſe ex opere operato. 195.A. eam non impreſſiſſe Characterem. 222.A

Clauium poteſtas.

Clauium poteſtatem extēdere ſe etiam ad vinculum Satiſ-factionis. 1723.A. *In Clauiū poteſtate contineri, vt Sacerdotes pœnitentibus opera quædam laborioſa præſcribant.* 1687.A.

Cœlibatus.

Cœlibatum perpetuum ſæpè neceſſariò incumbere alicui. 1319.C.

Cœlum.

Quomodo intelligatur cœlum apertum fuiſſe. 699.D. *quomodo cœlum penetrent corpora glorificata.* 699.A.

Cognatio.

Cognationis ſpecies ab Eccleſia additæ, quæ in Leuitico non continentur. 1371.D. *quomodo matrimonia dirimant.* 1372.A. *Cognationis gradus primus in ordine tranſuerſo, ſecundum Ius Canonicum.* 1369.B. *cur Ius Ciuile nullum ponat primum cognationis gradum in ordine tranſuerſo, ſed incipiat à ſecundo.* 1368.B. *cognationis ad quartū gradum cōiugalem reſtrictæ cauſſa.* 1409.C. *coniugium ad ſeptimum gradum cognationis, etiam olim fuiſſe prohibitum.* 1408.B.

Coitus.

Coitus quando ad formam Matrimonij pertineat, & gratiam adiūctam habeat. 1251.C. *quomodo dicatur ab Origene ſine Spiritu ſancto fieri.* 1252.C

Communio.

Quot modis in Scriptura ſumatur. 534.D. *communio laica quid ſit.* 910.B. *antiquus modus & ritus communicandi in Eccleſia.* 912.D. *in Paraſceue tantùm fieri communionem præſanctificatorum vnius ſpeciei.* 911.C. *ante communionem requiri præparationem.* 872.D. *qui dignè vel indignè ad eam accedant.* 879.B. *infantes quomodo obligentur ad illam.* 491.D. *incommoda communionis ſub vtraque ſpecie.* 913.D. *Figuræ veteris Teſtamenti pro communione ſub vna ſpecie.* 903.A. *eius vſum eſſe antiquiſſimum.* 912.A. *eam ab Eccleſia iure potuiſſe præſcribi.* 937.B. *eam apud veteres etiam pœnitentibus in articulo mortis datam fuiſſe.* 1687.C

Concilia.

Concilia contra Berengarium & Sacramentarios coacta. 712.B. *Conſtantienſe non repugnare Baſilienſi circa communionem ſub vna ſpecie.* -6.A

Confeſsio Sacramentalis.

Confeſſionem Sacramentalem apud veteres Patres ſignificari nomine Exomologeſis. 1632.C. *& ſeq. eius encomia apud ſanctos Patres.* 1680.C. *eius vtilitates variæ & multiplices.* 1654.D. *eam non fuiſſe primùm à Conciliis & Pontificibus præceptam, ſed tantùm tempus cōfitendi determinatum.* 1658.B. *ſemper in Eccleſia fuiſſe legem confitendi peccata ſaltem ſemel ſingulis annis.* 1658.D. *an ſint omnia peccata confitenda.* 1440.B. *confeſſionem omnium peccatorum Sacerdoti factam, eſſe medium neceſſarium ad reconciliationem poſt Baptiſmum.* 1608.D. *quinam ex hæreticis eam omninò ſuſtulerint.* 1604.A. *Cōfutatio cauſarum cur Lutherani reiecerint confeſſionem.* 1679.C

Confeſsio non Sacramentalis.

Confeſſionem quæ fit Deo, non negligi apud Catholicos. 1649.C. *confeſſio publica ſcelerum occultorum cur ſit prohibenda.* 1644.D. *confeſſionem publicam tempore Decij non fuiſſe abrogatam.* 1675.D. *& ſeq.*

Confirmatio.

Sacramentū Confirmationis qui reiecerint. ¾B.400.A. *& ſequent. eius ritus apud Lutheranos* 400.B. *eius effectus duplex.* 441.C. *eius & Baptiſmi effectus eſſe diuerſos.* 424.C. *eius cæremonias eſſe probatas.* 449.D. *in quo excellat aliis Sacramentis.* 254.D. *in quo excellat Baptiſmo.* 404.A. *de eius externo ritu.* 238.C. *eam non eſſe tantùm catecheſin puerorum.* 422.B. *eam non eſſe tantùm oblationem baptizatorum.* 407.B. *eam eſſe Sacramentū.* 12.C. 238.A. *eam repeti nō poſſe.* 442.A. *eius formam non eſſe à Patribus integrè expreſſam.* 439.B. *promiſſionem gratiæ, medium, & mandatum huius Sacramenti, ex Scripturis colligi.* 406.A. *etiam Presbyteros ex diſpenſatione Epiſcoporum poſſe confirmare.* 443.B. *manus impoſitionem reconciliatoriam, non eſſe confirmatoriam.* 420.A.

Materia Confirmationis.

Vnctionē eſſe materiam proximam Cōfirmationis. 425.D. *Oleum balſamo mixtum eſſe materiam remotam Confirmationis.* 426.C

Coniuges.

Coniugum Chriſtianorum officia in liberos. 1241.D. *corpora coniugum, & coniuges ipſi cohabitantes, ſiue coniunctio & ſocietas eorum externa quomodo ſit materia Sacramenti Matrimonij.* 1261.B. *& ſeq. eoſdem eſſe Miniſtros Sacramenti Matrimonij.* 1262.D. *Cōiugale vinculum quid.* 1302.D. *Coniugali actu quomodo acquiratur gratia, tùm ex opere operantis, tùm ex opere operato.* 1252.C. *maritis non debere durum videri, culpis vxorum adulterarum ignoſcere.* 1319.A. *mulier cur ex latere viri procreata.* 1285.D

Coniugium.

Coniugium hominum à coniūctionibus beluarum, quomodo differat. 1241.C. *ſolùm ſine gratia Dei non eſſe ſufficiens remedium contra fornicationem.* 1242.A. *coniugij in infidelitate & poſt Baptiſmum contracti diſcrimen.* 1296.D. *cōiugia quædam in Leuitico cur ſint prohibita, & quædam permiſſa in eodem gradu.* 1386.D. *& ſeq. quæ ſint iure naturæ prohibita.* 1398.A. *& ſequent. quæ non ſint iure naturæ prohibita.* 1387.B. 1398.C. *in quinto gradu, aut vlteriore in recta linea, vix vnquam contingere poſſe.* 1371.C. 1398.B. *coniugium cum vxore fratris defuncti, an ſit contra ius naturæ.* 1384.C. 1389.A. *& ſequent. an in Leuitico prohibeatur.* 1390.B. *& ſeq. omnia in omni gradu poſſe à Deo diſpenſari.* 1399.C. *coniugium filiorum Adæ cum ſororibus, quomodo iuſtum fuerit, licet contra ius naturæ eſſet.* 1401.B. *coniugium verum inter B. Virginem Mariam, & S. Ioſeph fuiſſe, ſine vlla copula carnali.* 1250.B. *coniugij Sacramentum duobus modis conſiderari poſſe.* 1261.A

Conſanguinitas.

Conſanguinitas quomodo differat ab affinitate. 1367.C. *eius gradus in Leuitico prohibiti.* 1370.C.

Contritio.

Cùm Contritio iuſtificet, cur Sacramentum ſuſcipi debeat. 1581.B. *an ſit meritum de congruo iuſtificationis.* 1562.D. *quomodo ſit pars Sacramenti Pœnitentiæ.* 1499.B. *ad eam non requiri certum gradum intenſionis,*

nis, nec moram vllam temporis. 1559. D. & seq. in ea includi odium ac detestatione peccati præteriti. 1535. C. & seq. eam sine speciali Dei auxilio haberi non posse. 1532. B. 1533. B. eam esse caussam remissionis peccatorum. 1562. B. 1563. A. & sequent. ei magnam vim attribui in Scripturis. 1526. B. eā à Deo præcipi. 1526. C. 1549. D. eam ad Euangeliū maximè pertinere. 1528. C. Christum & Apostolos eam prædicâsse. 1528. C. eam esse Deo valdè gratam. 1529. B. eam non esse terrorem ex minis legis conceptum. 1525. C. eam non esse fugam Dei. 1530. D. sed esse opus bonū peccata delens. 1531. B. quid per eam intelligant Lutherani. 1501. B. & seq. 1524. A. refutatur illorū sententia. 1503. C. 1530. B. Contritionem ex toto corde requiri à nobis in Scriptura. 1555. D. non requiri à nobis æqualem magnitudini iræ diuinæ. 1556. C. ad Cōtritionem nostram nos verè cooperari, vt patet ex Scripturæ testimoniis. 1528. A. Contritionem saltē imperfectam necessariam esse in adultis, necessitate medij, ad iustificationē. 1549. A. Contritionem virtualē in duobus casibus sufficere. 1553. A. cōtendendum esse ad summam Contritionem assequendam. 1561. A

Conuersio.

Perfectam cōuersionem hominis ad Deum, rectè dici Baptismum flaminis, qui in necessitate sufficiat. 311. B. quid sit cōuersio productiua, adductiua & conseruatiua. 744. C ad veram conuersionē alicuius rei in aliam, quæ requirantur. 742. A. vxor Loth an verè fuerit cōuersa in statuam salis. 742. B. qualis sit conuersio panis in corpus Christi. 744. B. 745. A. corpus Christi quomodo sit subiectum conuersionis panis in ipsum. 745. D.

Corpus Christi.

Cur ab Apostolo Paulo vocetur panis. 769. A. an possit in terram cadere. 724. C. quomodo māducetur. 523. D. in Eucharistia corporaliter, realiter, & propriè sumi. 535. B. sumi sine horrore sumētium. 764. C. sensualiter & reuera videri, tangi, frangi, comedi. 776. A. ab impiis non verè sumi secundum Augustinum. 540. D. non fuisse panaceum. 735. A. manere in altari & sacris vasis. 793. B. Corporis & sanguinis Christi eundem esse effectum. 899. B. species vt continent corpus Christi, esse propriè Sacramentum. 810. D

Copula carnalis.

Copulam carnalem non esse partem essentialem Sacramēti Matrimonij. 250. A

Crimen.

Crimen triplex, ob quod fieri possit diuortium in Matrimonio. 1298. B. crimen homicidij sine vel cum adulterio, quando dirimat Matrimonium. 1359. A.

Cultus disparitas.

Cultus disparitatem tantùm ex more populi Christiani vim legis obtinēte, esse impedimentū dirimens. 1363. C. 1364. D. hunc tamen morē improbari nō posse. 1365. A. quamuis summus Pontifex in hac parte dispensare posset. 1365. C.

Deus.

Deum posse duobus modis auctorem dici matrimonialis cōiunctionis. 1344. D. & seq.

Diabolus.

Diabolum non posse conferre Sacramenta. 109. C. 110. D. quomodo possit esse auctor coniugij. 1345. B.

Diaconi.

Diaconatum imprimere Characterem, quia non potest repeti, nec amitti. 1216. C. Diaconi quomodo dicantur ab Apostolis instituti. 1217. B. eos non fuisse solùm Ministros mensarum. 1217. D. eos in absentia Episcoporum posse baptizare, Eucharistiam dare, prædicare, &c. 1216. B.

Diuortium.

Diuortium in Matrimonio, quid. 1297. C. diuortij ob crimen faciēdi libertatem parē esse viro & vxori. 1298. D. Idem quo ad thorum tantùm, quomodo possit propria auctoritate fieri. 1298. D. Idem quatuor de caussis posse fieri illicitum in caussa fornicationis. 1299. A. diuortij perpetui caussam esse solam fornicationem coniugis. 1301. C.

Dolor.

Dolorem summum posse duobus modis intelligi, intensiuè & appreciatiuè. 1557. C. dolorē de peccatis debere esse summum, saltem appreciatiuè. 1558. B. non requiri vt sit summus intensiuè. 1558. C

Ecclesia.

Ecclesiæ consensus in doctrina de Eucharistia. 710. C. eam posse instituere nouas cæremonias. 262. D. extra illam non esse salutem. 325. B. quid & quomodo possit ordinare de materia Matrimonij. 1258. D. eius ordinationem non esse solū de necessitate Matrimonij, sed etiam Pœnitentiæ & Confirmationis. 1258. D. eam rectè statuisse, vt votum solenne irritaret Matrimonium post ipsum celebratum. 1356. B. & seq. eius interdictum, esse impedimentum Matrimonij contrahendi. 1411. C. & seq.

Elementum.

Quid intelligatur per elementum in descriptione Sacramentorum. 34. D. 40. B. quale requiratur elementum externum. 1470. D. nullum Sacramentum præter Baptismum, habere pro materia verum & naturale elementum. 1255. C

Episcopatus.

Episcopatus sine presbyteratu, nullus est, nec ordo superior. 1215. B. eum esse vnum ordinem cum Presbyteratu, sed genere, non specie. 1214. A. eum in ratione & essentia sua includere Sacerdotium. 1214. C

Episcopus.

Episcopos simpliciter, & absolutè Apostolis succedere. 444. C. Episcopalem consecrationem esse de essentia materiæ Vnctionis extremæ. 1197. C. Chorepiscoporum duo genera. 1219. C

Euangelium

Euangelium non tantùm consolari bonos, sed etiam minitari pœnam malis. 1529. C. S. Marcus cur Euangelium scripserit. 1307. B

Eucharistia.

Hæreses circa Sacramentum Eucharistiæ. 4. A. Figuræ veteris Testamenti de Eucharistia. 474. C. & sequentibus. eius fructus 721. B. cur in Scripturis vocetur panis. 557. C. cur vocetur ἀντίτυπον. 614. D. in quo excellat aliis Sacramentis. 255. A. 1043. B. quantum excellat Baptismo. 722. C. eam esse Sacramentum. 237. D. eam esse Sacrificium. 1016. B. eam tantum à ieiunis sumi debere. 1125. A. eam tripliciter considerari posse. 891. B. eam tantùm esse rem permanentem,

nentem. 798. A. eius formam non posse explicari per communicationẽ idiomatum. 510. B. eius effectũ primarium esse remissiouem peccatorum. 875. C. & sequent. in ea non esse diuinitatem per accidens. 902. A. eam non esse institutam ad peccata remittenda. 1253. A. modus loquendi circa eius attributa. 470. D. & sequent. quomodo Christus in ea sit substantialiter. 469. C. quomodo sit adorandus in illa. 940. B. Christum esse in illa ad modum victimæ. 1015. A. ad eam, vt Sacramentum est, quid requiratur. 892. B. S. Paulum circa eius vsum quædam præcepisse. 923. C. quæ sint verba institutionis Eucharistiæ. 522. C. solas species non esse Sacramẽtum Eucharistiæ. 810. B. quæ propriè dicantur de Corpore Christi in Eucharistia, ratione specierum. 472. D

Exorcismus.

Exorcismus quid sit, & cur, quando, & à quo sit adhibendus: 392. D

Extrema vnctio.

Quod sit Sacramentum. 239. C. in quo excellat Pœnitentiæ. 255. B. qui illam reiecerint. 3. C. quibus soleat conferri. 1188. B. eius effectus quomodo sit sanitas corporis. 1194. C. qui eam suscipit, qualis & quomodo constitutus esse debeat. 1201. A. de essentia illius esse vnctionem certarum partium corporis. 1202. A. forma illius quænam explicet & quomodo sit de essentia Sacramenti, & cur deprecatoria. 1197. D. & sequent. promissio absoluta, siue absolutè intelligenda, quæ sit in Sacramento extremæ Vnctionis. 1194. D. sanitatem corporis promitti tantùm conditionaliter in hoc Sacramento. 1194. C.

Festa.

Festi dies quomodo à diebus naturalibus differant. 818. D. tales posse ab Ecclesia institui. 943. C. Festum Azymorum apud Iudæos potuisse feria sexta celebrari. 820. B. an illud Iudæi differre potuerint. 814. D. Festum corporis Christi cur institutum sit. 943. D. publicam processionem in illo Festo, rectè fieri. 944. B.

Fides.

Quam fidẽ habeant paruuli, dum baptizatur. 344. B. quid prosit paruulis fides aliena. 345. A. Infantes non habere fidem actualem. 339. B. nec illam requiri ad Baptismum. 88. B. Vtrum requiratur fides vt nobis prosint Sacramenta. 8. A. Scripturam non tribuere plus fidei, quàm Sacramentis. 161. D. Fidei & meritis Christi quantum tribuant Catholici. 11. A. quomodo Lutherus doceat hominem non posse damnari, nisi nolit credere. 353. B. Veram fidem semel habitam, nunquam amitti secundum Caluinum. 56. B. eam requiri ad veram Pœnitentiam & Contritionem, 1424. D. eam non esse partem Sacramenti Pœnitentiæ, licet ad id necessariò requiratur. 1505. A. Fidem & terrores non esse partes Sacramenti Pœnitentiæ. 1446. B.

Figura.

Figuram figurato respondere debere. 903. A. eam figurato inferiorem esse debere. 474. A. quotupliciter figuræ per Scripturam explicari possint. 990. C. Sacrificia veteris Testamenti fuisse figuras Eucharistiæ. 995. D. quomodo agnus paschalis fuerit figura Eucharistiæ. 992. B. caro Christi quomodo figuratè manducetur. 493. A. verba figurata vbi locum non habeant. 498. D. & sequent. Confessionem Adæ & Cain fuisse figuram Confessionis Sacramẽtalis. 1617. C. Similiter Confessionem in Lege Moysi institutã. 1617. B. 1620. D. Item iudicium sacerdotum Leuiticorum de Leprosis. 1618. A. & sequent. 1642. C. Item Lazari resuscitationem. 1622. C

Filius.

Filiorum consensum, etiamsi solus sit, ad Matrimonium firmum ac ratum efficiendum sufficere; nec posse à parentibus vel Magistratu eiusmodi matrimonium irritari. 1339. A. & sequent. eos peccare, quando sine iusta & rationabili caussa, parentibus inscijs vel inuitis, matrimonium contrahunt. 1341. B. Filium cogi à Patre ad matrimonium, tribus modis intelligi posse. 1342. A

Finis.

Finis duplex Matrimonij, ad quem gratia requiritur. 1241. C.

Frater.

Fratris ad fratrem non esse transitum per patrem in linea transuersa cognationis: & quomodo eorum distantia sit cognoscenda. 1379. D. & sequent. frater à fratre cur non distet longiùs in ordine cognationis transuerso, quàm filius à patre in ordine recto. 1380, B

Gradus coniugij.

Gradus coniugij quinam sint iure naturæ prohibiti. 1398. B. & sequent. graduum cognationis supputatio cur non extendatur in infinitum. 1370. B. Personas in ordine transuerso cognationis eo gradu inter se coniungi vel distare, quo stipiti coniunguntur vel ab eo distant. 1369. C. quòd si inæqualiter à stipite distent, quomodo tunc inter se distent. 1369. D. persona remotior à stipite in linea transuersa cognationis, cur distet æqualiter ab omnibus personis alterius lateris: persona verò propinquior inæqualiter. 1381. B.

Græci.

In quo à nobis dissentiant circa Eucharistiam. 761. D. eos miscere vinum aqua in sacro calice. 835. C. eos docere & semper docuisse transubstantiationẽ. 762. A. eos docere necessariam esse Confessionem Sacramentalem, quæ fit Sacerdotibus. 1630. A. eos inter septem Sacramenta numerare Matrimonium. 1242. D. & sequentibus.

Gratia.

Quomodo in Sacramentis vt in vasis quibusdam contineatur. 11. D. vtrum ea requiratur vt Sacramenta nobis prosint. 7. D. Sacramenta gratiam adferre in præsenti. 54. B. Sacramenta illam conferre non ponenti obicem peccati mortalis. 11. C. Hoc non esse inuentum Scoti. 8. D. vtrum dubitent Catholici de gratia Sacramentorum. 6. B. ad eam requiri à Scholasticis bonum motum vtentis. 9. D. aliter Sacramenta caussare gratiam, aliter cõcionem. 153. & sequent. gratiam & virtutem Sacramentorum esse res diuersissimas. 15. C. per singula Sacramẽta conferri gratiam gratum facientem. 14. A. quotuplex gratia Dei requiratur, vt nos Deo ex condigno satisfacere possimus. 1694. D. gratia diuina quomodo sit necessaria ad Matrimonium ratione insolubilitatis & finis quem habet. 1241. B

Hæretici.

Hæretici qui de Sacramentis scripserũt. 1. A. qui omnia Sacramenta è medio sustulerunt. 1. A. qui vim Sacramentorum negârunt. 2. A. qui docuerunt communionem laicorum sub vtraque specie. 882. C. qui docuerunt Eucharistiam esse actionem transeuntem. 788. C. hæreticorum nostri temporis de vi & numero Sacramentorum sententia. 4. B. quis primus docuerit impanationem corporis Christi. 728. B. hæresis Berengarij. 460. D. Aërium oppugnâsse Missas pro defunctis oblatas. 1085. D. an sint hæretici qui rebaptizant hæreticos. 119. C. quomodo Baptismus ab illis efficaciter administretur. 124. C. eorum mendacia detegenda esse. 5. B. Lutheranos confundere & obscurare doctrinam de Pœnitentia. 1430. A. & sequent. Illyrici diligentia in legendis, & impudentia in reiiciendis Patribus. 1708. C. Lutheri calumniæ in summum Pontificem & Catholicos. 1428. B. eiusdem mendacia & calumniæ de Pœnitentia. 1424. D. Item Melanchthonis. 1429. B. 1432. A. Heshusij. 1432. D. Caluini. 1438. A. Bezæ. 1442. B. Kemnitij. 1443. B. eiusdẽ contradictiones de gradibus cognationis. 1373. C. & sequentibus. Nouatianorum hæresis quæ fuerit. 1443. B. 1456. D. quis illius auctor. 1457. B

Impedimenta Matrimonij.

Quænam Matrimonium contrahendum impediant, & contractum dirimant. 1335. A. & sequentibus. Quæ impediant contrahendum Matrimonium, sed non dirimant contractum. 1336. C. impedimentorum dirimentium proprietas. 1363. A. quæ reddant personam inhabilem absolutè. 1335. D. quæ faciant inhabilem respectu certi Matrimonij. 1336. A

Impœnitentia.

Impœnitentiam aliquando esse speciale peccatum, aliquãdo circumstantiam peccati 1553. D. impœnitentia finalis an sit propriè peccatum in Spiritum sanctum. 1586. D. impœnitentes grauissimè accusari in Scripturis. 1550. C

Instrumentum.

Deum aliis instrumentis vti, quàm homines. 186. A. Deum vti posse instrumentis etiam ineptis. 187. B. corpus & sanguinem Domini tantùm esse vnum instrumentum gratiæ. 901. D

Intentio.

Qui docuerint non requiri ad Sacramentum, intentionem Ministri. 126. D. qualis intentio requiratur in Ministro Sacramenti. 128. A. & sequent. Quid sit intentio actualis, habitualis, & virtualis. 128. C. quid sit intẽdere, quod facit Ecclesia. 129. B. 136. D. quem finem Sacramenti Minister intendere debeat. 129. D. quæ intentio requiratur in Sacramentis per iocũ collatis. 134. C. an efficacia verborum Sacramentalium dependeat etiam ab intentione Ministri. 132. B. 139. A. non requiri intentionem ad perfectionem Sacramenti, quoad certitudinem suscipientium. 138. B. suscipientibus Sacramenta, sufficere moralem certitudinem de bona Ministri intentione. 135. C

Iudæi.

Iudæis cur permissa coniugia in gradibus apud Christianos prohibitis. 1407. D. eos etiam solere confiteri peccata sua in specie & cum circumstantiis. 1621. C

Iustificatio.

Iustificatio per Sacramenta cui tribuatur. 102. D. quæ & quomodo ad eam concurrant. 145. B. quid eam actiuè, proximè, & instrumentaliter efficiat. 145. C. an fiat in momento. 189. D. Sacramẽta esse caussas efficientes physicas instrumentales iustificationis. 185. D. gratia iustificans ex qua potentia educatur. 188. B. Lutheranos iustificationem solæ fidei, opponere gratiæ Sacramentorum. 102. A. neminem iustificari per fidem sine Sacramentis vel in re vel in voto. 100. C. infantes non iustificari sine vlla fide. 342. A. Sacrificium Missæ non iustificare immediatè. 1074. C. vis iustificandi aut saluandi quomodo quibusdam rebus tribuatur in Scripturis. 1546. D. iustificationem nos mereri ex congruo, non ex condigno. 1566. C. eam pendere à conditionibus bonorum operum. 1679. D. ad eam requiri seriam & vehementem Contritionem. 1549. B. 1555. B. neminem nisi iustificatum, rectè viuere, & legem implere posse. 1570. C

Iustitia.

Iustitia duplex. 1673. A

Lex.

Lex vetus quando cessauit. 305. B. cur ea dicatur iugum seruitutis. 273. D. legem nouam esse Testamentum nouum. 103. A. quid sit liberari à seruanda lege Dei. 355. C. salutem nostram pendere ab obedientia legis Christi. 358. A. gratiam Baptismi non pendere à conditione legis seruatæ. 356. D. quomodo leges diuinæ, & quomodo humanæ obligent secundum hæreticos. 359. A. non omnes pertinere ad ius naturæ, in quibus Cæsar & Moyses conueniunt. 1395. D. & sequentibus. Legis veteris opera non habere promissionem gratiæ. 1529. A. S. Ioannes Baptista an ei finem imposuerit. 1394. D. Legem Leuiticam de purgatione leprosorum, magis cæremonialem fuisse quàm politicam. 1619. D

Locus.

Vnum corpus posse esse in duobus locis localiter. 682. D. idem corpus posse esse in pluribus locis circumscriptiuè & definitiuè. 687. C. attributa corporum in pluribus locis existentium, quando multiplicari debeant. 688. D. quomodo Deus & corpus Christi sint vbiq;. 685. A

Lotio pedum.

Eam non esse propriè Sacramentum. 242. A. quid mysticè significarit. 242. A

Magistratus.

Magistratus Politicus quomodo possit iudicare de causis Matrimonij partim spiritualibus, partim politicis. 1415. A. Politiam Romanorum non fuisse à Deo approbatam. 1395. D

Magnitudo.

Quænam illi conueniant. 691. C. non repugnare eius essentiæ, non occupare locũ, aut nõ expellere aliud corpus. 692. D. magnitudo corporis Christi quomodo sit in Eucharistia. 692. A

Manna.

Mannæ & Eucharistiæ similitudo. 476. D

Manuum impositio.

Manuum impositionem adhibitam fuisse ab Apostolis etiam ad ordinandum. 1205. D. & sequent. quomodo intelligendum sit eam ab Apostolis introductam. 1224. B.

eam esse essentialem in ordinatione Presbyterorum. 1221. C. 1223. B. eam quoque esse de essentia in Confirmatione. 1222. A. eam non esse de essentia Sacramenti Pœnitentiæ. 1491. A

Maria.

Mariam in partu & post partũ virginem mansisse. 696. B

Martyrium.

Cur non sit propriè sacrificium. 963. A. illud esse quoddam Baptisma. 307. A. illud conferre primam gratiam ex opere operato. 308. B

Matrimonium legitimum.

Illud esse Sacramentum. 40. A. 240. B 1274. D. esse pro Sacramento habitum ante Gregorij tempora. 12. D. non esse vitam secundum carnem. 13. C. quam gratiam conferat. 240. C. in quo excellat aliis Sacramentis. 255. C. qui illud reiecerint. 3. D. eius definitio. 1272. B. eius fines quatuor. 1284. D. eius conditiones extrinsecæ & accidentariæ. 1348. C. eiusdem media, vt simpliciter sit Matrimonium, & vt gratum Deo. 1347. B. eius quatuor bona contra quatuor mala, quæ sine gratia Dei euitari non possunt. 1236. C. eius res quam significat, quæ & qualis sit. 1254. C. cur solùm non consistat in applicatione rei alicuius extrinsecæ. 1256. A. an constituatur in coniugio Adami & Euæ, vel aliorũ fidelium. 1234. B. quomodo conferat gratiam, quæ & prima & secunda dici possit. 1257. D. esse à Deo institutum, dupliciter intelligi posse. 1230. B. & sequent. an sit institutum in remedium tantùm. 1257. B. non esse institutum ad peccata remittenda. 1253. A. quomodo pro eo possit accipi pecunia, vel non. 1257. C. an fuerit etiam Sacramentum veteris legis, aut ante Christi aduentum: vel an sit tantùm in lege noua. 1245. A. & sequentibus. quomodo fuerit ab initio, & nunc etiam apud infideles. 1246. C. eius in veteri & noua lege discrimen. 1265. B Matrimonium esse Sacramentum in Ecclesia tantùm. 1234. D. & sequent. esse signum coniunctionis Christi & Ecclesiæ duplici modo. 1235. A. & sequentibus. 1270. B. esse signum rei sacræ iustificantis homines. 1231. B. habere gratiæ promissionem adiunctam. 1235. A quomodo id colligatur ex eius insolubilitate. 1240. C. & sequentibus. quæ sit caussa potissima eius insolubilitatis. 1240. D. totum ac plenum inueniri, quantum ad partes essentiales, in contractu per verba de præsenti, etiam sine copula. 1250. A. eius primam institutionem excludere polygamiam multarum vxorũ simul. 1280. D. 1281. A. Matrimonium etiam legitimum habere aliquã turpitudinem & immunditiem. 1248. C. etiam legitimum & consummatum, ante Baptismum contractum cur possit dissolui. 1241. A. Matrimonium idem quomodo possit esse ratum, verum, legitimum, diuinum, & simul detestandum, prohibitum, Deoque inuisum. 1412. B. Matrimoniales caussæ triplices, quæ vel quomodo pertineant ad magistratum politicum aut Ecclesiasticum. 1415. A. Matrimonium infidelium esse posse verum & legitimum, sed non ratum, nec omninò insolubile, aut Sacramentum, nisi post Baptismum. 1259. C. Quomodo ordinatio Ecclesiæ sit de necessitate Matrimonij. 1258. B. Matrimonialium caussarum distinctio & reductio ad iudices legitimos. 1414. D. & sequent.

Matrimonij forma.

Matrimonij forma quomodo ex Scripturis demõstrari possit, vel non. 1264. B. eam esse ipsa coniugum verba, consensum vtriusque significantia. 1265. A. quid illa verba ex diuina institutione significent. 1271. D. verba aliqua à Sacerdote prolata, non esse de essentia Matrimonij. 1265. C. & sequent. verba quibus contrahitur Matrimonium, quomodo sint sacra apud Christianos. 1268. D. & seq.

Matrimonium non legitimum.

Matrimonia sine Sacerdote, aut testibus contracta, in foro exteriore dici illegitima. 1275. C. Matrimonium fidelium cum altera vel altero, viuente priore coniuge dimissa, quacunque ex caussa, omnibus seculis fuisse illicitum. 1315. A. & sequent. Matrimonium cum ea quam vir antè polluit per adulterium, quibus casibus sit irritum. 1358. C. Matrimonia iungere cum infidelibus aut hæreticis, non licere fidelibus. 1360. C. & sequentibus. ea tamen non esse irrita iure diuino, naturali vel positiuo, vel certè aliqua lege Ecclesiæ. 1362. D.

Meritum.

Mereri nos iustificationem ex congruo, non ex condigno. 1566. C. opera bona esse meritoria vitæ æternæ. 1699. B

Minister Sacramentorum.

Eum debere esse hominem. 109. B. verum Ministrum Sacramentorum (præter Baptismum & Matrimonium) esse Sacerdotem. 110. D. ordinarium Ministrum Confirmationis esse Episcopum. 443. D. & seq. Ministri quomodo sint instrumenta Dei. 131. B. quando iustificent. 178. B. qui hæretici ad Sacramenti efficaciam, Ministri probitatem requirant. 118. D. Hæreticus vel impius Minister quomodo possit dare Spiritum sanctum. 125. A. malos Ministros vtiliter baptizare secundum Cyprianum. 15. A. tantùm in necessitate mulieres baptizare posse. 116. B. Ministros Sacramentorum Luthero vel solos & omnes homines, vel etiã diabolos esse posse. 106. A. eos secundum Lutherum solo vsu potestatis differre à vulgo. 107. C. 108. B. Ministrum Sacramenti Matrimonij esse vtrumque coniugem. 1265. A. 1269. B. quomodo id ex Scripturis demonstrari possit, vel non. 1264. B. cur Matrimonium non egeat alio Ministro, & cur per absentes & per procuratorem celebrari possit. 1256. A. Pœnitentia & Ordo, cur nequeãt per nutus aut absentes administrari. 1268. B

Miracula.

Miracula similia corpori locum nõ occupanti. 701. B. mirabilia in inferno. 700. C. mira vis Missæ pro aliis oblatæ. 1072. A. miracula circa Eucharistiam. 618. D. 800. A. 801. C. 803. A. 888. D. 907. C. 912. B. 915. C. miraculum de verbis consecrationis. 1115. C. miraculum circa sacra vasa. 1122. C. miraculum fontis tantùm in vigilia Paschæ manantis. 397. B. miracula pro Sacramento Confirmationis. 418. B. miraculum S. Stephani. 696. C. miracula cur edita. 47. D. ea non semper necessariò pendere à fide. 1189. C. miracula de Confessione Sacramentali. 1655. D. & sequent. miraculum de neglecta Confessione. 1647. A. aliud de integritate Confessionis. 1648. A

Missæ vocabulum.
Vnde dicatur. 949. C. *variæ acceptiones huius nominis.* 950. B. *hoc nomen esse antiquissimum.* 946. A. *id non esse Hebraicum.* 949. A.

Missæ sacrificium.
Quandiu Missa in toto orbe pro sacrificio habita fuerit. 1044. A. *eam esse simul commemoratiuum & verum sacrificium.* 1030. D. *eius propriam efficientiam esse impetrationem.* 1075. C. *cur non statim omnia à Deo impetret.* 1079. B. *eam pro aliis offerri posse.* 1039. A. *pro quibus offerri possit.* 1080. B. *quomodo & à quibus offeratur.* 1072. D. *an possit offerri pro Gētilibus & hæreticis.* 1080. D. *& seq. Missas pro defunctis esse Apostolicam traditionem.* 1084. A. *eas totius orbis consensu probari.* 1083. B. *valor Missæ an & cur tantum finitus sit.* 1076. D. *panem & vinū in ea aliquo modo offerri.* 1058. D. *in qua actione sacrificium Missæ consistat.* 951. C. *non debere illud offerri lingua vulgari.* 1110. A. *cur in Missa quædam secretò recitentur.* 1111. C. *rectè & vtiliter in ea nominari Sanctos.* 1090. B. *eam rectè fieri quotidie.* 1097. C. *eam tantum à ieiunis celebrandam esse.* 1125. B. *& seq. eam eodem die & loco multiplicari posse.* 1099. C. *hæretici cur Missam Catholicorum execrentur.* 966. A. *Lutheranos veram Missam abrogasse.* 10. A.

Missa priuata.
Quot modis dicatur. 1096. C. *& seq. eas ante Gregorij tempora celebratas fuisse.* 10. C. *Missas quascunque priuatas esse licitas.* 1096. D. *& seq. Missam in priuatis locis rectè celebrari.* 1096. D. *eam in qua solus Sacerdos communicat, non esse propriè priuatam.* 1100. C. *eiusmodi Missas antiquis in vsu fuisse.* 1101. D. *vsum assistendi Missæ, & tamen non communicandi, esse antiquum.* 1105. C. *non requiri ad Missæ celebrationem, vt plures communicent.* 1103. A.

Orationes Missæ.
De Confessione generali. 1132. D. *de Introitu.* 1133. B. *de versiculo, Gloria Patri.* 1133. D. *de Kyrieeleison.* 1134. B. *de Gloria in excelsis.* 1135. A. *de Dominus vobiscum.* 1135. B. *de nomine & antiquitate Collectæ.* 1136. A. *cur Collectæ plerunq; dirigantur ad Deum Patrem.* 1136. D. *de voce Amen.* 1137. C. *de lectione Epistolæ.* 1137. D. *vnde dicatur Graduale.* 1138. B. *Alleluia rectè omitti in Quadragesima, & duplicari in Paschate.* 1138. D *de lectione Euangelij & præambulo illius.* 1139. C. *de Symbolo.* 1140. A. *de orationibus ante præfationem.* 1140. C. *de Præfatione.* 1141. C. *de cantico Sanctus.* 1142. B. *de Canone.* 1142. C. *& seq. de memoria viuorum.* 1150. C. *de memoria defunctorum.* 1167. B. *de ordine quo Sancti in Canone commemorentur.* 1149. A. 1168. C. *de repetitione eorundem verborum in Canone.* 1151. D. *de oratione Dominica.* 1170. C. *de Ite Missa est.* 950. D. 1173. D. *de vltima benedictione.* 1175. A.

Monogamia.
Monogamiam etiam ab ethnicis obseruatam fuisse. 1287. A.

Mors.
Mortem sæpe infligi in pœnam peccati, etiam culpa remissa. 1678. B. *hominem indigere maximè auxilio & præsidio in articulo mortis.* 1193. C.

Mysteria.
Mysterium quid significet. 23. D. *eius etymologia.* 23. B. *mysteria fidei hæreticis & paganis indigna videri.* 724. A. *& seq. mysteria difficiliora ad credendum, quam Eucharistia.* 681. B.

Necessitas Sacramentorum.
Necessitas quotuplex. 98. B. *quam necessitatem habeant singula Sacramenta.* 98. D. *tantum tria Sacramenta esse necessaria simpliciter.* 101. D.

Nuptiæ.
Nuptias iniussu parentum contrahendas non esse, ratio naturalis docet, non tamen irritas facit contractas. 1347. D. *nuptias secundas qui dixerint illicitas.* 1276. C. *cur eæ non benedicantur ab Ecclesia.* 1277. B.

Nutus.
Nutus aliquando vicem verborum tenere, vt etiam in Sacramento Matrimonij. 1268. B. 1374. C.

Oleum.
Oleo benedicto vsos fuisse Apostolos ad vngendos infirmos. 1196. C. *an etiam laici oleo sancto in suis ac suorum necessitatibus vti possint.* 1200. C.

Opera bona.
Opera bona, quibus reatus pœnæ temporalis expiatur, spontè suscipi posse. 1684. A. *eorum cur tantum tria genera statuantur à Theologis.* 1690. B. *pœnas temporales huius vitæ interdum bonis operibus redimi.* 1681. D. *Interdum autem non posse redimi.* 1681. B. *opera bona indebita, seu non mandata diuinitus, Deo maximè placere.* 1691. D. *Deum sæpe remunerare opera bona impiorum temporali mercede.* 1713. C.

Opus operatum.
Non esse reprehendendum hoc nomen. 143. D. *quid putent hæretici nos intelligere per hoc nomen.* 144. A. *quid sit verè opus operatum.* 145. C. *illud distingui à merito.* 12. B. *quomodo excludat fidem & motum internum.* 147. C. *& seq. quid habeat vim ex opere operantis vel operati.* 1073. B. *duplex valor ex opere operato.* 1073. C. *Missam habere vim ex opere operante & operato.* 1074. A. *quomodo id fiat.* 1076. B.

Ordo.
Quod sit Sacramentum. 240. A. *in quo excellat aliis Sacramentis.* 255. B. *qui illud reiecerint.* 3. C. *qui etiam fœminis contulerint.* 4. B. *potestatem consecrandi esse maiorem, quam baptizandi.* 116. D. *Ordines tres primos per excellentiam dici sacros.* 1219. A. *ordinatione Presbyterorum duas conferri potestates.* 1223. A. *eius ritus siue symbolum externum quod sit.* 1205. A. *& seq. eius duplex effectus.* 1224. C. *materiam eius essentialem esse instrumentorum porrectionem.* 1221. B.

Parentes.
Parentum solo consensu, matrimonium inter filios celebrari non posse. 1338. D. *Illis inuitis, quando non possint liberi religionem amplecti.* 1347. A.

Patres.
Quid appellent Eucharistiam. 797. C. *cur consecrationem vocent preces.* 855. C. *cur probent verum Christi corpus ab experimento sensuum.* 778. C. *eos de effectu Sacramentorum non loqui hyperbolicè.* 168. B. *quis fuerit apud eos vsus Eucharistiæ.* 808. D. *quinam hæretici eos approbent vel reiiciant.* 1023. B. *rationes eorum, cur in Missa vinum aqua misceatur.* 836. A.

eorum testimonia multum valere ad probandam veritatem. 560.A. *ea parum prodesse hæreticis.* 924.D. *an quædam scripserint hyperbolicè.* 1711.D. *Patres Græci quid intelligant nomine Exomologesis.* 1632.C. *& seq. D. Augustinum tribuisse Matrimonio Sacramenti nomen & rationem.* 1238.A.*& seq.*

Patriarchæ.

Patriarcharum polygamia quomodo & cuius rei fuerit Sacramentum. 1229.C. *eorum vxores plures simul, fuisse veras & legitimas, non concubinas propriè.* 1288.B. *& seq. quomodo tamen dictæ sint in Scripturis concubinæ.* 1289.B.

Peccata.

Eucharistia cur tantum venialia peccata deleat. 881.B. *quomodo nobis fiat in remissionem peccatorum.* 880.D. *ad peccatorum remissionem quæ requirantur.* 1052.C. *Scripturam cum de peccatis absolutè loquitur, de omnibus peccatis intelligi debere.* 1625.D. *peccati nomen in Scripturis accipi etiã pro pœna siue pœnæ reatu.* 1696.A. *Nullum esse peccatum quod per veram Pœnitentiam non deleatur.* 1582.D. *peccatorum præteritorum detestationem exemplis Scripturarum comprobari.* 1536.A. *eorum recordationem difficulter impediri posse.* 1552.C. *cur ea Deus peccatoribus tam sæpè in memoriam reuocauerit.* 1535.C. *peccatum in Spiritum sanctum quid propriè sit.* 1586.B. 1588.C. *qua ratione dicatur irremissibile.* 1589.D. *& seq. cur ordinariè sit incurabile.* 1591.B. *peccatorum reliquiæ duplices, & vtrasque abstergi extremæ vnctionis Sacramento.* 1199.B. *eas reliquias non esse peccata venialia.* 1198.D.

Peccatores.

Peccantes post Baptismum, non tam facilè reconciliari cum Deo. 365.C. *de reconciliatione peccatorum post Baptismum quid Hæretici & Catholici sentiant.* 363.A. *an Sacramenta prosint peccatoribus.* 7.C. *illis passim in Scripturis terrorem incuti.* 1595.C. *de maximis peccatoribus non esse desperandum, vt exempla Scripturæ docent.* 1584.A.

Pœna.

Quo tempore Pœnitentiæ fuerint olim impositæ, & quamdiu durauerint. 1520.A. *de qualitate & varietate pœnarum quæ pœnitentibus olim iniungebantur.* 1520.C. *pro vnico peccato pœnam septem annorum exigi.* 1715.A. *pœnas olim iniunctas fuisse quadraginta dierum, vel septem annorum, vel etiam plurium.* 1715.C. *diuersas pœnas pro diuersis peccatis esse constitutas.* 1715.B. *pœnam à Sacerdote impositam, non posse à confitente recusari sine peccato.* 1720.D. *non omnem temporalem pœnam nobis remitti, quotiescunque nos Deus in gratiam recipit.* 1730.C. *pœnas temporales huius vitæ interdum bonis operibus redimi.* 1681.D. *interdum autem non posse redimi.* 1681.B. *remissa culpa sæpe manere debitum luendæ pœnæ temporalis.* 1677.B. *mortem sæpe infligi in pœnam peccati, etiam culpa remissa.* 1678.B. *per pœnas sponte assumptas posse nos Deo satisfacere.* 1684.A. *qui in Confessione non iniunxerint Pœnitentiam.* 4.A.

Pœnitentes.

Pœnitentium ordo in Ecclesia olim quis fuerit. 1518.C. *quis fuerit illorum habitus.* 1519.B. *quis & quotuplex locus.* 1519.C.

Pœnitentiæ nomen.

Pœnitentiæ nomen quid significet in Scripturis. 1451.C. *quid apud Patres significet.* 1453.C. *quid apud alios bonos auctores.* 1452.C. 1537.C. *nomen Pœnitentiæ futurum respicere.* 1545.B.

Pœnitentia Sacramentalis.

Quod sit Sacramentum. 239.A. *in quo excellat aliis Sacramentis.* 255.B. *quinam reiecerint illam.* 3.C. *in quo consistat.* 1441.C. *quomodo diuidatur.* 1489.A. *eam esse diuersum Sacramentum à Baptismo.* 1484.D. *& sequent. eam esse Baptismum laboris & lachrymarum.* 1483.A. *eam à Patribus dici tabulam naufragij.* 1483.A. *eam esse viam ad iustificationem & remissionem peccatorum.* 1507.A. *quid ab Hæreticis & Catholicis ad eius essentiam requiratur.* 1489.D. *eius essentiam consistere in absolutione & actione pœnitentis.* 1492.C. *quæ sit huius Sacramenti materia & forma.* 1494.B. *An & quomodo habeat materiam propriè dictã.* 1495.D. 1496.D. *Absolutionem esse quasi formam eius, actiones autem pœnitentis quasi materiam.* 1492.D. *eam sine speciali Dei auxilio agi non posse.* 1532.B. 1533.B. *eius definitiones variæ explicantur.* 1512.A. *eius partes esse Contritionem, Confessionem & Satisfactionem.* 1499.A. *& seq.* 1507.D. *& seq. probatur hoc Scripturæ testimoniis & exemplis.* 1508.C. *auctoritate Patrum.* 1509.C. *ratione.* 1510.B. *tribus illis partibus acquiri remissionem peccatorum.* 1515.B. *quodnam sit discrimen inter Pœnitentiam ante & post Baptismum.* 1477.C. *partes visibiles Sacramenti huius in Scripturis esse fundatas.* 1513.C. *Pœnitentiam veram externis signis manifestari.* 1454.C.

Pœnitentia non Sacramentalis.

Quid sit Pœnitentia priuata & publica, solennis & non solennis. 1516.A. *quæ sit differentia inter publicam solennem & publicam non solennem.* 1516.B. *Pœnitentia publica solennis, quibus, & à quibus, quoties & quare possit imponi.* 1516.C.*& seq. explicatur prouerbium, Optima Pœnitentia, noua vita.* 1538.A. *Pœnitentiam esse rem amaram & asperam.* 1601.D. *eam esse nimis seram & inutilem in die mortis vel vltimi Iudicij.* 1584.D. 1585.A. *ea quam Christus & Ioannes Baptista prædicarunt, cur non fuerit Sacramentum.* 1474.D. *Pœnitentiæ Sacramentum non fuisse in veteri Testamento.* 1472.C. *falsæ Pœnitentiæ exempla in Scripturis.* 1585.C.

Polygamia.

Polygamiam iure naturali prohibitam esse, promissam tamen patribus antiquis à Deo. 1291.B. *etiam infidelibus ante Baptismum prohiberi.* 1291.C. *circa eam nullus homo dispensare potest.* 1292.B. *Quomodo Deus possit dispensare.* 1292.C. *quid requiratur, vt Deus dicatur circa eam dispensare.* 1293.B. *eam dispensationem indicatam à Deo primis aliquot patribus, ab his deinde peruenisse ad alios,* 1293.C. *eandem concessam omnibus gentibus probabile est.* 1294.A. *cessasse tamen ante Christi aduentum, vel saltem à Christo sublatam.* 1294.C. *polygamia vnius viri cum multis vxoribus, an repugnet iuri naturæ.* 1285.C.*& seq. vnius mulieris cum*

pluribus

pluribus viris, repugnare omnibus finibus matrimonij. 1284. C. plurium autem simul, illicitam esse ex parte viri ac fœminæ. 1283. D. & seq. eius primus auctor inter Christianos. 1279. D. probatur multis esse prohibitã & illicitã. 1280. D. & seq. polygamiam multarum vxorum successiuè, esse licitam, & verum Sacramentum, ceteris paribus. 1276. D. & seq. hanc quomodo videatur S. Hieronymus reprehendere. 1278. D. ad polygamiam non requiri nec sufficere consensum vxoris primæ. 1283. A.

Pontifex Maximus.

S. Melchiadis Papæ & Martyris testimonium de Confirmatione. 403. B. Innocentium III. fuisse laudatum Pontificem. 218. A. Martinum V. non permisisse coniugium cum sorore germana. 1378. E. Siricium non reprehendere matrimonium legitimum. 1248. A.

Potentia Dei.

Deum plura posse facere quàm homines intelligere. 675. A. Deum plura posse facere, quam fecerit, vel faciet. 674. A. Deum posse facere omnia, & solùm ea, quæ non implicant. 675. D.

Præceptum.

Præceptorum duo genera ad ius naturæ pertinent. 1292. C. præcepta de gradibus cognationis quomodo dici possint naturalia. 1393. C. tribus modis posse aliquod præceptum prohibens dici naturale. 1382. D.

Presbyter.

Presbyteri nomen pro quo accipiatur. 1188. D. presbyteratum non includere essentialiter Diaconatum. 1215. B.

Promissio Dei.

Omnes promissiones includere conditionem aliquam. 60. A. Sacramenta non confirmare promissiones Dei instar sigilli vel miraculi. 47. B. hæreticos non posse probare ex Scripturis promissionem de efficacia Sacramentorum. 45. B. quæ promissio gratiæ necessariò ad Sacramentum requiratur. 44. D. promissionem gratiæ prædestinationis, non haberi per Sacramenta. 57. B. quomodo sit ad Sacramentum necessaria promissio gratiæ remissionis peccatorum. 1206. D.

Propositum.

Propositum vitæ melioris esse simul actum charitatis & pœnitentiæ. 1545. B. propositum formale & explicitum vitæ melioris ad contritionem requiri. 1541. A. 1542. C. 1545. A. sine illo neminem iustificatum fuisse. 1544. A.

Punitio.

Puniri aliquis vt non possit, debere non solum abesse caussam, sed etiam culpam. 1318. B.

Quantitas.

Corpus quantum, quomodo habeat partes extra partes 707. C.

Remissio peccatorum.

Quàm sit certa apud Catholicos. 1426. A. eam acquiri per Pœnitentiam. 1515. B. remissionem peccatorum gratuitã non excludere satisfactionẽ nostram. 1722. C. 1724. C. quæ sit differentia inter remissionem peccatorũ per Baptismũ & per Pœnitẽtiam. 1726. C. quomodo in vtraq; nos cooperemur gratiæ Dei, & quomodo non. 1726. C. nulli fuisse remissa peccata, sine imposita mulcta. 1738. A. remitti peccata sine mora, quamprimum quis toto corde conuertitur ad Dominum. 1568. D. remissa culpa, sæpe manere debitum luendæ pœnæ temporalis. 1677. B. remissa culpa, mortem sæpe infligi in pœnam peccati. 1678. B.

Repudium.

Repudium in matrimonio quid. 1297. C. an in veteri lege reuera soluerit vinculum coniugij, nec ne. 1312. C. an vt licitum fuerit permissum, sic vt aliud matrimonium post repudium iniri posset, an verò vt minus malum. 1330. C. & seq. id à Christo sublatum esse in lege noua. 1332. C. & seq. id nec apud ethnicos longo tempore fuisse. 1317. D.

Sacerdos.

Nomen Sacerdotis quid significet apud Patres. 1036. A. quam antiquum illud sit. 1035. A. non quoscunque esse propriè dictos Sacerdotes. 955. D. quanta sit eorum dignitas. 866. A. illis solis licere sacrificare. 1025. A. idem probatur ex historiis. 866. D. eos solos posse tangere sacra vasa. 867. B. eos non frustra communicare sub vtraque specie. 900. D. Sacerdos celebrans quomodo & quando Christi personam agat. 856. B. secundum Lutherum omnes homines esse Sacerdotes. 112. C. & seq. cur arceantur à Sacramento matrimonij. 1249. B. 1251. B. eos peccata dimittere ex potestate à Christo accepta. 1610. A. 1613. A. 1615. A.

Sacerdotium.

Sacerdotium & sacrificium esse relatiua. 955. B. differentia inter sacerdotium Aaronis & Melchisedech. 968. C. sacerdotium non esse translatum cum Christo in cœlum. 985. C. multitudinem Sacerdotum non derogare vim sacerdotio Christi. 1049. B.

Sacramenti nomen.

Illud ex Scripturis in genere probari apud hæreticos. 19. D. illud ex Scripturis in specie probari apud Catholicos. 19. B. illud probari ex Patribus. 21. C. illud probari ratione. 22. C. illud à Luthero & Lutheranis primò receptum, deinde reiectum fuisse. 17. D. 18. C. Sacramentarios illud reiicere. 18. B. Sacramentum idem esse quod mysterium. 19. A. illud non semper in Scriptura significare signum. 21. B. eius acceptiones. 809. D. eius definitiones earumq; explicatio. 34. B. quæ definitio Sacramentis veteris & nouæ legis vniuocè conueniat. 39. A. Sacramentum physicè sumptum propriè definiri non posse. 32. D. moraliter sumptum, esse ens reale, & suo modo vnum. 33. B. cur Patres Sacramenta vocent signacula. 66. D. cur Græci Patres ea vocent ἀντίτυπα. 28. D. ante diuum Augustinum non tantum Baptismum & Eucharistiam fuisse dicta Sacramenta. 22. B. Sacramenti definitiones hæreticæ. 1464. A. definitio Catholica. 1463. D. hoc nomen aptius tribui materiæ quam formæ. 1456. A.

Sacramentum Ecclesiæ.

Quæ requirantur necessariò ad Sacramentum constituendum. 26. D. 35. C. 405. C. quæ requirantur à Lutheranis ad naturam Sacramenti. 42. A. quomodo totum constet ex rebus vt materia, & verbis vt forma. 70. A. illud non esse propriè compositum physicum vel artificiosum. 70. B. in suscipiente illud, requiri aliquem bonum motum interiorem. 16. D. quid sit virtus Sacramenti. 185. D. quid

S. Augu-

S. Augustinus per eam intelligat. 540. A. eam aliquando esse in elemento, aliquando in verbo, aliquando in vtroque. 187. C. quomodo septem Sacramenta ex Scriptura & Patribus probari possint. 236. D. vnum alio esse præstantius. 253. D. cur vtile fuerit ea instituere. 97. C. eorũ figuræ ex veteri Testamento. 159. C. eorũ caussa efficiens quotuplex. 103. C. ea nõ esse sigilla verbi Dei. 49. B. ea non esse tantum publicam Ecclesiæ testificationem vel obligationem Christo factam. 54. D. quomodo sint caussæ iustificationis, intelligi nec facilè posse, nec opus esse. 143. A. ea aliquando reperiri extra Ecclesiam. 125. D. Ecclesiam Latinam rectè quædam Sacramenta Latinè administrare. 269. D. Sacramenta adhiberi posse non intelligentibus. 170. A. virtutem passionis Christi per ea quasi per alueum in nos deriuari. 16. B. vim illis inditam esse ens incompletum. 15. A. in illis esse res vt materiam, verba vt formam. 69. D. res & verba illorum non semper coniungi vt partes essentiales eiusdem rei. 72. D. in iis aliquando res verborum & verba rerum vice fungi. 71. C. qui negarint omnia Sacramenta. 1. A. qui negarint eorum vim. 2. A. res qualibet benedicta & consecratæ cur non sint Sacramenta. 41. B. Sacramentum secundũ aduersarios, esse quasi iuramentum Dei. 59. A. eius rationem non consistere in aliqua re quæ extrinsecus applicetur. 1255. C. illud tantum colligi ex signo à Deo instituto, & cui sit annexa gratia. 1244. B. Sacramenta præcipua in Scripturis pulcherrimo ordine fuisse proposita. 1616. C. singula habere aliquid proprij. 1255. C. eorum forma & materia quomodo sit res naturalis & supernaturalis. 1271. C. eorum fidei, administrationi & susceptioni quid satis sit. 1263. C.

Sacramenta veteris legis.

Ea fuisse simpliciter & absolutè Sacramenta. 38. A. cur fuerint Sacramenta. 37. C. ea non impressisse characterem. 16. C. 222. A. ea non habuisse res & verba, sed solas res. 69. B. ea habuisse res determinatas suo modo. 92. D. ea non iustificasse ex opere operato. 195. A. & seq. ea iustificasse ex opere operantis. 193. B. ea non contulisse gratiam nec ex opere operato, nec operantis. 17. A. ea non habuisse promissionem absolutam gratiæ. 204. B. Hebræi quibus nominibus sua Sacramenta appellent. 22. D. differentia Sacramentorum veteris & nouæ legis. 190. D. Sacramenta nouæ legis, in quo excellant Sacramentis veteris legis. 478. D

Sacramentarij.

Sacramentariorum doctrinam esse nouam, & hæreticam. 708. D. eorum parentem fuisse Berengarium. 714. D. Berengarius quam scelestus & impius fuerit. 715. A. eius palinodia. 759. D. 760. D. 775. A

Sacrificium.

Sacrificium propriè dictum in genere quomodo definiatur. 959. D. apud sacros scriptores idem esse sacrificare & offerre. 900. A. sacrificium & ἱερουργίαν non esse idem. 1027. C. sacrificium soli Deo fieri. 960. D. legem naturæ docere, sacrificandum esse Deo. 1038. D. sacrificium habere eundem cum religione ortum & interitum. 1039. B. sacrificia cur instituta fuerint. 1042. A. sacrificium seu oblatio duplex. 960. B. sacrificiorum ordo & significatio. 965. A. sacrificia impetratoria fuisse in veteri testamento. 1071. B. quam vim habuerint sacrificia propitiatoria legalia. 1068. C. sacrificium Ecclesiæ esse corpus & sanguinem Christi. 1025. B. quomodo idem simul possit esse sacrificium, testamentum, & Sacramentum. 1046. A. sacrificium Eucharistiæ consistere in consecratione. 1064. A. quomodo id fiat. 1061. D. quænam partes Missæ, & quomodo ad rationem sacrificij pertineant. 1057. D. 1060. A. Missæ & crucis sacrificij discrimen. 1075. D. sacrificium crucis non esse proprium Christianæ religionis. 1040. A. sacrificia legalia rectè etiam dici posse opera humana. 1734. D. illa non expiasse culpã, & pœnam æternam, sed tantùm pœnæ temporalis 1733. D.

Sancti.

Sancti etiam aduersariorum testimonio. 713. D. eorum auctoritas circa doctrinam de Eucharistia. 713. C. Sanctorum inuocatio quam sit antiqua. 1095. A. eos orare pro nobis. 1092. D. an & quomodo inuocandi sint in Missa. 1091. C. Missam nou referri per se & primariò ad eorum inuocationem. 1089. C. eis non prodesse sacrificia. 1088. C. eis non offerri sacrificia. 1088. D.

Sanctificatio.

Quomodo sit de ratione Sacramenti, vt sanctificationem significet & efficiat. 31. A. 37. A. quomodo Sacramentum ex sanctificatione conferat gratiam. 35. A.

Satisfactio.

Satisfactio duplex. 1673. A. quomodo differat à restitutione. 1672, A. quomodo sit pars Pœnitentiæ. 1500. A. eius vtilitas. 1688. D. & seq. eius exempla in Scripturis. 1684. A. 1691. B. eam non ducere originem ab Ethnicis. 1716. B. eam non tantùm exempli & disciplinæ caussa olim in vsu fuisse. 1716. D. eam non obscurare legem nec Euangelium. 1718. C. per pœnas spontè assumptas posse nos Deo satisfacere. 1684. A. an possimus Deo satisfacere pro culpa. 1674. D. 1675. A. satisfactio qua Deo satisfacimus, qualis esse debeat. 1674. B. quomodo Deo à nobis pro temporali pœna ex condigno satisfieri possit. 1694. C. abundantem Christi satisfactionẽ pro nobis, non tollere satisfactionẽ nostram. 1727. C. satisfactionis nomen etiam significare defensionem & excusationem. 1738. C

Satisfactoria opera.

Satisfactoria quædam opera rectè pœnitentibus iniungi & præscribi à Sacerdotibus. 1687. D. huius rei quanta sit vtilitas 1689. A. ea omnia reuocari vel ad Orationem, vel Ieiunium, vel Eleemosynam. 1690. C. de singulis haberi præceptum, promissionem & exempla in Scripturis. 1690. D. ea spontè assumpta, Deo esse gratissima. 1691. D. quomodo debeant esse indebita. 1720. C.

Scholastici.

Scholasticos de Sacramentis non tantum literam, sed etiam spiritum tradere. 7. A. qui fuerint olim appellati Scholastici. 1145. C.

Scriptura.

Argumenta negatiua ex Scripturis, non concludere. 1047. C. non haberi in Scriptura quid fuerit in calice in Cœna Domini. 833. B. mistio vini & aquæ q̃d significet in scripturis. 837. B. adorare in Scripturis accipi pro sacrificare. 1009. A. quot modis accipiatur redemptio in Scripturis. 1154. A.

Sensus.

Sensus an, & quomodo fallantur circa sua obiecta. 777. C

Serui.

Seruorum coniugium, inuitis Dominis, firmum ac ratum esse. 1340.C

Signum.

Sacramenta quid significent. 29.B. *nomen Sacramenti quid significet.* 24.B. *Sacramenta an sint signa practica vel speculatiua.* 169.A. *Sacramenta propriè & essentialiter significare gratiam iustificantem.* 29.D. *non requiri effectum signi visibilis in Sacramento.* 771.A. *in Cœna Dominica non dari tantum signum corporis Christi.* 511.C. *& seq. signum crucis habere vim spiritualē.* 261.D. *signum crucis quomodo terreat dæmones.* 262.A. *Iridem non fuisse signum fœderis confirmatiuum.* 64.B. *Signum visibile quid significet apud D. Augustinum.* 1469.C. *significatio quæ & quanta faciat Sacramentum in matrimonio.* 1250.D. *& seq.*

Species Euchariſtiæ.

Christum in Cœna Eucharistiam sub vna specie dedisse. 934.B. *olim infantibus & ægrotis tantum vnam speciem Eucharistiæ datam fuisse.* 909.D. *olim Eucharistiam sub vna tantum specie asseruatam fuisse.* 908.B. *quis fru-* [illegible] *percipiatur ex sumptione vnius vel vtriusque speci-* [illegible]96.A. *vtramq; speciem simul sumptam, esse vnum* [illegible]*amentum.* 894.B

Subdiaconi.

[illegible]*aconos ab Ecclesia introductos, quomodo dicat Magister Sententiarum.* 1219.A. *illis olim non licuisse tangere sacra vasa.* 1219.A

Tempus feriatum.

Quid sit, & quomodo impediat matrimonium, eiusque vsus quàm sit antiquus. 1412.C. *quomodo id temperatum sit à Concilio Tridentino.* 1413.A

Teſtamentum.

Quid sit, & quot modis sumatur. 529.D. 879.D. *Eucharistia quomodo sit testamentum.* 880.A. *Testamentum nouum in vltima cœna fuisse institutum.* 993.D. *& seq. quomodo distinguatur à veteri.* 205.A

Timor.

Timor quadruplex. 1593. C. *& seq. qualis sit naturalis.* 1593.C. *qualis sit mundanus.* 1593.D. *qualis sit timor pœnæ, & quòd valde laudetur à S. Patribus.* 1594.B. *timor propriè seruilis qualis sit.* 1595.A. *eum non esse malum, sed qui illum habet.* 1602.A. *eum esse bonum & vtilem, & à Deo excitari.* 1595.B. 1596.A. *& seq. eum esse donum Spiritus sancti.* 1598.A. *quomodo differat à timore mundano.* 1602.C. *in eo duos esse gradus.* 1599.D. *timorem Dei nobis in Scripturis commendari.* 1527.B. 1595.B. *pulchræ sententiæ Patrum de illo.* 1596.B.

Tranſubſtantiatio.

Quando & in quo instanti fiat. 784.B. *eam fieri sine transaccidentatione.* 748.B. *de primo eius auctore.* 6.B. 753.A. *hoc vocabulum rectè vsurpari ab Ecclesia.* 766.A

Verbum Dei.

Verbum Dei esse efficacius, quam Sacramenta. 48.A. *quomodo corrumpatur.* 278.B.

Verbum Sacramentale, ſeu forma Sacramenti.

Quid sit illud secundum Catholicos. 74.B. *quid per illud intelligant aduersarij.* 74.D. *& seq. verba Sacramentalia esse cæremonias, non conciones.* 1470.B. *quomodo debeant esse determinata.* 1272.A. *in omnibus Sacramentis requiri certa verba.* 77.A. 93.C. *triplicia verba reperiri in Sacramentis.* 479.B. *propositio Sacramentalis quibus verbis constare debeat.* 522.A. *quomodo verborum integritas ad Sacramentum sit necessaria.* 94.D. *ad essentiam Sacramenti tantum requiri à Caluino verbum concionale.* 75.D. *ad nullius Sacramenti essentiam requiri verbum concionale.* 78.D. 91.A. *ad essentiam Sacramentorum requiri certa verba consecratoria.* 81.D. *ea non esse magicam incantationem.* 89.C. *quot modis ea variari possint.* 93.C. *variatio illorum, quando Sacramentum irritum reddat.* 95.A. *de illorum mutationibus quomodo sit iudicandum.* 94.A. *verba consecrationis Eucharistiæ non esse concionalia.* 847.D. *quando illa protulerit Christus.* 790.C. *vi verborum illorum non esse totum Christum sub specie panis.* 885.C. *verbis Sacramentalibus Eucharistiæ rectè alia quædam in Canone addi vel detrahi.* 858.C. *quæ sint verba Sacramentalia essentialia Eucharistiæ.* 858.A

Virgo.

Virgines non esse cogendas vt maritos accipiant. 1349.B. *raptus puellæ quid.* 1349.D

Vnctio.

Vnctionis sanantis infirmos per miraculum, quæ sit origo. 1196.D. *vngendi corpora mortuorũ quæ sit origo.* 1196.A. *Vnctionem Sacerdotum à Christo vsque ad nostra tempora in Ecclesia perdurasse.* 1225.C. *illam non esse Iudaismum.* 1226.A

Voluntas.

Voluntatem conditionalem etiam impossibilium haberi posse. 1539.D. *per bonam voluntatem quid intelligat S. Augustinus.* 1576.C

Votum.

Votum Sacramenti quid sit. 103.B. *licere baptizatis vouere.* 361.D. *Votum simplex castitatis impedire matrimonium contrahendum.* 1350.D. *& seq. Sed non dirimere contractum post ipsum.* 1351.C. *Votum solenne dirimere matrimonium, post ipsum celebratum.* 1352.D. *& seq. an hoc fiat iure diuino & naturali, an Ecclesiastico & positiuo.* 1355.D. *& seq.*

Vxor.

Vxorum duo genera apud Hebræos veteres & Gentiles. 1289.B. *Sapientes huius mundi cur olim facilè dimiserint vxores, aut commutarint, aut plures duxerint.* 1240.D.

LAVS DEO.

Belarmini. Controuers. 2

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm